הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · ברכי יוסף

ברכי יוסף על אורח חיים

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ברכי יוסף על אורח חיים

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: פנינים · רישיון: GNU FDL 1.3

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ברכי-יוסף-על-אורח-חיים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

ספר ברכי יוסף 15
ברכי יוסף 15
מוד"ע לבינה 16
הקדמת המוציאו לאור מחדש 17
הקדמת 21
מליצת 23
ספר ברכי יוסף 24
סימן א' 24
שיורי ברכה 36
סימן ב 37
שיורי ברכה 39
סימן ג' 40
שיורי ברכה 50
סימן ד 50
שיורי ברכה 51
סימן ה 52
סימן ו 52
שיורי ברבה 54
סימן ז 55
סימן ח 55
שיורי ברכה 60
סימן ט 63
שיורי ברכה 65
סימן יו"ד 65
שיורי ברכה 67
סימן יא 67
שיורי ברכה 70
סימן יב 71
סימן יג 73
שיורי ברכה 80
סימן יד 81
שיורי ברכה 83
סימן טו 83
א 83
שיורי ברכה 94
סימן טז 95
סימן טו"ב 96
סימן חי 96
סימן יט 97
סימן כ 99
שיורי ברכה 99
[סימן כ. א 99
סימן כא 100
סימן כב 100
סימן כג 101
סימן כד 101
שיורי ברכה 102
סימן כה 102
שיורי ברכה 109
סימן כו 110
סימן ז"ך 110
שיורי ברכה 112
סימן כח 113
שיורי ברכה 113
שיורי ברכה 113
סימן ל 114
סימן לא 120
סימן לב 122
שיורי ברכה 130
סימן לד 132
שיורי ברכה 133
סימן לו 133

סימן לז 133
שיורי ברכה 137
סימן לח 137
שיורי ברכה 143
סימן לט 144
שיורי ברכה 144
סימן מ 145
שיורי ברכה 145
סימן מב 146
שיורי ברכה 146
סימן מו 146
שיורי ברכה 156
סימן מז 158
שיורי ברכה 163
סימן מט 163
שיורי ברכה 167
סימן ן 167
סימן נא 168
שיורי ברכה 169
סימן ג"ן 170
שיורי ברכה 172
סימן נה 173
שיורי ברכה 176
סימן נו 177
סימן נז 180
שיורי ברכה 181
סימן נח 182
שיורי ברכה 186
סימן סא 187
שיורי ברכה 189
סימן סב 190
סימן סג 191
סימן סו 191
סימן סח 193
סימן ע 194
סימן עא 199
סימן עג 206
שיורי ברכה 210
סימן עד 211
שיורי ברכה 221
סימן עה 221
סימן עו 224
שיורי ברכה 225
סימן עט 225
סימן פ 226
סימן פא 226
סימן פד 226
סימן פה 227
שיורי ברכה 232
סימן פו 232
שיורי ברכה 233
סימן פז 234
א 234
סימן פט 235
שיורי ברכה 238
סימן צ 238
שיורי ברכה 246
סימן צא 246
סימן צג 248
סימן צד 248
סימן צו 249
סימן צט 250
סימן ק 252
סימן קא 253

סימן קד 255
שיורי ברכה 257
סימן קח 257
שיורי ברכה 263
[סימן ק״ח. א 263
סימן קט 264
סימן קטו 264
סימן קיו 264
סימן קי 265
שיורי ברכה 267
סימן קיב 267
סימן קיג 269
שיורי ברכה 270
סימן קיז 270
סימן קיח 272
סימן קיט 273
שיורי ברכה 275
סימן קכא 275
סימן קכב 276
שיורי ברכה 278
סימן קכג 278
סימן קכד 280
שיורי ברכה 294
סימן קכה 294
סימן קכו 295
שיורי ברכה 295
סימן קכז 296
שיורי ברכה 296
סימן קכח 297
שיורי ברכה 301
סימן קכט 307
סימן קלא 308
שיורי ברכה 317
סימן קלב 318
שיורי ברכה 320
סימן קלג 320
סימן קלד 321
שיורי ברכה 324
סימן קלה 325
שיורי ברכה. 333
סימן קלו 333
סימן קלז 334
סימן קלט 336
שיורי ברכה 340
סימן קמ 341
שיורי ברכה 343
סימן קמא 343
שיורי ברכה 346
סימן קמג 346
סימן קמד 348
סימן קמו 349
סימן קמז 350
סימן קן 351
שיורי ברכה 351
סימן קנא 352
שיורי ברכה 355
[סימן קנ״ב. 355
סימן קנג 356
שיורי ברכה 362
סימן קנד 362
שיורי ברכה 363
סימן קנה 364
סימן קנו 365
סימן קנז 367

סימן קנח 368
שיורי ברכה 372
סימן קנט 373
שיורי ברכה 378
סימן קס 378
סימן קסא 384
סימן קסב 385
סימן קסה 385
סימן קסו 386
שיורי ברכה 388
סימן קסז 388
שיורי ברכה 392
סימן קסח 393
שיורי ברכה 395
סימן קע 396
שיורי ברכה 399
סימן קעב 400
סימן קעג 400
סימן קעד 401
סימן קעה 402
סימן קעז 404
סימן קפ 405
שיורי ברכה 406
סימן קפא 406
סימן קפב 411
סימן קפג 412
שיורי ברכה 413
סימן קפד 416
שיורי ברכה 416
סימן קפה 418
סימן קפו 419
סימן קפז 426
סימן קפח 428
שיורי ברכה 442
סימן קפט 442
שיורי ברכה 443
סימן קצ 443
שיורי ברכה 444
סימן קצב 444
שיורי ברכה 444
סימן קצג 446
שיורי ברכה 446
סימן קצד 447
שיורי ברכה 447
סימן קצו 448
שיורי ברכה 451
סימן קצז 451
שיורי ברכה 453
סימן קצט 453
שיורי ברכה 457
סימן (קר) [ר] 457
סימן רא 461
סימן רב 461
שיורי ברכה 465
סימן רג 465
שיורי ברכה 466
סימן רד 466
שיורי ברכה 469
סימן רה 469
שיורי ברכה 473
סימן רו 474
שיורי ברכה 482
סימן רז 483
שיורי ברכה 484

סימן רח 485
סימן רט 490
שיורי ברכה 490
סימן רי 491
סימן ריא 491
שיורי ברכה 497
סימן ריד 498
סימן רטו 498
סימן רטז 500
שיורי ברכה 508
סימן ריז 510
שיורי ברכה 511
סימן ריח 511
שיורי ברכה 512
סימן ריט 513
שיורי ברכה 515
סימן רכ 517
סימן רכא 517
שיורי ברכה 518
סימן רכג 518
שיורי ברכה 518
סימן רכד 519
סימן רכה 521
שיורי ברכה 524
סימן רכו 525
שיורי ברכה 526
סימן רכז 526
סימן רכט 527
שיורי ברכה 528
סימן רל 529
שיורי ברכה 531
סימן רלא 532
סימן רלב 533
שיורי ברכה 541
סימן רלג 541
סימן רלה 542
שיורי ברכה 544
סימן רלו 544
סימן רלז 547
סימן רלח 547
סימן רלט 548
סימן רם 548
שיורי ברכה 553
סימן רמב 554
סימן רמג 555
סימן רמד 557
סימן רמו 559
סימן רמח 561
סימן רמט 565
סימן רן 566
סימן רנב 567
סימן רנג 567
שיורי ברכה 569
סימן רנד 569
סימן רנה 570
סימן רנז 571
סימן רס 574
שיורי ברכה 577
סימן רסא 577
סימן רסב 579
סימן רסג 579
שיורי ברכה 580
סימן רסד 581
שיורי ברכה 587

סימן רסח 588
שיורי ברכה 589
סימן רסט 589
שיורי ברכה 590
סימן ער 590
סימן ערע 590
שיורי ברכה 592
סימן ערב 593
שיורי ברכה 597
סימן רעג 598
שיורי ברכה 601
סימן ערה 602
שיורי ברכה 603
סימן ערו 604
סימן רעז 605
סימן רעט 605
סימן רפא 606
סימן רפב 607
שיורי ברבה 614
סימן רפג 615
סימן רפד 616
שיורי ברכה 631
סימן רפה 631
סימן רפו 632
שיורי ברכה 634
סימן רפח 635
סימן רפט 635
שיורי ברכה 636
סימן רצ 636
סימן רצא 637
שיורי ברכה 640
סימן רצב 642
שיורי ברכה 642
סימן רצג 643
שיורי ברכה 643
סימן רצד 643
שיורי ברכה 644
סימן רצה 645
סימן רצו 649
שיורי ברכה 652
סימן רצז 653
שיורי ברכה 654
סימן רחצ 654
סימן שא 655
שיורי ברכה 665
סימן שב 666
סימן שג 669
סימן דש 672
סימן שה 673
סימן שו 674
שיורי ברכה 677
סימן שז 678
שיורי ברכה 683
סימן שח 683
סימן שיא 684
סימן שיג 686
סימן שיד 686
סימן שטו 687
שיורי ברכה 688
סימן שטז 688
סימן שיז 694
סימן שיח 694
שיורי ברכה 697
סימן שיט 698

שיורי ברכה 702
סימן שך 703
שיורי ברכה 704
סימן שכא 704
שיורי ברכה 704
סימן שכב 705
שיורי ברכה 705
סימן שכד 706
שיורי ברכה 707
סימן שכה 708
שיורי ברכה 708
סימן שכו 709
סימן שכח 709
שיורי ברכה 716
סימן שכט 716
סימן של 717
סימן שלא 718
שיורי ברכה 719
סימן שלד 720
שיורי ברכה 721
סימן שלו 721
שיורי ברכה 723
סימן שלז 725
סימן שלח 725
שיורי ברכה 726
סימן שלט 727
סימן שם 730
שיורי ברכה 731
סימן שמב 731
סימן שמג 731
סימן שמה 736
שיורי ברכה 737
סימן שמו 738
סימן שמט 740
שיורי ברכה 741
סימן שנא 741
שיורי ברכה 741
סימן שנה 742
שיורי ברכה 742
סימן שנז 742
שיורי ברכה 743
שיורי ברכה 744
סימן שסג 750
שיורי ברכה 751
סימן שסד 751
סימן שסו 752
סימן שסח 753
סימן שסט 754
סימן שע 756
שיורי ברכה 756
סימן שעא 757
סימן שעו 758
סימן שעח 758
סימן שפא 758
סימן שפב 759
סימן שפה 760
שיורי ברכה 760
סימן שפז 760
שיורי ברכה 761
סימן שצא 761
סימן שצג 762
סימן שצד 763
סימן שצז 763
סימן תא 764

סימן תד 764
סימן תח 765
סימן תט 765
סימן תי 766
סימן תיג 766
סימן תיד 767
סימן זית 767
סימן תיח 768
שיורי ברכה 769
סימן תיט 769
סימן תך 769
סימן תכא 769
שיורי ברכה 770
סימן תכב 770
סימן תכג 771
שיורי ברכה 773
סימן תכד 773
סימן תכה 774
שיורי ברכה 774
סימן תכו 774
שיורי ברכה 781
סימן תכז 781
שיורי ברכה 781
סימן תכח 782
סימן תכט 782
סימן תל 785
סימן תלא 786
סימן תלב 788
סימן תגל 789
סימן תלד 804
סימן תלה 821
סימן תלו 822
סימן תלז 822
סימן תלח 828
סימן תלט 829
סימן תם 829
סימן תמב 830
סימן תמג 832
סימן תמד 832
סימן תמה 833
סימן תמו 833
סימן תמז 834
סימן תמח 840
סימן תנא 841
סימן תנב 841
סימן תנג 843
סימן תנד 846
סימן תנה 847
סימן תנו 848
סימן תנז 849
סימן תנח 856
סימן תנט 857
סימן תס 858
סימן תסא 859
סימן תסב 860
סימן תסג 865
שיורי ברכה 866
סימן תסו 866
סימן תסז 867
סימן תסח 869
סימן תסט 871
סימן תע 873
סימן תעא 876
סימן תעב 878

סימן תעג 886
שיורי ברכה 895
סימן תעה 896
סימן תעו 900
סימן תעז 901
סימן תעט 902
סימן תפא 902
סימן תפב 902
שיורי ברכה 903
סימן תפג 904
סימן תפד 904
סימן תפז 904
שיורי ברכה 908
סימן תפח 909
סימן תפט 910
שיורי ברכה 944
סימן תץ 945
סימן תצא 948
סימן תצב 949
סימן תצג 949
סימן תצד 951
סימן תצה 961
סימן תצו 962
סימן תצז 965
סימן תצח 966
סימן תצט 967
סימן תק 968
סימן תקב 969
סימן תקג 970
סימן תקד 970
סימן תקז 972
סימן תקח 972
סימן תקט 974
סימן תקיא 974
סימן תקיב 975
סימן תקיג 978
סימן תקיד 978
סימן תקטו 981
סימן תקטז 981
סימן תקיח 982
סימן תקכא 982
סימן תקכד 983
סימן תקכו 983
שיורי ברכה 983
סימן תקכז 984
סימן תקכט 986
סימן תקל 987
סימן תקלא 988
סימן תקלד 990
סימן תקלו 990
סימן תקלז 992
סימן תקלח 992
סימן תקלט 993
סימן תקמ 994
סימן תקמא 995
סימן תקמב 996
סימן תקמג 998
סימן תקמד 998
סימן תקמה 1000
שיורי ברכה 1001
סימן תקמו 1002
סימן תקמז 1007
סימן תקמח 1008
שיורי ברכה 1009

סימן תקמט 1010
סימן תקן 1011
סימן תקנא 1011
שיורי ברכה 1014
סימן תקנב 1015
שיורי ברכה 1016
סימן תקנג 1016
סימן תקנד 1017
סימן תקנה 1018
סימן תקנו 1019
סימן תקנז 1020
סימן תקנח 1020
סימן תקנט 1021
סימן תקס 1022
סימן תקסא 1023
סימן תקסב 1024
סימן תקסו 1026
סימן תקסז 1026
סימן תקסח 1027
סימן תקע 1028
סימן תקעא 1029
סימן תקעב 1029
סימן תקעד 1030
סימן תקעה 1031
א 1031
סימן תקעו 1038
סימן תקעח 1040
סימן תקעט 1041
סימן תקף 1043
סמן תקפא 1043
סימן תקפב 1047
סימן תקפג 1051
סימן תקפד 1052
סימן תקפה 1053
סימן תקפו 1058
שיורי ברכה 1073
סימן תקפז 1073
סימן תקפח 1074
סימן תקפט 1077
שיורי ברכה 1081
סימן תקץ 1082
סימן תקצא 1083
סימן תקצב 1084
סימן תקצו 1086
סימן תקצז 1086
סימן תקצח 1087
סימן תקצט 1087
סימן תר 1087
סימן תרא 1088
סימן תרב 1088
סימן תרג 1089
סימן תרד 1089
סימן תרו 1090
סימן תרז 1091
סימן תרח 1091
[שיורי ברכה] 1099
סימן תרטו 1099
סימן תריב 1100
סימן תריג 1101
סימן תריד 1101
סימן תריז 1102
סימן תריט 1103
סימן תרכא 1103
סימן תרכב 1104

סימן תרכג 1104
סימן תרכד 1105
סימן תרכה 1105
סימן תרכו 1105
סימן תרכט 1106
סימן תרל 1107
סימן תרלא 1107
סימן תרלד 1108
סימן תרלה 1109
סימן תרלו 1109
סימן תרלז 1112
שיורי ברכה 1113
סימן תרלח 1113
סימן תרלט 1115
שיורי ברכה 1118
סימן תרם 1119
סימן תרמא 1127
סימן תרמב 1128
שיורי ברכה 1128
סימן תרמג 1128
סימן תרמד 1134
שיורי ברכה 1134
סימן תרמה 1134
סימן תרמו 1135
סימן תרמז 1136
סימן תרמח 1138
סימן תרמט 1140
סימן תרנא 1141
שיורי ברכה 1143
סימן תרנב 1144
סימן תרנד 1144
סימן תרנה 1146
סימן תרנו 1147
שיורי ברכה 1147
סימן תרנז 1147
סימן תרנח 1148
שיורי ברכה 1156
סימן תרנט 1157
סימן תרס 1157
סימן תרסא 1158
סימן תרסב 1159
שיורי ברכה 1159
סימן תרסד 1159
סימן תרסה 1160
סימן תרסו 1161
סימן תרסח 1162
שיורי ברכה 1169
סימן תרסט 1169
סימן תרע 1171
שיורי ברכה 1175
סימן תרעא 1176
שיורי ברכה 1179
סימן תרעב 1180
שיורי ברכה 1181
סימן תרעג 1181
סימן תרעד 1183
סימן תרעה 1184
סימן תרעו 1190
סימן תרעז 1191
סימן תרעח 1192
סימן תרעט 1193
סימן תרפא 1193
סימן תרפב 1194
סימן תרפג 1194

סימן תרפד 1195
שיורי ברכה 1197
סימן תרפה 1197
שיורי ברכה 1199
סימן תרפו 1199
סימן תרפז 1205
סימן תרפח 1208
שיורי ברכה 1223
סימן תרפט 1223
שיורי ברכה 1226
סימן תרץ 1226
שיורי ברכה 1229
סימן תרצא 1230
שיורי ברכה 1233
סימן תרצב 1235
שיורי ברכה 1236
סימן תרצג 1236
שיורי ברכה 1238
סימן תרצד 1238
שיורי ברכה 1241
סימן תרצה 1241
סימן תרצו 1244
שיורי ברכה 1249
סימן תרצז 1249

ספר ברכי יוסף

והוא חידושי דינים ופלפלת כל שהוא על **הארבעה שלחן ערוך** מן המוכן ומסודר מדפ"ס ועולה כתובים להלכותיהם הא דידיה והא דרבי המלך חדושי דינים מספרי **כתיבת יד גאוני עולם** אשר עדן לא היו על מזבח הדפוס והמה בכתובים גדולים מעשה ידיהם מאת

*הרב הכולל הגאון חסידא ופרישא מילדי ישרון חברון קהלא קדישא תוב"ב מוהר"ר **חיים יוסף דוד אזולאי זצ"ל**

נדפס פעם ראשון בליוורנו

כעת נדפס מחדש פה ווינא רבתא במלכות אוסטריאה

בשנת **נודע בכל שם הגדולים** לרב פעלים ולו **כתר** שם טוב

לחיבור המפורסם הזה ניתן לו עתה התהלה והתפארת. כי הוספתי לו מחדש על דפוס ליוורנו (הנדפס בחיי רבינו המחבר זלה"ה) גם ספר **שיורי ברכה** על יורה דעה ספר בפני עצמו מחזיק כששים עלים (נדפס ג"כ בליוורנו) ולמען לא יצטרך להמעיין חפש מחופש מהופך קדמא ומאריך טרחא סידר הרב המגיהה החכם וסופר אשכול הכופר כבוד יד"יין כמוה"רר **זלמן ן' כוכב טוב** ספר שיורי ברכה בסוף כל סימן וסימן ערוכה בכל ושמורה והוגה בעיון נמרץ גם למראה עיני הקטן המוציא לאור המתנצל בשפה רפה. בהקדמתו המדברת בערבא צפצפה:

ברכי יוסף

ח"א

והוא מקצת חידושי דינים ופלפלת כל שהוא על קצת

שלחן ערוך אורח חיים

מן המוכן ומסודר כעת מדפ"ס ועולה כתבינהו להלכותיהם הא דידי והוא דרבי המלך חדושי דינים מספרי כתיבת יד גאוני עולם אשר עדן לא היו על מזבח הדפוס והמה בכתובים גדולים מעשה ידיהם, מביא וקורא דבר בשם אומרו לזכות את הרבים ישתו בצמא דבריהם, גם לרבות זמנין דמשכחת ע"ט להשליך מיכא ציבחר מעט אשר היה מורה מקום דוד בספרי האחרונים תורה שלימה שלהם, ואנא בריה קלה כורע ומשתחוה על ברכי יוסף מכקש מטו מחכמי ישראל אשר עלימו תטוף מלתי למען יסלחי"ו הצדיקים שר"ו חכימיא הם ותלמידיהם, ראו קראתי בשם ברכי יוסף גימטריא שלח"ן בדקדוק

גם ברכי יוסף אותיות ונוטריקון יוסף בב"ר יצחק הוא אדוני ועטרת ראשי אבא מארי זלה"ה לעידנייה קאזיל ביני"ן של קדושים צדיקים יושבים ועטרותיהם
אני המדבר אנוש מזער במתא שמאי
חיים יוסף דוד אזולאי ס"ט
נדפס פעם ראשון בחיים חייתו **בליוורנו** מקום מנוחתו ילדו על ברכי יוסף לפ"ק כעת נדפס מחדש פה **ווינא רבתא** במלכות אוסטריאה

מוד"ע לבינה

כי יתפו"ס איש תפיסה מחיים כל אשר נשמ"ט אשתמוטי קא משתמיט בכמה דוכתי. מימר קדישין בעלי חובריי"ן קמאי ובתראי אמור רבנן בטעמ' גופי הלכו' מחדדן שמעתתי. הלהן תשברנ"ה הני ברכ"י דשלהי ושפל בר"ך על שבר יוסף בשב"ר אשר הם שובריי"ם ומחץ פאתי. וזימנין דמשכחת כיונתי לשמועת' נפלאו' מתורתם הלא בספרתם ומצוה להביא מן החדש וכל כי הני אתקפתי. לדור ודור אודיע כי כמה ענינים קדמה קריי"אה מימות החור"ף וליוסף יולד בטרם עשות ספרים הללו בדפוס הא בחדתי. וזו משנה ראשונה לדוד בשנותו ויעת"ק משם על הברכי"ם גירסא דינקותא מרחשן שפוותיה. ונוסף עוד כאן נמצאו מיליי"ן על גבי מיליי"ן אשר קרית"י לי אגב אורחא"י אורחו"ת חיי"ם ואני בתוך הגולה שף מדוכתיה. מדייר בי דיירא מדוך לדוך נפק לקריי"תא בשגם לא שכיחי גבאי אף מהספרים העיקריים ספר"א בצירא דלא חזיתיה. וכאן אתה מוצא בסימן העליון מעלה בזכו"רו ואחריו לא היה כן כההיא סימנ"א אעלים עיני בו אין זכרון הוליד את חסרו"ן ירד אל ירכתי . זו היא סיב"ה כשאו"ל חיי"ם ספרא וספרי ובאמצע פרק ניחא להו למארייהו ההשב אשיב דין הוא הד"ר שכן ראוי להיות חוזר ליתובי דעתיה. איכו השתא אשתלאי אגב מטלטל"י הא גופאי בבתי בראי מגו דאתקלאי לא צילא דעתאי למהדר את למודאי אדאזיל ואתי. גמירי אנוס
רחמנא פטריה וארח לצדיק מדת קונו יש בו לו ידון רוחי לכף זכות ובאמת אמרו כל בר נש זכותיה בקופתיה:
אמר המגיה בקונטרס אחרון שעשה המחבר, בחלק א"ח תיקנתי הכל בפנים, אך בשאר החלקים באו אלה התקונים לנגד עיני אחר גמר הדפוס והוצרכתי לתקן סי' הדפים והשורות עפ"י הדפוס החדש, ורק בחלק אה"ע על פי סבה נשארו סימני הדפים ומספר השורות עפ"י דפוס ישן בלי שום תקון, ואחשוב כי מעטים המה, ומסומנים על פי מספר הסי' בנקל ימצא כל אחד התקון על מקומו הראוי לו.

הקדמת המוציאו לאור מחדש

ישתבח היוצר ויתרומם האל הטוב. אשר מטובו כל נפש השביע:
גם על נפש כוסף .להדפיס ספר ברכי יוסף. כמוני היום חסדו הופיע:
כי צור מעוז הוא לי. יום יום אביעה. גם לכבוד הספר הקדמה אציעה:

יוסף לקח החכם בחכמתו אם רוצה להפיץ ספרו החוצה אל העין. וכן המדפיס או מעתיק ספר קדמון שכבר הי' ונהפך יש לאין. לחבר בראש ספרו שער מיוחד הנקרא אצלי **שער העין** ובפי כל פתח עינים או**הקדמה**. ובזה השער מלבד שצריך להקדים בו שמו ושם רבו וארץ מולדתו ועל מה אדני ספרו הטבעו. ומה ראה על ככה להוציא לאור תעלומות חכמה. ועל זה כבר אמרו המושלים "ספר בלא הקדמה הוא כגוף בלי נשמה". ובאמת כן הוא. כי הקדמה לספר הוא חותם תעודה תצור שם ושארית המחבר כל עוד יקיף גלגל חמה. והנסיון יוכיח בראותינו כמה ספרי קודש מחכמי ישראל הראשונים העומדים זה כמה מאות שנים נצבים ועדיין נבוכים הם בארש להיות תורתם יוצאת בהינומה. לבל נדע בבירור ממי יצא הכרך. ומי הולידו אב בהאדמה. בחנם טרחו עד הנה חכמי המחקר להוציא לאור תעלומה. לשוא חפרו בה שרים במחוקק השערתם בעומקא ורומא. יען הוא נתיב לא ידעו עיט השכל כל שהזמן גרמא. ועוד צריך המחבר או המעתיק מצד אהבת החסד להמשיך בשבט סופר דרך אגב להשמיענו גם מה שקרה לו או לבני דורו במשך זמנו עלי אדמה. גם אם בעיניו ידמה להיות חדוש זה כמשנה שאינה צריכה וכתולה ארש על בלימה. אולם להרואה את הנולד יבין כי לדור כי יבוא יגיע מזה תועלת רב ללב חוקר בתולדות הזמן והליכותיו בעוז ועצמה. אשר יחסר לו אבן העופרת לבנין השערת ובקש ולא מצא כי לא ידע את מקומה. ומה מאוד יגדל עוזו אם בזה השער מצא פתאום את אשר לו הומה. עוד ירויח ריוח והצלה. כי בראות המעתיק העצל או הפתי כי הפלה החסיד הקדמתו בתר תמיהות. הא וודאי מדכר דכיר מבלי להשמיטה ולהשליכה מעל פני האדמה. כי על זה רבים מגדולי ישראל התחכמו לפתוח בספרתם תולדותם וקורות זמנם לבל יזורה מרגל הזמן. ובעוד אביה חי לא תהיה חכמתו יתומה. הן עוד היום תאיר כאור בוקר הקדמות ספרי האשל הגדול אשר ברמה. הרב הגדול דון יצחק אבראבניל זלה"ה אשר תאיר עינינו בקורות זמנו המר והנמהר איך הי' לשמה. ומי לא יתן לו תודה ? כל אשר באפו נשמה. כמוהו קדמוהו שרים ונכבדים מגדולי ישראל ובראשם הרב הגדול בעל צידה לדרך. בדקדמת ספרו ברה כחמה. והמאור הגדול בעל המאירי זלה"ה למסכת אבות אמירה נעימה בנויה ברמה. ועוד כהנה יאירו ככוכבים ממסלותם פתוחי חותם איש על ספרו תורה חתומה. וכל מחבר בדורו שמאי

אשר הפקיד ספרו על הזמן. ומלעשו' הקדמה ידו טמן. הקשיח ספרו ללא לו. והנו ככל המון ספרים שנשארו תחת הענן והערפל מי הוא ראשון ומי הוא אחרון ומי אביהן והי' העלמה. ונוסף גם הוא על צערינו. על כי נשבה עדר ה' כמה מסכתות וכמה ספרים מגדולי המורים מאירים כספירים והנם קבורים תחת ערמות עפר. עקודים בבית שבים ורואה אין להם כי עש תאכלם משא ודומה. עיני אביהם תשברנה לביא' גואלם חי בן מקיץ אשר רק הוא רבים מספרי הראשונים יקיץ משנת התרדמה. עד עת בא דבר המלך מלכו של עולם שלח לפניהם איש לעבד ה' ניכר **יוסף**:

יוסף הוא השליט על הארש לשונו עט סופר מהיר בארשות החיים הפיץ עליו אורו. ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויט שכמו לסבול עול תורה באהלי שם לו יניחה אורו. בו שם לילות כימים כידוע לכל באי שער עירו. צדיק זה לא אכל לשובע נפשו כי אם לחם נקודים כל ימי החול יוסף שפטפט ביצרו. באשר יעידו עליו רבנן תקיפי ארעא דחברון בהקדמתם פה למעלה עליון כי שם צבר יוסף תנא בבחורתו רוב חכמתו לכל ימי נזרו. יוסף בן שבע עשרה שנה כבר יצא מוניטין שלו בספרו **שער יוסף** על הוריות משם בארה לכבוד עושרו. על ספר זה בעלי הפרשים השיגוהו ויורו עליו המורים ג' גאוני הדור בזמנו (הרב שושנים לדוד, והרב יד מלאכי והרב מאורות נתן ז"להה) באהבתם אותו כשראו ספרו בעלית חנניה עלו לבקרו. ועל זה חיבר ספרו אחורי תרעא הקים לו למטרה נועל את ביתו לשומרו. צאו וראו כמה רב חיליה דאילנא רבא עודינו באבו בן ארבע עשרה שנה הריץ אגרותיו עם מר רבו הרב הגדול מעוז ומגדול מוהר"י נבון ראשון לציון בעל ספר הבהיר נחפה בכסף זלה"ה (כן ראינו בתשובותיו חיים שאל ח"ב סי' ס"א ס"ב) והאיש משתאה ניתן להפלאה בראות חן מליצתו הנוראה והנפלאה ועין שכלו בהלו נרו. בשנת תקט"ו והוא בן כ"ח שנים. שלחוהו מעמק חברון בשליחות מצוה. השמש יצא על הארץ בכל מקום מדרך כף רגלו חרדו לקראתו. כל הרואה אומר ברקאי האיר פני מזרח הוד שבחברון השולה את בה"ירו. ותקופתו על קצות ארץ אפריקא מצרים ותוניס ואגפיה בין אריות לביא וליש אשר שם חשף זהרו. ובצאתו שנית מן הקודש סבב בשליחותו רוב מדינת פראנקייה צרפת הוללאנדא ואינגילטירה, אשכנז ואגפיה, בזמנו ראה אלדים עולים מן הארץ גאוני עולם אנשי השם כאשר רמז בספריו שזכה לישב על שולחן המלך הגאון ציץ נזר הקודש בעל פני יהושע זלה"ה. והגאון המפורסם בעל בנין אריאל זלה"ה. ועוד אצל כמה גאונים נטה את שפרירו. ולהיות כי בזמנו הן בעון חוללה ארץ אשכנז משאגת אריות בסלע המחלוקת לוחות העדות ושברי לוחות התגוללו בראש כל חוצות, קצף שרוף בעליל לארש. דין גרמא שלא נסתה כף רגלו לילך להאמבורגו כי

מי יטיל כסותו בין לביא וליש ולא יתן דמי כפרו. מי כחכם גדול ומקובל נורא כמוהו ויודע פשר מבלי להטות בשום דבור הן חסר הן יתר עומק מחשבות לבו. זולת כי טמן ברמז בשם הגדולים במערכת יו"ד הרב יעב"ץ זלה"ה, ובשם הרב יהונתן זלה"ה שם שקל בפלס בלשון הזהב וההדרת, מאוהביו השבית בושת ועליהם הציץ נזרו. מגמת פניו בשליחותו שתים הנה אשר תסובנה בלכתו. הא' לקבץ את כל התרומות אשר הרימו בני ישראל לערי הקודש להחיות נפשות תושביה די מחסורו. ואת השני יעשה עולה לה' בכל מקום באו הרים את הדשן מכל ספר חדש

אצלו שלא ראה עד הנה חיים שאל בתורת שאלה וכן כל שהי' חתום באוצרי הגבירים ימצא יוסף חן בעיניהם ולא מרו את דברו. ובפרט בבואו לפלטרין של מלך מקום מוצא אוצר הספרים שם ישב ימים רבים ויעתק משם סגולת קדומים. ובפרט בהיותו בעיר המהוללה פארים קרית מלך רב הוא הי' הראשון שפתחו לו עקד הספרים הנפלא אשר שם וזה הי' עפ"י מעשה נפלא ששמעתי מפי רב אחד זקן ירושלמי שהי' מכירו. או יהיה כי ה' הטה חנו ויט אליו חסד ושם חן כל יקר ראתה עינו ושם הערה את מקורו. זה דרכו כל הימים עדי זקנה ושיבה הקדיש עתותיו עצרת לה' לא קבל מימיו שום רבנות ומנוי. בצדקתו וענותנותו הביא באוצרותיו כל דברי חפץ וחדושים ופרפראות אשר מצא בכ"י להראשונים ע"ה להיות דובב שפתי ישנים על ידו פרץ נחל קדומים על התורה וחומת אנך על נביאים ודברים אחדים על התורה מלא על גדותיו מתורתן של ראשונים שמש זרחה בעבורו. לא היתה קריאה אשר שגבה ממנו. כל זה פעולת צדיק לחיים אסף באוצרותיו הון עתק וצדקה חכמה ומוסר לא הניח דבר גדול מהוויות דאביי ורבא עד דבר קטון דבר שבלחישא שלא הביא בחבוריו את הכל עשה יפה בעטו בלשון רכה השוברת לב האבן לבית חללו כנראה בעליל למעמיק בספרי דרשותיו המלאים בבקיאות נפלא הפלא ופלא. ובר מן דין האיר לעולם כולו מטובו השביע נפש שוקקה איש לפי ערכו בקצורי דינים כסולת מנופה **מורה באצבע** את הדרך ילך בה. את הכל כתב איש רבי האדם הגדול בענקים אשר זכה וזיכה את הרבים. קרוב לששים ספרים מאירים כספירים התפשטו בקרב ישראל בכל האיקלימים ושמו הטוב נודף למרחקים במזרח ובמערב הפנימי והחיצון ישתו בצמא את דבריו. וקדושת גאונו תרבהו גם בעיני גדולי הדור רבני וגאוני פולונייא. צאו וראו לשון הזהב וההדרת לגאון עוז ישראל מר קשישא אבן הראשה מהר"ז מרגליות זלה"ה מה שכתב בהקדמת ספר מורה באצבע הנדפס בפולין ובאמסטרדאם גם בחבוריו המאירים מלאים אמיר מספרי רבינו המחבר זלה"ה המאיר עינינו והמישר ארחותינו באורח חיים הוד העולם:

ולזכר עולם פה בשער האולם: אשיר לכבוד צדיק שיר המעלות: שמות הספרים אשר ממנו אצולות: נסמנים בשיר באותיות גדולות: להראות לעם קודש כי כל אלה יולדו על ברכי יוסף

ליסף תהלות, בשיר המעלות הולך ומונה, מה דשייר והני אחריו ברכה, ספרי חמדה מרבינו חיד"א בצל אל מעונתו: תורת **חיים** מחבוריו זורח "הכי קרא שמו **יוסף** צפנת פענח" **ודוד** בכל דרכיו משכיל וה' אתו: מאיר עיני חכמים כרבי נהוראי: נודע בקהל חסידים כר"י בר אלעאי: רב תנא דידן גאון **אזולאי**. אשרי יולדתו: **ירושלים** עה"ק היתה הורתו[1]: **בחברון** ישיבת הוריו תקע דירתו: מחברון שולח להרים תרומתו: ובליוורנו מנוחתו: בן טוב שנים והוא נהר אורו הופיע, חבר **שער יוסף** בו חכמתו הודיע: **באחורי תרעא** כאיש על משמרתו: יוסף הוא המשביר כמעין המתגבר: בחדושי דינים ופלפול חילים יגבר: כל אלה יולדו על **ברכי יוסף** גאון תפארתו: לו מצא ספר **מחזיק ברכה**: לאסף בו סגולת קדומים יוסף זכה: ויאצל מן העומר **לשיורי ברכה** כי לא תוכל שאתו: טרם השיגו לראשונים נשקו בר: כן סבר יוסף סיני ב**העלם דבר**: יפליא כל לב חכם בקיאותו: לדוד בשנותו: **יעיר אזן** בו **עין זוכר** נותן בים דרך לעבור בכללים בו **מדבר קדמות** זוהר למשכילים אין נסתר מחמתו: רשפי אש שלהבת דרשותיו הנחמדות, **כסא דוד** ו**דברים אחדים** הן הנה המעידות. נפלאות מתורתו: בספר **פני דוד נחל קדומים** דובב שפתי ישנים: **סבר יוסף** שפתותיו שושנים: הכי נכבד **ראש דוד** שהכתר הולמתו ספר **פתח עינים** האיר נתיב האגדות: ב**מראית העין** מדובר בו נכבדות: **וכסא רחמים** לכבוד הדר מלכותו תשובותיו נפלאו בספר **חיים שאל**: כן **אומץ יוסף** פנים יצהל: (שפר) [ספר] **לדוד אמת** עץ שתול אשר פריו יתן בעתו **ככר לאדן** נחלה שפרה: עליו נוסף **רוח חיים** על פרק שירה: נחמד מזהב **יוסף תהלות** זר זהב למסגרתו **שמחת הרגל** יתענג בדשן כל קורא בו: **יוסף לקח ולב דוד** מחזיר למוטב המאור שבו: כאשר היתה באמנה אתו: זוהר חכמתו לבאים בסוד ה' נודע: הגהות על הזוהר **יש מאין** וספר **דבש לפי** יאירו למארי חצדא: והנם בחדרי משכיתו: תנא דידן תני ושייד חולים : פה לא הבאתי כי אם הגדולים מלבד הגהות הרמב"ם[2] ועוד מעינים בנחלים : הנם בחשב אפודתו : לספר כל שבחו

[1] מופת הדור רבינו המחבר הנז' נולד בירושלים תובב"א בשנת ה' תפ"ז לפ"ק ואביו הרב הגדול כמוה"ר יצחק זרחיה אזולאי זלה"ה קרא שם בכורו יוסף כך מצאתי פה בברכי יוסף אה"ע סי' ל"א שהביא תשובה ממר אביו זלה"ה וכתב שם ובבני בכורי יוסף ה"י תירץ ע"ש. וסדר יחוסו ביאר הוא בעצמו בספריו כידוע.

[2] מהגהות אלו זכר פעמים בברכ"י ואם יזכני ה' להדפיס בקרוב ספר מחזיק ברכה אשר לו אוסיף שם נופך מיתר פרשת גדולתו זיע"א

שרים עצרו במילים : בינינו עדיין חי מקבצאל רב פעלים: יוסף עד תאות גבעות עולם לו הנזר **בשם הגדולים**:

זכותו וצדקתו יגן עלינו. ובמאור תורתו יאיר עינינו: וישמח לבנו: על ארצנו ועל נחלת אבותינו: אכ"יר

*וסמוך לחתימה אנא בריה קלה חרס מחרסי האדמה. כלוי אחוי קידה לפני שרי צבאות ישראל. גאוני עדת אריאל. ותפלתי על חכי למען יתמכו בימין צדקם להחזיק במעוזי. ולהביא ברכה אל ביתם האי שפרי דרב רבינו המחבר זלה"ה קמא קמא. כמו שיניח המקום והזמן לאמטי קדמכון. כאשר הראתי בעליל בכרך הנורא הזה. כן יגמור ה' בעדי לגמור ספר מחזיק ברכה חבור גדול כמו ברכי יוסף כי אחים הם בדומה ולא יתפרדו. בהיות כי הקרה ה' לפני גביר יקר מפז אחוז במדת החסדים וכולו מחמדים ח"ה יד"יין החכם הגביר המרומם. אור יומם. זרח **אברהם** אוהבי בן איש חיל רב פעלים צדיק תמים סיניור **ליאון יהודא אדוט** נר"ו נודע לשם בקהל נגידים. העומד לימין אביון כמוני המתאוה וכוסף. להפיץ אור יקרת חכמי ישראל החוצה אל העין. ולמלא פני תבל תנובות. כאשר מלא בקשתי עד הנה לתת לכסף מוצא להדפסת מחזורי ספרד בתכלית היופי זה פעמים. וכן בזה הספר **ברכי יוסף** אשר מהזמן השוסף גם בעד **מכיר כנושה** אין מאסף. ולא נשארו ברבות הימים ונגנזו בגנזי מטמונים. כן יקיים במאמרו להביא ג' חלקים מתשובותיו הנפלאות על מזבח הדפוס אחר גמרו גם ספר מחזיק ברכה. כי ידעתיו לאח טוב וחסד המתחסד עם קונו בכחו והונו ולזכר צדיק יהי' שמו לעולם. הנה ברך לקחתי. ויען ראובן עני' לתפלה. לנורא עלילה. ישביעהו שובע שמחות על מי מנוחות ויחי. ויתן לו מזהב שבא עדי זקנה ושיבה. ועמו הכבודה ביתו זו אשתו החסודה רבת המעלות מרת **מלכונה** מב"ת עם בניו ובנותיו כשתילי זיתים סמוכים לעד על שולחן מלכים כתמר יפריחו בכל ששון ובכל שמחה. **ברכת אברהם** לו למנה צהלה ורנה דור ישרים יבורך בחופות חתנים ערשו רעננה: אכי"ר

פה ביינה ט' טבת בשנת **כתר** שם טוב לפ"ק

כ"ד עבד נרצע לעבודת משא בקה"ק ספרדים פה ווין יע"א קמ"ר הצעיר **ראובן** בכמוה"רר יהודא* למשפחת **ברוך** ס"ט

הקדמת

[3]רבנן קדישי זקני ארץ הרבנים המובהקים רבני ע"הק חברון תוב"ב

[3]הסכמת אלה הרבנים על ההוצאה הראשונה בעוד המחבר בחיים חייתו ולמען לא יחסר דבר הדפסנוה גם עתה.

מה יתרון לאדם דלא חכים ולא טפש ואין ידיעתו מכרעת ופיו למהלומות. ומה גבר בגוברין גברא דלא משליט הדמיה מאי אולמיה בפתיחתא דחכימי שכלם מתאימות. ובמה נחשב הוא בשבתו עם זקני ארץ הרמים והנשאים אל דת ומי דת מתנבאים ובגרונם רוממות. ולא ידע בשכבו ובקומו לאהדורי סברה דברי חכמים וחדותם אחת דתם ואלוף דעתם והמה בעלי במות. ובזאת יתהלל המתהלל זכר למקדש כהלל העושה את ביתו אוצר וחכמה לעומת שבא אל הקדש פנימה שהיו ידיו יפות עושות מלחמה כאיש מלחמות. ולקבל אלפא אפיק שפה עייל שפה ומעשה תוקפו כיום הלחמו אל זקני עירו ואל שער מקומו דורשי רשומות. ואלים גבר וגזיזי דברדא תבר הררי עד אבד ושבר ולגוברין גברי חיל ישום אלם או חרש באו לנו"ב נאסרו הבמות. אף שמיו יזלו בשמיו ויאמרו לו חכמיו רצוף רצפך דהוא טב לאולפנא בהדי כבשי דרחמנא קראו בשמותם עלי אדמות. הני מעלות דרבנן זכי לנפשיה הרב המובהק ומאיר כברק נזר הקדש כמהר"ר **חיים יוסף דוד אזולאי** ה"י דהא אתחזי לן אריא דספו ליה מן אליה קרקפנא חזינא לרישיה ביני עמודי מהד"ר תלמודיה באספרמקי ומגדי מדויל ידיה מותיב פרקיה כדמהפיך בעסקיה כל סתום לא עממוהו אוממות או עוממות. אות הוא ברבבה שלו שנמסרו לו מפתחות גנזי הנסתרות להי' אלהינו ופרשה סתומה די בכל אתר ואתר כופין עליה פסכתר ופורש אין לה מקרי"ן מפריי"ש בליל לישני ודריש יוצאה בהינומא וראשה פרוע תובל למלך לרקמות. הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל מאשר שמנה לחמו לחם חמודות מדובר בו נכבדות ואבני נזר מתנוססות על אדמתו אבנים שלמות. מאן ציית דעקר סיכיה ומשכניה וקבע את קבעיהם בבתי הנפש ואהלי שם מדרש רבה אשר פע"הק **חברון** תוב"ב צפרא נהר האיר ממזרח שמש כותלי בית המדרש והלילה אמר אמירה לגבוה שכן בערבי"א לא מסגי רישא אבי סדיא נהיר נהוריה כשרגא שעתא קימא ליה אחת ושש אחת ושבע על השמינית זה שבתו שבתות תמימות. במיעוט תענוג אך אם יום או יומים מעת לעת יקח את המאכל"ת פרפרת כל שהוא בפתותי לחם דקות צנומות. כל מילי דמר העמק שאלה הלכתא אהלכתא אוריתיה כשרה מודעא רבה לאוריתא וראה עצם אדם בשעת חקור דין וספרין פתיחו ראה ויתר דרך שיחו ותחינה העצומות. ותלמודו בידו מאיר ובא כזוהר הרקיע ובאלף דרבנן נמצא מכריע לתרוצי סוגייא עביד כמשה מפי הגבורה לא הניח דבר וחצי דבר כי אם גלה סודו עבר צופים בתוך עלמות. ואזורו מוכיח ספרא דצניעותא זה ספר כתב האי תנא דידן וכל אלה יולדו על **ברכי יוסף** הרואה אומר ברוך שחלק מחכמתו אמור רבנן בטעמא קחו לכם דוגמא בואו ונעשה סולמות. המקבל עליו להיות חבר ליראי ה' וכל המשפיע במדה גדושה ידיו

רב לו הן סמיכה בעזרה כבוד התורה ומדדו איש לו מדה טובה מרובה וקרא זה אל זה ואמר לנו רמות. הלא ימצא יחלק שלל הני ברכ"י דרבנן בהנחל עליון שלש מאות ועשר עולמות. ממנו יצאו הדברים יושבי חשך צלמות ולא סדרים כמהפכת זרים נושאי משך אשכלות מדורות משארותינו צרורות שארית חימות. מפני עכו"ם מנחת ועלוון בלהן וזעוון ואשתדור עבדי בגוון חדאן בבשרא ורוון נשיכתם נשיבת שועל ושן בהמות. עד כי יעתר אלהים לארץ ויהי בשלם סוכו ומעונתו וכפר אדמתו אלו הן אשמות. וישכון ישראל בטח שובע שמחות נעימות. נאם החותמים פע"הק חברון תוב"ב בר"ח כסלו שנת **טוב וישר** לפ"ק.

אהרן אלפנדארי: חיים יהודה גומיץ פאטו ס"ט: אליה ן' ארחא: יצחק הכהן ס"ט: פנחס מרדכי בג"איו ס"ט: חייא זאבי:

מליצת

[4]הרב הגאון המפורסם מבנן של קדושים אראלים ותרשישים פאר עדתנו, וצבי עדיינו, כש"ת כמוהר"ר אלעזר הלוי איש הורוויץ נרו יאיר, כאור בהיר: אכי"ר אב"ד ור"מ פה קמ"ר ווין יע"א:

הן רבים עתה השרידים אשר ה' קורא ואשר חנן אותם מדע והשכל והכין את לבבם לדרוש את תורת ה' וללמד בישראל חק ומשפט, ישיתו לבם אל המסילה דרכו בה חכמי ישראל הקדומים ויחפשו בחפש מחופש במעמקי מצולות, אשר תהומות חליפת הזמנים יכסיומו, וידלו פנינים מאמרי בין ובדברי חן גאוני וחכמי ישראל. מעטי המציאות ודרושים לכל חפציהם ויחוקקום בעט ברזל ועופרת, למען זכות בהם את הרבים השותים בצמא את דברי חכמיהם.

בעקבות אלו השלימים וחכמי לב, דרך כעת ידיד נפשי הרב הגדול המופלג ומופלא, וכבוד ה' מלא, חכם השלם מוהר"ר ראובן ברוך נ"י מורה ודיינא רבא דקהלתינו יצ"ו, כי נשאו לבו בחכמה להקריב לרצון, על מש"בח הדפוס לחם קדש הוא הספר הנכבד והיקר **ברכי יוסף** מעשי ידי אמן, ככלכל דרדע והימן, ה"ה הרב הגאון עטרת ישראל חכם הכולל והשלם בכל חכמות תרומות, בעוז ותעצומות לו עשר ידות, במעלות ובמדות נכבדות, מוהר"ר חיים יוסף דוד אזולאי זצ"ל, הוא הגבר דגול מרבבות אלף אשר הפלא עצה הגדיל תושיה בקרב ישראל בחבוריו היקרים, המאירים כספירים בכל אפסים ועברים, הוא הגבר הוקם על ויעף בגדלו, סוד אלוה עלי אהלו אשרי הדור שככה לו,

[4]מליצה זו על ההוצאה הנוכחית.

אשרי להרב מוהר"ב נ"י שזכה וזיכה את הרבים בהדפסת ס' היקר הזה, אשרי להעוזר ומחזיק על ידו. והנני למבוקשו להזהיר לאחינו בני ישראל שלא יזידון להשיג גבולו ולהדפיס הספר הזה במשך זמן עשר שנים מיום צאתו ממכבש הדפוס ולהשומעים יונעם וישכנו בטח ושאנן, יהי' כזית הודם יפרחו כגפן וכעץ רענן.

הנ"ד הבע"מ פה וויען, הבירה יום ג' ח"י מרחשון בשנת **יולד על ברכי יוסף חיים דוד** לפ"ק

הקטן אלעזר הלוי איש הורוויץ.

ספר ברכי יוסף

על ארבע שולחן ערוך חלק ראשון **שלחן ערוך אורח חיים**

סימן א'

א

דין א' יתגבר כארי וכו'. מיד כשנעור יטול ידיו כראוי וכתב הר"ם די לונזאנו בדרך חיים דף צ"ה ע"א שאעפ"י שאינו רוצה לקום עדין צריך ליטול והרב בית חדש בסימן ד' הקשה על מרן אמאי לא מייתי מהזהר דההולך בבקר בלא ענ"י חייב מיתה כמ"ש בס' תולעת יעקב ע"ש ולק"מ כי בס' הזהר שלפנינו ליתנהו להני מילי. ומהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות דף צ"ח כתב דבס' תולעת יעקב הפריז על המדה ומנין לו. ועתה אמת אגיד אשר ראתה עיני נסחא נ"י בס' הזהר מוגה מדרבנן קשישאי בהקדמה דף יו"ד ע"ב שכתב בלשון ההוא בהדיא על דא אתחייב מיתה לשמיא. ואחר זמן רב ראיתי בס' אור הלבנה למר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בעל חסד לאברהם והוא הגהות על הזהר אשר שם הביא הנסחה הנז' ומעתה צדק הרב תולעת יעקב ותכל תלונת מהר"ם די לונזאנו מעליו. ובס' אליהו רבה אשר נדפס מחדש בסימן זה חתר לישב קושית הרב ב"ח ומנהג העולם ואסיק כמ"ש הרב דמשק אליעזר דשמא דוקא בזמנם כמו גילוי וזוגות עש"ב. ואין דבריו נראין. ובגלילותנו חזינן לרובא דעלמא הוו זהירין. אלא דשמיע לן מרבנן קדישי דזמנין דמיא הדחק מאד מאד"ם ובלכתם ילכו פחות פחות מארבע אמות כאותה שאמרו גבי שבת:

ב

המשכים לעסוק בתורה ילבש כראוי ויכון לקראת אלהיו וטוב שיקום מעומד וקימת חצות היא העולה להכניע היצ"הר וז"ש רז"ל הבא להורגך השכם להורגו. מז"ה מהר"א אזולאי הנז׳ בהגהותיו על הלבוש
בכתיבת יד:

ג

חבורה קרוב לשלשים יחידי סגולה שנתחברו לקום בחצות ללכת לבית הכנסת לומר תקון חצות וכיוצא לאו שפיר עבדי לעשות כן בצבור. שבות יעקב. ח"ב סי׳ מ"ד. ואין דבריו מוכרחים ובאזנינו שמענו ועינינו ראו בכמה עיירות פשט המנהג להפך:

ד

זמן קימת חצות בזה האריכו האחרונים ועיין בס' אליהו רבה ובס' שמלה חדשה דף ק"ח ע"א השיג על דברי ס׳ שערי ציון מדברי הרב ראשית חכמה ואין דבריו מוכרחים:

ה

מ"ש בזהר ויקהל ואי אתוספן שעתי בליליא אנון שעתי דאתוספאן דיממא אינון ולא אתחשיב ליליא בר תריסר שעתי כוונתו דחשיב י"ב שעות אמצעיות ששה שעות קודם חצו' וששה אחר חצות ומ"ש ואי אתוספן ר"ל דמתוספן על י"ב אמצעיו' דליליא בין בתחילה בין בסוף. מהד"ד יעקב נ"ץ בש"ות שב יעקב א"ח סי' א'. והביא ראיה מפ"ק דברכות בשם ר' שמעון חסידא כבוד היה תלוי וכו' ועכ"ל דחצות הוא ממש באמצע הלילה בקיץ ובחורף שוין כיון דתליא בהתחלת רוח צפונית כמ"ש ר' שמעון חסידא דהוא ודאי ר"ש בן יוחאי וכו' עש"ב. ועמו הסליחה דר"ש חסידא הוא אמורא ואינו רשב"י דהוא ר"ש סתם בר פלוגתיה דר"מ ור' יהודה כידוע. ומיהו מה שפי' בדברי הזהר הכי חזינא למ"ז הרב הנז' בספרו אור החמה נ"י פי' הזהר שפי' כן משם מהר"ם קורדובירו זצ"ל והכריח הדבר. דבשלמא ק"ש ותפלה ושבת זמן זמנם לפי הארץ שיושב בה אבל תיקון חצות לא ישתנה כי הוא תלוי במשמרו' אשר בשמים ממעל והם לפי עת וזמן חצות אשר בג"ע הארץ שהוא תחת קו השוה שהיום והלילה שוים לעולם ולפיהן יהיה תיקון חצות ולכן י"ב שעו' אחר חצות היום הוא חצות לילה בשמים ובג"ע הארץ והם דברי' של טעם אבל יש להרב מהדח"ד זצ"ל שיטה אחרת בזה ככתוב אצלנו במקום אחר:

ו

יש אומרים דזמן בקשת רחמים סוף הלילה ואני אכריע כי בחצות ראוי לבקש רחמים על כנסת ישראל ועל בניה ובסוף הלילה יבקש צרכיו. מהר"ם ריקאנאטי הביאו הרי מגן אברהם ס"ק ד'. וכתב עליו וז"ל ובגמרא דילן לתירוץ הראשון דנתן סימן לאמצעית דאמצעיתא והיינו חצות משמע דעת רצון היא ולתירוץ השני לא משמע כן עכ"ל והשיג עליו הרי שמלה חדשה דף ק"ז דאשתמיטיתיה בריתא דיבמות דף ע"ב דתניא כל אותם שנים שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה רוח צפונית בחצי הלילה וכו' קמ"ל דעת רצון מילתא היא אלמא דכ"ע חצות לילה הוא עת רצון דאטו תי' ב' פליג אנריתא והאריך בזה ע"ש:

ואפשר לישב בדוחק דודאי מחצות עד הבקר זמן יפה לכל חי רצון ואולם הרב מגן אברהם אייריכלפי מ"ש מהרי"ם ריקאנטי דיש אומרים דזמן בקשת רחמים סוף הלילה והוא הכריע דבחצות ראוי וכו' ונמצא דבחצות גופא בדרבנן יש נדידה איזה שעה מחצות עד הבקר יותר שעת רצון היא מאחדות אף דכל השעות מחצות עד היום זמן יפה אמטול הכין אתא הרב מגן אברהם ותלמודו בידו דמשינוייא דדייק לתת סימן לאמצעית דאמצעיתא משמע דבחצות ממש עת רצון היא יותר מהשעות שאחריה ולתירוץ שני לא משמע כן דיש קפידא בעת שהוא חצות ממש רק כל חצות לילה אחרונה אפשר שהוא שוה אל הרחמים והסליחות. אמור מעתה משמעתא דיבמות לא מנדעא דאכתי אפשר דסוף הלילה היא יותר עת רצון או אפשר דכל חצות לילה האחרון שקול ישקל בערך אחד ומיהו היה משיב הרוח צפונית בחצות ממש כיון דזמניה הוא וכמ"ש רש"י פ"ק דברכות דף ג' ע"ב ד"ה כנור והא מיהא עת רצון היא:

ז

נשאלתי עיר שיש בה חברת חצות משכימי קום ואלו עוברין בתוך בית הכנסת ונכנסים לפני ולפנים בחדר אחד שם ית"נו קינ"ין ופתחי תשובה בתוכחו' מוסר ויאור להם ברנה של תורה אדהכי והכי מאחר עלות השחר דרך ובא לו איש חיל לבית הכנסת וקורא סדר המעמדות בקול רם וביני ביני באים עשרה ראשונים ובכל זאת אכתי פשו בני חברת חצות לומדים בחדרם איכו השתא שאול ישאלו ראשי הק"ק שבני החברה יקבעו לימודם בבית הכנסת דקדיש טפי ומה גם שיהיו עשרה ראשונים בבית הכנסת קודם היום. והם טוענים כי מי שקורא המעמדות קורא בקול רם ותרי קלי לא משתמעי ועוד כי בבני החברה יש בכללם איזה בחורים והן בעון הם המדברים דברים בטלים וגדול עונם אם יהיה בבית הכנסת ומוטב שיהיו בחדר ההוא בשגם הוא בצ"ד אז נדברו באמצע

הלימוד ואפי' בחדרי חדרים אסור מ״מ דבר גדול הוא להם לקום באשמורת ולומר התקון ולשמוע איזה דבר מת״ת ובאלו אמרו ימין מקרבת. והיתה הפצירה מראשי הק״ק להגיד להם כדת מה לעשות:

וזאת תשובתי. אין ספק דדבר גדול הוא להזדרז במצות וכגון דא מצוה רבה של עשרה ראשונים ראויה היא לבני החברה כי ברבים היו ועבדו להון זרז"ין לפני בא יום והרי אמרו במס' ר״ה דף ל״ב ע״ב אמתניי' דקתני השני מתקיע והראשון מקרא את ההלל מ"ש שני מתקיע משום דברב עם הדרת מלך א"ה הלל נמי נימא שני משום ברב עם הדרת מלך אלא מ״ש הלל בראשון משום זריזין מקדימין למצות תקיעה נמי נעביד בראשון משום זריזין מקדימין למצות וכו' ארי״ בשעת גזרת המלכות שנו ע״כ אלמא דאי לאו דמשנתנו בשעת הגזרה תקיעה נמי עבדינן בראשון ואתי טעם דמקדימין למצות ודחי לטעם ברב עם הדרת מלך הראת לדעת דמתקף תקיפא טעמא דזריזין מקדימין והדברים ק"ו בנ״ד דשניהם כאחד טובים איתנהו בשמירה אי בני החברה יקבעו לימודם בב"הכ ופשיטא דכך יפה לראשי הק״ק לקבוע קובעיהם דאיכא תרתי להקדים וברב עם : **ואי** משום אשר לו היתה קריאת הגבר מגעת בסדר המעמדות קול ברמ״ה ואתי דיבור ומבטל דיבור חכם הדורש נראה דבכי הא אמרינן לקורא המעמדות גחין ולחיש דאלמלי מעמדות לא נתקיימו בני החברה לשמוע בלימודים ות״ת דרבים ללמד חכמה ומוסר כי האי מן קדם דחיליה תקיף תבר גזיזי קול קורא המעמדות דאשכחן בכל דוכתא דת"ת דרבים זו כחו אלים וכאותה דאמרינן בסי' פ״ט דאף דאסור ללמוד משיגיע זמן תפלה אם הוא מלמד לאחרים אפי' אם הוא אינו רגיל ללכת לבית הכנסת מותר כיון שהשעה עוברת דזכותא דרבים דבר גדול וזו אחת מההלכות בשבח המגיע לת״ת דרבים ומאחר שכן בנ״ד הכי עדיף שילמדו רבים וידרוש החכם לעם מקריאת האיש המעמדות דאפילו אסור ללמוד קודם תפלה מדחי מפני לימוד ברבים: **וכבר** אמרו ספ״ק דסוטה ואי לא איעסק ביה משה יוסף לא הוו מעסקי ביה ישראל ותו אי לא איעסקו ביה ישראל בניו לא הוו מתעסקי בי' אמרו הניחו לו כבודו במרובין יותר מבמעוטין אמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטני' אף אנן נמי בנ״ד נימא דחיובא רמיא להיות כבוד שמים מתרבה בבני חברת חצות דאיכא בינייהו רבנן ואינהו נפישי יותר מאיש קורא המעמדו' והוא באחד: **וזאת** מצאנו למהר״ש הלוי בתשובותיו י״ד סי׳ א' באחד שהיה רוצה לבטל דרשת החכם שכתב וז"ל ואם יאמר שמעון שלא יעסקו בשיחה בטלה אלא כל אחד יעסוק בד״ת בביתו לזה אומר דאינו דומה יחיד העושה מצוה כמו המרובים ועוד כמה אנשים יש שאינם יודעים ללמוד ובאין לשמוע ועוד שהרי הוכחנו לעיל שרצה הקב״ה שיקהילו

קהלות וידרשו ברבי' ולא נתרצה שכל א' יעסוק בתורה בביתו עכ"ל הא למדת דדרשא לעם ובפרט תוכחות מוסר כנ"ד דבר גדול הוא: **איברא** דבסוף פ' הנזיקין תנן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ומזה למדו הפוסקים דאנשים שהחזיקו במצוה אין לבטלם וא"כ יאמר האומר דה"נ בנ"ד כיון דזה האיש זה כמה שנים קרי בחיל סדר המעמדות מאן ספין ומאן רקיע לבטלו ממצותו. **ברם** עם היות כי אין ספרי הפוסקים אתי ונח"ץ ינח"ץ איש אשר כמוני אגב מטלטלי טלטולא דגבר"ה מ"מ נראין הדברים דאין כח ביד האיש הלזה לנהוג כמנהגו עד שידחו מפניו בני החברה חדא שהרי מתבא' בדברי מהר"י קולון שרש קי"ג ומפורש בכנ"הג א"ח סי' קנ"ג וסי' שס"ו דאע"ג דמי שזכה במצוה אין מעבירין אותה הימנו מ"מ אם יש טענה למערער מעבירין אותה ממנו אם לא יהיה טענה למחזיק ע"ש ובנ"ד הרי טענת בני החברה יוצאה בהינומא בריש גלי לכבוד ה' שיהיו למעלה מעשרים לימודי ה' קודם היום בבית הכנס' וקורא המעמדות אין לו שום פגם וזלזול בזה דיכול ללמוד המעמדות בלחש באופן דלא יזיק לדרשת החכם ובכל הרואה מודעת זאת מה היום מיומי' שהוא קורא בלחש לכבוד שמים היה טעמו ולא משום פגמו:

וזאת שנית שהרי כתב הרב כנ"הג סימן שס"ו דמשמע מדברי מהרי"קו ומהרשד"ם דאע"ג דכשיש קצת טעם לשנות העירוב אפ"ה אין משנין משום חשדא מפני דרכי שלום מ"מ אי איכא טעמא רבא משנין ומינה נלמוד לנ"ד דהרי התם בעירוב דיש טעם שלא לשנות משום חשדא אפ"ה אי איכא טעמ' רבא על השנות משנין כ"ש בנ"ד דליכא טעמא שלא לשנו' דאין בקורא המעמדות שום פגם וזלזול כדאמרן ואיכא טעמא רבא לכבוד ה' לשנות פשיטא דהן שוני"ן לחכמים וכל כי האי אשתני למעליותא:

ועוד בה שלישיה ממ"ש הרב כנ"הג שם וז"ל לדעת מהר"י בכתביו אין דין זה אמור אלא ברוצים להעביר המצוה והכבוד לגמרי ממי שהחזיק בו אבל בא לזכות במצוה וגם הראשון יעמוד במצותו כגון מי שהחזיק שיתפללו בביתו ובא אחד ועשה ביתו בית תפלה שיתפללו בו אף שקצת מהאנשים שהיו מתפללין בבית המחזיק הראשון מתפללין בבית המחזיק השני אינו יכול לעכב על ידו הראנ"ח ח"ב סי' ע' וכ"כ תשו' מהרי"ל סי' מ"ו עכ"ל ודון מינה לנ"ד שקורא המעמדות יכול לקרות בשופי קצת בלחש באופן שלא יבלבל חכם הדורש הנה זה עומד במצותו דודאי כך צריך לעשות ויבואו בני החברה לשרת בשם ה'. ומעיקרא זה שקורא המעמדו' שתיקתו יפה לו וטוב לו שישמע דרשת החכם ואל יפרוש מן הצבור וסדר המעמדות יקרא בעת מן העתים אח"כ וזה וזה יתקיימו בידו: **האמנם** טענה שנית שטענו בני חברת מצות שאם ישנו בב"הכ איכא

איסורא כי הן רבים עתה עם הארץ נהיגי קלות ראש וכיוצא נראה דהדין עמהם ואתיא בק"ו ממ"ש פ' השולח והיא הלכה רווחת בי"ד סי' רס"ז דמותר לשחרר עבדו לדבר מצוה ושפחה שנוהגים בה מנהג הפקר כופין רבה ומשחררה כדי שתנשא ויוסר המכשול. ומכאן ק"ק אל מ"ש מרן בתשובה דיני כתובה סי' ב' על מי שהודה דענקת מזנה תנשא דמוטב להתיר איסור קל ולא יבואו לידי איסור חמור כמו שהתירו פ"ק דשבת לרדות הפת וה"נ נתיר כדי שלא יבואו לאיסור קדשה ונדה וכתב מרן דלא דמי להההיא דהתם ממילא בא לידי סקילה משא"כ בנ"ד דלא יבא לידי איסור חמור אלא בקום עשה ועוד דהתם איסור רדיית הפת הוא איסור קל אבל איסור מנקת איסור דרבנן חמור דאיכא סכנה לולד ועוד דהתם איסור סקילה חמורה ולכך התירו שלא יבא לידי איסור סקילה וכל היכא דלא אתי לידי איסור סקילה כנ"ד שלא חשש המורה אלא לנדה וקדשה לא התירו עכ"ד ושני החלוקים ראשון ואחרון לכאורה הך דשפחה הוייא תיובתייהו דבהא ליכא איסור סקילה וגם לא אתי ממילא אלא בקום עשה ואפ"ה התירו וזו הלכה פסוקה ופסקה מרן גופיה בש"ע שם בי"ד:

איברא דחילוק השני דאיסור רדיית הפת הוא איסור קל שייך נמי בהא דשפחה דהרי כתב הר"ן והביאו מרן בב"י שם דאסור עשה זה דשחרור אינו עשה גמור ולהכי דחינן ליה בעבור העשרה כההיא דר"א דשחרר עבדו להשלימו לעשרה ועוד כתב דליכא איסורא אלא אם עושה דרך חנינה משא"כ כשעושה לצורך ע"ש ולפ"ז לחלק יצאת איסורא דמנקת דהוי איסור חמור ואיכא סכנה לולד כמ"ש מרן: **והן** היום נדפס ס' בני יהודה למהר"י עאייאש וראיתי בש"ות סימן קכ"ד בנ"ד בדיין אשר נפשו אוותה לעלות לארץ ישראל שכתב וז"ל ואע"ג דאשכחן דראב"ע שחרר עבדו וכו' נדחה עשה משו' מצוה דרבים דמשמע דמצוה דרבים עדיפא ודוחה עשה של תורה י"ל דראב"ע רצה לעשות כך מדעתו בלי שום מכריח וקמ"ל דלא עביד איסורא א"נ דעביד איסורא מ"מ הוה ניחא ליה למעבד איסור קל וכו' ע"ש ואגב שטפיה כתב ראב"ע במקום ר"א וסתם ר"א הוא ר"א הגדול הידוע. ותו ק"ק עליו דלא היה צריך למה שנדחק וסמא בידיה להשיב תשובה נצחת דשאני התם דלא עבר אמידי כמ"ש הר"ן ומייתי לה מרן בב"י ובנ"מ והגם דהר"ן בביאוריו להלכות כתבה לזו בשם יש מתרצי'. הנה בחדושיו כתבה בסתם ותו שכתב הר"ן בפירושו בהלכות דהאי לאו עשה גמור הוא דאי אמרת עשה גמור היכי דחינן ליה משום מצוה דרבנן ע"ש וכ"כ הר"יטבא בחידושיו שם פ' השולח בשם רבו דלאו עשה גמור הוא ע"ש: **הן** אמת דנראה דאיכא מאן דפליג בהא ותו איכא למיקם עלה מהא דפריך תלמודא בברכות דף מ"ז מצוה בעבירה היא וכמו שהעיר הרב

מגן אברהם סי' צ' ס"ק ל' ועמ"ש בש"ות יד אליהו סי' ז': **ומ"מ** לדברי הר"ייטבא והר"ן סליק שפיר חילוק השני שכתב מרן בתשובה הנז' בנדון המנקת אך על החלוקי"ם אנו מצטערים תרי חילוקי ראשון ואחרון מהך סוגיא דשפחה דדא היא תברתהון: **אלא** שראיתי למהריב"ל בח"ד סי' ד' דקשיתיה הא דשפחה לתשובת הרשב"א בהתר שבועת השחוק שכתב דאף כאשר שבועה ירא שלא יעבור אין להתיר דאין אומרי' לאדם לעשות עבירה בהתר כדי שלא יעשה עבירה גדולה וניחא ליה למהריב"ל דבנדון הרשב"א הוי קום עשה להתיר ובשפחה משמע מהתוס' דאינו קום עשה דהמצוה לעבוד ומניעת העבודה בשב וא"ת והוי כשופר בשבת משום גזרה דהוצאה ועפ"י דברי מהרי"בל הללו אפשר לישב דברי מרן הנז' דחילוקיו אמת בנ"ד דהוי קום עשה דאז צריך שודאי יתחייב ויהיה איסור סקילה להתיר ומאי דשרי' בשפחה אף דאינו ודאי ואינו איסור סקילה ה"ט משום דהוי שב וא"ת כמ"ש מהרי"בל וצריכים אנו לחילוקי מרן דאי לא"ה תקשי להרשב"א מרדיית הפת. ועתה אמת אגיד דלבי מהסס בדברי הרשב"א ומהרי"בל ואין המקום אתי לעמוד על בוריין של דברי' ועיין מ"ש מרן בב"י א"ח סוף סי' ש"ו ובספר שארית יעקב דף ך' וצריך להתישב בדבר ואני אמרתי בחפזי:

ונמצינו למדין דשרינן איסור דלעולם בהם תעבודו משום מצוה דרבים וכן לשפחה להסיר המכשול אי מטעם דהוי כאונס כמ"ש התוספות פ"ק דשבת דף ד' ואי משו' דהוי מצוה דרבי' וכמ"ש התוס' ומכ"ש נימא דמוטב לבני החברה שלא ילמדו בבה"כ אף דקדושתו גדולה ומקדימין להיות עשרה ראשונים בבה"כ כיון דבמניעתם ליכא אלא שלא יהיו מעשרה ראשונים בבה"כ בשב וא"ת כדי שלא יבואו רבים לנהוג קלות ראש בב"הכ דהוי איסו' גדול כנודע ואין לומר דמאחר דאם בני החבורה ילמדו בב"הכ רבים אשר אתם מקיימין המצוה כתקנה ושאני הא דשפחה ועבד שהאדון משחררם משום מצוה דרבים לא כן הכא דהני רבים והני רבים דכללא הוא שב וא"ת עדיף ולחד שינוייא דמשנו התוס' דכיון דלהוטה לזנות הוי כמו אונסין ה"ה בנ"ד דזה דרכם כסל סירכייהו נקטי והוי כאונסין וכ"ש שאין בנ"ד אלא ביטול מצוה מן המובחר להיות מעשר' ראשונים בשב ואל תעשה וכל קבל דנא שחוק וקלות ראש בב"הכ איסורא רבא ואיכא נמי צד חילול ה' כידוע כלל העולה דאי ידעינן דלא מקבלי הני אינשי לשבת בב"הכ בקדושה מוטב להחזיק בקביעותם בחדר ואיש על מקומו יבא בשלום:

ח

דין ג. ראוי לכל ירא שמים שיהא מצר וכו' ואח"כ יאמר אני מאמין באמונה שלימה בנחמת ציון אלוהינו ברחמיו ינחמנו ויחדש עלינו מלכותו מהרה מז"ה מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י מסדר היום:

ט

דין ה'. טוב לומר פ' העקידה ופ' המן וכו' ובכל דור ודור תקון רבנן סדר לימודי' שונים וקביעות עתים במילי דחסידותא וכונת' לזכות את הרבים המון ישראל דבלאו הכי הן בעון הם בטלים מת"ת ועל ידי סדרו הלמודים הללו אינהו ואביזרייהו הם מתעוררים קורין ומקרין. ואולם לא נאמרו כל השעורים הללו לת"ח אשר להם יד ושם טוב חכמים וידועים לעסוק בגופי תורה ולעמוד על עיקר דיני התורה להבין ולהורות. ופוק חזי הרב הקדוש האר"י זצ"ל כי מעט מעט ראה והתקין בפרטים אלו. וכן מצאתי להרב לחם חמודות פ' הרואה אות פ"ד שכתב דמי שיש לו לב להבין במקו' ריצויים ותחינות ומעמדות ילמוד. וכ"כ הרב אליהו רבה משם פסקי תוספות. אמנם ראוי לכל ת"ח שיקבע עת כפעם בפעם ללמוד בספרי מוסר כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ואיידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה קרוב שיגבה לבו וכיוצא. וקבלתי כי בכלל משז"ל דתורה תבלין לי"צהר הוא תוכחת מוסר מרז"ל קמאי ובתראי.

י

ועשרת הדברות. עיין מ"ש מרן בבית יוסף ומ"ש הרב שמלה חדשה דף ק"ח ע"ב עש"ב:

יא

ופרשת עולה ומנחה וכו' כתב הרב הלבוש מפני שכל זמן שאדם מתעסק בתורה וקרבן מע"הכ כאלו הקריב אותו קרבן דכתיב וזאת תורת החטאת וכו' ודרשו בו כל העוסק וכו' מדכתיב וזאת וכו' ורש"י פי'דמדכתיב תורת ולא כתיב חקת יליף ואינו נראה דשמא לא רצתה התורה לעשות מהם חקה רק דת שיש להם טעם מגולה עכ"ל.

וחזיתיה לרב אליה זוטא שכתב עליו וז"ל וי"ל כמ"ש במזרחי פ' חקת דכל שלא נכתב תורה נמי אלא חקה לחוד יש לו טעם ואי קשיא הא קשיא הא פריך במנחות דף י"ט על הא דאמרינן כל מקום שנאמרה תורה וחקה אינו אלא לעכב והרי קרבנות דכתיב תורה ולא מעכבו ומשני תורה בעי חקה חקה לא בעי תורה א"כ מ"ה לא נכתב חקה דלא נאמר דמעכבי ואפשר דס"ל לרש"י דהא דחקה עיכוב הוא מג"ש ולא ממשמעו' וג"ש בעי דוקא בקבלה א"כ פריך לכתוב חקת ויהא הקבלה דלא קאי הג"ש על חקה זו ועדיין צ"ע גם למזרחי ק"ק מה הקשו תוס' שם תורה למאי אתא עכ"ל.

ומאי דתריץ יתיב קושית הרב הלבוש על פי דברי הרא"ם כבר נודע דאעיקרא דברי הרא"ם בזה צריכים ישוב דרז"ל מנו אשת אח וכלאי' ושעיר המשתלח שהיצ"הר משיב עליהם ולא כתיב בהו אלא חקה לבד וכמ"ש הרב נחלת יעקב וזהו כנגד היסוד שהניח הרא"ם דדוקא כי כתיב חקת התורה הוא בלי טעם.

אמנם גם למה שפי' הרב נחלת יעקב דחקה דהנך דוקא אין בהם בנותן טעם והיכא דאיכ' למדרש דרשינן ודמי למשז"ל אין נא אלא לשון בקשה אין עמידה אלא תפילה אין הבטה אלא מלמעלה ודכוותייהו דהכוונה דאין תיבה זו האמורה כאן אלא זה עש"ב לק"מ קושית הרב הלבוש על רש"י דזמנין טובא דמשכחת חקה ולטעמ' עביד וה"נ גבי קרבנות הומ"ל חקה ופירושה כאינך דאיכא טעמא:

ומה שהקשה הרב אליה זוטא על רש"י מסוגית מנחות הא ודאי קשי' ומה שתירץ הרב דפריך דלכתוב חקה ותבא הקבלה דלא קאי ג"ש על חקה זו אינו מחוור דמאי פרכא דלא לכתוב תורה ובמקו' תורה לכתוב חקה ותיתי קבלה למשה דלא קאי ג"ש על זו הרי טפי עדיף הא דכתב תורה כי בזה אין צורך לקבלה לא כן אי היה כתוב חקה היה צריך נמי לקבלה למסור למשה רבינו דלא קאי ג"ש על זו ומה צורך לכל זה כתב תורה וסגי לן. ותו דזה דעת התוס' שם במנחות ובזבחים ריש דף י"ח וחולין ריש דף כ"ד דהא דחקה מעכבא היינו מג"ש אבל מסתמות דברי רש"י לא משמע הכי אלא שדעתו דחקה ממשמעותא הוא דהויא עיכובא וזה דעת הרי"טבא בשם רבינו יהודה בן יקר בחידושי קדושין דף י"ד והר"ן בשם הרמב"ן בחי' חולין דחקה הוי עיכובא ממשמעות וכ"כ בשיטה מקובצת חולין כ"י בשם הרא"ה ועיין בחידושי קידושין לחד מקמאי והיא נדפס"ה בקושטנדינה ע"ש בדף י"ד באופן דקושי' הרב אליה זוטא על רש"י הנז' בעיני היא קושיא חזקה:

ותו ק"ק על דברי התוס' בזבחים דף י"ח שכתבו וז"ל ת"ל חקה חקה לג"ש מכאן אומר ר"ת דהא דאמרינן במנחות כל מקום שנא' תורה וחקה אינו אלא לעכב לאו חד טעמא נינהו דחקה מג"ש ותורה ממשמעות עכ"ל דהרי בסוגית מנחות אסיקנא דכונת רב דאמר כל מקום שנאמרה תורה וחקה אינו אלא לעכב היינו דחקה דוקא לעיכובא ותורה לא מעכבא ואף דכתיב תורה אי כתיבא חקה אין ואי לא לא וא"כ איך נקטי התוס' דתורה מעכבא ממשמעות ולאו חד טעמא נינהו תורה וחקה דחקה מג"ש ותורה ממשמעות דמוכח מדבריהם דקושטא הוי דחקה לחוד מעכבא וכן תורה לחוד והא במסקנא לא קאי הכי כמדובר. והתוס' במנחות כתבו דברי ר"ת אמסקנא דש"ס דתורה בעיא חקה וחקה לא בעיא תורה ע"ש ובתוספות דחולין ריש דף כ"ד: **ולזה** יש לומר דכונת התוס'

בזבחי׳ כלפי אוקמתא מציעתא אף דלא קיימא מסקנא הכי משום דהך שינוייא או חקה או תורה מעכבי לפום ריהטא יקשה על ר״ת דהרי משנינן דחקה או תורה מעכבי וכיון דתור׳ לחוד מעכבא ודאי ממשמעותא הוא וכי היכי דתורה ממשמעות ה״ה חקה ולאו מג״ש. והכין חזינא בשיטה מקובצת לחולין כ״י שכתב משם הרמב״ן על דברי ר״ת וז״ל ולא דאיק מדאתמר התם במנחות אמר רב וכו' וקס״ד תורה וחקה תרווייהו ואסיקנא אפי' תורה בלא חקה וחקה בלא תורה ואי מג״ש היכי ס״ד למימר הכי אלא ודאי מגופיה משמע הכי וכי אסיקנא אפי׳ חקה בלא תורה הכי נמי הוא עכ״ל הרי דהרמב״ן הקשה על ר״ת מהך אוקמתא מציעתא. ואמטי להכי אתי התוספות לאוקומה להאי אוקמתא נמי בשיטת ר״ת דמיד איריא חקה מג"ש ותורה ממשמעות. אבל לאו דלקושטא פי׳ מימרת רב הכי. ועמ״ש הרב ברכת הזבח שם בזבחים ודוק:

אמנם ראיתי בירושלמי בריש סוטה דאמרינן התם לא יקנא מתוך שחוק וכו׳ ובעי עבר וקנא בחד מכל הנך אי מעכב ופשיט אתיא כהדא כל מקום שנאמד חקה תורה מעכב ומשמע דסבר הירושלמי דתורה לחוד מעכב דגבי סוטה לא כתיב אלא תורת הקנאות. וה״נ אמרינן תו התם בירושלמי דסוטה פ״ב הלכה ג' מ״ד בין שבועות בין תנאין מעכבין אית ליה חקה תורה מעכב. ומוכח דכונת הירושלמי כדאמרן דתורה או חקה מעכב. וכן כתב מרן בכסף משנה סוף הלכות סוטה על הירושלמי דפ״ק דהכונה דגבי סוטה כתיב זאת תורת הקנאות ומעכב. למדנו דסבר הירושלמי דתורה לחוד מעכב. וזהו הפך מסקנת תלמודין במנחות. ובהכי ניחא לי דברי הרא״ש בתוספותיו לסוטה כ״י דאמאי דאמרינן שם דף ח׳ ע״ב חבל מצרי מהו שיעכב כתב הרא״ש וז״ל תימה היכי ס״ל שיעכב הא אפי' מידי דכתיב בקרא אמרינן בכל דוכתא שנה הכתוב עליו לעכב דאי לאו דשנה אינו מעכב ונ״ל לפרש מהו שיעכב אם אין להם במזומן חבל מצרי מהו שיעכבו הדבר עד שיחזרו אחר חבל מצרי אבל אם השקוה בלא חבל ודאי אינו מעכב עכ״ל וק״ק דמשמע דגם בסוטה בעינן שנה הכתוב לעכב והרי בירושלמי קאמר דכיון דכתיב בה תורה מעכב כאמור. אמנם לפום מאי דאמרן לק״מ דמסקנת תלמודא דידן הפך הירושלמי דדוקא חקה מעכב ושפיר קאמר הרא״ש לפום גמרין

דבעינן שנה הכתוב:

אבל קשה על מרן בכ״מ שם בסוף סוטה ועל הרב פרי״ח בהגהותיו דק״ל על הרמב״ם מהירוש׳ ומדהדרי לתרוצי׳ פסק הרמב"ם ולא זכרו דתלמודין מסיק במנחות הפך הירושל׳ דתורה לחוד לא מעכב. **ועל** הירושלמי קשה מהא דפריך בסוגיות מנחות על

הא דס״ד דתורה לחוד מעכב דהרי קרבנות דכתיב זאת התורה לעולה וכו' ולא מעכבי ולירושלמי דסבר הכי לקושטא קשיא מקרבנות כקושיין:

ואפשר דסבר הירושלמי דל״ק מדכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה וכו' דאף דבעלמא תורה לחוד מעכב שאני הכא דכתיבי בהך קרא כלהו קרבנות ואתקוש למנחה מה מנחה אף דכתיב בה חקה לא מעכבא דכתיב מגרשה ומשמנה גרש ושמן מענבין ואין דבר אחד מעכב ולמדנו דחקה דידה לא מעכבא וכדאמרינן התם בסוגיית מנחות הנז' אף שאר קרבנות נמי לא מעכבי אף דכתיב תורה וא״כ שפיר מצית אמרת דתורה לחוד מעכבא דכל מאי דדחי להך סברא בתלמודא דידן היינו מכח דקשיתיה מקרבנות. והשתא להא מתרצא מהקשא כדאמרן סבר הירושלמי דגם תורה לחוד מעכב.

והשתא דאתית להכי הנה מקום להשוות תלמודין עם הירושלמי ולומר דכי אמור בתלמודין דחקה לא בעי תורה ותורה בעי חקה ונדחקנו במימרת רב היינו מקמי הא דפריך ומשני ממנחה אבל למאי דאסיק בתר הכי דחקה דמנחה לאו לעיכובא מדכתיב מגרשה ומשמנה ממילא ל״ק מקרבנות דכתיב תורה ולא מעכבי די״ל דאתקוש למנחה ושבקינן מימרת רב כפשטה דחקה או תורה מעכבי ולא אצטריי לש"ס לפרושה דממילא רווחא שמעתא בהך דמנחה ואתיין מילי דרב כפשטייהו וכפ״ז כחדא שריין התרי תלמודי. ובהכי תו לא צריכנא לתרוצי דברי התוס' בזבחים כדשניין די״ל דהתוס' דזבחים ס״ל דהכי מסקנא דמילתא דחקה או תורה מעכבי דלמאי דמשני במנחה הדרן לשינויא מציעתא דחקה או תורה קאמר רב דמעכבו דבהכי א״ש מילתיה לרב כדאמרן. ובזה סלקי שפיר דברי מרן בכ״ע והרב פד״ח דאזלי בתר הירושלמי ושבקי מסקנת תלמודין. אלא דכל כי הא הו"ל למרן ולפר״ח לאודועי. ומן האמור תנוח דעתנו בדברי רש״י דסוף מנחות דאתינן עלה דכיון דבהך קרא אתקוש קרבנות אהדדי ליכא למטעי דחקה לעכב דמקשינן כלהו למנחה מה מנחה לא מעכבא אף כל הקרבנות כן וזהו שפירש רש״י דק״ל דהול״ל זו החקה לעולה וכו' דשפיר מצי למכתב זו החקה ולאו לעיכובא הוי מהקשא דאעיקרא ה״ט דכתיב תורה בקרבנות ולא מעכבא מכח הקשא דלפי האמת או תורה או חקה מעכבא ול״ק קושית הרב אליה זוטא הנז' על רש״י כנ״ל לישב בדוחק. **ומה** שמקשה הרב אליה זוטא בסוף דבריו לדברי הרא״ם מהא דק״ל לתוס' תורה למאי אתא ומשמע דכונתו להקשות דלדברי הרא״ם דחקה בלי תורה לטעמא עביד ואינה גזרה בלי טעם זולת כי כתיבא תורה בהדה א״כ מאי ק"ל לתוס' תורה למאי אתא הא אצטריכא בהדי חקה לומר דלית בה טעמא ולק״מ דדברי הרא״ם אינה אלא כי כתיב חקת התורה כאשר עין הקורא בעיניו יראה. אמנם הא דשמעתין היינו אף דכתיבי תורה וחקה בחד

ענינא אף דלא סמיכי והנם רחוקים כגון מנחה דכתיב חק וכתיב זאת התורה לעולה דגם בכה"ג מקרי דכתיבו במנחה תורה וחקה וכל כי הא מודה הרא"ם דאינו גזרה בלי טעם ובאופן זה הקשו התוס' תורה למאי אתא. אך כבר כתבנו דדברי הרא"ם מוקשי' מצד אחר ותו ק"ק על דבריו ממ"ש רש"י דפ' תולדו' חקתי דברים שיצ"הר משיב כחזיר ושעטנז שאין בהם טעם ע"ש ואין להאריך ועיין בס' יד אהרן מ"ש על דברי הלבוש :

יב

וחטאת וכו' הרב מגן אברהם כתב מכח קושיא דאם יודע שחטא יאמר פ' החטאת קודם והרב אליה רבה והרב שמלה חדשה דף כ"ח ע"ב דחו קושיתו וא"כ בנל גוונא יש לומר פ' עולה קודם וכן משמע מסתמות הפוסקים ועיין בש"ות שב יעקב א"ח סי' ב':

יג

דין ו'. פ' קרבנות לא יאמר אלא ביום. בס' עטרת זקנים סי' מ"ח כתב דיאמר פ' הקרבנות קודם ברוך שאמר וכ"כ הרב הלבוש שם נראה דלדידן בארץ הצבי שאין אנו אומרים בזמירות פ' מוסף שבת ולא נהגינן בזה כדברי מרן וטעם מנהגנו דתפלת שחרית במקום תמיד ואין להקריב מוסף קודם א"כ ה"ה שאין לקרות סדר הקרבנות עד אחר תפל' י"ח. **ומיהו** כל זה למצוה מן המובחר ומהיות טוב. אבל אפילו בלילה יכול לומר פרשיות אלו קודם היום דלא גרע מן תורת לילה וכי היכי דמעלה כאלו הקריב במקום הראוי ה"נ בזמן הראוי וכ"כ הרב שמלה חדשה דף כ"ט ע"א. אלא שעל דרך האמת אין לקרוא מקרא בלילה קודם היום זולת באור הששי כמ"ש גורי האר"י זצ"ל:

יד

יאמר פ' הקרבנות בעמידה דיושב פסול לעבודה כ"כ הרב אליה זוטא. אך באליה רבה כתב כן משם עולת תמיד ודחה דבריו דאין קפידא בזה. וכן הסכים הרב שמלה חדשה וכתב דלא ראה מאן דחש לה. וכן עמא דבר:

טו

דין ז'. מפני שהם באים נדבה וכו' עמ"ש מרן בבית יוסף משם מהדי"א ומהר"י ן' חביב ועמ"ש האחרוני' ועיין בש"ות כנסת יחזקאל סוף א"ח ובש"ות שאלת יעבץ סי' קס"ג ובס' פרי צדיק דף ע"ב:

טז

מהרש"ל היה אומר אחר פ' חטאת י"ר שאם נתחייבתי חטאת וכו' והט"ז השיגו דאין חטאת בא על תנאי שאינו בא נדבה. וכן השיג הרב באר שבע ומהרח"א בעץ החיים והרב בני יעקב בהגהותיו על דברי מרן בכ"מ שכתב כן בכמה מקומות. וכן קשה על

הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי׳ רכ"ב. והרב יד אהרן עמד בענין הנסכים דאינם שוים נסכי חובה לנסכי נדבה דהני לספלים והני לאישים וכו' וכבר כתיבנא בעניותין על דבריו בספרי הקטן שער יוסף דף י"ח עיין שם באורך ואחר זמן ראיתי להרב משנה למלך פי"ו דמע"הק דין י"א שהסכים דלדעת הרמב"ם אינו יכול להתנות הנסכים מצד המלח עש"ב. ומיהו הא דידן לא דמי שאינו אלא קורא בתורה וכמ"ש כל האחרונים דדברי מהרש"ל עיקר:

טו"ב דין ח'. ושחט אותו וכו' הט"ז קרא תגר על האומר ונשלמה פרים שפתינו קודם איזהו מקומן דגם חטאת נזכר שם ושמא אינו חייב אלא יאמר ונשלמה פרים שפתינו במקום קרבן התמיד. והביאו דבריו קצת אחרונים אך הרב שמלה חדשה שדי בהו נרגא וכתב דאין קפידא וכן עיקר:

חי"י דין ט'. ואח"כ פ' מזבח מקטר וכו' אין צורך לומר פ' מזבח אדמה וכו' ודלא כספר חקי חיים שמלה חדשה דף ק"ח ע"א:

שיורי ברכה

סימן א' א'

[דין א'. יתגבר כארי וכו' לפנים אות ה' כתבתי שיטת מהר"ם קורדובי"רו ושם נאמר דיש להרב מהרח"ו שיטה אחרת. ודע דשיטת הרב מהר"ם קורדובי"רו נכונה ומוסכמת. אבל שיטת מהרח"ו נראה כי זאת היתה לו מקדם קדמתה כאן לפני הדיבר אשר יצק מים על יד רבינו האר"י כי כן דברי מהרח"ו הנז' הם בפירושו על הזהר:

ב

לפנים אותו ו' דקדקתי עמ"ש מהר"י עאייאש בש"ות בני יהודה סי' קכ"ד וכן לקמן סי' נ"ה אות ד':

ג

דין ה'. פרשת העקידה וכו' יש מי שכתב לאומרה גם בתחילת סדר תפלת המנחה וכן נוהגים קצת:

ד

ופרשת עולה ומנחה וכו' בהגהת יש נוחלין דף י"א ודף י"ב סידר סדר נכון ע"ש:]

סימן ב

א

דין ג'. שלא יהפוך הפנימי וכו' הרב ט"ז כתב דכל אדם לכתחילה ות"ח דיעבד וכ"כ הרב אליהו רבה משם הפרישה אך הרב שמלה חדשה דף קי"ב ע"ב ימאן בזה וכתב דאפי' כל אדם אם לבשו מהופך יהפכנו עכ"פ לצורך תפלה ועמ"ש עוד שם. ובס' פרי צדיק דף ע"ב וע"ש דף קי"א מ"ש בדין ד':

ב

דין ז'. אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך וכו' מדקדוק דברי מרן דמתני ברישא אסור גבי קומה זקופה והדר קתני ולא ילך ד"א בגלוי הראש משמע דליכא אסורא בהילך בגלוי הראש והכי משמע בש"ס בקדושין דף ל"א מדקאמר רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי וכו' מוכח דהוי מדת חסידות שנהג בו רב הונא בריה דר"י ואיהו ניהו דקאמר פרק כל כתבי תיתי לי דלא סגינא וכו' ומשמע דהוי מדת חסידות כאינך תיתי לי דהתם וכ"כ הכל בו סי' י"א הביאו מרן בב"י לקמן סי' צ"א וכ"כ רש"ל בתשובה סי' ע"ב. ומהר"ח אלפאנדרי בהגהתו בס' בני חיי הקשה מדאמרינן התם תיתי לי דקיימית מצות ציצית ומוכרח שאין זה מדת חסידות. ולק"מ דלאו על עיקר מצות ציצית קאמר תיתי לי רק על זהירות יתירה דהיה זהיר ביה טפי וכ"כ מהרש"ל סימן ע"ב דהא דלא מסגי בלא גילוי הראש הוא חסידות כמו שחשיב שם אינך תיתי לי וכ"כ הר"ן סוף פ"ק דע"ז והרב הנמוקי ס"פ ד' מיתות דכי קאמר תיתי לי הוא מדת חסידות ודלא כהרב שבות יעקב בח"א סי' קמ"ד שרצה לומר דגם כי קאמר תיתי לי איסורא הוי ע"ש:

וכן משמע מדברי הטור בסימן זה ולקמן סי' ח' וסימן צ"א דליכא איסורא בגלוי הראש וכמ"ש מור"ם בדרכי משה ע"ש. והסכים בפירושו הרב פרי צדיק דף ע"ז. ומה שהוכיח הרב יד אהרן מדברי קצור פסקי הרא"ש דאיכא איסורא. אינה הוכחה כל כך. וגדולה מזו דאיתי להרב אליה רבא לקמן סי' ד' ס"ק י"א שכתב ועוד נ"ל דמלשון אסור אין ראיה דהא לעיל סי' ג' גבי אם היה נשוי אסור פירש ב"י דמדת חסידות הוא וכן כתבתי בשם תוספות בסי' ר"ס גבי אסור לשמש בשני רעבון עכ"ל הרי דאף כי נקטי במילתא לישנא דאסור הנה מקום לפרש מדת חסידות. אלא שהרב אליה רבה עצמו בסימן ר"ס ס"ק ך' דעתו נוטה דלא שייך לישנא דאסור בדבר שהוא משום חסידות ופירש דברי התוס' דתעניות באופן אחר ע"ש ונראה קצת כסותר את עצמו ועיין מ"ש בס' בני חיי סי' ג':

ומהרש"ל סי' הנז' הביא ראיה דאף לקרות שמע שרי בגלוי הראש דאתמר בי מדרשא כי אמר אלהים לא הטרחתי עליכם לקרות ק"ש לא עומדים ולא פרועים משמע דליכא אסור בפריעת ראש. וראיתי במכתב הגדול בדורו מאריה דארע' דישראל הר' מהר"ם גאלנטי שדחה ראיתו שהרי שם במדרש ויקרא רבה פ' כ"ז אמרו לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי אליכם להתייגע בהרים להביא לפני קרבן מאלו שאינם ברשותך הרי דהגם דקאמר לא הטרחתי איסורא איכא עכ"ד הרב המג"ן וראויים אליו דהא ריש לקיש דסבר דמקריב חיה טהורה הוא רשות ואינו עובר כלום הוא אתותב בזבחים דף ל"ד וק"ל כר' יוחנן דעובר בעשה והגם דזימנין דמשכחת דמאן דאוקמיה תלמודא בתיובתא לא הדר ביה מסברתו ואיהו מפרק לה אלא דתלמודא לא ניחא ליה ההוא פירוקא ואסקיה בתיובתא ועל דרך שכתב מהרימ"ט בחידושי קידושין סוף דף נ"ט מהש"ס בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דהתם ואתותב ר"ל ע"ש מ"מ אינו נכון לאוקומיה המדרש כר"ל דאסקיא תלמודא בתיובתא ובודאי דעובר בעשה ואיסורא איכא ואפ"ה קאמר לא הטרחתי עליכם ואזדא לה ראית מהרש"ל וכמ"ש הרב המג"ן:

ועוד יש לדחות ראיית מהרש"ל הנז' כמ"ש הרב ט"ז והרב יד אהרן לקמן סימן ס"א דהטור שם הביא המדרש הנז"ל ונרגשו מה הלשון אומרת לא הכרחתי עליכם כדדייק מהרש"ל ופריקו לה ע"ש וק"ק דלא זכרו דמהרש"ל הביא ראיה זו והרב ט"ז כתבו משמו לקמן סי' ח' ס"ק ג' ע"ש:

ואחר זמן נדפס ס' אליה רבה וראיתי שכתב בדין זה וז"ל ורש"ל בתשובה הביא ראיה שאין איסור בפרוע ראש ממדרש וכו' ונ"ל דמשמע ליה שאין איסור דומיא דעומדין וקורין והשתא ניחא קושית העולם ממדרש רבה לא הטרחתי עליכם להביא קרבן מחיות דאסור להביא עכ"ל ולשון מהרש"ל בתשובה הנז' שכתב וז"ל ואפילו לקרות ק"ש שרי שהרי איתא במדרש וכו' משמע להדיא דליכא איסור בפריעת ראש אלא שלא החמיר עליהם עכ"ל מוכח שראיתו מהמדרש כפשטה מדקאמר לא הטרחתי עליכם אלמא שלא החמיר ואינו אסור. ומה שדקדק הרב אליה רבה דהוי דומיא דעומדין וקורין אינה ראיה דהא כדאיתא והא כדאיתא:

אבל כבר כתבנו דמוכח מהש"ס דאין איסור בדבר וכמ"ש מהרש"ל והרב ב"ח וכן משמע קצת לשון מרן בדין זה אך מדברי מרן בב"י לקמן סי' ח' משמע דאיכא איסורא ע"ש ויש לישב קצת. ועמ"ש הרב שמלה חדשה דף קי"ב ע"ג והרב פר"ח לקמן סי' צ"א :

ג
הסכמת האחרונים דאפי' פחות מד' אמות אפי' יושב יש להחמיר. ולצורך כגון להקר וכיוצא התיר הרב שלמה חדשה שם:

ד
הא דאמרינן דלא ילך ד' אמות בגלוי ראש יש מי שכתב דה"ד תחת אויר השמים וראיתי להרב שמלה חדשה שם שכתב וז"ל בספר באר היטב נתן טעות לפני המעיינים שכתב בשם רש"ל דאיסור גלוי ראש דוקא תחת אויר הרקיע ואין כן דעת שום פוסק קדמון או בתרא אע"ג דרש"ל כתבו בשם י"א מ"מ במסקנתו משמע להדיא דלא ס"ל הכי ופשיטא לטעם שכתב הט"ז וכו' אפי' לטעם הגמר' והרמב"ם וסיעתו שהוא משום שהשכינה למעלה מראשם אטו באויר הרקיע תליא מילתא ולכן ישתקע הדבר ולא יאמר עכ"ל וק"ק דלא לבד על באר הטב תלונותיו כי גם הרב כנ"הג והרב עולת תמיד כתבו כן משם מהרש"ל ותו דמתשובת מהרש"ל מוכח דהכי ס"ל באשר המעיין בעיניו יראה ואף שכתב סברא זו בשם מ"כ אחד הרואה דברי מהרש"ל עין לו ראתה דהכי ס"ל והשוה דעת מהרא"י לזה דמ"ש דאין לחלק בין בית לחצר היינו בהזכרת ה' אלא דאח"כ כתב דלהיות כי בעיני ההמון נחשב לפריצות יש לת"ח ליזהר אפי' בחדרו ככל מאי דאסור מפני מראית העין ע"ש. ומ"ש עוד הרב שמ"ח דגם לטעם הגמ' והרמ' אטו באויר וכו' ק"ק דהא מהרש"ל כתב שם דאף דמלא כה"כ לא חציף אלא תחת האויר ע"ש ונראה קצת שהם דברי מהרש"ל והרב עולת תמיד אחר שזכר תשובת מהרש"ל והאריך כתב בסוף דבריו משם הרב כנסת הגדולה דלענין הזכרת השם אין חילוק בין תחת האויר למקום אחר ופשוט הוא עכ"ל ולא ידעתי אמאי תלה זה בהרב כנ"הג והם דברי מהרש"ל בתשוב' הנז' והרב כנ"הג משמיה דמהרש"ל אמרה ע"ש:

ה
בבית המרחץ אפילו מדת חסידות אין בו ומיהו יש מדקדקים אפי' במרחץ. הרב שמלה חדשה שם. ונ"ל שאין להחמיר בזה כי הוא חומרא יתירה הרבה:

שיורי ברכה

סימן ב א
דין ז'. אסור לילך וכו' בפנים כתבתי דמלשון מרן מוכח דלא ילך ד' אמות לאו איסור' הוא כמ"ש תיתי לי וכו'. וראיתי בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן תקמ"ט כתב וז"ל ואינו אסור לילך בגלוי הראש ומה שיש בכל כתבי תיתי לי דלא מסגינא וכו' זהו מדת חסידות

עכ"ל ומרוצת לשונו משמע דלשון תיתי לי אין פשט משמעותו חסידות והיינו דאצטריך לאוקומיה בהכי ועמ"ש לפנים. **אסור** לילך בקומה זקופה מבואר בש"ס והפוסקי' דהוא אסור וכמ"ש מרן בדין זה והא דאמרו באבות דר' נתן דחזייה אחיתופל דדוד המלך ע"ה דהלך בקומה זקופה ואמר ליה בבית אלהים נהלך ברגש ומשמע דבר מבית אלהים איסורא ליכא. יש לומר דקומה זקופה דאמר התם דהלך דוד הע"ה לאו דוקא. א"כ חדא מגו חדא קאמר בבית אלהים נהלך ברגש ומינה דבחוץ לא בעי ברגש אבל בקומה זקופה אסור בכל מקום כדאמר ריי"בל משום מלא כל הארץ כבודו.]

סימן ג'

א

דין א'. התכבדו וכו' ועכשיו לא וכו'. ראיתי בתשובה כ"י לחד מקמי"ה מרבנן קשישאי הרב מהר"ר יחיאל קשטלץ וכתוב בה פרט השנה שנת השי"ג אשר הפליא לתמוה על מרן וז"ל הרב יצ"ו דב"ש מצא ונראה לו שלכך נתבטל בדורנו לפי שאין השכינה ומלאכים מתהלכים עם ע"ה וא"כ לא יסדר שלחנו בע"ש ומטתו ששני מלאכים כו' וילך בקומה זקופה וגילוי הראש שאין שכינה על ראשם אלו הדברים הם למס מרעהו חסד ויראת שדי וכו' לכן אכול דב"ש לא טוב ועוד מי נכנס עם כל הדור בב"הכ להכריע בעדותו כל חכמי ישראל והפסקנים עכ"ל ועמו הסליח' דהטיח דברים כלפי הקדוש מרן זצ"ל וזו אינה צריכה לפנים שודאי קים ליה למרן שנתבטל מלאומרו. וגם מור"ם בדרכי משה כתב כן ויש לחלק בין זו ובין הנך דמייתי. ומהר"ר יעב"ץ כתב בסידורו דהשם דרכיו ודעותיו רשאי לאומרו ונכון הדבר וכן דעת האר"י והיינו דוקא בדברא באתרא דשכיחו מזיקין משא"כ בעיר:

ב

דין ז'. אסור לישן בין מזרח וכו'. הרב ט"ז כתב דס"ל להטור דנכון לעשות כן אבל אין איסור בדבר ויש להוכיח בדבריו ממ"ש הטור בקיצו' פסקי הרא"ש וז"ל וטוב ליתן מטתו בין צפון לדרום משמע דאיסורא ליכא. והנה רש"י פירש דבין צפון לדרום ר"ל ראשה ומרגלותי' זה לצפון וזה לדרום ומשם הזהר כתבו דצריך שתהיה ראשה למזרח ומרגלותיה למערב. ובס' עולת תמיד כתב וז"ל פירש רש"י ראשה למזרח ומרגלותיה למערב ובזהר משמע איפכא עכ"ל ונתחלפו לו הסברות. איברא דבליקוטי פרדס המיוחס לרש"י כתוב בתחילתו ראשה למזרח ועיין בס' אליה רבה ס"ק ה'. ואחר זמן בא לידי ס' ש"ות שאילת יעבץ וראיתי בס' מ"ז שהביא הא דלקוטי פרדס וכתב דחזר

בו רש"י מפירושו שפירש בש"ס והסכים לפירוש המקובלים וע"ש שהאריך בזה ועיין בס' פרי צדיק דף ע"ב ובש"ות שב יעקב סי' ג':

ג

דין ז'. המטיל מים מן הצופים וכו' עמ"ש הרב שמלה חדשה דף ק"ט ודף ק"י:

ד

דין ח'. לראות פרועו עמ"ש הרב שמלה חדשה דף ק"י ע"ב:

ה

דין י'. לא יקנח ביד ימין. לענין אטר עמ"ש הט"ז ומגן אברהם ומ"ש הרב שמלה חדשה דף ק"י ע"ב ובס' פרי צדיק דף ע"ג:

ו

דין י"א. לא יקנח בחרס משום כשפים וכו' הקשה הרב נחלת צבי לקמן סי' שי"ב דכיון דהטור ומרן סברי דאית ביה משום כשפים איך התירו לקמן סי' שי"ב לקנח באזני חרס חלקים דאין בהם משום סכנה הלא אף שאין בו משום סכנה מ"מ משום כשפים יש בו בשלמא להרי"ף והרא"ש י"ל שתפסו עיקר דטעמא משום סכנה ואסיק בצ"ע. ולא ידעתי איך נחה דעתו לומר דהרי"ף והרא"ש לא סברי טעם כשפים הרי הרי"ף והרא"ש הביאו שם שני הטעמים דסכנה וכשפים ומייתו עובדא דמטרוניתא דמוכח מיניה טעמא דכשפים. ותו ק"ק דכוליה יומא שמעתיה דרביה הרב ב"ח בפומיה והכא לא זכר מ"ש בסי' זה ובסי' שי"ב דהכא בסי' ג' כתבו משום כשפים לומר דבחול אסור אף באזני מרס משום כשפים ובסימן שי"ב כתבי משום סכנה להורות דבאזני חרס דליכא סכנה יקנח בחרס אף דאיכא חששא לכשפים ולא בצרור דאסור לטלטלו ע"ש:

וראיתי להרב ב"ח כאן שכתב וז"ל ואיכא לתמוה עמ"ש רבינו ירוחם בנתיב י"ג ח"ב צרור וחרס מקנח בחרס וכו' ולשם לא קעסיק בה' שבת אלמא דאפי' בחול יקנח בחרס וזה סותר לסוגית התלמוד פ' המוציא יין וצ"ע עכ"ל והרב אליה זוטא כתב בסי' זה וז"ל נ"ל פי' הש"ס ס"פ המוציא דהמקנח באוגני כלי חרס אין בו משום כשפים ובזה ניחה כל קושיות הב"ח ונ"ץ וע"ת כאן וסי' שי"ב גם מה שהקשה הב"ח שם על פירש"י והשתא ניחא דפסק רבינו ירוחם אפי' בחול דיקנה באוגני כלי חרס ולא בצרור דלא כב"ח שכתב שהוא נגד הש"ס עכ"ל ולפום ריהטא הגם דנפרש כפירושו דבאוגני כלים לית ביה משום כשפים אכתי לא שמיע לן ישוב הדעת קדושים הטור ומרן במה שנתקשו האחרונים הנז' דהכא כתבו טעם כשפים ובסי' שי"ב כתבו טעם סכנה :

וכבר ראיתי להרב ככ"הג סי' שי"ב שהקשה לו דבר הרי"ף ופירש כפירוש הרב אליה זוטא דבאוגני כלים ליכא משום כשפים וכתב דלא יגהה מזור לדברי הטור דכתב הכא משום כשפים דאין לומר דלא מיירי הכא באוגני כלים דא"ה הול"ל נמי טעם הסכנה ע"ש וזה מסכים למה שכתבנו דבהא לא נתישבו דברי הטור ומרן:

איברא דיש לי לדקדק בדברי הרב כנ"הג במה שהק' על הרי"ף וז"ל ק' על רבינו בע"הט דבגמרא מוכח דאסור ג"כ משום כשפים וכו' ל"ק וכו' הנה לדעת רב הונא מקנחין באוגני כלים ולא חיישינן לכשפי' אבל ק' דבסי' ג' כתב משום כשפים וצ"ל דס"ל דלא אהני טעם כשפים לקנח בצרור שיש בו איסור טלטול ולא בחרס משום כשפים דטפי עדיף לחוש לאסור טלטול ולא לחוש לכשפים דאין עוד מלבדו כתיב אבל בחול דליכא איסור טלטול ודאי דלא יקנח בחרס משום כשפים ומיהו ק' כשכתב רבינו בע"הט מפני הסכנה למה לא כתב ומשום כשפים וכו' וכן על הרי"ף קשה שכתב אח"כ היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס דאוגני כלים ותימא כיון דחיישינן לכשפים מאי אהני היותו מקנח באוגני כלים וכו' ואפשר דבאוגני כלים אין בם משום כשפים ומיהו אין לומר שזה דעת רבינו וכו' עכ"ל בקיצור עש"ב וק"ק מאי קשיא ליה על הרי"ף שכתב דהוא מזכי שטרא לבי תרי והוצרך לומר דבאוגני ליכא משום (כספים) [כשפים] דהוא עצמו כתב שהוא דוחק הרי מ"ש הרי"ף היו לפניו צרור וכו' בשבת קאי דהרי כתב מקנח בחרס ולא בצרור ואי בחול בצרור אמאי לא דליכא למ"ד דבחול בצרור לא ומוכרח דקאי בשבת וכמו שמבואר בש"ס בהדיא דהא דהיו לפניו צרור וכו' מיירי בשבת והרי הוא עצמו כתב בסמוך דאף דבאוגני כלים איכא משום כשפים חשו בשבת לאיסור טלטול ולא חשו לכשפים והן הן דברי הרב ב"ח והרב עולת תמיד אלא דהרב כנ"הג הקשה על זה על הטור דהול"ל בסי' שי"ב טעם כשפים כמ"ש הרי"ף ואיך סמוך לזה הוקשו לו דברי הרי"ף הרי להרי"ף מתורץ שפיר במה שסיים עתה כמדובר וגם מה שהקשה להטור לק"מ די"ל כמ"ש הרב ב"ח דמשום דבעי להתיר בשבת באוגני כלים לא נקט טעם כשפים ובחול סמך עמ"ש כאן סי' ג' טעמא דכשפים לאסור אף באוגני כלים וזו היא דרך ישרה בעד הטור ומרן כמ"ש האחרונים. ולא להניחם בקשיא כדאסיקנהו הרב כנ"הג. והרי הרא"ש כתב בפסקיו כדברי הרי"ף והטור בקיצור פסקי הרא"ש ביאר דהיו לפניו בשבת צרור וחרס וכו' וזה מבואר כמו שכתבתי בעד הרי"ף ופשוט:

הגם הלום ראיתי אחרי רואי בס' אליה רבה סימן שי"ב הנדפס מחדש ושם ביאר דעתו דמ"ש סי' שי"ב משו' סכנה היינו סכנת כשפים ונסתייע מדברי הרב הלבוש וכתב דבחרס דלית ביה משום סכנה שאינו חד יש בו משום כשפים כל שאינו בר טלטול

ע"ש באורך ודבריו דחוקים ועוד שהוא עושה אוקמתות מדעתו אשר לא נתבארו בדברי השי"ס והראשונים. וגם מה שרמז בס' אליה זוטא דעל פי דרכו נתישב מה שהקשה הרב בית חדש על מה שפירש"י בשבת סוף דף פ"א. הרואה יראה דמלבד שדבריו דחוקים ק"ק לפי' מ"ש רש"י דף פ"ב באוגני כלים שהם חלקים ואינן מקרעין את הבשר ולפי מה שפירש בלשון רש"י דלעיל הו"ל לרש"י לפרש דבאוגני כלים אין בם משום כשפים נמי. ומפי' רש"י משמע דמשום סכנה הוי סכנה כפשטה ולא משום סכנת כשפים ומדבריו באליה רבה נראה דזו היתה כונתו באליה זוטא כמ"ש כאן באליה רבה דשם קיצר ויתבאר סימן ש"ב. ובאליה זוטא מחתינהו בחדא מחתא

להטור ורש"י ורבינו ירוחם ויהי הקצ"ר אמי"ץ:

וחזה הוית להרב שמלה חדשה דף קי"א ע"ג שכתב וז"ל כתב הא"ז דחרס דאינו חדוד לית ביה משום כשפי' ואין כן דעת כל האחרונים וכן מלשון רש"י לא משמע כוותיה שפירש באוגני כלים ואינן מקרעין ואלו כשפים שבקיה וה"ל להשמיענו חידוש זה ומה שרצה הא"ז לתרץ בזה דברי רבינו ירוחם דמשמע מיניה דאפי' בחול יקנח בחרס ולא בצרור עדיין לא נתישב דלא אשתמיט בשום מקום לאסור צרור בחול עכ"ל ומה שדייק מלשון רש"י הוא כדדייקינן בעניותין אלא דלא השיגו שהוא הפך מה שפירש בעד רש"י כמו שכתבנו. ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י תנא נמי דטעמא דאוגני כלים שאינן חותכין. ומ"ש דאין כן דעת כל האחרונים לפק"ד יש להכריח קצת הדבר גם מהש"ס דילן דמייתי ברייתא דקתני היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס ואין מקנח בצרור ואוקמה אליבא דרב הונא באוגני כלים ואי אמרת בשלמא דבאוגני כלים איכא משום כשפים היינו דאשמועינן דלא ליחוש לכשפי' במקום איסור טלטול דצרור אלא אי אמרת דבאוגני כלים אין בה אף משום כשפים פשיטא דיקנח בחרס דאוגני כלים דליכא סכנה וכשפים ולא בצרור דיש בו איסור טלטול ואין לומר דהיא גופא קמ"ל דבאוגני כלים ליכא משום כשפים חדא דאי להא אתא תנא הול"ל בהדיא אוגני כלים. ותו דהו"ל למשרי בחול באוגני כלים ומכ"ש בשבת דיקנח בהם ולא בצרור דאסור לטלטל ובודאי דתנא בשבת קאי דבחול ליכא למ"ד דאסור בצרור:

ותו דהרי מפורש בירושלמי שם פ' המוציא א"ר יוסי בר בון לא סוף דבר חרס אלא אפי' אזני חביות וכל דבר הנכנס באור ויוצא ומשמע דאפי' באזני חביות איכא משום כשפים הפך דברי הרב כנ"הג והרב א"ז. וכבר הרב עצמו תבריה לגזיזיה מהך ירושלמי בס' אליה רבה סימן ש"ב ע"ש ונעלם הירושלמי הזה מהרב שמ"ח דלא מצא כנגדו

אלא דעת האחרונים דקדוק דברי רש"י והרי גם הירושלמי להפך וגם מתלמודין הכי משמע כדאמרן:

ואשר בנה דייק הרב שמ"ח על מה שפירש בדברי רבי' ירוחם דהיכן מצינו בחול לאסור צרור. דינא קמשתעי וק"ק נמי על הרב ב"ח שלא הקשה על רבינו ירוחם הא נמי :

וראיתי להרב יד אהרן בסימן זה שכתב וז"ל רבינו ירוחם כתב אסור לקנח בחרס משום סכנה וכו' היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס והוא תימא דבתחילה כתב דלא יקנח בחרס ואח"כ כתב דאם היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס והתם בחול מיירי והב"ח הקשה שהוא הפך הגמ' ועדיפה מינה הו"ל לאקשויי וכמ"ש ונראה דט"ס וצ"ל אסור לקנח בחול בחרס משום סכנה ומשו' כשפים היו לפניו בשבת צרור וחרס מקנח בצרור וכמ"ש רבינו סימן שי"ב עכ"ל ומה שתמה על רבינו ירוחם מיניה וביה ועל הב"ח שלא הקשה כן. אין כאן תימה כלל דהרי בסיפא סיים דהחרס יהיה אוגני כלים והא תו מאי תימה שייך מרישא וסיפא הרי רישא מיירי בחרס שאינו מאוגני כלים ויש בו סכנה וכשפים ובסיפא התיר באוגני כלים ואימא דלית בהו מידי לזה השיג עליו הב"ח מהש"ס דמשמע דאיכא באוגני משום כשפים ודוקא בשבת הותר כדי שלא לטלטל צרור וזה פשוט:

אמנם מה שהגיה ברבינו ירוחם נראה דכן הוא האמת וא"צ להגיה כי אם בסוף תיבת בשבת וצ"ל היו לפניו בשבת. ואפשר דא"צ להגיה כלל וכונתו לשבת ולא הוצרך לבאר דסמך על מה שסיים כך פשוט בשבת פ' המוציא ונקט היו לפניו צרור וכו' כלשון הש"ס והרי"ף והרא"ש וכונתם בשבת כמש"ל. ומכל האחרונים הנז"ל נעלם מ"ש רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק י"ג בדיני שבת היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס ולא בצרור ודוקא בחרס של אוגני כלים ע"ש והתם בשבת קאי וא"כ גם מ"ש בנתיב י"ג בשבת קאי אלא דאגב כתבו פעם אחרת ואין כונתו בחול כמ"ש הרב ב"ח והא"ז ופשוט:

ומה שדקדקנו לעיל בראשית מאמר על הרב נחלת צבי שכתב דלהרי"ף והרא"ש יש לומר דתפסי עיקר טעם סכנה והוינן בה דהרי כתבו טעם כשפים נראה דכונתו דמפרשי הרי"ף והרא"ש דלרב הונא דשרי באוגני כלים ליתא לטעם כשפים וכ"כ הרב כנ"ה הג לדעת הטור בריש דבריו וסבר הרב נ"ץ דעל זה סמכו הרי"ף והרא"ש במה שהתירו אח"כ באוגני כלים. ובהכי ניחא דלא קשיא ליה להרב נ"ץ בש"ס גופיה היכי שרי באוגני כלים. אלא דבש"ס איכא למימר דמאן דשרי לא סבר לטעם כשפים. וא"כ הרי"ף והרא"ש פסקו כוותיה:

וכן ראיתי להר"ן בחידושיו לשבת כ"י שכתב וז"ל היו לפניו צרור וחרס פי' בשבת רב הונא אמר מקנח בצרור ואין מקנח בחרס משום סכנה דילמא קורע אבל לכשפים משמע

דלא חייש לפום מאי דאוקמינן לקמן באוגני כלים. ורב חסדא אמר מקנח בחרס ופליג אדר' יוחנן דלעיל באוגני כלים שהם חלקים ולא קרעי מהכא משמע דלא חייש לכשפים דהא לא פריק אלא דלית ביה סכנה עכ"ל ופשטן של דברים משמע דכונתו דרב הונא לית ליה טעמא דכשפים וזה כשיטת הרב נ"ץ והרב כנ"הג בריש דבריו:

ומ"מ נראה דהגם דנימא שיטה זו בש"ס ואף אנו נאמר שדברי הר"ן הנז' כפשטן הא מיהא אין לומר כן בדעת הרי"ף והרא"ש. דאי הא דהיו לפניו צרור וחרס הוו מייתי לה משמיה דרב הונא ופסקו כוותיה הוה מצינן למימר דפשיטא להו דרב הונא פליג אטעמא דכשפים וקי"ל כוותיה אבל הרי"ף והרא"ש כתבו ברישא תרי טעמי דסכנה וכשפים ומייתו עובדא דמטרוניתא. והדד כתבו סתמא במילתא פסיקתא היו לפניו צרור וחרס וכו' ומשמע דהם דברים אחדים [ושפה אחת] עם מ"ש ברישא כיון דבסתמא נקטוה. והיינו דהרב כנ"הג הגם דברישא כתב שיטה זו הדר קשיתיה דברי הרי"ף ולא תרצינהו בשיטה זו:

ולכן עיקרן של דברים כמ"ש הרב בוח וזהו דעת רש"י והרי"ף והרא"ש והטור ומרן ורבינו ירוחם דתרי טעמי איתנהו דסכנה וכשפים אלא דבשבת שרו באוגני כלים אף דאיכא טעמא דכשפים דהא עדיף מאיסור טלטול ובכל אשר כתבנו. וכן משמע מדברי רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י. וכן יש לפרש דברי הר"ן בחידושיו הנז' דמ"ש דרב הונא לא חייש היינו בשבת דוקא כדי שלא יעשה איסור טלטול בצרור. והגם שדבריו קצת סתומים הלא טוב לנו לפרשם כן ולהסכימם עם כל הפוסקים דהכי רהטי וגם סוגייא דשמעתא הכי רהטא דטעם כשפים בחול אמת ויציב וכמ"ש בהדיא הטור ורבינו ירוחם ומרן. והכי משמע מהבריתא דמיתי באצטריכא למשרי בשבת חרס ולא צרור ואי אמרת דליתא לטעמא דכשפי' אפי' בחול מאי קמ"ל וכדדיקי לעיל לשיטת הרב א"ז. וכל זה ברור. ועלה בידינו דבחול אף באוגני כלים אין לקנח משום כשפים ודלא כהרב א"ז. ועיין בסמוך:

ז

הגהה. ועכשיו שבתי כסאות שלנו וכו'. שרש דברי הגהה זו הוא מדברי האגודה. וראיתי להרב נחלת צבי סי' שי"ב שכתב וז"ל פשוט לי דאגודה דכתב תחילה דבחרס איכא חשש סכנת כשפים ואח"כ כתב ומקנח בתבן וכו' ועתה אין נזהרין וכו' דמ"ש ועתה אינו קאי אתבן אלא קאי אחרס כלומר דבחרס איכא חשש כשפים ועתה אין נזהרין וכו' דדוקא בשדה היו חוששין משום כשפים ובד"מ כתב אדברי אגודה וטעם ע"ז לא ידענא וכו' וממה שהגיה לעיל סימן ג' נראה דהבין דברי אגודה דכתב ועתה אתבן לכן

כתב בד"מ וטעמא לא ידענא ודבריו תמוהים בהבנת אגודה כן דמה שייך בחשש סכנה דשיניו נושרות לחלק בין בתי כסאות בשדה וכו' עכ"ל וק"ק דאמאי הוצרך לדקדק מדברי הגהה זו והלא בד"מ הביא דברי אגודה על הא דשיניו התחתונות נושרות כמבואר אל עין הקורא. ותו מאי קאמר ודבריו תמוהים וכו' והלא היא גופא תמיהת מור"ם שכתב וטעם על זה לא ידענא וכן תמה הר' הלבוש כאן. ותו ק"ק עליו שתמה על מור"ם בהבנת האגודה שהרי בדרכי משה הביא זה משם חידושי אגודה. והרואה יראה בחידושי אגודה הנדפסים בש"ות מהר"י ווייל כתוב שם וז"ל בקש ובתבן ובכל דבר שהאור שולט בו ועתה אין נזהרים כי ב"כ אינן בשדה עכ"ל ובלשון זה אין לפרש פירוש אחר כי שם לא הוזכר בפ' המוציא כי אם הדברים האלה ע"ש ומאחר שכן מאי ק"ל על מה שהבין מור"ם באגודה הלא לפי לשון הנז' אין בו הבנה אחרת. ותו דאעיקרא גם בגוף ס' האגודה פירושו דחוק לומר דקאי אחרס כיון שהפסיק בדברים אחרים ע"ש :

ח

דין י"ד. יזהר שלא יאחוז וכו'. מ"ש התוס' בסנהדרין סוף דף נ"ח דהא דאמרינן יד לאמה תקצץ היינו ברגיל דומיא למ"ש רב הונא קץ ידא דברגיל להכות אירי אינו אלא לס"ד דגמרא דנדה ריש פ' כל היד אבל למסקנא לא כמו שביאר הרב פרח מטה אהרן ח"א סי' ס' דבריהם. כדאמרינן שם בנדה דכי קתני כל יד המרבה משום נשים ובהכי ניחא דהתוס' בפסקיהם שם בסנהדרין לא כתבו הא דרגיל אלא במכה וכן באגודה בשם התוס' שם ועיין בס' יד אהרן א"ה ח"ב הנדפס עתה מחדש סי' כ"ג:

ט

כתב בס' סלת בלולה בשם סדור הכתוב עפ"י האר"י זצ"ל אם א"א לו יאחוז ע"י חלוקו ויטיל מים וכן הוא בגמ' נדה ע"י מטלית עבה מותר לאחוז ולהשתין עכ"ל וכבר מחי לה אמוחא הרב שמלה חדשה דף קכ"ה ע"ד דמה ענין חלוק למטלית עבה ותו בגמ' לא נאמר זה להטיל מים ומדהפוסקים השמיטוהו מוכח דלהטיל מים אף במטלית עבה אסור דלא התירו אלא בזמן קצר לתרומה ע"ש באורך ודבריו נכונים וכן עיקר. וע"ש בדף קכ"ו מ"ש ע"ד הרב מגן אברהם בזה. והרב אליה רבה אף שהתיר במטלית עבה אסר ע"י בגד ע"ש ולאפוקי ממ"ש בסלת בלולה. וכבר כתבנו דיש להחמיר אף במטלית עבה כמ"ש הרבה שמ"ח ועיין בש"ך י"ד סי' קפ"ב סק"ו:

י

אם לא מעטרה וכו' הרמב"ם השמיט זה ועמ"ש מרן בב"י ומ"ש הרב שמ"ח שם. ועמ"ש מרן בדעת הטור ועיין בקיצור פסקי הרא"ש פ' כל היד. ועיין מה שהאריך הרב שב יעקב בש"ות א"ח סי' ד':

יא

אא"כ הוא נשוי וכו'. הרב בית שמואל בא"ה סי' כ"ג ס"ק ד' כתב דאף אם אין אשתו עמו מותר והרב מגן אברהם כתב מסברא דאם אין אשתו עמו או שהיא נדה אסו' וכ"כ הרב ט"ז. והרב שמלה חדשה שם צדד להתיר אך מסיק דיש להחמיר ע"ש ומכלם נעלם מ"ש האגודה פ' כל היד וז"ל ובנשוי מותר לאחוז באמה ולהשתין היכא דאשתו עמו עכ"ל וכן עיקר דמדינא אסור אם אין אשתו עמו:

יב

כתבו התוס' פ' כל היד וז"ל אם היה נשוי מותר ופ' כל כתבי דקאמר דקרו ליה לדבי רבינו הקדוש שלא הניח ידו למטה מאבנטו היינו רבותא שהיה נשוי והיה מחמיר על עצמו עכ"ל וכתב הרב מגן אברהם דמדברי הט"ז בי"ד סימן קפ"ב משמע שלא ראה דברי תוס' אלו עכ"ל ועיין בט"ז א"ה סי' כ"ג. וראיתי בס' דרך חיים למהר"ח מאוסטרא סי' מ"ז שכתב על דברי הרב מגן אברהם הנז' וז"ל ונראה דהתוס' כתבו כן לחד תירוצא דמשני אבע"א שהיה נשוי אבל לאידך תירוצא דברי הט"ז נכונים עכ"ל ואינו מחוור דהנך שינויי דהתם הוו בטעמא דרב יהודה אבל לדינא הא דהיה נשוי מוסכם לכלהו שינויי וא"כ דברי התוס' דרבותא דרבינו הקדוש היינו אף שהיה נשוי הוא אליבא דכלהו שינויי. ותו דאי אמרת דס"ל לתוס' דלאינך שינויי רבותא דרבינו הקדוש היינו מטיבורו כפשטיה מאן פלג להתוס' דלהך שינויא רבותא הוי דהיה נשוי נימא דגם להך שינוייא לעולם הריבותא הוייא מטיבורו כי היכי דהוי לאינך שינויי. ותו דבפסקי התוס' פ' כל היד כתוב אם היה נשוי מותר ויש להחמיר ונראה ודאי דהכי פסקו דרבותיה דרבי היינו שהיה נשוי ומ"ה כתבו דיש להחמיר בדרך חומרא ואיך הרב ט"ז פשיטא ליה בי"ד שם ובא"ה סי' כ"ג דרבותא דרבי היינו מטיבורו ובי"ד כתבו הרב לדעת התוס' נמי שכתב דפשיטא ליה דטיבורו דנקט רבי טרפון לישנא מעליא וכ"כ התוס' ורבינו הקדוש היה נזהר מאבנטו ע"ש ומשמע דגם לדעת התוס' כתב הרב כן. והתוס' פירשו דלא כוותיה דרבותיה היינו שהיה נשוי כמבואר וכלהו הנך שינויי דמשני התם פ' כל היד איתנהו כמ"ש רב הייא גאון בתשובה הביאה בערוך ערך אמתו:

ואחשבה שגם הרמב"ם פ' כ"א דאיסורי ביאה שכתב ואסור לאדם שאינו נשוי ונו' ואפי' מתחת טיבורו וכו' והביאו הרב ט"ז שם בי"ד ס"ל דרבותא דרבינו הקדוש היינו כמ"ש התוס' דאף שהיה נשוי לא היה מכניס ידו מתחת אבנטו דאי כמ"ש הרב ט"ז דהיינו רבותיה מתחת אבנטו והיינו טבורו כמ"ש שם הט"ז איך הרמב"ם כתב סתמא אפילו מתחת טבורו לא יכניס ידו דמשמע קצת דהוי מדינא ואי ס"ל להרמב"ם דבהא נשתבח רבינו הקדוש והיינו רבותיה בדר"א דאונ"י תנאי ואמוראי ואפי' ר' יוסי משמע פ' כל כתבי דלא היתה בו מדה זו היכי כתביה סתמא ואפילו מתחת טבורו וכו'. והרי אח"כ כתב שם הרמב"ם חסידים הראשונים וגדולי החכמים התפאר א' מהם שמעולם לא נסתכל במילה שלו וכו' וזו היתה מעלת ר' יוסי שאמרו פ' כל כתבי שהיא למטה ממעלת רבינו הקדוש ואם מעלת ר' יוסי כתבה הרמב"ם בדרך הפלגה לחסידים הראשוני' וגדולי החכמים איך מעלת רבינו הקדוש שהיא למעלה מזו כתבה לדינא או שיתנהג בה כל אדם מה שלא נמצא בחסידים הראשונים וגדולי החכמים. ומה שדקדק הרב ט"ז שם הרמב"ם כתב בתחילה ואסור לאדם וכו' ושוב כתב ואפילו מתחת טבורו וכו' לומר דהא דמתחת טבורו הוא תוספת קדושה וכו' ע"ש אינו מספיק דהוי"ל להרמב"ם לפרש שזו קדושה יתירה וככל אשר דברנו דהשתא אין ניכר בדבריו כל כך וכאשר ירדוף הקורא בה יאמר דאאסור דנקט ברישא קאי. ומה שדקדק עוד דברישא כתב כדי שלא יבא ואחר כך כתב שמא יבא וכו' ע"ש הנה הטור בא"ה סי' כ"ג הביא לשון הרמב"ם וכתב בסוף נמי כדי שלא יבא ע"ש. לכן נראה דגם הרמב"ם סבר דרבותיה דרבי היינו שלא הכניס ידו אפי' שהיה נשוי לשום דבר כלל ועיקר וזו קדושה יתירה מאד שהוא לבד אשתבח בה ודבר זה לא הזכירו הרמב"ם שהוא רחוק מאד אפילו לחסידים הראשונים וק"ל ועיין בדברי רבינו יונה שהביא מרן ז"ל בבית יוסף ע"ש:

יג

כתב הרב מגן אברהם וז"ל אמרינן בגמ' היכא דבעית מותר לאחוז כיון דבעית לא אתי להרהורי והפוסקים השמיטוהו דלא בקיאו בהי בעיתותא לא אתי להדהורי כן כתב בית יוסף וצ"ע דבי"ד סי' קפ"ד סעיף ה' פסק דחרדה מסלקת הדמים ולא אמרינן דלא בקיאו בהו בעיתותא ודוחק לחלק בין פחדא לבעיתותא וצ"ל דבוסתות דרבנן מקילין עכ"ל וכתב עליו בס' יד אהרן וז"ל ולא הבנתי כונתו דמה יענה לרבינו בעל הטורים שכתב האשה שהיתה נחבאת מפני הפחד עבר היום ולא בדקה מותרת שחרדה מסלקת את הדמים הרי דהביא דפחד ובעיתותא הכל אחד ואין לחלק בין חרדה לבעיתותא דהרי אמרו פ"ק דמגילה מ"ט אבעיתו והתם קאי אקרא דחרדה גדולה עכ"ל וכונת הרב יד

אהרן רצויה דהא סבר בפשיטות דחרדה הוי בעיתותא מכח ההיא דפ"ק דמגילה והיינו דקשיתיה מהטור שכתב פחד וחרדה בחדא מחתא:

אבל לא ידעתי אמאי הוצרך לדברי הטור והלא הרב מגן אברהם הקשה מדברי מרן שם סי' קפ"ד דין ה' ושם מרן כתב היתה נחבית במחבא מפני פחד והוא כתב דטעמא דחרדה מסלקת הדמים וא"כ בלאו דברי הטור תיקשי ליה דהוא עצמו כתב דחרדה מסלקת ובש"ע כתב . פחד ובלאו דברי מרן בש"ע תיקשי ליה דהוא רצה לחלק דהתם פחד והרי הוא עצמו כתב חרדה מסלק' הדמים וחרדה היינו בעיתותא כההיא דמגילה.

וזה שנים שמעתי מקשי' על הר' יד אהרן דאשתמיטיתיה מ"ש בסוטה דף ך' אהא דחרדה פחדא צמית בעותא מרפיא הרי דההיא פחד ולא. בעיתותא ושפיר כתב הרב מג"א ועיין בנדה דף ע"א ועתה ראיתי בס' בית הלל בי"ד סימן קפ"ד בהגהת בן הרב המחבר שהיה תלמידו של הרב מגן אברהם והביא קושיא זו משם רבו וכתב דלק"מ דההיא פחד ובמ"ש בנדה דף ע"א פחדא צמית וכו' ע"ש. וכבר הרב מגן אברהם ירד לחילוק זה אלא דדחיקא ליה מילתא משום דסבר דכי היכי דלא בקיאינן בבעיתותא ה"ה נמי דלא בקיא כן בפחד:

ואחר זמן רב דאיתי במכתב למופת הדור הרב בתי כהונה שכתב בגליון ספר יד אהרן וז"ל מה שהוכיח מדברי הטור אין כאן הוכחה שלא הזכיר אלא פחד והוא חילוק הרב מהתם להכא ומה שהביא ראיה ממגילה אין זה כלום דאיכא למימר דבעיתותא איכא כמו פחד ואיכא בעיתותא דאינה כמו פחד וכונת הרב בחילוקו דפחד דהיינו חרדה לעולם רבה היא אבל לשון בעיתותא פעמים גדולה פעמים קטנה ולא שבעיתותא לא יכונה לחרדה ופחד. וגם איכא למימר דהכי קאמר אפי' בעותי בעלמא ואי נמי לא נחית להכי ואנא דאמרי דאי מהא לא איריא להשיב אבל מ"מ עיין בנדה דף ע"א עכ"ל. ומ"ש בסוף דבריו דאי מהא לא איריא אבל מ"מ עיין וכו'. ונראה דכונת הרב דמההיא סוגיא דדף ע"א יש להקשות על הרב מגן אברהם שכתב דדוחק לחלק בין פחדא לבעיתותא שהרי החילוק ברור בסוגיא הנזכר דפחדא צמית ובעותא מרפיא ומאי דוחקיה דהרב מגן אברהם וכמו שחילק הרב בנו של הרב בית הלל. אמנם בעניותנו נראה דמאי דדחיקא ליה להרב מג"א כונתו כמ"ש דודאי ההוא פחדא ולא בעיתותא דאדרבא בעיתותא מרפיא ולא נעלם זה מהרב אלא דסבר דכי היכי דלא בקיאינן בבעיתותא הכי הול"ל דלא בקיאינן בפחדא כמדובר. ואפשר שכונת הרב הנז' במה שרמז סוגית נדה להשיג על היד אהרן כמ"ש. אבל הלשון אינו מורה כן:

שיורי ברכה

סימן ג. א

[דין א'. התכבדו וכו' לפנים הבאתי דברי מהרי״י קשנילץ שכתב דב״ש מצא וכו' אכול דב״ש וכו' ולי נראה שהיא דב״ש ברי"ש ומייתי ליה הר״ד אבודרהם בדוכתי טובא.

ב

דין ב'. ולא יגלה עצמו וכו. ה״ה שלא יקום כשהוא מגולה כדאמר כסי וקום. הרב באר שבע פ"ד דתמיד.]

סימן ד

א

דין א' מים הפסולים וכו' עיין מה שהאריך בס' פרי צדיק דף ע״ג ודף ע"ד:

ב

דין ג'. לפה ולא לחוטם וכו' עמ"ש בס' פרי צדיק דף ע"ד ע״ג. והנה מרן השמיט יד לאמה דההיא משום קרי וכמ״ש בבית יוסף לדעת הטור והקשה הרב אליה רבה דאשתמיטתיה דברי הטור בקצור פסקי הרא״ש פרק שמנה שרצים שכתב יד לעין ולאמה וכו' בבקר וכו' ע״ש. ולי ההדיוט נראה דמוכח שיש ט״ס בקצור פסקי הרא״ש זצ״ל יד לעין ולאזן וכו' והדין עם מרן וכדמונח מדברי הטור כאן. שוב ראיתי שכן כתב בס' יד אהרן:

ג

דין ו'. א״צ רביעית ידים לתפלה. עמ"ש הרב פרי צדיק דף ע"ד ע"ב:

ד

דין ט'. אסור ליהנות מהם וכו' מנהג החרדים אל דבר ה' שלא לקרות ולברך כנגדם ושמענו שכך היה נוהג מופת הדור הגאון מהר״ח אבואלעפיא זצ״ל:

ה

דין י״ג. אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק וכו'. והרב מהר״ח הכהן תלמיד מהרח״ו זצ״ל פשיטא ליה דאין רוח רעה שורה עליהם וכן אם השכים קודם ע״ה ונטל ידיו ויהי ער עד הבקר אין רוח רעה שורה על ידיו וכ"כ בס' דרך חיים למהר"ח מאוסטרא בשם האר"י והרמ״ז ע״ש דף נ״ו ע"ד:

ו
דין ט"ו. ישן ביום יש להסתפק וכו' ומר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי בעל חסד לאברהם ז"ל בפירוש הזהר אשר לו כ"י הנקרא אור החמה כתב משם מהרח"ו וצ"ל שהוכיח מלשון הזהר דגם הישן ביום רוח רעה שורה עליו. וכן ראיתי שכתב הרב מהר"ם די לינזאנו בדרך חיים דף צ"ה ע"א:

ז
דין י"ו. הגהה. ובגמ' פ' הישן וכו' מה שהוכיח בס' יד אהרן מפירש"י כמ"ש מור"ם עש"ב כבר השיגוהו דהם שתי לשונות רש"י. וכן ראיתי במכתב בגליון למופת הדור מורינו הרב בתי כהונה שהשיגו ופשוט:

ח
דין כ"ג. ברכות דשחרית יכול לברך קודם נטילה וכו', בס' הזהר אסר בפירוש כמ"ש הרב מהר"ם די לונזאנו בדרך חיים דף ק"ב והביאו הרב כנסת הגדולה. וכזה ראיתי למר זקנינו ז"ל בס' אור החמה כ"י משם מהרח"ו וצ"ל דבזהר מוכח דלא כמו שפסק בש"ע:

שיורי ברכה

סימן ד. א
דין י"ד. השכים קודם ע"ה וכו' יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת וכו' בספר תרומה חדשה כ"י לחד מרבוואתא קמאי כתב דהמשכים קודם היום ונטל ידיו יש לו ליטול ידיו קודם שיתפלל או שישב ללמוד דלינה פוסלת בנט"י כדרך שפוסל בקדוש ידי ורגלי':

ב
דין נ"ג. ברכות דשחרית וכו' ברכות השחר לברך כל א' וא' בשעתיה כמו שמפורש פ' הרואה אי אפשר מפני טנופת ידים שהן עסקניות ועשויות למשמש אלא כשנעור אדם משנתו רוחץ פניו ידיו ורגליו כהוגן לקיים. מה שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל. סדר רב עמרם כ"י בתחילתו. ועיין תשובת רב עמרם הובאה בש"ות מהר"ם דפוס פראג סי' מ'. ובס' הפרדס כ"י לרבינו אשר בר חיים תלמיד תלמידו של הרשב"א כתב וז"ל וכתב הרמב"ם דאלו הברכות כלן מברכין על מטתו כמ"ש בתלמוד וזה אינו חלילה דשאני בימיהם שהיו קדושים בתכלית הקדושה דאף כשהיו שוכבין ערומין היו ידיהם נקיות אבל בז"הז היאך יברך שום ברכה על מטתו בידים טמאות וכן כתב רב עמרם גאון וכ"כ רבינו יונה דמברכן בב"הכ על הסדר וכן עמא דבר עכ"ל ע"ש בשער התשיעי ולדעת

הזהר נראה דאף אם תמצא לומר שאפשר להזהר בעודו ישן ולהיות ידיו נקיות מה שהוא רחוק צריך ליטול ידיו מקודם מפני רוח רעה כמ"ש ז"ל.]

סימן ה

א

כשיזכיר השם וכו' כתבו גורי האר"י שיצייר שם הוי"ה ובתוך ה"א אחרונה יצייר שם אדני וגם ישלב השני שמות יחד. ואשרי חלקו הזהיר לכוין בכל אזכרה שיוציא מפיו. ומצוה גוררת מצוה כי זו מחשבה מועל"ת תועלת עצום שיזכור ולא יסתפק אם בירך אם לאו מאחר אשר לו שם לבו לכוין באזכרה תמיד:

סימן ו

א

דין א'. יברך אשר יצר וכו' ביאור סימן זה פרי צדיק דף ע"ד ע"ג ודף ע"ה ע"א:

ב

שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה וי"מ וכו' עיין מה שפירש במטבע ברכה זו הרב מגילת ספר ריש ביאורו לחלק עשין:

ג

כתב הרב הלבוש דברכה זו אמור יאמר סמוכה לברכת ענ"י אף דלא עשה צרכיו עתה מ"מ אי אפשר שלא עשה צרכיו בלילה ולא בירך וכו' ע"ש והשיב עליו מהר"ם די לונזאנו בהגהותיו על הלבוש הנקרא עדי זהב כ"י והביא דבריו בזה בס' מצת שמורים דף ו' וז"ל אמר מנחם קפסיק ותני שאם קודם ששכב עשה צרכיו ולא בירך עליהם שהוא חייב לברך אשר יצר בבקר אף בלילי טבת הארוכות ולא עבר זמנה ואני אומר שלא יברך כי עבר זמנה. ומנא אמינא לה דתנן מי שאכל ושכח ולא בירך עד אימתי הוא מברך עד שיתעכל המזון שבמעיו דהיינו שש שעות והדברים ק"ו ומה ב"המ שהיא מ"ע מן התורה כיון שעברו שש שעות תו לא מברך ברכת אשר יצר שאינה אלא מדרבנן עאכ"ו שלא ימשך זמנה מערב עד בקר ומסתברא דדוקא ב"המ היא שזמנה שש שעות לפי שכל עוד שלא נתעכל אותו מזון הוי זמנה אבל ברכת אשר יצר או אוכל תפוח אחד או השותה מים שא"צ כ"כ זמן להתעכל בפחות משעה אחת הוי הפסק ועבר זמנה תו לא מברך עכ"ל והרב יד אהרן השיגו דשאני ברכת מזון דכל זמן שלא נתעכל זמניה הוא

וכיון שנתעכל עבר זמן ההנאה ושוב לא יברך אבל אשר יצר דברכת ההודאה היא כל שעתא זמניה הוא עכ"ד:

וראיתי למופת דורנו מורינו הרב בתי כהונה שכתב עליו בגליון וז"ל חזות שוא היא שהרי ברכת מזון אינו אלא ברכת הודאה כמו שבא בכלל דברי הראשונים ומפורש כתבה הרא"ש פ' כסוי הדם וברכת אשר יצר מודה על הצלתו והנאתו וכבר אמרו פ' הרואה תשמיש נקבים מעין הע"הב עכ"ל ודבריו חיים וקיימים:

הגם הלום ראיתי להרב אליה זוטא לעיל סי' ד' שהביא דברי מהר"ם די לונזאנו הנז' וכתב עליו דיש חילוק בין ברכת אשר יצר לברכת הנהנין וכי האי גוונא מחלק הלבוש סי' ז' סעיף ג' גם מצינו חילוק בלבוש סי' מ"ז סעיף ו' בתשובה שאין דמיון כלל דהתם אחר שנתעכל וכו' גם לא ראה בב"ח דכתב הטעם דהוא כשאר ברכות השחר דאף לא נתחייב בהן מברכינן שהם על סידורו ומנהגו של עולם עכ"ל ואחד הרואה דברי הרב הלבוש לקמן סי' ז' סעיף ג' ובתשובתו אשר בסי' מ"ז בעיניו יראה שאין חילוקיו מעלין ארוכה לנ"ד דמה שחילק בסי' ז' דברכה זו באה בטבע העולם משא"כ ברכות הנהנין דהם בבחירתו אי בעי אכיל אינה טענה לברכה אף אם עבר זמן הרבה שעשה צרכיו כאשר יראה המעיין. ומה שחילק בסי' מ"ז דמה שלמד בתור' הוי כלא נתעכל ואסמכיה אקרא ותורתך בתוך מעי מה יושיענו לנ"ד:

גם מה שהשיג על מהר"ם די לונזאנו שלא ראה בב"ח וכ"כ גם בספרו אליה רבה וכתב שכ"כ בפרישה והוסיף לקח דפה בכלל הנקבים ואם לא היה פיו פתוח לא היה אפשר לו לדבר ולברך ובד"מ כתב הטעם דאשר יצר תליא ג"כ ברוח דעה שמסיבתו היה אסור ליגע בפיו וחוטמו וכו' ע"ש הנה מ"ש שלא ראה בב"ח אינה השגה כלל חדא דכפי סדר זמנים שהרב מהר"ם די לונזאנו חיבר סדר עבודה שנת של"ב על הרוב שהיתה מנוחתו קודם שנדפס ספר בית חדש א"ח בשנת ת'. ותו דאטו גברא אגברא קרמית ומהר"ם די לונזאנו יחלוק על הר' בית חדש ודעמיה דס"ל לברך אשר יצר בבקר אף אם לא עשה צרכיו אי משום דהוא אמנהגו של עולם השב"ח השבי"ח אי נמי תהלתו בפיו ועל שפתיו וחוטמ"ו אמת והמה פתיחות אי נמי אשר לא קמה עוד רוח רעה והנה נגע זה על שפתיו וכיוצא דבכל האי טעמי מצי מהר"ם די לונזאנו לאפלוגי דטעם הרב ב"ח הוא ס"ל כדברי האר"י זצ"ל ודעמיה דשאני ברכות ענ"י ואשר יצר מאינך דאם לא נתחייב לא יברך. וטענת הרב פרישה תקנת חכמים ממאנת למאמר"ו דלא תקון רבנן אשר יצר אלא בעושה צרכיו ומהא תשובה מוצאת לטעם מור"ם בד"מ ואין מכל הני השגה על מהר"ם די לונזאנו. ותו דהרב הלבוש גופיה סבר הפך מכל הני רבוואתא דיש בו בנותן

טעם לברך אשר יצר דאי אפשר שלא הטיל וכו' מכלל דאי הוה ברירא לן דלית בהון צרוך לא הום מברך. ותו דכלהו טעמי דהני רבוואתא הנה הנם לברך בבקר השכם. אבל אם בתחילת היום בשילהי פרק תפלת השחר עשה צרכיו ולא בריך עד הערב אין מכל הני טעמי טענה להגיד כי י״צר בערב משום דעביד מידי בצפרא ואלו לפי דברי הרב הלבוש בשגם איכא תריסר שעתי והותר בין עשיית צרכיו לברכה לית לן בה ואהא פליג מהר״ם די לונזאנו דאם עברה העברה אפי' שעה או פחות לא יברך:

ואולם שפר קדמי להליץ בעד הרב הלבוש דאפשר דסבר הרב דיש חילוק בין ברכת המזון לברכת אשר יצר דברכת המזון מטבע הברכה היא שבח והודאה על אשר זן ומפרנס אותנו ומשביע לכל חי רצון והנה כי כן אם נתעכל המזון והיה כי ירעב לא נכון לברך הודאה על השבע לאל הזן שככה השבעתנ״ו כי לעת כזאת אזל הלחם ואין שבי״עה באוכלין ומשום הכי אם נתעכל המזון איעכול ניבי״ה ושוב לא יברך. אמנם מטבע ברכת אשר יצר עניינה נותן הודאה לשעבר דאפיק משמע שאם יסתם טיפה זו מה תהא עליה וכיוצא ומאחר שכן הנה מקום לברך אחר מופלג כי יציאתו הנאה לו ומטבע הברכה שופרא שבחא להוצאה ניתנה והוא עובדא ואפיקתיה וק"ל. ומיהו לענין דינא נקטינן כסברת האר״י זצ״ל ודעמיה שלא לברך בבקר אם לא עשה צרכיו. ואם עשה ועבר זמן מה ולא בירך שוב לא יברך כסברת מהר״ם די לונזאנו והרב בתי כהונה דספק ברכות להקל:

ד

דין ג'. אינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת ההודאה וכו' הכונה כי להיותה ברכת ההודאה אינה פותחת בברוך וחותמת בברוך אך ברכת ההודאה זימנין דפותחת בברוך כברכת הגומל ואינה חותמת וזימנין דאינה פותחת רק היא חותמת כברכת אלהי נשמה. ולמי החותמת ואין בה בפות״ח אי נמי פתח בברכה ולא חתים. זו ברכת ההודאה. כ״כ הרב החבי״ב בתשובה א״ח ח״ב סי' כ״ה:

ה

דין ד'. יש נוהגין שאחר שבירך א' ברכת השחר וכו' עיין מה שכתב הרב כנ"הג בתשובותיו א"ח חלק ב' סימן ג"ן:

שיורי ברבה

סימן ו א

[דין ד'. יש נוהגין שאחר שבירך וכו' עמ״ש בעניותנו לפנים לקמן סי' רצ"ה אות ה' סי' תרע״ז אות ב' בס״ד.]

סימן ז

א
דין א'. כל היום כשעושה צרכיו וכו' עמ"ש מרן בבית יוסף ועיין מה שכתב הרב פרי צדיק דף ע"ה ודף ע"ו:

ב
מי ששותה סם המשלשל כתב הרב הלק"ט ח"א סי' פ"ו דלא יברך בכל פעם רק בסוף ע"ש והרב יד אהרן חלק עליו וס"ל שיברך בכל פעם ע"ש וכן הוא המנהג פשוט לברך בכל פעם ולית דחש לסברת הרב הלק"ט:

ג
דין ג'. צריך לברך ב"פ אשר יצר. האחרונים חלקו על זה דלא יברך רק פעם אחת. ועמ"ש הרב בית דוד ובס' שאילת יעבץ סי' ט"ו ויש להשיב על דבריו כאשר יראה המעיין. ועמ"ש מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח לסי' י"ט והרב מהר"י שאול בס' קול יעקב בש"ות סי' ג'. ולעניין הלכה הגם דמדברי הרב בית דוד משמע דיש נוהגים לברך שני פעמים. נראה דספק ברכות להקל והגם דאנן בארץ הצבי אתכא דמרן סמכינן מ"מ בענין ברכות נקטינן להקל דשב וא"ת עדיף במקום איסור ברכה. דאעיקרא כלהו ברכות אינן מעכבות. וכך ראיתי רבותי נוהגים. ולא עוד אלא דמי שהטיל מים ונמלך והטיל פעם שנית ואחר זה נסתפק אם בירך אפילו פעם אחת אם לא נ"ל דלא יברך דשמא בידך ובפעם הזאת מברך ברכה שאינה צריכה לדעת האחרונים וק"ל ועיין סוף סי' ר"ט:

סימן ח

א
ביאור הלכות ציצית בספר פרי צדיק מדף ע"ז עד דף פ"ד:

ב
דין א'. ויברך מעומד. כתב מרן בב"י כ"כ בסמ"ק וטעמא משום דגמר לכם לכם מספירת העומר דכתיב ביה בקמה פירוש בקומה וכ"כ הד"ד אבודרהם וכ"כ באורחות חיים וכתב דהא דגרסינן בירושלמי כל הברכות מעומד על ברכת המצוות קאמר ולא על ברכת הנהנין עכ"ל וכתב הרב דרכי נועם א"ח סי' ג"י דאם פירוש הירושלמי כך ודאי שחולק על תלמוד דידן מהדר למיהב טעמא למצוות שחייב לעשותן מעומד מטעם דכתוב בהו לכם וכו' ע"ש והשיג עליו אחד מאוהבינו נר"ו דהיכן מצא בתלמודא דידן דמהדר אטעמא

מצוות שחייב לעשותן מעומד וטעמא טעים דכתיב בהו לכם הלא הך דרשא ליתא בתלמוד דידן כלל והרי הרוקח כתבה בסי' שי"ט בשם קונטריס צרפתי ובסי' יראים ס"סי קי"ד כתוב דרשא זו שמעתי ולא ידעתי מקומה ע"ש אלו דבריו הי"ו ובודאי דהרב הנז' אגב שטפיה כתב כן. והנה ראיתי למדן בכ"מ סוף פ"ז דתמידין שכתב משם מהר"י ן' גיאת שקבלה מפי רבותינו דמונין מעומד ואסמכוה אקרא בקמה קרי ביה בקומה עכ"ד: **ואנכי** איש צעיר מצאתי בפסיקתא פ' אמור דף כ"ט ע"ג שכתוב שם וז"ל לכם בעמידה שנאמר מהחל חרמש בקמה כלומר בקומה וממנו אנו למדין על כל מצוה שנאמר בה לכם כגון מילה וציצית המול לכם כל זכור והיה לכם לציצית שכלם מצותם בקומה זקופה וזה מדרש וזה הלכה עכ"ל וכן ראיתי בפסיקתא כ"י פ' לך לך כלשון הזה והוסיף שם לולב דכתיב ולקחתם לכם . וידוע דסתם הפסיקתא הוא מרבותינו ז"ל. וכמה דינים מהרמב"ם הורה גבר מרן בכ"מ דמקורן הוא מהפסיקתא. והמחבר הפסיקתא רבינו טוביהו היה קרוב לזמן הגאונים. והרי מצינו שרש ענין זה בס"ד ואחר זמן ראיתי בסי' תניא סי' פ"ה ובסי' שיבלי הלקט סי' קי"ח שכתבו וז"ל בלקח טוב מפרש דילפינן לכם מעומד וכו' דספירת העומד בעמידה וכו' אל תקרי בקמה אלא בקומה עכ"ל וידוע דהפסיקתא הלזו נקרא לקח טוב ככתוב בזכרונותי מספר הפרדס ומרבינו ירוחם ומהפסיקתא כ"י והרי דגם שבלי הלקט וס' התניא מייתו לה מהפסיקתא כדכתבינן בעניותין. וראיתי להרב ב"ח שכתב דלא קשה ג"ש למה לי הא אמרו בירושלמי דכל הברכות מעומד דאין זה אלא בברכת המצות אבל לא בברכת הנהנין וציצית נהנין א"ק ממילה וכו' דכתב בסמ"ק מג"ש ודוחק לו' דלא ידע ירושלמי א"נ כיון דליתיה בתלמודין לא בעי מעומד אלא בהנך דיש ג"ש עכ"ד והשיגו עולת תמיד דברכות דרבנן ועוד הג"ש לעטיפה ותירץ אליה רבה דכונת ב"ח דלירוש' המצוה כברכה והלבוש תירץ זה באומרו דירוש' יליף כל מצות מג"ש זו עכ"ד ושום אחד לא חקר ג"ש היכן היא ושקלי וטרו. ובאורחות חיים דף ג' מביא הירושלמי ואח"כ כתב וי"א דאלו הברכות בלבד ראוי לברכן מעומד עומד וציצית וכו' הרי דמאן דיליף ג"ש חולק על הירושלמי וזה הפך עולת תמיד ולבוש ואליה רבה. ויש להביא ראיה מתלמודין דלא ס"ל כירוש' ממ"ש פ' היו בודקין אמר אביי הלכך מעומד הרי דברכת הלבנה אף דאינה נהנין אי לאו דמקבל פני שכינה לא הוה בעי מעומד ויש לדחות דהירושלמי למצוה מן המובחר ואביי לחיוב וכ"נ מהרב אבודרהם דשאר מצות הוא למובחר והני דג"ש חיוב ונעלם מהב"ח ועולת תמיד א"ק דשם הרב אבודרהם מני לבנה בכלל הנך דג"ש ותלמודין מוכח איפכא . ומה שדקדק הרב אליה רבה מהכלבו אינו מכוון ונראה כסותר את עצמו דבתחילה כתב דכלבו כלבוש

ובסוף כתב דמשמע מכלבו דהירושלמי דוקא בהני דג"ש ובלא"ה אין לדקדק מהכלבו דעיקרו מא"ח ובא"ח מוכח כמש"ל ועמ"ש בית דוד סי' י"א:

ג

דין ב'. סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים וכו' זוהי סברת הרב העטור וכתב מרן בב"י נראה שטעמו מדאיתא פ' אלו מגלחין דרב פליג עליה דשמואל ומשמע דס"ל דעטיפת הראש אף שאינה כעטיפת הישמעאלים הוא עטיפה וקי"ל דבאסורי הלכה כרב לגבי שמואל עכ"ל ולפ"ז ק"ק דאיך כל הפוסי פסקו התם כשמואל כמבואר בי"ד סי' שפ"ו וכן ראיתי להרב הגדול כמהד"ר שמואל גרמיזאן זלה"ה בנמוקיו כ"י בי"ד סי' שפ"ו שהקשה דהוי"ל לפסוק התם כרב כדקי"ל הלכתא כרב באיסורי עכ"ד וכן כתבו התוס' במ"ק דף כ"ד דהלכה כרב. וכן יש לדקדק על הגאונים שהצריכו גם בעטיפת ציצית כעטיפת הישמעאלים דהרי התם פלוגתא דרב ושמואל היא וקי"ל כרב וה"נ לא ליבעי כעטיפת הישמעאלים:

אמנם נראה דלהפוסקים התם כשמואל וכן לגאונים שפסקו בעטיפת ציצת כשמואל לק"מ דכיון דקאי רב נחמן כוותיה דשמואל דאמרינן התם מחוי ר"נ עד נובי דיקנא קי"ל כוותיה וקצת תימא על מהר"ש גארמיזאן דלא משני הכי:

ואחר זמן רב באו לידי חידושי הריטב"א למ"ק ושם ראיתי דכתב כן דאף דבעלמא הלכתא כרב באיסורי הכא קי"ל כשמואל דר"נ סבר כוותיה ומחוי למעבד עובדא הכי. ועוד כתב שם דרב נמי סבר בעטיפת הישמעאלים למצוה עש"ב.

אבל ק"ק על מרן ב"י שכתב זה בטעמו של הרב העיטור דמשמע דהטור הכא ס"ל כעטור שהביאו באחרונה והביא כל לשונו ושתיק ליה ואי טעם הרב העטור דפסק כרב דפליג עליה דשמואל איך הטור פסק בי"ד כשמואל. ויש לישב:

ד

דין ה'. מברך להתעטף בציצית וכו' כתב הרב המקובל החסיד מהר"ר יעקב צמח זצ"ל בהגהותיו לא"ח כ"י. וז"ל מהרב זלה"ה. צריך להסתכל בציציות כאלו יש בו תכלת כי אף שאין לנו תכלת אותה ההארה לא נפסקה ואין התכלת מעכב את הלבן. צמח: מכאן משמע שצ"ל בציצית בפתח תחת הבי"ת ועוד כי לפי הדקדוק אינה סמוכה ובציצית ראשי סמוכה ועיין בלבוש וכתב מהר"ם די לונזאנו דלעולם צריך לומר בציצית הבי"ת בשו"א אפילו בזמן התכלת שאם יאמר בציצית בפתח הוי פירוש בציצית הידוע עצמו דהיינו החוטים וזה אינו דחוטים לאו בני עטיפה נינהו אך כשאומר בציצית בשו"א אז הוי פירושו להתעטף בבגד שיש בו ציצית עכ"ל מהר"י צמח ז"ל ועמ"ש האחרונים:

והרב שיירי כנ"הג כתב וז"ל הלבוש כתב בציצית בשו"א תחת הבית והב"ח כתב בסי' כ"ד בציצית בפתח תחת הבי"ת ומנהג המדקדקים כהרב הלבוש וכן מנהגי עכ"ל והתימא על הרב בית דוד סי' ד' שכתב זה פעמים שהרב שיירי ס"ל כהרב ב"ח לומר בפתח דהרי קרי בחיל דמנהג המדקדקים ומנהגו כהרב הלבוש וכן הביא בשמו בספר אליה רבה ונראה שכך הסכמתו והשיג על ס' אור חדש דף מ"ח ע"ש:

ה

אם ב' או ג' מתעטפים בטלית כאחת וכו' הרב שיירי כנ"הג בסי'

זה הבין שר"ל ששניהם מתעטפים בטלית אחד והביא ראיה מזה לחתן וכלה המתעטפים בז' ברכות בטלית שברך החתן עש"ב ורבים תמהו עליו דמ"ש מתעטפים בטלית כאחת ר"ל כל אחד אטליתו בפעם אחד וכמ"ש בד"מ והט"ז ודעמיהו וכבר הקשו להרב עצמו קושיא זו וישב עליהם בתשובותיו ח"ב סי' ג"ן והכריח שכונת הא"ח כמו שהבין ונסתייע ממ"ש במפתחות הב"י עש"ב ועתה נדפס ס' ארחות חיים וכתוב שם דף ג' ע"ב אם ב' או ג' מתעטפים בטלית אחד כאחת ע"ש ואינו מזכיר התוספתא כמו שצדד הרב כנ"הג בתשובה הנז' ומהר"ח אלפאנדארי בהגהתו בס' בני חיי סי' כ"ב כתב דבפסקי תוספת מנחות אות ק"ן כתבו בפירוש כדברי הרב שיירי דהחתנים מברכים בטלית ביום חתונתם ע"ש ולי ההדיוט פשיטא דכונת התוס' שהחתנים מתעטפים בחתונתם בטלית שאינו שלהם בתפלתם ששואלין טלית נאה מאחרים וע"ז כתוב בפסקי התוס' שמברכין אף בטלית שאולה ויגיד עליו רעו מ"ש שם שהכהנים מתעטפים כשעולים לדוכן בטלית שאינה שלהם ודוק היטב שוב ראיתי להרב יד אהרן סי' זה שכתב דאין כל כך ראיה מפסקי התוס' ולי הצעיר אינה ראיה כלל ועיין בהלק"ט ח"א סי' כ"ב ובס' אור יקרות למהר"ם יצחקי בלקוטים דף ס"א. והמנהג פשוט בארץ הצבי שהחתן מברך. וכן עיקר:

ו

דין ט'. קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית וכו'. אחר שיסתכל מתעטף בימין ויטיל הציצית בשמאלו ועל זה אמרו קטן היודע להתעטף וכו'. ומתעטף בציצית ורואה בציציות וזהו שנאמר וראיתם אותו. מהר"י צמח ז"ל בהגהותיו כ"י משם ס' צרור החיים לרבינו חיים בר דוד תלמיד הרשב"א. ועיין בתוס' ריש ערכין ד"ה היודע להתעטף ע"ש.

ז

דין י"א. עיקר מצות טלית קטן ללבשו על בגדיו וכו' כתב מהר"י צמח בהגהותיו כ"י מהרב זלה"ה. צריך ללבוש הטלית קטן תחת הבגדים על החלוק וצריך לשכב עמו על

המטה ולכן ראוי ליזהר שלא להסירו מעליו בשום זמן אף בהיותו ישן רק בכניסתו במרחץ ולכן דמע"ה ראה עצמו ערום במרחץ ולא בהיותו ישן כי אז הי"ל טלית קטן ויש כמה טעמים ע"ד הסוד עכ"ל והרב מגן אברהם לקמן סימן כ"א הקשה על ראית האר"י זצ"ל מהא דדוד המע"ה דבלילה הי"ל מזוזה בפתחו והתם פ' התכלת דף מ"ג עלה קאי דאמד דוד המע"ה שבע ביום הללתיך וכו' ע"ש וכ"כ בפשיטות מהרש"א בחידושי אגדות שם. והרב אליה רבה שם נכנס בכמה דוחקים להעמיד ראית האר"י ז"ל עס"ב . ובס' דדך חיים למהר"ח מאוסטרא סי' נ"ד כתב וזה לשונו בשל"ה כתב שיש בזיון מצוה לישן בציצית והאר"י זכרונו לברכה הוכיח מדוד המלך ע"ה וכו' והמ"א הקשה וכו' ויש לדקדק בשדה מאי איכא למימר שהיה דוד נרדף וכו' וי"ל דמעשה דמרחץ היה קודם וכו' אך בלא"ה אין ראיה מדוד שנקרא חי וקיים על שלא היה ישן וכו' וא"כ לא היה בזיון מצוה כשישן בציצית משא"כ בשאר בני אדם וכו' ולכן אין ראיה מהאר"י דלא היה בר נש ואפשר להכריע מי שדרכו לישן במלבושיו בלא כר וכסת נכון לישן בציצית ואין זה בזיון עכ"ל ומ"ש דאין ראיה מדוד שנקרא חי וקיים וכו' לזה אפשר לומר דראית רבינו האר"י זצ"ל היא על מ"ש דאין להסירו בשום זמן רק בכניסתו במרחץ ובכלל זה הוא אף בשעת הזיווג ועל זה הביא ראיה מדוד המע"ה דאי אמרת דבשאר כל אדם בשעת שינה הוא בזיון לישן בציצית אזדי לי מיהא שדוד המע"ה היה פושטו בשעת הזיווג אף שלא היה פושטו כשהיה ישן דלא נאים שיתין נשמי וחי לעולם מ"מ שעת הזיווג דדוד המלך ע"ה ליהוי כשינה דעלמא ומדלא נצטער רק במרחץ ש"מ דאף בשעת הזיווג היה עליו וה"ה לשינה דעלמא. וכונתו במצות עונה דעיבור ויניקה דודאי היה נזהר דוד המלך ע"ה לקיים כדמשמע פ' חלק ואז לא היה אלא ל"ת דעונתה לא יגרע והוא במרחץ היה מצטער על קיום עשה דהרי הי"ל ביאה וכמ"ש המפרשים . אלא שהרב דיבר בקדושה ושנה לתלמידיו

דרך קצרה . ונמצא דכל אדם מצי לישן עם הטלית:

ומ"ש דאין ראיה מהאר"י כי מלאך ה' צבאות הוא אינו מחוור דהתינח אם מהרח"ו זצ"ל היה כותב מנהג האר"י לחוד היה מקום לומר דאין למדין הימנו. אמנם הרואה יראה בס' הכונות דלשון מהרח"ו מתורת רבו האר"י להזכיר לבני אדם לשכב בטלית קטן ושלא להסירו כי אם במרחץ ע"ש באורך ואם כן אין מקום לדבריו:

גם מ"ש בשם הרב של"ה שיש בזיון מצוה לשכב בציצית ומייתי דברי האר"י עלזה משמע דהרב של"ה אסר מאי דרב שרי רבינו האר"י לשכב בטלית קטן. ודבריו לא האירו דהרואה יראה דברי הרב של"ה דף קי"ב ע"א בעיניו יראה דהרב של"ה הביא

דברי מור"ם לקמן סי' כ"א דיש שנהג שלא לשכב וכו' וכתב דאף הנזהרים זהו בטלית של מצוה שמתעטף בו דוקא בשעת התפלה ואף את"ל שאף בזה נוהגים שלא לשכב דוקא שנת לילה וכו' ע"ש אתה הראת לדעת דהרב של"ה לא כתב שיש בזיון וכו' ואדרבא כתב דאף הנזהרים וכו' ומשמע דטלית קטן אינו נכלל אפילו לנזהרים. והגם שכתב ואף את"ל וכו' כראה דדעתו כמ"ש בפשיטות ברישא וגם זה לא כתב בהחלט אלא לנזהרים. והרב לא גלה סודו ומנהגו ואיך קפסיק ותני משמו דיש ביזוי מצוה אם שוכב בטלית ומשמע אף בטלית קטן דעלה מייתי דברי האר"י כמדובר:

ולעיקר קושית הרב מגן אברהם על ראית האר"י אפשר לומר דלשון הבריתא דקתני יראה עצמו עומד ערום אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה משמע ליה דעל מצוה שעל גופו קאמר ראה עצמו עומד ערום כגון ציצית ותפילין דפשטן של דברים הכי משמע. וכן מוכח ממאמרים ז"ל בשוחר טוב סי' ו' שאמרו שם שבע ביום וכו' אלו שבע מצות שאדם עושה בכל יום קורא ק"ש ב"פ ומתפלל ג"פ ואוכל ועבדך וב"פ וכו' שהרי אדם נכנס לב"הכנ מתעטף בציצית ולובש תפילין בראשו ובזרועו וד' ציציות מקיפות אותו מד' רוחותיו וכשהוא נכנס במרחץ מביט בעצמו ואומר הריני ערום מן המצות וכשהוא מסתכל במילה וכו' דעתו מתקררת כיון שראה דוד כך אמד מזמור עליה למנצח על השמינית ע"כ הרי מוכח במאמר זה דעל ציצית ותפילין קאמר שהוא ערום וגם בכל המאמר לא הוזכר מזוזה אלא מצות שאדם עושה בגופו ונתקיימה ראית רבינו האר"י דצריך לישן בטלית קטן ואין להסירו אלא במרחץ. וגם למדנו שכך ראוי לכל אדם דבכל אדם מיירי ודלא כספר דרך חיים דדחה דשאני דוד המלך ע"ה שלא היה ישן. ואפשר שגם האר"י על מאמר זה סמיך דאין כונת הש"ס על מזוזה וק"ל:

עלה בידינו דכל אדם טוב לו ליזהר שלא יסיר טלית קטן כי אם במרחץ וכמ"ש האר"י ושם בס' הכונות ביאר סודן של דברים וכתב שיועיל גם לבטל כחות החיצונים והכי נהיגי שלמים וכן רבים המישרים ארחותם ועיין בס' דרך חיים הנז' סי' כ"ו:

שיורי ברכה

סימן ח א

דין א'. ויברך מעומד וכו' לפנים אות ב' הבאתי מ"ש ארחות חיים בשם הירושלמי וכ"כ בכלבו והרב מהר"ם די לונזאנו הביאו בס' בית דוד סי' י"א השיג דדבר זה בל ימצא בירושלמי יע"ש ואיני יודע מה מקום להשיג ולהקשות בזה אטו ארחות חיים וכלבו בדו מלבם ותלו בירושלמי ח"ו ולא מסתייה דלא ידעיה לירושלמי אלא דניקום ונותיב עלה :

ומכללן של דברים אמורים לפנים עיניך תראינה ישר יחזו דכל מ"ש הרב דרכי נועם סי' ג' בכונת הירושלמי וארחות חיים דבריו אינם מחוורין בחוץ בהם וחקור דבר ואתה תחזה ואין להאריך. וכדו חמותי ראיתי לרבינו אשר בר חיים תלמידו של הרשב"א בסי הפרדס כ"י דיש שער ט' שכתב וז"ל קבלה בידינו מהגאונים דצריך לברך מעומד כל ברכה של מצוה וסמך יש להם מן הכתוב ויברך כל קהל ישראל עומד ויאמר ברוך ה' עכ"ל ושוב מצאתי בש"ות הגאונים כ"י תשובה לרבינו עד רב שמואל כהן צדק גאון וז"ל אסמכתא לכל הברכו"ת מעומד דכתיב ויעמוד ויברך לכל קהל ישראל ואנו כך קבלנו מרבותנו אסמכתא זו וספירת העומד בעמידה דכתיב בקמה ותקיעת שופר מעומד עכ"ל הגאון והנך רואה דרבינו אשר הנז' כתב מקבלת הגאונים לבדך מעומד כל ברכה של מצוה ותשובת הגאון הנז' זאת אומרת כל הברכות מעומד. ועמ"ש בענייתנו לפנים לקמן סי' תקפ"ה בס"ד.

ב

דין ה'. מברך להתעטף בציצית וכו' עיין מ"ש לקמן לפנים סי' תקפ"ב אות ה' בס"ד.

ג

מתעטפים בטלית כאחת וכו' כבר רמזתי לפנים דלשון ארחות חיים שכתב בטלית אחד כאחת משמע כדברי הרב כנ"הג וגם ממ"ש שם א"ח ונשאלה שאלה לא' מהחכמים אם ב' או ג' וכו' מוכח כן דהוא דבר מחודש וגם ממה שסיים מידי דהוה אסוכה וכו' הכי משמע כאשר המעיין ישפוט בצדק ודוק בתשובת הכנ"הג ובדברי א"ח. ואחר זמן רב מידי עוברי באחת הערים מצאתי בס' הפרדס כ"י לרבי' אשר בר חיים הנז' שכתב בשער ט' וז"ל היכא דבירך ש"ץ לגמור ההלל אין הקהל צריכין לחזור ולברך וראיה מהתוספתא עשרה שעשו מצוה א' א' מברך לכלן עשרה שעשו עשר מצוות כל א' מברך לעצמו ופירוש התוספתא הכי הוי עשרה שעשו מצוה אחת כגון עשרה שקורין הלל או עשרה שעשו מעקה אחת או עשרה שקובעי' מזוזה אחת או כדומה לזה א' מברך לכלם ועשרה שעשו עשר' מצוות כגון שמניח כל אחד תפילין בראשו או שמתעטפין בציצית או שמנענעין הלולב כל אחד מברך לעצמו וראיתי מי שטעה ופירשה עשרה שעשו מצוה אחת כגון אם עשרה מניחין תפילין אחד מברך לכלן כיון שכלן עושים מצוה אחת יחד וכן עשרה שמנענעין לולב יחד או מתעטפין בציצית וכיוצא ועשרה שעשו עשר מצוות כגון שכל אחד ואחד עושה מצותו כלומר שזה מניח תפילין וזה מתעטף בציצית וזה מנענע את הלולב כל א' וא' לעצמו וזה טעות גדול דהאיך אפשר שאני מניח תפילין ואחר יברך עלי' וכן עשרה שעושין עשר מצוות שר"ל שזה מניח תפילין וזה מתעטף בציצית

וזה קובע מזוזה וזה מנענע לולב ולפי"ז מברך כל א' פשיטא והיאך יעלה בלב שום אדם שאם אחד מניח תפילין וא' קובע מזוזה ואי מנענע לולב א' יברך לכלן שיברך א' על התפילין ויפטור אחר שמנענע לולב. הלכך עשרה שעושין כלן מצוה אחת שקורין הלל או קובעין מזוזה או תוקעין שופר אחד או מעקה אחד שכלן עושין מצוה אחת אחד מברך לכלן אבל עשרה שכל א' מניח תפילין לעצמו או שכל א' מתעטף בטליתו או שמנענע כל א' לולבו או שנוטלין ידיהם אף שכלן עושין מצוה א' כל א' מברך לעצמו דמ"מ עשר מצות הן וא"ת ק' ספירת העומר שכלן עושין מצוה א' ודין היה לברך אחד לכלן י"ל דשאני ספירה שהכתוב אומר וספרתם לכם כלומר כל אחד ואחד חייב לספור ואין א' יוצא בספירת חבירו וא"ת יספור ש"ץ בברכה והקהל בלא ברכה ויצאו בברכת ש"ץ י"ל לאו ארח ארעא לעשות תורה כשתי תורות שיספור הש"ץ בברכה והקהל בלא ברכה א"כ י"ל דמטעם זה נהגו שמברכין הקהל תחילה ואח"כ ש"ץ כדי שלא יצאו הקהל בברכת ש"ץ. עוד קשיא לי ברה"מז דשנים שידעו לברך אין א' יוצא בברכת חבירו ואעפ"י שכלן אכלו יחד אא"כ הן ג' או יותר י"ל דשאני אכילה דהכתוב אומר וברכת ואמרו בירושלמי מי שאכל מברך כלומר דגזרת הכתוב הוא בשנים דחייבים לברך שניהם עכ"ל והאידנא לא שכיחי גבאי ארחות חיים ותשובת הרב כנ"הג וכיוצא משאר ספרי הקדש רק זה אומר דע"ש הרב הנז' דהוא טעות דהיאך אפשר שא' מניח תפילין ואחר יברך הנה הרב איידי דגם כשהעשרה כלם לובשין תפילין ובכל זאת קרי טעות אם אחד מברך לכלן. ועמו הסליחה דריהטא דסוגיין פ' ראוהו ב"ד משמע דגם ברכת המצוות אחד מוציא לחבירו וכשכלן עושין המצוה הסכמת האחרונים בדין זה דעשרה שמתעטפין כל אחד בטליתו אחד מברך לכלם ואחרים יענו אמן אם ירצו. ובהגהות אשרי שילהי פ' ראוהו ב"ד מבואר דאם א' מתעטף בציצית אף אם הוא בקי חבירו מברך עליו אף שהוא אינו עוסק עתה באותה מצוה ודלא כהרב מגן אברהם דאוקמה להגהה הנז' באינו בקי וכמו שהשיגו הרב אליה רבה והכי מוכח מריהטא דסוגיין התם:

ומ"ש עוד הרב הנז' דעושין עשר מצות חלוקו' פשיטא לק"מ דהכי אורחא דמתניתין ומתניתא למנקט דבר ואיפכא וכן מוכרח לומר בסיפא דתוספתא ומייתו לה הגהות מיימוניית פי"א דברכות כאשר יראה המעיין. ומאי דקשיתיה ספירת העומר לק"מ לדידיה כיון שכל א' מקיים המצוה אין חבירו יכול לברך עליו לפירושו בתוספתא ומאי דמשני שאין אחד יוצא בספירת חבירו אינו מחוור דקרא וספרתם לכם דאמרו שיהא כל אחד סופר לעצמו הוי לאפוקי שלא יספרו ב"ד כמו שכתוב ז"ל וא"כ למאי דקי"ל שומע כעונה גם בספיר' יוצא בספירת חבירו ובמאי דאסיק הפר"ח סי' תפ"ט. ותו יש

לגמגם עליו בהלל דאתי עלה ויש לישב וגם בסוף דבריו יש לעמוד והיום קצרה אגב ריהטא ודוק.

ד

דף ד' ע"ד שיט' נ"ג עשה דהרי היה לו פיאות הראש והזקן וכמ"ש כצ"ל:
ועתה אמת אגיד דכי דייקיני פורתא מוצא אני דעונה דעיבור אף דעיקרה לקיים ל"ת לחוד הפעם ילוה ענפי מצות עשה ותו יש חילוק בין זו לפאת הראש והזקן וגבא טורא בינייהו כאשר בעין יראה המסתכל יפה. ומ"מ נראה דראית רבי' האר"י זצ"ל אינה אלא דאף בשינה יהי' עליו ומייתי ראיה מדוד המלך ע"ה דאי אמרת דכשישן צריך להסירו א"כ דוד המלך ע"ה היה לו להסירו וסבר דאי בשינה ישנו בהוצאה אין לחלק בין שינה שלנו לדוד בשנותי"ו אבל לא נכנס האר"י ז"ל מצד בזיון דהוה פשיטא ליה דלית בה משום בזוי:]

סימן ט

א

דין א'. אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר וכו' וזהו דעת הרי"ף והרמב"ם שפסקו כרב נחמן. ורבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' קל"ב כתב וז"ל לי נראה דהלכה כרבא דכל המינין חייבים בציצית מן התורה אבל רבותי הקדמונים ז"ל פסקו כרב נחמן וכתנא דבי ד' ישמעאל והרוצה לצאת ידי שמים יעשה טלית של צמר והיא מצוה מן המובחר עכ"ל וכבר הזכיר תשובת רבי' ישעיה הלזו בספר האגור ורמזה מרן בב"י ולקמן דין ו':

ב

דין ג'. משי לבגד משי וכו' ראיתי בתשובתו' מהר"ר משה פרוב"ינצאל כ"י מרבנן קשישאי שבעיר מנטובה בסי' מ' שכתב וז"ל שאלה יורני המורה דעתו אם נכון יותר לתת בטלית של משי ציציות ממנו ולא ציציות של צמר. תשובה הואיל והציצית לטלית צריך טויה לשמה נ"ל פשוט בציצית של משי צריך זריקתן לשמה שכן הזריקה במשי בטויה כצמר לפיכך נ"ל שאין להטיל ציצית של משי בטלית אלא ממשי שזרקה ומשכה אותו ישראלית לשמו ומי שאין לו משי נמשך לשמו כאמרו אינו די במה שמשזר חוטים הרבה יחד לשם ציצית דטויה לחוד ושזירה לחוד לפיכך יטיל בטלית של משי ציציות של צמר הטווי לשמו ואין לחוש מפני שאינן ממין הטלית שציציות של צמר פוטרין במינן ושלא במינן. גם לא יועיל במשיכת המשי לדעתי שיתעסק ישראל מעט כדרך

שדי בעורות שמתקנן עכו"ם מפני שהעור נתקן כלו בבת אחת ומעשה ישראל בתיקון מועיל לכלו אבל הטוייה והמשיכה נעשית בטווי ובנמשך ממנו מעט מעט והיה כאלו נעשה קצתו ע"י עכו"ם וקצתו ע"י ישראל שהנעשה ע"י ישראל לשמו כשר והנעשה ע"י עכו"ם פסול כך נ"ל משה בכמ"ר אברהם פרובי"נצאל כסלו שכ"ו: עכ"ל. וקשה שהרי הרב תרומת הדשן סי' מ"ד כתב וז"ל והרוצה לעשות ציצית של משי יזהר שלא יקח החוטין כמו שהן טוויין ושזורין מן החנות של עכו"ם דבעינן טווי ושזיר ע"י ישראל לשמן אלא יקח לשון של משי מן החנות וע"י ישראל יטוה וישזור עכ"ל הרי שלא הצריך התי"הד זריקה והמשכת המשי לשמה. הן אמת שדברי מהר"ם הנז' נראין נכונין בטעמן שהזריקה וההמשכה במשי היא כטויה בצמר. אבל היה צריך להביא תשובת התי"הד ולחלוק עליו. ועיין בש"ות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תקנ"א:

ג

דין ד'. אם הטיל בטלית שאר מינים קצת וכו' יש להסתפק וכו' עמ"ש מהר"ם אמאדילייו בספר יד משה בלקוטים דף קס"ג ע"א:

ד

דין ו'. י"א שאין לעשות טלית של פשתן וכו' נשאל הרדב"ז סי' תרכ"ו במקום שאין מניחין ללבוש טלית של צמר ויש טלית של פשתן ושל צמר גפן הי מינייהו עדיף והשיג כי של פשתן עדיף וכן אני נוהג ומברך וכן דעת רוב הגאונים והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ואנן בתר הכי גררינן וכ"ש כי דברי הגאונים דברי קבלה הם והאריך וסיים אין לנו לנטות ימין ושמאל ממ"ש הגאונים וכו' עש"ב וק"ק דהרי הטור כתב דהגאונים אסרו וכן ראיתי בתשובות הגאונים כ"י סי' שי"ג שכתב וז"ל ח"ו מעולם לא כתבי במתיבתא מחסיא למירמי חוטי דכתנא במנא דכתנא ודכירנא משני אבא מארי גאון ומר גאון ר' יעקב מאחריו ומר רב איקומאי מאחריו ומר רב צדוק מאחריו וכל גאונים שאחריהם שלא היה אחד מהם שהורה להטיל חוטי כיתנא ואף אתם אל תעשו כן עכ"ל והאגור הביא בשם רב פלטוי גאון דרמי חוט כתנא ומברך עלייהו עובר משום לא תשא וחייב מלקות. ובזה ראיתי לרבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' קל"ג שכתב קרוב ללשון זה בשם רב נטרונאי גאון. וקרוב לתשובת הגאונים כ"י הנז' הביא הרא"ש בפסקיו בשם העטור שכתב בשם תשובת רבינו האיי שלא היה שום אחד מהגאונים שהתיר וא"כ איך כתב הרדב"ז משם הגאונים להפך:

שיורי ברכה

סימן ט א

[דין ה'. הגהה לעשות הציצית רק לבנים וכו' הרב ט"ז כתב דנכון לעשות הטלית וארבע כנפות לבן ע"ש וכ"כ מהר"י מבדונא בתשובה הביאה מהרש"ל בים של שלמה פ"ק דיבמות סי' ג' דאתשיל מקצין עם כי תאוה נפשו טלית משי ירוק לי"ט והזהירו שלא יעשה כן אלא כאשד נהגו קדמונינו דהטלית יהא לבן ונתן טעם לדבר.

ב

גם חוטי התפירא והעטרה שנוהגים הכל יהא לבן. מהרש"ל שם .

ג

דין ו'. טלית של פשתן וכו' לפנים אות ד' דקדקתי על הרדב"ז סי' תרכ"ו דכתב דהגאונים שרו. והגם דבמרדכי כתב כן מתשובת הגאוני' והביאו הרדב"ז. אכתי לא איפרא להרדב"ז מסתמיך ואזיל על הגאונים ומי לנו גדול ובקי בדברי הגאונים כרבינו האי גאון וכתב הרא"ש משמו דלא היה שום גאון שהתיר ואדרבא מדברי רבינו האיי ומתשובת הגאונים ורבינו ישעיה שהבאתי וקשה על דברי המרדכי ועמ"ש בש"ות מהר"ם דפוס פראג סי' תמ"ד ודוק:]

סימן יו"ד

א

דין א'. יש לה יותר מארבע חייבת וכו'. כתב הרא"ש דהא דתניא בספרי ד' כנפות יצאו בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי שש וכו' היינו דנתמעטו בעלת ה' יותר שאין להטיל בכל כנפיה אלא בארבע מהם והביא דבריו באורך מרן בב"י ובכ"מ:

וראיתי בס' מרכבת המשנה שהקשה דבפ"ב דזבחים דף ח"י מוקמינן לה פלוגתא דתנאי וכפי דעת הרא"ש לא פליגי הני בריתות אהדדי ואף את"ל דבריתא דספרי לאו בריתא דמייתי בגמ' והרא"ש רצה להעמיד בריתא דספרי כתנא דה' כוותיה מי הכריחו לזה כיון דאשכחן תנא לסבר כבריתא דספרי נימא דבריתא לספרי ס"ל כמאן דמעיט שלש וחמש עכ"ל:

עיקר הקושיא של כת הקודמין היא הנה היא כתובה בספר ברכת הזבח שם בזבחים ובספר תפארת שמואל בהגהותיו לסי' זה. וכבר רמז הוא עצמו בס' יד אהרן הכא לדברי הרב תפארת שמואל:

ומה שהוסיף בס' מרכבת המשנה לגדל ולחזק הקושיא וכתב ואף את"ל דבריתא וכו' נימא דבריתא דספרי ס"ל כמאן דמעוט שלש וחמש. לק"מ דכלפי סברת החולקים דסברי סמי חדא מקמי תרתי הוכרח הרא"ש לאוקמי' ברייתא דספרי [כמו ההיא] דהתכלת ואם כן לא תסייען מבריתא דספרי. אבל קושית הרב בה"ז צריכה רבה:

ואפשר לישב בדוחק דודאי פירוש הרא"ש בבריתא דספרי קצת דחוק דהו"ל לרבות בעלת ה' מאשר תכסה בה ואמטו להכי שפרא מילתא לתלמודא פ"ב בזבחים למימר דפלוגתא היא אבל הרא"ש הוצרך לזה משום דפ' התכלת דף מ"ג איירינן בפלוגתא דר' שמעון ורבנן בנשים ופריך ורבנן דפליגי אמר ר' שמעון תכסה בה מאי עבדי ליה מיבעי ליה לכדתניא ד' ולא ג' וכו' והדר פריך ור' שמעון מאשר נפקא ורבנן אשר לא משמע להו הרי דהש"ס פשיטא ליה דר"ש ס"ל כהאי בריתא דמרבה לבעלת חמש ונפקא ליה מאשר. והשתא יקשה מבריתא דספרי דפשטה כאידך תנא דג' וה' כי הדדי לפטורא כדאוקמה בזבחים והרי קי"ל סתם ספרי ר"ש וא"כ מאי פריך הש"ס ור"ש ומשני מאשר נפקא הרי ר"ש פליג אהא דסתם ספרי ר"ש ובריתא סתמית דספרי פטרה בחמש . והו"ל לש"ס לשנוי ר"ש לא סבר הכי ולאתויי סתם ספרי. ולישב זה כתב הרא"ש דבריתא דספרי אפשר לישבה כסברא זו ומ"ה מוקי ליה הש"ס לר"ש כהלכתא אמנם סבר הש"ס דודאי ההיא בבריתא דמייתי בזבחים פליגא דדחיקא ליה לאוקמה בהכי א"נ קיים ליה לתלמודא דהוייא פלוגתא דתנאי. ועפ"ז מדוקדקים דברי הרא"ש שכתב ואידך נפקא ליה מאשר והא דתניא בספרי וכו' כלומר דמשום הא דמוחי ליה לר"ש דבעלת ה' חייבת הוקשה לו מבריתא דספרי והעמידה בהכי זה נ"ל לישב קצת:

ב

דין ו'. אין נופלין וכו'. זהו כסברת ר' שמעון. וראיתי להרדב"ז בתשובה כ"י סימן שני אלפים רס"ט שכתב דהרב הנמקי כתב דהלכה כר"ש ואינו מחוור דיחיד ורבים הלכה כרבים ותו דאי הכי הרי"ף הול"ל דהלכה כר"ש וכן נראה מהרמב"ם להלכה כת"ק וכן מוכח מהגמרא ואפשר שט"ס הוא בנמקי עכ"ד ודבריו קשים ומהרמב"ם מוכח דפסק כר"ש וכן מוכח מהש"ס מההוא עובדא דרב נחמן כמ"ש בהגהות מיימוניות ומרן באורך ואשר חשב שט"ס בנמקי אשתמיטתיה שכן פסק ברוקח סימן שס"א וכ"כ הגמ"י בהדיא והוכיחו כן מהש"ס:

ג

הגהה ויש מכשירין בכל ענין וכו' וכן דעת מהר"ר יחיאל קאסטילאץ בתשובה כ"י והפליא להתמרמר וזקוקין דנורא נפקי מפומיה על ע"ש מרן בב"י דלענין הלכה רש"י

הוא מפרש ולא פסקן ונשארו הרא"ש והרמב"ם חד לגבי חד וקי"ל כהרמב"ם. ותמה מאד הרב הנז' היכי אפיק מרן סברת רש"י מן המנין ומי לנו גדול וכבר כתב הרא"ש בחולין פ' בהמה המקשה שרש"י מקובל מגאוני עולם רבינו יצחק בר יהודה ורבינו יעקב בר יקר. ותו דהתוס' ס"ל בהא כוותיה דרש"י והם מסכימים להרא"ש ותו דהסוגיא אינה מתפרשת לדעת הרמב"ם אלא בכמה דוחקים הן בלשון האתקפתא הן במ"ש דילמא זהו תורף דבריו וכבר תמה ג"כ הרב הלק"ט ח"ב סי' קי"ז במ"ש מרן דרש"י מפרש וכו'. ועיין מ"ש בכנ"הג. והנה הטור ורבינו ירוחם קיימי נמי כוותיה דהרא"ש אלא דמרן לשיטתו אזיל דסבר דהרא"ש והטור אחד הוא והאחרונים חלקו עליו כמו שכתוב בכנ"הג בכללי הקים לי אות נ"ט. ועיין בס' בית דוד ח"מ כללי הקי"ל אות ך' עיין בס' פרי צדיק דף פ"ב ע"ב. והרדב"ז ח"א סי' ק"ט דף מ"א סוף ע"א כתב כלל גדול בידינו כי רש"י מפרש היא לא פוסק ויותר יש לסמוך על בעלי הפסק ומדברי מרן בב"י הנז' יש להשיב עמ"ש הרב דינא דחיי עשין מ"ט דף ס"ג ע"ג דאפילו לדעת מרן דהרא"ש והטור חד נינהו יודה דהרא"ש ורבינו ירוחם תרי הוו ע"ש:

שיורי ברכה

סימן יו"ד א א

[עמ"ש לפנים סוף הסימן ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בח"מ סי' כ"ה אות ל"א בס"ד:]

סימן יא

א

דין א'. ואם לא היו טווין לשמן פסולים. זה דעת הרי"ף והרא"ש וכתב מרן שכן הוא דעת הרמב"ם פי"א דציצית דין י"א. אבל ראיתי להרב הגדול המגי"ן בכ"י שכתב ע"ד הרמב"ם וז"ל הרב לחם חמודות הפליא להקשות למה לא פסקו הפוסקים כרב ונ"ל שרבינו פסק כרב ולהכי לא כתב ואם טואן שלא לשמן פסול כמו שכתוב בהל' תפלין לענין העבוד ולהכי לגבי שאר חלוקות מן הנימין וקוצין וגררין כתב ואין עושין וכו' וסיים ואם עשה פסול דקאי אכלהו אך בחלוקת מן הסיסין שהוא על הטויה לא אמר ואין עושין אלא בטווי לשם ציצית אלא צריכין פי' לכתחילה דסבר למ"ש רב כשרה היינו דיעבד אבל לכתחילה צריך אי נמי צריכין לשם מצוה גמורה דהכל צריך לשמה ובזה תידוק דקדוק למה שינה רבינו מלשון הגמ' דחלוקת סיסין נשנית לבסוף הגם דשם נשנית מפני שבמחלוקת שנויה עכ"ז גם רבינו היה לו לסדרה באחרונה ולמה הקדימה

למאי דס"ד דגם בטוייה פסולה איכא אלא ודאי כדקאמרן דברישא אייתי שזירה שהיא רשות ואח"כ טוייה למצוה ולא לעכב ואח"כ שאר החלוקת שהן לפסול ואע"ג דבגמ' אמרו כתנאי ותלו עיבוד דתפילין לטויית ציצית אינו מוכרח שיהיה ממש כתנאי אלא מעין קאמר [וכמה] כתנאי איכא בש"ס ומוקמי ליה מפרשי הרמב" בהאי גוונא. המג"ן. ועיין בס' בית אברהם שאלה ג'. ועיין בס' אליה רבה לקמן סי' י"ד ובס' יראים סי' י"ז:

ב

דין ב'. וצריכין שזירה וכו' הכי אמרינן בספרי אבל הרמב"ם בתשובתו לחכמי לוני"ל כתב דהספרי ר"ש ולא פסק כמותו בחיבור דכיון דממשכן יליף יהיו ששה במשכן והביא דבריו מרן בב"י. ומצאתי לרבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סימן ק"פ שכתב ומאי דק"ל למר דאמרינן דספרי דחוטי ציצית צריכין שיהיו שזודין ויליף תכלת תכלת ג"ש ממשכן וקשיא לך א"כ מה להלן ששה אף כאן ששה . הא אמרינן בריש יבמות האי גדילים לשיעורא הוא דאתא גדיל שנים גדילים ארבעה אמרה תורה עשה גדיל ופותלהו מתוכו פי' הני ארבע חוטין וכשמכניסין במקום נקב הכנף ומשולשלין מכאן ומכאן יהיו ח' וכיון דמקרא ילפינן ח' היכי מצי למילף ג"ש שיהיו ששה:

ג

דין ו'. הגהה. אבל אם גזל צמד וכו' עמ"ש הרב טורי זהב ע"ד מרן ועמ"ש בספר ש"ות בית יעקב בהקדמתו ומהר"ם יצחקי בספר אור יקרות בלשונות הרמב"ם דף מ"א ע"ג:

ד

דין ט'. יעשה נקב באורך הטלית וכו' עיין מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו בספר התשב"ץ ח"ב סימן ר"ח ועמ"ש מרן בב"י ודוק:

ה

כתב מרן בב"י בסוף סי' זה משם בעל העטור דיעשה שני נקבים כמו צי"רי ויטיל הציצית בתוכם ויוציא אותם לצד אחד וכו' וכתב מרן דהמחמיר בזה הוא מן המתמיהים דמיחזי כיוהרא והרב ב"ח כתב דכן יעשה בטלית קטן. וכתבו האחרונים שגם רבינו האר"י זצ"ל נהג כן בטלית קטן וכן הוא בספר הכונות . אף ראיתי להרב מהר"ר שמואל ויטאל בנו של מהרח"ו זצ"ל העד העיד בנו שם בס' הכונות בהגהתו שמר אביו מהרח"ו לא נהג לעשות כן אף בטלית קטן ולכן גם הוא מהר"ש הנזי לא רצה לנהוג כן:

ו

דין י"ד. נהגו לעשות בסוף כל החוט קשר וכו' ויש מפקפקין בזה כמו שכתוב הרב מגן אברהם ס"ק כ"ג. אך מהרח"ו זצ"ל כתב בס' הכונות שהאר"י זצ"ל לא היה מוחה בזה ואדרבא הוא היה חפץ בקשירתן:

ז

דין ט"ו. שיתלה הציציות לאורך וכו' כתב מהרי"קש פירוש שיהיה אורך הציצית נמשך על אורך הטלית דהשתא בהתעטפו כשחולק הרוחב בזרועותיו משליך שתי הציציות לפניו ושתים לאחריו נוטף על הקרן וראיתי אנשי מעשה תולין אותן שיהא נמשך ארכן לרחב הטלית וסוברים שכונת הפוסקים שיחלוק אורך הציצית ואין נ"ל דהשתא הוי נוטף על הקרן שלא בשעת עטוף ובשעת עטוף לא ואנן בתר שעת עיטוף אזלינן ועוד דלשון תליה לאורך הטלית שאז"ל משמע שיהא אורך הציצית נמשך עם אורך הטלית עד כאן לשונו וכתב הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י על דבריו וז"ל ר"ל שלא יניח הטלית כמו שנוהגים האשכנזים שמניחין שתי ציציות של אורך הטלית מצד שמאל לפנים ושנים של מצד ימין משליכין אותן מצד פנים אל צד שמאל ונשארו ארבעתן על הכתף שמאל ב' לפנים וב' לאחור אבל כשחולק רוחב הטלית בזרועותיו כמו שעושים הספרדים יבא רחב הטלית פרוס על זרועותיו דהיינו ב' ציציות רחב הטלית על זרוע האחד וב' ציציות על זרוע האחד עד כאן לשונו ואני בעניותי לא הבנתי דבריו ונראה ברור שאין כונת מהרי"קש כאשר חשב ואדרבא כונת מהרי"קש דלפי אנשי מעשה בהתעטפו כמו האשכנזים בשעת עטוף אין נוטפים על הקרן אם יהיה ארכן עם רחב הטלית והדברים פשוטים:

וראיתי למר זקנינו הרב מהר"ר אברהם אזולאי זלה"ה בעל חסד לאברהם בהגהותיו כ"י שהביא דברי מהרי"קש הנז' וכתב עליו וז"ל ואני נוהג בשתי ציציות שלאחריו כסברת הרי"קש ובשני ציציו' שלפני כסברת אנשי מעשה כי בזה האופן יהיו כל הארבעה ציציות נוטפות על הקרן ביושר משא"כ לסברת אנשי מעשה בשתי ציציות של אחור שאינם נוטפין על הקרן אלא תחת הקרן וכן בב' ציציות שלפניו ג"כ לסברת הרי"קש שאינם נוטפים על הקרן אלא תחת הקרן כנ"ל עד כאן לשונו ודבריו נאמנו מאד והחוש יעיד על זה וכדברי מז"ה מפורש להדיא בהגהה מיימונית ריש ה' ציצית שכתב וז"ל וכן הנהיג מורי רבינו לדקדק בטליתות שיהיו הציציות נוטפות על הכנפות בשעה שאדם מועטף בו ויש כנף שהוא תולה בו לאורך הטלית ויש ברחבו הכל לפי מה שמתעטפים בו עד כאן לשונו ודבריו מבוארים כדברי מז"ה:

אכן העולם אינם נזהרים בזה ונראה דסומכים עמ"ש שם בהגמי"י דחזר בו מהר"ם ואמר דהכל נקרא נוטף על הכנף ולא אימעיט
אלא שלא יהא קשור הציצית באלכסון על קרן זוית ע"ש וגם הביא שם פירוש אחד ומביאו מרן בב"י עש"ב ודוק ועיין בתשב"ץ ח"ב סי' ר"ח:

ח
לעיל. דק י"א. אם הגדיל שקורין אוריליי"ו וכו' עמ"ש מהרח"א בהגהתו בס' בני חיי משם מר זקנו ודבריו מגומגמים וכבר העירו על דבריו הרב יד אהרן ומהר"ם ששון הביאו הרב דבר משה ח"א א"ח סימן ו' ושם העלו להלכה מהר"ם הנז' והרב המחבר דטליתות שלנו שיש להם גוון מאב"י בשפה לנוי ולתפארת מודדין מן הכנף ג' אצבעות ובכלל הגוון מאב"י וכתב שם שכן הורה הרב מר אביו וכן נוהגים בשלוניקי וכ"כ הרב יד אהרן שראה לכמה גדולים:

ט
דין י"ד. נוהגים לכרוך וכו' ורוב העולם נוהגים לכרוך כ"ו בארבעה אוירים כמנין אותיות הוי"ה וכ"כ הרב מהרי"קש בהגהותיו. ומותר להתיר הכריכות הללו שהם כנגד שם הוי"ה ואין בזה משום מוחק השם ח"ו כאשר חשבו איזה חכמים. מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סי' כ"ה. והמדקדקים נוהגים לעשות ל"ט כריכות כמו שכתוב הארי"י זצ"ל וכ"כ האחרונים וז"ל מהרח"ו זצ"ל בספר הכונות המועתק עכ"י ממש הגדיל יעשהו עד"ז שיעשהו חוליות חוליות כל חוליא מג' כריכות יקשור שני קשרים סמוך אל הכנף ובאריגה ראשונה הסמוכה אל הטלית יעשה ז' כריכות ויקשור ב' קשרים אחרים ויעשה אריגה ב' מח' כריכות ויקשור ג' קשרים אחרים ויעשה אריגה ג' מן י"א כריכות ויקשור ב' קשרים אחרים ויעשה אריגה ד' מי"ג כריכות ויקשור ב' קשרים אחרים והם ט"ל כריכות כמנין טל אותיות אהיה דההה"ין בפשוט ובמילוי ובמילוי המילוי הם במספר ה' אח"ד עד כאן לשונו ומ"ש שיעשהו חוליות כן היה מנהג הרמב"ם כמו שכתוב פ"א . אבל מנהג העולם שלא לעשות חוליות כמו שכתוב הגמי"י בשם ר"י וגם הרמב"ם כתב שם אם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה וכ"כ בארחות חיים:

שיורי ברכה

[סימן י"א א
דין ב'. וצריכין שזירה וכו' הרמב"ם השיב לחכמי לוניל דלא סמיך על בריתא דספרי דסתם ספרי ר' שמעון ולא מצא מי שיאמר זה וכו' וכיוצא בזה השיב רבינו לחכמי לוניל

עצמם בהפרת האב ככתוב בכסף משנה דיש פי"ב דנדרים והכל דברים תמוהין כאשר תמה מרן הכא והתם.

ב

דין ט'. לא למעלה מג' אצבעות וכו' ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל על הצפורן וכו'. ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פירש וז"ל וצריך שירחיק קשר גודל פירוש קשר שני של גודל ששיעורו ג' אצבעות ואצטרי' דר"פ ואצטרי' דר' יעקב דאי מדרב פפא הוה אמינא בתוך ג' הוא דלא ירחיק טפי וכמה דמרחק מעלי אצטריך דר' יעקב ואי מדרי"י ה"א מלא קשר גודל לא ליקרב טפי וכמה דמרח' מעלי צריכא עכ"ל הראת לדעת מדבריו של גדול דג' אצבעות ומלא קשר גודל חדא היא וקשר גודל הוי קשר שני של גודל והוא שיעור מכוון תחת שלש וכפי"ז יש להחמיר שלא יהא רחוק למעלה מג' אצבעות פשוטים ולא גודלין.

ג

דין י"א. אם הגדיל וכו' עמ"ש לפנים אות ח' בס"ד.

ד

דין י"ב. מנין חוטי הציציות וכו' הרמב"ם כתב אפילו היה החוט כפול מח' חוטין וכו' ואמר הרב עודד התמני שכן מצוה מן המובחר שיהיה כל חוט משמנה כפול לשמנה שיהיו כל חוטי הד' כנפות רנ"ו רמז לכנפי החיות וכשר הדבר לעשות כן. הגהה לאחד קדוש כ"י.

ה

דין י"ד. נוהגים לכרוך וכו'. עמ"ש לפנים אות ט' ומהרש"ל כתב בים של שלמה ריש יבמות משם ראב"ן בשני ח' ועולה הכל ט"ל והרמז טל אורות אורות גימטריא ציצית ח' חוטים ה' קשרים].

סימן יב

א

דין א'. ולפי מה שאנו נוהגים וכו' אם נפסקו שני ראשים וכו' ה"ה אם נפסקו ד' ראשים שמצד אחד כשר לפי שנשתיירו כל הראשים השניים שיש בהם יותר מכדי עניבה ואפילו לא נשתייר מהראשים השניים רק כדי עניבה שהיא כדי עניבת שמנה חוטין ביחד כשר. הרב פרי צדיק דף פ"א ע"ב :

ב

דין ג'. יש לסמוך על ר"י. כתב הרב מגן אברהם נ"ל דלא יברך עליהם ואסור לצאת בהם בשבת לרשות הדגים וכ"כ הרב אליה רבה. וראיתי להרב פרי צדיק דף פ"ב ע"א שהביא דברי הרב מגן אברהם ותמה עליו דהוא גופיה לקמן סי' ל"א הסכים לדעת ההגהה דמברכין על תפילין בחול המועד [והתם] גאון והראב"ד והרשב"א והתוספות פסקו דאין להניחם ולעילא מנהון רשב"י וסמ"ג וסמ"ק כתבו דאין לברך וכו' ואע"פ כן פסק מור"ם והסכים עמו שמברכין כ"ש הכא דליכא אלא סברת רש"י ומנהגא בעלמא נגד סברת ר"י והרא"ש והתוס' וסמ"ג וריי"ו דמסתבר טעמייהו ורווחא שמעתא אליביהו דודאי וסומכין על דבריהם להכשיר ולברך ולצאת בו בשבת עכ"ד:

ואיברא דדעת מרן נראה ברור לסמוך על ר"י וסיעתו ולברך וכ"כ הרב יד אהרן. אבל טעמן של הרבנים מגן אברהם ואליה רבה נראה דהכריעו כך מסברתן כיון דנהוג עלמא כרש"י וגם שרבינו שמשון כתב שאין בידו כח להכשיר עד יבא מורה צדק כמו שכתוב המרדכי ומ"ה החמירו שלא לברך. ומה שתמה הרב פרי צדיק דהרב מגן אברהם גופיה הסכים בסימן ל"א לברך על התפילין בח"המ נגד כמה פוסקים וכו' לק"מ דהתם מימי עולם נהגו באשכנז להניח ולברך כמפורסם וכמ"ש מור"ם ומ"ה שתק ליה הרב מגן אברהם דמנהג אבותיהם בידיהם ואף שרבים חולקים כיון דנהוג נהוג וקשה לשנות המנהג שנהגו רבים על פי גדולים ופשוט:

עוד תמה הרב פרי צדיק על מה שאוסר הרב מ"א לצאת בו בשבת דמה שהוא מחמיר הוא לחוש לדברי רש"י ואיך אוסר לצאת בו בשבת דהא לרש"י מותר לצאת בשבת בטלית שאינה מצויצת כהלכתא ומ"ש הפוסקים דאף בזה"ז היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב כדעת ר"ח א"כ טלית זו שנשתייר כדי עניבה מן הגדיל למאי ניחוש לאיסור לצאת בו בשבת לר"י ולהרא"ש וסיעתם דס"ל דכשרי לגמרי הרי היא מצויצת כהלכתה ולרש"י שפוסל בכ"הג ס"ל דאין איסור בזה"ז לצאת בשבת בטלית שאינה מצויצת כהלכתה וא"כ לכ"ע מותר לצאת בו בשבת זהו תורף דבריו. ויש לישב דס"ל להרב מגן אברהם דהגם דרש"י ס"ל דבזה"ז אין איסור לצאת בטלית שאינה מצויצת כהלכתה מ"מ כבר פשטה הודאה להפך כר"ח והרמב"ם והתוספות וסיעתם ואין לסמוך על סברת רש"י בזה . ובהך פלוגתא דרש"י ור"י בעניבה כבר פשטה הוראה כרש"י ונהוג עלמא כוותיה ונמצא דהלכה רווחת דכדי עניבה מן הענף ואסור לצאת בשבת בטלית שאינה מצויצת כהלכתה ואחר שכן כי סמכינן אר"י היכא דלא אפשר תיסגי לן להכשירו דוקא אבל לא סמכינן נמי למעבד נגד הלכה רווחת דאסור לצאת

בטלית שאינה מצויצת דכבר נהגו בזה כרש"י דזו שאין בה כדי עניבה כענף שאינה מצויצת כהלכתה מיקריא ואמטו להכי סמכינן על סברת ר"י ללובשה אבל לברך ולצאת בה בשבת באלו אמרו שלא לסמוך מאחר דלפום מנהגא זו אינה מצויצת וקי"ל דאף בז"הז אסור לצאת בטלית שאינה מצויצת. ומה לנו אי לא אסר רש"י לצאת בזה"ז בטלית שאינה
מצויצת. הא קי"ל איפכא.
ולענין הלכה נראה דודאי סמכינן אר"י וסמ"ג והרא"ש ורי"ו דסברי דציצית זו כשרה ומה גם דלדברי הרב המבי"ט בקרית ספר ריש הלכות ציצית גם הרמב"ם ס"ל כוותייהו וסמכינן לברך עליה ולצאת בה בשבת כיון דלגדולי הפוסקים זו כשרה. והכי מוכח מסתמות דברי מרן שזה דעתו לסמוך על ר"י בכל. וכן משמע קצת מסתמות מור"ם בדרכי משה ובהגהה . ובשגם נהוג עלמא כסברת רש"י נראין הדברים דאדני המנהג אעיקרא היה דרך חומרא להחמיר ולחוש לדעת רש"י והיינו בדאפשר אבל כי לא אפשר אפילו מנהגא ליכא ודוק:

סימן יג

א

דין א'. שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצויצת כהלכתה והיוצא בה לרשות הרבים בשבת וכו':
יש לחקור אם יש בה כל הארבע ציציות רק כי באחד מהם נפסק חוט אחד כלו אי מחייב חטאת לדעת הרמב"ם שכתב פ"א מהלכות ציצית דהחוטים אין להם מנין מן התורה וכפ"ז הטלית הזה מצויצת מדאוריתא מי אמרינן דכיון דמדרבנן פסול חייב או"ד דלענין חיוב חטאת צריך שיהא פסול מדאוריתא אבל הכא דכשר מדאוריתא הרי זה פטור. ונראה לפום ריהטא דאף דטלית זו מצויצת מדאוריתא וכשרה דבר תורה כיון שהיא פסולה מדרבנן היוצא בה חייב ויש הוכחה לזה מדברי הרמב"ם בדין זה פי"ט דשבת שכתב וז"ל היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב מפני שאותן החוטין חשובין הן אצלו ודעתו עליהן עד שישלי' חסרונן ויעשו ציצית אבל טלית המצויצת כהלכתי מותר לצאת בה בין ביום בין בלילה שאין הציצית הגמורה משאוי אלא הרי היא מנוי הבגד ומתכסיסיו וכו' ואלו היו חוטי הציצית שהיה מצויצת כהלכתה משאוי היה חייב היוצא בה אפילו ביום השבת שאין מ"ע שאין בה כרת דוחה שבת עד כאן לשונו למדנו מדברי הרמב"ם שהתר היציאה בטלית מצויצת כהלכתה לאו משום דכיון

דקעביד מצוה בעידנא דעסיק בה אצולי מצלא מאיסור שבת שהרי אין מ"ע שאין בה כרת דוחה שבת אלא הטעם הוא דכל שהיא מצויצת כהלכתה הרי הציציות נוי לטלית ואינו משאוי אבל כשאינה מצויצת כהלכתה החוטים חשיבי ולא בטילי והם משאוי ומאחר שכן אף אם טלית זו מצויצת וכשרה מן התורה [מכל מקום] הוא אסור ללבשה שאינה כשרה מדרבנן ואם כן הרי החוטים משאוי כל שאינה תפארת לעושיה שהדי הוא אסור ללבשה מדרבנן שהיא פסולה ומתעטף בטלית פסול מדרבנן ואין הציציות הללו נוי לטלית והרי הם משאוי ולא בטלי דחשיבי שיש בדעתו להשלים חסרונו שתהא כשרה גם מדרבנן:

והכי משמע מדברי רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פרק תולין שכתב אהא וז"ל ואי קשיא מ"ש טלית שאינה מצויצת כהלכתה מתפילין ולמ"ד שבת לאו זמן תפילין דאמר פ' במה אשה אמר רב ספרא המוציא תפילין בשבת דרך לבישתן בשבת פטור ואע"ג דשבת לאו זמן תפילין הוא התם כיון דדרך מלבוש בחול אפקינהו אף על גב דשבת לאו זמן תפילין הוא פטור אבל הכא טלית שאינה מצויצת כהלכתה אין דין מלבושו בחול ומשום הכי הוו הציציות משוי גמור ולא דמי לתפילין עכ"ל עין רואה שכתב דטעם היוצא בטלית שאינה מצויצת הוי משום דאין זה דרך מלבושו בחול ומינה נמי דכיון דאין טלית זו כשרה מדרבנן בכלל אינה מצויצת כהלכתה הוי ואינה דרך מלבושו בחול דחיובא דמיא עלה לתקנה מדרבנן:

וכן מפורש יוצא מדברי הה"מ פי"ט דשבת שכתב והתר וכו' ומבואר סוף פ' הקומץ רבא ושם נזכר שאם נפסק חוט אחד מן הציצית בכרמלית שיכול ללבשו עד ביתו וא"צ לפשוטו שם שגדול כבוד הבריות וכו' עכ"ל הרי שכתב שאם נפסק חוט בכרמלית וכו' משמע דאם נפסק לו חוט אחד ברשות הרבים פושטו דאיסור תורה הוא אף דנפסק חוט אחד לדעת הרמב"ם כשר מדאוריתא דכתב דמנין החוטין אינו מן התורה. הן אמת דלשון הש"ס שם סוף הקומץ הוא איפסיק קרנא דחוטי ופירש"י בנסחא כ"י קרנא דחוטי דמר בר רב אשי עם הציציות ולא ידע ולא אמר ליה רבינא ולא מידי עכ"ל ומשמע דנפסק לו ציצית אחת מהארבע וכן משמע מפירוש רבינו גרשון מ"ה כ"י. אבל לשון הה"מ שכתב שאם נפסק חוט אחד מן הציצית משמע שנפסק חוט אחד מהארבע חוטים שבציצית אחד ובכה"ג ברשות הרבים הוי איסור דאוריתא ופושטו בשוק דאף דמדאוריתא הציצית כשר מ"מ כיון דמדרבנן פסול הו"ל משוי וחייב כדאמרן:

ואותה שאמרו סוף הקומץ דלרבי ישמעאל דסבר ארבעתן ארבע מצות אם הטיל לשלש ולא לרביעי ויוצא בה בשבת אינו חייב ואינו משוי דג' מצות מיהא איכא. לא הוייא

תיובתין דמדרבי ישמעאל נשמע לדידן דכי היכי דלר' ישמעאל אף דבצר ליה ריויה די רביעאה לא הוי משוי כיון דבתלתא כבר איכא מצות וה"נ נימא לדידן דכיון דמדאוריתא איכא מצוה וכשר לא מחייב אם נפסק חוט דפסול מדרבנן. אי מהא לא איריא דלר' ישמעאל אף דבצר ליה ציצית רביעי מ"מ הנך דאית ביה מצות נינהו בין מדאוריתא בין מדרבנן. אלא דחיובא דמיא עליה לעשות מצוה אחריתי ולהטיל לרביעי האמנם הני דהטיל כבר מצות גמורות הן והוא נוי לטלית ולאו משוי כיון דמקיים בו ג' מצות מדאוריתא ומדרבנן. אבל בנ"ד לדידן דכלהו חדא מצוה כל שפסול מדרבנן נמצא שאין בידו אפילו מצוה אחת כתקנה דכבר פסלוהו מדרבנן והו"ל משוי ושניא מההיא:

ואם כנים אנחנו בזה ק"ק על מ"ש מופת הדוד הרב מהרח"א בעץ החיים בלשונות דף ב' ע"ד על מ"ש הרמב"ם פ"ד דממרים גבי זקן ממרא שאם בא מתוך הודאתו לידי כרת וחטאת אפילו אחר מאה דברים חייב אבל אם נחלק בציצית ולולב ושופר שזה אומר כשר וזה אומר פסול פטור שאינו בא לידי כרת וכתב הרב הנז' וז"ל איכא למידק דשייך כשיצא בשבת לר"הר בטלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כמו שכתוב רבינו פי"ט דשבת ויראה עמש"ד פ"א דציצית דאין מנין החוטין מן התורה וכו' א"כ לפ"ז שפיר כתב רבינו דלא משכחת חיוב כרת וחטאת דאפילו לא רמי להן כמצותן יצא י"ח מדין תורה ובדרבנן הויא פלוגתיהו דז"מ עם חבריו ולא שייך כרת וחטאת ונכון מאד עכ"ל ולפי האמור אף דנחלקו במנין החוטין משכחת לה כרת וחטאת דאם אינה מצויצת כהלכתה אפילו מדרבנן הו"ל משוי וחייב בכל אשר דברנו ואיך כתב הרב דאם נחלקו במנין החוטין ולא שייך כרת וחטאת:

הן אמת דהגם דשייך כרת וחטאת יש מקום לומר דכיון דפלוגתיהו בדרבנן אינו נעשה ז"מ ועמ"ש הרמב"ן בס' המצות בשרש הראשון ומ"ש בקנאת סופרים שם דף ד' ע"א ומשם בארי"ה ואין כאן מקום להאריך בפרט זה לברר דעת הרמב"ם בזה:

ותו דהאי דכתב הרמב"ם פ"א דציצית דאין לחוטי הענף מן התורה מנין דבריו צריכים ישוב וכבר מרן בכ"מ שם תמה על הרמב"ם דממאי דאמרינן פ"ק דיבמות גדיל שנים גדילים ד' מוכח דמן התורה יש מנין לחוטי הענף והרב קרית ספד תריץ יתיב דהאי לגדיל ולא לחוטי הענף ע"ש. אבל ראיתי מי שכתב דלעולם דגם להרמב"ם הוי מדאוריתא אלא דהרמב"ם אזיל לטעמיה דכל שאינו מפורש בתורה קרי ליה ד"ס ואפילו הנדרש בי"ג מדות והל"מ ומה"ט קאמר הכא דאין לחוטי הענף מנין מן התורה כלומר שאינו מפורש בתורה זהת"ד ואני הנני יוסיף לדקדק על דברי מרן שם פ"ק דציצית שכתב דמד"ס יש להם מנין והיינו דאמרינן פ' הנחנקין והאיכא ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו

מד"ס וכו' ועיין בב"י סי' י"א דאיך נחה דעתו בזה והרי מרן עצמו בכ"מ ריש הלכות אישות כתב וז"ל ודע שאני מצאתי סעד לדברי רבינו מדאמרינן פרק הנחנקין וכו' הרי דלארבע טוטפות קרי ליה ד"ס אע"פ שהם דאוריתא שהרי זקן ממרא אם הורה לעשות ה' טוטפות ממיתין אותו והא פשיטא דאין ממיתין אותו אא"כ הורה לעשות דבר שהוא מדאוריתא וא"כ ע"כ דד"ס קרי לדבר שהוא מדאורייתא אלא שאינו מפורש בתורה עכ"ל הרי דפשיטא ליה למרן דמ"ש בהנחנקין פירושו מד"ס מוכרח דהיינו מדאוריתא דאם לאו אינו נעשה ז"מ ומאחר שכן איך מביא ראיה בפ"א דציצית מהא דהנחנקין דמנין החוטין מדרבנן מדקאמר עלה פירושו מד"ס ואדרבא מהתם מוכח דהוי דאוריתא וכמ"ש פרק א' דאישות וכבר מרן ז"ל בכ"מ פ"ג דהלי' חנוכה גבי הלל תמה על מ"ש הה"מ שם מכח סברת רבינו בס' המצות הנז' עש"ב וק"ק דלא הזכיר שם דברי הה"מ פ"א דאישות ע"ש. ובמאי דקמן אפשר דס"ל למרן דגם למה שהשריש הרמ"בם דהנדרש בי"ג מדות קרי ד"ס הכא הוי מן התורה דמשמעותיה דקרא הוא וק"ל וכן משמע ממ"ש מרן בכ"מ ריש פי"ג דעדות שסבר הרמב"ם דמה שאנו דורשים בפי' הכתוב הוא מדאוריתא ע"ש ודוק:

ותו ק"ק ע"ד מהרח"א הנז' דהא משכחת לה אף לפי דעתו דאם נחלקו במנין החוטין אינו נעשה ז"מ מ"מ משכחת לה דנחלקו בבעלת ה' דהז"מ סבר דיטיל לה ה' ציציות דמריבויא דקרא מרבה שיעשה ה' ציציות לבעלת ה' אף דכלן מצוה א' ולפי דבריו היוצא בשבת בטלית בעלת ה' בד' ציציות כסברת הסנהדרין אינה מצויצת כהלכתה לדעת ז"מ וחייב ואיך כתב הרמב"ם דאם נחלקו בציצית פטור דאי אפשר לבא לידי חיוב כרת וחטאת. וראיתי להרב מגילת ספר בלאוין רי"ז דף קי"ב ע"א שעמד ע"ד הרמב"ם הנז' והקשה קושית מהרח"א הנז' ותירץ שני תירוצים והרואה יראה דגם שניהם ממילא מפרכי ואין צורך להאריך דמשכחת לה ביוצא בשוגג בטלית שאינה מצויצת כהלכתה לדעת הסנהדרין ולא שזה היוצא סבור כז"מ אך יצא יצא בשוגג ולדעת הסנהדרין חייב חטאת ולדעת הז"מ פטור ואזדו להו תירוציו והדברים מבוארים אל עין הקורא כי הקושיא הנז' לכאורה מרפסא איגרי:

ועוד יש לעמוד בדברי הרמב"ם הנזכר שכתב דלא משכחת אם נחלקו בציצית ולולב ושופר וכיוצא לבא לידי כרת וחטאת דהא משכחת לה דאחר שקדש אשה בטלית מציוצת לדעת הז"מ וכבר יש בטלית שיווי כמה פרוטות רק כי הוא אמר הרי את מקודשת לי בטלית זה ע"ת שהיא מצויצת כהלכתה דהשתא בתנאי זה שהתנה לדעת הסנהדרין אינה

מקודשת ולדעת הז"מ מקודשת והבא עליה חייב כרת:
אלא דבזה יש לומר דכיון דמה שבא לידי כרת הוא מכח התנאי לא קרינן ביה שנחלקו בדבר המביא לידי כרת כי האף אמנם כל שמתגלגל לבא אחר כמה דברים לידי כרת נעשה ז"מ מ"מ היינו כשהדברים ממשמשין ובאים מצד עצמם בלי תנאי בהנהו דכתב הרמב"ם שם אבל כל דבעי תנאי בקדושין לכשיבא לידי כרת אינו נעשה ז"מ:
ולפ"ז נסתרה דרכי אשר אמרתי זה שנים רבות והייתי דן לפני עטרת ראשי מורי הרב זלה"ה באשר דבר מלך רב תנא מהר"י רוזאנים למד מדברי הרמב"ם הנז' דאם קדש את האשה באתרוג ואין בו ש"פ מצד עצמו רק מצד מצותו אינה מקודשת דאי אמרת דאם ש"פ מצד מצותו מקודשת איך כתב הרמב"ם דלא משכחת לה בלולב וציצית לבא לידי כדת הא משכחת לה במקדש האשה בלולב ומצד עצמו אין בו ש"פ ומצד מצותו לדעת הסנהדרין שהוא כשר ש"פ והיא מקודשת ולדעת הז"מ דפסול אינה מקודשת והבא עליה פטור אלא מוכח דבעינן שיהא ש"פ מצד עצמו וכמו שכתוב משם גדול בס' בני חיי א"ה סי' מ':
ותהי עלה מורי הרב דאין משם ראיה דאפילו לאומר שהאתרוג פסול וכאן אינו ש"פ מ"מ היא ספק מקודשת שמא ש"פ במדי ובכה"ג אינו נעשה ז"מ דבעינן דלזה לא יהיו קידושין כלל ולזה יהיו קידושין גמורין ולעולם דגם בש"פ מצד המצוה מקודשת. ואני בעוניי אמינא מילתא למורי הרב דיש לקיים ראית הרב הגדול הנז' דמשכחת לה במפרש ואומר הרי את מקודשת ע"מ שישוה פרוטה כאן ואם הוא כשר ש"פ כאן ומקודשת ואם הוא פסול אינו ש"פ כאן ואינה מקודשת כלל ובזה לדעת מ"ד דכשר מקודשת גמורה ולדעת מ"ד דפסול אינה מקודשת כלל אלא נראה דשיווי מצד המצוה לא חשיב ממון. וכבד מורי הרב הביא ישובי הלז בתשובתו הרמתה הובאה בס' קרית מלך רב ח"א בש"ות סוף סי' כ"א. ומה שהקשה על דברי הרב המחבר בתשובתו סי' כ"ב דף כ"ד ע"ג דכפי דברי הזקן אפשר שיטעו העולם ויאמרו שש"פ כאן שהרי מחמת המצוה ש"פ ולא יבינו שמחמת כן אינה מקודשת ונמצא בא הדבר לידי כרת עכ"ד לק"מ דאם יטעו דלאו דינא גמירי דבעינן שיהא ש"פ מצד עצמו שיסברו דמקודשת מה לנו בטעותם אז יאמרו להם בי דינא רבה כי לא ידעו ולא יבינו ואין כאן קידושין כל שמצד עצמו אינו ש"פ ואינו בא לידי חיוב באמת:
אמנם לפום מאי דכתיבנן בעניותין דא תברתיה דאם ראית הרב מהר"י רוזאנים משום דמשכחת לה שיאמר התקדשי לי באתרוג זה ע"מ ששי"פ כאן ומזה הוליד הרב דינו ס"ס תקשי דזה משכחת לה שיאמר התקדשי לי באתרוג זה ששי"פ מצד עצמו ע"מ שהוא

כשר ונמצא בא לידי חיוב. ומאי אית לך למימר דכל דאיכא תנאי לא קרינן ביה שהוא דבר המביא לידי חיוב כמש"ל. וא"כ אזדא לי' נמי ישובי שישבתי להעמיד דברי הרב והדרא דחיית מורי הרב ועדיין צריך ישוב:

הגם הלום ראיתי אחר זמן בס' מרכבת המשנה להרב מהר"ר שלמה אב"ד דק"ק חילמא יצ"ו שכתב פ"ד דממרים וז"ל עיין במש"ל פ"ט דאישות הלכה ז' דמוכיח מכאן דהמקדש אשה בדמים שלקה בעד מקח טעות ה"ז מקודשת ולכאורה יש להוכיח נמי מה שנסתפק במש"ל פ"ד דאישות הלכה י"ט במקדש באתרוג שאין בו שוה פרוטה ובשביל מצותו ש"פ אי מקודשת אלא דיש לדחות כיון דקי"ל כשמואל דהמקדש בתמרה חיישינן שמא ש"פ במדי עכ"ל ומה שהביא ראיה היא ראית הרב תנא עצמו כמו שכתוב בספר בני חיי וכמו שרמזו המגיה במש"ל פ"ד דאישות. ומה שדחה היא דחיית מורי הרב הנז'. ומ"ש שם הרב הנז' וז"ל אם היא ערוה או לאו משמע אפילו הז"מ לחומרא כל שמחלקת בדבר המביא לידי כרת חייב וכ"כ התורת חיים ודלא כדעת התוס' עכ"ל ק"ק דלא היה צריך לאפוקי הא ממשמעות והרמב"ם קרי בחיל בסוף דין ב' בין שהיה הוא מחמיר וכו' וגם הרב תורת חיים כתב שם שכן כתב הרמב"ם להדיא ע"ש:

ב

דין ב'. מותר לצאת בה וכו' דעת הרמב"ם דאפילו בלילה במ"ש פ"ג דציצית ופי"ט דשבת. אבל רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פרק תולין כתב דהיוצא בטלית מצויצת כהלכתה בליל שבת פטור אבל אסור והוא כדעת הרי"ף בתשובה שהביא הרב כנ"הג ומהר"ם ריקאנטי

סימן צ':

ג

בין טלית קטן וכו' בתשובות המיוחסות להרמב"ן סי' ר"ט כתב ומהר"ם היה מחמיר וכו' ע"ש וכתב הרב שיירי דתשובה זו אינה מהרשב"א חדא דהרשב"א מתיר ועוד להרשב"א קשיש ממהר"ם ואיך יכתוב הרשב"א על מהר"ם ומהר"ם היה מחמיר עכ"ד ולפ"ז ק"ק אמאי לא כתב הכרח זה בח"מ סי' קפ"א הגהת הטור אות ט' שכתב דאם כונת מהר"י אדרבי דאי הרשב"א חולק על מהר"ם איך קבעה בתשובותיו לאו מילתא היא דשמא המעתיק מצאה והעתיקה בתשובות הרשב"א וכו' מ"ש וכפי דבריו שכתב הכא בשיירי דהרשב"א קשיש ממהר"ם מאי שמא דקאמר התם שמא המעתיק וכו' שמא ס"ל הרי הרשב"א קשיש ממהר"ם ואיך יתכן שיכתוב תשובת מהר"ם בתוך תשובותיו:

אבל בקושטא נראה למהר"ם והרשב"א היה להם ישיבה א' בעולם ולאו קשיש הרשב"א ממהר"ם וכבר השיגו הרב יד אהרן והנראה מסדר זמני' הוא דהרשב"א האריך ימים אחרי פטירת מהר"ם. ולענין הלכה נקטינן כדברי מרן דשרי לצאת בטלית קטן וכמו שהאריך הרב שיירי ע"ש:

ד

מי שיש לו מלבוש משי לכבוד שבת של ד' כנפות ואינו מברך עליו כי אם על בגד צמר כמ"ש הרב ב"ח בסי' ט' מותר לצאת לר"הר בזמן הזה דחשוב ככרמלית בשבת מכמה טעמים. הרב שב יעקב בש"ות א"ח סי' ה':

ה

דין ג'. אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית וכו' ואין חילוק בזה בין טלתות שלהם שהיו להם במקום מלבוש לטליתות דידן דאינם מלבוש רק עבידי למצוה וכמ"ש מרן בב"י וללא כהרב זקן אהרן סי' קל"ד שחילק בדבר ועיין בס' בני חיי ועיין בדרכי משה ומגן אברהם ס"ק ז'.

ו

הגהה. ומתביש לישב בלא טלית וכו' פירוש בבית הכנסת ודעת מור"ם כדעת התשובה האשכנזית דמייתי מרן בבית יוסף וכ"כ בדרכי משה דקיים סברת התשובה הנז' ע"ש ודלא כהרב שיירי שכתב דגם מור"ם סבר כמרן דיש חילוק בין שוק לבית הכנסת וכבר השיגוהו האחרונים:

ז

אם בשעה שלבש הטלית היה כשר ונתעטף בו ואח"כ נפסק חוט אחד מסירו מעליו דאין כאן גדול כבוד הבריות שכבר ראו שהי"ל טלית מצויצת כהלכתה ואח"כ נפסקו הציציות. כ"כ הרב שיירי לדעת תשובה אשכנזית וכתב הרב יד אהרן וז"ל ונראה דמשמעות מור"ם משמע בדבריו שכתב וה"ה אם נפסק א' מהציצית ומתביש לישב בלא טלית דיוכל ללבשו בלא ברכה ומדכתב דיוכל ללבשו משמע דקודם לבישת הטלית נפסק ועיין בספר עולת תמיד שלא הבנתי כונתו עכ"ל ואדקשיא ליה על הרב עולת תמיד שדקדק מדברי מור"ם הפך הרב שיירי תקשי ליה על (האב) [הרב] שיירי עצמו שסיים וז"ל איברא דמדברי הרב המפה נראה שמפרשה לתשו' אשכנזית אף אם לבשו מקודם לכן ואחר כך נפסקו ואינו יודע מנא ליה הא ואולי מ"ש הרב המפה וה"ה אם נפסק א' מהציציות לא כשלבשו בהכשר קאמר אלא שמצאו בתחילה שנפסק א' מהציציות וכדברי התשובה והלשון דחוק עכ"ל הרי להרב שיירי עצמו כתב דמדברי מור"ם בהגהה

משמע דלא כוותיה ואח"כ בדרך אולי פירש דבריו כהרב יד אהרן גמר אומר דהלשון דחוק ואיך הרב יד אהרן העלים עין מזה:

הן אמת דלשון יוכל ללבשו בלא ברכה מוכח כמ"ש הרב יד אהרן. והגם דממ"ש וה"ה אם נפסק וכו' משמע דקאי על דברי מרן דאיירי שהטלית עליו ונודע לו שפסול וע"ז כתב וה"ה אם נפסק וכו' ומוכח דאיירי בכה"ג. ומ"מ מסוף דבריו שכתב דיוכל ללבשו בלא ברכה ניכר שראש דברו בכי האי גוונא איירי. ואפשר דלשון וה"ה אם נפסק וכו' משמעותו אלים להו להרב שיירי והרב עולת תמיד דאיירי בהיה לבוש ומפרשי מ"ש דיוכל ללבשו וכו' דהכונה דדינא הוא דיוכל ללבשו מתחילה וכו' וא"כ גם בנפסק אחר שלבשו מותר לישאר לבוש ודוחק:

ומ"מ אף שיהיה כל לשון מור"ם בחד גוונא ואיירי אם נפסק קודם לבישה וכמ"ש הר' יד אהרן מסתמות דבריו ומדהשוה זה לדינו של מרן כסתם משמע דמור"ם לא ירד לחלק כחילוק הרב כנ"הג ולדידיה דא ודא חדא היא בין נפסק קודם לבישה בין אחר שהיה לבוש ומ"ה לא דקדק בזה וכתב וה"ה אם נפסק וכו' ללבשו בלא ברכה דאיירי בראהו קודם לבישה דאידי ואידי חד שיעורא וכן כתב הרב אליה רבה דמדברי מור"ם משמע דלא כהרב שיירי ע"ש ודוק:

שיורי ברכה

[סימן י"ג א

דף ו' ע"ד. שיטה ט'. מ"מ משכחת לה וכו' אף דכלן מצוה אחת וכו' כלומר דהזקן ממרא יסבור כך אף דאמרינן בהקומץ דלר' ישמעאל דארבע מצות הן סבר לרבות בעלת ה' ואינו חייב וכו' זו סברא דר' ישמעאל לקושטא דמלתא אך הז"מ יסבור לרבות בעלת ה' לה' ציציות אף דכלן מצוה אחת דסברות שקלת מעלמא וזו מחלקת בציצית אי צריך להטיל ציצית בכנף ה'. וכיוצא בזה אפשל כמה מיני סברות ומחלקות בין ז"מ וסנהדר' דפליגי אי ציצית זה פסול דאורייתא וכיוצא בה בשבת חייב. ולא ידעתי מאי משני הרב מהרח"א דאין מנין החוטין מן התורה וכו' אטו לא משכחת שום מחלוקת אלא בחוטין.

ב

שם שיטה כ"ג משכחת לה באחד שקדש כצ"ל.

ג

שם

שיטה ס"ד ועדין צריך ישוב. ויתכן שיש חילוק דכשהתנאי הוא בגוף הקידושין כאומר בתנאי שישוה פרוטה כאן דזהו בעיקר הקידושין דבתנאי זה מתברר אם מקודשת גמור' או ליכא קדושין דאם לא התנה אם אינו שוה כאן נשאר הדבר תלוי זה לא מיקרי תולדה אחרת רק הדברים באים מצד עצם הענין ואם ש"פ מצד המצוה מהני בא לידי חיוב כרת מיקרי אלא מוכח דדינא שישוה הדבר מצד עצמו ובזה נתקיימה ראית הרב הנז' וישובי שאמרתי למורי הרב ז"להה והסכי' בו. אך כשהתנאי מצד אחר דלא נגע בקדושין בגופן שלהם כגון דשוה פרוטה ודאי ומתנה שיהא כשר למצוה לא משגחי' בהא ולא מקרי בא לידי חיוב כדת כיון שהוא מבחוץ:

ולא אכחד דעם כל זה אינה ראיה החלטית כמבואר למעיין וגם מצד הסברא נראה הדין הלז זר דמאחר שהאתרוג בשביל המצוה שוה ש"פ ויותר ודאי מקניא נפשה כיון דבעת ההיא ש"פ ודאי ותוכל למוכרו ולאפוקי מהך סבר' צריך ראיה גמורה . ועמ"ש בסוף אות זה ועמ"ש הר"ן בחידושיו פ' הנחנקין ודוק:]

סימן יד

א

האשה כשרה וכו' כן כתב מרן בב"י בשם רוב גדולי הפוסקים. וכן ראיתי בתוספות שאנץ כ"י בגיטין דף מ"ה ע"ב שכתבו דרבינו שמחה התיר וכן עמא דבר גם הר"ן בחידושיו שם הכשיר וכתב שכן כתבו משם הרמב"ם גם הריי"טבא בחידושיו שם התיר וכתב שזה דעת רבו הרא"ה והרמב"ן ע"ש בדבריהם:

ואנכי חזון הרבתי להרב מגן אברהם שכתב וז"ל צ"ע הא בקידושין דף ל"ו ובמנחות דף ס"א ממעט כותים ונשים מבני ישראל עכ"ל וכתב על זה הרב אליה רבה נ"ל דמצינו במנחות דף מ"ב דאמר רב אשי איפכא דעכו"ם כשרים לעשות ציצית דכתיב דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית ועשו ע"י אחרים והיינו משום דלהם מיותר וא"כ קשה על מ"ד דפסול להם למה לי אלא דדריש לרבות נשים שלא נמעט מבני ישראל אלא עכו"ם והנה על מ"ד להכשיר עכו"ם ק' לא לכתוב בני ישראל ולא להם ונ"ל דס"ל סברא דכל שאינה בלבישה וה"א דפסול עכו"ם לכן הוצרך בני ישראל ועשו להם להכשיר אבל מ"ד דפסול נותר ס"ל דלאו סברא בציצית כל שאינו בלבישה וסברא חיצונא דעכו"ם כשה לכן למד מבני ישראל לפסול עכו"ם ומלהם להכשיר נשים עכ"ל והניו הרב שקיל וטרי האי שקלא וטריא במונח דלהם מיותר וק"ק דהרי אימר בסוכה דף ט' ועשו להם משלהם למעוטי גזול וא"כ להם לא מיתר דהא אצטריך למעוטי גזול אבל הא דא"ל רב

מרדכי לרב אשי אנן הכי מתנינן מנין לציצית בעכו"ם שכשירה וכו' יעשו להם אחרים היינו מדכתיב ועשו להם ציצית דהול"ל עשו לכם ציצית ומדכתיב ועשו להם דריש יעשו להם אחרים דהיינו עכו"ם. והיה אפשר לומר על דרך שכתב הרב הנז' דמאן דפסול עכו"ם מבני ישראל דריש מדכתיב ועשו להם ולא כתיב עשו לכם להכשיר נשים והיינו דכתיב ועשו להם שיעשו להם אחרים ומאן נינהו נשים:

אמנם ק"ק דכל הפוסקים הנז' דמכשרי נשים לא אשתמיט חד לומר דאשה כשרה דכתיב ועשו להם רק קצתם כתבו דאשה כשרה כיון דאית' במצות. ולכן נראה דאעיקרא קושית הרב מג"א הנז' לק"מ דאף על גב דבעלמא מעיט נשים נמי מבני ישראל הכא לא מסתברא למעיט נשים מעשיית ציצית כיון דאיתנהו במצוות ומ"ה לא מעט מבני ישראל אלא עכו"ם ובעלמא כי מעיט נשים היינו היכא דאין סברא דלא למעוטינהו:

ותו ק"ק לדברי הרב הנז' במ"ש דמאן דמכשיר עכו"ם [סבירא ליה] סברא דכל שאינו בלבישה וה"א דפסול עכו"ם וכו' דא"ה נימא דעכו"ם פסול וכסברא דאינו בלבישה אינו בעשיה וקרא ועשו להם לא מכשר אלא נשים ומנ"ל להכשיר עכו"ם. ולפי דרכנו אפשר לומר דכ"ע פשיטא להו דמסתברא להכשיר נשים בעשיית ציצית כיון דאיתנהו במצות ולהא לא צריך קרא לאכשורינהו ומ"ה מאן דדריש ועשו להם יעשו להם אחרים מוקים ליה להכשיר עכו"ם דאשה לא צריך קרא וק"ל:

ב

הגהה. ויש מחמירין להצריך אנשים וכו' זהו לחוש לדעת ר"ת וסיעתו ולדידהו דרשינן בני ישראל ולא בנות ישראל והכי אמרו בפסיקתא דבר אל בני ישראל פרט לנשים. ואיברא דכפי מ"ש הפוסקים בשם ר"ת לא אסר אלא מטעם דכל שאינו בלבישה אך בהגמי"י משום מהר"ם יהיב טעמא דאשה אינה כשרה מדכתיב בני ישראל. וק"ק דאמאי לא נסתייעו מהפסיקתא. תו ק"ק דאי אלימא לן סברת כל דליתיה בלבישה וכו' אמאי אצטריך בני ישראל למעוטי עכו"ם. ולדעת התוס' והרא"ש וסיעתם דאשה כשרה צ"ל דלא חשו לפסיקתא כיון דתלמודא דידן לא מעיט אלא עכו"ם. וראיתי בס' החינוך סי' שפ"ו שכתב ושמעתי מגדולים שהעשיה אינה כשרה בנשים. וק"ק דהרי"טבא כתב בחידושיו פ' השולח אשה דאיתא במצות ודאי כשרה וכן דעת רבינו נר"ו וכ"כ בשם רבו הרמב"ן והבאתיו לעיל. וידוע דרבו סתם הוא הרא"ה. והאחרונים כתבו דהרא"ה חיבר ס' החינוך. וא"כ דברי הרא"ה בחינוך נראין כסותרין מ"ש הרי"טבא בשמו. דהו"ל לגלות דעתו דאשה כשרה ולומר דכן כתב הרמב"ן. וכבר במקום אחר כתבתי שדבר זה דפשיטא לגדולי האחרונים דהרא"ה חיבר החינוך הוא מפוקפק:

ג
הא דנשים טוות ציצית מותר אפילו לר"ת דדוקא אתליה בבגד הוא דקפיד וזה מילתא אחריתי כן נראה לי ט"ז ס"ק א'. ומשמע דחידוש הוא שחידשה תורה דיליה וכבר כתבו כן הגמיי' והביאו מרן בב"י וכ"כ הרב הלבוש ועיין בלחם חמודות אות ל"ו:

ד
דין ב'. יש לסמוך על הרמב"ם וכו' הט"ז הביא קושית מרן בב"י ותירץ וכתב עליו הרב יד אהרן דהוא תירוץ מרן בב"י ועשה עצמו כאלו לא ידעו. והרואה יראה שיש קצת שינויי בדברי הט"ז ממ"ש מרן בב"י אף שהכל הולך אל מקום אחד ודוק. ועמ"ש הרב מגן אברהם ס"ק ד'. ומ"ש דמירי בשבת מגומגם ועמ"ש הרב בית דוד סי' ז' ודוק:

שיורי ברכה

[סימן י"ד א
לפנים בסוף הסי' ומ"ש דמירי בשבת מגומגם וכו' וכבר שמעה אזני איזה ישובים לדברי הרב מגן אברהם וכלהו דחיקי נינהו ולישנא קייטא הוא.

ב
דין ד' מותר ליטול טלית חבירו וכו' עמ"ש בתשב"ץ למהר"ם סי' רס"ב ומ"ש הרב פר"ח לקמן סי' תל"ז ומאי דכתבינן התם בעניותין בס"ד:]

סימן טו

א

דין א'. מותר להתיר ציציות וכו' פירש"י פרק במה מדליקין מתירין מטלית ישן לטלית חדש וכתב הרב בית חדש על דבריו וז"ל אפשר די"ל דטלית ישן קרוע שאין לובשין אותו ומ"ש מותר להתיר ציציותיו אבל מטלית חדש לטלית חדש אין מתירין ומיהו נראה עיקר דרש"י ארחא דמילתא נקט דאין דרך להתיר ציצית מטלית שעומד ללבישׁ אבל מדינא שרי אפילו מחדש לחדש והכי איתא בשאלתות להדיא ר"פ שלח דאין להתיר ציצית מטלית כדי למכרה לישראל משום דקמבטל לה למצוה אבל מטלית לטלית שרי עכ"ל וק"ק דאיך כתב דאפשר דדוקא מטלית ישן קרוע שאין לובשין אותו מתירין דכפ"ז נמצא דרב אפילו בכי האי גוונא אסר והרי פ' התכלת דף מ"א אבריתא דקתני ושוין שמביא תכלת ממקום אחר אמרינן. ש"מ מתירין מבגד לבגד ודחינן דילמא איגלאי

דאיבלאי והילך פירש רש"י מועתק מפירש"י כ"י שהגיהו רבינו בצלצל וז"ל ש"מ מתירין מבגד לבגד. מדקתני שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה לא חיישינן לבזיון דמבזה לטלית ראשונה ותיובתא דרב דאמר לקמן אין מתירין מבגד לבגד. דילמא דאיבלאי הא דקתני תכלת ממקום אחר אם בלתה אותה טלית ראשונה דאינה ראויה לציצית קאמר דמתירין ממנה הציצית עכ"ל הרי דאם בלה הטלית דאין לובשין אותו אפילו רב מודה דמתירין כיון דהראשונה אינה ראויה לציצית וא"כ איך כתב הרב ב"ח דכונת רש"י דטלית ישן קרוע שאין לובשין אותו הוא דמתירין והלא בזה אפילו רב מודה. וגם מאי דאסיק דארחא דמילתא נקט דאין דרך להתיר ציצית שעומד ללבישה ק"ק דכפ"ז רב אף בזה אסר ומסוגית מנחות מוכח איפכא כמבואר. ונראה דכונת הרב ב"ח היינו שהוא טלית ישן שבעליו אינו רוצה עוד ללובשו אבל עדיין ראוי ללבישה ואחרים לובשים אותו ובזה רב אסר ושמואל שרי ולא שרי רב אלא כשבלה לגמרי דאינה ראויה עוד לציצית ואסיק הרב ב"ח דארחא דמילתא נקט רש"י אבל מדינא שרי אף מחדש לחדש. והרב יד אהרן האריך להעמיד דברי רש"י אף בבלה לגמרי ורצה לישב עפ"י דרכו מה שכתוב בפירוש הרי"ף ומה שהקשה הרב לחם חמודות וכל דבריו דחוקים ורחוקים ואינם נכונים וגם לא היה בידו ספר לחם חמודות ולכן כתב משמו דברים שמשמעותן שהל"ח ראה סוגית הש"ס עש"ב והאמת שנראה שהל"ח אשתמיטתיה סוגיית הש"ס כאשר השיגו מהרח"א בהגהתו בספר בני חיי וכל זה פשוט ומבואר ואין להאריך ומהרח"א והרב יד אהרן ייחסו הפירוש אשר בהרי"ף [לרש"י] וכבר ידוע שהפירוש ההוא אינו מרש"י וכן הרב לחם חמודות כאן כתב בפירוש הנדפס בהרי"ף ולא [ייחסו] לרש"י ועמ"ש הרב אליה רבה סי' ר"ח ס"ק כ"ו. ועיין מה שאכתוב בסמוך בס"ד:

ב

נשאל הרב המובהק החסיד כמהר"ר יעקב מולכו זלה"ה מרבנן קשישאי אשר בעיר עז לנו עה"ק ירושלים ת"ו בתשובותיו כ"י סי' ס"ד מי שנפסקה ציצתו אם מותר להשליך האחרים כדי לחדש ארבעתם והשיב הרב וז"ל גרסינן פ' התכלת דף מ"ה תניא טלית שנקרעה וכו' ושוין שמביא תכלת ממקום אחר וכו' ש"מ מתירין מבגד לבגד דילמא דאיבלאי ופירש"י וכו' ולקמן מייתי התם פלוגתא דרב ושמואל אי מתירין מבגד וכו' וקי"ל כשמואל וכתבו התוס' בשבת דף כ"ב דע"כ לא פליגי אלא דוקא להתיר מבגד לבגד מכלל דשלא להניח בבגד אחר אסור והנה לפי טעם רש"י שכתב דמאן דאסר מבגד לבגד היינו בזוי מצוה דמבזה לטלית ראשונה דאין ראויה לציצית יש ללמוד דאין חילוק בין היכא דהטלית כשר בדי ציציות להיכא דכבר נפסק ציצית אחד ונפסל הטלית מפני

דהטעם האיסור שנראה גריעותא בטלית שאין ראוי למצוה וא"כ מאחר שהטלית כשר למצוה אף שאין לו עתה כי אם ג' ציציות אסור לחתוך אותה מפני בזיון הטלית וכן יש להוכיח מפשטא דשמעתא דכי קאמר ש"מ מתירין מבגד לבגד מדקאמר שמביא תכלת ממקום אחר וכו' נימא דהתם איירי היכא דאין לאותו טלית כי אם ג' ציציות דמותר לחתוך אותם כדי להניחם בבגד אחר מאחר שהטלית אינו מוכשר בארבע ציציות דהלא למ"ד מתירין אי מתיר שלא להניחם בבגד אחר אין מתירין וכמו דלמ"ד אין מתירין אין חילוק בין היכא דיש לטלית ד' ציציות או ג' ה"נ למ"ד מתירין אי מסירם כדי שלא להניחם בבגד אחר אין חילוק בין היכא דיש לטלית ד' או ג'. ובלאו הכי נראה טעם גדול לאסור לפסול הציצית ולחתוך אותו דמאחר דהוא עשוי בהכשר והוא פוסל אותו אסור משום בזויי מצוה דמבזה אותו הציצית לפוסלו דהכי כתב הטור א"ח סימן כ"א בשם השאלתות וז"ל אסור לבני ישראל למעבד צרכיהון במידי דעביד למיפק ידי חובת מצוה. וכו' א"נ הושענא לארוחי בה ואתרוג דמצוה למיכליה דילפינן מדם יאמר קרא במה ששפך יכסה שלא יכסה ברגליו שלא יהיו מצות בזויות עליו וכו' ומכאן יש כעין ראיה דהרי אתרוג דאסור לאכלו כתב הטעם משום בזוי מצוה והאתרוג לבד אינו בעצמו מצוה כי אם בשאר המינים דהרי קי"ל ארבע מינים שבלולב מעכבין זה את זה וכמו כן קי"ל די ציציות מעכבין זא"ז וכמו דבאתרוג אע"ג דאינו מצוה בפ"ע אפ"ה אסור לאוכלו משום בזוי מצוה דמבטל אותו ממצות וה"נ בציצית אע"פ שאין קשור בטלית כי אם ציצי"ת א' מאחר שהוא כשר אסור לפוסלו בידים. והאריך הרב בזה בדין האתרוג ופלפל בחכמה כמ"ש מרן הב"י בסימן תרל"ח וסימן תרמ"ט וסיים וז"ל ונחזור לענינינו דנראה ודאי דאף דלא יש בטלית כי אם ציצית אחד אסור לחתוך משום ביזוי דציצית. ומיהו היכא דאלו הציציות בלו ורוצה להניח חדשים כתב הלבוש דמותר לחתוך אותם משום נוי מצוה להניח אחרים חדשים עכ"ל הרב במאי דשייך לענין דינא.

וטרם אענה במה שיש לדקדק מדברי הרב אציגה נא עמך אשר ראיתי להרב הגדול מהר"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובותיו כ"י סי' י"ד שנשאל שאלה זו ממש והשיב הרב וז"ל פי' ב"מ ופ' התכלת רב אמר אין מתירין וכו' ושמואל אמר מתירין וכו' ופסקו הפוסקים כשמואל לכאורה נראה דלא התיר שמואל אלא מבגד לבגד אבל לחדש הציציות להסיר הציציות הישנים ולזרקן לאשפה ולשים ציציות אחרים חדשים תחתיהם משמע דאסור ולפיכך לא איבעיא לן אלא במי שנפסקה לו ציצתו אם יכול להשליך האחרים כדי לחדש כלם ואחר העיון יראה לדקדק מדברי הפוסקים דמותר להסיר ציציות הישנים ולשים ציציות אחרים חדשים תחתיהם דכתבו התוס' דאף

שמואל לא שרי להתיר הציצית אלא כדי להניחם בבגד אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא וכ"כ המרדכי ומשמע דלא באו למעט אלא כשאינו מניחם בבגד אחר אבל אם מתירין לחדשם מותר וכ"כ הרב הלבוש וז"ל דוקא כשמתירין שלא ע"מ לעשות בבגד אחד וגם אינו רוצה לעשות ציציות אחרות בבגד זה דהוי"ל ביזוי מצוה לציצית או לבגד אע"ג דקי"ל ציצית חובת גברא מ"מ להתיר ממנו שלא לצורך כלל אבל אם רוצה להתיר מן הבגד ולהשליכם לעשות בו ציציות אחרות יפות מן הראשונות נ"ל ודאי שהוא מותר דהוי נמי מצוה וכתיב זה אלי ואנוהו עכ"ל ונראה להביא ראיה מפשטא דשמעתא דכיון שהוא לצורך מותר דהא שמואל דאמר מתירין וכו' סבר בפרק התכלת דחובת מנא וכלי קופסא חייבין בציצית א"כ איך מתיר להתיר ציצית מבגד לבגד דהשני בגדים הם חייבים ע"כ לומר דאפי' דהבגד האחר חייב להניח בו ציצית אפי"ה שרי ליה להתיר ציציותיו מפני שהוא צריך להם להניחם בבגד אשר הוא מתעטף בו א"כ אף אנו נאמר דשרי להסיר הציציות הישנים לתלות חדשים גם מלשון רש"י דכתב פרק ב"מ יש לדקדק כן שכתב להתיר ציציות מטלית ישן לטלית חדש דנראה דהוקשה לו לרש"י איך מתיר משואל להתיר ציצית מבגד לבגד והלא איהו ס"ל כלי קופסא חייבין ולכן פירש דהטעם שהתיר שמואל היינו משום דהוא לצורך מטלית ישן לטלית חדש וא"כ גם בנ"ד שרי להתיר ציציות ישנים לחדשם ומשמע מדברי רש"י דאינו יכול להתיר מבגד חדש לחדש אלא מישן לחדש ויראה לכאורה דמדלא הזכירו הפוסקים חילוק זה חולקין על רש"י בזה אמנם מתוך מ"ש יראה דלא פליגי דרש"י לא הוצרך לכתוב זה מישן לחדש אלא לתרץ הקושיא לשמואל דסבר דכלי קופסא חייבין בציצית כדאמרן אמנם לדידן דציצת חובת גברא וכלי קופסא פטורין אפי' מחדש לחדש מתירין ושוב ראיתי שהב"ח כתב על לשון רש"י וז"ל אפשר וכו' עכ"ל ומכללות דבריו שרצה ללמוד דמתירין ציצית מבגד חדש לחדש ממש דשאלתות לא אסר אלא כדי למכרה לישראל דקמבטלא ממצותה אבל מטלית לטלית שרי גם אנו נלמוד לנ"ד דמתירין ציציות הישנים לתלות חדשים תחתיהם וכמ"ש הרב הלבוש דזה נוי מצוה עכ"ל הרב מהרמב"ח:

הנה מה שהביא מהר"י מולכו בתשובתו הרמתה הנז"ל ראיה להוכיח דאם יש ג' ציציות כשרים או אפילו אחד כשר אין להתירו מהטלית משום בזוי מצוה מדלא מוקי תלמודא בריתא דקתני ושוין שמביא תכלת ממקום אחר (דהכי) [בהכי] נראית ראיה נכונה. אך יש לדחות קצת דלעולם דליכא משום בזויי כי אם בטלית מצויצת בארבע לא מצינא להתיר ציציותיו אף להניחם בבגד אחר לרב ושלא להניחם לשמואל וכדבצר ליה חדא או תרתי שרי להתירם ומיהו ה"ד לדידן דקי"ל דארבעתן מצוה אחת אבל לרי' ישמעאל

דארבעתן ד' מצות אף דליכא אלא חדא מצוה היא ואין להתירו ומשום דשמעינן לרב יהודה אמר שמואל בשילהי הקומץ דאמר הלכה כר' ישמעאל לא בעי תלמודא הכא לאוקומי בריתא דושוין שמביא תכלת וכו' שמביא מטלית שאין בה ד' ציציות דכפ"ז רב ס"ל דלא כר' ישמעאל ופליג אשמואל באי נמי ואנן לא שמעינן לרב דפליג עליה דשמואל בההיא ומ"ה משני שינוייה אחרינא. ואי נימי דבפלוגתא לא איירי תלמודא ומשני שינוייא דרויחא לכ"ע בין לת"ק בין לר' ישמעאל. ומיהו אנן דקי"ל דלא כר' ישמעאל ונקיטינן דארבעתן מצוה אחת אי ליכא בטלית ארבע שרי להתיר הציציות כיון דאין כאן מצוה עד שיהיו ד'.

הן אמת דכפ"ז ק"ק דבעי תלמודא בשילהי הקומץ אפלוגתא דר' ישמעאל ות"ק מאי בינייהו ואמרו דאיכא בינייהו סדין בציצית א"ב בעלת חמש א"נ למיפק בה בשבת ואמאי לא אמרו דאיכא בינייהו נמי אי שרי להתיר ג' ציציות בדליכא ארבעתן:

אלא דאי מהא לא איריא דאשכחן דמקצת רבוואתא דזימנין דמשכחת דאיכא בינייהו טובא ולא אמרינהו תלמודא כמ"ש בשיטה מקובצת לקמא דף מ"ד ע"ד ע"ש ואף אנו נאמר דאה"נ דהא נמי איכא בינייהו לת"ק ור' ישמעאל ולעולם דלדידן דקי"ל כת"ק בדליכא בטלית כלהו ארבע מתיר אף מפקיע:

אמנם הדין דין אמת דאיכא משום ביזויי מצוה אפי' אי ליכא בטלית אלא ציצית אחד ואין להתירו מהטלית להשליכו וכמ"ש הרב הנז' ואדחויי לא סמכינן וכדמשמע קצת מדברי הטור בשם השאלתות שהביא הרב הנז':

איברא דמה שסיים הרב הנז' דאם בלו הציציות ורוצה להניח חדשים שרי וכמ"ש הר' הלבוש קצת קשה דמשמע מדבריו דדוקא אם בלו הציציות הישנים בהא הוא דשרי הרב אבל אם הציציות הישנים לא בלו ובעומדם יעמודו חזקים לא אריך למשלפינהו הגם דהחדשים נאים מהם ואם זה כונתו ק"ק דמייתי מהרב הלבוש ואלו הרב הלבוש כתב בהדיא דאם רוצה להתיר מן הבגד הציציות ולהשליכם לעשות בו ציציות יפות מהראשונות מותר ונראה דהרב איירי כשהציציות חדשים גם ישנים שוו בשיעוריהם בנוי ובחוזק אז בעינן דהראשונים בלו דוקא דאי לא בלו אסור אך אם החדשים נאים ויפים מהראשונים אף שלא בלו והם חזקים מותר להתירן להניח היפים דיש נוי למצוה ומקיים זה אלי ואנוהו ולא פליג על הרב הלבוש אלא שקיצר בדבריו. וגם הרב מהר"ם ן' חביב בתשובה הנזכר מסכים הולך לדברי הרב הלבוש. אך הראיות שהביא אינם כל כך מכריחות כמבואר למעיין. ומה שהסכים דמתירין ציצית מבגד לבגד אפילו מחדש לחדש (דברים) [דבריו] ברורים וכן משמע מסתמות דברי רשב"ם בפסחים דף ק"א

ומפסקי תוספות פ' במה מדליקין ושאר פוסקים וכן משמע מדברי התוס' בפסחים דף ק"א ובמנחות דף מ"א ע"ש וכן מוכח ממ"ש רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פ' במה מדליקין שכתב וז"ל רב אמר אין מתירין הציצית מטלית לטלית מפני שאתה מבזה הטלית הראשונה שכבר הקצה אותה לדבר מצוה ושמואל סבר כיון דלדבר מצוה בעי לה לקושרה בטלית אחרת נאה ממנה מותר עכ"ל משמע אפילו הראשונה חדשה אלא שהשניה נאה ממנה מותר. וכן משמע מדברי הנמקי יוסף בהלכות ציצית ומכאן קצת ראיה לדברי הרב הלבוש דמותר להתיר הציציות אף שהם חדשים כדי לשים אחרים נאים דכיון דאיכא נוי מצוה מותר וכן בדין דגדול כח מצוה מן המובחר וכדאמרינן במנחות . דף ס"ד דאם שחט כחושה לטובת היום אומרים לו לכתחילה הבא שמנה ושחוט ופסקה הרמב"ם פ"ב דשגגות וכמ"ש הרב מהר"ר צבי בתשובה סי' מ"ה ואף שיש לדחות כמ"ש במקום אחר מ"מ מסתברא דכיון שכונתו לקיים מצוה בציצית נאה לקיים מצות זה אלי ואנוהו שרי ליה לחתוך הציציות הראשונים וכמ"ש הרב הלבוש והסכימו [לדבריו] הרבנים הנז' והאחרונים וע"ש בשו"ת מהר"ר צבי סי' הנז' מ"ש ע"ד רש"י הנז' שכתב מישן לחדש ע"ש:

ומתוך מה שכתבנו אבא העי"ר על מ"ש בס' האגודה פ' התכלת דף רט"ו ע"ד וז"ל טלית (בגלויה) [בלויה] ויש לה תכלת יתיר התכלת ויביא ויעלה בטלית וכו' עכ"ל וק"ק דהא דאוקימנא הך בריתא דילמא דאיבלאי היינו לרב דסבר אין מתירין ציצית מבגד לבגד וכמבואר עמש"ל אות א' וא"כ לדידן דקי"ל כשמואל דמתירין וכמ"ש בס' אגודה עצמו בשבת דף קכ"ג ע"ד אפי' אינה בלויה מתירין ומאי קאמר טלית בלויה ויש לה תכלת וכו' אפי' אינה בלויה והיא חדשה מתירין מבגד לבגד ככל אשר דברנו. ועיין מ"ש בסמוך בסוף אות ד' בס"ד:

ג

בהך בריתא דפרק התכלת דף מ"א הנז' דקתני ושוין שהוא מביא תכלת ממקום אחר קתני סיפא ובלבד שלא תהא מופסקת והביאוה הרי"ף והרא"ש ותמה מרן בב"י אמאי השמיטוה הרמב"ם והטור. וק"ק דאמאי השמיטה נמי הוא ז"ל ולא העלה אותה על שלחנו. ובפירוש הבריתא פירש מרן בב"י דאצטריך לאשמועינן דסד"א דאם בכנף הראשון נפסק ונשתייר כדי עניבה דכשר בעודו שם לתכשר גם בכנף השני קמ"ל דכיון דתחילת קביעתו בכנף זה מופסק פסול. וכן ראיתי בלקוטי מהר"ר בצלאל כ"י שכתב בשם גליון וז"ל ובלבד שלא תהא מופסקת שיהיו כל חוטיה שלמים דלכתחילה בעי שיעור וכדאמרינן לעיל בד"א בתחלתו אבל בסופו שריו וכו' והכא הוי תחלה לגבי האי

טלי' שבא לתלות בו ולכתחילה בעי שיעור שלם עכ"ל. והרב מעד"מ פירש מדנפשיה פירוש זה וכתב וז"ל ושוב מצאתי שהבי"י דחה פירוש זה דאי תימא הכי למה לא כתבו הרמב"ם והטור ורבינו ירוחם לדין זה עכ"ל ומ"ש שמרן דחה פירוש זה איברא שלשון מרן בבי"י הוא ותימה דא"כ אמאי לא כתבו וכו' אבל בזה לא נדחה הפירוש שהוא פירוש נכון לדעת הרי"ף ורש"י והרא"ש. ומ"ש שרבינו ירוחם נמי השמיטו נגרר אחר מרן אך האמת שרבינו ירוחם כתבו נתיב י"ט וכבר השיג בס' יד אהרן על מרן ע"ש ומ"ש הרב ב"ח ומהר"ם מטיבו"לי לישב בעד הרמב"ם והטור הם דברים דחוקים ומה גם דהטו"ר בקצור פסקי הרא"ש כתבו ע"ש:

והגם דמרן הכא בש"ע השמיט דין זה ומשמע קצת דמספקא ליה. הדין דין אמת ופירושו של מרן אמת ויציב ומה גם עתה דמהר"ר בצלאל מטי בה בשם גיליון שהוא מרב קדמון והכי מוכחי דברי רש"י וברא"ש ורבינו ירוחם שכתבו שיהיו החוטים שלמים וגם הרי"ף הביאה. וכן כתב הרב ברכת הזבח דהדין אמת וגם הט"ז ומג"א ואליה רבה כתבוהו. וגם מור"ם כתבו בדרכי משה וק"ק אמאי השמיטו גם הוא בהגהה ובס' עולת תמיד כתב דין זה מדנפשיה וכתב להוכיח כן מדברי רש"י ע"ש והם דברי מרן בבית יוסף:

ד

אבל שלא להניחם וכו' כתב הרב עולת תמיד וז"ל לשון השאלתות ר"פ שלח דאין להתיר ציצית כדי למכרה לישראל משום דקמבטל לה למצוה אבל מטלית לטלית שרי ומשמע מדבריו מדנקט למכרה לישראל קמ"ל אע"ג לישראל אחר יעשה בו ציצית אפי"ה אסור או י"ל איפכא מדנקט דקמבטל מצוה דוקא היכא דיתבטל המצוה אבל אם גם ישראל אחר עשה בו ציצית מותר להתיר את הציצית אף ע"ג דאין לו טלית אחר שיתן בו ציצית והכי מהתברא עכ"ל והרב אליה רבה כתב וז"ל הב"ח הביא לשון השאלתות וכו' ונדחק עולת תמיד טובא בפירושו ולע"ד יש ט"ס וצ"ל כדי למכרה לעכו"ם דאלו לישראל מאי כדי למכרה לישראל דמשמע שמתירה כדי למכרה לישראל ומה טעם יש בה אבל כמו שהגהתי לעכו"ם ניחא דמתירה משום דאסור למכור בגד בציצית וקאמר לאסור להתירן אם לא שעושהו בטלית אחר דאז מותר למכור לעכו"ם שוב ראיתי במגן אברהם שכתב דאם רצה לעשות מטלית בגד שלא יהיו בו ד' כנפות מותר ליטלן וכ"מ בש"ס דף מ"ג דמותר ליטלם אם מוכר הטלית לעכו"ם ולאו ראיה מש"ס דמיירי בשנותנן לטלית אחר עכ"ל ושני הרבנים הנז' בל חזו דברי השאלתות בגופן שלהם רק משראו פני הבית חדש אתו רבנן במימר קדישי שאלתא והנה עמך דברי השאלתות דברים ככתבן וז"ל מאן דאית ליה גלימא ורמיא ליה תכלתא וקבעו לזבונה לישראל אחד אסור למשקליה

לתכלתיה והדר זבוני משום דקמבטל למצוה אי נמי היה דר בבייתא וקבע ליה מזוזייתא וקא נפיק ליה אסיר למשקליה מיניה משום דקמבטל למצוה דת"ר המשכיר בית לחברו וכו' וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא ובעכו"ם נוטלה בידו ויוצא וכו' ברם צריך למימר הני מילי כי אסיר למשקל היכא דלא קבע לה למזוזה בשעתי' תכלתא נמי דלא רמי ליה לגלימא אחרינא היכא דקבעי למשקל [מהאי] פתחא ומקבעיה בפתחא אחרינא ומן הדין גלימא לגלימא אחרינא בשעתיה מי שרי אי לא מי אמרינן כיון דהאי דשקיל להו אדעתא דלמעבדיה מצוה הוא ליכא בזיון ושפיר דמי או דילמא כיון דאתעביד בהון קמבטלין ממצותיהו אית בזיון ואסור ת"ש דאתמר רב אמר אין מתירין וכו' למימרא דהלכתא כשמואל דשרי עכ"ל ובהגלות נגלות דברי השאלתות הנז' עצמן ממילא מפריך מאי דדייק הרב אליה רבה דמה הלשון אומרת כדי למכרה לישראל ומכח זה שפיר קדמיה להגיה למוכרה לעכו"ם והוליד דין חדש דאסור למוכרה לעכו"ם אא"כ יתיר הציציות ויתנם בטלית אחר וכתב דכך נראה לו לענין דינא דהרי זה שכתב הרב ב"ח משם השאלתות הם דברי הרב ב"ח שאמר משם השאלתות בלשון אחר מפי עצמו אבל בלשון השאלתות עצמו אין לדקדק זה כמבואר ומוכח בהדיא דבמוכר לישראל קמשתעי ומייתי בהדה האי דמזוזה דהתם פשיטא דאיירי דוקא כשישראל אחר דר בבית ומ"ה אסור להוציא המזוזה כמבואר בפ' השואל ואדרבא אם עכו"ם רוצה לדור נוטלה ויוצא אף דלא קבע לה למזוזתא בפתחא אחרינא וציצית ומזוזה כי הדדי נינהו דכשמוכר הטלית לישראל אסור למשקליה וכשמוכרו לעכו"ם שרי למשקליה כדין מזוזה ובחדא שריין ציצית ומזוזה בדברי השאלתות כמבואר. ומינה דכשמוכר הטלית לעכו"ם לא בעי דלירמי ליה בגלימא אחרינא דומיא דמזוזה ודלא כהרב אליה רבה. וכן מצאתי בחידושי הר"יטבא למציעא הנדפסים דף ק"ב שכתב וז"ל וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא וכתב רבינו האי גאון אבל אם מצטרך לו אותה מזוזה במקום אחר נוטלה ויוצא וכן פירש רב אחא פ' שלח וה"נ אמרינן אם רוצה למכור טליתו לחבירו אין לו ליטול ציציותיו ממנו משום דמקבטל ליה ממצוה כדאמרינן הכא במזוזה מיהו אם הוא רוצה לתת אותו ציצית בטלית אחד שלו או אותה מזוזה בבית אחר מותר והרשות בידו כדאמרינן מתירין ציצית מבגד לבגד עכ"ל. הראת לדעת דגם הרי"טבא כתב אם רוצה למכור טליתו לחבירו ודלא כהרב אליה רבה שהגיה למוכרה לעכו"ם וגם משמע מדברי הרי"טבא דציצית ומזוזה שקולים הם ושוו בשעוריהם וכי היכי דמזוזה כשהוא עכו"ם ניטלה אף שאינה מניחה בבית אחר דאי מניחה בבית אחר מאי איריא עכו"ם אפילו ישראל נמי שרי לרב

אחא ורב האיי והריי"טבא ה"ה דטלית מוכרו לעכו"ם ישקול מיניה הציציות אף דלא רמי להו בגלימא אחריתי.

ומעתה דינו של הרב מגן אברהם דשרי להתיר כשרוצה לעשות הטלית שלא יהיה בו ארבע כנפות יוצא בהינומא וראיתו מדין עכו"ם היא מכרחת כמבואר וצדיק דינו וכן מוכח מהש"ס ומהפוסקי' למאן דמזבין גלימא לעכו"ם שקיל תכלתא מיניה אף דלא רמי לה בגלימא אחריתי. ועוד נראה להכריח דבר זה דבמוכר טלית לעכו"ם די בהתרת הציציות לבד וכלשון הבריתא דף מ"ג דקתני עד שיתיר ציציותיה וכן כתב הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורבינו ירוחם דהרי פ' התכלת רמינן לרב דאמר אין מתירין ציצית מבגד לבגד משני בריתות ומפרקינן להו והשתא תקשי לרב מהך בריתא דקתני על שיתיר ציציותיה דאלמא מתירין ציצית ומוכרח דאין זו קושיא דשאני מוכרה לעכו"ם ממתיר מטליתו. וכיון דלרב יש חילוק בין מתיר מטליתו למתיר כדי למכרה לעכו"ם ה"ה לשמואל דיש חילוק בין מתיר מטליתו למכרה לעכו"ם דאף דמתיר מטליתו לא שרי אא"כ מניחן בטלית אחר מ"מ למכרה לעכו"ם די בהתיר ציציותיה אף דלא רמי להו בטלית אחרינא ודלא כהרב אליה רבה:

ומ"ש הרב עולת תמיד מדנקט למכרה לישראל קמ"ל אע"ג דישראל אחר וכו' דבריו מגומגמים דמאי דוקיא דנקט למכרה לישראל והלא האי דינא דוקא במוכרה לישראל הוא דאי מוכרה לעכו"ם מתיר ציציותיה. שוב ראיתי לקמן שדעת הרב עולת תמיד דגם במוכרה לעכו"ם צריך להתיר הציציות ולהניחם בטלית אחר וכדעת הרב אליה רבה הנז' והיינו דדקדק מדנקט למכרה לישראל וכו' אבל כבר כתבתי שדעתי הקצרה כהרב מגן אברהם וכפשט הש"ס והפוסקים דשרי למוכרה לעכו"ם אם התיר ציציותיה אף דאינם מניחם בטלית אחר. ומאי דאסיק הרג ע"ת שאם ישראל הלוקח יעשה ציצית שרי למוכר להתירם. לא כן אנכי עמדי דהגם דישראל אחר רוצה ללבשו ויעשה בו ציצית אין להתיר הציציות אא"כ כשיניחם בטלית אחר דהא הגאון בשאלתות מדמי לה למזוזה והתם מסתמות הש"ס והפוסקים מוכח דאין להוציא המזוזה אף דישראל הנכנס מניח. והגם שלפי תרי טעמי שכתב הרב ראשון לציון בי"ד סי' רצ"א מפני המזיקין או דאפשר ישראל הנכנס לא יניח מזוזה ע"ש היה נראה דגם במזוזה אם ישראל הנכנס מוכנת בידו המזוזה והוא רוצה להניחה בה שעתא תכף שיוציאנה היוצא שרי ליה לאפוקה דהשתא תו לא שייכי התרי טעמי הנז' מ"מ נראה דלא פלוג רבנן ואסיר ליה לאפוקה וה"ה טלית. ומלישניה דגאון בשאלתות ליכא למידק מיני כלל:

וראיתי להרב כמהר"ר דוד שרירו אחד המיוחד מרבני שלוניקי בתשובה שכתב דמה שאינו מותר להתיר ציצית היכא שאינו מניחה בטלית אחר הוא דוקא משום בזיון הטלית הראשון ועכ"ז כשמניחם בטלית אחד לא חיישינן לבזיון טלית ראשון והיינו דכתב הרמב"ם פ"א דציצית הטיל ציצית על ציצית אם נתכון לבטל הראשונה מתיר הראשונה וחותכה וכו' דכל שהטלית ראשון לא הופקע מצותו כגון שהיו שני זוגות ציציות שפיר מצי לחתוך א' מהם או אם רוצה להחליפם שפיר ולא נגעו אלא משום בזיון הטלית שמפקיעו מחיובו ולא משום ציציות עצמן שהרי חומר בטלית מבציציות שכן כתב מרן בש"ע סי' כ"א חוטי ציציות שנפסקו יכול לזרקן לאשפה ואלו טליתות של מצוה שבלו בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח וכו' אלא זורקן והם בלים ואלו לזורקן לאשפה לא קאמר דאלו לאשפה נמי מותר הא באשפה מקום מגונה יותר מתשמיש מגונה ומקנוח דקאמר דסתם אשפה קי"ל דאסור לקרות ק"ש נגדה ולפ"ז ק' מ"ש הרב שיירי משם הרב הלבוש דאם לעשות ציציו' יפות מן הא' מותר וכו' ומה צורך לטעם שהאחרות יפות ומשום זה אלי הא אפילו אינם יפות מותר כל שאינו מניח לטלית בלי ציציות ואולי כל חידוש הלבוש אינו אלא שלא נטעה מלשון הש"ע שצריך ליתנם במקו' אחד אבל להשליכם אסור לזה אמר דאף להשליכם מותר ואגב כתב ולעשות אחרות יפות דאי יעשה פחות מהן או שוה להן אטו בשופטני עסקינן כלל העולה שמותר להסיר הציציות אם יניח אחרים במקומן אפילו לחותכן מותר וכ"ש היכא דאיכא משום הדור מצוה עכ"ל הרב מהר"ר הנז' קצת בקיצור. ואני אומר דהמונח הזה אשר הניח דלא חשו אלא לבזיון הטלית ולא לבזיון הציציות וחומר בטלית מבציציות זוהי הנח"ה שובר"ת ומה סברא זו דהציציות הם עיקר המצוה והטלית היא כסותו של אדם ויהיה הטלית יותר חומר מהציציות. ודברי הרב הלבוש שעליהם הוא דן שיהיו מסכימים לסברתו ונדחק בהם הויין תיובתיה וכמדומה שלא ראה הדברים במקומן רק ממ"ש הרב שיירי בשמו שהרי הרב הלבוש כתב וז"ל ונ"ל דוקא כשמתירם שלא ע"מ לעשותם בבגד אחר וגם אינו רוצה לעשות ציציות אחרות בבגד זה דה"ל ביזוי מצוה לציצי' או לבגד וכו' עכ"ל עין רואה שכתב בהדיא דה"ל ביזו מצוה לציצית או לבגד והקדים ביזוי ציצית לביזוי הבגד וכן אתה מוצא דהגאון בשאלתות כתב דאסור למעבד [מדעם.] בציצית ואסיר למעבד צרכיהון בחוטי ציצית ולא כתב דאסור למיצר מידי בטלית שיש בו ציצית משמע דדוקא בחוטי ציצית אסיר למיצר בהון מדעם אבל בטלית עצמו ש"ד וכן כתב הרב עולת תמיד סי' כ"א דתשמיש שאינו מגונה מותר אפילו בעוד הציצית בו ולא אסיר להשתמש אלא בציצית עצמו לא

בטלית ע"ש:

ומאי דתלי זיניה בדקדוק לשון מרן לקמן סימן כ"א דגבי ציציות שנפסקו כתב זורקן לאשפה וגבי טליתות שבלו כתב זורקן והם כלים ומשתמש בהם תשמיש שאינו מגונה וכו' לאו דוקיא הוא דשרשן של דברי מרן הנה הנם דמ"ש בציציות הם דברי הרמב"ם והם מעיקר הדין דתשמישי מצוה נזרקין כמ"ש במגילה דף כ"ו והרב קרית ספר פ"ג דציצית יהיב טעמא דציצית שנפסק אין בו מצוה דכסותך קרייה רחמנא ראה בעיניך דמשום דקרייה כסותך הוא תשמיש מצוה ונזרקה לאשפה ואיך יתכן דהכסות עצמו הוא מרומים ואינו נזרק לאשפה. ומ"ש מרן בטליתות שבלו הם דברי הר"ן פרק כל הכלים בשם הראב"ד ואינם מעיקר הדין רק דכך נהגו וישראל קדושים וכך דייקי דברי הר"ן שכתב שאדם בודל עצמו וכו' ואינו רוצה לקנח וכו' משמע דנהגו סלסול זה ולאו מעיקר הדין ואה"נ דלפי זה פשיטא דאסור לזרוק הציציות לאשפה מק"ו דטלית שבלה. וכן הוא בש"ע דקצת נסחאות שם אדם בודל עצמו מהם ואינו רוצה לקנח עצמו מהם ולא ליחד אותם וכו' וזוהי הנסחא אמיתית והנסחא אחרת דגריס ואינו מותר לקנח וכו' ליתא. ומרן בתחילה הביא דברי הרמב"ם שהם מעיקר הדין ועשה שינוי קטן שהרמב"ם כתב זורקן לאשפה ומרן כתב יכול לזורקן לאשפה כלומר יכול מעיקר הדין ואחר כך הביא דברי הר"ן בשם הראב"ד ודקדק וכתב אדם בודל וכו' ואינו רוצה וכו' להורות דהוא מנהג טוב וסלסול שנהגו וק"ו בציצית וזה פשוט.

ומעתה הדבר ברור שאין מותר להתיר הציצית ולהשליכו אלא כשרוצה לעשות הדור מצוה ולשום במקומו ציצית נאה דמשום נויי מצוה מותר וכדברי הרב הלבוש והאחרונים אבל בלאו הכי דהציציות שוים בכל אסור ודלא כהרב מהר"ר הנז':

ה

דין ב'. אינו יכול ליקח הכנף וכו' דעל כנפי בגדיהם בעינן וכו' כן פירש"י והרא"ש וכתב מרן בב"י וז"ל לא הבנתי מ"ש רבינו הגדול מהר"י אבוהב וז"ל הרא"ש פירש טעמו של זה משום תעשה ולא נהירא שהרי כבר נעשה לשום מצוה שהרי דברי הרא"ש פשוטים דלאו משום תעשה פסל ליה אלא משום דבעינן כנפי בגדיהם כלומר שיהא הכנף מבגד זה בשעת עשייה וליכא עכ"ל ומהר"א ששון סי' רל"ב כתב שהוא ט"ס וצ"ל הרמב"ם ועמ"ש מורי הרב ז"להה בספרו הבהיר נחפה בכסף א"ח סי' א' דף ד' ע"ב:

ואני אומר כי נסחא מוטעת נזדמנה לפני מרן בספר מהר"י אבוהב ומצאתי בביאור מהר"י אבוהב כ"י ישן נושן שכתוב וז"ל הרא"ש פירש טעמו של זה דעל כנפי בגדיהם

בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשיה ועיטור פירש משום תעשה ול"נ שהרי כבר נעשה לשם מצוה עכ"ל ודבריו מבוארים:

ו

דין ג' טלית מצויצת כהלכתה שחלקוה וכו'. טלית שחלקוה לשתים וחזרו ותפרוה כמו שהיתה העלה בס' פרי הארץ א"ח סי' ב' דכשרה ואין בה פקפוק ואפילו למ"ד דהיכא שמביא מטלית אחרת יש בה משום תעשה ולא מן העשוי היינו דוקא כשמביא מטלית אחרת דהרי הרשב"א ס"ל דטעמא משום תעשה ואפ"ה כתב בתשובה דמה לי אם נקרע מקצתה או חלוקה לשתים אלמא דס"ל דאפילו היכא דנקרע למעלה מג' מכל וכל דיכול לתופרה עכ"ד וקשה אשר לא זכר דברי הרב ב"ח והרב ט"ז על תשובת הרשב"א הזו והרב ט"ז העלה דגם להרשב"א צריך להתיר הציציות מחלק אחד ואחר שיתפרם עושה ציציות חדשים בחלק השני ואם לאו יש בו משום תולמ"ה עש"ב:

וכבר מורי הרב זלה"ה בספרו נחפה בכסף א"ח סימן א' תמה עליו תמיהות אחרות והעלה לדינא דיתיר השתי ציציות שבחלק אחד ויתפרנו עם החלק האחר ואח"כ יעשה שני ציציות חדשות מעתה וכתב דאף הרב ב"ח יודה בזה עש"ב:

ז

דין ד'. נקרע וכו' ופירש"י וכו' עיין מ"ש הרדב"ז החדשות סי' של"ב ע"ש באורך:

שיורי ברכה

[סימן ט"ו א.

לפנים אות ג' הבאתי הא דתניא ושוין שהוא מביא תכלת ממקום אחר ובלבד שלא תהא מופסקת. ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י גריס ושוין וכו' ובלבד שתהא מופסקת וכתב וז"ל פירוש וגם ר"מ דאסר למתפר טלית שנקרעה בתוך ג' עד שיתיר ציציותיה ויתלנה שיעשה מעשה בציצית מודה לרבנן שמביא הציצית מטלית אחרת כאשר כרוכה וקשורה ועשויה גדיל ותולה אותה בטלית זו ולא מצרכינן ליה שיתיר הקשרי' ויכרוך ויקשור פעם אחרת דתלייתה בלבד חשובה מעשה ואעפ"י שאינו כורך וקושר עכשיו וא"ת היאך יכול לתלותה כך כמות שהיא אם לא יתירנה יכול שיכניס ראש הכפוף בנקב הכנף ויכניס ראש הענף בתוך הכפל וימשוך ותעמוד יפה ובלבד שתהא מופסקת שאם לא היו ראשי החוטים מופסקים אף שתלאה עכשיו הו"ל תעשה ולא מן העשוי ולא אמרינן פסיקתן זו היא עשייתן ואף דפליג התם רב הא אותבינן ליה התם ואתוקם רב בקשיא. דין ב'. אינו יכול ליקח הכנף וכו' לפנים הבאתי שמהר"י אבוהב הקשה

למאן דפירש דטעמא הוי משום תעשה ולא מן העשוי דזה נעשה לשם מצוה. ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פירש שהטעם משום תולמ"ה והוסיף לבאר שכשנקרעה מן הטלית בטל מעליה תורת ציצית שאין כנף א' חייבת בציצית וכשתופרי' עם זו הטלית חייבת ונמצאת עשויה הציצית מאיליה שהרי לא עשה שום מעשה בציצית זו ואין לומר כאן למילתא קמייתא קא הדרא כיון דלאו מאותה טלית הוא וצריך להתירה ולתלותה פעם אחרת ואם לאו פסולה:]

סימן טז

א

דין א'. שיעור טלית וכו' הרב פרי הארץ סימן א' העלה דשיעור אמה על אמה ולזה נטה הרב בית דוד סי' ח'. ומורי הרב זלה"ה בס' נחפה בכסף סי' א' ארוכ"ה לו עלתה בענין זה ואביזריה והעלה דיש לשער בקטן בן ט' שיכסה ראשו ורובו מאחריו בין באורך בין ברוחב וירא שמים יחמיר כדעת א"ז ות"הד סי' מ"ה עש"ב:

ומהריק"ש בתשובותיו הנקרא אהל יעקב כ"י סימן פ"ו נשאל על מה סמכו בטלתות קטנים אשר בבית הכנסת שאין בהם שיעור ובסוף תשובתו כתב וז"ל ולדידי בעל ארחו' חיים כיוון להוציא מידי זה שחשבת שצריך שיהא הרחב לבדו כ"כ רחב ולכן כתב באורך וברוחב כלומר שניהם יחד בהצטרפות כשיתלפף ויתעטף בו כקטן ראשו ורובו בדרך כסוי הגוף ובזה נתישב הכל דלא יהבינן שעורא לא באורך לבדו ולא ברוחב לבדו אלא בכל הטלית אורך ורוחב ובהכי מתרצא בריתא דאמרה סתמא טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו דהיינו בכל הטלית אורך ורוחב גם טלית ארוך וצר הרוחב בכדי שיתכסה ויתלפף הקטן בכלו כדרך כסוי הגוף ראשו ורובו חייב בציצית ונתישב ענין טליתות קטנים שלנו גם ענין הטליתות שעושין בב"הכ משל צבור דודאי איכא בהו האי שיעורא ומנהגן של ישראל תורה היא ופוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל:

והרדב"ז בתשובה כ"י כתב על מה שנשאל על מה סמכו ללבוש טליתות קטנים וז"ל איכא פלוגתא בשעור קטן שהטור כתב בן ט' שני' והרמב"ם כתב המהלך לבדו בשוק והראב"ד קלסו וקטן בן ה' שנים הולך לבדו בשוק ואין צריך אחר לשומרו וראשו ורובו שאמר ר"ל ראשו ומקצת גופו עד שיהיה מתכסה רובו עם ראשו ואם אין בו כשיעור זה אף שיהיה לכסותו לאורך הטלית אנו מודה לדינו של בעל ארחות חיים ואין בגד זה חייב בציצית עכ"ל ודבריו הפך מהרי"קש. ומהר"י צמח בהגהותיו כ"י כתב וז"ל הרב ז"להה שיעור הטלית צריך

שיקיף הראש וכל גוף האדם עד החזה פנים ואחור:

סימן טו"ב

א

דין ב'. הגהה. ומ"מ אם רוצות לעטפו ולברך עליו הרשות בידם וכו' זו היא שיטת ר"ת והרב שלטי הגבורים בריש הלכותהציצית הקשה לדעת ר"ת דהא ס"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט והרב כנ"הג והרב יד אהרן תירצו בזה וכבר כתיבנא בעניותין על דבריהם בס"ד בספרי' הקטן שער יוסף סי' ח' דף כ"ד ע"א. ושם דף כ"ה ע"א כתבתי שתירוץ הרב יד אהרן הן הם דברי הרי"טבא בחידושי קידושין דף ל"א משם הרמב"ן: והן היום זרחה השמש לאדפוס"י הדר"א חידושי הרמב"ן לקדושין ושם ראיתי שהוא הקשה על ר"ת קושית הרב שלטי הגבורים ותירץ כתירוץ הרב יד אהרן ע"ש. ומה שהקשה הרב עטרת זקנים להטור ממ"ש כאן למ"ש סי' תקפ"ט ותירץ הרב יד אהרן ולזה נטה מורי הרב זלה"ה בספרו הבהיר נחפה בכסף בביאורו לרא"ם הלכות שופר דף קפ"א ע"ג לא זכרו דהן הן דברי הרב ב"ח בסימן זה ע"ש וכ"כ נמי הרב מהר"ם ן' חביב ביום תרועה דף י"ד ע"א:

ב.

שמעתי מפה קדוש הרב המובהק כמהר"ר אליעזר נחום שהיה מסתפק לדעת ר"ת דנשים עושות מ"ע שהז"ג ומברכות אם כשעושות הני מ"ע שהז"ג הוסיפו עליהן עוברות על ב"ת :

ג

דין ג'. הגהה. ולפי מה שנהגו נשים לברך וכו' עמ"ש לקמן סי' תר"ם אות ב' בס"ד:

ד

במנחות דף מ"ג אמרו דגרים חייבים וקשיתיה להרב מעדני מלך ריש הלכות ציצית ועיין מ"ש בסימן תר"ם אות א' בס"ד:

סימן חי

א

דין א'. הגהה ואחר תפלת ערבית וכו'. ראיתי לרבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' ר"י כתב וז"ל מ"ש אלי כי החולק עליך אוסר להתפלל עם טלית מצויצת בתפלת ערבית ואתה השיבות דהאי דאמרו וראיתם אותו פרט לכסות לילה הני מילי לברך אבל

להתכסות למה לא. דע לך כי אסור להתעטף בציצית ואפילו בלא ברכה משקיעת החמה דהכי אמרינן שלהי פרק הקומץ אמר רבי אלעזר כל המניח תפלין אחר שקיעת החמה עובר בעשה. והאריך הרב בזה ובסוף כתב לילה לאו זמן ציצית הוא וכיון שאינה זמן ציצית אם יתעטף בלילה עובר בעשה כדאמר ר' אלעזר בתפלין למ"ד לילה לאו זמן תפלין עכ"ל גם הרב המקובל הקדוש מהר"ר יוסף ן' גי"קיטיליא בתשובה הביאה הרב בית דוד סי' ט' כתב שהוא איסור גמור והאריך ע"ש ועיין מ"ש הרב שיירי אות ג' סימן זה ובסימן י"ג אות ד'. והגם שיראה מדברי הרב שיירי בסי' זה שהיה נשאר בטלית ותפילין אמר שקיעת החמה לפעמים והיה מתפלל ערבית בהם ע"ש יש להחמיר להסירם תכף אחר שקיעת החמה. וכן כתב מהרח"ו וצ"ל בס' הכונות שרבינו האר"י זצ"ל היה נזהר בתכלית שלא להיות מעוטף בציצית ותפילין אחר שקיעת החמה ותכף היה מסירה מעל ראשו בעת שקיעת החמה והיה חושש מאד בדבר הזה עכ"ל וכן ראוי ליזהר:

ב

ובליל יום הכפורים וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין לקמן בסי' תרי"ט בס"ד:

סימן יט

א

דין א'. ציצית חובת גברא ולא חובת מנא וכו' הרב מגילת ספר בעשין כ"ו דף ז' ע"ד רצה להוכיח מסוגיית שבת דף קל"א ופירוש רש"י שם דהלכה כמ"ד חובת מנא אף הוא ראה וי"תר במ"ש הרשב"א בפ"ק דקדושין דזמנין דמשכחת סוגייא דלא כהלכתא. ושוב חקר לפי דברי התוס' שם איך לא נתעוררו פ"ק דערכין מסוגיית שבת הנז' ע"ש באורך ונעלמו ממנו דברי התוס' במנחות דף מ"ד ע"א שנתעוררו מסוגיות שבת הנז' וניחא להו דבעי למנקט אליבא דכולי עלמא וכן כתב הרשב"א בחידושיו לשבת בסוגיא הנז' וכ"כ הרב ברכת הזבח במנחות על דברי התוס' הנז' וכ"כ בס' בני חיי בסי' זה וכל זה נעלם מהרב הנז':

ב

אינו מברך על עשיית הציצית וכו' הרב מגן אברהם הוקשה לו מ"ש ציצית ממזוזה דאף דחובת הדר מברך כשקובע מזוזה בבית. ומתוך כך חידוש הוא שחידשה תורה דיליה לברך ברכות מחודשות ע"ש באורך . וזו היא שקשה לחדש ברכה שלא נזכרה בש"ס ובפוסקים. וק"ק על הרב בני חיי בהלכות מזוזה שהביא דברי הרב מגן אברהם עיין שם:

וחזיתיה להרב יד אהרן תריץ יתיב דכתיבת המזוזה היינו בעשיית ציצית וקביעותה בלבישת טלית ודחה דברי הרב מגן אברהם עש"ב ואין זה מספיק דהרי מזוזה חובת הדר וכשיכנס לדור דומה למתעטף בציצית והו"ל לברך כשידור ולא על קביעותה בבית כי טויית הציצית ושזירתו דומה לכתיבת המזוזה וקביעות חוטי הציצית בבגד הוא בקביעות המזוזה בבית ולבישת הטלית בציצית דומה לבא לדור בבית שנקבע בו מזוזה והדרא חקירת הרב מגן אברהם למקומה דאמאי מברך בקביעות המזוזה בבית הו"ל לברך כשידור:

אכן נראה דהחילוק ברור דבשלמא בציצית דבגמר הדבר דהיינו בלבישת ציצית אדם מתעסק בגוף המצוה ומתעטף בו שבקוה לברכה עד התכלית האחרון כיון דגם בגומרו של דבר והיה בהעטיף עסיק ואתי בגוף המצוה משא"כ במזוזה דגמר העסק במצוה הוא קביעותה ואחר זה לא נשאר שום עסק בה כשיבא לדור ולא רצו לקבוע הברכה מבלי התעסק במצוה לכן הם אמרו לברך בקביעותה דהוא סוף המעשה את העוסק אשר עסק בגוף המצוה דכשידור אף דבו בפרק הוא חובתו מ"מ תו לא עסיק בגוף המצוה אם המזוזה כבר מונחת וקבועה במקומה ואם בא לדור ועדיין לא קבע' דאף דחובת הדר היא ובארץ ישראל חייב מיד מ"מ לא איתרמי ליה בה שעתא ואחר שכבר נכנס לדור כשמוצאה וקובעה מברך בקביעותה שפיר וכן אם הבית יש בו מזוזה ויצא השוכר הראשון והניח' שם ובא רעהו השוכר השני וכבר יש שם מזוזה אף דבא לדור בבית שיש בו מזוזה אין לשוכר שני מקום לברך דהוא לא נתעסק בה כלל וכבר בירך השוכר שלפניו שנתעסק בה וקבעה אף דהשני שפיר מקיים המצוה שדר בבית שיש בו מזוזה ואיהו לא עביד מידי לכן קבעו הברכה בעת קביעותה דהוא גמר עשיית המצוה:

וכל זה מבואר בלשון הזהב של הרמב"ם פי"א דברכות דין ח' שכתב וז"ל כל מצוה שעשייתה גמר חיובה לברך בשעת עשייה וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הציווי האחרון כיצד העושה סוכה וכו' או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה וכו' מפני שיש אחר עשייתו ציווי אחר ואימתי מברך בשעת שישב בסוכה וכו' או כשיתעטף וכו' ובשעת קביעות מזוזה וכונתו שעושה ציווי האחרון בגוף המצוה כמו שכתבנו ודוק:

לפי מ"ש הרב תורת חסד סימן ג"ן דאין לברך בקובע מזוזה תוך שלשים נראה דמכ"ש שלא יקבע מזוזה קודם שיבא לדור בבית אלא תכף שבא לדור או אח"כ ומאחר שכן הוא דומה לציצית דמברך בעטיפה. ומדברי הרב מגן אברהם נראה קצת דפשיטא ליה דיכול לברך כשקובעה אף אם עדיין לא בא לדור בבית. וצריך להתישב בדבר:

סימן כ

א

דין א'. הלוקח טלית מצויצת וכו' עמ"ש הרב טורי זהב ועמ"ש עליו הרב מנחת יעקב כלל ל"ב ס"ק מ"ה וע"ש מה שה"ק מדין זה עמ"ש מהריי"מט י"ד סימן ג' דתגר בשלו אין להאמינו דלא מכסיף ולא מרע חזקתיה דאדרבא משתבח בנפשיה דמפליא ביהודאי וע"ש מאי דתריץ יתיב. וגם הרב אליה רבה דחה דברי הרב ט"ז:

ב

דין ב'. אין מוכרין וכו' אפילו לתגר ודלא כהרב ב"ח. וכבר הקשו עליו הרב מגן אברהם והרב יד אהרן. מדברי רש"י והרב יד אהרן לא זכר מדברי הרב מגן אברהם . וכן משמע קצת מפירוש רבינו גרשון מאור הגולה בכתיבת יד:

ג

לעכו"ם שמא וכו' מרן בבית יוסף הביא משם רבינו ירוחם אא"כ התיר ציציותיה וכתב דאתא לאשמועינן אף שיש נקבים וכו' ותמה עליו הרב אליה רבה דכן שנו חכמים בלשון הבריתא וכ"כ הרמב"ם וכבר קדמוהו הרב לחם חמודות והרב שיירי והרי"ף והרא"ש כתבוה ג"כ:

ד

מצא בשוק חוטי לבן שזורין ופסוקין פסולין לכ"ע ואם מצא ציצית עשוי כתקנו כשר דכולי האי לא טרח ובפרט שנראה במנין הכריכות והקשרים דהוא ציצית גמור ואף דנפל לא איתרע. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' כ"ח . ועיין בב"י ובאחרונים:

שיורי ברכה

[סימן כ. א

דין ב'. אין מוכרין וכו' לפנים כתבתי אפילו לתגר ודלא כהרב ב"ח וכו' ועתה ראיתי לרבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י שכתב וז"ל אין אדם רשאי למכור וכו' פי' דוקא להדיוט עכו"ם אבל לתגר דבעי לזבונה לישראל מותר עכ"ל עין רואה קרי בחיל כדברי הרב בית חדש ומעתה צריך לדחוק בדברי רגמ"ה ורש"י דלא לאשויי פלוגתא בי"ני מלכים רבוואתא קמאי :]

סימן כא

א
יכול לזרקן לאשפה וכו' זהו מדינא אבל לפי מ"ש בסמוך בדין ב' טליתות של מצוה אדם בודל וכו' כ"ש שיש ליזהר בציציות שלא לזרקן לאשפה ובמאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' ט"ו אות ד' בס"ד :

ב
דין ב'. אדם בודל עצמו מהן ואינו רוצה לקנח עצמו בהם ולא ליחד וכו' כן הנסחא במקצת ספרים והיא נסחא עיקרית ואמיתית וכמש"ל שם:

ג
דין ג'. הגהה. שלא לשכב וכו' עיין מה שהקשה הרב מגן אברהם על ראית רבינו האר"י זצ"ל ומה שתירץ הרב אליה רבה ומ"ש בעניותנו לעיל סימן ח' אות ז' בס"ד:

ד
מותר ליכנס בציצית לבית הכסא מרן בב"י הביא משם הרב הנמקי דאייתי ראיה ממ"ש במנחות דף מ"ג דרב יהודה מברך כל צפרא דלא שרי לגלימיה כולי יומא וכו' ע"ש וכתב בס' יד אהרן דאיכא למשדי נרגא כפי דעת הטור סי' א' ע"ש והיינו לפי פשטו כמו שהבין מרן בדעתו והחזיק הוא נר"ו על ידו בסי' ח' עיין בדבריו באורך שם וכאן וע"כ יאמרו המושלים ברא אגברא קרמית:

ח
דין ד'. שלא יגרור ציציותיו. טלית ארוך יכול לתחוב הציציות בחגורתו אשר במתניו כדי שלא יגררו הרב מהר"ם מזרחי וחד דעמיה בס' פרי הארץ ח"ג כ"י סי' א' והובאה תשובתו בס' דגול מרבבה דף קפ"א ומורו הרב זלה"ה בתשובה הובאה שם כתב דטפי עדיף לתוחבם בחגורתו מאחוריו:

סימן כב

א
דין א' קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו דלא גרע מכלים וכו' אבל אינו מברך על המצוה כיון דאינה באה מזמן לזמן. וה"ה שבוי שהיה כמה שנים בשביה ופדאוהו בפעם ראשונה שעולה לס"ת לא יברך שהחיינו מעין דוגמא ממ"ש הרב חוות יאיר סי' רל"ז על מי שהיה חולה מעיים זמן רב ולא הניח תפילין שלא יברך שהחיינו כשעלתה

בידו הברי״אה דלא חייש במעיה וחזר להניח תפילין. הרב מהרי״י אלגאזי בס' אמת ליעקב דף מ״ג ע״ב. ועיין תשובת הרמב״ם בס' פאר הדור הנדפס מחדש בסימן מ״ט:

ב

הגהה. מברך בשעת עיטוף ראשון. פי' שיברך ברכת שהחיינו וכן מטין דברי הרב אליה רבה ולא כהרב עולת תמיד והרב מקור חכמה:

סימן כג

א

דין א'. מכוסים וכו'. טלית קטן שלובש אין בו משום לעג המתים שהרי מכוסה הוא תפארת שמואל דף מ' ע״ד:

ב

ולא הועילו כו' עמ״ש הרב מגן אברהם ועיין בספר פרי הארץ ח"ג כ״י סימן א'. ובספר דגול מרבבה דף קפ״ה:

סימן כד

א

דין ג'. טוב להסתכל בציצית וכו' ויכוין כאלו יש בו תכלת דאותה ההארה לא נפסקה. הארי״י זצוק"ל:

ב

לעיל דין א'. כדי שיזכור המצות בכל רגע וכו' כי ציצית גימט' ת״ר וה' קשרים וח' חוטים י"ג עולה הכל תרי"ג כ״כ רש״י בפ' החומש וכתב עליו הרמב״ן בס' המצוות בריש שרש א' ואיני יודע אם אגדה היא ומ״מ אינה וכו' ע״ש וק״ק במה שנסתפק אם אגדה היא שהרי לא במקום אחד ולא בשתי מקומות אגדה זו והרי היא בבמדבר רבה ובתנחומא פ' קרח ובפסיקתא פ' שלח. וראיתי לו להרמב״ן בפירוש התורה שהביא דברי רש״י וכתב לא הבינותי זה שציצית בתורה חסר יו״ד ואין מנינו אלא תק״ץ וכו' ע״ש וק״ק שהרי בפסיקתא נרגשו מזה ואמרו דכתיב לציצית והלמ״ד השלימה חשבון ג' ציצית וכ״כ במדרש תנחומא כמ"ש הטור בשמו בסימן זה. הן אמת כי בתנחומא שבידינו לא מצאתי זה אבל כבר הרב מהר״ם די לונזאנו בשתי ידות דף מ"ה דעתה אינו נמצא (בתנחומא) [מדרש התנחומא] וזה שבידינו הוא הוא מדרש ילמדנו. גם הסמ״ג עשין כ״ו כתבו בשם

המדרש. וכן כתבו התוס' במנחות דף ל"ט ע"א אלא שכתבו כן מדנפשייהו ולא מטו בה ממדרש רז"ל:
ובזה ראיתי להרב מגילת ספר עשין כ"ו דף ח' ע"ג שתמה על הרא"ם שכתב זה בשם יש מפרשים ואינו נכון בעיני ע"ש וכבר קדמו הרב צידה לדרך ועיין בתומת ישרים בשו"ת מהר"ר תם סימן קע"ד ע"ש ודו"ק:

ג
וארבע כנפים וכו' עמ"ש בשו"ת שמש צדקה א"ח סימן כ"ב ועיין בעיקר דברי הרב קנה חכמה והם בדרך חכמה שלו דף מ"ה ע"ד ע"ש ודוק:

ד
דין ד'. ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה. זהו דעת הריב"ש סימן תפ"ו ודחה דברי רב נטרונאי ע"ש ודברי הפסיקתא פ' שלח נוטים לדברי רב נטרונאי ע"ש ובס' דברי אמת בקונט' דף נ"ט
ובתשובת הר"ש בן הרשב"ץ סימן כ"ו:

שיורי ברכה

[סימן כ"ד א']
דין ב' לאחוז הציצית וכו' קבלתי שיתפוס ב' ציציות שלפניו ויכרכם על קמיצה של שמאל וכשתמנה תיבות פרשת ציצית מן ויאמר באצנעותיך מן הגודל תגיע תיבת ציצית הראשון בקמיצה וכן וראיתם אותו תיבת אותו בקמיצה. מהרש"ל בים שלמה פ"ק דיבמות סוף סי' ג' ע"ש באורך. ורבינו האר"י זצ"ל כתב לאחוז ד' ציציות בין קמיצה לזרת וכן נהגו:]

סימן כה

א
דין א'. אחר שלבש טלית מצויץ יניח תפילין וכו' הרב כנ"הג כתב דמי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין דציצית קודם וכ"כ בשיירי גם כן. וכמה אחרונים חלקו עליו כמ"ש הרב יד אהרן ונוסף עוד הרב בית הלל י"ד סס"י רפ"ה והרב אליה רבה והרב בית דוד ובשו"ת שמש צדקה א"ח סי' ט"ו וט"ז הליץ קצת בעד הכנ"הג. ודברי האחרונים עיקר דתפילין קודמין אך אם מוצא תפילין בשאלה יקנה ציצית וכמ"ש האחרונים. ועמ"ש

הרא"ש פ' היה קורא סימן יו"ד ודוק וק"ק על הרב אליה רבה שהביאו [משם] הר"ד אבודרהם והוא מפורש בפסקי הרא"ש וגם הרד"א בשם הרא"ש אמרה:

ב

שמעלין בקדש וכו' מרן בב"י כתב בשם הרב הנמקי דציצית תדיר שנוהג בשבת וי"ט ומהר"ח אלפאנדרי בהגהת בני חיי העיר על זה דהוי"ל תדיר ומקודש והיא בעיא פ' כל התדיר ולא איפשיטא וכו' ויש לי הרהורי דברים על דברי קדשו כמ"ש לקמן סי' ן' בס"ד:

ג

והמניחין כיס התפילין והטלית וכו' אם הטלית של שבת היה מונח בכיס שנותן בו טלית חול והתפילין וטלית של שבת היה לעילא מכל נשאל הרב החסיד מהר"י מולכו בתשובותיו כ"י סי' פ"ג אם יכול להניח טלית של שבת וליקח טלית של חול או יש בזה אין מעבירין על המצות וצריך ללבוש טלית של שבת והרב ז"ל פתח בתשובה תחילה דאין בזה אין מעבירין על מצוות והביא ראיה מדברי התוס' דיומא דף ג"ל ע"א שכתבו דלא שייך אין מעבירין על המצוות אלא כי בעי למעבד תרווייהו שיש להקדים ההוא דפגע ברישא וכו' ע"ש וה"נ כיון שאינו רוצה ללבוש אלא טלית אחת לא שייך אין מעבירין על המצות. והדר תבריה לגזיזיה שהתוס' עצמם בפ"ק דמגילה דף ו' ע"ב דחו חילוק זה מכח ההיא סוגיא זהו תורף דבריו:

והנה היה מקום להעמיד ראיתו מדברי התוס' דיומא כי האף אמנם דהתוס' במגילה דחו חילוק זה מ"מ כיון דחזינן דהכי משני ביומא הכי נקיטינן דידוע דהתוספות דיומא הם ממהר"ם מרוטנבורק וכתבו הגהות מיי' פ"ח דחמץ ואנו אין לנו אלא דברי מהר"ם דהוא בתרא ע"ש ואף אנו נאמר דכיון דבתוס' יומא שחיברם מהר"ם איתיה לחילוק זה הכי קי"ל ולא כהתוס' דמגילה שדחאוהו דהא מהר"ם הוא בתרא וכבר ראה דברי הראשונים ועכ"ז הסכים לחילוק זה:

ועוד מן הדא שכתב מהרש"ל בים של שלמה ביבמות פ"ד סי' ל"ד שהתוספות של מסכתות גדולות עיקר נגד תוספות דמגילה ושאר מסכתות קטנות שיש קבלה שהתוס' דמסכתות גדולות חיברם רבינו אליעזר מטוך ע"ש והכא חזינן דבתוס' זבחים דף נ"א ע"ד ובתוספות מנחות דף ס"ד ע"ב כתבו חילוק זה כתוס' דיומא ומאחר שכן נקטינן כתוספות דזבחים ומנחות ויומא ולא משגחינן בתוספות מגילה:

ברם אכתי יש מקום לדחות ראית הרב הנז' לנ"ד ולומר דאין ראיה מחילוק התוס' הנז' שכונת התוס' לומר דאי לאו קרא דאשר פתח ה"א דאין מעבירין היינו דוקא כי בעי למעבד תרווייהו ולהכי אתא קרא דאשר פתח לגלות דאין מעבירין בכל גוונא אתמר

וכזה ראיתי שכתב בס' שיח יצחק שיטת יומא והיא נדפסה מקרוב דהאי קרא לא הוי אלא גילוי מילתא בעלמא דבהא נמי אמרינן אין מעבירין וכתב דבהא מתרצתא קושית הרב פנים מאירות על התוס' דזבחים ובהא ל"ק מה שהקשו התוס' פ"ק דמגילה על זה דהשתא דגלי קרא מהתם ילפינן בכל דוכתא דבהא נמי אין מעבירין עכ"ד וספר פנים מאירות כעת ליתיה גבאי ולפ"ז אדרבא שמעינן לנ"ד הפך מדברי הרב הנזכר דאף דלא בעי למעבד אלא חדא איתיה להאי דאין מעבירין:

אמנם רואה אני דאין כונת התוס' כמו שכתבנו דדבריהם לסלקא דעתין דוקא והמסקנא להפך דאמרינן אין מעבירין בכל גוונא וכמ"ש בספר הנז' שהרי בפסקי התוס' דזבחים ומנחות כתבו דאין מעבירין דוקא כשיש שתי מצות לפניו ע"ש וא"כ מוכח דכונת התוס' היא לפי האמת דדוקא התם דגלי קרא אשר פתח שמעינן יסוד מערבי אבל בעלמא הא דאין מעבירין אינו אלא כשיש שתי מצוות לפניו וא"כ קמה וגם נצבה ראית הרב הנז' לנ"ד מדברי התוס' דיומא וזבחים ומנחות דהכי הוא קושטא דמילתא דאין מעבירין אינו כי אם כשיש שתי מצוות לפניו:

אכן כי דייקינן פורתא נראה דאין ראיה מדברי התוס' הנז' שהרי במנחו' דף ס"ד אמרינן בש"ס דטעם דאין מביאין העומר אלא מן הקרוב הוי משום אין מעבירין על המצות ועל זה כתבו התוספות התירוץ הנז' וז"ל ומתרצים דלא שייך אין מעבירין על המצוות אלא כשיש שתי מצוות לפניו כגון דישון מזבח והמנורה או כגון מצוות קרנות שאין ידוע מהיכן יתחיל וכן בהך דשמעתין שנוטל מן הקרוב אבל לקבוע מקום אשפיכת שריים לא קבעו אהאי טעמא אי לאו דגלי קרא בהדיא עכ"ל ודבריהם צריכים ביאור דאי אין מעבירין אינו אלא כשיש שתי מצוות לפניו איך מתישבא ההיא שמעתא דקיהיב טעמא לעומר להביא מן הקרוב והרי התם ליכא אלא חדא מצוה וכן ראיתי בליקוטי מהר"ר בצלאל כ"י שהביא משם תוס' חיצוניות שכתבו וז"ל ותירץ הר"ש דלא אמרינן אין מעבירין אלא בשתי מצוות שהקודמת לידו תקדם אבל לקבוע מקום לא שייך וקשה משמעתין דהוי לקבוע מקום ואמרינן אין מעבירין ובמקום הקודם שימצא חייב לעשותה עכ"ל הרי דמקשו עלה מההיא דעומר ואיך התו' דידן דעלה קיימו משנו כי האי שינוי ולא עוד אלא שכתבו וכן בהך דשמעתין שנוטל מן קרוב:

לכן מוכרח לומר דכונת התוס' דידן בתירוץ זה אינו כדמשמע מפשט דבריהם דבחדא מצוה ליכא משום אין מעבירין אלא כל כונתם אינו למעט דלא מהני טעמא דאין מעבירין לקבוע מקום אבל כי לא הוי קביעות מקום אף דליכא אלא חדא מצוה כגון הבאת עומר איתיה לטעם אין מעבירין ומייתי מקרוב ואין זה קביעות מקום דהשתא הכא ביכר מקום

זה ולשנה אחרת יבכר במקום אחר ואין זה קביעות מקום ובכי האי אמרינן אין מעבירין. וכן נראה שהבין דבריהם בס' שיח יצחק וכתב דל"ק מההיא דמגילה ע"ש באורך אמור מעתה צ"ל דגם מ"ש בזבחים וביומא אף כי לא פורש בדבריהם ההיא דעומר כונתם כמו שביארו התוס' עצמם במנחות ובהכי ל"ק מהנהו דמגילה ועומר וכמ"ש בס' הנז' וילמד סתום מן המפורש ובהכי ל"ק מה שהקשה בריש ס' ארעא דרבנן על דברי התוס' דיומא הנז' מסוגיית פסחים דף ק"ה ע"ב דפריך דמי שאין לו אלא כוס אחד ליבדיל עליה ולא יניחנו עד לאחר המזון וכפי דברי התוס' הנז' דלא אמרו אין מעבירין אלא כי בעי למעבד תרוייהו הרי התם לית ליה אלא חד כסא ולא שייך אין מעבירין:

ולפום מאי דאמרן לק"מ דכל כונת התוס' אינו אלא למעט קביעו' מקום אבל כשאינו לקבוע מקום אף בחדא מצוה אמרינן אין מעה"מ כמתבאר מסוגיית מנחות ומדברי התוספות שם כמו שנאמר ובלא"ה לק"מ דסוגיית פסחים הנז' לאו משום אין מעבירין על המצוות אתינן עלה אלא מטעם חבינה מצוה בשעתה והא כדאיתא והא כדאיתא ובהכי ל"ק מה שהקשה על מהר"ץ אשכנזי שהשיג על תשובת הרדב"ז סי' י"ג עש"ב מסוגיית מנחות דף מ"ט כאשר יראה המעיין ועוד יש לדקדק בדברי הרב ארעא דרבנן הנז' שם ואין להאריך:

באופן כי לפי האמור חזר הדין דגם לפי דברי התוס' דיומא אמרינן אין מעבירין אף בחדא מצוה ולא מעטי אלא קביעות מקום וכפי זה היה מקום לומר בנ"ד דיש בכיס הזה טלית של שבת על הכל דאמרינן אין מעבירין ויתעטף בטלית של שבת דפגע ברישא:

אכן ראיתי להרב מהר"י מולכו הנז' דאתי עלה מטעמא אחרינא וז"ל נ"ל דכיון דזה הטלית הוא מובדל ומפורש ליום שבת ואין בדעתו ללבשו אלא מידי שבת בשבתו אין כאן עובר על המצוות דעד כאן לא אמרינן הכי אלא כשרוצה ללבוש שניהם אמרינן כל הבא לידו וקדם זכה אבל כאן שאין בדעתו ללבשו בחול אלא יום שבת אין כאן משום עובר על המצות וכן נ"ל לדקדק מדברי מהר"י קארו בש"ע סימן כ"ה דהנה בדין א' כתב והמניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחד צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה וכו' ובדין ב' כתב מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבה"כ ושם יתעטף בטלית גדול ומכאן נראה החילוק שאמרנו דאי לא אמאי הרב לא כתב בדין ב' דזה שמניח תפילין בביתו צריך ליזהר הפך ממ"ש בדין א' דהיינו דזה שאינו משים הטלית גדול בבית יזהר להניח למטה וכיס התפילין למעלה כדי שלא יהא עובר על המצות ואיך סתם דבריו ודרך הפוסק לבאר כל חילוקי הדינים אלא ודאי מדסתם משמע דס"ל החילוק שביארנו דכיון דאין רצונו

ללבשו עתה אלא עד לכתו לבה"כ ה"נ כיון דאין רצונו ללבשו אלא עד יום שבת אין כאן מיחוש וזה שכתב בש"ע דין ב' כתבו בבית יוסף בדרך נכונה וגם שם לא חילוק שיזהרו שיהיו התפילין למעלה וכו' ועדיין צריך ישוב בדבר עכ"ל והגם שהרב ז"ל לא החליט מאמרו וכתב דעדיין צריך ישוב אנכי הרואה שהרב מגן אברהם פשיטא ליה שכתב בס"ק ד' וז"ל ונ"ל דאעפ"י שבא הטלית גדול בידו קודם שהניח תפילין א"צ להתעטף בביתו כיון שאין דעתו ללבשו כאן וכו' עכ"ל והסכים עמו הרב אליה רבה ס"ק ה' וה"ה לנ"ד דמצי להניח טלית של שבת ולא ללבשו ויתעטף בטלית של חול וכמש"ל:

ד

דין ב'. מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין וכו' ראיתי להרב יד אהרן בריש הגהת ב"י שבזה רצה לישב לשון הזהר כי הנה מרן בב"י כתב משם ס' הזהר פ' במדבר לפרשא עליה פרישו דמצוה לבתר אתקשר קשרא דיחודא דאינהו תפלין וכת' ע"ז הרב יד אהרן וז"ל ובפ' ואתחנן אר"ש וכו' אנח תפילין וכו' ואתעטף בעיטוף דמצוה הכי מלשון זה משמע דתפילין קודמין לציצית בהנחתן וצ"ל דבפרשת ואתחנן מיירי כשיש לו טלית קטן תחת בגדיו ודוחק עכ"ל ולא נהירא דכפ"ז מ"ש בזהר פ' במדבר היינו כשאין לו טלית קטן והרי כתב רבינו האר"י זצ"ל דטלית קטן אין להסירו בשום זמן והי' טעמו על דרך הסוד ואיך אפשר שהזהר אייירי במי שאין לו טלית קטן. ותו שלפי דבריו יקשה על מ"ש מרן בב"י שהדרך הנכונה ללבוש טלית קטן ואח"כ יניח תפילין ואז יבא לבית הכנסת ויתעטף בטלית גדול ובזה יצא י"ח רשב"י וכו' וכן פסק כאן בדין זה והרי רשב"י פ' ואתחנן מיירי ביש לו טלית קטן ואפ"ה קאמר להתעטף בטלית גדול קודם צאתו מהבית:

הן אמת דבלאו הכי לפי מ"ש האר"י דטלית קטן אין להסירו כנז' דברי מרן בב"י כמ"ש בדרך נכונה הנז' וגם מ"ש לעיל משם גדולי מקובלי ספרד אינם מכוונים דודאי הרשב"י מיירי ביש לו טלית קטן כי כך המדה עד"ה שלא להסירו ואפ"ה כתב להתעטף בטלית גדול ולהניח תפילין ולבא לבית הכנסת. וכזה ראיתי אחר החיפוש להרב המקובל מהר"י צמח בהגהותיו כ"י שכתב בדין זה וז"ל מהרב ז"ל. צריך ללבוש הטלית קודם התפילין כי הטלית הוא מציאות המקיף ואח"כ באים התפילין שהם הפנימיים. צמח. נודע שאין להסיר הטלית קטן בשום זמן וכו' וכן צ"ל שיהיה רשב"י נוהג ענין זה ולכן אין הכרע מדברי רשב"י שמה שמדבר בטלית גדול הבינו שהוא טלית קטן וכפי מנהג הרב כך בודאי הוא סדר הזהר והמעיין יחקור בזהר וימצא עכ"ל הרי מבואר כמ"ש שכתב הרב הנז' שדין זה שכתב מרן היינו לפי מה שהבינו דמ"ש בזהר להתעטף ואחר כך להניח

תפילין וגם לבא עם ציצית ותפילין לבית הכנסת היינו טלית קטן. אך לדברי האר״י כונת הזהר על טלית גדול:

ומ״מ אין זה מן הדקדוק על מרן כי בימיו עדיין לא נתגלית חכמת האר״י. אבל לפי מ״ש בספר יד אהרן שמהזהר מוכרח דמ״ש בפ' ואתחנן היינו כשיש לו טלית קטן וכו' יקשה קצת על מרן דמהזהר עצמו משמע שצריך להתעטף בטלית גדול ולבא לבה"כ מעוטף אף שיש לו טלית קטן כמדובר. ותו ק״ק על ספר יד אהרן דאמאי הרחיק את עדיו והביא מהזהר פ' ואתחנן הו״ל לדקדק ממ״ש פרשת במדבר גופי' לבתר דקם על לבי כנישתא מעטר בטוטפי אתכסי בכסויא דציצית ע״ש דהרי הזכיר טוטפי מקמי ציצית. אמנם ראיתי למר זקננו הרב החסיד מהר"א אזולאי זצ״ל בפי' הזהר כ״י שכתב דמ״ש הזהר פ' במדבר מעטר בטוטפי אתכסי וכו' וכן מ״ש פ' ואתחנן אנח תפילין וכו' ואתעטף וכו' לאו דוקא דלא נחית בלשונות הנז' לסדר הנחתן ומ״ש בתר הכי פ' במדבר הוא העיקר [זה הוא תורף דבריו] ומטי בה משם [מהר״ם קורדיבירו] זצ״ל:

הגם הלום ראיתי בש"ות הרדב"ז כ״י סי' שני אלפים ר"ס שנשאל על זה ציצית ותפילין איזה מהם קודם והשיב ראיתי בזהר שתי הסברות ומה שעלה בידי אחד העיון דמי שאינו לובש טלית קטן ראוי לו להקדים מצות ציצית ואח״כ תפילין ומי שרגיל בטלית קטן תחת מלבושיו ראוי לו להקדי׳ טלית קטן ואח״כ התפילין ואח״כ טלית גדול וכן נוהגים קצת בצפת ויפה נוהגים לפי הסוד ויש סמך ממ״ש נמקי יוסף עכ״ד ודבריו הם כדברי מרן ומ״ש שיש בזהר השני סברות כבר נתבאר שאין בזהר אלא סברא אחת כמ"ש הרמ״ק [ועמ"ש הרדב״ז בתשובותיו המודפסות סי' רמ״ד וכו']:

ה

דין ה'. הגהה. וי"א לברך על של ראש על מצות וכו' וכ״כ רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ״י סי׳ קל"ו ודחה דברי הרי״ף וקיים דברי בה״ג והכריח הדבר מהש״ס וכתב שכך מצא להרב עמרם גאון ולמהר״א ממיץ ולרבינו שלמה בן היתוס משם רבינו גרשון מאור הגולה עכ״ד וכן ראיתי בפירוש רבינו גרשום מאור הגולה כ״י פרק הקומץ וכן ראיתי בהלכות ראש השנה להרא״ה כ״י שכתב שגאונים ראשונים כתבו כב״הג וכן הוא בשאלתות והרבה מחכמי הדור הכריעו כב״הג וכן נהגו כל חכמי צרפת עכ״ל ועמ"ש הרב הלק"ט ח״א סי׳ נ"ד:

ו

על מצות תפילין וכו' עמ״ש הרב מגן אברהם ס״ק ט' ופוק חזי מאי' דכתיבנא בעניותין על דבריו בספרי הקטן שער יוסף דף כ״ו ע״ג בס״ד:

ז
דין ו'. אם פגע בשל ראשו תחילה וכו' עיין מ"ש הרדב"ז סימן תקכ"ט:

ח
דין ט'. דאסור להפסיק בדבור בין תפלה של יד וכו' וה"ה דאסור להפסיק בין תפלה של יד של סדר רבינו תם לשל ראש למי שנוהג להניחם אף שאין מברך על של ר"ת ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ט"ז ובשו"ת דרכי נועם סי' ג' ובשו"ת דבר שמואל סי' קמ"ב ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לקמן סי' ל"א אות ד' בס"ד:

ט
דין י"א. אחר שיקשר של יד על הזרוע וכו' כתבו משם הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח שהרב מהר"ר שמואל ויטאל העיר שאביו מהרח"ו זצ"ל כשהיה עובר הרצועה בזרועו היה מהדק היטב וקושר היו"ד עם התפלה וממשיך הרצועה אצל הזרוע לעשות הכריכות אבל בקבורת לא עשה שום כריכה כלל ואמר מהרח"ו שכך נהג רבינו האר"י זצ"ל ומהר"י צמח הוכיח כן מדברי הפוסקים ומדברי קבלה. וכך נהגנו. ועמ"ש הרשב"ץ ח"ג בתשו' סי' קי"ח:

יוד
קודם שיכרוך הרצוע' סביב הזרוע וכו' אבל הרד"בז בתשו' סימן תרכ"ג כתב דיש לכרוך סביב הזרוע קודם של ראש ע"ש וכ"כ משם האר"י וצ"ל וכך נתפשט המנהג בארץ ישראל:

יא
דין י"ג. וביום ר"ח וכו' קודם תפלת מוסף. כתב הר' החסיד מר זקנינו מהר"א אזולאי זצ"ל בהגהותיו כ"י כפי דרך האר"י זלה"ה יש סוד נשגב בזה וצריך שלא יחלוץ אותם אלא אחר קדיש תתקבל ובחול אין לסלקם עד אחר עלינו לשבח וטעמו נסתר ונגלה לבעליו וכן ראוי לנהוג גם מי שאינו יודע הטעם כי מצוות האלהיות פועלות בסגולה ועושות רושם למעלה אף שנעשות בלתי הכונה הפרטית רק שצריך לכוין הכונה הכללית שיכוין המניח והעושה המצוה שעושה המעשה הזה לקיים מצות אלהיו עכ"ל ומכאן אזהרה לדקדק בכל מעשה המצות שיהיו כסדרן וכמשפטן אף כי אין אתנו יודע רמזיהם וסודותיהם:

שיורי ברכה

סימן כ"ה. א'

דין ה' ויברך להניח תפילין וכו' שמעתי בשם מהר"ם שמברכין להניח דכתיב להניח ברכה אל ביתך וכיון שאין בה אלא בית אחת מברך להניח אבל בראש שיש ד' בתים יש לברך על מצות וכמה אני מצטער על שבוש גדול שנתפרסם בכל ארצות אלו ובכל החיבורים שמברך על מצות וזה שבוש גדול שצריך לברך במצות תפילין וכן מצאתי תשובה מכתיבת הגאונים וכן מצאתי בכל גמרות קטלוניא ואולי ט"ס נפל בכל החיבורים. אך רבינו תם כתב בהדיא דבשל יד מברך להניח דהוי התחלת מצוה ועל של ראש מברך בעל לפי שהיא גמר המצוה וזה אי אפשר בשום פנים דהתינח מי שיש לו שני תפילין אבל מי שאין לו אלא תפילין של ראש אמאי מברניכן בעל דעכשיו אינה גמר כי אם התחלה והאמת יורה דרכו. רבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ"י שער ט' והוא האריך בזה וזה שכתבתי הוא תורף וקיצור דבריו ז"ל:

וגברא רבא חזינא ותיובתא ותיוהא חזינא דמה שהקי' על ר"ת לק"מ דכיון דרוב' דרובא אית להו תרתי א"כ תפלה של ראש הוי גמר לרוב מניחי תפילין דיש להם שנים ואמטו להכי תיקון על של ראש בעל שהיא גמר מצוה כמ"ש ר"ת ולמיעוטא דמיעוטא כי אזלת יד ואין להם אלא של ראש לא חיישינן דגם ר"מ דחייש למיעוטא מ"מ לא חייש למיעוטא דמיעוטא ולא עוד אלא כי זה עצמו דאין לו של יד לימים עוד יהיה לו והוא דרך אקראי מיעוטא דמיעוטא ומשום הכי לא תיקון נסח ברכה אחרת בשביל זה ותמיד על של ראש מברכין על מצות דכיון דע"ל ע"ל. ואחר זמן ראיתי שכ"כ הרמ"ע באלפסי זוטא פ"ק דפסחים וז"ל ולא ראו לשנות המטבע למי שאין לו אלא טוטפת לבד דמיעוטא דלא שכיח הוא עכ"ל. ותו חזה הוית להרב הנז' יצא לטעון והאריך לפי דעות הראשונים בטעמיהם ללשון הברכה בעל דלא יצדק על תפילין של ראש על מצות. ומבלי שנטפל עצמינו הדק היטב בסדר המערכה שהערין אמינא דהרב הנז' מדויל ידיה משתלים דהרב עצמו בנעילת שער ט' כתב וז"ל וקבלתי מפי החכם ר' יהודה נר"ו שקבל מפי אביו הרשב"א ברצלוני ז"ל שאין לך שום כלל מזה הענין בעולם שאין בו כמה פקפוקי' וכמה קושיות ואין א' מהם עולה כהוגן הלכך אין לנו לטרוח ולדקדק אחר הכללים אלא הברכה שתקנו לנו רבותינו בעל מברכין בעל והברכה שתקנו בלמ"ד אין מברכין אלא בלמ"ד וג"כ הנהו כללי דכייל על איזה מצוה חייב אדם לברך ועל איזה מצוה פטור אדם מלברך כלם הם אבני תהו על אבני בהו אלא באותה מצוה שידענו שתיקנו לנו רבותינו לברך מברכינן ועל מצוה שלא תקנו ברכה לא מברכינן עכ"ל ומעתה כיון שר"ת כתב

ודאי דמברכין על מצות וכך ראינו נסחת הרמב"ם דדייק טפי בנסחי דווקני עתיקי וכן שאר מחברים אין לנו לפקפק מצד הכללים והנהו נסחי דחזנהו דכתיב ב מצות אינהו נינהו נסחי דלא מכוונין. **ב** הגהה. על מצות תפילין וכו' עמ"ש בשו"ת שאלת יעב"ץ סי' קמ"ג. **ג** דין ו'. אם פגע בשל ראש וכו' מי שלבש תפילין של ראש קודם אין צריך לסלקה אלא ילבש של יד ודלא כהלק"ט שאלת יעבץ סי' קכ"ה ועמ"ש לפנים סי' כ"ו אות א'):

סימן כו

א

אם יש לו שתיהן ויש לו שוס אונס וכו'. אם לא הניח אלא (אחה) [אחת] מהן אעפ"י ששתיהן בידו ולא היה לו שום אונס יצא ידי אותת מצוה שקיים אבל ודאי שאסור להניח תפילין של ראש קודם של יד וכ"ש לבטל שום אחת מהן אם לא מפני האונס עכ"ל מרן בבית יוסף ומכאן הוכיח הרב המובהק החסיד כמהר"ר יעקב מולכו מרבנן קשישאי בדורו' שלפנינו אשר בעיר קדשנו ירושלים תו' דמי ששכח ולבש תפלה של ראש קודם שילבש תפלה של יד אין צריך להסירה כיון דיצא ידי מצותה כ"כ בתשובותיו כ"י סי' פ"ה ועמ"ש הרב מהר"י חאגי"ז בש"ות הלכות קטנות:

ב

מי שהולך בין העכו"ם ומלעיגין אם יניח תפילין של ראש יכול להניח של יד לבדו הרב מהר"י מולנו הנזכר בתשו' כ"י סי' פ"א ולי נראה דאין לו לבטל מצותו מפני לעג השאננים ומיהו ישתדל לכסותם בטלית שלא יראום:

סימן ז"ך

א

דין ד'. לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו וכו' כתבו האחרונים משם הרב שני לוחות הברית לרחוץ מקום הנחת תפילין. ופשוט שהנוהגים כן צריכים לנגב המקום היטב אי משום כבוד תפילין ואי משום שהמים אפשר שהם מפסיקין ובעינן שהתפילין יהיו על בשרו ממש דומיא דבגדי כהונה כמ"ש הרא"ש. וכתב הרב משנה למלך בה' עבודת יום הכפורים פ' שני גבי עלה ונסתפג דמה שהיה מסתפג משום המים דלא גרע מרוח דבעי רבא בזבחים דף י"ט נכנסה לו רוח בבגדו מהו על בשרו בעינן והא ליכא או דילמא דרך לבישה בכך ופסקו הרמב"ם וכו' עש"ב וכפי דבריו למאי דקי"ל כהרא"ש דתפלין כבגדי כהונה ה"ה שלא יהיה שם מים דלא גרע מרוח:

אמנם שמעתי מקשים על הרב משי״ל דהרי בסוף תמיד נשחט אמרו דשבח הוא לכהנים ללכת בדם ופריך והא קא חיית ומשני לח הוא ואינו חוצץ וא״כ איך כתב הרב דהמים חייצי. ואני אומר דהתם בזבחים דבעי רבא ברוח לא מטעם חציצה אתי עלה אלא משום דכתיב על בשרו וכונת בעיית רבא מי נימא דהא דכתב רחמנא על בשרו לא אתא אלא שלא יהא דבר חוצץ וא״כ כל מידי דלא חיית בעלמא ה״ה הכא בכהן לית לן בה או דילמא דמעל בשרו שמעינן דלא זו בלבד שאין דבר חוצץ אלא צריך שיהיה הבגד על בשרו ממש בא מידי דבעלמא לא חיית הכא איכא קפידא כגון מים ורוח דאף דלא חייצי ס״ס אין הבגד על בשרו ממש דהני מבדילין הבגד מעל בשרו וכמו שכתב רש״י שם בזבחים נכנסה לו רוח בבגדו והבדילתו מעל בשרו בשעת עבודה וכפ"ז שפיר כתב הרב מש"ל. תדע דאי לא תיקשי לרבא מאי בעי ברוח והא אפילו דם לא חיית כיון דלח הוא אלא ודאי כדאמרן דבעיית רבא הוא אף במידי דלא חיית כיון דהכא כתיב על בשרו ויש במשמע שיהיה הבגד דוקא על בשרו. ויש לדחות. אלא דכפ״ז ק״ק אמאי לא פשיט מדתנן עלה ונסתפג אלמא אפילו מים דלא חייצי הוה בעי להסתפג וכמ״ש הרב משי״ל וה״ה רוח. ואפשר לומר דפשיטא ליה לרבא דאף דבר שאינו חוצץ כעי״ן המים והדם שהם לחים אפי״ה מפסיקין לבגדי כהונה דעל בשרו כתיב וכדתנן עלה ונסתפג כי קא מיבעיא ליה ברוח שאין בו ממש ולפום הא דאמרן יש לפרש צדדי הבעיא באופן זה מי נימא דכיון דדם ומים לא קרינן בעודם בו על בשרו אף הן רוח כיוצא בהם או דילמא שאני מים ודם דמיהוה הוה בהו קצת ממשו׳ אבל רוח דליכא מידי לא מפסיק ועל בשרו קרינן ביה כי כן ארחות הבגדים רוח עברה וינטלם וינשאם. ודוק:

ב

לא שנא של ראש וכו׳ עיין להרשב״ץ בתשובה ח״א סי׳ ל׳ ועמ״ש מהר״ם ן׳ חביב בס׳ תוספת יום הכפורים דף כ״ט ע״ג:

ג

דין ה׳. על הכובע הדק וכו׳ מי שיש לו נתק בראשו וזימנין דניזוק וגם מתלכלכין טוב שיניחם על הכובע הדק. מהר״ם אמאדלייו בס׳ דבר משה חלק א׳ א״ח סימן ז׳:

ד

דין י״א. ולא יתהפכו וכו׳. כתב הרא״ש תשובת גאון מאן דהפיך רציעה של יד או של ראש מחייב למיתב בתענית דפושע הוא. וכתב הרב מעדני מלך ני״ל שבכונה ורצון הפך אותה וכמה דמסיק דפושע הוא. והרב שיירי כנסת הגדולה חד״ד ותימ״א ואקשי ליה מהש״ס. (יודיע דרכיו כי ס׳ אליה רבה לא הוה בידיה אלא לפרקים.)

והנה מקרוב בא לידי ס' אליה רבה הנדפס מחדש והיה בידי ימים אחדים והן כל יקר ראתה עיני אשר קריתי לי בכמה מקומות ובו בפרק כתבינן בעניותין ושקלינן וטרינן בדברי קדשו כדכתיבנא כל דבר במקומו וכעת אינו בידי ס' אליה רבה אך זכורני כי תירץ לקושית הרב שיירי ודקדק מרבינו ירוחם דלא כהרב מעדני מלך עש"ב. ואני מצאתי בתשובות הגאונים כ"י סי' רפ"ב שכתוב וז"ל מאן דהפך רצועה של יד או של ראש מחייב למיתב בתענית משום דהוי"ל כפושע שהי"ל לתקנה בשעת הנחתן שהמצוה צריך אדם לכוין דעתו לעשותה וכ"ש תפלין שדברי קדושה הן וכיון שעשאן שלא כמצותן צריך תענית עכ"ל ומהא משמע דאפילו בשוגג ודלא כהרב מעדני מלך. ועוד בה נשמיעיניה מן הדא דאף אם נתהפכה בשעת הנחה אם תקנה תכף לא מיקרי פושע וכמו שדקדק הרב אליה רבה מדברי רבינו ירוחם. גם משמע קצת כמ"ש מרן בב"י משם מהר"י אבוהב דלא קפדינן אלא בשעת הנחה ודוק.

ה

הגהה. ובשל יד אין להקפיד וכו'. הרב הלבוש כתב תפילין של יד יהיו מכוסין בבגדו דכתיב לך לאות וכו' וכתב עליו מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י ונ"ל דמשום הכי נהגו מדקדקים להאפיל בטלית על הזרוע בשעת הנחת תפילין של יד וכן ראוי לנהוג עפ"י קבלת האר"י זלה"ה גם תפלה של ראש צריך לכסותה עפ"י דרכו וכתבתי טעמו בס' מעשה חושב עכ"ל:

ו

מרן בב"י בסוף סי' זה מייתי פלוגתא דרבינו אליהו ור"ת אם צריך לעשות קשר של תפילין בכל יום ובספר בית יהודה ח"ב סי' ע"ה האריך הרחיב בשקלא וטריא בראיותיהם וישוביהם. וכבר נהגו כל העולם כרבינו תם דהקשירה היינו שמהדקו היטב סביב ראשו. ולא כמו שנהגו קצת שרצועות הראש מניחין אותם יחד על גב הראש אלא צריך להרחיב הרצועות ולפותחן להניחן סביב ראשו וכ"כ הרב גן המלך סי' קנ"ג והרב בית דוד סי' י"ג עש"ב:

שיורי ברכה

סימן ז"ך. א

דין ט'. מקום הנחת תפלה של ראש וכו'. יניח קציצה של ראש מיישבת ומושכבת על הראש ומהתחלת עיקרי שער הפדחת יניח התיתורא. הרב מהר"י אירגז בש"ות דברי יוסף סי' ס"ג ודלא כמהרא"ה בגן המלך סי' קנ"ג.

ב
דין י״א ולא יתהפכו וכו׳. ההוא דהוה יתיב בתעניתא על דאתהפיכי ליה רצועה דתפילין ה"ט משום דנוייהן לבר פירוש צד השחור וכד אתהפיכא ליה לא עביד מידי והוי ברכה לבטלה. אחד קדוש מרבוואתא קמאי בקובץ ישן נושן כ״י.]

סימן כח

א
דין ב׳. יניח בתיק של ראש וכו׳ נהגו שיהיה התיק צר. הרשב״ץ בתשובה ח״ג סי׳ כ״ו. ועמ״ש האחרונים. ומנהגנו כמ״ש הרב מג״א שהכיס רחב ומונחין זא״ב:

ב
הכיס יהיה טפח על טפח הרשב״ץ בתשובה הנז׳ וע״ש דכתב שתי סברות בשיעור טפח:

שיורי ברכה

סימן כ״ח. א׳
[דין ב׳. יניח בתיק וכו׳ יגלול הרצועות סביב התפילין דומיא דמטפחת ס״ת. רוקח סי׳ נ״ו ועמ"ש בספר אליה רבה לקמן סי׳ קע״ז ס״ק ו׳:

שיורי ברכה

סימן כ"ט . א׳
אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין וכו' הטור הביא משם רבינו האיי דאי בעי לברוכי הוא יברך ותמה עליו דכיון דאינו חייב לברך הוי ברכה לבטלה. והר״ן בחידושי נדה פרק בא סימן דף נ״א כתב דלבני מערבא בכל המצות שיש להם גמר היו מברכין ודלא כר״ת ובסוף דבריו כתב וז״ל וכתב רבינו האיי גאון דלא נהיגי במתיבתא כבני מערבה ומיהו אי בעי אינש למעבד כוותייה שפיר דמי עכ״ל. וקרוב לזה כתב רבינו אשר בר חיים בספר הפרדס כ״י משם רבינו האיי ע״ש שער ט'. והכי חזינא בשו״ת הגאונים כ"י תשובה לרבינו האיי גאון. ומזה מבואר דעיקרן של דברים כמ״ש מרן בב״י בסוף דבריו אך מה שצדד מרן שם בתחילה אין כן כונת רבי' האיי ודוק היטב כי קצרתי. ועיין במרדכי סוף פ' כיצד מברכין]:

סימן ל

א

דין ב'. אסור להניח תפילין בלילה וכו'. הרמב"ם זל פ"ד כתב כל המניח תפילין לכתחילה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החקה הזאת מימים ימימה וכתב מרן בכ"מ דהוי פלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן במניח תפילין משתשקע החמה במנחות סוף פרק הקומץ דר' אלעזר סבר עובר בעשה קסבר השמר דעשה עשה השמר דלאו לאו ור' יוחנן סבר עובר בלאו דהשמר דעשה נמי לאו הוא ופסק כר' יוחנן עכ"ד. וראיתי לגדול הדור מהרר"ח אלפאנדארי בס' דרך הקדש דף י"א רמי ומקשי מדברי הרמב"ם הללו על דברי הרב מהרי"מט והרב כנ"הג דקשיא להו עמ"ש הרמב"ם פ"ח דבית הבחירה דשמירת המקדש גם ביטלוה עברו בלא תעשה שנאמר ושמרו את משמרת הקדש ולשון שמירה אזהרה הוא ותהי עלה ברב כנ"הג בהגהותיו דבעלמא השמר מובן אזהרה אבל ושמרתם את הקדש אין כאן שום מניעה והאריך בזה והרב מהרי"מט קשיתיה בסגנון זה דהשמר דעשה עשה השמר דלאו לאו וכתבו התוס' דהשמר בנגע צרעת הוי לאו משום דענינו לא תקוץ ותמה עליהם מהר"ח אלפאנדרי בשילהי הקומץ פליגי ר' אלעזר ור' יוחנן אקרא ושמרת את החקה הזאת אי הוי עשה אי הוי לאו דמר סבר השמר דעשה עשה ומר סבר השמר דעשה נמי לאו היא והלכת' כר' יוחנן וכמ"ש התוס' פ' בתרא דיומא אמאי דפריך אימא השמר במצות עינוי ומשני השמר דעשה רבה וכתבו התוס' דמשני הכי משום דר"ל הוא מאריה דשמעתא וכ"כ ערמב"ם פ"ד דתפילין דמניח תפילין אחר שקיעת כחמה עובר בל"ת שנאמר ושמרת את החקה וא"כ הרמב"ם אזיל לשיטתיה דהשמר במקדש נמי לאו הוא עכ"ד.

ואיברא דמדברי התוס' דיומא שהביא הרב משמע כוותיה אמנם זאת מצאנו להתוס' בשבת דף קל"ב ע"ב גבי צרעת עשה ל"ת שכתבו השמר היינו לאו ולעשות היינו עשה ואע"ג דאמר בסוף הקומץ השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה מ"מ לאו מ"ע הוא אלא ל"ת דאמר רחמנא הזהר פן תקוץ בהרת עכ"ל וצריך להבין מאי קשיא להו מדאמרינן השמר דעשה עשה בפשיטות הרי זוהי סברת ר' אלעזר אבל אנן קי"ל כר' יוחנן דהשמר דעשה נמי לאו הוא וכדמשמע מדברי התוספות דיומא הנז':

וזה חזיתי להתוס' פ"ק דראש השנה דף ו' ע"א ד"ה תשחור זו מל"ת שכתבו וז"ל ולר"י דאמר בסוף הקומץ וכו' ההיא דפסח ומילה מ"ע על כרחין דלא כר' עקיבא וההיא דר"ל דיומא לא קיימא ומיהו לא יתכן כלל לאוקומה דלא כר' עקיבא דמשנה היא פ"ק דכריתות וסוגיא דשמעתא משמע בגמ' דאתיא כר"ע וכו' וצריך לחלק בההיא דר' יוחנן

דלא דמיא לשאר השמר דעשה עכ"ל והכא התוס' רמזו לנו דצריך לחלק ביניהם וסתמו דבריהם. אבל הרואה יראה כי דבר מבואר בדברי התוס' בעירובין דף צ"ו ע"ה דאמרי' התם דתנן פ"ק דכריתות הפסח והמילה מ"ע ולר"ע דאמר ושמרת את החקה לפסח לאו נמי איכא ומשני אפילו תימא ר"ע השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה וכתבו התוס' וז"ל השמר דעשה עשה ואפי' ר' יוחנן דאמר בהקומץ השמר דעשה לאו נמי הוא ולהכי דמניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בלאו מודה הוא שאם לא הניח ביום שאינו לוקה דלענין הנחת היום השמר דעשה עשה כמו לענין עשיית פסח וכו' הדוקא לענין הנחת תפילין בלילה קאמר ר"י דלאו הוא דהוי כמו השמר בנגע הצרעת וכו' עכ"ל ובהגלות נגלות דברי התוס' הללו הם נוחים דברי התוס' דשבת הנז' דאפי' לר"י לענין הנחת תפילין ביום אינו עובר בלאו והשמר דעשה עשה דדוקא במניח תפילין בלילה קאמר ר' יוחנן דעובר בלאו ולזה כתבו בפשיטות דאמרינן פ' הקומץ השמר דעשה עשה. ולפ"ז אתי שפיר אותה שאמרו פ' בתרא דיומא דאי הוה כתיב השמר במצות עינוי הוי עשה והשמר דעשה עשה דאתיא ככ"ע דלר"י נמי אם לא הניח תפילין ביום אינו עובר בלאו דהשמר דעשה עשה וכמ"ש התוס' בעירובין ולא צריכנא למאי דמשני התוספות דאליבא דר"ל דהוא מאריה דשמעתא משני אלא אתיא ככ"ע. והקרוב אלי דזה רמזו התוס' פ"ק דר"ה וצריך לחלק בהדיא דרבי יוחנן דלא דמי לשאר השמר דעשה וכונתם כמו שביארו בעירובין:

ולמדנו מדברי התוספות דפ"ק דר"ה ששיטה זו נראית מוכרחת מכח ההיא דכריתות דמתני' אתיא כר"ע ותנן דפסח מ"ע ולר"ע ושמרת את החקה בפסח איירי ואיכא לאו נמי ולכן צריכים אנו לומר דר' יוחנן לא קאמר דהשמר דעשה לאו אלא כההוא עשה דמשמע מיניה שלא להניח תפילין בלילה ולכך הוי לאו לענין זה הדבר האמור ועתה יגדל נא כח הכרח זה דבריש כריתות שם אתה מוצא דר' יוחנן גופיה קאמר דתנא דכריתות ר' עקיבא:

והרב באר שבע שם הקשה הך קושיא דהיכי תני' הפסח מ"ע והכתיב ושמרת לר"ע והוי לאו ותירץ כמ"ש התוס' בעירובין והקשה דא"כ מאי דוחקין פ' המוצא תפילין לאוקומיה כר"ע מכח דסבר השמר דעשה עשה אפילו תימא דסבר השמר דעשה לאו שפיר מתוקמא כר"ע מכח חילוק התוס' וצ"ע עכ"ד ואפשר דמאי דאמרינן התם בעירובין ופ' בתרא דיומא השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה הכונה לפי שיטה הזו השמר דלאו ר"ל כשיש בכללו לאו כגון ושמרת למאן דמוקי ליה בתפילין דמשמע שלא יניח תפילין בלילה וכגון השמר בנגע צרעת הוי לאו השמר דעשה כגון שאין בו אלא

עשה פשוט עשה. ומיהו מדברי התוס' שם בעירובין משמע דלא מפרשי הכי אלא השמר דלאו פירושו כגון השמר לך פן תכרות:

ומ"מ לפי שיטה הנז' עלה בידינו דעשה פשוט דאין בכללו לאו כגון ושמרת לר"ע דאוקמיה בפסח הוי עשה ואינו לאו וכמ"ש התוס' במותב תלתא בשבת ועירובין וראש השנה. והגם דמהתוס' פרק בתרא דיומא לא משמע כן כמבואר ידעי רבנן דתוספות דיומא הם ממהר"ם וכדכתיבנא בעניותין בדוכתי אחריני וליכא למירמא תוספות הדדי ולפום ריהטא נראה דהשיטה הנז' מוכרח לאומרה בעד הרמב"ם כי הנה מוכח דהרמב"ם פוסק כר"ע דושמרת את החקה בפסח מיירי וכר' עקיבא ומ"ש בדין זה דהוינן ביה דזמן הנחת תפילין שיום ולא בלילה שנאמ' מימים ימימה חוקה זו היא מצות תפילין ומי למניחם אחר שקיעת החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת כבר למדנו הועיל הרב המבי"ט בקרית ספר דהוי אסמכתא והגם דמדברי מרן בכסף משנה מוכח איפנא כבר הרמ"ע מפאנו סי' ק"ח תמה על מרן ובהסכמה עלה כדברי הרב קרית ספר ויש להכריח סברת הרב קרית ספר שכתב שהרמב"ם פסק כרבי עקיבא דעין רואה דהרמב"ם לא מנה במנין המצוות לאו זה דושמרת את החקה וכפי דעת מרן שסבר הד"מ דלילה לאו זמן תפילין דלא כר' עקיבא הדבר קשה דאמאי לא מנה במנין הלאוין לאו דושמרת את החקה וכבר תמה כן הרב פרי חדש בהגהו' הרמב"ם אמנם כפי דברי הרב ק"ס ניחא דהרמב"ם פוסק כר"ע דושמרת אפסח קאי ומ"ש בדין זה דחקה היא מצות תפילין ומי שמניחן אחר שקיעת החמה עובר בלאו הוי אסמכתא בעלמא. ועוד יש להכריח קצת דהרמב"ם כתב דשבת וי"ט אינו זמן תפילין דכתיב והיה לאות ואי פסק דלא כר"ע לילף מושמרת מימים ולא כל ימים. ומ"ש מין דבהא דשבת הלכה כר"ע מחבירו דמפיק לה מיהיה לאות. אינו מתישב שפיר דכיון דכבר פסק כר' יוסי הגלילי דלילה לאו זמן תפילין מקרא דושמרת מהאי קרא גופיה לימעט שבתות וי"ט. דר"ע משום דפליג וסבר דושמרת לפסח אצטריך לקרא דוהיו לאות אבל הרמב"ם דסבר דושמרת אתפילין קאי כר"י הגלילי משם תורה יוצאה לשבתות וי"ט נמי אכן לשיטת הרב המבי"ט ניחא דפסק הרמב"ם כר' עקיבא ועוד יש להכריח קצת ממ"ש הרמב"ם סוף פ"ד כל שאינו מניח תפילין עובר בשמנה עשה וכו' וכפי דעת מרן ק"ק דהו"ל עובר בשמנה עשה ולאו אחד דהיינו ושמרת את החקה או לפחות לימא בט' עשה לצרף ושמרת את החקה. אך לדברי הרב קרית ספר א"ש דלקושטא קרא דושמרת איירי בפסח ולתפילין הוא אסמכתא:

ולפום הא דאמרן דמוכח דהרמב"ם פסק כר' עקיבא דושמרת אפסח קאי וגם מוכח דפסק כר' יוחנן דהשמר דעשה לאו הוא ומ"ה פסק דמניח תפילין אחר שקיעת החמה

עובר בלאו בשגם הוי אסמכתא כדאמרן מ"מ מוכח דבעלמא ס"ל דהשמר דעשה לאו הוא ולכך כתב הכא דרך אסמכתא דעובר בלאו ואם כן קשה דהרמב"ם ריש הלכות שגגות כתב הפסח והמילה מפני שהן מ"ע וחטאת אין מביאין אלא על שגגת ל"ת והשתא קשה על הרמב"ם קושית הש"ס בעירובין דאיך כתב הפסח מ"ע והא אית ביה לאו דושמרת בפסח אייריי והוא דעת הרמב"ם כמה דאמרן וגם פסק דהשמר דעשה לאו הוא כאמור. ומוכרח לתרץ בעד הרמב"ם לכאורה לומר דס"ל כשיטת התוספות בעירובין הנז' דנעשה פשוט דאין בכללו שום לאו לכ"ע הוא ועשה ולא קאמר ר' יוחנן דהשמר דעשה לאו אלא כי ההיא דושמרת אי מוקמת ליה בתפילין דאית ביה לאו שלא להניח תפילין בלילה ובכל אשר דברנו:

ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת נובין ונדון דקושית מהרי"מט על הרמב"ם שכתב דבביטול שמירת המקדש עבר בלאו דכתיב ושמרו את משמרת הקדש קמה וגם נצבה ונסתלקה מעליו תמיהת מהר"ח אלפאנדארי הנז"ל דהרי הרמב"ם פסק כרבי יוחנן דהשמר דעשה נמי לאו הוא כי האף אמנם דפסק כר' יוחנן היינו במניח תפילין בלילה אבל אם לא הניח תפילין ביום מודה ר' יוחנן דאינו עובר בלאו דבכי האי גוונא אמריי השמר דעשה עשה לר"ע ושפיר מקשה מהרי"מט על הרמב"ם שכתב דבביטול שמירת המקדש עוברים בלאו דביטול שמירת המקדש הוי כלא הניח תפילין ביום דלא עבר לאו אליבא דכ"ע. הן אמת דמהריי"מט כפי לשונו שהביא מהרח"א קיצר את הרחב וה"ל לפרש שיחותיו וכ"ש שהרב כנ"הג סתם דבריו יותר:

ומן האמור תשובה מוצאת למ"ש עוד מהרח"א וז"ל וראיתי להרמב"ן פי משפטים על פסוק ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו שהקשה לרש"י מהך דהשמר דעשה עשה ולא חייש למסקנא דר"י דהשמר דעשה נמי לאו הוא עכ"ל ולפום מאי דכתיבנא דברי הרמב"ן נאמנו מאד אף למסקנא ואתו כר"ע דקרא בכל אשר אמרתי אליכם תשמרו אין בכללו שום לאו והוא עשה פשוט ובהא גם לר' יוחנן השמר דעשה עשה ושפיר הקשה הרמב"ן על רש"י:

וחזיתיה להרא"ם השיג על הרמב"ן דבמכילתא תרי תנאי סברי דהוי ל"ת ועוד דהרמב"ן עצמו פ' יתרו כתב שמור מצות ל"ת ואיך לא חשש להשמר דעשה עשה ומה שפירש במלת לקדשו שלא נחללנו כי היכי דלא תיקשי ליה מהשמר דעשה עשה לא הרויח כלום משום דכיון דמלת לקדשו בצורת עשה אינו אלא עשה שהרי גבי שבת דכתי' וביום השביעי תשבות פירשוהו רז"ל למ"ע אף שפירושו שלא לעשות מלאכה מפני שהוא בצורת עשה עכ"ד הרא"ם וכ"כ פ' יתרו. ולפום מאי דאמרן דברי הרמב"ן חיים וקיימים

דהא קי"ל כר' יוחנן דהשמר דעשה נמי לאו הוא היכא דיש בכללו לאו כגון ושמרת את החקה דיש בכלל שלא להניח תפילין בלילה והטיב אשר דיבר הרמב"ן דשמור ל"ת כיון דפירש לקדשו שלא נחללנו דהשמר דעשה בכה"ג לאו הוא דקי"ל כר' יוחנן. ומה ענין וביום השביעי תשבות דלא כתביה קרא בלשון שמירה ולא תמה הרמב"ן על רש"י אלא גבי ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו דהוא עשה פשוט:

ואנכי חזון הרביתי להרא"ם פ' תצא ד"ה מוצא שפתיך שכתב וז"ל אבל רש"י כתב פ'. ראה בפי תשמרו לעשות ליתן לא תעשה על עשה האמור שכל השמר ל"ת הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה וא"כ פי' השמר דעשה עשה אינו אלא לוקין עליו כמו בעשה אבל לעולם ל"ת הוא עכ"ל ונראה שאל זה רמז הרא"ם פ' משפטים גבי בכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ע"ש. ולפי שיטה זו נוחים דברי רש"י שם שכתב דבכל אשר אמרתי לא תעשה ול"ק קושית הרמב"ן דהשמר דעשה עשה בכה"ג אליבא דכ"ע כאשר ביארנו דרש"י רוח אחרת אתו דפי' השמר דעשה עשה היינו דלא לקי ומעתה תו לא צריכנא למ"ש הרמב"ן דלרש"י צ"ל דהוי לאו שבכללות דאל"כ היו לוקין על כל עשה וכו' ע"ש דדעת רש"י דאף אם לא היה כולל לא לקי על השמר דעשה:

ובצפייתנו צפינו להרב פר"ח בהגהות הרמב"ם הלכות תפילין שכתב וז"ל ומ"ש הרא"ם פ' תצא לדעת רש"י וכו' ליתא דבשום דוכתא לא מתפרש הכי אלא דהוי עשה ממש אלא דאנן קי"ל כר"י דהשמר דעשה נמי לאו הוא עכ"ל ואני אומר דמ"ש הרא"ם הן הן דברי רש"י פ' ראה ושיטה זו מוכרחת לפי מה שפירש רש"י בחומש דבכל אשר אמרתי ודכוותיה הם ל"ת ואין פותר אותם כמבואר מכל מה שכתבנו. אבל בשיטה זו אשר רש"י עצמו היולדה והמחזיקה פ' ראה הנה מקום לומר דמאי דקא' ר' יוחנן עובד בלאו היינו ל"ת לחודיה ולא לקי ומאי דקאמרי בש"ס פרק המוצא תפילין ופ' בתרא דיומא השמר דעשה עשה הוי גם לר' יוחנן והכונה דלא הוי לאו גמור ללקות רק קלוש כמו עשה אבל לעולם לאו מיקרי לענין אומרנו עובר בלאו. וההיא דכריתות דהפסח מ"ע יש לפרש דעם היות שעובר בל"ת מ"מ קליש והוי כעשה דלא לקי ואתיא כר' יוחנן נמי דגם לר' יוחנן קליש והוי כעשה אלא דכלפי דר' אלעזר סבר דהוי עשה ממש פשוט קאמר ר' יוחנן דהוי לאו כלומר לאפוקי עשה פשוט ומיהו לא לקי דקליש בעשה ואמטו להכי זימנין דקרינן ליה להאי לאו עשה וכדאמרינן בש"ס דערובין ויומא השמר דעשה עשה והיינו גם לר' יוחנן ותנן נמי הפסח והמילה מ"ע:

וקצת מסתייעא שיטה ז' מהמכילתא שבפ' משפטים דתרי תנאי ס"ל בכל אשר אמרתי ל"ת כמ"ש הרא"ם ולשיטת תוספות דידן שכתבנו לעיל לא סלקא הך מכילתא כסברת רבי יוחנן דתלמודין אבל לשיטת רש"י הלזו א"ש:

והרמב"ן דקשיתיה דברי רש"י פ' משפטים לא שנעלמו ממנו דברי המכילתא כאשר חשבו הרא"ם והר' נחלת יעקב דהרי הרמב"ן גופיה כתב דבמכילתא נחלקו וכו' אבל הש"ג ישי"ג על רש"י דהן לו יהי דהכי אתמר במכילתא מ"מ לא הו"ל למשבק תלמודין דאליבא דכ"ע בכה"ג השמר דעשה עשה כדכתבינן בעניותין:

ודע דהגם דאשכחן במכילתא תנאי דסברי בכל אשר אמרתי ל"ת ליכא למימד דר' יוחנן. סבר דהשמר דעשה נמי לאו הוא ולוקין עליו בכל גוונא ואף אם לא הניח תפילין ביום עובר בל"ת וההיא דכריתות רבי עקיבא היא אבל ר' יוחנן ס"ל כהני תנאי דמכילתא ומצי אמר אנא כתנאי מכילתא סברית. הא ליתא דקי"ל דסבר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה וא"כ ר' יוחנן איך שביק סתם משנה דכריתות דמשמע מינה דהשמר דעשה עשה ולכן צ"ל בשיטת התוס' הנז' או בשיטת רש"י והרא"ם כמ"ש בס"ד. וק"ק על הרמב"ן שהשיג על רש"י אמאי לא השיג על הרמב"ם בספר המצות שמנה לאו בביטול שמירת המקדש וכקושית מהרי"מט. ולדעת הרמב"ם אפשר לומר דהני תנאי דמכילתא דמשפטים דסברי בכל אשר אמיתי לאו ומכילתא אחריתי הזכירה הוא ז"ל בלאו ביטול שמירת המקדש הכריחו לפרש כשיטת רש"י והרא"ם הנז' ונסתלקה תמיהת מהרי"מט הנז' . ועוד יש לי שקלא וטריא בדברי הרב כנ"הג ומהרח"א בזה אין כאן מקומו. וענין זה כתבתי בימי נעורי ואחר זמן יצאו לאוד הדפוס ס' חזון נחום ושאר ספרי דבי רב מאחרוני זמנינו ולא פניתי לעמוד בדבריהם ועיין בהרדב"ז בלשונות סימן צ"ה:

ב

כתב הרב שיירי כנ"הג שנהג לפעמים לישאר בציצית ותפילין מתפלת המנחה עד אחר ערבית ונסתייע מדברי הרב ל"ח ועמ"ש לעיל סי' י"ח בס"ד דרבינו האר"י היה נזהר לחולצן אחר שקיעת החמה וכ"כ האחרונים כמ"ש הרב יד אהרן וכן עיקר:

ג

דין ג'. וכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך וכו' כתב מר זקנינו הרב זלה"ה בהגהותיו כ"י בירך על תפילין בלילה או שסבור יום והוא לילה א"צ לברך אחר כך כשיגיע זמנן. מס' זכרון משה:

סימן לא

א

דין א'. בשבת וי"ט אסור להניח תפילין וכו' פסק כן מרן משום מאמר רשב"י שהביא בבית יוסף אבל לדעת הרא"ש והטור כתב בב"י לעיל סי' כ"ט דאינו אסור להניחם בשבת והרב יד אהרן שם הקשה דהרא"ש בהלכות תפילין כתוב בפירוש שאסור להניחן ע"ש וכן קשה לי עמ"ש מהרלנ"ח הביאו מרן בב"י ריש סימן ש"ח שכתב דתפילין מותר לטלטלן בשבת שאין איסור להניחם בשבת והוכיח כן מדהרא"ש בתשו' באיסורי המוקצה לא זכר תפילין ובודאי נראה מלשונו שאין איסור טלטול בתפילין עכ"ד. ומשמע דגם לדעת הרא"ש אין איסור להניחם בשבת כאשר יראה הרואה בדבריו וקשה דשמעינן ליה להרא"ש בהלכות תפילין שאסור להניחם כמדובר. ושם ראיתי (להרב ט"ז בסי' ש"ח שתמה על מרן ומוד"מ דבסימן זה מבואר שיש איסור כדברי הזהר ואיך הסכימו שם לטלטלם בשבת. וכיוצא בזה קשיתיה להרב מג"א לעיל סי' כ"ט הן לטעם דאין מברכין בחילוק התפילין בע"ש והן במ"ש בב"י בסי' ש"ח. והרב יד אהרן שם פריק שפיר לענין ברכה בסילוקן והוסיף לומר דנקיט מרן כסברת הזהר בח"ה שלא לעבור בקום עשה על דבריו אך לענין ברכה לא מברכינן כיון דלדעת המפרשים אין לברך ומותר לטלטלם כדעת רש"י והתוס' והר"ן עש"ב. ולענין ברכה שפיר קאמר דיש לחוש לדעת הפוסקים וספק ברכות להקל אבל אין זה מספיק להתיר הטלטול כיון דלסברת הזהר אסורים מי לא יחוש לדבריו להתיר האסור לסברת הזהר:

אמנם נראה דמרן בב"י בסימן ש"ח הביא דברי מהרלנ"ח בהתר הטלטול ולא חלק עליו כיון שהוא עצמו פירש דיסוד ההתר לפי שאינו אסור להניחם וכבר הביא הכא דברי הזהר שהוא אסור ומשו' הכי השמיטו הש"ע לקמן סי' ש"ח וזה מורה שנוטה לאסור. אבל מור"ם שהבא קיים מנהגם להניח תפילין בח"המ ולא חש לזוהר משום הכי בסי' ש"ח גם כן התיר לטלטלם. ולפ"ז לדידן דנקיטינן בזהר אסור לטלטל התפילין בשבת ולזה נוטה דעת מרן שהשמיט ההתר בש"ע לקמן סי'. ש"ח והכי נקיטינן:

ב

ערל שמתו אחיו מחמת מילה נשאל הרדב"ז אי מותר להניח תפילין בשבת שהרי אין לו אות בעצמו והשיב הרב ז"ל דאף שאין לו אות בעצמו בעל אות הוא אלא שמצד סכנתו ואונסו נתבטל ממנו האות אבל לעולם מצווה ועומד הוא תדע שהנודר מהערלים מותר בערלי ישראל הרי שערלי ישראל לא נקראו ערלים ויש להם אות ברית ושאני ק"פ דגלי קרא. ואף שלא היה מן הדין לא היה לי להניחם שלא לפרסם לכל שהוא ערל זהת"ד הרב

בתשובה כ"י סימן שני אלפים של"ד. ויש קצת להעיר בטעמו דאיברא דמצווה ועומד אבל לפי שעה בפרטות אינו נימול ומה שהביא מהנודר מהערלים אי מהא לא איריא דיש לומר דאינו נקרא ערל אבל אינו נקרא נימול והי"ל לאתויי מסיפא דתנן שאיני נהנה למולים אסור בערלי ישראל הרי דנקרא נימול ומ"מ אף שהוא נקרא נימול בכח כיון שאינו בפועל אכתי יש מקום לפקפק קצת דיניח תפילין בשבת. ומ"ש הרב שאין לו להניחם שלא לפרסם שהוא ערל יש לדחות קצת דיניחם בצנעא מיהא.

אמנם אעיקרא נראה דאין כאן ספק כי הלא זה הדבר דכל ישראל יתנו עדיהם בחול תפילין ומילה ובשבת מילה ושבת ותמיד יש לישראל שני עדים הוא דרוש הסמ"ג שדרש לעם. וכבר כתבנו שמבואר בדברי הרא"ש שאסור להניחם בשבת ולפי סברת הזהר גדל עונש המניחן אפילו בח"המ וא"כ לדידן אין כאן מקום להסתפק שמפני מילתא דאתיא מדרשא דרוש הסמ"ג יניחם זה בשבת ויעשה איסור לסברת הזהר והרא"ש. ועוד דאפילו בחול זה שהוא ערל אין לו אלא אחת והם התפילין וכל ימי החול בא האות והוא באחד. וכמעשה בחול כך מעשהו בשבת והא איכא סהדא רבה שבת קדש ועד הן בה. וא"כ מה ראה זו דבשבת רוצה להיות לו שני האותות ולטפויי אתא מאחר דכל הימים אין לו אלא אות אחת והם התפילין. ואחרי כן ראיתי להרב כנ"הג שהביא משם מהאר"י בכתבים סימן ק"ך שאף לפי טעם הסמ"ג ערל שמתו אחיו מחמת מילה לא יניח תפילין בשבת וכעת אין עמדי ס' הכתבים לחזות בנועם דברי קדשו:

ג

דין ב'. בח"המ ג"כ אסור וכו' מהר"ע ריקי זלה"ה האריך לאסור הנחתם בח"המ בספר חושב מחשבות וחזר והדפיסו בס' אדרת אליהו ובס' שמש צדקה קול ענות גבורה מרבני איטאליא שינהגו מנהגם להניחם בח"ה ע"ש והמשכיל יבין:

ד

הגהה. ולברך וכו' והט"ז כתב דהמניחן בח"המ בלא ברכה שפיר עביד. וכתב מהרא"י בכתבים סי' ק"ז הביאו מרן בב"י לעיל סי' כ"ה דאף שאין מברכין אסור להסיח בין תפלה לתפלה דאין הטעם דוקא משום דמביא עצמו לברכה שאינה צריכה:

ועיני ראו להרב יד אהרן סי' זה שאחר שהביא דברי מהאר"י הללב כתב וז"ל ונראה דאשתמיט להרב מגן אברהם דברים אלו שכתו' בסי' כ"ה ס"ק י"ז לא יפסיק ואם פסק חוזר ומברך ומ"מ משמע דהמניח בח"ה בלא ברכה רשאי לענות דליכא איסורא בזה אלא משום שגורם ברכה והרי מהרא"י כתב דבלא זה יש עבירה להסיח וצ"ע עכ"ל ועמו הסליחה דהרב מגן אברהם שם קאי לענות קדיש וקדושה וכבר מרן בב"י שם סימן כ"ה

סמוך ונראה לדברי מהרא"י הנז' הביא תשובת הרשב"א שכתב מסתברא דלא אמרו עבירה היא בידו אלא במפסיק בדברי הרשות אבל לאמן יש"ר אם הפסיק אין זה כעובר עבירה. ולעיל בסמוך הביא מהרא"ש שכתוב בהל' תפילין עתיקתא אם סח שיחת חולין חוזר עליה מעורכי המלחמה אם בקדושה ואמן יש"ר סח אין חוזר וכו' דאין העבירה גדולה כ"כ איסורא איכא שגורם לברך ברכה שאינה צריכה וכו' ע"ש ומאחר שכן דינא קמשתעי הרב מגן אברהם דהמניח בח"ה בלא ברכה רשאי לענות קדיש וקדושה דבהא כשמברך טעמא הוא שגורם לברך ברכה שאינה צריכה וכמ"ש הרא"ש והרשב"א דליכא איסורא ובהדיא כתב הרא"ש דליכא אלא משום ברכה שאינה צריכה ומהרא"י מיירי במפסיק בשיחת חולין ובהא ודאי אף כי לא מברך אסור ועבירה היא. וכן דקדק הרב מגן אברהם וכתב דליכא איסורא בזה אלא משום שגורם וכו' ואומרו בזה היינו לאפוקי שיחת חולין דודאי התם מלבד שגורם ברכה וכו' עבירה היא ובשיחת חולין ודאי אסור גם למניח בח"המ בלא ברכה כמ"ש מהרא"י:

וכבר השיג על הרב יד אהרן בס' באר היטב חדש דאשתמיט מיניה שהרב מגן אברהם סמוך לזה לעיל ס"ק ט"ו הביא דברי מהרא"י הנז' ובמקום שעמד להשיג על הרב מגן אברהם דאשתמיטיתיה דברי מהרא"י אשתמוטי קמשתמיט מיניה דברי המג"א ס"ק ט"ו:

ושמעינן מהא דמניח תפלה של רבינו תם של יד אף שאינו מברך אין לשיח שיחת חולין אבל יכול לענות קדיש וכל דבר שבקדושה קודם שיניח של ראש של ר"ת כיון דבלאו הכי אינו מברך אבל ודאי לא צריך ללמוד איזה דבר במשך הנחתן דדוקא בקדיש וקדושה שהוא חייב לענות יש מקום להתיר. אבל ללמוד אין נראה בעיני להתיר דאיבעי ליה לכוין בהנחתם ולא להשיח דעתו בלימוד וכן ראיתי בספר באר היטב סימן כ"ה שכתב משם הרב דרכי נועם סי' יו"ד שמותר לענות קדיש בעוד שהוא מניח תפילין של ר"ת:

סימן לב

א

דין ו'. אין צריך לשרטט וכו' לשון מרן הוא אין לשרטט. ומור"ם הגיה תיבת צריך ועמ"ש הרב בית חדש על זה. וכבר כתבנו בעניותנו על דבריו בספרי הקטן שער יוסף סי' ח' דף כ"ד:

ב

ואם אינו יודע לישר השיטה בלא שרטוט וכו' והא דאמרינן בירושלמי פ"ק דברכות ופ"ק דשבת כל הפטור מן הדבר ועושה נקרא הדיוט היינו דוקא כשעושה הדבר דרך חומרא אבל הכא שאינו מכוין אלא כדי לכתוב ביושר אינו נקרא הדיוט וכמו שכתוב בבית יוסף. ודומיא למ"ש מור"ם לקמן סי' קכ"ח דין ד' דאף דנוטל לפירות מגסי הרוח אם נוטל לנקיות מותר וכתב הרב מגן אברהם וז"ל ובאמת צריך להתישב בדין זה דמצינו הרבה חומרות שמחמירין על עצמנו ולא אמרינן דנקרא הדיוט וגם בס' באר שבע תמה על זה ועיין בים של שלמה פ"ח דחולין בענין אכילת בשר אחר גבינה שכתב בשם מהר"ם שנראה כחולק על התלמוד אא"כ עושה משום גדר ופרישות עכ"ל ואכן בעניותין הארכנו בענין זה בספרי הקטן שער יוסף סימן ח' ושם ישבתי הא דאמרינן המחמיר תע"ב באיזה אופן מיירי והארכתי בדברי הרב שבות יעקב ח"ב סי' ל' וסימן מ"ד ע"ש באורך:

וראיתי (בסבר) [בספר] יד מלאכי הנדפס מחדש שבח"ג סי' שכ"ד כתב וז"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט היינו דוקא כשעושה אותו ליוהרא ולבטל דברי חבירו אבל כשעושה לשם שמים אז יש לו שכר ומטי בה משם הגהות הרמב"ם שבספר מעיל שמואל פ"א דת"ת. וקרובים דבריו למ"ש הרב שבות יעקב בח"ב סי' מ"ד שכתב דה"ד בפרהסיא דמיחזי כיוהרא אבל בצנעה רשאי להחמיר. וכבר הבאתי דבריו בשערי שס ואנא נפשאי כתבית שם דלא משמע הכי מלשון הפוסקים אלא אפילו עושה והוא באחד הדיוט מיקרי ולאו מטעם יוהרא נגעו בה. וכן נראה דאפילו עושה לשם שמים זה שמו אשר יקראו הדיוט:

אמנם השתא חזינא להמרדכי בריש ברכות שכתב דהמחמיר לקרות ק"ש בלילה מיחזי כיוהרא שכל העושה דבר שאינו צריך לעשות נקרא הדיוט אא"כ הורגל בפרישות בשאר דברים עכ"ל ומזה יש סעד למ"ש הרבנים הנז' דהא דנקרא הדיוט היינו משום יוהרא אבל אין משמע כן מדברי שאר פוסקים. גם מדברי המרדכי למדנו דאם הורגל בפרישות בשאר דברים אינו נקרא הדיוט ויכול להחמיר ובזה תנוח דעתנו בחקירת הרב באר שבע והרב מגן אברהם הנז' דזימנין אמרי נקרא הדיוט וזימנין עצינו כמה חומרו' די"ל דלמאן דנקיט חומרי מתנייתא והוא נוהג תדיר בפרישות שרי ליה להחמיר אבל מי שאינו נוהג בפרישות נקרא הדיוט. ועיין מה שהביא הרב יד מלאכי שם בח"ג אות של"ו משם הרב יד אהרן בא"ח בסימן טו"ב וק"ק דהן הן דברי הרי"טבא בקידושין כמ"ש בשערי שם

והוא רמז באות שכ"ד דברי הריי"טבא ומאחר שכן אמאי באות של"ו מטי בה משם הרב יד אהרן. ועיין מ"ש הרמב"ם בפי' המשנה פ"ג דסוטה גבי חסיד שוטה ע"ש:

ג

דין ח'. טוב להוציא בשפתיו וכו' הטעם כי אין הקדושה חלה במחשבה אלא בדבור שהדבור עושה רושם גדול. הרדב"ז בתשו' ח"ב סי' קנ"ד עש"ב:

ד

דין י"ב. ולא מעור דג אפילו הוא טהור וכו' בשבת דף ק"ח. בעא מיניה מר בריה דרבינא מר"ב בר יצחק מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר מאי אם יבא אליהו ויאמר אלימא אי דאית ליה עור וכו' אלא אם יבא אליהו ויאמר אי פסקה זוהמא מיניה ופירש"י מאי אם יבא אליהו ויאמר התר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא עכ"ל ומהכא משמע דבספיקא דדינא לא עבדינן עפ"י אליהו דלא בשמים היא וכ"כ הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה שאין להוסיף ולגרוע במצוה על דרך נבואה בשום פנים וכן אם יעיד הנביא שהקב"ה אמר אליו שהדין במצוה פ' כך וכי סברת פ' אמת יהרג הנביא ההוא שהוא נביא שקר עכ"ל וכ"כ בחיבורו פ"ט דיסודי התורה:

וראיתי בהגהות רבינו בצלאל למס' גיטין כ"י דף ו' שכתב וז"ל אשכחיה רבי איבתר לאליהו. שואלים העולם כיון דאליהו זכור לטוב היה מצוי להם כדאיתא בכמה מקומות למה לא תרץ להם תיקו שבתלמוד ומתרצינן דשני אליהו יש האחד היה פנחס ואחר. גיליון. עכ"ל:

וכיוצא בזה ראתה עיני בחידושי הרשב"א למסכת מנחות כ"י במ"ש שם דף מ"ה אליהו עתיד לדורשה שכתב וז"ל ק"ל למה יצטרך לאליהו הלא כשיבא אליהו יהיה תחיית המתים ויחזקאל עצמו יפרשה ושמא אפשר דיבא אליהו קודם תחיית המתים או י"ל דקודם המשיח יכול לפרשה באחת מבתי מדרשות כדאמרינן פרק הפועלים דשכיח במתיבתא דרבי ולזה כיוון רש"י באומרו דעד שיבא אליהו אין אנו יודעין לפרש ר"ל אם יבא לפרשנה נדע עכ"ל ולפום ריהטא יש לדקדק על הרשב"א לחד שינוייא ועל מ"ש רבינו בצאל בשם גילוין דאיך יכול אליהו להורות בדין והלא לא בשמים היא וכמו שנראה מסוגיין וכמ"ש רש"י דהתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא. ומה גם שכתב הרשב"א דרש"י כיוון במנחות לדבריו והרי שמעינן לרש"י דסבר כהרמב"ם:

וכן יש לדקדק עמ"ש הגהות מיימוניות פ"ג מה' אבל והרב החינוך סי' ש"ץ והרשב"ץ בתשובה ח"ג סימן שכ"ג ומרן בכסף משנה פ"א דטומאת מת ובבית יוסף י"ד סי' שע"ב דקי"ל כר"ש דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל משום דהכי אמר אליהו לרבה בר אבוה

במציעא דף קי"ד והרי לא בשמים היא ואין אנו משגיחים בנביא אם יאמר סברת פ' אמת כמ"ש הרמב"ם:

ונראה דכונת כלהו רבוואתא הנאמרים באמת היינו שאליהו הנביא סבר כך או יפרש כך מכח חכמתו הרמה וידיעתו השלימה לא שיאמר כן בדרך נבואה דודאי אם אמרה בדרך נבואה לא צייתינן דלא בשמים היא. ומ"ש רש"י בסוגיין היינו אם יאמר אליהו בדרך נבואה דוקא . ומיהו ק"ק בסוגין ופירש"י דמאן שם ליה לאסבורי ראם יבא אליהו ויאמר היינו בדרך נבואה כי היכי דתיקשי עליה ולימא דאם יבא אליהו ויאמר היינו שמחכמתו כי רבה יורה יורה ידין ידין וכמ"ש. ויש ליישב:

וראה ראיתי למהר"ם ן' חביב בתוספת יום הכפורים דף ד' שכתב וז"ל וכן נ"ל שהוא לענין הדין דאין הולכין אחד נביא שיאמר בענין ספק בן שבעה לראשון פ' הוא בן או פ' מכר עבדו לפ' דעפ"י שנים עדי' יקום דבר כתיב והאריך בזה והקשה לפ"ז במ"ש שהמן היה מגיד הספיקות וכן בההיא דרשב"י פ"ב דשבת וניחא לי' דע"פי הדינין וההלכות היה פוסק הדין משה רבינו ולאמת דבריו בא האות העומ"ר שכנגדו מוכיח וכן רשב"י אגמריה סמיך עיין בדבריו באורך למדנו מדברי הרב דלא מי בעיא בספיקא דדינא שאנו מסתפקים דאין לסמוך על דברי נביא אלא אפילו אם הדין פשוט לנו אלא שאנו מסתפקי' במציאות היכי הוי גם בזה אם בא נביא ואמר שהמציאות כך היא לא סמכינן עליה. וכן מתנאר שסבר הרב בני דוד בריש ספרו עיין בדבריו:

ולפום ריהטא אפשר לסיועינהו ממ"ש בחולין דף קכ"ד אמימרת ר' יוחנן דמתני לה רבי אמי אסיפא ועולה ארישא ואמר רבי אמי האלהים אי אמרה לי יהושע בן נון משמיה לא צייתנא ליה ומדברי מרן בכ"מ פ"ט דיסודי התורה דמייתי בדין הנז' הא דאי אמרה יהושע וכו' מוכח דפירוש לשון זה היינו אי אמרה יהושע בנבואה והגם דהרב פר"ח בנימוקיו לס' המדע השיג על מרן דהוא בלי דקדוק דהך דאי אמרה יהושע לאו בדרך נבואה אלא בדרך סברא ע"ש. אחד הרואה דברי הרמב"ם בהקדמת פירוש המשנה בעיניו יראה דצדקו דברי מרן דהרמב"ם שם מייתי לה ומוכח דמפרשה בדרך נבואה ונעלם מהפר"ח. וכפי"ז הרי התם הוו פליגי במציאות היכא אמרה ר' יוחנן אי אריש אי אסיפא וקאמר ר' אמי אי אמרה יהושע בנבואה משמיה דר"י דאמרה אריש כדקאמרת לא צייתנא ליה דלא בשמים היא אלמא אפילו במציאות לא משגחינן בנביא כל עיקר ואמטו להכי קאמר ר' אמי דאם אמר יהושע משם ר' יוחנן לא צייתנא דלא בשמים היא. וכן משמע קצת מדאמרינן בזבחים דף ס"ב שלשה נביאים עלו עמהם מהגולה אחד העיד על המזבח וא' העיד על מקום המזבח וא' העיד שמקריבין אעפ"י שאין בית דהרי

אף דשלש' אלה מציאות דגם מאי דמקריבין אף שאין בית היינו דכך הלכה רווחת והכי גמיר לה מ"מ דייק הש"ס למנקט בכולהו לשון העיד ולהורות נתן דאמטו להכי העד העיד בנו אהניא לן אסהדתיה ואולם אי צופים אמרום בנבואה הגם דהוי מציאות לא בשמים היא ולא צייתינן:

אמנם לקושטא דמילתא דברי מהר"ם ן' חביב והרב בני דוד דסברי דאף בספק מציאות אין נביא רשאי להעמידנו גופא דעובדא היכי הוה מדעתי כי קשים אי בעית אימא גמרא ואי בעית אימא מיסודן של ראשונים הלא מראש שמועה זו נאה דאתאן עלה דאסיק דאם יבא אליהו ויאמר לדג דפסקה זוהמא עיניה מכשירינן ליה דאלמא בספק מציאות כן הודע ונביא שמעינן ליה. ועוד מן הדא דאמרו בברכות דף ל"ה ע"ב לכשיבא אליהו ויאמר אי הוייא קביעותא ובפסחים דף ט"ו אמרו שמא יבא אליהו ויאמר על התרומה תלויה וכו' והכי אמרו בירושלמי שם פ' אלו עוברין והכי אמרי' במתניתן ומתניתא ושמעתא פ"ב ופ"ג דמציעא יהא מונח עד שיבא אליהו. ובריש מגילה גבי מנצפ"ך צופים אמרום דפריך דאין נביא רשאי לחדש וכו' אסיק שכחום וחזרו ויסדום אלמא כיון דמעיקרא נמי הוו ידע הי בסוף אלא דשכחו אתו נביאי ואמרו דהכי הוה דהני לאחרונה יסעו ואין ממצעין והני מתמצעין. ובריש פרק החולץ גבי חלץ למעוברת והפילה סבר ר' יוחנן דאם בא אליהו ויאמר דהאי דאיעברא מפלה וכו' ומכל הני שמעתתי משמע דבספק מציאות צייתינן לנביא. והכי חזינן להתוס' ביבמות דף צ"ט ע"ב אהא דתנן בספיקות ואין מוציאין שלהם מידם ופירש"י לחד לישנא דאי חייבין עולה או חטאת אין כופין אותם לתתם לאנשי משמר להיות עבודתם ועורם של אנשי משמר אלא יקריבו קרבנותיהם ויחזרו עור ובש"ר להם וק"ל לרש"י דהיכי מצו משוו שליח דכל היכא דלא מצו לעבוד לא מצו משוו שליח וכתבו התוס' דאם יבא אליהו ויאמר שהוא כהן היה ראוי לעבוד ומה מצו משוו שליח הרי בהדיא שכתבו בדין הספיקות דעלה קאי מהד"ם ן' חביב דאם יאמר אליהו שהוא כהן ראוי לעבוד וגם רש"י לא פליג עלה אלא דהשתא דלא אתי אליהו והוי ספק סבר דלא מצו משוי שליח. ובריש החולץ כתבו התוס' דגם ר"ל מודה לשעבר. ובמנחות ריש דף ס"ד כתבו התוס' דאם יבא אליהו ויאמר שהיא כחושה בבני מעיים היה מביא שמינה. והרא"ש בשילהי סוכה גבי אתרוג בח"ל בשמיני ספק שביעי אסור כתב דטעמא דאם יבא אליהו ויאמר עברוה לאלול הוי שמיני שביעי ועד"ז כתבו התוס' בביצה דף ל' ע"ב ד"ה עד מוצאי:

וכזאת וכזאת מצינו להרשב"א בתשובה סימן יו"ד בנותן טעם לחזרת מיכל לדוד המלך אחר נשואיה לפלטי שכתב וז"ל ועוד אפשר שלא בא עליה פלטי וכו' ואם תאמר אם

מחמת טענה זו מנין היה יודע כן יש לנו לומר כי נביאי' היו בימי דוד ועפ"י נביא עשה עכ"ל עין רואה דהגם דלפום דינא מיכל ופלטי לא מהפכי למימר דלא קרב זה אל זה עפ"י נביא הותרה לדוד המע"ה. והגם שיש לדחות באיזה בקיאות שהבאתי מ"מ כל ישר הולך עינו ראה בשל אחרים דמוכח בהדיא דבספק מציאות כאלו אמרו לסמוך במימר קדישין נביאי ה' ולא דמי לספיקא דדינא וההיא דפ' קדשי קדשים דתלתא נביאי מעידין מן המכירין ולא נחתי אלא לאסהודי לא תברא כל עיקר דמאחר דידעי סהדותא שפיר נאה לאסהודי כהלכת גוברין ובמתניתא תנא קושטא דמילתא. ואותה שאמרו בחולין אמימרא דר' יוחנן דאי אמרה יהושע משמיה לא צייתינן אפשר לומר דהא דקאמר לא צייתינן לאו היינו טעמא משום כי נביא הוא ולא בשמים היא רק כונתו לומר דהגם שאו"ל בנביאים וכה יאמרו דהכי אמר ר' יוחנן וקושטא הוא לא צייתינן לה דפליגנא אר' יוחנן גופיה. וה"ה דמצי למימר אפילו אמרה ר' יוחנן גופיה אלא דאשמועינן רבותא דהשתא הוו תרי ר' יוחנן ויהושע פליגנא עלייהו. ומה שהביאו הרמב"ם בהקדמתו ומרן בכ"מ האי לישנא דאמרה יהושע למימר דאין משגיחין בנביא כיונו לדוכתא אחריתי דאתמר כי האי לישנא. וכעת ראיתי בבעל הלכות גדולות דף ג' ע"א דגריס אמר רב חסדא האלהים דאי אמר לי יהושע בן נון לא צייתנא. ועמ"ש מרן בב"י י"ד סס"י רמ"ב ובאחרונים וההיא רפ"ב דתמורה בהלכות שנשתכחו באבלו של משה רבינו כי אמר אלהים אין נביא רשאי לחדש אף דמשה מפי עצמו אמרן הן בעודנו חי כיון שנשתכחו לגמרי והיו כלא היו דמיה"ם בם כגופי תורה חדשה ולא בספק מציאות:

שוב ראיתי לגדול בדורו הרב משי"ל פ"ט דאישות דין י' שהביא דברי התוס' דיבמות דף צ"ט הנז' וכתב דדוקא בספק מציאות אבל בספק דין אין לומד אם יבא אליהו ומהר"י כולי בהגהתו כתב ומדברי הרמ"ז בתי"הכ נראה דלא שאני ליה וצ"ע עכ"ל ולא זכר מהר"י כולי מכל הני דאייתינן בס"ד:

ה

דין י"ד. והדק ממנו פ' והיה כי יביאך שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפי והיה אם שמוע שהם ארוכות עושים קלף דק מאד כצ"ל וכ"כ בס' יד אהרן:

ו

דין י"ו. הכ"ף הפשוטה וכו'. אם כתב כ:ף פשוטה בזויות כמו דל"ת פסל מהר"ש גרבוני והכשיר מהר"ם גאלאנטי בתשובותיו סי' קכ"ד. גם מהרי"קש בתשו' כ"י מרתא קרתא על מהר"ש נרבוני והסכים להתר והעיד כי הן כל יקר ראתה עינו ספר תורה שכתב מהרלנ"ח לעצמו והכ"ף עליו בצורת דל"ת. ובן הסכים הפר"ח בליקוטי א"ח:

ז
דין י"ח. ואם גרר והפרידה כשר וכו'. ה"ה אם רגל ך' פשוטה מגיע לסוף הקלף בלי הקף רשאי לגרור קצת וכ"מ בב"י כ"כ מג"א ובס' בית הרואה למהרש"פ דף ג' הרבה לתמוה על דבריו:

ח
אם נגעו רגלי הה"א והקו"ף וכו' עמ"ש הרב פנים מאירות בראשון סי' ס"ו גם את השני סימן ט"ז וח"ג סי' ך' ויש לדקדק בדבריו דוק ותשכח:

ט
דין כ"ה. שאם לא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן וכו'. נראה דה"ה אם נכתבו האותיות בקומתן ובצביונן ואח"כ ברוב הימים נפרדו השיני"ן וכיוצא וצורת האות נכרת יכול לתקן ואין בזה שלא כסדרן וכן מתבאר מדברי מהר"י אסכנדרני שהביא מרן בבית יוסף שוב ראיתי שכ"כ הרב יד אהרן ואף שכתב שם בשם הרב דבר שמואל שגמגם בדבר נראה עיקר כדכתבינן בעניותין:

יוד
דין ז"ך. אם רישומן ניכר וכו' מות' להעביר קולמוס וכו' הרשב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קכ"ו וח"ב סי' קצ"ז אסר העברת הקולמוס על השם. ולכאורה בתשובת הרב ת"הד סי' מ"ח מגוף התשו' שהוא מקור דין זה יראה הפך הרשב"ץ דכתב עליון אינו כתב. אמנם לפום ריהטא מדברי הרמב"ן והר"ן והרי"טבא בחדושי גיטין דף י"ט גבי מלאכת מחשבת נראה כהרשב"ץ. ועיין בגיטין דף נ"ד ובספר מחנה אפרים הגהות י"ד דף ל"ז. וצריך להתישב בדבר למעשה:

יא
דין ל"ו. ופ' והיה אם שמוע מתחילים באמצע שיטה עליונה וכו' אם התחיל בשיטה שניה לפי מעשיו דשיטה ראשונה מאמצע שיטה והדר שיטי"ן רהוטי רהוט כלהו מריש הדף פסולה פרשה זו וגונזה וכותב אחרת ואם אירע טעות בפרשה ראשונה צריך לגנוז כל התפלה. הרדב"ז בתשו' מ"ב סי' קצ"ד:

יב
דין ל"ז. נתקלקל ריבוען וכו' אם מחמת אויר שבין הבתים כשיתיבש העור מתרחבין הבתים וכשיהדקם ימצא הריבוע מכוון כשרים. הרב מהר"י עאייאש בס' בית יהודה ח"ב סי' פ"ק:

יג
דין מ"א. אין לו שיעור. אף כשיעור אצבעיים אין לחוש אפילו לכתחילה. הרב מהר"י עאייאש בספר בית יהודה ח"ב סי' פ"ח:

יד
דין מ"ג. הגהה. הי"וד שבשי"ן צריך ליגע למטה וכו' אפי' בשי"ן של ארבע. כן כתב הרב מגן אברהם וכן הסכים הרב מהר"י עאייאש ח"ב סי' פ"ח:

טו
דין מ"ז. ובלבד שיהא חוט או משיחה וכו' זה אי אפשר כי אם בתפילין שחריציהם עד התפר ולעיל דין מ' כתב שאם לא הגיעו עד התפר כשר רק שיהא נכר החריץ ולפ"ז א"א להעביר חוט התפירה בין כל בית ובית שאם יעבור יהיה המרחק רב ביניהם ואין זה נוי לתפילין. ורוב העולם אין בתפיליהם חריצים עד למטה ולא חוט התפירה עובר באמצע בין בית לבית ושמעתי שהטעם הוא שע"י החריצים מתקלקל ריבוען ובפרט אם חוט התפירה עובר בינתים שגם היא מפרדת ריבוען ברוב הימים ומה גם אם יכם שרב ושמש והרבוע הל"מ והחריצים פלוגתא דאמוראי פוק חזי מאי עמא דבר ואפשר שסמכו על סמ"ק שא"צ להעביר חוט אלא כשכתב על עור א' דוקא אבל כשכתובין על ד' קלפים אין צורך. כך מצאתי כתוב לאחד
קדוש:

טז
מה שנהגו סופרי הזמן לעשות הבית של ראש בלי חריץ רק רשימא כל דהו הרב בית דוד סי' כ"ח למד עליהם זכות ונחלקו עליו רבני דורנו הובאו דבריהם בספר כנ"הג ח"מ אחר סימן רפ"ט ובס' כהונת עולם סי' ע"ט:

טו"ב
והניחם בד' בתים וכו' לאו דוקא הניחם אלא אף אם כתכן בארבע קלפים מותר לכתחילה להניחם בבית א' דכיון שכבר כתבן דיעבד חשיב. מהר"י עיאייאש בס' בית יהודה ח"ב סי' ע"ו:

ח"י
אם נמצא טעות בפרשה רביעית מותר לכותבה בקלף לבד דהוי כדיעבד. הרב מהר"י עאייאש שם. ואם נכתבה פרשה אחת בשל ראש שלא כסדר עיין בש"ות הר"ש בן הרשב"ץ סי' תרל"ב:

שיורי ברכה

סימן ל"ב. א
דין ג' אם זרק עפרות זהב וכו' עמ"ש בי"ד סי' רע"ו אות ט"ז בס"ד.

ב
דין ח'. או לשם ס"ת וכו' עמ"ש בשו"ת עבודת הגרשוני סימן כ"ה וש"ות פנים מאירות בח"ג סי' י"א.

ג
דין י"ב משום דנפיש וכו' עיין מאי דכתבינן בעניותין בי"ד סי' רע"א אות א' בס"ד.

ד
דין ט"ו. בירושלמי משמע וכו'. עמ"ש בש"ות פנים מאירות ח"ב סי' ט"ז ובתי כהונה ח"א בשו"ת סי' י"ב ובית דוד סי' כ"ג הנמשך.

ה
הגהה. מיהו אם אנו רואים שלא נשאר צורת אות וכו' עמ"ש בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ט"ז.

ו
דין ל"ג. ויזהר שלא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה וכו' והרמ"ע בספר אלפסי זוטה כ"י כתב וז"ל בעינן תרתי למעליותא מיעוט חוץ לדף ולא יותר משתי אותיות עכ"ל. והאחרונים הקשו על מרן ממ"ש בי"ד סי' רע"ג ועמ"ש בשו"ת כנסת יחזקאל סי' מ'.

ז
דין ל"ה. אותיות השם צריך שיהיו כלם וכו' ובדיעבד הרב באר שבע פסל ומגן אברהם הכשיר והרב המאירי בקרית ספר כ"י כתב דשמא דוקא לאסור לכתחילה אבל לפסול דיעבד לא.

ח
ולא יצא מהם וכו' עמ"ש הרב מהר"ר ישעיה באסן בתשובה הובאה בשו"ת משאת משה ח"ג סי' ט' מי"ד.

ט
דין ל"ו. יעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ וכו'. נהגו לעשות צורת שלשה פרשיות ראשונות באופן שתהיינה פתוחות אליבא דכ"ע והד' פתוחה להרא"ש ואין לחוש למ"ש מר"ן הב"י משם מהר"י די ליאון דאם הס"ת נכתב כדעת הרמב"ם והעולה לס"ת ותפילין

שנכתבו לדעת הרא"ש בראשו הוו תרתי דסתרן אהדדי משום דהכא לא אפשר לעשותה סתומ' לכ"ע ובין אם יהיה הס"ת כהרא"ש או יהיה כהרמב"ם התפילין הם הפך הס"ת. הרב מהר"ר צבי אשכנזי סי' צ"ט והרב מהר"ר ישעיה באסן בתשוכה כ"י מעלה ארוכ"ה בענין זה ותמה מאד על הרב מהר"ר צבי דהרי אם קורא בס"ת כתוב כדעת הרמב"ם לא סתרי דהפתוחה להרא"ש סתומה לדעת הרמב"ם וא"כ שוו בשיעוריהן ס"ת ותפילין דכשרים לדעת הרמב"ם ולא היתה כונתם לעשותה פתוחה אליבא דהרא"ש כמ"ש אלא לעשותה סתומה אליבא דהרמב"ם. וגם תמה במ"ש שם מהר"ן לדעת הרב העטור והוכיח דלעטור אם שינה לא פסל ובזה לא דיבר מהרי"א ועוד כתב דאפשר לומר דגם לדעת הרא"ש אם שינה לא פסל וא"כ גם שתהיה הס"ת כדעת הרא"ש אין לחוש ואין אנו צריכים למה שנדחק מהר"י אבוהב הביאו מרן בב"י. זהו תורף דברי הרב מהרי"ב בתשובה הנז'.

ו

דין ל"ז. עור הבתים וכו' מעובד לשמו היכא דאפשר. כתב הרב מגן אברהם דבשעת הדחק כדאי הוא הרמב"ם ז"ל לסמוך עליו ולברך ודלא כהרב ב"ח שהרי רש"י סבר כהרמב"ם עס"ב והרב אליה רבה דחה דברי הרב מגן אברהם ומסיק דלא יברך כדעת הרב ב"ח ע"ש:

ואשכחן מרגניתא לרבינו האיי גאון בהלכות תפילין שלו כ"י שבת רבינו הגאון זצ"ל בפה מלא דעור חיפוי הפרשיות אין צריך עיבוד כלל ונעשה מעוד מצה. גם הרמ"ה בד טודרוס הלוי כתשובתו כ"י לחכמי לוניל מפרש פלוגת' דת"ק ורשב"ג בעוד חפוי הבתים וקי"ל כת"ק דא"צ עיבור לשמה. והכין חזינן לגאון הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י הלכות תפילין שכתב בפשיטות דא"צ עבוד לשמה. אמור מעתה אחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת דגדולי עולם סברי מרנן כדעת הרמב"ם תיסגי לן לחוש לדעת החולקים היכא דאפשר אבל כי לא אפשר יעשה העור של חיפוי הבתים מעור שאינו מעובד לשמה ויברך וכמ"ש הרב מגן אברהם וזה ברור.

י"א

דין ל"ט. עשאם מרובעות ואחר זמן וכו' כ"כ מהר"ם בתשובותיו דפוס פראג סי' ס"ח.

יב

דין מ"א. אודך ורוחב הבתים וגובהן וכו'. מנהג בישיבה שהתלמידים ממעטין התפילין שלהן ולא היו גבוהי' יותר מאצבע ומניחים סודר עליהם. והרבנים הגדולים תפילין שלהם היו גבוהים כ"ג אצבעות כדי שלא ישוו תלמידיהם אליהם וכמו כן צריך התלמיד

להצניע עצמו שלא יתראה בפני רבותיו כעז פנים. אך מ"מ אם אין לו אלא תפילין גבוהים אל ימנע עצמו ממצוה כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מן שומעין וכלנו חייבים בכבוד המקום ומצותיו תשובת רבינו האיי גאוי בש"ות הגאונים כ"י סי' מ"ד. וכבר מרן בב"י כתב מארחות חיים משם רב האיי גאון קרוב לזה.

סימן לד

א

דין ג'. לא יעשה כן אלא מי שמוחזק וכו'. מהר"ש הלוי בתשובה כ"י הביאה בספר יד אהרן החמיר בזה ואחריו החזיק הרב יד אהרן עש"ב ובמקומותינו רוב תופשי התורה וקצת בעלי התורה מניחין שתי זוגות ולא מיחזי כיהורא:

ב

נהנו ללבוש תפילין דר"ת במנחה עפ"י כתבי מהרח"ו זצ"ל ויש ממקובלי דורנו מהנדזין בדבר כי לפי סודן לא יתכנו תפילין דר"ת לבד אמנם מאחר דבפירושא אתמר שכך נהג האר"י זצ"ל קודם שעשה התפילין משמושה רבא וכך נהג מהרח"ו ודאי נמוקם עמם ואנחנו לא נדע:

ג

מי שנהג ללבוש תפילין דר"ת לבד במנחה ובא עד כיס"ו ונזדמנו לו תפילין של רש"י לפי מה שהעליתי לעיל סימן כ"ה אות ג' יכול להחזירם לכיס ולקחת תפילין דר"ת וללובשם כמנהגו ואין בזה משום אין מעבירין על המצוות:

ד

דין ד'. לא יניח שני זוגות בכיס א' וכו'. תפילין דר"ת הוריתי שיכול לעשותם של רש"י דאין המחלוקת אלא בסדר הנחתן ובלילה הראוני בחלומי שלא הוריתי יפה וחזרתי ועיינתי וראיתי שיש זלזול בזה לגאוני עולם שסוברי' שהתפילין כשרים ופוסלים אותם ומורידן מקדושתן לכן אני גוזר ואומר שאסור לעשות כן מן הדין הרדב"ז בתשובותיו כ"י סי' שני אלפים רפ"ו. וכן כתבו האחרונים אפילו להחליף הרצועות מזה לזה וכ"ש לפי מ"ש משם חכמי האמת שתפילין דד"ת בחינה עליונה מדרש"י ודאי אסור שמורידן מקדושתן ועמהם תעו"ט חכמ"ה ולפ"ז יש קצת נוהגים להניח שני ראשי ר"ת ורש"י בכיס אחד ושתי ידות בכיס אחר דתרווייהו קדושים ולא כמ"ש מרן וסיעתו שהאחד חול וכמ"ש לקמן סי' מ"ב בס"ד:

שיורי ברכה

סימן לד. א
לפנים סוף אות א'. תופשי התורה וקצת בעלי בתים מניחין שתי זוגות כצ"ל.

ב
אות ד' הבאתי תשובת הרדב"ז כ"י וכבר הובאה בשו"ת דרכי נועם סי' ב' באורך.]

סימן לו

א
דין א'. שלא תשתנה צורת שום אות אחת וכו'. יראה לי להלכה דאם עשה הסופר באות ה"א ואות תי"ו חטוטרת כמו שעושין באות חי"ת לא מפסיל אבל למעשה איני מחליט להכשיר כיון דלא ראינו ולא שמענו מי שעשה חטוטרת בה"א ותי"ו. הרב מהר"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובותיו כ"י סי' א':

ב
תפילין מכתב אשכנזי דיש שינוי בצורת האותיות באשורית בין בני אשכנז לבני ספרד התפילין מכתב אשכנז פסולין לספרדים הרב מהר"ם ן' חביב הנז' בתשובותיו כ"י סי' ד'. וכ"כ הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ק"י:

סימן לז

א
דין א'. פושעי ישראל בגופן. כתבו התוס' בשבת דף מ"ט אומר ר"ת דמיירי באותן שעושין מחמת מרד ומבזין המצוה וכו' כדאמרינן פשעים אלו מרדים וכו' ע"ש ומשמע מפירוש ר"ת דדוקא מחמת מרד מיקרי פושעי ישראל בגופן אבל מתוך עצלות או שעוסק במלאכתו לא מיקרי פושעי ישראל וכדדייק ר"ת דפשעים אלו מרדים. וק"ק דהתוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי בראש השנה ובש"ות מהר"ם סי' תרמ"ט כתבו אחד פירוש ר"ת דאם אינו מניחן מפחדו דאין לו גוף נקי לית לן בה והו"ל לאשמועינן רבותא דכל דאינו מחמת מרד אינו בכלל פושעי ישראל בגופן ואולי אפשר דכיון דמצות תפילין גדולה שבגדולו' ואות היא לא משכחת מי שאינו מורד שיתבטל מלהניחם לפחות בשעת ק"ש ותפלה אם לא כי רוח עברה כי ירא משום גוף נקי.
והרב בית חדש כתב דגם לדעת ר"ת מי שאינו מניחם מחמת שהוא עוסק במלאכתו הוא בכלל פושעי ישראל ודינא רבא ודינא זוטא איכא בינייהו ובהכי פירש דברי הטור

דלא כמרן עש"ב ודברי הרב דחוקים דמי עשה פשר דבר דמורד פושעי ישראל ומחמת מלאכה בכלל פושעי ישראל והרי ר"ת תרגמה להאי לישנא דפושעי מחמת מרד ומנ"ל לעשות שלשה חילוקים. ומצאתי למהר"א ממיץ בספר יראים סימן י"ו שכתב וז"ל פירוש דלא מנח מתוך רשע שחושב בלבו דאין לחוש במצוה ומבזה בלבו אבל לא מנח מחמת עצלות לא מיקרי פושעי ישראל בגופן דכל פשע מרד הוא עכ"ל וידוע דמהר"א ממיץ תלמיד ר"ת ומסתמא בשיטת רבו אמרה. ודברי מרן בדעת הטור נראין יותר דס"ל דכל דלא מנח הוא בכלל פושעי ישראל דלא כר"ת וכמ"ש רבינו ירוחם וכמו שסתם הרא"ש וכמ"ש מרן.

והסמ"ג עשין ג' כתב ופירש רבינו יעקב שנמנע מחמת מרד ביזוי מצוה ורב אלפס פי' מי שלא הניח תפילין מעולם וכו' ושניהם אין להם ערבות בדבריהם לכך יש ליזהר עכ"ל ומה שפירש מהרש"ל בביאוריו ודחה פירוש המפרשים הרואה יראה דיותר נוח פי' יש מפרשים.

וראיתי להרב נחלת צבי שכתב דכל הפוסקים לא כתבו כהריי"ף ע"ש ולא זכר דהרמב"ם פ"ג דתשובה והרמב"ן בריש שער הגמול כתבו כהריי"ף ובס' ארחות חיים ערבינהו ותנינהו לפירוש הריי"ף ור"ת ע"ש:

ב

דין ב'. שצריכין גוף נקי וכו'. רבינו ירוחם נתיב י"ט חלק ה' כתב י"מ למי שסומך על הנס ולהניחן בשעת השמד שצריך ליזהר משינה והפחה דאל"כ הרי קדושת ס"ת וטהרתו גדולה ואדם אוחזו ופתחו וכו' וק"ו הנחת תפלין שהם מכוסים בעורותיהם ובתיהם עכ"ל וכ"כ בארחות חיים משם רב יהודאי גאון וק"ק לפירוש זה דאמאי פירשו אביי ורבא שלא יישן ולא יפיח כלומר דלא בעי צדיק כאלישע כמ"ש הרא"ש נימא דממש בעי צדיק כאלישע למסמך אניסא ותו דבפרק הישן שקלי וטרו על שנת קבע ועראי בתפילין ומשמע דההיא בסתם מניח תפילין בכל זמן אלמא שצריך ליזהר לישן בהם בכל זמן ועמ"ש הרב המאור ובתמים דעים סי' רמ"א והביאו הר"ן. ותו דבירושלמי דברכות פ"ב אמרו א"ד ינאי תפילין צריכין גוף נקי ותו לא ומשמע קצת דבכל זמן איירי דבשלמא בתלמודין דמסיים בה כאלישע בעל כנפים יש מקום לומר דסמך רבי ינאי שנבין דאיירי בשעת השמד מדקאמר כאלישע בעל כנפים והוא מפורסם דאלישע היה בשעת השמד. ובשוחר טוב סי' ק"ג אמרו ר' ינאי הוה לבוש תפילין בתר בישיה תלתא יומין דאמר מר תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים ומשמע דבכל זמן איירי:

ומה שהביאו י"מ סעד לפירושם מס"ת יש להשיב דודאי קדושת ס"ת חמודה יתר מאד מתפילין ומי גילה למפרשי' הללו דאם תופס ס"ת בידו מותר להפיח ולישן ותפילין אצטריכא לרבי ינאי דמחופין עור וכ"ש ס"ת ומיהו אם התפילין כרוכין בידו שלא בדרך לבישה עיין בב"י סי' מ"ד. ופוק חזי מ"ש סמ"ג עשין ג' וז"ל תפילין צריכין גוף נקי כאלישע שלא ישן ולא יפיח זהו באדם שמניחין כל היום כלו כמצותן פן ישכחם ויעשה בהם דבר שאינו הגון אבל בשעת התפלה אין לך רשע שלא יהא ראוי לתפילין ק"ו לס"ת שהוא מקודש יותר שיש בו כל התורה כלה ובתפלין כ"א ד' פרשיות שהם בתוך עור והכל אוחזין בס"ת בשעת התפלה שהכל יכולין להתנהג בטהרה בשעת התפילה עכ"ל עין רואה דפשיטא לסמ"ג שמה שאוחזין ס"ת הוא מפני שיכולין להתנהג בטהרה דשעת התפלה ודן ק"ו לתפילין:

ג

בשעת ק"ש וכו'. רבים מיראי ה' נהגו ללמוד קצת קודם תפלה או אחר תפלה בתפילין וכן להניחם בתפלת מנחה ומנהג נכון הוא:

ד

דין ג'. הגהה. ושלא יכנס בהן לבה"כ וכו' כן פירש"י פ' לולב הגזול וק"ק דמאחר דקי"ל כרבי ינאי דצריך גוף נקי שלא יישן ויפיח הו"ל לרש"י לומר שיודע ליזהר שלא יישן ויפיח וכן פירש בספר התרומה וכן ראיתי לרבינו גרשון מאור הגולה בפירוש ערכין כ"י שפירש לשמור תפילין כהלכתן וכ"כ הר"ן ס"פ לולב ויודע לשמור תפילין בנקיות:

ואפשר לישב דברי רש"י במ"ש רבינו יונה פ' מי שמתו וז"ל פירש"י דאף קטנים שהגיעו לחינוך פטורים ויש שמקשים עליו מדאמרינן קטן היודע לדבר אביו מלמדו וכו' וי"ל דהתם לא קאמר בדרך חיוב אלא להרגילו במצוות עכ"ל ומשמע מדבריו דבהאי גוונא דקטן דתנן התם דפטור תניא בסוכה להרגילו במצוות וכפי"ז אפשר דרש"י הוקשה לו בהך בריתא דסוכה דברישא תני חייב בלולב חייב בציצית והדר תני לוקח לו תפילין אביו מלמדו והו"ל בסיפא דומיא דרישא חייב בתפילין חייב אביו ללמדו ולכן ס"ל לרש"י דגבי תפילין וק"ש לא קאמר בדרך חיוב דהא תנן התם דפטירי מק"ש דאין מצוי אצלו ומתפילין שלא יפיח בהן אבל הכא להרגילו במצוות כל שיודע לשמור תפילין שלא יכנס בהן לב"הכ מרגילו קצת בתפילין באיזה שיעור מועט אבל חיובא ליכא אף מתורת החינוך כיון דצריך ליזהר שלא יפיח וזה דחוק בקטן שהגיע לחינוך ומשו"ה בדקדוק כתב רש"י לשמור שלא יכנס וכו' ולא כתב שלא יפיח משום דבריתא איירי להרגילו ולא בתורת חיוב. אבל פרק מי שמתו דתנן פטורא כתב רש"י שלא יפיח עיין שם:

ומכלל הדברים אמורים יש להעיר קצת על מור"ם דכיון דמרן נקט שלא יישן ולא יפיח אמאי אצטריך לומר ושלא יכנס וכו' דהרי כל דידע למנטר נפשיה שלא יפיח כ"ש דמנטר שלא יכנס:

והרשב"א לחידושיו פרק מי שמתו הליץ בעד רש"י דהתם איירי בסתם קטן ובסוכה היכא דבקיאינן ביה וכדבריו דייקי דברי רש"י בפ' מי שמתו שכתב משום דסתם קטן וכו' ע"ש:

ה

חייב אביו וכו' הרב ב"ח הסכים דקטן הלומד תלמוד אפילו אינו אלא י"ב שנה וכו' וק"ק דהוא עצמו סוף סי' ל"ח כתב דההיא דשמושא רבא דהצריך שיקרא תנ"ך ותלמוד היא לכל היום אבל לק"ש ותפלה אפילו קטן וכו' ע"ש ומדבריו הכא משמע דאפילו לק"ש צריך הקטן שידע תלמוד וכ"כ האחרונים בשמו:

ו

הגהה. וי"א דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנה וכו'. כ"כ מרן משם העטור ושהביא ראיה לדבריו ואינה כדאי להוציא הבריתא מפשוטה דמשמע דקטן ממש קאמר וכן נראה דעת כל הפוסקים שכתבו קטן סתם משמע דבקטן ממש מיירי עכ"ל וק"ק עליו ועל מהר"ש הלוי בתשובותיו סי' א' דאתו עלה מסתמות הפוסקים והרי מדברי התוב' ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש פרק מי שמתו מוכח בהדיא דההיא דלולב הגזול בקטן שהגיע לחינוך איירי וכן מונח מדברי ארחות חיים ריש ה' תפילין:

וחמות"י ראיתי למהר"ש הלוי שם שהקשה על הרב העיטור דמשאר חלוקות משמע דאיירי בקטן ממש ואין לומר דמצינו לרש"י דפירש בחדא מינייהו דהוי בהביא ב' שערות וכו' דשאני ההיא דרש"י שיש לו הכרח אבל סברת העיטור נראה דהיא מסברא והראיה שהביא אינה בפנינו עכ"ל ויש מקום לומר דראית העיטור היא ממתנ' דברכות דתנן בהדיא דקטנים פטורים ומשמע דהוי אף מתורת חינוך דתני סיפא וחייבים בתפלה ומוכרח דהוי מדרבנן והתוס' ישבו אבל הרב העיטור נקיט לה למתניה כפשטא והיינו דאצטריך לאוקומיה ההיא דסוכה בבן י"ג ויום אחד והוי מעין דוגמא שהוכרח רש"י לפרש יודע לפרוש כפיו שהביא ב' שערות מכח מאי דתנן קטן לא יפרוש דתנא דבריתא אמתניה סמיך דלא נפרש קטן זה כאינך אלא שמדברי מרן משמע קצת דאין זו ראית העיטור דלא הוה שתיק כולי האי והיה לדברי התוס' ודעמיהו:

והרב מהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים רצה לדקדק דברי הבריתא כהרב העטור ודבריו דמוקים ולא זכר דברי התוספות ריש ערכין ע"ש:

שיורי ברכה

סימן ל״ז. א

לפנים סוף אות ב'. ובתפילין לא יש כי אם ד' פרשיות וכו' להתנהג בטהרה בשעת התפילה כצ״ל.

ב

לפנים אות ד'. דקדקתי ליישב דעת רש״י דבבריתא קתני לוקח לו תפילין ולא חייב וכו'. וכתבתי זה על פי נסחת הש"ס שלפנינו והיא נסחת התוס' והרא״ש ועתה ראיתי דהרי״ף גריס אביו חייב ליקח לו תפילין וראיתי להרמ״ע באלפסי זוטא שכתב דבלולב וציצית לא תלי באביי אלא קתני חייב בלולב חייב בציצי' כיון דלולב מדאגבי' נפק ביה לא תלו החיוב באביו וציצית נמי לאו חובת גברא הוא אם אינו לבוש כסות בת ד' כנפות אבל תפילין חובת גברא הוא ואתקוש לדברי תורה וצריכין חינוך לשמירתן עכ״ל והתוספות ריש ערכין יישבו השינוי כפי נסחתנו ואין להאריך.

ג

לפני' אות ה' אנכי העירותי בדברי הרב בית חדש והשתא בהשקפה ראשונה מזה הוית דלק״מ וק״ל.]

סימן לח

א

דין ג'. הגהה. ואם רצו להחמיר מוחין וכו' ואע"ג דפסק מור״ם לקמן סי' תקפ״ט ושאר דוכתי דנשים מברכות על כל מ״ע שהזי״ג כדעת רבינו תם וסיעתו והביאו ראיה ממיכל בת שאול שמנחת תפילין ולא מיחו ולמ״ד מיחו היינו משום ברכה וא״כ אין הטעם מפני שצריכות גוף נקי לדעתם ואפשר דזה כונת א״ח דף ז' שהקשה על הר״ם ממיכל ובזה נסתר תירוץ מרן הב״י כאשר יראה הרואה מ״מ אפשר לומד דסבר מור"ם כמהרש"ל ביי״שש פ״ק דקדושין סי' ס״ד דמיכל שאני שהיתה מלכה וגם חסיד״ה ולא הי״ל ולד למאן דאמר והיתה יכולי להזדרז ע״ש ולעולם דמיחו ולא מיחו משום ברכה אך ה״ד במיכל אבל בשאר נשים יש למחות דאינן זהירות אמנם דברי מור״ם בדרכי משה בדין זה לא מוכח הכי. ומ״מ לדינא דברי מהרש״ל עיקר וכ״ש בדורותנו אחסו״ר דרי והני נשי במאי זכיין ורפויי מרפיין ועמ"ש לעיל סי' י״ו וסי' תקפ״ט בס״ד:

ב

דין ה'. אבל ביום ראשון וכו' מהריט"ץ בחידושי אז"ג דף י"ב העלה דאם מת יום אחד ונקבר ביום אחר דחייב ביום קבורה והביאו הרב יד אהרן בסתם וק"ק עליו דהרי הט"ז חולק על זה בהדיא וכן כל האחרונים דאסרי להניחם בשמועה קרובה ודאי סברי דלא כמהרי"טץ. וק"ק על הרב מהרי"טץ דמדברי הרמב"ן בתורת האדם והביאם מר"ן בב"י בי"ד סי' ת"ב משמע דיום ראשון משמועה קרובה אסור בתפילין וכמו שהוכיחו הט"ז והש"ך בי"ד סימן שפ"ח וא"כ ה"ה ליום קבורה:

ג

מי שמת לו מת ברגל דמתחיל למנות אחר הרגל נסתפק הרב כנה"ג בי"ד סי' שפ"ח אי אסיר בתפילין יום ראשון וכתב דמסתבר דאסור עש"ב ודעתי הקצרה נוטה להפך דעיקר הטעם משום מרירות כמ"ש הרא"ש והביאו הרב מגן אברהם סי' תקמ"ח ומזה דן במת לו מת ברגל לדידהו דמניחין תפילין בח"הע שיניח יום ראשון ע"ש וכיון שהטעם משום מרירות גם לדידן שאין מניחין תפילין בח"ה יש להניח ביום א' של אבילות אכן סר מר המות דימי הרגל דעדו עליה. והן לו יהיה שהוא ספק מספיקא אין לבטל מצוה רבה כזו כמ"ש מהרי"טץ לנדונו הנז' ע"ש:

ד

מכאן ואילך חייב. יש שכתבו משם האר"י זצ"ל שהאבל לא יניח תפילין דר"ת. אבל ראיתי למופת הדור המקובל המופלא קדוש יאמר לו כמהר"ר שלום נר"ו שהניח תפילין דר"ת בימי אבלו ואמר מר שבכתבי מהרח"ו זצ"ל האמיתיים לא נמצא זה ולדעתו יש להניחם גם בימי האבל.

ה

דין ז'. חתן ושושביניו וכו' הרב כנה"ג האריך בזה ועתה במקומנו המנהג פשוט שהחתן ואביזריה מניחין בחופה מיום הראשון עד יום השביעי וכדבר מור"ם בתשובה וק"ק שלא ביאר זה כאן בהגהה :

ו

דין ח'. כותבי תפילין וכו' זולת בשעת ק"ש וכו' כך כתב מרן בב"י דאפשר דלא פטרה בריתא זו לכותבי ספרים וכו' אלא ממצות הנחתן כל היום אבל בשעת ק"ש וכו' ע"ש והדברים תמוהים דמרן ז"ל קאי על הבריתא ונאמרה ליכתב בדברי קדשו בסמוך וכתוב בגויה דפטורים מן ק"ש ומתפלה ומתפילין וכו' וכבר מור"ם בדרכי משה ובס' כנ"הג המה ראו כן תמהו:

ז

הגהה. פטורין מק"ש ותפלה ותפילין וכו' הכי תניא בבריתא פ"ב דסוכה לקיים דברי ר"י הגלילי שהיה אומר כל העוסק במצוה פטור מן המצוה והיתה לבא"ר כשהן צריכין לעשות מלאכתן באותה שעה כמבואר בדברי מרן בב"י מיסודן של ראשונים:

והרמב"ם השמיט הך בריתא וכתב מרן בב"י שטעמו דבירושלמי פ"ק דברכות אמרו ר' יוחנן בשם רשב"י כגון אנו שעוסקין בת"ת אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין ר' יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין עסוקים בת"ת אפילו לתפלה אנו מפסיקין אתיא דרבי יוחנן כרבי חנינא בן עקיבא דתני כותבי סתו"ם מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ר"ח ב"ע אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ותפילין וכו' וכיון דלדברי הכל לפי הירושלמי אין כותבי סתו"ם פטורין מתפילין דלא פטר ת"ק אלא מתפלה דרבנן אבל לכל מצוה דאוריתא מפסיקין לא פסק כבריתא דתלמודין דשום תנא דס"ל כר"י הגלילי קתני לה ופליגי עליה חכמים עכ"ל וכאשר ירדוף הקורא בדברי מרן הללו הדברים מוכיחים דהרמב"ם לא ס"ל כר"י הגלילי דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ובריתא דתלמודין נדחה קראו לה דאתיא כר"י הגלילי וק' דהרמב"ם פסק פ"ו דסוכה דשלוחי מצוה פטורין מסוכה כסתם משנה דפ' הישן וכתב הה"מ שם דבכל גוונא פטירי דהעוסק במצוה פמ"ה וכן משמע ממ"ש הרמב"ם פ"ד דק"ש גם פ"ו דממרים כתב הרמב"ם גבי כבוד או"א שאין מבטלין מצוה מפני מצוה ומרן שם בכ"מ אתא ואייתי בידיה בסתמא דברי הר"ן ורש"י דהעוסק והתחיל במצוה פטור ממצוה אחרת אף שהאחרת אי אפשר לעשותה על ידי אחרים גם פט"ו דאישות כתב הרמב"ם שהעוסק במצוה פטור מן המצוה . ובכמה דוכתי בתלמודין הלכה רווחת דהעוסק במצוה פמ"ה ומהם שילהי פ' משיח מלחמה משמע דכ"ע אית להו הא דהעוסק במצוה פמ"ה ואיך מרן שפר קדמיה למימר דהרמב"ם דחי האי דר"י הגלילי מכח הירושלמי במקום דבגמרין הלכה זו יוצאה בהינומא תורה שלימה והרמב"ם פסקה:

ותו איכא למיקם בהא דהירושלמי דהיכי קאמר דאתיא דרבי יוחנן כראב"ע דמחייב לכותבי סת"ם בכל המצות והרי סתם משנה היא דשלוחי מצוה פטורין מסוכה דהעוסק במצוה פטור מ"ה ור"י סבר הלכה כסתם משנה ובשגם זימנין דמשכחת דקאמר בתלמודין אמוראי נינהו אליבא דר"י היא תירוץ דחוק כמתפאר ממאי דכתבינן בעניותין בפתח השער ספרי הקטן שער יוסף ומדבריו של גדול הדור מהר"י בר דוד בקונטרס מקואות ע"ש:

ואפשר לישב דמודה הירושלמי דגם רבי יוחנן אית ליה האי כללא דעוסק במצוה פמ"ה וגם ראב"ע גופיה הכי סבר אך בחלקו"ת בין כותבי סת"ם ועוסקים בתורה למצוות אחרות דכי אמור רבנן העוסק במצוה פמ"ה היינו במצוה שעוסק בה עתה שאינה תדירית אצלו כל הימים אמטול הכין אמור רבנן בטעמא דהשתא דעסיק בהא פטור מאידך ומצוה דעסיק בה מגנא לבטולי אחריתי כי לימים עוד העוס"ק אשר עס"ק בההיא אחריתי ופוטרת זו ואולם בת"ת וכותבי סת"ם הן הנה היו תמידין כסדרן ולעולם בעת שהם פנויים מצורכי גופם עסקי בהו אשר פיהם דברה תורה והיד כותבת סת"ם ובהני אי פטרינן להו ממצוה אחרת נמצא כי לעולם פטורין מכל המצוות ולא משכחת שיקיימו שום מצוה וכגון זו לא אמרו העוסק במצוה פמ"ה ואי אתמר אתמר פרט למזומן שנזדמנ' לו מצוה לפי שעה כמדובר וזה דעת ראב"ע וקאמר בירושלמי דר' יוחנן דמחייב לעוסק בתורה שיתבטל מת"ת אף דמברך ועסיק בה מאהבה אשר אהבה בריא בחיובא ומפסיק לתפלה מתאמרא כותיה דגברא רבא ראב"ע דכגון מצות ת"ת וכותבי סת"ם לא אמרו העוסק במצוה פמ"ה אלא כגון ההיא דשלוחי מצוה ודכוותא. ואפשר שזו היתה כונת מרן דהרמב"ם פסק כירושלמי בזה דההיא בריתא דתלמודין איזה תנא דסבר כר"י הגלילי בכל מילי קתני לה ורבנן פליגי דבכגון זו לא אמרו העוסק וכו' והוא דוחק בלשון מרן:

ואתהלכה ברחבה כי עתה ארחיב הדיבר עוד מעט דהרמב"ם גם מתלמוד דידן הכריח דהך בריתא דפרק הישן דכותבי סת"ם לאו דסמכא היא דחזינן דפ"ק דשבת אמתני' דמפסיקין לק"ש מייתי מימרא דר' יוחנן דכגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה וליכא מאן דפליג עליה גם פ"ק דמ"ק רמו קראי דכל חפציך וכל חפצים ומשני כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים וכו' ומשמע דאף דעוסק בת"ת יפסוק למצוה שאי אפשר להעשות על ידי אחרים וכדמשמע התם מרש"י ותוספות והרמב"ם פ"ג מתלמוד תורה והרי קי"ל דעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא פלוג בין אפשר לעשות ע"י אחדים אי לא ומשמע דכיון דכבר עוסק בה פטור מאחר וכמ"ש הריטב"א הר"ן פ"ק דקידושין וקשי"א הלכתא אהלכתא ומוכרח לחלק כמו שחלקנו דשאני מצוה הבאה מעת לעת ואינה תדירית למצוה שהיא תדירית דחובת גברא יום ליום יביע ולילה ללילה יחוה אין נקי ככל אשר דברנו. ודון מינה דכותבי סת"ם נמי דתדיר עסקי בזה דינא הוא דמפסקי ונקה לא ינקה מכל המצוות דאי פטרת ליה משכחת לה שיהיו פטורין תדיר אשר לא עלה עליהם עול מצוות כל ימיהם ובכי הא לא אמרו העוסק במצוה פמ"ה וזה דבר השמ"יטה דהשמיט הרמב"ם דינא דכותבי סת"ם דלאו הלכתא הוא וכמ"ש מרן.

ואכתי פש גבן משום יתובי דעתא דעת קדושים הרי"ף והרא"ש והטור וסיעתם דפסקי הא דר' יוחנן דמפסיק ת"ת לק"ש ותפלה ופסקו הא דעוסק במצוה פמ"ה דין כותבי סת"ם דפטורין:

והטור בי"ד סי' ר"מ כתב א"ל אביו השקני מים ויש לפניו מצוה וכו' ומשמע מלשונו דשתיהן לפניו על דרך שדקדק הר"ן מדברי רש"י שם דדוקא שתיהן לפניו אבל אם התחיל בחדא פטור מאידך אף דאידך א"א לעשותם ע"י אחרים ובסימן רמ"ו הביא דברי הרמב"ם פ"ג דת"ת דפוסק תלמודו לקיים מצוה שאי אפשר להעשות ע"י אחרים ואע"ג דשם נמי כתב היה לפניו עשיית מצוה ות"ת. עיניך תחזינה שכתב לא יפסוק מתלמודו וכו' יחזור לתלמודו ומוכח דעסיק כבר בת"ת ומ"ש ברישא על כרחין הכי קאמר היה לפניו עשיות מצוה ותלמוד תורה שכבר הוא עוסק אם אפשר לעשות ע"י אחרים לא יפסוק וכו' וא"כ הבה נתחכמה בפסקי הלכות אלו דמדין כותבי סת"ם וההיא דסי' ר"מ משמע דעוסק במצוה כבר פטור מאידך אף דא"א לעשות ע"י אחרים וקשיא מדין מפסיקין לק"ש ותפלה אף דעוסק בת"ת וממ"ש סי' רמ"ו ואין לחלק בין מצוה תדירית וכו' [דדין] כותבי סת"ם הוי תיובתין שכן תדיר ידים עסקניות עושות מעין מלאכתן מכתב כתיבן ולא קריין ק"ש ולא מצלו לדעתם ז"ל:

ואפשר דהרי"ף והרא"ש והטור ושאר כנותהן סברי דיש לחלק בין ת"ת למצוות דדוקא לגבי מצוה אמרו העוסק במצוה פמ"ה אמנם בת"ת כיון דעיקר התורה ללמדנו מעשה המצווה ולא המדרש הוא העיקר וכל יקר תפארת גדולת ת"ת אינו אלא שמביא לידי מעשה להכי פוסק מדברי תורה לקיים המצוות. וכן ראיתי בחידושי הר"ן כ"י לע"ק שפירש דכשאפשר לעשות המצוה ע"י אחרים עוסק בתורה ולא במצוה ואם לאו יעסוק במצוות ולא בתורה דמעשה עיקר ולא המדרש עכ"ל והביאו הכותב. הרי דתלי טעמא דלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ותיסגי לן דלא מבטל תורה לסתם מצוה אפילו שאפשר לעושתה ע"י אחרים:

וכזה ראיתי להרא"ש בתוספותיו למ"ק כ"י שכתב וז"ל וא"ת מאי וא"ת מאי איריא תורה אפילו מצוה נמי בכה"ג אל יפלס אלא יעשה המצוה שא"א להעשות ע"י אחרים וי"ל דת"ת אצטריכא ליה דסד"א כיון שהלמוד אינו אלא לצורך קיום המצוות יבטל ת"ת מפני כל המצוות קמ"ל קרא ארח חיים פן תפלס עכ"ל ודע דהתם רמי קראי דארח חיים פן תפלס וכתיב פלס ומשני כאן במצוה וכו' וכתב הר"ן בחידושיו שהראב"ד פירשה דארח חיים הוא על התורה שלא יכריענה עם שום מצוה שהיא קודמת ורמי דקרא אחרינא כתיב פלס וכו' ומשני כאן וכו' ובזה מבוארים דברי הרא"ש. ולפי דרכנו למדנו דס"ד

לבטל ת"ת מפני כל מצוה שבעולם דעיקר התורה להבין ולהורות מעשה המצוות ומתוך דבריכו צדק יבחן דלא כהרב מגילת ספר עשין י"ב שכתב שהתוספות במ"ק דף ט' פליגי על הר"ן והריטב"א שכתבו דאם כבר עוסק בכבוד א"ב ואם ואתרמי ליה מצוה אינו מניח כבוד אביו דעוסק במצוה פמ"ה ולפי דעת התוס' אפי' כבר עוסק בתורה פוסק והקשה על מרן בכסף משנה דבה' ממרים הביא דברי הר"ן ופ"ג דת"ת מדקדוק דברי הרמב"ם שם משמע להפך ועוד האריך בזה:

ולפום מאי דכתיבנא לק"מ ואין כאן מחלקת בין הר"ן והריטב"א להתוספו' דהחילוק ברור בין מצות ת"ת לשאר מצוות כמו שחילקנו ומסתייעא מילתין מיסודן של ראשונים הר"ן והרא"ש בכל אשר דברנו:

ולדעת הרמב"ם מכח מה שהשמיט דין כותבי סת"ם דקמן עיקר החילוק בין מצוה תדירית כת"ת וכותבו סת"ם למצוה שאינה תדירית כדבר האמור מקדמי אר"ש והוא חילוק מבואר:

וראיתי להרב מגן אברהם שכתב ול"נ דהירושל' מיירי כשאפשר לקיי' שתיהן אבל כשא"א לקיים שתיהן פטור וכ"ע דהא ראב"ע גופיה אמר בגמרא דפטור ובירושלמי אמר דחייב אלא צ"ל כמ"ש עכ"ל יש להשיב דהרי הירושלמי קאי אדינא דמפסיקין ת"ת לק"ש ותפלה וקאמר דאתיא דרבי יוחנן כראב"ע והרי גבי ת"ת א"א לקיים שתיהן דאלמלא ק"ש ותפלה גם אותה שעה היה עוסק בתורה וחליף שעתא ואף דאין תורתו אומנותו מי לא עסקינין במי שרוב היום לומד והרי עברה אותה שעה ומה גם דלר"י מי שתורתו אומנותו פוסק נמי לק"ש והרי ראב"ע קאמר פרק הישן דכותבו סת"ם פטורי מק"ש נמי. ומ"ש עוד הרב דהרמב"ם סמך אדין עוסק במצוה אין זו דרך הרב להשמיט דינים דנאמרו ונשנו בבבלי וירושלמי ותוספתא ולסמוך אכללא ומה גם בדין זה דיש מקום לומר דהבבלי וירושלמי פליגי. ועיין בתוספתא פ"ב דברכות. והרב הלבוש בדין זה עינינו ותנינהו לדעת התוס' והר"ן בהא דהעוסק במצוה והיו לאחדים בידו והנם רחוקים כמבואר בבית יוסף:

1

דין ט'. מצטער וכו' שאסור להסיח וכו' מכאן מוכח הפך מ"ש מהר"י איסקאפה בספר ראש יוסף א"ח סי' תע"ב דמצטער פטור מכל המצוות וכמו שכתבנו בעניותין שם בס"ד:

ז
דין יו"ד. הקורא בתורה וכו' דעת מרן דאף דעוסק בתלמוד פטור דלא כרבינו בעל העטור דאף דתירץ יתיב קושית הטור סיים ומ"מ אין דברי בעל העטור נראין. ואעיקרא קושית הטור קושיא ותירוץ מרן דחוק הרבה ועיין מגן אברהם:

ח
דין י"א. לא יחלוץ תפילין בפני רבו וכו' דדעת מר"ן לחוש לטעם רש"י שהוא זלזול לגלות ראשו וכפ"ז אף שחלץ רבו לא יחלוץ וכמ"ש מהר"י אבוהב דלטעם זה אין לחלק ואסיק מרן דלמעשה יש לחוש לדברי רש"י וזהו שסתם כאן. גם הרמב"ם פ"ה דת"ת סתם. ומ"מ אפשר דזה היה בזמנם דלפי סדר ומנהג צניפת ראשם היה צריך לגלות ראשו בחליצת תפילין אבל לדידן בנקל יכול להחלוץ בלי שום גלוי. וכתב הרב מגן אברהם שכתבו שהטעם דכשחולץ תפילין מונע עצמו מלשמש רבו דאסור להתיר לו מנעל וכיוצא שמא יאמרו עבד הוא אבל כשיש לו תפילין מותר אבל כשרבו חולץ אין לומר שהוא עבד שהרי גם רבו חלץ והת"ד ואנכי לא ידעתי מאי אהני שרבו אין לו תפילין לעבוד עבודת עבד כשאין עליו תפילין דהגם שרבו אין עליו תפילין המכיר רבו יודע רבונו שהוא ישראל כשר ורבי ל"ו יקרי וחזי ליה עובד כעבד וסבר שהוא עבד והרי התם לא שרו אלא כשעליו תפילין דוקא ומוכח דאי אין עליו ועל רבו נמי יש לחוש לעבד וכבר הרב טורי זהב הקשה על טעם זה דבמקום שמכירין אותו שרי והכא אסרו בסתמא עיין שם ובבית חדש:

שיורי ברכה

[סימן ל"ח א'.
לפנים סוף אות א'. אמנם מדברי מור"ם בדרכי משה בדין זה כצ"ל.

ב
אות ב'. כתבתי דלפי משז"ל דיום שמועה קרובה אסור כתפילין ה"ה ליום קבורה דאסור ודלא כמ"ש מהריט"ץ בחידושי איזהו נשך ועתה ראיתי שגם הרב אליה רבה חלק עליו מטעם זה.

ג
אות ג'. וכתב דהמסתברא דאסור ע"ש באורך ודעתי וכו' בימי הרגל דעדו עליה כצ"ל.

ד
עפ"ש לפנים אות ד' וביי"ד סי' שפ"ח כתבנו דאנו בעניותנו אתחזי לן דשב ואל תעשה עדיף:

ה
אות ז. תירוץ דחוק כמתבאר ממאי וכו' שיתבטל מת"ת אף דמברך ועסוק בה מאהבה כצ"ל.

ו
אות ו'. מכאן מוכח הפך מ"ש מהרי"י איסקאפא וכו' ועמ"ש מהר"ר איסרלאן בכתביו סי' קנ"ח על דברי המרדכי שיכול לסעוד סעודת שבת בלא נר דלא מצינו מצטער לא יצא חובת שבת ודוק כמ"ש אחר זה בסמוך.]

סימן לט

א
דין ט'. בודק מהן שלשה קציצות וכו' היינו כרשב"ג דבתלתא הוייא חזקה. ובס' יד אהרן נתחבט בזה ובסוף אסיק דהרמב"ם פסק כרשב"ג ככללין כיון דלא מדכר תפילין פ' הבא על יבמתו ומילה שאני משום סכנת נפשות עש"ב ומדברי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א שם פי' הבי"עי משמע דבאיסורי תורה אזלינן לחומרא ואין להחליט דהלכה כרשב"ג הכא בר מהנהו והגם דאין הלכה כרבי לגבי אביו שאני הכא דסתם לן תנא כרבי באיזה דברים והאחרונים נחלקו בזה. ואנן בעניותין עמדנו בזה באורך בא"ה סי' ט' בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן ל"ט. א']
דין א'. או מוסר וכו'. בזמנינו האומר אלך ואמסור שכתב תפילין בדיעבד ובשעת הדחק יש להכשיר הרב גט פשוט סי' קכ"ג ס"ק ז' ע"ש שהאריך.

ב
ממזר שכתב תפילין יש להכשיר מור"ם בדרכי משה. אף אנן בעניותין הכי אסיקנא בי"ד סי' פא"ר אות ו' ע"ש באורך בס"ד.

ג
ד' ט'. בודק מהם שלשה קציצות וכו' לפנים הארש יסדתי מיסודן של הרמב"ן והרשב"א והריטב"א פ' הבא על יבמתו דבאיסורי תורה אזלינן לחומרא וכו' ועתה ראתה עיני

בחידושי הריטב"א לעירובין דף נ"ז דריהטא דלישניה מוכח דקי"ל כרשב"ג בר מהנהו דפ' הבע"י ומילה וכמ"ש בספר יד אהרן. ומיהו גברא דשפיר חזי צדיק יבחן דיש לכוין דבריו שכתב בחידושי עירובין עם דבריו בחידושי יבמות דלאו כללא הוא אלא מחמרינן באיסור תורה ודוק:]

סימן מ

א

דין ב'. בכלי תוך כלי וכו' ראיתי להרב החסיד מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו לא"ח כ"י שכתב וז"ל צמח. בשם הרשב"א וז"ל הכיס הגדול הנקרא קוראג"ה המוכנת לשים בתוכה הסידור והטלית וכיס של תפילין אינה כלי מיוחד לתפילין ממש אלא לשאר דברים הנז' ולכיס של תפילין ואולי שבזה סמכו רוב ישראל שאינם מכסים הקוראג"ה והיא בבית תשמישם עכ"ל וזה הפך מהרב מגן אברהם דאסר מהרי"טץ בתשובותיו סי' קל"א נסתפק:

ב

אם פירס טלית על כיס של תפילין שמונח אעפ"י שאין כרוך מלמטה שרי חידושי הרשב"א ופסקי דקנט וכן משמע בגמרא עכ"ל הרב מגן אברהם. וכ"כ הכלבו סי' כ"א ובס' ארחות חיים דף ז' ע"ג והוא ממאי דאמרינן בש"ס גלימא אקמטרא והדבר קשה על מהרי"טץ בסימן הנז' שנסתפק בזה אי סגי בכרך כיס תפילין דמטפחת . וכן ראיתי להרב מהר"י עאייאש בגליון שו"ת מהריט"ץ שתמה עליו מהא דגלימא אקמטרא אך לא זכר דברי הרשב"א והכלבו ועיין בפסקי מהר"ם ריקאנטי סי' מ"ה:

שיורי ברכה

[סימן מ. א

דין ב'. הגהה. ואם שניהם אינם מיוחדים וכו'. הא מילתא דפשיטא אלא דאצטריכא ליה לאפוקי מאי דמשמע מדברי תלמידי רבינו יונה. אבל באמת אין סברא דתרי דאינן כליין לא יועילו. ומהרש"ל הגיה הלשון וכמ"ש בשמו הרב ט"ז. והרב ט"ז הגיה הגהה אחרת ופירש דברי תלמידי ה"ר יונה והוא דרך חריף ודוק היטב.

ב

עמ"ש לפנים אות ב' ועתה ראיתי בס' אליהו רבא שהזכיר תשובת מהרי"ט צהלון ויש ט"ס בדבריו ע"ש:]

סימן מב

א

דין ג'. סודר דא מיניה למיצר ביה תפילין וכו' חדשים מקרוב מהנוהגים ללבוש שתי זוגות כסדר רש"י וסדר ר"ת נהגו לקשור שני ראשי רש"י ור"ת בכיס אחד ושתי ידות בכיס אחד. ונראה דאין לפקפק ביה כיון דבתחילה תשמישן בכיסים כן עשו הו"ל כהתנה דשרי ול"ד לתפילין ומעות דאסור לקשרן ביחד כמ"ש רש"י והרב הנמקי דהרי הני בי תרי לובשים תדיר יחד זה אצל זה וכבר כתבו משם המקובלים דאלו ואלו דברי אלהי"ם חיים וכחדא נפקין וכחדא שריין. וכמש"ל סי' ל"ד בס"ד:

ב

הגהה דהזמנה כה"ג לגוף הקדושה וכו' הם דברי הרב הנמקי וכתב הרב מג"א דמשמע דס"ל כפירש"י דמ"ד הזמנה לאו מילתא א"צ עיבוד לשמה וכו' וצ"ע דהנ"י בעצמו כתב בהל' תפילין כפי' התוס' והשיג עליו הרב יד אהרן דאישתמיטיתיה דברי הנמקי בהלכות תפילי' ודסבר כהתוס' גם מה שהקשה למרן שכתב כפי' התוס' לא ידע פירושן אפשר שהבין דדברדי מור"ם הם דברי מרן עכ"ד וכמה תמוהים דבריו וכבר ראיתי למופת דורנו הרב בתי כהונה שכתב בגיליון וז"ל חשב שהוא בית יוסף ואינו אלא נמקי יוסף וכ"ש שהלשון מוכיח שכתב בעצמו וכן מ"ש בהל' תפילין ולא כתב הכא עכ"ד ובאמת שהיא פליאה נשגבה ואין להאריך:

שיורי ברכה

[סימן ס"ב. א

דין א'. ושל ראש קדושתו חמורה שרובו של שדי וכו' כן פירש"י ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פירש דקדושת תפלה של ראש היא חשובה מפני הנחתה שיותר מקום מכובד הוא הראש מן הזרוע.]

סימן מו

א

דין א'. כשיעור משנתו יאמר אלהי וכו' וא"צ לאומרה אחר ברכת אשר יצר. ומה שאינה פותחת בברוך אף דאינה סמוכה כתב מרן לעיל סי' ו' שהיא ברכת ההודאה. ועוד נאמרו בזה תירוצים מהראשונים והביאם ארחות חיים דף ה':

ב
הנותן לשכוי וכז' רבינו יונה והרא"ש והטור פירשו שהלב נקרא שכוי כדכתיב מי נתן לשכוי בינה וכו' והגם שבלשון הרא"ש שהביא מרן כתוב התרנגול נקרא שכוי וכו' הוא ט"ס וכמ"ש בס' זקן שמואל בריש ספרו כדמוכח מלשון הרא"ש גופיה וכן הוא בהרא"ש בנסחתנו. שוב ראיתי בס' מעדני מלך שהביא נסחת הרא"ש כדמיית לה מרן והגיהה. ודבריהם נכונים בטעמן דברוכי מברכי' על בינת הלב. והגם דפ"ג דר"ה אמרו לשנוי זה תרנגול פשטיה דקרא הוא לב ויגיד עליו רעו מי שת בטוחות דפי' כליות והרב פר"ח נמשך אחר אותה שאמרו בר"ה ע"ש ועיין בש"ות הרשב"ץ ח"ג סי' רמ"ז:

ג
כשחוגר וכו' מרן הביא משם הראב"ד דהיינו כשלובש המכנסיים אבל הרמב"ם כתב דהיינו כשחובר וכו' והרב הפר"ח נתעצם להוכיח דפירוש המיניה דאמרו בש"ס הוא חגור עש"ב ונראה דמר כי אתריה ומי כי אתריה שהראב"ד היה בארץ עכו"ם שאין לובשים חגורה ומשו"ה אף דידע שפיר דהמיניה חגורו כתב דיש לברך ברכה זו כשלובש המכנסיים וללמד יצא למנהג גלילות ארץ עכו"ם. והרמב"ם היה בארץ ישמעאל דנוהגים ללבוש חגורה כבני בבל ומש"ה כתב כשחוגר וכו' וכבר כתב הרב פר"ח גופיה דאי ליכא אזור יברכוה במכנסיים ע"ש.

ד
דין ב'. לסדרם בבית הכנסת וכו'. עיין בש"ות הרשב"ץ ח"ב סי' קפ"א:

ה
דין ג'. חייב אדם בכל יום לברך מאה ברכות וכו' כתב בארחות חיים כל האומדן מובטח שהוא בן העולם הבא ומשתכר אלף זהובים כדאמרינן פ' כיסוי הדם כוס של ברכה שוה מ' זהובים עש"ב שהביא כמה רמזים בענין זה ועיין בס' תורת חיים שיטת קמא דף [צ"א שהביא זה משם א"ז ועש"ב] ועיין בש"ות הרשב"ץ ח"ב סימן קס"א:

ו
אמרינן פרק התכלת דבשבת ממלא להו באספרמקי ומגדי וכתב הרב כנ"הג דמהר"ם גאלנטי בתשו' סימן ל"ח כתב דאם ברכותיהן שוות לא יביאם כלם לפניו אלא יביאם אחד אחד ויברך על כל אחד ואחד והרב ס' הזכרונות חולק דאף שלא יביאם לפניו אסור להרבות בברכותיו:
וראה ראיתי בתשובת מהר"ש הלוי אב"ד דאיזמיר בדורות שלפנינו בכ"י סי' י"ו שהליץ בעד מהר"ם גאלנטי והוכיח מדברי הרא"ש בתשובה כלל י"ד סי' ר"ו שכתב להפסיק

בסעודת שחרית של שבת שנמשכה אחר חצות ולברך ברכת המזון ואח"כ לברך המוציא ואין בזה משום מרבה בברכות שלא לצורך דלכבוד שבת הוא עושה דסבר הרא"ש דליכא איסורא בברכה שא"צ אלא משום מדת חסידות ובמילתא כל דהו דחינן לה דאם איתא דאיסורא איכא לא היה הרא"ש עושה מעשה בעצמו בסעודה ג' להביא עצמו לידי ברכה שא"צ בשביל לקיים סעודה שלישי [חדא] דאפשר דמשעה ו' עד אחר מנחה יהיה תאב לאכול ויעשה סעודה ג' כתקנה ואת"ל שיהיה שבע יוכל לאכול כביצה ואת"ל שלא יוכל לאכול אפילו כביצה סעודה ג' אינה כ"כ עיקר כסעודת הלילה ושחרית שהרי לענין ז' ברכות סעודה ג' אינה פנים חדשות אלא ודאי דסבר הרא"ש דמדת חסידות היא הא שלא לברך ברכה שא"צ ובמילתא כל דהו דחינן לה ומכאן סיעתא רבא לדברי מהר"ם גאלנטי והרב ס' זכרונות שדחה דבריו אשתמיטיתיה תשובות הרא"ש דסעודה ג' הנז' עכ"ד מהר"ש הלוי הנז':

ואיכא למידק דאיך נחה דעתו דעת עליון בזה והרי מרן ז"ל לקמן סי' רט"ו פסק כל המברך ברכה שא"צ ה"ז נושא ש"ש לשוא והרי הוא כנשבע לשוא והוא לשון הרמב"ם פ"א דברכות ודעת הרמב"ם דאיסור ברכה שא"צ הוי דאוריתא וכן כתב הרמב"ם בפירוש בסי' תשובותיו הנדפסים מחדש וזה שמו אשר יקראו פאר הדור בסי' ק"ה שכתב וברכה שאינה צריכה דאוריתא הוא שנושא ש"ש לבטלה ע"ש:

הן אמת כי שמעתי מנהירו דעיינין הרב כמהר"ר אליהו ישראל נר"ו דמקשי ורמי מתשובה אחרת להרמב"ם שם בסי' כ"ו שכתב וז"ל הדברים ידועים שכל ברכה שעל המצוה מדבריהם היא בין שתהיה המצוה מן התורה וחכמיהם שתקנו הברכה והם אמרו כל המברך ברכ' שאינה צריכה עובר משום לא תשא עכ"ל דהרי כתב והם אמרי כל המברך ברכה שאינה צריכה וכו' משמע דהוי דרבנן והני בי תרי סתרא"י נינהו.

ואני עניתי דאין כאן סתירה דכיון דכל הברכות מד"ס ולא תשא דאמר רחמנא הוא כולל ואינו מבואר כי תקון רבנן טומוס של ברכות אי הוו אמרי נמי דרשאי לברך ברכה שא"צ ומוקמי לא תשא לבטלה בלי ברכה לא הוה איכא איסור' כלל ונקבעה הלכה דכל הנושא בש"ש בברכה בין צריכה בין אינה צריכה לא נשא לשוא ואדרבא הנה שכרו אתו אשר בירך לשם כבודו. אמנם השתא דאמור רבנן דברכה שאינה צריכה אין זה מברך ואינה בכלל תקנתם דלא תקון אלא בעת הצורך ממילא קם ליה ברכה שאינה צריכה באיסור כולל דלא תשא וז"ש הרמב"ם בסי' כ"ו והם אמרו כל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא כלומר דאמור רבנן דברכה דאינה צריכה נשאר באיסורו לעבור בלא תשא והוא מדאוריתא כפשט לשון עובר משום לא תשא אבל אין כונת הרמב"ם דהוי מדרבנן והוי

הוי כמבואר. ושח לי הרב הנז' דהך תשובה דסי' כ"ו הובאה בס' מגדל עז פ"ג דמילה אף הוא ראה באחרוני זמנינו תרגמוה להא כדאמרן וכעת ליתנהו גבאי ספרי דבי רב:

ומ"מ הרי מרן פסק כהרמב"ם דאיסור גדול יש בברכה שא"צ ומרן גופיה פסק בסי' רצ"א תשובי הרא"ש הנז' דסעודה ג' אשר מתוכה הוכיח הרב הנז' דס"ל להרא"ש דברכה שא"צ ליכא איסורא רק מדת חסידות ולפי דבריו הוו פסקי מרן סותרים:

אמנם נראה פשוט דאין מזה תפיסה על הרב הנז' דיש לחלק בין ברכה שאינה צריכה לגמרי כגון שאינו חייב בה כלל בשעה שהוא מברך שכבר יצא י"ח מברכה זו או שלא נתחייב בה להגורם ברכי שא"צ כגון ההיא דסעודה ג' שמברך ברכת המזון ושוב מברך המוציא כי האף אמנם יכול היה שלא להפסיק ולברך ברכת המזון ולגמור אכילתו שאוכל אח"כ ולא היה [צריך] ברכת המזון באמצע ולא המוציא אח"כ ומיהו כשבירך ברכת המזון באמצע היה חייב לברך כיון שהפסיק וכבר אכל ושבע וגם אח"כ כשרוצה לאכול לא היה יכול לאכול בלא המוציא ובכגון זו היא דאמר דס"ל להרא"ש דמדת חסידות היא ליכא איסורא דהגם שגרם ברכה שא"צ מ"מ בעת שבירך המוציא בר חיובו הוא לברך ומייתי ראיה לתשו' מהר"ם גאלנטי הנז' דבעת שבירך על הפרי שלפניו היה דעתו שלא יפטר בברכה זו רק את זה לבדו ואין עוד אחר. ולפי כונתו כשהביאו הפרי אחר אף שגרם בכונתו ברכה שא"צ מ"מ כשבירך היה חייב לברך וכן ראיתי להרב הנז' גופיה שמחלק חילוק זה אח"כ בהקשותו על דברי מהרשד"ם בא"ח סימן א' שהביא ראיה לנדונו במשכימי בבקר וכל אחד מברך ברכות השחר וכלם עונים מדברי הרמב"ם פ"א דברכות באיסור ברכה שא"צ הנז' והרב הנז' דחה ראיתו דלא דמי נדונו לדברי הרמב"ם והאריך בחילוק הנז'.

ובהכי לא תיקשי על הרב הנז' ממ"ש הרא"ש פ"ק דקידושין גבי נשים מברכות על מ"ע שהזי"ג דברכה שא"צ שעובר משום לא תשא הוא אסמכתא דודאי מודה הרב הנז' דישנו לעולם איסור ברכה שא"צ כמפורש בברכות דף ל"ג ע"א דעובר משום לא תשא אבל ס"ל להההיא דוקא כי מברך ברכה שאינו חייב כלל או יצא י"ח ובהכי עובר משום לא תשא ובסוג זה איירי הרא"ש בהני נשי שאינן חייבות וכתב דהוי אסמכתא ולעולם איסורא דרבנן איכא אבל בגורם ברכה שא"צ כאשר יהיה האופן דבעת הברכה חייב קפסיק ותני דליכא איסורא אלא מדת חסידות.

ומ"ש הרא"ש בריש יומא גבי כ"ג דקורא ע"פ בעשור שבחומש הפקודים שאינו גולל משום כבוד צבור ואינו מביא ס"ת אחר משום פגמו ועוד שיהא צריך לברך שנית והיא ברכה שאינה צריכה והתם אי היה מביא אחר בעת שמברך חייב לברך כבר הרב הנז'

גופיה קשיתיה ותריץ יתיב דהא דברכה שאינה צריכה דהתם י״ל קאמר לה ולא קי״ל כוותיה אלא הלכה רווחת דטעמא משום פגמו וכן הרמב״ם נותן טע״ם לפג״ם משום פגמו של ראשון ולא כתב טעם ברכה שא״צ דלא קי״ל כוותי' ודלא כמהרשד״ם בתשו הנז' ואף שהרא״ש כתב שני הטעמים לאו משו' דסבר דתרי טעמא הלכתא נינהו אלא דבמס' יומא לא כתב פסקי הלכותיה רק פ' יו"הך דנהיג וכתבה בסדר הנז' משום דלגבי יו"הך לא נפקא לן מידי וטעם בש״צ כתב בלשון ועוד דסבר הרא"ש דאע״ג דאיסורא ליכא מ״ע לאו מדת חסידות היא להביא עצמו לידי חיוב בש״צ ולעולם דאי לאו משום פגמו לא הוה שרינן שיקרא כ״ג ע״פ זהר תורף דברי הרב הנז':

איברא דלפום מאי דקאמר [הראש] דהא דר״ל להתם דיהיב טעמא [משום ברכה שא״צ אינו מתישב] שפיר בכל דברי הרב דנהי דלא כתבינהו הרא״ש להלכותיה דשאר פרקי והאי דכתב משום סדר עבודה מ״מ לא הו״ל למכתב האי טעמא דברכה שא״צ מאחר דאינו טעם כעיקר ואינו הלכה ואם כונתו מתורת חסידות מה לנו לבקש טעמא דחסידות במקום דאיכא טעמא רבא כהלכה לפום דינא ומה גם דהאי טעמא הואיל ואין בו אלא משום חסידות לא מהני הכא גבי כ״ג דקורא ע״פ ואיכא איסורא דדברים שבכתב האיתי אנש עניל איסורא מתורת חסידות. ותו מאחר די״ל ס״ל דהאי טעמא דברכה שא״צ עיקר וישוסו איסור לא הו״ל להרא״ש לסתום והול״ל בהדיא דמתורת חסידות אתי עלה דאלו השתא משמע דפסק כר״ל. ותו דאדרבא כיון דאין זה דבר הנוהג לימא בקצרה טעם לפג״ם ותו לא. באופן דלא נחה דעתי הקצרה בכל דברי הרב.

ותו קשיא לי על הרב הנז' דאשתמוטיתיה דברי הרא״ש בהלי תפילין שכתב וז״ל ואעפ״י שאינו חוזר מעורכי המלחמה אם הפסיק לענות קדושה או אמן נהי דאין העבירה גדולה כ״כ לחזור עליה מעורכי המלחמה מ״מ איכא איסורא שגורם לברך ברכה שא״צ כדמוכח ביומא פ' בא לו ופ' אלו נאמרים וכו' ומשני ר' משום ברכה שא"צ אלמא כל היכא שיכול לפטור עצמו בברכה אחת אם גורם שצריך ברכה אחרת מקרי ברכה שאינה צריכה עכ״ל הרא״ש. הראת לדעת מדברי הרא״ש הללו הפך מדברי הרב הנז' דהרא״ש קרי בחיל דגורם ברכה שא״צ אף דבעת שמברך חייב לברך איסורא איכא ושינוייא דר״ל דפ' בא לו הלכתא היא ומגילה היא אלא דאינה כל כך. ותו אשתמיטיתיה דברי התוס' והרא״ש בריש כיסוי הדם גבי שח בין שחיטה לשחיטה וז״ל הרא״ש שם ומיהו מסתבר דכל היכא שיכול לפטור עצמו בברכה אחת אסור הוא לדבר כדי שיהא זקוק לברכה אחרת כדמוכח ביומא דקאמר ונוטל ס״ת וכו' ופריך ונייתי ס״ת ונקרי ומשני משום ברכה שא״צ עכ״ל וכ״כ שם התוס' דף פ״ז וכך כתוב בפסקי התוס' פ' כיסוי הדם אסור

להביא עצמו לידי לחזור ולברך ברכה שא"צ. ותו אשתמיטתיה דברי הר"ן סוף ראש השנה שכתב דהגורם לברך ברכה אחרת עבירה היא. בידו ואסור לעשות כן ומייתי לה מאותה שאמרו פ' בא לו וכן נראה ממ"ש מרן בב"י בי"ד סי' י"ט מיסודן של ראשונים דכלהו רבוואתא קמאי הלכה זו העלו כדאמרן דשינוייא דר"ל פ' בא לו הלכתא היא אלא שאין ספרי אתי לחזות בנועם לדבריהם דרבנן קמאי בציביונן וקומתן ובמרדכי פ' הקורא למפרע כתב בהדיא דהני בי תרי הלכתא ומר אער חדא ומא"ח ולא פליגי. וכן הרשב"ץ ח"ב סי' ע' פסיק ותני כר"ל . ומיהו בהא דקורא ע"פ אף דדברים שבכתב וכו' עמ"ש לקמן סי' מ"ט אות ב' בס"ד.

הגם הלום ראיתי בחידושי הריט"בא ליומא הנדפסים חדשים מקרוב שכתב בסוגיית פ' בא לו וז"ל משום ברכה שא"צ פי' דכל דאפשר שלא להרבו' בברכה טפי עדיף וכתבו בתוס' כי מכאן נראה שיש ליזהר שהשוחט הרבה בהמות וכו' אסור לשיח בין שחיטה זו לזו מפני שיצטרך לחזור ולברך כיון ששח בנתים והויא לה ברכה שא"צ ורבינו אומר בשם רבו הרמב"ן כי רשאי לשוח וא"צ לחזור ולברך וכו' ומיהו דינים של רבותינו בעלי התוס' אמת היא לענין שאר דברים וכגון הרוצה לאכול מיני פירות דכל דאפשר לאכלה בתוך הסעודה כדי למעט בברכות הכי אית ליה למעבד כל היכא דאפשר ליה שלא ישנה סדר אכילתו עכ"ל וק"ק דקפסיק ותני משם התוס' דאם שח בין שחיטה לשחיטה צריך לחזור ולברך ואלו התוס' פ' כיסוי הדם לא פשיטא להו אלא ספוקי מספ"ל וכן בפסקי תוס' שם כתוב צ"ע אם שח וכו' ע"ש וגם במנחות דף ל"ו ע"א הרואה יראה התוספות שם שהם מסתפקים בסוף דבריהם וכן ק"ק על הרשב"ץ בח"ב סי' ע' ומ"מ הרי הרמב"ן והרא"ה והריט"בא הסכימו לדברי התוס' דההיא דר"ל הלכתא היא. וגם למדנו להועיל הרי"טבא באכילת פירות דאית ליה למעבד למעט בברכות.

ומאחר עלות כל האמור מוכרח דתשובת הרא"ש גבי סעודה שלישית היינו טעמא דקים לית בגויה דאם יגמור אכילתו לא יוכל עשות סעודה ג' וחיובא רמיא עליה לעשותה כי אף דלפי פשטן של דברים סעודת שחרית גדולה ממנה מ"מ אף גם זאת צריך ליזהר בה מאד כדמוכח בש"ס ובפוסקים ומשו"ה התיר הרא"ש להפסיק ולברך ברכת המזון. דהא לא מיקרי ברכה שא"צ כי צריכה מאד היא לגבי דידיה דזהיר וזריז לעשות סיג וידע בנפשיה כי לא יוכל לעשותה אח"כ וכבר הביא ראיה מהיה אוכל וקדש עליו היום וכו' ע"ש. משא"כ לענות קדיש בין תפלה לתפלה דשומע כעונה וכן לברך על כל א' מהפירות שיביאו כנדון מהר"ם גאלנטי דאפשר לקיים מאה ברכות באנפא אחרינא דודאי איסורא איכא לגרום ברכה שא"צ וכדברי הרב ס' הזכרונות וכן עיקר.

וראיתי למהר"א אבן טוואה בתשובותיו אשר בסוף התשב"ץ סימן ל"ב שכתב וז"ל ועניין זה דאיסור ברכה לבטלה אינו מדאוריתא אלא מדרבנן וכו' כמ"ש ר"ת ולפיכך התיר לנשים וכו' ואף על גב דבהא לא קי"ל כוותי' מ"מ במ"ש שאיסור ברכה שא"צ מדרבנן אין לפקפק כלל עכ"ל וק"ק במ"ש דאין לפקפק כלל דהרי מדברי הרמב"ם משמע שהיא מדאוריתא וכ"כ בפי' בתשובה הנז' ובאתריה דמר נהיג על הרוב כהרמב"ם ואעיקרא נימא דמאי דנקיטי באתריה דנשי לא מברכות אמ"ע שהז"ג שהוא דעת הרמב"ם היינו משום דברכה שא"צ מדאוריתא דלא כר"ת. ושוב ראיתי כ"י תשובת מהר"ש הלוי הנז' כבר הובאה בדפוס בס' מרכבת המשנה למהר"א אלפאנדארי פי י"ב דתפלה ע"ש:

ז

דין ד'. שלא עשאני עכו"ם פירש הרב ב"ח שלא מסר נפשו ע"י מלאכו להורידה לתוך גופו של עכו"ם.

ויש להעיר ע"ז לפי מ"ש הרב מר זקננו מהר"א אזולאי זלה"ה בפי' המשנה אשר לו כ"י פ"ג [דנדרים] במאי דתנן הנודר מזרע אברהם אסור לישראל ומותר בעכו"ם וז"ל והטעם בזה הוא נעלם מאד ואגלה טפח כי קודם דוד הפלגה היו הנשמות כלן טהורות ובלתי טהורות יוצאות מאוצר א' ומדור הפלגה שנבחר אברהם אבינו לחלקו יתברך כל הנשמות הטהורות של האומה ישראלית יוצאות מאוצר אחד לבדם וכל הנשמות ע' העכו"ם מאוצר בפ"ע ולזה אין ישראל בכלל בני נח ולא בני נח בכלל ישראל עכ"ל וכדבריו מצאתי בתוס' פ"ק דע"א דף ה' ע"א ואומר הר' אלחנן דנשמות של ישראל ושל עכו"ם אינן בגוף אחד עכ"ל ולפ"ז מאי מברך שלא עשאני עכו"ם דלא אשתני גופ"א והאי לחודיה קאי ואפשר דברוכי מברכינן אעיקרא דמילתא בהפרידן בני אדם ואין להאריך בזה:

ומקשו הכא אמאי לא מברך שעשאני ישראל דשפיר נאה לברך על החסד שעשה בפועל ותירץ הרב ב"ח דאם היה מברך שעשאני ישראל שוב לא היה יכול לברך שעשאני בן חורין ועשאני איש ללשון שעשאני ישראל אשר בירך משמעו איש בן חורין זהת"ד והקשה על זה הרב ט"ז דאסור לגרום ברכה שא"צ ולק"מ דחיובא דמיא לברך בפרטות על כל החסדים ולא בדרך כלל ולא דמי לברכה שא"צ. אך אכתי יש להעיר דשפיר מצי לברך שלא עשאני עבד ולא עשני אשה ועד אחרו הוא יברך ישראל שעשאני ישראל ולפחות שלישיה ברכה היה תהיה בלשון חיוב.

ואפשר דכלפי הא דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וגם אביו וב"ד מלין התינוק להכניסו בברית לכן לא תקון שעשאני ישראל דאביו הכניסו למילה והוא קבל

עליו דת ישראל והחזיק בה אך הקב"ה זיכהו שלא עשאו עכו"ם ורצה לזכותם אותו ואת בנו שאביו הכניסו בברית והוא בחר בטוב כי כך גזרה חכמתו להניח הבחירה לאדם לזכותם. א"נ שלשון ישראל מורה על הצדיקים וברכה זו נתקנה לכל ואיך יברך שעשאני ישראל וזימנין דמשכחת רבים דכל חד מינייהו אכתי לא חזי אשר בשם ישראל יכנה וק"ל:

ח

אם בירך שלא עשני אשה תחלה מברך אח"כ שלא עשני [עבד] ושלא עשני עכו"ם. הרב פר"ח והרב זקן שמואל בתחילת ספרו:

ט

הגהה. ואפילו גר יכול לברך כן וכו' כתב הרב ב"ח דדעת מור"ם דהני מברך שעשאני יהודי ודחה דבריו דזה היה על ידי בחירתו וכתב עלה הרב שיירי כנ"הג ולא ראיתי כן בהגהות ש"ע שלפנינו ע"כ ואנכי הרואה בכל הנסחאות שלפנינו ישנה להגהה זו זאת אומרת אפילו גר יכול לברך [כן ונראה דנוסחת מור"ם בש"ע שעשני יהודי ועל זה הג"ה ואפי' גר וכו'] ובזה ראיתי באיזה נוסחא בש"ע.

אמנם הרב מגן אברהם כתב משם מור"ם בדרכי משה שיאמר שעשני גר אבל לשונו בהגהה משמע שיברך שעשני יהודי. והרב ט"ז תירץ לקושית הרב ב"ח דטעם מור"ם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וק"ק דהא דגר שנתגייר אי כקטן שנולד וכו' הוי פלוגתא דתנאי בהחולץ א"כ נמצא דלמ"ד דלאו כקטן שנולד ומענשו על שעברו בגיותן על ז' מצוות לא יוכל לברך שעשני יהודי והגם דהלכה רווחת בקטן שנולד מ"מ דוחק לומר דאם יברך זאת הברכה הוא פלוגתא דתנאי נמי:

ואפשר לומר דדעת מור"ם דאף שתלוי בבחירתו ולגרמיה הוא דעבד אשר מטעם זה כתב גדול הדור מהר"י ריזאניס בסוף דרשותיו דלא שייך לומר בגר מי הקדימני מ"מ מודעת זאת דאלמלא הקב"ה עוזרו לא מצי להוציא מחשבתו לפועל וכלפי כי הוו הנותן לו כח לעשות חיל שפיר מצי לברך שעשני יהודי:

אבל מ"ש הרב שיירי דיכול לברך שלא עשני עכו"ם והכונה שהשאר עכו"ם אינו מחוור [וכו' והרי מור"ם כתב שלא יברך שלא עשני עכו"ם וגם הרב ט"ז] דמאן יכיל למימר מילין לצד עילאה שפשטן הפך הכוונה ובסי' יד אהרן כתב ולענין הלכה כיון שמור"ם והט"ז והרב החביב והמ"א וכו' א"כ גר יכול לברך בשופי שלא עשני עכו"ם והכי נקטינן עכ"ל ועמו הסליחה דכייל ותני אמבוהא דספרי בהדי הדדי והרי מור"ם כתב שלא יברך שעשני עכו"ם וגם הרב ט"ז נראה דסבר הכי והרב נחלת צבי הוא כתב משמו שיברך

שעשני גר וא"כ הרי כרכין תלתא דלא יברך שעשני עכו"ם לגבי תרי הרב החביב והרב מ"א שסברו דמצי לברך שלא עשני עכו"ם ואיך ערבינהו וכיילינהו בהדי הדדי. ואנן בעניותין מסתברא לן איפכא כיון דמצינו גדול מרבוותא קמאי הרמ"ה שכתב דלא יברך ברכה זו ומייתו לה הרב א"ח ומהד"ד אבודרהם וגם אשור נלוה עמם מרן ז"ל דנראה דמסכים עמהם וגם הרב ב"ח והרב של"ה הביאו הרב מ"א והפר"ח ומהר"י הלוי שהביא בס' יד אהרן הסכימו לזה וכן נראה דעת מהרי"קש בהגהותיו הכי נקיטינן:

י

והנשים מברכות שעשני כרצונו. נראה דאף עבד מברך ברכה זו. הרב זקן שמואל בריש ספרו:

יא

דין ו'. יש נוהגים לברך הנותן ליעף כח ואין וכו' עתה נתפשט המנהג בגלילותנו לברך זאת הברכה עפ"י כתבי רבינו האר"י זצ"ל כי אף דקבלנו הוראות מרן קים לן דאלמלא מרן אף הוא ראה דעת קדוש האר"י זצ"ל גם הוא יורה לברכה. ומה גם שכתב הרב כנ"הג דאיכא מאן דשמע דהדר ביה מרן בסוף ימיו וכן ראוי לנהוג ודלא כהרפ"ח:

יב

דין ח'. אם לא נתחייב וכו' המנדד שינה מעיניו כל הלילה עד אור הבקר יאמר הברכות בלא שם ומלכות חוץ מברכת התורה שהוא מברך. הרב מהר"י ויין בתשונותיו שערי ישועה כ"י א"ח שער א' סי' ב'. ומנהגנו לברך כל הברכות בשם ומלכות חוץ מברכת ענ"י עפ"י כתבי רבינו האר"י זצ"ל:

יג

סומא לכ"ע יברך פוקח עורים דהא ק"ל דסומא פורס על שמע ויאמר יוצר המאורות וכו' עכ"ל הרב פר"ח. וכבר השיגו הרב יד אהרן דהגמי"י בהדיא כתבו דסומא לא יברך ע"ש ויקשה יותר דהגמי"י מטו בה מהתוס'. וכן הסכים הרב מג"א דסומא לא יברך. ול"ק ממאי דקי"ל למברך סומא יוצר המאורות דשאני הכא דתלו בפתח עינים לימא פוקח עורים על דרך שנהג מרן סימן רצ"ח משם המרדכי ע"ש. ואע"ג דהרב מג"א בסי' תנ"ו כתב משם מהרש"ל דסומא מברך ברכת הלבנה ונראה דמסכים עמו והתם אמרו הרואה לבנה אפשר דשאני התם דעיקר הברכה לאו אראיה היא מדברת אלא בחידוש הלבנה משא"כ הכא דתלו לה לפי גירסתנו בפת"ח עינ"ם וגם מטבע הברכה פוקח עורים. ונראה שזה לעת הרב שבות יעקב הביאו בס' יד אהרן סימן רכ"ה דסומא מברך שהחיינו על הראיה והוא נר"ו חלק עליו ולפי דעת מהרש"ל בברכת הלבנה ניחא ואף שהרב

מג"א הסכים הכא דסומא לא יברך פוקח שם הסכים עם רש"ל ומוכרח לחלק כדאמרן. ומכ"ש לדעת מהרי"קש סי' תכ"ו דסומא לא יברך והכי מטין דברי הרדב"ז בתשובה סי' שמ"א דנראה דה"ה הכא לפי פשטן של דברים לא יברך סומא פוקח. ותו יש לדקדק קצת על הרב פר"ח בסגנון דבריו שכתב כבר נתפשט המנהג לאומרן בין נתחייב בין לא נתחייב כמ"ש ההגהה וכפ"ז חרש יכול לברך הנותן ומיהו סומא לכ"ע יברך עכ"ל ומוכח דכונתו דכפי דעת מור"ם בהגהה פשיטא דחדש וסומא מברכין ולפי דעת הרמב"ם דדוקא נתחייב חרש לא יברך וסומא יברך וק"ק דלא מיבעיא לדעת הרמב"ם דחרש לא יברך אלא אף לדעת התוס' דסברי דבין נתחייב בין לא נתחייב אפ"ה כתבו דמאי דקאמרי בש"ס כי שמע קל תרנגולא לאפוקי חרש. ומ"ש דסומא אליבא דכ"ע יברך יש לפקפק דיש לחלק בין יוצר המאורות להך דאמרן ואפשר דבין לדעת הרמב"ם בין לדעת החולקי' דאף דלא נתחייב מברך סומא לא יברך וכבר מפורש בהגמי"י משם התוס'. אלא דמסתמות הפוסקים משמע דחרש וסומא נמי יברכו כמ"ש הרב מגן אברהם. אבל הוא ז"ל בהסכמה עלה דחרש יברך הנותן וסומא לא יברך פוקח ע"ש וצריך לחלק כדכתבינן בעניותין דס"ל להרב מג"א דחרש מברך הנותן כיון דמטבע הברכה לא נזכר בה שמיעה ודמי לסומא בברכת הלבנה דהסכים מהרש"ל דיברך משא"כ סומא לא יברך פוקח שהברכה גופה לשבח שאינו סומא ולא דמי ליוצר המאורות דהכי תלו אותה כי פתח עיניה ואית בה תרתי כמש"ל ודוק. ובס' זקן שמואל רמי ומקשה דברי הר"ן אהדדי ממ"ש פ"ק דפסחים למ"ש ביומא ולק"מ דפ"ק דפסחים הביא שני הסברות ולא הכריע וביומא גילה דעתו. וע"ש מ"ש ע"ד הרא"ש ובספר מעדני מלך:

יד

דין ט'. לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה וכו' דעת מרן לפסוק הכי כיון שהביא סברא זו בסתם והוא דעת הראב"ד וא"ח והטור ומהרי"ל ככתוב בבית יוסף. וזה דעת הרמב"ם בתשובה בס' פאר הדור הנדפס מחדש סי' ק"ד וז"ל לעולם צריך שיברך על התורה קודם קריאה ואפילו יקרא [פסוק] אחד ואין חילוק אם יקרא דרך תחינה ובקשה יהיה מה שיהיה עכ"פ צריך לברך עכ"ל:

טו

אם אומר בקשה כי אין בי"ת אשר אין שם תיבות מפסוק הנועל את בי"תו. נראה דיכול לאומרה קודם ברכת התורה דהני מילי דקראי שאמרו לחתו"ם לא נצרכא אלא לדבר צחות לישנא דקרא נקט ודמי למ"ש מרן בי"ד סי' רפ"ד דאף דאסור לכתוב ג' תיבות

מפסוק בלא שרטוט באגרת שלומים מותר לכתוב אפילו כמה תיבות מהפסוק לדבר צחות ועמ"ש במגינים לקמן סי' מ"ז דין ג':

טז

הנוהגים לומר לפני כל מצוה וברכה ולימוד פסוק ויהי נועם יזהרו בבל יאמר קודם ברכת התורה:

טו"ב

בנסח לעולם יהא אדם ירא שמים וכו' כתב הרב בית דוד סי' ת"ק דראה בסידור אחד שתי תיבות וישכים ויאמר באותיות קטנות וזה מורה שהוא ציוי מהו מסדר שישכים ויאמר רבון העולמים וכו' ע"ש ונעלם ממנו שהוא בריתא בס' תנא דבי אליה רבה סוף פ"ך ע"ש. שוב ראיתי שמרן בב"י רמזה משם שבלי הלקט שהוא בריתא מסדר אליהו וכן הוא בשבלי הלקט כ"י ערוגה א' ערוגת התפילה שבלת ו' יותר באורך. אבל הרב הנז' לא זכר שהיא בריתא. ומ"ש שם סי' תצ"ט דקאי להיכא דאיכא שמדא וכו' כ"כ מרן ב"י משם שבלי הלקט. ונסחתם היתהירא שמים בסתר ומודה על האמת. ומדברי מרן יראה דהמנהג לומר וישנים ויאמר. וע"ש מה שהביא משם רש"י:

ח"י

עיקר הנסחא כי כל מעשנו תהו וימי חיינו הבל וכו' מהר"ר שלמה בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' מ"ט וע"ש ביאור הדברים כללו:

שיורי ברכה

[סימן מ"ו. א

דין א'. כשישמע קול התרנגול וכו' עמ"ש בש"ות שאלת יעבץ סי' קכ"ב.

ב

כשישב יברך מתיר אסורים וכו'. בסדר רב עמרם גאון כתיבת יד לא הזכיר מתיר אסורים וכתב אח"כ וז"ל ולא אמרן מתיר אסורים ובזוקף כפופים סגי ליה דתנן כל המברך ברכה שאינה צריכה מוציא ש"ש לבטלה. מצאנו בתשובה דרבינו האיי זצ"ל דמברך מתיר אסורים לכשיתעסק בידיו וכתב התם וכך כתוב בתלמוד כד פקח עיניה כד זקיף קומתיה כד אפיק גיסיה כד לביש מאניה וכו' אבל בנסחתנו בתלמוד לא אשתכח הכי עכ"ל סדר ר"עמ כ"י.

ג

כשנועל מנעליו וכו' האבל מברך לכ"ע ברכה זו לפי המנהג שלובשי' מנעלים של לבדים. הרב מהר"ר יצחק הלוי ואלי בתשו' כ"י.

ד

בט"ב חייב לברך אף דאסור בנעילת סנדל דברכות השבח הן שנוהגים באדם על הרוב. הרי"טבא בחידושי תעניות פ"ג והרמ"ע באלפסי זוטא כ"י שילהי ברכות כתב וז"ל נהגו שלא לברך שעשה לי כל צרכי בט"ב דליכא מסאני וניחא דעניי אנן באותה שעה וחסרון לא יוכל להמנות אבל בי"הכ שבח היא לנו שאין אנו צריכים לנעילת סנדל ויש לנו כל צרכנו בלעדיו וכן מפורש באגדה אעפ"י שדרשו בו אחד מה' עינויים לפי המפורסם עכ"ל ומיסוד תורת האר"י זצ"ל שמענו שלא לברך ברכה זו לא בט"ב ולא בי"הכ. וכך נהגנו.

ה

כשישים כובע וכו' פי עד עכשיו היה מכסה ראשו בכל דהוא שאסור לברך בגילוי הראש ועכשיו מנסה ראשו דרך כבוד כמנהג המדינה. הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י.

ו

שהכל ברכה אחת וכו' אבל הרמ"ע שם כתב דהמעביד וי"הרמ שתי ענינות הם לפיכך השומעים עונים אמן אחר המעביר ואידך ברכה הסמוכה לחבירתה שאינה פותחת בברוך ואסמכיה לברכה זו שנתקנ' בשעה דמשי אפיה משו' הכון לקראת אלהיך הואיל שתחילתה וסופה רחמי' ותחנונים עכ"ל וסברא זו הובאה בית יוסף אבל התוס' והטור ומרן סברי להפך דהכל ברכה אחת ואין לענות אמן וכן הלכה רווחת את כל ונוכחת.

ז

דין ב'. עכשיו מפני שאין הידים נקיות וכו' עמ"ש לעיל בקונטריס זה סי' ד' בס"ד.

ח

דין ו'. יש נוהגים לברך הנותן ליעף וכור. ראיתי להרמ"ע באלפסי זוטא שלו כ"י שילהי ברכות שכתב וז"ל ונהגו לברך הנותן ליעף כח ואומרים שיסוד ראשונים היא על חידוש מעשה בראשית לכל יום ולא הוצרכו בגמ' להזכירה הואיל ואינה נטפלת למעשה בני אדם וראויה ברכה זו שתאמר אחר מלביש ערומים קודם להתעטף בציצית כי החידוש בכל יום מלבוש למה שלפניו ולפני פניו עד עולם והמצות חוזרות ומלבישות את הכל שמהן חלוקא דרבנן כנודע ועטיפת ציצית דוגמא לזה והבו דלא לוסיף עלה שום ברכה אמרת שלא על פי הגמ' עכ"ל ועמ"ש לפנים.

יד

דין ח'. הגהה. יברך אותן וכו'. סומא מצי לברך פוקח עורים אף לדעת הרמב"ם. הרב הגאון מהר"ם זכות בספרו קול הרמז פ"ד דמגילה וכתב שם שהסכימו עמו רבנן קשישאי דארץ ישראל. וכ"כ הרב פר"ח. ובשגם יש לדחות סברותיו כאשר אנכי העירותיהו לפנים על דברי הרב פר"ח. מ"מ המסתכל יפה ביושר העיון שפיר חזי דלקושטא דהלכתא אדחויי לא סמכי' וסומא נמי על טוב עין הוא יברך פוקח עורי' כהוראת רבנן קדישי דארעא ישראל והרב פר"ח והרמ"ז והכי נקיטינן.]

סימן מז

א

הגה"ה. בין למדרש. מרן לא הוצרך לכותבו דכבר כתב לגמרא ולקמן סימן ן' כתב שהמדרש בגמרא. וכן מוכח מדאמרינן פ"ק דברכות דף י"א לפי גרסתו וגרסת הראש רבא אמר אף לגמרא צריך לברך דאמר ר' חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאמינא קמיה דרב לתנויי' פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים ומשיה ידי ובירך ומתני לן פרקין הרי דקאמר רבא דלגמרא צריך לברך ומייתי ראיה מרב דהוה מברך אספרא דני רב שהוא מדרש ומוכח דמדרש כמו גמרא דאי לא מאי ראיה

מייתי:

הן אמת דק"ק דהא אתמר התם לפי נסחא דקמן אמר רב הונא למקרא ולמדרש צריך לברך לגמרא א"צ לברך אלמא מוכח מזה דמדרש כמו מקרא ולא כמו גמרא ואם כן מאי ראיה מייתי רבא דלגמרא צריך לברך מדרב בריך אמדרש. וכן לגירסת הרא"ש דברים אמר רב הונא למקרא צריך לברך למדרש אינו צריך לברך ר"א אמר אף למדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך רבי יוחנן אמר אף למשנה צריך לברך לגמרא אצ"ל ורבא אמר אף לגמרא צריך לברך דא"ר חייא בר אשי וכו' וק' דכיון דלר"א ור"י משמע דלמדרש צריך לברך ולגמרא א"צ לברך ופליגי במשנה מאי מייתי ראיה רבא דלגמרא צריך לברך מדרב:

שוב ראיתי להרב מעדני מלך שעמד בזה.

איברא דבש"ס ל"ק משום דמצינן למימר דיש לחלק בין מדרש למדרש דמדרש דנקטי אמוראי היינו מדרש אגדה דדריש לקראי דרך דרש ואגדות של יופי ומדרש זה למד הוי כמקרא. אבל בריתות דספרא וספרי דהן הן גופי תורה לכ"ע דינם כגמרא וא"ש הוא דרבא. אבל רש"י כתב מדרש הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא ספרי ולפ"ז

קשיא. ובאמת נראין דברי רש"י דאי אמרת דבריך אמדרש הגדה דדריש לקראי למה יגרע ספרא וספרי דבשגם הם דינין הוו פירושא דקראי וטפי מסתבר לברך אספרא וספרי דתרתי איתניהו בהו משפטים ישרים ופירושא דקראי והם עיקר התורה. וכתב עוד הרב מעדני מלך וז"ל ומיהו בפ' דלקמן דף י"ד ע"ב דהתם איתא נמי להא דר"ח בר אשי ול"ג התם בספרא דבי רב ואמרינן התם דקמ"ל דלמשנה צריך לברך והיינו כפי' הגי' בגמרא שלפנינו דגרס בדרבא למשנה עכ"ל ונסחא לקמן בדרבא לגמרא. ומדברי התוספות בסוטה דף ל"ט משמע קצת דהוו גרסי לקמן בדף י"ד נמי ספרא דבי רב ע"ש: **והפר"ח** כתב דמדרש בכלל מקרא וכן מוכח בגמרא וק"ק דלא העיר במאי דכתיבנא ומדברי גורי האר"י זצ"ל מוכח דהמדרשים והאגדות הם כמשנה ויש להם ישיבה אחת בעולי"ם וזה מסכים למאי דאמרו בש"ס פרק היה קורא כמדובר שוב בא לידי ספר לשון למודים הנדפס מחדש ושם ראיתי שעמד בענין זה סי' ך' ולא זכר מהרב לחם חמודות:

ב

דין ג'. הכותב בדברי תורה וכו' עמ"ש הרב ט"ז ועיין בשו"ת מהרשד"ם י"ד סי' ק"ף ובכנ"הג י"ד סי' ר"י הגה"ט אות ו' וסי' רל"ט הג"הט אות קכ"ב ובחוות יאיר סי' קצ"ד ושבות יעקב ח"א סי' קנ"ו ע"ש ובספר אור יקרות דף ס' ועיין מה שכתבנו בעניותנו לקמן סי' תפ"ט בס"ד:

ג

דין ה'. והערב וכו' ואשר בחר וכו' הרשב"ץ בתשובת ח"ג סימן ז"ך:

ד

דין ז'. אם למד מיד וכו' מה שהקשה הרב ט"ז לא קשיא מידי. ובס' ברכת אברהם ארוכה לו עלתה בזה עש"ב:

ה

דין י"ג. המשכים קודם אור היום וכו' הקם באשמורת ולומד וחוזר לישן על מטתו שנת קבע כשקם בראשונה יברך ברכת התור' ולא יברך שאר ברכות וכשיקום שנית יברך כל הברכות וגם ברכות התורה כיון שישן שנת קבע. ושנית עראי הוי כישן על ברכיו הרב מהר"י זיין בס' שערי ישועה כ"י א"ח שער א' סי' א' וסי' ג' ועמ"ש הרב פר"ח:

ו

דין י"א. שנת קבע ביום וכו' וי"א דלא הוי הפסק וכן נהגו. כתב מרן בב"י דר"ת ס"ל דאף שינת לילה לא הוי הפסק ואף דלא קי"ל כוותיה בשינת יום מיהא יש לחוש לדבריו וכתב עוד מרן שהמרדכי בשם הר"ם ורבינו יונה ס"ל כר"ת והקשה בס' יד אהרן דמנ"ל

למרן שרבינו יונה ס"ל כסברת המרדכי בשם מהר"ם דרבינו יונה לא אמרה אלא כשלא ישן בלילה אבל אם ישן בלילה הוי הפסק וכתב עוד ואי לאו דמסתפינה הוי"א דכלהו ס"ל דאם למד בלילה אחר שישן דהוי הפסק ולא כתבו מהר"מ ור"ת דאינו חייב לברך אלא כשקם ללמוד ולא ישן עדיין אבל כשישן לא אמרה אדם מלעולם שהשינה הוי הפסק וחייב לברך עכ"ד ועמו הסליחה דלשון התוס' בדף י"א ע"ב הכי הוי והיה אמר ר"ת כשאדם עומד ממטתו בלילה בשחרית ללמוד שאין צריך לברך וכו' וכן הוא לשון המרדכי היה אומר הר"מ כשאדם עומד מעל מטתו בלילה בשחרית ללמוד וכו' ומוכח דאישן על מטתו ועמד קיימי וסברי דאף שינת לילה לא הוי הפסק וכמו שהבין מרן בדעתם. ומה שהקשה על מ"ש מרן דרבינו יונה ס"ל פר"ת והר"מ שהביא המרדכי דמנ"ל וכו' י"ל דמשמע ליה למרן הכי בדעת רבינו יונה דבסיום דבריו הביא ר"ת ומוכח דסבר כוותיה ומאחר דמוכח מהתוס' דר"ת ס"ל דאף שינת לילה אינה מפסקת משמע דרבינו יונה סבר כוותיה וכתב וכיוצא בזה כתב ר"ת ולא פירש שלר"ת שינת לילה לא הוי הפסק והוא לא סבר הכי אלא כשלא ישן:

אך מה שהקשה בספר יד אהרן דדברי הגמי"י שהביא מרן בשם הרב היו הפך ממ"ש המרדכי בשמו לכאורה קשיא וכן הקשה בספר זקן שמואל ועיין מה שכתב הרב מהר"ר שלמה בן הרשב"ץ בתשובותיו הנדפסות חדשות מעתה בסי' תר"ג ע"ש ודוק:

ונראה להביא ראיה לדעת ר"ת דשינת לילה לא הוי הפסק מהא דאמרו בירושלמי פ"ג דברכות אמתני' דנשים עבדים וקטנים פטורים וכו' והכי אתמר רבי יוסי ורבי אחא הוא יתבין אמרין מה בין סוכה ללולב סוכה נוהגת בלילות ובימים לולב אינו נוהג אלא ביום התיב רבי יעקב דרומי הרי ת"ת נוהג בלילה כבימים מאי כדון סוכ' אפשר להבטל ת"ת אי אפשר להבטל ואם איתא דשינת לילה הוי הפסק מאי פריך מת"ת הרי בכל לילה שאדם ישן הוי הפסק ומ"ט מברך ביום אלה ודאי דסבר דשינת לילה לא הוי הפסק. ושאר פוסקים דפליגי על ר"ת אפשר דס"ל דשינה הוי הפסק משמעות הש"ס דילן וסברי דפליג על הירושלמי ועיין בפר"ח בדין י"ב:

ז

דין י"ד. נשים מברכות ברכת התורה. דחייבות ללמוד דינים דשייכי להס כ"כ מרן בב"י משם סמ"ג בדין זה וב"י סי' ש"מ ומור"ם בי"ד סי' רמ"ו. וק"ק דא"כ מאי פריך בשבת דף ל"ג א"ר שמעון דאמר דאסכרה בעון ב"ת נשים יוכיחו אימא מפני שמבטלת ללמוד דת הנשים מדינים דשייכי להו. והיה אפשר לומר דמ"ש חייבות ללמוד דיני נשים לאו

דוקא חייבות אלא ה"ק דטוב וישר להן ללמוד מידי דשייך להו אבל אינו חיוב גמור וכן משמע מדברי הרב בית חדש ע"ש ובמג"א כאן וסי' קפ"ג:
אבל היותר נכון דחיובם אינו מצד מצות ת"ת דודאי פטורות הן אמנם חייבות מיהא למען דעת הדינים שלהן ואי בקיאי בהן תו ליכא עלייהו שום סרך חיוב ללמוד וק"ל:

ח

אשה שנסתפקה אם בירכה ברכת התורה נראה דלא תברך מספק אף לדעת הפר"ח שהסכים דמי שנסתפק אם בירך ברכת התורה וחזור ויברך כיון דלדעת הרמב"ן והרשב"א והרב החינוך הויא דאורייתי' והכי מוכח בהדיא מסוגיית פ' מי שמתו והיה יתד בל תמוט דברכת התורה דאודיתא ע"ש באורך מ"מ אשה בכל אלה לא סגי לה לחייבה דאעיקרא מהדרינן אטעמי שתוכל לברך תחת שלש משום קרבנות או תורה שבכתב או דינים שלה כמ"ש מר"ן בב"י ובכל זאת לא שמענו דיש לה איזה חיוב מצד מצות ת"ת וכמ"ש בסמוך וא"כ מהיכא תיתי שתהא חייבת בברכת התורה מדאוריתא עד שנאמר דאם נסתפקה תברך כהלכת גוברין והוא פשוט מאד:
איברא דמ"ש הרב פר"ח דמסוגיית מי שמתו מוכחא בהדיא והיא יתד בל תמוט דברכת תורה מדאוריתא לפום ריהטא לא מכרעא דמאי דאמרינן מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם וכו' אין ראיה מדקאמר מן התורה דהוי דאוריתא דכבר כתבו התוספות בבתרא דף קמ"ז בכיוצא בזה דמן התורה לאו דוקא והוא אסמכאא. ומה גם במאי דקמן דאיירי דברכת המזון לאחריה דנקט ברישא קאמר לה. וממאי דא"ר יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מברכת המזון מק"ו וברכת המזון לפניה מברכת התור' מק"ו ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו תורה שטעונה לפניה אינו דין שטעונה לאחריה ומה תורה שאין טעונה לאחריה טעונה לפניה מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו.
אין ראיה דאיכא למימר דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון והכי פירושה ומה מזון שאין טעון לפניו מדאוריתא טעון לאחריו מדאוריתא תורה שטעונה לפניה מדרבנן ועשו מעלה רבנן לתורה לתקוני ברכה לפניה אינו דין שטעונה לאחריה מדרבנן כברכת מזון דמאוריתא טעון לאחריו דמדאוריתא שמעינן לדרבנן ומדרבנן שמעינן לדאוריתא ולא אצטריך לפרושי דברכת התורה דרבנן בזה היה פשוט אצלם בלי ספק דברכת התורה דרבנן אלא דבעי לאתויי בכל חדא דטעון ברכה לפניו ולאחריו מעין ברכתו המפורשת ברכת המזון מדאוריתא וברכת התורה מדרבנן ומאי דקאמר ומה תורה שאין טעונה

לאחריה אפי' מדרבנן מזון שהוא טעון לאחריו מדאודיתא אינו דין שהוא טעון לפניו מדאוריתא דמתקנת רבנן בתורה שמעינן לדאוריתא:

ותו ק"ק על הרב פר"ח דמהך סוגייא מוכח דרבי יוחנן פשיטה ליה דמברכין על התורה לאחריה ועשה לו לימודים מברכת מזון אלא דהש"ס נתמ"ה וסליק את לימודיו דאיכא למפרך ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו תיובתא ומשמע דהש"ס לא פליג אלא על לימוד ר' יוחנן לא אעיקר ברכת התורה לאחריה ומוכח דאיירי בברכת התורה כשקורא בס"ת בצבור דאי איירי על ברכת התורה שאדם מברך על לימודו הרי אין מברכין על ת"ת לאחריה וכבר הרשב"א בתשובה טעמא טעים בזה והביאו מרן בב"י בסי' זה וגם מר"ן נ"ט אחרינא ע"ש ומאחר דאיירינן בהן סוגייא בברכות כשקורא בציבור א"כ מוכרח לפרש בסוגייא כדפרשינן דלא הוו ברכת התורה הללו אלא מדרבנן שהרי קריאת התורה בציבור תקנה היא ולאו מדאוריתא כמו שהסכים הרב פר"ח גופיה לקמן סי' קל"ט ודחה דברי הרב באר שבע שכתב דהוי דאוריתא ובאמת שנראין דברי הפר"ח שם ומה שהביא שם משם הרב ב"ש שאם הוא רוצה לקרות מעצמו בציבור חייבתו תורה לברך אינו מחוור וכבר דחה דבריו הרב פרי חדש וכן משמע ממה שהקשה התוס' והרשב"א ריש פרק היה קורא על רש"י שכתב בלשון הקדש נאמרה לקרות בס"ת דהרי קריאת ס"ת לאו מדאוריתא אלא תקנה ואוקמיה בפרשת זכור ולדברי הרב ב"ש הרי איכא קריאה בס"ת מדאוריתא וברכתה מדאוריתא חכם לכשירצה אלא מוכח דליכא קריאת ס"ת מדאוריתא ואם כן פשיטא הברכה לקריאת ס"ת מדרבנן וגם הרב מקראי קדש דף קכ"ד דחה דברי הרב ב"ש אכא דעה שהוכיח ממ"ש מרן בב"י משם התוס' בר"ה דף ל"ג בסימן קל"ט ע"ש אינה הוכחה. וספר באר שבע וס' פני משה אין עמדי. באופן דברכות התורה בקריאת ס"ת הוו מדרבנן ואם כן הך סוגייא דפרק מי שמתו דאיירי בברכות קריאת ס"ת מוכרח דמדרבנן קאמר וצריך לפרשה כדכתיבנא בעניותין הפך הרב פרי חדש:

גם מה שהוכיח הרב פרי חדש דברכת התורה מדאוריתא מדאמרינן על שלא ברכו בתורה תחילה לפי מ"ש הר"ן בשם רבינו יונה והביאו מרן אין ראיה דאלימוד שלא לשמה ועלבון תורה קפיד גם לפי מה שפי' הרמב"ם בתשובת בספר פאר הדור הנדפס מחדש בסי' מ"ב והובא באסיפת זקנים מציעא אין הוכחה דאקריאת ספר תורה איירי ע"ש:

שיורי ברכה

[סימן מ"ז. א'
דין ו'. אומר והערב בוי"ו. מרן בב"י כתב דלדברי האומרים שהוא ברכה אחת אם חיסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה ולדברי האומר שהיא ברכה בפני עצמה אף שאמרו בוי"ו אין בכך כלום אבל הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י כתב וז"ל ואף למ"ד שאינן אלא שתי ברכות אין צריך לומר והערב בוי"ו ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא עכ"ל.

ב
אות ו' שיטה ד'. רבינו יונה דבסיום דבריו הביא דברי ר"ת ומוכח וכו' דדברי הגמי"י שהביא מרן בשם הר"ם הוו הפך וכו' הרי בכל לילה שאדם ישן הוי הפסק ומשום הכי מברך ביום אלא ודאי כצ"ל.

ג
דין י"ד נשים מברכות וכו' עמ"ש בעניותינו לפנים ועיין מ"ש בספר חסידים סימן שי"ג ודוק הטיב:]

סימן מט

א
אע"ג דקי"ל דדברים שבכתב וכו' פשיטא דבתרגום לא שייך לומר דברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ. הרב החב"יב בכנ"הג סי' רפ"ב. וכן מוכח בהדיא ממ"ש הריטב"א בחידושיו ריש פ"ק דמגילה וביומא פ' בא לו בנותן טעם לרב יוסף שהיה רגיל בתרגום דהוה סגי נהור ולא היה מצי לקרות בע"פ ע"ש. וגם מדברי התוס' בקמא דף ג' ע"ב דדחו האי טעמא שפירשו דרב יוסף היה בקי בתרגום מטעם דברים שבכתב וכו' דאי מהא לא אוריא משום עת לעשות וכן כתוב בפסקי התוס' מפורש יוצא כמדובר. ולא זו בלבד אלא דאשכחן דהקפידו שלא יקרא תרגום בימיהם בכתב אלא בע"פ משום דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב וכמ"ש בירושלמי והביאו הרי"ף פ' הקורא היה עומד ועיין בתשובת מהר"ש הרשב"ץ סי' זר"ע ולפי' הריטב"א הנז' אין להקשות מדאמרינן בכמה דוכתי קרי עליה רב יוסף מקרא זה ומהם פסחים דף נ"ב ע"ב וסוף דף נ"ג וק"ל:

ב
יש לחקור האי איסורא דדברים שבכתב א"א רשאי לאומרם ע"פ אי הוי דאוריתא כדמשמע מריהטא דשמעתא פ' הנזיקין ופ' יש בקרבנות דמייתי לה מרומיא דקראי או"ד

אינו אלא איסורא דרבנן וכבר עמד בזה הרב מופת הדור מהרח"א בס' מקראי קדש דף קכ"ד והביא ראיה דהוי דרבנן מדאמרינן פ' בא לו דכה"ג קורא בעשור ע"פ ולא מייתי ס"ת אוחרי משום ברכה שא"צ וכתבו התוספות וסיעתם דאיסור ברכה שא"צ דרבנן ואי אמרת דאיסור זה מדאוריתא היכי דחינן ליה משום ברכה שא"צ דהוי איסורא דרבנן עש"ב וכן יש להוכיח מדאמרינן התוס' פ' בא לו דף ע' מקמי הכי אמאי נגלול ונקרי אמר ר"ה בריה דרב יהושע אמר רב ששת לפי שאין גולליין ס"ת בצבור מפני כבוד צבור וכתב מרן לקמן סי' קמ"ד בב"י משם הגהות מרדכי דגיטין והריטב"א דבי"ט או ר"ח כשאין ס"ת אחר גולליין ס"ת דמוטב שתדחה כבוד הצבור ולא תדחה תקנת חכמים והשתא אם איתא מדאוריתא ה"ל לגלול ולא ידחה אסור תורה משום כבוד צבור אלא מוכח דהך איסורא דרבנן ואמטול הכין דחינן ליה משום כבוד צבור:

אמנם נראה דאין ראיה מסוגיא זו כלל דהא אמרו בירושלמי התם פ' בא לו ופ' הקורא עומד אין גולליין וכו' ותנינן קורא אחרי מות ואך בעשור שניא היא שהיא סדרו של יום תדע לך דאמר רשב"ל בכל מקום אינו קורא על פה והכא קורא ע"פ והסמ"ג הביא הירושלמי הזה בעשין ר"ט גם הריטב"א פ' בא לו הביאו ולפי זה אין כאן איסור קריאה ע"פ לפי שהוא מגיד עבודת היום ולא שייך בהא איסור דברים שבכתב וכו'. וגם רבינו יונה בריש פ"ק דברכות אמאי דאמרינן לא הפסיד כאדם הקורא בתורה כתב דקורא בעשור ע"פ כיון שהוא מענין קרבנות ומצוה לומר קרבנות ע"פ וכו' ע"ש. ומאחר שכן ליכא לאוכוחי מהך שמעתא דאיסור דרבנן הוא מדמדחי משום ברכה שא"צ כמ"ש הרב מקראי קדש א"נ מדמדחי משום כבוד צבור כדכתבינן בעניותין דאיכא למימר דאיסור תורה הוא ולאיי דלא מדחי אמטול הנך אלא דבכה"ג לא שייך הך איסורא:

ברם נראה להביא ראיה מהא דאמרינן במגילה דף י"ח השמיט בה הסופר אותיות עד חציה וקראן הקורא במתורגמן יצא ופסקוה הפוסקים וכתב המרדכי שם פ' הקורא למפרע וז"ל הא בכולה הא במקצתה פירוש כיון דבמקצתה כתובה כתיקון חכמים כשרה וקרינן בה בספר ואין כאן איסור משום דברים שבכתב א"א רשאי לאומר ע"פ ומינה יש ללמוד דס"ת דחסרין ביה אותיות או תיבות או פסוק דאין להפסיק לקורא להביא ס"ת אחר אלא קורא אותה ע"פ כיון דלא אפשר שתחילת הדבר לא היה דעתו לקרות ע"פ וכו' עכ"ל הר"י מוכח דבשעת הדחק ובדיעבד קורא ע"פ במגילה ובס"ת אם לא קרא עדיין ג' פסוקים לדעת המרדכי וכתב הרב ב"ח סימן קמ"ב דהם נוהגין כסברת המרדכי ואנן דנהגינן להפסיק כשנמצא הטעות הוא ע"פ הודאת מהר"י בי רב כמ"ש מרן בב"י שם ובי"ד סי' רע"ט באורך ע"ש. והשתא אם איתא דאיסור דברים שבכתב א"א

רשאי לאומרם ע"פ הוא מן התורה איך קרי במגילה על פה כמה פסוקים עד מקצתה והלא גם בכל כתבי הקדש איתיה להן איסורא כמבואר בפוסקים ראשונים שכתבו טעם לקריאת הלל
ע"פ וכיוצא ועיין בתשו' הרשב"ש הנז':
ואם נפשך לומר דהן איסורא ליתיה אלא בחומש כחד שינוייא דהתוס' פ' יש בקרבנות וא"כ איתיה בכל כתבי הקדש כדמוכח מדברי הפוסקים אימור דבחומש הוא איסור תורה ובכתבי הקדש דרבנן הרי המרדכי יליף מינה לס"ת ואי הוי מדאורייתא ליכא לפלוגי בין לכתחלה לדיעבד כמ"ש מן הראשונים ומגדולי האחרונים וכדכתיבנא בעניותין במקום אחד אלא דשם כתבנו דיש מקומות סתרא"י נינהו כנגד היסוד הזה. ומ"מ נראה דיש להוכיח מדברי המרדכי הללו דהוי דרבנן שהרי כ' דבנמצא טעות כי הן מחסור פסוק אשר לא כתוב בספר ועדיין לא קרא ג' פסוקים יקראנו ע"פ משום ברכה שא"צ כמ"ש פ' בא לו אף כי אין לחוש משום פגמו דהרי הוא פגום ע"ש ובשילהי ר"ה המרדכי מייתי דברי ר"ת דברכה שא"צ מדרבנן ואי איסור דברים שבכתב מן התורה היכי שרי משום ברכה שא"צ דהוי דרבנן אלא משמע דהן איסורא דרבנן ובדיעבד ושעת הדחק אין לחוש:
ונהירנא דזה ימים שמעתי מהרב כמה"ר אליהו ישראל נר"ו שהביא ראיה דבדיעבד אם קרא ע"פ לא יצא מדברי הסמ"ג הלכות מגילה שכתב וז"ל והקורא את המגילה ע"פ לא יצא י"ח שאנו למדים נזכרים מכתוב זאת זכרון בספר אבל שאר דברים שבכתב לא נאסר ע"פ אלא להוציא אחרים י"ח עכ"ל דאלמא מאי דאצטריך לסמ"ג ילפותא למגילה היינו משום דאף לעצמו יקרא לא ע"פ הא לא"ה שוים מגילה ושאר דברים שבכתב וכי היכי דאשכחי במגילה דהקורא ע"פ לא יצא ה"נ בדברים שבכתב אחרינא להוציא אחריי לדעת הסמ"ג לא נפקי י"ח וכ"ג הר"ש בן הרשב"ץ סי' תכ"ח דאצבור לא יצאו בקריאת מי שקרא שלא מהכתב ע"ש אלו דבריו נר"ו ואני אומר דאדרבה מדברי הסמ"ג יש הוכחה להפך דיצא בדיעבד שהוא השוה מגילה לשאר דברים שבכתב ומשמע מדבריו דחומש ומגילה ושאר כתבי הקדש שוים כאשר יראה הרואה והרי מפורש בש"ס וכל הפוסקים דהשמיט הסופר במגילה פסוקים וקראן ע"פ יצא כמש"ל ומסתמא בין כשקורא לעצמו בין לאחרים הוי דהא סתמא נקטי לה והסמ"ג לא יחלוק על זה וה"ה לשאר דברים שבכתב אלא דהסמ"ג מקצר ועולה ולא נקיט כי אם עיקרי הלכות ואת היותר משמיט כידועה ולכן השמיט דין זה דהשמיט הסופר. ואיידי דקיצר בזה לא ביאר אלא חילוק מגילה לשאר מילי בהא דלעצמו ולאחרים אמנם ממילא רווחא דשאר מילי במגילה

שאם קרא ע"פ יצא ומוציא כי היכי דקי"ל במכילה דהשמיט פסוקים קורא אותם ע"פ ויוצא ומוציא אלא ובמגילה אם קרא חציה ע"פ לא יצא דלפינן מג"ש ודוק:

ג

כל דבר שרגיל ושגור וכו' הטור כתב בשם הרא"ש דהאיסור הוא להוציא אחרים והרב פר"ח כתב שכן עיקר והביא ראיה מדאמרינן בתעניות דף כ"ט אמר ר' יוסי וכי יחיד יוכל לקרות ד"ת ע"פ בצבור וכו' ע"ש שכתב דזה מבואר בדברי הרא"ש וכן הביא ראיה מהרב מגן אברהם וכבר קדמה בראיה זו הסמ"ג בהל' מגילה והזכיר דבריו הר' שלטי הגבורים פ' הקורא עומד:

ד

מסתברא דאפילו להוציא הרבים י"ח שרי כיון שהוא שגור בפיו וכדתנן סומא פורס על שמע וק"ל דיורד לפני התיבה כ"כ הרב פר"ח והוא חולק על הטור שכתב שנוהגים כשמגיע ש"ץ לפסוק ה' ימלוך הוא שותק והקהל אומרים אותו כל אחד בפני עצמו והביאו הוא ז"ל לעיל ומהא מוכח דלהרא"ש אף בשגור אינו מוציא לאחרים בע"פ וכ"כ הרב ב"ח. ומאי דתלי זיניה הרב פר"ח אדתנן סומא פורס על שמע אינה ראיה דמנהגן היה לקרות ק"ש כל הקהל ביחד וכדאמרינן בההיא דתעניות דמייתי הוא ז"ל כלן נכנסין וקורין כקורין את שמע. ובפסקי תוספות תמורה פ' יש בקרבנות כתיב ק"ש שהוא מוציא אחרים קורא צבור בלח"ש. ומשמע דאפילו שגור בק"ש אינו יכול להוציא אחרים בע"פ וכן משמע קצת מדברי הסמ"ג הלכות מגילה דמהדר למיהב טעמא על פסוק כי פדה ה' את יעקב ע"ש:

ה

ושגור בפי הכל וכו' כתב הרב ב"ח דלאו דוקא שגור בפי הכל אלא כיון שהוא שגור בפיו מותר לו לאומרו ע"פ אבל הרב מגן אברהם הביא מדה"מ וא"ז דבעינן שגור בפי הכל דוקא ולא סגי אם הוא שגור בפיו ע"ש ומדברי הרב ארחות חיים דף ה' משמע כדברי הרב ב"ח שכתב וז"ל וי"א שכל דבר שהרגיל בה לכתבה בדיוק מותר לאומרו בע"פ וראיה מדר"מ שכתב מגילה בע"פ משום דרגיל בה לכתבה בדיוק עכ"ל ומוכח דבשגור בפיו לבד סגי אבל קשה דהא אמרינן במגילה דף י"ח ע"ב אהא דר"מ שעת הדחק שאני ומאי מייתי ראיה לומר בע"פ ועיין בפר"ח:

ו

אף הקורא תורה שבכתב לחובת קריאתה ולומדה ע"פ אפי' ביחיד אסור. הריטב"א בחידושי יומא פרק בא לו דף ע':

שיורי ברכה

[סימן מ״ט. א׳

אף דקי״ל דדברים שבכתב וכו׳. לפנים הבאתי מ״ש בירושלמי פ׳ הקורא עומד דלא יקרא התרגום בכתב אלא בע״פ ופסקו הרמב״ם פ׳ י״ב דתפילה. וק"ק על הרב יד מלאכי דף ר״ז שהביא משם הרב כנ״הג דבתרגום שרי לומר בע״פ והביא ראיה מהב״ש שכתב משם הריטב״א על רב יוסף ע״ש ונעלם ממנו הירושל׳ הנז׳ שהביאו הרי"ף והרמב"ם וכל מה שהבאתי לפנים. וגם בפסקי תוס׳ בעכו״ם אות צ״ד כתוב וז״ל רב יוסף שהיה סגי נהור רגיל היה לתרגם דדברים שנכתבו וכו׳ וכן כתבו התוס׳ ריש פרק כל כתבי דשרי למימר על פה תרגום כדמתרגם רב יוסף וכן כתוב בפסקי תוספות שם אות שע״ו וקצת קשה על התוספות פ׳ כל כתבי דלא הביאו ראיה מהירושלמי דפרק הקורא עומד דהירושלמי אוסר לקרותו בכתב ולא שרי לתרגום אלא בע״פ. דההיא דרב יוסף יש לדחות כמ״ש התוס׳ ריש קמא. ותו דהירושלמי הנז׳ יש לפרש מאי דאסור לקרות בהן דתרגום אין לקרותו מן הכתב אלא בע״פ והוא הפך מפירוש הרב פורת עיין שם ודוק היטב כי קצרתי ועמ״ש הר״ן פרק הקורא את המגילה והביאו בס׳ אליה רבה עיין שם ודוק וכל זה נעלם מהרב יד מלאני וכדומה שגם מהרב כנה״ג. והרב מהרח"א בספר ישרש יעקב דף צ״א ע״ב הקשה דמשמע דאיסור זה מדאורייתא וכפ״ז איך דחינן ליה בעבור איסור ברכה שאין צריכה שהוא דרבנן כמ״ש פ׳ בא לו וסלקא בצ״ע. ולפנים הבאתי דברי הרב עצמו במקראי קדש שהוכיח בפשוטות דאיסור זה דרבנן משמעת׳ דפ׳ בא לו וכבר כתיבנא בעניותין לפנים דאינה ראיה ועמ״ש רא"בן סימן מ"ב ובשו״ת מהר״ם דפוס פראג סי׳ שי״ג והרב מהד״א אזכרי בס׳ החרדים והרב חוות יאיר סי׳ קע״ה ודוק:]

סימן ן

א

שהמדרש בגמרא עמ״ש לעיל בסי׳ מ״ז אות א׳ בס"ד:

ב

הרב שיירי בסי׳ זה הביא מהירושלמי צריך להתיז כי לעולם חסדו והאריך בזה והרב יד אהרן בסי׳ נ״א הביא דבריו וז״ל עמ״ש הרב החבי״ב וכו׳ וכתב בשם ל״ח בשם אמרי נועם דהיינו דלא לשתמע חשדו בשי״ן לשון חשד ותמה דהיאך יצא מידי חשד דאין חילוק בין מבטא דשי״ן שמאלית לסמ״ך וכל זה לנו בני ספרד דאין אנו מחלקין בין שי״ן שמאלית לסמ"ך אבל בני מסתערב מחלקין במבטא בין שי״ן לסמ״ך וכמ״ש מהר״א

הלוי בסי יאיר נתיב בשם שולטאנס עכ"ל הרב יד אהרן. ודבריו טובים ונכוחים רק דהא דלא לשתמע חשד אינו מאמרי נועם כי אם מהרב לחם חמודות וכמבואר בשיירי ובל"ח עצמו וגם אגב שטפיה כתב בלשון הרב שיירי דאין חילוק בין מבטא דשי"ן שמאלית לסמ"ך ואמר על ימין שהוא שמאל דהרב שיירי כתב דאין חילוק בין מבטא דשי"ן ימנית לסמ"ך והוא האמת דחשד בשי"ן ימנית וכן הוסיף עוד לומר שבני ספרד לא פליג בין שי"ן שמאלית לסמ"ך ובני עור"ב אשר יקרא"ו בצחות לשון הם מחלקין ומטי בה משם יאיר נתיב וכעת אין ס' יאיר נתיב אצלנו. אך המפורסם הוא שהחילוק בין בני ספרד אשר בטורקי"אה לבני מוסתערב הוא בשי"ן ימנית ונהירנא שכך הם דברי הרב מהר"א הלוי בספר יאיר נתיב ובתשובותיו בספר גנת ורדים בשם סול וסנייורה וסבור אבל בין שי"ן שמאלית לסמ"ך אין חילוק:

ג

אחר שאומרים ה' מלך אין לומר בחול מזמור השמים מספרים רק בחול צריך לומר מזמור אלהי"ם יחננו ובשבת יאמרו מזמור השמים מספרים. הרב מהר"ר אהרן ן' חיים נכד הרב קרבן אהרן מרבני איזמיר בתשובה כ"י. והסכים עמו הרב מהר"ר שלמה הלוי אב"ד איזמיר והוסיף דאין לומר בזמירות פי עורי צפון ופ' זבחי אלהים ושהוא ביטל מנהגים אלו כ"כ בתשובותיו כ"י סי כ"ח:

סימן נא

א

דין א'. אומדים ברוך שאמר וכו' הרב פר"ח תמה דאמר חתימת התלמוד איך יכלו הגאונים לתקן ברכות חדשות ומהתימה על הראש וכו' ע"ש. ואין כאן תימא דמוכח דברכת ברוך שאמר היא תקנה קדומה קודם התלמוד דבזהר מזכירה. ותו דהטור כתב משם ס' היכלות דיש בו פ"ז תיבות וכמדומה שפרקי היכלות הם מר' ישמעאל א' מעשרה הרוגי מלוכה ותו דבירושלמי אמרו השח בין ישתבח ליוצר וכו' וכן הוא במדרש אלמא ברכת ישתבח בזמן שחובר הירושלמי דקדים טובא לבבלי כבר היתה מתוקנת וברוך שאמר וישתבח בדיבור א' נאמרו זו לפני פסוקי דזמרה וזו לאחריהם ותו דהרב פר"ח עצמו בסמוך סוף דין ד' מייתי הירושלמי הנז' ואולי מ"ש הרב פר"ח לקמן סוף דין ד' איברא שאבודרהם כתב בשם הירושלמי וכו' צריך לומד כאן אמר וצ"ע והיה כתוב בגיליון והמעתיק עיות:

ב
דין ב'. אם סיים ב"ש קודם שסיים החזן וכו' דוקא קודם שסיים אבל אם סיים בבת א' ה"ל כעונה אמן אחר ברכותיו. כ"כ הרמ"ה והרא"ש. והטור כמבואר בטור סי' זה וסי' נ"ט וסי' ס"א. והרב מגן אברהם פקפק על זה וסיים מה אעשה וכבר הורה זקן ע"ש. וכ"ש הכא דכמה רבוואתא ומרן סברי הכי:

ג
אם החזן סיים ברכה אחרת והוא סיים עמו ברכה אחרת מותר לענות אמן כ"כ הרב מגן אברהם וכן נ"ל ודלא כהרב יד אהרן שחלק עליו:

ז
דין ד'. צריך ליזהר מלהפסיק וכו' כתב הרב מג"א כתוב בכונות דמותר לענות אמן אחר ב"ש ונ"ל דאפי' באמצע הברכה מותר לענות אמן כיון שלא הוזכרה בגמרא עד כאן לשונו וכבר כתבנו לעיל אות א' דנתקנה קודם התלמוד:

ה
דין ז'. צריך לחזור ולאומרו וכו' משמע דוקא פותח את ידיך וכן מונח מדברי רבינו יונה וכן עיקר ודלא כהרב הלבוש שכתב דיחזור כל המזמור. והרב ברכת הזבח בספר תפארת שמואל דף ע"ב כתב דלהכי תקנו לאומרו ג"פ דאי אפשר שלא יכוין פעם א' כדי שיזכה לעה"ב וכ"כ בארחות חיים דף כ"א ע"א:

ו
הגהה. ואומרים פ' ואנחנו נברך יה וכו' כתב הרב מגן אברהם משם מהרש"ל דאומרים פסוק ואנחנו וכו' לשלשולי הללויה ולכן כתב דאין לאומרו במנחה עכ"ד וק' דמבואר בתשובת מהרש"ל סי' ס"ד שהיה אומר פסוק אשרי במנחה וכתב וז"ל אני מוסיף בסוף ואנחנו נברך יה הללויה ואפ"י שאין שייך כאן לשלשולי הללויה מ"מ מאחר שהתחיל ביהללו ראוי לסיים בהללויה עכ"ל ומיהו כתב שם. מהרש"ל דקודם למנצח לא היה אומר ואנחנו נברך:

שיורי ברכה

[סימן נ"א. א']
דין א'. אומרים ברוך שאמר וכו'. עמ"ש לפנים אות א' על דברי הפר"ח ובספר אליה רבה כתב דכתוב בפרקי היכלות שתיקנוהו אנשי כנסת הגדולה וכו' עיין שם וכ"כ הרב ט"ז משם תועלת יעקב.

ב

דין ז'. צריך לכוין בפי פותח את ידיך וכו' בכל פ' תהלה לדוד יש וי"ו באמצע חוץ מאות ח' דכתיב ארך אפים ואות ק' דכתיב לכל אשר יקראוהו והוא ח"ק א"ל לאומרו בכל יום לקושי הגאון מהר"ר מרדכי ממודונא כ"י ישן. ושוב ראיתי שכ"כ בספר אליה רנה משם הרב של"ה. וכתוב בתשב"ץ למהר"ם סי' רנ"ו באשרי לא יש וי"ו בח' וק' חק גימטריא גיהנם כל האומרו ג' פעמים בכל יום אינו רואה פני גהינם עכ"ל עיין בסמוך.

ג

תהלה לדוד פעם אחת צריך לאומרו אלא דחכמים אחרונים התקינו לאומרו בפסוקי דזמרה ובסדר' ובמנחה שמא יפשעו בפעם או בשתי' ותשאר אחת בידם מפני שאינו חייב לומר ג"פ וראיה שבת דאין בה סדרא ואין בה תהלה לדוד אלא ב' פעמים ואף קדושה דסדרא בשתי ישיבות אומרים תהלה לדוד בבית רבינו שבבבל אין אומרים וסומכין לומר שגם תוכיח שאין אומרים אלא ב"פ. סדר רב עמרם גאון כ"י. והאידנא כ"ע אמרי ליה ג"פ גם בשבת ועמ"ש לפנים אות ה' בס"ד:]

סימן ג"ן

א

דין ד'. שיהא דיקן מעבירות וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין סי' תקע"ה בס"ד:

ב

ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו וכו' האחרונים העלו דבש"צ דעלמא שאינו ש"צ בתענית כל שעתה יש לו מעשים טובים סגי ולא משגיחין בילדותו. וכן מצאתי בפירוש להאשל הגדול רבינו מהר"י ן' מיגש זצ"ל בתשו' כ"י צ"ז:

ג

דין ה'. יבחרו הטוב שבצבור וכו'. כך היו נוהגים בארץ הצבי ובערי המערב שהש"ץ היה אחד מרבני העיר. וספרי מוסר מלאים מפיקים זקוקין דנורא על דבר חזני זמנם.

ד

לעיל. דין ג' אין לברך על עטיפת ציצית וכו' אלא בין ישתבח ליוצר וכו' וה"ה בין מזמור למזמור מהר"י בנימין הביאו מהר"י זיין בתשו' בס' גנת ורדים א"ח כלל א' סי' נ"א. ומהר"א הלוי שם סי' ב"ן כתב דה"ד בנאנס לצרכיו אבל אם לא נאנס לצרכיו ונזדמן לו ציצית ותפילין ראוי לו שלא ללבשן ולברך עליהן בתוך פסוקי דזמרה אלא בין ישתבח ליוצר עש"ב. והפריז הרב בהוראה זו ופוק חזי בתשונות הרמב"ם בס' פאר הדור הנדפס

מחדש סי' קמ״ז שפסק להפך וז״ל מי שנזדמן לו טלית ותפילין והוא עומד בפסוקי דזמרה אם מותר לו ללבשם ולברך עליהם תשובה אין שום איסור בברכה על ציצית ותפילין בתוך המזמורים שאין הפסקה כזאת בפסוקי דזמרה אסורה ואינה תפלה ולא ק"ש עד שיאסור הפסקה כזאת עכ״ל:

ה

דין י״ב. אין ממנין מי שקורא לאלפין וכו':

יש להסתפק מי שדרכו לקרות לעיניין אלפין והוא קורא כהוגן לכשירצה בטורח אם ישים אליו לבו אם ממנין אותו או״ד חיישינן דכיון דבא על ידי טורח אין למנותו דזמנין דמשכחת קורא כדרכו ולאו אדעתיה. ולפום ריהטא נראה להביא ראיה ממ"ש התוס' שם במגילה דף כ"ד וז״ל כשאתה מגיע אצל וחכיתי ק' כיון שלא היה יכול לומר חי״ת א״כ איך הורידו רבי לפני התיבה וכו' וי״ל דכשהיה מתכוין לקרות החי״ת קורא אותה שפיר על ידי טורח אבל לא היה בקל ולפי שא"ל אליהו שעל ידו תמהר הגאולה לפיכך הורידו עכ״ל ואיכא למידק בסוף דבריהם שכתבו ולפי שא"ל אליהו דהוא שפת יתר דכבר תירצו קושיתם דכשהיה מתכוין היה כהוגן. ועוד יש להרגיש קצת דבמציעא דף פ״ו הקשו התוס' קושיתם דהכא ותירצו ה״מ היכא דאפשר באחר הכא לא הוה אפשר באחר וקמ״שנו רבנן בדברייהו לשנייו שינויא אחרינא. ונראה דהתוס' פשיטא להו דמי שדרכו לקרות לעיינין אלפין בשגם הוא בצד ודוחק קורא כהוגן אין למנותו דלאו כל שעתא לבו נכון לכוין לקרות כהוגן ואמטול הכין בי מתרצי במגילה דר' חייא כשמתכוין קורא בטוב אכתי לא איפרק דכיון דארחיה הוא לקרות לאלפין עיינין אין למנותו דזמנין דמשתלי וקרי כי ארחיה לכן הוצרכו לומר ולפי שא״ל אליהו וכו' כלומר דאף באופן זה אין למנותו ושאני התם דלא אפשר בלא"ה. והתם במציעא הקשו בסתם דאפילו תימא דכי מכוין קורא כהוגן אכתי אין להורידו ותירצו דלא סגי בלא״ה והיינו תירוצם דמגילה והדברים אחרים ולפי״ז נקטינין דהגם דכשמכוין יכול לקרות היטב אין למנותו. והרב פר״ח הביא דברי התוס' וכתב דהעיקר כמו שתירצו במציעא דאם איתא שהיה יכול לקרות חי״ת בדוחק היכי קאמר כשאתה מגיע וכו' עיין שם ואפשר לישב דהתוספות דקדקו דהול״ל כשאתה קורא וחכיתי ומה הלשון אומרת כשאתה מגיע לכן פירשו דאם היה מכוין יכול לקרות כהוגן אמנם כאשר ירדו״ף הקורא כדרכו בנביאים והן בעודנו לומר מגיע וחכיתי קרי כי אורחיה דלא יהיב דעתיה ולא יצבר איזה פעם דבעוד שהוא לומד הן בכלל קרא כי האי ולאו אדעתיה והיינו דקאמר כשאתה מגיע ודייק לומר לא נמצאת מחרף ולא אמר אתה מחרף ודוק:

ו

דין י״ד. סומא יורד וכו' אבל רבינו ירוחם פליג שאינו עובר לפני התיבה דפוסק כר' יהודה ומכאן תשובה למ"ש מהר"ם טיבולי הביאו בס' יד אהרן סי' תע"ג שרצה לישב דברי רבינו ירוחם גבי הגדה אליבא דכ"ע ונדחק מאד ע"ש והדבר מבואר דדעת רבינו ירוחם לפסוק כר' יהודה ועמ"ש הרב פר"ח ועיין בשו"ת הרדב"ז החדשות ס' ל"ט שכתב שלא מצא חבר לרבינו ירוחם:

ז

אם יש ש"צ אחר יש להעביר הסומא בימים נוראים חוות יאיר סי' קע"ו והר"י עאייאש בספר בני יהודה דף ס"ז חלק עליו וס"ל דאינו נדחה מפני אחר. ול"נ דיש לחוש לדברי הרב חוות יאיר בימים נוראים מהטעם שכתב שם:

ח

חרש אינו שומע יכול להיות ש"צ. הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' ת"ד וכן ראיתי שכתב מר אביו בתשב"ץ ח"ג סי' קי"ג.

ט

דין כ"ה. אין מסלקין חזן וכו' אין להסיר שום ממונה ממינויו בשביל שיצא עליו קול ואפילו שלא יהיו אויבים אבל אם יש במקומו בני אדם שונאים אותו בזה לא נאמר לטובה השמועה ואם נתקיים עליו העדות אינו מן הדין להסירו אם קבל עליו מה שהוא חייב שאין מורידין אדם מקדושתו מסנהדרי גדולה ועד חזן הכנסת אא"כ עבר עבירה בפרהסי"א ואם לא יתברר עליו זה אינו מן הדין להסירו ולא לפרסמו. הרמב"ם בתשו' כ"י הביאה הרדב"ז בתשובותיו ב"י סי' ב' אלפים ע"ח:

י

ש"ץ אשר נשתכר ובא שכור לבה"כ ועי"ז שבר הרימונים ואמר מה הוא הס"ת ועשה כזה כמה פעמים לא יטפל בשום שירות הק"ק ולא יתנו בידו ספר תורה הרמב"ם בספר תשובותיו הנקרא פאר הדור סי' צ"א:

שיורי ברכה

[סימן נ״ד א']

דין ג'. הגהה. ולאחר כך שחוזרין. להתפלל וכו'. עמ"ש לקמן בקונטריס זה סי' נ"ז בס"ד:

סימן נה

א

דין א' אומרים קדיש וכו' כתב הרמב"ם בחיבור כל עשרה שעוסקים בתורה שבע"פ אפילו במדרשות ובהגדות אומרים קדיש דרבנן. והרב מגן אברהם לעיל סוף סי' נ"י הביא משם הרב באר שבע שכתב דהרמב"ם סותר את עצמו שכתב בפי' המשנה סוף אבות ראב"ע נהגו העם לאומרו בסיום הפרקים לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה דאמר מר איהא שמיה רבא דאגדת' עכ"ד ואפשר לומר דודאי מן הדין יש לומר קדיש על כל תורה שבע"פ וכן מוכח קצת ממאי דאמרינן איהא שמיה רבא דאגדתא דמדאצטריך לפרושי איהא שמיה דאגדתא משמע דאומרים קדיש על שאר תורה שבע"פ אלא דקדיש דאגדה גדלה מעלתו דקאים עלמא. ונראה הטעם דכיון דאגדה מושכת לבו של אדם ישמח ישראל וכי עניין גברי יהא שמיה מתוך שמחת מצוה ניחא למאריהו וקאים עלמא. ומהך טעמא נהגו לומר בשילהי שמעתא ראב"ע בעבור ישמח העם שהיא אגדה וזכות ישראל ואומרים קדיש דליהוי בסוג יהא שמיה דאגדתא וזהו מנהג ולא מן הדין והיינו דקאמר הרמב"ם בפי' המשנה נהגו וכו' וק"ל:

ב

לא יאמר קדיש כלל אלא במקומות ידועים בתפלות או אחר קריאת איזה דבר מדברי תורה או איזה פירוש או דרש פסוק אבל אחר תפלות שתקן רב סעדיא גאון ותחינות של רחמים לא יאמר קדיש. הרמב"ם בתשובותיו בס' פאר הדור הנדפס מחדש סי' ק"ל ובארחות חיים דף צ"ו ריש ע"ד כתב משם הר"ם שאין אומרים קדיש על פסוקי תורה שאין צריכין חזוק ואשרי עשאוהו בתפלה שהיא מד"ס וכו' ע"ש ומדברי הרמב"ם הנז' מוכח איפכא גם הראב"ד בתשובה הזכירה מרן בב"י כתב דאחר מזמור אומרים קדיש עיין שם וכן נהגו:

ג

אין אומרים אותו בפחות מעשרה וכו' במגילה דף כ"ג אמרינן אתיא תוך תוך כתי' הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב בתוך העדה ואתיא עדה עדה. ומז"ה בהגהותיו רמז רמז כי תיבת עדה במילואה גימטריא עשר:

ד

אדם הנוצר ע"י ספר יצירה העלה מהר"ר צבי אשכנזי בתשובה סי' צ"ג דאינו מצטרף לעשרה ויליף לה מדאשכחן בסנהדרין דף ס"ה דאהדריה לעפריה. וראיתי במכתב להרב

מהר"י ליב כ"ץ בן הרב שער אפרים שהביא ראיה מההיא דר"א דשחרר עבדו ועבר אעשה דלעולם בהם תעבודו ואם איתא דמצטרף יברא אדם ע"י ס' יצירה דר"א גדול כחו כמ"ש במדרש הנעלם עכ"ד ואנא דאמרי דאינה ראיה כלל דלאיי האיכא כח גברא רבה ר' אליעזר כי שיח וכי שיג לו ומי לנו גדול. מ"מ אפשר דממדת חסידות מעולם לא בעי עביד. ותו דילמא כל כי הא בעי הכנה הרבה והזמנה מילתא ולאו כל שעתא מצי עביד ותו לפי מ"ש הר"ן פ' השולח והביאו מרן כ"מ סוף הלכות עבדים שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו עביר אלא לצורך והו"ל כנותן דמי עצמו א"כ אין כאן הוכחה דלא עבר אמידי:

ומזה ק"ק על הרב מהר"י עאייאש בספר בני יהודה הנדפס מחדש בש"ות סי' קכ"ד בנ"ד שדיין רצה ללכת לא"י וכתב וז"ל ואע"ג דאשכחן דראב"ע שחרר עבדו וכו' נדמה עשה משום מצוה דרבים דמשמע דמצוה דרבים עדיפא ודוחה עשה של תורה י"ל דראב"ע רצה לעשות כך מדעתו בלי שום מכריח וקי"ל דלא עביד איסורא א"נ דעביד איסורא מ"מ הוה ניחא ליה למעבד איסור קל וכו' ע"ש ואגב שטפיה כתב ראב"ע במקום רבי אליעזר הגדול. ותו דלא הי' צריך למה שנדחק והו"ל להשיב דשאני התם דלא עבר אמידי כמ"ש הר"ן. ואף שבפי' ההלכות הר"ן כתבה לזו בשם יש מתרצים הרואה יראה דבחידושיו כתבה בסתם. ותו שכתב הר"ן שם בפי' ההלכות ולאו עשה גמור דאי אמרת עשה גמור היכי דחינן ליה משום מצוה דרבנן ע"ש:

הן אמת דנראה דיש חולקים על דברי הר"ן הללו. וגם יש לעמוד בדברי הר"ן מהא דפריך בברכות דף מ"ז מצוה בעבירה היא וכבר העיר בזה הרב מגן אברהם סי' צ' ס"ק ל' ועיין בש"ות יד אליהו סי' ז'. ומהרב מהר"י אלגאזי בס' שארית יעקב דף ד' נעלם שכבר קדמוהו רבנן וביטלו את המעוררי"ם ועמש"ל סי' א' בס"ד:

ולמאי דאתאן עלה עיקר ספיקו של מהר"ץ גם הנוצר ע"ס יצירה מצטרף נראה דליכא ספיקא דאדם כזה דינו כמי שהוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר כי אשר יצר את האדם הזה אין בו כח רק להיות משיב הרוח חייוני כמ"ש מהרש"א וא"כ ודאי אינו מצטרף דהו"ל כאיש אשר לא שומע ולא מדבר דאינו מצטרף:

ה

אונן כתבו האחרונים דאינו מצטרף לעשרה והרב פרי חדש מייתי ראיה ממ"ש סימן קצ"ט דאין מזמנין עליו ע"ש ואי מהתם יש לחות דשנא ושנא דהרי ישראל שלא אכל אין מזמנין עליו ואמטו להכי דיניה דההוא גברא דחשבינן ליה כישראל שלא אכל. אבל

להצטרף עשרה אימור כיון דהוי ישראל מעליא ורוח הן בקרבו נשמת שדי גם עתה בר חיובא הוא במצוות לא תעשה קרי ביה ונקדשתי בתוך בני ישראל. והרב פר"ח לחלק יצא בין יש לו מי שישתדל בשבילו לאין לו:

ו

דין ו'. או שהוא ישן וכו'. הרב מהר"י סג"ל בהגהת יש נוחלין דף י"ז רמי ומקשה ממ"ש סי' קכ"ד דין ד' דאם אין ט' מכוונים לברכות קרוב להיות ברכותיו לבטלה והוא מתשובת הרא"ש ותירץ דישן לא שכיח עיין שם ואינו מחוור:

ויש מי שתירץ דהתם קרוב לבטלה קאמר ואינו ממש לבטלה ודברים חלושים הם דכיון דקרוב לברכות לבטלה הוא לא הי"ל להכשיר כאן בפשיטות. ותו דמהרי"ל מרא קמא דהאי דינא הוקשו לו מהך תשובת הרא"ש בסי' קכ"ד הנז' וכתב דלא נהיגי כהר"ש וקשה על מרן דפסק תשובת הרא"ש לקמן ודין זה דישן מצטרף. ואולי מרן לדינא עשה עיקר מסברת רבו מהר"י בי רב דישן מצטרף. ומשום חומרא לא נמנע להעלות על שלחנו תשובת הרא"ש דסי' קכ"ד והוא דוחק. וכבר הרב ט"ז והרב פר"ח צווחי ככרוכיא על דין זה ובשגם יש להשיב על קצה דברי הרב ט"ז כאשר בעיניו יראה הרואה מ"מ יש להחמיר ולעודדו שיהא לפחות מתנמנם:

ז

דין ט'. שיהיה בן י"ג ויום אחד וכו' כתבו האחרונים דלא בעינן יום שלם אחר י"ג אלא כיון שהתחיל יום שנולד בו מיקרי גדול. וגם מור"ם לעיל סי' ג"ן דין ט' כן דעתו ודלא כהרב ב"ח שהשיג עליו וכמ"ש הרב מגן אברהם שם ועיין בס' משי"ל פ"ב דאישות דין כ"א:

ח

ושנת העבור בת י"ג חדש. בהגהות מרדכי פ' החולץ מייתי ראיה מהירושלמי דאם עברו ב"ד את השנה בתוליה חוזרין. ואינה ראיה כל כך. ותו מייתי ראיה משוכר ואף גם זאת הדוחה ידו נטויה דבלשון בני אדם שנה הוי מעוברת וכמ"ש מהר"ם בתשובה הביאה הרב שלטי הגבורים על מרדכי ריש פ' החולץ. ומ"ש מהר"ם שם דכל מקום דרז"ל אמרו שנה היא מעוברת עש"ב עדיין צריכין אנו למודע"י מנ"ל לרבותינו שהוא מעוברת כיון דהא די"ג שנה ילפינן מלוי כמ"ש רבינו עובדיה פ"ה דאבות ורש"י בנזיר אכתי לא שמעינן דשנת העיבור בת י"ג חדש והרי בערכין דף ל"א אמרו דבבתי ערי חומה בעינן שנה תמימה ושנת העיבור בת י"ג חדש ובכור יליף ג"ש שנה שנה ומאחר שכן כי ליכא ג"ש מנ"ל דבעינן תמימה. ומרן ב"י נתקשה מזה למה שלמד משם לדין שתי תינוקות

דבסמוך והדר אתנח ליה דכבר כתב המרדכי דחדש העיבור בכלל. ואולם אעיקרא דדינא ראיות מהר"ם והמרדכי לא הרוו צמאונינו. ואולי אפשר דזה כונת הרב חזון נחום פ"ט דערכין משנה ג'. אף דלשונו אינו מורה כך:

וראיתי בליקוטי הרב בצלאל לערכין כ"י שכתב משם גדול הרא"ש בתוספותיו וז"ל שנה שנה מהדדי גמירי משמע הכא דבכל דוכתא לא בעינן שנים שלמות מיום אל יום אלא היכא דגמרי שנה מבתי ערי חומה ותימה לרבינו אלחנן מנ"ל די"ג ויום אחד כעינן שלמות מיום אל יום ותירץ דשמא הוא הלכה למשה מסיני א"כ מבן עשרים של יוצא צבא שהוא זמן לעונש של מעלה כתוב שנה וגמרי שנה שנה מבתי ערי חומה וכי היכי דלעונשין של מעלה בעינן שלימות מיום אל יום ה"ה בעונשין של מטה עכ"ל ובהכי תנוח דעתנו:

שוב ראיתי להרא"ש בתשובה דיש כלל י"ו שכתב בפשיטות דהא די"ג ויום אחד הוא הל"מ וישנו בכלל הא דאמור רבנן שיעורין הל"מ ע"ש:

ורואה אני לגדול בדורו מהר"ם ן' חביב בס' תוספת יום הכפורים דף י"ו ע"ג שכתב חפשתי לדעת מנ"ל לרז"ל דאינו נקרא איש עד י"ג שנה ויום אחד ומצאתי בש"ות מהר"י סג"ל סימן נ"א שהביא אסמכתא ומסיק דהוא הל"מ וכו' ע"ש ותשובת מהרי"ל הביאה הרב כנסת הגדולה בסי' זה ואשתמיט לכלם דהן הן דבריו של גדול הוא הרא"ש בתשובה הנז'. ועמ"ש הרשב"ץ בס' מגן אבות דף פ"ד ע"ב ובנדה דף מ"ה ע"א ודוק. ובס' ארחות חיים דף י"ו ע"ב הביא סמך עם ז"ו יצרתי לי תהלתי יספרו ז"ו גימט' י"ב ושם יליף מלוי שנקרא איש כנז' ושוב בא לידי ס' מגן אבות הנז' ושם ראיתי דהביא הא דעם ז"ו וכו' משם המדרש:

ט

כשם שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור נגד האומר קדיש. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' קל"ה:

שיורי ברכה

[סימן נ"ה א

דין א'. אומרים קדיש וכו'. עמ"ש לפנים סוף אות א'. והיינו דקאמר הרמב"ם בפי' המשנה נהגו. ומ"ש לפי שאין אומרים וכו' רצונו שהעם אין אומרים ואינו מן הדין וכבר ידוע דפי' המשנה הוא מועתק מלשון הגדי ואין לדקדק בלשון כי הוא לשון המעתיק:

ב
לפנים סוף אות ד'. ולמאי דאתאן עלה עיקר ספיקו של מהר"ץ אם הנוצר כצ"ל.

ג
דין ט'. בן י"ג ויום אחד וכו' פירוש שהתחיל יום שנולד בו וכמ"ש לפני אות ז' וכן כתב הרב שבות יעקב ח"ב סי' קכ"ח דכמה גאוני קשישאי הורו כן הלכה למעשה:]

סימן נו

א
דין א'. יש לכוין בעניות קדיש וכו'. כשמתפללין בעזרת בית הכנסת בשנים וג' מקומות ובעוד שאומר זה בחייכון זה אומר יתגדל וכיוצא ואי אפשר לענות ב' או ג' קדישים יענה הראשון דוקא. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' י"ט:

ב
הגהה. ולא יפסיק בין יהא שמיה רבא למברך. מהכא מוכח שתפס הרב עיקר כפירוש ר"י דכונת יהא שמיה רבא מברך היינו יהא שמו הגדול מבורך לאפוקי פי' מחזור ויטרי דמייתו התוס' ריש ברכות דהכונה יהא שם י"ה שאין השם שלם כביכול ומצלינן האידנא יהא שם יה רבא שיהיה שלם. וכ"כ הרב לחם חמודות בדעת מור"ם והשיג
על הרב הלבוש:
וחמות"י ראיתי אור למהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים דף ל"ד ע"ד חד"ר ותימ"א על התוס' והטור אמאי לא מייתו ראיה לסתור פירוש מחזור ויטרי ממאי דאמרו בסוכה דף ל"ט אמר רבא לא לימא איניש אמן יהא שמיה רבא והדר מברך משמע דפירושו הוא יהא שמו הגדול מבורך כפירוש ר"י ואף רב ספרא דסבר אסוקי מילתא היא משמע דמודה בפירוש אלא דאין לחוש להפסקה:
גם אשו"ר להרב פר"ח הכריע מהך סוגיא כפירוש ר"י ע"ש:
ואפשר דטעמן של ראשונים שלא בנו דייק על פי' מחזור ויטר ודחאוהו מהך סוגיא הוא משום דשפיר מציא פסיא קדמה ואתיא כפי' מחזור ויטרי והוא דרבא התם קודם מימרא זו אמר מר לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה' אלא ברוך הבא בשם ה' בהדדי ופירש"י והדר בשם ה' דלא קיימא אזכרה אמילתא דלעיל ומיחזי כמוציאו לבטלה וכפ"ז מהכא שמעינן דלא לימא איניש יהא שמיה והדר רבא דכיון דשמיה לדעת מחזור ויטרי היינו שם י"ה הוי כאזכרה ונראה כמוציאו לבטלה ודמי קצת לברוך הבא והדר בשם ה' והא לא אנטריכא לרבא לאשמועינן אבל השמיענו חידוש דלפירוש זה ה"א דשרי לומר

יהא שמיא רבא והדר מברך דמבדך הוא שבח אחד קמ"ל רבא דצ"ל מברך נמי בהדי הדדי משום דרבא ומברך תרוייהו אשם י"ה קימי שהזכיר יהא שמיה וכיון דלא אמרינן ומברך דלשתמע דקאי אדלעיל והוא שבח אחד בעי למימרינהו כי הדדי דרבא מברך איהא שמיה קיימי ואתא רב ספרא ואמר דאסוקי מילתא היא ולית לן בה ולעולם דכלהו ספרי כפי' מחזור ויטרי ואין ראיה מסוגיא זו כלל:

והכין חזינא להרב מטה יוסף ח"ב א"ח סי' י"ד כ"י הש"ג ישי"ג על מור"ם והב"ח והל"ח שכתבו דלפירוש מחזור ויטרי לא יפסיק בין שמיה לרבא אבל בין רבא למברך לית לן בה ולפי' ר"י לא יפסיק בין רבא למברך וז"ל ותימא דבפ' לולב וכו' הרי תלמוד ערוך דשמיה רבא ר"ל שמו הגדול דאם הוא שם י"ה רבא הרי כתבו דלפי' י"ה לית לן בה ואיך אשתמיט להתוס' בקיאות זה ועוד וכו' ע"ש הרי שתמה על האחרונים דכפי דבריהם הרי תלמוד ערוך כפירוש ר"י ואיך התוס' לא הכריעו מכאן משמע דסבר מר דעל התוס' לחוד ל"ק אמאי לא הכריעו מסוגיא זו. והקרוב אלי דכונת הרב כדכתיבנא בעניותין. אבל נטה ללו"ן על רבנן בתראי דלדבריהם דרבנן דלפירוש ר"י לא יפסיק בין רבא למברך וזה דלא כרב ספרא ואפ"ה אמור רבנן דלאידך פירושא מצי להפסיק א"כ אף לדידהו דלא סברי אסוקי מילתא אפ"ה לפי' מחזור ויטרי מצי להפסיק בין רבא למברך א"כ התלמוד קרי בחיל דלא כמחזור ויטרי דהרי רבא אמר דלא לימא הדר מברך וכפי מחזור ויטרי אף לדידהו דלא סברי אסוקי מילתא מצי להפסיק וא"כ מוכרח כפי' ר"י אמנם על התוס' והטור לק"מ דאין מסוגיא זו הכרע:

ומשתכל הוית בהגהות אשרי פ"ג דברכות שכתבו משם א"ז וז"ל לא יפסיק בין תיבת שמיה לתיבת רבא אבל בין רבא למברך לית לן בה עכ"ל וגברא דשפיר חזי עין לו ראתה דדבריו בנויים על סוגית כונה ועלה קאי וסבר לה מר כפי' מחזור ויטרי אלא דקשה דלדעת רב ספרא גם לפירושו בין שמיה לרבא לית לן בה:

והרב מגן אברהם כתב וז"ל ובשלמא להג"א י"ל דס"ל דדוקא בין רבא למברך אמר רב ספרא לית לן בה כיון דעכ"פ אינו דיבור אחד אבל בין שמיה לרבא אסור להפסיק אבל לפירוש ר"י אין חילוק בין הפסק שמיה לרבא או בין הפסק רבא למברך דבשניהם רשאי להפסיק וני"ל דס"ל לרמ"א כיון דקי"ל באה"ע סי' קס"ט דין נ"ט דע"כפ לכתחילה יש לקרות בנשימה אי לכן גם כאן אין להפסיק לכתחילה ודאי שאצ"ל בנשימה אחת עכ"ל והרב יד אהרן כתב מה שתירץ המג"א בההיא דאה"ע לא הבנתי עכ"ל ובעיני כונתו ברורה דאף רבא אמר ביבמות דף ק"ו דאפסוקי מילתא לית לן בה בלא חפצתי לקחתה לגירסת רש"י והרא"ש וסיעתם דרבא קבלה מרב ספרא כמ"ש התוס' שם ובסוכה מ"מ

כתב מור"ם באה"ע שם דין כ"ט וז"ל וי"א שידקדקו עמה שהיא מקרא לא אבה יבמי בנשימה אחת וכן הוא המנהג גם בלא חפצתי לקחתה עכ"ל וסברא זו שהביא מור"ם היא היא סברת רש"י והרא"ש והטור דלא סברי כדעת הרי"ף והרמב"ם ולפ"ז דוקא בלא אבה צריך שלא תפסיק וכאשר תמה מרן בפירוש סדר חליצה דין ס"ו על הסמ"ק וכן תמה מהרש"ל בים של שלמה שילהי פ' מצות חליצה ואפ"ה כתב מור"ם דהמנהג גם בלא חפצתי אף דאתמר בש"ס דלי' לן בה התם נמי משם למד מור"ם למאי דקמן דאף דבש"ס אמרו לית לן בה לכתחילה לא יפסיק כמנהנא דהתם זהו כוונת הרב מגן אברהם:

ברם אבא העיד קצת על דבריו חדא במ"ש דהגהות אשרי ס"ל דדוקא בין רבא למברך אמר רב ספרא לית לן בה אבל בין שמיה לרבא

אסור להפסיק דהרי רב ספרא גם גבי ברוך הבא בשם ה' דאמר רבא התם דלא לימא ברוך הבא והדר בשם ה' וכתב רש"י דהוי כאזכרה לבטלה אפ"ה סבר רב ספרא דלית לן בה כמבואר בש"ס ומה הפרש יש בין ברוך הבא דשרי לאפסוקי והדר למימר בשם ה' ליהא שמיה והדר רבא אף לפי' מחזור ויטרי והיכי קאמר דלרב ספרא אסור להפסיק בין שמיה לרבא והרי רב ספרא קאמר התם והכא אסוקי מילתא והרי הוא כמבוא"ר דאתרוייהו דרבא קאי:

ובספר חידושי הגרשוני להגאון מהר"ר גרשון אשכנזי הקשה על התוס' שכתבו דרבא קבל' דהרי לא קבל מאי דאמר רב ספרא גבי ברוך הבא וחזר לומר דין יהא שמיה רבא וכו' והאריך בזה ע"ש ואשתמיטתימיה דמהרש"ל מחקו בראשונה . וכן בדין דהרי קאמר התם והכא וקאי אתרוייהו כדכתיבנא והא תו למה לי ושפיר כתבו התוס'. ומ"ש מהרש"א באגתיה דבריו קשים אנכי העירותיהו בספרי הקטן פתח עינים שם בסוכה:

ומה שישב הרב מגן אברהם למור"ם ק"ק דהנה מבואר בדבריו דהך שמעתא אתיא גם לפי' מחזור ויטרי וא"כ הרי הגהות אשרי כתבו דבין רבא למברך לית לן בה כרב ספרא ולא כס"ד דרבא דלא יפסיק ואם כן מור"ם דלמד מהגהות אשרי דלפי' ר"י אין להפסיק בין רבא למברך כמבואר בדבריו בספרו דרכי משה קשה עליו דאף דנימא דכונתו כמ"ש הרב מג"א וכאמור מ"מ בהגהות אשרי דמשם למד מוכח להפך דהרי הא דאמר רב ספרא דבין שמיה רבא למברך שרי לאפסוקי מחזור ויטרי מפרשה כפי' רוחו ור"י מפרשה כפירושו וכי היכי דהגהות אשרי לפירושו תפס כרב ספרא ולא החמיר כמנהגה דהתם בחליצה וכתב דשרי לאפסוקי בין רבא למברך ה"ה נימא לפי' ר"י דשרי לאפסוקי אף לכתחילה כרב ספרא ואם הגהות אשרי כתבו דלא יפסיק בין שמיה לרבא הוי גם לדעת רב ספרא לדברי הרב מגן אברהם דשאניא מבין רבא למברך:

והנראה לומר לישב דברי הגהות אשרי ומור"ם הוא דודאי לכל הדברות ולכל האמירות לדינא דגמרא אפי' לפי' מחזור ויטרי שרי לאפסוקי אף בין שמיה לרבא כדאמר ר' ספרא לברוך הבא נמי וקבלה רבא כמדובר ברם לחומדא בעלמא כתבו הגהות אשרי דלא יפסיק בין שמיה לרבא מאחר דהוא דיבור אחד אבל בין רבא למברך אוקמיה אדינא דגמרא. ומשם למד מור"ם להחמיר בין רבא למברך לפירוש ר"י זה אפשר לישב בדוחק. ומ"מ מור"ם ודעמיה הו"ל לפרש שיחתם ולהביא סוגית סוכה ולא לסתום כולי האי:

ג

מדברי הרב מגן אברהם שכתב מזה למד רמ"א דלפי' ר"י אף בין רבא למברך אין להפסיק וכו' ע"ש נראה דלפי' ר"י אין להפסיק לא בין שמיה לרבא ולא בין רבא למברך וכן משמע מדברי הלחם חמודות פ"ב דברכות אות ס"א. ולפ"ז ה"ג בהגהה ולא יפסיק בין שמיה רבא והכי גריס הרב לחם חמודות. ומיהו מור"ם בדרכי משה לא הזכיר לפי' ר"י אלא בין רבא למברך:

ד

כתב בס' צרור החיים יש בני אדם שאומרים בשעה שמתחיל החזן לומר קדיש ועתה יגדל וכו' ושמעתי למורי הרשב"א ששמע למורי הרמב"ן שאינו אומר שום ענין אבל היה נוהג לומר זכור רחמיך ה' וחסדיך וגו' לפי שאמרו בברכות בשעה שאומרים אי"שר מנענע בראשו וכו'. כן כתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי בעל חסד לאברהם זלה"ה בהגהותיו כ"י:

ה

בקול רם וכו'. אין צריך לתת קולות גדולות כדי שיתלוצצו ממנו בני אדם רק פי' בכל כחו הוא בכל כוונתו. תפארת שמואל דף מ"א ע"א:

ו

ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש. תרתי קאמר השתדלות ולרוץ. ובפרט בקדיש שאחר דרשת אגדה לעם בו ירוץ צדיק ונשגב דאמרו במדרש שהקדוש ברוך הוא מוחל עונותיהם וכבר אמרו בסוטה דקאים עלמא איהא שמיה דאגדתא:

סימן נז

א

דין א'. אומר שליח צבור ברכו וגו' אמרו בירושלמי ס"פ שלשה שאכלו שמואל אמר אני איני מוציא עצמי מן הכלל התיכון הרי הקורא בתורה אומר ברכו אמד רבי אבין

מכיון דהוא אומר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל. והזכירוהו הפוסקים. וראיתי בס' ארחות חיים דף י"א שכתב ויש לתמוה היאך תקנו לומר ברכו דברכו משמע שמוציא עצמו מן הכלל א"כ הי"לל נברך כברכת המזון וחזינן דאמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל והשיב ה"ד נתן על זה ואמר הכא שאני דכיון דאמר המבורך לא אפיק נפשיה מן הכלל והוי כמו נברך עכ"ל וקשה דנעלם מהרב ז"ל ומה"ר נתן ומהכלבו סי' ח' דהן הן הדברים הנאמרים משמא דגמרא דבני מערבא ומייתו ליה גדולי הפוסקים הרי"ף והתוס' והרא"ש והרשב"א. וכזאת וכזאת קשה על האגודה פ' שלשה שאכלו דמטי נה משם ר"י ע"ש. וכבר עמדתי על זה בספרי הקטן שער יוסף דף ז"ך ע"א:

שיורי ברכה

[סימן נ"ז. א

דין ב'. מקום שנהגו לצעוק וכו' ודקא אמרינן אסור לאשתעויי בין ישתבח לפריסת שמע הני מילי מידי דלאו צרכי צבור נינהו אבל לצרכי צבור או לצורך מי שבא להתפרנס מן הצבור ובעי למפסק ליה צדקה איסורא ליכא אבל בתר דמשתעי צרכייהו קאים חזנא ומקמי דלימא ברכו פתח יתגדל ויתקדש וכו' ולפני ישיבה שאין דרכם של ב"י לספר אומר ברכו ואין צריך לומר יתגדל. סדר רב עמרם גאון כ"י. ותחילת לשון זה הביאו בשמו הטור לעיל סי' נ"ד. ומסוף דברי הגאון מוכח דלא כאשר חשב מור"ם בדרכי משה שם סי' נ"ד דהקדיש לא נתקן רק על פסוקי דזמרה ובכח סברא זו ביטל המנהג שנהגו בעירו להפסיק בין ישתבח להקדיש והנהיג להפסיק בין קדיש לברכו ושוב מכח דברי א"ז בשם תשובת הגאונים החזיר המנהג דאין להפסיק בין קדיש לברכו אך יאמר החזן קצת פסוקי דזמרה קודם שיחזור ויאמר קדיש ע"ש באורך וכן כתב בהגהה שם דנשחוזרין להתפלל יאמר ש"ץ מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו וכו' ע"ש ומדברי הגאון מבואר דהקדיש לא קאי על פסוקי דזמרה ומעיקרא אין אומרים קדיש אלא בצבור דזמנין דמפסקי כדי לומר ברכו סמוך לקדיש ובישיבה דאין דרך להפסיק אין אומרים קדיש. גם מוכח דבתר דמשתעו צרכייהו אמר חזנא תכף קדיש בלי אמירת פסוקים . ומור"ם בדרכי משה סמיך על דברי הכלבו דמייתי התם. אך דברי הפך הכלבו כמבואר אל ע"ין הקור"א.]

סימן נח

א

דין א'. זמן ק"ש של שחרית משיראה את חבירו וכו' זהו כדעת רבינו יונה והטור וכתב הרב פר"ח שדעת הרא"ש כדעת הרשב"א דהלכה כת"ק משיכיר בין תכלת ללבן ע"ש באורך וק"ק שתפס בפשיטות בדעת הרא"ש הפך מאי דסבר הטור בדעתי שהרי הטור כתב משיראה את חבירו ומוכח דסבר שכן דעת אביו הרא"ש דלא היה כותב בפשיטות הפך דעת אביו הוא הרא"ש ותו דבקיצור פסקי הרא"ש כתב נמי משיראה את חבירו והתם ודאי לדעת הרא"ש אביו קאמר. ונראה דהטור טעמו ונימוקו עמו שהרי הרא"ש הביא בכלל דבריו מאי דאמרו בירושלמי אית תניי תני בין זאב לכלב בין חמור לערוד ואית תניי תני כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ד"א ומכירו הוא בעי מימר מן מר בין זאב לכלב כמן דמר בין תכלת לכרתי ומן דמר כדי שיהא רחוק מחבירו ד"א ומכירו כמן דמר בין תכלת ללבן אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה וכו' והרא"ש הביא סוף הירושלמי הזה ואע"ג דבנסחת הרא"ש מייתי הירושלמי מ"ד כדי שיהא רחוק וכו' ומ"ד בין תכלת וכו' הדבר ברור שצ"ל כמ"ד בין תכלת וכו' שהרי דברי הירושלמי ברור מללו שרוצה להשוות שיעור כדי שיראה חבירו כשיעור שיכיר בין תכלת ללבן ומאחר שהרא"ש מייתי הך ירושלמי ודאי דסבר הכי ולכן הטור כתב בקיצור ובטור כדי שיראה וכו' שהוא שיעור משיכיר בין תכלת לדעת אביו הרא"ש וכן בדין למנקט כהירושלמי באתרא דלא פליג עליה הבבלי. ומ"ש בתחלת הירושל' הוא בעי מימר צ"ל הוו בעו מימר ולשון זה מתפרש שפיר שכן הוא אמת במ"ש מרן
בכ"מ פי"א דתרומות וכמנואר אצלנו בקונטריס הכללים בס"ד:

ב

משיראה את חבירו וכו'. ק"ק דמרן בב"י כתב דהרי"ף והרמב"ם ס"ל דהלכה דלכתחילה כותיקין דוקא ולאו דמצוה מן המובחר כותיקין אלא זהו זמנה לכתחילה ומאחר שכן אמאי פסק הכא דלא כהרי"ף והרמב"ם ושביק כללא דכייל לן בהקדשתו לפסוק כהרי"ף והרמב"ם נגד שאר פוסקים. ומה גם דהכא אם יקרא כותיקין יוצא י"ח לכ"ע ואם קורא משיראה חבירו לא נפיק להרי"ף והרמב"ם ואולי אפשר דכשחיבר מרן הש"ע נסתפק בדעת הרי"ף משו' דרבינו יונה דמפרש על הלכות הרי"ף והרא"ש דרגיל לפסוק כהרי"ף סתמו דבריהם ונקטי דהא דותיקין מצוה מן המובחר ואלו היו סוברים שדעת הרי"ף להפך היו מבארים שדעתם נגד הרי"ף ומאחר דמוכח מרבינו יונה והרא"ש דסברי דהרי"ף סבר כוותייהו אמטו להכי פסק כהרי"ף והרא"ש ושאר פוסקי' שלמים וכן

רבים אשר אתנו. והרב פר"ח פסק כהרמב"ם וכנראה מהרי"ף דהא דוותיקין הוא זמנה לכתחילה ונראה דיש להחמיר כן מאחר דאם יקרא כוותיקין יוצא י"ח לכ"ע וכמדובר:

ג

כוותיקין שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים עם הנץ וכו' כן כתב הטור ומוכח דמ"ש וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה פירושו לדעת הטור מסיימין ויש להעיר דהטור סימן תפ"ח וסימן תרמ"ד כתב שהר"ם מרוטנבורג לא היה מברך לגמור שמא יחסר אות או תיבה והרא"ש לא חש לזה כי לגמור פירושו לקרות כמו היו גומרין אותה פירוש קורין והרי הטור כאן סבר שפירוש גומרין הוא מסיימין והר"ם מרוטנבורק הטיב אשר דיבר ואזיל לטעמיה שהוא כתב בתוספות יומא אשר לנו שחיברה מהר"ם כנודע דף ל"ז ע"ב דלשון גומרין משמע שמתחילין לקרות קודם הנץ החמה ומכוונין שגומרין בתחלת הנץ לאפוקי פירוש ר"ח דגומרין קורין ע"ש ואיך הטור שמסכים עם מהר"ם כאן דפירוש גומרין מסיימין מייתי ראיה שם הפך ממהר"ם מגומרין אותה דפירושו קורין דלא כסברתו בפירוש גומרין וכן ק"ק על הרא"ש דפ' היה קורא כתב דלגמור הוי קורא כמו גומרין לפר"ח ובפ"ק דמה פירושו דלישנא דגומרין לא משמע כפירושו. שוב ראיתי להרב מעדני מלך שהעיר בזה ומה שתירץ אינו נח לי ע"ש ודוק:

ד

דין ג'. יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר וכו' כתב בס' ארחות חיים דף י"ב וז"ל הקדים לקרות קודם שעלה ע"ה אעפ"י שהשלים קודם הנץ החמה יצא והמשכים לצאת לדרך קורא לכתחילה משיעלה ע"ה עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחילה לא יקרא אלא בשעת הדחק וכו' ומשיכיר בין תכלת ללבן קורא אותה אפילו לכתחילה עכ"ל ונראה פשוט דט"ס נפל וצ"ל הקדים לקרות משיעלה ע"ה אעפ"י שהשלים וכו' דהדבר ברור דקודם שעלה ע"ה לא יצא וגם מדבריו מבואר. וכאשר ירדוף הקורא בשירי הלשון יראה בעיניו דהדברים מגומגמים ובלולים יעלו וצריך לתקנו וק"ל:

ה

דין ד'. יצא בדיעבד. הטור סיים ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. ומה שלא כתב כן מר"ן כאן טעמו דהדבר פשוט דאם אמרו בשעת הדחק ובדיעבד מהיכא תיתי שירגיל בזה וכמ"ש

בבית יוסף . והכי אתמר ביומא דף ל"ז הקורא ק"ש שחרית עם אנשי משמר לא יצא י"ח מפני שהם משכימים ואנשי משמר הוו קרו אחר שהאיר פני כל המזרח אלא שהיה

בהשכמה שעדיין לא היה שיעור שיראה את חבירו שאינו רגיל כ"כ ולהכי לא נפיק הקורא בהדייהו אם היה רגיל והכי דייק לשון הקור' דאי לא יצא אף מי שקרא ואינו רגיל הול"ל מי שקרא עם אנשי משמר לא יצא י"ח:

ומיהו הא דאמרן דאחר שהאיר פני כל המזרח אכתי לא מטא שיעור דיראה חבירו הוא מפוקפק אצלנו ומה גם דאחר שהאיר פני כל המזרח היו עושים כמה דברים ואחר זה היו קורין את שמע והוא רחוק דבו בפרק גברא לא חזי" והיה טרם יכיר איש את רעהו ומהא מוכח כשיטת הרי"ף והרמב"ם שכתבנו לעיל אות ב' דס"ל דזמן ק"ש לכתחילה כוותיקין ומי שקרא קודם בשעת הדחק הוא דיצא דהרי בזמן שקורין אנשי משמר כבר מכיר איש את רעהו ואפ"ה קתני דהקורא עמהם לא יצא. האמנם אית דמפרשי דלא יצא ידי מצוה כתקנה כמבואר בדברי הרמב"ן במלחמות והרשב"א בחידושיו והר' מנוח הביאו מרן בכ"מ ע"ש:

1

הא דכתב הטור שלא יהא רגיל לעשות כן לכאורה נראה דאם קרא פעם ראשונה ושניה לפי מעשיו משעלה ע"ה בתרי זמני לא מקרי רגיל לעשות כן. ואף שהרב פר"ח כתב בדין זה דכיון דרגיל לעשות כן לא יצא וצריך לחזור ולקרותה דתו לא מקרי דיעבד כדאמרינן פ"ב דביצה דלא הניח ע"ת בשנה שניה וא"ל פושע את לא תידוק מינה דלגמרי מדמי להו הרב וכי היכי דהתם בשנה שניה קרייה פושע ה"ה [הכא] בפעם שניה דאפשר דבתרי זימני לא יקרא רגיל וכונת הרב פר"ח דכל שהוא רגיל כי בא מועד ליקרא רגיל אי קרי לא חשיב דיעבד כההוא סמיא ברם כל דלא מטא לעידנא דמקרי רגיל אף שיהיה זה פעמים או יותר דמי לשנה ראשונה דהתם דכל דבציר ליה שיעורא ולא נקרא רגיל יצא וכל תורפיה דהרב לאתויי מההוא דסמיא דהאיכא דבדיעבד יצא ואפ"ה יבא יומו דנפיק מסוג זה ולא דייניגן ליה כדיעבד ודון מינה ברגיל נפיק מדיעבד ולא יצא ומיהו התם סגי בחד זימנא וזאת שנית אפיקתיה מדיעבד והכא כל דלא קרינן ליה רגיל דיניה דההוא גברא דבדיעבד יצא ואחר היותו רגיל תו לא מקרי דיעבד:

איברא דאעיקרא ראית הרב פר"ח מהך עובדא דסמיא מפוקפקת אצלי דלפירוש הר"ן שפירש דטעמא דשמואל משו' דכיון דעציב גלי אדעתיה שאינו רוצה לסמוך בשל אחרים משא"כ בשנה ראשונה דהוה עציב סבר שמואל דחסרון ידיעתו דשמואל מערי"ב ערבי"ם אכולא כרכא יתן לאיש עצ"ב וכמ"ש מורי הרב זלה"ה בס' הבהיר נחפה בכסף ח"מ סי' כ"ג דף קכ"ו אין זה ענין למאי דקמן דהתם עציבותיה מסתייה למקרייה פושע

שאינו רוצה לסמוך בשל אחרים אבל הכא אימור דרגיל ואינו רגיל כי הדדי ובדיעבד עלתה לו:

גם לפירוש הרז"ה במאור שם דפירש דהך סמיא לא הוה שב ויתיב בנהרדעא אתרא דשמואל ודין עירובא יהא שרי ליושבי נהרדעא על ערבי"ם בתוכה דוקא וסמוך אדידי היינו על אשר תיקן שמואל וכו' ע"ש לא שמא מתיא. ולפירוש רש"י שפירשה דלדידיה אסור שאין דעתו על הפושעים והמורדים שאינם חרדים לדברי חכמים נמי נראה דאין ראיה דהתם אף בשנה ראשונה אי ידע מר שמואל דפושע הוא ואין מחריד לדבריהם דרבנן לא עלתה לו וא"כ מנ"ל דבמידי דאי עבד זה יצ"א ראשונה אם ירגיל כמעשהו ממנו תו לא נפיק.

ואולם אם קרא משעלה ע"ה תלתא זימני יש לדון דמקרי רגיל דהא הוחזק בהכי ודמי למאן דאתחזק באיסורי דתחת שלש קרי עליה אתחזק באיסורי כדאמרינן בתמורה דף ז"ך דאם המיר שתים לא אתחזק באיסורי והמיר שלש גברא אתחזק באיסורא אלא דמספקא לן התם כשהיו לפניו ד' של קדש ואחת בעלת מום וכו' עש"ב:

וראיתי בס' אור יקרות בקונטריס אחרון שהקשה מהך שמעתא דתמורה למ"ש הרשב"א בתשוב' סי' תקצ"ד דהעובר עבירה בפעם אחת שעבר נעשה חשוד וכן הסכים הרב ב"ח בי"ד סי' קי"ט וכתב שהאחרונים נחלקו בזה דהרי מפורש בסוגיא הנז' דבבציר משלשה פעמים לא נעשה חשוד ולא אתחזק באיסורי שהרי בשהיו לפניו ג' בהמות דתרי מינייהו לאתפוסי קאמר דאכתי לא אתחזק באיסורי ואע"ג שהמיר השתי בהמות אפ"ה לא נחשד על השלישית והוא פלא איך נעלם מהמאורו' הגדולים סוגייא דתלמודא ע"כל ע"ש בדף ג' ע"ב והפלאה זו איני יודע מה היא דהא דאתחזק באיסורי דבעינן תלתא זימניה ראשו מגיע אל סלע המחלוקות דרבי ורשב"ג אי בתרי הויא חזקה או בתלתא והרמב"ם פסק פי"ח דסנהדרין דעבירות מחזיקות וכשעובר שלישית כונסין אותו לכיפה ופסק בהא כרשב"ג וכמ"ש הרב לחם משנה שם ולהא לא אצטריכנא לסוגיית תמורה הנז' דשרשו פתוח בההיא פלוגתא דרבי ורשב"ג. אבל אין זה ענין לחשוד דהנה שלש מדות הם כשר וחשוד ומוחזק בעבירות וכל אדם הוא בחזקת כשר אבל כאשר עבר עבירה אחת יצא מחזקת כשרות והוא חשוד לאותו דבר אך אינו נקרא מוחזק לעבירות אלא דאנן בדידן חשדינן ליה ופרשינן מיניה אף בפעם אחת דהא נפיק מחזקת כשרות והוא חשוד אכל בכל זאת לא הוחזק בעבירה ואם שלש אלה יעשה הרי הוא מוחזק בעבירות וכרשב"ג דאמ' בתלתא הויא חזקה וכמו שפסק הרמב"ם פי"ח דסנהדרין כמדובר והיינו דאמרינן בסוגיית תמורת הנז' דבתלתא אתחזק באיסורי והרי הוא כמבואר דאין זה ענין לחשוד

דפרשינן אנן מיניה דשפיר מצוות פרוש בפעם אחת אבל להלקותו כההיא דתמורה ולהכניסו לכיפה אמרינן דבתרי לא הויא חזקה כרשכ"ג. ואם כונתו דאיך לא חשדינן ליה התם בסוגיית תמורה כשהמיר השתי בהמות דגם השלישית המיר. דנהי דלא לילקי על השלישית דלהלקותו בעינן דאתחזק באיסורי אבל מספק בהמת הקדש בעלת מום לא תהיה מחוללת כיון דהוא חשוד ודילמא גם הבעלת מום לתמורה איכוון דהוא חשוד. הא נמי יש להשיב חדא דמהסוגייא אין ראיה דאימור דכולא סוגייא למלקות איירי ותו דהתם סמכינן דלא שביק התרא ועביד איסורא והראיה דאף כשהמיר ג' בהמות ובשלשתן לקה והוחזק באיסורי אפי' הכי בעי רב אשי על הרביעית מטעמא דלא שביק התרא וכן פסק הרמב"ם פ"ב דתמורה דאם אמר עשר בהמות אלו תחת עשר בהמות אלו ואחת מהן בעלת מום אינו לוקה אלא תשעה מלקיות וכו' ע"ש ואין מכל זה טענה על סברת הרשב"א דבפעם א' נעשה חשוד. וכן הבאתי בח"מ סי' ט' אות טו"ב מדברי הגדולים דדיין שלקח שכר לדון בפעם אחת מן הוא והלאה דיניו בטלין ע"ש. ומאחר דבתלתא זימני הויא חזקה איכא למימר דגם זה שקרא תלתא זימני שמע משעלה ע"ה רגיל מיקרי.

שוב ראיתי מ"ש בירושלמי דנדרים והביאו הר"ן דף מ"ג ע"א אההיא דהיה אחד מהן רגיל להדיר הנאה על חלקו וכו' דבתרי זימני רגיל מקרי והכי אתמר עברת לך קמייתא ועברא לך תנינא ועברא לך מכאן ואילך או מכור חלקך או שרי נדרך ע"ש ודוק:

ו

דין ז'. ויש חולקין. נראה דכך ס"ל לדינא למרן לפום מאי דכיילי לן דכי נקיט לה בלשון יש אומרים וי"א דעתו לפסוק כסברא אחרונה. והכי משמע קצת ממ"ש לקמן סי' ק"ח טעה ולא התפלל ערבית וכו' לאחר שאמר יוצר וי"ח ברכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח ולא הזכיר ק"ש. אבל הרב פר"ח הכריע כסברא ראשונה ואין ראיותיו מכריעות כדכתבינן בעניותין לקמן ריש ס' תרפ"ז בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן ח"ן. א

דין ז'. ויש חולקין. עמ"ש בפנים כאן וסי' תרפ"ז ועמ"ש בס' אליה רבא בדין זה.

ג

שיעור הנץ החמה עמ"ש הרב בית דוד א"ח סי' ל"ו ועמ"ש הרב מגן אברהם סי' זה.]

[סימן נ"ט. א

דין א'. להוציא מלב וכו' ומהר"י אבוהב נתן טעם שאם לא היינו מזכירין לילה ביום היה נראה שהחשך רע ואינו כן כי הכל עשה יפה בעתו וכתב מרן בב"י דלפי דבריו לא היינו צריכין להזכיר מדת יום בלילה וכו' ע"ש ובס' אליה רבה כתב דלק"מ דאם לא מזכיר יום בלילה נראה שהאור רע וכו' ע"ש ועתה ראיתי שנדפס דרישה ופרישה א"ח חדש ממש ולפי שעה שנזדמן וראיתי שהרב ז"ל קדמו להרב אליה רבה באורך וכתב שמרן לא הבין דברי מהר"י אבוהב ע"ש באורך וס' זה היה ביד הרב אליה רבה במכתב. ולי יראה דמרן צדק בכונת דברי מהר"י אבוהב חדא דאין סברא שהאור רע דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב וגם החוש יעיד ומתוק האור וכן מהר"י אבוהב לא איירי אלא בהזכרת לילה ביום. וגם מרן תירץ יתיב לדברי מהרי"א דאיידי הוי. ואין להקשות על מהר"י אבוהב דרז"ל אמרו דהחשך רע ואין הקב"ה מיחד שמו על הרעה ומשו"ה כתיב ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה דכונת מהריי"א לומר דהכל עשה יפה בעתו ועוד יש להרחיב הדיבר ואין להאריך ועל דרך האמת מה טוב ומה נעים לכלול יום בלילה ולילה ביום ועיין בס' יד אהרן.

ב

האומר אור חדש בציון תאיר וכו' טועה ושפיר הוא לשתוקיה. סדר רב עמרם גאון כ"י משם רב סעדיה גאון וכבר הרא"ש והטור הליצו על האומרים כן ע"ש.]

סימן סא

א

דין א'. ואם הוא קורא ביחיד יכוין יכו' ולפום מאי דאתמר בירושלמי אם קורא ביחיד שרי ליה לכפול ה' אלהיכם וכן הסכימו הרב ב"ח והרב פר"ח כדברי הירושלמי ושמעתי שכ"כ מהרח"ו זצ"ל שנהג כן רבינו האר"י זצ"ל וכן חילק הראב"ד בענין הבקשות והזכרת שבחיו ית' הביאו הרב שבלי הלקט סי' ח':

ב

דין ג'. הגהה. יאמר אמן אחר הש"ץ וכו' כתוב בתשובות הגאונים נ"י סי' רס"ח דמנהג בשתי ישיבות כיון ששי"ץ אומר הבוחר בעמו ישראל באהבה או אוהב את עמו ישראל עונין הצבור אמן. ולדידן דנהנינן כדברי רבינו יונה ודעמיה שלא לענות אמן משום הפסקה וכמ"ש מרן סי' נ"ט ה"ה דאין לענות אחר יוצר המאורות וכמ"ש בב"י שם דאין עונין אמן אחר שום ברכה מברכות ק"ש ומ"ש בש"ע שם דאין לענות אחר עמו ישראל

ה"ה אחר יוצר המאורות ולא כמו שנוהגין הרבה לענות אחר יוצר המאורו' ולא אחר עמו ישראל ודוק היטב:

ג

דין ט'. בין שכופל התיבות וכו' ובגמ' דף ל"ג אמרו דחד מגונה וחד משתקין וכתבו התוס' דבה"ג ור"ח כתבו דפסוקא פסוקא אין משתקין אך לשון הגמ' לא משמע כפי'. וחתרו למען דעת מהיכא דייקי התוס' מלשון [הש"ס] דלא כבה"ג ור"ח. וכד הוינא טליא פירשתי דמלישנא דגמרא דתרין יתיב הא דאמר מילתא מילתא הא דאמר פסוקא פסוקא משמע דעיקר מאי דחדית ליה התרצן היינו [ה]אוקמתא לאוקומי חד באמר מילתא וחד נאמר פסוקא אבל לא חדית ליה טעמא דהאי מגונה והאי משתקין דטעמא רבא הנה נודע לחלק יצאת ולא אצטריכא ליה אלא לאוקומיה מילתייהו ואי כפירוש בה"ג ודעמיה האי נמי לאו חידושא הוא ופשיטא בין בדברי ר' זירא דקאמר כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דפשט דבריו מוכח דאמר מילתא מילתא וכמ"ש הרשב"א בחידושיו בטעם רבינו האיי גאון שפירש כבה"ג משום דאמר דמילתא מילתא הוי כמודים מודים וא"כ ר' זירא דקאמר שמע שמע כמודים מודים מודה ובא דאמר מילתא מילתא. והבריתא דקתני הקורא שמע וכופלה פשטה מוכח דאמר פסוקא פסוקא. וא"כ לא ציין לאוקמתא דפשט דבריהם הכי מוכחי וא"כ לא ה"ל להתרצן לומר הא דאמר פסוקא הא דאמר מילתא כאלו מחדש אוקמתא וחדשו' הוא מגיד. ובכי האי גוונא רגיל הש"ס לאתמוהי על המקשן ולומר מידי איריא הא לחוד והא לחוד ותו דהוי"ל לאסבורי ניהליה דהמקשן טעמא דמפלגינן בינייהו דנראה דזה נעלה מהמקשן אבל לומר לו דר' זירא איירי במילתא ובריתא בפסוקא אין צורך דכך הדברים מוכיחים. ומדחזינן דהתרצן לא חדית ליי אלא [האוקמתא] במאי קמיירו ואמרם בהאי לישנא כאלו מכח הקושיא מוקי הך אוקמת' וחידוש הוא שמעינן דהא הוא דחדית ליה ולא טעמא דמפלגי בינייהו: **ברם** לשיטת רש"י א"ש דדברי ר' זירא דאמר כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים פשטן לא משמע דאיירי בפסוקא וחדית ליה התרצן דבהא איירי. וכן הברית' דקתני הקורא את שמע לא משמע דאיירי במילתא דקורא את שמע בדרך קריאה לא בציר מפסוקא והיינו דקשיתיה למקשן דמר' זירא משמע דאפילו מילתא מילתא משתקינן ופריך מהבריתא דאפי' פסוקא מגונה הוי ולא משתקינן דכבר פשיטא להו בין למקשן בין לתרצן דחמיר פסוקא ממילתא. ולהכי התרצן לא אצטריכא ליה אלא לאוקומיה מילתייהו שלא כפשטן והיה טעמו דכיון דהחילוק ברור דפסוקא חמיר ומילתא קיל לא חשו שנטעה בדבריהם.

ויש להרגיש בפשט השמועה על המקשן דבלאו דברי ר' זירא תקשי ליה מתניתין ובריתא אהדדי דודאי מסתברא לאשוויי שמע שמע כמודים כר' זירא. ואפשר דאי לאו דברי ר' זירא גם הוא ידע לאוקומי הא במילתא והא בפסוקא אך דייק דברי ר' זירא דקאמר כל האומר שמע שמע דמשמע ליה דר' זירא אתא לומר כל האומר בין פסוקא בין מילתא והיינו דקאמר ר' זירא כל האומר דאי לא לימא בקצרה שמע שמע כמודים מודים ומשום הכי קשיא ליה ומשני דלא דוקא הא דר' זירא ולא איירי אלא בחד גוונא:

ד

דין כ"ו. ויש נוהגים לקרותו בלחש נקט מרן מנהג זה באחרונה דחביבא ליה שהיא מנהג יפה ועדיף טפי מהמנהג האחר שהוא מוסכם יותר. מהרי עאייאש בש"ות בית יהודה ח"ב סי' ג':

שיורי ברכה

[סימן ס"א. א

דין יו"ד. כשקורא ק"ש על מטתו מותר לקרוֹ כל הפרשה וכוֹ מדקאמר על מטתו מוכח בהדיא דבק"ש שחרית וערבית אין לקרות כל הפרשה ולכופלֹ וכפ"ז מה שסיים בדין הקודם בין שכופל הפסוק ראשון לאו דוקא אלא ה"ה הפרשה כולה אין לכופלה בק"ש שחרית וערבית ובזה נסתלק תמיהת הרב שיירי כנה"ג. וכן כתב הרב אליה רבה. אלא שכתב שכל תמיהות הרב שיירי בחנם והרואה יראה דדוקא תמיהא ראשונה לק"מ אבל השנית שתמה דלמה לא חש לסברת הרב שכתב מהרי"א דאסר כל הפרשה על מטתו זו לא נתישבה בדברי הרב אליה רבה. אלא דכבר השיירי עצמו פי' דכונת הרב להתיר פרשה בכל. הן אמת דהגם דנימא דכונת הרב לאסור בכל אין לדקדק על מרן אמאי לא חש לסברא זו דרבים פליגי עליה דבמטתו שרי לכפול הפ' כמ"ש בירושלמי וה"ר מנוח לא איירי על מטתו. אדהכי והכי דברי מרן נכונים. ואוסיף קצת ביאור שדברי מרן באו בדקדוק נכון דבדין הקודם איירי בכל ק"ש בין דשחרית וערבית בין על מטתו וקאסר לכפול פסוק ראשון כלומר לבדו דזה אסור בכל זמן ושם מיירי בכל ק"ש. ואח"כ בק"ש על מטתו התיר לכפול הפרשה ומינה דבשחרית וערבית לא ודוק היטב בדברי הב"י ושיירי ואליה רבה.

ב

ויש מי שאומר דגם בזה יש ליזהר וכוֹ יש להרגיש קצת דכפי הכלל המסור בידינו דכשמרן כותב סתם וי"א דעתו כסתם וכבר כתבו מגדולי האחרונים דמרן עצמו אמר

כן. א"כ גם בדין זה נראה דעתו דמותר לכפול כל הפרשה על מטתו אף פסוק ראשון והרי הוא בב"י כתב דראוי לחוש לדברי מהריי"א ואולי דכי אתא רב לחבר הש"ע סבר דדחיקא טובא לפרש בירושלמי דקרי כלה פרשה בר מפסוקא קמא וכמ"ש הרב יפה מראה ומשו"ה סתם להתרא.

ג

דין כ"ו. ויש נוהגים לקרתו בלחש. זהו דעת רבינו האיי והרשב"א בתשובה הביאה מרן והרדב"ז בתשו' כ"י כתב שלא כתבו כן רב האיי גאון והרשב"א אלא לישב מנהגם אבל לפי הדין צריך לקרות כלם בקול רם ביחד שלא אמרו אלא בשכמ"לו בלחש והאריך לתת כמה וכמה טעמים לדבר נכוחים למבין ובכלל דבריו הביא מאמר רז"ל בשעה שהשכינה באה לבית הכנסת ומוצא שאומרים הזמירות מקצתם מאחרים ומקצתן מקדימין מסתלקת. וכתב שאם הש"ץ קורא בקול רם ויש קורין בלחש ויש קורין בקול רם זה המנהג בלבול גדול. והאריך הרב בתשו' זו הרבה.]

סימן סב

א

דין ד'. הגהה. אם הוא במקום שאינו נקי וכו'. אם אין ידיו נקיות נסתפק מהר"ש ויטאל אם יועיל לנקות ידיו בבגד עב או במטלית או בשק. וראיתי להרב מהריי זיין בספר תשובותיו שערי ישועה כ"י א"ח שער א' סימן ד' שנשאל הנעור בלילה וצמא לשתות ואינו יכול לקום לרחוץ ידיו כיצד יעשה בברכת המים והעלה דיקנח ידיו בכותל או בכל מידי דמנקה ויברך וישתה ואין צריך לרחוץ ידיו עכ"ד וכן ראיתי שהעלה הרדב"ז בח"ב סי' ל"ח.

ואולם לפי מאי דכתבינן דעניותין לעיל סי' ד' אות ח' בשם מהרח"ו ומהר"ם די לונזאנו דכפי הזהר אסור לברך כשרוח רעה עודנו עומד על ידיו נראה פשוט דלא מהני בנקיון כפים במטלית וכיוצא דלהעביר רוח רעה צריך נט"י ג"פ ועל כן אם הוא אנוס שאינו יכול לרחוץ העיקר שיהרהר הברכה בלבו וכמ"ש הרב טורי זהב בדין זה. ואף דאסור להרהר במקום מטונף. מ"מ אם דוכתי' דאיניש נקי יהיה אך גברא הוא דלא חזי מפני רוח רעה וכיוצא יכול להרהר הברכה בלבו כמ"ש הרב ט"ז ודלא כמאן דאסר גם בזה והגם דאיכא מאן דסבר דהרהור לאו כדיבור דמי אפילו באונס אנן בתר מרן וסיעתו גרירנא דשרו באונס ועוד דהרמב"ם והסמ"ג ס"ל דאם בירך כל הברכות בלבו יצא כמ"ש מרן בב"י לקמן סי' קפ"ה וכדאי הם הרמב"ם והסמ"ג לסמוך עליהם בשעת הדחק דהוי בדיעבד

וראיתי להרב מהרי"י זיין בס' פרח שושן א"ח כלל א' סוף סימן י"ד שרצה לומר דאיכא לא תשא אף במהרהר בלבו וסמוכות שלו מדברי הרב של"ה דף קפ"ח שכתב אפילו על המחשבה אמרו במכילתא לא תשא וכו' שלא יקבל וכו' ע"ש. ולבי מהסס בדבריהם. **ומ"מ** אין זה ענין למי שהוא חייב בברכה וכמו שכתב הרב פרח שושן עצמו בתר הכי ע"ש ודוק יירא שמים יאנוס וידחוק עצמו לעמוד על עומדו וירחץ ידיו ג"פ ויברך ברכה שלימה כתקנה:

סימן סג

א

דין ב'. מי שרוצה להחמיר וכו'. דבר שהתרו פשוט אין ראוי להחמיר בפני גדול בחכמה בשעה שהגדול נוהג התר ואם עשה כן יכול הגדול לנדותו. ואם נודע המחמיר בחסידות הרי זה עושה. הרב מהר"ר מנחם לבית מאיר הובא בשיטה מקובצת קמא דף פ"א ע"ב ועמ"ש מהרש"ל בים של שלמה שם ומהרד"ך בתשובותיו סוף בית כ"ו עש"ב ובס' גנת ורדים י"ד כלל ג' סוף סי' ו':

ב

נקרא עבריין. עמ"ש הרב מגן אברהם ס"ק ג' והרב טורי זהב סי' קפ"ד ועמ"ש בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף סי' ח' דף כ"ה ע"ג וע"ד. ולעת כזאת ראתה עיני בתשובות מור"ם סי' צ"א שהאריך בזה ויש לדקדק בדבריו כאשר הרואה יראה:

ג

דין ג'. צריך לעמוד בפסוק ראשון. הב"ח כתב דאסור לעמוד כל הפרשה והט"ז מתיר. והרב מטה יוסף ח"ב י"ד סי' ב' הכריע בהרב ב"ח ואם עומד כל הפרשה הוי יוהרא. ואף לדברי הט"ז אין לו לעמוד כשהוא יושב ע"ש באורך:

סימן סו

א

דין ה'. אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק וכו' כתב הרב פר"ח הרב תוספת י"ט לא דק בכאן שכתב על המחבר מה שלא פסק כן עכ"ל ודבריו טובים ונכוחים לפי דפוס הראשון של תי"ט אבל כבר תקן הרב תי"ט הלשון במהדורא בתרא וכתב נראה ודאי דבין אמת ויציב רשאי להספיק וכ"כ בש"ע סי' ס"ו עכ"ל והכל מתוקן ובס' ארחות חיים דף י"ג כתב וז"ל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק וכו' אלא תכף אחר אני ה'

אלהוכם יאמר אמת ויציב בלי שום הפסק עכ"ל ואין להכריח מדבריו דסבר הפך מרן והתי"ט דיש לדחות דסירכא דלישנא דמתני' נקט והרי הרא"ש כתב אלא אומר אמת ויציב ואח"כ מפסיק והטור כתב יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק וכתב מרן בב"י דס"ל דהרא"ש לאו דוקא נקט ויציב וכן כתב הטור בקיצור פסקי הרא"ש וק"ק על הרב מגן אברהם שכתב וז"ל לאמת ויציב כיון שויציב הוא לשון אמת אין להפסיק בין אמת לויציב (ב"י הרא"ש ל"ח) וכו' אבל דעת הש"ע אינו כן עכ"ל דאין כתב משם מרן ב"י והרב לחם חמודות שס"ל דהרא"ש סבר דאין להפסיק בין אמת לויציב שהרי מרן ב"י כתב להטור סבר דמ"ש אביו הרא"ש לאו דוקא והביאו הרב ל"ח ובודאי דכיון שכתבו בסוף דהטור סבר כן כדעת הרא"ש גם הם מסכימים עמו בדעת הרא"ש ודו"ק:

ב

דין יו"ד. כל מי שלא אמר אמת ויציב וכו'. בני הגולה הרחוקים שלא רצו לעלות עם עזרא מטעם שידעו שיחרב הבית והם אנשי טוליטולא ואביזרייהו כדי שלא יחזיקום למחוסרי אמנה כתבו זה השבח וכו'. סדר היום דף ט"ו ועמ"ש ס' תניא:

ג

לא יצא י"ח המצוה כתקנה. פי' וצריך לחזור ולומר אמת ויציב וכמו שפסק לעיל סי' ס' דין ב' וכן מתבאר מדברי מרן בנ"י בדין זה ע"ש ובפרי חדש לעיל סי' ס'. וזה היה מעשה באחד שהיה מתפלל בעזרה וקודם הגיעו לשירה חדשה הוציאו ס"ת בבית הכנסת ושתק עד שראה הס"ת ואח"כ נתבלבל ולא סיים הברכה רק תכף התחיל י"ח והתפלל. ולגלג עליו דמי הזקיקו לשתוק ולהביט בס"ת. ואמינא להו דשפיר עבד ושתיקתו יפה לו לחזות בנועם הס"ת וכ"כ הרב החבי"ב בתשובותיו הנדפסות חדשות מעתה א"ח ח"ב סי' נ"א וגדולה מזו כתב הרב שם דיאמר פ' וזאת התורה עיין שם. אלא דהאי גברא איתרע ביה הנשכ"ח כדין לסיים ברכתו ואדם לא זכר אהיכא קאי ובא והתפלל י"ח. אינו השתא נראה פשוט דיקרא ק"ש ויאמר אמת ויציב עד גאל ושראל לפי דעת מרן לעיל סי' ס' דין ב'. ותא חזי מ"ש מהריק"ש בהגהותיו לקמן סוף סי' ס"ג כשאין פנאי להתפלל יקרא ק"ש בעונתה עד אמת ויפסיק אחד אומרו אמת וכשיהיה לו פנאי יברך ברכה אחרונה ויסמוך גאולה לתפלה עכ"ל ובודאי דהרב מיירי כשהוא אנוס הרבה. ובנדונו גם כן נ"ל דיחזור לקרות ק"ש:

סימן סח

א

פיוטים ונכון למנוע וכו' כן כתב הטור משם הרמ"ה וסיים וכן הכתב הרמב"ם ברכות אלו עם שאר הברכות אין אדם רשאי לפחות מהן ולא להוסיף עליהם. ובתשובות הרמב"ם בס' פאר הדור הנדפס מחדש סי' ס"ד וס' קכ"ט בפירושא אתמר על הפיוטים באמצא ברכות ק"ש דאין לאומרם עיי"ש ועמ"ש לקמן סי' קי"ב:

ב

הגהה. ומ"מ מי שלומד ע"י הרהור וכו' אלא מתוך כך יבואר לדבר וע"כ אין לאדם לפרוש מהצבור וכו' הרב פר"ח כתב דכיון דמדינא שרי להדהר אין לנו לחדש גזרות וכו' עיין שם ואני אומר דמי שהוא בעיר שפיוטים שלהם מהראשונים תנאים ואמוראים כגון פיוטי ר"א הקליר אל יפרוש מן הצבור ונכון לנו שפיוטים אלו הם ע"ד האמת ואין חשש בדבר. אך אם הפיוטים הם ממשוררים שהיו אחר הגאונים על הרוב אינם מכוונים ע"ד הסוד ויקיים מצות פרוש מיראה וטוב לו שיהרהר בדברי התורה כמ"ש הרב פר"ח:

א

סימן סט

דין א'. וצריך לחזור אחר ששה וכו'. כ"כ הרא"ש פרק הקורא עומד משם רבינו תם וכתב שם הרא"ש דבספר הישר כתב ר"ת שמצא כתוב באגדה שאין אומרים ברכו אלא אם כן יש שם ששה שלא שמעו וכו' עיין שם וק"ק דהתוספות שם פרק הקורא עומד דף כ"ג ע"ב כתבו וז"ל ור"ת פי' דבשבעה שלא שמעו וכו' וי"א אפילו בששה ור"ת כתב בספר הישר אפי' בחמשה משום דליכא אלא חמשה תיבות עד ברכו עכ"ל. ותו ק"ק דהטור כתב בקיצור פסקי הרא"ש שם במגילה ופי' ר"ת דלפחות בעינן ששה וכו' ובטור בדין זה כתב היה אומר ר"ת שצריך שיהיה שבעה וכו' ועמ"ש הר"ן:

ב

ואם אינם נמצאים אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים וכו'. נשאל הרב החסיד כמהר"ר יעקב מולכו זלה"ה מרבנן קדישי אשר בדורות שלפנינו בעיר עז לנו עה"ק ירושלים בתשובותיו כ"י סי' ט"ל עשרה שהיו מתפללין מנחה בבית אחד ובאו קצת שלא התפללו מוסף ורוצין להתפלל בפינה אחרת אם מצטרפין אלו עם אלו שהיו מתפללין מנחה שם. והשיב הרב ז"ל דנדון זה משכחת לה היכא דהני בתראי כבר התפללו מנחה ועתה בעו לצלויי תפלת מוסף דהא קי"ל אם הגיע זמן מנחה דמתפלל מנחה ואחר כך

מוסף כמ"ש מר"ן הב"י סי' רפ"ו ותר"ך. או אפשר בדיעבד דיצא כמ"ש סי' רפ"ו. וגם נ"מ לתפלת שחרית ומוסף אם נאמר דמאחר שאין קדושתן שוה אין מצטרפין. והעלה הרב ז"ל דמצטרפין ממ"ש מור"ם בהגהה לקמן סי' ק"ט דיכול לומר המתפלל מוסף קדושה עם מי שמתפלל י"ח ואף למאן דפליג התם הכא מודים דהתם ה"ט משום הפסק אבל הכא מה יש בזה שאין קדושן שוה להצטרף לעשרה. ואף דמירי הכא דאותם העומדים בתפילת מנחה הם באמצע ואינם יכולים לענות עם של מוסף אפ"ה מצטרפי דלא גרע ממ"ש במס' סופרים והביאה הטור בדין זה דבמקום שיש ט' או עשרה ששמעו קדיש וברכו ועמד א' שלא שמע וכו' ומינה הכא אף שאין קדושתן שוה מצטרפי דלא גרע מהיכא שאינם מתפללים כלל דכבר יצאו י"ח דמצטרפי:

ג

ואפילו מי ששמע וכו' עיין מ"ש הפר"ח ועמ"ש לקמן ריש סימן קכ"ד בס"ד:

ד

הגהה. במקום שעמד הראשון. כתב משפטי שמואל שאם הראשוני' הוציאו ספר תורה אין לשניים להוציא פעם אחרת. ובארץ מצרים מנהג פשוט להוציא ספר תורה שלש פעמים ולקרות בו בתיבה כי אורחיה ואף אם עומדים שם מהראשונים שהתפללו. וכן שמענו שנוהגים בארץ אחרת. וכל כי הני מילי תלויים במנהג כי אינם מעיקר הדין ועמ"ש כנה"ג בתשו' הנדפסות סי' י"ב שלא ראה ולא שמע מנהג זה עיין שם ועיין רואה ואזן שומעת מנהג זה כאמור:

סימן ע

א

דין ג'. פטור מק"ש וכו'. כתב הרמב"ם פ"ד דק"ש דין ז' כל מי שהוא פטור מלקרות ק"ש אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא וכתב מרן בב"י דס"ל להרי"ף והרמב"ם דהלכה כרי יוחנן דאמר מוחלפת השיטה וכפ"ז רשב"ג אומר דאם רצה לקרות רשאי ופסקו כוותיה וכתב עלה מופת דורנו הרב מקראי קדש דף קכ"א וליתא דהר"ן כתב פ"ב דגיטין דכל מקום שאומר איפוך היינו בתריתא וכו' עיין שם ואפשר לישב דהכא שייך כלל הר"ן הלז דחזינן דפ' מקום שנהגו רמו הש"ס אההיא דפ' מקום שנהגו מהך דברכות וקאמר רי מוחלפת השיטה וכפי כלל הר"ן נמצא דמחליף מתני' דברכות דהיינו בתריתא ומסוגיית פ' היה קורא משמע איפכא ובכגון זו ליתיה להך כללא דמחליף בתריתא כיון

דבחד סוגייא בתריתא הויא דברכות ובאידך בתריתא הויא ההיא דפסחים. אמנם אכתי ק"ק על תירוץ מרן דמהיכא משמע להרי"ק והרמב"ם דמתניתין דברכות מחליף:

וחזינן להרב גופיי הלכות כלל של"ח כייל משם הרא"ש דכי אמר מוחלפת השיטה ההוא דמייתי מחליף וכי בעי לאחלופי ההיא דפריך עלה קאמר אלא מוחלפת השיטה וכפ"ז הקשה על מרן הב"י בהא דכיון דהכא קאמר מוחלפת השיטה ולא קאמר אלא הא דחתן קאי ואינו מחליף אלא הא דאייתי למפרך הגם שנראה דמרן דייק מדברי המוס' שכתבו פירש ר"ח דהלכה כרב שישא דהוא בתרא והלכה כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה משמע מדברי ר"ח דאי הלכה כר"י לא הוי דינא הכי משום דמחליף הא דחתן ואיכא למידק מדברי ר"ח דמנ"ל לאפושי פלוגת' בין רבי שילא ור' יוחנן ואימא דתרווייהו מודו דרשב"ג סבר לא כל הרוצה והלכה כרשב"ג ובהאי פליגי ר"י מחליף ההיא דמייתי למפרך וכו' דחתן כדקאי קאי ור' שילא לא מחליף שום חד מינייהו עכ"ל ומה שהקשה על מרן מכלל הרא"ש אפשר לישב דהכא לא שייך כלליה דהרא"ש דלא כתביה הרא"ש אלא היכא דסתמא דתלמודא משני איפוך ולא קאמר אלא איפוך ההוא דמייתי מחליף דאי מחליף ההוא דפריך עליה הול"ל אלא איפוך אמנם כשאמורה מתרץ כהאי דקמן דר' יוחנן משני מוחלפת השיטה ליתיה האי כללא:

שוב ראיתי להרב עצמו בספר יבין שמועה כלל רצ"ב שהכריח דכלליה דהרא"ש אינו אלא כי משני תלמודא או דמקשה עצמו איהו מפרק לה לא כשהוא תירוץ אמורא אחר עש"ב ומאחר עלות כן לק"מ על מרן כמדובר:

ומאי דדקדק הרב הנז' על ר"ח דמנ"ל לאפושי פלוגתא אנכי לא ידעתי מאי אפושי פלוגתא איכא הכא דאי ר"י מחליף אותה דט"ב פליג על רב שילא בט"ב דרב שילא ק"ל כרשב"ג דלעולם יעשה ת"ח ולר' יוחנן סברת רשב"ג היא דת"ח לבד בטלים וגבי חתן שוים דרשב"ג לא כל הרוצה. ואם ר"י מחליף הא דחתן אם כן סברת רשב"ג לר"י דלא חיישינן ליוהרא ופליג ארב שילא דלדידיה רשב"ג חייש ובט"ב שוים דרשב"ג סבר יעשה ת"ח באופן דבין הכי ובין הכי פליג בחדא ומודה בחדא:

ומהראנ"ח בדרשותיו פ' טהרה ופרשת אחרי הקשה על תירוץ מרן דהרי"ף והרמב"ם פסקו בט"ב כת"ק דחיישינן ליוהרא. והרואה יראה דהרי"ף פ' מקום שנהגו הביא המשנה לבד ואפשר דפסק כרשב"ג דהתם דהיינו ת"ק דהכא ולא הוצרך לפרש דידועה דהלכה כרשב"ג. ובהך כללא דהלכה כרשב"ג בדעת הרי"ף עמ"ש הרב שפתי כהן בח"ע סי' קע"א ס"ק ט' וסימן שפ"ו י"ב והרב יד אהרן א"ח תל"ג בהג"הט. אמנם מדברי הרמב"ם קשיא. ומאי דתריץ יתיב הרב הלח"מ מלבד שדבריו דחוקים ק"ק דהרמב"ם

בפי' המשנה בברכות ופסחים כתב דאין הלכה כרשב"ג. ומהראנ"ח תירץ דמאי דפסקו הרי"ף והרמב"ם היינו לדורות אחרונים שאינם מכוונים בשום פעם דאף דדינא הוי דחיישינן ליוהרא היינו בדורות ראשונים אבל בדורות אחרונים לא מיחזי כיוהרא והקשה עליו הרב יד אהרן בהגהב"י דאם כדבריו איך כתב הרמב"ם אם רצה להחמיר ולקרות קורא הא לדורות אחרונים חיובא הוא ועוד דהו"ל לפסוק בט"ב כרשב"ג ואי ס"ל כרב שישא הו"ל לפסוק כרשב"ג דכמה בטלני איכא בשוקא ועוד דאיך פסקו התם כת"ק הא קי"ל כרשב"ג ובהכי תריץ יתיב לדברי הטור שמפרש דברי הרי"ף אפילו באותם הזמנים וק' דמנ"ל לאשויי פלוגתא בין הרי"ף והרא"ש מאחר דהרא"ש לא הזכיר דעת הרי"ף והו"ל להשוות דהרי"ף לדורות אחרונים והרא"ש לדורות ראשונים אלא דיותר נראה להטור דפליגי מליחס להרי"ף סברא זו עכ"ד ומה שהקשה דאיך כתב הרמב"ם אם רצה והלא חיובא הוא י"ל דזה דעת התוספו' אבל דעת הרי"ף והרמב"ם דתיסגי להתיר אם רצה והכי דייקי דברי מהראנ"ח. והני בי תרי קושיי דקשיתיה דהי"ל לפסוק בט"ב כרשב"ג ולא כת"ק במקום רשב"ג לק"מ דכוונת מהראנ"ח דפסקו כרי"י דאמר מוחלפת ואופן החילוף דרשב"ג חייש ליוהרא וההיא דט"ב מוחלפת וכן פסקו בט"ב כת"ק דהתם דהוא רשב"ג והכא אף דרשב"ג חייש פסקו דאם רצה קורא לדורות אחרונים והכי דייק דברי מהראנ"ח שכתב בתירוץ ב' ומעתה י"ל שדעת הרי"ף למסקנת הגמרא ע"ש וכס' תוספת יה"כ דף יו"ד שתירץ תירוץ הל"ז. ומ"ש לישב דברי הטור לפום מאי דאמרן דמהראנ"ח דינא קמשתעי הדרא קושיתו:

ברם קושיא ליתא דליכא למימר דהרא"ש קאי לדורות ראשונים דאי הכי הו"ל לדינא לדודות ראשונים דאי הכי הו"לל דינא לדור אחרון כהרי"ף ואמאי סתם אלא ודאי דפליגי הרי"ף והרא"ש. אמנם ק"ק לתירוץ מהראנ"ח דהרי"ף פ' מקום שנהגו לא קאמר מידי וכפי הכלל נפסוק כרשב"ג והול"ל דהלכה כת"ק דחייש ליוהרא. והרב יד אהרן תירץ לעיקר הקושיא דאף הלכה כרשב"ג מ"מ פסק כת"ק דר"ג עביד כוותיה עש"ב ואינו מחוור דאי פסקו כרב שילא כיון דהלכה כרשב"ג בכל מקום הו"ל להרמב"ם לפסוק בט"ב כרשב"ג דלא חייש ליוהרא ואי פסק כרי"י דמוחלפת ורשב"ג חייש ליוהרא ופסק כת"ק משום עובדא דר"נ א"כ גם בט"ב הו"ל לפסוק דלא חיישינן ליוהרא כיון דפסקו הכא כת"ק דלא חיישינן ליוהרא דלרי יוחנן ק"ש וט"ב שוים והו"ל לפסוק שם דלא כרשב"ג ומנ"ל לעשות סברא שלישית. ומ"ש עוד הרב יד אהרן לישב דברי מרן הב"י בדף כ"ב ע"ג עיין דבריו באורך דבריו קשים דר"י ס"ס קאמר דמוחלפת וכפי הכלל הו"ל לפסוק שם בט"ב דל"ח ליוהרא דלא מצינו סברא שלישית. ומה שהקשה מנ"ל

להרמב"ם לחלק בין אם היה מבוהל וכו' לק"מ דהדבר פשוט כמ"ש מרן בכסף משנה. ומה שהקשה דמ"ש מרן בכ"מ הוא הפך ממ"ש בב"י אפשר דכיון דלרב שילא הדבר כן לית לן לאפושי פלוגתא וגם לר"י לת"ק צריך שיכוין. ומה שדקדק בש"ס דר' יוחנן מ"ט לא אמר כרב שילא י"ל דר' יוחנן דייק לשון לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח ותיבת לעולם משמע ליה דלכל מילי ל"ח ליוהרא:

והנכון תירוץ שני דמהראנ"ח והרב תי"ט דפסקו כרב שילא וכלל ה' כרשב"ג אינו אמת. ולפ"ז צ"ל דהרי"ף פ' מקום שנהגו לא הוצרך לפרש דודאי הלכה כת"ק דליתיה לכלל כ"מ ששנה רשב"ג וכו' וסמך ע"ש בברכות והלכה כת"ק דשם לימדנו דאין הלכה כרשב"ג וליתיה להאי כללא. א"נ בברכות כתב הרי"ף הלכה כת"ק לאשמועינן דלא קי"ל כר"י דמוחלפת דלר"י סברת ת"ק למיחש ליוהרא והלכתא כוותיה דלא קי"ל כרשב"ג לזה העתיק המשנה כצורתה וכתב והלכה כת"ק ללמד דהלכה כרב שילא וה' כת"ק כגירסתנו ועיין בס' חוות יאיר סי' ס"ו וסי' ע"ה וספר שבות יעקב ח"ב סי' מ"ד וס' יד אהרן סי' ל"ב וסי' קפ"ד ומשאת משה א"ח סי' ב':

ב

כתב הרמב"ם פ"ב והביאו מהרן בסי' זה היה עוסק בת"ת והגיע זמן ק"ש פוסק וקורא ואמרינן בפ"ק דשבת דף י"א דאפי' רשב"י וחביריו דתורתן אומנותם מפסיקין לק"ש אלא שהם אין מפסיקין לתפלה (ואינו) [ואנו] מפסיקין אף לתפלה וכתבו שם התוספות דמ"ש פ' במה מדליקין גבי רשב"י וד"א בעידן צלוי לבשי מיכסו ומצלו היינו ק"ש. ומהראנ"ח בדרשותיו פ' צו הקשה דהתוס' פ"ק דמ"ק הביאו משם הירושלמי דכגון רשב"י אין מפסיקין לק"ש ותפלה ותירץ דהירושלמי סבר דמתני' דפ"ק דשבת בכגון אנו אבל כגון רשב"י אין מפסיקין אפילו לק"ש והדר קשיתיה אותה שאמרו פ' ב"מ דרשב"י מצלי ותירץ דמתני' דפתרה היינו ביש שהות ובדליכא שהות מפסיקין לק"ש ותפלה אף לרשב"י א"כ דאם ירצה להפסיק הרשות בידו אמנם התוס' קיימי לתלמודין זהו תורף דברי הרב ז"ל :

ואנכי הרואה דברי הירושלמי דיתבי אדוכתייהו פ"ק דברכות ופ"ק דשבת וממ"ש שם ולית ליה לרשב"י הלמד ע"מ לעשות וכו' ומשני זה שינון וזה שינון וכו' משמע דלרשב"י אין מפסיקין אף בדליכא שהות דחביבין ד"ת יותר מתפלה והכי רהטא כולא סוגיא דירושלמי. ותו דהא דמייתו התוס' במ"ק מהירושלמי כד היא שנוייה ר' יוחנן בשם רשב"י כגון אנו שעוסקין בת"ת אפילו לק"ש אין אנו מפסיקין ומאחר דהיא סברת רשב"י עצמו אכתי יש מקום לדקדק על התוס' דמשנו בפשיטות דמ"ש פ' ב"מ גבי רשב"י ור"א

דמצלו הייני ק"ש ולא הוקשה להם מדרשב"י גופיה דבשלמא אי הוו תרי אוקמתי חדא בבבלי וחדא בירושלמי כדסבר מהראנ"ח ניחא דהתוס' קיימי אליבא דתלמודין ולא חשו לירושלמי אמנם השתא דבירושלמי מייתו סברת רשב"י עצמו וגם אוקמתא דר' יוחנן דתלמודין איתיה בירושלמי מסתמא לא פליג תלמודין אירושלמי בסברת רשב"י וקשיא מהאי עובדא דרשב"י ארשב"י ולא סליק האי שינוייא דהתוס' דמצלו היינו ק"ש כיון דרשב"י גופיה סבר איפכא:

והנכון מ"ש מהר"ר אליהו בפירושו לירושלמי פ"ק דברכות וז"ל מפסיקין לק"ש והא דאמרינן כי מטא זמן תפלה מיכסי ומצלי האי מצלי ק"ש וא"ת האמר ר"י בשם רשב"י וכו' וי"ל דלא עבד עובדא כוותיה כדלעיל עכ"ל וארחיב הדיבור קצת והיתה לבא"ר היטב דאפי' לומר דרשב"י אזיל ומודה דהאי תנא דקאמר מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה איירי במי שתורתו אומנתו אלא דרשב"י פליג אהך תנא וס"ל דמי שתורתו אומנותו דינא הוא דאינו מפסיק לא לק"ש ולא לתפלה. ובתר הכי אמרו שם בירושלמי ר' יוחנן על גרמיה אמר כגון אנו שאין אנו עסוקין וכו' דין כדעתיה ודין כדעתיה ר' יוחנן כדעתיה דאמר הלואי מתפללין כל היום וכו' והכונה מבוארת דלרשב"י דפליג אתנא דידן וסבר דמי שתורתו אומנותו אינו מפסיק לא לק"ש לא לתפלה א"כ מי שאין תורתו אומנותו מפסיק לק"ש ואינו מפסיק לתפלה אבל ר' יוחנן סבר כתנא דמתני' דמי שתורתו אומנתו כרשב"י מפסיק לק"ש ולא לתפלה ולהכי קאמר בירושלמי ר' יוחנן על גרמיה כלומר ר' יוחנן דידיה אמר כגון וכו' והיא היא מימרת ר' יוחנן דגמרין והיינו דקאמר דין כדעתיה ודין כדעתיה דפליגי רשב"י ור' יוחנן כמבואר. ובס' קרבן העדה פי' הירושלמי כתב וז"ל דין כדעתיה לאו משום דר"י לא היה תורתו אומנותו אמר שמותר להפסיק לתפלה אלא לשיטתיה אזיל עכ"ל ואינו מחוור דהא ר' יוחנן קאמר כגון אנו שאין אנו עסוקין בת"ת וכו' אלמא איירי במי שאין תורתו אומנותו. ומימרת ר"י דתלמודין מפורשת הכי. ותו דלפי פירושו סבר ר"י דאף מי שתורתו אומנותו מפסיק לתפלה והוי הפך סתם משנה ור' יוחנן סבר הלכה כסתם משנה:

הדרן למילתין דאע"ג דרשב"י פליג אתנא דמתניתין מ"מ אמרו בירושלמי שם אמתני' מעשה שבאו בניו מבית המשתה ור"ג פליג ועביד כוותיה והא ר"מ פליג ולא עביד כוותיה והא ר"ע וכו' רשב"י פליג ולא עביד וכו' ע"ש וא"כ אף דרשב"י פליג וסבר דמי שתורתו אומנותו אינו מפסיק אף לק"ש למעשה עביד כרבנן כסתם משנה ומאלו היינו ק"ש כמ"ש התוס' ודברי התוס' עולין בין לבבלי בין לירושלמי והא דלעיל בירושלמי כי בעי למילף דרשב"י לא עביד עובדא כוותיה ראו הביא לנו ההיא דספיחי' והו"ל לאתויי

מאי דקמן דק"ש והוייא דמיא טפי לדר"ג דעלה קאי אפשר דספיחים אצטריכא ליה לרבותא דמרתח קרתח אמאן דעביד כדעתיה וענשיה. ואי בעית אימא משום דאיכא לדחוי בהא דידן דאם רצה להחמיר מחמיר:

ועין לו דאתה להרב יפה מראה על מבוכה זו ישב ופי' לקושטא דמילתא דאין מפסיקין היינו שאין צריך להפסיק ומיהו אי בעי מפסיק וצלויי דהתם היינו ק"ש ע"ש וק"ק דהשתא דנחית לומר דאין מפסיקין היינו אין חייבין אמאי דחיק דמצלו היינו ק"ש לימא מר דמתפללים נמי דסתס צלותא הוי תפלה כמ"ש רבני הצרפתי' הביא דבריהם רבינו יונה פ' היה קורא. והך תירוצא דמהראנ"ח והרב יפ"מ של כת קודמין היא מרן ב"י לעיל סימן ל"ח וכן נראה דסבר הב"ח שם שכתב דמצלו היינו תפלה. ועמ"ש בעניותנו לקמן סי' פ"ט בס"ד שוב נדפס ס' לשון לימודים וראיתי שכיונתי לקצת מה שכתוב שם:

סימן עא

א

דין א'. פטור מק"ש ומתפלה ואפי' אם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי. חזה הוית להרב מהר"ר יעקב אלאפנדארי בס' מוצל מאש ח"ב סי' כ"א ארי עלה ונסתפ"ק מי שהיה מתפלל או מברך ברכת המזון ושמע שמת לו מת שהוא אונן עליו אם צריך שיפסיק או יגמור תפלתו או ברכתו. ולפום ריהטא נראה דיפסיק ויש להביא ראיה מהא דתנן שילהי חגיגה הפותח את חביתו והמתחיל בעיסתו על גב הרגל ר' יהודה אומר יגמור וחכמים אומרים לא יגמור וידוע דהלכה כחכמים וכן פסק הרמב"ם פר"א דמשכב ומושב דין יו"ד וז"ל הפותח חביתו ברגל והמתחיל בעיסתו ועבר הרגל הרי שאר החבית ושאר העיסה בחזקת טומאה שהרי נגעו בו עמי הארץ ואעפ"י שלא נגע בה אלא בזמן שהוא כחבר אינה טהורה אלא בימי הרגל בלבד עכ"ל הרי דאף דברגל טומאת עם הארץ בטהורה חשובה וכבר ברגל פתח חביתו והתחיל בעיסתו אפ"ה קי"ל כרבנן דסברי חביט חבית ועלובה עיסה ולא יגמור אלמא דאזלינן בתר השתא ולא אמרינן הואיל והתחיל בהתר יגמור וה"ה לנ"ד דהגם שהתחיל בהתר כברכתו בירך גם תפלתו הלא למשמע אזן ששמעה שמת לו מת לא יגמור ודינא הוא להני"ח ברכה ועל שאר התפלה וכדקי"ל כרבנן דלא יגמור ולא עוד אלא דבנ"ד איכא למימר דגם לרי' יהודה דסבר התם יגמור הכא מודה דלא יגמור דהרי פ"ק דביצה דף י"א מפרש טעמא דר' יהודה דהתירו סופו משום תחילתו דאי לא שרית ליה לא פתח וא"כ דוקא התם דאיכא טעמא רבא קסבר ר"י יגמור משא"כ בהא דידן דלא שייך טעמיה דהתם מודה ר"י דלא יגמור:

עוד היה נראה להביא ראיה מהא דתנן פ"ח דתרומות האשה שהיתה אוכלת בתרומה באו וא"ל מת בעלך או גרשך וכן העבד וכו' וכלם שהיתה תרומה בתוך פיהם ר' אליעזר אומר יבלעו ור' יהושע אומר יפלוטו וכו' היה אוכל באשכול ונכנס מן הגנה לחצר ר' אליעזר אומר יגמור ר' יהושע אומר לא יגמור וכו' וידוע דהלכה כר' יהושע דאמר גבי תרומה יפלוטו וכמו שפסק הרמב"ם פ"י דתרומות וגבי אשכול לא יגמור וכמו שפסקו הרמב"ם פ"ד דמעשר והרי בהני דאף דברישא שריותא היא גביהו מכי שמעי האשה והעבד יפלוטו וכן האוכל באשכול ונכנס בחצר לא יגמור וטעמא דאין משגיחין זאת לפנים ואין דורשין תחילות דהוה כהתר כיון דהשתא בל חז"ו וה"ה בנ"ד הגם שהתחיל להתפלל ולברך כהלכת גוברין יהודאין כי שמע דאיתרע ביה מילתא לא יגמור:

עוד נראה להביא ראיה לנ"ד דיפסיק ממ"ש בירושלמי פ"ק דשבת ישב לו לגלח באו וא"ל מת אביו הרי זה משלים את ראשו אחד המגלח ואחד המתגלח והביאו הרי"ף והרא"ש סוף מ"ק והרמב"ם פ"ה דאבל וביי"ד סי' ש"ץ וכתב המרדכי סוף מ"ק וז"ל ושמא ה"ט דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה ומה שהספר גומר היינו בדליכא ספר אחר במתא עכ"ל והובא בית יוסף הנך רואה דדוקא משום כבוד הבריות שרינן ליה להשלים תגלחתו הא במקום דליכא כבוד הבריות מכי שמע שמת אזלי' בתר השתא והיה לנ"ד דליכא כבוד הבריות נראה דפוסק כיון דאונן פטור ואינו רשאי להחמיר:

איברא דלפוס ריהטא יש מקום לדחות הראיות הנז' דאותה ששנינו בתרומות דאשה ועבד יפלוטו וכן היה אוכל באשכול ונכנס לחצר הני איסור דאוריתא נינהו איסור תרומה לזר ואיסור טבל ואמטול הכין קי"ל דלא יגמור. וההיא דחגיגה אף דבגדי ע"ה מדרבנן מטמו מ"מ מעלה עשו בטהרות ואשכחן דאחמור במגע בגדי ע"ה לשרוף תרומה כדתנן פ"ד דטהרות ופסקו הרמב"ם סוף פ"ג דאבות הטומאות ומ"ה קי"ל בפותח חביתו וכו' דלא יגמור אבל בנ"ד דהא דפטרינן לאונן מדרבנן בשגם דאם רוצה להחמיר אינו רשאי אפשר דבכי האי אם התחיל בהתר גומר ויש להביא ראיה לחילוק זה דאשכחן בעירובין דף צ"ג בכותל שבין שני חצירות שנפל דסבר שמואל דכל א' מטלטל עד עיקר מחיצה דס"ל דשבת כיון שהותרה הותרה ושם דף צ"ד תנן חצר שנפרצה לר"ה משתי רוחותיה וכן בית וכו' וכן מבוי וכו' מותרים באותו שבת ואסורים לעת"ל דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אם מותרין לאותו שבת מותרין לעת"ל ואם אסורין לעת"ל אסורין לאותו שבת ואומרו בש"ס דף צ"ה דר' יוסי לאסור אתמר רב חייא בר יוסף אמר רב הלכה כר' יוסי ושמואל אמר הלכה כר' יהודה ואסיקנא אמר רב ענן לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל כאן שנפרצה לכרמלית כאן שנפרצה לר"ה ופירש"י נפרצה לכרמלית שרי

כר' יהודה דאי נמי אתי לאפוקי לבר לאו איסורא דאוריתא איכא עכ"ל הרי מצינו דאף דשמואל ס"ל כיון שהותרה הותרה עכ"ז בנפרצה לר"ה מחמיר כר' יוסי וה"ה מצינן למימר לדידן דאף דאשכחן בתרומה ומעשר וטהרות דקי"ל לא יגמור ה"ד משום דתרומה ומעשר איסורי תורה נינהו וטהרות חמירה אבל במידי דרבנן כי הא דנ"ד אפשר דיגמור. ובהכי נדחית גם הראיה שהבאתי מההיא דתניא ישב לגלח וכו' דהרי לדעת הראב"ד גזרת תספורת מדאוריתא כמבואר בי"ד סי' שצ"ח. והרמב"ן בס' תורת האדם אף שחלק על הראב"ד ס"ל דביומא קמא אסיר תספורת מדאוריתא וא"כ לדידהו 6אן ראיה דמ"ה הוצרכו לטעם כבוד הבריות דאי לא"ה לא יגמור כיון דהוא איסור תורה:

הן אמת דרבים אשר אתנו דסברי דמדאוריתא אונן לא אסיר אלא באכילת קדשים ומעשר שני כמבואר בי"ד סי' שצ"ח ולדידהו נמצא דאף דתספורת דרבנן אצטריכנא לטעם כבוד הבריות למשרי הא כי ליכא כבוד הבריות כנ"ד לא יגמור. ומדברי מרן שהביא דברי המרדכי בב"י ובכסף משנה דטעמא משום כבוד הבריות משמע דהך טעמא אליבא דכ"ע וא"כ נשמיעיניה מן הדא דאף במידי דרבנן לא יגמור כי ליכא כבוד הבריות:

אמנם אפשר לדחות דהאי טעמא לא אצטריך למתגלח ושמע שמת לו מת דהתם אף בלא טעם כבוד הבריות כיון דאיסורא דרבנן הוא יגמור לא צריכא אלא למגלח ושמע שמת לו מת דהוא עושה מלאכה לאחרים דהוי"א דלא יגמור כיון דהוא מלאכת אחרים ואינו מלאכת עצמו לז"א דמשום כבוד הבריות כי ליכא ספר במתא שרי וכל דברי המרדכי אינם אלא בחלוקת המתגלח וכן מוכח מדברי [הרב הנמקי] שם בשילהי מ"ק וז"ל א' המגלח ואחד המתגלח המגלח הוא האומן ואף שאסור בעשית מלאכה לפי שגדול כח הבריו' שדוחה ל"ת שבתורה עכ"ל משמע דטעם כבוד הבריות לא אצטריך אלא למגלח ואם כן מדברי [הנמקי] הללו יש קצת ראיה לנ"ד דמשמע דלמתגלח לא אצטריך טעם כבוד הבריות דכל שהתחיל הדבר בהתר בשגם בתר הכי אתרע ביה מילתא הרי זה יגמור אף דלא שייך כבוד הבריות אבל למגלח דעושה מלאכת אחרים ולא לו התם בעינן טעמא דכבוד הבריות כמדובר ולפ"ז בנ"ד שהתחיל לברך או להתפלל הוי"ל כדין המתגלח דגומר אף [ליכא] כבוד הבריות.

עוד אפשר להביא ראיה לכאורה מהא דאמרינן פ"ק דיומא דף י"ג היה עומד ומקריב ע"ג המזבח ושמע שמת לו מת מניח עבודתו ויוצא דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר יגמור ופירשה רש"י בכהן הדיוט והתוס' כתבו וז"ל ול"נ דבכ"ג איירי אע"ג דכ"ג מקריב אונן ה"מ מדאוריתא אבל מדרבנן ס"ל לר' יהודה מניח עבודה ויוצא ואל תתמה דהא מסקינן

גזרה שמא יאכל אלמא אע"ג דכהן גדול מקריב מדאוריתא וכו' ועוד לכאורה משמע היה עומד ומקרע אף ע"ג דאכתי לא התחיל בעבודה אלא עבודה בידו והיכי קאמר ר' יוסי יגמור והלא כהן הדיוט אונן מחלל עבודה וכן משמע בתוספתא וכו' עכ"ל.

ואיכא למימרי ר' יהודה אר' יהודה ור' יוסי אר' יוסי דהכא שמעינן להו דהיה מקריב ושמע וכו' ר' יהודה סבר לא יגמור ורי יוסי ס"ל יגמור אלמא לר' יוסי כל שהתחלה בהתר לר' יוסי יגמור ולר' יהודה אזלינן בתר השתא. והרי איפכא שמעינן להו בההיא של עירובין שהבאתי לעיל דבדף צ"ד תנן חצר שנפרצה לר"ה וכו' דר' יהודה סבר שבת כיון שהותרה הותרה ור' יוסי סבר דאסורים באותו שבת והרי מחלפא שיטתייהו כהא דהיה עומד ומקריב:

ולשיטת התוס' דבכ"ג פליגי ל"ק דאפשר דר' יוסי ס"ל דלא גזורבכ"ג כלל ויכול כ"ג להקריב אף שלא התחיל בעבודה וגם לא הוה בידיה והא דנקט יגמור היינו כלפי דר' יהודה קאמר מניח עבודה ויוצא קאמר איהו יגמור ומאחר שכן הנה מקום לומר דלר' יוסי אם היה איסור בדבר אף דברישא שריותא הוי לא יגמור כדסבר בההיא דעירובין דאסורין אף לאותו שבת אבל בהא סבר ר' יוסי דלא גזור רבנן כלל ודינא הוא דכ"ג מקריב אונן. ולר' יהודה אפשר דכי גזור אנ"ג אהא נמי גזור דהיה עומד ומקריב ושמע וכו' ובפירוש גזור בהא כיון דמילתא דשכיחא היא דהכ"ג תדיר במקדש ועובד עבודה. אבל לשיטת רש"י דמוקי לה בכהן הדיוט דמחלל עבודה אונן ואפ"ה סבר ר' יוסי יגמור צריך לישב דמ"ט הכא ס"ל יגמור אף דמחלל עבודה והתם סבר דאסורין לאותו שבת וכן ר' יהודה דס"ל הכא דלא יגמור מ"ט התם שרי:

ונראה לישב לשיטת רש"י דטעמא דר' יהודה דהתם שרי לאו משום דסבר הואיל ואשתרי אשתרי וכיון שההתחלה היתה בהתר שרינן ליה כוליה יומא אלא טעמו דס"ל דבכניסת שבת הדבר תלוי ושבת גורמת וכל דבכניסת שבת היה מותר יהי לו מושך כחא להתיר' וכמ"ש שם בעירובין דף י"ז דשבת גורמת אבל בשאר מילי אזלינן בתר השתא ולא משגחינן בהתחלה:

ובהכי אתנח לן מאי דשמעי' לר' יהודה בההיא דסוף חגיגה דהפותח בחביתו והמתחיל בעיסתו יגמור ואמרינן פ"ק דביצה דף י"א דטעמא דר' יהודה משום דהתירו סופן משום תחילתן דאי לא שרית ליה לא פתח וכמש"ל דאלמא דאי לאו האי טעמא דהתירו סופן וכו' הוה סבר ר' יהודה לא יגמור ואתיא כי הך דיומא דסבר ר' יהודה מניח עבודתו ויוצא ודוקא התם בחצר שנפרצה שרי ר' יהודה משום דשבת גורמת כאמור. ולר' יוסי ל"ק כלל דהכא כי קאמר ר' יוסי יגמור היינו בעבודה שהיא בידו אמנם התם בחצר שנפרצה

איירינן אי שרי לטלטל בתר הכי כולי יומא ולא דמי לדבר שהוא בידו דאז דוקא סבר ר' יוסי יגמור משא"כ לטלטל בכל השבת משום דבתחילת שבת היה מותר לטלטל אז סבר ר' יוסי דאסיר וזה חילוק ברור:

ודין גרמ"א שלא נטפלתי לנ"ד בקצת סוגיי דשייכי בפרט הואיל ואשתרי אשתרי וכבר הארכנו בעניותנו בענין הואיל ואשתרי בהגהותינו להרמ' פ"ג דמלכים דין ב' ע"ש באורך:

והנה לשיטת רש"י דאוקמה בכהן הדיוט דאף שהוא אונן ומחלל עבודה וסבר ר' יוסי יגמור וידוע דר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי יש להביא ראיה לנ"ד דאף דאונן פטור ואינו רשאי להחמיר השתא דהתחיל בהתר לברך ברכת מזון או להתפלל יגמור. ואף מדברי התוס' יש להביא ראיה לנ"ד שהרי הקשו על רש"י דהיה עומד ומקריב משמע אע"ג דלא התחיל בעבודה והיכי קאמר ר' יוסי יגמור והלא כהן הדיוט אונן מחלל עבודה ומשמע מדבריהם דלא קשיא להו על רש"י אלא דכיון דלא התחיל בעבודה אמאי יגמור והלא מחלל עבודה הא אם התחיל בעבודה אף דאונן מחלל עבודה ניחא להו מאי דקאמר ר' יוסי יגמור דכל שהתחיל בהתר סברא הוא דלית ביה איסורא וה"ה לנ"ד שהתחיל לברך ולהתפלל בהתר יגמור:

איברא דלשיטת רש"י הלזו דאיירי בכהן הדיוט והגם דמחלל עבודה סבר רבי יוסי דיגמור כל שהתחיל בהתר יש להעיר דודאי קי"ל כר' יוסי ומאי שנא מהא דקי"ל כר' יהושע באשה ועבד שהיתה תרומה בתוך פיהם דיפלוטו והיה אוכל באשכול ונכנס בחצר דקי"ל כר' יהושע דלא יגמור והא אידי ואידי איסורי דאוריתא נינהו. ונרא' לישב במ"ש הרי"טבא בחידושיו ליומא בשמעתין וז"ל ובתוספות הקשו על פירושו דאי בכהן הדיוט היאך יאמר ר' יוסי יגמור דהא ליכא שריותא בכהן הדיוט להקריב אונן וזו אינה קושיא גדולה דדילמא ר' יוסי משמע ליה דמאי דאמרינן הא אחר שלא יצא חלל בשלא יצא מקדושתו והתחיל לעבוד אחר שהיה אונן עכ"ל ולפ"ז א"ש דסבר ר' יוסי דקרא לא אייריי אלא אם לאחר שהי' אונן התחיל לעבוד אבל התחיל לעבוד ושמע שמת לו מת לא אסיר ליה ורחמנא שרייה ומאחר שכן לא דמי למאי דקי"ל באשה ועבד שהיתה תרומה וכו' והיה אוכל באשכול וכו' דהתם איסורי נינהו ואין להתירם אף שהתחיל בהתר משא"כ בהא דהיה עומד ומקריב דלא נאסר אלא אם התחיל לעבוד אחר שהיה אונן כמ"ש הרי"טבא ולפי האמור אין מכאן ראיה לנ"ד דהכא דלר' יוסי יגמור לאו ה"ט דהוי איסורא ושרינן ליה הואיל והתחיל בהתר אלא טעמו דרחמנא לא אסר אלא בהתחיל אחר שהיה אונן כאמור.

אחר זמן הן כל יקר ראתה עיני להרב שבות יעקב ח"א סי' ז' דהרב נמי נסתפק בנדון דידן ממש והביא ראיה מסוגית יומא הלזו דהרי לדעת התוס' והרמב"ם פ"ב מביאת מקדש כ"ג מדאוריתא מקריב אונן אלא דרבנן הוא דגזרו ואפ"ה סבר ר' יוסי יגמור וליכא למימי דלר' יוסי לא גזרו רבנן כלל דהא הרמב"ם כתב ישוב ויעבוד עבודה שהיה עוסק בה משמע דלכתחילה אם לא התחיל לא עבוד עבודה וגם משמעות לשון התוס' דלכך יפסיק כיון שמחולל עבודתו מדאורית' וא"כ בנ"ד דהא דאונן לא יתפלל אינו אלא מדרבנן פשיטא דיגמור עכ"ל ולי ההדיוט ליכא ראיה מהכא דשפיר מצינן למימ' דלר' יוסי לא גזור רבנן כלל ומאי דנקט יגמור משום ר' יהודה כמש"ל. ומאי דתלי זייניה בדברי הרמב"ם הנה הרב משנה למלך שם פ"ב דביאת מקדש צדד כמה צדדין והלכה זו העלה דאף להתחיל שרי ותריץ יתיב דברי הרמב"ם עש"ב. ומה שהוכיח ממשמעות לשון התוס' לי ההדיוט אין ראיה מלשון התוס' ולא מכרעא כמבואר. וכן שאר הראיות שהביא הרב שם בעיניו יראה המעיין כי הדוחה ידו נטויה לדחותם ולא מכרעו.

הגם הלום ראיתי אחרי רואי להרב מר קשישא מהר"ר אליהו מלובלין בתשובותיו בס' יד אליהו סי' ס"ד דנשאל אם אכלה הנדה והלכה דפסק רמ"א דמותר לאכול אחריה ובאה היא תוך אכילתו אם מותר לגומרה והביא ראיה דמותר מהא דקי"ל לקמן סי' קס"ח וביי"ד סי' קי"ב דאם אורח א' מסב עם בעל הבית הנזהר מפת של עכו"ם דמותר בע"הב לבצוע על פת של עכו"ם ומותר לאכול פת של עכו"ם כל אותה סעודה וכתב הת"הד ראיה הואיל וכו' וכמ"ש הותר לקרי הותר לצרעתו וה"ה הכא הואיל והותר לו כשלא היתה כאן הותרה לו אחר כך גם כן ואין לחלק דהתם היה האיסור פת של עכו"ם בשעת בציעה אך דהותר לו ומשום הכי הותר אח"כ ג"כ אבל הכא לא היה שם איסור כשהלכה לה והאיסור נולד עתה כשבא' אליו דמה בכך אדרבה טפי עדיף אם התחיל בהתר גדול שלא היה שייך שום איסור עכ"ל וכפי דברי הרב ז"ל נובין ונדון ותצא די"נא לני"ד דכיון דהתחיל בהתר להתפלל או לברך יגמור נא יכל תפלה וזאת הברכה דשריותא דמעיקרא משכה.

ברם כד דייקינן שפיר אנן יד ענייי יש לנו להשיב על דברי הרב ז"ל הלא מראש מאי דפשיטא ליה להרב ז"ל דאין לחלק דהתם היה האיסור פת של עכו"ם בשעת בציעה וכו' לדידי קא מיבעיא לי ואנו בעניותנו עינינו הרואות שהוא חילוק ברור דלא דמו הני נדוני דידיה ודידן דכי אשתרי ליה ליכא סרך איסור ובכי הא מאן מוכח דאמרינן הואיל ואשתרי אשתרי דילמא לא אתמר אלא היכא דהאיסור עצמו הותר לו בתחילה דוקא אז

אמרינן הואיל והותר הותר ואמטו להכי שרי הבעל הבית בכל הסעודה בפת של עכו"ם דאיסור זה עצמו הותר לו.

וכיוצא בזה חמות"י ראיתי אור יקרות להרב מהר"ם יצחקי הנדפס מחדש שכתב בחידושי קידושין אמאי דאמרינן התם דף כ"א כהן מהו ביפ"ת דנסתפק מהרי"מט בחידושיו שם לכל הדברות ולכל האמירות והסברות אי מלך שיש לו י"ח נשים מותר ביפ"ת וצדד ללישנא קמא דבביאה שניה פליגי רב ושמואל דע"כ לא אסר שמואל אלא משו' דגיורת אסירא לכהן מגופה אבל זו שאינה אסורה אלא מחמת הראשונות אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי והשיג עליו הרב הנז' דלא שייך הואיל ואשתרי אשתרי דבביאה ראשונה דלא לקחה לאשה ליכא איסורא כלל דאכתי פלגשו היא וא"כ האיסור בביאה שניה כשלוקחה לאשה עדיין לא הותר האיסור ולא דמי למ"ש גבי כהן הואיל ואשתרי אשתרי דהתם נמי בביאה ראשונה איכא איסור גיורית משא"כ הכא וצ"ע עכ"ל ותאזרני שמחה דחזיתיה לרבי מאיר הרב הנז' מר ניהו גברא רבא דקאי כוותין וחילוק זה ברור אצלו כל כך עד דאתמוהי קא מתמה והש"ג ישי"ג על הרב מהרי"מט ז"ל כמבואר. אמור מעתה אין לנו לישען על ראית הרב הנז' ללמוד לנדונו ולנדון דידן דיש לדחות ולחלק כמו שחילק הוא עצמו שהוא חילוק ברור וניתן ליאמר ובפרט אם באים אנו לדון להביא ראיה דודאי יש לדחותה בחילוק זה.

תו קשיא לי על הרב יד אליהו דמייתי ראיה מהך דינא ולא שלטו מאורי אור עיניו כי אם בתשובת הרב תרומת הדשן סי' ל"ב וכנראה שלא ראה מקור הדין שהם דברי ראבי"ה שהביא המרדכי פ"ב דע"א סי' תת"ל וז"ל וראבי"ה כתב פ' כ"מ דאף בביתו אם מסב על שלחן ישראל האוכל פת של עכו"ם וכו' וכיון שהותר לבצוע בו מותר בכל הסעודה הזו וזכר לדבר דאמרינן מתוך שהותר לצרעתו הותר לקרוייו ופ' מי שהוציאוהו קאמר אי פקח הוא עייל לתחומין וכיון דעל על דלא אחמור באיסורי דרבנן דאינו כבוד שמים ששוב יחדל משום איסור והוא כבר בצע עכ"ל אתה הראת לדעת דראבי"ה לא סמך על אותה שאמרו בריש יבמות דף ז' ושאר דוכתי הואיל והותר לצרעתו הותר לקרוייו דרב המקום ביניהם כמבואר ולא הביאה אלא משום זכר לדבר ואסיק מטעם דאינו כבוד שמים ששוב יחדל משום איסור והוא כבר בצע ומשמע דזהו עיקר טעמו ועליה סמיך:

וכזה ראיתי בספר האגודה שם פ"ב דע"א שהביא הוראת הראבי"ה הלזו ולא כתב אלא טעם זה וז"ל וכיון דמותר לבצוע עליו מותר לאכול בכל הסעודה דאינו כבוד שמים שיבצע ואח"כ יחדל עכ"ל והכין חזינא למור"ם בס' דרכי משה י"ד סי' קי"ב ובס' תורת חטאת כלל ע"ה דין ט' שהביא דין זה משם המרדכי והיה טעמו דאינו כבוד שמים

וכו' לבד ע"ש הא למדת דטעם ראבי"ה משום דאינו כבוד שמים וכו' ואדרבא מכאן ראיה לנדון הרב הנז' ולנ"ד איפכא דאף אם היה אוכל אחרי אשתו והן בעודנו אוכל אשה לקראתו יפסוק אכילתו וכן בנ"ד מכי שמע יפסי' תפלתו וברכתו דהרי ראבי"ה והמרדכי והאגודה ומור"ם מיירו בפת של עכו"ם דהוי איסורא דרבנן ואף כי הותר לו לבצוע הוו אסרי ליה שאר הסעודה אי לאו משום דאינו כבוד שמים וכו' ושמעינן דבנדון הרב ובנדון דידן דנראה דליכא כבוד שמים יפסיק. הן אמת דהרב הנז' הביא עוד ראיות לנדונו. אבל לי ההדיוט אינן מכריעות כלל והדחיות מבוארות למעיין. גם מאי דפשיטא ליה להרב הנז' דמה שאכל מקודם הו"ל כאיש אמר שהפסיק ביניהם לא כן אנכי עמדי. ואין להאריך:

ומיהו בנ"ד יש לצדד קצת דהוי כבוד שמים לגמור הברכה שעומד בה דאף בין איש לרעהו לאו ארח ארעא להתחיל לדבר ולהפסיק באמצע. האמנם אפילו תימא דאין זה כבוד שמים אין ראיה מדברי הגדולים הנז' דשאני התם שהותר האיסור עצמו ואינו כבוד שמים להתי"רו ובוצ"ע ברי"ך ואח"כ לאוסרו משא"כ בנ"ד דהיה מותר ועתה נולד האיסור דיש לומר דכבוד שמים הוא להפסיק לשמוע דברי חכמים שאסרוהו בכל המצוות והאיכא צדדין כמבואר באי"ר לח"י רוא"י:

ב

ואם יש לו מי שישתדל בשבילו וכו'. אמר הרואה דברי מרן בב"י יתבאר לו דמה שפסק הכא הוא מה שהכריע הוא ז"ל בין הדעות והיכא דיש מי שישתדל ורצה להחמיר אין למחות בידו וב"ד כתב בסי' שמ"א וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר וכו' כונתו דלסברא הראשונה אם אם יש לו מי שישתדל אם רוצה להחמיר רשאי כמו שפסק כאן וסברת י"א היינו דאף אם יש מי שישתדל אינו רשאי להחמיר כדמשמע מהתוס' והרא"ש והטור וכמ"ש בב"י ובזה אין מקום למה שהקשה על מרן הרב ל"ח ריש פ' מי שמתו כי כל דבריו בדין זה הם סברת עצמו ודוק היטב:

סימן עג

א

דין ב'. עם אשתו קורא בחזרת פנים לצד אחר ואפי' בלא הפסקת טלית וכו' זהו דעת הרי"ף והרמב"ם והגאונים וסיעתם דפסקו כרב יוסף בברכות דף כ"ד ע"א. ולפי גירסת רש"י שם דליכא אלא תרי בריתות וכי אמרינן אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא והתניא וכו' היא הבריתא גופה דמייתו לעיל. מחוור טפי פסקן של גאונים הלז כרב יוסף דהלא

סתמא דש"ס קאמר דלרב יוסף אתנח לן הני תרי בריתות דהא באשתו הא באחר דאע"ג דבעלמא בני ביתו זו אשתו לשיטת רש"י מ"מ מצינן לאוקמה להך בריתא דקתני בני ביתו דלאו היינו אשתו וכמו שפירש"י וא"כ לרב יוסף ליכא פלוגתא דתנאי כלל. אלא דכי פריך לשמואל דלדידיה מוכרח לומר תנאי היא קאמר הש"ס דשמואל אמר לך דלרב יוסף נמי איבעיא ליה לומר תנאי דהבריתא דקתני בני ביתו יאמר נא שמואל דלא מתוקמא באחר דבני ביתו היינו אשתו ומוכרח דתנאי היא. אבל בקושטא לרב יוסף מצינן למימר כדקאמר הש"ס הא באשתו הא באחר ובני ביתו לאו אשתו וכפ"ז ליכ' פלוגתא. וכן הרי"ף רמזה כמ"ש אשתו כיון דכגופו היא מותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר כגון בניו ובני ביתו כיון דלאו כי גופיה אסור לקרות וכו' עכ"ל עין רואה שכתב דבני ביתו אחריני נינהו וא"כ ליכא פלוגתא דתנאי. ומאחר דלרב יוסף רווחא מילתא וליכא פלוגתא מ"ה פסקינן כוותיה:

והתוס' הקשו על רש"י דכתב דאשתו בכלל ביתו ולא נהירא דלא אשכחן אשתו דמקריא בני ביתו וכו' ע"ש וק"ק ממ"ש התוס' בריש ערבי פסחים ד"ה לא יפחתו לו מד' כוסות דמייתי ברישא אותה שאמרו השקה מהן לבניו ובני ביתו והדר דחו דבקטנים שלא הגיעו לחינוך מיירי ואין אשתו בכלל. וממרוצת דבריהם נראה דהשתא חדיתו דאין אשתו בכלל וכלומר דשנא זו מעלמא דאשתו בכלל וזה הפך מ"ש כאן דלא אשכחן אשתו דמקריא בני ביתו. ויש לישב:

תו ק"ק על התוס' מהא דאמרו בירושלמי פ"ב דמגילה הלכה ד'. בר קפרא אמר צריך לקרותה לפני נשים ולפני קטני' שאף הן היו בספק ריב"ל מכניש בנוי ובני בייתיה וקרי לה קומיהון. ומשמע דאשתו בכלל בני בייתיה . והרב פר"ח בליקוטי א"ח סי' רצ"ח השיג על התוס' מהירושלמי ריש פ"ג דמעשרות דשם מבואר דאשתו בכלל בני ביתו עיין שם:

וזה חזיתי להרב יבין שמועה דף קכ"ב כלל תצ"ה שביאר שמוע"ה זו נאה לשיטת רש"י והתוס' וז"ל ויראה לע"ד דה"פ לפירש"י בשלמא לרב יוסף הא באשתו פי' בריתא דבניו ובני ביתו דמקל בטלית מפסיק ואפילו פב"פ באשתו ובריתא דמחמיר ובעי חזרת פנים ולא מקל בטלית מפסיק באחר אלא לשמואל קשיא ומשני אמר לך שמואל לרב יוסף גופיה מי ניחא שהרי וכו' בעיקר דינא מודה דאף באשתו בעי חזרת פנים ולא סגי בטלית מפסיק והתניא דבני ביתו היינו אשתו סגי בטלית מפסיק וכו' ולפי' התוס' ה"פ בשלמא לרב יוסף הא דקתני בני ביתו דמחמיר שצריך טלית מפסיק ולא התיר במחזיר פניו לבד באחר וכו' עכ"ל ודבריו תמוהים חדא דמשוי פלוגתא בין רש"י ותוס' דלרש"י הפסקת

טלית קולא ולהתוס' חומרא וכן חזרת פנים לרש"י חומרא ולתוס' קולא וכל כי הא הו"ל לתוס' לפרש שיטת' דהויא הפך שיטת רש"י. ותו דהסברא מכרעת דהפסקת טלית חומרא וחזרת פנים קולא וכולא שמעתא וכל דברי הפוסקים רהטי הכי. ותו דלשיטה זו דמוקי בריתא דבני ביתו באשתו אמרו דסגי בטלית שהוא קולא הא בהדיא קתני בניו ובני ביתו ובגדולים מיירי דבתר הכי קתני ואם היו בניו וב"ב קטנים מותר ובניו הגדולים כאחר ולאו כאשתו דכגופו והיכי מקל בהפסקת טלית. ותו דהרי רש"י כתב וז"ל בשלמא לרב יוסף מתרץ להו למתניתא הא באשתו הא באחר והא דקתני בני ביתו אינו אשתו עכ"ל וזה מבואר בהדיא הפך דברי הרב. ואחר זמן רב האיר וזרח ס' לשון למודים וראיתי שם שהקשה להרב הנז' מדברי רש"י הנז' ע"ש. שוב ראיתי בדפוס ישן שכתוב ברש"י והא דקתני בני ביתו היינו אשתו וחסר שם לשון רש"י הסמוך לזה שהביאוהו התוס', וכן כתב ברש"י שבסי' מעדני מלך ובודאי שזו היתה הנוסחא שלפני הרב הנז' והיא מוטעת וכבר הגיה מהרש"ל כנסחתנו:

ב

ויש מי שאוסר וכו' הטור כתב כן בשם רש"י וכתב מרן בב"י דט"ס הוא וצ"ל ר"י במקום רש"י. ולפום ריהטא נראה דרש"י מוכרח דאסר גם באשתו שהרי אמרו שם בשילהי הך שמעתא א"ל רב כהנא לרב אשי התם אמר רבא אע"ג דתיובתא דשמואל הלכתא כוותיה הכא מאי א"ל אטו כלהו בחדא מחתא מחתינהו אלא היכא דאתמר אתמר וכו' ופירש"י הכא גבי שנים שהיו ישנים דקא שרי שמואל באשתו עמו מאי עכ"ל הנך רואה דפירש דשאלת רב כהנא לרב אשי אחת היא אי שריותא דשמואל דאשתו עמו סגי בחזרת פנים הלכתא היא ואהדר ליה דהיכא דלא אתמר לא אתמר ומוכח דאינו הלכה וא"כ אשתו נמי בעי הפסקת טלית לדעת רש"י דודאי כיון דרב אשי קאמר כן קי"ל כוותיה:

ג

ונכון לחוש לדבריו. הרב פר"ח כתב דכן עיקר ממ"ש בסוף הסוגיא והביא פירש"י שהבאתי בסמוך וסיים ומשמע ודאי דכולא מימרא דשמואל דחינן לה עכ"ד ואיברא דדבריו טובים ונכוחים לפי פירש"י וכדכתבינן בעניותין בסמוך. אבל מהש"ס אין ראיה כלל והיינו דהראשונים לא הזכירוה ור"י חלק על הרי"ף מטעם אחר ואדרבא הרא"ש כתב משם ר"י דלא איפסיקא הלכתא לא כשמואל ולא כרב יוסף הלכך עבדינן לחומרא וכו' ואי כדעת הרב פר"ח הרי איפסקא הלכתא ואידחייא לדשמואל. אמנם אין שום הכרח בדברי הש"ס לפרי כרש"י דמצינן למימר דודאי לאשתו דסגי בחזרת פנים לא אסתפק לן דגם רב יוסף מודה בזה. וכי בעי רב כהנא מרב אשי היינו באחר דסבר לה

שמואל דסגי נמי בחזרת פנים בהא הוא דאסתפק ליה אי הלכתא כשמואל ואהדר לים דהיכא דלא אתמר לא אתמר. ואע"ג דלפ"ז לא שייכא כלל הך דשמואל לאידך דאשתו עמו דפסק רבא כוותיה. מ"מ גם לפי פירש רש"י עם היות דתרי מימרי דשמואל בפרק האשה מ"מ לא קרב זה אל זה. אלא דס"ד דרב כהנא דהשתא דאשכחן דהלכתא כשמואל אף דאתותב ועין רואה דנמוקו עמו והיה טעמו טעם כעיקר אפי' נגד הבריתא מעתה יש לחקור כי חזינן מימרא דשמואל אי פסקינן כוותיה. ואהדר ליה רב אשי דתיסגי לן לפסוק כשמואל היכא דאתמר דאמוראי סברי כוותיה. אבל היכא דלא אתמר לא אתמר. וראיתי להרב תפארת שמואל בהגהותיו על הרא"ש שהקשה עמ"ש הרא"ש בשם ר"י דעבדינן לחומרא כבריתא דפליגא ארב יוסף דאף דאמורא יש לו כח לשבש הבריתא ה"מ דידעה אבל אם אומר דבר סברא ונמצא בריתא דלא כוותיה סמכינן על בריתא דאלו ידע הבריתא לא פליג עלה ותמה הרב הנז' מאחר דאיכא בריתא דמסייע ליה וכי לא יכול אמורא לפסוק כחדא ומנין לנו שלא ידע הבריתא וכו' ע"ש ונראה לישב דאיברא כי מריש הוה אמינא דאליבא דרב יוסף לא קשיין הבריתות והא באשתו הא באחר והדר מותיב מבריתא דקתני בהדיא הפסקה באשתו לפי גירסת התוס' והרא"ש ואמרינן תנאי אבל לפי האמת הא דמוקי לרב יוסף בריתא דשנים ישנים זה מחזיר וכו' באשתו הוא דוחק הרבה כמ"ש לקמן בסמוך אות ד' ואיכא למימר דהא דדחקינן טובא בהן אוקמתא היינו משום דהוינא מתרץ הבריתות אבל השתא דאשכחן פלוגתא באשתו הלא טוב לנו דבריתא דשנים ישכים זה מחזיר וכו' אירי בשנים דעלמא וכי היכי דאיכא פלוגתא באשתו ה"נ בשנים איכא פלוגתא דאיכא מ"ד דסגי בחזרת פנים. ומאי דקאמר דלרב יוסף אשתו תנאי היא היינו דמוכרח אתה לומר כן ולא סגי בלא"ה. אבל כפי האמת יותר נכון לומר דפלוגתא גם באחר ואתיא בריתא דשני' כפשטה וא"כ נמצא דליכא בריתא כרב יוסף דמחלק בין אשתו לאחר ואיכא למימר דאי שמע להך בריתא לא פליג עלה והיה מחמיר גם באשתו דליכא בריתא באשתו דוקא ומאחר דיש מקום לצדד הכי עבדינן לחומרא אף באשתו כי הך בריתא ודוק:

ד

דין ג'. מותר לקרות בחזרת פנים וכו'. הא דשרינן בחזרת פנים באשתו למ"ד ובניו קטנים כתב הרב מגן אברהם דיש סימן זה ומטי בה משם גדול מרן הכסף משנה פירוש שיחזירו פניהם אחוריהם זה לזה עכ"ל ואציגה נא עמך לשון הרב כ"מ כתב ה"ר מנוח מ"ש אשתו כגופו כלומר דכיון דגייס בה לא מהרהר ומ"מ מחזיר פניו דאלו פנים בפנים או פנים באחור אי אפשר דליכא הרהור עכ"ל והרואה יראה דאין מכאן הוכחה שיחזירו

שניהם אחוריהם זה לזה דכונת ה"ר מנוח מבוארת דצריך שיהיה פונה לצד אחר כי בזה אף שיהיה אחוריו נגד פני אשתו ליכא הרהור. וכן משמע לשון כל הפוסקים דלא בעי אלא חזרת פני האיש ותשאר האשה כמות שהיא אף שפניה נגד אחוריו. אלא דמשום דתרוייהו בעו למקרי על שניהם הוא אומר תנא דבריתא זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא דכל הקורא צריך שיהיו פניו לצד אחר:

ואף דלמאי דאוקימנא אליבא דרב יוסף הך בריתא לא איירי אלא באשתו דוקא ונשי פטירי מק"ש מ"מ קתני תקנתא אם היא רוצה לקרות. הן אמת דלשון הבריתא דחוק כי מוקמת לה באיש ואשתו:

ומ"ש רש"י בסוגיין דכל זמן שהם פונים נגד פנים פשיטא ליה וכו' לאו דוקא נקט פנים בפנים דאף פנים באחור אסור דאיכא הרהור כמ"ש ה"ר מנוח. דהא קתני זה מחזיר וזה מחזיר ואי אמרת דוקא פנים בפנים בחזרת פני האחד תיסגי לתרוייהו ופשוט :

ה

בחזרת פנים בלא הפסקת טלית וכו' אי הני קטנים נוגעים בעדותן עיין מאי דכתיבנן בעניותין לקמן סי' ע"ד בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן ע"ג. א

דין ד'. ובשנת י"ג לתנוק וכו' הרב מגן אברהם תמה דמפורש באי"הע סי' כ"א דאסורי' לשכב ערומים וכו' ובס' אליה רבה הביא משם הפרישה דתירץ שם באי"הע דשם מיירי בהביאו שתי שערות א"נ התם לענין יחוד ערוה והכא במקום דלא שייך יחוד כגון שצופים בני אדם וכו' ע"ש וס' הפרישה א"הע אין עמדי ולפי מה שהביא בשמו איני מבין דבריו דמה שתירץ דהתם איירי בהביאו שתי ששערות לא יגהה מזור. דמהכא משמע דשרו לשכב אך לק"ש דוקא בעי הפסקה והרי בכל זמן אסורים לשכב ערומים גם מה שתירץ דההיא לענין יחוד וכו' לא הבנתי דמבואר בש"ס ופוסקים דמשום איסור קירוב ערוה הוא ומכאן דכר שמיה יחוד ואם נפשך לומר משום יחוד מה שאינו כן א"כ מאי מהני אם רואים הלא בגס ביה פתח פתוח לענין יחוד לאו מילתא פסיקתא היא ותיקשי למאן דאסר מסוגיין אלא דבזה יש לישב. ומ"מ דבריו צריכין ישוב. גם מה שתירץ הרב אליה רבה דבת עם אמה קאמר ובן עם אביו וכו' ע"ש לשון הפוסקים לא משמע הכי כמבואר:]

סימן עד

א

דין א'. דלבו רואה את הערוה אסור. כן הסכימו דרב הפוסקים ודקדקו כן ממאי דפריך בש"ס בפשיטות והרי לנו רואה את הערוה. ויש מקשים דהרי בדף כ"ה ע"ב פריך נמי והרי עקבו רואה את הערוה ולא קי"ל הכי ולק"מ דידוע דהתלמוד נתחבר מכמה סתמי גמרי שנו"ת דור ודור מהאמוראים ואה"נ דהאי סתמא דפריך והרי עקבו רואה את הערוה הכי סבר דעקבו רואה אסור ולא עוד אלא דמשמע דסבר דעקבו חמיר מלבו דבתר דמשני קסבר לבו רואה את הערוה מותר פריך והרי עקבו. האמנם הוא קול ושוברו עמו דסתמא בתרא דתלמודא קאמר והלכתא נוגע אסור רואה מותר ואידחייא לה סתמא קמא. אבל סברת ההוא סתמא דפריך עלה דמתני' דתנן יתכסה במים והרי לבו רואה את הערוה קמה וגם נצבה ולא אשכחן מאן דפליג עלה. שוב ראיתי מ"ש הרב חידושי הלכות בזה ע"ש ובמ"ש הרשב"א בחידושיו:

והרא"ש בפסקיו הסכים כן כדברי רבי' חננאל והרי"ף ור"ת וסיעתם דלבו רואה אסור. וכתב עוד הרא"ש פ' הרואה ירושלמי ר' ירמיה בעי היה יושב בתוך מגדל של עצים מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה אסור או מותר ולמעלה פסקנו שאסור עכ"ל :

ואנכי חזון הרביתי להרב מגן אברהם שכתב עליו ופליאה בעיני איך פירש דא"כ למה ליה למבעי במגדל דהוא מילתא דלא שכיחא הו"ל למבעי כשהוא לבוש טלית או חלוק ופשוט דאשתמיטתי' גמרא בסוכה דף יו"ד היה ישן בכילא והוציא ראשו חוץ לכילה וקורא וכו' וא"כ דבר ברור שהירושלמי מיבעיא ליה אם המגדל של עץ חשוב אהל או ה"ל ככלי וה"ל כחלוק וטלית עכ"ל. ומאי דפשיטא ליה למר דהרא"ש אשתמיטתיה סוגיית סוכה הוא הדבר הקשה לומר כן על אחד המיוחד בגדולי הראשונים הוא הרא"ש. ותו שהרי הרא"ש עצמו פ' מי שמתו בענין זה עצמו דלבו רואה דעלה כתב פ' הרואה ולמעלה פסקנו שאסור כתב וז"ל ואע"ג דשמואל אית ליה פ"ק דסוכה היה ישן בכילה מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ק"ש ולבו רואה את הערוה מותר לא קי"ל הכי עכ"ל הרי דהרא"ש אף הוא ראה סוגיית סוכה ועמד על תלה ופשיטא ליה דסבר שמואל לבו רואה מותר ומוכרח דמאי דאשמועינן שמואל היינו דכילה חשיבא כמלבוש ומוציא ראשו וכו'. הן אמת דהשתא יוסיף להפליא לשון הרא"ש דפ' הרואה. וגם הרב פר"ח כתב על דברי הרא"ש הנז' וז"ל ואינו מחוור אצלי אלא פשיטא ליה דרואה את הערוה מותר ואפ"ה או לא הוי כמו מלבוש אסור ודכוותא בסוכא אפילו למאן דאית ליה לבו

רואה מותר שמי שעומד בבית ערום שלא יוציא ראשו חוץ לחלון ויקרא ק"ש וע"כ היינו משום ולא יראה בך ערות דבר אלא דבש"ס דילן פשיטא להו דבית אינו כמלבוש ולר' ירמיה מיבעיא ליה עכ"ל וגם הרב לא זכר מדברי הרא"ש פ' מי שמתו שהבאתי:

ואשר אני אחזה לישב בעד הרא"ש הוא כי הנה בירושלמי דפ' הרואה הכי אתמר ר' ירמיה בעי היה יושב בתוך ביתו ערום מהו שיעשה ביתו כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך היה יושב במגדל ערום מהו שיעשה מגדל כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך. והנה בגמרין פ"ג דסוכה בחלקו"ת ישית בין כילה שהיא גבוה עשרה לכילה שאינה גבוה עשרה ומוקי למימרת שמואל באינה גבוה ולהכי הו"ל כמלבוש ובריתא דקתני שלא יוציא וכו' אירי בגבוהה דדמיא לבית כדקתני סיפא. והשתא הא דבעי ר' ירמיה ביושב במגדל עצים ליכא לאוקמה במגדל שאינו גבוה עשרה דדמי לכילא דאמר שמואל דלא חשיבה אהל דהא יושב במגדל קאמר ויושב בתוך המגדל לא סגי דלא יהיה גבוה עשרה המגדל שיהיה מקום לישב בתוכו וא"כ כיון שהוא גבוה עשרה ויותר לא דמי לכילא דאירי בה שמואל. ותו דהא אמרינן התם גבי קינופות ובית ואע"ג דלא גביהי עשרה חשיב אהל כיון דקביעי וא"כ מגדל זה קביע וחשיב אהל. ומאחר שכן מגדל זה דינו כבית דלא מצי להוציא ראשו ולקרות דשדינן ראשו בתר רובו ולא דמי למלבוש לפום סוגיין דסוכה וכן הרב פרי חדש כתב דבש"ס דילן פשיטא לה דבית אינו כמלבוש ולר' ירמיה מיבעיא ליה איכי השתא אפשר דהא קשיא ליה להרא"ש בירושלמי דכיון דר' ירמיה קדים ובעי ליושב בתוך ביתו הא תו למה ליה בעיא אוחרי תנינא ליושב במגדל הא כיון דמגדל קביע וגבוה עשרה ויותר דא ודא חדא היא ומה טעם אכפל ר' ירמיה למיבעי במגדל אחד דכבר איבעיא ליה בבית. לכן סבר הרא"ש דהא דהדר בעי ביושב במגדל היינו משום דמספקא ליה אי לבו רואה את הערוה מותר או אסור והיינו קרוב לדרך בעיא באת"ל דמריש בעי בבית אי מהני להוציא ראשו ולא קרינן ביה ולא יראה והדר בעי ביושב במגדל והיינו לכשתמצא לומר דדמי למלבוש ולא קרי' ביה ולא יראה דהוצאת ראשו עביד ומהני אכתי מבעי' ביושב במגדל מהו שיעשה כמו לבוש ויוציא וכו' כלומר ואין לחוש משום לבו רואה את הערוה ונקטיה ביושב במגדל אף דמצי למבעי בלובש חלוק אירי דבעי' הראשונה דבית. א"כ סבר הרא"ש דבבעי' מגדל תרתי בעי אי מהני לגילוי ערוה וגם ללבו רואה ומאי דקאמר הרא"ש מספ"ל אם לבו רואה וכו' לא ממעט הרא"ש הפשט דבעייתו היא אי הוי כמלבוש אלא דחדית לן הרא"ש דמספ"ל אם לבו נמי וזהו עיקר הבעיא במגדל אף שכולל האחרת נמי אלא דאידך בעיא

כבר בעי בבית והוצרך בבעיא זו ללבו רואה ותרתי בעי. כנ"ל לישב דברי הרא" בדוחק וכבר עלה בדעתי איזה ישובים אחרים ולא שוה לי:

ואם כנים אנחנו בדברים אמורים דמגדל דמי לבית אי משום דכשיושב בתוכו ודאי גבוה עשרה ואי משום דקביע הדבר ק' על רבינו ירוחם הביא דבריו הרב מגן אברהם שפסק דהיה יושב במגדל יוצא ראשו חוץ לחלון ויברך דנהי דבירוש' היא בעיא דלא איפשוט' אמנם בתלמודין פשוטה לפניה בסוגיית סוכה הנז' דכילה גבוהה עשרה או מירי דקביע אף דבציר מעשרה לא מהני להוציא ראשו משום ולא יראה כאמור והיא ברייתא מפורשת בכילה דדמיה לבית. ובאמת על הש"ס ירושלמי ק"ק איך לא פשיט לבעיית רבי ירמיה מהברייתא הנז' וספר רי"ו כעת אין עמדי. ואף אם יאמר האומר דיש לחלק בין קביע לקביע מ"מ נראה דהמגדל דראוי לישב בו גבוה יותר מעשרה וצריך להתישב בדבר:

ב

כתב הרב מגן אברהם דה"ה אם צואה בבית והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות דשדינן ראשו בתר רובו ואם הכניס ראשו לחדר שיש שם צואה אסור דהצואה כנגדו וכתב הרב יד אהרן דיש לגמגם בדין זה ולי ההדיוט נ"ל כדברי הרב מג"א דאם צואה בבית בצדו והוציא ראשו לא קרינן ביה מחנך קדוש דראשו בתר רובו כמ"ש רש"י בסוגיית סוכה וא"כ הרי הצואה אצלו ולאו מחנהו קדוש והדין אחר גם כן פשוט:

ג

אם חבירו ערום אצלו בבית והוא לבוש והוציא ראשו מן החלון נרא' דיכול לקרות ולברך לפי דעת מרן לקמן סימן ע"ה דין ו' וע"ש בט"ז:

ד

הגהה רואה ערות חבירו וכו' כן כתב הטור ומרן בבית יוסף לא לימדנו מקור דין זה וכתב הרב עטרת זקנים וז"ל נראם דגם הוא נסתפק מאיזה מקום הוציא הדין הזה וצ"ע מהיכן למד רבינו דין זה ונ"ל שלמד רבינו כן מן בעיית אי שרי לקרות בחזרת פנים וכן ר"י אוסר אפילו אשתו עמו עכ"פ צריך שיחזור פניו וכמ"ש רש"י והשתא אי הוה טעמא משום הרהור נגיעת ערוה למה לו להחזיר פניו הלא אפשר בהרחקה שירחק מחבירו מאד באופן שלא יגיע בבשרו אלא ודאי לא מפני חשש וזה לבד הזקיקו להחזיר פניו אלא גם שלא יראה לנו ערות חבירו ותיקון דבר זה א"א אלא בהחזרת פנים או בהפסקת טלית עכ"ל. ומאי דהכריח דלמה בעי חזרת פנים או הפסק' עלית אפשר בהרחקה מאד אינו הכרח דעלו למיטה שנים וזמנין דבמט' אחת לא מצי למעבד הרחקה הצריכה לכן לא

פלוג רבנן. ותו דכל שהם פנים בפנים או פנים באחור איכא הרהור ולא מהני הרחקה. ותו דאישתמיטיתיה מ"ש התוס' שם דף כ"ד שנים שהיו ישנים במטה א' וא"ת והרי לנו רואה את הערוה וי"ל דקסבר לנו רואה את הערוה מותר א"כ חוצץ בבגדו כנגד לבו עכ"ל. הוי שכתבו התוס' לחד שינויה דקסבר לבו רואה מותר ומכ"ש לבו רואה ערות חבירו. ולשינויא בתרא דחולץ נמי בבגד זה ישים אל לבו ואין לבו רואה עדות חבירו וא"כ אין מכאן ראיה כלל. ומקור הדין אם למרן שנסתפק בזה אך הדבר פשוט מאד דהרי לשון הש"ס לבו רואה את הערוה ומשמע סתם ערוה בין שלו בין של אחרים דאל"תה הו"לל לבו רואה את ערותו ושוב ראיתי שכ"כ הרב בית חדש והרב מעדני מלך:

ה

דין ב'. אצל בידים לא היו כיסוי. כתב הרב פר"ח דוקא בידים דידיה אבל אם אחרים מכסין לבו ובידם משמע דמהני והביאו הרב יד אהרן משמו של הפר"ח ע"ש והן הן דברי מרן הקדוש בבית יוסף לקמן סי' צ"א ופסקו שם בש"ע דין ד'. ומרן שם בבית יוסף לא הביא ראיה לחילוק זה בין ידו ליד חבירו אלא ממשמעות תשובת הרב תרומת הדשן סי' יו"ד. ונראה להביא קצת ראיה לזה מהא דאמרינן בש"ס זבחים דף ק"י ע"א דפריך אדתנן המקריב קדשים ואמורים בחוץ חייב אמאי והאיכא חציצה רב אמר מין במינו אינו חוצץ וכתבו התוס' שם והא דאמרינן לעיל גבי רגל חבירו פסל אין דרך שירות בכך: **והן** קדם אביי אומר אשר שמעתי זה שנים מגדול אחד דמקש' ורמי אמאי דאמרינן במנחות דף צ"ד גבי תנופה דשותפין היכי לעביד לנפו כולהו בהדי הדדי קא הויא חציצה ופירש"י דידו חוצצת בין ידו ליד חבירו לזבח וקשיא ליה להרב הנז' דמאי חציצה איכא והלא מין במינו אינו חוצץ כדמוכח בש"ס דזבחים ומדברי התוס' הנז' עכ"ד:

והנני יוסיף להקשות מהא דאמרינן בזבחים דף כ"ד ע"א אמתניתין דע"ג כלים ע"ג בהמה ע"ג רגלי חבירו מנלן דתנא דבי רבי ישמעאל וכו' לא יהא דבר חוצץ בינו לרצפה וצריכה דאי אשמועינן כלי משום דלאו מינה דבשר אבל בהמה דמינה דבשר הוא אימא לא ואי אשמועינן בהמה דלאו מינה דאדם הוא אבל חבירו דאדם הוא אימא לא צריכה הרי מפורש דע"ג רגלי חבירו פסל טעמא משום חציצה וכן משמע מהא דאמרינן ביומא דף נ"ח בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא הניח מזרק בתוך מזרק וקבל בו דם מהו מין במינו חוצץ או אינו חוצץ ת"ש היה עומד ע"ג רגל חבירו פסל שאני רגל דלא מצי מבטל ליה ופירש"י ע"ג רגל חבירו אלמא מין במינו חוצץ דלא מבטל לי' חבירו את רגלו עד שיגמור עבודתו אלמא משמע דהא דע"ג רגל חבירו פסל טעמא הוי משום חציצה וזה הפך דברי התוס' שכתבו בזנחים דף ק"י דטעמא משום דאין דרך שירות בכך. ומאי

דק"ל לתוס' מהא דע"ג רגל חבירו אמאי דאמר רב מין במינו חוצץ לק"מ דכבר משני השי"ס בסוגיית יומא הנז' דשאני רגל דלא מצי מבטל ליה והא הוי"ל לתוס' לתרוצי ולא לידון בדבר חדש דלאו טעמא משום חציצה דזה הפך מהסוגיות דזבחים דף כ"ד ויומא דף נ"ח הנז'. ודוחק לומר דתוס' סמכו אמאי דאיכא ביומא התם לישנא אחרינא בבעיא הנז' מטעם שירות כאשר יראה הרואה ויקשה יותר בההיא וכו' דמנחות דתנופה דהרי רגל חבירו אי לאו משום דלא מצי מבטל עד שיגמור לא הוה חיץ דמין במינו אינו חוצץ וא"כ התם גבי תנופה דכלהו בעו למינף ומניחין ידיהם עד דעבדי תנופה אמאי חייצי והלא מין במינו אינו חוצץ והתם יד כלן שוה עד דעביד תנופה ולא דמי לרגל חבירו דלא מבטל ליה וכמ"ש הסוגיית דיומא שאני רגל דלא מבטל ליה וכלומר רגל חבירו וכמו שפירוש רש"י והר"יטבא בחידושו שם. וכבר פירש הר"יטבא שם דסוגיית יומא הנז' לקדשים איירי ומ"ה לא מייתי אלא מקדשים והא דתנופה בקדשים היא:

וכזאת וכזאת ק' על רבינו עובדיה דפ"ב דזבחים גבי רגל חבירו פירש דרגל חבירו פסל משום חציצה ועביד צריכותא ופי"ג דזבחים פירש דבשר לא חיץ בין האמורים דמין במינו אינו חוצן ופ"ט דמנחות כתב דכלן יחד אין יכולין להניף דהויא חציצה בין ידו של זה ולקרבן:

גם הרמב"ם פ"ה דביאת מקדש פסק אם היה דבר חוצץ בינו ובין הקרקע כגון שעמד על גבי כלים או בהמה או רגלי חבירו פסל ופ"ט דמעשה הקרבנות פסק דשותפין אחד מניף ע"י כלן ושם פי"ט פסק המעלה את הבהמה כלה בחוץ חייב מפני האמורין ואעפ"י שלא הפרישן אין בשר הזבח חוצץ. וצריכין ישוב הני שמעתתי אהדדי:

ונראה לישב סוגיות הש"ס אהדדי דכי קאמר רב בזבחים דף ק"י דאין בשר חוצץ בין אמורים משום דמין במינו אינו חוצץ לא אמרה אלא בבשר ואמורין דבהמה אחת דכיון דחד גופה הוא אין הבשר חוצץ בין האמורין דאידי ואידי חד גופה הוא ובכי הא הוא דאמר רב מין במינו אינו חוצץ דהוי מין במינו לגמרי מחד גופא משא"כ רגל חבירו ויד חבירו דהגם דתרוייהו בשר אדם נינהו לא (קריבן) [קרינן] ביה מין במינו אינו חוצץ כיון דהוו מתרי גופי הויא חציצה והיינו דאמרינן דרגל חבירו חוצץ בינו ובין הרצפה וכן יד חבירו חוצץ בין ידו והזבח דמידי דלא גופיה הוא חוצץ ומין במינו לגמרי מחד גופה לא חייץ. ומה נעים לשון הרמב"ם פי"ט דמעה"ק שכתב המעלה את הבהמה כלה בחוץ וכו' ולא נקט לישנא דמתני קדשים ואמורים ולהורות נתן דבבהמה אחת דוקא איירינן דהוי חד גופא בכה"ג אינה חוצץ. ומאי דבעי ביומא דף נ"ח במזרק תוך מזרק היינו דאף דחד מינה הוא הו"ל כתרי גופי ובכי הא לא שמעינן ממשנתינו דקדשים ואמורים אליבא דרב

דהתם חד גופה ומשום הכי בעי למילף מאותה ששנינו ע"ג רגלי חבירו דהוו תרי גופי והויא חציצה אף דבצד אחד מקרי מין במינו ודחי לה. ומעתה זו היא שקשה על התוס' דזבחים דף ק"י דהוקשה להם מרגלי חבירו ואפקוה מחציצה הפך סוגיות הש"ס וסמי בידיהו לחלק בין חד גופא לתרי גופי כדאמרן:

ומתוך האמור אבא אעיר על הרב קול הרמ"ז פרק י"ג דזבחים שכתב קדשים הא דנקט ליה בלשון רבים ולא תני המקריב זבח ואמוריו וכדתני גבי מנחה לרבותא נקטיה דלא מבעיא בהמה אחת דאין כשרה חוצץ אלא אפי' כמה בהמות זו ע"ג זו תדע שהרי רגל אדם על של חבירו מין במינו כדכתב הרב תי"ט בסמוך משם התוס' עכ"ל וק"ק דנמשך אחר התוס' ולא זכר דבזבחים דף כ"ד ויומא דף נ"ח מבואר בש"ס דההיא דרגל חבירו משום חציצה וכן פירשוה רבינו עובדיה והרמב"ם. ותו לא זכר מדברי הרמב"ם פי"ט שדקדק בלשונו לומר המעלה את הבהמה ולא נקט לשון המשנה כדאמרן ומוכרח לחלק בין חד גופה לתרי גופי מההיא דתנופה דידיה אירא דחבריה חייץ ככל אשר דברנו:

אחר זמן חזון נראה אלי משנתו של רבי אליעזר בן יעקב הוא מורינו הרב מר קשישה בס' חזון נחום פי"ג דזבחים שכתב מס"א על דברי התוס' הנזכ' ובלאו הכי י"ל על רגל חבירו שאני מרגל דידיה עכ"ל. והוא הדבר אשר דברנו רק שק"ק על הרב אמאי לא הכריח הדבר מהסוגיות הנז':

ומזה יש קצת ראיה למ"ש מרן דיד חבירו חשיבה כסוי דדוקא ידו שהיא מגופו כתב הר"ב תה"ד דאינו כסוי מקצתו דחד גופה הוא ובעינ' למיכ"ס במידי דלבר מגופיה אבל יד חבירו חשיב כסוי דהרי מסוגיות הנז' ומפסקי הרמב"ם ופירושי רבינו עובדיה משמע דאף דמין במינו אינו חוצץ ה"ד מגופו ממש אבל רגל ויד חבירו אף שהוא מינו חוצץ שהם מגופא אחרינא וה"ה נמי מסתבר לחלק גבי כסוי דדוקא בידו ממש אין זה כיסוי אבל יד חבירו מקרי כיסוי:

שוב ראיתי מ"ש התוס' בסוכה דף ל"ז ע"א וז"ל והא דאשכחן בסוף שתי מדות וכו' הוייא חציצה אפילו לרבא דאמר הכא מין במינו אינו חוצץ מ"מ פירכא היא ועוד מידי דלאו אורחיה סברא הוא דחוצץ כדתנן ע"ג רגל חבירו פסל עכ"ל וגם לפי דבריהם דתלו לה במידי דלאו אורחיה יד חבירו לאו אורחיה הוא ואיכא למשמע דה"ה לכיסוי. ורואה אני שיש לעמוד ולהאריך בכמה סוגיי ופירשו הראשונים בענין הנז' ואין כאן מקום להאריך ודו"ק:

ו

הגהה ואם אין לנו תוך המים וכו'. הרב פר"ח דרך קשתו והביא ראיות לדחות דין זה. והדבר מבואר דאינן ראיות מכריעות כל כך דמה שתמה דכיון דאינון מיין צלילן סוי לבא והאריך בזה אפשר לומר כי האף אמנם עינא ולבא תרי סרסורי ודינא הוא דתרוייהו בל חזו דבר שבערוה מ"מ לב קיל טפי מעין. ובשגם ערוה בעששית אסור מפני מראית העין רואה אפ"ה כאשר לבו בל עמו תוך המים לא אסרינן בראיית הלב דקילא טפי ראיית הלב ולא אסירא רק באשר הוא שם תוך המים עם הערוה. והא דלא אוקמינן מתניתין דקתני יתכסה במים ויקרא כשלבו בחוץ יעמוד ל"ק דמאי דתנן יתכסה במים ויקרא לא משמע ליה דלבו לא נכון עמו ואדרבא משמע דיתכסה כל גופו במים ואמטול הכין שפר קדמיה לאוקמה בעכורין. וטעמא דיש אומרים דבריתא דנקטי תקנתה דעוכרן ולא נקטי האי תקנתא דלבו למעלה מן המים היינו משום דמיירי במאי דאיירי ת"ק דאמר ישב בהן עד צוארו ואהא קאמרי יש אומרים דבכה"ג לא שרי אלא א"כ עוכרן. ומאחר שדין זה מוכח מדברי גאוני עולם הראב"ד והרשב"א ורבינו יונה. ורבנן בתראי מור"ם ומהרי"קש והרב ב"ח ודעתיהו קבעוהו להלכה הכי נקטינן:

ז

דין ג'. אם האדם מחבק גופו בזרועותיו וכו'. כתב הרב ט"ז ופי' למאי דכתב בסי' צ"א דכסוי ידו לא הוי כסוי כיון דהוא חד גוף שאני הכא דלא בעייא אלא הפסק ראית הלב לערוה ודאי סגי בזה שהרי אין רואה ודומה לאשה שאין שייך לבה רואה כיון שעכ"פ אין רואה אע"פ שאין שם הפסקת דבר אחר חוץ לגופה ה"נ בזה עכ"ל וק"ק דמר נחית לאפלוגי בין ההיא דסי' צ"א דידו לא מקרי כיסוי הראש ואהא קאמר דהן בו דין חלוק' דהכא לא בעינן כיסוי רק הפסק ראיית הלב לערוה וכיפי תלי לה מפרק האשה ולא ביאר הרב א"כ מדוע לא תסיגי לן גבי לב הפסק ידו לחוד דנהי דכיסוי לא הוי דל מהכא שם כיסוי וקורא לו שם הפרק והרי הכא בדין ב' בסמוך פסק דבידים לא הוי כיסוי ותיהני משום הפסק ואמאי בעינן חיבוק גופו בזרועותיו ומדוע הרב הרחיק את עדיו ויהיו דבריו בההיא דסי' צ"ה. ועדיה בצר דברים שבלב עצמו:

הן אמת דמרן בב"י סתם למילתיה וכתב על דין זה דרבני צרפת דאף דכיסוי אין בידו דלב ויד חד גופא לענין דמפסיק אפשר דמפסיק אע"ג דחד גופא אינון. וסתומי סתים למילתיה. והרב תרומת הדשן בסי' יו"ד כתב וז"ל לא מהני שמניח ידיו על ראשו או אם יהא חוצץ בהן כנגד לבו וכו' ע"ש ועל דבריו קיימי מרן והרב ט"ז. וראיתי להרב לחם חמודות שהביא דברי מרן וכתב עליו וצריך טעם לדבר ולכך נ"ל דלכן מקרי הפסקה

לפי שהוא עושה מעשה שלא כדרכו שאין דרך האדם לחבק עצמו כך משא"כ כיסוי בעלמא בידו על לבו הוא דבר רגיל עכ"ל והם דברים של טעם ומסתייעא מילת' מדברי התוס' דסוכה דף ל"ז שהבאתי לעיל אות ה' שכתבו דאף דמין במינו אינו חוצץ מידי דלאו אורחיה סברא הוא דחוצץ:

וראיתי להרב פר"ח שכתב על דין זה וז"ל איכא למידק על זה מהא דגרסינן פ' כל כתבתי דף ק"ך הרי שהיה שם כתוב על בשרו וכו' דלא מהני דמנח ידיה עילוייה משום דזימנין משתלי ושקיל ליה וכי היכי דחיישינן התם דילמא משתלי ה"ה ניחוש דילמא ואף שמתשובת הת"הד סי' יו"ד שכתב דבידיה לא הוי כיסוי דטעמא דלא הוי כיסוי הא אי הוי כסוי מהני ואמאי ניחוש לדילמא משתלי איכא למימר דשאני התם דמיירי בעובדא דר"ת וכו' כיון דהוי זמן מועט שיעור שיוכל לברך בכ"הג לא חייש דמשתלי אבל הכא גבי ק"ש שייך שהות הרבה וניחוש לדילמא משתלי ואין לומר דכיון דעביד שינוי דמחבק וכו' מידכר דהתם נמי גבי שם למה לן לאהדורי אגמי ליחבק גופו עם זרועותיו ובהכי איכא שינוי ולא משתלי ותו לר' יוסי דמנח ידיה אמאי לא קאמר שיחבק דעדיף וי"ל דלא אפשר דצריך ללבוש וכו' ומ"מ לא ניחא לי הך פיסקא דכי היכי דכתב הרב דלא מהני שמניח ידיו על ראשו או חוצץ כנגד לבו משום דראש ולב ויד חד גופא ה"נ איכא למי' דהגוף לא מצי למעב' חציצה לעצמו וכן משמע מבריתא דעוכרן ואם איתא תקנתא שיחבק עדיפה טפי הוי"ל לאשמועינן אלא משמע דלא מהני אלא עוכרן ברגליו והכי נקטינן עכ"ל בקיצור. וגברא חזי אשר פרי"ו יתן בעט"ו ע"ט לרחוק מחבק. האמנם אנן מה נענה אחרי אשר זו הלכה העלה רבינו יונה בשם רבני צרפת ומרן העלה אותה על שולחנו לכן אני אומר דהעיקר כדברי הראשונים ומה שדקדק הרב פר"ח מתשובת התה"ד דבנ"ד לא חייש דמשתלי ונ"ט דהוי זמן מועט שיעור ברכה וכפ"ז הקשה דהכא גבי ק"ש דהוא זמן הרבה ניחוש דמשתלי. אפשר לומר דאין הטעם כדבריו מאי דלא חייש התה"ד דילמא משתלי משום הברכה דליכא שהות ובציר שיעורה כי היכי דנימא דגבי ק"ש ניחוש דילמא משתלי אבל דעת הרב תה"ד דדוקא בכתוב שם על בשרו ובעי לטבול דבגוויה משתעי הש"ס בכה"ג דהא גברא בעי למעבד עובדא בגופיה פושט יורד וטובל ועולה ולובש בכה"ג דבעבידתי' טריד בהא חייש הש"ס דילמא משתלי כוון דבעי למעבד עובדא בנפשיה אגב טירדיה עד דמשלם עובדיה אימור משתלי. אמנם כאשר האיש הלזה עשה יעשה בדעת ויהיב דעתיה לברך או לקרות שמע ואמטול הברכה או ק"ש רוצה לכסות עצמו או להפסיק בין לבו לערוה ולא עביד עבידתא אחורי כי אם הברכה או ק"ש דאמתולתא כיסה או הפסיק בכה"ג לא חיישינן דמשתלי:

ופוק חזי מ"ש הרמב"ם פ"ו מיסודי התורה לא מצא נמי מסבב בבגדיו וכתבו מהר"ם ן' חביב בתוספת יה"כ והרב מקראי קדש דף ע"ד דפסק כר"י דמנח ידיה וה"ה בגדו וחדא מינייהו נקט ות"ק לא שרי בבגדו דאיכא למיחז דמשתלי כי היכי דחייש בידו עש"ב והרי הכא בדין ק"ש שרינן בכיסוי נגד או שחוצץ בין לבו לערוה לכ"ע ולא חיישינן. דילמא משתלי ומוכרח לחלק כדאמרן דדוקא התם חיישינן:

ומ"ש עוד הרב פר"ח דאין לומר דכי עביד שינוי מידכר דא"כ גבי שם נמי למה מיהדר אגמי יחבק גופו וכן ר' יוסי אדקאמר דמנח ידיה יחבק וכו' לק"מ דהא דמחבק אהני להפסיק בין לבו לערוה ופלט ליה מאיסור לנו רואה את הערוה אבל מאיסור גילוי ערוה לא פליט רק כי הן בעודו במים וראשו לחוץ אהני ופש גבי לבו רואה ומחבק גופו להפסיק אבל אם הוא ערום חוץ למים ומחבק גופו לא אהני לגלוי ערוה ומשו"ה התם גבי שם דהוא ערוה קודם רדתו למי' וגם בעלייתו לא אהני חובק גופו לגילוי ערוה ומנח ידיה אשם הרי הוא מכוסה ומשו"ה בין ת"ק בין ר"י לא אמרי דיחבק גופו דלא מהני לגילוי ערוה לפני השם וכמתבאר יפה מדברי הרב שפתי כהן בי"ד סי' ד' ועיין שם באורך ובטורי זהב:

ומאי דלא ניחא ליה להרב פר"ח דין זה דנימא דהגוף לא עביד חציצה לעצמו כבר הרב מעד"מ יהיב בה טעמא הבאתיו לעיל. ומאי

דק"ל ממאי דקאמרי בבריתא עוכרן ולימא שיחבק י"ל דהך בריתא אמתני' קאי דתנן יתכסה במים ויקרא ות"ד סבר דאף במים צלולין סגי ולב רואה מותר וי"א ס"ל דבעכורין שנו וצלולין עוכרן ותרוייהו אמשנתינו קיימי ואין זה דחוק דזימנין טובא דמשכח' תנאי בתראי פליגי במילתייהו דקמאי כנודע ואמטו להכי לא נקטי י"א תקנתא דחובק. ומתוך מש"ל דהכא לא שייך דילמ' משתלי ק"ק עמ"ש הרב מגן אברהם בסוף ס"ק ג' ועוד דבגמ' גזרינן דילמא משתלי דהרי מתשובת התה"ד משמע דהכא לא שייך וכמ"ש הפר"ח ומוכרח לחלק כדאמרן. ואף הפר"ח חילק בין ברכה לק"ש והרב מג"א קאי הברכה דהוי עובדא דר"ת ולפי דעתו הו"ל להקשות על הרב תה"ד דמה כל החרדה הזו למילף דכיסוי יד לא מהני מעובדא דר"ת ולחלק בין מכסה לבו למכסה שם נימא דר"ת הצריך בגד ולא כיסה בידו דילמא משתלי כמ"ש בש"ס. ואולי דגם הרב מגן אברהם ס"ל דהת"הד לא חייש בהא למשתלי ולחלק

יצא אלא דאיהו ניהו לא שמיע ליה ופליג על הת"הד ודוק:

ח

דין ה'. איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו וכו' כתבו הגהות אשרי דבניו הקטנים אפילו נוגעים ערותן שרי ומרן בב"י לעיל סימן ע"ג נטה לאסור וכן הסכים הרב מגן אברהם בדין זה. אבל הרב פר"ח לעיל סוף סימן ע"ג הכריע כהגהות אשרי וכתב עמ"ש מרן שם בעודם קטנים מותר לקרות בחזרת פנים וז"ל זהו דעת הרמב"ם וכ"כ הטור אבל בב"י הביא מהגהות אשרי דאפילו שנוגעין ערותן שרי וכן נ"ל עיקר מדגרסינן בבריתא ואם היו בניו קטנים מותר ובהך בריתא לא אדכר חזרת פני' דנימא דכי קתני מותר קאי אחזרת פני' ומשמע ודאי דה"ק ה"ז לא יקרא ק"ש אא"כ טלית מפסקת דאז אפי' פנים בפנים מותר ואהא קאמר שאם היו קטנים מותר בלא הפסקת טלית אפילו פנים בפנים עכ"ל והנה הרב ז"ל תלה חזרת פנים בהתר נגיעת ערותן ומשמע דלהרמב"ם והטור דהצריכו בקטנים חזרת פנים מינה דפליגי אהגהות אשרי. והגהות אשרי דשרי נגיעה לא בעי חזרת פנים. ואין משמע כן מדברי מרן בב"י שתמה על הגהות אשרי וכתב דקצת יש לדקדק לאסור מדברי רבינו יונה ע"ש והו"לל דהרמב"ם והטור פליגי עלה:

לכן נראה דלאו הא בהא תליא ויש מקום לומר דאף להרמב"ם והטור דמצרכי חזרת פנים אם איזה מאבריו נגע בעדות הקטני' שרי וכן ראיתי להרב עטרת זקנים בסימן ע"ג שכתב אם היה עם בניו הקטני' מותר בחזרת פנים בלא הפסקת טלית אפילו כשנוגעין בערותן שרי הג"א בשם א"ז עכ"ל. הן אמת דבדברי הגהות אשרי לא נזכר חזרת פנים אלא דס"ל דלאו הא בהא תליא ויש לנו להשוות דעות הפוסקים. ומעתה אף אנו נאמר דגם אי בקטנים לא בעי חזרת פנים יש מקום לומר דנגיעת ערותן אסיר ובעי הרחק מעט שלא ליגע ולאו הא בהא תליא ואם כן אין ראיה מהבריתא דנגיעת ערותן שרי דאף את"ל דלא בעינן חזרת פנים דילמא נגיעה אסיר והא לא אצטריכא למתני בבריתא דפשיטא ליה דנוגע אסור בין בדידיה בין דאחר קטון וגדול. ומיהו גם חזרת פנים לא מכרעא דלא בעי מכח הבריתא דדילמא אף בקטנים בעי חזרת פנים משום הרהור דפנים בפנים איכא הרהור בין אי אמרי' דשרי נגיעת ערותן באיזה מאבריו בין אי אסיר ותנא דברייתא לא איירי בהא וכל תורפיה לאשמועינן דלא בעו הפסקת טלית. ולפום מאי דכתיבנא דאפשר דמודה הגהות אשרי דבעו חזרת פנים צ"ל דמ"ש אפי' נוגעין ערותן זה בזה לאו דוקא ור"ל דערותן נוגעת באיזה מאבריו ודוק:

שיורי ברכה

[סימן ע"ד. א

די כ"ב ע"ב בדה"מ ומיהו יש קצת ראיה למ"ש מרן וכו'. יש מי שהקשה לי מסוגית זבחים דף י"ט דבעי רבא הכניס ידו לתוך חיקו מהו גופו מי חיץ או לא דהרי אף בידו מספקא ליה. ואני עניתי דההיא לאו משום חציצה אלא משום דכתיב על בשרו וכמו שכתבנו בעניותנו לפנים לעיל סי' ז"ך דף י"ו ע"ג ע"ש באורך. דייקא נמי הא דמפרש בהאי בעיא גופו מי חיץ כלומר דבעלמא ודאי גופו לא חיץ דמין במינו אינו חוצץ הכא מספ"ל משום דבעינן על בשרו וליכא. ובהא ניחא דהרמב"ם פ"י דכלי המקדש פסקה לחומרא ושמעינן ליה להרמב"ם דמין במינו ובגופו לא חיץ כמבואר בפנים. וזו ראיה נמי למאי דכתיבנן בעניותין לעיל בפנים סי' ז"ך.

עוד הקשו לי דבבכורות דף ט' ע"ב על שני תאומים דפריך דהוי מקצת רחם וחציצה מיהא איכא אמר רב מין במינו אינו חוצץ והתם תרי גופי. והשבתי דסוגיא הנז' כבר הביאוה התוס' דף ל"ז שהבאתי בפני'. ויש לומר דהתם כחד גופא דמי וכדאמרינן עובר ירך אמו והכא נמי הני יחדיו ידובקו אחד באחד יגשו והיו תואמים יחדיו יהיו תמים וזה ברור.]

סימן עה

א

דין ב'. שער של אשה וכו' אבל שער עדות איש יוצא מבגדו לית לן בה כדאמרינן בש"ס דף כ"ד ומשום דבש"ס נאמר בפשיטו' דרב מדי בעא מרב פפא שער היוצא בבגדו מהו קרא עליה שער שער ופרש"י כלומר מה בכך משום הכי השמיטוהו הפוסקים דמדברי רב פפא דקרא עליה נשמע דאין זו שאלה ופשוטה לפניה דגבי איש שער"א דגופא לא ניתן לישאל:

ב

דין ג'. יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה וכו' ראיתי למופת הדור מהרח"א בס' עץ החיים דף קכ"ה ע"א שכתב וז"ל מרן כתב יש אומרים דיש ליזהר מקול זמר בשעת ק"ש וא"ת והא אמרו פ' עשרה יוחסין לשדר מר שלמא לילתא וכו' וי"ל עמ"ש הרמב"ם פ"ג דק"ש טפח באשה ערוה ונתן טעם מרן למה לא אמר קול ושער ה"ט דס"ל ולא אמרו רק דאסור ליהנות מהם ולק"ש שרי אתי שפיר שהביאו בלשון יש אומרים דהרמב"ם חולק עכ"ל ובכלהו נסחי שראיתי בש"ע לא כתיב דין זה בשם יש אומרים רק יש ליזהר וכו'. ותו ק"ק

דמשמע דהרמב"ם לבד חולק לפי דברי מרן בכ"מ והרי הרא"ש כתב בהדיא ולא נאמר לק"ש וכן הטור השמיטו וכמ"ש מרן בב"י שם. וגם הרי"ף השמיטו וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דמשום דאמרינן עגבות אין בהן משום ערוה ס"ל להרי"ף דכ"ש טפח ושוק ושער וקול. ולפ"ז הרי"ף והרא"ש והטור נמי ס"ל דקול שרי בק"ש כדעת הרמב"ם:

הן אמת דממ"ש מרן יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו' מוכח דאינו אסור כאינך דכתב בהו אסור רק הכא יש ליזהר לכתחילה והיינו משום דבקול פליגי עלה דלא נאמר בשעת ק"ש ולכן פסק דיש ליזהר לכתחילה וא"כ אף דלא כתב יש אומרים מוכח דיש חולקים. ואעיקרא הא דכתב יש ליזהר הוא הכרעה בין שני הסברות דלהרמב"ם לא מצינו דהזהיר אף לכתחילה ולאינך רבוואתא איסורא איכא ומרן הכריע דאינו אסור רק לכתחילה יש ליזהר. וכן מפורש בבית יוסף שאחר שהביא דברי כל הפוסקים כתב ולענין הלכה נראה דנקטינן כדברי הרמב"ם ומיהו טוב ליזהר לכתחילה ממראית שער ומשמיעת קול זמר בשעת ק"ש עכ"ל. הרי בפירושא אתמר מפה קדוש מרן עצמו בב"י וק"ק על הרב הנזכר שהקשה על דברי מרן בש"ע ותירץ עם מ"ש בכסף משנה והכל מפורש בבית יוסף:

איברא דק"ק על מרן דבב"י הכריע כהרמ' דשער נמי מותר ויש ליזהר לכתחילה והכא בש"ע אסר בשער והזהיר בקול זמר ומזה מוכח דפסק כהרא"ש והטור בשער דאסור שלא כדברי הרמב"ם. ותו דדבריו בב"י מכווני' כמה דכייל לן לפסו' כהרי"ף והרמב"ם נגד הרא"ש וכן כשהרא"ש והרמב"ם שוים לפסו' כמותם נגד הרי"ף ולהכי פסק בב"י כהרמב"ם דמה שאסר טפח באשה הרא"ש קאי כוותיה נגד הרי"ף ומה שהתיר שער הרי"ף קאי כוותיה נגד הרא"ש וקול כולהו שרו. וא"נ בש"ע פסק בשער דאסור כהרא"ש נגד הרי"ף והרמב"ם:

וחזיתיה למהרח"א בס' ישרש יעקב דצ"ז ב' שכתב וז"ל נשדר מר שלמ' וכו' וא"ל דהרי אמרו תר"י פ"ג דברכו' דלא אמרו רק בקול זמר ולא בקול דבורה גם לפי מ"ש רבינו ה' ק"ש דלא אמרו קול באשה רק לענין ק"ש ק' דלא קול זמר היה ולא שעת ק"ש וכו' וא"ת דהתם קול דפנוייה אבל אשת איש וכו' ליתא דבלחם חמודות כתב דקול דבורה אפי' באשת איש שריא וי"ל דהכא דשואל בשלומה שאני דמתוך אשר רגילים זע"ז יבואו וכו' עכ"ל ומ"ש דרבינו ה' ק"ש כתב וכו' נראה דכונתו על הרמב"ם וקשה דאיפכא שמעינן ליה כמש"ל וכמ"ש הוא גופיה בעץ החיים. גם מ"ש משם הרב לחם חמודות נמשך אחר הנראה מדברי הרב מגן אברהם ולא ראיתי בל"ח זולת מה שהביא בשם תר"י דדיבורא שרי. ומה שתירץ דשאני שאלת שלום וכו' כ"כ הרשב"א בחידושיו פ"ג דברכות דדוקא שאלת והשבת שלום כי התם בילתא דאיכא קרוב דעת. ותו ק' עמ"ש לפי מש"ר ה' ק"ש

וכו' דהרי הרמב"ם פסק פכ"א דאיסורי ביאה דקול באשה ערוה. ובס' מקראי קדש דף ס"ג כתב הרב בהקשותו דבההיא דר"נ לא זמר ולא ק"ש דאפשר שמחמת זה השמיט הר"שא הך בבא. ומשמע דרצה לו' דהרא"ש ס"ל דלק"ש אתמר וק"ק דהרא"ש כתב להפך פ"ב דברכות כמש"ל:

ג

דין ה'. ערוה בעששית וכו' אם הוא ערום רק שערותו מכוסה וערוה בעששית ומחזיר פניו רק שלבו רואה הערוה מן העששית נראה דמותר לקרות דכל שיש הפסק לא חיישינן ללבו רואה ערוה וכמו שפסקו מור"ם וסיעתו לעיל סי' ע"ד דין ב' דאם הוא עומד במים צלולים ולבו חוץ למים שרי ע"ש ובמה שכתבנו בעניותנו שם אות ו' בס"ד:

ד

דין ו'. או שעצם עיניו או שהוא בלילה וכו' הרב ב"ח השיג על זה מהירושלמי דאסר בלילה והביאו המרדכי ולמד ממנו שבמקום שראוי לראות הערוה אין מועיל העלמת עין וכתב עליו הפר"ח שלא עיין בירושלמי דמתני לענין צואה וגם הרב יד אהרן דחה דבריו ותמה על המרדכי מאי מייתי ראיה מדין צואה לדין ערוה עש"ב ואני אומר דלא נעלם מהמרדכי והרב ב"ח דהירושלמי איירי בדין צואה אמנם טעמם ונימוקם עמם והכי אתמר בירושלמי פ"ג אמר רבי מסוף ריח רע ד' אמות הדא דאת אמר לאחריו אבל לפניו עד מקום שעיניו רואות אותו כהדא ד' לייא וחבריא הוו יתבין וכו' מכיון דאלו הוה ביממא הוינן חמינן מה קומינן ברם כדין אסור הרי דבירושלמי איירי ענין שהצואה היתה לפניהם ואהא קאמר מכיון דאלו הוה ביממא וכו' דהא מייתי לה אהא דקאמר עד מקום שעיניו רואות ועלה קאמר בהדא וכו' ומוכח דהך עובדא דר' לייא וחברייא היינו דהצואה היתה לפניהם דביום היו יכולים לראותה וסבור דבלילה בל חזו ושרי ואסר להו ומאחר שכן דון מינה לערוה דאיברא דגבי צואה אתמר אבל הוא על דין לפניו מלא עיניו דגם בצואה תלי בריאה דחוץ לד' אמות לאו מחנהו מיקרי דלאחריו שרי ואפ"ה אסיר בצואה כל שרואה אותה וא"כ ה"ה לערוה דבדין הראייה דגבי צואה אמרו בירושל' דלילה כיום ולפניו מלא עיניו אסור ואף אנו נאמר גבי ערוה דבראיה תליא דכי הדדי נינהו יום ולילה וסתום העין כעינא פקיחא. וכבר כתב הרשב"א בחידושיו דף כ"ו דטעמא דצואה דלפניו מלא עיניו אף דחוץ לד' אמות לאו מחנהו ה"ט דמדערבונהו רחמנא וכתבינהו אתרוייהו קאמר שלא יראה וכו' ע"ש ולפ"ז שפיר למד המרדכי מדין מלא עיניו דצואה דנפיק מולא יראה לדין ערוה ואין כאן תימה על המרדכי והרב ב"ח

ועמ"ש הפר"ח בסי' ע"ט ומהריי"ך הביאו מרכבת המשנה דף כ"ה ע"ב ספ"ג דק"ש ע"ש ודוק וגם הרב ט"ז השיב על מרן.

וגם הרב ט"ז השיג על מרן בדין זה וכתב וז"ל ותו ק"ל הא דתני בתוס' דתרומות ומייתי לה בהג"א ריש חולין דערום לא יתרום וכו' ולפ"ד הב"י יהיה מותר אם מעצים עיניו ואין לומר משום לבו רואה דא"כ ק' למ"ד לבו רואה מותר היאך מפרש תוספתא זו עכ"ל והשיג עליו הרב יד אהרן דלמה ליה לאטרוחי למצוא תוספתא מאחר דמשנה ערוכה שנינו פ"ק דתרומות ערום לא יתרום ועוד מ"ש דאי משום לבו וכו' דהא מאן דסבר לבו רואה מותר לאו קטיל קני דהא במחלקת תנאים היא שנוייה ועוד דמעולם לא הכחיש מרן היכא שהוא יושב ערום וכו' עכ"ל ומה שהק' דלמה ליה לאטרוחי וכו' הו"ל תו לאתמוהי דה"א שם ריש חולין מיתי משנתינו ולא תוספתא. אבל הדבר ברור או דהוא אשגרת לישן מהט"ז וכונתו על משנתינו כדקאמר הא דתנן ומ"ש תוספתא אשגרת לישן או נאמר והוא היותר נראה דמייתי הט"ז תוספתא דתרומות דמפורש בה דטעם ערום לא יתרום משום ברכה דמשנתינו סתמה תנן וכן בהג"א שם ריש חולין מייתי הירושלמי דמפרש למתני' משום ברכה. ומה שהק' למאן דסבר לבו וכו' לאו קטיל דבמחלוקת תנאים וכו' כונת הרב ט"ז להקשות לפוסקי' שפסקו דלבו רואה מותר דהוא הפך משנה ותוספתא ואף דת"ק דברייתא סבר דמותר הלכה כסתם משנה וכמו שהקשה הרב ש"ך בי"ד סי' ר' עש"ב. ומ"ש עוד הרב יד אהרן דמעולם לא הכחיש מרן יושב ערום וכו' ולא התיר אלא בערות חבירו וכו' לכאורה נראה דהדין עמו ועמ"ש הרב פר"ח ודוק בדברי הראב"ד שהביא הרשב"א גבי עגבות אך ק"ק ממה שהביא ראיה מרן מדברי הרשב"א ורבינו יונה בעומד בתוך מים צלולים והתם ברואה ערותו ויש לישב. וגם הפר"ח חולק בדין זה אלא שיש להשיב על קצת ראיותיו ולענין דינא נקטינן להחמיר כסברת הרוקח והמרדכי והאחרונים:

סימן עו

א

דין ב'. והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה. פסק כהרמב"ם והרא"ש ודברי הרב ט"ז כאן פשוטים מאד אלא שהרב יד אהרן בתחילה נתקשה בהם. ומ"ש שהוא דוחק בכוונת הט"ז הוא הפשוט כדבריו ע"ש ובדברי הרב פר"ח. ופשוט:

ב

דין ו'. יכול לבטלו ברוק וכו' מכאן נראה פשוט דאם עומד בשוק במבואות המטונפות וירד השלג עליהם ואין כאן ריח והן בעודנו בשוק"י האיש ירצה לברך או לקרות ק"ש שפיר מצי לברך ואתיא בק"ו מרוק עבה דמהני אף שנימוח מיד וכ"ש אם מכוסה בשלג דשפיר מצי לברך ולקרות כל שאין שם ריח. וכבר כתב מרן בב"י בי"ד סימן כ"ח מהמרדכי בשם גאון דמכסין כיסוי הדם בשלג אלמא דמיקרי כיסוי מעליא אף שעתיד לימוק אלא דמרן חלק על זה מטעם דלא נקרא עפר ע"ש ופשוט:

ג

דין ח'. אבל אם אין המקום ראוי להסתפק וכו' נראה דה"ה אם מצא אח"כ צואה בבגדו שישב בלילה במקום שהיה בו צואת חתול ולא הרגיש כלל ובא והתפלל בבית הכנסת ויהי אך יצא יצא ובא לבית אז יסיר הבגד ומצאו מטונף דאין צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק דלא פשע וקריאתו גם תפלתו עלתה לו ופשוט:

שיורי ברכה

[סימן ע"ו. א

דין ח'. אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו אין צריך לחזור ולקרוי' וכו' אבל הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י פ' מי שמתו כתב וז"ל התפלל ומצא צואה במקומו אפי' במקום דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה חוזר ומתפלל דיו לאונס שיפטור מהעונש והרי הוא כאלו לא התפלל שאם אין מחנך קדוש אין השכינה שורה עכ"ל ודבריו הם נגד התוס' ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש כמבואר בבית יוסף.]

סימן עט

א

דין א'. להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וכו' זהו דעת הרי"ף והרא"ש ורבינו יונה והרשב"א אבל הרמב"ם פ"ג פסק כרב הונא דאמר מרחיק ד' אמות וקורא ומפרש הרמב"ם בשאין ריח רע חוץ לד' אמות ואם מגיע לו חוץ לד' אמות ריח עד מקום שיכלה הריח וזה לא הוצרך רב הונא ללמדנו דכשיש ריח ירחיק עד שיכלה רק לימדנו רב הונא דשיעורא דארבע אמות אינו אלא מן העיקר. אבל לא לענין ריח ופליג על רב חסדא דסבר דמרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וכבר מרן ביאר טעם הרמב"ם. וראיתי לרש"י

שפירש בדברי רב הונא מרחיק ד' אמות מן העיקר ואעפ"י שהריח בא אליו וכו' וכצ"ל בדברי רב הונא לגירסת הרב מגדל עז וק"ק לפרש או לגרוס כן דר' הונא שרי לקרות כשיש ריח ובא מן העיקר וביותר יש לדקדק על רש"י דנראה קצת דגריס כגירסתנו ופירש כן דהוי"ל לפרש כמ"ש:

ב

דין ב'. להרשב"א דוקא כשאינו רואה אותה וכו' כתב הרב מגן אברהם ס"ק ח' דאם עוצם עיניו או בלילה שרי לכ"ע ונמשך הרב מופת הדור מהרח"א בס' עץ החיים דף קכ"ה אחריו. ולי הדיוט יש לגמגם דכיון דלהרשב"א הוי כאלו אינו רשות אחרת לילה כיום וסתום העין בפת"ח עיני"ם וכמ"ש בירושלמי ופסקו מרן בסמוך דין א':

סימן פ

א

מי שבריא לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח וכו' בני אדם שיש להם חולי טחורים וזב מהם דם תמיד וסר"ח העודף ריחו נודף מה תקנתם בק"ש ותפלה האריך בזה הרדב"ז בתשובה סי' שט"ו עש"ב:

ב

אם מחמת חולי קרא ק"ש בלבו ונתרפא עד שלא עבר זמן ק"ש כתב הרב פר"ח לעיל סי' ס"ב שחייב לחזור ולקרות. והרב יד אהרן שם חלק עליו. ודעתי הקצרה נוטה לדבריו:

סימן פא

א

דין א'. מרחיקין מצואתו וכו' כתב רש"ל אין נכון לקרות ק"ש אצל תינוק שהוא מטפח באשפה והרב מגן אברהם כתב שאינו מקנח וכו' ועמ"ש פנים מאירות ח"ב סימן קס"ה באורך:

סימן פד

א

ובאמצעי וכו' יש שם שאלת ש' וכו' הרב דבר משה ח"א סי' ט' תמה על הרמב"ם שהשמיט חלוקה זו דבית אמצעי כולה והקשה על מרן בב"י שכתב כל סי' זה כתבוהו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם עש"ב ומהא שדקדק על מרן לק"מ דכונת מרן באו' כל סי' זה

קאי אהריי"ף והרא"ש וכבר תמה עליו מרן בכ"מ דלא הזכיר איסור שאלת ש'. והלח"מ תמה שהשמיט הך בבא אמצעית וכבר הזכיר הוא ז"ל הלח"מ בגירסא האחרת ע"ש ולפי מ"ש הרב פר"ח לקמן סי' פ"ה והרב מקראי קדש דס"ל להרמב"ם דשאלת ש' מותר אף בפנימי תו לק"מ דדין ק"ש בבית אמצעי כבר נלמד מדבריו וכמ"ש הל"מ ודין התר ש' לא אצטריך דהוא ס"ל דשרי אף בפנימי. ופשוט:

ב

איש ששמו שלום אי שרי לקרותו עמ"ש בסי' פ"ה אות ט' בס"ד:

ג

דין המקוה לקרות או לברך עמ"ש בעניותנו לקמן סימן פ"ה אות יו"ד בס"ד:

ד

אם המרחץ סיידו וכיירו ורחצו אכתי באיסוריה קאי דשם מרחץ עליו. בית יהודה סי' י"וד:

ה

אם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ ועקרו התנור וכיוצא ועשוהו בית לדור מותר לדור ולברך ולהניח בפתחו מזוזה. פנים מאירות ח"א סי' פ"ז:

סימן פה

א

דין ב'. אפילו להרהר בדברי תורה אסור וכו' בירושלמי פ"ג דברכות אמרו מהו להרהר בבית הכסא חזקיה אמר מותר ר' ייסא אמר אסור אמר ר' זעירא כל סברא דהוי"ל תמן סברתיה אר"א בר"ש כל ההיא סברא קשיא דטבול יום תמן סברתיה. ופירש הרב שדה יהושע וז"ל מותר להרהר דהרהור לאו כדיבור הוי. אסור דהרהור כדבור דמי וכדפליגי בגמרין רבינא ורב חסדא עכ"ל ומלבד דאשתמיטיתיה פירוש הראב"ד בירושלמי הזה הביאו מרן בכ"מ פ"ג ובבית יוסף בסי' זה שכתוב דהירושלי' לא פליג אגמרין דבירושלמי איירי לאונסו וסייעיה מרן מסוגית דזבחים דף ק"ב דמשני לאונסו שאני וכבד הושג מהרב יד אהרן. תו אשתמיט מיניה סוגית שבת דף ק"ן דאמרינן התם ואמר רב ב"ח ארי"י מ"ט דרי"בק וכו' דיבור אסור הרהור מותר רמי ליה רב אחא בר רב הונא לרבא מי ארי"י הרהור מותר אלמא הרהור לאו כדיבור דמי והאמר רבב"ח ארי"י בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא שאני התם דבעינן והיה מחנך קדוש וליכא עין רואה דאף אי הרהור לאו כדיבור דמי אסור להרהר בבית המרחץ וב"הכ משום והיה

מחניך קדוש ולא תלי האי ענינא בדין הרהור אי כדבור כמ"ש הרב הנז' והרב יד אהרן הקשה עליו כן דלא תלי הא בהא אלא שהכריח מהפוסקים שפסקו לאו כדיבור ופסקו דאסור להרהר בב"ה דהחמירו וכו' ע"ש וגם ממנו נעלם סוגיית הש"ס הנז' דלאו חומרא היא ולא הו"ל להכריח מהני הלכתא אהדדי כי תלמוד ערוך הוא.

ומה שהעיר עוד הרב יד אהרן על הראב"ד דבין הכי ובין הכי פליג הירושלמי עם הבבלי דהאיכא מאן דאסר בירושלמי והוי הפך גמרין וכו' לק"מ דמאן דאסר יחידאה הוא ופליגי עליה ר' אלעזר בר' שמעון ור' חזקיה ור' זעירא ולא עוד אלא תרי מינייהו רבנן קדישי עביד עובדא איפכא וא"כ הדבר פשוט לפום סוגיית הירושלמי דשרי לענין דינא ומהבבלי מוכח דדינא הוא דאסיר אמטו להכי עביד שלמא הראב"ד בין מסקנת הירושלמי לדינא דבבלי.

ואשר תירץ הוא נר"ו דהכרח הראב"ד מר' אלעזר בר"ש דפליג דידיה אדידיה מהירושי' לבבלי דאי אמרת לכתחילה שרי הוא הפך מ"ש בגמרין ופליג דידיה אדידיה ע"ש אינו מכוון דמ"ש בזבחים לאונסו שאני הם דברי הש"ס ולא פליג דידיה אדידיה אלא דאי אמרת דלכתחילה שרי ר"א בר"ש פליגי הבבלי והירושלמי כדעת ר' אלעזר בר' שמעון מעין דוגמא מאי דאמרינן בעלמא אמוראי נינהו אליבא דחד תנא.

וחזה הוית להרב ראשון לציון בשיטתו למגילה עמ"ש דף כ"ח ולא הרהרתי וכו' דאייתי דברי הראב"ד הנז' וכתב וז"ל משמע מדבריו שאם באה לו המחשבה בלי כוונה הגם שיכול לדחותה מותר לחשוב ולפ"ז מאי רבותיה דר' זירא ממ"נ אי לאונסו שרי ואי לאו לאונסו איסור גמור הוא עש"ב ולק"מ דאף לפי הירושלמי והראב"ד הגם דמדינא שרי מדת חסידות הוא דגם אם בא לו הרהור לאונסו לדחותו וכל דמכוין משום כבוד וקדושת התורה חסידות הוא ור"א בר"ש כי סבר ההיא דטבול יום כדין עבר ור' זירא החמיר טפי וכוונתו לכבוד וקדושת התורה ודקדוק לשון הש"ס בזבחים דאמר לאונסו שאני משמע כהדאב"ד דמותר דאל"כ הול"ל אנוס הוה. ומדקאמר לאונסו שאני משמע דהוא חילוק כהא דאמרו אסור להרהר דאם הוא לאונסו שרי.

וזה ימים מספר שהיה בידי ס' אליה רבא הנדפס מחדש והאידנא ליתיה גבאי ובו בפרק ראיתי לו שכתב משם הרב דרישה דכיון דאנוס הוא בהרהורו יכול הוא לבטא בשפתיו וכן משמע בזבחים דף ק"ב עכ"ד ותמהתי על שני גדולי הדור איך ס"ד ביטוי שפתים וממה נפשך אי לביה אנסיה אשר לא ידע הנה זה עומד בב"ה אי לאו ואגב טירדיה ביטא בשפתיו אנוס הוא ומאי דעבד עבד והי' יסלח לו ובכגון זו מה הלשון אומרת מפום רבנן יכול הוא לבטא בשפתיו ואי הכיר ונפשו יודעת שהיא בב"ה ודאי אסור לדבר ומ"ש

שם בזבחים מר"א בר"ש גמידנא דאמר בב"ה פירוש גמירנא בבית המדרש מה שהרהר ד"א בבית הכסא. ובזה ראיתי שפירשו הרב ברכת הזבח והרב צאן קדשים שם ופשוט. **ומ"ש** הרב שאלת יעבץ סימן יו"ד כההיא דר' אלעזר שהיה גורם שם למודו הוא אגב שטפיה ושלא בדקדוק ומה שהביא הרב תרומת הדשן סי' מ"א מדברי ר"י בקדושין דף ל"ג וגריס בה בבית הכסא הנה בנסחי דקמן ברש"י ל"ג הכי. ואף לפי גירסת הרב תרומת הדשן ברש"י לאו דוקא.

וראיתי למהר"י קשטרו בהגהותיו שכתב ואם היתה שמועתו שגורה בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל ומשמע קצת דסבר הרב דמ"ש הראב"ד היינו לומר דאם הרהר לא עבד איסורא מאחר שהיה לאונסו ברם חובת גברא לדחות ההרהור:

ב

מותר ליכנס לבית הכסא מתוך הלכה שאינה פסוקה. מור"ם בהגהה בי"ד סוף סי' רמ"ו וש"ך שם והרדב"ז סימן שמ"ב:

ג

אסור להרהר בדברי תורה תוך ארבע אמות מאחורי הב"ה וצדדין ומלפניו מלא עיניו הרב מהר"י עאייאש בסי' לחם יהודה פ"ג דק"ש דין ד'. ועיין להרב עולת תמיד ריש סי' פ"ג:

ד

אסור לעיין בב"ה במשקלי השמות והפעלים של לשון הקדש כיון דאין דרך להגיע לידיעתם על נכון כי אם על פי הכתובים ודאי יבא להרהר במקרא הרב שאלת יעבץ סי' יוד:

ה

נראה דמכ"ש ממ"ש הרב הנז' הוא שאסור לסדר שם בהרהור כתב מליצה בלשון תלמוד דודאי יבא להרהר קצת בסוגייות התלמוד אשר מתוכן הוה מסדר מעשה הכתב וזה פשוט:

ו

במקום הטינופת וכו' הרב המופלא החסיד מהר"ח ן' עטר בס' ראשון לציון שם במגילה דקדק עמ"ש ולא הרהרתי במבואות המטונפות דמאי רבותיה והרי אמרו פ"ג דברכות ובשבת דף מ' אמר ר' יוחנן בכל מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ובית הכסא ופשיטא דמבואות המטונפות כבית המרחץ הוו וכ"כ הרב כ"מ פ"ג דק"ש עכ"ל ולא היה צריך הרב להביא מדברי מרן בכ"מ דהכי מפורש בסוגיית ברכות דף כ"ד. ותו

ק"ק דשם בש"ס מפורש דלר' יוחנן שרי כשהוא מהלך ואפשר דר' זירא הוה סבר הכי מדינא דמהלך שרי כר' יוחנן ורב הונא דהתם והוא היה מחמיר אפי' מהלך:
והכין חזינא להרשב"א בחידושי מגילה שכתב וז"ל ולא הרהרתי במבואות המטונפות מסתברא דס"ל כר' יוחנן דשרי והיינו רבותיה עכ"ל ובודאי דכונתו דשרי כשהוא מהלך. ונעלם מהרב הנז' מ"ש הרשב"א. ולפום דברי רבינו הרשב"א הנז' ניחא טפי מאי דנקט מבואות המטונפות ולא נקט בית הכסא דכוונתו אף במהלך וזה שייך טפי במבואות המטונפות כי הולך הוא לדרכו. אמנם למאי דתריץ יתיב הרב הנז' דהכוונה אף לאנסו הוה מצי למנקט בית הכסא ומאי איריא מבואות דנקט וכבר דרך דרש אמרתי אעלה מן הישוב"ב הלא הוא כמוס בספרי הקטן ראש דוד בס"ד:

ז

וכן הכינויים כגון רחום ונאמן וכו' דוקא שכוונתו לדבר של חול. כן כתוב בספר גור אריה בהגהותיו עש"ב ועמ"ש מהר"א הלוי בש"ות זקן אהרן סי' ע"ב:

ח

אבל השמות שאינם נמחקין וכו' לאו דוקא דהאיכא שלום דאסור להזכיר כמש"ל סי' פ"ד עכ"ל הרב מגן אברהם. וראיתי בחידושי הר"ן כ"י למס' שבת אהא דאמרינן שם גופיה אקרי שלום שתמה דא"כ אמאי לא מני ליה באותן שמות שאינם נמחקין וכתב משם רבינו יחיאל דמהכא שמעינן דאסור לכתוב באגרת שלומים שלום דשם קדש הוא ומצוי אדם לזורקן באשפות ומקומות המטונפות וכן אנו נוהגים שלא לכתוב שלום שלם עכ"ל. אמנם הרא"ש בתשובה כלל ג' סט"ו כתב דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל אגרות כותבים שלום וזורקין ונמחקין וכו' ע"ש וכן ראיתי בחידושי הרי"טנא לשבת כ"י שכתב וז"ל וכתבו בתוס' דמ"מ אפילו שלום מן השמות הנמחקין הוא וכן אין נזהרין לכותבו בשטרות של רשות וכיוצא עכ"ל ומיהו ק"ק על הרא"ש שכתב דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום וכן על הרי"טבא שכתב משם התוס' דשלום מן השמות הנמחקין דהרי מדברי התוס' פ"ק דסוטה דף יו"ד ע"א משמע מדבריהם דס"ל דשלום אסור למוחקו כאשר יראה הרוא' ועיין בתשב"ץ ח"א סי' קע"ז ובש"ות זקן אהרן סי' קפ"ח ובנקודות הכסף סי' רע"ו ובפר"ח בדין זה ובס' שמלה חדשה דף קכ"ב ע"ג ועיין בש"ות מהר"ר שלמה בן מהר"ר שמעון בר צמח בסימן רס"ז ועיין בש"ות הרדב"ז ח"ב סי' ר"ך:

ט

איש ששמו שלום כתבו הרב ב"ח והרב פר"ח והרב מגן אברהם לעיל סי' פ"ד דאסור לקרותו בשמו בב"הכ ובית המרחץ. אך בלשון לעז התירו הב"ח והמג"א והפר"ח אסור וק"ק על הרב יד אהרן ריש סי' פ"ד דמוכח מדבריו שהרב פר"ח שרי בלשון לעז ע"ש ובפירוש אסר הרב פר"ח סי' פ"ד אפי' בלעז:

אך הרב ט"ז. התיר לקרות אדם ששמו שלום בבית הכסא ובית המרחץ. ולי נראה שהעיקר כדבריו דהא להרמב"ם מוכח דשרי לתת שלום במרחץ כמ"ש הרבה מהאחרונים וכבר כתבו הרא"ש והרי"טבא דבכל אגרות כותבים שלום ונזרקות באשפה. והגם דהר"ן כתב שלא לכתוב שלום שלם וכ"כ מור"ם בי"ד סי' רע"ו דיש נזהרין בזה מ"מ עין רואה ואזן שומעת דרובא דעלמא אינן נזהרין מלכתוב שלום מלא בפ' כל כתבי. ומאחר שכן נראה דלתת שלום או להחזיר שלום בב"הכ ובה"מ אסור אך לקרוא איש ששמו שלום שרי וכן משמע ממ"ש הרב זקן אהרן סי' ע"ב. והמחמיר בזה הנה שכרו אתו. אך בלעז מותר גמור והבו דלא לוסיף עלה ואין להחמיר כנ"ל. ועמ"ש הרדב"ז ח"ב סי ר"ך:

י

דין המקוה נסתפק בו רבינו מנוח הביאו מרן בכ"מ פ"ג והאחרונים האריכו בזה הט"ז ויד אהרן לעיל סי' פ"ד ומגן אברהם לעיל סי' מ"ה והפר"ח בסי' זה והרב דבר משה ח"א א"ח סי' ט'. ואשר אני אחזה בעניותי לענין דינא דמקוה שאין פתחו פתוח לבית פנימי של המרחץ דלא נפיש הבליה וזוהמיה אם הוא עומד יחידי שם או אפי' שיש אחרים לבושים שרי ליה לקרות ולברך וכמ"ש הפר"ח וכן נוטה דעת הרב מג"א. ואם אחרים אתו עומדים ערומים דינו כבית אמצעי כמ"ש הרב ט"ז. וכשיפשיט בגדיו והוא ערום או שיש אחרים ערומי' אם בידו כתבי הקדש כמו שנוהגין קצת להוליך קלף עם שמות צריך לכסותו דאסור לעמוד בפני השם ערום וזהו טעם הרמב"ם בההיא תשובה דרוקם פסוקי' בטלית שהביא הרב מג"א אברהם ונדפסה בס' פאר הדור סי' ז' ול"ק מינה לפר"ח כמו שהק' הרב יד אהרן ודוק בדברי הרב מגן אברהם. וכשהוא עומד במים אם הם עכורים וראשו לחוץ שרי לומר פסוקים. ואם צלולים דלבו רואה מותר להרהר וכמ"ש בשבת דף ק"ן. ואם בני אדם שם ערומים אף דערותן מכוסה אלא דאיכא לתא דמרחץ הא נמי שרי כמ"ש מו"רם לעיל סי' פ"ד דשרי להרהר בבית אמצעי ובשיש בני אדם ערומים שם יש להחמיר מלומר פסוקים וי"ג מדות דאינו מוכרח ותיסגי בהרהור כנ"ל:

שיורי ברכה

[סימן פ"ה. א

לפנים סוף אות א' דקדקתי על הרב אליה רבה בשם דרישה שכתב דכיון דאנוס הוא בהרהורו יכול לבטא וכו' ועתה לפי שעה נזדמן ס' דרישה א"ח שנדפס חדש ממש וראיתי לו שהאריך ובפה מלא שרי לבטא בשפתיו ע"ש באורך ועמו הסליחה דפשיטא דדיבור אסור וכונת הש"ס ורש"י בזבחים הוא כמ"ש הרב ברכת הזבח והרב צאן קדשים והבאתיו לפנים.

ב

לפנים אות ח' דקדקתי על הרא"ש והריי"טבא מתוס' סוטה וכבר כתבתי כל זה בי"ד סי' רע"ו בס"ד ושם דחיתי דפוסי סוטה אינם התוס' העיקריים ע"ש.]

סימן פו

א

צריך להרחיק מהם וכו' כ"כ הטור וכתב מרן בב"י דמפרש הטור מאי דתנן ספ"ג דברכות וכמה ירחיק מהם וכו' וכמה ירחיק ממים הרעים ומשרה ומי רגלים אבל הרמב"ם מפרש דקאי אמי רגלים וכן נראה מדבריו בפירוש המשנה עכ"ד וגם הרב ב"ח כתב כן בדעת הרמב"ם וסיים וכן פירש רש"י במשנה וכמה ירחיק מהן ממי רגלים. ובפירש"י שלפנינו לא חזינא כהאי סימנא. אך ראיתי לרבינו עובדיא שפירש כן ע"ש:

ובירושלמי מוכח שפירוש המשנה כמו שכתב הטור והכי איתמר התם. ר' ירמיה בשם ר' זירא נבילה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות אמר ר' אבינא ומתני' אמרה כן וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות א"ר אמי א"ר שמלאי תפתר במשרה של כובסין א"ל ר' מונא אם בכובסין הא תנינן ולא במים הרעי' ולא במי המשרה. ומוכח דהירושלמי מפרש כדברי כטור דפירוש וכמה ירחיק מהם היינו מכל הני מים הרעים ומשרה שצריך להרחיק מהם כמו מהצואה:

ואפשר דרבי' עובדיא והרמב"ם סברי דהגם־דבירוש' מפרשה הכי אנן לא מפרשינן הכי משום דעין רואה דבירושלמי לא מוקמי למתניתין דקתני עד שיטיל לתוכן במי רגלים וסבר הירושלמי דמתני' נפשטה ובמים הרעים ומשרה קאי וכמו שפירש מהר"ר אליהו בתוספותיו בירושלמי. וכיון דסבר הירושלמי דתנא דידן לא איירי במי רגלים אמטי להכי מפרש הא דתנן וכמה ירחיק מהם אמים רעים ומשרה דאיידו בהו אבל לפום גמרין דמשנתינו איירי במי רגלים הא דתנן וכמה ירחיק מהן אמי רגלים קאי. ודעת הטור

דאף דהבבלי והירושלמי חלוקים בפי' יתן לתוכן מים מ"מ כל כמה דמצינן לאשוויינהו משוינן וזו דרך ישרה לומר דגם לבבלי וכמה ירחיק מהם אמים הרעים ומשרה נמי קאי: **ועיני** ראו להרב מעדני מלך פ"ג דברכות סוף סי' מ"ו שפירש בלשון הירושלמי הנז' במאי דקאמר מתני' אמרה כן וכמ"ש תפתר במשרה של כובסין וכו' פירושים דחוקים ודחוקים ולי מה יקרו דברי מהר"ר אליהו בפירושו והוא בעיני פירוש אמיתי כאשר יראה המעיין:

ועוד זאת אדרש על הרב מעדני מלך שבפ' כיצד מברכין סי' ל"ה כתב וז"ל א"ר זירא א"ר ירמיה ובפ' דלקמן סי' י"ב ירושלמי ר' זירא בשם ר' ירמיה משמע דלא הוה בזמניה דר' ירמיה מדאמר בשמו עכ"ל משמע שסובר הרב דר' ירמיה קדים לר' זירא ולכן ר' זירא אמר בשמו ומה יענה להירושלמי הלז דהביאו הרא"ש שם פ"ג דקתני ר' ירמיה בשם ר' זירא ואי קדים ליה איך יאמר בשמיה ואי סבר שהוא ט"ס הוי"ל להגיהו שם פ"ג דברכות ולא העיר עליו כלל:

ובר מן דין בקונטי הכללים אשר לי תמהתי עליו דמוכח בש"ס בכמה מקומות בברכות דף ל' ע"ב ודף מ"ח ע"א ובשבת דף יו"ד ופסחי' דף מ"ח מציע' דפ"ה ע"ב וסנהדרין דף ק' וסוף תמורה וכריתות דף טו"ב ע"ב ונדה דף כ"ג ע"א ודף מ"ב ע"א ותוספות גיטין דף י"א ע"ב וחולין דף י"ג דר' ירמיה ור' זירא היו בזמן אחד. וכזאת וכזאת תמהתי שם בקונטי הנז' על מהר"ש אלגאזי מריה דתלמודא אשר קבע הכלל הלז בשם הרב הנז' בכלליו בסוף לחם סתרים ובגופי הלכות סי' תק"ד והוא הקשה עליו מחולין דף י"ז ולא זכר מכל הנז'. ואחר זמן רב נדפס מחדש סי' יד מלאכי והשיג על זה מכמה דוכתי ובכללן ראיתי שהזכיר מדוכתי דאייתינן מאשר ולא כל אשר. ובירושלמי ריש פ' כיצד מברכין ר' ירמיה בדיך קומי ר' זירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה. וכב"ר הביאו התוס' בחולין סוף דף ה' ושאר דוכתי ר' ירמיה שדר לר' זירא כלכלה דפירי וכו':

שיורי ברכה

[סימן פ"ו. א

צריך להרחיק מהם וכו' מרן בב"י כתב דהרמב"ם בפי' המשנה מפרש הא דתנן וכמה ירחיק על מי רגלים והבאתיו בפנים וראיתי להרב כנה"ג בתשובותיו הנדפסות סי' כ"ו שכתב דאין הכרח מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה ע"ש באורך ואחד הרואה כל דברי הרמב"ם בפירושו עיניו יחזו שצדק מרן ז"ל וברור. וכתב שם הרב כנ"הג דאף דהרמב"ם ורבינו עובדיה חלקו בזה לא רצה לעשות נגד הטור במילתא דאיסורא וכ"ש שהרב בס'

הקצר והלבוש תפסו כוותיה עכ"ד וק"ק דלא זכר דגם רבינו ירוחם נתיב ג' ח"ד כתב כדברי הטור.

ב
גנה דממשיכין לה מים רעים וסרוחים והיא סמוכה לב"הכ אף אם קדמה בעל הגינה צריך להרחיק דהוי מילתא דאיסורא. הרב כנה"ג בתשובה הנז'.

ג
לפנים סוף הסימן כלכלה דפירי וכו' והביאו מהר"ש אלגאזי והוא בירושלמי פ"ק דדמאי נמי

סימן פז

א

דין א'. גרף של רעי וכו' לשון הפוסקים הואיל ומיוחדין לכך ומזה הוליד הרב מג"א דאם מיוחדין לשופכין נמי ולית בהו מידי ולא ריח מותר. ונראה דיש להחמיר:

ב
או של זכוכית כתב הרב ט"ז דלמ"ש מור"ם סימן תנ"א דלא מהני הגעלה אף לכלי זכוכית ה"ה שיש להחמיר כאן דחד טעמא הוא כיון שי"א דזכוכית גרע מחרס עכ"ל וכתב עליו הרב יד אהרן וז"ל ול"נ דאפי' מי שסובר התם דבעי הגעלה הכא מודה שאין להחמיר דהא התם לא מצרכי הגעלה אא"כ נשתמשו בו בחם אבל בצונן וכו' והא ראיה דבפסח בכלי מתכות וכו' ואפ"ה כתבו התוס' והמרדכי דכלי מתכות מותר לקרות וכו' ועוד ראיה דאחד מן הסוברים התם דכלי זכוכית מהני ליה הגעלה הוא המרדכי משם ראבי"ה ונ"ט לדבריו כמ"ש מרן ובודאי דהכי ס"ל מדנ"ט לדברי ראבי"ה ואפ"ה כתב כאן המרדכי דכלי זכוכית לקרות עכ"ל ודבריו קשים דמאי ראיה מייתי מנשתמשו בצונן דהתם והרי כלי חרס דאם תשמישן בצונן שרו התם והכא לא ומה שהביא ראיה מכלי מתכות אינה ראיה דהרב ט"ז קאי למ"ד דכלי זכוכית לא מהני בהו הגעלה ושקולים הם לכלי חרס ומה יוכח הוכח מכלי מתכות הא כלי זכוכית למ"ר גריעי מכלי מתכות דלהך מ"ר דלא מהני הגעלה לזכוכית והרי הוא ככלי חרס וגרעי ממתכות ומ"ש הרב ט"ז בסוף גרע מחרס צ"ל ממתכת:
ומ"ש דהמרדכי ס"ל כראבי"ה דנ"ט וכו' הרואה יראה דבמרדכי פ' כל שעה אין הכרח שהוא הביא סברת רבינו יחיאל וסברת ראבי"ה כצורתם בטעמם ונימוקם וסברא דידיה

לא נודע לנו. ותו שכתב דראבי"ה סבר דמהני הגעלה לזכוכית וראבי"ה סבר דלא בעי הגעלה כאשר יראה הרואה ומאחר דסבר המרדכי לדעתו דלא בעי הגעלה התם בזכוכית מ"ה הכא שרי ומה ראיה למ"ד דלא מהני הגעלה לזכוכית דלישרי הכא:

והרפ"ח אף דהתם בסי' תנ"א הכריע דכלי זכוכית לא בעו הגעלה ושטיפה סגי להו הכא פסק דכלי זכוכית שוו בשיעוריהן לכלי חרס ואי עביט לא מהני ודייק לה מדברי הרמב"ם ע"ש ואין ראיה מדסתם הרמב"ם דגרף ועביט נקט שהם של חרס כי ארחייהו ואימור דפשיטא ליה דזכוכית שרו. והכי נקטינן כדפסק מרן. וגם מור"ם נראה דהכי סבר אף דבסי' תנ"א כתב דמנהגן דזכוכית לא מהני הגעלה. ואף לדעת הרב ט"ז שתלה זה בזה אפשר דלא אמרה אלא לדעת מאן דסבר הכי התם רבינו יחיאל וסיעתיה אבל למה שהכריע מור"ם בד"מ הביאו מג"א והרב ט"ז שם דגם שנהגו אינהו בדידהו שלא להשתמש בזכוכית כלל מ"מ בדיעבד שרי אפשר דיש להקל הכא. הן אמת דאם הרב ט"ז דעתו כן דלא כתבה אלא לדעת רבינו יחיאל וכו' ולא להכרעתם שם הו"ל לפרש. ומ"מ אנן הכי נקטינן כדעת מרן הכא והתם:

סימן פט

א

דין ג'. מים מותר לשתות וכו'. והוא הדין דמותר לשתות קאהב"י. הרב החסיד מהר"ר משה זכות בתשובה כ"י וכ"כ הרב פר"ח. ושוב גאו לידי תשו' הדמ"ז שנדפסו מקרו3 והרי היא גתשו' סי' נ"ט:

ב

קאהב"י עם סוקאר וכ"ש לטעום מידי מפירות או מתיקה כדי שלא לשתות הקאהב"י אליבא ריקניא מיד שיקום באשמורת אסור. ואל תשגיח במה שכתנו קצת משם מהרח"ו זצ"ל דבאשמורת היה אוכל מיני תרגימא. דאין לסמוך על זה. ופשוט דמהרח"ו זצ"ל לא עשה כזאת דאיסור גמור הוא לדברי הזהר ואולי שהיה הרב חולה וגברא דלאו שפיר חזי העד העיד לפני חכמים וכתוב בספר:

ג

לשתות משקה הנקרא ב"ירא ודאי אסור ועיין בשו"ת חינוך בית יהודה ארח חיים סי':

ד

המחמיר שלא לשתות אפי' מים תע"ב דאיכא מאן דאסר ומה גם שכתב הרב פר"ח שזה דעת הרמב"ם עיין שם:

ה

דין ו'. ללמוד אסור משיגיע זמן תפילה וכו' כ"כ הטור בדעת רש"י ותמה הרב בית חדש דמאי מייתו התוס' ראיה מרב מקדים ומשי ידיה דההיא כי לא מטא זמן תפלת שחרית וכתב עליו הרב פר"ח ולא רק דהכי אמרי' בגמ' דף י"ד וכי תימא בדלא מטא זמן ק"ש א"כ מאי אסהדתי' דרב חייא בר אשי ודחי' לעולם בדלא מטה זמן ק"ש ודקא קשי' לך מאי אסהדתיה לאפוקי מ"ד למשנה א"צ לברך מכאן מוכח דשרי ללמוד קודם זמן תפלה אפי' הגיע זמנה דאל"כ לימא וליטעמיך אי במטא זמן ק"ש היכי מצי לקרות זוהי ראית התוס' עכ"ל הפר"ח ואי משום הא לא איריא דזימנין טובא דמשכחת הכי בש"ס ורגילי רבוואתה קמאי למימר הוה מצי למימר וליטעמיך:

אמנם אפשר דראית התוס' מדקאמר סתמא דתלמודה וכי תימ' בדלא מטא זמן ק"ש א"כ מאי אסהדתי' וכו' ומשמע דסתם גמרא משמע ליה דאיירי בדמטא זמן ק"ש ומ"ה קאמר וכ"ת בדלא מטא וכו' כלומר לדידי פשיטא לי בדמטא ואם נפשך לומר בדלא מטא אכרית לך כוותי דאיירי דמטא מאסהדתיה אלמא דפשיטא ליה דמטא ולרש"י היכי מצי למיקרי ועמ"ש הפר"ח לעיל סי' מ"ו דין י"ב:

וחזיתיה להרב מעדני מלך שכתב דאין לתרץ בדלא מטא זימנא וכדמשני התם בגמ' דלמסקנא לא קיימא עכ"ל ולפום ריהטא לא מוכח התם דלמסקנא לא קיימא דאפשר דמאי דמוקי בדלא מטא ואסהדתיה לאפוקי מ"ד למשכה וכו' יציבא מילתא ומהימן:

ואפשר לומר שיש להכריע קצת דלמסקנא לא קיימא הא דמשני בדלא מטא מסידור דברי הש"ס בהאי שקלא וטריא דהשתא מאופן סדר התלמוד דקאמר וכי תימא בדלא מטא וכו' מוכח דדעת הש"ס דבמטא איירי אלא דאי תימא בדלא מטא קשיא מאי אסהדתיה ומשני וכי הדר פריך מ"מ קשיא לרב ומשני שלוחא הוא דעוית פשט הש"ס דהשתא הך עובדא דקאמר רב חייא בר אשי משמע הכי ומשמע הכי אבע"א דמטא אבע"א דלא מטא ומ"מ משמע דהתלמוד הוה נקיט ליה בדמטא ומכח מאי דאקשי לרב הוא דמוקי לה בדלא מטא ואהסדתיה דרב חייא בר אשי לאפוקי ממ"ד וכו' והשתא כי פרקינן לדרב דשלוחא עוית הדרינן למאי דהוה פשיטא לש"ס דבמטא איירי דתו לא אצטריכנא לאוקומא בדלא מטא. ונמצא דמסידור הש"ס הך שקלא וטריא הדעת [נוטה] לאוקמא טפי בדמטא וקשיא למ"ד דכי מטא אסור ללמוד. דאם אמרת דלקושטא הך עובדא למסקנא מוקמינן לה בדלא מטא דאסור ללמוד הוי"ל לש"ס לסדר הך שקלא וטריא באופן זה והוה משמע איפכא דמסקנא לאוקמא בדלא מטא והכי הו"ל לש"ס למימר מי סבר לה כרי"בק והאמר רב חייא בר אשי וכו' והדר קרי ק"ש ההיא בדלא מטא

זמן ק"ש א"כ מאי אסהדתיה וכו' לאפוקי ממ"ד וכו' מ"מ קשיא לרב שלוחה הוא דעוית דהשתא באופן זה למסקנא לא נדינן מלאוקמא בדלא מטא דאף דהמקשן סבר דבמטא איירי הא אהדר ליה ההיא בדלא מטא כלומר הך עובדא קושטא הוי דבדלא מטא איירי והכי הוה נקיטנא לקושטא משא"כ השתא דיש מקום לומר דלקושטא מוקמינן לא בדמטא כמו שנאמר ודוק היטב:

1

והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו וכו' כ"כ הטור בשם ר"י ותמא הרב ב"ח דאין גילוי בדברי רש"י לחלק בכך ותירץ באחרונה דר"י כתב כך לדעת עצמו ולקיים דברי רש"י במי שרגיל להתפלל בבית מדרשו שכן נראה לר"י להורות אבל רש"י עצמו אינו מחלק אלא לעולם אסור ללמוד עכ"ד וזה דוחק בלשון הטור שכתב ור"י מפרש דבריו דלשון זה מוכח דר"י לדעת רש"י אמרה גם הרא"ש בפסקיו כתב על דברי רש"י ותימא הוא מנ"ל הא ואפש' דמיידי באדם שמתפלל בבית מדרשו וכו' ומשמע דמוקי למילתיה דרש"י בהכי:

ואנכי הרואה להרב פר"ח שכתב וז"ל לא מסתבר כלל דלא חיישינן דילמא ממשיך אלא להני מילי דתנן פ"ק דשבת אבל לשאר מילי לא וכדמוכח מההיא דירושלמי דפ"ק דברכות ואין לחלק ולומר דשאני התם שיש לה המשך זמן יותר מתפלת שחרית דאדרבא מכ"ש דהתם לא מרתת והכא מרתת וטפי אית לן להתיר בכאן והכי מחלקינן פ"ק דשבת והא דאמרינן פ"ק דפסחים וכו' שאני התם דמזמן לזמן קאתי ולא מידכר ואדרבא משם ראיה וכו' וכן עיקר ודלא כר"י עכ"ל וק"ק ממ"ש הרב גופיה לקמן סי' תל"א בסופו על הודאת מהראנ"ח ח"ב סי' תל"א דחכם המלמד פסק ערב ובקר מותר ללמוד אור י"ד וכתב הפר"ח על זה וז"ל יש להביא ראיה להתיר ממ"ש סי' פ"ט מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו וכו' ומ"מ נ"ל שמטעם אחר ראוי למחות דמשמע לי מדברי הרמב"ם דהא דדילמא אתי לאמנועי לאו למימרא דחיישינן דילמא ישכח ולא יבדוק דכיון דאית ליה זמן כל הלילה לא חיישינן להכי וכו' עכ"ל ומה שהביא ראיה מדין זה אף שהוא חלק עליו הרי הוא כמבוא"ר דלדע' ר"י שאסור ללמוד דילמא ממשיך חילק בין לומד בביתו וכו' וה"ה לדידיה התם דחיישינן אך ק"ק מ"ש לאו למימרא דחיישינן דילמא ישכח כיון דאית ליה זמן כל הלילה דהרי אדרבא כי אית ליה זמן כל הלילה לא מרתת וכמ"ש הוא גופיה כאן ואייתי מתניתא בידיה אותה שאמרו פ"ק בשבת דף יו"ד ע"א:

ז
ואם הוא מלמד לאחרים וכו' עמ"ש תלמידי רבינו יונה ומ"ש מרן בב"י סי' ע' ומ"ש הרב הלבוש בדין זה ע"ש ודוק:

שיורי ברכה

[סימן פ"ט. א
לפנים אות ב' כתבתי דאסור לטעום מידי בקומו באשמורת רק קאהב"י בלי סוקאר. וכ"כ בס' טוב הארץ דף ע"ג דאף הקם בחצות לילה אסור לטעום והטועם הרי זה כעובד עכו"ם ונקרא מעונן ומנחש. וכן ראיתי למהר"ר ישראל שלמה לינגי בחיבורו נ"י האריך בזה לאסור איסר וצווח כי כרוכיא קול המצר לישראל על הנוהגים לאכול באשמורת ערב ר"ה ומאד התמרמר על זה].

סימן צ

א
דין ד'. שיהיו בבית הכנסת י"ב חלונות. כתבו ז"ל שיהיו בכל הרוחות מלונות ובין כלם י"ב. ודברי הרמב"ם בס' תשובותיו הנק' פאר הדור סי' קמ"א בזה קצת מן המתמיהין:

ב
דין ו'. לא יתפלל במקום פרוץ וכו' כתב הרב מגן אברהם דמשמע בזהר דיש להתפלל בבית. ומורינו הרב בתי כהונה ח"א סי' האריך בזה והעלה דבמקום מוקף מחיצות אך שאינו מקורה שפיר דמי. וכן המנהג פשוט בתוככי ירושלים ע"הק שהציבור מתפללין בבית הכנסת במקום שאינו מקורה ורבנן דמתיבתי מתפללין מנחה וערבית בחצרות בתי מדרשות:

ג
דין ט'. ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור וכו'. נשאל הרדב"ז בראשון סי' י"ג מי שנתן לו רשות השר בית הסהר לצאת יום אחד בשנה דוקא איזה יום יבור לו האדם. והרב ז"ל קפסיק ותני דהמצוה ראשונה שתבא לידו דאי אפשר לו לעשותה בבית הסהר יצא ויעשנה דקי"ל אין מעבירין על המצוות ועל דבר זה אריה שאג הרב מהר"ר צבי אשכנזי בתשובת סי' ק"ו חד"ר ותי"מא מהא דאיבעיא לן פ' התכלת דף מ"ט בעא מיניה ר' חייא בר אבין מרב חסדא צבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם ה"ד אלימא דיומיה פשיטא תמידין עדיפי דהוי"ל תדיר ומקודש אלא תמידין דלמחר ומוספין

דהאידנא תמידין עדיפי שכן תדיר או"ד מוספין עדיפי דהוי"ל מקודש ואי כסברת הרב אף אי תדיר עדיף מוספין קדמי משום אין מעבירין ומאי בעי אלא מוכרח דלא אמרו אין מעבירין אלא בששתיהן שוות לא בדחד מינייהו עדיף ובהכי תריץ יתיב לקושית התוס' שם ופ' כל התדיר דף צ"א דאמאי לא מייתי ראיות דהתם הכא והני דהכא לא מייתי התם משום דהתם פ' כל התדיר שתיהן לפניו ואין כאן העברה על המצוות והכי נינהו כל הראיות דמייתי ובכך בעיא דפ' התכלת צריך להעביר על המצות והראיה דמייתי ממוספין אין מעכבין התמידין דכי הדדי נינהו ליכא לאתוייה בזבחין דדילמא בדתרוייהו קמיה תדיר עדיף אלא דהתם אהני הא דאין מעבירין למקודש לשווייה כתדיר עכ"ד:

וק"ק דברישא פסיק ותניא דלא אמרו אין מעבירין אלא בתרוייהו כי הדדי נינהו לא בדחד מינייהו עדיף ומשמע דדייק לה מדנקט בצדדי הבעיא מטעמא דתדיר או מטעמא דמקודש לחוד אלמא לא תליא מילתא אלא במאן דעדיף מאידך וא"כ הדרא קושית התוס' לדוכתא דבעיין ודפ' כל התדיר דא ודא חדא היא תדיר ומקודש הי עדיף מאידך דהיכא דחד עדיף לא אמרינן אין מעבירין:

ואפשר דהרב ז"ל נקט נפשיה בקצי"רי במקום שאמרו להאריך ואני אפרש ולפי דרכינו נישב דעת רבינו עובדיא פ' כל התדיר שכתב דבעי הש"ס תדיר ומקודש הי קדים ונראה דתדיר קודם וצווחו עלה רבנן בתראי דבעיא דלא איפשיטא בש"ס היכי פשטה מדנפשיה וכבר ראיתי מי שתירץ דנקיטינן כדעת הפשטן פ' כל התדיר דרוב הראיות דמייתי נינהו דתדיר קודם. ולא נהירא לן דסוגיין הויא תיובתיה דאמרינן אלימא תמידין דיומיה ומוספין דיומיה פשיטא דתמידין עדיפי דהוי"ל תדיר ומקודש אלמא דפשיטא ליה כדעת הדוחה פ' כל התדיר דקדושת המקודש אהניא גם לתדיר ובהכי נדחו כל הראיות דפ' כל התדיר דפשיט מינייהו דתדיר קודם:

ועוד אבא אעי"ד בסוגיית פ' התכלת במאי דקאמר אלימא תמידין ומוספין דיומיה וכו' דהיכא דקאמר הש"ס כי האי לישנא אלימא מרוצת הלשון מור"ה מאד דיש לפניו שתי דרכים וקמא לא ניחא ליה והשני קשה הימינו ומ"ה פריך ה"ד אלימא. והתרצן פור"ש לעשות לו דרן מחודש. דאי לא קשיא ליה אלא בצד אחד והשני נח לו אין צורך להקשות היכי דמי אלימא דלימא איהו לנפשיה לאוקומה במציאות השני ומעביר ראשון. וזה פשוט בסוגית הש"ס. ותו אמאי לא אוקמא בתמידין דהאידנא ומוספין דלמחר וכגון דבערב שבת ליכא אלא ארבעה כבשים ופשיט' דתמידין דשבת עדיפי שהם תדיר

ומקודש אמנם דערב שבת ומוספין דשבת הי עדיף תמידין דע"ש עדיף שכן תדיר או מוספין דהוו מקודש:

ואולם אפשר לומר דמאן דבעי היכי דמי אלימא הוה פשיטא ליה דתדיר ומקודש תדיר עדיף וגם הוה פשיטא ליה דאין מעבירין על המצוות לא אתמר אלא בדתרווייהו כי הדדי נינהו לא בחד עדיף אמטול הכין כי בעי צבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם פריך היכי דמי אלימא וכו' משום דמשמע ליה דגם הבעיין הכי סבר דמדבעי צבור שאין להם וכו' ולא בעי בסתמא תדיר ומקודש איזה מהם קודם וגם לא בעי תדיר דלמחר ושאינו תדיר דיומיה הי קדים שמעינן דלא מספקא ליה בסתם תדיר ומקודש וגם לא מספקא ליה אין מעבירין על המצוות בדחד עדיף ומשום הכי הקשי עצמו לדעת היכי דמי דליכא לאוקומה בתמידין ומוספין דיומיה דפשיטא דתמידין עדיפי דהוי"ל תדיר ומקודש ודלא כדעת הפשטן בזבחים דקדושת היום לא מהניא לתדיר והיינו דהוצרך לפרש הצד הוה לאפוקי דעת הפשטן דהתם אמנם הצדדים אחרים הוה פשיטא ליה דליכא לאוקמא בהו דליכא לאוקמה בתמידין דיומיה ומוספין דלמחר משום דפשיטא דתמידין עדיפי דהוי"ל תדיר ואיכא נמי אין מעבירין וגם מוספין דהאידנא ותמידין דלמחר סבר דפשיטא דתמידין עדיפי דתדיר נינהו וקדים למקודש ובדחד עדיף ליכא אין מעבירין. ואהדר ליה התרצן דשפיר איצא לאוקומה במוספין דהשתא ותמידין דלמחר דהגם דלא אמרו אין מעבירין בדחד עדיף והיינו דלא בעי בשאינו תדיר דיומי' ותדיר דלמחר מיהו אינו כי אם בדאידך לית ביה שום רבותא כלל אמנם בדאית ביה שום רבותא לגבי אחריני כגון מקודש דקדים לשאינו מקודש הגם דלגבי תדיר כששתיהן לפניו תדיר קודם מ"מ מספקא ליה במקודש דהאידנא ותדיר דלמחר מי אמרינן דאהני אין מעבירין למקודש לאקדומיה לתדיר דלמחר או דילמא דמאחר דאם היו תדיר ומקודש לפנינו תדיר קודם ה"ה נמי דאין משגיחין באין מעבירין ותדיר דלמחר קדים למקודש והשתא והיינו דקאמר תמידין עדיפי שכן תדיר או מוספי עדיפי דהוי"ל מקודש כלומר תמידין עדיפי שכן הוא הדין דתדיר קודם למוקדש או מוספי עדיפי מטעם אין מעבירין משום דנצטרף נמי דהוי"ל מקודשת ודייק לישנה דנקט שכן תדיר וגבי מוספין לא נקט שכן מקודש אלא דהוי"ל מקודש ונמצא דסוגייא זו אזלא דתדיר ומקודש דבעלמא תדיר עדיף:

ואפשר דזו שיטת רבינו עובדיא שכתב ונראה דתדיר קודם והיה טעמו מכח הך סוגיא דפי התכלת דמוכח מינה דפשיטא להו דתדיר עדיף:

גם בשיטתינו. זאת נוחים כל הדקדוקים דדייקינן הניתנין למעלה כי יתן את רוחו המעיין עליהם והרי הוא כמבואר. ומתרצתא נמי קושית. התוס' הנז' והדברים מבוארים:

ומשתכל הוית לגדול בדורו מהר"ח אלפאנדרי בס' דרך הקדש דף ד' ע"א שכתב וז"ל ועוד אני תמיה על התי"ט וכו' דכיון דבתלמודא לא איפשיטא וכו' ואלו בירושלמי פ"ז דנזיר אמרו אתיא דר"א כב"ש דב"ש אמרי תדיר ומקודש תדיר קודם כן ר"א אמר גבי כ"ג ונזיר תדיר ומקודש תדיר קודם ואיפשיטא בעיין ואשתמיטתיה להרב גם להתי"ט והרמב"ם פ"ז דנזיר פסק כחכמים שיטמא נזיר ובה' תמידין כתב תדיר ומקודש יקדים איזה שירצה והוי"ל למפסק תדיר קודם עכ"ל ודבריו קשים חדא דחדית לן דאיפשיט בעיין ואייתי מתניתא בידיה דברי הירושלמי דתדיר קודם ומוכיח כל לשונו דתדיר קודם והלא זו היא סברת ר' אליעזר וב"ש ולית הלכתא כוותייהו אלא כב"ה ורבנן והן לו יהי כדבריו דאיפשיט בעיין היינו דמקודש קודם:

ותו שכתב דהרב"ם שפסק פ"ז דנזיר כחכמים הו"ל לפסוק תדיר קודם והני מילי דמר סתרא"י נינהו והן נסת"ר מחמת"ו דכיון דפסק כחכמים בנזיר וכ"ג אכ"מ קודש קודם דר"א הוא דסבר תדיר קודם ואיך כתב דהול"ל תדיר קודם והרי זו סברת ר"א דפסק דלא כוותיה:

וכבר ראיתי הני תרי תמיהי המה ראו כן תמהו הרב חזון נחום במס' כלים דף ט"ו ע"ב והרב יד אהרן בסימן זה דהרב יד אהרן מותיב לקמייתה למה שישב הרב הנז' תשובת הרדב"ז הנז' וזאת שנית חזות קשה קשיתיה להרב חזון נחום:

ועלה במחשבה להגיה תיבה אחת בדברי הרב הנז' ובמקום מ"ש על הרמב"ם והו"ל למפסק תדיר קודם צ"ל מקודש קודם והיינו נדחקים בכל לשונו דכוונתו למנקט דמקודש קודם כרבנן. אבל מאי דתריץ יתיב תשובת הרדב"ז בין הכי ובין הכי תימה עליו כאשר הוקשה להרב יד אהרן דאין זה מעלה ארוכה להרדב"ז שכתב דהמצוה ראשונה יעשה דאין מעבירין. והדבר הקשה על זוגא דרבנן הובאו דבריהם בס' צרור הכסף למהר"א גאטינייו וז"ל הנדפס חדש ממש דף קכ"ו ע"ב וע"ג דשקלי וטרו על הרב דרך הקדש במאי דסמיך אירושלמי ומשמע מלשונם דכונת הרב הנז' לומר דתדיר קודם ולא העירו בהני בי תרי הנתנין למעלה:

ועוד בה שלישיה איכא למיקם בהא מילתא וקשה על הרבנים הנז' שלא העירו עליה דהלא נראה שהכ"ג הוא תדיר והנזיר מקודש ממנו גדל פרע ואסור ביין ושכר ואביזרייהו ומאחר שכן נובין ונדון מה הלשון אומרת בירוש' דר"א אתי כב"ש דתדיר קודם והרי ר"א סבר דיטמא כ"ג ואל יטמא נזיר ואי ר"א סבר תדיר קודם ומקודש יוצא בגרעון הול"ל יטמא נזיר שהוא מקודש ואל יטמא כ"ג שכן תדיר ואדרבא רבנן דסברי יטמא נזיר אתו כב"ש דתדיר קודם והיינו דקאמרי רבנן ואל יטמא כהן שקדוש תו קדושת עולם:

והיותר קשה אצלי מ"ש הרב חזון נחום שם וז"ל ואע"ג דלכאורה ק' איך קאמר בירושלמי דנזיר מקודש מכהן והלא אדרבא הכהן מקודש יותר וכו' י"ל דבאיכות הקדושה מיהא קדושת הנזיר גדולה מקדוש' הכהן והו"מ ר"א למימר טעם זה וכו' ע"ש ודבריו קשים בעיני דאיך כתב דהירושלמי קאמר דנזיר מקודש וקשיתיה דכהן מקודש הימנו ותירץ דהוה ר"א מצי למימר טעם זה וכו' דזה מורה דר"א סבר מקודש קודם והרי הירוש' קאמר דר"א סבר תדיר קודם ואדרבה הו"ל למידק כדוקיין:

וסברית מימר דהא דאמרו בירושלמי דר"א סבר דתדיר קודם לאו בפירושא אתמר אלא מכללא אתמר דמדיהיב טעמא ר' אלעזר שאל יטמא נזיר שמביא קרבן על טומאתו משמע דר"א סבר בעלמא דתדיר ומקודש תדיר קודם דאי סבר בעלמא מקודש קודם אמאי אצטריך בנותן טעם שמביא קרבן דמשמע דאי לאו בר קרבן הו"א יטמא נזיר והרי מקודש קודם וחשיב ונזיר מקודש טפי מכהן אלא מוכח דסבר ר"א בעלמא תדיר קודם והיינו דאצטריכא ליה טעמא דקרבן דאי לא"ה יטמא נזיר ואל יטמא כ"ג שכן תדיר וחשיב ממקודש:

ואף רבנן הכי סברי דתדיר קודם דאפי' דנזיר בר קרבן אמרי דיטמא נזיר שהוא מקודש ולא כ"ג שכן תדיר. ולפ"ז היינו יכולים לישב קצת דברי הרב דרך הקדש הנז' דברים ככתבן:

ברם כל זה איננו שוה לי חדא דנראה דהך דב"ש הוייא ההיא דפ' אלו דברים דבש"א מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובה"א מברך על היין ואחר כך מברך על היום ואע"ג דבתלמודין פ' כל התדיר אמרו דקדושת שבת אהני גם לברכת היין הירושלמי סבר דעיקר פלוגתייהו דב"ש וב"ה או תדיר קודם או מקודש קודם ולפ"ז נמצא דב"ש סברי מקודש קודם והיינו דאמרי מברך על היום וזה הפך הירושלמי דקאמר דב"ש סבר דתדיר קודם:

ותו קשה דבירושלמי ביומא פ' בא לו אמאי דתנן יצא ועשה את אילו ואת איל העם ואת שבעת כבשים תמימים דברי ר' אליעזר אמרו שם בירושלמי רב הונא בשם רב יוסף אתיא דר"א כב"ש כמה דב"ש סברי תדיר ומקודש מקודש קודם וכן ר"א אומר תדיר ומקודש מקודש קודם היך עבידא עבודת היום מקדושת ומוספי היום תדירים עבודת היום קודמת למוספי היום ע"כ וזה סותר מ"ש בירוש' דנזיר דר"א וב"ש סברי תדיר קודם. גם בפירושא אתמר דמוספי היום תדירים אלמא לא סבר בירושלמי כמ"ש בתלמוד' דידן פ' כל התדיר דקדושת היום אהנאי גם לתדיר והדברים מוכיחים כמ"ש דהא דב"ש דהזכירו בירושלמי היינו אותה שאמרו ב"ש מברך על היום כדאמרן:

לכן אני אומר דהדבר ברור דלשון הירושלמי דנזיר מוטעה וצ"ל אתיא דר"א כב"ש כמה דב"ש סברי תדיר ומקודש מקודש קודם כן ר"א סבר תדיר ומקודש מקודש קודם ובזה נחה שקטה הארי"ש דהיינו דאמר ר"א יטמא כהן שהוא תדיר ואל יטמא נזיר שהוא מקודש ומסכים הולך עם הירושלמי דיומא. ומאי דנקט ר"א טעמא דאל יטמא נזיר דבר קרבן הוא אפשר דלרבנן דסברי בעלמא תדיר קודם קאמר אודו לי מיהא הכא דנזיר איבעי ליה לאתויי קרבן דייקא נמי פורתא דברישא תנן סתמא ר"א אומר יטמא כ"ג ואל יטמא נזיר. והדר קתני אמר להם ר"א יטמא כהן שאינו מביא קרבן וכו':

ואחר זמן רב האיר אל עבר פני פני משה למהר"ם מרגלית פירוש ירושלמי דנשים הנדפס חדש ממש והן כל יקר ראתה עיני שכתב בירושלמי דנזיר הנז' וז"ל תדיר ומקודש תדיר קודם כהן קרוי מקודש ונזיר תדיר מפני שנוהג בכל בין בכהן בין בישראל והוא קודם למקודש ולפיכך ס"ל יטמא כהן ואל יטמא נזיר ובתוספותיו כתב וז"ל אתיא דר"א כב"ש דבש"א תדיר קודם נראה דט"ם הוא דהא ב"ש סברי פ' אלו דברים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובה"א מברך על היין ואח"כ מברך על היום ומפרש הש"ס טעמייהו דברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ובפ' כל התדיר בעי התם תדיר ומקודש וכו' ובעי למפשט מטעמייהו דב"ה ודחי דשבת לברכת היין לא אהני ולא איפשיטא התם ולשיטתיה דהאי תלמודא פשט ליה ממתני' דהלכה כחכמים ומקודש קודם עכ"ל:

ומה שפירש דנזיר קרי ביה תדיר שנוהג בכל בין בכהן בין בישראל אינו מחוור אצלנו. ומאי דשפרא מילתא באנפי"ה דהירושלמי ט"ס וצ"ל אתיא דר"א כבית הלל דתדיר קודם וסיים דהלכה כחכמים ומקודש קודם דבריו קשים דהלכה רווחת כב"ה דקי"ל ב"ש במקום ב"ה אינה משנה . ותו דנהוג עלמא כב"ה דמברך על היין ואח"כ מברך על היום. ויש לישב קצת:

אבל הא קשיא דבירושלמי פ"ק דביצה ופ' המביא פריך על ר' אליעזר איך אמר הפך ב"ש וקרי דמחלפא שיטתיה דר' אליעזר לפי שב"ש אמרי איפכא ואיך מוקי הכא לדידיה. ר"א כב"ה. גם שם בירוש' פריך ארבנן דמחלפא שיטתייהו דב"ה ס"ל איפכא והיכי הכא רבנן כב"ש:

ותו קשה דכיון דהרב בא לידי מדה זו להגיה בירוש'. יגי"ה אורו כהנהתנו דר"א כב"ש דמקודש קודם ולא היה צריך לידחק דהנזיר תדיר ואתיא דר"א כב"ש כי אורחיה ורבנן כב"ה כהלכתא:

ותו אישתמיטתיה לשון הירושלמי דיומא הנז' דקרי בחיל דר' אליעזר סבר כבית ממאי דסברי דמקודש קודם לתדיר:

הגם הלום ראיתי אחרי רואי להרב מהר"ח אלפאנדרי בהגהותיו בס' בני חיי בא"ח לעיל סי' כ"ה שכתב וז"ל אמנם בטעמא דיהיב הנמקי להקדים ציצית לתפילין משום דציצית תדיר קשה דתפילין יש בהם קדושה משא"כ בציצית ואיבעיא לן פ' כל התדיר תדיר ומקודש וכו' ולא איפשיטא ופסק הרמב"ם שיקדים איזה מהם שירצה ואף שבירושלמי פ' בא לו משמע דאיפשיטא והיא פלוגתא דתנאי דתנן יצא ועשה את אילו וכו' מ"מ לא שבקינן תלמודא דידן ובדרך הקדש הבאתי ירושל' דנזיר דאית' הך דב"ש ולא ידעתי היכא מתנייא ואין משם קושיא להרמב"ם משום דלא סמך ע"ד הירושה עכ"ל וקשה דאיך לא הוקשה לו סתירת ירושלמי דיומא אירושלמי דנזיר דביומא אמרו דר"א כב"ש דמקודש קודם ובנזיר אמרו דר"א כב"ש דתדיר קודם והכא והתם היא מימרת רב הונא בשם רב יוסף והוא ז"ל כתב ירושלמי דנזיר דאיתא הך דב"ש והוי איפכא. תו ק"ק דמחלפא שיטתיה דבדרך הקדש סמך על הירושלמי ותמה על רבינו עובדיא והרב תי"ט דאישתמיט מינייהו הירושל' ועל הרמב"ם אמאי לא פסק כירושלמי. והכא שינה את טעמו דאף דבירושלמי איפשיטא לא שבקינן תלמודא דידן ואין קושיא על הרמב"ם דלא סמך על הירו' ופליג דידיה אדידיה. ותו דהעיקר כמ"ש בדרך הקדש דלא שבקינן פשיטותא דירושלמי משום ספיקין דבבלי וכמ"ש הראשונים איש איש ממקומו כמבואר אצלנו בקונט' הכללים בס"ד:

הן אמת דלפום קושטא דמילתא איכא למימר דאף דבעלמא למדנו מיסודן של ראשונים דנקיטינן כפשיטתא דירושלמי הכא שאני משום דחזינן דהירושלמי מפרש פלוגתא דב"ש וב"ה אי מברך על היום ברישא או על היין ברישא דפליגי הי קדים תדיר או מקודש וזה בהנח"ה סובר"ת דקדושת שבת לא אהני לברכת היין וזה הפך מאי דדחי בגמרין פ' כל התדיר והתם לאו בדרך דחיה אתמר אלא מרתח קרתח אטו שבת לברכת היום אהנאי לברכת היין לא אהנאי וכהאי לישנא נקיט באינך. ותו דפ' התכלת מפשט פשיטא ליה וקאמר אלימא תמידין דיומיה ומוספין דיומי' פשיטא תמידין עדיפי דהוי"ל תדי' ומקודש וכפי"ז פלוגתא דב"ש וב"ה לא תלי בהא וזה הפך הירושלמי ובכה"ג דבריר לן דיסוד מוסד הירושלמי תלמודין נקיט כנגד היסוד אף דלתלמודין לא איפשיט לא קי"ל כירושי' דיסוד הירושלמי ליתיה לפום תלמודין בפשיטות:

ומ"ש מהרח"א אשר לא ידע הא דב"ש היכא. הדבר ברור כדאמרן דהיא ההיא דמברך על היום. וראיתי להרב שארית יעקב פרשת צו תמה על תמיהת מהר"ן על הרדב"ז מסוגיית פ"ק דמ"ק עש"ב ולא ראה בגוף תשובת מהר"ן דשם הביאה הרב מהר"ן גופיה לסיועי להרדב"ז אך חילק בינה ובין אותה דפי' התכלת חילוק ברור ודלא כהרב הנז' דסמיך על

תירוץ הרב לקט הקמח ודבריו לא האירו כמבואר בתשובה מהר"ץ הנז' ובש"ות שאלת יעבץ להרב בנו סי' ח"י. ועוד יש לי דקדוקי דברים על תירוץ הרב דרך הקדש להרדב"ז ותירוץ הרב יד אהרן ותירוץ הרב מהר"י כולי בהגהת מש"ל הלכות מגילה ובמ"ש יתר אחרוני זמנינו לא ע"ט האסף:

ד

דין ט"ו. אם נשאר אדם יחידי מתפלל וכו' פירוש כשנכנסו ביחד או נכנס יחיד זה בזמן שיכול לסיים תפלתו עם חבירו אז הוא דחייב להמתין כמתבאר מדברי רבינו יונה שהביא מרן בב"י. אבל אם נכנב בעוד שאינו יכול לסיים פשיטא דאינו חייב להמתין דאדעתא דהכי נכנס ולא חש מרן שנטעה בזה לומר דגם בכה"ג חייב להמתין דכבר כתב כדי שלא יתבלבל בתפלתו ונכנס אחרון בעוד דלא מצי לגמור מורה ובא דקים ליה שאינו מתבלבל. והרב ב"ח והרב ט"ז חשבו דמרן פליג על זה והשיגוהו:

ה

כדי שלא יתבלבל וכו' הרב הלבוש כתב ויש מחמירין להמתין אף ביום מפני שדרך העולם כשאדם עומד יחיד בתפלה בב"ה תפלתו מתבלבלת וכו' וק"ק דהאי טעמא שתפלתו מתבלבלת הם דברי רבינו יונה ולדידיה הוא מצד הדין ולא חומרא וכן מתבאר מדברי מרן בבית יוסף:

ו

דין ח"י. והוא שיתפלל בעשרה. ראובן תורתו אומנותו ויש לו בית סמוך לבית הכנסת ובו חלון גדול על בית הכנסת ובאותו בית בית מדרשו יותר טוב שיתפלל בבית מדרשו מאשר ילך לב"הכ דאיכא תרתי שהוא מקום קביעות תלמידו ומתפלל עם הצבור בקדיש וקדושה ועונה אמן. הרדב"ז בתשובה כ"י סי' שני אלפים קל"ט:

ז

דין ך'. יכנס שיעור שני פתחים וכו' הטור הוכיח מהירושלמי דקאמר יכנס אדם לפנים משתי דלתות שהוא כפשטיה. וכן הוא בדברים רבה פ' כ' תבא אם הלכת להתפלל בתוך בית הכנסת אל תעמוד על הפתח החיצון להתפלל שם אלא הוי מכוין להכנס דלת לפנים מדלת לשקוד על דלתי אין כתיב אלא על דלתותי שתי דלתות ולמה שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר ויש (לחוח) [לחוש] לזה וכמ"ש הרב מגן אברהם ע"ש:

ח

דין כ"א. צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר. וכו' הרמז בזה שלא יהא מחשבה רעה חוצצת בינו לבין השכינה הנקראת קיר. הרב החסיד מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י:

שיורי ברכה

[סימן צ'. א
עמ"ש לפנים. והרב המגי"ן בס' זבח השלמים הביא ראיה דתדיר קודם כמו שכתב רבי' עובדיה מסוגית יומא דאמרי כפרתה מרובה וכו' ע"ש באורך והרואה יראה דיש לדחות ואינה ראיה ודוק היטב וקל להבין.]

סימן צא

א
דין ג'. בראש מגולה וכו' עמ"ש הרב פר"ח ומאי דכתיבנא בעניותין לעיל סימן ב' אות ב' בס"ד:

ב
דין ד'. לא חשיבא כסוי ואם אחר וכו' עיין מה שהארכתי בעניותי לעיל בזה סימן ע"ד אות ה' ואות ז' בס"ד:

ג
דין ה'. ולא ברגלים מגולים אם דרך וכו' אבל במקום שעומדים לפני הגדולים ברגלים מגולות כבני המערב וכיוצא שרי להו להתפלל ברגלים מגולות:

ד
ה"ה אם רוב העולם מכסין רגליהם ואין (מפקידין) [מקפידין] כשעומדים לפני הגדולים אם עומדין ברגלים מגולים או מכוסים לענין תפלה נמי אין קפידא דהדבר תלוי אם מקפידים שלא לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות. מרן בכ"מ פ"ה דתפלה. ונראה דבמקום דרובא דעלמא מכסין אך אין קפידא לעמוד לפני הגדולים נהי דאיסורא ליכא כל דליכא קפידא כמ"ש מרן אבל נכון מאד לכסותם כיון דרובא דעלמא הכי נהיגי משום הכון:

ה
אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים וכו' כ"כ הרמב"ם פ' הנז' והביאו הטור. ונראה דנפקא להו להרמב"ם וסיעתיה לחלק כן משום דממאי דאמרי' בשבת דף יו"ד רבה בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי משמע שאין להתפלל יחף כמ"ש שם התוס' והמרדכי. ואלו פ"ג דמגילה תנן האומר בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ומשמע דהא יחף עובר וכמ"ש הר"ן גבי פותח והביאו הפר"ח בדין זה אלמא דיחף ש"ד לעבור

לפני התיבה וכ"ש להתפלל ומ"ה סבר הרמב"ם דהא מילתא תליא לפי המקומות דאתרא דאיכא קפידא למיקם יחף לפני מי שגדול ה"נ איכא קפידא להתפלל יחף אבל במקום דרובן יחפין או ליכא קפידא לעמוד לפני גדולים יחף ה"נ יכול להתפלל ברגלים מגולות. והכי נמי משמע מאותה דפ"ב דחגיגה שהביאו בהגמי"י דאמרינן גבי חיות לאו ארח לגלויי כרעיה קמיה מריה והרי התם דבחרבן אימעוט דרגל וחזנהו נביא כדכתיב ורגליהם רגל ישרה לרבנן דלדידהו אמרינן דלאו ארח ארעא וכו' אלמא כי לית להו מצו להתפלל ברגלים מגולות:

וגם מהתם משמע דבקפידא דוקא הדבר תלוי ובמקום שרובן מכסין אך אין קפידא שרי דהרי לאו ארח ארעא אמרו מכלל דאי אין קפידא לית לן בה. ומתוך מ"ש יראה דגם להגמי"י ולתוס' שכתבו דבריהם בסתם אזלי ומודו דבמקום דדרכן שלא לכסות רגליהם לפני הגדולים ש"ד להתפלל נמי ברגלים מגולות וכן מסיק מרן בב"י. אך הרב ב"ח כתב דלדעת התוס' והמרדכי אסור בכל המקומות. ולא שוה לי חדא דיש לנו לקרב הדעות ומ"ש התוס' והמרדכי סתם היינו משום דכן ארחות הגלילות ההם להקפיד לפני הגדולים וכלם מכסין רגליהם תדיר. ותו דנראה דחילוק זה מוכרח מההיא דתנן אף יחף לא יעבור וממשמעות ההיא דלאו ארח ארעא לגלויי כרעיהו כדאמרן. והרב פר"ח רצה לחלק דמשנתנו לפום דינא ומ"ש התוספות ממדת חסידות ע"ש ודברי התוס' מוכחי דמדינא קאמרי וכמ"ש הב"ח . ומהרי"מט בחידושיו פ"ק דשבת כתב דלפירש"י שפירש אנפלאות חשובות אין להוכיח דין התוס' ע"ש ונקוט בשיפולי גלימיה הרב כנ"הג. ולי יראה דאדרבא לפירש"י משמע שפיר דמפשט הש"ס דרב הונא עביד הכי מהי משמע לכ"ע דאין להתפלל יחף אדרבא מדקאמרי דרב הונא עביד הכי משמע דכלהו רבנן או רובן לא עבדי הכי ויש להוכיח להפך. אך כפי פירש"י דרב הונא רמי פזמקי אנפלאות חשובות מכלל דשאר אינשי לא קפדי אחשיבות דזה חסידות אבל יש להם אנפלאות בינוניות ומכאן משמע דאין להתפלל יחף. וכן מרן בכסף משנה כתב כלומר אנפלאות חשובות ומדרמי פזמקי אלמא שאין להתפלל ברגלים מגולות עכ"ל וכונתו כדאמרינן ועיין במרדכי ובב"ח בדין זה וריש סימן זה ודוק:

1

אם אין קפידא לעמוד בפני הגדולים ברגלים מגולים אך הוא נוהג סלסול שאינו עומד לפניהם כ"א ברגלים מכוסים צריך להתפלל בבתי רגלים כנ"ל:

סימן צג

א
דין א'. ישהא שעה אחת וכו'. לרוב העולם סגי לשהות מעט וכ"כ מהר"ר ישי אלמולי בדעת מרן הובאו דבריו בס' מרכבת המשנה וכ"כ הרב מגן אברהם:

ב
העוסק בצרכי צבור וכו' דאינו צריך לפסוק וכו' כן עיקר וכמו שפסק לעיל סי' ע' דין ד' לק"ש:

ג
אם מתוך עסקו בצרכי צבור עבר זמן תפילה א"צ להשלימ' בתפלה הסמוכה וכמו שפסק הרב דרישה בי"ד סימן שמ"א והסכימו עמו הרב נקודות הכסף שם והרב מג"א בדין זה והרב יד אהרן לקמן סי' ק"ח ודלא כהרב ט"ז לקמן סי' ק"ח ובי"ד סי' שמ"א דפליג על הרב דרישה וכמה דכתיבנה בעניותין לקמן סי' תרפ"ז אות א' בס"ד:

סימן צד

א
דין א'. היה עומד בירושלם וכו' אם אנסוהו עכו"ם והכניסוהו לבית המקדש לעשות מלאכה והגיע זמן תפל' והוא עומד בין כותל המערבי ובין קדש הקדשי' יהפוך פניו אל קדש הקדשים ככל שאר המתפללים ואף שאחוריו אל כותל המערבי לית לן בה. הרדב"ז בתשובה סי' תרמ"ח:

ב
מי שיתפלל בביתו כנגד א"י כראוי אף שאחוריו אל כותל ביתו שהוא כתל בית הכנסת אין בזה זלזול ואינו בסוג המתפלל אחורי ב"הכ. הרמב"ם בס' תשובותיו הנק' פאר הדור הנדפס מחדש סי' ק"ז:

ג
דין ד'. היה רוכב על החמור וכו' פ' תפלת השחר דף ל' אמרינן דאבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לארחא הוו מקדמי ומצלו וכו' דסברי תפלה מעומד עדיף ולפיכך היו מקדימין להתפלל בביתם כדי שלא יצטרכו להתפלל דרך הלוכם כדין רוכב על החמור דהכא. ופירש"י הוו מקדמי קודם היום ודחה הרא"ש דבריו דזמן תפלה אינו אלא משיעלה עמוד השחר:

ואפשר לומר דגם רש"י מאי דקאמר קודם היום לא דוקא אלא כונתו משעלה ע"ה ולפי שאינו ניכר קרי ליה קודם היום וכדאשכחן לרש"י גופיה שכתב ביומא דף ל"ז שאנשי משמר מקדימין לקרות ק"ש קודם היום והתם מוכרח דלאו דוקא דמשנה שלימה היא דלא היו מתחילין בעבודה כלל רק אחר שהאיר פני מזרח ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' נ"ח אות ד' ואות ה' בס"ד. וטעמא דלא קרו נמי אבוה דשמואל ולוי ק"ש נמי כיון שהיה אחר ע"ה כבר כתבו הראשונים ישוב לדבר:

ד

דין ח'. שלא לסמוך עצמו וכו' חולה שאי אפשר לו לעמוד בלי סמך אם בריא לו שכשעומד סמוך יכול לכוין כמו שיכוין אם מתפלל מיושב יעמוד ויסמוך ואם לאו יתפלל מיושב. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סי' ק':

ח

דין ט'. צריך לחזור ולהתפלל מעומד וכו' כן כתב הרב לחם חמודות פ' תפילת השחר אות ט' ולא הזכיר למרן. והרב ט"ז האריך כאן לדחות פירוש הר"ם שהביאו התוס' ומסיק שאין לחזור ולהתפלל שנית וכתב דהא דהר"ם אינו מדברי התוס' וכו' ע"ש באורך ופירוש הר"ם הביאו המרדכי נמי. והרב פר"ח ג"כ חלק על דין זה. והמעיין יראה שאין ראיותיהם מכריעות ויש פנים הנראין לסברת מרן וכבר יישב קצת בס' יד אהרן וקצת ממ"ש כבר כתב כן הרב מעדני מלך ע"ש.

ומ"מ גם סברת מרן ז"ל אינה מוכרחת כאשר בעיניו יראה הרואה ולכך יש לחוש לדעת הרמ"ע והט"ז והרב פר"ח שלא להתפלל שני' וכן פשט המנהג בכל עוברי דרך שמתפללים דרך הלוכם או יושבי קרונות ואינם חוזרים להתפלל שנית והכי נקיטינן.

סימן צו

א

דין א'. מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד וכו' ה"ה שאסור להושיב תנוק לפניו בשעת התפלה ומ"ש התו' פ"ק דחגיגה להביא קטנים בבית הכנסת היינו שלא בשעת התפלה. ואם הם בשעת התפלה מוציאין אותם לחוץ הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ס"א.

ב

דין ב'. הגהה. אז מותר ליטלו אפי' בתוך התפלה וכו' וכן נהגו רבים מאנשי מעשה דנהיגי להתפלל מתוך הסדור לכוין כל האפשר דזימנין דבעו מימר איזה נסח תפלה

באיזה ברכה כגון ענינו באורך וכיוצא ואותו הנסח כתוב בס' אחר רושמים קודם התפלה המחודשת ומניחין הספר בחיקם וכשמגיעין לברכה ההיא מוציאין הס' מחיקם ומתפללין בו אותו הנסח. ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לקמן סימן קי"ט אות ד' דיש לפקפק מטעמא אחרינא ע"ש:

סימן צט

א

דין א'. שתה כדי רביעית יין וכו' פי' אף שהוא רגיל ביין שאם שותה הרבה אינו בסוג שכור אלא יכול לדבר בפני המלך ולא קרינן ביה אלא שתוי עכ"ז אם שתה רביעית אל יתפלל לכתחילה וכמו שביאר מרן בב"י דברי הטור שכתב שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך ומ"מ לכתחילה לא יתפלל אפי' אם שתה כדי רביעית ע"ש ובב"ח ודוק:

ב

הגהה. אבל שאר ברכות יכול לברך וכו' כן הוא בירושלמי וכ"כ התוס' והרא"ש פ' אין עומדין וכן פסק הרב בית חדש ועיקר כמו שהכריע הרב לחם חמודות במע"מ אות ט' שם פ' אין עומדין ושם הקשה דברי התוס' והרא"ש אהדדי ע"ש וכן ק"ל על הרי"בם בקיצור פסקי הרא"ש דפ' אין עומדין קפסיק דשכור מברך ואלו פ' הדר כתב צ"ע אם שכור מברך ע"ש ויש לישב:

ג

דין ב'. אבל רוכב וכו' הקשה הרב לחם חמודות פ' אין עומדין אות ל"ב על הטור שכתב כן בשם בה"ג ומרן בבית יוסף כתבו משם סמ"ג והוא תלמוד ערוך בעירובין דף ס"ד והקשה על הרמב"ם והרא"ש שהשמיטוה ע"ש. ואחד חכם מאוהבינו תירץ דאפשר דמשום דהרא"ש והרמב"ם השמיטוהו זאת היתה להטור שכתבו משם בה"ג אלו דבריו. ואמינא ליה יישר כי כיוצא בזה תירץ מרן בב"י א"ה סי' ע"ח על מה שהטור כתב משם הרמב"ם והוא גמרא ערוכה והיה טעמו דהרי"ף והרא"ש השמיטוהו וזה דבר השמיטה גרם להטור שתלאו בהרמב"ם. איברא דזימנין דמשכחת למרן גופיה שאינו מתפייס בזה וקא מותיב להטור בכה"ג כידוע:

אמנם בענין זה לא דמי לבעלמא דהכא איכא אוקמת' בש"ס והאיכא צדדין לענין הלכה וכמו שמפור' בדברי הרב לחם חמודות גופיה ושאר אחרונים ושפיר כתבוהו משם הב"הג וסמ"ג כיון דבש"ס אין הדין מבורר ואיכא כמה פנים לפנים.

חזה הוית להרב פר"ח שכתב דלענין הלכה נקיטינן להחמיר כפשט השמועה דאין לחלק בין יין איטלקי לשאר יינות וכו' ועוד אם איתא דשאני יין האיטלקי שהוא משכר א"כ היכי קאמר ר"ג לר' אלעאי שתינו רביעית יין האיטלקי והא אף דשתו פורתא בציר מרביעית ה"ל כרביעית שאר יינות ולתסר ועוד דאמרו דלמדנו שכור אל יורה ומדקאמר סתמא משמע אפי' רביעית משאר יינות וכו' ולכן יראה דפירוקא קמא דחייה בעלמא והעיקר כתירוץ שני עכ"ל.

ולי נראה עיקר כדעת בה"ג והסמ"ג והטור ומרן דאוקמתא קמיתא עיקר דיש לחלק בין יין האיטלקי לשאר יינות וא"כ ברביעית משאר יינות דרך מיל מהני בין רוכב בין מהלך ודאמרינן השתא דאתית להכי הוא שינוייא בעלמא ולאו קושטא היא וטעמם של הגדולים הללו דההחוש יעיד על זה הנמצא בזה יין חזק דרביעית דידיה משכר ממש טפי מכמה רביעיו' דשאר יינות ואוקמת קמייתא מסתברא ומוכרחת לחלק בין יין חזק לשאר יינות. ותו דהכי משמע פשט דברי ר"ג שאמר לר' אלעזר שתינו רביעית יין האיטלקי וגם מאי דאמרינן למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר משמע דאיין איטלקי קפיד. ומה שהכריח הפר"ח דהיכי קאמר ר"ג שתינו רביעית וכו' אף דשתה פורתא וכו' אינו מוכרח דאי שתה בציר מרביעית דהוי כרביעית בשאר יינות במיל סגי והשתא דשתה רביעית האיטלקי לא סגי ליה מיל ומ"ה א"ל עד שיפיג ייננו דכיון דהוי טפי מרביעית דעלמ' מיל לא סגי והשיעו' האמיתי עד שיפיג ואין לדב' קצבה ומ"ה השמיטו בה"ג וסמ"ג ודעמיה שיעור ג' מילין דאיברא דלמדנו דלשתה טפי מרביעית ורוכב דרך מפיגתו ולא טורדתו אך אין לדבר קצבה ואימור דבעי טפי מתלת מילין דהכל תלוי לפי היין ולפי האדם ולחומרא לא נקטי בה"ג והטור ומרן תלתא מילין דאפשר דזמנין דלא סגי בתלת ומלבד דהסברא נותנת שהכל לפי היין ולפי דעת האדה וטיבעו הכי דייקי דברי ר"ג דאמר יטייל אחרינו עד שיפיג ייננו ולא תלי בשיעור מילין ובהכי ל"ק קושית הרב לחם חמודות להטור וסיעתו דהול"ל תלת מילין. והיינו דבעי ר"ג שתינו רביעית יין האיטלקי דאם הוא רביעית מאיטלקי לא סגי מיל כרביעית דשאר יינות.

ומה שהכריח עוד הפר"ח מדקאמר למדנו שכור אל יורה ומדקאמר סתמא היינו אף רביעית שאר יינות ואם איתא דיש לחלק ליכא לדיוקי מהך עובדא אלא רביעית יין האיטלקי. הא נמי לא מכרעא דהא הכא אתמר למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר ולמדנו שכור אל יורה ומאחר דתחילת דיבר אמר למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר ודאי דמאי דקאמר תוך כ"ד למדנו שכור אל יורה היינו בשתה רביעית איטלקי דעלה קאי והא תו למה ליה לפרש יותר והרי הוא כמבו"אר והכונה דמהך עובדא לא שמעינן

אלא שתה רביעית איטלקי אל יורה. אבל לדינא אמר שמואל שתה רביעית אל יורה והיינו בכל מין יין ואין ראיה מהך עובדא דזה היה מעשה ואה"נ דרביעי' יין משאר יינות אל יורה אך בחלקות דשאר יינות דרך מיל סגי אבל איטלקי הדבר תלוי עד שיפיג יינו. זו היא שיטת הסמ"ג ובה"ג והטור ומרן והכי נקיטינן:

סימן ק

א

של מועדות ושל ר"ה וכו' משמע אבל של ר"ח לא וק"ק דמרן בב"י כתב דאינו מוכרח מ"ש הטור דדעת הרא"ש דר"ח אין צריך ומצינן למימר דגם ר"ח צריך וכיון דהרמב"ם כתב בהדיא דר"ח צריך ובדעת הרא"ש הוא מסתפק הו"ל לפסוק כהרמב"ם. וכן כתב הרב בית חדש דהכי נקיטינן כדברי הרמב"ם המפורשים ובודאי דכן דעת כל הפוסקים. וכ"כ הרב פר"ח.

ואפשר דזוהי הכרעת מרן משום דהאידנא כלן מתפללין מתוך הסדור ורבינו מנוח נסתפק דאפשר דכיון דכתובה לפניו אין צריך ומרן חלק עליו בב"י דאף כשכתובה לפניו צריך להסדיר וזהו שסתם הכא בש"ע דצריך להסדיר תפלת מועדות ור"ה כלומר אף לנו שאינו מתפללין מתוך הסדור. ומשום הכי הכריע דהסידור מיהא תיסגי לתפלת ר"ח ובהכי נקיטינן כדעת הטור. והיינו לפי מה שנהגו בזמנו דאפשר דהכי נהיגי דכלן מתפללין מתוך הסדור. ולא חש לפרש. והרב שיירי כתב דבזמנו רובא דעלמא מתפללין של ר"ח וכיוצא ע"פ ע"ש:

ב

הגהה. כשמתפללין מתוך הסדור מותר וכו' כן נוהגין ברוב תפוצות הגולה ובארץ הצבי שאינם מסדרי שום תפלה וסמכו על חילוק רבינו מנוח ואפי' שה"ר מנוח כתב וצ"ע וגם מרן חלק עליו. חילוק רבינו מנוח קבעוהו להלכה גדולי ישראל שנות דור ודור מדורותנו דלא חזינן לרבנן קשישאי וקדישי דמסדרי משום דהוא חילוק אמיתי ומורגש לחוש עין רואה ואזן שומעת דרגילי טובא בתפלות אשר בספר נכתבים:

ג

תפלות ר"ח חנוכה ופורים נהגו עתה שלא לסדרם ולאומרם ע"פ. ובר"ח אפשר שסמכו על דעת הטור שהבין דהרא"ש חלק על הרמב"ם דר"ח אין צריך ולדידיה גם הרי"ף הכי סבר. וכיון דלדעת הטור הרי"ף והרא"ש חולקי' על הרמב"ם וגם עינינו רואות כי הוא מסודר בפה כל המון ישראל לכך סמכו העולם להתפלל בר"ח ע"פ. ואפשר שגם מרן

שהשמיט ר"ח בש"ע אין הטעם כמש"ל רק שאף שכתב בב"י דאין דברי הטור מוכרחים ראה דנתפשט המנהג בר"ח דמתפללין ע"פ כדעת הטור ומשו"ה השמיט ר"ח בש"ע וזה הפך מש"ל.

ברם המנהג בחנוכה ופורים להתפלל ע"פ אין להם על מה לסמוך. וטוב ליזהר להתפלל לפחות בחנוכה ופורים ומועדים תפלה הראשונה מתוך הספר וכמ"ש הרב פר"ח ע"ש וכן עיקר.

ואחרי כותבי ראיתי למהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סי' קצ"ג שכתב ששמע ממר אביו הרשב"ץ שקבל מפום רבנן דלא נהגו להסדיר תפלת מועדים לפי שאין להסדיר אלא כשהיא תפלה מחודשת כולה כתפלת ר"ה וי"הכ ע"ש באורך:

ד

יש נוהגים להסדיר תפלת ר"ה וי"הכ ואין מסדרין תפל' המוספין והטעם דהש"ץ מוציא הבקי והוא מסדרה בלחש דציבור. הרשב"ש שם בסימן הנז'.

סימן קא

א

דין א'. הגהה. והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה וכו' כ"כ הטור והביאו הרב פר"ח וכתב עלה והכי אמרינן בירושלמי פ' היה קורא ר' ירמיה בשם ר' אליעזר אומר התפלל ולא כיוון לבו אם יודע שהוא חוזר ומכוין לבו יתפלל ואם לאו אלא יתפלל עכ"ל ולכאורה מסתייעא טפי הא מילתא דהא דאם לא כיוון יחזור שמעינן לה מדרי ירמיה דאמר שילהי פ' תפלת השחר ודילמא מעיקרא לא כיוון דעתיה ובסוף כיוון דעתיה כמ"ש הרא"ש ור' ירמיה גופיה אמרה בירוש' הלז. וכד דייקת פורתא הא דמייתי הרב פר"ח הוא כמשנה שאינה צריכה דאמאי מהדר אירוש' והרי בירושלמי משם ר' אלעזר נאמרה. וכבר בתלמודין איתיה לדר' אלעזר ומייתי לה הטור אף לפעם ראשונה דקאמר ר' אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו וכו' ומה נשמע טפי מהירושלמי הנז' אדרבא ממימרת ר' אלעזר דתלמודין שמעינן אף לפעם ראשונה. אלא דהא דהטור קפסיק ותני דהאידנא אין חוזרין שאף בחזרה וכו' אינו מתברר ממימרות ר' אלעזר דמילתא פסיקתא הוא דלא מהדר. אלא דטעם הטור טעם בעיקר יפשוט דקרוב הדבר דבחזר' לא יכוין ואין צריך ראיה דודאי אם קרוב הדבר לחזור בלי כוונה לא יחזור דמה יועיל כי י"פנע זמנא אוחרי ודוק היטב.

ב

דעת מרן שהשמיט דברי הטור הנז' נראה דגם עתה ראוי להיות חוזר ויתעצם לכוין דעתו אבל לא נהגו כדבריו וכן מהרי"קש בהגהותיו כתב דברי הטור כמור"ם:

ג

דין ב'. ומשמיע לאזניו וכו' כן כתב הטור דבגמרא דידן אין ממעט אלא השמעת קולו דמשמע שמשמיע קולו לאחרים. וכן משמע קצת מהא דאמרינן בסוטה דף ל"ב אמר ר' יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש את עוברי עבירה ופירש"י מפני מה תקנו שיהא אדם אומר תפלתו בלחש כדאשכחן בחנה וקולה לא ישמע ועמ"ש שם מהרש"א ומשמע דאין הקפידא אלא שלא ישמע אחר תפלתו וכדברי הטור דהא יהיב טעמא משום עוברי עבירה שלא ישמע אחר וידוי שלהם וכן משמע מהא דאמרינן ביומא דף ע"ג גבי אורים ותומים אין שואלין בקול ולא מהרהר בלבו אלא כענין חנה בתפילתה ומשמע דלא ממעט אלא שישמעו לאחרים ומהרהר בלבו הא משמיע לאזניו שרי לכתחילה:

איברא דק"ק דהא הא דסוטה אתמרא משם רשב"י ובזוהר פ' ויקהל דף ר"ב והביאו מרן בב"י לקמן סי' קמ"א משמע איפכא שלא ישמיע לאזניו וכמו שפסק מרן סי' קמ"א דין ב' לענין העולה לקרות בס"ת שלא ישמיע לאזניו ובזהר שם מדמה לתפלה קריאת התורה וכמ"ש מרן בבדק הבית סי' זה שדברי הזהר הנזכר מסכימים לדברי התוספתא שהביא הטור בדין זה ששנינו יכול ישמיע לאזניו כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע. ולפי מ"ש דמימרת רשב"י דסוטה הנז' מוכחא דלא קפדינן אלא שלא ישמע אחר א"כ קשיא דרשב"י אדברי הזהר הנזכ'.

הן אמת שהרב מגן אברהם סי' קמ"א כתב שדברי הזהר יכולים להתפרש דלא קפיד אלא על שמיעת אחר ע"ש ולכאורה יש לסייע פירושו מהא דרשב"י דסוטה אנל המדקדק בדברי הזהר דפ' ויקהל המבין יבין שהעיקר בכונת הזהר היינו כמה דתרגמא הרב מרן וגם הרב פר"ח בדין זה הכי מפרשה:

אמנם אפשר דהא דרשב"י דתלמודין היינו טעם פשוט אבל לפי סודן של דברים תורה יוצאה שלא ישמיע אפי' לאזניו והיינו מאי דקאמרו בזהר על דרך האמת.

ואכתי ק"ק על מרן שפסק הכא בש"ע בתפלה דישמיע לאזניו ולקמן סי' קמ"א פסק כדברי הזהר שלא ישמיע לאזניו והזהר משום תפלה לס"ת. והא מתרצתא דדעת מרן דבקריאת התורה דלא מוכח בש"ס הפך הזהר כמ"ש בבית יוסף שם נקטינן כזהר אבל בתפלה שמהירושלמי והבבלי מוכח איפכא פסק כדברי התלמוד וכמ"ש בבית יוסף

בדין זה דדחינן התוספתא מכח הירושלמי ומשמעות הבבלי. אבל בבדק הבית בדין זה כתב דמהזהר משמע כתוספתא וראוי לחוש לו וא"כ איך פסק בש"ע להפך בדין זה דכבר נודע דהש"ע חיברו אחר שחיבר בדק הבית כמ"ש הר' כנ"הג בכלליו וכמו שכתבנו בעניותנו במקו' אחר. ומיהו בקונ' שם הגדולי' פקפקתי בזה קצת. וראיתי להר' ב"ח שכתב דמהתוספתא אין ראיה דמ"ש בתוספת היינו לדיעבד כמ"ש בירושלמי וכו' עש"ב ואינו מחוור דהלכתא גברוואתא למדנו מקראי דחנה ואיך אפשר דחנה לא היתה עושה כמו שהוא הדין לעשות לכתחילה וכתיב בה וקולה לא ישמע דלתוספתא פירושה דקרא שלא השפיעה לאזניה ואדרבא מדקרא קאמר דחנה עשתה כן דלא השמיעה לאוניה ודאי הכי אית לן למעבד לכתחילה לפום התוספתא:

ולענין הלכה העלה הרב פר"ח כדמשמע מתוספתא והזהר דלכתחילה לא ישמיע לאוניו. וכן ראוי לנהוג וכמ"ש מרן בבדק הבית שראוי לחוש לדברי הזהר. וגם אני שמעתי שכן כתבו גורי האר"י זצ"ל והכרעת האר"י ז"ל מכרעת:

ד

הגהה. כדי שילמדו ממנו בני ביתו וכו' כ"כ הטור לפי פירושו בירושלמי. ומרן השמיטו שרבינו יונה והרא"ש פ' מי שמתו פירשו פי' אחר בירוש' וכמ"ש מרן בב"י. וק"ק על הטור אמאי נטה מפירוש אביו בירוש' וקסתום שלא כדעת אביו הוא הרא"ש:

סימן קד

א

דין א'. לא יפסיק בתפלה וכו' אסור לגעור בפיו בתנוק השוחק אף דמטרידו בתפלתו. הרב מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ס'. וכ"כ הרב מהר"ם ן' חביב בתשובותיו כ"י סימן ח':

ב

מותר לרמוז בידו כדי שישתוק התינוק. הרב מהר"ם ן' חביב בתשובה כ"י הנז'. וכן משמע מדברי הרב מהר"י מולכו בתשובה כ"י הנז':

ג

אם כבר עשה אופן שישתוק התינוק ועודנו שוחק ומטרידו ירחוק עצמו ממנו ולא ידבר. הרב מהר"י מולכו בתשובת כ"י הנז':

ד

דין ו'. אם שח בתפלה דינו לענין חזרה וכו'. תמה הרב שיירי כנה"ג דלקמן סי' קי"ד דין ז' פסק מרן דבכל מקום שטעה במזיד ובמתכוין חוזר לראש ותירץ הרב ז"ל דהכא מיירי שסח ע"י אונס כגון שראה מלך או אנס וכיוצא ופסק בדיבור ועל זה חלק מרן על ה"ר גרשון שפסק דחוזר לראש כמ"ש בב"י ופסק דאינו צריך לחזור לראש אבל בסי' קי"ד מיירי במפסיק במזיד ובלא אונס עכ"ד והשיג עליו פר"ח שהרי כתב מרן בב"י ואע"פ שיש לחלק דהנך הפסקות היו ברשות והך הוייא שלא ברשות מ"מ נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש הרי שכתב דאף דשח שלא ברשות שאינו חוזר לראש ועוד אי הכא מיירי בשח ברשות הא כתב דינו בדין ה' ומה חידש כאן עכ"ד הפר"ח:

ואפשר דכוונת הרב שיירי הוא לחלק בין היכא דסח שהיה מוכרח לשוח מפני האונס להיכא דסח ע"י שבא לו אונס ונמשך מזה שהפסיק בדיבור וישי"ח אדם אבל לא היה מוכרח לשוח ומיהו לא דמי להיא דראבי"ה דלק' סימן קי"ד דהתם מתחילה ועד סוף הזיד במתכוין אין אונס כלל ומ"ה חוזר לראש. ומ"ש מרן בב"י בדין זה דהך הויא שלא ברשות כלומר שהאונס לא חייבו לדבר ושלא ברשות דיבר האמנם יש זכות תולה דלפי שבא לו אונס הפסיק בדיבור זה אפשר להלי"ץ בעד הרב כנ"הג. ומ"מ קשה על מרן דמאן שם ליה לפרש בדברי ה"ר גרשום והראב"ד הכי ולדחות דבריהם והלא סמא בידן לפרש דבריהם בשח במזיד ומתכוין:

וגם ראיתי את הלחץ אשר נדחק הרב ט"ז והאריך לישב דברי הר' גרשום ודברי מרן שסבר מרן דמיירי דשח ותכף חזר ובאמת לא מיירי אלא בשגמר תפלתו עד עק"רה להכרעא ובאמת אין לשון הר' גרשום מוכרח לזה וכ"ש דברי הראב"ד שהביאם בא"ח דף י"ח ע"ד שהם יותר סתומים. וגם אשר הפליא להקשות בתחילה כפי שיטת הרב ב"ח לטור דידיה אדידיה ולהראב"ד דידיה אדידיה ל"ק ומתוך דברי הרב ב"ח הרי הוא כמבואר. ואיברא שדברי מרן צריכין ישוב וכבר נצבו כמו נד הרב בית חדש והרב פר"ח והרב תפארת שמואל בהגהותיו לא"ח ואשתפוך חמימי וגמרו אומר דפסקיו סתרא"י נינהו.

אבל אפשר לומר דדעת מרן לחלק בין שח שלא ברשות למשנה ממטבע שטבעו חכמים דשח שלא ברשות ס"ל למרן דאשתקי"ל מילי ליה בשקל שהה שלא באונס וכבר כתב מרן בב"י לעיל סימן ס"ה משם ראבי"ה גופיה דהפסיק היינו בין בשתיקה בין בדיבור ואי יצריה אלבישיה אפסיד אנפשיה ושפוותיה מרחשי לא פגם בתפלה ולא שינה מטבע חכמים ולכך חוזר בכל דיני ההפסקות שכתבו הפוסקים וכבר כתב הרשב"א בתשו'

סימן תרמ"ד בשח במגילה דאינו חוזר לראש וכ"כ הרא"ש בפסקיו ריש פ' כיסוי הדם ואמטו להכי חלק על הראב"ד וה"ר גרשום בדין זה שפסקו דשח חוזר לראש. אבל ההיא דראבי"ה דסימן קי"ד מילתא אחריתי אית ביה דבשאט בנפש לא אבה לשמוע לדברי חכמים ובמזיד ובתכוין לא רצה להתפלל מדין או טורפין תפלתו וחוזר לראש כיון דמה שהתפלל היה לפי דעתו ולא לפי הדין ושינה ואין זה ענין לשח דאע"ג דשלא ברשות עשה מ"מ לא פגם ולא שינה התפלה כנ"ל לישב דעת מרן. והרב ל"ח פ"ג דברכות אות ע"ו הביא דברי מרן בדין זה והסכים עמו ופ' תפלת השחר הביא דברי ראבי"ה דסימן קי"ד ע"ש. ועמ"ש הרב פר"ח לעיל סימן ס"ה סוף דין א' ודוק:

שיורי ברכה

[סימן ק"ז. א

ובשבת וי"ט אינו מתפלל תפלת נדבה וכו' כ"כ הרמב"ם יש מן הגאונים מי שהורה שאסור וכו' וכתב מרן ב"י דמשמע דלשאר גאונים מתפלל גם בשבת נדבה וכו' ע"ש ודבר ה' בפיו אמת כי כן הוא בתשובות הגאונים כ"י דמתפללין תפלת נדבה בשבת דלא שייך חילול שבת בתפילה.]

סימן קח

א

דין ב'. מתפלל שחרית שתים וכו', מי שנאנס ולא התפלל ערבית ויהי בבקר התפלל שחרית בלחש וכיוון בה לתפלת שחרית. והדר יהיב דעתיה וכיוין עם הש"ץ בחזרה לצאת י"ח וכיוין על תפלת ערבית שהוא חייב לפום ריהטא נראה דיצא י"ח וא"צ להתפלל אחרת בפרוע פרעות לתפלת ערבית כי פרוע הוא כי פרע"ו בכוונתו עם הש"צ בחזרה שהרי פסק מרן לקמן סימן קכ"ד דין יו"ד דמי ששכח יעלה ויבא או כל מידי דבעי מהדר יכוין דעתו וישמע מהש"ץ כל י"ח ברכות כאדם שמתפלל לעצמו וכו' ע"ש וה"ה נמי בזה שהיה חייב להתפלל שנית לתשלומין וכיוין לצאת בתפלת ש"ץ יצא:

ובשגם לחלק יצאת שהש"ץ מכוין לתפלת שחרית ואיהו מכוין לערבית לית לן בה כיון שהברכות כי הדדי נינהו ויש להביא ראיה ממ"ש הרדב"ז בתשובה סימן שס"א דש"ץ שהיה אנוס ולא התפלל במ"ש דבבקר לא יתפלל כי אם שתי תפלות הראשונה בלחש לחובת היום והשניה בקול רם יכוין לתשלומין ולהוציא את מי שאינו נקי וכו' ע"ש הרי שכתב הרב ז"ל דש"ץ שלא התפלל ערבית יכוין בתפלתו בקול רם לתשלומין ולא

אצטריכא ליה אלא משום שהיה מ"ש ולא הבדיל ע"ש. וכן הכנ"הג והפר"ח בסימן זה הביאו תשובת הרדב"ז הנז' דש"ץ מכוין בתפלתו בקול רם לתשלומין וכתב הרב פר"ח דהדין הוא ברור. וה"ה נימא בזה שכיוין בתפלת הש"ץ לתשלומין דידיה:

אמנם אכתי יש להסתפק שהרי מרן כתב לקמן סימן קכ"ד בדין הנז' דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר אף שהוא בקי ש"ץ מוציאו משמע דוקא משום שכבר התפלל אלא שטעה להכי הש"ץ מוציאו אף שהוא בקי וא"כ בנ"ד שזה לא התפלל תפלת ערבית והוא בקי אפשר דגם כי כיוין דעתיה בתפלת הש"ץ לתשלומין דערבית לא יצא ויש פנים לומר דכיון שכבר התפלל שחרית עתה ומאי דסמיך אש"ץ היינו בתפלה דאניס ומחמת אונסו לא התפלל ערבית הו"ל כשכח ולא הזכיר ויוצא בתפלת ש"ץ ומה גם למ"ש הרשב"א בחידושיו פ' תפלת השחר דאם טעה ולא הזכיר מטר אף דנזכר בברכה אחרת שלא סיים תפלתו סומך על תפלת ש"ץ בקול רם אף שלא התפלל כי אם חצי תפל'. ותו דהכא בדיעבד שכבר כיון עם הש"ץ לתפלת תשלומי ערבית והיה אפשר דינא אף שהוא בקי:

ונראה להביא ראיה ממ"ש הטור סימן רס"ח וז"ל רב משה גאון כתב יחיד שטעה ולא הזכיר אתה קדשת בליל שבת אם שמע מש"ץ ברכה מעין שבע מראש ועד סוף יוצא י"ח ותימה הוא וכו' היאך יוצא בברכה מעין שבע ולא דמי למ"ש בה"ג יחיד שלא הזכיר של ר"ח וכו' אבל הכא היאך יוצא בברכת מעין שבע במקום שבע וקשיא טפי לרב נטרונאי שאמר יוצא בו אם לא התפלל כלל דק"ל כר"ג דאמר אין ש"ץ פוטר היחיד אלא בר"ה ויה"כ אבל לא בשאר ימות השנה עכ"ל וק"ק במ"ש הטור דק"ל כר"ג שאמר וכו' דמשמע שזוהי סברת ר"ג ואין הדבר כן דסברת ר"ג היא בין בר"ה בין בשאר ימות השנה ורבנן פליגי עליה בכל אלא דאנן קי"ל דהלכה כר"ג בר"ה וי"הכ וכרבנן בשאר ימות השנה כמבואר בשילהי ר"ה ע"ש ובפסקי הרא"ש והוי"ל לטור לומר דקי"ל כרבנן דאין ש"ץ פוטר היחיד בשאר ימות השנה. איברא דבענין זה איכא למיקם טובא בדברי הטור בסי' קכ"ד וסי' תקצ"א ובדברי מרן ב"י בסימנים הנז' לא ע"ט האסף.

ורואה אני למרן בב"י שם סי' רס"ח שנה ופי"רש לנו טעמן של גאונים דכיון דתפלת ערבית רשות לא חמירא כשאר תפלות לרב משה כדאית ליה ולרב נטרונאי כדאית ליה וכן

פסק בש"ע שם סי' רס"ח וז"ל אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת או שלא התפלל כלל ושמע מש"ץ ברכה מעין שבע מראש ועד סוף יצא עכ"ל הראית לדעת דמרן פסק כדברי הגאונים ובודאי דטעמו כמה דתרגמה ואסברה לן בב"י דתפלה ערבית רשות

הלכך אקילו בה ומזה ראיה לנ"ד שכיוין לצאת בחזרת ש"ץ לתשלומין דערבית דיצא דהגם דבעלמא אין ש"ץ מוציא הבקי בשאר ימות השנה אף בדיעבד כמו שנראה מדברי הטור הכא שהיה לתשלומין דערבית שהיא רשות מקילינן בה דהרי אפי' בברכה מעין ז' אך יצא יצא:

איברא דחזה הוית בס' שיבלי הלקט בסי' טו"ב שכתב וז"ל וכתבו רב משה ורב נטרונאי גאונים יחיד שטעה ולא התפלל של שבת אי שמע מש"ץ ברכה אחת מעין ז' מרישא ועד סופה ואומר מילתא מילתא בהדיה ומכוין דעתיה נפיק ידי חובתיה עכ"ל ולפי דבריו לא אשכחן דכתבו הגאונים דיצא אלא בדאמר מילתא מילתא בהדיה ומאחר שכן יאמר האומר דבנ"ד דשמע לבד תפלת הש"ץ בקול דם לא נפיק. ברם לא חשחין אנחנא על דנא פתגם דקי"ל בעלמא שומע כעונה והיינו דאמר מילתיה בהדיה היינו דשתיק משתק אידי ואידי חד שיעורא. והא איכא סהדא רבא הטור שהביא דברי הגאונים דיצא בשמיעה לבד וכן פסק מרן דאי שמע לחוד יצא:

ואתה תחזה שינוי אחר בין הרב שבלי הלקט ובין הטור דהטור כתב משמיה דרב משה גאון בטע' ומשמיה דרב נטרונאי גאון בלא התפלל והרב שבלי הלקט על שניהם הוא אומר דכתבו רב משה ורב נטרונאי יחיד שטעה ולא התפלל של שבת דמשמע קצת דתפלת חול מיהא התפלל:

ועין לו ראתה להרב ארחות חיים הנדפס חדש ממש הלכות תפלה אות ק"א דף י"ט ע"ב שכתב וז"ל טעה והתפלל של חול בשבת יצא אבל צריך לכוין לבו בתפלת הש"ץ ובערב שבת יכוין בברכה מעין שבע וכ"כ רב נטרונאי והר"ם ובתשובת הגאונים כתוב שצריך לחזור ולהתפלל בכל התפילות של שבת וי"ט וכן דעת בעל התרומה וכ"כ הרשב"א עכ"ל הרי שגם הרב ז"ל כתב בדברי הגאונים רב נטרונאי והר"ם שיכוין בברכת מעין ז' ולא הצריך דלימא מילתא וכדברי הטור ומרן:

ומ"ש משם הגאונים דצריך לחזור ולהתפלל נראה דלא מיעט אלא דוקא ברכה מעין ז' וליל שבת אצטריכא ליה אבל מודו הגאונים דמצי לכוין בתפלת שבע דש"ץ כסברת בה"ג בר"ח. ובהכי ניחא שכתב דכ"כ הרשב"א והקשב"א בחידושי ברכות פ' תפלת השחר ס"ל כסברת בה"ג. והרב אבודרהם בביאור ברכה מעין ז' הביא דברי הגאונים רב נטרונאי ורב משה כמ"ש הטור והביא דברי הטור וכתב וז"ל ועוד נ"ל דאינו יוצא בברכת מעין ז' וכו' וחוזר ומתפלל שבעה ברכות וכן מצאתי בתשו' הגאונים שאם שכח אתה קדשת שמחזירין אותו עכ"ל הא למדת שדברי תשובת הגאונים הם באתה קדשת כדאמרן. ומ"מ הדבר פשוט בנ"ד דיצא לפי מה שפסק מרן בסי' רס"ח ומדובר:

ב

דין ד'. אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה וכו' זה דעת הרמב"ם וסיעתו וכן ראיתי בתשונות הגאונים כ"י סי' רע"א דאי לאו הכי ליתיה בתשלומין ועמ"ש הרב פרי חדש. ודברי הגאונים דברי קבלה הם:

ג

כתב מהר"י זיין בס' תשובותיו שערי ישועה כ"י שער ב' סי' ב' וז"ל נסתפקתי במי ששכח ולא התפלל שחרית עד עבור שש שעות אם יתפלל מוסף שתים בשעה שביעית או לאו ונראה להביא ראיה ממ"ש מרן בב"י סי' רפ"ו ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה כתב רשב"ם דאין לה תשלומין וכו' כ"כ התוס' והרא"ש וכו' דדוקא בתפלת י"ח שהיא של רחמים יש לה תשלומין וכו' אבל מוסף כיון שמזכיר בתפלה קרבן מוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת מוסף וכו' וזכינו לדין דבנ"ד נמי אינה מועל' תפלת המוספין להשלמה כיון שמזכיר בה קרבן מוסף אינו ראוי שתעלה לתפלת שחרית אלא יתפלל מוסף תחילה וכשיגיע תפלת מנחה יתפלל מנחה שתים עכ"ל.

וזו של כת הקודמין היא והדבר מפורש בדברי הרב נחלת צבי בסימן זה ס"ק ו' וז"ל ונלע"ד אף שאין תשלומין למוספין מי שאנוס ולא התפלל שחרית בשבת יש לה תשלומין למנחה אף שאין השלמ' מועיל אלא בתפלת הסמוכה לה וכאן בתפלת מוסף אין לה השלמה להתפלל מוסף שתים הואיל דמוסף עצמו אין לה השלמה א"כ ודאי שהיא אינה משלימה אפי"ה נראה שיש השלמה לתפלת שחרית במנחה וכו' ע"ש שהאריך בטוב טעם ודעת. וק"ק על הרב מהר"י זיין שלא העיר בהא דאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה וכו' והגם שהחילוק ברור ככל אשר דיבר הרב נחלת צבי והאריך ע"ש מ"מ הוי"ל לחקור בזה ולתת טעם דשאני מוסף. ועיין בסמוך אות ה' ובקונט' אחרון:

ד

מי ששכח להתפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריה מוסף ואח"כ תפלת שחרית ואם התפלל תפלת מוסף קודם מנחה יצא הרב מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י א"ח שער ב' סי' א':

ה

נהירנא כי זה שנים רבות קודם שבאו לידי תשו' מהר"י זיין כ"י הנז' מעשה בא לידי בראובן שלא ידע שהוא ר"ח והתפלל חול ובחצות היום ממש ידע שהוא ר"ח דאז אינו יכול להתפלל שחרית למאן דאמר ואינו יכול להתפלל מנחה למ"ד כאשר יראה הרואה בדבר הפוסקים ושאלו את פי ואמרתי שיתפלל מוסף תכף ומיד כי אם התפלל

מוסף קודם שחרית יצא ושעת הדחק כזו כדיעבד דמי וגם במוסף לא מצי להתפלל תשלומין דשחרית כמ"ש הרב נחלת צבי וכבר כתבו הרמ"ע והרב כנ"הג סימן תכ"ב דיחיד שהתפלל מוסף ושוב ידע דלא הזכי' ר"ח בשחרית דאינו חוזר ולא יהא דיעבד דיחיד חמיר מש"ץ לכתחילה וה"נ חל עליה חיוב מוסף וכיון דאינו זמן תפלת שחרית כי אתי חיוביה במנחה לא מחייב כיון דכבר התפלל מוסף. והגם שהרב פר"ח פליג על הרמ"ע והרב כנ"הג נקיטינן כותייהו וכן הרב מגן אברהם סי' קכ"ו מסכים הולך עמהם וספק ברכות להקל ואחר זמן רב באו לידי תשובות הרב הנז' וכבר כתבתי דעתו בסמוך אות ג' דיתפלל מוסף ומנחה שתים ולפק"ד נראה כדכתיבנא בעניותין שיתפלל מוסף תכף ודיו ובהעלות המנחה יתפלל מנחה אחת ועלתה לו ודוק היטב. ועיין מ"ש הרב פר"ח בלקוטים סי' רל"ג ומשם באר"ה וק"ק על הרב מהר"י זיין בתשובה הנז' שלא העיר בשום דבר מזה:

ו

דין ח'. מפני שסבור שעדיין יש לו זמן להתפלל וכו' מהכא מוכח דסבור דיש לו שהות ועברה השעה מקרי אונס וק' על מור"ם בי"ד סי' רל"ב דין י"ב שהביא פלוגתא בזה. הגאון מהר"ר שעפטל בס' ווי העמודים דף י"ז. וכבר העירו האחרונים בזה עיין בדברי הרב מגן אברהם. ושם כתב הרב מגן אברהם דשכחה הוי אונס וכו' ועיין בתשובת שער אפרים סי' כ"ח ובתשובת שבות יעקב סי' קמ"ח ח"ב ומורי הרב בספר נחפה בכסף ח"מ סי' כ"ג האריך בזה וכתב דהוי מחלוקת האחרונים ע"ש באורך וכלם לא העלו על דל שפתם תשובת מהר"ם מינץ סי' כ"ח שפסק דשכחה הוי שוגג והביא ראיה מקמא דף כ"ו וכבר הרבנים הנז' עמדו בסוגיית קמא הנז'. ותו ק"ק על הרב שבות יעקב דחלק על הרב מהר"ר ליב והביא סוגית קמא הנז' ולא זכר שהוא הביאה ודחאה. ואין כאן מקום לעמוד בזה:

ז

דין ט'. מתפלל ערבית שתים של שבת וכו'. (טעם) [טעה] והתפלל ראשונה של שבת לחובת שעתה ושניה של חול לתשלומין יצא כיון דקי"ל דבדין היה להתפלל של חול בשבת ויזכיר שבת א"כ לפום דינא הי"ל להתפלל לזה שתי תפלות של חול ובראשונה יזכיר שבת ולא בשניה כדין מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ומאחר שכן הגם דהשתא תקון רבנן ז' ברכות בשבת המתפלל ראשונה של שבת ושניה של חול יצא הרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה אב"ד דק"ק נא אמון בדורות שלפנינו בתשובותיו כ"י סי' י"ד וכן כתג הרב פר"ח:

ח

דין יו"ד. מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה וכו'. מי שהיה צריך לתשלומין בליל מ"ש והתפלל שתים ולא הבדיל בשתיהן וטעם קודם שהבדיל דקי"ל דצריך לחזור ולהתפלל. יש להסתפק אם יחזור גם תפלת התשלומין דכיון שנפסלה תפלת ערבית א"כ נמצא דתפלת התשלומין קדמה לתפלת שעתיה ונראה דכיון דבשעה שהתפלל התשלומין היה כדין שהרי יש כוס לפניו עלתה לו תפלת התשלומין אלא דבמה שטעם אח"ך נתחייב בתפלה. הרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשוגותיו כ"י סי' ט"ו ונראה דגם לסברת מהר"ש גארמיזאן שהביא הרב פר"ח ריש סי' זה דאם טעה בראשונה שלא שאל מטר אף ידי תשלומין לא יצא וכו' ע"ש הכא מודה:

ט

מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני יום שאלת המטר ומתפלל ערבית שתים ישאל מטר בשתיהן ובדיעבד אם לא שאל מטר בתשלומין יצא. הרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו נ"י סימן ע"א. ונן כתב הרב מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י א"ח שער ב' סי' ג':

י

דין י"ב. הטועה ומזכיר מאורע וכו'. כתב הרב ט"ז דצ"ע דין זה ועכ"פ נראה דאם הפסיק שלא מענינו דלא עדיף מאם שח בתפלה דסי' ק"ד ה"נ במה שזכר שלא מעין המאורע ועוד ראיה מסי' תקפ"ח אם הפסיק בקול שא"צ הוי הפסק וכן פסק שם בש"ע עכ"ד ומ"ש ועכ"פ נראה דלא עדיף מאם שח וכו' כונתו דרוצה לחלוק בדין זה כי מלבד שדחה הראיה לענין דינא קאמר דהוי"ל כשח וכו' דפסק מרן לעיל סי' ק"ד דהוי הפסקה דחוזר לראש אם שח בג' ראשונות ובאחרונות לרצה וה"נ הויא הפסקה וזהו דמייתי מסי' תקפ"ח נמי דהוי הפסקה וזה פשוט בכונת דברי הרב דלא כמי שטעה בכונתו. אבל במ"ש דמרן פסק סי' תקפ"ח דהוי קול אחר הפסקה הרואה יראה שם דמרן כתבה לזו בלשון יש אומרים דמשמע דהסתם פליג וזה כלל בידינו דדעת מרן כסתם כידוע אמנם הרב סמיך אמ"ש בסי' תק"ן ועמ"ש בריש סי' ריי"ג בס"ד. וכתבו האחרונים דדין זה דוקא בתשלומין ולא בעיקר תפלה ע"ש וכמ"ש בעניותין לקמן סי' קפ"ח אות יו"ד וסי' ת"ץ וס' תרס"ח אות ב' בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן ק"ח. א

דין ב'. מתפלל שחרית שתים וכו'. עמ"ש לפנים דף כ"ז ע"א דה"מ ואתה וכו' דבשבלי הלקט שינה ממ"ש הטור סי' רס"ח וכו'. ובסדר רב עמרם גאון כ"י מצאתי שכתב בשם רב משה ורב נטרונאי כדברי הטור ממש.

ומה שכתבתי עוד לקמן דמ"ש בספר ארחות חיים מתשובת הגאונים לא מיעט אלא דוקא ברכה מעין שבע וכו' כלומר דמ"ש א"ח שצריך לחזור ולהתפלל בכל התפלות של שבת וי"ט הכי פירושו בכל תפלות ערבית לילי שבת ויום טוב והיינו דאצטריך למדכר יום טוב כונתו לומר דכי היכי דבי"ט צריך לחזור ודאי דהא ליכא ברכי מעין שבע הכי נמי בשבת אף דאיכא ברכה מעין שבע בעי מהדר. והגם שהוא דוחק שפרא מילתא באנבאי לפרש הכי דלא תיקשי ממ"ש הרשב"א עצמו וממה שכתב הר"ד אבודרהם בשם תשובת הגאונים עצמה דמיירי בערבית וקפדי לומר אם שכח אתה קדשת דמוכח דדוק' אתה קדשת חוזר לאפוקי הנך גאונים דמצי לכוין עם ש"ץ אבל שאר תפלות כיון דש"ץ נמי אומר שבע מצי לכוין וכמאי דכתיבנא בעניותין לפנים ודוק.

ב

דף מ"א ע"א אות ה'. כתבתי דנקיטינן כהרמ"ע והרב כנ"הג ועתה אמת אגיד שאחר זמן רב שכתבתי זה וכבר הי' מונח על מזבח הדפוס ראיתי במכתב משם גדול המורים הרשב"א בתשובה כ"י דמי שלא זכר יעלה ויבא בשחרית ר"ח ולא נזכ' עד שהתפלל מוסף והגיע מנחה מתפלל מנחה שתים. ואם נזכר בשעת מוסף אינו מתפלל התשלומין אלא במנחה זהו תורף דברי הרשב"א בתשובה כ"י וזה מבואר כדעת הרב פר"ח ודלא כהרמ"ע והרב כנ"הג. ומעתה הואיל ונפק מפומיה דהרשב"א הני נקיטינן ואפשר דגם הרמ"ע אלו שמיע ליה סברת הרשב"א היה מבטל דעתו ונמצאו דברי הפר"ח ומהר"י זיין שהבאתי לפנים קיימין.

ג

אות ו' ע"ש וכתוב גם כן לקמן ריש סי' שי"ח.]

סימן קט

א

דין א'. הגהה. אבל לכתחילה לא יתחיל וכו' תמה הרב פר״ח על הגהה זו וכתב דאין בה טעם עש״ב ונסחא מוטעית נזדמנה לפני הרב. כי הגהה זו מקומה לקמן בסוף דין שני. והגהה דסוף דין זה שייכא כאן וכן הוא בקצת דפוסים:

ב

קודם שיגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו וכו'. היה אומר הרשב״א דכי אמרינן שימתין עד שיגיע ש״ץ למודים וכו' היינו דוקא באדם המתפלל בבית הכנסת אבל אם יוצא להתפלל בעזרה שהוא חוץ לבית הכנסת יתפלל ולא ימתין ואמר הרשב״א שהודה לו הרמב״ן. כ״כ הרב החסיד מהר״ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י משם ס' צרור החיים שחיבר רבינו [חיים בר] דוד תלמיד הרשב״א:

סימן קטו

א

קבעו בברכת אתה חונן וכו' לפי שאמרו רז״ל כל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו לכן קודם שאנו שואלים רחמים על צרכנו נבקשה מאלהינו וחננו דעת. ואחר זה נבקש רחמים על צרכינו כי כיון שיש לנו דעת ירחמנו עושנו. הרב המקובל מהר״ר בנימין הכהן בס' אלון בכות דף ס״ד:

סימן קיו

א

כתב רש״ל שלא יאמר ראה נא בעניינו והפר״ח הסכים עמו אבל הרב מגן אברהם כתב דיאמר נ״א ישראל כמנהג ושכן הוא במגלה עמוקות עכ״ד וכן עיקר כי כן היא נסחת הקדוש האר״י ז״ל שכתב דראה נא בעניינו ר״ת רנ״ב ולצד עילאה ימלל:

ב

כתב הטור סי' קט״ו מה שתקנו לומר אבינו בהשיבנו וסלח לנו משא״כ בשאר הברכות ה״ט שהאב חייב ללמד לבנו ומזכירין רחמי האב וכו' עש״ב דלי יראה דרך דרש במ״ש הרמ״ע דהעכו״ם אין להם תשובה וכתנו טעם המפרשים דאב שמחל כבודו מחול ומלך שמחל אין כבודו מחול וא״כ התשובה והסליחה בזה תלויות דאב שמחל וכו' ולכן אנו אומרים השיבנו אבינו סלח לנו אבינו ודוק:

ג

דין א'. רפאנו וכו'. פ"ב דמגילה דף י"ז למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא והכתיב ושב ורפא לו ההיא לאו רפואה דתחלואים היא אלא רפואה דסליחה אבל רפואה דתחלואים בתר סליחה וכו' ומכאן יראה דשגו בחוזה האומרים בברכת רפאנו והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואי נפשנו דברכה זו ברפואת תחלואי הגוף הוקבעה ולא על רפואה דסליחה. הרב מהר"י אלגאזי בס' נאות יעקב בקונטריס מענה לשון דף ל"ז ע"ב. אבל כמה מגדולי ישראל מרגלא בפומייהו לומר כן ואין ראיה מהש"ס דאיברא דעיקר הברכה לרפואה דתחלואים נתקנה אבל מאחר דרפואה דסליחה אחר תשובה א"כ השתא נמי מצי להתפלל על רפואת הנפש בהדי רפואת הגוף דזמן רפואה לכל היא אחר תשובה ואחר סליחה. וכדומה לי שהרב הקדוש בס' ראשית חכמה כתב לומר כן:

סימן קי

א

דין א'. אחר ג' ראשונות הביננו וכו' יש קצת שינוים בנסח הביננו (בהוסקים) [בפוסקים] ומצאתי לרבינו ישעיה הראשון בכ"י נסח זה. הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו. ליראה אותך סולח היה לנו להיות גאולים רחקנו ממכאוב ודשננו בנאות אצרך והנפוצים מדי תקבץ והטועים בדתך תשפוט ועל הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובהצמחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך בטרם נקרא אתה תענה נדבר ואתה תשמע כי אתה הוא עונה בעת צרה ופודה ומציל מכל צוקה וצרה בא"י ש"ת:

ב

דין ד'. היוצא לדרך יתפלל וכו' נראה דה"ה אם הוא מפרש בים שיאמר תפלות הים בחתימה פעם ראשונה כדין ההולך בדרך.

ג

יעסוק בתורה בדרך אבל לא יעיין בהלכה. מגן אברהם משמא דגמרא. וקבלתי שילמוד בכל יום קצת מזמורי תהלים בכונה והכנעה. וטוב לו.

ד

ישתדל מאד שיעשו לו לויה כי המתלוה אינו נזוק וכופין ללויה כמ"ש הרמב"ם פי"ד מהי' אבל ושם מבוארים דיני לויה וכתבום האחרונים בח"מ סי' תכ"ז:

ה
לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. גמ' עירובין פ' הדר דף ס"ד.

ו
ההולך בדרך אם יוכל ללבוש מלבוש נכרי שלא יכירוהו עיין ש"ך י"ד סי' קנ"ז וכנ"הג שם הגהת ב"י אות מ"ט וליפטר מן הגאפ"אר ע"ש אות נ"ב.

ז
חתן אם יוכל לצאת לדרך בשנה ראשונה מנישואיו כתבתי משפטו בא"ה סי' ס"ד אות.

ח
דין ה'. אם דעתו ללון בעיר וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף דף כ"ו ע"א בס"ד:

ט
אם לן במקום יישוב שחייב להתפלל שם י"ח כשיצא למחר לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך דהוי כאלו עתה יוצא בתחילה ואם לן במקום ישוב או שהיו הולכין ביום ובלילה פעם ראשונה יברך ויחתום ובשאר הימים יברך ולא יחתום הרדב"ז בתשובה כ"י סי' ב' אלפים קע"ו. ולפ"ז ביורדי הים לא יברכו בחתימה אלא יומא קמא ובשאר ימים מספק יברכו בלא חתימה כנ"ל:

י
דין ו' ודין ז'. הר"מ מרונטבורק וכו' אחר שהחזיק בדרך וכו' נחלקו האחרונים אם יאמר אותה קודם שיצא מן העיר ואנן בעניותין הארכנו בזה בספרי הקטן שער יוסף דף כ"ה בס"ד ושם הראתי פנים מסבירות דשפיר מצי לברך כל שיצא מפתח ביתו ללכת לדרך אף כי עודנו עומד בעיר ועיין בס' שבות יעקב ח"ב סי' מ"ו ובס' עטרת זקנים. והרב יד אהרן לא זכר מזה כלל:

(י) [יא]
אם שכח תפלת הדרך אפי' הגיע קרוב למלון אפי' תוך פרסה אומרם ודלא כהטור. תפארת שמואל בהגהות הרא"ש:

שיורי ברכה

[סימן ק"י. א

דין א'. אחר ג' ראשונות הביננו וכו' לפנים הבאתי נסח רבי' ישעיה הראשון. ועתה ראיתי בסדר רב עמרם גאון כ"י שכתב קרוב לנוסח הנז' אך בסוף כתוב אתה תענה בא"י שומע תפלה ואין כתוב נדבר ואתה וכו' ככתוב בנסח רבינו ישעיה ושאר מחברים.

ב

דין ז'. אחר שהחזיק בדרך וכו' כתוב בסדר רב עמרם גאון כ"י משעה שהחזיק בדרך מכי נפיק ומסגי ועמ"ש לפנים ובס' אליה רבה.]

סימן קיב

א

דין א'. אבל צרכי צבור וכו' כן כתב הטור משם בעל הלכות גדולות. ונהירנא דחזיתיה למהר"ש גארמיזאן מרבנן קשישאי בעיר עז לנו עה"ק ירושלים ת"ו בכ"י דמקשה ורמי שהטור גופיה כתב בסי' תקפ"ב משם בה"ג דלא יאמר זכרנו וכתוב וכתב שם דרב האיי גאון כתב שיש לאומרו והא דאל ישאל אדם וכו' ביחיד אבל צרכי רבים שרי אלמא בה"ג סבר דאל ישאל אדם אפי' צרכי רבים קאמר עכ"ד ועמ"ש הרשב"א והגהות מיימוניות משם בה"ג והביא דבריהם מרן בב"י בסימן זה:

ב

דין ב'. אין לומר פיוטים וכו' הרב שיירי כנ"הג כתב שהרב מהר"ר אגוזי לא האומר סדר קדושות בי"הכ וכ"כ גם כן לעיל סי' נ"ב ושם כתב דהמהדרין אין אומרים פיוטים דר"ה וי"הכ משום הפסק ע"ש כן ראוי לעשות החרד לדבר ה' בצנעא בינו לבין עצמו ולא יפרסם הדבר מפני המחלקת ומפני כבוד גדולי עולם שתקנום ואומרים אותם:

ג

כתב הרב מהר"ר שמואל ויטאל בספר הכוונות שהרב מהרח"ו זצ"ל אביו לא היה אומרם אך כשהיה עובר לפני התיבה היה אומרם עכ"ד וכיוצא בזה ראיתי למהר"ר שלמ' ן' הרשב"ץ בתשובותיו סי' רנ"ה וסי' שכ"ט שכתי שמהר"ם מרונטבורג לא היה אומר פי' ה' ימלוך וכו' ולא היה חותם ביראו עינינו אבל כשהי' יורד לפני התיבה היה אומרן ע"ש.

ד

ולא קרובץ וכו' כתבו התוס' בחגיגה דף י"ג ע"א דקדושתא שיסד הקליר הוא ע"פ שיטת הירושלמי שהוא היה תנא והיה ר' אלעזר ברבי שמעון דקרו עליה מכל אבקת רוכל תנא קרא קרובץ ופייטן ובימיו מקדשין ע"פ הראיה שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום א' עכ"ל והקשה לי חד צורבא מרבנן שהתוס' עצמן במגילה דף כ"ה ע"א כתבו שיסד הקליר בקדושתא שאנו אומרים ביום ב' של פסח ואני אמרתי דלא דק בדברי התוס' שכתבו בקדושתי' שאנו אומרים ביום ב' דהול"ל בקדושתא דיום ב' אבל התוס' נשמרו מזה שהוא לא תיקן ליום ב' רק הם אומרים אותה ביום ב' וזה פשוט:

ואחר זמן רב ראיתי להרב מעדני מלך אות כ"ד עמ"ש הרא"ש שם כדברי התוס' דחגיגה הנז' שלא תיקן שום קרוב"ץ ליום שני תמה שהרי נמצאו ביום ב' דפסח וביום ב' דסוכות ותירץ שהוא תקנו ליום ראשון ואחריו סידרוהו לשני וכו' ע"ש ולא זכר מדברי התוס' הנז'. ושם הקשה הרב שהוא חתום ר"א ברבי קליר וצידד כמה צדדין ע"ש וכמדומה לי דבס' יוחסין הביא שחתום אליעזר בן יעקב מקרית ספר. ומאמר הנז' הביאו הרא"ש שם משם פסיקתא ע"ש והוא בשיר השירים רבה ע"ש ובס' שבלי הלקט כ"י הביא תשובת ר"ת ארוכה מאד בשבח אמירת קרובות וכתב שקבל מאביו בשם רבותיו גאוני לותי"ר שכשפייט ר"א קרובות וחיות אשר הנה מרובעות להטה האש סביביו וכבר נמלקו ר' יוסף טוב עלם עם ר' אליעזר ובסוף הסכימו דמותר וכן הסכים רב סעדיא גאון וגם ר' שמעון הגדול המלומד בנסים היה אומרם והאריך הרבה:

ה

שאלת הפיוטים שנהגו החזנים לומר ולהכניס אותם בכלל הברכה כמו מגן ומחיה דיוצר אם זו מותר ויודיענו דעת רבינו יצחק הרב בזה תשובה אם החזיר החזן ענין הברכה קודם החתימה כדי שתבא החתימה עליה הרי זה מותר ואין אצלנו מי שימחה בזה ובפרט הואיל והוא מנהג פשוט לכל העולם וזוהי סברת רבינו הרב ז"ל. רבינו מהר"י הלוי ן' מיגש בתשובה כ"י סי' מ"ז. עין רואה דהרב ז"ל העד העיד בנו דזוהי סברת הרי"ף וכך הסכים הוא ז"ל ויש להעיר מזה על הרמב"ם בתשובה בס' פאר הדור הנדפס מחדש סי' ס"ד וסי' קכ"ט דאסר בברכות ק"ש נגד רבו ורבה דרביה ומ"ש רבינו מהר"י ן' מיגש שהוא מנהג פשוט לכל העולם בזמנו דיבר ולא כן עתה. ושמעתי דע"פ הקבלה אין לומר פיוטי האחרונים ועמש"ל סי' ס"ח ובסמוך אות ב' בס"ד:

סימן קיג

א

דין א'. באבות וכו'. הא דאין מלכות באבות כתבו ז"ל דאלהי אברהם אי נמי האל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות. וכיוצא בזה כתבו התוס' טעם דליכא מלכות בברכה מעין ז' דהאל קדוש שאין כמוהו אי נעי אלהי אברהם הוי כמו מלכות והביא דבריהם מרן בכסף משנה פ"א דברכות דין ה' וכתב ובהכי ניחא לי ברכת אלהי נשמה שאין מלכות וגם אינה סמוכה לאשר יצר וכו' אלא ודאי כיון דקאמר אלהי חשוב כמלכות עכ"ל וראיתי להרב יד אהרן בסימן זה שהקשה דהרי מרן לעיל מזה כתב דאף כי אמר אלהינו מלך ולא אמר העולם לא יצא ואיך יצא במה שמזכיר אלהי לבד ועוד אם איתא להא אמאי לא תירצו התוספות והרא"ש בין לתפלת י"ח בין לברכה מעין ז' דמאחר דקאמר אלהינו חשיב כמלכות עכ"ל ונראה דאין כונת מרן דבאומרו אלהי הוי כמלכות דמהיכא תיתי רק כונתו דכי היכי דכתבו התוספות דהאל הקדוש שאין כמוהו היינו מלכות ה"נ ברכת אלהי נשמה וכו' מטבע לשונו היינו מלכות כי זאת אומרת כי הוא הבורא הוא היוצר אדון כל הנשמות והיינו מלכות אלא שקיצר מרן בדבריו ומ"ש כיון דקאמר אלהי חשוב כמלכות כונתו על כל נסח הברכה. ואבע"א שחסר תיבת וכו' וצ"ל כיון דקאמר אלהי וכו' חשיב כמלכות וזה פשוט בעיני דכונת מרן כדכתיבנ' דבאומרו נשמה שנתת בי אתה יצרתה וכו' רבון כל המעשים וכו' חשיב כמלכות ועדיף מאומרו האל הקדוש שאין כמוהו כמבואר:

עוד ראיתי להרב יד אהרן שהקשה משם הרב מוצל מאש סי' ט"ו דאמאי פותחת בברוך כיון שהיא סמוכה לחברתה דצריך לסמוך גאולה לתפלה ופריק לה שפיר משום דבמנחה ליכא סמיכות גאולה לתפלה וכו' ע"ש וכ"כ מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סי' ר"ן משם רבינו יהודה בר יקר דמשו"ה פותחת בברוך לפי שבמנחה אינה סמוכה לגאולה והוסיף עוד לתת טעם למה שלא הוזכר בה מלכות מאחר שסמוכה לגאולה בשחרית וערבית ע"ש ובהא ק"ק דהאיכא כמה ברכות דזימנין סמוכות וזימנין לחודייהו קיימי ותקינו בהו מלכות ופותחות בברוך ויש לחלק קצת. וע"ש בתשו' הנז' עוד טעמים למה שלא תקנו מלכות באבות וברוקח סי' שס"ג וא"ח דף י"ד:

ב

דין ד'. כל חוליות שבשדרה וכו' ספ"ק דקמא אמרו שדרו של אדם אחר ז' שנים נעשה נחש והוא דלא כרע במודים וכתבו התוס' י"מ דאותו עצם חזק וכשנעשה נחש אינו חי לעתיד ודחו התוס' דאין סברא שיהא עונשו גדול כ"כ וכו' ע"ש ומלשון הזהר בסבא

דמשפטים הביאו הרב פרי"ח בדין זה משמע קצת דבשביל דלא כרע במודים אינו קם לעת"ל כמ"ש הי"מ ועמ"ש סי' קכ"א:

ג

דין ט'. למי שירצה להאריך בשבח המקום שיאמר אותו בפסוקי' . כתב הרב הלק"ט ח"א סי' רס"א דכשמדבר לנכח אין להרבות יותר ממה שבא בכתובים דהם השיגו השבחים כוללים שראוי לשבח בהן הבורא יתברך אבל אנן הדיוטות אנן באין בנו כח לדבר בפני המלך אבל שלא לנכח מותר עד כאן לשונו וראיתי להרב פני יהושע בחידושיו לברכות דף ל"ג ע"א כתב דלגבי הקב"ה לא שייך לחלק על דרך אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכו' עש"ב ואשתמיטיתיה מאמרם ז"ל בב"ר פ' ל"ב ר"א בנו של ר"י הגלילי אומר מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו שנא' אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ואומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ולפי דברי רז"ל יתכן חילוק הרב הלק"ט הנז'. ובטעם דברי רז"ל מ"ש מהרש"א בעירובין דף י"ח לא שמיע לי ועיין ביפ"ת ואין להאריך:

שיורי ברכה

[סיפן קי"ד. א

דין א'. בברכה שניה וכו' ברכה זו עמ"ש ראב"ן בספרו סי' ר"ד ובתשובות מהר"ם דפוס פראג סי' תתרי"ח.

ב

דין ט'. אם ביום א' של פסח וכו' עמ"ש לפנים לקמן סי' תקפ"ב אות ג'.]

סימן קיז

א

דין א'. ברכת השנים וכו' יש מקומות שנוהגים לומר בקיץ ובחורף נסח ברך עלינו ומשנים השאלה לפי הזמן. אמנם גורי האר"י זצ"ל כתבו כי בחורף יאמר נסח ברך עלינו ובקיץ יאמר נסח ברכנו וכן מנה' רוב ערי הספרדים:

ב

בתפלת ערבית של יום ס' וכו' עיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' קכ"ג:

ג

בן ח"ל ששאל גשמים בתפלה תוך ס' לתקופה כתב מהרי"קש בשם הרדב"ז דאינו חוזר והוא חלק עליו שהרי יחידים הצריכים מטר אין שואלין אלא בשומע תפלה ואם טעו חוזרים מדלא מפליג ביחידים הצריכים כדמפליג בטעה יחיד בארץ שכלה צריכה מטר עכ"ל ונ"ל כדברי הרדב"ז דשאני יחידים הצריכים מטר בימות החמה דאין בעולה מי ששואל בצבור בברכת השנים אבל הכא אם צריכים בעיר ומה גם דרוב העולם צריכים מטר בחשון א"ץ לחזור כיון דארץ ישראל בכללה שואלים ובכ"הג אף שהוא יחיד א"צ לחזור כיון דבעיר ההיא צריכי מטר וכ"ש דהארץ בכללה צריכה מטר וכן ראיתי שכתב הרב שיירי ע"ש ודוק בדבריו וכן כתבו משם מהרח"ש בתשובה ח"ג סי' ג':

ד

באי"י מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון וכו' אם לא שאל מטר בליל ז' במרחשון בא"י מחזירין אותו דווקא בהזכרת ר"ח אין מחזירין בלילה מטעם אין מקדשין את החדש בלילה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ק"ז:

ה

בן ח"ל הנמצא באי"י ובן אי"י הנמצא בח"ל כל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה וטעמא דבן ח"ל הנמצא בא"י הוא צריך לחיי שעה באותם הימים עמהם ובן אי"י הנמצא בח"ל הוא יחיד בח"ל ואין היחיד שואל. ושמעתי מנכדו של הרב מהר"ר זרחיה גוטה שהורה הלכה למעשה הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ס"ז וכבר כתב יד אהרן משם מורנו הרב כמהר"א יצחקי שהיה אומר כן משם מהר"י מולכו ומהר"ז נוטה וכמה גדולים. וכן דעתי הקצרה נוטה. ודלא כהרדב"ז והפר"ח:

ו

בן אי"י הנמצא בעירו בז' מרחשון ושאל כמנהג אי"י בו ביום ואח"כ יצא ובא לח"ל בימים מועטים ואכתי פשו ימים רבים עד יום ס' אחר התקופה נ"ל דכיון דכבר התחיל לשאול מו' במרחשון הן בעודנו באי"י יהי לו מושך מנהגו וישאל כבני אי"י דלא ליהוי כחוכא ואיטלולא:

ז

בן אי"י שיצא קודם ז' בחשון מאי"י ובז' בחשון הוא בתחום ח"ל ועודנו בדרך נ"ל דישאל כבני ח"ל אף דאכתי לא מטא לעיר ולא דמי לע"פ וכיוצא דאינו נוהג כבני מקום שהלך לשם עד בואו לישוב די שלחלק ביניהם כמבואר:

ח

בן א״י שהיה נוהג כהרדב״ז דפסק שאם דעתו לחזור בזמן שאלה או יש לו אשה ובנים בארץ דשואל מז' בחשון אף בח״ל ובתוך זמן זה בהיותו בח״ל לא הוה אדעתיה ונעשה יום א' ש״ץ נראה דבלחש ישאל כמנהג א״י ובחזרה יזכיר טל כמנהג ח״ל ויש להביא ראיה ממ״ש הרב ט״ז בסימן זה דיחידים הצריכים מטר ישאלו בלחש בש״ת ובחזרה לא ישללו ע״ש ועוד יש להביא ראיה ממ״ש הרב מגן אברהם סי' תקס״ו דש״ץ שאינו מתענה ועבר לפני התיבה ילמד ענינו וע"ש בטור וכ״ש הכא שהוא נמנע מלהזכיר בשב ול״ת וחזרה שחוזר הוא בשביל הצבור דפשיטא דיאמר בחזרה כח"ל נ״ל:

ט

דין ד'. אם נזכר קודם ש״ת וכו' מי שלא שאל בברכת השנים ונזכר בתקע שופר או בברכה אחרת מברך כדרכו ושואל בש״ת ולא אמרינן דיחזור לברך עלינו וישלל שמא ישכח בש"ת ויצטרך לחזור לראש. הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשובה כ״י סי׳ קל"ז:

סימן קיח

א

דין א'. מלך אוהב צדקה ומשפט. כ״כ הרמב״ם בנסח התפלה בסוף ס' אהבה. אמנם בס' תשובותיו הנקראים פאר הדור הנדפס מחדש בסי' ק' כתב הנסח בא"י אוהב צדקה ומשפט. ובתשובות רבינו יוסף הלוי ן' מיגאש כ"י סי' קפ״ב כתב שאין למנוע בשאר ימות השנה מלומר מלך אוהב:

ב

הגהה. אם אמרד מלך אוהב וכו' א״צ לחזור וכו' כן הוא דעת הרבה מאחרונים אבל דעת הרמב״ם בחיבורו להפך וכן נראה דעת הפוסקים שסתמו דבריהם והוא דעת מרן כמפורש בב״י סי׳ תקפ״ב וכן הסכים הרב פר״ח לקמן סי' תקפ״ב. אלא שמדברי תשובת הרמב״ם בסי' ק' הנז' משמע להפך שכתב וז״ל ברכה י״א היא חותמת בא״י אוהב צדקה ומשפט אמנם צריך שיזכור מלך בעשרה ימים בין כסא לעשור עכ״ל ומשמע דאם אמר מלך אוהב וכו' בי״מת סגי. אבל מדבריו בחיבור מוכח איפכא ופשוט דאזלינן בתר מ״ש בחיבור. והיה אפשר להשוות קצת דבריו בתשובה הנז' למ"ש בחיבור דס״ל להרמב״ם דאם כל השנה חותם אוהב צדקה ומשפט בעשרת י״מת סגי אם חותם מלך אוהב וכו' דמהשינוי שעושה בימים ההם מוכח דכונתו לומר כי הימים ההם מלך יושב על כסא דין וסגי. אבל אם כל השנה חותם מלך אוהב וכו' וסירכיה נקיט גם בעשרת י"מת לא

יצא דכי היכי דאומרו בכל השנה מלך אוהב וכו' אין כונתו שהוא יושב על כסא דין ה"נ עתה בימים אלו שוו בשיעוריהן שלא עשה הפרש ביניהם ובזה לענין הדין סברת הרמב"ם אחת היא דגם למ"ש בתשובה אם כל השנה חותם מלך אוהב לא יצא בזה בעשרת י"מת והן דבריו בחיבור:

שוב ראיתי להרב גן המלך סי' ק"ן שכתב שמצא הגהה בהרמב"ם שהביא תשובת הרמב"ם בלשון ערב והיא התשובה הנז' וסיים שאין בידינו לחזור אם אמר מלך אוהב ע"ש ול"נ דדעת הרמב"ם כדכתיבנא בעניותין ולקמן סי' תקפ"ב הבלתי תשובת מהר"י ן' מיגאש כ"י הנז' והמדקדק היטב בדבריו יראה שאפשר להסכי' דבריו למ"ש בדעת הרמב"ם ע"ש ודוק וכיון דהראב"ד בפירוש קאמר דאם אמר מלך אוהב וכו' חוזר וכן מוכח מדברי הרמב"ם בחיבור וגם דבריו בתשובה ותשובת מהר"י ן' מיגאש יש לו' דמודו דאם כל השנה חותם מלך אוהב וכו' אם אמר כן בעשרת ימ"ת חוזר וכן נראה מסתמות הפוס' וגם הרדב"ז בח"א סי' רש"א כתב דמחזירין אותו לדעת רוב הפוסקים וכן הוא דעת מרן דחוזר הכי נקטינן וכמ"ש הפר"ח כנ"ל:

ג

אמר בימות השנה המלך המשפט אינו חוזר. תפארת שמולל בהגהות הרא"ש וע' פר"ח סי' תקפ"ב:

סימן קיט

א

דין א'. היה לו חולה מבקש עליו בברכת רפאינו וכו' טפי עדיף להתפלל על החולה בברכת שומע תפלה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סימן ק"ט. ולפי דברי הרב טוב שיכוין במחשבתו על החולה בברכת רפאינו ויתפלל עליו בפירוש בשמע קולנו. ואני שמעתי מפום רבנן קדישי שהיו מתפללים על חולה בברכת רפאינו. וכן אני הצעיר נוהג:

ב

פרנסה מבקש עליה בברכת השנים. וגורי האר"י זצ"ל כתבו שיתפלל במחשבתו על הפרנסה בברכת השנים וישאל מזונותיו בפירוש בשמע קולנו:

ג

ובברכת שומע תפילה וכן בסוף וכו' הרב ב"ח חלק על מרן בפירוש דברי רבינו יונה וכתב דלא יש חילוק לרבינו יונה בין ש"ת לשאר ברכות אלא דזו כוללת והני פרטיות.

והרב פר"ח הכריע כפירוש הרב ב"ח דאי רבינו יונה כונתו כמה דתרגמה מרן הול"ל שיש שלש חלקי דינין ואמאי חילקם לארבע הלא דין ברכת ש"ת וסוף התפלה שקולים הם וכמו שמרן הכל בש"ע כללם. ולי ההדיוט אינו הכרע דהאיכא בין ברכת ש"ת לסוף התפלה אריכות דברים דש"ת לא יאריך בשאלותיו אלא יקצר ובהא שקולה ברכת ש"ת לשאר ברכות שיהיו שאלותיו דרך קצרה. אבל בסוף תפלתו יכול להאריך וכמ"ש בש"ס אם בא לומר אחר תפלתו כסדר י"הכ אומר וכמו שדקדקו התוס' והמרדכי והכי דייקי דברי רבינו יונה שכתב הדין הרביעי שבסוף התפלה יכול להאריך ולומר כרצונו. וכן מרן בב"י כתב והא דאמר ריי"בל אם בא לומר אחר תפלתו וכו' מבואר שהוא הדין הד' אמור מעתה ארבעה המה חלקי הדינים ולא ג'. אלא דמרן הכא בש"ע כלל ש"ת וסוף תפלה. כי ממ"ש בסמוך דכשמוסיף בברכה לצורך יחיד לא יאריך מוכח דדוקא בברכה לא יאריך הא בסוף תפלה יאריך והרי הוא כמבואר. ואחרי כתבי ראיתי להרב ט"ז שפירש כמ"ש ע"ש ומסתמות הש"ס וסתמות דברי רבינו יונה בשאלת ש"ת משמע כפירוש מרן ודוק:

ד

יכול לשאול כל צרכיו וכו' יזהר שלל להרבות שאלות רק אחת כוללת כמו זרע אנשים. ה' מהר"א ברודו בס' ברכת אברהם דף ס"ו:

ה

דין ב' . שכשמוסיף בברכה לצורך יחיד לא יאריך. כ"כ התוס' והמרדכי מדקדוק לשון הש"ס וכן נראה מדברי רבינו יונה כמ"ש בסמוך. והן עתה חדשים מקרוב מחסידים ואנשי מעשה מסדרים וידויים ותחינות באורך ובפרט בימי הצומות ואומרים בש"ת ולא אריך למעבד הכי. וכן כתבו גורי האר"י זצ"ל דבש"ת יהודה בקיצור:

ו

דין ג'. לראש הברכה שטעה וכו'. כן פירש רשב"ם והסכימו התוס' לפירושו פ' אין עומדין וריש פ"ב דמגילה וכ"כ כל הפוסקים ודחו פירש"י והגאון שפירשו שאומרה במקום שנזכר וק"ק על הגהות אשרי פ"ב דמגילה דכתבו משם רש"י דמפרש כפירוש רשב"ם וסיעתו. ומשם ר"ת כתב דאומרה במקום שנזכר ע"ש והרי רש"י פ' אין עומדין דף ל"ד פירש דאומרה במקום שנזכר שלא במקומה וכמ"ש כל הפוסקים משמו:

ז

דין ד'. הגהה ללל יאמר ענינו בש"ת כיחיד. פירוש כיחיד בכל שאינו אומרה ברכה בפני עצמה אלא כוללת בש"ת וכן עיקר למעשה הרב כנ"הג בתשובה סי' ט':

שיורי ברכה

[סימן קי״ט. א
לפנים אות ו' דקדקתי על הגהות אשרי שכתבו. בדעת רש״י הפך מ״ש רש״י פ' אין עומדין וכו' ואחר זמן רב בא לידי ס' האורה לרש"י כ״י ושם ראיתי בסימן ט״ו שכתב כמ״ש הגהות אשרי בשמו כנראה דהדר רבינו משמעתיה דכתב בפירוש הש״ס והגהות אשרי מייתי סברת רש״י בתריתא.]

סימן קכא

א
דין א'. שוחין במודים וכו'. יש מפרשים דמאן דלא כרע במודים לא יקום לעת״ל והכי משתמען מילוהי דסבא קדישא אשר יביא בפרי״ו הרב פר״ח לעיל סי' קי״ג והלא מראש דברתי שם סי' קי״ג בס״ד. ובשגם הוי מילתא דתמיהא כאשר התו' פ״ק דקמא המה ראו כן תמהו. אהניא לן אסהדתיה דסבא קדישא סגי ומסגי. והחי יתן אל לבו דזמנין הן האדם מזלזל בדבר קטן יראה לעינים ולא ידע כי כל"תו היא ואשר שכ"ב לא יוסיף לקום על זאת יתפלל כל חסיד להיות זריז וחרד על דקדוקי סופרים. ולשון הירושלמי פ״ק דשבת גבי לא יפלה את כליו דבר נש חיוי אימתי בזמן שאינו כורע כל קומתו עד השזרה ושם תחילת דיבר אמרו אחת לז' שנים מחליף הקב״ה עולמו וכו' והכי אתמר בתלמודין ספ"ק דקמא לאחר ז'שנים. אבל הטור הביא הנסחא לאחר ע' שנה:
וראיתי בשבלי הלקט כ״י משם תשובה דרבוואתא קמאי דצריך לכרוע על ברכיו כי כשהילד במעי אמו ראשו מונח בין שתי יריכיו וכו':

ב
תוקף מעלת ההשתחואה לפני ה' כי רבה היא והיתה לבא״ר בילקוט שמואל ראשון רמז פ' ע״ש באורך:

ג
בברכת שים שלום יש אומרים וטוב יהיה בעיניך לברכנו ולברך את כל עמך ישראל וכתב הרב החסיד מר זקנינו מהר״ר אברהם אזולאי זצ״ל בעל חסד לאברהם בהגהותיו והמה בכתובי״ם האומר יהיה אינו אלא טועה דמקרא מלא כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל:

סימן קכב

א

דין א'. הגהה. במקום שנוהגים לומר תחנונים קודם יהיו לרצון וכו' הרב בית חדש כתב דתקנת חכמים לומר יהיו לרצון בתר תפלת י"ח וכ"כ הרשב"א בתשובה דיהיו לרצון מכלל י"ח ואינו רשאי להפסיק בין סיום י"ח ובין יהיו לרצון באמירת תחנונים ומסתמא כך היא דעת כל הפוסקים וכו' ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע דבמקומות אלו דנוהגין לפסוק באלהי נצור קודם יהיו לרצון מפסיקים ג"כ לקדיש וכו' דתלה הדבר במנהג וליתא דכיון דבגמ' אמרו דתקינו יהיו לרצון אחד י"ח ברכות מה לנו ולמנהג טעות שלא נהגו כן וכ"כ ב"י סי' קכ"ג בדין שיפסע וכו' דמה לנו ולמנהג טעות עכ"ל וקשה דהרי רבינו יונה פ' תפלת השחר כתב וז"ל ונראה שאף אם יאמר יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור שהרי בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר ולא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן עכ"ל והביאו מרן בב"י איכו השתא מה כל החרדה הזו אשר דימהו הרב ב"ח להההיא דסי' קכ"ג ומרתח קרתח דמה לנו ולמנהג בטעות הרי גדול המורים רבינו יונה קרי בחיל דרשאי לעשות כן ומה יוכיח הוכח מהגמ' ואיך כתב דדעת כל הפוסקים כן ודברי רבינו יונה נכונים בטעמן ונימוקן

ובכי הא ליכא למימר שהוא מנהג בטעות:

והכין חזינא להרב לחם חמודות פ"ק דברכות אות נ"ד שהביא דברי רבינו יונה וכתב וכן מנהג ארצות הללו לומר אלהי נצור קודם יהיו לרצון אלא דבמ"ש מור"ם בהגהה זו דמשו"ה רשאין ג"כ לענות קדיש וכו' חכך בדבר ע"ש אבל בעיקר המנהג לא ערער דמסתמיך ואזיל על דברי רבינו יונה. ומדברי הרב שיירי כנ"הג משמע קצת דהרב ב"ח והרב לחם חמודות רוח אחד להם ועין דואה דהרב בית חדש ללמד על עיקר המנהג יצא ודחאו והרב ל"ח כה דיבר בנמשך ממנו דכת' מור"ם דמשו"ה רשאין ג"כ לענות קדיש ובודאי דהרב שיירי כנ"הג אף הוא ראה הפרש גדול שביניהם אלא שקיצר את הרחב:

ב

מפסיקין ג"כ לקדושה וכו' כבר נתבאר דהרב ל"ח חכך בזה וגם הרב פר"ח כתב דאינו מחוור דמה בכך אם אומר תחנונים קודם יהיו לרצון הרי יהיו לרצון הוא מכלל התפלה ולא יפסיק וגם הרב ט"ז ערער על זה וכן עיקר דהנוהגים לומר אלהי נצור קודם יהיו לרצון לא יפסיקו לענות קדיש וכיוצא. אך מ"ש רב ט"ז על עיקר המנהג ולחלק יצא בין מוסיף בברכה דרך עראי לתוספת קבוע אינו מחוור:

ג

דין ב'. הרשות בידו כתב הרב פר"ח אעפ"י שהדין הוא ברור יראה לי להביא ראיה מדאשכחן למר בריה דרבינא פ' היה קורא דכי הוה מסיים צלותיה אמר הכי אלהי נצור לשוני וכו' י"לר אפרי פי וכו' ומשמע ודאי דקודם אלהי נצור אמרו ודאי כמו שאמרו דוד לאחר י"ח מזמורים ואפ"ה היה חוזר ואומרו פעם אחרת עכ"ל וק"ל על הרב ז"ל דמייתי הא כאלו חדשות הוא מגיד ומר ניהו היולדה והמחזיקה. והלא אהא גופא דמר בריה דרבינא הוו בה רבוואתא קמאי ופוק חזי להרשב"א בחידושיו ס"פ היה קורא דכתב עלה וז"ל מר בריה דרבינא וכו' יהיו לרצון וכו' כך כתוב בספרים ומשמע מיהא שכל אותן תחנונים שאמרו כאן לאחריהם היו אומרים יהיו לרצון והראב"ד כתב שאין נכון לומר יהיו לרצון לאחד תחנוני' אלו אלא קודם להם לאחר סיום י"ח כמ"ש דוד וכו' עכ"ל ומשמע דלהראב"ד ל"ג בש"ס יהיו לרצון וכן משמע ממ"ש הרשב"א בתחילה כך כתוב בספרים ר"ל דאיכא מאן דלא גריס וכן ראיתי בס' ארחות חיים דף ט"ו ע"ב שכתב וז"ל והראב"ד כתב שצריך לומר יהיו לרצון תכף אחר י"ח ברכות ולא יאמר אותו אחר תחנונים כלל וכן נראה דעת הרשב"א אבל כתב שיחזור לומר יהיו לרצון אחר תחנונים וכן היה נוהג הוא ז"ל עכ"ל ומוכח דלהראב"ד אם בא לאומרו פעם שניה אחד התחנונים אינו נכון וא"כ מוכח דל"ג ליה בגמרא כלל דאין לומר דגריס ליה ברישא דמאי חדית דמר בריה דרבינא קאמר יהיו לרצון בסיום י"ח הא כלהו אמרי הכי ואם להשמיענו דמר בריה דרבינא ללמד יצא שצריך לאו' תכף הא להראב"ד כך היה המנהג פשוט ומכל האמוראים איכא למשמע הכי ואף שיש לישב יותר נראה דהראב"ד לא הוה גריס ליה: **ורבינו** יונה פ' תפלת השחר מריה דהאי שמעתא דהרשות בידו לאומרו תרי זמני אשר משמו כתבו מרן בב"י ופסקו כאן בדין זה איהו גופיה שם כתב וז"ל נראה שמנהגם היה לומר תחנונים אחר שהיו אומרים יהיו לרצון וכו' וכן נראה יותר נכון מדחזינן שהתקינו לאומרו כנגד מה שאמרו דוד וכו' ואם יראה לחזור ולאומרו פעם אמרת הרשות בידו ומ"ש בגמ' מר בריה דרבינא בתר צלותיה אמר הכי אלהי נצור וכו' יהיו לרצון וכו' דמשמע שהיה אומר יהיו לרצון בסוף התחנונים אפשר לומר שלא אמר בתר צלותיה מיד שהיה מסיים התפילה בעמידה אלא אחר שהיה מתפלל היה אומר אלו התחנונים מיושב עכ"ל עיניך הרואות שהראב"ד ורבינו יונה והרשב"א עמדו על הא דמר בריה דרבינא ומשמע דהראב"ד לא גריס ליה וסבר דלאו מר בריה דרבינא חתים עלה ורבינו יונה אוקמיה בתר צלותא לגמרי כי הוה יתיב וא"כ מה זה דהרב פר"ח ראו הביא לנו

מילתא דהוו בה קמאי ודחו לה וכמדומה דאישתמיטו מיניה דברי הראשונים הנז' וגם מהרב יד אהרן שכתב שהרב פר"ח הביא ראיה מהגמ':

ברם ק"ק על רבינו יונה דהוא ז"ל כתב דאם ירצה לחזור ולאומרו פעם אחרת הרשות בידו ותכף הביא הך דמר בריה דרבינא ואוקמיה בתר דיתיב ונהי דהוה גריס בתר צלותיה כאינך כדגריס הרשב"א ע"מ מאי דוחקיה לאוקמא בהכי ולימא דהוה קאמר ליה זימנא אוחרי ובהא סליק. ואפשר דאע"ג דהרשות בידו ס"ל דאינו מנהג ותיקין דנימא דהכי נהיג מר בריה דרבינא. א"נ אפשר לדחוק דשיעור דבריו הכי הוי הרשות בידו ומ"ש בגמ' וכו' כלומר דממ"ש בגמ' אין ראיה לזה שכתב דהרשות בידו דאפשר לדחות דאחר שישב קאמר ואין ראיה משם אבל השתא דמכח סברא הכי מסתבר דהרשות בידו אית לן לאוקמה בהכי ודוחק:

שיורי ברכה

[סימן קכ"ב. א

עמ"ש לפנים אות ג' בשם רבינו יונה דהא דאומרו הוה אמר בתר צלותיה היינו אחר שהיה מתפלל אומר תחנונים אלו מיושב. ומסדר רב עמרם כ"י משמע דהני תחנונים דהוו אמרי בתר צלותייהו דקאמר הש"ס איש אשר כברכתו בידך הכל הוו אמרי כי נפלו אאפייהו ע"ש ודוק.]

סימן קכג

א

דין א'. ואחר שפסע ג' פסיעות וכו' מהרי"י אבוהב כתב דנראה מפשט הגמ' ולשון הפוסקים שאין לו' עושה ש' אלא לאחר שפסע ד' פסיעות אלא שלא נהגו כך וצ"ע. וכתב מרן דמאחר דבגמרא אמרו שיפסע ואח"כ יתן ש' וכן כתבו כל הפוסקים מה לנו ולמנהג בטעות ע"ש וק"ק על מהרי"י אבוהב ומרן שלא זכרו דהאי מנהגא לא נפלאת היא ולא רחוקה וכתוב בספר כאשר עין אדם שפיר חזי בס' ארחות חיים דף ט"ו ע"ב שכתב ויש אומרים שבעוד שיפסע צריך ליתן ש' וכו' ע"ש:

ב

הגהה. יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו' מהר"ש די לונזאנו בס' עבודת מקדש כתב דה"ג שתבנה בית המקדש כי הבית השלישי הוא מעשה ידי י"וצר כוננו ידיו יתברך ולכן יש לדקדק ולומר שתבנה בה"מ:

ג

דין ב'. עד שיגיע ש"ץ לקדושה וכו'. אם האריך בתפלתו עד שהגיע ש"ץ לקדושה ותכף פסע נראה דיכול לחזור תכף למקומו לומר קדושה והכי חזינן לרבנן קדישי דעבדי הכי ולא שייך בזה ככלב שב וכו' דניכר לכל שכן ראוי להיות חוזר לענות קדושה:

והגם דכתבו משם מהרי"ל דאם היה מסיים י"ח תכף שיושב ש"ץ לתחינה או במ"ש כשפתח ויהי נועם היה נשאר במקומו ושם מפיל תחנתו או אומר ויהי נועם. קדושה שאני דשפיר נאה לאומרה במקומו כי היכי דנהיגי כל הקהל לענות קדושה במקומן ואימור דלחזור תכף לומר קדושה מודה מהרי"ל ולא דמי לאינך:

ד

הגהה. וכן יחיד המתפלל וכו' כתב הרב ט"ז דאפי' שאינו חוזר תכף למקומו לא יאמר תחנון תכף שעקר רגליו אלא ימתין כדי הלוך ד' אמות. ואין זה סותר למ"ש בשם מהרי"ל והבאתיו בסמוך דמשמע מהלשון קצת דתכף ממש אחר שפסע אומר תחינה או ויהי נועם. דבנודן מהרי"ל כל העם רואים דלומר תחינה וכיוצא עם הצבור מה"ר ימהרנ"ה ומשו"ה לא שהי כלל וכ"כ בס' באר היטב חדש בדרך אפשר והוא פשוט:

ה

דין ג'. עוקר רגל שמאל תחילה וכו'. לאפוקי מ"ש בעל המפתח וגדול אחד בחידושיו לברכות והביאו בס' ארחות חיים דף ט"ו ע"ב דימין תחלתו בפסי"עה אך כתב מרן בב"י דנקטינן של שמאל תחילה דהרי אתמר בי מדרשא הוא היה מונה שמאל בעשותו על שלשה פסע"י. וגם בארחות חיים כתב דהכי נהוג.

ו

ושיעור פסיעות אלו וכו' מצאתי הגהה כ"י לאחד קדוש שמדברי הגאונים בתשו' כ"י נראה דשלש פסיעות אלו שיעורם ארבע אמות ע"כ וכתב בארחות חיים דף ט"ו משם גדול אחד דלכתחילה יפסע פסיעה קטנה ואח"כ יפסע פסיעה גדולה ואח"כ יפסע באופן שיהיו רגליו שוים:

ז

דין ה'. א"צ לחזור ולפסוע ג' פסיעות וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובה סי' של"ט:

סימן קכד

א

דין א'. יחזור ש"ץ התפלה שאם יש שאינו יודע וכו' הגם דהאידנא להא מילתא אכשור דרי ובכמה עיירות כל הקהל בקיאים מ"מ תקנה לא זזה ממקומה כי היכי דאשכחן בברכה מעין שבע דהטעם הפשוט מפני העם שבשדות והאידנא ליכא ותקנה במקומה אף זו כיוצא בה וכ"כ הרב פר"ח לעיל ריש סי' ס"ט. והם דברי הרמב"ם בתשו' הובאה בב"י ועיין בשו"ת מהר"א ן' טוואה בסוף התשב"ץ סי' ל"ב ע"ש והיא נדפסה בתשו' הרמב"ם חדשות מעתה סי' קמ"ח. והיה טעמו לפי הפשט אך לפי האמ"ת יש ויש צורך בכל:

ב

שאם יש שאינו וכו' תפלת הלחש של שאר ימות השנה כל יחיד ויחיד חייב והיה מן הדין שיתפלל כל א' וא' לחש ואין ש"ץ חוזר התפלה אלא להוציא שאינו בקי אבל הבקי לא יצא באותה חזרה שחוזר ש"ץ התפלה אלא מתפלל בפני עצמו אבל ברכות של ק"ש אינם נכנסים בכלל זה אלא ש"ץ הפורס על שמע יוציא את הרבים י"ח אם שומעין לו כמו שמוציא המברך בהמ"ז וכן כל הברכות על עיקר אומרם כל המחוייב בדבר מוציא הרבים י"ח ולזה לא תקנו שיהא כל א' מברך ברכות ק"ש לעצמו ושיחזור אותם אח"כ הש"ץ להוציא שאינו בקי אבל תקנו שיפרוס ש"ץ על עצמו והצבור שותקין ושומעין הברכות ויענו על החתימה אמן כמו שעושין בבהמ"ז ובקדוש היום וכיוצא. רבינו מהר"י ן' מיגש בתשובותיו כ"י סי' פ"ט. ומדברי התוס' והרא"ש פ' הקורא עומד גבי פורס על שמע משמע קצת דש"ץ מוציא הבקי וכבר העיר על דברי התוס' הרב פר"ח לעיל סי' ס"ט. וכיוצא בה הקשה הר"ן שם פ' הקורא עומד ועיין למהר"ם ן' חביב בסוף יום תרועה שהאריך ועמ"ש הרמב"ם בספר תשובותיו הנדפס מחדש וזה שמו אשר יקראו פאר הדור בסי' ס"א ע"ש:

ג

יש להתספק בבן ח"ל שבא להשתטח על קברות התאוה לקדושים אשר בארץ ודרך הלוכו נמצא בי"ט בכפר אחד מא"י שעושין שם יום אחד י"ט אך בעת ההיא לא נמצא שם ש"ץ ואפילו עשרה ובן ח"ל ומשרתו השלימו לעשרה ואנשי המקום אין גם אחד יודע להתפלל וביי"ט ראשון בן ח"ל הלז עבר לפני התיבה ונעשה ש"ץ וביי"ט שני השכים בבקר והתפלל תפלת י"ט שלו ואח"כ כן באו אליו בני הכפר שאול ישאלו לפרוס על

שמע ולעבור לפני התיבה להוציאם י"ח מתפלת חול כמנהג א"י שהוא יום אסרו חג. ובן ח"ל הלז חכם ומבין עלה ונסתפ"ק אם יכול לפרוס. על שמע ולהתפלל תפלת חול להוציאם כיון דלדידיה י"ט הוא וכבר התפלל תפלתו תפלת י"ט כבני ח"ל יורינו המור' כדת מה לעשות. ואגב ריהטא אני עני"תי והלא זה דברי. כיוצא בה שמעתי הנשכח כדין בספרן של צדיקים ואתה תחזה את המאור הגדול בדורו מהר"ם ן' חביב בתשובתו הרמתה הנה באה ונהייתה בש"ות גנת ורדים א"ח כלל א' סימן י"ב יש ספק בידו בבני ח"ל הבאים לארץ ולא ידעו להתפלל היכול יוכל יושב הארץ להתפלל להם תפלת י"ט להוציאם י"ח וכתב הר"ב ז"ל דזה תלוי בפלוגתא דרבוואתא שכתב הטור סי' תקס"ו כתב רב נתן ש"ץ שאינו מתענה אינו יכול להתפלל ושכיון שאינו מתענה אינו יכול לומר ענינו ואיני יודע למה וכו' עכ"ל.

וחזינא למורינו הרב המופלא קרובינו מהר"א יצחקי בספרו זרע אברהם א"ח סי' י"ב שהביא דברי הרב הנז' וכתב עליו ודברים תמוהים הם דמאחר שמרן כתב שרב עמרם כתב כדברי ר"ן וכ"כ בשם רב יהודא ודבריהם דברי קבלה ועליהם יש לסמוך ומה גם דהטור לא בא לחלוק עליו אלא דכתב ואיני יודע למה אם הוא לא יודע לא בשביל כך חולק וא"כ היכא מצינו פלוגתא דרבוואתא דמה פלוגתא איכא עכ"ל ולא זכיתי להבין דבריו דאיך כתב דהטור אינו חולק והרי בהדיא כתב הטור וז"ל ודאי אם אפשר שיהיה ש"צ המתענה טוב הוא מאחר אבל אם אי אפשר נ"ל שיכול להתפלל עכ"ל עין רואה שהטור חולק על דברי רב נתן בהדיא וכתב נ"ל שיכול להתפלל ומאי קאמר הרב ז"ל. והרב גנת ורדים בספרו שם סי' י"ד הרבה להשיב על הרב מהר"ם ן' חביב כי דברי הטור דמאוס בשתי ידים ובכיוצא בזה מר הוא דאמר ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ובכל כי הא אף בשעת הדחק לא סמוך עלה עכ"ד והפריז הרב בזה לדמויי הא מילתא וכיוצא בה למאי דאמרו ב"ש במקו' ב"ה וגזר אומר דאף בשעת הדחק אין לסמוך עלה ואין דבריו מחוורים ואין דמיונו עולה יפה דאטו רבי' בעל הטורים לא ידע שכ"כ בשם רב יהודאי ורב עמרם ואיהו בקי טפי מינן בקבלת הגאונים ואפי"ה חלק עליהם והגם דלא כתב זה כי אם משם רב נתן אימור דחדא מינייהו נקט או דהוא ז"ל קים ליה דלא אמרה אלא רב נתן דדוחק לומר דלא ידע שכן כתב רב עמרם והר"ד אבודרהם תלמידו ידע וכל דברי הגאונים נזקרין לפניו בסקירה אחת. ובכל זאת לא אגר דבריו מפני גדולי' לפי שראה שסברתו נכונה וטעמו טעם כעיקר אלא דמרן כיון שראה דינים פליגי עליה והוא באחד פסק דעליהם יש לסמוך אבל בשעת הדחק שעבר לפני התיבה מי שאינו מתענה או שאין גם אחד בהם דיודע להיות ש"ץ נראה דכדאי הוא הטור לסמוך עליו כי סברתו

טובה ונכונה וכמו שכן כתב הרב מגן אברהם שם ע"ש. ואחר זמן רב בא לידי סדר רב עמרם כ"י וראיתי שם שמפורש כמ"ש ארחות חיים והר"ד אבודרהם משמו וכבר ידוע דהטור תמיד מייתי מסדר רב עמרם ולכן צ"ל דנקט חד מיניהו דהיינו רב נתן. ועוד אפשר דסבר הטור דעיקר דברים אלו הם מרב נתן גאון לפי שבסדר רב עמרם מייתי דברי רב נתן קרוב לזה לעיל וס"ל להטור שכל הלשון כלו הוא מרב נתן גאון ומשו"ה כתבו בשמו.

אך הדבר הקשה על מהר" ם ן' חביב דאיך כתב דנ"ד תלי בפלוגתא דרב נתן והטור הרי הטור לא חלק אלא משום דאומרו ביום התענית הזה לא משתמע דהוא התענ' הא אם היה אומר ביום תעניתי גם הטור מודה דאינו יכול להיות ש"ץ וא"כ איך יוכל להתפלל תפלת י"ט שהלשון כולל ומשמע שהוא מדבר בעדו ובעד כל הקהל. וכבר מורינו הרב זרע אברהם בחתימת התשובה השיג עליו כן אלא שהרב מהרא"י בא בטענה ממאי דפסק מרן נגד הטור ולפום מאי דכתיבנא בשם הרב מג"א דבשעת הדחק סמכי' על הטור הוה ס"ד לסמוך גם בזה בשעת הדחק אבל הדבר מבואר דבנדון מהרמב"ח גם הטור יודה והוא בכלל דברי מורינו הרב כאשר הרואה יראה.

ומהר"ם ן' חביב אייתי בידיה אותה שאמרו רש"י ורבינו עובדיא בריש מגילה דאחד מבני העיר קורא לבני הכפרים המגילה וקשיתי' משנתנו דתנן כל המחוייב וכו' לדעתם ואוקמה אליבייהו דתפתר לאפוקי הני נשי ודכוותייהו דלא שייכי במצוות לא כן יושב ירושלם וכו' אף דאינו מחוייב מפיק להו מכח ערבות דומיא דבני כרכים ועיירות דמפקי לבני כפרים זהת"ד הרב ז"ל. ומורינו הרב זרע אברהם שם דרך קשתו ודחה דבריו דקושיתו ל"ק דהא דכפרים תקנתא והם אמרו דאח"ד מעיר מצי לאפוקינהו דאי לא הא לא קיימא הא והם אמרו והם אמרו אבל בעלמא מודה רש"י דכל המחויב וכו' תדע דבשילהי ראש השנה אמרו דיחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו ולשיטת הרמב"ח לרש"י אמאי אין זה מברך מדין ערבות אלא דעת רש"י דמתוך שערב על המצוה מברך ליה נמי אגב המצוה דאוריתא אבל ט' ברכות מוסף ר"ה שאינם אלא מדרבנן דכשהתפלל שחרית קיים מצות עשה דתפלה שאינה אלא פעם אחת ביום כמו שכתב הרמב"ם אינו מברך במוסף ליחיד שלא בידך. והיינו טעמא דאמרו פ"ג שאכלו שנים שאכלו מנוה ליחלק ופירש"י בין ברכת המוציא בין ב"המז ואם איתא לסברת הרמב"ח לא היה מחמיר רש"י בברכת המוציא כיון דמדינא יוצא וגם מדין ערבות זה תורף דברי מורינו הרב בקיצור:

והנה מה שתירץ לקושית הרמב"ח דהם אמרו והם אמרו כן כתב הרב פר"ח בסי' תפ"ט דין ח' ע"ש אמנם אפשר דמהר"ם ן' חביב ימאן בתירוץ זה דבכגון הא לא שייך למימר אי לא הא לא קיימא הא וכו' דודאי בבני הכפרים המצא ימצא מאן דידע שפיר לקרותה. והרי להתוספו' פ"ק דיבמות והרא"ש שם לחד שינוייא והר"ן בריש מגילה לא מצי חד מבני כרכים ועיירות לאפוקינהו אלא מאן דמפיק להו מינייהו הוי וקרוב הדבר דלא פליגי הני רבוותא במציאות ועל הרוב הנשכח כדין בבני הכפרי' מאן דידע קריאת המגילה והיינו דמהר"ם ן' חביב פנה על דרך אחרת.

ומאי דאתקיף ליה מורינו הרב מההיא דיחיד שלא בירך וכו' לק"מ דכבר כתבו הרשב"א בתשובה סי' קכ"ו והטור סי' תקצ"ד ובס' ארחות חיים דף י"ח ע"א ושאר כנותהן דבר מינה דתפלה ואינך מטעמא דירושלמי ואין שליחות ליחיד ורמז שהביא דבריהם הוא ז"ל דף ך' ע"א ושם ריש ע"ב משמע דסבר לה הכי בעד רש"י וה"נ נימא לדעת מהר"ם ן' חביב. ומ"ש הוא דטעמא דהוי דרבנן דכבר יצא י"ח תפלה כמ"ש הרמב"ם וכו' ק"ק דהני מילי דמר נאמרי' באמת לדעת רש"י ומשתמען מילוהי דרש"י ס"ל כהרמב"ם דתפלה מ"ע דאוריתא ונפיק בחד זימנא ליומא והרואה יראה בסוגיית הש"ס פ"ג דברכות דף ך' ע"ב לגירסת רש"י ופירושו ולדברי התוס' שם ריש ע"ב והיתה לבא"ר דרש"י ס"ל דתפלה מדרבנן ולאו דאוריתא כל עיקר. ומאי דאתי עליה דמהר"ם מאותה שכתב גבי מצוה ליחלק בברכת המוציא נראה דמשום מצוה היא דוקא ומה שיתרץ לשיטתו בעד רש"י כה יאמר הרב מהר"ם ן' חביב לשיטתו דהערבות אינו מעלה ואינו מוריד.

תו חזיתיה למורינו הרב האריך הרחיב בר"ן עירוב"א בערבות הני נשי והגרים ובמידי דרבנן והש"ג ישי"ג על מהר"ם ן' חביב והגם כי ענינים אלו סובלים אריכות ותרבנה סרעפותם אנא נפשאי אקצר ואעלה וכמו רגע אדבר בס"ד וזה חזיתי למורינו הרב זרע אברהם שכתב וז"ל ועוד נ"ל דמ"ש דכל ישראל ערבים זל"ז אינו אלא במידי דהוי מן התורה אבל במידי דהוי מדרבנן לית ביה ערבות תדע דפ' אלו נאמרים וכו' אין לך כל מצוה שבתורה וכו' וקיום דבריהם ודאי אנו חייבים לקיים גזרתם כשאול דע"י אלתו חלה השבועה וכו' אבל לגזור עליהם שיהיו ערבים זל"ז אין בידם לגזור. ומ"ש בריש שבועת הדיינים אין לי אלא מצות העתידות וכו' היינו לענין קיום המצות אבל ערבות אינו בכלל תדע שהרי אמרו שם גרים העתידים להתגייר וכו' וגרים אינם בכלל ערבות כמ"ש התוס' בקדושין דף ע' וכו' א"כ עכ"ל שמ"ש בריש הדיינין גרים העתידים וכו' היינו לקיום מצות וכו' וכן מוכרח לפרש להרא"ש פ"ג דברכות שכתב ואשה אינו בכלל ערבות וכ"כ ה"ר יונה בשם ר"י ומהרי"ט בחידושי קי' הקשה על רש"י ותוס' שכתבו

שאין גרי' בכלל ערבו' מההיא דר"פ שבוע' הדיינין וכו' וה"נ מוכח בקרא וכו' אטו טף ונשים לאו בכלל ערבות ולא נהירא דמ"ש גרים העתידין וכו' לקיום המצות ומ"ש אטו טף ונשים אשתמיטיתיה לשון הר"ש וכו' ההיא דפ' אלו נאמרים לא מכרעא תדע דלא חשיב כהנים ונשים וכו' ומש"ע מהרי"ט דגרים אין ערבים וכו' דאין בידם למחות וכו' לא נתכנו דבריו וכו' גם אנו אין אנו ערבים אלא למי שיש בידינו למחות כדאמרינן פ' שבועת הדיינים וכו' ולדברי הרא"ש ק' ההיא שנענשה אשת רחב"ת וכו' לק"מ דודאי במידי דהיא שייכא גגם היא ערבנית וכו' עכ"ל בקיצור.

ומאי דפשיטה ליה להרב דבמידי דרבנן ליכא ערבות והגדיל התימה ואסברא ניהלן דבקבלת התורה בסיני על ערבי"ם בתוכה לא הוה כ"א אדאורית' לחוד ותיסגי לן שקבלו גזרותיהם דרבנן כשאול שחלה אלתו וכו' אבל לגזור שיהיה ערבים אין בידם וכו' יש להשיב דמלבד אשר כח בהם בגדולי הדורות ראשי ישראל לגזור קדמה ואתיא מימרא דרחמנא לא תסור וכו' כדאמרו היכן ציונו לא תסור וא"כ הוא ציווי כולל לשמוע דברי חכמים וגודא רבא שדי עלן רחמנא בכללות לשמוע דברי חכמים. ומהו שהכרית הרב דערבות ליכא במצות דרבנן ומה שאמרו מצוות העתידות להתחדש כגון מגילה וכו' היינו לקיום המצות ולא לערבות והראיה ממ"ש בגדים וכו' לכאורה יש להעיר דהרב לקמן הסכים דגרים יתכן דהם בכלל הערבות ולא באו חשבון כי אין מנינם ידוע וכפ"ז חלף הלך הכרח זה ואדרבא נכריע להפך דממ"ש גבי גריס דשם יש מקום לומר דאיתנהו בכלל הערבות ה"ה נימא לגבי מצות דרבנן דלא לבד על קיומם אתמר כי גם ער"ב רב עלה אתם והכל נתון בערבון:

ולזה אפשר לומר דאה"נ דלפי מה שצדד הרב לקמן ודוחה היה דגריס איתנהו ויחנו בערבו"ת מודה הוא דאין הכרח זה כלום. וכיוצא בזה צ"ל במה שהשיג על מהרי"מט דאשתמיטיתיה דברי הרא"ש ורבי' יונה שכתבו דנשים אינם בכלל הערבות ולקמן כי פריך מאשתו של ר"ח בן תרדיון דנענשה כתב דבמידי דשייכי ביה הגדילו התערובו"ת והכריח הדבר מסוגיין דאמרינן דאי נשים חייבות בב"המז דאוריתא מפקי אינשי והא אינם ערבות וכו' ע"ש בריש דף ך' וכפ"ז מאי משיג למהרי"מט שכתב דהני נשי איתנהו בערבות מדברי הרא"ש ודעמיה:

אמנם נראה דתחילת דיבר כפי פשטן של דברי הרא"ש וסיעתו השיג על מהרימ"ט ויהי כי הקשה עליהם מההיא דאשת רחב"ת הוצרך לחלק בין מידי דשייכי וכו' ובזה נוחים דברי מהרי"מט וגם הרב כך הוא סבור ולא הוצרך לפרש דהרי הוא כמבואר:

וכבר ראיתי להרב שמע יעקב דף ל"ב שהביא השגתו למהרי"ט וכתב וז"ל ותמהתי עליו שהלא לעיל מיניה הביא ההיא דאשת רחב"ת להקשות על הרא"ש ותירץ וכו' וא"כ מה זו תמיהא שתמה על מהרי"מט וכו' עש"ב ואנא דאמרי דאלו מקמיה קושית מהרי"מט הוה קשיתיה על הרא"ש מאשת רחב"ת ותרץ יתיב וכמו שדקדק וכתב שהלח לעיל מיניה וכו' ודאי היתה תמיהא קיימת על הרב מאי פריך למהרימ"ט. אבל השתא דמראש מקדמי אר"ש השיג על מהרימ"ט ובתר הכי שקיל וטרי על התוספות ורש"י ועד אחרן אהדריה קר"א להקשות על הרא"ש מאשת רחב"ת וכו' יש מקום לישב קצת דגם הרב כך דעתו באסוקי מילתא דיש לישב דברי מהרי"מט והוה פשיטא ליה ולא הוצרך לבאר כאמור:

והכי נמי נימא בהכרח הרב מגריס כדאמרן. ועוד אפשר לומר דהכרח הרב במקומו כי הלא הרב קאי על דברי מהר"ם ן' חביב דעסיק ואתי בדעת רש"י שכתב דטעמא דאמור אף שיצא מוציא בתר ערבא קאזיל ומוכח דאף במצוות וברכות דרבנן ועל זה תלי זיניה והגיש תעצומותיו כי במצוו' דרבנן עורב"א פרח ולזה שפיר הכריח מגריס דרש"י כך הוא סבור דגריס ליתנהו בערבות כמ"ש ריש פ' כל היד והביאו הרב ז"ל ולמאי דקיימינן בדעת רש"י הוא הכרח עצום מסברת רש"י גופיה אלא דהרב ז"ל לקמן גלה סודו דאעיקרא מה שהכריחו רש"י פ' כל היד והתוספות פ"ד דקידושין מסוטה לא מכרעא:

הגם הלום לא אכחד דאכתי יש להעיר על הרב במה שהשיג על מהרימ"ט דאשתמיטתיה דברי הרא"ש וסיעתו דאף דכתבינן בעניותן דהא דרב הוא ממדבר קדמות קודם שהוקשה לו מאשת רחב"ת ותירץ כמדובר מ"מ אכתי ל"ק למהרי"מט כי הנה לא אשכחן להרא"ש ורבינו יונה דאמור רבנן אלא שהנשים אינן ערבות על האנשים אבל דהאנשים לא יהיו ערבים על נשיהן זו לא שמענו ומהרי"מט קאי בצד אחד בערבות כלפי מ"ש התוס' דאין אנו ערבים על הגריס ועל זה קשיא ליה דאנן ערבים עלייהו והכריח מנשים דאנן בדידן פשיטא דערבים עליהם והוזכרו בקרא אחד דכתיב כל איש ישראל ומאחר שכן י"ל דגריס הם ערבים לגמרי אף דכתיבי בתר כל איש ישראל. באופן דכונת מהרי"מט הוא להכריח ממאי דאנוי ערבים על הנשים. וזה מפורש יוצא בדברי הרב מהר"י מטראני זלה"ה עצמו שהרי בתר הכי כתב הרב וז"ל ועוד יש לומר דגריס אינן ערבין עלינו אלא הוו דומיא דטף ונשים שאנו חייבים עליהם והם אינן חייבות עלינו דאין בידן למחות וא"ש דלא הכניס טף ונשים וגריס בכלל כל איש ישראל וכו'. עכ"ל ומדבריו אתה למד דפשיטא ליה להרב מהרי"מט דהני נשי אנו ערבים עליהן והן

אינם ערבות עלינו אלא דברישא סבר מעיקרא דגריס הם ערבים גמורים ולמאי דכתיבי בתר כל איש ישראל דמה הרב דהרי נשים צד א' בערבות ודאי יש להן דאנו ערבים עליהן וא"כ אין ראיה מהכתוב דכתבינהו בסוף. ולבסוף סבר הרב להשוות נשים וגריס כי הדדי וניחא ליה בהא דשבקינהו קרא בסוף ולא אחשיבנהו בסוטה וא"כ מאי ק"ל על מהרי"מט מהרא"ש ודעמיה. וכבר נסתפק מהרי"י אלפאנדארי בס' מוצל מאש סי' י"ב בזה ע"ש דיש לדקדק בדבדיו.

ומה שהקשה הרב זרע אברהם על מהרי"מט בתירוצא בתרא דגריס אין ערבים עלינו דאין בידם למחות וכו' דאף אנן כשאין בידינו למחות ליכא ערבות כמ"ש פ' הדיינין אפשר לישב דכוונת מהרי"מט דישראל הזכרים סתמן בידם למחות ולא מפטרו מערבות אלא כשנתברר להם ודאי דאין בידם למחות וכמו שאמרו בשבת אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי וכל קבל דנא הגרים והנשים פטורים מן הערבות מסתמא דעל הסתם אין בידם למחות עד שיתברר להם דודאי יש בידם למחות:

ועד אחדן חזיתיה לדעתיה דרב מורינו בזרע אברהם חתימה מעין פתיחה אסיק דבמידי דרבנן ליכא ערבות והשיג על הרב מהר"ם ן' חביב שכתב דטעמא דאמרו דבהלל ומגילה דמוציא הוי מכח ערבות דליתא ע"ש בדף ך' ריש ע"ב:

ולפום ריהטא נראה להביא ראיה לדברי מורינו הרב זרע אברהם דבמידי דרבנן אינן ערבים זה לזה ולא נשנו בערבו"ת מהא דכתב הרמב"ם פ"ה דשבועות שבועה שלא אוכל כל שהוא מנבלו' וטריפות ואכל פחות מכזית נבילה וטריפה חייב בשבועה שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני והיא סברת הר"ן פ"ג ופ"ק דנדרים דדבר שהוא מדרש חכמים אף שהוא מן התורה שבועה חלה עליו ואף שהרשב"א בתשובה סי' תרי"ג ס"ל דחצי שיעור אין שבועה חלה עליו מ"מ במידי דרבנן לכ"ע שבועה חלה עליו אלא דיש מהפוסקים לסבר דבקום עשה אין לעבור על דרבנן דאף דשבועה חלה עליו מ"מ מוטב שיעבור בשב ואי"ת על שבועתו ולא יעבור בקום עשה על איסור דרבנן וכמ"ש הרדב"ז בתשובה בח"א סי' רע"ח ומטי בה משמיה דהרי"טבא ורבותיו:

וכבר ראיתי להרשב"ץ בתשובה ח"א סי' קמ"א הביא ראיה לדברי הרמב"ן שס"ל דאיסור דרבנן אינו נכלל בלאו דלא תסור דהרי שבועה חלה על איסורין דרבנן דלאו מושבע מהר סיני קרינן ביה ע"ש ונודע דכתבו האחרונים דגם הרמב"ם הכי ס"ל כהרמב"ן ולא אמרה אלא לענין זקן ממרא הלא בספרתם באורך ובכל עניינים אלו יש אריכות דברים בראשונים ואחרונים וליתנהו גבאי ספרן של צדיקים להתישב בדבר כהוגן במימר קדישין אמנם עין רואה דאף בדבר שאינו מפורש בתורה דעת הרמב"ם והר"ן דאינו

מושבע עליו מהר סיני ושבועה חלה עליו וכעת ע"פ האמור תנוח דעתינו מאותה שאמרו בשילהי ביצה דנשי דאכלי בערב כפור עד שחשכה אמרינן מוטב שיהיו שוגגין וכתבו הראשונים דה"ד כי התם שאינו מפורש בתורה. והיה טעמו דבמירי שאינו מפורש לא חמיר במידי דכתיב באוריתא דמילי דמפרשן והמה בכתובים הוא מושבע מהר סיני וערבים ז"לז:

ולכל הדברות האי קי"ל דשבועה חלה על איסורי דרבנן דאינו מושבע מה"ס וכיון דמוכח דאדרבנן אינו מושבע בה"ס תפשוט מהא דגם אין ערבות בדרבנן דבעידנא דעיילי אישי ישראל בין הערביי"ם אכתי לא הוו מילי דרבנן ולא נשבעו עליהן ומהיכא תיתי שיהיו ערבים זל"ז גם באיסורי דרבנן. ושוב ראיתי מ"ש הרב ש"ך סי' רל"ח ס"ק ד' משם מהרלנ"ח ע"א ולעת כזאת אין שו"ת הרב מהרלנ"ח ושאר אחרונים אתי ועיין להרשב"ץ בח"ב סי' קס"ג.

ואולם כי דייקינן פורתא נראין הדברים כדעת מהר"ם ן' חביב דרש"י ס"ל דאיכא ערבות אף במידי דרבנן וממקומו הוא מוכרע כי הנה המלכים נועדו בדברי רש"י בסוגיית ראש השנה דף כ"ט ועלה קיימי הרבנים הנז' ושם אתה מוצא שכתב רש"י וז"ל אעפ"י שיצא מוציא שהרי כל ישראל ערבים זל"ז למצוות חוץ מברכת הלחם ויין ושאר ברכת פירות וריחני שאינן חובה אלא דאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה ובזו אין כאן ערבות שאינו חובה על האדם לא לתהני ולא לבריך עכ"ל וכ"כ הר"ן שם והרשב"ץ בתשובה ח"ג סי' ע"ט הרי דאמור רבנן בטעמא דאין ערבות בברכת פירות וריחני דלא לתהני וכו' ומוכח דאי לאו הכי הכל נתון בערבון והלא כלהו ברכתא מדבריהם ומאן דכר שמיה דערבות גבי הני ברכ"י דרבנן אלא משמע דס"ל לרש"י והר"ן והרשב"ץ דאיכא ערבו' אף במידי דרבנן וה"ט דהלל ומגילה דאמרו אף שיצא מוציא מטעם ערבות כדתרגמה מהר"ם ן' חביב והכי רהטא סוגייא. וזו היא שקשה על מורינו הרב זרע אברהם דפשיטא להרב דליכא ערבות במידי דרבנן ואשתפוך חמימי על דברי הרמב"ח:

ומעתה רחש לבי דבערבות מואב קבלו כל מידי דרבנן בכללות וזו היא שאמרו פ' שבועת הדיינין. מצוות התידות כגון מקרא מגילה מנין ת"ל קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר כלומר דבדרך כלל הא מילתא לישראל נאמרה להיות עתידים לקבל לדבריהם דרבנן בזמניהם ובו בפרק כחדא נפקין ערבין זל"ז על ד"ס בכללות ויען כי הי' הדבר לכללות והלא במאמר אחד יאמר נא ישראל נקבל כל ד"ס ונהיה ערבים זל"ז לכן חלה שבועה על איסורי דרבנן ולא קרינן ביה מושבע ועומד מה"ס מאחר דלא קבלו ונשבעו בפרטות על כל חדא וחדא דתקון רבנן רק אתיא מכללא ואמטו להכי גם בנשבע על מצוות דרבנן

נ"ח ומקרא מגילה שבועה היא כמ"ש מרן בי"ד סי' רל"ט ואע"ג דאמרינן בסוגייא הנז' דקבלו מצוות העתידות כגון מקרא מגילה הכי פירושא קיימו מה שקבלו כבר בכללות ולא חשיב הא מושבע ועומד מה"ס כדאמרן ובהכי ינוחו על משכבותם דברי רש"י והר"ן דמוכח מינייהו ריש ערבות במידי דרבנן דכונתם סרך ערבות בכללות ואתנח לן הא דחיילא שבועה אמצוות ואיסורי דרבנן דכיון דהקבלה היתה בכללות אינו מושבע מה"ס קרינן ביה זאת היתה לי אגב רהטאי ליתובי דעתא דעת קדושים רש"י והר"ן:

ואם כנים אנחנו בזה תשובה מוצאת לתמיהת הרשב"ץ בתשובה הנז' על הרמב"ן שהרבה מופתיו ערו ערו עד היסוד שהניח הרמב"ם והוכיח במישור דאיסורי דרבנן ליתנהו בלאו דלא תסור ושכח ראיה עיקרית ושרשית הלא זאת דאיך שבועה חלה על איסורי דרבנן כמו שנאמר. ולפום מאי דאמרן אפשר לומר דהרמב"ן נדחה קרי לה לראיה זו דאימור דבכל איסורי דרבנן איכא לא תסור והא דשבועה חלה אדרבנן היינו דלא קרינן ביה מושבע מה"ס מפני שהיו הדברים דרך כלל אבל לקושטא כל מילי דרבנן איתנהו בלא תסור והראיה מקרא מגילה דכתוב בגוה קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר וכמ"ש פ' הדיינין ושבועה חיילא עלה ומאי אית לך למימר דכיון דקבלום בכללות לא מיקרי מושבע ועומד מה"ס וה"ה נימ' בלאו דלא תסור דכל מילי דרבנן ישנם בלאו דלא תסור ואין ראיה מהכא ואמטו להכי לא מייתי הרמב"ן ראיה זו ואין שכחה לפני כסא כבודו וספר המצוות מהרמב"ם והרמב"ן כעת אינו בידי להתבונן בדברי קדשם ואחר זמן ראיתי בס' ארעא דרבנן שהשיב ע"ד הרשב"ץ הנז' ע"ש בהשמטות אות ע"ב:

וראיתי להרב הלכות קטנות בח"א סי' קל"ב שכתב וז"ל הא דאמרי' פרק בתרא דקידושין גבי קשים גרים לישראל דכתבו התוס' משום ערבות והא אמרינן דלא קבלו ישראל ערבות גרים עליהם תשובה נהי דלא קבלו עליהם ערבות אבל אם יעשו שלא כדין למה לא יענשו אם לא יוכיחום כשבידם למחות עכ"ל וק"ק דהתוס' שם בקידושין מייתו פירוש זה דקשים גרים משום ערבות וכתבו דלאו מליתא היא דלא נתערבו בשביל הגרים כדמוכח בסוטה ע"ש ומדבריו משמע דהתוס' קבלו וקיימו פירוש זה ותו הא דכתב והא אמרינן דלא קבלו ישראל ערבות גרי' היכא אתמר דזה אינו אלא הוכחה דמוכחי התוס' שם ורש"י פ' כל היד מסוגיית סוטה. ומה שהשיב דערבות ליכא אבל עונש איכא ק"ק דגם ערבות אינו אלא כשבידם למחות כמ"ש פ' שבועות הדיינים. וי"ל שכונת הרב שכתבו התוס' משום ערבות והקשו על פירוש זה מסוגיית סוטה דמשמע דישראל לא נתערבו לגרים והשאלה היא למאן דמפרש הכי מה יענה לקושית התוס' והשיב דזה המפרש לאו דוקא נקט ערבות אלא כונתו דנענשים כשבידם למחות ומשום

דערבות מעיקרא ליתיה אלא כשבידם למחות מ"ה נקט משום ערבות וההפרש שיש בין נתערבו להיכא דהוי חס"ר שאינה מעורב"ת היינו דערבות מסתמא יש עונש עד דברור ודאי דלא מקבלי ואין בידם למחות וכי ליכא ערבות לא מחייבי עד דברור דודאי יש בידם למחות כמש"ל בס"ד לדברי מהרי"מט. והרב גנת ורדים א"ח כלל ג' סי' ט"ו כתב דמצוות תוכחת על ל"ת ודייק לה מדברי הרמב"ם פ"ו מדעות וערבות הוי גם על מ"ע. ועדיין צריך להתישב בכל האמור:

אך אוסיף להביט למורינו הרב זרע אברהם שהביא מ"ש מהר"ם ן' חביב דטעם שבני ת"ל מצל"ו אצלוי"י צלותא די"ט ביום המעש' ויהי כחו"ל דידעינן השתא בקבועא דירחא משום שמא יחזור הדבר לקלקולו וכמ"ש ברישׁ ביצה והא מילתא הכינה גם חקרה מו"ה דאין זה מספיק וניחא ליה דמאי דידעינן בקניעא דירחא מחמת החשבון שתקן הלל אינה ידיעה ברורה דפעמים בא בארוכה פעמים בקצרה ובחשבון זה אי אפשר להמלט מספיקא ובדין הוא דגם בני א"י יעשו מספק שני ימים דגם הם בספיקא קיימי אלא דאוקמוה רבנן דליעברו כל חד כי אורחיה והביא דברי הרי"טבא בחידושיו בשילהי סוכה דמוקי תרי סוגיי חדא בזמן הראיה וזאת שנית אחר זמן הלל וכתב דלשיטתו הני בי תרי מוקי להו אחר הלל דאף דידעינן חשבון הלל אינה ידיעה אמיתית לפי שבא בארוכה וכו' וכתב דהן הן דברי הריי"טבא בחידושיו שכתב בתר הכי דמאי דאמרינן דלא ידעינן בקבועא דירחא היינו האידנא ממש ומאי דקאמר דלא ידעינן בעיקר הידיעה אלא שאנו בעיקר המעשה כאלו אין אנו יודעים ופריך דבני א"י דידעי בקבועא דירחא אפי' בעיקר המעשה לדחו וכו' ודבריו אינם מובנים דכיון שאנו יודעים עיקר החשבון אנו יודעים הידיעה ועיקר המעשה דהא בהא תליא אלא כונתו שאין אנו יודעים הליכתה אם בארוכה אם בקצרה והרי הספק במקומו זהו תורף קיצור דברי מורינו הרב זרע אברהם הלא בספרתו באורך בסי' י"ב וכזאת וכזאת כתב הרב שם סי' ט' וגם בסי' יו"ד הש"ג ישי"ג על מהר"י הכהן מזה באורך והוסיף שם להוכיח בדף ט"ו ע"ב וז"ל גם מעובדא דרבא יש ללמוד כן להדיא דהא רבא בתראה ומבני בבל ובודאי דידעי קבועא דירחא עפ"י חשבון הלל ואפ"ה משום ספיקא דיומא יתיב בתעניתא תרי יומי וזימנא חדא אשתכח כוותיה הרי שאפילו היו נוהגין לעשות חשבון עפ"י הלל זימנא אשתכח והחשבון יצא מוטעה ומוכרחין אנו לומר דעפ"י עדים דנים ולא עפ"י חשבון נמצאת למד דידעי בקבועא היינו חשבון הלז ואפשר שאינו אמיתי וכו' עכ"ל והנה הרב ז"ל בתוך דבריו שם מטי בהא מילתא דחושבנא ידענא מהלל ובית דינו מהרשב"א והריי"טבא בחידושיהם והוא מיחס חידושי סוכה המודפסים להרשב"א כאשר יראה הרואה ואינם

אלא להרי"טבא כמ"ש בשם הגדולים. וכבר ידוע שהרמב"ם כתב דהחשבון הזה הוא הלכה למשה מסיני ורבינו חננאל האריך להוכיח שהחשבון הוא העיקר מעת אשר נאמר למשה רבינו ע"ה החדש הזה וכו' הובאו דבריו בפי' רבינו בחיי על פסוק החדש הזה וכו' והרמב"ן בס' המצוות כתב דהוא מיסוד הנשיא רבי הלל ובתשובות הרשב"א כ"י כלל ב' סי' י"ח כתב דהחשבון הל"מ כדברי הרמב"ם ואפילו בזמן הראיה היו מדקדקים שיהא מכוון לחשבון ועמ"ש מהר"ם ן' אדרת הובא במרכבת המשנה בה' קידוש החדש ועיין בתשב"ץ ח"א סי' ק"ד. והרשב"א בתשו' כ"י הנז' סיים וז"ל וקבלה בידינו שהסדר הזה תקנו הלל בן בנו של רבינו הקדוש אבל לא ידעתי שום מקום לדבר הזה עכ"ל וכן הרב החינוך ריש פ' בא וארחות חיים דף קי"ו והר"ן בביאור ההלכות פ' השולח גבי פרוזבול ובחי' סנהדרין דף י"א והרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קל"ה וסימן קל"ו כלם כתבו כהרמב"ן דהחשבון הזה תקנו הלל והר"ן כתב דהוא קבלה מפי הגאונים ע"ש ובקונטריס הסמיכה בש"ות מהרלנ"ח ושם סי' ל"ב ובס' חוות יאיר סימן קצ"ב אות נ"ה ועיין פרקי ר' אליעזר פ"ח. ומ"ש בתשובת הרשב"א דהלל בן בנו של רבינו הקדוש לאו דוקא בן בנו כמבואר בתשב"ץ סימן קל"ו ע"ש:

ועל דברי מו"ה זרע אברהם הנז' ק"ק דהרי כתבו ז"ל דרבי הלל האחרון דהיה נשיא הוא עם הסנהדרין עמדו וקדשו כל החדשי' והשנים עד יבא מורה צדק דהו"ל שעת הדחק ולכן קדשום קודם זמנם והם מקודשים עפ"י נשיא והסנהדרין בארץ וכמו שהביא הוא ז"ל דברי הרי"טבא באורך ואחרי הודיע אלהים אותנו את זאת מאי קאמר מורינו הרב הנז' והאריך להוכיח הוא המסבי"ר דע"פ החשבון והקביעות הזה זמנין דמשכחת שלו ושחיתה והנה כי כן הלא גם בנו ספיקא דיומא בארץ ובח"ל דשמא האי חשבונה לא סליק שפיר וכו' הרי כבר קדשוהו סנהדרין ונשיא ורחמנא אמר אתם אפילו מוטעים ומאי ספיקה דיומא איכא השתא הנה יום בא הוא הקדוש ע"פ סנהדרין ואף דלקושטא ירח עמד זבולה יום אחד אף כי יבא יומו אין לך יום אלא מה שקדשו נשיא וסנהדרין בארץ וליכא תו לאסתפוקי כלל דהכל הולך אחרי ב"ד כידוע ומן הראוי היה שבכל העולם לא היה ימים טובים לישראל אלא יום אחד לבד אך חיישי רבנן שמא יגזרו וכו' כמבואר בש"ס. ומעתה גם מ"ש מורינו הרב דלשיטתו אתיין כלהו שמועי בתר קביעות החשבון וא"צ לדוחקיה דהרי"טבא עמו הסליחה

רבה דלדידן ליכא ספיקא כל עיקר:

ומאי דקאמר רב מורינו הנז' דלשיטתו כיוין הרי"טבא בסיומא דמילתיה דדבריו אינם מובנים וכו' לי ההדיוט כונת הרי"טבא פשוטה לפניה והדבר ברור שט"ס וצ"ל ומאי

דקאמר דלא ידעינן לאו בעיקר הידיעה אלא שאנו וכו' ותיבת לאו חסרה מהדפוס וכונתו מבוארת והן הן דברי התוס' שהביא הוא ז"ל והדברים פשוטים אין צורך להאריך:

גם מה שכתב בסי' יו"ד והביא ראיה מעובדא דרבא וכו' דבריו מגומגמי' דבימי רבא עדיין היו מקדשין בארץ ע"פ הראי' וכמ"ש הרמב"ם ריש פ"ה מקדוש החדש דעד ימי אביי ורבא היו סומכין על קביעות א"י ומנ"ל למורינו הרב דבימי רבא היו נוהגים ע"פ חשבון הללו על הרוב אחר זה הוא שיסד הלל החשבון וזו היא שק' על הר"ן שהקשה על הרמב"ם בדין עירוב על תנאי והביאו מרן בב"י סי' תקנ"ח מדברי רבא דהוה אחר החשבון דבקיאינן וכו' ומאי פריך מרבא דבזמנו היו סומכין על קביעות א"י וכמ"ש הרמב"ם וכדמוכח מהא דאשתכח כוותיה חד זימנא וכן ראיתי במכתב בש"ות מהר"י פאראג"י מהמה כ"י סי' ק"ט שתמה על הר"ן בזה:

חוזרנו על הראשונות דבדין בן א"י שרצה להתיר מהר"ם ן' חביב שיתפלל תפלת י"ט ב' להוציא בני ח"ל אריה שאג הוא הרב זרע אברהם ודחה דבריו דכל מידי דלא שייך ביה לא מצי להתפלל להוציא אחרים ואיך יאמר ותתן לנו את יום חג פ' הזה וכיוצא ולדידיה הוי יום חול גמור והוא שקרן וכתב דמדברי הטור סי' תקס"ו גבי ש"ץ שאינו מתענה יש סעד גדול לזה ע"ש באורך ודבריו נכונים וטעמן ונימוקן עמם וכפ"ז היה נראה דה"ה בנדון דידן דכיון דהאי בן ח"ל לדידיה יומא טבא לבו וכבר התפלל תפלתו תפלת י"ט מאין הרגלים להעשות ש"ץ ולהתפלל של חול להוציא בני ארץ ישראל כדינם כחו"ל אשר על שפ"ת יושב הארץ וי"ט שלו הוא:

עוד היה נראה להביא ראיה לנ"ד ממ"ש הפר"ח לקמן סי' תפ"ט דאיש שלא ספר העומר יום שלם והורה גבר חכם שיעשה ש"ץ ויברך להוציא אחרים וכרב הרב פר"ח דאין הוראתו נכונה דכל שאינו מחוייב בדבר קרי' ביה והאריך בזה ע"ש והגם כי מופת דורנו הרב מקראי קדש דחה דבריו והחזיק במעוז הוראת חכם הנז' ע"ש באורך המעיין יראה שאין בדברי הרב ראיה לסתור דברי הרב פר"ח שכתב דזה הוי אינו מחויב בדבר דמ"ש הרב מקראי קדש דמאי שנא מדאמרינן אעפ"י שיצא מוציא מטעם ערבות ולא אמרינן מאחר שיצא אינו מחוייב ומרן פסק סי' ס"ט דאף דיצא פורס על שמע להוציא אחרים ומוכרח דמאחר דגברא בר חיובא רק דבר אחר גרם לו שכבר נפטר מחויב קרינן ביה ה"נ גברא בר חיובא הוא אלא שאינו יכול לברך מחמת ששכח עכ"ד הדבר מבואר דלא דמי דבשלמא כי תרוייהו שוו בחיוב אלא שזה קדם לשעה ויצא י"ח מחויב קרינן ביה וכמ"ש בירושל' פ"ג דברכות אבל זה ששכח לספור איבד מצותו ועתה לאו בר חיובא הוא כלל ומה דמות יערוך לזה שעתה הוא מחויב אלא שכבר יצא י"ח מי ששכח לספור

דבשכחתו נפטר בשנה זו דאיבד את מצותו ואינו מחויב קרינן ביה. ובהא ליכא טעמא דערבית דהא חזינן דמי שאינו מחויב אינו מוציא ואף להרב מקראי קדש איירי בבני חיובא ולא כמ"ש מהר"ם ן' חביב דלאפוקי נשים וכו' הרי דכך לימדונו רבותנו דמי שאינו מחויב לא מהני לי' הערבות לאפוקי וכ"כ ריא"ז הביאו בש"הג ס"פ ראוהו ב"ד דאינו יכול לברך על מילת ופדיון בן חבירו וכיון דעינינו הרואות דלגבי מי שאינו מחוייב לא מהני טעם ערבות ה"ה נמי הא גברא דהשתא הכא ליתיה בספירה וכדברי הרב פר"ח. ואפילו בדין פורס על שמע הרב פר"ח לעיל סי' ס"ט פליג וסבר דאינו פורס אלא מי שלא יצא ע"ש ואף לדעת מרן שנא ושנא זה ששכח לספור כדאמרן ואם כן לדעת הפר"ח במי ששכח לספור ה"ה לנ"ד כיון שכבר יצא זה מתפלתו אף שלא שמע לא מצי להיות ש"ץ דתפלה זו לא שייכא ביה ואינו מחוייב קרינן ביה.

אכן כי דייקת פורתא הא דידן עדיפא דכבר ידוע דבדין היה שיתפלל בשבת י"ח אלא דלא אטרחוהו ואם התפלל של חול והזכיר שבת יצא כמו שפסק לקמן סי' רס"ח וה"ה לענין י"ט וכמ"ש האחרונים ומאחר שכן דתפלת י"ח שייכא לגביה לא דמי לנדון מהר"ם ן' חביב דבן א"י תפלת י"ט לא שייכא גביה והוא שקרן בתפלתו ומ"ה פליג עלה הרב מהר"א יצחקי אבל הכא תפלת חול שייכא גביה גם לא דמי לאותו ששכח לספור דתו ליתיה בספירה כלל לא כן זה דחייב הוא תפלה ותפלת י"ח נמי שייכא גביה כאמור ושפיר מצי בן ח"ל להיות ש"ץ ולהתפלל י"ח להוציא י"ח בני א"י ועדיין צריך להתישב בדבר:

ד

דין ב'. יורד לפני התיבה וכו' ואינו צריך וכו'. ש"ץ שהתפלל ביחיד ואתרמי ליה צבורא והוא מוכרח לעבור לפני התיבה יתפלל פעם אחרת בלחש ואח"כ יתפלל בקול רם לצבור. שאלת יעבץ סי' נ"א. עש"ב ולי ההדיוט אין דבריו מחוורים וראיותיו אינן מכריעות כאשר יראה המעיין ודוק:

ה

הגהה. יוכל להתפלל מיד בקול רם וכו'. הרמב"ם התקין שתדיר יתפללו בקול רם לבד כמ"ש הרדב"ז בתשובה ח"א סימן ה' וכ"כ רבינו אברהם בנו באורך הובא דבריו בתחילת ס' מעשה רוקח והאידנא בטלוה להאי תקנתא. וכבר הרדב"ז בח"א סי' צ"ד כתב דרוב קהלות ישראל וגם רוב הק"ק אשר במצרים חזרו לנהוג כדין הגמרא אלא דק"ק מסתערב היו רוצים להחזיק בתקנת הרמב"ם והרדב"ז שם ביטל כל טענותיהם והאריך מאד ועתה גם ק"ק מסתערב חזר לנהוג ככל העולם ומתפללין לחש וחזרה וכך

ראוי לנהוג מאחר דלפי דרך האמת נצרכים שניהם וכך הוא לדין הגמרא וקצת טענות הרמב"ם שבגללן התקין נתבטלו כמ"ש הרדב"ז ומ"מ נכון הדבר שלא לבא לידי מסלקת וכמ"ש הרדב"ז ועמ"ש לקמן סי' רל"ב:

ו

דין ד'. קרוב להיות ברכותיו לבטלה וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין בס"ד לעיל סימן נ"ה אות ו' ע"ש ודוק:

ז

דון ה'. אומר ברוך הוא וכו' הטור כתב שכתב הרא"ש שזה היה מנהג אביו ובס' חרדים דף מ"ב ע"א כתב דהכי איתא במדרש רז"ל ע"ש ובס' דבר שמואל סי' רצ"ה.

ח

דין ו'. ויענה אמן אחר כל ברכה וכו'. מי שנזדמן לו לענות שני אמנים על שני דברים עונה שני אמנים זה אחר זה. ואפילו למ"ש מרן בב"י סי' ס"א בשם אהל מועד דאומר אמן אמן כאומר שמע שמע שאני הכא דהוי על ב' דברים וטפי עדיף לומד אמן ואמן. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ע"ג ועמ"ש הרב פר"ח לעיל סי' ס"א דין ט' ודין י"ב ועמ"ש שם בס' יד אהרן ודוק:

ט

דין ח'. הגהה. מיד כשכלה הברכה יענה אמן. ש"ץ שסיים מגן אברהם ותכף התחיל אתה גבור לא יענה אמן דהרי כתב מרן בב"י מי שמתפלל בלחש וכו' אם לא כלתה עניית אמן מפי רוב הצבור וכו' משמע דאף שלא התחיל הברכה הש"ץ הואיל וכבר ענו הקהל אינו יכול לענות כ"ש אם כבר התחיל ברכה אחרת דכבר עברה הברכה ראשונה אינו יכול לענות אמן. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' נ"ט. ועמ"ש הרב הלכות קטנות ח"א סימן נ"ה:

יו"ד

דין יו"ד. מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא וכו' אף אם נזכר אחר שהתחיל מודים דדינו דחוזר לעבודה יכול לסמוך לכוין דעתו על השליח ציבור. הרב מהר"י עאייאש בס' בית יהודה א"ח סי' ל"ג והוא דבר פשוט וכמ"ש שם מדברי התוס' בברכות סוף דף כ"ט וכ"כ הרשב"א בחי' פ' תפלת השחר דלא הזכיר מטר בברכת השנים דסומך על ש"ץ אף דנזכר קודם הן בעודנו מתפלל ע"ש:

יא
אם אינו רוצה לסמוך על חזרת ש"ץ יכול לחזור ולהתפלל ודלא כמהר"י עאייאש שם בתשובה הנז' שכתב דאינו רשאי. וכבר נודע דאעיקרא דדינא הרבה מהאחרונים כתבו שלא יוכל אדם לכוין עם הש"ץ וצריך לחזור. איכו השתא מסתיין לומר דיכול לסמוך על הש"ץ אבל אם נפשו אותה שלא לסמוך ורוצה להתפלל הוא עצמו לומר שלא יתפלל לא נהירא:

יב
זה שטועה בתפלתו נסתפק הרב מהר"י עאייאש בתשובה הנז' אם יסיים תפלתו בלחש ובעיני הדבר ברור דלא יסיים כיון דהתפלה לא עלתה לו:

יג
נשאל הרב הנז' אם זה שיוצא בתפלת הש"ץ אם יכול לענות מודים דרבנן אי הוי הפסק. והרב הנז' לא השיב על זה. ואין כאן שאלה דודאי ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ שעולה לו להוציאו י"ח תפלה וכן מתבאר מדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם הובא בתחילת ס' מעשה רוקח ע"ש ודוק:

שיורי ברכה

[סימן קכ"ד. א
דין ה'. אומר ברוך הוא וכו' הרא"ש כתב דזה מנהג אביו והרב ראשון לציון בסוף שיטתו לברכות כתב דמשנת חסידים שנה הרא"ש ואין לזה עיקר מהגמרא וההיא דיומא בשם המפורש היא ודלא כהפר"ח:]

סימן קכה

א
דין א'. שותקין ומכוונים למה שש"צ אומר וכו' מזה הוכיח בהגהת יש נוחלין דף י"ו ע"ב דאין ליחיד לומר שום תיבה ממה שאומר הש"ץ ע"ש ואין דבריו מוכרחים ע"ש ודוק:

ב
ואז עונים הצבור קדוש. מי שאמר קק"ק ועדיין הש"ץ היה בו קרא זה אל זה יצא. ואפשר דכיון שאמר ש"ץ נקדישך אם ענה יצא. הרב מהר"י חאגי"ז בס' הלכות קטנות ח"ב סימן קס"ז אבל מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סימן י"ט נראה דפליג על זה ומוכח מדבריו דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת:

ג
דין ב'. הגהה. ונושאין אותו מן הארץ וכו' הטעם להדמות לחיות הקדש ואופני מעלה המשלשים קדושה כמונו. הרדב"ז בס' מגן דוד דף ל"ה:

סימן קכו

א
דין א'. מסלקין אותו מיד וכו' פירוש לאותה תפלה אבל אין מסלקין אותו מש"ץ וכמו שהכריח הרב פר"ח וכן כתב הרב מגן אברהם וכן עיקר:

ב
אם טעה בתחיית המתים ובונה ירושלים אין מסלקין אותו כיון דבתלמודא דידן השוו כל הברכות כלן ולא מפקי אלא ברכת המינין ולא קי"ל בהא כהירושלמי וכבר מרן בבית יוסף תמה על הטור אמאי הביא הירושלמי ומאי דתריץ יתיב הרב ט"ז עש"ב לא שמיע לי:

ג
דין ג'. שהרי תפלת המוספין לפניו וכו'. אם היחיד התפלל כבר מוסף ושוב נזכר שלא אמר בתפלת השחר יעלה ויבא א"צ לחזור דדיעבד דיחיד לא יהא חמור מש"ץ לכתחילה. הרמ"ע והרב כנ"הג. והרב מגן אברהם נראה שהוא מסכים הולך בזה וכן עיקר דספק ברכות להקל ועמ"ש בעניותנו לעיל סי' ק"ח אות ה' בס"ד ועמ"ש בקונטריס אחרון בס"ד:

ד
דין ד'. והוא שלא טעה בשלש ראשונות וכו' עמ"ש הר"ב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"ב סימן ח"ן עש"ב ודוק בדבריו דאיכא למידק בהו ויש בהם מן הגמגום כמו שיראה אל עין הקורא:

שיורי ברכה

[סימן קכ"ו. א
דין ג'. שהרי תפלת המוספין וכו' בפנים כתבתי דהעיקר כהוראת הרמ"ע וזה היה קודם ראותי תשו' הרשב"א כ"י ואשר להיות כבר היה על מזבח הדפוס לא הוה בידי לכתוב לפנים אלא ועיין בקונטריס אחרון. וכבר לעיל סי' ק"ח בקונטריס זה הבאתי

תשו' הרשב"א דסבר דלא כהרמ"ע ואחרי הודיע אלהים אותנו דברי הרשב"א כן ראוי להורות:]

סימן קכז

א

דין ב'. בברכה המשולשת וכו' כתב ה"ר יוסף קמחי הביאו מהר"ד אבודרהם שאין לומר כהנים עם קדושך וכו' ומרן בבית יוסף כתב דמצי לומר כהנים עם קדושך והסכים עמו הרב פר"ח. ומה שיש לעמוד בזה ממ"ש בחולין פ' הזרוע דף קל"ב ופ"ק דשבועות דף י"ג דמשמע דכהנים לא איקרו עם כבר אנכי עמדתי בספרי הקטן שער יוסף דף ז"ן ע"ג ע"ש באורך:

ב

הרב שיירי כנ"הג הביא משום הגהה דהאומרי' כהנים עם טועים וכו' ומטי בה משם הריט"בא ונתקשה בזה וכתב דצ"ל האומרי' כהני עם קדושיך טועים דמשמע דשלוחי דידן וכו'

והאריך בזה ע"ש ודבריו חיים וקיימים שכן הוא בחידושי הרי"טבא דיומא דף י"ט הנדפסים חדשי' מקרוב וז"ל הלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע הלכך האומרי' בברכת כהנים האמורה לאהרן ובניו כהני עם קדושיך וכו' עכ"ל ושם בחידושי הריי"טבא נשמט שארית הלשון וצ"ל כמ"ש בעין יעקב:

שיורי ברכה

[סימן קכ"ז. א

דין א'. ואומרים מודים אנחנו לך וכו'. הרב בית דוד סי' נ"ב בירר מטבע ל' הודאה זו עש"ב.

ב

שאתה הוא וכו'. בברכת מודים שאתה הוא ה' אלהינו צריך לומר השי"ן פתח ככתוב שאתה מדבר עמי ועוד דאיכא מאן דקרי שי"ן סי"ן ונראה ח"ו שיאמר שה אתה ויעבוד למזל טלה. מפי הגאון מהר"ר יהודה ממינדאילו כן כתב הגאון מהר"מ ממודינא שהיה בזמן מהר"י קולין בליקוטיו כ"י. ויראה דלדידן יושבי ארץ הצבי וכל גלילותנו צחי הלשון דאומרים על ימין ימין אין לחוש לומר שאתה בפתח ואף דבכתוב נמצא שאתה בפתח כבר המפרשים פירשו שהוא כמו שאתה בסגול. ואם בכתוב נקרה כן לטעם ורמז

נסתר לא יחויב לומר תיבת שאתה בכל מקום בפתח. והגאונים הנז' אטעמא אחרינא סמכי ואיברא דבגלילות שאין ניכר במבטא שלהם בין ימין לשמאל יש בהן בפות"ח ויש ליזהר בדבר. אך מנהג כל העולם להפך ולא ראיתי ולא שמעתי מי שנזהר בזה:]

סימן קכח

א

דין ח'. אין נשיאות כפים וכו'. נשיאות כפים דייקא ולא אמרו נשיאות ידים משום דהוה משמע שישא זרעותיו וידיו פשוטות לא שיזקוף ידים עד שיהיו ראשי אצבעותיו כלפי מעלה הרדב"ז בתשובה כ"י והאריך בזה ועיין מ"ש רבינו בחיי פ' שמיני:

ב

הגהה. אין לזר וכו'. הרב פר"ח אייתי בידיה דברי התוס' פ' כל כתבי אההיא דא"ר יוסי יודע אני בעצמי שאיני כהן לא ידע ר"י מה איסור וכו' ומורינו הרב זרע אברהם האריך מאד בזה סימן י"ח ומהר"ם ן' חביב בתשובה הובאה בס' גנת ורדים כלל א' סי' י"ג ועמ"ש שם הרב גנת (נרדים) [ורדים] סי' י"ד דאינו מחוור ועיין ביד אהרן בקונט' הסוגיו' שם רמז לדברי האחרונים בזה ועיין בספר מקראי קדש במאמרם ובהל' תפלה:

ג

דין ה'. במנעלים וכו' הרב פר"ח כתב דנהגו התר בבתי שוקים של עור אף. שדעת מרן לאסור עש"ב ואני ראיתי בש"ות הרדב"ז כ"י סי' שני אלפים רס"ד שכתב דמותר לכהנים לעלות בגי"ליג או בשירבי"אס של עור. ומ"מ אם אינו זמן קור ושאר הכהנים יחפים יעמוד גם הוא יחף:

ד

דין ז' אם נטל הכהן ידיו שחרית וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובה סי' תשע"ח:

ה

דין ח'. אבל אם לא עקר רגליו ברצה וכו' פירוש בכל ברכת רצה ולאו דוקא בהתחלת הש"ץ לומר רצה והכי משמע בש"ס ובפוסקים. וק"ק על הרב פר"ח שהניח במונח דהטור ומרן סברי איפכא ודחה דבריהם ע"ש. וזו הנח"ה שובר"ת דגם הטור ומרן כך דעתם וכונתם כמו שנאמר:

ו

כהן שבא לבית הכנסת ומצא צבור בהודאה יכול לעלות לדוכן דהא לדרכו היה מהלך לבא לבית הכנסת והיה עוקר רגליו ברצה. הרב מהרי"קש בתשובותיו כ"י סי'

ס"ו וכן כתב בהגהותיו בסי' זה דין כ"ח וכמדומה שנעלם ממנו שרבו הרדב"ז בתשו' והוא בנדפסות חדשות מעתה סי' תקי"ו ס"ל איפכא וכתב בהדיא דעקירת רגליו לבא מביתו לבה"כ לא נקרא עקר רגליו לעלות לדוכן וכבר רמז הרב כנ"הג תשובת הרדב"ז הזו ונמשכו האחרונים אחריו. והרב יד אהרן הביא ראיה לסברת מהרי"קש מדין כ"ח מצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים וכו' ע"ש והיא ראית מהרי"קש גופיה בתשובתו הרמת"ה הנז' וזוהי כונתו בהגהותיו שסמך דבריו לדין כ"ח שוב ראיתי שכבר מהרי"קש הושג מתשובת רבו הנז' ממהר"ם ן' חביב בתשובה הובאה בס' גנת ורדים כלל א' סימן י"ג והרב גנת ורדים שם כלל א' סי' כ"ג ואחר זמן באו לידי תשובות הרמ"ז הנדפסות מחדש והאריך הוא ורבני דורו בדין זה מסי' כ"ב עד כ"ט עש"ב:

ז

דין יו"ד. פניהם כלפי ההיכל וכו' עמ"ש הרמב"ם בס' תשובותיו הנק' פאר הדור הנדפס מחדש סימן ע"ח:

ח

לנשיאות כפים לא בעינן מקום שיש בו ס"ת אלא בכל בי עשרה איכא נשיאות כפים והכי נהוג. פרי חדש. והאריך בזה הרב משאת משה ח"א סי' ג' והפיץ והריח הוראות מאן דהו להפך:

ט

דין י"א. כשמחזירין פניהם וכו' מברכין אשר קדשנו וכו' האי דכתבו הטור ומרן כשמחזירין וכו' ר"ל כשרוצים להחזיר ולא כשהחזירו וכן נהגו לומר כלפי ההיכל אשר קדשנו בקדושתו של אהרן והופכי' פניהם ואומרי' וצונו לברך וכו' ובזה יסכימו דברי הטור והש"ע לדברי הרמב"ם וכלבו. מהר"ר אריה יהודה ממודינא בתשו' כ"י ועיין בשיירי ודוק:

יו"ד

דין י"ג. ואז עונין הצבור אמן וכו' יש נוהגין לענות על הזכרת ה' שאומרים הכהנים ברוך הוא וברוך שמו והביא ראיה לזה הרב שיירי כנ"הג בהשמטות וכ"כ הרב פר"ח בדין זה וסי' קכ"ד ועמ"ש הרב כנ"הג בתשובותיו סי' כ"ח ובש"ות דבר שמואל סי' רצ"ה:

יא

דין ך'. אא"כ מובטח וכו' וכיצד יעשה וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' רל"ז ועיין בש"ות שאלת יעבץ סי' ר"ן:

יב

דין כ"ח. יכול לישא כפיו פעם אחרת. הרב הלבוש לעיל דין ג' נסתפק אם צריך לברך פעם שניה אקב"ו לברך את עמו ישראל שיש פנים לכאן ולכאן וצ"ע עכ"ל ולפי מה שפסק הוא ז"ל עצמו בסימן תקפ"ט כסברת ר"ת דנשים מברכות על מ"ע שהזז"ג נראה דהכא יש ספ"ק בידו אם הוא חיוב לכהן לברך זימנא אוחרי תניינא דאי כונת ספיקו אם יכול לברך מאי קא מספקא ליה תפשוט מהני נשי דמברכות על מ"ע שהזז"ג לפי דעת ר"ת אשר פסק הוא ז"ל כוותיה ומטעמיה וכ"ש בכהן זה דבר חיובא הוא אלא שכבר יצא י"ח אלא נראה שכוונת ספיקו אם חייב לברך והכי דייק לישניה שכתב אם צריך לברך דפשט הלשון לחיובא אתמר. ולפ"ז סבר הרב הלבוש כדעת מאן דסבר שגם ברכת המצוות היא רשות לנשי' והכי משמע מדבריו לעיל בס' טו"ב כאשר עינא דשפיר חזי ראה יראה:

ולפום מאי דכתיבנא סר מהר מה שדקדק עליו הרב מהר"ם ן' חביב בתשובה הובאה בס' גו"ד א"ח כלל א' סי' י"ג דלשון הרב אינו מדוקדק דהול"ל אם יכול לברך ע"ש ולפי האמור הלשון דייק טפי ומ"ש עוד לדמותו למוסף יש לדחות ועיין בש"ות מהר"ם מינץ סי' י"ב. גם מה. שהקשה מורינו הרב זרע אברהם א"ח סי' י"א דאין מקום לספיקו דכיון דבכל זימנא דבריך מצוה קעביד דמי לתפילין. ההדיוט יש לחלק דמצות תפילין חובת גברא וחיובא רמיא עליה לא כן בכהן דהוי רשות ואיכא למימר דדמי לנשים וזאת הברכה רשות או"ד דיש לחלק דגברא בר חיובא אלא דכבר נפיק וכיוצא:

יג

דין ל'. ואפילו הוא סומא בשתי עיניו וכו' כתב מרן בב"י דלא שלא הוזכר בתלמוד אלא סומא בא' מעיניו היינו לאשמועינן דאם אינו דש אפילו באחד נמי אף שמדברי רבינו ירוחם לא משמע הכי עכ"ד וכן ביאר באורך הרדב"ז בתשו' סי' של"ט וכתב דרבינו ירוחם אזיל לטעמיה דסבר דסומא פטור מכל המצוות ואכן לא קי"ל הכי עש"ב ולעיל סי' ג"ן ולקמן סי' תע"ג:

יד

כתב הרב פר"ח משם ס' המקצועות דאי איכא נדה בניתיה דכהן אסיר ליה למיסק לדוכן וכו' וכתב הרב דהני מילי לאו מעיקר דינא ואין לפרסמם ע"ש וזכורני שרבינו בצלאל בליקוטיו לתמיד מייתי הא דס' המקצועות ושקיל וטרי ביה. שוב ראיתי שהובאו דבריו בספר דרך הקדש:

טו
דין ל"ג. כגון שאומר לאלפיין עייניין וכו' וה"ה לחיתיין היהיין. ובני העיר אשר שפת כל הארץ כך היא דרכה שרי כהני לעלות לדוכן וממנין ש"ץ מהם. הרדב"ז סי' שצ"ד:

טז
דין ל"ד. קטן וכו' עם כהנים שהם גדולים נושא וכו' וכתב הרדב"ז סימן תקס"ה שכך המנהג ומברך נמי ע"ש:

טו"ב
דין ל"ה. כהן שהרג את הנפש וכו' אנכי העירותי פלפלת כל שהוא בזה והיא לו נדפסה בספרי הקטן שער יוסף דף קט"ו ע"ד:

ח"י
דין ל"ז. ואם נאנס לדברי הכל וכו' הרב פר"ח תמה על מרן בב"י שכתב דאף לדעת הרמב"ם מומר נושא את כפיו אם היה אנוס שהרי בדברי הרמב"ם מבואר הפך מזה. והבן יקיר לי ח"ר אברהם הי"ו הקשה עליו דנעלם מהרב מה שהוסיף מרן בבדק הבית על לשון זה מיהו ה"מ כשהמיר ולא עבדה שאם עבדה אפילו באונס כתב הרמב"ם שלא ישא את כפיו ומאחר שכן מאי ק"ל על מרן וכן נעלמו דברי בדק הבית הנז' ממהראר"ב סי' ג' ומהרב דבר משה י"ד סי' נ"ה דמר מותיב על מרן ומר מפרק לה מדנפשיה ולא ראו דהרי מרן בבדק הבית. זה תורף דברי בני יצ"ו. והטיב לראות. ותו ק"ק על הרב דבר משה דבלאו דברי מרן בבדק הבית אינו מחוור בלשון בית יוסף לחוד שכתב דע"כ לא פליגי אלא בהמיר ברצונו דומיא דכהנים ששמשו וכו' ומוכח מזה וגם ממאי דהשוה הרמב"ם וס' הזהיר דאפילו בעבד קאמר דהרי מרן וס' הזהיר על שמשו בבית חוניו קיימי. וזו היתה כונת הרב פר"ח דאף דהוא בתחילת דבריו חילק חילוק הנז' בסיומא דמילתיה תמה על לשון הב"י לפי דמלשון הב"י משמע דקאמר לדעת הרמב"ם אפי' בעבד דהשוה ס' הזהיר והרמב"ם ובחדא מחתא מחתינהו:
ואלם בהגלות נגלות דברן מרן בבדק הבית ביטלו את המעוררים כי בדבריו הנז' להודות נתן כונתו בב"י ולישנא קייטא הוא והבן:
שוב ראיתי להרב ב"ח הקש' על מרן בבית יוסף ותריץ יתיב כמדובר והוא דוחק בלשון הבית יוסף וגם דברי הרב בית חדש נעלמו מהרב פרי חדש והרב דבר משה:

יט
דין מ"ד. הגהה. נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים וכו' אם הצבור בצרה ח"ו והצבור מתפללים על צרתם טוב וישר שבתפלת השחר יהיו הכהנים נושאים כפיהם

ואח"כ יתפללו על צרתם כי על ידי נשיאות כפים מתעוררים הרחמים ויותן להם מתנת חנם. הרמ"ך בשבחי תורה דף פ"ח והוכיח מילקוט ראובני פ' נשא ומס' שערי אורה דף פ"ח עש"ב. ובסגנון נשיאות כפים עמש"ל אות א' ובריש חי' שבס' מעשה רוקח ע"ג:

שיורי ברכה

[סימן קכ"ח. א

דין י"ד. ובעמידה וכו'. והוי לעיכובא ודלא כהרב שבות יעקב ריש ח"ב וכ"כ בס' יד אהרן וכן עיקר.

ב

דין י"ז. אלא דרך ימין. עמ"ש בשו"ת זקן אהרן סימן פ"ד.

ג

דין כ"ח. יכול לישא כפיו וכו'. הרב הלבוש נסתפק אם צריך לברך פעם שניה. ומהר"ם ן' חביב בתשובתו אשר בס' גנת ורדים א"ח כלל א' סי' י"ג כתב דבזה נתישב מה שאמרו פ' בני העיר מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה דקשה מאי שבחא והלא כל הכהנים מברכין וכו' ולפי הספק של הרב הנז' יש לישב בחדא מתרתי אם הדין הוא דאין לבדך היה משבח עצמו דלא הביא עצמו לזה לזה ללכת לצבורא אחרינא לברך ברכת כהנים בלא ברכה ואם הדין הוא דיש לברך בכל פעם שעולה לדוכן אשמועינן חידושא דלעולם היה מברך כמה פעמים ברכת כהני' בהרבה בתי כנסיות בברכה ולא היה חושש למסתפקי' על פי סברת הרב הנז' עכ"ד הרב הרמב"ח. והני בי תרי לא שמיע לי ואין צורך להאריך יען ראיתי דהרב גנת ורדים כבד ערער עליו:

ולפום מאי דאנן יד ענייי כתבינן זאת לפנים דהיינו ספיקיה דהרב הלבוש אי חייב לברך או רשות לברך כהני נשי במצות עשה שהזמן גרמא יש להביא קנת ראיה מדברי הריי"טבא שהביא הרב גנת ורדים שם סי' י"ד דהוקשה להריי"טבא מה שבח הוא זה ונדחק דהא קמ"ל דאמרי' ימים והשתא אי אמרת דדינא הוא דכהן המברך שנית בציבור אחר דינו הוא כהני נשי דרשאות לברך במ"ע שהזי"ג אמאי דחוק הריי"טבא כל כך לתרצי הרי הריי"טבא בחידושיו פ"ק דקידושין מסיק כר"ת דנשי מצי לברוכי במ"ע שהזי"ג והיינו רבותיה דהגם דברכה זו בצבורא אחרינא רשות לא נשא לשוא אלי ברכה ושוייה לדידיה כחובה אלא מוכח דסבר הריי"טבא בפשיטות דלכ"ע הכהן חייב לברך גם בצבור אחר ולא דמי לנשים שאינם מצוות ואמטו להכי לא מוקי לה בהכי דס"ס מאי רבותיה דדינא הכי הוי כיון דבר חיוב הוי משא"כ הני נשי דמצד עצמותן פטורות:

והכין חזינא להרב המאירי בפסקיו למגילה חדשים מקרוב באו לדפוס שכתב וז"ל ויש מפרשים אף שנשא כפיו פעם אחת כל שהיה מזדמן לו לישא פעם אמרת אף באותו יום היה חוזר ומברך וכו' ואין זה נראה דמאי רבותיה ודאי כן הוא הדין לברך כל זמן שנושא כפיו עכ"ל ומוכח דחייב לברך כל פעם. ומעתה מאי דאסיק הרב מהר"ם ן' חביב בסוף התשובה הנז' דראוי לחוש לספק הרב הלבוש ואם יש שם כהן שבירך לא יברך כהן זה אשר כבר עשאו לנשיאות כפיו ובירך בקמיתא ואם אין אחר יברך וכו'. ע"ש לפום מאי דאמרן אין לחוש לזה דהרי מפורש כדברי הרב המאירי דכך הוא הדין לברך כל זמן שנושא כפיו וכן משמע קצת מדברי הריי"טבא הנז' כמדובר והכי סתמות כל הפוסקים וכן כתבו מהר"ם מינץ סי' י"ב והרב אליה רבה והכי נהוג.

ד

דין מ"ה. הגהה. אסור להשתמש בכהן וכו' זה לשון הגהות מרדכי בגיטין כהן יצק מים ע"י ר"ת והקשה לו תלמיד הא אמרו בירושל' המשתמש בכהונה מעל והשיבו אין בהם קדושה בזמן הזה דק"ל בגדיהם עליהם קדושה עליהם ואי לא לא והקשה א"כ כל מיני קדושה לא נעביד להו ושתק ר"ת והשיב ה"ר טפר דנהי דיש בהן קדושה יכול למחול כדאמרי' פ"ח דקדושין אין כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום ובלא הך טעמא תקשי היאך מצי משתעבד ביה אלא ודאי מצי מחיל והלכך אצטריך לטעמא דבעל מום דאל"כ היה נרצע עכ"ל ובסי' יד אהרן תמה על ר"ת ועל התלמיד דהירושלמי פ"ח דברכות איירי בזמן הזה ועל ה"ר פטר תמה דאין ראיה מנרצע דגנב ואינו עושה מעשה עמך ומשום הכי מוכרים אותו ב"ד והוי"ל להביא ראיה מהירושלמי דר' זעירא היה משמש וכו' ע"ש שהאריך:

ואפשר לומר דסבר ר"ת דמדריאינו בההיא דהירושלמי דר' זעירא בתחילה היה משמשם משם מוכח דאין כאן מעילה בזמנינו ומיהו יען שהקניטו לר' זעירא כעס עליו ואמר חדא דהוא משמש ואתה יושב ותו דהמשתמש בכהונה מעל כלומר בשגם עתה אין מעילה מ"מ נקוט מיהא שאין לבזותו והיינו דאמר ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל ואת מיקל ליה דהקפידו היתה על שביזהו ולא על דמשתמש בו דעתה ליכא מעיל' ובטלה קדושה אבל הא מיהא ודאי אין לך להקניטו והיינו דהתלמיד לא קשיתיה דאמוראי נינהו הם המדברים על כהן שבימיהם וגם רבינו טפר לא הביא ראיה משם דהא ל"ת אוקמה כשבגדיהם עליהם ואותה דהירושלמי משום בזויי ואין בה משום אכחוש"י לדברי ר"ת דאיכא למימר דאבוי לאפושי רתחא אמר על שביזהו ותו דלא מוכח מינה אלא סברא דהשת' נמי אין לבזותו ושפיר מצית אמרת כדברי ר"ת:

ומאי דקרא ערער בס' יד אהרן על ראית ה"ר פטר מרציעת כהן נראה פשוט דלא עלתה אל דעת רבינו פטר להביא ראיה לכהן נמכר לעבד עברי כי היכי דנימא דב"ד מכרוהו בגניבתו דלא עביד עובדה דאהרן אבל ראית רבינו פטר היא מהא דאמרינן לכהן אינו נרצע ויהיב טעמא דנעשה בעל מום והלא בלאו הא דבעל מום היכי מצי משתעבד ביה כלומר לאחר שש דכבר יצא לחירות ממה שמכרוהו ב"ד ומימר אמר לא אצא חפשי והשתא דשלימא עבידתיה לאו כל כמיניה לשמש לאדון במה שאינו מחויב ע"פ התורה אלא מוכח דמצי מחיל ואי לאו טעמא דבעל מום היה דינו בכל עבד עבדי ובהכי נסתלקו כל קושיות ס' יד אהרן כמבואר:

וצופה הייתי לרבינו הרב משנה למלך פ"ג דעבדים דין ח' שכתב וז"ל וראיתי בהגהות מיימוניות דפרקין שהקשו מהא דאמרו בירושלמי המשתמש בכהונה מעל ומתלמודא דידן משמע דלא אימעיט כהן אלא מרציעה אבל אה"נ דנמכר והסמ"ג עשין פ"ג תירץ דע"כ לא אמרינן דאסור להשתמש בכהונה אלא בחנם אבל בשכר שדי וכו' ומ"מ נראה דיש ללמוד מתשובת הרי"בש סי' צ"ד דאם הכהן הוה עם הארץ דאין אסור להשתמש בו ולפ"ז אפשר לומר דמאי דאמריי' דאין כהן נרצע דמשמע דנמכר איירי בכהן ע"ה וצריכין אנו לחילוק הסמ"ג להיא דכיצד הרגל דף ך' דאמר ליה רמי בר חמא לרב חסדא לכי תשמש לי וכו' ולפי תירוץ מה"רש יפה יש לומר להא דכהן נמכר הוא בכהן שאינו מיוחס וכו' עכ"ל וח"ק על הרב דלא זכר מדברי הגהו' מרדכי הנז' אשר לא נשא את שמו תם על שפתיו כלל. ותו ק"ק במאי דכתב הרב ושנה ושלש דהראיה מכהן נרצע הוא ממה שנמכר כהן לעבד מעיקרא והיינו כאשר פתר בת' יד אהרן ואנא זעירא לא כן אנכי עמדי דמכרוהו ב"ד דבגויה מיירי אינה משלנו דגנב לאו עושה מעשה עמך הוא ואין אסור להשתמש בו מידי דהוה אכהן ע"ה שכתב הרב ז"ל דנמכר והלא בלאו טעמא דע"ה תפוק ליה לגנב ולא עביד עובדא דאהרן. ובעיני הדבר ברור דכוונת הגהות מיימוניות להוכיח ממאי דאחר שש מצי אמר לא אצא חפשי אחר שכבר השלים חובתו כי פרו"ע הוא מה שגנב ואי אסור להשתמש בכהן היכי מצי אמר לא אצא חפשי והאדון משתעבד בו וכמש"ל ועל ממהר לאמת דברינו דקודם דין זה כתב הרמב"ם שם דין ד' דעבד עברי כהן מותר בשפחה כנענית ואם איתא דכונת הגהות מיי' להוכיח ממה שכהן נמכר לעבד הו"ל מראש מקדם שם בדין ד' להוכיח דמצי לשמש דשם מפורש לעבד עברי ישנו בכהן ומותר בשפחה וכו' ואמאי נטר עד דין ח'. וכן הסמ"ג שם עשין פ"ג מייתי דין שפחה כנענית דעבד כהן מותר בה ואח"כ כשכתב דין כהן שאינו נרצע קשיתיה ההיא דהירושלמי ופריך דהכא בשכר ואם איתא דהראיי' היא ממה שנמכר

הו"ל לאותובי ולפרוקי כדינא קמא דמטא לידיה לעיל כי כתביה לדיניה דכנענית שריא לעבד כהן אלא מוכח דכהן דנמכר לא קשיא לן:

ומאי דיליף הרב מש"ל מתשובת הריי"בש דשרי להשתמש בכהן ע"ה יש להרהר על זה דהרי אשר העלה ואשר הביא הריי"בש מההיא דמנחות דאמר רבי פרידא אי בר אבהן ולא בר אוריין אשא תיכליה ומאותה דפ' בא לו דלא ייתון בני אהרן וכו' היינו שלא נזהרו לקלל כהן אם הוא ע"ה או אינו נוהג כשורה אבל מאחר דנותנין לכהן ע"ה לכתחילה מתנות כהונה אם אין שם חבר כמ"ש שם הריי"בש א"כ גם כהן ע"ה הוא בקדושתו ומעשיו קיימין לכל תורת כהנים הנגשי' ומנא תימרא דמאי דאתמר המשתמש בכהן מעל ויליף לה מקרא אין ע"ה בכלל הרי מדיהבינן ליה מתנות כהונה שמעינן כי קדש הוא והמשתמש בו מעל. וכל זה לדעת הריי"בש בתשובה הנז' אבל לדעת הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג והרא"ש ורבינו ירוחם שהשמיטו הן דינא דרשב"ג אמר רבי יהונתן שאין נותנין מתנות לכהן ע"ה ומוכח דסברי דאינו אלא על צד היותר טוב כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה סוף חלה. ומ"ש בזה הרדב"ז בתשובותיו בלשונות הרמב"ם סי' רצ"ג דבריו מדעתי כי קשים ואנכי העירותיהו בהגהותי להרמב"ם פ"ו דתרומת ועמ"ש שם בעניותנו פ"ט דבכורים ופ"א דבכורות. נראה ודאי דהמשתמש בכהן דמעל לא שנא חבר לא שנא ע"ה. ובר מן דין הא דשפר קדם הרב לאוקומי' הא דכהן נרצע דמשמע דנמכר דמיירי דוקא בכהן ע"ה או שאינו מיוחס לא שמיע. ומ"ש הרב דצריכנא לחילוק הסמ"ג להיא דכיצד הרגל וכו' נראה דבלא חילוק דחילק הסמ"ג ההיא מתרצתא דכיון רבא ללמוד ממנו הו"ל רבו שאינו מובהק ומחוייב לשמשו ודמי לשונה הלכו' דאסור להשתמש בו ואי גמיר מיניה שרי כדכתיבנא בעניותין בי"ד סי' רמ"ו בס"ד:

והט"ז הקשה על רבינו פטר דהא אמרו וקדשתו בעל כרחו דאם נשא גרושה וכו' וכתב בס' יד אהרן דאשתמיטיתיה מ"ש המרדכי משם מהר"ם פ' הנזיקין דדוקא גבי נושא נשים בעבירה אבל לפתוח ראשון כו' כיון שהוא כבודו יכול למחול וגם הרב אליה רבה כתב דאישתמיטיתי' להט"ז תשובת מהר"ם סי' ק"ז וכו' ע"ש והיא תשובת מהר"ם דמייתי המרדכי פ' הנז'. ולי נראה דיש חילוק בין דברי מהר"ם למאי דקמן דדוקא בענין דבר שהוא לכבודו בהא הוא דקאמר מהר"ם דמצו מחיל ומדמה ליה לחכם דמצי מחיל דתורה דיליה והכא נמי כהונה שלו היא כמבואר בתשובת מהר"ם אבל להשתמש בו דהוא בזיון על דרך מ"ש זקן ואינו לפי כבודו דזילא ליה להשיב לא מצי מחיל דהחכם נמי לא מצי מחיל על בזיונו כנודע. ולרבינו פטר דסבר דמצי מחיל ולהפקיע קדושתו אף בבזיון עדיין צריכין אנו למודע"י דהא אמרינן וקדשתו בע"כ וכי היכי דנושא נשים

בעבירה כופין אותו ואין בידו לאפקועי קדושה שבו ה"ה נימא דלא מצי מחיל על בזיונו ולשמש ולא דמי לכבוד דמחיל ומיהו הט"ז הו"ל להביא דברי מהר"ם ולחלק בדבר. ובמאי דכתבינן תנוח דעתנו במה שיש להעי' דבהגמי"י פ"ג דעבדי' נתקשה בזה דמהא הכהן נרצע ומהראיות שהביא הרב מגן אברהם בזה והן הם הנהו דמייתי הגמי"י שם משמע דכהן שרי לשמש ואלו בירושלמי אסר ואסיק בקשיא ובכר ידוע דהרב מאיר הכהן מחבר הגהות מיימוניות שמו כשם רבו מהר"ת בר ברוך וכוליה יומא שמעתיה דרביה מהד"ם בפומיה ומדוע כאן נסוג אחור ולא הביא. דברי מהר"ם שיכול למחול ובהא מתרצתא הך קושיא קשיתיה כמ"ש רבינו ודוחק לומד דהך תשובה דמהר"ם לא שמיע ליה דעינינו הרואות תורת מהר"ם ערוכה לפניו תמיד והנה מציב לו כמה תשובות מהר"ם בתשובות דשייכי הערה בעלמא. אמנם על פי האמור ניחא דסבר הרב הגהות מיי' דכי אמרה מהר"ם לענין כבוד דוקא הוא דמצי מחיל אבל הא דשימוש בזיון הוא ולא מצי מחיל:

ומכלל הדברים אתה הראת לדעת דהא דרבינו פטר דהכהן מצי מחיל ולשמש והיינו פסק' דפסקים משם מור"ם בהגהה. אינו מוסכם ולדעתי רבים חולקים עליו כאשר יתבאר בס"ד. ראשון הוא הסמ"ג דבעשין פ"ג מוקי להא דמשמע מדין כהן שאינו נרצע דמצי לשמש במקבל פרס תשמישו. והרב הגהמי"י מוכח נמי דלא סבר דאהניא מחילה דקשיתיה הירושלמי גם רבינו שמחה הובא במרדכי פ' הנזיקין כתב דאין יכול כהן לתת רשות לישראל לברך כי אם לרבו או למי שגדול ממנו. הרב שלטי הגבורים סביב המרדכי פ' שלשה שאכלו כתב וז"ל ואפי' יש שם כהן בעל הבית בוצע ופליאה היאך מוחל דקדושתו דומיא דקריאת התורה דאינו יכול למחול וגם שום עבדות מכהן אסור כדאיתא בירושלמי וכו' עד כאן מצאתי עיין פרק קמא דקדושין עכ"ל ובס' יד אהרן כתב עליו דאשתמיטיתיה גמ' ערוכה פי הנזיקין מפני דרכי שלום דאוריתא היא אלא אמר אביי לכדמר ב' ממתינים זה לזה בקערה ואם בא לחלוק כבוד לרבו הרשות בידו לא שנא אלא בסעודה אבל בב"ה אתי לאנצויי הרי דהכהן יכול למחול בסעודה וכו' ועוד אשתמיט מיניה דברי מהר"ם דיכול למחול וכו' ע"ש ולק"מ דסבר כרבינו שמחה דאין יכול לתת רשות כי אם לרבו או לגדול ממנו והיינו ממש כדאתמר בש"ס ולא סבר כמהר"ם דיכול למחול ובהכי איירי מ"ש בשה"ג שאינו רבו או גדול ממנו והוי דומיא דקריאת התורה היכא דליכא למיחש דאתו לאנצויי ואדרבא פשט הש"ס וריהטא דשמעתא כוותיה דלא קאמר אלא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הא לאחר לא. ומ"ש דאשתמיטיתיה דברי מהר"ם הא נמי לק"מ דהני מילי דהשה"ג לא מפי עצמו אמרן אלא שכך מצא לא'

קדוש וא"כ מאי מותיב ממהר"ם הלא הרב הכותב הזה לא סבר כמהר"ם ואימור דהוא חד מרבוואתא קמאי כי שיח וכי שיג לו לאפלוגי על מהר"ם וכבר הרואה יראה בשה"ג דמייתי התם כמה מילי דקאמאי ולדוכתי טובא וזו אחת מן ההלכות של הראשונים אטו גברא אגברא קרמית ומה גם דמפורש במרדכי פ' הנזיקין דהכי סבר רבינו שמחה כמש"ל. ומיהו מ"ש דומיא דקריאת התורה אינו מיושב כל הצורך כמבואר. וגם הרב שה"ג הו"ל לרמוז דברי המרדכי דהנזיקין ובמקום שכתב עיין פ"ק דקדושין ומשמע דרמז לסוגית כהן שאינו נרצע. הול"ל עיין במרדכי אדהכי והכי הא אשכחן רבינו שמחה והרב הנז' דמייתי השה"ג דסברי דאין הכהן יכול למחול כדעת הסמ"ג והגהמיי"י הנז':

ואחשבה לדעת זאת סברת הרא"ש שהביא הטור בח"מ סי' רס"ג וסי' ער"ב דזקן ואין המציאה לפי כבודו אינו יכול לעשות לפנים משורת הדין ולהחזירה ואיסורא הוא אם יזלזל בכבוד תורתו כיון שהתורה פטרתו וה"ה הכא דאסור להשתמש מכהן ומעל אינו יכול למחול ואיסורא גביה אם יזלזל בכהונה. ואין זה ענין לדברי מהר"ם שכתב דיכול למחול על כבודו לתת רשות לברך דדוקא בכבוד אמרה מהר"ם לא בזלזול לשמשו כדאמרן בעניותין לעיל. וכן מוכח בהדיא דהסמ"ג הביאו מרן בב"י לקמן סי' ר"א כתב דכהן יכול לתת רשות במקום שאין שם עם רב. ואלו בעשין פ"ג משמע להדיא דדוקא על מנת לקבל פרס יכול לשמש ולא מצי מחול על מגן. ומוכרח לחלק כדאמרן. וכן מוכח מהטור דבסי' ר"א שם כתב דכהן ת"ח יכול לתת רשות ובח"מ סי' הנז' הביא דברי הרא"ש הנז' והדבר פשוט כמו שכתבנו וקצת יש להרגיש על הרב אליה רבה וס' יד אהרן דהשיגו על הט"ז מדברי מהר"ם כנז' ולא ידיו לחילוק בדור ופשוט הלז והוא מוכרח מדברי הפוסקים:

וממוצא דבר ק"ק על מור"ם דבח"מ פסק כסברת הרא"ש דזקן ואינו לפי כבודו אסור למחול ולזלזל בתורתו והכא פסק כדברי רבינו פטר דמצי מחיל ולשמש ולפום ריהטא הני פסקי סתרא"י נינהו: וגם הרמב"ם דסבר גבי זקן דמצי למעבד לפנים משורת הדין אפשר דהכא מודה דשאני התם דעושה מצוה ומשום הכי מצי למעבד ותו דהתם לא אשכחן אלא שהתורה פטרתי ויש מקום לומר דלהכי אתא קרא לפוטרו אם אינו רוצה להשיב משא"כ להשתמש מכהן דאין כאן מצוה כלל וגם איסורא איכא יודה הרמב"ם דאין לו לזלזל בכהונה והכי משמע מדברי הרמב"ם בספר המצוות הביאם הריי"בש בתשובה הנז': אלא דהרמב"ם בחיבורו לא הביא הא דהירושלמי דהמשתמש בכהונה מעל. ומ"מ הרי מבואר מתוך מה שכתבנו דאף למאן דסבר כהרמב"ם דזקן מצי למעבד לפנים משורת הדין אפשר דהכא גבי כהן יסבור דלא מצי מחיל ובהכי ניחא דהסמ"ג

עשין ע"ד סבר כהרמב"ם דזקן מצי למעבד לפנים משורת הדין ובעשין פ"ג אוקמא להההיא בשכר ומוכח דלא מצי מחיל כאמור ולמדנו דהא דכהן חמירא ליה והיה טעמו ככל אשר דברנו. והט"ז מסיק דלא שרי רבינו פטר אלא אם יש לכהן הנאה והכהן אשר יצק מים ע"י ד"ת היה לו הנאה לשרת בקדש ושתיק לפי רוב הענוה והאריך בזה. ואני בעניי מודה מקצת להרב הנז' דיתכן דהוה פשיטא ליה לר"ת דשרי ליה להההוא כהן לשמשו כי גדול הדור הוא לזכות הוא לו ולא עוד אלא דחשיב כרבו וכמ"ש הרב ת"הד סימן קל"ח ויש לו קצת חיוב לשמשו ומשום ענותנותו השיאו לתלמיד לדבר אחר. אבל מה שרצה הט"ז ליחס סברא זו לרבינו פטר אינו מחוור דדברי רבינו פטר מוכיחין בהדיא דמשום מחילה בעלמא אתי עלה אף אם אין לו הנאה. ומאי דמותיב הט"ז עליה דה"ר פטר מנושא נשים בעבירה לק"מ דבמידי דאיסורא לעבור על דת אינו רשאי למחול אבל כאשר מרצון נפשו מוחל וניחא ליה דלי שמיעיה ליכא מעילה ואיסורא לדעת רבינו פטר ורשאי למחול ומיהו כבר כתבנו בעניותנו דליכא לאותובי על הט"ז מדברי מהר"ם דרב המקום ביניהם כמש"ל. אלא דלאותוביה נמי להה"ד פטר לאו תיובתא היא דמצי ה"ר פטר לשנויי כדשניין. ולענין דינא נ"ל דמאחר דהוכחנו דכמה רבוואתא פליגי על רבינו פטר יש לחוש לדעת קדושים כי ברבים היו נגד ה"ר פטר אם אינו ת"ח לא ישתמש בכהן אף שהוא עם הארץ ומוחל אם לא הכהן בא בשכרו לאגורת כסף או הנאה אחרת דאז שרי להשתמש
בו כנ"ל]:

סימן קכט

א

דין א'. ובנעילה וכו'. הרב באר שבע בתוספותיו פ' אלו נאמרין וקרא תגר על אשר נושאים כפים בנעילה אף שנמשכה בלילה ומייתי הירושלמי דפרק תפלת השחר והביאוהו הרב פר"ח ודעמיה וראיתי בס' שאלת יעבץ סי' נ"א יצא לישע להליץ בעד גדול מהרי"ל דשרי לשאת כפיהם בנעילה בלילה וסמכו עליה באשכנז וטעמא טעים דקי"ל כרב דסבר נעילת שערי שמים והיא בלילה וכמ"ש הרב ט"ז סי' תרכ"ג ומדחזינן בירושלמי דמסייע לרי יוחנן דאמר נעילת שערי היכל ממתני' דכהנים נ"כ בנעילה מוכרחים אנו לומד דע"כ רב לא ס"ל דאתקש כ"כ לשירות לענין יום דהא ודאי רב ידע מתני' דתענית ופשיטא דלא פליג עלה אלא צ"ל בודאי אליבא דרב דלאו להכי אתקש וכו' עכ"ל וע"ש באורך. וקיצר את הרחב שזה שכתב דפשיטא דרב לא פליג על מתני'

דתענית אינו מכוון דהא ודאי פליג דתנן התם ארבעה פעמים נושאין את כפיהם ביום הרי דמתני' בפירוש ממעט נשיאות כפים בלילה והכי אמרו בירושלמי עלה ש"מ אין נשיאות כפים בלילה וא"כ לדידי' הרי רב פליג על מתני'. אמנם נראה לומר בסגנון זה דעכ"פ רב פליג אמתני' תין בחדא או דנימא דלרב אין נ"כ בנעילה ופליג בהא אמתניתין או דנימא דלא פליג בנ"כ דנעילה אך פליג דנ"כ בלילה. וא"כ הלא טוב לומר דפליג על נ"כ בלילה אב"א סברא אב"א גמרא אב"א סברא דטפי עדיף לפרש פלוגתייהו בענף נ"כ דנעילה דהיינו בזמן לבד ולא לומר דפליגי בעיקר נ"כ בנעילה ורב עקר לנ"כ דנעילה כל עיקר ואב"א גמרא מהא דאמרו דירושלמי מתניתא מסייע לרי יוחנן ד' פעמים ביום וכו' אית לך למימר נעילת שערי שמים ביום הרי דדייק לה מדקתני ביום ואם איתא דלרב אין נ"כ בנעילה הו"ל להוכיח בפשיטות דתנן נ"כ בנעילה ולרב דהוי בלילה אין נ"כ אלא מוכח דגם לרב נ"כ בנעילה אלא דפליג לנ"כ בלילה ודע דיש מבוכה בפוסקים בענין זה כמ"ש האחרונים סימן תרנ"ג ובחידושי הרי"טבא תענית הביא נסחא בירושלמי באופן אחר ובזה יועיל לישב קצת ודוק היטב כי קצרתי:

סימן קלא

א

דין ב'. הגהה. י"א דאין נ"א אלא במקום שיש ארון וכו' כתב הרב שיירי כנ"הג דה"ה כשיש שאר ספרים אף דליכא ס"ת וכתב ה' דבר משה ח"א א"ח סי' כ"ג דלא נהגו כן. ואנן בדידן נהגינן לומר נ"א בכל מקום וכדמשמע מדברי מרן וגם הרב מהרי"מט היה נוהג כן כמ"ש הרב שיירי וגם אני שמעתי דע"פ הקבלה אין להקפיד אם יש שם ס"ת:

ב

דין ג'. אין נפילת אפים בלילה וכו' כ"כ הרשב"ץ בריש מאמר חמץ ודקדק על דברי הטור סימן תכ"ט עיין שם. ועמ"ש סי' תקפ"א אות ז' בס"ד:

ג

דין ד'. בבית האבל וכו' כתבו האחרונים שאם אין אבל בבית אף שאומרים תפלה שם למנוחת נפש והמת יהיה לו נחת רוח אומרים נ"א דאין קפידא אלא שהאבל שם אבל מנהג ע"הק ירושלים תו' שלא לומר אף אם אין אבל שם:

ד

ולא בבית הכנסת ביום מילה וכו'. נשאל נשאל דוד בעיר אחת בבית הכנסת ביום המילה מתפללים בעלי ברית עם יחידי הק"ק ומנגנים קצת בב"הכ ואין נופלין ע"פ ובתר צלותא

יוצאים בשיר לעזרה ונעשות שם המילה ובעזרה מתפללין תפלת ותיקין ואחריה כמה תפלות ונסתפק השואל אם בתפלות שמתפללים בעזרה עד שלא נעשית שם המילה יפלו ע"פ מי נימא דמאחר דאין בעלי ברית שם אלא לפנים בק"ק וגם אין המילה נעשית אחר תפלתם רק אחר תפלת הק"ק יפלו ע"פ או"ד כיון דהמילה נעשית סם בעזרה גם שם לא יפלו ע"פ:

וזאת תשובתי. לכאורה הנה מקום לומר דגם בעזרה מאחר דנעשית שם המילה לא יפלו ע'פ וראיה לזה ממ"ש הרב שיירי כנ"הג דיתום שמת אביו קודם שנולד כשמלין אותו אין אומרים נ"א ואמר מר דהלכה זו העלה בתשובה ושערי תשובתו ננעלו ולא זכינו לאורה אבל משמע דפסיקא ליה לטעמא דאין נע"פ ביום המילה לכבוד המצוה הוא ולאו לעשות יקר לאבי הבן והכי משמע נמי מתשובת ר"י הובאה בחידושי אנשי שם סביב המרדכי סוף יומא וז"ל אנו נוהגין ביום המילה שאנו מתפללין בתעניות סליחות וידוי וא"א תחנונים והוא רחום ומנהג אבותינו תורה שמצות מילה קבלנו בשמחה דכתיב שש אנכי על אמרתך לפיכך אין אנו נוהגין לומר והוא רחום ותחנונים די להם שמניחין מקצת וכו' ע"ש וכן הביא מרן בב"י משבלי הלקט הרי דתלו טעמא לכבוד המצוה שקבלנוה בשמחה וכן נראה ממ"ש הכלבו סי' ע"ג וז"ל וביום המילה אין אומרים תחינה ולא והוא רחום לפי שא"א אלא לבקש על צרה וגם א"א למנצח לפי שיום המילה יום שמחה על קיום המצוה עכ"ל ומן האמור מקום יש בראש לומר דהואיל דנעשית המילה בעזרה אין נע"פ דעיקר טעמא משום קיום המצוה

ושם נעשית:

וכד דייקת פורתא אין מכל זה ראיה והן קדם ניחזי אנן הא דקבלנוה בשמחה דמפורש בשנת דף ק"ל תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלוה עליהם בשמחה וכו' ופירש"י שעושים משתה ומרן בב"י י"ד סי' רס"ה כתב בשם הר"ד אבודרהם נהגו לעשות סעודה ביום המילה ויש סמך וכו' וכן משמע בגמרא שהיו עושין סעודה ביום המילה דרב פפא סבר לברוכי שהשמחה במעונו אי לאו משום צערה דינוקא ע"ש וריהטא דלישנא מוכח דעלה על דעת רב פפא דאי לאו צערה דינוקא היה ראוי לברך שהשמחה במעונו ומשום צערא דינוקא הדר משמעתיה:

ואחד הרואה פ"ק דכתובות בעין יראה דמה שהוזכר שם רב פפא גבי שהשמחה במעונו היינו לחתן וארוס. ורב חביבא איהו ניהו שנזכר גבי מילה ולא שעלתה על דעתו והדר ביה רק עבד עובדא ובריך שהשמחה במעונו אלא דסתמא דתלמודא אסיק דלית הלכתא כוותיה ועיין בש"ות זקן אהרן סי' קפ"א. ובשבלי הלקט כ"י מצאתי שהביא ראיה מהך

דפ"ק דכתובות והביאה כנסחתינו. ובס' אבודרהם גופיה ראיתי דמייתי לה ממס' נדה. וכעת לא מצאתיה בנדה. ובס' מנורת המאור סי' פ"ב כתבה בדברי הרב אבודרהם ומייתי לה ממס' נדה נמי. וסמיך לה מייתי ההיא דפ"ק דכתובות שהבאתי:

ומאותה שאמרו פ' אחד דיני ממונות דף ל"ב קול ריחיים בבורני שבוע הבן אור הנר בברור חיל משתה שם אין ראיה דהיו עושים סעודה ביום המילה דדילמא הא דאמרי אור הנר בברור חיל משתה שם אירי בסעודת חתונה וכן משמע בירושלמי פ"ק דכתובות והכי אתמר בראשונה גזרו שמד ביהודה שכן מסורת להם מאבותיהם שיהודה הרג עשו וכו' כהנות מה היו עושות מטמינות היו ויטמינו אף בנות ישראל ומשני קול יוצא וכו' ובעי מה סימן היה להם קול מגרוס בעיר משתה שם אור הנר בברור חיל שבוע הבן:

וראתה עיני להרב יפה מראה שכתב מסורת להם וכו' וליתא דחושים בן דן הרגו וכו' ע"ש ואשתמיט מיניה בריתא דספרי ומייתי לה התוספות בגיטין דף נ"ה ע"ב וז"ל בירושלמי וכו' ותניא נמי בספרי ידיו רב לו בשעה שהרג עשו וכו' ובספ"ק דסוטה וכו' שמא לא מת באותה הכאה עד שעמד עליו יהודה והרגו עכ"ל הרי דתני בספרי דיהודה הרג עשו והתוס' פריקו ההיא דסוטה:

ולמאי דאתאן עלה הרי משמע בירושלמי דהא דקתני משתה שם היינו בסעודת חתונה ועבדי האי סימנא משום שמדה וכן הוא מפורש בערוך ערך אור וז"ל בימי השמד לא היו יכולין לעשות חופה ומילה בפהרסיא והיו עושין בצנעא וכל מי שהיו לו נרות דולקין באסקופה יודעין ששם סעודת הכנסת כלה וקול ריחים מילה שם ע"כ:

ואחר זמן האלהים אנה לידי ס' שדה יהושע הנדפס מחדש וראיתי להרב פ"ק דכתובות שפירש כמ"ש הרב יפה מראה שמסורת בידם ואין האמת כן וק' עליו נמי מהספרי והתוס' ותו ק' על הרב שדה יהושע שכתב כן פ' הנזיקין ולא זכר דברי התוס' שם:

איברא דעל התוס' קשה שרצו להשוות הספרי והירושלמי לתלמודא דידן דהרי אתמר במדרש' בשוחר טוב סוף מזמור י"ח דיהודה הרג עשו בקבורת יצחק והשתא ליכא לשנויי כדמשנו התוס' דלא מת בהכאת חושים על שעמד יהודה והרגו דהא דתלמודין ספ"ק דסוטה דחושים היה בקבורת יעקב ופליג ודאי אשוחר טוב וכיון דעל כרחין במחלקת היא שנויה מסתברא דירושלמי וספרי ושוחר טוב בחדא שיטתא דיהודה הרג עשו והכי אתמר באגדתא דבראשית דיהודה הרג עשו ותלמודי' פליג דחושים הרגו. ואם נאמר דט"ס הוא בשוחר טוב הדרינן לדברי התוס' דאין כאן מחלקת. והרב שדה יהושע פ"ק דכתובות נדחק מאד בלשון הירושלמי וארוכ"ה לו עלתה בהא למשתה שם ואישתימיטיתיה דברי הערוך ואין להאריך:

אתאן לדידן דאין ראיה מכאן שהיו עושין סעודה במילה וה"ט דשום חד מרבוותא קמאי דמהדרי סמך לסעודת מילה לא אייתו מהא זכר לסעודת המילה וק"ק על הרב פר"ח לקמן סי' קל"ה דפשיט' ליה והן בפיו תוכחו"ת מהכא דהוו נהיגי לסעודות מילה להרבות במשתה וממי"לה רווחא שמעתא ולדידן בעניותין ליכא למשמע מינה. וראיתי בשבלי הלקט כ"י שהביא סמך לנרות במילה שהוא סי' למשתה כדאמרו אור הנר בברור חיל משתה שם והיינו משתה של חופה ואמרינן לקמן שצריך סעודה במילה ומצינו שהנר סימן למשתה כמ"ש משתה שם וכן במילה שעושין סעודה עושים נר סימן לסעודה כמו שהיה זה סימן למשתה של חופה זהו כללות דבריו ויש שם קצת ט"ס:

הראת לדעת דהא דאמרינן עושין אותה בשמחה פירשוה רש"י והתוס' שאני הבן עושה משתה ודעת לנבון נקל דמה שאין נע"פ לאו משום מצות המילה אלא לכבוד אני הבן דעליה רמיא יעלו בו שמחים במצות בנו ועליו תטוף מילתו ומינה לנ"ד שאבי הבן ודישרן סמיכין דעסקי במצוה מצלו בי כנישת' כי שם ביתו בית תפלה דבבית הכנסת לכבודו אין נע"ף. אבל בעזרה הני דמצלו התם אין פוטר אותם ומ"ש בתשובת ר"י והכלבו שיום המילה הוא יום שמחה על קיום המצוה כוונתם ליום שמחה הוא לאבי הבן ואביזריה ולכבודם השמחים במצוותם מרננ"ו אבתריהו שבחא דאתי ממי"לה. והוראת הרב החבי"ב דכשיש מילת יתום אין נע"ף לא הוייא תיובתין דאימור לטעמיה דרב דכיון דנהוג דאין נע"פ ביום המילה לא פלוג רבנן. אי נמי בעבור כבוד הסנדק והמוהל קראו בשמותם והם בעלי ברית וי"ט שלהם הוא כמבואר סי' תקנ"ט וכבוד כל המשפחה דאמרו בירושלמי והובא בי"ד סי' שצ"ד. דנתרפא כל המשפחה:

ברם בנ"ד דאבי הבן וכל הקרב הקרב מתפללין בב"הכ וכל עמה תמן כחדא שרי"ין יתרועעו אף ישירו לכבודם ובמקום רנה שם אין נע"פ הבו דלא לוסיף עלה תוספת העזרה:

וכן נראה להביא ראיה מתשובת מהרח"ש בתורת חיים ח"ג סי' ד' ' שכתב וז"ל וששאלת אם אין אבי הבן בעיר אם נע"פ באותו בה"כ או לא יראה הדבר פשוט שאין נע"פ כיון שהולכין הקרובים שם ומתפללין בנעימות וכו' להיות כי המצוה הזו ראוי לשמוח עליה וכו' ואין צ"ל אם עושין המילה באותה ב"הכ ומעשים בכל יום בעירנו זו אף שאין אבי הבן בעיר וגם אין מלין אלא בביתו של אבי הבן והולכין קרוביו לב"הכ ומתפללין כנהוג ואין נע"פ עכ"ל ומדבריו למימינים בם משמע דתלי טעמא כאשר הלך הלכו האישים לב"הכ ישמחו וירננו אין נע"ף. ומ"ש ואין צ"ל אם עושין המילה באותו בה"כ וכו' כונתו אם ילכו הקרובים וינגנו והמילה נעשית שם דפשיטא כיון שהולכין הקרובים ועושים

שם המילה ודאי אין נע"פ אבל בנ"ד שבב"הכ מתפללין אבי הבן וקרוביו ומנגנין שם ואין נע"פ דין הוא שבעזרה נע"פ אף כי שם נעשית המילה כי ארחיהו לעשותה שם בסיום תפלת הבה"כ:

ומרן כתב בדין זה ולא בב"הכ ביום מילה ולא כשיש שם חתן ופשוט שכונתו באותו בה"כ ששם המילה דהרי מקור דין זה משבלי הלקט שהביא בב"י ושם כתב בב"הכ ששם המילה אלא דלא הוצרך לפרש בהדיא הכא בש"ע דממ"ש ולא בב"הכ ביום מילה משמע דהמתפללים בבתים נע"פ מדלא כתב סתם ולא ביום מילה וממילא נפקא לב"הכ שאין שם המילה נע"פ וכ"כ מהרי"קש:

והרב דרכי משה כתב על דברי שבלי הלקט וז"ל ומ"ש שלא ליפול בב"הכ ששם חתן וכן בב"הכ שיש שם מילה כן הוא בהגמי"י פ"ה וכ"כ מהרא"י בפסקיו סי' פ"א וכו' ע"ש וק"ק שהשוה דברי שבלי הלקט והגהות מיי' ויש מקום לומר דלא שוו במנהגיהם שהרי בהגמי"י כתב מנהג בכל מלכותינו שאין נ"א בתפלת יוצר שביום המילה וכן ביום הנשואין במקום שהחתן מתפלל שם עכ"ל ומדקדוק הלשון דדייק בנשואין לומר במקום שהחתן מתפלל שם וגבי מילה כתב סתם ביום המילה משמע למנהגם היה כמנהג דור"א שהזכיר הרב בדרכי משה שאם יש מילה בעיר אין אומרים תחינה בכל העיר:

גם אשו"ר להרב מגן אברהם ס"ק י"ב לענין נ"א במנחה אצל התינוק דקדק כעין זה מדברי הגמי"י דמדנקט בחתן ביום הנשואין ובמילה בתפלת יוצר משמע דבמנחה נע"פ אף כשמתפללים אצל התינוק דאל"כ הו"ל למתני חדא בבא ביום הנשואין וביום המילה אצל התינוק והחתן עכ"ד ויד הדוחה נטויה דלעולם אין נע"פ במנחה כשמתפללין אצל התינוק ולא מצי נקיט חדא בבא כמ"ש הרב מגן אברהם דאי הוה נקיט הכי הו"א דגם בשחרית צריך שיתפללו אצל התינוק בבית ואף אי אבי הבן בבית הכנסת לא מהני וכ"ש לפום מאי דצדדנו דדעת הגמי"י שאין נע"פ בכל העיר דלא מצי למנקט חדא בבא דהוה משמע דגם בשחרית אצל התינוק דוקא ומשום דנהוג באתריה דאין נע"פ בכל העיר ביום המילה דקדק וכתב בתפלת יוצר לאפוקי מנחה דדוקא אצל התינוק אין נע"פ וכמ"ש מהרש"ל וסיעתו ומשום דפשיטא ליה דודאי אם מתפללין אצל התינוק אין נע"פ במנחה לא הוצרך לבאר משא"כ בשחרית דהוי רבותא בכל העיר:

ומהרא"י בפסקיו למד ממעשה זקנים שבאותו הדור דהיכא דאין התינוק נימול באותו בה"כ לא שבקינן מידי בשביל המילה דאין סברא דתפלת הצבור תהא נגררת אחר המילה שבבית אחר וק"ק דאמאי לא נסתייע מהרוקח סי' קי"ג דכתב בהדיא דבית הכנסת שאין מלין בו מתפללין כדרכן ופשיטא דממ"ש שבלי הלקט דאנע"פ בכנסת

ששם המילה ליכא למשמע מידי לנ"ד דהרב איירי על הסתם שאבי הבן מתפלל שם. ומסתברא דטעם המנהג דאין נע"פ ביום המילה הוא לכבוד אבי הבן די"ט שלו הוא וכדאמרן מעין דוגמא דחתן דמשום דלדידיה הוי י"ט אנע"פ:

עוד נראה להביא ראיה דלכבוד אבי הבן הוא דאין נע"פ ממ"ש מהר"ד אבודרהם וז"ל ובאישביליא נוהגים להוסיף לכבוד אני הבן הודו לה' קראו בשמו ואין נע"פ ואין אומרים יענך ביום צרה מפני שהוא יום שמחה לאבי הבן ולא יום צרה עכ"ל ומשמע מדבריו דמה שאין נע"פ הוא לכבוד אני הבן כמש"ל:

עוד נראה להביא ראיה ממ"ש מהר"ם מינץ סי' מ"ג וז"ל שאלתני מי שהוא אבל אם יכול להתפלל ביום מילה בבקר כיון דההוא יומא דשמחה שנאמר שש אנכי על אמרתך ואין אומרים תחינה בבקר מה"ט וכו' נ"ל דטעות הוא וכו' ולא ראינו מעולם למחות באבלים להתפלל אע"ג דח"ה מן התורה ועשה דרבים ושמחה דכל ישראל וכו' מק"ו שמחת מילה שהוא שמחת יחיד וכו' ואפי' לאבי הבן אינו שמחה שלימה משום דאיכא צערה לינוקא לכך אומר למנצח ואינה רק שמחת מצוה עכ"ל:

והרב ש"ך י"ד סי' רס"ה ס"ק כ"ד כתב דמקומות מקומות יש באמירת למנצח והביא דברי רבינו הרוקח בסי' ק"ח ע"ש ולא תעזוב נפשי לשאו"ל חיי"ם דטפי הו"ל להרב ש"ך לאתויי דברי הרוקח סי' קי"ג דשם מבואר כמ"ש מהר"ם מינץ משום צערא דינוקא. ותו הו"ל להרב ש"ך להביא דברי מור"ם בסי' זה ודברי הרב הלבוש סי' קל"ב ובסוף א"ח במנהגים אות י"ג דמדבריהם מוכח דבמילה וחתונה אינהו דאמרי למנצח:

ומה שנסתפק הרב שיירי כנ"הג הבא בסימן זה בדברי מור"ם ע"ש לדידי ליכא ספיקא כל עיקר דהדבר ברור דאינהו נהיגי למימר למנצח כלהו יומי לבר מהנהו אשר לו זכר והכי מוכח מדברי מור"ם בדרכי משה ומדברי הרב הלבוש סימן קל"ב ומדברי מור"ם סימן תכ"ט ומדברי הרב הלבוש סי' תס"ח ומדברי התוס' פ"ק דמגילה דף ד' ד"ה פסק ומדברי מהרא"י בפסקיו סי' פ' וכן כתב הרב פר"ח בריש סימן זה, על דברי מור"ם אבל אנו אין אנו נוהגים כן וכו' ע"ש. ומיהו יש לדקדק קצת בדברי ה' הלבוש סי' תקפ"א דין ג' ע"ש:

ולפי דרכנו למדנו מדברי מהר"ם מינץ הנז' דיום מילה הוי שמחת יחיד ואף לאבי הבן אינה שמחה שלימה דאיכא צערה לינוקא. ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת נראין הדברים דיסוד מוסד הך מנהגא דאין נע"פ ביום מילה הוא לעשות יקר לאבי הבן המתעסק במצותו אמור מעתה דבעזרה אשר אין אבי הבן וסיעת מרחמוהי מתפללין שם ואין המילה נעשית אחר סיום תפלת העזרה וניכר הדבר לעיני השמש דאין למתפללים

בעזרה שייכות בעסק זה ראוי הוא להפיל תחינתם ולא יפסידו מלומר נ"א וסדר והוא רחום בשני וחמישי דהוי מנהג רוב ישראל.

ומ"מ אם יש מנהג קדום שלא לומר תחנונים בעזרה ביום המילה אף אם אבי הבן מתפלל לפנים הנח להם לישראל ואתה תתיצב מנגד סלע המחלוקות מאזרי זיקות דכבר ידעת דכל כי הני מילי תלויים במנהג ומקלין טובא בהו:

ה

הגהה. ולא מיקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה. הקשה הרב ט"ז דכל שבעת ימי המשתה מקרי מועד גבי חתן כמ"ש לקמן ריש סי' קל"ה משם ריי"צבא ולמה יאמרו תחנון בשאר ימי משתה כשהחתן שם דהא אין נע"פ ברי"ח משום דאקרי מועד עש"ב. ולא דמי חתן לר"ח דלאיי דכתב ריי"צבא דכשיש ג' חתנים שיקראו ד' בחול דלהם הוא מועד אבל כבר כתב המרדכי פ' הקורא עומד משם ריי"צבא דכשאין שם אלא חתן אחד לא יקראו ד' דלא הוי מועד אלא לחתנים עצמם אבל לגבי אחרים לא ע"ש וא"כ נהי דכל ז' הוי מועד לחתן אך כיון דלו לבדו שמחת לבו במועדו ובשמחתו לא יתערב זר דין הוא שיפלו ע"פ ועת לחננ"ה כי בא מוע"ד לו דוקא כי היכי דכתב ריי"בא דבחתן אחד אין מרבין בשבילו לקרא ד'. וביום חתונתו דנפיש חדוותיה מסתייה דלא יפלו ע"פ לכבודו ותו לא ומה דמות יערוך לר"ח דהוי מועד לכל ישראל:

והרב פר"ח פירש בדברי מור"ם הללו דכוונתו לאפוקי יום שלפני החופה אבל ביום החופה אעפ"י שאינו נכנס לחופה עד הערב אין נע"פ בשחרית אבל לא אתא למעוטי ז' ימי חופה דפשיטא דמקרי חתן ומיהו לדידי כל שלא נכנס לחופה נע"פ עכ"ד הפר"ח. ולפי פירושו נחה שקטה תלונת הרב ט"ז דמור"ם אתא למעוטי יום שלפני החופה דמשמע בפסקי מהרא"י סי' פ' שגם בו יש מקום דחיישי לומר תחנונים כשהחתן שם ומדוקדק לשון מור"ם דקאמר ולא מקרי חתן וכו' דאי כמו שהבין הט"ז הא ודאי חתן מקרי כל ז' ואף שיש לדחות מ"מ לפי פירוש הרב פר"ח א"ש. ומיהו יש לגמגם דמדברי שבלי הלקט והגמיי"י משמע דדוקא ביום נשואין ולא אחריו וכן נראה מדברי הרב הלבוש שכתב דוקא ביום החופה ולא יותר. והרב שיירי כנ"הג נסתפק בפירוש דברי מור"ם וק"ק עליו דבצד שהוא לאפוקי יום החופה הוי"ל להראות פנים ולהסתייע לזה מדברי מהרא"י בפסקיו כנז'. ובצד אחר הוי"ל לתת פנים מדברי הרב הלבוש:

וכן בקדש חזיתי להרב החסיד המקובל מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י שדקדק מלשון הרב שבלי הלקט שכתב יום חופה שאעפ"י שלא נכנס לחופה כיון שבאותו יום עתיד

ליכנס לחופה אין נופלין ע"פ ודלא כמי שרצה לומר שנע"פ כל שלא נכנס דהא ליתא ויום מילה יוכיח עכ"ד:

הן אמת דלי הדל נראה דאין משבלי הלקט ראי' דלמנהג שנהגו דדוקא ביום החופה אין נע"פ ולא יותר ובשאר ימי החופה נע"פ ניחא דעבדי ליה יום טב וכוליה יומא דעייל לגננא אין נע"פ משא"כ למנהגנו דכל ז' לכבודו במועדו אין נע"פ תיסגי לי' מעידנא דעייל לגננא בשפל קול התחנ"ה. ומה שהוכיח הרב הנז' מיום המילה אינה הוכחה דשאניא ההיא כי אין מקום לכבודו כי אם מקמי דעביד המילה דאף בעלות המנחה הוא טרוד בביתו ולא אתי לבי כנישתא ואמטול הכין תקון שאין נע"פ בקהל לפני המילה. ותו דבמילה הנעשית בבקר על הרוב ותפלת השחר סמוכה לה אין נע"פ לא כן בחתן דבכמה מקומות נכנס לחופה לערב אין ראיה מהמילה שלא ליפול בבקר לכבוד החתן אשר י"שא ביום ההוא:

ומנהגנו בארץ הצבי שהנשואין סמוכים לתפלת השחר או לתפלת מנחה ובתפלה שהנשואין אחריה אין נע"פ והוא מילתא מציעתא ומנהג נכון:

והרדב"ז ח"ב סי' קע"ט נראה דעתו כהרב פר"ח דכל שלא נכנס לחופה נע"פ. ואפשר שהרדב"ז והפר"ח לא ממע"טי אלא תפלת השחר או מנחה אם מפליגין אחר כך ליכנס לחופה אבל למנהגנו שהחתן בא בבקר לב"הכ לבוש והוא כחתן ותכף אחר תפלה כל העם בלכתם ילכו ארח ברגליו ליכנס לחופה וכה משפטו בתפלת המנחה אם נושא בערב בהא גם הרבנים הנז' הן הן יודו דאין נע"פ בתפלה ההיא:

ו

דין ה'. ואומרים וידוי וכו' צריך להתודות ככל סדר הוידוי אף אם מכיר בעצמו שלא חטא בחטא ההוא כ"כ גורי האר"י זצ"ל ופוק חזי דברי אבי התעודה הרמב"ם בזה הבאתי דבריו בקונטריסי הקטן שם הגדולים דף צ"ז ע"ב בחוץ בהם וחקור מהם והיו לזכרון והחי יתן אל לבו ואם בעל נפש הוא חרדה ילבש וישוב אל ה' וירחמהו:

ז

צריך להתודות ולעמוד בכל הוידויי' ארוכים כשמתודין ועומדין הקהל. הרב גדול בדורו מהר"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובותיו כ"י סי' ז':

ח

זקן או חלוש יכול להתודות ע"י סמיכה. הרב מהר"ם ן' חביב הנז' בתשובה כ"י הנז':

ט
המנהג לומר וידוי אף ביחיד אחר תפלת י"ח וכן כתב הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סימן קצ"א משם הרב מר אביו:

יו"ד
יש נוהגים ליפול ע"פ אף אם מתפללים ביחיד בביתם שלא בשעה שהצבור מתפללין ויש להם על מה שיסמוכו בין לפי הפשט בין על דרך האמת והכי רהטא עובדא דר' אליעזר דהוה נפיל על אפיה ומשמע קצת דהיה מתפלל בביתו ביחיד. ועמ"ש בספר ארחות חיים ריש דף כ"א ובס' שיירי כנה"הג:

יא
אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים דדבר שבקדושה הם אבל אם אומרם דרך קריאה אומרם כ"כ מרן לקמן סי' תקס"ה דין ה'. וכתב שם מור"ם דאין ליחיד לומר סליחות וכתב שם הרב ב"ח דאינו אסור אלא בשביל ויעבור וע"ש בט"ז:
ונ"ל עיקר כדברי הרב בית חדש ואף שאומר זכור לנו ברית י"ג כל שאינו אומרם לית לן בה:
ומצאתי לרבינו מהר"י ן' מיגש בתשובותיו כ"י סימן פ"ו שכתב וז"ל וששאלת אם יש ליחיד לומר בתחנוניו ויעבור אם לאו. תשובה לא ראיתי בתלמוד מה שיורה על מניעתו מזה אלא שראיתי תשו' לגאון נראה ממנה שאין ליחיד לומר ויעבור ונתלה בזה באומרם שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס עכ"ל ומהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סימן קצ"א הביא דברי הרב אביו בזה בנותן טעם למה אין יחיד אומרם ועמ"ש שבלי הלקט כ"י סי' כ"ט ועמ"ש סי' תפ"ח:

יב
דין ו'. ולא בט"ו בשבט וכו' עיין בתשובות מהר"ם בר ברוך דפוס פראג סי' ה' ובמרדכי ריש מס' ראש השנה ולקמן סי' תקע"ב דין ג':

יג
כשיש ספק אם יפלו על פניהם יותר טוב שלא ליפול דנ"א רשות ואם לא יפול אין בכך כלום. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' קמ"ה:

שיורי ברכה

[סימן קל"א. א
דין ב'. הגהה. במקום שיש ארון וס"ת וכו'. זו סברת הרוקח והמדקדק בדברי הפוסקים בעיניו יראה דפליגי על הרוקח ואפשר דכל הפוסקים פליגי עליה כנראה מסתמות דבריהם. הרב מהר"ם מלמד בשו"ת משפט צדק ח"ג כ"י והאריך בזה.

ב
עיר שנהגו כסברת הרוקח ובא חכם ממקום אחר ורוצה להכריחם כמנהג מקומו דנופלים על פניהם בכל מקום לא טוב עושה ואין לשמור לו כיון שנהגו על פי סברת הרוקח ואפילו קצתם מצו לעכב הרב משפט צדק ח"ג כ"י בתשובה הנז' באורך.

ג
דף ל"ב ע"ד שיטה ד' ואם נאמר דט"ס וכו'. שוב ראיתי מאמר השוחר טוב ורובו בילקוט סוף ויחי ואין מקום לתלות בט"ס כלל כמבואר לכל מראה עיני.

ד
לעיל בדה"מ ומ"מ ואחר זמן רב בא לידי ס' בית לחם יאודה על ש"ע י"ד וראיתי שם סימן רס"ה ס"ק י"א שכתב דבק"ק וילנא על פי הוראת גאון כשמתפללין בעזרה ביום המילה המנין ראשון אין אומרים נ"א אף שמתפללין קודם תפלת בית הכנסת אך אח"כ בשאר תפלות אומרים.

ה
בשעה שהצבור נופלין אף שהוא לא התפלל עמהם צריך לעשות נפילת אפים עם הצבור לפי מ"ש במדרשו של רשב"י וכן ראוי לנהוג ליפול על פניו ולכסות עצמו בטליתו כמו שעושין הצבור אף שהוא אינו אומר נ"א והוא בזמירו' וכיוצא. הרב מהר"ר אברהם חזקוני בספר שתי ידות דף ל"א ריש ע"ב.

ו
כשאומר י"ג מדות ה' ה' יש לכרוע ואע"ג דזוקף בשם שאני הכא דאחר י"ג מדות כתי' וימהר משה ויקוד ומיהו אין לכרוע אלא ישוח מעט. מהר"ם ממודינא בשם מהר"י קולון ז"ל בליקוטיו כ"י]:

סימן קלב

א
דין א'. הגהה. אם היחיד אומרה וכו'. אם רצה היחיד לקרוא פסוקי הקדוש' בניגון על דרך שנקראי' במקרא מותר. ובזה הורו הגאונים רבינו מהר"ר יוסף הלוי ן' מיגש בתשובה כ"י סי' ס"ה ועיין בש"ות הרשב"ץ ח"ג סי' ס"ז. ועמ"ש בחי' ריש מעשה רוקח:

ב
אם יש עשרה ואחד פתח ובא לציון וסדר קדוש' מיושב אין בזה כלום רק לכתחילה ראוי שיעמוד רבינו מהר"י ן' מיגש בתשובותיו כ"י סי' ס"ו:

ג
ואין לאומרה בקול רם. הטעם למען דעת כי יחיד מותר לומר תרגום סדר קדושה בלחש וא"צ עשרה כמו אם אומרה בלשון מקרא. הרדב"ז בתשונה כ"י. ואמרו שעל דרך האמת יש טעם נכון:

ד
דין ב'. הגהה. עלינו לשבח מעומד וכו' קודם שיאמר ואנחנו וכו' כן עיקר הנסחא על דרך האמת לאפוקי המתחכמים לומר אבל אנחנו. ולכן צריך להפסיק מעט ואח"כ לומר ואנחנו משתחוים:

ה
כתב הרב יד אהרן ששמע מרבו שאומר ועל כן נקוה לך וכן מצא בס' כנף רננים למהר"א אזולאי עכ"ד וספר זה הוא למר זקננו הרב הנז' וישנו בידי מכתינת יד הקדש הרב מ"ז ז"להה
ולא ראיתי זה שכתב בשמו לומר ועל כן נקוה:

ו
פטום הקטורת וכו' אחר התפלה וכו' יש מדקדקים שכשאומרים פטום הקטורת בסדר הזמירות אומרים אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו וכו' אך בסוף פ' תפלת השחר אחר שאומרים קוה מתחילים ויאמר ה' אל משה קח לך סמים וכו' וטעמן כי אחר פ' התמיד בבקר ובערב מכוונים לקטורת מהם על דרך ונשלמה פרים שפתנו. אך אחר תפלת השחר אמירת פטום הקטורת הוא משום שמירה ולכן אין אומרים הקדמת אתה הוא ה' וכו' דעתה אינה בשביל מצות הקטרת קטורת. וכבר נודע כי עצום ונורא הוא שבח המגיע למכוין באמירת פטום הקטורת כמו שהאריכו מאד בספר הזהר:

ז

זה שנים שראיתי בספר צידה לדרך מהרב באר שבע שתמה עמ"ש הרב החינוך סי' ק"א שפטום הקטורת היה ט"ו סמנים ארבע המפורשים בתורה ואחת עשרה קבלה ע"ש ובו בפרק הוה פשיטא לי דודאי ט"ס הוא כי אין לתלות בוקי סריקי בגדולים. וכאשר דמיתי כן הוא שאח"כ בא לידי ס' החינוך דפוס בומבירגי ושם כתוב פטום הקטורת י"א סמנים ארבעה מפורשים בתורה ושבעה קבלה ונסחא מוטעת נזדמנה לפני הרב הנז':

ח

בנסח הבריתא תני והלא מי רגלים יפין וכו' ופירש הכלבו מעיין שמו מי רגלים. ונהירנא שראיתי להרב באר שבע בתוספותיו פ"ק דכריתות שהטיח דברים על המפרש הזה והשיג עליו כמה השגות ואין ס' באר שבע כעת עמדי אך זכורני דאשתפוך חמימי על הפירוש הנז' שהרי בירוש' פ' טרף בקלפי אמרו והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין ריח רע לעזרה מפני הכבוד ואיך חשב המפרש הזה שהוא מעיין שנקרא כך. ומקרוב נדפס ס' ארחות חיים וראיתי שם דף ס"ז ע"ב שכתב וז"ל מי רגלים כמשמען וי"א מעיין ששמו מי רגלים ומימיו עזין מאד וריחן רע אבל מי רגלים ממש חלילה שלא עלה על לב אדם לשרו' בהן סמני הקטורת עכ"ל וכפ"ז דגם המפרש שהוא מעיין הוא אומר שריחן רע לק"מ והשיכותי מעליו את תלונות הרב ב"ש והסברא נותנת דמי מעיין זה דמי"הם בם למי רגלים וסרי ריחייהו ריחן נודף סר"ח העודף דאי לא מעיין זה מאין זכה לשם:

ט

כתוב בסדורים אם כמדתה כשרה לחצאין או שחיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה והוא טעות והגירסא המדוייקת היא אם כמדתה כשרה לחצאין. ואם חיסר א' וכו'. ויש גירסא אחרת והיתה לבא"ר בס' ארחות חיים ומתבררת מהירושלמי פ' טרף בקלפי והפירוש עולה פה גם לגירסא המדוייקת הנז'. ועיין בש"ות דבר משה חשן משפט סימן קכ"ד.

יו"ד

הא דתני ולמה אין מערבין בה דבש וכו' הרדב"ז בח"א, סי' ל"ה עביד פרי"שה דסד"א אין דבש אסור אלא בעיניה אבל ע"י תערובתו לא קמ"ל כי כל שאור וכל דבש כל לרבות תערובתו עכ"ל וק"ק במ"ש כל לרבות תערובתו דמהת"כ פ' ויקרא נר' דתערובתו נפקא מוי"ו דוכל דבש ושאור מתיבת כי כל וכך היא שנוייה שאור לא תקטירו אין לי אלא המרובה הממועט מנין ת"ל כל שאור עירובו מנין ת"ל כי כל שאור וכו' אין לי אלא המרובה הממועט מנין ת"ל וכל דבש אין לי אלא הוא עצמו עירובו מנין ת"ל וכל דבש

וכי היכי דגבי שאור עירובו נפקא מתיבת כי כמ"ש במנחות דף נ"ח גם עירוב דבש נפיק מויי"ו וכל דבש וכ"כ התוס' שם והרב המבי"ט בקרית ספר פ"ה דאיסורי מזבח:
ואפשר לפרש הבריתא באופן אחר במ"ש עוד בת"כ אין לי אלא דברים שאין הדבש יפה להם דברים שהדבש יפה להם מנין שהפטמין אומרים יפה הדבש לקטורת מנין ת"ל וכל דבש וז"ש אלו היה נותן נה קורטוב של דבש וכו' והדבש יפה יפה לקטורת ועל זה שאל ולמה אין מערבין בה דבש דס"ד דמה שאסר רחמנא הוא לדברים שאין הדבש יפה להם ויהי כמשיב מפני שהתורה אמרה וכל דבש לרבות אף לקטורת שהדבש יפה לו וכמ"ש בת"כ. והרב באר שבע פ"ק דכריתות כתב נ"ל דנקט דבש לרבותא אף דנתכוון שיהא ריחא נודף וכו' ולא הזכיר הת"כ. ועיין מה שהאריך בבריתא הרדב"ז בתשובה סי' תרנ"ג ומ"ש בהא דדבש שם הוא מ"ש בח"א סי' הנז' ברישא:

שיורי ברכה

[סימן קל"ב. א

דין ב'. הגהה. ואומרים קדיש וכו' רבני אשכנז האריכו בדיני אמירת קדישים לפי מנהגם ועמ"ש בשו"ת כנסת יחזקאל וכמ"ש לפנים סימן קל"ג אות ב' ועמ"ש שם אות ג' ועמ"ש בשו"ת דבר שמואל סי' ש"א ופר"ח סי' ס"ט ודוק.

ב

מאנה הנחם נפשי כי פשתה המספחת להרבות בקדישים מאד שאומרים ג' פסוקים ממש וקדיש וחוזרים לומר ג' פסוקים וקדיש וכיוצא והוי כחוכא ואיטלולא וכמה צווחות צווחו קמאי על זה ואין שומע ואין מקיץ. וגדול בדורנו מהר"חא זלה"ה ראה והתקין בעיר איזמיר כמפורש בתקנותיו אשר בסוף סברו חנן אלהים ומי שדבריו נשמעים ימהר לתקן בקהל עדתו]:

סימן קלג

א

בשבת וי"ט אין אומרים ברכו וכו' עמ"ש הר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' תל"ח:

ב

בענין הקדישים האריכו בספר מגן אברהם ובספר אליה רבה לעיל סימן קל"ב ועיין בש"ות זכרון יוסף חדשים מקרוב באו סי' א' שהאריך בכמה פרטים:

ג
קדיש ברכו ראוי שיאמר גדול ושאר קדישים יכול לו' אף קטן בית יהודה סי' כ"ב:

סימן קלד

א
דין א'. ואומרים אותו בקול רם וכו' אינו לעיכובא והאומרו בלחש יש לו על מה לסמוך מהר"ש בן עזרא בתשו' בש"ות כנ"הג סי' ד' והסכים הרב עמו סי' ה':

ב
הגהה. להתענות גם כן בהם. כתב מהרש"ל בים של שלמה פ' אותו ואת בנו סי' י"א והביאו הרב שיירי כנ"הג בסי' זה דיש נוהגין שלא לאכול בשר בב' וה' וגם בליל ג' ואור הששי והטעם שב"ד של מעלה דנין בב' ובה' ואוכלין בליליהון שאין דנין בלילה אבל שלאחריהן אין אוכלין לפי שאמרו דיני נפשות שהתחילו ביום גומרין בלילה זהו תורף דבריו והקשה הרב המובהק מר קשישא הוא רישא כמהר"ר אליעזר נחום דמשנה שלימה היא ד"נ דנין ביום ואין גומרין בלילה. והיה נראה לומר דט"ס הוא וחסר תיבה א' וכצ"ל אין גומרין בלילה והכונה דיתכן דלא גמרו ולילה שאחריו עדיין הדבר תלוי ולזה אין אוכלים דשמא דינן תלוי ועומד בליל ג' וליל הששי ומיהו ביום ג' ויום הששי אוכלין דאפילו תימא דהדין היה תלוי בהאיר היום כבר נגמר. אבל קשה הדבר לתלות בט"ס בים של שלמה ובשיירי. ואחר זמן רב רואה אני את דברי הרב מגן אברהם לקמן סימן תק"פ שעמד על זה וכתב דצ"ל דיני ממונות ודוחק שהזכיר רש"ל כמה פעמים דיני נפשות ע"ש:
תו חזינא להרב מגן אברהם שם שכתב ונראה מדבריו דמתענין מפני שהם ימי דין ותימא דהיכא רמיזא וקי"ל אדם נדון בכל יום ומתענין שהם ימי רצון וכ"כ תוס' ורש"י ספ"ח דשבת והתוספות בכתובות דף ג' לכן אין טעם להתענות בלילה שאחריהם עכ"ד וק"ק שמהרש"ל שם ברישא טעמא טעים מפני שהם ימי רצון ולפ"ז יש למנוע המנהג הנז' ושוב מפי זקן כתב לפי שב"ד של מעלה וכו' ורמז לדבר בסוף מפנין אין מקיזין בב' וה' שב"ד מעלה ומטה שוין וא"כ טעם ימי רצון לא נעלם מרש"ל ובו פתח. ומבין ריסי הרב מגן אברהם משמע דהא דימי רצון חדשות הוא מגיד. ומ"ש היכא רמיזא שהם ימי דין כבר מהרש"ל את מקורו הערה ההיא דסוף מפנין ואף דנדון בכל יום כבר כתב רש"י שם דעת פקידא היא וכו'. ומה שהביא הרב מגן אברהם מרש"י ותוס' סוף מפנין ותוס' ריש כתובות אין ראיה משם דימי רצון הם ואדרבא מהתם מוכח דתקיפי ואין מקיזין:

הן אמת דמהתם משמע דתקיפי מפני שדנין בהם למטה ולא משום שדנין ד"נ למעלה והנה התוס' פ' מרובה והטור סי' זה נתנו טעם שהם ימי רצון לפי שהוא טעם כולל גם לתענית צבור על צרתם ומה"ט תקון לקרות בתורה ודוק:

ג

דן ב'. מראה פני כתיבת ס"ת לעס וכו' ונוהגין לכרוע נגד הס"ת כמ"ש בסמוך. זה ימים ירדו חיי"ם שאו"לה אם יש לחוש ליזהר שלא להשתחוות נגד הס"ת:

מאת תשובתי. מן יציב וקשוט תמיה אני הנמצא כזה לאסור איסר שלא לכרוע נגד הס"ת . ואני אמרתי בחפש"י בספרן של צדיקים כי השואל הזה הוא ראה דברי הרב כנסת הגדולה בי"ד סי' רפ"ב שכתב בשם רי"אז שלא אמרו אלא לעמוד לא להשתחות לה ולא נמצא בכל התורה שמשתחוין לס"ת וכתב עלה אמר המאסף לא ראיתי עכשיו נזהרין בזה אבל שמעתי שמהר"ע יהושע היה נזהר בזה עכ"ל וממ"ש שלא ראה נזהדין בזה משמע שרי"אז אסר השתחואה נגד הס"ת ולכאורה אין ראיה מדברי רי"אז לאיסורא דרי"אז קאי על חיוב העמידה לפני ס"ת פ"ק דקידושין וז"ל וחייבין לעמוד מפני ס"ת וכו' ונראה בעיני שלא אמרו אלא לעמוד מפני התורה ולא להשתחוות לה ולא נמצא בכל התורה שמשתחוין אפי' לארון הקדש בב"ה עכ"ל הרי דברי רי"אז הם המדברים על חיוב עמידה לפני ס"ת ואפשר דכל דבריו בשלילת החיוב להשתחוות:

הן אמת שבסוף דבריו שכתב ולא נמצא בכל התורה וכו' ניכר שראש דבריו לאיסורא קמכוין או דלאו ש"ד והיינו טעמיה דהרב כנ"הג שכתב דלא ראה נזהרים בזה כלומר דריא"ז דעתו לאסור או לשלול ההשתחואה ואין נזהרין בזה:

איברא דיש להרגיש על ריא"ז ולדקדק על הרב כנה"ג דבמס' סופרים פי"ד שנינו מצוה לכל האנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה וכו' והרמב"ן בביאורו לתורה פ' תבא ע"פ אשר לא יקום מייתי הא דמס' סופרים וסיים וכן נוהגין ואיך כתב רי"אז דלא נמצא בכל התורה וכו' ואפי' תימא דמאי דקאמר רי"אז היינו על ההשתחואה דהויא בפשוט ידים ורגלים כמ"ש בכמה דוכתי ועל ההשתחואה כזו קאמר אבל מודה הוא דנגד הס"ת לפניו יכרעו אכתי לא איפרק דמוכח מלשונו דאין לנו אלא לעמוד מפניה לא זולת והו"לל דכורעין מיהא ועל הרב כנ"הג איכא למידק דממ"ש דלא ראה נזהרין בזה משמע דהבין מדברי רי"אז דשלל הכריעה נמי ואמטו להכי כתב דאינן נזהרין דאי הבין דדוקא השתחואה בפי"ור שלל מאי אין נזהרין דקאמר והלא אכתי לא שמיע לן דאיכא מאן דסגיד בפי"ור בכל הגולה ואין המנהג אלא לכרוע וא"כ הו"ל לאתויי ממס' סופרים דאדרבא מצוה לכרוע וכבר מרן פסקה הכא בדין זה והאיכא אסהדיה דהרמב"ן

דהכי נהוג והנראה פשוט בזה דגם ריי"אז והכנ"הג מודו שמצוה לכרוע נגד הכתב והכי דייק לשון מס' סופרים לראות הכתב ולכרוע והכי דייקי רבנן דווקא נגד הכתב כורעין וכמ"ש הרב שיירי כאן בסימן זה משם הגדולים. אמנם ריי"אז קאי על הרואה ס"ת כשהוא סגור ובסתום חכמה חייב לעמוד אהא כתב שלא מצינו שמשתחוין לס"ת סגור כדרך שחייבין לעמוד ולאו דוקא השתחואה אלא אפי' כריעה ועל זה כתב הרב כנ"הג שלא ראה נזהרין שיש כורעין בראותם ס"ת סגור כשם שעומדין מפניו אבל לכרוע נגד הכתב לא הוצרך הכנ"הג לאומרו דהדבר פשוט וזיל קרי ביה רב. אחר זמן כן באו לידי תשובות מהרי"קש כ"י ושם ראיתי בסי' נ"ז שהרב הגדול מוהר"ר ישראל בנימין שאול שאל ממהריי"קש על רזא דנא ובסי' נ"ח השיב לו מהריי"קש וז"ל מהריי בנימין על דברת בני אדם יודעי דעת שקראו תגר על ענין השתחואה לפני ה"סת שהיא אשר לא כדת מפכי שמצאו בשה"ג וכו' וע"פ הדברים האלה האריכו לשון על המשתחוים. וכת המשתחוים אמרו שהם אינם משתחוים אלא להקב"ה ולשונם יענה בם והיה לעד באומרם אנא הוא עבדא דהקב"ה דסגידנא קמיה ואדרבה מצוה להשתחוות מההיא דמ"ס וכו' ומהריי"קח השיב וז"ל האוסרים להשתחוות לס"ת שגו ברואה וטעו בפשט דברי שה"ג דאין פירושו דאסור להשתחוות אלא ה"ק שחיוב העמידה לפני ס"ת מצינו חיוב השתחואה לא מצינו אבל לאוסרה ח"ו אסור להעלותו על לב וכו' שראוי להשתחוות ואין לחוש לכלום אדרבא מי שאינו עושה כן כשאחרים עושים נראה כמזלזל ח"ו ובהדיא כתב הרמב"ם פי"א מתפלה אין פותחין פתחי בה"כ אלא במזרח וכו' וכתבו הגמיי' דהטעם כדי שיהיו משתחוים מן הפתח למדנו שהראוי והנכון להשתחוות מול ס"ת ומול ההיכל שס"ת בו ומנהגן של ישראל תורה היא ולדידי כל המשנה במזיד הוי בכלל כי דבר ה' בזה ובר נדוי הוא ועוד נשא וגבה טעות האומרים כן כי לא ידעו השתחוייה מאי היא דבהדיא אמרינן פ' אין עומדין השתחויה זו פשוט ידים ורגלים ולא נהגו לעשות השתחויה לס"ת כי אם כריעה לבד כנודע במודים ובהדיא כתוב במס' סופרים וכו' וכבר כתבתי שמי שאינו כורע בחושבו שאסור לעשות כבוד זה לס"ת מנדין אותו ומפרסמין סכלותו ברבים עכ"ל: **וכבר** אנן בעניותין צדדנו בדברי ריאז באשר דבר מלך מהריי"קש והנכון דהשתחויה דכתב ריי"אז לאו בפשוט ידים ורגלים כדנקטי האי לישנא בש"ס אלא לכריעה קרי לה ריי"אז השתחויה כלשון בני אדם והכי משמע בהגמיי' דהשתחויה דקאמרי כריעה היא ולפחות מוכח מדברי ריי"אז דש"ד למנוע הכריעה וכדסברי הרב כנסת הגדולה והרב מהר"ר עזריה יהושע אמנם לכרוע נגד הכתב לא עלה על לב וככל אשר דיברנו בעניותינו.

ואולם אכתי צריך להבין הא דכתב רי"אז שלא נמצא שמשתחוין לארון הקדש שהרי הגהמיי"י כתבו בפיי"א וז"ל בתוספות ברכות כתב הר"מ פרדא בהר"ר מאיר דהטעם כדי שיהיו משתחוין מן הפתח נגד הארון וכו' ע"ש. וגם לאחרונים נמצא כזאת דמהריי"ל היה משתחוה לארון בצאתו כמ"ש בדרשותיו והביאוהו האחרונים גם כתבו משם הקדוש האריי" זצ"ל שהיה משתחוה נגד ההיכל בצאתו. וידעתי בי"ני שריי"אז קדם למהריי"ל ומהר"ם הכהן אשר חיבר הגמיי" תלמיד מהר"ם אפשר שהיה סמוך לדורו וגם התוס' הללו שהביא הגמיי" אינו רחוק לומר שלא ראם ריי"אז. אמנם יותר נכון לומר דבהא נמי מודה ריי"אז דאלו ההשתחואו' בכניסתו ויציאתו נודע שהם להקב"ה רק שהם נגד הארון כי שם עיקר הקדושה בבית הכנסת והשראת שכינתו והיינו דדייק ריי"אז בלישניה וקאמר לא נמצא שמשתחוין לארון הקדש בבית הכנסת כלומ' הן בעודם בבית הכנסת כגון כשפותחין הארון וכיוצא לאפוקי כניסה ויציאה כנ"ל להשוות מימר קדישין והיו לאחדים ועלה בידינו שמצוה לכרוע לס"ת סמוך לכתב ואין שום פקפוק.

ד

ולכרוע ולומר וזאת התורה וכו' מותר לומר וזאת התור' הן עודנו בתוך אמת ויציב קודם שירה חדשה. הרב כנ"הג בתשובה א"ח ח"ב סי' נ"א.

שיורי ברכה

[סימן קל"ד: א

עמ"ש לפנים אות ב'. ומה שדקדקתי על מ"ש הרב מגן אברהם כמ"ש לישב דברי מהר"של לקמן סימן תק"פ עתה ראיתי שגם אליה רבה לא נתפייס בו ודחאו וגם דקדק עמ"ש שאינם ימי דין ע"ש וכבד כתוב לפנים לעיל סי' ז"ך אות ד' כי ס' הרב אליה רבה עדיין לא נתפשט במקומותנו והיה בידי לפרקים וסירוגין.

ב

דין ב' מראה פני כתיבת ס"ת לעם וכו'. בירושלמי דסוטה ארור אשר לא יקים וכו' זה החזן ופירש הרמב"ן פ' תבא זה החזן שאינו מקים ס"ת על הצבור להראות כתיבתו לכל. וראיתי תשובה כ"י להרב יחזקאל טראבוטו שבעיר א' לא נהגו להקים ס"ת וערערו עליהם מכח הירושלמי ומסכת סופרים ודברי הרמב"ן הנז' והוא האריך להוכיח שאין בזה איסור ואף לדעת הרמב"ן אסמכתא בעלמא הוא ולא עבדי איסורא בהעדר הקמת ס"ת ואדרבא ים לדונם לזכות דחשו שלא יפול ח"ו הס"ת וסוף דבר הסכים דיחזיקו במנהגם והסכים עמו אחד קדוש]:

סימן קלה

א

בשני ובחמישי ובשבת במנחה וכו' ראיתי להר"ן בריש מגילה שכתב גבי יום הכניסה דהיינו יום שני וחמישי שמתכנסין בעיירות לקרוא בתורה כתקנת עזרא שתקן לקרוא בתורה שני וחמישי וק"ק דהא אמרו פ' מרובה דהיא תקנת נביאים ראשונים ע"ש דף פ"ב וכ"כ הרמב"ם ריש פי"ב מתפלה משה רבינו תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני וה' וכו' וכתב מרן בכ"מ דכלפי שאמרו בש"ס עמדו נביאים שביניהם כתב הרמב"ם משה רבינו שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוו וכו' ע"ש אלא דעזרא תקן תלתא גברי ועשרה פסוקי כמבואר שם בפ' מרובה.

וכזאת וכזאת שמעתי מקשים עמ"ש התוס' בברכות דף י"ג ע"א דעזרא תקן קריאת התורה ומקמי עזרא והיו למה לי ע"ש דלאו תקנה עזרא היא והן אמת דקושית התוס' התם חיילא בכולל אף שהיא תקנת משה רבינו דכיון דהוא תקנה ולאו מדאורית' קרא למאי אתא וכמו שהקשו התוס' גופייהו במגילה דף טו"ב והרשב"א בחידושיו לברכות שם אבל לשונם דנקטי תקנת עזרא קשיא:

וכדו חמותי ראיתי או"ר להרב מגן אברהם בדין זה דמותיב על התוס' ומטי בה משם הרב בית חדש ואיהו מפרק לה דעיקר קושיתם היא דהוי תקנה וכו' ע"ש והן הן הדברים אמורים אך דלדידן לשון התוס' קשה דלא דייקי בדבריהם כמדובר:

הגם הלום ראיתי בירושלמי ריש מגילה על תקנת יום הכניסה דפריך ולא עזרא תקן להם שיהיו קורין בשני וחמישי ושבת במנחה ומרדכי ואסתר מתקנין על מה שעזרא עתיד להתקין ומשני מי שסידר המשנה סמכה למקרא וכו' ומהירושלמי הזה מוכח בהדיא דתלמודא דבני מערבא סבר דעיקר תקנת קריאת שני וחמישי מעזרא ומקמי עזרא לא היו קרו כלל בב' וה' דאי אמרת דעיקר התקנה בב' וה' ממשה רבינו ואתא עזרא והוסיף בתקנה מאי קשיתי' לירושלמי והלא שפיר איכא יום הכניסה בימי מרדכי לתקנת משה רבינו אלא משמע דסבר הירושלמי דמשה רבינו לא תיקן כלל בב' וה'. ולפי"ז מ"ש בירושלמי פ' הקורא עומד שעזרא תיקן בב' וה' הוא כפשטו שכל תקנת ב' וה' מעזרא. אלא דהרי"ף והרא"ש שם פ' הקורא עומד מייתו הירושלמי דהתם וכתבו שעזרא תקן שלשה ואפשר שכך היתה גירסתם בירושלמי.

ומ"מ מהירושלמי דריש מגילה הנז' למדנו דס"ל לירושלמי דכל התקנה מעזרא. והרב שדה יהושע בריש מגילה כתב דהכי תנן עזרא תיקן וכו' ובפ' הקורא עומד הביא דברי הרמב"ם וסוגיית מרובה ופירש והסכים אליהם דברי הירושלמי ע"ש וק"ק דמ"ש בפ"ק

דהכי תנן וכו' זו אינה משנה. ומה שהסכים בפ' הקורא הירושלמי עם הבבלי והרמב"ם סוגיית הירושלמי דפ"ק הוייא תיובתיה.

ועל הירושלמי קשה מהברית' דמייתי בבבלי פ' מרובה דקתני שבמדבר נביאים תקנו בב' וה' נמי ואפשר שזו היא כוונת הרב מגן אברהם בריש סי' זה שכתב וז"ל איתא בריי"ף פ"ד דמגילה ירושלמי משה תקן לישראל שיהיו קורין ג' בב' וה' וכו' וצ"ע דאיתא במרובה בימי משה עמדו נביאים וכו' והתוס' דפ"ב דברכות כתבו ג"כ שעזרא תקן קריאת התורה וכו' עכ"ל וכתב עליו הרב יד אהרן שנסחא מוטעת נזדמנה לו בהריי"ף ולי נראה דט"ס הוא בדברי הרב מגן אברהם וצ"ל ירושלמי עזרא תקן לישראל וכו' ועד ממהר שהוא ט"ס שבסמוך כתב שהתוספות כתבו גם כן שעזרא תקן והרב ב"ח הקשה עליהם מסוגית מרובה וכו' ומאומרו כתבו גם כן מוכח דט"ס הוא בתחילה וצ"ל עזרא תקן. וכן הוא בהדיא בסוף הלשון שכתב והא דכתב הריי"ף שעזרא תקן בב' וה' היינו מנין הקרואים וכו' ע"ש עין רואה דכתב שהריי"ף קאמר עזרא תקן וכו' ואדרבא ק' על הרב יד אהרן איך העלים עין מסוף הלשון. והשתא כונת הרב מגן אברהם להקשות דמסתמות הירושלמי שהביא הריי"ף משמע שעזרא תקן ב' וה' והוא הפך הבריתא דפ' מרובה וכמו שהקשתי. ושוב הביא הרב מגן אברהם דכיוצא בזה כתבו התוס' והקשה עליהם הרב ב"ח. ובתר הכי תירץ קושית הב"ח להתוס' ודברי הריי"ף בשם הירושלמי שהקשה ברישא פריק להו דהכונה שעזרא תקן מנין הקרואים אבל שורש תקנת הקריאה בב' וה' מנביאים בימי משה רבינו:

אבל הא קשיא לי על הרב מגן אברהם דאישתמיטיתי' הירושלמי דריש מגילה דמהתם מוכח דסבר הירוש' שעזרא תקן כל ענין קריאת ב' וה' כנז' וכך צריך לפרש הירושלמי דפ' הקורא עומד שהביא הריי"ף והיכי ניחא ליה לומר דהיינו מנין הקרואים הרי אינם דברי הריי"ף אלא לשון הירושלמי ומוכרח דהירושלמי אזדא לטעמיה ודוחק לומר שכונת הרב מגן אברהם לתרץ בעד הריי"ף שהלשון שכתוב בהריי"ף מתפרש שפיר לפום סוגיית מרובה ולהכי כתבו הריי"ף ואף שלפי האמת הירושלמי עצמו אין פירושו כן מכח הירושלמי דפ"ק ואכתי לא איפרק דזו היא שקשה על הירושלמי ואותבינן עליה מהבריתא דמרובה. מ"מ נקוט מיהא פלגא דלא תיקשי להרי"ף. הא ודאי מלבד שהוא דוחק לא מצית אמרת שזו כונת הרב מגן אברהם מאמר שלא הזכיר הירושלמי דריש מגילה. ומה שקשה על הירושלמי מבריתא דמייתי בש"ס דילן במרובה כנז' יי"ל דהירושלמי ס"ל דבריתא דתניא תקנות עזרא וקתני דעזרא התקין בב' וה' פליגא אההיא ונקטי בירושלמי כהך בריתא דתקנות עזרא ואחר זמן רב באו לידי תוספי הרא"ש מגילה

כ״י וראיתי לו שהביא הירושלמי הנז' דריש מגילה וכתב וז״ל ומקשים על הירושלמי דמאי פריך והלא עזרא תקן שיהיו קורין בב' וה' והלא משה רבינו תקן להם כדאיתא פ' מרובה וכו' וי״ל שלא היו חוששין כ״כ לבא לעיירות בשביל פסוק חד לחד גברא ועיקר תקנה תיקן עזרא עכ״ל וק״ק דטפי הו״לל לירושלמי דהיו באים לקיים תקנת משה רבינו מהא דמשני דמי שסידר המשנה סמכה אקרא. והרב יד אהרן הקשה על הרב בית חדש שכתב סי' תרפ״ה דאתמר פ' מרובה שמשה רבינו תיקן וכו' דנביאים הוא דאתמר התם וכו' ולק״מ כיון דאתיא מכללא וממילא משם ידענו דמשה רבינו תיקן וכמ"ש שם בשם מרן. אך ראיתי שכתב הרב בית חדש שם סי' תרפ״ה דלפי מה שאמרו דמשה רבינו תקן קריאת התורה בשבת לפ״ז ודאי כל קריאה בשבתות מן התורה כפירש"י הפך התוספות ע"ש:

ודבריו קשים לשמוע דנהי דמשה רבינו תקן לקר״א לדת״ן סוף סוף הוייא תקנה ואינה מן התורה ולא מיקרי אלא מדרבנן וקרא לא אתא משום תקנת משה רבינו וכמ״ש הרב מגן אברהם ועיין בס' ארעא דרבנן אות תקל"ח ועמ״ש התוס' והרשב״א בחי' בגיטין דף מ״ז. וזה דבר שהשכל מחייבו דלא מיקרי מן התורה כל מידי דלאו מימרא דרחמנא בכתב ובע״פ וכל תקנה בשגם היא היולדה והמחזיקה משה רבינו דרבנן היא. ותו דהרי מרן בב״י בי״ד סי' רל״ט הביא משם הרשב״ץ בתשובה דקהל שהסכימו בחרם שלא יקרא בצבור בתורה בחור חל החרם שתקנת קריאה בצבור תקנת סופרים היא ושבועה חלה עליה ופסקה מור״ם שם והיא לו נדפסה בתשב"ץ ח"ב סי' רס״א והרי בפירוש דחשיב ליה דרבנן שתקנת סופרים היא ושבועה חלה על מצוות דרבנן כמפורש בתשב״ץ שם. וכן משמע מדברי הרב בנו מהר״ר שלמה בתשובותיו סי' כ"ד שכתב דנשבע שלא יכנס לבית הכנסת לאו מצוה דאוריתא היא ותו דיכול להתפלל בביתו בשעה שהצבור מתפללין ע״ש משמע שאף דלא שמע קריאת ס״ת לא איכפת דתקנה דרבנן היא.

איברא דחזיתיה להרשב״ץ עצמו שם בח"ב סי' קס״ג שנשאל על מי שנשבע שלא לעבור לפני התיבה שכתב וז״ל ונראה שהיא מ"ע מן התורה שהרי לעבור לפני התיבה אינה אלא להוציא הרבים ידי חובתן בדברים שבקדושה ובקריאת התורה ושתיהן מן התורה שהרי בדברי שבקדושה אמרו מנין שאין היחיד אומר קדיש וקדושה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וכו' ודין קריאת התורה מ״ע מן התור' היא שאף ברכת התורה לפניה מן התורה כדאמרינן מנין לברכת התורה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא והרמב״ן הכניס' במנין המצוות וכיון שלעבור לפני התיבה יש בו מצוה מן התורה להוציא הרבים בדברים שבקדושה ולקרות התורה א״כ הנשבע שלא לעבור לפני התיבה הוא כנשבע

שלא לעשות סוכה וכו' שלא חלה שבועה עכ"ל ולפום ריהטא לא זכיתי להבין דבריו דמוכח מדבריו דקריאת התורה בצבור היא מן התורה ולא ידעתי היכי הויא מן התורה והלא היא תקנת נביאים וזו אינה תורה דכל דתקון רבנן ד"ס מקרי וכמ"ש מרן בכ"מ פ"ג דחנוכה אטו מי נימא דתקנת משה לקרות בתורה אינ' מדברי סופרים ע"ש.

ומ"ש שאף ברכת התורה לפניה היא מדאוריתא והרמב"ן הכניס' בחשבון המצוות הנה ס' המצוו' איננו פה עמנו אך ודאי דמאן דסבר דברכת התורה לפניה מדאוריתא היינו על ברכת התורה דברוכי מברכינן בצפרא על ת"ת אבל לא כיונו על ברכה שמברך העולה לקרות התורה דההיא ודאי מדרבנן דלא היתה קריאת הגבר מגעת לסיג דאוריתא עד שנאמר דהברכה מדאורית' וכ"כ הרב פר"ח לקמן סי' קל"ט.

ותו דהרשב"ץ גופיה סי' רס"א קאמר בהדיא דהחרם חל שתקנת קריאת התורה מד"ס היא כמדובר ומ"ש דדברים שבקדושה הוי דאוריתא ק' שהרי כתב הרא"ש פ' שלשה שאכלו דלשמוע קדושה וברכו לא מצינו לו עיקר מן התורה ומילתא דרבנן היא וכיוצא בזה כתב הרב ארעא דרבנן משם מהראנ"ח ק"ב סי' ל"ז דקדושה בעשרה דרבנן וקרא אסמכתא. וכבר לעיל סי' מ"ז כתבנו שהרב באר שבע סבר דברכה בקריאת התורה בצבור מן התורה אכן אין דבריו מחוורים וכאשר דחו דבריו הרב פר"ח והרב מקראי קדש ע"ש:

ב

אם ביטלו הצבור קריאת ס"ת ביום השני כתב הרב עטרת זקנים דאם היה באונס יכולין להוציא ס"ת ביום השלישי כדי שלא תבטל תקנת עזרא ושלא ילכו שלשה ימים בלא תורה משא"כ אם בטלו ביום ה' אז הלכה שלשה ימים בלא תורה ועבר זמנו בטל קרבנו ושוב צדד דשמא אף אם במזיד בטלו נמי ול"ד לתפלה ע"ש וק"ק במ"ש שהיא תקנת עזרא וכבר נתבאר לעיל שהיא תקנת משה רבינו ורבו הרב בית חדש הוה מתמה על התוספות בסי' תרפ"ה כמש"ל:

ובעיקר דינו הרב משאת משה בריש חלק ב' דחאו באמת הבנין והביא ראיה ממ"ש הא"ז ודעמיה דאם ביטלו הסדר בשבת יקראו הפרשה בשבת הבאה עם פרשת השבוע ואם איתא דיש לחוש על תקנת ג' ימים בלא תורה אמאי משהו לה עד שבת שניה. יקראוה ביום הראשון בבקר והאריך בזה. ואי מהא לא אירייא דשאני התם דחיישי רבנן לביטול מלאכת העם כנודע ואמטול הכין משהו לה לשבת הבאה דמצו למקרי שתי פרשיות לא כן ביומא קמא אין להטריח לעם לקרוא פרשה כולה כמות שהיא משא"כ ביומא תליתאי דמצו למקרי עשרה פסוקי:

ותו אייתי הרב משאת משה ראיה לסתור דין הרב עטרת זקנים ז"ל ממ"ש התוס' דתקון בב' וה' והם ימי רצון וא"כ אם יקראו ביום הג' לא מתקיימא תקנתיהו כעין דתקון ביום הראוי ודמיא למ"ש פרק תפלת השחר בכ"ד ברכות דתעניתא כל יומא נמרינהו ומשני אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי וכו' עכ"ד ולאו ראיה היא דעיקר התקנה היתה כדי דלא ליהוו תלתא יומי בלא תורה וזהו טעם כעיקר לתקנה כמו שמפורש בבריתא וזהו יסוד מוסד לתקנה. והא דהתוס' אינו אלא דמהדרי אטעמא בתר דאיתא לתקנה משום שלא ילכו ג' ימים בלא תורה מ"ט תקינו לה בהני יומי ומאחר שכן ביום ה' דאיתא לתקנתא תו לא משגחינן ביומא דרחמי דאינו אלא טפל לתקנה ומה דמות יערוך לאותה שאמרו בכ"ד ברכות דהתם מיירי בנותן טעם לתקן נגדם לכתחילה כל יומא בקבע ואנן קיימינן היכא דתקנתם קיימא כדתקון בכל זימנא אלא דדרך עראי ומקרה אידלי יומא אחד ברבוא ומקיים בו יסוד התקנה. והרי תפלת השחר דתקון כנגד תמיד של שחר וכנגד אברהם אבינו וכי אנסיה ליה עידניה איתיה בתשלומין בהעלות המנחה בזמן תמיד של הערבים וחליף שעתא דצלותיה דאברהם צפרא נהר וכיוצא ואפ"ה מסדר צלותא כנגד מה שלא התפלל עליה השלם ועלתה לו. וכן אתה מוצא במשלים פרשיותיו דכתב רבינו שמחה הביאו מרן סי' רפ"ה דמצי משלים עד שמיני עצרת ואף למ"ד התם דכי חליף כוליה שבתא ליתא בתשלומין אפשר דהכא מודה דהתם כי חליף שבתא לית ליה תו תקנתא דלא קרינן ביה עם הצבור משא"כ במאי דקמן דיסוד התקנה שלא ילכו ג' ימים בלא תורה איתיה:

עוד ראיתי להרב הנז' הביא ראיה ממ"ש מהרי"קו שרש קע"ח בקורא תרי פסוקי בשם חקת התורה דדיעבד לא מהדרינן דמידי דתקנתא לא מהדרינן דיעבד. והגם דמהרי"קו טרח להראות פנים למ"ד דדיעבד חוזר להלכה קאמר ולא למעשה ואיכא למשמע בנ"ד דכל מחמת תקנתא מאי דהוה הוה ולא מהדרינן עובדא עכ"ד. ודבריו קשים לשמוע דמאי מוכח דמהרי"קו לא אמרה למעשה מדכתב בחתימתו לענין מעשה אתה חכם וכו' דרך ענוה והרי מרן בב"י כתב דמהרי"קו הכריע כדברי האמור דמהדרי' ליה והביא כן משם שבלי הלקט ע"ש סימן קל"ז וקבעה מרן להלכה בש"ע ולא רבו עליה האחרונים וזו הלכה רווחת דקרא תרי פסוקי ואל השלשה לא בא ימלא חסרונו ותפשוט מינה דמידי דתקנתא מהדרינן ונדחו דברי האומר דלא מהדרינן. ותו יש להרגיש על הרב הנז' דכתב בשם חקת התורה דדיעבד לא מהדרינן וזה אינו דזהו דעת מהר"ר שמואל ולא כן דעת בעל חקת התורה כמבואר בתשובת מהרי"קו. ועוד ק"ק על הרב משאת משה דהרי התוספות במגילה דף כ"ג ע"א כתבו דאם שכח ולא קרא עשרה פסוקי בב' ובה' ובמנחת

שבת יחזור ויקרא ע"ש הרי דסברו התוס' דאף דהוא תקנתא מהדרינן וכן משמע מדברי הגהות מיי' והביא דבריהם מרן סימן קל"ז בבית יוסף ע"ש:

ומיהו בשגם הרב משאת משה לא הרוה צמאונינו בראיותיו לענין דינא נראה דאין לסמוך על הוראת ה' עטרת זקנים דכל כי הא הו"לל הפוסקים לאשמועיני וכמ"ש הרב משאת משה מקדמי אר"ש. ותו דהא חזינן דהפוסקים השמיעונו כשביטלו לקרות הסדר בשבת דיקראו הפרשה בשבת הבאה ובדין זה אין חידוש כ"כ דיום שבת זמניה הוא וכבר קוראים בלא"ה בכל שבת שבעה ומברכין על קריאתם תחילה וסוף וזמנין דקרו שתי פרשיות ותו דקרו פרשה זו בשבת זה מנהגא בעלמא הוא דבמערבא הוו מסקי אוריתא בתלת שני. והוי"ל לפוסקים לאשמועינן רבותא טפי דין זה של הרב עט"ז דאי לא קרו בשני קורין בג' דאית ביה כמה רבותי לקרות ביום שלישי יום חדש שלא נתקן בו קריאה וגם יברכו העולם ביום שלישי אף דלא יבצר מהם הני פסוקי דקרי להו במנחת שבת ובחמישי והם כלולים בקריאת שבת וכל זה הוא פירושא טפי לכן אני אומר דשב וא"ת עדיף ומה גם דהשתא דתקון בסדר הזמירות משניות ובריתות ומזמורים וכל איש ישראל שוים בזה וכבר כתבו דבזה יצאו י"ח תלמוד נמצא דאין כאן ג' ימים בלא תורה כל עיקר. ועתה בא לידי סי' אליה רבה וראיתי שגם הוא ערער על זה. ומ"ש הרב גנת ורדים כלל א' סי' מ"ט דבאיזה יום שיסכימו עשרי' לקרות בס"ת שפיר דמי ויוציאו ס"ת ויקראו בברכות מפני כבוד צבור והלואי שיקראו כל יום. אלא דלא תקון רבנן קריאה כל יום מפני הטורח וכו' עש"ב אין דבריו מחוורים ואין להאריך:

ג

הגהה. ואם היו ב' חתנים בב"הכ וכו'. הרב שיירי כנ"הג כתב שדקדק בתשו' מדברי רי"בא דלא הוצרך להוסיף על הקרואים אלא במעשה שהיה דחתן אחר היה כהן וכיון דחתן הכהן עלה ראוי שהאחרים יעלו אבל אם לא היה שם כהן ולוי שמוכרח לעלות אף דיש הרבה חתנים אין להוסיף ולא משמע הכי מדברי הגמי"י בשם רי"בא עכ"ד ולא ידעתי מה מקום מצא הרב לסתור דבריו מתוך הגמי"י דהרי הגמי"י פי"ב כתבו רי"בא התיר להוסיף על ג' כשיש חתונה ביום ה' אם צריכים לכך כגון שיש ג' חתנים ב' ישראל וא' כהן דהא חופה וכו' עכ"ל ואדרבא יש קצת סיוע לסברתו מדבריהם דלא כתנו דברי רי"בא בדרך מעשה שהיה רק כתבו דבריו דרך הוראה ואפ"ה נקטי כגון שיש ג' חתנים ב' ישראל וא' כהן והול"ל כגון שיש ב' חתנים ישראל ומשמע קצת דדוקא בכה"ג דאיכא כהן וצריך להעלותו אז שרי להוסיף:

שוב דקדקתי דמרן ב"י הביא דברי הגמי"י באופן זה כגון שיש ב' וג' חתנים וכו' ואפשר דהרב שיירי כנ"הג סמך ולא ראה מקור הגמי"י ככתבם ומ"ה כתב דלא משמע כדבריו בהגמי"י אבל אם היה רואה דברי הגמי"י בגופן שלהם היה מסתייע מהם:

איברא דמור"ם והרב הלבוש ומהרי"קש כתבו היכא דיש שני חתנים בב"הכ ומוכח דדעתם דרי"בא שרי אף בדליכא כהן. וכן נראה שהבין מרן בב"י מדלא דקדק לכתוב דברי הגמי"י ככתבם וכלשונם. וכן יש לדקדק מדברי ריי"בא עצמו דסיים דאם אין שם אלא חתן אחד לא יקרא ד' דאין חשוב מועד אלא לחתנים ואם איתא לדברי הרב שיירי דאי ליכא בינייהו כהן או לוי לא שרי לקרות ד' ולא יעלה שום חתן לישמועי' ריי"בא אף דאיכא מתנים טובא כל דליכא חתן כהן או לוי לא קרו ד' וגם ממאי דכתב אבל אחרים דיקראו בעדו לא משמע קצת דוקא אחרים אבל חתנים גופייהו שפיר קרו ד':

ד

שני חתנים וכו' דוקא שני חתנים אבל אי איכא חתן א' לא יקראו ד' וכמש"ל והקשה הרב פר"ח דאמאי החתן אינו עולה ד' דלו הוי מועד והג' עולה בהתר עכ"ד ואפשר לומר דכיון דמה

שאין מוסיפין בב' וה' הוא משום ביטול מלאכת העם מה יושיענו דלדידיה הוי מועד כיון דלכל עם הקהל הוי חול ואיכא ביטול מלאכה ומסתיין היכא דהוו שני חתני' באתרא דמסלקי לחתנים בב' וה' לס"ת דאם לא יעלה חתן אחד בציר ליה יקריה וכדי שלא להטיל קנאה מי יעלה לנו יקראו ד' אבל כי ליכא אלא חתן אחד ועצי לעלות ג' הבו דלא לוסיף עלה ואי אתרמי דליכא אלא חתן אחד וקדם איש ישראל ועלה אפשר דיעלה החתן ד' שלא לפגום כבודו כיון דמנהגא הוא לעלות החתן ומפני המחלקת עם ישראל העולה:

ה

מותר להוסיף לקרות ד' דלדידהו הוי כי"ט וכו' הט"ז כתב משמע מזה דכל ימי המשתה שוה ליום חופתו וכו' ותימא היאך מדמה רי"צבא מועד דיחיד וכו' ה"נ לטעם ביטול מלאכה יש היזק לעם וכו' עכ"ד וע"ש דכל ימי המשתה וכו' הכי משמע מדברי ריי"צבא גופיה דהוראתו היתה בחתנים שנכנסו לחופה ביום ד' ובה' הורה דיקראו ד' כמבואר במרדכי. ומאי דקשיתיה דיש הזק לעם אפשר דריי"בא הורה במקום שנהגו דכל ז' ימי חתונה אינן נופלין ע"פ בעבור החתן והיה מנהגם שהחתן עולה לס"ת בב' וה' ואז כי הוו תלתא חתנים היה פגם למי שלא יעלה לכן הורה דיקראו ד' כיון דהוי מועד לדידהו

ומשום ביטול מלאכת העם אין לחוש כ"כ כיון דלכבודו אינם נע"פ ובשיעור נ"א מצי לעלות ד' ותו דכל ז' אין נע"פ ובכי הא דאיכא פנם לחתן מצי לעלות ד':

ו

ונראה דה"ה לשני בעלי ברית וכו' מהרי"קש חלק על זה דמשום צערא דינוקא לא מיקרי מועד ואין זה טעם מספיק כ"כ לחלק בין חתן לבעל ברית. דאי אמרו ה"ט דצערא לינוק' פ"ק דכתובות לאו דמ"ה לא מקרי מועד אלא דהש"ס קאמר דמטעם צערא לינוקא לא אמרי שהשמחה במעונו דבעינן דתיהוי שמחה בלא צער אבל איקרי מועד כמ"ש מור"ם בסימן תקנ"ט. אך העיקר כמ"ש הפר"ח דאבי הבן לא נאסר במלאכה כלל. והרב יד אהרן הביא דברי מהרי"קש דמורה לרי"בא בחתכים ולא סבר דה"ה בעלי נדות וכתב דכ"כ הט"ז והרב החבי"ב והרב פר"ח ואין דבריו מכוונים דהכנ"הג ופר"ח חלקו אף בחתנים. וגם הט"ז אפשר דכן דעתו אף בחתנים דלא כרי"בא אלא דבט"ז ובדברי הרב הלבוש יש לצדד דלא קיימי אלא אבעלי ברית ודוק ועיין באחרונים:

ז

שני חתנים אחד נשא גרושה וא' נשא חלוצה והם שוים בחכמה ובמנין כתב הרב שירי כנ"הג דיקדים נושא החלוצה לנושא גרושה וכתב הרב פר"ח ואין זה נכון דמה בכך בישראל שלוקח גרושה או חלוצה אלא הדין הוא שמי שהיה רגיל בתחילה הוא יעלה וכתב עליו הרב יד אהרן ולא הבנתי כוונתו. והוא פשוט [ומבואר ואם נפשך לומר אפשר דט"ס נפל בדברי הרב פ"ח ונתחלפו האותיות וכך צ"ל] הדין הוא שיגדיל ומי שהיה בתחילה הוא יעלה:

ה

דין ד'. אפילו כהן עם הארץ וכו'. יש נוהגים שביום שבועות רב המקום קורא במקום הכהן לכבוד התורה וא"צ לצאת הכהן ואומר בפי' הש"ץ יעמוד הרב וכו' מהר"ש שער אריה בכ"י:

ט

דין ו'. אם אין כהן בבית הכנסת וכו' עיין בתשובות הרדב"ז החדשות סימן תשכ"ד:

יו"ד

הגהה. אבל ראשון יוכל לעלות עיין בש"ות בית יהודה ח"א סימן א' ב':

יא

דין יו"ד. כהן אחר כהן בהפסק ישראל וכו' עיין ש"ות בית יהודה סימן ל"ז:

יב
דין י"ג. אין מביאים אצלם ס"ת וכו'. בארות המים סימן ו':

יג
אף אם הצבור בצרה לא יוציאו ס"ת ממקומו להוליכו בבית הקברו' ואף להוציא ס"ת מבית הכנסת לקראת ס"ת אחר הבא מחדש לב"הכ מיחו חכמים בדבר ומהר"י אירגאס כתב דע"ד הסוד לא נכון לעשות כן. הרמ"ך בשבחי תודה דף פ"ח אבל מהר"ר יעקב אבוהב בתשונה כ"י התיר להוציא ס"ת לקראת אחר וגם להביא ס"ת מב"הכ אחר שיהיו שבעה ס"ת להקיף בש"ת ודוקא ביום צרה אסרו בזהר אבל לשמחת התורה ולכבודה ובשמחת תורה כדי שיהו ז' ס"ת שרי:

שיורי ברכה.

[סימן קל"ה. א
עמ"ש לפנים ריש אות א'. וק"ק דהא אמרו פ' מרובה וכו' וכ"כ הר"ן עצמו שם במגילה פ' הקורא עומד ע"ש. ומדברי מהר"ש בן הרש"בץ בתשובה סי' תכ"ח מוכח דהוה גריס פ' מרובה כיון שראה משה שהלכו ג' ימים בלא תורה עמד ותקן להם שיהיו קורין וכו' ואפשר שזו היתה גירסת הרמב"ם ועמ"ש בפנים לקמן סי' תרפ"ה בס"ד.

ב
סוף אות א'. חסר לשון הן אמת שראיתי לו להרש"בץ בתשובה זו עצמה דח"ב סימן קס"ג דהוינן בה שצידד למי שלבו נוקפו דהני מילי כלהו דרבנן נינהו שתקנו סדר ברכות וקדושות וקריאת התורה ושבועה חלה עלייהו וכו' ע"ש אבל המסתכל יפה בסגנון תשובת הרב בעיניו יראה דסבר' הרב הוא מ"ש בתחילה אלו דא"הך מצדד כמה צדדין למי שלבו נוקפו וא"כ יש מן הדקדוק על מ"ש הרב תחילה שנראה שהוא סברתו באמת ודוק היטב):

סימן קלו

א
אחר לוי ת"ח הממוני' על הצבור וכו' יש מקומות שנהגו דהמסיים הוא הגדול וכמ"ש מרן בב"י לעיל ואם עלה הרב שלישי פשוט שלא היה עשרת הדברות וכיוצא וקראו לתלמיד משלים לא יעלה דחלשה דעתיה דרביה ואת נתן לו רשות יעלה. הרדב"ז סי' ש"ד:

ב
הממונים על הצבור וכו'. פרנסי הדור אף שאינם ת"ח קודמים לאותם המכונים בשם חבר וגם לבן דיין מדינה ע"פ התקנה. הרב מנחת יעקב בקונטריס השאלות שבסופו סי' א':

ג
ואח"כ ראשי כנסיות וכו' מפ' אלו עוברין משמע דאינם ת"ח ודלא כפרישה א"ה סימן ב' שפירש ראשי כנסיות אנשי מעשה וצדיקים. הרב הנז' בתשובה הנז':

ד
כתב הרב הלבוש במדינות אלו שמוכרין המצוות כל מי שקונה יש לו רשות לקרות למי שירצה וכו' ועתה בא לידי ס' אליה רבה וראיתי שכתב וז"ל מהרש"ל פ' החובל סי' ס' כתב דאם קנה א' ג' או ששי וקדמו אחר. חייב ליתן לו עשרה זהובים אם תפס עכ"ל ש"ך ח"מ סי' שפ"ב ושיירי כנסת הגדולה הבין דברי רש"ל דמיירי אפי' לא תפס ואשתמיטתיה דברי הש"ך הנ"ל הרב אליה רבה. ובחנם השיג על הרב כנה"ג מהש"ך דהדבר ידוע דש"ך ח"מ לא הגיע ליד הרב כנ"הג ומעולם לא הזכירו בחיבוריו. ועיין מאי דכתיבנא בעניותין ע"ד הרב בשיירי בספרי הקטן שער יוסף בסופו סי' ז' דף כ"ג וע"ש דף ך' ועיין בש"ות הרשב"ץ ח"ג סי' קנ"ו ודוק:

סימן קלז

א
דין א'. ביום שקורין ג' אין קורין פחות מי' פסוקים וכו'. ש"ן שקרא לכהן במנחת שבת שלשה פסוקים וללוי שנים ולישראל שלשה פסוקים והחזירו הס"ת למקומו יוציא ס"ת פעם אחרת ויקרא עם הלוי עוד שלשה פסוקים ממקום שפסק. הרב מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י ארח חיים שער ג' סי' א':

ב
אבל בשבת אפי' דילג פסוק א' חוזר וקורא וכו' מהר"ם מלובלין סי' פ"ה פסק בלא ברכה והשיגו הרב יד אהרן דנעלם ממנו מס' סופרי' פ' כ"א וכבר קדמו הרב מגן אברהם וגם מהרב בני חיי ומהרב פר"ח נעלם מס' סופרים הנז' דמר מליץ בעד מהר"ם ומר פליג על מהר"ם מלובלין מסברתו. ומכל הרבנים הנז' נעלם דהגהות מיי' שהוא מקור דין זה שם מבואר ומייתי הא דמס' סופרים פ' כ"א אלא שמרן בב"י הביאו בקצרה וסמכו כל הרבנים הנז' ולא עיינו בהגמי"י. זולת הרב אליה רבה כי עתה בא לידי וראיתי להרב ז"ל

שתמה על מהר"ם ושיירי וע"ת ממ"ס והגהמיי"י ושוב ראיתי שכל זה כתבו הרב בספרו אליה זוטא ולא היה מצוי אצלי:

ג

דין ד'. צריך לחזור ולקרות וכו' הרב ט"ז כתב דצריך לחזור ולברך על הפסוקים שקרא זה ואם קראו אחר לעלות יעלה ויברך ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון אך אם קראו אחר ומי שקרא הבי' פסוקים עדיין שם יחזור הוא ויקרא בלי ברכה ראשונה דהברכה שבירך באחרונה היתה בטעות ע"ש באורך. ולענין הברכה גם הרב בני חיי העלה דלא יברך ברכה ראשונה דהברכה ראשונה שבירך לא היתה בטעות רק הברכה האחרונה ז"התד: **אבל** הרב מגן אברהם כתב דמברך לפניה ולאחריה וכ"כ הרב פנים מאירות ח"א סי' צ"ד וקשה על הרב החסיד למהר"י אלגאזי ז"להה שכתב בספר אמת ליעקב סוף סעיף ס"ד דף ט"ל ע"א משם הרב מגן אברהם והרב פנים מאירות דלא יברך לפניה כסברת הרב בני חיי והשוה אותם במעמד שלשתם והוא להפך דהרב מגן אברהם והרב פנים מאירות סברי שיברך לפניה וכן הסכים הרב אליה רבה דכיון דבירך לאחריה הוי הסח הדעת לגמרי וצריך לחזור ולברך והאריך בזה:

ונראה להביא קצת ראיה לדבריהם דצריך לברך לפניה ממ"ש הרשב"א בתשובה הביאה מרן בבדק. הבית בי"ד סי' רס"ה בדין היה לו שני תינוקות למול וז"ל ואפי' בירך ברכה אחרונה בין ראשון לשני אינו חוזר ומברך מילה בשני דברכה זו אינה הפסק עכ"ל ומדקדוק דבריו שכתב דברכה זו אינה הפסק משמע דוקא בברכת אשר קדש ידיד מבטן דהויא שבח ואינה כברכת הפירות והמצוות אינה הפסק הא ברכה אחרונה דפירות ומצוות הוייא הפסקה וצריך לברך פעם אחרת ומינה דכיון דבירך ברכת התורה לאחריה הוייא הפסק דהיא כברכה שאחר הפירות דנסתלק לגמרי. ועוד יש לחלק דבמילה כשעשה מילה אחת כבר נגמרה המצוה בשלימותה ובירך אשר קדש וכיון שמתחלה ברכה פוטרת גם המצות מילה אחרת אינה הפסק משא"כ באוכל ושותה וקורא בתורה דאין גבול לקריאתו בס"ת ויכול לקרוי כפלי' כפליי' ממה שקרא והכל נחשב קריאה אמת וכן באכילה ושתיה מצי לאכול ולשתות הרבה והכל הוא אכילה אחת ושתיה אחת לזה כשבירך על קריאתו או אכילתו נסתלק מהשא' וחק נתן לאכילתו וקריאתו' לא כן במילה דבין כך ובין כך המילה הראשונה מצוה כתקנ' בשלימותה בין בירך בין לא בירך שאין להוסיף בה ודוק היטב.

וממוצא דבר ק"ק על מ"ש הרב מגן אברהם סימן ק"ץ שכתב דאם דעתו לשתות עוד וטעה ובירך אחריו א"צ לברך בתחילה כיון שהיה דעתו לשתות עוד עכ"ד וכפי דבריו

גם הכא כשבירך על התורה בתחילה דעתו לקרות כתקנת רז"ל ואמאי לא תיהני ליה לקרות אח"כ וברכה אחרונה שבירך בטעות והא עדיף מבירך על השתיה דהתם הוא ברשותו דאי בעי שתי אי בעי לא שתי ועכ"ז כיון שבדעתו היה לשתות מה שבירך אחר כך ברכה אחרונה אינו כלום ומ"ש בקריאת התורה דאין ברשותו לברך על תרי פסוקי ועל כרחו מוכרח להשלים קריאתו דין הוא דהברכה אחרונה שבירך כלא חשיבא. וכן יש להרגיש על הרב אליה רבה דשם בסי' ק"ץ נטה לדעת ה' מגן אברהם ע"ש. ואולי יש לחלק בין כשבירך בדעתו השלם ונסתלק להיכא שהברכה נזרקה מפיו גם בלא דעת דהכא בקריאת התורה בירך בדע' שלימה לגומרה של תורה ולהכי הוי הסח הדעת לגמרי ובעי ברוכי משא"כ התם דהי' בדעתו לשתות עוד ושכח בבלי דעת ובירך ברכה אחרונה ובכי הא אפשר לומר דברכה כי הא לא מפקא מדעתו שהיה בתחילה ודוק והרב שיירי כנסת הגדולה לקמן סי' רפ"ב אות ו' נראה מדבריו כסברת הרב ט"ז והרב בני חיי דכשקרא ב' פסוקים ברכה שבירך לאחרים כמאן דליתא ויחזור ויקרא ולא יברך לפניה ע"ש בדבריו. ועדיין יש לצדד במאי דכתיבנא בעניותין כאשר יראה המעיין.

ולענין הלכה דעתי הקצרה נוטה כדברי הרב מגן אברהם והרב אליה רבה והרב פנים מאירות דהגם דברכה שבירך באחרונה בטעות ומכאן דליתא הא מיהא אהניא להסיח דעתו ונסתלק מקריא' ואזדא לה ברכה ראשונה ובעי ברוכי פעם אחרת לפניה וכ"ש שכתבו כן משם שבלי הלקט שהוא מן הראשונים ודוק. ואחר זמן בא לידי ס' קרית מלך רב ח"א וראיתי להרב ז"ל בתשובותיו סי' ט' שעמד בדברי המגן אברהם הנז' ועיין בדבריו ובמש"ל ודוק.

סימן קלט

א

דין ב'. הגהה. דעכשיו קורא סומא וכו' בשו"ת שאלת יעבץ סי' ע"ה האריך לדחות סברא זו בעשר ידות והרבה להשיב ולהביא ראיו' ע"ש באורך והמעיין יראה שאין הוכחותיו מכריעות ויש לדחותם וגם יש להשיב הרבה על דבריו ואין להאריך ודוק היטב.

ב

דין ד'. כל הקורין מברכין לפניה ולאחריה וכו' זהו מהתקנה אבל במשנתינו תנן דהפותח והחותם מברך והקשה מהרי"י אבואלעפיא הביאו מהרי"מט בדרשותיו פ' ראה דאתמר כי מדרשא בדברים רבה: פ' ראה דטעם אין מפסיקין בקללות שאינו בדין שבני מתקללין ואני מתברך והרי בזמן המשנה אינו מברך אלא הפותח והחותם ותירץ מהרי"מט

דבירושלמי בעי ר' זירא אם לא יברך אלא ראשון ואחרון כדין שלשה שאכלו כאחת או כל אחד יברך כדין שלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו אלמא מספקא ליה מתניתין דקתני הפותח והחותם מברך לפניה ולאחריה ואיכא למימר דאף הפותח מברך לאחריה ואף החותם מברך לפניה ואינן יוצאים זה בשל זה ומייתי התם דר' יונתן עבר קומי סדר' ושמע קלא דקרויי ולא מברכין א"ל עד מתי עושים את התורה קרחות קרחות אלמא לא משמע ליה מתניתין כדמפרש תלמודא דידן וידוע שמדרש רבה אגדת ארץ ישראל והכל עפ"י הירושלמי לפיכך נתן טעם למאן דעבד הכי ולמאן דעבד הכי עכ"ל מהרר"י מטראני:

והרב סתם את דבריו בביאור הירושלמי ולא ידעתי איך נחה דעתו בירושלמי הזה דמשמע מדבריו דלפי מאי דמצדד דכל אחד יברך כדין שלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע מפרש למתני' דקתני הפותח והחותם מברך לפניה ולאחריה דהכונה בין פותח בין חותם מברכין לפניה ולאחריה איך הונח לו בזה והא לפי צד זה גם האמצעי מברך כמו שאמרו בפירוש בירושלמי ואי לו מתניתין קתני הפותח והחותם גבי שלשה נמי ומשמע דאמצעי לא וגם מההיא דר' יונתן דמייתי דשמע קלא דקרויי ולא מברכין וכר' משמע קצת דכל הקורין בעי ברוכי והא דלא כמשנתינו והיכי קאמר הרב דלא משמע ליה מתני' כדמפרש תלמודין דמשמע דמפרשי למשנתינו באנפא אחרינא ונהי דמצו לפרש דפותח וחותם מברכו תרוייהו תרתי אבל אמצעי מאי איכא למימר. ותו' דבגמרין מייתי תנא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה וא"כ הירושלמי הפך התוספתא דהך דמפרשי בגמרין למתני' לאו סתמא דתלמודין הוא דמצי לאפלוגי עליה בירושלמי אלא הוא תוספתא והו"ל לסתמא דתלמודא דירושלמי לאותבי אהני אמוראי מהתוספתא:

ומיהו בהא איכא למימר דר' יונתן רביה דר' שמואל בר נחמני תנא הוא ומצי לאפלוגי אתנא דמתני אך מדברי תהרי"מט לא משמע הכי אלא דפליגי בפירושי משנתינו. ותו ק"ק לדברי מהרי"מט דכפי דבריו אמאי אצטריך הרא"ש בפסקיו פ"ג דמגילה לאוקומיה אותה שאמרו בירושלמי היה קורא ונשתתק וכו' לאחר תקנה שפיר מצי לאוקומיה לפום מאי דמפרש הירושלמי במתני'. וראיתי להרב שדה יהושע דמפרש להא דר' יונתן עבר קומי סדרא ושמע קלא דקרויי וכו'

בקריאת המגילה עש"ב ולפי פירושו ניחא אלא דהוא פירוש דחוק:

ותו ק"ק על מהרי"מט דהרי בירושלמי פשטו להך בעיא דר' זירא דלא יברכו והכי אתמר התם בתר הבעיא א"ר שמואל בר אבדומא לא למדו ברכת התודה מבהמ"ז אלא לרבים

אם לרבים אפי' בינו לבין עצמו אינו מברך עשאוה כשאר מצוות של תורה וכו' אלמא פשטוה דדמי לשלשה שאכלו כאחת דהראשון מברך ברישא והאחרון בסיפא.
אלא דבזה י"ל דהרב אדר' יונתן סמיך:
וכבר מצינן למימר דבימי ר' יונתן שהיה אחרון התנאים התחילו קצת לנהוג לברך כל אחד ועדיין לא פשטה התקנה ומשו"ה קאמר עד מתי עושים התורה קרחות קרחות דהיינו אגודות אגודות דאיכא אתרא דמברכו כמ"ש הרב שדה יהושע וכבר אמרו בגמרין דרב לאחד תקנה הוא ורב היה בימי ר' יונתן אלא דר' יונתן קשיש ועדיין לא נתפשטה התקנה:
ותו ק"ק על מהרי"מט דעייל בפרצה דחוקה באתרא דליעול בתועא רבה דבירושלמי בהדא דאין מפסיקין בקללות אתמר התם אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא קללות שבת"כ ומשנה תורה והדבר קשה דהרב מהרי"מט עצמו הזכיר ריש הירושלמי הזה דאמר שם שיהא פותח ומסיים בדבר טוב ואתמהא מי ששנה זו לא שנה זו:
וכבר חזיתיה למופ' הדור הרב מהרח"א בעץ החיים בלשונות דף קמ"ב ע"ד השיג עליהם מאבות דר' נתן דקתני להא וק"ק דהוי"ל לאקשויי על מהרי"מט כקושיין דאיהו עסיק בירושלמי ולא זכר מאי דאתמר התם בירושלמי:
ודע דהא דכתב הרב מהרח"א דאיתיה באבות דר' נתן נמשכו אחריו כמה וכמה אחרוני זמנינו הלא בספרתם וכלם יעידון יגידון דאיתיה באבות דר' נתן כאשר עין הקורא בספרתם יראה ואני אומר דלא כיונו באבו"ת דהך מילתא ליתא באבות דר' נתן אלא כך היא שנויה במס' סופרים פי"ב ואשתמיט מאחרוני זמנינו דהרב עצמו שם בס' עץ החיים לקמן דף ב' סוף ע"ב מייתי לה ממסכת סופרים:
ואפשר דמהרי"ט והרב תי"ט והרב ט"ז דעמדו בהאי קושיא ולא פריקו לה בהא דהירושלמי ומס' סופרי טעמייהו דאינהו מפרשי דהא דתקון לברך אקללות דת"כ ומשנה תורה הוא בתר הכי דכדי שלא יבואו להפסיק בקללות עבוד הך הכרא דיברכו לפניהם ולאחריהם. ומאחר שכן כי קיימינן אטעמא דאין מפסיקין בקללות אין בהם בנותן טעם במאי דנהוג בתר הכי מכח דין זה לברך עלייהו למעבד הכרא דאנן אעיקרא דדינא שיילינן מאי טעמא אין מפסיקין בקללות וליכא לתרוצי במאי דהנהיגו מכח זה. ומ"מ הוי"ל לרבנן קדישי לאתויי הא דהירושלמי ומ"ס ולא לסתום דבריהם ובפרט דממשכני נפשייהו לפרוקי האי קושיא:
והרב ט"ז סי' תכ"ח תירץ דאף בזמן המשנה אם רצו מברכין תדע דהא אי אתא חד באמצע ולא שמע ברכה שלפניה ודאי בעי ברוכי והקשה עליו הרב יד אהרן נר"ו

בסימן זה מדאמרינן בש"ס מסתברא רב קרא בכהני דאי ס"ד בישראל קרא לפניה מ"ט בריך ולפי הט"ז מאי פריך דילמא כשנכנס רב בבית הכנסת־כבר קראו כהן ולוי ועלה ובירך שלא היה שם בשעת ברכה ראשונה. ואישתמיטיתיה מ"ש התוס' בסוכה דף מ"ד ע"ב בההיא דתעניות דף כ"ח רב אקלע לבבל חזנהו דקרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו שכתבו וסתמא לא באמצע הלל אקלע מדקאמר רב אקלע לבבל ולא אמר אקלע לבי כנישתא עכ"ל וכ"כ הרי"טבא בחידושיו שם ואף אנו נאמר במאי דקמן דקאמר רב אקלע לבבל בתענית צבור קם בצפרא פתח בריך וכו' דמדלא אמר אקלע לבי כנישתא ש"מ דלא אקלע באמצע קריאת ס"ת ועמ"ש הרב המאירי בפסקיו למגילה דף כ"ד ע"א:

ג

ופותח הספר קודם שיברך ורואה וכו' הכי איפסיקא הלכתא בתלמודא דידן ובירושלמי סוף מגילה ומוכח דאפי' לכתחילה וזהו דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורוב הפוסקים אך בארחות חיים ובכלבו מייתו סברא דפותח ורואה וגולל ומברך וכ"כ התוס' בשילהי מגילה דלכתחילה גולל ודבריהם קשים כמבואר באחרונים ומ"ש הרב ט"ז בפי' דבריהם אינו מחוור:

ד

ולאחר שקורא כולל ומברך. כ"כ הרמב"ם וכ"כ התוס' דבסוף גולל לר"י כלומר אף לר"י וכמ"ש הב"ח ומ"ש מהרש"א למאי דאפיך אינו מחוור כלל. וראיתי בפסקי' הרב המאירי בסוף מגילה שכתב וז"ל ואחרי שקרא אם רצה לגלגל קודם שיברך לא הוזכר בגמ' אלא שגדולי המחברים כתבו דצריך לגלול הואיל ואינו צריך לקרות בו שבראשונה הואיל וצריך לפתוח קודם שיברך לראות היכן הוא צריך להתחיל לא הטריחוהו לגלגל ולברך ולחזו' ולפתוח אבל באחרונה ודאי צריך לגלגל אלא מברך אע"פ שהוא פתוח הואיל ומ"מ הוזכר בו טעם שאין חוששין לומר ברכות כתובות בתורה עכ"ל ונראה דט"ס יש בדבריו וצ"ל ואין נראה כן אלא מברך אעפ"י שהוא פתוח הואיל ומ"מ וכו' כצ"ל דבתחילה כתב דבגמ' לא הוזכר בברכה אחרונה אם צריך לגלול קודם ואח"כ הביא סברי הרמב"ם שמכנה אותה תמיד בשם גדולי המחברים וכמ"ש מהר"ר בצלאל אשכנזי וכאשר כתבנו במקום אחר ועלה כתב דאין נראה כן אלא מברך בסוף נמי כשהוא פתוח דהגם דבגמרא לא הוזכר בברכה אחרונה מ"מ הו"ל כאלו הוזכר דהרי אמרו דאין לחוש שיאמרו ברכות כתובות בתורה וכיון דאין לחוש לזה גם בריכה אחרונה מצי לברך והוא פתוח. וזה מבואר דהכי כוונתו.

אבל ק"ק דהרי לברי הרמב"ם הם במס' סופרים פי"ג דבברכה ראשונה מייתי פלוגתא אי גולל קודם או לא ואחד זה כי אתי שם במ"ס לברכה אחרונה קאמר גולל ומברך ומשמע דהוי לכ"ע ואין זה סותר התלמוד שלנו דאף דר"י לא חייש שיאמרו ברכות כתובות בתורה היינו כי איכא טרחא אז משום טרחא לא חיים אבל כי ליכא טרחא טפי עדיף לגלול קודם דשמא המצא ימצא איש באנשים דטעי ואי תימא ס"ל להרב דמהתלמוד מוכח דלא חיישינן להא כל עיקר ופליג על מ"ס מ"מ הוי"ל להביא הא דמ"ס ולדחוייה מקמי תלמודין ולא ליחס הסברא להרמב"ם לחוד:

ה

דין ו'. אומר ברכו וכו' חתן שאמר ברכו ובא פייטן והפסיק בפיוט אחד. אחר הפיוט כשבא לקרות צ"ל ברכו פעם אחרת סמוך לברכה. בית יהודה א"ח סי' ל':

ז

דין ח'. ותכף קראוהו לקרות בתורה צריך לחזור וכו' ויאמר כשהוא הולך פסוק סמוך לברכתו אשר בירך וכמ"ש הרב הלבוש והרב מגן אברהם והפר"ח ומה שישב הרב אליה רבה בעד הב"ח הוא דוחק:

ז

דין יו"ד אשר נתן לנו תורת אמת וכו' כך הביאו הנסח רוב הפוסקים אך הרמב"ם כתב אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וכתב הפר"ח דהיא הנסחא המדוקדקת:

שיורי ברכה

[סימן קל"ט א.

עמ"ש לפנים אות ב' בס"ד ועמ"ש הרב אליה רבה סימן תכ"ח.

ב

באות ו' כתבתי. דנסח הרמב"ם אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וכן מצאתי בסדר רב עמרם גאון כ"י שהביא הנסחא כהרמ"בם תורתו תורת אמת:

ג

דין ד'. הגהה. יהפוך פניו וכו' כשהוא מברך ברכה ראשונה לא יביט בס"ת אלא פעם למעלה פעם למטה דבזה לא יעלה על לב דהברכה כתובה בתורה ואף דהלכה כר"י מהיות טוב וכו' רבינו אשר בר חיים בס' פרדס כ"י]:

סימן קמ

א

דין ג'. והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וכו' זה הדין הביאו מרן בבית יוסף מאבודרהם משם הר' גרשום בר שלמה על ר"ח טבת שטעה ש"ץ ופתח בשל חנוכה ובירך הקורא עליו והזכירוהו והפסיק וגלל ס"ת עד שהגיע לפרשת ר"ח וכו' ומור"ם לקמן סי' תרפ"ד פסק הכי דאם התחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק ולקרות בשל ר"ח:

והן עתה הגיע לידי ס' קרבן נתנאל וראיתי בשילהי מגילה כתב דטעם דין זה משום תדיר וליתא דאין מעבירין על המצוות דוחה את התדיר וראיה לזה דהקשו תוספות ביומא דף ל"ג ד"ה אין מעבירין וא"ת למה ליקרא דשיירי הדם בי"כ היה שופך על יסוד מערבי ת"ל דאין מעבירין על מצוות ומאי קשיא האי יסוד דרומי תדיר אלא ש"מ דאין מעבירין דוחה את התדיר עכ"ל:

ואפשר לישב במה שהעלה מהר"ש אשכנזי בתשובה סימן ק"ו מתוך סוגית מ"ק דף ח' ופי' רש"י שם דאין מעבירין על המצוות אפילו על קלה מפני חמורה והוקשה לו מסוגיית מנחות דף מ"ט דאיבעיא התם מוספין דהאידנא ותמידין דלמחר מוספין קדמי שהן מקודש או תמידין קדמי שכן תדיר אלמא דלא אמרינן אין מעבירין אלא כששתיהן שוות אבל אם יש יתרון למצוה אחת לא אמרינן אין מעבירין וניחא ליה להרב דתמידין ומוספין כחדא מצוה חשיבי דתרוייהו עבודת הקרבנות נינהו וכחד בהמה חשיבי אבל במצוות שונות אין מעבירין קלה מפני חמורה עכ"ל ולפי דברי הרב קריאת ר"ח וחנוכה כחדא מצוה חשיבי דהאי שינון והאי שינון דימה לעבודת הקרבנו' דעם היות קרבנות שונים חשבינן להו חדא מצוה ובכי האי גוונא לא אמרינן אין מעבירין קלה מפני חמורה אלא המצוה שיש לה מעלה על חבירתה היא קודמת ואמטו להכי אף אם התחיל בקריאת חנוכה לא שייך בהא אין. מעבירין דהכל קריאת התורה ומאחר דלא שייך אין מעבירין של ר"ח הוא קודם דיש לו מעלה דתדיר ועיין מה שפירשנו בעניותין בדברי התוס' דיומא הנז' לעיל סימן כ"ה אות ג' בס"ד ולפי זה יפה פסק מור"ם דפוסק ומניח של חנוכה וקורא בר"ח דבכי הא לא אמרינן אין מעבירין כדבר האמור:

והט"ז סי' תרפ"ד הגדיל התימה על דברי הרב אבודרהם וכבר בס' אליה רבה בסי' זה תריץ יתיב דברי אבודרהם דאין כונתו דמעכב לגמרי ע"ש באורך ולהרב מגן אברהם אישתמיטיתיה דברי אבודרהם שציווהו לגלול ולהניח של חנוכה וכמ"ש הרב אליה רבה וגם מ"ש המ"א דאיכא מ"ד בגמרא דמקדימין לכתחילה של חנוכה לא איריא כיון

דפסיק הש"ס דלא כותיה. ועיין בשו"ת דבר משה שראשונות אחר מפתחות ח"א קודם תשובות א"ח:

ב

וי"א שצריך. האחרונים המה ראו כן תמהו דהכא מרן שנאו במחלקת ולקמן סימן ר"ו פסק בההיא דתורמוסא דצריך לברך וחילקו חילוקים ומלבד שהחלוקים יש להשיג עליהם וכבר ביאר קצת בס' יד אהרן אעיקרא קושיא ליתא דכל היכא דמייתי מרן שני סברות בש"ע בלשון יש אומרים ויש אומרים דעתו לפסוק כיש אומרים בתרא והיא הסברא דפסק בסי' ר"ו וגם ארח לצדיק מרן ז"ל זימנין מעלה על שלחנו שתי הסברות ובדוכתא אחריתי סתים לן וכדכתיבנא בעניותין סי' קפ"ג ושאר דוכתי בס"ד ואין שום תימא על מרן. ואחרי כן ראיתי שכך הביא הרב אליה רבה משם הרב פרישה דדעת מרן לפסוק בדין זה כסברא אחרונה וכתב הוא ז"ל דלהכי סתם בסימן ר"ו כסברא אחרונה. וכן עיקר. וכ"כ רוב האחרונים בדעת מרן וכבר הרב יד מלאכי הנדפס מחדש אסף וקבץ דברי האחרונים בזה בדף קצ"ג וקצת הערות שהעיר הרב בזה המעיין יראה דיש לישבם ודנא פתגם שריר וקיים:

הגם הלום באו לידי תשובות כ"י מהרב מהר"ר אברהם יעקב פראג"י מהמה אב"ד של נא אמון בדור שלפני פנינו וראיתי להרב ז"ל בסי' מ"ח שעמד בדין זה וכתב דדעת מרן לפסוק כי"א בתרא דהכי ארחיה והכי סתם בסי' ר"ו מייתי מס' תיקון ישששכר דף נ"ז במעשה שהיה לפני' מרן שלא גלל הס"ת ובירך פעם אחרת. ושם בסי' מ"ט הוכיח הרב הנז' דמ"ש מור"ם סי' ר"ו בדין הנז' רק שלא היה דמרן חולק על זה והאריך להוכיח כן. ובש"ות שאלת יעבץ סי' ס"ו העלה דלא יברך ובפרט כשאין צריך לגלול ע"ש:

ג

מעשה בר"ח ניסן שחל בשבת שקראו למשלים בספר שני והיה פ' החדש והעולה לא רצה לברך ולקרות כי הוא אמר שר"ח צריך לקרו' בס' שני וגללו הספר שני ופתחו פרשת ר"ח ואז בירך העולה וקרא פ' ר"ח. ונראה דשפיר עביד דאע"ג דכתוב באחרונים בנדון זה עצמו דיקרא פ' החדש ושוב יקרא המפטיר בפרשת ר"ח ע"ש הוראתם נכונה דוקא כשהעולה בירך ושוב הכירו הטעות דאז כדי שלא ליכנס בספק הברכה טוב שיקרא פ' החדש אבל בכה"ג שהעולה לא בירך טפי עדיף לגלול וימחלו הצבור על כבודם דבזה הכל מתוקן הסדר הנכון בקריאה וההפטרה וביני נבני שגוללים ספר שני יגללו ספר שלישית לפ' החדש כנ"ל ועיין בדברי אחרונים ודוק היטב כי קצרתי:

שיורי ברכה

[סימן ק״מ. א

דין ג'. י"א שאין צריך לחזור ולברך וכו' הרדב"ז בתשובות החדשות סימן שמ"ח הביא דברי מרן שכתב בב"י בשם א' מחכמי הדור והשיב עליה' דלא דמי דין זה להההוא דירוש' ופסק כה"ר גרשום ע"ש באורך ויש להשיב על דבריו כאשר יראה הרואה. ובספר אליה רבה האריך בזה והעלה דצריך לברך.

ב

אם בירך וקודם שהתחיל לקרות ראו שהס"ת פסול והוציאו אחר הרב חוט השני סימן ס"ב פסק דיחזור לברך אך הרב שבות יעקב בראשון בראשו כתב דהכא כ"ע מודו דלא יברך דדעתו מתחילה היה על קריאה זו וכן הוא קורא קריאה זו וליכא אלא שהות עד שיביאו ס"ת אחר ויקרא הקריאה עצמו שנתכוון בה. וכזה ראיתי להרב המובהק כמהר"ר שבתי נאוואוי זלה"ה בתשובה כ"י שכתב כדברי הרב שנות יעקב ממש. ונראין דבריהם. והכי נקיטינן]:

סימן קמא

א

דין א'. ואפי' לסמוך וכו' עמ"ש מגן אברהם בדין זה ובסוף סי' תכ"ב ועמ"ש בעניותי באורך ח"מ בסי' טו"נ בס"ד:

ב

הגהה. וכן החזן הקורא צריך לעמוד וכו'. הקורא עומד לימין הש"ץ תדיר ואף שהוא חכם הקהל שקורא בעצמו שירה או עשרת הדברות וכיוצא יעמוד לימין החזן והחזן לשמאלו ודלא כרב אחד ששינה מקומו. הרב כנה"ג בתשובותיו א"ח הנדפסות סי' י"ד:

ג

דין ב' לא יקראו שנים וכו'. אף שאחד אינו מברך משום תרי קלי לא משתמעי כמבואר בירושלמי פ' אין עומדין ופ' הקורא עומד וכ"כ רש"י פ' הקורא עומד והטור בדין זה ועמ"ש בעניותינו לקמן סוף סי' תרס"ד בס"ד:

ד

ש"ץ קורא והעולה לא יקרא בקול רם וכו' במנחות דף ל' ע"א גבי ח' פסוקים יחיד קורא וכו' כתבו התוספות רבינו משולם היה מפרש למעוטי שלא יקרא ש"ץ עמו וקשה לר"ת

דבימי החכמים לא היה רגיל שיסייע ש"ץ לקורא בתורה כדמוכח פ"ג דמגילה קראוה שנים יצאו מה שאין כן בתורה וכו' ומה שנוהגים עכשיו שמסייע ש"צ לקרות בתורה כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כענין שמצינו במס' בכורות שהתקינו מקרין את הכל וכההיא דפ"ב דנדה שהתקינו מטבילין על גב הכל עכ"ל וכן כתבו התוספות נמי בשילהי מועד קטן דף ז"ך ע"ב וכ"כ הר"ן פ' הקורא עומד וכ"כ הרא"ש שם פרק הקורא עומד דנהגו האידנא שהש"ץ קורא אף שהוא חולק בטעמו של דבר וק"ק על מהר"ר אליהו בפירושו על הירושלמי פ' אין עומדין אמאי דאמרינן התם בירושלמי ופ' הקורא עומד תני שנים קורין בתורה ואין שנים מפטירין בנביא וז"ל שנים קוראים בתורה העולה קורא עם החזן בלחש עכ"ל ומשמע דהוא מנהגנו מדנקט עולה וחזן דהרי מפורש יוצא מיסודן של ראשונים שזה מנהג חדש ולא נהיגי הכי בזמן האמוראים וכדאותיב ר"ת על רבינו משולם. ופירוש הירושלמי היינו למנהגם שהיה העולה קורא ולא הש"ץ דאם רצו שנים קוראים אחד בקול רם ואחד בלחש אבל אין כונת הירושלמי כמנהגנו דהש"ץ קורא והעולה קורא בלחש. ומיהו קצת יש להרגיש דאמאי התוספות והרא"ש והר"ן לא מייתו הך ירושלמי סמך למנהגנו ששני' קורין הש"ץ בקול והעול' בלחש:

והרא"ש שם פ' הקורא עומד מייתי הך ראיה דבכורים וכתב עלה ואין הדמיון נ"ל דהתם נמנעו מלהביא בכורים ועברו על מ"ש בתורה אבל בקיאין יקראו והאחרים ימנעו ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה אלא נראה הטעם שאין הכל בקיאין בטעמי קריאה ואין הציבור יוצאין בקריאתו והוא בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאנצויי וכו' עכ"ל ולכאורה יש לדקדק בדברי הרא"ש דקפסיק ותני דההיא דבכורים משום שהיו מתבטלים מן המצוה דמשמע דאי לא היו מתבטלים לא חיישינן משום בושה והרי בשילהי מ"ק אמרו כמה מילי דתקון רבנן כדי שלא לבייש נדות וחולי מעיים ועניים וכיוצא והרי דחיישי רבנן שלא לבייש וכן בשלהי תעניות דבנות ישראל יוצאות בט"ו באב ובמוצאי יוה"כ בכלי לבן שאולים שלא לבייש והרי בכל הני דלא שייך שיתבטלו ממצוה ואפ"ה תקון שלא לבייש. וכי תימא דבכל הני לא מצו לישמט יחד עשיר ואביון ואיכא בושה אבל הכא מי שאינו יודע לא יקראו ס"ס נמצא דהכל תלוי בחילוק זה דהכא לא יקראו מי שאינו יודע ולא דמי לבכורים ואינך שכלם מוכרחים בדבר ויש בושה ולא תליא מילתא במה שמבטלים ועברי אדאוריתא:

ונראה דהרא"ש טעמו ונימוקו עמו דהנה איכא למידק גבי בכורים שהיו מקרין את מי שאינו יודע אמאי לא עבוד רבנן תקנתא שיקרו הכל אף ליודע כדי לבייש והמתינו עד אשר נמנעו מלבא וליכא למימר דבראשונה לא הרגישו דיש בושה למי שאינו יודע עד

דעבוד עובדא ונמנעו מלבא אז נתגל' כי הבלתי יודעי' מתביישים ועבוד תקנתא ויהיו נקראים ולא יתבוששו. הא ודאי לא יעלה על לב דרבנן קדישי המשכילים בכל חכמה ודעות בני אדם לא יבינו דמתבייש מי שאינו יודע ותו דהגם דנאמר דלא תקון משום דלא נתגלה להם שיש בושה עד אשר נמנעו מ"מ לא הו"ל לתנא למימר נמנעו מלבא התקינו וכו' דמזה נשמע דדוקא משום דנמנעו ועברי אדאוריתא תקון ואי לא לא תקון והול"ל בתחילה יודע קורא ושאינו יודע מקרין התקינו שהיו מקרין הכל שלא לבייש מי שאינו יודע ולמה תני נמנעו מלבא כיון דהמניעה לא היתה סיבת התקנה רק ידיעת הבושה שמתביישים ונפיק חורבה במאי דקאמר נמנעו וכו' דשומע אני דתקון מפני שנמנעו ולא לבייש ואמטו להכי סבר הרא"ש דהגם דחיישי רבנן בעלמא שלא לבייש ה"ר כי הנך דהתם מתביישים על כרחם והם אנוסים שאין בידם להסיר מסוה הבושה דהבושה בא להם מעניותן או מחולייהם או נדתן ומשו"ה עבדי תקנתא שלא לביישם אבל במקרא בכורים דהם גרמו הבושה שאינם לומדים לקרות אדרבא לא תקון מידי כי ע"י הבושה יתלמדו לקרות ובכי הא ליכא לתקוני וכשראו שנמנעו וזה לא עלה על לב שיבטלו התורה אז הוכרחו לתקן א"כ הכא בס"ת דלא שייך מניעה דיקראו למי שיודע דוקא ואדרבה בזה יבואר להתלמד מוטב שלא לתקן דבר כי היכי דלא תקון מקמי דנמנעו. וממוצא דבר ק"ק על הרב פר"ח שהביא ראית בכורים ומוסיף עלה ולא חש לדברי הרא"ש שדחה אותה ודבריו ברורים ודוק:

ה

צריך הוא לקרות עם הש"ץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה וכו' כ"כ הרא"ש וסיים דאותו שאינו יודע לקרות לא יקראהו ולקמן שם פ' הקורא עומד הביא ראיה הרא"ש לזה מהתוספתא דבני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד וכו' דאם היה מותר דמי שאינו יודע יעלה ויברך והחזן יקרא טוב הי' יותר בענין זה ממה שיקרא א' שבע' פעמים:

וראיתי בספר יד אהרן שהקשה משם מורינו הרב זרע אברהם א"ח סימן ו' דאין ראיה מהתוספתא דאירי כשלא היו מברכין כל אחד ומשו"ה אין הכר בעולים העומדים דדילמא אקראי הוא וכעת ספר זה אינו מצוי אצלנו והרב יד אהרן נר"ו נדחק ולי הדיוט נראה דכיון דתני בתוספתא דאפי' ראש הכנסת לא יקרא מעצמו עד שיאמרו לו אחרים ופסקוה הפוסקים כדלעיל סי' קל"ט א"כ כאשר יקראו לכל א' ויעלה ויקרא לו הש"ץ קריאתו וירד ואח"כ יקראו אחר ויעלה וכן על זה הדרך ודאי איכא הכרא טפי ממה שאחד יקרא ז' פעמים ותו כיון דראשון ואחרון יברכו ממילא דכל הני עולים לסדרא דיומא ותקנתא נינהו וזה פשוט:

ו

דין ו'. ואין מניחים אלא בשביל עין הרע. מדקאמר ואין מניחין משמע אפילו אם הם לא חיישי לעין הרע אנוחי לא מנחינן להו שיעלו כיון דאיכא עין הרע והרב יד אהרן האריך להוכיח כן:

שיורי ברכה

[סימן קמ״א. א

כתנתי לפנים אות ב' דהרב כנ״הג בתשובה כתב דגם החכם הקורא עצמו שירה או עשרת הדברות וכיוצא יעמוד לימין החזן. ובכל ערי איטליא המנהג פשוט כאשר נהג הרב מהר״א לפפא שחכם הקורא משנה מקומו ועומד לשמאל החזן ועיין בשו"ת ריח שדה סימן א'.

ב

עמ"ש אות ה' ועמ״ש הרב מהר״ש בן הרשב״ץ בתשובותיו סימן תכ״ח ע״ש ודוק]:

סימן קמג

א

דין א'. ויצאו מקצתן גומרין. נראה דאין אומרים קדיש אחר קריאת ספר תורה וכמו שהסכים הרב פ״ח לעיל טמין נ״ה דאין אומרים קדיש תתקבל. ועוד כי הא דנהגו לומר קדיש בשני וה' אחר קריאת התורה הוא מנהג אחרונים ופוק חזי מ״ש בתשובותיו רבינו מהר"ר יוסף ן' מיגש ז״ל תלמידו של הרי״ף ז״ל כ״י סי' מ״ט שכתב וז״ל וששאלת מפני מה תקנו לומר קדיש בשבתות ויום טוב אחר שקראו בתורה ולא תקנו כן בב' וה' ואם היה זה כדי להפסיק בו בין הקריאה שהחיוב בה מן התורה ובין קריאת המפטיר שהיא מדרבנן הנה במנחת יוה"ך וט"ב השלישי מפטיר ואינו מפסיק ביניהם בקדיש. תשובה מה שחייבו לומר כן בשבתות ויום טוב אחר קריאת ס"ת הוא משום דאיכא נביא כדי להפסיק בו בין הקריאה בתורה ובין הקריאה בנביא ולפי שאין נביא בב' וה' אין אנו צריכים לקדיש ומה שחייבו במנחת יוה"כ וט"ב שלא להפסיק בקדיש בין קריאת התורה לנביא הוא לפי שהתקינו שיהא קורא בנביא קורא בתורה תחילה ואחר כך יקרא בנביא וזה כבוד לתורה שלא יראה שדחה התורה ועבר מעליה ואין מגמת פניו אלא לקרות בנביא לבד ושאינו צריך לתורה ולהיות דבמנחו' הנז' קורין ג' ואין מוסיפין אם אמרו קדיש הי' צריך לקרות בתורה ואח"כ קורא בנביא והיו מוסיפין ע"כ הג' קורא

בתורה ומפטיר בנביא ואינו מפסיק בקדיש עכ"ד. הראת לדעת מדבריו של גדול שלא היו נוהגין לומר קדיש בב' וה' ונתן טעם לדבר ומאחר דבימי רבוואתא קמאי לא היו אומרין קדיש זה ומנהגא בעלמא הוא דנהוג בתראי שפרא מילתא דהשתא דיצאו מקצת עשרה אין לאומרו:

ומ"ש רבינו בתוך דבריו הקריאה שהחיוב בה מן התורה לקריאת המפטיר שהיא מדרבנן לכאורה קשה דקריאת התורה אינה מדאוריתא דאינה אלא תקנה כמבואר בבבלי וירושלמי ומ"ס וכמ"ש התוס' והרשב"א בריש פ"ב דברכות וכמבואר לעיל סי' קל"ה ונראה דלאו דוקא אלא ר"ל דקריאת התורה הוא חיוב מכח התקנה של נביאים וקריאת ההפטרה אינה אלא שנתקנה בזמן השמד ונשארת התקנה וקורין בתורה תחילה ולא דמי לקריאת התורה של חיוב ודוק ועיין בהרשב"ץ ח"ג סי' ש"ך:

ב

דין ד'. מוציאין ס"ת אחר ומתחילין ממקום שנמצא הטעות וכו' אם נמצא הטעות בס"ת בחול המועד אחר קריאת הלוי כיון שהישראל חוזר וקורא מה שקרא כהן ולוי א"צ לחזור ולעלות הלוי פעם אחרת לקרוא מה שקרא בפיסול. ואפילו בשני וה' ומנחת שבת אם נמצא טעות בקריאת השלישי ולא נתברר אלא לאחר שסיים אין צריך לחזור ולקרות פעם אחרת הרב מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה שער ג' סי' ב':

ג

הגהה. אבל משום חסידות וכו' מהר"י עאייאש בתשובותיו ח"ב סי' א' העלה דאם רגל ד' מגיע עד סוף הדף ולא יש הקף גויל או נפסקה אות ו' או ז' אף אי תינוק דלא חכים אינו קוראה אם לא נשתנית צורת האות לצורת אות אחרת אין להוציא ס"ת אחר וה"ה אם נפסק אות בנקב וטשטוש והאות ניכר אין מוציאין ס"ת אחרת וע"ש סי' ל"ז והנמשך ואנן בדידן נוהגין להוציא ס"ת אחר אפילו מפני דיצוק:

ד

אם נמצא טעות ואין ס"ת אחר ישלימו הפרשה בלי ברכה מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ז ע"ב דלא כהרב חוות יאיר סי' רל"ה:

ה

דין ה'. וכן יעשה כמה פעמים וכו' תוספתא שילהי מגילה וכתבה הרא"ש בפסקיו פרק הקורא עומד:

ובצפייתנו צפינו בתוספי הרא"ש למגילה והמה בכתובי"ם שהביא התוספתא הלזו וכתב עלה וז"ל ולפ"ז כך הלכה בעיר שכלה כהנים ואין בעיר אלא ישראל אחד דאותו

ישראל יקרא במקום חמשה בני אדם עכ"ל ולפום ריהטא מקום יש בראש להעיר ע"ז דהרי אמרו בירושלמי דישראל קורא ראשון בעיר שכלה כהנים כמו שהאריך בזה מרן בב"י לעיל סי' קל"ה והגם שכתב שם מרן משם מהרי"קו דהירושלמי הזה אתי כמ"ד דכהן קורא ראשון אינו אלא מדרבנן דהא דאמרינן וקדשתו לפתוח ראשון לאו דרשא גמורה היא הרי הרא"ש בפסקיו סוף פרק כיסוי הדם מוכח דס"ל דהוי מדרבנן וכמתבאר ג"כ מקיצור פסקי הרא"ש שם וא"כ אמאי כתב הרא"ש בתוספותיו למגילה הנז' דה"ה בעיר שכלה כהנים דישראל אחד שביניהם קורא במקום חמשה הרי לדעתו דקי"ל דוקדשתו דרבנן יעלה ישראל ראשון כמבואר בירושלמי. ויש לישב:

סימן קמד

א

דין ד'. אין קורין לאדם בשני ס"ת וכו' כתב הרב כנ"הג דאין מוציאין ספר תורה שני פעמים נגון שהתפללו והוציאו ס"ת ואח"כ באו אחרים להתפלל. וכ"כ בתשו' סי' י"ב. ובארץ מצרים ושאר מקומות עיני ראו שנוהגים להוציא ס"ת פעם אחרת למתפללים אחרים וקורין בס"ת בתיבה במקום שקורים בו תדיר. ונהרא נהרא ופשטיה ועמ"ש לעיל סוף סי' ס"ט:

ב

לאדם אחד בשני ס"ת וכו' פי' אפי' בשני ענינים כ"כ מרן בכסף משנה ובבדק הבית. ומהרי"קש כתב שבארץ מצרים נוהגים דבשני ענינים קורין. והרב פר"ח הסכים לסברת מרן. וכן ראיתי להרשב"ץ ח"ב סימן ע"א שדחה סברת המתיר וכתב דחד גברא בשני ספרים לעולם אינו קורא ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לקמן סימן תרפ"ד בלשון רבינו הרוקח. ועתה בא לידי ב' בית הרואה להרב מהר"ש פלורינטין וראיתי שהאריך בזה הרבה ולא פניתי לעמוד בדבריו:

ג

אבל ג' גברי בג' ספרים וכו' זה היה מעשה בש"ץ שכאשר קרא גברא פסוק ואת שדי ויברכך סבר שהס"ת מוטעה וצ"ל ואל ומחשבתו צרפה למעשה וירד והוציא ס"ת אחד ואחר שהביא הס"ת אחר בתיבה הרגישו בני הקהל מה ראה על ככה אשר העלה ואשר הביא ס"ת אחר וגערוהו אשר טח מראות עיניו וטרח בכדי שהס"ת הראשון כשר. ומ"מ אמר זר מעשהו יש להסתפק היכי נעביד דאיכא פגם בס"ת הראשון אם לא יקראו בו

דמורה דהיה פסול כמו שחשב הש"ץ ואם יקראו בו יש לחוש לפגם הס"ת השני אשר הוציאו והניחו בתיבה על מגן:

ונראה דלדעת הרב פר"ח דהלכה זו העלה בדין זה דתרי גברא בתרי ספרי אפי' בחד ענינא ליכא פגם יחזרו לקרות בס"ת הראשון להודיע לבני אדם להגיד כי ישר וכשר הס"ת ולא אתא א"ת ופסיק רק כשר והגון הוא וא"ת יעלה מן הארי"ש הטובה והמשלים יקרא בס"ת השני. ואפשר דאף לדעת מהרי"י הלוי סי' פ"ב דתרי גברי בתרי ספרי בחד ענינא איכא פגם בכ"הג דנתפרסם בקהל רב שהש"ץ טעה והס"ת הראשון כשר. והס"ת השני לא הוציאו אלא מפני טעותו דסבר שהראשון פסול יודה מהרי"י הלוי דליכא פגם בכה"ג ושפיר מצו למקרי תרי גברי בתרי ספרי בחד ענינא ואדרבא תיקון הוא זה לעשות יקר לשני ס"ת. ובפרט אם פתחו ס"ת השני והתחילו לקרות וכאשר דאו שגם בזה כתוב ואת הרגישו בטעותם וידעו שהספרים כתקנן ואינהו הוא דטעו באופן דנתפרסם שהס"ת גם שניהם כשרים בכה"ג לכבוד הספר תורה יקראו תרי גברי בשניהם. ומיהו יש לצדד דאדרבא בכה"ג אם לא יקראו באחד מהם אין כאן פגם דכל העם רואים ויודעים היו דשניהם כשרים. אמנם דעתי הקצרה לקרוא בתרי ספרי כדכתבינן לכבד השני ספרים ולא תהא יציאת השני על מגן כנ"ל:

סימן קמו

א

דין ב'. כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת וכו' הראשונים הקשו מזה אהא דאתמר בברכות רב ששת מהדר אפיה וגריס. ומפרקי ליה בכמה פירוקי כמבואר בטור. וכתב הרב ב"ח וז"ל והא דאיתא פ"ק וכו' וא"ת דהיא גופא מנ"ל דגריס בשעת קריאת התורה דתקשי להו דילמא לא הוה גריס אלא בשעה שלא היו קורין בתורה כגון בשעה שמתרגמין ובין גברא לגברא ול"ק וי"ל דא"כ לא היה צריך למהדר אפיה אדרבא הי"ל להפוך עצמו לצד הס"ת ואזניו אל הספר בשעת קריאתו וע"כ דמהדר אפיה כדי שלא לשמוע קס"ת אלא למגרס עכ"ל ואי מהא לא איריא דאינו מוכרח מהא דמהדר אפיה דאיירי בשעת קריאת התורה דדילמא בשעת התרגום מהדר אפיה לכוין לבו בגירסיה כמ"ש הרא"ש וכי סלקי לתרגום מהדר אפיה לשמוע קריאת התורה. ובס' יד אהרן כתב על קושית הרב ב"ח דאם איתא להא הי"ל להביא הא דרב ששת סמוך להא דר' אבהו נפיק בין גברא לגברא הול"ל ורב ששת מהדר וכו' ועוד דאם איתא להא מאי האי דקאמר

אנן בדידן וכו' הא הצבור נמי לא היו קורין בס"ת כנ"ל פשוט ובזה נסתר דעת ההוא צורבא מרבנן שהביא בכנ"הג עכ"ל:

ולא ידענא מאי קאמר דהרי הרב ב"ח כתב דנימא דהוה גריס בשעה שמתרגמין ובין גברא לגברא ובש"ס אמרו ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו רב ששת וכו' ומאי דקאמר בין פסוקא לפסוקא היינו בשעה שמתרגמין כמ"ש הרב ב"ח בסמוך וא"כ מה יוכיח הוכח דהא דרב ששת הו"ל לאתויי סמוך לדר' אבהו הרי רב ששת היה קורא גם בשעה שמתרגמין ושפיר מסמיך ליה אבעיית רב פפא בין פסוקא לפסוקא דהיינו בשעה שמתרגמין ועלה דר' אבהו ור' פפא דאיירו בין גברא לגברא ובשעת התרגום מייתי לדרב ששת דהוה גריס בהני בי תרי ביני גברי וביני פסוקי ואדרבא להכי תר"ח וכתב לדרב ששת אבעיית ר"פ למימרא דמאי דגריס הוה בין פסוקא לפסוקא נמי. גם מה שמכריח ממאי דקאמר אנן בדידן ואינהו בדידהו אינו הכרח דקאי אמה שמתרגמין. ומכל שכן שההכרחיות האלו לא יועילו לסתור פירוש שהביא הרב כנ"הג משם רב אחד דפירש דהא דרב ששת היינו בשעה שמתרגמין דלדידיה דלא נקט נמי בין גברא לגברא כמ"ש הב"ח אתי שפיר טפי כמבואר והתימא על הרב יד אהרן שכתב ובזה נסתר וכו':

ואתה תחזה בס' סלת בלולה שכתב משמיה דגאון הרב מהר"ר צבי אשכנזי אשר חזה קונטריס הרב דמייתי הכנ"הג והוא אדם גדול בתורה ותמצית דבריו דרב ששת קאי אמאי דבעי ר' פפא בין פסוקא לפסוקא מהו והיינו בעוד שמתרגמין למען דעת כל עמי הארץ ועלה קאי רב ששת מהדר אפיה ומדוייק מאד מאי דקאמר אנן בדידן דלא צריכנא לתרגום. וניחא נמי דלא מייתי הך דרב ששת בסוטה וזה נכון מאד עכ"ל הראת לדעת כי מה שחשב הרב יד אהרן שהם סתירות פירוש הרב הן הן יסודות פירושו וכיפי תלי ליה והדברים פשוטים:

ב

וכל זה אינו ענין לפ' זכור ופי פרה שהם מדאורייתא וכו' הכא פשיטא ליה למרן אך לקמן בסימן תרפ"ה כתבה בלשון יש אומרים ועיין בפר"ח:

סימן קמז

א

דין א'. ס"ת ערום וכו' אף שהתוס' צדדו דלאו דוקא ס"ת מ"מ לדינא קי"ל דמגילה ושאר כתבי קדש שרי לאחוז ערום. שב יעקב א"ח סי' י"א:

ב
דין ז'. אין המפטיר מתחיל וכו' אין להתחיל ברכות ההפטרה עד גמר כל הגלילה. ש"ות כנ"הג א"ח סימן ב' וסי' ג':

סימן קן

א
דין א'. לבנות ב"הכנ וכו' יש מי שאומר שאינו נכון לבנות ב"הכנ ע"י עכו"ם בית דוד סי' ס"ד:

ב
לתקן הגג של בית הכנסת ברעפים על ידי עכו"ם אין לחוש. שם משם גדול אחד:

ג
לעשות כמין כיפה לפני ההיכל לנוי ראוי ליזהר שיהיה ע"י ישראל שם משם גדול אחד:

ד
דין ג'. מי שהגביה ביתו וכו' עיין בש"ות מכתם לדוד להרב מהר"ר פארדו נר"ו סי' ה':

שיורי ברכה

[סימן ק"ן. א
דין ב'. לאפוקי בירניות וכו' והרמב"ם פי"א דתפלה רמזה באומרו גבוהה מכל חצירות דדוקא בחצרות יש קפידה שיהא גבוהה הב"הכ וכן כתבו ז"ל.

ב
בש"ס אמרו עיר שגגותיה גבוהין מבה"כ סופה חרבה וכו' ובתשו' לגאון כ"י כתב דדייק מקרא לרומם בית אלהינו ולהעמיד חורבותיו פירוש כשם שהמרומם בית אלהינו מעמיד חרבותיו כך מי שאינו מרומם מחריב את העומד.

ג
מותר לעשות ב"הנ בכל מקום בביתו דהא דאמרו כל עיר שגגותיה וכו' היינו דוקא לדידהו דרגילי להשתמש על הגג אבל לנו שרי. תוספי הרא"ש כ"י]:

סימן קנא

א
דין א'. אין נוהגין בהם קלות ראש וכו' הרב מהר"ר ישעיה באסאן בס' לחמי תודה סי' י"ט האריך לבאר דין מוראת בית הכנסת:

ב
ואין אוכלים ושותים בהן וכו' אסור לשתות מים בבית הכנסת ובבית המדרש מי שאינו ת"ח מהר"ש בן הרשב"ץ סי' רע"ד. והמנהג עתה שתו העם מים בב"הכ:

ג
אף בבתי כנסיות של ארץ ישראל מותר לאורחים לאכול ולשתות שם אף שאינם ת"ח שלא אסרו אלא לבני העיר רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' פ"ח:

ד
ושיחה בטלה וכו' הרב עדות ביהוסף ח"ב סימן ל"א ביאר חומר איסור הדיבור בבית הכנסת ובפרט בשעת התפלה ועונשו ומשפטו ותשובתו:

ה
מפני הגשמים וכו' וההיא דתעניות דף י"ט גבי חוני המעגל שנכנסו להר הבית מפני הגשמים שאניא ועיין בבתי כהונה ח"א בסי' טו"ב דף ע"ד:

ו
ואין מספידים בהם וכו' עמ"ש הרמב"ם בספר פאר הדור סי' ע"ז:

ז
דין ד'. כשנקבצים לעבר שנה וכו' כ"כ הגמי"י פי"א דתפלה מירושלמי דריש פסחים דאמרו דאוכלין בב"ה בעובריות ובר"ח וכן הביא הגירסא הר"ן שם סוף פ"ק דפסחים והטור סי' תל"ג. ומיהו בנסחתינו בירושלמי ובמרדכי ריש פסחים גרסינן בשבתות ובר"ח ועמ"ש בפי' קרבן העדה ובסי' שדה יהושע. והי"ר מנוח בפירושו פ"ב דחמץ גרס באבראות ופירש
הבראות וסעודות שעושין לקדוש החדש ולעיבור שנה:

ח
דין ו'. מותר ליכנס לב"ה במקלו ובתרמילו וכו' הרמב"ם פי"א דתפלה כתב ובמנעלו והוא תלמוד ערוך שילהי ברכות וראיתי למהר"ש בן הרשב"ץ בתשו' סי' רפ"ה שהאריך בזה וכתב דזה תלוי בקפידת אנשי המקום דאם מקפידים שלא ליכנס בבית העכו"ם

במנעלים גם בבית הכנסת אסור ובסוף התשובה כתב וז"ל אף הרקיקה שהיא מותרת וכו' והלשון שאמרו בירושלמי כך הוא אמר ר' יוחנן אם נזדמן לו רוק בבית הכנסת כאלו רוקק בבת עינו ר' יונה רקיק ושייף וכיון שיש ברקיקה קפידה כפי הירושלמי במקצת מקומות א"כ אף במנעל יש קפידא שהרי רקיקה ממנעל למדוה מק"ו ונאמר שאם ברקיקה הקלה יש הקפדה במנעל החמור לא כ"ש עכ"ל והירושלמי הלזה הוא בפ' מי שמתו אך נראה דהא דנזדמן לו רוק כרוקק בבבת עינו אינו בבית הכנסת וצ"ל בבית המקדש והיינו קרוב ללשון שאמרו בתלמודין פ' הרואה וכן הגירסא ברבינו יונה פ' מי שמתו שהביא הך ירושלמי וגריס בבית המקדש והוצרך לומר רבינו יונה שם ושילהי ברכות דשייף ורקיק הוא בבית הכנסת דמ"ד הכי הוה אחר החרבן וכן משמע קצת מהרא"ש שילהי פ' הרואה דלא מייתי אלא סיפיה דהירושלמי:

ומאי דגמר אומר הרשב"ש שאם ברקיקה הקלה יש הקפדה וכו' אינו מובן דהא משנה שלימה שנינו ורקיקה מק"ו ופירשו בגמרא דק"ו ממנעל ומה מנעל שאין בו בזיון אסור בהר הבית רקיקה שיש בה בזיון עאכ"ו והביאו הוא ז"ל לעיל וכן אמרו בירושלמי נמי פ' הרואה וא"כ מאי קאמר רקיקה הקלה מנעל החמור. ויש לישב קצת. ורוב העולם אין נזהרין בזה ונכנסין במנעל בב"הכ אף במקום שאין נכנסים בבית העכו"ם במנעלים. וכן משמע קצת מדברי הרמב"ם דפי"א סתם דמותר ליכנס במנעל בבית הכנסת ופי"ה כשהוא עומד בתפלה דחמיר שלא להתפלל באפונדתו וכיוצא אף דשרי בב"הכ שם כתב ולא ברגלים מגולות אם דרך המקום שלא לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות ומשמע דדוקא בתפלה אזלינן בתר דרך אנשי המקום אבל בבית הכנסת אין חילוק ובכל מקום מותר ליכנס במנעל דאלת"ה לאמועינן בבית הכנסת חילוק המקומות ומכ"ש כשהוא עומד בתפלה דחמיר ואף שיש לדחות יותר נראה שיש חילוק לדעת הרמב"ם בבית הכנסת לכשהוא מתפלל גם בזה:

ועוד אפשר ללמד זכות על רוב העולם דכיון דתנן פ' הקורא עומד האומר בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ופירשו הר"ן והרי"בש לחד פירושא דדרך האפקורסים להקפיד שלא להתפלל בסנדל ולהכי לעשות נגד האפקורסים אנו נכנסים לבית הכנסת במנעל ומתפללים בו. ואף דמשמע ממשנתנו דהא אחר שרי להתפלל יחף וכמ"ש הר"ן מ"מ נהגו להתפלל במנעל כנגד האפקורסים ומיהו כתב הר"ש הנז' שאביו הרשב"ץ הנהיג שלא ליכנס לב"הכנ במנעל וכ"כ הרב כנ"הג לעיל סי' צ"א שתיקן מהר"ם מינץ:

ט

או בראש מגולה. אע"ג דהכא מרן כתב דין זה בלשון יש אומרים גבי סתם הרואה יראה לעיל סי' צ"א דין ג' דכתבנו בלשון יש אומרי' בתרא דהוא הלכה. וראיתי להרב אליה רבה בדין זה שכתב וז"ל כ"כ ב"י עמ"ש א"ח בשם הר"ם שהיה מוחה לילך בסכין ארוך או עם כיסו לב"הכ והגיה עליו הר"פ דאין לחוש כי אם בגילויי ראש והוא תמוה דלא נזכר מידי באו"ח מגילוי ראש ועיינתי בכלבו שהעתיק אין לחוש כי אם בגילוי ופשוט דקאי על סכין וכיסו דוקא כשהם בגילוי אבל כשהם בכסוי מותר ולא אירי כלל בגילוי הראש וזה תימא על בעל ש"ע ולבוש ואחרונים עכ"ל ועמו הסליחה דבס' ארחות חיים הנדפס מקרוב דף ד' שם כתוב כמ"ש מרן אין לחוש כי אם בגלוי הראש ובמס' סופרים כתוב מי שראשו מגולה אל יוציא אזכרה מפיו ואין מחשבין בהם וכו' עכ"ל הרי דבא"ח כתוב כל דברי מרן. ואין להביא ראיה מהכלבו כי הוא העתיק מא"ח כידוע ובס' הכלבו הוא ט"ם וצריך לומר בכלבו כי אם בגילוי הראש. וכי תימא איפוך אנא ונגיה באו"ח בהסרת הראש. לא אפשר דהא באו"ח כתב סמוך ונראה דבמ"ס כתוב מי שראשו מגולה לא יוציא אזכרה ואח"כ חוזר לענייני ב"הכ דאין מחשבין בהם וכו' ומזה מוכח דנסחת מרן ונסחתנו באו"ח אמיתית דגרסינן כי אם בגלוי הראש ואמטו להכי מייתי הא דמ"ס דאי אמרת דל"ג אלא כי אם בגילוי וקאי על הסכין האי דמ"ס דמי שראשו מגולה מאי שאטיה הכא באמצע הפרק דדיני ב"הכ. אמנם הדבר ברור דכונת ה"ר פרץ להתיר בסכין דאין איסור אלא בגילוי הראש כלומר דמהר"ם מתיר בגילוי הרא"ש דס"ל דאין זה אלא מדת חסידות וכמ"ש באו"ח וכלבו הל' תפלה והביאו מרן בב"י לעיל בסי' צ"א ולאפוקי זה כתב ה"ר פרץ דאדרבא לא אסיר אלא בגלוי הראש וכן הביאו א"ח וכלבו בהל' תפלה משם הר"פ שהגיה על מהר"ם כמ"ש מרן לעיל סי' צ"א ודא ודא אחת היא. ויתכן שדברי הר"ם שמתיר בגלוי הראש היה כתוב קודם הא דאסר סכין ולעיל הגיה עליו הר"פ שלא יכנס לב"הכ בגלוי הראש והשתא דכתב הר"ם לאסור ליכנס בסכין וכו' הגיה עליו ה"ר פרץ דאין לחוש כי אם בגלוי הראש לאפוקי ממה שהסיר מהר"ם וכמו שהגיה לעיל וכונת ה"ר פרץ לומר דמאי דאסור מהר"ם שריותא לגביה ומאי דשרי לדידיה אסיר ודוק:

יו"ד

דין י"ב. בעליה על גבי ב"הכ וכו' בירושלמי פ' בני העיר אמרו ר' יוחנן מקל אלין נשיא דשטחין בגדהון על אוירא דבי מדרשא. ובפי' הירושלמי הנקרא קרבן העדה הוכיח מכאן כסברת ר"י דאסור להשתמש בגג ב"הכ ע"ש ודברי ר"י הם בעלית ב"הכ כמ"ש במרדכי פ"ק דשבת שהוא מקור דין זה והזכירו הרב הנז'. וא"כ אין ראיה כלל מהירושלמי

דאיירי בגג מגולה ותשמיש ביזוי לעליה שע"ג ב"ה. ולדידיה אמאי צרכינן לירושלמי והרי משנה שלימה היא אין שוטחין על גגה פירות וכמ"ש שהוא עצמו כפירושו. ועיין בתשובות רבינו יחיאל באסאן סימן ק"ד. והרמב"ם בס' פאר הדור סימן ע"ד התיר לדור בעליה שע"ג ב"הכ כרצונו אבל במקום שע"ג ההיכל לא יישן שם ולא יוכל להניח כלי מלאכתו שם:

שיורי ברכה

[סימן קנ"א. א

דין א'. ושיחה בטילה וכו'. עמ"ש מרן הקדוש בס' בדק הבית י"ד סימן קנ"ז ובשו"ת ריח שדה סי' י"ב. ועמ"ש בס' סלת בלולה ובהגהות הרמב"ם שבסוף מעיל שמואל פי"א דתפלה דין ו'.

ב

ותלמידי חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות וכו' הרב מגן אברהם כתב דדוקא אכילה ושתיה עש"ב ומדברי הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סימן רע"ד מוכח להפך כאשר יראה הרואה ועמ"ש הרב אליה רבה

ג

כתב הרב טורי זהב דהוא הדין אורחים וכו' ואין נראה כן מדברי הפוסקים כאשר צדיק יבחן ועמ"ש הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה הנז' ובס' אליה רבה ע"ש ודוק:]

[סימן קנ"ב.

א

לבנות במהרה וכו'. אמרו בש"ס דמר בר רב אשי עיילי לפורייה וכו' ומיירי שהכניסו סמוך לב"הכ עכ"ל הרב מגן אברהם וכתב עליו הרב אליה רבה וליתא דכיון שהוא לצורך ב"הכ מותר אפי' בתוך ב"הכ כדלעיל סימן קנ"א וכמ"ש הב"י שם והגהות אשרי ריש בתרא וכ"כ הר"ן פ' בני העיר גם כתב דחסידות נהג ומדינא לא צריך והיינו דהשמיטו הפוסקים הא דעיילי לפורייה עכ"ל ולא ידעתי מה זו השגה שהשיג על הרב מגן אברהם והלא דברי הרב מגן אברהם הם דברי הרא"ש ריש בתרא וכן כתב הרב הנמקי אלא דבתר הכי כתב הרב הנמקי דיש מן האחרונים דמתירין אף בב"הכ עצמו וכ"כ הגהות אשרי בשם ראבי"ה. ומאחר דיש מן הראשונים מי שפירש כהרב מג"א מאי רתחיה לומר דהג"א והר"ן כתבו להפך הלא דברי הרב מג"א נמי כתיבן וקריין כהרא"ש

והנמוקי ולא תיקשי על הרא"ש וסייעתו והרב מגן אברהם דהוי לצורך בית הכנסת ואפילו בתוכו שרי דיש לומר דכיון דלמיעל פוריא לאו מדינא רק מדת חסידות כמ"ש הוא ז"ל גופיה א"כ לא מיקרי צורך בה"כ כל שאינו מן הדין. ואין זה ראוי לעשות לפנים משורת הדין בדבר אחד ובדבר זה עצמו בחלק אחד אינו עושה כפי הדין הפשוט וקעבר עליה האיתי אנש מתחסד עם קונו ובו בפרק יוצא בגרעון ממה שהוא דין פשוט שכל אדם חייב בו. כגון זו עיילוה למערתי דחסידי ולא קבלוה אמטו להכי מפרשי דסמיך לבי כנשתא הוא דעיילה לפורייה דהשתא הוי חסידות גמור. ולשיטת ראב"יה ודעמיה צריך לומר כי האף אמנם מאן דגני התם אינו מן הדין יש זכות תולה דכיון דבזה יהי לו מושך זריזות לבנין ב"הכ צורך מיקרי. וקצת מסתייעא שיטת הרא"ש וסיעתו בדקדוק לשון הש"ס דקאמר עיילוה לפורייה התם ממרוצת לשון זה מורה דפורייה כמות שהוא כדרך שהיה בביתו עיילוה להתם ואי היה בבי כנישתא איבעי ליה לשנויי סדר משכבו כל מה שיוכל ולא להתנהג כמו שנוהג בחדר מיטתו והו"לל דגני התם ולא לומר עיילוה לפורייה להורות כי שינה סדרו והשתא דקאמר עיילוה לפורייה דמשמע כן ובסים וכל מיני טכסיס שפרא מילתא דהרא"ש וסיעתו דעיילוה סמיך לבי כנישתא ונהג שם כי אורחיה ודוק:

סימן קנג

א

דין ד'. אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת וכו' הרב המאור ריש פ' בני העיר מייתי משם רבינו אפרים דדייק דרישא דמתני' דוקא הפך דיוקא דסיפא וא"כ ליכא למשמע מינה ודייק מלשון התלמוד דמעלין דוקא ע"ש באורך. ובזה השבתי לצורבא מרבנן דחביב ונגיה לו סביב דשדר לן דסקא וזאת תשובתי אליו:

חזה הוית נפק דק על דברתי מלכי צדק מגדולי הראשונים רבינו אפרים מקשא"ה דקשותיה דוקיא דרישא אדסיפא ותהי עלה מעכ"ת דנימא דרישא דוקא ועילויא בעינן וסיפא כיון דבתורה ליכא עילויא מותר בשוים ומשום תורה נקט כלהו הכי וכן י"ל דסיפא דוקא והורדה אסירא ובשוים מותר לכתחילה אך כל כמה דאפשר בעילויה מעלינן והיינו רישא ז"התד ודברי פי חכם נאמרים באמת מפום רבנן קדישי מרן בכ"מ פי"א מהל' תפלה והרב תי"ט בדעת הרמב"ם. אך לרבינו אפרים ל"ק דכיון דהוא הצ"ד צדדים לכאן ולכאן דאיכא למימר רישא דוקא ואיכא למימר סיפא דוקא תו ליכא לאקשויי על רבינו אפרים דהרב ז"ל לענין דינא קאי ולא נחית לפלפולא והאי דקאמר

קשיא רישא אסיפא לאו דבעי לאותובי אמתני' רק גלי לן דאיכא למידק הכי והכי ושערי תשוב"ה לא ננעלו להעמיד דיוקא דרישא או דסיפא ומ"מ ליכא למשמע מינה:

ומאי דתריץ יתיב מעכ"ת דאם איתא דרישא דוקא הול"ל גבי תורה דאינו יכול למכור הואיל וליכא עילויא וכו' לא שמיע לי חדא דאי אמרת רישא דוקא ממילא שמעינן תורה מה תהא עליה דכיון דליכא עילויא אינו יכול למכור. ותו מה יוכיח הוכח זיל לאידך גיסא לעולם תורה מותר כיון דליכא עילויא אבל שאר מילי אסור עד דמעלי ורבינו אפרים אשאר מילי קאי ואף אי אמרת דקאי נמי אתודה תפשוט מיהא שארא. ותו מדי דתריץ דאי סיפא דוקא לא הו"ל למתני דיעבד וכו' אי מהא לא איריא דתפשוט דאם מכרו דיעבד מותר לכתחילה בשוין ורבינו אפרים לא קאי אלמכור לכתחילה לחוד. ומאי דדקדק על רבינו אפרי' אמאי לא פשיט כהר"ן. לאו דוקיא כל עיקר דמילתא דהר"ן אתיא מדיוק' ורבינו אפרים מוכח לה דבפירוש אתמר כיון דלא מעלי ליה אלא דהר"ן דקדמיה רבינו אפרים בהאי הוכחה נקט מאי דשייר. ומאי דק"ל על הש"ס לק"מ דארכביה לדיעבד ועילויא והש"ס פשיטא ליה דבעי עילויא ורישא דוקא ודחי ליה דמתני' דיעבד ובהכי לק"מ. ומאי דקשיא ליה אמאי לא אמרינן נעשה. נהירנא דכתב מהר"ר בצלאל במקובצת למציעא פ"ב דהיכא דקתני אבל לא אמרינן נעשה דממשמע שנאמר אבל מוכח דסיפא לחוד ולא גרירא בתר רישא וכפי"ז האי תנא תונא מעלה אב"ל במשנתנו ואמטי להכי לא אפשר לומר נעשה. אך זכורני דאחרוני זמננו הוו בה מההיא דריש קידושין דקתני אבל ואתמר בש"ס נעשה ויש לישב:

ב

יש אוסרים ויש מתירין. דעת האוסרים הם רבינו אפרים והרז"ה והרמב"ם לפום מאי דכתב מרן בכסף משנה פי"א דתפלה והר"ן. ודעת מתירין הם רבינו יונה והטור שכתב אבל איפכא לא שמורידין אותן מקדושתן ומשמע דאי ליכא הורדה ושוו בשעוריהן מותר כמ"ש מרי בב"י משם מהרי"י אבוהב:

והרב ט"ז הקשה דמה מקום לדקדק בטור יותר מן המשנה ונדחק בתירוץ קושיא זו ולי ההדיוט לק"מ דנהי דמתני' נקט דבר ואיפכא מיהו לא מפרש התנא מה טעם איפכא לא ומצינן לומר דדיוקא דרישא דוקא אבל הטור דגמר אומר לפי שהוא מורידן מקדושתן מוכח מהטעם דלא קפדינן אלא אהורדה. ומאי דקשיתיה עוד להט"ז הא פריק לה הרב אליה רבה:

ויש לחקור דלפום מאי דנקיטינן בדעת מרן דכי קאמר בלשון הזה דעתו כסברא אחרונה מה ראה על ככה מרן אשר נטה דעתו ברבינו יונה והטור ושבק לכל הנך גדולים רבינו אפרים והרז"ה והרמב"ם והר"ן וסיעתם דאסרי:

ואנכי הרואה להרב מגן אברהם שכתב וז"ל יש אוסרין והב"ח כתב דליכא פלוגתא דלכתחילה ודאי אסור למכור כמ"ש הר"ן וכו' והא דכתב הטור להורידן משמע אבל לקדושה כיוצא בה שרי היינו בדיעבד אם מכרה כבר וכן דעת מהרי"א וכו' אבל לשון הרמב"ם משמע דאף לכתחילה מותר למכור ב"הכ לקנות בדמיה אחרת שכתב פי"א בני הכפר שרצו למכור ב"הכ שלהן לבנות בדמיה ב"הכ אחרת ולהכי כתב הרב"י כאן. ויש מתירין עכ"ל ודברי הרב כלם מקשה חדא דאם הרב בית חדש ס"ל דליכא פלוגתא הרי מרן בב"י משמע ליה דפליגי ואם כן היינו יש מתירין דנקט בש"ע שהם רבינו יונה והטור לפי דעתו בבית יוסף וא"כ הרב מגן אברהם שהוא מפרש דברי הש"ע מאי דוחקיה דלא מצא מאן נינהו דשרו עד שדקדק מהרמב"ם וכתב דהוא יש מתירין שכתב בש"ע הרי דעתו מפורש בב"י ומאי אית לן עם סברת הרב בית חדש ואי נמי סבר הרב מגן אברהם כוותיה. מאי דכתב מרן בש"ע ברור דהוא כסברתו בבית יוסף:

ותו דאעיקרא אין כונת הרב בית חדש דליכא פלוגתא כלל כאשר חשב אלא כונת הרב ב"ח דהטור מודה ליה להר"ן דאסיר לכתחילה ומיהו בדיעבד פליגי דלהר"ן אסיר ולהטור בדיעבד מותר וכן הסכים הרב אליה רבה. והנני יוסיף לבאר חדא דהמסתכל יפה בדברי רבינו אפרים יראה דאף בדיעבד פליג דהרי כתב דסיפא איירי דרישא ולעולם אפילו ספרים לא יקחו בהן ספרים וסיפא בדיעבד והר"ן הביא דברי רבינו אפרים והסכים עמו ותו דהכי מוכח ממאי דפירש הר"ן לקמן במתני' דאף אם מכרו בשוין אסור כאשר עין אדם הוא יראה. ולשון הב"ח מדוקדק דלא אתא לאשמועינן אלא דלכתחילה מודה הטור להר"ן ותו דכל זימנא דפליג הרב ב"ח על מרן הוא אומר בפירוש בשנותו את טעמו ממרן ומציב לו יד ובפרט דהכא מרן לפי דעתו חלק עלינו את השוין ומעלה על שלחנו דיש חולקין ומתירין וכל כי הא רגיל הרב ב"ח למתמה אתמוהי על מרן ולא שתיק ליה דהרי דעת הרמב"ם לא נתבאר בב"י ובב"ח. ועוד מצאתי להרב המאירי ז"ל בפסקיו שכתב דרוב הגאונים אסרי אפילו בדיעבד ומדבריו נראה שהוא על רבינו אפרים וסיעתו ויש מפרשין דבשוין לכתחילה אסור ובדיעבד מותר וא"כ הרי נמצא מפורש המחלקת דבדיעבד פליגי וזו כונת הרב ב"ח נמי:

ותו יש להקשות על הרב מגן אברהם דהיכי קאמר דיש מתירין דנקט בש"ע הוא הרמב"ם דמתיר למכור לכתחילה הא מרן בש"ע קאמר אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת וכו'

ומשמע דהוא בדיעבד וכבר נמכרה הקדושה וקאמר מה יעשה בדמים והיינו דיעבד ואם איתא הול"ל למכור קדושה אחת לקנות כיוצא בה יש מתירין:

ותו דמרן בכסף משנה כתב בהדיא דהרמב"ם ס"ל דאסור אף בדיעבד והן לו יהי דהרב מגן אברהם סבר כל בתר איפכא דהרמב"ם מתיר לכתחילה מ"מ איך כתב דמרן כתב יש מתירין על הרמב"ם ומרן סבר איפכא בדעת הרמב"ם וכבר העיר הרב יד אהרן על זה אלא שאין לשונו מדוקדק כל כך ותו דהוא כתב משם הרב ב"ח דהר"ן לא אסר אלא לכתחילה וזה אינו ככל אשר דברנו. והרב תי"ט הקשה על דברי מרן בכ"מ ממ"ש דמוכרין בה"כ לבנות אחרת וכבר תירצו האחרונים:

וסבור אני יען שהרב מגן אברהם נקט נפשיה בקצי"רי קצי"רת האומר ובסתום חכמה מסתם סתומי אולי גם הרב מגן אברהם על מבודה זו ישב ככל האמור ושתים זו קשיא ליה על מרן חדא דאם בב"י הוה סבירא ליה כדעת הרמב"ם כדכתב בכ"מ הו"ל להזכיר דהרמב"ם אסר כי אורחיה דשמעתיה בפומיה ותו דאיך בש"ע כתב יש מתירין באחרונה נגד כל הגדולים להכי קאמר דכתב הרב ב"ח דלכתחילה ליכא פלוגתא כלומר דהב"ח חידש דלכתחילה ליכא פלוגתא וכונתו דוקא ליכא פלוגתא בלכתחילה אבל בדיעבד ודאי פליגי אלא דמשמע מהרמב"ם דלכתחילה מותר כלומר דכיון דאיכא למימר הכי דלכתחילה מתיר הרמב"ם א"כ ספוקי מספ"ל למרן בדעת הרמב"ם וכיון דדל מהכא דעת הרמב"ם להכי כתב כאן מרן ויש מתירין דהם רבינו יונה והטור משום דבדעת הרמב"ם יש לומר הכי ולעולם דיש מתירין הוא רבינו יונה והטור רק דלפי מ"ש מרן בכ"מ בדעת הרמב"ם היה קשה איך כתב ויש מתירין. באחרונה אבל השתא דיש משמעות זה בהרמב"ם להכי כתב בש"ע ויש מתירין דבב"י ובש"ע מספ"ל בדעת הרמב"ם. אבל הרב מגן אברהם דידיה פשיטא ליה דדעת הרמב"ם למכור לכתחילה וכמ"ש אח"כ. ולא הוצרך להזכיר כ"מ בדעת המרב"ם דמבואר הוא לקורא אך חידש דיש משמעות זה בהרמב"ם ומרן מספ"ל ולהכי לא הזכיר בב"י דעת הרמב"ם בזה וכתב לדרבינו יונה והטור באחרונה זה אפשר לידחק בדברי הרב מג"א אבל האמת שאם כיון לזה קיצר את הרחב מאד:

ומ"מ נראה לישב למרן דהכא מספ"ל בדעת הרמב"ם ומ"ה לא הזכיר דעתו בב"י וגם הרב מרן מודה להרב ב"ח דבדיעבד הוא דפליגי ומ"ה נקט לפלוגתייהו בדיעבד כדאמרן ופסק כרבינו יונה והטור ומרבינו ירוחם ג"כ בנתיב ג' ח"א משמע קצת כהטור וכן פסק הרב המאירי נמי בפסקיו ודוק ועיין בש"ות בית יהודה ח"ב סימן י"ב:

ג

דין ה'. אם גבו מעות לצורך בית הכנסת וכו'. גבו מעות לסתור כותל בית הכנסת ולבנותו ואח"כ נתיראו שמא לא יעלה בידם לבנותו מותר לעשות מהמעות בית הטבילה הרשב"ץ ח"ב סימן ק"ע ואתי עלה מתרי טעמי דהזמנה לאו מילתא היא והוא הקדש טעות עש"ב וכמ"ש האחרונים. ולפרטים דשייכי לזה עיין בשו"ת מהר"א קובו סי' יו"ד ושב יעקב סי' י"ב ובשו"ת שמש צדקה א"ח סי' א' האריכו בכמה פרטי דינים אלו ופארתם וסרעפותם בשקלא וטרייא הרב מהר"י פורמיגינ"י נר"ו ובן הרב המחבר ז"ל עש"ב:

ד

דין ז'. הני מילי של כפרים וכו' אפילו אם באים לכפר מעלמא ולאו עוברין ושבים מותר דאדעתא דבני המקום בנאוה כמו שנראה מדברי הרמב"ם. הרב מהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה ח"ב סי' י"א:

ה

הגהה. יחיד שבנה בית הכנסת וכו' יחיד שייחד חדר לתפלת האורחים בימים נוראים ובין הפרקים היה אוכל ושותה ועושה דברי חול אין בחדר זה שום קדושה. הרב חוות יאיר סי' נ"ט וכן הסכים הרב מהר"י עאייאש בספר בני יהודה דף ס"ז ע"ב. ועיין בשו"ת מהר"ש דוראן בסוף תשב"ץ סי' ז':

ו

בית שהחזיקו זמן רב להתפלל בו ובתוך הזמן קנה ראובן כל אותו חצר ואחר רבות בשנים רצה ראובן לבנות כנגד חלונות בית הכנסת ויצא לטעון דהאי בי כנישתא מקנה קניינו. והק"ק טוענים שכבר החזיקו כמה שנים והיה קדש. הדין עם ראובן עד שיביאו היחידים ראיה שכבר הוקדש הבית לבית הכנסת. ואם סתימת החלונות הוא במקום שיש להם אור רב ממקום אחד די בארבע אמות ואם לא ירחיק ח' אמות ודין זה הוא אף אם הוברר שהבית הכנסת הוא לק"ק. הרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י א"ח שער ג' סי' ה' והסכים עמו הרב מהר"ש נאוואוי. ובדין חלון בה"כ עיין בתשובות מהר"ש חסון בס' משפטים ישרים סי' א' ומהרח"ש בשו"ת תורת חיים ח"א סי' י"א ובשו"ת עדות ביהוסף ח"א סי' י"ג:

ז

דין י״ז. אין יכולין לשנותו בבית אחד. מי שהחזיק להדליק נרות בה״כ ומטה ידו ושלח מעט שמן לבה״כ ואין רוצים לקבלו ונתנו ההדלקה לאחר. הוא לא הפסיד חזקתו. וצריך שיקבלו מה ששלח. הרדב״ז סי׳ שפ"ז:

ח

דין י״ח אין יכולים להוציא לחולין וכו' גרסינן בספרי הקוצץ אבן מן ההיכל אסור ליהנות ממנה וכתב רבינו אליעזר ממיץ שאותם הספסלים שמושיבין נערים בבה״כ אינם רשאים להוליכם לביתם לישב עליהם ואעפ"י שמביא אחרים טובים. אני העזרי. הגהה כ״י. שוב ראיתי שכ״כ מהר״ם בתשובה דפוס קדימונה סי' קמ״ה:

ט

דין כ״א . שנשתמש בהם הדיוט וכו׳ יש חילוק בין בגד חשוב שלא ילבשוהו אלא לפרקים ובין הנלבש בקבע ובין כשמשנין צורתו הראשונים ונעשה צורה אחרת בשינוי דלא הדר ויש להתיר וכך נהגו בעיר המהוללה ליוורנו. הרב מהר״י עאייאש בספר בני יהודה דף ס״ז ע״ג. אבל ראיתי להרב מהר״י פאראג״י מהמה בתשובה כ״י סי׳ צ׳ דלא התיר אלא בתכשיט ולבוש הנעשה לנשים ולא נשתמשו בו דמותר לקורעו ולעשות מפות לס״ת:

יו״ד

דין כ״ב. ואירעו אונס וכו׳ עמ"ש הר״ם בתשו' ד״ק סי׳ ר״ט ועמ״ש מורינו הרב זרע אברהם ח״מ סי׳ כ״א ועמ״ש בעניותינו בספרי הקטן שער יוסף דף ק״ח והנמשך במאי דשייך לזה. ועיין בתשובות מהר״ם זכות הנדפסות מחדש סי' ך׳ וסי' כ״א ובתשובות הרב כנה״ג הנדפסות סי' נ״ב:

יא

מי שקנה מצוה בבה״כ לזמן ועקר דירתו מהעיר תוך הזמן יכול למכור מצותו או ליתנה לאחר ואין קונה החסרונות מעכב על ידו הרב כנה״ג בתשובות הנדפסות סי׳ ח׳:

יב

מי שהחזיק לעשות מצוה אחת כמה שנים וחל״ש והניח בן ממלא מקומו הוא יזכה לעשות המצוה כאביו וק״ו אם כבר גם הוא עשאה קצת זמן אין מעבירין אותה ממנו ועוד דמעלין בקדש וכו׳ הרב כנה״ג בתשובה סי׳ ז״ך ועיין בתשובות דבר משה בראשון בראשו שהאריך בזה ע״ש:

שיורי ברכה

[סימן קנ"ג. א']
דין א'. מותר לעשות מבה"כ בית המדרש וכו' אפי' של יחיד. קול הרמז. ומג"א נסתפק בדבר. ובס' אליה רבה הכריע דמסתברא דלענין קדושה מגרעות נתן ועמ"ש מרן ז"ל בבית יוסף סי' תנ"א.

ב
דין כ"א הגהה. אסור לעשות מאתנן זונה וכו' עמ"ש הר"ש בן הרשב"ץ סי' קמ"ג ובשו"ת הרב בית חדש בסי' טו"ב.

ג
דין כ"ג. אדם שהוא רגיל וכו'. עמ"ש בשו"ת כנסת יחזקאל סי' י"ג:]

סימן קנד

א
דין ב'. השוכרים בית ומתפללין וכו' אף שאין להם קדושה לענין מכירה מ"מ אין יכולים לנהוג בהם מנהג בזיון. הרב כנה"ג בתשובותיו הנדפסות סי' כ"ו:

ב
אם נעשה ברשות המלך אף שאין להם בו אלא חזקה יש בו קדושה מהר"ש הלוי סי' מ"ו. ובית המדרש אף שלא נעשה ברשות המלך יש בו קדושה הרב כנה"ג בתשובה הנז':

ג
דין ב' הגהה. דהוי תשמיש דתשמיש וכו'. כותרות עמודי ס"ת מעצמות יקרים אסור לעשותן עמודים למגילה. כן הסכימו שתי נרות המזרחיו"ת רבני ירושלים בשו"ת פרי הארץ ח"ב סי' ג' וכן הסכי' מורי הרב זלה"ה ושאר רבני עיר קדשנו תוב"ב.

ד
דין ט'. המתנדבים ס"ת וכו' נהגו שבכל כלי הקדש שמתנדבים מנורו' כסף ורמונים ולוחות כסף וזהב ופרוכות לכתוב שמם עליהם והטעם דאין נדבת היחידים מבטל נדבת הצבור דיכולים להתנדב הרבה כמותן אבל בדבר שהצבור נדחין מפני נדבת היחיד אין לו לכתוב שמו עליו. הרב צמח צדק סי' ן'. והאריך בזה:

ה
דין י״ב. אם הוא מאוס וכו׳ והר״ש בן הרשב״ץ סי׳ שס״ד כתב דכל דמותר באכילה מותר להדליקו בבית הכנסת וק״ק דלא הזכיר דברי רבינו ירוחם הללו דאם הוא מאוס אסור בהדלקה מטעם הקריבהו נא לפחתך ועיין מ"ש הרב מגן אברהם:

ו
שמן של בית הכנסת לעולם הוא זמנו ואסור ליהנות ממנו אלא אם כן מכרוהו זט״ה במא״ה וקנו מדמיו ס״ת דמעלין בקדש ואם אין בו אלא הזמנה אין צריך עילוי הרשב"ץ ח"ב סי' קע״א:

ז
דין י״ג מותר לקרות לאורו. פסק כרב נטורנאי ויש לדקדק מדין שאחריו ועיין מה שישב בשו״ת בית יהודה סי' כ״א:

ח
דין י״ד. הגהה. נר שהוא לצורך גדול וכו׳ אבל להדליק פיפ״א של טאבק״ו אסור. בית יהודה שם.

ט
במג״א הביא תשובת צמח צדק סי׳ ע"ב בקנין המצוות ועמ"ש בפנים מאירות ח״ב סי' כ״ה:

שיורי ברכה

[סימן קנ״ד.
א׳ דין ג׳. וארגז שנותנין בו ס״ת וכו׳ מ״כ משם רבינו יהודה בן הרא״ש בס' חקת התורה שלו. שאל ה״ר שמואל מאקרי להה״ר אליעזר. יודיענו רבינו אם באלו הארמאריו״ס או תיבות המיוחדות לשום שם ספרי הקדש אי הוי דינם כתשמיש קדושה או לא כי ספק הוא בידי אם יוכל להשתמש בהם תשמיש חול נראה דוקא בימי רבותינו שהיו ספריהם נגללים ואין להם תיק וכיסוי אחר כדאמרינן בקומטרי דספרי תשמיש קדושה הוא אבל בזמן הזה שכל ספרינו מכוסים בקרשים או בעורות או בנייר א״כ אותו כיסוי הוא תשמיש קדושה והתיבות תשמיש דתשמיש. כך אני מדמה הלכה למעשה השיב. כדאי הוא רבינו לסמוך עליו כל שעה אמנם שואל אני אם יש לחוש דלפעמים תוך הארמאריו״ס או התיבות שמים קונדריסים ואולי אין אנו משימים אותם אלא לנטורי בעלמא עד שנהיה פנויים לכסותם בקרשים או בעורות ונמצא כי תיבות אלו הוי״ל כמו

אנדרונא דלנטורי בעלמא הוא דעבידא. והשיב. כדעתך כן דעתי משום דאזלינן בתר רוב תשמישיהו והוא שמשימים בהם ספרים מכוסים והקונדרסים הוו לגבייהו מיעוטא דמיעוטא ובטלי לגבי שאר ספרים המחופים.

ב

נשאל לחכם מי שהיה לו ס"ת מונחת בארון ועשה לו ארון אחר והושם בו אם יוכל להשתמש בארון ראשון לשים בו הגמרות ופירושים ושאר ספרים והשיב שהוא מותר וראיה מפ"ק דשבת גבי י"ח דבר דגזרו שלא להצניע תרומה אצל ספרים שהיו אומרים האי קדש והאי קדש נמי וגזרו לפי שהיו העכברים מפסידים הספרים אגב האוכלים משמע אי לאו הכי כי הכא דליכא אוכלים שרי ואין זו ראיה דהתם הס"ת במקומה עומדת ובקדושתה קיימא ועוד דשמא קדושת תרומה הוי כקדושת ס"ת אבל הכא שאין הס"ת לשם אסור להניח שם הגמרות והפרושים שהרי מורידין הארון מקדושתו כדאמרינן גבי תיבותא דאירפט דאסור למעבד מיניה כורסיה. סי' חקת התורה לר"י בן הרא"ש:

ג

דין ד'. מטפחות ס"ת שבלו יכולים וכו'. אבל אין יכולים לתתם לעניים הרב מהר"ש בן הרשב"ץ:]

סימן קנה

א

דין א'. ויקבע עת ללמוד וכו' דיין הממונה לדון מותר לדון בעת הקבוע לו ללמוד ועולה לו ללמוד דדינא היינו תורה וה"ד כשאינו נוטל שכר לדון ומהאי טעמא נמי מלמד תינוקות בשכר אינו עולה לקביעות עתים לתורה הרב מורי זקני מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י מס' זכרון משה. וכפ"ז הלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אותו הלימוד אינו עולה לקביעות עתים. ויש לחלק קצת:

ב

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב. והגאון מהר"י בספר עיון יעקב כתב דמאה הלכות צריך ללמוד בכל יום עש"ב במס' תמורה ונדה. ועמו הסליחה דמיעט בזכותן של ישראל. דסתמא דמילתא מיעוט רבים שנים ובשתים עלתה לו להיות בן העו"הב. וכן הוא מפורש בס' המנהיג שהוא מחד מרבוואתא קמאי דקמאי

דכל הלומד שתי הלכות מובטח שהוא בן העו"הב והביאו הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סי' נ"ב והסכים עמו:

ג

דיני הרמב"ם או שאר מחברים הם בכלל זה דהוו כמו משניות. הרב מהר"ש הנז' שם בתשובה הנז':

ד

דין ב'. פת שחרית וכו' הרב ב"ח כתב מהמרדכי שלא נאמר אלא בתנואה רחוקה מן הישוב וכו' ע"ש והגאון מהר"ר צבי בתשובה סי' ט"ו כתב דיצא להם ממ"ש בשבת דף ס"ו ואין להם על מה שיסמוכו. וכבר הרב מגן אברהם אייתי בידיה ההיא דשבת. ובס' אליה רבה השיגו עש"ב:

סימן קנו

א

ילך לעסקיו וכו' הרב ז"להה כשהיה הולך בדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב עליכם שלום ואם היה מקום מטונף היה משיב ברכה טובה.

הרב החסיד מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו לא"ח כ"י:

ב

דכל תורה שאין עמה מלאכה וכו' כתב הרב הנז'. מהרב ז"להה אם אין לו פרנסה כי אם על ידו יכין לו יום ג' ויום ד' מחצי יום ואילך. צמח. יום ג' ודי היא ד"ג וימן ה' ד"ג וגם שהתורה נתנה לאוכלי המן כזרע ג"ד ועיין בזהר אחרי דף נ"ו:

ג

וישא ויתן באמונה וכו' במציעא דף מ"ט אמרו ר' יוסי בר יהודה אומר מה ת"ל הין צדק שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק ואוקמה אביי שלא ידבר אחד בפה וא' בלב והביאה הרי"ף וכתבו הראב"ד והרשב"א והרא"ש והר"ן שם דשינוייא דאביי אליבא דכ"ע. ולדעת רש"י פ' הכותב דף פ"ו הא דהן שלך צדק דאוריתא דמפיק מהכא פריעת בע"ח מצוה ואף לר"י והרא"ה והרי"טבא דדחו דבריו היינו משום דמוקמינן ליה לאחד בפה וא' בלב ועיין בזהר הרקיע להרשב"ץ מצוה ק"ס ובש"ות הרדב"ז סי' תר"י והרב המבי"ט ח"א סי' נ"א וכהונת עולם נדרים סי' רל"ח:

ומן האמור נהלך ברג"ש על הרב פרי חדש בנימוקיו לס' המדע ה' דעות פ"ב דין ו' דעל מ"ש שם הרמב"ם ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב כתב דיצא לו להרמב"ם מפי תפלת השחר דר"ג הכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לב"המ ואף דמסיק דכל התלמידים ראוים ליכנס מ"מ נקוט מיהא שראוי לכל אדם להיות תוכו כברו וכן אקרא דלא יכלו. דברו לשלום וכו' עכ"ד ומריש הוה אמינא דהרב קיצר דבריו דמשתען מילוהי דאף תלמיד שאין תוכו כברו מותר ליכנס אלא דשמעינן דמדה טובה היא להיות תוכו כברו וזה אינו דנהי דסתם תלמיד אף שאין ידוע אם תוכו כברו הותר ליכנס אך אי ידעינן דלאו תוכו כברו אינו נכנס כמבואר בדברי הרמב"ם פ"ד דתלמוד תורה ובטי"ד סי' רמ"ו. ואיכא נסחי בש"ס פ' תפלת השחר דגרסי בהדיא וראב"ע אמר ה"מ היכא דקים לן שאינו הגון:

ותו ק"ק על מפר"ח דהו"ל לאתויי מאי דאמרינן ביומא דף ע"ב אמר רבא כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח אמר אביי ואי תימא רבא בר עולא נקרא נתעב וכו'. ותו דהא דלא יהיה אחד בפה ואחד בלב אין צורך ללמדו מההיא דתוכו כברו דתלמוד ערוך הוא במציעא כנז' שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב וכל גדולי הראשונים העמידוה לכ"ע כדאמרן:

ואם נפשך לומר דהא דאביי במשא ומתן נאמרה ונכלל במ"ש הרמב"ם פ"ה דדעות דין י"ג ומשו"ה הוצרך הרב פר"ח לאתויי הא דתוכו כברו. אכתי ק' דהו"ל לאתויי מאי דאמרינן פ' ערבי פסחים דף קי"ג ע"ב שלשה הקב"ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב והביאם בהגהות מרדכי במ"ק פ"ב.

ד

ש"ש לבטלה וכו' כתב מהרי"קש יכול לתת שלום כפול לעכו"ם ויתכוין לאחר כגון שיאמר שלמא למר שלמא למר ויתכוין לרבו. גיטין. עכ"ל ועמ"ש בעניותינו בי"ד סי' קמ"ח בס"ד:

ה

שמא יתחייב לו שבועה וכו' מי שנשא ונתן עם עכו"ם וכפר מותר להשביעו בשם אלהיו והנכון שיביאנו לידי שבועה וכשרואה שהוא מוכן לישבע לא יניחנו דמה תועלת יגיע לו והמחמיר תע"ב הרב עדות ביהוסף ח"ב סי' י"א. ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' קס"ו:

סימן קנז

א

יקבע סעודתו וכו' כתב הרב החסיד מהר"י צמח בהגהותיו ב"י ראוי לאדם לכוין מאד בעת אכילתו ולא לאכול כבהמות וצריך אדם לזכור בעת אכילתו חרבן הבית כמ"ש בזהר תרומה דף קנ"ז עכ"ל והאיש הירא ישים תדיר נגד עיניו מה שאמרו רז"ל והביאוהו התוס' בכתובות דף ק"ד עד שאדם מתפלל שיכנסו ד"ת לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ויחרד האיש הירא בהעמיקו בזה:

ב

כתב הרב הנז' משם האר"י ז"ל בענין הדברים המשכחים כגון זתים וכיוצא בהם אין זה אלא לעם הארץ אבל לאוכל אותם בכונה מוסיף זכירה. צמ"ח. ונ"ל שהאוכל אותם הדברים בתוך הסעודה שאז פטור לברך עליהם צריך לכוין הברכה בלבו וזהו כונת הרב עכ"ל ולי ההדיוט נראה פירושו דחוק ויותר נראה פשוט דעל כונת האכילה קאמר האר"י:

ג

כתב הרב הנז' צריך ליזהר מלשתות הקאהב"י העשויה מן העכו"ם משום בשולי עכו"ם עכ"ד משם האר"י זצ"ל והפר"ח בי"ד סי' קי"ב התיר ומהרי"קש שם לא אסר אלא בחנות אך הרב פנים מאירות ח"ב סי' ס"ב אסר משום בש"ג גם הרב כנה"ג היה מחמיר ועמ"ש לקמן סי' שכ"ה. והרב פר"ח י"ד סי' פ"ד אסרה מט' תולעים ע"ש באורך ובשו"ת בית יהודה י"ד סי' כ"א:

ד

כתב מהרי"קש אסור לטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמה. ס"פ הנזיקין. וכתב הרב החסיד מורי זקני מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י שצריך ליזהר לצוות לתת מאכל לתרנגולים בבקר כדי שלא יעבור על איסור צער בעלי חיים וכנודע ממעשה שאירע בזמן הרב האר"י זצ"ל ובס' חסידים סי' תקל"א כתב דלענין צמא האדם קודם וטעמא טעים הרב בית דוד סי' פ'. ועיין בשו"ת שאלת יעבץ בסי' טו"נ ומ"ש לקמן סי' קס"ז:

סימן קנח

א

דין א'. יטול ידיו וכו' ראיתי בס' ידי אליהו תקון י"ח דעמ"ש הרמב"ם פ"ו מה' ברכות כל האוכל פת וכו' ואעפ"י שהוא פת חולין וכו' כתב וז"ל רבינו לא קפיד לכתוב שדבר זה תקנה ומי היה המתקן אמנם דין הנטילה היא תקנת שלמה המלך וכו' עכ"ל ומריהטא דלישניה וסתמותו נראה דהא דנטלינן לחולין הוא תקנת שלמה ואישתמיטיתיה סוגיית פ"ק דשבת ופסקה הרמב"ם פ"ח דאבות הטומאות דין ח' וז"ל שלמה המלך וב"ד גזרו על כל הידים שיהיו שניות ואעפ"י שלא ידע בודאי וכו' ולא גזר שלמה על הידים טומאה אלא לקדש ואח"כ גזרו חכמים שלאחריו אף לתרומה ובהשגות א"א ואח"כ גזרו על אכילת חולין שצריך נט"י:

ועוד זאת אדרוש על הרב הנז' שתפס במושלם מאמרם ז"ל בשעה שתקן שלמה עירונין ונט"י ומשו"ה הוא היה מונה נט"י בכלל התקנות ולפי האמת זו אינה תקנה אלא גזרה וכמ"ש הרמב"ם וכן מנו נט"י לתרומה בכלל י"ח גזרות דב"ש וב"ה:

ב

אע"פ שאינו יודע להם שום טומאה וכו' בענין נט"י תרי טעמי משום סרך תרומה ונקיות והרב מטה יוסף ח"ב סי' ח"י כתב דכל הפוסקים כתבו טעם נקיות והרי"ף הביא המימרא כצורתם אבל המרדכי לא הביא לדאביי ומהתוס' משמע שבעל הלכות גדולות לא הביא אלא טעם סרך תרומה וכן הוסיף הרב לקמן לצרף בה"ג עם המרדכי וכ"כ משם הרב מהר"ר אברהם אמיגו ע"ש באורך כי בעת אין עמדי הספר הנז' ואשתמיט מינייהו מלכי שבה"ג בברכות פ"ו דף ט' ע"א כתב המימרא כצורתה דברי אביי ורבא כהרי"ף ע"ש:

ג

ואינו קובע סעודתו עליהם וכו' אבל אם קובע שמברך המוציא יטול ויברך. כן משמע מדברי מרן אבל הרב הלבוש והרב של"ה כתבו דיש חולק דס"ל דלא יטול ולכן יטול ולא יברך או יאכל פת אחד תחילה וכתב הרב אליה רבה אינו מדוקדק דבבי"י לא נזכר מחלקת בזה רק. הוא מסופק מסברא דנפשיה וגם במה שסיים ב"י אלא דמצאתי להרשב"א וכו' מבואר דצריך נט"י דספיקו לא היה אלא קודם שמצא כן להרשב"א וכן מבואר בשיירי כנה"ג ועוד תמה אני על הב"י דלמד כן ממשמעות הרשב"א ואני מצאתי להרשב"א במשמרת הבית דף קנ"ח ע"ב להדיא דאם קובע נוטל עכ"ל:

ומ"ש דהכי ביאר הרב שיירי איברא דבריש הגהת ב"י כתב דסבר מרן דכל המברך המוציא צריך נטילה אבל ק"ק על הרב שיירי דסמוך ונראה הביא דברי הרב הלבוש ושתיק ליה והו"ל להקשות עליו כמו שהקשו האחרונים. ומאי דתמה על מרן דאפיקיה ממשמעותא ובפירושא אתמר במשמרת. הרואה יראה דהא דהמשמרת הוא על דברי תורת הבית שהביא מרן ואתמהא מי ששנה זו לא שנה זו:

אבל אין כאן תימא דכל כי הני תמיהי ליתנהו אלא בספרי הדפוס דכתיבי ומנחי אך ס' זה נדפס יותר משלשים שנה אחר שהיתה מנוחת מרן ז"להה וגם מהרש"ל לא הי"ל תורת הבית כמ"ש הרב ט"ז סי' ק"ס ס"ק יו"ד. אלא דמרן אתו עמו ספרן של צדיקים והמה בכתובים בכ"י ולפ"ז אין תימא דלא אייתי משמרת דאימור דבו בפרק לא ראהו ולא היה המקר"א הזה בא לידו וזהו אף אם המצא ימצא למרן מעלה בזכורו משמרת הבית:

והרב ט"ז הביא ראיה מדברי הר"ש פ"ק דחלה ותמה על מרן שלא הביאם והרואה יראה שאין ראיה מדברי הר"ש. ומכאן תשובה להרב יד אהרן שתירץ בעד הרב הלבוש דהחולק הוא הסמ"ק שהביא מרן ואין מדברי הסמ"ק ראיה שדברי הסמ"ק הם כדברי הר"ש שהביא הט"ז מהם ראיה להפך ואין ראיה מהם לא לחיוב ולא לפטור. ותו דכפי דעתו שמשם אנו למדים דלא יטול הוא סותר את עצמו שהוא בסמוך הביא דברי הט"ז והעטרת זקנים דמייתו ראיה מהני מילי ליטול והוא אומר דהחולק שלא ליטול הוא הסמ"ק שכתב כדברי הר"ש. ומבואר בב"י שקודם מה שנסתפק הזכיר דברי הר"ש ואגבן עלה ונסתפק ומ"מ. לענין דינא נראה דעת מרן בדין זה בש"ע דאם קבע יטול ויברך ובהסכמת הט"ז והמג"א ואליה רבה וכן עיקר וכ"כ הר"ן בחי' פ' כל הבשר דף ק"ו:

ד

דין ג'. אם אוכל פחות מכזית וכו' הרב לחם חמודות פ' כל הבשר אות ע"ב כתב דמקור דין זה הוא מרוקח סי' רפ"ג שהביא מרן בבית יוסף ומוכרח שט"ס הוא ברוקח וצ"ל פחות מכביצה וכל פחות מכביצה הן רב או מעט יטול ולא יברך. ואחריו נמשכו האחרונים והרב שיירי כתב פחות מכזית א"צ נטילה כלל ב"ח אבל בס' הקצר כתב הרב אם אוכל פחות מכזית כתב הרב ז"ל יש מי שאומר שאינו צריך נטילה עכ"ל והרב יד אהרן כתב שלא הבין כונתו ולי ההדיוט כונתו מבוארת דהרב בית חדש פשיטא ליה ומרן נראה כמסתפק דכתבה בלשון יש מי שאומר וכן הרב ב"ח עצמו בסוף דבריו כתב ולזה נוטה דעת הש"ע. וכבר הרב אליה רבה יישב קצת דברי מרן ע"ש:

והן הראנו אחד קדוש דברי הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ה שכתב דכרפס בעי כזית דכיון דתקינו נטילה ודאי צריך כזית כפת דפחות מכזית פת אף דמברך המוציא לא מסתבר

שיטול ז"התד ומדבריו מוכח דעל פחות מכזית א"צ נטילה וכדברי הרב ב"ח וכסברת יש מי שאומר שכתב מרן הפך הסכמת האחרונים דעל פחות מכזית יטול ולא יברך דפחות מביצה הן רב הן מעט יטול ולא יברך. ומאחר דהרשב"ץ כתב בהדיא דפחות מכזית לא יטול והכי רהטי דברי הרוקח שכתב דפחות מכביצה יטול ולא יברך ופשטן של דברים משמע דדוקא פחות מכביצה אבל פחות מכזית א"צ ליטול כמ"ש הרב ב"ח והרב אליה רבה הכי נקטינן וכסברת יש מי שאומר שכתב מרן והגם דמדברי הרשב"ץ מוכח דבכזית יטול ויברך בהא נקטינן כהרוקח שיטול ולא יברך וכסברת יש מי שאומר דדין ב'. ועיין בס' יד משה למהר"ם אמארילייו דף קס"א:

ה

דין ד'. אם אוכל דבר שטיבולו במשקה וכו' מה שנוהגים קצת בני אדם שמשקעין הפירות תוך המים לנקותם ובעודם תוך המים שמים ידם תוך המים ונוטלים ואוכלים יש להסתפק אי חשיב בכה"ג טבולו במשקה בעבור מה שאין משימים שם המים כדי לשתות מהם או כדי לאכול המאכל שרוי במים אלא כדי לנקות הפירות ויותר נקיים היו אם מוציא הפירות משם ואוכלן לבדן אלא שאינו חפץ להמתין באופן שאינו נהנה מן המים לענין המאכל כלום אלא לענין הנקיון לבד ובכ"הג אפשר דאינו צריך נט"י ויראה דיש ראיה שצריך מההיא דע"פ דחסא צריך לשקיעה בחרוסת משום קפא וצריך נטילה ואף שאינו נהנה מהחרוסת אלא לענין קפא ומסתברא דמשום קפא ומשום נקיות הכל דבר אחד. הרב יד הגדול מהר"ר זרחיה גוטא בכ"י: **ובתשובה** כ"י לרב אחד קדוש כתוב יש מי שהורה דירק שרחצוהו להעביר הלכלוך לא הוי טבולו במשקה ולא יפה הורה דכל מי שבא עליו מים חייב בנט"י וכן יש להוכיח מטעמייהו דרש"י ותוס' בטבולו במשקה וכן יש להוכיח מתשובת הרדב"ז סי' פ"ג שכתב בחזרת דרחיצה מקודם הוי טבולו במשקה ובודאי דרחצוה להעביר הלכלוך וכן יש להוכיח מהרא"ש שכתב נשרו במים ז"התד:

ו

אם אחר שבירך ברכת מזון תכף הביאו לפניו דבר שטבולו במשקה אין צריך ליטול ידיו. ודבר זה קיימתיו מסברא. ואחר זמן רב מצאתי כתוב לאחד קדוש וז"ל כתב הרדב"ז מי שנטל ידיו לברך ובירך והביאו לפניו מיד דבר שטבולו במשקה א"צ לחזור וליטול ידיו דאי משום הסח הדעת הא לא אסח דעתיה ואי משום דגמר סעודתו לא מיבעיא אם היתה כונתו לאכול אח"ך דבר שטבולו במשקה דפשיטא דאין כאן הפסק דמסעודת פת ותבשיל נסתלק וגמר אבל מדבר שטבולו במשקה לא נסתלק אלא אפי' לא היה יודע

שיביאו לפניו דבר שטבולו במשקה ולא נתכוון בשעת נטילה לזה כלל א"צ נטילה פעם אחרת כיון שלא הסיח דעתו מידיו ותו לא מידי:

ז

מדברי מרן סי' תע"ג שכתב דיטול בשביל (הכרפת) [הכרפס] ויקח פחות מכזית מוכח דבדבר שטיבולו במשקה יש להחמיר אף בפחות מכזית טפי מאוכל פחות מכזית פת שהוא הביא בדין ג' סברת יש מי שאומד דאם אוכל פחות מכזית א"צ נטילה. ולכאורה קשה דטיבולו יהיה חמור טפי מפת. ולומר דדעת מרן דאף פחות מכזית בפת בעי נטילה הוא קשה דא"כ למה הביא סברת יש מי שאומר בדין ג'. ויש לישב. ומיהו דעת הרשב"ץ דטיבולו במשקה ופת פחות מכזית לא בעי נטילה כאשר הבאתי דבריו לעיל אות ד' בס"ד:

ח

דבש. האחרונים האריכו בדבש אשר במרקחות אורך הקר"ש וכי צליל טפי ועמ"ש הרב פנים מאירות בתשובותיו ח"ג סי' כ"ג. ועמ"ש הרב כנ"הג בתשובותיו המודפסות סי' ס"ז:

ט

שמן. מפורש בב"י דהוא שמן זית. וכ"כ הרב גנת ורדים כלל א' סי' כ"ט דשמן שומשומין אין בו משום טבולו במשקה והביא ראיות לזה. וק"ק דלא הזכיר משנה שלימה באחרון דתרומות אינו מטמא משום משקה אלא היוצא מן הזתים וענבים. ולפ"ז אזדא לה תמיהת הרב כנ"הג על הרדב"ז וחד דעמיה שנחלקו על הני ויגויי"לאס אי צריכי נטילה מחמת הדבש דאמאי לא חיישי משום טובל בשמן שנטגנו בו. ואין כאן תימא דנהוג לטגנם בשמן שומשומין ואינו משקה. שוב ראיתי בס' פרח שושן כלל א' סי' י"וד ובית דוד סי' ס"ז שהשיגוהו. ואחר באו לידי תשובות הרב כנ"הג חדשות מעתה וראיתי בסי' ס"ח דהסכים דשמן שומשומין לאו משקה ואייתי מתניתין בידיה אותה דתרומות שהבאתי ותירץ תמיהתו אשר בכנ"הג כדבר האמור:

יו"ד

דם. כגון אם אוכל לרפואה לפקוח נפש ומי שפירש יקצה הפרי בדם הוא טעות. קרבן נתנאל פ' ערבי פסחים דף מ"ד:

יא

דבר שטיבולו בשכר צריך נט"י. הרב בית דוד סי' ע"א ועמ"ש הרב דבר משה ח"א א"ח סי' טו"ב:

יב
ותבשיל מחיטים שהם נגובים וכו' כתב הרב החסיד מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו לא"ח כ"י. צמח. מכאן משמע יש לו דין טבולו במשקה וכן הורו גדולי צפת תוב"ב דתבשיל שהוא טופח על מנת להטפיח צריך נטילה עכ"ל וכן הוכיח הרב בית דוד סי' ס"ז:

יג
דין ו'. השותה אין צריך ליטול וכו'. וכן הטובל אצבעו במשקה ומוצץ הרדב"ז סי' ע"ח. והרב הגדול מהר"ר ישראל בנימין בכ"י כתב דבבית יוסף משמע שצריך נטילה והסכימו לדבריו כל רבני מצרים מיהו אין למחות במי שלא יטול עכ"ד והאחרונים הסכימו כהרדב"ז וכן המנהג פשוט:

שיורי ברכה

[סימן קנ"ח. א
אם אוכל דבר שטיבולו במשקה וכו'. הורה זקן א' שהאוכל חזרת כשהמים טופחים עליה אין צריך ליטול ידיו משום טיבולו במשקה דהיינו שמטבל במשקים ואוכל ואם איתא הול"ל דבר שמטובל במשקה או דבר שיש עליו משקה וכך נראה מדברי התוס' פ' ערבי פסחים במה שחלקו על רש"י בדבר שטיבולו במשקה ולפי דבריהם אין לחוש אלא שמא יגע במשקין שבכלי שמטבל בו דשייכא בהו שתיה. ויש להוסיף לפי שיטה זו שלא הצריכו נטילה אלא בסתם מטבל במשקין שיש בהם רביעית אבל בפחות מרביעית א"צ נטילה שאף אם נטמאו וישתה אותם אין גופו נפסל בהם כדאיתא בכמה דוכתי ופסקה הרמב"ם פ"ח דאבות הטומאות ואף שהרשב"א בתורת הבית חולק בשל סופרים הלך אחר המקל כ"ש שאף באיסורי תורה סומכים על התוס' דרבים ומחדדי טפי נינהו. ומכאן יש התר לדובשנין לאוכלן בלי נטילה ועוד יש בהתר דהכל חשיב אוכל ואין על הדבש שבהם תורת משקה. הרב הגדול מר שמואל חכים בר פלוגתיה דמהר"י בי רב ומהרלנ"ח בתשובה כ"י. והאריך הרבה בענין זה. אבל מדברי מרן לקמן דין ה' שכתב ותבשיל מחיטים נגובים וכו' מוכח להפך וכבר האריכו רבנן בתראי בכל הנז' ופשטה הוראה הפך כל דברי הרב הנז'. והלכה רווחת במקומנו ליטול בכל דבר שיש קצת משקה עליו אפי' מבושל כל שהוא טופח ע"מ להטפיח וכן ראוי להורות. ומצאתי בתשובות של הגאונים כ"י שכתוב וז"ל בירושלמי דברכות משמע אפי' אין דרכו לטבל דתני ר' אושעיא כל דבר שיש בו לכלוך משקה צריך נט"י עכ"ל.]

סימן קנט

א

דין א'. אין נוטלים לידים אלא בכלי וכו' ספוג מלא מים וסחט . הספוג ונטל ידיו ממנו כתבתי בתשובה כד הוינא טליא דלא עלתא לו נטילה. ואחר כמה שנים נדפס ס' אדמת קדש ח"ב וראיתי להרב שם סי' ה' שהסכים כן דהספוג אינו כלי כדתנן פ"ו דפרה. ופשוט:

ב

אפי' כלי גללים. הרמב"ם בפירושו ריש פ"י דפרה והר"ש פ"ב דעוקצין הכריחו דלא כמי שפירש שהוא כלי שיש אבן גלל וכן הכריחו התוס' במנחות דף ס"ט אלא הוא כלי מצפיעי בקר וכן הסכים הרשב"ץ ח"א סי' קכ"א וע"ש מה שהאריך בפירוש כלי אדמה ומגופת חבית:

ג

וכלי אבנים וכלי אדמה וכו' פירשו רבוואתא קמאי דנקט הני כלי גללים וכו' לאשמועינן דאף דלא חשובי כלים לענין טומאה לנט"י חשיבי כלים. ונראה דאצטריכא להו לרבוואתא למימר האי טעמא משום כלי אבנים וכלי אדמה דאלו לענין כלי גללים לא צריכנא להא דאיכא למימר דטעמא דתנייה תנא דאשכחן דלענין קנין כתבי במנא דכשר לאפוקי מרוקא ופירש"י במציעא דף מ"ז ע"ב כלי העשוי מצפיעי הבקר וה"ט דמאיס ומשו"ה תנא כלי גללים דמאיס ואין קונין בו והוי"א דגם לענין נט"י לא חזי קמ"ל. אבל רבוואתא יש בהם בנותן טעם משום דלא מטמו משום אינך שארא וכדאמרן. אי נמי משום דבמרוקא איכא מאמוראי דסברי דקונין בו נקטי טעמא דאכולי עלמא נייחא:

הן אמת דגם במרוקא איכא לרבוואתא פירושי אחריני כמתבאר בתוס' ובשיטה מקובצת ולמאי דאמרן אליבא דמאן דמפרש כלי גללים ומרוקא צפיעי הבקר לא תיקשי דהוי"ל לתנא למתנייה לכלי גללים בסוף והוי בדרך לא זו אף זו דכלי גללים הוי רבותא טפי דלא מטמו ומאיס דלא קנו ביה והשתא דתנא כלי גללים כלי אבנים הוי זו ואצל"ז ורגילי התוס' לאקשויי דאמאי תני תנא בזו ואצל"ז. דאיכא למימר דסירכא דלישנא דריש פ"י דכלים ודכוותיה דתני כלי גללים ברישא נקט:

ד

ואם ניקב בכונס משקה וכו' אם סתמוהו בסמרטוט למטה לא מהני אבל מן הצד מהני ואם סתמו בזפת מהני אף שאינו ממין הכלי כמ"ש פ"ג דכלים. הרב החסיד מורי זקני מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י משם זכרון משה ועיין באחרונים:

ה

אם סתם כלי נחשת בבדיל וכלי חרס בחרסית חזר להכשרו הראשון. הרב אדמת קדש בראשון בראשו:

ו

דין ג'. מגופה של חבית וכו' בריש מס' ידים תנן אין נותנין לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית וכו' ופירשו הר"ש והרא"ש ורבינו עובדיא דטעמא דלא בדפנות הכלים ושולי המחץ דשברי כלים נינהו וכתב מרן בב"י דדוקא כשאין מחזיקין רביעית שלא מסומנין אבל אם שברי כלים מחזיקין רביעית שלא מסומנין נוטלין מהם ומ"ש הר"ש תוספתא שולי כלי עצם וכלי זכוכית וכלי עץ אין נוטלין מהם לידים קינקסן ושפן ועשאן כלים נוטלין מהם אם יש להם קבלת רביעית צ"ל דפסולא דהני מפני שאין יושבין שלא מסומכין הוא וקרקסן ושפן היינו שתקן מקום מושבן כדי שישבו שלא מסומכין עכ"ל מרן בב"י וכתב עליו הרב מגן אברהם ופליאה בעיני איך נעלמה ממנו משנה פ' ל' דכלים דתנן שולי הקערה ושולי אסקוטלא של זכוכית שהתקינן לתשמיש טהורים קרסמן או שפן בשופין טמאים ופירש הרמב"ם שהכינו לתשמיש וגרר במגירה מה שהוא סביב השפה עד שהסיר ממנו תורת שבר כלי והר"ש פירש שתקנם ועשאם חלקים וכ"כ הרמב"ם פ"ו דפרה ופירש הר"ש שולי היינו הבית קבול שבצד התחתון והטעם וכו' עכ"ל והפלאה זו איני יודע מה היא דחס ליה למרן דנעלם ממנו משנה שלימה שוגר"ת ומשוגר"ת בפיו פה קדוש אמנם ודאי דלטהרות כל כלי שיש בו בית קבול מכל מקום הן רב הן מעט מקבל טומאה ולא בעינן מקבל רביעית ומה ששנו חכמים בלשון המשנה הזו דשולי קערה וכו' לטהרות שנאוה והני שוליים יש להם בית קבול ואינם מחזיקים רביעית ולכן אף שהתקינן לתשמיש טהורים דשברי כלים נינהו ואינם מחזיקים רביעית ואם קרסמן או שפן שעשה מעשה בגופן ותחילתן וסופן בכלי שלם טמאים דתו לא היו שברי כלים רק הם כלים חדשים שיש להם בית קבול ופנים חדשות באו לכאן ופקע מינייהו שם שברי כלים אבל אלו היה לשוליים אלו בית קבול מחזיק רביעית אף שנשברו כל שיש בבית קבולם להחזיק רביעית ויושבין שלא מסומכין שם כלי עלייהו ודא תברתהון לא מצלא מידי טומאה.

ופרישו לה רבוואתא בהכי משום דסתם שולי קערה ואסקוטלא אינם מקבלים רביעית. ואולם התוספתא דפרישה מדן בהדיא איירי בכלי מחזיק רביעית והיא שנויה לענין נט"י ואמטו להכי שפר קדמיה לפרשה דהני מאני מופסלי"ן מראשיהן דלא היתה להן ישיבה בלי סמך. ובסוף שהתקינן וגררן דאינון יתבין שלא מסומכין כשרים ליטול מהן. וזה מוכרח לפי דברי התוס' שהביא מרן בב"י שפירשו דטעם הפנות הכלים ושולי המחץ שאינם מקבלים רביעית שלא מסומכין ולפי דבריהם אם מקבלים רביעית שלא מסומכין הגם דהוו שברי כלים נוטלין מהן וכן מוכח מדברי הגהמי"י פ"ו דברכות גבי דופני כלים ומשו"ה מרן ז"ל פירש הכי בתוספתא והסכים דברי שאר הפוסקים שפירשו מטעם שברי כלים לדברי התוס' כנ"ל לפום ריהטא:

ז

ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת וכו' כן פירשו התוספו' וסיעתם וכתב הרב בית חדש דרבינו שמשון פי' במגופה דלא לתשמיש בתוכ' עבידא אלא לכיסוי חבית משמע דסבר דמגופה יש בה רביעית וגם מושבה רחבה ופסולה משום דלא עשוי לקבלה ואם התקינה כלומר שיחדה מעתה והלאה לקבלה נוטלין ממנה וזה דלא כפירש"י ולא כפי' התוס' עכ"ל וק"ק דהרי רש"י נמי פירש דמעיקרא לאו לאשתמושי עבידא ואפ"ה פירש חקקה לקבל רביעית ומאחר שכן אימור דהר"ש מפרשה כדתרגמה רש"י ומנ"ל להרב ב"ח דפירוש הר"ש דלא כרש"י והתוס'. ואי משום דהרב ב"ח סבר דהר"ש לא פירש כלום בהתקינה והו"ל לפרושי כרש"י גם לפי דבריו הו"ל לפרש אם התקינה שיחדה והוי רבותא דבלי שום מעשה בגופה מהני לה ולזה יש לישב קצת דסבר הרב ב"ח דבשלמא אם פירו' התקינה שיחדה לא אצטריכא ליה להר"ש לפרושה כלל דממילא משמע אבל אם פירוש התקינה להר"ש נמי כרש"י הו"ל להר"ש לפרש חקקה לקבל רביעית. אמנם כד דייקת שפיר אין מזה ראיה חדא דהא הוי רבותא כדאמרן ותו זיל לאידך גיסא דכיון דרש"י פי' דלאו לאשתמושי בגוה עבידא ופירש התקינה חקקה לא הו"ל להר"ש לסתום דבריו אי מפרש דלא כרש"י וטפי ניחא לומר דהר"ש מפרשה כרש"י והוה פשוט בעיניו מלומר דמפרש פי' מחודש דלא כדין וכדין דהו"ל לפרש הפירוש מחודש דלא נטעה שהוא מפרש כפירש"י וכל זה הוא למאי דסבר הרב ב"ח דהר"ש לא פי' כלום גבי התקינה.

אבל בקושטא אשתמיטתיה סוף לשון הר"ש דבתר דמייתי הר"ש התוספתא דקתני מגופה שהתקינ' כתב הר"ש פירוש שהתקינה שחקק בה כדי לקבל רביעית. הרי מפורש יוצא דרבינו שמשון תרגמה לכולא מילתא כדברי רש"י:

וחזיתיה להרב מגן אברהם אחד מעי"ר במקצת על הרב ב"ח וז"ל והר"ש והרשב"א פירשו דמגופה פסולה משו' דלאו לתשמיש לתוכה עבידא וכתב הב"ח שהם מפרשים מאי דתקנה שיחדה וכו' אבל בר"ש פירש בהדיא שחקק בה כדי לקבל רביעית עכ"ל וקצת יש להרגיש כי הרב בית חדש לא הזכיר הרשב"א בזה כלל. והרב ז"ל שצירפו בהדי הר"ש הול"ל נמי שכן נראה מדברי הרשב"א בתורת הבית דלפום הדין פירושה דפיסול מגופה משום דלאו לאשתמושי בגוה עבידא התקינה היינו חקקה לקבל בה רביעית דהרואה יראה שם בתורת הבית דהרשב"א הביא התרי פירושי בפיסול מגופה דלא לאשתמושי בגוה עבידא או שאינה יושבת שלא מסומכת ובהתקינה הביא פירש"י שחקק לקבל בה רביעית או שעשה לה בית מושב ומשמע דמאן דמפרש דלאו לאשתמושי מפרש חקק לקבל בה רביעית ואידך מפרש בה שהתקין לה בית מושב:

ואחזה אנכי להרא"ש בפירושו למס' ידים שפי' פיסול מגופה דלאו לתשמיש עבידא ותקנה פירש שהתקין להבית מושב. וק"ק דארכבא אתרי ריכשי ופירש חדא כרש"י וחדא כהתוס'. ותו לדידיה דפריש תקנה שעשה להבית מושב נכון מאד לפרש דפסולה שאינה יושבת שלא מסומכת וכאשר ירדוף הקורא נראה ח"ו דפתח בכד ומסיים בחבית. ותו דהרא"ש גופיה בפסקיו פירש דפיסול מגופה היינו משום שאין לה בית מושב כפירוש התוספות:

ואפשר לומד דגם בפירושו מסכים הולך הכל כפירוש התוס' ומאי דקאמר ברישא דפסולי משום דלאו לאשתמושי בגוה עבידא כונתו שאם היתה נעשית מתחילה לכך אף דלא מייתבא בלי סמיכה כשרה וכדתנן פ"ד דכלים אעפ"י שאין יכולין לישב שלא מסומכין טמאין שלכך נעשו מתחילתן ולא אצטריך הרא"ש לפרש דמגופה חדה ואין להבית מושב כי דבר פשוט הוא. ותו דמובן ממאי דכתב דהתקינה היינו שעשה להבית מושב. ודוחק:

עוד זאת אדרש על הרב בית חדש במ"ש לעיל מזה אחר שהביא פירש"י וז"ל והתוס' חלקו עליו דא"כ פשיט' ומאי קמ"ל רבא על כן פירשו וכו' והשתא שמעי' מדברי התוס' דאפילו אינו שבר כלי והוא כלי שלם ומחזיק רביעית עד שיסמכוהו פסול לנט"י לאפוקי מפירש"י דמגופת חבית אינה פסולה אלא לפי שאינה מחזקת רביעית אבל אם מחזקת אף שיסמכוה כשרה עכ"ל וק"ק דכפי דבריו דרש"י סבר דמגופה המחזקת רביעית אף שיסמכום כשרה מאי קשיא להו על רש"י פשיטא הרי כפי דעתו טובא אשמועינן דאם התקינה שחקק בה לקבל רביעית אף דלא מייתבא בלא סמיכה כשרה וזה חידוש גדול. ויראה דמאי דקשיא להו על פירש"י היינו דרבא נקט מילתיה בהתקינה לקבל רביעית

ומשמע דכל תורפיה לאשמועינן בהתקינה וכן הברייתא דקתני הכי אתיא לאשמועינן דינא דהתקינה והא פשיטא. ואי תימא דהיינו רבותא אף דאינה יושבת בלי סמיכה אם כן הול"ל מגופת חבית שיש בה רביעית נוטלין ממנה ומהא שמעינן דאף דלא מייתבא בלי סמיכה כשרה דהא דהתקינה דנקטי אינו חידוש ולא עוד אלא שנטעה לפרש התקינה שהתקין להבית מושב. וזהו לדעת הב"ח. אך לי ההדיוט נראה דאין הכרח לומר דרש"י פליג על דין התוס' והראיה דהתוספות לא הקשו עליו דמשמע מפירושו דאפי' דיושבת בסמיכה כשרה וליתא וגם רבינו יונה פ' אלו דברים לא הקשה על פירוש זה אלא דפשיטא. ואפשר לומר דרש"י איירי במגופה שיושבת בלי סמיכה ומשו"ה סבר דכשרה. וקצת נראה לדקדק זה מדברי רבינו יונה דכאשר דחה פי' הנז' ואתא לפרש כתוס' כתב ומשו"ה נראה לפרש דזו המגופה היא של חרס וכו' משמע דמגופה שאינה חרס יושבת בלי סמיכה ובה איירי רש"י ולענין דינא מודה רש"י להתוספות דיושבת בלי סמיכה לא מהניא ליטול ממנה:

ח

דין ד'. אבל שק וקופה וכו' לא דמו למגופה חבית שאם התקינה כשר' דהני לא נעשו לקבלה כלל משא"כ מגופה דגם כשהיא משמשת לכיסוי זימנין דמקבלת משקין וכמ"ש הב"ח והט"ז והמג"א וזה שנים שהקשיתי על הרב נחלת צבי דלא ירד לחילוק זה. ושוב בא לידי ס' אליה זוטא ורבה ושם ראיתי שהשיגוהו. ושם ראיתי שהשיגו על הרב ב"ח מסוף לשון הר"ש כמש"ל:

ט

דין י"א. עכו"ם ונדה וכו' ורש"ל כתב דטוב ליזהר בזה דיש אוסרין ונ"ל דוקא כשיוצק על ידיו אבל להביא מים בכלי לית לן בה עכ"ל הרב מגן אברהם. ומקשי' עליו דמהרש"ל בים ש"ש כתב דטוב ליזהר מן המים אפילו ששאבן עכו"ם או נדה. ולי ההדיוט נראה דל"ק דאף דכתב מהרש"ל הכי הרב מגן אברהם מר ניהו סבר דלהביא הכלי לית לן בה והיה טעמו דכיון דשרי"ו חכימיא ליטול מהם תיסגי לן שלא ליטול מהם אבל להחמיר נמי שלא יביאו הכלי לא ואי נמי מהרש"ל חש לה אף לשאבו עכו"ם ונדה איהו לא חייש ולא רצה הרב מג"א להביא כל דבריו ולחלוק. ואי בעית אימא דיש חילוק בין שאבן למביא המים בכלי וק"ל:

שיורי ברכה

[סימן קנ"ט. א

דין א'. אפי' כלי גללים וכו' עמ"ש לפנים אות ב' ועמ"ש הרב מהר"ם הלוי בס' גן המלך סי' ודוק.]

סימן קס

א

דין א'. מים שנשתנו מראיהן וכו' כתב מרן בב"י משם הרא"ה דטעמא דומיא דקדוש ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא משום דכתיב מים יתירא וכו' ומהכא דייקי' דמים בהוייתן בעינן שלא נשתנו עכ"ל ומשמע מדברי הרא"ה דמי כיור בעינן מים שלא נשתנו כלל משום אופן דמים בהוייתן יהיו:

ואיכא למידק דהא אמרינן בזבחים דף כ"ב אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור ותו אתמר התם א"ר ירמיה אר"ל מי מקוה כשרי' למי כיור וכן פסק הרמ' פ"ה דביאת מקדש כל המימות כשרים לקדוש ובלבד שלא ישתנו מראיהן אלא יהיו כמים הכשרים לטבילה אלמא מי כיור ומי מקוה כי הדדי נינהו. ותנן פ"ז דמקואות הדיח בו סלי זתים וענבים ושנו מראיו כשר ותו תנן התם דאין מי צבע פוסלין את המקוה. ושינוי מראה דפוסל במקוה היינו אם נפל בו יין וכיוצא דנשתנה מחמת משקה אחר שנפל לתוכו כמבואר בהרמב"ם סוף פ"ז דמקואות ובב"י י"ד סי' י"א. וכיון דמי כיור כמי מקוה הרי משכחת במי כיור שינוי מראה ולא פסיל כנפלו בו מי צבע וכיוצא דוגמתו דכשר בטבילה ואיך הרא"ה פסיק ותני במי כיור דכתיב מים יתירא דבעינן מים כהוייתן שלא נשתנו צורתן דהרי זימנין דמשכחת במי כיור דנשתנו צורתן ולאו הוייתן וכשרים:

ואפשר דהרא"ה לא סבר לה כהרמב"ם שכתב דמי כיור הם מים הכשרים לטבילה אלא סבר דמי כיור חמירא ובכל שינוי מפסלי ומנא תימרא מהא דאמרו בסוטה דף ט"ו אמר רבא כלי שנתאכמו פניו פסול מה מים שלא נשתנו אף כלי שלא נשתנה הרי מפורש בדמי כיור בעי מים שלא נשתנו ומשמע שלא נשתנו מהוייתן בשו' אופי ולכן כלי שנתאכמו פניו ע"י האו' פסול ומכח סוגייא זו סבר הרא"ה דמאי דאמרו בזבחים דמי מקוה כשרי' לכיור אינו אלא לאפוקי דלא בעי מים חיים וכן סבר דמשלים למקוה משלים לכיור אבל אה"נ דחמיר טפי כיור דשינוי מראה דשרי במקוה בכיור אסור דמדכתיב מים יתירא דריש שיהיו בהוייתן ובהא לא איירי התם ולא אתא אלא לומר דלא בעינן מים חיים ובהכי סלקי שפיר דברי הרא"ה:

ועדיין צריכים אנו למודעיי לבאר דעת הרמב"ם ז"ל דמוכח מדבריו הנז' דכל הכשר במקוה כשר במי כיור וכפשטא דשמעתא דזבחים דהרי סוגיית סוטה הנז' מוכחא דיתר על מקוה מי כיור דבעינן שלא ישתנה כלל. וביותר מצאה החקירה מקום לנוח על שני גדולי הדור האחרון הר' פרי חדש והר' בני יעקב בהגהותיה' שם פ"ה דביאת מקדש דבהא דכתב הרמב"ם שלא ישתנו מראיהן אורויי"י הוא דקמו"רו מקור דינו מסוגיית סוטה הנז' ולא לימדונו לדעת מה טעם הרמב"ם הכשיר במים הכשרים לטבילה נגד ההיא סוגייא דמשמעותה דלא נשתנו כלל ולהכי פסול כלי שנתאכם:

הן אמת דהתוס' בסוטה כתבו וז"ל מה מים שלא נשתנו תימא דמאחר דמי כיור הן ומי כיור כשרי' כמי מקוה ומי מקוה שנשתנו מראיהן כשר דמי צבע אין פוסלין המקוה בשינוי מראה ועוד תימא לרבי מ"ש דהכא אמר מה מים שלא נשתנו ובפ"ב דע"ז לא מסיק הכי ונראה דהכי נמי אסמכתא בעלמא הוא וליכא אלא פסולא דרבנן עכ"ל ולכאורה משמע דבכיור בעי מדרבנן מים שלא נשתנו כלל לדעת התוס' וכפ"ז קשה לדעת הרמב"ם דאמאי לא ביאר בה' ביאת מקדש דמדרבנן בעינן במי כיור שלא ישתנו כלל ומה גם למ"ש הרב מש"ל והרב פר"ח פ"ג דסוטה בנותן טעם למאי דפסיק הרמב"ם דהחזיר הכלי לכבשן ונתחדש כשר דסבר כדברי התוס' הנז' דהוי מדרבנן וספיקא לקולא וא"כ אמאי לא השמיענו כזאת בה' ביאת מקדש וכמדובר:

ונראה לישב וממדב"ר קדמו"ת נהלך ברג"ש בדברי התוס' הנז' דאין בזה שתירצו דהוי מדרבנן זה מעלה ארוכה למאי דאמרינן דמי כיור כמי מקוה וממימרת ר"ל בזבחים הנז' משמע דגם מדרבנן כשר ואי דעת התוס' כדכתבינן בעניותין לדעת הרא"ה דההיא לאפוקי מים חיים איתמר ה"ל לתרץ זה לתוס' ולא לסתום. ותו דכי מטית להכי אימא דגם מדאוריתא בעינן מים דלא נשתנו כלל בכיור וכמ"ש לדעת הרא"ה וההיא דע"ז דף ל"ז לא תיקשי לן דההיא אסמכת' ומשו"ה אסמוך לה כדבעי אבל הכא מדאוריתא ואית לן מים יתירה משא"כ התם ומה גם דההוא קרא דהתם דאוכל בכסף וכו' אינו מוכרח לאוקומיה בבישולי עכו"ם כלל ומה גם דמילתא דבשולי עכו"ם איסורין מדרבנן ולק"מ מההיא דע"ז:

ותו יש להעיר בדברי התוס' דלכאורה נראה דקושיתם הוא דהתם בע"ז מסיק מה מים שלא נשתנו על ידי האור והכא קאמר מה מים שלא נשתנו סתמא ואיך תירצו זה באומרם דהוי אסמכתא הא עכ"פ יש שינוי בין האסמכתות דהכא דריש מים שלא נשתנו והתם לא דריש הכי אלא שלא נשתנו על ידי האור:

לכן אפשר לומר דכונת התוס' בתירוצם אינו אלא דפיסול כלי מדרבנן דוקא אבל לענין מים שלא נשתנו לא בעי הכי אפילו מדרבנן דמי כיור כמקוה כמ"ש בזבחים ומאי דלא פסיל במקוה אף כיור כמוהו אלא דכלי שנתאכם פסול מדרבנן והכא נמי דריש מה מים שלא נשתנו וכונת הש"ס שלא נשתנו ע"י האור כאסמכתא דהתם בבשולי עכו"ם וה"ק מה מים שלא נשתנו ע"י האור דהמים אינם משתנים ע"י האור אף כלי שלא נשתה ע"י האור ואם נתאכם פסול מדרבנן והוא אסמכתא וכיון דהוא אסמכתא לא חש הש"ס להאריך וסמיך אאסמכת' דהתם כן נראה לפרש בדברי התוס' ואף שהדבר סתום קצת בדבריהם וזהו דעת הרמב"ם דמי מקוה כשרים לכיור אף מדרבנן והא דכתב שלא ישתנו מראיהן היינו מדין מקוה דשינוי מראה ממשקה אחר שנפל בתוכו ומשנהו פסול וכן דין מי כיור ודוק:

ב

בין מחמת עצמן וכו' כן כתב הטור אבל הרמב"ם פ"ו דברכות לא כתב מחמת עצמן וק"ק על מהרש"ל בים ש"ש פ' כל הבשר סימן י"ד שכתב וכתב הרמב"ם והטור בין שנשתנו שנפל בהן שום דבר בין שנשתנו מחמת עצמן וכו' ע"ש דהרי הרמב"ם לא כתב מחמת עצמן. והרב ב"ח כתב דאיכא נסחי בטור דל"ג ליה וכתב הרב שיירי כנ"הג שכן נראה מדברי מרן בב"י דלא גריס ליה בטור. ועמו הסליחה דאי מרן לא גריס ליה בטור אמאי כתבו הכא בש"ע ומהיכן למדו מאחר דבהרמב"ם והטור ליתיה אלא מוכרח דהכי גריס בטור ואין ראיה ממאי

דלא ביאר בב"י מנ"ל הא:

וראיתי להרב ט"ז שכתב וז"ל בטור כתב כן וכו' דהא גבי מקוה בי"ד סי' ר"א דשינוי מחמת דבר שנפל בו פסול אבל נשתנה מחמת עצמן כשר א"כ ק"ו כאן לנט"י שהוא מדרבן דלא יפסל מחמת עצמן וברמב"ם ליתא למחמת עצמן עכ"ל וק"ק דמאי ראיה מייתי ממקוה ומהרמב"ם הרי הרמב"ם כתב דמחמת מקומן פסולין ומוכח דבמקוה נשתנו מחמת מקומן כשרים דלא גרע נשתנו מחמת מקומן מנפלו בו מי צבע ושינו מראיו או הדיח סלי זתים וענבים ונשתנו מראיו דכשר וא"כ הרי אשכחן חומרא בנט"י יותר ממקוה ומאי ראיה ממקוה אימור דמחמת עצמן כמחמת מקומן דבמקוה שרי והכא אסור. ותו דממאי דסתם וכתב הרמב"ם בין מחמת דבר שנפל לתוכן משמע דבנפלו מעט מי צבע בתוך יורה של מים ונשתנו מראיהן באופן דלית בה משו' נעשה בהם מלאכה אפי"ה פסילי מטעם שינוי מראה ליקח רביעית מאותה יורה וליטול ובמקוה אם נפלו מי צבע ושינו מראיו כשר ומ"מ הגם דליכא ראיה ממקוה הדבר קשה מנ"ל להטור

לחדש דבר מעתה נגד משמעות המשנה דפ"ק דידים דלא פסל אלא נפל לתוכו דיו וכו' וכמ"ש הט"ז:

והיה אפשר לישב בעד הטור במ"ש בעניותנו לעיל דדעת הרא"ה דבמי כיור פסולים כל מים שנשתנו בכל אופן דממים יתירה דרשינן שיהיו בהוייתן ונט"י אסמיכנהו אקידוש ומשו"ה החמירו בנט"י דשינוי מראה דלא פסיל במקוה פסיל בנט"י דומיא דכיור ומשו"ה כתב הטור דבין מחמת עצמן בין מחמת מקומן פסולין דאף דבמקוה איכא שינוי מראה דכשר הכא בנט"י פסול דמשוינן ליה למי כיור דבעי מים בהוייתן וכ"כ הר"ן בפ' כל הבשר בחי' דאסמיכנהו אקידוש ובעינן מים כדרכן. ומזה מוכרח דאותה ששנינו פ"ק דידים נפל לתוכן דיו לאו דוקא נפל:

אלא דכל זה איננו שוה לישב מאי דהקשה הרב מג"א דבמי חטאת אף דנשתנו מחמת עשן פסולין אם שינו מחמת עצמן כשרים כמו שמבואר במתני' ומתניתא והרמב"ם פ"ו ופ"ט דפרה. והיה נראה לומר דסבר הטור דקידוש דכיור חמיר טפי ממי חטאת דדרשינן מים שלא נשתנו ממים יתירה כדברי הראיה והיינו לא נשתנו כלל אף מחמת עצמן ונט"י אמי כיור סמכינן אבל קשה דזה חידוש גדול אעיקרא במי כיור דמחמירינן טפי ממי חטאת ותו דמנ"ל דנט"י מחמרי טפי ממקוה ולא עוד אלא טפי ממי חטאת:

ועוד הקשה הרב מגן אברהם מהא דפריך הרא"ש פ' כל הבשר גבי קפדיתו אחזותא דמתני' הוא ואמאי לא משני דשאל אי קפדינן אחזותא דנשתנו מחמת עצמן אלא ע"כ מחמת עצמן כשר עכ"ד והא דמקשה הרא"ש כ"כ התוס' שם והמרדכי פ' אלו דברים והר"ן בחידושיו פ' כל הבשר. וק"ק על הרב מגן אברהם דהגם דנימא דמחמת עצמן כשרים כסברתו אכתי מצאה הקפידא מקום לנוח על גדולי הראשונים התוס' והרא"ש והמרדכי והר"ן דהא כתב הרמב"ם דמחמת מקומן פסולים ובהא מודה הרב מגן אברהם כדמוכח מדבריו שדקדק מדברי הרמב"ם שכתב מקומן וכו' וא"כ מאי ק"ל להגדולים דתנן נפל דיו וכו' אי מההיא ה"א דוקא נפל אבל הא דבעי אי קפדינן אחזותא על נשתנו מחמת מקומן דגבי מקוה כשרים דלא גרע מנשתנה ע"י מי צבע או סלי זתים וממתני' ליכא למשמע דנפל תנן. ושוב בא לידי ספר אליה רבה וראיתי להרב ז"ל דכתב נמי דמחמת מקומן במקוה כשר:

אמנם הרואה יראה להתוס' והרא"ש והמרדכי דלא קשיא להו אלא אחזותא אבל אמאי דבעי קפדיתו אמנא ל"ק להו ומוכח דהיינו משום דגבי מנא ל"ק דאימור דשאל אי בעי כלי שלם לאפוקי ניקב וכמו דמשמע מפירש"י א"כ בעי אי צריך כלי מחזיק רביעית

כמו שפי' רבינו יונה פ' אלו דברים ומשו"ה לא הקשו על שאלת מנא. אבל לפום קושטא דמילתא דתירצו למאי דבעי היינו דאסתפק ליה דמתני' לתרומה אבל לא לחולין אם כן ממילא גם מאי דבעי תפליתו אמנא היינו אעיקר נטילה בכלי לחולין דמתני' אפשר דהיינו לתרומה וכן הר"ן בחידושיו אמנא וחזותא פריך ומשני ולפי דרכנו למדנו דהא דמשנו דדילמא מתני' לתרומה ניחא ועדיפא להו גם אמנא ומאחר שכן לא תידוק מהא דלא קפדינן אחזותא מחמת עצמן או מקומן מדלא משנו הכי דעדיפא מינה קמשנו דלשון מנא וחזותא משמע אעיקרא דמילתא דכלי ומראה:

ברם אכתי לא איפרק דכי היכי דאמרת ללא קבעו קושיתם אמנא משום דאיכא למידחי הכי נמי איכא למידחי בחזותא דשאל על עצמן ומקומן והו"ל לשאול אמנא וחזותא ולתרץ קושטא דמילתא כדברי הר"ן. ואפשר לומר דסברי התוס' והרא"ש והמרדכי דהא לאו דחיה היא דהא חזינן דגבי מנא אצטריכא לש"ס לאתויי כמה מימרי לאמוראי לרביעית וניקב וכיוצא ובהא דחזותא לא אשתמיט שום חד להשמיענו כזאת ומהא משמע דמילתא דפשיטא להו לאמוראי דכל שינוי מראה מפסיל ומשנתינו דקתני נפל לתוכן דיו לאו דוקא ומאחר דהוא פשוט כנראה מאשר לא אשתמיט חד לאשמועיניה מינה נמי דליכא למימר דזו שאלתו אי קפדינן אחזותא ולכן משום להאי שינויא לא רויחא להו כשינוייא דלגבי מנא קבעו קושייתם בחזותא.

ותו קשישיה להרב מג"א מהא דמק' דיין לפסול משום שינוי מראה אע"ג דהוי מחמת עצמו ודחיק לשנויי ע"ש ולי הצעיר ל"ק דאפי' תימא דמחמת עצמן כשר מה דמות יערוך מים ליין דמים היי"ל שעת הכושר ומראיהן כמים דעלמא אלא דהדר איתרע בהו מילתא מחמת עצמן אבל היין לא הי"ל שעת הכושר מעולם ומשו"ה מקשו ודוק. ולענין הלכה הגם דהאחרונים מקילין בנשתנו מחמת עצמן יש להחמיר כדעת הטור ומרן ומהרש"ל וכ"כ הרב ב"ח:

ג

בין מחמת מקומן וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ו וכתב מרן בכ"מ דתנן נפל לתוכן דיו וכו' וסבר הרמב"ם דה"ה מחמת מקומן דמאי שנא וכ"כ בב"י. ובאמת דדבריו קשים למשמע דבמקוה מחמת מקומן כשרי' כמ"ש הרב אליה רבה וכדכתיבנן בעניותין לעיל. ועכ"פ שנא ושנא מנפל לתוכן דיו ומנ"ל להרמב"ם כיון דבמשנתינו לא תנן אלא נפל דיו וכו' והו"ל לאשמועינן רבותא. ותו אם נאמר דבמקוה כשרים מחמת מקומן ולדעת הרמב"ם מי כיור כמקוה כמש"ל אות א' זה דבר קשה דחמיר נט"י ממקוה ומי כיור:

ואולי סבר הרמב"ם דמים הראוים לנט"י דומיא דמי חטאת וכמ"ש מרן סי' קנ"ט משם בה"ג ובמי חטאת לא מכשרינן אלאנמחמת עצמן הא מחמת מקומן הו"ל כמחמת עשן דפסולין כדתנינן בתוספתא ופסקה הרמב"ם פ"ט דפרה ומ"ה פסל הרמב"ם נשתנו מחמת מקומן ואה"נ דלהרמב"ם מחמת עצמן כשרים כמי חטאת ומשו"ה פירש מחמת מקומן לאפוקי מחמת עצמן:

ד

דין ב'. או ששרה בהם פתו וכו' אם ראובן שרה פתו במים של שמעון למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו המים כשרים. אבל למ"ד אדם אוסר בדבר שאינו שלו יש להחמיר. מורינו הרב מהר"א נחום בתשובה כ"י והאריך בצדדים וצידי צדדים ושקלא וטריא בדברי הפוסקים:

ה

ואם צינן יין במים פסולין וכו'. ה"ה אם בדק הכלים במים לראות אם שלמים הם או שבורים פסולין. בית דוד סי' תק"ל:

ו

מים שנותנים בכלים חדשים שרוצים להכניס בהם יין או שמן לקיום כדי שישאבו מים שאז לא ישאבו יין ושמן פסולין. הרב בית דוד שם.

ז

ואם הדיח כלים מודחים או חדשים כשרים וכו' ואם יש בכלי' עפרורית וקסמין אף שהם חדשים פסולים. הרב בית דוד שם:

ח

דין י"א ספק נטל ידיו וכו' עמ"ש הרב משנה למלך סוף פ"ד דבכורות בקונטריסו ועיין מאי דכתיבנה בעניותין לקמן סימן קפ"ו בס"ד:

ט

דין י"ג. השלג וכו' עמ"ש מהר"י ן' נעים והרב כנ"הג בתשובות המודפסות סי' מ"ב וסי' מ"ג:

יו"ד

והמלח וכו' עמ"ש הרב מהרי"קש בהגהותיו והרב בית דוד סימן ע"ז:

יא

שאין נט"י במים ראשונים אלא במים וכו' הרב פר"ח חלק על זה בסוף סי' תס"ב ועמ"ש שם בעניותינו אות י"ב בס"ד:

יב
דין י״ג. ויש מתירין אפילו בשנוטלין זה אחר זה וכו' הגיה הרב מהר״ר ישראל בנימין בהפסק. מצאתי הגהה כ״י ממהר״ר אברהם צמח:

סימן קסא

א
דין ב'. למי שדרכו להקפיד חוצץ וכו' צ"ע אם אין אחרי' מקפידין והוא מקפיד אי אמרי' בטלה דעתו. מרן בב״י ועמ"ש הרב שיירי כנ"הג משם האחרונים מהרש"ל והל"ח שחלקו על מרן בזה דכיון שהוא מקפיד חוצץ ואם אינו מקפיד כתב רש"ל דלהחמיר אמרינן בטלה דעתו עכ"ל ועדין יש מקום להסתפק אם במקום א' אנשי המקום מקפידין ובמקום אחר אין אנשי המקום מקפידין אם במקום שאין מקפידין אינו חוצץ. ונראה דאי ידעינן דרובא דעלמא מקפידין גם לגבי המקומות אמרינן מקום זה בטל ברובא דעלמא כמו שהוכיח הרב פר״ח בי״ד סי׳ קי״ג ס״ק ג׳ עש״ב ודוק ועמ״ש מהריי״קש בתשובה כ״י סי׳ ח"ן הביאתיה בעניותי בי״ד שם בס״ד:

ב
מוהל שנתיבש הדם על ידיו שבח הוא לו כמ״ש בזבחים דף ל״ה גבי כהנים ואינו מקפיד עליו. הרב הלכות קטנות ח״א סי׳ ר׳ וכתב הרב יד אהרן דאין ראיה משם. גם הרב שבות יעקב ח״א סימן ס״ט השיג עליו. ומהר״ם יצחקי בס׳ אור יקרות דף נ״ט ע״ד ביאר דברי הרב הלק״ט:

ג
דין ג'. צריך להסיר הטבעת וכו'. נענוע לא מהני מדאצטריך לקמן שלא ישאר על ידו צרוד או קיסם וגם בדין הרטיה מבואר. הרב מהר״ר ישראל בנימין בב״י:

ד
בדין הרטיה אם נפלה הרטיה מעל אצבעו בתוך הסעוד' והסמרטוט אשר כרוך על מכתו צריך ליטול כל ידו פעם שנית דאין נטילה לחצאין ונטילה ראשונה לא עלתה לו למקום המכה והוי כדין מפה שאם יסיר המפה אסור לאכול וה״ה הכא הרב מהר״ר יעקב מולכו בתשובותיו כ״י קמ״ה ועמ״ש הרב יד אהרן בסי' זה משם הרב הלכות קטנות בנדון הנז' דא״צ נטילה:

ה
הגהה. ואפילו הוא רפויה וכו' היינו לכתחילה אבל בדיעבד אפי' טבילה עלתה לה כמ"ש בי"ד סימן קצ"ח. הרב מקום שמואל בחידושיו לי"ד שם ללא כהרב בית הלל:

סימן קסב

א
דין ג'. במים ראשונים אבל בשניים וכו' מרן בב"י הביא על זה דברי רבינו שמשון דמייתי הירושלמי בראשונים נוטל ומפסיק וכו' ועמ"ש הראב"ד בתמים דעים ריש סימן ס"ו שהביא הירושלמי דפירוש מפסיק שהוא צריך ליטול ולשנות ואף דבירושלמי פ' אלו דברים ופ"כ דחלה מותיב אהך פירושה. מאי דאמר התם ראשונים האכילו וכו' שינוייא הוא והכוונה דמשו"ה קרי להו רשות ולאחרונים חובה וללא כמ"ש יד אהרן בשם שדה יהושע וכעת אין הס' הנז' מצוי אצלי ודוק היטב:

ב
דין ז'. אם שפשף וכו' כ"כ כלבו בשם הראב"ד ומרן בב"י נסתפק בדבריו אה צריך שפשוף ותמה אליה רבה דשם בכלבו כתב משם הראב"ד דאי אפשר לנט"י בלא שפשוף וכו' עכ"ד וכן הוא בארחות חיים ובס' תמים דעים סי' ס"ו ויותר קשה דלעיל בסמוך כתב מרן בב"י על דברי הטור משמע דהנוטל ידיו צריך שישפשף וכ"כ הרמב"ם וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וצ"ע:

סימן קסה

א
דין א' העושה צרכיו וכו' מרן בב"י הקשה דמ"ש הטור משם מהר"ם מרונטבורק הוא הפך מ"ש בשמו הגמי"י והמרדכי והוא בתשובות מהר"ם דפוס פראג סי' מ"ב. ובס' יד אהרן תירץ דמהר"ם שכתבו הגמי"י והמרדכי הוא מהר"ם בר ברוך ואינו מהר"ם מרוטנבורק שכתב הטור. ובקונטריסי הקטן שם הגדולים נתברר דמהר"ם בר ברוך מר ניהו מרוטנברוק וכ"כ בס' יד אהרן עצמו בא"ה סי' ק':

ב
לאחר ששפך פעם אחת וכו' וה"ה אחר ששפך שתי פעמים וכמ"ש מראש הביאו מרן בב"י. בית דוד סי' ע"ו:

ג
לדידן דנטלינן רביעית בבת אחת בשפיכה ראשונה הגיע זמן ברכת על נט"י ואם יברך אשר יצר הוי הפסק בית דוד שם:

סימן קסו

א
יש אומרים שא"צ ליזהר וכו' זהו דעת רבינו יואל שהביא הטור דההיא דאמרינן פ' כיצד מברכין ג' תכיפות הן תכף לנט"י ברכה מפרש לה במים אחרונים כמ"ש הטור ומיהו קשה דהא אמרינן פ' אלו דברים דף נ"ב תכף לנט"י סעודה. וכבר התוס' שם הקשו אמאי לא חשיב לה פ' ב"מ ותירצו דלא חש למתנייה משום דשנויה במשנה וא"כ נהי דרבינו יואל תרגמה לאותה שאמרו תכף לנט"י ברכה למים אחרונים מ"מ מה יענה ביום שידובר בו דברי ב"ה פ' אלו דברים דתכף לנט"י סעודה:
וכבר ראיתי למור"ם בדרכי משה תמה על הטור אמאי הכריע מהירושלמי נגד רבינו יואל ולא מההיא דפ' אלו דברים. שוב ראיתי להרב ברכת אברהם ח"ד סי' ר"ח האריך הרחיב וצידד כמה צדדים בביאור הש"ס והפוסקים עש"ב:
ותבט עיני להרב פר"ח בליקוטיו שתמה ע"ד התוס' הנז' דהא חשיב תכף לסמיכה שחיטה ומשנה היא במנחות דף צ"ג, ולי הצעיר אפשר לישב דברי התוס' דכונתם דלא חש למתנייה בהדיא משום דשנוייה במשנה כלומר דבאומרו תכף לנט"י ברכה כונתו בתחילה ובסוף בין במים ראשונים בין באחרונים ולא אצטריך למתנייה וכללן בדיבור אחד משום דשנוייה במשנה ולעולם דנכלל בדבריו דמשום דשנויה במשנה לא יספיק שלא לשנותו כלל רק אהני לכוללו משא"כ ההיא דתכף לסמיכה דאין מקום לכוללו תנא ליה בהדיא והוא על דרך שתירץ הרב פר"ח עצמו מדנפשיה לקושיית התוס'. ורבינו יונה תירץ דלא חשיב אלא הנך דילפו להו מקראי בירושלמי. והקשה הרב יד אהרן דמהירושלמי משמע דקאי על מים ראשונים דאמרו אינו ניזוק וכו' וכבר קדמו הרב מעדני מלך. וראיתי בשיטה כ"י שכתב וז"ל תכף לנט"י ברכה באחרונים עסיקינן אלא דמהירושלמי דאמרינן כל הסומך לנט"י ברכה אינו ניזוק באותה סעודה משמע מים ראשונים ומ"ד אחרונים יתרץ זה דר"ל סעודה שאכל לא יזיק לו ולעולם דאחרונים קאמר עכ"ל ולפי מה שהקשה עוד הרב מעד"מ דמוכח דהירושלמי בראשונים איירי דיליף מקרא שאו ידיכם קדש עש"ב הן נסתר תירוץ הנז' וגם תירוץ הרב יד אהרן ע"ש:

ומרן בב"י סי' קע"ד כתב דמ"ש מהר"ם הביאוהו הגהות דיברך על המים קודם המוציא אפשר דסבר דתכף לנט"י במים אחרונים דוקא וק"ק דהרי התשב"ץ כתב משם מהר"ם דאראשונים קאי הביאו מטה משה סי' רע"ב. וכן משמע ממ"ש המרדכי והגמי"י בשמו והביאו מרן בב"י לעיל סי' קס"ה. שוב ראיתי להרב ברכת הזבח במנחות שהקשה על התוספות קושית הפר"ח ותירץ דכונת התוס' כתירוץ רבינו יונה ובעיני הוא דוחק גדול בדבריהם ומה גם דדברי ר' יונה מוקשים כמדובר. ולדעת הסוברים דיש ליזהר בתכף בין בראשונים בין באחרונים אפשר לומר לפי מ"ש דהא דנקט תכף לנט"י ברכה כיוון לשתי נטילות דמאי דנקט שלש תכיפות הן לומר דבתכף לנט"י צריך לקיים שתיהן ואי קיים אחת לא עשה כלום והיינו דנקט שלש תכיפות דמנינא למה לי אלא לומר דתכף דנט"י אינו אלא אחת וכשקיים בשתיהן קיים דברי חכמים דתרוייהו חדא היא ודוק ומהר"ר אליהו פ"ק דברכות פי' הירושלמי במים ראשונים וגם קרא דמייתי שאו ידיכם פירשו כהרב מעד"מ ע"ש. ומיהו בבבלי פ' שלשה שאכלו מפיק כוס של ברכה דנוטלו בשתי ידיו משאו ידיכם והיה אפשר לידחק בזה ולישב דברי רבינו יונה וכל זה איננו שוה ועמ"ש מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ה ע"ד:

ב

ויש אומרים דצריך ליזהר וכו' הוא דעת הטור וכתב הרב נאמן שמואל סי' ו' דף ה' ע"ג דהיינו מדאמרינן פ' אלו דברים תכף לנט"י סעודה. ואיברא דהטור רמזה לקמן סי' רע"א. אבל כל ישר הולך בעיניו יראה דדברי הטור כאן מורים דכונתו משום הא דכיצד מברכין תכף לנט"י ברכה כמ"ש מרן דהא כשכתב דעת רבינו יואל נרגש מהא דתכף לנט"י ברכה ואוקמה באחרונים ומשמע דמאי דקאמר ברישא ויברך המוציא מיד היינו מכחה וכמ"ש מרן ולא למעט אחרונים אלא לומר דקאי אף לראשונים וכמ"ש מרן בב"י סי' קע"ד בהדיא בעד הרא"ש דקאי אף לראשונים. וכמדומה דנעלם מהרב נאמן שמואל דברי מרן דסי' קע"ד דאי חזנהו לא היה כותב רוב מה שכתב:

ג

הגהה. ואם שהה כדי הלוך כ"ב אמה וכו' עמ"ש הרב מגן אברהם ובני חיי סי' ח' ובשו"ת חוות יאיר ושו"ת מהר"ץ רמזם בס' יד אהרן סי' ח' ובשו"ת מהר"ר יעבץ בנו של מהר"ץ סי' ל"ז ובהגהת יפה מראה דפוס ברלין דף ד' ועמ"ש מהר"ר יונתן בס' כרתי ופלתי הנדפס מחדש על י"ד סי' י"ט בפלתי ס"ק ה':

שיורי ברכה

[סימן קס"ו.
א וי"א דצריך ליזהר וכו'. לפנים מבואר דדעת הרא"ש והטור דמאי דאמרינן תכף לנטילת ידים ברכה קאי על ראשונים ואחרונים וכן הוא דעת רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י והרמ"ע זצ"ל כתב בס' אלפסי זוטא כ"י פ' כיצד מברכין סוגיא דשמעתא מוכחא הכא דבמים אחרונים מיירי אבל בירושלמי מייתי לה מקרא שאו ידיכם קדש משמע דאמים ראשונים קאי מיהו הא והא איתא דבית הלל ר"פ אלו דברים בעו נמי תכף לנטילה סעודה עכ"ד ולפנים אות א' דקדקתי לדעת רבינו יואל מה יענה להא דאמרו בית הלל תכף לנט"י סעודה ורמזתי לדברי הרב ברכת אברהם. ועתה נזדמן לידי פרישה א"ח הנדפס מחדש ושם ראיתי דתריץ יתיב ע"ש והוא דוחק ועמ"ש הרב שם בדרישה ובמאי דכתיבנא בעניותין לפנים
אות א' ואות ב' ודוק היטב.]

סימן קסז

א
דין א'. בוצע בפת במקום שנאפה וכו' אין לבצוע ממקום שנתחברה בחבירתה בתנור. מורי זקני הרב מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י משם הרב מטה משה ז"להה.

ב
דין ב'. יברך המוציא לחם מן הארץ וכו' עמ"ש הרב ט"ז ומאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף דף כ"ו ע"ד ומאי דתריצנא בעניותין שם לקושית הרב ט"ז אחר זמן ראתה עיני שכיונתי לדבריו של גדול הוא הרב פר"ח סי' תצ"ו במנהגי האיסור סעיף יו"ד. ועמ"ש הרב מגן אברהם ומ"ש עליו בש"ות שאלת יעבץ סי' ק"ד וסימן ק"ה:

ג
דין ו'. הגהה. אבל אח"כ לא הוי שיחה הפסק וכו' הט"ז והמג"א הסכימו דצריך לברך כסברת מרן בב"י וכתב מהרי"קש דראה למרן שנהג כן. וכן הסכים הפר"ח בליקוטיו:

ד
כשרבים מסובים הן בברכת יין או המוציא ולכל א' ככר לפניו וכל א' מברך לא יענה אמן אחר ברכת חבירו עד שיטעום תחילה דהוי הפסק הרב פנים מאירות בתשו' ח"ב סי' ה':

ה
מענין דברים שמברכין עליו וכו' כלומר אף דאינו צורך פרוסת המוציא אלא צרכי סעודה לא הוי הפסק וכתב הרב ט"ז דהכי מוכח מגביל לתורי דלא הוי הפסק והב"י דחה זה דגביל לתורי שייך לפרוסת המוציא כיון דאסור לטעום עד שיתן לבהמתו ולעד"נ דאין חיסור בטעימא דא"כ למה אמרו כאן אסור לאכול וכו' ולא אמרו אסור לטעום כמ"ש פ"ק דשבת אסור לטעום עד שיתפלל וכן אסור לטעום עד שיבדיל אבל כאן לא אמרו אלא אכילת סעודה עכ"ל ומקשים עליו דבגיטין דף ס"ב איתא אסור לטעום ותירץ הרב מהר"ם חאגיז דכלל גדול דאין לסמוך אלא על הנשנה במקומו לזה דייק הט"ז ואמר למה אמרו כאן דקאי על ברכות עכ"ד ואנא זעירא תיובתא ופירוקא לא חזינא דהא דגיטין היא היא מימרת ברכות וכיון דהכא גרסינן אסור לאדם שיאכל מאי מקסים על הט"ז מגיטין הא זוהי המימרא גופא והכא גרסינן שיאכל וע"כ ליתא להההיא גירסא דחדא מימרא היא. ומינה תברא לתירוץ מהרמ"ח הנז' דלא שייך הכא כללא דאתמר בעלמא סוכיא במקומה עדיפא דהתם היינו בתרי סוגיי חלוקות דהמכא משמע נגד סוגייא אחרת אבל הכא חדא מימרא היא ולא שייך זה אלא לומר דההיא גירסא מוטעת כדאמרן. ומאי דדייק מלשון הט"ז דקאמר למה אמרו כאן לאפוקי מאי דאתמי בגיטין לא נהירא דאי הט"ז זכר מינה הוה דחי להההיא גירסא. ואיברא דהרמב"ם סוף ה' עבדים והסמ"ג סוף עשין פ"ו כתבו אסור להקדים מזונות וכו' ולא נקטי טעימא. אבל ק"ק על הרב ט"ז והרב אליה רבה שכתב כדבריו דהרי הרי"ף והרא"ש שם בברכות גרסי אסור שיטעום ועיין בשו"ת שאלת יעבץ סי' טו"ב:

ו
לענין צמא אדם קודם לבהמה. ס' חסידים ועיין מ"ש הר בית דוד סי' פ':

ז
משמע בגמרא שילהי הניזקין דאף שאינו בביתו אינו רשאי לטעום עד שיתן לבהמתו קודם שאלת יעבץ סי' טו"ב:

ח
המגדל כלב או חתול אין לו חיוב להקדים מזונותן ומיהו למדקדק נכון להקדימן ג"כ. ש"ות שאלת יעבץ שם ועמ"ש לעיל סי' קנ"ז:

ט
דין ט'. אם הוא מסופק אם בירך המוציא וכו' הטור כתב דהרמב"ם פסק דיברך מספק ונראה שאינו אלא מדרבנן ולא יברך מספק וכ"כ בס' המצוות עכ"ל וכתב מרן ב"י דהיא

נסחא מוטעת בהרמב"ם והעיקר כנסחתינו אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ולפי מה שהיה כתובי בנסחת הטור יש לתמוה דהטור עצמו כתב סי' ר"ט בשם הרמב"ם דכל הברכות כלן אם נסתפק וכו' והו"ל להקשות דידיה אדידיה עכ"ד מרן:

וק"ק על תמיהתו דהרי. לשון הרמב"ם פ"ח כל הברכות האלו אם נסתפק וכו' וכתב מרן עצמו שדקדק לומר האלו דעל ברכות שהזכיר בפרק ההוא קאמר וא"כ תו ל"ק אי סבר הרמב"ם דהמוציא דאורייתא ובספיקא חוזר דכלל פ"ח הוי אהני ברכ"י דרבנן דאותו פרק וה"ט דלא רמי הטור דידיה אדידיה. והגם דהטור סי' ר"ט העתיק לשון הרמב"ם בנסח כל הברכות כלן וכו' אין ראיה מזה דהכי הוה גריס בהרמב"ם ואימור דלא חש לדקדק לכתוב כלשונו ואף דנימא דכך היתה גירסתו בהרמב"ם כל הברכות כלן. ל"ק דידיה אדידיה דודאי אין בכללן פת שהרי כתב אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף וברכת מזון בסוף מפורשת בתורה ומוכרח דלא קאי אפת ולאו כלל"א נמרצת היא ולכי מדלית בהמ"ז ה"ה המוציא:

אבל קצת יש להרגיש על הטור אמאי לא רמי על הרמב"ם לפי נסחתו ממשנה שלימה פ"ג דברכות גבי בעל קרי ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו דמוכח דהמוציא דרבנן וכדמוכח מהרמב"ם גופיה בפירוש המשנה שם וכן מוכח מהש"ס דפריך לר' יוחנן למ"ד ברכת המזון לפניו דאורייתא ממשנתינו ואסקיה בתיובתא וכן הכריחו התוס' ריש כיצד מברכין מההיא דק"ו דהתם לאו ק"ו גמור:

וכן ק"ק על הרב שארית יוסף הובא סביב הרי"ף על המרדכי ס"פ כ"מ דהמרדכי כתב וז"ל כתב בס' המצות כל הברכות האלו חוץ מלחם אם נסתפק וכו' לא בתחילה ולא בסוף מפני שהם מד"ס וכתוב עלה משם הרב שארית יוסף וז"ל ק"ק הרי ברכת המזון דאוריתא וי"ל דברכת הלחם ר"ל המוציא וברכת המזון הכל קרוי ברכת הלחם וכ"כ באגודה סי' קפ"ח בשם מהר"ם כל הברכות חוץ מברכת המוציא ובהמ"ז אם נסתפק אינו חוזר וכ"כ גם בגדולת מרדכי עכ"ל וק"ק על כל הני רבוואתא דתפסו במושלם דהמוציא דאוריתא ממתני' וסוגיית מי שמתו הנז' דמפורש דהמוציא הוי דרבנן ומוכרח דק"ו דריש כ"מ אינו גמור וכמ"ש התוס':

ותו קשיא לי על הרב שארית יוסף והרב גדולת מרדכי דפשיטא להו דחוץ מלחם דקאמר המרדכי משם סמ"ג הוא המוציא וקשיתנהו ברכת המזון ואתנח להו דבהמ"ז בכלל דהרי הסמ"ג קרי בחיל עשין ז"ך דאם נסתפק אם בירך המוציא לא יברך דהוי מדרבנן וכ"כ הטור בשמו. ובהא דמייתי המרדכי מסמ"ג דכל הברכות וכו' מבואר בדברי סמ"ג דמאי דמפיק הוא בהמ"ז אלא דהמרדכי קיצר ושינה דברי סמ"ג כאשר יראה הרואה. גם

התוס' ביומא דף ע"ט ע"א ובסוכה דף כ"ו האריכו להוכיח דק"ו דריש פ' כיצד מברכין אינו ק"ו גמור ע"ש:

יו"ד

דין יו"ד. אם במקום ברכת המוציא וכו' נראה פשוט דאם בירך על הפת נורא מיני מזונות לא יצא וכדמוכי מפת הבאה בכסנין ואין לך אלא מה שאמרו חכמים בפירוש דוקא שהכל או ברוך המקום שבראה. הרב מהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה א"ח סי' מ"א: **ולי** ההדיוט נר' איפכא דלא גרע בורא מ"מ מברכת שהכל שהיא כוללת יותר דיצא וברכת בורא מיני מזונות היא פרטית יותר ומאי דמייתי ראיה מפת הנאה בכסנין נראה דהיינו ממ"ש הרב בית חדש סי' קס"ח על מה שפסק מרן להקל בפת הבאה בכסנין ככלהו רבוואתא דמאי קולא הא אם אינו מברך ברכה הראוייה בין כך ובין כך הוא חומרא שעובר משום לא תשא ע"כ ומזה משמע דסבר הרב ב"ח דאם בירך בורא מ"מ על הפת לא יצא. ואם זה כונתו קשה דאנן קי"ל כמרן ובכל פת הבאה בכסנין ברוכי מברכינן בורא מ"מ ודעת מרן נראה הפך הרב ב"ח דאי סבר דאם בירך על הפת בורא מ"מ לא יצא מה קולא היא זו דלמ"ד דהא לא חשיב פת הבאה בכסנין מברך לבטלה ונהנה בלא ברכה והי"ל לפסוק דמה שאינו פת הבב"כ לרוב הפוסקים יאכלנו בתוך הסעודה ויכוין עליו בברכת המוציא אלא משמע דסבר מרן דאם בירך על פת במ"מ בדיעבד יצא ואמטו להכי מקילינן בכל מיני פת הבב"כ דכיון דאיכא מ"ד דהוי פת הבב"כ ובדיעבד יצא לכ"ע גם עתה הוא יברך במ"מ. וברכת מעין שלש אף אי בירך בפת מדאורייתא יצא ידי בהמ"ז כמו שכתב הרב גנת ורדים א"ח כלל א' סי' כ"ד דף י"ג ע"ב. והגם שיש לדחות קצת זה נראה יותר בדעת מרן דאם בירך על הפת בורא מ"מ יצא. והכי מטין דברי הרב ט"ז שם דתריץ יתיב דברי מרן דברכת בורא מ"מ פוטר הכל אפי' עיסה דזיין. וכן ראיתי בס' אליה רבה שכתב משם הרב דרישה דברכת בורא מ"מ היא ברכי כוללת כמו ברכת שהכל ולכן יש לברר על כלם במ"מ וכו' ע"ש וכי שמעיני' מן הדא דאם בירך בורא מ"מ על הפת יצא. והכי חזינא להרב אבן העוזר סי' קס"ח שכתב דס"ל למרן דאם בירך על לחם גמור במ"מ יצא דהא פת הבב"כ לחם גמור לחלה ולמצה ומברך במ"מ וכו' עש"ב. ומאי דמייתי התם הרב הנז' ראיות לזה מדברי הראב"ד דעל לחם פחות מכזית מברך במ"מ וכן קי"ל דעל פת אורז מברך במ"מ לאו ראיות נינהו כמבואר למעיין:

ועוד אני אומר דאפשר דגם הרב ב"ח אזיל ומודה לברכה ראשונה דשפיר דאף על לחם גמור אם בירך במ"מ יצא אלא מאי דערער דאינה ברכה הראויה והוי כעובר על לא תשא היינו על ברכה אחרונה דמעין שלש דאינה פוטרת בהמ"ז והן לו יהי דהרב ב"ח גם על

ברכה ראשונה קאמר נקטינן כמרן ושאר אחרונים דס"ל דאם בירך על הפת בורא מ"מ יצא כנ"ל:

יא

דין י"ד. הגהה. ברשות מורי וכו' כתבו ז"ל אין מרשין אלא בפת ואין מסבירין אלא ביין והטעם ביין לפי שהם אוכלין לכך אומר סברי שיתנו דעתם לצאת וכתב מורי זקני הרב החסיד מהרר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י משם ס' צרור החיים לתלמיד הרשב"א דגם בקידוש והבדלה נהגו לומר סברי אף שעדיין לא אכלו כדי שלא לחלוק בברכת היין עכ"ד ועל דרך האמת יש כוונה בסברי מרנן:

יב

מי שבירך המוציא ונפל מידו אותה פרוסה שבירך עליה יאמר בשכמ"לו ויחזור ויברך פעם אחרת ויפרוס מהלחם כ"כ התוס' והביאו ראיה מהירושלמי. מורי זקני הרב הנז' משם צרור החיים. ועיין לקמן סי' ר"ו דין ו':

יג

נטל ובירך המוציא וידע שהמים שנטל פסולים לנט"י וצריך ליטול פעם אחרת. יאכל מיד פחות מכזית דאינו צריך לנט"י כדעת הרשב"ץ ודעמיה וכמו שהעלתי לעיל סי' קנ"ח אות ד' ושוב יטול ויגמור סעודתו ואם אירע לו דאחר שבירך המוציא לא טעים מידי וחזר ונטל ידיו נסתפק בזה הרב בני חיי סס"י קס"ג. ולי הצעיר לפום ריהטא נראה דא"צ לברך דלא גרע מטול כרוך ולא דמי למש"ל סי' קל"ז דבקרא ב' פסוקים ובירך לאחריה דיחזור לברך דהתם הסיח דעתו ונסתלק מהקריאה וכמבואר שם ודוק:

שיורי ברכה

[סימן קס"ז. א

דין ו'. הגהה. ומ"מ לכתחילה לא יפסיק כלל וכו' וכ"כ רש"י בס' האורה כ"י סי' מ"ב. וכ"כ הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י דטול כרוך הבא ליפתן גביל לתורי אין בהן הפסקה להמוציא בדיעבד.

ב

לא הוי שיחה הפסק לפנים אות ג' כתבתי דדעת מרן והאחרונים דצריך לברך וכן מצאתי לחד מרבוואתא קמאי בספר כ"י שכתב דבטעימת המברך אין המסובין יוצאין ידי חובתן ואי חד מינייהו שחקמי דליטעם איהו איבעי ליה למיהדר ולברוכי:

ג

לפנים סוף אות ה' כתבתי דגירסת הרי"ף והרא"ש היא אסור לאדם שיטעו' והכי נמי גרסי ראב"ן ושבלי הלקט ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י ורבי' טוביהו בפסיקתא פ' עקב אסור לאדם שיטעום:

ד

דין י"וד. רחמנא מלכא וכו' מצאתי כתוב דמהר"ם פעם אחת נתאכסן אצל בני אדם שהיו מדלגין מלכו' ברכת המוציא כגון אנשי' שמסכסכין תיבותיהם וחזר מהר"ם ובירך בפרוסה שהושיט לו הבע"הב המוציא בנחת ע"כ. ודבר זה קיימתיו מסברא מקודם:

ה

אם בירך על הפת בורא פרי האדמה במקום המוציא יצא. הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י ולקמן סי' ר"ז בקונטריב זה אעתיק כל דברי הרמ"ע ושם יתבאר דהרא"ה והרי"טבא פליגי עליה וגם מבואר שם דאם בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא וכדכתבינן בעניותין לפנים אות יו"ד ועלך לבי שכיונתי לדעת הראשונים בס"ד.]

סימן קסח

א

דין א'. היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם וכו' מי שנטל פרוסת פת לברך עליה ובתוך כך הביאו לו שלימה יניח הפרוסה בתוך השלימה ומברך ואם כבר בירך על הפרוסה ידיו תבצענה הפרוסה. הרב מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סי' פ"ד:

ב

דין ה'. וכיון שהותר לבצוע הותר וכו' עיין מאי דנתיבנא בעניותין לעיל סי' ע"א סוף אות א' בס"ד:

ג

דין ו'. שיעור שהאחרים רגילים לקבוע וכו'. על האלטרי"אה והמאקרוניס הן ודומיהן אי קבע עליהן דעת הרב הגדול בעל מחנה אפרים בתשובה כי באה בס' פרח שושן כלל א' סי' ד' דאף אי קבע יברך במ"מ וברכה מעין שלש. אך דעת הרב גנת ורדים והרב פרח שושן שם סי' ה' לברך המוציא ובה"מ. והרב בית דוד א"ח סי' פ"א גם הוא עלה ונסתפ"ק בזה וארוכ"ה לו עלתה. ועמ"ש סי' תקל"א ומורי הרב ז"להה בס' נחפה בכסף סי' ב' נטה לדעת הרב מהר"א נבון והשיב להשגות הרב פרח שושן וכן הסכים הרב לשון לימודים סי' פ"ה:

וכן בקדש חזה הוית להרב שבלי הלקט סי' מ"א שכתב וז"ל ויטרי ומאקארוני ופראסקירילי הן וכל הדומה להן שהן מעשה קדרה מברכין עליהן במ"מ בין אם קבע עליהן סעודתו בין אם לא קבע בין אם נשלם במים ושמן בין אם נשלם בדבש וחלב או שאר משקה עכ"ל. אלא שהרב גנת ורדים כתב כלל א' סי' כ"ד דאליטרי"אה שלנו אינה כשלהם ועמ"ש עליו מהרי"י זיין ודברי הרב שבלי הלקט מבוארים דכל מעשה קדרה אפי' קבע מברך בורא מיני מזונות:

ד

פת הבאה בכסינן יאכל פחות מנ"ד דראמא"ס ולא מיקרי קביעות לכ"ע או יאכל ע"ב ויברך בהמ"ז ואם אכל נ"ד דראמא"ס ואינו יכול להשלים ע"כ יברך בהמ"ז בית דוד סי' פ"ב ועמ"ש פרח שושן:

ה

כתב מורי זקני הרב מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י מצאתי בס' כתיבת יד קדמון וז"ל שבת קובעת דאפי' אכילת עראי חשיבא קבע למעשר נראה דגם לפת הבאה בכסנין דק"ל שאם אכל ממנה מעט מברך במ"מ ולבסוף בורא נפשות אבל אם קבע סעודתו עליה בתחילה מברך המוציא ולבסוף בהמ"ז נ"ל דכל אכילת שבת חשיבא קבע כמו למעשר ומיהו לאכול עראי בשנת חוץ לסוכה שמא אין איסור מהאי טעמא דהתם בעינן תשבו כעין תדורו עכ"ל:

והרב מהר"י חאגיו בס' עץ חיים פ"ד דמעשרות נסתפק בזה אי שבת קובעת לפת הבכ"כ והר' גנת ורדים כלל ג' סי' י"א פשיטא ליה דלענין כסנין אין חילוק בין שבת לחול. ומצאתי בס' תניא סי' פ"ד שכתב וז"ל ת"ר אוכלין עראי חוץ לסוכה וכו' ומצאתי בשם רבינו אביגדור דאכילת עראי דשבת וי"ט ואפי' שתיה חשונה כקבע עכ"ל וכ"כ בס' שבלי הלקט סי' קי"א. וסיים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין ועיין מ"ש רי"אז הובא בשלטי הגבורים פ' ערבני פסחים ובגנת ורדים שם סי' י"ב. ודברי הרב גנת ורדים נכונים בטעמן דלענין כסנין כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת דעל אכילת עראי מברך במ"מ ומעין שלש וכן עמא דבר:

ו

אם קבע סעודתו על כסנין אף שאכל בשר עמו ודברי' אחרים ואלו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו אפי"ה מברך המוציא וגי' ברכות. הרב מגן אברהם ס"ק י"ג. והמעיין יראה שאין ראיותיו מכריעות וגם אני שמעתי שהקשו עליו דקי"ל פ' קדשי מזבח דשני דברים דלא שוו בשיעוריהן אינם מצטרפין והי"ה נימא ה"נ דבשר וכיוצא אין להם שיעור ולא

קבע ואיך כתב הרב מגן אברהם דמצטרפי אמנם לי ההדיוט אי מהא לא איריא והחילוק מבואר. אבל למעשה צ"ע:

ז

דין י"ז פשטידא וכו' מברך עליה המוציא וכו' אבל אם עסת הפסטידא נלושה בשמן יש לה דין כסנין. הרב דבר משה ח"א א"ח סי' ט"ז. וכן עמא דבר:

ח

הגהה אבל אם אפאה במחבת במשקה וכו' עמ"ש הרב טורי זהב והרב בני חיי והרב דבר משה בתשובה הנז':

שיורי ברכה

[סימן קס"ח. א

דין ו'. שיעור שאחרים וכו' יש מהאחרונים דסברי דאין לשער בזה כשיעור אכילת פרס מר מוסיף ומר מגרעות נתן וכבר הזכיי דעותיהם בס' יד אהרן. ומדברי רבינו ישעיה הראשון בפסקיו לכתובות כ"י פ' אעפ"י מוכח דסעודת אכילת פרס היא סעודה שאין למטה ממנה שכתב שם גבי המשרה אשתו ע"י שליש לא יפחות מקביים חיטים כתב וז"ל אי קשיא היאך יספיקו שני קבין בשבוע והרי העומר היה מאכל כל איש ואיש ליום שנמצא העומר לשתי סעודות והעומר הוא מ"ג ביצים וחומש ביצה קרוב לב' קבין דהם מ"ח ביצים. מצאתי ששאלה זו נשאלה לרב שלום גאון ז"צוקל והשיב כל מדות חכמים כך הן כל דבר ודבר נתנו בו שיעור למעלה ושיעור למטה וכו' אף כאן לענין המשרה אשתו זהו שיעור קטן למטה כדי קיום נשמה ולא לכל אדם פוסקים כן אלא לעני שכך שנינו בד"א בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו ועד כמה עד ז' רביעים ועוד שהם מ"ג ביצים וחומש בכל יום עכ"ל ומזה מוכח דדעת רב שלום גאון ורבי' ישעיה דסעודה כדי קיום נשמה שאין למטה הימנה הוא ג' ביצים לכל סעודה דב' סעודות ליום וב' סעודות יתירות לשבוע הם מ"ח ביצים. וזה לכאורה היה סמך לומר דשיעור שאחרים קובעים סעודה הוא יותר מג' ביצים דלא איירינן בעניים וסעודתן הדלה. אבל ראיתי להרמב"ם פי"ב דאישו' שכתב דפוסקים לאשה שתי סעודות ביום סעודה בינוני' של כל אדם באותה העיר כאדם שאינו לא חולה ולא גרגרן ומוכח דאכילת פרס הוא סעודה בינונית ועיין בלח"מ שם ובא"הע סי' ס"ט.

והרמ"ע בספר אלפסי זוטא כ"י כתב וז"ל דאי קבע עלייהו אכילת פרס מברך המוציא וג' ברכות פחות מכאן מברך בורא מיני מזונות ומעין שלש עכ"ל וכן הסכימו קצת אחרונים

אלא דמשום דבאכילת פרס גופה איכא פלוגתא בין רש"י והרמב"ם כתב הרב בית דוד דצריך לאכול פחות מגי ביצים וכו' ורמזתי דבריו לפנים אות ד'.]

סימן קע

א

דין א'. אין משיחין בסעודה וכו' כל ימי נצטערתי על זה דחזינן לרבנן קשישאי לא זהירי בזה ואהי מתהלך בי"נן של קדושים חסידי דורנו ואדם לא זכר להזהר בזה. ושנות דור ודור הם המדברים ואינהו אכלי ולא ניזוק אדם והזקנים עדי' לא שמיע להו מזקניהם ההיתה כזאת והיה בלבי כאש בוערת אך זה היום מצאתי בס' אליה רבה משם הפרישה בחלקו"ת ישית שבזמנם היו מסובים ושכיח הזקא. והאידנא יתובי יתבינן כלן שוים וימין ושמאל שקול א"י נינהו וכגון דא ליכא למיחש ז"תד וגברא רבא אמר מילתא דמיתבא דעתא ומסתברא כוותיה ולפ"ז בליל התקדש חג הפסח כשהוא מסב יש ליזהר ביותר לקיים דברי חכמים:

ב

ואם דבר עם חבירו והפליג וכו' ובסי צרור החיים כתב ושמעתי ממורי הרב ר' פרץ שאם נוטל בידו פת א"צ נטילת ידים שדעתו עליו ולא יסיח דעתו. מורי זקני הרב מהר"ר אברהם אזולאי ז"להה בהגהותיו כתיבת יד:

ג

דין ב'. מסלק ידו מן הקערה לשתות וכו' כתב הרב מגן אברהם איתא בתוספות בכורות דף מ"ד אין שותים מים בפני רבים אלא יהפוך פניו ושלא בשעת הסעודה אפי' בשאר משקין יהפוך עכ"ל וכתב עליו הרב אליה רבה לא דק דמ"ש התוספות ובה' דרך ארץ וכו' דנקט מים וכו' משמע דוקא במים יש חילוק בין שעת סעודה אבל שאר משקין אף שלא בשעת סעודה א"צ להפוך וכן מצאתי בפסקי תוס' עכ"ל:

וק"ק לפירושו בתוס' דלפום מאי דמסקי דשאר משקין א"צ להפוך אף שלא בשעת סעוד' אמאי הוצרכו התוס' בריש דבריהם לאוקומי ההיא דסוף כיצד צולין בשעת סעודה והרי ההיא ביין הוה כדמשמע התם והיינו אפי' שלא בשעת הסעודה. ותו כיון דיש חילוק בין מים לשאר משקין מי הכריחם לחלק בין שעת סעודה. ותו אמאי מייתו התוס' ההיא דהלכות דרך ארץ ומאי חידושא איכא בהא דאמור בה' דרך ארץ והלא גם בשמעתין אמרו אין שותין מים בפני רבים ואי משום דקאמר יהפוך פניו הא לאו מילתא חדתא וגם מההיא דכיצד צולין נשמעינה. ותו להא דמסקי דדוקא מים דאין אדם שותה אלא

לצמאו אבל שארא רגילין לשתות יחד כפ"ז מים בשעת הסעודה אמאי לא יהפוך דאין שותה אלא הצמא ויין שלא בשעת הסעודה אלא דאחד לבד שותה אמאי לא יהפוך כיון דאין האחרים שותים. והגם דאפשר לישב. לי ההדיוט נראה עיקר כפירוש הרב מגן אברהם בתוס' דהתוס' מעיקרא אוקמוה ההיא דכיצד צולין בשעת הסעודה דלקושטא אפי' יין שלא בשעת הסעודה שאינו שותה אלא א' צריך להפוך אלא דהשתא סתמו וכתבו. דההיא בשעת הסעודה. ומשו' דמזה יש ס"ד דגם מים בשעת הסעוד' לא יהפוך לזה כתבו ובה' דרך ארץ וכו' כלומ' דמשמע להו מה' ד"א דמים אף בסעודה יהפוך ואף דמלשון שהביאו לא מוכח אפי' דשם איירי בסעוד' ומשמע להו בפשיטו' דגם בסעודה קאמר דלא ישתה לפני רבים ומשו"ה מייתו לה ואח"כ חילקו דשאר משקין לא יהפוך בסעודה דוקא וההיא דכיצד צולין בסעודה ואף דבפסקי תוס' מוכח כמ"ש הרב אליהו רבה אפשר דט"ס נפל וצ"ל אין שותים מים בשעת הסעודה בפני רבים ושאר משקין שותין. והאידנא שותין מים אף שלא בשעת הסעוד' בפני רבים וכן הפוסקים השמיטו להא דסוברים כפירוש ר"ת שהביא התום' שם:

ד

דין ה'. כל מה שיאמר לו הבע"הב יעשה. אף אם יאמר לו דבר גסות ושררה יעשה כן מוכח מדברי תוס' סוף כיצד צולין:

ה

נראה דה"ה אם יאמר לו דבר שאינו כבוד לו כל כך יעשה דהא אם מכבדו יותר בדבר גסות ושררה שאינו ראוי יעשה כמדובר ומינה דאם יאמר לו דבר שאינו כל כך כבודו ימחול על כבודו ויעשה וכן משמע קצת ממ"ש הרב מגן אברהם דיש מי שפירש חוץ מצא ללכת בשווקים ורחובות לעסקו שאין זה כבודו ומדנקטוה בדבר שאינו כבודו חוץ לבית משמע דבבית אף שאינו כבודו כ"כ יעשה:

ו

נראה פשוט דאם האורח נוהג באיזה פרישות ואומר לו לעבור עליו אינו מחוייב לשמוע לו. ומיהו בדבר שאין בו סרך איסור רק פרישות בעלמא טוב לגבר להסתיר מעשיו וישמט כל מה שיוכל ועל זה נאמר אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי:

ז

לאו דוקא הבע"הב עצמו אלא ה"ה בנו הגדול או אחד מהגדולים של בני הבית כי כל חד מינייהו נחשב כמו הבע"הב וגירי דבע"הב נינהו וכבודם כבודו וכן יש לדקדק קצת

מהש"ס סוף פ' כיצד צולין גבי רב הונא דאקלע לגבי רב נחמן בר יצחק אמרו לי נתיב מר אפוריא וקאמר עלה כל מה שיאמר לן בע"הב עשה ולא קאמר ברישא א"ל רב נחמן:

ח

יש לחקור הא דאמרינן כל מה שיאמר לך בע"הב עשה אי צריך לעשות תכף או יכול לסרב קצת ומדברי הרב מגן אברהם משמע שיכול לסרב שהוא דקדק בההיא דס"פ כיצד צולין דברישא אמרו ליה מ"ט כי אמרו לך נתיב אפוריא יתבת והשיב כל מה שיאמר לך בע"הב עשה ואח"כ אמרו לו מ"ט כי יהבו לך כסא קבלתיה בחד זימנא והשיב אין מסרבין לגדול ועל זה כתב הרב הנז' וקשה מאי א"ל בסוף מ"ט כי יהבו וכו' הא כבר א"ל כל מה שיאמר לך בע"הב עשה וי"ל דאף דמחוייב לעשות מ"מ אין דרך ארץ שיעשה מיד עד שיפציר בו אבל לגדול עושין מיד עכ"ל הראת לדעת שהר' מגן אברהם סבר שיכול לסרב. ולא זו בלבד שיכול אלא מתורת דרך ארץ צריך לסרב:

אבל מדברי מהרש"א בח"א משמע איפכא דכל מה שיאמר בע"הב אהני לשלא יסרב נמי שכתב על דברי התוס' וז"ל ק"ק כיון דהכא בדבר שיש בו גסות הרוח השיב כל מה שיאמר בע"ה וכו' כ"ש בהא דלקמן כי יהבו לך כסא אמאי לא השיב עה"ט דכל מה שיאמר בע"ה וי"ל דלעיל לא ידע להשיב אלא מהלכות דרך ארץ אבל הכא ניחא ליה להשיב לו מדינא דגמרא כמ"ש פ' הפועלים דילפי' מקראי דאברהם ולוט עכ"ל הרי מוכח דסבר מהרש"א הפך הרב מגן אברהם דמשום כל מה שיאמר בע"הב לא יסרב כלל דומיא דגדול:

ולי הצעיר נראה להכריע כהרב חידושי אגדות דהא על דברי הרב מגן אברהם איכא למידק דכי אמר ליה למיתב אפוריא כדעה נרדפה היכי עביד אי תימא דיתיב תכף ומיד כדאמרי ליה בלי שום סירוב א"כ נשמיעינה מן הדא דכל מה שיאמר בע"הה אהני גם לבלתי יסרב ואי תימא שסירב יקשה דהא אין מסרבין לגדול ולא ה"ל לסרב וכדעבד כי יהבו ליה כסא. ולכן נראה דלא סירב והגם כי בתחילה קאמר טעמא משום כל מה שיאמר לחוד ועדיין לא אמר אין מסרבין תירץ שפיר משום דכל מה שיאמר וכו' ביטל המעוררי"ן בין על עיקר הישיבה בין על הסירוב. ואפשר דמעיקרא כי שיילי מ"ט כי אמרי לך נתיב אפוריא יתבת חדא מגו חדא איבעי' להו הן על עיקר הישיבה הן על ישיבתו תכף ושתים זו בכלל דבריהם ועל שניהם הוא אומר כל מה שיאמר וכו' דהאי טעמא מהני גם למה שלא סירב. ומשום הכי אחר שהשיב כל מה שיאמר וכו' לא שאלו אפוריא עצמה מ"ט יתבת תכף כדשיילי אכסא משום דבטעם כל מה שיאמר וכו' תו לא מידי. וכן מוכח מדברי התוס' שכתבו אמאי דיתיב אפוריא לא שייך לומר משום דאין

מסרבין וכו' מוכח דפשיטא להו דלא סירב כלל אפוריא ומשו"ה ק"ל דלימא טעמא דאין מסרבין וזה הפך הרב מג"א:

שוב ראיתי להרב אליה רבה שהקשה על הרב מג"א בקצרה דמשמע דיתיב מיד אפוריא. ועל דברי מהרש"א הקשה דא"כ מאי שאלו אכסא וכבר ידעו כל מה שיאמר וכו' ולכן תירץ דיהבו ליה כסא היינו הושיטו לו ולא אמרו לו ואין זה בכלל כל מה שיאמר. וכו' עכ"ד ומה שהקשה על מהרש"א יש לומר דהם נסתפקו אי הא דקבליה לכסא בחד זימנא הוי משום כל מה שיאמר וכו' או אף מי שאינו אורח הדרך ארץ הוא כיון שרוצה לשתות יקבל מיד ומשו"ה שאלו לברר בשאינו אורח מאי. והשיב אין מסרבין ובזה נפשט דכי לא הוי אורח ואיננו גדול דרך ארץ לסרב. ומאי דתירץ הרב דיהבו הושיטו וכו' לא שמיע לי דמעשה טפי מדיבור ודוק:

ומ"ש הרב ט"ז במעשה דייתי הטור דבריו קשים ממ"ש במס' דרך ארץ בסוף המעשה וכבר ראיתי להרב לשון למודים שבא לידי כעת שהאריך בזה ולכן קצרתי:

ט

דין י"א. ב' כוסות וכו' ויברך ב"המז וכו' בית דוד סי' פ"ד:

יו"ד

דין י"ב. הגהה. לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול וכו' עמ"ש הרב אשדת פ' דברים ובספר אדמת קדש ח"ב י"ד סי' ג':

שיורי ברכה

[סימן ק"ע. א

לפנים אות א'. הבאתי דברי הרב אליה רבה משם הפרישה דהא דאין משיחין בסעודה היינו לדידהו דהיו מסובין וכתבתי לפנים דבהא מיתבא דעתין וכו' אמנם כבר הרב עצמו סיים דחילוק זה ליתיה בשום מקום והנני יוסיף דאדרבא מוכח להפך דכבר כתבו ז"ל דהאידנא ליכא הסבה כמבואר לעיל סי' קס"ז וע"ש בב"י ועם כל זה כתבו דאין משיחין בסעודה ומשמע גם לדידן דלא נהגינן הסבה. אך מה נעשה דלא איתי אנש אשר זהיר בזה וכמ"ש הפרישה].

סימן קעב

א

דין א'. בולען ואינו מברך עליהן וכו' עיין מה שהקשה מורינו הרב מהר"ר אליעזר נחום הובאו דבריו בספר פרי הארץ ח"ב א"ח סי' ז' בשאלה ועיין מה שהשיב הרב המחבר ועיין מה שכתבנו בעניותינו לעיל סימן ע"א ודוק בדברי הרב הנז':

סימן קעג

א

דין ג'. כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים וכו' מרן כתב בשם הרשב"א מים אמצעיים נוטלים בכלי ושלא בכלי וכו' והרב פרי חדש בי"ד סי' פ"ט ס"ק יו"ד הבין שכוונתו דאין צריך כלי ליטול על גביו והשיג עליו מהר"ר צבי בתשובה סי' נ"ה דכונת הרשב"א דאין צריך כלי ליטול ממנו ע"ש שהאריך ודבריו חיים וקיימים והתימא על הרב פרי חדש. וכן מוכח מעיקר דברי הרשב"א הנז' שהביא מרן והם מס' תורת הבית הקצר סוף בית ששי וז"ל ויש מגדולי המורים שהורו שצריך לברך על רחיצת ידים ונוטלין בין בכלי בין שלא בכלי וכו' ע"ש הרי שכתב לברך על רחיצת ידים ותכף כתב ונוטלין וכו' מוכח דקאי על הכלי שנוטלין ממנו שאין צריך דמהאי טעמא למ"ד דמברך מברך על רחיצת ידים וכמו שהביא מהר"ץ מתורת הבית הארוך דף קס"א ע"א וגם שאר הוכחות דהוכיח מהר"ן הן בריאות וטובות והעלה דצריך ליטול גם אמצעיים על גבי כלי ודלא כפר"ח וכן עיקר אחר זמן רב בא לידי ס' אליה רבה וראיתי להרב שהביא משם מהרש"ל דהבין בהרשב"א כמ"ש הפר"ח והשיב עליו באורך:

ב

הגהה. צריכה מים דוקא וכו' מדברי הרשב"א נראה דפליג ע"ז וכ"כ הפר"ח בי"ד סי' פ"ט וקשה על רמ"א בת"ח כלל ע"ז שכתב על דברי הראב"ד וכ"כ הרשב"א וגם כתבו משם ב"י וכבר השיגו הרב מנחת יעקב שם ומאי דתירץ הרב אליה רבה סוף סי' זה לי ההדיוט לא שמיע לי ולענין הלכה אף שהפר"ח הסכי' דלא כהראב"ד יש להחמיר כדעת הראב"ד וכמ"ש הש"ך ואחרונים:

סימן קעד

א

דין ה'. ונמלך לשתות וכו' כתב מהריי"קש בהגהותיו מכאן למדתי לש"ץ שקרא ס"ת עם העולה וכיוין לגמור ושתק ואח"כ אמרו לו שיקרא ויפסיק לפנים שצריך העולה לחזור ולברך דהוי"ל נמלך וכתב עליו מורי זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י אין הנדון דומה לראיה דשאני הכא שכוונת המברך לקרות כל מה שמקרי' אותו ועוד דמדינא אין צריך לברך רק מתחיל ומסיים לבד משא"כ הכא דהשותה לא היתה כוונתו לשתות רק כוס אחד לבד וכאשר ישתה השני חייב לברך עליו שנית. עכ"ד והרב גנת ורדים א"ח כל א' סי' ד' חלק נמי על מהריי"קש. והרב פרח שושן כלל א' וסי' א' העלה בדעת מהריי"קש. ולפום ריהטא נראה שלפי החילוק שחילק מז"ה בצירוף מ"ש הרב גז"ר דהש"ץ טפל לצבור ובתרייהו גריר העולה אין בכל דברי הרב פר"ח שושן טענה לברך שנית כדעת מהריי"קש וכן ראיתי בקהל רב כמה פעמים שהש"ץ כיוין לגמור ואמרו לו שיקרא יותר והיה בפני חכמים שלמים וכן רבים ולא הצריכוהו לעולה לברך שנית:

ב

דין ז'. והרוצה להסתלק מן הספק וכו' והאריי ז"ל כתב שישתה פחות מרביעי' ויברך בתחילה ולא בסוף וכתב מהרח"ו זצ"ל שפעם אחת שתה רביעית והכיר האריי זצ"ל במצחו שלא בירך ברכה אחרונה וזו הנסחא האמיתית בשער המצוות פ' עקב מכתיבת מהר"ש ויטאל זלה"ה בנו של מהרח"ו זצ"ל שהעתיק מכתיבת יד הקדש מהרח"ו בעצמו. והרב ט"ז הביא נסחא מוטעת מכתבי האריי זצ"ל והקשה עליה גם הרב יד אהרן הביא מדברי נגיד ומצוה וקצתה אינה מכוונת כאשר יראה הרואה שכתוב בה והיה על מצח ברכה לבטלה ונדחק בפירושה מהריי צמח זלה"ה. ונוסחות מוטעות הן והעיקר כנסחא שכתבתי. ומזה אנו למדים שדעת האריי זלה"ה דבהמ"ז אינו פוטר אם שתה רביעית דלא כהרב ט"ז וסיעתו מהאחרונים והעיקר כמ"ש הרב מגן אברהם ס"ק י"ד דשאני יין שלפני המזון וכן הראו מן השמים להאריי זצ"ל אבל מ"ש הרב מגן אברהם שם בכוונת דברי האריי זלה"ה ליתא לנסחא דידיה ולפירושו והעיקר כמ"ש כמדובר ודוק:

ג

דין ח. הגהה. סברי רבותי וכו' מה שעונין על סברי מרנן לחיים שמעתי שצ"ל לחיי ר"ל שהוא מודה בדבר ורוצה לצאת בברכה ע"ד שאמרו בש"ס בשלומא הא לחיי פי' שפיר.

אבל המנהג לומר לחיים וכ"כ בספר תניא דף ל"ד ע"א. וכתב עוד בשם ה"ר בנימין שאומרים סברי כלומר תנו דעתכם מה יין הוא זה שמא הוא של טירוף וכו' וכתב עוד שם עונין לחיים כלומר יין זה של חיים הוא וכו' עכ"ל וכן מצאתי במדרש תנחומא ריש פ' פקודי וז"ל וכן שליח צבור כשיש בידו כוס של קדוש או הבדלה והוא ירא מסם המות שלא יהא בכוס אומר סברי מרנן ואומר הקהל לחיים כלומר לחיים יהא הכוס עכ"ל ועיין בארחות חיים דף ל"ג ע"ב ודף ס"ב ע"א:

סימן קעה

א

דין א'. מברך עליו הטוב והמטיב וכו' אם קידש על יין צמוקים ואח"כ הן בעודנו על שלחנו הביאו לו יין הדבר פשוט שצריך לברך בפ"הג שהרי מעולם אין שותין יין צמוקים במקומותינו בתוך הסעודה רק מקדשין עליו ותו לא ואין לך נמלך גדול מזה ועל כן צריך לברך על היין הבא לו בתוך הסעודה בפה"ג. אך רואה אני דיש מקום להסתפק קצת אם זה דרכו לשתות שכר ומים בתוך הסעודה והוא נוהג בחול לשתות מעט מים או שכר קודם הסעודה לפטור מה שישתה בתוך הסעודה ובשבת שמקדש על היין כונתו דברכת היין דקידוש יפטור כל אשר ישתה בסעודה ונמצא דזה דעתו דברכת היין תפטור כל שתיית הסעודה ובזה יש לדון דהגם שהוא אין רצונו לשתות עוד מיין צמוקים לא הו"ל כנמלך דהא הוא מכוין דברכת היין תפטור השאר משקין וא"כ גם היין הבא עליו נפטר מפ"הג וצריך לברך הטוב והמטיב וצריך להתישב בזה. ואחר זמן בא לידי ש"ות בית יהודה וראיתי שם בסי' מ"ט שכתב בפשיטות דאם קדשו על יין צמוקים ובסעודה הביאו יין שיברכו בפ"הג כמש"ל וע"ש שהאריך:

ב

הגהה. אף על גב שאין לו עוד מן הראשון וכו' זוהי סברת מרן בבית יוסף. ואפשר דאלו שמיע ליה למרן דסברת הראב"ד להפך היה מודה ובא כדעת הראב"ד וכבר כתב הרשב"א בתשובה שמבטל דעתו מפני דעת הראב"ד ואפילו לקולא. והרדב"ז ח"א סי' קכ"ה הביא סברת הראב"ד והכריע שאם לא הי"ל מן הראשון ולא הביאוהו מפני השינוי אין מברכין. ונראה דיש לחוש לסברת הראב"ד והרדב"ז שלא לברך וכ"כ מהרי"קש והרב של"ה:

ג

מעשה בליל התקדש חג הפסח באחד שבירך איהו ואביזריה על כוס קדוש ואחר שתייתם כוס קדוש המה ראו שהיין הוא גרוע כי האף אמנם ראוי שתשרה עליו ברכה מ"מ אין זה

משובח ואפי' יין בינוני אינו ויש מי שנסתפק אם ישלמו להביא יין טוב ומשובח לקיים שלש כוסות הנותרים ביין טוב במוטב תלתא או דילמא אינהו בדידהו שלש אלא יעשו מיין הראשון ולא יכנסו בספק ברכת הטוב והמטיב. ולדידי אין כאן ספק כלל הכי השתא חובת גברא למעבד מצוה מן המובחר ולא יתפתה מיינו כי גדול כח מצוה מן המובחר כדאמרי' במנחות דף ס"ד דאם שחט כחושה לחובת היום ואח"כ שמנה פטור ולא עוד אלא שאומרי' לו לכתחילה הבא שמנה ושחוט וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ב דשגגות הדי דאפילו בשבת משום מצוה מן המובחר אף ששחט כבר חובת היום מאחר שהיא כחושה אומרים לו הבא שמנה ושחוט ואין חוששין למלאכות דאוריתא והדברים ק"ו בנ"ד דאמרין ליה שלח נא ביד תשלח להביא יין הטוב לקיים מצות כוסות הנותרים:

וכבר הזכיר ראיה זו הגאון מהר"ר צבי אשכנזי בתשוב' סי' מ"ה וללמד יצא כמה תקיף חילא דמצוה מן המובחר:

הן אמת דהדוחה ידו נטויה עלינו דשאני התם דאיכא בכחושה משו' הקריבהו נא לפחתך ואינו ענין לנדון הרב הנז"ל כאשר א' הרואה צפה והביט בתשובת הרב הנז' נדונו ואין להאריך:

ואולם כל קבל דנא דנדון שלנו הא איכא נמי ביין של קדוש כי מגרעו' נתן מיין בינוני משום הקריבהו נא לפחתך ובהא נמי אמרין ליה זיל אייתי חמר טב. והגם דאכתי לא דמי נ"ד להיא דהכא שמנ' אי משום דעיקר מצות ד' כוסות דרבנן והתם מצוה דאוריתא דבר שבחובת היום. ותו דהתם היו שתיהם לפניו כמבואר בש"ס והרמב"ם מ"מ התם עבדינן מלאכות דאוריתא בשבת והכא אין דבר חוצץ:

מאי דחיישי לספק הטוב והמטיב לדידי ליכא ספיקא דאי משום מאי דכתב מהריי"ל דאיכא מאן דאמר דאין לברך בליל פסח הטוב והמטיב לא ברא חדא דרובא דרבוואתא פליגי עלה כמבואר בטור סי' תע"ג וכמ"ש הרב מגן אברהם ריש סי' זה וכן הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ח ע"ד כתב דיכול לברך הטוב והמטיב בליל פסח ע"ש ותו דכל זה אינו אלא שלא להרבות בכוסות כמבואר בדברי הפוסקים ומהריי"ל גופיה וא"כ בנ"ד דמיבעי ליה לכוסות מצוה דוקא ותו לא ליכא למ"ד שלא יברך הטוב והמטיב וזה דבר פשוט.

ואי משום מ"ש הרדב"ז משם הראב"ד כדכתיבנה בסמוך הרי הרדב"ז הכריע דאם לא הי"ל מן הראשון ולא הביאו השני אלא משום שכלה הראשון אז הוא דלא יברך אבל בנ"ד דיש להם יין מן הראשון והראשון יין הוא דמברכי עליה בפ"הג והמביא תניין דין הניין בשנותו את טעמו לשבח בהא לדעת הרדב"ז נמי יש לברך הטוב והמטיב:
ורבינו ירוחם נתיב י"ו הביא הך סברא דהרדב"ז בשם הגהה דמשמע מינה כהכרעת הרדב"ז. ואעיקרא אפשר דהראב"ד בכי הא הוא דאמרה וכמ"ש הרדב"ז:
והרב כנ"הג כתב דהראב"ד סבר כרבינו ירוחם ונמשך אחריו הרב מג"א וק"ק דרבינו ירוחם כתב עליה וצ"ע וכמו שהביא מרן לשונו ונראה. שהוא מסתפק בדבר. והקרוב אלי דמ"ש הרדב"ז שבעל נתיבות מסתפק כוונתו על רבינו ירוחם אלא דהוה גריס בדברי רבינו ירוחם הראב"ד במקום הכתוב כנסחתנו הגהה:

ד

דין ב'. על כל שינוי יין וכו' אם עירב יין הבא מחדש בתוך יינו אם הרוב מיין הבא מחדש יברך הטוב והמטיב ע"ד שפסק מרן סי' ר"ח וסוף סי' ריז. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובת כ"י סי' ע"ח:

סימן קעז

א

דין א'. כגון בשר וירקות וכו' נראה דדוקא ירקות מבושלים או העשויין לסאלאט"א לגרר תאות המאכל. אבל ירקות חיים כגון חזרת וקשואין וכיוצא דאינם ללפתן ולא לגרר תאות המאכל דינם כפירות וכ"כ הרב בית דוד סי' פ"ה. ואף שבסוף דבריו הוכיח ממהרי"ל דקשואין חיים קרי להו מחמת הסעודה ולא היה מברך מ"מ אנן בדידן בגלילותנו נהגינן דמייתו חזרת וקשואין ומלפפונות לפירות וברוכי מברכינן. וכפ"ז נראה דאף שאכל תבשיל של חזרת וקשואין ומלפפונות ללפתן עם הפת אם הביאום אחר כך לפירות יברך עליהם וכמו שנרא' דעת הרב בית דוד תחלת דיבר. ואין לדחות דאחר שמילא כריסו מהם איך יברך עתה דאין זה כלום כדמוכח מלשון הרא"ש גבי פירות והזכירו הרב הנז' ודוק:

ב

דין ב'. ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו וכו'. ראיתי בתשובה כ"י להרב המופלא סבא קדישא מופת דורנו מהר"ש אלגאזי אב"ד במצרי' שכתב דבארץ מצרים דמסלקין השלחן ומביאים שלחן אחר מלא פירות ומיני מגדים ופרוסה קטנה מפת על כלי המלח דדינא

הוא שיברכו ברכה אחרונה על הפירות אחר ב"המז וכהוראת מהריי"קש אבל לא יברכו על היין כששותין עם הפירות לפניו ולאחריו כלל וכתב שהסכים עמו הרב מהריי ישועה זיין. ואחר זמן אנה ה' לידי ס' שערי ישועה כ"י ש"ות מהרב מהריי זיין ושם האריך בענין זה הלכה זו העולה כמדובר:

ג

אף אם אינם מסלקין השלחן כיון שמושכין ידיהם מן הפת יברך על הפירות לפניהם ואחריהם ועל היין ששותים עם הפירות יכוין בברכת היין ששותה בתחי' הסעודה לפטור באותה ברכה היין ששותה עם הפירות וברכה שלאחריו בהמ"ז פוטרו. הרב מהריי זיין שם בש"ות שערי ישועה א"ח שער ד' סי' ב'. ועמ"ש הרב הלבוש. ועיין בתשובות הר"ש בן הרשב"ץ סי' תמ"ד:

ד

דין ד'. אעפ"י שלא היו הפירות וכו' נראה בבית יוסף שיהא דעתו עליהם מעיקרא כדי שיהא פטור מה שאוכל מהם בלא פת. הרב מהר"ר ישראל בנימין בכ"י:

סימן קפ

א

דין ב'. אבל לא יבא פת שלימא וכו' וכתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י משמע מדברי הלבוש דשלימה אסור אפילו לא הביאה בשעת ברכה ולא כן דעת הרב בש"ע שכתב אבל לא יביא פת שלימה וכו' וכך הם דברי רש"י שמביא שלימה אחר שאכל וכו' עכ"ל ודבריו הם כדברי הרב באר שבע בתוספותיו לפ' חלק ובקונטרי' באר מים חיים ותמה על מהריי"ו שכתב להפך והרב אליה רבה הליץ בעד מהריי"ו דטעמו משום הנכנסים שיסברו שהניחו אחר אכילה ודבריו רחוקים ודחוקים. ומה שהשיג על הונחת הרב באר שבע מזהר תרומה דאין משם ראיה שיהיה פת שלם רק דלא ליהוי פתורא דיקניא עש"ב נעלם ממנו לשון הזהר פי' יתרו דף פ"ז ע"ב דקאמר בעי ב"נ לסדרא על פתוריה חד נהמא או יתיר לברכא עלוי והביאו הרב יד אהרן ע"ש ובס' מקדש מלך שם האריך בזה:

ב

דין ג'. קודם שיטול יכבד וכו' פירוש שהיו נוטלין ידיהם במקום שהיה השלחן עומד ונ"ל שמזה נמשך המנהג לכסות השלחן בשעת נטילת מים אחרונים כדי שלא יפלו המים על הפת שעל השלחן וימאס דלא שייך טעם שלא לבייש הפת שכבר בירכו עליו

ברכת המוציא. מר זקנינו הרב החסיד מהדר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י. ועתה במקומותינו אין מי שנוהג לכסות השלחן בסוף רק ראיתי באיזה עיר קצת נוהגים כן:

ג

דין ד'. שמותר לאבד פירורין שאין בהם כזית וכו' יש מי שאמר שאין בכל אחד מהם כזית אלא פחות מכזית אבל בין כלם יש יותר מכזית ולא נהירא אלא פירוש שאין בכלם כזית ואז ליכא איסורא ואח"כ מצאתי שהאלהי מהר"ר אברהם גאלנטי בפירוש הקדמת הזהר אשר לו הכריח כן מלשון הזהר מז"ה מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

ד

דין ה'. נוהגין לכסות הסכין וכו'. ונהגו שלא לכסותו בשבת וכו' כמדומה אני שראיתי בס' כ"י מהרב הקדוש מהר"ם קורדובירו זצ"ל שאין לכסותו בשבת וי"ט. וכן ראיתי למז"ה מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י דאין מכסין בשבת וי"ט שהם רמז לע"הב שבאותו זמן יתמתקו הקליפות ובלע המות לנצח עכ"ד ומרן בב"י כתב דלטעם מי שזכר החרבן ותקע הסכין אין לחלק בין שבת לחול. ומיהו הרב אליה רבה מישב אף לפי טעם זה ע"ש:

שיורי ברכה

[סימן ק"פ. א

לפנים אות ב'. כתבתי משם מז"ה דיש נוהגין לכסות השלחן בשעת נטילת מים אחרונים וכו' ועתה ראיתי בפסיקתא זוטרתי פ' עקב שכתב ומאמר שכיסו השלחן לברך ברכת המזון וכו' ע"ש ומשמע שהיו נוהגים לכסות משום בהמ"ז:]

סימן קפא

א

דין א'. מים אחרונים חובה. הכי אמרינן בחולין דף ק"ה אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן מים אחרונים מצוה ואחרונים חובה מתיבי מים ראשונים ואחרונים חובה אמצעיים רשות מצוה לגבי רשות חובה קרי להו. והאי שינויא דמשנינן מצוה לגבי רשות חובה קרינן לה הוא שינוייא דחיקא דלפ"ז חובה דנקט לצדדין קתני דחובה דראשונים לאו דוקא אלא לגבי רשות קרי להו חובה ולגבימים אחרונים באמת חובה:
וק"ק דהו"ל לשנוי דהגם דעיקרן ראשונים מצוה ואחרונים חובה כדאמר רב יצחק בר אשיאן מ"מ מאחר דראשונים האכילו בשר חזיר ואחרונים הרגו את הנפש נעשו גם הראשונים חובה ועל דרך שכתב הרי"ף דאף דלא אכל מלח חובה ליטול מים אחרונים

דהרגו את הנפש ומ"ה תני תנא דמים ראשונים ואחרונים חובה וי"ל דהא דחיקא ליה לאוקומי בריתא דמהאי טעמא קרי לראשונים חובה דא"כ רב יצחק בר אשיאן הול"ל נמי בראשונים חובה מהאי טעמא כדתני תנא ולא ניחא ליה לש"ס לומר דלא ידע הבריתא וטפי אתנח לן לומר דידע הבריתא וסבר דמצוה לגבי רשות חובה קרי תנא דבריתא ואתא איהו ודייק בלישני' דראשונים מצוה ואחרונים חובה ולהורות נתן רב יצחק כוונת הבריתא בהשמיטו חלוקת אמצעיים רשות דאיהו דנקיט מצוה וחובה טפי הוה ניחא דליתני כלהו חלוקות מצוה חובה רשות רק דהויה לדעת דהתנא משום דנקט רשות קרי להו חובה. ועוד יש לישב וק"ל. וגם איכא למידק בהאי קושיא דפריך הש"ס מהבריתא דתני חובה בתרוייהו לפי שיטת הראשונים ולא רציתי להאריך בדקדוקים כאלו ועמ"ש סי' קס"ב:

וחמות"י ראיתי או"ר להרשב"א בחידושיו שכתב אחרונים חובה כלומר חובת שימור גופה כדאמרינן לקמן מה ראו לומר אחרונים חובה וכו' וא"ת והא גמרינן לה בברכות וכו' תירץ הראב"ד דהתם למברך וכשאכל דבר מזוהם וכו' עכ"ל וכיוצא בזה כתב הר"ן ומשמע דדעת הראב"ד דמאי דאמרינן מים אחרונים חובה היינו משום מלח סדומית וההיא דפרק אלה דברים בשאכל דבר מזוהם ולא אייריגן בה פ' כל הבשר:

וק"ק דמדברי הראב"ד בתמים דעים סי' ס"ו והביאם בארחות חיים בריש הספר וקצתם הביא מרן בב"י לעיל ריש סי' קנ"ח משם ארחות חיים לא משמע הכי שהרי כתב הראב"ד וז"ל מים ראשונים טעונים ברכה ואחרונים אין טעונים ברכה ודוקא כשלא אכל מאכל לח שאין הידים מזוהמות ממנו והמים אינם באים אלא לרפואה מפני מלח סדומית אבל אם אכל מאכל לח שהידים מזוהמות ממנו צריך ברכה כדכתיב והתקדשתם והייתם קדושים ודרשינן והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים ועליהם אמרו מים ראשונים מצוה מים אחרונים חובה פי' הראשונים אם ירצה יאכל ואם ירצה לא יאכל לפיכך אינם חובה אבל מים אחרונים מכיון שאכל נתחייב בברכה וכו' לפיכך חובה למאי נ"מ לבטולי הנך מקמי הנך וכו' עכ"ל ומוכח דבריתא דוהייתם קדושים והא דאמרו מים אחרונים חובה הכל אחד לדעת הראב"ד באכל דבר מזוהם וראשונים ואחרונים אידי ואידי מקרא אלא דקרי להו מצוה לראשונים דעי בעי לא אכיל וזה מנגד למה שנראה מהרשב"א בדעת הראב"ד כמבואר:

הן אמת דעל דברי הראב"ד הנז' ק"ק דמוקי הא דמים אחרונים חובה באכל דבר מזוה' ומהש"ס משמע דרב יצחק ובריתא בחד גוונא מיירו דהרי אמרו בסמוך מפני מה אמרו

מים אחרונים חובה משום מלח סדומית ומשמע דאבריתא ורב יצחק דאמרי חובה קאמר ויש לישב:

וצופה הייתי להרב מגן אברהם שהביא דברי מרן בשם א"ח הנז' וכתב עליהם משמע דאם רוצה לאכול ויש לו מים ליטול פעם אחת דוקא נוטל ראשונים ולא אחרונים כיון שאסור לאכול עד שיטול ידיו וצ"ע דא"כ מאי חומרא דאחרונים ונ"ל דאסור לאכול אא"כ יש לו מים ראשונים ואחרונים ול"נ דקושיא מעיקרא ליתא דנ"מ להולכים במחנה שפטורים מראשונים וחייבים באחרונים כדאיתא ספ"ק דעירובין וכ"כ התוס' בחולין דף ק"ה עכ"ל ומ"ש דאסור לאכול אא"כ יש לו מים ראשונים ואחרונים הכי מסתברא והרב אליה רבה הוכיח מהכלבו שהם דברי א"ח להפך ולי ההדיוט אינו מוכרח ושפיר מצינן למימר כדברי הרב מג"א:

אבל מ"ש הרב מג"א דמעיקרא קושיא ליתא דנ"מ להולכים למחנה וכו' דין גרמ"א להרב ז"ל שלא ראה כל דברי הראב"ד דהא הראב"ד מוקי להא דמים אחרונים חובה באכל דבר מזוהם דנפקא מהייתם קדושים דומיא דראשונים דנפקי מוהתקדשתם ומשו"ה לא מצי הראב"ד למימר דנפקא מיניה להולכים במחנה דהא ההולכים במחנה דפטירי מראשונים ה"ה דפטירי מאחרונים כשאכל דבר מזוהם ולא אכל מלח ולא מחייבו אלא משום מלח סדומית ולדעת הראב"ד הא דמים ראשונים מצוה ואחרונים חובה בנטילת ידים דדרשינן מקרא דוהתקדשתם והייתם קדושים איירי ולפ"ז אי מהך טעמא פטירי במחנה גם מאחרונים אי לאו משום מלח סדומית ודוק היטב:

ב

דין ב'. אלא בכלי וה"ה מים אמצעיים אין נוטלין אלא על גבי כלי מהר"ר צבי אשכנזי בתשובתיו סי' נ"ה ועמש"ל סי' קע"ג בס"ד:

ג

דין ו'. מתחילין מן המברך. כתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י כל מי שהוא תוכף לנט"י ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. ירושלמי. עכ"ל. וגם בס' תניא הביאו בסי' ז"ך גבי מים אחרונים:

וק"ק דמשמע מבריהם דהירושלמי במים אחרונים איירי ומלבד דפשט הירושלמי איירי במים ראשונים כמו שכתב הטור לעיל סי' קס"ו אלא דהגם שבזה נדחוק לישבו כמ"ש קצת. מ"מ מדמייתי בירושלמי קרא דשאו ידיכם משמע דתכף לנטילה ברכה לירושלמי אראשונים קאי וכמ"ש הרב מעדני מלך. ויש לישב. ועמ"ש הרשב"ש סי' תקנ"ה:

ד
כתבו גורי האר"י זצ"ל שאין להפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון אפילו בדברי תורה:

ה
דין ז'. אין מברכין שום ברכה על מים אחרונים הראב"ד בהשגות פ"ו דברכות ובתמים דעים סי' ס"ו הכריע דכשאכל מאכל לח שהידים מזוהמות מברך על רחיצת ידים. ומדברי הרשב"א בחידושיו ובתורת הבית ובתשובה סי' תק"ז ומדברי הר"ן מוכח דהראב"ד לא אמרה אלא למברך דוקא. אך דברי הראב"ד עצמו סתומים. והרשב"א בתורת הבית ובמשמרת סוף בית ששי ובחידושיו ובתשו' הנז' הסכים לדעת הראב"ד בפה מלא והיטב חרה לו על הרא"ה:
ואיכא למידק דהרשב"א עצמו בתשו' סי' י"ח נתן טעם דאין מברכין על הגרושין דיש מקצת שהן בעבירה כגון שלא מצא דבר עבירה ומגרשה ואף שיש מצוה במקצתן לא פליגי רבנן לגירושין שיברך במקצת גרושין ולא יברך במקצתן וה"ה נימא הכי במים אחרונים דכיון דאם לא אכל דבר לח ואין ידיו מזוהמות אין לברך אף שנוטל משום מלח סדומית לא ה"ל לברך גם בשאוכל מאכל לח דאין לחלק במים אחרונים ולומר דיברך פעם אחת על מים אחרונים ופעם אחרת לא יברך וכמ"ש הרשב"א גופיה גבי גירושין. וי"ל דלא דמו כי אוכלא לדנא דבגירושין כשמגרש בעבירה כי שנא שלח העבירה היא שלא הי"ל לגרשה אבל עתה דבשרירות לבו הלך לגרשה מצוה היא לתת ספר כריתותיה בידיה דבהכי שריא לעלמא וזו מצוה דלא שריא אלא בגט ומקיים מצוה בחלק זה אלא דמשום דאעיקרא לא ה"ל לגרשה אין זה מברך וכיון דגם כי מקיים מצוה באופן זה לא מברך לא פלוג. אבל כשלא אכל מאכל לח ואין ידיו מזוהמות ליכא מצוה כלל והמצוה דמים אחרונים דנפקא מקרא איננה אלא כשאכל דבר לח וטעונה ברכה. ומאי דנטל משום מלח סדומית היינו משום שמירת גופו דוקא ואינה בכלל המצוה ופשוט:

ו
דין יו"ד. יש שאינן נוהגין ליטול מים אחרונים וכו' כן כתבו התוספות ודעמייהו והרב תורת חיים בשיטתו פקפק הרבה בדברי התוס'. והטור הביא דברי התוספות וכתב הרב כנ"הג וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' י"ח ובתשובה להרמב"ץ סי' קפ"ט עכ"ל ולא ראיתי בתשו' הרשב"א סי' ח"י שהזכיר בה מים אחרונים כלל ובתשובה להרמב"ן הנז' לא כתיב בה אלא שאין מברכין על מים אחרונים דאינן באים אלא מפני מלח סדומית ואין לברך על הפורענות באופן דלא מצאתי להרשב"א שכתב בדברי התוספות מלח סדומית מצויה ואין נוהגין ליטול מים אחרונים:

איברא דראיתי להרשב"א בתורת הבית בית ששי סוף שער ראשון שכתב ומ"מ מי שאינו אוכל מלח ולא דבר מזוהם אין חייב במים אחרונים עכ"ל וק"ק דאמאי לא חייש מר לדברי הריי"ף שכתב פ' כל הבשר דאפי' לא אכל מלח קבעו רבנן חובה משום דמים ראשונים האכילו בשר חזיר ומים אחרונים הרגו את הנפש:

ועלה על לב לומר דדעת הרשב"א דכיון דחזינן דהתוספות כתבו דהאידנא לא משכחת מלח סדומית ולא נהגי ליטול תיסגי לן לחוש ליטול כשאכל מלח ומיהו בלא אבל מלח לא מחייב. אמנם לא אתנח לן בהא דהרי לדעת התוספות תיקשי דהן לו יהי דלא משכחת האידנא מלח סדומית מ"מ האיכא משום אחרונים הרגו את הנפש ומוכרח לומר דדעת התוס' דהא דהרגו את הנפש זה היה מעשה כי נטלי כ"ע והאשה לא ידעה אם בעלה לא נטל ומ"ה טעתה כי אות היא בינו לבינה אבל אי כ"ע לא נטלי מים אחרונים לא תטעה האשה והיא העולה על לבה דכיון שאין נוטלין לאו סימנא מילתא דלא נטל ולא קנח והאיכא שיריים ורישומן ניכר ואין כאן חששא וכמ"ש הרב לחם חמודות והרב שיירי כנ"הג. ומאחר שכן כי סבר הרשב"א ליטול האידנא שלא כדעת התוס' גם כשלא אכל מלח בסעודה צריך ליטול משום אחרונים הרגו את הנפש דכיון שנוהגים ליטול סברה זאת האשה כי נטל עליו בעלה וסימן גמור הוא וכמ"ש הריי"ף והדר דוקיין לדוכתיה דאיך פסיק ותני הרשב"א דאם לא אכל מלח וכו' אין חייב במים אחרונים והרי אכתי איכא משום אחרונים הרגו את הנפש. והרי הרשב"א עצמו בתחילת הבית ההוא כתב וצריך ליזהר הרבה בראשונים כדי שלא יחשד בנכרי ויבא לידי תקלות גדולות וכן במים אחרונים שמא יארע לו הפסד ממונו בביטולן מלבד מה שיש בהן מן החובה עכ"ל ואיך הכא קאמר דאם אינו אוכל מלח וכו' אינו חייב באחרונים ולא ביאר דמטעם הרגו את הנפש צריך ליטול כמ"ש הריי"ף ויש לישב:

ומכלל דברים אמורים תשובה מוצאת למ"ש הרב מהרש"א בח"א פ' כל הבשר וז"ל במים אחרונים ודאי דאיכא לפרש דאי נמי אי לאו טעמא דמלח סדומית ראוי לתקן מטעם זה אבל במים ראשונים אי אפשר לפרש כן דהא אי לאו חיוב נטילה משום סרך תרומה לא בא זה שלא נטל לידו אכילת איסור וכו' עכ"ל ולפי האמור לעיל גם במים אחרונים אי לאו דתקנום משום מלח סדומית האשה היתה מרגשת שלא קנח פיו וממאנת למאמ"רו דסימני לאו מילתא היא כמדובר:

וחזה הוית להרב ז"ל בחידושי הלכות עמ"ש רש"י האכילו בשר חזיר שהיה חנוני ישראל וכו' וכשהנכרי בא מאכילו נבלות והלך יהודי וכו' והאכילו בשר חזיר שכתב וז"ל פתח בנבילות וסיים בחזיר דקדק לפרש כן משום דאסור לישראל לעשות סחורה

בנבילות וטריפות ובכל דבר טמא אם לא שנזדמן לו וכו' עכ"ל ומדברי הרב מוכח דסבר דאם נזדמנו נבילות וטריפות מותר לעשות מהם תבשיל ולמוכרם שהרי כתב דרש"י דקדק ופתח בנבלות משום דאסור להסתחר בדבר איסור אם לא שנזדמן לו ומה שהורגלו העכו"ם לבא לחנותו לא היה על בשר חזיר שודאי לא היה מצוי לו אלא על בשר נבילות וטריפות שאפשר שהיה מצוי לו מבהמותיו אלא שאז נזדמן לו בשר חזיר. ולכאורה נראה דאף אם נזדמנו לו נבילות וטריפות מבהמותיו אסור לעשות מהם תבשילים ולהסתחר בהם להאכיל לעכו"ם וכיוצא בזה כתב הרשב"ץ בתשו' ח"ג סי' רצ"ב שאם מוצא קונים שיקנו הטריפות ומולחם להרויח אסור שזו סחורה לכתחילה וסיים וז"ל והדבר פשוט שאם מצא קונה ואפילו בזול הרבה הוא עובר על דברי תורה אם אינו מוכרה מיד עכ"ל ומרן בב"י י"ד סי' קי"ז הביא מהמרדכי בשם ראבי"ה דמותר לעשות סחורה בדבר טמא וראיה מדאמדינן מים ראשונים האכילו בשר חזיר וכתב מרן דאינה ראיה דאיכא למימר ישראל רשע היה ועוד דאיתא במדרש דבימי הרשע היה ובפרהסיא היו מחזיקים עצמם לעכו"ם עכ"ל ומדברי מרן הללו הראת לדעת דס"ל דלא כמהרש"א דלא מצא מקום לדחות ראית ראבי"ה אלא דישראל רשע היה או בימי השמד ואם איתא לדברי מהרש"א הול"ל דאין ראיה דנזדמן לו אז חזיר וכה"ג מותר אלא מוכח דאף אם נזדמן אסור להסתחר ובשל מבושל להרויח ככל אשר דיברנו ועמ"ש הרב כנ"הג והרב פר"ח שם סי' קי"ז. ותו ק"ק על מהרש"א דדייק לשון רש"י דחולין דפתח בנבילות וסיים בחזיר דהרי רש"י עצמו ביומא דף פ"ג כתב פונדקי ישראל היה מוכר דברים המותרים לישראל ומאכילם ומוכר לעכו"ם בשר חזיר מבושל וכו' בא ישראל וכו' ונתן לפניו בשר חזיר עכ"ל והכא משמע דתדיר מוכר לעכו"ם בשר חזיר:

ז

ואפי' לנוהגים כן וכו' כתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י כפי הקבלה צריך ליזהר בהם מאד ואין להקל בהם והמקל במים אחרונים מקלין לו ימיו ושנותיו כך השיבו מן השמים ע"י שאלת חלום מגיסו של הרב המרדכי:

סימן קפב

א

דין א'. ולא יאכל אם אין לו כוס וכו' כן כתב הטור והרב מגן אברהם הרבה להשיב על זה ויש לדחות ראיותיו כמ"ש הרב אליה רבה והרב קרבן נתנאל דף מ"ב ע"ב:

ב

דין ו'. ע"י שיוסיפו מעט יין וכו'. בס' תניא כתב בשם רבינו אליעזר בר יואל שאפילו בלא תוספת יש תקנה כגון אם שתה יין מכוס גדול יערה אותו לכוס קטן אם יהיה בו שיעור. מ"ה מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י:

סימן קפג

א

דין א'. כוס של ברכה וכו' נראה דאף דלא עבידנא עטור מ"מ לא נעשה הפך ואין להניח כלים רקים בשלחן בשעת בהמ"ז וגדולים נזהרים בזה הרב ברכת הזבח בספרו תפארת שמואל בהגהות הרא"ש סוף פ' שלשה שאכלו דף מ"ה ע"א:

ב

דין ב'. מוזגו להודיע וכו' ויש שמשימין מעט לחם כשאין מים שגם בזה ניכר שבח א"י שאי אפשר לשתותו אלא אם כן מחלישין כחו ע"י הלחם שלחם מושך ריח היין ולא נמצא בפוסקים סמך לזה. הגהה כ"י:

ג

דין ג'. ולא יסייע בשמאלי עמ"ש הרב כנ"הג ועיין מ"ש הרב מנחת יעקב כלל א' ס"ק ו' ודוק היטב בדבריו:

ד

דין ה'. יש מי שאומר שאם המברך איטר אוחז הכוס ביד ימינו שהוא שמאל וכו' הקשה הרב מגן אברהם דבסי' תרנ"א סתם מרן דאזלינן בתר ימין דעלמא וכו' ובאמת בשבלי הלקט שלפנינו לא כתב מזה כלום בבהמ"ז וגבי לולב פסק ליטול בימין דעלמא ואולי איזה פוסק אחר פסק כן בברכת המזון עכ"ל ואין צורך לתלות בפוסק אחר דודאי הוא בשבלי הלקט כאסהדתיה דמרן ומודעת זאת דס' שבלי הלקט הנדפס הוא קיצורו בסדר אחר ולדידי חזי לי שבלי הלקט כ"י כפלים לתושיה מתוקן ערוגות ושבלים אך עתה אינו מצוי אצלי. והרב יד אהרן כתב על דברי הרב מג"א הא ודאי קשיא אלימתא היא אבל מ"ש דבש"ל פסק גבי לולב דנוטלו בימין דעלמא ליתא דהרואה דבריו שם יראה שכונתו כמ"ש בבהמ"ז דיטלנו בימינו שהוא שמאל כל אדם עכ"ל ומ"ש שהיא קושיא אלימתא יש לישב קצת דכן ארחות מרן זימנין דבחד דוכתא מייתי פלוגתא ובדוכתא אחריתי סתים לן. והכא באומרו יש מי שאומר שאם המברך וכו' להורו' נתן דהוא מחלקת כי האף אמנם שכתבו רבנן בתראי דכי הוה חזי סברא חדתא דלא נזכרה בשאר פוסקים

נקיט לה בהאי לישנא דיש מי שאומר הגם דליכא פלוגתא ולא רבו עליה מ״מ לא ללמד על הכלל דכל דוכתא דקאמר מרן יש מי שאומר הכי הוי דודאי משכחת לה דכי איכא פלוגתא קאמר ויש מי שאומר וכמאי דכתיבנא בעניותין בח"מ סי' ט"ז בס״ד וה״נ כונת מרן דקאמר דיש מי שאומר היינו להורות דאיכא פלוגתא ובסי' תרנ״א גלה סודו שדעתו לפסוק דאזלי' בתר ימין דעלמא כן נראה לישב קצת ודוחק:

ומאי דדחי הרב יד אהרן מ״ש הרב מג״א דהש״ל פסק ליטול לולב בימין דעלמא לכאורה היה נראה דאפשר לפרש דברי הרב ש״ל כפירוש הרב מג״א דכיון דהתם ימין אינו לעיכובא ד״ה לעולם יוצא כאשר יראה המעיין בדברי ש״ל סי' קי"ח:

אך אוסיף להביט במרדכי דסוכה בחידושי אנשי שם על המרדכי דמייתי לשון רבינו יואל הלוי בשאלת ריגנשפורק באורך אשר משמו מייתי לה בשבלי הלקט ומשם מוכח דלכתחילה יטול בימינו שהוא שמאל כל אדם והכי דייקי דבריו בשבלי הלקט ועיין בארחות חיים הל' לולב דף קט״ו ע״ב אות כ״ד ומ״ש שם כדק"יל גבי תפילין נראה שהוא ט״ס ועיין בכלבו סי' ע״א ה' לולב ומשם בארה ועיין אליה רבה סי' תרנ"א ס״ק י״ב:

ה

דין ז'. נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש וכו' עמ״ש הרב מגן אברהם ועמ"ש בש״ות הרדב״ז ח״א סי' רע״ו ועמ״ש הרב פנים מאירות ח״א סי' ז״ן ויש לדחות ראיותיו ע"ש ודוק:

ו

דין ט'. צריך לישב בשעה שמברך וכו'. ודורשי רשומות אמרו שרמזו בפסוק ושבעת וברכת וקרי ביה ושב עת וברכת. מהר״ר אליהו בפי' הירושלמי סוף פ' שלשה שאכלו משם ה״ר משם אלברט:

שיורי ברכה

[סימן קפ״ג. א

דין ז'. נכון הדבר שכל א' מהמסובין יאמר בלחש וכו' עמ"ש התשב״ץ למהר"ם סי' ש״ו ועמ״ש לפנים.

ב

דין ט'. צריך לישב וכו' מ״ש לפנים משם מהר״ר אליה עתה ראיתי שהוא תוס' ס״פ ג' שאכלו.

ג

וגם לא יהא מסב וכו' מפני מורא שמים ק"ו ממורא רבו שפוטר מן ההסבה בלילי פסחים. הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י.

ד

כתב מרן בב"י וז"ל כתוב באי"ח אבל יושב יושב ומברך אכל מסב מתעטף ומברך נרא' מכאן שיכול לברך כשהוא מסב עכ"ל וס' א"ח עתה איננו פה עמנו וגם ליתיה בשאלה. וראיתי בס' דרישה שנזדמן לשעה שתמה שהוא נגד הש"ס ואפש' דסבר דכיון דאינו אסור לברך בהסבה אלא משום גאוה א"כ כשמתעטף הוא מסב בהכנעה עכ"ד ולא זכר הרב שהוא ירושלמי והביאו הר"ר אבודרהם והסמ"ג עשין ז"ך דאלמלא לא אשתמיט מיניה הירושלמי הוה מיתיב עליה דאיך שביק בבלי ופוסק כירוש' וכן הסמ"ג שהביא הירושלמי כתב עליה ובגמ' שלנו פוסק בכלן יושב ומברך וגם מה דכתב ודוחק לומר שהיה לו גירסא אחרת ודאי דוחק דכבר מפורש דמקור דבריו מהירושלמי. ותו דארחות חיים בתרא הוא וכלהו רבוואתא מייתו לנסחתין והגם שיש לצדד בזה מ"מ הדבר ברוד דנעלם ממנו הירושלמי:

וחזה הוית להרב אליה רבה שהביא דברי א"ח וכתב וז"ל ונראה דלא פסקו בש"ע שהוא נגד הש"ס וצ"ע שגם באבודרהם ראיתי שכתב בא"ח וכתב שהוא ירוש' משום שמתעטף רשאי להסב מיהו מצאתי בסמ"ג וכו' אלמא דאין חילוק בין מתעטף ואין הלכה כירושלמי זה וצ"ע עכ"ל ולא ידעתי היכן מצא בהר"ד אבודרהם דיהיב טעמא משום שמתעטף וז"ל מהר"ד אבודרהם הל' ברכות סוף שער א'. והאוכל בין יושב בין מהלך הלכתא יושב ומברך ואמרינן בירושלמי אכל כשהוא מהלך עומד ומברך אכל עומד יושב ומברך אכל יושב מסב ומברך אכל מסב מתעטף ומברך עכ"ל הרי מבואר דהר"ד אבודרהם לא קאמר מידי אלא מייתי הירושלמי לחוד והיכי קאמר הרב הנז' דהר"ד אבודרהם כתב שהוא ירושלמי משום שמתעטף. ותו ק"ק דלא הזכיר להרב דרישה שעמד על זה כי אורחיה דשמעתיה בפומיה ומה גם הכא הו"ל לעורר עליו דלא זכר הירושלמי והסמ"ג. גם האי טעמא דמתעטף כתבו הדרישה מדנפשיה. ואם נפשך לומר דט"ס נפל בס' אליה רבה וחסר תיבה אחת וצ"ל ונרא' משום שמתעטף רשאי להסב והיא ישוב שלו דתריץ יתיב דברי א"ח ומהר"ד אבודרהם וכמה דתרגמה הרב הדרישה ולא מייתי מהר"ד אבודרהם אלא דקאמר לה משמא דגמרא ירושלמית ואיהו מפרק לה דשאני הכא כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. בכל זאת מדעתי כי קשים דברי הרב אליה רבה דאיך אפשר לומר דדעת הר"ד אבודרהם דלא הותר מסב אלא משום

שמתעטף והלא קאמר אבל יושב מסב ומבדך אלמא בלי עיטוף אמר שמותר להיות מסב. ותו דמשמע דטפי עדיף מסב בלי עיטוף מיושב דכוליה לישנא רהיט דכשהוא מברך ליעול דרגא ממאי דהוה בעת אכילה וכך הוה מסדר דאם אכל כשהוא מהלך יברך מעומד שהוא בישוב טפי ממהלך ואם אכל עומד בבואו לברך ישב ויברך ואם אכל מיושב כי אתי לברוכי עוד יוסיף להסב ואי אכיל בהסבה כאשר יברך יתעטף באופן דבעת הברכה יעשה דבר נוסף ממצבו בעת אכילתו וא"כ נמצ' דמסב טפי מיושב ומאי קאמר דלא שרי מסב אלא כי יעטוף:

ואפשר לומר דכל תורפיה דמהר"ד אבודרהם דמייתי הירושלמי לא נצרכא אפס קצהו דשרי לברוכי מסב ומתעטף ולזה דוקא הביאו אבל כל שאר החלוקו' לאו הלכתא נינהו כלל וכבר אמר בסמוך הלכתא יושב ומברך דהיינו מאי דאמרינן בתלמודין ומהא מוכח דאין הלכה כירושלמי וזה דעת א"ח שכתב אכל יושב יושב ומברך והיינו דלא כירושלמי דקאמר אכל יושב מסב ומברך ובזה הורה דטפי עדיף יושב ומיהו סבר דכי מתעטף שרי לברוכי מסב. והיינו דקאמר מכאן נראה שיכול לברך כשהוא מסב והיינו כי מתעטף אבל מסב לחוד לא. וזה דעת א"ס ומיהו בש"ע לא רצה לפסוק כן דכיון דכוליה ירושלמי בחלוקות הקודמו' דלא כבבלי אימור דגם זו אינם הלכה ובפרט דלא מייתו ליה גדולי הפוסקים והסמ"ג כתב בהדיא דאינה הלכה אך דעת אבודרהם וא"ח אפשר לישב. ויתכן דכל זה כיוין הרב אליה רבה אלא דמאי דקשיא ליה מהסמ"ג לאו קושיא היא דא"ח והר"ד אבודרהם פליגי עליה. עוד עלה על לבי לישב להר"ד אבודרהם שראיתי להרמב"ם ריש פ"ד דלא כתב אלא חלוקת מהלך ועומד ולא הזכיר מסב גם מהר"ד אבודרהם עצמו בתחילת דבריו לא כתב אלא יושב ומהלך. וזה מורה דהיתה גירסא אחרת דאף דהרי"ף והרא"ש גרסי מסב כנסחא דילן מהרמב"ם והר"ד אבודרהם נראה דהוו גרסי דוקא מהלך ועומד או יושב ולא מסב ואם כנים אנחנו בזה יתכן לומר דמהר"ד אבודרהם ראה שתי הגירסאות ובחר בזו דבהא אתי שתי חלוקות הירושלמי כהלכה כלומר דאם הוא מסב יכול לברך מסב בין מעוטף בין בלי עיטוף אבל לא כדאתמר בירושלמי דאם היה יושב מסב ומברך דזה כבר הקדים דאכל יושב מברך יושב רק למדנו שני אופנים מהירושלמי והם הלכה דאם מסב יברך מסב ואם ירצה יתעטף דכפי הבכלי אין צריך עילויא בברכי דאכל יושב מברך יושב כדאמר ברישא ובודאי דגם כי מברך מסב פשוט דיראה הכנעה ולא דרך גאוה. וגם דברי א"ח אפשר לישבם על דרך זה בקירוב אם לא יהיה שם בסי א"ח איזה לשון מנגד לזה:

מ"מ לכל הדברות הגם דיש איזה מקום לישב דברי א"ח והר"ד אבודרהם העיקר לדינא כדברי הרי"ף והסמ"ג והרא"ש והטור דאכל כשהוא מסב ישב ויברך ולא יברך מסב ואף כי יעטוף דכיון דרוב חלוקות הירושלמי אינם הלכה ומה גם דאף למתניתא דתלמודין דשרי לברך עומד אם היה מהלך קתני אכל מסב יושב ומברך גם הא דעיטוף ליתא ולעול' אינו מברך מסב והוא דעת מרן שלא העלהו על השלחן ועיקר:]

סימן קפד

א

דין ד'. צריך לברך מספק כתב הרב פר"ח בלקוטים ומ"מ לא מצו להוציא אחרים שודאי לא בירכו דמ"ש ספיקא דאורית' לחומרא מדבריהם ולא אתי מדבריהם ומפיק דאוריתא עכ"ל והקשה לי גבר עמיתי בתורה הרב כמהר"ר אליהו ישראל נר"ו דהרי סי' קצ"ז דין ד' פסק מרן דאכל כזית מוציא מי שאכל כדי שביעה ז"התד. ובאמת שלכאורה זו היא שקש' על הרב דדוחק לומר דפליג על הדין ההוא דסי' קצ"ז וס"ל כבה"ג ודעמיה א"נ ס"ל כדעת הר"א ממיץ דכזית מדאוריתא כיון דלא מצינן להרב שביאר דעתו לקמן סי' קצ"ז. ויותר נר' לדחוק דמ"ש לא מצי להוציא אחרים לאו דוקא אלא כונתו דמצוה לברך מי שחייב מדאוריתא ודאי וכן מפורש לקמן סי' קצ"ז דמצוה שיברך מי שאכל כדי שביעה אלא דאם אינו יודע מברך מי שאכל כזית וה"נ כונת הפר"ח על דרך זה. א"נ כונת הפר"ח דלא אתי מדבריהם שחייבוהו מכח ספק ומפיק לדאוריתא משא"כ האוכל כזית דחייב מכח ודאי. עוד הקשה הרב הנז' דהרב פר"ח בי"ד בכללי ס"ס כתב דהיכא דאתחזק כגון נשואה וספק נתגרשה ספיקא דאוריתא לחומרא מדאוריתא וה"נ הרי אתחזק דאכל ולי ההדיוט נראה דלא דמי דהתם באומרנו נשואה הרי החזקה היא שלא נתגרשה דנשואה הפך גרושה אבל החזקה דאכל אינו מודה דלא בירך וכל האמור אני אמרתי בחפזי וצריך להתיישב ובפרט ממ"ש הרמ' פ"ח דשגגות דהוקבע איסורא חייב באשם תלוי ולכאורה זה שאכל הוי כהוקבע ובהא ס' לחו' מדאוריתא ואף דיש לחלק דשם עשה מעשה אחר שהוקבע הדבר צריך ישוב:

שיורי ברכה

[סימן קפ"ד. א

דין א'. להרמב"ם במקוה שנז' וכו'. הרמ"ך השיגו בהשגות כ"י תימה שממעשה דהנהו תרי תלמידי וממעשה דרבה בב"ח נראה שהלכה כב"ש וכן פסקו הגאונים רב נחשון

ורב עמרם עכ"ל וכבר מפורש השני דעות בדברי הראשונים ועמ"ש הרב ט"ז ועמ"ש בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף סימן ח' ועתה ראיתי בס' אליה רבה שהשיג על כל דברי הט"ז ועמ"ש מור"ם בתשובותיו סי' צ"א שיש לדקדק בדבריו כמו שרמזתי בפנים לעיל סי' ס"ג ועמ"ש לקמן לפנים סי' תצ"ד דף ק"ץ ע"ד. ויאב"ץ חילק בין אכל בעיר לאכל בדרך ע"ש סימן קפ"ח ובס' אליה רבה יישב דבריו קצת.

ב

ולה"ר יונה וכו' ט"ס הוא דה"ר יונה סבר כהרמב"ם. מעיל שמואל בהגהות הרמב"ם. והרמ"ע באלפסי זוטא כ"י פסק כהרמ' אבל דעת מרן נראה שהוא כדעת הרא"ש דמסורת בידינו דכשכותב שתי סברות בלשון יש אומרים דעתו כיש אומרים בתרא ולשון זה משמע דהוי כיש אומרים ויש אומרים. וממ"ש כאן בש"ע בסמוך דבמזיד אם בירך במקום שנזכר יצא אין ראיה דפסק כהרמב"ם דאלו לדעת הרא"ש גם בדיעבד במזיד לא ייצא וכמ"ש בב"י וכדפסק הטור דאי הכי לא היה לו לסתום כהרמב"ם ובתוך כדי דיבור יזכיר סברת הרמב"ם בשמו ולא דמי למשנה דאשכחן כי האי גוונא דמתניתין ומתניתא תני תנא הלכות השגורות כבר לפום רבנן ורוחו הוא קבצן אבל כש"ע הוא דבר קשה בתוך כדי דיבור:

לכן נראה דמרן ז"ל מה שכתב בנ"י הוא לפרש דעת הטור דוקא אבל הוא סבר דדיעבד גם להרא"ש אף במזיד יצא ומשום הכי כתב ברישא סתם דיצא דהוי לכ"ע ודלא כהטור ושוב בשוגג הזכיר הסברות בשם אומרם ונטה לדעת הרא"ש דמייתי ליה באחרונם וכן נראה עיקר לדינא דבמזיד יחזור ואם בירך יצא וכדעת מרן. שוב ראיתי מ"ש אליה רבה וכן משמע בקיצור פסקי הרא"ש וכן משמע שהביא דברי הרא'ש בשוגג וכו' ע"ש ונראה דכונתו להוכיח מקצור פסקי הרא"ש שכתב מי שאכל ולא בירך יחזו' למקומו ויברך וכ"ש אם במזיד לא בירך דהרי חלוקת מזיד נקט' דוקא כשלא בירך משמע דאם בירך גם במזיד יצא ומ"ש אח"כ וכן משמע שהביא דברי הרא"ש בשוגג וכו' כונתו על מרן בש"ע והיינו כמו שכתבנו בעניותנו אלא דנראה דחסר בדבריו איזה תיבה כאשר יראה הרואה. אך מה שהוכיח מקצור פסקי הדא"ש אינו מחוור דא"כ הטור סותר את עצמו דהוא כתב בקצור פסקי הרא"ש שהוא חיברם דמזיד דוקא קודם שיברך ובטור כתב בהדיא דאם במזיד בירך חוזר ומוכרח דמ"ש בקצור וכ"ש אם במזיד לא בירך הכונה לא בירך במקומו ולא דמי לרישא ומשום דפשיטא ליה דהא בהא תליא כמ"ש מרן בב"י לדעתו לא הוצרך לפרש ובחד בקיצור כי אורחיה התם:]

סימן קפה

א

דין א'. נאמרת בכל לשון. נראה לפי שאין אדם יכול לשבח לבורא כפי כחו אלא בלשון שהוא מבין כי נסח הברכות הנביאים תקנום דמן התורה כל אחד יודה כפי כחו. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

ב

דין ב'. ואם לא השמיע לאזניו יצא וכו' כתב הרב ס' החרדים דרוב הפוסקים הסכימו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא:

ג

דין ג'. יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו וכו' כתב הרב מגן אברהם צ"ע למה כתב יש מי שאומר שהרי מילתא דפשיטא כיון שאינם יודעים לברך שצריך להוציאם בברכתו עכ"ל ונראה דהרב ס"ל דמ"ש מרן הכא שיצאו בברכתו בניו ובני ביתו היינו היכא שמבינים לשון הקדש אלא שאין יודעים לברך ומ"ה נפקי בשמיעה וכמו שפסק לקמן סי' קצ"ג דצ"ל דמיירי הכא בבור שמבין ל"הק אלא שאינו יודע לברך:

אכן הרואה יראה בבית יוסף בסימן זה דמקור דין זה הוא מהכלבו: והרי הוא כמבואר בכלבו סי' כ"ה דמ"ד הכי דעתו דנפיק בשמיעה אף אם אינו מבין ל"הק וכדעת רש"י שהביא מרן לקמן בב"י סי' קצ"ג וז"ל ועוד כתב ה"ר יונה דהנשים שאין מבינות ל"הק צריכות לברך בהמ"ז לעצמן שאינן נפטרות בברכה ששומעות מן האנשים וכו' וה"ר דוד ברבי לוי כתב בשם הר"ר שמואל שקילי מה שכתוב למעלה בענין בע"הב ואשתו ובניו וכן פשט המנהג עכ"ל ומ"ש לעיל הוא מה שהביא מרן בב"י בשמו בדין זה דמברך בקול רם כדי שישמעו בניו ואשתו ויצאו בברכתו כמו שיראה הרואה ומאחר שכן למדנו דלהך סברא יוצאים בני ביתו בשמיעה אף שאינם מבינים שלא כדעת רבינו יונה ודעמיה וכן מוכח בס' ארחות חיים הל' בהמ"ז אות מ"ד. ולפ"ז נראה שזהו כונת מרן הכא בדין זה אשר יאמר קול ברמ"ה הוא המוציא בני ביתו הגם דלא ידעו ולא יבינו וכמו שנתבאר במקור שממנו חוצב דין זה הן הן דברי הכלבו כמדובר ואמטו להכי כתבו בלשון יש מי שאומר להורות דזה מחלקת ואיכא דפליג עלה ולקמן סי' קצ"ג סתם כדעת רבי' יונה הפך סברא זו ואפשר דהכי ארחיה דמרן כמו שכתבנו בעניותנו לעיל סי' קפ"ב כיוצא בזה ודוק:

סימן קפו

א

דין א'. נשים חייבות בבהמ"ז וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא וכו' הרא"ש בפסקיו הקשה דנשים אף דאינן חייבות אלא מדרבנן יוציאו אנשים דומיא דאוכל כזית דמפיק לאוכל כדי שביע' ואיהו מפרק לה דנשים אינן בכלל ערבות עס"ב והאחרונים עמדו על דבריו וכבר אנן בעניותין כתיבנא קצת בזה לעיל סי' קכ"ד ע"ש. ומהר"י אלפאנדרי במוצל מאש סי' י"ב רצה להוכיח מדברי הרא"ש הנז' דס"ל ספיקא דאוריתא לחומרא מדבריהם ע"ש ונראה דעת הרב דספק אי איכא חיוב מדאוריתא אעיקרא או חיובו מדרבנן משוה ליה ככל ספיקא דאוריתא דעלמא דהדבר ודאי מדאורייתא אך אסתפק לן בפרט זה ועיין בשו"ת מהרש"ח סי' מ"ב ומ"ש הרב המגיד פ"ט דמאכלות אסורות בתשובת הר"ן שהביא מרן בב"י י"ד סי' רכ"ח ומש"ל ריש פי"ד דאכל ובית דוד י"ד סוף סי' מ"ח ובתשובות מהר"י אדרבי סי' י"ד:

ב

אי הן חייבות מדאוריתא וכו'. עמ"ש הרשב"ץ ז"להה בתשובותיו בח"א סימן קס"ח וסימן קס"ט ע"ש באורך:

ג

ומוציאות את האנשים וכו' הרמב"ן בחידושיו לבתרא דף פ"א כתב יש שואלין היאך מוציאין הגרים את הרבים י"ח בבהמ"ז שהרי לא נטלו חלק בארץ וכו' וכי תימא הכי נמי וכו' א"כ כהנים נמי לא יוציאו אחרים דתניא בתוספתא וכו' ר' יוסי אומר כשם שנטלו חלק לויים כך נטלו חלק כהנים וכו' ואפשר משום דק"ל כר' יוסי ולר"מ נמי אפשר דס"ל שאין בהמ"ז תלויה בחלק הארץ ובעיין דברכות אליבא דר' יוסי וכו' עכ"ל: וזה חזיתי להרב לשון לימודים שהקשה על דברי הרמב"ן הללו דכיון דלר"מ ניחא לפי שאינו תלוי בחלוקת הארץ וכו' הכי נמי ניחא לגבי ר' יוסי דאף דגבי בכורים אצטריך לומר שנטלו חלק בארץ היינו משום דכתיב לתת לנו אבל בהמ"ז דלא קאמר הכי מאי רעות' איכא וכמו דניחא לר"מ ניחא לי' יוסי עכ"ל ולי ההדיוט לק"מ דהרמב"ן שם קאי בהנח"ה סובר"ת דבעיין דפ' מי שמתו דבעי בנשים היינו משום דלאו בנות נחלה נינהו וכמ"ש לעיל שם בסמוך ולפי מונח זה אין לומר דר' יוסי נמי סבר כר"מ דאין בהמ"ז תלויה בחלוק' הארץ דא"כ סוגיא דשמעתין דלא כמאן דמבעיא ליה בהני נשי משום דלא נטלו חלק בארץ ואמטו להכי הגם דנאמר דלענין דינא דכהנים מוציאין גם ר"מ

מודה מטעמא דלדידיה פשיטא ליה שאינו תלוי בחלוק' הארץ מ"מ מוכרח לומר דר' יוסי לא סבר לה כר"מ וסוגיין אזלא כוותיה:

ומדברי הרמב"ן הנז' סייעתא למה שדחה מהר"ש יונה סי' נ"ד דברי השה"ג שכתב דלרש"י כהנים אינם מוציאין אחרים ודלא כהרב מהר"ם ן' חביב בספר כפות תמרים דף ל"ד. וגם לא זכרו ההיא דרב חסדא בריך שכתב הרמב"ן בחידושיו הנז' ע"ש ודוק היטב:

ד

אשה שאכלה ונסתפקה אם בירכה ברכת המזון אי' לא נשאל הרב שער אפרים סי' י"א אם צריכה לברך או לא וכתב הרב דאין לפטור זאת האשה מטעם ס"ס ספק אם בירכה בהמ"ז אי לא ואת"ל לא בירכה דילמא אשה בכל אלה לא מחייבה מדאורייתא זה אינו דאי אמרינן דלא בירכה א"כ מקרי ודאי לא בירכה א"כ אף שאינה חייבת רק מדרבנן צריכה לברך עכ"ד:

ואחד הרואה דברי הרב בלבבו יבין דיש להשיב דכיון דאיכא ס"ס האי אתתא פטורה לגמרי דלצד שהיא ספק חייבת מדאורייתא הא איכא ס"ס ופטורה מחיוב דאורייתא ולצד שהיא חייבת מדרבנן בספק אם בירכה לחוד פטורה דספיקא דרבנן לקולא:

ומריש הוה אמינא דיש לתת מקום לדברי הרב מהא דאמרינן בנדה דף ט"ו ובשאר דוכתי גבי אין ספק מוציא מידי ודאי דפריך עלה מדתניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפי' הן בני יומן הרי הן בחזק' מתוקנים והא הכא ודאי טבל ספק מעושר ספק אינו מעושר וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי ומשני התם ודאי וודאי הוא כדרב חנינא חוזאה דאמר חזקת חבר וכו' ואי בעית אימא ספק וספק הוא וכדר' אושעיא דאמר מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה ופירש רש"י כדי שתהא בהמתו אוכלי' דאי למאכל אדם מחייב מדרבנן וכיון דאיכא למימר דעביד כדרי' אושעיא מותרין לאדם דלגבי איסורא דרבנן מהני חזקת חבר זהו תורף דבריו ומשמע דדוקא משום דאיכא חזקת חבר מהני הא אי לאו דאית לן חזקת חבר אף דאיכא הכא ספק ספיקא ספק אי עביד כדרי' אושעיא והכניסה במוץ ואת"ל לא הכניסה במוץ ספק עישרן לא מהני לאפקועי איסורא דרבנן בהכניסה במוץ והרי הכא לענין איסור דאוריתא איכא ס"ס ולאיסור דרבנן איכא ספיק' אם עשרן ודמי לנדון שלנו באשה אם ברכה ולא מהני אי לאו דאית לן חזקת חבר:

וכן משמע לחד שינוייא דר"י דמייתו התוס' התם ופ"ק דפסחים דף ט' דהא דקתני פירות מגורה זו בחזקת מתוקנים היינו בהנך דלא חזו אלא לבהמה אבל לאדם לא דאף אי עביד

כדר' אושעיא אסור מדרבנן ואמאי הא איכא ס"ס לדאוריתא ובדרבנן בחד ספיקא אזלינן לקולא אלא משמע דבכ"הג יש להחמיר וה"ה בנ"ד:

אמנם נראה דאין מדברי רש"י הנז' ראיה למאי דקמן כי ראיתי להרשב"א בתשובה סי' שס"א דהוא ז"ל דעתו כדעת רבינו אפרים דבהכניסה במוץ שריא אף לאדם באכילת קבע והרב תורת חיים בשיטתו לפסחים כיוין לדעתם עש"ב וכתב הרשב"א אלא דק"ל דאם איתא דהא דר' אושעיא אף לאכילת אדם שרי למאי אהני לן חזקת חבר דהא ביוצא מתחת יד אחד שרי דספק וספק הוא וי"ל דבעלמא ספק אינו מעושר עדיף לן מספק עביד להו כדר' אושעיא משום דאיכא למימר העמד פירות על חזקתן שלא הופרש מהן כלום וכיון דאיכא חזקה ספק מעושר ריע ליה אבל לגבי חבר איכא נמי חזקה שחזקה על חבר וכו' ואי נמי י"ל דחבר אפילו לפי שעה מחזיקין אותן במתוקנין שאינו זז ממקומו עד שמתקנן משא"כ בשאר אנשים דלשעתן בודאי אינן מעושרין משוינן להו עכ"ל וממנו נקח לשיטת רש"י דסבר דאיכא איסורא דרבנן בבהכניסה במוץ שלה דה"ט דלא שרינן בספקא דשמא עישרן דאית לן חזקה דהעמד פירות על חזקתן שלא הופרש כלום ואמטו להכי לא מהני ספק אם עשרן דהוי ריע ולא שרי אלא כי איכא חזקת חבר כנגדה אבל בעלמא דליכא חזקה בספיקא כי האי שרי מדאוריתא ומדרבנן דבס"ס שרי מדאוריתא ובחד ספיקא מדרבנן וה"ה לנדון שלנו בהכי נשי הנשכ"ח כדין אם בירכו בהמ"ז:

אך לחד שינויא דר"י דכל ספק דרבנן אין מוציא מידי ודאי ומ"ה גבי בדיקת חמץ דרבנן אין מוציא מידי ודאי והכא גבי מעשר אין פירות מתוקנים אלא למאכל בהמה ולא מהני ס"ס למאכל אדם אף דליכא אלא איסור דרבנן אכתי ראיה זו שהבאתי לעיל עד האידנא בציביונה ובקומתה דהכא נמי נימא אין ס' מוציא מידי ודאי דהא האשה הלזו בכרס מלאה ובודאי אכלה ודמי לפירות דודאי טבלי ולחולדה דשקלא חמץ בפנינו דאין ספק מוציא מידי ודאי ואף דאיכא ס"ס השתא דנסתפקא אם בירכה ומדאוריתא פטורה הא מיהא מדרבנן חייבת דאין ס' מוציא מידי ודאי:

ואולם כד דייקינן פורתא על כרחין לחלק ביניהם ולדחות ראיה זו דהא כתב הרמב"ם פ"ח דברכות ופסקו מרן לקמן סי' ר"ט דכל הברכות כלן שהם מדבריהם אם נסתפק לו אם בירך אם לאו אינו חוזר ומברך והשתא ברכות דלאו דאכילה כגון תפלה וכיוצא לק"מ די"ל דהגם דאיש זה חייב בברכה מ"מ לא מיקרי ודאי לענין זה אלא כגון פירות דטבילי וחולדה דשקלה חמץ קמן וכיוצא דבהני וכיוצא אין ספיקן מוציא מידי ודאן משא"כ בברכות בתפלה וכיוצא לא קרינן בהו ודאי ובספיקן אינו חוזר ומברך אך ברכות האכילה דהוו דרבנן דמלי כריסיה נראה דהוי כפירות דטבילי וכיוצא ואיך הרמב"ם

והטור ומרן כיילי לן בכלהו ברכות דרבנן דאינו חוזר ומברך הא אין ספק מוציא מידי ודאי:

ותו דהרי כתב הטור סי' תל"ח עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פרורין צריך לבדוק וכתב גדול הדור הרב משנה למלך ריש פ"ב דחמץ דאף דביטל וליכא אלא איסורא דרבנן כיון דודאי חמץ וספק אם אכלתיה אין ספק מוציא מידי ודאי ואף בדרבנן אזלינן לחומרא אך התוס' פ"ק דפסחים כתבו לחד תירוצא דבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי והיינו בשלא ביטל עכ"ד ומוכח שכונת הרב לומר דהטור ס"ל כאידך שינויא דבדרבנן נמי אין ס' מוציא מידי ודאי ומלבד אשר יקשה מאי דהוינן בה מאכל ונסתפק אם בירך ברכה שהוא חייב מדרבנן דדמי לודאי חמץ ולודאי טבל דאין ס' מוציא מידי ודאי אף בדרבנן ואפ"ה פסק הטור כהרמב"ם דאינו חוזר ומברך. עוד בה דהרי הטור לעיל סי' ק"ס פסק כדעת הרמב"ם דספק נטל ידיו ספק לא נטל ספיקו טהור ואמאי אין ספק מוציא מידי ודאי אפילו בדרבנן כחד שינויא דר"י הנז' והטור פסק הכי כמדובר לעיל וה"נ הו"ל לטור לפסוק דחיובא רמי ליטול ידיו כיון דידיו ודאי טמאות ואין ספק מוציא מידי ודאי אפילו בדרבנן:

וכבר ראיתי להרב מש"ל גופיה סוף פ"ד דבכורות שהקשה על דברי הטור הנז' מדברי הטור סי' שצ"ד בעירוב דספק הינוח לא מהני וק"ק דהו"ל להקשות נמי כקושיין על הטור ממ"ש סיתל"ח דמשם מוכח דס"ל דאין ספק מוציא מידי ודאי בדרבנן וכמ"ש הוא ז"ל לדעתו פ"ב דחמץ וכמדובר:

ברם לי ההדיוט ל"ק ממ"ש הטור סי' תל"ח דאפשר לומר דגם הטור ס"ל כשינויי קמא דר"י דבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי ושאני חמץ דהחמירה בו תורה משאר איסורין הלכך גם רבנן אחמור בספיקיה אי נמי על דרך שכתב הה"מ משם הרא"ה פ"ב דחמץ גבי ט' צבורין דכיון דבדיקת חמץ תחילתה על הספק החמירו בספיקו טפי משאר ספיקי אלא דסבר הטור דמהני טעמי תיסגי לן להחמיר בחד ספיקא ולומר דאין ספק מוציא מידי ודאי אבל כי איכא ס"ס כגון בההיא דט' צבורים אף גבי חמץ שרי וכמ"ש האחרונים לחלק דס"ל להטור להקל בההיא דט' צבורים משום ס"ס ואף אנו נאמר כן לדרכנו. וא"כ לפ"ז הנה נכון לומר דגם הרמב"ם והטור וסיעתם סברי כהך שינויא דר"י דבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי אלא דגבי חמץ מחמרינן להטור בחד ספיקא ולהרמב"ם בתרי ספיקי דענינא משום חומרא דחמץ או משום דעיקר הבדיקה תחילתה על הספק וכפ"ז שפיר פסקו דספק נטל ידיו אין צריך ליטול דספק מוציא מדי ודאי בדרבנן וה"ט נמי דבכלהו ברכות אף בברכות אכילה דהוא שבע ודמי לודאי אתי ס' ומוציא מידי ודאי

בדרבנן וכפ"ז בנדון שלנו דהאשה נסתפקה אם ברכה בהמ"ז פטור' ואתי ס' ומוציא מידי ודאי דרבנן ומשום דאוריתא הא איכא ס"ס וככל אשר דיברנו:

עוד נ"ל לחלק דאפילו לאידך שינוייא דר"י דאין ספק מוציא מידי ודאי בכלהו מילי דרבנן ואין חילוק בין חמץ לשאר מילי אפשר דה"ד כשהודאי בדבר אחד והס' בדבר אחר אז הוא דאמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי אפילו בדרבנן כיון דהודאי הוא נפרד בדבר אחר. ומאי דמספקינן הוא חוץ ממנו אז הספק ריע ואינו מוציא מידי ודאי ואמטו להכי גבי פירות דודאי טבילי וכן חמץ שהכניסתו חולדה לבית וכיוצא כיון דהספק הוא באדם אם עישרן והפירות ודאי ומספקינן אם עשרן אדם וכן החמץ ודאי ומספיקינן אם אכלתיה חולדה אז הספק ריע ואף בדרבנן אין ס' מוציא מידי ודאי. אך אם הודאי והספק בדבר אחד אז ספק בזה בדרבנן מוציא מידי ודאי כיון דהספק בדבר הודאי עצמו כגון אדם שאכל דהודאי בו בעצמו וכן ידי אדם דודאי טמאות ומספיקינן דזה האדם אפשר שבירך והידים נטלו אז בדרבנן מהני וס' מוציא מידי ודאי כנ"ל לפום ריהטא:

וחזה הוית בספר חדש שבא לידינו עתה מהגאון מהר"ר יהונתן הכי קרא שמו כרתי ופלתי בסי' ס"ט בפלתי ס"ק י"וד באשה שבשלה בשר ושכחה אם מלחה דהורה טורי זהב להתיר והביא ראיה מהיה עומד בוכתבתם וכו' והרב ש"ך בנ"הכ השיגו דאתחזק איסורא ולא דמי לוכתבתם דמליחה עסק גדול ואיך שכחה מליחה וכתב הרב הנז' וז"ל ונראה אם האשה תולה טעותה בדבר כאשר הוא בלי ספק למה שכחה וכיצד באת לידי ס' נראה להתיר דאמרינן חבר שמת והניח מגורה פירות וכו' והנה ברור אם נמצא קדרה מבושל אש והמבשלת אינה להפנינו לשאלה אם מלחה פשיטא דמותר וכו' וכמו דהתירו שם כן נתיר בזה אין כאן הבדל כלל ואם נאמר כאן רעותא איך שכחה מעשה רב מליחה וכדומה נימא לאידך גיסא איך נספק אם מלחה מה הביאה לספק זה לומר דעשתה מעשה רב והלא דבר הוא אבל צא ולמד ספק התפלל או לא אינו חוזר ואף דודאי חייב להתפלל וספק אי הפפלל איך ס' מוציא מידי ודאי וגם איך שכח מעשה רב כזה וכו' ואין לו' בתפלה שאני דאיך נחמיר להתפלל שנית איך יברך לבטלה דהא בק"ש למ"ד דרבנן ספק קרא וכו' ויש להקשות לחד תי' בגמ' דאף בדרבנן לא אמרו אין ס' מוציא מידי ודאי א"כ מ"ט דפטור מתפלה וק"ש הא החיוב ודאי ודוחק לו' כי תקנתא דרבנן כמו ק"ש ותפלה הם תקנו לודאי ולא לס' עכ"פ יצא לנו בכה"ג ס' מוציא מידי ודאי ומכ"ש לפי דעת התוס' וכו' דבדרבנן ס' מוציא מידי ודאי וברורים דברי הט"ז עכ"ל ותאזרני שמחה שהרב נכנס בקצת מחקירותינו וכיונתי קצת בחקירה לדעתו:

ואולם אנא בריה קלה יש לי להשיב קצת על דבריו דמלבד דעיקר השגת הרב ש"ך משום דאתחזק איסורא ולא אתי עלה משום דאין ס' מוציא מידי ודאי והש"ך אזיל לטעמיה דבאתחזק איסורא לא אמרינן ס' דרבנן לקולא ולזה כבר הרב הנז' רמז מ"ש בכללי ס"ס ועמ"ש הרב עצמו לקמן סי' צ"ח בפלתי ס"ק ג' הבה נא אבא למ"ש עוד ומשמע דרוצה לדמות השתא דשכחה אם מלחה להיכא דליתה קמן דנישיילה אם מלחה הבשר וע"ז כתב די"ל דאיכא רעותא ששכחה וכו' ואימא לאידך גיסא דאיך באה לזה והביא ראיה מספק התפלל וס' קרא ק"ש למ"ד דאינו חוזר וסבר הרב דטעמא דכיון דהא גברא תולה ספיקו מה ראה על ככה ומה הגיע אליו שבא לכלל ס' אמרינן בהא דס' מוציא מידי ודאי וה"ה בנדון הט"ז כן נראה כונתו כמו שיראה המעיין מהמשך דבריו בראש אמיר ועד אחרן באומרו עכ"פ יצא לנו בכ"הג ספק מוציא מידי ודאי וכו':

ומעתה ת"ס אני לא אדע לשינוייא דר"י דאף בדרבנן אין ס' מוציא מידי ודאי דעלה קאי מה דמות יערוך אשה שבשלה בשר וליתא קמן לנדון זה דהתם ודאי חזקה שמלחה ועדיפא טפי מחזקת חבר וכו' כיון דזו עשתה מעשה ובשל מבושל ואיסורא לאינשי לא ספיא ומה גם דהיא סברא דהוא איסור חמור דדם ולאו דינא גמרה דדם שבישלו קיל ובודאי דחזקה זו מעליא טפי מחזקת חבר. אמנם בנדון הט"ז דהיא גופא דבה מחזקינן בידיה תהרסנו והיא מסתפקת אם מלחה א"כ אתרע לה חזקתה ולא צריכנא לומר דאיך שכחה מעשה רב כי היכי דנימא זיל לאידך גיסא הלא מבלי שנאמר איך שכחה באומרה דמספקא לה לחוד אזדא לה חזקתה ואין ס' מוציא מידי ודאי ואף דיש לה סיבה גורמת מה הגיע אליה שנסתפקה מאי אית לן בגלגולי סיבות תיסגי לן דזאת אומרת דמספקא לה ואין ס' מוציא מידי ודאי כיון דליכא תו חזקה דמלחה. והרב ש"ך בנה"כ לא אצטריכא ליה לומר הא דאין שכחה מעשה רב כזה אלא כלפי מה שמדמה הט"ז להיה עומד בוכתבתם וכו' כל קבל דנא אמר מר דאדרבא וכו' ע"ש:

ומה שנראה שרצה לומר דה"ט דפטרינן בספק קרא ק"ש וס' התפלל משום דיש סיבה איך בא לכלל ספק לא ידעתי איך דין גרמ"א להחזיק כח הספק ולאלומי ליה דבכ"הג הוא המוציא מידי ודאי הרי אם יהיה לו כמה מניעות והוא מסיבות מתהפך להסתפק ס"ס נימא אין ס' מוציא מידי ודאי אף בדרבנן לחד שינוייא דאיירי ביה הרב הנז' כמבואר:

ותו דכבר אנן יד עניי חילקנו דספק התפלל וס' קרא ק"ש לא דמי להאי דפירות ודאי טבילי והבית נכנס בו חמץ ודאי דבכי הא ודכוותה אמרינן אין ס' מוציא מידי ודאי אבל בזה שהוא חייב להתפלל ולקרוא ק"ש אינו ענין לזה וזה שרש אחר בדיני ממונו' בריא

בחיובא וס' בחזרה ויש לחלק בין דיני ממונות לזו אבל מאי דאיירינן בה שאין ס' מוציא מידי ודאי הוא שרש אחר דאנא אמינא דשאני התם דודאי פירות אלו טבילי וכיוצא משא"כ הכא וברור לפי קוצר דעתי. ומעתה שפיר נאה לומר דאף בדבר דדמי קצת כגון ברכות דאכילה דרבנן פטור ולא אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי בכ"הג שאם יברך יש נדנוד דברכה לבטלה ואף דברכה שאינה צריכה דרבנן מ"מ בזה דאם מחייבינן ליה איכא לתא דברכה שא"צ פטור וכפ"ז ל"ק מספק קרא ק"ש דקשיתיה להרב דהתם אינה משלנו ולא שייך אין ס' מוציא מידי ודאי כדאמרן דלא אתמר אלא כגון פירות דטבילי וחמץ בבית:

וכבר מרן בב"י לעיל סי' ס"ז כתב משם ה"ר מנוח גבי ספק בירך דלא יברך משום דהוי ספק לא תשא ולחומרא. והרב פר"ח שם כתב דמשמע מדבריו דברכה שא"צ עובר בלא תשא מדאורייתא והרבה להשיב ולהביא ראיות נגדו עש"ב ולפום מאי דכתיבנא בעניותין לעיל דהרמב"ם סבר בתשובה דברכה שא"צ עובר משום דלא תשא דאוריתא ע"ש סימן מ"ו אות ו' בס"ד תכל תלונות הפר"ח מעליו דהרי ה"ד מנוח לפרושי להרמב"ם קאי ואליביה קאמר. ומיהו גם לשאר פוסקים דסברי דהוי דרבנן יש טוב טעם לפיטורא היכא דהוי ודאי דמ"ה בכה"ג ס' מוציא מידי ודאי אף דבעלמא נימא דאין ס' מוציא מידי ודאי אף בדרבנן משום דהכא בחיוב יש לתא דברכה שא"צ דאיכא איסורא דרבנן:

חוזרנו לענייננו דמכל האמור נראה דיש מקום לומר דזו האשה דנסתפקה אם בירכה ברכת המזון פטורה לגמרי שלא כאשר צידד הרב שער אפרים. וכן ראיתי בתשובה כ"י לנהירו דעיינין הרב המובהק כמהר"ר אליהו ישראל נר"ו דמקשי ורמי על דברי הר' שער אפרים הנז' ממ"ש סמ"ק הביאו מרן בי"ד סי' פ"ג והש"ך בכללי ס"ס והפר"ח שם כלל ט' דדגים מלוחים כמו הירי"נאס מותרים מטעם ס"ס ספק אם נמלחו עם דגים טמאים ואת"ל נמלחו שמא לא היה בהם שומן ואז צירם אינו אסור אלא מדרבנן כלומר דמן התורה איכא ס"ס ואע"ג דמדרבנן אסור דאין להם שמנונית מ"מ איכא חד ספיקא נמי בדרבנן שמא לא נמלחו עם הטמאים ולקולא. וה"ה נמי בנדון זה דכי מספקת דאוריתא איכא בנשים ס"ס ובדרבנן איכא חד ספיקא דשמא בירכו זהו תורף דברי רב חביבא נר"ו. וכבר כתבנו דאף אי תימא דזה דומה לודאי אמרינן בכה"ג ספק מוציא מידי ודאי בדרבנן וככל האמור ועמ"ש הרב כהונת עולם בש"ות סי' ע"ח והרב בנו נר"ו בקונטי בסוף הספר:

סימן קפז

א

דין ג'. אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה וכו' כתב מרן ב"י משם שבלי הלקט דכשנימול אברהם כרת לו ברית לתת את הארץ ותורה דכתיב ויתן להם ארצות עכו"ם בעבור ישמרו חקיו. ובספרי הקטן ראש דוד מדרשותי נתתי טוב טעם בקשר אמיץ במעמד שלשתן ארץ וברית ותורה דרך דרש בס"ד ע"ש ובפירושי להגדה בס"ד. ועל דרך האמת ברית ותורה גוף וברית חד והיו לאחדים בארץ טובה ורחבה:

ב

אפילו אם לא חיסר אלא אחד מהם מחזירין וכו'. הכי אמרינן בירושלמי וכן הוא דעת גדולי הפוסקים אבל הטור כתב דה"ר יחיאל נסתפק ונטה דהוי למצוה ולא לעיכובא. והרב מופת הדור בס' פני יהושע בשיטתו הכריע דלא כה"ר יחיאל מדאמרו דף מ"ט מ"ס שבקת כל הני תנאי ועבדת כרב יוסף וקשה דאף לכתחילה צריך לאומרו אלא נראה דעובד' הוי בדיעבד שטעה וגמר כל הברכה ולא חזר וזהו דעביד כרב דיצא ומדקאמר שבקת כל הני תנאי ש"מ דבעי למהדר אלייהו והיא ראיה שאין עליה תשובה זהו תורף דבריו. ונעלם ממנו דגירסת הראשונים בש"ס היא רב לא הוה אמר ברית ותורה וכמו שכתוב בחידושי הרשב"א והיינו לכתחילה וכנראה מהראב"ד שם וליכא ראיה כלל נגד ה"ר יחיאל:

ג

הגהה. ונשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה וכו' זוהי סברת הראב"ד שהביא הכלבו כמ"ש מרן בב"י וכן הוא בארחות חיים. ומרן בבדק הבית כתב עליו תמהני דעבדים חייבים במצות שהאשה חייבת:

והרב אליה רבה ז"ל אסף וקיבץ מהש"ס והראשונים דנשים לא יאמרותורה והגדיל התימא על דברי מרן ע"ש באורך. ולא זכר דמרש"י והתוס' ריש ערכין משמע להפך שכתבו מזמנות לעצמן וכו' לפי שיש באנשים מה שאין בנשים ובעבדים שאין הנשים אומרות ברית ואין העבדים אומרים על נחלתנו עכ"ל משמע דתורה מצו נשים ועבדים למימר משום קיום המצות שמקיימין וסברת מרן בדברי הראב"ד היא דכוונת הראב"ד דנשים לא יאמרו ברית אבל תורה אומרות ועבדים לא יאמרו תורה וכפשטן של דברים ומשו"ה הקשה דעבדים חייבים במצות שנשים חייבות וא"כ גם העבדים יאמרו תורה

וכדעת רש"י והתוס' דערכין דברי הרב מג"א אינם מכוונים דבחדא מחת' מחתינהו תוס' דברכות ותוס' ורש"י דערכין ע"ש:

איברא דסוגיית ברכות דף מ"ט שהביא הרב אליה רבה מכרזת ואומר' דתורה לא אמרי דאינה לא בנשים ולא בעבדים ודוחק לומר דרב היא דאית ליה הכי ולא קי"ל כוותיה דהיכא אשכחן בש"ס מאן דפליג עלה. ואפשר לישב קצת דמאן דסבר דנשים יאמרו מסתמיך ואזיל אבעיין דפ' מי שמתו אי נשים חייבות בבהמ"ז דאוריתא ומוציאות האנשים ומינה דגם הנשים נסחתן כנסחת האנשים והיינו דתנינא אשה מברכת לבעלה והגם דיש לדחות. ואדרבה התוס' מפרשי לה דמשו"ה נסתפק אי חייבות דאוריתא ע"ש ובהג"א. מ"מ מאן דסבר דיאמרו הנשים סמיך אהא:

וראיתי להרב מגן אברהם שכתב דנדחקו כדי לישב המנהג וקשה דהא אמרינן סימן מ"ז דנשים חייבות בברכת התורה משום דחייבו' במצוות שלהם וכו' ע"ש ולק"מ דאפשר דמאי דלא איית' האחרונים מינה ה"ט דהתם לא מצד עצם מצוות תלמוד תורה רק הלימוד שלא יכשלו במצותן וכדכתיבנא בעניותין לעיל סי' מ"ז אות ו' בס"ד. ומ"מ יש לישב קצת המנהג בזה בדברי הרב מג"א דהא מיהא משכחת בהן זאת התורה מאיזה צד שיהיה והן הן דברי הרב הלבוש ול"ח:

שוב אשוב אליך דמאי דכתבינן בעניותין בסמוך דדוחק לומר דאותה שאמרו בסוגיית ברכות דף מ"ט הנז' היינו לרב וכו' שבתי וראה דלאו דוחקא היא דכיון דרב סבר דאף לכתחילה לא יאמרו ברית ותורה וכמש"ל שפיר מצינן למימר דהיינו טעמיה דרב דנשי כיון דלקושטא לא שייכי בברית ואינם מצות בתורה לית להו למימר ברית ותורה ומינה משכוה גברי דלא אמרי אבל לדידן דאם לא אמר מחזירין אותו וכמפורש בתוספתא והירושלמי ספ"ק דברכות דאייתי מרן יש מקום לומר דגם הנשים יכולות לומר מאיזה טעם והא בהא תליא ולא קי"ל כוותיה דרב לגמרי ומה גם דבירושלמי התם ספ"ק דברכו' אמרו משמיה דרב גופיה דאס לא הזכיר ברית מחזירין אותו. ולא תידורק מינה דרב דדוקא ברית דה"ה תורה אלא משום דרי"בל דקדים אמרם שמט ד"ת מפיו:

וראיתי להרב הלבוש שכתב דברית ותורה מדאורי' והשיג עליו הרב אליה רבה דלא כיוון יפה דהטור לא כתב אלא כיון דבהמ"ז דאוריתא אבל ברית ותורה אינו אלא תקנת חכמים עכ"ל ופשט דברי הטור כהרב הלבוש וכן משמע מדברי מרן בב"י בדעת הטור וכן משמע מדברי התוס' ברכות דף ך' גבי נשים אי חייבות מדאוריתא והגהות אשרי שם ודוק:

סימן קפח

א

דין ד'. וחותם בה בונה ירושלים וכו' כתב מהרי"קש אין לומר בונה ברחמיו ירושלם אלא בונה ירושלם וכ"כ מרן בב"י בשם הכלבו דאין לומר בונה ברחמיו ירושלים כי ירושלם נפדית במשפט דכתיב ציון במשפט תפדה. ומצאתי הגהה כ"י קשה דהא אמרו בשבת דף קל"ט אמר עולא ירושלים אינם נפדית כי אם בצדקה וכו' וי"ל כי צדקה ליודעי חן דין ומשפט הוא ע"כ ההגה כ"י ומיהו כבר כתב מרן דבדיעבד יצא דכתיב בזכריה שבתי לירושלם ברחמים. ובסי' עטרת זקנים חילק בין פדיון לבנין:

ב

כתב מרן בב"י שמעתי מהמדקדקים שהיו אומרים רענו וכתב הר' שיירי שתמה מ"מ שלא הביא זה משה"ג ואולי לא ראה הגהה זו ותמה עליו דלא נתפשט שה"ג בזמן מרן ואי משום דאמרה משם רי"אז חידושי רי"אז לא נתגלו עכ"ד וק"ק דהא לא מטי בה השה"ג משם רי"אז ז"ל אך מ"ש דשה"ג לא ראה מרן הוא אמת ובקונטי שם הגדולים דקדקנו בעניותנו על כמה גדולים מהאחרונים דנעלם מהם זה וגם על הרב שיירי דקדקנו בעניותין בנסח לשונו שכתב שה"ג שהיה בזמן מרן או קודם אליו מעט לא נתפשט וכו' דהול"ל דבית יוסף א"ח נדפס שנת ש"י ושה"ג שנת שד"י ושם הרחבנו הדיבר לרגל המלאכה בס"ד. ושם בהגהה זו שהביא השה"ג כתב דבשבת לא יאמר רענו וכו' והוא הפך הירושלמי שהביא הטור ושאר פוסקים דתופס ברכות כך הוא שוב ראיתי בכנה"ג שתמה כן ושם כתוב דהגהה הנז' היא מא"ז ובשה"ג שלפני לא ראיתי דמטי בה לא מא"ז ולא מרי"אז:

ג

דין ה'. בשבת אומר בה רצה והחליצנו וכו' ואם אמר רצה והחליצנו בברכה אחרת פלוגתא דתנאי דף מ"ח דת"ק סבר דבדיעבד יצא ור' אליעזר סבר דלכתחילה רצה אומרה בנחמה רצה אומרה בברכת הארץ רצה בברכה שתקנו חכמים ביבנה ורבנן ס"ל דאם לא אמרה בנחמה חוזר כמבואר שם בגמרא דפריך חכמים היינו ת"ק ומשני איכא בינייהו דיעבד. והרב מגן אברהם כתב דמשמע דהלכה כחכמים ולא כת"ק כמ"ש הרא"ש פ"ז דמציעא והקשה ממ"ש הרא"ש ספ"ב דנדה וס"פ מקום שנהגו ותירץ עש"ב:

ובצפייתנו צפינו להרב אליה רבה שכתב על זה וז"ל וצ"ע דהרי"ף והרא"ש פ"ג שאכלו לא הביאו אלא דברי ת"ק וכן הרמב"ם ועוד דהוא מכריע דהא לר"א אף לכתחילה אומרה בברכה אחרת ובזה נ"ל לתרץ דלא תקשי דברי הרא"ש ספ"ב דנדה על פ"ז דמציעא

עכ"ל ודבריו קשים בעיני דלא אפשר לומר דהלכה כת"ק דאם אמרה בברכה אחרת יצא דהרי לר' אליעזר מצי לומר קדושת היום באחת מג' ברכות דבהמ"ז בר מקמייתי ומוכח דלת"ק בדיעבד יצא אם אמרה בברכת הארץ או בהטוב והמטיב ולכתחילה דר' אליעזר לת"ק דוקא דיעבד ואם כן ודאי הלכה כחכמים דהא אמרינן בש"ס דאם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ולת"ק הא נמי כי פתח הטוב והמטיב כדיעבד הוי ומצי לאומרה באמצע ברכת הטוב והמטיב כמו שהוא לכתחילה לר' אליעזר ואמאי אמרי' חוזר לראש אלא מוכח דהלכה כחכמים ומשו"ה לא אצטריך להריי"ף והרמב"ם והרא"ש לפרש דאם אמרה בברכה אחרת לא יצא כחכמים דהא פסקו דאם פתח הטוב חוזר לראש וה"ה לברכה אחרת דאם אמרה בה לא יצא ובודאי דהלכה כחכמים והיינו דהריי"ף והר"אש לא מייתי אלא דברי ת"ק והשמיטו דברי ר"א וחכמים וביניא דבין ת"ק לחכמים דאיעקרא לא ידענו דלת"ק בדיעבד יצא אלא מכח מאי דאותבינן חכמים היינו ת"ק אבל מדברי ת"ק לחוד יותר קרוב לשמוע דלא יצא כיון דמשנה מתקנת חכמים ולאשר ידע מכח הש"ס דלת"ק בדיעבד יצא לא יטעה דכן דעתם דהרי פסקו לקמן דאם פתח הטוב חוזר וכדאמרן:

ותו ק"ל במה שהכריח להלכה כת"ק דהוא מכריע דהגם דיהבינן ליה כל דילי' דאופן וסדר זה קרינן לת"ק מכריע הרי הריי"ף והרא"ש והרמב"ם סברי להלכה כדברי המכריע לא אמרינן אלא במשנה ולא בבריתא וכמו שהוכיח הרב משי"ל פי"א דבית הבחירה והא לקמן בריתא היא ולא אמרינן הלכה כדברי המכריע:

ומה שרצה לתרץ בזה דברי הרא"ש דספ"ב דנדה נראה שכונתו דת"ק דהתם דסבר בירוק לתלות הוא מכריע בין עקביא לחכמים והוי"א דקי"ל כוותיה משו"ה אצטריך הרא"ש בנותן טעם דקי"ל כחכמים כי היכי דקי"ל כב"ה וכו' ואם זו כוונתו ק' דא"ה מאי קאמ' הרא"ש דקי"ל כחכמים כי היכי דקי"ל בב"ה דמטהרין כמימי תלתן והרי ערבב ערבא צריך דאף כמימי תלתן ובשר צלי הוי"ל לפסוק כת"ק דסבר לתלות דהא מכריע בין ב"ש לב"ה ונקרא מכריע אף בפלוגתא דב"ש וב"ה כדמוכח מברכות דף מ"ג ודברי הראשונים שם. ותו דכגון זו לא הוי מכריע מאחר דת"ק מספקא ליה אי טהור ותולה וזו לאו הכרעה היא אלא דמספי"ל ותו דת"ק לא קאי על דבריהם. ובמי"ש הרב מגן אברהם ביסוד דברי הרא"ש יצאו עליו עוררי"ן הרב קרבן נתנאל ס"פ מקום שנהגו והרב יד מלאכי סי' תרס"א. ומאי דתריץ יתיב הרב יד מלאכי הנה אמת נכון ומסתיע מילתיה ממי"ש הרמב"ן בחידושיו ס"פ כל היד והרשב"א בספר תורת הבית ריש בית שביעי ע"ש ודוק:

ד

רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא וכו'. טעה האומר דבי"ט שחל בשבת אין לומר רצה והחליצנו אלא יעלה ומזכיר של שבת. הרב כנ"הג בתשו' הנדפסות סי' כ"ב ועיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' רמ"ח:

ה

דין ו'. טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך אתה ה' אמ"ה וכו' הטור כתב משם הראב"ד דאומרה בלא שם ומלכו' וראיתי להרב שיירי כנ"הג שכתב וז"ל לא ראינו שכתב הראב"ד ז"ל כן בשום מקום לא בהשגות הרמב"ם ולא בהשגות המאור ואם הטור מצא כן בתשו' או בחידושיו למה בהשגותיו פ"ב דברכות וכו' י"ל או שהראב"ד אינו חולק על זה או שלא הבין בהרמב"ם דאומר שם ומלכות דלא כב"י ואם מה שהבין הרב ב"י נכון צ"ל דהראב"ד אינו בעל ההשגות אלא הרב אב"ד ואפשר שלא השיג להרמב"ם שאינו מפורש וכו' והנכון שהראב"ד חזר בו עכ"ל בקיצור וק"ק על הרב דחרד כל החרדה הזו על הטור והרי הרשב"א בחידושיו כתב כן משם הראב"ד ומסתמא הוא בעל ההשגות שרוב פעמים מזכירו ובפרט בברכות וגם הר"ד אבודרהם הוא גופיה כתב משמו שכתב כן משם הראב"ד וכ"כ בא"ח נמי משם הראב"ד ופשוט דבחידושיו כתב כן כאשר מייתי הרשב"א דבריו תדיר בברכות. ועוד אשתמיטיתיה דגם בהשגות הראב"ד על המאור פ' הרואה כתב הראב"ד דכללן של דברים דכל ברכה שהיא נעקרת לפרקים ואינה קבועה אינה טעונה הזכרה שאף ברכת זימון שהיא מהתורה מפני שנעקרת לפרקים והיא כברכות הרשות שרשאין לאכול כל אחד לעצמו וכו' עכ"ל ומדבריו משמע לפום מאי דכייל דאף ברכה זו דאינה קבועה והיא אקראי בעלמא יותר ויותר מזמין סבר דאין בה הזכרה וכמ"ש בשמו הרשב"א והטור וא"ח והרד"א:

אמור מעתה דמה שצדד דאינו הראב"ד בעל ההשגו' זה אינו כי הרי הוא הראב"ד עצמו גם מה שצדד ואסיק דהראב"ד הדר משמעתיה אינו מחוור דהגדולים הללו יביאו סברתו דקודם חזרה גם מ"ש דלא השיג להרמב"ם משום דסבר הראב"ד דהרמב"ם כסברתו או שאינו מפורש וכו' אינו מחוור דהרי הרמב"ם הזכיר ה' וכל ברכה שאין בה הזכרה ומלכות אינה ברכה וכמ"ש הרב לח"מ והביאו הוא ז"ל והרי הוא כמבוא"ר והו"ל להשיגו:

הן אמת דחזיתיה להרב ראשון לציון דסבר בדעת הרמב"ם דאין בפתיחתם שם ומלכות והאריך בזה ואף לפי דבריו הרי הר"מ הזכיר בהדי' שם בחתימה ובהא הוי"ל להשיג דהוא מפורש הפך דעתו. והנראה בזה דכיון דבדבר זה הרי"ף ובה"ג ס"ל דלא כהראב"ד

לא השיג על הרמב"ם כיון דכמה גדולים סברי כוותיה ואף דזמנין דמשכחת דמשיג גם באופן זה מ"מ אין מזה ראיה דחזר הראב"ד או להקשות עליו אמאי לא השיג דכגון זו דאיכא מרבוואתא קמאי דסברי כוותיה זמנין דלא משיג:

ועוד הקשה הרב שיירי על הטור דאיך הסכים שיזכיר שם ומלכות והרא"ש בפסקיו לא כתב כן וניחא ליה דאף דהרא"ש לא הזכיר היינו שתפס לשון הש"ס והוו כעין ברכות פ' הרואה כמ"ש הפוסקים זהו תורף דבריו וטפי הו"ל להרב להעיר ממ"ש הטור בקיצור פסקי הרא"ש דכתב שם ומלכות אבל קושטא דמילתא כמאי דאסיק דודאי גם הרא"ש הכי ס"ל וכמו שדקדק מדבריו בסוגיין גם הרא"ש פ' הרואה כתב דכל הנהו ברכות בשם ומלכות ומייתי מ"ש בירושלמי שם ר' זירא ורב יהודה כל ברכה שאין בה מלכות וכו' ע"ש ובנסחת הירושלמי הזו שהביא הרא"ש ניחא מאי דקשה לפי נסח הירושלמי דקמן פ' הרואה ר' זעירא ורב יהודה בשם רב כל ברכה וכו' דמחלפא שיטתיה דרב דבבבלי פ' כיצד מברכין דף מ' אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם וכו' וסייעיה אביי מההיא דלא עברתי מלהזכיר שמך ואלו מלכותך לא קתני ואלו בירושלמי קאמר משמיה דרב כל ברכה שאין עמה מלכות וכו' והרב ראשון לציון דף מ' העיר בזה לפי נסחתנו ולנסחה הרא"ש ל"ק וכבר הרב מעדני מלך פ' הרואה העיר בזה ורצה לישב בזה דברי התוס' עש"ב. אבל ראיתי להרשב"א בחידושיו פ' הרואה דמייתי הירושלמי כנסחתנו ע"ש. והדבר הקשה על מהר"ר אליהו בפירוש הירושלמי ר"פ הרואה שכתב והראב"ד והרא"ש כתבו בברכות פ' הרואה דלא צריך שם ומלכות דהרי הרא"ש סבר להפך דלא כהראב"ד ואף בברכה זו דאשר נתן וכו' מוכח דס"ל להרא"ש דבעי שם ומלכות כמבואר:

1

באי"י מקדש השבת וכו' כן עיקר ודלא כרבינו יונה שכתב מלכות בחתימה וכבר תמה הרב ל"ח עליו ומ"ש בס' אליה רבה דהרב שיירי כנ"הג השיגו דאין לא ראינו וכו' וכ"כ באליה זוטא דהשיגו שכ"ג בלא טעם וראיה אני בעוניי לא חזינא להרב שיירי דהשיג על הל"ח בזה הן אמת דמ"ש להכריח דלהרי"ף חותם במלכות ע"ש בהגהת ב"י אות ח' אינו מחוור ועמ"ש בעניותנו בסמו' בס"ד. ובודאי דדברי רבינו יונה כפי נסחת הדפוס קשים לשמוע דכיון דלא נתבאר זה בתלמוד דיאמר מלכות בחתימה וסתמא קאמר ומעולם לא ראינו ברכה אחת חותמין בה במלכות מנ"ל לרבינו יונה לחדש דבר מעתה וכגון זו לא ראינו היא ראיה חזקה ותו דחזינן איפכא דבכלהו ברכות חותמין במקום שאמרו לחתום בהזכרה לבד:

ז

והך דסגי בהך ברכה דוקא שנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב וכו':

יש לחקור מי ששכח לומר רצה והתחיל לומר ברוך אתה ה' ודעתו לסיים בונה ירושלם רק אחר שאמר ברוך אתה ה' נזכר וסיים למדני חקיך אי השתא דדיעבד סיים למדני חקיך עלתה לו לומר תכף רצה ויחזור לחתום באי"י בונה ירושלם או דילמא (יתחום) [יחתום] בונה ירושלם ויאמר אח"כ הברכה הנז' ברוך שנתן וכו' ואם תמצא לומר דזה מימר אמר רצה ובתר הכי חתים בונה ירושלם ושפיר היכא דאשתלי ובירך בונה ירושלם אמן באי"י ודעתו לומר אבינו מלכנו וכו' ברכה רביעית וכשאמר באי"י נזכר שלא אמר רצה ואמר למדני חקיך אי מהני זה למשויי' כמי שלא פתח הטוב והמטיב ואומר ברכת ברוך אשר נתן וכו' או דילמא כיון דגמר בונה ירושלם ופתח בברכה ד' אף שסבר לתקן ואמר למדני חקיך בחזקת שלא למד וחוזר לראש ברכת המזון:

וצופה הייתי להר"יטבא בחידושיו לתעניות בריש פ"ק שכתב וז"ל ושמעתי מאחד מרבותי דכל היכא דאיירינן בדין חזרה היינו בשסיים אותה ברכה אבל קודם שסיים בה אינו בדין חזרה ובכל מקום יש לנו לתקנה ולאומרה כראוי ואף במקום שאמרו אין מחזירין ואין זו חזרה מ"מ כל שסיים אותה ברכה אף שלא התחיל באחרת הסמוכה לה ישנו בדין חזרה וכ"כ בתוס' ואעפ"י שיש חולקין בדבר. ובשם הרב החסיד שאפי' אמר ברוך אתה ה' מסיים בקורא בתורה למדני חקיך כדין כל שרצה לברך ונפלו פירות מפיו וכיוצא בו ונמצא שלא סיים ברכתו וחוזר לאומרה כראוי אף במקום שלא אמרו להחזיר שאין זו חזרה ואין כן דעת גדולי הצרפתים אלא כל שהתחיל בחתימה חותם והולך לדרכו במקום שאין מחזירין אותו אבל במקום שמחזירין אותו עושה כן וחוזר לדינו עכ"ל והנה ממ"ש בשם אחד מרבותיו מבואר דכל שסיים הברכה ישנו בחזרה ואם הוא דבר שאין מחזירין משמע דאין להזכירו אף קודם שהתחיל הברכה והכי מוכח ממ"ש בשם הרב החסיד דאם גמר הברכה אינו מזכיר מידי דליתיה בחזרה ולא נחלקו הרב החסיד וגדולי הצרפתים אלא באומרו באי"י אם יסיים למדני חקיך בדבר שאין מחזירין אבל אם סיים הברכה אין להזכיר עוד היכא דדינא הוא דאין מחזירין. ודבר זה שסיים הברכה ולא התחיל באחרת נתחבטו בו אבות העולם התוספות

ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש סוף תפלת השחר ושאר גדולים:

וק"ק על הרדב"ז בתשובה סי' תקס"א שנשאל בזה במקום שאין מחזירין והביא דברי שבלי הלקט שכתב דלא אמרו אלא בזמן שחוזר ואמר הברכה שאז כיון שסיים הברכה הוי לבטלה אבל אם אומר יעלה ויבא או כל הנסים בין ברכה לברכה אין כאן ברכה

לבטלה והפסקה נמי לא הוי עכ"ד ולא ידעתי אמאי לא הביא אלא משבלי הלקט ולא הזכיר התוס' ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש והר"יטבא והמרדכי ושאר גדולים שכלם עמדו בזה. ותו ק"ק דמשמע מדבריו דבין ברכה לברכה לשאינו חוזר הברכה אלא אומר יעלה ויבא לבד או על הנסים במקום שאין מחזירין בזה לא אמרו ומשמע דהוי אליבא דכ"ע והרי מפורש בדברי הרשב"א שם דכיון שסיים הברכה אין לו להזכיר מעין המאורע כלל אף שלא יחזיר הברכה וכן משמע קצת מדברי שאר גדולים ומדברי הרא"ש והטור סי' רצ"ד דכתבו דהוי הפסק כיון דליתיה בחזרה משמע אף אם אומר יעלה ויבא לחוד בלי ברכה הוי הפסק הפך הרדב"ז וק"ק על הרב כנ"הג שם סימן רצ"ד שרמז תשו' הרדב"ז הנז' ומשמע דגם הטור והרא"ש מצו סברי הכי והרי מדבריהם יש לדקדק איפכא וכן משמע מדברי מרן בב"י לעיל סי' קי"ד איברא שראיתי להרב מעדני מלך דפליג (מל) [על] מרן בדעת הרא"ש וסבר דלהרא"ש שרי להזכיר בלא ברכה מעין המאורע וכדעת הרדב"ז:

ולמאי דאתאן עלה נראה דהיכא שבא לחתום ברכה שלישית וזכר ואמר בא"י למדני חקיך לא מבעיא לדעת רבינו החסיד וגדולי הצרפתים שהביא הר"יטבא ודאי דאומר רצה ואח"כ חותם בא"י בונה ירושלים ודיו. אלא אפילו לדעת הפוסקים שמשמע קצת דאף בדבר שהדין הוא לחזור אם התחיל בא"י יסיים בונה ירושלים ולא יאמר למדני חקיך רק יאמר הברכה הגז' ברוך אשר נתן וכו' מ"מ בזה שכבר אמר למדני חקיך בדיעבד כ"ע מודו דיכול לומר רצה ואח"כ לחתום בונה ירושלם:

אך אם סיים בונה ירושלים אמן והתחיל בא"י אדעתא לומר ברכה רביעית נראה דצריך לחזור לראש לדעת הרמב"ם והרא"ש דקי"ל כוותייה דהא כי סיים ברכות דאוריתא מדמו ליה לסיים תפלתו ודינא הוא דאם לא עקר רגליו ורגיל לומר תחנונים חוזר לרצה וה"נ כל ברכות דבהמ"ז חשובות כאחד וצריך לחזור לראש כמ"ש הרא"ש והשתא זה כבר סיים ברכות דאוריתא ואמר אמן ופתח בתחנונים ואף אי אמר בא"י למדני חקיך הו"ל כתחנוני' וחוזר לראם כנ"ל:

ח

צריך לחזור לראש וכו' נרדה בשינה באמצע בהמ"ז ולא ידע באיזה ברכה עומד חוזר לראש בהמ"ז הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשו' כ"י סי' ע"ז:

ט

דין ז'. אומר ברוך שנתן ר"ח וכו' מוכח מדברי מרן דאינו אומר שם ומלכות כשבת וי"ט והאחרונים היו תמהים מנ"ל למרן לחלק בהכי דלא נסתפקו בש"ס אלא בחתימה

ומשמע דבפתיחה שוו בשעוריהן ברכת ר"ח ושבת ויי"ט. גם נמצא לקצת מחברים שכתבו בפירוש שם ומלכות בר"ח:

וזאת מצאנו למרן בכסף משנה פ"ב דברכות שכתב בדין זה וז"ל וסובר רבינו דכיון דמספקא ליה לא מדכרינן בה שמחה ולא חתמינן בה וזה דעת הרי"ף ונראה מדברי רבינו דבאינך חותם בהם בשם ומלכות וכן דעת רוב המפרשים וכן משמע מדמספקא ליה בר"ח אלפא דבאינך פשיטה ליה דחתים עכ"ל ודבריו כלם מקשה חדא דמהיכא משמע דחותם בשם ומלכות והרי הר"מ בחתימה הזכיר שם ולא מלכות ותו היכן מצינו בחתימה מלכות והרי כל הברכות שפותחות בברוך ובפתיחתן איכא שם ומלכות בחתימה ליכא אלא שם. ולדעתו שדעת הרמב"ם כהרשב"א דבפתיחה איכא שם ומלכות וכמ"ש בב"י א"כ הרי היא ככל ברכות דעלמא דבחתימה ליכא מלכות. ותו דכיון דהש"ס סתם ולא זכר לא שם ולא מלכות לא בפתיחה ולא בחתימה תיסגי לן להשוותה לברכות דעלמא ואת היותרת לומר מלכות בחתימה מנא לן ומה סימנים מצא לא בש"ס ולא בהרמב"ם. ותו מ"ש וכן דעת רוב המפרשים דהרי לא נמצא זה אלא ברבינו יונה ולא במפרשים אחרים. ותו הקשה הרב שיירי כנ"הג דמאי ראיה מייתי מדמספקא ליה בר"ח הרי הספק הוא אי חתים ומה ענין חתימה להזכרה עש"ב. ותו מה צורך להוכיח דבאינך פשיטא ליה דחתים הרי הש"ס בהדיא גבי שבת ויי"ט קאמר החתימה:

ואשר אני אחזה לישב דברי מרן הקדוש הנז' אף שהוא קצת דוחק הוא דכוונת מרן הוא דמדברי הרמב"ם נראה דמזכיר שם ומלכו' וחותם בשם הפך דעת הראב"ד ומ"ש ונראה דמדברי רבינו דבאינך חותם בשם ומלכות אין הכונה דבחתימה מזכיר מלכות דזה לא עלה על לב מעולם דליכא שום ברכה כה"ג ואפשר דלמרן הוה פשיטא ליה דמ"ש בדברי רבינו יונה מלכות בחתימה הוא טעות ואשגרת לישן המעתיק ומשו"ה לא הזכיר סברתו בב"י ומעולם לא יטעה אדם בזה וכוונתו דמדבריו נראה דבאינך חותם בהם בשם. ומ"ש ומלכות היינו בפתיחה. או שיעור דבריו הכי חותם וכונתו בשם כמו שכתוב בהדיא בהרמב"ם ומ"ש בשם ומלכות. היינו בפתיחה ור"ל שהוא ברכה שלימה ככל הברכו' לאפוקי דעת הראב"ד והשתא מייתי ראי' מהש"ס דמשמע דהחתימה בשם והפתיחה בשם ומלכות מדמספקא ליה בר"ח אי חתים אלמא דבאינך חתים ובודאי דהיינו בשם דאי ס"ל דהחתימה בלי שם וגם בפתיחה אין בה הזכרה ולא מלכות מאי מספ"ל בר"ח דכיון דבכלן אין כאן הזכרה רק חתימה לבד אין קפידא אי חתים אי לא חתים דמילי נינהו. והא דאסתפק לי' לר' זירא אי חתים אי לא ולא אסתפק אי ברכת ר"ח בהזכרה כשבת ויי"ט אפשר לומר דרב גדל קאמר בשבת ויי"ט ור"ח כלשון הש"ס

ברוך שנתן שבתות וכו' בלי הזכרה ומ"ה לא קבע הספק אלא בחתימה כיון דרב גידל לא הזכיר הזכרה אך הוה פשיטא להו דבשבת וי"ט דאמר חתימה יש בפתיחה שם ומלכות ובחתימה הזכרת השם אך בר"ח מספ"ל אי חתים דאי אמר חתימה פשיטא ליה דשוה לשבת וי"ט דהיא ברכה שלימה וידעינן לה מהחתימה דאי אינה ברכה בהזכרה בשם ומלכות חתימה למה אך אי לא חתים אינה ברכה כלל ואין בה שם ומלכות ולא חתימה והשתא שפסקו הרי"ף והרמב"ם שלא לחתום בר"ח ממילא ידעינן דאין בה שם ומלכות נמי זהו סברת מרן בדעת הרי"ף והרמב"ם וכן פסק בש"ע הכא ובהכי סליקו להו דברי מרן בכ"מ והכא בש"ע כהוגן:

שוב ראיתי להרב אליה רבה שעמד בלשון הכ"מ הנז' בקושית השיירי וקצת העיר בו עוד ופירש בכונת הכ"מ פי' דחוק מאד וכתב שכונתו שיאמרו מלכות בחתימה. ודבריו לקוצר דעתי דחוקים ורחוקים ולקמן זו הלכה העלה להזכיר שם ומלכות בר"ח ולי ההדיוט יראה לחוש לדברי מרן ומור"ם דקאי כוותיה ומה גם דיש לומר דדעת הרי"ף והרמ' הכי וספק ברנות להקל ודוק היטב:

יו"ד

הזכיר של שבת ולא הזכיר ר"ח וכו' אינו חוזר וכו' זה דעת ה"ר יוסף שהביא הטור והרב ל"ח תמה על מרן שפסק כה"ר יוסף דהוי יחיד ויש לפסוק כהרשב"א וה"ר יחיאל והטור ע"ש באורך ובסי' ארחות חיים דף ל"ה ע"ד הביא סברת הרשב"א וכתב ויש חולקין ואומרים שאינו חוזר לעולם בשל ר"ח וכו' ע"ש הרי שכתב סברת ה"ר יוסף בשם יש חולקין ואומרים משמע כי ברבים היו עם ה"ר יוסף וגם משמע שדעת הרב ארחות חיים כן שהביא דעת החולקין בסוף. וכבר הרב שיירי כנ"הג והרב אליה רבה הוכיח מהמרדכי ושאר פוסקים דהכי ס"ל. וא"כ נקיטינן כה"ר יוסף וכמו שפסק מרן. אך ק"ק על מרן בספר בדק הבית שכתב דנקיטינן כה"ר יוסף דספק ברכות להקל ולא הזכיר שיש מי שסובר כה"ר יוסף ויש לישב שוב ראיתי בת"הד סי' ל"ח שזכר דקצת גאונים חולקים וכבר רמזו בב"י:

יא

ויש מי שאומר דאם שכח של שבת ור"ח ונזכר וכו' ואינו חותם בר"ח כ' הרב מגן אברהם לא מצאתי סברא זו וצ"ע למה לא יחתום בשל ר"ח הא אפילו בר"ח בחול י"א דיחתום וכו' והכא כיון דבלא"ה חותם בשל שבת מה מזיק כשאומר ור"ח עכ"ד וראיתי בספר אבן העוזר שהשיג עליו ונשמט ממקומו והוא לקמן סי' קצ"ד שכתב וז"ל אשתמיטתיה למ"א שכן הביא ב"י מהגמי"י וטעם הדבר מבואר בת"הד סי' ל' הובא סי' ר"ח דין י"ח

עכ"ל ואיברא דקשה על הרב מגן אברהם דנעלם ממנו סברת הגמי"י שהביא ב"י וכן הקשה עליו הרב יד אהרן ועוד נעלם ממנו דברי דרכי משה ולבוש ול"ח אות ע"ו ושיירי כנה"ג שכלם הם המדברים בפרט זה ולא שלטו בהם מאורי אור עיניו. אלא דמ"ש בדרכי משה ע"ד הגמי"י שכ"כ הטור למטה קאי על שכולל ר"ח דוקא דהרי הטור אף בחול ס"ל כוותיה דחותם. וזה יש להשיב על הרב אליה רבה שכתב שמצא ברבינו ירוחם בלבוש ע"ש דהרי ריי"ו קודם הביא סברת הרי"י בסוף ומשמע דס"ל כוותי' דחותמין בחול ומשו"ה גם בשבת ור"ח כתב דחותם בר"ח נמי. ומ"ש הרב אבן העוזר דטעמא כמ"ש סי' ר"ח יש לחלק דהתם לכלול באמצא ברכה והכא אחר גמר הברכה. ולהגמי"י לא היה צריך לזה דטעמא כמ"ש סי' רפ"ד דאינו חותם בהפטרה בשל ר"ח דלהגמ"י נקיטינן שלא לחתום אך הרב מג"א כתב דיש לחתום משום דכמה רבואתא ס"ל דבחול יש לחתום וכ"כ הרב ל"ח ונעלם גם מהרב אבן העוזר דברי לבוש ול"ח ודוק היטב כי קצרתי:

יב

דין י"ב. מזכיר שבת בבהמ"ז דאזלינן בתר התחלת סעודה וכו' ראיתי להרב כמהר"ר ישועה זיין בש"ות שערי ישועה כ"י א"ח שער ד' סימן ג' דשקיל וטרי לענין דינא והמה בכתוביי"ם לכן אעתיק דבריו ואחרי כן אכתוב דעתי הקצרה בס"ד וז"ל הרב הנז' הנה מצאנו למרן דברים הסותרים זה את זה דבסוף סי' קפ"ח כתב דאזלינן בתר התחלת הסעודה ובסי' ער"א פסק אם גמר סעודתו וקדש היום מברך בהמ"ז וצריך להזכיר של שבת והרב מגן אברהם כתב סי' ער"א דספוקי מספיקא ליה ומספיקא בכל ענין צריך להזכיר דאין קפידא אם מזכיר שלא לצורך כמ"ש סס"י ק"ח עכ"ל ודבריו נפלאו ממני דאין כתב דאין קפידא אם מזכיר והלא נפיק חורבא דכיון שאתה מצריכו להזכיר אם לא הזכיר צריך לחזור ולברך ונכנס בספק ארבעה ברכות לבטלה ובשלמא בסי' קפ"ח אתי שפיר דכיון דמיירי בסעודה ג' אם לא הזכיר אין צריך לחזור וכמ"ש מרן סימן הנז' אמנם בההיא דסימן ער"א קשיא דההיא מיירי בליל שבת ולכולי עלמא צריך לחזור ואם כן אם אתה מצריכו להזכיר נפיק מינה חורבה דאם לא הזכיר חוזר ונכנס בספק ברכות ואין לומר דבנדון זה אין צריך לחזור דאם כן הו"ל לפרש בהדיא ולא לסתום ומעתה הדק"ל שדברי מרן סותרים זה את זה וכבר הרגיש הרב ב"ח בזה בסי' קפ"ח והוסיף עוד להקשות דבסי' תרצ"ה שנה הדבר במחלקת שכתב וז"ל ואם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה אומר על הנסים דבתר התחלת סעודה אזלינן ויש מי שאומר שאינו אומרו ומפני מה בשני מקומות סתם כדעת אחת וכאן שנאו במחלק' והניח הדבר בצ"ע. וראיתי להרב שיירי כנ"הג שכתב סי' קפ"ח על דברי הב"ח ותמהני דאדמקשי על הרב ליקשי להרא"ש

גופיה דבפורים פסק דאינו אומר על הנסים וכו' ובפ' ערבי פסחים נסתפק במי שהיה אוכל וקדש עליו היום אם מזכיר של שבת בבהמ"ז והסכימה דעתו שמזכיר גם על א"ח יש לתמוה שממ"ש כאן רבינו המחבר בשמו נראה שתפס בפשיטות דבתר תחילת תעודה אזלינן ולא הזכיר סברה אחרת ואלו בסי' ער"א כתב הרב ז"ל בשמו שכתב שתי הסברות ולא הכריע דעתו והיה נ"ל דס"ל לא"ח דיש חילוק בין שהיה אוכל בשבת וכו' להיה אוכל ביום חול וקדש עליו היום דבשלמא היה אוכל בשבת וכו' דבשבת התחלת סעודה צריך להזכיר מעין המאורע אף בסוף הסעודה מזכירין אבל איפכא היה אוכל בחול וקדש עליו היום אע"פ דבתחלת הסעודה לא היה חייב להזכיר מ"ע השתא מיהא צריך להזכיר מעין המאורע וכו' אלא שלפ"ז ק' להרא"ש דסובר דבתר סוף הסעודה אזלינן וכו' ומה נסתפק בפ' ע"פ וכו' ע"ש באורך. ואמר שאלת המחילה נלע"ד דל"ק דאע"ג דכתב הרא"ש בפורים דאזלינן בתר סוף הסעודה היינו שאכל רוב הסעודה ביום ומקצתה בלילה וכמ"ש בתשובה אמנם הכא מירי בשכל הסעודה נעשית ביום ולפיכך נסתפק בה וכן מבואר בדבריו פע"פ וז"ל ויש להסתפק אם צריך להזכיר שבת בבהמ"ז אע"ג דהתם בתוספתא בדברי ר' יוסי כוס ראשון מברך בהמ"ז ומזכיר שבת בבהמ"ז איכא למימר שאני התם שאכל משתחשך וכו' אבל הכא שגמר סעודתו מבע"י לא או"ד כיון שקידש היום צריך לברך בהמ"ז של שבת מידי דהוה אמי שלא התפלל בע"ש מנחה מתפלל שתי' של שבת וכן נר' עכ"ל הרי דבריו ברור מללו מפני מה נסתפק ואי לאו דמסתפינא הו"א שהרב שיירי כנ"הג לא ראה דברי הרא"ש אלא מה שהביא הב"י בשמו בסי' ער"א. ובישוב דברי מרן הש"ע נלע"ד דמרן ס"ל כהרא"ש דאזלינן בתר גמר הסעודה דהתוספתא הוייא סיעתיה ודברי ההגהות אינם מובנים בטעמם ומ"ה פסק סי' ער"א דצריך להזכיר שבת בבהמ"ז ומ"ש בסי' קפ"ח דאזלינן בתר התחלה היינו על צד היותר טוב לחוש לסברת האומרים דאזלינן בתר התחלה ויש קצת ראיה לזה מקדקדוק לשון מרן בש"ע דבסי' קפ"ח כתב מזכיר של שבת בבהמ"ז ובסי' ער"א כתב וצריך להזכיר של שבת בבהמ"ז משמע דבההיא דסי' קפ"ח אין בו צריך כל כך אלא על צד היותר טוב והטעם משום דליכא קפידא אם יזכיר או לאו דאף אם לא יזכיר א"צ לחזור דמירי בסעודה ג' ומטעם זה יש לישב מה שיש להקשות בדברי מרן הש"ע שהזכיר שבת ר"ח חנוכה ופורים ולא הזכיר יום טוב ולא מצינו ששייר מילתא אחריתי כדי שנאמר תנא ושייר אמנם עם מ"ש אין ספק דדוקא הני דאין בהם קפיד' אם יזכיר אם לאו משו"ה אמר שיזכיר משא"כ בי"ט שאם אנו מחייבין אותו להחזיר נפיק מיניה חורבא דאם לא יזכיר צריך לחזור וא"א לחזור שיכנס נספק ברכה לבטלה וזה שלא כדברי הרב שיירי

כנ"הג עש"ב. ולפי מ"ש נראה דבי"ט א"צ להזכיר ובכונה מכוונת השמיטו מרן בש"ע ומה שהביא בסי' תרצ"ה מחלקת יש לישב בדוחק משום דאיכא מ"ד דאם שכח על הנסים מחזירין אותו ולזה שנאו במחלקת דמ"ד שמזכיר ס"ל כמ"ד שא"צ לחזור ומ"ד שאינו מזכיר סבר דצריך לחזור ולזה אינו אומרו משום דנפק מינה חורבא ובהכי יתישב הכל עכ"ל הרב מהר"י זיין בתשובה הנז':

ומעתה הנה נא אבא סובב הולך על דבריו והלא מראש מקדמי אר"ש מקשה ומותיב על מ"ש הרב מגן אברהם דמרן ספוקי מספקא ליה וכיון דליכא קפידא פסק דמזכיר בכל ענין דהרי אנחת לן חדא ואקשת לן טובא דאם לא הזכיר חוזר וגו' ואי משום הא לחוד הוה אפשר לדחויו דסבר הרב מגן אברהם דכיון דאיכא פלוגתא דרבוואתא אי לכתחילה מעלה בזכור"ו ודאי דאי דיעבד לא הזכיר לאו בר מהדר הוא ומרן כוונתו לערוך שלחן לאשר ידע שרשי הדין בב"י:

אמנם אכתי איכא למידק על דברי הרב מגן אברהם דאיך נחה דעתו בישוב זה והלא התוס' וארחות חיים והר"י מקורבי"ל והגהות מיימון ומהר"ם כלהו פליגי על הרא"ש ומאי מספקא ליה למרן. ותו דלשון מרן בדין זה דקאמר הכא בש"ע דאזלינן בתר התחלה סעודה נראה דמילתא פסיקתא קאמר וגם לשונו בסי' רע"ו שכתב וצריך להזכיר של שבת משמע קצת דדינא קמשתעי ולא משום ספק:

ותו דאיך קאמר הרב מג"א דאין קפידא אם מזכיר שלא לצורך הרי ודאי דהוי הפסק ומאי דמייתי ראיה מסי' ק"ח שם לא אמרה אלא בתפלת התשלומין לא בעיקר תפלה וכמ"ש שם הרב שיירי כנ"הג והרב פר"ח וסיעתם וכן משמע מפשט דברי הרא"ש והטור סי' רצ"ד שכתבו דאם אומר דבר שאין מחזירין אותו אחר שסיים הברכה הוי הפסק כיון דדינא הוא דליתיה בחזרה וכיוצא בזה כתב מרן לקמן סוף סי' ר"ח דלא יכלול מפני ספק שום תוספת בברכת מעין שלש והגם דהרב מג"א דעתו דדין סוף סי' ק"ח הוא אף בתפלה עיקרית וכמ"ש לקמן ריש סי' תרצ"ג מ"מ לדידן דהדין ההוא היינו דוקא בתפלת התשלומין ולא בעיקר התפלה לא אפשר לומר דדעת מרן בדין זה דמשום ספיקא פסק להזכיר בכל ענין דהא ודאי למ"ד שאין לו להזכיר הוי הפסק:

ומה שתמה הרב מהר"י זיין על קושית הרב שיירי על הרא"ש וכתב דלא ראה דברי הרא"ש במקורן רק אשר הובאו ביתה יוסף דבריו טובים ונכוחים ועוד ק"ק על הרב שיירי דגם בלשון הרא"ש שהביא מרן בב"י סי' רע"א כתוב דכיון שגמר סעודתו מבע"י אינו מזכיר הרי דתלה הספק דגמר מבע"י.

ברם אנן מה נענה בתשובת הרא"ש כלל כ"ב סי' ו' שהביא מרן סי' זה דשם תלה הדבר בשעת ברכה כמבואר למדקדק בדבריו וא"כ במה נסתפק פי' ע"פ ולכן הנכון אצלי דתשובת הרא"ש הלזו היא בתריתא אחר מה שכתב בפסקיו פ' ע"פ שהכריע מדין מי שלא התפלל מנחה בע"ש ומזה הכריע דאזלינן בתר שעת הברכה וכן בתשובה הזכיר דין לא התפלל מנחה בשבת:

ומ"ש עוד הרב שיירי ואסיק דמ"ש הרב א"ח וכ"כ התוספות דלא יזכיר זוהי הכרעתו ואף דכתב סברא ראשונה בסתם שאני הכא שכתב וכ"כ התוס' וכו' ע"ש דבריו רחוקים דטפי משמע שתפס כסברא שכתב בסתם ולשיטתו הול"ל דגילה דעתו בנמשכה לו סעודה ג' עד מ"ש כמ"ש מרן בשמו ובנמשכת לו סעודת פורים שהביא סברת הר"י מקורבי"ל ולא עוד כמ"ש מרן בשמו סי' תרצ"ה וש"מ ק"ק דאמאי כתב בנמשכה סעודת ע"ש שהוא הלשון שהביא מרן בב"י סי' רע"א בסתם דמזכיר ע"ש:

איברא דבסי' א"ח שנדפס מקרוב בדף ס"ג ע"ד כתוב וז"ל כתב הב"הג דבאותו בהמ"ז מזכיר של שבת אע"ג דעל סעודת חול קאתי וי"א דאין מזכיר בה של שבת כלל עכ"ל כתב הבעל האשכול וכו' ע"ש ולפי לשון זה שלפנינו לק"מ דלא כתב הסברא ראשונה בסתם רק משם בה"ג והסברא אחרונה היא עיקר דאינו מזכיר וזה מסכים למ"ש גבי סעודה ג' וסעודת פורים שהביא מרן בשמו סי' זה וסי' תרצ"ה וגם בלשון הנז' כתב סברא זו באחרונה. וגם בנסחתינו ליתנהו להני מילי שכתב מרן בשמו סי' רע"א שסיים וכ"כ התוס' לא יזכיר כי הכל הולך אחר התחלת הסעודה דבהו תלי זייניה הרב שיירי לומר שזהו הכרעתו. וגם נראה מנסחא דקמן דגם מ"ש וי"א דאין מזכיר וכו' אינם דבריו רק הדברים עתי"קים שאח"ז כתב עכ"ל ואם האמת כן יתשיב יותר דאינם דבריו רק מס' אחר וי"עתק משם. אלא שבנסחתנו הזכיר בעל הלכות גדולות ואין עתה ספרו בידי ועוד קרוב אני לומר שהוא ט"ס ואינו בה"ג ששום אחד מהראשונים לא הזכירו. ולשון א"ח שהביא מרן בב"י בדין שלפנינו כעת לא מצאתיו בס' א"ח הנדפס:

איכו השתא ניחזי אנן לדרוש ולתור בדעת מרן ז"ל ומה שתירץ הרב מהר"י זיין בתשובה הנז"ל אינו נח לי חדא דאיך אפשר לומר דמ"ש מרן בדין זה היינו לחוש לאומרים להזכיר על צד היותר טוב והלא קרי בחיל דאזלינן בתר התחלת סעודה ומשמע דדינא הכי הוי ומה שדקדק הרב הנז' דבדין זה קאמר מרן מזכיר ובסי' רע"א קאמר צריך להזכיר דברים חלושים הם. ותו שראוי לפסוק כמהר"ם והגהמי"י והר"י מקורבי"ל והמרדכי שהביא הרב מגן אברהם סי' תרצ"ה וארחות חיים והתוספות דסברי דאזלינן בתר התחלת סעודה ואמאי מרן הכריע כהרא"ש ודין זה הוא על צד היותר טוב. ותו דכבר כתבנו דהוי הפסק

ובפרט לפסוק דלכתחילה מזכיר של שבת נגד סברת הרא"ש דהלכה כמותו לדברי הרב הנז' ותו מה שהסכים הרב הנז' בדעת מרן דבי"ט אינו מזכיר דנפיק מינה חורבא דבריו קשים בעיני דאטו מרן לא מצי לומר דיזכיר בי"ט ואם לא הזכיר לא יחזור וסמי בידיה לפרש דבריו ולמה יגרע י"ט לעשות משפט היותר טוב להזכיר. ותו דלשון א"ח שהביא מרן בסי' זה דקפסיק ותני לדינא דמזכיר משמע דגם הוא לא הזכיר י"ט אלא ר"ח חנוכה ופורים והתם ודאי ליכא למימר הכי אבל הדבר ברור דארחא דמילתא נקטי א"ח ומרן דבי"ט דאיכא קידוש בשחרית ואין קידי"ש אלא במקום סעודה סוגיין דעלמא שאחר פרק תפלת השחר מקדשין וסועדין סעודת י"ט איש אשר כברכתו וגומרין סעודתן ומתפללים מנחה ואינו מצוי להמשיך סעודת י"ט כל כך מאז הבקר ותעבור המנחה ויהי ערב וגם אינו מצוי להתפלל מנחה בי"ט ולישב בסעודה ולמשוך ביין עד הלילה כי אחר תפלת שחרית צריך לקדש במקום סעודה אך בר"ח ופורים כן ארחות כל בוצע בסעודה לטעום מידי בצפרא דליכא קדוש ומתפלל מנחה מבע"י וקובע סעודתו ומאחר שכן דיברו בהוה ולכך לא נקטי י"ט אמנם אם המצא ימצא דמשנה סעודת י"ט עד הלילה כה יעשה להזכיר ולא הוצרכו לחוש לזה דפשיטא דלא גרע מר"ח ופורים והדין עם הרב שירי כנ"הג דכ"ש י"ט ודלא כהרב מהר"י זיין הנז' וזה פשוט:

ומה שישב מהר"י זיין מה ששנאו מרן במחלקת בסימן תרצ"ה כנז"ל אינו מחוור דאעיקרא האי סברא דמחזירין בסעודה כמעט היא סברא דחוייה כמו שיראה הרואה בתה"ד סי' ל"ח ומג"א ואליה רבה סי' תרצ"ה ולא הוזכרה בב"י ובש"ע לא כתב בפורים דין שכח ולא אמר על הנסים דסמך עמ"ש בחנוכה. ותו דזו ההכרעה שעשה מרן לפי דעתו דהלכה כהרא"ש רק דבמקום דאינו חוזר יזכיר דלא נפיק חורבא זוהי תורה חדשה אשר לא כתוב בספרן של צדיקים דרבוואתא פלוגתייהו לפום דינא ומאחר שכן איך כתב שני סברות בסי' תרצ"ה מדעת עצמו דמ"ד מזכיר ס"ל אינו חוזר וכו' ואיה איפה השני סברות אלו הנמשכות ממחלקת אחר ותלי תניא בדלא תניא דהמחלקת אחר לא הזכירו מרן והוליד משם סברות לפי הכרעתו. ואעיקרא דמילתא לק"מ דזו דרך מרן זימנין דמייתי סברא בסתם ובמקום אחר שנאה בסתם ויש אומרים כדכתיבנא בעניותין בכמה דוכתי אך מאי דקשיא על מרן מדין זה לסי' רע"א הא ודאי לכאורה קשיא:

ואפשר לומר דלעת מרן ז"ל דמ"ש התוס' דאזלינן בתר התחלת סעודה והוא דעת מהר"ם והגמי"י וסיעתם אינו לגמרי כמו שנראה מא"ח שהביא מרן בסי' רע"א אלא ה"ד כשמשכה סעודתו בשבת עד הלילה וגם בלילה ליל מ"ש עדיין לא גמר סעודתו דוקא וכמו שיתבאר והוא דקשי' ליה למרן דאי אמרינן דדעת התוס' ומהר"ם וסיעת' דאזלינן

בתר התחלת סעודה לגמרי בכל ענין בין גמר מבע"י בין משך בלילה שאחריו קצת א"כ ערב שבת דמשך עד הלילה ליל שבת ואכל קצת בליל שבת לא יזכיר של שבת בבהמ"ז וזה הפך התוספתא שהביא הרא"ש דתני דמזכיר של שבת לכן אפשר דסבר מרן דדעת התוס' ומהר"ם הכי הוי דהרי קי"ל דשכח מנחה ע"ש מתפלל ערבית שבת שתים ושכח מנחת שבת מתפלל ערבית חול שתים וס"ל למרן דצריך לחלק לדעתם דכשגמר סעודתו ביום וחל עליו החיוב כשסילק עצמו מהסעודה אז אם מברך בלילה שאחריו הוי כתפלת התשלומין דחל חיובו ביום שעבר והשתא משלים דמתפלל כי השתא ולכן בע"ש אם גמר סעודתו מבע"י וקדש היום דחל עליו חיוב בהמ"ז ביום ובא להשלים חיובו בליל שבת אז צריך להזכיר שבת אף לדעת התוס' דדמי האי לשכח מנחת ע"ש דמתפלל שבת שתים והיינו דפסק בסימן רע"א דאם גמר סעודתו וקידש היום מזכיר דכשגמ' סעודתו וחל החיוב עליו ובא לשלם חיובו ביום הבא הו"ל כתפלת התשלומין אף לדעת מהר"ם והתוספות. אך כי אכתי לא גמר סעודתיה ומשכה עד הלילה ממש נמצא דלא חל החיוב עליו של בהמ"ז ביום שעבר כי אם עתה בלילה הזה וא"כ מברך כדינו דאזלינן בתר התחלת סעודה ואין זה דומה לתפלת התשלומין דהתם חל חיובו ביום שעבר ויום שעבר חלף הלך ועתה כי בא להשלים משלים כתפלת ערבית של יום זה אבל הכא לא חל עליו חיוב בהמ"ז ביום שעבר כי לא גמר סעודתו עד שחשכה ובלילה שגמר חל חיוב בהמ"ז עליו ולכן לא דמי לתשלומין ועביד כדיניה דאזלינן בתר התחלת סעודה והיינו שפסק בדין זה ובסי' תרצ"ה סתם כן. ולפ"ז אם גמר סעודה ג' מבע"י ולא בירך עד ליל מ"ש אינו מזכיר לדעת התוס' ומהר"ם דהו"ל כתפלת התשלומין. וכי תימא כל כי הא הו"ל לפרש בב"י ובפרט דמתשובת מהרי"ל שהביא בסי' זה נראה איפכא יש מקום לומר דפירש דבריו בבדק הבית וזו אחת מן ההלכות שנגנבו ונאבדו מס' בדק הבית והש"ע חיברו אחר בדק הבית כידוע ולפי האמור מרן פסק כדברי התוספות ומהר"ם ובנמשכה סעודת שבת עד הלילה ועדיין לא גמר הסעודה יש צדדים לכאן ולכאן והיותר נראה דלפי מה שסתם מרן סי' רע"א דפורס מפה ומקדש ומברך המוציא יזכור של שבת דהא קדש ובירך המוציא ואכל בשבת ובכי ה"ג מקרי סעודת שבת אף לדעת התוס' לפום מאי דאמרן ועיין בדברי הרא"ש פ' ע"פ ודוק היטב:

יג

אם באמצע סעודתו התפלל ערבית ואח"כ גמר סעודתו כתבו האחרונים דאינו מזכיר רצה או על הנסים מאחר שהתפלל ערבית וכן הסכים הרב מהר"י זיין בתשובה כ"י הנז' ואף דהרב המגן אברהם סי' תרצ"ה הביא מהמרדכי להפך נקיטינן כמ"ש האחרונים

דאעיקרא הרא"ש ודעמיה סברי דלעולם אזלינן בתר השתא אף דלא יתפלל ותיסגי לן להזכיר כשלא התפלל:

יד.
לא נחלקו הפוסקים אי אזלינן בתר התחלת סעודה אלא לענין הזכרה אבל בז' ברכות דחתן שנמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' ודאי אין לברך ז' ברכות הרב גנת ורדים כלל א' סוף סי' כ"ח וגדולה מזו כתב שם לענין ז' ברכות עש"ב עי' שו"ת כנסת יחזקאל סי' נ"ט:

שיורי ברכה

[סימן קפ"ח. א
דין ד'. ואין לשנות הנסח משבת לחול וכו'. בירושלמי בעי מהו לומר בשבת רועינו זוננו ופשוט דטופס ברכות הוא ושרי. ובקובץ ישן נושן כתוב משם ר"י מלונדריש דמדלא בעי בירושלמי אלא רועינו זוננו מוכח דבשבת לא יאמר ברכה לבע"הב אבל הרחמן נראה שיאמר דצרכי רבים שאני עכ"ד וראיתי מהירושלמי אינה מכרעת כלל כמבואר דבעי בעיקר נסח הברכה והקבועה תדיר לכל. והמנהג פשוט דגם בשבת אורח מברך לבע"הב כמעשהו בחול ואף זה בכלל טופס ברכות.

ב
עמ"ש לפנים דף מ"ו ע"א שיטה מ'. והרי מפורש בדברי הרשב"א וכו'. וכן כתוב בתשו' מהר"ם הגדולות דפוס פראג סי' ר"ו ע"ש :]

סימן קפט

א
דין א'. ואומר בה ג' מלכיות וכו' בברכות דף מ"ט אמר רבה בב"ח אמר ר"י הטוב והמטיב צריכא מלכות מאי קמ"ל וכו' ותמה הרב מעדני מלך דלעיל פליגי אבא יוסי ורבנן חד אמר צריכא מלכות קסבר הטוב והמטיב דרבנן וכו' ואימא דר' יוחנן הא קמ"ל דהויא דרבנן וסלקיה בקשיא וכתב בס' אליה רבה דאישתמיטיה חידושי הרשב"א שם שמתרץ דא"כ נימא בהדיא הטוב והמטיב דרבנן כי ר"י אמורא היה וצריך לפרש עכ"ל ומשמע מדבריו דהרשב"א איהו מותיב לה ומפרק לה אבל אחד הרואה דברי הרשב"א בחידושיו בעיניו יראה דהרשב"א הוה גרים הכי בתלמוד גופיה מאי קמ"ל דהטוב והמטיב לאו דאורייתא נימא בהדיא הטוב והמטיב לאו דאוריתא. והרשב"א פרושי קמפרש דברי

השי"ס הללו וכתב כלומר לפי שאין דרכם של אמוראים לסתום אלא לפתוח ולפרש אבל בבריתא דלעיל וכו' עש"ב:

ב

ושלשה הטבות הוא הטיב לנו וכו' כן הנסחא העיקרית לאפוקי האומר הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב אך יש מי שכתב שצ"ל הוא מטיב לנו קודם וכן הוא גומלנו שיהיה הוה עבר עתיד אך מנהגנו כדברי מרן:

ג

דין ב'. אל אמת וכו' עמ"ש הרב פר"ח בליקוטים ועמ"ש בהגהות הרי"ף:

שיורי ברכה

[סימן קפ"ט: א

דין א'. ברכה רביעית וכו' כתב מרן בב"י משם הר"ד אבודרהם דאין לומר האל דהא אמרינן אלהינו וכ"כ רב עמרם בברכה שלאחר המגילה וכתב עליו מרן ומיהו בנסח הרמב"ם כתב האל בברכה רביעית עכ"ל ובסדר רב עמרם כ"י ראיתי דגם בטופס ברכה זו לא כתב האל ובברכה רביעית כתב בפירוש משם רב נתן דלא יאמר האל דכבר אמר ה' אלהינו. ומשום דשם במגילה כתבו בכתב מפורש דאין לומר האל להכי מייתי מהתם הרד"א אבל גם בברכה זו ליתיה בנסחתו. ומדברי מרן משמע קצת דבמגילה גם הרמב"ם לא כתב האל וכן משמע שם מדברי הרב המגיד ועמ"ש בעניותנו לפנים סי' תרצ"ב אות ג' בס"ד.

ב

דין ב'. המלך החי וכו' כן כתבו הנסח בשבלי הלקט הלכות שמחות והכלבו והר"ד אבודרהם ג' מלכיות לבד וכן הוא מנהג ספרד שלא להזכיר בבית האבל הטבות וגמולות וכדברי מרן ז"ל.]

סימן קצ

א

דין ב'. יברך ברכה א' וכו' ואם דעתו לשתות עוד ימתין לברך עד הסוף ואם טעה ובירך. עמ"ש הרב מגן אברהם ועמ"ש בעניותנו לעיל סי' קל"ז אות ג' בס"ד ועמ"ש הרב החסיד מהר"י נבון בס' קמ"ד ח"א בש"ות סי' ט':

ב
דין ג'. שיעור שתיית יין וכו' עמ"ש הרב בית חדש ומרן בכסף משנה ועמ"ש הרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' קל"ו באורך:

שיורי ברכה

[סימן ק"ץ. א
דין ו'. ישתה רביעית אנו רגילים להטיל מים בכוס ברכה לאחר ששותהו ושוטפין אותו ושותהו וכך שמענו מרבותינו ז"ל שמצוה לעשות כך כלומר ששיירי מצוה מעכבין את הפורענו' ומה שמשתייר מן המים מטילין אותו על ידינו ומעבירין אותו על עינינו כדי לחבב המצוה. תשובה כ"י להגאון רבינו יצחק ן' גיאת זצ"ל וכדברים הללו כתוב בפרקי ר' אליעזר פ"ך בכוס הבדלה והבאתיו לפנים סי' רצ"ו בס"ד.]

סימן קצב

א
דין א'. היו המסובין שלשה וכו'. דוקא שאכלו פת אבל ג' שאכלו מז' מינים אין מזמנין עליהם וכמ"ש מרן בנ"י שכן נראה מהפוסקים וכ"כ הרמב"ם. אך האחרונים כתבו שלא יעשו ג' קביעות על א' מז' מינים לאפוקי נפשין מפלוגתא. והפר"ח בליקוטים הכריע כדעת הרמב"ם. והמנהג פשוט לקבוע על הפירות על שלשים ועל רבעים אף מז' מינין וכן לאכול פת הבאה בכסנין וכיוצא ולא זהירי בזה:

ב
נברך שאכלנו וכו'. עמ"ש הרדב"ז בתשובה סימן תקע"ב:

ג
דין ב'. אין יכולים לחזור וכו' הפר"ח בליקוטים כתב דאף שענו אחריו הוא לא הפסיד בשביל זה ויאמר ברוך אלהינו וזה פשוט:

שיורי ברכה

[סימן קצ"ב. א
דין א'. ואין לומר נברך לאלהינו וכו' כן כתב בסדר רב עמרם גאון כ"י וז"ל והכי אמרו משמיה דמר רב נסים בריה דרב שמואל דכד הוה בי עשרה ההוא דמזמין צ"ל נברך אלהינו שאכלנו משלו ולא מיבעי למימר לאלהינו מאי טעמא משום דכתיב שירו לה'

גדלו לה' זמרו לה' בלמ"ד וגבי ברכה אשכחן דכתיב ברכו את ה' ויברך דוד את ה' וברכה בלמ"ד לא אשכחן וכן הלכה עכ"ל וכן כתבו התוספות בשמו והביא דבריהם מרן בב"י. ויש מי שהקשה דהרי אשכחן בנחמיה סי' י"א דכתיב ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים וכן בדברי הימים א' סי' כ"ט כתיב ויברכו כל הקהל לה' אלהי אבותיהם. הן אמת דעל הרוב בא בכתוב בלי למ"ד וא"כ הנכון לומר נברך אלהינו דבתר רובא אזלינן אבל לשון רב עמרם גאון הנז' שכתב לא אשכחן וכן כתבו התוס' לא מצינו זה הלשון הא ודאי מאן דמותיב שפיר קמותיב דהרי נמצא שני כתובים הבאים בלמ"ד:

ב

דין ב'. אין יכולים לחזור וכו' בפנים הבאתי דברי הרב פר"ח שכתב דאף שענו אחריו הוא יכול לומר ברוך אלהינו ועתה ראתה עיני תשובת הרש"בא כ"י דכתב כדברי ארמות חיים ומוכח מינה דאם גם העונים לא הזכירו גם הוא הפסיד והכי רהטי דברי ארחות חיים ומעתה כן עיקר ודלא כהרב פר"ח.

ג

המנהג לקבוע על הפירות וכסנין ופירות ז' מינים כמה בני אדם ולא חיישי למ"ד שיש לזמן לז' מינים כמ"ש בפנים אות א'. ובדרישה שנדפס חדש ראיתי טוב טעם לסברות אלו וכפי דבריו אין ראבי"ה יחיד בסברתו ורבים אשר אתו שהוא כתב שאין ראיה מהרמ"בם דס"ל ברכה מעין שלש דרבנן אבל ראבי"ה וכמה גאונים ס"ל שהיא ג"כ דאוריתא כמו שדרשו ממ"ש ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך זה זימון שקאי על הפת כן ס"ל דקאי אברכת ז' מינים שכתובים לפניה ארץ חטה וכו' לאפוקי מהרמ"בם דס"ל דארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם הפסיק הענין ועליה דוקא קאי ואכלת ושבעת וברכת עכ"ל ולפי דבריו כלהו רבוואתא דסברי דברכת מעין ג' דאוריתא כלהו סברי כראבי"ה דגי שאכלו מז' מינים חייבין לזמן. אבל ראיתי להרב ז"ל עצמו בפרישה לקמן סוף סי' ר"ט על דברי הטור שכתב דברכת ז' מינין דאוריתא לאחריה דמסמיך ליה אקרא והקש' מרן דלדידיה דהוי דאוריתא הו"לל ומייתי ליה מקרא ותירץ הוא ז"ל דכיון דקי"ל כרבנן ריש כיצד מברכין דף מ"ו דאוכלת ושבעת וברכת קאי דוקא אלחם דכתיב לפניו ועליו מברכין ז' ברכות ולא קאי אז' מינין א"כ עכ"ל דאף דברכה אחרונה דז' מינים דאוריתא היא לאו מהאי קרא נפקא דא"כ נברך עליהם ג' ברכות אלא שום דרשה אחריתי או הלכה למשה מסיני וקרא דואכלת ושבעת וברכת נקטו לאסמכתא בעלמא וב"י עצמו הביא דברי סמ"ג שתמה על ה"ג דמפיק ברכה אחרונה לז' מינים מהאי קרא דא"צ לבריך עלייהו ג' ברכות עכ"ל ועל פי דבריו הללו אזדא ליה טעמא דיהיב לראבי"ה

דכיון דלקושטא דמילתא ואכלת ושבעת וברכת לא קאי אלא אלחם עצמו ולא על ז' מינין וכסברת רבנן ולהכי לא מברכינן עלייהו אלא מעין ג' ולא ג' ברכות דקרא לא קאי אלא אלחם א"כ גם ברכ' זימון דאמרינן וברכת את ה' אלהיך זה זמון לא קאי אלא אלחם דבגויה משתעי קרא. והגם דיש מקום לומר עדין דראבי"ה סבר כהלכות גדולות דהוי דרשא גמורה ויהיה טעם למאי דמברכינן מעין שלש מ"מ אודי לי מיהא דאין מופת חותך דכלהו רבוואתא דסבור דמעין שלש דאוריתא סברי דז' מינין מזמנין עליהם כמ"ש הרב דרישה בסי' זה ואדרבא יש לומר דסברי דקרא אסמכתא כמ"ש הטור ומש"וה אין מברכין ג' ברכות ומינה דאינם טעונים זמון דברכת זמון אלחם קאי וס' פר"ח כעת אין עמדי ודוק.]

סימן קצג

א

דין א'. ויוצא השני אם מבין לשון הקדש וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סימן קפ"ה אות ג' בס"ד:

ב

אבל ג' שאכלו אינן רשאין ליחלק וכו' אין נחלקים עד שיהיו עשרים וכו' עמ"ש מרן בב"י ועמ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' ו':

ג

דין ב'. אפילו לא הוקבעו כלם מתחילה וכו' עמ"ש הרב פרי חדש בליקוטים:

ד

דין ג'. כיון שלא קבעו מקום וכו' משמע הא אם קבעו אף שישבו מפוזרים ומפורדים מזמנים יחד ומיהו יש רשות בידם ליחלק וטוב שיזמנו יחד ועיין בית יוסף. מר זקננו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י:

שיורי ברכה

[סימן קצ"ג. א

דין א', אבל אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה וכו' הרב דרישה נתקשה לפי זה איך כתב הכלבו והביאו מרן בב"י לעיל סי' קפ"ה דיברך בקול רם שישמעו אשתו ובניו ויצאו בברכתו דהלא אינם מבינים לשון הקדש וצידד בזה כמה צדדים ומסיק בצ"ע ע"ש באורך. ונעלם מהרב ז"ל דהכלבו פליג על זה וסבר דגם אינם מבינים לשון הקדש

יוצאין ידי חובתן וכאשר בעניותנו הלא מראש דברתי זאת לפנים האר״ש יסדתי לעיל סי' קפ״ה בס״ד.]

סימן קצד

א

דין א'. שכח אחד ובירך השנים יכולים לזמן וכו' אם הזיד ובירך בפני עצמו השנים מזמנים עליו אבל בעשרה אף אם שכח אחד מהם ובירך אף דיש מקום לומר דהשאר יכולים לזמן עליו ומ״ש מרן ריש סי' קצ״ג יש לישב מ״מ הואיל ואיכא הזכרת השם צריך להתישב בדבר הרב מהר״י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ״י א״ח שער ד' סי' ד' והרב פנים מאירות ח"ב סי' ו' פשיטא ליה דגם בעשרה אם קדם אחד ובירך אינהו מזמני בשם ואיהו לא נפיק:

ב

דין ב'. ויצטרף עמהם וכו' וכגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו כן כתבו הראשונים מז"ה ז"להה בהגהותיו כ״י והוא מחידושי הרשב"א בשם רב האיי משם רבוואתא קמאי והובא ב״י:

ג

דין ה'. שוב אינם יכולין לזמן וכו' הרב ב״ח משוי פלוגתא בין רש״י להרמב"ם והתוספות והשיגו הרב פנים מאירות ח״ב סי' ו':

שיורי ברכה

[סימן קצ״ד. א

דין א'. שכח אחד מהם ובירך וכו'. כתב הרב אליה רבה יש להסתפק בשנים שאכלו והשלישי שתה רביעית ושכח אחד ובירך אם רשאי השלישי שאכל לזמן על אותן שנים או כיון

דרק אחד חייב בזמון לא וכן מסתבר עכ״ל וכן נראה עיקר דהרי כתב הרא״ש טעמא דאף שכבר בירך מצי למימר ברוך שאכלנו דלא גרע מבא בתוך הסעודה ואכל עלה ירק שאומר עמהם ומאחר דטעמא דמזמנין אם בירך היינו דלא גרע מאכל עלה ירק א״כ השתא דזה בירך והשני רביעית הוא דשתי ולא אכיל הוה להו כשנים ששתו רביעית אי אכלי עלה ירק דאין אחד שאכל מצטרף עמם.

ב

דין ב'. ויענה עמהם וכו'. הקשה הרב תי"ט בס' מלבושי י"ט דלקמן סי' ר' פסק דאף אם אינו עונה מזמנין עליו ותירץ הרב אליה רבה דהכא בעינן שיהא סמוך כדי שיוכל לענות עמהם וכן הדין לכתחילה שיענה ובאמת אם אינו רוצה לענות אפי"ה מזמנין ודוחק לומר דהכא גרע כיון שאין עומד שם עכ"ד ולשון הש"ס דברישא אמר קורין לו ואמר אביי והוא דקרו ליה ועני ולשון רש"י והרא"ש משמע הכי אלא שצריך לענות עמהם דוקא כאשר יראה המדקדק. ויותר נ"ל מה שהוא דוחק בעיניו דשאני התם דהוא עמהם והכא ליתיה גבייהו והא ניחא טפי ומדוקדק לשון הרשב"א והש"ע בסי' ד' שכתבו אפי' אינו עונה כל שהוא עומד שם דהרי בפירושא אתמר דטעמא דסגי אף אם אינו עונה היינו משום שהוא עומד שם. ופוק חזי מ"ש רבינו יונה והביאו מרן בב"י דסבר דזה שקורין אותו אינו יוצא ידי זימון ואף דאחד מפסיק לשנים נפטרו שלשתן. היינו מפני שעומד עמהם אבל הכא שאינו עומד עמהם האחרים נפטרים והוא לא יצא עכ"ד הראת לדעת שעמידתו עמהם מילתא הוא והגם דהרמב"ם סבר דה"נ יוצא י"ח זמון מ"מ למדנו מדברי רבינו יונה שיש עדיפותא טפי בעמידתו עמם וממנו נקח דגם להרמב"ם דיוצא מ"מ כיון שאינו עומד עמהם צריך מיהא לענות ודוק.

ג

אעפ"י שאינו בא ויושב וכו' עמ"ש ראב"ן בספרו סי' קפ"ג ודוק בדבריו.]

סימן קצו

א

דין א'. אכל דבר איסור אעפ"י שאינו אסור אלא מדרבנן וכו' עמ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' ז'. ועמ"ש הרב מג"א ובס' קרבן נתנאל דף ל"ז ע"ד:

ב

ואין מברכין וכו' עמ"ש הרב כנסת הגדולה בתשובותיו הנדפסות סי' כ"ג וסי' כ"ד:

ג

בס' באר עשק סי' ק"ט התיר לברך למי ששותה סתם יינם וכבר הושג בש"ות הלכות קטנות ח"א סי' יו"ד ובש"ות בית יהודה י"ד סי' כ"ב ובש"ות שאלת יעבץ סי' מ"ה:

ד

דין ג'. אחד נזהר מפת עכו"ם וכו' יש לענות אמן אחר המברך על דבר שהשומע נוהג בו איסור כגון האוכל פת עכו"ם וכיוצא בו דברים שאחרים נוהגין בהם איסור ומברך

עליהם יכולין הנוהגין איסור לענות אחריו אמן דדוקא כשאוכל דבר שהוא אסור לו אין עונים אחריו אמן דברכתו נאוץ אבל כשהוא אינו נוהג בו איסור ברכתו ברכה ויש לענות אחריו אמן הנוהג בו איסור מידי דהוה אזימון דקי"ל דמזמנין עליו ותנא בתוספתא דמאי לא יושיט ישראל אבר מן החי לב"נ ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את האדם דבר שהוא אסור ואין מזמנין עליהם ואין עונים אחריהם אמן הרי דזמון ועניית אמן שוין מר זקנינו הרב בהגהותיו כ"י מס' זכרון משה:

ה

וכהן עם הישראל מצטרפין וכו' כתבו משם אגודה אחד גבינה וב' בשר מצטרפין ועמ"ש הרב מג"א ובס' מקום שמואל בתשובה סי' צ"ד:

ו

והכהנים אוכלים חלה ונזהרים מפת של עכו"ם וכו' מרן בב"י הביא מהאגור דמצטרפין שאם יזדמן בסעודתן פת חולין של ישראל יכולים לאכול ודחה דבריהם מסוגיית ערכין והרב יד אהרן תריץ יתיב לדברי האגור ולי ההדיוט אכתי לא מתרצתה וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד:

ז

וה"ה לשלשה שמודרים זה מזה וכו' כן כתבו רוב גדולי הפוס' וכתב מרן בב"י דטעמא דלא מהני מה שיכולים לישאל על נדרם נראה משום דא"כ כי כהני אכלי תרומה אמאי מהדר אטעמא דכהני מצו אכלי חולין ת"ל דזה נמי מצי אכיל תרומה אי מתשיל עלה אלמא דכיון דמחוסר שאלה לא הוי ראוי לאכילה ואי לאו דכהני מצו אכלי חולין לא הוו מצטרפי עכ"ל וכבר האחרונים הרב פר"ח והרב אליה רבה והרב פנים מאירות ח"ב סי' ז' והרב מקום שמואל בתשו' סי' צ"ה והרב לשון לימודים ושאר אחרונים המה ראו כן תמהו על מרן דתרומה ביד כהן ליתה בשאלה וכ"כ התוס' בריש ערכין והרב פר"ח בליקוטים ויישב קצת דברי מרן והרב מעד"מ פ' ג"ש הקשה על מרן דדילמא מש"ה לא קאמר בגמרא טעמא דמצי מתשיל דבקדשים דנקט בהדי תרומה אחר שכפרו בהם הבעלים לא מצי מתשיל ע"ש ואי משום הא לא אירייא דכונת מרן דלא לדכר הש"ס קדשים אלא תרומה לחוד ולימא טעמא דאי מתשיל:

ועל דרך זה יש להשיב בקושיא הנז' כי הנה הרב מקום שמואל הביא ממאי דקמפרש הרא"ש בנדרים דף נ"ט דתרומה ביד כהן לא מצי מתשיל דכיון שיצא מרשות ישראל וקיים מצות נתינה תו לא מצי לאפקועי מינה שם תרומה על ידי שאלה וכתב עוד וז"ל ואף לפירוש הר"א ממיץ שהביא שם הרא"ש דאכהן קאי דלא מצי מתשיל שהרי לא

קרא עליה הוא שם תרומה אבל ישראל המפרישה מצי מתשיל עלה אפי' היא ביד כהן מ"מ ה"ד באותה תרומה שנתן הישראל לכהן אף שהיה ביד כהן וכבר קרא לה שם תרומה מצי מתשיל עלה כיון שהוא שלו משא"כ דאיירי בסתם כהנים וזרים דהכהנים אוכלים תרומה שלהן שנתן להם מישראלים אחרים וזה אוכל חולין שלו וכו' איך נימא דזר מצי אכיל תרומה אי מתשיל ואיך מתשיל בדבר שאינה שלו עכ"ל ואפשר לומר דהגם דארחא דמילתא שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן שבא לידם מישראלים אחרים ובסתם איירי מ"מ אם איתא להאי חידושא רבה דמשום דמצי מתשיל מצטרף הו"ל לש"ס להשמיענו כזאת ולאוקומא דהני כהנין הסבו לאכול תרומה שנתן להם הזר וה"א דאין מצטרפים קמ"ל דכיון דאלו הזר מתשיל על התרומה שנתן להם מצי אכיל מצטרפי והגם דהיא אוקמתא לאשמועינן האי חידושא הו"ל להש"ס לאוקומי בהכי וללמדנו. חידוש זה. אלא דעל מרן אינו מתישב שפיר כיון דהוי פלוגתא בפירושא דשמעתתא דנדרים הו"ל לפרש שיחותיו ומה גם דהתוס' ברישׁ ערכין כתבו שלא יש ראיה ברורה דשאני תרומה דאין היתר לזר אף בשאלה ומיהו לדברי מהר"ם בתשובה סי' ש"ל דכתב בסי' אליה רבה שכתב כדברי מרן יש לישב דאיהו סבר כמהר"א ממיץ וכוונתו כמ"ש: **אלא** דלכל הדברות ולכל האמירות אכתי יש להכריח האי דינא מסוגיית ערכין הנז' דאי אמרת דגם לגבי צירוף לזימון אמרינן הואיל כדקי"ל בעלמא וג' מודרין מצטרפין הואיל דמצו מתשילי א"כ גם בהני כהני אוכלין בתרומתן בלאו טעמא דמצו למיכל חולין נימא דמצטרפי הואיל ואם יזדמן להם לחם חולין אחר מצו כלהו למיכל ולפ"ז אי השתא זר אכיל לחם של עכו"ם והני כהני הוו זהירין במש"ג דהשתא ישראל לא אכיל תרומה וכהני לא אכלי פש"ג מצטרפי הואיל ואי מקלע להו לחם ישראל חולין מצו כלהו למיכל השתא נמי מצטרפי ודמי להואיל אי מקלעי אורחי דשכיח אלא מדלא אשמועינן הש"ס הכי ש"מ דבזימון לא אמרינן הואיל דבעינן דהשתא מצו למיכל בהדי הדדי ומינה דגם ג' מודרין אינם מצטרפין. ומכלל דברינו אתה תשמע דדברי האגור שהביא מרן דכהנים אוכלין חלות וזהירי בפש"ג וישראל אוכל פש"ג מצטרפי הואיל ואי מקלע להו לחם חולין של ישראל אכלי וכתב מרן דהם דברים בטלים מהש"ס הדין עמו ואין בדברי הרב יד אהרן שכתב דסבר כתוס' דערכין מנוח כמבואר וגם התוס' דייקי התם בערכין לומר דאינה ראיה ברורה משמע דאיכא ראיה אלא שאינה ברורה ודבריהם מורים דלענין דינא הכי ס"ל וכמ"ש פ' ג' שלשה שאכלו והוא דעת רוב הפוסקים כמ"ש מרן בבית יוסף ובארחות חיים נמי מייתי לה משם הגדולים ע"ש ותימה על הרב מהר"א הלוי בסי' גן המלך סי' פ' שסמך על התוספות דערכין וכתב דהמזמנים לא הפסידו ע"ש ודוק היטב:

ח
ראובן נשבע שלא ידבר עם שמעון ואכלו ביחד עם אחר אין ראובן יכול לזמן לפי שהוא מדבר עם שניהם ואומר להם שיהיו מזומנים לברכה הרב מהר"י פראג"י מהמה בתשו' כ"י סי' ק"ה:

שיורי ברכה

[סימן קצ"ו. א
דין ב'. אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכין וכו'. בבית יוסף כתב משם הרמ"ה שאינו מברך וכתב מרן דכל כי האי גונא מודה הרמב"ם דיברך וכ"כ סי' ר"ד ע"ש ואין דבריו מוכרחים. ובספר הפרדס לרבינו אשר בר חיים כ"י שער עשירי כתב משם הרא"ה שסבר כהרמב"ם וכתב בפירוש דאף אם אכל דבר איסור מפני חליו שהוא מסוכן לא חשיבא הנאה ואינו מברך עליו כלל. ושם כתב משם הרשב"א שסבר כהראב"ד והוא הפך מ"ש הרב ב"י משם הרשב"א שהכריע כהרמב"ם ושוב ראיתי בס' יד אהרן שהקשה מהרשב"א בתשו' ע"ש.

ב
דין ג'. וה"ה לשלשה שמודרים וכו' עמ"ש בפנים ומתוך מ"ש עין רואה שיש לדקדק עמ"ש הרב פרישה ע"ש ובתשו' מהר"ם דפוס פראג סי' ש"ל עיין בדבריהם ודוק.]

סימן קצז

א
דין א'. הגהה. ונטילת מים אחרונים כהב לן ונבריך וכו' ט' אכלו דגן וסברו שהם עשרה ונטלו מים אחרונים ולקח המברך כוס ואח"כ ראו שהם ט' אינם יכולים לתת כוס לאחד שיצטרף לעשרה כיון שאמרו הב לן ונבריך או נטלו מים אחרונים כדין שלשה. הרב מהר"י זיין בתשו' שערי ישועה כ"י שער ד' סי' א':

ב
דין ג'. המצטרף צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל וכו' אם שתה יין משמע קצת מדברי הרשב"א שכתב מרן בב"י דיוצא וכן כתב הרב אליה רבה בשם מהר"ש דאמר לאחד שנצטרף בכוס יין שישמע ברכת הזן ויצא. אבל מסתמות דברי מרן משמע דלא יצא וכן הסכים הרדב"ז בתשובה סי' תשע"ה דאף אם שתה כוס יין ונצטרף אינו יוצא

בברכת המזון והטעם דהמברך מכוין לפטור עצמו מאכילת דגן שהוא ברכת ג' והמכוין הוא לפטור עצמו מברכת מעין ג' וכונת המברך לענין א' והשומע לענין אחד:

ג

וי"א דבכזית דגן מהני וכו' הרב פר"ח בליקוטיו כתב ליתא דהרא"ש כתב כן להוציא לא בצירוף ואולי נקיט ספק הרא"ש דדגן לא הוי פת ולפ"ז ג' דבעי דגן אינו פת והך י"א סברת עצמו כפי מ"ש הרא"ש וצ"ע. ולא זכיתי להבין דבריו דהיא סברא מפורשת לצירוף בכלבו והביאו מרן בב"י וכן הוא בא"ח דף ל"ד ריש ע"ג:

ד

דין ד'. מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה וכו' מי שאכל כזית דגן והוא שבע כגון שהוא זקן או חולה או שאכל קודם יכול להוציא אחרים אף לסברת בעל הלכות גדולות דסבר דמי שאכל כזית אינו מוציא כי אם למי שאכל שיעור דרבנן הכא שאני דהרי הוא שבע וכל שכן שהאחרונים דחו סברתו ולכן אם יש בסעודה אדם גדול ולא אכל אלא כזית אף שלא שבע הוא יברך כיון שכל האחרונים חלקו על בה"ג ויש מי שכתב שדעת הרמב"ם כדעת בה"ג ואינו נכון. הרדב"ז בתשובותיו כ"י סי' ב' אלפים רכ"ד:

ה

מי שהוא ספק אם אכל שיעורא דאוריתא למאי דקי"ל ספקא דאורית' לחומרא מדרבנן לא אתי דרבנן ומפיק דאוריתא מי שאכל כשיעור ואפי' אי הוי דאוריתא אין ספק מוציא מידי ודאי כדאיתא פ"ק דפסחים הרב הלכות קטנות ח"ב סי' זר"ע ונראה דהרב למאי קי"ל דמצוה שיברך אותו שאכל שיעור דאורייתא קאמר אבל אי האחרים לא ידעו לא אצטרכינא להא דאפילו לא אכל אלא שיעור דרבנן מוציא דלא קי"ל כבה"ג כמבואר ועיין מ"ש בעניותינו לעיל סי' קפ"ד בס"ד:

והא דמייתי הרב מפ"ק דפסחים דאין ספק מוציא מידי ודאי עמ"ש בעניותנו לעי' סי' קפ"ו ועמ"ש שם הרב סי' רע"ח ועמ"ש הרב יד אהרן ע"ד הרב הנז' ובספר כהונת עולם סי' ע"ח ומ"ש הרב בנו בקונטריס אשר בסוף הספר:

ו

הגהה. וי"א שאינו חייב לברך מדאוריתא אם לא שתה וכו' עמ"ש הרב פר"ח בלקוטים:

שיורי ברכה

[סימן קצ״ז. א׳

דין ב׳. אבל אם ששה לא וכו׳. מרן בב״י הביא משם אור זרוע דששה אוכלים ודי מצטרפין בירקא ואפשר דטעם אור זרוע דדייק לשון התלמוד דקאמר ואיהו סבר רובו דמנכר בעינן ומדאפיקיה בהאי לישנא ואיהו סבר נראה דלאו הלכתא היא. וכבר כתבנו בעניותנו לפנים כיוצא בזה במאי דאמרו ואיהו סבר אדם חשוב שאני דלשון זה משמע דלאו הלכתא היא דדקדוק הלשון מורה דאיהו סבר אנן לא סבירה לן ויש כיוצא בזה בדברי הראשונים וכמ״ש במקום אחר. ולפנים לקמן סי׳ נז״ר רמזתי לדברי אחרונים. ושם כתבתי דאין להקשות על זה ממאי דקמן דאמרו בש״ס ואיהו סבר רובא דמנכר כענין וכך פסקו רוב הפוסקים. דיש לומר דהך דוקיא דייקינן כי ליתה סברא איפכא והכא הפוסקים סברי דרובא דמנכר בענין היא היא סברא אלימתא. ואתי שפיר טפי לפי מה שראיתי עתה להרב דרישה דפירש דהכי רהטא סוגיא דר׳ זירא אמר ששה וודאי לא מיבעיא לי דלא אסתפק לי דודאי ארבע אינן מצטרפין ור׳ ירמיה הסכים עמו ובתר הכי סתם גמ׳ שואל דאמאי לא נסתפקו בששה וז״ש התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה״נ איכא רובא ומאי פשיטותא בששה ותירץ ואיהו סבר דנמכר בעינן עכ״ד ולפ״ז נמצא דרבי זירא ור׳ ירמיה שוים דרובא דמנכר בעינן ואין חילוק רק בדרך שקלא וטריא שואל ומשיב הש״ס ומשו״ה בכגון זו דאין חולק רק ס״ד דמקשן לא משגיחין בהאי דוקיא ויש לנו לומר בכגון זו דלאו דוקא הוא ודוק:]

סימן קצט

א

דין ד׳. גר גמור מזמינין עליו ויכול לומר על שהנחלת לאבותנו. וכן יכול להיות ש״ץ ולומר אלהי אבותינו כמו שפסק מרן לעיל סי׳ ג״ן. וזו סברת הרמב״ם בתשובה וכן פסק פ״ג דבכורים דגר מביא וקורא ודלא כסתם משנה פ״ק דבכורים וטעמו בירושלמי שם אמרו דלית הלכתא כההוא סתמא אלא כרבי יהודה דסבר מביא וקורא דכתיב אב המון גויים וכו׳ ויכול להתפלל ולומר אלהי אבותנו ועבוד עובדא אמוראי כרי יהודה וכמבואר כל זה בב״י לעיל סי׳ ג״ן ובדין זה וכן הוא דעת הרבה מן הראשונים:

ויש להעיר דפ״ק דבכורים סתם לן תנא דלא כר׳ יהודה דגר אינו יכול לומר לאבותינו ופ״ג דנדרים דף ל״א תנן שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר בעכו״ם ומשמע דדוקא בעכו״ם מותר ולא בגרים וכן כתב להדיא הרב קול הרמז שם גם הרא״ש בפירושו

שם כתב אסור בישראל וגרים נמי בכלל זרע אברהם נינהו דכל שומרי תורה בכלל זרעו הם כי הוא היה תחילה לגרים וכתיב כי אב המון גויים וכו' עכ"ל וכיון דסתם לן תנא דגרי' מקרו זרע אברהם כ"ש שגר יכול להתפלל ולהביא בכורים ולומר אלהי אבותינו והוי"ל תרי סתמי דסתרי אהדדי ואע"ג דזימנין דמשכחת סתמי דסתרי מ"מ הש"ס פריך בכי האי גוונא ותו דכל הפוסקים כרבי יהודה תלו זיינהו בירושלמי ולא אשתמיט חד לומר דהאיכא סתמא נמי כר' יהודה:

אלא דהיה אפשר לחלק בין הנודר מזרע אברהם לאומר לאבותינו דבשלמה באברהם אשכחן דנא' אב המון גויים נתתיך ואמטו להכי אפשר דכלהו גרים זרעו מיקרו כד"א הנפש אשר עשו ובהא כ"ע מודו ובסתם פ"ג דנדרים דמוכח דאסור בגרים כמ"ש הרב קול הרמז דמוכח הכי ממשנתנו וכדתרגמה הרא"ש כמדובר. כי פליגי אי גר יכול לומר לאבותינו דמשמע אברהם יצחק ויעקב ויצחק ויעקב לא אשכחן שהיו אביהן של גרים ובהכי אתו תרי סתמי דלא כר' יהודה:

אך כל זה איננו שוה דהאי אמרו רז"ל בית יעקב אלו הגרים והביאו הרב קול הרמז שם פ"ג דנדרים גם אז"ל דכל האבות נקראו אברהם וכיון שכן למ"ד דהנודר מזרע אברהם אסור בגרים דכתיב כי אב המון ה"ה דגר מצי לומר לאבותינו. והא איכא למידק על הריטב"א בחידושיו למכות דף י"ט שעמד בזה דתינח אברהם יצחק ויעקב מאי איכא למימר ותירץ דקים לן דכלהו אבות כחד נינהו וכדאתקש בכמה דוכתי ואף הם נעשו אב לגרים כאברהם אע"ה עכ"ד והוי"ל להזכיר מאמרם ז"ל הנז'. וא"כ הערתנו במקומם דנראין סתמי הנז' סתרן:

ונראה דהאי סתמא דנדרים דקתני אסור בישראל ומותר בעכו"ם בפלוגתא לא קמיירי דהאי דגרים אסורים אם נדר מזרע אברהם תליא באידך פלוגתא דתנאי אי גר מצי לומר לאבותינו והאי תנא קתני אסור בישראל ומותר בעכו"ם סתמא ובפלוגתא לא איירי דלמ"ד דגר יכול לומר לאבותינו נכללו בישראל ואסור בגרים ולמ"ד דלא מצי לומר לאבותינו גם נודר מזרע אברהם שרי בגרים והאי תנא בפלוגתא לא איירי כדאמרינן בעלמא ומ"ה סידרו רבינו הקדוש במשנתנו דאינו סותר מאי דסתם פ"ק דבכורים:

ומן האמור ק"ק על הרב קול הרמז דפשיטא ליה דמשנת פ"ג דנדרים אשר גריס דכפ"ז הוי נגד סתם פ"ק דבכורים ולא אמרן דסתמי סתרי אלא מדוחק כדמשמע בש"ס בכמה דוכתי ולפחות הוי"ל להעיר עלה והנכון כדכתבינן בעניותין ומ"ש הרא"ש בפשיטות במשנה פ"ג דנדרים דאסור בגרים הוא על פי ההלכה דפסקינן כירושלמי דבכורים דלא כההוא סתמא ודינא הוא דקאמר הרא"ש ולאו לפרושי מתני':

וממוצא דבר אבא העיר על הרב ב"ח בי"ד סי' רי"ז שכתב אהא דכתב הטור דנודר מזרע אברהם אסור בגרים וז"ל כתב ב"י דה"ט דגרים נקראים על שם אברהם דכתיב כי אב המון ומ"מ יש לתמוה כיון שלא נזכר זה בגמרא וגם הפוסקים לא כתבוהו מנ"ל לרבינו להודות כן עכ"ל והרב ט"ז שם כתב לא נמצא לזה מקור ונראה דיליף לה מדמצינו לענין ברכה שהגר יכול לומד אלהי אבותינו שנא' כי אב המון כמ"ש התוס' בבתרא דף פ"א עכ"ל ונעלם מהם ומהרב קול הרמז דהרא"ש כתב בפירושו בהדיא דאסור בגרים מטעם דכתיב כי אב המון והתימא על הרב ב"ח שכתב שלא כתבוהו הפוסקים והם דברי הרא"ש והרב פרשת דרכים דף י"ח ע"ג הוכיח שכן הוא דעת הרמב"ם. והרב ב"ח בסי' זה פסק דגר יכול לזמן ולומר על שהנחלת לאבותינו ונראה דפשיטא ליה דיש חילוק בין שהנחלת לאבותינו לזרע אברהם וזה אינו כמבואר. ולדעת הרב ב"ח ק"ק דהוי"ל לתנא למימר ומותר בגדים דהוא רבותא טפי והוא אליבא דכ"ע. והרב משנה למלך פ"ג דבכורים הקשה על פסק זה מסוגיית מכות דף י"ט דאמר רב אשי דגר מביא ואינו קורא דלא מצי אמר אשר נשבעת לאבותינו והיכי שביק תלמוד דידן ופסק כהירושלמי עכ"ד והריטב"א בחידושיו למכות שם כתב דההיא דרב אשי לרבי יוסי אמרה דקים ליה דסבר כר' יהודה ולא להלכה אמרה וקרוב לזה כתב הרוקח סי' של"א ועיין בחי' הרמב"ן לבתרא דף פ"א ועמ"ש הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ר"ך ומשאת משה בראשון א"ח סי' יו"ד. ואחר זמן בא לידי ס' פנים מאירות ח"א וראיתי לו סימן ס"ו שכתב דדברי הרמב"ם דגר מביא וקורא ה"ד בבני קני ונסתייע מהירושלמי והתוספות בבתרא ע"ש באורך ומלבד שדברי הרב דחוקים טובא נעלם ממנו תשובת הרמב"ם דמינה מוכח דה"ה בכל גר וכן כתב בפירוש המשנה פ"ק דבכורים ותו קשה עליו דדברי התוס' קשים כמו שהאריך הרב לשון למודים סי' כ"ד ועוד נעלם ממנו דברי הרמב"ן בחידושיו והביאם הרב הנז' ומה שהאריך עוד לקמן אי לא תשא בברכה שא"צ הוי דרבנן ע"ש באורך ק"ק דלא זכר מדברי התוס' בד"ה דף ל"ג ע"ש בדבריו ודברי התוס' ודוק היטב כי קצרתי:

ב

דין ז'. נשים מזמנות וכו' יש מי שהורה הלכה למעשה לצרף אשתו ולא ראינו מי שנהג כן. מר זקנינו הרב מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י:

ג

דין יו"ד. קטן וכו' ומצטרף בין לג' בין לעשרה. ודוקא אחד אבל לא ב' בין לשלשה בין לעשרה כ"כ ריא"ז הביאו שלטי הגבורים פי שלשה שאכלו. והביאו הרב מגן אברהם. אבל מרן בב"י כתב משם הכלבו דלעשרה יש מצרפין אפילו שלשה קטנים

כמו שמצטרפין שלשה אוכלי ירק וכ"כ בס' ארחות חיים דף ל"ד ע"ד. והרז"ה בס' המאור כתב דאפילו ד' קטנים. ונראה שיש להחמיר כדברי ריא"ז וכן משמע מדברי הרמב"ן במלחמות כיון דאעיקרא איכא מרבוותא טובא דסברי דאין מצטרף אף לעשרה ותו דפשט לשון הפוסקים והירושלמי משמע כדברי ריא"ז ותיסגי לן מהאי דמצטרפין קטן והוא באחד אבל תרי לא. וק"ק על הרב כנה"ג דאמאי השמיט סברת ריא"ז הלזו ולא הביאה כי אורחיה גם הרא"ש והגמ"יי כתבו משם ר"ת דקטן מצטרף לעשרה כי איכא ט' גדולים דטפי מאחד ליכא יקרא דשמיא וכו' ע"ש הלכך נראה דהעיקר כדברי ריא"ז וכן פשט דברי הפוסקים והכי מוכח בירושלמי וכדאמרן ודוק:

ד

לעונות הפעוטות וכו' כתב הרב מגן אברהם כבן ט' או עשרה ולכאורה דבריו קשים שהרי הוא עצמו סי' תרנ"ח ס"ק ט' כתב הפעוטות היינו בן שש כמ"ש בח"מ סי' רל"ה וגם ראיתי שכן כתב עליו הרב יד אהרן וצ"ע דפעוטות הם כבן שש או כבן שבע ואיך כתב כבן ט' או י' וצ"ע עכ"ל וכבר ראיתי מי שכתב דט"ס הוא במגן אברהם:

ואפשר לישב דברי הרב מגן אברהם דהא אמרינן בגיטין דף נ"ט דעונת הפעוטות כבר שית כבר שב רב כהנא אמר כבר שב כבר תמני' במתניתא תנא כבר תשע כבר עשר ולא פליגי כל חד לפום חורפיה ונמצא דבן ט' או עשרה נמי נקרא עונת הפעוטות וסבר הרב מגן אברהם דכיון דאיכא דכיון דאיכא כמה וכמה רבוואתא דסברי דאין לצרף קטן ומרן בב"י מאי דפסק דמצטרף הוא משום דהרי"ף והרמב"ם בדעת אחד א"כ כיון דהרי"ף כתב בן ט' או עשרה וכתב הרשב"א דהיינו טעמא מפני שהוא זמן חינוכו אם כן אית לן למימר דוקא בן ט' או עשרה כדכתב הרי"ף דבבן שש או שבע אפשר דגם הרי"ף מודה דאין לצרפו והרמב"ם נקט בהדיא בן ז' או בן ח' וכתב מרן משו' דזמן חינוכו הוא אלמא דלהרמב"ם נמי בר שית לא וכן משמע קצת מדברי הריב"ש שהביא מרן דקאמר שיהא בן ט' או בן עשרה או לכל הפחות גדול מבן שש וכו' אלמא לכתחילה בעינן בן ט' או בן עשרה אלא דבתר הכי קאמר לכל הפחות וכו' ומעתה מאחר דאיכא רבוואתא טובא דסברי דאין לצרף קטן הא מיהא טוב הדבר שיהא בן ט' או עשרה כמ"ש הרי"ף והוא בכלל עונות הפעוטות כדתנא במתניתא זה אפשר

לי ההדיוט לישב דברי הרב מגן אברהם:

אבל קושתא דמילת"א דדעת מרן בש"ע שכתב סתם קטן שהגיע לעונת הפעוטות נראה דהיינו כל שהוא גדול מבן שש ויודע מעצמו למי מברכין וכמ"ש הריב"ש בסוף דבריו ולי הצעיר נראה דיש להחמיר שיהא בן תשעה כדכתב הרי"ף וכמ"ש הרב מגן אברהם

כיון דאיכא גאוני עולם דפליגי ותיסגי לן לסמוך על דעת הרי"ף והרמב"ם באופן שלא יהא לנו שום ספק בדעתם אבל בבציר מהכי אפשר דהרי"ף סבר דאינו מצטרף ודוק היטב. ובסי' נ"ה דין ד' כתב מרן קטן יותר מבן שש והשיג הפר"ח דאפי' בן שש וכן מתבאר מ"ש הריב"ש ועמ"ש שם בס' יד אהרן ודוק:

שיורי ברכה

[סימן קצ"ט. א']

דין ז'. נשים מזמנות וכו' עמ"ש בשו"ת מהר"ם דפוס פראג סי' רכ"ז בסוף ס' מעיל שמואל בהגהות הרמב"ם ובספר יד אליהו דף יו"ד. לעונת הפעוטות וכו'. בפנים הסכמתי בעניותי למ"ש הרב מגן אברהם שיהיה בן תשעה עש"ב וכן מצאתי בספר האורה לרש"י כ"י סי' מ"ד שכתב ואמרו רבואתא והוא שנכנס לי"ג אף דלא פרח אבל לא הגיע לי"ג מזמנין עליו ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דקרי ליה קטן אפי' בן תשעה ובן עשרה כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו והכי חזינן לרבינו האיי גאון ז"ל:]

סימן (קר) [ר]

א

דין א' אבל שנים חייבים להפסיק לאחד וכו' מצינו שרב פפא הפסיק מפני אבא בריה להחשיבו כמ"ש בברכות דף מ"ה. מהריק"ש:

ב

נ"ל דאם השנים הללו בניו או תלמידיו של השלישי חייבים להפסיק לכבוד רבם או אביהם וקצת ראיה ממה שראיתי בשיטה כ"י קדמונית שכתב אהא דרב פפא אפסיק לאבא מר בריה וז"ל ואע"ג דבריה הוה איהו עבוד משום יקרא דאוריתא וכן הרא"ש היה קם לפני בנו רבינו יחיאל שהיה חכם גדול עכ"ל הרי שכתב דמשום יקרא דאוריתא אפסיק רב פפא איהו וחד לאבא מר ואף שהיה בנו עבד לפנים משורת הדין וממנו נקח היכא דהני בי תרי חייבים בכבודו דהשלישי רבם או אביהם דצריכים להפסיק:

ג

מדברי הטור משמע דבעשרה ג' מפסיקין לשבעה והגדיל התימה הרב ט"ז דבעשרה דוקא אי גמרו סעודתם כאחד אינן רשאין לחלק אבל אם ירצו לגמור הסעודה קודם חבריהם רשאין דגבי עשרה אינן רשאים ליחלק תנן והיינו כי יתבי כחדא בגמר הסעודה משא"כ בשלשה והביא ראיות לזה מדאמרו דף ן' שמע ר"ג ואיקפד ומהטור סי' קצ"ג

ע"ש באורך והרב אליה רבה דחה דבריו כי אף דמהטור אין ראיה דבנתרצו איירי מ"מ אין הדין דין אמת וכדמשמע שם ממשנה וגמרא דאין רשאין ליחלק היינו חייבין לזמן ומאי דמייתי מההיא דשמע ר"ג לזה כבר כתב הרשב"א בחי' דלא שמעי ברכה דר"ג ועוד דאי קפיד זולות' דר"ג וכו' ועוד דכשם שאמרו מצוה לחזר אחר עשרה זהו תורף דברי הרב אליה רבה:

אף אנן בעניותן אמינא דהדבר ברור דאין חילוק בענין זה במותב תלתא לכל בי עשרה וכשם דהני תלתא חייבין לזמן אף שלא גמרו סעודתם יחד גם עשרה חיובא רמיא עלייהו לברך בשם אף אם גמרו קצת סעודתן מקמי אינך אינם יכולים לזמן עד דמצטרפי כל בי י' ומזמני בשם וכן משמע ממה שהטור סתם וכתב ג' שהפסיקו לשבעה ששוו בשיעוריהם תלתא ועשרה דאי הטור בנתרצו איירי כדדחי הרב אליה רבה כל כי הא הוה צריך לאודועי ולא לסתום דבריו גם מרן לא העלה על שולחנו זה דכיון דפסק סי' קצ"ד מצוה לחזר אחר עשרה היה פשוט אצלו דשלשה ועשרה כי הדדי נינהו ולא כמ"ש הרב ט"ז דמרן לא ברירה ליה מילתא:

ומ"מ מה שהביא ראיה הרב אליה רבה מהא דמצוה לחזר אחר עשרה לסתור דברי הט"ז אינה ראיה דמצי הט"ז לומר דהא דמצוה לחזר אחר עשרה היינו כי גמרי סעודתן בהדי הדדי דוקא דומיא דמאי דמוקי הט"ז הא דתנן עשרה אין נחלקין דה"ד כי גמרי סעודתן. ותו דהא מצוה לחזר אחר עשרה וגם כתבו האחרונים דאפי' זה מצוה עליהם לחזר אחר עשרה ורמז דבריהם הרב אליה רבה גופיה סי' קצ"ג ותיקשי דהא תנן ששה נחלקין עד עשרה ואין נראה לומר דחיובא ליכא הא מצוה איכא ומוכרח לומר דהא דמצוה לחזר אחר עשרה היינו כי הני בעו לברוכי בהדי הדדי או מצוה לחזר אחר עשרה אבל אי רצונם ליחלק רשאין וליכא מצוה וא"כ אין ראיה מהא דמצוה לחזר אחר עשרה נגד הרב ט"ז דההיא כי גמרו סעודתייהו אי נמי כי בעו ברוכי כי הדדי אבל אם קצת גמרו ורוצין לברך אימור דרשאין כדברי הרב ט"ז. ואף אם נפשך לומר דמתניתין לחיובא קתני דעד עשרה נחלקין דלית להו חיובא אבל מצוה איכא אין מזה ראיה הפך הרב ט"ז דמצינן למימר דרשאין מיהא:

גם מה שהביא ראיה הרב אליה רבה הפך הט"ז ממאי דתנן בני' ועשרה בחד לישנא וממאי דאתמר עלה מאי קמ"ל תנינא ג' שאכלו וכו' אי משום הא הוה מצינן לדחויי דאגב דבעי למתני גבי עשרה אינו נחלקין נקט הכי בכולא מתני' ומיהו לשלשה כבר קתני חייבין לזמן והיינו דפריך עלה מאי קמ"ל וכו' כלומר דפשיטא דנקט גבי שלשה

אין נחלקין אגב עשרה אבל ק' מאי קמ"ל הא תנינא וכו' וההיא עיקר דקתני חייבין לזמן ומשני דמשנה יתירה לאשמועי' רבותא מכח היתור:

אמנם לדינא נראה עיקר כהרב אליה רבה דראיות הט"ז אינן מכריעות כמ"ש הרב א"ר ואדרבא מדברי הרשב"א בחידושיו שהביא הרב א"ר מוכח הפך הט"ז והרי הוא כמבואר. ותו ק"ק על הרב ט"ז דאיהו מפרש הא דתנן אין רשאין ליחלק כי גמרי סעודתן ביחד והרי בירושלמי ריש פ' ג' שאכלו אמרינן הכא אתמר אין רשאין ליחלק והכא אתמר חייבין לזמן שמואל אמר כאן בתחילה כאן בסוף ומתבאר מתוך דברי רבינו יונה דהא דתנן אין רשאין ליחלק איירי בתחילה וכן משמע מדברי הרא"ש וכיון שכן גם מאי דקאמר בני עשרה אין נחלקין איירי בתחילת סעודתן שנתחייבו בזימון ולא איירי בגמר הסעודה ומוכח דחיובא רמיא עלייהו מכי מתחלי. ואף שמהר"ר אליהו בתוספותיו על הירושלמי פי' בירושל' דפריך דהכא קתני אין רשאין ליחלק בגמרו סעודתן והתם קתני חייבין לזמן דאין רשאין לגמור זה בל"ז וכו' ולפי דבריו הוי כשיטת הט"ז אלא דלדידיה גם בתלתא דינא הכי. אין דבריו בזה מחוורין והעיקר כדמפרשי הירושלמי הראשונים וכמ"ש הוא ז"ל בפירושו. וקושטא דמילתא דבין גמרו יחד בין לא גמרו יחד תמיד חיובא רמיא עלייהו וכדמשמע מדברי הרשב"א ומסתמות דברי הרא"ש וכמסקנת הרב אליה רבה ודוק:

ד

ה"ה דארבעה מפסיקין לעשרה כיון דששה הוו רובא. כ"כ הרב אליה רבה עש"ב:

ואי"ת דהא הכא קביעי וקיימי אתכא והלכה רווחת כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וי"ל דההיא בדאסתפק לן אבל כי ברירא לן מילתא גם בקבוע אזיל בתר רובא וכי האי גוונא משנ"ו רבנן בנותן טעם לסנהדרין דקביעי ואזלינן בתר רובא וכמ"ש הרב הפר"ח בי"ד סי' ק"י:

ה

יש להסתפק אי הני בי עשרה דקיימי אתכ' פלגא גמרי סעודתייהו ובעו ברוכי והחמשה אכתי בעו למיכל רק דחד מינייהו נתרצה לפנים משורת הדין להפסיק והשתא הני דבעו ברוכי אמרי לארבעי' ברוכי מברכינן ועל כרחכם להפסיק דאנן רובא. וארבעה המה טוענים לא כי אלא אנן פלגא ופלגא דחמשה הוינן דלא גמרינן סעודתין ואלמלא הוו שיתא דגמרי סעודתייהו אז אנן ארבעה פסקינן אבל השתא דחד מינן נתרצה להפסי' לא חשחין אנחנא כיון דאף זה מן הדין אינו מחוייב להפסיק ולא מהני מה שנתרצה מרצונו להפסיק להשלים רוב ולחייבנו:

ונראה לפום ריהטא דדינא קמשתעו הני ארבעה דכיון דלקושטא חמשה הוו דלא גמרי סעודתייהו אינן חייבים להפסיק דאם חד מינייהו נתרצה להפסיק לא מפני זה הם מוכרחים דחשיבי אינך שיתא ויש לדקדק זה ממ"ש הרשב"א בחידושיו משם הלכות גדולו' והיכא דקבעי למיפק חד מינייהו ובעו חבריה למעבד ליה לפנים משורת הדין פסקין סעודתייהו (ומזמצין) [ומזמנין] עליו עכ"ל הרי דכתב ובעו חברי' למעבד ליה לפנים משורת הדין משמע היכא דתרוייהו שניהם רוצים והם מסכימים בדעת אחת פסקין הא אי חד לחודיה נפשו אוותה ויעש להפסיק אין האחר חייב להפסיק מכח דהאחד גמר והאחר נתרצה והוו להו תרי לגבי דידיה דכיון דלפי האמת תרי אכלי ולא גמרי זה שנתרצה האחד להפסיק לא מהני להכריח השלישי דאלת"ה לישמועינן גאון רבותא דאי חד לחוד נתרצה להפסיק סגי דהוי"ל תרי לגבי חד אלא משמע כדאמרן וה"ה לנ"ד דחמשה לא גמרי דהאי חד דנתרצה להפסיק לא מהני להצטרף את החמשה שגמרו לומר דהוו רובא להכריח הארבעה הנותרים:

וכזאת וכזאת יש להוכיח מדברי ראב"ן שהביא בס' אליה רבה שכתב ג' שאכלו ובקש אחד מהם לצאת אחד מפסיק סעודה אם השנים כבר גמרו ויזמנו בשביל אותו הצריך לצאת עכ"ל ולפי לשון זה כונתו מבוארת כמו שפירש דבריו הרב הנז' דאחד משנים שגמרו רוצה לצאת והשני לא אכפת ליה והיינו דאשמועינן דכיון דהשני ג"כ גמר הג' מפסיק לשנים ואם איתא הוי"ל לאשמועינן רבותא דכששנים לא גמרו והאחד גמר ורוצה לצאת אם אחד מהשנים נתרצה להפסיק הוי"ל רובא והשלישי על כרחו יפסיק אלא משמע דבעינן דוקא שגמרו שנים וה"ה לנ"ד דבעינן גמרו ששה כמדובר:

ובהכי ניחא דקדוק לשון התלמוד דף מ"ה דעלה דהך דאחד מפסיק לב' ואין ב' מפסיקין לאחד פריך והא רב פפא אפסיק לאבא מר בריה איהו וחד שאני ר"פ דלפנים משורת הדין עבד ויש להרגיש דאמאי תלה האי קושיא ופירוקא על רב פפא והול"ל והא ר"פ איהו וחד אפסיקו לאבא מר לפנים משורת הדין עבדי ועם שיש לדחות מ"מ ע"פ האמור יבא על נכון דהאי אחר דאפסיק אף דלא גמר מחייב לאפסוקי משום יקרא דאוריתא דאבא מר ומיהו מאחר דלא גמר לא מצטרף עם אבא מר דליהוו תרי כי היכי דלחייב ר"פ לאפסוקי כדין א' מפסיק לבי ומ"ה פריך על ר"פ דוקא אמאי הפסיק דאף דהאחר מחוייב להפסיק כל שלא גמר לא מצטרף עם אבא מר והיינו קושיתו על ר"פ דוקא:

ולפ"ז תתישב תשו' מהר"ם הובאה בתשו' הרשב"א סי' תתל"ה וז"ל ולגבי זימון אמר לנו כמו כן ששנים מפסיקין לאחד עד הזן ומייתי ראיה ממסכת ברכות גבי ר"פ וכו' כלומר ששם הפסיק ר"פ ואחר לבנו כמו כן בעלמא אם רוצים ב' יפסיקו בטוב לאחד

שזימן עכ"ל ויש לדקדק מאי אתא לאשמועינן והוא תלמוד ערוך ומה שייך ראיה בזה והוא הנדון בעצמו של הש"ס דרב פפא ואידך לא גמרו ונתרצו והפסיקו:
ואפשר לומר דהוה ס"ד דדוקא רב פפא דעבד הכי לאחשוביה לאבא מר כמו שפירש רש"י מצי למעבד אבל בעלמא דלא עביד לאחשוביה רק לפנים מ"ה כדי שימהר לצאת אימא לא אי נמי דר"פ עביד משום יקרא דאוריתא דאבא מר כמש"ל משם שיטה כ"י ולפ"ז כי לא שייך לעשות יקר לתורה אימא לא קמ"ל דכי הדדי נינהו:
אמנם על פי דרכנו דהאחר היה מחויב להפסיק יבא על נכון דהו"א דוקא התם שהאחר כבר היה לו חיוב להפסיק משו"ה הפסיק גם ר"פ לפנים מ"ה אבל כאשר תרוייהו לפי הדין אינן חייבין להפסיק אימא לא קמ"ל דה"ה אם נתרצו שניהם ויש ראיה מהתם דמ"ל חד מ"ל תרי אבל דוקא אם רוצים השנים ברם אי חד לא בעי אין הג' חייב להפסיק וכמ"ש ודוק היטב:

סימן רא

א

דין א'. גדול מברך וכו' ומזה סמך למה שנהגו שאבל מברך כיון דמסב בראש אלא שהרחיבו גבול המנהג הרבה שיברך האבל כל י"ב חדש. ש"ות שאלת יעבץ סימן ע"ד:

ב

אין מקום למנהג זה אלא בשניהם שוים אבל אם הבעל הבית אבל ויש לו אורח או אם אורח אבל בכל גוונא אם בע"הב רוצה לברך הרשות בידו. הרב הנז' שם:

ג

ואם בעל הבית רוצה לותר וכו' עיין מ"ש הרב הנז' בתשובה הנז':

ד

מרגלא בפומא דאינשי שהמכבד לחבירו לברך בהמ"ז שמכבד בארבעים זהובים ועיין מ"ש הרב ש"ך ח"מ סוף סי' שפ"ב:

סימן רב

א

דין א'. על כל הפירות האילן וכו' בפ"הע וכו' על הסאבראי"ס מברך בפ"הע. הרב פרי האדמה והסכי' עמו הרב קרית מלך רב ח"א סי' יו"ד:

ב

הגהה. ואם נתערב יין וכו' מברך שהכל. על ארופי שהוא מי ענבים שנקפא מברך שהכל וכן הענבים המבושלים הנקרא טראנקופי"ט וכן קאמא"ר הידי"ן שעושין מהמשמישי"ם ועיין תשובת הרב מהרי"י קולון שרש מ"ג הביאו ב"י סי' ר"ד. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י. וכן ראיתי בתשובות הרב כנ"הג הנדפסות סי' א' שכתב דאם נתן עפר ידוע למתק מברך שהכל וכן על הארופי"י וע"ש מ"ש בדין השרבי"ט. ועיין מ"ש ב"י משם ארחות חיים.

ג

דין ג'. גרעיני הפירות וכו' בפ"הע וכו' זה דעת התוס' והרא"ש והמרדכי ורבינו יונה מיהו האחרונים תמהו על זה דגרעינין לאו פרי נינהו ומותרין ברבעי וגרעיני תרומה אם זרקן מותרין והרא"ש עצמו בהל' ערלה כתב דגרעינין נתרבו מאת וכמו שכבר הרשב"א דחה דברי התוס' והפר"ח כתב דהרא"ש הדר ביה ובאמת שדברי התו' והרא"ש וסיעתם קשים כמו שהאריכו הרב מעד"מ ופר"ח וגן המלך סי' ל' ופנים מאירות ח"א סי' ס"ה ואבן העוזר ויתר אחרונים. הלכך לאפוקי נפשין מפלוגתא יברך שהכל כמ"ש הפר"ח. ואף שבס' גן המלך ואבן העוזר כתבו דיברך פ"הא. מאחר דבאנו לחוש לחולקין ראוי לברך שהכל:

ד

ואם מתקן על ידי האור וכו' הרב אבן העוזר האריך לישב מה שדקדק הרב מגן אברהם ע"ש באורך והרואה ירא' שבכלל דברי המג"א דבריו וכבר המג"א רמז לדברי הלבוש ע"ש ודוק:

ה

דין ו'. צלף על העלין ועל התמרות וכו' הצלף בזמנינו ישתנה דינו. והנה הקפרסין כשהם קטנים הם סגורי' והאביונו' בתוכן אינם נראות וכשהקפרסין גדלים נפתחים ונעשים פרחים גדולים ובתוך הפרח נראה גיד ובראש אותן הגידין הנראין בתוך הפרחים האביונות וגדלין אותם הגידים ובראשם האביונות גדלים והולכים עד שגדלים כמו זית וכשמלקטין הקפרסין מלקטין אותן ומה שמוצאים שנעשו אביונות ובוררים הקפרסין הקטנים מן הגדולי' שכל מה שהם קטני' הם החשובי' וקורין אותם קאפי"ר סולטאני"י ובזמן הזה אין עיקר הפרי אלא הקפרסין ושני להם האביונו' וצריך לברך על הקפרסין בפ"הע והעלים והתמרו' אין מי שיאכל אותם ולא נטעי הצלף אדעתא דעלין ותמרות

וצריי לברך לפי הזמן שהכל מידי דהוה אקורה הוא ראש הדקל כשהוא רך דמטעם זה דלא נטעי אותו מברך שהכל. הרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' פ"ה:

1

ועל הקפרסין בפ"הא וכו' דבר זה פלוגתא דרבוותא וכתב הטור שטוב לברך בפ"הא לצאת ידי ספק וה"ט דמרן דפסק כאן כדעת הרמב"ם וסיעתו דס"ל דמברך בפ"הא וביי"ד סי' רצ"ד פסק דבארץ אף התמרו' חייבין וכדעת הרא"ש דבח"ל דוקא אוכל הקפריסין דאף דמדברי הרמ' פ' יו"ד דמעשר שני ומסתמותן מוכח דהקפריסין מותרו' בין בארץ בין בח"ל ופסק כר"ע וכן פסק פ"ב דתרומות לענין מעשר. מ"מ מרן אזיל לחומרא הכא והכא דכאן לענין ברכה פסק דמברך בפ"הא דנפיק אליבא דכ"ע ולגבי ערלה חייש לדעת הרא"ש וסיעתו:

וממאי דשמעינן בדעת הרמב"ם מוכח קצת דזהו דעת הרי"ף נמי דהקפרסין מותרות אף בארץ דעל הרוב סוגיין דעלמא דהרמב"ם ז"ל פוסק כהרי"ף והכא נמי אזלינן בתר רובא ואית לי למימר דגם הרי"ף הכי סבר והיינו דהרי"ף פ' כיצד מברכין לא הזכיר שם דבר ממאי דשקיל וטרי תלמודא התם בטעמא דרב דמקל בח"ל והשמיט נמי ממימרת רב תיבת בח"ל וסתם הדבר כי היכי דנשמע מינה דקאי הרב בין בארץ בין בח"ל. ומאי דדחי התם רבינו יונה דהיאך הרי"ף יכול להקל ולהתיר בשם רב מה שהוא לא היה מתיר יש לישב דהרי"ף כיוון לקצר וכיון דלענין הלכה סבר הכי מדרבינא ומר לא חש להזכיר במימרת רב תיבת בח"ל דאי הוה מדכר לה אצטריכא ליה לפרושי ולהאריך. ומימרת רב הרי היא מפורשת בש"ס ובמאי דשקיל וטרי בה הש"ס:

והא ניחא לן בדעת הרי"ף טפי ממאי דאסיק רבינו יונה דהרי"ף סבר לחייב בארץ בקפרסין וסמך דרבינא ומר היו בח"ל. והדבר קשה דאין רמז מזה בדברי הרי"ף כלל ותהי להפך דהשמיט תיבות בח"ל ממימרת רב:

לכן נראה כמ"ש רבינו יונה בשם יש אומרים דמאי דאמרו בש"ס ר"ע במקום ר"א עבדינן כוותיה אף בארץ דהלכה כר"ע ע"ש ויש להכריח הך פירושא דאי כדפריש לה הרי"י דמקלינן כר"ע בח"ל למה ליה להאריך הש"ס כולי האי הרי מאי דקשיתיה הוא נקיל טפי כב"ש ולהא תיסגי באומרו ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ותו לא. אבל להך פירושא. א"ש דכיון דרבינא א"ל מאי דעתיך כר"ע דמקל והיינו כסברת רב ובמאי דשקיל וטרי הש"ס לעיל הוכרח מר לומר לו שלא כמו שעלתה על דעתו דבח"ל מקלינן כר"ע אלא דהלכה כמותו לגבי ר"א אף בארץ ובזה ראיתי להרב פר"ח בלקוטים בדין זה דהסכים כן בדעת הרי"ף ודייק לה ע"ש. והגם דלפי האמור הרי"ף והרמב"ם שוין וכללא כייל

מרן דבאשר שנים מכל עמודי ההוראה בדעת אחד פוסק כמותם עכ"ז פסק מרן בי"ד סי' רצ"ד כדעת הרא"ש משום דדעת הרי"ף אינו מבואר בהחלט והרי רבינו יונה נקיט בדעת הרי"ף איפכא ומשו"ה פסק כהרא"ש לחומר' דבח"ל דוקא אוכל הקפרסין. ורבינו ירוחם נתיב כ"א ח"ב אף דפסק דקפריסין בארץ חייבין פסק דהעלין והתמרות פטורי אף בארץ. והכי רהטי דברי הש"ס והראשונים דלא פליגי אלא בקפריסין דר"א סבר דפירא נינהו וסתם לן תנא בבריתא כוותיה אבל בתמרות נראין הדברים דלכולי עלמא פטורין: **והראב"ד** סבר כהרא"ש כמ"ש הטור בדין זה דעל הקפריסין מברך בפ"הע ויש להרגיש אמאי לא השיג על הרמב"ם דבארץ חייבין הקפריסין ופ"ח דברכות הו"ל להשיג דיברך בפ"הע ויש לישב:

ומלשון רבינו יונה אתה הראת לדעת דבין לאית דבעו מימר בין למאי דדחי ר"א ור"ע הלכה כר"ע אלא דלדעתו הכא שאני דאיכא סתם בריתא כר"א וק"ק על הרב יבין שמועה כלל קי"ב ורל"א דלא זכר שמועה זו נאה ולא דברי רבינו יונה שעליה. איברא דלשון רבינו יונה דנקט בהא הלכה כר"ע מחבירו לא דאיק דר"א רבו הוה ואף דהלכה כר"ע לגבי ר"א משום דשמותי או דנימא דהלכה כר"ע מרבו כמ"ש הרב יבין שמוע' שם לא הו"ל לרבינו יונה למנקט כר"ע מחבירו ודוק:

ז

דין ז'. תמרים שמיעכן וכו' עיין מ"ש הרב שירי כנסת הגדולה ומ"ש הוא ז"ל בתשובותיו הנדפסות סי' ס"ד ועמ"ש הרב יד אהרן ודוק:

ח

דין ט'. סופי ענבים וכו' עמ"ש הרב חק יוסף בפתיחת ספרו:

ט

דין יו"ד. פירות ששראן במים וכו' במשקה הקאהב"י והט"י אף שנחלקו קצת אחרונים פשט המנהג לברך שהכל וגם בגי"קולאטי פסק הרב מה"רר יוסף אירגאז בש"ות דברי יוסף סי' י"ד לברך שהכל וכן עמא דבר ועיין באחרונים שהזכיר בס' יד אהרן ועיין בס' פנים מאירות ח"ב סי' ק"ץ שחיזק דבריו בח"א סי' צ"ה והציל עצמו ממה שהושג מהרב שבות יעקב בח"ב סי' ה' ולבסוף כתב שגם הוא היה מברך שהכל על הקאהב"י והט"י כמנהג העולם:

יו"ד
דין י"א. ואם משך המים וכו' מהכא משמע דדעת מרן דאף בצמוקי בעינן משיכה דלא כתשובת הרב מהרלנ"ח סי' מ"א וכ"כ בהדיא בכ"מ הל' מאכלות אסורות פי"ז ועמ"ש בעניותנו בי"ד סי' קכ"ג בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן ר"ב. א
דין א'. שמברך עליו בורא פרי הגפן וכו'. אע"ג דפי' העור והרוטב אמרו פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה אלמא משקה לא איקרי פרי מ"מ ברוכי מברכינן על היין פרי הגפן דאף דפרי לא איקרי פרי הגפן איקרי. תשב"ץ בשם מהר"א ממיץ.

ב
אם בירך על היין בורא פרי העץ כתבו מהאחרונים דיצא וכן דעת הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י.

ג
בין מבושל וכו'. אע"ג דרב פלטוי גאון והרי"ף בתשובותיהם כ"י ורבי' יצחק ן' גיאת ורבינו יצחק הגדול כמ"ש בשמם בשבלי הלקט כלם דסברי דיברך על המבושל שהכל. כבר הרמב"ן בחידושיו ורבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י סימן כ"ד כתבו דמאחר דמפורש בירושלמי דמברך בפ"הג ולא נמצא שום רמז איפכא בגמ' דילן הכי נקיטינן.

ד
דין י"ב כשהם חיים מברך שהכל וכו' אע"ג דכוסס חטה ואורז וקמחא דחטי אף דאין דרכן בכך מברך בפ"הא יש לומ' דמיני זרעי חשיבי אף דאין דרכן בכך מברך בפ"הא אבל הני לא חשיבי ואין דרכן בכך מברך שהכל. רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כתינת יד:]

סימן רג

א
דין א'. על פירות הארץ בפ"הא. על הבדינג"אן בורא פרי האדמה. רבינו אברהם בן הרמב"ם בחידושים שבראש מעשה רקח. וכ"כ מרן בבית יוסף משם תשובת הגאונים דעל הברנסאן בפ"הא. וממילא רווחא דאין להחמיר בבדינג"אן משום ערלה. ואף שיש

לדחות כבר כתבנו בעניותינו בי"ד סי' רצ"ד דקדישי עליונין האר"י זצ"ל ומהרח"ו אינהו אכלי מינייהו עש"ב:

ב
דין ד'. על פירות שמוציאין אילני סרק שהכל. והאר"י זצ"ל היה מברך בפ"הע. וכן עמא דבר:

ג
דין ו'. על זנגביל וכו' הפר"ח בלקוטים מסתפק בזה וצידד לברך שהכל. ועיין במג"א:

שיורי ברכה

[סימן ר"ג. א
דין א'. על פירות הארץ וכו' אמרו בירושלמי אדם נוטל פיטמא מאבטיח ופיטמא מתפוח ומתאחין ונעשין כלאים כלומר ונעשה פרי מעורב מאבטיח ותפוח ונ"ל דמברך בפ"הא אבל אם גזעו מחליף הוא אילן גמור. הרדב"ז בביאורו להרמב"ם סוף פ"א דכלאים.

ב
מברך פרי האדמה. יש מי שחקר למען דעת טעם רז"ל דתקון לברך בורא פרי האדמה ולא תקנו לברך בורא פרי הארץ. ואפשר דלפי שתקנו על הארץ ועל הפירות וגם על הארץ ועל המזון בשבח ארץ ישראל שנקרא' ארץ סתם כדכתיב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות וכדאמרו ז"ל אם כן במטבע ברכות תיבת ארץ רומזת לארץ ישראל ולהכי הכא שהיא ברכה לכל גדולי קרקע בכל מקום תקון פרי האדמה שהוא שם כולל לכל אדמה שבכל מקום. א"נ שכיונו שתתברך האדמה ויומשך לה שפע על ידי הברכה לתקן קללת ארורה האדמה. כן נ"ל. וגם אני שמעתי שיש נ"ה פירות אדמה ולזה תקנו בורא פרי האדמ"ה גימטריא נ"ה:]

סימן רד

א
דין א'. ועל כמון וכסבר וכו'. על הפרישי"ל נ"ל דמברך בפ"הא שהוא ממין כרפס. או אפשר דגם הפרישי"ל לטעמא עביד ולא לאכילה ומברך שהכל מצאתי בהגהה כ"י לאחד קדוש:

ב
מברך שהכל. יש מי שכתב שצ"ל נהיה בסגול הי"וד וכמ"ש הרב מגן אברהם לעיל סי' קס"ז ס"ק ח' ואינו מחוור אלא העיקר כמנהג העולם וכ"כ שאלת יעבץ סי' ק"ד וסי' ק"ה:

ג
דין ז'. ולאחריו בנ"ר. זה היה מעשה באחד שבירך בנ"ר בתחילה ושתה מים ואחר שתייתו בירך שהכל ויש להסתפק אם יצא. ונראה להביא ראיה דיצא דקי"ל לעיל סי' ס' דין ג' בברכות יוצר דסדר הברכות אינו מעכב ואם הקדים שניה לראשונה יצא ידי חובת ברכות והרי התם דברכה שניה אינה פותח' בברוך ואפ"ה אי אמרה בראשונה יצא כ"ש הכא דשניהם פותחות בברוך דיצא. ומזה למד הרב באר שבע בתשובה בברכות התורה בצבור דאם בירך שניה בראשונה יברך בסוף אשר בחר בנו ויצא:
איברא דחזיתיה להרב אליה רבה לעיל סי' ק"ס דפליג על הרב ב"ש ודחה ראיתו מברכות יוצר דשאני התם דלא נתקנו הברכות על ק"ש ואמטו להכי אין סדרן מעכב משא"כ בברכות התורה דתקון רבנן על קריאתה בצבור זו לפניה וזו לאחריה דאם הפך לא יצא והאריך בזה ע"ש ולפי דבריו ה"ה לנדון שלנו דהלכה רווחת לברך שהכל בתחילה ובנ"ר בסוף וזה דאזיל בתר איפכא לא יצא:
אמנם נראה דבנ"ד זה י"צא ראשונה במה שבירך בנ"ר ובסוף אין צריך לחזור ולברך ואף הרב אליה רבה שחלק על הרב באר שבע בברכת התורה הכא מודה והיינו טעמא דהכא בשותה מים סבר ר' טרפון דמברך בתחילה בנ"ד במקום שהכל הן אמת דנהירנא דחזיתיה למהראנ"ח פ' וישב זה שנים רבות דמדבריו משמע דלר' טרפון ברכת בנ"ר על המים אסיפא קאי ובו בפרק הייתי תמיה עליו דממתני' והתלמוד משמע דת"ק ור' טרפון פלוגתייהו בברכה ראשונה וכן הוכיחו התוס' ודעמייהו. ומאחר שכן הגם דקי"ל כת"ק בתחילה מברך שהכל בדיעבד מיהא הא גברא דאשתלי ובריך בתחילה בנ"ר כר"ט יצא ובסוף אפי' תימא דלא יצא בברכת שהכל נראה דאין זה מברך פעם אחרת בנ"ר. חדא דכבר בירכה בתחילה ותו כיון דאיכא אמוראי דלא הוו מברכי אמיא בסוף זה שטעה ובירך שהכל לא יברך עוד בנ"ר. ותו דכל האחרונים הסכימו בברכות התורה כהרב באר שבע. ועדיין יש לצדד בנדון זה כמה צדדין וצריך להתישב בדבר למעשה ועיין בהרדב"ז ח"ב סי' רכ"ט:

ד
טעם למאי דקרו לברכת בורא נפשות ולא כלום עיין להרדב"ז סי' תש"ט ומה שהקשה שם על דברי הרשב"א:

ה

בברכה אחרונה על שתיית הקאב"י פליגי בה רבנן בתראי וכבר זכר עשה לדבריהם דרבנן בס' יד אהרן אלא שנתחלף לו דהרב גנת ורדים מן הסוברים לברך ומורינו הרב זרע אברהם מן הסוברים שלא לברך והוא נר"ו כתב איפכא. והרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' ז"ך דעתו לברך וכ"כ בש"ות שמש צדקה ובכל גלילות טורקי"אה וארץ מצרים וארץ הצבי נקבעה הלכה שלא לברך וכן הסכים הרב מכתם לדוד נר"ו בתשובה א"ח סי' כ"ב ועיין בש"ות בית יהודה סי' ז':

ו

כתב הרב יד אהרן ראיתי לאנשי מעשה שמניחין את הקאהב"י שתצטנן ואח"כ שותין אותה ומברכין וראיתי בגליון כתוב מיד הקדוש מופת דורנו הרב בתי כהונה וז"ל אין דרך שתייתו בכך ולא עבדי ליה לכה"ג ואין זה דרך הנאתו ותיקונו ואנשים הללו בטלה דעתם אצל כל אדם ובההיא דכותח דאמרינן אי שריף ליה בטלה דעתו וכו' וטעו' לחלק בנושאין ועיין במנחות דף ע' ע"א ותוס' בכורות דף כ"ג ע"ב ד"ה ואידך והרמב"ם פי"ד דמאכלות ופ"ח דין נ"ז בדברי הרב המגיד דבעינן דרך אכילה כתיקונו ועיין מ"ש מורי הרב בפרי חדש י"ד סי' ק"ג ס"ק א'. ואותה שכתב הרא"ש ברישׁ פ' כל שעה אינו אלא איסורא דרבנן וחומרא. ועמ"ש הרב מש"ל סוף פ"ח דמאכלות אסורות ובש"ות מורי הפר"ח סי' יו"ד. ומכל הנז' עיניך תחזינה משרי' דאנשי מעשה הללו לא עשו כלום דעל כל פנים לענין ברכה אמרינן כל כי האי גוונא בטלה דעתם וזה ברור:

ז

דין י"א. ועל של ורדים בפ"הא. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ס"ב העלה לברך על מרקחת ורדים שהכל וכ"כ מהר"א ן' שנג"י בתשובה בס' דת ודין סי' ב' דכמה גדולים מברכין על סוקא"ר דוזאדו שהכל:

ח

דין י"ג. אינו מברך במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר. שאין כונתם לאכול חלב חטה אבל קדרה של תבשיל שנותנים בה דבש או סוקא"ר או פלפל לתת טעם כונתם לאכול התבשיל העיקר הוא התבשיל וכן המלב"ן שעושין מקמח ודבש של ענבים הקמח עיקר שאינו לדבק אלא לאכילה ומברכין עליו במ"מ וברכה מעין שלש ועיין סי' ר"ח דין ב'. מר זקנינו הרב החסיד מהר"ר אברהם אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י. ודין המלב"ן כן כתב בר ברתיה מורנו הרב זרע אברהם סי' א' והרב החסיד גיסו מהר"ר יעקב מולכו בתשו' כ"י סי' קל"ג וכן הסכים הרב

פר"ח בי"ד סי' קי"ב ובתשובותיו סי' א':

שיורי ברכה

[סימן ר"ד א

דין א'. ועל המרק וכו'. השותה מרק עם מי לימוני"ם לרפואה שהכל ואם עירב במרק מידי שאוכלו בדרך הנאתו לרפואה אף שהוא מועט והרוב הוא המרק. הדבר המעורב הוא עיקר והמרק טפל ומברך ברכה הראוי' לאותו דבר ופוטר הטפל'. הרב מהר"ר יצחק לוי ואלי בתשובותיו כ"י א"ח סי' ו'.

ב

דין ז'. השותה מים לצמאו וכו' בירושלמי סוף כיצד מברכין אמרו השותה מים לצמאו אומר שהנ"ב חוץ ממי דקרים שאומר ברוך שברא מיני רפואות וכו' ע"ש. והפוסקים השמיטוהו. ואפשר דלא שכיחי תו הני מי דקרים. ובשגם איכא מעיינות מיוחדים קראו בשמותם עלי אדמות ומזדבני בדינרי ויועילו לרפואה אין בם מועיל תועלת הניכר כמי דקרים. רובם לא שתו להו אלא לרפואה משא"כ הני דשכיחי דשתו להו אף הבריאים ועיין בשבת דף ק"י.

ג

ולאחריו בנ"ר וכו' עמ"ש בפנים על מהראנ"ח וממ"ש רש"י בעירובין סוף דף י"ד ועמ"ש הרי"טבא בחידושיו שם ודוק. שוב ראיתי מ"ש הרב משכנות יעקב פ' מקץ ע"ש ועמ"ש לקמן סימן י"ז בקונטריס זה.]

סימן רה

א

דין א'. וקטניות וכו' קטניות שעשה אותם קליות כגון פולים ועדשי' והדור"א וכיוצא בהם מברך עליהם בפ"הא ואף שאלו עשה מהם פת אינו מברך רק שהכל כמ"ש לקמן סי' ר"ח דין ח' וכן נראה בארוך ורבי' יונה פ' כ"מ. הרב הגדול מהר"י בנימין בכ"י:

ב

ותומי וכרתי וכו' הטור כתב דרב אלפס סבר כשהן חיין שהכל ולאחר בישול בפ"הא וכ"כ הגאוני' ואפשר דחשובי להו אשתני למעליות' והכי מסתבר עכ"ל ומרן כתב שסובר הטור

שלא כתב הרי"ף שיברך עליהם מבושלים בפ"הא אלא מפני שסבר דכשהן חיין שהכל והכי סברי אמוראי דתומי וכרתי אשתני למעליותא ורב חסדא חשבינהו אשתני לגריעותא ולית הלכתא כוותיה עכ"ד והדברים דחוקים לחלוק את השוין ולמשוי בהא נמי פלוגתא בין רב חסדא לאינך. ותו דפליגי במציאות ובדבר מבורר על שו"ם מה הבריות אומרי' עליו אי אשתני לעלוייא. ואי משום הא אפשר לישב לטור דסבר הרי"ף לשיטת הטור דהא דאמר רב חסדא דתומי וכרתי אשתני לגריעותא היינו כי בשיל לחודייהו ובהא כולהו מודו דאשתני לגריעותא. אבל דברי הרי"ף לדעת הטור הם כי רמי להו בתבשיל של בשר דאז אשתנו לעילוייא ולא ס"ל כהתוס' דלא מקרי אשתני למעליותא דהאי עילויא מן השומן ובהא גם רב חסדא מודה ללעת הרי"ף אליביה דהטור דיברך בפ"הא וגם אינך אמוראי מודו דאם בשלם לחוד אשתנו לגריעותא ומברך שהכל ואם כן לא יש מחלוקת במציאות. רק פליגי בחיין דרב חסדא סבר בפ"הא ואינך אמוראי סברי שהכל:

אמנם זו היא שקשה על הטור מה מקום מצא בדברי הרי"ף לומ' דחיין מברך שהכל כאשר מרן הגדיל התימה בזה. והרב ט"ז ומהר"ם מטי"בולי הובא בס' יד אהרן כתבו דבנסחת הטור בלשון הרי"ף לא כתיב בה ואפילו תומי וכרתי והיה חסר בנסחתו תיבת אפי' וקאי אלקמיה בהדי קרא חייא וסלקא וכו' ע"ש וק"ק דהא הרא"ש כתב בפסקיו וכתב רב אלפס דאפי' תומי וכרכתי וכו' ומשמע דנסחת הרא"ש בדברי הרי"ף ואפילו תומי וכרתי כנסחתינו. ותו דרבינו יונה כתב דהרי"ף כתב ואפי' תומי וכרתי ואמאי הטור לא חש לנסחת רבי יונה ואביו כהרי"ף. ותו דכפי סברת הטור בדעת הרי"ף והגאונים אין הונח להטור דעתם לפום סוגיא דשמעתא דנהי דבתומי מבושלים מצו סברי בפה"א או מטעם דאשתני לעילויא כדסבר הטור או כמ"ש התוספו' והרא"ש ורבינו יונה והמרדכי בדעת הרי"ף דסבר דאינך אמוראי דלעולם שלקות בפה"א אף דאשתני לגריעותא דסתמא נקטי שלקות בפה"א. אבל הא דתומי וכרתי חיין מברך שהכל מנ"ל להרי"ף ודעמיה דכיון דלרב חסדא אמרינן דחיין בפה"א ולא אשכחן מאן דפליג דאינך אמוראי לא אמרי אלא שלקות בפה"א מי ילד לנו סברא זו דחיין שהכל ומ"ש מרן דסבר הטור דלא מצו סברי מבושלים בפה"א אלא אי סברי חיין שהכל לא הבנתי דכיון דבש"ס אתמר חיין בפה"א ולא נזכרה סברא זו דחיין שהכל אף דנימא דאינך אמוראי סברי מבושלים בפה"א דאשתנו למעליותא כמ"ש הטור מי יכריחנו דחיין שהכל ליהוו כתפוחים ודכוותייהו שטובים חיין ומבושלים ומברכינן ברכה הראויה להם:

ואפשר לישב דעת הטור דכבר עינו ראה מה שמפרשים התוס' ורבינו יונה ודעמייהו בדברי הרי"ף והוקשה לו שיטת הרי"ף לדעתם דמנ"ל למשוי פלוגתא בתומי וכרתי בין רב חסדא לאינך אמוראי כל דמצינן לומר דלא פליגי ומה גם דהא דכי אשתני לגריעותא אשתני מברכתו היא סברא אמיתית ומה ראה הרי"ף לדחות סברא זו. לכן סבר הטור דהרי"ף סבר לדרב חסדא דכי אשתני לגריעותא ודאי אשתני מברכתו ואית לן לומר דבהא לא פליגי עליה דאפושי פלוגתא לא מפשינן ומשו"ה ס"ל להטור דדעת הרי"ף והגאונים דתומי וכרתי חיין מברך שהכל ומבושלים בפה"א וטעמא דבזמן הש"ס היו רגילים לאכלן חיין וזו עיקר אכילת תומי וכרתי בזמן הש"ס למנהגם ומשו"ה אמרו דחיין בפה"א ומבושלים שהכל דאשתנו לגריעותא לדידהו דהיו נאכלין חיין אמנם בזמן הגאונים והרי"ף לא הוו אכלי להו חיין כלל ומשו"ה הדר דינא דחיין שהכל ומבושלים בפה"א דלדידהו מבושלים אשתנו לעילוייא וא"כ דברי הגאונים לא מצי דפליגי אמוראי בהא רק לפי מנהג זמנם דברו וזהו שכתב הטור ואפשר דחשיבי להו אשתני למעליותא כלומר דחשיבי להו להרי"ף ולגאונים לפי מנהגם וזמנם אשתני למעליותא. וסובר הטור דמ"ש הרי"ף הכונה ואפי' תומי וכרתי קרא חייא וכו' כי אכיל להו שהכל וכדשליק בפה"א ותומי וכרתי קרא וכו' בחדא מחתא מחתינהו ומ"ש ואפי' תומי וכרתי היינו רבותא דלדין התלמוד אי שלקינהו מברך שהכל והיינו משום דבזמנם עיקר אכילתם חיין והשתא הדר דינא וכתב עלה הטור והכי מסתבר דלדעתו יש לחלק בין הזמנים וכמו שרמז דחשיבי להו וכו' ואף דפליג על אביו הרא"ש ל"ק דכך נראה לדעתו ולא רצה להזכיר סברת אביו בפירוש ולחלוק עליו משום כבודו. ומ"ש הטור בקצור פסקי הרא"ש הוא סברת אביו דשם מלאכתו לקצר פסקי אביו לחוד והכא בטור בספרו גילה דעתו ועמ"ש הרב בית חדש ודוק:

ג

לאחר שבשלו שהכל דמחשבי נשתנו וכו' עתה נזדמן לידי ס' עולת תמיד וראיתי שכתב וז"ל צ"ל לדעת המחבר לעיל סי' ר"ב סעיף י"ג באגוז המטוגן בדבש וכו' אע"ג דאשתני לגריעותא מחמת הבישול אי לאו מטוגן בדבש וכמ"ש הרא"ש מביאו ב"י לעיל אלמא דס"ל אפי בא אעילוי מחמת דבר אחר מקרי אשתני לעילויא והא דכתב הכא דעל כרתי ועל תומי מבושלים מברך שהכל מיירו בנתבשלו לבדם בלתי בשר ואשתני לגריעותא אבל לדעת הרב שהעתיק בכאן דברי רבי יונה דלא מחשב לעילויא כשהשבח בא מחמת דבר אחר ולעיל באגוז המטוגן הסכים לדברי המחבר צ"ע עכ"ל ונעלמו ממנו דברי הרא"ש בפסקיו ולא ראה דברי הרא"ש כי אם ממ"ש הב"י סי' ר"ב ומשו"ה חלק עלינו

את השוין והרי הרא"ש בהך שמעתא דשלקות כתב וז"ל ותומי וכרתי כשהן חיין בפ"הא וכשהן מבושלים שהכל דאשתנו לגריעותא וכו' ואע"פ שאנו רגילין לאוכלן מבושלים זהו לפי ששומן הבשר ממתיק טעמו ואגוז המטוגן בדבש האגוז עיקר וכו' דאעפ"י שנתעלה ע"י הדבש האגוז עיקר וכו' עכ"ל הרי דהרא"ש מודה בתומי וכרתי שבישלם עם הבשר דמברך שהכל כמ"ש מור"ם ונתקשה מאגוז ואיהו מפרק לה דשם האגוז עיקר וא"כ מ"ש מרן לאחר שבישלן שהכל היינו בכל אופן אף עם בשר ורב המרחי בין אגוז לאלו דהאגוז עיק' והדבש בא למתקו כי הוא העיקר אבל בתומו וכרתי הבשר והתבשיל עיקר ואינהו טפילי ומשו"ה אף דנמתקו לא חשיבא שבח דאינו מצד עצמן ואינם עיקר שנאמר דהבשר בא למתקן דהבשר עיקר משא"כ האגוז וגם נעלמו ממנו דברי רבינו יונה שגם הוא שם גבי ההוא דתומי וכרתי סיים דין אגוז בדבש שמברך בפ"הע דהאגוז עיקר והרי רבינו יונה מודה לדין האגוז ול"ק על מור"ם דהסכים בדין האגוז של הרא"ש וכאן כתב דברי רבינו יונה דמבואר הדבר דרבינו יונה והרא"ש שוים. וזה נעלם גם מהרב ט"ז שנתקשה קושית הרב עולת תמיד ונדחק לחלק חילוק דלא מסתבר בין היכא שעיקר ברכתו בפ"הא לפ"הע והאריך ואסיק בצ"ע וכבר הראשונים עמדו בה ופרקי שפיר. וק"ק על הרב מגן אברהם דביאר הדבר ולא השיג על הע"ת כי אורחיה. גם על הרב אליהו רבה לא תעזוב נפשי לשא"ול שהביא דברי הרב עולת תמיד וכתב ולענ"ד לחלק וכו' וכ"מ במ"עמ וכו' ע"ש וק"ק דאלו הם דברי הר"אש ורבינו יונה בפירוש ודברי הרב מעד"מ למעט שאינם צריכים והדבר מובן מדבריהם והו"ל להקשות על הרב ע"ת דמשוה פלוגתא בין הרא"ש ורבינו יונה דלהרא"ש תומי וכרתי עם בשר בפ"הא ולרבינו יונה אגוז המטוגן בדבש אינו מברך בפ"הע ומבואר בדבריהם ההפך וככל אשר דיברנו:

ד

אם טעה ובירך על הירקות בורא מיני דשאים יצא בדיעבד. הרב ראשון לציון בשיטתו דף י"ד סוף ע"א ולפ"ז ה"ה אם: בירך על הקטניות בורא מיני זרעים יצא דיעבד. אך יש להסתפק קצת אם בירך על הירקות בורא מיני זרעים אם יצא דשמעינן לרי יהודה דבקטניות מברך בורא מיני זרעים ובירקות מיני דשאים א"כ ירקות לא מקרו ולא יצא או"ד דבדיעבד יצא דירקות זרעים נמי מקרו:

ה

דין ה'. הלפת כשהוא חי מברך עליו שהכל וכו' הטור הביא דיש גאונים שכתבו הפך והשיג עליהם הרב פר"ח בליקוטים והטור רמזה ע"ש.

שיורי ברכה

[סימן ר"ה א.
דין א'. ותומי וכרתי כשהם חיים בפ"הא וכו' מרן כתב דדעת הרי"ף דתומי וכרתי בין חיים בין מבושלים בפ"הא וכמ"ש רבי יונה וכן כתב הגאון הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י וז"ל על הירקות אומר בפ"הא ואפי' תומי וכרתי שע"י האור בטל חריפותם לא בטל טעמם עכ"ל ובפנים אנן בעניותין יישבנו קצת דעת הטור בעד הרי"ף והגאונים ע"ש. ועתה ראיתי בתשובות הגאונים כ"י תשובה שלימה להגאון רבינו חננאל רבו של הרי"ף שכתב וז"ל בסי' ק'. הא דדרש רב חסדא כל שתחילתו שהכל שלקו בפ"הא פשטינן לה כגון קרא חייא וכרובי וסלקא שאין דרך בני אדם לאכלן חיין ואם אכלן מברך עליהן שהכל שלקן דאשתני לעילויא בפ"הא והכי הלכתא דליכא מאן דפליג עלה אבל הא דאמרינן כל שתחלתו בפ"הא שלקו שהכל וכגון תומי וכרתי דכיון דשלקן אשתנו לגריעותא ליתא מדר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחילה וסוף וקי"ל מליח הרי הוא כרותח וזית זה שמלחו כאלו שלקו הוא ולכתחילה מברך עליו בפ"הע ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ש"מ דשלקות לא אשתני לגריעותא אלא אע"ג דשלקו בפ"הא בתחילתו וכ"כ רבינו האיי ז"ל עכ"ל תשובת רבינו חננאל כ"י. ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת אתה הראת לדעת דכל מה שצדדנו וכל מ"ש האחרונים לישב דברי הטור בדעת הגאונים והרי"ף לאו קושטא הוא. והרי תשובת רבינו חננאל רבו של הרי"ף הנז' מכרזת ואומרת דליתא להא דשלקו אשתני לגריעותא אלא שלקו' לא גריעי בשינויא דידהו ותומי וכרתי חיים ומבושלים בפ"הא וכתג שכן הוא דעת רבינו האיי גאון. ונמצאו דברי התוס' ורבינו יונה בדעת הרי"ף בתומי וכרתי חיים. חיים וקיימים. וכן מבואר בפסקי רבינו ישעיה הראשון כ"י בשבלי הלקט סי' מ"ד. ועתה בא לידי ס' דרישה ופרישי' א"ח הנדפס חדש ממש וראיתי שכיונתי לרוב דבריו בישוב דעת הטור באשר יראה הרואה בדרישה ופרישה ומאי דכתיבנא בעניותין לפנים. אבל אנן מה נענה אחר שראינו דברי הגאונים בגופן שלהם עצמן והם הפך דברי הטור כמבואר ותו לא מידי. והר"ד אבודרהם שער ג' נמשך אחר דברי הטור והשוה תומי וכרתי לשלקו' דכרוב ודלעת חיים שהכל ומבושלים בפ"הא דאשתנו לעילויא.

סימן רו

א

דין א'. בירך על פירות האילן בפ"הא יצא וכו'. זו משנה דף מ' ואתמר עלה בש"ס מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא ארנב"י רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא ר' יהודה אומר מביא וקורא וכתבו התוב' נראה דהלכה כר' יהודה דסתם לן תנא כוותיה ואם בירך על פירות האילן בפ"הא יצא עכ"ל והקשה הרב שירי כנ"הג דהא סתם ואח"כ מחלקת הוא ואין הלכה כסתם ותו הא דסיימו התוס' ואם בירך על פירות וכו' יתר דבה איירינן. ומה שתירץ הרב דכונתם דוקא כהא דאם בירך ולא בבכורי' משום דמשנתינו אתיא אף לרבנן כדאיתמ' בירושלמי זהו תורף דבריו דחוקים בלשון התוס' ותו' דגמרין משמע דלא סבר כירושלמי דמוקי למשנתינו כר' יהודה דוקא ולפום גמרין הו"ל סתם ואח"כ מחלקת ואף דנימא כדכתבי מקצת רבוואתא קמאי דהא דאמרינן סתם ואח"כ מחלקת אין הלכה כסתם הכוונה אין הלכה תדיר כסתם אבל זימנין דהלכה כסתם מ"מ בהא דקמן לא מתישב' דהתוס' נקטי דסתם לן תנא כוותיה ומכח הסתם נגעו בה והכא כיון דאיכא בתריה מחלקת לא מהני הא דסתם כוותיה ותו דהו"ל לפסוק בבכורים נמי כר' יהודה דהא בהא תליא לפום גמרין וכבר הוו בא אחרוני זמנינו וקשיא להו הכי על דברי מרן בכ"מ פ"ח דברכות ועל הרב שדה יהושע:

ומאי דתירץ עוד הרב שירי דהיכא דשקיל וטרי תלמודא אליבא דסתם הלכה כוותיה והכא שקיל וטרי ע"ש לי הצעיר הא דקאמר בשמעתין מאן תנא ר"י לא חשיב שקיל וטרי אליביה דגלויי מילתא הוא דמשנתינו רבי יהודה ואומר דאדרבא התלמוד אשמועינן דזו ר' יהודה לרמוז דאינה הלכה דכפי"ז הו"ל מחלקת ואח"כ סתם:

ואפשר לומר לדעת הרמב"ם דפסק פ"ח דברכות דאם בירך על פירות האילן בפ"הא יצא כמשנתינו ופ"ד דבכורים פסק כרבנן דאינו קורא ולפום גמרין הוו תרתי דסתרן דהגם דאיכא נסחאות בדברי הרמב"ם פ"ח דברכות דלא יצא וכן היתה נסחת הרשב"א כמ"ש בחידושיו וגם מרן בב"י כאן שנה רבי כנסחא זו ולפ"ז סלקי דברי הרמב"ם כהוגן והיו לאחדים מה שפסק הכא ובבכורים דלא כרבי יהודה. מ"מ הנסחא שהביא מרן בכ"מ נראית נכונה דהכי משמע מפירוש המשנה להרמב"ם כמ"ש מהרלנ"ח סי' פ"ט. וכ"נ מהגמי"י ולכן נראה דאפשר לומר דכיון דהאי מילתא דרבי סתם תרי דסתרי הוא דבר רחוק כל כמה דמצינן להשוות סתמי אהדדי משוינן ומשו"ה סבר הרמב"ם דר' יהודה ורבנן פליגי מן הקצה אל הקצה דר' יהודה סבר דלכתחילה אזלינן בתר ארעא ולרבנן אף בדיעבד לא וסתם לן תנא בדיעבד כר' יהודה דאם בירך בפ"הא יצא ולכתחילה

כרבנן דמביא ואינו קורא דהיינו לכתחילה ופסק הרמב"ם כסתם המשנה הכא והתם דגם בבכורים סתם דאינו קורא וכבר רמז זה מהרלב"ח שם וגם ראיתי להרב ראשון לציון דתירץ זה בקצרה לדעת הרמב"ם ובסי' מרכבת המשנה כתב דס"ל להרמב"ם דראה רבינו הקדוש דברי ר"י בברכות ודברי רבנן בבכורים או דרבינו הקדוש סבר כמ"ד בירושלמי דדברי הכל היא ופסק כרבינו הקדוש עכ"ד וק"ק דמ"ש דראה רבי וכו' איך אפשר לומר הכי דזו חזות קשה כל דלא יהיב טעמא ובחלקו"ת ישית דלפום פשטן של דברים דא ודא חדא היא והוו תרתי דסתרן ומ"ש דרבינו הקדוש ס"ל כירושלי' השני קשה הימנו דתלמודין קאמר דמשנתינו ר' יהודה ומהא שמעינן דתלמודא דידן לא סבר לדירושלמי והיכי מצית אמרת דרבי ס"ל כירושלמי כיון דמגמרינן משמע איפכא והיינו דקשיא ליה הוא גופיה לעיל על מרן והרב שדה יהושע כאשר יראה הרואה. ולדרכינו ניחא דקים ליה לש"ס דרבנן פליגי אפי' בדיעבד ומשו"ה קאמר מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא ר' יהודה כלומר דסברא זו לא אשכחן אלא לר' יהודה דלרבנן לא אזיל בתר ארעא אף דיעבד ומינה נשמע דמשנתינו דאיירי בדיעבד אתי כר' יהודה במקצת וזו הכרעה שהכריע רבינו הקדוש לכתחילה כרבנן ודיעבד לרבי יהודה ופסק הרמב"ם כסתמי דהכא ובכורים וזה אפשר שהוא דעת התוספו' דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כוותיה וקי"ל כסתם וכי היכי דלא נטעה דסתם כר' יהודה בכל לזה סיימו ואם בירך וכו' יצא להורות דמאי דסתם היינו דוקא דיעבד ודוקא בזה הוא דסתם אבל לכתחילה קי"ל כרבנן וכדנקט סברת מאן דפליג אר' יהודה בסתם בבכורים ול"ק סתמי אהדדי ושפיר מצית אמרת דהלכה כסתם ואין זה סתם ואחר כך מחלקת וכדאמרן:

ויש מי שתירץ דכונת התוס' משום דאין סדר למשנה ולא ידעינן אי הסתם הוי בתרא ומשו"ה בספק ברכות נקטינן דיצא עכ"ד ולפ"ז א"ש מה שסיימו התוספות ואם בירך וכו' כלומר דמשום דבירך וספק ברכות להקל אמרינן דסתם תנא והסתם בתרא אבל דברי התוס' לפ"ז הם סתומים ובקצור נמרץ ודוק אמנם לדעת הרמב"ם יש לישב בזה והוא מבואר ודוק ואחר זמן ראיתי להרב שושנים לדוד שתירץ זה ודייק דברי התוס' כאמור:

ב

בפ"הע לא יצא וכו' כתב הרב מג"א נ"ל דאותם הגדלים על האילן ומברך בפ"הא משום דלא נגמר פרי שאינן עיקר הפרי אם בירך פ"הע יצא עכ"ל ויש לדקדק בדבריו ממשנתנו דתנן בירך על פירות הארץ בפ"הא לא יצא משמע דוקא פירות הארץ אבל אם הוא דבר הגדל באילן שדינו לברך בפ"הע יצא דאלת"ה ליתני בירך על דבר שברכתו בפ"הא בפ"הע לא יצא. וה"נ משמע קצת ממאי דאתמר עלה בגמ' פשיטא ארנב"י לא נצרכא

אלא לר"י דאמר מין חיטה עץ שאכל אד"הר סד"א בפ"הע קמ"ל היכא מברכינן בפ"הע היכא דכי שקלת ליה לפירא איתא לגווזא וכו' ושמעינן דתרתי בעינן לומר שיצא שיהיה אילן וכי שקלת לפירא איתא לגווזא וכו' והני תרי איתנהו בדבר שאינו עיקר הפרי או לא נגמר דמברכינן בפ"הא דאי בירך בפ"הע יצא דהוא אילן גמור בשמו ובמעשיו. והא דלא קאמר הש"ס דמשנתנו אתיא לדיוקא וכדין הרב מג"א משום דמשכח רבותא אף במאי דקתני בהדיא. ותו דמהא דקאמר שמעינן אידך כדאמרן:

והאחרונים הקשו על הרב מג"א ממ"ש הפוסקים לברך בקפריסין בפ"הא משום דאיכא פלוגתא וכן בבוסר דלא ידעינן שיעור פול הלבן ולדעת הרב מג"א נברך בפ"הע ומה שתירץ הרב פנים מאירות ח"א סי' נ"ח דברכת בפ"הא מפורש בש"ס אינו מחוור דאדרבא הול"ל רבותא ולהשמיענו כזאת ומה לנו אי הא דבירך בפ"הא על פירות האילן מפורש. וגם מ"ש שם הרב הנז' והרב אבן העוזר דהרא"ש כתב לברך על הקפריסין בפ"הא מספק וכו' הוא אגב שיטפייהו דהרא"ש פליג על הרי"ף ופסק דיברך בפ"הע וכ"כ בקיצור פסקי הרא"ש וכ"כ הטור משם הרא"ש אך הטור מדנפשיה כתב הכי דיברך בפ"הא לצאת ידי ספק:

ולי ההדיוט יש לישב דאע"ג דאם בירך על אלו בפ"הע יצא כדעת הרב מג"א מ"מ יותר צודקת בפ"הא כיון דאין זה עיקר פרי האילן ובפ"הע משמע כי הוא זה עיקר פרי האילן ולכן כתבו דלכתחילה יברך עלייהו בפ"הא דטפי עדיף שיברך בפ"הא מפ"הע אבל אה"נ דאם בירך בפ"הע עלייהו יצא וכדעת הרב מג"א ודוק ומ"ש הרב פנים מאירו' שם דבבוסר ודכוותיה יברך בפ"הע לצאת אליבא דהרמב"ם דפסק דאם בירך על פ"הע פ"הא לא יצא ומתני' יחידאה עכ"ד לא נהירא דנסחת הרמב"ם הנכונה היא דיצא כמ"ש האחרונים וכמש"ל ולכן יברך על הבוסר ודכוותי' בפ"הא כמ"ש הפוס' דהוי ברכה צודקת יותר ועדיף טפי וכדאמרן:

ג

אם בירך על פירות אדמה שדינן לברך שהכל באותן פירות שטובים מבושלי' יותר מחיים אם בירך בפ"הא יצא. הרב פנים מאירות שם ח"א סי' נ"ח הנז':

ד

הלכך אם הוא מסופק אם הוא פרי עץ מברך בפ"הא וכו' הרי ראשון לציון דף י"ד חלק ע"ז דיברך שהנ"ב דלא קי"ל כר"י אלא דיעבד ע"ש ולי ההדיוט נראה דאין לזוז מדברי מרן וטפי עדיף בפ"הא מברכת שהנ"ב דהיא פרטית יותר וזה לא כתב הרב אלא כפי

ישובו בדעת הרמב"ם ע"ש וכבר יש ישובים אחרים בספרי האחרונים ונמצא דאף דעת הרמב"ם אינו מבורר בזה ולכן העיקר כפסק מר"ן:

הגם הלום ראיתי ספר חדש שנזדמן לידי כעת זה שמו שאגת אריה מאחד מהמיוחדים שברבני אשכנז הי"ו ובסי' כ"ג ארי עלה ונסתפ"ק אם יש לחוש לדעת הרמב"ם לחד נסחא דלא יצא ואם נסתפק על פרי לא יברך בפ"הא ובתשובתו הרמת"ה מראה האופני"ם לכל צד ותחילת דבר שקיל וטרי בדברי התוס' והרמב"ם דהוינן בהו אות א' בס"ד ואתי עלה מטעם דהסתם חשוב כרבים ומ"ה נקטינן כסתם בס' ברכה ע"ש באורך וק"ק דכי מטי מר להא והזכיר נמי הא דאין סדר הרי דרך ישר לפניו דכיון דאין סדר אימור הסתם בתרא ונקטינן כותיה משום ס' ברכות וכמש"ל:

ותבט עיני להרב הנז' דוחה באמת הבנין דברי מרן בכ"מ דאסמיך פסקי הרמב"ם אדירושל' דדברי הכל היא ותהי עלה דגמרין איפכא כאשר תמהר אחרוני זמנינו ועוד הוסיף דסתמא דירושלמי מוקי לה כתלמודין דהכי אתמר ר"י עביד האילן כקשין תמן תנינן בירך על פירות וכו' ר' יהודה היא דר"י עביד האילן כקשין א"ר יוסי דברי הכל היא פירות האילן בכלל פירות האדמ' הרי דסתמ' דירושלמי מפרש לטעמא דר"י משום דעביד האילן כקשין ודלא כר' יוסי אלא כר' יעקב בר אחא וכגמרא דילן עכ"ל ועמו הסליחה דלכ"ע טעמא דר' יהודה דעביד האילן כקשין אלא דבדעת רבנן פליגי ר' יעקב בר אחא ור' יוסי דר' יעקב בר אחא סבר דרבנן סברי אילן עיקר ואי בירך בפ"הא לא יצא ורבי יוסי ס"ל דלרבנן הגם דאילני עיקר ואת האדמה אשר הם עליה לא חשיבא מ"מ אם בירך בפ"הא יצא דהא מיהא שפיר קאמר בדיעבד פרי האדמה דפירות האילן בכלל פרי האדמה הן ולפ"ז ליכא סתמא דירושלמי כגמרין:

עוד הביא ראיה הרב הנז' דכן הלכה דהא תניא דף ל"ו דעל עלי צלף והתמרות בפ"הא ואתיא כר' יהודה דעיקר אילן ארעא הוא ושייך בפ"הא לגדולי אילן דאלו לרבנן נהי דלאו פרי נינהו ואין לברך בפ"הע מ"מ גם פ"הא לא שייך לברך עלייהו כיון שגדולי אילן ועיקר אילן לאו ארעא והו"ל לברך שהנ"ב. והאריך בזה והוכיח מהרמב"ם דפסק דקפרס מברך פ"הא וכ"כ דמברך על פלפלא דטיבתא בפ"הא ש"מ דסבר הרמב"ם כר' יהודה ופירש לדעת הרמב"ם הא דקאמר הש"ס מאן תנא רבי יהודה דגם רבנן הכי ס"ל דאי ס"ד מתני' רבי יהודה הא ר' יהודה לית ליה ברכת בפ"הא אלא בורא מיני דשאים או זרעי' והאריך בזה לפרש הסוגייא דמוכרח דמשנתנו גם אליבא דרבנן ומשום דר"י קאמר הכי בהדיא נקט ר"י או ר"י ומחלוקתו קאמר זהו תורף דבריו בקיצור עש"ב:

ויש לי ההדיוט להשיב דהא דמייתי מעלין ותמרות ואביזרייהו אינה ראיה דלכל הדברות ולכל האמירות אפי' תימא דלרבנן דרבי יהודה אם בירך על פירות האילן בפ"הא לא יצא וכנסחת הרשב"א בדברי הרמב"ם שכתב דפסק כרבן אטו אית בה משום אכמוש"י עינים רואות רבא אילנא ותקיף יניק מארעא והארץ הלזו גדלה שעשועיו נצר מטעיו ואי בעית אימא קרא ולקחתם מפרי הארץ ולקוחים הם בידם אשכול ותאנה ורמון ובמקרא בכורים כתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה וכתיב הנה הבאתי כל ראשית פרי האדמה ואיך יתכן דלהרשב"א ודעמי' רבנן פליגי על ר' יהודה דאם בירך על פירות האילן בפ"הא לא יצא ומי שם פה לומר דפרי האילן לאו מארעא הא ודאי לסברא זו רבנן הכי סברי דכיון דאילן חשיב ובטלה ארעא אין לברך בפ"הא על פירות האילן דבעינן ברכה מבוררת ואילן עיקר ויש לברך על העיקר ומיהו ה"ד כי אכיל פירי דגמירי אז אפילו בירך בדיעבד בפ"הא לסברה זו לא יצא אבל מידי דלאו עיקר פרי דלא מצית לברוכי פ"הע הא ודאי טפי עדיף לברך בפ"הא משהכל דודאי בכלל פרי האופה הוא והא לא סליק בשמא דבפ"הע. ומה שהאריך להכריח דלא אפשר דרבנן פליגי על זה ומוכרח הדבר דכונת תלמודין דמשנתנו ר"י ורבנן לא ידעתי אמאי העלים עיניו מתלמוד ירושלמי דמוכח בהדיא דלר' יעקב בר אחא משנתנו ר' יהודה דוקא היא ומה גם לדידיה דכתב לעיל דסתמא דירושלמי הכי נקיט ומאי דנישב הירושלמי הכי נימא לתלמודין:

ומה שהקשה דלר' יהודה לית ליה ברכת בפ"הא כלל והיכי מצית אמרת דמתניי' ר"י היא מלבד מאי דאמר מר דתנא דידן סבר כרבי יהודה דעיקר אילן ארעא ולא ס"ל דמברך בורא מיני דשאים וכו' וזה פשוט ומאי דקשיא ליה דהש"ס הול"ל בהדיא הכי ל"ק דזימנין טובא דתלמודא לא מפרש לה ומה גם בהא דידן דהוו תרי מילי רחוקי' הרבה ולא קרב זה אל זה כלל. עוד בה דאימא דלרבי יהודה אף דלכתחילה אין לברך בפ"הא כלל מ"מ אי בירך בדיעבד יצא דהא דמשנה ממטבע ברכות לא יצא רבי יוסי היא ואימור דרבי יהודה ס"ל כר"מ דאף כי הוא אמר ברכה מחודשת יצא ולא שמעינן לר' יהודה אלא דדבר שנשתנה ולא שינה ברכתו לא יצא כמ"ש בירושלמי אבל אפשר דפליג על ר' יוסי ובהא סבר כר"מ למידי דלא שנא. אי נמי אפשר דלר' יהודה על פירות הארץ כגון אבטיח ודכוותיה דאכלו אינשי לפירות כפירות האילן מברך בפ"הא ולקטניות בורא מיני זרעים ולירקות בורא מיני דשאים והכי משמע קצת ממשנתנו דתנן על פירות הארץ בפ"הא ולא פליגי עלה ר' יהודה ובתר הכי תנן על הירקות בפ"הא ר"י בורא מיני דשאים משמע דברישא לא פליג דמשכחת מיהא לר' יהודה ברכת פ"הא. ומה שהוכיח עוד מסוגיית ברכותיהן שוות עיין להפר"ח במים חיים בהגהותיו על הרמב"ם פ"ח דברכות:

שוב ראיתי מ"ש הרא"ש בדין הבוסר וז"ל מכאן יש ללמוד שאין מברכין בפ"הע על הבוסר כשהוא פחות מכפול הלבן אבל מברך עליו בפ"הא כמו קפריסין דאמרינן לעיל בפ"הא ושאר אילנות משיוציאו מיד חשוב לברך עליו בפ"הע ואם מסופק בבוסר מתי הוא כפול הלבן יברך בפ"הא דקי"ל במתני' אם בירך על פירות האילן בפ"הא יצא ואע"ג דבגמ' מוקמי לה כר"י מ"מ קי"ל הכי כיון דסתם לן תנא כר' יהודה עכ"ל וזה מסכים למאי דכתבינן בעניותין בסמוך דלכ"ע אף למאן דסבר דרבנן פליגי אר' יהודה וסברי דאם בירך בפ"הא לא יצא מודו במידי דלאו עיקר פרי דאילן כגון עלי צלף ותמורות וכיוצא דמברך בפ"הא כיון דזה אינו חשוב לברך פרי העץ מצי שפיר לברך בפ"הא דהכל צמח האדמה וכן מדוקדק מאד בדברי הרא"ש הנז' דבפחות מפול הלבן דודאי לא חשיב פרי ודמי לקפריסן למ"ד כתב בפשיטות דמברך בפ"הא ולא אצטרכיא ליה משנתנו דבירך על פירות האילן בפ"הא יצא ולמימר דאע"ג דהוי כר"י הכי קי"ל משום דבפחות מפול הלבן דאינו פרי אף רבנן מודו. אף אם מסופק וכו' דאפשר דחשיב פרי ומברך בפ"הע בהא הוצרך למתני' ולקבוע הלכה כר"י והדברים מבוארים. ולשון זה דהרא"ש גרמא ליה להרב אבן העוזר לכתוב על הרב מגי"א שהבאתי לעיל אות ב' מ"ש וז"ל אשתמיט מיניה דברי הרא"ש שהביא דברי הגאונים בקפריסין דמספק לברך בפ"הא מטעם דאם בירך בפ"הא על פרי העץ יצא וכתב הרא"ש אף דר"י פליג לא קי"ל כר"י בהא ולדברי המ"א למה מכניסים עצמנו בפלוגתא דהרי הרמב"ם פסק כר"י וכן כתב הרא"ש עוד וטור בבוסר וכו' עכ"ל ולעיל באות ב' כבר כתבתי דהרב הנז' והרב פנים מאירות ח"א סימן נ"ח כתבו דהרא"ש כתב לצאת ידי ספק בקפריסין וכו' אגב שטפייהו:

ועתה רגע אדבר דהא דכתב הרא"ש הכא דבקפריסין מברך בפ"הא הם דברי הלכות גדולות לדעתו ואף דהרא"ש סתר דבריו בקפריסין וס"ל דיברך בפ"הע הכא לאותה סברה קאמר דאף דפליג בקפרסין הדין דין אמת ללמוד למה שאינו פרי ודלא כהשה"ג וכמו שהרב מעד"מ פירש דברי הרא"ש הנז' והשיג על שה"ג ע"ש והם דברים ברורים ומ"מ הדבר מבואר דהרא"ש לא דיבר בספק ברכת הקפרסין ואפילו הכא מאי דמייתי מקפריסין היינו להיכא שהוא ברור דפחות מפול הלבן ומדינא קאמר ולא מספיקא וא"צ להאריך בזה:

גם מה שהביא הרב אבן העוזר מהרא"ש דאף דר"י פליג וכו' כל הלשון הוא ט"ס דרבנן פליגי וקי"ל כר"י והרמב"ם פסק כרבנן והיא לחד נסחא שהביא מר"ן בב"י ונעלם ממנו מ"ש בכסף משנה הנסחא אחרת דיצא והיא הנכונה כמש"ל:

חוזרנו לדין דהרב שאגת אריה נר"ו בהסכמה עלה דאם בירך בפ"הא על פירות האילן יצא וכפ"ז אם מסופק יברך פ"הא כמו שפסק מרן:

ומ"ש רבינו ירוחם נתיב י"ו ח"ב וז"ל כל דבר שהוא פרי עץ בפ"הע ושאינו פרי עץ בפ"הא ואם הוא מסופק שהנ"ב עכ"ל נראה דאין כונתו אם הוא מסופק אם הוא פרי עץ או אדמה שיברך שהכל שהרי סמוך ונראה לזה כתב דאם הוא מסופק בבוסר אם הו"ל כפול יברך בפ"הא והרי שם מסופק אם הוא כפול והוא פרי ויברך פ"הע או פחות ולאו פרי הוא ויברך בפ"הא ודמי למסופק אם זה פרי עץ או אדמה ואיך כתב שם שהכל והכא בורא פרי האדמה אלא נראה דכונתו אם מסופק דאינו לא פרי עץ ולא פרי אדמה אז יברך שהכל. ואיברא דהלשון דחוק. וכבר עלה על דעתי הקצרה לחלק בין דין הבוסר להכא דהתם שפחות מפול בפ"הא אמרינן כל שלא יתברר שהוא כפול בברכתו קאי ומברך בפ"הא. משא"כ בפרי גמור שמסופק אם הוא פרי עץ לא יברך לכתחילה בפ"הא דזה הפרי מעולם לא הוקבע פ"הא אם הוא פרי עץ. אבל יותר נראה כמ"ש והיינו כמ"ש מרן לעיל ססי' ר"ד:

ה

דין ג'. היו לפניו פ"הא ופה"ע ובירך פ"הא ונתכון וכו' הרב שאגת אריה נר"ו סי' ז"ך ממרום ישאג לדחות דין זה מהלכה דזו דברי רבינו יונה וגם שהכלבו סבר כן ראוי לפסוק כרש"י דפלגי עליה שהרי התוס' הביאו דברי רש"י ונעלם ממרן דברי שלא הביאם בב"י. ועוד דעולא דמוקי לפלוגתא כשברכותיהן שוות ה"ט דמין ז' לר"י עדיף וכיון דשניהם נפטרים בברכה יברך על מין ז' ופטור המין הב' הרי מיירי במתכוין לפטור שניהם בברכה אחת. ואפ"ה קאמר באין ברכותיהם שוות אף דמכוין לפטור ב' בברכה א' אין בפ"הא פוטרת פ"הע אלמא אף במכוין וכו' ועוד קשה דפריך לעולא מהיו לפניו צנון וזית מברך על צנון ופוטר זית ומאי קושיא הא הבריתא מיירי במכוין לפטור הזית בברכת צנון ובהא עולא מודה וכו' ובספר ט"ז הפריז דאפילו אינו לפניו וכו' ואין קושיתו קושיא דההיא דדין ה' ודברי הרשב"א דמייתי מיירי דברכתן שוה והדבר ברור שראוי לפסוק כרש"י ותוספות והכי מוכח מסוגיית הגמ' וגם דברי רבינו יונה יש לכוין כן ואפילו היו לפניו פ"הא ופ"*הע ובירך בפ"הא על פ"הא ונתכוין לפטור את פ"הע בברכה זו לא מהני וצריך לברך על של עץ ברכת בפ"הע עכ"ל בקיצור:

*ואנכי עפר אובין ואידון דמה שהקשה והכריח דעולא מיירי במתכוין דכשמברך על מין ז' פוטר הב' והרי מיירי במכוין ומינה כשאין הברכות שוות אפילו מכוין לק"מ דכששני מינין לפניו מברך על מין שבעה וממילא נפטר המין השני שברכתו שוה דהברכה א' על

שניהם הוא אומר מסתמא ולא בעי כוונה שברכה זו שבירך על מין ז' שבידו תיהני על מין ב' שלפניו אלא אף דלא כיוין בזה ונוטל פרי ממין ז' ומברך עליו בסתם בלי כוונה פטר את הכל ובכי האי גוונא מיירי עולא דכשאין ברכותיהן שוות ובירך על פ"הא בלי כוונה לא נפטר פ"הע אבל אם נטל פ"הא וכיוין לפטור את פה"ע א"צ לברך אחר כך על פ"הע ואין שום ראיה מכאן ודבר זה ברור ופשוט וכן מתבאר מדברי הרשב"א בחידושיו על הך שמעתתא דיש חילוק בין נפטר דרך גרירה לנפטר דרך כונה:

ומאי דקשיא ליה מהא דפריך מדתניא מברך על הצנון ופוטר את הזית דמאי קא פריך ההיא במכוין וכו' לק"מ דהא עולא קאמר דכשאין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה ומיירי כשאינו מכוין ומצי שפיר לברך על זה ואח"כ לברך על אחר והרי הבריתא להדיא קתני דדינא הוא המברך על הצנון ופוטר הזית מוכח דמוכרח לכתחל' לכוין לפטור הזית ולא מצי לברך על זה ולחזור ולברך על זה והוא הפך דברי עולא אבל לעולם דלעולא נמי אם מכוין בפרטות בברכת פ"הא לפטור גם את פה"ע יצא ונמצ' שאין מסוג' דשמעתין שום הוכח' לסתור דברי רבינו יונ':

ומ"ש דגם דברי ר' יונה יש לכוונם כסברת רש"י אנא דאמרי' דאם באים אנו לדחוק ולהוציא הדברים מפשטן ולומר דלאו דוקא וכיוצא אלו דברים שאין להם שיעור והמעיין יראה ביושר ואמיתות העיון דדברי רבינו ברור מללו כדברי מר"ן. ולדעתי הקצרה דין זה דפסק מרן הוא מילתא דמסתברא דכיון דקי"ל דאם בירך על פ"הע בפ"הא יצא הוא הדין כשבידו פה"א ומברך בפ"הא ומכוין בפרטות לפטור פה"ע דיצא דגדול כח הכוונה ופ"הע נפטר וראוי שתשרה עליו ברכה אשר בירך בפ"הא וכיון עליו. ואשר חשב דנעלמו ממנו דמרן דברי התוס' הדבר זר בעיני ועשה עין של מעלה כאילו אינה רואה מה שלפניו ממש אלא דהכי אורחיה להשמיע הדבר הנגלה וכבר השמיענו דלהיות דעת התוס' וסמ"ג והתרומה והמרדכי והגמ"יי על הרוב בשיטה אחת לכן לא זכר שר אלא אחד מהם דכבר ידוע דכולן הולכים בדעת אחת וה"נ מבואר שהתוס' הביאו דברי רש"י:

ואשר שאגה לו כלביא על הרב ט"ז וכתב דהפריז על מדותיו ודחה ראיותיו ק"ק דאמאי העלים עין דלשון רבינו יונה מורה ובא בהדיא כהט"ז וכן מבואר בפירוש בס' הכלבו ובספר ארחות חיים דאף אין פ"הע לפניו ונטל פה"א ובירך בפ"הא וכיון לפטור את פ"הע אשר יביאו הוא נפטר וא"צ לברך על פ"הע כשיביאוהו וכדברי הרב ט"ז וכתב שם בארחות חיים שזה דעת הרשב"א ע"ש ומעתה עלה בידינו דדין זה דפס' מרן הוא דעת הרשב"א ורבינו יונה וארחות חיים וכלבו ונקיטינן כוותייהו ומה גם דספק ברכות להקל. וכן דעת מור"ם בדרכי משה דכתב על דברי רש"י דרבינו יונה וכלבו פליגי וגם

הכא בהגהה סתם והודה למרן וכן דעת כל האחרונים. וכן הסכים הרב פרי"ח בליקוטים והביא סמך מסוגיא דשמעתא ע"ש:
והרב אליה רבה הסכים בדין עם הרב ט"ז וכתב דהיו לפניו דנקט היינו לרבותא דאף שהן לפניו בענין כונה ע"ש ומסתייעא מילתיה ממ"ש בהגהות הריי"ף משם מהר"ם על דברי רבינו יונה ע"ש ומדברי מהר"ם הנז' משמע קצת שרצה להסכים דברי רש"י עם דברי רבינו יונה והיו לאחדים בידו ועמ"ש המרדכי ודוק בדבריו:

שיורי ברכה

[סימן ר"ו. א'
דין א' בירך על פירות האילן בפ"הא יצא וכו' לפנים דף נ' עמוד ג' שיטה נ"ז. דכפ"ז הו"ל סתם ואח"כ מחלקת כצ"ל.

ב
שם בעמוד הנז' כתבתי דסברי הרמב"ם והתוס' דר' יהודה ורבנן פליגי מן הקצה אל הקצה ורבי הכריע לכתחילי' כרבנן ובדיעבד כר' יהודה ע"ש באורך. ויש מי שהקשה דכיון דלרבי יהודה אף לכתחילה על פרי העץ יכול לברך בפ"הא אם כן עזרא ובית דינו שתקנו כל הברכות כלן מה טעם תקנו ברכת בורא פרי העץ כיון דגם על פרי העץ לכתחילה מצי לברך בפ"הא אלו דבריו. ואני אפרש הנה המדקדק בלשוני לפנים יראה דגבי ר' יהודה לא כתבתי אלא דרבי יהודה סבר דלכתחילה אזלינן בתר ארעא והכונה דלדעת רבי יהודה דלכתחילה אזלינן בתר ארעא א"כ מצינן לברך על פה"ע לכתחילה בפ"הא אבל ר' יהודה עצמו הגם דסבר בפשיטות דלכתחילה אזלינן בתר ארעא לגבי ברכות סבר דכל מין בעי ברכה לעצמו וכדתנן על הירקות רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים ומפרש הש"ס דסבר דצריך לברך בפרטי פרעות וכל מין לברך עליו ברכה בפרטות. הנה כי כן סבר רבי יהודה דעל פירות האילן צריך לכתחילה לברך בפ"הע להודות בפרטות דהם פירות אילן ועל פירות האדמה שהם פירות ממש בפ"הא כמ"ש לפנים לעיל נ' ע"א בס"ד ולירקות בורא מיני דשאים ולקטניות בורא מיני זרעים. ואדרבא מהא דמצינו שתקנו עזרא וב"ד ברכת בורא פרי העץ הכריח סברתו דצריך לברך על כל מין בפרטות דכיון דהוא סבר דלכתחילה אזלינן בתר ארעא א"כ לכתחילה יכול לברך על פירות האילן בפ"הא ואמאי אצטריכא לה ברכת בורא פרי העץ אלא דהגם דכלהו פרי האדמה נינהו בעי ברוכי על כל מין ברכתו על פירות האילן בורא פרי העץ ועל פירות האדמה בורא פרי האדמה ועל הירקות דשאים וכו' וסבר ר' יהודה דהני

ברכות של דשאים וזרעים שכחום אבל מעיקרא תקנינה אנשי כנה"ג ועד ממהר ברכת פ"הע כדאמרן. ורבנן דסבר דעל כלהו מיני דאדמה ברכה אחת היא בפ"הא וסברי דלא אזלינן בתר ארעא כלל א"ש דעל פירות האילן בפ"הע ואם בירך בפ"הא לא יצא ועל כל מוצאה אדמה בפ"ה. אך הכרעת רבינו הקדוש דכיון דקי"ל דלא כרי יהודה דעל כל פירות אדמה וירקות וקטניות בפ"הא וחזינן דתקון ברכת בפ"הע וגם סברת ר' יהודה דארעא עיקר עין רואה דכן עינו הרואות ואזן שומעת מקרא בכורים דקרי לפירות האילן פרי האדמה א"כ מוכרח דלכתחילה מיהא לא אזלינן בתר ארעא ובעי ברוכי על פירות האילן בפ"הע ומיהו אם בירך בפ"הא יצא ונקטינן לכתחילה כרבנן ודיעבד כרבי יהודה ובהכי הכל מתוקן:

סימן רז

א

ברוך חי העולמים. מדברי הרמב"ם פ"ב דיסודי התורה דין יו"ד למד הרב תי"ט סוף תמיד שהנכון לומר בברכות חי העולמים בציר"י. ומהר"י חאגי"ז בעץ החיים שם כתב דאין לשבש הספרים שכתוב ח"י בפתח וכן הגירס' בפה כל אדם ויהיה חי העולמים כמו המלך המשפט עכ"ד וק"ק על הרב המני"ח בנו בהגהותיו בסוף חבצלת השרון שעמד על זה ולא זכר מדבריו. ושם הביא הרב המניח"ן מהכתוב ולחי עלמא שבחת וכתב דלאו שמא מתיא. ובספר שאלת יעבץ סי' קמ"א האריך בזה ובכלל דבריו כתב דלא זכו המפקפקים לזכור מקרא זה. ואני אומר שכבר ראו וזכרו ולא עשהואו עיקר כמ"ש הרב המני"ח ז"ל והרב מזון נחום כתב דהתי"ט והרב באר שבע כתבו דצ"ל חי בצירי. והרואה יראה שהרב באר שבע לא נטפל בזה והרב מג"א והרב בית דוד. והרב אור חדש דף ל"ז וכמה מגדולי המדקדקים הסכימו לדברי הרב תי"ט לומר בצירי. וכן ראיתי כמה מגדולי חכמי דורנו אומרים בצירי. אך אוסיף להביט שהמנהג בכל ארץ הצבי לומר פת"ח בברכות חי העולמים בפתח והרב אליה רבה כתב שהרב תי"ט חזר בו וכ"כ בספר שאלת יעבץ האריך שם לומר בפתח ומטי בה משם כמה גדולים ע"ש והא איכא סהדא רבה מהר"י חאגי"ז העד העיד בנו שכן הגירסא בפה כל אדם ואין לשבש הספרים. וכבר ראיתי תשובה כ"י להרב מהר"ר מנחם קאז"ס אני הרב קנאת ספרים שהאריך להוכיח לו' בצירי ע"פ הדקדוק ואחריו עלה אריה הרב מהר"ר יהוד' בריאל בתשובה כ"י והאריך להוכיח שהאו' בפתח גם לפי הדקדוק אינו טועה:

שיורי ברכה

[סימן ר״ז. א']

פירות האילן חזן מחמשת וכו' בורא נפשות וכו' יש להסתפק מי שאכל תפוחים וכיוצא וביר אחריהם ברכת על העץ אם בדיעבד יצא י״ח. ולפום ריהטא נראה דיצא דהא לקמן סימן ר״ח דין י״ג פסק מרן דאם אכל פירות ז' מינים ואכל תפוחים אינו צריך לברך על התפוחים בורא נפשות שגם הם בכלל ברכת על העץ שגם הם פרי העץ הם וא״כ מאחר דהברכה שייכא בהם נראה דיצא בדעבד. וראיה לזה ממ״ש הרב מהר״י חאגי״ז בהלכות קטנות ח״א סימן מ' והרב מהר״ר יעקב מולכו בתשו' ב״י סי' ל״ד דאם בירך על האורז על המחיה בדיעבד יצא דאורז מסעד סעיד וגדולו מן הארץ וכמו שכתבתי לפני' סי' ר״ח אות ז' וה״ה הכא כיון דהברכה שייכא במה שאכל בדיעבד נפיק.

וראיתי להגאון הרמ״ע בס' אלפסי זוטא כ״י פ' כיצד מברכין שכתב וז״ל פירשו רבנן כל ולבסוף ולא כלום בורא נפשות רבות ואמאי קרו לה ולא כלום משום דשהכל פוטרת כל מילי מברכה שלפניהם כי אורחה וכן בורא פרי האדמה פוטרת פירות האילן מברכה שלפניהם אף שבעת המינים ואני אומר שהיא פוטרת אפי' פת ויין דומיא דשהכל וכן בפ״הע פוטרת היין בדיעבד תדע דבפ״ק כי איבעיא לן פתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא אשיכרא לא נסתפקנו בדסיים בדענבי אחמרא ותו לא מידי אבל בורא נפשות אינה פוטרת כלום מברכה לאחריהם לא במקום שלש ברכות ולא במקום מעין ג' אפילו בפירי מיהו סגי בברכה זו על האורז לאחריו אף שברכנו לפניו בורא מיני מזונות וחוץ מזה אין ברכה זו פוטרת אלא במקומה. ועוד אני אומר דמי שטעה ובירך על העץ או על הגפן וכיוצא לפני אותו דבר שראויה לו לאחריו ואפילו על פ״הע דעלמא אין צריך לחזור ולברך ברכה אחרת לפניו אלא מברך כראוי לו אחר אכילתו. בירך בורא נפשות אפי' על המים לפניהם לא עלתה לו ברכה וצריך לברך לפניהם שהכל לפיכך קרו ליה ולא כלום ולאחריהם חזר ומברך בנ״ד. ועוד אני אומר דהא דקרו לה ולא כלום ר״ל ברכה שאין כמוה בכל הברכות שלאחר מעשה הנאה או מצוה שתהיה וחשיבה ברכה גרועה הואיל ואינם חותמת בברוך אלמא פסיקא לן בבבל שאין חותמין בה חי העולמי׳ כדהוה ס"ל לבני מערבא עכ״ל הרמ"ע ז״ל. עין רואה דסבר הרב דאם בירך על העץ לפני פירות אילן דעלמא שאינו מז' מינים יצא וכ״ש בנ״ד שבירך לאחר תפוחים על העץ דיצא. ובנדון הרב דבירך על העץ לפני אכילה. נראין דבריו אם אמר על העץ ועל פרי העץ לבד. אך אם אמר כל הברכה בחתימה כהוייתה אני מסתפק דאפשר דאינו יוצא דלא תיקון רבנן חתימה בתחילה. ואפשר דגם הרב מור״ם בזה דאם אמר כל הברכה

וחתימתה לפני אכילה דלא יצא. וכן משמע קצת ממ"ש שלאחריו יברך ברכתו הראויה ואם גם לפניו בירך כלה בחתימתה מיחזי כחוכא שיברך לברכה אחת זה פעמים תחילה וסוף. אלא שממרוצת דבריו וסתמותן משמע דגם אם בירך לפניו בחתימה יצא ויחזור ויברך אותה ברכה עצמה אחריה. ולי ההדיוט מספקא לי בהא. אך בכ"ד דבירך על העץ אחד תפוחים יצא כיון דברכה בסוף איכא בחתימה בשבעה מינים וכיוצא. אף דבפירות אילן דעלמא לא תקון:

גם מ"ש הרב דאם בירך על הפת בפ"הא יצא ראיתי לרבי' אשר בר חיים בספר הפרדס כ"י שער י' שכתב וז"ל וכתב רבינו י"ט אליאשבילי כל שיש לו ברכה פרטי' ובירך עליו ברכה כללית יצא ואם בירך פרטית על מין שברכתו כללי' לא יצא כיצד בירך על היין בפ"הע או על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פירות האדמה בפ"הע לא יצא שהרי אינן פ"הע. נראין הדברים שאם בירי על הענבים בפ"הג יצא שהרי פרי הגפן הם. בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא אבל אם בירך בפ"הא לא יצא דכיון דנעשה פת אינו נקרא פרי כלל אלא לחם או מזון וכן דעת מורי הרא"ה וכן אם בירך על פת אורז ודוחן המוציא לא יצא עכ"ל הא למדת דהרא"ה והריטב"א ורבינו אשר הנז' פסיקא להו דאם בירך על הפת בפ"הא לא יצא דלא כהרמ"ע:

ומפורש יוצא מפי איתני עולם דאם בירך על הפת] בורא מיני מזונות יצא וכאשר העליתי בפנים לעיל סי' קס"ז אות יו"ד ודלא כמהר"י עאייאש ע"ש. ומ"ש הרמ"ע דאם בירך על המים בתחילה בורא נפשות לא יצא הוא הפך מאי דכתיבנא בעניותין לפנים סי' ר"ד אות ג' והמעיין יבחר. ומאי דהרב תלי זייניה במאי דקרו לבורא נפשות ולא כלום אין ראיה וכבר הרשב"א בחידושיו דחי טעם דלית בה חתימה וטעמא טעים. והרדב"ז בתשוב' סי' תש"ט קרא עליו ערער ופירש באופן אחר ע"ש:

סימן רח

א

דין א'. מברך לאחריהם ברכה אחת וכו':

יש להסתפק במי שאכל פירות כשיעור ברכה אחרונה ותכף כשאכלם וירדו חדרי בטן הקיאם כלם אינהו ואביזריהו אם יברך ברכה אחרונה על הנאת גרונו והנה ראיתי להרב פנים מאירות ח"ב סי' ז"ך שבתוך דבריו כתב דברי הרא"ש דברכה צריך שיהנה בתוך מעיו וכתב על זה וז"ל ובאיסור מצינו שחייב הנאת על גרונו אף שאינו נהנה בתוך מעיו דאיתא סוף גיד הנשה אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכלו חייב מ"ט הרי נהנה גרונו בכזית

וכו' וכן פסק הרמב"ם פי"ד דמאכלות דין ג' ובודאי לענין ברכה אחרונה אם אכל חצי זי"ת והקיאו וחזר ואכל אותו חצי זית שהקיאו אינו חייב לברך ברכה אחרונה וע"כ דלא ילפינן אכילה דאוכלין לברכה מאכילה דאיסורין דהתם חייב בהנאת גרונו והכא אכילה במעיים בעינן וסמכוהו אקרא ואכלת ושבעת ש"מ דבעינן אכילה לכלל שביעה ואינו אלא בכרס מלאה עכ"ל ולפי דבריו בנדון שלנו נראה דלא יברך. אך מדברי הרא"ש במטעמת שהביא הוא ז"ל יש מקום לומר דאין ראיה דדילמא כשירד במעיו כנ"ד ברכה ואיסור שוו בשיעוריהון וצריך להתישב בדבר. ומיהו נראה דמצד אחר לא יברך בנ"ד דהא קי"ל דאם נתעכל המזון לא יברך ולא גרע זה מנתעכל ודוק היטב:

ב

דין ב'. ה' מיני דגן וכו' מברך עליו במ"מ וכו' בין אם קבע עליהם סעודתו בין אם לא קבע בין אם בשלם במים ושמן בין בשלם בדבש וחלב ושאר משקין וכמו כן המים שנתבשלו בהם הם וכיוצא בהם מברכין עליהם במ"מ כך מצאתי משם רבינו ישעיה. מר זקננו הרב החסיד מהר"א אזולאי זל"ה בהגהותיו מס' תניא. ועמש"ל סי' קס"ח:

ג

ששלקן או כתשן וכו' צ"ל שחלקן או כתשן. הרב בית דוד סי' תקל"ב:

ד

הריפות וגרש כרמל ודייסא וכו'. פי' דייסא הוא הריפות שאינו עשוי קמח. בית דוד סי' תקל"ג:

ה

דין ז'. ואם בשלו וכו' מברך עליו בורא מ"מ וכו'. באורז ליכא מאן דפליג דמברך בורא מ"מ זולתי בעל הלכות גדולות כן כתב הרב לשון לימודים סי' קי"ט. ולא זכר שר דדעת רבינו האיי גאון ורבינו יהודאי גאון כדעת הגאון בה"ג דקי"ל כרב ושמואל דאינו מברך על האורז בורא מיני מזונות כמ"ש הרשב"א בחידושיו וזה דעת רב שמואל בן חפני גאון דהלכה רווחת כרב ושמואל כמ"ש בס' שבלי הלקט סי' מ"א ובס' תניא סי' כ"ח וק"ק על הרב אליה רבה ס"ק ט' דלא זכר מדברי הרשב"א בחידושיו ע"ש:

ו

מרן בב"י כתב דנראה דה"ד כשנתמעך האורז יפה והכי דייק לשון הרא"ש שכתב כעין דייסא ואעפ"י שכתב ה"ר יונה דעל האורז מברך כשהוא שלם יש לומר דהאי שלם לאו דלא בעינן שיתמעך אלא דלא בעינן שיהא כתוש ומיהו יש לחלק בין חיטים לאורז דדרך האורז לבשלו כשהוא שלם בלא שום כתישה והלכך אף כשלא נתבשל הרבה לא

נשתנה ברכתו משא"כ בחיטים זהו תורף דבריו. והדבר ברור דמ"ש ומיהו יש לחלק היינו לדחות מ"ש דבעינן באורז עד שיתמעך ואם שלקן בפ"הא כחיטים לזה אסיק בחילוק נכון ואמיתי מאורז לחיטים ולפ"ז ע"ש רבינו יונה גבי אורז כשהוא שלם הוא בדקדוק גמור דלא בעינן נתמעך ומ"ש הרא"ש כעין דייסא לאו דוקא ואמטו להכי מרן כאן בשלחנו לא כתב עד שנתמעך וכתב סתם ואם בשלו:

וכן מתבאר מדברי האחרונים הט"ז ומגן אברהם ונחלת צבי ואליה רבה שזה דעת מרן וכונתו בבית יוסף. והרב פרי האדמה ז"להה פירש פירוש זר במ"ש מרן הב"י ומיהו יש לחלק והעלה דדעת מרן דעד שיתמעך אינו מברך במ"מ. ולי ההדיוט יראה שכוונת. מרן פשוטה כמ"ש האחרונים לדחות מ"ש ברישא וזה דעת הרב ב"ח בפירוש דברי מרן:

אלא דהרב ב"ח ודעמיה סברי דמרן סלקא ליה בספיקא ואנן בעניותין פשיטא לן דמרן חזר בו מכח חילוק זה דהוא חילוק נכון וברור וזהו שסתם בש"ע. וכן נראה מסתמות דברי הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג והרשב"א בחידושיו והרב צידה לדרך דף נ"ז והרב ספר הזכרון דכתבו בשלו סתם ומשמע אף שלא נתמעך. וכן נראה שהבין הטור בדעת הרא"ש דכעין דייסא דנקט לאו דוקא ולא בעינן עד שנתמעך מדחזינן דבקיצור פסקי הרא"ש והטור כתב בשלו סתם ונפשט דברי רבינו יונה וכן כתבו ארחות חיים דף ל"ז וכלבו דף י"ט משם רבינו יונה שהאורז שדרכו לאכלו שלם מברך עליו במ"מ ואפי' אכלו שלם כפות שהוא עכ"ד אלא דבסי' ארחות חיים יש חיסור לשון. וקצת יש להרגיש על מרן שנסתפק ברישא ונדחק בדברי רבינו יונה ולבסוף חילק איך לא נסתייע מא"ח וכלבו ולא נשא את שמותם על שפתיו וכבר הרב אליה רבה העיר מס' הכלבו:

ומכללן של דברים אמורים יש להעיר על מור"ם בהגהה דפסק עד שנתמעך ונמשכו אחריו הרב הלבוש והרב מע"מ שתפסו תחילת דברי מרן בב"י ושבקי מאי דחילק באחרונה. והרב ט"ז כתב דמשום דמרן נסתפק בדבר משו"ה מספיקא כתב מור"ם עד שנתמעך עכ"ד ובס' דרכי משה מבואר דלא חש למאי דחילוק מרן בסוף כלל:

וראיתי להר"ד אבודרהם בריש שער שני שכתב וז"ל אורז ודוחן שטחנן ובללן בקדירה או שאפאן ועשה מהן פת מברך במ"מ עכ"ל וצריך לדעת מנא ליה הא דצריך שיטחן ויבלל בקדירה. הן אמת דראיתי בירושלמי פי' כיצד מברכיו דנחלקו בברכת האורז ואתמר עלה ולא פליגי מ"ד בורא מ"מ בההוא בול מ"ד בפ"הא בההוא דבריר מ"ד שהכל כההוא דשליק מ"ד בורא מיני מעדנים בההיא דטריף:

וראיתי בפירוש כ"י לאחד קדוש שפירש וז"ל בההיא דעביד בול פי' כדמות דבר אחד וחומר אחד מחובר החלקים ובריר כל גרעין לעצמו כלי חיבור ושליק מבושל יותר מדאי

וטריף ששחקו ועירבו כמו קמח אח"כ מצאתי להר"ש דגריס מ"ד בורא מיני זרעוני' בההוא דעביד בול שכל גרגיר לחוד ולא נשתברו הגרעינין א"נ שהגרעינין בקליפתן דבריר שהגרעין קלוף דטריף שנתן שם ביצים טרופות עכ"ל הפירוש כ"י. ועיין מה שפירש מהר"ר אליהו:

ומ"מ נראה דלא קי"ל כהירושלמי בהא וכן רבוואתא קמאי דכל יומא שמעתיה דירושלמי אפומייהו לא הביאו שמץ מנה מהירושלמי הזה:

וחזה הוית למר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י שכתב דמנהג העולם לברך על האורז שלם שלא נתמעך שקורין האורז המפלפי"ל בערבי בורא מיני מזונות וכן מטין דברי הרב בית יוסף עכ"ל הראת לדעת סהדא רבא דנהוג במקומותינו לברך במ"מ

אף כשלא נתמעך ויהי בשלם:

ועלה בידינו דהמברך על אורז שלם מבושל שלא נתמעך בורא מ"מ טעמו ונימוקי עמו דהכי דהכי דברי הראשונים וכסתם הש"ע וכמ"ש רבינו יונה וארחות חיים וכלבו בפירוש והכי נהוג עלמא באתרין בדורות שלפנינו כמדובר וכן ראיתי שכתב הרב הלקט ח"א סי' מ' דאורז שלא נתמעך ברכתו הראויה לפי מסקנת הרוב בורא מ"מ:

ז

ואחריו בורא נפשות וכו'. מי שאכל אורז מבושל ובירך אחריו על המחי' או שאכל לחמניות ואורז ובירך על המחיה. כיון דאורז מסעד סעיד וגידולו מן הארץ ברכת על המחיה פוטרתו אף אם לא אכל אלא אורז דבדיעבד נפיק בברכת על המחיה דמקרי שפיר מחיה וכלכלה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סי' ל"ד וכ"כ הרב הלקט ח"א סי' מ':

ח

דין ח'. הגהה. נתמעכו לגמרי וכו' מברך שהכל. ה"ה אפונים קלויים שכתשן הדק היטב עד שיעשו קמח מברך שהכל כיון שאין דרך אכילתן בכך אבל פירות שדרכן בכך אף שאינו ניכר מהותם מברך ברכתן ודלא כהרב מג"א סי' ר"ב ס"ק י"ח וסי' ר"ד ס"ק כ"ב. בית יהודה ח"ב סי' צ"א:

ט

דין י"ד. בברכה אחת מעין ג' וכו' כתב הטור בשם רבינו יונה דאין לומר על תנובת השדה בפירות ויין שאין לשון זה נופל אלא במיני דגן כדכתיב ויאכל תנובות שדי וכתב מרן דבנסח הרי"ף והרמב"ם ישנו. שמעתי מקשים דמקרא מלא בשופטים ותאמר

התאנה החדלתי את מתקי ואת תנובתי הטובה הרי דתנובה כתיב בפירות. ויותר יש להרגיש על הרב בית דוד סי' פ"ח שטרח נפק ד"ק ואשכח ברד"ק ולא זכר פסוק:

יו"ד

על הארץ ועל פירותיה וכו' נשאל הרב הלכות קטנות ח"ב סי' נ"ה אמאי דנהגינן באי"י לחתום על המחייתה ועל כלכלתה מעין דוגמא דעל פירותי' ולא מצא הרב סמך למנהג ומ"מ כתב דאין לשנות מנהג ראשונים עכ"ד וימצא כתוב בספר כפתור ופרח דף ל"ו ע"ב כתב בהדיא בא"י חותם על המחייתה כמו ברכת הפירות. ומיהו שם כתב דחותם ג"כ על הארץ ועל מזונה. וגם באגודה פ' כיצד מברכין כתב בשם ר"י דבאי"י יברך על הארץ ועל מזונותיה ע"ש ולא נהגו כן:

יא

על פירות ח"ל בארץ צ"ע ונ"ל שיברך על ספירות מטעם שכתב בס' הלבוש ונ"ל שאם הם פירות מכבוש ראשון אע"ג דלא קדשה האידנא שפיר מצי למימר על פירותיה. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י. והרב אדמת קדש ח"א סי' ג' כתב דזה מחלקת גדולי ישראל שהרב מהר"ש גארמיזאן הסכים שיברך על הארץ ועל הפירות וכדעת מז"ה. והרב המג"ן סבר שיברך על פירותיה ונתקשה בסברת הרב המג"ן וצדד צדדים בדבריו. והרב אחיו בס' פרי הארץ ח"ג כ"י א"ח סי' ג' האריך הרבה והסכים לברך על הארץ
ועל הפירות ועיין בארחות חיים דף ל"ז סוף ע"ג ודוק בדבריו:

יב

גם אם הביאו צמוקים מח"ל לארץ יעשו מהם יין באי"י אף שבאי"י נגמר היין יחתום על פרי הגפן. הרב פרי הארץ שם:

יג

דין י"ג. אין ברכת על המחיה פוטרת הבשר והדגים. משמע לי אע"ג שבאו הבשר ודגים ללפת בו החמשה מינים והכי דייק לשון הטור שכתב אם אכל מיני לפתן ואכל עמו מה' מינים וצ"ע אם נימא דה"ה אם אכל גבינה עם ה' מינים כגון. אם הגבינה עם הלביבות וכיוצא. מורי זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י. ומנהג פשוט במקומותינו לאכול לביבות ועם גבינה ביותר ואין מברכין על הגבינה ולא עוד אלא רבים נוהגים לאכול כסנין בבקר עם גבינה ואין מברכין כי אם על הכסנין ומדין מברך על העיקר ופוטר הטפלה נגעו בה. וצריך להתישב בדבר:

יד
דין י״ז. אם בירך על התמרים בהמ״ז וכו׳ אבל אם בירך על התאני׳ על המחיה לא יצא דתאנים לא זייני הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשובה כ״י:

סימן רט

א
דין ב׳. הגהה. ואם היו אחרים שותים וכו׳ עיין לקמן סי׳ רע"א דין ט״ו וכמ״ש הרב מגן אברהם שם ובש״ות סמא דחיי סי׳ ה׳:

ב
דין ג׳. כל הברכות אם נסתפק אם בירך אינו חוזר וכו׳ דבדרבנן אמרינן אתי ספק ומוציא מידי ודאי כמו שכתבנו בעניותינו לעיל סי׳ קפ״ו ושם צדדנו בזה לכל הסברות ע״ש באורך:

ג
חוץ מברכ׳ המזון וכו׳ אבל אברכת מעין שלש מדרבנן ולדעת מרן אם נסתפק אם בירך אינו חוזר אמנם הטור וסיעתו סברי דברכת מעין ג׳ נמי מדאוריתא ועמ״ש הרב משאת משה בראשון בראשו והרב כהונת עולם בתשו׳ סי׳ ע"ח ועמש״ל סי׳ קפ״ו בס״ד ועמ״ש הרב פר״ח בלקוטים:

ד
אם נסתפק בבהמ"ז וחזור אומר גם ברכה רביעית הרב פר״ח שם:

שיורי ברכה

[סימן ר״ט.
לפנים אות ג׳. אבל ברכת. מעין ג׳ מדרבנן לדעת מרן ואם נסתפק כצ״ל. ובפסיקתא זוטרתא לרבינו טוביהו כתב דאם נסתפק אם בירך מעין ג׳ חוזר והיא כדעת הטור וסיעתו ורבים אשר אתו וכבר כתבו ז״ל דירא שמיי יאכל יותר מאותו המין ויברך וכן ראוי לעשות:]

סימן רי

א
דין א'. האוכל פחות מכזית וכו' אכל חצי זית מז' מינין וחצי זית מין אחד מברך בנ"ר. כ"כ הרב כנ"הג וכן הסכים בס' בית יהודה ח"ב סי' צ"ח:

ב
אכל חצי זית ושתה חצי רביעית אין מצטרפין גן המלך סי' כ"א בית יהודה סי' כ"א:

ג
אם אכל חצי זית והקיאו ואכל חצי זית אחר יש להסתפק אם מצטרף ומדברי הרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' ז"ך מפורש יוצא דאינו מצטרף דלענין ברכה בעינ' שיהנה בתוך מעיו ולא אזלינן בתר הנאת הגרון באכילה דאיסור כמ"ש הרמב"ם ריש פי"ד דמאכלות אסורו'. ומיהו צריך להתישב בדבר כמו שרמזתי לעיל ריש סי' ר"ח:

ד
ויש מסתפקים לומר על דבר שהוא כברייתו וכו' לכן נכון ליזהר וכו' כן כתב הטור והרדב"ז בתשובה סימן ת"ב אף דלענין דינא מראה פנים דלפום גמרין א"צ לברך אם אכל בריה
פחותה מכזית מ"מ כתב דהנכון ליזהר כמ"ש הטור:

ה
ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית וכו' עמ"ש הרב פנים מאירות בתשוב' ח"ב סי' ט"ו:

סימן ריא

א
דין א'. אם ברכותיהן שוות וכו' ולהר"מ וכו' עמ"ש הרב פר"ח בליקוטים ובש"ות פרי צדיק למהר"ש צרור סימן י"ו:

ב
דין ד'. כל הקודם בפסוק ארץ חיטה וכו' עמ"ש הרב המג"ן בס' זבח השלמים סי' קכ"ד והרב פנים מאירות בח"ב סי' יו"ד. לדעת רש"י ועמ"ש ובס' שיירי כנ"הג. ועיין מאי דכתיננא בעניותין בקונט' יעיר אזן ושם כתבתי דע"פ דברי הרבנים הנז"ל דשני שבראשון וראשון שבשני שוין ושעורה וזית שקולים ניחא מה שמקשים דאמאי כתיב

ארץ קמא ואין בתרא תיסגי בחד ולכתוב כסדרן ועפ"י שיטת רש"י לדעת הרבנים הנז' מיושב דדין זה דשני שבראשון וראשון שבשני לא שמעינן אלא השתא דכתיבי ארץ קמא ובתרא ולדעת שאר פוסקים דזית קודם לשעורה קשיא. אך נ"ל דאצטריך ארץ מופנה לג"ש דבכורים ובקונט' הנז' הארכתי יותר בס"ד. אחר זמן רב בין כתיבה להדפסה בא לידי ש"ות זכרון יוסף חדשים מקרוב באו ושם ראיתי סי' ך' שתירץ תירוצי הראשון הנז' אך לא זכר מהאחרונים הנז' וע"ש ודוק:

ג

היו לפניו יין ותבשיל שעורים וזית נזתפק הרב מג"א איזה מהם קודם דיין קודם לזית ושעורים קודמין ליין וזית קודם לשעורים. ומורינו הרב בתי כהונה ח"ב בחלק בית דין סי' ב' והרב פנים מאירות ח"ג סי' ל"ח פשטוה מסוגיית זבחים דף צ' ע"ב דיין קודם ואח"כ זית ואח"כ תבשיל שעורים והרב אליה רבה הביא ספק הנז' משם האגודה ולא הזכיר מגן אברהם ובאגודה כעת לא מצאתיו ואולי הוא ט"ס ועמ"ש בעיקר הדין הרב הנז'. ומצאתי בירושלמי פ"ג דהוריות הלכה ד' היה שם פר ושעיר ע"ז וחטאת אחרת פר קודם לשעיר ושעיר קודם לחטאת אחרת וחטאת אחרת קודמת לפר היך עבידא אמר ר' יוסי מכיון שהשעיר מחוסר זמן לפר כמי שקדמו פר וחטאת אחרת קודמת לפר ופר של ע"ז קודם לשעיר הבא עמו ודוק
היטב:

ד

אם ירצה להוציא אחד מהמינים הנז' מלפניו יוציא היין מורינו הר' בבתי כהונה שם ומייתי זכר לדבר מההיא דקמא דף פ' דאמרי נתרח שמואל וכו':

סימן ריג

א

דין א'. על כל פירות וכו' אחד פוטר את חברו וכו':
יש להסתפק באחד שאכל מעט מפת הבאה בכסנין ונסתפק אם אכל שיעור לברך מעין שלש או לא וחבירו אכל כסנין ופירות ממין ז' כשיעור ומברך מעין שלש וכולל שתיהן אי מצי מפיק בברכתו לזה שאכל כסנין לחוד מי נימא דכיון דהוא מברך על המחיה ועל העץ לא מצי מפיק לאידך דחדא מתרתי לא אתיא או נימא דאידך משמע הוא דמשמע ואיהו יהיב דעתיה אדמחייב לחוד ושפיר נפיק:
ולפום ריהטא נראה להביא ראיה דלא נפיק מהא דכתבו הרמב"ן והרא"ש בשילהי ר"ה דאם הפסיק סדר תקיעות בקול אחר לא יצא ומייתו ראיה ממאי דאתמר בירושלמי עלה

דההיא דשמע ט' תקיעות והוא ששמע על הסדר פי' ששהה ושתק ולא שינה הסדר וכ"כ הרב המגיד ריש פ"ג דשופר דהפסקה בקול שופר שאינו מן הראוי פוסל וכתב שזה דעת הרמב"ן וכתב מרן בב"י סימן תק"ץ דהכי נקטינן וכן פסק בש"ע שם. אלא דק"ק על מרן דבסי' תקפ"ח כתב סברא זו בשם יש אומרים וכמו שדקדקו האחרונים. וגם מבואר דלא שנא להו מתוקע עצמו שהפסיק בקול שופר אחר לשומע תקיעות מבני אדם והיה הפסק בקול שופר שאינו ראוי לו אף דהוא ראוי לתוקע עצמו וכן מתבאר מדברי הר"ן עלה דההוא דר' אבהו וכמ"ש הרב מגן אברהם סי' תקפ"ח וכ"כ הרב ט"ז והרב אליה רבה דלא שנא בין תוקע לשומע ע"ש וא"כ ה"ה בנ"ד דשומע כמברך וכיון דהשומע לא אכל כי אם כסנין אינו יוצא בברכת המברך דמברך אתרתי דהו"ל כשמע קול שופר דאינו ראוי לו דאינו יוצא אף דהוא ראוי לתוקע עצמו:

אמנם כד דייקת שפיר יש לדחות דדילמא דוקא גבי שופר דבשמיעה תליא מילתא אין חילוק בין תוקע לשומע אבל בברכות דכי תקון רבנן הוא שיברך כל אחד ואחד ועיקרן לברך בעצמו בזה אפשר דיש חילוק דהשומע מן המברך ברכה הראויה לו מצי נפיק במאי דחזי לדידיה אע"ג דהמברך כולל בה דברים אחרים וכן מוכח מדברי הרב ט"ז סי' תקפ"ח שכתב וז"ל ואיני מכיר שום חילוק בין טעות לטעות דס"ס טעות הוי ואין לו ענין לשם הוה הפסק וכן בין שומע לתוקע אין חילוק דהא עיקר מצוה היא השפיעה ולא התקיעה עכ"ל הרי דאתי עלה משום דעיקר המצוה השמיעה וא"כ אפשר דבנ"ד שומע אינו כמברך לדבר זה:

ועוד יש לחלק דהתם המצוה היא קול שופר של חיוב וכי שמע קול שאינו ראוי הוי הפסק אהל כאן בנ"ד רבנן תקנו ברכת השבח על אכילתו ואם בתוך השבח הראוי השב"ח השבי"ח ומברך על דבר כיוצא בו לא הוי הפסק בדיעב' דמכל מקום שבח הוא ונ"ד שעת הדחק כדיעבד דמי. ויש להביא ראי' מדברי הרב ת"הד סי' ל' דנשאל אם יכלול במעין שלש דבר אחד שהוא מסתפק בו אם מברכין עליו מעין שלש והביא ראיה דלא יכלול מדאתמר בירושלמי דר' ירמיה לא אכל סולתא מן יומא וכו' וכתב וז"ל ואין נראה לחלק וכו' משום דלא תקנו מטבע על האדמה וכו' אבל מטבע דאשכחן בעלמא וכו' דאמאי נחלק כל כך במילתא דלית בה טעמא דמה טעם לא נכלול בו כל ספיקות מה בכך אם אנו מוסיפין דברים אחרים בברכה מאחר שאין מוסיפין בברכה שם ומלכות וכיון דמילתא דלא טעמא הוא לא מחלקים בהו בסברות המבודות מן הלב עכ"ל הרי דהרב ז"ל קאמר דהוי מילתא בלא טעמא מה שאינו כולל בברכה ומוסיף דברים אחרים ואם איתא דשבח ברכות דמי לתקיעות הרי הטעם פשוט דזה שמוסיף הוי הפסק והוי

כברכה לבטלה ומעתה גם הך חילוקא בין היכא שכולל במטבע דתקון רבנן לכולל מטבע חדש בטל מעיקרו דמטעם הפסק אתינן עלה ואידי הוו הפסק ולא הוה אצטריכא ליה להרב לדחות החילוק בסברא דאין לבדות חילוקים אלא משמע דסבר הרב ת"הד ז"ל דבכה"ג דהוי בברכה מעין שבח גוף הברכה לא הוי הפסק וככל אשר חילקנו:

ומאחר שכן בנ"ד דהמברך כולל בדין בשתים ועלתה לו אשר הוא חייב בברכתן זה השומע מצי מכוין לאשר הוא חייב מכוין חדא ופרי חדא באמת ועלתה לו. ומה גם דכתבו הרב ט"ז והרב אליה רבה לעיל סוף סי' ר"ח דאי אמרה הרב ה"ר כההוא דהירושלמי דלא אכיל מעיקרא אך מי שכבר אכל ונכנס בספק חיוב ואין בידו לתקן מצי לכלול על הספק ושפיר וה"ה לנ"ד דזה כבר אכל אם אין בידו לתקן מצי שפיר נפיק:

ויש לי ההדיוט להביא עוד ראיה מתשובות הרדב"ז סי' שס"א דהורה"ה גבר דש"ץ שלא התפלל ערבית כה יעשה לבקר"ו יתפלל לחש לשחרית והחזרה להוציא את שאינו בקי משחרית והיא העולה לו לתשלומי ערבית והרב כנ"הג והרב פר"ח הביאו לתשובת הרדב"ז הלזו בסי' ק"ח וכתב הפר"ח דהדין הוא ברור. והשתא ניחזי אנן בנדון הרדב"ז בחזרה שחוזר הש"ץ אומר סדר קדושה ומקרא ברכת כהנים לפני הכהנים לפי מנהג ארץ הצבי וארץ מצרים אתריה דהרדב"ז והיכי קאמרי הרדב"ז ודעמיה דהחזרה עלתה לו לתשלומי ערבית הא בתפלת ערבית ליכא קדושה וקרי את כהנים ואיך תעלה קדושה וקריאת כהנים לערבית הא הוו הפסק אלא מוכרח דכיון דקדושה וקריאת כהנים שייכי לחזרה ולהוציא את שאינו בקי לא אכפת לן אם בתפלת ערבית בטלה קדושה וכיוצא דהא מכוין לצאת לתפלת ערבית מה שהוא צריך ואת היותר לחזרה. וה"ה בנ"ד דהמברך כדין מברך על כסנין ומעין ז' שנתחייב בהן השומע ישמע וממנו יקח מה שצריך לו ושפיר נפיק ושאני ההיא דשופר כדכתבינן בעניותין ואין זה דומה למ"ש הרדב"ז סי' תשע"ה דשתה כוס יין ונצטרף אינו יוצא בברכת הזן דהמברך מכוין לברכת ג' והוא מכוין לברכת מעין ג' כמבואר אל עין הקורא:

וכזאת ובזאת זכורני שראיתי להרב לקט הקמח שכתב דבן א"י המתארח אצל בן ח"ל ויהי היום השמיני של פסח שחל להיות בשבת דבן א"י מקדש בקידושו ומזכיר שבת לחוד ובן ח"ל מזכיר שבת וי"ט דמצי בן ח"ל לקדש ובן א"י האורח מצי לכוין ויוצא בקדוש שבת הנוגע לו ואין הספר כעת אתי ולא איירינן עתה בדין אין עושין מצוות חבילות וכיוצא רק להנוגע למאי דקמן דהוראת הרב בפרט הלז משם נלמוד לנ"ד דמצי השומע לכוין בברכה להנוגע לו ולא אכפת ליה במה שמוסיף המברך מילתא דליתא

בדידיה. ואף דאין זימון לפירות בדיעבד יצא כמ"ש הרשב"א והא כדיעבד ומה גם דיש מ"ד דמיני דגן כפת:

ב

היו יושבין ואחד אכל פירות שאינם ממין ז' ואחד שתה משקה נראה פשוט דהשותה יכול לפטור בברכת בנ"ר לאוכל פירות והוזקקתי לזה יען ראיתי אחד חכם היה מסתפק דכיון דזה מברך לשתיה וזה לאכילה אפשר דלא מפיק ליה. ואני אומר דשמע השומע וטעה שכתבו האחרונים דאין אכילה ושתיה מצטרפין לשיעור ומה דמות יערוך לזה שהמברך שתה כשיעור איש אשר כברכתו בירך כברכת האוכל מה סברא דלא מפיק ליה וא"צ ראיות לזה רק להפיס דעתו אזכיר שתים הנה ולא אאריך חדא הא דאמרן מתשו' הרדב"ז סימן שס"א שיוצא בחזרה דשחרית לתשלומי ערבית והרי הכא חד גברא שמכוין בתפלה אחת לשחרית וערבית ושתי שמות נינהו ומוציא שחרית לשאינו בקי ואיהו נפיק ידי ערבית דכיון דסדר התפלה אחת היא היא העולה בשביל שנים וה"ה בזה שמברך אשתיה דשפיר נפיק אותו שאכל דשם בנ"ד אחת היא עולה לכאן ולכאן:

ועוד מן הדא דאמרו בירושלמי פ' הקורא למפרע גבי תקיעות היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה תקיעה אחת מוציאה את שתיהן ופסקו מרן סי' תקפ"ח וה"ה לברכת בנ"ר כיון דנסח ברכה זו חייבין שניהם אף שזה לאכילה וזה לשתיה היא העולה בשביל שנים. וכי תימא דברכת שתיה גרועה ואכילה חשובה ואיך תפטור ברכת שתיה לאכילה כבר עמדו על זה מהר"א הלוי ומהר"י הלוי בס' גנת ורדים א"ח כלל א' מסי' ד' עד סי' ח' והעלו דברכת שהכל ביין שרוף פוטר ברכת שהכל דמרקחות והרבו להשיב לדחות דברי החולק גם ראיתי בתשו' כ"י להרב מהר"ר יעקב פאראג"י מהמה סי' פ"ג שעמד בזה ומחי לה אמוחא דהאי סברא דשהכל דשתיה אינה פוטרת אכילה שברכתה שהכל וראיות הרבנים הנז' שייכי לבנ"ר ודא ודא חדא היא וא"צ להאריך כי הדברים ברורים ופשוטים:

ג

כשאחד יוצא בברכת חבירו ובעי לכווני מתחילת הברכה עד סופה כגון קדוש והמוציא וכיוצא בהן לא יענה ברוך הוא וברוך שמו דהא שומע כעונה ופיו ולבו שוין באמירת הברכה ואם עונה ב"ה וב"ש הוי כמפסיק ומוסיף ומשנה מן מטבע שטבעו חכמים. מהר"ש אבוהב בס' דבר שמואל סי' רצ"ה:

ואנא חזיתיה לרב רחומי הרב שושנים לדוד פ"ח דברכות הביא מי שחלק על הרב הנז' ודחה ראיותיו והביא ראיות לקיים הוראת הרב הנז'. ועתה אמת אגיד כי כמעט שעברתי

בפרק זה לא מצאתי ראיה מכרעת במי שמכוין לשמוע כל הברכה לאחד מהצדדין אמנם הואיל ונפק מפום אריוותא כמ"ש הרב הנז' נכון ליזהר אך אין למחות במי שעונה ב"ה וברוך שמו:

ד

דין ב'. אין המברך מוציא אחרים וכו' עמ"ש הטור סי' רי"ט וסי' רע"ג והפר"ח סוף סי' תפ"ט והרב שמלה חדשה סי' א' ס"ק ס':

ה

יוצאים בשמיעתן אפילו לא יענו אמן. ומ"מ צריך ליזהר לענות אמן בברכה שיוצא בה דהא אמרינן פ' שלשה שאכלו דף מ"ז אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים ופסקו מרן לעיל סי' קס"ז דין י"ו ופירש"י דאף עניית אמן מן הברכה ומשום עניית אמן אמרו בפ' כיצד מברכין דף מ"ב דבא להם יין בתוך המזון כל א' מברך לעצמו דאין בית הבליעה פנוי ופסקו מרן לעיל סוף סי' קע"ד. והגם דכתב בה"ג והביאו הרא"ש ריש פ' שלשה שאכלו דטעם דלא יענה אמן אחר ברכותיו שהוא דרך בורים דמשתעו בתר ברכה והדר טעמי. מ"מ כיון שהוא יוצא בברכת חבירו מעיקר הדין שעונה אמן להורות שהוא יוצא בברכתו והוא מכלל הברכה כמ"ש רש"י משא"כ כשהוא מברך הוי דרך בורות דהא בירך ברכה שלימה ואף דיוצא בשמיעתו בלי עניית אמן מ"מ עיקרא דמילתא לענות אמן על הברכה שנתכוון לצאת בה ולהורות בפועל שהוא נתכוון לצאת בה:

ופוק חזי מאי דאיתמר בירושלמי ריש פ' ג' שאכלו ר' אבא בר זמינא הוה משמש קומי רב זעירא מזג ליה כסא א"ל סב בריך וכו' א"ל כמה דאנא יהב דעתי מפקא יתיך ידי חובתא בברכתא כן הב דעתך מפקא ידי חובתי נאמן ומהא מוכח מצות ענית אמן אחר ברכה שיוצא בה דלא עוד דהעונה עושה מצוה אלא מזכה להמברך שיוצא י"ח באמן ומסתייע מהדין ירושלמי פירושא דגאון דעונה אמן אחר ברכותיו משום הפסק נגעו בה ואי לאו דמפסיק חובה לענות דהרי פקיד ליה הב דעתך מפקא י"ח באמן ואי לא שייך אמן אחר ברכותיו מאי סרך מפקא י"ח אמן איכא אך לפירוש הגאון א"ש דראוי הוא לענות אמן אי לאו דמפסיק וכדתרגמא מהר"ר אליהו בפירושו וזו כונת הא"ז שהביא הרב דרכי משה סי' קס"ז שכתב ויכוונו לבם לשמוע הברכה ויענו אמן אחריו שאם לא יענו יצאו ב' י"ח בההיא דירושלמי פ"ג שאכלו וכו' והרב מור"ם שם הקשה עליו וצ"ע במ"ש דאם לא ענה אמן לא יצאו שניהם כי לא נמצא זה בפוסקים אחרים וכן בתלמוד שלנו ליתא וצ"ע עכ"ל והדבר ברור דכונת הא"ז לא יצאו י"ח אמן דהא קאמר כי

ההיא דירושלי וכו' ואם גם על זה קשיתיה להרב ד"מ ל"ק דהא רמוז זה בתלמודין דכיון דתנא חדא דהעונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ומאי דהוי מגונה אינו אלא משום הפסק בפירוש גאון א"כ כי ליכא הפסק דשמע אמן ה"ז משובח גם משמע מתלמודין שם דלכתחילה צריך המכוין לצאת לענות אמן ואף דבדיעבד נפיק מ"מ המברך והעונה הפסידו אמן וז"ש לא יצאו י"ח מאמן:

ומכאן ראיה למ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' ה' דאם כל א' כוסו בידו לקדש ואומר בפ"הג וממתין לחבירו שיאמר בפ"הג ועונה אמן והדר מקדש טועה דהוי הפסק ומייתי ראיה דאינו עונה אמן אחר ברכות ק"ש משום הפסק ומ"ד דעונה משום דלא נתקנו לק"ש ע"ש דהרי לפום מאי דאמרן המברך ראוי לענות אמן אי לאו משום הפסקה. והעונה אמן אחר ברכה שיוצא בה היינו שכך עיקר המצוה והיא מכלל הברכה ומה מקום לענות אחר ברכת חבירו דודאי הוי הפסקה וכן משמע נמי ממ"ש מרן ב"י לעיל סי' נ"ז דאם סיים ברוך שאמר קודם החזן לא יענה אמן דהוי הפסקה ואפשר דשאני ב"ש דאמן שבח וכעין זמרה ולא הוי הפסקה עכ"ד אלמא אין לו לענות אמן קודם המצוה וה"ה קודם אכילה כמ"ש הרב הנז' ועמ"ש מרן הב"י סי' נ"ט ודוק היטב:

ו

דין ד'. אין יוצא י"ח בשמיעת הברכה וכו'. היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא י"ח עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב כמוהו. הרמב"ם פ"ק דברכות. והשמיטו מרן משום דהרמב"ם לטעמיה אזיל דסבר כבה"ג דאוכל כזית אינו מוציא אוכל כדי שביעה וכמ"ש מר"ן בב"י סי' קצ"ז אבל למאי דקי"ל כהרא"ש ודעמיה ושאני נשים דאיבעיא לן אי חייבות מדאורייתא דנשים לאו בכלל ערבות אף דהעונה חייב מן התורה והמברך מד"ס יצא ועמ"ש מרן בכ"מ ובב"י סי' קפ"ו וק"ק על מרן בב"י סי' קצ"ז דלא הביא מלשון זה דהרמב"ם ראיה דסבר כסברת בה"ג ע"ש ודוק:

שיורי ברכה

[סימן רי"ג. א

דין א'. לפנים דף נ"ב עמוד ד' שיטה ס"ד כסנין וממין שבעה כצ"ל.

ב

דדוקא פת ויין בעי הסיבה וכו'. דוקא בהמוציא בעינן הסבה או קביעות מקום אבל בהמ"ז אף שלא הסבו ולא קבעו מקום אחד מברך לכלן דהא אמרינן שתי חבורות שאוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין וכו' ובגמ' אמרו שהשמש מצרפן אף שאין

רואין. ואמרינן נמי ג' שבאו מג' חבורות וכו' ואמרינן ג' שישבו לאכול אף שכל אחד אוכל מככרו אין רשאין ליחלק. רבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ"י שער יו"ד בשם רבינו ישעיה הזקן וקלס דבריו.

ג

דין ב' . אף שלא יענו אמן. עמ"ש לפנים אות ה'. ומצאתי בס' הפרדס הנז' בסופו שכתב משם מהר"ם מרוטנבורק וז"ל כל הברכות צריך שיכוין שיענה אמן כי בענית אמן מוציא המברך כדאמרינן בירושלמי כמה דאנא יהיב דעתי מפקא יתך וכו' עכ"ל. שוב ראיתי שכן כתוב בתשובת מהר"ם דפוס פראג סימן ח' אלא שיש שם ט"ס בדפוס וזה כמ"ש בעניותנו לפנים בכונת דברי א"ז שתמה עליו מור"ם בדרכי משה ודוק.]

סימן ריד

א

כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות וכו' עמ"ש בעניותנו לעיל סי' קפ"ח אות ה' בס"ד:

ב

שם ומלכות וכו' כב"ר נפתחו פתחי תשובה מיסודן של ראשונים אמור רבנן בטעמא על ברכת אבות דלית בה מלכות והאריך בזה בתשובות מהר"ר שלמה בן הרשב"ץ סי' ר"ן ובחתימת ברוך שאמר ע"ש בתשובת הנז' סי' רנ"ד:

ג

דמלך לבד אינה מלכות. עמ"ש בעניותינו לעיל סי' קי"ג אות א' בס"ד:

סימן רטו

א

דין א'. אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף ברכות וכו' לפ"ז יש לענות אמן אחר ברכותיו על ההפטרה. וכן נוהגים קצת:

ב

ואחר ישתבח. כן כתב הטור סי' נ"א ואשתמיטיה להרב שלטי הגבורים וכמו שתמהו עליו הרב כנ"הג סי' נ"ד והרב מטה יוסף ח"ב סימן יו"ד. והרי הוא כמבואר דזו כונת הרב כנ"הג וכמ"ש הרב מטה יוסף בסוף דבריו ופשוט:

ג

דין ב'. חייב לענות אחריו אמן וכו' וגדול העונה אמן יותר מן המברך כ"כ הרב הלבוש וכתב הרב אליה רבה דהשיגו הרב תי"ט דמדחזינן דרב אמר לחייא בריה חטיף ובריך וכן רב הונא אלמא דהלכה כתנא דמברך עדיף עכ"ל וק"ק דמאי אית ליה להתי"ט עם הרב הלבוש והלא גם התוס' בקמא סוף דף צ"א ומהר"ם בש"ות דפוס פראג סי' תתקמ"ט והרא"ש סוף כיסוי הדם ושאר פוסקים כתבו משם ר"ת דגדול העונה אמן יותר מן המברך ונמצאו דברי הרב הלבוש כדברי ר"ת והתוס' והרא"ש ודעמייהו. ותו ק"ק דהרב עצמו בס' מעדני מלך סוף פ' כיסוי הדם הוקשה לו על דבר ר"ת קושיא זו ותירץ דר"ת סבר דליכא פלוגתא וכ"ע מודו דגדול העונה אמן אלא שלמברך ממהרין השכר וכו' עיין שם באורך ומאחר שכן מאי ק"ל על הרב הלבוש:

ברם חזה הוית להרב שפתי כהן בח"מ סי' שפ"ב דדחה דברי הרב מעדני מלך וכתב דלרב ורב הונא שכר העונה כמברך וא"כ דינו של ר"ת קיים אליבא דכ"ע והאריך בזה. וראיתי להרב פנים מאירות ח"א סי' ז"ן דכתב דהרב ש"ך לא דק דבודאי כיון דממהרין למברך יותר מן העונה ע"כ ששכר מצותו יותר גדול מהעונה ולכך חייבו ר"ג בסוף כיסוי הדם להההוא שקדם וכיסה עשרה זהובים בשביל שביטל ממנו מצוה גדולה להיות מברך שממהרין והוא לא עשה אלא מצוה קטנה ואי לא היה לעונה אמן שכר היה מחייבו מאה זהובים וכו' עכ"ל וק"ק דהרי הרמב"ם פסק פ"א מה' ברכות דין י"א דכל העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמברך ומוכח דפסק דלא כר' יוסי אלא כרב וכרב הונא וכמ"ש מרן ומשמע מדבריו שכתב הרי הוא כמברך דשבר העונה כמברך ומתן שכרן שקולים הם אלא דרב ורב הונא אמרי חטוף ובריך משום יתרון זה דממהרין ומיהו שכרן שוה ודברי הרב ש"ך נכונים דשפיר פטר ר"ת כלומר שדינו של ר"ת קיים לכל הדברות. וכבר אנכי איש צעיר בספרי הקטן שער יוסף סי' ז' דף כ"ב ע"ד הבאתי תניא דמסייע ליה להרב ש"ך הוא הריי"טבא בחידושיו שכתב כדברי הרב ש"ך ע"ש. ומה שהקשתי שם על הרב תאוה לעינים שכתב לפי פסק ההלכה דגדול העונה אמן וכו' דאיך פסיקא ליה ומהש"ס נראה איפכא דרב ודעמיה לא סברי הכי וכמ"ש הרב מעד"מ וכ"כ הרמב"ם עכ"ד עתה רואה אנכי דלק"מ על הרב ת"ל דאיהו לדברי ר"ת הוא דקאמר דנקט ר"ת גדול העונה. אלא דיש להרגיש על הרב מהרש"א דמ"מ הו"ל להקשות על ר"ת דאמוראי ס"ל דלא כר' יוסי וכקושיית הרב מע"מ. גם מה שכתבתי כמ"ש הרב מע"מ וכ"כ הרמב"ם אינו מדוקדק אלא דההשואה שהשויתי הוא דלא ק"ל כר' יוסי. גם מה שהקשתי על רבינו ישעיה ע"ש לק"מ דאינו מוכרח רבינו ישעיה לסבור כהריי"טבא ודעמיה ואיהו סבר

דמשום הא דממהרין גדול המברך וכדא"ל רב ורב הונא חטוף ובריך ומ"ה סבר רבינו ישעיה דאף אי ענה אמן אינו נפטר:

ומ"מ דברי הרב ש"ך נכונים וכמ"ש הרי"טבא:

גם מ"ש הרב פנים מאירות לישב סוגיא דשמעתא דאי לא היה עונה אמן היה מחייבו מאה זהובים לא ריהטא שמעתא הכי וגם משמעת' דהחובל משמע קצת גבי שור העומד להריגה דגם בשור דעומד להריגה הוא עשרה זהובים והתם מצוה בלי ברכה דליכא אמן וזה שהרגו עשה כל המצוה ובעל השור נקי ממצוה מכל וכל ומדהבריתא לא אשמועינן כמה חייב וגם מהתלמוד דמייתי עלה הך דכיסוי משמע דהוי עשרה זהובים והוא נגד הרב פנים מאירות והגם דיש לדחות מ"מ נראה ברור כדכתיבנא ודוק:

ד

דין ג'. שמותר ללמד הברכות לתינוקות כתקנן וכו' אבל גדול בשעה שלומד אומר בלי שם כ"כ הרב מג"א ואם יש הזכרה באמצע מטבע ברכה הכתובה בש"ס יכול לאומרה. שאלת יעבץ סי' פ"א ואין דבריו מוכרחים ומנהג רבנן קשישאי בארץ הצבי שלא להזכיר השם כקריאתו:

ה

כשקורא בש"ס ובשאר דברי רז"ל ובכלל דבריהם כתובים הבאים קורא כדרכו במקרא האזכרות כקריאתן הרב שאלת יעבץ בתשובה הנז' משם הגאון מר אביו ז"לההה:

ו

דין ד'. ה"ז נושא שם שמים לשוא וכו' עמ"ש בעניותינו לעיל סימן מ"ו אות ו' וסי' קצ"ט סוף אות א' בס"ד ועמ"ש הרב מהר"ם ן' חביב בתוספת י"הכ בדף פ' מהש"ס. והרב פר"ח לעיל סי' ס"ז וכמ"ש בעניותינו לעיל סי' קפ"ו בס"ד וממ"ש בסי' מ"ו מתבאר דדעת הרמב"ם דברכה שא"צ איסורא דאורייתא כמ"ש כאן הרב מגן אברהם ודלא כהרב אליה רבה שדחה דבריו ודוק ועמ"ש לקמן סי' רצ"ה אות ה' בס"ד:

סימן רטז

א

דין א'. אסור ליהנות מריח טוב וכו' כתב הרב שיירי כנ"הג וז"ל על הריח אין מברכין שהחיינו וכו' סמכינן אברכה דאכילה אך יש לחקור למה אין אנו מברכין שהחיינו בורדים המרוקחים וכו' כיון דמתחדשים משנה לשנה ובחנם הטריח את עצמו בעל לחם חמודות אות קי"ט לתת טעם למה אין אנו מברכין על הריח עכ"ל וק"ק דלפי דבריו מצא

החקירה מקום לנוח למה אין מברכין על הורדים וכו' והרב לא מצא מענה ולפי טעמי הרב ל"ח שהיא הנאה מועטת או דהנשמה נהנית וכו' ניחא דאין מברכין שהחיינו כל עיקר על שום ריח:

גם הרב עצמו כתב בכנסת הגדולה סי' רכ"ה וז"ל על הריח טוב המתחדש משנה לשנה כגון די"מיר הי"נדי ועל הי"אסמין ועל הנרגי"ס והורד וכיוצא בהם אני רגיל לברך בהם זמן בשעה שאני נהנה מן הפרי הרדב"ז עכ"ל והיא בתשובות החדשות סי' רצ"ז וא"כ הכא בשיירי כשחקר על הורדים וכו' אמאי לא כתב דהרדב"ז כתב דיברך וגם הו"לל דפליג הרדב"ז על הרב ל"ח:

וכן בקדש חזיתי להרב מג"א סי' רכ"ה דאיתי תשובת הרדב"ז הלזו וסיים ועמ"ש סי' ריי"ו דיש חולקין והכא בסי' ריי"ו ראו הביא לנו דברי הל"ח:

ואנא חזיתיה להרב הלכה ברורה סי' רכ"ה שכתב וז"ל על ריח שמתחדש משנה לשנה וכו' אינו מברך עליו ועסי' ריי"ו דיש חולקין כ"כ מג"א ולכאורה לא ידעתי על מה שרומז על סי' ריי"ו עכ"ל ונסחא מוטעת נזדמנה לו בס' מג"א שכתוב אינו מברך ואמטול הכי לא ידע מאי מחוי במחוג הרב מגן אברהם בסי' זה דיש חולקין. אבל בנסחתינו כתוב במג"א אני מברך וכן הוא האמת ככתוב על ספר הישר כנסת הגדולה אשר הרב מג"א משם חפר אוכל וי"עתק משם חידושי האחרונים כידוע ובפרט בזה אשר תשובת הרדב"ז הלזו בו בפרק לא נאמרה לקרות הלא היא כתובה והיה העלמ"ה ואנן בדידן אשר עד כה ברכנו ה' לאדפוס"י אדרא תשובות הרדב"ז מקרוב עין רואה בתשובה שלימה להרדב"ז דס"ל כנסחתינו וכך אמר דוד אני אברך. ושפיר כתב הרב מג"א ועסי' ריי"ו דיש חולקין הן הנה היו דברי הל"ח דמייתי הכא כמבואר. וכבר רמזה לזו הרב שבות יעקב ח"ב סוף סי' ל"ז שכתב דבס' ה"ב לא ירד לסוף דעת מג"א:

ואפנה על ימין בהגהות מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בכ"י שכתב סי' רכ"ה וז"ל וכתב הר' מנוח דעל עשב המתחדש כגון אלחבק"ה וכיוצא בו אין מברך שהרי פעמים שיכול להתקיים כל השנה משא"כ בשאר פירות הארץ והעץ עכ"ל ומכאן ראיה קצת שחייב לברך שהחיינו על הפרחים בעלי ריח טוב כמו שושנים וקלאבי"אינה וכיוצא המתחדשים משנה לשנה ועמ"ש בסי' ריי"ו עכ"ל ובסי' רי"ו הכא הביא דברי הרב לחם חמודות הנז':

וכבר ראיתי בס' בני חיי שכתב בסי' זה וז"ל כתב השיירי כנ"הג דעל הריח אין מברכין זמן וממ"ש ב"י לקמן סי' רכ"ה בשם הר' מנוח על עשב אלחבק"ה וכו' משמע שאף דבר שאינו רק לריח אם מתחדש מברכין ויש לדחות דאלחבק"ה חזי לאכילה עכ"ל

ולא זכר תשובת הרדב"ז שהביא הרב כנ"הג. ומ"ש דאלחבקי"ה חזיא לאכילה הן לו יהי כדבריו הדבר ידוע דעיקרא ורובה להריח ולאו לאכילה עבידא ואם המצא ימצא כמעט הוי מיעוטא דמיעוטא:

ולענין הלכה נראה דאין לברך דהרי במחלקת שנוייה ואף דלהרדב"ז פשיטא ליה טובא אם איתא להא לא הוו שתקי מינה רבואתא קמאי כדרגילי רבנן למימר אכיוצא בהא וכל בתר איפכא לא ראינו ולא שמענו בדורנו ודורות שלפנינו מי שמברך זמן על הריח ודלא כהרב שבות יעקב סי' הנז' ולא סמכינן על משמעות דברי הר' מנוח ותשובת הרדב"ז וכן עמא דבר:

ב

על ריח מי"נטה הנקרא בערבי נענ"ה ונקרא בלשון משנה פ"ז דשביעית דנדנה ופ"ק דעוקצין מינתא ואמיתא בשבת דף קכ"ח כתב הרב גנת ורדים א"ח כלל א' סי' מ"א דאין מברכין. והרב פרח שושן כלל א' סי' י"ג חלק עליו ובהסכמה עלה דמברך עליו הנותן ריח טוב בפירות. וכ"כ הרב הלקט ח"ב סי' קט"ו וכתב דהעולם מברכין עשבי ולא ידע למה והביא כל זה הרב יד אהרן נר"ו ואשתמיט מכלהו מ"ש הרב שבלי הלקט סוף סי' מ"ד וז"ל והפיגם דוטא והאמיתה מינטה וכל שהן עשב שריחן נודף מברך עליהם עשבי בשמים:

ג

דין ב'. ואם היה פרי וכו' על אז"הר אתרוג ונאראנג וזולתם מברך עצי בשמים. מהרי"קש וכ"כ מהרי"י צמח בהגהותיו כ"י משם הרב מהר"ר זרחיה נוטה:

ד

ועל כלם אם אמר בורא מיני בשמים וכו' כתב הרב אליה רבה משם עולת תמיד אפילו אם בירך שהכל יצא בכל מיני ריח וצ"ע עכ"ל ואיברא דכתבו התוס' דף מ"ג דיש סוברין דעל ריח שמסופק יברך שהכל והביא סברא זו המרדכי:

אמנם לדידן דק"ל כסברת הר"ם מקוצי שהביאו תוספות והמרדכי דיברך בורא מיני בשמים היה נראה דאם בירך שהכל לא יצא דברכת שהכל היא כוללת לאוכל ומשקה ולא נתקנה אלא למידי דאכילה ושתיה אבל ראיתי בס' ארחות חיים ה' ברכות אות ל"ח שכתב דעל הספק יברך בורא מיני בשמים ובאות מ"ב כתוב וז"ל כתב הרמב"ם ועל כלם אם אמר שהכל יצא אפילו בברכות של ריח עכ"ל ודברי הרמ' אין אתנו יודע איה מקום כבודם דבחיבור לא זכר בברכת הריח אלא במ"ב. ומרן בכ"מ פ"ט דברכות ע"ד הרמב"ם דבורא מ"ב היא כמו שהכל שהיא על מיני מזון משמע דדוקא על מיני מזון הוא דנפיק

בשנ"ב. ובשו"ת בית יהודה א"ח סי' מ"ב ראיתי שכתב בפשיטות דלא נפיק בברכת שהכל דלא כהר"ר הלוי שהביא ראיה מהשר מקוצי שהביאו התוס' דיוצא בשהכל עכ"ד וק"ק דלא זכר כי אם דברי התוס' ואף דברי התוס' אגב שיטפיה כתב בשם התוס' דכתנו דלהשר מקוצי יוצא בשהכל והרואה יראה דהתוספות כתבו בשם יש מפרשים דיברך שהכל ומהר"ם מקוצי במ"ב ודוק היטב:

ה

ועל קני"לה וקלא"וו וכו' כתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י וז"ל הרב בש"ע כתב על קני"לה וקלא"וו שנתן רט"ב והלבוש לא זכר הקלא"וו גם בטור וב"י לא נזכר וקלא"וו ובלשון הטור אפשר שנכלל במ"ש על ריח קנה וקנמון וכיוצא בהן וק' שבסי' ר"ב כתב הרב בש"ע והלבוש דעל קלא"וו אינו מברך כלום ועל אגוז מוסקאטה פה"ע וקני"לה פ"הא משמע דקלא"וו אינו כיוצא דקנמון ועוד שזו סברת הרא"ש דסבר דקלא"וו אין דרך לאכלו אלא ע"י תערובות והוא עצמו פסק כאן דעל ריח קנה וקנמון שנתן רט"נ כיון שעיקרן לאכילה משמע דקלא"וו לאו כוותייהו וק' על הרב ש"ע שכתב כאן בקלא"וו רט"ב מנא ליה ושמעתי שיש מוחקים מש"ע קלא"וו עכ"ל וכן ראיתי בקונטריס לאחד קדוש כ"י ישן נושן כתב דקלא"וו נמחק מש"ע. ועיין בית יהודה ח"ב סי' צ"ד. ובסי' אליה רבה האריך והעלה על קלא"וו בורא מיני בשמים:

ו

דין ז'. סמלק וכו' וי"מ יאסמין וכו' כ"כ מרן בב"י משם רבינו ירוחם וכתב הרב יד אהרן איני יודע למה הרחיק עדיו דרש"י פירש כן עכ"ל ואי משום הא יש לדחות דארחיה דמרן דמילתא דאמרו רבנן לא מייתי בשם כלם רק בשם מחבר הנעלם יותר כמ"ש הרב כנ"הג י"ד סי' קל"ב הגב"י אות כ"ה:

אבל אי קשיא הא קשיא דרש"י כתב סמלק יאסמין בלשון ישמעאל והוא עש"ב שיש לו שלש שורות וכו' ע"ש וא"כ עשב של ג' שורות הוא יאסמין וק' על מרן מאי מייתי בב"י פירוש רבינו ירוחם הרי פי' רש"י שמביא הטור שהוא עשב מג' שורות וכו' הוא ופי' רבינו ירוחם אחד הוא וכן הכא בש"ע קשה דכתבן שני דעות חלוקות דעת רש"י ודעת רבינו ירוחם והוא באחד. וכן מצאתי אח"כ להרב מע"מ שהעיר בזה וכתב דבש"ע עשה שני פירושים מפי"רשי ואינו אלא אחד. ואם נאמר דמרן ידע דהני עשבי מה שקורין יאסמין בלשון ישמעאל ועשב מג' שורות תרי הוו ומשו"ה פשיטא ליה דזה שכתוב בפירש"י דקמן יאסמין אינו מדברי רש"י רק הגהה בש"ס והכניסוה בפירש"י וא"כ הא

דיאסמין הביאו בשם ר"י והם עתה שלשה פירושים. ניחא. ועכ"ז הו"ל לאודועי בב"י ולא לסתום דבריו:

ומיהו הרא"ם פ' ויצא קיים פירש"י שבגמרא שלפנינו דסמלק יאסמין ובו ג' שורות ועפ"ז יגי"ה אורו פירש"י שבחומש ע"ש ומהרש"א פ' חלק תהי עלה. והרב פר"ח בליקוטים הביא פירש"י שבחומש ולא הזכיר פירש"י בש"ס ודברי הרא"ם שהוא החליט דלרש"י מברך עשבי ביאסמין והוא הפך מה שפירש בש"ס שהוא העיקר וכפי דעת הרא"ם הן הן דברי רש"י בחומש:

אבל נראה עיקר כמ"ש הרב נחלת יעקב כפירש"י שבחומש הלא בספרתו עש"ב. ומה שדחה הרב פר"ח פירוש רבינו ירוחם בדחיית הרמב"ן כבר הרא"ם איהו מפרק לה ע"ש ודוק היטב:

ז

מנטו"ר וקלאב"יאינה בורא עצי בשמים מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י וכן ראיתי בקונטריס כ"י לאחד קדוש:

ח

דין ח'. סיגלי והם ויאולא"ש בורא עשבי וכו' בארחות חיים ה' ברכות אות ל"ט כתב בויאולא"ש עצי ופירש דהיינו סמלק:

ט

על נופאדא"ס נ"ל דמברך בורא עשבי בשמים. קונט' כ"י לאחד קדוש:

י

על שושן הנקרא בהא"ר מברך עשבי. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סי' ס"ב בשם רבו מהר"ש צרור ושכן המנהג:

יא

דין ט'. נרגיס וכו' אם גדל בגנה מברך עצי בשמים וכו' נהירנא כד הוינא טליא חזה הוית למהר"ש הבדלה ז"להה בתשובי כ"י האריך להוכיח דאין זה מה שקורין בערבי היום נארגי"ס ובטורק"י זירנ"י קאר"י שעל אלו יש לברך עשני וראיתי קצת מדקדקים שמברכין עליהם מיני בשמים:

יב

דין י"א. מברך על ההדס וכו'. זו סברת בית הלל. ובגמרא דף מ"ג אמרו דרב פפא בריך אהדס א"ל לא סבר לה מר הלכה כר"ג שהכריע והלכה כדברי המכריע א"ל הכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד:

והרא"ש כתב בפסקיו רב אלפס כתב דהלכה כרבא ונראה שלא היה כתוב בספרו ולא היא לאשתמוטי וכו' וכן מסתברא דהלכה כב"ה דהכרעה דר"ג לאו הכרעה היא אלא שנתן טעם לדברי ב"ש עכ"ל והרב מעדני מלך כתב כלומר שר"ג לאו להלכה הכריע אלא לענין נתינת טעם אמר אני אכריע הטעם הנוטה לדעת ב"ש עכ"ל ומשמע שהבין הרב דכונת הרא"ש דר"ג לא בא להורו' הלכ' כב"ש והכריע כמותו רק ר"ג סבר כב"ה ובא לגלות טעם ב"ש וכן הבין בכונת הרא"ש הרב יד אהרן נר"ו וז"ל ולא הבנתי כונת דבריו דאיך אפשר לומר דר"ג נתן טעם לדברי ב"ש ולא להכריע הא ר' יוחנן דאמר הלכה כדברי המכריע משמע דר"ג הכריע כב"ש ונראה לומר דכיון דל"ג ולא היא רבא סבר הלכה כב"ה וסבר הרא"ש דמאחר דהלכה כב"ה למאי הלכתא פסק רבא הלכה כב"ה אלא דרבא אתי לאפוקי דעת ר' יוחנן דקאמר דר"ג מכריע הוא ולא היא דר"ג נ"ט לב"ש עכ"ל ובסגנון דנקט תירוצו דהכרח הרא"ש דאמאי הוצרך רבא לומר הלכה כב"ה אלא דרבא סבר דר"ג נתן טעם וכו' יש להשיב דמה יוכיח הוכח מדאצטריך רבא לומר הלכה כב"ה דסבר רבא דר"ג נ"ט וכו' דילמא גם רבא ס"ל דר"ג פסק כב"ש ואתא רבא לומר דלא קיי"ל כר"ג וכדאמר ר"י אלא הלכה כב"ה:

ברם לפי דרכו הוה מצי לתרוצי דהכרח הרא"ש דאמאי רבא פליג אר' יוחנן כיוון דבעלמא קיי"ל הלכה כדברי המכריע ומכח זה ניחא ליה להרא"ש דרבא סבר דר"ג נ"ט לדברי ב"ש

ופליג על ר' יוחנן בסברת ר"ג:

אבל כל זה איננו שוה דהרי הרא"ש ברישא כתב דהריי"ף ל"ג ולא היא ובתר הכי כת' וכן מסתבר' וכו' ומשמע דכונת הרא"ש במ"ש וכן מסתברא להכריע בין הגירסאות דרש"י והריי"ף ומכריע כגירסת הריי"ף בהאי סברא דר"ג נ"ט וכו' ואי בדתרגמוה הרב מעד"מ והרב יד אהרן מה סברא היא זו לומר דר"ג סבר דהלכ' כב"ה ובא לתת טעם לב"ש הא איפכא מסתברא אי מצד הלשון דקאמר אני אכריע וכו' דמורה שפוסק כב"ש ואי מצד הענין דכיון דקפסיק כב"ה אטו טעמא דב"ש אתא לאשמועינן כדאמרינן בעלמא וטפי הו"ל לגלות טעם ב"ה או לפחות יפרש טעם שניהם ומכח זה אדרבא יש לנטות דר"ג פסק כב"ש וגירסת הריי"ף לא מחוורא והעיקר כגירסת רש"י דגריס ולא היא.

אמנם הדבר מבואר דכונת הרא"ש הוא דאע"ג דר"ג דעתו לפסוק כנ"ש לא מיקרי באופן זה מכריע כיון דהוא סובר כב"ש לגמרי אין זו הכרעה וכ"כ התוס' בקמא דף קי"ו ע"א וז"ל ואור"י הא דתניא בש"א מברך על השמן וכו' לא שייכא ההיא הכרעה לשאר הכרעות דלא ס"ל פלגא כמר ופלגא כמר אלא דמפרש טעמא דחד מינייהו וס"ל

כוותיה לגמרי וכן בכל מקום שאם תנא אחד יסבור כתנא אחר לא יקרא בכך מכריע תדע מדאצטרי' ר"י עלה למימר הלכה כדברי המכריע אף דאיהו גופיה כבר אמר בשבת דף ל"ט הלכה כדברי המכריע וכו' ולא קרי לה הכרע' אלא מפני שהכריע דברי ב"ש על דברי ב"ה עכ"ל והבי' דברי הם מהר"יבל בח"ב סי' כ"ט וכ"כ התוס' בשבת דף מ' דר"ת פירש דהא דידן הוי בכל הכרעות ולא נהירא דלא הוי הכרעה אלא מפרש טעמא דב"ש עכ"ל והן הן דברי הרא"ש שכתב הכא וכן מסתברא דהלכה כב"ה דהכרעה דר"ג לאו הכרעה היא אלא שנ"ט לב"ש כלומר דאע"ג דר"ג פסק כב"ש ולהכי מפרש טעמיה לומר דטעמן ונימוקן דב"ש טעם כעיקר וכן הלכה מ"מ אין דברי ר"ג הכא כהכרעה דעלמא אלא שנ"ט לדברי ב"ש פירוש שפוסק לגמרי כדברי ב"ש ואין זה הכרעה במ"ש התוס' אבל לא עלתה על דעת הרא"ש דר"ג לא פסיק כדברי ב"ש:

וכן מוכח ממ"ש הרא"ש בתוספתיו כ"י וז"ל הלכה כדברי המכריע האי לאו מכריע ממש הוא. אלא שנ"ט לדברי ב"ש. הכי אמר רבא הלכה כב"ה וכן פסק רב אלפס ומשמע דל"ג בספרים ולא היא וכו' וגם מסתבר דהלכה כב"ה דלאו הכרעה היא עכ"ל ודבריו מבוארים כמ"ש כאשר המעיין עיניו תחזינה משרים בדקדוק דבריו:

ומרן בכ"מ פ"ט דין ג' כתב דאף דהא דקאמר ולא היא ישנו בספרו של הרי"ף לא רצה לפסוק כר"ג משום דלאו מכריע הוא אלא נתן טעם לדברי ב"ש ומה שאמרו ולא היא לא נתכוונו לומר שאין הלכה כב"ה אלא שרבא (לו) [לא] אמר כן עכ"ל וכתב עליו הרב לשון למודים סי' קכ"ח וז"ל פי' אע"ג דאמר ר"י הלכה כדברי המכריע לא קי"ל כוותיה משום דלאו מכריע הוא אלא דרב פפא לא היה לו כח לחלוק על ר"י מ"ה קאמר הכי אמר רבא וקאמר תלמודא ולא היא אבל לדידן קי"ל כרב פפא וכו' והתוס' פרק הגוזל כתבו דהך דהכא לא שייכא לענין הכרעה והכריחו מדאצטריך ר"י למימר עלה הלכה וכו' אף דאיהו כבר וכו' ומעתה קשה כיון דאיהו גופיה כבר אסיק אדעתיה דהכרע' דר"ג לאו הכרעה היא ואפ"ה פסק כר"ג א"כ מנין לנו לפסוק כב"ה כיון דגמרא קאמר ולא היא ורב פפא גופיה וכו' ומה בכך אם הכרעה דר"ג לאו הכרעה הוא כיון דטעמא דר' יוחנן דפסק כר"ג לאו מה"ט הוא כי היכי דלידחי ליה בהכי עכ"ל:

ואפשר לישב דברי מרן דאף דחזינן דר"י אכפל לאשמועינן דהכא הלכה כר"ג ולהורות נתן דאף דלאו כהכרעה דעלמא אפ"ה הלכה כוותיה כל קבל דנא עין רואה עובדא דר"פ דעביד כב"ה וקאמר דהכי אמר רבא והגם דאמרו ולא היה מוכרח דכונת הש"ס דרבא לא אמר כן אבל אין הכוונה דאין הלכה כב"ה ור"פ טעה ולהחזיק טעותו קאמר הלכה משם רבא כמ"ש רש"י דזה דבר קשה מאד שר"פ טעה והכיר בטעותו ומשום דלא לכסיף

אמר משם רבא מאי דלא הוה והיכי עביד הכי כיון שהוא עצמו הכיר בטעותו הו"ל להודות על האמת ולא להחזיק טעותו דנפיק מינה חורבא דיקבעו כן הלכה אשר לא כדת ולכן מוכרח לומר דר"פ פליג אר' יוחנן והוא סבר דהלכה כב"ה דכיון דאין רבי גמליאל מכריע ממש כהכרעות דעלמא קיימא לן כב"ה ודלא כרבי יוחנן אשר גם בזה פסק כר"ג ומאי דעבר כדין עבד לפי דעתו אלא דכסיפא ליה לומר שהוא חולק על ר"י לכן תלה ברבא משום דהוא סבר דהכי קושטא דמילתא דהלכה כב"ה ועבד הכי לומר משם רבא כי היכי לקבלו וכאותה שאמרו הרוצה ליחנק יתלה עצמו באילן גדול ומאחר דזה מוכרח דר"פ הכי סבר ועבד עובדא ותלה ברביה הכי נקטינן דהלכתא כבתראי כן אפשר לישב דברי מרן אף שהוא קיצר בדבריו:

אכן אכתי ק"ק על מרן דאיך כתב הכי בעד הרי"ף דגריס כגירסתנו וס"ל דמ"ש ולא היא היינו דרבא לא אמר כן דא"כ איך הרי"ף מייתי משמיה דרבא דהלכה כב"ה הפך מאי דקאמ' הש"ס דרבא לא אמרה. ותו ק"ק לפי שיטה הנז' לשון התלמוד בנסחתנו ולא היא לאשתמוטי נפשי' הוא דעבד דהול"ל ולא היא כי היכי דלקבלו מיניה הוא דעבד. ויש לישב. ובהלכות גדולות דף ח' ע"ד הביא עובדא דר"פ ומאי דאמר ר"פ הכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא אייתי מאי דאמרו ולא היא משמע דל"ג לה וכמ"ש התוס' והרא"ש בעד הרי"ף. ומדברי בה"ג שם משמע דל"ג נמי דר' יוחנן אמר הלכה כדברי המכריע הכא בפרטו' בגירסתנו שהרי כתב בתוך דבריו הלכה כב"ש דקמכרע ר"ג כוותיה דאמר כל מקום שאתה מוצא וכו' ע"ש:

ואחזה אני להרב משנה למלך שהקשה על הרא"ש ומרן דאמאי צריכי להאי טעמא דלאו הכרעה היא ת"ל דהלכה כדברי המכריע לא נאמר אלא במשנה ולא בבריתא כמ"ש הרא"ש פ"ק דקידושין. ואפשר לישב דשרש הא דהלכה כדברי המכריע הוא מימרת ר' יוחנן ועלה אמרי פ' כירה דדילמא כי אמרה ר' יוחנן היינו דוקא במשנה ולא בבריתא וס"ל להרי"ף והרמב"ם והרא"ש סרכין תלתא דהכי נקיטינן דלא אתמר אלא בבריתא וכמ"ש הרב משי"ל פ"א דבית הבחירה וא"כ הכא בסוגיין הך טעמא לא מפקא מדר' יוחנן דפסק הכא בפרטות כר"ג דהגם דבעלמא אין הלכה כמכריע דבריתא אינה משלנו דהרי ר' יוחנן עצמו אבריתא דילן אמרה וכמ"ש התוס' פ' הגוזל ולא סמיך אכללא ואמטול הכין כתבו הרא"ש ומרן דהגם דדעת ר' יוחנן דהכא הלכה כדברי המכריע ואף דהוי בבריתא לא מסתברא דהך דהכא לאו הכרעה כהכרעות דעלמא דבא לתת טעם לב"ש ופסיק כוותיה לגמרי ויש לדחות. ועיין בתשובות הרב מהר"ר לוי ן' חביב בקונטריס הסמיכה דף רע"ט ודף רצ"ט ודף ש"ט:

יג
דין י״א. המריח באתרוג וכו׳ אבל על הדם של מצוה אסור להריח בו שהוא מיוחד לריח והוקצה למצוה ואם התנה עליו ועל ההדס להריח בהם התנאי מועיל מר זקנינו הרב החסיד מהר״א אזולאי ז״להה בהגהותיו מס׳ צרור החיים לתלמוד הרשב״א:

יד
הממשמש אתרוג ונשאר הריח בידו או בבגד אינו מברך על אותו ריח כלל שאין לו עיקר. מז״ה מס׳ הנז׳.

טו
הגהה. המריח בפת חם וכו׳ בארחות חיים משמע דאיכא מאן דאמר דאף על פת צונן יברך שכתב וז״ל וי״א שמברך הנותן ריח טוב שהרי יש לו ריח טוב וערב ועוד בהיותו חם עכ״ל משמע דאפילו בצונן יברך וכן משמע מדברי מרן בב"י שכתב וז״ל ואני אומר שאפילו על החם לבי נוקפי וכו׳ ע״ש וממ״ש דאפילו על החם משמע דיש מי שסובר דאף על הצונן מברך ומ״ש מרן ברישא על דברי הכלבו היינו לפי מה שהבין בדברי הכלבו דנקט ונהג׳ והוזקקתי לזה לפי שראיתי להרב מהר״י זיין בפרח שושן כלל א׳ סי׳ י״ג שהשיג על הרב גנת ורדים דליכא למ״ד דבצונן מברך ונדחק מאד בדברי ארחות חיים ולי ההדיוט הדבר ברור דמדברי הרב ארחות חיים ומרן משמע דאיכא למ״ד דבצונן מברך ומה שהביא ראיה הרב מהר״י זיין הנז׳ מדברי האחרונים דנקטי סברה זו בחם. לאו שמא מתיא דכיון דאפי׳ בחם פקפק מרן נקטי האחרונים חם דהוי מילתא מציעתא. ואחזה אנכי מ״ש הרב גנת ורדים בכונת מהרי״קש ומ״ש עליו הרב פרח שושן. והדבר פשוט דכונת הרב מהרי״קש כמ״ש הרב פרח שושן:

טו
אם בירך על מין עץ בורא עשבי בשמים לא יצא. הרב מהר"י פאראג״י מהמה בתשובותיו כ״י סי׳ פ׳:

שיורי ברכה

[סימן רט״ז. א
דין ב׳. המוסק וכו׳ עמ״ש הרדב״ז בתשובותיו סי׳ תרצ"ב ובסי׳ דגול מרבבה האריך בזה:

ב
דין ט׳ נרגיס וכו׳ בפנים כתבתי מאי דחזיתיה להרב מהר״ש הבדלה בתשובה כ״י כד הוינא טליא. ועתה אחר שנדפס באה לידי תשובת הרב הנז׳ וראיתי שהאריך הרבה וזו

הלכה העלה שהירא דבר ה' לא יסמוך על המנהג אלא יברך על נרגיס בין דגינה בין דשדה ועל הזינבולי"ס ומישקירומי"ס וכיוצ' שעץ שלהם רך עשבי ועל ליריו וכיוצא מיני מספק וכן בו"יאולאס מיני מספק וכן באלחאבק"א והמברך בליריו עצי ועל האלחאבאק"א עשבי עושה שני הפכים עכ"ד והרב המובה"ק מהר"ר שביתי נאואוי בתשובה כ"י חלק עליו והסכים דדבר שברכתו עצי אם ברך עשבי יצא ובליריו ומה שאנו קורין נרגי"ס והזינבולי"ס והוי"אולאס עשבי ועל האלחבאק"ה עצי. ומתבאר מתשובת הרב הנז' דלא יצא בעשבי אלא בדבר שדומה לעשב אבל לא במה שהוא אילן ממש ובדבר שמסתפק אם נדון אותו באילן או עשב יברך עשני ובהכי אתנחו ליה דברי הרוקח שכתב דמברך עצי ואח"כ ואח"כ עשבי ופירש מרן בית יוסף דמדמי ליה לברכת בפ"הע דלבעל הלכות גדולות מברך קודם ואח"כ בפ"הא וקשה דהתם בדיעבד יצא בפירו' האילן בברכות פ"הא ולפי האמור ניחא דגם מה שמברכין עצי בחילפי דימא וסימלק אם אמר עשבי יצא דסוף סוף הם כמו עשבים ואינם אילן ממש וזהו שכתב רש"י סימלק יאסמ"ין והוא מין עשב בגמ' אמרו עצי אלא דאף שברכתו עצי עשב מיקרי שאינו אילן ממש. זהו תורף דברי הרב מהר"ש הנז' בתשובתו כ"י הנז'. וק"ק דהרוקח סתמא קא פסיק ותני וכפי דבריו יש חילוק בין דבר הדומה לעשב לאילן ממש ואם היה אילן ממש אין צריך להקדים עצי דאם בירך עשבי לא יצא והרוקח סתמא קאמר. ותו דלא זכר דהר"ם במז"ל פ"ט כתב דבר שהוא ספק אם מן עץ או מן האדמה מברך מיני וכן כתב רבינו יונה וכן משמע מהתוס' דף מ"ג ומוכח דעשבי אינו פוטר עצי אף דיעבד וק"ק על הרב אליה רבה שהוצרך להביא זה מדברי מהר"ם ריקאנטי בפסקיו סי' ע"ט דכתב דדבר שמסופק אם יברך עצי או עשבי יברך מיני וגם לא זכר מהר"ש הנז' דהרב ב"ח פסק בפירוש דאם בירך עשני על עצי יצא והיינו כדמשמע מהראשונים ומהר"ם ריקאנאטי והוא הפך דבריו. וכן כתב בס' יד אהרן משם הרב הלק"ט דלא יצא וכן כתבתי לפנים אות ט"ו משם מהר"י פאראג"י מהמה בתשובה כ"י וכ"כ בס' גן המלך סי' צ"ט וחלק על מ"ש מרן בטעם הרוקח. והגם דמדברי מרן בב"י משמע קצת דיצא ממ"ש כדעת הרוקח. מ"מ לאו בפירושא אתמר ותו דהא איכא כמה חולקים בפי' וכוותייהו משמע מהראשונים ולכן יש לחוש בדבר שהוא ספק אם עצי אם עשבי לברך מיני ודלא כהרב מהר"ש נאואוי בתשובה הנז' כצ"ל.

ג

מפוגם כתב שבולי הלקט עשבי ומהר"ש הבדלה בתשובה כ"י הנז' חקר דשנינו בכלאי' דהפוגם ירק ועין רואה שהוא אילן ותירץ מהר"ש נאואוי בתשובה הנז' שכתב בה"ג

בצלף שדרך האילן לפירותיו לא לאכול עליו ומה שהוא לאכול עליו או נטעי ליה אדעתא דעליו ואינו עושה פרי אחר וענו אינו שום לכלום זה נקרא ירק שרוב עשבי השדה הם לאכלם כמות שהם ואף שנראה בו סימני עץ וצורתו וזהו טעם לפי"גם שנקראת ירק דעיקר מה דנטעי לה הוא לעלים דהעץ אינו שוה לכלום ואינו עושה פירות ז"התד הרב מהר"ש נאואי הנז'.

ד

לפנים לעיל נ"ד ע"ב בדבור המתחיל "אנן אכתי". דרבא לא אמרה וכיוצא בזה הקשה רבינו יונה גבי קפריסין ועמ"ש לפנים סי' ר"ב אות ז' ומה שישבתי שם לא סליק הכא כאשר יראה המעיין.

סימן ריז

א

דין ד'. בשמים של ערוה וכו' שאסור וכו' הרב ספר החרדים כתב דאיכא בהא עשה ולא תעשה. ומדברי מהרי"קש בהגהותיו מוכח דסבר דאיסור זה מדרבנן שעל דין זה מייתי דברי התוס' דיומא דף ט"ל דקול ומראה וריח אסורין מדרבנן ובס' גן המלך סימן ק' חלק עליו דגבי אשה אסיר דאוריתא עש"ב:

ב

של ערוה וכו' יש להחמיר אף באשה פנויה וכמ"ש הרב אליה רבה:

ג

יש מי שכתב דאסור להריח אף בבשמים של אשתו נדה דהגם דעל יחוד אשתו נדה לא גזרו והתורה העידה סוגה בשושנים וכו' מ"מ יש להתרחק דלבו גס בה ושמא יבא לידי קרוב. ונראין דבריו. וסימן לדבר סוגה בשושנים דצריך סייג גם בשושנים דייקא:

ד

תלוי בצוארה וכו' הרב ט"ז כתב דאפי' הסירה הבשמים מצוארה או מעליה ומונחים במקום אחר אסור והרב שירי כנ"הג מקל בזה ויש להחמיר כדברי הרב ט"ז:

ה

דין ח'. נתערב וכו' הולכין אחר הרוב. דין זה הוא אפי' בבשמים של ע"א דברי"ח אזלינן בתר רובא. הרב שושנים לדוד פ"ח דברכות:

שיורי ברכה

[סימן רי"ז א

דין ב' אלא אם כן נעשה להריח וכו' מאן דנקיט צרור בשמים דעבידי לריחא והשתא לקוחים הם בידו להעביר ריח רע שנזדמן באקראי הגם דידו אוחזת אתפסה צררי דעבידי לריח וגם הוא רגיל לברך על ציור זה. מ"מ השתא מיהא ריחא אתי ליה ליד תיהוי באעבורי ריח רע ואין זה מברך. הרב החסיד מהר"ר בנימין כ"ץ בתשובה כ"י ודקדק כן מדברי הפוסקים ופשוט]:

סימן ריח

א

דין א'. הרי הם כשאר ברכות וכו' כן דעת רוב הפוסקים לאפוקי דעת הראב"ד דסבר דברכו' הראיה אין צריכות שם ומלכו' כמ"ש הטור ומרן בב"י ויש סמך לדברי הראב"ד ממ"ש בעכו"ם דף ך' דרשב"ג ראה עכו"ם נאה ואמר מה רבו מעשיך וקאמר הש"ס דאודויי אודי כההיא דהרואה בריות טובות ומשמע דרשב"ג לא בירך ואפשר דמסוגייא זו נפקא ליה להראב"ד ועמ"ש לקמן סימן רכ"ה בס"ד ודוק היטב:

ב

דין ב'. על נס שנעשה וכו' ואפי' נעשה לקצת שבטי' וכו' עמ"ש הרב מגן אברהם והרב יד אהרן ושאר אחרונים ואנא במימרא וסייעתא דשמיא הארכתי בדבריהם בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף דף מ"ט ע"ג וע"ד. וראיתי להריי"טבא בחי' מ"ק דף כ"ו גבי רוב ציבור במעשה שהיה שכתב פי' הרמב"ן לא אמרו אלא כשהיו שם כל ישראל או רובם וכו' וי"א דכל שהוא רוב שבט אחד קרי רוב ציבור כדאמרינן בהוריות ואף מאן דפליג התם הכא מודה דרוב שבט אחד רוב ציבור מקרי עכ"ל ולכאורה לדעת י"א ה"ה הכא דלכ"ע רוב שבט סגי וכפ"ז קשה על י"א מהירושלמי דמשוי הך להההיא דהוריות ואפשר די"א אההיא דוקא אמור ודוק:

ג

דין ד'. שעשה לי נס במקום הזה וכו' מי שנעשה לו נס בעליה והוא דר למטה ואינו עולה בעליה. אם אחר שלשים יום עולה לעליה צריך לברך דמקוי מיוחד בעינן אף שגוף העליה היה רואה בהיותו דר למטה הרב מהריי"טץ בתשובותיו סי' פ"ז. ומהר"ם מזרחי

בס' פרי הארץ ח"א סי' ז' גמגם בראיתו. וכבר הרב מהר"א גאטינייו ברישׁ ס' צרור הכסף תריץ יתיב דברי מהריט"ץ ודבריו ברורים ופשוטים:

ד

וכל יוצא יריכו וכו' אפילו אותם הנולדים מקודם כ"כ הרב מגן אברהם והרב יד אהרן חלק עליו. ובס' אליה רבה הנדפס מחדש עמד בזה והלכה זו העלה רבנו ונכדו אפי' נולדו מקודם ושאר יוצאי יריכו דוקא נולדו אח"כ. ולי ההדיוט נראה דדבריהם אינם מוכרחים והעיקר כדברי הרב מגן אברהם דאף אם נולדו כבר דין הניין להו מהצלת אביהם וכן משמע מסתמות דברי הפוסקים:

שוב ראיתי להרב מהר"י עאייאש בס' בית יהודה א"ח סי' ו' הביא דברי הרב עולת תמיד שנסתפק בזה ודחאם ע"ש אבל לא זכר דברי הרב מגן אברהם שכתב בהדיא אף אותם הנולדים מקודם והוא תניא דמסייע ליה. ובא"ח אות מ"ה כתב דנכדו מברך ותו לא:

ה

יין ז'. על נס של אדם מסויים וכו' עמ"ש בספרי הקטן שער יוסף דף ן' והן עתה נדפס ס' אליה רבה וראיתי שכיונתי במקצת לדבריו של גדול:

שיורי ברכה

[סימן רי"ח. א

דין ז'. על נס של אדם מסיים וכו' ק"ק מדאמרו בשוחר טוב מזמור י"ח מהו סלע המחלוקות שבשעה שהיו דוד וחיילותיו עוברין על אותו מקום שנעשה לו נס בו היה מתחלק מחיילותיו הוא ות"ר אנשים שהיו עמו באותה שעה הוא והן יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ונופלין על פניהם ואומרים ברוך שעשה לנו נס במקום הזה וכשהיה המחנה שלו מתחלק באותו מקום מקצתן עומדין ומברכין ומקצתן עומדין ואינם מברכין לפי שלא היו עמו באותה שעה לפיכך נקרא סלע המחלוקות. ואם איתא דעל נס אדם מסויים צריכי כ"ע לברך מי לנו גדול ומסויים כדוד המע"ה דבימי שאול הוא המוציא והוא המביא וכבר נמשח משמואל למלך. והגם דאמרינן דאין למדין הלכה מפי מדרש הא דידן אלימא טפי דאתמר בי מדרשא דהכי הוה עובדא. ובירושלמי אינו מבורר דין זה כל הצורך כמבואר בב"י ואחרונים ומהאי עובדא דדוד המע"ה דקאמר במדרש נכריע דפי' הירושלמי הוי דתרתי בעינן שיהיה רבו ואדם מסויים כמ"ש הרב מגן אברהם וגם למ"ש הרמב"ן דמתלמודין מוכח דעל נס רבו מברך תיסגי לן לומר דעל נס רבו מברך אבל על אדם מסויים נימא דלא יברך וי"ל דשאני דוד המע"ה רבו בפרק

דאתרחיש ליה ניסא רוב ישראל היו טועים שהוא מורד במלכות וחייב מיתה ולפי דעתם ודאי אין לברך ואף על גב דבתר הכי ניכר האמת כיון דבעת הנס היה פשוט לרוב ישראל דאין לברך גם אח"כ שהוברר הדבר אין לברך א"נ דלא ניכר שום דבר של הנס בסלע ואין לברך כי אם דוד המע"ה ואנשיו דאתרחיש להו ניסא. א"נ דאין מביאין ראיה מהאי עובדא דקדים טובא לזמן דתקין אכנ"הג הברכות. ואימור דקים ליה לירושלמי לדעת הרשב"א והתוספות וסיעתם דכי תקרן אנשי כנסת הגדולה הברכות תקון לברך אנס אדם מסויים:]

סימן ריט

א

דין א '. ארבעה צריכים להודות וכו'. קטן פחות מבן י"ג לא יברך מהר"ם מינץ סי' י"ד אבל הרב מהר"ר ישעיה בסאן בתשובת לחמי תורה סי' ה' חלק עליו והסכים דאף קטן יברך ופירש טופס הברכה וכן המנהג בגלילותנו דקטן מברך:

ב

נשים חייבות בברכת הגומל ותברך בב"הכ של נשים וישמעו האנשים בב"הכ או לפחות נשים ואיש א'. כנסת הגדולה. וכן הסכים הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשו' כ"י סי' קמ"א:

ג

והולכי מדברות כשיגיעו לישוב וכו' מי שהולך ממקום למקום ודרך הלוכו עבר בעיירות גדולות לא יברך שם הגומל עד שילך למחוז חפצו. הרב מהר"י שאול בס' קול יעקב בש"ות סי' ג': **אכן** מדברי מופת הדור הרב מקראי קודש דף ג"ן ע"ב שפירש בכונת רש"י שכתב כשיוצאין מהסכנה שאם יצא ללכת מהלך עשרה ימים כל לילה כשיוצא מהסכנה מברך שכל לילה מגיע לכפר ויוצא מסכנה עכ"ד מוכח דסבר איפכא. אבל האמת דאין ראיה מדברי דש"י ואדרבא יש לפרש להפך שכונתו כשיוצאין מהסכנה מכל וכל ולא כשנצול במקצת ועיין בדרשות מהראנ"ח פ' אמור:

ד

ומי שהיה חבוש וכו' כתב הרב מגן אברהם על עסקי נפשות. וקשה דמדברי רבינו יונה בשם רב האיי גאון מבואר להפך דאף חבוש על עסקי ממון וכן נראה מדברי הערוך ערך ארבע' שהביא דברי הגאון ז"ל דהרי רבי' יונה בפירוש כתב דחבוש רוב הפעמים בשביל

ממון ואין סכנתו כל כך. ובערוך כתב דחבוש אפילו אכרגא ועסקא ורחיק מסכנה טפי מכלהו ע"ש:

וכן ראיתי בתשובות רבינו מהר"י ן' מיגאש כ"י סי' צ' וז"ל שאלת מי שנחבש על חוב או על מס' הקצוב על כל איש ואיש אם יברך הגומל או לא יתחייב בברכה זו אלא מי שנחבש על

דבר שיש בו סכנה. תשובה הואיל והיה חבוש בבית הסהר כלוי בבית הכלא ולא היה מושל בנפשו ועתה יצא מאותו מצב להיותו מושל בנפשו נתחייב בברכה בפרט אם היתה חבישתו על פריעת מה שעליו ממס קצוב על כל איש או חוב לסיבת היותו בלתי ידו משנת ואח"כ הזמין לו ה' וסבב לו מקום לפרוע זה לפי שמ"ש ד' צריכים להודות שמכללם חבוש אמרו אותו כולל ולא פלוג בין חבוש לעסקי ממון בין שהיה חשוב לעסקי נפשות והיה אפשר להוציא מזה הכלל מי שיש לו יכולת לפרעון המס או החוב ונמנע לפרוע לסיבת היותו מורד או שהיה מקום שיוותרו לו דבר ממה שעליו ולא הועיל לו זה שחבישתו היתה בזה ממה שסבב אותה לעצמו שאם רצה לא היה נחבש ולא היה בא לו מחבישתו זו תועלת כדי שיברך עליה אם לא שיאמרו לנו בכיוצא בזה נתת דבריך לשעורין עכ"ל:

עין רואה ואזן שומעת אמרי קדוש קרי בחיל דבכל מין חבוש צריך לברך. שוב ראיתי בסי' אליה זוטא שכתב משם הרב תי"ט שהוכיח מלשון רבינו יונה דאף על עסקי ממון הגם הלום נדפס מחדש אליה רבה וסיים ודלא כמגן אברהם. וכן הוא המנהג פשוט דכל מין חבוש ביציאתו מברך:

ה

דין ב'. הגומל לחייבים וכו'. כן היא גירסת הריי"ף והרמב"ם והרא"ש ואף שאין גירסתנו הכי בגמ' גירס' רבוואתא עיקר והלבוש הרכיב שתי הנסחאות ואין המנהג כן. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י:

ו

דין ג'. ובמושב זקנים יהללוהו וכו' מכאן יש לדקדק שהעשרה יהיו יושבים והמברך עומד. רבי' אברהם בשם אביו הרמב"ם בליקוטים שבריש מעשה רקח דף א' ע"ד:

ז

דין ד'. הגהה. ואין זה ברכה לבטלה וכו' מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"א סי' ו' הסכים דאב יברך על בנו שנפל לבור וניצול ואין דבריו מוכרחים. וק"ק דלא נסתייע מתשו' מהר"ש דוראן בסוף התשב"ץ סי' ד' דס"ל דהאב יברך על בנו. ולא זכר תשו'

הריא ן' טומאה שם בסוף התשב"ץ סי' ל' דס"ל דלאו דוקא הני ארבעה דוקא דשני גדולי הדור הנז' היו רבני עירו ומאריה דאתריה:

ואנן בדידן נקיטינן שהאב לא יברך על בנו וכן בקדש חזיתיה למר זקנינו הרב ז"להה בהגהותיו כ"י שהסכים כן וכן הסכים הרב אליה רבה וגם בנס חוץ מהארבעה נקטינן כמ"ש מרן סוף סימן זה וכדכתנינן בעניותין שם בס"ד:

ח

דין ט'. הני ד' לאו דוקא וכו' וטוב לברך בלא הזכרת וכו' האחרוני' הסכימו דיברך וכן הסכים מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה סי' ו'. ואנו אין לנו אלא דברי מרן שהסכים לברך בלא שם ומלכות. ומ"ש שם מהר"י עאייאש דמרן פסק כהרי"בש שהביא סברתו בסתם. לא ידעתי מה יושיענו שהביא סברתו בסתם אחר דפירש דבריו וסיים וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות:

שיורי ברכה

[סימן ריט. א

דין א'. ומי שהיה חבוש וכו'. יש מי שכתב דאף אם ברח ואפשר שירדפוהו ויענישוהו אפי"ה יברך. ולי נראה שלא יברך ולא דמי למצא מציאה.

ב

לפנים אות ד'. הקשיתי על הרב מגן אברהם שכתב דחבוש על עסקי נפשות מדברי הערוך ורבינו יונה וכן הקשה בס' אליה רבה והביא דברי מלבושי י"ט דאף חבוש על ממון שכ"כ רבינו יונה. ועתה נ"ל דאינה קושיא כל כך על הרב מגן אברהם דהגאון שהביאו הערוך ורבינו יונה ומהר"י ן' מיגאש סברי דבכל חולי מברך. וזה מחלקת דהראב"ד סבר דעל חולי של סכנה דוקא וכתב מור"ם לקמן דכן נוהגין ולפ"ז הוא הדין דחבוש שאמרו היינו על עסקי נפשות. ואין ראיה מהגאון וסיעתו דאינהו אזלי לשיטתייהו דמברך על כל חולי וה"ה על כל חבוש. אבל הרב מגן אברהם קאי לדעת הראב"ד דכתב מור"ם דכן נוהגין. ויש להרגיש על הרב מלבושי יום טוב שהוא ז"ל במעדני מלך הביא דברי מור"ם דכתב דנוהגין כדעת הראב"ד דאין לברך אלא בחולי מסוכן ושתיק מוכח דמודה דהכי נהוג ומאחר שכן לדעת זה. הוא הדין חבוש דעל עסקי נפשות ואיך קא פסיק במלבושי י"ט דאף על עסקי ממון ומייתי מרבינו יונה והרי רבינו יונה סבר דמברך בכל חולי והם לא נהגו כי אם בחולי מסוכן כהראב"ד ולדידהו ה"ה דחבוש יהיה על עסק נפשות ואין ראי' מרבי' יונה.

ובשגם יצאתי לישע הרב מגן אברהם להליץ בעדו אכתי לא איפרק מחולשא חדא דעל לשון מרן בש"ע פי' על עסקי נפשו'. ואין כן דעת מרן וכל כי הא איבעי לאודועי דזה תלוי בפלוגתא דלקמן בחולי. ותו דהוא כתב לקמן על דברי מור"ם דנוהגין קצת לברך בכל חולי דלא כמור"ם וא"כ לדידיה דהשמיענו דבחולי לא הכל נהגי כמור"ם וברוכי מברכי בכל חולי איך כאן קפסיק דחבוש על עסקי נפשות. אבל הרב אליה רבה השוה את מדותיו דלקמן תמה על מור"ם דסברת הראב"ד יחידאה היא והכא שפיר דחה דברי הרב מג"א ודוק. ומכללן של דברים אתה הראת לדעת דלסברת הראב"ד דבעי חולי שיש בו סכנה משמע דעל חבוש על עסקי ממון לא יברך אלא צריך שיהא חבוש על עסקי נפשות. וכד דייקינן פורתא יש לומר שגם לסברת התוס' שכתבו דקרא נקט בסדר המסוכנין יותר והש"ס נקט המצויין יותר וכן כת' הרמ"ע ז"ל בהלכותיו כ"י כפי זה משמע דסברי דחבוש הוא על עסקי נפשו' דקרא נקטיה קודם חולה ויורדי ים ונמצא דגם שהתוס' לא סברי כהראב"ד דבעינן חולה שיש בו סכנה אלא שעלה למטה כדמשמע מדבריהם דהטור לא השוה הראב"ד להי"ר יוסף דמייתו תוס' אלא למיחוש ראש וכמ"ש הרב אליה רבה. מ"מ אפשר דלחבוש סברי התוס' דבעינן על עסקי נפשות מאחר שכתבו דקרא נקט המסוכנין יותר תחלה כאמור. והוא הפך הגאון וסיעתו דכתבו להפך דקרא נקט המצויין תחלה והש"ס נקט בסדר המסוכנין ונקט חבוש בסוף אף על ממון. וכפי זה יש לישב קצת להרב מגן אברהם דשפיר פירש על עסקי נפשות בדברי מרן אף שמרן פסק דבכל חולי מברך וכתב הוא ז"ל לקמן דכן פסק הב"ח וכן נוהגין קצת דהרי התוס' סברי הכי דכל שעלה למטה מברך ועם כל זה כתבו דחבוש מסוכן מחולה וים ומשמע דעל עסקי נפשות הוא חבוש ושפיר מצינן למימר דכן דעת מרן והב"ח זה אפשר לישב בעד הרב מגן אברהם קצת. ומ"מ יש להרגיש דהו"ל להביא דברי הגאון והביאום רבינו נתן בערוך ורבי' יונה ומשמע דסברי הכי ובפירוש כתבו דאף חבוש על עסקי ממון. ועוד שראיתי בפרישה דמשוה קצת דברי התוס' לדברי הגאון וכפי דבריו גם התוס' לא פליגי לדינא. סוף דבר דלכל הדברות ולכל האמירות אפי' תימא שהתוס' סברי על עסקי נפשו' מאחר דהגאון והערוך ומהר"י ן' מיגש ורבינו יונה כתבו בפי' דאף על עסקי ממון הכי נקיטינן וכן פשט המנהג בארצותנו.

ג

דין ג'. צריך לברך וכו' הרמב"ם כתב דיברך מעומד ומרן בכ"מ תמה מנא לי' והרב ב"ח כתו' דלמד מדכתיב ובמושב זקנים יהללוהו אלמא זקנים בישיבה מכלל דמהללים בעמידה ובספר אליה רבה כתב שהיא דוחק ויצא להרמב"ם מדקרי ליה קרא לשון

הלל דמי להלל דקי"ל לקמן סי' תכ"ב דהלל בעמידה דכתי' הללו כל עבדי ה' העומדים עכ"ד הרב אליה רבה. ולא ידענא איך כתב על דברי הרב ב"ח שהם דוחק ופנה לדרכו דרחק ואתי מרחיק. ותו דאי הרמב"ם מכאן יצא לו כמו שסבר עשה הטפל עיקר והו"ל להרמב"ם לכתוב בדיני הלל שמצותו מעומד ולא אשכחן זה אלא בדברי הרב שבלי הלקט כמבואר בב"י לקמן. וגם מ"ש דכתיב הללו כל עבדי ה' העומדים הוא אגב שיטפיה ועמ"ש לפנים סי' תצ"ב. ודברי הרב ב"ח הם דברי הרמב"ם עצמו דמדכתיב ובמושב נפקא ליה דהמברך מעומד והם יושבים כמו שכתב רבינו אברהם בנו משם אביו הרמב"ם ז"ל והבאתיו לפנים בס"ד.

ד

דין ח'. כל שעלה למטה וכו' זה דעת הרמב"ן וסיעתו ודלא כהר"ד אבודרהם שכתי' דהרמב"ן סבר כהערוך דאפי' חש בראשו:]

סימן רכ

א

דין א'. חלמא טבא חזאי וכו' כתב מרן בב"י משם כלבו דרבינו יהודה חסיד היה אומר שאין לומר לך אכול בשמחה לחמך שהוא ר"ת אבל אלא יאמר לך בשמחה אכול לחמך. ובס' אליה רבה כתב דבכלבו סי' ל' כתוב לך אכול לחמך בשמחה. ואני אומר דנסחת מרן בכלבו עיקר וכן הוא בארחות חיים דף מ"ג ע"ד וכבר ידוע דהכלבו מלקט מס' ארחות חיים:

וראה ראיתי להרב החסיד מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י שכתב ע"ד הכלבו כפי דרך הרב אין בכך כלום וצריך לומר הפסוק כסדר ונ"ל דאדרבא מה שהוא לאב"ל בר"ת נהפך בשמחה ביושר בפסוק וס"ת לך אכול בשמחה כל"ה דעתה הוא שמחה כלה:

סימן רכא

א

דין א'. אעפ"י שלא ירדו עדיין כדי רביעה משירדו כל כך שרבו על הארץ וכו' ואם היו בתענית על הגשמים וירדו שיעור שיצא חתן לקראת כלה ולא ירדו שיעור להפסיק התענית יברכו ברכת הודאה ויתענו סדר תעניות עד שיענו. וכן כתב גדול הדור מהר"ם ן' חביב בתשובותיו כ"י סי' ה' והבאתי דבריו לקמן סי' תקע"ה. ומה שהביא הרב כנ"ה בסי' זה מתשובת הרדב"ז הרי הוא בתשובות הרדב"ז הנדפסות מחדש סי' שי"ט:

שיורי ברכה

[סימן רכ"א. א

דין ב'. מודים אנחנו וכו' עמ"ש בעל הלכות גדולות פ' הרואה ועמ"ש הרי"טבא באורך בחידושיו פ"ק דתעניות ודוק ועמ"ש ראב"ן סי' י"א.]

סימן רכג

א

דין א'. הגהה. ואם מתה אשתו בלדתה וכו' כתב הרב זה לישב תשובת הרשב"א סי' רמ"ה שכתב דמברך שהחיינו וכמ"ש הרב באורך בדרכי משה. ועוד כתב שם דהרשב"א סבר דשמע שילדה אשתו מברך הטוב והמטב אבל היה שם בשעת לידה מברך שהחיינו. ועוד תירץ דס"ל להרשב"א דמברכן שתיהם. וק"ק דמאחר דמספ"ל בישוב דברי הרשב"א איך קבע להלכה הא דאם מתה וכו' ויש לישב וכל האחרונים חתרו בזה והאמת שכל הדרכים דחוקים והיותר נכון לפי חומר הנושא הוא דסבר הרשב"א דמברך שתים ומ"ש בש"ס דמברך הטור כו' הוא נוסף על שהחיינו דשהחיינו פשיטא דמברך וכמ"ש מור"ם בד"מ וכ"כ קצת אחרונים:

ב

דין ג'. קנה כלים חדשים וכו' דוקא קנה כלים חדשים אבל קנה דבר הראוי לעשות ממנו כלי אינו חייב דכלים דוקא קאמר. הרב מהר"ר זרחיא גוטא בכ"י. ומ"כ לאחר קדוש שאין הברכה אלא על השמחה שהוא שמח בקנייתם ולאו דוקא כלים. ולי הדיוט נראה עיקר בדברי הרב מהר"ז גוטה וכן עמא דבר ועמ"ש במגיני ארץ:

ג

ולא אמרו חדשים וכו' עיין מאי דכתבינן בעניותין בהגהותינו להרמב"ם בקונטריס פ"ס י"דא פ"ז מהלכות מלכים ע"ש:

שיורי ברכה

[סימן רכ"ג. א

דין ג'. כלים חדשים וכו' בין מלבושים בין כלי תשמיש חשובים שהוא שמח בהם אפילו ישנים כיון שהם חדשים לו וחשובים לאפוקי חלוק ויורות וקערות וכן על ספרים מברך. הרדב"ז בתשו' כ"י. והרב מג"א כתב דעל ספרים לא יברך. וכן המנהג. ואף על הכותב

ס"ת עמ"ש בסוף ש"ות מהר"י בי רב והמנהג ללבוש בגד חדש ולברך שהחיינו וכמאי דכתבינן בעניותין בי"ד סי' ע"ד בס"ד.

ב

כשיגיע האדם למלאת שבעי' שנה לימי חייו יברך שהחיינו. הרב חוות יאיר בתשובותיו סי' ע'. ונ"ל שיברך בלא שם ומלכות מאחר שלא כתבוהו הראשונים.]

סימן רכד

א

דין א'. הרואה וכו' יש להסתפק אם ראה דבר שמברכין על ראיתו בעד החלון והוא מכוסה בזכוכית לבנה הנקרא ג"אם אך מן הזכוכית ראה יראה הדבר ההוא ראיה טובא מי נימא דיכול לברך דהא קחזי או"ד בעי' ראיה בלי הפסק ומן הזכוכית לא שמה ראיה: **וראיתי** בס' יד אהרן סי' רכ"ה גבי זמן פירות שכתב וז"ל סומא מברך ג"כ על הראיה ואף דברכת זמן הוא על הראיה מ"מ כיון שהם בראיה אצל אחרים מברך שבות יעקב ח"ב סי' ל"ח ולי נראה שעל הראיה לא יברך אף שהם בראיה אצל אחרים ולא דמי למאורות אלא שעכשיו שנהגו לברך בשעת אכילה שפיר מצי מברך עכ"ל וכעת אין ס' שבות יעקב ושאר אחרונים בידי. ולפי דעת הרב שבות יעקב דסומא מברך כ"ש בנ"ד ויש להביא ראיה לכאורה לדברי הרב שבות יעקב מאותה שאמרו שילהי ברכות דרב ששת בירך על המלך אף שהיה סומא אלמא סומא מברך ברכת הראיה כדברי הרב שבות יעקב:

וכד דייקת פורתא אין ראיה משם כלל דשאני ברכת המלך דנתקנה שמרגיש בכבוד המלך ואם יזכה יבחין וא"כ גם סומא יש לו הרגשה וחוש השכל מבחין בכבוד המלך ויכול לברך אבל שאר ברכות הראיה דהיינו לראות הדבר עצמו הדבר ברור כמ"ש הרב יד אהרן דבעינן שיראה בעיניו. וכן ראיתי למהרי"קש סי' תכ"ו דכתב דמדקאמרי הרואה לבנה וכו' תלו בראיה וסומא פטור וכן משמע קצת מדברי הרדב"ז בתשו' סימן שמ"א. ואף מהרש"ל בתשו' סי' ע"ז ודעמיה שכתבו דסומא מברך ברכת הלבנה שאני התם דמדמו לה ליוצר המאורות משמע דשאר מילי דראיה סומא לא יברך כדברי הרב יד אהרן וכפי"ז בנ"ד אכתי לא שמיע לן אם יברך:

אמנם יש להביא ראיה ממ"ש הרב דבר שמואל סימן רמ"ב ברואה הלבנה דרך זכוכית דלכתחילה לא יברך והביא ראי' מההיא דראינוה בעששית דאימור כוביתא דעיבא וכתב דאם יש עדים בחוץ שרואים הלבנה ברקיע סומך עליהם הרואה במראה ומברך ע"ש הרי דהרב סבר דאי ליכא ספיקא בראייתו כגון שיש עדים וכו' יכול לברך דרך זכוכית

ודוקא בנ"ד שיש מקום להסתפק דאימור כוביתא דעיבא הוצרך להעדאת עדים אבל בנדון שלנו שזה רואה מקרוב הדבר בעצמו וליכא ספיקא כלל אף שהוא דרך זכוכית יכול לברך:

ותו דזכורני שראיתי להרב שבות יעקב ח"א סי' קכ"ו קרא ערער על ראית הרב דבר שמואל מאותה דראינוהו בעששית דהתם עיניו תחזינה הלבנה בתוך העששית אבל אם הוא רואה הלבנה ברקיע דרך זכוכית ראיה גמורה היא והביא ראיה ממ"ש גבי וארא את ה' אספקלריא שאינה מאירה וקרי לה ראיה עש"ב וא"כ הדבר ברור שזה הרואה דרך חלון הסתום בזכוכיי לבנה יכול לברך ברכות הראיה ומילתא דפשיטא טובא היא:

ב

דין ח'. ועל מלכי עכו"ם וכו' אם יש לברך על הדוכוסים ושלטון עיין בכנ"הג מה שהביא מתשובות הרדב"ז והוא בחדשות סי' רצ"ו
ועיין בארחות חיים אות מ"ט:

ג

הרואה המלך בים בספינה קטנה והיא מכוסה ובל יראה המלך עצמו אך יודעים בבירור שהמלך שם יכול לברך וראיה מרב ששת
דהוה סגי נהור ואפ"ה בירך. מורינו הרב קרובינו מהר"ר אברהם יצחקי בתשובת כ"י.

ד

י"ב. הרואה קברי ישראל וכו' אם בעד חלון ביתו רואה הקברים צידד הרב פרי הארץ ח"א סי' ז' דאפ"ה כל שיש שלשים יום שלא
הלך לבית הקברות עצמו כשילך לבית הקברות יברך והביא ראיה מתשובת מהריט"ץ סי' פ"ז וכבר השיגו הרב מהר"א גאטינייו בתשובה
בסי' צרור הכסף סי' א'. דאין הנידון דומה לראיה:

ה

ראיתי לא' מהגדולים בתשובה שכתב נ"ל שאם ח"ו נתחדש בו קבר וניתוסף צריך לברך כי על אותו הנוסף לא בירך ע"כ ואם הדבר ספק לא יברך בתוך ל' יום וא"ת התינח אם נתחדשו בו רבים שייך למימר והוא יודע מספר כלכם אבל אם לא נתחדש אלא אחד או שנים איך שייך למימר והוא יודע מספר כלכם והרי גם אנו יודעים מספר הנוסף וי"ל שאין הברכה על (אותה) [אותם] שנתוספו אלא על כל המתים אך מפני החידוש צריך לחדש ברכה אפילו בתוך ל' ומפני החידוש מברך ברוך היודע מספר כלכם א"נ כיון שנתחדשו כאן נתחדש במקום אחר והוא אינו יודע מספרם ומברך על מנהגו של עולם.

הרדב"ז בתשו' כ"י ורמזה מהריי"קש ועיין מ"ש הרב הלקט ח"א סי' ריי"ו דפליג. ובא"ח אות מ"ו כתב כהרדב"ז:

ו

צ"ע אם בירך על קברי ישראל והלך בתוך שלשים לעיר אחרת וראה קברי ישראל שם בעיר אחרת אם צריך לחזור ולברך ונ"ל שצריך לחזור ולברך שכך אמרו אם חוזר ורואה אותו דבר תוך ל' וכו' דוקא אותו דבר ולא דבר כיוצא בו תדע דאם ראה חכמי ישראל ובירך וראה חכמים אחרים ודאי מברך ועוד ראיה מ"ש מהריק"ש בשם הרדב"ז דאם ח"ו נתחדש מת בתוך קברי ישראל מברך אפי' תוך ל' מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זל"הה בהגהותיו כ"י:

וכן ראיתי בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' רצ"ו שכתב משם הרב אב ב"ד דשלטון ומלך וכושי ונהר אחד שלא ראהו הוא עצמו תוך ל' יום מברך. והכין חזינא להרב הלק"ט ח"א סי' ריי"ב שכתב בפשיטות דיברך על קברות אחרות:

אך ראיתי להרב יד אליהו בתשובה סי' ל"א שהביא דברי הרב מגן אברהם ס"ק ב' ומזה דן שלא לברך ואין דבריו מוכרחים ובפרט דמצינו גדול הרב אב"ד דמדבריו מוכח שיברך וכדברי מז"ה הרב הלק"ט. וכן עיקר:

ועל הרב מג"א ק"ק דהוא גופיה בסוף סי' זה הביא משם הר' אב"ד דעל מלך אחר צריך לברך ומשמע דהכי ס"ל ואלו ממ"ש ס"ק ב' נראה להפך כמ"ש הרב יד אליהו. ותו דלקמן סי' רכ"ה ס"ק י"ט כתב גבי חיגר שלא ראה אחר כיוצא בו תוך ל' וזה הפך דברי הרדב"ז בשם הרב אב"ד שכתב סוף סי' זה ותו דהרדב"ז בשם הרב אב"ד איירי בחיגר עצמו וכמ"ש הרב כנה"ג בשמו סי' רכ"ה וכבר הרב אליהו רבה העיר קצת בזה וק"ק על הרב יד אליהו שלא העיר בזה כלום ודברי הרב מג"א יש לישב קצת בדוחק ודוק:

ז

כשישים ידו על הקבר יאמר פי' ונחך ה' וכו' תשכב בש' ותשן בש' עד בא מנחם משמיע ש' וכשישים ידו יכוין בפי' ונחך שיש בו ט"ו תיבות כמנין קשרי היד ושמעתי שישים יד שמאלו דוקא ולא יד ימינו. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י:

סימן רכה

א

הרואה את חבירו וכו' אומר שהחיינו וכו' דבר פשוט דכ"ש ראה גדול ממנו או אביו או רבו וזכר לדבר מדכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו ואמרו פ"ק דמגילה קיימת בנו רבינו

וכו' ומילתא דפשיטא היא דמידי הוא טעמא אלא שנהנה ושמח בראיתו א"כ לא שנא גדול או קטן ממנו:

ב

כתב מרן בב"י דלא יש חילוק בין זכרים לנקבות ומטי בה משם הרשב"א. ופשוט דאיש מברך על אשה ואשה מברכת על איש:

ג

מברך מחיה המתים וכו' יש להסתפק אם יברך ג"כ שהחיינו וכתב בספר זכרון משה נ"ל מחיה המתים ולא שהחיינו ואין לדקדק דמברך שתים מדקאמר ולאחר י"ב חדש דבגמ' איתא לאחר י"ב חדש בלא ויי"ו ע"כ. ושמעתי דהא מברך מחיה המתים ה"ד כשאין כותב לו כתבים ואינו יודע משלומו אבל אם ידע השלום לו או כתב לו כתב אינו מברך. מורי זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י. ומ"ש המברך מחיה ולא שהחיינו כ"כ רש"ל ואחרונים. ומ"ש דה"ד כשאין כותב כתבים וכו' וכ"כ הרב הלקט ח"א סי' ר"ך:

ד

דין ג'. הרואה פרי חדש. אין חילוק בין פרי הנאכל חי כאבטיחים וקשואים לפרי שאינו נאכל כי אם מבושל וכמ"ש אקרא חדתא אמינא זמן. הגהה כ"י לאחר קדוש. ופשוט:

ה

דין ד'. חוזר ומברך וכו' כתב בתה"ד וכן תאנים לבנים ושחורים תרי מיני להעלאת תרומה וכן לזמן והרב השמיטו אפשר דסבר שאינם תרי מיני לענין זמן וכבר פשט המנהג שאינו חוזר ומברך כשאוכל ענבים שחורים ותאנים ותותים. הגהה ב"י לאחר קדוש ועיין בספר בני חיי. ועיין בסמוך:

ו

פירות הדומים כמין אחד והם מתבשלים בזמנים שונים זה בתחלת הקיץ וזה בסופו. לדעת מהר"ר שמואל שער אריה שחולק על הרב תרומת הדשן בדין תאנים שחורות ולבנות שאין ראיה מתרומה וכן נראה דעת הש"ע שהשמיטו.
בנ"ד מורה דיש לברך שהחיינו. מהר"ר ישראל שלמה לינגו ומהר"ר יצחק לוי וואלי מרבני איטליא בתשובות כ"י:

ז

לברך זמן על פרי מכלאים עיין הלקט סי' ס' ובספר שאלת יעבץ סי' ס"ג:

ח
דין ה'. אינו חוזר וכו' עמ"ש הרב פר"ח בליקוטים:

ט
דין ח'. ויש מי שאומר וכו' על עכו"ם וכו' ואינו מברך אלא פעם ראשונה וכו'. כ"כ הטור בשם הראב"ד וכתב מרן בב"י טעמא דמסתבר הוא אלא שקשה מפיל וקוף וכו' והר"ד אבודרהם כתב בשם הראב"ד בר יצחק דאפי' על עכו"ם מברך עכ"ל וכתב הרב ב"ח ושאר אחרונים דמ"ש הראב"ד דבעינן מצטער ועל עכו"ם אינו מברך לא קאי אלא אדיין האמת והביאו ראיה מרבינו ירוחם דף ק"ד שכתב וכתב הראב"ד על אותם שאמרנו שמברך דיין האמת וכו' והוסיף הרב אליה רבה לומר דלפ"ז אין כאן מחלקת כדסבר מרן דהר"א בר יצחק אמשנה בריות קאי להדיא עכ"ד ולי ההדיוט נראה עיקר כדברי מרן שהראב"ד סובר דעל עכו"ם חיגר וכו' אינו מברך משנה הבריות דהרי יהיב טעם כי היכי דלא מברך על בריות טובות אלא משום שנהנה ה"ה הכא לא מברך אלא במצטער ואי אמרת דמשנה הבריות מברך על חיגור עכו"ם ודכוותיה הרי שמברך משנה אף שאינו מצטער ואדיליף מבריות טובות לילף מאלו עצמן שמברך אף שאינו מצטער. ומאי דכתב הרב אליה רבה שכפ"ז אין מחלקת הרי מהרב אבודרהם עצמו משמע דפליגי ומה שסיים שם בדברי הר"א בר יצחק משנה הבריות היינו שהראב"ד קאי בין אמשנה בין אדיין האמת והר"א בר יצחק קאמר דמשנה מברך אעכו"ם. ומדברי ר"י אין כ"כ ראיה דאפשר דכונתו על אותם שאמרנו שמברך דיין האמת דה"ה משנה ולסימנא בעלמא נקט אותם שאמרנו שמברך דיין האמת רבה פתח בהם:
וראיתי בס' ארחות חיים אות ן' שכתב וכתב הראב"ד דאף על עכו"ם מברך אותה וכן נראה שהסכים הרב ז"ל והפליג בדבר עכ"ל וקאי אברכת משנה דסמיך לה. והדברים גומגמים. ואפשר דצ"ל כן נראה שהסכים הרב והכונה דאף על עכו"ם מברכה כן נראה שהסכים הרב וכונת הראב"ד על הרב חמיו הרב אברהם אב"ד בר יצחק שהוא סובר דמברכה על עכו"ם כמ"ש בשמו הרב אבודרהם וז"ש הראב"ד דאף על עכו"ם הסכים הרב לברך. והוא חולק עליו וז"ש והפליג בדבר שדעתו שאין לברכה על עכו"ם כמדובר ודוק היטב:

יו"ד
דין יו"ד. אפי' עכו"ם וכו' ראיתי בתשו' הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"לההה בכ"י סי' ב"ן דקדק על זה דמתלמודין פ"ק דע"ז דף ד' משמע דליכא ברכה דהרי רשב"ג לא אמר ברכה אלא מה רבו מעשיך ומאי דאמרינן בההיא דאמר מר הרואה בריות טובות

וכו' כלומר דוגמא דההיא ולא דקאמר ברכה עצמה עכ"ל ולק"מ דכיון דבירושלמי פ' הרואה ופ"ק דע"ז קאמר דרבן גמליאל בירך על עכו"ם ברוך שככה לו בעולמו וגם מפשט תלמודין דקאמר אודויי הוא דמודה כי ההיא דאמר מר וכו' משמע דמצרך על העכו"ם וגם רשב"ג הא מיהא הודה נקטינן לברך:

ומן האמור תשובה מוצאת למה שדקדק הפר"ח בליקוטים דמרן מייתי לה מירושלמי והוא תלמוד ערוך בבבלי בע"ז דאפשר דטעם מרן דלא מייתי מתלמודין לברך על עכו"ם משום דיש לדחות כמדובר:

שיורי ברכה

[סימן רכ"ה. א

דין א'. מברך מחיה המתים. פי' ברכה שלימה בשם ומלכות ודלא כהרב פנים מאירות ח"א סי' ס"ו באין ראיותיו מכריעות כאשר עין בעין ישר יחזה המעיין ודוק וכ"כ דפירוש בספר הפרדס כ"י.

ב

דין ג'. מברך שהחיינו וכו' יש שכתבו דברכת שהחיינו רשות דמ"ש בש"ס אקרא חדתא רשות הוא על ברכת שהחיינו בכללה על הפירות ועמ"ש האחרונים לקמן סי' תל"ב. ובחידושי רבינו חננאל בר שמואל מרבוואתא קמאי כ"י והמה בכתובים על קלף ישן נושן כתב פ"ג דערובין וז"ל רשות לא קמיבעיא לי פירוש כי אינו חייב לחזר אחריה עד שיראה אותה כדי לברך עליה כי קמיבעיא לי חובה והוא אם חייב לומר זמן ברי"ה עכ"ל ובש"ות הרב מהר"ר יחיאל טראבוטו סי' ע' כתב משם מרדכי ישן וז"ל פי' בקונטריס בראיה ראשונה שאני רואה ולהכי קאמר רשות לא קמיבעי' לי דפשיטא דבראיה בעלמא חובה הוא עכ"ל ומזה מוכח דכשאוכל חובה לומר זמן ועמ"ש הרב כנ"הג והרב מג"א אברהם ודוק.

ג

דין ד'. הגהה. והם כשני מיני גודגניות וכו' בברכות אמרו ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגניות ופירש"י צירי"ז. ופי' בכל מערבין אמרו דגדגניות מרובי בנים יאכלו ופירש"י אליי"נדרא וקבלתי מרבותי דגוגדניות בוי"ו הוא פרי ומפרש רש"י צרי"זאס וגדגניות חסר הוא מין ירק ושם מפרש רש"י אליי"נדרא הוא מין זרע כמו והמן כזרע גד ופירש"י אליי"נדרא. הרב עזריאל דיינא בתשובותיו כ"י ועמ"ש הרי"טבא בחידושיו לעירובין שם פ"ג ודוק.]

סימן רכו

א

אחר שגדלו הפירות לא יברך עוד. דעת מרן דבין שראה אותם בתחילה ולא בירך בין שלא ראה אותם כלל עד אחר שגדלו אינו מברך מדמשוי פלוגתא בין הטור והמרדכי:

אבל הרב אליה רבה מסיק דאם לא ראה אותם כלל יברך דאפשר דמר אמר חדא ומא"ח ולא פליגי ואפי' תימא דהטור איירי בכל גוונא הוא יחיד לגבי מרדכי והגהמי"י והרב אבודרהם. ודברי טעם הן אמנם אנן בדידן דקבלנו הוראות מרן בכל גוונא אין לברך ומה גם דסי' ברכות להקל:

ובספר בדק הבית למרן כתב על זה שכ"כ רבינו ירוחם והעולם לא נהגו לברך אלא בשעה שאכלו כמו עשיית סוכה ולולב שקובעין זמן בשעת קדוש עכ"ל והוא טעות דמוכח שדברי ריי"ו הם על שהחיינו דפרי חדש כמבואר בריי"ו נתיב י"ג סוף ח"ב:

שוב ראיתי שכבר העיר על זה הרב שיירי כנ"הג ומהר"י חאגי"ז הביא דבריו בנו בס' משנת חכמים סי' ס"ג כתב הרב כנ"הג סי' רכ"ו הביא מבדק הבית דבר משם ריי"ו ונפל טעות בב"ה ונמשך אחריו עכ"ל ולא זכר שהרב עצמו בשיירי עמד על זה:

ב

ממאי דאמרו היוצא בימי ניסן משמע דעל פרחי השקדים שממהרין הרבה קודם ניסן אין לברך גם אין לברך אלא על ריבוי אילנות. הרב הלק"ט ח"ב סי' כ"ח. והרב צידה לדרך מאמר א' סוף כלל ג' כתב וכן אם ראה אילנות פורחות בחדש אדר. ואין זה סותר למ"ש הרי הלק"ט דדוקא שקדים שממהרין תדיר קודם ניסן כתב שלא יברך והרב צ"ל איירי בשאר אילנות שבמקרה לבלבו באדר. ואני שמעתי דברכה זו על דרך האמת שייכא דוקא לימי ניסן. וכפי"ז נ"ל דגם על פרחי שקדים יכול לברך בימי ניסן והכי חזינן לרבנן קשישאי ברוכי מברכי על פרחי שקדים בימי ניסן. וכן עיקר:

ואפשר דגם כונת הרב הלק"ט אינה אלא למעט ברכה על הפרחים ונקט פרחי שקדים דשכיחי דכדמי באדר אבל ה"ה לפרחי אילנות אחרים וגם הרב אזיל ומודה דבימי ניסן ברוכי מברכינן על פרחי שקדים נמי דלמה יגרע פרח שקדים מפרחי אילנות אחרים ודוק:

שיורי ברכה

[סימן רכ״ו. א

היוצא בימי ניסן וכו'. עמ״ש לפנים אות ב'. ורי ירוחם כתב הרואה אילנות בגן שלהם כגון בימי ניסן וכו' ע"ש.

ב

ליהנות וכו' בס' הפרדס כ״י לרבינו אשר בר חיים כתב וז"ל שלא חסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתעדן בהם בני אדם כך מצאתי גירסא זו לרב ר' ישעיה הזקן דטראנה והרב אלפסי ורוב הגאונים ויש מי שאינו גורס וברא בו בריות טובות עכ״ל ובספרי הרי"ף שלפנינו ושאר מחברים כתוב ליהנות בהם בני אדם. ואפשר דהא דמשוה להו לרבינו ישעיה והרי״ף היינו דגרסי וברא בו וכו' לאפוקי מאן דלא גריס הכי. ויתכן שיש השמטת המעתיק וצ״ל והרי״ף ורוב הגאונים גרסי ליהנות.]

סימן רכז

א

דין א'. על הזיקין והוא כמין ככב היורה כחץ וכו' לא ראינו מברכין בככב הרץ ממקום למקום אבל כיון שהוא מבואר בפוסקים צריך לברך ואין לא ראינו ראיה הרב גדול בדורו מהר״ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובתיו כ"י סי' ג':

ב

גם על ככב שיש לו זנב ושבט של אורה שהוא פירוש השני של הרמב״ם ורב האיי והערוך צריך לברך ויותר ניכרת בו גבורת הבורא יתברך להיותו דבר נפלא ובלתי מצוי כי אם לעתים רחוקות. הרב מהר"ם ן' חביב שם:

ג

ועל רעדת הארץ וכו' גם על קול הברה שתשמע בארץ כמו קול ריחים גדולים שהוא פי' הרמב״ם מסתבר דאם הוא קול הנשמע למרחוק וניכרת גדולת הבורא שיברך. הרב מהר"ם ן' חביב שם:

ד

ועל הברקים ועל הרעמים וכו' יש להסתפק אם בירך על הברק וכיוין לפטור את הרעם הבא אחריו אם יצא מר זקננו הרב מהר״א אזולאי ז״להה בהגהותיו כ״י ולי ההדיוט מסתברא דיצא:

ה
ועל הרוחות שנשנו בזעף וכו' כתבו התוספות על הרוחות אומר שכחו וגבורתו ירושלמי כשבאין בזעם אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית. מז"ה בהגהותיו כ"י וכן העלה הרב מהר"ם ן' חביב בתשובה כ"י סי' ג' דאע"ג דלפי' רבינו יונה נראה דצריך שיהיה רוח חזק מפרק הרים ומשבר סלעים וכפ"ז אין ראוי לברך על כל רוח סערה המצוי בימות הגשמים דאין בו כח לפרק הרים וכו' מ"מ מסתברא דיברך עושה בראשית כיון דאתמר בירוש' דאף כשבאים בנחת מברך כן:

ו
דין ב'. כל זמן שלא נתפזרו וכו' ולענין זיקים בככב הרץ לא יברך אלא פעם אחת בכל הלילה ואף שראה ככב אחר רץ לא יברך באותו הלילה פעם אחרת ועל ככב שיש לו זנב אם אינו רואה ככב אחר אלא הוא שרואה אותו בכל לילה אם רואה אותו בתוך ל' אינו צריך לחזור ולברך. ולענין זוועות אם עבר זמן מה בין רעש לרעש דאסח דעתיה מיניה צריך לחזור ולברך אפי' הוא תוך שלשים ואם לאו אינו צריך לחזור ולברך וה"ה לענין רוחות. הרב מהר"ם ן' חביב בתשו' הנז' ועיין בהלכות קטנות ח"א סי' ל"ח ע"ש:

סימן רכט

א
דין ב'. הרואה חמה בתקופתה וכו'. העיקר כפסק מרן שהוא דעת הרמב"ם וארחות חיים והר"ד אבודרהם וסיעתם וכ"כ הרב דבר משה בראשון א"ח סי' ח"י:
ומדברי רש"י בסוגיין מוכח דקי"ל כר"י דבניסן נברא העולם שכתב שכך היה בעת ברייתי' והיינו כמ"ש התוספות פ"ק דר"ה אבל מדברי הרמב"ם הל' קדוש החדש ופ"י דשמיטה מוכח דבתשרי נברא העולם וצ"ל דזאת הברכה על שבא במקום זמן תקופת ניסן שהיא ר"ה לתקופות ועיין בפירוש הרמב"ם פ"ט מקדוש החדש:
שוב ראיתי להר' משאת בנימין סי' ק"א שכתב דלענין חשבון השנים ק"ל כר' אליעזר דבתשרי נברא העולם ולענין התקופות קי"ל כר"י דבניסן נברא וע"ש מה שחקר עוד בזה:

ב
ביום ד' בבקר וכו' הרב מגן אברהם כתב דאם עברו ג' שעות ולא בירך שוב לא יברך אבל מהר"ר יעקב אשכנזי בסוף פירושו לסדרעולם ומגילת תענית חלק עליו כתב דלכל הפחות יכול לברך עד חצות היום וכ"כ הרב תי"ט בספרו מי"ט וכתב הרב אלי"ה רבה דהכי מוכח מצידה לדרך דף ס"א:

ג
אם העננים מכסים השמש מדינא יכול לברך בשם ומלכות אך על צד היותר טוב בלא שם ומלכות. הרב פנים מאירות ח"ב סי' ל"ח:

ד
וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצות המזרח וכו' הרב מהר"ר יעב"ץ בסוף פי' הנז' הגדיל מדורת התימה על ענין זה:

שיורי ברכה

[סימן רכ"ט. א
דין ב'. כשתחזור הלבנה וכו'. הוא מחזור קטן של לבנה מד' שנים האחד והוא לבדו מברכין עליו. ויש לה מחזור שני של י"ט שנה להשוות בו הליכותיה עם החמה בז' שנים מתוך הי"ט שהם המעוברת גו"ח אדז"ט ורב אדא שיער תקופות החמה בדקדוק אך מר שמואל לא דק לפיכך בכל י"ט שנה יותירו שנות החמה ע"פ דרכו שעה אחת ותפ"ה חלקים מתתר"ף בשעה שכל מחזור שלו מתארך בחשבון כשיעור ההוא יותר מן הראוי לו וברוב השנים עושה רושם. אלא סבר שמואל לתקן דבר שרוב בני אדם מכירין בו ושבתי דינים יעמדו אחריו ויתקנו מזמן לזמן וכיון שלא עמד לנו ב"ד חשוב אחריו אין בנו כח לזוז מקביעותו של מר שמואל לשאלת מטר. ויש לירח ג"כ מחזור שלישי של כ"א שנה להשוות המולדות מעצמה אל עצמה שהן חוזרין לחשבון ראשון ולעולם תהיה שנת כ"ב חוזרת לסימן השנה הראשונה ובלבד שלא תהיין באותן שנים רק שבעה מעוברות אך אם נמצאו ח' שנים מעוברת תוסיף על המנין יום א' י"ב שעות תשצ"ג חלקים שהן מועט יותר משתי ידות שעה. ומה שמתיחס לשמעתין הוא המחזור הראשון של ד' שנים בלבד זכרוהו פ"ו מפרקי ר' אליעזר הגדול. ושאר ככבי התנועה כאשר יצמחו בתחילת מזל טלה באמצע האזור היינו מסילותם ומזלות כסדרן שיהא ראש טלה עולה מקצה המזרח. הרמ"ע בהלכותיו כ"י.

ב
וכן כשיחסרו כל ככב וכו' בס' הפרדס כ"י הביא פירוש הרמב"ם הזה וכתב אבל רבינו יהונתן הכהן פי' ומזלות בעתם נודע לחכמי הככבים זמני הכבבים אימתי חוזרין למקום שהיו שם בעת בריאת העולם.]

סימן רל

א

דין א'. לכרך הזה לשלום וכו' בכלם גרסינן לשלום בש"ס ובגדולי הפוסקים וכ"כ בסדר רב עמרם כ"י ודלא כמאן דגריס במקצת בשלום וכמו שהאריך הרב אליה רבה. וגם חילוק הרב פרישה שהביא שם אינו ברור. ומאי דקשיתיה מהנהו קראי ושבתי בשלום וכו' כבר ישבנו דרך דרש במקומו וגם הא דתנן וי"ט היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקדש ואין כאן מקום להאריך בזה:

ב

בקש לצאת וכו' וזו היא תפלת הדרך וכו' עיין מ"ש האחרונים ומאי דכתיבנא בעניותין בס"ד בספרי הקטן שער יוסף דף כ"ה ודף כ"ו עש"ב:

ג

דין ב'. ברוך השולח וכו' ראיתי במכתב שהקשו על מרן הכ"מ פ"י דברכות שהביא משם הרי"טבא דהיא ברכה שלימה דאמאי אצטריך להביאו משם הרי"טבא והוא מפורש ברש"י בתעניות. ולק"מ דאיידי דמרן בעי לאתויי סברת הרמב"ן שכתב הריטב"א דדוקא במפריש מעשרות וכו' הביא כל לשון הרי"טבא ופשוט ועמ"ש הרב הלבוש והרב ל"ח אות נ"ט. ומ"ש הרב אליה רבה להליץ בעד הלבוש שכיוין לסברת הרמב"ן שלא הביאה מרן בב"י רחוק בעיני ודוק:

ד

העולם לא זהירי לברך ברכה זו וכתב הרב שיירי כנסת הגדולה דסמכי על סברת הרמב"ן עכ"ד ונכון לברך בלא שם ומלכות:

ה

יש להסתפק אי הא דשרי להתפלל עד שלא מדד היינו דוקא בלשון זה יה"ר שתשלח ברכה בכרי הזה אבל לומר י"הר שיהיו עשרים כור בכרי דאמדוהו שיש בו עשרה כורים לא צריך לומר כן. או דילמא כל מילתא דאמר עד שלא מדד שריותא היא:

ונראה להביא ראיה מהא דתניא בתוספתא שילהי ברכות יש דברים שהן תפלות שוא כיצד כונס מאה כורין ואומר יה"ר שיהיו מאתים כונס מאה חביות ואומר י"הר שיהיו מאתים הרי זו תפלת שוא אבל מתפלל הוא שתכנס בהן ברכה ולא שתכנס בהן מארה והא דקתני מתפלל שתכנס בהן ברכה וכו' לפום בריתא דתלמודין מוכרח דאיירי עד שלא מדד ורישא דכונס מאה כורין וכו' משמע דאיירי במדד וכדקתני כונס מאה כורין

דמשמע דאחר שמדד קאי דכבר נודע שהם מאה כורין והיינו דקתני הרי זו תפלת שוא דכיון דכבר מדד אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין. והשתא אם איתא דעד שלא מדד מצי למימר בדבר שאמדוהו מאה לומר י"הר שיהיו מאתים כל שלא מדד דראוי שתשרי עליו ברכה ליפלוג וליתני התוספתי בדידה ולימא בסיפא אבל עד שלא מדד מתפלל י"הר שיהיו מאתים והויא חתימה מעין פתיחה. אלא ודאי מדקתני אבל מתפלל שתכנס בהן ברכה משמע דלא מצי לומר בדבר שנראה לפי אומד הדעת שהוא מאה לומר י"הר שיהיו מאתים משום דלא צריך לתת קצבה ומי מילין לצד עילאה ויגזור אומר בדרך קצבה ושלשה מדות יש מדד ואח"ך התפלל ה"ז תפלת שוא. לא מדד והתפלל בדרך קצרה י"הר שיהיו כך וכך תפלת שוא לא הוי דכיון שלא מדד אפשר שתשרה ברכה כמו שאמר אבל לא נכון לעשות כן. אבל מותר לומר י"הר שתשרה בהן ברכה. ובהא ניחא נמי דרישא דקתני די"הר שיהיו מאתים ה"ז תפלת שוא דאיירי אחד שמדד מאי איריא דקתני י"ה"ר שיהיו מאתים טפי הול"ל דאפי' בסתם יה"ר שתשרה בהן ברכה ה"ז תפלת שוא. אמנם לפי האמור ניחא דנקט רישא וסיפא הכי להורות דאף עד שלא מדד לא צריך לומר י"הר שיהיו כורים כך וכך אע"ג דלא הוי תפלת שוא וכדאמרן:

ומתוך דברי הן תוספתא יש לישב קצת דברי הטור וש"ע שכתבו בסמו' הנכנס למוד גורנו או' י"הר שתשלח ברכה בכרי הזה ותמה הרב אליה רבה דבש"ס והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים איתא שתשלח ברכה בכל מעשה ידינו ותירץ דלדידן דלא נהגינן במעשרו סבר הטור שאין לומר בכל מעשה ידינו עכ"ד ואיברא דהדב' צריך ישוב על הטור אשר שינה מדברי התלמוד והראשונים ומאי דניחא ליה להרב הוא דחוק כיון דהרא"ש והטור גופיה ברמזים כתבו כנסחת הש"ס. וראיתי לרבינו ירוחם בנתיב י"ג ח"ב שגם הוא כתב כדברי הטור. ואולי דהטור ורבינו ירוחם המה ראו שיש נסחא אחרת דגריס ברכה בכרי הזה ובחרו בגירסא זו לפי שנראית עיקר מהתוספתא הנז' דקתני מתפלל שתכנס בהן ברכה והכי תנינן נמי בתוספתא דשבת פ"ח היה מתחיל במלאכה נותן שבח והודאה לפני המקום בחבית או בעסה מתפלל שתכנס בהן ברכה דהוי מעין דוגמא לברכה אכרי הזה. אלא דהטור ברמזים דהוא קיצור דבריו של גדול הוא הרא"ש שנה בלשונו דהוה גריס בכל מעשה ידינו:

1

מדד ואח"ך בירך הרי זו תפלת שוא וכו'. הרמב"ם והסמ"ג וארחות חיים כתבו מדד ואח"כ בקש רחמים ונראה דכונתה על מה שאומר בתחילה י"הר שתשלח ברכה וכו'

אבל לא קאי על מה שאומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה דס"ל דפירוש השולח י"ל אשר שלח כמ"ש הרב דוד אבודרהם אבל בחידושי הרי"טבא למציעא דף מ"ב כתב וז"ל ברוך השולח ברכה וכו' ודאי האי ברכה לעתיד קאמר שישלח דאי הודאה הוא ולשעבר מכי מדיד נמי מצי בריך ומאי שייך למימר לפי שאין הברכה מצוייה אלא בדבר הסמוי מן העין אלא ודאי לעתיד הוא והברכה שמתברך ורבה מאליו עכ"ל:

ז

לפי שאין הברכה מצוייה אלא בדבר הסמוי וכו' הרב פני יהושע במציעא מ"ב דקדק דהכתיב הביאו את מעשר וכו' והריקותי וכו' ותירץ דההיא בתבואות שנים הבאות עש"ב ונעלם ממנו מ"ש הרמב"ן הביאו בשיטה מקובצת וכסף משנה אהאי קרא דמתברך קודם שיעשר ומאי דהרב תלוי זייניה בפסיקתא אין משם ראיה:

שיורי ברכה

[סימן ר"ל. א

דין א'. קול צוחה וכו' או שהיתה אשתו מעוברת וכו' אשתו מעוברת וקול צוחה צריכי חדא בנולדים וחדא בילודים א"נ חדא במדת הטוב וחדא במדת פורענות. הרמ"ע בהלכותיו כ"י.

ב

דין ב'. הנכנס למוד גורנו וכו' נ"ל דשמעינן מהכא גם כן דאלו שמונין מה שיש להם בשעת השבועות של מסין ותשחורות שחייב לומר יהרמי"אוא שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למנות אומר בא"י אמ"ה השולח ברכה במה שנתת לי דקל וחומר הוא ומה במקום שיש מעט ממינו מברך במקום שיש כלו אינו דין שיברך ואולי דוקא גבי גורן שהוא אבוד שקברו תחת הקרקע והב"ה מחזיר לו אבדתו על אחד מאה שערים ועל כן ראוי להודות לבוראו על ענין גדול אבל בזה שהוא תחת רשותו לא אמרו ועוד דלא מצינו נסח זה בתלמוד אבל אני רואה דרב עמרם גאון כתב נסח בפני עצמו פ"ק דברכות בשעה שאדם קורא ק"ש ונסח זה אינו בכל התלמוד עכ"ל ס' הפרדס כ"י לרבי אשר בר חיים שער ח'. וק"ק דאשתמיטתיה התוספת' דפ"ט דברכות דתני מאה כורין ומאה חביות הדי דגם בחביות של יין שהענבים לא היו קבורות תחת קרקע ולא אבודות שהחזיר לו אבדתו כגורן ומוכח מהתוספתא דמברך. הן אמת דגם בענבים שצמחו הוא מתנה טובה מהקב"ה יש מאין שהגפן תתן פריה ברצונו יתברך ויצל אלהים ממקרים רעים מזרם ומברד וכיוצא משא"כ תרקבא דדינרי לקוחים הם בידו ועיניו רואות. אבל הרב הנז'

הו"ל להזכיר התוספתא ולחלק. ועוד אשתמיטיתיה תוספתא פ"ח דשבת דתנינא היה מתחיל במלאכה נותן שבח והודאה לפני המקום בחבית או בעסה מתפלל שתכנס בהן ברכה. ובהא אין לחלק כמו שחילקנו. הן אמת דבהך תוספתא דפ"ח דשבת אין ראיה שמברך רק תפלה בעלמא. ומ"מ הו"ל להביאה. ולענין דינא פשיטא שאין לברך ברכה שלא הוזכרה בש"ס ואין ראיה מרב עמרם גאון דדברי הגאונים קבלה מרבנן סבוראי שאינהו הוסיפו קצת בש"ס וגם קבלו מהאמורים. וגם על זה הרא"ש תמה על הגאונים איך כתבו ברכה שלא נזכרה בש"ס כידוע. אבל מ"מ מסתברא לברך בנדון זה בלא שם ומלכות ולהתפלל לפני ה' בכל דבר תפלה בעלמא.

ג

לפנים אות ה'. עשרה כורים לא אריך כצ"ל וכן שם במקום צריך לתת קצבה ובמקום שלא מדד לא צריך צ"ל אריך. עוד שם לא מדד והתפלל בדרך קצרה צ"ל בדרך קצבה יהי רצון.

ד

דין ד'. כי רופא חנם אתה וכו' פירוש מה שאין כן בשר ודם דאסיא דמגן מגן שויא. מהרש"א בס' גופי הלכות דף קי"ב ע"ש שהאריך.]

סימן רלא

א

שינת הצהרים וכו' האר"י זצ"ל כתב שאין טוב לאדם לישן ביום בימות המול וביאר הטעם ע"ש:

ב

כל מעשיך יהיו לשם שמים וכו' פי' לא מיבעיא חפצי שמים אלא אפי' מעשיך יהיו לשם יחוד קב"ה ושכינתיה וזהו לשם כמש"ה ויעש דוד שם וכתיב ואתה תשמע השמים:

ג

שאפילו דברים של רשות וכו' ואף אם יצטרך אדם לעבור על דעת קונו לצורך שעה כגון יעל עם סיסרא יכוין לעשות רצון אביו שבשמים וזה נקרא עבירה לשמה וכן אמרו בכל דרכיך דעהו ואפי' לדבר עבירה וזה יותר חזק מהראשון שאף אם אין באותה עבירה נדנוד מצוה לא מפני כן ישכח עושהו ויהרהר איזה ענין שיהיה לש"ש כעת ההיא ואפילו בדרך רחוקה. הרשב"ץ בס' מגן אבות דף ל"א ע"ש שהאריך:

ד

כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרביו וכו' אל יאמר אדם מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים וכו' כמ"ש הרב החינוך סי' ד' ע"ש באורך וכבר כתב הרמב"ן ריש פ' קדושים דהיה יכול האדם להיות נבל ברשות התורה וע"ז אמרה תורה קדושים תהיו ע"ש באורך. והרא"ש בתוספותיו למועד קטן כ"י פירש בההיא דצורבא מדרבנן דהוו סני שומעניה וכו' ילך למקום שאין מכירין אותו וכו' דהמבקש לשתות במיני זמר ולשמוח בשמחה המרגילה לידי עבירה בזה הוא שאמרו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש וכו' ויעשה מה שלבו חפץ דהיינו אכילה ושתיה במיני זמר וכיוצא אבל דבר עבירה שיש בו דין אדם ודין שמים בחייבו לאוין ועשה ח"ו שהתיר ר' אלעאי אפילו בסתר ואפי' זה לא התיר אלא כמשיא עצה להבטיח יצרו להשלים תאותו וכיון שיראה עצמו לבוש שחורים וכו' משתבר יצרו וההוא צורבא מרבנן עבד כר' אלעאי. ואפ"ה חזר לשתות בזמר כמו שהיה עושה ומשום הכי שמתיה רב יהודה עכ"ד:

סימן רלב

א

דין א'. ואח"כ יאמר ש"ץ מגן וכו' כתב מהרי"קש אין מנהג הספרדים כן אלא מתפללין בקול רם עם הש"ץ ונראה שמכאן למדו לומר ש"ץ עד מגן ומחיה וקדושה וקדוש בקול רם עכ"ד וכתב הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י בני ספרד נוהגין לומר ג"כ ג' אחרונות בקול רם והטעם ממ"ש בסבא משפטים דף קט"ו שש שנים יעבוד ואין עבודה אלא תפלה שש שנים יעבוד ג' ראשונות וג' אחרונות דש"ץ וכו' וכפי דעת הרב ג' ראשונות וג' אחרונות הם עיקר דנהי דאו"א נכנסים ל"זא בג' ראשונות ובג' אחרונות נכנסים נה"י דאימא לז"א עכ"ד ועיין בס' יד אהרן סי' רל"ד ועמ"ש הרדב"ז בראשונות סי' ה':

ב

הגהה. וי"א שיתפלל הש"ץ בקול רם וכו' עיין בתשובת מהר"ש בן הרשב"ץ סי' נ"ו ובליקוטים אשר בתחילת ס' מעשה רוקח בדף ראשון ע"ב הובאו דברי רבינו אברהם ושם נאמר תקנת אביו הרמב"ם והאריך בזה עש"ב ובתשו' הרדב"ז ח"א סי' ה':

ג

דין ב'. לא ישב אדם להסתפר וכו' כתב מהר"י צמח בהגהותיו כ"י הרב ז"ל היה נוהג תמיד שלא להסתפר אחר חצות שהוא עת מנחה גדולה ואף בע"ש היה נזהר מאד. צמח. מכאן משמע שאם יש לאדם סיבה לגלח בתוך השבוע שאינו חייב להמתין עד ע"ש:

ד

להסתפר סמוך למנחה וכו' שמא ישבר הזוג ויחזור אחר זוג אחר ויעבור זמן המנחה וכתב הרב מג"א אפשר שאם יש לו שנים או ג' זוגים שרי. וזה שנים שהייתי מפקפק בזה דבכמה גזרות דרבנן קי"ל דלא פלוג רבנן וכמ"ש סי' רע"ה בגזרת לא יקרא לאור הנר דאפי' גבוה כמה קומות שאינו יכול ליגע אליו אסור דלא פלוג וכן בס"ס ש"ב אין מסתכלין במראה אפי' קבועה בכותל וכתב הר"ן פ' שואל דבמין אחד השוו את מדותיהם וע"ש מ"ש הר"ן משם רבינו משה בר יוסף והרז"ה שדעתם לאסור בכל מין מראה שחכמים השוו מדותיהם לגמרי ע"ש באורך והכא נמי דגזור רבנן לא ישב אדם להסתפר שמא ישבר הזוג אף אם יש לו שנים או שלשה קפדינן אזוגו"ת ולא פלוג רבנן. ואחר שנים רבות נדפס ס' אליה רבה. וראיתי לו שהביא דברי הרב מגן אברהם וכתב עליו ונראה דלא פלוג רבנן:

אך אוסיף להביט להרב ארחות חיים דף מ"ב ע"ד שכתב וז"ל ויש מפרשים דוקא כשאין לספר אלא זוג אחד אבל יש לו זוגות אחרים מותר עכ"ל עין רואה דהרב מג"א אמרה בדרך אפשר ומאתמרא מילתא פסיקתא משם הגדולים הני יש מפרשים רבוותא קמאי אשר הרב ארחות חיים שהיה בדורו של רבינו ירוחם מייתי להו:

איכו השתא שפרא מילתא באנפאי דהני מפרשים סברי מרנן דשנא ושנא הא דידן מגזרת לא יקרא לאור הנר והסתכלות במראה ודכוותייהו דהנך גזור רבנן דלא לעביד איסורא דאוריתא לא יקרא לאור הנר שמא יטה ולא יסתכל במראה שמא ישיר נימין המדולדלין וכיון דמשום איסור תורה גזור האי גזרה מתקף תקיפא בשגם יהיה האופ"ן דגבוה כמה קומות והמראה קבועה לא פלוג משא"כ מאי דקמן דאי נמי ישבר הזוג שכן ראוי להיות חוזר אחר זוג אחר דילמא בכל זאת איכא שהות להתפלל ואי נמי ליכא שהות ותעבור המנחה ליכא אלא ביטול מצוה דרבנן בשב ואל תעשה ומאחר שכן לא אלימא כולי האי גזרה וכי איכא כל כי האי זוג"א חלופי שרי:

וכזה ראיתי להרב פרי חדש א"ח סי' תנ"א דין א' שהביא מאי דערער הרב ב"ח על מה שנוהגים להשים כלי חמץ על מקום גבוה לנוי וכן כלי פסח בשאר ימות השנה מהא דאמור רבנן פ"ק דפסחים חמצו של נכרי עושה לו מחיצה גבוה עשרה ומהא דאייתינן

דגבוה כמה קומות וכתב עלה הרב פר"ח שאין לנו לגזור גזרות מדעתינו ואין לדמות הגזרות זו לזו והנהו ראיות אינן דשאני התם דגזרינן דילמא אתי למיכל מיניה דאיכא איסור כרת וכן גזרינן שמא יטה דהוי מבעיר אבל הכא לכשת"ל דלשתמיש לא הוה ב"י ונ"ט לפגם מותר אף בפסח ואף לדעת האוסר לא אסיר אלא מדרבנן אפשר דלא גזרינן ואין למחות ביד הנוהגים התר עכ"ל הרי דהפר"ח לחלק יצא דהנהו שאני דהוי איסור תורה וכו' ואין להביא ראיה לדברי הרב פר"ח מיש מפרשים הללו שהביא א"ח הנז' דיש לחלק דהכא לא אתי אפי' לאיסור דרבנן רק לביטול מנחה דהוי מ"ע דרבנן בשב וא"ת וגם אף דישבר הזוג ואין בלתו ויחזור אחר זוג קרוב שלא יבטל מנחה ומש"וה שרו כי איכא זוגי אחריני משא"כ התם לדעת האוסר נטל"פ בפסח דהוי איסור דרבנן ובקום עשה:

ואע"ג דהרב אליה רבה שם סי' תנ"א גם הוא דחה דברי הרב ב"ח דשאני התם דהוי איסור דאוריי' וכו' והכא בדין זה פליג על הרב מגן אברהם דאף דיש לו זוגי אחריני אסיר דלא פלוג רבנן. אפשר דהתם אטעמי אחריני דכתב שם ובאליה זוטא סמיך. ותו דהכי רבנן בפירוש גזרו לא ישב אדם (לבני) [לפני] הספר וכו' והתם הא דמצניע כלי חמץ לא הוזכר בגמרא:

ודע שכתב עוד בסי' ארחות חיים ד"מ שהזוגות שלהם היו שני סכינים בחתיכה אחת ואסור אבל זוגות שלנו שהסכינים מחוברים במסמר ונח לתקן מהרה מותר עכ"ל ודעת הי"מ כללו דהיכא דלא שייך החששא אשר בעבורה גזרו שרי דומיא דמלח סדומית דגזרו בעבורה מים אחרונים וכן גילוי משום נמשים וכיוצא וכתבו הראשונים דהשתא דלא שכיחא מלח סדומית ונחשים א"צ ליטול מים אחרונים ואין להקפיד אגילוי כי היכי דלא קפדינן השתא אזוגות וכ"כ התוס' ריש פ' המביא גבי אין מטפחין ואין מרקדין דגזרו שמא יתקן כלי שיר ודוקא בימיהם שהיו בקיאי' לעשות כלי שיר אבל לדידן דלא בקיאינן לעשות כלי שיר לא שייך למגזר:

וכבר הרב פר"ח בי"ד סי' קי"ו ס"ק ב' עמד בפרט זה דאשכחן איפכא בכמה דוכתי דתקנה לא זזה ממקומה וזו הלכה העלה דהיכא דהוא תקנה כוללת דוקא אמרינן תקנה לא זזה ממקומה אך גבי גילוי ומים אחרונים דבשעת הגזרה האיכא דוכתי דלא שכיחא מלח סדומית כגון באיי הים הרחוקים וכן איכא דוכתי דליכא נחשים לא גזרו בהו ולא נכנסו מתחילה בכלל הגזירה. ולפי"ז היה אפשר לומר דה"נ לא גזרו אלא באתרא דידהו דהוו תרי סכיני וכו' אבל לפי מ"ש שם הפר"ח דבגבינה אף דאיכא דוכתי דעבדי ליה

בעשבים הגזרה כוללת כיון דהנהו דוכתי נמי אפשר לשנות מנהגם ויעמידו בעור קיבת נבלה א"כ ה"נ לאו מילתא פסיקתא הא דהנוהגים בסכינים שלנו לא ישנו מנהגם.
ויש לחלק:
ומיהו מדברי גדולי הפוסקים דמייתו הא דלא ישב אדם לפני הספר שמא ישבר הזוג מוכח דהיינו בכל זמן אף לדידן (דסכינו) [דסכיני] הספרים מחוברים במסמר ולא קי"ל כהני יש מפרשים. אבל אם אית ליה זוגי אחריני נראה דיש להקל כסברת היש מפרשי' אחרים וכסבר' הרב מגן אברהם כיון דאעיקרא כמה מגדולי הפוסקי' סברי דלא קי"ל כהך אוקמתא דרב אחא בר יעקב וכמו שהביא מור"ם בסמוך סברות מתחלפות. ומאחר שכן אף לנוהגי' להחמיר כדעת הרי"ף והרמב"ם וסיעתם אי אית לית זוגי אחריני סמוך למנחה גדולה יש להקל:
ולפי מ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה שמא ישבר הזוג או יארע דבר בכלי מכלי התספורת אחר שהתחיל להסתפר ויצטרך לתקן הכלי ובין כך תעבור עונת התפלה עכ"ד היה נראה דצריך שיהיה לו כל הכלים כפולים להתיר. אבל הוא עצמו בחיבורו לא כתב אלא כלשון התלמוד שמא ישבר הזוג. וכן כתבוה כל הפוסקים ולכן נראה דכיון דאית ליה זוגי אחריני יש להקל סמוך למנחה גדולה. דבשאר כלים לא שכיח שיארע דבר ואינם עיקר המלאכה כזוג:

ה

סמוך למנחה וכו' פי' חצי שעה קודם ובמ"ש לקמן סי' רל"ה דין ב' אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש וכו'.
וראיתי בס' חק יוסף סי' תל"א ס"ק ה' שכתב דדעת מרן דאם התחיל במלאכה בתחילת ליל י"ד קודם בדיקה פוסק והא דגבי מנחה וק"ש אם התחיל אינו פוסק היינו דסבר הב"י דלא אסרינן חצי שעה קודם אלא במילי דאוריתא אבל לא במילי דרבנן לכך בסימן רל"ה קתני אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית כיון דק"ש דאוריתא הוא אבל בסימן רל"ב גבי תפלה שהוא מדרבנן לא קתני חצי שעה אלא סמוך למנחה א"כ ה"נ בבדיקת חמץ שהוא דרבנן אינו אסור חצי שעה קוד' זמנו וכו' עכ"ל וכן כתב בסי' תפ"ט דזהו דעת מור"ם שכתב שם וכשהגיע הזמן אסו' לאכול וכו' ולא כתב חצי שעה קודם משום דספירה בזה"ז דרבנן ז"התד ואינן מחוורין אצלי חדא דעכ"פ גם בדרבנן סמוך למנחי שנינו ומור"ם הול"ל סי' תפ"ט וסמוך לזמן אסור. ותו דבד"מ שם ביאר גבי הפסקה למ"ד דאוריתא ולמ"ד דרבנן. והול"ל באיסור ההתחלה נמי למ"ד דאוריתא דצריך שיהיה חצי שעה קודם. ותו דמשמע בריש ערבי פסחי' דסמוך למנחה

היינו חצי שעה קודם דמשני ע"ש מן המנחה ולמעלה אסור סמוך למנחה שרי אבל בע"פ אף סמוך למנחה אסור ופריך ובע"ש סמוך למנחה שרי והתניא לא יאכל אדם בע"ש וי"ט מתשע שעות ולמעלה וכו' אלמא סמוך למנחה הוא חצי שעה קודם דמנחה בתשע שעות ומחצה וקתני לא יאכל מתשע שעות וכמ"ש מהראנ"ח בתמשו' ח"א סי' מ"ח. ואין לומר דלעולם סמוך למנחה הוא שיעור קטן מאוד ואינו חצי שעה ופריך מכ"ש. חדא דא"ה הו"ל לאתמוהי דאשכחן דע"ש חמיר מע"פ. ותו דבריתא קתני ע"ש וימים טובים וע"פ בכלל י"ט ואנן סמוך למנחה תנן גבי ע"פ. ותו דהמקשן כי פריך ברישא מאי איריא ע"פ אפילו ע"ש נמי הו"ל להקשות דאמאי גרע ע"פ משאר ע"י"ט דמתשע שעות אסור. ותו דאי תשע הוא סמוך למנחה ניחא דבריתא ראשונה ע"ש מן המנחה ולמעלה לאו דוקא וסמוך למנחה קאמר אלא אי אמרת דסמוך למנחה זוטר ובציר מחצי שעה הו"ל לתנא למתני בבריתא ראשונה מתשע. ותו דודאי מתשע הוא סמוך למנחה דלא אשכחן בהני מילי טפי מסמוך למנחה ובשגם יש לדחות איזה הכרחיות הנז' מ"מ ממעייני הישועה ישר יחזו פנימו דרהטא כולא סוגיא ומוכחא ומכרעא דחצי שעה הוא סמוך למנחה:

ותו דשרש דין זה דסי' רל"ה גבי ק"ש מקומו מוזכ"ר לו בב"י שם שכתב על דברי רבינו יונה ריש ברכות וז"ל ומכלל דבריו אתה למד דקודם זמנה נני אסור להתחיל לאכול מיהו משמע דה"ד כחצי שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה וכו' עכ"ל הראת לדעת דשיעור זה דחצי שעה שכתב מרן גבי ק"ש בסי' רל"ה הם דברי מרן עצמו שם בב"י ויליף ליה מדין תפלת מנחה וזה כנגד היסוד שהניח הרב חק יוסף דדעת מרן לחלק בין ק"ש למנחה גם בזמן ההתחלה דיש הפרש בין סמוך למנחה לחצי שעה קודם מנחה. ותו דבדין זה דתפלת המנחה מרן בב"י הביא משם הר"ן ורשב"ם דסמוך למנחה היינו חצי שעה קודם והם דברי הטור שם. ומנין להרב הנז' לחדש דבר מעתה דסמוך למנחה אינו חצי שעה מה שלא נמצא בראשונים ומפורש ההפך בב"י. גם מור"ם בדרכי משה סי' רל"ה הביא דברי הב"י דגבי ק"ש אסור חצי שעה קודם כתפילת מנחה ע"ש:

ומעתה מ"ש מור"ם סי' תפ"ט וכשהגיע הזמן אסור וכו' לאו דוקא אלא כונתו חצי שעה קודם על דרך שכתב מרן בכ"מ פ"ו דתפלה דהרמב"ם סמוך למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה. ודברי הש"הג בדעת הרמב"ם תמוהים. אי נמי יש לתרץ דברי מור"ם הנז': כדפריק לה הרב חק יעקב שם ע"ש:

ו

אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה וכו' זה דעת הרי"ף והרמב"ם דקי"ל כרב אחא בר יעקב. והטור בח"מ סי' ה' כתב שכך היא מסקנת הרא"ש ומרן בב"י כאן כתב שאינו מוכרח. וכתבו האחרונים דהדר מר משמעתיה דבח"מ ביאר שטעם הטור משום דמייתי הרא"ש סברת הרי"ף ור' יונה באחרונה ושתיק משתק ואני בעוניי אומר דמרן גם בח"מ רמז שאינו מוכרח שכתב ומאחר שהביא דעת רב אלפס לבסוף משמע ליה דכך היא מסקנתו וממאי דקאמר משמע ליה מוכח דכונת מרן לומ' דהכי משמע ליה לטור אבל אינו מוכרח אלא דהטור משמע ליה הכי:

אמנם לי ההדיוט לפום ריהטא נראה דמלבד שהביא סברת הרי"ף ורבינו יונה בסוף עוד אחרת היתה דמשמע דמסיק הרא"ש כדעת הרי"ף שהרי כתב בתר הני דממאי דקאמר הש"ס במנחה לא שכיחא שכרות מוכח דאיירי בסעודת כל אדם דאי איירי בסעודה גדולה שניחא ושכיחא וזה מוכרע כסברת הרי"ף דנקיטינן דמשנתנו בסעודה קטנ'. והגם דהוכחה זו אפשר שהיא מדברי רבינו יונה וכמ"ש הרב בית חדש. מ"מ נראין הדברי' שהרא"ש הכי סבר דאלו הרא"ש סבר כר"ת הו"ל לדחו' ראיה זו ולישב דעת ר"ת כמו שדחה ראית רבינו תם לעיל ממ"ש מאימת התחלת דין ותירצה לדעת הרי"ף. ואי אמרת שדעת הרא"ש כרבינו תם אדמהדר ליתובי דעת הרי"ף ולתרוצי סוגיא אליביה יאר פניו אתנו ליתובי סוגיין לדעת ר"ת דסבר הכי להלכה. ועוד יש לצרף לזה דמהר"ם רביה דהרא"ש היה נוהג כהרי"ף וכמ"ש הגמי"י ומסתמא שיטת הרא"ש כשיטת רבו. אלא דק"ק דהול"ל שכך היה נוהג מהר"ם:

שוב ראיתי בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן ך' שכתב דמהר"ם סבר סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה כמו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה וכשהוא מאחד בשבת סעודה ג' סמוך למנחה קטנה אז מתפלל מנחה ואוכל ואינו חובה רק הוא רגיל לעשות כן עכ"ד ומוכח דמהר"ם סבר כשיטת ר"ת דסעודה קטנה סמוך למנחה גדולה שרי וזה הפך מ"ש בשמו הגמי"י פ"ו דתפלה ובסוף הל' שבת ע"ש:

ז

ואם התחיל בא' מכל אלו אינו מפסיק וכו' נראה דאפי' התחיל בסעודה גדולה לדעת הרי"ף נמי אינו מפסיק כדמוכח ממ"ש הרא"ש לשיטת הרי"ף דמאימת התחלת דין וכו' אאם התחילו אין מפסיקין אלמא דאם התחילו קאי אף על הדברים הגדולים התחלת דין וסעודה גדולה:

ומקשו הכא דהרי כתב הרא"ש לקמן דממ"ש במנחה לא שכיחא שכרות מוכח כהרי"ף דבסעודת כל אדם איירי דאי בסעודה גדולה שכיחא ושכיחא. והרב ב"ח כתב דמ"ש לקמן הם דברי רבינו יונה והרא"ש לא סבר כוותיה אלא ס"ל דביום לא שכיח שכרות אף בסעודה גדולה ע"ש באורך. ודבריו קשים בעיני דהגם דנימא דהם דברי רבינו יונה אי לא ס"ל להרא"ש כוותיה לא ה"ל להביא דבריו או ה"ל לדחות ראיתו. ותו לרבינו יונה דס"ל כהרי"ף וסבר דשכיחא שכרות בסעודה גדולה תיקשי ליה ממ"ש מאימת התחלת דין דמוכח דשינויא קמא עיקר כדמייתי ר"ת ראיה. ומוכרח לשנויי כדמשני הרא"ש דקאי אאם התחילו אין מפסיקין וא"כ קאי אף על הדברים גדולים והדרא קושיא על רבינו יונה:

ולכן נראה דמשנתנו בסעודה קטנה איירי ואהא בעי מאימת התחלת אכילה לסעודה קטנה. ונקט כל ההתחלות משום דהכי הוא דאפילו בדברים גדולים אם התחילו אין מפסיקין וכ"כ הרב ט"ז. והרשב"א בחידושיו כתב דבסעודי גדולה אף אם התיר חגורו והתחיל מפסיק דשכיחא שכרות אבל אם התחיל לאכול בין בסעודה גדולה למנחה בין בתפלת ערבית אינו מפסיק אבל לק"ש דאורייתא מפסיק ועמ"ש מרן בב"י סי' רל"ה:

ח

אעפ"י שהתחיל באיסור וכו' כ"כ הרא"ש פ"ק דשבת. והנה הרא"ש פ' תפלת השחר כתב דרי"בל דאמר כיון שהגיע תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום איירי אפי' התחיל בהתר צריך להפסיק כדמוכח פ"ק דשבת וכן משמע לישנא דאסור לטעום כלום ופירש הרב מעדני מלך דמ"ש כדמוכח פ"ק דשבת היינו דמותיב ממתני' ארי"בל ולא משני דמתני' איירי שהתחיל בהתר:

וראה ראיתי בס' קרבן נתנאל הנדפס מחדש שכתב וזה פלא בעיני שלא ראה מ"ש הרא"ש פ"ק דשבת שני הוכחות דמתני' איירי בהתחילו באיסור עכ"ד ואפשר לומר דהרב מעד"מ ראה וידע דברי הרא"ש פ"ק דשבת רק דהני הוכחות שכתב הרא"ש דמשנתנו איירי אף בהתחילו באיסור היינו ממאי דאמ' לקמן בשמעתין ומסוגית סוכה מהא משמע דסובר הש"ס דמתני' איירי אף בהתחילו באיסור. ומ"מ לא מפני שהש"ס סובר כך מצי לומר לימא תיהוי תיובתא דרי"בל כי מטית לאותובי תיובתא על רי"בל לא מצית לאותובי דפשטא דמתני' בהתחילו בהתר ואין הכרח מהמשנה עצמה דאיירי אף בהתחילו באיסור ואם כן הו"מ לשנויי א"ל רי"בל ההיא בהתחיל בהתר ומדלא משני הכי שמעינן דמשמע להש"ס דרי"בל אף בהתחיל בהתר ומ"ה קאמר לימא תיובתיה דרי"בל וכו' ודחיק לאוקמה:

ט

הגהה. ויש חולקין וס"ל דסעודה קטנה מותר וכו' זוהי שיטת ר"ת וכתב הרא"ש פ"ק דשבת לשיטה זו ואם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה יפסיק כשיגיע זמן תפלת מנחה. והקשה מהר"ש חיון בביאורו לח"מ סימן ה' והרב תפארת שמואל ושאר אחרונים דהרא"ש כתב להפך פ' תפלת השחר:

ומכח קושיא זו הרב מעד"מ הסכים דבפ' תפלת השחר אינו מלשון הרא"ש רק הגהה היא והכניסוה לפנים ע"ש:

אכן מרן בב"י סי' זה מייתי לה משם הרא"ש. וק"ק דלפי דעתו שהרא"ש כתב כן אמאי לא הקשה דפליג אמ"ש הרא"ש גופיה פ"ק דשבת ומה גם שהוא גופיה מייתי דבריו בח"מ סי' ה'. והרב כנ"הג כתב שם בח"מ דמרן שהביא לשון פ' תפלת השחר הכא ס"ל דמ"ש הרא"ש פ"ק דשבת ואם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה יפסיק אסעודה גדולה קאי וכפ"ז הקשה על מ"ש בח"מ עש"ב.

ולי ההדיוט קשה דאי אפשר לפרש בלשון הרא"ש דשבת דקאי אסעוד' גדולה שהרי לעיל כתב דקי"ל כרי"בל שאם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה פוסק מדלא משני דלא ק"ל כרי"בל וזה עד ממהר דאפילו סעודה קטנה פוסק ואי אפשר לפרש לקמן אסעודה גדולה. דוקא קאי:

ובצפייתנו צפינו לרבינו ירוחם נתיב ג' חלק ג' שכתב מותר לאכול סעודה קטנה קודם למנחה בין מנחה גדולה בין מנחה קטנה וסעודה גדולה אסור קודם מנחה גדולה כך פשוט בברכות וכן פסק ר"ת עכ"ל וקשה דבח"ד כתב ור"ת ור"י פסקו כלישנא קמא וכו' וכל זה מיירי במנחה גדולה אבל סמוך למנחה קטנה לא ישב אפילו תספורת שלנו וכו' ולא לאכול אפילו סעודה קטנה וכו' ויש מי שכתב דאם התחיל לאכול מפסיק למנחה קטנה ע"פ פסק ר"ת ור"י עכ"ל הרי שכתב לדעת ר"ת דסמוך למנחה קטנה אפילו סעודה קטנה לא יאכל אלא דבהפסקה לחוד הביא חולק ולעיל כתב בפשיטות דסעודה קטנה מותר אף קודם מ"ק לר"ת:

י (יו"ד)

ויש אומרים דאפילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה שרי וכו' זהו דעת הר"זה וכתב מהראנ"ח ת"א סי' מ"ח דמי יודע אם הגיע זמן מנחה גדולה מותר סעודה גדולה לדעת הרז"ה. וק"ק דמדברי הרז"ה דמוקי למשנתנו בין בסעודה גדולה בין בסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה משמע דסעודה גדול' עד סמוך למנחה קטנה שרי. וגם הכי מסתבר דלדעת הרז"ה סעודה גדולה שריא אף אם הגיע זמן מנחה גדולה עד סמוך מ"ק:

יא

דין ג'. אכילת פירות מותר וה"ה לאכול פת כביצה וכו' ראיתי להרב אליה רבה שכתב בכ"מ מצאתי ונ"ל דאכילת פירות כביצה הוי טעימה אבל יותר מכביצה או כזית מפת אסור וצ"ע שסותר הטור וש"ע עכ"ל ולק"מ דמרן בכסף משנה קאי על דברי הרמב"ם דאסר אפילו אכילת עראי ולפ"ז שפיר כתב דפירות כביצה הוי טעימה אבל יותר מכביצה פירות או כזית מפת הוי אכילת עראי ואסרה הרמב"ם. אבל שאר פוסקים לא אסרי אלא סעודה קטנה ושרו אכילת עראי ולפ"ז שפיר שרו הטור וש"ע אכילות פירות וכביצה מפת דאכילת עראי מקרי ושרי וזה פשוט. אלא דיש להרגיש שלא ביאר בב"י הך פלוגתא דאיכא בין הרמב"ם לשאר פוסקים:

שיורי ברכה

[סימן רל"ב. א

דין א'. הגהה. וי"א שיתפלל הש"ץ עם הקהל וכו'. אינו טוב להתפלל הש"ץ תפלת מוסף בקול ובצבור יאמר עמו בלחש דבור ודבור ויענו עמו קדושה אלא יתפללו אותה ביחיד תחילה בכל התפלות ואח"כ יאמרו אותה ש"ץ בקול וכ"ש שחרית ומנחה. רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י פ' תפלת השחר. וזה הפך מנהג שכתב מור"ם. וכבר כת' מרן בב"י דרבני צפת הנהיגו להתפלל מנחה בלחש וחזרו וגזרו נדוי לעובר על תקנתם. ובסי' רפ"י כתב רוב דברי רבינו ישעיה הנז' שהביאם שבלי הלקט ועמ"ש לפנים אות א' יש ט"ס בסוף וצ"ל נה"י דאימא לנוקביה דז"א עכ"ד כצ"ל.

ב

דין ב'. ולא ישב אדם להסתפר וכו'. לאו דוקא מלאכות אלו אלא הוא הדין הדומות להן דיש לחוש שימשך זמנן הרבה וימנע מן התפלה וכן נראה מלשון הטור. הרב מהר"ר מנחם קאזיס בחידושיו כ"י:]

סימן רלג

א

דין א'. לאחר שש שעות ומחצה וכו' הרב פר"ח בלקוטים הביא ראיו' דזמנה מחצו' היום ואילך דהיינו מתחילת שעה שביעית וק"ק דלא זכר להסתייע ולהביא ראיה ממ"ש התוס' בנדה דף ס"ג ע"ב דרש"י ורשב"ם והתוס' שם סברי הכי וז"ל התוס' דאע"ג דאמרינן בתמיד נשחט דזמן המנחה לכל המוקדם הוי משש ומחצה ואילך היינו משום

דלא קים לן שפיר בשעות היום אבל מן הדין הוא בתחילת שבע עכ"ל וכן משמע מפסקי התוס' פ"ק דזבחים שכתבו צריך ליזהר שלא יאחר מוספין עד חצות שאז היה צריך להקדים מנחה עכ"ל משמע דאחר חצות מיד הוא זמן מנחה.
שוב בא לידי ס' ש"ות בית יעקב וראיתי סימן צ"א שהוכיח מדברי התוס' נדה כדכתבינן בעניותין ועמ"ש הרב מגן אברהם והרב חק יעקב והרב א"ר והרב פר"ק והרב מקראי קדש לקמן סימן נח"ת ע"ש ודוק:

ב
ומחצה ולמעלה יצא וכו' הרב בית יעקב סי' צ"א כתב דיש להקשות על מרן בש"ע למה סתם כדעת הרמ' הלא מדברי הטור מבואר דאף לכתחי' מותר להתפלל משש ומחצה ולמעלה. ואני בעוניי איני מכיר קושיא זו וכן ארחות מרן לפסוק כהרמב"ם במקום דהרי"ף והרא"ש לא חלקו עליו גם שניהם ומעיקרא הש"ע מיוסד רובו ככלו על דעת הרמב"ם וכ"כ בשיירי כנ"הג לקמן ס' רצ"ה:

ג
אם התפלל מתחלת שעה שביעית לא יצא כדמוכח מדברי מרן בש"ע ודלא כהרב בית יעקב סימן צ"א דפסק דיצא. וכבר הפר"ח עצמו אמר שהוכיח דזמנה מחצות כתב דכי היכי דבתמיד מגזרת חכמים לא היה נשחט עד שש ומחצה ה"ה תפלת המנחה שכנגד התמיד תקנוה וכ"כ הרב מגן אברהם דאע"ג דזמנה אחר שש שעות כיון דאין אנו בקיאין לא יצא ועיין בפסקי תוס' פ"ק דזבחים ודוק היטב בדבריהם:

ד
ועיקר זמנה מט' שעות וכו' מפלג המנחה עדיף טפי מתחלת זמן מנחה קטנה כ"כ רבינו חננאל וכ"ש מנחה גדולה שאין להתפלל אותה אלא מתוך הדוחק. הרדב"ז סי' תרע"ו:

ה
הטעם שנקראת תפלת הצהרים תפלת מנחה עמ"ש הרב בית דוד סי' תקל"ד:

סימן רלה

א
בערבית זמן דין גמור ולכן אז אינו זמן לתת צדקה. כן כתבו גורי האר"י ז"צל וכתב הרב המקובל מהר"י צמח ר"ל ליתן צדקה מהכונה מאותו טעם הנז' בצדקה של שחרית ומנחה. והצדקה בכל עת מועלת אבל לא בכל הזמנים ובכל התקונים שוה. עכ"ל.
וביר‌ושל' שקלים פ"ה הלכה ט"ז אמרו ר' חננא בר פפא הוה מפלג מצוה בליליא חד

זמן פגע ביה רבהן דרוחתא א"ל לא כדין אלפן רבי לא תשיג גבול רעך א"ל ולא כדין כתי' מתן בסתר יכפה אף והוה מסתפי מיניה וערק מן קומוי ע"כ וזה נראה לי ראיה לדברי מהר"י צמח דרבהון דרוחתא קאמר לר"ח בר פפא דלילה זמן דין גמור ולא הו"ל ולחלק צדקה. והשיבו דעם היות שהוא זמן דין הצדקה בכל עת מועלת כדכתיב מתן בסתר יכפה אף. ומהר"ר אליה בפירושו לירושלמי פירש דמ"ש לו לא תשיג גבול רעך היינו שהיה הולך בחוצות ובלילה הוא זמנם ללכת בחוצות ובא בגבולם. אמנם לי ההדיוט נראה דמ"ש לו לא תשיג וכו' היינו על שהיה נותן צדקה דהצדקה בלילה שהוא שליטת הדין אינה צודקת. והשיבו דמ"מ בכל עת מועלת כמ"ש:

ב

דין א'. משעת יציאת ג' כוכבים קטנים וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין לקמן סימן תקס"ב בס"ד ע"ש באורך:

ג

דין ב'. אסור לאכול חצי שעה וכו' עמ"ש הרשב"ש סי' תל"ח ודבריו מגומגמים ע"ש ודוק:

ד

הגהה. אבל א"צ להפסיק לתפלה וכו' זהו דעת רבי' יונה והרשב"א והר"ן וזהו דעת מרן ומור"ם וכן עיקר ודלא כהפר"ח בלקוטים שפסק כרבינו ירוחם והעלה שאם לאחר זמן איסורו התחיל לאכול מפסיק ומתפלל ערבית ועיין שרש דברי הרשב"א בחי' פ"ק דשבת ודוק:

ה

דין ד'. אז לא יאמר השכיבנו וכו' לא יאמר תיבת השכיבנו אלא יאמר תקננו בעצה טובה וכו' דהא בעי שתים לאחריה אלא תיבת השכיבנו קאמר. מר זקננו הרב מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י משם ס' צרור החיים. ומדברי מור"ם בסמוך לא משמע הכי:

ו

פ"ק דברכות. אל יאמר אכול קמעא ואשתה קמעא ואקרא ק"ש ואתפלל וכו' וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה וכתב רבינו יונה וז"ל ויש לתמוה למה אמרו בזה חייב מיתה וכו' וי"ל מפני שבזה וכו' ע"ש ובראותי דבריו תמהתי דהא פריך בגמ' עלה מ"ש הכא דקתני חייב מיתה ומשני תרי שינויי. ומאחר שכן מאי קא מתמה ה"ר יונה. ושוב ראיתי להרב מעדני מלך שנרגש מזה וכתב דעל כרחין לא היה בנסחת תלמידי רבינו

יונה האי דגרסינן בגמרא דקמן. ואחר זמן רב מאד בא לידי ס' אליה רבה הנדפס מחדש וראיתי בסי' זה שתמה על דבר יונה. ולא זכר מדברי הרב מעדני מלך הנז':

שיורי ברכה

[סימן רל"ה. א

לפנים אות א'. הבאתי ירושלמי דשקלים ופי' מהר"ר אליהו מפולדא ועתה רואה אני דגם מהר"ש יפה בס' יפה מראה פ"ח דפאה פירש כמהר"א הנז' ע"ש:]

סימן רלו

א

דין א'. בערב מברך וכו' המנהג לומר והוא רחום וכו' קודם תפלת ערבית וכמה טעמים נאמרו בזה ואיכא דוכתא שאומרים והוא רחום קודם ג' תפלות. ויש להם על מה שיסמוכו מהר"ש ן' הרשב"ץ בתשובותיו סי' ך':

ב

דין ב'. אין לספר בין גאולה דערבית לתפלה ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו וכו'. כתבו התוס' פ"ק דברכות ארי" איזהו בן העו"הב זה הסומך גאולה לתפלה וכו' ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים הואיל ותקינו להו רבנן ה"ל כגאולה אריכתא דתקנו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו. ומיהו בסדר רב עמרם פירוש מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמועינן דלא בעינן מסמך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות ולא נהירא וכו' דאפי' אי סובר כרב דאמר רשות היא מ"מ מחייב לסמוך וכו' עכ"ל ואפשר להביא קצת ראיה לדברי התוס' הנז' דלאו הא בהא תליא ממאי דפריך תלמודא התם על הבריתא דקתני וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה דמ"ש הכא דקתני הכי ומשנה אב"א משום דאיכ' אונס שינה ואבע"א לאפוקי ממ"ד תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה. ואמרינן תו התם דמאי דקתני בהך בריתא קורא ק"ש ומתפלל מסייע לרי" דאמר צריך לסמוך גאולה לתפלה. והשתא אי אמרת דסמיכות גאולה לתפלת ערבית תליא אי תפלת ערבית רשות דאי קי"ל רשות לא בעי למסמך מאי משני לעיל ואב"א לאפוקי ממ"ד רשות וכו' הרי בלא"ה כבר אשמועינן דחובה ממאי דקתני קורא ק"ש ומתפלל דהורה בזה דבעי למסמך ובא האות דתפל' ערבית חובה דאי אמרת רשות לא בעי למסך ואיך הש"ס משני בשינוי אבתרתא דאשמועינן חובה מאי דבל א"ה השמיענו בבריתא גופה אלא משמע דלאו הא בהתליא. ואע"ג דלדעת רב עמרם

איכא לתרוצי סוגיא שפיר כאשר יראה הרואה מ"מ פשטן של דברים כדעת התוס' דלא הא בהא תליא.

והרא"ש פ"ק דברכות כתב וז"ל ותימא על מנהגנו שאנו מפסיקין בערבית בפסוקים וכו' ואין לומר דס"ל כרב דערבית רשות דא"כ ר' יוחנן דמצריך לסמוך סבר חובה וה' כר' יוחנן ושמא גם ר' יוחנן סובר כרב ואפ"ה מחייב לסמוך ומנהג זה נהגו ההמון לפי שבימיהם הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות ויראים תקנו פסוקים אלו שיש בם י"ח אזכרות וכו' והשתא נמי לא נתבטל המנהג הראשון מ"מ אין להפסיק בדברים אחרים עכ"ל בקיצור. וכתב הרב מעדני מלך על דבריו וז"ל ותימא על מנהגנו ולא ס"ל כהתוס' שכתבו דהוי כגאולי' אריכתא וכו' מ"מ כיון שאינו מתקנת חכמי הגמרא אין לומר שהיא כגאולה אריכתא ומיהו למאי דמסיק לפי שבימיהם וכו' נראה שהיתה תקנה קדומה מימי חכמי הגמרא ומ"מ סובר דשלא להפסיק תקנוה עכ"ל:

ומאי דמסיק הרב לדעת הרא"ש שהיתה תקנה קדומה מימי חכמי הגמרא נעלם ממנו מ"ש הרא"ש פ' הקורא עומד שזה נתקן אחר השלמת הגמרא וכ"כ בתשובותיו כלל ד' סי' ו' וז"ל והא דק"ל איך נהגו לומר פסוקי וכו' תקנתא דבתראי היא כאשר כתב רב עמרם כי בתי כנסיות שלהם וכו' ועוד מנהגם קיים ומ"מ אין להפסיק ולדבר כלל בין יראו עינינו לתפלה כי יראו עינינו וקדיש הכל מענין גאולה הוא עכ"ל הרי שכתב דתקנתא דבתראי היא הפך מ"ש בדעתו הרב מעד"מ. ולא זו בלבד אלא דבתשובה כתב דהכל מענין גאולה כמ"ש התוס' ואלו הרב מעד"מ כתב דדעת הרא"ש בזה הפך התוס' דכיון שאינו מתקנת הגמרא ליכא למימר כגאולה אריכתא:

ואפשר לומר דכונת הרא"ש בפסקיו באומרו ותימא על מנהגנו היינו בשגם הני קראי ויראו עינינו מענין גאולה איכא לאתמוהי אמאי אמרינן להו מאחר דלא תיקון להו רבנן בעלי הש"ס דאין בידינו לאסוף אסופות מענייני גאולה ולומר אחר השכיבנו דכי תקון השכיבנו לחוד תקון והבו דלא לוסיף עלה וע"ז כתב כל דבריו ואסיק דבאותם הימים הוצרכו לזה ותקנה לא זזה וא"כ אמירתן להרא"ש מתרי טעמי נצרכים שניהם כאחד שהיה מנהגם לצורך והם מעין גאולה דאלו לא הוו מעין גאולה אף שהי' מנהגם לא הוו אמרינן להו השתא. ואי הוו מעין גאולה ולא הוי מנהגם לא הוה אמרינן להו ולא הוצרך הרא"ש לשנו"ת את הידוע דהם מענין גאולה דזה מבואר נגלה לעין כל. ובדרך זה יש לפרש דברי התוס' והמרדכי והגמי"י כאשר יראה הרואה:

איברא דדברי הרא"ש פ"ק דברכות הנז' סתרא"י נינהו למ"ש פ' הקורא עומד וכאשר הקשה הרב תפארת שמואל והרב יד אהרן סי' זה. וכן יש להקשות דברי התוס' אהדדי

ממ"ש פ"ק דברכות למ"ש פי הקורא עומד והן היום ראיתי בס' קרבן נתנאל הנדפס מחדש שרצה להליץ בעד הרא"ש ומשכן עצמו לפרש דברי הרא"ש דמגילה ע"ש באורך. ולי ההדיוט דברי קדשו דחוקים ורחוקים וס"ס דברי הרא"ש אהדדי פלג"ן בהדייהו כאשר עין בעין יראו המעיינים. והרשב"א בחי' ברכות כתב כדברי הרא"ש דהתם וק"ק דשינה את טעמו בתשובה סי' י"ד ובמיוחסות סי' קפ"ח. והרב כנ"הג והרב עולת תמיד הביאו דברי בנימין זאב סי' קע"ה וכתבו דדבריו רב עמרם וק"ק דהוא דחה דברי רב עמרם ע"ש ודוק היטיב. ועיין בסמ"ג עשין י"ט. ובש"ות הרשב"ש סי' רנ"ה וסי' שכ"ט:

ג

י"ח אסוקים ויראו עינינו וכו' ראשי ישיבות שבבבל הוסיפו פסוקים אלו וקבעו כנגד התפלה שיש בהן י"ח אזכרו' כנגד י"ח ברכות ושלחום לאנשי ארץ ישראל וקבעום. שבולי הלקט כ"י שהוא הסדר שנכתב ממחברו כהוייתו ערוגה ראשונה ערוגת התפלה סי' נ"ב:

ד

יש נוהגין שלא לאומרה אפי' במקום שנוהגין לאומרה אך כשמתפללין בצבור נקטי סוגיא דעלמא שלא להיות מן המתמיהין. ארחות חיים דף מ"ג ע"ב. ומ"ש כשמתפללין בצבור נראה שהכונה כשהם יורדים לפני התיבה אז מוכרחין לאומרה אבל כשהם מתפללין בב"הכ עם הצבור ואינם שלוחי צבור שמתפללין בינם לבין עצמם ומצו להשתמט שלא ירגישו בהם אינם אומרים אותם וכן ראיתי למהר"ש בן הרשב"ץ שכתב שזה היה מנהג מהר"ם מרונטבורק ע"ש סי' רנ"ה וחי' שכ"ט:

ה

הא דאמור רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא כתב הראב"ד שמעתי מרבינו יצחק בן מרן הלוי ז"צל שאמר דרך אגדה שאבותינו במצרים כאשר הזהירם משה רבינו לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר היו מבקשים רחמים בנסח זה השכיבנו וכו' ושמור צאתנו וכו'. שבלי הלק"ט כ"י ערוגה א' ערוגת התפלה שבלת נ"א. וכ"כ בארחות חיים דף מ"ג משם בעל האשכול משם מרן הלוי:

סימן רלז

א

אין ש"ץ חוזר התפלה וכו' דאם הוא בקי אין הש"ץ מוציאו ואם אינו בקי תפלת ערבית רשות ואיהו אכתי לא שוייה אנפשיה חובה דלא ידע לצלויי. הרשב"א בתשובה. והמקבלים אומרים שעל דרך האמת חזרת בערבית אין לה מקום:

ב

הגהה. ואין כופלין על פניהם וכו'. הטור כתב משם רב שר שלום גאון שמותר ליפול על פניהם ולבקש רחמים אחר תפלת ערבית אפילו בציבור וכן המנהג בבבל. וזה כתבו הטור משם רב עמרם. ותשובת רב שלום גאון כהוייתה הלא הוא כתובה בתשובות מהר"ם מרוטנבורק דפוס פראג סי' תר"ג באורך:

אך בסדר רב עמרם כ"י כתוב כמו שמביא הטור וכן כתוב שם בסדר רב עמרם כ"י הנז' מ"ש הטור בשם עמרם דמצי ש"צ לאפסוקו לומר ברוכה וכו':

ומכאן תשובה למ"ש הרב ראש יוסף סי' תרצ"ג דמ"ש הטור שם כתב רב עמרם הוא לחוד ואינו סדר רב עמרם דמייתו הפוסקים דהרי הטור כאן כותב משם רב עמרם והרי הוא בסדר רב עמרם כ"י. וגם מ"ש הטור שם בשם רב עמרם מצאתיו בסדר רב עמרם כ"י. ואיברא דקשה בענין ההוא דקאי ביה הרב ראש יוסף מ"ש הגמ"יי משם סדר רב עמרם דאיננו הלשון ההוא בסדר רב עמרם כ"י אלא מ"ש הטור בשמו:

וכמאי דקמן הגם דרב שר שלום שרי למנפל על אפי' בערבית. כתב מור"ם בדרכי משה דאין המנהג כן וכ"כ האגור ויש בו טעם ע"פ הקבלה עכ"ד. וגם מרן השמיטו ולא העלהו על שלחנו:

סימן רלח

א

צריך ליזהר בלימוד הלילה וכו'. הרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו א' מהן. הרמב"ם וטור וש"ע י"ד סי' רמ"ו וכתב הרב פרישה שאף בלילי תקופת תמוז ילמוד קצת
עיין שם:

ב

כתבו גורי האר"י זצ"ל שלא ילמד מקרא בלילה והכי מוכח ממאמרם ז"ל בילקוט סוף פ' תשא מנין היה משה יודע אימתי יום ואימתי לילה בשעה שהקב"ה מלמדו מקרא

יודע שהוא יום ובשעה שמלמדו משנה יודע שהוא לילה. איברא שלא למדנו אלא דמקרא הוא מדת יום אמנם יש לומר דכי היכי דקרינן משנה ותלמוד ביום ה"נ שפיר דמי לקרוא מקרא בלילה ואין מופת חותך. ובפ' קומי רוני בלילה תרגם המתרגם עסוקי משנה בליליא:

ג

צריך להמתין שלש שעות אחד ערבית בלילה ויעסוק בתורה הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י משם הרב זצ"ל:

סימן רלט

א

דין א' קורא על מטתו פרשה ראשונה של שמע וכו' אין מברכין על ק"ש של המטה דהוא מנהג ואינו מצוה אפילו דרבנן אבל בק"ש בשחר וערב אותם הברכות עולים כאלו נברך אשר קב"ו לקרות שמע. מהר"ש בן הרשב"ץ סי' ע"ד ע"ש שהאריך:

ב

ומברך המפיל וכו' יש מי שרצה לומר דע"פ הסוד אין לברך המפיל אם היה עד עד אחר קצות ואז הולך לשכב ואין כן האמת אלא צריך לברכה בכל זמן שהלך בלילה לישן. מהר"ר ישעיה באסן בתשובותיו הנקראים לחמי תודה:

ג

ואומר יושב בסתר וכו' עמ"ש הרב ב"ח בשם סמ"ג ועמ"ש הרב יד מלאכי דף רכ"ז ע"ב:

סימן רם

א

דין א'. בעונה האמורה בתורה וכו' עמ"ש בעניותינו באה"ה סי' ה' אות ב' בס"ד:

ב

דין ג'. בני שנואה וכו' הראב"ד בס' בעלי הנפש דף ע"ג כתב וז"ל והשנואה שאמרנו שנואה ומרוחקת בשעת תשמיש היא שהרי לאה אמנו שנואה היתה וכו' מיהו בשעת תשמיש מיהא רצויה עי"ל שהיא עצמה קרויה שנואה על שלא היה אוהב אותה אהבה יתירה כרחל אבל מ"מ לא היתה שנואה עכ"ל:

וק"ק דאמאי לא משני רבינו כדמשני הש"ת פ' יש נוחלין דף קכ"ב דאמרו שם מאי שנואה אלימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה וכו' אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה

עשו בפניה ויפתח רחמה. תו ק"ק לתירוץ ראשון דמשמע שהיתה שנואה שהרי כתיב ויאהב גם את רחל מלאה אלמא הי"ל אהבה עם לאה אלא שאהבת רחל יתירה:

ג

בני נדוי וכו' פירש הרא"ש אם הוא או היא מנודין ואסורין בתשמיש והקשה הרב כמהר"ר נסים מזיליו בכ"י וז"ל ק' דמנודה מותר בתשמיש וכ"כ בטי"ד סימן של"ד והרא"ש גופי' הביא דברי הרי"ף פ"ק פ"ג דמ"ק דפסק לקולא וי"ל דמירי שהחמירו עליהם בשעת נדוי לאוסרם בת"ה כדאשכחן בשאר דברים דיש כח ביד ב"ד להחמיר עד כאן לשונו ואחר זמן רב ראיתי שהרב בני חיי בי"ד סי' של"ד הביא דברי הרב נ"ר הנז'.

ד

בני תמורה וכו' פירש הראב"ד וז"ל מתכוין לערוה ונזדמנו לו אשתו וי"מ אף בשתי נשיו שמכוין לאחת ונזדמנה לו האחרת ויש ששואלים לזה שפירוש א"כ יש מן השבטים שהם בני תמורה שהרי יעקב אבינו לרחל נתכוון ונזדמנה לו לאה י"ל עדיין לא נתנה תורה ולא נאסרו בדוקדוקיה א"נ שלא נתעברה בלילה ההוא אי קשיא הא קשיא מאחר שהוא שוגג והוא סבור שהיא היא המתכוין אליה למה נקרא מורד ופושע אלא מחוורתא כלישנא קמא:

ומה שתירץ דעדיין לא נתנה תורה אכתי מצאה החקירה מקום לנוח בדוד מלך ישראל שאמרו רז"ל דיש נתכוון לשפחתו ונזמדמנה לו אשתו וכבר פירש הרב עשרה מאמרות דכונתו משום ספק מואבי ולא מואבית וכהוראת הרב ברוך ברזילי כמ"ש מהר"א אלפאנדארי במוצל מאש סי' ס"ח. ומ"מ יקשה לתירוץ זה וגם לתירוץ שני של הראב"ד מדוד המלך שהיה אחר מתן תורה הרבה ונתערבה בעת ההיא:

ולמסקנת הראב"ד שהעיקר כפירוש הראשון דהיינו במתכוון לערוה ונזדמנה לו אשתו ניחא הכל דאפשר דישי שחררה או כמ"ש הרמ"ע שהיה על תנאי ודעתו לקדשה בביאה כדין. אמנם הרא"ש והר"ן ורש"י לחד לישנא פירשו אפי' נשיו:

ומה שתירץ הראב"ד ליעקב אבינו בתירוץ שני שלא נתעברה בלילה ההוא ק' דהכתיב ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני אלמא נתעברה בלילה ההוא והכי אמרינן ביבמות דף ע"ו אטו כ"ע כיעקב דכתיב כחי וראשית אוני שלא ראה קרי מימיו ע"ש:

ואפשר לדעת רש"י והרא"ש והר"ן דיש חילוק מיעקב אבינו וישי לעלמא דהא דאיקרו גבי תמורה אף שנתכוון לאשתו אחת ובאה לו אחרת היינו משום דפשע דהי"ל לבדוק ולידע מי היא אמנם יעקב אבינו כבר מסר סימנים לרחל ולאה ידעה מרחל ועשתה לו הסימנים וגם ישי אבי דוד כתב הרמ"ע במאחר חקור דין ח"ג פ"י שכה עשה ישי דמסר

סימני' לשפחתו והיא מסרה סימני לגבירה ע"ש ובכה"ג דכבר היו סימנים והטעם לא הוו בני תמורה מאחר דעשו את שלהם והשתדל בסימנים ולא עלתה להם והרמ"ע שם נ"ט לזה על פי דרכו ע"ש. והרב מגן אברהם עמד בזה ותירץ אך נעלמו ממנו דברי הראב"ד. ואחר זמן רב בא לידי ס' אליה רבה וראיתי לקמן ס' רמ"א שעמד קצת במ"ש ודבריו רחוקים:

ואחרי כתבי זה ימים רבים בא לידי יד כהה קובץ ישן נושן כתיבת יד על קלף ובו פסקי הלכות מרבוואתא קמאי ומצאתי שם שכתב וז"ל צריך לכל איש להזהיר לאשתו להיות' זריזה ולשמור עצמה מאד כי הכל מוטל על האשה לשמור ולעשות כפלים יותר מהאיש כי ארז"ל ד' מתו בעטיו של נחש בנימין ישי וכלאב והנה אמר דוד המע"ה הן בעון חוללתי וכו' ודרז"ל כי אשת ישי שמה הצללפונית וישי היה שונא אותה והי"ל לישי פלגש פעם אחת בא אשתו של ישי במקום הפלגש בלא ידיעת ישי ובאותו הלילה נתעברה וילדה ממנו דוד ודאי דעת הצללפונית היתה על בעלה וכל רעיוניה. ומחשבת ישי לא היתה עליה כלל כי היה סבור לבא על פלגשו וכו' וכן ראיה מיעקב אבינו דכתיב ויהי בבקר והנה היא לאה הרי שכל הלילה הי' סבור יעקב להיות עם רחל וכן ראיה מיהודה ותמר שלא היה יודע מי היא והיא יודעת שחמיה הוא ויצאו ממנה בנים צדיקים עכ"ל ומ"ש דהצללפונית היתה אשת ישי אמו של דוד המע"ה הנה בש"ס בתרא דף צ"א אמרו דצללפונית אמיה דשמשון ואמיה דדוד נצבת בת עדאל:

ה

דין ד'. ועוד שעובר משום בל תשקצו וכו' מור"ם בא"ה סי' כ"ג כתב שיכול לבא שלא כדרכה ובלבד שלא יוציא וכו' ויש מקילין שמותר אף אם מוציא אם הוא באקראי ואינו רגיל והרב הקדוש בעל ספר חרדים האריך בזה וכתב דאיסור גמור הוא לכל הפוסקים ומה שהותר אינו אלא במקום הראוי רק שאינו פנים בפנים ע"ש באורך שהגזים מאד מאד ואמר שאירע מעשה וגדולי הדור אמרו לשרפו וכו' ע"ש. והרב פנים מאירות ח"ב סימן קנ"ח הוכיח במישור דהוא כפשוטו עיין שם וכן נראה מדברי הר"ן בחידושי סנהדרין דף נ"ח. ומשמע מדברי הר"ן שם דלדעת התוס' והרמב"ם מותר אף אם מוציא. וכן משמע קצת מדברי רבי' יונה בחידושיו לסנהדרין כ"י שם והרב אליה רבה השיג על כל דברי ס' החרדים. ומה שהשיג עמ"ש דלא הותר אלא פעם אחת בכל ימיו דהרי התוס' והרא"ש והטור ורמ"א כתבו דוקא ברגיל אסור משמע באין רגיל אף הרבה פעמים מותר עכ"ד.

אי מהא לא איריא דמוכח בירושלמי דנדרים פרק השותפין דבתרי זימני עיקרי רגיל וכתבו הר"ן שם דף מ"ו ע"א ע"ש וכן משמע מלשון רבינו ירוחם נתיב כ"ג סוף ח"א שכתב דאסור תדיר אבל דרך מקרה פעם אחת מותר אבל מדברי התוס' דסנהדרין דף נ"ח שהביא מוכח דשרי טפי מחד זימנא ולפיהן ישיב לשוי הפוסקים שכתבו סתמא דרגיל אסור שכונתם כלשון בני אדם. ועתה נדפס יד אהרן א"ה ח"ב ושם ראיתי שהאריך בזה והשיב על הרב ס' החרדים ועל הרב פנים מאירות ונדחק דלכ"ע תרי תלת שלא כדרכה איכא:

ו

דין ה'. הוא למטה וכו'. לא יתכן זה בליל טבילה. ספר החסידים סימן תק"ט. משמע הא בשאר אין בו איסור. וכ"כ רבינו ירוחם נתיב כ"ג סוף ח"א גבי שלחן ערכתי לו וכו'. שמעתי שנמצא בשיטת הראשונים לנדרים כ"י דליכא איסורא:

ז

דין ו'. ואם יש בו תפילין וכו' עמ"ש לעיל סי' מ' בס"ד:

ח

או ספרים אפילו של גמרא וכו' בית שיש בו ספרים וקבועה בו נאמוסי"א וישנים בתוכה איש וביתו שרי לשמש מטתו שם. הרב דבר משה א"ח ח"א סי' י"ט ועיין בסוף ס' סם חיי ודבר משה ח"ב ה' וס' גור אריה:

ט

אם יש נקבים וחלונות כעין סגריגה והספרים נראין אסור הרב מגן אברהם ועיין בשו"ת שער אפרים סימן כ"ה ובס' דבר משה ח"ב א"ח סי' ה' ובתשובות שבסוף ס' סם חיי:

י (יו"ד)

ת"ה בסוכה שרי ועמ"ש סי' תרל"ט אות ג' בס"ד:

יא

דין ז'. לא ישמש בתחילת הלילה וכו' אמרו בנדה דף ל"ח חסידים הראשונים לא היו משמשין אלא מרביעי ואילך כדי שלא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת. ובשיטה מקובצת קמא דף פ"ב כתב משם הרב המאירי דיש מפרשין דה"ט שאמרו מע"ש לע"ש והכונה מרביעי ואילך ודברים אלו טפלים הם ועיקר הכונה משום שיעסקו בתורה עכ"ד ודבריו חיים וקימים דודאי מ"ש מע"ש לע"ש היינו אור שבת ואינו ר"ל מיום ד'. וזה פשוט דדוקא בליל שבת וחוץ מטעם עסק התורה שכתב הרב המאירי כמה טעמים בדבר ע"ד הפשט וע"ד האמת. וע"ש על חסידים הראשונים הנז' היינו אף בליל טבילה.

אבל ודאי בלא"ה היו נזהרים מליל שבת. וכתב מהרח"ו זצ"ל בדרושותיו כ"י ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ר"ת ביאה לאהל:

יב

כתב הרב כנה"ג איתא בזהר שיזהר אדם כשיוצא מבית הכסא שלא ישמש כל אותה שעה וכו' עיין שם ולא זכר שד מאי דאמרו בגיטין דף ע' ת"ר הבא מבית הכסא אל ישמש עד שישהא שיעור חצי מיל ששד בה"כ מלוה עמו וכו' והביא הרי"ף ר"פ שני דשבועות:

יג

כתב הרב עולת תמיד דבספר כנה"ג מונה ימים שאין לשמש ודבריו ל"נ להוסיף על דברי חכמים זולת ליל ז' של פסח כתבו חכמי האמת שאסור וזהו סוד ולא קרב זה אל זה עכ"ל ומה שפקפק על דברי הרב כנה"ג תיוהא ליכא שהרב כתבה דרך פרישות והנהגה טובה לשרידים. ומ"ש בשם חכמי האמת לאסור איסור ליל ז' פסח. אפשר שעפ"ז נדבו בכמה מקומות להתקבץ כל ליל ז' ש"פ כתות כתות ללמוד כל ליל ז' ש"פ בחבורה:

אבל בס' הכונות מכתיבת יד הרב מהר"ר שמואל ויטאל שהעתיקו מכתב יד הרב מר אביו מהרח"ו זצ"ל כתוב בדרוש ז' ש"פ כי יש חיוב בליל ז' של פסח להזדווג וביאר טעמו על פי הסוד ועל זה ראוי לסמוך:

יד

דין ח'. היה מצריכה לחוגרה וכו' עמ"ש בס' יד אהרן א"ה ח"ב סי' כ"ה:

טו

דין י"א. לאור הנר וכו' לאור הככבים מותר. הר"ם ן' מכיר בספר סדר היום והביאו כנ"הג ועמ"ש הרב בית דוד סי' צ"ה:

טז

אעפ"י שמאפיל בטליתו. הרב עולת תמיד התיר לת"ח לאור הנר אם מאפיל בטליתו דלא גרע מן היום. והרב אליה רבה הביא מס' סדר היום דלילה גרע מיום ע"ש. וברמזי הרשב"ץ למס' נדה פ' כל היד כתב וז"ל אסור לשמש ביום ות"ח מאפיל בטילתו ולאור הנר אסור ולא סגי להאפיל בטליתו וצ"ע לתשב"ץ מאי שנא עכ"ל:

טו"ב אא"כ הוא בית אפל. כתב הרב מגן אברהם דבכתובות דף ס"ה ע"ב משמע דמותר לכתחלה עכ"ד ובשיטה מקובצת כתב שם משם הרי"טבא וז"ל איכא למידק נהי דמות' לעת הצורך למה מחייבו רשב"ג בכך וי"ל דמירי בטיילין או בפועלין שעונתן שתים בשבת וסבר רשב"ג דאף דקבלה עליה להשרות על ידי שליש וכו' אין לו למעט בעונתה

כל מה שאפשר ונותן לה שתי עונות לתשמיש ליל שבת ושבת עכ"ל ולפי זה אין כל כך ראיה מסוגיא הנז':

גם למ"ש שם בשם רבני צרפת דרב אשי דאמר אוכלת תשמיש מיירי בת"ח אין ראיה דשרי לכתחילה אלא לת"ח בבית אפל ולדידהו הא דמשני בבית אפל אף דת"ח מאפיל בטליתו אף בבית שאינו אפל י"ל דההיא דמאפיל לצורך גדול כמ"ש הרמב"ם פכ"א דאיסורי ביאה ובית אפל מותר לכתחילה לת"ח וליכא למיגמר לדידהו אלא לת"ח. ובכתובות דף נ"ו ע"א משמע דלכתחילה שרי ע"ש. ועיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קנ"ח דף פ' ע"ד:

יח

דין י"ב . בשני רעבון. וכו'. הגהה. וה"ה בשאר צרות וכו' עיין בשיירי ובית דוד סי' צ"ה ועמ"ש בית יהודה א"ח סי' מ' ומ"ש לקמן סי' תקע"ד:

שיורי ברכה

[סימן ר"ם. א

דין ג'. בני שנואה וכו' לפנים הקשיתי במ"ש הראב"ד בס' בעלי הנפש דלאה שנואה מהש"ס דבתרא דף קכ"ג ע"ש. ואפשר דהראב"ד כיוון על מה שאמרה לאה עצמה כי שנואה אנכי והש"ס קאי על הכתוב וירא ה' כי שנואה לאה ומשו"ה פריך דהכתוב לא דיבר בגנות בהמה טמאה וכו' ומשני דכונת הכתוב ששנואין מעשה עשו צפניה וס"ל להראב"ד דהא דאמרו רז"ל היינו דוקא במאי דכתיב וירא ה' כי שנואה לאה אבל במה שהיא עצמה אמרה כי שמע ה' כי שנואה אנכי הדברים כפשטן ומשו"ה משני הראב"ד שינויי אחריני זה אפשר לישב בדוחק. ומ"מ לא איפרק דכיון דרז"ל אמרו וירא ה' כי שנואה לאה דפירושו דשנואין מעשה עשו בפניה ה"נ נימא דגם היא אמרה כי שמע ה' כי שנואה אנכי וכוונתה שאני שונאת מעשה עשו. ואולי לשון כי שנואה אנכי משמע להראב"ד כפשטו דברישא כשילדה ראובן אמרה כי עתה יאהבני אישי וכשראתה שילדה שנית אמרה כי שמע ה' כי שנואה אנכי ולא כאשר דמיתי דבילדת ראובן ואהבני. אך מאי דדייקינן בעניותין עוד על תירוץ ראשון דהראב"ד דמוכרח שאין האמת אתה דכתיב ויאהב גם את רחל מלאה מכלל שאהב לאה אכתי קשה. והכתוב בא ללמד להורות שלא יראה חיבה יתירה לאחת מהן דזה מחליש דעתה ותסבור האחרת שהוא שונאה אבל לעולם דלא היתה שנואה כדכתיב גם את רחל והיא שאמרה כי

שנואה אנכי לא כיונה לאמת או שמא לאו שנואה ממש קאמרה אלא לגבי רחל ובש"ס יש להעיר איזה הערות ואין כאן מקומן.]

סימן רמב

א

כת הקודמין חקרו שיש חילוק רב בזמן שבת לפי האקלים שיושב וכמה הבדל יש בין יושבי מזרח ליושבי מערב דזמן שבת לאלו הוי חול לאלו כידוע ועיין מ"ש הרדב"ז בתשובותיו ח"ב סי' ע"ו ובריש ס' דעת חכמה ע"ש באורך. וזמן שבת בשמים ממעל הוא בזמן אשר הוא שבת בירושלם תו' הרב מהר"י רוזאניס בס' פרשת דרכים דף נ"ד. ומ"ש פ' כל כתבו יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ומוציאי שבת בצפורי ראיתי בתשובות כ"י מרבינו מהר"י ן' מיגאש סי' ח' שפירש דטבריא וצפורי בתוך תחום שבת ובחד גברא קאמר דאלו בתר כל חד יצא שכרו בהפסדו:

ב

הגהה. לחמים לבצוע עליהם בשבת וכו' כתב הרב מג"א ובד"מ מביא סמך לזה מדכתב הטור סי' תר"ב שיאכל חולין בטהרה בשבעה ימים שבין ר"ה ליו"הך וקשה הלא ט' הם אלא על כרחין בלא"ה ביו"ט אוכל בטהרה וצ"ע דאדרבא משם מוכח דבשבת א"צ ליזהר דאל"כ ישארו ששה כשתסיר שבת וב' יו"ט של ר"ה ויו"ל דר' חייא היה מקדש ע"פ הראיה וכו' עש"ב ודבריו קשים שהרי בדרכי משה כאן כתב ועיין לקמן סי' תר"ב אי צריכין ללוש פת לכבוד שבת ובסי' תר"ב כתב והמרדכי ריש מס' ר"ה כתב טעם אחר דפשיטא דבי"ט היו"ל פת טהור דהכל לשין בבתיהם לכבוד יו"ט ומזה יש ללוש כל אחד בביתו לכבוד י"ט אבל לשבת משמע דאין צריך דאם כן לא היו נשארין רק ששה ימים ומיהו המנהג לעשותן בכל מקום אף בשבת ומתקנת עזרא שתהא משכמת ואופה לכבוד שבת וכו' עכ"ל עין רואה דבדרכי משה לא הביא רק ליו"ט וכתב דבשנת משמע שאין צריך אלא דנהגו ואין כתב הרב מגן אברהם דבד"מ מביא סמך לשבת ומותיב ומשני. והנא מור"ם בהגהה דקדק לכתוב ונוהגין כמ"ש בד"מ שלא יש סמך מהמרדכי לשבת אלא מנהג:

שוב הגיעו לידי סי' אליה זוטא וסי' אליה רבה הנדפס חדש וראיתי להרב הנז' שהשיג על הרב מגן אברהם דבמרדכי כתב דבשני יו"ט של ר"ה לא היה צריך להזהירו שהכל לשין וכו' והרי דר' חייא לא היה מקדש עפ"י הראיה אלא הוי שני יו"ט של ר"ה עכ"ד:

ולי ההדיוט פשיטא דבזמן ר' חייא היו מקדשין ע"פ הראיה כמ"ש הרב מגן אברהם וכאותה שאמרו בראש השנה דף כ"ה א"ל ר' לר' חייא זיל לעין טב וקדשה ובדף כ"א אמרינן דרבא הוה יתיב בתעניתא תרי יומי זמנא חדא אשתכח כוותיה אלמא אפי' בימי רבא היו מקדשין ע"פ הראיה וכ"כ הרמב"ם פ"ה דקדוש החדש דין ג' בימי חכמי המשנה וכן בימי חכמי הגמרא עד ימי אביי ורבא על קביעות ארץ ישראל היו סומכין וכו' ע"ש והדבר קשה על הרב אליה רבה שכתב דבימי ר' חיי' לא היו מקדשין ע"פ הראיה.

אמנם אף בזמן שמקדשין ע"פ הראיה היו רוב בני א"י עושין ר"ה . שני ימים מספק ואף בירושלם עצמה זמנין טובא דעבדי ר"ה תרי יומא וכמ"ש הרמב"ם שם וכן צ"ל למרדכי שכתב דבשני י"ט של ר"ה לא היה צריך להזהירו דעלמא ר' חייא הוה עביד תרי יומי וכ"מ מהטור סי' תר"ב שכתב דלא אמר אלא ז' לפי דבי"ט חייב אדם לטהר עצמו ברגל משמע דהוו עבדי תרי יומי ר"ה:

הן אמת דק"ק איך פשיטא לטור ומרדכי דעבדי ר"ה תרי יומי מאחר דלא פסיקא מילתא והרי אמרו ברי"ה דף י"ט ודף ל"א מימות עזרא לא היה אלול מעובר ובפרט אחר תקנת רי"בז דמקבלין עדות כל היום ועיין בתוס' והרא"ש פ"ק דביצה. ויש לישב:

ועוד אפשר דהא דפקיד ר' חייא לרב היה כשרב הלך לבבל דשם רב עביד ר"ה תרי יומי והיינו דפשיט' למרדכי והטור:

ואחר זמן מצאתי לרבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' נ"ה שכתב דרב דהיה אוכל חולין בטהרה דוקא כשהיה בא"י אבל לאחר שירד לבבל לא יכול ליזהר עכ"ד. ותו צריך אני למודע"י מ"ש מרדכי דבשני י"ט של ר"ה לא היה צריך להזהירו דהכל לשין בבתיהן לכבוד י"ט דמה ענין לשין בבתיהן לחולין בטהרה:

ותו ק"ק על הרב אליה רבה דהשיב על הרב מגן אברהם דבד"מ אינו מביא סמך אלא מהמרדכי שכתב דהטעם משום כבוד י"ט וה"ה דראוי ללוש לכבוד שבת עכ"ד דהרי מ"ש ד"מ היינו דמהמרדכי משמע דא"צ בשבת אלא דכך נהגו. ומ"ש הרב הנז' מההיא דמשכמת ואופה כבר הזכירו מור"ם בדרכי משה:

סימן רמג

א

דין א'. לא ישכיר מרחץ שלא לעכו"ם וכו' כתב הרב הלבוש ארז"ל שאין להניח אפי' לעכו"ם לעשות מלאכתו וכו' ואסמכוה אקרא דכתיב כל מלאכה לא יעשה בהם משמע וכו' בין ע"י עכו"ם וי"א שהוא לימוד גמור ולא אסמכתא אלא איסור דאוריתא הוא והכי

משמע פשטיה דקרא וכו' ע"ש ושרש דבריו הם מהסמ"ג לאוין ע"ה והביאם מרן בב"י סוף סי' רמ"ד:

וראיתי להרב אליה רבה בריש סי' זה שכתב וז"ל עיין בחזקוני פ' בא פסוק לא יעשה מלאכה מה שהקשה לרש"י דאשתמיטיתיה דברי סמ"ג ולבוש אלו גם מצאתי בס' יראים סי' קי"ג הא דאמרו אמירה לעכו"ם שבות כשאינו מלאכת ישראל וכו' מ"מ מהפוסקים משמע דלעולם דרבנן עכ"ל ומה שהקשה לחזקוני מהלבוש הוא אגב שיטפיה דהחזקוני קדם בזמן להלבוש. וכבר ראיתי חזקוני שנדפס בוינציא ס' רפ"ד וכמדומה לי שהוא קדמון הרבה ואין להאריך כאן בזה. ותו ק"ק עליו דלא זכר דמה שהקשה החזקוני על רש"י כן הקשה הרמב"ן על רש"י בפי' דדברי המכילתא אסמכתא:

וחזה הוית לרבינו ישעי' הראשון בתשובותיו כ"י סי' ק"ב שכתב וז"ל ומה שכתבת אלי מדתניא במכילת' לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה העכו"ם דאלמא מן התורה אסורה האמירה לעכו"ם. למה לא ראית סיפא דההיא מתניתא דמסיק דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אינו צריך. ומפני שראיתי בריתא זו משובשת בספרים הוזקקתי לכתוב גירסתה ופירושה כפי מה שנ"ל ה"ג כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך אבל יעשה עכו"ם מלאכתך פי' דהאי לא יעשה לא בא לאסור מלאכת העכו"ם אלא שלא יניח חבירו לעשות מלאכתו שלא יאמר אם הוא רוצה לעבור אין אני זקוק לו בא להזהיר על כן אבל לעולם מלאכת העכו"ם מותרת תלמוד לומר ששת ימים תעשה מלאכה הא לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה עכו"ם מלאכתן דברי ר' יאשיה פירוש למדנו לא תעשה די"ט מתעשה ששת ימים מה תעשה ששת ימים לא חלקת בו אלא בין הוא בין ע"י חבירו בין ע"י עכו"ם מותר אף לא תעשה די"ט לא תחלק בו אלא בין הוא בין ע"י חבירו בין ע"י עכו"ם אסור ר' יונתן אומר אינו צריך והלא כבר נאמר זכור את יום השבת ששת וכו' והלא דברים ק"ו ומה שבת החמורה אין אתה מוזהר על מלאכת העכו"ם י"ט הקל דין הוא שלא תהא מוזהר על מלאכת העכו"ם פי' לא הוצרך הכתוב לכתוב לא יעשה לאסור מלאכת העכו"ם שהרי בשבת החמורה כתיב לא תעשה וכו' וגרך וכו' דוקא אבל עכו"ם מותר כ"ש י"ט הקל והאי דכתיב כל מלאכה לא יעשה לא הוצרך לכך אלא ארחיה דקרא הוא לאשתעויי הכי א"נ בא להזהירו על חבירו שאם רוצה לעבור ואינו שומע לו שלא יניחנו לעשות במלאכתו נמצא שר' יאשיה ור' יונתן

חלקו בדבר זה וכל סוגיא דתלמודין כר' יונתן אתיא עכ"ל:

וגם הרא"ש השיג על הרמב"ן דר' יונתן פליג ומשמע דלר' יאשיה הוי מדאוריתא וקי"ל כר' יונתן ודבריו הם כדברי רבינו ישעיה הנז':

ועל פי דברי רבינו ישעיה הנז' אין אנו צריכין לומר דרש"י נקט מילתה כר' יאשיה דלא כהלכתא אלא אפשר דמ"ש רש"י ע"י אחרים היינו על ידי ישראל אחר וכמ"ש רבינו ישעיה בסוף דבריו לדעת ר' יונתן לפי האמת. והרב צידה לדרך כתב דדברי רש"י הם דלא כהלכתא ולי ההדיוט נראה כמ"ש:

ודע דיש נסחא בילקוט משובשת ונראה מדברי הרב מגן אברהם בספרו זית רענן דמקיים אותה גם איזה אחרון הואיל הלך אחר גירסת הילקוט ונעלם מהם דברי הסמ"ג וס' יראים ומרן ב"י גם מהרב זית רענן נעלם עוד דברי הרמב"ן והרא"ם. ועיין בפסיקתא פי' אמור:

והרמב"ן בהשיגו על רש"י כתב דבריתות אלו מטעות אין לכתבן כפשטן והשיב הרא"ם דאפילו נימא דהבריתא דרך אסמכתא למה אין לכתוב בריתות אלו כפשטן והלא אף אם ילקחו כפשטן ויחשוב דהוא איסור דאוריתא מעליותא היא ולא גריעותא ולא נפיק מינה חורבא. ושמעתי שהקשה הרב כמה"ר יעקב ן' פורנה דהרי פסק הרמב"ם ספ"ב דממרים דהאומר בשר עוף בחלב אסור מהתורה עבר על בל תוסיף ואיך כתב הרא"ם דלא נפיק מינה חורבא. ופריק לה הרב כמה"ר משה הכהן אשכנזי דשאני התם דאי בשר עוף מהתורה לקי ואי מד"ס מכת מרדות אבל באמירה לעכו"ם אין הפרש דעקימת שפתים לא הויא מעשה:

סימן רמד

א

דין א'. הפוסק עם העכו"ם לבנות לו חצרו וכו'. הרדב"ז בתשובה כ"י נשאל בעשיר אחד זהיר במצות ולא יצא שם רע עליו מימיו דפסק עם הבנאים לבנות לו חצר בסך ידוע ואם הפסידו הפסידו לעצמן והתחילו במלאכה והיו עושין מלאכה לעצמן בשבתות ומתקנין האבנים בבתי העכו"ם רחוק מאותו חצר ובשבת א' בנו בחצר והעלו האבנים בדימוס וכשראה זה בעל החצר לא ידע אם מותר לעשותו בשבת או אסור ואחר שהלך לביתו חשש לאיסור ושלח ועיכב הבנאים וביטל המלאכה בשבת. וביום ראשון קראוהו ראשי הקהל וא"ל מה זאת עשית ונשבע שלא ידע שהיו עושין מלאכה וקבל מה שהדין נותן עליו ועוד שיתן קנס על מה שאירע ולא רצו אלא נדוהו ועוד הטילו עליו קנס וחרה לו עד מות על נדויו וישב בנדיו ה' ימים ושאל האיש אם עשו כדין במה שנדוהו:

והשיב הרב וז"ל אלו פסק עמהם לבנות לו ביתו והם בונים בו בשבת אסור ואלו היו בונים מדעתו אפשר שיהיה בר נדוי לפי שמזלזל באיסורין דרבנן וכל המזלזל באסורין דרבנן בר נדוי הוא כדמוכח פ' בתרא דיבמות בההוא דטבע באגמא דסמקי וגרסינן פ' מי שהפך בההיא אמתא דחמאת לספרא דמחי לינוקא יתיר מצורכיה א"ל יהא ההוא גברא מוחרם וכו' אבל מ"מ בזה שאינו ידוע שבנו הבנאים אלו מדעתו ושלח שלוחו לעכבן אפשר שלא יהיה בר נדוי מן הדין אבל ראשי הקהל שנדהו יש לדונם לכף זכות כי מפני שרוב העולם עכשיו אינם בני תורה קרוב הדבר לבא לידי תקלה גדולה ונמצא שם שמים מתמלל וכל כיוצא בזה מצוה ומנהג ותקון וגדולה מזו אמרו ביבמות ב"ד מנין ועונשין שלא מן הדין וכו' ואין הנכבד ההוא נגרע מערכו בכך מוטב שיתנדה זכאי ולא ראוי לכך משיתנדה חייב וראוי לכך וצריך הוא לישב דעתו ולשמוע מה שחביריו אומרים לו לגדור הדבר ולש"ש עכ"ד:

ומדברי הרב והנדון הזה הוכי"ח תוכי"ח דהמזלזל בד"ת או בד"ס האי בר נח"ש הוא בלי התראה והרי הוא כמבואר והכין אסיקנא בעניותין במ"מ סי' ל"ד אות י"ד בס"ד:

וחזיתיה לרב מהר"ר אברהם גאטינייו בספר צרור הכסף א"ח סי' ג' שנשאל על ראובן שעשה לחמניות בדבש בפסח שרוצים לקונסו ממון והשיב וז"ל לא ידעתי מה מקום לקונסו אם אמת שלש בדבש ולא עירב טיפת מים וכו' ואי משום מה שהורה הרב שיירי שאסור לעשות מילופי"טאס בדבש משום דאי אפשר דבש שלא יטילו שם מים וכו' ואף שנאמר שראובן לא ידע בכל אלה לאו בר קנסא הוא כיון שטוען שכן ראה ושוגג היה בדבר שלא נודע לו שהעושה כן הוא בדבש שאין חשש מים כלל העולה שאינו רואה שום חיוב קנס לראובן וכו' ואם כבר נטלו ממנו חייבים הם להחזיר וכו' עכ"ד והסכים עמו הרב כרם שלמה שם:

וכאשר ירדוף הקורא יעלה על לב דדבריהם הם מנגדים לתשובת הרדב"ז ואי שמיע להו לרבנן תשובת הרדב"ז היו מחזיקים ביד הפרנסים שקנסוהו. אבל בקושטא הדבר מבואר דאין הנושאים שוים ולא דמי נדונם לנדון הרדב"ז. וגם אינהו ידעי דאין תקלה יוצאה מאותו מעשה:

ב

הגהה. יש לחוש לאורחים הבאים שם או לבני ביתו וכו' ה"ה למלאכת תלוש בביתו של ישראל יש לחוש שיחשדוהו בני ביתו והא לא פליג עם מהר"י אבוהב שהביא ב"י סי' רמ"ג. דברי יוסף סי' ט'.

ג
עבדנין שכירי חדש מישראל בבית סגורה דליכא למיחש לרואים מותרים לעשות בצנעא בשבת. דברי יוסף שם. עש"ב ובש"ות מים רבים סי' ט"ו וי"ו:

ד
דין ו'. יהודי הקונה מכס וכו'. מי שלקח מכס דאמייאט וצריך לקנות שוורים לעשות סוקא"ר ואם לא יעשו מלאכה בשבתות וי"ט יופסד הכל. הרדב"ז בתשובות החדשות סי' י"ג צידד אופני ההתר בעיין הש"ות מהרי"טן סי' ס"ו ובש"ות מהר"ר ישעיה באסאן הנקרא לחמי תודה סי' ג' וסי' ד':

ה
מי שיש לו אוצר של חומץ ואינו יכול לסוגרו בשבת מפני השר שמכריחו. בע"ש אחר חצות יאמר לעכו"ם כל אשר תמכור מסך כדים אלו אשר אני נותן לך בסך פי מהיום אני נותן לך שכר פי אם תרצה מכור אותם מהיום ואם ביום א' יותיר מסך הכדים הנז' ימכרם העכו"ם ביום א' ויטול שכרו משלם. ה"ר שלמה סאלאמי בתשובה הובאה בש"ות שערי ישועה כ"י א"ח שער ד' סי' ו':
אבל הרב מהר"י זיין שם סי' י' חלק עליו וכתב דאין לו תקנה אא"כ ירויח לו זמן או קודם שבת או אחר שבת שיוכל העכו"ם למוכרם באותו זמן וכיון שהרויח לו זמן מותר הישראל ליקח ממנו מה שנשאר בידו אחר השבת:

ו
יהודים שיש להם מצודות ושוכרים עכו"ם ולפעמים צדין בשבת עיין בש"ות הרשב"ץ ח"ב סי' נ"ד ועיין בש"ות הרב בנו מהר"ש סוף סי' תקע"ז:

סימן רמו

א
דין א'. מותר להשאיל ולהשכיר כליו לעכו"ם וכו' זו סברת הרי"ף והרמב"ם וכתב מרן בב"י דכיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן. וכתב על זה שיירי כנ"הג ובס' הקצר הביא שתי הסברות וכתבו בס' המפה והלבוש שדעת התוס' עיקר עכ"ל ואין דברי הרב מכווניי כל כך דמשמע קצת דמרן שינה את טעמו כאן בש"ע ממ"ש בבית יוסף דנקיטינן כהרי"ף והרמב"ם דהכא בש"ע הביא שתי הסברות. ולי ההדיוט אין כאן שינוי דמודעת זו דהכי אורחיה דמרן דהסברא שכותב בסתם היא הלכה למעשה אלא דזימנין דמשכחת דמייתי סברת החולקים בלשון יש אומרים וא"כ הכא שכתב בסתם

כדעת הרי"ף והרמב"ם כן הוא דעתו אלא דמיתי סברות החולקים והטעם עמ"ש הרב שפתי כהן י"ד סי' רמ"ב בדרכי הוראת איסור והתר ע"ש ומאחר שכן הכי הול"ל להרב שיירי כנ"הג וכן בספר הקצר כתב סברת הרי"ף והרמב"ם בסתם:

ב

הגהה. וכן עיקר כסברא אחרונה. וכן ראיתי בתשובה כ"י מהרב יחיאל קאשטילאץ שהשיג על מרן בזה בכל תוקף שהניח שנים עשר פוסקים שהזכירם בבית יוסף וכל ז"ה איננו שוה לו ופסק כהרי"ף והרמב"ם. ופרט השנה שכתב הרב הנז' בתשובתו הנז' הוא שנת השי"ג. והתמרמה מאד על פסק זה ע"ש. וגם הרמב"ן במלחמות והרשב"א בחידושיו דחו דברי הרי"ף בזה. הלכך יש לחוש לסברת רוב הפוסקים קמאי ובתראי דפליגי על הרי"ף והרמב"ם בזה:

ג

דין ג'. יפקירנה בינו לבין עצמו וכו' כתב מרן בב"י משם המרדכי דאם השאיל לעכו"ם בהמתו דיעבד צריך להפקירה בפני ג' וכתב מרן על זה אלמא דס"ל דלכתחילה אפילו מפקיר בפני ג' אסור ויש לדחות דאה"נ דשרי אלא שדברו בהוה וכו' ע"ש וכ"כ הרדב"ז בתשובות החדשות סי' י"ג דלכתחילה שרי אלא שדברו בהוה ועיין באחרונים:

ד

קודם השבת וכו' ולהפקיר בשבת הרב פר"ח לקמן סי' תל"ד פשיטא ליה דאסור להפקיר בשבת וי"ט כי הא דתכן אין מקדישין ואין מחרימין וכו'. ושמעתי מקשים עליו מכמה סוגיות ועיין להרב מגילת ספר דף קכ"ז ע"א:

ה

הגהה. ואפ"ה אין שום אדם יכול לזכות וכו'. דאף דאין שום אדם זוכה הוי הפקר. ומדברי הרב משנה למלך פ"ב דתרומו' והרב ב"ח לקמן סי' תל"ד משמע דלא הוי הפקר אא"כ זכו בו וכבר הארכנו בעניותנו על דבריהם לקמן סי' תל"ד בס"ד עש"ב:

ו

דין ד'. ישראל שהשכיר שוורים וכו' עיין בתשובות הרדב"ז ח"ב סי' י"ג. ובסי' לחמי תודה תשובו' מהר"ר ישעיה באסן סי' ך' האריך בזה הרבה:

סימן רמח

א דין א'.

עומד להפליג וכו' לדבר מצוה ופוסק עמו שישבות וכו' זו סברת הרמב"ם וסיעתו דפסקו כרבי בשבת דף י"ט אבל הטור ודעמי' פסקו כרשב"ג דפליג ואמר אין צריך לפסוק:

ועל פי זה תירצו האחרונים הרב עדות ביעקב סי' ט' ומהר"ח אלפאנדארי בהגהותיו בס' בני חיי בסי' זה והרב ראשון לציון דף קי"ב והרב אליה רבה בסי' זה והרב יד אהרן לקמן סי' של"א הודאת הרשב"ץ דאסור למול גר ביום ה' שיבא לידי חילול שבת ותהי עלה הרב ש"ך בי"ד סי' רס"ו דהא ממקום שבא הרשב"ץ דאין מפליגין וכו' תמן תנינן ואם לדבר מצוה מותר. וכן הקשה מהראנ"ח בשניות סי' ל"ח:

וכלהו תנן בתראי הנתנין למעלה קמש"נו רבנן דנהי דלדבר מצו' שרי אמנם קי"ל כרבי דפוסק ששבות וכ"כ מרן בב"י בסי' זה משם הרשב"ץ ומאחר שכן במילה דאי אפשר להתנות אף דהוא מצוה סבר הרשב"ץ דאסיר עכ"ד:

ודין גרמ"א להרבנים הנז' שתירצו כן לפי שבימיהם לא יצא לאור ס' התשב"ץ ואולם אנן בדידן אשר עד כה ברכנו ה' והאיר ממז"רח לאדפוס"י אדרא ס' התשב"ץ עין רואה להרב בח"א סי' כ"א ששם כתב הודאה זו דמילה אשר הביאה בשמו מרן בבדק הבית בי"ד ושם נאמר דהיה ראוי לפסוק כרשב"ג דהוא אבוה ורביה דרבי ואין הלכה כרבי מרבו אלא דעכ"ז פסק הרמב"ם כרבי דכל כי הא מנקט לחומרא עדיף. ובסוף התשובה הנז' הביא דהרשב"א פסק כרשב"ג וכתב על זה וז"ל וכבר כתבתי דהכי איבעי לן למפסק אבל כל מה דאפשר למעבד תקנתא עבדינן כדעת הרמב"ם עכ"ל והרי הוא כמבוא"ר דחלף הלך תירוץ הרבנים הנז'. וק"ק על הרב מהרח"א הנז' שכתב שהיה בידו תשובת הרשב"ץ והוא ז"ל שראה תשובת הרשב"ץ מאי משני דטעמיה דהרשב"ץ דבמילה אי אפשר לפסוק ומשו"ה אסר והרי הרשב"ץ סבר דהלכה כרשב"ג אלא דיש להחמיר מצד חומרא כהרמב"ם ומשום חומרא שאינה מן הדין לא היה אוסר למול הגר וחולה שהבריא וזה

פשוט:

ולי ההדיוט אפשר לתרץ דהכא בהפלגת הספינה אף אי מפליג ביום ג' יבא לחילול שבת אלא דלא גזרו משום צורך העולם רק גזרו מקמי שבתא ולכך כיוי דעכ"פ נראה להם להתיר ולא גזרו אלא מקמי שבתא. התירו בדבר מצוה. אבל בדבר שאם ממתין אחר השבת יהיה הכל מתוקן בלי שום סרך איסור כגון מילה אחר השבת אז אף דהוי מצוה שבקינן לה לאחר השבת דלא אתי תו לידי איסור כלל. משא"כ בהפלגת הספינה

דעל הרוב בכל יום שיסע יבא לחלל שבת ולא ראו לגזור ביומי דבתר שבתא. ולפיכך בדבר מצוה שרי. משא"כ במילה דכי משהית לה עד יומא קמא תו ליכא סרך איסור. ועיין מה שהאריכו הרבנים הנז' בענין זה:

וחזיתיה להרב ט"ז בי"ד סי' רס"ב ס"ק ג' וז"ל ראיתי בס' בדק הבית שכתב בשם הרשב"א דמ"מ אין מלין אותו ביום ה' לפי שביום ג' יש צער לנימול ואין לגרום צער בשבת ולפ"ז נראה כ"ש דאין למולו ביום הששי דאיכא צער טפי כמ"ש סימן רס"ו בשם הרשב"א והרמב"ן עכ"ל והני מילי דמר מדעתי כי קשים חדא דדין זה מיחס אותו להרשב"א וזה גרם לו להוליד דאין מלין אותו ביום הששי דאיכא צער כמ"ש הרשב"א:

ולפי האמת אינו הרשב"א אלא הרשב"ץ ואשתמיטיתיה דכן כתוב בפירוש בפה מלא בבדק הבית סי' רס"ח ובס' בית חדש בקונט' אחרון דהוא הרשב"ץ. ולדידן הרי הוא גלוי לכל בתשב"ץ סי' הנז'. ותו אשתמיטיתיה סיום דברי בדק הבית שם בי"ד סי' רס"ב שכתב בהדיא ממתינין לו עד למחר ואיך הרב כתב ולפ"ז אין למולו ביום הששי. ותו דשם בבדק הבית סי' רס"ב כתוב וכתבתי טעמו בסי' רס"ח ושם מפורש דטעמו ממ"ש הרז"ה דהא דאין מפליגין וכו' היינו דהם מקומות סננה ובודאי יבואו לחילול שבת ומקמי שבתא אסור דעושה על דעת לדחות השבת ואין הטעם דגורם לו צער בשבת כמ"ש הט"ז:

הדרן למאי דאתאן עלה דדעת הרשב"ץ לפי מ"ש מרן בב"י בשמו בסי' זה מוכח דפסק כרבי דצרי' לפסוק עמו שישבות ובסי' יד אהרן ברית סי' זה כתב דהרי"ף וריו"בט והרי"בש סי' ק"א והרשב"ץ בתשובה שהביא מרן סוף סי' זה פסקו כרשב"ג דאין צריך לפסוק עם העכו"ם מטעם דהלכה כרבי מחבירו ולא מאביו עכ"ל וכן כתב עוד בסוף הסימן וז"ל ולענין אי הלכה כרבי אי כרשב"ג הרי"ף ורבינו בעה"ט והרי"בש והרשב"ץ פסקו כרשב"ג עכ"ל והוא אגב שיטפיה דמדברי מרן בשם תשוב' הרשב"ץ מוכח להפך דפסק כרבי כמבואר. ועוד ק' שהוא בעצמו לקמן סי' של"א כתב וז"ל ועוד נראה לומר דלק"מ דאמרו פוסק עמי שישבות דברי רבי ופסקו הרי"ף והרמב"ם והרשב"ץ עצמו כרבי וכמ"ש מרן סימן רמ"ח וכו' עכ"ל הרי דאיהו גופיה כתב דהרשב"ץ פסק כרבו וכמ"ש מרן והוא סותר מ"ש הוא עצמו סי' רמ"ח דמדברי מרן מוכח דהרשב"ץ פסק כרשב"ג:

ועוד לא דקדק בדעת הרי"ף וסותר את עצמו דבסי' זה כתב דהרי"ף פסק כרשב"ג ובסי' של"א בחדא מחתא מחתינהו להרי"ף והרמב"ם שפסקו כר':

והאמת דדעת הרי"ף כפי מ"ש בשמו הרי"בש סי' ק"א והרשב"ץ בתשובה נז' דרכו לפסיק דלא כרבי בכי האי גוונא ודעת הרשב"ץ כבר כתבנו בעניותינו לעיל דהגם דממ"ש מרן בשמו בב"י בסי' זה וכן הרשב"ש בנו בסי' ת"ח מורה דפסק כרבי. מ"מ מבואר בתשובתו הנז' דמשום חומרא הוא דקאמר הכי אבל לפי פסקי ההלכות כרשב"ג איבעי לן למפסק וכמש"ל וכן נראה מדברי הרי"בש בסי' ק"א שכתב ומה שכתב ופוסק עמו שישבו' נטה לפסק הרמב"ם וכו' ומשמע דעל הרשב"ץ קאמר דהוא רבי דוראן שהזכיר בריש התשו' ע"ש:

וראה ראיתי להר' מג"א סי' תרי"ג עמ"ש מרן הא דשרי לעבור במים לדבר מצוה דוקא לעבור בגופו במים עצמן אבל לעבור בספינה קטנה יש מי שאוסר כתב וז"ל והטור כתב אם התירו רחיצה גמורה כ"ש שיטה דקילא וכו' וע"ק דבהדיא אמרי' בגמ' ואיתא סי' רמ"ח לדבר מצוה מפליגין בספינה אפי' בע"ש ופוסק עמו ע"מ שישבות וכתב ר"י משום שט והביאו הטור א"כ דברי הטור סתרי אהדדי ואפשר דהתם מיירי כשעושה העכו"ם מלאכה בעבורו והכא מיירי במקום שאין מלאכה עכ"ל וכתב עליו הרב אליה רבה בסימן זה ואין דבריו נכונים דבתוס' וספר התרומה וסמ"ג וטור משמע להדיא דאפי' באין עכו"ם עושה מלאכה מיירי גם תמיה לי על קושיתו דלא עיין שפיר בטור דפסק כרשב"ג. גם בלא"ה י"ל דהטור ס"ל דלכתחילה קאמר שיפסוק ואי לא אפשר מותר בלא פיסוק ועוד שמצאתי בשבולי הלקט דף י"ד דפירש בפשיטות הש"ס דלדבר מצוה מותר אפי' בשבת ובזה מתורץ תמיהת הב"י בסוף סי' של"ט על אגור עכ"ל:

ואפשר דכוונת הרב מגן אברהם להקשות להטור דהוא הביא פירוש ר"י דטעמא משום דהוי כשט ומהש"ס מוכח דלדבר מצוה מפליגין אף בע"ש מכלל דבשבת אסור וזהו תוקף קושית הרב מגן אברהם דמוכח דדוקא בע"ש שרי הא בשבת אסיר אף לדבר מצוה משום דהוי כשט ולא הותר אלא במפליג בע"ש דמר סבר פוסק עמו שישבות ומר סבר אינו צריך כל שהוא מפליג בע"ש אבל להפליג בשבת מוכח דגם רשב"ג אסר דע"כ לא פליג אלא דאינו צריך לפסוק אבל להפליג בשבת מוכח דאסור גם לרשב"ג דאפושי פלוגתא לא מפשינן ותו דאי אית' דרשב"ג שרי הול"ל רשב"ג אינו צריך ומפליג אף בשבת אבל השתא דלא קאמר אלא אינו צריך מוכח דלא פליג אלא דאין צריך לפסוק במפליג קמי שבתא ולדברי ר"י דמייתי לה הטור בסימן זה הוי הכל משום שט ומאחר שכן איך ס"ד דהטור להתיר לשוט בי"והך ולא עוד אלא דאתמוה קא מתמה על בה"ג זהו קושית הרב מגן אברהם על הטור דסותר את עצמו שהוא הביא פירוש ר"י ומשמע מיהא דלענין דינא מודה ליה ואלו הכא משרא שרי לשוט ביו"הך. ומה שהביא הרב

מגן אברהם בקושיתו דפוסק עמו שישבות כונתו דמזה מוכח דבשבת אסור ובהא לא אשכחן דפליג רשב"ג. אבל לאו למימרא דהטור פוסק כרבי. וכבר ידוע דהרב מג"א נקיט נפשיה בקצי"רי ובסתום חכמה יביע אומר. ופריק דאפשי' דהתם מיירי כשהעכו"ם עושה מלאכה בעבורו כלומר דהא דדייקינן הא בשבת אסור אף לדבר מצוה דיוקא אינו אלא להיכא דהעכו"ם עושה מלאכה ולעולם דמאי דאסיר לדבר הרשות היינו בכל גונא אף אם אין העכו"ם עושה מלאכה. אבל הדיוק אינו אלא כשעושה מלאכה העכו"ם ודיוקא הוי לצד זה לבד והוא דוחק ומשו"ה נקט לה בדרך אפשר. ומ"ש הרב שבלי הלקט דף י"ד דלדבר מצוה שרי בשבת הוא דוחק בש"ס ומדברי התוס' והרא"ש ריש פ' מי שהוציאוהו משמע איפכא וכן משמע מדברי הטור סוף סי' של"ט. ולפי דבריהם הוא מה שכתב מרן שם סוף סימן של"ט על ההתר שכתב בשם רבינו ישעיה וגם דמרן אזיל לטעמיה שכתב סוף סי' זה דהגדולים אינם מסכימים לדברי ר"ת דחשיב הכל דבר מצוה ומשמע דרבי' ישעיה אירי בדבר הרשות דאף שהיה לראות פני חבירו לא חשיב דבר מצוה. ובשבלי הלקט דף ט"ו מייתי הא דרבינו ישעיה וקושית רבי מאיר היא מפ' תולין ע"ש וכדברי האגור שהביא מרן ובמאי דכתבינן בעניותין תשובה מוצאת לכל דברי הרב אליה רבה הנז"ל:

עוד ראיתי להרב אליה רבה שכתב וז"ל ואין להקשות מסי' תרי"ג ס"ז שכתב ש"ע לעבור בספינה קטנה יש מי שאוסר והוא מבה"ג די"ל בי"והך החמירו טפי דלא כב"י שם גם יש לי תמיה על הש"ע דלשון טור לעבור לשוט משמע שישוט ממש אבל בספינה ודאי לאו שיטה ממש הוא אלא דנראה כשט עכ"ל ומ"ש דהחמירו טפי בי"והך משבת אינו מחוור. ודברי מרן בב"י שם שכתב דלשוט שהוא גזרה כוללת בכל שבתות וי"ט לא התירו נראין בטעמן וכ"כ הר"ש בן הרשב"ץ סי' קצ"ד ורחיצה גופא לא אסרוה בי"והך מעיקרא לדבר מצוה וכיוצא וכמ"ש הרב ב"ח והרב פר"ח שם:

ומה שתמה דמלשון הטור משמע שישוט וכו' כן כתב בשם בה"ג הרשב"ש סי' הנז'. ובסי' הלכות גדולות עצמו כתוב דף ל' ודוקא עד צוארו אבל לסוח אסור עכ"ל וזהו כמו שדקדקו הפר"ח והב"ח ע"ש. ומ"מ אין כאן תימה על מרן דכיון דספינה נמי אסורה בכל שבת וי"ט דנראה כשט וכדמוכח מההיא דפ' תולין וכמ"ש הטור סוף סי' של"ט להכי נקט בש"ע לעבור בספינה דכיון דגזור בכל שבת וי"ט י"והן בכלל:

ב

אבל לדבר הרשות אין מפליגין וכו'. התוס' והרא"ש פ' מי שהוציאוהו כתבו בשם רשב"ם דהך בריתא דפ"ק דשבת ב"ש היא ואנן קי"ל כב"ה ושרי להפליג אפילו בע"ש וכתב

מרן בב"י שסברת רשב"ם יחידאה הוא ושום פוסק לא הודה לו ולפיכך לא הזכירה הטור עכ"ד וק"ק דבעל המנהיג והביאו הרשב"ץ בתשובה הנז' כתב דסמכו להפליג בע"ש דקי"ל כב"ה וכן כתב רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י והביא דבריו בס' שבלי הלקט גם מבואר בדברי ראב"ן סי' ס' דף כ"ה דהראשונים הנהיגו כרשב"ם. ובשגם ספר ראב"ן לא ראהו מרן מ"מ המנהיג ושבלי הלקט שמעתתיהו בפומיה ושם מבואר דסברת רשב"ם אינה יחידאה:

ג

דין ג'. אם נכנס בספינה מע"ש וקנה בה שביתה וכו' עיין בתשובו' מהר"א בן טוואה שבסוף התשב"ץ סי' י"א ובש"ות בית יהודה ח"ב סי' ל"ה:

סימן רמט

א

דין א'. וה"מ כשהוא בישוב וכו' הרב הלבוש כתב וה"מ כשאותו המלון או הבית שיבא לשם בעוד היום גדול הוא בישוב וכו' ע"ש. וכתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י על דבריו וז"ל שרש דין זה הוא מהר' בבית יוסף שכתב ונ"ל דהיינו כשהוא במקום ישוב שיכול להכין צרכי שבת אבל אם במקום שאי אפשר להכין צרכי שבת מוטב שיבא לביתו אולי יוכל להכין צרכי שבת משישאר שם שודאי לא יוכל להכין צרכי שבת ואף שהוא הולך להתארח אצל אחרים מותר מטעם זה ואף שכתב הרמב"ם שטעם האיסור כשמתארח אצל אחרים הוא מפני שמביישן שלא הכינו דבר הראוי לאורחים כיון שהוא במקום שלא יוכל להכין צרכי שבת אין לחוש לכך ואף אם יש עמו צידה כדי צרכי שבת אם אינו עומד בשבת במקום ישוב בטוח מותר לילך כמה פרסאות דמקום ישוב בעינן דאי עומד בדרך אינו מקום בטוח עכ"ל הרב. והנה המחבר נראה שהבין מדברי הרב כשהוא במקום ישוב דקאמר היינו המקו' ההולך לשם ואין הדבר כן שהדבר פשוט בדברי הרב שאינו אלא המקום שעומד בו קודם נסיעתו ומהתימא מאי דוחקיה של המחבר שדרך דרך זה דודאי שאותו המלון שהולך לשם מקום ישוב הוא שכך הם דברי הגמרא אמר אבו משום רבי אלעזר אל יהלך אדם בע"ש יותר מג' פרסאות אמר רב כהנא לא אמרן אלא לביתיה אבל לאושפיזיה אמאי דנקיט סמיך איכא דאמרי לא נצרכא אפילו לביתיה וכו' נראה שהמלון הוא במקום ישוב. ואפשר לומר שהמחבר ז"ל סברא דנפשיה קאמר ולכך אמר בתחילת דבריו אין הולכין בע"ש וכו' כדי שיגיע לבית או למלון והנה תיבת כדי שיגיע לבית הוא מלשון הרמב"ם

שאמר כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ותיבת או למלון דנקט הוא לשון הטור והרב בב"י ובכסף משנה דייק לשון הרמב"ם שכתב לביתו ואמר דה"ד שהוא עומד במקום ישוב וכו' אמנם המחבר ז"ל דייק לשון הטור שכתב כדי שיגיע למלון בעוד היום ועל זה קאמר וה"מ כשאותו המלון וכו' הוא בישוב וכו' כנ"ל לישב דברי המחבר קצת. ועכ"ז עדיין לשונו בלתי מתישב אצלי. עכ"ד מז"ה ז"להה:

ב

דין ב'. אסור לקבוע בע"ש סעודה וכו' עיין בש"ות שאלת יעבץ סימן ל"ג:

ג

דין ד'. אם לא שפירש בשעת קבלת תענית עד שישלימו צבור תפלתן. אף אם לא פירש אם הרהר כן בלבו סגי. הרב מהר"ר ישועה זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י א' שער ה' סימן א':

סימן רן

א

דין א'. ישכים בבקר ביום הששי וכו'. הרב פרי חדש לעיל סי' פ"ט בסופו כתב סמך לנוהגים לקנות צרכי שבת בבקר קודם תפלה:

ב

כתב הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י טוב לאדם שכל צרכי שבת יקנה ביום הששי ולא ביום חמישי וכל מה שיקנה יאמר הפירוש לכבוד שבת. צמח. ואם הוא דבר שאולי לא ימצא ביום הששי והדבר לצורך עונג שבת יותר טוב לקנותו ביום ה' מלבטל המצוה כמו הבשר בע"הק ירושלם תו' וכיוצא:

ג

כתיב בא"ח מצוה להשכים בע"ש וכו' שנאמר והיה ביום הששי והכינו פי' והכינו לאלתר וכ"כ בשבלי הלקט משם תנחומא. ועוד כתב שם דרשו חכמים אין והיה אלא מיד וכו':

ד

כתב מרן בב"י משם שבלי הלקט א"ר זעירא אעפ"י שמוציא אדם ע"ש משחרית מצוה שיוסיף בין השמשו' שנאמר והיה משנה וכו' וכתב בס' אליה רבה ובש"ל גופיה מצוה שרודף בין השמשות וכן בס' תניא וצ"ע עכ"ל ולי ההדיוט פשוט שהוא ט"ס ועיקר הנסחא כמ"ש מרן בב"י משם ש"ל:

סימן רנב

א
דין א'. ומותר למכור לעכו"ם ולהטעינו סמוך לחשכה וכו' עי' בס' מגן שאול סי' נ"ז.

ב
דין ה'. ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים וכו' ואפי' אם נותן המוגמר על גני פחמים שרי הרדב"ז סי' תרל"ז ע"ש שיש שחשב לאסור ודחה דבריו והכריח דשמעתין מיירי ע"ג גחלים.

ג
דין ו'. לא יצא אדם וכו' במחטו בידו וכו' הרב הלבוש כתב לא יצא אדם בע"ש סמוך לחשכה במחט שבבגדו או בידו וכו' וי"א דוקא בידו אסור וכו' אבל בבגדו וכו' ע"ש:
ואחזה אנכי להרב החסיד מר זקנינו מהר"א אזולאי בהגהותיו על הלבוש כ"י שכתב וז"ל לא דק המחבר בדבריו דבתחובה בבגדו אפילו אם הוא חייט שרי דכיון דאפילו אי נפיק בה הכי בשבת לא מחייב חטאת לא נזרינן בה בע"ש דגזרה לגזרה לא גזרינן אלא ע"כ במוציא בידו דוקא עכ"ל.
ודברים ככתבן לא הבנתי דזהו הסברא האחרת שכתב הרב הלבוש בסמוך ויש אומרים דדוקא בידו אסור ומאי קשיתיה להרב מ"ז ז"להה. ונראה דיש כאן טעו' קולמוס וצ"ל דבתחובה בבגדו אם אינו חייט שרי משום דהוי גזרה לגזירה. וכונת הרב מ"ז דכי פליגי הני בי תרי סברות היינו בחייט. וכן מתבאר בב"י דבחייט אסיר אפילו תחובה בבגדו וזהו הדעת הראשון שכבת הר' הלבוש בסתם ושפי' קמותיב עליה מז"ה דמדקאמר הרב הלבוש לא יצא אדם וכו' במחטו שבבגדו וכו' נראה דאיירי בכל אדם אפילו אינו חייט וזה אינו לפי מה שפירש מרן בדעת הרי"ף דדוקא בחייט פליג וכבר ידוע דהרב הלבוש בנה ספרי יסודתו בהררי קדש ספר בית יוסף וגם מז"ה כפי שיטת מרן בב"י קאי דבזמנו לא היה בדפוס כי אם הבית יוסף. ואפילו ס' בית חדש לא נדפס אלא בסוף ימי מז"ה ואפשר שלא ראהו כלל ואשתהוי אשתהי עד שבא בגלילותינו. ועמ"ש האחרונים בדעת הרי"ף ודוק:

סימן רנג

א
דין א'. וי"א שכל שנתבשל כמאכל בין דרוסאי וכו' מה שנוהגין להשהות תבשיל בתנור או בכופח לצורך שבת שחרית יפה עושים לדעת זה והיא דעת רש"י וסיעתו דסתם קדירו'

דידן כשמשהין אותן כבר הם מבושלו' כמאכל בן דרוסאי ויותר דכל שמותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה מותר להשהותו על גבי כופח או עלו וגבי תנור אם התנור מוגף ואפילו אם הקדרה סמוך לגחלים הוא שלא תהא נוגע' בגחלי' ואף לדעת הרי"ף וסיעתו אפשר דשרי דתנור דידן ככירה דמי הלכך כל שגרף וקטם שפיר דמי אי נמי אפשר משום דלא איירי בגמ' אלא במשהה לצורך הלילה אבל משהא לצורך מחר מותר אף ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה או בתנור. דכיון דלצורך מחר הוא אסח דעתיה ולא אתי לחתויי. ומ"מ לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג לשום חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשכה ובזה שרי בלא פקפוק לכ"ע וצריך ליזהר שלא תהיה הקדרה נוגעת בגחלי'. מורי זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

והרב מהר"י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י שער ה' סי' ח' העלה דלענין שהיה לצורך סעודת הלילה תנור דידן וכופח דידן הוא ככירה ומותרין ע"י גריפה וקטימה. ולענין הטמנה לצורך מחר. למטמינין ע"ג כופח יזהרו שיעשו כלי רחב שלא יהא נוגע בצידי הקדרה אף שהבגדים אינם נוגעים בצידי הקדירה מיקרי הטמנה. ואם אינם יכולים לשים כלי רחב לפחות יזהרו להשליך חתיכה חיה סמוך לבין השמשות. ולענין חזרת התבשיל ע"ג כופח ובפרט האקהב"י ששותין ממנה ומחזירין אותה יש להם על מה שיסמוכו וירא שמים יחוש לעצמו עכ"ד ועמ"ש הרשב"ץ בתשו' ח"ב סי' ק"ל. ועמ"ש לקמן סי' שי"ח בס"ד. ועיין מה שבירר מהר"ש דוראן בתשו' שבסוף התשב"ץ סי' ח' וסי' יו"ד:

ב

דין ב'. כל זמן שהיא רותחת ולא הניחה ע"ג קרקע. הרשב"ץ בתשובותיו בח"ב סימן ק"ל כתב דעל פי הירושלמי אם נטלו משחשיכה בכל ענין מותר להחזיר ויש מקלין על פי הירושלמי אף כשאינה גרופה וקטומה ואין לסלק הנוהגים התר ממנהגם והנחלהם לישראל עכ"ד. וגם הר"ן הביא הירושלמי בביאור ההלכות ומשמע דהכי מסיק. וגם בס' ארחות חיים אות ע' כתב דלפי הירושלמי אם סילק בשבת מותר להחזירה אפילו הניחה ע"ג קרקע. וע"ש מ"ש משם הרא"ה ועיין בתשובות מהר"ש דוראן שבסוף התשב"ץ סי' ט':

ג

הגהה. מותר להחזיר ואפילו לכירה אחרת וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ג ומרן השמיטו בש"ע וגם מהריי"קש בהגהותיו כתב ולהחזיר מכירה לכירה אחרת יש מתירין ויש אוסרין ומכירה לטמינה ומטמינה לכירה דברי הכל אסור עכ"ל משמע שנטה לדעת האוסרין.

וק"ק על מרן ומהרי"קש דאמאי שבקי להרמב"ם דמתיר בפשיטות וחיישי לדעת רבינו ירוחם דאסר כמ"ש מרי"ן בשמו בב"י. ותו דדעת שפתי הרמב"ם ברור מללו בירוש' פ' כירה ופ' במה טומנין וכמ"ש בפשיטות הרב המגיד. ודברי רבינו ירוחם שכתב איפכא בשם הירושלמי תמוהים וכמו שתמה הרב מהר"ב הלוי ותלמידו בס' יד אהרן ע"שב ובס' מרכבת המשנה:

ד

אבל אם לקחו משם משחשכה וכו' עיין מאי דכתיבנא בסמוך אות ב' בס"ד:

ה

דין ב'. יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה וכו' הרב מהר"ר ישראל בנימין חלק על דין זה בתשובה כ"י והרב מהר"ר יעקב פאראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' כ"ח יצא לישע והסכים בדין זה והשיב על דברי הרב הנז' עש"ב:

שיורי ברכה

[סימן רנ"ג. א

דין א'. להשהותו עליה וכו'. רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י סימן כ"ב האריך לדחות כל דברי הרי"ף ע"ש באורך.

ב

לפנים אות א' בד"ה והרב מהר"י זיין. שלא יהא נוגע בצידי הקדרה שאם היא נוגע בצידי הקדרה אף שהבגדים כצ"ל.]

סימן רנד

א

דין א'. כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו וכו' הכא אזיל לחומרא וביי"ד סי' קי"ג פסק שליש בישולו לקולא ועמ"ש בס' יד אהרן סי' רנ"ג:

ב

דין ד'. פירות שנאכלין חיין וכו' עיין לקמן סי' שי"ח דין י"ד ועיין בש"ות הרדב"ז ח"ב סי' רי"ג:

ג

דין ה'. מותר לו לרדות ממנו מזון ג' סעודות וכו' ואם אי אפשר לרדות בשינוי וכו' ש"ות בית יהודה א"ח סימן כ"ח:

ד

מותר לומר לעכו"ם לאפות סמוך לחשכה ומותר לומר לו לרדות כדרכו וזה דוקא לצורך ג' סעודות אבל ליותר ממזון ג' סעודות אסור אף לומר לעכו"ם ואם העכו"ם מתעצל או להכעיס אינו נותנו לתנור כי אם סמוך לחשכה אין לחוש ומותר ולא יוליכנו ישראל עצמו אח"כ לביתו כי אם ע"י עכו"ם בית יהודה בתשו' הנז'.

ה

דין ט'. לא ימלא חבית של מים וכו' עמ"ש הרב בית דוד סי' ק' ושם הביא משם כנסת הגדולה דמיירי דקבעי לי' להדחה וכו' והמעתיק לא ידע איזהו מקומן כמו שכתוב שם. אבל הוא טעות קולמוס וצ"ל מגן אברהם כמו שתראה שהם דברי מגן אברהם ויש עוד ט"ס בדברי הרב בית דוד ע"ש:

ו

יש נוהגין להטמין קיתון של מים בתנור כשטומנין החמין כדי לשתות מהם למחר בזמן הקור והרב בית דוד סי' ק"א כתב דשרי והקשה על דברי הרב הלבוש עש"ב.

סימן רנה

א

דין א'. מדורה מעצים וכו'. יש מי שעושה מערכת עצים ומדליק מרחוק חבל ארוך וכשמגיע האש אצל המערכה בוערת בעצים נשאל הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י אם מותר להוסיף ולגרוע בשבת על אותה מערכה. והעלה הרב ז"ל דמותר ליקח מהם ולהוסיף ואין כאן לא משום מכבה ולא משום מבעיר וכ"כ הטור סי' תק"ב מדורה העשויה מעצים דקים מותר להסיר מהן כל זמן שלא אחז בהן את האור. ועיין בב"י שם וה"ה הכא. ובודאי דמיירי דליכא משום מוקצה. זהו תורף דברי הרב בתשובותיו כ"י סי' ב"ן:

ב

י"א שבפחמין אפי' לא אחז בהן את האור אלא כל שהוא וכו' זה דעת הסמ"ג לאוין ס"ה והטור ורבינו ירוחם דס"ל דר' יהודה דתנן בפחמין כל שהוא לא פליג וכמ"ש ז"ל ומ"ש בס' אליה רבה דהטור סמך על הירושלמי דקאמר ביני מתניתא אף בפחמין כל שהוא ומפרש דמתני' כדת וכדין היא אינו מחוור דלשון זה אינו לפסוק הלכה אלא הפירוש כן הוא ורגיל מאד לשון זה בירושלמי והנכון דסברי הסמ"ג והטור וסיעתם דאינו חולק. והראיה שהטור בקיצור פסקי הרא"ש כתב נמי דפחמין כל שהוא משמע

דסבר הכי מגופה דמתניתן ומשום הכי כתבה אף בדברי אביו ואי אמרת דחיליה דהטור מהירושלמי הרי הרא"ש לא הביא הירושלמי ובודאי פוסק כת"ק ואיך כתב בעד הרא"ש כרי יהודה אלא מוכח דהכי משמע ליה מצד המשנה עצמה ומכח הסברא.

סימן רנז

א

דין ד'. וזגין ומוכין ועשבים בזמן שהם לחים וכו' עמ"ש בי"י ופנים מאירות ח"ב סי' ל"ו.

ב

דין ו'. מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו'. כתב הרב כנ"הג בגמרא מחלק רבי אמי בין אדם חשוב לשאינו חשוב והרמב"ם ורבינו בעל הטורים לא הזכירוהו ויראה לי הטעם שהם סוברים דאע"ג דר' אמי חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב מדחזינן לר' נחמן דהלכתא כוותיה בדיני ולדעת מקצת פוסקים נאמר כלל זה אפי' לגבי כ"ע נראה דלא חש לזה וגם רב יוסף תמה על רבי אמי אמאי הקפיד כוותיהו נקטינן דאין לחלק בין אדם חשוב לאינו חשוב עכ"ל.

וכזו וכזה העיר הרב עצמו בכנ"הג בי"ד סי' קי"ג הב"י אות י"ד דאמאי הפוסקים השמיטו התם גבי בשולי עכו"ם הא דאדם חשוב דאתמר בשמעתין שילהי פ' במה טומנין וצדד הרב כמה צדדין והנה מעיקרא סבר דסברי הפוסקים דהא דאדם חשוב דקאמר בסוגיין קאי להתר הטמנת צונן והדר קשיתי' דאמאי הרמב"ם והרא"ש לא הזכירו הא דאדם חשיב בהטמנת צונן ותירץ דקי"ל כרב נחמן ורב יוסף א"נ דר' אמי סבר דהני לישני דעולה על שלחן מלכים ונאכל כמות שהוא חי פליגי והקפיד אמאי לא חייש ר"נ ללישנא דשלחן מלכים וכו' עכ"ד.

ומ"ש הרב בי"ד דהרא"ש לא הביא הא דאדם חשוב בהטמנת צונן הוא אגב שיטפיה דהרי בכל הרואה דהרי"ף והרא"ש כתבוה הכא בשמעתין בהלכותיהם בדוכתא.

ומה שתירץ דר' אמי סבר דהנך לישני פליגי וכו' ק"ק דאי הכי מאי קאמר רב יוסף מ"ט איקפד ואייתי לישנא דנאכל כמות שהוא חי והו"ל לצדד דר' אמי סבר דפליגי הנך לישני ומשו"ה איקפד אמאי לא חייש וכו' אלא מוכח דהוה פשיטא להו דנאכל כמות שהוא חי כ"ע מודו דלישנא דפומבדיתאי אוסופי מוסיף אדסוראי:

ותו דר' יוחנן ס"ל דבאין עולה על שלחן מלכים או נאכל כמות שהוא חי שרי כמו שהוכיח הרא"ש וכיון דעבד כר' יוחנן וכרב למ"ד אמאי איקפד אי משום ספיקין בלישני בדרב הא אפילו פליג רב בהדיא הלכתא כרי יוחנן:

וטפי ניחא באידך שינויא והם דבריו הכא בסימן זה דהפוסקים פסקו כרב נחמן וכרב יוסף ולא כרבי אמי.

מיהו אכתי יש להעיר דהרי הרא"ש מייתי לה וכדאמרן והטור נקיט בשיפולי דאבוה ורביה. וכן הקשה הרב כנ"הג גופיה בי"ד סי' קנ"ב בדין אדם חשוב.

ועלה בדעתי לומר דאפשר הפוסקים דקדקו לשון הש"ס דקאמ' הוא סבר אדם חשוב שאני דהול"ל בקצרה אדם חשוב שאני ומדקאמר הוא סבר שמעינן דליתא דלר' אמי ולדידן לא שאני לן בין חשוב לאינו חשוב. וזה על דרך מה שתירץ הרב ש"ך בי"ד סי' רמ"ו משם הרב אביו דהרמ' דייק מ"ש הש"ס ר"מ קרא אשכח וכו' דר"מ ס"ל הכי ולא קי"ל כוותיה. כי האף אמנם דקדקתי במקום אחר עליו דהיכי קאמ' דהרמב"ם לא סבר התם כר"מ ואשכחן דעביד עובדא כנפשיה כמ"ש הריי"בש בתשובה סי' מ"ה ולפ"ז אף דהתם קאמר הש"ס ר"מ קרא אשכח הלכתא היא. מ"מ אפשר דהא דידן דדייק הש"ס לומר הוא סבר אדם חשוב שאני אלימא טפי למשמע מינה דאינה הלכה. א"נ אפשר לחלק דהדקדוק בגמרא אהני להיכא דהסברא מסכמת שלא יהיה הלכה רווחת וכשהדקדוק והסברא יחדיו יהיו תמים אז הפוסקים נדחה קראו לה. והכא הכריעו בדעתם לאמת דקדוק הלשון:

ובהכי אתנח לן מאי דהוינן בה בהגהותינו להרמב"ם דמדאמרינן בברכות דף מ"ח ואיהו סבר רובא דמנכר בעינן ופסק"ו אנשי אמנה פוסקי הלכות הכי דרובא דמנכר בעינן אלמא דהגם דקאמר הש"ס ואיהו סבר הלכתא היא. ולפום מאי דאמרן אכתי יש מקום לומר דהאי דוקיא דלישנא לא סגי עד דאיכא כהדיה סברא מכרעת דאינה הלכה והתם מסתבר לפוסקים דרובא דמנכר בעינן:

ואחר זמן ראיתי למהר"י זיין בגנת ורדים י"ד כלל ה' סי' ט' ולהרב המחבר שם סי' יו"ד שפירשו ודקדקו אותה שאמרו פ"ב דמ"ק דף י"א בההיא דמריון והוא סבר אדם חשוב שאני כדדייקינן בעניותין. אלא דהרא"ש שם פ"ג דפ"ק בפסקיו ובחידושיו כ"י לא גריס בההיא דמריון והוא סבר אדם חשוב.

וראיתי בס' אור יקרות למהר"ם יצחקי הנדפס חדש מה שכתב בחי' שבת דף נ"א על דברי הרב כנ"הג בדין זה שהבאתי למעלה שהפוסקים פסקו כרב נחמן דלית ליה הא דאדם חשוב וז"ל וק' דרב נחמן גופיה אית ליה האי סברא דאדם חשוב שאני בכתובות דף פ"ה גבי קריבתיה וכו' דאמר רב נחמן עשינו עצמינו כעורכי הדייני' עד ולבסוף סבר אדם חשוב שאני ופירש"י לפי שלמדין הימנו וכו' והכא אמאי לא חש לזה ואפשר דהכא לא חש דכיון דמה שעשה הוא דין פשוט להתרא לכ"ע אין לחוש שמא יטעה הרואה

ויקל יותר אבל בההיא דכתובות דהענין ההוא לא הותר אלא לקריביה אז סבר רב נחמן דלאדם חשוב יש לו לחוש שמא ילמדו ממנו דלאו כ"ע ידעי חילוק זה ויבואו לעשות אף שלא לקרובים ואסור משום עורכי הדיינים אך לפי מ"ש התי"ט פ"ק דאבות ולפ"ז אף שלא לקרובו שרי בשאינו אדם חשוב צ"ע עכ"ל:

ואם מאן דמותיב הא שפיר קמותיג הא גופא קשיא בש"ס דרב נחמן אדר"נ דבהטמנת צונן ומיא דאחים עכו"ם לא חש לאדם חשוב והתם חייש ואין נראה לומר דר"ג שמע דאיקפד וקבלה.

ותו יש מקום להקשות על הטור דלא פסק כר' אמי אף בלא זה דר"נ דפ' הכותב דהא ר' יוחנן בכתובו' דף נ"ב חייש לאדם חשוב והגם דר"נ בשמעתין לא חייש הא כתב הרא"ם פ' הזהב דלא אמרו הלכתא כר"נ בדיני אלא לגבי רב ששת. והא איכא למידק על הרב כנ"הג כי בעוד שהוא מישב דעת הטור כתב דלדעת מקצת פוסקים הלכה כר"נ בדיני לגבי כ"ע ולא זכר דהרא"ש פלי"ג והטור מסתמא סבור כאבוה. ותו דבי"ד מישב גם כן דעת הרא"ש והרא"ש לא סבר הכי. ומה גם השתא דאשכחן דר' יוחנן פליג והרא"ש השיג על הרי"ף פ' הזהב דפסק כר"נ נגד ר' יוחנן:

הן אמת דמסוגית פ"ק דכתובות ריש דף י"ג דאמרינן קשיא הלכתא אהלכתא דקי"ל הלכתא כר"נ בדיני ובהא אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"נ וכתב הרי"טבא בחידושיו דהוה קים ליה דהלכתא כשמואל בהא משמע דכי אמרינן הלכתא כר"נ בדיני הוא אף נגד שמואל:

וחזיתיה להרב כנ"הג בסוף חלק א"ח בכללים בדף אחרון קשיתיה מהא דכתובות וניחא ליה דנסחא זו אינה מעיקר הש"ס וכו' עש"ב. ודבריו קשים דמחק הספרים והא ניחא ליה טפי משינוייא אחריתי והביא ראיות לזה והרואה יראה שאינן ראיות כלל ואשתמיטתיה דהרי"ף והרא"ש פ"ק דמכות כתבו הלכתא כר"נ בדיני כדאיתא פ"ק דכתובות ואין ספק שכיונו לסוגיין וכ"כ הרב מעדני מלך והרב שפתי כהן ח"מ סי' ס"ז ס"ק קכ"ב. והיותר קשה שהרב הנז' עצמו הזכיר שם דברי הרא"ש פ"ק דמכות. גם הריט"בא והר"ן הביאו לשון הש"ס כנסחתינו ובמקום אחר הארכנו בעניותינו לדקדק עוד בדברי הרב כנ"הג. ואחרי שנים רבות נדפס ס' יד מלאני ובאות קס"ג הרבה להשיב על הרב כנ"הג:

ולכל הדברות ולכל האמירות הלכתא כר"נ בדיני אמרו ולא באיסורי וא"כ הפוסקים הו"ל לפסוק כר' אמי ולא כר"נ והאיכא רבי יוחנן דחייש באדם חשוב בדעת רבי אמי. ותו דקשה ר"נ ארב נחמן.

לכן נראה דאף לפירוש התוספות י"ט ל"ק ואין יחס להני עובדי דרבי יוחנן ור"נ עם מאי דקמן דיש לומר דמאי דחייש רבי יוחנן ור"נ הכא באדם חשוב לאו משום שלמדו ממנו רק דהאדם גדול צריך שמירה שלא יליזו עליו ההמון שמלמד טענות לבעלי הדין דאפי' רבא בבתרא דף קפ"ט מרתח קרתח ואמר קא מגמרי טענתא לבני נשא מפסדו לי וכ"ש אשר דלת עם הארץ יחדיו י"רננו על גדולי הדור דמגמרי טענתא אשר לא כדת אבל הכא בשמעתין מאי דחייש ר' אמי היינו שלא ילמדו ההמון להקל באיסורים ולא קרב זה אל זה. ועמ"ש הרשב"ץ ח"א סימן פ"ט והרב באר שבע בתשו' סי' מ"ח ובשו"ת דברי יוסף סי' כ"ה ואנן בעניותין כתבנו בזה בח"מ בסי' טו"ב עש"ב:

סימן רס

א

דין א'. מצוה לרחוץ וכו' ר"ל מצוה לשמוע דברי חכמים כ"כ בס' אליה רבה משם ראב"ן ולי ההדיוט נראה דמצוה משום כבוד או עונג שבת וכן משמע מדברי הרמב"ם ריש פ' שלשים שכתב שע"י הנביאים נתפרש כבוד וענג שבת איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש מפני כבוד השבת עכ"ל אלמא שזו מצוה לכבד השבת. ורבינו ירוחם ריש נתיב י"ב כתב וז"ל רחיצת וכו' כל תיקונים שעושה לכבוד שבת הוא מצוה משום ענג שבת עכ"ל איברי דלשון התלמוד דקאמר אדברי רב נחמן ואני אומר מצוה מאי מצוה דאמר רב יהודה אמר רב כך מנהגו של ר"י בר אלעאי וכו' משמע כראב"ן. אבל לפום מאי דאמרן ומוכח מהרמב"ם ורבינו ירוחם אפשר לומר דהכי קאמר מאחר דרב קאמר רשות ללמד יצא דאין זה כבוד או ענג שבת ומאי מצוה דאמר רב נחמן מהיכא גמיר דזה כבוד שבת ומשני ממנהגו של ר"י בר אלעאי ידענו שזה כבוד שבת:

ב

הגהה. כל גופי וכו' כתב בס' אליה רבה משמע דכל גופו מצוה ביותר וכ"מ בטור וברמזים כתב וב"ש כל הגוף וצ"ע איך לא היה מקיים ר"י בר אלעאי מצות כל גופו וראב"ן כתב כשלא היה מרחץ מיירי והוא דחוק ועוד דהא לרב אף ידים ורגלי' רשות ואין לומר דמודה רב שכל גופו מצוה דא"כ למה ליה לחלק בין הדלקת הנר לרחיצה ה"ל לחלק ברחיצ' גופה ועוד בעובדא דב"ה ואבישי ורבא משמע שלא היה במרחץ וכי כלם לא היה אפשר להם ברחיצה וכן במרדכי ואגודה לא כתבו דמצוה אלא בפי"ו עכ"ל והדבר ברור דדעת הטור דרחיצת הגוף הוא מצוה מן המובחר דאם עשאה מצוה גדולה

ונוטלין עליה שכר שעושה כבוד גדול לשבת. ואי לא עביד הכי אינו עובר על מצוה ואין לו סרך עונש וכן כתב מור"ם בדרכי משה גבי לחוף ראשו דמקבל עליה שכר אם מקיימה אבל לא נענש עליה אם אינו ~מייקמה[מקיימה] משם אור זרוע. וכיוצא בזה הוא רחיצת הגוף לדעת הטור. ומדרגה אחרת הוא לרחוץ פי"ו בחמין דבזה אין (לא) [לו] להתרשל. ומ"ש הטור בקיצור פסקי הרא"ש וכ"ש כל הגוף כונתו כלפי דרב אמר רחיצת ידיו ופניו רשות קאמ דמצוה היא ולא רשות כרב נחמן ואהא קאמר וכ"ש כל הגוף דמצוה היא מן המובחר:

ומה שהקשה דאיך ר"י בר אלעאי לא היה מקיים זה וכן אינך ב"ה ואבשי ורבא. הן אמת דמצאה החקירי מקום לנוח גבי ר"י בר אלעאי טפי משום דאינך היה מקום לומר דתדיר היו רוחצים גופם ובההיא זימנא אתרמי חפי"ו ראשם אבל ר"י בר אלעאי כך היה מנהגו ואיך לא עביד מצוה מן המובחר והרי כל דוכתא דאתמר מעשה בחסיד אחד הוי ר"י בר אלעי או ר"י בן בבא ואפשר לומר דר"י בר אלעאי היה רגיל לטבול במקוה טהורה או בנהר ע"ד שאמרו במדרשו של הרשב"י ולעת ערב היה רוחץ פי"ו במים חמין. אבל מי שאינו טובל מצוה מן המובחר לרחוץ גופו.

ומאי דקשיא ליה דלרב אף ידים ורגלים רשות ואין לומר דמודה רב וכו' לפי האמור אין סברא דכל גופו לרב יהיה מצוה ורחיצת פי"ו רשות דנהי דאי רוחץ כל גופו הוי מצוה מן המובחר אבל אי לא עביד אין עליו סרך נדנוד עובר על מצוה וכיון דאף רחיצת פי"ו. הוא רשות מהיכא תיתי דכל גופו יהיה מצוה ואעיקרא לק"מ מרב דלדידיה רחיצה לא מקרי מצוה. ומאי ק"ל על הטור הא אשכחן לפנים בישראל אבשי ובית הלל חייפי רישייהו ואיך קאמר רב דאף רחיצת פי"ו רשות ומאי אית לך למימר דלרב הכל רשות ולא מיקרי מצוה דכל ישראל אית להו למעבד הכי וה"נ נימא לטור. ומאי דאיתי דהמרדכי והאגודה לא כתבו אלא פי"ו משמע מדבריו דלא מצא חבר להטור. ואני בעוניי אומר דגם ראבי"ה שממנו מקור דברי המרדכי ס"ל כהטור כמ"ש בשמו בשה"ג סביב המרדכי פ"ב דשבת. וגם רבינו ירוחם כתב רחיצת ידים ורגלים או מרחץ וכו' מצוה משום עונג שבת:

ונראה דנפקא להו לראבי"ה והטור וריי"ו ממ"ש שם בשבת דף כ"ה ותזנח משלום נפשי זו נר של שבת נשיתי טובה זו מרחץ אמר ר' יוחנן זו רחיצת ידים ורגלים בחמין אלמא לר' ירמיה דקאמר נשיתי טובה זו מרחץ משמע דמצוה לרחוץ כל גופו אלא דר' יוחנן קאמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין דאפי' רחיצה פורתא לא הו"ל דאי אמרינן זו מרחץ נראה דמרחץ לא הו"ל אבל רחיצת פי"ו בחמין הו"ל וזה אינו דכל עיקר לא הו"ל ולהכי

דריש זו רחיצת ידים ורגלים אבל גם ר' יוחנן מודה לר' ירמיה דמרחץ בערב שבת הוא דבר גדול ומהכא נפקא לפוסקים:

ג

ראיתי חסידים ואנשי מעשה דכל ע"ש היו רוחצים במרחץ ואח"כ טובלים במקוה טהורה ובערב היו רוחצים פי"ו בחמין:

ד

אם א"א לרחוץ בע"ש יכולים לרחוץ ביום ה' לכבוד שבת. ב"ח משם מרדכי הארוך. וכ"כ שה"ג סביב המרדכי והביאו מו"רם בדרכי משה:

ה

הגהה. ויתחיל בשמאל בקמיצה וכו' כתב בס' יש נוחלין דף כ"ו בהגהה שכן כתב האר"י זצ"ל ואין זה אמת דהאר"י לא חש להא ונוטל כסדרן וכן כתבו כל האחרונים משם האר"י זצ"ל. וראיתי להי' מגן אברהם שכתב ולכתחילה יטול בשמאל וכו' כמ"ש הר"ד אבודרהם ובס' אליה רבה כתב דמי ישמע להקל דחמירא סכנתא וכו' ע"ש ועמהם הסליחה דאם היה איזה נדנוד בדבר ודאי שהאר"י זצ"ל היה נזהר. והשתא דלא נזהר כלל ואדרבא כתבו שהיה מלעיג על זה ליכא שום ספיקא כלל. ואין טעם ליזהר אף לכתחילה. וכן פשט המנהג בגלילותינו ואין גם אחד נזהר בזה כלל:

ו

אמרינן במ"ק דף י"ח ע"א דר' יוחנן זרקינהו לטופריה בי מדרשא דטעמא דזורקן רשע שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל ואשה בי מדרשא לא שכיחא ואי מכנשי להו ושדינהו אבראי כיון דאשתני אשתני ולמד מכאן הרב פרישה הביאו בס' אליה רבה דאם חותך בביתו ונפל מידו איזה מהם יכבד המקום ויזיזם ממקומם ולית לן בה. והרב אליה רבה חלק עליו דדוקא כשהשליכן חוץ לחדר הוי שינוי מקום וכן משמע בהרי"ף עכ"ל ואני אומר דלשון התלמוד דקאמר כיון דאשתני אשתני משמע כהרב פרישה דבשינוי ממקום שנפלו סגי דאי לא הול"ל לש"ס כיון דאפיק להו אבראי לית לן בה. וכן משמע מלשון רש"י שכתב כיון דאשתני מההוא דוכתא דהוי מעיקרא אשתני ולא מזקי עכ"ל ופשטן של דברים כהרב פרישה. וכן משמע בפירוש אשר סביב הרי"ף המיוחס לרש"י שכתב כיון דאשתני שנדנדו ממקומם למקום אחר אשתני דאינם מזיקין ע"כ:

ז
דין ב'. הגהה. ובמקום שאין מעשרין אצ"ל עשרתם. כ"כ הטור משם מהר"ם מרוטנבורק. והכי איתא בירושלמי אמר רבי חגי ר' שמואל בר רב יצחק הוה מפקד גו ביתיה עירבתן הדליקו את הנר ולמה לא אמר עשרתן אלא כל מה דהוה אכיל מן שוקא הוה אכיל:

שיורי ברכה

[סימן ר"ס. א
לפנים אות ו'. הבאתי מאי דפליג הפרישה והרב אליה רבה ואנן בעניותין כתבתי דמרש"י משמע כהרב פרישה ע"ש ועתה נדפס ס' פרישה וראיתי שם בסי' רע"א שהביא דברי רש"י ועליו כתב דבריו ע"ש.

ב
אין חילוק בכל זה בין צפרני ידים לצפרני רגלים. הרב פרישה שם.]

סימן רסא

א
דין א'. ספק חשכה והוא בין השמשות וכו' בשיעור בין השמשות נתחבטו בו קמאי ובתראי והרב מנחת כהן האריך ועשה מאמר שלם ואחרי דרך מבא השמש להרב הנז' הביטו אליו ונה"רו הרב פר"ח בקונטריס נדפס סוף שמן למאור ומהר"ח אלפאנדרי במוצל מאש שבסי' רב יוסף ושם כתב מהרח"א דדעת הרמב"ן כר"ת שכן כתב הרי"טבא בשמו ואין צורך לזה דדברי הרמב"ן מבוארים בספרו תורת האדם בענין אבילות ישנה. ועיין בסי' בתי כהונה ח"ב סי' ד':
וראיתי להרב גנת ורדים בתשו' כ"י שכתב שהעולם נהגו בכל גלילות ישראל כסברת הגאונים ובמוצאי שבת בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקין ומהר"ל ן' חביב פ"ב דקידוש החדש ייחס דעת זה להרי"ף והרמב"ם והרא"ש ודברי הנגיד רבינו אברהם בן הרמב"ם כסברא זו כמ"ש מהר"רם אלשקר בתשובה סי' צ"ו ומשמע דקי"ל כסברת הגאונים ואפי' תימא דהמחלקת שקול אין בידינו לבטל המנהג:
והרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' נ"א השיב על הרב הנז' דהגאונים ס"ל כר"ת ורב האיי גאון והרי"ף והרמב"ם ס"ל כר"ת. ומ"ש הרב הנז' בתשובתו דמהר"ם אלשקר מאריה דארעא דמצרים אדרבא נודע וגם מפורסם דהרדב"ז מאריה דאתרא והרב המוסמך מהר"ר חיים אבואלעפיא הזקן בנו של הרב המוסמך מהר"ר יעקב אמר

דבתלמוד מוכח ופשוט כסברת ר"ת אין בו ספק אלא דרשו בו רבים הפך ר"ת ויפה שתיקה לחכמים. ולשון הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ק דברכות יש בו ט"ס ומנסחת הגדי מבואר שצ"ל ועמוד השחר וכו' בכדי שעה וחומש מן שעות ההשויה וכו' אשר די גובהם מן הארץ נ"א מילין ובכן מה שהוכיח הרב מנחת כהן ליתא עכ"ד הרב מהר"ר יעקב הנז':

ב

ואין מטבילין את הכלים וכו' עיין בתשו' שער אפרים סי' שכ"ג ובמ"ש לקמן סי' תק"ט בס"ד:

ג

אבל מעשרין את הדמאי וכו' וכן יכול להפריש חלה בח"ל דהויא דרבנן בלי סמך מהכתוי' כדי שלא תשתכח תורת חלה. בית דוד סי' ק"ג:

ד

דין ד'. אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה וכו'. זה סברת רבינו שמריה אחר חזרה שהביא המרדכי והביא ראיה לאסור מתוספתא דסוכה דתניא התחיל לתקוע שלישית אפילו מיחם בידו מניחו על הארץ ואלו בספק חשיכה תנן מערבין וטומנין אלמא חומר בקבלה מבספק:

וחזה הוית להרב מהר"ר אברהם ן' נחמיאס בתשובה כ"י הביי"אה הרב החבי"ב בכני"סתו משלו שדחה ראית רבינו שמריה דמשבשתא היא הך תוספתא דמייתי שאם אחר תקיעה שלישית מותר להדליק את הנר כדמוכחי בריתות בפ' במה מדליקין ועוד שהבריתא שבידינו מתפרש אחר שש תקיעות ולכן פסק כרבינו יואל להתיר עכ"ד ואני בעוניי לא זכיתי להבין דבריו דלגירסת רבינו שמריא הא דתנינא התחיל לתקוע ג' על ג' אחרונות קאמר ומאי דאתמר בברייתות דמייתי תלמודין שאחר תקיעה שלישית מדליק את הנר היא שלישית דראשונות. ומ"ש ועוד וכו' לא ידענא איך בזה ידו נטויה לדחות ראית רבי שמרי כי האף אמנם דאיירי אחר שש תקיעות ודאי דהיה קודם בין השמשו' ואפ"ה כיון דהא קבליה לשבת אינו טומן. ובמתניתין בספק חשיכא קתני טומנין וע"כ לומר דקבליה לשבת אלים מספק חשיכא וזוהי בעצם ראית רבינו שמריהו:

אחרי כותבי ראיתי מ"ש הרב מגן אברהם ס"ק י"א ועם שיש בלשון טעיות ולישנא קייטא כונתו להשיב על מהר"א נחמיאס במ"ש דמשבשתא וכו' כדאמרן. הגם הלום ראיתי להרב ט"ז לקמן סי' ת"ר דשקיל וטרי בדברי רבינו שמריא ויש גמגומים בדבריו ע"ש ודוק ועמ"ש בעניותינו לקמן סי' שצ"ג בס"ד:

ה
מי ששכח להפריש חלה באי״י בע״ש אם יש תיקון כדי לאכול בשבת עמ״ש הרב קרית מלך רב ח"ב בש"ות סי' ט':

ו
מי ששכח להפריש חלה בע״ש וערב פסח בשבת עמ"ש הרב מג״א סי' תק"ו וע״ש הרב פנים מאירות ח"ב בשו״ת סי' צ״ו:

סימן רסב

א
דין א'. ויתקן כל עניני הבית וכו' הנכון לתקן הבית סמוך לערב ולא כאשר נהגו מציעי״ן מצועו״ת הבקר אור יום הששי. שיירי כנ"הג. וכן נכון שלא לאחר תיקון הבית והמצעות עד יום שבת כאשר נהגו רבות בנות כי העיקר לתקן הכל יום הששי מפלג המנחה מעלה מטה לכבוד שבת ולילו כיומו:

ב
דין ב'. בגדים נאים וכו' האר"י זצ״ל הקפיד על ארבעה בגדי לבן עליון ותחתון ואזור וחלוק ותחת העליון יכול ללבוש בגד אדום מפני הקור:

ג
מקום שרובם לובשים שחורים בשבת אין ללבוש לבנים בפרהסיא הרב פנים מאירות בתשובה חלק שני סימן קנ״ב ובס' אליה רבה הוכיח מהש״ס בשבת דף קמ״ז ע״א דרבנן דפומבדיתא הוו לבשי גלימ' אוכמא ע"ש:

ד
דין ג'. ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת וכו' לאפוקי עשירי עם ההולכים אור שבת בבית הכנסת במלבושי חול וכך יושבים על שלחנם באור שבת. ויהי בבקר לובשים בגדי שבת. ואשר נגע אלהים בלבו ילבש בערב לכבוד שבת לקבל שבת בבגדים נאים:

סימן רסג

א
דין ה'. גם בי״ט צריך לברך להדליק וכו' יש מקומות שהנשים נהגו לברך זמן בהדלקת נר י״ט ואין לזה יסוד מיהו אין למחות בהן בחזקת היד. שאלת יעבץ סי' ק״ז:

ב
דין יו"ד. הגהה. וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין לא להדליק במקום זה וכו' עיין מאי דכתיבנ' בעניותין לקמן סי' תרע"ה באורך בס"ד:

ג
דין י"ז. הגהה. וכ"ש במ"ש מי שמאחר להתפלל וכו' הרב הלבוש חלק בזה והאחרונים דחו דבריו והרב מהר"ר יוסף אשכנזי בתשובה שבס' מים רבים סי' ל"ב הוכיח מהירושלמי שהביא הרשב"א בתשו' סי' תשל"ט כדברי הלבוש וצידד כמה צדדין ותמה על כל האחרונים ועל הרב שיירי כנ"הג דנעלם מהם הירושלמי הזה. ע"ש באורך ובסי' ל"ג שם. וכאשר ירדוף הקורא בדבריהם עיניו יחזו די השיב בכמה מילי. והנה תמה על הרב שיירי ולא זכר דבכנ"הג בסי' תרצ"ט הביא הירושלמי ובשיירי שם שקיל וטרי על מור"ם. והאמת שאין מהירושלמי ראיה שהדברים סתומים ויש לדחות והעיקר כדברי מור"ם דמה לי עייולי ומה לי אפוקי וכמ"ש האחרונים ודוק היטב:

שיורי ברכה

[סימן רס"ג. א
דין א'. האשה ששכחה פעם אחת להדליק מדלקת וכו'. יותר טוב שתספיק לעניה א' כל כך שמן כדי שתדליק. מהר"ר שמואל שער אריה בהגהותיו כ"י.

ב
יולדת מביאין לה נר והיא מדלקת ומנהג יפה הוא כן כתב הרב שיירי כנסת הגדולה וכתב עליו הרב מהר"ר יצחק לוי וואלי בהגהותיו כ"י דלדעת הרמ"בם ומור"ם לקמן דין יו"ד דהדלקה במקומה בעינן אינו מנהג יפה. וע"מש בעניותנו לפנים לקמן סי' תר"עה בס"ד.

ג
דין ח' יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו וכו' כתבו האחרונים משם הרב שני לוחות הברית דאף לדעת זה לא יברכו שנים במנורה שיש לה קנים הרבה ע"ש והרב אליה רבה חלק על זה. ונראה דלכ"ע כלה וחמותה אמה ובתה ואשה רעותה הסומכות על שלחן אחד והשמן והפיות כלם נדלקים לעולם אז הברכה אחת היא ואם כל אחת מדלקת פיה פתחה בברכה היא ברכה לבטלה. וכן ראיתי שכתב מהריי"ל וואלי בהגהותיו כ"י. אך אם שני בני אדם חלוקים בעסתם ואם א' מברך הוא נותן שמן ומדליק שתי פיות ואם דשני מברך מוסיף שמן ומדליק שתי פיות (אחרון) [אחרות] לדעת

מהריי"ל נראין דברי הרב אליה רבה דמצי כל אחד לברך כיון דפיפיות בידם לפי השמן ואם זה לא יברך לא יתן שמן ולא ידליק חבירו כל כך פיות ועתה שמברך מרבה בשמן ופיות א"כ ודאי אורה נוספת ושרי לברך לדעת מהריי"ל. ואפשר דבנדון זה שם הרב של"ה מודה ולא איירי אלא כשודאי צריכין כל א' ליתן שמן ולהדליק כל כך פיות אף דחלוקים בעסתם. ולדידן בכל גוונא נקיטינן כדברי מרן הן לו יהי שתי מנורות וחלוקים בעסתם יהי שלחנם לפניהם אל מול פני המנורה שלו עם כל זה ברכה אחת לכלם.

ד

הגהה. אבל אנו אין נוהגין וכו' הדבר מבואר דכונת רמ"א לומר דאין נוהגין כמרן אלא מנהגם לברך כל א' כדעת מהריי"ל וכ"פ הרב עולת שבת וכן נראה מדברי הרב אליה רבה. וראיתי להרב פרישה שהביא דברי מרן בב"י בשם תשובה אשכנזית וכתב וז"ל ובש"ע פסק ונכון ליזהר בספק ברכות ולא יברך אלא א' ולא כתב רמ"א המנהג שמדומה לו שלא נהגו כן ולא מיחה ג"כ עכ"ל ולא ידעתי מאי קאמר שהרי רמ"א כתב דאין נוהגין כמרן אלמא נוהגין כמהריי"ל כאמור.

ה

נ"ל שאין לו לשיח כלל עד שיסיים להדליק כל הנרות כמו בביעור חמץ או שאר מצוות ואם שח חוזר ומברך אבל אם שח מענין המצוה אין צריך לחזור ולברך ואפי' יש לו מאה בתים צריך להדליק בכל בית ובית נר של שבת ודי לו בברכה אחת אם היה בדעתו מתחילה לכן. רבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ"י שער ט'. ומשמע דאף דכבר התחיל והדליק נר אחד אם שח עד שלא סיים להדליק חוזר ומברך. והפריז הרב בזה דכיון דכבר התחיל במצוה אין צריך לחזור ולברך כאשר יתבאר למעיין מתוך דברי הפוסקים גבי ביעור חמץ לקמן סי' תל"ב. גם מה שהצריך הרב להדליק בכל הבתי' אשר לו ודאי דמיירי אם משתמש בהם הבעל הבית או אחד מאנשי הבית בבתים.]

סימן רסד

א

דין ב'. כרך דבר שמדליקין בו וכו' הכי אתמר בבריתא ריש פ' במה מדליקין דאינו אסור אלא להדליק אבל להקפות שרי. והרמב"ם פ"ה כתב כלשון מרן בדין זה רק שמרן הוסיף תיבת נתכוין. והרב המגיד כתב וז"ל ופירש רבינו להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה וכן כתוב בהלכות זה הלשון. להקפות להקשות הפתילה וכן פירש"י כדי שתהא הפתילה צפה ולא תטבע ויצף הברזל וכו' עכ"ל:

ונראה דנסחת הה"מ בהרי"ף כך היתה בד"א להדליק אבל להקפות מותר פירוש להעבות הפתילה להוסיף אורה. אבל מרן בב"י כתב דגירסת הה"מ כהרי"ף היתה להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה להקפות להקשות הפתילה. ולי הדיוט נראה דגירסתו היתה כמו שכתבתי ומ"ש הרב המגיד להקפות להקשות הפתילה אינו מנסחתו כהרי"ף רק שהוא חוזר לדברי הרמב"ם ופירשו שמפרש בש"ס והכי מוכח ממ"ש קודם וכן כתוב בהלכות זה הלשון קודם שכתב להקפות וכו' וזה פשוט וגם לא היה בנסחתו תיבת להדליק בתחילה רק כמו שכתבתי. ועכ"ז פירשה הרב המגיד דהרי"ף אלהדליק קאי מתרי טעמי חדא דכיון שמצא להרמב"ם שפירש בהדיא שזהו פירוש להדליק סבר דמ"ש הרי"ף פירו' להעבות אף הוא היה מתכוין לפרש להדליק דילמד סתום בהרי"ף מהמפורש בהרמב"ם שהולך בדרכיו של הרי"ף על הרוב. ותו מצד הסברא דאין נראה בעיניו דאם מתכוין להעבות להסיף אורה שיהא מותר דמאחר שהוא מכוין להוסיף אור היינו להדליק:

והכין חזינא למהר"ם אלשקר סי' ק"ז דמייתי נסחת הרי"ף כדכתיבנא וכתב שכן היא נסחת בעל ס' המכתם ופירשה דקאי אלהדליק כמ"ש הרמב"ם והסמ"ג ותו דאין סברא דזה יהא מותר ושוב כתב דהכי פירשה בס' המכתם. וכתב דנסחת הרא"ש ודעמיה כהרי"ף משובשת ומזוייפת מתוכה ע"ש וק"ק אמאי לא זכר שהרב המגיד הכי מפרשה והוא תניא דמסייע ליה:

ותו ק"ק שגירסת הרא"ש והטור והר"ן נדחה קרי לה ודחה אותה באמת הבנין ונעלם ממנו שרבינו נתן בעל הערוך מרבואתא קמאי דקמאי כתב בערך קף בהדיא דלהקפות פי' להעבות ראש הפתילה כדי שירבה האור ומאחר דכ"כ בערוך תו ליכא לשבש ולזייף גירס' הרא"ש ודעמיה בהרי"ף:

ומעתה ניחזי אנן מ"ש הה"מ וכן פירש"י וכו' מה כוונתו ומה דמות יערוך מה שפירש רש"י להקפות לא היה מדליקו אלא סומך עליו הפתילה להציפה שלא תטבע לפי' הרמב"ם שכתב להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה דזה מורה דגם להקשות הוא שכרכם ביחד:

ואנכי חזון הרביתי למרן בב"י שכתב וז"ל וכתב הה"מ דהיינו כפירש"י שהוא סובר דלא היה מדליקו דקאמר רש"י היינו שלא היה מכוין להדליקו ולא משמע מדברי הרא"ש שהוא מפרש כן וכו' עכ"ל ובאמת שהוא דוחק בלשון רש"י. ותו שאם זה כונת הה"מ הו"ל להביא דברי רש"י ולפרשם ולא להביא סוף דברי רש"י כדי שתהא הפתילה צפה וכו' לחוד ולהשמיט תחילת דברי רש"י דצריכין ביאור לאפוקינהו מפשטיהו. ועתה

ראיתי בס' אליה רבה שנדפס מחדש שהשיג על האחרונים דנעלם מהם מ"ש רבינו ירוחם ח"ב דמפורש שם בכונת דברי רש"י כדברי הב"י עכ"ד ולי ההדיוט ברבינו ירוחם שם מפורש דלרש"י להקפות היינו שאין משימים הדבר שאין מדליקין בו בראש הדולק אלא תחת ראש האחר לסמוך עליה הפתילה כאשר יראה הרואה וזה דלא כמרן שהשוה דעת רש"י לדעת הרמ' לדברי ה"ה ולא היה מדליקו שכתב רש"י היינו שלא היה מכוין להדליקו והוא דלא כהבנת הרא"ש ברש"י כמבואר בב"י ודברי רבינו. ירוחם הם כהרא"ש ומה יוכיח הוכח מדברי רבינו ירוחם:

והרב לחם משנה אזיל בתר איפכא וכתב שכונת הרב המגיד דדעת הרמב"ם כרש"י שמשימין האגוז תחת הפתלה אבל לא שמשימין אותה בתוכה ממש ע"ש באורך. וגם זה דוחק גדול בלשון הרמב"ם ותו דאי כונת ה"מ כן היה לו לפרש לשון רמב"ם שאינו כמשמעו ומה גם שלא הזכיר תחילת דברי רש"י:

והנכון בכונת ה"מ הוא דלא עלה על דעתו לקרב פירוש הרמב"ם ורש"י והם דחוקים ומובן לכל שהם פירושים חלוקים ולכך לא הביא תחילת דברי רש"י משום שאינו כפירוש הרמב"ם דלהרמב"ם גם בלהקפות כורכן ביחד משא"כ לרש"י ולא הביא דברי רש"י אלא למשמעות תיבת להקפות שהוא מלשון וקפא פרזלא כמו שפי' רש"י לדרכו וממנה נקח לפירוש הרמב"ם. וכן ראיתי למהר"ם טי"בולי הביאו בס' יד אהרן ובס' אליה רבה שכתבו כן בכונת ה"מ והוא האמת:

אלא שראיתי בספר יד אהרן דעל דברי מרן שכתב וכתב ה"ה דהיינו כפי' רש"י כתב וכ"כ הלח"מ דדעת ה"ה להשוות סברת רש"י עם דעת הריי"ף והרמב"ם עכ"ל וקיצר את הרחב דאיברא דמרן והלח"מ תרווייהו סברי דדעת ה"ה להשוות רש"י להרמב"ם אבל הם מנגדים זה לזה דלמרן דעת רש"י שוה להרמב"ם ודחקינן דברי רש"י ואפוקי מפקינן להו מפשטייהו ולהרב ל"מ דעת הרמב"ם שוה לרש"י ומפקינן דברי הרמב"ם מפשטייהו:

ומיהו ק"ק על ה"מ דלדעת הרמב"ם דפירוש להקפות להקשות הו"ל לפרש דפירוש להקפות כמו קפאו תהומות וכגבינה תקפיאני ובלשון חכמים חלב טמא אינו נקפה ואמאי הוצרך לפרש גם לדעת הרמב"ם כרש"י דהוי כמו וקפא פרזלא דרש"י לדרכו פריש יאות. ויש לישב:

ב

ואם נתכוון להקשות וכו' הקשה הרב טירת כסף דף ק"ב דלהריי"ף והרמב"ם מה הועיל כונת הלב אחר שהוא מדליק גם האיסור ויבא להטות כיון שאין האור שלה יפה עכ"ד

ולק"מ דהדבר ברור דכשכורך מידי דחזי לאדליק בין שכונתו לאדלוקי עם מידי דלא חזי בין שכונתו להקפות הפתילה דולקת יפה וליכא למיחש שמא יטה רק דאם כונתו להדליק גזרינן דילמא אתי לאדלוקי לדבר האסור בעיניה וכפ"ז מ"ש הרב מגן אברהם ס"ק ה' נתכוון להקשות אפי' מדליק שניהם יחד דכשמכוין להקשות לא גזרינן שמא יטה עכ"ל אינו מדוקדק והרי הוא כמבואר:

ג

ומטעם זה מותר לכרוך וכו' על גבי גמי וכו' כתב הרב מגן אברהם דבב"י כתב דזה לכ"ע שרי כיון דגמי וקש לא חזי לפתילה בעינייהו וכו' ע"ש וק"ק דהרי כתב מרן בב"י דמדברי המרדכי וס' התרומה משמע דגמי חזי לפתילה בעיניה. וכן משמע קצת מדברי הטור דלא התיר בגמי אלא בנותנו כדי שתהא הפתילה זקופה ולדעת הריי"ף והרא"ש ואם נאמר דהטור סבר דלרש"י אף אם הפתילה לא חזיא בעינה אסור לכרוך דגם הרשב"א בלשון אפשר אמרה יקשה יותר על הרב מג"א דפסיק ותני דלכ"ע בגמי וקש אף להעבות שרי. ומהני טעמי מרן הכא בש"ע נקט טעמא רויחא אליבא דהלכתא:

ואחר זמן רב נדפס ס' אליה רבה וראיתי שהרב כתב דברי הרב מג"א והשיגו דלמרדכי וספר התרומה אסור דס"ל דחזו בעינייהו עכ"ד וכיונתי לדעת עליון:

ד

דין ג'. ולא בצרי מפני שריחו נודף שמא יסתפק וכו'. הרמב"ם פ"ה כתב ועוד מפני שהוא עף ולא בנפט לבן ואפי' בחול מפני שהוא עף ויבא לידי סכנה. ומדקדוק דבריו דקדק בס' מעיל שמואל בהגהותיו דבצרי לא מתסר בחול דאינו עף כל כך ובשבת חיישינן שמא יחשוב שהוא כנפט לבן ויכבהו והוא דקדוק נכון בדברי הרמב"ם. אבל ק"ק דא"כ על מי סמך רבה דאמר חדא ועוד קאמינא חדא מפני שהוא עף והלא אין גזרה זו כל כך פשוטה שלא הוצרך לאומרה בתחילה. ורואה אני לרבינו ירוחם נתיב י"ב ח"ב דבצרי כתב וגם שהוא עף וידלק הבית וכן אין מדליקין בנפט לבן בחול ואצ"ל בשבת מפני שהוא עף ואולי ידלק הבית עכ"ל הרי דעל שניהם הוא אומר אולי ידלק הבית ואפ"ה גבי נפט דוקא נקט בחול. ואפשר דבצרי נמי ס"ל להרמב"ם ורבינו ירוחם דאין מדליקין אף בחול וכמו שכתוב הרשב"א בחידושיו דאין מדליקין בצרי כלל וזהו חדא מפני שהוא עף ואין מדליקין בו כלל אלא דנקטי לשון הבריתא דבנפט לבן הזכירו דאסור בחול וה"ה בצרי ודוחק ועמ"ש בס' יד אהרן בחידושי הרשב"א ודוק:

ה

דין ד'. ואז נמשכין וכו' זהו כפירוש רש"י שפ' ששמן הניתן בתוכו ממשיכו אחר הפתילה אבל הרמב"ם פ"ה כתב שמנין שאין מדליקין בהן אפי' ערבן בשמנים שמדליקין בהן לא ידליק מפני שאין נמשכין נראה מדברי הרמב"ם דלאו משום גזרה אטו אדלוקי בעינייהו אסר רבה וכמו שצידד אביי אלא טעמא דאסר דבתערובות שמן נמי השמן הפסול סותר הנמשך משמן טוב ולא ממשכי ואיכא למיחש שמא יטה:

ולשיטתו יבא על נכון דקדוק דברי הש"ס דכי בעי אביי מרבה מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו א"ל אין מדליקין מ"ט לפי שאין מדליקין. והדברים אינם מכוונים דהו"ל לרבה להשיב שואלו על פי מדותיו דאביי שאל אי גזרינן וה"ל להשיבו גזרינן ולא לומר אין מדליקין ותו מאי בעי אביי מאי טעמא והא הוא עצמו צידד אי גזרינן אטו אדלוקי בעינייהו והשתא כי אהדר ליה רבה אין מדליקין ממילא משמע דדעתו כמו הצד שצידד הוא עצמו דאיכא למגזר אטו אדלוקי בעינייהו. ותו מה הלשון אומרת שלשית א"ל לפי שאין מדליקין ולימא מר לשון ברור משום גזרה:

אמנם לשיטת הרמב"ם נאים הדברים דאמטו להכי השיבו רבה אין מדליקין כלומר מטעם אחר ולא כמו שס"ד משום גזרה. וכך הבין אביי דאין כונתו משום גזרה דאי הכי הו"ל גזרינן ומדקאמר אין מדליקין מוכח דרוח אחרת אתו ומשום הכי שאל מאי טעמא. ואהדר ליה לפי שאין מדליקין כלומר אף אם עירב שמן טוב לא מהני ואינו נמשך וחיישנן שמא יטה וזהו שאמר בעצם לפי שאין מדליקין:

ואולם ק"ק לפ"ז מאי קא מותיב אביי מעובדא דר"ג שהיו כורכין פתילה על גבי אגוז ושרי רשב"ג הא ודאי שריותא היא דפתילה כי האי דולקת והולכת והאור נתלה בה יפה דליכא למיחש שמא יטה ות"ק דאסר היינו דגזר אטו אדלוקי בפתילה אסורה לחוד וא"כ מאי מותיב לרבא הלא טעם רבה דאסר לפי שבתערובת שמן לא משיך נהוריה ופתילה שאני דמהניא לה שהיה כורכן:

ונראה דלשיטת הרמב"ם הכי פריך דכיון דשמנים האסורים אף אי עריב שמן טוב לא משיך בעשנן של אלו ואיכא משום שמא יטה הו"ל לגזור תערובת פתילת אטו תערובת שמנים כי האף אמנם כרך דבר שאין מדליקין בדבר שמדליקין עביד ומהני מ"מ לתסר משום דגזרינן אטו תערובת שמנים. ובשלמא כי בעי אביי דהוה סבר דאהני. תערובת שמן טוב לאמשוכי נסתפק אי גזרינן אטו אדלוקי בעינייהו אי לא משום דיש מקום לומר דמאחר דלא שרית ליה אלא בתערובת שמן לא אתי למטעי לאדלוקי בעינייהו ומשו"ה לא ברירא לאביי אי גזרינן. אבל השתא דחדית ליה רבה בדין עירובא שאין

מדליקין פשיטא ליה לאביי דיש לגזור תערובת פתילות אטו תערובת שמנים דכי שרית ליה לכרוך דבר שמדליקין אדבר שאין מדליקין יבא לטעות בתערובת שמנים והוא לא ידע דהפתילות נמשכין והשמנים לא וזהו כח מאי דמותיב אביי ומשני דלהקפות התיר רשב"ג ולא להדליק וכיון דגם בפתילות להדליק אסיר לא טעי בשמנים:

ומיהו אכתי יש להרגיש לשיטת הרמב"ם מאי דאמרו בש"ס לקמן אדרב ברונא הכי ממשכי בעינייהו והני לא ממשכי בעינייהו דכפי דעת הרמב"ם הו"ל והני לא ממשכי אף בתערובת. ואם נאמר דכונת הרמב"ם כמ"ש הגאון והביאו הרב המגיד ניחא דבעוד השמן בו מיהא ממשיך. ותו יש להעיר איזה הערות בש"ס לשיטת רש"י ולשיטת הרמב"ם ובגופא דשמעתא ואין להאריך כאן ובמקום אחר הארכתי קצת בס"ד:

ו

אין מדליקין בהן. הקשה הרב ט"ז ס"ק ד' דכי היכי דחלב מהותך בתערובת לא גזרו שהוא גזרה לגזרה גם בשאר שמנים פסולים ה"ל גזירה לגזירה לשמנים אף בלא תערובת אין האיסור אלא שמא יטה ותירץ דחדא גזרה היא דבעת שגזרו שלא להדליק בשמן פסול היה בין בפ"ע בין על ידי תערובת וכו' ע"ש ונעלם ממנו מ"ש הרא"ש בשמעתין וז"ל לפי שאין מדליקין בעינייהו ולא הוי גזרה לגזרה דודאי אתי להטויי לפי שאין נמשך כלל אחר הפתילה הלכך אם נתן בתוכו שמן לא הוי אלא חד גזרה וכ"כ התוס' ריש דף כ"ד גבי חלב מהותך אטו שאינו מהותך ע"ש:

ז

דין ה'. חלב מהותך וכו' כתב הרב שלטי הגבורים וז"ל סמ"ג לאוין ס"ה אסר אף כי נתן לתוכו שמן כשר וכו' ואולם סמ"ג דאסר מפרש דחלב מהותך היינו חלב מבושל וכ"כ הר"ן בשם רש"י אף שבפי' רש"י שלפנינו אין כתיב כך א"כ לדידהו משמע שאם החלב אינו מבושל דשרי להדליק בו ע"י תערובת ואם נפרש חלב מהותך אינו חלב מבושל צ"ע רב ברונא דאמר כמאן לא כת"ק ולא כחכמים עכ"ל ומ"ש דהר"ן כתב בשם רש"י דמהותך היינו מבושל ובפירש"י דקמן ליתיה אשמיטיתיה דגם בפירש"י שלפנינו דף כ"ד ע"ב מפורש שפירש נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבושל והוא חלב מהותך:

ומ"ש א"כ לדידהו משמע שאם החלב אינו מבושל וכו' לכאורה דבריו קשים דכיון דמהותך הוא מבושל ובהא שרי רב ברונא בתערובת ואפילו בהא הסמ"ג אינו פוסק כמותו א"כ הנמצא כזה דבאינו מבושל שרו בתערובת. ואפשר שכונתו על המחוי דצליל טפי דכיון דלדידהו רב ברונא לא אירי אלא במבושל בהא הוא דלא קי"ל כותיה אבל במחוי שריותא הוא. וגם זה דוחק מכמה אנפי:

ומאי דקשיתיה למפרשים בחלב מהותך לאו מבושל רב ברונא דאמר כמאן לק"מ וכבר הדבר מבואר בחידושי הרשב"א דף כ"ד ע"ש. והרב כנה"ג כתב כזה על השה"ג ואינו מבין דבריו דרב ברונא מפרש מחלוקת נחום המדי וחכמים וכו' ע"ש באורך ודבריו קשים דהשה"ג קאי על ת"ק וחכמים דהוינן בה בדף כ"ד חכמים היינו תנא קמא ומדרינן איכא בינייהו דרב ברונא ואהא קשיתיה לשה"ג. ומ"ש עוד הרב כנ"הג והסמ"ג פוסק דלא כוותיה וכו' ק"ק דהשה"ג לפי' הר"ן קאי ולא לפירוש סמ"ג וגם הלשון שהביא משם שה"ג אינו מכוון. והרב מגן אברהם כתב דמדסתם מרן משמע דס"ל דהוא מבושל כמ"ש רש"י והרמב"ם דלא כהר"ן וכו' עכ"ד ובהרמב"ם לא יש גילוי דמפרש כרש"י ואולי צ"ל סמ"ג ובדעת מרן לי ההדיוט נראה להפך דמדכת' לעיל ולא בחלב היינו כת"ק אפילו מבושל ומאי דשרי הוא דוקא במהותך כדעת הרשב"א והר"ן. ואדרבא אי ס"ל כרש"י הו"ל לפלש:

ח

וקרבי דגים וכו' מ"ש מרן בב"י בפירוש דברי רש"י דבריו תמוהים כמ"ש הרב משנה למלך ואני בעוניי בהגהותי להרמב"ם ישבתי קצת ע"ש:

ט

דין ט'. הגהה. ומ"מ נהגו להדליק הפתילה ולכבותה וכו' הרא"ש כתב דמנהג יפה הוא והקשה הרב ב"ש דף צ"ה דהא קי"ל כר"ע ובמה שתירץ יש לדקדק ואעיקרא קושיתו לק"מ כדכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף סימן ח' דף כ"ד ודף כ"ה ע"א ע"ש באורך וכמ"ש מור"ם בתשובותיו סי' צ"א:

שיורי ברכה

[סימן רס"ד. א']

דין ג'. ולא משמן העשוי מצמר גפן וכו' זהו פי' שמן קיק ויש בגמרא עוד פירושים וכתב הרב מגן אברהם דהשמיטום הטור ומרן משום שאינם מצויים בינינו ובכנסת הגדולה האריך על זה בחנם עכ"ד הרב מגן אברהם. ודבריו אמת וצדק דודאי הני אמוראי דכל חד מפרש שמן קיק בדבר אחד לא פליגי במציאות דכלהו מודו דהני תלתא שמן עוף קיק ומשחא דקאזא ודיקיוניון כלהו אינם נמשכים ופסילי רק משמעות המשנה איכא בינייהו ומאחר שכן הטור ומרן נקטי היותר מצוי וה"ה לאינך ולענין דינא ליכא פלוגתא. וכן ראיתי שכתב הרב פרישה דלא נקט הטור הנך משום דלא שכיחי והוזקקתי לזה לאפוקי מס' יד אהרן שהקשה על הרב מגי"א ולק"מ ופשוט.

ב
שומן וחמאה עמ"ש הרב אליה רבה ועמ"ש בשו"ת שער אפרים סימן ל"ח ומ"ש לקמן סי' תרע"ג בס"ד:

[סימן רס"ז. א'
דין ג' אינו חותם שומר עמו ישראל וכו' וכ"כ הרדב"ז בספר מגן דוד דף ל' דטועים החותמים שומר עמו ישראל.

ב
אין לומר ופרוס סוכת רחמים ולא לחתום הפורס סוכת רחמים ושלום. הרדב"ז שם. וכן מרן בדין זה כתב הנסח סוכת שלום וכו' הפורס סוכת שלום:]

סימן רסח

א
דין א'. אומר ויכולו בתפלת ערבית. הנוהגים לומר ויכולו קודם ערבית אחר מזמור שיר ליום השבת. יחזרו לאומרו אחר שיתפללו העמידה. הרמב"ם בתשובותיו בספר פאר הדור סי' קי"ו:

ב
דין ג'. אם היה סבור שהוא חול והתחיל וכו' עמ"ש הרב פרי חדש ז"ל בליקוטים:

ג
דין ו'. וי"א דאם החליף של מוסף באחרת וכו' דברי מרן קשים דמשוי פלוגתא בדין זה דמשמע דלסברא קמייתא אפי' של מוסף באחרת ואחרת בשל מוסף יצא והרי שרש דין זה הוא משבלי הלקט, כמ"ש בב"י ואין כאן מחלקת כלל כי השבלי הלקט עצמו דקאמר דמחליף של זו בזו אינו חוזר איהו גופיה גמר אומר דאין הדין כן במוסף. ומ"ש הרב אליה רבה לטעם מרן דשנאה במחלקת הוי משום דבספר תניא קאמר בסתם ולא חילוק בין מוסף לאחרת ומשמע דפליג. אינו מחוור חדא דסי' תניא אינו מזכירו מרן ואם ימצא איזה פעם שהזכירו יהיה אחת בריבוא באופן שאינו סומך עליו. ותו דאין להרבות מחלוקות ודילמא הוה פשיטא ליה דמוסף אינו נקנה בחליפין. ותו דלא שבקינן פשיטותיה דשבלי הלקט מפני ספק שאנו מסתפקים בספר תניא ואלו מרן קבע בסתם הסברא ראשונה ומסורת בידינו דכונתו לפסוק כסתם ומה ראה מרן לפסוק דאפילו של מוסף איתא בחליפין. ותו דהרגיל בס' תניא ידע שפיר דתדיר הולך בעקבות הרב שבלי

הלקט וא"כ ודאי דהכא לא פליג עליה מסתמא אלא הוה פשיטא ליה דמוסף אינו בכלל. ועמ"ש מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סימן ס"ג ועיין באחרונים:

ד

דין יו"ד. אין אומרים ברכה מעין ז' בבית חתנים וכו' וכן אין אומרים אותה אם בורחים מן העיר לכפרים מדבר באופל ומתפללים בכפר. בית דוד סי' תקל"ז ועיין דבר משה ח"א א"ח:

ה

דין י"ג. ושמע מהש"ץ ברכה מעין ז' וכו' עיין מ"ש בעניותנו לעיל סי' ק"ח בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן רס"ה: א'

דין א'. אומרים ויכולו בתפלת ערבית. יש מקומות שאין אומרים אותו בתוך התפלה אלא לאחריה ולכל המנהגים יש סמך דהאומרים אותו יש סמך בזהר ותקונים. ומי שאין אוסר אותו יש סמך בתוספתא פ"ג דברכות. מהר"ש שער אריה בהגהותיו כ"י.

ב

הנוהגים לומר ומאהבתך כמנהג הלועזים שאומרים אותו אחר תפלה טועים שלא נתקן אלא כשאין אומרים הג' ברכות ראשונות ואחרונות. הרמ"ע בהערותיו כ"י.

ג

דין ו'. וי"א שאם החליף מוסף וכו' לפנים תמהתי על זה ועתה ראיתי שכן תמה מהריי"ל וואלי בהגהותיו כ"י:]

סימן רסט

א

לקדש בבית הכנסת וכו' עמ"ש מהר"ם בן הרשב"ץ בתשובה סי' נ"ג ותשובת שב יעקב סי' י"ד ועיין מ"ש הרב אליה רבה. ועיין בס' ארחות חיים הלכו' קדוש היום אות ט' ודוק ועיין מה שהאריך מהר"ר אברהם אבן טוואה בתשובותיו שבסוף התשב"ץ סי' ל"א:

ב

אלא מטעמין לקטן וכו'. כתב מגן אברהם בשם הגהות מנהגים דאם אין תינוק נותנין לגדול וסיים דישתה כשיעור והמקדש יהיה בדעתו לצאת בקדוש זה ואפ"ה יכול לקדש שנית בביתו עכ"ד ועמ"ש מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה הנז' ובס' אליה רבה:

ג
הגהה. ונהגו לעמוד וכו' משמע דכל הקהל על עומדם יעמודו. ומדברי הרב הלבוש משמע דהמקדש לבד עומד. ובארחות חיים דף ס"ב ע"א כתב שנהגו לעמוד על רגליהם בשעה שמקדש החזן בבית הכנסת ואז"ל דמעלי לברכי כלומר עייפות הברכים וזה מבואר בדברי מור"ם שכל הצבור עומדים וכן הביא בס' אליה רבה משם הכלבו והמנהיג:

שיורי ברכה

[סימן רס"ט. א
הגה"ה. ונהגו לעמוד וכו' פי' כל הקהל וכמ"ש לפנים ודלא כהרב הלבוש. ועתה מצאתי בתשובות הגאונים כ"י סי' ט"ל בפי' שכלם עומדים כדברי מור"ם. וכן כתוב בס' הפרדס בפי' שכל השומעים יעמדו ע"ש בשער ט':]

סימן ער

א
דין א'. פי' במה מדליקין וכו' אמרו הגאונים דתקינו לאומרו כד להמתין מאן דלא מצלי משום סכנתא דבי שמשי דשכיחי מזיקין. ארחות חיים דף ס"ב ע"א:

ב
דין ב'. ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה. כ"כ בארחות חיים שם. ומרן בב"י כתב שלא ראה שנמנעים לאומרו. וטעמא טעים. ע"ש. והאידנא נהוג עלמא בארץ הצבי שלא לאומרו. והרב ברכת הזבח בספרו תפארת שמואל בהגהותיו על הרא"ש דף מ"ז ע"ב כתב שהוכיח בראיות ברורות לאומרו בכל פעם עכ"ד ונהרא נהרא ופשטיה:

סימן ארע

א
דין ב'. ומוציאות את האנשים וכו' הקשה הרב ב"ח דכאן פסק מרן דמוציאות את האנשי' ואלו גבי מגילה סימן תרפ"ט כתב בש"ע יש אומרים שהנשים אינן מוציאות את האנשים ותימה שכאן פסק כפירש"י והפסקים סותרים זה את זה עכ"ד ולק"מ דבסי' תרפ"ט מהסתם מוכח דמוציאות את הנשים וסברת הלכות גדולות כתבה בלשון י"א וידוע דדעת מרן לפסוק כסתם ואם כן שוו בשעוריהן פסקי מרן ואין כאן סתירה:

ואי משום דהכא כתבה בלי מחלקת ובמגילה הזכיר החולק אי מהא לא איריא כי ברבים היו דוכתי טובא דאורחיה דמרן הכי כדכתיבנא בעניותין בכמה מקומות בס"ד. ובס' ארחות חיים הל' מגילה כתב משם בעל הדברות דבמגילה אינן מוציאות האנשים דקול באשה ערוה. וחנוכה שמדליקות ומברכות שאני התם דאין צורך שיהיו האנשים שם בעת ההדלקה עכ"ד וכפ"ז גם בקדוש אינן מוציאות ועמ"ש האחרונים. וכתב הרב אליה רבה על ע"ת יש תימא במ"ש בשם הב"ח שהמנהג שאין מוציאות ונמשכתי אחריו באליה זוטא וליתא דזה לשון הב"ח וכן ראיתי שכתב מהרש"ל ר"ל שכתב שאין מוציאה אבל ממנהג לא הזכיר כלל עכ"ל וסי' ע"ת אין עמדי אך נ"ל דלשון הרב שיירי כנ"הג גרם לו לכתוב כן ע"ש ודוק:

ב

מן התורה וכו' וקדוש י"ט מדרבנן. כ"כ הה"מ פכ"ט. והקשה בס' אליה רבה דבה"ג דף י"ב מייתי לה מקראי לרגלים וכתב דאולי כוונת הה"מ ודעמיה על ראש השנה או דהנך קראי אסמכתא וצ"ע עכ"ל ומ"ש דכונתם על ראש השנה אינו מחוור והעיקר דהני אסמכתות הן ופשוט:

ויש להעיר על הרב אליה רבה דאדמותיב מבעל הלכות גדולות דהני דרשות דמייתי לא ידעינן אם הם מרז"ל או דרשה של הגאון הו"ל לאותובי ממדרש מכילתא פ' יתרו וכך היא שנויה לקדשו בברכה מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו אין לי אלא קדושה ליום קדושה ללילה מנין ת"ל ושמרתם את השבת אין לי אלא שבת ימים טובים מנין ת"ל אלה מועדי ה'. הרי דיליף קדום לימים טובים מקרא ומוכח לכל ימים טובים בין לרגלי' בין לר"ה. אמנם היא אסמכתא. וגם בריש הבריתא אפשר שיש ט"ס:

ג

דין ד'. אסור לטעום קודם שיקדש אפי' מים וכו' כ"כ ז"ל כמו שהביא מרן בב"י והכי משמע מדברי ר' אחאי גאון בשאלתות פ' יתרו שכתוב שם ואסיר לאיניש למטעם מדעם מקמי דמקדיש. והכי מוכח בירושלמי ריש ערבי פסחים ר' יודן נשיאה צחא שאל לרבי מונא בגין דאנא צחי מהו נשתה א"ל תני רבי חייא אסור לאדם לטעום כלום עד שתחשך:

ד

דין יו"ד. שלא יהיה פגום וכו' ובשעת הדחק יכול לקדש על כוס פגום כמו שפסק לעיל סוף סי' קפ"ב לענין כוס של ברכה ועמ"ש הרב שיירי כנ"הג והרב אליה רבה:

ה

דין ט"ו. אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו וכו' מעשה באחד שנטל כוס לקדש ואמר סברי מרנן בפ"הג ושתאו ששכח שהיה מקדש וסבר שלקחו לשתו' בעלמא. ונראה פשוט שיביא כוס אחר ויברך פ"הג ויקדש ועמ"ש מרן הב"י לעיל סי' ר"ו על דברי הגמי"י והראב"ד ועיין בתשובות מהר"ם דפוס פראג סי' ש"ג. ועיין בדין זה באחרונים ודוק:

ו

דין ט"ז. לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש וכו' אם המקדש היין הוא מר בפיו יכול להטעימו לאחר. הר"ש בן הרשב"ץ סי' שפ"ה:

שיורי ברכה

[סימן רע"א. א

דין ה'. הגהה. אדם ששכח לקדש עד לאחר שבירך המוציא וכו'. אבל בס' הבתים כ"י ריש בית ד' בית מנוחה כתב וז"ל מי ששכח ובירך המוציא קודם שיקדש ועד שלא טעם כלום נזכר יש מי שכתב שמקדש קודם שיאכל ואין הקדוש מפסיק בין ברכ' המוציא ואכילה כיון שאסור לטעם כלום קודם שיקדש הקדוש ג"כ צורך אכילי' הוא ויש מי שאמר דכיון דדעת הרי"ף שהקדוש הפסק בסעודה הרי הוא הפסק לברכת המוציא וצריך שיאכל קודם שיקדש שלא יהיה ברכתו לבטלה וצריך לחזור ולברך המוציא. ויש מי שאומר דכיון שבירך המוציא יכול הוא לקדש על הפת ואינו נראה כיון שמתחילה לא בירך המוציא לשם קדוש הרי הקדוש הפסק דכיון שהוא הפסק אף תוך הסעודה כל שכן שהוא הפסק בין ברכה לאכילה עכ"ל ועמ"ש הרב ט"ז ודוק.

ב

דין יו"ד. ואח"כ קדוש. נסח קדוש שנהגו אנשי אמת שיש בו ל"ה תיבות ידוע וראיתי להרמ"ע בכ"י יצא לטעון דבנסח הנז' יש באהבה וברצון שני פעמים ועוד דרצון כבר נאמר באומרו ורצה בנו ועוד שלא נזכר בחירת ישראל והיא מוכרחת אצל השבת יותר מכל המצות להשלמת השתוף של ג' מעידין זה על זה ולכן שפר קדמיה נסח זה. אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ושבת קדשך הנחלתנו ברוך וכו'.

ג

בירושלמי פ"ק דברכות פריך דברכת קדוש סמוכה ואמאי פותחת בברוך ומשני דאם יושב ושותה מבעוד יום אין אומרים בפ"הג והזכירו מין בב"י סוף סי' זה ומזה יש להעיר על מהר"י אלפנדארי במוצל מאש סי' ט"ו והר"ש בן הרשב"ץ סי' ר"ן וכמ"ש בעניותנו לפנים לעיל סי' קי"ג ע"ש ודוק.

ד

לפנים בסי' זה אות ב'. דרשה של הגאון וכו' עמ"ש לקמן בקוני' זה סי' ער"ב אות ב':]

סימן ערב

א

דין א'. ולא על יין מגולה וכו' מי שהיו לפניו שני קנקנים של יין ומילא כוס מאחת מהן וקדש ואחר שקידש אמרו לו שהקנקן שקדש ממנו היה מגולה שפסול לקדוש אך הקנקן השני הוא יין מכוסה כשר לקדוש יש להסתפק אם צריך שיקדש פעם אחרת על היין הכשר:

והלא מראש ניחזי אנן מי שקדש על יין מגולה אם יצא י"ח קדוש אף דעביד איסורא דהקריבהו נא לפחתך או לא יצא וצריך לקדש פעם אחרת על היין או על הפת. והנה מדברי הר"ן פ' המוכר פירות שהביא מרן בב"י גבי יין לבן שפסול בדיעבד לדעת הרמב"ן וסיעתו וכתב הר"ן דאף דבירושלמי אמרו מצוה אפי' דיעבד הוא דלא אשכחן בגמרא דילן לענין קדוש לא יבוא ואם הביא כשר מוכח דיין מגולה פסול אפילו דיעבד וא"כ פשיטא בנ"ד דצריך לקדש פעם אחרת. וגם הרי"טבא שהביא דבריו מרן לא אכשר ביין לבן אלא מכח דברי הירושלמי דקאמר דהוא מצוה לחוד אבל אי לאו דברי הירושלמי משמע דמגמרין הוה אסרינן אף דיעבד אלא דכיון דאשכחן בירושלמי דהוא מצוה הלא טוב לנו להשוות הבבלי והירושלמי אבל גבי מגולה נקיטינן כפשטה דגמרין דפסול בדיעבד וא"כ בנ"ד בעי לקדושי איין כשר:

ואם כה יאמר האומר דהשתא דאשכחן גילוי ביין לבן מן הירושלמי לדעת הרי"טבא ממנו נקט ליין מגול' ואינך דבדיעבד יצא ולהכי קאמרי אין מקדשין אלא על יין הראוי לנסך ע"ג המזבח דהיינו אין מקדשין לכתחילה מ"מ אפי' יהבינן כל דיליה בנ"ד יש לצדד דצריך לקדש פעם אחרת מדאמרינן במנחות דף ס"ד אמר רבה היו לפניו שתי חטאות א' שמנה וא' כחושה שחט כחושה ואח"כ שמנה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו לכתחילה הבא שמנה ושחוט וכן פסק הרמב"ם פ"ב דשגגות והרי התם דמשום דיש

בכחושה משום הקריבהו וכו' אומרים לו הבא שמנה ושחוט ועביד כמה אבות מלאכות בשבת וה"ה לנ"ד אפילו תימא דיצא ידי קדוש ביין מגולה אפ"ה אמרינן ליה שיקדש פעם אחרת על הקנקן הכשר כיון דביין מגולה איכא משום הקריבהו ואף דלא דמי איסור הקריבהו דהכא לדהתם וגם קדוש על היין דרבנן למ"ד. מ"מ כל קבל דנא התם עביד אבות מלאכות בשבת. והכא הוא איסור ברכה שאינה צריכה. דלמ"ד הוא דרבנן וצריך להתישב בכל זה כי זה כתבתי לצדד לכאורה:

ושיעור יין מגולה עיין מ"ש מגן אברהם ובש"ות בית יהודה א"ח סי' מ"ג ושם כתב דיין מגולה פסול גם להבדלה:

ב

דין ב'. יין מגתו וכו' ומ"מ מצוה מן המובחר בישן כ"כ הרב מגן אברהם והרב אליה רבה חלק עליו דאינו מחויב לקנות משום קדוש עש"ב ופשוט דאינו מחויב אבל אם רוצה לקיים מצוה מן המובחר יקנה ישן. ופשוט.

ג

וסוחט אדם אשכול וכו'. לסוחטו בשבת אסור. הרב כנ"הג בתשובות המודפסות סימן א', ועמ"ש בארחות חיים דף ס"ד ע"א וסוחט אדם אשכול פירוש מערב שבת ומקדשין עליו בשעתו וי"א דה"ה בשבת בתוך האוכל דמשקה הבא על האוכל כאוכל דמי ומקדשין עליו קדוש היום:

ד

הטילו הקהל חרס שלא ימצא יין לאו שפיר דמי לסחוט אשכול ענבים והנכון ליקח צמוקים וכו'. הרב כנ"הג בתשו' הנז':

ה

השירביט שמשימי' עפר ידוע למתקו אינו ראוי לקדוש והבדלה. הרב כנ"הג בתשובה הנז':

ו

דין ד'. מקדשין על יין לבן והרמב"ן פוסלו וכו' עמ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"ב סי' רמ"ו:

ז

דין ח'. ועל יין שיש בו דבש וכו' עיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו בחלק שני סי' קס"ח:

ח

דין ט'. במקום שאין יין מצוי וכו'. מי שהיה במדבר בלא לחם ויין אף שהתפלל ערבי של שבת צריך לחזור ולומר ברכת הקדוש. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו

כ"י סי' קי"ו. כך מצאתי בזכרונותי וכעת אין גוף תשובת הרב ז"ל אתי לחזות בנועם ראיתו. וראיתי להרב פרי חדש סי' תרע"ח שכתב דאם אין לו פת או יין לא מצי לקדושי כדאמרינן ר"פ אלו דברים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר וכתב רש"י שאם אין יין אין מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת עכ"ל הראת לדעת דפשיטא ליה להפר"ח הפך הרב הנז' וסמוכות שלו טובים ונכוחים. ושם העלה הרב פר"ח דבצלותא נפיק י"ח קדוש מדאוריתא ע"ש וכ"כ האחרונים:

ט

מי שאין לו לחם ויין וממתין שיבא לו למחר יש להסתפי אי ליל שבת לא לטעום מידי וימתין עד עת בא לו יין או לחם ויקדש כדקי"ל גבי הבדלה או"ד ליכול ולחדי בקטניות ופירות אשר לו. העלה הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י הנז' דלא יאכל עד למחר דדוקא לכוס קדוש הוא דגדול הלילה מהיום אבל לשאר צרכי סעודה כבוד יום קודם ועדיין צריך ישוב עכ"ד הרב הנז' ולפוס ריהטא רחש לבי דכיון דמדאוריתא נפיק י"ח קדוש בצלותא כאשר העלו הרב פ"ח והאחרוני' כמדובר. ומדברי קבלה חייב בסעודה בליל שבת וזה אף דלית ליה נהמא מ"מ מצי סעיד לביה באורז וקטניות ע"ד שכתב שבלי הלקט דף י"א סוף ע"ג והוא חיוי לסעוד בערב ולהתענג א"כ טפי עדיף דלקיי' מצוה מדברי קבלה לענג ליל שבת במאכל ומשתה. ואף דאסור לטעום קודם קדוש וזה לא מצי לקדושי מ"מ קדוש על היין הוי דרבנן ומצות ענג שבת בלילה הוי מדברי קבלה. ולא דמי להבדלה דצריך להמתין עד שיבא לו יין למחר ולא לטעם מידי כי האף אמנם דבאפוקי שבתא נמי מצוה לסדר שלחנו ללוות השבת ביציאתו מ"מ הוא סרך מצוה דרבנן והנהגה טובה משא"כ סעודת ליל שבת דהוי מדברי קבלה וא"כ בנ"ד דמדאוריתא כבר יצא י"ח בתפלתו וקדש השבת. ולא פש ליה אלא קידוש דרבנן ואיסורא דרבנן לטעום קודם קדוש ובכי האי גוונא הוי קליש דאנוס הוא ואין לו במה לעשות קדוש. וכל קבל דנא חייב לאכול ולהתענג בליל שבת מוטב דיאכל בלי קידוש ולא יתענה בליל שבת. ולמחר בבא אליו לחם ויין מקיים ברכת קדוש דרבנן. כן היה נראה לכאורה:

אמנם נראה לקיים דברי הרב הנז' דאם יודע שביום השבת יביאו לו לחם ויין ליל שבת לא לטעום מידי והוא ממאי דאמרינן פ' ערבי פסחים דף ק"א אמר אביי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן טעימו מידי דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש לנו בבית אכילה ובקדושה דהכא לא נפקיתו דאין קדוש אלא במקום סעודה

הרי דכל מה דחייש רבה הוה דלא נפקי ידי קדוש ולא הוה אכפת ליה אם אינן אוכלים ויבטלו מענג שבת שלא לסעוד בלילה ואי אמרת דסעודת לילה חשיבה ועדיפא מקדוש על היין מדרבנן טפי הו"ל לחוש דמתעקרא שרגא ולא יוכלו לאכול ולקיים סעודת שבת ומשו"ה לטעמו מידי טעימת לחם בכזי' וכביצה ובזה יצאו י"ח סעודת שבת מהא דחייש על קדוש דרבנן ובמקום סעודה. אלא משמע דקדוש על היין ככל חוקותיו הלכתא רבתי לשבת והוא עיקר טפי מסעודת ליל שבת וכ"כ התוס' והרא"ש שם דלא היה מקפיד על סעודת ליל שבת משום שיכולין למחר לעשות ג' סעודות. וכן משמע מדברי רש"י ורשב"ם שם. והוא מוכרח בסוגיא דשמעתא כדאמרן:

הן אמת דלפי גירסת הגאון בה"ג והרי"ף ושבלי הלקט דף ט' דגרסי' דילמא אדעיילתו לביתייכו מתעקר' לכו שרגא ולא מתקדיש לכו ולא מתאכיל לכו ובקדושא דהכא וכו' אין כל כך ראיה דאימור דסעודת ליל שבת חמירא ומדאוריתא ורבה אתרווייהו קפיד והכי אמר להו לא מתקדיש לכו ולא מתאכיל לכו כלומר ושתים רעות איכא שאתם מבטלים קדוש דרבנן וסעודת ליל שבת דאוריתא:

גם לפי מ"ש המרדכי כי צריך נר לקדוש והיינו דאמר להו רבה דמתעקרא שרגא וכו' אבל משום סעודה אין חששא כי יכולין לאכול בלא נר עכ"ד אין ראיה כלל מהש"ס דכבר הוו אכלי רק דלא מצו לקדושי כשאין נר. אמנם סברת המרדכי נדחה קרו לה רוב הפוסקים ומסקי דלא בעי נר לקידוש. והגם דלפי גירסת בעל הלכות והרי"ף ושבלי הלקט אינו מוכרח מסוגיין. מ"מ תיסגי לן דהתוס' והרא"ש מפרשי לה הכי דלא חייש על סעודת ליל שבת משום דהוו מצו למעבד שלש סעודות ביום שבת והכי מוכחי דברי רש"י ורשב"ם ושאר פוסקים שהביא שבלי הלקט:

וכן ראיתי לרבינו ירוחם נתיב י"ב חלק ראשון שכתב ונראה דבסעודת שחרית וערבית אינו די בפירות וכן מוכח פ' ע"פ מההיא דאביי כי הוינן בי מר הוה מקדש אמר לן טעומו מידי ומ"מ יכול להשלים כל שלש סעודות ביום אם ירצה עכ"ל ומאחר דלמדנו מכל הני רבוותא דאם בלילה לא יאכל לית לן בה דמצי לקיומי ג' סעודות ביום א"כ בנ"ד דאין לו יין וחסר לחם ימתין עד למחר ויקדש ויעשה ג' סעודות ביום ובהכי נפיק י"ח מדאורייתא ומדרבנן וכמ"ש הרב הנז':

ועוד יש להביא ראיה ממ"ש בס' ארחות חיים דף ס"ג ע"ג דאי כבה הנר מקדש וסועד שהרי חייב בהן דבר תורה ואי אפשר להניחן בדליכא נר אבל מי שאין לו נר ואין דעתו מיושבת לסעוד בחשך אינו מקדש עד למחר עכ"ל אלמא דמפני דאין דעתו מיושבת

לסעוד בחשך שרינן ליה לקדש למחר ולא יאכל בלילה וה"ה בנ"ד דלא מצי לקדושי ימתין עד למחר:

ומיהו אכתי פש גבן מקור דבר אם זה מצטער שלא לאכול בליל שבת דהוי כתענית אם גם בכי האי גוונא צריך להמתין למחר או דילמא כיון דמצטער איכא למשרי ליה ליתובי דעתיה לאכול ולשתות ולמחר יקדש דנהי דמשום ג' סעודות כבר הוכחנו דמצי לקיים ביום שבת אבל אם מצטער בזה והדבר קשה עליו דלא לטעם מידי בלילה אפשר דכדי שלא יצטער מותר לו לאכול. ולכאורה היה נראה להביא ראיה מהא דפסק מרן לעיל סי' קס"ז דין ך' דאפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת לא יברך לו חבירו ברכת המוציא אם אינו אוכל וכתב הרב מגן אברהם שם דטעמא משום דאכילת שבת וי"ט אינו חובה על האדם אלא משום הנאתו דהא מצטער פטור לאכול ואם אינו יודע הברכה גם כן אמרינן לא ליתהני דאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה משא"כ מצה ויין קידוש שהם חובה על האדם וחייב לצער עצמו לאכול הוי כברכת מצות עכ"ל וכ"כ הרב ט"ז לקמן סי' רע"ג ולפ"ז ה"ה הכא דאסור לו לטעום קודם שיקדש אמרינן שלא יאכל עד מחר ואם מצטער לית לן בה. ויש לחלק קצת. ועיין מ"ש הרב מגן אברהם לקמן סוף סי' רע"ד:

שוב ראיתי מ"ש הרב מגן אברהם לקמן סוף סימן רפ"ט ע"ש ובמה שכתבנו בעניותנו שם סימן רפ"ט בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן ער"ב. א

דין ט'. במקום שאין יין מצוי וכו'. לפנים אות ח' הבאתי דברי הרב פר"ח סי' תרע"ח דאם אין לו פת או יין לא מצוי לקדש דבתפלה יצא י"ח קדוש דאורית' וכ"כ הרב מגן אברהם לעיל ריש סי' רע"א. ועתה ראיתי לרבינו ישעי' הראשון סי' ע"א שהאריך בענין זה בס' המכריע וכתב בסוף וז"ל היכא דליכא סעודה לא מחייב בקדוש ומשו"ה לא מקדשינן בי"הך ואעפ"י שחל בשבת וכו' והנכון בעיני לומר דנפיק אדם ידי חובה בקדושה דתפלה שמברך מקדש השבת שאינו מן התורה לקדש בתפלה ועל הכוס כי אם בתפלה בלבד ועל זה אמרינן דנשים חייבות בקדוש היום דבר תורה אבל הקדוש שבסעודה הוא תקון חכמים אפ"י שמצאתי כתוב בהלכות גדולות ואע"ג דמדכר בקדושא צריך לאדכורי בצלותא מ"ט זכור וזכרת תרי קראי כתיבי ואתו מועדים ילפי משבת מה שבת בתפלה ועל הכוס אף י"ט בתפלה ועל הכוס נ"ל שאין זה כתוב בשום מקום אלא מלבו אמר הדברים הללו לתת טעם לדברי חכמים שהצריכו לקדש בין בתפלה בין על

הכוס ועיקר קדושא דאוריתא אינו אלא מה שאנו מברכין בתפלה מקדש השבת וזה שבסעודה מדרבנן הוא עכ"ל עין רואה הסכמת רבינו ישעיה בדברי הפר"ח ומגן אברהם הנז' בהדיא. ופשיטא ליה דמ"ש הגאון בה"ג מפי עצמו אמרה. ואנו בעניותנו צדדנו כן בדרשת הגאון ליי"ט דמותיב מינה הרב אליה רבה להרב המגיד ככתוב לפנים סי' רע"א אות ב' ע"ש ועלה בידינו דאשר אין לו לחם ויין כגון שעומד במדבר אין לו שיאמר ברכת הקדוש ודלא כהרב מהר"י מולכו שהבאתי לפנים דהגם דיש מן הראשונים דדעתו דצריך לקדש מדאוריתא אף שהתפלל מ"מ כיון דרבינו ישעיה הראשון וסיעתו והאחרונים סברי איפכא לא יברך ברכת הקדוש ולא יכנס בספק ברכות לבטלה. וראית בס' הבתים כ"י שער א' מבית מנוחה שכתב וז"ל יש מן הגדולים שכתב מי שאין דעתו לאכול בלילי שבת מקדש על היין ואעפ"י שאין שם סעודה שאין מבטלין הקדוש מפני הסעודה ויש מי שכתב שאין מקדש אלא אם כן יטעום כזית וזה נראה עיקר עכ"ל הרי דגם הוא ז"ל תפס עיקר דגם דיש לו יין אין לו לקדש אא"כ יאכל מידי שיהיה במקום סעודה כמבואר. בלפנים אות ט'. נפל טעות ג' פעמים דסעודת ליל שבת דאוריתא וצריך להיות מדברי קבלה.

סימן רעג

א

דין א'. אין קדוש אלא במקום סעודה וכו' כתב בס' יד אהרן בסוף הגהת הטור משם הרב גנת ורדים כלל ג' סי' י"ב דהמקל כרב וכרי יוחנן ומקדש שלא במקום סעודה בשעת הדחק ובשביל כבוד הרבים אין למחות בידם עכ"ל ומסתמות הדברים מוכח דבקידוש הלילה איירי ולא היא דבקדוש הלילה אין להקל כלל דהא אם כבר קדש במקום סעודה ואח"כ הוצרך לאכול במקום אחר צריך לחזור ולקדש שם כמבואר בש"ס ופוסקים אלמא הלכתא פסיקתא היא דאין קדוש אלא במקום סעודה:

אמנם הרב גנת ורדים לא אמרה בסתם אלא בהדיא כתב וז"ל וא"כ בקדוש היום דקיל טובא המקל כרב ור"י לא הפסיד ולא באנו לומר לסמוך ע"ז לכתחילה רק שבשעת הדחק ובשביל כבוד הרבים יש לסמוך על טעם זה להקל ואין למחות ביד הרבים שעושים כן עכ"ל ובספר יד אהרן קיצר את הרחב.

ב

מדברי הרב גנת ורדים הנז' מוכח דלא הקל בשעת הדחק בקדוש היום ולכבוד רבים אלא שלא למחות בידם. אמנם ודאי דאשר נגע אלהי"ם בלבו אם ימצא ביום שבת בעידנא

דעיילי אינשי לכבוד חתן או אבי הבן וכיוצא ומקדשין ואח"כ מביאין מיני מתיקה וכיוצא ואין שם פת הבאה בכסנין אלא מגדים וקאפ"י לא לטעום מידי שם כלל. ולא סגי במה שהמקדש ישתה כל הכוס דלדעת הגאונים חשיב במקום סעודה דלא אהני כי אם לשותה הכוס עצמו דחשיב כאלו קידש במקום סעודה אבל לאחרים לאו מקום סעודה ואסור לטעום וזה פשוט ומבואר בש"ס והפוסקים ולא הוצרכתי לזה אלא לאפוקי הטועים שראיתי שטעו בזה:

ג

דין ב'. נמלך לאכול במקום אחד צריך לחזור ולקדש וכו' כן כתב מרן בב"י סוף סימן זה ולמד כן מעובדא דרב הונא. וראיתי בס' כנ"הג שכתב משם הגהה כ"י כתוב בא"ח בשם ה"ג דאי קדיש וקם מההוא דוכתא צריך לחזור ולקדש. ובס' שיירי כנ"הג כתב על זה וז"ל ויראה שהם דברי א"ח שהביא רבינו המחבר סי' רע"א וקשיא לי על הגהה זו מה בא להוסיף על דברי רבינו המחבר שאם בא לומר מ"ש רבינו בסמוך מלבד שדבר זה כבר כתבו וכ"כ הרן גמרא ערוכה היא וכו' ואם דעת בה"ג לומר דאפי' דהתנה וכו' מלבד דבה"ג לא הזכיר תנאי וכו' ועוד שבדקתי בספר ה"ג ולא מצאתי דברים אלו ואפשר דא"ח כיוין למ"ש בה"ג דאפילו מפינה לפינה צריך לחזור ולקדש אלא שלפ"ז בעל הגהה לא דק דאם מבין כן הי"ל להגיה כשכתב מחלקת דמפנה לפנה עכ"ל. ודבריו קשים בעיני שנדחק מאד דכונת א"ח דאף מפנה לפנה צריך לחזור ולקדש והביאו לזה מאי דבדיק מר בס' ה"ג פשפש ולא מצא ולזה רצה להעמיד דברי א"ח מפנה לפנה. ולא שהוצרך כן מפני ישוב ההגהה כ"י דבהא נמי אצטריך לומר לא דק. ותו דלא דמיא אנפשין לאפוקי דברי המחברים מפשטן מפני הגהה כ"י שאין אתנו יודע היולדה והמחזיקה. וכבר כתב הרדב"ז דלא סמיך אשום הגהה עד אשר ידע מי היה כותבה ומגיהה. אבל אשר לא מצא בה"ג הזקיקו להרב לידחק כמדובר:

וזו היא שקשה דהרי בהלכות גדולות מבואר דמייתי עובדא דרב הונא דקדיש ואתעקר וכו' דף י"ב ע"ג ושם בע"ד כתב הכי אמר גאון דהלכתא כמעשה דרב הונא וא"כ הדברים כפשטן דבעל ה"ג כתב דאי קדיש וקם מההוא דוכתא צריך לחזור ולקדש דמייתי עובדא דרב הונא וכתב משם גאון דהכי הלכתא:

ומה שפירש הרב דהכונה דבה"ג כתב דאף מפינה לפינה וכו' מלבד שהוא דוחק. וגם דאינה מוכרחת אותה גירסא דלא יועיל מזוית לזוית שכבר הרב המגיד פירשה לדעת הרמב"ם וסיעתיה כמ"ש מרן. הרואה יראה בס' ארחות חיים דף ס"ג סוף ע"ב שכתב

דאם קידש בזוית זו אוכל בזוית שניה. ומאחר שכן ודאי מ"ש אח"כ דאי קדיש וקם מההוא דוכתא הוא כעובדא דרב הונא.

אבן הרואה בס' ארחות חיים בעיניו יראה דלא הזכיר בזה הלכות גדולות כלל. ולכן נ"ל דבהגהה הנז' יש ט"ס וצ"ל כתוב באו"ח ובס' ה"ג. וכונת המגיה להשיג על מרן שכתבו מדנפשיה והוא מבואר באו"ח והלכות גדולות וזהו אומרו כתוב באו"ח וה"ג דאי קדיש וכו' כלומר זה החידוש שכתב כתוב באו"ח וכו' וכונתו להשיגו שהוא עצמו בסי' רע"א הביא דברי א"ח ומאי דנקט ה"ג ולא הרי"ף והרא"ש ה"ט שכתוב בה"ג בפירוש דהלכה כמעשה דרב הונא. ומיהו ק"ק על המגיה דהול"ל שכ"כ הר"ן וכמו שהקשה הרב שיירי על מרן:

ד

דין ג' אם קדש ולא סעד וכו' כ"כ מרן בב"י דמשמע בהדיא בגמ' ולהיות הדבר פשוט מאד מהסוגיא לא חש לומר שכ"כ הר"ן ודהכי משמע מדברי שאר פוסקים. וגם אין זה ענין למ"ש מרן לעיל בב"י על דברי הגאונים והם דברים פשוטים. והרב שיירי כנה"ג הטריח עצמו והאריך בזה ע"ש באורך:

ה

הגהה. ואם היה בעתו שלא לאכול שם וכו' כן כתב מרן ב"י בפשיטות. והרב ט"ז כתב דמדלא כתבו מרן בש"ע משמע דלא ברירא ליה והוא תלמוד ערוך כי הוינא בי מר הוה מקדש אמר לן טעימו מידי וכו' הרי שלא הזהיר רבה לאביי קודם הקדוש שיטעמו אח"ך דליהוי משמע שבשעת הקדוש יהיה דעתם לאכול כאן אלא אדרבא בשעת קדוש היה דעת אביי לאכול בביתו וא"ל רבה אח"כ שיאכל שם ש"מ בהדיא דסגיא בזה עכ"ל ומאי דפשיטא ליה למר קא מיבעיא לי ולדידי אין ראיה מהא דרבה ואביי דמהיכא משמע מהא דאמר אביי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן וכו' דאמר להו טעומו אחר שקידש והלא שפיר מצינא למימר דכונת אביי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש ר"ל כשהיה רוצה לקדש אמר לן מקמי דקידש דאי לאו הכי הול"ל כי קדיש אמר לן וכו'. ונראה דמוכרח לומר דדברי רבה היו קודם קדוש דהרי הם דעתם היה לקדש בביתם ולאכול שם אלא דאמר להו דילמא מתעקרא שרגא ולא מקדש לכו. וגם הם לא היה דעתם לטעום שם כלל דאיהו קאמר להו טעומו מידי וא"כ לא היה כונתם לצאת בקידוש רבה דהם היה דעתם שלא לטעום שם ולקדש בביתם ולאכול. ואי' ס"ד דאחר קדוש אמר להם טעומו הרי לא יצאו י"ח קידוש אף שרבי כיוין להוציא' כל שלא נתכוונו לצאת ואיך יכולים לטעום. אלא נראה דקודם קדוש היו דברי רבה. וממילא יכוונו לצאת ומאי

דאמר להו ובקודשה דהכא לא נפקיתו כלומר דמוכרחים אתם לטעום ולא יספיק לכם אם תכוונו לצאת דאין קידוש אלא במקום סעודה. אבל על הרוב שלא היו מכוונים לצאת בקידוש רבה אי לא אמר להו טעומו ומ"מ אין ראיה כלל מהש"ס ולאו גמרא ערוכה היא. אמנם סברא הוא. ואין ראיה רמה שהשמיטו מרן דלא ברירא ליה דאדרבא אימור דפשיטא ליה ומ"ה לא כתבו ככמה דברים שמשמיט שנראו להרב פשוטים כידוע.

ו

דין ה'. אבל אכל פירות וכו' משמע הא פת כסנין יצא קדוש במקום סעודה וכן פשט המנהג ברוב המקומות ביום שבת דמקדשין ואוכלין מעט כסנין ומברכין מעין שלש ואחר זמן סועדין וכ"כ האחרונים דכסנין שפיר דמי.

ז

דין ז'. וי"א שאין הקדוש תלוי בנר וכו' כן דעת רוב הפוסקים כמ"ש רבינו ירוחם.

ח

והכי מסתברא. אע"ג דמסורת בידינו דכשמרן כותב יש אומרים ויש אומרים דעתו כיש אומרים בתרא ולפ"ז יקשה אמאי אצטריך לומר והכי מסתברא הא מודעת זאת דבתריתא עדיפא ליה. מ"מ הא דמכריע מרן להלכה על הרוב הוא מצד שהדעת ההוא הוא דעת גדולי הפוסקים או רובם. ולא מצד שדעתו מכרעת מסברא או מראיות הכי כנודע ולכן בזה גילה דעתו שמלבד דהלכה כי"א בתרא שהוא דעת רוב הפוסקים עוד בה דיש להכריע הכי מסברא. ועמ"ש בס' יד מלאכי דף קצ"ג:

שיורי ברכה

[סימן רע"ג. א

דין ג' הגהה. או שהיה בדעתו לאכול וכו' אם שהה כדי שיתעכל המזון לא יצא. מהרי"קש. ומכאן שיש סמך למה שנוהגים בליל י"ט שני או י"ט אחר השבת ששבעים מסעודת היום שמקדשים ואוכלים אחר שעה או שתים ותכל מעליהם תלונת הרב שיירי כנ"הג. הרב הרי"ל וואלי בהגהותיו כ"י. ואני אומר לכל תכלה ראיתי מקום ללו"ן דזהו אם היה בדעתו לאכול מיד לא כן אלו הן הנשבעי"ן דאתו ממולאי בכרס מלאה ועמדו וקדש"ו אדעתא למיסק אפתורא אחר שתי שעות זוהי שקשה דלא עבידי שפיר דהי"ל לאחר הקדוש ועמ"ש האחרונים.

ב

ואם היה בדעתו שלא לאכול שם מיד ונמלך וכו'. יש להסתפק לדעת מור"ם שתפס עיקר סברא אחרונה דדין א' אם היה בדעתו שלא לאכול שם ויהי אך יצא יצא כדי לאכול במקום שהיה בדעתו נמלך וחזר למקום שקדש ורוצה לאכול שם אי יצא י"ח קדושא לא. וחזיתיה לדעתיה דהרב מהרי"ל וואלי בהגהותיו כ"י דפשיטא ליה דלא יצא ובהכי פי' דברי ארחות חיים שהביא בב"י סי' רע"א דהוי בהו הרב שירי אות ט' ע"ש. ואנן בעניותין לא חזינא בדבריו הכרח המכריח לא יצא ופירושו בארחות חיים לא שמיע לי ועמ"ש בעניותנו בפנים על דברי הרב שירי אות ג' בס"ד.

ג

דין ה'. כוס יין שחייב עליו ברכה וכו' מדברי מרן כאן ובב"י מוכח דדעת הגאונים דאם שתה בקדוש רביעית לבד סגי וכן מוכח ממ"ש מור"ם ולפ"ז מותר למוהל וכו'. אבל קצת אחרונים סברי דבר מלא לוגמיו בעי רביעית. ואנן בדידן אין לנו אלא דברי מרן וכן הסכים בס' אבן העוזר והראיות דמייתי בס' אליה רבה להפך אינם מכריעו' כמבואר למעיין. ומיהו בקדוש הלילה יש לחוש לדעת האחרונים להחמיר.

ד

דין ז'. וי"א שאין הקדוש תלוי בנר וכו' זה דעת רב האיי גאון בתשובות הגאונים כ"י סי' מ"א וכן כתבו המחברים משמו וכ"כ בס' הבתים וכן הסכימו רוב הפוסקים כמ"ש לפנים אות ז'. ועמ"ש מהר"ר איסרלן בכתבים סי' קנ"ח:

סימן ערה

א

דין ב'. אבל שנים קורין ביחד וכו' הקשה מהרי"ל א"כ שנים יהיו מותרין לרכוב ע"ג בהמה דאם בא לחתוך זמורה יזכירנו האחר. ותירץ הרב מגן אברהם דדוקא בקריאה התירו אבל במילי דרשות לא עכ"ד:

ויש מי שהקשה דהא קי"ל בסוף סי' תקפ"ו דשופר של ר"ה אינו עולה באילן ואינו שט להביאו וכיון שהוא למצוה אמאי לא שרינן דיעלו שנים או ישוטו כי היכי דשרינן לקרות שנים לאור הנר. ולק"מ דהם עיקר הגזרה כי גזור לא עולין באילן ולא שטין היינו לדבר רשות וגזרו בכולל ואף דבכלל איזה פעם המצא ימצא למצוה לא פלוג רבנן. אבל הכא הגזרה היתה לא קורין במצות קריאה בפרטות ומ"ה התירו בשנים ופשוט:

ב

דין ג'. וה"ה אם אומר כן לאשתו. ק"ק על הרב כנה"ג בספר פסח מעובין אות ר"ז שכתב אם יש לו אשה יודעת לקרות תקרא עמו ואם אינה יודעת לקרות לא יקרא ואם יש חבר ע"ה אומר להם תסכילו בי וכו' עד כאן לשונו ומשמע דאם אין אחר עמו לא סגי אם אומר לאשתו שתתתן דעתם. והוא הפך מה שהכריע מרן בדין זה. וע"ש אות רנ"ו שכתב דאסור לקרות הנדה אם לא שיודע בהבטת ראשי פרקים ומרן לקמן דין ט' שכתב בפשיטות דמותר דאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת:

ג

דין ד'. אדם חשוב וכו' הרמב"ם וסמ"ג השמיטו הא דאדם חשוב. והאחרונים נדחקו מאד בזה ואולי דטעמם משום דפריך אהא דרבא דאדם חשוב מר"י בן אלישע ומשני שאני ר"י בן אלישע הואיל ומשים עצמו לד"ת כהדיוט. ונמצא דאף שמצד הדין הוא דין אמת דאדם חשוב מותר לקרות. מ"מ כיון דזימנין דמשכחת אדם חשוב דמשים עצמו על ד"ת כהדיוט כדאשכחן ברי' ישמעאל א"כ לאו מילתא פסיקתא היא דאדם חשוב מותר ומ"ה השמיטוהו ואחר זמן רב ראיתי שכתב כן ס' הבתים הובא בתחיל' מעשה רקח ודוק:

ד

דין ט'. מותר לקרות ההגדה וכו' אפי' ביחיד בלא אשתו עמו שיירי כנה"ג:

ועתה יש להרגיש יותר על דבריו בספר פסח מעובין שדקדקתי לעיל אות ב' מה שהקשה שם בשיירי על הרב ב"ח וכתב שאינו מובן לקמ"ש דקאי כלפי טעם ש"ל שהתיר בעיון אשתו וכונתו מובנת ומבוארת אף דלשונו אינו מדוקדק ופשוט:

שיורי ברכה

[סימן ער"ה. א']

דין א'. ואין קורין בספר לאור הנר וכו'. ועכשיו נהגו התר לקרות לאור נר שבת אפי' יחיד משום דיש הכר בנר שבת שהוא משונה משאר נרות הדולקות בחול. הר"ש שער אריה בהגהותיו כ"י וכתב עליו הרב מהרי"ל וואלי בהגהותיו כ"י אף דמילי דסברא נינהו יש לגמגם בהם ממה שביאר הרב ב"ח ע"ש עכ"ד ואני אומר דישתקע הדבר ולא יאמר ומהנהג טעות הוא.

ב

דין ב'. אבל שנים וכו'. הא דשנים מותר הוא כמו פרשה הצריכה לשבת או כל דבר שרוצים התלמידים לקרות בתלמוד כמנהגם בחול כלן בענין אחד מותר או לא כי יש קדמונים שאסרו ילמדנו אדונינו. ודאי הלכתא כרבה ואין אדם חלק עליו ושנים שקורין בעינן א' א' מותר דהכי סליקא שמעתא ומילתא פסיקא אמר שנים קורין בענין אחד וטעמא דמנטרי אהדדי וליכא למימר דהא מילתא בפרשה או בחזנות שצורך לאותה שבת אלא כל ענין א' לשנים מותר ואפי' תלמוד. גמ' הכי סלקא. מיהו לא רגילי רבנן למעבד הכי ולא חזי לנא ולא שמיע לן דנקיטי נוסחא וגרסי בשרגא בלילי שבתא. ומאן דאסר לאו גמרא נקט. אלס סייג שוי במנהגא. רבינו האיי גאון בתשובת שאלה בשו"ת גאונים כ"י סי' מ"ז.

ג

יש מן הגדולים שכתב שני בני אדם אסורין לפלות יחד בבגד אחד שזה מעיין בצד אחד וזה מעיין בצד אחר ואינו דומה לשנים קורין בספר בענין אחר שהם נסמכים יחד בקריאה וכל א' עינו על חבירו. ויש מי שהתיר דבר זה זהו א' שיסכימו ביניהם שיזכיר האחד על חבירו ויראה לי שגם זה אסור שהמפלה כלים וכיוצא בזה עינו לפלית הבגד ואינו משגיח במה שעושה חבירו אבל אם אחד עולה עליהם לשמרם בזה יראה שהוא מותר. ס' הבתים כ"י בית ד' בית מנוחה שער המלאכות שער ו' ומכאן תשובה למ"ש הרב מגן אברהם שלא התירו בדבר רשות אלא בקריאה שהיא מצוה והבאתיו לפנים. ומה שנסמך הרב ב"ח יראה שאין כוונת הב"ח כן אלא דכששנים פולין לא דמי לשנים קורין וכמ"ש הגדולים הנז' אבל מודה דאם אחד שומר שרי וכמ"ש בספר הבתים וכ"כ הרב ט"ז:]

סימן ערו

א

דין א'. בשביל ישראל אסר לכל וכו' עיין בשו"ת גנת ודרים כלל ג' סי' כ"א ובספר יד אהרן סי' ש"ז ובמ"ש שם:

ב

דין ה'. בארצות קרות וכו' עמ"ש הרשב"ץ ז"ל בתשובותיו ח"ג סי' רכ"ה:

סימן רעז

א
דין א'. הגהה. כדרכו. לא הבנתי כונתו ואפשר שסובר דאינו אסור לפתוח אלא דוקא כדרכו שפותח כל הפתח אבל פותח חצי הפתח וכיוצא מותר דאפשר יכבנו הרוח אחר שאינו פתוח הדלת כלו כדרכו מר זקני החסיד מהר"ר אברהם אזולאי בעל חסד לאברהם בהגהותיו. כתיבת יד. וכבר רבנן בתרא נצבו כמו נד איש איש ממקומו בהגהה זו. ועיין בדרכי משה למור"ם ז"ל ודוק:

ב
דין ד'. מותר להניח נר של שבת ע"ג אילן וכו' דליכא למיחש וכו' נראה דאם נוהג להתנות מתחילת השנה לטלטל נר שכבה כמ"ש לקמן סי' רע"ט אסור להניח הנר ע"ג אילן ועיין בסי יד אהרן סימן רע"ט בהגהה כ"י:

ג
אין מניחין נר שלי"ט וכו' דשקיל וכו'. זהו כדעת רש"י דליטול מע"ג אילן אסור וכ"כ מור"ם סימן של"ו והוא מדברי הה"מ פכ"א. ולפ"ז מ"ש מרן סי' תקי"ד דין ז' דחיישינן שמא יבא להשתמש באילן אע"ג דהוא לשון הטור שם וכונת הטור ודאי כמ"ש הרא"ש דאם יטלנו לא נקרא משתמש באילן אלא גזרה שמא יעלה באילן כמו שהביאו מרן בב"י שם. מ"מ לשון זה יכול להתפרש נמי כדעת רש"י וזה כונת מרן בש"ע שם. וקשה על הרב מגן אברהם לקמן שכתב דכונת מרן שם בש"ע כהרא"ש ולא זכר דבש"ע כאן מפורש שפסק כרש"י ודלא כהרא"ש וכ"כ בספר אליה רבה סימן תקי"ד ומה שהביא ראיה שם מהרמב"ם אינו מכוון דמהרמב"ם לא מוכח מידי רק מהה"מ יש קצת ראיה:

סימן רעט

א
דין א'. נר שהדליקו בו וכו' מי שחש בעיניו ויגדל הכאב ואור הנר מזיק לו אסור לו לטלטלו ולהוליכו לבית אחר הרב אדמת קדש חלק ב' סי' א':

ב
דין ג'. לטלטל נר זה על ידי שנותנין עליו לחם וכו' עיין מ"ש הרשב"ץ ח"א סי' קל"ז והאריך בזה מהר"ר שלמה דוראן בתשובות שבסוף התשב"ץ סי' ז':

ג
דין ד'. אם התנה מע"ש על נר זה וכו'. כן אנו נוהגים וצריך לעשות התנאי סמוך לבין השמשות ושמעתי שיועיל התנאי לכל השנה כולה. מז"ה מהר"א אזולאי זל"ה בהגהותיו כ"י ועיין בסמוך:

ד
מותר לטלטלו וכו' מותר לגופו או מקומו ואפילו לצורך עצמו ע"י תנאי . הרשב"ץ ח"א סי' קל"ז ומהר"ש דוראן בתשובות שבסוף התשב"ץ סי' ז' ועיין בתשובות מהר"ש בן הרשב"ץ בסימן ת"ז. ומרן הזכירה בב"י רק שכתב שהק' הריב"ש וכו' ובתשו' מהר"ר שלמה הנז' שבידינו כתב סתם אחד מחכמי דורנו. והרשב"ץ בתשובתו הנז' מסתם לה סתומי:

ה
המטלטל על ידי תנאי אחד לכל השנה יש לו על מה לסמוך. מהר"ש דוראן בתשובה הנז':

ו
אפשר שאפי' לא התנה כלל שרי לטלטל מאחר שהכל נהגו לטלטל הוי כאלו התנו שעל מנת כן הם מדליקין מהר"ש דוראן בתשובה הנז':

ז
אם הנר עומד במקום שיזיקו בני הבית שיש בו מותר שמן ופתילות ומים מטונפים שמזיקים הבגדים מותר לטלטל אף בלא תנאי. מהר"ש דוראן בתשובה הנז' וכ"כ הרשב"ץ בתשובה הנז':

סימן רפא

א
שבשבת מאחרין יותר וכו' עיין מה שכתב הרדב"ז בתשו' סימן תרי"ד:

ב
ובכל דבר אם לא אמרו וכו' אם שכח לומר נשמת ואמר ישתבח כחול יאמר נשמת אחר ישתבח ולא אחר התפלה הרב מכתם לדוד א"ח סי' י"ג:

סימן רפב

א

דין א'. ואם רצה להוסיף וכו'. הרב כנ"הג בסוף הגה"ט בסימן זה כתב וז"ל כתוב בהגהות הרי"ף בשם רשב"ץ שעתה שכל הקוראין מברכין אין להוסיף אפילו בשבת כדי שלא נוסיף בברכות שאינן צריכות עכ"ל ושרש דברי הרשב"ץ הנה הנם בתשב"ץ ח"ב סי' ע' בהגהה אשר שם ומטי בה משם הרב שם טוב פלקון ומר חמיו הרב רבינו יונה. והגהה הנז' היא מהרשב"ץ עצמו כנראה מתשובת מהר"ש בנו בסוף סימן תכ"ט וסימן תל"א אמנם דעת רוב הפוסקים להפך דהגם שכתבו דהאידנא מברכין כל העולים לס"ת לפניהם ולאחריהם כתבו דינא דמוסיפין עליהם וכ"כ האחרונים ועמ"ש הרב מהר"י פראג"י מהמה בתשובה הובאה בס' גנת ורדים כלל ב' סי' כ"ג.

ב

הגהה. וי"א שבי"ט אין להוסיף וכו' סברה זו כתבה הר"ן והריב"ש בתשובה סי' פ"ד והרשב"ץ ח"ב סי' ע' כתב שהוא הפי' הנכון. אבל הרב המאירי בפסקיו למגילה כתב סברא זו משום יש מפרשים וכתב דאין דבריהם נראין. וגם מגדולי הפוסקים משמע להפך. ובארחת חיים דף כ"ג ע"ב כתב דמוספין גם בי"ט וכך כתב הרמב"ם וכן דעת הפוסקים וסברה הנז' כתבה משם רבינו יהונתן בפירוש ההלכות דבכלן אין מוסיפין לבר משבת לפי שאין בו צער ולא ביטול מלאכה. ואף דהרשב"ץ כתב שהוא הפירוש הנכון. עין רואה בדברי הראשונים דסתמן ומשמעותן דגם בי"ט מוסיפין. וממשנתנו גופה מוכח דקאי גם על י"ט ויוה"ך דהא ברישא בב' והי' ור"ח תנן אין מוסיפין עליהם ולמפרשים הנז' הו"ל לאשמועינן רבותא טפי בי"ט ויוה"ך ולא די דלא אשמועינן בהדיא אלא תני תנא לישנא דמשמע דאכולהו קאמר דמוסיפין עליהן:

וכן ראיתי שדקדק בספר אליה רבה ועוד הביא. ראיה ממגילה דף כ"ג דאמר ר"ע ביוה"ך שבעה ובשבת ששה אין פוחתין אבל מוסיפין ומשמע ודאי נמי דהאי אשבת דתנא בסוף א"כ מינה נלמוד לרי"י דס"ל דבשבת ז' דה"ה בי"ט ויוה"ך מוסיפין ולדעת האוסרין צ"ע לתר"ץ זה עכ"ל. והר"ב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובה הובאה בספר גנת ורדים א"ח כלל ב' כ"ג גם הוא דקדק מסוגיא זו להכריע בפירוש הרמב"ם ורש"י ור"ת והרא"ש והמרדכי וסיעתם דמוסיפין בי"ט אבל הוא בסגנון אחר וז"ל כי קאמר ר"י ואין מוסיפין עליהם קאי אכלהו ומיני כי פליג ר"ע ואמר אבל מוסיפין קאי אכלהו דהא לא פליג אר' ישמעאל אלא אששה ושבעה ומוסיפין אבל בין יו"ט ויוה"ך לשבת לא פליג די"ט ויוה"ך שוין לשבת ומינה למתניה וכו' ולא עוד אלא דאיכא ראיה מהגמ' דלא פליגי

מדקאמר לר״ע קשיא ששה ושבעה משמע דל״ק אלא ששה ושבעה ואם איתא דכי תני מתניתין מוסיפין אשבת לחוד א"כ קשיא מתני' לר"ע במוסיפין די״ט ויוה״ך אלא לאו ש״מ כדאמרן וכו' וכ״כ מרן ב״י וכו' וכן העלה על שלחנו הטהור והוסיף וכו' עכ״ל ומה שכתב דכן העלה מרן על שלחנו הטהור הוא אגב שיטפיה דמרן הכא בש״ע לא איירי אלא בשבת ולא זכר י״ט ויוה״ך כלל הן אמת דהכי משמע מדברי מרן דבהלכות חג בחג כתב דקורין ה' גברי והמפטיר בספר שני ובסי' תרכ״ב כתב דהמפטיר שלישי והרי הוא כמבוא"ר:

ומה שרצה להכריע מהסוגיא הנז' לא מכרעא כלל דאימור דר״ע לא פליג אר' ישמעאל ב"יוהך וי״ט וגם הוא סבר דאין מוסיפין ולא פליג אלא בשבת דר' ישמעאל סבר דאין מוסיפין ורבי עקיבא סבר דמוסיפין ורבינו יהונתן והרשב״ץ דמפרש הכי במתני' כן יפרשו בסברת רבי עקיבא ואדרבא לדעתם ניחא דלא לאפושי פלוגתא ולרחק הסברות דפליגי בי״ט וי״והך ושבת אלא ניחא לומר דלא פליג ר״ע כי אם בשבת ולפ״ז אזדא לה הראיה מהגמרא דמייתי והדברים פשוטים.

אך בסגנון דנקיט לה הרב אלי״ה רבה היה נראה שיש מקום קצת להכריע. אבל כך דייקת פורתא גם בסגנון הנז' לא מכרע כלל דההכרעה היא במונח דכשיש ז' עולים אז מוסיפין עליהם וכן משמע קצת מדברי הר״ן ולפי מונח זה דייק הרב. הנז' כמבואר. אמנם אינו מוכרח דהמפרשים הללו יסברו דבשבת דחמיר טפי מוסיפין דוקא ולא בי״ט ויו"הך ולר״ע נמי אף דסבר בשבת ששה לענין ההוספה אזיל ומודה לתנא דבי ר' ישמעאל דהוא תנא תונא דמתניתין דבשבת דוקא מוסיפין וטעמא דשבת גדולה מעלתו יתר מאד אלא דמשום ענג שבת בציר ליה גברא משא״כ יו״הך דליכא ענג והוי יום צום טפינן גברא אבל להוסיף אם רצו דוקא בשבת דליכא לא צער צום ולא מלאכת אוכל נפש מוסיפין גם לר״ע וכמו שבפירוש כתב ארחות חיים משם רבינו יהונתן לפי שאין בו צער ולא ביטול מלאכה וכיון שלר״ע נמי דוקא בשבת מוסיפין ולא בי״והך אף דסלקי שבעה אין הכרע כלל מהסוגיא הנז'. ומ״ש הר״ן בדברי המפרשים ובשבת דוקא מוסיפין דליכא יומא דעדיף מיניה ויתיר ממנינא הוא לדעת תנא דמתני'. אך גם לר״ע בשגם הוא בצ״ר ממנינא לא משום פגמו הוליד את חסר״ון רק משום ענג ויתרון אך בזאת נאות להוסיף אם ירצו דאינו יום צער וליכא ביטול מלאכת אוכל נפש משא״כ י״והך כי עלה הצער עינוי נפש וביי״ט שריא מלאכת אוכל נפש ואין מוסיפין כנ״ל לישב דברי רבינו יהונתן והרשב״ץ:

ברם הלא מראש דברנו דמשנתנו דחיקא לפירושם לפרושי אין פוחתין מהם אכלהו ומאי דתנן אבל מוסיפין עליהם קאי אשבת כמ״ש הר"ן בשמם וזה דוחק. והגם שנפרש

אין פוחתין אבל מוסיפין אשבת דוקא כמו שנראה מדברי מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תכ"ט. הוא דוחק דלא תני ביי"ט ויי"והך אין פוחתין ואין מוסיפין באינך ויי"ט וי"והך הוא רבותא טפי כמש"ל:

ותו דסיפא דמתני' דקתני ומפטירין בנביא הפותח והחותם וכו' איתא גם ביי"ט ויי"והך וכיון דרישא דאין פוחתין לדברי הר"ן וסיפא דאין מפטירין קאי גם לי"ט ויי"והך ממילא ההוא ביני ביני מציעתא דמוסיפין אכלהו קאי וגם אי אמרת דאין פוחתין נמי אשבת קאי כנז' לא מתישבא. דעל כרחך הני דיני איתנהו ביי"ט אין פוחתין ומפטירין וכו'. וא"כ מוכח דכולא מתנית' גם לי"והך ויי"ט קאי. וכן משמע במס' סופרים פי"י דאתמר התם ביי"ט ה' ביי"והך ששה ובשבת שבע אין פוחתין אבל מוסיפין יי"ט שאיסור לאו ה' יו"הך שאיסור כרת ששה שבת שאיסור סקילה שבעה ומפטיר בנביא וכו' ומדקתני בתר מוסיפין עליהם יי"ט שאיסור לאו וכו' משמע דמוסיפין עליהם אכלהו קאי:

וחזה הוית להרב ט"ז סימן תפ"ח שכתב וז"ל מדברי התוס' פ' הקורא עומד משמע שאין להוסיף ביי"ט שכתבו ביי"ט אם קראו כל המנין שהוא צריך ושכח לקרות בחובת היום יחזור ויקרא בחובת היום ואחרון שקרא קודם הוי כמאן דליתי' מדהוצרכו לכתוב שהוא כמאן דליתיה דהיינו כיון שנקרא בטעות ש"מ דבלאו טעות אין להוסיף עכ"ל וקשה דאיך הונח לו לפרש כן בדברי התוס' שהרי שם בדף כ"ב בדיבור זה עצמו בסמוך קודם לזה כתבו וז"ל בשבתות ויי"ט וי"והך שחרית המפטיר לא הוי מן המנין דכיון שמותר להוסיף עליהם יכולין אנו לעשות מנהגנו אליבא דכ"ע וכו' שהרי מותר להוסיף עכ"ל וסמוך לזה הוא הלשון שהביא הט"ז וא"כ איך אפשר לומר דמ"ש התוס' ואחרון שקרא קודם הוי כמאן דליתיה היינו כיון שהיה בטעות אבל בלא"ה אין להוסיף ביי"ט והרי לחלוחית הדיו קיימת שכתבו דמותר להוסיף ביי"ט וביי"והך.

הן אמת דדברי התוס' צריכין למודעי" מה הלשון אומרת ואחרון שקרא מקודם הוי כמאן דליתיה והלא קי"ל דמוסיפין עליהם ויהיה נוסף. ותו יש להעיר דלפי מ"ש לעיל בסמוך דנהגו עכשיו לקרות כי תשא המפטיר שהוא שמיני א"כ המפטיר שהוא נוסף קורא בחובת היום וא"כ הכא דכתבו דקראו כל המנין ושכח לקרות בחובת היום אינו מתישב דחובת היום קורא המפטיר שהוא נוסף ומאי שכחה איכא אם קראו כל המנין עתה יקרא המפטיר בחובת היום. ואי מיירי בשכבר הפטירו וז"ש שכחו לקרות בחובת היום וגם א"ש לשון התוס' שכתבו יחזור ס"ת ויקרא אחר דכבר נשלם ענין קריאת ס"ת והפטרה ומשו"ה כתבו יחזור ס"ת. א"כ הול"ל דין המפטיר ולא דין האחרון. ועוד יש איזהו דקדוקים בלשון התוס':

ואשר אני אחזה לפום ריהטא בהמשך שיעור לשון התוס' וכונתם הוא זה דבריהם כתבו דבשבתות וי"ט וי"והך עבדינן אליבא דכ"ע בין למ"ד מפטיר עולה למנין ז' בין למ"ד מפטיר אינו עולה וכו' וסיימו דאם טעה החזן וגמר כל הפרשה כלומר בששי יחזור ויקרא שביעי ולא אמרינן דמפטיר יהיה במקום שביעי דרצונינו לעשות אליבא דכ"ע בשבתות וי"ט שמותר להוסיף וע"ז כתבו וכן אם הוא י"ט וקרא כל המנין וכו' כלומר בין בחיסר עולה בין בחיסר קריאה חוזר ומשלים חיובו ואתו לאשמועינן בכל חג בחובת היום אף דספר שני דקורין במועדות בקרבנות היום אינו מהגמרא רק מסדר רב עמרם כמ"ש התוס' לקמן פ' בני העיר דף ל' מ"מ צריך לחזור וכ"כ הרב מגן אברהם בעד התוס' סי' קל"ז. וז"ש וכן אם הוא י"ט וכו' להשוות חסרון עולה לחסרון קריאה ולפי שבקריאת המפטיר יש מנהגים דיש נוהגים שקורא המפטיר בספר שני ויש שגם בספר שני קורא עולה ואחריו קורא המפטיר מה שכבר קרא האחרון וכמ"ש התוס' בדיבור שאחר זה. לכן סתמו דבריהם הכא ולא נטפלו בענין המפטיר דכל עצמם לא באו אלא לחדש דבר מעתה שיש לחזור בעבור חובת היום וכפ"ז סיום זה אינו מדברי ר"ת אלא מהתוס'. ודין זה ששכחו לקרות חובת היום ישנו בין אם החזירו הס"ת כבר בין אם לא קרא המפטיר והמנהג שהאחרון קורא בחובת היום בין אם קרא המפטיר וחזר בספר הראשון וכיוצא. ומשו"ה סתמו דבריהם כי דין זה כולל בכל אופן אך במקום שהמפטיר קורא בחובת היום לא שייך דין זה אם נזכרו קודם המפטיר דאז הענין כסדרו ושכחת הלב אינה עושה רושם ושינוי כלל. ומ"ש ואחרון שקרא מקודם כמאן דליתיה. הכונה דהגם דקי"ל דמוסיפין בי"ט. מ"מ המנהג שהאחרון קורין אותו בפרסום בקול רם משלים או מסיים וכיוצא וא"כ זה האחרון אשר נתפרסם שהוא עיקר ומסיים ליכא למימר שהוא נוסף שהרי נתפרסם בקהל רב שהוא עיקר והוא מסיים לז"א דזה כמאן דליתיה ואותו הפרסום בטעות והרי הוא כאלו לא היה ונשאר לנוסף. והרבה צדדים ודרכים שונים עלו במחשבה בדברי התוס' הנז"ל ומה שכתבתי נראה לי כעת יותר ישר ונכון. וכעת לא ראיתי לבעלי השיטות והאחרונים שהעירו בדבר התוס' הנז'. והתימא על הרב ט"ז. ועל ס' יד אהרן ואמת ליעקב שהביאו דבריו ודוק היטב ככל האמור.

ג

דין ב'. מותר לקרות עולים הרבה וכו' זה דעת הרי"בש בתשובה. וראיותיו אינן מכריעות והרשב"ץ ח"ב סי' ע' וקצת אחרונים חולקים בדין זה כאשר יראה הרואה בספרי האחרונים. ואף דנהוג הכי בכמה מקומות כהוראת הריב"ש ומרן ואין למחות בידם

מ"מ ירא שמים היכול ליזהר לא יעלה כשאין קוראין לו מחדש. ואיש על העדה שדבריו נשמעים בקהל עדתו ינהיג שיקראו העולים כלם מחדש איזה פסוקים נוספים:
ומטעם זה נהגו בכמה מקומות ברי"ח טבת שחל בשבת ויש עולים הרבה לחלק הפרשה כפי העולים והסמוך שהוא במקום הששי הוא גומר הפרשה והמשלים בשל ר"ח ודלא כמ"ש
הרב הלכות קטנות בח"ב סי' ר"ח. ומ"ש שקורין ששה בספר הראשון היינו למקומות שאין קוראין אלא ז' וכמ"ש הרב הלבוש וכמו שהאריך בזה הרב שיירי סי' תרפ"ד ע"ש באורך ובספר יד אהרן הביא בסי' זה תשובת הלק"ט ולא זכר דברי השיירי ודוק כי קצרתי:

ד

אעפ"י שקרא זה מה שקרא זה וכו' מקום שנוהגים שאחר שקראו ה' בחובת היום חוזרים וקוראים מה שכבר קראו הראשונים ואח"כ עולים שנים למנין שבעה והש"ץ קורא עם החמישי מה שקרא עם הרביעי ולא הוסיף כלום. אינו עולה למנין שבעה אלא מי שקרא שלשה פסוקים שלא קראם מי שלפניו. הרב מהר"ר ישועה זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י א"ח שער ג' סי' ג' ועיין בסוף סי' קל"ז ובמה שהאריך הרב פר"ח שם:

ה

דין ג'. הכל עולין למנין שבעה וכו' כתב בס' תקון ישכר משמע שעולין אפילו (לפנין) [לענין] העולין ב' וה' ושאר הימים שאינן ז' אמנם לדעת המקובלים דוקא למנין ז'. ויש לחוש לדבריהם ובפרט שלא בשעת הדחק. מר זקני הרב מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י. והרב כנ"הג העלה להלכה דאינו עולה למנין שלשה ע"ש באורך. אך הרב שבות יעקב ח"א סי' מ' מפקפק בדברי הרב כנ"הג עש"ב:
והרב המאירי בפסקי מגילה הנדפסים מחדש כתב הכל עולין למנין ז' או לאיזה מנין של קריאת התורה עכ"ל ועיין בס' גנת ורדים כלל ב' סימן כ"א ובש"ות פנים מאירות ח"ב סי' נ"ד. ולדעת רבינו האר"י זצ"ל אינו עולה הקטן או האשה כי אם לשביעי דוקא ועמ"ש הרב גנת ורדים שם:

ו

יש מי שאומר שמ"מ צריך שבכל קריאה יקרא א' גדול והואיל וכבר קרא אחד כבר נשלמה תקנת משה רבי' ואין כאן עוד קריאה אלא מתקנת עזרא שלא היו מנין הקוראים מתקנת משה רבינו אלא גוף הקריאה לבד מכלל דשרי להשלים הקריאה על ידי אשה

וקטן. הרב המאירי בפסקיו למגילה דף כ"ו ע"ב. ולענין הלכה יש לחוש לדעת החולקים. ועמ"ש מור"ם בהגהה בדין זה והאחרונים:

ז

אפילו אשה וכו'. בס' אליה רבה כתב וז"ל כתב מגן אברהם הנשים חייבות לשמוע קריאת ס"ת וכו' וכן נהגו הנשים לצאת החוצה ודבריו סותרים ואפשר דקאי למעלה עכ"ל ובדפוס אמשטרדם כתוב במגן אברהם וכאן נהגו הנשים לצאת החוצה. והיא נסחא אמיתית. והרי הוא כמבואר. ויש קצת ראיה דהנשים חייבות בשמיעת קריאת ס"ת ע"ד מצות הקהל ממ"ש הטור ריש הלכות ר"ח דמוסיפין עולה ד' בס"ת בר"ח מפני שאין בו ביטול מלאכה לנשים משמע דיש להם שייכות בשמיעת קריאת ס"ת. וכבר הרב מגן אברהם הביא ממס' סופרים שחייבות בשמיעת קריאת ס"ת. והרב המאירי בפסקיו הנז' כתב יש מי שמפרש שלא נאמרו הדברים אלא בזמן שהיו קוראים אמצעיים בלא ברכה ואשה יכולה לקרות באמצע אבל עכשיו שכלן מברכין אין אשה קוראה כלל וכן הדין נותן שהרי היאך תברך והיא פטורה ומיהו קטן מברך הואיל ויש לו שייכות בתלמוד תורה גם אחרים מצווים ללמדו עכ"ל ועמ"ש הרב שם בדף כ"ח ע"א:

ח

הגהה. וממזר מותר וכו' אבל לא יעלה ראשון במקום כהן ואם הוא כהן או לוי נפגם מקדושת כהונה ולוייה. בית דוד סי' כ"ה ועיין דבר משה סימן ט"ו:

ט

דין ד'. וחוזר וקורא עם המפטיר וכו' עיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ע':

י

אם נמצא טעות בס"ת כשקורא העולה השביעי הורה הרב כנ"הג דאם קרא כבר הז' ג' פסוקים בהכשר א"צ להוציא ס"ת אחר אלא הז' ישלים הפרשה ולא יברך אחריה והוא יפטיר בברכות. וכמה אחרונים חלקו עליו הרב תורת חסד והרב פרח מטה אהרן והרב גנת ורדים והרמ"ע והרב מנחת יעקב וכאשר הזכירם הרב פרח שושן כלל ב' סי' ג'. וגם ראיתי להרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' פ"ח ולהרב מהר"ם זכות בתשובותיו סי' ל"ו שדחו בשתי ידים הוראת הרב כנ"הג ופסקו להוציא ס"ת אחר. וכן המנהג בע"הק ירושלם תו' מדורות שלפנינו להוציא ס"ת אחר בכל מין טעות דלא כהכרעת הרב פרח שושן:

יא
ואומר קדיש. וחוזר וקורא וכו'. משלים שגמר קריאתו ואמר קדיש ובאמצע אמירתו הקדיש נזכר שלא בירך ברכה אחרונה על קריאתו. נראה דיגמור לומר הקדיש ואח"כ יברך. ועיין בס' יד אהרן סי' ו' הגה"ט. ובתשובת נחלת יעקב סי' מ"ח. הביאה בס' אמת ליעקב דף ל"ז ע"א ודוק:

יב
הגהה. וביום שמוציאים ב' ספרים או ג' ספרים המפטיר וכו'. ששאלת י"ט או ר"ח שחל להיות בשבת אם מותר להיות המשלים עצמו מפטיר ויקרא בספר השני הפרשה שהוא למפטיר הואיל והפסיק ביניהם בקדיש או אין זה מותר משום פגמו של ראשון. תשובה הואיל והפסיק ביניהם בקדיש הנה הוא כשאר הצבור ואין בזה הפרש אם יקום זולתו ויקרא הפרשה בספר שני ויפטיר בנביא או שיהיה הוא בעצמו החוזר לעשות זה. רבינו מהר"י הלוי ן' מיגאש בתשובותיו כ"י סי' מ"ח. ועמ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"ב סי' ע"א ומרן בבדק הבית לעיל סי' קמ"ד ובפר"ח שם ועיין מה שכתב מהרי"קש שם ובתשובותיו כ"י:

יג
קטן יכול לקרות בפרשת המוספין ובדי' פרשיות וכו' עיין מה שכתבנו בעניותינו לקמן סי' רפ"ד באורך בס"ד. ועמ"ש הרב המאירי במגילה דף כ"ח ע"א ע"ש ודוק:

יד
ואומרים קדיש קודם שעולה המפטיר וכו'. משפט אמירת קדיש זה אמר קריאת ס"ת בכל חילוקיו האריך הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' ש"ך ובנו מהר"ש בתשובותיו סי' תר"ו:

טו
דין ו'. אם טעה ש"ץ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש א"צ לקרות וכו'. שמעתי מקשים על מרן דהרי"ף פ' הקורא עומד
הביא משם רב נטרונאי משם רבנן סבוראי דאם אמר קדיש ולא קרו אלא שיתא והדר אפטירו אינו עולה. והיכא דלא אפסיקו בקדישא לקמיה הפטרה עולה למנין ז' וטעמא רבא ומסתבר הוא עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם פי"ב מהל' תפלה ומרן בכסף משנה שם רמז לדברי הרי"ף וגם בהגהות הביא דברי רב נטרונאי ומאחר שכן מה ראה על ככה מרן דשביק סברת רב נטרונאי גאון והרי"ף והרמב"ם ורבנן סבוראי ופסק כמהר"ם ע"כ שמעתי:

והנני יוסף להפליא על הרב שיירי כנסת הגדולה שתמה מדברי התוס' פ' הקורא עומד דף כ"ג שכתבו דחזן שטעה וגמר כל הסדר יחזור ויקרא שביעי וכ"כ שבלי הלקט. וכתב דכתבו כן למ"ד אינו עולה ובסוף כתב דדברי התוס' כשלא אמר קדיש אבל אמר קדיש מפטיר עולה. והאריך בזה. ודבריו קשים בעיני חדא דלא זכר מדברי הרי"ף והרמב"ם הנז'. ותו שהזכיר גם הגהות מיימוניות פי"ב בהדי תוס' ושבלי הלקט והרי הגהמיי"י כתבו לקמן באותו פרק דברי רב נטרונאי נמי וכן הרב שבלי הלקט נמי הזכיר אח"כ דברי רב נטרונאי:

ותו דהתוס' כתבו שם אח"כ דהקדיש הוא להודיע דמפטיר אינו ממנין שבעה ומאחר שכן איך הונח לו להרב הנז' לומר דמ"ש התוס' דיחזור ויקרא שביעי היינו כשלא אמר קדיש אבל אם אמר קדיש א"צ לחזור ולקרוא שביעי אלא די במפטיר והלא אם באנו לחלק בין אמר קדיש ללא אמר איפכא מסתברא כיון דהקדיש הוא להודיע דמפטיר אינו ממנין שבעה:

ואעיקרא דדינא על מהר"ם והרא"ש קשה איך פסקו הפך רבנן סבוראי ורב נטררונאי ובהגמיי"י לעיל כשהביאו הא דמסכת סופרים שם בהגהו' חדשות הביא דברי מהר"ם והרא"ש וצ"ל דסבר דדעתם כמ"ש הרב שיירי דההיא למ"ד אינו עולה. והרב המאירי כתב בפסקיו. מפטיר עולה למנין ז' וה"ה לשאר המנינים ופירשו הגאונים שאם הפסיק ש"ץ בקדיש אחר ששה אינו עולה שהרי גילה דעתו שאינו רוצה (לצרך) [לצרף] בכלל הששה עכ"ל. ואחר זמן רב ראיתי בש"ות שערי ישועה למהרי"י זיין כי"י א"ח שער ג' סי' ד' שהאריך בזה ותמה על דין זה שפסק מרן כמהר"ם דלא כהרי"ף והרמב"ם וסיעתי' ועיין בתשב"ץ ח"א סוף סי' קל"א:

טז

ס"ת שני שקורא בו המפטיר שנפסל צריך להוציא אחר. אך אם נפסל במפטיר שבת דעלמא יש להסתפק. מרן בב"י משם הרשב"ץ והוא בתשובותיו ח"א סי' קל"א .

טוב בשבת שקורין ב' פרשיות קורין ג' בפרשה אחד והד' קורא בסיום פרשה א' והתחלת הב' וג' עולים אחריו: וכ"כ הלבוש ועיין בש"ות בית יהודה א"ח סי' ל"ב :

שיורי ברבה

[סימן רפ"ב. א

לפנים אות ט"ו הבאתי דברי הראשונים דאי קרו שיתא ואמר קדיש המפטיר אינו עולה הפך מה שפסק מרן דין ו'. וכן ראיתי שכתב רש"י בס' האורה כ"י סי' נ"ו וסי' ס"ו. וכן

הביא רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י סי' ל"א משם הרי"ף בשם רב נטודנאי. ומ"ש בשבלי הלקט משם רבינו ישעיה והבאתיו לפנים לקמן סי' רפ"ד אות ב' בדה"מ ונראה שם בס' המכריע סי' הנז' הוא מבואר באריכות.

סימן רפג

א

מפני שאין בה אלא שני וכו' והטור כתב עוד טעם אמר שאנו קורין בקרבנות לכפר ובמוסף שבת אין קרבן לכפר שכלם עולות. וכ"כ הרב הלבוש. ובס' אליה רבה כתב דעולת שבת דחה דברי לבוש דעולה מכפרת על עשה וכו' ותמה עליו דדברי הרב הלבוש הם דברי התוס' והרא"ש והר"ן והטור. ותו אשתמיטיתיה דברי התוס' בתרא דף מ"ח וכו' גם אפשר דמוספי שבת אינן מכפרין כלל עכ"ד והנה טעם זה כתבוהו נמי המרדכי פ' בני העיר ורבינו ירוחם ני"ב חלק י"ט. ומ"ש דמוספי שבת אינם מכפרים טפי ניחא לן לומר דאף דמכפרין ממילא מ"מ לא באו לכפרה וכמ"ש בשבלי הלקט הביאו מרן בב"י לקמן סי' רכ"ו רצית קרבנותיה בכל קרבנות כתיב ושעיר לכפר ובקרבן של שבת לא כתיב שעיר לכך סידרו לומר רצית קרבנותיה שהם קרבנות שאינם צריכים כפרה עכ"ל ובארחות חיים דף ס"ה ע"ג כתב משם רב נתן רצית קרבנותיה שאין בהם שעיר חטאת כדי שלא להזכיר שום רמז עון. ונמצא שהכתוב לא הזכיר שעיר שלא להזכיר שום רמז עון ואינם באים לכפרה ואף שמכפרין ודאי היינו ממילא לא שלהכי נצטוו. ומאחר שכן זה כונת התוס' וסיעתם שאין אנו קורין שאין קרבן לכפר כלומר דלאו להכי אתו. וכמ"ש בספ"ג דבכורות דף כ"ו. וקרוב לזה כתב בס' יד אהרן. אלא שיש להשיב קצת במה שכתב כאשר יראה הרואה בכל דבריו. והרב פנים מאירות בח"ג סי' ט' הביא סוגית פ"ק דזבחים דעולה דורון אבל לא זכר דברי התוס' דבתרא. ובס' יד אהרן לא זכר לא סוגית זבחים ולא דברי התוס' הנז'. ועמ"ש הרב פרי חדש בהגהות הרמב"ם פ"ג דמעשה הקרבנות. ובס' ארחות חיים דף כ"ז ע"א כתב טעם הנז' משם ה"ר אליהו מפריש בלשון זה. בר"ח וי"ט שחטאת קרב קבעו לקרו' שקריאתן כפרה כהקרבתן אבל שבת שהן עולות ואין חטאת קרבה בהן אין לחוש לקריאתן כי לא לכפרה הן באות עכ"ל ומדוקדק לשונו שכתב כי לא לכפרה הן באות כלומר דלאו להכי אתו. אף דמכפרין בכל עולה דמכפרת מיהא ומשו"ה כתב הטור סי' א' דיקרא פ' עולה וכו' ודוק ועיין במרדכי פ' בני העיר ועיין בפסחים דף ע"ז ע"א וברש"י שם ובס' יקרא דשכבי מ"ש על דברי התוספות דבתרא הנז':

סימן רפד

א

דין א'. מפטירין בנביא וכו' אמרו ז"ל באגדה שמת אחד אמר דאינו ניצול מעונשו הקשה עד שבנו יאמר קדיש או יפטיר בנביא. וכתב הרי"בש בתשובה סי' קט"ו דמזה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חדש וגם להפטיר בנביא עכ"ד הרי"בש. ועתה נתפשט עוד באיזה מקומות דבהגיע תור זמן פטירת אב ואם בכל שנה הבן מפטיר בשבת הקודם:

ואחד חכם שלח לו פתקא בפרט זה על מנהג מקומו שנהגו דאם בשבוע אחד יש לשני יחידי הקהל פטירת אב ואם לזה אב ולזה אם מי שיש לו פטירת אביו בשבוע ההוא הוא קודם להפטרה ויקר מקרה שת"ח אחד מיחידי הק"ק היה לו בשבוע יום פטירת אביו. ובעל הבית אחד הי"ל בשבוע ההוא יום פטירת אביו ואמו. ונסתפקו אם שניהן שוין מאחר דגם לת"ח הוא יום פטירת אביו בשבוע והוא ת"ח הקודם לכל דבר ועל רזא דנא שרטט וכתב האיש החכם הנז' וז"ל:

הנה בעלמא כי יקרא ב' פטירות בתרי אינשי זה מאביו לבדו וזה לבדו לאמו ניחזי אנן מי קודם אע"ג דבאתרין יש לנו אב קודם אני בעוניי לא ידעתי איזהו מקומן של שבחים לשבח משל אב ואדרבא בהדיא ראינו דשוין הן דגרסינן פ' האשה נקנית דף ל"א שאל בן אלמנה אחת את ר"א אבא אומר השקני מים וכו' נתגרשה וכו' ורש"י ס"ל התם דכבוד שניהם שוין ולמי שרוצה יתן ויקדים והרשות בידו והרי"ף והרמב"ם ס"ל דמאחר דשניהם שוים אינו יכול להקדים אלא מניח ביניהם ומסתלק. ומרן בי"ד סי' ר"ס פסק כרש"י ולפ"ז נלע"ד דאב ואם כי הדדי נינהו ואי איכא תרי ייאר צי"ט אחד מאב ואחד מאם לא קדים חד לחבריה ויד כלן שוה ויעשו פשרה:

אבל בנ"ד הבעל הבית קודם דשתים הנה וחד בתרי בטיל. וליכא קדימה לבן האב מטעם שהוא ת"ח וכבוד התורה עדיף דהא במילי דעלמא והא במילי דשמיא אין דין קדימה וכמ"ש הרב הגדול מהראנ"ח בתשובה ח"ב סי' ע' וז"ל ודוקא בדבר שאין בו מצוה אלא כבוד לבד כההיא דשרו לי תיגרא ברישא וכההיא דירושלמי דנכנס אחד ויוצא אחד בכי האי גוונא אית לן למימר דכבוד תורה עדיף ואין חזקה במקום שהחזיק שם אדם נחשבת לכלום בפני כבוד ת"ח שחייב אדם בכבוד ת"ח אבל במקום שמצוה מוטלת והיא בחזקתו מאן לימא שהת"ח קודם במצוה ההיא להוציאה מיד הזוכה בה ולתתה לת"ח ולא יוכל לומר דאנא בעי דאזכה נפשאי ולזכות במצוה דהא ודאי כל מי שהוא

זכאי באיזו מצוה והוא שלו אין אדם אחד יכול לחטוף מצותו עכ"ל ולפי דבריו בנ"ד הבעל הבית זוכה בדין קדימה דהרי הוא כמקיים שתי מצוות חלוקות דאב ואם:

ואע"ג דגם הת"ח באומרו הפטרה או סתם לימוד ומצוה מקיים שתי מצוות דכבוד או"א דמכבדן אחר מיתתן אפ"ה בתר השתא אזלינן דהיא מלאת לו שנה ועידן רתחא היא בכל שנה ושנה וחייב איניש לבסומי בפורי"א כחה דדינ' בין לנפש המת בין למזליה דריע השתא וזה עולה בשתים ומתקן מזליה דריע טפי שהוא דחוי בשתי ידים:

ולולי דמסתפינא הו"א דבעלמא כששניהם שוים הת"ח והבעל הבית בע"הב עדיף וקדים לת"ח שהת"ח תורתו מכרזת עליו ומגנא אפי' בעדנא דלא עסיק וברא מזכה אבא ואמרינן ליה מה לך אצל הפטרות כלך אצל הויות דאביי ורבא לא כן העני הזה מן התורה כי אין לחם בביתו לחמה של תורה כי אם קדיש והפטרה ממנו יאכל וכל כי הא עני ועשיר עני קודם בשאין כדי שתיהן כההיא דכתב הרב פני משה בח"א גבי שני ב"ח אחד ממאתי' ואחד ממנה ואין ללוה אלא מנה ובעל המנה איש עני ופסק דיתן לעני ויצא לו מההיא דהמקבל גבי שכר דלכ"ע עני ועשיר עני קודם וכההיא דינתנו לכושל שבהם ולא פליגי רבנן עליה אלא מטעם שבועה דכלן צריכין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה דון מינה דבמקום דליכא שבועה נראין דברי ת"ק וחפשתי בספרים למצוא שרש סוגיין דאתרין דאב קודם ולא מצאתי ואדרבא מלשון הר"ם מינץ סי' פ' והביאו הלבוש א"ח סי' ק"ל משמע דלא שנא אב לא שנא אם שניהם שוין כנלע"ד משטחיות דבריו ע"ש ובשו"ת מהר"י מינץ סי' ט ובמהריי"קו שרש ל' זולת דאפשר דשינו חכמים מפני השלום. עכ"ד החכם השלם הנז'. והיתה הפצי"רה וגם במכתב אלי כתב מהחכם השלם הנז' וענותו תרבני והוא ציוה לי ההשב אשיב על דבריו. וזו תשובתי:

הן כל יקר חקק חקר טעם בעיקי חמותי"י ראיתי או"ר נערב הכל נתון בערבו"ן בתר ערב"א קאזיל בין הערבי"ים אך אוסיף להביט מה שעשתה ענוה העלה עולו"ת חנם איי"קר חלא והצעיר אשר עלה בעשתרות קרנים. הלא טוב אמנ"ה לא הגעתי לרועה בקר ואפילו לרועה צאן נג"ש יוסף ורח"ל רחלים מאתים. ומה כל החרדה הזאת יש בה משום נותר כאן לאלתר ולכפות פסכתר אפילו עקימת שפתים. איכו השתא לקיים מצותו אגב טירדאי את קסתי נתתי קסת נחוצ"ה די"ו לכתוב שתי אותיות דברות שתים:

ראש דברך אמת מרגיש לדרוש ולתור על מה סמכו דאב קודם ואייתי בידיה אותה ששנינו פ"ק קדושין וכתב דרשי"י סבר דכבוד שניהם שוה והרשות בידו והרי"ף והרמב"ם סברי דאינו יכול להקדים ומרן פסק כרשי"י עכ"ד ודבריו קשים לשמוע דלפי דבריו דהא מילתא פליגי בה הרי"ף והרמב"ם על רשי"י הו"ל להקשות ולתמוה על מרן

דהיכי שביק להריי"ף והרמב"ם ופסק כרש"י והלא כללא כייל לן דכל מקום אשר שני עמודי ההוראה על דעת אחת יסמוכו פוסק כמותם נגד שאר פוסקים והכא הו"ל לפסוק כהריי"ף והרמב"ם נגד רש"י. ומה גם דמרן כתב בה' ציצית סימן יו"ד דאע"ג דהרא"ש כרש"י כיון דרש"י מפרש הוא ולא פסקן ה"ל הרמב"ם והרא"ש חד לגבי חד והלכה כהרמב"ם עכ"ל ולפ"ז אנן מה נענה במאי דקמן אי ס"ד דהרמב"ם והריי"ף פליגי על רש"י זו היא שקשה על מרן איך פסק כרש"י:

אמנם אני תמיה עליה דמר דמבואר בב"י שם בי"ד סי' ר"ס איפכא ושם נאמר דהריי"ף והרמב"ם השמיטו סיפא דבריתא והטעם משום דמדינא דרישא משמע דיהיב טעמא משום דהוא ואמו חייבין בכבוד אביו הא לאו הכי כבוד שניהם שוה ולאיזה שירצה יקדים עכ"ל מרן. הרי מפורש יוצא דסבר מרן דהריי"ף והרמב"ם נמי סברי דאיזה שירצה יקדים כדמשמע מרש"י ואמטול הכין העלה על שלחנו להלכה דהרשות בידו להקדים אשר יעלה ברצונו ונהירא שמעתיה כרש"י והריי"ף והרמב"ם במעמד שלשתן:

ואף דאשכחן לרבינו ירוחם נתיב א' ח"ד שכתב דלא יקדים אחד לחבירו מרן ז"ל פסק דלא כוותיה משום דמשמע ליה דרש"י והרי"ף והרמב"ם סרכין תלתא פליגי עליה וסברי דאיזה מהם שירצה שיקדים והלכתא כוותייהו:

וכזה ראיתי לגדול בדורו הרב מהר"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובותיו כ"י סימן כ"ט שכתב כן בפשיטות ועיין בתשובות מהריי"ל סי' כ"ד:

ומהכא משמע ליה למר דכי יקרה תרי ייי"אר צייי"ט אחד מאב ואחד מאם לא קדים חד לחבריה ותמי"ה תמי"ה יקרא על מנהגן. של ראשונים להקדים של אב ופשפש ולא מצא אפילו סמך כל דהוא רק אסיפא דמגילתא אמר מר דשינו חכמים מפני השלום. ואינו מחוור דמאי שלמה איכא הכא כל דעדיף חד מחבריה ואחד זוכה ואחד מפסיד דהזוכה שלום יעשה לו והאחר קרח כאבל אם יוצא בגרעון:

ואולם מטיבותא דמר אפשר לתת טעם למנהג הזה דנהוג באתריה דמר מיסודן של ראשונים דהאב קודם אי בעית אימא סברא אב"א גמרא אב"א סברא הנה נודע כי ברורות הללו עונינו ענו בנו ויצר סמוך פרש רשת רגלי חסידיו ישמור לצוד ציד וכל המון ישראל משכוה גברי ושתים זו ביטול תורה ומקרי"ה אחד לצדיק ולרשע שכיחי טובא כרובם כן חטאו והני נשי בנות בוטחות לבלתי יחטאו בהני בי תרי וכיוצא בזה זכות תולה לנשים יותר מן האנשים בכמה מילי והם קרובות לשכר ורחוקות מההפסד משא"כ ברוב האנשים בדורות אלו אשר אחסור דרי ודאתתא עדיפא ודיניה דההוא גברא קשה מדאיתתא לפי רוב חיובו גדלה אשמתו הנה כי כן המה ראו בדור שלפנינו דטפי בעו

למעבד נחת רוח לגב"ר אשר דרכו נסתר"ה והנה נשחתה יותר מהאשה והתקינו דהאב קודם לאם משום דהא גברא נלכד בשחיתותיו אכסוהו צערי ומסבין ליה כופרי על חד תרי יותר מן האשה. והגם דזימנין דמשכחת אב בחכמה צדיק גמור הן בקדושיו כל קבל דנא אמו של זה הנפש החוטאת דברו חכמים בהוה דהאיש צריך תקון יותר מהאשה:

ואב"א גמרא הרי אמרו ביבמות דף ק' ע"א אמר רבא מרישא כי הוה אתי גברא ואתתא לדינא קמאי הוה שרינא תיגרא דגברא ברישׁ' אמינא דמחייב במצות כיון דשמענא להא שרינא תיגרא דאיתתא. ברישא מאי טעמא משום זילותא אלמא אי לאו משום זילותא דבשת האשה מרוצה כמ"ש הרמב"ם פי' כ"א דסנהדרין האיש קודם דמחייב במצוות:

אף אנן נמי תנינא משנה שלימה סוף הוריות האיש קודם להחיות ולהשיב אבידה ופירשו הרמב"ם ורבינו עובדיא לפי שהאיש מקודש יותר דחייב בכל המצות. ומשנה זו סתמית והלכתא היא כדמוכח מדברי הרשב"א הובאו בשיטה מקובצת לכתובות דף ס"ז ואסמכיה אקרא וחי אחיך עמך אחיך קודם לאחותך ע"ש:

ומעין דוגמא דרשו שילהי פרק שום היתומים אם מך הוא מערכך החייהו מערכך הוא מערכך ולא אשתו ובניו מערכך וכן מוכח מתשובת מהר"ם הביאה בהגהות מרדכי דכתובות סי' רפ"ח ומדברי מרן בב"י י"ד סי' רנ"א ומור"ם סי' רנ"ב ושאר אחרונים. והרמב"ם רמזה פ"ח דמתנות עניים שכתב האשה קודמת לאיש להאכיל ולכסות ולהוציא מבית השבי מפני שהאיש דרכו לחזר לא האשה ובושתה מרובה וכו' ע"ש משמע דהיכא דלא שייך האי טעמא שהאיש דרכו לחזור וטעם הבושת. האיש קודם. וכן ראיתי להרב שאלת יעבץ סימן ס"ח הביא ראיה לנדונו ממשנתנו ע"ש:

איכו השתא בנ"ד דהא מילתא נהוג כדי שהאב או האם יהיה להם נחת רוח בעו"הב ושם לא שייכי הני טעמי הדעת נותן לעשות יקר לאיש ולהקדימו לאשה לפי שהאיש מקודש וחייב בכל המצוות והאיש קודם לכל הכבוד לאשה היכא דלא שייך בשת וכיוצא והיינו דתקון דמי שיש לו פטירת אביו בשבוע הוא יאמר ההפטרה ולא מי שיש לו פטירת אמו כיון דהאיש קודם לאשה:

ומה דמות יערוך אותה שאמרו גבי אמו גרושה שהיא ואביו ישאלוהו מים דמי שירצה יקדים שאני התם דמשום כבוד אב ואם נגעו בה והבן הזה לדידיה כבוד אביו ואמו שקולים. אבל אלו אב ואם נפרדים דעלמא וכל אחד רוצה לכבד זה לאביו וזה לאמו ומה לו לאב של זה עם האם של זה ולא שמא מתיא לנ"ד אך טעם התקנה דהשתא אתא קמן לכבד לאיש או לאשה וקי"ל דהאיש קודם ומשו"ה קדים להפטיר זה שמפטיר לעשות נ"ר לאיש:

וחזיתיה לדעתיה דמר דאין קדימה לבן האב אף שהוא ת"ח ומייתי ראי' ממ"ש מהראנ"ח ח"ב סי' ע'. וכיוצא בזה כתב הרב שיירי כנ"הג א"ח סי' תר"ס במי שהעלה בדמים לולב הקנוי לרב ואמרו לו דלא היה ראוי לו להעלותו משום כבוד הרב והשיב הרב גדול כבודו אבל במצוה אשר ציונו ה' אין חולקין כבוד לרב דיותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות המצוה ושבחוהו רבנן עכ"ד הרי דבמצוות יד הכל שוין:

האמנם נראה דעדיין יש מקום לדוחה לדחות דאם באנו לבית הספק בנ"ד לומר דשמא מי שיש לו פטירת אביו והוא ת"ח קודם לבע"הב שיש לו פטירת אביו ואמו דהיות האחד ת"ח מכריע ולפחות שקול ישקל עם הבע"הב ואין לבע"הב קדימה. אין ראיה חותכת מדברי מהראנ"ח דדברי מהראנ"ח הם במי שיש לו חזקה במצוה והחזיק בה כבר בהא הוא דאמר דלא אלים כבוד הת"ח שיהיה מתיר אף מפקיע לעם הארץ מחזקתו וכן מוכח מהרב כנסת הגדולה שהביא דברי מהרנא"ח בא"ח סי' שס"ו ומדברי הרב פני משה ח"ב סי' כ"ד דמייתו ליה גבי חזקה:

אמנם בנ"ד שלא החזיק הבעל הבית בזה בשנה אחרת והשתא הוא דאתא לידן וחל הספק אם יזכה הת"ח שנפטר אביו והבע"הב ידמה או נימא דשוין הם אין ראיה מדברי מהראנ"ח:

ומאי דאמר מר דגם הכא הבעל הבית זוכה בדין דמקיים שתי מצוות בשתים ועלתה לו וכו' אינו מחוור דזהו הספק עצמו. וגם מדברי הרב כנ"הג בלולב שהבאתי אין ראיה דשאני התם שהיה מעלה בדמים וזכו לו דמי"ו בו. אבל הכא דעל עסקי דמי"ם שוין הן אם הספק נכנס בכלל ספק ליכא ראיה מהני כל שלא המזיק הבע"ה או העלה בדמים ומעכ"ת לא אתי עלה מטעם חזקה כלל כדמוכח מדבריו. ובנ"ד נראה דלא שייך חזקה וטעמא דהמנהג הוא דמי שיש לו יום פטירת אמו באותו שבוע ואין איש אתו הוא מפטיר וא' שהפטיר רבות בשנים ואין מונע אם נפטר אח"כ איזה יחיד ויקר מקרהו בו בפרק הנה בנו קודם בהפטרה לזה שיש כמה שנים שהוא מפטיר בשהיל אמו וא"כ אדעתא דהכי מפטיר שאם יקרה לאחר זמן שיהיה השבת ההוא יי"אר צייט של אב בפרק ההוא ידחה הוא והן לו יהי דהאיש הזה יפטי"ר בשפה כמה שנים ואח"כ אירע דלת"ח יבא יומו יום יי"אר צייט שלו אם באים אנו לומר דת"ח קודם אין לזכות לאחר מטעם חזקה. דזו אינה חזקה רק זכות תולה ועומדת שאם יבא ת"ח יזכה כמו שי"אר צייט של אם תלוי אם יבא יי"אר צייט של אב וזו אינה חזקה ולא זכיה מוחלטת רק זכות תולה ויש ראיה ממ"ש הרב כנסת הגדולה בתשובותיו הנדפסות סי' יו"ד שמה

שזכה בהולכת ס"ת מעת יולד ילד לו תלוי ועומד וכו' ע"ש באורך וכיוצא בזה יש לומר בנ"ד ויש כמה צדדים ואריכות דברים בזה:

אלא דאעיקרא ליכא ספיק' כלל דהמנהג פשוט דאין משגיחין בפרט זה במי שהוא ת"ח כל עיקר אלא יהיה מי שיהיה שוה כבודו לאחר ואשר יש לו קדימה מצד מקרהו הוא הקודם וליכא ספיקא כלל. הלא זה דברי בעטי"ו של נח"ץ הכותב שתי אותיות לקיים שפיר גזרתו וחותם בשים שלום:

ב

דין ד'. קטן יכול להפטיר. מרן כאן לא ביאר דעתו אם קטן יכול להפטיר בארבע פרשיות דהוי פלוגתא דרבוואתא כמ"ש בב"י סי' רפ"ב. דמלשון זה אין מופת חותך דאפשר דבשבת דעלמא קאמר קטן יכול להפטיר. והרב החסיד מהר"י אלגאזי בס' אמת ליעקב דף קכ"א כתב דמרן הבית יוסף חלק על הרי"בש והביא כמה רבוואתא דסברי דקטן עולה בפ' המוספין וכן כתב הלכה למעשה בשלחנו הטהור סימן רפ"ד ס"ד עכ"ל ולדידי לא חזינא שמרן כתב כאן הלכה דקטן עולה בפ' המוספין אלא לשון סתום. אבל מור"ם לעיל סי' רפ"ב פסק דקטן מפטיר אף בד' פרשיות :

ואחזה אנכי להרא"ש בפסקיו פ"ג דמגילה שכתב וז"ל ת"ר הכל עולין למנין ז' וכו' מפטיר מהו וכו' תקנו לומר קדיש בין שביעי למפטיר לו' שאינו ממנין שבעה ולכך צ"ל מהפרשה שקרא ז' אבל י"ט וד' פרשיו' שמוציאין ב' ספרים אין המפטיר חוזר וקורא מה שקרא האחרון אלא אומר קדיש אחר שקראו שבעה וכו' ובספר שני המפטיר קורא בחובת היום וכו' אבל אם היה קורא השביעי בספר שני כשמוציאין שנים וכו' היה המפטיר צריך לכפול לפי שלא יאמרו קדיש עד שיגמרו הפרשה ואחר שגמרו פרש' אומר קדיש והמפטיר קורא מה שקרא הז' וכן הנהיגו רבינו אליקים ורבינו משולם ומנהג כשר הוא דלא מסתבר דקטן המפטיר שאינו מן המנין שיקרא חובת היום עכ"ל:

ודבריו צריכים ביאור במ"ש דלא מסתבר דקטן המפטיר שאינו מן המנין שיקרא חובת היום דמשמע דאם היה מן המנין לא הוה קשה שיקרא חובת היום וכן בדין דהא קטן עולה למנין ז' דאם כן קשה תרתי חדא דמאי איריא קטן אפי' גדול שאינו מן המנין שקורא חובת היום תיקשו ליה. ותו דכיון דדינא הוא דשבת וי"ט מוסיפין מה איכפת אם הנוסף קורא חובת היום:

וכבר ראיתי להרב בית חדש בתשובה סימן קנ"ח הגדיל התימה בדברי הרא"ש הללו ולבסוף אסיק דכונת הרא"ש על קטן הקורא בס"ת בעצמו ואינו יודע למי מברכין עש"ב. ודבריו דחוקים והעיקר חסר מדברי הרא"ש:

ונראה דכונת הרא"ש פשוטה כמ"ש הרב שבלי הלקט בשם רבינו ישעיה סימן י"ט וז"ל מה שנהגו דמפטיר קורא בפ' המוספין וכו' נ"ל שקריאת המוספין אינה חובה וכו' אבל ד' פרשיות ופ' ר"ח שהן חובה ליום וקובעין הפטרה אחרת אינו דין שיקרא אותן אלא אחד מן השבעה שהן באין חובה ליום וגם לא הפסיק ביניהם שכמו שפרשת היום היא חובה גם זו הנוספת עליה היא חובה ועודפת עליה שמפסיקין הפטרת פר' היום ומפטירין בפרשה הנוספת הילכך הטוב והישר הוא לנו לקרוא ששה בפרשת היום והשביעי בפרשה הנוספת וכו' ואח"כ אומר קדיש ואח"כ חוזר המפטיר וקורא לכבוד התורה בפ' הנוספ' בקריאת השביעי כמשפטו בכל שבתות השנה עכ"ל הא למדת דסבר רבינו ישעיה כמו שהנהיגו רבינו אליקים ורבינו משולם וביאר טעמו שהשביעי יקרא בחובת היום ולא אתי עלה מטעם קטן וכן נראה שהוא כונת הרא"ש וקטן דנקט לאו דוקא אלא משום שהמנהג שקטן מפטיר נקט קטן וה"ה גדול כמו שמתבאר מדברי רבינו ישעיה הנז' וכונת הרא"ש דמאחר שבכל שבת אומר קדיש קודם המפטיר להורות דהמפטיר אינו עולה למנין ז' כמ"ש בתחילת לשונו א"כ לא מסתבר דהמפטיר שאינו מן המנין תדיר שאנו מפסיקין בקדיש וגם שהוא שמיני שיקרא בחובת היום וקטן דנקט לאו דוקא כן נראה לכאורה כונת הרא"ש:

למדנו מדבריו דלמנהגנו שהוא המנהג דכתב ברישא דבספר שני קורא המפטיר בחובת היום הקטן היה מפטיר וקורא ומאי דלא ניחא להו לרבינו אליקים ורבינו משולם לאו משום קטן נגעו בה אלא משום שהנוסף קורא בחובת היום. ולדידן דלא קפדינן בהכי ה"ה דאפילו קטן עולה וזה כדעת מור"ם בסימן רפ"ב:

והמרדכי כתב שם וז"ל ור"א הנהיג שאפי' שמוציאין ג' ס"ת שקורין הז' בכלן ולאחר שקרא הז' בס"ת הג' יאמר קדיש והמפטיר חוזר וקורא מה שקרא בס"ת האחרון וכן הנהיג רבי' משולם את בני עירו וכן נוהגין בצרפת ואין להקשות על מנהגנו שקטן קורא במוסף דהא קטן עולה למנין ז' וכ"ש שקורא לפ' המוספין עכ"ל והרב אליה רבה סי' רפ"ב ס"ק ח' כתב דאין ראיה מהמרדכי דקטן קורא פ' המוספין דיש לומר דקאי אמ"ש קודם שכבר קרא גדול אלא שהקטן המפטיר חוזר וקורא וכו' אבל שיקרא קטן בלא שיקרא גדול קודם מודה המרדכי דאסור. גם יש לומר דמיירי בשאר מוספין אבל ד' פרשיות ור"ח דחיובא אסור עכ"ל:

ומאי דדחי מראש מקדם דקאי המרדכי אמ"ש קודם וכו' אינו מחוור דמ"ש קודם הוא מנהג שהנהיגו רבינו אליקים ורבינו משולם והוא סיים ואין להקשות על מנהגנו. והדבר

ברור דמנהגו היה דהשביעי מסיים פ' השבוע והמפטיר קורא בחובת היום ואינו קורא מה שקרא הז' ובא לישב מנהגו שהוא הפך מנהג רבינו אליקים ורבינו משולם:

ומה שדחה דמיירי בשאר מוספין איברא דיש מקום לדוחה לדחות כן והכי חזינא להרב מהר"י זיין בתשובה אשר בגנת ורדים כלל א' סי' ל"ה שדחה כן. אמנם הגם כי אין ראיה חותכת מדברי המרדכי נראין הדברים והאמת יורה דרכו שמנהגם שקטן קורא בחובת היום ואף בד' פרשיות וכדמוכח מדברי הרא"ש. ועל כל מ"ש דמנהג ר"א ורבינו משולם לכפול המפטיר אף כשיש ג' ס"ת קאי ומטעם דקטן עולה למנין שבעה אף שהוא קורא בחובת היום וכ"ש כאן דאף שהוא בחובת היום הוא נוסף על המנין וחילוק הרי"אש לא שמיע ליה:

ומה שתמה הרב מהרי"י זיין בתשובה הנז' על מור"ם שהוא כתב דכלם קטנים לא ואיך כתב דקטן עולה בד' פרשיות. לק"מ דאף דהרי"בש סבר דשקולים הם אינו מוכרח וכמ"ש הב"ח בתשובה הנז' ופשוט הוא דלא דמי כלם קטנים לקטן שעולה בחובת היום והוא באחד. ומה שתמה עוד דאין מדברי הר"ן ראיה לזה ואדרבא יש ראיה להפך מדברי הר"ן עש"ב הרואה יראה דאין ראיה מדברי הר"ן להפך והדברים פשוטים. והמדקדק בדברי מור"ם בס' דרכי משה סי' רפ"ב יראה דמה שהביא מדברי הר"ן היינו דהמפטיר קורא במוסף היום לבד ושוב הביא מהמרדכי דקטן קורא. ואף שכתב אח"כ וז"ל והמנהג כדברי הר"ן והמרדכי דהז' קורין הפרשה והמפטיר אפילו הוא קטן קורא במוסף היום עכ"ל אפשר דלצדדין קתני כדברי הר"ן דהמפטיר קורא וכדברי המרדכי דאפילו הוא קטן. וק"ק על מהרי"י זיין ואליה רבה שלא זכרו מדברי הרא"ש הנז' דמוכחי כמור"ם. ועוד תימה על מהרי"י זיין שם דמקשה על מור"ם והרב ב"ח שכתבו הפך הרי"בש והרב המבי"ט ע"ש והרי מור"ם היתה מנוחתו כבוד חמשים שנה בקירוב קודם שנדפסו תשיבו' הרב המבי"ט בשנת שפ"ט וגם היה בסוף ימיו של הרב ב"ח ולא נתפשטו בארצו ועל מור"ם בד"מ נמי ק"ק שלא זכר מדברי הרא"ש הנז':

ומרן בב"י סי' רפ"ג הביא תשובת הרי"בש שיש שנהגו כשהמפטיר קטן עולה גדול כמקומו וקורא בתורה והמפטיר קורא הפטרה ואינו קורר בתורה ואף דצריך המפטיר לקרות בתורה היינו לכבוד התורב והכא איכא כשנאמר מפטיר אינו ראוי וקורא גדול במקומו ודחאי הרי"בש דצריך המפטיר לקרות בתורה כי שמא הגדול קרא לתוספת ולעצמו ולא בעד המפטיר ואינו מנהג יפה והמנהג היפה הוא או במפטיר גדול או שיקרא גדול בחובת היום ויפסיקו בקדיש ויחזור הקטן לקרות הפרשה וכתב ע"ז מרן ואנו לא ראינו מי שנהג כדברי הרי"בש אלא כמנהג אותם המקומות שכתב וגם נפלאו

דבריו שכתב כי שמא הגדול קרא לתוספת ולעצמו וכו' דכיון שהפסיקו בקדיש וכו' מוכחא מילתא דבעד המפטיר קורא עכ"ל והרב כנ"הג כתב על זה וז"ל ואנו לא ראינו מי שנהג כדברי ריי"בש וכ"כ מהר"ם מטראני ח"א סי' ק"ט אבל תיקון יששכר רחק מנהג שהסכים בו ר' המחבר ומהר"ם מטראני וקרב מנהג הריי"בש וכתב שכן הנהיג מהרנ"ח בירושלם תו' ואני בבואי לתירי"א מצאתי המנהג כהרי"בש והרלנ"ח ולא ישר בעיני ומנעתיו והנהגתי שקטן יקרא פ' המוספין ויפטיר זולת פ' זכור עכ"ל ותמה עליו הרב החסיד מהר"י אלגאזי בס' אמת ליעקב דף כ"ו ע"א דהא לכ"ע גדול עדיף טפי ואמאי מנע מנהג תירי"א וכו' ע"ש וכן תמה הרב בני חיי על הכנ"הג דכיון שבתירי"א היו נוהגין כדברי הריי"בש מה לו לבטל מנהגם כיון דלכ"ע גדול עדיף וכ"כ הרב המבי"ט סימן ק"ט וכו' ע"ש. ומשמע שהבינו דמנהג תירי"א היה לקרות גדול בחובת היום ולהפטיר הוא עצמו ולכן המה ראו כן תמהו דלכ"ע גדול עדיף. ועמהם הסליחה דהדבר ברור דמנהג עיר תירי"א היה שהגדול קורא בחובת היום וחוזר הקטן לקרות קצת מפ' המוספין ומפטיר שכן כתב הרב כנ"הג דמצא המנהג כהרי"בש והרלנ"ח וזהו מה שהנהיג הרלנ"ח כמבואר בס' תיקון יששכר דף ע"ג וא"כ אין סגנון קושיתם על הרב כנ"הג עולה יפה דאיברא דגדול עדיף כשהוא עצמו הוא המפטיר וזהו לכ"ע אבל לקרות גדול ולחזור הקטן לקרות ולהפטיר זה דעת הריי"בש והרלנ"ח אך מרן כתב דלא ראה מי שנהג כמנהג הריי"בש ואמטו להכי תמנ"ע היתה מנהגא דמתא תירי"א:

והרב דבר משה א"ח סי' ך' כתב ע"ד הכנ"הג ובעיני יפלא כיון דאיכא כל הני רבוואתה הסוברים כהריי"בש למה מנעם ומרן לא כתב אלא שלא ראה מי שנהג כן וכו' ע"ש וסגנון זה להקשות על הרב כנ"הג עולה יפה כי אף דמנהג תירי"א דגדול קורא וקטן חוזר לא הי"ל למונעו כיון דהריי"בש (והנלנ"ח) [והרלנ"ח] גדולי עולם ס"ל כן והרלנ"ח הנה גם כן בעיר אלהינו הר קדשו ואף מרן לא ערער על זה רק כתב שלא ראה מנהג זה ואין לא ראינו ראיה למנוע המנהג וכמו שהקשה הרב דבר משה ושפיר קמותיב. אבל מ"ש שם שוב ראיתי בס' בני חיי דתפס עליו בזה אינו מכוון דחלוקים הם בעיסתם כמתבאר ממאי דכתיבנא:

וגם מ"ש הרב כנה"ג בתחילת דבריו וכ"כ מהר"ם מטראני דבריו קשים כדקשיתיה להרב דבר משה דהרב המבי"ט ס"ל שיהיה בקורא בר מצוה והוא יפטיר וזה הפך מרן שקיים מנהג המקום דגדול קורא קטן מפטיר:

ומה שסבר לישב הרב דבר משה דכונת הרב כנה"ג דמרן כתב שלא ראה גדול קורא וקטן חוזר ומפטי' וכן דעת הרב המבי"ט שלא הביא מנהג זה והקשה על זה דלא הו"ל

ל' וכ"כ הרב המבי"ט דלא כתב הכי בהדיא ע"ש. הנה המסתכל יפה בסוף דברי הרב בני חיי במ"ש וכ"כ הרב המבי"ט היינו שלא חילק חילוק הרי"בש וכו' בעיניו יראה דכונתו לפרש דברי הכנה"ג כן אלא שחסר לשון:

אבל אכתי לא איפרק חדא כי אף דמסתמות דברי הרב המבי"ט משמע הכי ועוד מוכח כן בהדיא ממ"ש הרב המבי"ט דאם יש קטן עמו שאומר ההפטרה יברך הגדול וכו' והול"ל שינהגו דיקרא גדול ויחזור קטן ויפטיר וא"צ למ"ש שיברך הגדול ברכות ההפטרה אלא משמע דלא סבר תיקון הרי"בש והרלנ"ח וזה מסכים כדברי מרן. מ"מ בכי ה"ג אין לומר וכן כתב דאינו מפורש ואין דרכו של הרב כנה"ג בכל ספרו לומר בכי האי גוונא וכן כתב. ותו דמטעם זה הול"ל דהרב המבי"ט פליג על מרן בחדא דמרן קיים מנהג אותן המקומות דגדול קורא וקטן מפטיר דלא כהרי"בש ומהרב המבי"ט משמע דבהא סבר כהרי"בש מהטעם שכתבנו בעניותינו:

ותו דכד דייקת שפיר יש חילוק אף בדין גדול קורא וקטן חוזר בין מרן להרב המבי"ט דמרן לא חלק על זה אלא כתב ולא ראינו מנהג זה ויש פנים לומר דמנהג זה נאמר בו כי טוב אלא שלא נהגו. ומהרב המבי"ט משמע דלא אריך למעבד הכי. ותו דאי אפשר דכונת הרב כנה"ג כנז' שהרי כתב דבס' תיקון יששכר דחק מנהג שהסכימו מרן והרב המבי"ט והרואה יראה בס' תיקון יששכר דף ע"ג דמ"ש הוא דגדול יקרא וקטן יפטיר הוא טעות ע"ש וזה כמנהג אותן מקומות דכתב עלה הנפק מרן והרב המבי"ט ודאי לא סבר הכי ואיך כתב הכנה"ג דתוקון יששכר רחק מנהג מוסכם ממרן והרב המבי"ט דמשמע דהר' המבי"ט סבר דמנהג מקומות שדחה הרי"בש הוא טוב כמרן. וזה גילה דמ"ש ברישא וכ"כ מהר"ם מטראני כונתו שקיים מנהג אותן המקומות כמרן והא ליתא:

ומכללן של דברים ק"ק על הרב החסיד מהר"י אלגאזי בס' אמת ליעקב דף כ"ו שכתב דהמרדכי ורבני אשכנז סברו דקטן עולה בפ' המוספין וכ"כ הרב המבי"ט ע"ש דהרי הרב המבי"ט כתב להפך דקטן לא יעלה עד שיהיה בר מצוה ע"ש:

והרב הלכות קטנות ח"ב סי' עק"ב כתב מצאתי שהנהיג הרב מהר"י בנימין כשמוציאין ספר ב' קורא אחד ואומר קדיש ואח"כ עולה המפטיר וזה בק"ק תלמוד תורה בעה"ק ומצאתי לו סמך בתוס' פ"ד דמגילה והוא מנהג טוב עכ"ל וק"ק דזה היה מנהג קדום שם בעיר קדשינו ירושלים תו"בב שהנהיג כן מהרלנ"ח כמ"ש בס' תיקון יששכר והוא דעת הרי"בש. ולאו מהר"י בנימין חידשו מעצמו רק החזיר עטרה ליושנה כאשר הנהיג בעיר החדש הלזו מהרלנ"ח. ומ"ש דמצא סמך בתוס' פ"ד דמגילה הרב אמת ליעקב דף

כ"ו כתב דסמוכות שלו מדברי התוס' ובדף קכ"א משם מהרי"קש כתב דכן נראה מדברי התוס' פ' בני העיר דף כ"ג:

ואני בעוניי אומר דדברי הרב הלק"ט הם מצאתי סמך וגם מהרי"קש לא כתב אלא עיין בתוס' והם בדקדוי גמור דהתוס' שם כתבו מה שהנהיג רבינו אליקים ורבינו משולם והדבר מפורש בפסקי הרא"ש דמה שהנהיגו רבינו אליקים ורבינו משולם היינו שהשביעי יקרא בס' שני או בס' ג' והמפטיר חוזר וקורא וכ"כ המרדכי ורבינו ירוחם נתיב ב' ח"ג והוא דעת רבינו ישעיה הובא בשבלי הלק"ט וזה מנהג אחר להצריך שביעי שיקרא בחובת היום. אבל מה שנוהגין בעה"ק בק"ק תלמוד תורה וכן מ"ש מהרי"קש היינו שהשביעי משלים בספר הראשון פ' השבוע והשמיני קורא בס' שני בחובת היום והמפטיר קטן חוזר וקורא וזהו מטעם שלא יקרא קטן והוא מנהג חלוק ממ"ש התוס' וחלוקי' בטעמם. ולכן הרב מהרי"קש לא כתב אלא עיין בתוס' ולדוגמא בעלמא הורה גבר. או להורות שיש מנהג אחר. גם הרב הלק"ט דקדק וכתב דמצא סמך כונתו שהוא מנהג אחר רק דמשם יש איזה סמך למנהג זה אף דיש חילוק גדול כדאמרן ועמ"ש הרב אמת ליעקב דף קנ"ג ע"א ודוק בדבריו:

ומעין דוגמא אכא העיר על הרי"בש בתשובה סי' שכ"א דהביא דברי המנהיג שכתב בפרשיות הבאות חובה אחר קריאת הקוראי' לפי החובה וכו' חוזר המפטיר וכו' וכתב דאפשר דדברי המנהיג במפטיר קטן וכו' ע"ש וק"ק דלכאורה יראה מדקדוק דברי המנהיג שכתב אחר קריאת הקוראים לפי החובה וכו' שמנהג זה הוא מה שהנהיגו רבינו אליקים ורבינו משולם שהשביעי יקרא בספר שני או בספר ג' ואינו תלוי במפטיר קטן אלא אף אם יהיה מפטיר גדול קפדי דהשביעי ישלים חובת היום כמבואר בשבלי הלק"ט וכמש"ל. ובתשובה ל"ה כתב הרי"בש אחר שכתב דראוי לנהיג דגדול יקרא וקטן יחזור ויפטיר וכ"כ בספר המנהיג כיוצא בזה:

ומתוך מ"ש נוחים דברי הרב המבי"ט שם בראשון סי' ק"ט שכתב דצריך הקורא בספר שני שיהיה בר מצוה ואם יש קטן הגדול יברך ברכות הפטרה תחילה וסוף וסיים וכן הביא המנהיג בשם רבינו יעקב וזה דבר פשוט. והוה קשיא לי דהרב דנסתייע מהמנהיג איך לא זכר מ"ש המנהיג בסמוך קודם לזה ממש ה' שבת סוף אות ל"ג דיקרא תחילה פ' חנוכה וחוזר המפטי' וקורא בה וכו' וזה תקנה לקטן מפטיר כמ"ש הרי"בש. ואמאי הרב המבי"ט הדלת סגר דהגדול יקרא ההפטרה עם הקטן ויברך הגדול ברכות ההפטרה הול"ל תקנה זו והיא כתובה במנהיג נמי וכדאמרן. אמנם לפום מאי דכתיבנא בעניותין

בסמוך ניחא דכונת המנהיג היינו מה שהנהיגו רבינו אליקים ורבינו משלם והוא מטעם אחר למנהג אחר כמו שנאמר:

והנה במה שתמה מרן על הרי"בש דכיון שהפסיקו בקדיש וכו' כתב עליו הרב אליה רבה סי' רפ"ב ס"ק ח' דלא דק דבסי' שכ"א מבואר דנהגו שלא לומר קדיש עד אחר קריאת גדול קודם שיקרא קטן ההפטרה עכ"ל. ואני בעוניי אומר דהרואה בתשובת הרי"בש סי' שכ"א יראה דלא הזכיר הרי"בש שם מנהג אותם המקומות הן אמת שכתב שמנהג ברצלונ"ה שלא לומר קדיש עד אחר קריאת המפטיר אבל בברצלונה לא היו נוהגים דגדול קורא וקטן מפטיר כמנהג המקומות שהזכיר בסי' שכ"ז כדמוכח מדבריו שם סי' שכ"א:

ותו אם איתא דלהרי"בש אם אחר שביעי הפסיקו בקדיש הטוב טוב מנהג זה דגדול קורא וקטן מפטיר אמאי כתב בסי' שכ"ו דהמנהג יפה הוא שגדול קורא ומפטיר או גדול קורא וקטן חוזר לימא דיפסיקו בקדיש אחר שביעי ויעשו כמנהגם:

שוב ראיתי להרב יד אהרן שכתב משם מהר"ם מטיבולי שהקשה על מרן דמי הגיד לו שהיו אומרים קדיש וכו' והוא ז"ל תריץ יתיב כמ"ש רק דבתחילת תירוצו כתב אם איתא דמנהג אותו מקום שלא להפסיק איך כתב הריב"ש וכו' הא אין המנהג לומר קדיש עכ"ל ונתחלף לו בין קדיש דעסיקנא ביה שהוא אחר שביעי לקדיש שאחר קריאת הספר האחרון:

ולענין הלכה הרב החסיד מהר"י אלגאזי בספר אמת ליעקב דף כ"ו כתב משם הרב דבר משה סי' ך' דהסכמת הרב אביו להפטי' קטן בפ' המוספין והוא העלה דלכתחילה לא יקראו לקטן ואם עלה לא ירד עכ"ד ודבריו קשי' דמבואר בס' דבר משה דהרב אביו הסכים והוא ז"ל חלק עליו את השוין ברא לגבי אבא:

ולי ההדיוט נראה לענין הלכה שהנוהגים שקטן מפטיר וקורא בפ' המוספין אין למחות בידם ולערער עליהם וינהגו כמנהגם דהכי מוכח מהרא"ש והמרדכי ומהר"ם וכן הסכימו רבנן בתרא מהרש"ל ומור"ם והרב ב"ח והרב ט"ז סי' תרפ"ה והרב כנ"הג והרב גנת ורדים כלל א' סי' ל"ו. וראיתי למהר"י זיין בס' פרח שושן כלל א' סי' ח' שכתב דדברי מור"ם אין להם על מה שיסמוכו ואין דבריו מוחורין דכבר נתבאר שהם סמוכים לעד חזקים כדאי מוצק:

ומה שהוסיף מטעם גנאי הוא מחדש דבר מעתה לא שערוהו הראשוני' ומכל דברי הפוסקים מוכח דלא ס"ל הא דגנאי לס"ת שיעלה קטן כמו שחשב הוא ז"ל. וכבר כתבנו דדברי מור"ם ופסקא דפסקיה משה נאחז בסבך צו"ר תעודה אי בעית אימא סברא אי

בעית אימא גמרא דהלכה רווחת דקטן עולה למנין שבעה דחילוק הרי"בש אינו ברור כמ"ש הרב גנת ורדים ועמ"ש הרשב"ץ ח"א סי' קל"א וסברת מור"ם מיסודן של ראשונים כמדובר:

ומהריי"ל נמי בתשובה סי' קס"ז כתב רבותנו התירו כיון דהכל עולין למנין ז'. וקצת נראה דדע' מרן הכי הוי מדסתם וכתב הכא בש"ע קטן יכול להפטיר ולא חילוק אף שיש לדחות:

אמנם בפרשת זכור ראוי שיפטיר גדול כיון שמהריי"ל גמגם ומהרש"ל והכנ"הג אפיקו לפרשת זכור מכללא. אבל אם עלה קטן אף בפ' זכור לא ירד כדמוכח מהרא"ש וכסברת מור"ם והב"ח והט"ז ועמ"ש הרב מגן אברהם סי' תרפ"ה:

ג

ומאי דנהיגי בעיר קדשנו ירושלם תו' בק"ק תלמוד תורה מנהג זה נמי מיוסד על אדני פז וכמו שהנהיג מהרלנ"ח מאריה דארעא ואחריו החזיק מהר"י בנימין וכסברת הלק"ט ומהרי"קש והוא דעת הרי"בש וכן הוא מנהג באיטליה כמ"ש בהגהות גור אריה:

וראיתי בספר בני חיי הביא משם מהר"י ן' ששון שפקפק בזה דאיכא משום הנכנסי' והיוצאים דיאמרו קטן קורא בחובת היום וכו' ע"ש והרב פרי האדמה דף י"ט הביא דברי הר"י ן' ששון הנז' וכתב עליו דאם כן גם לתיקון הריב"ש יש בו משום הנכנסים וכו' ע"ש ושותיה דמר לא גמרינא כי הר"י ן' ששון על תקון הרי"בש קאי והגהתו היא על דברי הרי"בש כמבואר. ועוד יש להשיב קצת על דברי הרב הנז' כאשר יראה הרואה:

אמנם אין לחוש לפקפוק הר"י ן' ששון הנז' דאי נמי סברי דקטן קורא בחובת היום מאי הוי הא איכא כמה רבוואתא דסברי הכי ותו דאין לנו לחדש גזירות מדעתנו ודי בזה לחוש לסברת רבי' תם שהביא בסי' המנהיג והבו דלא לוסיף עלה. ומ"ש הר"ין ששון שיהיה המפטיר גדול וכן השיב הרשב"ץ וכו' כ"כ בתשובותיו בתשב"ץ ח"ג סי' קע"א והביא דבריו הרב בנו בתשובותיו סי' תר"ו:

ד

אתיא דנהיגי כמנהג המקומות שכתב הרי"בש דגדול קורא וקטן מפטיר אם מפסיקין בקדיש אחר קריאת שביעי אין למנוע מנהגם מאחר שמרן אשר כל עדתנו עליו יסמוכו כתב בב"י דשפיר עבדי ונמלאו דברי הרי"בש בעיניו וגם מהריי"קש הביאו. ודלא כמ"ש הרב אמת ליעקב בקריאת המפטיר בס"ת אות ח' דף קכ"ב. ובס' מים רבים חא"ח סי' כ"ב הובא עדות שליח צפת תו' העד העיד בנו על כל ארץ ישראל ע"ש ולא כיוין יפה בעדותו על ע"הק ירושלם תו' וע"הק חברון תו' והרב פרי האדמה כתב שעשו מעשה

בע"הק ירושלם כאותן המקומות וכדברי מרן שקיים המנהג אן מנהג ע"הק צפת תו' לא ידעתי. ועל דברי ס' מים רבים בזה יש להשיב כמבואר למעיין:

ה

במקום שנוהגים שגדול קורא בספר שני בחובת היום ואח"כ עולה קטן וחוזר וקורא בתורה ומפטיר א"צ הקטן לקרוא כל פ' חובת היום שקרא הגדול רק חוזר ג' פסוקים אחרונים ודיו. מהר"ם פרובי"נצאל בתשובותיו כ"י סי' כ"א והסכים עמו מהר"ח פינצי. וכ"כ בפסקי הרב מאירי ז"ל למגילה דף כ"ו סוף ע"ב וכן כתב מהרי"קש סימן רפ"ב וכ"כ התוס' במגילה סוף דף כ"ג ע"א. והם דברים פשוטים:

ו

הגהה. אם קראו למפטיר שאינו יודע וכו' אבל לכתחי' וכו' ה"ט דלכתחילה לא יעשה מאחר דהרי"בש פליג וכמ"ש הרב מגן אברהם. וכן הסכים הרב אמת ליעקב במשפט קריאת המפטיר לס"ת אות ח' דף קכ"ב. אבל מ"ש דגם מרן מורה בדין וכו' ע"ש באורך אינו מחוור. והמקומות שנהגו כן אין למונעם כמ"ש בסמוך אות ד'. אבל בשאר מקומות לכתחילה ראוי לחוש לדעת הרי"בש וכדברי מור"ם:

ז

לקרות למפטיר כהן ולוי היכא שעולה למנין דלא מפסיק בקדיש אינו נכון משו' פגם. מהר"ש ן' הרשב"ץ בתשובה סוף סי' תכ"ט ועמ"ש מרן ב"י בסי' זה משם תשובת אשכנזית ומאי דכתב עלה:

ח

דין ה'. אם נשתתק המפטיר וכו'. אם נשתתק אחר שקרא ההפטרה מיד יעמוד ש"ץ או אחר ויברך ברכו' שלאחר הפטרה. מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סימן רע"א:

ט

מפטיר שבירך ברכת הפטרה לקרוא הפטרת פרשת השבוע והזכירו שצריך לומר הפטרה אחרת אין צריך לברך פעם אחרת. דבר משה א"ח סי' כ"ה:

י

אם אין המפטיר יודע לקרוא האחד ועשרים פסוקים מתוך הכתב הברכות לבטלה והצבור לא יצאו ידי קריאה. מהר"ש בן הרשב"ץ בתשו' סי' תכ"ח:

יא

יש מקומות שנהגו לתרגם ההפטרה באיזה לשון והמפטיר עצמו יכול לתרגם. הרשב"ץ ח"ג סימן קכ"א וכ"כ הרב בנו בתשובותיו סי' ז"רע ועיין מ"ש אחרוני זמנינו:

יב
דין ו'. אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגולל וכו' כן ראוי לעשות. הרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות סי' ב' ג'. ודלא כמו שערער בדבר ואינו מתחיל המפטיר לברך עד שיגמור הגלילה. כ"כ
האחרונים:

יג
דין ז'. הגהה. נשמות המתים וכו' עמ"ש מרן בב"י משם שבלי הלקט ועמ"ש בס' בית דוד סי' תל"ה ועיין מ"ש בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף דף נ"ד. ועיין מ"ש הרשב"ץ ח"ג סימן קצ"ו בפרט קדימת ההשכבות:

יד
ולברך העוסקים וכו' ואין בזה משום איסור תחינה וכו'. מי שבירך שאומר הש"ץ לעולים או לאחרים אין בזה משום תחינה הואיל ואינו מסדר תפלה חדש ע"ד שאמרו בירושלמי מהו מימר אבינו רועינו וכו' והביאו הטור סי' קפ"ח. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ק"ט ועיין בש"ות הלכות קטנות ח"א סי' ס"ב ובש"ות שאלת יעבץ סי' ס"ד ע"ש:

טו
יש נוהגים לומר ההשכנות וההכרזות וכיוצא אחר אשרי וכתב הרב שיירי כנ"הג דאינו נכון דהקדיש שאומרים קודם מוסף הוא על אשרי ואין להפסיק בינתים. והביאו דבריו הרב מגן אברהם והרב אליה רבה והרב אמת ליעקב. ולי ההדיוט נראה עיקר כמ"ש בס' יד אהרן דאין לחוש לאומרם אחר אשרי מאחר שאח"כ בהחזרת ס"ת אומרים מזמור לדוד וכמה פסוקים אחרים ועליהם אומרים קדיש וכתב כן משם מהר"ם ן' עזרא גם כן והדברים ברורים:

טז
אין אדם רשאי ללמוד ולשנות בין תפלת יוצר לתפלת מוסף כן כתב הגאון רבינו יצחק ן' גיאת בהלכותיו וכתב מהר"ר אברהם ן' טוואה בתשובות שבסוף ס' התשב"ץ להרשב"ץ דיש לחוש לדבריו שלא נמצא חולק ונ"ט לדבר וכתב שם דמותר לדרוש קודם מוסף ע"ש סי' כ"ג:

שיורי ברכה

[סימן רפ״ד. א

דין ו'. אין המפטיר וכו'. ולא נהגו כן מפני טורח צבור. מהר״ש שער אריה בהגהותיו כ״י. ועמ״ש לפנים:]

סימן רפה

א

דין א'. אפילו עטרות ודיבון. פירש הרב קנה חכמה דבתחילה יש תרגום בעטרות ודיבון מלבשתא ומכללתא ובסוף לא יש תרגום רק עטרות ודיבון. והטעם דשמות העיירות מלבשתא ומכללתא על שם עכו״ם כמ״ש רבינו בחיי ובסוף שכבר שינו את שמם שבאו ליד ישראל קראו בשמותם עטרות ודיבון ולזה בסוף כשהכתוב מזכירם בעודם ביד ישראל לא יש תרגום דבו בפרק אלה שמות בני ישראל אשר קראום כדכתיב מוסבות שם וז״ש אפילו עטרות ודיבון דפעם אחת לא יש תרגום אפ״ה צריך לקרות בתחילי' מלבשתא ומכללתא זהו תורף

הרב הנז':

ולי ההדיוט אפשר להרחיב קצת דרך זה ולהוסיף נפך במ״ש היכא בת מר בקלנבו דכל שם שכתוב במקרא שרי להזכיר והוה ס״ד דהך שריותא אינו אלא בפסוק ולפ״ז לא הוה שרי לקרות תרגום עטרות ודיבון מלבשתא ומכללתא כיון שאינו מקרא ולא עוד אלא דהכתוב לא רצה להזכיר אלא בשם שקראום ישראל קמ״ל כיון שהוזכרו בתרגום שרי להזכירם וז"ש אפילו עטרות ודיבון דהם שמות עכו״ם התרגום הו״ל כפסוק ושרי והוא חיוב ללמוד התרגום ומכאן נודע מעלת התרגום כנ"ל:

ב

דין ב'. התרגום וגם פירש"י. כן הזהיר הרא״ש בהנהגותיו. וכ״כ מהרש״ל בס' ים של שלמה קדושין פ״ב סי' י״ד וכתב דאם אינו יכול ללמוד שניהם יקרא פירש״י ולא תרגום ע״ש. אבל לפי מ״ש (חכעי) [חכמי] האמת יש קפידא בתרגום ולכן אם אין לו שהות ללמוד שניהם ילמוד תרגום:

ג

דין ז'. א״צ לקרות פי י״ט. עמ״ש הרב הלבוש והרב כנ"הג ועמ״ש בתשו' הכנ״הג הנדפסות סי׳ נ״ז וסי׳ נ״ח:

ד
ביום הושענא רבא יקרא פ' וזאת הברכה שמו"ת. האר"י זצ"ל. וגם בח"ל שעושים ב' י"ט יקראנה ביום ה"ר ומ"מ אם קראה ביום שמיני עצרת לא הפסיד מהר"ם זכותו בתשובה כ"י:

סימן רפו

א
דין ב'. כל יחיד חייב בתפלת המוספין בין אם יש צבור וכו'. כן פסקו כל הפוסקים. ואבי העזרי הביאו מהר"ם די לונזאנו דף קי"ב כתב והלכת' כחכמים דעובדא דר' ינאי מסייעא להו וכו' ותו שגער בו שפסק כר' יהודה וכו' ע"ש והקשה עליו הרב הנז' דמה שטען מכח עובדא דר' ינאי לימא דהלכתא כר' יהודה דעובדא דשמואל מסייעא ליה. ואי משום דר' יוחנן משתעי לדר' (יאני) [ינאי] אין זו ראיה כי מה לא יספר מה שראה. ואי משום דגער ר' (יאני) [ינאי] וכו' פשיט' דכיון דאיהו סבר דהלכה כחכמים לא יוחן בעיניו מי שיאמר ההפך והתימא על ראבי"ה דמביא ראיה שהדין עם ר' (יאני) [ינאי] מר' (יאני) [ינאי] גופיה וכו'
ע"ש:
ולי הצעיר לק"מ דמה שדחה דנימא דהלכה כר' יהודה משום עובדא דשמואל לא ראי זה כראי זה דשמואל לא הוה מצלי בשב ואל תעשה ואינו ראיה דהיה מסתפק בדבר ולהכי בשב ואל תעשה לא הוה מצלי דהיה חושש לדר' יהודה. ואי נמי סבר שמואל דהלכה כר' יהודה כיון דמאי דעביד עובדא כר' יהודה הוי בשב ואל תעשה אין להביא ראיה מעובדא דידיה ואין זה דומה למאי דאמרינן בעלמא מעשה רב. לא כן ר' יאני דהוה עביד עובדא בקום עשה ומצלי ממנו נקח ונביא ראיה וזו היא שאמרו תדיר הפוסקים בכי האי גוונא דהכי קי"ל דמעשה רב וכאשר כתב ראבי"ה בדין זה. וגם ר' יוחנן שסיפר עובדא דר' יאני מוכח דסבר דהכי הלכתא דאי לא הול"ל ר' יוחנן דר' יאני לגרמיה הוא דעבד ולית הלכתא כוותיה. ומדחזינן דר' יוחנן מר משתעי עובדיה דר' יאני ושתיק שמעינן דהכי ס"ל:
ומה שתמה דמייתי ראיה דר' ינאי דינא קא משתעי מדר' ינאי גופיה ומה ראיה זו דודאי מאן דסבר סברא נזיף כמאן דעביד איפכא. אין כאן תימא דזה דומה להא דאמרן דקי"ל מעשה רב דכיון דהתנא או אמורא עביד עובדא שמעינן דהא מילתא היא מקויימת אצלו כל כך בפשיטות וסמיך עלה למעבד עובדא. הלא תראה בירושלמי ריש ברכות דפריך

ארבן גמליאל דאמר לבניה אם לא עלה ע"ה חייבים לקרות ורבן גמליאל פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה והא ר' מאיר פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה והא ר' עקיבא פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה. ור' שמעון פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה ע"ש באורך ושם נאמר דר' שמעון לאדם שעשה כמותו קרי עליה ופורץ גדר ישכנו נחש וקאמר ליה ואין חבירי חולקין עלי ופורץ גדר וכו' וכן הוות ליה. הרי דאף דהוו פליגי לא הוו עבדי עובדא כסברתם וכי חזינן חד תנא או אמורא עביד עובדא סמכינן עליה ואמרינן מעשה רב דמורה ובא דפשיט ליה דהכי הלכתא והכי גמיר מרבוותי'. וכיוצא בזה איכא למגמר בי חזינן דחד נזיק באידך שמעינן דהכי הלכתא מדנזיף ביה. ושתים זו שמענו מר' יאני דעביד עובדא וגער באידך וזה מופת חותך דפשיטא ליה טובא דהכי הלכתא וסמכינן עליה. ושם כתב הר"ש הנז' גירסא מחודשת בגמרא ע"ש. ומדברי הראשונים דלא מייתו אותה גירסא שמעינן דלאו קושטא היא הגירסא ההיא:

ב

הגהה. חוזר ש"ץ התפלת וכו' ואומר קדושת כתר ובשבת יאמר עם עמך ישראל וכן בי"ט וברי"ח יאמר ועמך ישראל. מהר"ד גרשון הביאו בס' גן המלך סי' קל"ד. וכן כתבו ארחות חיים וכלבו דיאמר עם עמך ישראל דישראל הם עיקר ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בזה לקמן סימן תכ"ג בס"ד:

ג

יש נוהגים שאומרים הצבור קק"ק ואח"כ הש"ץ אומר קק"ק בניגון ויש להם על מה שיסמוכו הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"ג סי' ג':

ד

יש ש"ץ שנהג להמתין עד שיאמרו הצבור להעריצו וחוזר לומר בניגון כבודו מלא וכו' עד להעריצו העלה הרב מהר"י אירגאז בש"ות דברי יוסף סי' י"ג דאין בזה קפידא ויוכל עשוהו רק אם נמשך מזה שהצבור קצת מהמון העם מפסיקים בשיחה בטילה ראוי לבטלו עש"ב ובש"ות מים רבים סי' כ"ג כ"ד:

ה

יש מי שנוהג שכשאומר שמע ישראל בסוף סדר קדושת כתר לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כמו שאנו אומרים בק"ש ויש קצת מקום לאומרו אבל יותר נכון שלא לאומרו אבל במוסף ראש השנה כשאומרים ובתורתך כתוב לאמר שמע וכו' לומר שם בשכמ"לו אין לו שום יסוד. הרב כנ"הג בתשובות הנדפסות סי' מ"ו:

ו
דין ג'. מותר לטעום וכו' מרן בב"י תמה על רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק י"ט שכתב אסור לטעום ונדחק מ"ש:
והוא פלא דבס' רבינו ירוחם דקמן ראיתי בשני הדפוסים שכתוב אינו אסור לטעום וכמ"ש הרב אליה רבה ס"ק ט':

ז
הרוצה לטעום קודם מוסף יקדש מקודם. ואם ירצה יקדש ויאכל כזית פת או פירות קודם מוסף ואחר מוסף יחזור ויקדש ונפיק אליבא דכ"ע. מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י א"ח שער ה' סי' ג' וסי' ה'. ובס' אליה רבה כתב דבשעת הדחק שאין לו יין ופת מותר לטעום קודם קדוש:

ח
מי שתפלת המוספין בצבור לפניו וקראוהו למול הבן יתפלל מוסף בצבור ואח"כ לילך למול. שו"ת בית יהודה סי' מ"ח:

שיורי ברכה

[סימן רפ"ו. א
עמ"ש לפנים אות ה'. וראיתי בסדר רב עמרם גאון כ"י שכתב וז"ל רב שר שלום גאון ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי. לומר בתפלת שחרית שבתות וי"הכ פעמים אין מנהג בישיבה ובבבל כולה אלא בתפלת מוסף בלבד וביי"הכ אף בנעילה מפני שכשנגזרה גזרה על שונאי ישראל שלא לקרות ק"ש כל עיקר היה אומר ש"ץ בהבלעה בכל תפלה דשחרית בין בחול בין בשבת וכיון דבטלה גזרה והיו פורסין על שמע כתקנה ומתפללין בקשו לסלקה כל עיקר שהרי חזרה ק"ש למקומה אלא אמרו חכמים שבאותו הדור נקבע אותה במוסף שאין בה ק"ש ולמה קבעו במוסף כדי שיתפרסם הנס לדורות לפיכך במוסף אומרין. בתפלת השחר אין אומרין שהרי קראו ק"ש כתיקונה עכ"ל ועל דרך האמת יש צורך וטעם נכון לומר שמע ישראל בחזרת מוסף אלא דתנאי ואמוראי הגאונים יהבו טעמי להמון ישראל כידוע ועיין באבודרהם.]

סימן רפח

א
דין ד'. וצריך להתענות ביום ראשון וכו' אם חל י"ז בתמוז ביום ראשון נחלקו האחרונים אם תענית י"ז בתמוז עולה לו ומזה למד בס' יד אהרן לרגיל לשנות משניות כל יום ואירע בשבת ללמוד מס' שבת דבלאו הכי שונה אותה בשבת ע"ש ועיין בש"ות בית יהודה וש"ות סמא דחיי:

ב
המתענה תענית חלום בחול המועד לא נתבאר בדברי הפוסקים אי צריך למיתב תעניתא לתעניתיה אמנם מק"ו דר"ח וכו' נפיק עכ"ל הרב כנ"הג והשיג עליו מורינו הרב בתי כהונה בכ"י דנעלם ממנו לשון הש"ע לקמן סי' תקס"ח שכתוב בפירוש חול המועד:

ג
דין ה'. י"והך וכו' שקורא בתורה וכו' שנושא אשה וכו' האחרונים נחלקו שאין להתענות באלו וכן אני בעניותי מורה ובא זולת אם נפשו עגומה.

ד
דין יו"ד. וכן מותר לברך חולה וכו' עיין בש"ות שאלת י"עבץ סי' ס"ד:

סימן רפט

א
דין א'. וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום וכו' עמ"ח לעיל סי' רע"ג משם הרב גנת ורדים דבקדוש זה אין למחות בנוהגים להפך ע"ש:

ב
מדברי ס' הכונות שסידר מהר"ש ויטאל מוכח דקדוש היום הרב היה אומרו מיושב וכן נהגו רבנן קדישי בע"הק ירושלם תו':

ג
דין ב'. אוכל בלא קדוש. וה"ה בקדוש לילה אם אין לו פת אוכל בלא קדוש ואם מצפה שיביאו לו ימתין עד חצות לילה. כן כתב הרב מגן אברהם בדין זה. ואני בעוניי לעיל בסי' ער"ב הבאתי משם הרב מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י שדעתו נוטה שאם ממתין שלמחר בא יבא לו ימתין עד למחר. והבאתי לו קצת סמוכות. ועתה ראיתי דברי הרב מגן אברהם ואגב ריהטא נ"ל שיש לדחות הראיה שהביא מדברי הרא"ש פ' ערבי פסחים גבי

קדוש על הפת שדחה דברי ר"ת וראיתו מן הירושלמי ופירש הירושלמי בהכי דהרא"ש לאו להלכה קאמר אלא לפרש הירושלמי. ואם כן למאי דאמרי' דבת טוות בשביל הבדלה יש לומר דכ"ש בשביל קדוש אם אין לו לחם ויין ואפשר דהירושלמי פליג בהא. ותו דדילמא הנהו אורחים לא הוו ממתינים שיבא להם מחר אבל מי שמצפה שיבא לו למחר אסור לטעום מידי עד למחר ותו דילמא הני אורחים פת הוה להו אבל אינם יודעים לקדש ומשו"ה שרינן להו למיכל דמקיימי סעודת שבת כדינה אבל מי שלא יש לו לחם ויין דאי נמי טעים מידי לא מקיים סעודת שבת כתקנה ימתין עד למחר ותו אפשר דאי שיילי לן הני אורחים אמרינן להו להמתין למחר אבל חיישינן דלא אמרי מידי ואכלי מעצמם להכי עבדינן להו תקנה פורתא. אבל הבא לישאל ומצפה למחר דינא הוא דימתין עד היום. גם מ"ש הגמי"י פכ"ט דההיא דבת טוות שאני אפוקי מעיולי היינו לענין לקדש על הפת מה שאין מבדיל על הפת כאשר יראה הרואה. ועדיין צריך להתישב בדבר:

שיורי ברכה

[סימן רפ"ט. א

בין ב' . והוא נקרא קדושה רבא וכו' הרב אליה רבה מייתי משם הכלבו דיש אומרים אחר קדוש זה ברוך מקדש השבת. אבל מצאתי בס' הבתים כ"י בית ד' בית מנוחה שכתב דאין לומר ברוך מקדש השבת ולא ברוך שנתן שבתות למנוחה ולא שום דבר שהוא הפסק בין ברכה לשתיה עכ"ד. ודבריו ברורים וכן עיקר.]

סימן רצ

א

דין א'. ירבה בפירות וכו' כדי להשלים וכו' אם הפירות ברכותיהן שוות יצוה שיביאום לפניו בזה אחר זה. מהר"ם גאלאנטי סי' ל"ח. והכנ"הג לעיל סי' מ"ו הביא משם ס' הזכרונות שחולק וסובר דאסור לעשות כן דהוי ברכה שא"צ וכן בס' אור חדש תמה על הרמ"ג. ומהר"ש הלוי אב"ד איזמיר בתשובה הביאה בספר מרכבת המשנה פי"א דתפלה הלי"ץ בעד מהרמ"ג ותמה על ספר הזכרונות. ואנו בעניותנו לעיל סי' מ"ז עמדנו על דבריו. והעיקר כדברי ספר הזכרונות וסיעתו. ועיין מגן אברהם לעיל סי' רט"ו:

ב

הגהה. בשנת הצהרים אל יבטלנו וכו' וגם רבינו האר"י היה רגיל לישן ביום שבת קודש שתים או שלש שעות משום ענג שבת כמ"ש ז"ל:

סימן רצא

א

דין א'. יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית וכו' אם לפי הפשט כתבו הפוסקים הנהו זהרורי"י הן מזהירין מן הדין לקיים סעודה שלישית. יותר ויותר יש ליזהר עשר ידות לדברי בעלי סודות שמדובר בה נכבדות והדברים עתי"קין ועת רצון מילתא היא. ופוק חזי רשב"י ביומא דהלולא הוה חדי דמיומוי לא בטיל תלת סעודתי ומזה ישכיל אנוש יקר תפארת גדולת סעודה זו ותוקף חיובה בסוד קדושים רבה ויפקח עינא ולבא לקיימה כהלכתה ועלז בה:

ב

יכול לקיים אותה בכביצה וכו' לאו דוקא אלא יותר מעט מכביצה דכביצה מקרי אכילת עראי כמ"ש סס"י רל"ב עכ"ל הרב מגן אברהם. וק"ק דפשיטא ליה דיותר מעט מכביצה הוי קבע והרי כתב הרמב"ם פ"ו דסוכה אכילת עראי כביצה או פחות או יתר מעט וכתב הרב המגיד דהוא פירוש הרמב"ם למ"ש בגמ' כדטעים בר בי רב וכו' וכן מוכיח בגמרא וכן כתבו ז"ל הרי דיותר מעט מכביצה אכתי מקרי אכילת עראי לדעת הרמב"ם וסיעתו: **וראיתי** להרב תי"ט בס' מלבושי י"ט הביאו הרב אליה רבה שתמה על דין זה דלא תהא סעודה זו חמורה מליל שבת דאמרו פ' כל כתבי לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית עכ"ד. ורואה אני בס' הלכות גדולות פ' כל כתבי שכתב גבי סעודה ג' ואכיל כביצה ומברך כמ"ש הר"ן בשמו שם ולעיל מזה בסמוך הביא מימרת ר' אלעזר יסדר אדם שלחנו בע"ש ואעפ"י שאינו צריך אלא לכזית ע"ש. ולכן צ"ל דס"ל לבה"ג דלאו דוקא כזית. א"כ אפשר דהכי פירושה אעפ"י שאינו צריך אלא לכזית שנראה בעיניו דלא אפשר לו לאכול אלא כזית יסדר שלחנו ומיהו יאכל כביצה. וכיון שבה"ג שדבריו דברי קבלה כתב כביצה וגם הטור כתב כן וגם הר"ן העתיק דברי בה"ג ומרן פסק כמותם אין להקל בכזית . וגם דכביצה בעלמא היא אכילה עראי שבת קובעת ומשויא לה קבע:

וכבר מצינו בס' שבלי הלק"ט ה' סוכה סי' קי"א שכתב משם רבינו אביגדור דאכילת עראי דשבת נחשבת קבע וגם רי"אז פ' ע"פ כתב דפירות ומגדים בשבת חשיבי קבע ואע"ג דבהא אין הלכה כסברא זו וכמ"ש הרב גנת ורדים כלל ג' סי' י"א וי"ב ע"ד רי"אז ומהר"י חאגי"ז. מ"מ אפשר דלגבי כביצה שבת קובעת ונחשבת סעודה:

ג

אינו חייב לצער עצמו וכו' וכן פסק הרב מהר"ר דוד ן' זמרה בתשובה כ"י:

ד

הגהה. ומי שלא אכל לחם בליל שבת יאכל שלשה סעודות ביום וכו' כ"כ התוס' והרא"ש פ' ערבי פסחים וכ"כ רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק א' וכן משמע מדברי שאר פוסקים כמו שכתבנו בעניותינו לעיל סי' ער"ב ועמ"ש הרב מגן אברהם סי' רע"ד:

ה

יש להסתפק למאי דקי"ל סי' קפ"ח דאם לא הזכיר של שבת בלילה ויום חוזר חוץ מסעודה ג' אם זה שלא אכל בלילה ומקיים ג' סעודות ביום אי אמרינן דבשני סעודות של יום חוזר. וכן מחוייב לקיים השתי סעודות בפת. או"ד דדוקא סעודה ראשונה מחייב בפת אבל שתי סעודות אחרות למ"ד דסעודה ג' לא בעי פת ה"ה שתים זו וכן אם טעה בהן אינו חוזר ועיין בס' גן המלך סי' ל"ח. ונראה דהשתי סעודות בעי לקייומינהו בפת לכ"ע כיון דחדא לתשלומי סעודת לילה מסתברא דטעונה לחם וכן מוכח מדברי הפוסקים אבל אם טעה בשניה דאתיא לתשלומי לילה ולא הזכיר של שבת יש מקום לומר דאינו חוזר כיון דדינא הוא דבסעודות שסועד ביום אינו חוזר אלא באחת כמ"ש התוס' פ' שלשה שאכלו דף מ"ט ע"ב ואע"ג דלזה גם סעודה שניה דיום חובה אפשר דלא אזלינן בתריה כדמשמע לענין סעודה ג' דאף לעושים אותה בפת ושוויוה כחובה אינו חוזר כדמוכח בתרומת הדשן סי' ל"ח ומרן בב"י סי' קפ"ח וכיוצא בזה כתיבנא בעניותין לקמן סי' תק"ד בס"ד דמי שקבל עליו בנדר לאכול לחם ובשר בכל ר"ח ושכח יעלה ויבא בבה"מ דאינו חוזר דדמי לסעודה ג' כאמור:

ורואה אני דבהא דקבל בנדר לקיים תדיר סעודת ר"ח יש סברא להקל טפי ממ"ש מור"ם בדרכי משה סי' קפ"ח דאף לראבי"ה דסבר דחוזר בסעודה ג' דוקא בסעודה ג' דאיכא למ"ד דחובה לאכול פת דומיא דתפלת ערבית דאיכא למ"ד חובה ולכן מאחר שהתחיל שוייה כחובה אבל בר"ח ליכא למ"ד שהוא חובה ולכן לא שייך לומר שוייה חובה עכ"ד ומשמע לי דאף אם קבל בנדר בר"ח לא דמי לערבית וסעודה ג' ודוק היטב וכי דייקת פורתא הא דידן לא דמי לסעודה ג' ור"ח כיון דאליכא דכ"ע חייב לקיים ג' סעודות ביום א"כ השני סעודות ראשונות הם חובה לזה לכ"ע מדינא ולאו דאיהו שוויא חובה כי הנך ואם טעה חוזר ועדיין צ"ע:

ו

דין ד'. אין צריך לקדש בסעודה ג' וכו' הטור כתב דדעת הרמב"ם לקדש בזו ומרן בב"י כתב דאין ראיה מהרמב"ם רק שיקבע על היין כלומר שישתה בתוך הסעודה ובסי' יד אהרן כתב דהטור דקדק מ"ש הרמב"ם וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע

על שתי ככרות והול"ל איפכא אלא ודאי על קידוש קודם סעודה קאמר עכ"ד ונראה דאינו מוכרח. ולדעת הטור הול"ל וצריך לקדש על היין דנודע דהר"ם דייק בלישני טובא. אלא דבשני סעודות צריך לקדש ובשלישית צריך שישתה בתוך הסעודה:

ואפשר דמשו"ה סתם וכתב לקבוע על היין דלשון זה כולל בין לקידוש בין בתוך הסעודה וכיון דאיירי בשלשתן כתב אח"כ ולבצוע וכו' דבשתי סעודות מקדש ואח"ך בוצע. ומיהו כתב לקבוע ולא לקדש להשמיענו דבשלישית ליכא קדוש:

ומרן בבדק הבית ובכסף משנה הוכיח מדברי הרמב"ם פכ"ט שכתב ומצוה לברך על היין קודם שיסעוד שניה וזהו הנקרא קדישא רבא דהרי בפירוש כתב קודם שיסעוד שניה ומוכח שניה ולא שלישי' והר' יד אהרן לא זכר מזה ורבינו האר"י זצ"ל כתב שדעת הרמב"ם לקדש בשלישית ולא קי"ל הכי אלא ישתה יין בתוך הסעודה ע"ש בכתבים. ונמשך אחר הטור ובס' יוחסין דף כ"ט כתב גם כן דהרמב"ם מצריך קדוש בס"ג והזהר כדעת הרמב"ם ע"ש ומהאר"י מוכרע דאין כן דעת הזהר:

ז

דין ה'. צריך לעשותה בפת וי"א וכו'. הקשה בס' יד אהרן דהתוס' כתבו בפ' יום הכיפורים דמיני תרגימא לא מהני ובע"פ דף ק"א כתבו דמהני ואין לומר דפ' ע"פ בדרך את"ל קאמרי דכ"כ בפסקי התוס' ופשוט דבע"פ שכתבו מיני תרגימא היינו בשר ודגים ובזה לא פליגי אמ"ש פ' י"הכ אך קשה דפ' הישן כתבו דבשר ודגים לא מהני וכ"כ בפסקיהם בפירוש וצ"ע עכ"ד:

ומה שהקשה ברישא מתוס' דיומא לפסחים לק"מ דתוס' יומא הם ממהר"ם וכ"כ הוא גופיה סי' שכ"ט ותו לא זכר דבהגמי"י כתבו דבתוס' פ' הישן דבעי ה' המינין ודלא כתוס' יומא בשם רבינו שלמה ור' יעקב דבמיני תרגימא יצא עכ"ד הרי דבעלי התוס' חלוקים כמ"ש בפירוש בהגמי"י. והשתא תוס' דידן דפסחים הם כתוס' יומא שהזכיר בהגהותיו. ותו ק"ק על הרב יד אהרן דבסוף עמדו לפניו דברי התוס' פ' הישן ופסקיהם. והרואה יראה דדברי התוס' דיומא שלפנינו ותוס' דפ' הישן ופסקי התוס' דפרק הישן שוים דפשיטא להו דבפירי לא נפיק ונוטים לקיימה בפת ומשמע דבבשר ודגים מסתפקים:

אך בפסקי התוס' דיומא מפורש דלא מהני בבשר והא הו"ל לאקשויי ולה מפ' הישן ופסקיהם. ואי תימא דפסקיהם דכתב היינו דיומא אינו במשמע דבריו ותו דאמאי סליק מפ' י"והך וחזר להק' מפ' הישן. לא הול"ל אלא דבפסקי התוס' יומא איפכא משמע ותו לפי מ"ש דתוס' יומא הם ממהר"ם א"כ מסתמא גם מחבר פסקי התוס' דיומא אינו מחבר שאר פסקי תוספות ואע"ג דלשון התוס' דיומא וסוכה הוא קרוב. מ"מ מחבר

פסקי תוס' יומא כתב כמו שנטה דעתם דצריך פת. ומחבר פסקי תוס' דסוכה נקט מאי דפשיטא דפירי לא סגי ודוק:

ח

דין ו'. נשים חייבות וכו' כתב בא"ח דף ס"ג דנשים חייבות שהוא מ"ע דרבנן וכל מ"ע דרבנן אף שהזי"ג שוה בין באנשים בין בנשים. ודבריו קשים דהא חנוכה וד' כוסות מצוות דרבנן ולחייב נשים אצטריך לטעם אף הן היו באותו הנס והטעם כבר פירשו ז"ל והובא בב"ית וכן כתבו התוס' והר"ן פ' ע"פ אההיא דנשים חייבות בד' כוסו. דאי לאו שאף הן היו פטורות שהיא מ"ע דרבנן שהזי"ג וכל דתקון רבנן וכו' ועמ"ש בא"ח דף ס"ח משם הר"ש דנשים אין חייבות בהבדלה דרבנן ועיין בתשו' מהר"ם דפוס פראג סי' תע"ג וסי' תרמ"ב ודוק בדבריו:

שיורי ברכה

[סימן רצ"א. א

דין א'. לקיים אותה בכביצה וכו'. כן כתבו בעל הלכות גדולות והטור והר"ן כמו שכתבתי לפנים. וכן ראיתי תשובה כ"י להרב אלברגלוני בש"ות הגאונים כ"י סי' ע' שכתב לאכול בסעודה ג' כביצה וכן ראיתי שכתב רש"י בס' האורה כ"י סי' נ"ה. וראיתי להרב פרישה שכת' יכול לקיים אותה בכביצה פירוש לפי שזה מיקרי אכילה ושביעה לכ"ע ויוצאין בו ידי כ"ע ואעפ"י שרבינו פסק לעיל סי' קפ"ד לענין שיעור אכילה לברך עליה ברכת מזון בכזית כר"מ היינו משום דפסק הכא לחומרא והכא לחומרא דלענין שיעור סעודה בעינן כביצה כר"י ולענין בהמ"ז חייב אף בכזית כר"מ עכ"ל ואינו מחוור דבסי' קפ"ד קפסיק ותני דהלכה כר"מ וכת' שכן פסקו ר"ח והלכות גדולות ומאחר דהכי הלכתא פסיקתא כר"מ אין מקום לחומרא זו דהלכתא כר"מ דר' יוחנן סבר כוותיה דר"מ כמ"ש שם הטור וכדמוכח בבבלי וירושלמי כמ"ש ז"ל ותו דתנא דמתניתין סתם כר"מ ותנן עד כמה מזמנין עד כזית כמ"ש הרש"בא בחידושיו ומרן בכסף משנה ומה"רם ן' חביב בתוספת יה"כ דף יו"ד. הן אמת דמדברי התוס' ודעמייהו משמע דחשיבי הא כמחלקת אחר סתם דתנן השמש שאכל כזית כמ"ש הרב תי"ט ויש צדדין לכאן ולכאן ואין להאריך בזה כאן. ומ"מ לכל הדברות כל הגדולים או רובם פסקו כר"מ ואין כאן חומרא הו"לל טור לפסוק גם כאן בסעודה שלישית בכזית. ותו דאי מספקא לטור ומרן אי הלכה כר"מ לא ה"ול לפסוק דמברך בה"מז בכזית מצד חומרא דאין להחמיר ולברך ד' ברכות משום חומרא ואדרבא קי"ל ספק ברכות להקל ומה גם לרוב הפוסקים דסברי דר"מ ור' יהודה

בדרבנן פליגי דמדאוריתא אין לברך עד כדי שביעה וא"כ ספיקא דרבנן לקולא. גם מ"ש הרב בית חדש הכא דהטור בדיעבד הוא שפסק דמברך בכזית כר"מ אבל לכתחילה צריך לאכול כביצה כר' יהודה לא משמע הכי מדברי הפוסקים דנראין הדברים דהלכה רווחת בכזית כר"מ . ומשמע נמי דר"מ ורי יהודה גם לכתחילה פליגי דלר"מ אפי' לכתחילה מצי לאכול כזית ולברך ולר' יהודה אף דיעבד לא יברך על כזית.

והיותר נראה דודאי אף לכתחילה מצי לאכול כזית ולברך דהלכה כר"מ מיהו הכא דבעינן סעודה סברי רבוואתא דלפחות בעי כביצה ואע"ג דהוי אכילת עראי שבת משוי לה קבע בכביצה וכמ"ש לפנים בס"ד ועמ"ש מהר"י קולון שרש קע"ט ובס' אליה רבה סי' תרל"ט ס"ק ך':

ולפום מאי דכתיבנא מתרצתא תמיהת מה"רם ן' חביב בתוספת יה"כ שם שתמה דמ"נל לפוסקים דסעודה ג' בעי כביצה מי עדיפא מאכילת מצה בליל י"ט של פסח דסגי בכזית וכן בלילה ראשונה של סוכות ע"ש דגבי מצה כתיב אכילה וסתם אכילה בכזית וכן בלילה ראשונה של חג דיליף ט"ו ט"ו ומשום הכי סגי בכזית אבל הכא דבעי סעודה לפחות סברי דהוי כביצה ואף בכביצה שבת הוא דמשויא לה קבע כאמור ועל הרב מה"רם ן' חביב יש להרגיש דטפי הו"ל להקשות מסעודה א' של שבת דאמרינן עלה אף שאינו צריך אלא לכזית כמו שהקשה הרב תי"ט וכתבתיו בפנים.

ב

דין ג'. יפסיק הסעודה וכו'. תיקון זה כתב רש"י נמי בס' האורה וכ"י סי' הנז' למאן דלא אפשר ליה לתקוני תרתי מאכלי לתרי זימני. אבל מצאתי לרבינו הרב אלברגלוני בתשובה כ"י דכתב דהוי ברכה לבטלה ומאי דנהוג למעבדינהו אחדא תנא הוא שלא כהלכה.

ג

דין ד'. אין צריך לקדש בסעודה ג' וכו' רבינו אשר בר חיים בספר הפרדס כ"י כתב דדעת הרמב"ם דצריך לקדש בסעודה ג' וכ"ה הטור בדעת הרמב"ם ונמשכו אחריו רבינו האר"י זצ"ל והרב בס' יוחסין דנקטי הכי בדעת הרמב"ם וכבר כתיבנא בעניותין זאת לפנים שדעת הרמב"ם נראה כמו שכתב מרן בכ"מ שישתה בתוך הסעוד' ולא שיקדש ולפ"ז דעת הרמב"ם בסברת האר"י זצ"ל למעשה ודלא כס' יוחסין ודעמיה שכתבו דעל דרך האמת צריך לקדש גם בסעודה ג' וכמ"ש לפנים בס"ד.]

סימן רצב

א

יין א'. הגהה. ואני תפלתי וכו' הטעם שאומרים ואני תפלתי במנחת שבת כי אסור במלאכה ועת מנחה מוכן לבטלה ורבים שתו במזרקי יין והפורש ובא לבית הכנסת להתפלל ולשמוע דברי תורה ראוי שתתקבל תפלתו ומבואר במדרש. ועוד כי שבתאי שולט בו והוא מסבב דברים קשים ולכן נתחנן שתהא תפלתנו בעת רצון ותתקבל. הרדב"ז בתשובה כ"י. ועל דרך האמת יש טעם כעיקר:

ב

דין ב'. אומרים צדקתך וכו'. יש אומרים שמת משה רבינו ועיין בתוס' מנחות והרא"ש פ' ע"פ ובריש מאמר חמץ להרשב"ץ ובסי' שאלת יעבץ האריך הלכה בזה בשקלא וטריא עם מהר"ם חאג"ז סי' ל"ג:

ג

כתב הרב ב"ח דאמרו בזהר תרומה דגם דוד ויוסף מתו בשעת מנחת שבת וכו' וכתב הרב שיירי כנ"הג על דבריו דלא אצטריך לדברי הזהר אלא משום יוסף דמשום דוד תלמוד ערוך הוא בשבת פ' ב"מ וכו' ע"ש באורך ובתוס' חגיגה דף טו"ב ע"א הוכיחו דהירושלמי פליג וס"ל דלא מת דוד בשבת ע"ש:

ד

כתב בא"ח דף ס"ו נשאל לפני ר' על ענין ג' פסוקים אלו מפני מה לא סדרום כמו שהם נתונים בתהלים וכו' עש"ב ובספר מטה משה סי' תפ"ה הביא זה משם הכלבו והקשה שאם היה נוהג כספרד אין כאן שאלה ואם כאשכנז אין כאן תשובה ומשם מהר"ם אלמושנינו פירשו כמנהג אשכנז ומלבד שהוא דוחק הרבה הרי בא"ח אחר זה הביא משם ה"ר נתן טעם דמוכח שהוא בספרד וכ"כ מטה משה לעיל וס' הכלבו אין בידי כעת:

שיורי ברכה

[סימן רצ"ב. א

לפנים אות ג'. הבאתי דהתוס' בחגיגה דף טו"ב כתבו דהירושלמי פליג אבבלי וסבר דלא מת דוד בשבת ובמדרש רות ריש פרשתא ג' אמרו דדוד הע"ה נח נפשיה בעצרת שחל להיות בשבת. וראיתי מי שכתב בשם מהרש"ל דלתלמודין דסבר דמת בשבת י"ל דמת ג"כ בעצרת ע"כ ומסתייעא מילתיה ממדרש הנז'.

ב
שם אות ד'. בסוף ועתה ראיתי בכלבו. דמייתי דברי ה"ר נתן שכתב בארחות חיים.

סימן רצג

א
דין ב'. ג' ככבים קטנים וכו' כתב בספר אליה רבה שהקשה עולת שבת הא בעינן תוספת מחול על הקדש ול"ק דלכך בעי רצופים כמ"ש ב"י עכ"ד וק"ק אמאי לא העיר על הרב הלבוש
דקאי עליה שכתב שיהיו רצופים שאז ודאי הוא לילה דלשון זה מורה דאינו משום תוספת כדברי מרן וקשה עליו כמו שהקשה עולת שבת וכן הקשה בס' יד אהרן על הלבוש. ושם תמה על קושית עולת שבת הנז' ולא זכר דכבר קדמו הרב מגן אברהם:

ב
הגהה. דין ג'. וברכו באריכות נועם וכו' ראיתי מטהרת יד הקדש מהרח"ו ז"צל בשם רבינו האיי גאון ז"ל שכתב וז"ל קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך באפוקי שבתא עכ"ד. ואחר זמן מצאתי בהלכות גדולות סוף הל' ציצית דף מ"ח ע"ב שכתב ומבעי ליה לאיניש לאוגודי בברוך ה' המבורך באפוקי שבתא דניתצל מהזקא דההיא שבתא. וכ"כ ארחות חיים דף ס"ו ע"ג:

שיורי ברכה

[סימן רצ"ג. א
דין ג'. יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה וכו' בטור כתב דרב צלי של מוצאי שבת בשבת וכו' וכתב הרב פרישה וז"ל ובגמרא שבידינו כתב רב צלי של שבת בע"ש עכ"ל וק"ק על הרב שיירי כנ"הג אשר בסימן קפ"ח וסי' תרצ"ה העיד על זה והכא לא נתעורר על דברי הטור. ומצאתי בש"ות הגאונים כ"י סי' ע"ד תשובה לר"ח גאון דמייתי נסחת הש"ס פ' תפלת השחר רב צלי של שבת בע"ש ושל מוצאי שבת בשבת.

סימן רצד

א
דין א'. ואינו חוזר מפני שצריך להבדיל על הכוס וכו' יחיד המתפלל ביום ראשון תפלת תשלומין לערבית אצ"ל אתה חוננתנו אף שעדיין לא הבדיל. הרדב"ז סי' שס"א.

ב

ש"ץ שלא התפלל במ"ש יתפלל שחרית בלחש לחובת שחרית ושניה בקול רם לתשלומין ולהוציא שאינו צקי הרדב"ז שם בתשו' הנז'. והרב מגן אברהם פקפק מטע' אתה חוננתנו. וכבר ביאר הרדב"ז דבריו בתשובתו הנז' ע"ש. ואתה תחזה כי מה שהליץ בעד הרדב"ז מורה אחד הובאו דבריו בס' דבר משה ח"ג י"ד סי' ט"ו אין האמת כדבריו וטעמו מבואר בתשובתו הנז' ע"ש ודוק.

ג

אונן במ"ש שאינו חייב בתפלה ביום ראשון אחר הקבורה כשמתפלל שחרית לא יאמר אתה חוננתנו בתפלתו. הרב מהר"ם אמארילייו בש"ות דבר משה סי' הנז'.

ד

דין ד' כשסיים הברכה ע"ין הרדב"ז סי' תקס"א ובמש"ל סי' קפ"ח אות ז' ובתשובת מהר"ם דף פ' סימן ר"ו:

שיורי ברכה

[סימן רצ"ד. א

דין א'. אומרים הבדלה בחונן הדעת וכו' בנסח אתה חוננתנו האריכו הרב פרישה והרב ב"ח ושניהם השיגו על הרב הלבוש הרב פרישה השיג עליו שאין לומר אתה חונן ואתה חוננתנו והאריך להוכיח זה והרואה יראה שאין ראיותיו מכריעות. אבל הרב ב"ח והרב ט"ז הסכימו לומר שניהם רק דמ"ש הרב הלבוש שיאמ' תרי זימני וחננו מאתך דחאוהו ע"ש ומנהגנו כהרב ב"ח והרב ט"ז. ומצאתי קצת סמך לדברי הרב הלבוש בסידור ר' עמרם גאון כ"י שהוא כתב נסח ברכת אתה חונן כך. אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וחננו מאתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת. ובמ"ש כתב נסח זה. אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה ומאתך ה' אלהינו מענה לשון חננו מאתך דעה אתה הבדלת בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה כשם שהבדלתנו מגויי הארצות וממשפחות האדמה כן תטהרנו ותנקנו מכל חטא ועון וחננו מאתך דעה ובינה והשכל באי"י חונן הדעת עכ"ל הרי שרב עמרם גאון כתב חננו מאתך דעה תרי זימני וזה קצת סמך לדברי הרב הלבוש. ומינה דהוא סמך יפה למנהגנו שאומרים אתה חונן אתה חוננתנו דלא כמ"ש מהרש"ל והרב פרישה ומזה יתלבנו ויתבררו דברי ארחות חיים דהוא מייתי ראיה מנסח רב עמרם ועמ"ש הרב שיירי ודוק היטב:

סימן רצה

א
הגהה. ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יום טוב וכו' ראיתי לקצת גדולי הדור שאף שלא היו אומרים הצבור ויהי נועם במ"ש בשחל יום טוב באותו שבוע. הם היו אומרים בלחש ויהי נועם כדרך שאומרים כל מ"ש ואמור רבנן בטעמא כי על דרך האמת מוכרח אמירת ויהי נועם בכל מ"ש שהוא חול אף שיהיה יום טוב באותו שבוע ועיין בשאלתות (דבר) [דרב] אחאי גאון פ' בראשית:

ב
שחל יום טוב בשבוע וכו' אם חל פסח בשבת אין אומרים ויהי נועם במוצאי שבת שלפניו אך כשחל יום טוב אחר שבת אף אם הוא כיפור יש לומר ויהי נועם במ"ש שלפניו והנוהגים שלא לומר ויהי נועם כשחל י"ט בשבת בכל י"ט יש להם סמך שו"ת שאלת יעבץ סי' י"ט:

ג
מי שאינו אומר ויהי נועם במ"ש זכור מפני שחל פורי' בשבוע טועה בפשוטות. כנ"ה בתשובות הנדפסות סימן נ"ה ועמ"ש בספר פרח שושן. וע"ש בתשובות הכנ"הג סי' נ"ו.

ד
מבדיל ש"ץ וכו' מי שכיוין בברכת ש"ץ בורא פרי הגפן של הבדלה ושאר ברכות אמר בפיו ולא רצה לצאת בברכת ש"ץ בדיעבד יצא אף שהכוס ביד ש"ץ והוא הבדיל בלא כוס מ"מ יצא כיון שכיוין להבדיל על היין שלפניו כי כוס ביד הש"ץ וה"ד בדיעבד אבל לכתחלה לא אירך למעבד הכי דצריך לאחוז הכוס בידו. הרב מהר"ר ישועה זיין בתשובתו שערי ישועה כ"י א"ח שער ה' סי' י"א:

ה
כתב הר' מהר"י זיין הנז' בתשובתו הנז' דאף בלא טעם שצריך לאחוז הכוס בידו צריך ששישמע מהש"ץ ולא יאמרנה היחיד כיון שיכול להפטר בברכת הש"ץ אם אומר אותה הרי הוא מברך ברכה שאינה צריכה דעונשה גדול שהרי ראו חכמים להתיר דבר איסור כדי שלא לברך ברכה שאינה צריכה כדאמרינן ביומא פרק בא לו ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה והקשו וניתי ס"ת אחרינא ונקרי ותירץ ר"ל משום ברכה שאינה צריכה הרי שהתירו לקרות דברים שבכתב על פה אע"ג דקי"ל שאסור ולא התירו ברכה שאינה צריכה משמע דחמירא טפי וכ"כ מרן בש"ע סי' רט"ו כל המברך ברכה שאינה

צריכה ה"ז נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ומי יערב אל לבו להקל באיסור זה שנזדעזע כל העולם כלו עליו בשעה שאמר לא תשא וכבר האריכו בזה הרב המבי"ט ח"א סי' קי"ז והרשב"ם סי' א' אף דמרן פליג עלייה לא קאמר אלא שאין לבטל המנהג אבל מודה דלכתחילה אין לעשות כן ומכ"ש לנ"ד שאינו יכול להבדיל:

ועוד ראיה מברכות דף נ"ג ת"ר היו יושבים בב"הכ והביאו אור לפניהם בש"א כל אחד מברך לעצמו ובה"א אחד מברך לכלם משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך וקאמר בגמרא טעמא דב"ש משום ביטול ב"המ הרי דלב"ה טפי ניחא לבטל ב"ה כי היכי דליהוי ברב עם הדרת מלך ק"ו כאן כששומע מהש"ץ דאין כאן ביטול ב"המ פשיטא דהש"ץ יברך ולא הוא ואם בירך הרי הוא נושא שם שמים לבטלה:

שוב מצאתי למגן אברהם סי' תריי"ט ס"ק ג' כתב וז"ל אומר שהחיינו וכו' ושל"ה כתב דמוטב לסמוך על הש"ץ כמ"ש סי' רצ"ח סי"ד וה"ה בברכת הלל ולולב עכ"ל הרי כמ"ש ואע"ג דהוא ז"ל כתב דעכשיו על הרוב אין הש"ן מוציא מ"מ לא נהגו כן שאנו סומכין בכמה דברים על הש"ץ.

ואין להקשות על זה ממ"ש מרן סי' קפ"ג ס"ז נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וכו' ולא אמרינן דמוטב דישמעו מפי המברך דהתם ה"ט כדכתב הרא"ש בתשובה הביאה בסי' נ"ט שכיון דהברכה ארוכה אין אדם יכול לכוין ואם באמצע הברכה פונה לדבר אחר הפסיד הברכה משא"כ כשקורא בפיו שאף אם יקרא מקצת בלא כונה יצא ולזה ברכות של ב"ה נמי כיון שהן ארוכות ראוי שיאמר אותם בפיו מן הטעם הנז' משא"כ ברכות קצרות כגון ברכת הבדלה וכדומה בודאי שהטוב שישמע אותם מהש"ץ. ואפי' בק"ש כתב הרדב"ז בתשו' כ"י סי' תמ"ו וסי' תע"ד שהמנהג הנכון שיאמרו הצבור ק"ש עם ש"ץ מלה במלה כי הן אל כביר לא ימאס כ"ש וק"ו בנ"ד שצריך שיצרף אדם עצמו עם הצבור ויצא י"ח עם הצבור. עכ"ל הרב מהר"ש ישועה זיין הנז' בתשובה כ"י הנז'.

והנה בנדון ההבדלה בפרטות דהכוס ביד ש"ץ וזה כיון לצאת מהש"ץ בברכת פ"הג והשאר בירך לעצמו ודאי דלכתחילה לא נכון לעשות כן דבעינן שהכוס יהיה בידו ועל הכוס יגדיל כמ"ש הרב הנז' וכיוצא בזה כתב הרב מהר"ר צבי אשכנזי בתשובותיו סימן קס"ח דאין לאורח נזיר לברך ב"המ והכוס יקח אותו אחד מהמסובין כיון שצריך שיהיה הכוס בידו ויתן עיניו בו מלבד שאר טעמים דשייכי בנדון ההוא:

אמנם מה שהרב הנז' קורא ופושט דאף בברכת הלל ולולב צריך שישמע מהש"ץ ואם לאו נושא ש"ש לבטלה לי ההדיוט אינו מחוור כאשר אבאר בס"ד כי הנה מאי דמייתי

ראיה דדחינן לאיסור דברי׳ שבכתב אסור לאומרם ע״פ מטעם איסור ברכה שא״צ כדאמרינן פ׳ בא לו גבי קריאה כ״ג אינה ראיה דיש מקום לומר דשם ליכא משום איסור דברים שבכתב וכו׳ כאשר כתבנו בעניותנו לעיל סי׳ מ״ט ע״ש באורך. ומאי דמייתי ממ״ש מרן סי׳ רט"ו דנושא ש״ש לשוא האמת דמדברי מרן הללו מוכח דאיסור ברכה שאינו צריכה מדאורייתא כדעת הרמב״ם כאשר כתבנו בעניותנו לעיל סי׳ מ״ז וכך מטין דברי הרב הנזכר בתשו׳ הזו׳:

ומזה קשה לי על הרב הנז׳ בספרו פרח שושן כלל א׳ סי׳ ג׳ דף ה׳ ע"ג (שתירץ) [שתירץ] למאי דהקשה הבר ב״ח על מרן במה שהקל לברך על המחיה בכל פת הבאה בכסנין דאם אינו מברך ברכה הראוי עובר משום לא תשא ותירץ הרב הנז׳ דהרא״ש כתב דאיסור ברכה שאינה צריכה מדרבנן ע״ש באורך ואיברא דהרא״ש כתב כך והם דברי התוס׳ ור״ת ושאר גדולי הפוסקים כנודע אבל מה יושיענו לתרץ בעד מרן שהוא ז״ל בסי׳ רט״ו פסק כהרמב״ם ומוכח דאיסור ברכה שאינה צריכה מדאוריתא כמדובר ועיין במגן אברהם שם סי׳ רט״ו ובשו״ת פנים מאירות ח״ג סוף סי׳ ט׳:

ותו ק״ק על הרב הנז׳ דרצה להשוות נ״ד לברכה שאינה צריכה שכתב מרן סי׳ רט"ו ויש חילוק רב דההוא דסי׳ רט״ו כשכבר יצא ואינו חייב כלל ברכה זו אז הוא כנושא ש״ש לבטלה אבל כאן שאינו רוצה לצאת בברכת ש״ץ הוא מחוייב לברך ואינו בסוג ברכה שאינה צריכה דסי׳ רט״ו וכן חילוק הר׳ מהר״ש הלוי אב״ד איזמיר הובאה תשובתו בס׳ מרכבת המשנה פי״א דתפלה ומכח חילוק זה הקשה על תשובה מהרשד״ם הנז׳ שהזכיר הרב מהר"י זיין הנז׳ ותשובות הרב המבי״ט כעת אין עמדי:

אך ראיתי תשובת הרשד״ם במקומה ואנכי הרואה שהביא דברי הר״ן סוף פ׳ ראו ב״ד שכתב וז״ל כתב הרב שזהו שנהגו להבדיל בבית אעפ"י ששמעו כל בני הבית ההבדלה בב״הכ לפי שנתכוונו שלא לצאת ואני אומר וכו׳ מצו למעבד הכי וכו׳ להשמיעם כדי להוציאם בע״כ לא נתכוון שהרי אינו אלא שלוחם עכ"ל הר״ן וכתב עלה מהרשד״ם שאינו דומה לנדונו שהוא ברכת הודאה אבל ההבדלה היא מצוה ומצו להבדיל בביתם אבל שיגדילו כלם בב"הכ נראה כחוכא בהזכרת ה׳ כ״כ פעמים במקום א׳ שנראה שלא לצורך כלל וזה שמבדילים בביתם הוא שהבדלה מצוה זהו קיצור תורף דברי מהרשד״ם ועין רואה דהרב ז״ל חילוק בין ברכות השחר שהם ברכות הודאה להבדלה שהיא מצוה. ומאחר שכן ק״ק על הרב מהר"י זיין הנז׳ דנסתייע מתשובת הרשד״ם הנז׳ ולא העיר מלשון הר״ן גבי הבדלה וחילוק מהרשד״ם הנז׳ ואיך קפסיק ותני דהוא נושא ש״ש והרי

לדעת מהרשד"ם אין זה כי אם בברכות ההודאה לא בברכת המצוות והרב מהר"י זיין הנז' עסיק ואתי בהבדלה והלל ולולב שהם מצוות:

והגם דמהרשד"ם כתב גם בהבדלה שאם היו מבדילי' בב"הכ נרא' כחוכא ונראה שלא לצורך מ"מ מוכח דלא חמיר כברכות הודאה אלא נראה שלא לצורך וא"כ איך מהר"י זיין מחליט דהוא נושא ש"ש ולדידיה דמשוהו לברכה שא"צ דסי' רט"ו א"כ ה"ה שחיוב הוא לכל הנמצא בב"הכ שיצא בהבדלת ש"ץ דואם מבדיל בבית הוי ברכה שא"צ דאם אנו משוים זה לברכה שא"צ דסי' רט"ו בהשואה גמורה מה לי מבדיל בב"הכ מה לי מבדיל בביתו הכל ברכה שא"צ וזה הפך דברי הר"ן ומנהג כל העולם. ואם נחלק כחילוק מהרשד"ם א"כ קליש טובא איסורו ואינו בסוג ההיא דסי' רט"ו:

גם מתשובת הרשב"א גבי עומר הביאה שם מהרשד"ם ומרן בב"י סי' תפ"ט ומנהג העולם שכל אחד מברך בב"הכ מוכח הפך מהר"י זיין והפך מהרשד"ם ומ"ש הרב מהרשד"ם דשאני התם שחייב כל א' לספור לעצמו ולזה רצו לברך. לא הונח לי ההדיוט דיברך ש"ץ ויספור כל אחד ומה גם לדעת מהריי"ז דהוי ברכת הלולב כברכה שא"צ דסי' רט"ו הו"ל לש"ץ לבד לברך כברכת לולב ואח"כ יספור כל א' בנטילת לולב. ותו דאף דאמרינן שכל א' סופר לעצמו זהו לאפוקי ב"ד אבל גם בהא דספירת העומר שומע כעונה ומשום ברכה שא"צ הי"ל לברך ולספור הש"ץ וכלם שומעים ויוצאים וכמה דאסיק הפר"ח בסי' תפ"ט. אלא משמע דלית בהא סוג ברכה שא"צ ויכול לברך כל א' בלחש ברכת הלל ולולב:

ומה שהביא מהר"י זיין מדברי הרב שלי"ה שהביא מג"א סי' תריי"ט. הוא עזר כנגדו דהרי הרב שלי"ה לא אתי עלה אלא מטעמא דמאור לבי"ה דברוב עם ואם איתא הול"ל משום ברכה שא"צ וגם דוק בלשונו. שכתב מיטב לחוד ולא קפיד בה. והטעם נראה דאף משום ברוב עם ליכא דכבר הש"ץ מנהגו לברך ברוב עם. אלא שזה בלחש רוצה לברך ובהא דברוב עם במקומו מונח וזה לגרמיה הוא דעבד לקיים מצוה בו ואין נגרע ברוב עם מהצבור. אין כ"כ קפידא. וכן מוכח מדברי רב עמרם ומ"ש שם מרן ב"י שם סי' תרי"ט עש"ב. וכן משמע מדברי מרן הב"י סי' נ"ט על תשובת הרא"ש הנז' שכתב וז"ל ואין להקשות אפי' אם לא היה חושש שיפנה לבו לדברים אחרים למה היה סומך על ברכת ש"ץ ולא היה מברך בפיו וי"ל דלאו בקביעות קאמר אלא לומר דאם לא מפני חשש זה לפעמים היה סומך על הש"ץ אבל מפני חשש זה אינו סומך עליו בשום פעם עכ"ל וכפי מהר"י זיין מאי קושיא דלא היה מברך בפיו הא נושא ש"ש לבטלה ואף לדעת הרא"ש דברכה שא"צ דרבנן הא עביד איסורא דרבנן. ותו דמבטל ברוב עם אלא

מוכח דסבר מרן דליתנהו (להכי) [להני] טעמי ומצי הוה לברך בפיו ומצוה בו ומ"ה תירץ דכונתו הוא דלפעמים וכו'. ומה שהביא מתשובת הרדב"ז בק"ש לא שמא מתיא והרי הוא כמבואר:

ובר מן דין הרי פסק מרן לעיל סי' ו' הפך מהרשד"ם והרב המבי"ט. ומ"ש דלהעמיד המנהג וכו' אינו נראה דאם היה איסור ברכה שא"צ כמ"ש מה לנו במנהגי האיסור הללו. וכיון דפשט המנהג כמרן בברכות השחר וכן כל א' מברך העומד. נראה דה"ה דמצי לברך כל הברכות ויכוין שלא לצאת. ומה גם למ"ש סי' תרי"ט המג"א דעל הרוב אין הש"ץ מוציא דהאמת אתו דיש כמה ש"ץ שאינם מכוונים כראוי ומאי דסמכינן על ש"ץ הוא מוכרח ולא משום זה בדבר שיכול לקיים בו ימנע ודוק היטב. ועיין מה שכתבנו בעניותינו בה' חנוכה סי' תרע"ז ומה שישבנו דעת מרן שם בס"ד ע"ש באורך ודוק. וראיתי למהר"י סג"ל הורוי"ץ שכתב בהגהת יש נוחלין דף ז"ך דקידוש וכיוצא היוצאים צריך שישמעו מלה במלה והנכון שיאמרו מתחילת הברכה בא"י אשר קדשנו עד הסיום כל אחד ויסיים קודם לענות אמן כמ"ש הטור סי' נ"ט לענין ברכות ק"ש זהת"ד וזה מסכים למאי דכתבינן בעניותין בס"ד:

סימן רצו

א

דין א'. סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה וכו'. עמ"ש הרב הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ד ריש ע"ד טעם נכון לסדר הזה ע"ש ושפתים ישק:

ב

דין א'. הגהה. משום חיבוב מצוה. בפרקי ר' אליעזר פ"כ איתא ר"א אומר לאחר ששתה אדם כוס ההבדלה מצוה להטיל מעט מים בכוס ושותה כדי לחבב המצוות ומה שישאר בכוס מן המים מעבירו על גבי עיניו למה משום שאמרו חכמים שיורי מצוה וכו':

ג

דין ב'. וה"ה לשאר משקים חוץ מן המים. רבים הבינו מלשון זה דמצי להבדיל על החלב ועל השמן. והוא טעות דהא דקאמד וה"ה לשאר משקים היינו כשהמשקה הוא חמר מדינה וקאי אמאי דסמיך שכתב על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וע"ז כתב וה"ה לשאר משקין דהיינו כשהמשקה הוא חמר מדינה. ומ"ש חוץ מן המים ר"ל אף דאין שותין במקום ההוא אלא מים לבד וסד"א שיהא דין המים כחמר מדינה. וכמ"ש מור"ם

בדרכי משה בסי' זה וכל זה פשוט ומבואר בב"י סי' זה וסי' ער"ב ויען ראיתי טועים ועבדי עובדא הוזקקתי לבאר המבואר:

ד

וי"א שיותר טוב לומר הקידוש והבדלה שניהם על השכר הוא סברת הרא"ש וסיעתו. ומרן בב"י תמה על הטור שלא כתב דעת הרא"ש וכתב הרב כנ"הג דבספרי הטור שלפני מרן לא היה כתוב סבר הרא"ש בטור וכן הוא בטור בדפוס הקודם אבל בספרי הטור דקמן כתוב בטור וא"א הרא"ש וכו' ואולי עפ"י תמיהת רבינו הגיהו כן בספרינו עכ"ל: **ואני** אומר דודאי בטור שלפני מרן לא היה כתוב כך וזה פשוט. אבל מ"ש שהוא הגהה שהגיהו אחרי ראות תמיהת מרן לא נהירא שהרי האגור דקדים למרן סי' ז"ית הביא דברי רב עמרם וכו' וסברת הרא"ש וסיים לשון הטורים. הרי דבטור שלפני האגור היה כתוב כגירסת ספרינו:

ה

הגהה. וסברא ראשונה עיקר. הרב הלבוש גריס וסברא אחרונה עיקר והרב פרישה הביאו ס' אליה רבה כתב דנסחתינו טעות דהרי סברא אחרונה הם הרי"ף והרא"ש והטור ודרכו של רמ"א לפסוק כוותייהו אבל בס' אליה רבה הכריע דנסחתינו עיקר כי כן הוא באגור סי' ז"ית משבלי הלקט והרבה גדולים ובס' תניא ושלטי הגבורים וכו' ועוד דהרא"ש לא כתב אלא יותר טוב עכ"ד וכן כתב הרב אליה זוטא בספרו ושם כתב דס' תניא חיברו רבינו יחיאל אחי רבינו הטור וזה אינו כמו שהוכיח בס' קורא הדורות דף כ"א:

גם מ"ש הרב באליה רבה ועוד דהרא"ש וכו' אינו מובן כל כך דגם לשון סברא אחרונ' שכתב מרן הוא וי"א שיותר טוב וכו' ויש לישב:

ולי ההדיוט נראה עיקר כמ"ש הרב פרישה שהרי בדרכי משה כתב לעשות קדוש והבדלה על השכר וכו' כתב ב"י וכן דעת התוספות והרי"ף דאין לומר יקנה"ז על הפת רק על השכר במקום דליכא יין עכ"ל עין רואה דמור"ם בדרכי משה לא הביא אלא סברא אחרונה ואין זכרון להגדולים דמייתי בס' אליה רבה וזוטא. מוכח דדעת מור"ם לפסוק כהרי"ף והתוס' וסיעתם וצ"ל בהגהה וסברא אחרונה עיקר כמ"ש הלבוש ופרישה:

ו

דין ח'. נשים חייבות בהבדלה וכו' ראיתי למהר"י עאייאש בהגהה כ"י שתמה על מרן שלא הביא בב"י דעת הרמב"ם דנשים חייבות דבר תורה וכמ"ש הרב המגיד עכ"ד וק"ק על הרב ארעא דרבנן אות פ"ט שכתב דמפורש בב"י דלהרמב"ם מהתורה ולשאר

הפוסקים מדרבנן דהרי מרן בב"י לא זכר מזה. ושוב ראיתי בשו"ת בית יהודה למהר"י עאייאש הנז' סי' מ"ג ששם נמי תמה על מרן כנז':

ז

הגהה. על כן לא יבדילו לעצמן וכו'. האחרונים אשר היו תמהי"ם על מור"ם מה בין זו לשאר מ"ע שהזי"ש דס"ל דמברכות חתרו לישב. וכתב מהר"י עאייאש בהגהה כ"י וז"ל המג"א חילק בין מצוות שיש בהם מעשה ובין מצוות שאין בהם אלא אמיר' לבד ולא משמע כן מהתוס' דסוף ר"ה דף ל"ג שכתנו דנשי' עולות למנין ז' ומברכות על קריאת התורה ומדבריהם נדחו גם דברי הרב מגן דוד שחילק בין מצוות דאוריתא לדרבנן שהרי קריאת התורה לאנשים אינו אלא מדרבנן ובריש סימן תכ"ו כתב הרב מגן אברהם דפרק ה' דסנהדרין איתא נשי מברכות מחדש חדשים אלמא מברכות עכ"ל ואפשר לישב דכונת הט"ז ומג"א דמור"ם הכריע כן מדעתו ול"ק מהתוס'. ולהרב מג"א בלאו הכי ל"ק שהוא כתב דבדבר שאין בו אלא ברכה כי הכא אין רשאות ולא דמי לקריאת התורה דאיכא תרתי קריאה וברכה והגם דברישא כתב מצוה שיש בה עשיה הרי גמר אומר ופירש דבריו מיד:

גם מה שהקשה עליו ממ"ש סימן תכ"ו ל"ק דשם כבר רמז הרב מג"א וכתב עיין סס"י רצ"ו וגם דחה שם דלישנא בעלמא נקט. גם כאן כתב ואפשר דמה"ט לא נהגו לקדש הלבנה ועמ"ש סי' תכ"ו וא"כ לק"מ:

ולענין הלכה הרב פר"ח בלקוטי' הסכים דלא כסברת ארחות חיים ומור"ם אלא דלמ"ד הבדלה דרבנן גם נשים חייבו' דרבנן וכן הסכים הרב מהרב יעבץ בס' לשון למודים הנדפס מחדש:

ואנן בדידן אין לנו אלא דברי הרמב"ם ומרן דהני נשי חייבות דבר תורה לאף דבב"י לא זכר סברת הרמ' הרי כתב הכא בש"ע דנשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקדוש ובסי' רע"א פסק דחייבות מן התורה בקדוש ומשמע דסבר דה"נ חייבות בהבדלה מדאורייתא כיון דהשוה אותם וכסברת הרמב"ם וכן דעת הרב החינוך סס"י כ"ו וכן דעת הסמ"ג. והאשה יכולה להבדיל לעצמה. ומי שהבדיל יכול להבדיל לה וכ"כ בארחות חיים דף ס"ג ע"ב משם ה"ר אשר והרי"ץ גיאת דאף שהבדיל לעצמו יכול להבדיל לאשה. וכן משמע קצת מהר"ן ס"פ ראוהו ב"ד ועיין בש"ות מהר"ש בן הרשב"ץ סס"י נ"ג ודברי ס' ארחות חיים שהביא מרן בב"י הם דף ס"ח ע"ב קצת בשינוי.

ואחר זמן רב נזדמן לידי נמקי פסחים כ"י וראיתי שכתב פ' מקום שנהגו משם הרי"טבא וז"ל ר' חוזר וסודרן על הכוס נ"ל שאין ברכת הבשמים בחזרה זו דההיא ברכת הנהנין

וכבר יצא ולא דמי לברכת היין דקדוש דהתם קדוש גורר אותה ועשאה חובה משא"כ בזה ואפשר להבדלה בלא בשמי' ואף שחוזר ומריח מ"מ נרא' באוכל לבטל' כדי שיברך אבל מה אעשה שכבר נהגו העולם לחזו' ולסדר בע"ב להוצי בניו ובני ביתו ויש לי לומ' דכשחוזר ומריח אינו נראה כמריח לבטלה כיון שעושה להוציא אחרים והנא' חשובה הוא זו מפני גרם מצוה שמוציא אחרי' ומדאמרי' להוציא בניו ובני ביתו שמעינן דנשים חייבו' בהבדלה ואפי' תימא הבדלה מ"ע שהזי"ג חייבות בה דכל דתקון וכו' ובודאי אשתו בכלל בני ביתו בכל מקום עכ"ל ועמ"ש ריש סי' ע"ג וסוף סי' רצ"א ודוק:

שיורי ברכה

[סימן רצ"ו. א

דין ב'. י"א שאגב הקדוש מבדילין עליו וכו' זה סברת הגאונים כמ"ש הטור. וראיתי בסדר רב עמרם כ"י שכתב וז"ל אין מבדילין על הפת כל עיקר מה טעם שאין דומה הבדל' לקדוש מפני שקדוש אי אפשר לו שלא לסעוד דקא אמרינן אין קדוש אלא במקום סעודה וכיון ששלחנו קבוע וסעודה קבועה ואי אפשר לו שלא לסעוד מקדש על הפת. במ"ש כלום סעודתו קבוע ושלחן קבוע ופת מתוקנת לפניו שנוטל פת ומבדיל עליה הלכך אין מבדילין על הפת עכ"ל ואח"כ גבי י"ט שחל במ"ש כתב וז"ל ואם אין לו יין מבדיל על הפת ואעפ"י שכתבנו למעלה שאין מבדילין על הפת ודאי כך הוא שבשאר ימות השנה אין מבדילין על הפת כל עיקר וכמ"ש טעמו של דבר אבל מוצאי שבת וי"ט יש קדוש והבדלה ואם אין לו יין מבדיל על הפת ושפיר דמי וכך אמר טעם אדונינו מאור עינינו רב צדוק גאון זצ"ל אלו עמדה הלכה דנהי"ק הוה אמרינן כיון שהבדלה קודמת לקדוש וקי"ל דאין מבדילין על הפת אסור להבדיל עליו אפי' ממ"ש לי"ט עכשיו שאמרו חכמים היכי עבדינן י"קנהז וכיון דקדוש אומר תחילה נעשה קדוש על הפת והבדלה טפלה לו הלכך מי שאין לו יין מברך המוציא ואח"כ אשר בחר בנו ואם יש לו גשמים על הגשמים ואם אין לו בשמי' מברך בורא מאורי האש ואח"כ המבדיל ושהחיינו עכ"ל. ולפום ריהטא יש להעיר דמדבריו בטעם אין מבדילין על הפת הדין נותן דיבדיל במ"ש שחל בו י"ט על הפת אף אם היה אומר נהי"ק. כיון דהסעודה לפניו וכך נראה ממרוצת לשונו אח"כ ממ"ש ואעפ"י שכתבנו למעלה וכו' וכמ"ש טעמו של דבר אבל מוצאי שבת וי"ט וכו' ונראין הדברים דלפי הטעם שכתב לעיל נפיק דבמ"ש וי"ט דהסעודה לפניו שאני ותצא דינא דמבדילין על הפת. וממה שסיים רב צדוק גאון משמע להפך ובפירוש כתב דאלו אמרו רז"ל נהי"ק גם כמ"ש וי"ט לא היו מבדילין על הפת.

ויראה שכונת הגאון ז"ל דאי הוה הלכתא דאמרינן נהי"ק אין מבדילין על הפת גם בע"ש וי"ט דלא פליג רבנן גם דטעם מ"ש דעלמא לא שייך. א"נ דאי הוה אמרי' נהי"ק היה יכול לברך נר ויין והבדלה ולשהות לומר קדוש ואף דצריך לשתות כוס הבדלה ואסור לטעום קודם קדוש אפשר דהכא כיון דהוא משל למלוה המלך ואחר כן מקבל האפרכוס הוה שרי לשתות הבדלה וישהה כרצונו ויאמר יין קדוש ומאחר שכן אין מבדילין על הפת כיון דאין מוכרח פת לצורך הבדלה ואם ירצה יכול לשהות זמן מה בלי קדוש וסעודה ולכך אף דנהיגי דסמכי להו נהי"ק אין מבדילין על הפת אבל השתא דקדוש ברישא א"כ הבדלה טפלא. שבתי וראה דהעיקר כדשניין מעיקרא משום דלא פלוג כמבואר לעין הקורא ואין להאריך:

ומ"ש הגאון דבמוצאי שבת וי"ט מברך על הבשמים יש בפוסקים סברא זו כמבואר בב"י לקמן סי' תצ"א:]

סימן רצז

א

דין א'. מברך על הבשמים וכו' אם מברך על הפלפלין נחלקו האחרונים ועיין מ"ש הרב מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ו ע"ג:

ב

מי שהוא אבל בר מינן לא יברך על הבשמים במוצאי שבת ויש ראיה מבשמי' ביום ט"ב במילה שאין מברכין הרב מהר"י פאראג"י בתשובותיו כ"י סי' ק"א. ואינו מוכרח ופוק חזי מאי עמא דבר:

ג

דין ה'. מי שאינו מריח וכו' מי שנתבטל ממנו חוש הריח אינו מברך על הבשמים במוצאי שבת להוציא אחרים שאין בריח לא חובה ולא מצוה אלא הנאה וקי"ל מי שאינו מחוייב בדבר אם הוא ברכת מצוה מוציא הרבים י"ח אבל ברכת הנאה אינו כן שלא מצינו זה נהנה וזה מברך. הרב מהרדב"ז בתשובותיו כתיבת יד סי' שני אלפים שכ"א ומוכח מדבריו דסבר הרב ז"ל שאינו מוציא גם מי שאינו יודע וכסברת הרב טורי זהב ומג"א וראיתי בס' אליה רבה שכתב מ"ש מ"א דבי"י כתב דדמי לסי' תפ"ד בירקות והקשה דהתם תקנתא דרבנן תימא דלא כתב זה כלל עכ"ל ואין כאן תימא דכונת הרב מג"א לתת פנים לסברת מרן שהיא ס"ל דדמי לירקות ולא שמרן כתב כן. וכבר נודע שהרב מג"א מקצר מאד ולישנא קייטא הוא:

שיורי ברכה

[סימן רצ״ז. א

דין א׳. מברך על הבשמים וכו׳. לפני׳ כתבתי בשם הר׳ מהר"י פאראג"י שכתב בתשוב' כ״י דאבל לא יברך על הבשמים וכתבתי דאין ראיתי מט״ב מכרעת. ועתה ראיתי שהרב כנ״הג בסי' זה הביא משם מהר״ד אבודרהם דאבל אינו מברך על הבשמי׳. ותשובת הרב הנז׳ עתה אין עמדי וכמדומה אני שהרב הנז׳ לא זכר מדברי מהר״ד אבודרהם. וראיתי להרב מהר״ר יצחק לוי וואלי בהגהותיו כ״י שהביא ראי' מט״ב כמ״ש הרב הנז' וכתב עוד דאף הרב שפתי כהן דמגמגם בי״ד סימן רס״ה במילה בט״ב יודה הכא.

ב

דין ד׳. נהגו לברך על ההדס וכו׳. מרן בב״י כתב דשמע הטעם דכתיב יעלה הדס וסמיך ליה כל שומר שבת ע״ש וכן ראיתי שכתב טעם זה בתשב"ץ לתלמיד מהר״ם סי׳ פ"ו. ורבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ״י כתב משם הרי״טבא נהגו לברך על הדם במוצאי שבת קדש שלא יש בושם שלא יעלה מיד ריחו ואי אפשר לברך עליו קודם שיהנה. ממנו אבל הדס אינו עולה ריחו לעולם עד שממשמשי' בו:]

סימן רחצ

א

דין א׳. מברך על הנר בורא מאורי האש וכו׳ מי שכבר בירך בורא מאורי האש יכול לחזור ולברך להוציא בני ביתו דאפי׳ רבינו אפרים דפליג בבשמים היינו משו׳ שאינו מצוה ועיקרו להנאת הנפש אבל בנר דהוא מצוה מודה דיכול לחזור ולברך להוציא בני ביתו. הרב מהר״ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו כתינת יד חלק ראשון סי' ע"ח:

ב

דין ב׳. מצוה מן המובחר לברך על אבוקה וכו׳. עמ״ש הגהות מרדכי וע״ש הרב מגן אברהם ס״ק ו׳ ועיין מה שכתבנו בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף סוף סי׳ ח' ועתה נדפס אליה רבה וע״ש מ״ש בזה:

ג

דין ד׳. אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכו׳ עיין מ״ש מרן בב״י ומה שכתבנו בעניותנו לקמן סימן תכ״ו בס"ד:

ד
דין י"ג. סומא אינו מברך. וכן פסק הרדב"ז בתשובותיו כ"י סי' שני אלפים שכ"א:

ה
דין י"ד. אחד מברך לכלם. עיין לעיל סי' קצ"ג בהגהה דין ב'. ומ"ש האחרונים. ועיין מג"א סימן תרי"ט ס"ק ג' ועמ"ש לעילסי' רצ"ה אות ג' בס"ד:

סימן שא

א
דין ז'. ואינו דרך מלבוש וכו' לא חשבינן דרך מלבוש אלא מה שהוא דדך ללבושו בחול. בהרב מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' טו"ב ותירץ כל הדינין הנראין הפך זה:

ב
דין ח'. לא יצא במחט התחובה לו בבגדו וכו'. צ"ע אם המחט תחובה לחבר שפתי חלוקו ומלבושיו אם מותר לאיש ועיין לקמן סימן ש"ג דמשמע משם דדוקא באשה מותר ועיין סי' ש"ג דין י"ח. ועיין בב"י סימן זה כמ"ש בענין מעות התפורים שאינו מכוין להוציא המטבע אלא לפרוף כסותו הלכך בטול המטבע לגבי כסות מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י:

ג
דין י"ו. שאינו יכול לילך בלא מקל וכו' מקצת בני אדם יוצאים במקל כשטיט בדרכים אסורים בשבתות וימים טובים לצאת במקל אפי' החצר המעורבת משום עובדין דחול זה הכלל כל מי שאי אפשר לילך בלי מקל ומשענת מותר וכל שאפשר לילך בלתו אסור לילך בו הרב מהרדב"ז בתשובותיו כ"י סי' שני אלפים קס"ג:

ד
דין כ"ג. הגהה. ואותן עגולים ירוקים וכו' עיין ארחות חיים דף נ"ג ע"א אות רס"ג:

ה
דין כ"ד. יוצאים במיני עשבים וכו' עיין בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ן':

ו
דין כ"ה אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה ואם הוא מומחה יוצאין וכו' מעשה באיש אחד שמצא סגולה אחת בספר כ"י מאדם גדול מהראשונים למי ששתה סם המות לכתוב לו ותכף מקיא האדם וחוזר לבריאותו ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש בכעסו שתה סם המות וזה האיש כתב קמיעא זו ועשה והצליח שהקיאו אותו הבריאו. ויהי

היום ליל ש"ק אירע שנערה ישראלית שתתה סם המות והתחילו לה דבקי מיתה ובאו אצל האיש הלז בליל שבת וקם וכתב הקמיעא לנערה ותכף הקיאה ועמדה על בוריה וביום השבת נודע בעיר כל אשר נעשה ולעזה עליו מדינה שחילל שבת בשאט בנפת וכתב ונתן בידה. והוא השיב דפקוח נפש דוחה שבת והיו מגמגין בדבר אי לזאת שאל שאל האיש אם חטא בזה ואת"ל שחטא אי עבר אדאוריתא או אדרבנן:

והנה לפום ריהטא היה נראה דלא שפיר עבד דאע"ג דהלכה רווחה דמחללין השבת בשביל חולה שיש בו סכנה לעשות לו רפואה מ"מ היינו דוקא ברפואה שהוא דרך טבע אבל בדבר שהוא דרך סגולה לא והראיה דתנן בשלהי יומא מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ור' מתיא בן חדש מתיר וכתב הרמב"ם בפי' המשנה ואין הלכה כר' מתיא ן' חדש במה שהתיר להאכיל לאדם ביו' צום הכפורים מחצר כבד כלב שוטה הנשוך שזה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברין שאין עוברין על המצוות אלא ברפואה לבד ר"ל בדברים המרפאים דרך טבע וכו' עכ"ל ומשמע דאע"ג דאין ספק בסגולה זו שכבר הוחזקה שודאי תועיל אפ"ה כל שאינו רפואה דרך טבע אסרו חכמים לעבור על דת משום רפואה בדרך סגולה וא"כ דון מינה לנ"ד כי האף נימא דמילתא כדנא אתמחי שזה הכותב קמיע זו מגנא ומצלא מסמא דמותא מ"מ כיון שהוא בדרך סגולה אין לכותבה בשבת ולחלל שבת במלאכה גמורה:

ואע"ג דאשכחן דהתירו לצאת בקמיעא מומחה וביצת החרגול וכיוצא שכל אלו סגולות מ"מ לא התירו איסור תורה שכל אלו אין בהן אלא איסור דרבנן שאינו מוציא כדרך המוציאין וכמו שביאר יפה הרדב"ז בתשובותיו חדשות מעתה בלשונות הרמב"ם סימן קנ"ג. ושם העלה הרדב"ז דדעת הרמב"ם דרפואות הסגולות אינם רפואה כלל ואפילו ספק רפואה אין בהם לחלל שבת באיסור תורה או לאכול דברים האסורים מן התורה ע"ש באורך וא"כ בנ"ד לא שרי לכתוב סגולה זו להציל ממות אשר סם לו:

אכן ראיתי להרב אדמת קדש ח"א י"ד סי' ו' שכתב בנדונו אי שרי להאכיל תרנגולת נבילה שהוא סגולה לשוטה והוכיח שם דהרמב"ן והרשב"א פליגי על הרמב"ם ולא שאני להו בין כשהרפואה היא בדרך סגולה לכשהיא בדרך רפואה בטבע וכתב דהלכתא כוותייהו והתיר בנ"ד. וכן ראיתי להרב אחיו בספר פרי הארץ ח"ג סי' ג' מי"ד כתיבת יד שגם הוא התיר בנדון זה והעד העיד דרבני שאלוניקי עבוד עובדא להתיר וא"כ לכאורה נראה דשרי בנ"ד כיון דכבר אתמחי גברא בסגולה זו וכבר מפורסם דכמה נפשות ניצולו מן המיתה בזה. איברא דצריך לעמוד יפה ולברר דעת הרשב"א והרמב"ן ועמ"ש הרמב"ח בתוספת יוה"ך וכעת אין הפנאי מסכים עמי. אמנם נראה דאפי' לדעת

הרמב"ם דאוסר לעבור איסור תורה לרפאת בסגולה מ"מ בנ"ד דעשה מעצמו והצליח במעשיו דהנערה הקיאה סם המות וחזרה לאיתנה ועלתה בידו הבריאה של בתולות ישראל מודה הרמב"ם דאין בו עון אשר חטא דהרי פסק הרמב"ם פ"ב שמע שטבע תנוק בים וכו' נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור וכ"ש הכא דנתכון נפש והצילו ואפילו לדעת הראב"ד דפליג התם וסבר דאזלינן בתר מחשבתו דקי"ל כרבא לפי גירסתו במנחות דף ס"ד יראה דלא אמר רבה דחייב אלא כשהעלה דגי' ותינוק דאף דהעלה תינוק אזלינן בתר מחשבה כיון דנתקיימה והעלה דגים נמי אבל היכא דנתכוון להעלות והעלה תינוק לחוד בלא דגים אף לרבה לא אזלינן בתר ממשנה כיון שלא נתקיימה:

והכי משמע מדברי התוספות בסוגיא שכתבו להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבה אמר חייב לא דמי לאופה מי"ט לחול דפטר מטעם הואיל ונימא הכא נמי הואיל ופטר ליה אתינוק פטר נמי אדגים דהתם וכו' עכ"ל והשתא אי אמרת דלמ"ד חייב נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לבד חייב דאזיל בתר מחשבה אף דלא נתקיימה כלל מאי קאמרי הואיל ופטר ליה אתינוק הרי גם בתינוק לחוד חייב כיון דחשב להעלות דגים ולא שייך הואיל אלא משמע דלכ"ע אם נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק בלא דגים פטור ומשו"ה הקשו ותירצו התוס'. ואף על גב דלמ"ד חייב אמרו שם דה"ה שחט ב' חטאות ונמצאת ראשונה כחושה בבני מעיין דחייב דבתר מחשבתו אזלינן ולאיסורא קא מכוין והרי התם השניה שחשב לאיסור היא נצרכת דהא נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיין ונמצא דהמחשבה לא יצאת לפועל שאני התם שחשב ונתכיון במעשה ועשה אותו בכונת איסור ואחר שעשה המעשה בכונת איסור נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיין ומשו"ה חייב למאן דאמר כיון דהמחשבה והמעשה שעשה היה בכונת איסור מתחילה ועד סוף אלא דבתר הכי ממילא נתגלה שהראשונה כחושה משא"כ בנתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לחוד דמחשבתו לא נתקיימה בפועל כלל דאז שפיר לכ"ע פטור ולא אזלינן בתר מחשבתו וכיון שהוכחנו דגם למ"ד חייב אם נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לחוד פטור ק"ו בג"ד דכיוין להציל נפש והצילה דודאי פטור, ואע"ג דגבי נתכוון להעלות דגים וכו' הוי פטור אבל אסור הכא יראה דגם לדעת הרמב"ם אין בו איסור כלל דכיון דאמרו בירושל' והביאו הטור לקמן סי' שכ"ח דבפקוח נפש השואל הרי זה שופך דמים וא"צ רשות מב"ד א"כ זה האיש דסבר דליכא ספיקא בהא וכתב ונתן ולשם (עצוה) [מצוה] עביד ולא שאל רשות כיון דהשואל ש"ר אף דלדעת הרמב"ם אין מחללין שבת בדבר סגולה ויצאה מחשבתו וע"י הסגולה הוייא הצלת נפש נראה דלית ביה סרך איסור אפילו מדרבנן ולמפרע מצוה גדולה עשה כנ"ל לכאורה:

ו

דין כ"ז. יוצאין בביצת התרנגול וכו' אבל אם עושה מעשה ואין ניכר וכו' עיין מהשהקשה על מרן בדין זה הרב חוות יאיר סי' רל"ד עיין שם באורך. ומה שיוצאים הבנים באלמוגים לעין הרע אף שאינו מומחה מכוונים לתכשיט ושרי הרדב"ז ח"ב סי' ר"י"ג:

ז

דין ל'. מותר לצאת ברה"ר בטלית וכו' טלית וכו' טלית מצויצת כהלכתה מותר לצאת בה בשבת והיא כרוכה סביב צוארו לפי שיש שיוצא דרך כן והוא דרך מלבוש לא משוי והואיל שהיא מצויצת כהלכתה אעפ"י שאינו מתעטף בה אין זה מחייב שתחזור להיות משוי לפה שציצית חובת טלית היא. רבינו מהר"י ן' מיגש בתשובותיו כ"י סי"י קפ"ג ומ"ש שציצית חובת טלית ק"ק שהוא נגד רבו הרי"ף שפסק חובת גברא המבואר בסי' י"ט. ואפשר דלאו דוקא קאמר חובת מנא אלא הכונה שצריך להיות בו ציצית כשרוצה ללובשו וא"כ לאו משוי הוא. וכן נראה דאף לדידן דחובת גברא אינו משוי ודרך ללבשו כמה שכתב הרשב"א והביאו מרן כב"י ועיין באחרונים ודוק:

ח

דין ל"ח. היוצא בשבת בטלית שאינה מצויצת כהלכתה וכו' עיין מה שכתבנו בעניותנו לעיל הלכות ציצית סימן י"ג בס"ד:

ט

מצויצית כהלכתה אעפ"י שאין בה תכלת וכו' עמ"ש הרדב"ז סימן תשי"ט:

י

מרן השמיט בש"ע דין סנדל המסומר שהביא הטור דאפילו מה שנהגו בסנדל המסומר איסור אף שאינו כעין הסנדל שגזרו בו ה"ד בסנדל לא במנעל וכן דעת מהרש"ל והרב ב"ח והביאו בספר שיירי כנ"הג ועמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' רפ"א ובנו סי' רצ"ו ובארחות חיים דף נ"ג ע"ג. ושם כתב בא"ח בשם ה"ר דוד בר לוי שאין יוצאין במנעל עץ שקרוין איסקופו"ס שנועל בחורף דילמא מפסיק ואתי לאתויי ע"כ ונראה שהם קלקי"ב שקורין סואיקוס וכ"כ מהרי"קש לעיל דין ב' שהרדב"ז בשם הריטב"א אשר לצאת לחצר שאינה מעורבת וכתב שם דיש מתירין:

יא

דין מ"ב. מכניסין זוג זוג דרך לבישה עד שיכניס כלן וכו'. כן פסקו הפוסקים כת"ק דסבר זוג זוג ואמרינן בגמרא דת"ק ור"ג פליגי אי שבת זמן תפילין דת"ק סבר שבת זמן תפילין ואיכא בל תוסיף ומשו"ה טפי מזוג לא ור"ג סבר שבת לאו זמן וליכא בל תוסיף ואף

דסבר תלמודא לאוקמא דת"ק נמי סבר לאו זמן תפילין ולעבור שלא בזמנו פליגי נדחה קרו להאי אוקמתא ואסיק מחוורתא כד שניין מעיקרא וכן פירשו הרמב"ם ורבי' עובדיא דת"ק סבר שבת זמן תפילין:

והקשה הרב תי"ט דאנן קי"ל שבת לאו זמן תפילין וכל הפוסקים פסקו הכא בת"ק וקשיא הלכת אהלכתא. וראיתי להרב מהר"י אירגאז בס' דברי יוסף סי' ס"ב שתירץ דהש"ס מוקי דת"ק סבר שבת זמן תפילין משום דהכי הוא קושטא דת"ק ר"מ ור"מ ס"ל שבת זמן תפילין כדמסיק התם אבל האי דינא דמכניסין זוג טפי לא מצי אתי אף אי שבת לאו זמן תפילין כדקאמר הש"ס בריש הסוגיא דת"ק סבר דדרך מלבושו כחול שוייוהו רבנן התם בדליקה דבחול כמה דבעי לביש לענין הצלה שרו ליה הכא בתפילין דבחול זוג אין טפי לא לענין הצלה נמי זוג אחד אין טפי לא וכ"כ רבינו יונתן עכ"ד. וקצת יש להרגיש עליו דדבריו הללו הם דברי הרב חידושי הלכות בסוגיא גבי מ"ש התוספות דלא מתרצא מילתיה דר"מ דאמר זוג אין טפי לא אא"כ סבר שבת זמן תפילין וגם הרב חידושי הלכות הזכיר דברי רבינו יהונתן אלא שכינהו הר"ן. והרב דברי יוסף עצמו בסוף דבריו במה שדקדק על דברי התוס' הנז' כתב דכן הקשה הרש"א בחידושיו והוא לשון עצמו. ושם הרב חידושי הלכות הכריח הדבר ממאי דסבר אביי בשבת דף ס"ב עש"ב. והרב מגן אברהם בדין זה הביא קושית הר' תי"ט ודברי הרב חידושי הלכות הנז' והוא תירץ באופן אחר ואינו מחוור. וכל זה לא זכר הרב מהר"י אירגאז הנז':

והגם דלפוסקים הוא תירון יפה מ"ש הרב ח"ה והרב מהר"י אירגאז הנז' ומסתייעא מילתייהו מדברי רבינו יהונתן וגם ראיתי להריטב"א בחידושיו שפירש בהדיא בתחילת הסוגיא דאפילו למ"ד שבת לאו זמן תפילין דליכא ב"ת דשלא בזמנו לעבור בעי כוונה אפ"ה לא שרי אלא בדרך שמותר בחול וניחא ליה לתרוצה אף למ"ד שבת לאו זמן תפילין עכ"ד הרי בהדיא דמתצתא מילתיה דת"ק אף אי שבת לאו זמן תפילין:

מ"מ להרמב"ם ורבינו עובדיא בפירושם אכתי לא איפרק דנהי דהש"ס מתרץ פלוגתייהו בשבת אי זמן תפילין אי לא משום דר"מ סבר בהדיא דמכניסן זוג זוג טפי לא. אבל הם ז"ל דקיימי לפרש מתני' ומשנתנו מוכרח דלאו ר"מ דהא קתני סיפא בהדי"א בישנו' אבל בחדשות פטור והא דלא כר"מ דקתני בבריתא אחד חדשות ואחד ישנות וא"כ מוכח דמתני' לאו ר"מ וכמ"ש התוספות והריטב"א מהך סיפא. ולפסק הלכה קי"ל דשהת לאו זמן תפילין. א"כ הו"ל לפרש משנתנו כהלכה כמו שפירשה רבינו יהונתן וכדתרגמה רבא:

יב

דין מ"ד. לובש כל מה שיכול וכו' ופושט וחוזר וכו'. תנן בשבת דף ק"ך ולובש כל מה שיכול ללבוש וכו' ר' יוסי או' י"ח כלים וחוזר ולובש ומוציא:

וראיתי להר"ן בחידושי כ"י שכתב וזה לשונו ולובש כל שהוא יכול ללבוש אפי' יותר מח"י מלבושים בפעם אחת לבדה ולא יותר ורבי יוסי מחמיר בחדא ומקל בחדא מחמיר דלא התיר בפעם אחת אלא י"ח מלבושים דהלובש יותר ניכר דלשם הצלה עושה ומקל דשרי להערים ולומר איני חפץ באלו אלא באלו וחוזר פעם שנית ושלישית כן כתב ה"ר יהונתן זכרנו לברכה וקשיא לי דהא בגמ' בבריתא איכא פלוגתא דר"מ ור' יוסי ולר"מ לובש ומוציא וחוזר ולובש ומוציא כדקתני בה בהדיא וא"כ מאן לימא לן דת"ק דמתני' לאו היינו ר"מ כדאשכחן בבריסא דהוא בר פלוגתיה דרבי יוסי ואע"ג דבמתני' לא קתני לתנא קמא חוזר ולובש ומוציא כדקתני בברייתא דילמא מאי דלא פריש במתני' פריש בבריתא דדוחק הוא דיש שלשה מחלוקות בדבר ת"ק הוצאה חד ותו לא ור"מ אפילו הוצאות טובא ולר"י י"ח בגדים בכל הוצאה ותו לא אלא ודאי נ"ל דת"ק דמתני' היינו ר"מ דבריתא עד כאן לשונו ועין רואה דהר"ן אתי עליה דר"י בפתחו זוטא דדחיקא מילתא דשלש מחלוקות בדבר וכו' וקשה דהוי"ל להקשות על ה"ר יונתן דדבריו הם הפך תלמוד ערוך בעירובין דף צ"ה דהכי אתמר התם אמתניתין דמכניסן זוג זוג אחד טפי לא לימא תני סתמא דלא כר"מ דאי כר"מ האמר לובש כל מה שיכול ללבוש וכו' וההיא סתמא אמאי דר"מ קאמר לה דקתני עלה לובש ומוציא ופושט וכו' דברי ר"מ אמר רבא וכו' ע"ש הרי דתלמודא קרי בחיל דמשנתנו דשבת ר"מ היא מכח הבריתא וא"כ איך רבינו יונתן פרושי קמפרש דת"ק סבר דפעם אחת ולא ישנה והא ר"מ היא ומבואר בבריתא דר"מ סבר חוזר ולובש והא הו"ל להקשות להר"ן:

וכבר ראיתי להרב המובהק השקדן בתורה מרבן קשישאי בע"הק חברון תו' מהר"ר יהוסיף קונקי ז"להה בנתיבותיו שהקשה על מרן בכ"מ פכ"ג שכתב דהרמב"ם סבר דת"ק ס"ל דאינו חוזר ולובש מסוגית עירובין הנז'. הגם הלום ראיתי אחרי רואי להרב מופת הדור מהרח"א בס' מקראי קדש הקשה קושיא הנז' משם הרב הנז'. והשתא אמנם לן פורתא דמצינו רב וגדול מרבוותא קמאי רבינו יהונתן דמפרש לה כמ"ש מרן לדעת הרמב"ם. אלא דיגדל הכאב לישב הסוגיא לדעתם ז"ל ובספר יד אהרן סי' של"ד רמז דהרב בני חיי איהו מפרק לה ואין הס' הנז' מצוי אצלי כעת.

אך ראיתי בס' מרכבת המשנה פכ"ג שתירץ דאה"נ שכן דעת המקשה ורבא היה יכול לומר לו דל"ק דההיא סתמא לאו ר"מ אלא דעדיפא מינה קמשני וזה מדוייק בדברי

רבא דקאמר אפילו תימא ר"מ היא דלא הי"לל אלא התם דרך מלבוש וכו' אלא שכונת רבא לומר לדידי ל"ק דר"מ אדר"מ דההיא סתמא לאו ר"מ היא אלא ת"ק וכמ"ש רבינו המחבר אלא אפילו תימא לפי דעתך דההיא סתמא ר"מ היא איכא למימר דרך מלבוש וכו' עכ"ל ודבריו קשים בעיני דמאי דאמר רבא אפי' תימא ר"מ לאו על מתנית' דשבת דההיא כבר הוכיח מהבריתא דהיא ר"מ ובהא לא אסתפק להו אך מאי דאמר אפילו תימא ר"מ היינו על מתני' דמכניסן זוג זוג דעלה בעי לימא סתמא דלא כר"מ והשיבו אפילו תימא ר"מ וזה פשוט בסוגיא זו ודכוותא דעל מאי דבעי ומסתפק לימא דמתנית' דלא כפ' מהדר ליה אפילו תימא דהוי כפ'.

ותו איך קאמר שכונת רבא לומר לדידי ל"ק דההיא סתמא לאו ר"מ אלא ת"ק כמ"ש מרן וכו' והלא אף שנאמר בדברי מרן בעד הרמב"ם והיא שיטת רבי' יהונתן היינו דוקא דת"ק לאו ר"מ דבהא דסבר ר"ע חוזר ולובש פליג ת"ק אבל לובש כל מה שיכול ללבוש ליכא למימר דהיא סברת ת"ק ולא ר"מ דהרי מפורש בבריתא דר"מ הכי ס"ל וא"כ מה יושיענו פירוש מרן דת"ק לא ס"ל חוזר ולובש הרי מאי דבעי לימא סתמא דלא כר"ע היינו דר"מ סבר לובש כל מה שיכול ללבוש והכא תנן זוג אחד טפי לא וסתם מתנית' ר"מ ולפום מאי דסבר ר"מ התם לימא דהך סתמא אפקוה מכללא ולאו ר"מ וא"כ איך קאמר שכונת רבא לומר לדידי ל"ק וכו'. ומה שתירץ עוד שם דחיק ואתי מרחוק כאשר יראה הרואה:

ואשר אני אחזה בעניותי לישר דעת קדושים רבינו יהונתן ומרן לדעת הרמב"ם הוא דסבירו להו דאי אמרת דהא דתנן וחוזר ולובש אתאן לת"ק כמו שפירשו רש"י וס' התרומה סי' רמ"ה והרא"ש ות"ק הוי ר"מ ומקל בתרתי ללבוש הרבה ולחזור ור' יוסי ס"ל י"ח כלים בפעם אחת ומחמיר בתרתי אם כן תיקשי בסוגית עירובין דקאמר לימא סתם דלא כר"מ דמשמע דאי מוקמת לה דלא כר"מ ניחא והלא לפי פירוש הנז' אין כאן אלא שני סברות ר"מ ור' יוסי דת"ק הוא ר"מ וא"כ מתנית' דזוג זוג דלא כמאן לא כר"מ דמקל ללבוש הרבה והכא תנן זוג טפי לא ולא כר' יוסי דאלו ר' יוסי סבר פעם אחת ולא ישנה והכא תנן זוג זוג והוה ליה למקשן להקשות בכח מתנית' מני לא ר"ח ולא רבי יוסי ומדחזינן דלא קאמר אלא לימא סתמא דלא כר"מ משמע דנר' יוסי אתיא וא"כ מתני' כפשטה דחוזר ולובש הם דברי ר' יוסי ות"ק פליג ומאי דקא' דהך סתמא דשבת ר"מ לאו דוקא דהוא ר"מ בכל אלא בהא דלובש כל מה שיכול ואצטריך לאתויי מתני' ובריתא דשבת משום דבבריתא דקתני' סברת ר"מ לא תני בהדיא לובש כל מה שיכול אלא קתני סתמא לובש ומוציא אלא דמשמע ליה דכיון דבריתא קאי עלה דמתני' משמע דר"מ נמי

סבר כל מה שיכול דעלה דמתני' קאי ולא אתא תנא דבריתא אלא לאשמועינן דר"מ מקל נמי דחוזר ולובש ור' יוסי דוקא בוא שסובר י"ח כלים אבל ר"מ ס"ל כת"ק לובש כל מה שיכול דעל מתני' קאי הבריתא ואין זה כי אם ללמוד דמאי דקתני לובש ומוציא בבריתא היינו כל מה שיכול ולא אצטריך לפרש הבריתא כי אם החידוש דחוזר לר"מ ובפרט זה קאמר הש"ס דלובש כל מה שיכול ר"מ אבל אה"נ דחזרה איכא בינייהו דת"ק ור"מ וקאמר לימא סתמא דלא כר"מ פירוש והויא משנתנו כר' יוסי דכי היכי דסבר י"ח כלים התם ה"נ זוג אחד טפי לא וכי היכי דסבר התם חוזר ולובש ה"נ סבר הכא מכניסן זוג זוג והשיב רבא אפי' תימא ר"מ דמתני' דזוג זוג ר"מ התם דרך מלבושו וכו' כלומר דמצינא למימר דמשנתנו לאו ר"מ והראיה דר"מ סבר אחד ישנות ואי חדשות ובמתני' תנן חדשות פטור. אלא דמ"מ בהא דזוג זוג הוא סברת ר"מ בבריתא ומוכרח לשנויי ומיהו נקט האי לישנא אפילו תימא ר"מ לרמוז דאינה ר"מ בסיפא אבל לחלוקת זוג זוג ודאי הוא סברת ר"מ ויש לתרץ דהתם דרך מלבושו וכו':

אך איכא למידק על הרמב"ם לדעת מרן ועל רבינו יהונתן דאמאי לא מפרשי דהא דתנן וחוזר ולובש ומוציא דברי הכל היא דברישא תני פלוגת' כת"ק ורבי יוסי בלבישה והדר תני מילתא דשוייא אכ"ע וחוזר ולובש ומוציא והוא סתמא ודברי הכל וניחא נמי סוגיית עירובין דקאמר לימא סתמא דלא כר"מ כלומר והיא ר' יוסי ס"ל י"ח כלים וחוזר וה"נ זוג זוג. וגם על הר"ן ק"ק אמאי לא מפרש דהא דתנן וחוזר ולובש דברי הכל ויהי כי הקש' על רבינו יונתן ונדחק דמאי דלא פריש במתני' פריש בבריתא נימא דגם במתני' מפורש דחוזר ולובש דברי הכל כאמור:

והכין חזינא לרבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י שכתב וז"ל ר' יוסי אומר י"ח פירש המורה דאינו פושטן לחזור ללבוש אחרים ולהציל ואינו נ"ל דאי פליג בהא ר' יוסי והו"ל לפלוגי בסיפא ולמתני הכי ולובש כל מה שהוא יכול וכו' וחוזר ולובש ומוציא ר' יוסי אומר י"ח כלים והוה משמע דאכל מתני' פליג השתא דתני דברי ר' יוסי בתר לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ש"מ דלא פליג ר' יוסי אלא בהא דאינורשא ללבוש יותר מי"ח בבת אחת אבל חוזר ולובש ומוציא ודברי הכל היא עכ"ל:

מ"ש והוה משמע דאכל מתני' פליג וכו' כונתו דאי כרש"י ליתני הכי: והוה מצינן לפרושי דפליג ר"י אכולא מתני' אבל לא שיהא מוכרח כן דיש מקום לומר דלא פליג ר' יוסי אלא אמנין כי היכי דאצטריכנא השתא לפרושי בדברי הבריתא לשיטתו דמתני' דברי הכל דרבי יוסי דבריתא לא פליג אלא אמנין לחוד. ואפשר דס"ל לרבינו ישעיה דאי הוה תני במתני' וחוזר ולובש וכו' ר' יוסי וכו' ודאי לא הוה מצינן לפרושה אלא

דר' יוסי פליג אכולא מתניי' אלא דהשתא דמתניי' מוכח דחוזר ולובש דברי הכל תנא דבריתא אמתני' סמוך דנפרש גם בבריתא דרבי יוסי ולא פליג אלא אמנין ומשו"ה לא קפיד תנא דבריתא:

ונראה לישב בעד הרמב"ם לדעת מרן ורבינו יהונתן והר"ן דסרכין תלתא משמע להו דהא דקתני במתניי' וחוזר ולובש הם דברי ר' יוסי מדחזינן דתנא דבריתא תני לובש ומוציא ופושט וכו' דברי ר"מ ועינינו הרואות דלא קפיד אלא למתני דחוזר ולובש לחוד ואי אמרת דמאי דתנן חוזר ולובש דברי הכל אמאי הוצרך תנא דבריתא למתני סברת ר"מ כלל דאי לאשמועינן דת"ק ר"מ כבר ידוע דסתם משנה ר"מ וכי היכי דבכמה וכמה משניות לא מפרש תנא דבריתא דסתמא ר"מ גם זו כאחת מהן ולא ליתני סברא ר"מ בבריתא כלל דמכללא אתמר דסתמא ר"מ והוא בר פלוגתיה דר' יוסי. ואי לאשמועינן חידושא דחוזר ולובש. הא סתמא מתנייא מתניי' והיא דברי הכל. ואדרבא בזה הנסח דתני הבריתא מלבד דלא אשמועינן מידי בסברת ר"מ אלא דנתן מקום ח"ו לטעות ברי' יוסי דיש מקום להבין דר' יוסי פליג אחוזר ולובש וטפי הוה עדיף אי שתיק מסברת ר"מ לגמרי ולא ליתני אלא פירושא דשמנה עשר כלים דרבי יוסי ותו לא אלא משמע להו להרמב"ם ורבינו יהונתן דתנא דבריתא גלה סודו דמאי דקתני מתניי' וחוזר ולובש הם דברי ר' יוסי דפליג את"ק ומשו"ה אשמועינן דסתמא לאו כר"מ דר"מ סבר כל מה שיכול וחוזר ולא אצטריך לפרש אלא חוזר ולובש מידי דלא סבר ת"ק ופשיטא דר"מ סבר כל מה שיכול דאי לא היינו ר' יוסי וטובא אשמועינן תנא דבריתא זוהי שיטת הרמב"ם ורבינו יהונתן:

והר"ן דחיקא ליה לאפושי פלוגתא ומשו"ה מפרש דהא דקתני חוזר ולובש רבי יוסי היא ואתא תנא דבריתא לאשמועינן דעם היות שאלו הם דברי רבי יוסי לא פליג ת"ק עליה בהא וגם הוא סבר כרבי יוסי דחוזר ולובש ות"ק הוא ניהו ר"מ ומשו"ה מפרש החזרה לר"מ. והיינו דלא אקשי על רבינו יהונתן אלא דמנ"ל לעשות שלשה סברת וכו'.

וראיתי להרב תוספת י"ט שכתב וז"ל וחוזר ולובש וכו' ולכל הפוסקים לא דברי רבי יוסי לבד הוא אלא דברי הכל מלבד להרמב"ם כפי מה שפירש בכ"מ שהם דברי ר' יוסי לבד ואעפ"י שבספר רבי' אשר כתב אתאן לת"ק ויש לו קצת פנים מפירש"י מכל מקום כמעדני מלך כתבתי שאין הכרח מפירש"י ושצ"ל אתאן ככ"ע עכ"ל. והרב ברכת הזבח בס' תפארת שמואל בהגהותיו על הרא"ש מחק לגמרי מ"ש בספרי הרא"ש אתאן לת"ק עיין שם.

וקשה על שני המאורות הגדולים דרב גובריהו למחוק הספרים ונעלם מהם דברי ס' התרומה סי' רס"ה שכתב וז"ל הך סיפא וחוזר ולובש מדברי ת"ק הוא שיכול ללבוש אפי' יותר מי"ח ופושט וחוזר ולובש ומוציא ולרבי יוסי י"ח ולא יחזיר ויוציא יותר וכן פירש"י וכן מוכיח בבריתא בגמ' דקתני חוזר ולובש על ר"מ ולא תני על ר' יוסי עכ"ל הרי מבואר מרבינו ברוך אחד מרבותינו בעל התוספות שכתב בהדיא דהוי מדברי ת"ק וכתב דכן פירש"י וא"כ נתקיימה גירסתינו בדברי הרא"ש אתאן לתנא קמא דהיינו כפירש"י ורבינו ברוך בס' התרומה דלא כהרב תי"ט והרב בה"ז. וכבר כתבנו דגם רבינו ישעיה הראשון כתב שזה דעת רש"י דלא כהרב תי"ט וכן כתב הרב מהרש"א בחידושי הלכות. וכבר הרב ב"ח הקשה על מרן כמ"ש בב"י סי' של"ד דס' התרומה מפרש דדברי הכל היא אף שכונתו דפסקו דחוזר ולובש הלשון אינו מכוון וכמ"ש הרב הנז'. וסוגית עירובין דלכאורה קשיא לדעת רש"י ורבינו ברוך והרא"ש כמש"ל יש לישב כאשר יראה המעיין:

יג

כתב הר"ן והביאו מרן בב"י סי' של"ד דלא פליגי ת"ק ורבי יוסי אלא דכיון דאינו מציל אלא ברה"י לא חיישי דילמא נפיק לר"ה אבל היכא דנפיק דאפשר דמודו כ"ע דאסור עש"ב ובס' יד אהרן שם הקשה דלפי זה מאי פריך פ' המוציא תפילין לימא סתמא דלא כר"מ דאי כר"מ האמר כל מה שיכול הא ר"מ לא אמר אלא למיפק לרה"י אבל לר"ה כר"ע מודו דאסור משום משוי וצ"ע עכ"ד:

וכבר הרי"טבא בחידושיו שם הקשה קושיא זו דההיא לרה"י והכא מייתי להו דרך רה"י ואיהו מפרק לה דאע"ג דלרשות היחיד היא משום דלהצלת ממון לא התירו לרה"י אלא בדרך מלבוש. מ"מ חזינון דכיון דשרו בדרך מלבוש שרו לגמרי ולא חילוק בין רב למעט ה"נ כיון דמשום כבוד תפילין ראוי להתיר בדרך מלבוש אין לחלק בין רב למעט עכ"ד ולפי דרכנו למדנו דמאי דהר"ן נקיט לה בלשון אפשר להרי"טבא פשיטא ליה דלהצלת ממון לא הותר לר"ה:

יד

דין מ"ח. ואפי' בחדרי' חדרים וכו' כתב בס' יד מלאכי סוף מערכת כף אות שמ"ג. לא אמרינן הכי אלא בע"ז משום חומרא דע"ז. כ"כ הכנה"ג בסוף הכללים ולא אמר דבר בשם אומרו ואני אפרש דכלל זה והוא מהשה"ג פ"ג דע"ז בשם ר"יאז ובס' באר שבע דף צ"ב הקשה עליו מכמה דוכתי עכ"ל הרב יד מלאכי ז"לה. ולא היה צריך הרב לזה דכבר הרב כנ"הג גופיה בשיירי סי' זה אמר רבה בשם אומרו וכתב נמי דהרב ב"ש

הקשה עליו מכמה מקומות. וכבר שם בשה"ג כתב אחר לשון רי"אז ועיין פ' חבית. דשם פ' חבית בשה"ג רמז כמה סוגיות להפך ע"ש:

טו

הרב שיירי כנ"הג הביא משם הרב באר שבע דכתבו התוס' בכתובות דף ס"א דדוקא במקום שיחשדוהו שיעשה איסור דאורייתא אסור בחדרי חדרים ע"ש וכבר מרן בב"י לקמן סי' של"ו הביא כן בשם תוס' דכתובות ושקרוב לזה כתב הר"ן ע"ש וכ"כ התוס' בחולין דף מ"א וכן כתוב בפסקי תוס' פ"ק דע"ז וכ"כ הרי"טבא בחידושיו לכתובו' שם. ועמ"ש הרב כנ"הג בסי' זה ומ"ש עליו הרב מהר"ר אהרן ן' חיים. הובא בתשובת הכנ"הג המודפסות סי' ל"ט ומה שהשיב עליו הרב שם סי' מ' ע"ש ובסי' מ"א.

שיורי ברכה

[סימן ש"א. א

לפנים בדה"מ ואע"ג ושם העלה הרדב"ז וכו' עמ"ש בי"ד סי' ר"ץ אות ב' בס"ד.

ב

שם בסוף דה"מ אכן וכן מתבאר ממ"ש בכריתות ופסקו הרמב"ם פ"א דשבת דין ט' ע"ש ופשוט.

ג

דין ל"ו. בין שהם שתי חגורות וכו' הרב ב"ח אסר ונ"ל דאם שתי החגורות הם זה אצל זה באורך הגוף שרי דשפיר נהנה בשתיהם והרי הם כאזור רחב. הרב מהרי"י וואלי בהגהותיו כ"י. ומוכח דדעתו דבכי האי. גוונא התוס' מודו ולא שמיע לי דהרי כתבו אלא א"כ לבוש מפסיק משמע דעל לבוש אחד בכל גוונא אסור.

ד

הגהה. ויש אוסרים שתי חגורות וכו' ולסברה זו הנשים שלובשים כתונת ובה המיינים תפורי' לחגור מתניהם ואח"כ חוגרות עוד חגורה של משי או כסף טוב להם שלא תחגורנה המיינו הכתונת ודי להם בחגורה של משי או כסף והמיינו הכתונת לא חשיבי משוי דכיון דמחוברים לכתונת בטילי לגביה. הרב מהריי"ל וואלי בהגהותיי כ"י ואני אומר דכיון דהני נשי היינו רביתייהו וכל אשה חגרה בעז מתניה יום יום בהמיינו הכתנת מתחת לחגור"ת כסף גם בשבת שריותא לגבייהו דהכי ארחייהו ושדי לכ"ע.

ה

לפנים אות י"ד. הרב כנ"הג גופיה בשיירי סי' זה אמר דבר בשם כצ"ל.

סימן שב

א

דין ג'. מקפלים כלים בשבת וכו'. ראיתי להרב פרי חדש בליקוטים שכתב וז"ל כתבו בתוס' דף קי"ג דאסור (לקבל) [לקפל] טליתות ב"ה ונ"ל דוקא במנחה אבל בשחרית מות' לקפל לצורך מנחה וכדאמרינן פ' כל כתבי דף קי"ח קערות שאכל בהם בצהרי' מריחן לאכול בהן במנחה עכ"ל ודבריו קשים אמאי אכפל תנא דבי חזקיא בדברים פשוטים ומפורשים דהא תנן מקפלין כלים אפי' ד' וה' פעמים ופי"רשי כדי לחזור וללבשן בו ביום ובגמ' אמרו התנאים לזה ובכללן שאין לו להחליף והטור ומרן ביאור הדבר לבו ביום וכו' ומה צורך להביא. ראיה מקערות והלא משנה שלימה דמקפלין ומבואר בש"ס ופוסקים דה"ד לבו ביום וחדש ולבן וכו' ומזה מוכח דבשחרית אם יש תנאים אלו אבל מותר לקפלו למנחה.

ותו דהתוס' עלה דמתניתין דמקפלין קיימו ופירשו בדבריהם אסור לקפל טליתות ב"ה לפי שהם צורך מחר עכ"ל הרי דהתוספות עצמם סיימו לפי שהם צורך מחר ומוכח דבשחרית למנחה שרי ולא סתמו דבריהם כדמוכח מדברי הרב ומה חידוש על דבריהם.

ותו דמה ענין קערות לקפול הרי הכא טעמא דנראה כמתקן ולא שרו אלא בו ביום ואין לו להחליף וחדש ולבן אבל קערות הוא מטעם אחר דטורח לצורך חול ולכן בקערות כל שעושה לצורך שבת שרי וליכא התנאי' הללו דגבי קפול דהוי מטעם תקוני מנא והדברים פשוטים:

ב

באדם אחד וכו' ואם מתקן על הספסל אף באדם אחד אסור. והכי אתמר בירושלמי שם פ' אלו קשרים וההן דמתקן אספסלא כאלו הן תרין והביאו בס' ארחות חיים דף נ"ז סוף ע"ב ופי' דהמתקן על הספסל מותחו ומתפשט קמטין קמטין והוא תיקון גמור:

ג

ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קפולו וכו' ומרן בב"י הביא משם הכלבו דיש נוהגים לקפל אף כסדר קפולו דקפול דידן לא דמי לקפול דידהו דהוו קפדי טובא וכ"כ בארחות חיים שם:

ד

דין ג'. הגהה. או על מנעליו. כן כתב מרן הב"י ובתחילה הביא דברי מהר"י אבוהב שנסתפק בזה מהא דאמרינן אין מגרדין לא מנעל וכו' וכתב עלה מרן דהתם משום ממחק

אבל בקנוח בכותל וקורא וקרקע אינו ממחק וכו' ובהדיא אמרו פ' כל הכלים דרבא אתוום מסאני בטינא אתא שמעיה שקל חספא ומכפר ליה וכ"כ רבינו ירוחם בחי"ג דבין בכותל בין בקרקע מותר וכתב שה"ה שיכול לקנחו במעט חרס וכו' עכ"ל:

וזה חזיתי בס' יד אהרן שכתב רז"ל וכ"כ ריי"ו וכו' וכ"כ הרב המפה משמו והקשה עליו הב"ח דאיך נמשך אחר מ"ש בי"י דהלא בי"י עצמו לא סמך על דבריו להקל בנעלו ולא הבנתי כונת דבריו דהא מ"ש מור"ם הם דברי ריי"ו אות באות שהם דברי הגמ' בההיא דרבא ומה שלא הביאו רביבו המחבר אינו הכרע דכמה דברים מייתי מרן בבי"י מכמה גדולים ואינו מביאם ספר הקצר לפסק הלכה עכ"ל ומה שסיים דכמה מילי מייתי בב"י ואינו מביאם בש"ע והם הלכה אנכי הרואה דמרגלא בפומייהו דרבנן בתראי דמילא הביאו בש"ע שמעינן דלא סבר ליה להלכה וכמה ענייניים הדברים מוכיחים דהשמיטם בכוונה דלא ברירא ליה מילתא לפסוק הלכה למעשה בש"ע:

איברא דראיתי בתשובה ב"י להרב מהר"ש הלוי אב"ד איזמיר שרצה להוכיח בדין אחד דמדהשמיטו בש"ע מורה דאין דעתו לפסו' כן. והרב הגדול מהר"ר גבריאל איספיראנסה בתשובה כי"י שהשיב על תשובת הרב הנז' כתב עליו דאין הכרע בזה דכמה דינין מוסכמין אשכחן דאין הרב כותבם וסמיך ליה במה שכתבם בב"י עכ"ל והוא חידוש גדול אבל הלב מהסס הרבה לומר דסמיך על הבי"י ומה זו סמיכה בדינים ההם טפי מכל הדינים שכתבם בש"ע. וכעת לא מצאתי כלל ברור בזה בדעת מרן בשלחן ערוך בהשמטת דינים שהם מוסכמים:

איכו השתא אדרבה וירוח לי במאי דקמן כי הנה נראה מדברי הרב יד אהרן שרבינו ירוחם כתב דמקנח מנעלו בכותל ובקרקע וכמו שנראה מדברי מרן ואמטו להכי הוקשו בעיניו דברי הרב ב"ח. אבל בקושטא הרואה יראה לרבינו ירוחם שזה הלשון שכתב מרן משמו מפורש בדבריו שהוא בטיט שעל רגלו:

הן אמת דלעיל שם הביא לדרבא דפ' כל הכלים וכתב חרס קטנה מותר לטלטלה אם צריך לה כגון לגרור טיט מעל מנעליו וכו' ע"ש אבל כבר כתב הרב ב"ח דאין ראיה מהך דרבא הנז' דגירוד בכח אסור במנעל ושמעי' דרבא נזהר להסיר הטיט מעל המנעל בנחת באופן שלא נגע בעור. ומאחר שכן לפי דחיה זו אין ראיה כלל מרבינו ירוחם ומעובדא דרבא דההיא מילתא דאתיא בקל שלא נגע זה אל העור ובאופן זה כונת רבינו ירוחם והביאה לרבותא שמטלטל החרס וכדאגמורן רבה בש"ס. וגבי מקנחו בכותל דהוא קנוח בכח גם רבינו ירוחם לא כתב אלא מעל רגלו כאמור ומעתה היינו דקשיתיה להרב ב"ח על מורי"ם שכתב או על מנעליו דמרן עצמו חשש לספק מהרי"י אבוהב ונמצא שמורי"ם

לא העתיק דברי רבינו ירוחם אות באות דהרי נתבאר דרי"ו לא הזכיר בקנוח אלא רגלו. ועל מרן ק"ק דמלשונו משמע דרי"ו כתב בקינוח מעל מנעליו ולא כן הדבר. ולפי דעתו שהביא ראיה מרבא טפי הו"ל לאתויי דברי ריי"ו דלעיל דפסק לעובדא דרבא. והרב אליה רבה הביא מהמרדכי שכתב מעל המנעל ותמה על כל האחרונים ועתה אמת אגיד דמאחר דהמרדכי איירי בדין הש"ס אני חושש שהוא ט"ס דאלת"ה הו"ל להביא לשון הש"ס ולומר דה"ה מעל מנעלו ולמה ליה לשנות דברי הש"ס לכן אפשר שהוא ט"ס מאחר דמרן והב"ח לא הזכירוהו. וראוי להחמיר כדברי הרב ב"ח ובפרט דדעת מרן לא ברירא לן:

ה

ויש מי שאוסר וכו' כתב הרב אליה רבה וז"ל וכן נ"ל וכו' גם תמהני דהא טעמא דמתירין הוא משום דרב פפא דמתיר הוא בתרא כמ"ש ב"י ובראב"ן כתב דמר בריה דרבינא דאוסר הוא בתרא וזה תמוה הוא מאד בעיני איך הוא מחלק במי שהוא בתרא שוב ראיתי בשבת דף קמ"א דלא נזכר כלל רב פפא רק רב חסדא מתיר וצ"ל דלמתירין היה לפניהם גירסא אחרת וצ"ע עכ"ל ואני בעוניי תמיה על תמיהותיו דמ"ש דבג' גריס רב חסדא ולא נזכר רב פפא נעלם ממנו דמהרש"ל הגיה רב פפא שכן משמע בהרא"ש ובהר"ן ע"ש וכן נדפס עתה בנסחי דקמן והרי"ף והרא"ש והרז"ה והרמב"ן והרשב"א והר"ן ורבינו ירוחם הכי גרסי ולהם שומעין ואין ספק בזה. גם מאי דקאמרו דרב פפא בתרא הוא גם כלפי דרבא ומר בריה דרבינא דנראה דרב פפא הוה בתרא טפי. כאשר יראה הרואה מקצת סוגיות שנז' מר בריה דרבינא ומוכח הכי נמי מדכתבו הרי"ף והרא"ש דאיכא מאן דפסק כמר בריה דרבינא הואיל דמפרשי מיליה והרא"ש דחי דאדרבא מדקאמרי במאי מקנח שמעינן דאינה הלכה וכו' ע"ש. ודעת ראב"ן שכתב דמר בריה דרבינא הוא בתרא יש לישב דאע"ג דרב פפא בתרא הוא תלמיד רבא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב כמ"ש הרמב"ן במלחמות ולפי מדלית רב פפא הו"ל מר בריה דרבינא בתרא מאינך. וכעת אין ספר ראב"ן מצוי אצלי ועמ"ש לחם חמודות פי הרואה אות ע"ב ובסי תפארת שמואל בהגהות הרא"ש פי במה אשה ואין להאריך בזה עתה בסדר הדורות ואם יגזור ה' נרחיב הדיבר בסדר תנאי ואמוראי על דרך שעשיתי בעניותי בקונטריס שם הגדולים בס"ד:

ו

הגהה. וה"ה דמותר להסירו במעט חרס וכו'. הלשון אינו מכוון דמשמע דה"ה למי שמתיר בשניהם וזה אינו כי זה שרי לכ"ע והו"ל לפרש:

ז
דין ט'. על גבי מנעל לשכשכו וכו' עמ"ש הרב בית דוד סימן קכ"ב:

ח
דין יו"ד. הגהה. אסור ליתן מים ממש על המי רגלים וכו' יש מתירין לרחוץ האשה ידיה על מי רגלים של תינוק להעבירם כדי שיוכלו להתפלל ונ"ל שטוב לעשות כן ע"י עכו"ם לחוש לדברי האוסרין. הרב מהרי"קש בהגהותיו ועיין ארחות חיים דף מ"ח ע"א:

ט
דין י"ב. אסור לנגב כוס וכו' והעולם אין נזהרין בזה ויש ללמד עליהם זכות דמדינא אין לחוש אבל אם קרוב שיבא לידי סחיטה ראוי לגעור שלא יעשה. הרדב"ז בתשובות החדשות סי' רי"ג:

סימן שג

א
דין א'. מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה וכו' וגזרו בכל הנשים דרך כלל אף אותם שאין ראויות לטבילה דלא פלוג רבנן. אך ראיתי בארחות חיים דף כ"ג ע"ד דאיכא מאן דאמר ה"מ היכא שטובלות בנהר אבל במקומות שטובלות במקואות שבתוך הבתים לית לן בה:

ב
דין י"ג. ולא ילדה וכו' הרמב"ן מתיר וכתב הרב המגיד דמפרש בגמ' כדי נסבה כלומר בחנם שאינו אמת ואיידי נקטה והקשה עליו מרן בכ"מ דאין לשנות איידי אם הוא שקר. וכדבריו כתבו התוס' והביאם הרב יבין שמועה כלל ס"ג. והרב פר"ח בהגהות הרמב"ם פי"ט רמז לסוגית ביצה דף י"ג ע"ש ויש לחלק כאשר יראה המעיין. ובס' אליה רבה תירץ קושית מרן והוא דוחק הרבה בעיני. ומה שהקשה שם הרב הנז' על השה"ג כבר הושג ביתר שאת בבאר שבע דף צ"ג ובכנ"הג בסימן זה. ומה שהביא לעיל בסמוך משם השה"ג דמתיר לנשואה לגלות פאה נכרית שלה וכו' נעלם ממנו דהרב מהרי"י קצאנלבוגן הביאו הרב באר שבע שם הפליא לתמוה על זה. ועמ"ש בש"ות שאלת יעבץ סי' ט' דנראה דנעלם ממנו דברי שה"ג ובאר שבע:

ג
דין י"ח. שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת וכו' הרמב"ם פי"ט כתב ונהגו כל העם שלא יצאו בטבעת כלל. וכתב הרב המגיד מנהג חסידים הוא באותן הארצות ואלו

היה אפשר להחזיר כל המקומות לאותו מנהג היה טוב מאד ועמ"ש בס' ארחות חיים דף נ"ג ע"א ע"ש. ובחידושים שבתחילת ספר מעשה רוקח:

ד

דין כ"ה. משום צובע ומטעם זה אסורה לכחול וכו' הכי אסיקנא פ' המצניע ריש דף צ"ה אבל הרמב"ם והסמ"ג כתבו כוחלת משום כותבת. וראיתי בס' אליה רבה שכתב וז"ל הרמב"ם כתב דהוי ככותב תמה תי"ט שהוא נגד מסקנת הש"ס ולק"מ דכבר כתב ש"ג שהיה לרמב"ם גירסא אסרת ובכנסת הגדולה תירץ דרמב"ם דייק מדאמר ר"א בסרק משום צובע אלמא דכוחלת משום כותב עכ"ל והרואה יראה כשלטי הגבורים שהגדיל מדורת הקושיא על הרמב"ם וסמ"ג וכתב דלא ידע ישוב אם לא שנאמר שהיה לו גירסא אחרת וכו' ע"ש ובכי האי גוונא אין לומר אל מאן דמותיב לק"מ שהיה לרמב"ם גירסא אחרת והיכי קאמר לק"מ והש"ג עצמו תמ"ה תמ"ה יקרא והש"ג ישי"ג. ומה שתירץ משם כנ"הג לפום ריהטא אין דקדוק זה כדאי לדחות מסקנת הש"ס דכוחלת משום צובעת. ותו אם באנו לדקדק בזה אכתי יקשה נהי דאמרת דכוחלת משום כותבת אמאי לא אשמועי' דאסור' איכא לכחול לעצמה דודאי גם לרבנן כוחלת לעצמה איסורא איכא ואמאי לא אשמועי' אלא בסרק אלא מאי אית לך למימ' הלכי למעשה אצטרי' או חדא מינייהו נקט וה"ה נימא דה"ה כוחלת משום צובעת. אי נמי אשמועינן רבותא למנקט בסרק דהו"א דאף לעצמה חייבת להכי נקט לא תעביר סרק לאשמועינן דלעצמה אינה חייבת גם בסרק ואם הוה נקט כוחלת הו"א דסרק חייבת. ותו אי ס"ד דהך דוקיא מהני להכריח דכוחלת משום כותבת לותיב לר' אבהו משם ר' יוסי בר חנינא דאמרי כוחלת משום צובעת דאמוראי נינהו והך בריתא תיובתייהו דמוכחא דכוחלת משום כותבת ותו דר' אליעזר גופיה דעליה יהבי טעמא אמרה אלא מוכרח דמהך בריתא לא מוכח מידי ושפיר מצית אמרת כוחלת משום צובעת והדרא קושיא על הרמב"ם והסמ"ג:

ואפשר דטעמייהו משום דבירושלמי פ' המצניע אמרינן ר' אבוהו בשם ר' יוסי בר חנינא הגודלת חייבת משום בונה ובתר הכי אמרו שם הכוחלת חייבת משום כותבת. וחזינן דבתלמודין ברישא קאמר ר' אבין משם ר' יוסי בר חנינה גודלת משום אורגת כוחלת משום כותבת פוקסת משום טווה וקשיא להו לרבנן קמיה דר' אבהו עליה ואמר להו ר' אבהו לדידי מפרש' מיניה דר' יוסי בר חנינא כוחלת משום צובעת גודלת ופוקסת משום בונה משום דקרו לקלעיתא בינייתא. והשתא כיון דבירושלמי מייתו לדר' אבהו דגודלת משום בונה ופירשוה נמי דצווחין לקלעיתא בינייתא ואפ"ה קאמרו כוחלת משום כותבת בין אם הוא מדברי ר' אבהו בין אם הוא מסתמא דתלמודא הני נקיטינן

דאם הוא מדברי ר' אבהו א"כ לירושלמי גם ר' אבהו מסכים עם ר' אבין דכוחלת משום כותבת ולא קי"ל בהא כתלמודין דקאמר משום ר' אבהו משום צובעת כיון דלר' אבין פשוט דהוי משום כוחלת ובדר' אבהו פליגי בבלי וירושלמי. ואי הא דאמרו בירושלמי כוחלת משום כותבת הוא סתמא דתלמודא דמערבא הכי נקטינן כיון דהמה ראו דברי ר' אבהו וביררו מאי דאמר גודלת משום בונה ודחו מאי דאמר כוחלת משום צובעת ופריש סתמא דתלמודא משום כותבת הכי נקיטינן. כי בש"ס דילן לא אשכחן סתמא דתלמודא בתר ר' אבהו דמסכים כוותיה ואע"ג דמדמייתו לה רבינא ורב אשי בש"ס הכי סברי מ"מ אתיא מכללא ודילמ' מספקא להו ולא שבקינן מאי דמפרש בירושלמי בתר ר' אבהו ובהכי ניחא תמיהת השה"ג דהרמב"ם. נקט גודלת משום בונה אלמא ס"ל כהך לישנא בתרא ואמאי בכוחלת נקט כלישנא קמא. ולפום מאי דאמרן נקיט בתרוייהו כירושל' דגודלת משום בונה וכוחלת משום כותבת כנ"ל:

ה

ומטעם זה אסור לטוח על פניה בצק וכו' כן כתב מרן בב"י משם סמ"ג דהוא פירוש פוקסת ואמרו בירושלמי דחייבת משום צובע וכ"כ התוס' משם ריי"בא במועד קטן דף ט' שזהו פירוש פוקסת והזכירו הירושלמי וכן הסכים הרא"ש בתוספותיו והריי"טבא הובאו דבריהם במקובצת להר' בצלאל פ"ק דכתובות דף כ"ב ע"ג וכתבו דהיינו דס"ד בפ' המצניע בתלמודין דחייבת משום טווה שהן כמין חוטי בצק והאי דאסיק בתלמודין פ' המצניע דפוקסת חייבת משום בונה כבר פירשוה התוס' פ"ק דמ"ק ע"ש:

ורש"י פירש פ"ק דכתובות פוקסת מעברת סרק על פניה וכבר השיגו עליו ובס' יד אהרן תירץ דמ"ש מעברת סרק היינו שנותנת בצק כחד לישנא שפירש פ' המצניע וכן נראה שרוצה לישב מהר"ר בצלאל במקובצת פ"ק דכתובות ובאמת שהוא דחוק מאד לפרש מעברת סרק על פניה שנותנת בצק ותו דפ"ק דמ"ק שנינו פוקסת ומעבדת סרק וכמו שהקשו שם התוס':

ובספר יד אהרן הקשה על הסמ"ג אמאי פסק כירוש' דפוקסת חיבת משום צובע ושביק תלמודין דאסיק משום בונה. ואפשר לומר דכבר כתבנו בעניותינו לעיל דהסמ"ג סמך על הירושלמי במה שאמרו דכוחלת משום כותבת והראני פנים לסברתו. והשתא אנא דאמרי דגם בפוקסת נקיט סמ"ג בירושלמי והיה טעמו דהוא סבר דפוקס' היינו נותנת בצק וכו' ואמטול הכין פסק כירושלמי דהוא משום צובעת דמסתבר טעמיה טפי מתלמודין דקאמר משום בונה כי האף אמנם כתבו התוס' פ"ק דמ"ק דבנין שייך בתיקון האשה כדכתיב ויבן אלהים את הצלע. מ"מ סבר הסמ"ג דאינו מתישב יפה דתיסגי לן

דגודלת משום בונה דתמן צווחין לקלעיתא בינייתא אבל לומר דכל סדר נשים המה יבנו אינו נוח כל כך והראיה דבירושלמי הגם דאמרי דגודלת משום בונה ואמר רבנן בטעמא דצווחין לקלעיתא וכו' מ"מ פוקסת אמרי משום צובעת ומסתברא כירושלמי גם בזה:

והרמב"ם שכתב דפוקסת משום בונה כתלמודין ולא עשה כן בכוחלת דתפס כירושלמי אפשר לומר דהרמב"ם סבר דפוקסת יש לו שתי משמעיות על דרך שכתב רבינו בצלאל בשיטה מקובצת שם פ"ק דכתובות עש"ב וסבר הרמב"ם דפוקסת יש במשמעו מין קלייה שאינו כמו גודלי רק אופן אחר ועליו אמרו בתלמודין שהוא משום בונה וא"ש דיש סמך מיהא דאיכ' דקרו לקלעיתא וכו' וזהו שפסק בחיבורו ואין פוקסין אותו דקאי על השער ויש בו משום בונה. אך אם נותנת בצק וכו' נקראת פקסת והוא מ"ש בירושלמי דהוי משום צובעת ולא אצטריך להביאו כיון שכבר הביא דמעברת סרק היא צובעת וס"ל דדא ודא חדא היא דהיא צובעת פניה. וכן הטור אף שהרא"ש הסכים דפוקסת נותנת בצק כמש"ל השמיטו וסמך על מ"ש דאסור להעביר סרק וכו'. אלא דאכתי ק"ק על הטור דלהרא"ש משמע דתופס כתלמודין דהוא משום בונה והו"ל לכתוב דין פוקסת דהוי משום בונה וראיתי לרבינו ירוחם בסוף חלק י"א שכתב גודלת וכוחלת ופוקסת אסור וחייבת חטאת וק' אמאי פסק כר' אליעזר ולא פסק כחכמים ואולי ט"ס הוא אבל ראיתי למרן שרצה לדייק מדברי סמ"ג שחייבת אך הרואה יראה שאין ראיה כל כך מהסמ"ג ואדרבא מדברי הסמ"ג גבי כוחלת דף ט"ו ע"ג שהביא המחלקת משמע קצת דנקיט כרבנן וע"ש דף כ"ג סוף ע"ב:

סימן דש

א

דין א'. אדם מצווה על שביתת עבדו וכו' עמ"ש הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו בסימן תס"ו ע"ש והרב כנ"הג בתשובה סי' ל"ב ומהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה א"ח סי' י"ג שקלו וטרו טובא בענין זה והרב בית יהודה דרך קסת"ו בדברי הש"ע והמפרשים:

ב

ואם לא קבל עליו שום מצוות אלא עדיין הוא עכו"ם דינו שוה לקבל ז' מצוות וכו' כתב הרב כנ"הג בתשו' הנז' דאף דמרן הביא שתי הסברות ולא הכריע ראוי להחמיר כהרשב"א וק"ק דהרי מרן סתם כהרשב"א וידוע דדעתו הכי כסברא שסתם:

ג
הגהה. מותר לצאת בו כשתלוי בצוארו וכו' דאי מפסיק שביק ליה וכו' שאינו סימן עבדות אלא כשהוא בכסותו או בצוארו וכו' כ"כ הטור. והרב כנ"הג כתב דט"ס הוא וצ"ל ולא בצוארו. ודבריו תמוהים דדברי הטור ברור מללו ואין כאן ט"ס כמבואר בסוגיא ופירש"י ע"ש וכבר השיגו בס' אליה רבה ע"ש ודוק:

ד
צ"ע באלה החותמות של בגד או פתיל שאנו נושאים היום באלה הארצות. ארחות חיים דף נ"ג ע"א אות רס"ג ועמ"ש מור"ם לעיל בהגהה סי' ש"א דין נ"ג:

ה
דין ג'. עכו"ם גמור שהוא שכיר וכו' משמע דדוקא בשכיר אבל אם אינו שכיר אף אם יכול להמיר אסור ואף דמהר"י אבוהב נסתפק בזה והביאו מרן ב"י מ"מ הוא לא החלוט ויש להחמיר וכ"כ הרב כנ"הג והרב בית יהודה בתשובות הנז':

ו
מי שיש לו עכו"ם קנוי מהשבאי ועושה לו מלאכה להחם התבשיל וכיוצא הוא איסור גמור ואף ישראל אחר אסור לאכול בביתם חמין בית יהודה בתשובה הנז' ע"ש באורך:

ז
אסור לשלוח עבדו בשיירא בשבת או בתוך ג' בשבת שמוכרח ללכת בשבת. הרב כנ"הג בתשובה הנז' ועיין עוד שם בסוף התשובה:

סימן שה

א
דין א'. ופרד וחמור וסוס יוצאים באפסר או ברסן וכו' כתב בס' אליה רבה כל האחרונים חולקים דפרד וחמור אין יוצאין ברסן דהיינו פרומביא רק באפסר עכ"ל ומשמע דפשיטא ליה דדעת מרן דגם פרד וחמור יוצאים ברסן רק דהאחרונים חולקים. והרואה יראה בספרי האחרונים דכתבו דט"ס הוא בש"ע וצ"ל והגמל באפסר ופרד וחמור וסוס יוצא באפסר או ברסן וכו' והוא מוכרח. דהרי בדין ג' פסק דחמור אסור לצאת בפרומביא ונמצא דפליג דידיה אדידיה בתוך כדי דיבור. מלבד שהוא הפך הפוסקים ומ"ש בב"י ועיין בשיירי כנ"הג שהאריך:

ב
דין ח'. מרדעת על החמור וכו' ואוכף וכו' עיין בש"ות בית יהודה ח"א סי' ג':

ג
דין י״ח. אין רוכבין על גבי בהמה וכו' הקשה אבי העזרי לפי מאי דאמרינן שנים מותרין לקרות לאור הנר יהיו ב' מותרין לרכוב על סוס (דמדברי) [דמדכרי] אהדדי. כ״כ הרב שיירי משם מהרי״ל ועמ״ש בעניותנו לעיל ריש סי' רע"ה ועמ״ש שם בסי' יד אהרן:

ד
דין י״ט. הגהה. דין קירוד בהמה וכו' אסור לשפוך מים קרים על גבי בהמה בשבת אף שאינו רוחץ גבה וכריסה אלא לתענוג. הרב מהר״י עאייאש בש״ות בית יהודה סי' ג':

סימן שו

א
דין א'. הגהה. דאסור לטייל למצוא סוס וכו' הנוהגים שלא לטייל במקום קבוץ הסוחרים בכל יום. שפיר עבדי ויש סמך בפסחים דף נ״א אין יושבין על ספסלי עכו״ם בעכו ש״ות שאלת יעבץ סי' קס״ז:

ב
מי שהלך שם לבקש ב״ח עכו"ם ולחצו להעמיד ערב או בטחון. יש ללמד עליו זכות . הרב הנז' שם ולא זכר על דל שפתיו תשובת הרב בית חדש סי' קמ"ו והזכירה בסי' יד אהרן בסוף סי' ס״ז. והרב שאלת יעבץ נסתייע ממ״ש הרב ב״ח ממנהג ירידי לובלין אך לא בא בפיו דברי הרב בתשו' הנז'. ועיין בש״ות בית יהודה א״ח סי' י״ב:

ג
אם מחמת מעשה הנז' יצא תקלה וקצת חילול ה' אף דלא עבד איסורא רשאין לקונסו. הרב שאלת יעבץ שם:

ד
להבטיח על ספינה שיש לו בה הון עתק אף על ידי עכו״ם אסור. הרב הנז' שם:

ה
דין ג'. לא מצאת במנה קח במאתים ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח וכו' כ״כ הרמב"ם והטור. וראיתי להרשב״ץ בתשובותיו ח״א סי' כ״ב שכתב וז״ל והתירו אמירה של שבות לפקח וכו' ואפילו להזכיר לו סכום המקח כדעת ת״ק דשרי הכי פי' שואל וכמו שפסק הרמב״ן ודבריו יותר נראין מדברי הרמב״ם שפסק כר״י בר יהודה דאמר ובלבד שלא יזכיר לו סכום המקח דהא קי"ל דיחיד ורבי' הלכה כרבים עכ״ל וק"ק דאיך כתב הרמב״ם פסק כר״י בר יהודה הרי הרמב״ם כתב דברי ת"ק שאמר לא מצאת במנה קח

במאתים וכתב דברי ר"י בר יהודה ובלבד שלא יזכיר סכום המקח ומהא מוכח דסבר הרמב"ם דאין כאן מחלוקת אלא דר"י בר יהודה מפרש ותרווייהו איתנהו ולא שפסק הרמב"ם כיחיד במקום רבים וכבר כתב כן הרב המגיד בפירוש וגם הר"ן פירש פירוש אחר כבה"ג ושני הפירושים כתבן מרן בדין זה כאן בש"ע:

ו

דין ה'. אסור להשכיר חזנים וכו' עיין מ"ש בעניותנו לקמן סימן תקפ"ה אות יו"ד בס"ד ועיין בש"ות כנ"הג סימן ט"ז:

ז

דין ו'. ולפסוק צדקה וכו' כתב המרדכי פ"ג די"ט אההיא דאמרינן דמי שלא עירב מקנה קמחו לאחרים דהתירו להקנותו משום מצוה ומרן לקמן סי' תקכ"ז בב"י כתב עליו ואיני מבין דבריו דאי בלשון מתנה בלא סודר מאי איריא משום מצוה בלא מצוה נמי אמאי ליתסר וכו' ואפשר דאף להקנות במשיכה בלא קנין סודר סובר המרדכי דאסור משום דמחזי כמקח וממכר ובמקום מצוה התירו עכ"ל ומוכח דפשיטא ליה למרן דבמשיכא מותר להקנות בלא מצוה נמי אלא דבתר הכי כתב דאפשר דהמרדכי סבר דבכל גוונא אסור להקנות שלא במקום מצוה ונעלם מרבינו דהרמב"ן והרא"ה והרשב"א והרי"טבא כתבו בפירוש דבכל גוונא אף במשיכה אסור לקנות בשבת כמבואר בדבריהם פ"ק דכתובות הובאו בשיטה מקובצת שם דף ל"ה ע"ג ע"ש באורך. וכבר הרב מגן אברהם הביא דברי הרי"טבא ע"ש באורך ועיין מ"ש בש"ות מים רבים א"ח סימן כ"ט וסימן ל':

ח

אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור. כן כתבו הרמב"ן ומהר"ם והטור והר"ן והרב המגיד ודלא כהגהות מרדכי כמבואר בדברי מרן בבית יוסף ועיין בס' ארחות חיים דף נ"ז ע"ג:

וזו היא שקשה על רבינו הרדב"ז בתשובות החדשות סימן ר"ג שהתיר בפשיטו' גמור לשכור ולהזכיר סכום מעות כאלו הדבר אין בו צד פקפוק כלל ולא זכר מלהקת גדולי הפוסקים המפורסמים הנז' דאסרי כמבואר:

ט

הגהה. ונודר צדקה או לחזן דאסור וכו' עיין בש"ות שאלת יעבץ סימן קס"א:

י

מה שנהגו להכריז בית וחנות למכור ולהשכיר ופורעים לשמש המכריז. יש ללמד זכות עליהם ש"ות כנ"הג סימן ט"ז:

יא
לקרות גאזי"טאס יש להחמיר שיש בהן ידיעה ממשא ומתן שאלת יעבץ סי' קס"ב:

יב
דין ח'. הרהור בעסקיו מותר וכו' ומטעם זה מותר לעיין במלאכה אסורה בשבת הנעשות על ידי עכו"ם להתלמד לעשותה כמעשהו ממנו ובאופן שלא יהיה טורח בעיון זה כי אם ראית עיני ומילתא דאתיא בקל. מהר"ם פרובי"נצאל בתשובה כ"י סי' מ"ח:

יג
הרהור מתוך הכתב אסור. שאלת יעבץ סי' קס"ב:

יד
אשר נמלא את ידו בחכמת הרפואה ללכת בשבת למקום הנתוח יש כמה מלאכות ומוקצה. ש"ות שאלת יעבץ סי' מ"א ע"ש באורך:

טו
דין י"א ומעלה בערכאות. מה שהתירו לומר לעכו"ם לכתוב כתב בשבת על מה שהיו מבקשים מהיהודים חמשים דינרין וכתבו הקהל לשלטון על ידי עכו"ם שמא יניח להם הממון ההוא או יתפשר בדבר מועט לא יפה עשו ואיסורא קעבדי דאמירה לעכו"ם שבות. רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' צ"ח והאריך מאד לדחות ראיות המתירים ולהוכיח האיסור:

טז
דין י"ב. הגהה. אבל אין מחרימין וכו' כתב הרב מגן אברהם רשד"ם סי' ח' כתב דמותר לנדות לעי שחילל שבת וכן כתב ספר חסידים סי' ת"ט עכ"ל ותמה עליו בס' אליה רבה דס' חסידים כתב להפך דאין גוזרין חרם בשבת דכתיב בו ברכה עכ"ד ולק"מ דכונת הרב מגן אברהם הוא דמהרשד"ם אוסר לנדות אלא למי שחילל שבת וכ"כ ס' חסידים דאסור לנדות והיינו לאפוקי ממהר"י אדרבי בש"ות דברי ריבות שכתב משמו בסמוך דחכם רשאי לנדות לכבודו על זה כתב ורשד"ם התיר לנדות למי שחילל וכו' כלומר הא לא"ה אסור וכ"כ ספר חסידים כדעת מהרשד"ם דאסור לנדות הפך מהר"י אדרבי. ולצורך מי שחילל שבת יודה ספר חסידים למהרשד"ם דהוא תלמוד ערוך פי הדר דרבינא שמתיה להוא דחילל שבת אף שיש לחלק דאפרושי מאיסורא לפי שעה שאני וכמ"ש מהרשד"ם:

וכבר ידוע דהרב מגן אברהם רוב תשובות האחרונים אשר העלה ואשר הביא מגן גבורהו לקוחים הם בידו מס' כנסת הגדולה ושיירי. ופוק חזי שרש דברי הרב כנסת הגדולה משם האחרונים לקמן סי' של"ט וע"ש בשיירי ובס' יד אהרן:

יז (טו"ב)
דין י"ד. מי ששלחו לו שהוציאו בתו וכו' דוקא דהיא לא פשעה אבל אם בנו הלך להמיר דהוא פושע לא ודלא כמ"ש בש"ות נחלת שבעה סי' פ"ג וכבר מחו לה אמוחא הרב שבות יעקב ח"א סי' ט"ז והרב אליה רבה. אך הרב אליה רבה כתב דיש להקל באיסור דרבנן:

יח
מי שרוצה למסור ליחידי סגולה ואם ילך הפרנס תכף השג ישיג והצל יציל ליחידים שלא יפסידו ממון ולזה שרוצה למסור שלא יעשה עבירה גדולה כזו יש מי שהורה שמותר לחלל שבת בשביל זה והרב שבות יעקב ח"א סי' ט"ז הוכיח דטעה בהוראה זו ואיסור גמור הוא לחלל שבת בעבור זה:

שיורי ברכה

[סימן ש"ו. א
דין י"א. מותר לקנות וכו' הרב המאסף הביא מהרב משפט צדק ח"א סי' ל"א שתמה על זה וכתב דלא הותר משום ישוב ארץ ישראל אלא לומר שיכתוב שטר בשבת אבל ליקח בית בשבת אסור ויש לעיין מאי שנא זה מזה כיון דשניהם מדברי סופרים אם לא שנאמר דחמירא קניה שעושה הוא בעצמו ועמ"ש שיירי סי' ש"ז הגהת כ"י אות ד' עכ"ד הרב מהריי"ל וואלי בהגהותיו כ"י. והוא חילוק פשוט ומבואר וק"ק על הרב מהריי"ל הנז' דבהגהותיו לעיל סי' רע"ט גבי תנאי בנר שכבה הקשה דמאי שנא דמועיל התנאי לעכו"ם ולא לדידיה. והדבר פשוט דלק"מ דיש חילוק בין שבות דשבות לשבות עצמו וכמו שכתב הוא עצמו כאן בדין זה והם דברי הרב שיירי כנ"הג סי' ש"ז שרמז:
ומיהו במאי דקמן דעת מרן מבואר דמשום ישוב א"י שרי לקנות הוא עצמו וכן עיקר. וכבר כתב הרב אליה רבה שהוא תלמוד ערוך בירושלמי והובא בס' תמים דעים סי' קע"ה. וק"ק על הרב כנ"הג שרמז לדברי תמים דעים ושוב הביא דברי מהר"א ששון במשפט צדק ולא העיר על זה. וגם מור"ם דלעיל סי' רע"ט מחלק בדין תנאי בינו לבין העכו"ם הכא מודה משום ישוב א"י. ומאי דמייתי בירושלמי הביאו בס' אליה רבה שכן יריחו לא נכבשה אלא בשבת הוא אסמכתא בעלמא דהתם על פי הדיבר ותו בימי יהושע

אכתי לא נתחדשו גזרות דרבנן וצריך לראות הדברים בשרשן ובחידוש הראשונים בגיטין בפ' מרובה.

ב

הגהה. ובכתב שלהם וכו' בדברי א"ז שכתב מרן בב"י לא זכר הא מילתא דכתב שלהם וכן נראה עיקר דאין טעם ההתר בזה משום דכתב שלהם אינו איסור מן התורה והו"ל שבות דשבות וכמ"ש העטרת צבי דליתא דהא בהדיא תנן הכותב שתי אותיות וכו' בכל לשון חייב ופי' רש"י בכל לשון כל כתב של שבעים לשון ומעתה מ"ש מור"ם דאינו אסור רק מדרבנן הכונה על האמירה ולא על אופן הכתיבה וזה נרא' לי פשוט עכ"ל הרב מהרי"ל וואלי בהגהותיו כ"י:

ואשתמיטתיה דברי הגהות מיימוניות פ"א מהלכות ספר תורה דשם מבואר דכתב גלחות אינו כתב ולא אסיר מדאורייתא והכי משמע ממ"ש עוד בהגהמי"י פ"ז דס"ת בשם רבינו שמחה. וראיתי להרב מגן אברהם לקמן סי' ש"מ דהביא דברי הגמי"י וכתב דהכי משמע קצת מדברי מור"ם כאן אך שם הוכיח הרב מגן אברהם מדברי הרמב"ם דכל מיני כתב הוי מדאוריתא ע"ש. והכי חזינן לרבינו יהודה בר בנימין הרופא (רבו של הרב שבלי הלקט) בפרישתו על הרי"ף כ"י שכתב פ' הבוני דהכותב בגופן שלהם חייב. וכן מתבאר מדברי ס' הבתים כ"י בביאור והכי מוכח מדברי רבי ישעיה הראשון בס' המכריע נ"י סי' נ"ז. ומזה הוית להרב אליה רבה דבתפילה פי' דברי מור"ם כדתרגמן הרב מהרי"ל וואלי הנז' דאיסור אמירה לעכו"ם הוא דהוי מדרבנן אבל כל כתיבה מוכח מדברי הראשונים דהוי מדאוריתא ועד אחרן אף הוא ראה דברי הגהות מיימוניות ושכן כתוב באגודה פ' הדר זהו תורף דבריו:

וכלם (כל) [בל] חזו דברי מור"ם בדרכי משה בדין זה שכתב משם א"ז גופיה דלא שרי אלא כשכותבין כתיבת עכו"ם דאינה אסורה אלא מדרבנן אבל בכתיבה שלנו שהוא מדאוריתא אסיר ע"ש:]

סימן שז

א

דין א'. דבר פ' אעשה למחר וכו' ואם הוא דבר מצוה מותר דלא כמ"ש האחרוני' כאשר הוכיח במישור בס' אליה רבה ודחה ראיתם מס' החסידים:

ב
וכן אסור לקרות בספי בשבת כדי להכיר מקום הצריך הגהה להגיה אותו למחר אבל אם הוא מכוין למחר לקרות ולהגיה מותר. הרדב"ז בתשובה סי' תר"ץ:

ג
אפי' בשיחת דברים בטלים וכו' עמ"ש הפר"ח ובש"ות מים רבים א"ח סי' ל':

ד
דין ב'. ולא לומר לעכו"ם לשכור לו פועלים וכו' ופשיטא דאסור לומר לעכו"ם שיעש' לו מלאכה למחר הרדג"ז בתשובה סי' תרפ"ד:

ה
אסור לומר לעכו"ם שיאמר לחבירו עכו"ם לעשות מלאכה. הרב מהר"ר גרשון אשכנז בתשוב' הובאה בש"ות חוות יאיר סי' מ"ט ונ"ג וכן הסכים הרב מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ז ע"ב ועיין בס' בני חיי ומאי דכתיבנא בעניותין בא"ה סי' ה':

ו
אבל מותר לומר לו אחר השבת למה לא עשית וכו' שרצונו שיעשנו בשבת הבאה. כ"כ ס' התרומה והסמ"ג והגהמי"י פ"ו. ודברים כפשטן הם תמוהים דמשנה שלימה שנינו פ' כל כתבי דאם הדליק העכו"ם מעצמו אסור לישראל ליהנות ממנו וכיוצא וכמ"ש לקמן סימן שכ"ה וכמו שתמה הרב גנת וורדים כלל ג' סי' כ"א ואחריו בס' יד אהרן עש"ב. והרי תני בתוספתא פי"ד דבעכו"ם המכירו שעשה לעצמו אסור ליהנות מפני שמרגילו ועושה לשבת אחרת וא"כ איך הותר זה. ולכן נראה שאין להקל בזה אלא בדבר שאין גוף ישראל נהנה ממנו וכמ"ש הרב גנת ורדים או שכבר יש נר ואש והעכו"ם מוסיף כמ"ש הרב יד אהרן וכבר תמה שם על דברי מהריט"ץ סי' רמ"ד ע"ש ובמגן אביהם סוף סי' זה:

ז
דיין ג'. לקנות לו בשבת וכו' ישראל ועכו"ם שותפין לקנות דבר מהמלך והמכירה בשבת אסור לצוות לעכו"ם לקנותו. הרב מהר"י עאייאש בתשובותיו בית יהודה סי' מ"ד:

ח
דין ה'. מותר לומר לעכו"ם לעשותו וכו' הרב שירי הביא דברי מור"ם בהגהה שכתב ולקמן סימן תקפ"ו וכו' וכתב דכיון בזה דהגם דכאן כתב שתי הסברות ולא הכריע בסי' תקפ"ו הכריע ופסק להתיר עכ"ד ולי ההדיוט נראה דמקומו הוא מוכרע דכללא כיילי לן האחרונים וכהנה"ג גופיה בכמה דוכתי דדעת מר"ן כסברא שכותב בסתם כידוע והכא

הרי גילה דעתו שסתם להתר. וכי דרך מרן בדוכתי טובא שבמקום אחר כותב סתם ויש אומרים ובמקום אחר כותב הסתם לבד כמ"ש בעניותנו בכמה מקומות. ועיין בתשובות הר"ש בן הרשב"ץ סימן קמ"א וסי' קע"ה:

ט

דין ו'. מותר לומר לחבירו הנראה בעיניך שתעמוד עמי לערב וכו' ראיתי בשאלתות דרב אחא משבחא גאון בפרשת בראשית שכתב וז"ל אמר רב הונא לא ישכור אדם פועלין בשבת ולא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב ממציא חפציך אסורים חפצי שמים מותרים ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר עכ"ל. גם ראיתי לרבינו ירוחם בסוף חלק שביעי שכתב וז"ל לא ישכור פועלים בשבת ולא יאמר לחבירו לשכור פועלים ולא יאמר לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב כך פשוט בשבת פ' שואל פירוש ודעתו שיעשה עמו אף שלא הזכירו לו מלאכה אלא שאמר לו שיעשה עמו עכ"ל ומבואר שהגאון ורבינו ירוחם אוסרים לומר לחבירו הנראה וכו':

ולפום ריהטא הדבר קשה שהרי בשבת דף ק"ן שם נאמר אמתני' דלא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים אמר רב אשי אפילו תימא חבירו ישראל הא קמ"ל לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים אבל אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב ומתני' מני כרבי יהושע בן קרחה וכו' אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהושע בן קרחה מ"ט דריב"ק אמר קרא ממצוא חפציך ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר. נמצינו למדין דסתם משנה אוקמה רב אשי כרבי יהושע בן קרחא דמותר לומר הנראה וכו' ורבי יוחנן פסק כריב"ק. ומאחר שכן איך פסקו הגאון ורבינו ירוחם נגד סתם משנה ומה שנפסקה ההלכה בש"ס כריב"ק. ותו דאמרינן דטעם ריב"ק דכתיב ודבר דבר הרהור מותר והם פסקו דהרהור מותר ואסרו לומ' הנראה וכו':

ובטרם אקרב לברר דעתם אציגה נא עמך מה שראיתי להרב מופת דורנו מהר"י בר דוד בספרו הבהיר דברי אמת בקונטריסים דף י"ב שהוא ז"ל הוכיח מסוגית גיטין דף פ"א ומסוגית חולין דף מ"ג דרבה בר בר חנה ורב יצחק בר יוסף לא סברי דרבי יוחנן אמר הלכה כסתם משנה ופלוגי בהא וכתב ובהכי אזדא ליה מה שהקשה הרשב"א בחידושי שבת דף ק"ן דלמא הוצרך רבה בב"ח לפסוק הלכה כר' יהושע בן קרחה דאומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב והא סתם משנה הכי הוייא דקתני לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים ואקשינן פשיטא ומפני דה"ק אבל אומר הנראה וכו' וכבר אמר הלכה כסתם משנה ולפי מ"ש אין כאן קושיא דרבה בב"ח הוא מאמוראים דלית להו הך כללא וכן אזדא קושית התוס' והרשב"א שם דף ט"ל עכ"ד:

ובראשית מאמר נהלך ברג"ש על הרב הנזכר על השנות דברי הרשב"א בחידושיו למה שהביא בשמו שבחידושי הרשב"א שם דף ק"ן כתוב וז"ל הא דאמר רבה בב"ח א"ר יוחנן הלכה כרבי יהושע בן קרחה קשיא לי דהא אוקי סתם מתני' דלא כריב"ק ורבי יוחנן הלכה כסתם משנה אית ליה בכל מקום ואפי' את"ל אמוראי נינהו ושמא נאמר דרבי יוחנן לא מפרש למתני' הכי ולא ידעינן היכי מפרש לה עכ"ל וזה הפך ממ"ש בשמו הרב הנז':

הן אמת דדברי הרשב"א קשים דקאמר דבש"ס מוקי סתמא דלא כריב"ק ואיהו קאמר הלכה כסתם והרי בש"ס מוקי למתני' כריב"ק וא"ש בכלל הלכה כסתם משנה אלא ר"ק הא תו למה לי לומר בפרט הלכה כריב"ק והלא אתיא מכללא ומאי קאמר הרשב"א והרי מבואר בש"ס דסתמא כריב"ק וכן משמע מראב"ן דף ס"ז סי' שפ"ה וכן גריס רבינו ישעיה הראשון בפסקיו לשבת כ"י אלא דשם ראיתי דגריס רבינו ישעיה שינויא דרב פפא בלא אתקפתא ושינויא דרב אשי שינויא אחרינא. ואם באנו להגיה בדברי הרשב"א צריך ליסד לשון אחר. ואם הרב הנז' מכח הסוגיא הגיה ושינה כל לשון הרשב"א כל כי הא איבעיא ליה לאודועי:

אבל האמת יורה דרכו דהרשב"א היה לו גירסא אחרת בש"ס וכן מצאתי בחידושי הר"ן לשבת כ"י שהביא הגירסא מניתין דלא כר' יהושע בן קרחא דהא קמ"ל מתני' דלא יאמר אדם לחבירו אמירה שמשמעה לשכור לו פועלים והיינו דלא מצי אמר הנראה שתעמוד עמי לערב ודלא כריב"ק והר"ן שם הכריע כגירסת רש"י שהיא כגירסתנו דסתמא כריב"ק מדפסקינן כוותיה וגם שם הק' לגירסת הנז' דאיך ר' יוחנן פוסק כריב"ק נגד הסתם והרי הוא סבר הלכה כסתם משנה ותירץ דר' יוחנן יפרש פירוש אחר. והן הן דברי הרשב"א הנז'. וא"ת להר"ן דהכריע כגירסנו דסתמא כריב"ק מדפסיק ר' יוחנן כוותיה אדרבא תיקשי דאי סתמא כריב"ק אמאי אצטריך לר"י לפסוק כריב"ק והא השמיענו דהלכה כסתם משנה וי"ל משום דה"א דפירושא דמתני' דלא כרי"בק לזה פסיק ר"י כריב"ק להודיענו דהיינו פירושא דמתני' כריב"ק:

ומעתה נחזור לדברי הרב הנז' שכתב דבהכי אזדא ליה קושית הרשב"א הנזכר וקושית התוספות והרשב"א בדף ט"ל וק"ק דהרי הרשב"א בסוגיין כבר כתב ואפילו את"ל אמוראי נינהו ובדף ט"ל נמי כתב הרשב"א דאע"ג דאמרינן בעלמא אמוראי נינהו מ"מ מותיב ומפרק לה הש"ס והביא דבריו הרב הנז' לקמן בסמוך וא"כ מאי קאמר דבהכי אזדו קושיות הרשב"א והרי הרשב"א כבר נשמר מזה וכתב דאף דאמוראי נינהו מותיב ומפרק לה הש"ס. ויותר היה מקום להקשות על הרשב"א שם בשבת דף מ' שכתב ומ"מ

מפני שהוא אומר בעלמא הלכה כסתם משנה הוצרך כאן לפסוק בפירוש הלכה כר"י ולא סמך על מה שאמר הלכה כדברי המכריע ועל זה הי"ל להרב הנז' להקשות דרבה בב"ח לית ליה האי כללא:

ותו ק"ק על הרב הנז' דהרואה יראה בשבת דף קי"ב פריך הש"ס על מאי דאמר רבה בר בר חנה משמיה דר' יוחנן דמתרץ מתני' אליבא דר' יהודה דהלכה כר"י והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ופריק לה לאוקומי ההיא מתניה רב יצחק בר יוסף והזכיר הרב הנזכר הסוגיא זו. והרי הש"ס התם פריך ארבה בב"ח מדאמר ר"י הלכה כסתם משנה ומאי פריך והא רבה בב"ח לית ליה הכי דאיהו סבר דלא אמרה ר"י כמ"ש הרב הנז'. ותו חזינן דמפרק לה רב יצחק בר יוסף ומוקי אוקמתא במשנה כי היכי דלא ליהוי מילתיה דר' יוחנן נגד סתם משנה והא איהו נמי לא סבר הכי ומאחר שכן מה לו להרב הנזכר בהדי התוספות והרשב"א והרי בש"ס משמע דגם אהני תרי אמוראי מותבינן ומפרקינן והן הן דברי הרשב"א דאף דאמוראי נינהו הש"ס מותיב ומפרק. ויש לישב קצת בעד הרב הנז' דההיא כי מייתי לה הש"ס קאמר אמר עולא ואי תימא רבה בב"ח:

אמנם לי ההדיוט נראה דהא אמרינן אמוראי נינהו הכי פירושה דאיכא מאן דסבר דרבי יוחנן סבר דהלכה כסתם משנה בכל התורה ובכל מקום הלכה כסתם. ואיכא מאן דסבר דאיברא דרבי יוחנן אמר הלכה כסתם משנה אבל אינו כלל בכל מקום רק זימנין דמשכחת דפסיק דלא כסתם משנה ודמי כלל זה לאינך כללי דרבי יוחנן גופיה פרק מי שהוציאוהו ר"מ ור' יהודה הלי כר' יהודה רבי יהודה ור' יוסי וכו' דאסיקנא התם דהני כללי הם מן הסתם וזימנין דפסיק איפכא והיכי דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר ואמטו להכי פריך בש"ס גם על רבה בב"ח מהא דהלכה כסתם משנה וזימנין משנה כנ"ל. אמנם מדברי רש"י בחולין דף מ"ג נראה דס"ל הפך מהאי דכתיבנא ע"ש ודוק:

עתה אקום לדעת לעות סברת הגאון ורבינו ירוחם הנז"ל נראה דהם ז"ל גרסי כגירסת הרשב"א וכגירסא דמייתי הר"ן בחידושיו דאמרינן מתני' דלא כר' יהושע בן קרחה כנז' וא"כ סתמא דמתני' ות"ק. דבריתא פליגי על ריב"ק ואע"ג דרבי יוחנן אמר דהלכה כרבי יהושע בן קרחה לא קי"ל כוותיה מדחזינן דרב אשי דהוא בתרא מוקי סתם משנה דלא כריב"ק ש"מ ס"ל דהלכה כת"ק דבריתא דפליג דהרי ר' יוחנן דפסיק כריב"ק מוכרח דמפרש מתני' בפירושא אחרינא דלא ליהוי הפך ריב"ק דהוא סבר הלכה כסתם משנה וכמ"ש הרשב"א והר"ן. ומדרב אשי לא בחר בפירוש המשנה כמה דתרגמה ר' יוחנן ופירש לה דלא נריג"ק מוכח דסבר דאין הלכה כריב"ק ומתרץ מתני' כהלכה וקי"ל כרב

אשי דבתרא הוא. ועם כל זה קי"ל דהרהור מותר ובהא פליגי ת"ק וריב"ק דת"ק סבר דהרהור לא שרי אלא בלבו כמ"ש רבינו ירוחם אבל לומר דיבור דמשתמע מיניה חפציו בהא דנראה שתעמוד עמי לערב אסור וריב"ק סבר דהא נמי הרהור מיקרי כיון שאינו בפירוש. ומ"ה פסקו הגאון ורבינו ירוחם כסתם משנה ותנא קמא דבריתא דלא כריב"ק דמשמע להו דכן דעת רב אשי ופסקו דהרהור מותר והיינו הרהור גמור. ומיהו סוף דברי רבינו ירוחם אינם מכוונים ודוק:

שיורי ברכה

[סימן ש"ז א'

דין ב'. אבל מותר לומר לו אחר השבת וכו' עמ"ש לפנים אות ו'. ועיין מה שכתב התוס' בשבת דף קכ"ב ע"א משם רבינו שמשון הזקן ודוק בדברי הר"ב גנת ורדים בסוף תשובות הנזכר.

ב

בפנים בדה"מ אמנם בסופו. אמנם מדברי רש"י וכו' ולדעת רש"י שכתב שם בהדיא דאמורא חד סבר דלא אמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה כלל וכמ"ש בפנים. אפשר לומר דמ"מ פריך הש"ס אהני אמוראי מדארי"י הלכה כסתם משנה הגם דהני אמוראי שמעינן להו איפכא משום דאי אמרת דאינהו אזלי לשיטתייהו א"כ מימרא זו דהוינן בה לאו קושט' היא למ"ד דסבר ר"י הלכה כסתם משנה ואפושי פלוגתא לא מפשינן ואמטול הכין תלמודא מותיב ומפרק בשגם להני אמוראי גופייהו ל"ק מ"מ מהדר לאוקומה להאי מימרא אליבא דכולי עלמא ועיין בס' יבין שמועה. ומאי דאמרינן בנסחא דקמן בש"ס בחולין דף מ"ג והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כסתם משנה נראה דהיא נסחא מוטעית וצ"ל והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה חדא דהכי אתמר בכל דוכתא. ותו דרבה בר בר חנה לית ליה הכי וכן תראה בפי' רש"י ותוס' שם:]

סימן שח

א

דין י"ח. קוץ המונח ברשות הרבים וכו' יש מי שכתב דדוקא קוץ שאינו נראה וכן גחלת של מתכת שאין מכיר בה אבל בשאר דברים לא שהרי יש לאדם עינים לראות זה החילוק בין דברים הנראים לשאינן נראין אינו נכון לאסור שבות במקום היזק דהא אמרינן פ'

המניח שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים ומוציאין ממון כל שכן שנדחה שבות. הרשב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קל"ז והחולק הוא הריב"ש ועיין באחרונים:

ב

דין ל"א. בשר חי וכו' בשר שחל יום ג' בשבת אסור להריח הבשר כדי שלא יהיה אסור בבישול אפילו ע"י עכו"ם מגן אברהם סימן שכ"א. והגאון הרא"ש אב"ד דפראג הורה להתיר
בשעת הדחקא ע"י ישראל ועיין בספר עדות ביעקב סי' א' ובספר דבר משה ח"א א"ח סימן כ"ה ובס' אור יקרות למהר"ם יצחקי דף נ"ח ע"ד:

ג

דין ל"ז. במקום דאיכא פסידא מותר להכניס מטתו וכו'. הרמב"ם השמיט דין זה ותמה עליו ההי"מ פ' כ"ה ועמ"ש מרן ובמ"ש לקמן סי' של"ח בס"ד:

ד

דין ל"ט. אסור לטלטל בהמה חיה ועוף וכו' אפי' לצורך גופו ומקומו דלא אתמר הך כללא אלא במידי דהוי כלי אבל מידי דלא הוי כלי לא שרינן ליה הרב מהרי"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובותיו כ"י ס' י':

ה

דין נ"א. מה שמורה השעות שקורין רלוז"ייו וכו' הרב פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ב התיר לטלטל הריל"וג וכתב דכמה גאוני עולם המפורסמים בתורה וחסידות ביומא דשבתא שעתא קיימא להו בידיהו גם הרב מהריק"ש בתשובותיו כ"י סימן ק"ד התיר טלטול ריל"וג וכתב דנתפשט ההתר במקומו ועיין בשו"ת שאלת יעבץ סי' מ"א ובספר בית דוד סי' קכ"ג ע"ש ובספר מים רבים סי' ל"א האריך להוכיח איסור טלטלו ועריכתו אך המעיין יראה דיש לדחות כל ראיותיו. ומיהו בערי איטלייא רבים נהגו שלא לטלטלו ונהרא נהרא ופשטיה:

סימן שיא

א

דין א'. מת המוטל וכו' קבורת מת מצוה לא דחי שבת כן הוא מפורש בסנהדרין דף ל"ה והי"ה דלא דחי י"ט וכ"כ התוס' בנזיר דף מ"ז ע"א הרב החסיד מהר"ר יעקב מלכו בתשובותיו כ"י סי' ט"ו. ועמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' ש"ד:

ב

דין ב'. הגהה. ואסור לטלטל מת וכו' לצורך כהנים וכו' הרב כנ"הג בי"ד סי' שע"א הביא ירושלמי שהביא הרא"ש פ' מי שמתו דאין הכהנים מדקדקים בבית המדרש ונסתפק אם הוא הדין לבית הכנסת והדר מייתי ממעשה בפני ה"ר אליעזר ן' שושין שנראה דעתו שדין ב"הכ כדין בית המדרש.

וחזה הוית בתשובה כ"י להרב רחומי הרב כמהר"ר אליהו ישראל נר"ר שהקשה עליהם דאשתמיט מינייהו ירושלמי בנזיר פרק כ"ג דשם מבואר דאסיק דכהן אינו מטמא לנשיאות כפים ומוכרח דהפרש יש בין בה"כ לבה"מ ועוד נעלם מהם דהרא"ש פ"ב דכתובות כתב דהירושלמי ס"ל דמטמאין לתלמוד תורה ופליג על ש"ס דילן דסבר דאין מטמאין אלא בבית הפרס לא בטומאה דאוריתא ע"ש ואם כן לדידן דקי"ל כתלמודין אף בבית המדרש מדקדקים. והירושלמי הלז נעלם מהרב אביו בשו"ת משאת משה בראשון בתחילה סי' ג' שכתב דאין הטומאה נדחית מפני מצות נשיאות כפים זהו תורף דברי הרב הנז' נר"ו בתשובה כ"י הנז'. ואני בעוניי אומר דלא היה צריך להרחיק עדיו ולהביא ירושלמי דנזיר דבירושלמי פ' מי שמתו איתיה ללשון זה שבנזיר הנז':

ותו ק"ק על הרבנים הנז' דהירושלמי בעי מהו ליטמאות לדברי תורה והדר קאמר הא דמייתו הרא"ש אית דיתיב וכו' אלמא יש חילוק בין בה"כ לב"המ דלא בעי אלא לכבוד התורה. ושאני כבוד התורה כמ"ש הרב משאת משה ריש סי' הנז':

ותו ק"ק על הרא"ש בתחילת דבריו ועל שיטה ישנה הביאה בשיטה מקובצת פ"ב דכתובות דמפרשי הא דאמרו בירושלמי פ' בתרא דכלאים אין מדקדקים בפת לענין לפסוק תלמוד תורה להלוית המת וכן הא דקאמר אח"כ דאית דיתיב וכו' דהירושלמי פ' מי שמתו ופ' כ"ג דנזיר בעי מהו ליטמא. לתלמוד תורה והדר מייתי הא דרבי יוסי דאית דיתיב וכו' הרי דמשום טומאה נגעו בה כמו שפירש הרא"ש אח"כ והריט"בא. ועיין בתוספות סוטה דף ל"ח:

ג

דין ו'. זה זוקף מטתו וכו' הרב הלבוש כתב כדי שתהא המחצלת מונחת על המטות הזקופות ונמצאת מחיצה עשויה מאליה וכו' שהרי ב' המחצלאות סמוכות זו לזו ושני קצותיהן בקרקע וכו' וכתב עליו מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זל"ה בהגהותיו כ"י. המחבר ז"ל עירב שני הפירושים שהם הפכיים שמה שכתב שהמחצלאות מונחות על המטות הוא פירש"י ומ"ש שהרי שני המחצלאות סמוכות וכו' הוא כפירוש הרמב"ם דמשמע מדבריו דזוקף המיטה ומסירה משם:

ד

דין ח'. הגהה. להיות שם כל השבת וכו' כתב מז"ה הנז' בהגהותיו כ"י תימא דהא מנ"ל דהכא מיירי דוקא במניח ע"מ ליטלם דכשוכח דמי אבל במניח ליטול אחר השבת אסור ועיין בדברי התוס' שהביא הרב ב"י עכ"ל וכבר העירו האחרונים בזה הלא בספרתם עיין שם:

ה

דין ט'. פירות הטמונים וכו' יש אומרים שהמצניע לימונים או חבושים בחול או בכופר כדי לשמור לחותם מותר לגלות ולהוציאם משם בשבת דהאי חול או עפר אינו מוקצה כדאמרינן מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה צרכיו והוא שיחד לה קרן זוית. מז"ה בהגהותיו כ"י. וזה הוא סברת שבלי הלקט שהביא מרן בב"י ופסקו מור"ם לעיל סימן ש"ח דין ל"ח. אבל נראה דאין לסמוך על זה דבשבלי הלקט עצמו סי' ל"ג כתב ומי שאינו רוצה לסמוך על התר זה תוחב סכין וכו' ע"ש:

סימן שיג

א

דין א'. פקק החלון וכו' בית שהיה שם מת אסור לסתום החלון שפונה לבית אחר כדי שיכנסו הכהנים דהוי מתקן וע"י עכו"ם הוא פלוגתא דרבוואתא מהר"י הלוי סי' ל"ד והרב מגן אברהם בדין זה התיר וכתב בספר יד אהרן דדבריו מגומגמים והעיקר כדברי מהר"י הלוי והרב אליה רבה בסוף סי' זה כתב דע"י עכו"ם יש לסמוך על מג"א ולהתיר. אבל הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"ב סי' כ"ט השיג על מהר"י הלוי והתיר בפשיטות כהרב מג"א והביא מכמה אחרונים שס"ל הכי גם שם כתב דצירים ומנעולים של ברזל שבפתח וחלון חשיבי כמחובר דלא כט"ז וכתב שכן הסכימו פנים מאירו' ח"ב סי' צ"ג ודבר שמואל סי' רכ"ג והאריך הרבה והעלה דשרי לכהן לסתום הפתח אף אחר שמת אף בשבת וישקוד על דלתותיו שיהיו נעולות אין יוצא ואין בא עד שיצא המת ע"ש באריכות:

סימן שיד

א

דין ו'. מותר להתיז ראש החבית בסייף וכו' ועיין בתשובות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' ק"ס:

ב
אסור לשבור החבית כדי ליכנס בבית ומיהו אם כשהניחה שם אדעתה להסירה בשבת מותר ודמי למ"ש המרדכי והתיר הב"י להסיר דף שמשימין בפי התנור וכו' הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סימן ל':

ג
דין ז'. פותחות של עץ ושל מתכת אסור להפקיע וכו' מה שקורין בערבי פישיא"ר בפותחות של עץ איסור גמור וקרוב להיות חייב מהריק"ש בהגהותיו ע"ש שהאריך:

ד
ויש מתירין בזו וכו' סברא זו דעת יחיד וכמעט כל הפוסקים הפך זה ותהמני אמאי הביאה הרב מהריק"ש בהגהותיו:

סימן שטו

א
דין א'. אסור לעשות אהל בשבת וי"ט וכו' הנאמוסייא שנוהגין בארץ מצרים לישן בתוכה אסור לנטותה ולפורסה ולקבצה בשבת ולא מהני אם היא פרוסה טפח מבע"י. הרב גנת ורדים כלל ג' סי' כ"ו. והרב פרח שושן כלל ג' סי' ד' התיר כשהיא פרוסה טפח מבע"י. והן בעון פשתה המספחת בארץ מצרים לפורסה ולקבצה בשבת אף כשאינה פרוסה כל עיקר מע"ש על ידי עכו"ם ויש מהם אף על ידי ישראל. ואשר נגע אלהים בלבו יזהר שתהיה לפחות פרוסה רוחב טפח מבע"י ובשבת יגמור נא על ידי עכו"ם ולא ידעתי אמאי בספר יד אהרן הגם שהזכיר תשובת גנת ורדים הנז' השמיט דין הנאמוסיא:

ב
אומברי"לא העשויה להגן מחמה וגשם מטרות אסור לנושאה בשבת וי"ט וכ"ש לפותחה אבל לומר לעכו"ם שישאנה להגן עליו שרי הרב מהר"ד פארדו בשו"ת מכתם לדוד סי' ח':

ג
דין ב'. ומטעם זה מחצלת פרוסה כדי טפח וכו'. הכי"מי שעושין במצרים על הדאווא"ר והיא הארובה להגין מפני החמה יש למצוא התר מפני שאינה כרוכה כמחצלת בעיגול וחשיב טפח פרוס א"נ שיש לוחות סביב לדאוו"אר יותר מטפח. הרב מהריק"ש בתשובותיו כ"י סי' צ"ה וכ"כ בהגהותיו ועמ"ש על דבריו הרב מהר"י זיין בפרח שושן כלל ג' סי' ד':

ד

דין י״ב. הנוטה פרוכת וכו' ואם היתה כילה וכו' הרב הלבוש בדין זה עירב הטעמים בפרוכת הגדולה נקט טעם רבינו יונה ובכילה נקט טעם הרמב״ם וטעם רבינו יונה בכילה הוא לפי שאינה נפרסת כולה בבת אחת. מר זקנינו הרב מהר״א אזולאי זל״ה בהגהותיו כ״י:

שיורי ברכה

[סימן שט״ו. א

דין א'. אסור לעשות אהל וכו' בפנים הבאתי אות ב' דברי הרב המו' מהר״ר פארדו נר״ו דאומברי״לא אסור לנושאה בשבת וי״ט וכ״ש לפותחה וכו' ועתה ראיתי בשו״ת גבעת פנחס כ״י להרב המפורסם מהר״ר פנחס עניו ז״ל ר״מ דקק״י פירא"א שכתב בחלק ה' סי' י״ט תשובה שלימה על כל דברי הרב הנזכר ומסיק דאומברי"לא כשהיא פתוחה מערב יום טוב פשיטא דמותר לנושאה ולא מבעיא כשהיא פתוחה ועומדת על רגלה אלא אף אם אינה עומדת על רגלה רק סמוכה לכתל על צדה שרי להגביהה ולשומר להגן עליו. ואם האומברי"לא ישנה ופתוחה קצת למטה כמנהגה מותר לנטותה דכיון דאין באומברי"לא דפנות שרי לפותחה. והוא מורה ובא להשתמש בי״ט באומברי״לא הפתוחה מעי״ט וכן ראה לרבותיו שלא מיחו ביד הנוהג כן. אבל בשנת דיש איסור הוצאה איכא למגזר:]

סימן שטז

א

דין. א' הצד צפור וכו' לצידה לא בעינן שיעור אף שצד צפור ודעתו לאכילה לא בעינן שיעור אכילה שיהיו בו כגרוגרות דלא אזלינן בתר דעתו ועיין בשבת דף צ״א ודף ק״ג ודף ע"ו. הרב החסיד מוהר״ר יעקב מולכו בתשובותיו כ״י סי' ל״א:

ב

דין ב'. צד צבי וכו' ראה צבי ואמר לו תע״א תע״א ולא עשה בו מעשה ובא וישב שם עד הערב ולא הכניסו למקום המשתמר אין בו סרך איסור כלל מהרי"טץ סי' רמ"ה:

ג

צרעין שיצאו מהכוורת מותר לומר לעכו"ם להעמיד נגדן מטה משוח במילימו"ן ולדבר להן דברים טובים עד שיקבצו במטה ולקחת המטה עמהם וליתנו בכוורת מבלי שיסתום פתח הכוורת ואפילו לישראל אפשר דשרי מהריט"ץ בתשובה הנז':

ד

הגהה. המשסה כלב אחר חיה בשבת הוי צידה. הרב מגן אברהם הוכיח מהרמב"ם דבעי שיעשה מעשה לסיים לכלב דרדף אחר צבי ומבהילו עד שישיגנו הכלב ואז חייב אבל אם הוא לא עשה מעשה פטור והכלבו לאיסורא קאמר עכ"ד ולשון הוי צידה דמייתי בדרכי משה משם הכלבו וכתבו כאן בהגהה לא משמע הכי אלא משמע דחייב. ותו קשה על הרב מגן אברהם דלא ראה לשון הכלבו במקומו דהרי כתוב בכלבו דף כ"ח וז"ל וכן המשלח כלבים לרדוף אחרי הצידה ורדף כדי שיגיע הכלב לתופסה חייב עכ"ל הרי דגם הכלבו סבר כהרמב"ם והצריך שיעשה מעשה ואז חייב שהרי כתב ורדף כדי שיגיע הכלב לתופסה וזהו כדברי הרמב"ם והיינו דקאמר ורדף כלומר שזה רדף אחר החיה כדי שיגיע הכלב לתופסה. וכן בספר ארחות חיים שממנו מעתיק הכלבו כמו שכתבנו בכמה דוכתי כתב בדף מ"ט וז"ל המשלח כלבים אחרי צידה ורדף אחרי הצידה כדי שיגיע הכלב לתופסה חייב עכ"ל ונמצא דעלה בידינו תרתי חדא דארחות חיים וכלבו לחיובא קיימי דלא כמ"ש הרב מגן אברהם דהכלבו לאיסורא קאמר. ותו שמפורש בדבריהם דסברי כהרמב"ם והשתא ק"ק על מור"ם בדרכי משה משם הכלבו וכאן בהגהה שסתם דבמשלח כלב הוי צידה והכלבו הצריך שירדוף ושרש דבריו הוא מהרמב"ם ומור"ם לא זכר הרמב"ם ולא הביא דברי הכלבו כתקנן ומשמע מדבריו הפך דעת הכלבו:

ואפשר דסבר מור"ם דאיסורא איכא אף בלא רדף ומשום דלא נפקא לן השתא לדידן אי חייב איסור לבד לא דקדק לכתוב כל לשון הכלבו דס"ל דבכל גוונא איסורא איכא וגם כתב הוי צידה שלא בכיוון דבלא רדף ליכא חיובא אלא איסורא:

שוב בא לידי ס' אליה רבה וראיתי שעמד על זה אך הוא ז"ל כתב דגם כוונת מור"ם היינו כשרדף ועשה מעשה וכמ"ש הרמב"ם והעיקר חסר מהדרכי משה ומההגה כאן ועיין בסידור דברי הרב הנז' ודוק וגם מהריק"ש בהגהותיו קיצר ע"ש:

ח

יין ט'. פרעוש וכו' ואסור להורגו. נשאל הרב חוות יאיר סימן קס"ד אם מותר לזרוק הפרעושים המצערים אותו מאד לכלי מים בשבת ואם אסור אם חייב למחות באשתו הממעכת ומוללת אותם והשיג הרב ז"ל דהא דבמקום צער לא גזרו רבנן לא אתמר אלא

גבי גונח יונק ואין ללמוד לכל לעל ולזורקם במים אסור דאף אי מיקרי לא פסיק רישיה הכא מכוין שימותו ואם משער שאשתו לא תשמע בקולו ישתוק דאף דיש איסור מן התורה מ"מ לא נכתב בתורה רק לא תעשה מלאכה וגוף מלאכת הצידה אינו מפורש רק ע"פ דרז"ל זהו תורף

דברי הרב ולשונו בקיצור עש"ב:

וחזה הוית להרב יד אהרן תמה עליו שהלך בדרכים אחרים ולא הזכיר דעת ר"ת וצ"ע עכ"ל ואיברא דאיכא למידק טובא על הרב חוות יאיר דכל רז לא אניס ליה ודברי המרדכי פ' כל כתבי בשם ר"ת הנז' הביאם מרן בב"י בדין זה. ולא לבד שהלך בדרכים אחרים כמ"ש הרב יד אהרן אלא דכתב בפשיטות גמור הפך דברי ר"ת שהוא ז"ל כתב דהא דבמקום צער לא גזרו רבנן לא אתמר אלא גבי גונח שיונק ואף כי [מור"ם] למד ממנו בריש סימן שי"ז אין לנו ללמוד בשום מקום וכ"ש הא דפרעוש דשדוחה וזורק אותו אין כאן צער ואלו ר"ת כתב בהא דפרעוש גופיה דמשום צערא שרי לכתחילה כמפיס מורסא וקו"ן בר"ה. וגם הוא אסיק לאיסורא ור"ת התיר ואע"ג דמרן נמי כתב על דברי ר"ת ונקיטינן לחומרא. מ"מ דקדק מרן וכתב נקיטינן לחומרא דהוא קצת משום חומרא ולא מדינא דין גמור שדברי ר"ת שכ' דמלאכה שא"צ לגופה פטור ומשום צערא שרי נכונים בטעמן דהא קי"ל כר"ש וכמו שפסק הטור סי' רע"ח למלאכה שאצ"ל פטור וגם מרן הכא בש"ע דין ח' כתב לסתם דשאר שרצים אם צדן שלא לצורך או סתם פטור אלא דאח"כ כתב דלהרמב"ם חייב וידוע שהוא תופס כסברא שכותב בסתם וא"כ ה"נ שפיר קאמר ר"ת להריגת הפרעושים מלאכה שאצ"ל ופטור אלא משום דהטור משמע דאסר אף כשהוא עוקצו ונראה דס"ל דאין זה הצער כדאי שנתיר לכתחילה להורגו משו"ה כתב מרן ונקיטינן לחומרא וז"ש הכא בש"ע ואסור להורגו כלשון הטור. וגילה בב"י שנקיטינן דאסור כהטור דרך חומרא כאמור:

ומן האמור מבואר שיפה דקדקו מרן והטור לומר ואסור להורגו דאיסורא דוקא איכא ולא חיובא אם הוא עוקצו. והרגו לינצל מעקיצתו דהוי מלאכה שא"צ ופטור אבל אסור. וק"ק על הרב ב"ח. שכתב דמ"ש אסור להורגו לאו דוקא אלא חייב חטאת אלא משום דבעי למימר מותר בכונה נקט אסור בפרעוש ולא היה צריך לזה דהטור ס"ל דמלאכה שאצ"ל פטור כאמור ומ"ה נקט אסור כמדובר דלא פליג על ר"ת אלא במאי דשרי לכתחילה להרגו משום צערא בהא פליג הטור דאסור אבל חיובא ליכא וע"ש בב"ח דבתר הכי מייתי דברי ר"ת ומ"ש מרן דנקט לחומרא:

וכפ"ז יקשה על הרב חוות יאיר דאסיק דהוא אסור מדאורייתא אלא משום דאינו מפורש בתורה א"צ למחות באשתו דהרי לפי מה שפסקו הטור ומרן דמלאכה שאצ"ל פטור גם בהא ליכא איסור תורה כדאמרן:

ותו ק"ק על הרב חוות יאיר דבראשית מאמר קאמר דהא דבמקום צערא לא גזרו רבנן לא אתמר אלא גבי גונח וכו' משמע דס"ל דלהרוג הפרעושים הוא איסור דרבנן ובתר הכי כתב בפשיטות דהוא איסור דאוריתא ולא חזינא דהשמיענו מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר אלא עין רואה מוחלפת השיטה מדרבנן לדאוריתא באין אומר ואין דברים והול"ל להרב אחר שדיבר בפרט דמשום צער לא גזור רבנן דהכא אינו איסור דרבנן אלא הוא איסור תורה ולא לכתוב דבריו בסתם כאלו הם דברים אחרים ומילי דמר סתרא"י נינהו:

ותו ק"ק על הרב במה שסיים דאינו חייב למחות באשתו דאינו מפורש גוף מלאכת הצידה וכו' ומשמע דאסור דאוריתא לצוד פרעוש אלא שאינו מפורש והרי הכא לא איירינן בצידה אלא בהריגה. ותו דצד פרעוש קי"ל כר' יהושע דפטור דאין במינו ניצוד וכמו שפסקו הפוסקים ולזה נראה דהרב בסיום דבריו קאי כלפי ההיא עובדא שהזכיר על אודות האשה הקושי"ת שלא שמעה לקול בעלה וצדה התרנגולת ולא קאי בנ"ד אבל אין לשונו מתוקן ומכוון. ותו יש לפקפק במ"ש דאפילו תימא זורקן במים לא הוי פסיק רישיה מ"מ היא מתכוין שימותו דאי לא למה לא יזרקם לארץ ויש להשיב דהוא אינו מכוין להמיתם רק שזורקה למים דאף אם יעלו יחלש כחם ולא יקפצו עליו פעם אחרת. ותו ק"ק דהרי הרמב"ן והרשב"א ס"ל דזו השחורה הקופצת שכתב ר"ת שהיא פרעוש לאו הכי הוא אלא הוא מין אחר וזו השחורה בכלל כינה ומותר לצודן ולהורגן וכתב הרב שלטי הגבורים פ"ק דשבת דהנשים שהורגות אותן יש להם על מה שיסמוכו והנח להם ע"ש והרב נסתפק אם צריך למחות באשתו בנח גדול וביד חזקה וכו' והול"ל כמ"ש שה"ג דיש להן ע"מ שיסמוכו. ואף אי פליג על השה"ג הו"ל להזכיר דבריו ולדחותם:

הגם הלום חזיתיה להרב מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ז ע"ג שכתב על דברי הרב חוות יאיר וז"ל אסר למלול הפרעושים וכו' במקום צערא לא גזרו רבנן וכו' והוא פשוט וכן מה שאסר לספל מים וכו' הרי מתכוין להמיתן הוא גם כן פשוט מיהו מ"ש למנוע אשתו אם יודע דאינה מקבלת מוטב שיהיו שוגגות דמלאכת הצידה אינה מפורשת דלא כתיב אלא ל"ת מלאכה א"ה כיון דהצידה נקראת מלאכה והיא מכלל ל"ט מלאכות למה לא יחשב זה מפורש וכו' דכל שהאיסור כתוב וחכמים פירשוהו לאותו איסור באיזה אופן מקרי מפורש ולא מקרי אינו מפורש אלא כגון תוספת י"ט דגוף האיסור לא נכתב

כלל בפירוש וזה פשוט ולכך הבעל חייב למחות ביד אשתו עכ"ל וכל הני דוקיי דדייקינן בעניותין על הרב חוות יאיר יסבו בלכתן על הרב וגם מה שכתבנו דדברי הרב חוות יאיר דצידה אינה מפורשת לא קאי על נ"ד רק על אותה שצדה התרנגולת מדברי הרב הנז' מוכח שהבין שקאי על הפרעושים והוא תימה איך לא הקשה עליו כמש"ל:

ומאי דמסיק דחייב למחות באשתו דכל מלאכה כתיב ומיקרי מפורש יש לפקפק דמלאכות דאינם נקראים מלאכות לבני אדם אף דרז"ל פירשו שהם מלאכות מיקרי אינו מפורש ואין להאריך בפרט זה עתה ועיין בדברי הה"מ פ"א דשביתת עשור ובכנה"ג סי' תר"ח ובאחרונים ואפילו לפי שיטתו דכל מלאכות שפירשו רז"ל הה ותולדותיהם הכל מיקרי מפורש בתורה. מ"מ הדבר ברור בנ"ד דאם יודע שאינה מקבלת אינו חייב להוכיחה ולהביא קטיגוריא בתוך ביתו כיון דלר"ת שרי לכתחילה דבמקום צער לא גזרו והיא מלאכה שאצ"ל ודבריו נכונים בטעמן ותיסגי לן למעבד אנן לחומרא ולהוכיח אם מקבלין. ותו דהאיכא הרמב"ן והרשב"א דסברי דשחזרה הקופצת אינה פרעוש ושרי להורגה. וכבר כתב הרב שה"ג דהני נשי יש להם על פה שיסמוכו וכמש"ל. וזה פשוט וברור:

1

והמפלה בגדיו מכינם לא יהרגם וכו' כ"כ הרא"ש פ"ק דשבת דיש חילוק בין מפלא בגדיו דשכיחי פרעושים למפלא ראשו דלא שכיחו מבני פרעו"ש ותהי הכנם. ואשתקד ראיתי ספר חדש זה שמו קרבן נתנאל חיבור על הרא"ש ונהירנא שראיתי דעל דברי הרא"ש שכתב דפלוגתא דתנאי דפ"ק דשבת במפלא כליו ות"ק גזר הריגת כנים אטו פרעושים ואבא שאול מחמיר אף בחלילה וכו' כתב הרב הנז' שהרב בה"ז בס' תפארת שמואל הקשה על הרא"ש דלא אשתמיט בתלמוד רמז מהאי גזרה וגזרה חדשה היא ואין נוהגין כן ועל זה השיגו הרב הנז' דמאי קשיא ליה דלא נזכרה גזרה זו בתלמוד הא הרא"ש מפרש דהני תנאי אינהו גזור גזרה זו והרי הוזכרה לדעת הרא"ש בתלמוד גם מ"ש ואין נוהגים כן אשתמיטתיה דכך פסק הש"ע דמפלא בגדיו לא יהרוג כנים ומי נוהג הפך דין הש"ע עכ"ד:

ויהי מאז כד חזינא דבריו בו בפרק אמרתי דיש לפרש דברי הרב תפארת שמואל דכונתו כי האף אמנם עין רואה דהרא"ש תרגמה להאי פלוגתא עפ"י גזרה זו מ"מ אינו מוכרח בבריתא לפרש הכי ואפשר לומר כמ"ש רש"י דסברי דהורג כנה חייב ולא סברי כב"ה דמתירין ולאו דפליגי על ב"ה דק דס"ל דלא נחלקו ב"ש וב"ה בזה כדאמרינן בש"ס בכמה דוכתי וכ"כ התוס' גם כן בכמה מקומות. וכן הרא"ש ז"ל לא הוקשה לו אלא דאם

נאמר דפליג אב"ה למה הביא הריי"ף דבריהם כלומר דל"ק איך פליגי אב"ה דהם יאמרו דלא הוה פלוגתא דב"ש וב"ה בזה רק מה שהוקשה לו הוא על הריי"ף. וגם הרא"ש כתב לקמן דנוהגין להרוג כנה אפילו מפלא כליו. אמור מעתה זוהי כונת הרב תפארת שמואל דמאחר דיש פירוש אחר בש"ס וזו גזרה חדשה שלא הוזכרה בתלמוד משום דהך פלוגתא לא חשיב הוזכרה כיון דיש לפרש דפליגו אב"ה כאמור וזה כונתו שכתב ואין נוהגין כן כלומר דמנהג ישראל נהוג להרוג אף מפלא כמ"ש הרא"ש ומאחר דהמנהג כן ואין בתלמוד רמז במקום אחר לפרש כמו שפירש הרא"ש יקשה על הרא"ש דפירש פי' זה וזה הוא דהוקשה להרב תפארת שמואל על הרא"ש. וחלפו להו השגות הרב קרבן נתנאל דמ"ש אין נוהגין כונתו על דברי הרא"ש בזמנו שכתב דנהגו להרוג כנים ולאו לדידן קאמר עד שיקשה עליו מהש"ע:

והן עתה אין בידי ס' קרבן נתנאל אך ראיתי דברי הרב תפארת שמואל וז"ל מ"ש המחבר דגזרי' כנים אטו פרעושים ולא אשתמיט בתלמוד רמז מהאי גזרה וגזרה חדשה היא ואין נוהגין כן הוא כמו שמפרש דמותר להרוג כנים לחוד אבל אם מפלא ג"כ פרעושים לא שרי כנים אלא במלילה דשמא יהרוג פרעושים וק"ל עכ"ל ונראה דאין כונת הרב להקשות על הרא"ש רק הוא מפרש דבריו ובא לאפוקי שלא נאמר דהני תנאי סברי דמותר להרוג כנים כב"ה מן הדין רק דהם סוברין דאף דמדינא שרי יש לגזור כנים אטו פרעושים ומשום הך גזרה אסור הריגת כנים בכל גוונא זה היינו יכולים לפרש בתחילת דברי הרא"ש ולאפוקי זה בא הרב וכתב דגזרה כנים אטו פרעושי' בכל גוונא זה גזרה חדשה ואין נוהגין כן דכ"ע הורגים כנים לחוד כלומר אם מוצאים כנה על בשרו לחוד הורגים אותה אך כונת הרא"ש אינה כן רק כמו שמפרש דהגזרה היא דוקא במפלא כנים ופרעושים לחוד. כן נראה בכונת דבריו והגם שזה פשוט ודברי הרא"ש ולא היה צריך להרב לאשמועיניה מ"מ מרוצת דבריו וסגנון לשונו וסיום דבריו נראין שזה כונתו ודלא כמו שהבין הרב קרבן נתנאל ודוק היטיב:

ז

אלא מוללן בידו וכו' כתב הרב מגן אברהם נ"ל דמותר לזורקן במים והשיגו הרב קרבן נתנאל דמ"ש בגמרא היינו בחול והרב אליה רבה תמה עליו גם כן וכתב דמ"ש בגמרי היינו במפלא ראשו:

ואפשר לישב דברי הרב מגן אברהם דהוא סבר דלזורקן במים לאו פסיק רישיה הוא דאפשר להם לצאת מן המים וגם אינו מכוין שימותו רק להחליש כחם שלא יקפצו עליו וכמש"ל ורבא אה"נ דקאי במפלא ראשו אך הוא חומרא שהיה מחמיר על עצמו שלא

היה מחלק בין מפלא ראשו למפלא בגדיו ואנן נקטינן דיש חילוק ובמפלא ראשו מותר להרוג כאידך משום דרבא לא אמרה בדרך הוראה ומימרא אלא לגרמיה הוא דעבד והוא מתורת חסידות ולענין דינא לא פליג אאידך דהוה מקטע להו אך מרבא למדנו לדידן במפלא בגדיו לזורקן במים. ויש קצת סעד לזה ממאי דאמרינן בירושלמי ההורג כנה בשבת כהורג גמל שמואל מקטע ידה ורגלה ויהב לה למינוקא ר"י בר בון יהב להנו צלוחיתא ומשמע קצת דלכ"ע הריגה אסור ובצלוחית שרי ודוק:

סימן שיז

א

דין א. הגהה. שני קשרים זה על זה וכו' אסור לקושרו וכו' ובגלילותנו פשט המנהג לקשור שני קשרים בחגורתו אשר במתניו שאינו של קיימא והוא של הדיוט ולית דחש לה אלא מיעוטא דמיעוטא דבטילי במעוטייהו:

ב

ומ"מ נראה דבמקום צערא אין לחוש וכו' עיין מ"ש הרב ספר הזכרונות ועמ"ש הרב חוות יאיר ריש סימן קס"ד ע"ש ודוק:

ג

דין ה'. הגהה. ואפילו אם עשה קשר אחד למטה נוהגין התר. עמ"ש האחרונים דהמרדכי אסר וא"כ הא דנהגו היתר היינו בעשוי להתיר בו ביום. אבל מדברי מור"ם בדרכי משה נראה דבמה שאסר המרדכי נהגו התר כמ"ש האגור ע"ש ודוק:

סימן שיח

א

דין א'. ובשוגג אסור וכו' כתב הרב כנ"הג משם מהר"ם מינץ בתשובה סי' כ"ח דשכחה שוגג מיקרי. והרב שער אפרים סימן כ"ח אתשיל על שמעון ששכח ולא מכר חמצו של ראובן בע"פ וטוען שכחתי והרב בנו הביא ראיה דשכחה הוי פשיעה מההוא סמיא דביצה דף ט"ז דאמר ליה שמואל פושע את משמע דשוכח נקרא פושע. ועוד הביא ראיה מקמא דף נ"ו הכיר בה ושכח לענין ד' דברים פטור אלמא שכחה הוי שגגה ודחה ראיה זו:

וכבר מורי הרב זל"ה בספרו הבהיר נחפה בכסף ח"מ סי' כ"ג דף קכ"ו עמד על כל דבריו באורך ועמ"ש לעיל סי' נ"ח בס"ד. וק"ק על הרב שבות יעקב בח"ב סי' קמ"ח

דחלק על דברי הרב בן שער אפרים והביא ראיה מסוגית קמא הנז' ולא זכר שכבר הוא עצמו מייתי לה לראיה זו מסוגית קמא הלזו ונדחה קרי לה. ולכלם אשתמיט להו תשובת מהר"ם מינץ סימן כ"ח הנז' שפסק דשכחה הוי שוגג והביא ראיה מסוגית קמא הנז'. ועיין מה שהאריכו הרבנים הנז' וכבר רמזתי זה לעיל סימן ק"ח אות ו':

ב

דין ב'. הגהה. ואם בישל ע"י עכו"ם אסור בשבת וכו' כלומר דלמ"ש מותר לבריא מה שבישל עכו"ם בשבת וכ"כ בי"ד סי' קי"ג בהגהה אחרונה. וראיתי להרב בית דוד בי"ד סי' נ"א שהביא הגהת מור"ם בי"ד סימן קי"ג וכתב מכאן דקדק מהר"י קוב"ו דאותו כלי א"צ הכשר וכו' ונראה דק"ו הוא אם המאכל גופו שרינן מאי דבלע הכלי ומתערב במה שמבשלים אח"כ בתוכו לא כ"ש והרי בדין הכשר הכלי הוי פלוגתא אי צריך הכשר כמ"ש מרן לעיל מזה ובמאכל ליכא פלוגתא דלכ"ע איסור והכא דשרי המאכל כ"ש הכלי עכ"ל ונראה דתופס במושלם כמ"ש מור"ם דבש"ג לחולה בשבת מותר לברי' במ"ש וק"ק דהרי הרשב"א אוסר והר"ן מפקפק כמ"ש הרב שיירי כנ"הג בסי' זה ושם בי"ד וכתב דהלכה למעשה הורה הרב כנ"הג לאסור כסברת הרשב"א וכתב דזה דעת מרן שהשמיט בש"ע סברת הרא"ה ע"ש. ואם דעת הרב בית דוד להקל הו"ל להביא דיש חולקין ויש מהאחרונים דאסרו והוא נראה בעיניו להקל. ועמ"ש הרב מנחת יעקב כלל ע"ה ובאחרונים. תו ק"ק על הרב בית דוד במה שהביא ראיה מדין הכלי דאיכא פלוגתא וכו' דהרי דין זה הוא מהרא"ה והרא"ה שם מתיר הכלים והרשב"א שאוסר שם הכלים אוסר הכא לבריא במ"ש. ועיין מ"ש המגיה בתחילת ש"ות בית שלמה ובס' צרור הכסף א"ח סי' ב' ומ"ש מורי הרב ז"להה בש"ות נחפה בכסף א"ח סי' ג'. ודע דהרי"טבא פ' אין מעמידין בחידושיו נטה להקל כהרא"ה ועיין בארחות חיים דף נ"ו ע"ב אות ש"ן:

ג

דין י"ד. הגהה. כפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיין. המבשל בשבת פירות שדרכן לאוכלן חיין או חיין ומבושלים חייב דרובא דרבו ואתא ס"ל דפירות הנאכלים חיין דמי למאכל בן דרוסאי. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' מ"ב. **וראתה** עיני להרדב"ז בתשובות החדשות סי' ר"י"ג שכתב לענין דבר הנאכל כמות שהוא חי אם יש בו משום מבשל בשבת לענין מלקות אינו לוקה אבל אסור בדרבנן וכו' תדע שהרי דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין חייב עליו בשבת וטעמא דכיון דאיכא מאן דאכיל ליה הכי שוב לא מחייב בבישולו וכל שכן הדברים הנאכלים חיים לכל אדם עכ"ל וק"ק שהרי כתב הרמב"ם פ"ט דין ב' המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל

צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור ומוכח דדוקא היה מבושל כל צרכו פטור אבל נתבשל כמאכל בן דרוסאי חייב וכ"כ הרמ"ך ומרן בב"י לדעת הרמב"ם ומאחר דאתריה דהרדב"ז ארץ מצרים היא ובמצרים נוהגים כהרמב"ם כמ"ש מהר"י פאראג"י בתשובותיו כ"י סי' ס"ה שכן מקובל מגאוני מצרים ע"ש שהאריך בזה וכ"כ הרדב"ז גופיה בכמה תשובות כנודע א"כ איך הרדב"ז כתב הכא בפשיטות נגד הרמב"ם דס"ל דבמאכל בן דרוסאי אם בישלו חייב כאמור. ואף דכתב דאסור מדבריהם שהוא סברת הרשב"א הדבר ידוע דנ"מ טובא גם בזמן הזה אי חייב מדאוריתא או אסור מדבריהם למנין הספיקות וכיוצא. ותו דמוכח מהרמב"ם דדבר הנאכל כמות שהוא חי חייב דלא פטר אלא דבר שאינו צריך בישול כלל ומוכח דהכי אורחיה דלא מבשלי ליה כלל אז פטור אבל דבר הנאכל כמות שהוא חי וארח ארעא לבשולי אפשר דחייב וצריך להתישב בדבר ועיין בתשובות הרדב"ז כ"י סי' שני אלפים רט"ו.

ד

דין ט"ו. דבר שנתבשל כל צרכו וכו' מה שנהגו בקושט' שהשפחות מניחות המילייאנאש והתרנגולות לחמם בתוך התנור בשחרית שבת קודם הסעודה ועתה ערערו ממ"ש הב"י סי' רנ"ג נ"ל מאחר שנהגו אין לאסור וכו' ונ"ל היתר ממקום אחר מהא דאמרינן פ' כירה מביא אדם קתון של מים ומניחו כנגד המדורה ומוכח התם דלכ"ע בכל מקום שאין ראוי לבישול שרי להניח באופן שלא יתחמם בענין שהי"סב וכתב הר"ן דה"מ דבר שלא נתבשל אבל נתבשל כבר מותר להניחו אפילו בכלי א' אפילו כנגד המדורה אפילו במקום שהי"סב שאין דרך בישול בכך ומיהו אם יש בו מרק לקצת רבוואתא אפילו נתבשל כל צורכו אסור אבל המילייאנאש והתרנגולות שאין בהם מרק לכ"ע שרי ואין לחלק בין כנגד המדורה ובין תוך התנור דכיון שהתנו' שלנו פתחו מן הצד כעין בית הוא וכשנותנו שם ואין שם מדור' גרע טפי מכנגד המדורה ומנתינה בכלי א' ומה שסותמין התנור כדי לשמור חומו עושים כדי שלא יכנס אויר קר ויצנן אותו. הרב הגדול מהרר"י מטראני בתשו' כ"י:

ה

מותר להניחו כנגד המדורה וכו' וכן מותר לתת הקאהב"י שנתבשל כנגד המדורה אפילו ישראל אבל לתתו ע"ג האש אסור אף ע"י עכו"ם ואפילו עושה מעצמו ועל הפטפוט שרגליו נוגעות באש לא מלאני לבי להתיר הרב כנ"ה בתשובותיו הנדפסות בסי' טו"ב ועמ"ש לעיל סי' רנ"ג:

ו
דין ט"ז. במקום שהיד ס"ב וכו' כתב הרב הלבוש נ"ל דטעו' הוא דקולא גדולה היא זו ולא מצאתי כן לאחד מהפוסקים וראוי להיות במקום שאין היד סולדת וכו' וכתב עליו מ"ז הרב
מהר"א אזולאי ז"לההה בהגהותיו כ"י וז"ל כדברי המחבר כן משמע מדברי הרב בית יוסף ז"לההה בסי' זה אמנם בסימן רנ"ח כתב הרב סברא זו בשם הר"ן שמותר ליתן ע"פ קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו כגון פאנאדי"ש וכיוצא בהם לחממן ואעפ"י שהי"סב לפי שאין דרך בישול בכך ואעפ"י שהקדרה נתונה על האש ועיין בסמוך בדין י"ז שדין מיחם כדין מניח כנגד המדורה וגם הר' המחבר כתב דין זה הנז' בסי' רנ"ח והרב בש"ע הביאו בסוף סימן רנ"ג ומכל זה משמע שגירסת הש"ע במקום שהי"סב נכונה עכ"ל וכ"כ האחרונים:

שיורי ברכה

[סימן שי"ח. א
דין א'. יש בו משום בישול אם נצטנן. בב"י מבואר דהרשב"א והר"ן סברי דכיון דנתבשל כל צרכו מותר להחזיר אפי' נצטנן וא"כ נראה דעל ידי עכו"ם שרי וכמ"ש רבינו ב"י סי' שי"ד גבי שבירת פותחת תיבה על ידי עכו"ם דאין להחמיר כיון דאיכא מאן דשרי אף על ידי ישראל. מהר"ש שער אריה והרב מהריי"ל ואלי בהגהות כ"י.

ב
דין י"א. שהיתה מלאה וכו' הרב בית חדש כתב דמלאה לאו דוקא אלא ארחא דמילתא נקט עש"ב ונראה דנקט מלאה לרמוז שנתן לתוכה מים צוננין מועטין דכיון שהיא מלאה מסתמא הוא נותן לתוכה מים מועטין ומתחממין הרבה דאלו נתן בה מים צוננין כל כך דאדרבה מפשיר החמין שרי כדין המיחם שבסמוך וכדין י"ב בהגהה. מהריי"ל ואלי בהגהותיו כ"י והדבר ברור דלכל הדברות צ"ל כדברי הרב ב"ח דארחא דמילתא נקט דלא לימא מלאה ולימא ונתן מים מועטין אלא ארחא דמילתא נקט ולאו דוקא.

ג
דין ט"ו. כנגד המדורה אפי' במקום וכו'. דאין דרך בישול בכך אבל על גבי האש ממש אסור כמבואר בב"י וטעמא דק"ל כמ"ד יש בישול אחר בישול וכ"ש שיש בישול אחר אפיה וצליה ואפיה אחר בישול. מהריי"ל ואלי בהגהותיו כ"י:]

סימן שיט

א

דין א'. הגהה. ואפי' אחרים אוכלין עמו וכו' נראה דלאו דוקא נקט מורי"ם האי לישנא דאחרים אוכלין עמו דמשמע דהא מיהא בעינן שיאכל הוא עמה' ואשמועינן דאם אוכלים עמו ומרבה בשבילם שרי אבל אם הוא אינו אוכל כלל עמהם ומה שמברר הכל הוא לצורך אחרים אסיר. אלא האמת הוא. דאף מברר הכל לצורך אחרים שרי ולאו דוקא האי לישנא דמורי"ם. תדע דהא שרש הגהה זו מדברי התוס' דף ע"ד ע"א דפירשו בורר ומניח לצורך אחרים. ומשמע לצורך אחרים אף שאינו אוכל עמהם וכן מוכח ממ"ש מהרי"טץ בתשובה סי' ר"ג דף ק"ס ע"א ע"ש ודוק:

ב

אחרים אוכלין עמו שרי וכו' רבים חשבו דמדלא כתב מרן כן והעלה על שלחנו דברי התוס' הוא חולק בזה והוי חיישי לדעת מרן. ואני אומר דהגם דדבר זה לאו בפירושא אתמר כי אם בדברי התוס' לחוד מ"מ נראה דכל הפוסקים מודים בזה ולא חששו לבארו שהיה פשוט בעיניהם ובכי האי גוונא זימנין דגם מרן בש"ע משמיט הדבר להיות הדבר פשוט ובוחר בקיצור וה"ה הכא דסבר מרן שכל הפוסקים מודים לדין זה ולא נתבאר בדבריהם להיות פשוט וגם הוא ז"ל להכי השמיטו הראיה על זה שבב"י סי' שכ"א כתב לדינא בענין האינס"אלאטה דאפי' מחתך אחד לצורך כל בני הסעודה שרי שהרי התוס' פירשו בורר ומניח דהיינו בורר לצורך אחרים עכ"ל הרי דכתב להלכה כדעת התוס':

והגם שהרב המוסמך מהר"י אבואלעפיא בתשובה הובאה בש"ות מהרי"טץ סי' הנז' כתב לרש"י חולק ע"ז כבר הרב מהדרי"ט צהלון חגר חרבו והכה אר"ש בשבט פיו וברוח חכמה הוכיח במישור דאין חילוק בין לעצמו בין לאחרי' מגופא דשמעתא דאמרינן כי אתא רב דימי אמר שבתא דרב ביבי הוא ואקלעו ר' אמי ור' אסי שדא קמייהו כלכלה דפירי ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור אי משום עין יפה הוא דמכוין ואי אמרת דבורר לצורך אחרים אסור מאי מספ"ל פשיטא דמשו"ה לא בירר משום דהוי לצורך אחרים. ולי ההדיוט טובה תוכח"ת מגולה והוכחה נכונה היא וכל מ"ש בזה מהר"י אבואלעפייא והפלא על זה דבריו אינן מובנים והפלאה זו איני יודע מה היא דהוכחת מהרי"טץ הנז' בריאה וטובה ופשוטה כאשר יראה המעיין וכבר הרב מהרי"טץ בתשובה השנית חזר לגדל ולחזק דבריו עש"ב:

וחזיתיה להרב מהרי"טץ שם בתשובה השנית שהביא פירש"י ותוס' בהא דרב ביבי דרש"י כתב ושדא קמייהו ולא רצה לברור האוכל מתוך העלין ולתת לפני כל א' וא'

אלא שטחם והם נוטלים ואוכלים ובשטח זה נפרש האוכל מאליו והתוס' כתבו ולא ידענא וכו' פירוש לא ידענא מה שלא ביררם תחילה קודם שהביאם לפניהם אבל אין לפרש מה שלא ביררם בשעה שהניח לפניהם דא"כ מאי קאמר אי משום דקסבר אוכל מתוך פסולת אסור דהא לכ"ע שרינן אוכל מתוך פסולת לאלתר עכ"ל וכתב עלה הרב מהרי"טץ דבדברי התוס' קשה קושיא חזקה מרפס' איגרי דאם כדבריהם דלכ"ע שרי תיקשי למה רב ביבי לא בירר אחר שהביאם ונתנם ביד כל אחד מבורר דהא לכ"ע שרי דליכא איסורא אלא קודם שהביאם וכן היה חק המוסר אלא תפשוט דמשום עין יפה עשה וקושיא זו חזקה על פירוש התוס' לכן לא בחר רש"י בזה ופירש הפירוש שלא בחרו התו' ומה תאמר לכ"ע שרי ל"ק דרש"י מפרש דסובר רב ביבי שאסו' ואין הלכה כדבריו ולזה הוצרך רש"י לומר שמאליו נפרש דלא שני לן בין לעצמו בין לאחרים דלרב ביבי אסור זהו עומק דברי רש"י ודברי התוס' צ"ע עכ"ל בקיצור:

וכבר הרב מהרש"א בחידושי הלכות עמד על זה ופירש דכונת רש"י • במ"ש שהאוכל נפרש מאליו כדי שיאכלוהו התלמידים דאי לאו היו אסורים לבררו אבל הקשה דלכ"ע היו יכולים התלמידים לבררו לאכלו לאלתר כמ"ש התוס' כמ"ש התוס' עכ"ד. וכבר הרב מהרי"טץ תריץ יתיב כמש"ל. אך לא העיר הרב מהרש"א בתוספות כהערת וקושית הרב מהרי"טץ:

ונראה לישב דברי התוס' דכוונתם דמוכרחים אנו לומר דאין כונת רב דימי על מה שלא ביררם בשעה שהניחם לפניהם דהא לכ"ע שרי ולא ניחא להו לומר דגם בהא רב ביבי סבר דאסור לברר לאלתר ממש כמ"ש הרב מהרי"טץ לדעת רש"י דבשלמא אי לא הוה לן למתלי במידי אחרינא הו"א דרב ביבי סבר סברא זרה ורק היא יחידה אך מאחר דיש לדון דמשום עין יפה מכוין אמאי תלינן בוקיא סריקי ברב ביבי והול"ל בפשיטות דמשום עין יפה מכוין דאין סברא לאסור אוכל מתוך פסולת כאן לאלתר ממש ומאי מספקא ליה לרב דימי. ולכן הוכרחו התוספות לפרש דהא דאסתפק לן היינו מה שלא ביררם תחילה קודם שהביאם דבהא יש קצת פנים לאסור איסר כשאינו לאלתר ממש. והשתא דעל כרחין מפרשינן הכי אית לן למימר דבזמנה אל עירם ואל שער מקומם לאו ארח ארעא לאתויי קמייהו כלכלה דפירי ולבררם בפניהם ולתת לכל אחד מנת חלקו. וכן ארחות המשמשים בסעודה לברר מקודם והדר לאתויי פירי ברורות ומתוקנו' והיינו דרב ביבי אייתי קמייהו כלכלה כמות שהיא דמראש מקדם לא בירר דסבר דאסור כל דלא הוי לאלתר ממש ואחר דאייתנהו כמות שהן לא נהוג לברורי קמייהו כי כל שישנו בהבאה הכל מתוקן לסעודה:

ואפשר לומר דגם רש"י מפרש כפירוש התוס' דמאי דקאמר לא ידענא היינו על מה שלא ביררם מקודם וגם התוס' ז"ל מפרשי כרש"י דבשטח זה נפרש האוכל מאליו ולא הוצרכו לפרשו דהרי הוא כמבוא"ר בפי"רשי. ומ"ש רש"י ולא רצה לברור האוכל מתוך העלין היינו קודם שהביאם דהא פשיטא ליה לרש"י דאינו דרך ארץ להביאם כמות שהן ולבררם שם ובודאי דעל קודם שיביאם איירינן דלא רצה לבררם. ורש"י דייק לישנא דקאמר שדא קמייהו כלכלה דפירי דלא קאמר אייתי קמייהו כלכלה דפירי ומ"ה פירש דשטחם והאוכל נפרש מאליו. והיתה כונת רב ביבי בזה משום דהוא לא רצה לבררם דקסבר שהוא אסור לבררם קודם ומשום דהיה חושש דאינהו סברי דמותר ויהיה נראה בעיניהם כמיעוט דרך ארץ להביאם כשאינם מבוררים אי לזאת נתחכם לשוטחם שיהא האוכל נפרש מאליו ובאופן זה יש לדון דמשום עין יפה עשה וגם הקל בברירה שהאוכל נפרש מאליו והשתא אין להם לתופסו כל כך אלא דאנן מספ"ל אם האמת כן הוא דמשום עין יפה קא מכוין דוקא או דילמא משום דסבר דלברר' קודם אסור ועשה המצאה זו מפני שלא ידע סברתם כדי שידונוהו לעין יפה ובזה נמצא רש"י והתוס' שוים ויהי כל הראש שפה אחת ודברים אחרים ודוק היטב.

ג

מותר לברור ירק וכו' כתב הרב מגן אברהם דוקא אוכל מתוך פסולת ועמ"ש סי' תרי"ב דאף אם עין העלים הללו פסולת גמור שראוים לאכול ע"י הדחק אסור לברור הפסולת עכ"ל וכתב עליו בס' אליה רבה שם הביא דברי המגיד ואינו ראיה די"ל האיסור שמכין למול או דאינו לאלתר עכ"ל ומ"ש דהתם משום איסור שמכין לחול אינו מחוור דהמעיין בעיניו יראה דברי הה"מ דמשום בורר איירי אמנם מ"ש דאינו לאלתר יציבה מילתא. אך אין כוונת הרב מג"א להוכיח האיסור מהתם רק כונתו להוכיח מדברי הה"מ דהעלים אף אם ראוים לאכול ע"י הדחק מיקרי פסולת וזהו כונת הוכחתו והכי קאמר עמ"ש סי' תרי"א דאף אם אין וכו' כלומר דמשם מוכח דאף אם אין העלים וכו' דכיון דמשם אתה למד דמקרו פסולת זו הלכה רווחת דפסולת מתוך אוכל בכל ענין אסור. ואף גם זאת לא היה צריך ראיה מהתם דהא בסמוך אמרינן דאף שני אוכלים האוכל שאינו רוצה בו עתה מיקרי פסולת וכ"ש העלים האלו. אלא דניחא ליה לאתויי מדין עלים בפרט ודוק:

ד

דין ג'. הגהה. אבל כל שהוא מין אחד אעפ"י שבורר חתיכות גדולות וכו'. כן מוכח בתה"ד דבמין אחד לא שייך ברירה. והרב ט"ז תמה על התה"ד דשני מינים דנקט בש"ס הוי לרבותא והאריך ע"ש באורך ומדברי הרב המגיד ריש שביתת עשור משמע כדברי

התה"ד דברירה היא מין אוכל מאוכל אחד אבל במין אחד לא מיקרי בורר. ובארחות חיים דף מ"ה ע"ד כתב משם רבינו פרץ דבחתיכות בשר לברור זה מזה לא שייך ברירה. ועיין באחרונים:

ה

דין ד'. הבורר פסולת מתוך אוכל וכו' כתב בס' יד אהרן אבל מהר"י אבואלעפיא במהרי"טץ סי' הנז' כתב דהרמב"ם ס"ל דפסולת מתוך אוכל נמי לאלתר מותר וכפ"ז כתב דלהסיר צרעה מן הכוס מותר להסירה כשהוא לאלתר וכמה קשה סברא זו להתיר איסור סקילה נגד כמה אשלי רברבי דסברי דפסול' מתוך אוכל אסור אפי' לאלתר וכמ"ש רש"ל וכו' הרי להדיא שכתב דאין להקל בענין חיובי סקילה וא"כ מי יכניס ראשו להקל ולהסיר הצרעה מן הכוס בשבת ומהרי"טץ שם התיר מטעם אחד ודבריו דחוקים ומגומגמים והט"ז בס' תק"ו כתב דאין להסיר הזבובים אלא יקח מן המשקה עמהם עכ"ל ומדבריו משמע דמהר"י אבואלעפיא סבר דפסולת מתוך אוכל נמי לאלתר מותר כמו שמותר אוכל מתוך פסולת לאלתר וסמך בזה על דעת הרמב"ם נגד הפוסקים ומשו"ה כתב דסברא זו היא שקשה להקל נגד כמה אשלי רברבי ונסתייע מדברי רש"ל דכייל נמי הרמב"ם בהדי שאר פוסקים. וק"ק עליו אמאי לא הקשה עליו כפי דעתו מדברי הרב המגיד שכתב דדעת הרמב"ם כדעת ר"ח והרמב"ן דפסולת מתוך אוכל אפי' לאלתר חייב:

אבל עמו הסליח' דתלי בוקי סריקי במהר"י אבואלעפיא דהרואה יראה בתשובתו כי לא עלה על דעתו להתיר כסברת הרמב"ם אף ששאר פוסקים חולקים ולא עלה על לבו לומר דפסולת מתוך אוכל לאלתר שרי רק יצא לידון בדבר חדש דאף דפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב כדברי ר"ח ושאר פוסקים ה"ד סמוך לסעודה לאלתר ממש חייב אך בשעת אכילה ממש מותר דאינו נקרא בורר למי שעומד ואוכל ומעכבו הפסולת מלאכול דאין שום דרך ברירה בכן וכתב בתוך תשובתו דלהכי הרמב"ם לא כתב דפיסולת מתוך אוכל לאלתר חייב משום דלא פסיקא מילתא דבשעת אכילה מותר ונמצא כפ"ז דמהר"י אבואלעפיא מורה ובא דפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב אך בשעת אכילה שהוא אוכל והפסולת מעכבו אין זה בורר ושרי לכל הפוסקי' ומעתה אין מופת חותך נגד מהר"י הנז' ועיקר תשובת מהר"י אבואלעפיא הנז' הראשונה ליתא קמן ובתשובתו השנית הנז' כתב שלהסיר הצרעה כתב בראשונה מכמה טעמי דשרי:

הן אמת דגם סברא זו של מהר"י הנז' אינה מחוורת דסתמות הפוסקים משמע דאף בשעת אכילה פסול' מתוך אוכל לעולם חייב וכדעת מהרי"טץ:

ומ"ש דמהרי"טץ נמי טעמו דחוק ומגומגם לי ההדיוט נראה דהוא טעם לשבח דאין ברירה בלח ויש סמך לסברא זו מהש"ס והפוסקים ועיין בדברי הה"מ ריש שביתת עשור וגם הרב אליה רבה הביא דברי מהרי"טץ ונראה שמסכים לדבריו והכי נהוג:

ו

דין ה'. הבורר תורמוסין וכו' פירש"י לאחר ששלקן הוא בורר ואוכלן מתוך הקליפ' וכת' מהר"י אבואלעפיא בתשובה הנז' שהוא ט"ס וצ"ל הוא בורר מתוך הקליפה ואוכלן והוא לאפוקי הלשון שני שבורר המתולעות וכו' עכ"ד ואעפ"י שדבריו אלה נמשכים לסברתו הנז' דסבר דפסולת מתוך אוכל שרי בעת האוכל. ולדידן אין חילוק וכדעת מהרי"טץ וכדבר האמור. עתה אמת אגיד שראיתי בקובץ ישן כתוב על קלף פירש"י דמס' שבת וכתוב בלשון הנז' לאחר ששלקן הוא בורר אוכל מתוך הקליפה. ועיין בתשובות מהרי"טץ מ"ש בהתר התורמוסים ועיין בס' בית דוד סי' קכ"ד ובס' דבר משה ודוק:

ז

דין ט"ז מים שיש בהם תולעים וכו' מותר לרחוץ במים שיש בהם תולעים ואין לחוש שימותו על ידי זה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סי' כ"ה וגדול הדור מהר"ם ן' חביב בתשובותיו כ"י סי' י"א:

ח

דין י"ז. הגהה. הרוקק ברוח והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה וכו' לא ראינו מי שחשש לזה כיון שאין מתכוין לכך כ"ש שאין דרך זריקה בכך. מהרי"קש בהגהותיו. וכן הסכים מז"ה מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י:

שיורי ברכה

[סימן שי"ט. א

דין א'. הגהה. מן העלין המעופשין וכו'. באופן ברירה זו יש חילוק דאם הם עלים מופרדים יבור לו הטובים ויניח המעופשים דאם יעשה בהפך הו"ל בורר פסולת מתוך אוכל דאסיר אפי' ביד ואפי' לאלתר אבל אם הם קלחים כגון חזרת שהעלים מבחוץ הם המעופשים אז יסי"ר מוצ"א המעופשות דה"ל כמסיר הקליפה לאכול התוך. הרב מהרי"ל וואלי בהגהות כ"י:

ב

דין ד. הבורר פסולת וכו' דעת רבינו חננאל ורוב הפוסקים דפסולת מתוך אוכל אפי' ביד לאלתר חייב. אבל רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י סי' כ"ג מייתי דברי

רבינו חננאל ובנה עליהם דייק מעומק הלכה ודחאם ומסיק דגם פסולת מתוך אוכל ביד לאלתר שרי וכתב דהכי סבירא ליה לרבינו יוסף בר מאיר ורבו ע"ש באורך. ודעת רבינו אשר מלוניל להתיר לאלתר בקנון ותמחוי אף פסולת מתוך אוכל ודעת הרב ההשלמ' דבקנון ותמחוי לאלתר לא שרי אלא באוכל מתוך פסולת הביא דבריהם בס' הבתים כ"י והוא ז"ל פסק כהרמב"ם.

ג

הגהה. לא יברור וכו' כתב הרב ב"ח דאם הפסולת מרובה על האוכל יש להחמיר שלא לטלטלו ותמהני למה נחמיר בזה כיון דאין איסורו אלא מדברי סופרים. הרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י.

ד

דין ה'. הבורר תורמוסין וכו' ומסתברא שמותר ללוקט וליתן לתוך פיו אחת אחת. הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י פ' כלל גדול. ובפנים רמזתי דברי האחרונים.

ה

דין ח'. דהיינו שמציף וכו' מכאן נראה דאסור למלאת החבית יין חדש כדי להסיר הקצף העולה. מהר"ר גו"אל בהגהותיו:]

סימן שך

א

דין ב'. אם יש בגיגית וכו' וכ"כ רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' קנ"א והאריך הרבה בזה:

ב

דין ד'. כדי לתקן האוכל וכו' אבל אגוזים מרים וכיוצא אסור לשרותן במים בשבת להעביר מרירותם כיון דלא חזו לאכילה בלאו הכי. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ן':

ג

דין ו'. מותר לסחוט לימונים. וכן מותר לסחוט הלימונים לתוך מי הסוקאר. ואף במקום שעושים מהם משקה וממלאים ממנו חביות לא דמי לסחיטת ענבים ורימונים דהתם שותים אותו משקה כמות שהוא אבל סחיטת לימונים אף שעושין אותו משקה אין עשוי לשתותו כמות שהוא אלא לטבל בו האוכל. הרדב"ז בתשובות החדשות סי' יו"ד:

ד
דין ז'. מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל וכו' ג' דינין בסוחט ענבים לתוך האוכל מותר לכתחילה לתוך המשקה או לתוך הכוס חייב חטאת אבל לתוך הקערה ופירש דלאוכל קא בעי ליה פטור אבל אסור. הרדב"ז בתשובה סי' תרפ"ו:

שיורי ברכה

[סימן ש"ך. א
דין א'. הגהה. ויש אוסרים וכו'. מרן בב"י נוטה להתיר דאחר שהביא דעת האוסרין כתב מיהו לפי מה שאכתוב בסמוך בשם שבלי הלקט פשיטא דשרי ולשון זה משמע דדעתו כמתירין הרב מהר"ר יצחק לוי ואלי בהגהותיו כ"י.

ב
דין ז'. ולרבינו חננאל כל שהוא צריך למימיהן וכו' כצ"ל. מהר"ר גוא"ל בהגהותיו:]

סימן שכא

א
דין י"ב. אבל לאוכלו מיד הכל שרי מידי דהוי אבורר וכו' וכן מותר לפרך הדס כדי שיהא ריחו נודף להריח מיד. שו"ת בית יהודה ח"א א"ח סימן כ"ו:

שיורי ברכה

[סימן שכ"א. א
דין ג'. מפני שנראה ככובש וכו' ואם כן אף לאוכלן מיד אסור ומזה נראה לי אסור מה שנוהגין עיגולי הקשו אין שקורין פסי"טש להוציא משם הליחה המרה. הרב מהרי"ל ואלי בהגהות כ"י.

ב
דין ז'. והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה. ואנן לא נהגינן הכי דלא בקיאינן לדוך בקתא דסכינא פלפלים כתושים יפה וגם שמא ישבור הקערה ולפחות אתי לאיסורא דרבנן. מהר"ר שמואל שער אריה בהגהותיו כתיבת יד:]

סימן שכב

א
דין ה'. ומוללו להדיח וכו' עמ"ש הרב שיירי כנ"הג ועמ"ש בש"ות בית יהודה א"ח סי' כ"ו:

ב
דין ו'. אסור משום קוביא וכו' עמ"ש הרב ט"ז ועמ"ש בש"ות פרי הארץ ח"ב י"ד סי' ט"ז ויש להשיב הרבה על דבריו וכן ראיתי למורי הרב ז"להה בכתבי הקדש שלו האריך להשיג עליו לא ע"ט האסף:

שיורי ברכה

[סימן שכ"ב. א
דין ה'. ולהניף בהם לחולה וכו'. כן הוא לשון הבריתא. והרב מגן אברהם נסתפק אם הא דנקט לחולה הוי לדיוקא דלבריא אסור או גם לבריא שרי וארחא דמילתא נקט ע"ש וראיתי להרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י שכתב בפשיטות דהוא הדין לבריא וארחא דמילתא נקט:]

[סימן שכ"ג. א
דין א'. הגהה. ויש מקלין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי שממעט או מוסיף וכו'. ואם הוא צריך לשתים או שלשה מדות מצי לומר לו תמלא לי פעם אחרת הכלי לפי צרכי הואיל ואינו מזכיר שם מדה או מקח. כנ"הג בשם רי"אז. ומוכח דממלא ושופך לכלי של לוקח ומשמע דהוי דעת שלישית דהא מסיים ואפי' יש שנתות בכלי והוא ממלא עד השנתות מותר ואין זה כדעת המקלין ולכן אין שומעין קולא זו הרב מהרי"ל ואלי בהגהות כ"י. ומ"מ הדבר ברור דלנוהגין כיש מקלין שכתב מור"ם שרי לומר מלא לי פעם אחרת כלומר בפעם ראשונה דהוא ממעט או מוסיף ובסגנון זה מצי אמר כמה זימני ופשוט.

ב
דין ה'. ויש אומרים דלמעט בהלוך וכו' נסתפקתי מאי דעתיה דמרן דלפי הכלל המפורסם דסתם ויש אומרים הלכה כסתם אם כן הכא נמי דעת מרן דלא כיש אומרים. ולפי כלל אחר דכל שהביא דעת אחת בלשון אבל פ' כתב דעתו לפסוק כדעת ההוא א"כ הכא דעת יש אומרים הביא בבית יוסף בלשון אבל התוס' כתבו דה"מ בי"ט אבל

בשבת וכו' נראה דדעתו כיש אומרים הללו וצ"ע. הרב מהריי"ל ואלי בהגהותיו כ"י. ואין כאן מקום להסתפק דודאי דעת מרן להלכה ולמעשה לפסוק כסברא דקבעה בלשון סתם ואלים האי כללא ואף אי יהבינן כל דילי"ה דכללא הוא בדברי מרן דדעתו כסברא דמייתי ומעלה אבל כללא דסתם אלים ותו דהן לו יהי כדבריו דבב"י נטה דעתו כדעת התוס'. הא חזינן דהכא בש"ע דעתו כסברא דמייתי בסתם והכי נקיטינן.

ג

דין ז'. מותר להטביל כלי חדש וכו' עמ"ש הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' תס"ח ועמ"ש לפנים סי' תק"ט.

ד

הגהה. ימלאנו מים מן המקוה וכו'. יטבול ידיו תחילה ואח"כ ישקע כל הכלי במים ואין לעשות כן אלא אם הוא צריך לו. מהר"ש שער אריה בהגהותיו כ"י.

ה

דין יו"ד. אין חופפין כלים במלח וכו' בתוספת' דביצה שנינו דמדיחין כלים במלח והיינו כשהמלח כבר נמחה מע"ש והיה למים והיינו דקאמר מדיחין ועמ"ש בב"י. מהריי"ל וואלי בהגהותיו כ"י:]

סימן שכד

א

דין י"ב. מותר להאכיל תולעת המשי. כ"כ מרן בב"י שמצא כתוב בתשובה וכן מצא למהר"ר צמח נכדו של הרשב"ץ. ולגרוף מתחתיהם שיורי העלים היבשים אפי' הם מאוסים שאינם ראוים לשאר ב"ח. אם תולעי המשי אינם אוכלים ביום ההוא עד שיגרפו שיורי העלים מתחתם אז הם מסתכני' בסבתם גורפין אותם כלאחר יד שלא כדרך גריפתן בחול הרב מהר"ר משה פרובינצאל מרבנן קשישאי שבעיר מנטובא י"ע בתשובותיו כתיבת יד סימן מ"ה:

ב

דין י"ד. הגהה. ויש מחמירין גם כן בשאר מיני בהמות וכו' וכתב הרב ב"ח דאין למחות ביד הנוהגין התר. וטעמו דהסמ"ק התיר מדלא הזכירו חכמים איסור בשאר בהמות. וכן ראיתי בס' ארחות חיים דהביא דברי הסמ"ק לבד משמע דסבר כוותיה ומיהו כתב בספר אליה רבה דכשידוע שנמאס דידם למין אחר אסור. והוא דבר פשוט:

שיורי ברכה

[סימן שכ"ד. א
דין ג'. אבל נותנין בו מים וכו' הטעם לפי שהמורתן אינו בר גיבול ולכך אף שיגבול לא יהיה בו חיוב אלא איסור דבריהם ומתוך כך הותר נתינת מים מדבריהם ואם גיבולו היה אסו' מן התורה היה נתינת מים אסור מדבריהם כמתבאר מדברי הרמב"ם וה"המ פ"ח. ולפ"ז במורסן שלנו דלעולם נשאר בו קמח שייך בו שפיר גבול מן התורה וא"כ נתינת מים אסור מדבריהם. מהרי"ל וואלי.

ב
ומותר לערב בדרך זו בכלי אחד וכו' כצ"ל וכן הוא בהרמב"ם וכן הוא בש"ע דפוס ישן. מהריי"ל וואלי.

ג
דין ט'. הגהה. ודין תרנגולים ואווזים וכו' מור"ם בתשובותיו סי' ע"ט התיר להמראות האווזות פעם אחת בשבת ע"י עכו"ם משום צער ב"ח וצידד ע"י ישראל הואיל ואינן אוכלי' בענין אחר אבל אין המנהג כן. מהר"ר גוא"ל.

ד
והלואי לא ילעיטום לעולם שעוברים על כמה איסורים ולאו אדעתייהו והמורה יזהר בשבת דבריש כל מרעין הנשים מצוות לעכו"ם להדליק האש ולחמם המים וידוע שלפעמים הושט נקוב ולאו אדעתייהו ואוי למורים שאינם משגיחים בכל. מהר"ש שער אריה בהגהות כ"י.

ה
דין י"א. ולא לפני חזיר וכו' דאסור לגדלם ואין מזונותיהם עליך קרינן בהו. ולפי זה אם נפלו לו בפרעון חובו שהותר לו להשהותן עד שימצא למוכרן בשיוויין שפיר מיקרי מזונתן עליך. מהרי"ל וואלי. ומ"ש דמותר להשהותן עד שימצא למוכרן בשיוויין כ"כ הרמ"ע והש"ך י"ד סי' קי"ז:]

סימן שכה

א
דין ד'. פת שאפהו עכו"ם לעצמו בשבת וכו'. עמ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"א סי' מ"ד ובתשובות מהר"ש בנו סי' קע"ה ובתשובות מהר"ם דוראן שבסוף התשב"ץ סי' י"ג ע"ש באורך:

ב
הקאהב"י שעושה העכו"ם בשבת אסור הואיל ויש רגילות בדבר ובחול נמי אסור משום חתנות וכל הפורש ממנו בחול כאילו פורש ממות לחיים והפורש ממנו בשבת יזכה לעולם
שכלו שבת הרב הגדול מהר"ר אברהם סכנדרי בתשובה כ"י ועמ"ש הרב שירי כנ"הג בסי' זה והרב שבות יעקב ח"א סי' י"ב והרב פנים מאירות ח"ב סי' ס"ב ועמ"ש מהרי"קש בהגהותיו י"ד סי' קי"ד ומש"ל סי' קנ"ז בס"ד:

ג
עכו"ם המחזר עם קומקו"ם הקאהב"י אף שהחנות פתוחה בשבילם עכ"ז בכל גוונא אסור ובפרט כשמכיר הישראל הרב מהר"י זיין בתשובה כ"י הנקרא שערי ישועה א"ח שער ה' סי' יו"ד:

ד
דין ז'. ספק אם ליקטן וכו' עמ"ש מורינו הרב בתי כהונה בסוף חלק בית ועד:

שיורי ברכה

[סימן שכ"ה. א
דין י"ב. אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה וכו' דוקא במלאכה דאוריתא אבל באיסור דרבנן אף אם עשה לצורך ישראל שרי וכפ"ז אם הניח לוח מהספינה ליבשה לצורך ישראל שרי לירד בו ודלא כמאן דאסר ותו אפש' דאף איסור' דרבנן ליכא ודמי למש"ל סי' שי"ג דין ד'. מהרי"ל וואלי.

ב
כגון שהדליק נר וכו'. ומיהו אם היה בית ישראל ממש לאו כל כמיניה לאסור הבית לישראל בהדלקת נר. הגהת תשב"ץ סי' י"ב משם ירושלמי.

ג
דין ט"ו שממקום פ' הביאם בשבת וכו'. ואם הגיעו כאן יום א' אף דהפליג ממקומו בשבת לא חיישינן למהלך הנעשה בשבת להאריך בכדי שיעשו דדוקא בבא בשבת אמרו מהריי"ל וואלי בהגהותיו כ"י:]

סימן שכו

א
דין א'. אבל בחמי טבריא מותר וכו' מה שרוחצין לרפואה באמבטאות ובמרחצאות שהם כחמי טבריא אסור לרחוץ בשבת. שו"ת מים רבים א"ח סי' כ"ה כ"ו ז"ך ע"ש באורך:

ב
דין ח'. אדם מותר לטבול וכו' אסור לבעל קרי לטבול בשבת בחמין שהוחמו מע"ש תשובת רב האיי גאון הביאה בכלבו דף קנ"ד. והרב מהר"י אירגאז בש"ות דברי יוסף סי' ס"ד הליץ על הנשים שטובלות בליל שבת בחמין שערער על זה הגאון מהר"ר צבי בתשובותיו סי' י"א ובסוף דבריו עמדו כנגדו דברי רב האיי גאון הנז' עש"ב והרב מהריי עאייאש בס' בני יהודה בשו"ת סי' ל"ב קיים המנהג והאריך לתת טעמים להתיר עש"ב:

סימן שכח

א
דין ג'. ושינים עצמם בכלל וכו' מרן בב"י תמה על הר"ן וצידד בדבריו ובס' הבתים הובא בתחילת מעשה רקח כתב דהוי פלוגתא ונראה להקל וכן דעת הרמב"ם:

ב
הגהה. אומר לעכו"ם וכו' עמ"ש הרב אדמת קדש סי' ה':

ג
דין ז'. ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר וכו' לחלל שבת צריך בקי לידע אם זהו קדחת חם ביותר או לא. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כתיבת יד סי' קי"ט:

ד
דין יו"ד. הגהה. סתם עכו"ם שאינם רופאים לא מחזקינן אותם לבקיאי' וכו' ודעת הרשב"ץ בתשובה ח"ג סי' רע"א דרופא עכו"ם בקי שאומר שהוא מסוכן מסל"ת הכל לפי מה שאומר החולה ומכירין העומדין עליו אם רואים שאינו מסוכן אין מחללין ואין סומכין על העכו"ם ואם נסתפק הדבר מחללין:

ה
דין י״ב. שלא לעשות ע״י עכו״ם וקטנים ונשים אלא ע״י ישראלים גדולים וכו' עמ״ש הרשב״ץ בתשובותיו ח״א סי׳ נ״ד:

ו
דין י״ג. כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים וכו'. הכי אמרינן ביומא דף פ״ד ע"ב ת״ר מפקחין פקוח נפש וכו' ראה תינוק שנפל לים פירש מצודה ומעלהו והזריז הרי זה משובח וא״צ ליטול רשות מב״ד ואע"ג דקא צייד כוורי:
ואנכי הרואה למהר״ם ן' חביב בס' תוספת י"הכ שהקשה דהא אמרינן במנחות דף ס״ד שמע שטבע תינוק בים ופירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבא אמר חייב ורבה אמר פטור וע״כ רבה לא קפטר אלא כיון דשמע אמרינן דעתיה נמי אתינוק אבל לא שמע לא ולמ״ד חייב תיקשי ליה מהך בריתא דהכא דמשמע אפי' מכוין לעשות שתיהן וי״ל דהכא מיירי דעיקר כונתו להציל התינוק וכו' אבל התם עיקר כונתו לצוד דגים וכו' ועוד י״ל דהא דקתני וכו' היינו אף דיעלה בתוך המצודה דגים ולכתחילה אינו יכול לכוין לעשות שתיהן ואם כיוין לעשות שתיהן בזה נחלקו עכ״ד וקצת יש להרגיש במה שהקשה מהך בריתא למ״ד חייב וכתב בפשיטות להקשות עליו מהבריתא והרי הא דאמרינן ואע״ג דקא צייד כוורי לאו לישנא דבריתא הוא כמבואר בתוספתא פי״ו דשבת. ומבואר מלישנא דשמעתין. דהוי סתמא דתלמודא לפרושי הא דקתני בבריתא והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מנ״ד וממשנה יתירה דייק. וא״כ מ״ד חייב יפרש בבריתא אנפא אחרינא ודעת לנבון נקל כאשר המעיין יראה אלא דתלמודא פריש לה להני גווני לאשמועינן רבותא טפי:
ואולם מאי דתריץ יתיב הרב הנז׳ דהתס עיקר כונתו לצוד דגים יציבא מילתא ומהימן פשריה אלא דכיון דשמיע ליה דטבע תינוק יש צד לומר דמחשבתו נמי אינוקא וזה דבר מבואר בש״ס ופירש״י:
אך הא דפריק תו בבריתא הרב הנז' דלכתחילה אינו יכול לכוין להעלות את שתיהן יש לפקפק דלפום ריהטא נראה דלכתחילה בשתים עלתה לו דהרי אמרו בירושלמי פ' האורג ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוון להעלותו ולהעלות נחילו של דגים עמו מותר ופירש הר"ן שם אף שהוא מכוון עם אותה מלאכה שאסורה בשבת התירו לו חכמים וכבר רמזה הרב הנז׳. והרשב״א בחידושיו שם התיר לנעול ביתו אף דידע דיש צבי והביאוהו הר"ן שם והרב המגיד פ״י:

וצופה הייתי להרב לחם משנה פ"ב נפק דק עמ"ש הרמב"ם ננעל הדלת בפני התינוק שובר ומוציאו אף שהוא מפצל אותה כמין עצים דאמאי לא כתב כלשון הש"ס ואף דמכוין למתבר שיפי ותירץ דסבר הרמב"ם דמכוין אסור וכו' ע"ש ויש להעיר דכיון דמפורש בירושלמי דמותר ובש"ס דידן לא מכרעא בכל כי האי שר"ו חכימיא ואיך החליט לאיסור:

ז

נתכוון להעלות דגים ותינוק ולא העלה רק דגים כתב מהר"ם ן' חביב שם דלכ"ע חייב דהרי נתקיימה מחשבתו בצידת הדגים וצדד עוד בזה וכתב ודעתי נוטה דחייב ע"ש:

ולי ההדיוט יש פני"ם הנראין לפיטורא לפום מאי דאמרן בסמוך דלכוין לכתחילה לשתיהן שריותא היא א"כ ברשות עשה. והכי משמע מהני לישני דהתם בסוגיית מנחות דפשוט דמאי דאמרו שמע שטבע תינוק ופירש מצודה להעלו' דגים והעלה דגים חייב הכוני' דעיקר מחשבתו לדגים וא"כ משמע דוקא כשעיקר כונתו לדגים אז חייב לא כן אם כוין לשתיהן דאז אף כי לא העלה כי אם דגים ופטור:

וכן יראה קצת מדברי רש"י דהוה גריס גם בלישנא בתרא שמע וכתב והאי דנקט שמע לאשמועינן דאפילו שמע כי העלה דגים בלא תינוק חייב. וראיתי להרב צאן קדשים שכתב על דברי רש"י הללו וז"ל ולענ"ד דזה לא אצטריך לאשמועינן כיון דפירש להעלות דגים פשיטא דחייב דהא לא היה כוונתו לתינוק וכו' אלא אפשר לפרש דהא דנקט שמע לאשמועינן דנשמע דוקא להעלות דגים והעלה דגים חייב אבל להעלות תינוק והעלה דגים לחוד פטור לכ"ע עכ"ל ומאי דפשיטא ליה וחלק על רש"י יש מקום לומר דאינו פשוט דכיון דאמרינן בש"ס דמאחר דשמע אמרינן דעתיה נמי אתינוק א"כ היה מקום לטעו' דכיון דדעתיה נמי אתינוק פטור דהא אם כיוין לשתיהן והעלה דגים נראה דפטור וכדכתבינא בעניותין בסמוך. ומאי דכתב הרב הנז' דהוא חידוש נראה יותר פשוט דברשות עשה:

ונראה להכריח עוד קצת דכיוין לשניהם והעלה דגים פטור דאי תימא דחייב קשה דלא ליתני שמע ויקצר בלישניה ולישמועינן רבותא ולימא הכי פירש מצודה להעלות דגים ותינוק והעלה דגים חייב להעלות דגים והעלה תינוק ודגים מר פטר ומר מחייב אלא משמע מדנקט כי האי גוונא דדוקא כשעיקר כונתו לדגים אז חייב:

הן אמת דמלשון הרמב"ם והטור משמע דלכתחילה לא יכוין לשתיהם וצריך להתישב בדבר:

ח
נתנוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור אפילו לא שמע שטבע הואיל והעלה תינוק עם דגים פטור. כ"כ הרמב"ם פ"ב דשבת ופסק לקולא בפלוגתא דמנחות הנז':
ואנכי חזון הרבתי להתוס' בסוגיית מנחות הנז' שכתבו וז"ל להעלות דגים והעלה דגים ותנוק רבא אמר חייב לא דמי לאופה מי"ט לחול דפסחים דף מ"ו דפטרינן מטעם הואיל ונימא הכא הואיל ופטר ליה אתינוק פטר נמי אדגים דהתם אפיה חזיא לי"ט אבל הכא צידת דגים לא חזיא לשבת עכ"ד והקשה בס' צאן קדשים דהתם רבה אמר דפטרינן מטעם הואיל דהוא בר פלוגתיה דרבא הכא אבל רבא ס"ל כרב חסדא דהתם דלוקה דלא אמרינן הואיל:
ולק"מ דהתוס' רצו לישב רבא דהכא אליבא דהלכתא דקי"ל דאמרינן הואיל וכן מוכח שם מהתוס' דף מ"ח ע"א שכתבו דהלכה דאמרינן הואיל משם ה"ר יוסף וכן המנהג. ומה שכתבו שם התוס' בשם ר"י הוא דחיה בעלמא ובלשון שמא אמרה:
ותו יש להרגיש על הרב הנז' דפסיקא ליה דרבא סבר כרב חסדא דלא אמרינן הואיל והרי הרמב"ן והר"ן שם פי' אלו עוברין הכריעו דהלכה כרבה משום הא דא"ל רבה לר"ח לדידך היאך אופין מי"ט לשבת משום עירובי תבשילין שרינן איסורא דאוריתא א"ל מדאורי' צרכי שבת נעשין בי"ט וכו' ורבא דהוא בתרא אית ליה הכנה פ"ק דביצה וקי"ל כרבא ע"ש ולפ"ז רבא אית ליה הואיל כרבה:
איברא דהתוס' כתבו בריש ביצה ד"ה והיה תימא הואיל והכנה דאוריתא איך אופין ומבשלין מי"ט לשבת וכי תימא ע"י עירובי תבשילין וכי אתי תקנתא דרבנן וכו' ונראה דרבא לטעם הואיל ואף לדידן ניחא דכל דבר אפוי ומבושל לא שייך ביה הכנה. ועמ"ש הר' המופלא קדוש יאמר לו מהר"ח ן' עטר ז"להה בס' ראשון לציון ועמ"ש הר"ן בפסחים:
והראב"ד בהשגות כתב על הרמב"ם הנז' רבא לקולא דזיל בתר מעשיו והוא פסק כרבא אף דתלמיד הוא לגביה דרבה עכ"ל וכתב עלה הרב המגיד וגירסת ספרינו הפך דרבה אזיל לקולא ומ"מ אף לגירסת הראב"ד י"ל דהלכה כרבא משום דהוא בתרא ולא אמרו אין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא כשנחלקו במשא ומתן של הלכה פנים בפנים כגון שנזכר בגמרא אמר ליה רבא לרבה אבל כשנחלקו שניהם בשני חולקין דעלמא איכא למימר דהלכה כבתראי וזה דעת הרשב"א בסוף פי' תולין עכ"ל:
ויש להעיר על זה דבההיא דסוף פי' תולין דכתבה הרשב"א פסק הרמב"ם פכ"א טיט שעל גבי רגלו מקנחו בכתל אבל לא בקרקע שמא ישוה גומות ובדין זה הוא שכתב הרשב"א

דהלכה כרב בפא דבתרא הוא אף שנחלק עם רבא והה"מ כתב שם דהריי"ף והרמב"ם והרמב"ן פסקו כרבא ועיקר. והכא בדין זה משמע מדברי הרב המגיד דהרמב"ם ס"ל כהרשב"א במ"ש ס"פ תולין ולפ"ז יקשה דשם דעת הרמב"ם הפך הרשב"א כאמור:

תו ק"ק מההיא דנדרים דף כ"ה ראה אותם אוכלים תאנים ואמר הרי אלו עליכם קרבן ונמצאו אביו ואחיו ואחרים בש"א הן מותרין ומה שעמהן אסורין ובה"א נדר שהותר מקצתו הותר כלו ואמר רבה דבמעמיד ואמר אלו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר כלכם אסורי חוץ מאבא דכ"ע כלם אסורים ואביו מותר ופלוגתייהו באומר וכו' פ' ופ' אסורין ואבא מותר ורבא אמר דכ"ע פ' ופי' אסורים כלם מותרים ופלוגתייהו במעמיד והרמ' פ"ח דנדרים דין ו' פסק דבמעמיד כלם אסורים חוץ מאביו וכתב מרן בכ"מ ואע"ג דרבא פליג עליה דרבה כיון דאיכא למימר דהלכה כרבה משום דהוה רביה דרבה ואיכא למימר הלכה כרבא דבתרא נקטינן כרבה לחומרא וק"ק דאי ס"ל למרן בדין זה דהעלה דגים ותינוק דטעם הרמב"ם דפטר דגירסתו רבה לקולא א"כ נמצא דדעת הרמב"ם דקי"ל כרבה בכל דוכתא וה"נ הוי"ל לומר למרן בדין הנז' דנדרים דפסק כרבה דקי"ל דרבה ורבא הלכה כרבה דרביה הוא ואי ס"ל דהרמב"ם בהא דהעלה דגים ותינוק גירסתו רבה לחומרא ופסק כרבא דבתרא וכמ"ש הרב המגיד דבלא נחלקו פנים בפנים הלכה כבתרא א"כ התם בנדרים הו"ל לפסוק כרבא לקולא נמי כי היכי דפסק בדין זה לענין שבת וטעמא משום הכלל הנז' וכמ"ש הה"מ ונמשך מרן אחריו בכ"מ הלכות מילה פ"א דין ז':

גם על הרשב"א ק"ק דס"פ תולין כתב דהלכה כרב פפא ולא כרבא והתם בחידושיו לנדרים בדין הנז' כתב דיש פוסקים כרבה ויש פוסקים כרבא ולא הכריע והול"ל דהלכה כרבא דבתרא כמ"ש פ' תולין וגם על הה"מ ק"ק דכפי כלל שכתב בדין זה דשבת הו"ל להרמ' לפסוק בנדרים לקולא כרבא בדין הנז':

ועל הראב"ד ק"ק דהכא השיב על הרמב"ם דהוי"ל לפסוק כרבה דהוא רביה דרבא דהכי מוכח שכונתו להשיג וכן נראה קצת מדברי הרב המגיד. והרי אשכחן להראב"ד פ"ג דמ"ק גבי שפה המעכבת דפסק כרבי אמי נגד רב דבתרא הוא והביאו הרא"ש בפסקיו שם וכתב מהר"ש אלגאזי בס' יבין שמועה דף צ"ה דס"ל להראב"ד דהלכה כבתראי אפילו כתלמיד נגד הרב ואפילו באמוראי קמאי ע"ש ומאחר שכן מה השיג בדין זה על הרמב"ם דפסק כרבא לקולא. ותו דהוי"ל להשיג כפי דעתו בההיא דשפה בדין זה דנדרים הנז' דהוי"ל להרמב"ם לפסוק כרבא לקולא:

ואם אמרנו נבא העי"ר בכללים הללו אינהו ואביזרייהו היד כותבת אורך היריעה במחברת השנית ואין כאן מקומו אך רגע אדבר דיש להעיר עוד דהרי"ף בדין הנז' דנדרים פסק כרבה לחומרא כמ"ש בשמו רבינו ירוחם בי"ד חלק ז' וכן הרא"ש פסק כן בפסקיו שם ואלו בפ"ק דקדושין בההיא דר' ינאי דאסור לתלמיד לעמוד אלא שחרית וערבית כתב הרא"ש שם בפסקיו דהרי"ף השמיטו דסבר דר' אלעזר פליג ופסק כוותיה והרב מהר"ר ליב הכהן בהגהתו בשער אפרים סי' ע"ח הקשה דר"א תלמיד ר' יוחנן ור' יוחנן תלמיד ר' ינאי ואיך פסקו הרי"ף והרא"ש נגד ר' ינאי ותירץ עם הכלל הנז' וכפי"ז דהרי"ף והרא"ש סברי הכלל הנז' יש להעיר איך פסקו בדין זה דנדרים הנז' כרבה ושבקי לרבא דהוא בתרא:

ואפשר לומר דכלל זה דההי"מ הנז' לאו מילתא פסיקתא הוא דצריך לפסוק הלכה כבתרא אף נגד רבו אלא הך כללא הוא לומר דבבתראי אין לעשות עיקר מכלל אין הלכה כתלמיד במקום הרב דאפשר נמי לפסוק כבתרא והכי דייקי קצת דברי הה"מ שכתב איכא למימר דהלכה כבתרא וכיוצא כתב הר"ן. ס"פ תולין משם הרשב"א ולעולם דמצינן לפסוק כהרב נגד התלמיד אלא דאהני לן הך כללא לבטל כלל אין הלכה כתלמיד במקום הרב ולכן בדין הנז' דנדרים שפי' עבוד הרי"ף והרמב"ם למנקט לחומרא דאיכא צדדים לכאן ולכאן והוא הטעם בההיא דס"פ תולין דעסקו כרמב"ם ודעמיה לחומרא כרבא ודלא כרב פפא אך הרשב"א נקיט כבתרא גם שם ודוק בלשון הרשב"א עצמו בחידושיו שם. ואפשר דה"ט דהראב"ד גבי שפה המעכבת למפסק לחומרא ובדין הנז' דנדרים הודה להרמב"ם להחמיר וטעמא דהכי האי גוונא מצינן לפסוק כהרב ומצינן לפסוק כתלמיד. ואפשר דה"ט דהרא"ש פ"ק דקידושין בההיא דתלמיד דהוא סבר דאין רשאי פירוש אין חייב וא"כ לר"א דפליג איסור' איכא אם אינו עומד ופסקו כוותיה לחומרא. אמנם בדין זה דהעלה דגים נהי דרבה לחומרא אמנם איכא חולין בעזרא ומשו"ה פסק הרמב"ם לקולא:

ואולם מלשונות הרא"ש שהביא הרב יבין שמועה דף צ"ה משמע דלא ס"ל האי כללא וקשה על הרב הנז'. גם בדין הנז' דנדרים בלאו הכי ל"ק על ההי"מ ודעמיה דאפשר לומר דהתם פסקינן כרבה לחומרא משום דרבינא ורב פפא מותבי לרבא ומשמע דס"ל כרבה וכמ"ש שם הלח"מ. ודע דמלשון הרשב"א דס"פ תולין ולשון הר"ן ריש סוכה משמע קצת שכלל הנז' הוא מילתא פסיקתא. ושוב ראיתי בס' יד אהרן בדין זה ובספרו מרכבת המשנה פ"א דמילה שהאריך בזה. ואם כנים אנחנו בדברים אמורים יתורצו איזה קושיות שמקשה שם. וצריך להתישב בדבר:

ט
אם נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לבד בלא דגים נראה דלכ"ע פטור וכדכתיבנא בעניותין לעיל סי' ש"א אות ה' בס"ד:

י
אם נתכוון להעלות תינוק והעלה דגים בלבד פטור מכלום. כ"כ הרמב"ם. וכתב הרב לח"מ דמסברא כתב כן וכתב בס' מרכבת המשנה דלא השגיח בדברי הה"מ שכתב דהוא פשוט במנחות ופירש דבריו וכ"כ ביד אהרן בסי' זה. ולי הדיוט נראה שכונת הלח"מ דהא דכתב הרמב"ם פטור מכלום דזה אינו מבואר בש"ס דאי נמי דייקינן מהש"ס היינו דפטור אבל אכתי אפשר דפטור אבל אסור. אבל הא דפטור מכלום הוא מסברא דנפשיה:

יא
דין י"ד. שוחטין לו ואין אומרים נאכילנו נבילה וכו' עיין מ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"ג סימן ל"ז וסימן ל"ח עש"ב:

יב
דין י"ט. חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי עכו"ם וכו' עיין מ"ש מורי הרב ז"לההה בש"ות נחפה בכסף סימן ג':

יג
דין ל"ה. הגהה. אסור להתיז מחלבה וכו'. חולב דדי אשה לחולה שאין בו סכנה יש להסתפק אם יהי' שיעורו כגרוגרת כחלב בהמה ולפ"ז יכול לחלוב פחות מכגרוגרת כיון שאין בו איסור תורה לחולה. או"ד כשחולב לרפואה שיעורו בפחות. ונראה שאם צריך לו לשתות לרפואה שיעורו כגרוגרת. ואם צריך לרפואת עין כשיעור ההוצאה דהמוציא חלב אשה ולובן ביצה כדי ליתן במשיפה ואם צריך לתת על פדחתו לקרר הקדחת שיעורו כשיעור המועיל לאותו דבר שהוא צריך לו ולעולם חיוב חטאת יש בו ואין דוחין אותו אלא מפני חולי שיש בו
סכנה. הרדב"ז בתשובה כ"י סי' שני אלפים ר"ב:

יד
דין ל"ז. כל אוכלים ומשקין שהם מאכל בריאים וכו' מכאן יש התר לשאוף בחוטם אבק העשן הנקרא טאבא"קו הרב הלק"ט ח"א סימן ק"א. וכן כתב הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח בתשובה כ"י והסכים עמו הרב מהר"ר יהושע חאנדאלי. וכן עמא דבר. ודלא כמאן דאסר. ועיין בש"ות מים רבים א"ח סי' כ"ח:

שיורי ברכה

סימן שכ״ח. א
דין ט'. הגהה. אבל סתם עכו״ם שאינם רופאים וכו' והיום שאין שום אדם יכול לרפאות כי אם ברשות חכמיהם סתם כל עוסק ברפואה נקרא מומחה. מהריי״ל ואלי. והרב דיבר לפי זמנו.

ב
לפנים סוף אות ט'. סי' ש״א אות ה' בס״ד ופשוט מאד כצ״ל.

ג
דין ל״ח. מותר לאכול וכו'. מי שיש לו חזה קצר ויש לו שעול מותר ליתן בפיו סוקאר ולשלוח עכו״ם לקנותו מבשם עכו"ם. מהר״ש שער אריה בהגהותיו כ"י.]

סימן שכט

א
דין א'. כל פקוח נפש דוחה שבת וכו'. עבד כנעני אם לא קבל עליו מצות הנוהגות בעבד אין מחללין שבת עליו אבל אם קבל עליו מצות שבת מחללין עליו את השבת. הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשובותיו כ״י:

ב
מכבין כדי וכו' עמ״ש הרב יד אהרן על דברי התוס' דיומא ועמ״ש בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף דף ו' ע״ב ועמ״ש בקונטריס שם הגדולים:

ג
דין ו'. ואפילו צדו סתם וכו' כתב הרב לח״מ דנפקא מדיוקא אדיוקא ואמרינן נעשה ובס' יד אהרן הקשה ממאי דכייל הרב בצלאל והביאו מהר"ש אלגאזי בב' גופי הלכות דכששונה אבל לא אמרינן נעשה ותירץ ובתירוצו תירץ מאי דקשה על הכלל הנז' מריש קדושין ע״ש באורך ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף דף כ״ח ע״ג ועיין מה שכתב הרב החסיד הרמ״ך בספרו הנכבד יד מלאכי אות תפ"ח:

ד
דין ד'. אפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה וכו' וה"ה דמחללין שבת על הנוסס וכ״כ התוס' בנדה דף מ״ד. ובתשובת בית יעקב סי' כ״ט הקשה על דברי התוס' ודחאם מהלכה ורמז דבריו בספר יד אהרן. ולא זכר דברי הרב שבות יעקב ח״א

סי' י"ג שהשיג על הרב הנזי והוכיח מהפוס' ומדברי או"ה כלל נ"ט כדברי התוס' דנדה דחוששין לחיי שעה ומחללין שבת על הגוסס ע"ש שהאריך ועמ"ש הרב כנ"הג סי' ש"ל על תשו' הגאונים וע"ש הרב שבות יעקב עליו שם:

סימן של

א

דין ג'. משעה שהדם שותת וכו' הריי"ף פסק עד שתשב על המשבר והקשה עליו הר"ן דהוי"ל לפסוק כרב הונא בריה דרב יהושע משעה שהדם שותת דספק נפשות להקל וכמו שפסק הרמב"ם. ומאי דדייקי רבוואתא דמדלא אמר רב הונא עד שיהא הדם שותת ש"מ קודם שתשב על המשבר קאמר איכא למידק דלישנא דמשעה לא מוכח דקדים דקאי אמאימתי וכו' עכ"ד הר"ן:

וראיתי להרב גדול בדורו מאריה דארעא דישראל הרב המג"ן בנימוקיו כ"י שתירץ דמאי דדייקי הריי"ף ורבוואתא היינו משום דרב הונא בריה דרב יהושע שהוא אחרון הנה זה בא על דברי אביי דשמע למאי דקאמר אביי וחלק עליו וא"כ הול"ל עד שעה ז"התד וכן ראיתי בס' מרכבת המשנה פ"ב שהביא תירוץ זה משם הרב מקראי קדש וכתב עליו ואני לא ראיתי תלתא רב הונא כי אם שנים אחר בזמן רבי חייא ואחי' תלמיד רב וכו' א"כ איך אפשר דרב הונא שמע מאי דאמר אביי הא רב הונא קדם לאביי טובא ושמא רב הונא בריה דרב יהושע היה אחרון עכ"ל ועמו הסליחה ודקארי לה מאי קארי לה שמא סלקא דעתך דרב הונא בריה דרב יהושע היה אחרון הא ודאי פשוט וגלוי כדאמרינן פסחים דף קי"א אביי הוה שקיל ואזיל רב פפא מימיניה ורב הונא בריה דרב יהושע משמאליה ובבתרא דף ק"ל אמר ליה רבא לרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע כי אתי פסקא דידי וכו'. ובהוריות דף י"וד ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא א"ל אוקמתין מסכתא וכו' וביבמות דף ק"ו בת חמוה דרב פפא וכו' אתא לקמיה דאביי וכו' א"ל רב פפא וכו' וכמה דוכתי דרב פפא חביריה דרב הונא בריה דרב יהושע שקיל וטרי בהדי אביי ורבא וכל זה פשוט דמה ענין רב הונא סתם להיכא דקאמר בש"ס כי הכא הונא בריה דרב יהושע. והכא איכא נסחא אחריתי רב הונא משמיה דרב יהושע והיא טעות. כמבואר. ואין להאריך בזה:

ב
דין ה'. ומתה מביאין סכין וכו' וקורעין בטנה וכו' כתוב בתשובות הגאונים סי' רמ"ח דאף בחול אין לעשות כן ועמ"ש עלה הרב כנ"הג ועמ"ש הרב שבות יעקב א"ח חלק א' סי' י"ג ועמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תרצ"ה:

ג
הגהה. ומה שאין נוהגין עכשיו וכו' עיין בתשובות שבות יעקב הנז':

סימן שלא

א
דין א'. עושין כל צרכי מילה בשבת וכו' מילה דוחה שבת ונגעים אף דכי הדדי נינהו דהתינוק נגוע וחלה מילתו בשבת. הרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות א"ח ח"ב סי' ס"ו ע"ש באורך:

ג
דין ג'. בן ח' אם גמרו שערו וכו' עמ"ש מרן בב"י ועיין מ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' ל"א:

ג
דין ד'. מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת וה"ה דאינה דוחה י"ט שני של גליות הרשב"ץ בתשובה ח"ג סימן רפ"ד:

ד
מילה בזמנה בי"ט ב' באחת מערי א"י שהוא חול לבני א"י ונמצא שם אורח מוהל מח"ל דלדידיה הוא י"ט אף שהוא מילה בזמנה לא יחול האורח אם יש מוהל בן עיר דלדידיה הוי חול. מורי הרב ז"לה בש"ות נחפה בכסף א"ח סימן ח':

ה
כתב מרן בבדק הבית י"ד סימן רס"ד בשם הרשב"ץ שתינוק שהיה חולה ונתרפא לא ימולו אותו ביום ה' ועמ"ש יד אהרן בסימן זה ומה שכתבנו בעניותנו בזה לעיל סימן רמ"ח בס"ד:

ו
לדברי הרשב"ץ אפשר לאסור אף ברביעי במפליג בים כ"כ מהראנ"ח ח"ב סי' ל"ח וראיתי להרב כנ"הג בסימן זה וביי"ד סימן רס"ח שכתב דבא לידו תשובת הרשב"ץ ואפי' לדבריו מותר למולו ביום רביעי עכ"ד והרואה יראה שהראנ"ח כתב בפירוש דהרשב"ץ

לא אסר אלא ביום חמישי אמנם לשיטתו אפשר לאסור גם ביום רביעי. והרב מגן אברהם בסימן זה הביא תשובת מהראנ"ח הנז' וכתב ולא ידעתי למה כתב ולדבריו אף ביום ד' אסור דהא כשמלין ביוס רביעי חל יום רביעי בשבת וליכא למיחש עכ"ל והרב לא ראה תשובת מהראנ"ח במקומה דשם מפורש דצידד דבעינן שלשה ימים מעת לעת עד שיעבור כאב וסכנת המילה וכשמל ביום ד' רוב השבת עדיין הוא מכלל הסכנה של שלשה ימים:

ז

דין ה'. ונולד בין השמשות וכו' כל שנראה שמש אפילו משהו אפילו בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר מונין מאותו יום וכשאין נראה כלל בשום דבר מונין להבא. הרב בית דוד א"ח סי' קכ"ו. וכן נתפשט המנהג בעיר קדשנו ירושלים תו' ועיר עז לנו חברון תו' מזמן גאוני הדורות שלפני דורנו:

ח

ביום המעונן ואמרו אנשים דקיימא להו שעת"א הרלוש"ס שלפי הרי"לוש בו פרק יש שמ"ש מנהו אם לא היה מעונן אין לחוש שמא יטעו אצטגניני ועושים מעשה על פיהם. הרב בית דוד שם:

ט

ומי שיש לו שתי ערלות וכו' פ' שתי עורות והעולם נכשלים וראוי להזהיר למוהלים כשרואים ב' עורות זה על זה שלא יפרעו עוד בשבת. הרב פנים מאירות ח"ב סימן ל"ד:

שיורי ברכה

[סימן של"א. א

דין ד'. מילה שלא בזמנה וכו' כתבתי בפנים תשובת הרשב"ץ ח"ג סי' רפ"ד וכן הוא בש"ע י"ד סי' רס"ו דין ח'.

ב

דין ו'. ואם הוא דבר שאסור לעשות לישראל מן התורה וכו'. אבל רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י האריך לדחות דברי הרי"ף וקיים דברי בה"ג.

ג

דין ט'. לפני המילה וכו' עמ"ש רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י סי' ן' באורך.]

סימן שלד

א
דין ח'. וחוזר ולובש ומוציא וכו' עיין מאי דכתבינן בעניותין לעיל סי' ש"א אות י"ב בס"ד:

ב
דין י"ב. כל כתבי הקדש מצילין האידנא וכו' וה"ה שמצילין ספרי הש"ס והפוסקים הנדפסים ע"י אחרים ולא בעינן שידפסו ע"י ישראל. הרב שבות יעקב ח"א סי' ט"ו. ועיין בתשובת מהר"י ן' פורנא הובאה בס' בני חיי י"ד סי' רפ"א:

ג
וכן ס"ת שיש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלימות וכו' אם הפ"ה אותיות אלו שיש ללקט הם משם אלהים אחרים פרעה עמלק וכיוצא אפ"ה מותר להצילו בשבת מפני הדליקה דהרי אם כתב ס"ת חוץ מתיבה אחת מאלו נפסל אף שהיא משמות הבעלים. וכל קדושת ס"ת יש לאותיות אלו. ובתנא דבי אליהו אתמר מעיד אני עלי שמים וארץ שאם אדם קורא כל היום ואחות לוטן תמנע יש לו שכר כעוסק בתורה. וא"כ ודאי אותיות הללו דין קדושת ס"ת יש להם. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"לה בתשובותיו כ"י סי' ע':

ד
דין כ"ו. הגהה. שמותר לרבות וכו' ומטעם זה יש ללמד זכות על מה שנוהגין שבא העכו"ם ומכבה ליל שבת נרות הבית הכנסת ועוד יש טעמים אחרים. הרב מהר"ר יעקב כ"ץ בש"ות שב יעקב א"ח סי' ט"ו:

ה
והזריז הדי זה משובח וכו' ואין צריך כפרה בין ביחיד בין בציבור. הרב מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ז דלא כהרב חות יאיר שמחמיר ליחיד בסי' רל"ו:

ו
מי שכבה הנר בשבת בשוגג אסור שיתענה למחר בשבת ויתענה בחול. הרב בית דוד סי' קכ"ג. וכיוין בשמועתו לדעת מהר"ם הביאו בארחות חיים סוף ה' שבת שכתב דיתענה שני וחמישי ויתן לצדקה שיעור דמי חטאת ומדבריו אתה למד דלא יתענה בשבת כדברי הרב הנז'. וכתב בא"ח שם דנהגו להתענות אחר השבת. ונמצא הדין והמנהג כדברי הרב הנז':

ז
מדליק הנר ליולדת אין צריך להתענות. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בני יהודה דף ס"ח ע"א:

שיורי ברכה

[סימן של"ד. א
דין י"ד. הקמיעין וכו', אם כתובים הקמיעין בקדושה והמה בכתובים אלה שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ושם מ"ב וכיוצא אסור למחוק מהם אות ובודאי דמצילין. הרב מהר"ם מזרחי בש"ות פרי הארץ ח"ב.

ב
דין ט"ו. אם הניח תפילין בארנקי מלא מעות וכו', עמ"ש אסור והתר הארוך כלל נ"ט דין מ"ז.

ג
עם האזכרות וכו'. מכאן שאסור לתלות על ס"ת מטבעות שיש בהם ד' אותיות שטבעום מינים. בית חדש ועמ"ש בעניותנו בי"ד סימן רע"ו אות כ"ח ובפוסקים שרמזתי שם.]

סימן שלו

א
דין א'. הגהה. הניח שם חפץ מבעוד יום אסור ליטלו וכו' עמ"ש בעניותין לעיל סימן ז"רע אות ג' בס"ד:

ב
הגהה. קנים הרכים וכו' עמ"ש הט"ז ועיין בית יהודה ח"א א"ח סי' י"א:

ג
דין יו"ד. הדס במחובר מותר להריח וכו'. מרן בית יוסף כתב כיון דהרי"ף והרמב"ם סברי הכי נקיטינן וכתב הרב שיירי כנסת הגדולה ונלוה עליהם רש"י ורבינו ירוחם וצידה לדרך וס' המפה והבאים אחריו נראה שהודו להרב בפסק זה עכ"ל והשיגו בס' אליה רבה דאיך כתב דהבאים אחריו אודויי קמודו להרב בית יוסף הרי מהרש"ל אוסר. ולי הדיוט לק"מ דכונת הרב שיירי כנ"הג שכתב והבאים אחריו קאי על מור"ם ורצונו על הרב הלבוש והרב בית חדש ולא כיוין הרב הבאים אחרי מרן. ומיהו יש להרגיש על הרב שיירי כנ"הג אשר לא זכר שר דעת מהרש"ל כי אורחיה:

ד
לדעת מרן יכול לתפוס ההדס בידו ולהריח ללא כמ"ש הט"ז הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סימן י"א:

ה
שמא יקוץ אותו וכו'. וכי תימא הא נמי יכול לנשכו בפיו מן המחובר אין לך תלוש גדול מזה כ"כ רש"י. וכתב הרב מגן אברהם דאפשר דאינו חייב דאינו דרך תלישה בכך כמ"ש בשבת דף ע"ג שאם זרק אבן על האילן והשיר פירותיו פטור דאין דרך תלישה בכך אלא ביד או בכלי עכ"ל וסוגיא זו נראה דאשתמיטיתיה מהרב מהר"ר יעקב אלפאנדארי במוצל מאש אשר בש"ות מהר"י קצבי סימן מ"ח שהקשה על דברי רש"י הנז' מהא דאמרינן במנחות פ' ר' ישמעאל ואי גחון ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם וכתב ודוחק לומר דלענין תולש בשבת ודאי תולש מיקרי וכו' ע"ש:

ו
דין י"א. השורה חטים ושעורים וכו' עמ"ש מהרי"טץ בתשובה סי' ס"ט ומ"ש בס' יד אהרן ומ"ש מורי הרב ז"להה בספרו הבהיר נחפה בכסף בחלק י"ד ויש לגמגם בדבריהם כאשר יראה המעיין ודוק ועיין בתשובות הרדב"ז סי' רמ"ח:

ז
הגהה. ובלבד שלא יהיו בהם פרחים וכו' וכ"כ הרב כנ"הג דמה שנוהגין המון העם לתת טראנדאפי"לאס וקלאויאי"נאס במים הוא איסור גמור. אבל מהרי"קש בהגהותיו כתב לחומרא יתירא היא דחטים ושעורים במים הם מצמיחים דבר חדש אבל ורדים נפתח הסתום ואין שם דבר שלא היה מצוי ואין מי שחושש בארץ מצרים עכ"ד:

ח
דין י"ג. והכלכלה כצידי צדדין. כן כתב הרב המגיד פ' כ"א וכתב עליו מרן בב"י כלומר דכשנוטל או מניח בכלכלה הוי צדי צדדין ושרי דאלו ליטול הכלכלה עצמה ודאי אסור כך היה נראה בעיני אבל מצאתי בארחות חיים נע"ץ יתד באילן וכו' ע"ש. וראיתי במכתב לאחד חדוש תמה על דברי מרן הללו לדברי א"ח דמייתי הם מסכימים לדבריו כמבואר וכ"כ הרב מגן אברהם:

ט
הגהה. ובלבד שלא ינידנו וכו' עמ"ש הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סימן י"א:

שיורי ברכה

[סימן של"ו. א

דין א'. בין יבש וכו'. אף בימות החמה ואף שיש לו ענפים כלל דקי"ל כרב דאסר מתורת נדר וזה דעת הרמב"ם כמ"ש הרב המגיד וכן דעת הראב"ד ומקצת רבותינו הצרפתים כמ"ש הרי"טבא בחידושי עירובין דף ק' וכן הכריע בס' הבתים כ"י וכתב שזה דעת הרי"ף גם כן וכדברי מרן בבית יוסף ע"ש.

ב

ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל וכו' כן הוא לשון הרמב"ם פ' כ"א ומרן בבית יוסף הביא משם הגהות אשרי בשם א"ז דבירק לא הוזכר שבות והוכיח כן מהש"ס פ' בכל מערבין וכתב עלה מרן והפוסקים שלא הזכירו זה אפשר שסמכו על מה שכתבו אסור להשתמש באילן דמשמע דבירק מותר דאל"כ הול"ל אסור להשתמש במחובר לקרקע עכ"ל וכאשר ירדוף הקור"א ירגי"ש אדם דלעיל בסמוך הביא דברי הרמב"ם שכתב אין משתמשין במחובר לקרקע ולפי דבריו הרמב"ם פליג על א"ז והכי הו"ל למרן למימר דהרמב"ם פליג אך שאר פוסקים שלא כתבו כהרמב"ם סברי כא"ז:

ואפשר דכונת מרן דגם הרמב"ם סבר כא"ז דאי אסר גם בירק הול"ל אסור להשתמש במחובר לקרק' ותו לא ואמאי הזכיר אילן כלל דהשתא דנקט אילן אין ראיה ממה שסיים ואין משתמשין במחובר דיש לומר דקאי אאילן דקא משתעי בגוויה וזהו כוונת מרן שכתב דאל"כ הו"ל לכתו' אסור להשתמש במחובר הכונה דיכתבו הפוסקים כן ולא יזכירו אילן ונכלל בזה גם הרמב"ם וסבר מרן דכל הפוסקים שוים להתיר בירק. ועד ממהר בזה דבדין זה נקט מרן הכא לשון הרמב"ם ואין משתמשין במחובר וכו' ולעיל סי' שי"ב לין ו' כתב בפירוש דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק ומוכרח דס"ל כמה דאמרן. וגם מור"ם כת' דברי א"ז בהגהה בפשיטות ולא בלשון מחלקת. הגם דאין מופת בזה מדברי מור"ם ז"ל שכתב דין א"ז בפשיטות דליכא פלוגתא דמצינו למור"ם זימנין דכתב דעת החולק בפשיטות כמ"ש רבנן בתראי איש איש ממקומו כידוע. אבל הכא הדברים כפשטן דליכא פלוגתא כדמשמע מדברי מרן בב"י וכמ"ש בפי' בש"ע לעיל סי' שי"ב כאמור. וכבר הרב אליהו רבה תמה על הרב ט"ז ממש"ל סי' שי"ב.

האמנם כל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה דהרמב"ם דדייק בלישני טובא קפסיק ותני אין משתמשין במחובר לקרקע כלל ומוכח ודאי דבכל מחובר אסר ומ"ש הרב אליה רבה דאתא לאסור באילן אף דקציצו ענפוהי לא שמיע לי דהו"ל להרמב"ם לומר ואפי' קצו ענפיו ותו לא. גם ממ"ש הרב המגיד אין משתמשין במחובר זה מבואר

בכמה מקומות משמע דהוי איסור מוסיף על אילן. והשתא קשה על מרן דפסק בפירוש סימן שי"ב דלא אמרו אלא באילן לא בירק והכא תפס לשון הרמב"ם דאין משתמשין במחובר כלל דמורה ובא דל"ש אילן שנא ול"ש ירק כל שהוא מחובר אסור. וגם על ה"ה מקשה שכתב דזה מבואר בכמה מקומות והעלים עין דסוגיית פ' בכל מערבין תיובתיה דשרו ברכין:

ונראה דיש ליישב דלדינא כ"ע מודו דהגזרה היתה אין עולי' באילן אבל ירק שרי אבל מדאשכחן לרב דלא רצה להתיר בגדודא סבר הרמב"ם דה"ה דיש לאסור בירק והיינו דכתב דאין משתמשין במחובר כלל וניחא טובא מאי דסיים וכתב גזרה שמא יעלה ויתלוש הורה בזה דעיקר הגזרה באילן משום שמא יעלה ויתלוש ומשו"ה השתא אסרינן בכל מחובר וסבר הרמב"ם דמדרב לא שרי בגדודא כ"ש שיש לאסור בסתם ירק דשייך טפי שמא יתלוש יותר באילן יבש בלי ענפים בימות החמה. וכן משמע קצת מדברי ס' הבתים כ"י דבתחילה כתב כל לשון הרמב"ם כמות שהוא ואחר זה כתב דיש מן הגדולים שפסק שדקל יחידי שנשרו כל ענפיו והוא יבש מותר להסמך בו ולעלות עליו בימי החמה והרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה ונראה שדעתם שאין זה כהלכה וכן נראה עכ"ל ומוכח שדקל יחידי שנשרו כל ענפיו קיל טפי מכל מחובר אפי' ירק. אבל ק"ק על ה"המ שכתב זה מבואר וכו' ולא נרגש מסוגייא הנז' וכמדובר. ולדעת מרן אפשר לומר דבסי' שי"ב דקאי בקנוח התיר כיון דמעיקר הדין לא אמרו אלא באילן לא בירק וכמ"ש בסוגית פ' בכל מערבין וזהו דוקא בקנוח. אבל הכא סתם כהרמב"ם דמשום גדר אין להשתמש במחובר. ובבית יוסף ברישא כתב דדעת הרמב"ם דאסור אף בגדורא. ומ"ש בתר הכי על הפוסקים היינו על הפוסקים דשרו בגדורה ולא סברי לעשות גדר כרב ולא הוצרך להזכיר הרמב"ם דעדיין לחלוחי' הדיו קיימת שהביא לשונו וביאר דאסר אף בגדורי'. והאמת דבדברי מרן הכל הוא דוחק.

ולענין הלכה כיון שדעת מרן אינו מבורר וגם דעת הרמב"ם לא יבצר מלהסתפק קצת בדעתו וכל קבל דנא א"ז והרשב"א ורבינו ירוחם וארחות חיים הל' שבת אות שס"ג התירו בפירוש וכן נראה דעת הרי"טבא בחידושיו וסוגייא דשמעתא רהטא כוותייהו יש להקל כדעת מור"ם וכן הסכים הרב אליהו רבה ודלא כהרב ב"ח והרב ט"ז ודוק.

ג

דין ג'. להטיל בהם מי רגלים וכו'. כגון שמטיל בכותל וזוחלים למטה על גבי קרקע דליכא בכי האי גוונא גומא ולק"מ מה שתמה בס' הזכרונות דף נ"א בדיני חורש. הרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י.]

סימן שלז

א
דין ב'. הגהה. שלא ישתברו קסמיהם. לא חש לזה אדם דשבירת קסמין אינה מלאכה גם אינו מתכוין לשוברן. מהר"י קשטרו בהגהותיו:

ב
דין ג'. אין סכין את הקרקע ולא מדיחין וכו'. בארץ מצרים נוהגים דשפחה או נער עכו"ם מדיח הבית המרוצף בשבת וסוחט הבגד שמנגב הקרקע מהמים שבולע כדי שיחזור ויקלוט עוד את המים שבקרקע. וכן על זה הדרך. ויש ללמד עליהם זכות דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד לפי שכבר יכול להדיח הבית במים רבים ולכבדן בחוזקה במכבדת קש אלא שרצונו למהר מלאכתו. ועוד מוטב שיהיו הנשים שוגגות ולא מזידות. הרב מהר"י קשטרו בס' אהל יעקב והם תשובותיו כ"י סימן צ"ד. ורמזו נמי בהגהותיו:

סימן שלח

א
דין ה'. הגהה. ומותר לשחוק בעצמות שקורין וכו' הרב מהר"א ששון בתשו' סי' ק"פ צידד לאסור איסר שחוק האישקאק"י שקורין סאנטרא"ג בשבת. ולזה נוטה דעת הרב כנ"הג ח"מ סי' ש"ע. ואף בחול שומר נפשו ירחק ממנו. ומצאתי תשובה שלימה להרב כמהר"ר יהודה חאמי הובאה בש"ות הר' מהר"ר מאיר גאויזון כ"י בסי' ס"ו שאסר לשחוק בשבת והסכימו עמו הרב החסיד המפורס' מהר"ר חיים כפוסי והרב מהר"ם גאויזון ומפיהם לפידים יהלוכו לבזויי ולאלטויי הפלא ופלא. והגם שהרב כנ"הג בח"מ סי' ש"ע כתב דגדולי ישראל נטפלו בו. הנח לגדולי ישראל דודאי מעשיהם לשם שמים דאפשר דהוי חולים בחולי השחורה ומשום רפואה לאסוחי דעתייהו בבא דוא"ג ולמהדר אתלמודייהו וכיוצא קעבדי ודי בזה:

ב
אין למחות בנשים וקטנים דמוטב שיהיו שוגגין וכו' ארחא דמילתא נקטי וה"ה גדולים שאינם שומעין וכ"כ מהריי"קש בהגהותיו לקמן סי' של"ט. וכמבואר אצלנו לקמן סי' תר"ח בס"ד:

ג

דין ח'. שאין עושין גרף של רעי לכתחילה וכו' ומ"מ במקום פסידא אי נמי שמאליו נעשה הגרף של רעי שרי כדאמרינן בההוא ריחיא דאביי דדליף בביצה דף ל"ו שהורה רבה דליעייליה לפורייה התם וכמ"ש הטור ומרן לעיל סי' ש"ח דין ל"ו ע"ש ובבית יוסף. אבל הרמב"ם פ' כ"ה השמיט זה תמה עליו הרב המגיד ומרן בב"י לעיל סימן ש"ח ובכסף משנה יישב לדעת הרמב"ם משום דכי אותביה אביי לרבה וכי עושין גרף של רעי לכתחילה שתיק ליה אלמא קיבלה מיניה והא דאמר אביי תיתי לי דעברי אדמר דברי אינות בעלמא הם ולא משום דדינא הכי עכ"ד וק"ק דלפי הנסחא שלפנינו בש"ס דקאמר יתיב אביי וקא קשיא ליה וכי עושין גרף של רעי לכתחילה משמע שלא דיבר אביי לרבה רק אחר שהודה לו רבה היה הוא בינו לבין עצמו מתבונן בהוראת רבה וכי עושין וכו' וא"כ אין ראיה מזה לומר דרבה הדר ביה דהוא לא שמע הא דקשיא לאביי כי היכי דליהדריה או דלודי ליה. גם מאי דדחי להא דאמר אביי תיתי לי וכו' הם דברים דחוקים. ועמ"ש בפר"ח בהגהות הרמב"ם. והיה אפשר לומר דהרמב"ם סבר דהאי תיתי לי דאמר אביי הוא כמו אינך תיתי לי דאמרינן פ' כתבי תיתי לי דקיימית שלש סעודות תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש ודכוותיה דהוי כמו זכרה לי לטובה על שעשיתי מצוה או זהירות זה וה"נ אביי קאמר תיתי לי תבואני טובה על שעברתי על מה שהורה רבה והפסדתי שסברתי שיש איסור לעשות לכתחילה כי האי גוונא וזה טוב לי שהפסדתי ולא עשיתי איסור לדעתי. ומשו"ה כיון שהיה משתבח אביי ומצפה שכר על זה הכי קי"ל ולא מחלקינן בין מאי דאמרו אין עושין גרף של רעי לכתחילה לזה כהנך חילוקים וכסברת רבה אלא דנקטינן כאביי דבכל גוונא אין עושין גרף של רעי לכתחילה. ועמ"ש הרדב"ז בש"ות בלשונות הרמב"ם סי' קל"ב:

שיורי ברכה

[סימן של"ח. א

דין א'. הגהה. ומצפצפים בפיהם כמו צפור וכו'. והרב המפורסם מהר"ר פנחס עניו ז"לה אב"ד ור"מ דקק"י פירארא בש"ות גבעת פנחס כ"י ח"א סי' ל"ו נטה לאסור אסור לצפצף כצפור או כמין זמר אחר בשבת.

ב
לפנים סוף אות ג'. ומדאמרינן בשבת דף קל"ד תיתי לי דעבדי אדרב א"ל רב נחמן ואדשמואל לא עבר וכו' משמע דבכי האי גוונא אין פירוש תיתי לי זכרה לי לטובה כמו שצדדתי לפנים לדעת הרמב"ם ע"ש ודוק.]

סימן שלט

א
דין ד' אין דנין וכו' איש יהודי שהביאו בעיר בשבת נגוע ומוכה ומסוכן למות ויודע עדות עגונה שנהרג בעלה מותר לב"ד ללכת אצלו לקבל עדותו משום תקנת עגונות. הרב שבות יעקב ח"א סי' י"ד:

ב
הגהה. ולכן אסור לתפוס ולהכניס בבית הסהר וכו' מי שרוצה לברוח ולעגן את אשתו מותר לחובשו ביום שבת. הרב שבות יעקב בתשו' הנז' ושם פקפק אעיקרא בדין זה לחבוש בשבת וכתב שגם הגאון מהר"ד אופנהיים האריך בזה. ומ"מ במקום צורך כנ"ד שרי לכ"ע:

ג
וכ"ש שאסור להלקותו וכו' כ"כ הרמב"ם פכ"ד. אין עונשין בשבת אעפ"י שהעונש מ"ע אין דוחה שבת כיצד הרי שנתחייב מיתה או מלקות אין מלקין שנאמר לא תבערו אש וה"ה לשאר עונשין עכ"ד וכתב הרב מגן אברהם דבמנין המצות משמע דוקא בדבר שיש בו חילול שבת ואפשר דבמלקות נמי איכא חילול שבת כגון שעושה חבורה ואפשר שמריבוייא דקרא דבכל מושבותיכם נפקא לן שאין דנין כלל וצ"ע וכו' ודיני ממונות אין דנין גזרה שמא יכתוב עכ"ל בקיצור. ולמה שחקר הרב על הא דאין לוקין עמ"ש בס' יד אהרן. וראיתי בס' אליה רבה שכתב וז"ל ירושלמי בכל מושבותיכם מכאן לבתי דינים שלא יהו דנין בשבת ס' החינוך פ' ויקהל ולמגן אברהם אשתמיט זה והטעם בס' החינוך שרצה ה' לכבד יום זה וכו' עכ"ל ומשמע מדבריו דמהירושלמי מוכח דשום דין אין דנין בשבת מקרא דבכל מושבותיכם ולכן השיג על הרב מגן אברהם שהוא חקר וחקק דדוקא בדבר שיש חילול שבת וצידד צדדים בזה והרי שרש דבר נמצא תלמוד ערוך בירושלמי: **ואנן** בעניותין אמינא דאין ראיי מהירושלמי כלל דהגם דבסי' החינוך כתב הירושלמי הזה מ"מ נדעה נרדפה עיקר מטרין הירושלמי הזה אם איירי בכל דין אפילו דיני ממונות או בדיני נפשות או בעונשין. וראיתי שרש הירושלמי פ' אחד דיני ממונות הלכה ו'. והכי

אתמר. ריש לקיש בעי וידינו אותו בשבת ויגמר דינו בשבת ויהרג בשבת מה אם עבודה שדוחה שבת רציחת מצוה דוחה אותה שנא' מעם מזבחי וכו' ר' לא בשם ר' ינאי מכאן לבתי דינין שלא יהיו דנין בשבת מ"ט נאמר כאן בכל מושבותיכם ונאמר להלן והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה להלן בב"ד הכתוב מדבר אף כאן בב"ד הכתוב מדבר. ונראה דהירושלמי הזה לא יוסיף על מאי דידעינן מתלמודין ומהמכילתא דהירושלמי קאי על רציחה ויליף מלא תבערו אש בכל מושבותיכם דב"ד לא ישרפו וה"ה לכל מיתות ב"ד יקרא איירי בשריפה וה"ה לשאר מיתות ב"ד שיש בהם חילול שבת והיינו מאי דאמר ר' אילא לב"ד שלא יהיו דנין בשבת פירוש ארבע מיתות. וכן החינוך דתלי זייניה עליה הרב אליה רבה לא הזכיר אלא מיתות ב"ד והביא לשון המכילתא ועלה מייתי באחרונה לשון הירושלמי כאשר יראה הרואה. ואם הרב אליה רבה רצה לדון מהטעם שנתן הרב החינוך שרצה ה' שיהיה יום מנוחה גם לחייבים וכו' לא מכרעא. ובשילהי ביצה בירושלמי לא מייתי הא דר' אילא דמאי דאין דנין ר"מ הוא מדרבנן וזהו לדיני מיתות. אלא דאיכא למימר דמלקות עומד במקום מיתה כמ"ש האחרונים ודוק:

ד

הרודף אחד הערוה דקי"ל דמצילין אותו מן העבירה בנפשו נסתפק הרב משי"ל פכ"ד דשבת אם היה זה בשבת מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה וצידד בזה וכתב שוב ראיתי להרי"ף ס"פ אלו עוברין דאוקמא להא דאמרו בגמ' דף מ"ט א"ר אלעזר ע"ה מותר לנוחרו בי"והך שחל בשבת דמיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה בי"הך שמותר להצילו בנפשו הרי לך מבואר דס"ל דכל אותם שמצילין בנפשם הוא אפילו בשבת וכן מדברי רב שרירא גאון שהביא יש ללמוד כך אך כפי מ"ש התוספות דאוקמוה להיא דר"א בע"ה שכופר להכעיס דהוי"ל הריגתו כמו פקוח נפש וכו' אין ללמוד דין זה זהו תורף דברי הרב. ולא הזכיר הרב דברי הרא"ש בפסקיו שם ס"פ אלו עוברין דנראה שמודה לדינו של הרי"ף שהקשה עליו דלפי דבריו מאי איריא עם הארץ אפי' תלמיד חכם נמי ומשם הכי פירש כפירוש ר"י דכופר וכו' ע"ש אלמא מודה לדינו אלא דלא ניחא ליה לפרש דר' אלעזר איירי בהכי אלא כדפירש ר"י. והשתא מסתמא אית לן למימר דגם התוס' מודים לדינו של הגאון והרי"ף אלא דלא משמע להו דבהכי איירי ר' אלעזר. ויש חילוק בין דין ד' מיתות לרץ אחר הערוה דאף דד' מיתות מ"ע יכולין להתקיים שתיהן שמירת שבת ודיניה דההוא גברא דבאפוקי שבתא יבא יומו לעשות משפט כתוב. אך בהצלה זו מצוה עוברת:

ה
בסנהדרין דף פ"ח אמרינן דסנהדרין בשבת וי"ט יושבין בחיל ופירש"י שלא יהא נראה כדנין בשבת וכתב הרב מגן אברהם בסי' זה דמה"ט אסור לקבוע מקום לחליצה בשבת. וכיוצא בזה כתבנו בעניותנו בח"מ סימן ה':
אך עתה כן בקדש חזיתיה להרב בעל המפורסם בעל שבות יעקב בתשו' ח"א סי' י"ד שהביא דברי הרב מגן אברהם הנז' וחלק עליו דהתם קאי על סנהדרין הדנין דיני נפשות אבל עתה שאין דנין רק דיני ממונות והוא גזרה דרבנן שמא יכתוב לא גזרינן כולי האי ואין לגזור גזירה חדשה ע"ש:

ו
להורות איסור והתר ולשער באיסורין שרי. בית יהודה א"ח סי' כ"ט ועיין תרומת הדשן סי' נ"ד:

ז
ולא מקדשין וכו' כל הני גזרה שמא יכתוב אבל מותר לחבר שיר על פה במשקל ולא גזרינן שמא יכתוב כי אין לנו אלא מה שמפורש ברז"ל אבל אם היה עליו לטורח והוא משורר שצי"ער ויהי שירו ביגיעה רבה אסור משום טורח שבת. מהר"ם פרוב"ינצאל בתשו' כ"י סימן מ"ו:

ח
ולא מעריכין ולא מחרימין וכו' ה"ה דאסור להפקיר בשבת וי"ט. הרב פרי חדש לקמן סי' תל"ד. והרב מגילת ספר לאוין דף קכ"ז כתב דמוכח בירושלמי פי אלו עוברין דשרי להפקיר ביום טוב. וכבר ראיתי קונט' כ"י דמקשה על הרב פר"ח מכמה סוגיות וכמש"ל סי' רמ"ו אות ד' בס"ד:

ט
דין ז'. ספינה וכו' לעבור בספינה עשויה כגשר מצד זה לצד אחר להתפלל בעשרה אין להקל. הרב חוות יאיר סי' קי"ב. וכתב מהר"י עאייאש בס' בית יהודה דף ס"ז ע"ב דגם מן הדין אסור. ועיין בש"ות עבודת הגרשוני סי קכ"ג. והרב שב יעקב סי' ט"ז האריך בצדדי ההתר. והגאון מהר"ר גבריאל השיב לו ע"כ דבריו ועוד האריך הרב המחבר עש"ב דבסוף חשש להחמיר. ועמ"ש מרן בבית יוסף עמ"ש האגור בשם רבינו ישעיה ועיין בשבלי הלקט דף ט"ו. ובמאי דכתיבנא בעניותין סי' רמ"ח בס"ד:

סימן שם

א

דין א' וחייב על שתי שערות וכו' כתב בס' אליה רבה מדנקט השי"ע שערות לשון רבים משמע דבשער אחד אפילו איסורא ליכא. עולת שבת. ומגן אברהם חולק דבאמת איכא איסורא כמו כל חצי שיעור וראית עולת שבת ליתא דלשון המשנה נקט וע"כ לר"א דמחייב בשער אחד וכו' על זה אמרי רבנן דאיסור משום שבות גם מדר"א ס"ל דחייב חטאת איך נתיר לגמרי לרבנן וכן הדין מפורש בכותב שתי אותיות חייב ובאחת פטור אבל אסור עכ"ל ומדבריו מוכח דס"ל דבאחת אסור מדרבנן ולי ההדיוט אסור מן התורה דקי"ל כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה וה"ה לשיעורי שבת כמ"ש רש"י פ' כלל גדול דף ע"ד ע"א ובהגהות אשרי ריש פ' המוציא ע"ש ובס' משנה למלך פי"ח:

ב

דין ג', המוחק וכו' בערב שבת סמוך לחשכה כתב אותיות על ידו ושכח למחקם מותר ליטול ידיו בשבת ובלבד שיטול עליהם רביעית בפעם אחת או יטביל ידיו באופן שאין צריך לנגבם. הרב מהר"ם מזרחי בס' פרי הארץ ח"ב סימן ד':

ג

או שעוה שעל הפנקס וכו' הב"ח כתב המסלק שעוה שנפל באותיות חייב והרב שבות יעקב ח"ב סימן ד' תמה דאין מחיקה בשעוה רק משום ממרח וכפ"ז להסיר שעוה מעל אותיות בענין שלא יגע בשעוה מותר והסכים עמו בס' יד אהרן. אבל הרב פנים מאירות ח"ב סי' קפ"ט הרבה להשיב את שבות יעקב והסכים עם הרב ב"ח ועיין בש"ות מעיל צדקה סי' כ"ה:

ד

הגהה. אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות וכו' האחרוני' חילקו דאם הכתיב' היא מגוף העוג' שרי ועפ"ז נהגו לצייר במצות דמות אותיות לליל התקדש חג הפסח על דרך האמת. אמנם המסתכל יפה בלשון ס' הכונות להאר"י זצ"ל בסדר שסידר מהר"ש ויטאל בן הרב מהרח"ו זל"ה ישכיל כי אין כוונת הרב שיצייר בפועל דמות צורות והיו לאותו"ת בגופן של המצות רק בכוונת הלב סגי ומסגי. וזה שנים רבות שנמנענו מלציירם. ועתה ראיתי להרב המקובל מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כ"י שקרא תגר על המציירים וכתב שאין דברי הרב אמורי' אלא לענין הכוונה והעד העיד בנו שידע בבירור

שהרב מהרח"ו ז"להה לא היה מצייר על המצות ושלא ראה לחברים שנהגו כן זולת קצת חברים בעיר הקדש ירושלם תו' ואין האמת כן עכ"ד. וכן עיקר:

ה

ספר שכתוב על הדפין אותיות הרב הלבוש אסר לפותחו ולסוגרו בשבת. והאחרונים חלקו עליו והתירו ועיין בס' בית דוד סי' קכ"ז:

שיורי ברכה

[סימן ש"מ. א

לפנים אות ה' כתבתי דהאחרונים חלקו על הלבוש דאסר לפתוח ולסגור ספר שכתוב על דפיו אותיות וכ"כ הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י פ' כלל גדול וז"ל היו אותיות כתובות על צדדי פנקס כשפותחה משתברו' כשנועל מתחברות מסתברא דאין זו מחיקה ואין זו כתיבה ומותר לכתחילה עכ"ל.

ב

דין ה'. מותר לרשום בצפורן וכו' זה דעת הטור אבל א"ז וסמ"ק אוסרים והגם שהרב נחלת צבי והרב אליה רבה הליצו בעד הטור יש לחוש שלא לרשום בין בקלף בין בנייר וכן ראיתי להרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י שנטה לאסור ודחה דברי הרב נחלת צבי]:

סימן שמב

א

לא גזרו עליהם בין השמשות וכו' עיין מה שכתבנו בעניותנו לעיל סימן רס"א בס"ד:

ב

נסתפק הרב מגן אברהם אם במוצאי שבת בין השמשות לא גזרו משום שבות דשאני אפוקי יומא דמספיקא לא פקעה קדושה וראיתי לאחד קדוש שכתב משם הרשב"א בחידושי עירובין כ"י שכתב בפירוש דגם במ"ש בין השמשות לא גזרו משום שבות ושתי בן השמשות דעייולי יומא ואפוקי יומא שקולים:

סימן שמג

א

קטן אוכל נבילות וכו' עמ"ש מרן בב"י בדעת הרמ' ועמ"ש הרב מהר"ר יהודה הכהן איש ירושלם הובאו דבריו בס' מרכבת המשנה למהר"א אלפאנדארי פ' כ"ד ע"ש ודוק:

ב
אין ב"ד מצווין להפרישו וכו' עמ"ש בש"ות מהר"ם בר ברוך דפוס קרימונה סימן ק"ק:

ג
קטן שמזיק לו שתיית המים באיזה אופן מותר לתת לו ישראל סתם יינם עמ"ש מהראנ"ח ח"א סימן קי"ב ועמ"ש גדול הדור הרב מהר"י בר דוד בספרו הבהיר דברי אמת בקונטריסים דף פ"ט:

ד
אבל אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו וכו' כתב הרוקח אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת דספק ספיקא הוא שמא הוא זכר או שמא הוא נפל. והרב מגן אברהם בסי' זה תמה דבלאו הכי טהרה בלועה אינה מטמאה עש"ב. וכן ראיתי להרדב"ז בתשובות החדשות סי' ק"ק שתמה על זה וכתב דמתרך פשיטות הדבר שמה שכתב ברוקח איירי באשה שקרבו ימים ללדת וחיישנין שמא יוציא הולד ראשו ונמצא שהוא כילוד ואינה טהרה בלועה ואפילו שהוציא ראשו איכא תרי ספיקי ע"ש באורך:
ובאמת דברי הרב מאד דחוקים בפירוש דברי הרוקח והנם רחוקים. ומצאתי לאחד קדוש במכתב שרצה לחלק בין טהרה בלועה לנדון זה דהיכא שמת הולד או כיוצא אז אינה מטמאה טהרה בלועה אבל הא דידן בעובר חי כיון דקי"ל דעובר ירך אמו א"כ כשאמו נטמאת גם הוא נטמא ולהכי אתי עלה הרוקח למשרי מטעם ס"ס ועיין בזבחים דף קי"ג וריש פ"ב דסוכה ודוק:
וחזיתיה להרב כנ"הג י"ד ריש סי' שע"א שכתב וז"ל ראיתי בעיר טירי"א ובשאר מקומות אשת כהן מעוברת שנזהרת שלא ליטמא למת מפני העובר ויראה לי שמנהג בורות הוא דקודם שיצא לאויר העולם לא שייך טומאה בעובר ושוב ראיתי בס' הרוקח סי' שס"ו אשת כהן מעוברי מותרת ליכנס באהל המת וכו' ואח"כ ראיתי למהר"ר עזריה יהושע שכתב ויש ליזהר לאשת כהן מעוברת שלא ליכנס לאהל המת והביא ראיה מדברי הרוקח דלא התיר אלא מטעם ס"ס משמע דמ"מ שייך בעובר טומאה וכיון דשייך טומאה ראוי ליזהר בזה ודבריו נפלאו ממני שהרוקח מתיר מטעם ס"ס והוא מביא ראי' ממנו לאסור עכ"ל וקצת יש להרגיש דלפי דעתו שסבר שהוא מנהג בורו' דלא שייך טומאה בעובר וכולי האי הוה פשיטא ליה דקאמר שהוא מנהג בורות א"כ איך אח"כ לא הוקשו לו דברי הרוקח דנגע בה מטעם ס"ס ומשמע דשייך טומאה וכאשר הוו בה הרדב"ז והרב מג"א:

ומה שהפליא על הרב מהר"ר עזריה יהושע דמה עזר ללא כח ודבר הרוקח הם עזר כנגדו. נראה פשוט דכונת הרב דמשו' דהוי"א דטומאה לא שייך בעובר וא"כ הוא מנהג בורות לזה הביא מהרוקח דשייך טומאה בעובר. ומאחר שכן הגם דהרוקח מתיר למעוברת ליכנס מס"ס אודי לי מיהא דאם הוא זכר של קיימא נטמ' וא"כ ראוי לנהוג סלסול וליזהר אף שמותרת ליכנס דבזה איירי הרוקח אם המעוברת רשאי ליכנס ואף דהיא רשאה. מ"מ כיון דאם הוא זכר נטמא טוב שלא יטמא ופשוט.

ואנן יד עניי בא"ה סימן קנ"ז חקרתי לפי מ"ש מהרש"ל בים של שלמה פ' בתרא דיבמות סי' ב' דיצאתה מלאה שהריעותא לפנינו חיישינן למיעוטא כיון שהיא מעוברת ושמא תלד זכר א"כ גם באשת כהן הוי"ל לחוש כההיא דאמרינן יצאה מלאה חוששת וע"ש שהבאתי דברי הנמקי ומה שצדדתי בזה ע"ש:

ה

ולהאכילו בידים אסור אפי' דברים שאיסורם מד"ס וכו' עמ"ש הרב מופת הדור במחנה אפרים ה' מאכלות אסורות דף כ"ו ע"ב:

ו

אסור להציע כלאים בעריסה שתינוק עליה. בית יהודה סי' מ"ה:

ז

הגהה. וי"א דלא שייך חינוך לב"ד אלא לאב וכו' כ"כ תוספות ישנים בסוף יומא בשם רבי וכ"כ התוס' בנזיר סוף דף כ"ח ומהר"ם בתשובה דפוס קרימונה סי' ק"ק והגהות מיימוניות ה' שביתת עשור בשם ר"י. אך הרב תרומת הדשן בתשובה סי' צ"ד אחר שהביא דברי ר"י מפקפק בדבריו ופוסק להפך דאף דאין לו אב יש לחנך לקטן במצות סוכה ואין להקל עיין בדבריו באורך:

וראיתי לגדול הדור מאריה דארעא דישראל קרובינו הרב מהר"ר אברהם יצחקי זי"להה בכ"י שתמה על הרב תרומת הדשן דהרי תלמוד ערוך הוא בנזיר דף כ"ט איש חייב לחנך בנו במצוות ואין אשה חייבת ואיך הרב תרומת הדשן מסתפק בזה ולא עוד אלא שנראה דאסיק דחינוך קטן מוטל על אמו ועל אחרים עכ"ד:

ובטרם אקרב לעמוד על הדבר רואה אני מתוך תשובת הרב תה"ד דהא מילתא תליא באשלי רברבי כפי תירצי התוספות שהביא שם הרב תרומת הדשן אלא שהוא ז"ל תפס כתירוץ רבינו אליעזר ובנה דייק על תירוץ ר"י כמבואר בדבריו ומאחר שכן לא על הרב תה"ד תלונות מורינו הרב הנזכר כי אם על רבינו אליעזר:

ואשא עיני וארא כי דברי תוספות שאנץ דיומא שהביא הרב תה"ד הן הן דברי התוס' ישנים שבידינו וז"ל בן ח' בן ט' ובתינוקת איכא למידק דאמרינן בנזיר דר"ל דאמר כדי לחנכו במצוות בנו אין בתו לא דבתו אין חייב לחנכה וי"ל דהתם לא איירי אלא דוקא לענין נזירת אבל ודאי לענין שאר מצוות חייב לחנכה וא"ת הא דאמרינן קטן אוכל נבלות וכו' ואומר הר' אליעזר ממיץ דחינוך לא שייך אלא שיעשה מצוה ולא לאפרושי מאיסורא וכו' עכ"ל למדנו מדברי התוס' דעל ההיא סוגיא דנזיר קיימי וסברי דההיא סוגיא לענין נזירות דוקא ולא לשאר מצוות ואף דמ"ש התוס' הכי הוא על חינוך הבת מסתמא הכי סברי נמי דמ"ש דהאב דוקא חייב בחינוך קאי אנזירות ולא לשאר מצוות. ובזה נסתלקה תמיהת מורינו הרב הנז':

אמנם האמת שהדבר קשה לומר דכולא לענין נזירו' דוקא שהרי לשון הש"ס הוא איש חייב לחנך את בנו במצוות ואין האשה חייבת לחנך את בנה ולשון זה מורה דבכל המצוות קאמר ומסתמא גם מאי דקאמר בתר הכי בנו חייב לחנכו בתו אינו חייב לחנכו בכל המצוות איירי. והגם שנדחוק עצמנו גבי בתו דקאי לגזירות מ"מ מאי דאמרו מקודם איש חייב לחנך את בנו במצוות מוכח דבכל המצוות מיירי. וכן ראיתי בתשובת מוהר"ם בר ברוך הנז' שכתב וז"ל ונראה דאפי' אמו נמי לא מחייבא כדמשמע בההיא דנזיר ואע"ג דליכא ראיה מהתם כולי האי דהא קאמר נמי התם בנו אין בתו לא ואשכחן בי"הכ דמחנכין התינוקת מ"מ לענין אמו דלא מיחייב לחנוכי ולאפרושי ראיה גדולה היא כיון דבלאו ראיה סברא היא כיון דלא מפקדא למולו וכו'. וההיא דהילני מחמרת על עצמה א"נ הי"ל אב וכו' עכ"ל הרי דמהר"ם כתב דראיה גדולה היא מההיא שמעתא לענין אמו וכו' אבל מדברי התוס' משמע דגם להא דדוקא האב מחייב לחנך ואין אחר חייב הוא דוקא לענין נזירות אבל לשאר מצוות לא ומשו"ה הוצרך הר"א ממיץ לחלק דחינוך לא שייך אלא במ"ע. וההיא דהלני לא הוקשה להתוס' אלא על תירוץ רבי דקאמר דחינוך לאב דוקא ומשמע דלתירץ הר"א ממיץ האם והב"ד מחייבי לחנוכיהו כמ"ש התה"ד. והדבר קשה בלשון הש"ס כדאמרן:

ותו יש להרגיש על דברי מהר"ם הנז' דטעמא טעים דראי' גדולה היא משום דמסכמת לסברא ולא אתי עלה מצד הלשון נמי:

ואפשר לישב דבסוגית נזיר הנז' הא דאמרינן דאיש חייב לחנך את בנו במצוות ולא האשה אליבא דר"ל אתמר דסבר דהאיש מדיר את בנו בנזיר לחנכו במצוות ופריך אי הכי אפי' אשה נמי ומשני קסבר איש חייב וכו' ופריך אפי' בתו נמי ומשני קסבר בנו חייב לחנך בתו אינו חייב לחנכה וא"כ הני שינויי אליבא דר"ל הוכרחו אבל ר' יוחנן

דסבר דהוי הלכה מצינן למימר דאשה נמי חייבת לחנך בנה ואחד הבן ואחד הבת איתנהו בחינוך. ומלבד דהאי לחודיה שינוייא הוא עוד אוסיף נופך דמלשון התלמוד דקאמר קסבר איש חייב וכו' קסבר איש וכו' קסבר בנו מורה דר"ל קסבר הכי ולית הלכתא כוותיה דאי אמרת דהלכה רווחת היא אמאי לא משני בפשיטות כי אורחיה ומדדייק לומר קסבר להורות נתן דהוא סבר ואנן לא סבירא לן הכי. וכבר התוס' והראשונים רגילי למידק כי האי גוונא כמבואר אצלנו במקומו. וא"כ נמצא דכד דייקת שפיר מסוגיא זו למדנו דגם האם חייבת לחנך ובן ובת כי הדדי ול"ק לרבינו אליעזר ממיץ והתה"ד שהסכים עמו. ואפשר שלזה כיוין מהר"ם שכתב דראיה גדולה היא מצד הסברא כלומר דאי לאו סברא אינה ראיה כלל דאליבא דר"ל אתאמרא ודייק לומר קסבר. אמנם מאחר דהסברא מכרעת כן לא דקיינין הא דקאמר קסבר ואימור דלא דוקא נקט הכי דאינו מופת חותך אומרו קסבר לומר שאינה הלכה ובפרט היכא דהסברא מכרעת: **ומאי** דמקשו תוספות ישנים בתחילת דבריהם על ר"ל קמקשו וה"ה דהוו מצו להקשות על ר"ל מאותה שאמרו גבי הילני אלא דלא שייך הכא. אבל לתי' ר"י דמתרץ סוגי' דאין ב"ד מצווין להפרישו בהא דאב הוא דחייב בחינוך הא אחר לא וחנו"ך איננו ולא איש אתר יחנכנו מקשו מההיא דהילני. והרב תה"ד דקאי על דברי התוס' הנז' לא הוצרך לבאר הדבר כיון דכל זה צריך לאומרו בעד התוס' והוא לא בא אלא להכריע להלכה כרא"ם. ולפי האמור אפשר לומר דלא כתבו התוס' דלענין נזירות אתמר אלא לענין בתו אבל למאי דקאמר איש חייב לחנך בנו וכו' מודו דבעלמא נמי אתמר ודוק היטב:

והרב תה"ד שם בתשובה הנז' כתב דתירוץ מהר"א ממיץ אין להקשות ממנו על דברי מהר"ם בהל' ברכות וכו' באופן דרצה להסכים מהר"ם עם סברא דרבינו אליעזר ופקפק על תירוץ ר"י ע"ש באורך. ולפום ריהטא נראה דבעלמא ממנו תשובת מהר"ם הנז' דמוכח מינה דסבר כתירוץ ר"י שגמגם בו הרב תה"ד. ועיין בתרומת הדשן סי' קכ"ה ע"ש:

וראה ראיתי להרב מגן אברהם בסימן זה שכתב וז"ל אביו מצווה אבל אמו אינה מצווה וכן הוא בנזיר דף כ"ט ובתה"ד סי' צ"ד ומעשה דהלני היא החמירה על עצמה תשובת מהר"ם עכ"ל וק"ק דהביא סוגיית נזיר והזכיר תשובת התה"ד ולא ביאר לנו איך תתישב סוגית נזיר לתירוץ רבינו אליעזר. ותו' דכתב וכן הוא בנזיר ובתה"ד והסכמת התה"ד נראה להפך כמש"ל וכ"כ הרב אליה רבה סי' תר"ס ס"ק ד' בעד התה"ד ועיין בבית יוסף שם. ויש לישב:

ולענין הלכה הגם שהרב תה"ד מגמגם בתירוץ ר"י מאחר שמהר"ם והגהות מיימוניות ס"ל כוותיה הכי נקטינן דאב דוקא חייב לחנך בנו. ומה שגמגם הרב תה"ד על תירוץ ר"י הרואה יראה שיש לישב:

סימן שמה

א

דין ז'. ואין דלתותיו נעולות בלילה וכו' ופלטיא אפי' דלתות המדינה נעולות בלילה תורת ר"ה עליה הרשב"א בס' עבודת הקדש וכתב הרב מהר"ר צבי אשכנזי שזה דעת רבינו אפרים שהוזכר בס' המאור וסברא נכונה היא ע"ש בתשובה סי' ל"ז:

ב

וי"א שכל שאין ששים רבוא וכו'. אין לסמוך על סברא זו דרוב בנין ורוב מנין ס"ל דלא בעינן ששים רבוא וכ"ש דהריי"ף והרמב"ם בחדא סברא אשר בית יוסף נכון עליהם נגד כל הפוסקים ובפרט כל גלילות המסתערבים שאנו מקובלים מגאוני מצרים ומחכמי המערב שכל הקהלות מסוף המערב וארץ מצרים וארם נהרים וארם צובה ופרת ותימן כלם קבלו להתנהג עפ"י חיבור הרמב"ם הרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' ס"ה.

ומ"ש דאין לסמוך על סברא זו. האחרונים כתבו להפך ויש מערכה נגד מערכה. ומ"ש דרוב בנין ורוב מנין ס"ל דלא בעינן ששים רבוא ק"ק דרוב הנראה לעינים ס"ל סברא זו כמ"ש הט"ז ומגן אברהם.

ודעת מרן נראה כהרמב"ם שהרי כתב סברת הרמב"ם בסתם והסברא אחרת כתבה בלשון י"א ומסורת בידינו דדעתו לפסוק כסברא שמביא בסתם. וכ"כ הרב שיירי שדעת מרן כהרמב"ם וסיעתו והקשה בס' יד אהרן דמדי לעיל סי' ש"ג דין ח"י כתב דאין לנו רשות הרבים ופסק כנגד הרמב"ם עכ"ד. ונרא' לי דאפשר לישב מ"ש מרן סי' ש"ג שלא יקשה על הכלל המוסכם הזה אשר נודע מזמן מרן כידוע שהוא פוסק כסברא שכותב בסתם ועל הרב שיירי בפרט בדין זה. דהרואה יראה דלשון מרן בש"ע שם סי' ש"ג דין ח"י כך הוא כל שאסרו חכמים לצאת בו לר"ה אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורב' וכו' וי"א שהכל מותי לצאת בו בחצר אפי' אינה מעורבת והאידנא נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין ויש שאמרו דמדינא אסורות וכו' ויש שלימדו עליהן זכות לומר שהן נוהגות כן על פי סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין בחצר שאינה מעורבת והשתא דלית לן ר"ה גמור הו"ל כל ר"ה שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת

עכ"ל עין רואה דהא דכתב מרן דלית לן ר"ה לא כתבו בסתם אלא כתבו בלשון ויש שלמדו עליהם זכות וכו' ומאחר שכן אין ראיה מכאן דדעת מרן הכי הוי דלעולם דדעתו כהרמב"ם דהאידנא נמי יש ר"ה אלא דהעלה על שלחנו דברי מי שלמד זכות וכל זה סברת האומר ומלמד זכות. והרי זה ככמה סברות דמייתי בש"ע בלשון יש אומרים וכמו שהביא סברת יש אומרים בדין זה דר"ה בעי ס' רבוא גם שם הביא סברת יש שלמד זכות ולעולם דלדינא מרן ס"ל כהרמב"ם דלא בעי ס' רבוא. וגם שם בסי' ש"ג בדין הנז' סתם ברישא דאסור לצאת בחצר שאינה מעורבת שכר דעתו להלכה. ושוב הביא שאר סברות ודו"ק:

שיורי ברכה

[סימן שמ"ה. א

דין ז'. איזהו ר"הר וכו'. כרמב"ם פ' י"ד כתב דהמדברות ויערות ר"הר ותמה ה"המ דהוא הפך הש"ס ומרן בכ"מ הביא פירוש אחר בש"ס משם רבינו אברהם ואינו מובן וכבר תמה עליו הרב גדול הדור מהרח"א בספרו מקראי קדש ומי שכתב בספרו על הרב הנז' דשגג בדברי רבינו אברהם לא דיבר נכונה כמבואר למעיין באמת. וגם דברי הרב בית חדש שנתעצם לחלק בין מדברות ויערות המפולשים הוא דוחק חדא דהכי ה"ל לשנויי הש"ס ואמאי אצטריך לאוקמה להיא דהמדברות ר"הר בזמן שהיו ישראל במדבר. ותו דהוי"ל להרמב"ם להשמיענו דהמדברות סתמן כרמלית. ובס' הבתים כ"י כתב דברי הרמב"ם ואח"כ דברי החולקים וכתב שנראין דבריהם וזה דעת הרשב"א.

ב

ואין דלתותיו נעולות בלילה וכו'. לפנים כתבתי סברת הרשב"א דפלטיא אפי' דלתות המדינה נעולות בלילה תורת ר"ה עליה ושהגאון מהר"ר צבי בתשובה סי' ל"ז כתב דסברא נכונה היא ועתה ראיתי בס' הבתים כ"י שהביא סברת הרשב"א הלזו וכתב עלה ויש מי שאמר דכל עיר שיש לה חומה ודלתותיה נעולו כל מה שבתוכה יצא מדין ר"הר וזה נראה עיקר עכ"ל.

ג

וי"א שכל שאין ששים רבוא זה לשון ס' הבתים כ"י יש מן הגדולים שכתב שכל עיר שאין ששים רבוא בוקעין בה אין לה דין רה"ר ולא מצאתי לדבר זה עיקר עכ"ל והרב מג"א כתב דכסברת י"א פסק בש"ע סי' ש"ג דין י"ח. ואנו בעניותנו לפנים האר"ש יסדתי דאין משם ראיה.

ד

דין יו"ד. ורבים מכתפים עליו וכו'. נראה דתפס דעת הראב"ד דדוקא מכתפי בעינן ולא סגי בראוי לכתף אבל ההי"מ בשם הרשב"א כת' דראוי לחוש לדברי הרמב"ם דסבר דבראוי לכתף סגי להחשיבו ר"הר. הרב מהריי"ל ואלי בהגהותיו כ"י. ולא נהירא דלא מסתבר דמרן בב"י יביא מהרשב"א דראוי לחוש אף אם הוא ראוי לכתף ויפסוק להפך. והעיקר דמרן לשון הש"ס נקיט ומסתמ' בראוי לכתף מכתפי ולא חש למיעוטא. ובס' הבתים כ"י כתב ומדברי הרמ' נראה אעפ"י שאין מכתפים עליו כיון שדרכה לכתף על כיוצא בזה ומאשר לא מצאנו בזה ראי' מבואר' דנין בו להחמי' עכ"ל ועמ"ש מג"א. ושם בס' הבתים לעיל בסמוך פסיק ותני משם הרשב"א דהיינו בשידוע ודאי דרבים מכתפים עליו אבל אם אין רבים מכתפים עליו אינו כרשות הרבים וק"ק דהרשב"א כתב דיש לחוש לסברת הרמב"ם דבדאוי לכתף סגי כמ"ש ה"המ בשמו ואם כן איך פסיק מהרשב"א למילת' פסיקתא כהראב"ד.

ה

אפי' אינו רחב ארבעה וכו'. זה דעת רש"י והרמב"ם ודלא כהראב"ד וכתב הרשב"א בס' עבודת הקדש דף ח' ע"כ דראוי לחוש לדבריו. ובחידושיו דף ח' הביא דעת הרמב"ם הראב"ד. ומ"ש שם בחידושיו דף ה' ע"א סוף ד"ה ידו של אדם הוא ט"ס דמוכח. וק"ק על הראב"ד אמאי לא השיג על הרמב"ם. וגם בזה ראיתי בספר הבתים כ"י שהביא משם הרשב"א למילתא פסיקתא דלא כהראב"ד. וכבר כתבנו דהרשב"א בעבודת הקדש חש לדבריו:

סימן שמו

א

דין א'. ולהחליף דרך מקום פטור ברשויות דרבנן יש אוסרים ויש מתירים וכו' דעת מרן כיש מתירין שהיא הסברא שכתב באחרונה וכן מסורת בידינו די"א וי"א דעתו לפסוק כי"א בתרא כדכתבינן בעניותין בכמה דוכתי וכן בדין דהכא הריי"ף והרמב"ם מתירין וכך לימדנו מרן דכשהריי"ף והרמב"ם בדעת אחד כן הלכה:

וחזה הוית בס' אליה רבה שכתב וז"ל הרבינו ירוחם משמע דעתו לאסור שכתב בתחילה בשם הריי"ף להתיר וסיים אבל הראב"ד והרז"ה והתוס' והרא"ש אסרו ועוד שכתב בית יוסף דמגיד והרשב"א וטור אסרו וכו' עכ"ל וק"ק דאי רבינו ירוחם היה כותב דהריי"ף שרי ובתר הכי קאמר אבל הראב"ד וכו' אסרו הוה משמע שדעתו לאסור. אמנם הרואה

יראה שרבינו ירוחם בחלק טו"ב כתב בתחילה בסתם ברשויות דרבנן כגון כרמלית באמת המים שאמרנו מותר להחליף כמו שכתבתי וכ"כ ריי"ף אבל הראב"ד וכו' עכ"ל והשתא שכתב ברישא בסתם לעיל מזה שמותר באמת המים ואח"כ גם כן כתב מותר להחליף כמו שכתבתי ואחר שפסק בסתם כתב וכ"כ ריי"ף וכו' משמע שדעתו להתיר כמו שפסק בתחילה בסתם:

ותו ק"ק במה שכלל הרב המגיד עם האוסרים ואחד הרוא' בדברי הרב המגיד סוף פט"ו יראה בעיניו דהרב המגיד לא כתב לאסור ואדרבא מפשט דברי הה"מ ומרוצ' וסתר לשונו משמע קצת שדעתו להתיר:

ב

דין ג' ומותר להוציא ממנו לכרמלית וכו' כן הוא דעת התוספות וסיעתם ומרן בבית יוסף כתב בשם הרב המגיד דהרשב"א נטה דעתו לזה. והרב כנ"הג תמה עליו תרי תמיהי. ונסחא מוטעית בהה"מ נזדמנה לפניו אבל הנסחא העיקרית והאמיתית במגיד היא נסחת מרן והיא נסחא דקמן. וכבר בס' אליה רבה וס' יד אהרן המה ראו כן תמהו. ועוד תמה בס' אליה רבה על הרב המבי"ט ח"ב סי' מ"ח שכתב דהרשב"א נטה לאסור ודבריו חיים וקיימים:

אכן מה שהגדיל מדורת התמיהה על הרב כנ"הג דהרשב"א בס' עבודת הקדש דף י"ו ע"ב כתב בהדיא שדעתו נוטה להתיר וכמ"ש מרן. אין כאן תימה דס' עבודת הקדש לא נתגלה ונתפשט בגלילות הרב כנ"הג בזמנו וכמדומה שלא שלטו בו מאורי אור עיניו וכן כתב מורינו הרב בתי כהונה בסוף חלק בית ועד דספר עבודת הקדש לא נתפשט אלא מקרוב:

אדהכי והכי הוברר דהרשב"א נטה להתיר כדברי מרן. וכזה ראיתי להרי"טבא בחידושי עירובין דף ס"ז שהביא דברי ר"ת וכתב ולזה הסכים מורינו הרב וגם מורי הרשב"א שיחיה:

והטעם דמרן פסק כן כתב בס' אליה רבה משום דהרשב"א נטה להתיר ע"ש. ועוד יראה טעם כעיקר דסבר מרן דאין ראיה מדברי הרמב"ם לאסור כמ"ש הה"מ וכמו שהקשה ביתה יוסף על הה"מ. והרב לח"מ נדחק בנותן טעם להרב המגיד ע"ש ויותר נראה לומר בטעמו של הה"מ דמאחר דהרמב"ם איירי שם בקרפף אי דעתו להתיר ביבשה הו"ל להתיר בקרפף דאיירי ביה. וכן נראה קצת דהראב"ד הבין כן בדעת הרמב"ם דאוסר דאי לאו הכי הו"ל להראב"ד לבאר דעתו דאוסר וכמו שכתבו הה"מ והרי"טבא שכן הוא דעת הראב"ד לאסור ע"ש:

סימן שמט

א

דין ב'. ויש מי שאומר שמד' אמות וכו' זה דעת הרמב"ם והטור חלק עליו וכתב הרב שיירי כנ"הג בספר הקצר הביא שני הדעות דמדכתב ויש מי שאומר ראה ודאי דיש מי שחולק עכ"ל וק"ק דאיך כתב דמדכתב ויש נמי שאומר נר' ודאי דיש מי שחולק והרי זימנין טובא דמשכחת ויש מי שאומר אף דליכא פלוגתא רק שהסברא היא מחודשת ולא הזכירוה שאר פוסקי' כמ"ש הרב סמ"ע בח"מ סי' י"ו ושאר דוכתי הביאו הרב עצמו בכנ"הג כמה פעמים:

הן אמת דיש מאחרוני זמנינו שרצה לחלק דכלל הסמ"ע היינו כשאומר בש"ע יש מי שאומר אבל כשכותב ויש מי שאומר בוי"ו ודאי איכא פלוגתא אבל אנן בעניותין בח"מ סי' ט"ז הוכחנו דלא שנא עש"ב:

ותו ק"ק דהכא אין צורך להוכיח דפלוגתא היא ממ"ש ויש מי שאומר דהמחלקת מבואר דברישא כתב דבד' אמות מותר לטלטל ואח"כ כתב ד' אמות שאמרו הן ואלכסונן ומבואר הדבר שמותר לטלטל דקאי אדבסמוך שכתב דבד' אמות מותר לטלטל והדר מפרש דד' אמות אלו הם הן ואלכסונן וא"כ מבואר שמותר לטלטל באלכסונן ושוב כתב דיש מי שאומר דבאלכסונן פטור אבל אסור ונמצא דהמחלקת בפירושא אתמר ואין צורך לאפוקיה מדיוקא:

ב

דין ה'. פחות פחות מד' אמות ואפי' בין השמשות ואפי' בכרמלית. משמע קצת דדעת מרן דבין השמשות ובכרמלית גם שניהם יחד אסור. אבל הט"ז התיר. וכתב בס' אליה רבה דאעיקרא איסור זה בכרמלית לחוד לא נמצא מפורש ע"ש בדבריו. והאמת שלא מצאתי כעת מופת חותך דכרמלית אסור לטלטל פחות מד' אמות ואדרבא היה עולה על לב דמדשרינן בקוץ בכרמלית אפי' טובא שמעינן דבכרמלית בלא"ה מותר פחות מד"א ומשום היזק רבים שרינן אפי' טובא גם מהמרדכי דאשמועינן בבין השמשות יש מקום לדקדק כן אבל האמת שיש צדדים לכאן ולכאן ברם לעת הלום אני אמרתי בחפש"י בדברי הרב הנז' דלא נמצא מפורש הא דכרמלית אסור פחות מד' אמות. ואחרי כותבי ראיתי בס' יד אהרן סי' שע"ז שהביא שהרב עבודת הגרשוני סי' ק"ד תמה שלא הוזכר בב"י הא דכרמלית וכתב עליו שמבואר בלשון ר' ירוחם שהביא בב"י בסוף סימן זה דאסור פחות מד' אמות בכרמלית עכ"ד ועמו הסליחה שאין בדברי ר' ירוחם רמז מזה דלא כתב ר' ירוחם אלא דמקום שהתירו פחות ד"א צריך לישב ואם לא ישב בר"ה

חייב ובכרמלית אסור מדרבנן ופשוט. והאמת דצריך להתישב בזה. ועוד יש לגמגם קצת בדברי מרן בב"י בזה וקצת בדברי הרב ט"ז ודו"ק. שוב ראיתי להרשב"ץ בח"ב סי' רפ"א שכתב בפשיטות דלטלטל במבוי שאין בו עירוב פחות מד' אמות אינו מותר שלא התירו אלא למי שהחשיך וכו' ע"ש:

שיורי ברכה

[סימן שמ"ט. א

דין ב'. ויש מי שאומר שמד' אמות וכו' לפנים אות א' הבאתי דברי הרב שיירי שהוכיח דהם שתי דעות מדכתב מרן ויש מי שאומר ואנכי העירותיהו דא"צ להוכיח ממ"ש ויש מי שאומר דבזה יש לדחות אך הלשון עצמו מוכיח דהוי פלוגתא ע"ש. ותו דהרי המחלקת מפורש בדברי הרמב"ם והראב"ד בהשגות וה"המ. וראיתי בס' הבתים כ"י שהביא דברי הרמב"ם וכתב וז"ל והראב"ד והרב בעל התוס' כתבו שבד' אמות לבד חייב הואיל שלא מצינו שהזכירו אלכסונו בכל מקום שהזכירו ד' אמות ופסק הרמב"ם נראה לנו עיקר וכן פסק רבינו יעקב עכ"ל וק"ק דהראב"ד כתב בהשגות שבמקום הדחק שמותר ד' אמות היינו הן ואלכסונן ומבואר בהשגות ובדבדי הרב המגיד שדעת הראב"ד שוה להרמב"ם בפרט זה דאינו חייב אלא עד שיעבור ה' אמות וג' חומשי אמה ודוק:]

סימן שנא

א

והן למעלה מעשרה אסור ולמה אינו חייב מפני שלא נחו המים אלא הרי הן נזחלין והולכין. הרמב"ם פט"ו. ובחידושי הגאונים שבתחילת ס' מעשה רקח כתוב משם הרשב"א דהסכים עם הרמב"ם והביא ראיה לדבריו מסוגית פ"ק דשבת ע"ש:

שיורי ברכה

[סימן שנ"ג. א

דין א'. אבל אם היתה כרמלית וכו'. כ"כ הרב המגיד פט"ו בשם הרשב"א וז"ל ס' הבתים כ"י. יראה לי שאם היו ב' הבתים בשני צידי כרמלית מותר לזרוק מבית לבית כל דבר שלא אסרו בדבר שאינו משתבר אלא שמא יפול ויבא להביא והואיל ואין איסור ההנאה מכרמלית אלא מדברי סופרים גזרה שמא יביא מרשות הרבים או יטלטל בר"הר אין גוזרין גזרה לגזירה ובזה הסכימו קצת מחכמי דורנו:]

סימן שנה

א

דין א'. מוציא זיז כל שהוא ועושה בו נקב וממלא וכו' דין זה הוא אפי' למאן דסבר דאסור להחליף דרך מקום פטור אף ברשויות דרבנן וכמו שביאר מרן בב"י לדעת הטור. ולמש"ל סי' שמ"ו דדעת מרן כהרמב"ם דשרי להחליף דרך מקום פטור ברשויות דרבנן ניחא
טפי:

ב

דין ג'. הגהה. הולכי ספינות נהגו לעשות צרכיהן וכו' כתב בס' אליה רבה כ"כ בית יוסף בשם ארחו' חיים ואני מצאתיו מבואר יותר בדברי הרשב"א בס' עבדת הקדש וכו' עכ"ל והרואה יראה בס' ארחות חיים דף נ"ח סוף ע"ב דאיהו נמי כתב כן משם הרשב"א:

שיורי ברכה

[סימן שנ"ו. א

דין א'. ואם התחיל לעשות מחיצה אצל השפה מכל צד וכו' הוא לשון הטור וכונתו שהמחיצה שהזכיר תחילה ממלאת כל רחב חלל יציאת המים והמים עוברים דרך מטה שאין כל גובה המקו' ההוא מוכרת על ידי מחיצה והשתא קאמר דבשני צידי מקום מעבר המים עשה כמין פס מצפון וכמין פס מדרום וביניהם חלל שאין המחיצה שלימה מצפון לדרום ועמ"ש מרן בב"י ובב"ח ודוק. הרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י:]

סימן שנז

א

דין ב'. ביב שמכוסה וכו' עמ"ש גדול המורים הרב מהר"ר דוד בן זמרא בתשובות החדשות סימן קע"א:

ב

אבל אם עשוי כעין רצפה של אבנים וכו' הקשה הרב מגן אברהם דהאיסור והיתר הארוך מסתפק אם קרקע הוי ככלי מנוקב והובא ב"י דסוף סימן ע' והוא ז"ל תירץ דהכא בעירוב הקלו ע"ש ואין צורך לזה דרב המקו' ביניהם וכבר ראיתי להרב אליה רבה שכתב כן דלא דמיין אהדדי ע"ש ודו"ק:

ג

דין ג'. הגהה. אפי' בזמן הזה דלית לן רשות הרבים וכו' ומכל . מקום עם היות דרחוק להמצא רשות הרבים למ"ד דבעינן ס' רבוא בוקעים בכל יום אפ"ה יש המציאות בעולם ושייך למגזר ועיין באחרונים:

ד

ועיר המוקפת חומה ולא ערבו בה בחצר שאינה מעורבת וכו' עמ"ש הרב בית דוד סי' קכ"ט:

שיורי ברכה

[סימן שנז. א

דין א'. צריך לכסותם בנסרים כדי שתהא וכו' פירוש שאם לא יכסנה ה"ל כרקק מים בר"הר וכיון שגומה זו על כל פנים יש ברחבה ד' טפחים א"כ בין עמוק עשרה או פחות מעשרה ה"ל כרמלית ואם אינו עמוק ג' ה"ל ר"הר אבל אם היא מכוסה אין לו שם אחד אלא מקום פטור כ"כ הרב ב"ח ומ"ש שגומה זו עכ"פ יש בה ד"ט קשה דכל שיש בה חצי אמה על חצי אמה דהיינו ג' טפחים בגובה ג' חומשי אמה מחזקת סאתים כמ"ש מור"ם בסמוך וכן יש לדקדק במ"ש הרי"טבא בפירוש דברי רש"י דקרי ליה כרמלית וצ"ל שרחבה ד"ט וזה אי אפשר דהא בחצר פחותה ד"ט אנן קיימינן וקאמר שיעשה העוקא בין מבפנים וכו' ובפנים א"א שיעשנה בת ד' טפחים מהטעם האמור ואלולי דמסתפינא אמינא דה"ט שלא יעלה רפש וטיט בקרקעית העוקה עד שיתמעט גובהה מג' טפחים דהא ג' חומשי שהם ג"ט ואצבע וחצי אצבע בקירוב בנקל יעמוד על פחות מג' טפחים על ידי הרפש הטיט הרגיל לעשות בעוקה ויעשה ר"הר דכל פחות מג' כארעא סמיכתא דמי. הרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י. ואיני מבין דבריו דבחצר שאין בו ד' אמות איירינן ומאי ק"ל ודאי יוכל לעשות לפנים עוקה בת ד' טפחים ומאי דטעמא טעים דבהאי עוקא הזמן גרמא דין רפש וטיט כבר כתבו הרי"טבא והביאו מרן בב"י. ובס' הבתים כ"י כתב קרוב מאד לדברי הר' ב"ח משם הראב"ד והוא הכריע כפי' הרמ' דמשו' מראית העין נגעו בה. ואם רבינו יונתן והביאו מרן כתב שהעוקה ד"ט רחבה ע"ש ודוק.

ב

ואם יש בחצר שיעור ד' על ד' וכו' כצ"ל וכן הוא בטור וה"פ ואם אין תמונת' תמונה מרובעת אלא תמונה אחרת כל שהיא באופן שתעלה תשבורת מילוי חללה סאתים דהוי כשיעור ד' על ד' וכגון שהוא אריך וקטין דהיינו שאורכה ח' על ב' או תמונה אחרת

ודברי הרב הלבוש שנתן טעם משום דאדם רוצה לזלף חצירו אינם מובנים דא"כ באריך וקטין לתסר וכמבואר בש"ס ובב"י. הרב מהריי"ל וואלי הנז' בהגהותיו כ"י:]

שיורי ברכה

[סימן חש"ן. א

דין א'. אבל אם הוא בת סאתים וכו' מותר לטלטל בכלו דומיא דחצר המשכן דכך היה שיעורו. וכתב הרב ב"ח דלהכי לא ילפינן מעזרת המקדש שהיו קל"ה אמות דשם שומרים גם בלילה וחשיב מוקף לדירה ואצלי ה"ט דכל מלאכת שבת ממשכן ולא ממקדש ילפי' להו. הרב מהריי"ל הנז' בהגהותיו כ"י. ולא ידענא מאי קאמר דכונת הרב ב"ח פשיט' דהיכי שרי לטלטל בעזרה ועל כרחין לומר דחשיב מוקף לדידה. שוב בא לידי ס' בית חדש וראיתי שרמז לדברי התוס' דף כ"ג ע"א ושם התוס' תירצו דממשכן גמרינן והרב הנז' נעלמו ממנו דברי התוס' שתירצו הג' תירוצים והב"ח בחר בתירוץ זה מטעם הנז' ודוק.

ב

דין ו'. אם הרחיקה מהראשונה ג' טפחי' וכו' מרן בב"י כתב וז"ל ולענין פסק הלכה כתב הרא"ש שפסק רבינו מאיר כלישנא קמא דלא כרבה בר שימי וכן דעת הרמב"ם בפי"ו עכ"ל וכתב עלה הרב כנסת הגדולה וז"ל ושם כתב הרא"ש בשם רבינו מאיר דהלכה כדברי המקל בעירוב ה"ד בתנאי לא באמוראי א"נ במחיצות וכו' וכתב מורי הרב בתשובה ח"א סי' צ"ד על דברי הרא"ש וצ"ע שבסמוך לזה כתב שם בשם רבינו מאיר איכא וז"ל ובא"ז מקל כרבא דמקל בעירוב וכתב רבינו מאיר מדבריו למדתי דסבר כדברי המקל בעירוב אף בפלוגתא דאמוראי וכו' ואפשר לומר בדוחק דהא דפסק רבינו מאיר כלישנא קמא היינו קודם ראותו דברי א"ז ומחמת הקושיא דהוה קשיא ליה מפ' מי שהוציאוהו אבל אחרי ראותו דברי א"ז שפסק כדברי המקל בעירוב אף באמוראי ומאי דקשיתיה מפרק מי שהוציאוהו יש לישבו קבלה מיניה ובכל מקום פוסק כדברי המקל בעירוב אפילו באמוראי ולפי"ז סבר מהר"ם דהלכה כרב שימי ודלא כלישנא קמא ולפי"ז מ"ש רבי' המחבר ולענין הלכה פסק הרא"ש דלא כרבא בר שימי אגב ריהטי' לא דק שהוא קודם החזרה עכ"ל וחזיתיה להרב אליה רבה ס"ק כ"ה דמייתי תמיהת הרב כנ"הג הלזו על מרן ב"י ואיהו מפרק לה כלאחר ידו דלק"מ דהתם עיקר הטעם דפסקינן כלישנא דגמ' כמ"ש המגיד פי"ו עכ"ל:

והמסתכל יפה בדברי מהר"ם דמייתי הרא"ש בעיניו יראה דמאי דכתב דנקטי' כסתמא דתלמוד' היינו מחמת דקים ליה דהלכה כדברי המקל בעירוב ה"ד בפלוגתא דתנאי או במחיצות ומוכח דלכי אמרינן דהלכה כדברי המקל אף באמוראי ומחיצות ומילתא פסיקתא היא גם בכי האי גוונא הלכה כמי שמקל. ותו ק"ק על הגדולי' מהרי"מט ותלמידו הרב כנ"הג והרב אליה רבה דאימור דזה דעת א"ז דהלכה כדברי המקל בעירוב אף בפלוגתא דאמוראי וכמו שלמד מהר"ם מדבריו. ומה שלמד מהר"ם היינו דא"ז הכי סבר אבל מהר"ם איהו גופיה עודנו עומד בשיטתו דכי אתמר כתנאי אתמר דוקא ומאי קשיתיה למהרי"מט ואצרכה עיון. והרב כנ"הג נדחק לומר דמהר"ם הדר בי' והרא"ש שנה משנת מהר"ם קודם חזרה והדר מייתי דבריו אחר חזרה דכל זה דוחק כפול והיה בהניח מוכח זה שרטט וכתב דמרן לא דק והלא טוב לומר כדאמרן ובזה א"ש דברי מרן. הן אמת דשמעינן ליה להרא"ש דהוא סבר דהלכה כדברי המקל בערוב אף בפלוגתא דאמוראי כמ"ש מהרי"מט ואפשר דזה טעם הרב כנ"הג דניחא ליה לומר דהרא"ש מסיק כמסקנת רבו מהר"ם. אמנם מאחר שגם זה דוחק ק"ק איך החליט דמרן לא דק הרי יש לומר דמרן סבר דמהר"ם עומד בשיטתו והרא"ש נקיט כא"ז:

ועוד ק"ק על כל הגדולים הנז' דנעלם מהם מ"ש הגהות מיימוניות פי"ו דברישא על דברי רבינו חננאל דסבר דהלכה כרי' זירא דמקל בעירוב הביא ממהר"ם שכתב דמדבריו של ר"ח נראה דסבר הלכה כדברי המקל בעירוב אף בפלוגתא דאמוראי ועל דין זה דהרחיק ג' כתב ע"ד הרמב"ם דפסיק כרב שימא כדרבא לגבי רבה אי נמי נוכל לפרש כלישנא קמא דהוא סתמא דתלמודא ופסק הלכתא כרבה מטעם דכל המקל בעירוב הלכה כמותו וכן נראה עיקר דעתו מדפסק ג"כ כרבה בההיא דטיט אמנם מהר"ם פסק כלישנא קמא והלכה כרבא דלא אמרינן הלכה כדברי המקל בעירוב בפלוגתא דאמוראי ועוד דדילמא לא אמרי' הכי אלא בעירובין ולא במחיצות ומ"מ שוב כתב במקום אחד בשם ר"ח דאף בהני אמרינן הלכה כדברי המקל בעירוב אף בפלוגתא דאמוראי וכן משמע בתוס' דס"ל הלכ' כדברי המקל וכו' ואין נראה למורי שי' עכ"ל הנך רואה דבהגהות מיימוניו' הרגישו בהני בי תרי דמהר"ם כדקשיתיה למהרי"מט ממ"ש מהר"ם ע"ד ר"ח. ומסקי בהגהות הנז' ואין נראה למורי שי' והרגיל בדברי ההגהות מיי'. ידע שפיר דמזכיר למהר"ם זימנין בשם מהר"ם וזימנין בשם מורי ואין קפידא אם כותב מורי שי' או מורי ז"ל דזה טעות המעתיק וכיוצא וא"כ הרי אחר שהביאו דברי ר"ח והתוס' דסברי דהלכה כדברי המקל אף באמוראי כתב ואין נראה למורי משמע דאף דמהר"ם למד מדברי ר"ח דהלכה אף בפלוגתא דאמוראי וכן מוכח בתוס' לא נראו דבריהם למהר"ם וא"כ מ"ש הרא"ש ברישא

משם מהר"ם דדוקא בפלוגתא דתנאי הוא דעתו ומסקנתו של מהר"ם גם אחרי שראה דברי ר"ח ומ"ש מהר"ם על דברי ר"ח לדבריו קאמר וליה לא ס"ל וכמש"ל והיה טעמו של מהר"ם מכח ההיא דפ' מי שהוציאוהו דמשמע ליה מינה דבאמוראי לא אתמר. והא דהרא"ש בתר הכי על דברי ר"ח פריק לאותה דפ' מי שהוציאוהו הם דברי הרא"ש ליתובי דעת ר"ח ודלא כדמשמע מדברי הרב כנ"הג דמהר"ם ידע לישוב זה. ועיקרן של דברים דמהר"ם לא כתב על דברי ר"ח אלא שלמד מדבריו דסבר דאתמר אף באימוראי ותו לא וכדמוכח מדברי הגהות מיימוניות. אלא דהרא"ש מדנפשיה תריץ יתיב דברי ר"ח דלא תיקשי ליה ההיא דפ' מי שהוציאוהו באופן דר"ח עמד בשיטתו מכח ההיא דפ' מי שהוציאוהו ולא נראו דברי ר"ח בעיניו. והרא"ש הכריע כר"ח ואיהו מפרק אליביה קושית מהר"ם והיינו דהרא"ש בשאר דוכתי נקיט דהלכה כמקל אף באמיוראי דסברי כר"ח ומאי דרביה מהר"ם קשיתיה הא שני לה. וזה סלסול כבוד שנהג הרא"ש דברישא מייתי ולדמהר"ם רביה ואשר הכריחו לומר דלא אתמר באמוראי ושתיק והדר בו מייתי לדר"ח דגם רבו קאמר דר"ח סבר אף באמוראי אז גילה דעתו שאין קושית מהר"ם מכרעת והיד כותב"ת דמיתבא דעתיה דר"ח ובדרך כבוד נתחוורו דברי ר"ח ונדחו דברי מהר"ם והכי נקיט בשאר דוכתי כר"ח וכל זה ברור בעיני. וגם מ"ש הרב כנ"הג דמהר"ם קאי על א"ז וקודם ראותו דברי א"ז וכו' ואחרי ראותו דברי א"ז וכו' הוא אגב שיטפיה דברישא העתיק דברי רבו מהרי"מט בח"א סי' צ"ד בטעות ועירבוב ועל אותו הלשון המעורבב כתב דבריו וסידניה נקיט. דמהר"ם קאי על ר"ח ככתוב בפסקי הרא"ש וכ"כ בהגהות מיימוניות וכן כתוב בש"ות מהרי"מט סי' הנז' אלא דמקמיה הכי מייתי דברי א"ז ע"ש ועירוב פרשיות שנה הרב כנ"הג. ובמ"ש ההגהות מיי' דמשמע בתוס' כר"ח יש להעיר ממ"ש התוס' בקמא דף כ"ד ובכתובות דף ד' גבי הלכה כדברי המקל באבל דה"ד בתנאי ולכאורה עירוב ואבל כחדא שריין והרי התו' בעירוב ס"ל דהוי אף באמוראי. ולכאורה מהא איכא לסיועי למ"ש הדר גנת ורדים בי"ד כלל ה' סוף סי' יו"ד בכונת התוספות דכתובות הנז' דדעת ר"י דהלכה כמקל באבל אף באמוראי ותמה עליו הרב מהרי"י זיין שם סי' י"א ומדברי הגהמי"י הנז' דכתבו דמוכח מהתוס' דהלכה כמקל בעירוב אף דאמוראי הוי סייעתא לדברי הרב גנת ורדים. אלא שראיתי למהרי"מט בחידושי כתובות שם דמקשה דברי הרא"ש אהדדי ומסתפק אי עירוב ואבל שוין בשיעוריהם ע"ש. ושם נראה מדברי מהרי"מט דתפס בפשיטות דמהר"ם חזר בו והרב גנת ורדים שם כתב דמהר"ם מסתפק בכלל הלכה כמקל בעירוב. ולא כן אנכי

עמדי דמהר"ם לא הדר ביה ולא נסתפק מכח דברי ר"ח אלא עמד בשמועתו כדאמרן ואין כאן מקום לעמוד בכללים הנז' גם כעת לא שכיחי גבאי הספרים הנצרכים:

וממוצא דבר הראת לדעת דמ"ש הרא"ש בשמעתין דמהר"ם פסק כלישנא קמא הוא קושטא דמילת' בדעת מהר"ם דהכי סבר גם אחרי ראותו דברי ר"ח ויפה כתב מרן בב"י משם מהר"ם דפסק כלישנא קמא ודלא כהרב כנ"הג והרב אליה רבה וכמתבאר ממאי דכתיבנא בעניותין והיינו דכתב הרא"ש בתר הכי משם מהר"ם דפסק גבי טח בטיט כרבא לחומרא כדעת הראב"ד והרז"ה דהכי הוי דעת מהר"ם דלא אתמר באמוראי ולא הדר משמעתי'. ולדברי הרב כנ"הג ומהרי"מט בחידושי כתובות צ"ל דסברת מהר"ם הלזו שכתב הרא"ש בטח בטיט הוי קודם חזרה. וזוהי שקשה על הרב אליה רבה דלפום מאי דמשני דשאני מאי דקמן דפסק מהר"ם כלישנא קמא משום דהוי לישנא דגמ' וכלומר דלעולם גם שנא' דהלכה כמקל גם באמוראי שאניא הא ומשום הכי כתבה מרן בשם מהר"ם דמהא לא הדר מה יענה בדין טח בטיט שכתב מרן בב"י דהרא"ש משם מהר"ם כתב דמהר"ם פסק כרבא לחומרא וכתב כן מרן תרי זימני והדרא קושית הרב כנ"הג לדוכתא דמהר"ם הדר ביה אמנם לפום מאי דכתבינן בעניותין ניחא מפני שהכ"ל יפה כמדובר:

ואולם ק"ק על מרן שכתב דדעת הר"ם כלישנא קמא דלא כרבה בר שימי וכן דעת הרמב"ם פי"ו דמשמע דדעת מהר"ם והרמב"ם שוה והרי מהר"ם פוסק כרבא דמג' ועד ד' לא מהני דאיהו פוסק להחמיר בפלוגת' דאמוראי כמ"ש הרא"ש וכן פסק בדין טח בטיט כרבא לחומרא כאמור וכן כתב בהדיא בהגהות מיימוניות בדין זה דהרחיק ג' דמהר"ם פסק כרבא דמג' ועד ד' לא מהני. והרמב"ם פסק לקולא וכלישנא קמא ונהי דהרמב"ם ומהר"ם תרוייהו פסקי כלישנא קמא אבל מר פסיק לקולא כרבה ומר לחומרא כרבא ולא הו"ל למרן לסתום דדעת הרמב"ם כמהר"ם וק"ק על הרב כנ"הג והרב אליה רבה שלא העירו בזה. והרב אליה רבה לפי שיטתו הו"ל לסיועיה נפשיה מהא דאף דהדר ביה מהר"ם פוסק כלישנא דגמרא והיינו דכתב מרן בשמו תדע דאי כונת מרן כמ"ש הרא"ש דעת מהר"ם קודם חזרה אין כתב וכן דעת הרמב"ם הרי הרמ' פסק לקולא אלא מוכרח דדעת מרן הוא דמהר"ם פסק כן אף לאחר חזרה וכל זה הול"ל להרב אליה רבה לשיטתו:

אמנם לקושטא דמילתא כל זה איננו שוה לי חדא דמהר"ם לא הדר ביה ככל אשר דברנו ותו דמרן כתב זה משם הרא"ש דכתב כן משם מהר"ם והרא"ש לא כתב אלא דברי מהר"ם קודם חזרה דפסק כרבא לחומרא והגם דמרן יסבור הכי בדעת מהר"ם לפי האמת דסבר דהדר ביה מ"מ לא יכון להביא זה משם הרא"ש. ותו דאי הכי גם בדין טח

בטיט מהר"ם מקל ופוסק כרבה ומרן כתב בשם מהר"ם איפכא כמ"ש הרא"ש דמהר"ם והראב"ד והרז"ה פסקו כרבא והו"ל למרן לומר דמהר"ם גם שם פוסק כהרמב"ם להקל: **ואחרי** כותבי ראיתי דמ"ש הרב כנ"הג דדברי מהר"ם הם על א"ז ועליו כתב משם למדתי דסבירא ליה דהלכה כמקל וכו' נמשך אחר מרן בב"י לקמן שכתב בשם הרא"ש דר"ח פסק כר' זירא ובא"ז פסק כרבה דמקל בעירובין ובסוף דבריו כתב וז"ל ולענין הלכי כבר כתבתי בשם הרא"ש שר"ח פסק כדברי המחמיר וא"ז פסק כדברי המקל ונראה מדבריו שכן דעת ר' מאיר וכו' עכ"ל והם דברי תימ' ובנסחא דקמן בפסקי הרא"ש מייתי בשם ר"ח דפס' כר' זירא להקל ועל דברי ר"ח הביא דברי מהר"ם ובהגהות אשרי מייתי דברי א"ז שפסק כרבה ומוכח משם דהוי לחומרא דברישא כתב על דברי ר"ח וכן דעת המיימון כלומר כר' חננאל דפסק כרבי זירא להקל ועל זה כתב דבא"ז פסק כרבה כלומר להחמיר ונסחא מוטעת נזדמנה למרן והוצרך להפך הגירסא כדי שיהא רבה לקולא ע"ש ואחריו נמשך הרב כנ"הג כמבואר וכנראה שחשב דנסחת מהרי"מט רבו היא מוטעת שכתב דר"ח פסק כר' זירא להקל ושבקה וכתב כנסחת מרן בב"י. ועמו הסליחה דנסחת מהרי"מט היא עיקר כמבואר. שוב ראיתי להרב עצמו בשיירי כנ"הג דעל דברי מרן הללו כתב משם הרב ב"ח דנסחא מוטעת נזדמנה למרן בפסקי הרא"ש וכו' ועוד קשה על מרן והכנ"הג דנעלם מהם דברי הגהות מיימוניות שהבאתי לעיל שכתבו דר"ח פסק כר' זירא להקל ועליו כתב מהר"ם דסבר דהלכה כמקל אף באמוראים וכו' והוא עד ממהר דכך היא נסחא האמיתית כהרא"ש:

עוד ק"ק על מרן שכתב דנראה מדברי הרא"ש שכן דעת מהר"ם להקל והיינו ודאי משום שלמד מדבריו דסבר להקל אף באמוראים וזה שלא כמו שכתבנו בדעת מהר"ם ומרן לעיל דהא חזינן דמרן פירש שיחותיו והשתא קשו דברי מהר"ם אהדדי כדהקשה מהרי"מט בתשובה הנז' ואם נאמר דחזר בו מהר"ם כמ"ש מהרי"מט בחידושיו והרב כנ"הג והכי סבר מרן מעתה הדרא קושית הרב כנ"הג לדוכתא דמרן מייתי דברי מהר"ם קודם חזרה וכן קשה על מרן בדין טח בטיט וכמאי דאמרן. ואנו בעניותנו כבר כתבנו דמהר"ם לא הדר בי' מסברתו והוכחנו כן מדברי הגהמי"י. ועתה ראיתי להמרדכי פ' מי שהוציאוהו שכתב וז"ל וחפצי העכו"ם קונין שביתה וכו' ומשם מוכיח רבינו מאיר דהא דפסקינן הלכה כדברי המקל בערוב ה"מ דפלוגתא דתנאי וכו' וכן פירש בה"ג גבי הלכה כדברי המקל באבל וכו' ומיהו מתוך פירוש ר"י פ' הדר משמע דסבר הלכה כדברי המקל בערוב אף בפלוגתא דאמוראי וכו' ואין נראה לרבי' מאיר כדפרישית עכ"ל הרי דהמרדכי כתב דמהר"ם עין לו ראתה דהתוס' סברי דהלכה כמקל אף באמוראי

ועם כל זה אין נראה בעיניו ועמד בשמועתו וזה מוכיח שגם מ"ש הרא"ש דמהר"ם כתב על דברי ר"ח הוא לדבריו והיינו דדייק בלישניה לומר מדבריו למדתי דסבירא ליה דייקא כלומר לא לנו. וגם נתברר דמה שכתוב בהגהמי"י אחר דברי ר"ח והתוס' ואין נראה למורי שי' היינו מהר"ם כדכתיבנא בעניותין. ועוד למדנו מהמרדכי דמשוה הכי כללי דהלכה כמקל דעירוב ואבל בהדדי וכתב דר"י סבר דאף בפלוגתא דאמוראי אתמר וזה סעד למ"ש רב גנת ורדים בדעת ר"י הכתוב בתוס' דפ"ק דכתובות וכמ"ש לעיל ואשתמיטיתיה להרב מהר"י זיין דברי המרדכי הללו. וגם ממרן ומהרי"מט והרב כנ"הג והרב אליה רבה שכתבו דמהר"ם חזר בו נעלמו דברי המרדכי הנז'.

ג

דין ז'. הוי מיעוט ואם לאו וכו' כן כתב הטור. וק"ק על הטור ומרן דהרי הרמב"ם והרא"ם פסקו בדין זה לקולא ומה גם דקי"ל דהלכה כדברי המקל בערוב אף באמוראי כדעת ר"ח והתוס' וכמו שפסקו הטור ומרן בכמה דוכתי. ומה גם הטור שתמיד הולך בסברת אביו הרא"ש והכא פסק לקולא וכ"כ הטור גופיה בקצור פסקי הרא"ש וא"כ מדוע בטור קא פסיק ותני נגד אביו הרא"ש. וכיוצא בזה יקשה על מרן דכללא כייל דבמקום דשני עמודי הוראה מסכימים בדעת אחת נקיט כוותייהו ורהיט אבתרייהו והכא הרמב"ם והרא"ש תרוייהו נקטי לקולא ואמאי החמיר ומה גם דשמעינן ליה למרן בב"י י"ד סי' שצ"ו דסבר הלכה כדברי המקל באבל אף בפוסקים וה"ה דהלכה במקל בערוב אף בפוסקים. שוב ראיתי להרב שיירי כנ"הג הרומז על הארי"ש דהרב בית חדש מקשי' ורמי על הטור וכעת ס' ב"ח אין עמדי. ואחר זמן נזדמן לפי שעה ס' פרישה א"ח שנדפס מחדש וראיתי להרב שם שתמה על הטור ומרן כאן בש"ע איך פסקו דלא כהרמב"ם והרא"ש ולא עוד אלא שלא זכרו סברתם כלל. ומ"ש שם הרב פרישה וז"ל ואין לומר דאזלי בתר דעת רבים הר"מ והרז"ה והראב"ד דפסקו כרבא דא"כ גם במחיצה ותל הו"ל למפסק כוותיה וכו' מ"מ אינו מוכרח דטעם מהר"ם והרז"ה והראב"ד למפסק בכלהו כרבא אלא אפשר דלא פ' הכי כי אם בטח ובאינך מודו וכך משמע מדלא כתב הרא"ש פלוגתייהו כי אם בטח בטיט עכ"ל וקשה דהרי הרא"ש בסמוך לעיל מזה כתב בשם מהר"ם דלית הלכתא כרבה בר שימי אלא כלישנא קמא דלא אמרו הלכה כדברי המקל בפלוגתא דאמוראי וא"כ הרי מבואר דמהר"ם פסק גם בעמוד ומחיצה כרבא וכ"כ בהגהמי"י כמש"ל וגם נעלם ממנו דהרז"ה במאור פסק בהדיא בכולהו לחומרא כרבא ואיך כתב דלא פסקו מהר"ם והרז"ה כרבא אלא בטח בטיט דוקא. ומ"ש הרב ב"ח דהטור פסק כרב שימי וכרבא בכלהו אינו מתישב חדא דהרא"ש קרי בחיל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב והלכה כרבה

ותו דמסיק הרא"ש שם דהלכה כדברי המקל אף באמוראים וכ"כ בזה דוכתי כמש"ל. והיותר נראה דהטור ומרן בטח בטיט פסקו כרבא דמסתבר טעמיה והיכא דמסתבר טעמיה לא משגחינן בכללים וגם זה דוחק ומה גם דלא זכר סברת הרא"ש אביו כלל וגם מרן לא חש להזכיר סברת הרמב"ם והרא"ש וזוהי שקשה ודוק.

ד

דין י"א. והוא שיהיה בעמקם עשרה וכו' כן כתב הרב המגיד בשם הרשב"א. וראיתי בס' הבתים כ"י שכתב וז"ל וכתב הרשב"א אם אינן עמוקין עשרה אינן אלא כטיט שנתקבץ בחצר ואין חולקין רשות לעצמן ומכלל החצר הם נחשבים שהרי רקק מים ברשות הרבים כשהוא פחו' מעשרה טפחים בעומק הזורק לתוכו חייב ואינו חולק רשות לעצמו ויראה לי שאין הנדון דומה לראיה שאם אמרו ברשות הרבי' שתשמישו בהלוך וכשהוא פחות מעשרה מהלכין בו ואף שמהלכין בו על ידי הדחק הלוך על ידי הדחק שמו הלוך לא נאמר כן בקרפף שתשמישו לדירה אם יש בו רקק מים אפי' אינם עמוקין עשרה אם אינם ראויים לתשמיש נתבטל שם דירה ממנו עכ"ל:]

סימן שסג

א

דין ג'. ופרוץ בצד רביעי התירו בלחי וכו' עיין מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סימן כ"ח וח"ג סימן קפ"א וסימן ש"ח ובח"ב סימן רפ"א :

ב

התירו בלחי וכו'. אין חשש עבירה בתיקוני מבואות ח"ו ואדרבא הזריז הרי זה משובח ואיכא לאתמוהי על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן ואלמלא טרדת הגרסא דרך ת"ח הוא לתקן ומי שלבו נוקפו בזה הדיוטות גמורה הוא או מינות נזרקה בו. הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ל"ז:

ג

שעביו ורחבו כל שהוא וכו' עמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סימן ל"ד:

ד

דין ו'. רחו קמן הכתל וכו' עמ"ש בתשובות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תכ"ו:

ה

דין ח'. לחי שעשאו מעצי אשרה וכו' עמ"ש הרב ט"ז ועמ"ש מרן בכסף משנה פ"ח מהל' לולב ובספר מקראי קדש דף ע"ח ועמ"ש הרב המאירי הובא ריש ספר מעשה

רקח פי"ז דשבת ועמ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' ל"ד על דברי הרב טורי זהב ועמ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"ב סי' ל"ד:

ו

דין כ"ט מבוי שצדו אחר כלה לים וכו' ואין חוששין שמא יעלה הים שרטון וכו' עמ"ש בשו"ת שב יעקב סימן טו"ב ובשו"ת כנסת יחזקאל ובשו"ת שאלת יעב"ץ סימן ז' עיין שם באורך כמה פרטי דינים:

ז

דין ל"א. העמיד לחי בחצי המבוי וכו' עמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' רצ"ד:

שיורי ברכה

[סימן שס"ג. א']

דין ב'. שני משהויין וכו'. והרב ב"ח כתב דאין להקל אלא אף בעושה בידים יש לעשות טפח מכאן וטפח מכאן מידי דהוה לנשתייר בכתל בנוי דבעינן שיהא טפח מכאן וטפח מכאן עכ"ד וכפי זה ליתא למ"ש הרב הלבוש דגם בנשתייר משהו מכאן ומשהו מכאן סגי. הרב מהריי"ל ואולי בהגהותיו כ"י ועיין הפרישה.

ב

דין ז'. הגהה: ובלבד שלא יתמחה יותר מג' לארץ וכו'. יש לחקור אם הוא הדין בין שבר לשבר בעינן שלא יהא בין אחד לחבירו ג' טפחים ואין ראיה מדלא הקפיד אלא בסמוך לארץ דאפשר דנקטיה משום דמצוי טפי שיתמחה על ידי עוברים ושבים והיינו דקאמר שלא יתמחה ולא קאמר אלא ירחיק יותר מג' לארץ ומסתברא דאין חילוק ובעינן שלא יהא רחוק שבר משבר ג' טפחים. הרב הנזכר בהגהותיו כ"י:]

סימן שסד

א

דין א'. מבוי המפולש וכו' עמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ל"ה וסי' כ"ט וסי' רפ"א:

ב

דין ג'. מבוי עקום וכו' עיין מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סימן ל':

ג
דין ה'. עושה לכל מקום א' במקום פתיחתו למנוי גדול צורת פתח וכו' עיין מה שהאריכו בשו"ת מגן גבורים סימן ב'. הרב המחבר וחד דעמיה בתמונת מבואות שבעירם עיין שם באורך בתיקונם והכשרן:

סימן שסו

א
דין א'. אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו וכו' עמ"ש הרב מהר"ש ן' הרשב"ץ בתשובותיו סי' תקנ"ט:

ב
דין ג'. אין להם לשנותו וליתנו בבית אחר וכו'. הרמב"ם בפירוש המשנה פ' הנזיקין יהיב טעמא להא דמערבין בבית ישן לפי שיש לו בזה הנאה שאותו הבית אינו נותן פת העירוב ותמה עליו מהריב"ל בחידושיו דתלמוד ערוך מפורש יוצא דטעמא משום חשדא. ותירץ הרב ז"ל דהרמב"ם הוקשה לו דכיון דליכא כבוד משנים הבתים ולא יבואו לחשדא וניחא ליה דהגם דליכא כבוד איכא הנאה ומשום הכי איכא חשדא שסילקו זו הנאה ממנו לפי שהיה גונב הפת ומיהו לא סגי הך טעמא לחוד דמשום הנאה מועטת אינו מקפיד אבל חשדא איכא דאע"ג דהיא הנאה פורתא לא היו בני חצר מסלקין אותה ממנו אי לאו שהי' גונב הפת עכ"ד:
ובהא אתנח דקדוק לשון התלמוד דקאמר אלימא משום כבוד והא ההוא שיפורא וכו' אלא משום חשדא דלשון אלימא מורה דגם המקשן היה מסופק והיו לפניו שתי דרכים ובשתים לא עלתה לו ליתובי דעתא דזה מודה לשון אלימא דלא קמותיב בפשיטות וצריך לדעת הי ניהו טעמא אחרינא דלא קאמר אלא טעם כבוד. ואי גם הוא ידע טעמא דחשדא ועליה כיוין לרמוז באמרו אלימא מאי פריך ואי לא אסיק אדעתיה אלא טעם כבוד הו"ל להקשות בפשיטות והא ההוא שיפורא וכו' לא חיישי' לכבוד ולא לימא לישנא דאלימא. אמנם על פי דברי מהריב"ל ניחא דהמקשן רצה לרמוז דיש טעם אחר ואיני בנותן טעם והוא טעם הנאת הפת ואינו נראה דעל הנאה מעוטת כזו אין להקפיד ולא הוצרך לבארו דממילא מפריך רק טעם כבוד הוצרך לפרש משום דמקשה מההוא שיפורא:
ואמנם עדיין דברי הרמב"ם צריכין ישוב דנמצא דאין זה עיקר הטעם והיה טעמו משום חשדא ויש מי שתירץ דאלו שבאותו הבית לא יתנו הפת כאשר היה עושים ואתו

למחשדינהו ואינו מחוור דאי לא יתנו למה אתי עלה משום חשדא תיפוק לי דעבדי איסורא וכה יאמרו להם דבעו למיהב עתה שאין העירוב אצלם ויתנו ואין כאן חשד:

ג

אם בתחילת הנתינה היה תנאי שאם ירצו לסלקו מבית זה לבית אחר יכולים כיון דמעיקרא תנאי היו הדברים ולא שייך חשדא לא לפי' רש"י ולא לפי' ר"ת. הרב כנ"הג בסימן זה. והקשה עליו בספר יד אהרן דלרש"י דפירש שהנכנסים יחשדום לבני החצר שמטלטלי בלא עירוב מה מועיל התנאי. ונראה כשנשים לב דהרי תני תנא דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ולרש"י טעמא משום והייתם נקיים לכן נראה דכוונת רש"י דאה"נ דאנן לא חיישינן לחשדא דודאי לא יחשדום לבני חצר דכיון דליכא כבוד משנים באיזה בית שירצו וכמ"ש מהריב"ל אבל המעכב הוא המחלקת שבני החצר יעכבו ויטענו דאיכא חשדא שיחשדום שמטלטלים בלא עירוב אי לזאת מפני דרכי שלום תני תנא מערבין בבית ישן על ערביים. בתוכה ומעיקרא משכא אף שאין בטענתם ממש. ולפ"ז ניחא ותצא דינ"א כמ"ש הרב כנ"הג דכיון שהתנו בני החצר בתחילה תו לא מצו לעכב מטעם חשדא דהא לפי האמת ליכא חשדא וכבר קבילו עלייהו שלא לחוש לזה: **וראיתי** בספר יד אהרן דסייעיה להרב כנה"ג מאותה שאמרו פי' כל כתבי ר"א ור"א כי מקלע להו ריפתא דעירובא שרי עילויה ופי' רש"י דפעמים שהעירוב בביתם ופעמים שהעירוב בבית אחר ואיך אפשר והא מערבין בבית ישן אלא ודאי דתנאי היה ביניהם אלא דלטעם רש"י קשה עכ"ל ולאו שמא מתיא ואין כאן קושיא אף לפי פשט דברי רש"י ולא סיעתא להרב כנ"הג דדוקא כשהורגלו לערב בבית אחד אז איתיה להאי דינא דמערבין בבית ישן אבל אם נהגו מתחילה להניחו פעם אצל זה ופעם אצל זה תו ליכא חשדא ואימור דהכי נהוג בשכונת ר"א ור"א ועוד יש מציאות אחרות ואין להאריך:

ד

דין יו"ד. הגהה. ובדיעבד סומכין על דברי המקל בערוב וכו' עמ"ש הרב בית חדש סי' שצ"ח ובספר יד אהרן סימן שנ"ח ועיין הרשב"ץ בתשובותיו חלק ב' סי' ל"ח:

סימן שסח

א

דין ג'. אפילו הם אלף או יותר שיעורו מזון שתי סעודות וכו' הא דסגי העירובי חצרות מזון שתי סעודות לקבל אלפא לא נצרכא להעדפה ובערובי תחומין צריך לכל אחד מזון שתי סעודות. וכל קבל דנא מצד אחר אשכחן דחמירי עירובי חצרות שטעונים פת

משא"כ ערובי תחומין עמ"ש התוס' פ' במה מדליקין דף ל"ד ומ"ש הרב ט"ז סי' תי"ג ופה שכתבנו בעניותנו שם בס"ד:

ב
ויש אומרים שהם כשמנה וכו' עיין מ"ש בעניותינו בריש סימן ת"ט בס"ד ועיין סי' תרי"ב ומ"ש הרב בית דוד סי' פ"ב:

ג
דין ה'. ונפסל מלאכול וכו' אבל אם ראוי לאכול הגם דיבש היה נקודים מכמה שנים סומכין עליו בין לעירוב בין לשתוף. הרדב"ז בתשונה כ"י:

סימן שסט

א
בשביל מעה זו אינו עירוב וכו' הקשה הרב מג"א על מ"ש מהריי"ל בלקוטים והביאו מור"ם בהגהה בח"מ סי' קצ"ט דין ג' דהקונה יין לקדוש קנו לו מעותיו כיון דצורך מצוה הוא העמידו דבריהם על דין תורה דומיא דד' פרקים והא עירוב מצוה היא ואפ"ה ר"א הוא דסבר דאמר לנחתום זכה לי בשביל מעה זו הוי דומיא דד' פרקים וקנה עירוב אבל רבנן פליגי דלא זכו מעותיו ולא מדמינן לד' פרקים כמבואר בסוגיין ש"מ דס"ל לרבנן דלא מדמינן מצוה אחרת להההיא דד' פרקים דדוקא בההיא דאתמר אתמר וה"ה נימא גבי יין לקדוש והניחה בצ"ע:
ואפשר לחלק דלא תיקון אלא בההיא דד' פרקים ודכוותא שהלוקח רוצה לקנות לכבוד י"ט וכן יין לקידוש לשבת והוא אין בידו כי אם לתת מעות למוכר אמטו להכי העמידו דבריהם על דין תורה שיקנו לו מעותיו מאחר דהלוקח לא אפשר לי' למעבד מידי. אך בהא דעירוב פליגי רבנן ור"א דר"א מדמה לה לד' פרקים דה"נ מצוה היא ורבנן סברי דלא דמי להתם דהכא בידו לקנות ככר ולתת לו שיערב לו או לעשות שליח וכיוצא דיש בידו לעשות ולא עשה איהו דאפסיד אנפשיה ואין ראוי להעמיד דינו הדין תורה. משא"כ בד' פרקים וביין לקדוש דאינו בידו רק מה שבידו לתת מעות כבר עשה אז שפיר תקון לכבוד שבת ושמחת י"ט לאוקומיה אדין תורה וקרוב לזה אפשר לומר בסגנון אחד דדבר שהוא כולל ושוה לכל נפש כגון בד' פרקים ויין לקידוש שהרוצה לקנות זה דרכו לתת מעות העמידו דבריהם על דין תורה אבל גבי עירוב דהנהוג הוא שנותן לחם או המערב מזכה לו בארח כל ארעא לכך לא העמידו דבריהם על דין תורה בזה שיצא לידון בדבר חדש לתת מעה וכו' ולא קנה עירוב:

וחזיתיה להרב ט"ז שהקשה ממ"ש הרא"ש פ"ק דקידושין דהמשאיל טבעת לאוהבו אנן סהדי שדעתו ליתנו לו בכל יפוי לשון שמועיל ואם לא יועיל לשון שאלה יתפוס בו לשון אחר לשם קידושין דכ"ע לאו דינא גמירי וסברי שיועיל לשון שאלה ואמרינן דעתיה שאם לא יועיל בלשון שאלה שיתנהו בלשון אחר המועיל ולכל הפחות במתנה ע"מ להחזיר וה"נ נימא בזה שאמר זכה לי דהוא סבר בעד המעה וכיון דמן הדין לא מהני במעות נימא דאמרינן דעתיה שיהיה בלשון ערב לי דמהני כי היכי דאמרינן התם זהת"ד ואפשר לישב דס"ל להרא"ש דהא דאמרינן אמרינן דעתיה שיהיה בלשון מועיל דאף דהוא לא אמר לשון מועיל היינו דלא גמיר אבל כונתו שיהיה בלשון מועיל ה"ד כי התם דנתן לו הטבעת וקבלו ולא חסר לו כי אם לשון מועיל בזה יועיל האומדן דעת לשוויי כאלו אמר לשון מועיל אבל הכא דלשונו לשון הרע ומחוסר מעשה דהיינו משיכה או שיזכה לו ע"י אחר בזה האמדנא לא מהניא לאשווי מעשה ותיסגי כשאמר ערב לי דהלשון סובל לפרש דמשוי ליה שליח ואז אף דמחוסר מעשה קנה עירוב אבל כשהלשון גרוע ומחוסר מעשה אז לא מהניא האמדנא ודוק היטב כי הוא חילוק ברור. ועמ"ש הרב ט"ז לענין ציצית ואתרוג לעיל בסי' י"ד ועמ"ש הרב משאת משה בשניות א"ח סי' ב':

שוב ראיתי בספר אליה רבה שתירץ לקושית הרב מגן אברהם הנז' בקיצור ובכלל דברינו דבריו ולקושית הט"ז כעת אינו מובן תירוצו והד' אופנים שרמז הם תחילת דברי הרא"ש פ"ק דקידושין בטבעת שאולה כאשר יראה הרואה וקושית הט"ז מסוף דברי הרא"ש ודוק:

ב

וזכה גם לזה עמהם וכו' בפירוש רש"י ובטור כתוב וזיכה גם לזה וכתב מרן בב"י דהוא ט"ס וצ"ל וזכה והרב תי"ט והרב ב"ח העמידו נסחתינו. ועתה אמת אגיד שבא לידי פירוש רש"י כתוב יד על קלף נושן ושם כתוב כנסחתינו וזיכה גם לזה ביו"ד:

ג

אבל אם אמר ערב לי וכו' דשליח שוייה לכל מה דצריך לתקוני בעירוב והרי זה כאמור ערב לי וזיכה לי על ידי אחר. הריטב"א בחידושיו וכתב שכן פירש הראב"ד. ועמ"ש האחרונים:

ד

אם נתן לו כלי בתורת קנין וכו'. אבל אם לא נתנו אלא בתורת משכון לא קנה דמנה אין כאן משכון אין כאן. הריטב"א בחידושיו:

ה
וכן אם זיכה לו הנחתום על ידי אחר וכו' והוא כסברת הרא"ש והגם שרש"י ותוספות חולקים וקצת אחרונים פסקו כוותייהו העיקר כדברי מרן להקל בערוב וקנה:

סימן שע

א
דין א'. אינו אוסר על בני החצר שאינם חשובים דידה וכו' מותר להביא מים מן הבתים הסמוכים לבית הכנסת בלא עירוב שב"הכ אינו צריך עירוב אם אין שם בית דירה דבית שאין שם לא פיתא ולא לינה למר כדאית ליה ולמד כדאית ליה אף שהוא ראוי לדירית מלכים אינו אוסר בחצר וכן בית הכנסת א"צ לערב. והיינו דוקא אם לא שבתו שם אורחים שאוכלין וישנים שם דאז בודאי אוסרים וצריכים לערב עמהם. רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סי' פ"ז והאריך להוכיח כן בראיות הרבה:

ב
דין ה'. מקום אכילתו הוא עיקר ושם הוא אוסר וכו'. עכו"ם העושים במרחץ או בטחון או בתנור היושבים בתוך שכונת ישראל אם אוכלים פתם בביתם אף שלנים במק"מות האלו אינם אוסרים וא"צ לשכור מהם. ובכל אלו המקומות יש רשות לבעלים להניח כלים ושוכרין מהבעלים לכתחילה ואין משגיחין אם יכול לסלקו אם לא. ולא זו אלא אף אינם דעלמא שאינו לא שוכר ולא משכיר ויש לו רשות להניח כלים אי שאר דברים שם שוכרין ממנו הרדב"ז בתשובותיו כ"י סי' שני אלפים רע"ד ועמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ל"ו:

ג
דין ח'. הגהה. אורחים ביחד אוסרים זה על זה עמ"ש בשו"ת פנים מאירות ח"ג סי' א':

שיורי ברכה

[סימן ש"ע. א
דין ג'. הגהה. או שאין עוברין וכו'. ובבתים שלנו גם מן החדר לבית אסור אם דרים שנים. מגן אברהם. וכתב בספר יד אהרן דבש"ות דבר שמואל הורה פנים לכאן ולכאן בשני בתים של ב' בעלי בתים הדבוקות זו לזו וכתל אחד מבדיל ביניהם מבלי חצר או הפסק אחר אם מותר לטלטל מזו לזו בלי עירוב עכ"ל ועמו הסליחה דהרב דבר שמואל סי' קפ"ב אסר בפשיטות ע"ש ואחר זמן ראיתי בשו"ת שמש צדקה א"ח סי' ה' שדחה דברי

השואל שכתב כדברי ס' יד אהרן וכתוב שם בהגהה שבעל לקט הקמח הטעהו לשואל ושם בתשובה הנז"ל הסכים לאסור:

ומצאת לחד מרבוואתא קמאי הרב בעל ספר הבתים כ"י בית ד' בית מנוחה שערי עירובין שער ג' שכתב וז"ל וכתב הרשב"א אף על פי שאמרו כל גגות העיר רשות לעצמן לפי שהוא תשמיש אחד ומותר לטלטל מגג זה לגג זה הבתים אינן רשות אחת ואף על פי שתשמישן אחד אלא כיון שהבתים עיקר דירתו של אדם כל אחד ואחד רשות לעצמו ואסור להוציא מביתו לבית חבירו ואעפ"י שתשמישן אחד ואין צריך לומר מביתו לחצר המשותפת אסור עד שיערבו. אילו דברי הרשב"א. ולא מצאתי בזה ראיה מבוארת לפי מה שכתב הרמב"ם כמו שביארנו בשער א' נראה שלא נאסרה ההוצאה אלא מרשו' המיוחדת לאחד לחצר המשותפת לרבים שמא יבא להוציא מהר"י לר"הר ומ"מ טוב להחמיר ולאסור ההוצאה מביתו לבית חבירו וכך הדבר מקובל בידינו שאין מוציאין ואין מכניסין מבית לבית אא"כ עירבו דרך חלון שיש בו ארבע על ארבע או יתר עכ"ל הא למדת דדבר זה נפתח בגדולים והרשב"א אסר בפירוש. והרב ס' הבתים כתב דקבלה בידם להחמיר. וידידנו החכם השלם רחימא דנפשאי כמה"ר אברהם יונה נר"ו הן הראנו קונטריס שכתב על זה אף הוא היה מתכוין לדחות דברי אחרוני זמנינו דשרו ואסיק לאיסור וגם הוא מצא בספר עבודת הקדש להרשב"א שער ג' דף י"ח ע"א אות ט' ושם בע"ב דאסר ע"ש וגם הוא הביא ראיות לאסור באורך וברוחב. ונומיתי לו כן הדברים דהרשב"א אסר ועיניך תראינה דברי הרב ספר הבתים אף שכבר ראה דברי הרשב"א ולשון הרשב"א דמייתי להוא קרוב לשונו בעבודת הקדש כמבואר. מ"מ בנועם שיח ודרך קצרה כדרכן של ראשונים כתב דאין בזה ראיה מבוארת אלא שהוא מקובל להחמיר:]

סימן שעא

א

דין א'. ויש אומרים שגם עכו"ם אם הלך לשבות וכו' עיין מה שהאריכו לברר סברא זו הרב פנים מאירות ח"ג סי' מ"ו וחד דעמיה עש"ב:

ב

דין ג'. אינו מועיל למה שירש אח"כ בשבת משמע דמועיל למה שירש קודם השבת אף שעירב מקודם וכ"כ בס' אליה רבה. ויש שם ט"ס קצת:

סימן שעו

א

דין א'. זה ממלא מצד הקורה וכו'. הטעם שאין הדלי הולך יותר מארבעה טפחים ולפיכך אינו דולה חוץ לקורה. וכתב הרשב"א בס' עבודת הקדש ויראה לי שהמחיצה עשרה בזמן שהיא רחבה ד' מותרת לדברי הכל מן הטעם הזה שאין הדלי הולך יותר מדי טפחים ולפיכך מותר ואף שאין אומרים במחיצה פי מחיצה יורד וסותם ובזה ניחא מה שהקשה בהגהה אשר בס' הלבוש. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י:

סימן שעח

א

דין א'. בבית אחד וכו' כתב הה"מ ובכלי אחד או אפילו בשני כלים בבית אחד כגון שהיה כלי אחד מלא והותיר וכתב שכך העלה הרשב"א מהסוגי' דדף מ"ח וכבר כתבו דין זה הטור ומרן לעיל סי' שס"ו דין ד' ושם בבית יוסף נתבאר הטעם. וכאן בבית יוסף נפל טעות סופר וכמ"ש בס' אליה רבה. ועיין מה שכתב הריי"טבא בחידושיו למסכת עירובין ודוק:

סימן שפא

א

דין א'. המבטל רשותו והוציא וכו' ואם החזיקו וכו' או שהכניסו וכו' עיין מ"ש הרב בעל פנים מאירות ח"ג סימן מ"ו:

ב

ולרש"י אין חזקה מועלת וכו' דעת מרן לפסוק כסברא שכתב בסתם כידוע וא"כ חזקה מועלת אפילו שלא החזיקו משחשכה וכן דעת האחרונים:

ג

דין ד'. ואפילו המבטל מותר וכו' זה חולק על מה שפסק למעלה שאין היחיד נעשה אורח אצל היחיד והמבטל אסור אף בבית חבירו וכן עיקר כהרשב"א. הרב מהר"י קשטרו בהגהותיו:

סימן שפב

א

דין א'. הגהה. אינו אוסר עליו וכו' זהו מדברי הרב המגיד בשם הרשב"א וכך הם דברי הרשב"א בס' עבודת הקדש ש"ד פ"ג ומשמע קצת מדבריו דהיינו דוקא בחצר שהוא דר בתוכה
אבל אם אינו דר הוא בחצר אפשר דלא אכפת ליה אם יאסור ויש לצדד בזה:

ב

כדי שיאסור עליו וכו' יש מי שנסתפק אי כונת הרשב"א דאינו אוסר על המשאיל דוקא אך ישראל אחר נאסר וצריך לשכור הבית או דילמא לאו דוקא עליו והכונה אינו אוסר כלל. ונראה בעיני דאין כאן ספק כלל חדא דהסברא מכרעת דאינו אסר כל עיקר דכיון דנחית המשאיל למיהב דעתיה שלא יאסור ודאי דעתו דעת שלימה שלא יאסור כלל כיון דהדבר תלוי בדעתו. ותו דהרי הרשב"א שם בס' עבודת הקדש סיים וז"ל ועוד שאין דרכו של ישראל להשאיל ולהשכיר לעכו"ם בית בחצר שהוא שרוי בתוכה ולא העמידו דבריהם בדבר שאינו מצוי עכ"ל הא למדת דאינו אוסר כלל דהרי הרשב"א טעמא טעים דמילתא דלא שכיחא היא ולא גזרו בה רבנן וזה פשוט:

ג

דין ז'. ולשכור שנית וכו' וכן פסק הרדב"ז בתשובה כ"י:

ד

אם כלה הזמן והעכו"ם השכיר דירתו לעכו"ם אחר צריך להשכיר מהשוכר ואם העכו"ם הראשון יכול לסלקו לעכו"ם השוכ' שוכרין מהראשון דהוא העיקר הרדב"ז בתשו' כ"י:

ה

דין י"ד. הגהה. אם שכרו מגזבר המלך וכו' עיר שמוקפת חומה משתי רוחות וחצירות מקיפין לרוח שלישית וים מקיף לרוח רביעית מהני שכירות מן השר בית יהודה ח"ב סי' ל"ד. ועי"ש בסי' ק"ב:

ו

אם שכרו לזמן מרובה ונתחלף הגזבר לא מהני הרב מהר"ר צבי אשכנזי בתשו' סי' ו' ועיין בס' אדמת קדש ח"ב סי' ב'. וראיתי להרדב"ז בתשו' כ"י שכתב דאם השכירות נופל לכיס המלך מהני ועמ"ש בתשובות הרדב"ז הנדפסות ח"ב סי' ע"ד ועמ"ש בש"ות שבות יעקב ומ"ש בס' יד אהרן ודוק היטב:

ז
דין ך'. קצר שישראל ועכו"ם וכו' דיר של עכו"ם כדירת בהמה ומותר לישראל הדר שם להכניס ולהוציא ואם נתאכסן שם ישראל עמו אין בע"הב אוסר על האורח ולא האורח על בע"הב. תרומת הדשן סי' ע"ו ודלא כדברי המרדכי. ומרן בב"י תמה על הת"הד אמאי לא דחה דברי המרדכי בזרוע נטויה וכו' ע"ש באורך ובש"ות פנים מאירות ח"ג סי' א' הרב המחבר וחד דעמיה שקלי וטרו בזה טובא ליעיין מר במילי דרבנן:

סימן שפה

א
דין א'. צדוקי הרי הוא כישראל וכו' עמ"ש מרן בב"י משם הרמב"ם בפי' המשנה פ"א דחולין דצדוקים הם אנוסים שמנהג אבותיהם וכו' וכבר כתב הרב יד אהרן שבפירוש המשנה שם לא כתב כן רק בחיבורו בפ"ג דממרים ועיין מה שהאריך הרדב"ז בתשו' סי' תשצ"ו בדין זה דעירוב ובשאר פרטי דינים עש"ב:

שיורי ברכה

[סימן שפ"ו. א
דין ב'. הגהה. כי אין כל העיר חשובה כמבוי אחד אעפ"י שיושבין בהקף וכו'. כ"כ הרא"ש בתשובה וקצור תשובתו היא בסוף ס' חזה התנופה שהוא קיצור תשובות הרא"ש שקיצר הרב ר' משה די ברושלייש ז"ל ולשונו בזה הביאו מרן בב"י לקמן סי' שצ"ב. והוא הלשון ממש של חזה התנופה כ"י בתשובות הנוספות על כללי הרא"ש סי' ז"ן:]

סימן שפז

א
המשתתפין במבוי וכו' עיין בש"ות מהר"ש ן' הרשב"ץ סי' תקנ"ט:

ב
אם נשתתפו במבוי בפת וכו'. עיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ל"ג:

ג

הגהה. ויש אומרים דסמכינן אשתוף וכו' כן נוהגים בארץ מצרים כמ"ש מהרי"קש בהגהותיו אבל בארץ הצבי המנהג פשוט מקדם קדמתה לעשות שיתוף בשמן ועירובי חצרות בכל שנה בערב שבת שבחג הפסח:

שיורי ברכה

[סימן שפ"ז. א

דין א'. אם נשתתפו במבוי בפת וכו'. ראיתי להרב המפורסם מהר"ש נאוואוי בתשובה כ"י שכתב דנהגו בירושלם ודמשק לעשות עירוב ושיתוף ובדמשק היו מקפידים לעשות עירוב בכל ע"ש על פי הרב הקדוש מהר"ר חיים ויטאל ז"צל גם בשלוניקי העידו שיש להם שיתוף ועושים גם כן עירוב גם במצרים כן נוהגים עכ"ל וקשה שהרי במצרים כתב הרב מהרי"קש והבאתיו בפנים דנוהגים לסמוך על השתוף וכן ראיתי שהיו נוהגים בארץ מצרים גם בזמנינו ועיין בש"ות גנת ורדים א"ח כלל ג' סי' כ"ב.

ב

הגהה. שלא לעשות רק שתוף א' בקמח וכו' עמ"ש הרב ט"ז. ובתשובה כ"י להרב מהר"ש נאוואוי תמה על מור"ם בזה ובמ"ש לעיל סימן שס"ו דנוהגין לתת העירוב בבית הכנסת דלמאן דבעי עירוב ושיתוף לא הועילו בנתינתו בבית הכנסת ומ"מ נראה דדעת מור"ם דדוקא בפת מועיל לתתו בבית הכנסת אבל בשמן לתתו בב"ה או בחצר ב"ה אין להקל כלל עכ"ד הרב הנז' בתשובה כ"י על השאלה אשר בס' בני חיי בסימן זה ודבריו קרובים לדברי הרב בני חיי בתשובתו.]

סימן שצא

א

דין א'. שאין אסור לטלטל במבוי או בעיר המוקפת חומה עד שיהיו שם שתי חצרות של בתי ישראל בעיר אבל חצר אחת וכו'. מצאתי בקונטריס כ"י משאלו' שהיה שואל חד מרבוותא קמאי רבינו יעקב ממרוישׁ ז"ל מן השמים והיו משיבי' לו שכתב וז"ל שאלתי על יחיד הדר בעיר של עכו"ם והיא מוקפת חומה ודלתותיה נעולות בלילה אם מותר לטלטל בכולה דהא ק"ל דדירת עכו"ם לא שמה דירה ורבנן הוא דגזור וביחיד לא גזור משום דלא שכיחי דדיירי בה ביחיד וכן נמי אם נתאכסן יהודי בע"ש בעיר שכולה עכו"ם ואין יהודי אחר בעיר אם מותר אחרי שאינה מוקפת וכו' או יש להחמיר והשיבו דבר

זה מירמיה למדנו דהזהיר בני הגולה אל תוציאו משא וכו' והיו מקומות הרבה שהיה דר שם יחיד בעיר שכולה עכו"ם:

סימן שצג

א

דין א'. יערב בי"ט על תנאי וכו' הרמב"ם חולק על זה פ"ו מהלכות י"ט דכיון דהאידנא בקיאינן בקבועא דירחא אינו יכול להתנות דידע ודאי שהראשון קדש. והר"ן הקשה על הרמב"ם דהא רבא הוא קאמר האי דינא דיתנה בי"ט של גליות ובודאי דלדידיה קאמר דבקיאי בקבועא מירחא וראיתי להרב מהר"ר יעקב פראג"י מהמה בתשובותיו כ"י שהקשה על הר"ן בזה שכתב דבימי רבא הוו בקיאי בקבועא דירחא דבימי רבא היו מקדשין על פי הראיה וק"ק דמאי לא נסתייע מדברי הרמב"ם פ"ה דקדוש החדש שכתב דהיו מקדשין עפ"י הראיה בימי חכמי המשנה ובימי חכמי הגמרא עד אביי ורבא וכן ראיתי שהקשה על הר"ן הרב המופלא מהר"ח בן עטר ז"להה בספר ראשון לציון דף ע"א. ומזה קשיא לי על דברי הגמי"י ריש מגילה שכתבו דטע' רבנן שסברי דלא כר"ע דאין קורין אות' האידנ' אלא בזמנה שהעם מסתכלין בה היינו שאין מקדשין על פי הראיה וכו' ע"ש דהרי בימי רבנן דפליגי אר"ע ובימי כל חכמי המשנה וחכמי הגמרא עד אביי ורבא היו מקדשין עפ"י הראיה כמ"ש הרמב"ם ודברי הרמב"ם הם תלמוד ערוך בר"ה דף כ"א דאמרינן דרבא הוו ציים תרי יומי ביו"הך משום ספיקא וזימנא חדא אשתכח כוותיה אלמא בימי רבא הוו מקדשי עפ"י הראיה ואיך כתבו הגמי"י דטעמא דתנאי משום דבזמנם לא היו מקדשין עפ"י הראיה. וכבר הרב מהר"י פאראג"י הנז' הזכיר סוגיא הנז'. ואיברא דעל דין זה דהרמב"ם דהשתא דבקיאינן בקבועא דירחא אינו יכול להתנות הדבר קשה משמעתא דפ"ק דביצה דף ו' דמוכח מינה דבימי רבינא ורב אשי איתיה נמי דין זה דמתנו בי"ט של גליות:

וכבר ראתה עיני מה שתירץ הרב ראשון לציון. בזה דהיא בתחילת ימי רבינא שהיה רבא מי הוא דוחק ועמ"ש בספרי הקטן שער יוסף דף פ"ו ע"ג ומאי דכתבינן בעניותין לעיל סי' קכ"ד בס"ד:

ב

דין ב'. ואפילו אם כבר קבל עליו תוספת שבת ויש אוסרין וכו' ק"ק דהכא פסק מרן דאפי' אם כבר קבל עליו שבת יכול לערב דהיא הסברא שמביאה סתם וזהו דעתו כידוע וסוף סי' רס"א פסק להפך דאחר עניית ברכו ולדידן מזמור וכו' אין מערבין דהא קבליה

לשבת עליה. והיה נראה לחלק בין קבלה מבע"י גדול אי נמי בין קבלת צבור בברכו ליחיד המקבל אבל הרואה יראה שרש סברות אלו במרדכי ס"פ ב"מ דהמתיר התיר אפילו אחר ערבית ע"ש ובאחרונים סימן רס"א:

ג

ויש אוסרין אם קבל וכו' הקשה הט"ז דלפ"ז מאי פריך הש"ס בשבת דף ל"ד עם חשכה אין הא ספק לא אימא סיפא וכו' לימא דרישא היינו שרוצה לקבל שבת אחר זה מיד ותכף שקבל אין מערבין וסיפא בלא קבל שבת והכי דייקינן מרישא עם חשכה אין הא אח"ז שאמר דברים אלו שקבל שבת לא וסיפא בלא קבל שבת ובס' יד אהרן תמה על תמיהתו ופירוק' לא חזינ' כאשר יראה המעיין דבסגנון הקושי' שכתבנו אזדא ליה תירוץ ס' יד אהרן. ובס' אליה רבה תירץ באופן אחר דבהדלקה אפילו לא קבל בס' אסור ויש לדחות דמידי איריא. ואפשר לישב דלקבל שבת אחר שאמר זה מבע"י אינו חיוב ומשו"ה לא מוקי לה בהכי דקתני צריך אדם לומר דמשמע דחיובא הוא וא"כ הך דינא בכל אדם ולא במי שמקבל מבע"י ודוק היטב כי קצרתי:

סימן שצד

א

דין א'. כגון ספק אם הונח שם וכו' כ"כ הטור. והקשה הרב מופת הדור בס' משנה למלך סוף פ"ד דבכורות מה בין זו להא דפסקו הטור ומרן לעיל סי' ק"ס דספק נטל ידיו ספיקו טהור. ועיין מאי דכתיבנן אנן יד עניי לעיל סי' קפ"ו בס"ד:

ב

דין ב'. הגהה. אבל עדיף טפי לערב על כל השנה וכו' כן נהגו רוב ישראל. אך כתבו גורי רבינו האר"י זצ"ל דהיה מערב בכל ע"ש ומ"ש הרב מג"א דקאי אעירובי תבשילין לא נהירא וכמ"ש בס' יד אהרן סימן שצ"ה:

סימן שצז

א

דין א'. כל אדם שיש לו אלפים אמה לכל רוח וכו' עיין מ"ש הרב בית דוד סימן ק"ל:

ב

מי שאינו יודע שיעור אלפים אמה יכול למדוד אותם דרך הלוכו והם אלפים פסיעות בינוניות וכל מדידה של מצוה מותרת. הרדב"ז בתשו' החדשות סי' ריי"ג:

סימן תא

א

וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונים בתים תחילה ואח"כ מקיפים אותה הכונה שבונים בתים תחילה אדעתא להקיפה אח"כ ואין זה סותר מ"ש מור"ם בהגהה לקמן סי' תרפ"ח דמסתמא הוקף ולבסוף ישב כ"כ הרב פר"ח שם סי' תרפ"ח ועמ"ש עוד שם הרב פר"ח ובמ"ש מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"ב סי' ק"ב ועיין מ"ש הרב בית דוד סי' קכ"ט:

סימן תד

א

דין א'. הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה וכו' המחאפ"ה והוא כעין עגלה שנושאים אותה על גבי גמלים והיושב בה הוא למעלה מעשרה אין לצאת בה בשבת דאף דרבו הפוסקים שאומרים דאין תחומין למעלה מעשרה הא איכא מהר"ם והרא"ש וסיעתם דסברי דיש תחומין למעלה מעשרה והרי"טבא כתב דמדברי רש"י משמע דאזלינן בה לחומרא והמחאפ"א הנז' דינה כדין הקרון שהחמיר בהגהות מרדכי ושומר נפשו ירחק אם לא במקום סכנת נפשות. הרב מהר"ר שמעון קאסטילאץ בתשובותיו כ"י סימן ע"ב:

ב

והואיל ואין בימים ונהרות איסור תחומין דאוריתא לדברי הכל וכו' הקשה הרב משפט צדק ח"א סימן ל' דאיך כתב מרן לדברי הכל הרי חכמי בבל חולקים בזה כמ"ש בב"י סי' רמ"ח ולדעתם קשה דבביצה דף ל"ו ודף ל"ז משמע דתחומין לא הוו דאוריתא זהו תורף דבריו עיין בספרו באורך והרב מהר"י לב בנו של הרי שער אפרים השיג עליו דמאי דסברי חכמי בבל דאיסור תחומין דאוריתא הוא היינו בי"ב מיל והש"ס איירי באלפים אמה ולהכי קאמר דתחומין דרבנן. ולפום ריהטא שפיר קא מותיב וכבר ראיתי להרב מהר"י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י א"ח סי' ה' משער ה' דתריץ יתיב והליץ בעד הרב משפט צדק ולא שוה לי:

גם מאי דקשיתיה להרב משפט צדק על מרן דאיך קאמר לדברי הכל והרי חכמי בבל פליגי לדידי ל"ק דחכמי בבל כך היה דעתם מקמי דאסברה ניהלייהו הרמב"ם ברם אחרי אשר הודיע להם הרמב"ם דעתו ודאי ביטלו דעתם וקבלוה מיניה ושפיר כתב לדברי הכל:

סימן תח

א
דין א'. הגהה. כלתה מדתו באמצע העיר מהלך בכל העיר וכו' הואיל ולן בה כ"כ הטור וביאור הדבר עיין בש"ות שמש צדקה א"ח סי' י"ט:

ב
מותר לילך כל רחבה וכו' עיין במגן אברהם ובחידושי מהר"ר עוזר הנדפסים במגינים דפוס אמשטרדם חדש:

סימן תט

א
דין ב'. שכל דבר שהוא מד"ס לא גזרו עליו בין השמשות וכו' עמ"ש הרב טורי זהב ועמ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' פ"ה ע"ש באורך:

ב
דין ז'. שהם כששה ביצים מפת וכו' עמ"ש הרב הלבוש דגבי ערוב הקלו אף דבעלמא שיעור סעודה ד' ביצים ומשו"ה השמיט לעיל סי' שס"ח סברת י"א שכתב מרן שם והרב פרח שושן כלל א' סוף סי' ד' עמד על דבריו עש"ב ובס' יד אהרן:

ג
דין חק. דחזקת שליח עושה שליחותו וכו' הרב מגן אברהם הקשה עמ"ש הטור בי"ד סימן של"א דגבי תרופה נמי פסק דאם מצא תרום חזקת שליח עושה שליחות והרי התוס' בעירובין כתבו להפך דאפי' לר"י דקיים פסק הר"ש דקי"ל כרב ששת מ"מ גבי תרופה דהמשלח אינו בא לידי מכשול דיראה המשלח שאינו תרום ולא אסיק אדעתיה שמא אחר ישמע ויתרום והיינו דפ"ק דחולין קבלו מר"נ מאי דפשיט דמצי תרום אין חזקת שליח עושה שליחותו וכן משמע מדברי הרא"ש שם. וגם הרב מופת הדור בס' משנה למלך פ"ד דבכורות והרב מחנה אפרים הל' שליחות סי' כ"א המה ראו כן תמהו: **וכיוצא** בה שמעתי מקשים על המרדכי שכתב בגיטין פ' התקבל וז"ל ויש לדחות דהכא הוא דליכא איסור למשלח אין שליח עושה שליחותו כגון אם לא קדים או לא גירש אבל היכא דאיכא איסורא למשלח כגון האומר לחבירו צא ותרום וכו' התם ודאי טורח השליח לעשות שליחות עכ"ל והרי אמרו בחולין דאם מצא תרום אין חזקת שליח ע"ש ומינה מייתי ר"ת ראיה כמ"ש התוס' וכמ"ש הוא בתר הכי. ולי נראה דלמרדכי ל"ק

דאטו גברא אגברא קרמית דאע"ג דהתוס' הכי סברי מ"מ המרדכי סבר דכיון דאיכא חששא שמא ישמע אחר ויתרום שאינה תרומה והמשלח יסבור שהשליח תרם יכשל ויאכל טבל ובהא כשמצאו תרום אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו דאסיק אדעתיה שמא אחר ישמע ויתרום ונכשל המשלח. וראיית חולין לא חש לה המרדכי דההיא רב נחמן קאמר לה ואינה ראיה מדקבלה הבעיין דהבעיין שאל דעת ר"נ והשיב לו דעתו. והש"ס לא חש להזכיר לדרב ששת דכבר מפורש פלוגתייהו במקומו והכא רב נחמן קאמר לה ולא סתמא דתלמודא:

אמנם להטור קשה דהא הרא"ש בא ליישב ראייתי ר"ת מההיא דחולין כמבואר בדבריו ומוכרח דכונתו כמ"ש בתוס' כאשר יראה המעיין והטור כתב דלזה הסכים הרא"ש. והרב יד אהרן צירף להתוס' והרא"ש עם הטור וזכר עשה לדברי הרב מגן אברהם ע"ש ועמו הסליחה. וראב"ן דף ס"ט כתב בפשיטות כרבינו תם:

סימן תי

א

דין ב'. זה שאמרנו וכו' שיחזיק בדרך לא שיצא וילך בשדה וכו' מכאן יש להדגיש קצת עמ"ש הרב משנה למלך פ"ג דנזירות דין ה' וכמו שכתבנו בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף בדין החזיק בדרך דהתם ע"ש דף כ"ה ע"ג וע"ד ועמ"ש שם בהשמטו' דף ק"ך.

סימן תיג

א

דין א'. מזון שתי סעודות לכל אחד וכו' ולא דמי לערובי חצרות דהתם סגי ביי"ח גרוגרות לכלם דהתם לטעם העירוב שלא יאסור אחד על חבירו להכי סגי ביי"ח גרוגרות לכלם דעל ידי עירוב זה הכל נתון בערבו"ן כאיש אחד חברים משא"כ בתחומין דטעם העירוב שהוא נעשה כמי שדר שם לכן צריך לכל אחד שתי סעודות. כ"כ הרב טורי זהב. ובסי' אליה רבה סתר דבריו מכח דברי המרדכי פ' בכל מערבין שכתב דספק עירוב כשר בעירובי חצרות דמקילינן בהו טפי דסגי בשתי סעודות לכלן משא"כ בתחומין דבעי לכל א' ולדברי הט"ז לא תלי בקולא וחומרא ולכן פירש דהטעם דבעי שתי סעודו' לכן א' משו' דאסמכוהו אקרא זהו תורף דבריו:

ואיברא דטעם זה להחמיר בערוני תחומין משום דאסמכוהו אקרא הוא מיסודן של ראשונים כמ"ש התוס' שבת דף ל"ד ע"א גבי ספק חשכה דאין מערבין עירובי תחומין

וכו'. ומיהו לא יצדק כל כך לדין זה דמשו"ה לבעי ב' סעודות לכל אחד דאשכחן דהחמירו בערובי חצרות להצריך פת משא"כ בערובי תחומין וכתבו התוס' שם דטעמא משום דעירובי תחומין הוא לדבר מצוה וא"כ מה טעם החמירו חומרא גדולה כזו בענין שתי סעודות והקלו בפת ויש מקום לומר דטפי הי"ל להצריך פת וליסגי בב' סעודות לכלן כיון דהם לדבר מצוה ולא הי"ל להחמיר כולו האי לכן נראה דטעם הט"ז הוא טעם כעיקר ואמת ויציב. ואם באנו לדקדק נהלך ברג"ש על דברי המרדכי פ' בכל מערבין דמאי קולא וחומרא שייך כמ"ש הרב אליה רבה בהקשותו על הט"ז ואיפוך אנא להקשות על המרדכי דמסתבר בטעם הט"ז. ויש לישב למרדכי. וראיתי להרמב"ם פירוש המשנה פ' כיצד משתתפין שכתב וז"ל מה שהוצרכנוהו בכאן מזון שתי סעודות לכל אחד לפי שענין עירובי תחומין הוא שיתן שביתתו באותו מקום ויניח שם מזונו הצריך אליו לשבת עכ"ל ונראה שכוונתו כדברי הרב ט"ז וכן נראה קצת מדברי ר"ת והתוספות הנז' שלא הזכירו חילוק זה דב' סעודות משום דהטעם כמ"ש הט"ז ודוק היטב:

סימן תיד

א

דין ב'. קטן בן שש וכו' עמ"ש מורינו הרב בתי כהונה בחלק בית ועד ועיין מה שהאריך בפרט זה ואביזריה הרב מהר"ם אמריליו בס' יד משה בלקוטים דף קס"ה ע"ג ועיין באחרונים סי' תר"מ:

סימן זית

א

מנהג ישראל בכמה מקומו' להתענות ערב ראש חדש ככתוב בפרקי דחסידי בעלי המוסר. ובענין תענית זה עמ"ש הרב פרי חדש ועיין מה שכתבנו בעניותינו לקמן סי' תרפ"ו בס"ד:

ב

מי שנהג משמרת החדש להתענות ויום שלפני המשמרה היה חלוש והתירוהו מותר וכן נראה מדברי הרדב"ז ח"ב סי' ז"רע. בית יהודה ח"ב סי' צ"ז:

ג

והנשים שנוהגות וכו' עיין בש"ות הרשב"ץ חלק ג' סימן רמ"ד:

ד

אנשים שנוהגים שלא לעשות מלאכה בר"ח הוא בורות. כ"כ הרב פר"ח. והרב דברי יוסף סי' מ"ה. וכן נראה דהא קי"ל דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט:

ואע"ג דכתבו הרמב"ן והרי"טבא בחידושי קידושין פ"ק גבי נשים דעבדי מ"ע שהז"ג ומברכות דלא שייך בהא כל הפטור וכו' כיון דהאנשים חייבים עש"ב וה"ה נימא דכיון דנשי נהיגי שלא לעשות מלאכה ומנהגם מנהג גם האנשים מנהגא דילהון מנהגא מאחר דהמנהג ישנו בעולם בנשים:

מ"מ שאני הכא דזה היה עונש לאנשים שניטל מהם ר"ח ובכי הא אמרינן שפיר כל הפטור נקרא הדיוט והרי זה בור כיון דניטל מהם בתוכחות על עץ. והיינו טעמא דאין הנשים מברכות ברכת הלבנה אף במקום שמקיימות כל מ"ע שהז"ג ומברכות עליהם משום דהם גרמו פגם ללבנה כמ"ש האחרונים:

סימן תיח

א

דין ב'. ואם התחילו וכו' אין מפסיקין וכו' כשמתענין צבור בר"ח בשחר קורא פרשת ר"ח ובמנחה ויחל. והיחידים עננו בסוף תפלת מוסף וש"ץ אומרו בברכה בפ"ע אחר מטבע של ר"ח.

מהר"ש בן מהרשב"ץ בתשובותיו סי' תר"ה. ופשוט דלנוהגים שהיחידים אף בת"ץ אין אומרים עננו אלא במנחה אין להיחידים לאומרו בתפלת מוסף.

ב

דין ד'. כיון שאינו אלא מדרבנן אלא שמדברי הרמב"ם נראה שהוא מדאוריתא. קשה דהן לו יהי שהוא מדאוריתא הרי אינו מפורש בתורה ושבועה חלה עליו וכן נראה מדברי הרמב"ם עצמו פ"ה דשבועות דנשבע שלא לאכול כל שהוא מנבילה ואכל פחות מכזית חייב שאינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני והיא סברת הר"ן פ"ב דשבועות ופ"ק דנדרים דדבר שהוא מדרש חכמים אף שהוא מן התורה שבועה חלה עליו ופסקו מרן סימן רל"ט בי"ד. וא"כ אף דר"ח הוי מדאוריתא לדעת הרמב"ם הרי אינו מפורש בתורה ושבועה חלה עליו. ושוב ראיתי להרב פר"ח הכריע כן להלכה דר"ח אסור מן התורה להתענות ושבועה חלה עליו דאינו מפורש בתורה. ולדעת מרן קשה דהוי הפך מה שפסק בי"ד סי' רל"ט. ואפשר לו' דמ"ד שאסו' להתענו' מן התורה בר"ח נפקא ליה מהקש' ומועדכם וברי"ח וגלי לן בדברי קבלי דכתי' קרא עלי מועד וכיון דכתו' דאיקרי מועד

ודאי דאסור לתענות והא מיקרי מפורש בתורה לדעת מרן. וכבר ראיתי להרב כהונת עולם בביאורו להל' נדרים סוף סי' רל"ח לחלק יצא דלא אמרה הר"ן אלא בחבלה ומצות קדושי אשה וכו' עש"ב והחזיק בזה בסי' רל"ט ולפי דבריו יתישב יותר מה שתירצנו וצריך להתישב בדבר:

שיורי ברכה

[סימן תי"ח. א
דין ד'. כיון שאינו אלא מדרבנן וכו' עמ"ש לפנים ושוב ראיתי להרב בני יעקב בתשובה סי' ב' דף ק"פ וקפ"א שעמד בזה עש"ב].

סימן תיט

א
מצוה להרבות בסעודת ר"ח. כי יש קדושה בר"ח ועם היות דקדושת י"ט יותר מר"ח מצינו מעלה לר"ח יותר מי"ט והוא שאין אור גהינם שולט בר"ח כשבת כי שבת ור"ח הונחלו מיום שנברא העולם אבל י"ט באים מצד הנסים שנעשו אח"כ וכתיב והיה מידי חדש וכו' מהר"י לונגו בכ"י משם רבו הרב החסיד אליעזר נחמן פואה בס' גורן ארנן פ' בחוקותי והאריך בזה:

סימן תך

א
דין ב'. הגהה, הימים שאין בהם תחנון וכו' הרב ט"ז כתב שהעידו משם מור"ם שיש לומר צדוק הדין על אדם גדול וחילק בין ל"ג לעומר וכיוצא לר"ח חנוכה ופורים ע"ש ועמ"ש הרב פנים מאירות בתשובותיו בשניות סי' מ"ח:

סימן תכא

א
לפי שעתידין לקרות אותה בס"ת. לפ"ז מי שמתפלל בדרך ביחיד או שהוא חולה ומתפלל בביתו אמור יאמר פ' ובראשי חדשכם סמוך לפרשת התמיד וזהו לנוהגים לומר פרשת וביום השבת ביומא דשבתא אבל אנן בארץ הצבי לא נהגינן אף בשבת לומר פרשת וביום השבת שלא כמ"ש מרן סי' מ"ח. ונראה הטעם דתפלת שחרית היא במקום

מוסף ולכן לא אמרינן בזמירות פסוקי מוסף ובמאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' א' אות י"ג בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן תכ"א. א

לפנים הלשון מיטעה וחסר וכצ"ל בסוף הלשון. ונרא' דתפלת שחרית הוא במקום תמיד ולכן לא אמרינן בזמירות פסוקי מוסף והוא כסברת המנהג שהביא הטור סי' מ"ח והסכים רבינו האר"י ז"ל על ידו ובתריה גרידיה בדוכתי טובא הפך מרן דקים להוא לרבנן דאי מרן שמיע ליה דברי האר"י הוי הדר ביה ועמש"ל סי' א' אות י"ג בס"ד כצ"ל]:

סימן תכב

א

דין א'. בערבית אין מחזירין וכו' הרדב"ז בתשו' סי' תקס"א כתב דאף במקום שאין מחזירין כגון ערבית דר"ח אם נזכר קודם שהתחיל מודים אינו חוזר הברכ' אבל אומרו שם בין ברכה לברכה. אבל מרן סי' רצ"ד פסק דמיד שסיים הברכה אין לו לחזור ומשמע דאינו מזכיר כלל וכן עיקר וכן הסכים בס' אליה רבה סי' קי"ד ס"ק ז'. ועיין מאי דדייקינן בעניותין לעיל סי' קפ"ח אות ז' בתשובת הרדב"ז הלזו בס"ד:

ב

בין שר"ח יום אחד בין שהם שני. ימים וכו' לאפוקי סברת ארחות חיים דסבר דבליל שני מחזירין וכבר תמה עליו בב"י דהוא הפך פשט דברי הגמ'. והרב תפארת שמואל תמה על מרן שלא זכר שהתוס' דחו סברא זו וק"ק עליו דהוי"ל להקשות על מרן עוד דהתוס' לא דחאוה אלא מכח הסברא ומוכח דמהש"ס אין הכרח וכ"כ מהר"ש יונה סי' נ"ג והפר"ח:

ג

שחרית ומנחה מחזירין אותו וכו' מי שנזכר ברצה שהוא ר"ח ואחר שסיים תפלתו נסתפק אם אמר יעלה ויבא חוז' אף דברצה זכר ר"ח ודאי תכף שכח וסירכיה נקיט שלא אמר יעלה ויבא. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ע"ה:

ד

אם אמר בשמע קולנו בקשה שהזכיר בה ר"ח ושכח ולא אמר יעלה ויבא א"צ לחזור. בתשובות שבסוף ליקוטי הפרדס. ד"א דף כ"ג ע"ג:

ה
דין ב'. וקורין הכל וכו' אין לטעום קודם קריאת ההלל למי שיוכל אבל מאן דחליש לביה אף חסידות ליכא. ש"ות שאלת יעבץ סי' מ':

ו
דין ז'. מצות קריאת ההלל מעומד. הרב פר"ח גמגם בטעם שבלי הלקט מקרא דהללו עבדי ה' שעומדים דקרא הכי קאמר הללו עבדי ה' שכבר הם עומדים ולא שיעמדו בשביל ההלל. ויש לישב דאלמלא מצות הלל מעומד למה לו להזכיר שעומדים אלא פירושא דקרא דמאחר שהם עומדים להם יאתה לקרא הלל דמצותו בעמידה והרב הלבוש כתב מצות קריאת הלל מעומד שכן כתוב בו הללו עבדי ה' וכתיב כל עבדי ה' העומדים בבית ה' ונראה שהבין דמה שכתוב בשבלי הלקט הוא ממזמור קל"ד הנה ברכו ה' העומדים בבית ה' ומשום דהוקשה לו דשם לא כתיב הללו פירש דהכונה דכתיב בהלל הללו עבדי ה' וכתיב במזמור קל"ד כל עבדי ה' העומדים ואם לכך כיון קשה דלא זכר פסוק מזמור קל"ה שהוא מה שהביא בשבלי הלקט וסי' תניא הללו עבדי ה' שעומדים:

סימן תכג

א
דין ג'. ועומדים להתפלל תפלת מוסף וכו' פירוש קצת לשונות שבנסח המוסף עיין בדרשות מורינו הרב הגדול מהר"י זאב"י זלה"ה דף י"ט ולהרב המגן בספר קרבן חגיגה דף מ"ג ועיין בית דוד סי' תקכ"ו:

ב
מוסף של ר"ח רחל אמנו תקנתהו שצפתה ברוח הקדש שעתידות נשי המדבר שלא ליכשל בעגל ורמזה שמה בר"ת ראשי חדשים לעמך. הרב מהר"י לינגו בכ"י בשם ליקוטים ישנים:

ג
ואומר כתר וכו' בנסח כתר בר"ח יאמר נא ועמך ישראל ובשבת וי"ט עם עמך ישראל דבשבת וי"ט ישראל הם עיקר ולהכי אמרינן עם עמך ישראל עפ"י המדרש. הרב מהר"ד גרשון הביאו בספר גן המלך סי' קל"ד. וראיתי להגמ"י פ"ג דת"ת שכתבו וז"ל יפה ת"ת עם דרך ארץ פירש ר"ת דרך ארץ עיקר כדאמרינן בהחולץ דף ל"ח מדקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב ש"מ יורשי האב עיקר וכו' אבל ר' אלחנן היה אומר דאדרבא עיקר היא תורה וכו' ודיוקא דהחולץ ליתא דלא דייק התם אלא ממשנה יתירה דקתני יחלוקו

יורשי הבעל וכו' ולא קתני יחלוקו סתמא וכו' עכ"ל ובתוס' ישנים בסוף יומא כתבו על מה דדחי ה"ר אלחנן דיוקא דהחולץ ולא ידעתי מה ר"ל דהא אם היה מאריך בלשונו יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב לא הוה דייקינן מידי וא"כ על כרחין מלשון עם דייק ולי נראה כי הול"ל יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב ועם יתור לשון הוא לדקדק כן אבל אי תני יפה ת"ת עם דרך ארץ אין זה יתור כי לא היה לשון לשנות יפה ת"ת ודרך ארץ דהוה משמע או זה או זה קאמר עכ"ל ובדפוס זה יש ט"ס:

ודע דלפום מאי דגרסי' בהחולץ דף ל"ח ע"ג בנסחתנו דברי רבינו אלחנן ותוספו' ישנים לא סלקי שפיר דהכי אתמר התם אמר רב אשי מתני' נמי דייקא דקתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב ולא קתני יורשי האב עם יורשי הבעל ש"מ ולפי גירסא זו דקמן אין מקום לדברי רבינו אלחנן דדייק מדלא תני סתמא ולא לדברי תוספו' ישנים דדייק מדלא תני יורשי הבעל ויורשי האב דבפירושא אתמר דדייק מדקתני עם יורשי האב ולא קתני עם יורשי הבעל וזה מוכח כדברי ר"ת. ופשיטא דה"ר אלחנן ותוס' ישנים לא גרסי כגירסתנו:

ומה שהקשו תוספות ישנים על ה"ר אלחנן דאם היה מאריך בלשונו יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב לא הוה דייק מידי ועל כרחין מלשון עם דייק אפשר לישב דברי ה"ר אלחנן דממשנה יתירה הוה דייקינן דלא קאי אלא אחדא בבא ומסתברא דבכתובה לא פליגי. ופוק חזי דהש"ס דייק ממשנה יתירה הפך משמעות לשון היתור כדדייק בריש הוריות מדקתני ראוי להוראת משנה יתירה דאף גמיר ולא סביר סביר ולא גמיר הגם דראוי להוראה גמור וסביר משמע:

עלה בידינו דלר"ת עם עיקר ולה"ר אלחנן נראה קצת דעם טפל. ולתוספות ישנים עם עיקר כשהוא מיותר. ובספר ארחות חיים ובכלבו כתבו משם ה"ר יוסף דלהכי אמרינן במוסף מלאכים עפ"י המוני מעלה עם עמך ישראל לומר שישראל הם עיקר המדרש וכו' ובס' גן המלך סימן הנז' הביא דברי הכלבו. ופשטן של דברי א"ח והכלבו כדברי ר"ת. ומצו אתו כדברי תוס' ישנים נמי דבמוסף עם יתר דמצי לומר ועמך ישראל:

ק"ק על מהר"ד גרשון ומר"א הלוי דלא זכרו דברי ר"ת ורבינו אלחנן כי דברי ר"ת עזרם ומגינם. וגם דעת תוס' ישנים להם חומה מימינם. אבל דברי ה"ר אלחנן פל"ג לשונם דסבר דעם טפל והיה נראה דזו דעת רבינו חננאל והסכימו עמו הרשב"א והר"ן בחידושי חולין דף ז' דהא דתניא אשת חבר טוחנת עם אשת ע"ה איירי דהתבואה של חבר ואשת ע"ה טפלה:

אבל ק"ק דהתוס' שם בחולין כתבו דר"ת פירש כר"ח ולר"ת נראה דסתם עם הוי עיקר מדמהדרי הגמ"י ותוס' ישנים ליתובי הנך דוכתי דהוה משמע דעם והא הכא עם אשת עם הארץ לר"ת טפלה:

אמנם ראיתי להר"ש פ"ז דטהרות שפירש כר"ח ור"ת וכתב מצינו עם שהוא טפל כה"ג כדכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת וכדאמרינן יפה ת"ת עם דרך וידוע שהתורה עיקר עכ"ל משמע דפשט עם שהוא טפל ואפשר דזו שיטת הרשב"א והר"ן ולדעת זה מ"ש בהחולץ דייקא נמי עם יורשי האב הכוונה דסתם עם על הרוב עיקר:

ד

יש מדקדקים בנסח מוסף שאין אומרים ב' פעמים אחד דהיינו ה' אחד אחד הוא אלהינו דהוי כאומר שמע שמע וכו' מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זל"ה בהגהותיו כ"י:

שיורי ברכה

[סימן תכ"ג. א']

מ"ש לפנים אות ב' מוסף ר"ח רחל אמנו תקנתהו וכו' מצאתי בקובץ ישן נושן ליקוטי מהר"ר מרדכי מודינא כ"י משם ספרים ישנים.

ב

לפנים סוף אות ג'. משמע דפשט עם עיקר ויש עם שהוא טפל ואפשר דזו שיטת הרשב"א והר"ן כצ"ל:]

סימן תכד

א

ואם לא אמר אין מחזירין וכו' הטעם דאי בעי לא אכיל פת ויש להסתפק מי שקבל לעשות סעודה בר"ח בפת ובשר לכבוד ר"ח ושכח בבהמ"ז אי חוזר דהוא חייב בפת מכח נדרו או"ד הרי הוא ככל המון ישראל ויש ראיה מסעודה ג' דאף דהרוב אוכלים פת אינו חוזר אף דשוויה כחובה כמ"ש מרן בב"י סי' קפ"ח מת"הד סי' ל"ח ועיין מ"ש סי' רצ"א אות ד' בס"ד ודוק:

ב

אומר ברוך שנתן ריח וכו' עמ"ש סי' קפ"ח בס"ד:

סימן תכה

א
דין א'. ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא וכו' עמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' רמ"ח:

ב
ובשני קורא מפטיר וכו' ובחתימה לא יזכיר של ר"ח. הרשב"ץ בתשובה הנז' וכן הוא מנהגנו ואף בשבת וח"ה של סוכות אין אנו חותמים אלא בשל שבת:

שיורי ברכה

[סימן תכ"ה. א']
דין ג'. כולל במוסף בברכה רביעית שבת ור"ח וכו' בנסח אתה יצרת כתבו האחרונים שאין לומר זה קרבן מוסף שבת ובקרבן ר"ח וכו'. ואני מצאתי בסדר רב עמרם כ"י שכתב בנסח מוסף שבת ור"ח וביום השבת וכו' הזכרנו לפניך מוסף שבת ונזכיר לפניך מוסף ר"ח כאמור ובראשי חדשיכם וכו'. גם כנסח שבת וח"ה דפסח כתוב זה קרבן שבת וקרבן חג המצות נזכיר לפניך:]

סימן תכו

א
דין א' הרואה לבנה וכו' עיין מה דכתבינן בעניותין לעיל סי' רכ"ד אות א' בס"ד:

ב
לבנה בחידושה וכו'. יורדי הים אין מפליגין עד אחר ה' ימים לחדוש הלבנה. ונזהרין שלא להקיז סמוך לחידושה. והפשתן שימצא בפשרה או בתוך היורה לבשל בחדוש הלבנה לוקה וכמה מלאכות צריך שמירה שלא לעשות בעת שהלבנה מתחדשת. הרב החינוך סימן ת"ג:

ג
אשר במאמרו וכו' בנוסח ברכה זו יש אומרים פועלי אמת שפעולתם וכו' כנוסח הרמב"ם והביאו הטור אך הנכון לומ' פועל אמת שפעולתו וכו' וכן היא גירסת גורי האר"י זצ"ל ופירשוה על דרך האמת. וכ"כ רבינו בחיי פ' האזינו:

ד

הגהה. בעת שהלבנה זורחת ונהנין וכו' שאני חד צורבא מרבנן וז"ל מספקא לי הלכה למעשה כגון אנו שאנו סגורים מחמת המציק מדבר באופל ואין אנו יכולים לראות הלבנה כי אם דרך חלון אי אריך לברך דרך חלון איברא שראיתי מעשה רב שעשה מהרש"ל ביום שמחת לבו שבירך דרך חלון גם הב"ח ומטה משה כתבו דכל דאיכא בית מיחוש אריך לברך דרך חלון אמנם אשר הביאני לבית הספק הוא שחלונות דידן הן הנה בפצימין צרים באופן שאין אור לבנה נכנס להאיר עלינו בגדי שתהיה ראויה ליהנות מאורה ותו כיון שלא יש בין חלון לחלון יותר משלש כלבוד דמי והו"ל מחיצה מפסקת בינינו לבין הלבנה שאין לברך כמ"ש הרדב"ז. ואף שהיא נראית אפשר שאין לברך מידי דהוה ארואה לבנה דרך זכוכית שאין לברך כמ"ש הרב"ש.

הן אמת כי מ"ש שאין לברך על הלבנה עד שיאותו לאורה סברה זו מרן לא חייש לה ומור"ם הביאה בהגהה ובדרכי משה כתב אין לקדש החדש אלא בלילה ומסתברא דשרגא בטיהרא מאי מהניא והרואה יראה שאין הוכחה לברך אלא אם כן נהנה ממנה ותו דאף דמור"ם דייק מסיום לשונו שכתב מאי מהניא לעיקר ההנאה לא הבינותי דבגמ' לא אמרו אלא הרואה לבנה בחידושה ולא דייקי לומר ער שיאותו לאורה כדדייקי גבי נר הבדלה ותו לאף גבי הבדלה איכא מ"ד לא יאותו ממש וכ"ש הכא דלא אמרו רז"ל לשון זה ולאי דלכ"ע א"צ ליהנות מאור הלבנה לברר יורנו מה דעתו. עכ"ל החכם השואל:

וזו תשובתי. פתח דבריו יא"ר קינ"ו במעשה רב מהרש"ל ובודאי יש לסמוך עליו בשעת הדחק ומה גם שהביאוהו האחרונים וגם הב"ח הסכים דביש לו מיחוש יכול לברך דרך חלון כמ"ש מעכ"ת והביאוהו האחרונים ומ"ש מעכ"ת דהרב מטה משה כתב כהב"ח הוא אגב שיטפיה דבמט"מ סי' תק"ז לא הביא אלא מעשה רש"ל ומשמע דלרש"ל אף דליכא מיחוש ש"ד לברך דרך חלון:

ונראה לטעם רש"ל כמ"ש בשה"ג פרק אלו דברים סביב המרדכי וז"ל מהר"ם שמע משם רבינו משה מפולייי"ו שאין לעמוד תחת הגג אלא בחצר וברחוב במקום טהרה בשעת קדוש הלבנה וכתבו התוס' ולא נודע אצלנו טעם המנהג שאין לעמוד תחת הגג עכ"ל ואמטו להכי רש"ל לא חש להא דאין לברך תחת הגג. אמנם הרב ב"ח כתב דהטעם כיוצא לקראת המלך וכ"כ בסוף ספר האגודה וכ"כ המ"ט בשם מהר"י וייל ומהר"א כ"ץ ומ"ה לא התיר אלא כשיש לו מיחוש. ולי ההדיוט לשון מהר"ם הנזכר דייק כמ"ש מהרי"ל טעמא שלא יאהיל עליו שום טומאה. מ"מ למדנו מדברי אחרונים דכשיש סיבה

ש"ד לברך דרך חלון ומינה לנ"ד דמפני חמת המציק סגר עלינו ודאי נפש היפה בעד החלון נשקפה מברכת לבעל"ה אפיק שפ"ה:

הגם הלום חזיתיה למעכ"ת עלה ונסתפק בחלונות דידהו משום שאין אור הלבנה נכנס בכדי שיהא ראויה ליהנות מאורה וקרא ערער על דין זה. ולפום ריהטא היה נראה להביא ראיה ממ"ש פ' היו בודקין דף מ"ב א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ונבריך הטוב והמטיב א"ל כי חסר מי מברכינן וכו' דלבריך הטוב והמטיב ומדשאלו דלבריך הטוב והמטיב משמע דכשמברכין נהנין מאורה ומשו"ה שאל דלבריך הטוב והמטיב והרי דבעינן שיהנה מאורה כשמברכין עליה וכן ראיתי להרב זקן אהרן סי' כ"ח דבתחילה כתב שהיה נראה שיברכו אף שאין בו אורה וכתב וז"ל מיהו כי דייקת שפיר משכחת מרגניתא תותה דמדפריך דלברי' הטוב והמטיב ופירש"י שכל שעה מטיב לנו במילואת' תמיד שמוספת להאיר העולם משמע שעיקר הברכה היא על האור א"כ כשאין שם אור אין כאן לא טוב ולא מטיב עכ"ל:

אמנם מלבד דליכא ראיה דצריך ליהנות מאורה יש להביא ראיה איפכא דאין צריך ליהנות שהרי פי' רש"י אדרב יהודה פריך נהי נמי דמז' ואילך ליכא למי' מחדש חדשים נברך מיהא הטוב וכו' ע"ש הרי דשאלת הש"ס היתה לר' יהודה אחר ז' לא מברך מחדש חדשים דנבריך הטוב והמטיב א"כ מאי ראיה איכא אברכת הלבנה דמברכינן דיהיה נהנה מאורה כיון דהא פריך דנבריך הטוב הוא כי לא מצי לברוכי מחדש ולא ידענא מאי מרגנית' דהרב זקן אהרן והרב ז"ל לא הביא תחילת דברי רש"י. ובלאו דברי רש"י אינה ראיה דהשתא דלא מברכינן הטוב אימור דלא בעינן שנהנה מאורה וכ"ש לדברי רש"י שכתב דהרב יהודה פריך ליכא ראיה כלל. ואדרבא דוק מינה איפכא דמדלא בעי הש"ס דנבריך הטוב אלא אדרב יהודה אחר ז' בשלא בירך מחדש חדשים ולא פריך אכ"ע דנימא נמי בהדי מחדש חדשים הטוב והמטיב משמע דכשמברך מחדש חדשים על הרוב בריך בתחילת החוש וליכא הנאה מאורה ולא שייך הטוב והמטיב. ולא פריך דנבריך בתרי זימני בריש ירחא מחדש חדשים משום דזריזין וכו' ואחר ז' הטוב והמטיב דלא אטרחו רבנן בתרי זימני. ולא פריך דנשהי ברכת מחדש עד אחר ז' ונברך תרווייהו. דזריזין מקדימין ושהויי מצוה לא משהינן. ולפי דרכינו למדנו דכי בריך מחדש אין כאן הנאת אורה:

ומכלל דברינו הנה מקום לישב דברי רש"י ממה שתמה עליו מהרש"ל וכתב על אור עולם רש"י כבודו במקומו מונח דלכ"ע מקשה וברך הטוב והמטיב ומה שיש לו ברכה אחרת מחדש וכו' מה בכך וכו' וברכת הטוב והמטיב קאי על היין דמברך בורא פרי

הגפן וגם הטוב ומכ"ש בכ"הג דמחדש מברך אתחילת חידושה וברכת הטוב במלואה וכו' עד כאן לשונו ומהרש"א כתב דאי כפירוש מהרש"ל הול"ל ולברך נמי הטוב וכו' ע"ש ולי ההדיוט נראה לישב דברי רש"י דמצד הענין והסברא הוכרח לפרש רש"י הכי כדכתיבנא וגם מדמייתי

הש"ס דהא דבעי רב אחא מדפתי דלבריך הטוב והמטיב סמוך להא דרב יהודה ונהרדעי משמע דעלה קאי כדפירש מהרש"ל דהאי דבעי ולבריך בעלמא פריך דלבריך מחדש והטוב הוי"ל לש"ס לסדר זה בתר הכי אחר ברכת אשר במאמרו ושם היה צודק דא"ל רב אחא וכו' ולבריך הטוב והמטיב:

עוד נראה להביא ראיה דלא בעינן שיהנה מאור הלבנה ממ"ש הרמב"ם פ"י דברכות אם לא בירך עליה בליל הראשון מברך עליה עד י"ו בחדש וכ"כ הסמ"ג עשין כ"ז והר"ם ריקנטי סי' פ"ו וכתב הרב הפר"ח דמוכח מדברי הרמב"ם דאפילו בלילה הראשון מברכין עליה וכ"כ מהרש"ל בביאוריו לסמ"ג וז"ל מכאן משמ' דא"צ להמתין עד אחר ג' ימים עכ"ל הרי למדנו מהרמב"ם וסמ"ג ומהר"ם ריקנטי דאף על ירח בן יומו מברכין ומאי הנאה איכא ברישׁ ירחא בר יומיה הוה אלא מוכרח דא"צ ליהנות ממנה:

הן אמת דהרב זקן אהרן מייתי ירושלמי אין מברכין על הירח עד שיתבסם אורו כדכתיב ומתוק האור וסיים הרב הנז' דהיינו שיהיה מאיר לעולם כגון מד' ואילך. ולפי הירושלמי הזה ק' על הרמב"ם והסמ"ג דאיך סברי דמברכין בלילה הראשון והוא נגד הירושלמי. ותו ק"ק מזה דתלמידי רבינו יונה וארחות חיים מייתו דתני במסכת סופרים מאימתי מברכין על הלבנה עד שתבסם ומייתו פירושים עלה והא פירושה מוכרע מהירושלמי כפירוש רבינו יונה וקשה על מאן דמפרש פירוש אחר ועל רבינו יונה אמאי לא נסתייע מהירושלמי:

איברא דחפשתי בירושלמי ולא מצאתי לשון זה שהביא הרב זקן אהרן. ומצאתי לרבינו ירוחם ריש נתיב י"א שהביא ממס' סופרים ומירושלמי ובירושלמי שהביא לא כתב אלא אין מברכין על הירח עד שיתבסס ותו לא ועל הירוש' הזה הביא הפירושים ומעתה תנוח דעתינו דהרמב"ם וסמ"ג כך היו גורסים בירושלמי כרבינו ירוחם ואין ראיה שלא יברך לילה הראשון והקרוב אלי דבדברי הרב זקן אהרן יש ט"ס וצ"ל עד שיתבסם פירוש שימתיק אורו וכו':

ברם אכתי יש להעיר על הרמב"ם וסמ"ג דמה הם מפרשים בירוש' עד שיתבסם דאי מלשון חופה שהיא גדולה קצת ומאירה סביבותיה כקצת מפרשים א"כ מזה מוכח דאין

מברכין בלילה הראשון ואי מפרשי שתהיה הברכה במוצאי שבת הו"ל לזכור זה ואמאי השמיטוהו:

ואפשר דכיון דבתלמודין לא איירו אלא אלא בסוף זמן מדברי ההתחלה משמע דיכול לברך בלילה הראשון ומשו"ה לא חשו להא דמס' סופרים וירושלמי וכ"כ הפר"ח דפשט הש"ס משמע כהרמב"ם ז"ל. וראיתי להרב אליה רבה שהביא מאי דהקשה הרב ב"ח למ"ד שאין מברכין עד שיעברו ז' ימים דהא לרב יהודה צריך לברך קודם ואחר ז' עבר הזמן וכתב וז"ל נ"ל ולמדתי מהרמ"ע סי' ע"ח דפירוש הך מ"ד לענין התחלה ומ"ד עד י"ו קאי אסילוק ולא פליגי עכ"ל וקיצר בדבריו ולכאורה אינו מתישב דרב יהודה לענין התחלה דהא אמרו בש"ס ותרוייהו כר' יוחנן ס"ל הרי דכלהו קיימי אסוף זמן:

אמנם אפשר לפרש ולהרחיב הדיבר דרבי יוחנן דאמ' עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתא יש לפרשו בין בהתחלה בין בסוף ורב יהודה מפרש דברי ד' יוחנן דעד כמה

מתחלינן לברך וקאמ' עד שבעה שאז כבר מתמלאת פגימתה וראויה לברך. ונהרדעי מפרשי דברי ר' יוחנן אסוף זמן וקאמרי עד י"ו והיינו דקאמר הש"ס ותרוייהו כר"י ס"ל אלא דמר מפרש מילתיה בהתחלה ועד שתתמלא פגימתה היינו למהוי כיתרא ולמר קאי אסוף ושתתמלא היינו למהוי כנפיא זה אפשר לפרש והוא דוחק:

ומ"ש הרמ"ע והרב אליה רבה דבליל ז' ראוי לברך גם לפי הקבלה אינו נראה כמבואר בתשובת מהר"י ג"קיטלייא הובאה בס' בית דוד ושם השיג על הרב שיירי כנ"הג ומ"ש הרב שיירי אע"ג דמלישנא דגמ' וכו' הוא ט"ס וצ"ל מהרי"ג:

אתאן לדברי מור"ם בהגהה שכתב ואין לקדש את החדש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה והוא מהאגור סי' תקנ"א ושבני הלקט סי' מ"ו וכיוצא כתוב בשה"ג משם מהר"ם ואז שאין מקדשין אלא שתהא זריחתה ניכרת ע"ג קרקע והובא באחרונים:

ויש סמך לזה שהרי למדנו ממ"ס וירושלמי לפירוש רבינו יונה דבעינן שתהא מאירה ואורה מתוק וכ"כ צדה לדרך וא"כ יפה כתבו ז"ל שיהיה ודאי לילה שתזרח בכח וכמ"ש סי' תקס"ב. וה"ט דאין מברכין כשהיא מעוננת כמ"ש הרב זקן אהרן:

אמנם כל זה היינו שתהא מאירה בטוב אבל לא שצריי שנהנה מאורה ממש. דכבר כתבנו דלדעת הרמב"ם וסמ"ג מברכין לילה הראשון שאין הנאה כלל ומסתברא דלא לאפושי פלוגתא ואף לרבינו יונה והאחרונים תיסגי שראויה ליהנות ולא בעינן עד שיאותו לאורה ממש דאף בנר הבדלה איכא דפסק כרב יאודה דאמר לא יאותו ממש כמ"ש הרז"ה במאור וכ"כ ארחות חיים משם הרשב"א והביאו מרן בב"י סי' רצ"ח:

אכן קשי' לי על מרן בב"י שם דבתר דמייתי דברי ארחות חיים כתב והרי"ף והרא"ש הביאו המשנה כצורתה משמע דסברי כרבא כדמשמע מפשטא דמתניתין וכן הסכים הרשב"א עכ"ל והרי עדיין לחלוחית הדיו קיימת שכתב מא"ח בשם הרשב"א דפסק כרב יהודה. ובאמת שדברי א"ח קשים בעיני דהרשב"א בחידושיו פ' אלו דברים דחה סברא זו ואיך הביא בשמו הסברא שדחה ומרן לא העיר על זה. ומ"מ הא אשכחן גם בנר הבדלה מאן דסבר דלא יאותו ממש וא"כ גבי ברכת הלבנה דלא נזכר שום דבר מזה בבבלי וירושלמי מאן ספין ורקיע לחדש דבר מעתה ונראה שגם מור"ם שכתב בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה אין כוונתו שיאותו ממש לאורה אלא הכונה שיהיה בזמן שאורה גדול שיוכלו ליהנות ממנו דהרי מקור דבריו מהאגור ושה"ג והם לא כתבו אלא שיהיה זורחת. והגם דלפום ריהטא משמע מדברי הרב זקן אהרן ומדברי מהרי"קש דבעו יאותו ממש הרואה יראה דיש להסכים דבריהם דגם הם אזלי ומודו דלא בעינן בברכת הלבנה יאותו ממש:

והגם שמתחילת דברי הרדב"ז בתשובה סי' שמ"א נראה קצת דמשוה ברכת הלבנה להבדלה הכל הולך אמר החתום ובסוף התשובה מאי דקאמר הוא דצריך להביט בה וגם מייתי הרב ראיה מרב יהודה דקאמר הרואה לבנה וכו' ורב יהודה הוא ניהו דסבר לא יאותו ממש גבי הבדלה וא"כ בנ"ד כיון שצופה ומביט בזריחתה יכול לברך אף שאינו נהנה:

פש גבן מאי דהוי בה מעכ"ת בנ"ד דלא יש בין הסריגים יותר משלש כלבוד וכו' והוא אגב ריהטיא דהול"ל שלש דפחות משלש כלבוד ושלש אינו כלבוד. אמנם זאת מצאנו להתוס' בסוכה דף י"ז שכתבו דלא אמרינן לבוד להחמיר וכ"כ הטור סס"י תרל"ב וכ"כ מור"ם בי"ד סימן שע"א וכ"כ הרב הלבוש א"ח בסי' תרל"ב דהכי אגמרה הלכתא לבוד להקל לא להחמיר וכ"כ מהרי"קש שם וכ"כ מור"ם בד"מ סי' תק"ב ומאחר שכן גם בנ"ד אין לומר לבוד:

ברם רואה אנכי לרבנן בתראי דשקלי וטרו בהא והרי' מגן אברהם בא"ח סי' תק"ב הביא ראיות דאמריי לבוד להחמיר ומהר"ר צבי בתשובה סי' נ"ט השיג על מור"ם במ"ש בהגהה בי"ד סי' שע"א ולא זכר דברי הרב מג"א ודברי הרב זקנו בס' שער אפרים סי' קי"ט. הגם הלום חדשים מקרוב באו ס' קרבן נתנאל ובדף ע' שקיל וטרי בהא ואין המקום אתי לעמוד בדבריהם כלל מעוף צוקה:

ומ"מ בנ"ד לכל הדברות ולכל האמירות אין לחוש דהרי הרב מגן אברהם גופיה פירש מ"ש הטור סי' תרל"ב דנהי דחשיב כאלו הם סמוכים מ"מ לא אמרינן שהוא כמחובר

וסתום בסכך פסול. ומינה לנ"ד דאף אם נאמר לבוד אין לומר אלא דחשיב כאלו סמוכים אבל לא שההלון סתום סתימה מעליא ומחיצה מפסקת אלא נאמר דהוא מסך קלוש ומן החרכים נראית הלבנה יפה יפה ועוד אפשר לומר דכי קיימינן לענין מחיצות ושעורין אז נובין ונדון מתורת לבוד אבל בנ"ד דכל חפצנו הוא אם נראית הלבנה לא יש פקפוק דכל אדם חזו בה משגיח מן החלונות בעין יפה כלבנה:

ומה שהביא מעכ"ת מתשובת הרב דבר שמואל לאו שמא מתיא דעין רואה בנ"ד גדולה ראיה ירח יקר שיש לו עיקר. ותו דהרי הרב הנז' לא אמרה אלא לכתחילה דשמא דמיא הא לראיה בעששית דאימור בוכיתא דעיבא היא וסיים דאם עדים רואים הלבנה ברקיע בו בפרק סומך עליהם עש"ב בסי' רמ"ב. הרי דאף בנדונו לא אמר אלא לכתחילה ומטעם דאיחור בוכית' דעיבא היא וזה לא שייך בנ"ד כלל וכבר הרב כתב בנדונו שאם עדים וכו' ובנ"ד לא תהא שמיעה גדולה מראיה עיניכם הרואות לבנה בחידושה ודאי דמצו לברך:

ובר מן דין הרב שבות יעקב ח"א סי' קכ"ו דחה ראית הרב הנז' והן בפיו תוכחו"ת להוכיח במישור דרואה מתוך הזכוכית גוף הדבר דמסתכל ברקיע דרך זכוכית ראיה מעליא היא עש"ב באופן דבנ"ד יכולים לברך ברכת הלבנה בלי פקפוק:

ה

דין ב'. ותולה עיניו וכו' הרב שיירי כתב משם ס' חרדים דאסור להסתכל בלבנה כי אם בשעת ברכה. ואני ראיתי בס' שושן סודות כ"י לרבינו משה בן יעקב שכתב וז"ל מצאתי לאחד מחכמי הקבלה וז"ל שמעתי אומרים על מורי דודי רבינו מאיר הלוי שהיה מזהיר שלא להסתכל בלבנה ואשריו ואשרי חלקו שזכה לתורה תמימה וכו' ודברי פי חכם חן ושפתיו ברור מללו עכ"ל ועיין בשל"ה דף ע"ג ודוק:

ו

הגהה. כשם שאני רוקד וכו' הנסח השגור הוא כשם שאנו מרקדין ויש שקרא ערער על זה והרב שיירי כנ"הג קיים הנסחא עש"ב וכיוצא בדבריו כתבנו בעניותינו בספרי הקטן שער יוסף דף ק"ה ע"ב:

ז

דין ג'. עד י"ו מיום המולד ולא י"ו בכלל. אם לא קדש עד ט"ו ויום ט"ו הוא שבת או י"ט יכול לקדש אבל אם י"ו חל בשבת לא יקדש ולאחר שבת יקדש בלא שם ומלכות. ואם י"ו חל בחול יקדש בליל י"ו. הרב כנ"הג בתשובות הנדפסות סי' י"ג:

שיורי ברכה

[סימן תכ״ו. א

דין א'. הגהה. ואין לקדש החדש אלא בלילה וכו' וכן כתב רבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ״י שער ח'.

ב

לפנים ד״ה איברא דחפשתי בירושלמי וכו' עיין רבינו בחיי פ' בא.]

סימן תכז

א

כשר״ח שני ימים וכו' כתב רבינו ישעיה הראשון בתשובה כ״י וז״ל מה ששאלתם למה אנו עושין ר״ח שני ימים דע דלא משום ספק אנו עושין שא״כ כל ר"ח נעשה שני ימים אלא טעם הדבר כך נ״ל כי חדשה של לבנה כ״ט ימים ומחצה ויום שלשים היה ראוי לחלקו חציו לחדש שעבר וחציו לחדש הבא ולא נוכל לחלק היום לחצאין מפני זה תקנו חכמים לעשות החדשים אחד מלא ואחד חסר ואפ"ה הדין היה שביום שלשים נקדש החדש שכיון שמקצתו קדש כלו קדש ולמחר בל״א לא נקדש אבל כיון שתקנו חכמים ניתן כל יום ל' לחדש שעבר אנו מקדשין יום ל' ויום ל"א. אנו מקדימין ומקדשין יום ל' מפני שהוא זמנו של קידוש שהרי חצי יום הוא ראוי להיות לחדש הבא וצריכין אנו לקדש לחדש הבא והוא זמן הקידוש. ועוד אנו מקדשין למחר להיות מונין ממנו מיום ל״א ושניהם נקראים ר״ח זה לקדוש וזה למנין וכך היו עושין מימות הנביאים כדכתיב ביום החדש השני ואע״פ שהמולד לא יפול ביום ל' אחר הקביעות שתקנו לנו ב״ד אנו הולכים ולא אחר המולד עכ״ד ועמ״ש סמ"ג עשין מ״ז והרשב״ץ בתשובותיו ח״ג סי' רמ״ד ועמ״ש לעיל סי' קכ״ד בשם רבינו חננאל:

ב

כותבין בשטרות וכו' עיין מה שכתב הרשב״ץ בתשו' בספר התשב"ץ חלק ראשון בסי' קנ״ג באורך ומשם בארי״ה מנהגי עיירות בזה וטעמיהם:

שיורי ברכה

[סימן תכ״ז. א

כשר״ח שני ימים וכו' לפנים הבאתי תשובת רבי ישעיה ושוב ראיתי שכבר הביא רוב דבריו בס' שבלי הלקט סי' מ״ו ע״ש.]

סימן תכח

א
וביום שהיה עצרת יהיה חנוכה כצ"ל כמ"ש קצת אחרונים ובסי' שיירי כנה"ג הביא נסחא אחרת:

ב
דין ב'. מרחשון בדה"ז כצ"ל כמ"ש הרב מג"א ועיין באחרונים:

ג
דין ו'. קללות שבת"כ אין מפסיקין וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותי לעיל סי' קל"ט בס"ד ועיין בספר שמלה חדשה דף קט"ז ע"ד:

ד
כתב מרן בכסף משנה פי"ג מה' תפלה משם רבינו מנוח דקללות מגמגם בהן אבל של משנה תורה אין צריך לגמגם בהם ומטיבה משם הירושלמי והטעם אמאי לא מייתי לה מגמרין פ' בני העיר וגם למה לא הזכיר זה מרן בב"י עיין בש"ות הרב כנ"הג המודפסות סימן ס"ה ודוק:

סימן תכט

א
דין א'. שואלין ודורשין בה' פסח וכו' הכי אמרו פ"ק דפסחים ובכמה דוכתי והקשה מרן בב"י מדאמרו פ' בני העיר משה תקן לישראל שיהיו שואלין הל' פסח בפסח וכו' ותירץ לחד שינוייא דל' משום ק"פ וריהטא דלישני' משמע דדוקא בפסח ואם כן כונתו הדבר קשה דבכל חג יש קרבנות חגיגה ראיה ושמחה וכן ראיתי למופת הדור הרב מקראי קדש שדחה דברי מרן מהאי טעמא:
אבל בקושטא יש לדחוק דלתירוץ זה גם מרן מודה דה"ה בכל רגל אבל נקט לה משום ק"פ משום דברית' בפסח איירי וילפה ממשה רבינו ובאמת שהוא דוחק אבל יותר ק' על הרב פר"ח שהביא תרי שינויי דמרן האי שינוייא וההיא דלפסח דוקא אצטריכו שלשים אך לחג יום או יומים וכו' ודחי לתרוייהו משום דמוכח דבכלהו רגלים בעי שלשים והרי שינויא דקרבנות מהא לא תברא דבכולהו רגלים איתנהו ותו ק"ק על הרב פר"ח דמוכח מהתוס' בבכורות דף נ"ז דהוי בכל רגל ומשום קרבנות והוא הזכיר דבריהם לעיל:

*והר"ן פ"ק דפסחים ופ"ק דמגילה תירץ דההיא דשלשים לאו למדרש בפרקא אלא לתלמידי דבי רב דמקרו שואלין בעינן ודבריו ממקור הירושלמי פ"ק דפסחים והתוספתא פ' בתרא דמגילה חוצבו כמ"ש האחרונים:

וחזה היית להרב מקראי קדש שכתב ולתירוץ הר"ן דשני תלמודין קשה דרשב"ג יליף שתי שבתות דמשה קאי בר"ח ומודיע דיני פסח ושם לא היה ע"י שאלה ומדרשב"ג נשמע לרבנן דדורשין אף שלא ע"י שאלם עכ"ל. והרואה יראה דברי הירושלמי ותוספתא הנז' דמראת התם בבית הועד ל' יום רשב"ג אומר שתי שבתות הרי דרשב"ג נמי אבית ועד דאי לאו למדרש אפרקא ועל כרחך הכי יליף רשב"ג דמדאשכחן משה רבינו שתי שבתות למדנו דבשתי שבתות ענין הרגל מקרי ובבית הועד שאל ישאלו בהלכות הרגל אבל לא למדרש בפרקא דכבר משה רבינו עצמו ראה והתקין בחג עצמו:

והפר"ח כתב דמפ' בני העיר גבי בא' באדר משמיעין על השקלים ומפ"ק דסנהדרין גבי עברו ביום ל' דאדר מוכח מתלמודא דידן דלא סבר כהאי שינויא דשלשים לתלמידים ולאו למדרש בפרקא. והרב מקראי קדש תריץ יתיב לדעת הר"ן ההיא דפ"ק דסנהדרין אבל ההיא דפ' בני העיר קשיתיה והוסיף לבאר דמוכח מינה דלא כהר"ן. ואני בעוניי אומר דמאחר דדברי הר"ן הם ירושלמי ותוספתא בהדיא כל כמה דמשוינן תלמודא דידן אלייהו הגם שיהיה בדוחק שפיר נאה וכדרגילי רביואתה למעבד שלמא בינייהו וא"כ גם ההיא דפ' בני העיר דיהיב טעמא דבאחד באדר משמיעין על השקלים משום דהוו תלתין יומין לאקרובי מתרומה חדשה וכרבנן דשואלין בה' פסח שלשים יום לא תברא דטעמא דבבית הועד שואלין תלתין יומין לרבנן משום כי קרבו לבא יומי הרגל וכענין מיקרי דענינא דיומא הוא דקגרים הרג"ל מוע"דת ומאחר דתלתין יומין מקמי הרגל ענינא דיומא מיקרי מש"ה באחד באדר משמיעין על השקלים דענינא דקרבנות מתרומה חדשה מקרי:

כבר ראיתי להרשב"א בחידושיו שילהי מגילה דאההיא דשקלים גופה כתב כדברי הר"ן וז"ל נ"ל דכ"ע אית לן טעמא דשלחנות והא דאמרינן לעיל מתני' דלא כרשב"ג וכו' מעיקרא הוה ס"ל הכי משום דלא ס"ד טעמא דשלחנות ומשום דלא אשכחו טעמא להקדמת קריאתה תלו ליה כהקדמת שאלת שלשים יום אבל למסקנא טעמא דכלהו משום שלחנות הוא ובהא מתרצא לי אחריתי דק"ל אשמעתין דאי טעמא דפ' שקלים משום שאלת הלכות אף בעצרת וחג נקדים ונקרא פרשת המועדות בב"ה דמ"ש ועוד דבבריתא לא אמרו אלא שואלין אבל לקרות פרשיות לא שמענו ועוד אף שאלת הלכות אינה מחויבת שידרשו ברבים שלא נאמרו הדברים אלא לשאול בבית הועד כלומר דמי

ששואל אינו בכלל גולם דשואל שלא כענין והיינו נמי דהכא תניא שואלין ולקמן שיהיו דורשין דאלמא בפסח ועצרת ממש דורשין אבל קודם להם אין דורשין אלא שואלין עכ"ל הרי דהרשב"א רב גובריה אההיא דפ' שקלים ובי"אר עליה דהכי ס"ד מעיקרא אגב דוחקא דלא ס"ד טעמא דשלחנות כמבואר וכיפי תלי לה דהכא נקט שואלין והכא נקט דורשין ולפ"ז ההיא דפ"ק דסנהדרין דאמרינן מפוריא דרשין בה' דתניא שואלין וכו' לאו דוקא:

והיא דאמרינן פ"ק דע"ז דלהקרבה תלתין דשואלין שלשים יום ומשמע דלאו בבית הועד. איכא למימר דלעולם שואלין הוי בבית הועד ובתוספתא מפורשת וירושלמי אלא דקים ליה לש"ס דאעיקרי טעמא דבבית ועד מיקרי ענינא דיומא היינו משום דכל ישלאל עסוקים בקרבנות הדגל ואמטו להכי שאלת תלמיד לרב בחג הוי כענין אזמנ"א דרגלא:

ואותה שאמרו פ"ק דמגילה מאי איריא פורים אפי' י"ט נמי הכי פריך דפורים חמיר מיום טוב דפרסומי ניסא עדיף וכמ"ש הרא"ש בתוספותיו כ"י שם לפי דרכו. א"נ כדתרגמה הרשב"א בחידושיו שם לך נא ראה ומשם באר"ה. וגם לפי דרך התוס' יש מקום לפרש בדוחק אליבא דהרשב"א והר"ן דלא דרשי בפרקא לי' יום אך מ"מ על ידי התלמידין מפרסמא מילתא ואפ"ה דרשים בחג וכ"ש בפורים דליכא שלשים מקמיה כלל. וההיא דפ' השואל דף צ"ז דהרב ביומי דכלה לא מצי משתמיט הגם שאו"ל לתלמיד מסכמת לירושלמי ולתוספתא והרשב"א והר"ן דלאו דוקא בבית הועד אלא ה"ה תלמידים אצל רבם בכל מקום והוזקקתי לזה לפי שראיתי להרב פר"ח והרב אליה רבה והרב מקום שמואל בתשובותיו סי' ס"ו פשיטא להו דתלמודין פליג אירושלמי ומקרו בה קהוותא ואנו בעניותינו ביארנו כל השמועות דגמרין דמצו אתו כירושלמי ותוספתא וכדעת רבוואתא קמאי הרשב"א והר"ן:

ברם מדברי רש"י והתוס' בכמה דוכתי וכן מדברי הרא"ש בתוספותיו למגילה כ"י מוכח דסברי דהא דשלשי' יום נמי למדרש בפרקא הוא וצ"ל לדעתם דתלמודין פליג אירושלמי ואתוספתא. ומ"ש הרב מקראי קדש דלדברי הר"ן הרב אינו שאול לתלמידיו ובזה הקשה להט"ז. אינו מוכרח די"ל דגם לתירוץ הר"ן כיון דהוי שואל כענין הרב הוא שאול ולא מצי לאשתמוטי וכדאמרן:

ב

מיום פורים עצמו נמנין שלשים של פסח וכמו שנראה מדברי התוספות בבכורות דף נ"ז וכן כתב הרא"ש בתוס' כ"י שילהי מגילה וז"ל דורשין בה' פסח לי' יום קשה הי"ל לעשות הדרשה מי"ג דאדר דאז איכא לי' יום לבד י"ד שהיא שחיט' הפסח וכן בשחל ר"ח בשבת

אמאי עושין פרשת שקלים באותו שבת הא ליכא ל' יום לבד ר"ח ניסן דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר וי"ל דר"ח דבר מסויים ודבר קבוע הוא לכן קבעוהו לקריאת פרשת שקלים וכן לדרשת פסח לא רצו להתחיל קודם פורים לפי שהם טרודים בהכנסת סעודת פורים ע"כ ודברי הפר"ח בזה אינם מוכרחים ומלשון הרא"ש הנז' תשובה למ"ש בדרך חיים למהר"ח מאוסטרא סי' ס"ה וע"ש מה שהאריכו הוא והרב חק יעקב בתשובתו שהביא שם בפרט זה ע"ש ודוק היטב ואין להאריך. הן אמת שלפי מ"ש מהר"ח הנז' בדברי התוס' דבכורות יש לדחות גם לדברי הרא"ש בתוספותיו הנז' אך פשט הדברים וכל ישר הולך יראה
דהדין עם הרב חק יעקב ועיין בס' פרי צדיק דף פ"ד:

ג
דין ב'. אין נופלים על פניהם וכו' ואין מספידין וכו' פירש מרן בב"י די"ב נשיאים הקריבו אחר ר"ח הם י"ג וכו' וכבר האחרונים המה ראו כן תמהו דנחשון נשיא יהודה הקריב ביום ר"ח. ובאמת דברי מר קשים. ומאי דתריץ יתיב בס' מקום שמואל סי' ס"ו דכוות מרן על שבט לוי דביום י"ג העלה אהרן את הנרות במנורה עש"ב אינו מחוור ולא משמע מדברי מרן הכי ודוק:

ד
הגהה. אפי' יום שמת בו אביו וכו' עמ"ש הרב כנ"הג בתשובות הנדפסות סי' נ"ט:

ה
ביום שאחר החג וכו' עמ"ש הרב משנה למלך סוף פ"ו מכלי המקדש ועמ"ש סי' תצ"ד בס"ד:

סימן תל

א
קורין אותו שבת הגדול וכו' דבר זה נפתח בגדולי ישראל ובעלי הפרשי"ם הדביקוהו בנותן טעם ובדקי בשמא שם גדול ועמ"ש מורינו הרב מהרי"י זאבי בספרו הבהיר בלימודים לימוד כ"ד ובדרושים דף י"ט ובס' מקום שמואל סי' ס"ו. והרב שיירי כתב משם מהרי"ל שנקרא שבת הגדול שמאריכין בדשרה וכו' ובזה ראיתי שכתב בס' שבלי הלקט כ"י באורך ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן מדרשו' בס"ד:

ב
כתב הרב שיירי משם הרב מטה משה שהיו נוהגין בע"ש הגדול חלת עני וכו' וכל לשון זה עד מ"ש בשם מהרש"ל הוא בכלבו ובספר ארחות חיים ע"ש:

סימן תלא

א
דין א'. בתחילת ליל י"ד וכו' הוא דעת הראב"ד הביאו הר"ן ומהרח"א בס' ישרש יעקב כתב ובש"ס ותנא דידן מ"ט לא תנא לילי משום פתח דברך יאיר ומכאן תשו' למ"ש הר"ן בשם הראב"ד דנקט אור להשמיענו דצריך לבדוק מבע"י וק' דא"ה מה הקשה מ"ט לא תני לילי והלא הוצרך להשמיענו האי חידושא דצריך לבדוק מבע"י עכ"ל ומה דמייתי משמא דגמרא דמשני משום פתח דבריך יאיר הוא אגב שיטפיה דמאי דמשני הש"ס הוא לישנא מעליא נקט אלא דהרז"ה פירש משום פתח דבריך יאיר ותנא דבי שמואל לא היה זה פתיחת דבריו וכבר השיגו הראב"ד בס' תמים דעים סי' רמ"ה דזה אין לו טעם:
ומאי דקמותיב מינה לדברי הראב"ד לק"מ דהר"ן בשמו ביאר דבריו דמשום לישנא מעליא לא היה התנא שם חשך לאור אלא משום דבעי לאשמועינן דהבדיקה תהיה בזמן שיהיה בו אור קצת תני אור לי"ד אלא דאי לאו משום לישנא מעליא הוה תני בתחילת ליל י"ד ומשום לשון צח ונקי נקט אור עכ"ד וא"כ מאי דפריך מ"ט לא תני לילי היינו דהול"ל בתחילת ליל י"ד כמבואר וכ"כ הפר"ח:
וראיתי להרב פר"ח שכתב דהא דתניא גבי שלמים יכול יהא נאכל אור לשלישי ותנן בכריתות המפלת אור פ"א קשי להראב"ד דהא הני מיירי לאחר צאת הככבים ומשום לישנא מעליא לא היה שם התנא חשך לאור ועוד דתנא דבי שמואל דתני לילי י"ד בודקין אמאי לא אשמועינן הך רבותא וכו' ע"ש ואשתמיטיתיה דהראב"ד ז"ל גופיה הוא מותיב לה והוא מפרק לה מהנך דוכתי לשיטתו כמבואר בדבריו בס' תמים דעים סי' רמ"ה:

ב
מי שמתו לפניו מוטל ליל י"ד הוא פטור ממצות בדיקה ויבדקו לו אחרים. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"א סי' ה' בסוף התשובה:

ג
דין ב'. אפי' אם יש לו עת קבוע ללמוד וכו' הרמב"ם כתב אין קובעין מדרש בסוף יום י"ג וכן החכם לא יתחיל לקרות בעת זו שמא ימשך וימנע מבדיק' חמץ בתחילת זמנה ובס' חק יוסף ס"ק ד' כתב ודברי הרמב"ם. נלמד משי"ס דאמר אביי האי צורבא מרבנן לא

ליפתח בעידנא באורתא דתליסר נגהי ארביסר והוה סגי ליה נגהי ארביסר אלא ללמוד דמסוף יום י״ג אסור כ״כ הכ״מ וליכא למימר דילמא ס״ל כדעת הראב״ד דמצוה היא בתחילת הלילה שיש בו עדיין יום והוא אורתא דתליסר נגהי ארביסר זה אינו דא״כ אמאי קתני שמא ימשוך ת״ל דזמנה הוא אלא ודאי דאסרי קודם הזמן דשמא ימשיך עכ״ד ומדבריו מוכח דסבר דדעת הראב״ד הוא דקודם תחילת הלילה שהוא סוף יום י״ג יבדוק ואין לומר דהרמב״ם סבירא ליה הכי וכו' ואם זה הוא כוונתו אינו מחוור דדעת הראב״ד שיבדוק בתחילת ליל י״ד ממש וכן מפורש בדבריו בס' תמים דעים דשמואל דתני לילי לפרושי מתני׳ אתי אלמא בתחילת הלילה הוא וא״כ סוף יום י״ג הוא קודם התחלת הזמן ושפיר קאמר הרמב״ם שמא ימשך דאכתי לא מטא זימניה וכן נראה דהרמב״ם סבר כדעת הראב״ד ומשום דקאמר אביי שמא ימשך מתוך הענין פירש הרמב״ם דברי אביי על סוף יום י״ג וכ״כ הרב פר"ח והשיג על מ״ש מרן דנפקא ליה מדאמר אביי אורתא דתליס׳ נגהי ארביסר דהול״ל נגהי ארביסר ומדקאמר אורתא דתליסר אשמועינן אף בסוף יום י״ג דאין ראיה כלל מזה דהכי ארחא דלישנא כדאמרינן פ״ק דברכות בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארביסר הוה קאי וכיוצא בזה אמרו בשאר דוכתי עיין בפר״ח באורך:

והן עתה לפי שעה נזדמן לידי בקראי ספר חדש זה שמו באר יעקב להרב מהר״ר יעקב מפירדא וראיתי שהביא השגת הרי פר״ח על מרן הנז' וכתב דלקמ״ם דאי נקט הש״ס בברכות ושאר דוכתי נגהי ארביסר לבד נוכל לפרש בשני ענינים או ביום י״ד ונגהי ממש כדס״ד דש״ס בפסחים או ליל י״ד כדמסיק הש״ס באתרא דר״י קרי נגהי לילי ולהכי הוצרך הש״ס בשאר דוכתי דהביא הפר״ח להורות דנגהי הוא לילה ואי הוה נקט פלגא אורתא דתליס' לבד ולא נקט נגהי ארביסר לא ידענא אי רוצה בהאי אורתא דקמא יומא דתליסר או לאחר יומא דתליסר להכי הוצרך הש״ס למנקט תרווייהו משא״כ הכא דמסיק הש"ס קודם לבדיקת חמץ דוקא בלילה ליכא למטעי דנגהי יממא והא דקאמר אורתא די״ג למותר זולת אתא לאשמועינן. כמ״ש הכסף משנה ובזה מיושב דעת הטור וליכא למימר כסברת ה״ר יונה דלא יפסיק מדלא קאמר הש״ס דהלומד יפסיק דקודם זמן הבדיקה אם לומד לא יפסיק עד זמן הבדיקה אבל בזמן הבדיקה צריך להפסיק כמ״ש הטור עכ״ל בקצור עיין בדבריו באורך:

ומאי דתריץ יתיב לקושית הרב פר״ח אינו מחוור דמאי אמרת אי נקט נגהי ארביסר בההיא דברכות אנו מסופקים דשמא נגהי יום לימא אורתא דארביסר ותו ליכא למטעי כלל ומאן שם ליה למימר נגהי שהוא לשון מסופק ויצטרך לומר אורתא דתליסר. ותו דהתם בברכות הכי אתמר רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארביסר הוה קאי

והכי קאמר משה לישראל אמר הקב"ה למחר בחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים וא"כ הדבר ברור דהוה סגי ומסגי דילמ' נגהי ארביסר וידעי' דהוא לילה דהא קאמר למחר בחצות הלילה כי האידנא ומוכח דבחצות ליל ארביסר קאי והא עדיף ממה שכתב הוא ז"ל דפ"ק דפסחים לא אצטריך לפרש דהוי בלילה דכבר מסיק דבדיקת חמץ בלילה דהכא רב אשי גופיה בדבריו עצמם מפורש דהוא לילה אלא ודאי מוכח כדברי הפר"ח דהכי אורחיה דש"ס. ומה שישב בזה דעת הטור ק"ק דלדבריו אמאי הטור השמיט דין אביי דלא לפתח מסוף יום י"ג אלא מוכח דהטור מפרש בפשטו בתחילת הלילה והדק"ל מה שהקשה מרן על הטור. ורבינו מנוח בביאורו כתב כדברי מרן ע"ש:

סימן תלב

א

דין א'. על ביעור וכו' כתב בספר חק יוסף דטעמא דלא אמרינן לבער היינו דקאי על הביטול נמי ומשום הכי אמרו על ביעור שהוא לשון רבים לכלול הביטול אבל לבער לשון יחיד עכ"ד ואיני יודע מאי לשון רבים ולשון יחיד איכא הכא ושותיה דמר לא גמירנא:

ב

הגהה. כל זמן שלא יסיים בדיקתו. עמ"ש בשו"ת מהר"ר זיסקנד רונטנבורג סי' ח':

ג

הרא"ש כתב דלא יברך שהחיינו על הבדיקה דסמכינן אזמנא דריגלא מידי דהוה אעשיית סוכה והקשה עליו מהרש"ל דלא דמי לסוכה שאינו חייב לישב אלא ברגל אבל בדיקה וביעור אזדו להו מקמי הרגל ולפי שעה נזדמן לי' ספר קרבן נתנאל וראיתי שם שכתב על קושית רש"ל לק"מ כפי המרדכי שהביא ב"י סימן תרמ"א עכ"ד עש"ב וק"ק דרש"ל מקשה על הרא"ש והרא"ש לא סבר בטעם סוכה כמרדכי ומאי קאמר על קושית רש"ל על הרא"ש לק"מ הרי דבריו לא יצילו להרא"ש כי אם יש בהם בנותן טעם לדעת המרדכי. והרב פר"ח הסכים לברך והמנהג שלא לברך. ומצאתי בנמקי פסחים כ"י משם הריטב"א דיש מקומות שאומרים זמן ואין לבטל מנהגם:

ד

ויזהר שלא ידבר וכו' ואם הפסיק בשיחה חוזר ומברך ורבינו האיי גאון כתב ירושת אבות היא שלא יסיח עד שיגמור ובדין הוא שיעשה כן כדי שלא יבא לידי הסח הדעת אבל א"צ לחזור ולברך וכ"כ הראב"ד וכן נראה דעת הרמב"ם מז"ה מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י משם בית מועד. ובספר שבלי הלקט כתב מי שבירך על ביעור חמץ אין

להפסיק ולשוח עד שיבטל וכתב בגליון הרב מהר"ר מנחם די לונזאנו נ"ל מנחם טעם גדול לזה שהרי הביטול מן התורה והבדיקה מדרבנן ואם סח בנתים הוי יציבא בארעא וגיורא בשמיא כלומר על הבדיקה שהיא מד"ס אמר אקב"ו ועל הביטול מצות עשה מהתורה ולא כלום:

ה

דין ב'. הגהה. ונוהגים לתת פתיתי חמץ וכו'. כתבו הגאונים כשמברך אדם על ביעור חמץ אינו חושש אם לא ימצא חמץ דמ"מ ביעור חמץ הוא שמחזר אחריו לבערו ויברך. מז"ה בהגהותיו כ"י משם ס' תניא:

סימן תגל

א

דין א'. צריך שתהיה לאור הנר וכו' אע"ג דקי"ל בי"ד סי' קצ"ו דין ד' דהאשה בודקת לאור החמה ולא לאור הנר וכ"כ הרמב"ם פ"ה דאסור ביאה דאין בודקין דם אלא בחמה והגם דהרשב"ץ ברמזי נדה סוף פ"ב כתב דרואין בלילה לאור הנר והרב בית דוד בי"ד סימן צ"ה כ' צ"ע אם רואין דם בלילה. מ"מ אנן בעניותין בהגהותנו להרמב"ם עמדנו על דבריהם ועל סוגיות ירושלמי ובבלי ושם מבואר דהעיקר כמו שפסק הרמב"ם דאין רואין אלא בחמה ולא לאור הנר ואלו הכא צריך שתהיה הבדיקה לאור הנר ואמור רבנן בטעמא דאור הנר יפה לבדיקה:

כבר תירץ הרב מנחת יעקב בביאורו להלכות נדה שם סי' קצ"ו דשנא ושנא בדיקת חמץ אי משום חורין וסדקין דיש דשכיח חמץ בגוייהו ואור הנר אהניא להו ואי משום דפרורי חמץ יש בהם ממש משא"כ מראה דם דבריו בירורים:

ב

ולא לאור החמה וכו' הטור כתב ולאור החמה אפי' אם בודק ביום וכו' והוו בה רבנן קדישי מרן והרב בית חדש לדעת בארי"ש מה הלשון אומרת אפי' אם בודק ביום וברוח מבינתם האריכו למעניתם בפירושם אך המעיינים ישר יחזו פנימו שהם דחוקים:

והטיב אשר דיבר הרב שיירי כנ"הג בפירוש דברי הטור ואני בעוניי אוסיף נופך בתוס' קצת ביאור בשיעור לשון הטור דכוונת הטור שהבדיקה צריך שתהיה לאור הנר אפי' אם בודק ביום שהנר אינו מבהיק יפה כמה שכתב בירושלמי לא כמנהר בליליא מנהר ביממא אפילו הכא צריך לבדוק ביום לאור הנר אם לא בדק אור לארבעה עשר. אלא שהטור באומרו לאור הנר קאמר לאור הלבנה ולא לאור החמה הוצרך לפרש היכי דמי

לאור לאור החמה שמבואר הוא ממה שיכתוב תוך כדי דיבור ואחר זה כתב ואפילו אם בודק ביום חוזר אל העיקר שהתחיל דצריך לאור הנר וע"ז אמר אפי' אם בודק ביום. ומבואר שכך כוונתו ממה שסיים אפ"ה צריך לבדוק לאור הנר:

ולפי דרכנו מ"ש הטור ולא לאור הלבנה ולא לאור החמה בדיבור אחד נאמרו ובהדי הדדי הוו קיימו ודלא כמו שכתב הרב שיירי כנה"ג בפרט זה כאשר אחד הרואה בעיניו יראה. ועמ"ש בספר מקום שמואל סימן ט"ו ס"ו. ושוב ראיתי שכ"כ בספר יד אהרן משם מהר"ם מטיבולי:

ג

ואכסדרה שאורה וכו' פירש הרב מגן אברהם בנויה על גבי עמודים ואין לה כתל וכתב הרב חק יעקב על דבריו היינו אכסדרה רומיתא שב"שס אבל סתם אכסדרה הוא שיש לה שלשה דפנות כמבואר בש"ס דבתרא דף י"א ובתוס' שם וכו' וא"כ הכא דנקט סתם אכסדרה מיירי גם כן כי האי גוונא ויש לה גם כן אורה הרבה כיון שדופן רביעי פתוח לגמרי ולא ידעתי מאין יצא לו פירוש אחר על אכסדרה שבכאן וכ"כ ריא"ז פיר' אכסדרה כמה שכתב עכ"ל ומוכח מדבריו דאכסדרה רומיתא היא פרוצה יותר מסתם אכסדרה דרומיתא היא בנויה על עמודה כמ"ש הרב מגן אברהם ואלו סתם אכסדרה יש לה שלש דפנות:

ודבריו משים לשמוע דממקום שבא סוגית בתרא משם אתה למד להפך סוגיא הנז' הוכ"ח תוכיח דאכסדרה רומיתא יש בה תוספת בנין יותר מסתם אכסדרה דהרי התם בסוגיא מוקי הא דתניא שערי אכסדראות יש להן ד' אמות באכסדרא רומיתא אבל בסתם אכסדרא אמר רב הונא דאין לה ד' אמות דאפשר דעייל לגואי ומפרק:

וכן מתבאר בערוך ערך אכסדרה ומדברי רש"י ותוס' בסוגיות בתרא הנז' דאסדרא רומיתא יש בה איזה תוספת בנין נוסף על סתם אכסדרה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וזו היא שקשה על הרב חק יעקב דאזיל בתרא איפכא דרומית אין לה כתל כלל וסתם אכסדרה יש לה שלש כתלים:

ומריש הוה אמינא דט"ס נפל בדברי הרב חק יעקב וצ"ל והיינו אספלידא שבש"ש דאספלידא אין לה כתלים לדעת הרמב"ם כמ"ש מר בב"י י"ד סימן רפ"ו ובכסף משנה ע"ש באורך אבל לשונו לא מוכח הכי כמבואר:

הגם הלום ראיתי אחרי רואיה בספר חק יוסף שהשיג על הרב חק יעקב דמ"ש היינו אכסדרא רומיתא ליתא בין לרש"י בין לתוס'. ודברי הרב בכלל דברינו הנתנין למעלה:

ואחזה אנכי להרב חק יוסף שכתב עוד וז"ל גם מ"ש הח"י א"כ הכא דנקט סתם אכסדרה מיירי גם בכי האי גוונא ליתא דהרי התם נמי קתני סתמא שערי אכסדראות ומ"מ מוקי הש"ס באכסדרה רומיתא וכו' ולפ"ז יפה כתב במגן אברהם כיון דמסתמא קתני אכסדרה אזלינן לחומרא ומפרשינן באכסדרא סתם כפירש"י ונ"ל דהמ"א הוציא דבר זה מלשון הרי"ף והרא"ש שכתבו אכסדרא דנפיש נהורא והרמב"ם והב"י ושאר פוסקים כתבו ואכסדרא שאורה רב הרי דמפרשי באיזה אכסדרה אמורא שיש תלתא מיני אכסדרא לכן מפרשי

שאורה רב והיא בנויה על גבי עמודים עכ"ל:

ומה שהשיג על הרב חק יעקב דהרי התם תניא סתמא אכסדראות ומוקי לה ברומיתא אינה השגה חדא דשאני התם דמוקי לה תלמוד' בהכי משא"כ היכא דתני סתמא ותלמודא שתיק משתק דאית לן לפרושה כסתמא דמילתא ולא משום דאשכחן אוקמא בש"ס בדוכתא נילף מינה דכמה אוקמתי דחיקי מוקי תלמודא ולא איתמרו אלא בדוכתייהו והבו דלא לוסיף עלייהו. ותו דהתם אף דתני סתמא איכא למימר דהתנא סמיך שנבין דהוי רומיתא דאין לה ריוח כהנך אכסדראו' דעלמא ואין טעם לדבריו אלא באכסדרא רומיתא ומשום הכי תני סתמא:

ואשר יצא לישע הרב מגן אברהם והסכים עמו נראה דבכל זה לא יגהה מזור שהרי מדברי התוס' פ"ק דבתרא דף ז' ודף י"א בשם ר"י ובסוכה דף י"ח משם ר"ת ור"ח ומדברי הערוך ומדברי הרב הנמקי הל' מזוזה ושאר פוסקים מוכח דסתם אכסדרה יש לה שלש דפנות ואין לה דופן רביעי. ואע"ג דמדברי רש"י פ"ק דבתרא דף י"א מוכח דסבר דסתם אכסדרה אין לה דפנות. הרי אשכחן לרש"י גופיה בבתרא דף כ"ה ובסוכה דף י"ז ע"א ובמנחות דף ל"ג דפירש דאכסדרא יש לה שלש דפנות ואין לה דופן רביעי כמו שכתב התוס' וסיעתם. ומאחר עלות כן הדבר קשה על הרב מג"א מאן שם לי' לפרש הכי ולא עוד אלא דכתבה בפשיטות כאלו הוא דבר פשוט בעצמו והרי הוא כמבוא"ר ואינו כן דחל עליו חובת ביאור מנא הא מילתא:

ומאי דכיפי תלי לה הרב חק יוסף דדייק הכי ממ"ש הפוסקים שאורה רב לאו דוקיא היא כל עיקר דגם אכסדרה בעלת שלש דפנות ואין לה דופן ד' אורה רב כמ"ש הרב חק יעקב וכ"כ התוס' בפי' בבתרא דף ז' והוא פשוט והחוש הוא העד הלכך דברי הרב חק יעקב עיקר וכן ראיתי שהסכים הרב אליה רבה וכזה ראיתי להרשב"ץ שכתב במאמר חמץ דף כ"ד ע"ד אכסדרה שהיא רחבה ופתוחה ברוח רביעית נבדקת לאורה. ומסתיין דהדבר מפורש יוצא מפי שני גדולי הדור מרבוואתא קמאי ריא"ז והרשב"ץ בדין זה עצמו. ועוד

בה שלישיה כי כן ראיתי בס' ארחות חיים דף ע' ריש ע"ג שכתב פירוש הוא מקום פרוץ מרוח רביעית והאור שולט בו ע"כ ומאחר שכן נקטינין דאכסדרא בעלת שלש לאורה נבדקת תחת שלש אוריין תליתאי מרבוואתא קמאי דסברי הכי ותו לא מידי:

ב

אם בדקה לאור החמה דיו וכו' הוא ל' הרמב"ם והרב ב"ח כתב דפלוגתא דרבוואתא הוא לרש"י והרי"ף אף ביום י"ג בודק אכסדרה לאורה לכתחילה ולדעת הרמב"ם וסמ"ג וסמ"ק אפילו ביום י"ד לכתחילה לא יבדוק אלא לאור הנר (הנר) ולדעת הרא"ש ורבינו ירוחם בי"ג לא יבדוק אם לא בדק אור לי"ד בודק ביום לכתחילה לאור החמה. והרב פני יהושע בשיטתו עמד על דברי רש"י ומוקי לה ביום י"ג וכתב דבחנם השיג הפר"ח עש"ב והא דיום י"ג נאמרה מהרב ב"ח ולא נעלם זה מהפר"ח ודוק:

ובאמת דיש מקום דלא לאפושי פלוגתא ולומר דגם דעת הרי"ף והרמב"ם כהרא"ש ור"י וכמ"ש הרב פר"ח והרב מגן אברהם והרב שירי כנה"ג אלא דהרב שירי ומגן אברהם לא כתבו שזה דעת הרי"ף ומסתברא כהרב פר"ח אי משום דלא לאפושי פלוגתא דעל הרוב הרמ"ם כשיטת הרי"ף ותו דאם איתא דהרי"ף סבר כרש"י לא הוה שתיק הרא"ש מינה. וראיתי לרבינו מנוח בפירושו להרמב"ם שכתב דדעת הראב"ד. כרש"י וק"ק דכיון דדעת הרמב"ם דאכסדרה בדיעבד דוקא נבדקת לאורה למר כדאית ליה ולמר כדאית אמאי הראב"ד לא השיגו ומה גם דאם הראב"ד משמע ליה הכי מסוגיא דשמעתא ודאי הוה מפרש גם דברי הרי"ף בשיטתו והו"ל להשיג על הרמב"ם:

הן אמת דהרב לח"מ כתב דהגם להרמב"ם נבדקת האכסדרה לאורה ומ"ש אם בדקה לאו דוקא ולפ"ז מצינן למימר דכך סבר הראב"ד בדעת הרמב"ם ומשו"ה לא השיגו. אמנם העיקר בדעת הרמב"ם דבדיעבד דוקא קאמר דאיהו דייק טובא בלישניה ועל הרוב נקט ל' התנא או האמורא והכא דקדק לשנות לשון המימרא לאשמועינן דבדיעבד מיירי וכ"כ רבינו מנוח וכל האחרונים בדעת הרמב"ם דדיעבד קאמר אלא דבדיעבד דנקט פליגי האחרונים כמבואר:

שוב ראיתי להראב"ד בספר תמים דעים סי' רמ"ה בהשגותיו למאור דמשמע מדבריו דאכסדרה לאורה נבדקת היינו כשעבר ולא בדק אור לי"ד ע"ש וא"כ אין דעת הראב"ד כדעת רש"י כאשר המעיין צדיק יבחן בדבריו הנז' ובדברי רש"י. ומזה ראיה דכך הבין הראב"ד בדברי הרמב"ם דדיעבד דנקט ה"ד אם לא בדק בלילה אבל ביום י"ד לכתחילה נבדקת האכסדרה לאורה וכמ"ש הרב פר"ח וסיעתו ומשו"ה לא השיגו להרמב"ם.

ואתה תחזה מדברי הרב מגן אברהם ושאר אחרונים דמוכח דמפרשי דעת מרן בדין זה כדתרגמוה ללישנא דהרמב"ם דדיעבד דנקט היינו דלכתחילה בודק האכסדרה אור ליי"ד כמצותה אך אם לא בדק בלילה וצריך לבדוק ביום יי"ד אז בודק האכסדרה לכתחילה לאור החמה וכדמוכח לשון רבא דקאמר אכסדרה לאורה נבדקת דמוכח לכתחילה כמ"ש הרב פר"ח ושאר אחרונים ודלא כהרב בית חדש שפירש נבדקת בדיעבד מדלא קאמר בודקין אותה דודאי נבדקת לכתחילה משמע וגם דעת מרן הכי לדעת האחרונים:

ברם אנן בעניותין אסתפק לן דעת מרן ואגב ריהטא משמע לי דדעתו ז"ל דגם ביום יי"ד לכתחילה דינא הוא דבודק האכסדרה לאור הנר שהרי לשון הש"ע בדין זה כן הוא ואם עבר ולא בדק ליל יי"ד כשבודק ביום לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר ואכסדרה אם בדקה וכו' וכיון דהרב מרן בבודק ביום יי"ד עסיק ואתי ועלה כתב באכסדרה דיעבד משמע דאפילו ביום יי"ד לכתחילה בודק האכסדרה לאור הנר ובשלמא בלשון הרמ' דכתב סתמא ולא לאור החמה מצינן לפרושי דמשו' דנקט סתם לא לאור החמ' הוצרך למנקט דיעבד באכסדרה שלא נימא דאכסדרה בודקין בי"ג לאור החמה או מניחין לכתחילה האכסדרה שלא לבודקה אור ליי"ד כדי לבודקה ביום יי"ד אמטו להכי נקטה דיעבד אבל מרן דמירי ביום יי"ד ונקט דיעבד באכסדרה משמע דאף ביום יי"ד לכתחילה יבדוק האכסדרה לאור הנר. ואם נפשך לומר לא חש מרן בהכי דאין סברא דביום יי"ד יבדוק אכסדרה לאור הנר דעין רואה שרגא בטיהרא חסורי מחסרא ואור החמה יהי' שבעתים באכסדר' מנר קטן ומשום דמילתא דפשיטא היא לא דקדק מרן למנקט דיעבד דאין ס"ד להצריך לכתחילה נר קטן ביום באכסדרה. הא לאו מילתא היא דאיכא למימר דלא פלוג רבנן ובשגם אור החמה טפי מעלי באכסדרה כל מדות חכמים כן שלא נתנו דבריהם לשיעורין וכמ"ש המרדכי ומאחר שכן השתא דמרן מירי ביום ונקט דיעבד מוכח דגם אכסדרה וביום יי"ד לכתחילה יבדוק לאור הנר:

ועוד נראה להכריע שדעת מרן כן ממ"ש הוא עצמו בכסף משנה וז"ל תימה דבגמ' אמרינן לאורה נבדקת ומוכח התם דלכתחילה קאמר ומדברי רבינו נראה דוקא דיעבד וכתב ה"ר מנוח דמשמע לרבינו דלכתחילה צריך לבודקה בלילה מפני שבני אדם מצויים בבתיהם אע"ג דליכי טענה דאור הנר יפה לבדיקה ותו שהרי הכל בכלל אין בודקין לאור החמה דאיתא בירושלמי עכ"ל:

וחזיתיה למופת הדור הרב מקראי קדש דף פ"ז שכתב על דברי מרן הללו וז"ל קשה מ"ש בכלל אין בודקין לאור החמה דירושלמי וש"ס דילן נמי קאמר אין בודקין לאור החמה וי"ל לפי שרב נחמן בר יצחק נתן טעם על מה שאמרו אור לארבעה עשר בודקין

בשעה שבני אדם מצויים ואור הנר יפה ובריתא זו לא אמרה רק אור הנר יפה לא ס"ל טעם דמצויין בבתיהם לכן יבדקנה ביום לכתחילה ולדידן דס"ל תרי טעמי לא יבדקנה לכתחילי משי"ה הביא הירוש' דאין לאוד החמה ולא סיימו אור הנר יפה מוכח דסבר תרי טעמי ולכתחילי לא יבדוק מטעמא דמצויין ומ"ש רבא לאורה נבדקת היינו אחר שלא בדק בלילה יבדוק ביום לכתחילה עכ"ל וק"ק דאי כוונת ה"ר מנוח בהבאת הירושלמי היינו משום דסבר טעם מצויים בבתיהם הרי זהו טעמא קמא דכתב ומה בא להוסיף טעם שני במ"ש ותו שהרי הכל וכו' ואם כוונתו להוכיח דהירושלמי סבר הכי הול"ל על טעם ראשון והכי מוכח בירושלמי ולא לעשות טעם נפרד ולומר ותו וכו'. ועוד דמאחר דאמוראי דתלמודין הכי סברי תו לא צריכנא דהלכה כאמוראי בתראי דתלמודין תדיר. ותו דכיון דרב נחמן בר יצחק סבר דטעם עיקר התקנה דתקון רבנן היינו נמי מטעם שבני אדם מצויים וטעמא טעים למשנתנו מסתמא הכי מפרש לכלהו תנאי ואין ראיה מהבריתא דתלמודין דקתני אור הנר יפה דלא סבר לטעם מצויים דהתנא שונה לשון קצרה. ותו דהבריתא הלזו קתני דאין בודקין לאור הלבנה ולאור אבוקה והני בי תרי כי מעטו לאו מטעם בני אדם מצויים דלבנה ואבוקה בשעה שבני אדם מצויין נמי אלא דאימעיטו מטעם אור הנר יפה ומשום הכי קתני טעמא דאור הנר יפה דוקא. ותו דאי אמרת דבריתא דתלמודין לא סבר טעם בני אדם מצויין הגם דבריתא דירושלמי סתמא קתני ואין בה בנותן טעם ניחא לן דלא למשוי פלוגתא בין הבריתות דבבלי וירושל'. ותו דהרי בירושלמי אמרו עלה דהא דקתני אין בודקין לאור החמה וכי יש חמה בלילה הדא אמרה אף ביום צריך לבדוק לאור הנר וכיון דמוקמינן לה בבודק ביום א"כ מאי קאמר הרב הנז' דבבריתא דתלמודין לא קתני טעמא דמצויים בבתיהם ומוכח דלא סבר הכי הרי בהני תלת מילי דקתני דאין בודקין לאור החמה ולאור הלבנה ולאור אבוקה לא שייך טעמא דמצויים דלבנה ואבוקה ישנם בשעה שמצויים וכדאמרן ואור החמה יהיה כשלא בדק אור י"ד דבודק ביום ולא שייך טעמא דמצויים דעכ"פ הא עבר ולא בדק בלילה והאידנא בכל גוונא לא שכיחי וא"כ תנא דבריתא מוכרח דלא למנקט טעמא דמצויים ונפל היסוד:

ומה שסיים הרב הנז' דמ"ש רבא לאורה נבדקת היינו דמאחר שלא בדק בלילה יבדוק ביום לכתחילה ובזה תירץ מה דקשיא ליה ברישא דלדעת הר"מ מאי פריך הש"ס מרבא הא בדיעבד קאמר כאשר הרואה יראה. אכתי יש להעיר קצת דסוף סוף לימא דאין בודקין לאור החמה קאי אאכסדרה ור"ל דאין בודקין בי"ג או אין מניחין לכתחילה ליום י"ד רק יבדוק אוד לי"ד כדתקון רבנן מטעם שבני אדם מצויין ולא תיקשי מרבא דנבדק'

לכתחילה הוי דההיא אם שגג ולא בדק אור לי"ד דצריך לבדוק ביום י"ד אז לכתחילה יכול לבדוק לאור החמה אכסדרה ביום י"ד. ואין לומר דלא ניחא ליה לש"ס לשנויי הכי משום דמשמע ליה דאור החמה דבריתא דומיא דאור לבנה ואור האבוקה דתני בהדה דהנך אף בדיעבד אינה בדיקה וכמ"ש הרב בית חדש לדרכו.

חדא דהרב מקראי קדש לא דרך דרך זו כדמשמע מקושיתו ותירוצו. ותו דאנן לדברי ה"ר מנוח קיימינן והוא כתב דאכסדרה בכלל אין בודקין לאור החמה היא וכפ"ז הרי אור החמה חלוק מאור האבוקה ואור הלבנה דגבי אכסדרה בדיעבד מהני משא"כ הנך דלעולם אינה בדיקה. ויש לדחות:

האמנם בפירוש ה"ר מנוח דקמן שם כתוב כמו שהביא מרן משמו וסיים ומיהו בגמ' אמרינן ואכסדרה דנפיש נהורא בודקין אותה אף לאור החמה ומשמע דאף לכתחילה וכן דעת ודעת הראב"ד עכ"ל הרי עין רואה דה"ר מנוח אינו מפרש בדרבא כדתרגמה הרב מקראי קדש שאחר שכתי טעמו של הרמב"ם הוקשה לו ממ"ש הש"ס באכסדרה ולא משני מידי לדעת הרמב"ם והו"ל לומר דמאי דנקט לכתחילי' הש"ס באכסדרה היינו בשגג ולא בדק אור לי"ד כמ"ש הרב מ"ק. אלא מוכח דכונתו דלדעת הרמב"ם קשיא מלשון הש"ס דמשמע לכתחילה או כונתו שדעת הרמב"ם דמכח הנך טעמי נדחק הרמב"ם דלשון לכתחילה דנקט הש"ס לאו דוקא. וזה הפך מ"ש הרב מ"ק כאן וכן משמע בביאורו להל' פסח בסימן זה וכן מוכח מדברי הרב מגן אברהם שכתב כדברי הרב מ"ק וכתב דכן מוכח בריי"ו ובכסף משנה. ומלשון ה"ר מנוח שלפנינו לא משמע הכי:

הן אמת דמדברי ה"ר מנוח משמע דסבר דלשון הש"ס מוכח דלכתחילה א"צ לבדוק האכסדרה בלילה כדעת רש"י ועל זה הוא שכתב דמהגמ' לא משמע כהרמב"ם אבל לענין דינא אפשר דמודה ה"ר מנוח דלדעת הרמב"ם בשגג ולא בדק אור לי"ד בודק לכתחילה האכסדרה ביום:

ברם כד דייקת שפיר נראה דלדעת ה"ר מנוח להרמ' גם בשגג ולא בדק אור לי"ד לכתחילה צריך לבדוק האכסדרה לאור הנר וכן הוא דעת מרן שהביא דבריו והסכים עמו ולא הוצרך מרן לכתוב סוף לשונו' דמ"ש ה"ר מנוח לבסוף דבגמ' משמע לכתחילה כבר כתבו מרן תחילת דיבר ותמה על הרמב"ם ועלה הביא דברי רבינו מנוח בנותן טעם לדעת הרמב"ם. וממאי דחזינן דה"ד מנוח ומין לא ביארו דלדעת הרמב"ם נבדקת דרבא היינו לכתחילה בשגג ולא בדק אור לי"ד ומה גם מרן דתמה על הרמב"ם בזה. משמע דסברי דדעת הרמב"ם דגם בשגג אינו בודק לכתחילה גם האכסדרה לאור החמה:

ותו דנהי דלטעם מצויים בבתיהם מצי שפיר אם שגג ולא בדק אור ליי"ד לבדוק אכסדרה ביום יי"ד לכתחי' לאור החמה אמנם ה"ר מנוח סיים וכתב ותו שהכל בכלל אין בודקין לאור החמה דאיתא בירושלמי והגם דבפי' ה"ר מנוח שבידינו שני תיבות הללו דאית' בירושלמי ליתנהו אנן אהימנותיה דמרן סמיכנא שכך היתה נסחתו בדברי ה"ר מנוח אי נמי זהו מדברי מרן שכתב דאיתא בירושלמי לפרושי מילתיה דה"ר מנוח דבסמוך מייתי ה"ר מנוח הירוש' ועלה קאי וא"כ השתא דקאמר דאכסדרה בכלל אין בודקין לאור החמה דירושלמי שמעינן דדעת הרמב"ם לפי ה"ר מנוח ומרן היינו דאף בשגג אור ליי"ד ולא בדק וצריך לבדוק ביום יי"ד לכתחילה יבדוק האכסדרה לאור הנר שהרי בירושלמי אמרו וכי חמה יש בלילה הדא אמרה אפילו ביום צריך לבדוק לאור הנר והביאו ה"ר מנוח שם לעיל בדין זה וכיון דמוקי בירושלמי הא דתני אין בודקין לאור החמה ביום יי"ד וקאי גם על האכסדרה כמ"ש ה"ר מנוח א"כ מכאן אתה למד דגם ביום יי"ד להרמב"ם לפי ה"ר מנוח ומרן צריך לבדוק גם האכסדרה לכתחילה לאור הנר. ומאחר שכן תורה יוצאה דכונת מרן הכא בש"ע דנקט דיעבד באכסדרה היינו דגם אם בודק ביום יי"ד צריך לכתחילה לבדוק לאור הנר שהרי הוא נקט לשון הרמב"ם בזה. והוא בכסף משנה מייתי דברי ה"ר מנוח ומסכים לדבריו ומה גם דלשון מרן בדין זה הכי מוכח וכמו שכתבנו בעניותנו בסמוך:

ואולם בעבור זאת לבי מהסס דעם היות שדברי ה"ר מנוח ופשטן יתנו עדיהם ככל אשר דברנו מ"ש הדבר קשה דמאחר דאשכח לרש"י והראב"ד דסברי דלכתחילה א"צ לבדוק אכסדרה בלילה מי הכריחו לאפושי פלוגתא מן הקצה אל הקצה ולפרש בדעת הרמב"ם דסבר דגם בשגג ולא בדק בלילה אם בא לבדוק ביום יי"ד לכתחילה יבדוק האכסדרה לאוד הנר דלפ"ז דעת הרמב"ם הרחק מאד מדעת רש"י והראב"ד ומה גם דלפ"ז גם דברי הרי"ף עמדו נגדו דמשמע מיניה דלכתחילה אכסדרה לאורה נבדקת ובמאי מוקמת לה הרי מצי שפיר לפרש דהרמב"ם נקטה דיעבד לאשמועינן דלכתחילה יבדקנה אור ליי"ד וטעמו משום דהוא שעה שמצויים בבתיהם כדרב נחמן אבל בשגג ובודק ביום מצי לכתחילה לבודקה לאורה ובהכי רווחא סוגיין וגם דברי הרי"ף לדעת הרמב"ם:

והא דיהיב טעמא דבכלל אין בודקין לאור החמה דירושי' הויא אכסדרה זוהי שקשה מאחר דבגמרין קרי בחיל איפכא דאין בכלל אכסדרה והלא טוב לנו משום אשוויי הבבלי וירושלמי כדרגילי רבוואתא קמאי והן לו יהי דהירושלמי פליג אנן אגמרין סמכינן:

ושמא טעם רבינו מנוח דכיון דהרמב"ם קפיד טובא לשנות משנתו כלשון התנא או האמורא השתא דחזינן דשינה מלשון רבא ונקטה בדיעבד משמע דבכל גוונא לכתחילה לאור הנר דאי סבר הרמב"ם דבלא בדק בלילה מיהא בודק לכתחילה לאורה והן הן דברי רבא הול"ל ואכסדרה אם לא בדקה בלילה לאורה נבדקת ובהא הוה מתנח לן טובא דאשמועינן רבותא לדינא ופירוש' דמימרת רבא. ומדסתם וכתב אבל אכסדרה אם בדקה וכו' מוכח דדעתו דבכל גוונא לכתחילה לאור הנר. זה נראה כעת בדעת ה"ר מנוח ומרן:

ה

וה"ה כנגד ארובה וכו'. הטור כתב ואפי' בסדר א"צ נר כנגד החלון אבל מצדדין צריך נר. ומרן בב"י הביא דברי רבינו ירוחם דדוקא אכסדרה אבל בית אחר אעפ"י שיש בו אור הרבה צריך לבודקו לאור הנר וכתב עליו ויראה שכתב כן מפני מה שאמרו בארובה שבחדר ולא ביאר כל צרכו שהל"ל דה"ד לצדדין אבל באמצע החדר בודק לאור הארובה עכ"ל והרב שיירי כנ"הג כתב שרבינו ירוחם כתב כן מפני הלשון שאמרו אכסדרה לאורה נבדקת ואם ה"ה בית שאורה רב הול"ל בית שאורה רב לאורה נבדקת ומינה דכ"ש אכסדרה ולכן לא ביאר כל צרכו דס"ל דאף באמצע הסדר אינו בודק לאורו עכ"ל: **ואנכי** לא ידעתי איך נחה דעתו דעת עליון בזה חדא דלאו דוקי' הוא כל עיקר דשנא אכסדרה מבית דאכסדרה בעלת שלש דפנות וריויה די רביעאה דרכו בפרו"צה כל רוחו ולכן כל האכסדרה מאירת עינים ואור החמה שבעתים לירכתים ונבדקת כולה לאורה משא"כ בית אף דאיכא ארובה סילוק יש בין אמצע לצדדין ומשו"ה נקט אכסדרה דכולה כמות שהיא לאורה נבדקת. משא"כ בית. ותו דמאי דייק רבינו ירוחם ועביד דינא לנפשיה הפך התלמוד דקאמ' אי להדי ארובה היינו אכסדרה ואיך הוא סבר דאף באמצע אינו בודק לאורו:

ואשקוטה ואביטה להרב מגן אברהם שכתב וז"ל כנגד ארובה היינו חלון שבגג וכו' ולכן כתב ריי"ו דאסור לבדוק נגד החלון דחלון היינו בכתל ועיין בב"י אבל דעת הטור דאף בחלון שבכתל שרי וכו' עכ"ל ונראה כוונת הרב בזה לתרץ מה שהקשה מרן על ריי"ו וכמ"ש הרב מקראי קדש בביאורו דף קמ"ט. וק"ק דמשום תירוץ שעלה בדעתו לפרש דברי רבינו ירוחם יאמר כתב ריי"ו דאסור לבדוק נגד החלון והוליד מחלקת חדש ותו דבכל זאת אכתי קשה דריי"ו השמיט דין התלמוד דארובה דלהדי ארובה היינו אכסדרה וזה מ"ש מרן דלא ביאר כל צרכו. ובס' חק יעקב ובס' חק יוסף נמשכו אחר הרב מגן אברהם וכתבו דיש מחלקת בפוסקים אי ארובה בגג דוקא או ה"ה חלון וכבר כתבנו

דמחלקת זה המציאו הרב מגן אברהם מדעתו. ואתה תחזה בס' חק יוסף מה שהקשה על הוכחתו של הרב חק יעקב ולק"מ:

ואנא בריה קלה קשיא לי על מרן שכתב דרי"ו כתב כן מפני מה שאמרו בארובה וכו' ועל הרב שירי שכתב דנפקא ליה לרי"ו מדהול"ל בית שאורה רב ועל הרב מגן אברהם והנמשכים אחריו דהולידו מחלקת חדש שהרי מפורש בדברי רי"ו עצמו מאין יצא לו זה וז"ל ומירי ששכח ולא בדק בלילה שלא יבדוק למחר לאור היום אלא לאור הנר זולתי אכסדרה שאורה רב שאם שכח ולא בדקה בלילה בודקה לאור היום והכי איתא בירושלמי שאפי' ביום צריך נר אפילו בבית שיש בה אורה אם שכח ולא בדק זולתי באכסדרה עכ"ל הרי מפורש בדבריו דמשמא דגמרא ירושלמית אמרה ומעתה מה מקום למה שכתבו ז"ל דמהדרי איזה מקום בינה אשר משם הוציא רי"ו דבריו:

וכבר ראיתי להרב פר"ח שהביא דברי רי"ו שכתבם מרן בב"י וכתב מדנפשיה דיצא לו מהירושלמי והביאו הרב מהרח"א במקראי קדש. ודבר ה' בפיהו אמת כי רי"ו גופיה כתבו משם הירושלמי כמדובר. וראיתי להרב פר"ח שהביא מ"ש בירושלמי לא סוף דבר בית שאין בו אורה וכו' וכתב עוד וז"ל ועוד פשיטא להו התם על בתי כנסיות ובתי מדרשות אף על פי שאורן מרובה דצריך לבדוק לאור הנר וא"כ על כרחין דאכסדר' דוקא או דכוותיה דהיינו כנגד ארובה שבחדר וזה לא הוצרך לבאר עכ"ל וק"ק במ"ש דפשיטא להו התם על בתי כנסיות וכו' שהרי בירושל' פ"ק כך היא שנויה ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שיהו צריכין בדיקה מה צריכה ליה שכן מכניסין לשם בשבתות וברי"ח. ותהא פשיטא ליה הכן הוא צריכה ליה הואיל ואורן מרובה מהו שיהא צריך לבודקן בתחילה ביום לאור הנר. ר' יוסי בעי חצרות שבירושלם שאוכלין שם חלות תודה ורקיקי נזיר מהו שיהו צריכין בדיקה בלא כך אינן בדוקות מהנותר. ייבא בהדא וכו' שלא תחלוק בין ביעור לביעור עכ"ל הירושלמי ובדברי הירושלמי הללו יש לפרש בשני פנים האחד הוא דבעיית רבי ירמיה בבתי כנסיות ומדרשות לא איפשיטא ובעיית ר' יוסי איפשיטא וכן ראיתי לרבינו מנוח בפירושו פ"ג גבי דין המרתף שכתב דבירושל' בעי בתי כנסיות וכו' ולא איפשיט והמחמיר תע"ב ע"ש. ולפ"ז הדבר מבואר דהגם דבירושלמי פשיט לבעיית ר' יוסה דחצרות שבירושלם צריכות בדיקה שלא תחלוק בין ביעור לביעור ה"ד להה"א לחייב בעיקר הבדיק' ומייתי לה מחפיפי דכהנת שלא לחלק בעיקר החפיפה ולא דמי לבתי כנסיות דלא אסתפק בעיקר בדיק' רק באופן הבדיקה וכל שהעיקר קיים מצינן לחלק באופן עשייתו ואין ראיה מחפיפה דכהנת דהתם בעיקרא דמילתא ואין אנו צריכים למ"ש בפירוש הירושלמי דפסחים הנקרא קרבן העדה

דמדנפשיה רצה לחלק בין חצרות שבירושלם לבתי כנסיות ודבריו דחוקים ע"ש בתוס' שלו. ומאי דאמרו בירושלמי סוף פ' כל שעה דגם הכהנים לא ילושו מצה בפושרין שלא לחלק בין מצה למצה אפשר לישב לפי דרכנו דהתם עיקר גזרת חכמים הוא שלא ילוש בפושרין אלא בצונן ואם אתה אומר דכהניי בפושרין אתה מחלק בעיקר גזרת חכמי' וכן בתקנת חפיפה ובבדיק' ובכי הא לא פלוג אבל ענין לאור הנר עיקרא דמילתא דתקון הוי בדיקה וזה הבדיקה תקון לאור הנר ונמצא דעיקר הדבר הבדיקה ושתהיה לאור הנר הוא ענף התקנה ובעיקר הדבר שהיא הבדיקה לא פלוג אך בענף התקנה שהוא לאור הנר אז מחלקינן היכא דיש אור גדול ובענף לא אמרינן לא פלוג:

אי נמי אפשר לומר דשנא ושנא הא דבתי כנסיות מאינך דבהנך היינו דכאשר יהיה האופ"ן דבמציאות זה לא שייך גזרת חכמים כגון כהן בפושרין וכהנת בחפיפי' וחצרות בירושלם דלא שייכא בהו גזרות רז"ל או אמרים שלא לחלק אבל בהא דבתי כנסיות דאורן מרובה וטפי מעלי מאור הנר קטן ומיחזי כחוכא בקרן האורה לבדוק בנר קטן אז לא אמרינן שלא לחלק דיש מקום לעשות הטוב והישר יותר למקום הזה ודוק:

ועוד אפשר לפרש בירושלמי הנז' דכונת הירושלמי דאייתי תרי בעי דר' ירמיה ור' יוסי כי הדדי ועל שניהם הוא אומר שאין לחלק בין ביעור לביעור ולא סבר לפלוכי כדאמרן אלא בכל גוונא סבר תלמודא ואין לחלק בין ביעור לביעור ופשוט נמי דבתי כנסיות צריך לבודקן לכתחילה אף ביום לאור הנר. ולפ"ז הירושלמי פליג אמאי דאמר רבא ותלמודין אכסדרה לאור' נבדקת ומשמע לכתחילה ולמאי דפשט בירושלמי אין לחלק בין ביעור לביעור וגם אכסדרה צריכה בדיקה לאור הנר וכ"ג המרדכי בפ"ק וז"ל אמרינן בירושלמי בתי כנסיות וכו' ומסיק שלא לחלוק בין ביעור לביעור צריך לבדוק בלילה לאור הנר וגם אם כבדו הבית מקודם לכן אפ"ה צריך לחזור ולבדוק שלא לחלוק בין בדיקה לבדיקה וכן פסק ראב"ן והכי איתא בירושלמי ריש פסחים רב מני בעי חצרות שבירושלם וכו' ומשני שלא לחלוק בין ביעור לביעור מיהו בתלמוד שלנו יש אכסדרה לאורה נבדקת עכ"ל ובס' קרבן העדה פירוש הירושלמי בתוספותיו תמה על המרדכי דהא לא מסיק הירושלמי אהא דמיבעיא לר' ירמיה בבתי כנסיות ומדרשות שאורן רב שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה אלא אהא דחצירות וטעם גדול יש לחלק בשלמא גבי חצרות של תודה הרואה לא ידע שהם חצרות של חלו' תודה ורואה אותו בודק ביום בלא נר או שאינו בודק כלל יחשדהו או יטעה בבדיקה וכו' משא"כ באכסדרה שניכר לכל שאורן רב ואפשר לבודקן בלא נר לכ"ע אין צריכה נר ולא שייך בה שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה וכן מבואר בש"ס דלא מייתי הא דתני ר' זכריה אאבעיא דר' ירמיה עכ"ל:

ואין כאן תימא דהמרדכי סבר דמאי דפשיט שלא לחלק בין ביעור לביעור אתרי בעיי קאי וז"ש ונסיק כדי שלא לחלק וכו' כלומר דבסוף מסיק על בעיא זו ואחרת. ובתר הכי מייתי דברי ראב"ן בדין מה שכיבדו הבית דמייתי ראיה ראב"ן מהירושלמי דחצרות וכו'. ומ"ש הרב הנז' דטעם גדול יש לחלק וכו' כבר בסמוך כתבתי שאין טעמו מבורר ואתהלכה ברחבה דיש לכאורה גמגומים בדבריו דבחצירות נקט בודק ביום בלא נר או שאינו בודק כלל ושתים זו לא שמענו דבעיית הירושלמי אינה אלא אם צריכין בדיקה או לא צריכי שהם בדוקות מנותר והא דבודק ביום בלא נר לא שייכה הכא ויסעו מחצירו"ת שאינן מאירות אור גדול ולא שייך אלא שלא יבדוק וא"כ לא שייך כ"כ שרואין אותו שאינו בודק דאין לא ראינו ראיה והגם דמשכחת דידעו שאינו בודק לא שכיח כ"כ. ומ"ש משא"כ באכסדרה וכו' הוא אגב שיטפיה דבירושלמי לא הזכירו אכסדר' אלא דנמשך אחר לשון המרדכי סיים באכסדרה. ומיהו לשיטתו הו"ל לחלק בין חצרות לבתי כנסיות ולומר בתר הבי דכי נסתפק בירוש' היינו בבתי כנסיות אבל באכסדרה מודה לתלמודין וכמו שנראה שהיא שיטת ה"ר מנוח ורבינו ירוחם והטור דבתי כנסיות יבדוק לאור הנר ואכסדרה לאורה נבדקת לכתחילה:

וכבר חזיתיה להרב הנז' לעיל בתוספותיו בדבור למעלה גבי מ"ש בירושלמי דבית שיש בה אורה צריך נר דמחלק בין בית סתם לאכסדרה וסיים אבל אכסדרה אינה צריכה נר ביום והיינו בעיא דר' ירמיה בסמוך עכ"ל ועמו הסליחה דלשיטתו דפשיטותא שלא לחלק לא קאי אבעיית ר' ירמיה והיא שיטת ה"ר מנוח והטור ורבינו ירוחם א"כ בעיית ר' ירמיה לא איפשיטא וכמש"ל וא"כ יש לחלק בין אכסדרה דפשיטא לתלמודין לבתי כנסיות דלא איפשיטא בירושלמי ולומר דאכסדרה דוקא שפתוחה מצד א' כלו נבדקת לאורה משא"כ בית הכנס' כי גם דלא דמי לסתם בית ונהורא עמיה שרא מ"מ לא דמי לאכסדרה וכמ"ש הרב פרי חדש בהדיא. ונראה דגם כונת הרב הנז' הכי הוי וכל תורפיה לתמוה על המרדכי דמשוי פלוגתא בין הבבלי והירושלמי וז"ש לכ"ע אין צריכה נר וגם מ"ש לעיל יש לישב כאשר יראה הרואה אלא שקיצר את הרחב כמבואר למעיין. וגם לא כתב שרבינו ירוחם והטור פליגי על המרדכי והם תניא דמסייע ליה:

המורם מזה דאי אמרינן דהירושלמי פשיט לבעיית ר' ירמיה דבתי כנסיות צ"ל כדברי המרדכי דפליג אתלמודין באכסדרה דכיון דפשטוה שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה א"כ גם באכסדרה צריך נר. ומעתה מ"ש הרב פר"ח דפשיטא להו בירושלמי על בתי כנסיות אף שאורן מרובה צריך לבודקן לאור הנר וא"כ על כרחין דאכסדרא דוקא וכו'. דבריו קשים דאי סבר כהמרדכי דאיפשיטא בירושלמי א"כ סבר דמאי דאסיק שלא לחלק קאי

גם אבעית בתי כנסיות ומזה מוכח דפליג אתלמודין דגם אכסדרה לירושלמי בודקה ביום בנר וכמבואר ואיך כתב הפר"ח דעל כרחין אכסדרה דוקא לפום מאי דפשט בירוש'. והרב ב"ח כתב דמ"ש מרן בלשון רבינו ירוחם אבל בית אחד שיש בו אור הרבה הוא תמוה דא"כ היינו אכסדרה אלא הנסחא היא בית שיש בו אורה ע"ש באורך ולק"מ דגם בית שיש בו אור גדול צריך נר דדוקא אכסדרא אמרו והרי בתי כנסיות שאורן מרובה כדקאמרי בירושלמי בהדיא ואפ"ה מוכח מהטור ושאר פוסקים דאין דינן באכסדרה וכן כתב הטור בקיצור פסקי הרא"ש ואפי' בית שיש בו אור גדול וכו' ע"ש דדוקא אכסדרא דפרוצה לגמרי מרוח אחד כלו לאורה נבדקת דכולה כמות שהיא אורה גדול משא"כ בית אחד דעל הרוב לא דמי לאכסדרה ואי מאיר בכל צדדיו וקרנותיו ומחבואיו היינו אכסדרה:

ו

דין ב'. אין בודקין לאור האבוקה וכו' רוב האחרונים הסכימו דאף בדיעבד לא עלתה לו וצריך לבדוק פעם אחרת ודלא כהרב טורי זהב:

ז

ולא של שמן וכו' כתב הרב מגן אברהם דשל שמן דינו כאבוק' שמתירא להכניסו לחורין וסדקין ופשט דבריו משמע דס"ל דשל שמן אפי' בדיעבד אינה בדיקה כאבוקה וכ"כ הרב מקראי קדש בביאור והרב קרבן נתנאל פ"ק דפסחים דשל שמן הרב מג"א סבר דהוי לעיכובא:

אך אפשר דאין כוונת הרב מגן אברהם דשל שמן נמי אף בדיעבד לא מהני ומ"ש דשמן דינו כאבוקה לאו דוקא אלא כוונתו דטעם דאין בודקין בשל שמן הוי כאבוקה לחד טעמא שמתירא וכו' וז"ש דינו כאבוקה ירצה אעיקרא קאי דאין בודקין בו אך לית ביה אלא טעם א' כאבוקה ומשום הכי שרי בדיעבד משא"כ אבוקה ותמנ"ע היתה מכמה טעמי:

וכן משמע דהא הרב ז"ל בנה על יסוד דפליגנהו מרן לתרי בבי ולא ערבינהו ותנינהו וא"כ אם איתא דכוונתו דשל שמן נמי בדיעבד לא עלתה לו. לדידיה הו"ל למרן לצרופי של שמן באבוקה דדין אחת להם והוו לעיכובא אלא משמע דגם הרב ז"ל מודה דחלב ושומן ושמן חש"ש בעלמ' הוא ואי בדק בכל חד מינייהו הוי בדיקה:

והכי אזלא סתמא דרבנן בתראי הרב אליה רבה והרב חק יעקב והרב חק יוסף דשמעתיה דהרב מגן אברהם לפום רבנן תדיר ולא הזכירוהו בזה משמע קצת דנקיטי בדעתיה כדאמרן:

ומיהו אעיקרא מאי דדייק הרב מגן אברהם מלשון מרן לאו דוקיא כל עיקר דברישא אשמועינן דאינו בודק באבוקה אף דבעלמא לה משפט הבכורה ואבוקה מן המוגמר הכא יוצאה בגרעון אלא בודק בנר ובתר דשמעינן דמצות בדיקה בנר השמיענו כזאת דנר זה לא יהא של חש"ש:

ח

יש מקומות שנהגו לבדוק בנר שמן ולמד עליהם זכות הרב בית דוד סימן זק"ן. ורבינו מנוח בפירושו כתב שמי שאין לו נר שעוה יכול לבדוק בנר שמן שבאותם כלים:

ט

פתילת צמר גפן על עץ דק בלולה בשמן דינו כנר שעוה. הרשב"ץ במאמר חמץ:

י

יש אומרים דנר יפה לבדיקה הוא של שמן ולא של שעוה והראב"ד דחה דבריהם וכתב דנר שעוה הוא הטוב והנאות לבדיקה. ארחות חיים דף ע':

יא

דין יו"ד. בתי כנסיות וכו'. כתב הרב חק יעקב נראה דאם לא בדק בליל י"ד בודק אפי' לכתחילה ביום י"ד לאור החמה כמו אכסדרה שאורה גם כן רב וכן מצאתי ראיתי במרדכי פ"ק דפסחים בשם הירושלמי עכ"ל ודבריו אינם מכוונים דמשמע מדברי דהמרדכי בשם הירו' כתב דבודק לכתחילה בתי כנסיות ביום י"ד לאור החמה כאכסדרה ואם זה כוונתו הדבר קשה דבירושלמי בעי ר' ירמיה בתי כנסיות שאורן מרובה מהו לבודקן בתחילה ביום לאור הנר ולדעת המרדכי איפשיטא בירושלמי דצריך לאור הנר כדי שלא לחלק בין ביעור לביעור וכמו שמבואר כל זה לעיל אות ה' בס"ד. וא"כ המרדכי בשם הירושלמי הוא הפך דברי הרב חק יעקב:

אמנם הגם שדברי הרב חק יעקב לא יכונו דברים ככתבן כוונתו מבוארת דבמרדכי כתב בסוף הלשון מיהו אתלמוד שלנו יש אכסדרה לאורה נבדקת ומזה מוכח דדין בתי כנסיו' כדין אכסדרה רק דפליגי הבבלי וירושלמי ואנן נקיטינן בתלמודין. וכן ראיתי בס' חק יוסף שהוכיח כן מדנפשיה:

ואנן בעניותין אמינא דאין ראיה מזה דשפיר כתב המרדכי מיהו בתלמוד שלנו יש אכסדרה לאורה נבדקת דהגם דנימא דבתי כנסיות לא דמו לאכסדרה מ"מ לדעתו דפשיט בירושלמי שלא לחלק בין ביעור לביעור ה"ה אכסדרה דבדיקתה כסתם בתים שלא לחלק וא"כ ש"ס דילן פליג אירושלמי. ואנן דנקיטינן בתלמודין נהי דקי"ל אכסדרה לאורה נבדקת מ"מ מדנקט רבא אכסדרה מוכח דדוקא אכסדרה לאורה נבדקת אבל בית שיש

לו אור גדול שוה לסתם בתים דהגם דבהדי ארובה היינו אכסדרה מ"מ האיכא צדדין כמו שמוכח מהש"ס. והא דבירושלמי אתו עלה דבעיית ר' ירמיה מטעם שלא לחלק ומשמע דאי לאו האי טעמא הוו מבדקי בתי כנסיות לאור החמה. הא בורכא היא דבירושלמי מילתא פסיקת' קאמר שלא לחלק והדלת סגר דאין בודקין לאור החמה כלל אפי' להדי ארובי דבתי כנסיות ולא באכסדרה וכיון דמסיק הכי לא חש להאריך. אבל גם אי לא הוה טעמא שלא לחלק אכתי לא מהני אור החמה לבתי כנסיות לצדדין. ומאחר עלות כן אין ראיה מהמרדכי כלל:

ומה גם לדעת שאר פוסקים דס"ל דהירושלמי לא פשיט לבעיית רבי ירמיה כמש"ל אות ה'. אפשר לומר דגם הירושלמי סבר דאכסדרה לאורה נבדקת ואסתפק ליה בבתי כנסיות דלא דמו לאכסדרה וא"כ נקיטינן לחומרא. ומה גם דהכי רהטא סוגיא דתלמודין דדוקא אכסדרא וכ"כ בקיצור פסקי הרא"ש וז"ל ולא לאור לבנה וחמה ואפי' כשבודק ביום כגון טרוד ולא בדק בלילה ואפי' בבית שיש בו אור גדול חוץ מאכסדרה שנבדק' לאורה עכ"ל וכן מוכח מדברי רבינו ירוחם לפי נסחת מרן וכן נראה מדברי הפר"ח לעיל. וכבר כתבנו לעיל שדעת מרן נראה דאף באכסדרה אם בודק ביום לכתחילה יבדוק לאור הנר. ומכ"ש בבתי כנסיות והכי נקיטינן:

יב

דין י"א המכבד חדרו וכו' כ"כ המרדכי והטור בשם ראב"ן ומייתי ראיה מירושלמי שלא לחלק בין ביעור לביעור וכן הוא בספרו סי' ז' ומסיים שם לפיכך אור לי"ד שהוא זמן בדיקה חל חובת ביעור לבדוק ולשאינו בדוק וכ"כ הרשב"ץ במאמר חמץ דף כ"ו בשם מהר"י אבן מיגאש:

יג

בי"ג בניסן וכו' כתב הרב חק יעקב דאם בדק ליל י"ג א"צ לחזור ולבדוק וכתב עוד בריש סי' זה דמ"ש הב"ח דאף אם בדק ליל י"ג צריך לחזור והוכיח מהמרדכי בשם ירושלמי אינו מוכרח דמיירי הירושלמי מליל י"ג ואדרבא עולת שבת ריש סי' תל"א מוכיח מתוך ירושלמי להפך וכו' עכ"ל ונעלם מהרב עולת שבת ומהרב ב"ח ומהרב חק יעקב דברי הירושלמי בריש פסחים שהביא הרב פר"ח דקאמר בהדיא ויתחיל בי"ג אין בינו אפי' מר"ח ומוכרח לחלק בין ההיא דחצירות שאינו בודק כלל וכמ"ש הרב פר"ח.

ונהדר אנפין לרבוותא קמאי ראב"ן והמרדכי דמוכח מיניהו שאף אם בדק ליל י"ג צריך לבדוק אור לי"ד כתקנת חכמים וכדמשמע מדברי ראב"ן שהבאתי בסמוך וכ"כ הרב פר"ח והרב חק יוסף דדעת ראב"ן הכי. וגם מהמרדכי הכי משמע דסבר דהירושלמי פליג

אתלמודין ומה יענו שפתי צדיקים ביום שידובר בם הירושלמי דריש פסחים שהביא הפר"ח והלא כל ראייתם הוא מהירושלמי שלא לחלק ולשיטתם הירושלמי קש' דידיה אדידיה:

ושמא אפשר דכ"ע מודו היכא דבדק ליל י"ג בנר לשם מצוה דיצא י"ח כמבואר בירושלמי דריש פסחים ובכה"ג לא אמרינן שלא לחלק דתקנת חכמים לבדוק לילה ולאור הנר שיהיה יום י"ד שמור וכבר כל זה נתקיים כשבדק כמצותו ליל י"ג וס"ל דלא ממעטינן שלא לחלק אלא כשבודק ביום י"ג או כשבודק לאור החמה או בשאינו בודק אבל בבודק ליל י"ג כמצותו ש"ד. ותו דלדעת הירושלמי מעיקרא כך היתה דעת חכמים שתקנו אור לי"ד שאם ירצה יבדוק ליל י"ג. ומשו"ה לא זכר המרדכי אלא ההיא דאכסדרה. ולא דמשמע בתלמודין דליל י"ג ש"ד כמ"ש הפר"ח והחק יעקב והקשה הרב אליה רבה דהול"ל למרדכי הסוגיות האלו. ולא זכר דברי הירושלמי הנז"ל. דזו היא שקשה מהירושלמי עצמו. אמנם על פי האמור ניחא. והוא דוחק ובפרט בלשון ראב"ן הנז'. שוב ראיתי להרב מופת הדור בס' מקראי קודש שדחה ראית הירושלמי הנז' ביד חזקה ולי ההדיוט דבריו דחוקים בדברי הירושלמי. ואחרי כותבי נזדמן לי כעת פתקא אחת כ"י ממורי הרב ז"לה ואחזה אנכי שדחה כל דברי הרב מ"ק בפרט זה אחת לאחת וגם מה שפירש בירושלמי הנז' והעלה כדברי הרב פר"ח וכן רמז בספרו הבהיר ס' נחפה בכסף ח"מ סי' א' דף ס"ב ע"ב:

סימן תלד

א

דין ב'. ויאמר כל חמירא וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש כתב הר"ן לשון זה אינו בגמ' אלא כך הוא מקובל ביד הגאונים עכ"ל ודבר ה' בפיהו אמת שכן כתבוהו הגאונים רב אחא משבחא גאון

בשאלתות פ' צו ורב שמעון קיירא גאון בהלכות גדולות:

והרמב"ם פ"ג כתב יאמר כל חמץ שיש לי ברשותי שלא ראיתיו הרי הוא בטל. וקרוב ללשון זה הוא בירושלמי פרק כל שעה והביאו מרן בבית יוסף ותמה על מ"ש הטור סימן תל"ו דלא מצינו שתקנו חכמים לשון זה ומה שהליץ בעד הטור הרב ב"ח אינו מתישב ע"ש ודוק:

ב

כעפרא דארעא. עמ"ש הרב בית חדש והאחרונים ועמ"ש בעניותנו לקמן בס"ד באות:

ג

הגהה. ואם אמרו בלשון הקדש וכו' הרב עולת שבת והרב מגן אברהם הביאו נסחת ההגהה ואם אמרו בל"הק יצא והרב אליה רבה דחה נסחא זו ופירש דכל חמירא קרי ליה לשון הקדש ותיבת יצא היא טעות ובס' חק יעקב החזיק דבריו.

אך בס' חק יוסף דייק בלישניה דמור"ם דאם הגירסא ואם אמרו בלשון הקדש כל חמירא וכו' לא א"ש ולכך כתב דהעיקר נסחת יצא עיין בדברי קדשם באורך:

אני בעוניי אומר דהני דוקיי דדייק בלישנא טובים ונכוחים הדק היטב בלשון הרמב"ם ודכוותיה אבל בלשון רבואתא בתראי אין לעשות עיקר מדקדוקי הלשון כידוע לרגיל בדברי קדשם ואמטו להכי נראה עיקר כדברי הרב אליה רבה והרב חק יעקב משום דאי אשמועינן דאם אומרו בל"הק יצא וכלומר אף שאינו מבין לא נמצא בספרו הגדול דרכי משה לא מפני עצמו ולא מפי אחרים וכבר נודע דההגהות עיקרן ומקורן בס' דרכי משה. ותו דאי הא אתא לאשמועינן מאי אירי לשון הקדש דנקט הא כל חמירא דביה אייריגן ונהוג עלמא לישנא אתקילא להמון ישראל לא ידעו ולא יבינו והול"ל דאף שאינו מבין יצא ואמאי נקיט רבותא בל"הק ודוק:

ד

אבל בשאר לשונות צריך להזכיר כל אחד וכו' הקשה הרב פר"ח דבירושלמי אמרו כל חמץ שיש לי וכו' לכן נראה דבהזכרת חמץ לחוד סגי ולשאור דלא שכיח אין לחוש עכ"ד והרב גדול הדור בס' מקראי קדש דחה דבריו דהרי מהר"ם אמר כל חמיר וכל חמיע ותיסגי כל חמיע וראית הירושלמי ליתא דחמץ בלשון בני אדם כולל שתיהם. זהו תורף דבריו. וממהר"ם אין ראיה דכיון דכל חמירא. תקון קדמאי לא רצה לשנות אלא שהוסיף חמיע משום דחמץ דשכיח הוא העיקר. אך מה שדחה דחמץ כולל נמי. שפיר. דהא מור"ם בדרכי משה הביא הירושלמי ואח"כ כתוב דבלשון אחר יאמר שניהם ואיך לא הרגיש בירושלמי דקאמר חמץ לבד אלא מוכיח דסבר דחמץ נמי כולל שתיהן. ולפ"ז ק"ק על הרב תרומת הדשן שהחזיק במנהג. לומר כל חמירא לחוד הפך מהר"ם ולא נסתייע מהירושלמי:

איברא דלמהר"ם וארחות חיים וכלבו שכתבו לומר כל חמיר וכל חמיע צריך ישוב חדא דכיון דאשכחן לגאונים כה"ג ורב אחא בשאלתות שכתבו כל חמירא ואיך הם ז"ל שבשו נסח זה ותקנו לומר חמיר וחמיע. ותו קשה עליהם דהרי אשכחן דבלשון תלמוד חמירא כולל חמץ ושאור כמו שהוכיח הרב ת"הד סי' קל"ד. ותו דהרי בירוש'

אמרו דרב אמר כל חמץ שיש לי הרי דלא היה מזכיר שניהם:

הן אמת דמהירושלמי לחוד הזה מצינן לפרוקי על פי שיטת הרב פר"ח ולומר דגם מהר"ם ודעמיה זה דעתם דעיקר הבטול לחמץ דשכיח אבל שאור לא חיישינן ליה דלא שכיח וזהו דבירושלמי רב אמר כל חמץ שיש לי וכו' כי אותה אנחנו מבקשים לבטל החמץ המצוי ולא חשחין אנחנו על השאור אמנם מאי דאמרי כל חמיר' שפירושו שאור לבד והחלק העיקרי אדם לא זכר הוצרכו להוסיף כל חמיע להזכיר החמץ. ברם אכתי לא איפרק חדא דשיטת הרב פר"ח הלזו אין הדעת מקבלתה שלא לחוש על שאור שבעיסה המעכב והגם דלא שכיח בחמץ ראוי לבטלו וכבר הרב מקראי קדש כתב עלה דאין טעם בסברא זו ותו דבזה לא הונח לנו דעת מהר"ם דשיבש נסח הגאונים ומבואר בתלמוד דחמירא על שניהם הוא אומר כנז':

ואפשר לומר דידעי רבנן מהר"ם וסיעתו דבלשון תלמוד חמירא כלי"ל לא שי"ם חמץ ושאור אמנם זהו בלשון בבל בזמן האמורים ועד הגאונים שהיו מדברים בלשון הזה כדבר איש אל רעהו ובאותם הימים שפיר נהוג לומר כל חמירא כי כל העם שפה אחת להם וכלם יודעים דחמירא כולל חמץ ושאור והכל מתוקן ולזה בא נסח זה בספרי הגאונים והכי נהוג שנות דור ודור מימי אמוראים והגאונים. אבל בזמן מהר"ם ודעמיה כי ניטל רוב המדבר בלשון זה ולא ידעו ולא יבינו הלשון ההוא כלל עד שאפילו חכמי הדור מסתפקים בקצת לשונות התלמוד לכן תיקן מהר"ם שיאמרו כל חמיר וחמיע דהשתא גם המשכיל יבין חמירא לשאור דוקא כי כן הוא התרגום ולא יכוין כי אם על השאור והוא לא ידע דבלשון בבל חמיר' כולל הלכך טוב לפרש לפי הזמן והדור ולומר חמיר וחמיע ודוק. וה"ר מנוח הביא מהגאונים כל חמיר וכל חמיע ע"ש:

ה

דין ד'. שלוחו יכול וכו'. **האותיות שאלוני** בראובן ושמעון עשיר ורש נפגשו דרים בחצר אחד ולרש אין כל כי אם חדר קטן וראובן העשיר יש לו כמה חדרים. ואור לארבעה עשר ראובן ושמעון איש איש ממקומו בירכו על הבדיקה. והעשיר התחיל לבדוק הבית הגדול שלו. ושמעון כהרף עין בדק חדרו הקטן אף הוא ראה לראובן העשיר הולך ובודק לאט הבית הגדול לפי גודלו והנה אחז בקרנות שואף זורח לצדדין קטני" ומגדל פורח ואי לזאת שמעון הלך ובדק את שאר חדרי ראובן הבית והעליה בדיקה מעליא וכן התמו כל החדרים וראובן בצאתו לשלום מביתו הגדול דרך ובא לו לבדוק שאר חדריו ויאמר לו שמעון כבר בדקתים כי ראיתיך מאריך ולהקל מעליך ולזכות במצוה לא הנחתי לך מקום שלא בדקתים ויחר אף ראובן וירגז על שמעון וכדי בזיון וקצף. ועד אשר לא תם הקצ"ף ושלוחי השררה הבהילו לראובן העשיר משרת בחצר השר הגדול וילך אתם

וישאר אצל השררה כל הלילה עד חצות היום בשעה ששית. ושמעון העני ירא אלהי"ם בשגם הוא בצי"ר כמו חרון יצער"נו מקול מחרף ועשיר יענה עזות אמר בלבו ראובן נטרד בעסקי השררה ואפשר שלא יבטל החמץ לכן בלילה וביום ביטל חמץ ראובן כי ידע שעסקיו הן רבים עתה. וכבא ראובן בשעה ששית נזכר וביטל חמצו אינו השתא שאל שאל אם ביטולו מועיל בשעה ששית ואת"ל שאינו מועיל אם יועיל ביטול שמעון. ואם שמעון חייב במה שבדק חדריו וחטף את המצוה ויבא כגשם לנו דבר המור"ם לצדקה: **וזאת תשובתי** ריש כל אתוון בכתב הנשתוון ניחזי אנן דיניה דההוא גברא הבודק חופה כל חדרי ראובן וחטף מצותו אם חיובי מחייב. והנה ראיתי. לעטרת ראשי מורי הרב בספרו הבהיר נחפה בכסף בריש חלק ח"מ עלה ונסתפי"ק בשוכר בית בי"ג בניסן בחזקת שאינו בדוק ואור לי"ד א"ל המשכיר שבדק הבית ויצא לטעון השוכר דהוי מקח טעות שהיה רוצה לקיים מצות בדיקה. ופתח בתשו"בה בדין חוטף המצוה וכתב דשמעינן מינה דקפיד איניש אמצוה דאזלת מיניה והוי מקח טעות. ואחרי כן דוחה היה אבל דלאו משום קפידא רק שגרם למונעו ממצוה וכו' ועוד דהא דאשכחן דקנסו היינו במצוה דאורייתא כגון כסוי הדם וכיוצא אבל במ"ע דרבנן כגון בדיקה וכו' וכו' דלכ"ע כל שביטל קיים מצות ביעור מן התורה ואין צריך לבדוק ולחפש אלא מדרבנן וא"כ בנ"ד כיון שהשוכר יקיים מצות ביטול שהיא מצוה מדאורייתא ומה שמנעו המשכיר אינו אלא ממצות בדיקה שהיא מדרבנן אין להביא ראיה מההיא דכיסוי ואילן ושור שהם מ"ע מהתורה ולכן קפדי אינשי עלייהו וקנסו רבנן למונע וכו' אבל במונע לחבירו ממצוה דרבנן אפשר דלא קפדי אינשי עלה ולא קנסו רז"ל בדרבנן דקילא כמ"ש פ' הנזיקין וכו' כי לא קניס בדרבנן וכו'. ואפילו במ"ע דאוריתא וכו' פשיטא דיש חילוק בין דאוריתא לדרבנן וכן יש ללמוד מדברי הרמב"ם שכתב שכל המונעה בעלים ממ"ע וכו' ואם איתא דאפילו במ"ע דרבנן חייב הו"ל לאשמועין רבותא וכו' אלא ודאי מוכח דבמצוה דרבנן לא קנסו עכ"ל מורי הרב בקצור עש"ב. וא"כ הרי דפשיטא ליה למורי הרב ז"להה דדין חוטף מצוה ליתיה במ"ע דרבנן והיו דבריו בבדיקה בפרט זה וה"ה לנ"ד הא דאשתפיך חמימי ורש לו שמע גערה הא בחרי"פי מוצל הוא אף כופה דבכגון זו פטיר ופטיר. האמנם אנא זעירא רגע אדבר:

ובהורמנותיה דמורי הרב ז"להה מאי דפשיטא ליה למר קא מיבעי' לי הדל ועם נשיקת הרצפה אמינא דראיותיו להוכיח דדין חוטף את המצוה לא אתמר אלא בדאורייתא משמעתא דהזק שאינו ניכר ועאשר חלוק הרב מהרמ"א לענין קצבת עשרה זהובים

ממצוה כללית לפרטית ומלשון הרמב"ם אינן מכריעות והדחיות מבוארות כאשר א' הרואה בעיניו יראה:

ברם לכאורה אשכחן דסברת מורי הרב ז"להה לא נפלאת היא ולא רחוקה ומתלתא קראי שמיע לי זה יצא ראשונה מדברי רבינו צמח הובאו דברי בס' רבינו ירוחם חלק אדם נתיב ט"ו אות ה' חלק ד' שכתב אהך דאמרינן בשילהי כיסוי הדם כוס של ברכה אתה שותה או ארבעים זהובים אתה נוטל וז"ל ולדידי קשיא הא דאמרינן ששוה מ' זהובים כנגד ד' ברכות והא ה' הן ד' של ברכת המזון ואחת של יין ויש לי לתרן שלא מנו אלא השלשה ברכות שבבהמ"ז שהם מן התורה ולא מנו הרביעית מפני שהיא מדבריהם עכ"ל הרי דיהיב טעמא דברכה רביעית יוצאה בגרעון מפני שהיא מדבריהם ודוקא שלשה ברכות שהם מן התורה שוי"ם לטובה כל חדא בעבור העשרה. וכי היכי דגם ברכות מפלגינן בין דאוריתא לדרבנן ה"ה נמי שיש לחלק בין מצוה דאוריתא לדרבנן וכמ"ש מורי הרב ז"להה:

גם את השני הכין חזינא למהרש"ל בים של שלמה פרק החובל סי' ס' שכתב בהדיא נראה דוקא שכר מצוה הכתובה בתורה כגון לא תשים דמים בביתך וכה"ג אבל מצוה דרבנן לא עכ"ל ודעת שפתיו ברור מללו דדין חוטף מצוה אין לו דמים במצוה דרבנן וכדעת מורי הרב ז"להה:

ועוד בה שלישיה ושבה והיתה לבא"ר מפורש יוצא מפי כהן גדול הוא הרב שפתי כהן בח"מ סי' שפ"ב ס"ק ג' שגם הוא מסכים הולך דבמצוה דרבנן לא אתמר הא דחוטף את המצוה והיינו טעמא דברכה רביעית דברכת מזון דהטוב והמטיב ביבנה תקנוה וא"כ עם בפ"הג ליכא אלא ארבעה עש"ב עיניך הרואות דשלשה המה מטיבי סעד לסברת מורי הנז' דבמצוה דרבנן פטור וה"ה בנ"ד דשמעון פטור ממה שבדק חדרי ראובן בלי ידיעתו:

ואולם כל קבל דכא לכאורה איכא למגמר איפכא שהרי התוס' שם בפ' כיסוי הדם הקשו דה"לל ן' זהובי' דאיכא ברכת בפ"הג ותירצו דאתייא כמ"ד דאין ברכה בכוס בהמ"ז. ורבינו ירוחם בס' משרים נתיב ל"ד ח"ד כתב וברכת פ"הג אינה מן המנין כי היא ברכת הנהנין והביא דבריהם הש"ך שם וא"כ לדעת התוס' ורבינו ירוחם וסיעתם ברכת הטוב והמטיב באה חשבון במספר ארבעים וברכות דדאוריתא ורבנן שוו בשיעוריהם ונילף מינה דאין לחלק בדין חוטף מצוה בין דאורייתא לדרבנן וזה כנגד היסוד שכתבנו:

אכן אי משום הא לא אירי ואפשר לומר דכ"ע מפלגי בהא דחוטף מצוה בין דאוריתא לדרבנן ושאני ברכת הטוב והמטיב דכיון דנתקנה סמוכה לברכות דאוריתא מתדבק בברוך הטוב והמטיב והיא העולה במספר ארבעים דזו נתקנה בהדיא ברכות דאוריתא

ונגררת אבתרייהו אבל בעלמא אפשר דגם התוס' וסיעתם מודים דליתא לדינא דחוטף בברכות ומצות דרבנן. והיינו טעמא דמהדרי התוס' ורבינו ירוחם אשינויי בשביל ברכת בפ"הג דהגם דברכת פ"הג וכל הברכות רובם מדבריהם מ"מ הוה ס"ד דכי היכי דברכת הטוב הגם שהיא מדבריהם זאת עולה אגב גררא דברכות דאורייתא א"כ גם ברכת פ"הג מאחר דבהמ"ז טעונה כוס גם היא דינה כברכות דאורייתא ותגרר אבתרייהו ולהכי משנו דברכת פ"הג שאניא אבל בעלמא לא שייך דין חוטף במצוה וברכות דרבנן כמ"ש מהרש"ל והש"ך ומורי הרב ז"לההה:

איברא דמדברי התוספות והרא"ש גבי מי שעמד לקרוא בתורה והקדימו אחר שהוצרכו לפוטרו מטעמים מוכח להפך דגם במצוה דרבנן וברכות דרבנן איתא לדין חוטף המצוה דהרי קריאת התורה בצבור תקנה הוא ולאו מדאורית' כמבואר בתלמודין פ' מרובה ובירושלמי פ"ק דמגילה ופ' הקורא עומד וכמבואר בדברי מרן בכ"מ פ"ג דחנוכה והכי מוכח מדברי התוספות והרשב"א ריש פ' היה קורא וכ"כ הרב פר"ח סי' קל"ט והרב מקראי קדש דף קכ"ד ודלא כהרב באר שבע פ' היה מביא ור"פ אלו נאמרים והיותר קשה דמהרש"ל בים של שלמה כתב דבמקום שקונים עליות ס"ת וקדמו אחר חייב והביאו הרב ש"ך גופיה שם סוף סי' שפ"ב. ועוד יש להוכיח כן מבעיית הש"ס פ' כיסוי הדם אי הא דחייביה ר"ג שכר מצוה או שכר ברכה והלא ברכת כיסוי דרבנן:

וכבר עמדתי על זה בספרי הקטן שער יוסף סימן ז' ושם ראיתי לומר דלא אמרה מהרש"ל אלא במצוה דרבנן דלית בה ברכה אבל במצוה דרבנן דאית בה ברכה מודה דיש בו משום חוטף מצוה. וגם שם יישבתי קצת דברי ה"ר צמח והרב ש"ח ע"ש באורך. והתימא על מורי הרב זל"ההה דפשיטא ליה דבמצות בדיקה דרבנן שהיא מצוה שיש בה ברכה פטור ולא עמד בכל האמור. ושם בספרי הקטן הנז' תמהתי בסוף הסי' הנז' על דברי מורי הרב זל"ההה הנז' ולפי האמור בדעת מהרש"ל הנה בנ"ד שכבר ראובן בירך על מצות בדיקה ולא הפסידו הברכה כי אם מצות בדיקת שאר חדרים ובעת ההוא היה פשוט שראובן היה מבטל החמץ דמי יגיד תעלומות שבא לו אונס דלא שכיח דיתעכב אצל השררה עד חצות ולא יזכור אגב טירדיה לבטל וא"כ בעת שבדק שממון חדרי ראובן היה קרוב לודאי אליבא דכ"ע שהיא מצוה דרבנן וגם לא היה בה ברכה שכבר ראובן ושמעון בירכו על הבתים שבדקו בהן ראשונה ולא הפסידו שמעון כי אם מצוה דרבנן שאין בה ברכה ופטיר ועטיר מדין חוטף את המצוה דבמצוה דרבנן אינו חייב אלא במצוה שיש בה ברכה כמדובר והכא דלא הפסידו הברכה פטור:

אמנם ראיתי להרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סימן קנ"ו שנשאל בעבור העשרה שנתנו להם הקהל שיעשו המצוות בחנם לשנה אחת וכן עשו חצי שנה ועתה רוצים לדחותם ממצותם והשיב הרב שאין רשאין לסלקן והמסלקן מבטלן ממצותן שזכו כמי ששחט והוא חייב לכסות ובא אחר וכסה שלא עשה יפה ולפי מ"ש בגמרא חייב עשרה זהובים מן הדין שכר מצוה אפי' היתה המצוה בלא ברכה כגון שור העומד להריגה וכו' וה"ה למי שאוחז ס"ת אף שאין בה ברכה מבטלו ממצות ויש לקנסו עשרה זהובים וכו' ואם הוא מצוה שיש בה יתר מברכה אחת חייב לתת עשרה זהובים על כל ברכה וכו' וא"כ המבטל לקרות בתורה מי שהוא משמרתו חייב ליתן לו מן הדין עשרים זהובים על כל פעם כמו שחייב לתת מ' זהובים על ד' ברכות של בהמ"ז וה"ה לשאר מצוות וכו' עכ"ל ומדבריו מוכח דסבר דכל מצוה שבעולם יש בה דין חוטף מצוה שהרי כתב דהאוחז ס"ת וביטולוהו ממצותו חייב המבטלו אף דהאוחז ס"ת אין בו ברכה ואינו מצוה דאורייתא ולא מצוה דרבנן אלא חיבוב מצוה וכבוד התורה וזה נר' דלא כסברת מהרש"ל אף למה שצדדנו בעניותנו בכוונתו בספרי הקטן הנז' וא"כ ה"ה בנ"ד דחטף בדיקת שאר חדרים דחייב שאף דרש"ל והש"ך סברי להפך מ"מ מאן פלג לן ממצוה דאורייתא לרבנן ומה גם דהכי רהטי דברי הפוסקים וכל החילוקים שחילקנו בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף סי' הנז' לישב דברי מהרש"ל והש"ץ וה"ר צמח אין להם משען ומשענה רק איזה סברא בעלמא ומאין להם למהרש"ל ולהש"ך לחלק חילוקים אלו מדעתם. וכל שמצינו בדברי הראשונים דאף דאינה מצוה דאורייתא כגון קריאת התורה חייב מעתה מאן פלג לן בחילוקי' הללו והרי הרשב"ץ שהוא מאחרוני הראשונים סבר בפשיטות דגם מצות אחיזת ס"ת ישנה בכלל חוטף את המצות כמבואר וא"כ בנ"ד אף שבדיקה דרבנן ולא הפסידו ברכה היה נראה דשמעון הרי הוא חוטף את המצוה כאלו היתה מצוה דאורייתא:

וכד דייקינן פורתא אנא דאמרי דאם חטף מצות בדיקה ובדק חדר חבירו והפסידו מצות הבדיקה והברכה הגם שיבטל והוייא מצוה דרבנן הרי דנים בו ככל דין חוטף את המצוה לעשות בו משפט כתוב. אבל בנ"ד שראובן בירך הברכה ובדק בית מביתיו וקיים בו דין בדיקה ככל חוקותיו והיו תוצאותיו לשארית חדרי משכיותיו לקיים בהם מצות בדיקה אך הברכה אחת היא שבה כיוין לבדוק הכל בכה"ג שמעון זה פטור כיון דלדידיה דראובן אלו החדרים שבדק שמעון הן הם שיורי ברכה ומצוה שקיים כבר ומנה אמינא מהוראת ר"ת שהורה במוהל שה"ל למול את הבן וקדם אחר ומלו דפטרו ר"ת כיון שענה אמן על ברכתו כמ"ש התוס' ומהר"ם בתשובה סי' תתקמ"ט והרא"ש והמרדכי ושאר פוסקים

והרי הכא במילה שהאחר ענה אמן לבד פטור המוהל אף שהוא בירך ומל ולא אמרינן דנהי דשכר ברכה לית ליה דגדול העונה אמן מיהו אכתי פש גביה המצוה גופה ולחייב המוהל שכר מצוה אלא פטרי' ליה מכל וכל וכיון דענה אמן נמצא דלא הפסידו הברכה ופטור ש"מ דכיון דכבר נתקיים בו שכר ברכה לא משגחינן תו במעשה המצוה וה"ה לנ"ד שזה שבירך ובדק ביתו הגדול וקיים בו מצות בדיקה וברכתה תו לא מחייב שמעון על הבדיקה של חדריו כיון שלא הפסידו הברכה ודידן עדיפא שקיים גם המצוה והגם שהמרש"ל בים של שלמה פ' החובל פקפק בהוראת הגדולים מטעם מעשה המצוה כבר הרב ש"ך ח"מ סי' הנז' השיג על מהרש"ל ובר מן דין לראשונים שומעין וכבר הוה מקום אתי לשאת ולתת בדברי מהרש"ל והרב ש"ך הנז' אלא דהיום קצרה ועלה מן הרא"ש דבנ"ד שמעון פטור מדין חוטף המצוה במה שבדק חדרי ראובן:

הגם הלום ע"ט לדבר באשר נסתפק השואל אם הביטול שביטל שמעון לחמצו של ראובן היש בו תועלת. ובאמת לא ידעתי מה מקום להסתפק בזה דאי משום דכיון דחזינן לראובן מתחיל במצוה לבדוק אור לי"ד כהלכת גוברין וזה דרכו שאחר בדק הבית הוא מבטל כדת מה לעשות ודאי דניחא ליה בביטול שמעון והו"ל כאלו עשאו בשליחותו ואתיא כי הא דאמרינן בע"ז דף נ"ג מדפלחו ישראל לעגל גלי דעתייהו דניחא להו בע"ז וכי אתו עכו"ם שליחות' דידהו עבוד דאלמא כל דאיכא גילוי דעת כי אתא אחד ועביד כמה דניחא ליה אמרינן שליחותא דידיה עביד וה"ה לנ"ד:

הא ודאי בורכה היא דהא אמרי' התם וכי אתו עכו"ם שלחיתא דידהו עבוד לאו מדין שליחות הוא אלא כונת התלמוד דכיון דפלחי לעגל ליכא למימר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ניחא להו דניחא להו בהכי מדפלחו לעגל אבל לא מתורת שליחות הוא. וכן כתבו קצת אחרונים כדכתיבנא בעניותין בהגהותינו לא"ה סי' ה' ע"ש באורך וא"כ היא גלויי דעתא דנ"ד לא מהני דליהוי שמעון שלוחו לבטל חמצו. והרי אף בדשוייה שליח גמור לבטל החמץ פליגי בה רבוואתא כמ"ש הר"ן פ"ק דפסחים וז"ל וכתב הרב העטור דשליח מבטל דגבי הפרה וגבי השואל את פרתו הוא דפליגי בה תנאי פ' השואל דף צ"ו אי שלוחו של אדם כמותו משום דבשואל כתב בעליו ובהפרה כתיב אישה יקימנו הא בעלמא כ"ע מודו דשלוחו של אדם כמותו ואחרים חולקין דכיון דבטול מתורת הפקר וכו' שליח לא מצי מבטל שהרי אם אמר אדם לחבירו הפקר אתה נכסי אין בכך כלום עכ"ל:

ומדברי הר"ן הללו נראה לפום ריהטא להביא ראיה נגד אבי התעודי' התייר הגדול מהר"י מטראני זל"ה בראשונות סי' קנ"ז דף קס"ז ע"ג שכתב דלהקדש אין בו דין שליחות

שאם אמר אדם לחבירו צא ותקדיש שור אחד משוורי אין בו דין הקדש דמילי נינהו ומילי לא (מחסרן) [ממסרן] לשליח וכו' ע"ש באורך. וכבר משתכל הוית לגדול דורנו הרב בתי כהונה בחלק בית ועד סי' כ"ד הרבה להשיב על הרב מהרימ"ט ותורף דבריו דלא אתמר מילי לא ממסרן לשליח אלא כההיא דגט ומתנה שהוא דברים בעלמא אמר ושליח זה מסרן לשליח אחר התם שפיר אמרינן מילי לא ממסרן לשליח דמילי בעלמא מסר להו ואין חוזרין ונמסרין לסופר שיעשה הוא השליחות אבל גבי הקדש אינו מוסר השליח אותן הדברים לאחר אלא בעצמו אומר אותם הדברים ומקדיש השור והוא בעצמו עושה פעולת שלוחו והא לא חשיב מילי ומאי דאמור מילי לא ממסרן היינו הנך מילי שקבל שליח ראשון לא ממסרן לשליח אחר אבל לשליח עצמו מוסרן המשלח והשליח עצמו עושה השליחות ובנדרים דף ע"ב אמרינן האומר לאפט' כל הנדרים שתדור אשתי מכאן ועד שאבא ממקום פ' הפר לה והפר לה יכול יהיו מופרין ת"ל אישה יקימנו דברי ר"י א"ל ר"י מצינו בכל התור' שלוחו של אדם כמותו משמע דלכ"ע אמרינן בזה שלוחו של אדם כמותו ואפילו לר"י שאני התם דהוי גזרת הכתוב והא התם לא הוו אלא מילי וליכא שום מעשה ואפ"ה הוי שליח ולא אמרינן מילי לא ממסרן לשליח זהו תורף דברי מורינו הרב הכהן ע"ש באורך:

ומצאתי חבר למהרי"מט הוא הרב הגדול מהריק"ש בהגהותיו ח"מ סי' ס"ז דין י"ט בדין פרוזבול שאומר מוסרני לכם שכל חוב וכו' שכתב וז"ל מהכא משמע דליתיה ע"י שליח שיאמר לדיינים פ' מותר לכם כל חובותיו שאין כאן מסירת חובותיו אלא מסירת מילי כמ"ש הר"ן בתשובה סי' ע"ז ומילי לא ממסרן לשליח עכ"ל. ואחד הרואה בתשובת הר"ן הנז' בעיניו יראה שלא כתב אלא דהוו מילי אבל לא איירי בדין שליחות כלל וחידוש הוא שחידשה תורה דיליה של הרב מהריק"ש ומוכח דדעתו כדעת מהרימ"ט הנז' דאלו לדברי מורינו הרב בתי כהונה הנז' גם הכא נרא' דאם אמר לשלוחו שיאמר לדיינין פ' מוסר לכם חובותיו מהני כיון דהמשלח בה היה עושה אמור להם אמירה בעלמא גם השליח יוכל לומר חובות פ' מסורות לכם וכל דשליחא הוא דעביד כמעשהו ממנו שפיר דמי ולא שייך הכא מילי לא ממסרן לשליח.

ואפשר להביא ראיה קצת לדברי הרב בתי כהונה ממשנתנו פ' אין עומדין שליח צבור שטעה סימן רע לשולחיו דשלוחו של [אדם] כמותו וכתבו תלמידי רבינו יונה עלה דשלוחו וכו' ילפינן מושחטו אותו וכו' והרי התם מילי נינהו ומשמע דהוי שליחות גמור והכי רהטי דברי הרשב"א בתשוב' סי' קכ"ו והטור א"ח סימן תקצ"ד שכתבו דאין

שליחות ליחיד והכי משתמען מילי דש"ס ורבוואתא בדיני ש"ץ דאית ביה דין שליחות גמור ונראין הדברים כדעת הרב מהרי"ך אף דיש לדחות לסברת מהרימ"ט ומהריק"ש: **ועוד** נ"ל להביא ראיה לסברת מהר"י הכהן הנז' ממ"ש הרשב"א בתשובה סי' אלף ס"ז וז"ל שאלת הקובע זמן לחבירו לפרוע לו מנה או כשיתרה בו המלוה ויודיעהו ונשבע לו על כך ואח"כ שלח המלוה לתבוע החוב ולהתרות בו הודיעני אם נאמר בזה שלוחו של אדם כמותו תשובה בכל מקום שלוחו של אדם כמותו זולת בהפרת נדרים ובשומרים כדאיתא ריש פ' השואל וכו' האומר לשלוחו צא והשאל עם פרתי וכו' דתניא האומר לאפט' כל נדרים וכוי וקי"ל כר' יאשיה דלגבי הפרה כתיב אישה יפרנו הכתוב הקפיד וכוי הא בכל התורה שלוחו של אדם כמותו עכ"ל ורמז מרן תשו' זו בב"י ח"מ ריש סימן ע"ג הרי שכתב הרשב"א דאם שלח לתבוע לו החוב אף דהוי מילי הו"ל כאלו תבעו הוא עצמו דבכל התורה שלוחו של אדם כמותו ומייתי מפלוגתא דהפרת בעל דמייתי מינה הרב בתי כהונה וה"ה למקדיש ע"י שלוחו או אומר שליח לדיינים חובות פ' מסורות לכם דלא אמרינן בכה"ג מילי לא ממסרן:

ותו נשמיענה מן הדא דברי הר"ן הנתנין למעלה דאתאן עלה דהרי הרב העטור סבר דמצי שליח מבטל וסמוכות שלו משמעתא דהשואל וה"ה דמצי שליח מקדיש ומוסר חובות המשלח לב"ד נגד דעת מהרי"מט ומהרי"קש. וגם רבוותא דפלוג רבנן על הרב העטור וסבור לשליח לא מצי מבטל נראה לס"ל כשיטת הרב מהר"י הכהן דלא שייך בכה"ג למימר מילי לא ממסרן אלא הוי שליח גמור כל דליכא איש הביניים אלא השליח והמשלח קורא אני עליהם יעמדו יחדיו ושלוחו של אדם כמותו דאי סברי כשיטת מהרי"מט ומהרי"קש הו"ל לחלוק על הרב העטור דלא מצי שליח מבטל למילי לא ממסרן לשליח ולא ליתו עלה מטעמא דבטול מתורת הפקר הרי לשיטה הנז' בין אי הוי מתורת הפקר והן לא מילי נינהו ולא ממסרן אלא משמע דאי משום כללא דמילי לא ממסרן לא איריא דלא שייך הכא ומשו"ה מהדרי אטעמא להפקר:

ומרן בבית יוסף הביא דברי הר"ן הנז' וכתב ונראה לי דאע"ג דביטול מדין הפקר נגעו בו שפיר יכול לבטל ע"י שליח משום דכיון דחמץ אינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאלו הוה ברשותו בגלוי דעתא דלא ניחא ליה דליהוי ליה זכותא בגויה כלל סגי א"נ דטעמי דבהפקר לא מהני שליחות היינו משום דהפקר יש לו דין נדר כדמוכח פ"ק דנדרים וכדכתב הרמב"ם הל' נדרים וכיון דדין נדר יש לו משו"ה לא מהני ביה שליחות שהאומר לחבירו קבל עליך נדר זה בשליחותי שאהא אסור בו אינו כלום אבל ביטול שאינו ענין לנדר שפיר מהני ביה שליחות עכ"ל וטעם הראשון חשב הרב עולת

שבת שהם דברי הר"ן ואינם אלא דברי מרן וטעם האחרון להפקר יש לו דין נדר ואינו ענין לביטול שכתב מרן ישנו בנותן טעם הרשב"ץ במאמר חמץ דף כ"ה ע"ג וכתוב שם באורך ומשום הכי הכריע כהרב העטור דמצי שליח לבטל. ומדברי הרשב"ץ ומרן והרב שבלי הלקט וארחות חיים שהסכימו דשלוחו יכול לבטל מוכח כשיטת מהר"י הכהן כדכתיבנא וגם מטעמי מרן והרשב"ץ מוכח דסברי דכה"ג לא שייך מילי לא ממסרן:

ואולם אפשר לקיים דינו של מהרי"מט כהלכתיה ולאו מטעמיה וזה שהרי החולקי' על העטור סברי דביטול מתורת הפקר ולא מצי מבטל וכתבו הרשב"ץ ומרן דטעמא דהפקר משום נדר הוי ואינו ענין לביטול וא"כ מצינן למימר דגם הרב העטור מודה בדין נדר והפקר דלא יוכל עשוהו ע"י שליח אלא דסבר דביטול מצי לבטל וכדעת הרשב"ץ ומרן. וא"כ ה"ה הקדש שהאומר לחבירו צא והקדיש שור משווריי ויצא והקדישו אינו קדוש דומיא דנדר ואפשר דהרב העטור והחולקי' עליו כלהו סברי הכי אך לא מטעם מילי לא ממסרן:

ואפשר לי לתת טעם לדעת החולקים על העטור דסברי דנדר והפקר וביטול וה"ה הקדש לא מצי עביד שליח דה"ט דכל מידי דאדם יכול עשוהו בלי טרחא הן בעודנו על עומדו ואל מקומו ישלח דברו והוא לבדו יעשה מבלי שילך למקום אחר או טירחא אחרת אפי' קלה בהא לא מהני שליחות דאמאי אצטריך שליחות והא לאו מידי חסריה ואין דבר קטון וגדול מעכבו לעשותו בעצמו ומשו"ה לא מהני שליחות ומשו"ה נדר והפקר והקדש וביטול דיכול לעשות בעצמו בכל מקום ובכל לשון בלי שום טירחא לא מהני שליחות ולא אמרינן בכה"ג שלוחו של אדם כמותו. ולפ"ז בדין פרוזבול שכתב מהרי"קש אפשר דגם לדעת זה מצי משוי שליח דאף דיכול לעשות פרוזבול שלא בפני הדיינים מ"מ בעי סהדי ואיכא קצת טרחא למיזל באתרא דשכיחי עדים וכל דאיכא טירחא כל דהו שפיר נאה למשוי שליח. אכן דעת הרב העטור דגם בכל אלה המצא ימצא טעם דנקל לו לעשותו ע"י שליח ועדיף ליה אי משום שאינו בקי בדינים כלל וירא ויצר שמא יטעה בדבריו וכיוצא לא יבצר איזה סיבה קלה כמות שהיא ומצי משוי שליח וסתמא אמרו שלוחו של אדם כמותו בר מהיכא למפרש קרא. אלא דברי הרשב"ץ ומרן מוכח דהא דנדר לכ"ע וצריך טעם:

ואחר זמן רב נשאתי את עיני ואראה בספרי האחרונים הם המדברים בענין זה ראשון הוא הרב מחנה אפרים הל' שלוחין סי' ז' דף מ"ח ע"ג שהביא דברי מהרי"מט והקשה עליהם כקושית מהרי"ך וגם מה שהביא מסוגית תמורה ומה שדחה הרב בנו ז"להה כ"כ מהרי"ך שם. ושם הביא דברי הר"ן הנז' דאיכא מ"ד דשליח לא מבטל ומעיקרא סבר

דהוי כמהרי"מט ובסוף רצה לחלק עש"ב. גם הרב דבר משה חלק ח"מ אחר המפתחות עמד ע"ז והרב מגילת ספר לאוין דף קכ"ז והרואה יראה דיש לגמגם קצת בדבריהם:

ואנכי חזון הרביתי להרב בית חדש שהביא דברי מרן ב"י הנז' שכתב דבגילוי דעת סגי וכו' ועל זה בא דברו וז"ל ודברים אלה הם דברי הר"ן שכתב בריש פסחים דמטעם זה הקלו בענין ביטול אף על גב דבעלמא וכו' וגם לא מהני בהפקד כל זמן שלא בא לרשות הזוכה אכן ק"ל דהיא הנותנת שלא להקל עוד בענין ביטול לומר דמהני ע"י שליח וכו' עכ"ל ומ"ש דלא מהני בהפקר כל זמן שלא בא לרשות הזוכה כן כתב הוא עצמו לעיל כשפיר' נסח הביטול בסעיף ה' וז"ל לבטיל וליהוי הפקר כי עיקר הביטול מדין הפקר הוא לדעת מקצת גאונים. כעפרא דארעא להורות שאינו עושה אותו הפקר כדין הפקר בעלמא דא"כ לא הוי הפקר כל זמן שלא בא ליד הזוכה על כן צריך לבאר שעושה אותן הפקר בענין שיהא כעפר עכ"ל ודבריו מוכיחים ומפורשים דסבר שההפקר אינו הפקר כל זמן שלא בא ליד הזוכה. ויש לעמוד על זה ממאי דאמרינן בקמא דף כ"ח בשמעתא דעביד איניש דינא לנפשיה ת"ש בעל הבית שהניח פיאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה פאה ואי אמרת עביד איניש דינא לנפשיה אמאי זה וזה פאה לנקוט פיזרא וליתיב אמר רבא מאי זה וזה פאה לפוטרן ממעשר כדתניא המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ועוללות ובשכחה ופטור מן המעשר ופירש"י לפוטרן ממעשר דאף פאה הנשארת הפקר חשיכא ואע"ג דנקט לה איהו פטורה מן המעשר הרי דגם פאה הנשארת חשיבא הפקר ופטורה מן המעשר אף דנקיט לה איהו חשיבא הפקר ולמדנו דהוי הפקר אף שלא בא לרשות הזוכה ומשו"ה אהני שם פאה דליהוי הפקר הגם דלא זכו בה עניים וזה הפך דברי הרב ב"ח שכתב דלא חשיב הפקר כל זמן שלא בא ליד הזוכה:

וכיוצא בה שמעתי מפום רבנן דמקהו אקהייתא על דבריו של גדול הרב משנה למלך פרק ב' דתרומות דין ט' שכתב יש להסתפק בהא דקי"ל דפאה פטורה מן המעשה אם פיטור זה הוא משעה שהפריש או דילמא לאחר שזכו בה העניים ונפקא מינה דאם הפריש ובא עשיר ולקח פאה בערמ' באומרו שהיה עני או באונס אי חייב העשיר להפריש מעשר ואם לא הפריש חייב משום טבל דאי אמרת משעה שהפריש נפטר א"כ עשיר זה פטור וכו' וראיתי בסוף השולח דרבה רצה להוכיח דאין קנין לעכו"ם בא"י מדתנן הלקט והשכחה והפאה של עכו"ם חייבין אא"כ הפקיר דמאן אלימא דישראל ולקטינהו עכו"ם אא"כ הפקיר הא מפקרי וקיימי אלא לאו דעכו"ם ולקטינהו ישראל לא לעולם דישראל ולקטינהו עכו"ם נהי דאפקירנהו אדעתא דישראל אדעתא דעכו"ם

מי אפקרינהו הרי הדבר מבואר דעכו"ם דלקט פאה חייבת במעשר ואי אמרת דמשעה שהפרישה נפטרה אם כן הפאה שלקט העכו"ם נמי פטורה וא"כ ה"ה נמי דאם לקחה עשיר דחייבת כללו של דבר כל שלא באה לרשות עני דזכי ליה רחמנא חייבת וכי תימא תקשי הא דתנן שבלת של לקט שנתערבה בקציר לצריך להביא ב' שבלים וכו' ואי אמרת דלא נפטרה כי אם אחר שבאה ליד העני אף שבלת הלקט חייבת וכו' הא ל"ק דשאני לקט מפאה התלויה בדעתו של בע"הב עכ"ל והרי סוגיא הנז' הפך דברי הרב ע"כ שמעתי:

ובאמת שהיא תמיהה רבתי על הרב ז"ל אמיתני ותקיפה יותר ויותר ממה שנתקשינו בעניותנו על הרב ב"ח כמדובר. דעל הרב ב"ח ל"ק אלא לשיטת רש"י דפיטור פאה מהמעשר הוא מטעם הפקר אבל לשיטת התוס' דפיטור פאה ממעשר כדדריש בספרי ובא הלוי כי אין לו חלק וכו' ע"ש באורך והיא שיטת הרבה מן הגדולים אפשר לישב דכי אמרה הרב ב"ח הוא בהפקר דאין לו דין הפקר עד שיבא לרשות הזוכה. אבל לפטור פאה ממעשה לאו מדין הפקר שנצטרך שיבא ליד העני אלא מקרא ובא הלוי וכו' וכל שנקרא שם פאה עליה נפטרה. אבל הרב מש"ל דקאי בפאה עצמה ואסיק דכל שלא באה לרשות עני חייבת זו היא שקשה דתלמוד ערוך מפורש יוצא הפך דבריו כמה דקשיא להו לרבנן הנז':

ואנן בעניותין תו אית לן קיוהי ותיוהי על הרב מופת הדור במש"ל מלבד התמיהא ששמעתי מקשים כנז' והוא דהמסתכל יפה בדברי הרב סוף פ"א דמתנות עניים ראה יראה דנראה שהבין הרב מש"ל דמ"ש הרמב"ם פ"ב דמתנות עניים דין י"ג בע"ה שנתן פאה לעניי' ואמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם מצד אחר זו וזו פאה היינו שהעניים נוטלים אותה ומשו"ה אוקמה שהפריש תחילה פחות מכשיעור כאשר יראה המעיין. וגם הרדב"ז בביאורו שם נראה מדבריו שכך הבין דזו וזו פאה לעניים. וקשה דהרי מפורש בשמעתא דהמניח הנז' דלמ"ד עביד איניש דינא לנפשיה זו וזו פאה היינו דוקא לפוטרה ממעשר אבל אין לעניים אלא אחת ואידך נקיט לה איהו כמ"ש רש"י שם והר"ש פ"ו והרמב"ם דפסק פ"ב דסנהדרין דעביד איניש דינא לנפשיה מוכרח דמפרש לה כדאוקמה בש"ס לפוטרה מן המעשר דוקא. ומה שתמה הרב פר"ח בהגהותיו בס' מים חיים דהו"ל להרמב"ם לבאר דנוטלה הוא ל"ק דכן ארח לצדיק הרמב"ם למנקט לישנא דמתניתין ומתנית' ולא מפרש לה וזימנין טובא זה דרכו דרך הקדש ובפרט הכא דכבר פסק דעביד איניש דינא לנפשיה. והמעיין יראה דיש לחלק בין זו ובין נתן פאה

כשיעור ואח"כ הוסיף דקאי עלה הרב משי"ל שם ספ"ק דמתנות עניים ע"ש ואין כאן מקום להאריך:

ועוד זאת אדרש על הרב משי"ל במה שהסכים פ"ב דתרומות דאין הפאה פטורה ממעשר עד אשר יזכה בה העני דנעלמו ממנו דברי רבינו שמשון ריש פ"ו דפאה ודברי תוספות שאנץ הביא דבריהם רבינו בצלאל במקובצת מציעא סוף דף ל' דמפורש בדבריהם דמשעה שקרא שם לפאה נפטרה מן המעשר בהפרשה לבד עיין בדבריהם באורך ובדברי רבינו שמשון יש לי הצעיר קצת שקלא וטריא ואין כאן מקום להאריך:

והראיה שהביא הרב מההיא דגיטין דף מ"ז דעכו"ם דלקט פאה אינה פטורה ממעשר וכו' קשיא לי' דלאו ראיה היא שהרי כתבו התוס' שם ורבינו שמשון פ"ו דפאה ותוס' שאנץ הביא דבריהם בשיטה מקובצת מציעא הנז' דאף לר' יוחנן דסבר דהפקיר לישראל ולא לנכרים הוי הפקר הכא מודה דה"מ כי שקיל ליה ישראל אבל כי שקיל ליה נכרי הפקר בטעות הוא ואינו הפקר. ומה שנתקשה הרב פר"ח במים חיים בחידושי גיטין בדברי התוס' ע"ש כמדומה אני דנעלמו ממנו דברי רבינו שמשון הנז' דמבואר בדבריו ובדברי תוס' שאנץ הנז' דמעיקרא סברי דסוגיית השולח אתיא כר"ל ובסוף אוקמוה גם לר' יוחנן וכדברי התוס' הנז'. ומאחר דמטעם הפקר בטעות היא הך דהשולח אין ראיה לדינו של הרב משי"ל דלעולם דמשעת הפרשה נפטרה הפאה ממעשר אף שלא זכו בה עניים עדיין ואם בכלל העניים בא עשיר ולקח פאה עמהם אף מה שלקח העשיר פטור ממעשר דכיון דעניים נטלו נתקיימה דעתו של בע"הב ולמיעוטא דלקח העשיר לא חיישינן וגם מה שלקח העשיר פטור דשם פאה אהני לפוטר' וההיא דהשולח הוי מטעם דלקטינהו עכו"ם לחודיה והוי"ל הפקר טעות דאינו הפקר כמ"ש התוס' וסיעתם שם וכמ"ש התו' בפסחים דף נ"ז ומנחות ע"א גבי פאה שהיו נותנין לירק ע"ש ואינו מהטעם שכתב הרב דלא נפטרה עד שתבא ליד העני הזוכה רק מטעם הפקר בטעות לאו הפקר ודל מהכא שם הפקר משא"כ כשבאו עניים ונטלו דנתקיימה מחשבתו אז משעת הפרשה פטורה ואם לקח עשיר בתוך העניים גם שלו פטור:

ועוד ראיתי להרי"טבא בחידושי גיטין שם שכתב דכיון דאיהו אפקר ויש עניים בעיר הוי הפקר ופטור ממעשר והב"ע שאין עניים ואין ראויים לבא עניים ואין דין הפקר דהתורה אמרה לעניים ולא לעורבים ולעטלפים והיינו דקאמר אדעתא דעכו"ם לא מפקר כיון שלא היו עניי ישראל ואין ראויים לבא שם ע"ש באורך ולמדנו מדברי הרי"טבא דאם יש עניים גם מה שלקט נכרי פטו' וה"ה בנדון הרב משי"ל שלקט עשיר פטור:

ותו לא זכיתי להבין מ"ש עוד הרב משי"ל בגמר דבריו דשאני לקט מפאה דגבי לקט אף שלא בא לידו פטור דהרי עדיין לחלוחית הדיו קיימת שהביא סוגיית השולח לראיה לדינו והתם קאי אדתנן הלקט והשכח' והפאה של נכרי חייבין במעשר ולדבריו תינח פאה דתלוי בדעת בע"הב וכל שלא בא לרשות העני הזוכה לא נפטר אבל לקט בכל אופן מפטר ומשו"ה תנן שבלת של לקט וכו' כמ"ש הרב ז"ל והיכי כיילינהו במתני' הלקט והשכחה והפאה כי הדדי:

ואחר זמן רב נדפס ס' קרית מלך רב ח"ב להרב המובהק חסידא קדישא כמהר"ר יהודה נבון ז"להה וראיתי שם בדף ק"ג שהקשה קושיא זו האחרונה שנתקשתי בדברי הרב משי"ל והלי"ץ בעדו שיש חילוק בין היכא דלקטינהו עכו"ם או עשיר דנעקר ההפקר מטעם הפקר בטעות להיכא שהוא ברשות בע"הב ונתערב בגדיש זהו תורף דבריו ולי ההדיוט לא נחה דעתי הקצרה בזה חדא דהרב משי"ל לא אתי עלה מטעם הפקר בטעות כמתבאר מתוך מאי דכתיבנא בעניותין ותו דאם כונת הרב משי"ל הכי למה ליה לאפלוגי בין לקט לפאה טפי הול"ל בחילוקו ממש דשאני התם דבאת לרשות בע"הב וכו' משא"כ בנטל פאה עכו"ם או עשיר דנעקר ההפקר. ותו דכל כי הא הוי"ל להרב מש"ל לאודועי ולא לסתום דבריו כל כך באופן שדברי הרב משי"ל צריכים לי תלמוד. ומה שנתקשה עוד הרב קמ"ר ואיהו מפרק לה דהא דאמרינן אדעתא דנכרי מי אפקירנהו הלכתא היא כההיא דקמא דף קי"ו ע"ש באורך דבריו ראויים אליו דהכי משמע מהתוספות בגיטין והר"ש ותוספות שאנץ הנז' וכן מוכח בפסקי התוספות סוף כריתות ובתוס' בתרא דף קל"ח ע"א וכהרא"ש והרמב"ן שם וכן משמע מדברי הרמב"ם

ריש פ"ד דזכיה וכדמשמע מדברי מרן בב"י ח"מ סי' רמ"ה:

אבל קצת יש להרגיש על הרב קמ"ר שלא העיר בעיקר דינו של הרב מש"ל דקפסיק ותני דאינה פאה לפוטרה עד שתבא לרשות העני הזוכה ומשמע הגם שתבא לרשות בע"הב אינה פטורה דהא מפליג בין פאה לשבלת של לקט שנתערבה שהוא ברשות בע"הב וזה הפך סוגית המניח ודברי הר"ש ותוספות שאנץ כמדובר:

ותו קשה על הרב מש"ל והרב ב"ח מהא דאמרינן בנדרים דף מ"ג דתנן גבי מודר היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל מניח על הסלע או על הגדר ואו' הרי הן מופקרין לכל מי שיחפוץ והלה נוטל ואוכל ור' יוסי אוסר ואמר ר' יוחנן מ"ט דר' יוסי קסבר הפקר כמתנה מה מתנה עד דאתיא מרשות נותן לרשות מקבל אף הפקר עד דאתיא לרשות זוכה ומותבינן עליה דר' יוחנן ואמר רבא טעמא דר' יוסי משום מתנה בית חורון והסוגיא ארוכה הרחבה והעמוקה ורבו הפירושים כאשר עין אדם צופה ומביט בדברי הראשונים

ואין לנו עתה עסק בזה רק הרואה יראה מאי דכתב הר"ן דגם לר' יוסי מכי אפקיריה נפק מרשותיה אלא משום מתנת בית חורון ובשילהי שמעתא כתב דאתותב ר' יוחנן וגם הרא"ש בפסקיו כתב דטעמא דר' יוסי משום מתנת בית חורון וק"ל כרבנן וכמבואר בי"ד סימן רכ"א. וא"כ לכל הדברות נראה דק"ל דהוי הפקר אף דלא בא לרשות הזוכה דאף לר' יוחנן רבנן פליגי עליה דר' יוסי דמכי אפקיריה הוי הפקר. ומה גם דרהטא סוגיא כפירוש הר"ן דלרבא גם לר' יוסי מכי אפקיריה הוי הפקר ולא בעי דלימטי לרשות זוכה. והשתא על הרב משי"ל ק' למי"ד דפאה הוי מטעם הפקר דהא קי"ל בהפקר דלא בעי רשות זוכה. ולהרב בי"ח ק' דהוא בהפקר איירי ואיך כתב בפשיטות דלא הוי הפקר עד שיבא לרשות זוכה:

ועוד ק"ל עליהם מע"ש הר"ן ריש פסחים דהקלו גבי ביטול דהא למי"ד דלר' יוסי אינו הפקר עד שיגיע לרשות הזוכה היכי מבטל וכו' ע"ש הרי דדייק הר"ן למי"ד לר' יוסי מכלל דרבנן לא בעי שיגיע לרשות זוכה וגם לדעת ר' יוסי אינו אלא למי"ד. וק' על הרב משי"ל דפסוק ותני דפאה לא הויא עד דאתיא לרשות עני והרי איכא למי"ד דפאה משום הפקר וקי"ל בהפקר להפך כמו שנראה מדברי הר"ן. ועל הרב בי"ח קשה דבדין שליח המבטל רמז לדברי הר"ן אך תפסם לאמת דהפקר בעי שיגיע לרשות זוכה והר"ן לא כתבה אלא לר' יוסי ולמי"ד כמבואר. ואי משום הא מצינן למימר דהרב בי"ח קיצר מדברי הר"ן ואין כונתו אלא למי"ד ולא חש להאריך דהרואה בעיניו יראה דברי הר"ן בשרשם והוא מקצר ועולה:

אכן מה שכתב לעיל בפירוש לשון הביטול דתקון כעפרא דארעא משום דהפקר לא הוי כל זמן שלא בא ליד הזוכה וכו' מזה מוכח דלקושטא קאמר דהכי קי"ל גבי הפקר ואין נראה לומר דכונת הרב בי"ח משום דיש סברא זו בעולם חדא דאין לשונו מורה הכי. ותו דכיון דקי"ל כרבנן וגם לר' יוסי רבא דהוא בתרא משמע מפשט הש"ס כדתדגמ' הר"ן דגם לר' יוסי לא בעי בהפקר דיגיע ברשות הזוכה א"כ מדוע חשו רבוואתא קמאי לסברת יחיד וגם זה אליבא דמי"ד וכל כי הוי"ל לאודועי:

וראה ראיתי להרב חק יעקב שכתב על דברי הרב בי"ח הנז' וז"ל ודבריו תמוהים דאף בהפקר בעלמא הוי הפקר אף שלא בא ליד הזוכה עדיין אלא שתוך ג' ימים יוכל לחזור בו כמבואר בח"מ סימן רע"ג והא חמץ איסורא לא ניחא ליה דליקני ואינו חפץ לחזור בו כלל לכן נ"ל וכו' אומרין דליהוי הפקר כעפרא כדי לזכור באיסור חמץ שלא יזכה יהודי אחד על כן אומרים כעפרא שלא יהיה לשום אדם זכיה בגויה עכ"ל והרב חק יוסף כתב והא דתקנו כעפרא בזה יפה כתב הב"ח וכו' וראיתי שהח"י כתב דדברי הב"ח

תמוהים וכו' ול"נ לישב דברי הב"ח דהרי קי"ל תוך ג' ימים אף שאינו חוזר אינו פטור ממעשר כיון דיכול לחזור לכן לא הוי הפקר תוך ג' ימים א"כ יפה כתב הב"ח דהרי הוא מבטל בע"פ א"כ תוך ג' ימים לא הוי הפקר כל זמן שלא בא ליד הזוכה ואף דאינו חפץ לחזור מ"מ כיון דיכול לחזור לא הוי הפקר וא"כ מאי מהני ההפקר דהא פסח הוא תוך ג' ימים עכ"ל. והרב חק יעקב קיצר במקום שאמרו להאריך דמדברי הטור וש"ע בח"מ סי' רע"ג אין מופת חותך והו"ל להזכיר המקור שמעתא דנדרים דמוכח דדעת זה אינו אלא לחד שינוייא ולר' יוסי ולא לרבנן דהלכת' כוותייהו וגם דברי הר"ן שרמזם הרב ב"ח לקמן וכמבואר הכל לעיל. ומה שפירש דמאי דאמרי כעפרא היינו שלא יהיה לאדם זכיה בגויה. אינו נח דאדרבא בעת ההפקיר צ"ל שמפקיר לכל דקי"ל כב"ה וכר"ל ואי לאו לא הוי הפקר דלא קי"ל כר' יוחנן בהא וא"כ בעת ההפקר לכוין שלא יהיה לאדם זכיה בגויה לא יכון. ואף דכוונתו ניכרת שאין זה מרצון המבטל אלא זכר עשה לישראל שלא יזכו. מ"מ לא הונח לי ועוד מה צורך לזה כיון שכל אדם מישראל ואשה בכל אלה כלם כאחד בו בפרק הם מבטלים ומפקירין החמץ כמעשהו ממנו:

ומה שהליץ הרב חק יוסף בעד הרב בית חדש ק"ק חדא דהא דג' ימים לדעת הרא"ש והטור לאו הלכתא היא וכן הטור השמיט כל זה וכמו שביאר הרב דרישה סי' רע"ג וא"כ נמצא דברי הרב ב"ח שנויים במחלקת. ותו דאליבא דכ"ע זהו מתקנת חז"ל דמדינא תכף שהפקיר יש לו דין הפקר גמו' וגם אחר תקנה כשהפקיר הדבר עומד ותלוי ועד ג' ימים אינו שלו ולא הפקר ואם חוזר בו בתוך ג' נתבטל ההפקר. ואם זכה אדם בו בתוך ג' ונטלו הוי הפקר. ואם לא חזר תוך ג' הוי הפקר גם שלא בא לרשות זוכה באופן דאלה הג' ימים אינו שלו ולא הפקר וא"כ אף שהוא ע"פ כיון שהפקירו יצא מרשותו ואינו עובר עליו ומהני דודאי איסורא לא נימא ליה דליקני ואף כי אין הפקרו הפקר גמור עד אחר ג' הא לא איריא שאחר ג' נגמר ההפקר אך מעת שהפקירו כבר יצא מרשותו ואינו עובר עליו:

נחזור על הראשונות דהא מילתא אם שליח יכול לבטל הוא פלוגתא דרבוואת' ומאחר שכן בנ"ד דשמעון מעצמו עמד וביטל חמצו של ראובן לא עשה כלום כיון דמגרמיה עבד וכי תימא דהרי כתב מרן בטעם ראשון דאע"ג דביטול מטעם הפקד נגעו בו הכא בגלוי דעת סגי וא"כ הכא דראובן כבר התחיל במצות בדיק' וכל השנים הוא מבטל בגלוי דעת זה דהא שתא הכא גלה דעתו לקיים מצותו מהני וביטול שמעון יועיל. הא לאו מילתא היא חדא דאף בשוייה שליח הא איכא פלוגתא דלא ליהני השליחות וק"ו בלא עשאו שליח. והא דכתב מרן להקל בגלוי דעת כבר הרב ב"מ כתב על דברי מרן

דאדרבי כיון דהקלו בכמה עניינים אין לנו להקל יותר דלישוי שליח והגם דבהא פשטה הוראה כדעת מרן לשוויי שליח. מ"מ הבו דלא לוסיף עלה דדוקא בעשאו שליח סמכינן על העטו' והטור והרשב"ץ ומרן וסיעתם אבל בלא עשאו שליח לא. ואעיקרא ולמנות שליח לבטל לכתחילה האיש הירא יחוש לדעת האומרים שאינו יכול לבטל ע"י שלוחו כי מצאתי להרב החסיד מהר"ם די לונזאנו בכתיבת ידו ממש שכתב כתב הר"ם הנרבוני כי לדעת כל המפרשים אין אדם יכול לבטל חמץ חבירו בשליחותו עכ"ל הא למדת דרבים מרבוואתא קמאי ס"ל דשליח לא מצי מבטל:

ועוד אחרת היתה בנ"ד דכד דייקת שפיר ראובן גילה דעתו להפך כי אין רצונו ששמעון יטפל במצותיו שהרי מפיו לפידים יהלוכו והלילה אמר לבזויי ולאלטויי לשמעון על אשד בדק חדריו וזה מבורר כי אינו רוצה ששמעון בפרט יטפל בדבריו ומהיכא תיתי דרצונו בביטול שמעון:

והגם שהיה רוצה בבדיקת שמעון כבר כתב הרב מגן אברהם דאם ציוה לשלוחו לבדוק אינו יכול לבט' ובעינן דוקא שציוהו שיבטל. ומכ"ש דהקפיד על שבדק שמעון חדריו וביטול לא בא לא פיו ולא ציוהו דסירכיה נקיט כי אין לו חפץ בשמעון וביטול שמעון כאלו לא היה. ומה שביטל הוא בשעה ששית זו אינה צריכה לפנים זיל קרי בי רב דלא עשה כלום כמבואר בדברי הרמב"ם ובש"ע והוא תלמוד ערוך פ"ק דפסחים והאריכו בזה הרב שיירי כנ"הג סי' תל"א והרב פר"ח והרב מקראי סי' תל"ד ועוין מ"ש הרב בית דוד סי' קנ"ו ע"ש ודו"ק:

סימן תלה

א

באיזו שעה שיזכור מהיום וכו' ואם יזכור בבקר ליבדוק מצפרא זריזין מקדימין כמ"ש בש"ס פ"ק דפסחים וכ"כ האחרונים לעיל סי' תל"ג:

ב

יבדוק בתוך הפסח וכו'. מצאתי בשם הגאונים כשבדוק בתוך המועד או אחר המועד אינו בודק אלא בלילה ודברי טעם הם. מר זקנינו הרב מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י משם ספר בית מועד:

ג
ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך אבל אם בודק בתוך הפסח יברך. אך אם בדק וביטל ומצא חמץ בתוך הפסח נסתפק מגן אברהם אם יברך ובסימן תמ"ו כתב בפשיטות דיברך ובס' דבר משה א"ח סי' ל"א הסכים שלא יברך:

סימן תלו

א
דין א'. הגהה ואוצר חטים וכו' עמ"ש הט"ז ועמ"ש הרב מקום שמואל בתשובה סי' נ"ט:

ב
דין ב'. הגהה וגם אשתו תבדוק ותבטל וכו' קשה דבריש הסי' כתב ואין מניח בביתו וכו' והאחרונים נדחקו בזה ואפשר דאשתו היתה בעיר אחרת כשיצא האיש מביתו ואחר יציאתו חזרה אשתו לבית וכיוצא ודוק:

סימן תלז

א
דין א'. ואם משמסר לו המפתח וכו' על השוכר וכו' האותיות שאלוני מי שהשכיר בית לחבירו יום י"ג ואין בו מנעול והחזיק בו דדינא הוא דעל השוכר לבדוק. והשוכר שוייה שליח למשכיר שיבדוק הבית בשבילו והמשכיר יש לו בית אחת פנויה אצל זו הבית שהשכיר ואור ליי"ד בא שם ובדוק בית אחת מהשתים ותכף נאנס אונס גדול ולא בדק השני. וטרדת האונס גרמא לו דאינו זוכר איזה מהם בדק אם שלו או הבית שהשכיר ונסתפק איזו מהן צריך בדיקה או אם שתיהן צריכות בדיקה. ובמושכל ראשון עלה במחשבה להביא ראיה מהא דקי"ל בא"ה דין ט"ו מסי' ל"ז המקדש בתו סתם או שא"ל א' מבנותיו מקודשת לי אין הבוגרת בכלל אפי' נתנה לו רשות לקבל קדושיה ושיהיה הכסף שלו וטעמא דלא שביק אינש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה כמבואר בש"ס וה"ה נימא הכא דודאי בדק ביתו דהוא מצוה דרמיא עליה אבל בית שהשכיר לא רמיא עליה אלא הוא שליח השוכר דומיא דאמרינן התם אין הבוגרת בכלל. אבל בהשקפה פורתא לא דמי כלל דהתם אין השעה עוברת ובריש עביד מצוה דרמיא עליה לקדש בתו הקטנה ושוב אם ימצא יקדש את הבוגרת ואם לא ימצא או לא ירצה לטרוח יאמר לה שאינו רוצה להיות שלוחה והיא ברשותה למהך להתנסבא לכל גבר

די תצבי אבל הכא דהשוכר שליח שוייה וקביל עליה לבדוק חיובא רמיא עליה ומצוה דידיה הויא דהשעה עוברת והו"ל כאלו שני הבתים שלו לענין זה:

ב

דין ב'. אם הוא בעיר שואלו אם בדקו וכו' והא דשיילינן ליה ולא סמכינן אחזקה ואלו גבי טריפות אף דאיתא בהמה קמן לא בדקינן ליה בכלהו טרפיות תירץ מרן בב"י דשאני בהמה שהיא בחזקת כשרה משנולדה אבל בית כל השנה בחזקת שאינו בדוק הוא. והרב ב"ח כתב דחזקת כשרות בהמה ממילא משא"כ בית דאינו אלא על ידי שיבדקנו והיינו דשוחט א' איתיה קמן בעי למבדקיה ואין סומכין ארוב מומחין לשחיטה כיון דחזקה לאו ממילא עכ"ד והשיג עליהם הרב פר"ח דמאי קאמרי שבחזקת כשרה נולדה דילמא נולדה טריפה וכו' ועוד שהרי כתבו המוספות פ"ק דחולין דכל חזקה שלא נתבררה ולא נודעה אפי' שעה אחת לא אזלינן בתרה אלא טעמא משום דאזלינן בתר רובא ורוב בהמות הם כשרות וכו' וההיא דרוב מצויים וכו' ההוא רוב לא אלים כולי האי כי הך דרוב בהמות כשרות עכ"ל בקיצור.

וגדול בדורו מהרח"א במקראי קדש בביאורו כתב על זה ותמיהת הפר"ח על הב"י והב"ח אינה כלום דכונתם דהבהמות יש להם חזקה מכח רובא ומש"ה לא בעו בדיקה משא"כ הבית עכ"ל ונראין דבריו דמפורש בי"ד סי' ל"ט דהטעם משום רוב בהמות כשרות. והרב בית חדש שם בי"ד ריש סי' ל"ט כתב על דברי הטור שם שכתב כל טריפות וכו' א"צ לבדוק דחזקת בהמה חיה ועוף כשרים הם שרוב ב"ח בריאים וז"ל ק' לכאורה לאיזה צורך ארכביה אתרי ריכשי אחזקה וארוב ב"ח ונראה דס"ל דחזקת ב"ח כשרים הם גרידא אינה חזקה אפי' היא בת שתי שנים ויותר דכל חזקה שלא נתבררה ונודעה אפי' שעה אחת לא אזלינן בתרה וכו' וכמ"ש התוס' וכו' אלא דמ"מ איכא חזקה מעלייתא דאתיא מכח רוב וכו' וכך היא שיטת התוס' והר"ן לשם עכ"ל הרי דהרב ב"ח עצמו בענין זה דלא בדקינן שאר טרפיות כתב בדברי הרב פר"ח דחזקה בעינן שנתבררה שעה אחת וכמ"ש התוס' פ"ק דחולין שהם דברי התוס' שהביא הפר"ח וכתב דכוונת הטור חזקה הבאה מכח רוב וא"כ מוכיחין הדברים שכן הוא כונת מרן והב"ח כאן וכמ"ש הרב מהרח"א ועמ"ש מורי הרב ז"לה בס' הבהיר נחפה בכסף ח"מ סי' א':

ומ"ש הרב פר"ח דרוב מצויים לא אלים כולי האי וכו' קצת יש להעיר בזה דהרב פר"ח עצמו בי"ד סימן ק"י ס"ק מ"ט ובכללי ס"ס סעיף ט"ז הכריע מהא דרוב מצויים אצל שחיטה דס"ס שרי אפי' אתחזק איסורא גמור ע"ש באורך ואי לא אלים הך רובא היכי אתי ומפקע חזקת איסור גמור:

הן אמת דיש לעמוד על דברי הפר"ח שם דתלי זיניה דס"ס כרוב והרי רוב מצויין מפקע חזקת איסור גמור וסמיך עלה בפשיטות דהרי התוס' בבכורות דף ך' והרא"ש בפסקיו שם פ"ג דבכורות וריש פ' בתרא דיבמות ופ"ק דחולין גבי סכין שנאבד ובשמעתא דרובא ומהר"י קולון שרש קע"ב כתבו דהא דאמרינן רוב מצויין ולא אמרינן סמוך מיעוט דאין מומחין לבהמה בחייה בחזקת איסור ה"ט דמיעוט שאין מומחין לא שכיח וכפי דעת זה אין ראיה מהכא לרוב דעלמא דמפקע חזקת איסור וכן לס"ס אי הוי כרוב:

איברא דהרשב"א יש לו שיטה אחרת בזה והאריך בס' משמר' הבית דף ז' ע"ש באורך וברוחב שהשי' בתוקף וביד חזקה על דברי הרא"ה ועיין בנמקי יוסף פ' בתרא דיבמות ואין כאן מקום לעמוד בזה:

ג

שואלו אם בדקו וכו' עמ"ש הרב פר"ח והרב מהרח"א ע"ד הרא"ש ועמ"ש מורי הרב ז"להה בש"ות נחפה בכסף ח"מ סי' א' על דבריהם:

ד

ואם אין בעיר חזקתו בדוק וכו' הא דאמרינן דליתיה דלישייליה היינו אף דמצי למטרח ומרדף אבתריה דכיון דאיכא טרחא חשוב כדיעבד. הרב שמלה חדשה בי"ד סי' א' בביאורו ס"ק ג'. וע"ש בענין השוחט בס' ב"ח ופר"ח והביא דבריהם שם:

ה

דין ג' ואינו מקח טעות וכו'. ראובן השכיר לשמעון בית בי"ג בניסן בחזקת שאינו בדוק ואמר כך אור לי"ד אמר לשמעון שכבר בדק הבית ויצא לטעון שמעון דהוי מקח טעות שלקח זה הבית כדי לקיים מצות בדיקה והוא באופן שאינו יכול להביא עצמו לידי חיוב בדיקה. אין לדיין אלא מה שעיניו רואות שאם בעיניו יראה שתכלית שכירות בית זה הוא לדירה אין כאן מקח טעות. ואם ברור שתכליתו היה לקיים מצות בדיקה ודאי דהוי מקח טעות . ואם הדבר ספק מה היתה כונתו המע"ה. מורי הרב ז"להה בש"ות נחפה בכסף ח"מ סי' א' ע"ש באופן שצידד כמה צדדים:

ו

ואפי' במקום שבודקין בשכר שהרי מצוה וכו' הכי אמרינן פ"ק דפסחים דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה:

וחוו בה רבוואתא שהרי במציעא דף כ"ט ע"ב ת"ר השואל ס"ת מחבירו לא ישאילנו לאחר ואמרו בגמ' מהו דתימא ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה בממוניה קמ"ל והרי הכא לקושטא אמרי' דניחא ליה למעבד מצוה בממוניה:

והיה אפשר לחלק בין מצוה פרטית לכללית דבדיקה שהיא מצוה פרטית על האדם לבדוק ביתו ניחא ליה לקיים בממונו כי מצוה הפרטית הוו טמא ליה בקיומה משא"כ להשאיל ס"ת לאחר שהוא ענף ממצוה כללית אז לא ניחא ליה וז"ש מהו דתימא ניחא וכו' כלומר כדאמרי' בעלמ' טמא ליה וכו' ה"נ דכוותא קמ"ל דחילוק יש בין זו לאינך דזו ענף מצוה כללית ובכגון זו לא אמור ניחא ליה וכו':

אמנם כד דייקת שפיר אין זה מעלה ארוכה דכיון דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה אפי' בממוניה אין סברא לחלק בין כשהמצוה היא פרטית לכשהמצוה חלק וענף ממצוה כללי' כי אף דזימנין דמשכחת ביניהם כמה חילוקים מ"מ בפרט זה דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה אין נראה לחלק אי משום דלאו כ"ע גמירי הני חילוקים וכי אמרו ניחא ליה וכו' מסתמא כל אפיא שוין לאיניש דעלמא ואי משום דלפעמים איכא ענף מצוה דגמילות חסדים ות"ת וכיוצא שקול ישקל כמצוה אחרת פרטית לעיני העם ואדרבא כמה ענפי מצוות נראין לבני האדם שהם פנות התורה טפי ממצות פרטיות:

ובצפייתנו צפינו להגהות מיימוניות בדין זה שכתבו משם התוס' דמיירי הא דס"ת שלא מדעתו והא ודאי לא ניחא ליה אבל לקיומיה מצוה בממוניה מדעתיה ודאי ניחא ליה וכ"כ המרדכי פ' אלו מציאות ותירץ עוד במרדכי וז"ל ולי נראה דהתם גבי בדיקת חמץ דאית ביה טרחא לכך גמר ומשעבד נפשיה אבל בעלמא לא עכ"ל וכתב עליו הרב פר"ח ולא ידענא מאי קאמר דאדרבא כיון דאיכא טרחא ופסידא דממונא הול"ל דבטל מקח משום דלא ניחא ליה. והביא דבריו הרב מהרח"א במקראי קדש:

ובאמת שדברי המרדכי קשים להולמם ואשר אני אחזה דכונת המרדכי לחלק בין הפסד ממון דבדיקה לעלמא דמצות בדיקה הגם שמפסיד ממון באתרא דיהבי אגרא ובדקי מ"מ הפסד ממון זה דבדיקה ניחא ליה כי זה שלוקח ממונו בא בשכרו ולפום צערא אגרא דאיכא טרחא דבדיקה ובכגון זה ניחא ליה למעבד מצוה בממוניה שבודק ביתו ומקיים מצוה ואותו שנוטל שכר הנה שכרו על הטרחא. משא"כ גבי ספרים וכיוצא דהממון שמפסיד אינו שהלוקחו יש לו טרחא אלא שמפסיד הספר ומתקלקל בקריאתו ובכי האי גוונא שזה ההפסד ממון שלו אחר גורס שלא על ידי טרחא לא ניחא לי' וז"ש דהתם גבי בדיקת חמץ דאית בי' טרחא כלומר שהגורם להפסידו ממון הוא טורח לכך בעי ומשעבד נפשיה והיה שכרו על הטרחא אבל בעלמא שההפסד מחמת אחר שקורא בספר וכיוצא לא ניחא ליה. ובחידושי הריי"טבא למציעא תירץ כתירוץ התוס' שכתבו הגמי"י והמרדכי ועוד תירץ בשם ר"ש בס' האורה דהכי פירושו קמ"ל דלא ניחא ליה מתרי מצוות שילמוד בהן השאול ושישאילם לאחר ללמד הני תרי לא ניחא ליה הא חדא

מיהת ניחא ליה עכ"ל והוא תירוץ דחוק דכי דייקת לא עביד תרתי אלא חדא דבמקום השואל קמא עייל הא תנינא ואי כונתו דעביד תרתי שילמוד בהן השואל ולזכותו נמי להשואל שישאילנו לאחר הוא דוחק לחלק לכך:

והפר"ח תירץ דפסידא דבדיקה ודמעשר בהמה פורתא ובההיא דספרים איכא פסידא טובא וכמ"ש רש"י דנח להתקלקל בטשטוש וקריעה ולהכי אמרי' דלא ניחא ליה עכ"ד ושל כת הקודמין היא זו שכן כתב הרב הנמקי בהלי ציצית וז"ל ובמקום שנהגו להניח טלתותיהן בבית הכנסת אם בא אדם להתעטף בה לפי שעה ולהחזירו למקומו מותר ולא חשיב שואל שלא מדעת גזלן הוי כיון דליכא הכא חשש כילוי קרנא ניחא ליה לאיניש דלעבדו מצוה בממוניה משא"כ בספרים דשמא יבא לקרות בהן הרבה עד שיקרע מרוב משמוש עכ"ל וגם בתרומת הדשן סי' ק' ובפסקים וכתבים סי' קנ"ט חילק כן. והרב פר"ח עצמו הזכיר הת"הד. ויש איזה חיסור ועירוב לשון בענין בפר"ח כאשר הרואה יראה:

הן אמת דהרב ת"הד חילק דבלולב וטלית לא מחסר מידי כל עיקר משא"כ בספרי' דמתקרעי' ומתקלקלי' ונראה קצת דאי איכא פסידא וחסרון אפילו פורתא לא אמרינן ניחא וק"ק דמהא דבדיקה וההיא דפ"ג דשקלים דמעשר בהמה מוכח דאפילו איכא פסידא פורתא אמרינן נמי ניחא ליי לאיניש והו"ל לחלק בין פסידא פורתא לפסידא טובא כמ"ש הפר"ח שהוא קרוב לדברי הרב הנמקי דמחלק בין היכא דאיכא חשש כילוי קרנא להיכא דליכא. וי"ל דס"ל להרב ת"הד כתירוץ התוס' וסיעתם דמפלגי בין היכא דעושה המצוה מדעתו לההיא דספרים שהיא שלא מדעתו. אלא דאכתי קשה ממ"ש הרא"ש פ' כל הבשר גבי טליתות דהוי שלא מדעתו וצריך לחלק דשלא מדעתו נמי אי לא מחסר מידי כל עיקר בטלית ולולב ניחא ליה והן הן דברי הרב ת"הד:

וכד דייקת שפיר זוהי כונת הרב הנמקי דפסידא פורתי כילוי קרנא חשיב באותו החלק המועט וכן מבואר בדברי אסיפת זקנים פ' אלו מציאות משם הרי"טבא דף כ"ט בהא דספרים ע"ש ודברי הנמקי בה' ציצית הנז' הם מיסוד הרי"טבא ע"ש. ולפ"ז יש קצת חילוק כל דהוא בין דברי הפר"ח לדברי הנמקי ות"הד. ורבינו מנוח בביאורו פ"ב חילק בדברי הפר"ח בין הוצאה מרובה למועטת ובהכי תריץ יתיב מאי דמספקא ליה לש"ס דככר בפי נחש אי אטרחוהו להוצאה בחבר דהתם צריך הוצאה רבה ע"ש:

והרב הנמקי פ' הספינה הביא משם הרי"טבא משם רבו דשרי להניח טלית ותפילין של חבירו שלא מדעתו וכתב הרב הנמקי ותמהני על פסק זה דבהדיא אמרינן ס"פ אלו מציאות מצא תפילין שם דמיהן ומניחן אלמא דבלא"ה אסור להניחן ולא התירו משום

מצוה ולגבי ס"ת נמי אמרו אין השואל רשאי להשאיל ואלו היה לרבותינו שום ראיה הייתי דוחק עצמי לישב זה אבל עכשיו תמהני עכ"ל:

ויש להעיר קצת דמאי תמיהא ליה להרב הנמקי והלא הרי"טבא גופיה חילק בין ההיא דספרים לטלית ותפילין כמ"ש בשיטה מקובצת משמו והרב הנמקי עצמו אמרה בהל' ציצית כנז'. וההיא דתפילין שם ומניחן לק"מ דללובשן בקבע איירי. ושוב ראיתי להרב דרכי משה לעיל סי' י"ד שהביא דברי הנמקי דפ' הספינה הנז' וכתב דיש לישב דההיא דס"ח מטעם שמא יקרע וההיא דתפילין אי בעי קאמר וכו' ע"ש:

הגם הלום ראיתי אחרי רואי להרב שער אפרים סי' ב' שעמד על דברי הרב הנמקי הנז'. ושם ראיתי שהקשה הרב שער אפרים להגמי"י והמרדכי והנמקי דמאי קשי' להו מההיא דאין שואל ס"ת רשאי להשאיל דאמרינן דלא ניחא ליה למעבד מצוה בממוניה והלא התם מפורש דהוי מטעם אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר והיינו שמא יכפור בפקדון. ונתעצם הרב בקושיא זו מאד והאריך לצדד צידי צדדין ובסוף נדחק דרבוואתא אמאי דתניא לקמן סמכי ע"ש באורך. והרואה יראה שיש לדקדק קצת באורך פלפולו. וישובו דחוק. ונראה פשוט דהתוס' וסיעתם דייקי בלשון הש"ס דמשמע דלא ניחא ליה למעבד מצוה בממוניה בכגון זו ולא מטעם שיכפור האחר בו או דלא מהימן בשבועה וכיוצא דאם איתא דבכגון זו כי מדלית טענות אלו ניחא ליה למעבד מצוה בממוניה הול"ל לש"ס מהו דתימא כיון דמצוה הוא לא אמר אין רצוני שיהא פקדוני וכו' קמ"ל ואמאי נקט הש"ס מהו דתימא ניחא ליה וכו' אלא משמע דגם כי ליכא טעמא דאין רצוני וכו' בכגון זו לא אמרו ניחא ליה וכו'. ובתשב"ץ לתלמיד מהר"ם סי' רס"ב כתב דמהר"ם נסתפק אם יש לברך על טלתות הנמצאים בבית הכנסת ונתקשה מהא דבדיקה ותירץ זהו לענין חמץ שאינו חפץ לבדוק יותר ממה שיבדקו אחרים אבל גבי טלית ניחא למשאיל לברך הוא בעצמו משיברכו אחרים וכו' עכ"ל ויש לגמגם בדבריו ודוק ועיין בש"ות בית יעקב סי' ן' ויש להשיב על דבריו כאשר יראה המעיין ודוק:

ז

הגהה. וי"א דצריך להחזיר לו שכר בדיקה וכו'. היא סברת הרמב"ן והר"ן חלק עליו והכי משמע מאי דאמרינן ניחא לאיניש למעבד מצוה בממוניה וכמו שכתב באורך הרב פרי"ח. והרב המפורסם מהר"ר אברהם ברודא בספרו אשל אברהם דף ו' ע"ג ביאר לדעת זה מ"ש ניחא ליה וכו' ולי ההדיוט דבריו ז"ל דחוקים ורחוקים:

ח

דין ד'. או קטן אנו בדקנהו וכו'. כתב הרב חק יעקב וז"ל הכלבו דף מ"ו ע"ד כתב דדוקא אם אמרו ראינו שבדק נאמנים אבל הם עצמן אינם נאמנים והוא נגד משמעות הש"ס והפוסקים עכ"ל ועמו הסליחה דזה לשון הכלבו שם נשים ועבדים וקטנים בודקין ואפי' לא לעצמן אבל אם אמרו ראינו באיש פ' שבדק נאמנים עכ"ל הרי דכתב בודקין ואפילו לא לעצמן ומוכח דכוונתו שהם עצמן בודקין ואפילו אינו בבית ורשות עצמן אלא של אחרים והיא הפך מ"ש הרב הנז' בשמו ואיברא דלשון אבל אם אמרו וכו' אינו מיושב וגם מ"ש בתחילה מגומגם אמנם פשוט דט"ס הוא דידוע דהכלבו מעתיק תדיר מא"ח. ובא"ח דף ע' כתוב נשים ועבדים וקטנים בודקין ואפי' לא בדקו בעצמן אלא שאמרו ראינו באיש פ' שבדק נאמנים עכ"ל. ועמ"ש הרשב"א במשמרת הבית דף ט'. ורי"אז הביאו שלטי הגבורים סוף פ"ב דכתובות כתב דאין קטן נאמן אלא כשאומר אני בדקתי וכו' ע"ש:

סימן תלח

א

דין א'. שנכנס לבית בדוק ונכר בפיו וכו' כתב הרב חק יעקב וז"ל משמעות הש"ס והפוסקים דאין לחלק כלל אף בככר קטן שיוכל עכבר לאוכלו ואפי' בטלו אפ"ה לא תלינן לקולא מטעם ספיקא דרבנן לקולא משום דאין ספק מוציא מידי ודאי איסור וכו' כדאיתא להדיא בפסחים דף ט' ע"א וכ"כ הב"ח ודלא כראש יוסף דכתב דמיירי בככר גדול דאל"כ הוי ספיקא דרבנן ולקולא ולא דק עכ"ל וכתב עליו הרב חק יוסף ול"נ דיפה דק דלחד שנויא בדברי תוס' שם אמרי' באיסור דרבנן ספק מוציא מידי ודאי ואוקי מתני' דהתם בלא ביטל דהוי ספק איסור דאוריתא עכ"ל:

ואני בעוניי אומר דודאי מאי דפשיטא ליה להרב ח"י וכתב כדאיתא להדיא בפסחי' וכו' הוא דבר קשה כי אין לומר כן בפשיטות כיון דיש שיטה אחרת כמ"ש התוס'. אבל מ"ש הרב חק יוסף דיפה דק הרב ראש יוסף יש להרהר עליו כי הוא עצמו כתב שהרב הנז' כתב כן לדעת הטור. וממה שסתם הטור בדין זה וביאר דבריו בסי' תל"ט דאם ביטל או שהככר קטן וכו' מוכח כמ"ש הרב חק יעקב וכמ"ש הרב ב"ח וכן ראיתי להרב פרי חדש דאף שזכר שיטת התוס' דבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי אזיל ומודה שדעת הטור להחמיר בדין זה אף אם ביטל והככר קטן כאשר כתב הפר"ח לקמן סי' תל"ט וכן נראה מדברי הרב משי"ל פ"ב דחמץ ע"ש:

ומיהו אנו בעניותנו כתבנו לעיל סימן קפ"ו דהטור ס"ל דבעלמא ספק מוציא מידי ודאי באיסור דרבנן אבל סבר דגבי בדיקת חמץ החמירו משום חומרא דחמץ או משום דהבדיקה עיקרה על הספק כמ"ש הה"מ בשם הרא"ה והארכנו קצת בזה בס"ד ע"ש:

סימן תלט

א

דין א'. ונכנס לבית בדוק וכו' ע"מש הרב ב"ח והרב פר"ח ומה שכתבנו בעניותנו סימן קפ"ו וסימן תל"ח בס"ד:

ב

דין ד'. צריך לחזור לבדוק. עמ"ש הרב מגן אברהם ועמ"ש חק יעקב ועמ"ש הרב שמלה חדשה דף קי"ד ע"א:

ג

הרב הלבוש כתב בדין זה דאם ביטל א"צ לבדוק. וכתב עליו הרב המקובל מר זקנינו כמהר"א אזולאי ז"להה וז"ל הרב בש"ע פסק כהרמב"ם דסבר אפי' אם ביטל צריך לחזור ולבדוק וכעין שכתב גבי תשעה צבורין והמחבר פסק כאן כסברת הטור ולעיל בט' צבורין תפס סברת הרמב"ם עכ"ל ועיין באחרונים:

סימן תם

א

דין א'. עכו"ם וכו' אם הוא חייב באחריותו וכו' פי' מדינא דמלכותא או בדת של עכו"ם אף שלפי דין ישראל אינו חייב. וכן כתב הרב חק יוסף והשיב על הרב חק יעקב. והרואה יראה שגם הרב חק יעקב פתח בדרך. זה וצידד כן ע"ש ודוק ועמ"ש הרב מגן אברהם ובס' פנים מאירות ח"ב סי' מ"ג ע"ש באריכות:

ב

בין שהוא בכל מקום ברשותו וכו' עיין בס' ארחות חיים דף ע"ב עמוד א':

ג

דין ב'. וצריך לעשות לפניו מחיצה וכו' עמ"ש מורי הרב זלה"ה בספרו הבהיר נחפה בכסף דף קע"ד עמוד ג':

ד
דין ד'. ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו' עמ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' ק"ס ע"ש:

ה
או עכו"ם וכו' עובר עליו וכו' זהו דעת רבינו יונה והרא"ש והכי נקיטינן וכ"ע מודו דזקוק לבער הרדב"ז בתשובה סי' תק"ב:

סימן תמב

א
דין א'. תערובת חמץ וכו'. הרב פר"ח הביא דברי מרן בב"י סי' צ"ח עמ"ש הרשב"א ופירוש טעם בעיקר כגון שלא נתערב וכו' עד וכן פירש"י טעמו ולא ממשו הנז' בתלמוד וכתב מרן דמ"ש וכן פירש"י אעיקרא דמילתא קאי ולא למ"ש בשם התוס' דהא רש"י פירש כמ"ש בפסחים בשר בחלב לאו טעמא הוא דהיינו בשר שנתבשל בחלב והבשר בעיניה אלא שטעם החלב נבלע בו וכתב על זה הרב פר"ח דאי מהא לא איריא דדילמא רש"י לא מיידי אלא כשטע' החלב מובלע בבשר ולא כשגוף החלב מובלע בבשר וכו' ע"ש באורך ובס' יד אהרן כתב דדבריו אינם מובנים דאם איתא דרש"י סבר כהתוס' דמשום איסור החלב קרי טעמו ולא ממשו א"כ אמאי נקט הכי רש"י לימא כשטעם הבשר מובלע בחלב כדעת התוס' וכו' ועוד דאם איתא וכו'. קשה לדעת התוס' אמאי הוצרכו לומר דמשום איסור בשר בחלב וכו' לימא כשטעם החלב לבד נבלע בבשר מיקרי טעמו ולא ממשו וכו' ע"ש באורך:
ומורי הרב ז"להה כתב עליו בהגהותיו כ"י וז"ל קושיא ראשונה ל"ק משום דרש"י ס"ל דפירוש בשר בחלב היינו שהבשר מובלע בחלב ולא שחלב מובלע בבשר המוזכר ברישא הוא העיקר והשני הוא המובלע ולזה פירש כן ולא פירוש כשטעם הבשר מובלע בחלב והקושיא השנית ל"ק גם כן דהתוס' קשיא להו היכי קאמר סתמא בשר בחלב לאו טעמא הוא והלא יש בשר בחלב שהוא טעמו ולכן פירשו דכונת הש"ס היא על טעם הבשר המובלע בחלב דאז הוי טעמו דוקא ולא ממשו אך בבשר אפשר להיות ממשו של חלב וכו' ולא שייך לומר בסתמא לאו טעמא היא אבל לעולם דכשהוא מובלע מטעם החלב לבד פשיטה דהוי"ל טעמו ולא ממשו וכן דקדקו בלשונם לומר אפשר להיותו ממשו וכו' להורות דאיכא הכי ואיכא הכי ולא שייך לומר בסתמא דהוי טעמא ולא ממשו ובזה חלוק רש"י וניחא ליה טפי לפרשו כשמובלע הבשר מטעם חלב אף דקתני

סתמא מלפרשו כשהחלב מובלע מבשר אבל לדינא שוים לטובה בטעמו ולא ממשו היינו כשגוף האיסור מחוי וכשהבשר מובלע מחלב עצמו הו"ל טעמו וממשו לפי שגוף החלב מובלע בבשר אך קשה על הרב פר"ח דהרי כתב רש"י בשר שנתבשל בחלב וכו' וכיון דנתבשל בחלב ודאי דגוף החלב מובלע בבשר עכ"ל מורי הרב ז"לההה:

ב

עוברים עליו משום בל יראה וכו' עיין מ"ש מרן בב"י ומ"ש בס' מקום שמואל סי' ס"ו אות ז' ועיין בס' בית דוד סי' קנ"ט:

ג

וכן הקילור וכו' כתב צרור החיים קלור ואספלית של עכו"ם בפסח מותרת דשלא כדרך הנאתו קעביד אף עפ"י שאם היתה של ישראל היתה אסורה משום בל יראה אבל בשל עכו"ם של אחרים אתה רואה ואף שנתן לו העכו"ם רשות אין דעתו של ישראל לקנותה ואין אדם קונה על כרחו כן שמעתי מפי מורי הרשב"א עכ"ל ס' צרור החיים כ"י הביאו מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי להם בהגהותיו כ"י:

ד

דין ב'. ומלוגמא שנסרחה וכו' עמ"ש הפר"ח והרב מקראי קדש והרב מג"א ומ"ש מורי הרב ז"לההה. בביאורו בס' נחפה בכסף דף ק"ס וקס"א:

ה

דין ה'. ואם העמיד גבינות בחלא של שעורים וכו' חומץ שנתחמץ בשמרי שכר יש למוכרו לעכו"ם קודם פסח וכו' מהר"ם בר ברוך בתשו' ד"פ סי' ל"א ודפוס קרימונה סי' ס"ח:

ו

גבינה שהעמידו אותה בקיבה שהיתה בכלי חמץ כתב הרב מגן אברהם מתשובת הרדב"ז שהביא הרב כנ"הג דאסור לאוכלה ומותר להשהותה וכתב עלה ונ"ל דדינו כדבר שנתבשל בכלי חמץ ודוקא שהיתה הקבה בכלי חמץ מע"ל עכ"ל ותשובת הרדב"ז הרי היא במודפסות חדשות מעתה בסי' תפ"ז ואתי עלה מטעם מליח הרי הוא כרותח ושמעתי מקשים על הרדב"ז דהא קי"ל אין מליחה בכלים כמ"ש בי"ד סי' ק"ה דין י"ב ועמ"ש הרב חק יוסף סי' תמ"ז ס"ק כ"ב:

ז

יין שרף שנעשה משמרי שכר וכו' עמ"ש הרב חק יעקב ועמ"ש מהרח"א מאיסטרא בס' דרך חיים דף ס"ו ומה שהשיב לו הרב חק יעקב:

ח
דין י״א. עריבות וכו׳ עיין סי׳ תנ״א דין ז׳ ועמ״ש הרב כנ״הג בתשובותיו המודפסות סי׳ ס׳:

ט
כי אי אפשר לנקרן וכו׳ עמ״ש הרדב״ז בתשובות החדשות סי׳ תפ"ח ועמ״ש מגן אברהם סי׳ ע״ד:

סימן תמג

א
דין א׳. אסור בהנאה. הרא״ם נסתפק אי לוקין על ההנאה ועמ״ש הרב פר״ח בדין זה והרב משנה למלך פ״ה מיסודי התורה ומורי הרב ז״להה בס׳ נחפה בכסף בביאורו להרא״ש דף קנ״ט:

ב
דהיינו מתחילת שעה ה׳ וכו׳ עמ״ש הרב מג״א על דברי מהרי״ל כשאירע בר מינן בע״פ וכו׳ ובס׳ חק יוסף דחה דברי חק יעקב עש״ב ובעיני דברי חק יעקב נכונים שדקדק בחק יוסף מדברי מהרי״ל בקל יתישב ודוק:

ג
דין ג׳. אם קנו שום דבר חמץ וכו׳ עמ״ש הרב בית דוד סי׳ קס״ב ועיין בש״ות מקום שמואל סי׳ ט״ז:

סימן תמד

א
דין א׳. וצריך לעשותה קודם שעה עשירית. הנכון שיערוך שלחנו ויברך המוציא על מצה עשירה ויאכל ממנה כזית ויברך עליו ברכת המזון על הכוס ואע״ג דכתיב ואכלת ושבעת וברכת ה״מ מן התורה אבל מדרבנן אפילו לא אכל אלא כזית מברך עליו ויאכל וישתה דברים המגררים הלב כדי שיאכל מצה לתאבון. הרדב״ז בתשובות החדשות סי׳ תפ״ט: **ויש** להעיר דבאתרא דלימול בהא דכתיב ואכלת ושבעת וכו׳ דהוא דבר פשוט ומה גם דאיכא מרבוותא דסברי דכזית דאוריתא נמי. ליעול מר דמצה עשירה פת הבאה בכסנין ודינא הוא דלא מברך אלא א״כ קבע. ועוד אחרת דמסתמא דעביד נטילה ומברך ובכזית איכא מ״ד דלא יברך והוי״ל להרדב״ז לבאר כל זה. הגם דבכל זה יש דעות וגם אי סבר

דסעודת שבת משויא ליה קבע. או דלהיות אוכל זה לסעודה ג' ושלחן עורך הוי קבע הו"ל לבאר השתא דנחית לאפוקי שאינו שבע מזה וכתיב ואכלת ושבעת טפי הו"ל לבאר כל הנז':

ומ"מ נראה דהנכון שיטול ידיו ויברך ויאכל כביצה ויותר מעט ממצה עשירה דכיון דרגיל לקיים סעודה ג' תדיר בפת ובקביעות סעודה השתא נמי הוי קביעות ויברך ברכת המזון כן נראה לי ועמ"ש לעיל סי' רצ"א בס"ד:

סימן תמה

א

דין א'. או פיררו וזורה לרוח וכו' לשון מרן בכ"מ פ"ג קשה לשמוע וכבר האחרונים שקלו וטרו אף אנן בעניותין הוינן ביה בויכוחי עם חד צורבא מרבנן בקונטריסי:

ב

דין ב'. לא יסיק בו תנור וכירים וכו' כתב הרב המאירי בפסקיו כ"י דהוי מדרבנן דמדאורייתא שרי בהסקה כיון שהוא שלא כדרך הנאתו. ואין נראה כן מסתמות דברי שאר פוסקים:

סימן תמו

א

דין א'. המוצא חמץ וכו' קמח שנתחמץ בפסח ישרוף ביומו תכף אפילו בי"ט ראשון אבל תבשיל שנמצא בו חטה ישהנו עד חש"מ ולא ישרפנו אף בי"ט שני ואם נמצא חטה בתבשיל בז' של פסח ישליכנו לנהר כמו שהוא בלא פירוד וביום אחרון ישהנו עד הלילה ואז מותר אף באכילה אבל המוצא חמץ בי"ט יכפה עליו כלי אפילו מצאו ביום ז' או ביום ח' ולמוצאי י"ט אחרון ישרפנו הרב ב"ח בתשו' סי' קכ"ד:

ב

ואם הוא בי"ט יכפה וכו' עמ"ש מקום שמואל בתשובה סימן כ"ו:

סימן תמז

א
דין א'. במשהו וכו' אם נתערב מאיסור שנאסר במשהוא מבתבשיל אחד דהוי"ל תרי משהו רבים מהאחרונים אוסרים והיכא דהוי ספק אם נכנס בתערובות מהחמץ בתערובת השני לכ"ע שרי בית דוד סימן קס"ג:

ב
ככר של בעל הבית של חמץ שנתערב בתוך ככרות של מצה אפילו נתערב באלף כלן אסורות באכילה ובהנאה מפני שהוא דבר שבמנין ויראה לי שאפילו לאחר הפסח אסורין ואם נחתך הפת או נתבצע מותר לאחר הפסח. ויש מי שאומר לאחר הפסח מותרות שהרי התירו כל תערובת חמץ אחר הפסח אף שאיסורו במשהו ולא יהא דבר שבמנין חמור ממה שאיסורו במשהו ובזה אני מחמיר שהרי עשו תערובות דבר שבמנין כגוף האיסור עצמו. ס' בית מועד. הביאו מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:
שוב ראיתי להרב פרי חדש שהביאו לקמן סי' תמ"ח דין ג' ושקיל וטרי בדבריו ע"ש. ועיין בש"ות דבר משה ח"א א"ח סי' ז"ך:

ג
די בקליפה וכו' מטה מבוקעת שנמצאת בתרנגולת ונמלחו עמה כמה תרנגולות כל שנתערבו ולא נודע מקום קליפתם צריך לקולפם כלם כל עוד גופן. שמש צדקה א"ח סי' ז"ך:

ד
הגהה. ובדין ריחא מילתא לענין תבשיל וכו' עמ"ש. בס' בית דוד סי' רכ"ב ובס' אליה רבה האריך בזה בחילוקי דינים ע"ש:

ה
ויש מחמירין וכו'. וכן ראוי לנהוג לכתחילה. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כתינת יד:

ו
דין ג'. בעוד שהחטה בתוכו וכו' אבל אם אין החטה בתוכה כתב הרב שיירי כנ"הג דאף לסברת מאן דאמר חוזר ונעור שרי דלא אמרם אלא בממשו לא בטעמו והרב מגן אברהם

הנה זה עומד בשיטה זו וכ"כ בס' חק יוסף סוף ס"ק כ"ב. על בשר וגבינה וכו' שהוא אליבא דכ"ע דהתם ליכא אלא טעמא:

ובאמת שדברי הרבנים הנז' קשים וכבר הושג הרב שיירי כנ"הג מהרב פר"ח. והרב מקראי קדש הכריע דדוק' כשיש לחוש שנסחט ממשו אז אסיר אבל אי ליכא אלא טעמא גרידתא שרי ע"ש באורך:

וק"ק דהרי מדברי מרן בב"י סוף סימן תנ"א שתלה דין המרדכי דשפוד כמ"ד אינו חוזר ונעור מוכח להדיא כדברי הרב פר"ח דבטעמא גרידתא איכא חוזר ונעור דבשפוד ליכא אלא טעמא. וכבר הרב פר"ח הזכיר דברי מרן הנז'. ומכאן תשובה למה שנדחקים האחרונים להשוות דין בשר וגבינה דלקמן וכיוצא שפסקן מרן אליבא דכ"ע דהרי בדין השפוד כתב מרן בהדיא בב"י שהוא כמ"ד אינו חוזר ונעור ופסקו והעלהו על שלחנו בסתם. והכי אורחיה דמרן בש"ע בכמה דוכתי רבו כמו רבו להביא במקום אחד הדין בסתם ובמקום אחר שנאו במחלקת ובמאי דכתיבנא אנן יד עני בכמה מקומות. ומתשובת הרשב"א סי' תפ"ה בבשר וגבינה גופה מוכח דלא כהרב חק יוסף ודעמיה דכתבו דדין זה אליבא לכ"ע דהרי הרשב"א אסרם:

ומהא מוכח קצת נמי דלא כהרב מקראי קדש דעל הרוב לא משכחת בבשר וגבינה אלא טעם כלי חמץ שבלעו כשנתבשלו בו ועם כל זה אסר הרשב"א ודוק ועמ"ש לעיל סי' תמ"ב ע"ש. ועיין בתשובות החדשות להרדב"ז סי' רמ"ב:

ז

דין ד'. אינו חוזר ונעור וכו' הר"ן והראב"ד הביאו ראיה מדתנן פ' בתרא דכלאים צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מגמלים מותר וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה כלומר ומותר לערב עמהם צמר ופשתים ומה שמעינן דהתר בהתר מתבטל ושכיון שנתבטל שוב אינו חוזר ונעור וכתב הרב פר"ח ואפשר לדחות הראיה שהביאו דשאני התם דאיסור שעטנז נוהג לעולם ולפיכך אף דליכא אלא צמר בצמר דהוי כוליה התרא מבטיל משא"כ הכא דחמץ שרי מקמי פסח לגמרי וכיון דעדיין אינו נוהג איסור חמץ לא שייך ביה ביטול וכשמגיע פסח שהוא זמן איסורו הרי אין כאן חוזר ונעור שמעולם לא נתבטל עכ"ד ושמעתי מקשים דעל הרב ז"ל דהאיכא ע"פ משש שעות ולמעלה דאסור ומתבטל בששים ונמצא דגם חמץ כי באו שש דאיכא איסור חמץ הרי נתבטל דדינא הוא דבטל בששים וכי אתי פסח אינו חוזר ונעור ושפיר איכא ראיה מצמר רחלים וצמר גמלים וכו':

ויש מי שתירץ דדחיית הרבר פר"ח היא לדעת הר"ן שהוא הביא ראיה זו והוא סבר דחמץ משש שעות ולמעלה נמי במשהו כמו שהביא דבריו הפר"ח בסמוך דין ב' ע"כ שמעתי. ובעיני אין זה מעלה ארוכה חדא דהרב פר"ח לעיל דין ב' זו הלכה העלה דחמץ משש שעות ולמעלה בטל בששים ואינו במשהו וא"כ לדעתו היא ראיה נכונה והו"ל לפרש. ותו דהרב פר"ח כאן קא גם להראב"ד ודעמיה שהביאו ראיה זו ובדרך כלל כתב דיש לדחות הראי' שהביאו ולא על הר"ן לחוד קאי כמבואר בדבריו. ותו דמהר"ן בתשובה סי' נ"ט משמע דסבר דמשש שעות ולמעלה עד הלילה בטל בששים ואזדא ליה התירוץ הנז' דהרב פר"ח קאי לתשובת הר"ן. הן אמת דבפ"ז יקשה לנו על הר"ן דידיה אדידיה דבפי' ההלכות כתב דגם משש ומעלה במשהו. ועיין בש"ות דבר משה א"ח סי' ל' שהאריך בענין חו"ץ ובדבריו האחרונים.

ח

למ"ד אינו חוזר ונעור אין צריך שיודע למורה קודם פסח ושיתבטל ע"פ הוראתו ושוב אינו חוזר ונעור אלא אף אם לא נודע אלא בתוך הפסח דין הוא דאינו חוזר ונעור דקודם הפסח נתבטל ממילא. בית יהודה סימן ט"ו:

ט

הגהה. דחיישינן שמא נשאר פירורין וכו' ככר חמץ שנפל לבאר צריך לחפש כל הככר ולהוציא כלו או מקצתו ואח"כ יסננו המים סינון יפה יפה ומותרים בשתיה בפסח בית יהודה סי' י"ד:

י

כבוש שנמשך עד אחר הפסח שעדיין גוף החמץ בתערובת אף למ"ד אינו חוזר ונעור אסור בפסח. שם בשם רבו מהר"ש צרור. וכ"כ רבו באורך בס' פרי צדיק סי' י"ט וע"ש עוד פרטי דינים.

יא

שכר תאנים שיש לחוש שמפזרין עליהם קמח אסור לשתותו בפסח ואסור להשהותו. סמא דחיי סי' ט':

יב

דין ה'. בשר יבש וגבינה וכו'. זה לשון הרא"ש גבינה לחה בפסח מותרת אעפ"י שנעשית בכלים של כל השנה ולא נזהר בה כיון שאין משתמשין באותם כלים בכל השנה בדבר חם וכו' כיון שאין עושין בהם הגבינה בחמין אינו מפליט. משמע שהגבינה הנעשית

בחמין כגון הגבינה שלנו או הקאשקאב"אל אסור בפסח. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

ולפום ריהטא דבריו קשים שהרי כתב מרן בב"י דאפשר דגם הרא"ש סבר דסתם כלים אינן בני יומן גם בפסח ומה שנ"ט בגבינה להתיר שאין משתמשין בכלים בחמין היינו למ"ד חוזר ונעור וסיים מרן וכתב ויותר נראה דהרא"ש לא איירי אלא דגבינה זו נעשית בפסח עצמו וכו' עש"ב ומאחר שכן איך מז"ה אסר בפשיטות הקאשקאב"אל לדעת הרא"ש:

שוב ראיתי להרב דרכי נועם סי' ח' והביא דבריו הרב בית דוד סימן ק"ץ שאסר הקאשקאב"אל והביא דברי מרן הב"י וכתב דתירוץ ראשון איהו גופיה לא ישר בעיניו ותירוץ שני לא תקע בו הרב יתד תקועה אלא אין ולאו ורפיא בידיה עכ"ד וקשים הם בעיני שהרי מרן כאן בשלחנו הטהור בדין זה כתב דגים מלוחים השרויים במים בפסח בכלי חמץ יש להחמיר וכו' משמע דוקא שרויי' בתוך הפסח הא שרויים בכלי חמץ קודם הפסח שרי וגם בחמץ אמרינן סתם כלים אינן בני יומן:

וכזה ראיתי להרב מהר"י ישועה זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י שער י' סי' ו' שדחה דברי הר' דרכי נועם והתיר הקאשקאב"אל למי שאינו נוהג דין חוזר ונעור. ותו ק"ק על מר זקנינו הרב הנז' דבסמוך כתב משם הרב מהר"י קשטרו דמרקחת שנעשה בכלי חמץ קודם הפסח שרי ומסתמא הסכים לדבריו מדלא כתב על דבריו כלום ומוכרח דמהרי"קש סבר כמ"ש מרן בב"י לדעת הרא"ש דגם באיסור חמץ אית לן דסתם כלים אינן בני יומן. ודוחק לומר דמז"ה מיירי בגבינה הנעשית תוך הפסח ועיין בס' יד אהרן ובש"ות דבר משה א"ח סי' כ"ט ובש"ות ב"ח סי' קכ"ג:

יג

מרקחת שנעשית קודם פסח בכלי בן יומו אסור לאכול ממנה בפסח ואם היא מדבר חריף או מתובל ביותר אפילו אם נעשית בכלי שאינו בן יומו אסורה לדעת מרן. הרב מהר"י זיין בס' שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ה'. והאריך בזה ועיין בפר"ח:

יד

כתב הרב פרי חדש בסוף דין זה דלא מיבעיא בידוע שנתערב חמץ דחוזר ונעור אלא אפילו במידי דשכיח כגון שמן שומשמין הדבר מצוי הוא שיש גרעיני חיטים וכו' אסור לאוכלו בפסח וכן אנו נוהגין שלא לבשל בפסח אלא בשמן זית וכן ראוי להורות עכ"ל והמהדרין נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהוברר דהפועלים עכו"ם כל יום בעת אכילתן

כשעושין השמן זית כל אחד ככרו בידו וטובל בשמן וכ"כ מורי הרב ז"להה בס' נחפה בכסף דף קע"ב ע"ב:

וראיתי להרב מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ד' שכתב דלדעת רב נטרונאי שכתב הטור סי' תמ"ב ביין צמוקים לכאורה נראה דצריך לבער השמן שומשומין מהבית עכ"ד אבל לא ראיתי ולא שמעתי בארץ הצבי לשום אחד שנהג כן אע"ג דרוב החכמים נהגו דין חוזר ונעור. וכן מוכח מדברי הרב פרי חדש הנז' ואזהרתיה מהכא על שמן שומשומין שלא לאוכלו ואם איתא הי"לל דצריך לבער מאחר דבאתריה דמר ע"הק ירושלם תו' המנהג לקנות שמן שומשומין לכל השנה והוא הסכים לדברי רב נטרונאי בסי' תמ"ב וסי' זה בכמה דינים. ואולי שיש לחלק בין ודאי למידי דשכיח דהגם דשכיח בשומשומין לאו ודאי הוא. אי נמי כוון דרוב המון ישראל אינהו אכלי שמן שומשומין בפסח תיסגי שלא לאוכלו ולחוש לסברת חוזר ונעור ואם כה יעשה לשלח בערו יהיה תמוה לרבים ולאחזוקי ישראל דאוכלים חמץ ממש ולא ניחא למארייהו:

טו

מותר לאכול חמאה של עכו"ם אף בפסח. הרשב"ץ בתשובותיו סי' רנ"ח מחלק ג':

טז

הגהה. ובכרכשות וכו'. ראיתי בתשובות מהר"י פראג"י מהמה כ"י שהובאה תשובת מהר"ם חאג"ז שאסר הסאלג"ג"אס מטעם דיש חיטים בפלפלין והרב מהר"י פראג"י הנז' שם בסי' מ' דחה דבריו דבמקומותינו לא שכיח חיטים בפלפלין ואחזוקי איסורא לא מחזקינן אבל יש לאוסרם מטעם הסכין חמץ והפלפלין נדוכו במדוכה מחומצת. ועיין בלקט הקמח. ובש"ות שב יעקב סי' י"ט:

יז [טו"ב]

וכן כל דבר שמבשלין בכלי חמץ וכו' חמאה שבשלוה בכלי חמץ קודם פסח ולהסיר הזוהמא שמים מעט קמח ונשאר בשולי קדרה ומסננים החמאה ולא ישאר בה כלל מהקמח. חמאה זו מותרת בפסח. כ"כ נכדו של הרשב"ץ בתשובה בס' יכין ובועז. לפי מנהג מקומו. והובאה תשובתו בספר סמא דחיי דף י"ז ע"ד:

יח

מים שרופים שהוציאו בכלי חמץ ולשים אפר וקמח ומדבקים הכסוי עם הכלי אסור לשתותו אפילו ביי"ט אחרון. בית יהודה א"ח סי' מ"ז:

יט
נתן יינו בחביות יין שרף ישנות מזמן רב ובפסח הרגישו ביין טעם הי"ש אסור לשתותו תוך הפסח ומותר אחר הפסח. הרב פנים מאירות ח"ב סי' ע"ה:

כ
אחר שעשו המצה מצאו בצק דביק בדופני הנפה בחוזק שלא נקלף אלא בסכין יש להתיר דאף דהרמב"ם פסק דחוזר ונעור רוב האחרונים חולקים והדבר ספק אם נקלף ונתערב והוי ס' בפלוגתא דרבוואתא ולקולא. ואפשר דאפילו הרמב"ם מודה בנדון זה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן מספקותו דהוי ספיקא בדרבנן דחוזר ונעור לאו דאוריתא ולא קבע איסורא ואזלינן לקולא. הרדב"ז בתשובה כ"י סי' שני אלפים ק"ך:

כא
נמצא ברקוד הקמח פירורין יבשים ונסתפקו אם הם טיט או של עיסה ובדקום באור ונתברר שהם חמץ נוקשה בשעת הדחק יש להתיר על ידי רקוד. דבר משה ח"א סי' ל':

כב
יש מחמירין להסתפק מחומץ יין וכו' עיין בש"ות פרי צדיק למהר"ש צרור סי' י"ט:

כג
דין ח'. זתים וכו' עמ"ש הרב הגאון מהר"י כ"ץ בש"ות שב יעקב סי' ט"ו:

כד
דין יו"ד. נ"ט לפגם וכו' כתב רבינו גרשום דמעשה בא לפניו באשה שהגיסה הקדרה בכף אחת שלא הוגעלה ולא הרגישה בפעם הראשונה ובפעם שנית הרגישה והתיר לה התבשיל השני מפני שהכף הוגעל' בתבשיל ראשון וכמו שמצינו כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו נראה לדעתו שהדבר שאוסר במשהו אפילו שהוא פגום אוסר. ואינו נראה כן שכל שהוא פגום אינו אוסר. ואולי חמץ אינו חשוב איסור פגום. בית מועד הביאו מז"ה מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י:

כה
לדעת מרן נ"ט לפגם מותר גם כשנתבשל תוך הפסח והכי נקיטינן דקבלנו הוראות מרן מהר"ש אמארילייו ובנו בש"ות דבר משה א"ח סימן כ"ט. ועיין בית דוד סי' ר"א:

סימן תמח

א

דין א'. חמץ של עכו"ם וכו' כל העולם נהגו התר בחמץ עכו"ם שעבר עליו הפסח ואין מי שנזהר אבל של ישראל אפילו ביטלו אסור בהנאה. הרדב"ז בתשובותיו סי' תפ"ו:

ב

דין ג'. חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור וכו' ראה בע"פ שהתבואה שרויה במים ולא היה שהות למוכרה לעכו"ם והניחה עד לאחר הפסח אם נתבקעה אסור לאוכלה ומותר למוכרה לעכו"ם. הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' קצ"ז:

ג

ראובן שהיו בידו מעות משמעון תושב עיר אחרת כדי להלבישם בסחורות וח' חדשים קודם הפסח קנה חמץ ושלח לשמעון והספינה לא הגיעה עד אחר הפסח. החמץ מותר באכילה כיון שלא היה ידוע לו כלל. הרב מהר"י אירגאז בש"ות דברי יוסף סי' י"א:

ד

היכא דידע קודם פסח שבא לו חמץ בספינה צריך למוכרו או ליתנו לעכו"ם ואם פשע אסור בהנאה הסכמת האחרונים וכ"כ מהר"י אירגאז בתשו' הנז':

ה

נ"ל להלכה דמי שיש לו חמץ בספינה בים או בעיר אחרת יכול להפקירו בפני ג' לכל ימי הפסח ואחר הפסח מיד יזכה בו שלא הפקירו אלא לחצי ע"פ ופסח ולא קעבר אבל יראה ומותר לאחר הפסח אפי' מדרבנן דודאי מפקירו הפקר גמור וליכא למיחש למידי. הרב מגילת ספר לאוין רמ"ב דף קכ"ז ע"ב עש"ב. ועיין בפר"ח בדין ה' מה שהאריך:

ו

אבל מתנה ע"מ להחזיר וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' ר"ס:

ז

אסור למכור בהמותיו לעכו"ם קודם פסח כדי שיאכילם העכו"ם חמץ בפסח. הרב שמלה חדשה דף קי"ד ע"ב והאריך בנותן טעם לחלק בין מכירת החמץ למכירת הבהמות ע"ש ובדין פועלים עיין בתשובות הרב בית חדש סי' קמ"ג. ועיין מ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תפ"ו:

סימן תנא

א
דין א'. קדירות של חרס וכו' עיין בתשובות מהר"ם בר ברוך דפוס פראג סי' ק"ץ וסי' תמ"א וסי' תס"ז ועיין בש"ות מהר"ש דוראן שבסוף תשב"ץ סי' י"ב:

ב
ומצניען בפסח במקום צנוע וכו' הרב ב"ח ערער על מה שנהגו לשים כלי בדיל של חמץ על מקום גבוה לנוי וכן כלי פסח בשאר ימות השנה. והרב פר"ח והרב אליה רבה דחו ראיותיו ע"ש באורך ועמ"ש בעניותנו לעיל סי' רל"ב אות ד'. ומיהו יש לחוש לדעת הרב ב"ח וכמ"ש הרב פר"ח:

ג
דין ד'. כלים שמשתמשים בהם על ידי האור עמ"ש הרב כנ"הג בתשובותיו סי' ס"א:

ד
דין י"ט. הרחת שקורין פאלא וכו' עמ"ש בש"ות זקן אהרן סי' ר"ט וסי' ר"י ובית דוד סי' ר"ב:

ה
מי שנשבר הרחת שלו ואפה איזה מצות ברחת מצת הקראין ונתערבו כל המצות מותרות הכל. הרב מהר"י זיין בס' תשובותיו שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ג':

סימן תנב

א
דין א'. יש להזהר להגעיל וכו' הרב פר"ח העיר היכי שרינן להגעיל והא אין מבטלין איסור לכתחילה והביא דברי הר"ן פ' אין מעמידין ע"ש ויש מקשים ממ"ש הרב פר"ח גופיה בי"ד סי' קכ"ב דשם דחה דברי הר"ן ולק"מ דכונת הפר"ח פשוטה וכבר ראיתי למורי הרב ז"להה בספרו הבהיר נחפה בכסף בביאורו להרא"ש שהאריך בזה ע"ש:

ב
דין ה'. הגהה. אין מגעילין בשום משקה וכו' מיהו בדיעבד מהני וכו' דין זה מארחות חיים וכתב עליו ה' פר"ח וליתא דהרמב"ן ס"ל דאף דיעבד והרשב"א ס"ל דאף לכתחילה וכו' ע"ש ולק"מ על ארחות חיים דהרואה יראה בא"ח דהביא סברת הרמב"ן וסברת הרשב"א ואח"כ הביא סברא זו בשם יש אומרים וזו סברא שלישית ע"ש ותכל תלונת

הפר"ח דכבר הרב ארחות חיים ידע שפיר סברות הרמב"ן והרשב"א על מתכונתן רק דיש סברא אחרת לראשונים ודוק:

ג

דין ו'. לתוך כלי אחר וכו' מצאתי תשובה לרבי' יוסף הלוי ן' מיגש זצ"ל בתשובותיו כ"י סי' צ"ח בענין הגעלת יורה קטנה בתוך גדולה וראיתי להעתיקה פה. וששאלת על מה שאמרו בהגעלה יורה קטנה לתוך יורה גדולה אם צריכה היורה הגדולה הגעלה קודם אם לאו ואם היא צריכה הגעלה בפני עצמה ואז יעשו בה הגעלה לכלי' אחרים גם שהכלי הראשון נטהר הנה נתחייב שבהגעלה נפלט הגיעול שבו ביורה הגדולה ואיך יגעיל בה כלי אחר ואת"ל שמותר להגעיל ביורה שאינה טהורה אם זה מותר בהחלט ואפילו בכלים שיש בהם גיעולי עכו"ם או מ"מ צריכה היא להיות טהורה מגיעול יבאר לנו כל זה ויפרש לנו פי' מ"ש כבולע ובניצוצות כך פולטו בניצוצות. תשובה. דבר זה סובל שני דרכים האחד הוא שנאמר שמ"ש יורה קטנה לתוך יורה גדולה שרצו לומר לתוך יורה גדולה טהורה אם שתהיה מעיקרה של ישראל או אם היתה לקוחה בתר דמהדר לה לישא אפומא ומגעילה מגעיל בה היורה קטנה ואחר שיגעיל בה היורה קטנה יחזור לאהדורי לה לישה אפומא ויגעילנה פעם שנית. השני הוא שנאמר שהכלי אינו בולע השומן ונכנס בחלקיו בחוזק כמים רותחים אא"כ יצא אותו שומן מהבשר עצמו שלפי שהיה שם עיקרו וממשו היתה יציאתו חזקה ודחייתו והבלעתו בכלי בחוזק המים רותחים שמתבשל בהם. אבל אם השומן לא יצא מעיקרו וממשו אלא מהכלי שהוא בולע בו הנה כשהוא יוצא ממנו במים הרותחי' אין כח בדחייתו כל כך לשיכנס בגוף הכלי האחר לפי שאם היינו מדמים שהכלי שנעשית לו הגעלה בכלי אחר שהגיעול היוצא ממנו הוא נכנס בכלי האחר היינו ג"כ אומרים שאחר שיוצא ממנו חוזר ונבלע בו שאיזה הפרש יש בין הכלי עצמו ובין הכלי שנגעל בתוכו וזה נמנע לפי שא"כ הוא לא היתה הגעלה עולה בידינו מעולם אלא ע"כ כדאמרן שכיון שאין הטעם יוצא מתוך הבשר והשומן עצמו אלא מתוך הכלי שהוא בלוע בתוכו אין בו כח לכשיוצא להבלע בכלי לא בכלי שיוצא מתוכו ולא בכלי שנגעל בתוכו וזה הדקדוק אם תעיין בו תמצאהו נכון וברור והוא אצלינו יותר אמיתי ויותר מכוון מהדרך הראשון. ובפירוש מ"ש מה בולעו בניצוצות וכו' הכוונה בו שכמו שנכנס השומן בכלי באמצעות המים הרותחים כלומר בעת בישול הבשר בו לפי שכח רתיחת המים מוציא השומן ממעקים ומובילה אותו ומכנסת אותו בגוף הכלי כן אם הרתיחו המים באותו כלי אותו חוזק של הרתיחה הוא מכניס המים בגוף הכלי ומתוך השומן עד שהוא יוצא מגוף הכלי אל המים וכיוונו

בזה אל רתיחת המים בניצוצות לפי שהמים כשמרתחין על האש מטבעם שניצוצות נתזין מהם קצתם בקצתם עכ"ל:

וצופה הייתי בגיליון כתוב מטהרת יד הקדש כתב הרב החסיד מהר"ר חיים משה הלוי נזיר ז"להה אביו של הרב מטה יוסף וז"ל אמר משה חיים הלוי סברת רבינו הרב ז"ל בזה הדרך השני הנראה אליו יותר היא מחודשת וכעת לא למדנוה בדברי שום מורה זולת עכ"ל:

ואנן בעניותין אמינא דלא מסתייה דלא גמרינן לה מגדולי המורים אלא שמדברי הראשונים משמע דלא סברי כסברתו ז"ל כאשר יראה הרואה ולבבו יבין מדברי הראשונים שהביא מרן בב"י ודוק:

סימן תנג

א

דין א'. אבל לא באורז וכו' ומותר לעשות מהם תבשיל. ירא שמים לא יאכל אורז מאחר שנתפשט איסורו בכמה קהלות. הרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ד' וכן נהגו שלמים וכן רבים:

ב

הגהה. ויש אוסרים וכו' פוליס לחים נראה שמותרים בית דוד סי' ריי"ו. ולי ההדיוט יש לפקפק לבני אשכנז שנהגו להחמיר אפי' בחרדל שדומה לקטניות. וראיתי הרב בית דוד יש לדחות:

ג

קאהב"י אם חרכוה קודם פסח יש להתיר הרב שבות יעקב ח"ב סי' ה'. והרב חק יוסף בדין זה חלק עליו ואסר שכן הורה הגאון חמיו מהר"ר אברהם ברודא ולי ההדיוט מסתברא כהרב שבות יעקב והבו דלא לוסיף עלה שהקאב"י הוא אילן ונעשה משקה:

ד

הט"י. שומר נפשו ירחק מלשתותו בפסח שמבשלין אותו בכלי חמץ ואחר כך מיבשין אותו ומוכרין אותו. הרב שבות (חודם) יעקב שם:

ה

וכן מותר להדליק בשמנים וכו' וכיוצא בזה נוהגים בארץ הצבי המחמירין שלא לאכול שמן שומשומין להדליק בו. ומיהו לפי מה שכבתנו לעיל סי' תמ"ז אות י"ד דיש צד

לומר דמאן דחש לסברת חוזר ונעור יבערו השמן שומשומין טוב הדבר להדליק בשמן זית מסונן יפה ולא להדליק בשמן שומשומין דשכיח טובא גרגרי חיטים בו:

ו

דין ג'. אם לא ביררו החיטים מאכילת עכבר וכו' ~הרירה [הברירה] והכנה שבתבואה אף לכתחילה א"צ לברר החיטים המתולעים. הרמב"ן הביאו מרן בב"י לקמן סי' תנ"ד. ודלא כדמשמע מדברי הרב שיירי כנה"ג בסימן זה דחיטים מתולעים יש בהם חשש חימוץ ודוחק לומר דהרב ז"ל מיירי במין תולעים אחרים דאתו מעלמא. ועיין בשו"ת מקום שמואל סי' ז"ן:

ז

דין ד'. מצת מצות וכו' משעת קצירה וכו' יש נוהגין לאכול כל המצה שאוכל בפסח שיהיו החיטים שמורים משעת קצירה ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום מחלקת ולא משום לא תתגודדו. הרב דברי יוסף סי' מ"ה ע"ש שהאריך בכל פרטי הדינים והחומרות:

ח

לכתחילה צריך שימור משעת קצירה כל המצה שאוכל בכל הפסח לדעת הרי"ף והרמב"ם וקצת מהגאונים ולאו דוקא מצת מצוה. הרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י א"ח סעי' ו' סי' ד':

ט

מי שנהג לאכול כל המצה משעת קצירה אינו צריך התרה. הרב פר"ח במנהגי האיסור אבל מורי הרב זל"ה בביאורו לרא"ם דף קנ"ה בספרו נחפה בכסף ס"ל דצריך התרה וכן דעתי הקצרה נוטה ושם כתב מורי הרב דגם מי שנהג שלא לאוכל מצה אלא פירות בשאר ימי הפסח אף דיש לצדד לאסור בזה וגם בנוהג לאכול כל המצה משעת קצירה דאון להתירו העיקר הוא דסגי בהתרה דחרטה עיין שם באורך:

י

חיטים מן השונ"ה שבמצרים שומר נפשו ירחק ליקח מהם לפסח שבאים בספינות והספנים נותנים עליהם מים וגם השונ"ה אינה מקורה ויורדים עליהם גשמים. הרדב"ז בתשובות החדשות סי' רפ"ו ע"ש שהאריך בכל הצדדין:

יא

ובעת הדחק מותר ליקח קמח וכו' מותר ליקח קמח מהק"פאן לצורך פסח כיון שמעידין שאין לותתין הרב דבר משה ח"א א"ח סי' כ"ח:

יב
דין ח'. נוהגים לנקר הריחים וכו'. הרב בית דוד נתן טעם לניקוד סימן ריי"ח ומה שכתב שם דמ"ש האגור בשם מהרי"י מולץ בודאי טעמו כמ"ש מהריי"ל וכו' והוסיף עוד בסמוך וכתב ולפי מש"ל בשם מהרי"י מולין. ומהריי"ל וכו' ובסוף דבריו כתב עוד כמו שתפסו האחרונים מהריי"ל ומהרי"י מולין וכו' ע"ש באורך. ומבין ריסי עיניו ניכר ומבורר שחשב הרב דהמרי"י מולין ומהריי"ל תרי גברי רברבי נינהו. וזה העלם דבר דהוא מהרי"י מולין הוא מהריי"ל והוכחת"יו בשב"ט אנשים בקונטריס שם הגדולים במערכת היו"ד אות ל"ו בס"ד ודוק בדברי מרן ב"י בדין זה ובדרכי משה סי' ת"ע ובכנ"ג שם:

יג
ניקוד הריחים לאו מדינא הוא ולכן אם ניקרו הריחים כמנהג ושוב טחנו חיטי דספק חמץ אי"צ לנקרם בעת הדחק. שו"ת נחלת שבעה סי' י"ג והרב בית דוד פקפק בדברי בסימן ריי"ו ועיין שם בסוף סימן ריי"ח:

יד
דין ט'. צריך לטחון וכו' מותר לטחון חיטי דפסחא ברוחים של מים. הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' קי"ז:

טו
יום או יומים וכו'. הרב כנ"הג כתב משה הרדב"ז דלדידין אין לחוש וכו' והוא בתשובותיו שנדפסו חדשות מעתה סי' ת"ץ:

טז
הרב מגן אברהם כתב משם הרב כנ"הג דהשתא דמרקדין הקמח לית לן בה וקשה דזה סברת הרב עזריא יהושע לפי מה ששמע הרב כנ"הג כמ"ש בשיירי וכבר כתב הכנ"הג דאין זה עיקר ודחאו כמפורש בכנ"הג ואיך הרב מגן אברהם הנדחה יקבץ וכן ראיתי להרב מהרי"י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י תמ"ה יקרא על הרב מגן אברהם. ושוב אחר זמן נדפס ספר אליה רבה ראיתי שרמזה. גם נעלם מהכל דברי שבלי הלקט שכתב דהווי נהיגי לרקד כמ"ש הרב תורת חסד סימן דצ"ב ובספר יד אהרן:

יז
ואם טחנו בע"פ י"א שאסור וכו'. והרב תורת חסד סי' הנז' ומהרי"י זיין בתשובותיו שער ישועה כ"י שער ו' סימן ב' והרב אליה רבה הסכימו דבדיעבד מותר. והכי נקיטינן דהרי הרדב"ז סימן ת"ץ כתב דאם נטחן ע"י בהמות אין לחוש כמש"ל וא"כ תיסגי לן לאסור לכתחילה:

וראיתי להרב אליה רבה שהקשה וז"ל צ"ע דמשבלי הלקט מבואר שדינו כדין שקין דלעיל ושם כתבו אם אפשר עכ"ל ולק"מ דמבואר בב"י והביאו מור"ם בד"מ דהא דאין מניחין שקין זה על זה ה"ד לדידהו שלותתין משא"כ השתא שאין לותתין שרי אלא דמ"מ טוב ליזהר ולזה מרן השמיטו בש"ע ומור"ם כתבו בלשון אם אפשר. לא כן כדין זה דמרן ומור"ם סברי שהוא בכל גוונא ובכל מקום לכך כתב מרן י"א שאסור. ומה שהקשה הרב מג"א לק"מ כמ"ש הרב יד אהרן:

ודע שדברי שבלי הלקט בזה מעורבבין קצת כאשר יראה הרואה וללבו יבין. אבל בספר שבולי כתיבת יד הלשון מתוקן ומכוון כדחזי ואין להאריך ועמ"ש חק יעקב וחק יוסף ודוק:

סימן תנד

א

דין א'. לא בפת סובין ולא בפת מורסן וכו' הטור כ' משם רש"י דיוצאין בפת כלו סובין והר"ן תמה דהתנן דלא מיקרי לחם וכו'. והרב נחלת צבי הליץ בעד רש"י דלא כתב רש"י אלא פת קיבר והוא פת שמעורב עם הסובין וכו' עיין שם באורך שהביא ראיות . וכן ראיתי למורינו הרב בתי כהונה (בכתבתי) [בכתבי] הקדש אשר לו שתמה על הטור ומרן בזה והוכיח מדברי רש"י בכתובות דף קי"ב שפירש בהדיא סובין שהמכתשת מוציאה וכו' מורסן סובין היוצאין באחרונה קיבוריא קמח שאינו יפה שעושין ממנו פת קבור:

ב

בסובין ומורסן שבה וכו' יש מי שכתב שאם נטל את המורסן ואח"כ החזירו לתוכו הואיל ואינו מצטרף לחלה אין יוצאין בו י"ח וכתב בספר בית מועד ויראה לי הואיל ויש בו קמח יוצא בו י"ח. כ"כ מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זל"ה בהגהותיו כ"י ועמ"ש מג"א וחק יעקב וחק יוסף ופר"ח ומ"ק ובס' דרך חיי למהר"ח מאוסטרא דף ס"ח:

ג

דין ב'. עיסת הכלבים וכו' כתב הרב עולת תמיד וז"ל מפרש הרמב"ם דאפי' היא ראויה למאכל אדם כיון שלא נתכוין להאכילה לאדם לא מיקרי לחם וכ"כ הרמב"ן דאפי' היא סלת נקי אם עשה לשם הכלבים פטורה וכו' ומ"ש המחבר ומסיים הטעם משום שאין זו משומרת הוא תמוה דא"כ למה פטר הר"מ עיסת הכלבים מחלה וצ"ע עכ"ל:

ומאי דהשוה הרב פירוש הרמב"ם להרמב"ן ק"ק דהם דחוקים דהא מילתא פלוגתא בירושלמי חד אמר שעירב בה סובין וחד אמר אפי' גלוסקין והרמב"ם בפי' פ"ק דחלה נקיט כמ"ד שעירב בה סובין והרמב"ן כמ"ד אפי' גלוסקין:

ותו יש להעיר בדבריו דמבין ריסי עיניו שכתב ומ"ש המחבר הטעם משום שאין זו משמרת וכו' מוכח שסבר דהני מילי מרן מפי עצמו אמרן וק"ק דאלו הם דברי רמב"ם בהל' חמץ ולפי דעתו הו"ל להקשות הר"מ מיניה וביה ולא על מרן תלונותיו. וראיתי למרן בכסף משנה פ"ו דבכורים שכתב דהרמב"ם פסק כמ"ד אפי' עשאה גלוסקין וכו' עש"ב ולדבריו קשה אמאי הוצרך הרמב"ם בדין זה שאין יוצאין בה ידי מצה שאינה משומרת ת"ל דאינו לחם ואינו חייב בחלה. והרב עולת שבת לאזכר מדברי מרן בכ"מ הנז':

אמנם נראה דדעת הרמב"ם בחיבורו ובפירושו שפה אחת ודברים אחדים דפ"ק. דחלה בפי' המשנה פירש הרמב"ם כמ"ד שעירב בה סובין ולדעת זה אם עשה גלוסקין אף לשם כלבים חייב בחלה. ומתני' נקט ואינו יוצא י"ח בפסח בנדון זה וכייל חובת מצה בהדי אינך וטעמא במצה שאינו לחם. אך ס"ל להרמב"ם דלחובת מצה אפי' אם עשאה גלוסקין ולשם כלבים הגם דחייב בחלה אינו יוצא י"ח בפסח מטעם שאינה משומרת ולמד זה ממ"ש בש"ס פי כל שעה חלות תודה ורקיקי נזיר אינו יוצא י"ח דאמר קרא ושמרתם את המצות וכו' וכמ"ש הרב פר"ח אלא דמשנתנו דבעי למנקט כללי לא אירי בהא ובהכי סלקי שפיר דברי הרמב"ם בפירושו ובחיבורו והיו לאחדים. ועמ"ש הרב פר"ח ודוק היטב:

ד

דין ד'. אין אדם יוצא י"ח במצה גזולה וכו' יש מי שפסק שאם הוציא מצה מהר"י לר"הר אינו יוצא בה י"ח בפסח כי לא ימצא חלוק בין זו למצה גזולה. מס' בית מועד. ועיין ביי"ד סי' ש"מ דין כ"ח. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זל"ה בהגהותיו כ"י:

שוב ראיתי שהרב פר"ח נמי בדין זה הביא דברי ספר בית מועד והשיג עליו והביא ההיא דיי"ד סימן ש"מ שרמזה מז"ה זל"ה ועמ"ש לקמן סי' תרמ"ו דוק והאריך:

סימן תנה

א

דין א'. אין לשין אלא במים שלנו וכו' אפי' מצה שאינה למצוה משום דהחשש משום חימוץ. הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל' ובתשובותיו ח"ב סי' פ"ז:

ב
בין שהם מי בורות ומעיינות וכו' וה"ה מי שחין הרשב"ץ במאמר חמץ ובתשובותיו סי' הנז':

ג
מים שנתמלאו בבריכות בלילה אין ללוש בהן. הרשב"ץ בתשובה הנזכר:

ד
מי שקלט מים מהגשמים מותר ללוש בהם מצה ואינה צריכים לינה אליבא דכ"ע ומלב"ד שלא יניחם במקום שתפוג צינתן הרדב"ז בתשובותיו כ"י סימן שני אלפים קע"ב ועיין בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' צ"ז שנכנס בדין זה וצידד בדבר:

ה
מותר ללוש במים שאמר העכו"ם מסיח לפי תומו שלנו בביתו דלא אתחזק איסורא והוא מידי דרבנן והמחמיר תע"ב. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו זל"ה בתשובותיו כ"י סי' ק"ג:

ו
הגהה. סמוך לבין השמשות. עיין מה שכתב הרב בית דוד סי' ר"י"ט:

ז
הגהה. כשחל פסח בא' בשבת יש לשאוב המים אור י"ג וכו' ולדידן דנקיטינן כמרן שפסק דזמן שאיבה גם מבע"י מותר לשאוב בע"ש ויניח המים בליל שבת תמת אויר הרקיע ובהשכמה יום שבת מותר להכניסן. וטוב לשתות מהם מעט ביום שבת או יניחם במקום שאין צריך לטלטלם הרב מהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה סי' נ"ז ועיין מ"ש הרב בית דוד סי' ר"י"ט:

ח
דין ו'. הגהה. ופלפלין אפילו דיעבד אסור וכו' הפר"ח התיר דיעבד ועמ"ש הוא ז"ל לקמן סי' תס"ד ומדברי הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל' ע"ב נר' דדיעבד שרי כדעת הפר"ח:

סימן תנו

א
דין א'. והמדה מחוקה וכו' כ"כ הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סימן קל"ב:

ב
הגהה. ולא ידחק הקמח במדה וכו' עיין מה שכתב בספר בית דוד סימן ר"ך:

ג
דין ב'. אם לש יותר משיעור זה מותר וכו' כן הסכים מהר"ש בן הרשב"ץ סי' קל"ב:

סימן תנז

א
דין א'. שישקו זו בזו וכו' עיין מה שכתב הרב בית דוד סימן רכ"א:

ב
הגהה. ושכח להפריש וכו' עמ"ש הרב הלבוש ומה שהקשה עליו הרב אליה זוטא ועמ"ש באליה רבה ועמ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סי' קע"ו. ועמ"ש מג"א ומ"ש הרב דברי אמת בקונט' דף צ"ט:

ג
עמה שנילושה ביין באי" ושכחו לעשר היין עמ"ש הרב מחנה אפרים בהגהותיו ומורינו הרב מהר"י זאבי זל"ה בספרו הנדפס מחדש הביא דברי הרב הנזכר שהרצה דבריו לפניו ודחאם בטוב טעם בעיקר ע"ש באורך:

ד
דין ב'. הלש עיסה בי"ט של פסח לא יקרא שם לחלה וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובות הנדפסות מחדש סי' תע"ח:

ה
דין ב'. הגהה. ואם יש בהן קטן שלא ראה קרי וכו'. הרב מגן אברהם כתב דאי ידעינן שראה קרי אפי' בן יומו הוא טמא לקריו והשיג עליו הרב חק יעקב דבהדיא אמרו ריש פ' בנות עכו"ם דף ל"ד ופסקו הרמב"ם פ"ה דאבות הטומאות דפחות מבן ט' אינו טמא ומ"ש בב"י שאין טומאה יוצאה מגופו משם ר"י הכי קאמר דאפילו אינו טמא עכ"ד:
והשיג עליו מהר"י לב כ"ץ דמ"ש הרמב"ם היינו לטמא אחרים אבל קרי של קטן אפילו בן יומו טמא טומאת הגוף והביא ראיה מדברי הרמב"ם פ"ז דתרומות שכתב בהן קטן שעדיין לא ראה קרי הא אי ראה טמא. והרב שבות יעקב ח"א א"ח סימן כ"ב הביא השגה הנז' וחזר לקיים את דבריו שבס' חק יעקב. ובספר חק יוסף דחה כל דברי הר' שבות יעקב והעלה דהעיקר כדברי הרב מגן אברהם ומהר"י לב הלא בספרתם באורך וברוחב:
ואנן בעניותין אתחזי לן כדברי הרב שבות יעקב דכי ממעט קטן עיקר המיעוט לקטן הרואה עצמו שאנו טמא טומאת הגוף איכו השתא אקומה נא לחזות בנועם ראיות הרבנים הנז'. ואני אענה דמה שהביאו ראיה מהר"י לב והרב חק יוסף מדברי הרמב"ם

פרק ז' דתרומות דין ט' ופ"ה דבכורים דין יו"ד קטן שלא ראה קרי וקטנה שלא ראתה דם נדה וסיים פ"ז דתרומות שחזקתן שלא יצאה טומאה עדיין עליהם דממ"ש שעדיין לא ראה קרי מוכח מוכח הא אם ידעינן בודאי שיצא קרי ממנו טמא וכדברי הרב מגן אברהם. הנה הרב שבות

יעקב כתב דכונת הרמב"ם דאף שרואה דבר מה אינו נקרא קרי:

ואיברא דהוא דוחק בלשון הרמב"ם דפשט הלשון מוכח דאם ראה הוא טמא. ועוד השיב עליו בס' חק יוסף דהרמב"ם כייל ותנא קטן וקטנה כי הדדי וכי היכי דבקטנה כשראתה דם הוי נדה אפילו בת יום אחד ה"נ בקטן הוי קרי כשראה עש"ב אבל נראה דאין מזה ראיה דהנה מרן בב"י בסימן זה כתב על דברי הטור וז"ל קטן שלא ראה קרי מימיו משמע שכל שהוא קטן בחזקה שלא ראה הוא ונאמן לומר שלא ראה אפילו הוא בן י"א או בן י"ב אבל רבינו ירוחם כתב ואם יש בעיר כהן קטן פחות מט' שנים שלא יצאה טומאה מגופו משמע דאם הוא גדול יותר מבן ט' הרי הוא בחזקת שראה קרי עכ"ל. וק"ק על מרן דמשוי פלוגתא בין הטור ורבינו ירוחם משום דהטור נקט שלא ראה קרי מימיו וריי"ו כתב קטן פחות מט' שנים והרי רבינו ירוחם שם בנתיב ה' ח"ג לעיל קודם ל' זה שהביא מרן כתב. וכתבו המפרשים ואם יש כהן קטן שלא ראה קרי מימיו מותר לאפותה וכו' ע"ש וא"כ מוכרח דמ"ש בתר הכי כהן קטן מט' שנים לאו דוקא ולאו לדיוקא דאם ביותר מט' שנים ואומר שלא ראה אינו נאמן וכפי שיטת הרב שבות יעקב ה"פ דמ"ש הטור וריי"ו ברישא לא ראה קרי מימיו היינו לכלול אפילו יותר מט' שלא ראה קרי דנאמן כמ"ש מרן ומ"ש אח"כ ריי"ו קטן פחות מט' שנים שלא יצאה טומאה מגופו כונתו דאף דראה אינו טמא לאפוקי יותר מט' דאם ראה הוא טמא אבל אה"נ דגם יותר מט' אם אומר דלא ראה נאמן הוא. ומאי דנקטי הטור וריי"ו שלא ראה קרי מימיו אפשר לומר דדוקא בכה"ג מהימנינן ליה ביותר מט' אם אומר דלא ראה קרי מימיו אבל באומר דראה קודם ט' ולא ראה אחר ט' לא מקילינן להחזיקו בטהור:

ומעתה מ"ש הרמב"ם קטן דעדיין לא ראה קרי היינו לומר דאף שהוא יותר מבן ט' כל שאומר שלא ראה קרי טהור הוא. וא"ש מאי דמדמי הרמב"ם קטן וקטנה דכי היכי דקטנה אם ראתה הוא נדה וכשלא ראתה טהורה היא ה"נ קטן שהגיע לט' שנים דאם היה רואה טמא כל שלא ראה טהור ולצד זה מדמי להו ואין ראיה מלשונות הרמב"ם והטור שהביאו ראיה מהם הרב מהרי"י לב והרב חק יוסף ערו יסוד הרב שבות יעקב ולפום מאי דכתיבנא שבתי שבות יעקב ונמצאו דברי הר"מ והטור מכוונים:

ודברי ראב"ן דף כ"ג ע"ג דכתב דקטן בן יומו מטמא בקרי ובזיבה כדאמרו פ' בנות עכו"ם הם תמוהים כאשר תמה הרב אליה רבה ונראה שיש ט"ס בדבריו כאשר ישפוט בצדק המעיין:

ואשר הביא ראיה הרב חק יוסף לשיטתו ממ"ש הרב הרמב"ם ספ"ה דאבות הטומאה גדולה ששכב אותה קטן פחות מט' הרי זו טהורה שנאמר ואשה אשר ישכב איש אותה ולעיל כתב דהמשמעות הרי היא ברואה ואם איתא דקטן הרואה טהור אמאי אצטריך קרא לקטן השוכב אפי' עצמו טהור דלאו קרי הוא. אינה ראיה דאף דכתב הרמב"ם לעיל שהיא כרואה מ"מ לאו רואה היא ולא נוגעת אלא גזרת מלך היא כמ"ש הסמ"ג עשין רמ"ז והוה אמינא דאף אם קטן שכב תהיה טמאה קמ"ל דכל שאין ביאתו ביאה לא מיקריא שכיבה:

וחזיתיה להרב אליה רבה בדין זה תמ"ה יקרא על דברי מרן הכ"מ שכתב אהך דינא דהרמב"ם הנזכר וז"ל בת"כ דריש ואשה אשר ישכב איש אותה איש פרט לקטן ומשמע לרבינו דהיינו קטן מבן ט' דומיא דאשה דלא ממעט אלא פחותה מבת ג' שנים והכי איתא בריש בנות עכו"ם עכ"ל והרב אליה רבה וז"ל בת"כ פ' מצורע אשה אשר ישכב וכו' פרט לקמץ יכול שאני מוציא קטן מבן ט' ת"ל ואיש והביאו הסמ"ג עשין רמ"ז וכו' צ"ע על הכ"מ ספ"ה דאבות הטומאה דמביא רישא דת"כ הנ"ל וכתב עלה ומשמע לרבינו דהיינו קטן מבן ט' איך לא ראה סיפא דת"כ דמפורש שאין מוציא בן ט' עכ"ל:

ועמו הסליחה דלא ראה ברייתא דת"כ במקומה והבין דדרשת ת"כ דמייתי סמ"ג שם הוא על פסוק ואשה אשר ישכב איש אותה שכתבו הסמ"ג בסמוך. ואינו כן דברייתא דת"כ דמייתי הסמ"ג היא על פסוק ואיש אשר תצא ממנו ש"ז שהביא הספ"ג בתחלת דבריו כמפורש בת"כ פ' טהרה ריש פ' ושם באות ח' שנינו אשר ישכב איש פרט לקטן ותו לא דבהאי קרא לא כתיב ואיש אלא ואשה אשר ישכב איש אותה ש"ז. ושפיר קאמר מרן דליכא סיפא בהך דמייתי. ומ"ש דומיא דאשה דלא ממעטינן אלא פחותה מבת שלש הרי הוא כמבואר דסמוך להך ברייתא דמייתי שם אות ז' שנינו ואשה פרט לקטנה או יכול שאני מוציא בת ג' שנים ויום א' ת"ל ואשה. ומ"ש מרן והכי איתא בריש בנות עכו"ם כלומר דאשה לא ממעט אלא פחותה מבת ג' שם בת"כ והכי איתא בריש בנות עכו"ם להא דאשה דכתיבא בהאי קרא ואשה אשר ישכב וכו' ופשוט:

חוזרנו לענין ראשון ואבא היום לגדל ולחזק ראיות הרב שבות יעקב זה יצא ראשונה כתב דהכי משמע פשטיה דקרי"א לשון הרמב"ם פ"ה דאבות הטומאה דאף על הרואה קאי והוא דבר הלמד מענינו. ודחה הרב חק יוסף דהא דקאמר הרמב"ם אין ש"ז של

קטן מטמאה משמע לטמא אחרים. וגברא דשפיר חזי בעיניו יראה דפשט דברי הרמב"ם למיימינים בם מוכחי דקאי אף לרואה דבעכו"ם קמשתעי הרמב"ם כמבואר לח"י רוא"י. ומ"ש דמטמאה משמע לטמא אחרים איברא דמשפט לשון מטמאה פועל יוצא ור"ל שמטמאה בכל הרואה והנוגע וסמוך לזה כתב הרמב"ם וכל ש"ז שאין גופו של אדם מרגיש בה אינה מטמאה ופשוט שאינה מטמאה אפילו לרואה באופן כי יושר דברי הרמב"ם מוכח דש"ז של קטן אינה מטמאה אפי' לרואה וכדברי הרב שבות יעקב. וכן מוכח מלשון הראב"ד בהשגות פ"א דמשכב ומושב דין י"ב שכתב שאלו היתה ראייתו של זה הקטן כש"ז לא היתה טמאה כלל עד שיהיה בן ט' שנים ויום א' וכו' ע"ש הרי דכתב רש"ז דקטן אינה טמאה כלל ולשון זה ברור דהיינו אפי' לרואה:

ונוסף עוד מה שהוכיח הרב שבות יעקב מעיקר הלימוד דאמרו בנדה דף ל"ב אקרא ואיש כי תצא ממנו ש"ז איש אין לי אלא איש בן ט' שנים ויום אחד מנין ת"ל ואיש ופשטיה דקרא לא מיירי רק ברואה כי נוגע לא ילפינן מהאי קרא דפרשת מצורע רק מקרא דפ' אמור או איש אשר תצא ממנו וכו' או לרבות הנוגע עכ"ל בעיכי זוהי טובה תוכח"ת מגולה והן קדם אשא עיני למה שהשיגו בס' חק יוסף וז"ל ומ"ש דעיקר הלימוד וכו' תמיה לי טובא דהא מסקינן רבן ט' הלכתא וקרא דואיש למעוטי אשה מלובן ומ"ש ונוגע ילפינן וכו' ליתא דקי"ל נוגע בכעדשה א"כ ילפינן נגיעה מאו איש אשר יגע בכל שרץ ודון מינה ומינה כדאיתא פי' יוצא דופן דף מ"ג ע"ב עכ"ל ומה שהשיג עליו ממסקנת הש"ס דהיא הל"מ לק"מ דהרב שבות יעקב נקט הבריתא דמרבה מוי"ו דואיש כמבו' בש"ס ובת"כ והוא דין אסמכא כדמסיק הש"ס ומה השגה היא זו למאן דנקיט אגב אורחיה כלישנא דבריתא ואי

הבריתא אסמכיה אקרא גם הוא אגב ארחיה מסתמי"ך ואזי"ל:

ברם מה שהשיג עליו בתר הכי לפום ריהטא נראית השגה גדולה וכד דייקת פורת' הא נמי מתרצתה ולאו שבשתא דהא כתיב באוריתא בפרשת אמור הכי או איש אשר תצא ממנו ש"ז או איש אשר יגע בכל שרץ וכבר כתבו התוס' דהא דדרשינן או איש דשרץ למגע לש"ז היינו מדסמיכי אהדדי וכ"כ הרב קרבן אהרן ומאחר שכן אפשר לישב דברי הרב שבות יעקב דנקט רישא או איש אשר תצא וקאמר וגומר שם רמז או איש אשר יגע דסמיך וכבר רמז הרב הסוגיא ומשם בארי"ה ולא אצטרכא ליה לפרושי באורך:

ואשכחן לרבינו הרא"ש בפירושיו לטהרות ריש כלים שכתב וז"ל ואיכא למ"ד בכעדשה ומטמא אדם דדרשינן פ' יוצא דופן או איש אשר תצא ממנו וכו' לרבות הנוגע עכ"ל הרי דהרא"ש אף למ"ד בכעדשה נקיט ילפותה מאו איש אשר תצא ומוכרח שכונתו כדאמרן

בכוונת הרב שבות יעקב ואשתמיט מהרב חק יוסף לשון הרא"ש הלז דאי חזייה קפ"ץ עליו רוגזו של יוסף:

ואגב אורחאי ראיתי לרבינו שמשון בפרישתו ריש כלים שכתב וז"ל והש"ז דישראל דוקא ולא דעכו"ם ואפילו מדרבנן לא גזור כדאמרינן פרק בנות עכו"ם קטן טהור אפילו לבית הלל ודוקא ש"ז גדול אבל דקטן לא מטמאה וכו' ע"ש והאי דכתב קטן טהור אינו מובן וראיתי בדפוס פרנקפורט המוגה מהגאון מהר"ר יוסף שמואל מקראקא שהגיה וכן ש"ז של קטן טהור. ואינו מחוור דמאי קאמר אפי' לבית הלל. ותו דהא דקטן בתר הני אמרה. ואיני הדבר ברור דצ"ל קרויו טהור אפילו לבית הלל והוא לשון התלמוד פי בנות עכו"ם ע"ש דף ל"ד ע"א:

ומשתכל הוית להרב אליה רבה דאייתי הך דרשא בן ט' ויום א' מנין ת"ל ואיש ומאי דפריך הש"ס מ"ש מקרא דזב דמרבה אפילו בן יומו והקשה מהברייתא דת"כ דקתני איש פרט לקטן יכול שאני מוציא בן ט' ת"ל ואיש ומייתי לה הסמ"ג ומזה קשה על הש"ס מאי פריך מזה דמרבה בן יומו דשאני הכא דאיכא רבוי ומעוט משא"כ בזב דאינו אלא ריבוי ואי ת"כ סותר לש"ס לא הו"ל לסמ"ג להביאו עכ"ל וק"ק במאי דאסתפק ליה אי גמרין פליג אבריתא דספרא כאלו הך דדריש בספרא איש פרט לקטן מילתא חדתא גבן והלא בכמה דוכתי גמרא דידן דריש כי האי איש פרט לקטן ומיניהו בסנהדרין דף נ"ב ע"ב ת"ר איש פרט לקטן אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן ושם ריש דף נ"ד תניא כוותיה דרבא איש פרט לקטן ובסוף העמוד זכר מנ"ל דת"ר איש פרט לקטן ושם ע"ב בהמה מנ"ל דת"ר איש פרט לקטן ובפסחים דף צ"א ע"ב חטאו ישא האיש למעוטי קטן וכהנה רבות וכיון דהש"ס רגיל למדרש כת"כ תיקשי דמאי פריך הש"ס מ"ש מזב שאני הכא דאיכא ריבויא ומיעוטא :

ונראה דלק"מ שהרי הספרא לקמן בפ' ואשה כי תהיה זבה שנינו ואשה אין לי אלא אלא אשה גמורה בת יום א' מנין ת"ל ואשה מכאן אמרו בת יום א' לנדה וכו' ופירש הרב קרבן אהרן וז"ל אין אלא אשה גמורה גדולה דכך משמע אשה ת"ל ואשה בויי"ו לרבות הכל אפי' קטנה בת יום עכ"ל עין רואה דאף דאשה משמע גדולה אתא וי"ו ורבייה בת יום א' ולא ממעט מאשה מידי והיינו דקשיתיה לתלמוד דה"ר נימא בפי' ואיש כי תצא וכו' אין לי אלא איש מנין לרבות אפי' בן יום א' ת"ל ואיש מעין דוגמא דדרשת ואשה הנז' והביאה הש"ס לעיל ואינו מוכרח לדרוש מיעוט מאיש כי היכי דלא דריש מיעוטא גבי אשה דזבה הנז' וטעמא לדאז הני נינהו ככל מיעוטי דעלמא דהכא איש ואשה דכתיבי בקראי לא מייתרי כולי האי וצריכי קצת לגופייהו:

אדהכי והכי דברי הרב שבות יעקב דאתאן עלה הם חזקים כראי וצק דקרא דאיש כי תצא ממנו וכו' ברואה מיירי וכי ממעטינן קטן מוכח שאינו טמא קטן הרואה דברואה משתעי קרא ולא במגע וכיון דברואה משתעי קרא מאן ספין ומאן רקיע לומר דקטן הרואה טמא:

ואולם הא דמייתי הרב שבות יעקב ראיה ממ"ש בנדה דף מ"ג ע"ב א"ר חנילאי משום ר' אלעזר ברי שמעון ש"ז לרואה במשהו לנוגע בכעדשה ת"ש חומר בש"ז מבשרץ וכו' חומר בשרץ שהשרץ אין חלוקה טומאתו מה שאין כן בש"ז ופי' רש"י דשרץ קטן מטמא בגדול אבל קטן פחות מט' אין לו קרי חומר בש"ז שמטמא בכל שהו משא"כ בשרץ מאי לאו לנוגע לא לרואה הרי להדיא דברואה קטן אינו טמא מכ"ד שפיר דחה הרב חק יוסף ראיה זו אלא דלישניה מגומגם קצת דאמרינן תו התם והא דומיא דשרץ קתני מה שרץ בנגיעה אף ש"ז בנגיעה א"ר אדא בר אהבה שום שרץ קתני ושום ש"ז קתני וכפ"ז שמ"ש שהשרץ אין חלוקה טומאתו משא"כ בש"ז הוא לנוגע דומיא דשרץ דבנוגע ש"ז חלוקה טומאתו וש"ז של קטן לא מטמא ואין ראיה לרואה. ומיהו אכתי יש קצת ראיה מהכא באופן זה דאי אמרת דהא דקטן אינו אלא דלא מטמא ש"ז בנגיע' אבל הוא טמא ודאי דבר זה הוה פשיטא לגמרא לשיטת החולקים על הרב שבות יעקב דלא אצטריך לפרושי חילוק זה וא"כ כי משני לא לרואה למה ליה למפרך והא דומיא דשרץ קתני מה שרץ בנגיעה דבהאי אתקפתא אתי עלה מכח המדמה דקמדמי שרץ לש"ז הו"ל למפרך עדיפא מינה דאיך אפשר דאיירי ברואה והא ברואה אידי ואידי חד שיעורא דגם בש"ז אין חלוקה טומאתו דאף הקטן טמא והיכי מוקמת לה ברואה. ולפחות הו"ל למפרך תרתי חדא דברואה אין חילוק קטן וגדול ותו דדומיא דשרץ וכו' ומדחזינן דהמקשן זו כחו דקמדמי לשרץ וכו' ותו לא נישמעיניה מן הדא דפשיטא לגמרא דגם ברואה חלוקה טומאתו וקטן פחות מט' אינו טמא. ואף דלקמן הש"ס בעי ש"ז דחלוקה טומאתו מאי היא וכו' פשיטא דהמקשן דפריך והא דומיא ורב אדא בר אהבה ידעי פירושא דבריתא אלא דהש"ס בתר הכי בא ללמד דרך שקלא וטריא כי אורחיה וכן רש"י פי' הכי בברית' מקמי שינוי למשני שום שרץ קתני ע"ש. ולפי האמת דשום ש"ז קתני הגם דתחילת הבריתא איירי במגע ה"ה לרואה בש"ז דקטן אינו טמא:

עוד נראה להביא ראיה לדברי הרב שבות יעקב מהאי דשנינו בספרי פ' תצא בהא דכתיב כי יהי' בך איש אשר לא יהיה טהור מקר' לילה ויצא אל מחוץ למחנה וגו'. איש פרט לקטן. ומהא מוכח דקטן הרואה אינו טמא ואין ש"ז טמאה דקרא בבעל קרי איירי דדינא הוא דמשתלח חוץ לשתי מחנות כמבואר פ' אלו דברים דף ס"ז וכ"כ סמ"ג לאוין ש"ד:

הן אמת דהרמב"ם השמיטה פ"ג דביאת מקדש וכבר תהי עלה הרב משי"ל שם והרי מהרי"י מטראני הובא בס' דרך הקדש למהר"ח אלפנדארי דף ו'. והוא ז"ל הליץ קצת דסמך עמ"ש פ"ח דבית הבחירה ואשר הזכיר קרא ויצא אל חמוץ למחנה לא יבא וכו' שם פ"ג דביאת מקדש. ומ"מ הדין דין אמת כמ"ש הרב משי"ל וא"כ מהכא מוכח דש"ז של קטן אינה טמאה ואף הקטן הרואה לא יטמא דהא ליתיה בשלוח דאימעיט כמבואר בספרי. וכן ראיתי לרבינו הלל בפירושו לספרי כי"י שכתב פרט לקטן דלא מטמא בקרי: **וצופה** הייתי לרבינו מהר"א ממיץ בס' יריאים סימן ש"ד דמייתי הספרי הלז וכתב וז"ל וכי ממעטי קטן ללמד שאין גדול מוזהר עליו להוציאו למ"ד קטן אוכל נבילות וטריפות ב"ד מצווין להפרישו גילה הכתוב על זה שפטורין ולמ"ד אין מצווין יפרש פרט לקטן שגדול מותר להכניס ואע"ג דאסור להכניס כלים טמאים קטן מותר גזרת מלך היא אבל קרויו טמא דתנן פ' יוצא דופן תנוק בן יום אחד מטמא בזיבה ובעל קרי אתקש לזב בראיה ראשונה כדאמרינן בנדה דכתיב זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו ש"ז עכ"ל וכעת דברי קדשו צריכים לי תלמוד דאיברא רבן יום א' מטמא בזיבה אבל בקרי מעטיה קרא דכתיב ואיש כי תצא ממנו ש"ז ודרשינן בספרא ופ' בנות עכו"ם דלא מטמא אלא בן ט' שנים ויום אחד אבל בציר מהכי לא מטמא. ומ"ש דבעל קרי אתקש לזב בראיה ראשונה. גבי קטן ראיה ראשונה דזיבה בעיא דריש לקיש היא פ' בנות עכו"ם דף ל"ד ופשיט רב דמטמא במגע מזאת תורת הזב בין גדול בין קטן מה גדול ראיה ראשונה שלו מטמא אף קטן ראיה ראשונה נמי מטמאה וכ"כ הרמב"ם והראב"ד פ"א דמשכב ומושב:

והראב"ד שם גמגם בלשון הרמב"ם שכתב ראיה ראשונה של זב אינה מטמא' במשא והרי היא בש"ז בין מאיש גדול בין מאיש קטן וכתב הראב"ד אין לשונו מיושר שאלו היתה ראיתו של זה הקטן כש"ז לא היתה טמאה כלל עד שיהיה בן ט' שנים ויום אחד אבל התורה וכו' עשה קטון כגדול לכל זיבתו עכ"ל הראת לדעת וכל זה הוא בראיה ראשונה דזוב אבל בש"ז של קטן אינה טמאה וכדנקיט ריש לקיש בבעיא הנז' שם ראיה ראשונה של זב קטן מהו שתטמא במגע זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו ש"ז אמר רחמנא כל ששי"ז שלו מטמא ראיה שלו מטמא והאי כיון דש"ז שלו לא מטמאה וכו' ומאחר עלות כן צריך תלמוד למען דעת אמרי קדוש שכתב דקרויו טמא דבעל קרי אתקש לזב בראיה ראשונה הרי לא אמרו אלא לראיה ראשונה של זיבה מטמאה במגע לא שכבת זרעו דקרויו אינו טמא וכדמוכח מכל מה שכתבנו. ואף לשיטת החולקים על הרב שבות יעקב דסברי דקטן הרואה טמא לאו מטעמא דבעל קרי אתקש לזב אלא דכי מעטיה קרא לקטן היינו למגע דוקא אבל גופו טמא וכבר כתבנו בעניותנו דגם סברא זו לא שוה לנו:

ומאי דאצטריכא ליה למהר"א ממיץ לאוקומה לשיטתיה למ"ד אין מצווין דגדול מותר להכניס הרב אזיל לטעמיה דסבר דלמ"ד אין ב"ד מצווין אפי' אביו נמי אינו מצווה לאפרושי מאיסורא כמ"ש התוס' ישנים בשמו שילהי יומא והרב ת"הל סי' צ"ל. ומיהו גם למאן דסבר דאין ב"ד מצווין להפרישו אבל אביו מצווה נרא' דהיינו מדרבנן. והכא למסבר קרא קאי ודוק:

ולא אכחד דלשיטת הרב שבות יעקב הנז' יש להעיר קצת בהך בעיא דר"ל ראיה ראשונה של זב קטן מהו שתטמא במגע דאי אמרת בשלמא כסברת החולקים דסברי דקרויו לא מטמא במגע אבל הוא טמא ניחא דמשום הכי נקיט ר"ל בעייתו בראיה קמייתא דזב קטן מהו שתטמא במגע דלענין שהקטן טמא פשיטא דאפי' בש"ז טמא כי קא מיבעיא ליה בראיה קמא דזוב מהו במגע דאימעיט בקריו. אך אי אמרת כסברת הרב שבות יעקב תיבעי לר"ל בראיה קמא דזוב קטן לענין טומאת גופו נמי מי נימא דהוי כש"ז דטהור או דילמא כיון

דאלו חזי תרתי וכו'. ויש לישב:

ואחזה אנכי למה ריי"קש בהגהותיו א"ה סוף סי' ב"ג שכתב קטן מחי שנים ולמעלה אפשר שיראה קרי סוכה דף כ"א עכ"ל וק"ק דבבציר מבן ט' אינו מטמא וההיא דמגדלות בניהם עד ח' שנים שלא יראו קרי דאמרו בתוספתא שהביאו התוס' בזבחים דף קי"ג מנין שלם נקטו דאם הוא בן ט' מטמא אבל מהרי"קש דמייתי לה מהתם משמע דסבר דיותר מחי מטמא דאי לא מאי אתא לאשמועינן ומביא ההיא דסוכה. ומ"ש שלא יראו קרי פירוש קרי המטמא ודוק היטב:

סימן תנח

א

בע"פ עד אחר שש שעות וכו' וכשחל פסח במ"ש יאפה הכל בע"ש ולא בליל י"ט מפני כמה טעמים. הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תע"ז. וכן פסק מרן בסמוך. והכי נהוג ועיין בשבלי הלקט באורך:

ב

ראיתי מדקדקים להתפלל ע"פ מנחה קודם עשיית המצות והגם דבכל השנה חיישי לדעת הרמב"ם ומרן שלא להתפלל לכתחילה מנחה גדולה בערב פסח היו מתפללים קודם עשית המצות:

ג

עד אחד שש שעות וכו' האחרונים נחלקו אם הוא מיד אחר שש שעות או ימתין עד שש ומחצה ובס' חק יוסף הביא משם דוקא שש ומחצה. והאחרונים בשם הרוקח כתבו בשבע ומחצה וכן הוא בס' שבלי הלקט. אך במרדכי סוף פ"ק כתב אחר שש ומחצה. והרב חק יעקב כללן באחד ע"ש. וטוב הדבר להמתין עד ז' ומחצה ועיין בש"ות הרדב"ז סי' תע"ז ובס' אליה רבה:

ד

מצה שיוצא בה י"ח יש להחמיר לאפותה אחר חצות לחוש למה שהבינו בדעת רש"י אך בדיעבד אין לאסור הרדב"ז בתשובותיו כ"י סי' ב' אלפים רי"ג:

סימן תנט

א

דין א'. אסור תחת כל אויר הרקיע וכו' ואם פירס אהל נגד השמש מותר ללוש תחת האהל. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סי' מ"ו:

ב

דין ד'. הגהה. ולאחר עשיה ידיחם וינגבם היטב לחזור וכו' כשלשין במצה עשירה יש מי שהקפיד שלא לשטוף העריבה שלשין בה בין לישה ללישה במים אלא ביין דבמים יש לחוש שמא תשאר טיפת מים וכשילוש ביין ה"ל מי פירות עם מים שממהרין להחמיץ והנוהג כן שפיר עביד אך המנהג לשטפם במים ומניחין בחמה או באויר לנגבה ומעביר בגד לנקותם מקודם ואין לחוש. ואם באולי נשאר לחות לית לן בה. וירא שמים יזהר לנגבם יפה ואם מדיחם ביין תע"ב. הרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות סי' ס"ב. ובארץ הצבי מנהג פשוט להדיחם ביין:

ג

דין ו'. אם העיסה רבה לא יוסיף בה קמח וכו' ואם הוסיף אסור לאכול אפי' הלחם לבדו. הרב בני חיי סי' תנ"ג. ועיין בש"ות שמש צדקה א"ח סי' ט'. ועיין בס' בית הרואה למהר"ש פלורי"נטין דף כ"ב ע"ג במה שהביא מס' בני חיי וע"ש ודוק ומורי הרב ז"להה בתשובה כ"י הורה הלכה למעשה לאסור לאכול אפי' המצה לבדה כדעת הרב בני חיי:

סימן תס

א

דין א'. אין לשין וכו' ולא אופין אותה ע"י עכו"ם וכו' הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ב מייתי דברי בה"ג וכתב על זה וכ"כ כל הגאונים שצריך ישראל להתעסק בה ע"ש וק"ק דהרי רבינו האיי גאון שרי בלש העכו"ם בפנינו כמ"ש בס' ארחות חיים והביאו מרן ב"י ומ"ש מרן בריש הסי' בדעת רבינו האיי חלקו עליו האחרונים ומה שכתוב בספר שירי כנ"הג בריש הגהת ב"י הוא ט"ס:

ב

דין ה'. אין עושין בפסח פת עבה וכו' הרב מג"א כתב דבדיעבד מותר והשיג עליו בס' הלכה ברורה מסוגיין וכבר הרב שבות יעקב ח"ב סי' י"ג ובס' חק יוסף העלו ארוכה להשגתו וכן יראה לי דדיעבד יש להתיר דהא אמרינן בירושלמי יוצאין בפת עבה וכיון דבירושלמי מוכח דבדיעבד מיהא מותר ובגמרין אין הכרע הכי נקיטי' והגם דבירושלמי יליף מלחם הפנים ובגמרא דילן מבואר דאין ללמוד מלחם הפנים מ"מ כל כמה דמצינן לאשווייהו לשני התלמודים לענין דינא משוינן להו ונימא דלכתחילה אין עושין ומשו"ה נר' בגמרין מפת עבה טפח משום דמשמע מהברייתא דב"ה שרי לכתחילה אבל בדיעבד שרי והירושל' בדיעבד קאמר וכ"כ הרב פר"ח אלא שהוא ז"ל מסיק דאסור בדיעבד והרואה יראה שאין בדבריו ראיה מכרעת. ויותר נראה להתיר בדיעבד:

וכן ראיתי בארחות חיים דף ע"ו ע"ב שכתב אין ראוי לעשות פת עבה טפח ואפי' מצה שאינה של מצוה כן נראה מהגמרא והטעם כדי שלא יבא לידי חימוץ עכ"ל ומדכתב אין ראוי וכו' נר' דלכתחילה אין ראוי הא דיעבד שרי:

וראיתי למופת הדור הרב מקראי חדש דף קפ"ד ע"ב שכתב דמאחר דבירושלמי אמרו יוצאין פת עבה טפח ובש"ס דילן לא מוכח מידי שרי לכתחילה ודלא כהפר"ח שאוסר בדיעבד

והמגן אברהם שאוסר לכתחילה אלא גם לכתחילה מותר עכ"ל והפריז הרב בזה ומאי אית ליה עם הרב מגן אברהם הרי מרן פסק אין עושין בפסח פת עבה טפח והו"ל לומר ודלא כש"ע. והדבר ברור דאסור לכתחילה דהאיכא מאחרוני הראשונים רבינו ירוחם וארחות חיים והרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ב ע"א דכתבו דאין עושין ומרן פסק הכי וגם הירושל' דעליה סמוך יש לדחות דדיעבד קאמר וכמ"ש הפר"ח ובזה משוינן התלמודים. וגם אפשר לומר דמאי דקאמר בירושלמי כלחם הפנים לאו למימרא דגמיר מלחם הפנים אלא לדוגמא נקטיה ולומר דכיון דבלחם הפנים לכתחילה יש להתיר בדיעבד ובזה שוו

בשיעוריהן השני תלמודים. ומי יקל ראשו נגד רבינו ירוחם וא"ח והרשב"ץ ומרן. לכן נראה דיש לאסור לכתחילה ולהתיר בדיעבד:

ג

יש נוהגין לצייר איזה אותיות במצות עפ"י כתבי הרב הקדיש האר"י ז"צל אבל בקושטא אין כונת רבינו האר"י ז"צל לצייר בציור ממש רק בכוונה וכן מצאתי בהגהות הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח ז"להה וכמו שכתבתי לעיל סי' ש"מ בס"ד:

סימן תסא

א

דין ג'. יוצא אדם במצה שרויה וכו' הסכמת אחרונים דוקא במים קרים ולא בחמין ולא נימוחה ודלא כהרב פר"ח. ומיהו נראה שאם הוא זקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי שום משקה ואוכלם דהרי פסק מרן לעיל סי' קס"ח דין יו"ד דמפורר דק דק בלי שום משקה מברך המוציא ובהמ"ז. ושמעתי שכך היה נוהג גדול הדור מהר"ח אבואלעפיא ז"להה לעת זקנתו:

ב

דין ד'. אם אפו חמץ עם מצה לא נאסרה וכו'. כן הורה ר"ת כמ"ש בש"ות מהר"ם דפוס פראג סי' ז"ך והמרדכי. וראבי"ה הביא ראיה מלחמי תודה. והפר"ח האריך לדחות ראיתו. ומה שהשיג הפר"ח על הש"ך בי"ד סימן ק"ח מתחילת דברי המרדכי כן השיג הרב אליה רבה סי' תמ"ז. והכנ"הג שם סי' תמ"ז הביא משם מהרי"ל שפסק דגם בחמץ דינו כשאר איסורין למ"ד ריחא לאו מלתא היא והקשה עליו הרב בית דוד סי' רכ"ב דאמאי לא הזכיר מ"ש מור"ם. ולק"מ דבסי' כנ"הג אינו חושש להביא דעת מור"ם וכמו שכתב הוא עצמו בתשובותיו הנדפסות סי' כ"ד. אך בשיירי כנ"הג הו"ל להביאו שדרכו בשיירי כנ"הג הו"ל להביאו שדרכו בשיירי להזכיר דברי מור"ם וכמ"ש בתשו' הנז'. ונראה דכיון דהכא מור"ם לא הכריע בפירוש לא חש להזכירו:

ג

הגהה. מצה שנתכפלה בתנור וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תצ"ד:

ד

מצה נפוחה וכו'. לאו ברקיקין מיירי אלא במצה שעבה קצת ויש ממש באמצעיתה. מהר"ם באסן בתשובה הובאה בש"ות מהר"ם זכות סי' נ"ב והרמ"ז הסכים עמו סי' ג"ן

ועמ"ש דבר שמואל סי' רל"ד ושע"ש באורך שדחו בשתי ידים דברי האוסר ברקיקין נפוחים גם כן:

סימן תסב

א

דין א'. מי פירות וכו' הרב פר"ח הרבה להשיב על דברי הרא"ש ומדברי עצמו ריש פ' אלו עובדין. ובס' אשל אברהם להגאון מהר"ר אברהם ברודא דף כ"ח ע"ג האריך לבאר דברי הרא"ש ע"ש ולי ההדיוט אין די באי"ר דפירושו ליתיה במשמעות דברי הרא"ש ותו אשתמיט מיניה דברי הרא"ש אההיא דותיקא ודוק:

ב

שמן אווז. צידד מהר"א ברודא בס' אשל אברהם דף ל' ע"ג דאינו מי פירות כיון דאינו משקה ולא אתי מפרי ועמ"ש צמח צדק סי' קכ"ב ופר"ח סי' תס"ז דין ט"ו ובית דוד סי' רכ"ט:

ג

חלב אשה דין מי פירות יש לו. הרב אדמת קדש ח"א סי' ח':

ד

דין ג'. מותר ללוש ביין וכו' אשל אברהם למהר"א ברודא דף ל' ע"א:

ה

יין צמוקים הוא כיין ענבים לענין מי פירות שאין מחמיצין כי המים ששרו בהם הצמוקים נשתנו מבריתם אחר שנשרו בהם הצמוקים כמו גשמים שנשתנו בתוך העבים. מרן בבדק הבית משם הרשב"ץ. ומהר"ר צבי אשכנזי בתשובה סי' ק"מ והרב גנת ורדים א"ח כלל ד' סי' ט' השיגו על הרשב"ץ דמה ענין מעשה שמים למעשה אדם ומה ראיה ממים מלוחים שנשתנו בתוך העבים וכו' ע"ש ועמהם הסליחה דהדבר ברור דט"ס נפל בבדק הבית וצ"ל כמי גשמים שנשתנו בתוך הענבים וכן הביא דברי הרשב"ץ ה' המבי"ט בראשון סי' רנ"ב ובנו מהרי"מט א"ח סי' ב' וכן הביא הלשון הרב פר"ח משה בדק הבית והרב המבי"ט וא"כ לק"מ דהרשב"ץ לא דימה יין צמוקים כי אם למים כשנותנים בענבים כשעושים יין וכדעת הסמ"ג ומרן בדין זה דלכתחילה רגילים לתת מים בשעת הבציר ומשתנים ונעשים יין. והתימא על הרב גנת ורדים ומהר"ן הנז' שראו דברי הרב המבי"ט ומהרי"ט ועכ"ז החזיקו בנסחא המוטעית שבס' בדק הבית והקשו עלה. ושרש דברי הרשב"ץ הנה הנם במאמר חמץ דף ל"ד ושם כתב כמ"ש הרב המבי"ט משמו ואתה

תחזה דשם אייתי ראיה הרב הרשב"ץ ממ"ש בש"ס דאם הביא יין צמוקים כשר וק"ק על הרב המבי"ט שהזכיר אגרת חמץ הזאת וכתב ראיה זו מדנפשיה. וכ"כ הרב מהרי"מט שהרב אביו הביא ראיה זו והיא מהרשב"ץ מרא דשמעתתא, ועיין בש"ות שאלת יע"בץ סי' ע"ב. והרב אדמת קדש ח"א א"ח סי' ט' דף י"א ע"א וסוף ע"ג חשב כי הרב דוראן שהזכירו הרב המבי"ט ומהרי"ט אינו הרשב"ץ והוא העלם דבר כי הרשב"ץ מכניס אותו הרב דוראן הריי"בש ומהרי"י בי רב וסיעתו. כידוע. וכ"כ מהר"ם ן' חביב בסי' עזרת נשים דף י"ג סוף ע"א וגם קצת אחרונים נעלם מהם זה כמ"ש בקונט' שם הגדולים.

ולענין הלכה יש לאסור כי רבו האוסרין ובימי מרן עבוד עובדא והיתה לשרפה כל מצה שנילושה ביין צמוקים כאשר העד העיד בנו הרב מהר"ר יצחק בואינו בספר שלחן מלכים כ"י והביאו הרב אדמת קדש שם ועמ"ש הרב כנ"הג בתשבותיו הנדפסות סי' ס"ג ועיין בש"ות דבר משה ח"א סי' כ"ו:

ו

דין ד'. מי ביצים וכו' הטוב והישר לחוש לספיקו של רש"י בזה והרוצה ללוש במי ביצים ילוש במי ביצים לבדם בלי תערובת יין וימהר בעשיית המצות. מורי הרב ז"לה בס' נחפה בכסף דף קע"ו ע"ד:

ז

הגהה. אין נוהגין ללוש במי פירות וכו'. ובכל בני ספרד פשט המנהג להתיר ללוש במי פירות לבדן. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י:

ואנן בדידן נהגנו ללוש ביין לבד ולהזדרז מאד לעשות המצות במהירות האפשרי ואפשר דבזה נפיק ידי כל הדעות או רובם. וכן הסכים הרב מהר"י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ד' וכ"כ מורי הרב ז"לה בספרו דף קע"ו ודף קע"ז ע"א.

ח

בני אשכנז שנהגו להחמיר לעשותה במים אין להקל להם הרב מהר"י זיין בתשובה כ"י הנז':

ט

שכר הו"ל כמי פירות שאין מחמיצין מהר"ר אברהם ן' טוואה בתשובה כ"י הזכירה המגיה בס' מאמר חמץ להרשב"ץ דף ל"ד והרב שיירי כנ"הג סי' תס"ב כתב דהוי כמים והפר"ח כתב דשכר העשוי מיין יש לו דין מי פירות אך העשוים מצמוקים שנשרו במים יש לו דין מי פירות אך העשוים מצמוקים שנשרו במים יש לדון בו ועיין בדרכי נועם סי' ז' וכן בס' גנת ורדים כלל ד' סי' ט' ובש"ות דבר משה ח"א א"ח סי' טו"ב:

י

דין ז'. יש לברר המלח קודם פסח מחיטים וכו'. אם נמצאו בחיטים גרגרי מלח יבשים והנה מועטים נהגנו להתיר כהוראת הרב משאת משה ח"א א"ח סי' ב':

יא

מעשה באחד שקנה מלח לפני הפסח והניח בשק ולפני המועד לקחו הרבה ממנו וביררוהו ונמצא נקי ובר. ושוב הוצרכו בתוך הפסח למלח עוד ולקחו השאר מהשק ונתנוהו בכלי לבררו ועוד הם מבררים מצאו חיטים בקועה בסוף המלח. ומהמלח שבתחילת השק שביררו נסתפקו עד היום ולעת הלום האיכא שיירי' מבשר ותבשילין שתיקנו כמלח ההוא לצורך המועד:

ונראה להתיר הבשר והתבשילין המתוקנים במלח ההוא באכיל' דהגם דכתב מהר"ם מלובלין בתשובו' סי' ע"ח באחד שלקח כרוב מהחבי' בקערה והוליכו לבית אחר ושם נמצאת חטה והתיר הכרוב שבחבית דאמרי' כאן נמצא וכאן היה וכתב הרב מגן אברהם סימן תס"ז ס"ק ט"ז דאם נמצאת חטה בחבית אף הכרוב שבקערה אסור דאמרי' שמא היתה החטה קודם לכן בחבית וכו' ע"ש ולפ"ז מקום יש בראש דגם בנ"ד ליתסר דשמא החטה היתה בשק מקדם קדמתה:

אמנם לא דמי הא דידן דשאני התם בנדון מהר"ם מלובלין דאם נמצאת בחבית ושם חט"ה שור"ה כל החבית אסורה וכמ"ש מהר"ם מלובלין סימן צ"א ומגן אברהם שם ס"ק ל"ג ואז גם כרו"ב אחד מקצה הרי הוקצה אחד הנמצא אבל בנדון שלנו אין לאסור יותר מכדי נטילה כמ"ש הרב מג"א סי' זה ס"ק ז' ולפ"ז בשק הלזה הרי נראה לחוש דהמלח ראשון שביררו קודם הפסח לא נגע ולא פגע במטה דחטה זאת היתה בסוף השק ואלו התבשילין נעשו מהמלח שביררו לפני המועד:

וכי תימא דאכתי יש לדון שמא המלח הזה הן בעודנו אצל החנוני החטה הזו היתה סמוכה למלח שיש בו בתבשילין בשיעור כדי נטילה. אי מהא לא איריא דהרי איכא ס"ס אם החטה היא מוצאת מהשק או שמא מעלמא אתיא ונפלה בכלי שהיו מבררין בו. ואת"ל שהיתה מקודם שמא המלח שבתבשילין לא קרב אליה והיה רחוק מאד משיעור כדי נטילה. ותו דהרי נתבטל קודם פסח כי קודם פסח כבר ביררו המלח ונמצא נקי כל המלח שביררו וזה שבתבשילין מיניה הוי. ואף למאן דנהיג כמ"ד חוזר ונעור הנה בע"הק תו' אף מי שנוהג כן לא נהיג אלא בודאי לא בדאיכא ספיקא אי מעיקרא היה איסור ונתבטל. ותו דהרי אכלו ממלח זה וביבש ביבש יש להתיר כמ"ש הרב מג"א סי' תס"ז ס"ק ד'. ותו דהרי איכא כמה רבוואתא דסברי דמלח הוי מי פירות כמ"ש הרב

פר"ח בדין זה. וכן הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל' דחה סברת מאן דאסר במלח דהוא תולדת המים והסכים שאין דין המלח כמו המים ועמ"ש בס' ארחות חיים דף ע"ב ע"ד ודוק במ"ש שם משה הראב"ד ועיין ב' תמים דעים סי' ז"ן ודוק:

יב

כשהמלח מתלחלח הוא נכנס מעט בחיטים וכו'. הרב פר"ח הוכיח מהרא"ש והטור דסברי דמלח הוי כמי פירות ואח"כ כתב ומצאתי להרמב"ם פ' עשירי מטומאת אוכלין שכתב דמלח לא הוי תולדת המים אלא הוי כמי פירות שאינן מכשירין והוציאו מהתוספתא והכי נקיטינן בפשיטות ודלא כפסק המחבר ז"ל ומתוך מ"ש יתבאר לך שמ"ש המחבר לעיל סי' ק"ס דין י"ב שיש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים אלא במים בלבד דליתא מדין מלח שנתבאר שם שנוטלין ממנו לידים וה"ה לשאר מי פירות עכ"ל:

וראיתי למופת הדור הרב מקראי קדש שכתב וז"ל והראיה שהביא הפר"ח שהמלח אינו מחמיץ אינו מחמיץ מדאינו מכשיר איני יודע איך תלוי החימוץ בהכשר דם וחלב יוכיחו שהן מכשירין כמ"ש שם הרמב"ם ואעפ"י כן אין מחמיצין כמ"ש סימן תס"ו נמצא שאין תלוי החימוץ בהכשר עכ"ל וק"ק דמאי איריא חלב ודם דנקט גם יין ושמן ודבש הם מי פירות שאינן מחמיצין והם מהשבעה משקין שמכשירין. ותו דמי שמכשיר אינו מחמיץ שמענו אבל מי שאינו מכשיר שיחמיץ לא שמענו. ותו דכונת הפר"ח לאו דחימוץ בהכשר תלי' דודאי לא נעלם ממנו הדבר הידוע. לכל דיין ושמן ודבש וחלב מכשירין ואין מחמיצין אך ראיתו היא דמאן דפליג סבר דמלח הוא תולדת המים ולכך הביא ראיה שכתב הרמב"ם דמלח לא הוי תולדת המים אלא הוי כמי פירות וכיון דלא הוי תולדת המים ודינו כמי פירות מוכח דגם לענין חימוץ לא דיינינן ליה כמים אלא כמי פירות ואינו מחמיץ זהו כונת הרב פר"ח ז"ל אבל לי ההדיוט אינה ראיה דהרי כתב הרמב"ם פ"ז דמקואות יש מעלין המקוה ולא פוסלין השלג וכו' והמלח וכו' לא מעלין ולא פוסלין שאר משקין ומי פירות וכו' והוא משנה שלימה פ"ז דמקואות והרי מפורש דלענין מקוה הפרש יש בין מלח למי פירות דהמלח הוא כשלג ומעלה המקוה משא"כ מי פירות דאינן מעלין את המקוה וכתב הרמב"ם ריש פי"א דמקואות כל העולה למדת מקוה כטיט הנדוק עולה לשיעור הרביעית שנוטלין בהם הידים וכ"כ פ"ו דברכות דין ד' כל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית. ומזה מוכח שדעת הרמב"ם דמלח דמעלה המקוה כטיט הנדוק כשר לרביעית של נט"י ומי פירות שאין מעלין המקוה אין נוטלין לידים ואין עולין לשיעור רביעית:

אמור מעתה מה לו להרב פר"ח לדחות ביד חזקה סברת האומר שאין נוטלין מים ראשונים אלא במים לבד דליתא מדין מלח וה"ה לשאר מי פירות ומה יענה להא דשנינו דלענין מקוה יש חילוק בין מלח למי פירות והרמב"ם תלה דין נט"י בעולה למדת מקוה ומשם מוכח דגם לנט"י יש חילוק בין מלח למי פירות וכדאמרן:

ומכאן תשובה למ"ש בס' יד אהרן סי' ק"ס שתירץ לקושית הרב פנים מאירות ח"א סימן ל"א ובחידושי זבחים דף כ"ג למ"ד דמי פירות כשרים לנט"י מאותה שאמר ר"ל שם בזבחים דכל המשלים למי מקוה לרביעית אינו משלים ותירוץ דההיא לתרומה ועוד ראיה דהרמב"ם הל' ברכות לא הזכיר מזה כלום ובפי"א דמקואות דמירי לענין תרומה פסק ההיא דזבחים עכ"ד ונראה מדבריו שדעת הרמב"ם דמי פירות כשרים לנט"י לחולין ואמטו להכי מוקי לה לשמעתא דזבחים בנט"י לתרומה ופסקה פי"א דמקואות. ולא כן אנכי עמדי דהרי הרמב"ם כתב בהל' ברכות ומקואות דכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית ושמעת מינה דאשר לא יעלה למדת מקוה אינו עולה לשיעור רביעית ומי פירות אינן מעלין את המקוה ומוכח דסבר הרמב"ם דמי פירות אינם כשרים לנט"י וא"כ גם ההיא דר"ל דזבחים מסתמא גם בנט"י דחולין היא לדעת הרמב"ם וכך נראין דבריו פי"א דמקואות דבזה הדין איירי בכל דבתר הכי כתב כבר ביארנו בהלכות ברכות וכו' ודלא כהלח"מ פ"ו דברכות וס' יד אהרן שכתבו דהרמב"ם סבר דההיא לתרומה. וכך נראין בכ"מ פי"ו דברכות דעל דברי הרמב"ם שם כתב כל העולה למדת מקוה וכו' מייתי מ"ש פי"א דמקואות ושמעתא דזבחים ומשמע דבכל נט"י מירי כדאמרן:

ועוד יש להעיר על הפר"ח דדוחה סברת מאן דפסל מי פירות לנט"י מדין מלח דכשר לנט"י ודילמא מאן דפסל מי פירות סבר דאין נוטלין במלח נמי וכן משמע לכאורה מדברי הראב"ד בספר תמים דעים סימן ס"ו שכתב וז"ל מים ראשונים אין השמן ושאר משקין מטהרין הידים וכו' ואני תמיה על היין מה נשתנה משאר משקין שהוא כשר לנט"י ואפשר מפני שרחיצת ידים ביין דומה לרחיצת המים וכו' ומי תותים ורמונים ושאר מיני פירות אין עליהם תורת משקה ולענין הכשר לענין רחיצה בפירותיהם ולא במשקין עכ"ל ומשמע דפסל מי תותים ושאר פירות לנט"י לפי שאינם מכשירים וכפ"ז להראב"ד גם מלח פסול לנט"י שאינו מכשיר. ומזה ק"ק על הרשב"א במשמרת הבית בית ששי סוף שער שני שחלק על הרא"ה שסבר דאין נט"י ביין ושאר משקין אלא במים כמקוה ותמה עליו שהוא סמך על דברי הראב"ד בהל' נט"י שמכשיר יין ותפס דבריו לעיקר והוא הנכון וכל מי פירות כשרין לנטילה והיינו שאין פוסלין המקוה בשלשה לוגין ובנותן סאה ונטל סאה עד רובו עכ"ד והרי הראב"ד שסמך עליו פסל מי פירות

לנט"י. ותו ק"ק דמריהטא דלישניה משמע דנתן סאה ונטל סאה כשר לנט"י והוא הפך שמעתא דזבחים. אם לא שנאמר דהרשב"א מפרשה לנט"י לתרומה כמ"ש הלח"מ או למחטין כמ"ש הרב פנים מאירות בחידושיו לזבחים. אבל לומר דהרשב"א למקוה דוקא קאמר שזה דין מי פירות ומודה לנט"י דדוקא בהא דדוגמא בנתן סאה ונטל סאה פסולין לגבי רביעית לא נהירא דאם הן עצמן כשרים לנט"י לא מסתברא לפסול בנטל ונתן וכמ"ש הרב פנים מאירות. ומה שמכשיר הרשב"א מי פירות לנט"י צריך לדחוק דבהא פליג אהראב"ד ולא תפס לדברי הראב"ד לעיקר אלא ביין. או שנאמר דגם הראב"ד מכשיר והלשון הנז' יש בו ט"ס דהוא מגומגם ומ"מ אכתי יש להעיר על הפר"ח דדילמא מאן דסבר דאין נוטלין אלא במים ולא בשאר משקין פוסל גם המלח איברא דבשלשה הסברות שכתב מרן בש"ע סי' ק"ס בזה יש לעמוד ולברר מאן נינהו בעלי הסברות הללו וכבר האריכו בזה הרב שיירי והרב אליה רבה ובס' יד אהרן ואין כאן מקום לעמוד בעיקרן ובדברי האחרונים:

ולפי דרכנו למדנו דיש חילוק בין מלח למי פירות למקוה ולמ"ד גם בנט"י ואין ראיה ממ"ש הרמב"ם לענין הכשר דמלח הוי כמי פירות שאינם מכשירין ואף אנו נאמר דגם לענין חימוץ יש הפרש ואין ראית הפר"ח ראיה לדחות פסק מרן:

יג

מלח הנעשה ממים כמו של ע"הק ירושלם תו' נראה ודאי שדין מים יש לה ולא דין מי פירות. מורי הרב ז"להה בס' נחפה בכסף דף קע"ו ע"א:

סימן תסג

א

דין ג'. אלא מצה אפויה וכו' פרק כל שעה דף מ' אמרינן רבא מחו ליה קדרה בחסיסי וכתבו התוספות פירש הקונטריס קמחא דאבישונא וקשה דלעיל אסרינן ונראה לר"י כדפירש בערוך בחסיסי קמח של עדשים דאין דרכם לבא לידי חימוץ כל כך עכ"ל ולשון כל כך דכתנו אינו מתישב דמשמע דקשים לבא לידי חימוץ אמנם הם מחמיצין והרי קטניות אין מחמיצות וכ"כ הפוסקים ותו שהכא דחו פירש"י וכתבו דנראה לר"י כדפירש בערוך קמח של עדשים. ובנדרים דף מ"ט כתבו התוס' בחסיסי קמח של קליות וכן פירש ר"י פ' כל שעה ורבינו חננאל פירש קמח של עדשים ופירושו נראה יותר וכו' ע"ש הרי דכתבו בשם ר"י שפירש קמח של קליות פ' כל שעה הפך מ"ש פ' כל שעה בשם ר"י:

וכן ק"ק על הרא"ש שפירש שם בנדרים קמח של קליות ופ' כל שעה בפסקיו פירש מצה אפויה שטוחנים אותה ובערוך פירש קמח של עדשים ע"ש. ורש"י שם בנדרים כתב חסיסי מפרש לה במסכת פסחים קמחא דאבישונא. ולשון מפרש לה בפסחים אינו מיושב ודוק:

ב

הרב פר"ח התיר לעשות פאנאדי"ס וכיוצא מקמח מצה אפויה ולא חיישינן למראית העין ודלא כהרב כנ"הג דאין לנו לגזור גזרות מדעתנו ונוהגין בכמה מקומות לעשות ממצה אפויה סופגנין וגם הכנ"הג כתב שאין לגזור בסופגנין אלא בדברים הנהוגים לעשותם בימי שנה ע"ש באורך סי' תס"א:

ומצאתי לראב"ן דף ע"ג עמוד ב' שכתב וז"ל ומצה אפויה שבישלה כמו שעושין מאכל שלקות וגם לתינוקות מאכל פרפל וכו' ומיהו אינו טוב לעשות פרפיל שלא יעשו גם מקמח וטוב הוא לאסור זה מפני זה עכ"ל וזה סמך גדול לדברי החכמים שהביא גזרתם הרב כנ"הג ומיהו גם ראב"ן בדרך טוב קאמר ודוק:

שיורי ברכה

[סימן תס"ג. א

עמ"ש לפנים אות ב'. ומצאתי בליקוטי הגאון מהר"ר מרדכי ממודינא כ"י שכתב וז"ל פלאץ ממצה אסור לעשות ויש לקונסו אם עשהו וכן נהגו רבני צרפת עכ"ל ועמ"ש בש"ות צרור הכסף א"ח סי' ג' ועמ"ש לעיל סי' רמ"ד בס"ד.]

סימן תסו

א

דין ד'. נתלחלח השק וכו' אסור להשהותו. כתב הרב ב"ח בתשו' סי' קט"ו בשק קמח שנשכו העכברים ואכלו מן הקמח דיש לחלק ולומר שיהיה יותר התר בקמח מבחיטים משום דבחיטים מקום שנשך העכבר נדבק שם לחות הפה אבל בקמח הסברא נותנת שהקמח נדבק בלחות הפה שבפי העכבר ונשאר בפיו ולא נפל ממנו לקמח הנשאר ואחזוקי איסורא לא מחזקינן לומר שנפל מפי עכבר בשעת אכילה כדתנן במס' פרה לענין שתיה דכל העופות פסולין במי חטאת חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת ופי"רש דשאר עופות אינם מוצצות וכו' והמים נופלים מפיהם וכו' וה"ה שאר בהמות וחיות כן דרכן חוץ מן היונה שמא דוקא לענין שתיה כן דרכן אגב דצלול אבל לא לענין אכילה

עכ"ד וקשה לי על הרב דהרי סיפא דמשנת פרה שהביא פ"ט דפרה כך היא שנויה כל השרצים אינם פוסלים חוץ מן החולדה וכו' ר' אליעזר אומר אף העכבר הרי דת"ק סבר דכל השרצים ובכלל העכבר אינם פוסלים שאין ריר יוצא מפיהם וקי"ל כת"ק וכמו שפסק הרמב"ם פ"ט דפרה ואיך הרב בעכבר מייתי מעופות הפסולין שהמים יוצאים מפיהם ובעבור זה הוצרך לחלק בין שתיה לאכילה והלא העכבר שרץ הוא ומפורש במשנה זו עצמה אי שוה לשאר שרצים דאינם פוסלים וקי"ל דשקול ישקל ככל השרץ השורץ השקץ והעכבר יחדיו דאינם פוסלים. ולענין דינא בנדון השק שנשכוהו הני עכברי עיין מאי דמסיק הרב ב"ח בתשובתו הנז' ומ"ש בחיבורו בית חדש לעיל סו' תנ"ג. ועיין באחרונים . ועיין בית דוד סי' קצ"ח וסי' רל"א:

ב

דין ה'. וכן מי רגלים וכו' עמ"ש מהר"ם בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' תל"ה:

ג

ומי הפה וכו'. נשים חשובות כשמרקדות קמח נותנות רדיד כנגד פניהם כדי שלא ינתז צנורא מפיהן הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל' ע"א:

ד

הגהה. וזיעת האדם אינו מחמיץ. זהו דעת הרא"ש וכ"כ הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' כ"ג ובמאמר חמץ דף ל'. אך הרוקח סבר דמחמיץ וכ"כ בארחות חיים משם הרא"ה דף ע"ב ע"ג:

סימן תסז

א

דין ב'. הגהה. דגן שהיה מונח בעליה וכו' חיטים הנאצרים בבורות אם יש לפקפק מחמת לחות הקרקע עמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' כ"ג ובנו הרב מהר"ש בתשובותיו סימן תל"ה ונכדו הרב בספר יכין ובועז הביאו בש"ות סמא דחיי דף י"ח. ועיין בסמוך בש"ע דין ז':

ב

דין ח'. הגהה. רק אותו שמביאין בחביות מן הכוורת וכו'. ירא שמים לא יאכל דבש רק הבא עם השעוה מן הכוורת. הרב מהר"ר ישועה זיין בש"ות שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ד':

ג
וצוק"ר אסור לאוכלו וכו'. בויניציא ובמצרים העידו שאין בו תערובת קמח כלל אך נודע כי האומנים טובלים פתם ביערת הדבש והוא רותח לכן ירא שמים יזהר דלמ"ד חוזר ונעור אסור ומיני בלילות שעושים מצוק"ר אסור אפילו להשהותן. הרב מהר"י זיין בתשובה הנז':

ד
האגוו"אה ארדיינט"י שעושים מצמוקין נהגו בני אשכנז שלא לשתותו והוא חומרא בעלמא אך אם נותנין י"אנס"ון ביורה אסור לשתותו בפסח. הרב מהר"י זיין בתשובה הנז':

ה
וביום טוב אחרון אוכלין פירות וכו'. אין להתיר בי"ט אחרון אלא דבר שאין בו חשש חימוץ ונהגו לאוסרו משום גזרה או מנהג אבל דבר שיש בו תערובות חמץ קודם פסח כשמן שומשומין ודבש ואורז וכיוצא יזהר בי"ט אחרון כיום ראשון ואין להקל כי אם בפירות יבשות וכדומה שאינו אלא מנהג וחשש בעלמא. הרב מהר"י זיין שם בתשובה הנז'. וראיתי בתשובות הרב כנ"הג ז"ל הנדפסות מחדש סי' ס"ב דאסר לנוהג לאכול אורז וגבינה וכיוצא בי"ט אחרון היכא דאירע י"ט אחרון בשבת שלא לבשל בע"ש אך אם אשתו אוכלת אותם הדברים בפסח יכולה לבשל כיון שהיא מבשלת ואוכלת בו ביום ע"ש. ומדבריו משמע קצת דלא כהרב הנז' ודוק:

ו
דין ט'. ונמצאו בו שעורים או חיטים וכו' עיין בס' בית דוד סי' דל"ד והנמשך:

ז
עיסה שבשעת עריכה מצאו חיטים שלמי' ולא בקועי' וגרגרי דוחן שבורים שרי והדוחן הוא הנקרא מי"נו ואינו מחמיץ וכן הורה מהר"א הכהן בעל פרח מטה אהרן. בית דוד סי' רל"ו:

ח
בשר הרבה מלוח ואחר הדחה חזרו ומלחוהו קצת והניחו חתיכה אחת ומצאו עליה חטה עמ"ש הרב ב"ח בתשובה סי' נ"ד באורך:

ט
תורמוסים שהמתיקום ונתנום במים צוננים ומצאו תוך הפסח חטה שאינה בקועה או שעורה יש להכשיר. בית דוד סי' רמ"א וסי' רמ"ב ע"ש שהאריך הרבה:

י
היו שני תבשילין בשלחן לפניו ואחר שאכלו שליש מצאו במפה שעל השלחן חיטה מבוקעת יש להתיר התבשילין. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה סימן ט"ז:

יא
דין יו"ד. תרנגולת וכו' יש נוהגין שלא לאכול תרנגולים בפסח ועמ"ש בטעמן בס' בית הרואה למהר"ש פלורינטין דף כ"ג ע"א:

יב
שנמצאת בה בפסח חיטה מבוקעת וכו' עמ"ש בש"ות שמש צדקה א"ח סי' ז"ך:

יג
דין י"ב. אם מלגו תרנגולת וכו'. תרנגולת שנמלגה עם הזפק והיו בו חיטים עיין מ"ש הרדב"ז סימן תפ"ב:

יד
דין י"ד. אם הגעילו יורה מחומצת וכו' עמ"ש הרב בית דוד סי' רל"ה:

טו
דין ט"ז. חיטה או שעורה שנמצא בזפק וכו'. תרנגולות שנתבשלו עם שאר דברים תוך הפסח ונמצא באמת מהן זפק דבוק בה ובו חיטים שלא נתבקעו. אף דיש להקל ניחום לאחר הפסח בית דוד סי' ר"ס ועמ"ש הרדב"ז סי' תפ"ב:

סימן תסח

א
דין א'. העושה מלאכה בע"פ מחצות ולמעלה וכו'. י"ד שחל להיות בשבת נשאל מורי הרב בס' נחפה בכסף א"ח סי' ז' אם מותר לעשות מלאכה בע"ש י"ג בניסן מחצות ואילך והעלה דמותר גמור הוא. אך הרב אדמת קדש ח"א א"ח סי' יו"ד העלה אסור:
ואחד הרואה דברי הרב אדמת קדש בעיניו יראה דאין ראיותיו ודמיונותיו מכריעות כלל. ותו נעלם ממנו וממורי הרב כי על דנא פתגם קדמו שרים ושל כת הקודמין היא כי מהריי"ל בדרשותיו כתב דהרוצה להחמיר שלא לעשות בע"ש י"ג בניסן אחר חצות יחמיר עכ"ד והרי מהריי"ל דרב גובריה מאחרוני הראשונים כתב דהיא חומרא לבד ומוכח דאין כאן איסור כמו שחשב הרב אדמת קדש. והעיקר כדברי מורי הרב ז"לה:

וכבר הרב כנ"הג שמאיר עיני גילה הוא וממנו הורא' יוצאה בס' פסח מעובין אות צ"ג הביא דברי מהרי"ל הנז' וכתב דליכא למיטעי לשאר שנים ואין זה אלא חומרא וסיים וכתב דלא ראה נזהרים בזה אפילו דרך חומרא:

ב

דין ב'. אבל מתקן כליו לי"ט וכו' פי' אפילו לתופרם שמש צדקה. א"ח סי' ז"ך ועיין במאמר חמץ דף ל"ב ע"ד. ובתשובות הרדב"ז החדשות סי' רמ"ג ודוק:

ג

דין ג'. קודם חצות מקום שנהגו שלא לעשות וכו'. שלוניקי מקום שנהגו שלא לעשות ועכ"ז מוכרים סחורה עד חצות דסחורה לא אסירא למכור ע"פ. בית דוד סי' רמ"ג:

ד

דין ד'. ונותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וכו' בני אשכנז שמתגוררין במצרים ונשתקעו שם יכולים לנהוג כקולות הספרדים בפסח וכיוצא ומה שהיו מחמירין לשעבר היה בטעות שסברו דחיובא רמיא עלייהו לנהוג כמנהג מקום שיצאו משם ויש להתיר להם זולת איסור לישא ב' נשים דיש בו חרם רגמ"ה הרב גנת ורדים י"ד כלל ג' סי' ה' ועיין בס' מטה יוסף:

ה

דין ה'. החייטים והספרים וכו' להסתפר אחר חצות ע"י עכו"ם וליטול צפרנים על ידו יש להקל. הרב בית דוד סי' רמ"ד. וכן נראה דעת הרב מהר"ר יעקב שאול בספרו קול יעקב הנדפס מחדש בלקוטים דף נ"ז ע"ב ודחה ראית הפר"ח. ושם שקול וטרי אי איסור מלאכה ע"פ אחר חצות מדרבנן ע"ש ועיין בש"ות שבות יעקב ח"א סי' י"ז דנטה לאסור בנטילת צפרנים ע"י עצמו כדרכו עש"ב. ועיין בתשו' הרדב"ז החדשות סי' רמ"ג:

ו

דין ז'. תרנגולת שישבה וכו'. הרב הלבוש כתב וכ"ש אם ברחה מעל הביצים שישבה ג' ימים שיכול להחזירה וכו' וכתב עליו מר זקנינו הרב החסיד מהר"ר אברהם אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י ק"ק דהא בחול המועד דחמיר מי"ד פסק דאם ברחה מחזירין בכל גוונא ואפי' בתוך ג' דליכא אלא פסידא פורתא דהרי קי"ל כר' אמי וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והטור וכאן כתב שישבה עליהם ג' ימים משמע דלא חיישינן אלא להפסד מרובה וי"ל דמאי דנקט הלבוש ג' ימים הוא להגדיל כל שכן אבל פשיטא אם ישבה פחות מג' ימים דהא מתיר להושיב אפילו לכתחילה עכ"ל מז"ה:

ז
דין יו"ד. הגהה. ונהגו שלא להקיז דם וכו'. כלבו בשם מהרי"ו. כך כתוב בספרים והרב שיירי כתב דט"ס הוא דהכלבו קדם למהרי"ו וצ"ל חכם אחר והכלבו הביאו בש' הר"ם עכ"ד ובס' דרכי משה הבי' כל דברי כלבו ושם בכלבו וא"ח והביאו בד"מ כתבו בשם הר"פ שומר פתאים וכו' וד"מ בשם מהרי"ו כתב דאין להקיז. ע"ש וא"כ צ"ל כלבו בשם הר"ם ומהרי"ו:

סימן תסט

א
אסור לומר וכו' בשר זה לפסח וכו'. פשט לשון הש"ס והפוסקים מוכח דלכתחילה אסור לומר ואם בדיעבד אמר בשר זה לפסח מותר וכן כתבו קצת מהאחרונים וכן דעת מופת הדור מהרח"א בס' מקראי קדש. וכן מטין דברי הרב שמלה חדשה דף קי"ל ע"ג:
אבל הרב ב"ח כתב דגם בדיעבד אסור. והרב עולת שבת כתב דבדיעבד אין לאסור הבשר אפילו באכילה וב"ש בהנאה דהרי קי"ל בי"ד סימן ה' דשוחט לשם קדשים שמתנדבים וכו' שחיטתו פסולה ות"ל דאפי' לא שחט אלא אמר בחייה שהיא לקדשים המתנדבים גם הבשר אסור אלא ודאי דבאמירה בעלמא אין לאסור בדיעבד אפי' באכילה והב"ח כתב דאסור אף בהנאה ואין דבריו נראין דגם אם שחט לשם קדשים אין לאסור בהנאה וכן משמע מלשון המחבר דנקט שחיטתו פסולה ולא נקט רבותא דאסורה בהנאה עד כאן לשונו הרב עולת שבת בקצור:
והרב פר"ח השיג עליו דהתם אין שם התפסה אלא ששחט לשם קדשים והרואה טועה להקדישו עכשיו בלשון זה ותדע שאם אמר הרי זו עולה הרי היא אסורה בהנאה וה"נ דנראה כקדשים בחוץ יש לאסור בהנאה עכ"ד ובספר חק יוסף כתב עליו ותמיה לי אמאי הניח בצ"ע על הב"ח בי"ד שמשיג על מהרש"ל דס"ל דאסור בהנאה דאינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה והכא פסק הב"ח דאסור בהנאה ולפי מ"ש הפ"ח שאני התם דליכא התפסה ואינו אלא משום גזרה דרבנן לכך משיג הב"ח דמסתייה לאסור באכילה ולא בהנאה משא"כ הכא כשאומר בשר זה לפסח איכא התפסה א"כ יפה כתב הב"ח הכא עכ"ל. וכונתו מבוארת דהרב פר"ח כפי מה שכתב הכא מאי מקשה על הב"ח בפר"ח י"ד סי' ה' ס"ק ח' דידיה אדידיה:
ואנא בריה קלה אמינא דדברי הרב פר"ח פשוטים הכא והתם דהכא מדחא קדחי ראית הרב עולת שבת דמאי איריא שוחט וכו' דרבותא קמ"ל בשוחט. ומיהו השתא

דאשמועינן בשוחט לשם קדשים אסור התם נמי בהנאה כי היכי דאסור בהנאה כאן לדעת הב"ח אף דזה שאמר בשר זה כונתו לאכול בפסח אך מפני שטעה וסתם דבריו ונראה שהקדישו אסור וה"ה שם בשוחט לשם קדשים דהרואה טועה שהקדישו בלשון זה אסור בהנאה דאידי ואידי חד שיעורא הכא דאמר בשר זה לפסח הלשון מתוקן דהוי התפסה ולבו לא נכון עמו דכונתו לאכול הוא וביתו לשמחת י"ט וגם הלשון מתפרש יפה כפי כוונת לבו ואסור שנראה שהקדיש וכו' ושם שוחט לשם קדשים כונתו בכל לבו לשם קדשים אלא שלשינו גרוע ולא הוי התפסה והרואה טועה לכן אסור ולפ"ז שפיר תמה הרב פר"ח שם בי"ד הרב ב"ח דשם סבר דמותר בהנאה והשיג על מהרש"ל והב"ח בי"ד קיימי בשוחט לשם קדשים אבל הם המדברים באומר הרי זו לחטאתי דהוי מתפיס גמור ממ"ש הרב פר"ח שם. וא"כ הפר"ח דקמותיב על הרב ב"ח שפיר קמותיב ומאי משני הרב חק יוסף דשאני התם דליכא התפסה וכמ"ש הפר"ח משא"כ באומר בשר זה לפסח הרי מהרש"ל והב"ח והפר"ח מיירי באומר הרי זו לחטאתי פיו ולבו שוין דהוי התפסה גמורה. ואם נפשך לומר דס"ס מאי קשיא ליה להפר"ח על הב"ח מהכא להתם הרי הרב ב"ח סבר דגם באומר הרי זו לחטאתי גזרה היא משום מראית העין ונהי דהרב פר"ח סבר דהוי התפסה גמורה זו היא קושיא קמיתא דקמותיב על הב"ח. ומאי הדר תו לאותובי עליה ממ"ש הרי התם לאו התפסה גמורה לדידיה הא לאו מילתא היא. דאי נמי סבר התם אהרב ב"ח דאומר הרי זו לחטאתי גזרה דרבנן היא שפיר קמותיב מהכא להתם. דלדידיה דאומר הרי זו לחטאתי לאו התפסה אלא משום מראית העין כ"ש באומר בשר זה לפסח דלאו התפסה דהתם כיון דמתיה דזו לחטאת והכא לישניה אתקילא ליה דאיהו למיכל' בביתיה בפתח בעי למימר וכי היכי דהכא אסר הב"ח בהנאה גם התם הו"ל למיסר בהנאה ודוק היטב בדברי הפר"ח בי"ד בס"ק ז' וס"ק ח'. ותו ק"ק על הרב עולת שבת דדייק מלשון פסול דנקט מרן דאינו אסור בהנאה דהו"ל להקשות שכ"כ הרב ב"ח גופיה בי"ד:

ולענין הלכה כבר כתבנו דקצת האחרונים הסכימו דביעבד מותר וכן דעתי הקצרה נוטה וכן ראיתי בארחות חיים דף ע"ז ע"א שכתב פסק הרא"ש ז"ל אדם הקונה שם לא יאמר זה לפסח דנראה כמקדיש לשם פסח ואם אמר מותר לאכול אבל כל בשר אחר מותר וכו' עכ"ל הרי דשנים מכל מרבוואתא קמאי הר"ש וארחות חיים דמייתי ליה בפירוש כתבו דאם אמר שה זה לפסח מותר לאכול. ואף דבמאי דסברי דדוקא על שם אסור לא קי"ל הכי מ"מ במאי דשרו אם אמר באכילה הכי נקיטינן:

סימן תע

א

דין א'. מתענין הבכורות בע"פ וכו' אמרו בירושלמי פ' ע"ב רבי לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה וכו' אלא בגין דבכור הוה א"ר מונא רבי יונה הוה בכור והוה אכיל א"ר תנחומא לא מן הדא אלא מן הדא רבי אסטינס הוה וכו' ופשטן של דברים משמע דמסקנת הירושלמי דאין מתענין הבכורות וכרבי יונה כי הוא הבכור ואשר לא צ"ס. ורבי דלא אכיל משום דאסטנים הוה וכ"כ הרב פר"ח:

וכפ"ז ק"ק על הרא"ש דמייתי סמך לתענית הבכורות מהירושלמי דמה זו סמיכה וכן ק"ק על הרב תרומת הדשן סי' קכ"ו ועל הרב חוט השני סיפן כ"ה עיין בדבריהם. ויותר יש לדקדק על הרב גאון עוזנו המשנה למלך פ"ו דכלי המקדש סי' ט' שכתב ובירושלמי איתא ריש ע"פ שרבי היה מתענה ע"פ לפי שהיה בכור עכ"ל דהרי זה הוא למ"ד דירושלמי אבל למסקנא ליתא הן אמת דהרא"ש בפסקיו אף דכתב דבירושלמי בעי למימר דרבי בכור הוה ומסיק דרבי אסטניס עכ"ז כתב דיש סעד לתענית בכורות מהירושלמי:

וכבר ראיתי להרב שדה יהושע שהקשה על הרא"ש ועל שבלי הלקט וכתב דהר"ן פ' אלו עוברין מייתי נסחת הירושלמי ר' מונא אמר אבא הוה בכור ולא הוה אכיל ובנה על יסוד גירסא זו וכתב דהיא גרסת הרא"ש ושבולי הלקט ונדחק בדבריהם ע"ש באורך. וק"ק עליו דדברי הר"ן הללו לא מפי עצמו אמרן אלא משם הרמב"ן ושרש דברי הרמב"ן קיימי אדוכתייהו על כן יאמר בספר מלחמות ה' ס"פ אלו עוברין ושם מייתי כגירסתנו. וגם הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ג הביא לשון הירושלמי כגירסתנו ועליה כתב דברי הרמב"ן והר"ן ע"ש ופשוט דט"ס נפל בדברי הר"ן. ותו ק"ק דאיך כתב כן בעד שבלי הלקט והרי בספר שבלי הלקט סימן נ"ט הביא הירושלמי כגירסתנו קודם הלשון שהביא הוא משבלי הלקט באותו הלשון הוא משם רבינו ישעיה ונראה דהרב שדה יהושע הגיה לשון שבלי הלקט. אבל ראיתי בשילי הלק"ט כ"י סימן ר"ח ובפסקי הלכות רבינו ישעיה לפסחים כ"י שהכל הויא כנסחת שבלי הלקט בדפוס. ובספר קרבן העדה בתוספותיו הקשה על הרא"ש מ"ש:

ונראה לישב דמ"ש בירושלמי אלא בגין דבכור הוה משם מוכח דיש מנהג זה בעולם שהבכורות מתענין דאי לא מאי קאמר בגין דבכור הוה ומאי שיאטיה דבכור הכא. וכן מוכח מדברי הרמב"ן שם מלחמות פ' אלו עוברין. ופריך ר' מונא דרבי יונה אכיל ואין המנהג פשוט ושוה בכל ואי רבי התענה בגין דהוה בכור הוו נהגי כוותיה. ומשני רבי

תנחומא דר' היה אסטניס אבל יש בכורות מתענין אלא שאינו מנהג פשוט וזה כונת הרא"ש ודעמיה באומרם דיש סמך מהירושלמי:

והסמ"ג עשין מ' דכתב משם הירושלמי דאיכא דאמרי הכי ואיכא דאמרי הכי וכ"כ הרב תרומת הדשן סי' הנז' דבירושלמי פליגי אמוראי וכו' אפשר דמפרשי הירושלמי דמ"ד דרבי לא אכיל בגין דהוה בכור לא הדר ביה אך רבי תנחומא משני דרבי יונה דסבירי ליה דטעם רבי משום דאסטנית הוה והאי שינויא לר' יונה דוקא ומ"ה כתבו דהוא פלוגתא בירושלמי. ומיהו הרב תה"ד משמיה דהמרדכי קאמר לה. והרואה יראה במרדכי שכתב דדחי להא דהיה מתענה לפי שהיה בכור. ובספר ארחות חיים דף ע"ו אות י"ג כתב דבירושלמי אמרו דמנהג בכורות להתענות. ודוק בדברי הרשב"ץ במאמר חמץ.

ב

חתן בכור שנשא ע"פ מותר לאכול אליבא דכ"ע ומה שנהגו להתענו' ביום חתונתו וכינסתו לחופה הטעם שלא ישתכר ותהיה דעתו מיושבת עליו וזהו במקום שמברכין ז' ברכות בהעלות המנחה אבל בארץ מצרים מברכין ז' ברכות בבקר. הרב מהר"ר ישועה זיין בתשובו' שערי ישועה כ"י שער א"ח שער ו' סי' א' וכן הרב מהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה ח"ב סי כ"ג דחתן בכור מותר לאכול בע"פ והוסיף עוד דאם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי ומ"ש מור"ם באו"ח דהחתן מתענה ביום חתונתו אין לסמוך על זה ולא נהגו כך עכ"ד:

ולי ההדיוט נראה דמאחר דבני אשכנז ופולין רבבות אלפי ישראל נוהגין להתענות ביום החתונה וכמה עיירות משאר גלילות רהטי אבתרייהו במנהג זה אם ירצה להחמיר ולהתענות רשאי ותע"ב דאע"ג דתענית הבכורות אין לו עיקר כי אם ממס' סופרים ובירושל' כמעט משמע להפך כמש"ל אות א' בס"ד אשתרבובי אשתרבב האידנא האי מנהגא להתענות הבכורות בכל תפוצות ישראל וקבעוה חובה. וכבר הרב בית דוד סי' רמ"ה פקפק במ"ש מהר"ש הלוי דבעל הברית בכור לא יתענה מטעם דאשכחן דתענית הבכורות דחי לתלת מילי ניסן וערב י"ט ויום קרבן ע"ש באורך. ולפחות יועילו הני טעמי שאם החתן נפשו אוותה להתענות רשאי ותע"ב. ומ"ש הרב מהר"י זיין דטעם החתן שמתענה היינו כי נהוג לישא בעת מנחה כבר שמענו וראינו בארץ הצבי ובכמה עיירות שהבחורים נושאים במנחה ואינם מתענים ועמ"ש הרב בית חדש סוף סי' תכ"ט:

ג

ההגה. ואין המנהג כן (מהריי"ל). הרב כנה"ג בפסח מעובין אות מ"א ערער על זה דמהריי"ל הוא הסובר דנקבה בכורה מתענה ולכן הפך הגירסא וכתב שצ"ל (מהרי"ל)

ואין המנהג כן ומ"ש מהריי"ל קאי לדברי מרן דנקבה בכורה מתענה דזה דעת מהריי"ל ושוב כתב מור"ם מדעת עצמו ואין המנהג כן והביא דבריו הרב חק יעקב. גם הרב חק יוסף כתב ט"ס דמהריי"ל כתב שיתענו. ומ"ש הרב כנ"הג להפך הגירסא אינו מחוור דאין דרך המציין להורות מקור דברי הש"ע דכבר נודע דהמציב ציונים הללו לאו מור"ם הוא ולא מידו נגזרו. רק נעשו אחרי הרב כשנדפסו הש"ע והגהות פעם אחרת ונבררו מתוך סרד דרכי משה ואינם אלא להגהות מור"ם דוקא כמפורסם:

ועוד נעלם מהם שמור"ם בדרכי משה כתב וז"ל ובמהריי"ל כתב דלא נהגו שגדול הבית מתענה עכ"ל הרי דקרי בחיל משם מהרי"ל דלא נהגו. אלא דעל הרב כנ"הג ל"ק דבזמנו אסתתום דרכים דרכי משה ולא יצא לאור:

אך על כל הרבנים יש להעיר דהרי בדרשות מהריי"ל אחר שהביא דברי האגודה דנקבה בכורה מתענה כתב ואולי שאר פוסקים חשבינהו כגדול הבית שאין צריך כדפירש ראבי"ה עכ"ל ולקמן כתב בשם מהר"ש דאין מתענין גדולי הבית. ומהא יש לדקדק ממהריי"ל דאין הנקבות נוהגות להתענות דהרי כתב דשאר פוסקים חשבינהו כגדול הבית דאין מתענין אלמא דלרוב הפוסקים אין הנקנות מתענות כאשר איננו גדול בבית מתענה וגם ממ"ש מהריי"ל בתשובה סי' י"ד דחמיו הנהיג כן לבתו מוכח דהמנהג פשוט דאין הנקבות מתענות ולהכי מייתי דחמיו הנהיג לבתו אחת היתה ופרסמה ושפיר כתב מור"ם משמיה דמהריי"ל דלא נהגו הנקבות בכורות להתענות:

ד

דין ב'. אם חל ע"פ בשבת יש אומרים שמתענין הבכורות ביום ה' וכו' ומהר"ם פרובי"נצאל בתשובותיו כ"י סי' ע"א כתב דמתענין ביום הששי והביא ראיות וכתב שם שכן כתב רבינו מנחם לבית מאיר:

ה

בכורות שמתענים יום חמישי כתב בס' פסח מעובין אות יו"ד דאי לא מצו לצעורי נפשייהו עד שעת בדיקה הורה מהריי"ל לטעום מידי בין השמשות ויש לדקדק מלשונו דדוקא בין השמשות דלא הגיע זמן הבדיקה מצו לטעום אבל הגיע זמן הבדיקה לא מצו לטעום אבל בס' מטה משה וכו' יטעום טעימא בעלמא דלא שייך בה אמשוכי עכ"ל ויש להרגיש דבסמוך אות ט' כתב בשר ב"ח בשם מהריי"ל דטעימא בעלמא מותר קודם בדיקה דלא שייך בה אמשוכי ולפי מה שדקדק באות יו"ד ממ"ש שלטי הגבורים משם מהרי"ל הוא הפך מ"ש הב"ח משם מהריי"ל. ובאות יו"ד הול"ל דלפי מ"ש באות ט' משם מהריי"ל עצמו שהביאו הב"ח משמע איפכא כמטה משה ודוק:

ו

ואם אין האב בכור הוא מתענה בעד בנו וכו' אם נולד ולד של קיימא כלומר בן ט' בכור בערב פסח אף שנולד אחר שנכנס נגהי ארביסר יש לאביו להתענות למחר בשביל הילד יולד לו. הרב שבות יעקב ח"א בסימן טו"ב. והר' קרבן נתנאל פ' ע"פ כתב ולפי דעתי כל זמן שהבין אינו בר שלשים שיצא מחזקת נפל אין חיוב על האב להתענו' וכי ס"ד שיהיה יותר חיוב על האב מלפדות בנו בכור שאמר השם כי לו כל בכור בבני ישראל ואף גם זאת שהיא חומרא דאתי לידי קולא שמתענה בניסן ובעי"ט ללא צורך עכ"ל. ויש להליץ בעד הרב שבות יעקב דשאני פדיון דהכי אמר רחמנא כמפורש בש"ס בבכורות דף מ"ט והכא מסתמא בכור מצרים שנולד ע"פ אף שהיא נפל ועתיד למות אח"כ עכ"ז הוכה ומת ליל התקדש חג וכיון שבבור בזה בכלל הגזרה כל דתקון רבנן שהבכורות יתענו שבכורי ישראל חיו בארץ מצרי' ונהגו שאביהם יתענה בקוטנן דין הוא הוא דאבי הבן הלזה יתענה שבנו נמי אלו היה שם דכוותיה במצרי עבד עליו כוס הגזרה ומתה ואין לחוש משום ניסן וערב י"ט דהכי נהוג לפרסומי ניסא:

ז

אם נולד בן בכור אחר חצות לילה ליל י"ד לא יתענה אביו למחר דכל שנולד במצרים אמר חצות ליל הפסח לא מת. הרב שבות יעקב בתשובה הנז'. ויש לפקפק בזה לפי שיטתו כיון דמכח בכורות היה בליל פסח וגם על כיוצא בזה שנולד בי"ד נגזרה גזרה. אלא דמקדימין התענית בי"ד משום דאי אפשר בי"ט א"כ לפי סברתו דעל בכור בן יומו אביו מתענה בע"פ ה"ה דיתענה על הבן בכור הנולד לו בסוף ליל י"ד:

סימן תעא

א

דין א'. אסור לאכול פת משעה עשירית וכו'. כתב הרמב"ם פי"ו האוכל מצה ע"פ מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו וכתב הרב פר"ח דהא אשתמיטיתי' להרי"בש בתשובה סי' ץ'

שכתב שאין בשום מקום בעובר על דברי חכמים מכין אותו עד שתצא נפשו ולא זכר שהרמב"ם סבור כן ובספר יד אהרן הוכיח מדברי ה"ד מניח שיש נסחא בהרמב"ם דלא כתיב בה עד שתצא נפשו וכתב דהיא נסחת הרמ"בם ע"ש באורך. וכן ראיתי להרשב"ץ ח"ב סימן נ"א שכתב שבנסחתו בהרמב"ם לא כתיב עד שתצא נפשו אבל איכא נסחא הכי והשיגו עליה הרמבי"ן והרמ"ך וכן משמע. מדברי בנו הרב מהר"ר שלמה

בתשובותיו סי' תר"י. והרשב"ץ שם כתב משם רש"י פ"ג דיבמות דמכח מרדות היא שלש עשרה מכות ולא נמצא לרש"י כן. רק כך כתבו בשם ר"ת כמ"ש הרב באר שבע סי' נ"ה ועמ"ש הרב פר"ח ועמ"ש הרשב"ץ שם ועיין בביאורי מהרא"י לרש"י פרשת תצא. ובירושלמי פ"ד דנזיר הלכה ג' מכת מרדות חובטין אותו עד שיקבל או עד שתצא נפשו ועמ"ש בפי' פני משה בתוספותיו שם ועמ"ש הרי"טבא הובא בשיטה מקובצת כתובות סוף דף מ"ה מהש"ס:

ב

משעה עשירית וכו' מור"ם בהגהה לקמן סי' תרל"ט דין ג'. כתב ולא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה לתיאבון דומיא דאכילת מצה עכ"ל והקשו האחרונים דהכא גבי מצה אזיל ומודה למה שפסק מרן משעה עשירית. והנכון בעיני מ"ש הרב חק יעקב דכיון דחמץ אסור בע"פ מד' ומצה שיוצא בה אסור כל היום ומצה עשירה לדידי' דמור"ם אסור לאכול בפסח לא הוצרך להגיה הכא דלא יאכל מחצות ומיני תרגימא שרו. ומה שדחה הרב חק יוסף דאכתי נפקא מינה לגביה דין יין וכן לאכילת יום ראשון לק"מ דהרי שלא לאכול מצה וחזרת ביום ראשון מן המנחה ולמעלה בעבור ליל שני הוא חומרא יתירה ותיסגי סמוך למנחה קטנה. וגם לענין יין בע"פ לא שכיח ואי נמי שכיח אין להחמיר ממנחה גדולה ודוק:

ג

דין ב'. הגהה. אבל מצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול כל יום י"ד וכו' זהו דעת הרי"ף והוכיח כן הרמב"ן מסוגית הירושלמי והר"ן פ' אלו עוברין דחה ראיתו. והרשב"ץ ומאמר חמץ דף ל"ג הביא דברי הר"ן וקיים ראית הרמב"ן ע"ש באורך. ולדידי עדיין דחיית הר"ן במקומה ושפיר יכול הירושל' להתפרש כדבריו כאשר עיניך תחזינה משרים ועיין בתשב"ץ ח"ג סי' ר"ס:

ד

מצה מבושלת אי אסירא עמ"ש הרב חק יעקב והרב בית דוד סי' רמ"ז רמ"ח:

ה

דין ג'. הגהה. ובגדים נאים כמו בשבת. פירש לרחוץ ולגלח וללבוש בשבת אך הבגדים יהיו יותר נאים של י"ט משל שבת כמ"ש לקמן סי' תקכ"ט. וכן נהגו בגלילותנו המכבדים שבתות וי"ט להיות להם בגדים נאים מיוחדים ליי"ט:

סימן תעב

א

דין ג' הגהה. ואין חילוק בין אטר לאחר וכו' כ"כ הטור בשם רש"י ומרן בב"י הוכיח דנתחלף לו רש"י ברשב"ם וק"ק על הרב כנ"הג בפסח מעונין אות קס"ז שכתב כמ"ש הטור. ועיין בס' יד משה למהר"ם אמארילייו דף קס"ד ע"ג:

ב

דין ד'. אשה אינה צריכה הסבה וכו' כתב רבינו ירוחם נתיב ה' חלק ד' פי' רשב"ם מפני אימת בעלה שכפופ' לו ולפ"ז אלמנה וגרוש' לא בעו הסבה ובשאלתות כתוב דלאו דרכה למיזגא וכו' ולפ"ז אלמנה וגרושה לא בעו הסבה וכתבו התוס' כל הנשים חשובות הן וצריכות הסבה והרמב"ם כתב בסתם אשה אינה צריכה הסבה עכ"ל ומ"ש ברישא הם דברי הרא"ש והטור אך מ"ש והרמב"ם וכו' לא ידעתי מאי דייק מהרמב"ם שדרכו למנקט לשון המימרא על הרוב. ואם כוונתו דמזה מוכח דלא כהתוס' דדין זה גם בנשי דידן מאי איריא דדייק מהרמב"ם ולא מהריי"ף והרא"ש נמי דכלם כתבו כמ"ש בש"ס אשה אינה צריכה הסבה ואם היא חשובה צריכה:

ולענין דינא נראה דגם אלמנה וגרושה א"צ הסבה כדמשמע מדברי השאלתות וגם רשב"ם עצמו דטעמא דאימתא דבעלה עלה הביא בסוף דברי השאלתות ולא פליג עליה וכן הרב צידה לדרך מאמר ד' כלל ג' פי"א כתב כדברי השאלתות. וכ"כ הרב פר"ח דטעם השאלתות עיקר וכל אשה א"צ הסבה ועמ"ש בסמוך:

ג

הגהה. וכן הנשים שלנו מיקרו חשובות וכו'. כ"כ המרדכי ורבינו ירוחם משם התוס'. וראיתי לראב"ן דק ע"ד שכתב ונשים בעו הסבה וחייבין באכילת מצה וכו' ע"ש ונראה דעתו כהתוס' דהאידנא כלהו נשי מיקרי חשובות ובעו הסבה. ומיהו ק"ק דהול"ל דין התלמוד דאשה אינה צריכה אלא אם היא חשובה והדר לימא דהאידנ' מיקרו כלהו חשובות ולא לסתום ולומר ונשים בעו הסבה וחייבות וכו' דמשמע שכל זה מדינא דגמרא:

ונראה דלפי טעם הגאון דמאי דאשה א"צ היינו משו' דלאו דרכה למזגא והוא טעם כעיקר כמ"ש הרב פר"ח וכמ"ש אות ב'. אם כן האידנא דאיש ואשה יחד עשיר ואביון בימי שנה לאו ארח ארעא למזגא מאחר שכן ליל התקדש חג דנהוג להסב איש ואשה שוו בשיעוריהן וצריכו הסבה דאידי ואידי בכל השנה לאו ארחייהו בהכי ודוק:

ד

ראבי"ה דכתב דבזמן הזה וכו'. ראבי"ה אזיל בשיטת זקנו ראב"ן שכתב דף ע"ד הם היו נוהגין לישב על המטות ולהסב בהסבת שמאל אבל אנו שאין אנו רגילים בכך יוצאים אנו בדרך הסבתנו ואין לנטות ימין ושמאל. והגמי"י כתבו על סברת ראבי"ה דיחידאה היא. ומיהו שם כתבו משם ראבי"ה דאדרבה ישיבה כדרכה הויא דרך חירות. ומזה אזהרה שמענו שלא להסב. ובהא אפשר דראב"ן אף שכתב אין לנטות וכו' אין כונתו שאם ירצה להסב לאו שפיר עבד ודוק:

ה

דין ה'. בן אצל אביו צריך הסבה אפילו הוא רבו מובהק וכו' הרב פנים מאירות ח"א סי' צ"ג חולק על זה ואין ראיותיו מכריעות ומי ישמע בדבר שהסכימו התוס' והרא"ש ורבינו ירוחם והטור וארחות חיים וצידה לדרך והרשב"ץ:

וכזה ראיתי בס' יד אהרן שגמגם בדברי הרב פנים מאירות והוסיף עוד להביא ראיה דבאביו אפי' שהוא רבו צריך הסבה דמסתמא בן אצל אביו אחולי אחיל דהא כשהוא רבו כתבו טעם בגמ' משום מורא רבך כמורא שמים והא באביו נמי אמרו פ"ק דקדושין נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה' אלהיך תירא השוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום הרי דבאביו נמי איכא האי טעמא וא"כ איך אמרו דבאביו צריך הסבה הא כלהו חד טעמא אית להו וכי היכי דברבו אמרו דא"צ הסבה משום מורא רבך כמורא שמים ה"ה נמי באביו נימא דא"צ הסבה מהאי טעמא גופיה אלא דאחולי אחיל וכו' עכ"ל ומוכח מדבריו דבהא דמורא רבך כמורא שמים אין חילוק כלל בין אביו לרבו וזהו תוקף ראיתו. וראיתי להרב פרישה בי"ד סי' רמ"ב שעמ"ש הטור שם ואין לך כבוד ככבוד רבו ומורא כמוראו ואמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים כתב וז"ל איכא למידק דגם באביו כתב דכבודו ומוראו ככבוד ומורא ה' י"ל דכל המוקש אינו שוה לגמר אל אשר ניקש לו משא"כ מורא רבך כמורא שמים דדרשו רז"ל מאת ה' אלהיך תירא הרי ככתבו שני מוראות במקרא אחד להודיע שהם שוים לגמרי עכ"ל ומשתמען מילוהי דהרב פרישה דלא כהרב יד אהרן שאין הקש מורא אב ואם לגמרי כהקש מורא רבו ומפרש הפרישה דברי הטור שם בהכי וכפ"ז ממילא אדחיה לה הכרעת הרב יד אהרן דגם אם אביו רבו מובהק צריך הסבה:

אמנם הרב ט"ז שם דחה דברי הרב פרישה דודאי כל מידי דהוקש לחבירו אין ביניהם חילוק כלל ופירש דברי הטור שם לדרכו ע"ש באורו והא הוי תניא דמסייע ליה להרב יד אהרן. ולפום ריהטא עלה במחשבה לסיועינהו להרב ט"ז וס' יד אהרן ממ"ש התוספות

בקמא דף מ"א ע"ב וז"ל כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש אע"ג דפ"ק דקדושין וכו' השוה הכתוב מורא אב ואם למורא שמים לא הוה ניחא ליה למדרשיה לאוקומיה בעשה יתירא עכ"ל ועפ"י דברי התוס' הללו תריץ יתיב הרב פנים מאירות ח"ב סי ל"ה קושית האחרונים ולא זכר דהוו בה קמאי מהריי"ל בתשובה סי' א' ועמ"ש בשטה מקובצת קמא ומורינו הרב קרובינו מהר"י זאבי ז"להה בדרשותיו פ' וירא. ולמאי דאתאן עלה אחד הרואה ריהטא דהתוס' הנז' משמע דמ"ש השוה מורא אב ואם למורא שמים היינו השואה גמורה כהשואת יראת חכמים למורא שמים דדריש ר"ע השתא וזה כדברי הט"ז וס' יד אהרן ודלא כהרב פרישה:

ואולם אנן בעניותין מסתברא לן בדברי הפרישה ודלא כהרבנים הנז' אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא גמרא כאשר נבאר בס"ד. אב"א סברא ניחזי אנן מאי קאמר הרב ט"ז דודאי כל מידי דהוקש לחבירו אין ביניהם חילוק כלל דנהי דבעלמא מילתא דאתיא בהקש שקול ישקל אל הניקש אבל הכא מה דמות יערוך להקש דעלמא הרי גבי אב ואם אינו הקש גמור כדאמירן בעלמא אלא מדאפיקיה קרא למורא אב ואם ומורי שמים בחד לישנא ואשכחן דקרא אזהר לירא מורא שמים ואשכחן דאזהר לירא אב ואם ולא דמי כלל להקש דעלמא. וכבר הרב פרישה גופיה פרושי קמפרש בי"ד פי' ר"מ במ"ש שם הטור שהוקש כבודה וכו' דאין זה הקש ממש אלא מדאפקיה רחמנא כבוד אב ואם בההוא לישנא דמפיק כבוד המקום ע"ש וזוהי כונתו בסי' רמ"ב שכתב דכל המוקש אינו שוה לגמרי כלומר אף כי עין רואה ואוזן שומעת לשון חכמי' אומרים הוקש כבודם וכו' לא כל המיקש שוה וזימנין דמשכחת דנקיטי רבנן לישנא דהקש ואינו הקש גמור וה"נ הא דאמור רבנן הוקש כבודה וכו' לאו הקש גמור אלא דאשכחן לשון תורה גבי מורא אב ואם וגבי מורא שמים בסגנון אחד לא כן מורא רבו דתרוייהו בחד קרא והוי הקש גמור כהקש גמור דעלמא. ודברים של טעם הם מצד הסברא:

שוב ראיתי להרב המופלא קדוש יאמר לו מהר"ח ן' עטר ז"להה בס' ראשון לציון בביאורו לסי' הנז' שכתב על הט"ז דאין קושיתו קשיא דמדחזי' שינוי בהקש דאחד בריחוק מקום ואחד בקירוב רצה הקב"ה להגדיל אחד מחבירו. ומעיקרא קושיא ליתא דאינו אלא גילוי מילתא וכו' הוי כל ג"ש שאינה מפונה וכו' עש"ב וגם כונת הרב פרישה כמ"ש הוא ז"ל דאינו אלא גילוי מילתא ובמ"ש בסי' ר"ס דאין זה הקש ממש וכו'. ומ"ש הרב להכריע דכל ג"ש וכו' יש להשיב דכלהו נקטו לישנא דהקש והוא לשון התלמוד במציעא דף ל"ב ע"א ובירושלמי פ"ק דקדושין ותורת כהנים פ' קדושים ובסנהדרין דף ן' ע"א ומאן סלקא אדעתין דהוי ג"ש:

וכד דייקת פורתא בדברי התוס' דקמא שהבאתי' נראה דאין ראיה לדברי הרבנים הנזכרים ויש לדחות דהתו' הקשו לשמעון העמסוני דדריש כל אתים שבתורה ובהגיע תור את ה' אלהיך תירא אתא את ופסיק פרוש מיראה וחברו עליו תלמידיו וכתתו חרבותם לאתי"ם דדרש אמאי פירש לוקמא במורא אב ואם וא"ת יעלה מן הארש כיון דהא מיהא גלי רחמנא להשוות מוראו למורא אב ואם ולא לפרוש ונמצא מקיים כל הדרשות שדרש. ותירצו דלא ניחא לאוקומיה בעשה יתירא וזה היה דעתו של שמעון העמסוני שפירש. ומיהו השתא דדריש ליה ר"ע למורא רבו. ועינינו הרואות דמה שהוקש מורא אב ואם אינו אלא דמפיק ליה קרא בסגנון אחד ואלו מורא חכמים מרבה ליה בחד קרא ממילא ידעי' דלא ראי זה כראי זה והקש אב ואם גלוי מילתא בעלמא והקש מורא רבו השואה גמורה גם לדעת התוס' וכדברי הפרישה:

*ומלבד דדברי התוס' דקמא יש להסכימם כדברי הרב פרישה כדאמרן. הנני יוסיף דמתלת' קראי שמיע לי כהרב פרישה ואת רב"ע. זה יצא ראשונה מדברי התוס' פ"ק דבכורות דף ו' שכתבו פירש וא"ת לוקמא במורא אב ואם ולעבור עליו כשני עשה י"ל דמשמע ליה דומיא דמורא של מקום וזה אי אפשר ור"ע מרבה ת"ח דתניא מורא רבך כמורא שמים עכ"ל ואחזה אנכי להרב צאן קדשים שכתב על דבריהם וז"ל פירוש דלא משמע ליה אלא שיהא דומה למורא של מקום אבל לעבור בעשה יתירא ויהא יותר ממורא של מקום זה אי אפשר אבל ת"ח מרבה ר"ע רק דומיא שיהא מורא רבך כמורא שמים דבת"ח ליכא עשה עכ"ל ואין דברי התוס' נוחים לפי פירושו ואין דבריו מחוורים. ותו מאי קאמר דאי הוה מוקי ליה כמורא אב ואם ועשה יתירה הוא יותר ממורא שמים וכו' דמשמע דבמורא שמים ליכא אלא חד עשה ולא יתכן דבאב ואם ליהוו תרי וכמורא שמים אחד ואין שני וזה אינו דבמורא שמים הוכפל עשה זה על שלישים ועל רביעים ויותר מהמה בני זיל קרי בי רב:

אבל כונת התוס' מבוארת בדברי הרב פרישה דאת ה' אלהיך הריבוי משמע דומיא דמורא של מקום דהוא השואה למוראו כביכול וזה אי אפשר דמאי דהוקש מורא אב ואם לאו הקשה הוא אלא גילוי מילתא ולאו דכתיב באוריתא בחדא מחתא עד שבא ר"ע ולימד לרבות ת"ח ומורא רבך כמורא שמים דהיינו השואה למוראו כביכול והרי דהתוס' כתבו ממש כדברי הרב פרישה:

גם אם השני הוא הרא"ש בתוספותיו לקמא הביאו בשיטה מקובצת תירץ לקושית התוס' דלא ניחא לי' לרבויי מאת הסמוך להי' אלא כעין יראת ה' עכ"ל ומוכח דכונתו ככל

האמור דהקש מורא אב ואם למורא שמים אינו הקש ככל הקש דעלמא דשוו בשיעוריהן רק הוא כעין גלוי מילתא ותו לא ומשום הכי הוה מסתפי לאוקומי למורא אב ואם:
ושלישי בקדש רבינו ישעיה הראשון מטראני הובאו דבריו שם במקובצת שכתב דהשוה הכתוב מורא אב למורא שמים לא השוה ממש קאמר דאינם סמוכים זה לזה אבל אי הוה דריש את ה' הוה משמע דמשוהו למורא של מקום עכ"ל והן הן דברי הרב פרישה:
כמדומה אני שזה כונת תלמיד רבינו פרץ שכתוב שם בשמו וז"ל לא הו"ל למדרש לאתויי אב ואם דלא משמע ליה לרבות מאת הסמוך להי' אלא כעין יראת ה' ולכך דריש מהא לרבות ת"ח וכו' אבל מורא א"וא לא דנהי דהוקש כבודם מ"מ מורא לא אתקש עכ"ל ודברים ככתבן אינם מובנים דנהי דבמציעא דף ל"ב לא אמרו אלא הוקש כבודם וכו' אבל פ"ק דקדושין דף ל' אמרינן השוה הכתוב מורא אב ואם למוראת המקום וכו' והכי אתמר פ"ק דקדושין בירושלמי הקיש מורא או"א למורא של מקום והוא ברייתא דספרא פ' קדושים ולדידיה דהקש כבודם הקש גמור מורא נמי דכוותא:
לכן נ"ל דט"ס הוא ובסוף הלשון צ"ל לגמרי לא אתקש ודבריו כדברי רבינו ישעיה והרא"ש הנז' והכי רהיט כוליה לישניה כמבואר וסליק בידן דהתוס' ורבינו ישעיה והרא"ש ותלמיד רבינו פרץ כלהו רבוואתא כתבו כדברי הרב פרישה ודלא כהרב ט"ז והרב יד אהרן:
ומוצא אני שדבר זה תלמוד ערוך בירושלמי דנדרים ריש פרק פותחין דתנן התם ר' אליעזר אומר פותחין בכבוד אביו ואמו וחכמים אוסרין ואתמר עלה בירושלמי רבנן אמרי חזקה שאין אדם מעמיד בכבוד אב ואם ר' אליעזר אומר פעמים מעמיד ופעמים שאין מעמיד וכו' הכל מודים בכבוד רבו שאינו מעמיד דתנינן מורא רבך כמורא שמים והציאוהו הרמב"ן בהלכותיו כ"י והרא"ש בפסקיו והר"ן בחידושיו הרי דאף דלר"א דפותחין בכבוד אב ואם דפעמים מעמיד ופעמים אין מעמיד מודה בכבוד רבו שאינו מעמיד ואין פותחין משום דכבוד רבן חמיר דמורא רבך כמורא שמים משמע דהשואת מוראת רבו אין לה יחס עם השואת מורא אב ואם ומבואר נגלה דטעמא ככל אשר דברנו וכדברי הרב פרישה אמור מעתה שהכרעת הרב יד אהרן בדין זה אינה הכרעה דגבה טורא בינייהו דמורא אב למוראת הרב כמו שנאמר ודוק:

1
ות"ח מופלג בדורו אעפ"י שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו וכו' המסתכל בדקדוק דברי מרן לכאורה יראה דזו חלוקת גדול הדור שנקט הרב ת"הד סימן חל"ק ומייתי לה דחשיב כרבו מובהק מדברי התוס' פ' אין עומדין וז"ש מרן מופלג בדורו כלומר שהוא גדול הדור

וכן כתב חשוב כרבו סתם פי' כרבו מובהק. ואתה תחזה למור"ם בדרכי משה בדין זה שעם היות שמביא על הרוב לשון מרן בב"י הכא דקדק וכתב ברישא מופלג בחכמה ולא כתב מופלג בדורו כמ"ש מרן בב"י ושוב הוסיף מור"ם וכתב וכ"ש גדול הדור שהם דברי הת"הד בקיצור:

ומרן בש"ע י"ד סי' רמ"ד דין יו"ד כתב מי שהוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו דינו כרבו מובהק וכתב מור"ם בהגהה מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך נקרא מופלג בחכמה והיינו פירוש דברי מרן דאע"ג דמופלג בחכמה וגדול הדור נראה מדברי הרב ת"הד דתרי נינהו מ"מ מדכת' מרן דדינו כרבו מובהק מוכח דהוא ז"ל קרי לגדול הדור מופלג בחכמה דהרי מקור הדין דחשיב כרבו מובהק הוא מהרב ת"הד ומוצאו מהתוס' דפ' אין עומדין ואינו אלא בגדול הדור ולכן ניחא למור"ם לפרש דברי מרן דגם הוא כונתו על גדול הדור וכן יראה מדברי הרב פר"ח בדין זה דמייתי עלה מה שהוכיח הת"הד מהתו'. ומאי דקמותיג הפר"ח על הת"הד לק"מ ולא צריכנא למ"ש הרב מקראי קדש. אמנם כשתדקדק בסוף דברי הפר"ח עיניך תחזינה דיש דילוג לשון וכן במקראי קדש יש ט"ס. ואנחנו לא נדע שארית דברי הפר"ח לבא על תכונתו:

ולפום הא דאמרן ק"ק על מרן דאמאי לא השמיענו הכא דמופלג בחכמה אפי' אינו גדול הדור א"צ הסבה כמ"ש הר"ם מפלייז והביאו הת"הד וכן מוכח מהתוס' והרשב"א בקמא דת"ח מופלג הוא בכלל את ה' אלהיך תירא וכמו שהביא הת"הד מהתוס':

ואפילו מהר"י קולון שרש ק"ע שכתב דדברי התוס' פ' אין עומדין שכתבו דגדול הדור היה ובא ללמוד לפניו חד שינויא הוא ופליג על ת"הד נראה דבדין זה מודה דנהי דלא חשיב כרבו לענין מורה הלכה בפניו מ"מ איתיה בכלל את ה' אלהיך תירא ומשום מורא אין לו להסב בפניו. וכן ק"ק על מור"ם דבד"מ כתב שתי החלוקות והכא בדין זה בהגהה לא פירש דאפי' מופלג שאינו גדול הדור א"צ הסבה. גם מה שפירש מור"ם בדברי מרן ב"י אינו מתישב דמרן כת' סתם מופלג בחכמה והול"ל לפחות מופלג בדורו כמ"ש כאן בדין זה:

לכן נראה דמרן הכא בדין זה וגם בי"ד לא כיוון לגדול הדור אלא למופלג בחכמה וס"ל דמופלג בחכמה בין לדין הסבה בין לדין קימה והדור גם מהר"י קולון מודה דא"צ הסבה וצריך לקום מלא עיניו דהרי התוס' בקמא כתבו דאת ה' אלהיך תירא אייר בחכם מופלג וגם הסמ"ק והטור בי"ד כתבו דמופלג בחכמה דינו כרבו מובהק ואיך מהר"י קולון העלים עין מכל זה וכתב בפשיטות דדברי התוס' פ' אין עומדין חד שינויא ולא חשיב כרבו אם לא היכא דאיכא תרתי אלא מוכרח ולא אמרה מהר"י קולון אלא לענין

מורה הלכה ודכוותא שאינו יכול לומר אדרבא וכו' אבל לענין הסבה וקימה אזיל ומודה להתוס' וסמ"ק ומ"ש בש"ע הכא ובי"ד הוא אליבא דכ"ע ומ"ש דחשיב כרבו היינו להני דיני דעסיק בהו ובפלוגת' דהת"הד ומהרי"קו לא מיירי ועמ"ש בש"ות דבר משה א"ח ח"ב סי' ח' ויש לדקדק קצת במ"ש שם ודוק:

ז

דין ו'. השמש וכו' הרב פר"ח כתב דה"ה עבד והביא ראיה מהירושלמי עש"ב וק"ק דלפי פי' שפי' בירושלמי אינה ראיה דבאשה הוי הפך תלמודין ותו דטפי ניחא לפרש בירושלמי דכונתו דלא שמע בעבד ואשה וכן פי' בס' שדה יהושע ובס' קרבן העדה:

ח

דין ז'. הגהה. אם לא שתה כוס ג' ודי בהסבה וכו' קצת אחרונים הסכימו דאף אם לא שתה כלם בהסבה א"צ לחזור וכן דעתי הקצרה נוטה דאעיקרא צריך טעם למאי דשתו ד' כוסות בהסבה וכבר נודע מ"ש הר"ן ועמ"ש הרב משי"ל סוף הלי מגילה ועמ"ש מהראנ"ח בתשובה ח"א סי' י"וד בתוך התשובה ודוק ומה שהביא הפר"ח ראיה מדין שתאן בבת אחת אינה ראי' כמ"ש הרב מהרי"י שאול בס' קול יעקב בליקוטים דף נ"ז ע"ב ע"ש:

שוב ראיתי להרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ד ע"ד שכתב אם שתאן בלא הסבה היה נראה שדינו כדין שתאן חי דידי ד' כוסות יצא ידי חירות לא יצא אבל ראיתי בס' הטורים שצריך לחזור ולשתות בהסבה ואינו נרי מזה הטעם שכתבתי ובגמ' איכא מ"ד תרי כסי קמאי וכו' והיה מן הדין למיזל בהו לקולא וכו' מעתה אם שתו ראשונים בלא הסבה או אחרונים היה נראה שא"צ לחזור ולשתותן בהסבה אלא שאם כלן או אחד מן הראשונים וא' מן האחרונים שתה בלא הסבה צריך לחזור ולשתותן בהסבה עכ"ל וק"ק דברישא חלק על הטור דא"צ לחזור ולשתותן בהסבה דהו"ל כדין שתאן חי דא"צ לשתות אחרים כמ"ש הוא ז"ל למעלה. ובסוף כתב שאם כלן וכו' וזה סותר הקודם ואולי לדעת הטור קאמר בסוף או יש ט"ס בדבריו ותו יש לפקפק בסוף דבריו דכיון דמן הדין הו"ל למיזל לקולא אף דלכתחילה משום דליכא טרחא שתינן כלהו בהסבה מ"מ אם שתאן בלא הסבה נוקמא אדינא דספיקא דרבנן לקולא וכמש"ל:

ט

דין ט'. הגהה. שלא בהפסק וכו' הרוקח פירוש זה בלשון התוספתא שתאן בפוסקין והדבר קשה. והרב מהרי"י לב בנו של הרב שער אפרים הובא בש"ות שבות יעקב ח"א סי' כ"ב והרב מקום שמואל סוף סי' ס"ו פירשו פירוש מחודש עש"ב ועמ"ש הפר"ח

ועיין בס' שדה יהושע ובקרבן העדה מה שפירשו בלשון הירושלמי ריש ע"פ מהו לשתותן בפוסקין:

י

דין י"וד. מפני שמזיקו או שונאו צריך לרדוק עצמו וכו'. הרב ראש יוסף הקשה דמצטער פטור מן הסוכה ומכל המצות ואיך חייב בד' כוסות מי שמזיקו והוא ז"ל תריץ תירוץ דחוק ודרך דרש עש"ב. ולק"מ דדוקא גבי סוכה אמרו מצטער פטור מן הסוכה והיה טעמו דתשבו כעין תדורו וכמ"ש התוס' בסוכה דף כ"ו הא בשאר מצות דלית לן פטורא מקרא כי סוכה דכתיב תשבו חייב המצטער וכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון והכי משמע ע"ש הרמב"ם פ"ד דתפילין דין י"ג מצטער ומי שאין דעתו נכונה ומיושבת עליו פטור מן התפילין שהמניח תפילין אסור לו להסיח דעתו מהן וכתב מרן בכ"מ משם ה"ר מנוח וז"ל אע"ג דבשאר מצוות אמרינן מצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום הסח הדעת עכ"ל אלמא מצטער בשאר מצות חייב אלא דתפילין שאני דאסור להסיח דעתו וכמ"ש הרמב"ם והכי אמרינן פ"ק דכתובות אלא מעתה טבעה ספינתו בים הכי נמי דפטור אלמא א"ר אנא בר זבדא אבל חייב בכל המצוות ואף לדעת אביי התם דבטרדה פליגי מ"מ מודה אביי דאינה הלכה וטרדה דרשות חייב. ואף דהתם איירינן בטרדה מבחוץ ולא שמצטער מצד המצוה מ"מ נראה דבמידי דלא בעי ישוב הדעת אף מצטער מצד המצוה חייב וכן משמע קצת מע"ש עוד מרן בכ"מ שם וז"ל וכתב עוד מדאמרינן במדרש שהיה חושש בראשו לא היה מניח תפילין של ראש משמע דמצטער פטור מתפילין ואף שיש להשיב על ראיה זו דשאני התם דהצער היה בא לו מצד הנחת תפילין מ"מ קצת סמך הוא עכ"ל הר"י דה"ר מנוח הוכיח דין הרמב"ם דמצטער פטור מתפילין מהא דאתמר בי מדרשא שהצער בא לו מצד המצוה שהיא הנחת תפילין ויהיב טעמא הרמב"ם לפיטורא מפני שאסור להסיח דעתו מהן אלמא גם במצטער מצד המצוה אי לא בעי ישוב הדעת חייב. ובשגם יש לדחות כן נ"ל עיקר:

יא

מי שאינו יכול לשתות יין בשום אופן יוצא בשריית מי צמוקים הנקרא שירבי"ט. בית דוד סימן רנ"א ועמ"ש הרב כנ"הג בריש תשובותיו הנדפסות. ובס' ארחות חיים דף ע"ח. וה"ר מנוח פ"ז משם רב נטרונאי גאון אם אינו מוצא יין וכו' ישרה צמוקים במים וכו' ע"ש וכן כתב בס' שבלי הלקט דף ל"א ע"ב משם הגאונים:

יב
דין י״ד. גם הנשים חייבות בד׳ כוסות וכו׳ כתב הרב מג״א משם התוס׳ שהן היו עיקר הנס וכו׳ וכבר הושג מהרב קרבן נתנאל דזהו פירוש רש״י ורשב״ם והתוס׳ דחאוהו ופירשו פי׳ אחר ע״ש. ומיהו רש״י מחלפא שיטתיה ועיין בס׳ יד אהרן סי׳ תרפ״ט הגהב״י ובס׳ בית ועד בביאורו לחנוכה דף י״ז ע״ב ודוק ומהר״ם ן׳ חביב בכפות תמרים דף ל״ג כתב דרש״י סבר ב׳ הפירושים עש״ב שיש לדקדק בדבריו:

סימן תעג

א
דין א׳. ומברך שהחיינו וכו׳ ובזה נפטר שאין מברכין שהחיינו אמצה. הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשו׳ כ״י:

ב
הא דלא מברך ברגל הטוב והמטיב ה״ט שאין טובה זו משותפת עם חבירו ודמי לירדו גשמים ואין לו שדה בשותפות דקי״ל סי׳ רכ״א דאינו מברך. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשובותיו כ״י סימן ק״א ועמ״ש הלק״ט ח״א סימן נ״ח:

ג
ואם חל בשבת וכו׳ ויכול לומר ההגדה בספר כמש״ל סי׳ רע״ה ועמ״ש שם בס״ד ועמ״ש הרב חק יוסף ובספר ארחות חיים דף פ׳ ע״ש:

ד
דין ד׳. צלי על הגחלים וכו׳ ואם שכח לצלותו צולה אותו בלילה דיכול לאוכלה בי״ט בשחרית. מגן אברהם והרב מהר״י עאייאש בש״ות בית יהודה ח״א א״ח סי׳ נ״א כתב דמאן דלא אכל צלי אף ביום אסור לצלותו בליל י״ט עש״ב:

ה
כתב בארחות חיים דף ע״ט עמוד ד׳ שצולין אותו על הגחלים שאם יחזור אחד שפוד רמון יהיה טורח גדול וכ״כ בכלבו והביאו הפר״ח ועמ״ש הרב מהר״ר בנימין הלוי הביאו בס׳ מרכבת המשנה פ״ח דחמץ ומצה:

ו
הגהה. וה״ה צלויה וכו׳ וכתב הרב פר״ח שנהג לעשות שניהם צלוין ואף כשחל י״ד בשבת שאין חגיגה דוחה שבת וכמ״ד פ״ק דחגיגה דאין חגיגת י״ד דאוריתא וכרב אשי דאמר פ׳ אלו דברים ש״מ חגיגת י״ד לאו חובה היא וכן פסק הרמב״ם אעפ״כ וכו׳ עש״ב

ותהי עלה הרב מהר"ב הלוי הביאו בס' מרכבת המשנה דאין כתב הרב פר"ח וכן פסק הרמב"ם דהרי הרמב"ם פסק דחגיגת י"ד דאוריתא והאריך בזה ע"ש ולי ההדיוט כוונת הפר"ח דפסק הרמב"ם כרב אשי דאמר רשות וא"כ אינה דוחה את השבת כמפורש בדבריו סוף הל' קרבן פסח וז"ש הרב פר"ח וכרב אשי וכו' וכן פסק הרמב"ם וכו' ולא קאי השתא הפר"ח ליתובי דעת הרמב"ן ולכוין פסקיו אהדדי ודוק:

ז

דין ה'. שבעלין אין יוצאין אא"כ הם לחין וכו'. ואם הם כמושים כתב ר"י"אז משם מז"ה דיוצאין בהם וכתב עלה. ול"נ שהעלין צריכין שיהיו לחים ולא כמושים והקלחים אפי' כמושים. והרב כנ"הג טרח וכתב והאריך לומר דכמושים אינם יבשים ומה שסיים ר"י"אז והקלחים אפילו כמושים אינו מדוקדק זהו תורף דבריו ומתוך דברי הרב נראה דלא זכר מסוגיית הש"ס דקתני בבריתא דחכמים אסרי ביבשים והתירו בכמושים. והיינו שסיים ר"י"אז והקלחי' אפילו כמושים כונתו דכי אמרו דיוצאין בכמושים היינו בקלחים לא בעלין:

והרב פר"ח הכריע כסברת מר זקנו הרב רבי' ישעיה הראשון דקי"ל כר' אליעזר בר צדוק דיוצאין בכמושין ע"ש באורך והרב מופת הדור בספר מקראי קדש והרב חק יוסף המה ראו כן תמהו ודחו דבריו דההיא בריתא דעלה סמיך דשוין שיוצאין בכמושין אוקמוה בקלחין וא"כ לא קי"ל כר' אליעזר בר צדוק וכו' עש"ב:

ואנא זעירא אמינא דנהי דהרבנים הסבירו פנים לשיטת ר"י אז מ"מ גם שיטת רבי' ישעיה הראשון זקנו דהסכים בה הפר"ח אינה תמוהה ויש לה מקום ופנים הנראים בסוגיא והרואה יראה דהפר"ח בסוף דבריו מאי דמייתי ראיה מהבריתא דקתני ושוין שיוצאין בכמושין היינו דכמושין דין לחים יש להן ומסברת רבנן בקלחים דסברי דכמושי' היינו לחי' ממנה נקח לדידן דבעלין דיבשין אין יוצאין בהם יוצאין בכמושים דדמו ללחים וכסברת ר' אליעזר בר צדוק. הן אמת דיש לדחות דכי מכשרי רבנן כמושים דוקא בקלחים לא בעלין. מיהו יש קצת ראיה מהמקשן דפריך מהא בריתא דסבר דאיירי בעלין ואפי"ה שוין בכמושים אלמא פשיטא ליה דכמושים כמו לחים. וכי משני תרגמה אקלח אם איתא דעלין כמושין אין יוצאין בהן וסבר' ר"א בר צדוק יחידאה היא הל"ל הכי נמי מסתברא דבקלח איירי דאי בעלין האיך מכשרי בעלין כמושי' ורמי רבנן ארבנן ומדקמשני לה בסגנון זה תרגמא אקלח משמע דהוי בדרך אוקמתא ואין הכרע מגוף הבריתא מהא דכמושיה. ומצאתי לראב"ן דף ע"ג שכתב העלין לחין בעינן ולא יבשין אבל כמושין יוצאים בהן עכ"ל הרי דדעת ראב"ן כרבינו. ישעיה והפר"ח:

ומה שהביא ראיה ריי"אז מהירושלמי הרואה יראה דבירושלמי גריס במשנתנו יוצאין (יהן) [בהן] בין לחים בין כמושים ואתמר עלה אית תנויי תניו אבל לא כמושים אמר רב חסדא מ"ד כמושין בקלח מ"ד במתניתין כמושין בעלין. ול"ק מהא דירושלמי על ראב"ן ורבי' ישעיה דכיון דבתלמודין גריס במתניתין ובמימרת רב חסדא יבשין במקום כמושים דגריס בירושלמי הכי נקיטין דדוקא עלים יבשים אימעיטו אבל לא כמושים כגמרא דילן. ואפשר לומר דגם בירושלמי צריך לגריוס יבשין במקום כמושים והיו לאחדים השני תלמודים:

שוב בא לידי ס' אליה רבה ושם ראיתי קצת ממ"ש ע"ש ובתוספות שיירי קרבן על הירושלמי ובס' חק יעקב:

ה

אבל לא כבושים וכו' פירש"י בחומץ וכ"כ בארחות חיים והרב מגן מגן אברהם כתב דלדידן דגם במים מיקרי כבוש ה"נ אין לשרותו במים מע"ל והרב חק יעקב הסכים דהכא לכ"ע הוי כבוש בחומץ והביא ראיה ממשנתנו ומדברי התוס' דאם הוא בחומץ הוי בדרך לא זו אף זו ועמ"ש בעניותינו בספרי הקטן שער יוסף דף ט' ע"ב. ועתה ראיתי מ"ש הרב מהר"ם יצחקי בס' אור יקרות דף ס"ג ע"ד שדחה דברי הרב חק יעקב גם ראיתי בס' חק יוסף מ"ש לענין דינא לדחות דברי הרב חק יעקב ובעיני אין דבריהם מחוורין כמו שיראה הרואה:

ט

גם למ"ד דכבוש במים מע"ל אין יוצאים בו מ"מ בתמכא שהוא קריי"ן אף אם שרוי במים מע"ל יוצאין בו הרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' קי"י:

י

ועיקר מצוה בחזרת וכו' הרמב"ם השמיטו הא דמצוה בחזרת וכתב מרן בב"י שהוא מפרש מצוה נמי בחזרת אף שהיא מתוקה ואין בה מרירות וכן מתבאר מרבינו ירוחם שכתב מצוה בחזרת וא"צ לחזר אחר המדות יותר והרב פר"ח כתב דלא משמע הכי בגמרא דר"א הוה מהדר אמרירותא וא"ל רבינא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת וארי"א מצוה בחזרת ומהא דרבינא נתעצם להכריח דחזרת קדמה לכולהו ע"ש.

ואפשר להליץ דהקדימו חזרת דאף דלא מריר שקיל כהנך וא"צ לחזר לכתחילי' בתר הנהו דמרירי אמנם אין הכונה דמר"ה תהיה באחרונה על כל פנים ואה"נ דלכתחילה מצי למנקט חד מהנך דמרירי וכ"כ הרב מקראי קדש והא דפריך דחזרת תנן שפיר קמותיב דמדאקדמיה תנא שמעינן דא"צ לחזר בתר מאי דמריר ואייתי מתניתא דבי

שמואל דאף דלא קפיד לשנות כסדר התנא הא מיהא קפיד למנקט חזרת ברישא לאשמועינן דאף דמתיקא שקילא כאינך וא"צ למהדר בתר הנהו דמרירי ומייתי תו מדרי אושעיא דמפרש מצוה בחזרת כלומר דמצוה כתקנה היא בחזרת כאינך:

וזה חזיתי בסי' יד אהרן שתמה על מרן מדרבינא כהרב פר"ח והוסיף לתמוה במ"ש מרן שכ"כ רבינו ירוחם דדברי רבינו ירוחם הם כדברי הש"ס וזה מוכרח דלא היה לו לסתום נגד הרא"ש רבו עכ"ד ודברי מרן ברורים דכפי דברי הטור דחזרת קדמה ואתיא ועיקר המצוה בה ולא מיבעיא דאין לחזר בתר דמריר אלא דאיבעי ליה למהדר אחזרת שכן ראוי להיות חוזר דמרור דכתוב באורייתא שרי אחיזריי"ה מאי קאמר רבינו ירוחם מצוה בחזר' וא"צ לחזר אחר המרות דמשמע דאם לפניו לו היה כן חזרת ואינך דמרירי לית לחזרת קדימה באפי מר"ה ואדרבא מר"ה קמא איבעי ליה למנקט או הרשות בידו ואיזה שירצה יקח הול"ל מצוה בחזרת אף אם יש לפניו אינך דמרירי אלא מוכח דכונת רבינו ירוחם כמ"ש מרן. ומ"ש דלא הי"ל לסתום נגד הרא"ש רבו לא ידענא מאי קאמר דהרא"ש לא ביאר שום דבר אלא הביא דברי הש"ס כצורתם:

יא

הגהה. וחרוסת יעשה עב זכר לטיט וכו' תנן פי' ע"פ שאין חרוסת מצוה ר' אליעזר בר צדוק אומר מצוה ואמרינן עלה ואי לא מצוה משום מאי מייתי לה משום קפא ור"א בר צדוק דקסבר מצוה ר' לוי אמר זכר לתפוח ור"י אמר זכר לטיט אמר אביי הילכך לקהויי וצריך לסמוכי:

וראיתי להרמב"ם בפירוש המשנה שכתב והחרוסת הוא תערובת שיש בו קיהוי ודמות תבן וזה זכר לטיט וכו' ור' צדוק אומר חרוסת מצוה לדעתו שחייב אדם לברך וכו' ואינה הלכה עכ"ל ויש להעיר דמאחר דכתב דדברי ר' צדוק דסבר חרוסת מצוה אינם הלכה איך בתחילה פירש דחרוסת הוא זכר לטיט ויש בו תבן וכו' הרי מבואר בש"ס דלת"ק דסבר שאין חרסת מצוה אינו אלא משום קפא דדוקא אליבא דר' אליעזר בר צדוק דסבר מצוה אמרו שהוא זכר לטיט וצריך לקהויי ולסמוכי.

ונראה שסבר הרמב"ם דודאי נקיטינן כסברת ר"א בר צדוק שזהו זכר לטיט וצריך לקהוי ולסמוכי ובזה אין הלכ' כת"ק דחזינן דאמוראי קיימי כוותיה דר"א בר צדוק מיהו אין הלכה כדבריו כמאי דסבר שהוא מצוה ומברכין עליו ולזה כתב ברישא דהחרוסת יש בו קיה ויש בו תבן זכר לטיט והודיענו כיצד סדר עשייתו וגמר אומר דר"א בר צדוק ס"ל שמברכין עליו ואינה הלכה כלומר דברוכי לא מברכינן:

וכבר חזיתיה לדעתיה דהרב פרי חדש כה יאמר דכן דעת הרמב"ם

בחיבור. ואולם בתחילת דבריו כתב והרמב"ם בפירוש המשנה כתב שלדעת ר' צדוק חייב לברך ואינה הלכה אלא כת"ק דטעמא דחרוסת משום קפא אבל באיבורו חזר בו וכו' עכ"ל וק' שגם בפירוש המשנה כתב שהוא זכר לטיט המפורש ודבריו בפירושו וחיבורו שפה אחת ודברים אחדים ואין כאן חזרה:

ומאי דאמר אביי הלכך צריך לקהויי ולסמוכי תרגמה הרב פר"ח אליבא דהרמב"ם דקאי אדר' יוחנן לחוד וכו' ע"ש באורך ואפשר לפרש במ"ש בערוך ערך חרוסת זכר לטיט על כן עושים אותו מכל מיני מתוקים ומרורים וחומץ כמו הטיט שיש בו כל דבר עכ"ל ואפשר דהיינו דקאמר אביי דכיון דהוא זכר לטיט צריך לקהויי ולסמוכי כעין טיט שיש בו כל דבר:

א"נ אפשר דגם לר"א בר צדוק יש צורך בחרוסת משום קפא כמ"ש הרב פר"ח והיינו דאמר אביי צריך לקהויי משום קפא דגם לר"א בר צדוק איתא להא דמשום קפא ולסמוכי זכר לטיט. ומדברי הרב בית דוד סי' רנ"ג מוכח דלערוך נקרא חרוסת ע"ש שהוא כמו טיט וחרוסת היינו טיט ע"ש והרואה יראה דבערוך מוכח ממ"ש שם בסמוך וקרא חרוסת על שם שיש בו קיהוי ודו"ק:

יב

הדומין לתבן שמגדילין בו הטיט. ובסי' שבלי הלקט סי' ס"ד כתב ויש משימין בו מעט חומר או גרירת לבנה זכר לטיט. וכתב בגיליון הרב המקובל מהר"ם די לונזאנו זל"ה בכ"י ממ"ש. נבהלתי מראות שגעון כזה אולי גם בפורים יוציאו מהם דם זכר לגזרת ההריגה והלא צריכין להפך היגון לששון והרע בטוב ויצא שבוש זה מט"ס שנפל בפירוש רשב"ם ופירוש רש"י פ' ע"פ שכתוב וחרס שכותשין בו הדק זכר לטיט. ואני בדקתי בפירוש כ"י ישן נושן וכתוב בו וחרוסת שכותשין הטב זכר לטיט והוא מוכרח שהוא פירוש על מ"ש שם חרוסת זכר לטיט

עכ"ל ופירוש רש"י בנסחא שלפני כתוב נמי וחרוסת שכותשין וכו':

אך הרב בית דוד סי' רנ"ג הביא משם רש"י ורשב"ם חרס שכותשין ותמה על הרמב"ם וסמ"ג והטור שלא כתבו כן וכתב דבשלוניקו העידו זקנים שהיו נותנין בחרוסת אבן קיילירמי"ני כתוש ע"ש באורך ומאי דסמיך אמאי דכתיב בפירוש רש"י ורשב"ם כבר העיד הר"מ די לונזאנו דבנסחא כ"י ליתיה ונראית נסחא נכונה ומנהג איזה קהלות שבשלוניקי אפשר שנתפשט עפ"י נסחת רש"י ורשב"ם או ע"פ שבלי הלקט. אבל כמדומה שברוב העיירו' לא נהגו מנהג זה:

יג
מה שנוהגין בשלוניקו לעשות עיקר החרוסת מערמונים הוא תימה שלא נזכרו ערמונים בשו' פוסק וגם לא מצינו שנדמו ישראל לערמונים וגו' כ"כ הרב בית דוד סי' רנ"ד. ומצאתי לרבינו מנוח בפיי להרמב"ם סוף פ"ז דחמץ ומצה שכתב מנהגנו לעשותה כן לוקחים ערמונים קלופין ומבשלין אותן וכו' עש"ב והרי נמצא לחד מרבוותא קמאי הא דערמונים. ועמ"ש הרב בית דוד שם סי' רנ"ג בפירוש קנה וקנמון ועמ"ש הרשב"ץ במאמר חמץ:

יד
דין ו'. ויקח מהכרפס וכו'. כד הוינא טליא שמעתי מפי המרובין מחכמי הדור כי לא פורש אשר לא כתוב בספר אי הכרפס נאכל בהסבה ולפי טעם הכלבו דשם רמז כרפס אותיות ספרך כלומר שנשתעבדו סבלות בפרך וי"א ששים רבוא שנשתעבדו בפרך א"כ דמי למרור ואינו טעון הסבה:
ועתה ראיתי להרב בית דוד סי' ר"ין שכתב וז"ל דבר ברור הוא שכל הסבה שציין להסב בלילה הזה הוי דוקא בשעת אכילה ושתיה ושתיה ולא בשעת ברכה וכו' עד כל הברכו' כמו ברכת אכילת כרפס וקריאת הגדה וברכת המוציא על אכילת מצה צריך בלא הסבה עכ"ל ומזה מוכח דהרב סבר בפשיטות דבאכילת כרפס בעי הסבה רק דקפיד על הברכה דידיה ואינן כי הוא יברך בלא הסבה:
אמנם ראיתי בס' שבלי הלקט שכתב סי' ס"ד נוטל הבקי כרפס או שאר מיני ירקות שהן לטבול ראשון ומברך בפ"ה ומטבל בחרוסת ואוכלין בלא הסבה עכ"ל הרי מפורש דאוכל כרפס בלא הסבה וכ"כ צידה לדרך פי"א וכן ראיתי כתוב משם מטה משה סי' תרכ"ו וכל זה נעלם מהרב בית דוד. וראיתי בפירוש ה"ר מנוח כמה טעמים באכילת כרפס זכר לכתנות פסים סיבה ראשונה לגלות מצרים ושהוא מורה ניצוח מלחמה ושהיו אוכלים אותו במצרים לרפואת האברים שהיו נרדים בעבודת פרך עש"ב ועל דרך האמת יש רמז נכון בכרפס וכך היה מונה מילי קטני" ולאו זימניה דהסבה הוא ודוק:

טו
הגהה. ויאמרו בלשון שמבינים הנשים וכו'. כתב הרב בית דוד סי' רנ"ו דאין הטעם מפני שהנשים חייבות בקריאת ההגדה שהרי מ"ע שהזי"ג היא וכו' ואע"ג דאמרינן פי' ע"פ דף ק"ח אריי"בל נשים חייבות בד' כוסות שאף הן היו באותו הנס וכו' היינו דוקא במצוה דרבנן כמ"ש התוס' שם אבל במצוה דאוריתא כיון שהיא מ"ע שהזי"ג אין לחייב הנשים בשביל שהיו באותו הנס שהרי מצוה סוכה היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי ועכ"ז

פטורו' והכא מצות קריאת ההגדה כיון שהוא של תורה כמ"ש הרמב"ם אין לחייבם מטעם דהיו באותו הנס ואע"ג דחייבות באכילת מצה אף שמ"ע שהזז"ג והיא דאורייתא היינו משום הקש דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ומכאן קשה קצת על התוס' שהביאו ראיה ממצות סוכה שאין נשים חייבות במצות דאוריתא שהזז"ג ת"ל מדאצטריך קרא לחייבם במצה והא דחייבו' באכילת מרור כמ"ש הטור סי' תע"ב היינו משום דבז"הז מרור דרבנן וכו' לכן נרא' דהטעם שצריך לקרו' ההגדה בלשון שיבינו הנשים וקטנים אינו משום חיוב שלהן אלא משום חיובא דידן שאנו חייבין להגיד לנשים וכו' עכ"ל בקיצור וע"ש באורך:

ואיברא דפשט דברי התוס' בפסחים דף ק"ח הכי משמע דבמילי דאוריתא לא אתמר שאף הן וכו' וכ"כ הרא"ש בתוספותיו לסמ"ג הל' מגילי' דליכא לאקשוי מסוכה שהיו בכלל ענני כבוד ופטורו' ממצה שהיו בכלל הנס ואי לאו הקשא היו פטורות משום דאיכא למימר דהאי טעמא אינו אלא במילא דרבנן שהם אמרו והם אמרו אבל במילי דאוריתא לא עכ"ל אמנם איכא למידק על הרב בית דוד דקפסיק ותני דבמילי דאוריתא לא אתמר שאף הן בכלל ופטורות עפ"י דברי התוס' הנז' כאלו הא דהתוס' מילתא פסיקתא ולא רבו עליה והא אשכחן להתוספות פ"ק דמגילה דף ד' שכתבו וזה לשונו יש מקשים למה לי הקשא דכל שישנו וכו' תפוק ליה מטעם שאף הן וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייב אלא מדרבנן אי לאו מהקשא ורבינו יוסף איש ירושלם תירץ דס"ד למפטריה מג"ש דט"ו ט"ו מחג הסוכות עכ"ל הדי דלשינוי קמא דהתוס' גם במצוות דאוריתא מחייב מדרבנן מטעם שאף הן וכפ"ז בהגדה נמי אף דהוא מ"ע מדאוריתא ופטורות הנשים מטעם דהוי מ"ע שהזז"ג מ"מ מחייבי מדרבנן מטעם שאף הן:

ומכאן יש ראיה למ"ש הט"ז באו"ח סי' קפ"ח וביו"ד סי' קי"ז דכל דבר שמבואר בכתוב בפירוש אין כח ביד חכמים לעשות הפך דהרי כפי דברי התוס' הללו דגם אי לאו הקשא דכל שישנו היו חייבו' הנשים במצה מטעם שאף הן א"כ ליחייבו בסוכה מדרבנן אף שהיא מ"ע שהזז"ג למ"ד דסוכה משום ענני כבוד ולדעת התוס' דפירוש שאף הן היו באותו הנס היינו שהיו בכלל הנס והן טפלות וגם הנשים היו תוך ענני כבוד אלא דאיכא למימר דשאני סוכה דאיכא הלכתא למפטרינהו כמ"ש בסוכה דף כ"ח ואסמכוה אקרא האזרח להוציא הנשים וכיון דבפרט זה עצמו אתא הלכתא למפטר נשים לא מחייבו מדרבנן דכל דרחמנא אמר בפרטות לא מתקני רבנן מידי וזו קצת ראיה לדברי הט"ז לכאורה אף דהרב קאי בגזרות דרבנן:

וכבר עלה במחשבה לומר דגם כונת התוס' בפסחים שכתבו בדף ק"ח והא דאמרינן שפטורות מסוכה אע"ג וכו' התם בעשה דאורייתא אבל בד' כוסות דרבנן תקנו גם לנשים כיון שאף הן וכו' עכ"ל. והם דברי התוס' שהביא הרב בית דוד. ולכאורה קשה מאי קשיא להו מסוכה שאני התם דאיכא הלכתא למפטר נשים ונראה דכונתם להקשות דאמרינן בגמרא בסוכה דף כ"ח דאמאי אצטריך הלכתא למפטרינהו תלמוד לומר דמ"ע שהז"ג ומשני דאצטריך וכו' וא"כ הרי מבואר דפטורות מטעם דסוכה מ"ע שהז"ג ואמאי לא אמרינן שאף הן וליחייבו ומאי קאמר הש"ס ואמאי לא משני הכי דאתאי הלכתא משום שאף הן ועל זה תירצו דהתם בעשה דאורייתא פי' דהתם קיימינן בדאורייתא ומדאורייתא לא מחייבו מטעם שאף הן אלא מדרבנן והיינו כמ"ש התוס' במגילה דכל שקלא וטריא דהתם בסוכה אדאורייתא קאי וכפ"ז דברי התוס' בפסחים יש להסכימם עם שינוייא קמא דתוס' דמגילה. ומכלל דברינו אתה תחזה דאין מקום למה שהקשה הרב מקום שמואל בסופו בחידושיו למגילה שהקשה על דברי התוס' דמגילה דמאי מקשו דאמאי אצטריך הקשא דכל שישנו הא לא אתמר שאף הן אלא במידי דרבנן כמ"ש התוס' בפסחים ואסיק בצ"ע. וקושיא זו איני מכיר דהתוס' במגילה לא ס"ל דלא נאמר אלא במידי דרבנן כמ"ש התוס' בפסחים ומאי פריך שהדבר מפורש דחלוקים הם התוס' דמגילה עם התוספות דפסחים בזה. וכ"ש לפי מ"ש דדבריהם בפסחים אפשר להסכימם עם מ"ש במגילה:

הן אמת דלשון התוס' בפסקים דחוק לפירוש הנז' ועוד דבמרדכי ריש מגילה משמע כפשט דבריהם דהא דשאף הן לא נאמר אלא במידי דרבנן וכן משמע מדברי הרא"ם שהבאתי לעיל. ומ"מ התוס' במגילה פליגי על זה בשינוייא קמא וסברי דגם במידי דאורייתא יש לחייבם משום שאף הן מדרבנן וכפ"ז נשים חייבות מדרבנן בהגדה:

ועוד דמתירוץ רבינו יוסף איש ירושלים שתירץ דאצטריך הקשא משום ג"ש דט"ו ט"ו משמע דגם מדאורייתא מחייבינן להו מטעם שאף הן. ואיברא דיש לעמוד בתירוץ זה מסוגיית סוכה וכמו שהקשה הפר"ח במים חיים וגם מהרח"א בעץ החיים סדר אמור דף ן' מקהא ביה אקהת' ויש לעמוד בדבריו כאשר יראה המעיין והרב דברי יוסף בתשובותיו סי' נ"ה עמד בזה ועמ"ש בחידושי קדושין לאחד מהראשונים דפוס קושטאנדינה עש"ב והדק היטב ומ"מ מבואר דדעת רבינו יוסף איש ירושלים דגם במצות דאורייתא מדאורייתא חייבות הנשים היכא דאיכ' טעמא שאף הן וכפ"ז חייבו' הנשים גם באגדה מדאורייתא:

וכן נראה שהוא דעת מהר"ם בר ברוך בתשובותיו דפוס פראג סי' תע"ג שכתב דאין להקשות ממאי דקאמר נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה ומפיק לה מזכור ושמור ולא פירש מטעם שאף הן וכו' ע"ש משמע דגם במ"ע דאורייתא חייבות מדאורייתא היכא דשייך טעם שאף הן וכפ"ז נראה דחייבות בהגדה מדאורייתא. וכן ראיתי להרב החינוך פ' בא מצוה יו"ד שבמצות ההגדה כתב ונוהגת בזכרים ונקבות בכל מקום ובכל זמן ועובר עליה ביטל עשה עכ"ל ומשמע מדבריו שחייבות הנשים בהגדה מדאורייתא. וכל זה נעלם מהרב בית דוד. והכי מוכח מדברי מרן בש"ע לעיל סי' תע"ב שכתב גם הנשים חייבות בד' כוסות ובכל מצוות הנוהגות באותו לילה ומשמע דגם בהגדה חייבות וכן משמע קצת מדבריו בב"י. וגם הטור שכתב כגון מצה ומרור לא כיוין למעוטי הגדה כמו שחשב הרב בית דוד ודו"ק ועמ"ש מהר"ש אבוהב בשו"ת דבר שמואל סי' י"ב. והתוס' בסוכה דף ל"ח ע"א ד"ה מי שהיה עבד ואשה כתבו דבהלל דפסח נשים חייבות דכיון דחייבות בד' כוסות מסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא כדי לומר הלל ואגדה וראיתי להרמב"ח כשיטתו שכתב וז"ל ומדברי תוס' דידן שכתבו דנשים חייבות בהלל דפסח משום דאף הן משמע דסברי כרשב"ם דאלו סברי כתוס' דפסחים הול"ל דחייבות גם בהלל דסוכה ועצרת עכ"ל וק"ק דאי סברי כרשב"ם ת"ל דחייבות בהלל כמו שחייבות במצה למ"ש הרב הנז' לעיל דזהו טעם ההקש דכל שישנו לרשב"ם וכד' כוסות ואמאי יהבי טעמא התוס' משום דד' כוסות נתקנו לומר הלל והגדה ליהוו חייבות מטעם הלל גופיה אך נראה שהתוספות בסוכה סברי כמ"ש התוס' בפסחים דלא נאמר זה אלא במצות דרבנן ודוקא במקום דאשכחן דאמרו בפירוש דחייבות ולכן בהלל בסוכות ועצרת פטורות כיון דלא מצינו שחייבום וזה הורה ר"בל בג' מימרות בחנוכה ומגילה ודי' כוסות לומר דוקא בהכי דאי לא לימא כלל כל מ"ע שהז"ג דרבנן שהיו באותו הנס חייבות ותו דכיון דעיקר סוכה פטורה ה"ה הלל דסוכות וגם הלל דפסח הו"א דפטורות לזה כתבו דכיון דחייבות בד' כוסות נתקנו לומר הלל ואגדה וחייבות ולפ"ז גם לתוס' דפסחי' וסיעתם חייבות והוא בכלל ד' כוסות וגם זה נעלם מהרי בית דוד.

טז

סומא כתב רבינו ירוחם שפטור מלומד הגדה כמו שפטור מכל המצות ומדרבנן חייב וכו' ותמה עליו מרן בב"י דלא פטרו מכל המצוות אלא ר' יאודה וכו' ע"ש באורך ומהר"ם מטיבולי הביאו בס' יד אהרן הליץ בעד רבינו ירוחם וז"ל אע"ג דלית הלכה כר"י בהא דסומא פטור מלומר הגדה כ"ע מודו דראב"י דריש הכי מג"ש וכו' והכי קאמר רבינו

ירוחם סומא פטור מלומר הגדה לכ״ע כמו שפטור מכל המצות לר״י ומ״ע חייב בכל כמו שחייב בכל המצוות לר״י עד כאן לשונו:

ומלבד דדברי רבינו ירוחם לפירושו דחוקים והנם רחוקים ק״ק דנהי דאשכחן דראב״י סבר דאף לרבנן סומא פטור מלומר הגדה מ״מ הא פליגי עליה רב יוסף ורב ששת ורבנן דשכיחי גבייהו ואיך רבינו ירוחם תפס דברי ראב״י להלכה. ותו מה שפירש שכונת רבינו ירוחם דכי היכי דחייב בכל המצוות מדרבנן לר׳ יהודה ה״ה נמי חייב בהגדה מדרבנן לסברת חכמים ק״ק דמסוגיית ע״פ דף קט״ו ע״ב משמע איפכא דלא אשכח תלמודא ליתובי דעת קדושים רב יוסף ורב ששת אלא באמור דלא סברי ג״ש ואם איתא להא הוה מצי הש״ס לשנויי שפיר דאף דגמירי הג״ש חייב מדרבנן בהגדה ומצה בזה״ז דרבנן ואמאי הש״ס חלק עלינו השוין וקאמר דלא סברי ג״ש אלא מוכח דלדעת רבנן דר׳ יהודה אי דרשינן ג״ש לא מחייב אף מדרבנן דבשלמא לר׳ יהודה דסבר דפטור מכל המצוות אמרינן דחייב מדרבנן כי היכי דלא נשווייה בעכו״ם אמנם לדעת רבנן דחייב במצוות מן התורה כי אמרינן דמג״ש מפטר מהגה דאתו ליכא לחיוביה אף מדרבנן ודמי לפטור נשים ממ״ע שהזמ"ג דלא חייבינהו רבנן כיון דאית להו מצוות אחרות. ותו אשתמיטתיה דרבינו ירוחם בתחילת נתיב י״ג פסק כר׳ יהודה דסומא פטור וכאן נמי רמז מ״ש שם ועמ״ש הרב כנה״ג ח״מ סי׳ ת״ך והפר״ח לעיל סי׳ נ"ג:

יז

גר יכול לומר כל סדר ההגדה עבדים היינו וכו׳. הרב מהר״ח ן׳ עטר בס׳ אור החיים פ׳ בהעלותך:

יח

דין ז׳. מוזגין לו וכו׳ יין צמוקים נמי אם רגיל למזוג ימזוג הרדב״ז בתשובה סימן תע״ט:

שיורי ברכה

[סימן תע״ג. א

עיין מ״ש לפנים אות ט״ו באורך ועמ״ש הרב אבודרהם בריש הס׳ דף ז׳ ע״ש. ובליקוטי הגאון מהר״ר מרדכי מודינא כ״י מצאתי כתו׳ וז״ל אין להקשות יהיו נשים חייבות בסוכה מדרבנן שאף הן היו בעניני כבוד כמו ג׳ סעודות לר״ת דדוקא במן שיורד לפי הנפשות עמר לגלגלת לנשים כמו לאנשים וא״כ היו הנשים כמו האנשים אבל בעניני כבוד עיקרן היו לאנשים והם היו טפלות.]

סימן תעה

א

דין א'. יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובה סי' תפ"א:

ב

ויטבלם במלח וכו' דעת הרמב"ם דיטבול המצה בחרוסת והקשה הרב פר"ח דלפי דבריו נמצאו שלשה טבולין ותנן והלילה הזה ב' פעמים ואע"ג דבכריכה מטבילין היינו משום דלא אתמר הלנה וכו' אבל התנא סבר כחד מניהו ומיהו יש לדחות דאתיא כת"ק דחרוסת אינו מצוה וכו' ע"ש באורך. והשיג עליו גדול בדורו הרב מקראי קדש וז"ל וליתא דאכתי תלתא הוו דשאר ירקי ודמרור ודמצה עוד קשה דתפשוט דסתם מתני' כהלל דאי כרבנן תלתא הול"ל עוד תירץ הרב דמתני' אתיא כת"ק וכו' וליתא דאפי' תימא הכי ג' טיבולין הול"ל התנא דמתני' דשאר ירקי ודמרור ודכריכא עכ"ל ודברי הרב פר"ח ברורים דמ"ש ואע"ג דבכריכה וכו' כוונתו מבוארת דהוקשה לו דגם לדידן שאין אנו מטבלין כזית מצה תלתא הוו ומשני דלדידן איכא למימר דהתנא סבר כחד מינייהו אבל לדעת הרמב"ם קשה כמו שהקשה הרב מקראי קדש ואינו מתישב בזה. ותירץ דאתיא כת"ק ולהכי לא חשיב כזית מצה ומכריכה ל"ק כדמשני לדידן מעיקרא דהתנא סבר כחד מינייהו זהו כונת הרב פר"ח ונסתלקו ג' קושיות הרב מקראי קדש דאין כונת הרב פר"ח כמ"ש ואע"ג דבכריכה וכו' לתרץ ברישא נמי לדעת הרמב"ם כאשר חשב הרב מהרח"א עיין בדבריו ודו"ק:

ג

ויאכלנו בלא הסבה וכו'. מרן בב"י כתב דאי בעי. לאוכלו בהסבה רשאי וסייעיה הרב פר"ח מדאמרו גבי ארבעה כוסות השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי וכו' ועוד הרי מצה דהוי לחם עוני ואנו אוכלים אותה דרך חירות וכו' עש"ב ויש לדחות כי האף אמנם דלמ"ד תרי כסי קמאי לא בעו הסבה משום דעבדים היינו רשאי להסב מ"מ לא דמי שאין הכוסות עצמם זכר לעבדות אלא אדרבא הד' כוסות זכר לד' לשונות של גאולה אבל מרור דאיהו גופיה זכר לעבדות נימא דאינו רשאי להסב וגם אין ראיה ממצה דהוי לחם עוני דיש בה חירות ג"כ שלא הספיק בצקם וכו' ולהכי בעיא הסבה לא כן מרור כולו מרור ואינו אלא זכר לעבדות אימא דאינו רשאי להסב ומיהו הדין דין אמת כמ"ש מרן וביאר טעמו וראיתו גבי הסבה דכריכה:

ד

דין ג'. ואם כרכן בסיב ובלע אף ידי מצה לא יצא וכו' פירש רשב"ם שהרי לא היה ממש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי. ויש להעיר לפי מ"ש הרב משי"ל פ"ה דיסודי התורה וז"ל יש לחקור בהא דקי"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן שלא כדרך הכאתן אם נאמר ג"כ במ"ע דרחמנא אמר תאכל כגון מצה וק"פ אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא י"ח ונראה דלא שנא דכי היכי דבמצוות ל"ת דרחמנא אמר לא תאכל אמרי' דאם אכלו שלא כדרך הנאתו דפטור משום דלא מיקרי אכילה ה"נ במ"ע דרחמנא אמר תאכל אם אכלו שלא כדרך הנאתו לא יצא י"ח משום דלא שמיה אכילה אלא שלא ראיתי כעת יין זה בפירוש במ"ע עכ"ל א"כ מאי איריא כרכן בסיב דקאמר דהוי כזורק אבן לחמת לישמועינן רבותא דאפי' אכלו שלא כדרך הנאתו לא יצא ויש לישב. ומורי הרב ז"להה בספר נחפה בכסף דף ק"ס ע"א יליף לה מדין אכילה גסה שהוא כדרך הנאתו רק מצד האוכל אשתני לגריעותא ואפ"ה כתבו התו' ומוכח מהש"ס דכיון דלא מיקרי אכילה לא יצא וכ"ש בהא ותמה על הרב איך כתב שלא ראה דין זה בפירוש והרי הוא במ"ע נמי מפורש עש"ב. ולי ההדיוט אף דהיא ראיה לא מקרי מפורש דין שלא כדרך הנאתו במ"ע ודוק ועמ"ש הרב משי"ל פי"ד דמאכלות אסורות דין י"ב:

ה

דין ו'. שלא ישהה בין אכילה לחבירתה וכו' כתב הרב מגן אברהם אינו מדוקדק דצריך שלא ישהה מתחילת אכילה ראשונה ע"ס אכילה אחרונה יותר מכא"פ כמ"ש סי' תרי"ב עכ"ל ובס' חק יוסף כתב עליו ולי נראה דבדקדוק כתב כן דבשלמא גבי י"והך דקים להו לרבנן דבככותבת מיתבא דעתיה ולא בפחות לכך כתב בש"ע אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי א"פ מצטרפין דאי יש יותר וכו' ליכא כותבת וכו' משא"כ הכא היכא דליכא יותר בכא"פ בין אכילה לאכילה נחשב הכל כאכילה אחת לכך יצא וכו' עכ"ל ודבריו לא האירו דהרי הרמב"ם פי"ד דמאכלות אסורות לענין איסורין כתב דאם שהה מתחילה וע"ס כדי אכילת ג' ביצים יצטרף והרי הוא חייב כרת או מלקות או קרבן ואם שהה יותר מזה מתחילה וע"ס וכו' אינן מצטרפין ופטור. ומשנה שלימה פ"ג דכריתות וחכ"א עד שישהא מתחילה וע"ס כדי אכילת פרס וכ"כ רש"י פ' בתרא דיומא דקי"ל בכל אותן איסורין ששיעורן בכזית שאם שהה בין תחילת אכילת השיעור לגמר אכילתו יותר מכדי א"פ אין מצטרף וכו' הרי דבשאר איסורין נמי בעינן מתחילה ועד סוף כדי א"פ ומעתה מהיכא גמר האי חילוקא מי"והך לעלמא דהרי מוכח מכל הנז' איפכא. אבל מרן בדין זה נקט לשון הבריתא דפ' ע"פ ולאו דוקא

כמ"ש האחרונים וכ"כ הרב פר"ח באורך לקמן סי' תרי"ב . ומאן ספין ומאן רקיע להוליד חילוקי דינים מסברא ואי מרי הוה סבר הכי הוה גלי לן טעמיה דהאי דינא את מקורה הערה ונקרא מוצ"א ותנא די"נא ושוב היה מעלהו על שלחנו. וכבר לפי שיטת הרב חק יוסף הול"ל דמרן לשון הברית' דידן הכריחתו לחלק כי האי גוונא אף דהא נמי ליתא ולא לחלק כך מסברא בעלמא:

1

דין ז'. אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשונה בלבד וכו'. הקשה הרז"ה בס' המאור בשלהי פסחים אמאי לא מברכינן כל ז' אם רצה ואכל מצה אף דהיא רשות כי היכי דמברך אסוכה באכילה כל ז' אף דהיא רשות דאי בעי לא אכיל וניחא ליה להרב ז"ל דסוכה לא סגי בלא שינה עש"ב:

וזה שנים רבות שמעה אזני מפה קדוש מורינו הרב הגדול כמהר"ר יצחק הכהן בעל בתי כהונה ז"להה שהיה תמוה על הרז"ה דמאי קשיתיה הלא בפסח אף אי בעי אכיל ואכיל מצה לא מקיים אלא בל תאכל חמץ ונמצא בידו קיום לא תעשה אבל בסוכות אי בעי אכיל ואכיל בסוכה מקיים מ"ע בסוכות תשבו ואמטו להכי בפסח דאין באכילתו מצה כל ז' כי אם שנזהר מל"ת ברוכי לא מברכינן דלא תקון ברכה לנזהר מל"ת לא כן בסוכות כיון דאי בעי ואכיל בסוכה ליתי עשה שפיר אית לן לברוכי על קיום מצוה מעשית ובשגם אי בעי לא אכיל לא איריא דכמה מ"ע כי האי גוונא כגון שחיטה דאי בעי לא אכיל בשר וכי תאוה לאכול בשר מברך וכיוצא וסוכה דכוותייהו זהו תורף דברי הרב ז"להה:

ולפום ריהטא דשמעתא דפ' הישן משמע למדקדק דאי אמרינן דאוכל בסוכה כל ז' מקיים מ"ע כדברי הרב הנז' גם באוכל מצה בפסח כל ז' מקיים מצות אכילת מצה דאידי ואידי חד שיעורא ושפיר קמותיב הרז"ה ואיהו מפרק לה שפיר. ומה שנראה יותר הוא דמצה וסוכה רשות ואינו מקיים מצוה אלא דלא סגי בלא שינה ומ"ה מצי לברך. וראיתי לגדול בדורו הרב המג"ן בס' קרבן חגיגה סי' פ"ד דמייתי לה משם הכלבו לחקירה זו והגם דבכלבו הזכיר הרז"ה כמדומי שהרב לא שלטו מאורי אור עיניו במאור. ומה שתירץ היה נראה דיש להשיב על הרב כאשר יראה הרואה. ומצאתי להרשב"א בתשובה כ"י כלל ב' סימן ז"ך שכתב וז"ל שאלת הא דאמרינן גבי סוכה דגמרינן ט"ו מחג המצות מה מצה לילה הראשון חובה ושאר הימים רשות א"כ מה טעם מברכין על הסוכה כל ז' מה שאין כן במצה ואמרת דלא גמרי' ט"ו מחג המצות אלא לענין אכילה בלבד אבל מצות ישיבה יש בכללה דברים הרבה צריך שיתקיים א' מהם ואם לא קיים כבר ביטל

המצוה אם לא יבטל מחמת דברים הפוטרים אותו מן המצוה. תשובה כבר נשאלתי על דבר זה והשבתי כעין מה שאמרת אלא שהוספתי בו דברים ועוד כי לשון זה שאמרת צריך לקיים אחד מהדברים שיש בכלל הישיבה ואם לא קיים כבר ביטל קיום זה וביטול זה לא ידעתיו וזה אשר השבתי שהתורה אמרה בסוכות תשבו ואמרו רז"ל תשבו כעין תדורו ולפיכך כל שהוא צריך לסעודה או לישן צריך לסעוד ולישן שם אבל כל שאינו סועד ואפי' אוכל פירות בעלמא אינו חייב עכ"פ לסעוד שם דלא קי"ל כר' אליעזר דאמר חייב אדם לאכול י"ד סעודות בסוכה ומשו' תשבו כעין תדורו וכבר חזר בו והודה לדברי חכמים דאינו חייב אלא על לילה הראשון משום דגמרינן ט"ו ט"ו מחג המצות וכן אם היה אפשר שלא לישן אינו חייב עכ"פ ליכנס בסוכה ולישן והגע עצמך הרי שהוצרך לדבר מצוה כל הימים או שהיה הולך בדרך ונפטר מן הסוכה ויום אחרון חזר ויכול לעמוד בלא סעודה ובלא שינה אין אנו מחייבין אותו לסעוד ולישן כדי לקיים מצות סוכה שלא חייבתו תורה בכך אלא אני אומר שמצות אכילה אינה אלא לילה הראשונה ואפי' אם ראה לאכול פת ואפילו אותו הלילה עצמו אינו חייב לאכול מצה שמורה שלא חייבתו תורה אלא לאכול כזית כזית ואח"כ יאכל בין מצה משומרת בין שאינה משומרת רשאי אבל בסוכה כל שהוא אוכל פת וכל שהוא ישן מחויב לאכול ולישן בסוכה דתשבו כעין תדורו אמר לילה הראשונה גם לילה ראשונה של חג הסוכות חייב משום דגמרינן ט"ו מחג המצות. ומה שאמרו דבימים טובים אם לא הזכיר בבהמ"ז חוזר היינו לילות ראשונות של פסח וחג דע"כ אכיל פת וימים שאינו חייב לאכול פת אינו חוזר ומ"ש ימים טובים היינו שני לילות א"נ ימים טובים דעלמא כמ"ש בוגרות דעלמא עכ"ל ודוק בדברי הרב המג"ן הנז' ובתשובת הרשב"א הנז' ובשמעתא דפרק הישן:

ז

הגהה. ועושין בהם סימן וכו'. הרב בית דוד סימן נז"ר הביא משם האר"י זצ"ל לצייר צורות ה"א בג' ציורים במצות ר"י ד"ו ג' וו"ן וכתב דיש לכתוב ההי"ן הנז' בעיסה עצמה בחקיקה בלא שום צבע והאריך בזה ע"ש. וכבר כתבנו בעניותנו לעיל סי' ת"ס אות ג' וסי' ש"ס דאין כוונת האר"י זצ"ל לצייר האותיות בפועל כאשר יראה המדקדק בלשון הזהב ושוב מצאתי שכן כתב הרב המקובל גדול בדודו מהר"ר יעקב צמח ז"להה עש"ב:

סימן תעו

א
דין א'. מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין וכו' קבלתי ממורי הרב דלדידן איסור צלי בשני ימים הראשונים בין בלילה בין ביום. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סוף סי' נ"א ועמ"ש הרב מגן אברהם לעיל סי' תע"ג ס"ק ח':

ב
ובכל מקום אסור לאכול שם צלוי כלו וכו'. הכי מוכח בפסחים דף נ"ג ודף ע"ד ושמעתי מדקדקים על רש"י ז"ל דמשמע מדבריו בדף ע"ד שאין גדי מקולס אסור אלא במקום שאין אוכלים צלי ע"ש ודוק בש"ס:

ג
מבואר בש"ס דמי שהנהיג לאכול גדי מקולס ליל פסח חייב נדוי ואם גברא רבא הוא אין לנדותו כדשדרו ליה לתודוס איש רומי. וכן כתב הרב חק יעקב וכתב עוד דיש ללמוד מזה שלפעמים אף מי שראוי לנדותו מותר לשאת לו פנים שלא לנדותו אם הוא גדול בתורה או שמטיל מלאו לכיס ת"ח או אפילו גברא אלמא כדמוכח בסוגיא עכ"ד ויד הדוחה נטויה דאין ללמוד מכאן לעלמ' דדוקא בהא דגדי מקולס דר"ג שרי כמ"ש בביצה דף כ"ג אמטו להכי יש להקל בהני גווני אבל בעלמא דליכא שום סמך אף גברא רבא אין נושאין לו פנים ומנדין אותו בצנעא. אבל מסתברא דאין חילוק וכדברי הרב חק יעקב ודוק:

ד
הטור כתב מבושל מנהג כשר הוא ותמה עליו מרן ובס' בית דוד סי' רנ"ח הליץ בעד הטור:

ה
הגהה. שלא יאכל אפיקומין על אכילה גסה וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן שער יוסף דף צ"ה ודף צ"ו בס"ד:

סימן תעז

א

דין א'. לאכלו קודם חצות וכו' ע"פ שחל בשבת וישן וחלם חלום שהתענה חצי היום כמ"ש מור"ם סי' רפ"ח לא יתענה חצי לילה אלא יעשה הסדר באופן שיאכל אפיקומין קודם חצות. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה סי' ב"ן:

ב

דין ב'. ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה שכלן שמורות משעת לישה וכו'. ה"ה למי שנוהג לאכול כל הפסח מצה שמורה משעת קצירה שיסמוך על מצה שמור' משעת קצירה שאכל תוך הסעודה וטפי. עדיף מלחזור ולאכול דיכנס בספק אי יברך על הכוס וכסברת ראבי"ה והרא"ש וסיעתם ומרן. ואנו סומכין על סברת מרן אף באיסור תורה כ"ש בזה דאינו אלא לזכר בעלמא דיש לסמוך על מרן שפסק דסומך על מצה שאכל בתוך הסעודה כדי שלא יצטרך לברך על הכוס ועמ"ש בס' בית דוד סי' רנ"ט:

ג

אבל במקום שנהגו לעשות שמור וכו'. כתב הרב פר"ח דלא נפיק בכזית של המוציא וכזית של אכילת מצה דאלת"ה גם במקום שנהגו לעשות שימור משעת קצירה אמאי לא נפיק במצה שמורה שאכל מתחילה דאין לומר דאיירו דלית ליה אלא כזית דמנטר דא"כ הי"ל לאוכלו מתחילה כדלקמן סי' תפ"ב אלא משמע כדאמרן עכ"ל ודבריו אינם מובנים: **ויש** מי שרצה לומר דכונת הרב פר"ח הכי הוי דשרש דין זה מאיש לוקח הוא הרא"ש שכתב דבמקום דנהיגי שימור משעת קציר' יברך המוציא והרא"ש גופיה קסבר דאי לית ליה אלא כזית דמנטר יאכלנו תחילה כמבואר בדברי מרן הב"י סי' תפ"ב הוא הדבר אשר דיברו הרב פר"ח דא"כ הי"ל לאכלו מתחילה כלומר לדעת הרא"ש אבל לא נתקררה דעתי דכל כי הא הו"ל לפרש שיחותיו הפר"ח דמסברת הרא"ש הוא מכריח ולא לומר כדלקמן סי' תפ"ב דמוכח דקאי על פסקי מרן. ואולי ט"ס נפל בדברי הרב פר"ח וצ"ל ואין לומר דאיירי דלית ליה אלא כזית דמנטר דלא הי"ל לאכלו תחילה כדלקמן סי' תפ"ב. ולא הוצרך הרב לפרש הטעם דאין לומר כן דהדבר פשוט דמסתמות דברי מרן שכתב ובמקום שנוהגין משעת קצירה היינו אף כדאית ליה כל צרכו ולא בציר ליה שיעורא ועיין בספר חק יוסף:

ד
מי שאכל אפיקומין ונזדמן לו לסדר הסדר למי שאינו יודע עמ"ש הרדב"ז בתשובה סי' ת"ף:

סימן תעט

א
דין א'. ושותהו בהסבה וכו' עמ"ש הפר"ח סימן תע"ב דין ז' ומ"ש בס' יד אהרן בסי' זה ועמ"ש בעניותינו לעיל סי' תע"ב בס"ד:

ב
מצוה לחזר אחר זימון וכו' פירוש כדי לומר הלל וכדמוכח ממ"ש מור"ם בהגהה ואם לא יש ג' או' אפי' אחר עמו והוא באחד מצי לקרות וכמ"ש האחרונים:

סימן תפא

א
דין א'. אינו רשאי לשתות אלא מים וכו' בלילות ראשונות של פסח אחר אפיקומין אסור לשתות קאהב"י וטוטו"ן. הרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות סי' ס"ב. ופשט המנהג לשתות קאהב"י. ומ"ש הרב להשוות שני לילות באיסור הרב חק יעקב התיר לשתות בליל שני שאר משקין כיון שכתב בשבלי הלקט דמדינא מותר לאכול ולשתות בליל שני ונראין דבריו. ועמ"ש בס' החינוך מצוה יו"ד:

סימן תפב

א
דין א'. מי שאין לו מצה וכו' חולה שהיה מסוכן בימי הפסח והרופאים מסופקים אם תועיל לו אכילת מצה אם לאו כיון שיודעים שאכילת מצה תזיק לו מאכילין אותו חמץ מפני הרחקת הנזק דהא דקי"ל דמפקחין אף לחיי שעה כ"ש אם יודעים שיתרפא ותועיל לו אכילת חמץ. מר זקנינו הרב מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י משם ס' צרור החיים כ"י ועמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סימן רמ"א בהנהגת נתינת מי שעורים לחולה בפסח עש"ב ועמ"ש האחרונים סי' ת"ן וסי' שמ"ג. ועיין בתורת חיים למהרח"ש ח"ג סי' ז':

ב
אם בא אדם בספינה ולא עלה ליבשה עד יום ט"ו לא יעשה הסדר ביום ואינו כמו קדוש דאם לא קידש דמקדש ביום דגבי מצה הרי אמרו אינה נאכלת אלא בלילה. כך שמעתי בשם מורי הרשב"א. ס' צרור החיים כ"י. הביאו מר זקני הרב ז"להה ועמ"ש האחרונים בריש סי' תע"ג ובסימן תפ"ה:

ג
שנים שהיו בבית האסורין או במדבר בליל פסח ואין להם כי אם כזית אחד מצה בצמצום. מאן דאלים גבר וחוטף כזית מצה ואוכלו. בית יהודה סי' נ"ח.

ד
אם אין לו רק פחות מכזית מצה בליל פסח אין לו חיוב כלל לאוכלו ולאו מצוה הוא כלל. הרב שבות יעקב ח"ב סוף סי' ח"י. ונראה לי דקצת מצוה איכא. וזכר לדבר מדקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וה"ה דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור. ולא יהא אלא לזכר המצוה צריך לאוכלו: .

ה
הגיע בכפר עכו"ם ערב פסח ומצא עכו"ם נתן קמח בעריבה ללוש ונתן ישראל המים לשם מצה והעכו"ם גלגל ולש ואחר זה ישראל הפריש חלה ולא הי"ל מצה אחרת כי אם כזית מאשתקד. בשעת הדחק כזה יקדש ויברך המוציא ומצה על עוגה זו ואח"כ יאכל כזית מצה דאשתקד לאפיקומין. יהא גברא שרי למיכל קטניות בלי התרה שאין לו מתירין כי הוא לבדו ישראל. ויזהר מהאורז. ואם אינו מוציא כלים חדשים שרי להגעיל כלי שאינו בן יומו אפי' בי"ט. הרב מהר"ד פארדו נר"ו בש"ות מנחם לדוד א"ח סי' ך':

שיורי ברכה

[סימן תפ"ב. א
עמ"ש לפנים אות ב'. ומצאתי בס' הפרדס כ"י כרבי אשר בר חיים שכתב משם רבינו יהודה אלברגני וז"ל להשלים ד' כוסות לאחר שעבר ט"ו וי"ו בניסן ואין צריך לומר אחר י"ז אינו משלם ואם עשה כן אפי' בי"ז מוציא שם שמים לבטלה וחייב מלקות ולא מצינו שיש תשלומין אלא לקרבן פסח בלבד לאנוס וטמא או למי שבא בדרך רחוקה לבד אבל מצות ד' כוסות והלל והגדה מצותן בזמנן ואם עבר זמנן עבר:

סימן תפג

א
מה נשתנה וכו' ה"ה שאומר הא לחמא ג"כ ודלא כחק יוסף:

ב
עד גאל ישראל וכו' מרן בב"י כתב משם א"ח שהרא"ה כתב שלא יאמר גאל ישראל. והרואה יראה שדעת א"ח עצמו הוא דברכת גאל ישראל יכול לאומרה בלא כוס וכמ"ה הרי"ף וכפסק מרן כדמוכח ממ"ש בא"ח דף ע"ח ע"ד אחר דברי הרא"ש סוף אות ז' ובדף פ' ע"ג אות כ"ב ע"ש וכ"כ מור"ם בדרכי משה ושם כתב שיאמר ג"כ יהללוך אבל הכא בהגהה משמע דהדר ביה וכ"כ מגן אברהם שיאמר יהללוך בלי חתימה:

סימן תפד

א
מאן דבעי לברוכי וכו' הרדב"ז בתשובות החדשות סי' ת"פ בשם בעל הדברות כתב דאף אם בירך בהמ"ז יכול לאכול בבית אחר ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וכ"כ שבלי הלקט סוף סי' ס"ח בשמו וכתב עליו ודבריו נכוחים וישרים למבין במאד מאד. שוב ראיתי להרב כנ"הג שהביא תשובת הרדב"ז אך לא זכר מדברי שבלי הלקט וכתב דפשט המנהג כמרן ועמ"ש האחרונים:

סימן תפז

א
דין א'. את יום חג המצות הזה את י"ט וכו'. מי שטעה ולא הזכיר שם החג כלל בברכה ד' רק אמר י"ט מקרא הקדש הזה לבד אם חתימה החתימה כתקנה אין מחזירין אותו. הרב מהרי"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סי' ד'. והוא האריך בזה:

ועי"ן הקורא אשר יושת עליו ראה יראה דבכל מה שהאריך יד הדוחה נטויה ולאו שמא מתיא רק את זה דמייתי מדברי הרא"ש והביאו מור"ם לעיל סי' רס"ח דין ד' שאם אמר במוסף ונעשה לפניך את חובותנו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא מזה יש קצת ראיה לנדון זה דאלמא לא בעינן הזכרת היום ומאן דפליג על הרא"ש טעמו דאין תפלת י"ח במוסף:

וגם ראיה זו לא פלטא מדחיה דשאני התם דבתפלת שחרית זכר עשה לשבת או לי"ט אשר ישא את שמו חג פ' ואמטו להכי אם בתפלת מוסף לא זכר שם עצם היום רק

סתם תמידי יום בקרבן מוסף יצא דאתפלת שחרית סמוך. אמנם נדון הרב הנז' היה על הטועה בתפלת ערבית י"ט ועל זה חקר היכי לדיינו דייני אם לא הזכיר שם החג. ואסיפא דמילתא דהלכה זו העלה שיצא דרך ובא לו לנדונו שטעה אותו הטעות בתפלת ערבית י"ט ומכח זה הדין אשר הורה גבר דאדם לא זכר שם החג אין מחזירין אותו פושט והולך בנדון שלו דגם הוא אין מחזירין אותו. אינו השתא דהרב קאי על נדונו שטעה בערבית ואדקאי בערבית פריש מילי דערבית כשלא זכר עצם החג נראה דאין ראיה מדברי הרא"ש הנז' דאיירי במוסף דיש לדחות

דשאני נדון הרא"ש דכבר האיש הלזה בתפלת ערבית י"ט וקדוש ותפלת שחרית י"ט זכר עשה לשם החג משא"כ זה שבתפלת ערבית אמר י"ט מקרא קדש הזה ולא בא בפיו שם החג עדיין אימור דלא יצא ועמ"ש הרב מגן אברהם ומ"ש בסמוך בס"ד.

ב

אחרי שהוא יודע שהוא י"ט וכו'. הרב מגן אברהם כתב וז"ל משמע דאם לא נזכר וחתם בשל שבת לא יצא והיינו דוקא כשלא הזכיר י"ט באמצע אבל הזכיר י"ט באמצע יצא דכבר פסק סי' רס"ח וכו' וכ"ש כאן דחתם תקדש השבת די"ט נמי מיקרי שבת וכן משמע סעיף ג' אם אמר יעלה ויבא יצא משמע אפי' לא חתם בשל י"ט וא"כ אם חתם מקדש ישראל והזמנים אפי' לא הזכיר של י"ט באמצע יצא עכ"ל ודבריו קשים דנראין הדברי' דהכא מיידי כשהזכיר י"ט באמצע וגם בדין ג' איירי דחתם כדין. ועוד הקשו בס' אליה רבה סי' רס"ח ובס' חק יוסף בדין זה דדבריו סתרא"י נינהו למ"ש הוא גופיה סי' רס"ח:

ובעיני הדבר ברור דגם בדין זה מסקנת הרב מגן אברהם להפך דבסמוך כתב וז"ל וצ"ע וכו' וצ"ל וכו' ע"ש ולפי חילוק זה דדוקא התם בסימן רס"ח דבדין הוא לצלויי י"ח יצא א"כ הכא איירינן אף שהזכיר י"ט באמצע אם חתם מקדש השבת לא יצא וכמ"ש הוא גופיה בסי' רס"ח אך ישובן של דברים נראה קצת חילוק ממ"ש כאן למ"ש סי' רס"ח וכד דייקת שפיר קרובים הדברים ומטו אהדדי ודוק:

ג

את יום המנוח הזה וכו' כתב הרב חק יעקב והביאו בס' יד אהרן שהרמב"ם כתב בנסח הברכה את יום השבת הזה וכו' ע"ש ואחד הרואה דברי הרמב"ם עיניו יחזו בנסח ברכות האמצעיות שכתב כמה זימני את יום המנוח הזה וכ"כ בשמו בס' בית דוד סי' רס"ג. ובס' "פסח מעובין אות קל"ב כתב דהאומרים דרך צחות מנוח ע"ה היה לאו שפיר עבדי

מאחר דרש"י מאור הגולה כתב את יום המנוח עכ"ד ולא זכר דהרמב"ם והטור ומרן כתבו נמי את יום המנוח כרש"י:

והך צחותא דמנוח ע"ה היה אמרו רבינו תם על ש"ץ שאמר ברי"ח שחל בשבת ביעלה ויבא ביום המנוח וכו' כמ"ש הר"ד אבודרהם. ומינה שמעינן דגם ר"ת הוה קאמר את יום המנוח רק שהקפיד על שהזכיר שבת ביעלה ויבא וגם הרשב"ץ ח"ג סי' רפ"ב כתב את יום המנוח:

ד

וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים וכו' אם לא חתם בשבת כתב הרב כנ"הג דיצא והפר"ח חלק עליו וסבר דלא יצא ויש מי שהחזיק בהוראת הרב כנ"הג דברכת אתה בחרתנו לי"ט במקו' תפל' י"ח וכי דהיכי דבתפלת י"ח בהזכרת שבת יצא ה"ה באתה בחרתנו עכ"ד ואין דמיונו עולה יפה דכשאינו מתפלל י"ח חייב בברכה רביעית לשבת נמי מאי אולמיה די"ט והלא בשבת וי"ט ברכת אתה בחרתנו עולה לברכה רביעית דשבת וי"ט ומה שמזכירין בה שבת ולא תקון דנימא ברכת שבת ונזכיר י"ט כבר נתנו טעם כת הקודמין וא"כ הדין עם הפר"ח ולא דמי לתפלת י"ח:

ה

דין ג'. הגהה. א"צ לחזור וכו'. הם דברי מרן וכבר תמה הפר"ח ומה שיישב הרב מהר"י עאייאש בש"ות אורח חיים בס' בית יהודה חלק א' סי' ד' לא שמיע לי עיין בדבריו ודוק:

ו

אם חל פסח בשבת אין למנוע לומר פיוט לכה דודי וכו' פני שבת נקבלה וכו' הרב בית דוד א"ח סימן רס"ד:

ז

דין ד'. בליל א' של פסח גומרין ההלל בצבור וכו' בענין ברכת ההלל דליל פסח הנאמר בהגדה איכא פלוגתא דרבוואתא כמ"ש הר"ן פ' ע"פ ובתשב"ץ למהר"ם סי' צ"ט. והטור סי' תע"ג הזכיר מחלקת זה והשבח השביח מנהג המקומות שקורין ההלל בבית הכנסת ומברכין עליו והכי אמרו במס' סופרי וכ"כ הרב צדה לדרך מאמר ד' כלל ג' פי"א דנהגו גדולים בתפלת ערבית לומר ההלל בברכה עפ"י מס' סופרים וכן הוא נוהג:

ובתשובות רבינו מהר"י ן' מיגש כ"י סי' מ"ד כתב וז"ל למה אין מברכין על ההלל ליל פסח דבר זה אין לו טעם אלא שכך תקנו חז"ל ונראה הטעם שאין מברכין אלא ביום כמו שהיו עושין במקדש שקורין ההלל בקרבן אבל בליל פסח לאו מצוה היא אלא שמחה

בעלמא ונתינת שבח למקום ואין מקום לברכה עכ"ל וק"ק דלא הזכיר מס' סופרים שאמרו שם דמברך על ההלל בבי לילות של פסח:

ושמעתי מי שהביא ראיה דיש לקרוא ההלל בליל פסח מהא דפריך בערכין דף יו"ד והרי יציאת מצרים דנס שבח"ל הוא ואמרינן הלל ומאי פריך נימא דטעמא משום קרבן כדקאמר ברישא דשמעתא מ"ש בחג דאמרינן כל יומא ומ"ש בפסח דלא אמרינן כל יומא ומשני דחג חלוקין בקרבנותיהן דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן שבת דחלוקה בקרבנותיה לימא לא איקרי מועד וכו' וא"צ מאי פריך מיציאת מצרים למאי דקאמ' דבפורים לא אמרינן משום נס דא"ל הרי יציאת מצרים שהוא פסח אית ביה קרבן אלא מוכח דמאי דפריך הוא מהלל שאומרים בליל פסח ונתעצם מאד בראיה זו. והן אמת דבהשקפה ראשונה היה מקום להוכיח מכאן דאומרים הלל בליל פסח ומברכין עליו דאי לא מברכין לא פריך מידי דאימור שמחה בעלמא ולא משום מצוה כמ"ש מהר"י ן' מיגש בתשובה הנז' אלא משמע קצת דהלל בליל פסח בברכה אמרינן:

והגם דהיה מקום לומר דאף מאמירת הלל בליל פסח בלי ברכה פריך חדא דמדקאמר אין אומרים שירה על נס שבח"ל משמע דאין אומרים כלל ואי תימא דדוקא הקפידה בברכה גם בפורים נימא בלא ברכה. לא נהירא דודאי כל הקפידה הוא בברכה ובליל פסח דאיכא הגדה ובהלל זכר ליציאת מצרים תקון לאומרו משום שמחה משא"כ בפורים וא"כ לפ"ז היה נרא' קצת דפריך מאמירת הלל בליל פסח בברכה:

וכד דייקת פורתא לאו ראיה היא כל עיקר דהרי כוליה שקלא וטריא דשמעתא אמימרת ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק י"ח ימי' יחיד גו' בהן את הלל וכו' הויא וא"כ כי פריך עלה והרי י"מ דנס שבח"ל וכו' ודאי על יום פסח פריך דליל פסח לא נזכר בדברי ר' יוחנן כלל ולפחות הו"ל לפרש ולומר והרי ליל פסח דמברכין ולא לומר בסתמא והרי יציאת מצרים וכו' דמשמע דקאי על מאי דאמר ר"ש בן יהוצדק דעלה קאי. אלא משמע דאין כוונת המקשן על ליל פסח אלא על יום פסח ופריך שפיר משום דהא מילתא דמשום קרבן קלה כמות שהיא דבטעם קל מאד נדחה דשבת לא אמרינן דלא איקרי מועד ור"ח דלא אתסר במלאכה ודי"ה וי"והך ספרי חיים וכו' וא"כ גם בפסח אף דקרב קרבן לא הו"ל למימר דאין אומרים שירה על נס דח"ל ויסברו שהוא משום הנס ויספיק טעם זה שלא לומר אף דאיכא קרבן כי היכי דבשבת ור"ח ור"ה לא אמרינן מאינך טעמי ודוק:

ומ"מ הך מנהגא דהללא ובלילה שירו נאמרה לקרות בי כנישתא מיוסד על אדני פז מקדם קדמתה ואיתיה במס' סופרים ושבחו רבנן כמדובר. ורבו יתירה הוספת על דרך האמת גדול ה' ומהולל מאד ואב"א קרא כתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג:

ח
מי שהוא בבית הכנסת שהם נוהגים שלא לומר הלל בערבית ליל פסח יכול לומר ההלל ולברך עליו בינו לבין עצמו. מהר"ר ישראל שלמה לינגו בכ"י וכתב שכך קבל שנהג הרמ"ע מפאנו וכך נהג הרב מהר"ר נחמן פואה:

ט
אף בבתי כנסיות שלא נהגו בזה טוב וישר לדבר על לב ראשי הקהל להנהיג ולומר ההלל בערבית וכך עשו הרבנים מהר"ר בנימין הכהן ומהר"ר ישראל הנז' ואיזה רבנים בעריהם:

י
הרב טור ברקת האריך לבא"ר לשון הזהר דכך צריך לגמור ההלל בבית הכנסת. והאריך בזה מהר"ר ישראל הנז"ל:

יא
אם חל פסח בשבת דצריך להקדי' ויכולו וטעה ובירך ברכת ההלל קודם ויכולו יגמור ההלל ואח"כ זה יאמר ויכולו.
בית יהודה א"ח סי' ל"ה:

יב
הגהה. וכל זה אין אנו נוהגים וכו' עמ"ש בש"ות בית יהודה ח"ב סי' ל"ג:

שיורי ברכה

[סימן תפ"ז. א
עמ"ש לפנים אות ג' דהרמב"ם ורש"י ור"ת ודעמייהו נסחתם את יום המנוח הזה. וכן ראיתי בסדר רב עמרם גאון כ"י שכתב כמה זימני בנסחאות את יום המנוח הזה:

ב
לפנים אות ז'. דקדקתי על תשובות רבינו מהר"י ן' מיגש שלא הזכיר מסכ' סופרים. ועתה רואה אני דלק"מ דמס' סופרים איירי לקרוא הלל בבית הכנסת ובזה במקום רבינו מהר"י ן' מיגש לא נהגו לקרות ההלל כלל בבית הכנסת ולא עבדי כמס' סופרים. ורבינו נשאל למה אין מברכין בקריאת ההלל בהגדה ועל זה השיב הרב תשובה נצחת ולא הביא מס' סופרים ראינו ענין לשאלתו שהיא כפי מנהג מקומו שלא נהגו כמסכת סופרים.

ג
עמ"ש לפנים אות ח'. וכן ראיתי שכתב הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י פ' ב"מ דהמדקדק במעשיו יגמור ההלל ביני לבין עצמו ויברך עליו תחילה וסוף:]

סימן תפח

א

דין א'. הגהה. ומברכין לקרות וכו' הוא דעת מהר"ם והרא"ש דחה דבריו דגומרין משמע קורין כאותה ששנינו גומרין אותה עם הנץ הספה והרב ראש יוסף הקשה עליו דא"כ גם כשמדלגין יברכו לגמור והאריך בזה. ושמעתי שהשיגו עליו דאשתמיטיתיה דברי הרא"ש פ' היה קורא שכתב דהא דמברכין לגמור ולקרות היינו להזכיר לעם אימתי גומרין ואימתי מדלגין והביא דבריו מרן בב"י סי' תרמ"ד. ועמ"ש בעניותינו לעיל סימן נ"ח אות ג':

ב

דין ג'. הגהה. ואם מוסיפין בי"ט וכו' עמ"ש הרב ט"ז מדברי התוס' פ' הקורא עומד עש"ב ועיין מ"ש בעניותנו לעיל סי' רפ"ב אות ב' באורך בס"ד:

ג

מן משכו עד מארץ מצרים על צבאותם וכו'. אם סיים בפי' ליל שמורים כיון שכבר אמר העולה חמישי הברכה א"צ לקרות עוד. הרב בית דוד סי' ס':

ד

אם קרא ביום ראשון פי' שור או כשב א"צ לחזור ולקרוי' פ' משכו דבר משה ח"א א"ח סי' י"ד וכתב שכן הסכימו הרב מר אביו ומהר"ם פלו"רינטין:

ה

בעת הוצאת ס"ת נמצא כתוב מהאר"י זצ"ל סדר תפלה כנודע וכתוב שם שיאמר י"ג מדות וכן יעשה במוסף וביום שני. וכתב המופלא מהר"ם זכותו באגרותיו כ"י כי מקום השנות זו התפלה במוסף הוא כשאומר הש"ץ כבודו מלא עולם וביום ב' בהוצאת ס"ת וביו"והך במנחה בעת הוצאת ס"ת. והי"ג מדות יקראם בקריאת התורה משני טעמים אחד כולל דהכי יליפנא משמיה דמרן האר"י זצ"ל שאין היחיד אומר כלל הי"ג מדות אלא בחילופיהן באת ב"ש והשני הפרטי כי אין כונת אמירת י"ב מדות בי"ט כאמירתן בחול וע"כ אין אומרים פסוק ויעבור בתפלת י"ט כלל כי אז הכונה בבחינות עליונות והוא סוד אמירתן ג"פ ואין בנו כח אפי' ברבים לאומרם דרך תחינה אלא דרך שבח על דרך שאומרים י"ג מדות של מי אל כמוך ומינה דעיקר אמירתן הוא כקורא בתורה ודוקא בי"ט הראשונים שאז מאיר עצמות בחינת המועד. ולהיות כי תפלת בריך שמיה אין עיקרה אלא בתפלת מנחת שבת א"כ נכון לומר תפלת י"ט בשחרית כשחל י"ח בשבת.

ובא"י שאין שם אלא י"ט א' ובמנחה אין ס"ת אין משלשים התפלה הנז' עכ"ד הרמ"ז ז"להה בכ"י:

סימן תפט

א

דעת רוב המפרשים דספירת העומר בזמן הזה אינה אלא מדרבנן והיא זכר למקדש שהיו מקריבין מנחת העומר בשיתסר בניסן והיו מוני' מיום הבאת העומר וכמאי דאמר אמימר במנחות פ' ר' ישמעאל דהוא זכר למקדש בעלמא ואמטו להכי מני יומי ולא מני שבועי ואף רשאי אמוראי אתמר התם דמנו יומי ושבועי לאו משום דפליגי עליה דאמימר בעיקרא דמילתא וסברי דספירת העומר בזמן הזה מדאוריתא אלא דלמצוה בעלמא מוני"ן את ישראל ימי ושבועי זו היא שיטת גדולי הראשונים:

ברם הרמב"ם פ"ז דתמידין והרב החינוך סברי דמצות ספירת העומר גם בזה"ז דאוריתא. ולפ"ז רבנן דבי רב אשי דמנו יומי ושבועי פליגי על אמימר דאינה זכר למקדש אלא מדאוריתא ופסק כוותייהו ודייק קצת לשון הש"ס לשיטה זו דקאמר אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ואי אמרת דהא הזכר למקדש אליבא דכ"ע הול"ל לא מני שבועי כיון דזכר למקדש הוא אבל השתא דנקט האי לישנא אמר זכר למקדש משמע דאמימר אמר הכי ולאו מילתא פסיקתא היא וכיוצא בזה כתבו ז"ל בדוכתי אחריני:

ב

מנחת העומר שהיו מקריבין בזמן הבית אין מביאין אותה אלא מארץ ישראל כמו שמפורש בדברי הרמב"ם פ"ז דתמידין ומוספין:

ג

הנה נא הואלתי חקור דבר אי מצו לאתויי מנחת העומר מעבר לירדן או לא וזו חקירה פרטית ללמד על הכלל אי עבר הירדן בכלל ארץ ישראל אי לא:

ושפתי לא אכלא דורשי"ן תחילות אימא רישא אתיא מדרשא מזה הוית דזה מחלקת בין רד"ק ובין הרב מהר"א ן' חיים בס' לב אהרן בפירושא דקרא שנוי בנביאים במימר קדישין ראשי אלפי ישראל לבני גד ובני ראובן אך אם טמאה ארץ אחוזתכם דרד"ק פירש אך אם טמאה היא בעיניכם ארץ אחוזתכם ומשמע דדוקא בעיניהם איננה טהורה משא"כ לעיני כל ישראל דטהורה היא בכלל ארץ ישראל היא. ובא רעהו הרב מהר"א ן' חיים שרטט וכתב על לבו לב אהרן נאה דורש קרא כדכתיב מה המעל הזה ארישא קאי

כי בחרו בארץ סיחון ועוג וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה וכו' עש"ב ומוכח דסבר הרב דעבר הירדן הוא ח"ל גמור ואינו בכלל ארץ ישראל:

ומוצא אני דזה מחלקת מפורש בין הרב מהר"י אדרבי ובין גדול בדורו רב תנא הוא מהר"י רוזאניס בפרש"תו של מלך הוא ס' פרשת דרכים ריש דרום ח' כי הרב מהר"י אדרבי כתב דמשה רבינו הוה סבור שארץ סיחון ועוג היה מכלל א"י אבל קושטא דמילתא שאינם מכלל ארץ ישראל. והרב מהר"י רוזאניס פליג עליה בפשיטות שהם בכלל א"י והעד על זה דתנא דמתני' מיעט אין סיחון ועוג מפני שאינה ארץ זבת חלב ודבש ולענין תרומות ומעשרות חיובם מן התורה וכמ"ש מרן והרמב"ן כתב וכו' שאין סיחון ועוג היא מכלל ז' עממין ועוד ראיה ממ"ש רש"י דכהנים אין להם חלק אף בארץ סיחון ועוג וצ"ע עכ"ד הראת לדעת דהרב מהר"י אדרבי והרב מהר"י רוזאנים פלג"ן בהדייהו:

ברם יש להעיר על הרב מהר"י רוזאניס דהכא פשיטא ליה דארץ סיחון ועוג חיובם בתרומות ומעשרו' מן התורה ובסוף ס' פרשת דרכים בהגהותיו על החינוך הש"ג ישי"ג עמ"ש הרב החינוך פ' משפטים סי' ע"ב דמצות בכורים נוהגת בזכרים וז"ל לא מצאתי דין זה מבואר וכו' ובמס' בכורים תנן הנשים ולדברי המחבר צ"ל דמביאין מדרבנן אך ק"ל דאם חיובם אינו אלא מדרבנן הי"ל להפריש תרומה וכו' ומסוריא ועבר הירדן שאין חיובם אלא מדרבנן לא תיקשי משום דאף בתרומה אין חיובם כי אם מדרבנן עכ"ל עין רואה דהכא כתב בפשיטות דסיחון ועוג וסוריא חיובם בתרומות מדרבנן ולא השלים פרשיותיו חקיו ועדותיו על פי מדותיו שכתב על מהר"י אדרבי. ומאי דקשיתיה על הרב החינוך שלא ביאר שם דסוריא ועבר הירדן מדרבנן דוקא והי"ל לפרש לק"מ דהדבר מבואר בדברי הרב החינוך עצמו פ' תבא עש"ב ומה שהביא עוד הרב ראיה מדבריו הרמב"ן דהם בכלל ז' עממין ושהכהנים אינם נוטלים חלק בהם יש לדחות דאפ"ה הנה מקום לומר דאינם מכלל א"י וכל מקום שאמרו ארץ ישראל ערי סיחון ועוג אינם מכללם והיא ארץ לא מטוהרה:

ואני אמרתי בחופש"י באמתחות הפוסקים דכך נחלקו שני המאורות מהר"ר גדליה קורדוביו והרב המוסמך מהר"ר יום טוב צהלון בתשובותיו סימן רי"ו דמהר"ר גדליה סבר דעבר הירדן על שדה הארץ יחשב והוא מכלל ארץ ישראל. ואחריו יאיר נתיב לאוריא מתיל גרמיו כמטיל הרב מהרי"טץ הפיל מבצריו וירדוף אחריו בסימניו ומצריו והלכה זו העלה דעבר הירדן ח"ל מיקרי והנה מהר"ר גדליה הביא ראיה דעבר הירדן היא ארץ ישראל ממ"ש הרמב"ם ריש פ"ח מהלכו' רוצח ואין ערי מקלט נוהגות אלא

בארץ ישראל וששה ערים היו שלש ערים הבדיל משה רבינו בעבר הירדן וג' הבדיל יהושע בארץ כנען. ובפרק עשירי כתב אין דין עגלה ערופה נוהג אלא בארץ ישראל וכן בעבר הירדן. ותמה עליו הרב מהריי"טץ דמדברי הרמב"ם פרק יו"ד היא ראיה להפך מדקאמר בארץ ישראל וכן בעבר הירדן וכן תניא במכילתא ולמה בארץ ישראל ג' ובעבר הירדן ג' מפני שבגלעד רצחנין הרבה וכו' משמע דעבר הירדן לאו א"י והוקשה לו דברי הרמב"ם בפ"ח ופירש דמ"ש אין נוהגות אלא בארץ ישראל רוצה לומר אינם נוהגות בח"ל שהיא עבר הירדן אלא באי"י כלומר בחברת אי"י אחר שהבדילו באי"י ויש לדחוק בדבריו כן כדי דלא תיקשי ליה מספרי וממכילתא ועכ"פ צריך לדחוק כן דאל"כ מאי קמ"ל הרמב"ם דאין נוהגות אלא באי"י פשיטא דאינם נוהגות אלא מה שהכתוב מפרש את בצר וכו' ומהיכא ס"ד שיקלטו אחרת שבח"ל והאריך בזה עש"ב:

ומה שהביא ראיה מהמכילתא ק"ק על הרב דלפי דעתי הוי"ל לאתוי נמי דהכי אמרו בש"ס מכות דף ט' בעבר הירדן תלת באי"י תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים וכו' והרי דקאמר בעבר הירדן תלת באי"י. תלת ותו הוי"ל לאתויי משנה שלימה דתנן התם עד שלא נבחרו שלש שבא"י לא היו שלש שבעבר הירדן קולטות אמנם הדבר ברור דאין מכאן ראיה כלל דלעולם דערי סיחון ועוג קראו בשמותם ארץ ישראל אמנם יהיה האופן דתנא או אמורא רוצה להזכיר תלת דמשה רבינו ותלתא דיהושע נקיט בלישניה אי"י ועבר הירדן ולהורות נתן בלבו מלתא היכא קיימי אמטו להכי קרי להני של עבר הירדן ואינך של אי"י אבל בקושטא שש הנה מא"י. ומה שפירש בדברי הרמב"ם שבפ"ח אינו מחוור כלל ומה שהכריח הדבר שאל"כ מאי קמ"ל ופשיטא דאינן נוהגות אלא מה שהכתוב מפרש וכו' אשתמיטתיה בריתא שהביא הילקוט וכך היא שנויה. והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותכם בכל מושבותכם בח"ל יכול אף ערי מקלט נוהגות בח"ל ת"ל בכל מושבותיכם הדיינין נוהגין בארץ ובח"ל וערי מקלט אינם נוהגות אלא בארץ ע"כ דהרי דמאי דפשיטא ליה להרב דליכא ס"ד שיקלטו בח"ל אכפל תנא לאשמועינן ודריש לה מקרא ולכן גם הרמב"ם כתבה. והרמב"ם בס' המצוות עשין קפ"ב כתב וכבר זכרנו אומרם אין מקלט נוהגות אלא בארץ. גם הרב קרית ספר מייתי בריתא בשם ספרי אשר אני נותן לכם באשר אני נותן לכם אתם חייבים למנות ערי מקלט ולא בח"ל:

ומריש הוא אמינא דבמאי דקמן אי עבר הירדן הוי אי"י אי לא פליגי בה שני המאורות הגדולים רבואתין בתראי הרב רבינו דוד ן' זמרא ומרן מהריי"ק קארו כי אחד הרואה בביאור הרדב"ז להרי"ם הנדפס מחדש ריש הל' תרומות כתב וז"ל ארץ ישראל האמורה בכל מקום וכו' סוף ערכין וירושלמי דשביעית פ"ו למדנו דעבר הירדן נקרא ארץ ישראל

וחייבת מן התורה והא דאמרינן לעיל עמון ומואב היינו מה שלא נטהר בסיחון מלך האמורי עכ"ל עין רואה ואזן שומעת דהרב ז"ל קפסיק ותני דעבר הירדן נקרא ארץ ישראל וכל קבל דנא אשכחן למרן בכסף משנה ריש פ"ח דרוצח שכתב וז"ל ומה ששנינו בספרי אין לי אלא שקולטות בארץ כנען בח"ל מנין ת"ל תהיינה צ"ל דהכי קאמר אין לי אלא שקולטות לבני הארץ לבני ח"ל מנין א"נ. ח"ל קרי לעבר הירדן עכ"ל:

וחזיתיה להרב כנ"הג בלשונות הרמב"ם כתב וז"ל בריתא בספרי והיו אלה לכם וכו' וערי מקלט אינן נוהגות אלא בארץ וכו' והא דתניא בפסיקתא והיו אלה לכם לחקת משפט שינהוג הדבר לדורות בכל מושבותכי בארץ ובח"ל לכאורה נראה דפליגא אברייתא דספרי אם לא שנאמר דבפסיקתא על הדיינין קאמר וכו' אבל מה ששנינו שם בספרי אין לי אלא שקולטות בארץ בח"ל מנין ת"ל תהיינה לפי פשטה פליגא אברייתא האחרת דספרי ורבינו בכ"מ כתב בה שתי לשונות פריכי נינהו מ"ש בתירוץ ראשון אין הלשון מתפרש יפה שהי"לל אין לי אלא מא"י ועוד מהי תיתי שלא יהיו קולטות גם מ"ש דח"ל קרי לעבר הירדן אי אפשר לאומרו שהרי מפורש בכתוב ואין צורך ללומדו מתהיינה ועוד אי לעבר הירדן קרי ח"ל הי"ל לרבינו לומר בפירוש שנוהגות אף בעבר הירדן ואפשר לומר דמ"ש הר"מ כונתו שאין נוהגות אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתן אבל אין זה נכון שצ"ל דערי מקלט נוהגות אף בח"ל ותפס כבריתא דספרי שהביא הרב בכ"מ ובריתא דפסיקתא ודחה בריתא דספרי הנז' וזה דוחק ואפשר לישב תירוץ שני באופן אחר אין לי אלא שקולטו' בארץ בהיותם בארץ באו אנשי ארץ כנען לארץ הירדן מנין ונו' זהו תורף דברי הרב כנ"הג ע"ש ובס' דינא דחיי ריש עשין ע"ו

דף פ"ט באורך:

ומ"ש בתחילת דבריו בריתא דספרי וכו' הרב נמשך אחד מורה מקום שבילקוט שעל בריתא זו ציון ספרי ומשו"ה כתב דבריתא דפסיקתא פליגא אספרי ובריתא דספרי שהביא מרן לפי פשט' פליגא אבריתא אחריתי דספרי וכיוצא בזה כתב לקמן וכל זה לפי שחשב הרב דבריתא הנז' דהובאה בילקוט היא ספרי אבל בקושטא איננה בספרי גם לא זכר ואשתמיטיתיה דבריתא דפסיקתא היא בריתא דספרי:

ועוד נעלם ממנו דבספרי ופסיקתא פ' שופטים דרשו אשר ינחילך ה'. אלהיך לרבות עבר הירדן וא"כ איך אפשר לצדד דפירוש במושבותכם בארץ ובח"ל היינו שנוהגות בח"ל אמר דהכתוב ריבה עבד הירדן. ומה שפירש בריתא דפסיקתא על הדיינין ונראה דהרא"ם מפרשה הכי הוא דוחק. אבל חזינא בפירוש ספרי כ"י לרבינו הלל שפירש בכל מושבותיכם בארץ ובח"ל דאי הרג בח"ל ובא אל עיר מקלט קולטין אותו. ומה שהקשה

על תירץ ראשון דמרן הן אמת דהלשון דחוק וגם לפי פירושיו דאסיק דחיק ואתי מדחיק. וראיתי להראב"ד בפירוש ספרי כ"י ולרבינו הלל בפירושיו כ"י שפירשו בהך שינוי קמא דמרן דמשמע תהיינה בין הרוצחים שבארץ בין הרוצחים שבח"ל. אלא דק"ק דלפי מה שפירש רבינו הלל הברייתא אחרת דקתני בכל מושבותיכם בארץ ובח"ל דאם הרב בח"ל ובא אל עיר מקלט קולטין אותו א"כ תרתי למה לי הא נפיק מתהיינה. ואפשר דעיקר הלמוד מבכל מושבותיכם דתהיינה אצטריך לשיהיו ששתן קולטות כאחד כדדריש כתב הכי ובחד שינוייא דמשני הרב נחלת יעקב ע"ש ובראי"ם. אך השתא דנפקא לן מבכל מושבותיכם מצינן למימר דמתהיינה נמי משמע הכי. וכל זה איננו שוה לי ומה שהקשה על תירוץ שני דמרן דאמאי אצטריך הרי הוא מפורש. איברא דקושיא היא על מרן ועל מהריי"טץ בתשו' הנז' דהסכים בתירוץ שני דמרן והרב לקח טוב נמי פירשה הכי. ומה שפירש במש"ר אין נוהגות אלא באי"י דהכונה בזמן ששרויים על אדמתן אינו נכון. ומאי דמסיק בפירוש הספרי מהרח"א בעץ החיים סדר מסעי דף ק"ח כתב דכונת מרן הכי ע"ש והדברים דחוקים מאד בין בספרי בין בדברי מרן:

אתאן למאי דקמן דהרי מרן כת' דהספרי קרי לעבר הירדן ח"ל ואי סבר דעבר הירדן בכלל אי"י לא הוה מפרש בריתא דספרי הכי. וכד דייקת שפיר יש לדחו' דאין ראיי מדברי מרן דלעולם סבר מרן דעבר הירדן בכלל הוא אי"י וכדמשמע מדברי הרמב"ם שם דכתב סתמא אין ערי מקלט נוהגות אלא באי"י ומוכח דעבר הירדן נכלל באי"י וכן משמע מהסמ"ג ריש עשין ע"ו אלא דעם כל זה שינוייא בעלמא משני מרן דהספרי קרי לעבר הירדן ח"ל כלומר בדרך השאלה ולא בשם העצם וכן מוכח מדברי מהר"ם נאג"ארה בס' לקח טוב שפירש הן ברייתא דספרי כמרן וסיים אבל בח"ל ממש וכו' שאין ערי מקלט נוהגין אלא באי"י וכ"כ פ' שופטים אשר ה' אלהיך נותן לך אין ערי מקלט נוהגות אלא באי"י וא"כ מוכח דמה שפירש דח"ל דקאמר הספרי הוא עבר הירדן הוא בדרך השאלה ולעולם דהוא בכלל אי"י וזהו כונת מרן נמי ובהכי מתרצתא הא דקשיא ליה להרב כנ"הג בהגהותיו ובס' דינא דחיי עשין ע"ו על מרן דכפ"ז היה לו להרמב"ם לומר דנהיגי בעבר הירדן ולא לסתום שאין נוהגות אלא באי"י ע"ש וק"ק דאדתקשי על מרן תיקשי ממ"ש הרמב"ם גופיה שם בהל' רוצח פרק יו"ד אין עגלה ערופה נוהג' אלא באי"י וכן בעבר הירדן וכן הוי"ל להרמב"ם לומר גבי ערי מקלט:

אמנם יראה דלק"מ דלעולם עבר הירדן נכלל באי"י אלא זימנין דמשכחת דבדרך השאלה קרי ליה ח"ל כשנוייא בתרא דמרן לספרי והרמב"ם שם גבי ערי מקלט שפיר כתב אין ערי מקלט נוהגות אלא באי"י בעבר הירדן נכלל באי"י ולא הוצרך לפרש זה דבסמוך

הזכיר שלש דבעבר הירדן אלמא ברישא דנקט א"י הוא כולל לעבר הירדן ג"כ. וגם מ"ש פ"י גבי עגלה ערופה וכן בעבר הירדן כונתו להורות לנו דעבר הירדן בכלל באי"י וכך שיעור דבריו אין דין עגלה ערופי נוהג אלא בא"י וכן בעבר הירדן לפי שגם הוא מכלל א"י וכדמשמע ממ"ש פ"ח גבי ערי מקלט כן נראה לדחוק קצת בדברי הרמב"ם וכן הרב לקח טוב פ' עגלה ערופה כתב לשון הרמב"ם ובהא ל"ק פה שתמה מהריי"טץ על מהר"ר גדליה הנז' והבאתיו לעיל. עלה בידינו שאין ראיה מדברי מרן הנז' דפליג על הרדב"ז והרב פרשת דרכים כתב משם מרן דערי סיחון ועוג חייבות מן התורה בתרומות ומעשרות. ועמ"ש לקמן בס"ד:

ואולם נראה דהא מילת תליא באשלי רברבי ופלוגתי דרבוואתא קמאי היא וזה דאשכחן לרש"י בסנהדרין דף י"א ע"ב על מה ששנינו ת"ר על שלשה ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן והגליל על שתים מהן מעברין כתב וז"ל על שתים מהן מעברין אפי' על עבר הירדן והגליל וכו' דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן וכו' ע"ש וכ"כ במנחות דף פ"ג ע"ב כל הארצות שבארץ ישראל כגון יהודה ועבר הירדן והגליל כשרות אלמא רש"י סבר דעבר הירדן בכלל א"י ומביאין עומר מעבר הירדן. ולא זו בלבד אלא דאשכחן לרש"י דלשון עבר הירדן ששנינו בברייתא פירשו על א"י דתניא במנחת דף ק"ט הרי עלי עולה שאקריבנה במדבר והקריבה בעבר הירדן יצא ופירש"י והקריבה בעבר הירדן באי"י שלא בירושלם וכו'. והכי משמע ממ"ש רש"י בפסחים דף נ"ב ע"ב והרמב"ם ורבינו שמשון פ"ט דשביעית אהא דתנן שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ופירשו ז"ל שארץ נחלקת לשלשה חלקים יאודה ועבר הירדן והגליל משמע מדבריה' דעבר הירדן בכלל א"י וכן כתב הר"ש פ"ד דידים וז"ל עמון ומואב מה הן בשביעית אין זה עמון ומואב דטיהרו בסיחון דאין ישראל היא שאפי' את"ל שלא כבשום עולי בבל ע"כ שביעית נוהגת בה וכו' אלא בשאר ארץ עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון וכו' ע"ש וזה כשיטת ר"ת לחד שינוייא שכתנו התוס' ריש חגיגה וביבמות דף י"ו והסמ"ג סוף עשין קס"א ומ"ש שם הרמב"ם בפירוש דהם ערי סיחון ועוג הוא כשיט' רש"י ביבמות וחגיגה:

וכן ראיתי שכתב הרא"ש בפירושו במס' ידים פ"ד וז"ל אין זה עמון ומואב שטיהרו בסיחון דהנהו א"י ממש נינהו וכו' עש"ב וכן משמע ממ"ש רש"י בכתובות דף ק"י אדתנן ג' ארצות לנשואין יהודה ועבר הירדן והגליל ג' ארצות הן באי"י חלוקות וכו' ע"ש וכן פירש רשב"ם בתרא דף ל"ט ג' ארצות באי"י לחזקה יאודה ועבר הירדן והגליל:

אמור מעתה דמ"ש רש"י בנדרים דף כ"ב ריש ע"ב וז"ל לא עברינן ירדנא עדיין לא עברנו הירדן כשאירי' אותו מעשה ולא הוינן בתחום אי"י עכ"ל לפי' מה שהוכחנו מלשונות

רש"י הנז' צ"ל דמ"ש ולא הוינן בתחום א"י לאו למעוטי דעבר הירדן אינו א"י אלא כיון דקאמר ההיא שעתא לא עברינן ירדנא וכונתו דעבר הירדן אינו כקדושת א"י ממש דאינו ראוי להשראת שכינה כמשז"ל כתב רש"י ולא הוינן בתחום א"י כלומר א"י השלימה בקדושתה א"נ אפשר דסבר רש"י דעולא ודעמיה לא אתו אורחא דערי סיחון ועוג רק מדוכתא אחריתי עוברי דרך כגון עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון ולא קדשה ולא הגיעו לתחום א"י אבל לעולם דרש"י אזיל ומודה דערי סיחון ועוג קראו בשמותם ארעא דישראל:

וכל קבל דנא חזיתיה לדעתיה דהר"ן שכתב שם בנדרים וז"ל ההיא שעתא לא הוה עבר לן ירדנא ועבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות עכ"ל ומשמע דאירי בערי סיחון ועוג דיש בהן ניצוצי קדושה מיהא אלא דלא קדשי לעומר ודכוותיה אלמא הר"ן סבר כדעת מהר"י אדרבי והרב מהרי"טץ דעבר הירדן אינו בכלל א"י ואינו קדוש להבאת העומר וקצת קדושות:

וזה חזיתי להרב פרי חדש בהגהותיו פ"ח דרוצח שכתב מ"ש מרן דח"ל קרי לעבר הירדן עיין בנדרים דף כ"ב ברש"י והר"ן ולקמן ריש פ' עשירי עכ"ל וכונתו מבוארת דמייתי ראיה לדבריו של גדול מרן דעבר הירדן הוא ח"ל מרש"י והר"ן דנדרים ומדברי הרמב"ם גבי עגלה ערופה. וכבר אנן בעניותין לעיל צדדנו דאין ראיה מדברי הרמב"ם פ' עשירי. גם מאי דהשוה הרב רש"י והר"ן ומבין ריסי עיניו ניכר דרש"י והר"ן היו לאחדים אם כיוין הרב לזה ק"ק דלא זכר מלהקת כל לשונות רש"י דאייתינן בעניותין לעיל דרש"י קרי בחיל דעבר הירדן היא א"י ולפיהן ישיב דברי רש"י דנדרי' דצ"ל כדכתבינן בעניותין לאשווייניהו בהדי אינך לשונות. ואעיקרא דברי מרן גופייהו דאמר רב בפירושא דספרי דעבר הירדן קרי ח"ל כבר כתבינן בעניותין דאין הוכחה מהן. והנראה שהרב פר"ח לבקיאות לבד קמכוין. ואדהכי והכי הלא טוב אמנ"ה יש ללמוד מדברי הר"ן הנז' דסבר דעבר הירדן אינו בכלל א"י והיא טובה תוכח"ת מגולה דהכי משתמען מילוהי לכל ישר הולך:

ואחשבה לדעת דהך פלוגתא דרבוותא דהוינן בה הויא פלוגתא דתנאי במתניתין ומתניתא ספרא וספרי ותוספתא. אימא רישא משנה שלימה פ"ק דבכורים ואלו מביאין וקורין וכו' מעבר הירדן ר' יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש מוכח דאף לר"י הגלילי טעמא שאין מביאין היינו שאינה ארץ ז"ח אבל היא מכלל א"י וכבר הוכיח מינה גדול בדורו רב תנא בפרשת דרכים כמש"ל ואע"ג דהרמב"ם בפירוש המשנה כתב דמדבריהם הוא שמביאין כבר מהר"י קולון עומד עליו

ומבאר"י בשרש קכ"ב ורמזו מרן בכ"מ שם דתרומות ומעשרות חייבין מדאוריתא אלא דהכא גם תנא קמא מודה לרי יוסי הגלילי דלא מחייבי מדאוריתא כיון דאינה ארץ זבת חלב ודבש ונפקא להו להרמב"ם וסמ"ג דת"ק לא חייבינהו אלא מדרבנן מבריתא דספרי דשנינו נאמר כאן ארץ ז"חו ונאמר להלן ארץ זבת חלב ודבש מה להלן ארץ ה' עממין אף כאן ארץ ה' עממין ר"י הגלילי אומר אין מביאין בכורי' מעבר לירדן שאינה ארץ ז'חו וסברי הרמב"ם וסמ"ג דאיכא בין ת"ק ור"י הגלילי דלת"ק בשגם רחמנא פטרינהו מייתו מדרבנן ור"י הגלילי סבר דלא מייתו כלל ופשיטא דת"ק דפליג במתניתן הוא ניהו ת"ק דספרי זהו תורף דברי מהרי"קו ונראה שלזה כיוון הרב מהר"י רוזאנים כמ"ש לענין תרומות ומעשרות חייבות מן התורה וכמ"ש מרן ולא חזיתי' למרן שכתב כן רק שהכא רמז לדברי מהרי"קו ומוכח דסבר כוותיה:

ברם היסוד שעליו בנה מהרי"קו והיא הבריתא דספרי דאייתי יש בה גירסא אחרת דבספרי דקמן כך היא שנויה נאמר כאן ארץ ז"חו וכו' אף כאן ארץ ז' עממין מכאן היה ר"י הגלילי אומר אין מביאין וכו' וגם בפסיקתא הכי אתמר ארץ ז"חו מכאן היה ר"י הגלילי אומר וכו' ומהר"י קורקוס פ"ב דבכורים גריס בספרי כגירסתנו ולפום האי גירסא ליכא לאוכוחי דפליגי ת"ק דספרי ור"י הגלילי דהיותר נראה דלא פליגי ושניהם אמרו דבר אחד ותנא דבריתא הוא דאמר מכאן היה ר' יוסי הגלילי אומר וכו' כלומר הא דקאמר ר"י הגלילי למשנתנו טעמו ונימוקו דסבר כהאי תנא דגמיר ג"ש דז"חו. אך בילקוט הובאה בריתא דספרי כנסחת מהרי"קו. וכן ראיתי להרמב"ן בפ' בא שהביא בריתא דספרי הנז' כנסחת מהרי"קו. אמנם הרמב"ן פירשה דת"ק מיעט ארץ ב'' עממין שאינה ז"חו ור' יוסי מיעט אף עבר הירדן שהיתה של אמורי לפי שגם היא זבת חלב ודבש והאמורי המוזכר פ' בא אותו שבא"י עצמה ע"ש ולדעת הרמב"ן נמצא דפליגי ת"ק ור' יוסי באמורי שהוזכר פ' בא דת"ק סבר דקאי על עבר הירדן ומביאין מעבר הירדן ור"י הגלילי מודה דעבר הירדן הוא אמורי אך סבר דאינה ארץ ז"חו והאמורי הכתוב פ' בא הוא אותו שבא"י עצמה וק"ק על מהרי"קו דלא זכר מדברי הרמב"ן הנז'. ובמכילתא פ' בא איתיה פלוגתא דת"ק ור"י הגלילי בלשון אחר:

ונראה דהרמב"ם והסמ"ג מיאנו לפרש בספרי כפי' הרמב"ן משום דלדידיה פליגי ת"ק ור' יוסי הגלילי במציאות אי עבר הירדן הויא ארץ ז"חו אי לא ולכן מפרשי לה כדתרגמה מהרי"קו. ולפי דרכנו למדנו בין להרמב"ם וסמ"ג בין להרמב"ן דלכ"ע עבר הירדן היא בכלל א"י אלא דלהרמב"ם וסמ"ג לת"ק נמי אינה ארץ ז"חו ומשו"ה אינם חייבים מדאוריתא ולהרמב"ן לת"ק אף עבד הירדן היא ארץ ז"חו והוא האמורי הכתוב פ' בא.

והרב פרשת דרכים דאייתי ממאי דהרמב"ן טעמא טעים אשר ה' לא ציוה געולי עכו"ם במלחמת סיחון ועוג טפי הו"ל לאתויי מדברי הרמב"ן פ' בא שהבאתי דהא דידן עדיפא דמשמע דלשיטתו דת"ק סבר דעבר הירדן היא זבת חלב ודבש הלכה כמותו ונמצא דלא זו דעבר הירדן היא ארץ ישראל אף זו דהיא ארץ ז"חו:

ועל דברי מהריי"קו הנז' ק"ק שלא הביא דהרמב"ם בחיבורו הדר מר משמעתיה דפריש בפי' המשנה ועבר הירדן אף שאינה ארץ ז"חו ה' יתברך נתנה לנו ואפשר לומר אשר נתת לי ואין הלכה כר"י הגלילי עכ"ל ונמשך אחריו רבינו עובדיא בפירושו ומוכח דסבר הרמב"ם בפירושו דלת"ק מייתו מעבר הירדן מדאוריתא כיון דשפיר מצי למימר אשר נתת לי וזה הפך מ"ש בחיבו' דמשמע דסבר דאף לת"ק מפטרי מדאוריתא:

איברא דלפום מ"ש הרמב"ם ורבינו עובדיא בפירושם דמדאוריתא פליגי ת"ק ור' יוסי הגלילי ק"ק מבריתא דספרי דפליגי ת"ק ור"י הגלילי לפי נסחת הרמב"ן ומהריי"קו ועכ"ל דפליגי אי עבר הירדן זבת חלב ודבש כמ"ש הרמב"ן או דפליגי מדרבנן כמ"ש מהריי"קו דהרי ת"ק יליף ג"ש דבבכורים בעי ארץ ז"קו ומסתמא דת"ק דספרי הוא ניהו ת"ק דמתני' והם ז"ל כתבו דת"ק לא בעי ז"חו ותיסגי דבעבר הירדן קרי בה אשר נתת לי. ואולי אפשר דהכי בי תרי נסחאות דספרי שכתבנו של כת הקודמין נמי תרי הוו והרמב"ם בפירושו ורבינו עובדיא הוו גרסי כנסחת ספרי דקמן דיכולה להתפרש דליכא פלוגתא כדאמרן לעיל ומשו"ה סברי דת"ק דמתני' אית ליה דלא בעי זבת חלב ודבש. אך הרמב"ם בחיבורו בחר בנסחת הספרי כמו שהביאוה הרמב"ן ומהריי"קו ובחר לפרשה כמהרי"קו וכבר נודע דכתבו ז"ל דהרמב"ם זימנין בפי' תפס גירסא אחת ובחיבורו תפס גירסא אחרת ולמאי דאתאן עלה הרי הוכחנו דלכ"ע עבר הירדן היא בכלל א"י לת"ק בין ר"י הגלילי כמש"ל:

ולעומת זה אנכי הרואה בספרא פ' קדושים בפרק ערלה כך שנו רבותינו כי תבואו יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ הארץ המיוחדת. וכן שנינו פ' אמור גבי עומד יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ המיוחדת וכן שנינו פ' מצורע פ"ה יכול משבאו לעבר וכו' ת"ל הארץ המיוחדת וכן שנינו ריש פ' בהר ע"ש ומשמע דלספרא דאימעיט עבר הירדן מדכתיב הארץ המיוחדת א"כ כל היכא דכתיב באוריתא הארץ אימעיט עבר הירדן ובעומר הרי כתיב עלה וקצרתם את קצירה ובארץ המיוחדת משתעי קרא וכבר כתב הרמב"ם בפירושו פ"ק דכלים דהעומר בא מא"י מדכתיב וקצרתם את קצירה ע"ש ופ' כל הקרבנות ורע"ם וגם גבי שמיטה ושבתה הארץ נתיב הארץ כתיב דהיינו ארץ המיוחדת ואימעיט עבר הירדן וכן ראיתי להרב מהריי" קורקוס פ"ד דשמיטה דין כ"ח

שכתב וז"ל פ"ט דשביעית ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל מוכח דשביעית נוהגת בעבר הירדן ובודאי מדבריהם הוא דמאוריתא נתמעט בספרא מכי תבואו אל הארץ ארץ המיוחדת. וכ"כ הרב ז"ל פ"ב דבכורים אחר שהביא ברייתא דספרי הנז' וז"ל ואיתא נמי פ"ק דבכורים ות"ק פליג עליה והלכה כת"ק ומשמע ודאי דלא פליגי אלא מדרבנן אבל מדאוריתא אין מביאין והכי איתא פ"ק דקדושין דכל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ וקרא הכי כתיב והיה כי תבא עכ"ל הרי דהרב תפס במושלם דעבר הירדן אימעיט משביעית דכתיב הארץ המיוחדת וגם בכורים אימעיטו מדכתיב והיה כי תבא אל הארץ. ולפ"ז נמצא דברייתא דספרא פליג אברייתא דספרי ומאי דמשמע ממשנתנו דלא אימעיט עבר הירדן מבכורי' אלא משום דאינה ז"חו דמשמע דאי לא הוה ז"חו גבי בכורים אף דכתיב והיה כי תבא אל הארץ לא אימעיט עבר הירדן משום דהוא בכלל הארץ וראיתי מי שכתב משם הרב המפורסם מהר"ר יהונתן דהקשה על דברי הר"ן דנדרים שהבאתי לעי' דאיך כתב נגד דברי רש"י פ' כל קרבנות הנז' ותירץ דטעם הר"ן היינו משום דקשיתיה אותה שאמרו פ"ק דראש השנה דף י"ג בעו מיניה חבריא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתם לארץ מהיכן הקריבוהו אם תאמר דעייל ביד עכו"ם קצירכם אמר רחמנא ולא קציר עכו"ם ואי עבר הירדן כשר לעומר מאי בעו דנימא דישראל אקרוב עומר מחיטים שזרעו בעבר הירדן אלא מוכח דעבר הירדן פסול לקצירת העומר ולדעת רש"י יש לומר כמ"ש בסוטה דף ל"ו דישראל הלכו בו ביום יותר מס' מיל וסבר רש"י דנקצר ביום פסול והר"ן סבר דנקצר ביום כשר זהו תורף דברי הרב מהר"ר יהונתן הנז' ואשתמיטתיה דהר"ן סבר דנקצר ביום פסול כמבואר דבריו ס"פ שני דמגילה ע"ש ובסוף פסחים. ותו דאין צורך. לומר דפלוגתייהו דרש"י והר"ן הוא בסוגיית ר"ה הלזו ופליגי בנקצר ביום אי כשר דהרי הדבר מפורש דדבר זה ראשו מגיע ויקם על סלע המחלוקות אי עבר הירדן בכלל ארץ ישראל אי לא ובהא פליגי רש"י והר"ן כמדובר וק"ק על גדולי האחרונים מהריי"טץ ומהר"י רוזאנים ומהר"ר יהונתן שלשה המה נפלאו דעל מבוכה זו יש בו ולא הרוו את צמאונינו ברוב בקיאותם ונפלאות מתורתם:

ומאחר עלות דכבר הוכחנו דדבר זה פלוגתא דתנאי סוגיית ר"ה לא תיקשי לן דאימא דחבריא דבעו הוו סברי דעבר הירדן פסול לעומר כי היכי דסברי דאין ישראל אינה מוחזקת ולא קי"ל כוותייהו אלא בסוגיית ע"ז דא"י מוחזקת וליתא לדרשת קצירכם ולא קציר עכו"ם כמ"ש לדעת הרמב"ם גדול הדור מהר"י זאבי בדרשותיו פ' קרח ואף אנו נאמר דהכי סברי דעבר הירדן פסול באופן דרש"י וסיעתו ס"ל דהך סוגייא דר"ה דלא

כהלכתא. ואי בעית אימא דחבריא אסתפק להו אי עבר הירדן כשר לעומר ומשום הכי שאלו לחכמה לחזות בנועם אי רב כהנא כה יאמר ראייתו מעבר הירדן ורב כהנא לפי דידיע ליה דפלוגתא היא פתח בתשובה אליבא דכ"ע. והתוס' דלא משנו כי האי שינויא לקושיתם התם עדיפא מינה קמשנו. ואי בעית אימא דאף רש"י סבר נקצר ביום כשר ולק"מ מהך סוגיא דאף למ"ד דנקצר ביום כשר מודה דנקצר שלא כמצותו דמצותו ליקצר בלילה כמבואר במנחות דף ע"ב והיינו דבעו חבירא מהיכן הקריבו דלא ניחא להו לומר דעומר ראשון קצרוהו שלא כמצותו וטעם זה גם רב כהנא השיב דלא עייל שליש:

ותבט עיני לגדול הדור הרב מהר"ח אלפאנדארי בריש ס' דרך הקדש עמד בהא מילתא גם חקר"ה וז"ל יש לחקור אם א"י מקודשת וכו' עבר הירדן הוא בכלל שהרי אמרו בתוספתא דקמא רשב"י אומר כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען כיון שאתם עוברים את הירדן הרי אתם בארץ כנען ראב"י אומר תחומי א"י שבכתובים נדון כא"י ומייתי לה פ' מעשר בהמה ומשמע דהלכה כרשב"י ונראה דעל עבר הירדן קתני מתניתין נמי שהרי קתני שמביאין ממנה עומר ומעשה שהביאו מגגות צריפין שהיה בעבר הירדן וכמ"ש פ"ק דסנהדרין על ג' ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן והגליל הרי שמביאין עומר מעבר הירדן והרמב"ם פ"ז דתמידין לא חש לפרש לפי שסתם א"י היינו נמי עבר הירדן וכו' וראיתי בילקוט פ' נשא דמייתי רישא א"י מקודשת ומה היא קדושתה ולא מייתי כי אם עומר ושתי הלחם ולא קתני בכורים וה"ט משום דס"ל כר"י הגלילי וסתם א"י דקתני עבר הירדן בכלל ואין מביאין משם בכורים וכו' ואגדה זו לא ידענא היכא מיתניא וכו' עכ"ל וק"ק על הרב דפשיטא ליה פשיטות גמור דעבר הירדן בכלל אין ישראל ומביאין ממנה עומר ואשתמיטתיה תשו' מהרי"טץ ודברי מרן בכ"מ פ"ח דרוצח ודברי הר"ן ובריתות דספרא שהבאתי לעיל והגם דדברי מרן הנז' צדדנו דאין משם ראיה כל כי הא צריך לאודועי. גם מאי דפשיטא ליה דגגות צריפין היא בעבר הירדן לפום ריהטא תם אני לא אדע מי גילה לו רז זה. וממ"ש רש"י פ"ק דסנהדרין דף י"א ע"ב וז"ל דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל דתנן במנחות וכו' מביאין אותו ממקום רחוק ומעשה שבא מגגות צריפין וכו' אין ראיה כלל דגגות צריפין היא מעבר הירדן דכונתו שהיה דחוק מאד וכ"כ רש"י בקמא דף פ"ב דגגות צריפין היה רחוק מירושלם. גם מה שהביא ראיה ממ"ש על ג' ארצות וכו' וסיים הרי שמביאין עומר מעבר הירדן אינה ראיה דנהי דרש"י פירש הכי אמנם מגופא דשמעתא אין ראיה דהא תניא לעיל מינה על ג' דברים מעברין השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה ופירש"י ד"ה על אביב שאין להם מהיכן להקריב עומר ודחה פירוש זה ופירש על האביב אם

לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב בחדש האביב ומאחר שכן מה יוכיח הוכח מהבריתא דתניא על ג' ארצות וכו' הא לאו משום עומר אלא משום אביב ולעולם דאין עומר בא מעבר הירדן אלא מיהודה וגליל ולעולם כי איכא תרי ארצות חדא מינייהו מכשרא לעומר:

אלא שראיתי להר"ן בחידושיו שבתוך דבריו בהך שמעתא כתב וז"ל שהרי אמרו בהלכה על שלשה מעברין השנה והם אביב משום עומר ומשום פירות האילן משום בכורים ותקופת תשרי שיהיה חג הסוכות בתוכה וכו' ע"ש ולפום ריהטא ק"ק דלהר"ן דסבר דאין העומר בא מעבר לירדן וסבר דמשום אביב דקתני היינו משום עומר לדידיה תיקשי הא דתניא על ג' ארצות וכו' דמשמע (דאומר) [דעומר] בא מעבר לירדן וי"ל דלעולם אין עומר בא אלא מיהודה וגליל אבל עיניהם ישיתו לעבר הירדן משום פירות האילן דמביאין בכורים מדבריהם מעבר לירדן וז"ש על שתים מעברין דאם בגליל ליכא אביב ובעבר הירדן ליכא פירות האילן מעבירין ונמצא דאין ראיה מהכא דמביאין עומר מעבר הירדן ועמ"ש הרמב"ם פ"ד דקדוש החדש. ומ"ש מהרח"א דבריתא דילקוט סבר כר"י הגלילי דלא תני בכורים ולא ידע היכא מתניא. הרי בילקוט מצויין דהיא מספרי זוטא ואיתא נמי במדבר רבה פ"ז ואתמר בי מדרשא:

וראיתי להרב חזון נחום במס' כלים דף י"ב שהשיג על דברי מהר"ח אלפאנדארי הנז' במ"ש דטעמא דהאי תנא דלא קתני בכורים דס"ל כר"י הגלילי דאי הכי לתני קדושה זו בסיפא ועוד דאין סדר למשנה וכו' ומכח זה כתב דגרסינן בכורים כמ"ש במדבר רבה וסבר האי תנא דעבר הירדן לא מיקרי א"י ותנא סיפא לגלויי רישא עכ"ד ופירושו דחוק והעיקר כמ"ש מהרח"א דסבר האי תנא דעבר הירדן בכלל א"י אלא דעבר הירדן אינו כשר לבית השכינה כדקתני בתר הכי. ומיהו נראה דט"ס הוא בילקוט וגרסי' בכורים מאחר דהכי גריס במדבר רבה. אבל לא מטעם דלא קתני בסיפא כדברי הרב חזון נחום משום דבהא י"ל כמ"ש הוא ז"ל לתנא דמתניתין עש"ב:

תו חזינא להרב חזון נחום שכתב עמ"ש מהרח"א בריש דבריו ומשמע דהלכה כרשב"י וז"ל אבל מסוגיא דפי' האומ' גבי כל תנאי שאינו כתנאי בגוב"ר וכו' דע"כ לא פליגי הני תנאי אלא היכא דכתיב ארץ כנען דעבר הירדן לא מיקרי ארץ כנען אבל כלהו מודו דא"י מיקרי וכן משמע שם וכו' ארץ ולא ירדן ש"מ דאף ירדן א"י מיקרי וכו' ובאלו הג' עומר ובכורים ושתי הלחם לא כתיב ארץ כנען וא"כ אף ארץ הירדן סתם ארץ היא וכו' אמנם בסוף בכורים כתב הרמב"ם כבר ביארנו שהבכורים מביאין אותם מעבר לירדן ואינה מא"י וזה מנגד כל מ"ש וצ"ע עכ"ל ולי יראה דכונת מהרח"א הכי הוי דיש לחקור

אם עבר הירדן הוא בכלל מאי דקאמר ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות שהרי אמרו בתוספתא וכו' כוונתו דחקירה זו נאמרה ליכתב ולשים לב חקור דבר וזה שרשב"י סבר בתוספתא כיון שאתם עוברים בעבר הירדן הרי אתם בארץ כנען והלכה כמותו וא"כ נמצא דלרשב"י דתוספתא הירדן ח"ל ואינו א"י וא"כ יש מקום לחקירת חכם ה"ה לעבר הירדן דהוי ח"ל או נימא דדוקא הירדן כי לא מקום דידה ואינו מן הישוב הוי ח"ל שאין דינו כדין א"י אבל עבר הירדן אשר הנחיל ה' ששם עלו שבטים ונתישבו מושבות דכתב רחמנא ארץ ישראל יחשב. והדר פשטה דמשנתנו דקתני ארץ ישראל מקודשת עבר הירדן בכלל דקתני שמביאין ממנה עומר וכו' ואיפשיטא בעיין דבשגם הלכה כרשב"י דהירדן ח"ל ה"ד הירדן עצמו אבל עבר הירדן ארץ ישראל הוא כן נ"ל שהיא כוונת מהרח"א והמעיין ישפוט בצדק:

איכו השתא תחילת דיבר הרב חזון נחום עיין מ"ש מהרח"א ומשמע דהלכה כרשב"י אבל מסוגיית האומר וכו' לא סליק שפיר דזה מורה שהבין דכונת מהרח"א באומרו הלכה כרשב"י היינו דעבר הירדן א"י הוא ואהא אתא ואייתי שמעתא דהאומר דארץ כנען לא מיקרי. וכונת מהרח"א כדאמרן והול"ל דההיא דהאומר רהטא כרשב"י דהירדן אינו ארץ כנען אך לדידיה גם עבר הירדן לאו א"י הוא ואחד המדקדק בדברי הרבנים הנז' כדחזי יבין את זאת. ותו דהרב ח"ן נדחק דהני תנאי פליגי אי עבר הירדן מיקרי ארץ כנען וכלהו מודו דא"י מיקרי ולפי שיטתו אשתמיטתיה הא דאמרו בירושלמי פ"ד דחלה אית תנויי תני הירדן הוא א"י אית תנויי תני הירדן מח"ל אי' תנויי תניא הירדן גבול בפ"ע ופירשו הר' שדה יהושע ומהר"ר אליהו דהני תנאי הם ר"מ ור"י בן בתירה ורשב"י דשמעתין דבכורות דף נ"ה הרי מוכח בירושלמי כנגד היסוד שהניח דהני תנאי לא משום ארץ כנען נגעו בה אלא הוא א"י או ח"ל. וכבר בגופא דשמעתא דבכורות ובפסקי הרמב"ם אנן בעניותין באר"ש באנו בהגהותינו להרמב"ם פ"ז דבכורות:

ומן יציב וקשוט נ"ל דמהך שמעתא דאין ראיה לעבר הירדן דלא פליגי אלא בירדן עצמו אם א"י הוא או ח"ל ומצית אמרת דכלהו סברי דעבר הירדן הוא ח"ל או סברי דהוא א"י ואף מהר"ח אלפאנדארי לא הביאה אלא לתת מקום לחקירתו ולזה אף שכתב דהלכה כרשב"י דתוספתא הן בעודנו מעלה הלוחי"ת לחלחית הדיו קיימת פושט והולך דעבר הירדן בכלל א"י וכדאמרן. וכן מתבאר מהא דכתבו התוספות שם דשמעתא דבכורות וז"ל וי"ל דדוקא מייתי מהאי קרא וכו' דמשמע דירדן הוי מעיקר א"י ולא בכלל גבול שני מטות כמו שיריחו לאו בכלל גבולם עכ"ל משמע דאף למ"ד דהירדן הוא א"י היינו דוקא הירדן עצמו אבל עבר הירדן אינו א"י וז"ש ולא בכלל גבול שני מטות:

ועל הרב דרך הקדש יש להעיר דמייתי רשב"י דתוספתא וכתב עלה ומייתי לה פ' מעשר בהמה ולא לימדנו דבתוספתא הפוכי מפיך לסברות התנאים דר' יהודה סבר דהירדן הוא א"י ורשב"י סבר דאינו א"י ובסוגיין דבכורות ריב"ב סבר דאינו א"י ורשב"י סבר דהוא א"י ומאי טעמא קים ליה דנסחת התוספתא עיקר דכתב דרשב"י סבר דאינו א"י והלכה כמותו. וגם הרב מגן אברהם ברמזיו על התוספתא הור"ה גבר שמעתא דבכורות ולא יעיר דהנסחות משונות. ולי יראה דנסחת הש"ס עיקר והתוספתא מוטעית וצ"ל בתוספתא ירדן כא"י וכו' דברי רשב"י ר' יהודה אומר הרי הוא אומר כי אתם וכו' שהרי בספרי מייתי הך פלוגתא בשם ר' יונתן ורשב"י דר' יונתן ס"ל אין הירדן מארץ כנען ורשב"י סבר מה יריחו מארץ כנען אף הירדן מארץ כנען וכן הוא בפסיקתא סברת רשב"י וזה כנסחא דקמן בתלמודין.

תו איכא למידק על הרב מהרח"א במ"ש דהלכ' כרשב"י דתוספתא שהזכיר דאין הירדן א"י דאיברא דמסוגי' בכורות דאמר רבה בר חנה אמר ר' יוחנן אין ירדן אלא מבית יריחו ולמטה ואסיק למעשר בהמה מוכח דסבר ר' יוחנן כר"מ דהירדן מפסיק דהוי גבול בפ"ע או ח"ל וזה כרשב"י דתוספתא אבל הרמב"ם ור' עובריא בפירושיהם כתבו ואין הלכה כר"מ. ואע"ג דמדברי הרמב"ם פ"ז דבכורות שלא הזכיר דאינן מצטרפין אלא כמקצת בירושלים וקצתן בעכו משמע דאפי' מהארץ וח"ל אם אין ביניהם י"ו אמה הם מצטרפין וא"כ אין ראיה מדברי הרמב"ם אי סבר דהירדן א"י או ח"ל דבכל גוונא מצטרפי ומ"ה כתב בפירושו ואין הלכה כר"מ כיון דסבר דקצתן בארץ וקצתן בח"ל מצטרפי והן לו יהי דהירדן ח"ל מצטרפי. מ"מ נראה דמאחר דפסק הכי מוכח דסב' הרמב"ם דהא דאמר ר' יוחנן אין הירדן אלא מבית יריחו ולמטה לא אמרה אלא לפרושי מילתיה דר"מ כאידך דר' יוחנן אבל הוא סבר כת"ק דבכל גוונא מצטרפי בתוך י"ו מיל דאלת"ה הו"ל להרמב"ם לפסוק כר' יוחנן דקצתן בארץ וקצתן בח"ל לא מצטרפי והירדן מפסיק דלעולם הלכתא כדנקיטי האמוראי אלא נראה דסבר הרמב"ם דאין ראיה מהא דר' יוחנן דפסק כר"מ ושבק רבנן דלפרושי מילתיה דר"מ קאמר. ומאחר עלות כן מהיכא משמע למהרח"א דהלכה כרשב"י דתוספתא הירדן הוא ח"ל. וקצת משמע דהלכה דהירדן א"י כרשב"י דתלמודין דהפסיקתא פ' מסעי לא מייתי אלא סברת רשב"י משמע דהכא הלכתא דהירדן א"י:

וצופה הייתי בשיטה מקובצת למהר"ר בצלאל במציעא ריש דף כ"ב אהא דתניא התם הגנב שנטל וכו' וכן הירדן שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן שכת' וז"ל פירושו בירושלמי לענין קדושת הארץ שהירדן היה מפסיק בין א"י לארץ העמים ואחד

מן הגבולות הירדן ומשו"ה קאמר הכא שאלו נטל הירדן מארץ העמים והרחיב גבול הארץ מה שנתן והרחיב לא"י בקדושת הארץ וכו' והשתא ירדן דנקט דוקא וכן מוכיח פ' בתרא דבכורות וכו' (הרשב"א הרא"ש) וכתב עוד בשם הראב"ד בירושלמי מפרש על נחל ירדן ממש כי הוא תחום בין א"י לארץ סיחון ועוג ופעמים שהוא מתפשט והולך דרך אחרת וכו' וכ"כ הר"ן דאיירי וכו' ע"ש:

עין רואה סגנון דברי רבוואתא קמאי דהרשב"א והרא"ש נקטי לה שהירדן היה מפסיק בין א"י לארץ העמים וכו' והראב"ד נקט כי הוא תחום בין א"י לארץ סיחון ועוג ולפום ריהטא נראה דפליגי במאי דקיימנן דהרשב"א והרא"ש סברי דעבר הירדן ארץ סיחון ועוג הוא בכלל א"י ומשו"ה מפרשי דהא דתניא מה שנטל וכו' איירי בירדן שמפסיק בין א"י לארץ העמים משום דמה שמפסיק בין א"י לערי סימון ועוג לא שייך דין זה כי ארץ סיחון ועוג א"י ממש הוא וכמ"ש הרא"ש גופיה בפירושו פ"ד דידים והבאתיו לעיל. והראב"ד ס"ל דארץ סיחון ועוג אינה א"י ומשו"ה מפרשה בירדן שבין א"י לערי סיחון ועוג ואם מ"ש מהר"ר בצלאל וכ"כ הר"ן דאיירי וכו' הכוונה דהר"ן כתב ככל מילי דהראב"ד אזדא הר"ן לטעמיה דסבר דעבר הירדן אינו כא"י ואינו כשר להבאת העומר אך אפשר דהר"ן לא כתב אלא סוף דברי הראב"ד והמה בכתובי"ם ולא אתנו יודע:

ובצפייתנו צפינו שרש דברי הירושלמי וכך היא שנויה פ"ד דחלה תני ירדן שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן במה אנן קיימין במקום שהיה ארץ ישראל ונעשה בסוריא חזקתו למעשרות ולשביעית רבי ירמיה רבי אמי בשם ר' יוחנן ר' סימון בשם רי"בל לחזקות ולביעור ולמעשר בהמה. ונראה דהרשב"א והרא"ש תפסו שינוייא קמא דשני במקום שהיה א"י ונעשה בסוריא וזהו שכתבו דהירדן מפסיק בין א"י לארץ העמים דסוריא הוי כיבוש יחיד ולא שמיה כיבוש כי קרוב הוא לארץ העמים. וכיוצא בזה אשכחן דבירושלמי ריש פ"ד דשקלים אמרו דמתניתין דפ' כל הקרבנות דקתני שהעומר בא מהארץ דוקא ר' ישמעאל היא דאמר דאין עומר בא מסוריא הרי דסוריא בכלל ח"ל וכן בתלמודין במנחות דף פ"ד אמרו מתניתין דלא כר' יוסי בר יהודה דסבר דהעומר בא מח"ל ולא הזכירו סוריא דבכלל ח"ל היא וכ"כ הרב חזון נחום לעיל מזה. וה"נ הרא"ש והרשב"א נקטי ארץ העמים ובכלל סוריא:

ומכאן אתה למד דהא דאמרו בירושלמי במקום שהיה א"י ונעשה בסוריא שינוייא הוא כדפי' הרב שדה יהושע ונמוקו עמו ודלא כדפירש הרב מהר"ר אליהו מפולדא בפירושו דהוא קושיא. והראב"ד שביאר דהירדן מפסיק בין א"י לערי סיחון ועוג היינו כשינויא אחריתי דר' יוחנן דהיינו לחזקות וביעור ומעשר בהמה ולא שהראב"ד סבר דערי סיחון

ועוג אינם בכלל א"י. והרב שדה יהושע כתב ובפי' אלו מציאות תני לה לענין מציאה הגנב וכו' וכן הירדן וכו' ופריך בשלמא גזלן וירדן וכו' הא למדת דהאי נטל ונתן לענין יאוש קתני לה עכ"ל ונעלם ממנו שהראב"ד והרמב"ן והרשב"א והרא"ש והרי"טבא פירשוה בעבור קדושת הארץ כמ"ש בירושלמי ובאיידי תני ירדן כמבואר בשיטה מקובצת שם ומ"ש בחידושי הרי"טבא למציעא דפוס אמשטרדם כבר כתבנו במקום אחר דהם מהדורא קמא. ואדרבא על רש"י ודעמיה יקשה דהוי"ל לפרש כדתרגמוה בירושלמי:

ומהירושלמי דריש פ"ד דשקלים דאמרו דמתניתן דפ' כל הקרבנות ופ"ק דכלים כר' ישמעאל דסבר דאין עומר בא מסוריא משמע דערי סיחון ועוג מביאין עומר מהם והם בכלל א"י דהא לא אפיק אלא סוריא ואם איתא דעבר הירדן לאו בכלל ארץ ישראל לשמועינן רבותא דכיון דתנן דאין עומר בא אלא מהארץ אימעיט עבר הירדן ולאו בכלל א"י אלא ודאי מדלא מעיט אלא סוריא ש"מ דוקא סוריא אימעיט ולא עבר הירדן:

והכי משמע מדאמרינן בירוש' פ"ק דבכורים אמתניתן דעבר הירדן תני ר"ש אומר אשר נתת לי לא שנטלתי מעצמי מה ביניהון א"ר אבין חצי שבט מנשה ביניהון מ"ד לא שנטלתי מעצמו חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן מ"ד אינה ארץ ז"חו אפי' כן אינה ארן ז"חו. והכי שנינו בספרי פ' תבא לתת לנו פרט לעבדים ר"ש אומר פרט לשבעבר הירדן שנטלו מעצמן. וכדו חמות"י ראיתי או"ר פירוש הראב"ד לספרי כ"י שכתב בבריתא דספרי שהביא מהרי"קו והוינן בה מעיקרא כדלעיל רז"ל מה להלן ארץ ה' עממין וכו' זי עממין גרסינן דאי לא כן מאי איכא בין ת"ק לרי יוסי הגלילי מיהו יש להעמיד הגירסא וסתם ספרי הוא ר"ש דאמר לעיל ולא שנטלת מעצמך פרט לעבר הירדן ומשמעות דורשין איכא בינייהו ולפי מה שפירש בירושלמי דאיכא בינייהו חצי שבט מנשה צ"ל דכולה ר"י הגלילי היא והכי קאמר שרי יוסי הגלילי אומר עכ"ל ומ"ש דז' עממין גרסינן נראה כונתו דאע"ג דהגי"ש היא מקרא דפ' בא ולא כתיבי אלא ה' עממין הוי כאילו כתיבי ז' עממין ומאי דלא כתיבי אלא ה' בקרא כתיבי החשובים ותרי מינייהו לא חשיבי ולא סלקי בשמא וכדאמרינן בעלמא אחריני הוי בהדיא וכו'. ובמכילתא שם יש ערבוב וני"ל דבדברי ת"ק דמכילתא גרסי' מה להלן בארץ ה' עממין שהן ז' הכתוב מדבר אף כאן הארץ ה' עממין שהן שבעה הכתוב מדבר ור"ל דהי' לאו דוקא אלא ז' ושנים לא חשיבי ובכורים מייתו מכלן. ובדברי ר"י הגלילי גרסינן ה' שהן ז' במקום אחד כלומר דאחר הירדן יש ז' במקום אחד ולאפוקי עבר הירדן. אך הרמב"ן רוח אחרת אתו בפי' המכילתא והספרי כמש"ל ולא ע"ט האסף ולדעת מהרי"קו בפירוש ספרי והבאתיו לעיל היה אפשר לפרש במכילתא והיתה לבא"ר דאיכא בינייהו אי מביאין בכורים מדבריהם:

ומ"ש הראב"ד דסתם ספרי ר"ש ות"ק דר"י הגלילי ר"ש הוא ק"ק דלעיל מפיק לה מלתת לנו ולא בני גוב"ר שנטלו מעצמן והכא גמיר מג"ש וכבר הראב"ד קאמר משמעות דורשין איכא בינייהו אבל לא יצדק לומר דהוא ר"ש עצמו. ויש לישב. ולפום מאי דתרגמה הראב"ד דכולה ר"י הגלילי היא לא אצטריכנא לדוחקין דלעיל דהרמב"ם מחלפא נסחתיה בספרי מפירושו לחיבורו ויותר נכון לומר דנסחתו אחת היתה כנסח' הרמב"ן והראב"ד רק בפירושו הוה מפרשה כהראב"ד דכולה ר"י הגלילי ובחיבורו פירשה כמהרי"קו ומ"ש הרב חזון נחום דדברי הרמב"ם בפירושו יש להסכימם כמהר"י קולון לא שמיע לי:

ומ"מ גם מדברי ר' שמעון דדריש פרט לעבר הירדן שנטלו מעצמן אנו למדין דסבר ר"ש דעבר הירדן דין א"י יש לו אלא דבכורים רחמנא מעטיה למי שנטל מעצמו אך חצי שבט מנשה הנס ככל המון ישראל דמייתו מארצם דהויא א"י ממש. ונמצא דרשב"י דסבר דירדן דין א"י יש לו כסוגיין דבכורות וספרי ופסיקתא סבר דעבר הירדן גם הוא א"י ממש וק"ק על התוספות שכתבו בבכורות שם והבאתיו לעיל דלרשב"י הירדן מעיקר א"י ולא בכלל גבול שני המטות כמו שיריחו לאו בכלל גבולם ולפי האמור עבר הירדן והירדן ויריחו במותב תלתא כחדא ארעא דישראל ממש הוא לר"ש דהוא רשב"י כידוע:

ברם הא דשנינו בספרי פ' עגלה ערופה אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות עברי הירדן וסתם ספרי ר"ש לכאורה יקשה דלפי ר"ש דדריש לתת לנו פרט לנטלו מעצמן א"כ הכא דכתיב נותן לך אדרבא נימא למעט עבר הירדן שנטלו מעצמן. ותו כיון דלר"ש עבר הירדן בכלל א"י אמאי אצטריך לרבויי. והכי נמי צריך טעם למאי דשנינו בספרי בפ' רוצחים דשופטים אשר ינחילך ה' אלהיך לרבות עבר הירדן ואמאי אצטריך ריבוייא הא בכלל א"י הוא:

ואפשר לומר דכי דריש ר"ש לתת לנו אי נמי אשר נתת לי למעט בני גוב"ר היינו התם דוקא דהראובני והגדי כי מייתו בכורים ויאמרו לתת לנו אשר נתת לי אינו צודק דנטלו מעצמם ואולם משה ידבר אשר ה' אלהיך נותן לך וקאי גם על עבר הירדן דודאי מתת אלהים היא לכבוש הארץ לפני ישראל אבל בני גוב"ר עצמם לא יצדק לשון זה אמירה לגבוה אשר נתת לי כיון דהארץ הלזו נטולה היא מדויל ידיה. והשתא א"ש הא דדריש ושלשת את גבול ארצך אשר ינחילך ה' אלהיך לרבות עבר הירדן דכיון דהתם כתיב אשר ה' אלהיך נותן לך הוה אמינא לאפוקי עבר הירדן שנטלו מעצמם על דרך ההוא דדריש אשר נתת לי אמטו להכי אמר רחמנא אשר ינחילך לרבות ולעולם דעבר הירדן א"י. וכן הא דשנינו בתוספתא פ"ט דסוטה נמצא בעבר הירדן היו עורפין וכו' לרבות עבר הירדן

ופשטה משמע דכי ימצא דריש אפשר לומר דר"ש היא ולפי שכתוב אשר ה' אלהיך נותן לך והוה אמינא למעוטי עבר הירדן אתיא רביה מכי ימצא. אבל מ"ש בספרי אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות עבר הירדן הנה זה עומד נגדנו ואולי דהא דקתני לרבות לאו דוקא אלא סתם דספרי דהוא ר"ש מפרשה דעני הירדן בכלל שלא נטעה למעוטיה כאשר נתת לי קמ"ל דלא דמי כדאמרן ולעולם דעבר הירדן בכלל א"י:

מעתה חל עלינו חובת ביאו"ר לברר דעת הרמב"ם בענין זה אי ס"ל דערי סיחון ועוג בכלל א"י או לא והגם דהרב מהר"ח אלפאנדארי בס' דרך הקדש פשיטא ליה בדעת הרמב"ם דמייתו עומר מעבר לירדן וכאומרו שאין מביאין העומר אלא מא"י לא חש לפרש לפי שבכלל א"י הוא עבר הירדן וכמו שהבאתי דבריו לעיל. וגם הרדב"ז בביאורו פשיטא ליה דא"י הוא כמש"ל ונראה דסבר הכי נמי בדעת הרמב"ם. וגם מדברי מהרי"קו שרש קכ"ב בעד הרמב"ם וסמ"ג והבאתיו לעיל הכי משמע. מ"מ לכאורה יראה איפכא דס"ל להרמב"ם דערי סיחון ועוג אינם בכלל א"י והגם שיש מקום לדחוק בקצת לשונות כמו שנדחק הרב חזון נחום כמ"ש פ"ב דבכורין שאין מביאין בכורים אלא מא"י ומערי סיחון ועוג מביאין מדבריהם ע"ש וגם כמש"ל אגב דוחקא בדבריו פ' יו"ד דרוצח. הנראה נכון בדעת הרמב"ם דאינם בכלל א"י כפשט ויושר לשונו פ"ב דבכורים ופ"י דרוצח דעבר הירדן אינו בכלל א"י. וכן מוכח ממ"ש בפי' המשנה סוף בכורים והביאו הרב ח"ן כמו שהבאתיו לעיל שכתב אמאי דתנן תוספת הבכורים כבכוריי בזמן שהיא באה מהארץ כבר ביארנו בפה שקדם שמביאין בכורים מעבר לירדן ואינה מא"י ופשט ויושר הלשון מוכח דאינו בכלל א"י וכן מוכח ממ"ש פ"ד דשמיטה דין כ"ח עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרים באכילה לא יהיו ארצות אלו חמורים מארצות שהחזיקו בהם עולי מצרים. והמסתכל יפה בכל לשון זה ובלשונות הנזכרים עיניו לנכח יביטו ושפט בצדק דכן הוא דעת הרמב"ם דעבר הירדן אינה כא"י שהחזיקו בה עולי מצרים ובפרט לפי מ"ש מרן שם פ"ד דשמיטה דאפשר דכבשו עולי בבל קצת ארצות מעבר הירדן וכדמשמע בשילהי ערכין וע"ש כמש"ל שם פ"ד דשמיטה:

ומ"ש הרמב"ם פרק ח' דרוצח דערי מקלט אין נוהגות אלא באי"י ולא ביאר דנהיגי בעבר הירדן צריך לדחוק דכיון דקראי כתיבי דיש ערי מקלט בעבר לירדן וכמ"ש אח"כ לא אצטריך לפרש דבהא ודאי רחמנא אשוייה לעבר הירדן כא"י ולא אפיק ברישא אלא ח"ל ממש וזה כדעת מהר"י קורקוס בעד הרמב"ם כמ"ש פ"ד דשמיטה ובפ"ב דבכורים והבאתיו לעיל. אלא דבמ"ש פ"ב דבכורים דודאי לא פלוג אלא מדבריהם אבל מדאוריתא אין מביאין כמ"ש פ"ק דקדושין דכל מצוה תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ וכו'

יש לעמוד בדבריו. ומ"ש דפליגי מדבריהם דבריו טובים ונכוחים כמ"ש מהרי"קו והגם דהרב דרך הקדש כתב דדוחק לומר דת"ק דסבר דמביאין הוא מדבריהם ודברי מהרי"קו תמוהים. אין כאן תימה ואשתמיטיתיה דכן כתב הסמ"ג להדיא עשין קל"ט וז"ל ומביאין בכורים מדבריהם מערי סיחון ועוג לדברי חכמים בפ"ק דבכורים עכ"ל הרי דכתב בהדיא דמדבריהם הוא דמייתו לדעת רבנן כמ"ש מהר"י קולון ומהר"י קורקוס ומרן. אמנם מה שהכריח הדבר מהר"י קורקוס דכל מצוה תלויה בארץ וכו' דבריו קשים דהרי אמרו פ' ראשית הגז דף קל"ו גבי בכורים ארצך למה לי למעוטי ח"ל וכתבו שם התוס' וז"ל אע"ג דמצוה התלויה בארץ היא מ"מ אצטריך למעוטי משום דאתקש לבשר וחלב בחד קרא. רשב"ם עכ"ל:

ושרש דברי רשב"ם כתבו התוס' ריש פ' כל הבשר דף ק"ד וז"ל כל הבשר אסור לבשל בחלב תימא דלא תני בא"י ובח"ל וכו' ובתוספתא תני להו ושמא מאי דשייר במתניתין פירש בתוספתא ואשמועינן דחייל איסור בשר בחלב אאיסור מוקדשין ורשב"ם פירש דאצטריך משום ח"ל דס"ד דאינו נוהג בח"ל משום דאתקש לבכורים דכתיב בחד קרא ראשית בכורי אדמתך לא תבשל גדי בחלב אמו ולפירושו ניחא הא דאמרו פ' ראשית הגז דארצך דבכורי למעוטי ח"ל דאף דהיא מצוה התלויה בארץ אצטריך משום דאתקש לבשר בחלב עכ"ל ובתחילת דברי התוס' גברא דשפיר חזי ראה יראה דדברי המפרשים לא ימלטו מהגמגום. ולי נראה דשיעור דברי התוס' האי הוי תימא דלא תני וכו' כלומר דממאי דלא תני כאינך פרקין משמע דליכא הכא שום רבותא בשום חלוקה מהני. ובתוספתא תני להו ועיקר קושיתם על התוס' דאמאי אכפל תנא למתנינהו מאחר דליכא רבותא כדמשמע ממאי דלא תנינהו במתני' כאינך פירקי. ותירצו דמאי דשייר וכו' כלומר דאיכא רבותא ויפה עשה תנא תוספא"ה דתנינהו דמאי דשייר וכו' וכן ארחות בריתא ותוספתא דקתנו אשארא מאי דשייר במתני'. וכי תימא הי נינהו רבותא לזה כתבו ואשמועינן דחייל וכו'. אמנם בהא דכתבו משם רשב"ם ק"ק על רשב"ם דאמרה מדנפשיה ועל דתוס' דמייתו לה משם רשב"ם ועל הר"ן בפירוש ההלכות שכתב דלא אצטרי' למתני בארץ ובח"ל דכיון דחובת הגוף היא פשיטא דנוהג בכל מקום ובכל זמן. וכ"כ הרשב"א בחידושיו. דהרי אמרו במכילת' סוף משפטי לפי שאמר ראשית בכורי אדמתך לא שמענו אלא בזמן שהבכורים נוהגים שם נוהג בשר בחלב מקום שאין הבכורים נוהגים ובזמן שאין הבכורים נוהגים לא שמענו ת"ל לא תאכלו כל נבילה ונאמר לא תבשל גדי מה נבילה נוהגת בין בארץ בין בח"ל וכו' אף בשר בחלב יהא נוהג כן. עיניך הרואות דדברי רשב"ם דס"ד לאקושי לבכורים הוא מכילתא ויליף מקרא דלא

תאכלו כל נבילה לאפוקי מהקשא. וא"כ איך כתבו הרשב"א והר"ן דפשיטא דנוהג בכל מקום וגם התוס' דמייתו לה משם רשב"ם וגם רשב"ם דאמרה מדנפשיה הרי בריתא מפורשת במכילתא היא:

ואחר זמן זמנים טובא האלהים אנה לידי תוספי הרא"ש לחולין כ"י ושם ראיתי שכתב וז"ל ור"ש פירש דאצטריך משום, ח"ל דסד"א דאינו נוהג בח"ל משום דאתקש לבכורים ובמכילתא מקיש להו עכ"ל. ותו קשה במ"ש התוס' דהרבותא דמוקדשין היא דחייל איסור בחלב אאיסו' מוקדשין ולא הוו צריכי להכי אלא רבותא איכא כמפורש במכילתא שם וכך היא שנויה אין לי אלא בחולין במוקדשין מנין אמרת אם נאסר בחולין לא נאסר במוקדשין לא אם אמרת בחולין שכן אסר מליקה בחולין תאמר במוקדשין דלא אסר מליקה במוקדשין ת"ל בית ה' אלהיך לא תבשל גדי. הרי דיליף מקרא לאסור בשר בחלב במוקדשין דאי לאו קרא הו"א דשרי במוקדשין:

והתוס' בבתרא דף פ"א והרמב"ן בחידושיו שם הזכירו המכילתא גבי בכורים דאצטריך ארצך ת"ל התוס' תימא אמאי אצטריך מיעוטא הא אמרינן ספ"ק דקדושין כל מצוה שהיא תלויה בארץ וכו' ויש מפרשים משו' דבכורי' אתקשו וכו' ובמכילתא בהדיא מקיש להו וכו' ולרשב"א נראה דלא חשיבי בכורים מצוה התלויה בארץ דלא דמי לתרומה ומעשר וחלה וכו' אבל בכורים אין החיוב תלוי בפירות אלא באדם וכו' עש"ב. והרשב"א שם בחידושיו כ"י הקשה ג"כ דאמאי אצטריך ארצך ותירץ משום הקשא דבשר בחלב כמ"ש התוס' והרמב"ן. וק"ק דאם כן איך כתב הוא ז"ל בחידושי חולין דפשיטא דבשר בחלב נוהג בח"ל דחובת הגוף הוא ומאי פשיטותא הא איכא ס"ד לאקושי לבכורים כמו שהוא ז"ל הזכיר האי הקשא בחי' בתרא. ואין לומר דס"ס מילתא דפשיטא הוא בבשר בחלב דנוהג בח"ל דאי ס"ד לא נהיג אמאי אצטריך ארצך גבי בכורים הא מצוה התלויה בארץ אלא ודאי דאצטריך משום דבשר בחלב נוהג בח"ל וסד"א אמינא לאקושי בכורי' לבשר בחלב וא"כ ליכא למטעי בבשר בחלב. זה אינו דס"ד זהו חידוש דיש לאקושי לבכורים לס"ד. ומכרעינן דליתא דא"ה ארצך למאי אתא והיינו רבותא דמכרעינן מדאצטריך ארצך ש"מ דנוהג בח"ל:

וכי תימא לפ"ז אמאי אצטריך במכילתא למילף מלא תאכלו כל נבילה נילף מדאצטריך ארצך גבי בכורים ש"מ דבשר בחלב נוהג בח"ל וסד"א לאקושי בכורים לבשר בחלב כתב רחמנא ארצך וכדאמרן. לק"מ דאי לאו ילפותא דכל נבילה הוה דריש ארצך לדרשא אחריתא וכאשר הן עוד היום קמותיב הר"ן בחידושין בחולין דף קל"ו דנימא ארצך למעוטי שותפות עכו"ם ע"ש ובספרי ובכורים מצוה תלויה בארץ היא ואינה נוהגות

בח"ל לפום כללין ולא אצטריך קרא להכי וא"כ סד"א לאקושי בשר בחלב לבכורים ולא יהא נוהג בשר בחלב אלא בארץ אתא קרא דנבילה:

א"נ יש לומר למכילתא כדמשנו התוס' בשם רשב"א דלא חשיבי בכורים מצוה התלויה בארץ דליכא חיובא על הארץ ועל הפירות אלא חובת גברא הוא ומדכתיב ארצך למדנו דאינו נוהג אלא בארץ והו"א נקיט בשר בחלב לבכורים אצטריך לא תאכלו כל נבילה:

עלה בידינו דבכורים דאינם נוהגים בח"ל מפיק לה הש"ס בבתרא דף פ"א מדכתיב מארצך ואע"ג דבסוגית בתרא איכא למימר דדריש הכי למאי דס"ד דר"מ מחייב בלוקח פירות מהשוק וא"כ אינה תלויה בארץ וכמאי דמשני הרי"טבא שם בחידושיו כ"י אבל למאי דאסיקנא דלכ"ע בעי קרקע לא דרשינן הכי. מ"מ מסוגית חולין הנז' מוכח דדרשא זו למעוטי ח"ל היא אמיתית וכאשר התוס' והרשב"א והרמב"ן ורשב"א והרי"טבא מהדרי למיהב טעמא דאצטריך משום הקשא דבשר בחלב. א"נ דלא חשיבי בכורים מצוה התלויה בארץ כמו שתירץ רשב"א. וכן כתבו הרמ' והרא"ש בפירושיהם פ"ק דכלים אמאי דתנן שמביאין ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאין מכל הארצות דבכורים נפקא לן מדכתיב מארצך ע"ש ומאחר עלות דברי הש"ס וכל הגדולים דבכורים נפקא לן דאין מביאין מח"ל מדכתיב מארצך ולא סגי לן מההיא דכל מצוה שהיא תלויה בארץ כאמור קשה על מהר"י קורקוס דפשיטא ליה דודאי מדאוריתא אין מביאין דהוייא מצוה התלויה בארץ וכו' והו"ל לאתויי קרא דמארצך דאי מההיא לא איריא.

ולפום מאי דאתחזי לן בעניותין דסבר הרמב"ם דעבר הירדן אינו בכלל א"י ממש אמור מעתה דמ"ש פ"ז דתמידין אין מביאין מנחה זו אלא מא"י היינו מא"י ממש ולא מעבר הירדן ומאי דתנן פ"ק דכלי' דא"י מקודשת שמביאין ממנה עומר ובכורים ושתי הלחם אתיא כפשטה דשלשה אלה מדאוריתא אינם באים מעבר הירדן אלא מהארץ המיוחדת א"י ממש וזהו כונת ז"ל פ"ז דבית הבחירה שכתב משנה זו אלא דבכורים מביאין מדבריהם מעבר הירדן ומסוריא כמ"ש פ"ב דבכורים ותנא לא איירי אלא מדאוריתא:

ואפשר דטעם הרמב"ם דסבר דעבר הירדן אינו בכלל א"י נמוקו עמו מכח בריתות סתמיות דספרא שהבאתי לעיל דדריש הארץ המיוחדת לאפוקי עבר הירדן וא"כ כל היכא דכתיב הארץ כגון גבי עומר והיה כי תבואו אל הארץ וכו' וקצרתם וכו' וכן בשביעית דכתיב ושבתה הארץ. וכיוצא בזה אין עבר הירדן בכלל וא"כ כי אמרינן סתם א"י מסתמא על הארץ המיוחדת היא. ולפ"ז הא דפטרינן מדאורייתא עבר הירדן מבכורים משום שאינה ארץ ז"חו לא תידוק מינה דהוא מכלל א"י עבר הירדן אלא שאינו

ארץ ז"חו כמו שדקדק הרב מהר"י רוזאניס וככל אשר דברנו לעיל די"ל דנהי דכתב רחמנא גבי בכורים והיה כי תבואו אל הארץ אבל אי משום הא לא איריא דכונת הכתוב דלא יתחייבו במצוה זו עד בואם אל הארץ המיוחדת אך מעת שבאו אבותנו לארץ אפשר שיתחייבו מדאורייתא אף מעבר הירדן דהא מאי דממעטינן ח"ל היינו מדכתיב אשר תביא מארצך וא"כ אפשר אפילו מעבר לירדן כיון דלא כתיב אשר תביא מהארץ אמטו להכי אתינן עלה מטעם שאינה ארץ ז"חו דמטעם זה אף דלא כתיב הארץ אימעיט עבר הירדן. ומעתה גם מה שהוכחנו מדברי ר"ש דירושל' וספרי דדריש אשר נתת לי ולא נטלתי מעצמי וסבר ר"ש דחצי שבט מנשה מייתו מדאוריתא ומשמע דעבר הירדן א"י ממש היא אינה הוכחה דלא כתיב בהבאת בכורים הארץ וא"כ אי לאו דכתיב אשר נתת לי סבר ר"ש דעבר הירדן בכלל ולזה חצי שבט מנשה מייתו מדאורייתא ולעולם דעבר הירדן אינו א"י ממש וכי כתיב הארץ אימעיט עבר הירדן. ומאחר שכן אותה ששנינו בספרי פ' עגלה ערופה אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות עבר הירדן דהוינן בה לעיל אתיא שפיר דהתם כתיב כי ימצא חלל באדמה והבי"ת קמוצה דמשמע הידועה כמו ה"א הידיעה והו"ל כאלו כתיב הארץ דדרוש המיוחדת ומשו"ה אצטריך לרבויי עבר הירדן משום דאשר ה' אלהיך נותן לך לא דמי אשר נתת לי כמש"ל. והיינו הא דאמרינן בתוספתא פ"ט דסוטה כי ימצא לרבות עבר הירדן וכפשטן של בריתות בעבר הירדן אינו א"י ממש. ולפ"ז אתנח לן מאי דאקשינן על דברי התוס' דבכורות שכתבו דלר"ש הירדן הוא כיריחו ולא כגבול שני המטות כמו שנאמר לעיל דהכי הוא קושטא דמילתא דלר"ש דוקא הירדן הוא כיריחו אבל ערי סיחון ועוג מעבר לירדן אינם כא"י ממש:

ומהשתא הא דבעו חבריא מרב כהנא בר"ה דף י"ג עומר שהקריבו ישראל בכניסתם לארץ מהיכן הקריבוהו א"ש דבזה כיוונו להלכה דעבר הירדן לא מכשר לעומר והיינו דבמכחו' פ' כל הקרבנות אמרו דמתניתין דלא כמ"ד שהעומד בא מח"ל ולא אמרו כדאתמר בירושלמי דר' ישמעאל היא דסבר דהעומר אינו בא מסוריא משום דהוה משמע דדוקא מסוריא אינו בא אבל בא מעבר לירדן כדדייקינן לעיל מהירושלמי דסבר דעומר בא מעבר הירדן כמשמעות ספרי זוטא ובמדבר רבה פ"ז כמש"ל. אבל תלמודא דידן סבר בבריתו' דת"כ וכפשטא דסוגית ר"ה הנז' ומשו"ה אמרו דמתניתן דלא כמ"ד דהעומר בא מח"ל והיא כולל אפי' לעבד הירדן:

ומצאתי להרב כפתור ופרח פרק מ"ח שכתב וז"ל ובחבור כתב הל' שמיטה פ"ז ג' ארצות לבעור וכו' עבר הירדן כלו שפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים ארץ אחת וכו' ודע שאין זה עבר הירדן שהזכיר ז"ל פ"ד שאמד עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם

נמצא לפי המשנ' ששלשת חלקי הירדן כלו הר שפלה ועמק שיהיה השפלה שפלת לוד וההר הוא הר של אותה שפלה והעמק מבית חורון ועד הים וזה שהזכרת שלשה חלקים אלו אינם בגליל שהרי הזכיר חלקיהם וכן ביהודי א"כ תנהו אל עבר הירדן ולוד מא"י הוא והוא על כרחין מעבר הירדן מערבה ובמס' מעשר שני לוד מן המערב א"כ לשון המשנה תוכיח שעבר הירדן הנז' בענין זה הוא מגוף א"י כמו גליל ויהודה ועל דרך הר"ם גם שבין יהודה וגליל שם. לו עבר הירדן ויש תימה מהתוספתא שמשי' עבר הירדן הנזכר פה אל עבר הירדן מזרחה ארץ סיחון ועוג דהכי אמרינן התם ג' ארצות וכוי ר"ש בן אליעזר אומר איזהו הר שבעבר הירדן כגון חריס ונוי וגדור וכו' חשבון וכו' וכבר ידעת כי חשבון עיר סיחון וכו' ומסתברא שהתוספתא בזה עיקר עכ"ל וזה כפתור ופרח משום ישוב דעת הרמב"ם על בוריו דהרי פירש בדין זה דפ"ז דעבר הירדן הוא מגוף א"י ממש והוא למערב כמ"ש הרב הנז' דגריס ודייק גבי"ל לתור"ה תורת ארץ ישראל לגבולותיה אלא דמאי דמסתברא ליה התוספתא עיקר אם כוונתו לחלוק על הרמב"ם מכח התוספתא הנה מקום ליתובי דעתא דעת הרמב"ם דמדקתני רשב"א אומר איזהו הר שבעבר הירדן וכו' נראה דפליגי עליה ולפי הנראה לכאורה מדברי הרב הנז' דת"ק דתוספתא דקאמר איזהו הר שלה וכוי מוכרח דקאי על יהודה ואפשר דסבר הרמב"ם דאף הוא פליגי על תנא דמתני' ופסק כסתם משנה דמוכח דשפלת לוד היינו עבר הירדן כמ"ש הרב הנז' והך עבר הירדן הוא מגוף א"י מערבה. וקשה על מהר"י קורקוס פ"ד דשמיטה שכתב לדעת הרמ' דהא דתנן ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן דמוכח דשביעית נוהגת בעבר הירדן היינו מדבריהם כמו שהבאתיו לעיל ולא היה צריך לזה דכבר פירשה הרמב"ם דהך עבר הירדן הוא מגוף א"י כמדובר:

אמור מעתה דלדעת הרמב"ם כל הני ששנינו שלש' ארצות יהודה ועבר הירדן והגליל בשביעית וכתובות ובתרא ובבריתא פ"ק דסנהדרין על ג' ארצות מעברין יהודה ועבר הירדן וכו' כלהו מפרש להו דהאי עבר הירדן הוא מערבה מגוף א"י ולפ"ז אין אנו צריכים למש"ל בהא דפ"ק דסנהדרין ובפרט מה שנדחקנו לדעת הר"ן בנדרים ובחידושי סנהדרין כדכתבינן בעניותין לעיל דהאי עבר הירדן דתני תנא במתני' ומתניתא בהדי יהודה וגליל הוא מערבה מגוף א"י כמדובר:

ומתוך דברים אמורים עלה במחשבה דיתכן דגם מ"ש רש"י פ"ק דסנהדרין ופי' כל הקרבנות דהעומר בא מעבר הירדן כמ"של סבר כדעת הרמב"ם והר"ן דאין העומר בא מערי סיחון ועוג וסבר דעבר הירדן ששנו חכמים בלשון המשנה ובריתא בהרי יהודה וגליל הוא מערבה מגוף א"י ממש ועל הך עבר הירדן הוא שכתב רש"י דהעומר בא

ממנו ולא מערי סיחון ועוג והשתא הא דכתב רש"י בנדרים דף כ"ב לא עברינן ירדנא עדיין לא עברנו את הירדן כשאירע אותו מעשה ולא הוינן בתחום א"י הדברים כפשטן דעבר הירדן לאו בכלל א"י ממש והיינו ערי סיחון ועוג. ומ"ש רש"י ביבמות דף ט"ז ואין לומר עמון ומואב ישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכבש משה מסיחון ונתקדשו בקדושת א"י ועכשיו בבית שני בטלה קדושתן וזורעין בשביעית וכו' ע"ש דהרי דכתב ונתקדשו בקדושת א"י ועכשיו וכו' וזורעין וכו' ומשמע דסבר רש"י דערי סיחון ועוג הם א"י ממש.

לפום ריהטא יראה דאין משם ראיה והא דכתב ונתקדשו בקדושת א"י לאו למימרא דהם א"י ממש אלא שנתקדשו לקצת קדושות אבל בערך א"י ממש נקראים ח"ל שאין מביאים מהם עומר ובכורים ושתי הלחם. ואדרבא משם ראיה דרש"י סבר דאינם א"י ממש ויהיו נקראים ח"ל לגבי ארץ כנען שהרי כן פירש"י בחגיגה בעובדא דר' יוסי בן דורמסקית כשהלך אצל ר' אליעזר דעמון ומואב הם ערי סיחון ועוג והרי במס' ידים פ"ד דתנן עמון ומואב מה הן לשביעית וקתני סיפא וכשבא רבי יוסי בן דורמסקית אצל ר' אלעזר וכו' אימא רישא השיב ר"ט מצרים ח"ל עמון ומואב ח"ל וכו' השיב ר' אלעזר בן עזריה בבל ח"ל עמון ומואב ח"ל הרי דקרו להך עמון ומואב דפירש"י שהם ערי סיחון ועוג ח"ל ועל כרחין לומר דקרו להו ח"ל כיון שאין מביאין מהם עומר ובכורים ושתי הלחם וכן יש להוכיח מדבריו של הרמב"ם בפירושו דפירש שהם ערי סיחון ועוג דסבר כדכתיבנא בעניותין בדעתו דעת עליון דאינם בכלל א"י דהא קתני עלה שהם ח"ל. אלא דיראה דבהא דעמון ומואב דמעשרין מעשר עני בשביעית שנראה דזורעים בהם בשביעית הדר מר משמעתיה בחיבורו פ"ו דמתנות עניים דין ה' שכתב ובח"ל שאין בה שמיטת קרקע מפרישין בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני וכו' והל"מ וכו' ופ"ד דשמיטה דין ז"ך ומוכח דבחיבורו סבר דהא דפ"ד דידי' אינם ערי סיחון ועוג וכן מוכח מדברי מרן והרדב"ז ומהר"י קורקיס עש"ב ובס' מש"ל:

ואם כנים אנחנו במ"ש לדעת רש"י מתרצתא מה שהק' עליו התוס' ביבמות וחגיגה דהא תנן ג' ארצות לביעור אלמא עבר הירדן קדשוה עולי בבל ולפי האמור לק"מ דההוא עבר הירדן דתני בהדי יהודה וגליל הוא מגוף א"י מערבה ואינו ערי סיחון. גם מה שהקשה הרב מש"ל פ"ד דשמיטה על רש"י דתנן פ"ו דשביעית וכל שהחזיקו עולי מצרים נאכל אבל לא נעבד וכו' יש מקום לישב קצת דההוא כללא בגוף א"י איירי דוקא ולא בערי סיחון. ומיהו בפרטים אלו יש מבוכה גדולה וצריך להתישב כדחזי ועמ"ש בס' כפתור ופרח פ' מ"ז:

ועתה אמת אגיד כי אחר זמן רב שכתבתי זה חזה הוית לחד מן קמאי"א הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סימן קצ"ח וסימן ר' האריך הרחיב בין עבר הירדן ופינה וזוית לא שביק (גות) [גוד] אחית ואסיק ורוב הסוגיו' שהבאתי מכרך בהו ועסיק ומחמת המציק אתא א"ד ופסיק מבלתי יכולת להתבסם להיות גרים ודייק ואגב רהטאי חזיתיה לדעתיה דמר פשיטא ליה דמביאין עומר מערי סיחון ועוג ויש בהם דירה כא"י וכל מצוות הקרקע נוהגות בעבר הירדן ותלי זייניה בהנהו משניות ובריתות דמני עבר הירדן בהדי יהודה וגליל וק"ק דלא זכר בריתות ת"כ דמעיט עבר הירדן כל היכא דכתיב הארץ ותו דאיכא עבר הירדן בגוף א"י ממש כדמוכח ממ"ש הרמב"ם פ"ז דשמטה וכמ"ש הרב כפתור ופרח וכמש"ל ובזה נדחו כמה ראיות. ותו איכא למידק על הרב בכמה דברים כאשר צדיק יבחן מתוך מאי דכתיבנא בעניותין בס"ד:

ד

דין א'. בליל שני אחר תפלת ערבית וכו'. מקשים אמאי מברכין על ספירת העומר בי"ט שני ולא חיישׁ' לזלותא די"ט דמהאי טעמא לא מברכינן על הסוכה בשמיני והרב חק יוסף כתב ולי נראה כיון דאנו בקיאים בקבועא דירחא וי"ט שני אינו אלא דרבנן לא גזרינן שלא יברך דאתי לזלזולי דאף דאתי לזלזולי אינו אלא גזרה דרבנן והוי כמו גזרה לגזרה משא"כ התם בשמיני שהוא דאוריתא חיישינן דאתי לזלזולי ולומר שהוא ח"המ ויעבור על איסור דאורית' וראיה ברורה לזה ממ"ש הרז"ה הטעם שאין סופרין ספירו' מספק לפי שהספירה שנית מושכת עד י"ט א' של עצר' ואתי לזלזולי בי"ט ראשון דאוריתא הרי דחש על י"ט דאורית' אבל על י"ט דרבנן לא גזרי' עכ"ל ומדבריו מוכח דהרז"ה לא איירי אלא בנותן טעם שאין סופרין מספק ומיתי ראיה מדבריו על תירוצו לחקירת ברכת העומר בי"ט שני וק"ק לדברי הר"זה הם גם על חקירה זו למברכינן אעומר בי"ט שני ולא מברכי' אסוכה בח' כמ"ש במאור סוף פסחים וז"ל מה טעם אין אנו סופרים בלא ברכה בי"ט שני של פסח כדאמרינן לענין סוכה בח' ספק ז' מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן מפני שברכת הסוכה עומדת כנגד קדוש היום ה"נ ברכת דעומר עומדת כנגד קדוש היום ונימני ולא נבריך ועוד מה טעם אין אנו סופרים שתי ספירות מספק כמו שאנו עושים ב' י"ט מספק וכו' ואם אמרו בח' ספק ז' שלא תבא ברכה שהיא מכח י"ט שני של סוכ' שהוא דרבנן ותעקור יום טוב ראשון של ח' (של חג) דאוריתא שהוא עומד כנגדה אבל אנו היאך נעקור ברכת ספירת העומר בי"ט שני שהיא באה מכח י"ט ראשון שהוא מן התורה ונדחה אותה מפני י"ט ב' דרבנן שהוא עומד כנגדה ודרבנן לא אתי ודחי דאורי' הלכך מנינן ומברכים ואם באנו לספור שתי ספירות מספק נמצאת ספירה

ב' מושכת על י"ט ראשון של עצרת ואתו לזלזולי בי"ט דאוריתא עכ"ל עיניך הרואות דהר"זה גופיה הנה זה עומד על חקירת אמאי מברכין על העומר בי"ט שני ועל חקירה זו וחקירת שאין סופרין מספק טעמא טעים והכל הולך אל מקום אחד בין דברי הרז"ה בין דברי הרב הנז' ואדרב' דברי הרז"ה מתוקני' יותר בטעמן ונימוקן. והביא דבריו הר"ן סוף פסחי' ועיין מ"ש הר"ן סוף סוכ' והרי"טבא בחידושיו שם:

ואני שמעתי מפה קדוש מורינו הר' מהר"י הכהן ז"להה הרב המחבר בתי כהונה שהקשה על הרז"ה דמאי קושיא דק"ל להרז"ה דנמני שתי ספירות מספק הרי הרז"ה סבר לעומר בזמן הזה דרבנן ואינו אלא זכר למקדש כמ"ש במאור שם והרי אמרו במנחות דף ס"ח רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש אורתא דשיתסר נגהי שיבסר וכו' קסברי חדש בח"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן אלמא דבמידי דרבנן לספיקא דיומא לא חיישינן ומשו"ה בעומר דרבנן לא חיישינן לספיקא. ואיהו מפרק לה דכיון דאין בדבר טורח דאמירה בעלמא הוא ראוי לחוש לספיקא דרבנן על דרך שכתב הר"ן גבי הסבת ד' כוסות דאע"ג דספיקא דרבנן לקולא בדבר שאין בו טורח עבדינן ע"כ שמעתי מהרב הנז' ולי יראה דל"ק להר"זה מסוגיית מנחות הנז' דשאני חדש דמעולם בח"ל דרבנן ולא נעשה בו ספיקא דיומא בשום זמן. משא"כ עומר דבזמן הבית בח"ל הוי מדאוריתא וכיון דבזמן הבית ודאי עשו ספיקא דיומא בספירת העומר גם היום נעשה דכל י"ט שני דעבוד השתא הוא במקום שהיו עושין ובא"י עבדי ר"ה ודוק היטב:

ובמה שתירץ הרז"ה דהספירה שני מושכת עד י"ט ראשון של עצרת וכו' שמעתי משם מורינו הרב הגדול קרובינו מאריה דארעא דישראל מהר"א יצחקי ז"להה שהיה מקשה דאמאי אצטריך הרז"ה לי"ט ראשון דעצרת תיפוק לי' בעבור י"ט דאוריתא דשביעי של פסח דמזלזל ביה אם יספור מספק. ותירץ יתיב הרב דלא דמי ז' של פסח לעצרת דאם אנו סופרין מספק כה יאמר נז' של פסח היום ששה היום חמשה והרי נודע שהוא ספק יום טוב משא"כ בעצרת דאומר היום מ"ט ותו לא ומזלזל ביום טוב דאוריתא. ומורינו הרב הגדול קרובינו סבא דמשפטים מהר"י זאבי ז"להה דחה תירוצו דהרי כתב הרא"ש הטעם דלא קרינן בי"ט שני של חג בס"ת וביום השני שהוא גנאי וה"נ נימא בז' של פסח שאם ימנה בו ספירת ספק הוא גנאי ע"כ שמעתי ולי יראה לקיים תירוץ מורינו הרב מהרא"י דשאני התם דהקריאה אינה חובה ולכן בדבר קל שהוא גנאי לא קרו ביום השני דאעיקרא מנהגא בעלמא הוא אבל הכא דהוי מצוה משום ספיקא דיומא לא איפרק מטעם גנאי והוי"ל לספור ספירה מספק ומשו"ה הוצרך לתרץ הרז"ה משום י"ט של עצרת ולכל הדברות הוי שינוייא דעצרת טפי מעלי מז שלפסח:

ה

אחר תפילת ערבית וכו'. ראיתי מדקדקים שבליל יום טוב שני נוהגי לעשות הסדר ואחרי ככלות הסדר כלו מברכין על ספירת העומר. ונותנים טעם נכון על דרך האמת. ונראין הדברים. אך מה נעשה דלפי הדין אסור לאכול עד שיספור. ומה גם דבכל אורך הסדר קרוב שישכח מלספור:

ו

ומצוה על כל א' לספור לעצמו וכו'. הרי פר"ח הקשה דנילף מהכא דבעלמא שומע כעונה ותירץ דעיקר קרא דלא נימא לב"ד דוקא ומסתברא דלכתחילה מצוה על כל אחד שיספור לעצמו ובדיעבד שומע כעונה ובהכי תירץ סתירת תשובות הרשב"א מסי' קכ"ו לסי' נח"ת עש"ב ויש להעיר דמהיכא מסתברא דלכתחילה סופר לעצמו אי מדאוריתא הרי כתב הפר"ח גופיה לעיל סי' תס"א ובי"ד בריש קונטריס אחרון דמדאוריתא ליכא לפלוגי בין לכתחי' לדיעבד. ותו מהיכא מפקת לה מדאוריתא דלכתחילה שניא ספירה מעלמא דבכל מילי שומע כעונה אפי' לכתחילה ובספירה לכתחילה סופר לעצמו הרי וספרתם לאפוקי ב"ד אתא וכמ"ש בספרי וכ"כ התוס' פ' ר' ישמעאל וכמ"ש הוא ז"ל. ואי מדרבנן מאי תלמודא והיכא אתמר הא מאי דאמרו מצוה על כל אחד היינו לאפוקי ב"ד ומי גילה רז זה:

וכבר הרב פר"ח עצמו בסיומא דמילתיה כתב ומשמע ודאי דאף לכתחילה ודלא כדכתיבנא והכי מוכח מתשובת הרשב"א דלעיל עכ"ל. הרי דהרב עצמו חזר בו שכן ראוי להיות חוזר. אלא דלא לימדנו הרב אנן מה נענה לסתירת תשובות הרשב"א דמאי דמשני לעיל חלף הלך. ובס' יד אהרן כתב מצוה זו שאני משאר מצות דשאר מצות שומע כעונה לכתחילה אבל במצוה זו גלי קרא דוספרתם דלכתחילה בעינן שכל אחד יספור לעצמו ואם עבר ושמע הספירה מאחר יצא וכמ"ש הרב פרי חדש עכ"ל וכבר כתבנו דאין סברא לחלק בין מצוה זו לעלמא ותו איך כתב ס"ד דהרב פרי חדש ושביק מסקנתו הרי הרב ז"ל גופיה תבריה לגזיזיה ואסיק דלכתחילה נמי כמבואר בדבריו:

והרב מופת הדור מהרח"א בספר מקראי קדש כתב וז"ל הרב פר"ח הביא שהקשה לו וכו' ותירץ דמשום דלכתחילה אמרו מצוה על כל יחיד וכו' וליתא וכו' ומ"ש מצוה על כל אחד היינו שלא נאמר דהמצוה לב"ד דוקא ולעיקר הקושיא לאו קושיא היא וה"ט שבמקום השואל נוהגין לסמוך על ברכת ש"ץ ולמנות כל א' לעצמו השיב דשפיר עבדי וכו' עש"ב וק"ק שגם הפר"ח גופיה אסיק וכתב ומשמע ודאי דאף לכתחילה כמ"ש לשונו בסמוך והדבר ברור דאסיק הכא מהטעם עצמו שכתב הרב מקראי קדש דכיון

דוספרתם אתא לאפוקי ב"ד מהיכא ידעינן דלכתחילה יספור לעצמו ובכל אשר דיברנו וחזר בו הרב גם מתירוצו לתשובת הרשב"א ולא הו"ל להרב מהרח"א לאתויי מאי דס"ד דהרב פר"ח. ומאי דניחא ליה לעיקר הקושיא שבמקום השואל סמכי אברכת הש"ץ ק"ק דלשון השואל מפני מה הש"ץ אומר הברכה בקול רם שהרי אינו בא להוציא שום אדם וזה הפך מוכח הרב. ולפי הנחתו הו"ל להשואל לפי דעתו לאתמוהי דסמכי אברכת הש"ץ ולא נפקי ידי ברכה ואם באנו לעשות אוקמתות יש לומר דהכי נהיגי באתריה דהשואל דהש"ץ אומר הברכה בקול רם והיחידים מברכין אחריו והספירה השליח צבור והעם אומרים ביחד ואין השליח ציבור אומרה בקול רם כברכה שהשליח ציבור בקול רם והעם בלחש מברכין אך בספירה כלם כאחד סופרים והרשב"א השיב על פי מנהגם ואה"נ דאם רצו לסמוך על ספירת הש"ץ שפיר דמי. והרב חק יעקב והרב חק יוסף העלו דצריך כל אחד לספור לעצמו ולא דמי לעלמא דשומע כעונה ונדחקו בתשובות הרשב"א ואין דבריהם מחוורים וכבר הרב אליה רבה הקשה על זה ומ"ש דגמיר וספרתם ולקחתם אתמהא לדון ג"ש מעצמו. והם ז"ל סמכו על לשון ס' האגודה ואיננו פה עמנו לראות דבריו אך י"ל דלאו דוקא ש"ץ דכתב אגודה אחד אלא כונתו דאין המצוה לכל א' אלא לאחד בעד כל הקהל כב"ד ביובל ואעיקרא אפשר דט"ס הוא וצ"ל ב"ד במקום ש"ץ כמ"ש התוס'. והאגודה תמיד נמשך אחריהם כידוע ולתשובת הרשב"א הנזכר היותר נכון בעיני דלאו דוקא קאמר הרשב"א שיצאו י"ח מהברכה וכל אחד סופר לעצמו דה"ה אם ירצה לסמוך על ספירת הש"ץ אף לכתחילה סמיך דשומע כעונה וכמו שהאריך הרשב"א שם בסי' קכ"ו ופירש טעמא ותפלה וכו' דלא נפיק הבקי ואם איתא הול"ל טעמא דספירה נמי שומע כעונה אך משום דחביבים ישראל והמנהג פשוט דזהירי בדבר שבמנין ולספירת תפארה לספור כל אחד לעצמו לזה כתב ויספור כל א' ויצאו י"ח הברכה כמנהגן בהלל שהם יוצאים בברכה וקורין ההלל אף דשומע כעונה וזהו שסיים הרשב"א כדרך שאנו נוהגין בברכת הלל כלומר דהלל וספירא שוו בשיעוריהן וכן עיקר ודוק:

ז

וסופר הימים וכו' מי שאינו מבין בלשון הקדש יספור בלשון שמבין כ"כ הרב מג"א וכן הסכימו האחרונים והרב אדמת קדש ח"א א"ח סי' י"א ומורי הרב בשו"ת נחפה בכסף א"ח סי' ח' ועיין בשו"ת שאלת יעבץ סי' קל"ט:

ח
אם אינו מבין בלשון הקדש וספר בלשון הקדש לא יצא כ"כ הרב מגן אברהם ובשו"ת שאלת יעבץ סימן קל"ט חלק עליו דאף אם אינו מנין בל"הק יצא:

ט
אם מנה בראשי תיבות הוא מחלוקת האחרונים והרב גט פשוט סי' קכ"ו ס"ק ע"ג הסכים דיצא אך הפר"ח וקצת אחרונים ובשו"ת שאלת יעבץ סי' קל"ט הסכימו דלא יצא ולזה נוטה דעתי הקצרה. וטוב לחזור ולמנות בלי ברכה:

י
אם מנה בראשי תיבות במילוי אותיות כגון יו"ד אל"ף וכיוצא גם בזה חוזר ומונה בלא ברכה. וכ"כ בזה בספר שאלת יעבץ סימן הנזכר:

יא
הימים והשבועות וכו' אם מנה יומי ולא שבועי נחלקו האחרונים ודעת מהרח"א במקראי קדש דיצא ומ"ש שם לקמן דהשואל לחבירו כמה ימי הספירה דכתבו דיאמר לו אתמול חדא מינייהו נקטי וה"ה דמצי לומר שלא ימנה השבועות א"נ שיתכוין שלא לצאת א"נ שימנה ד' ג' עיין שם הדבר פשוט בעיני דכונתו למ"ד דלא נפיק ומורי הרב זל"ה בספרו הבהיר נחפה בכסף נתקשה בזה ולחלק יצא ולי ההדיוט לק"מ:

יב
דין ב' והמדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים. כל שסופרים אחר רביע שעה מלילה אין למחות בידם מורינו הרב בתי כהונה ח"ב סי' ד'. וע"ש שכתב דספירת העומר לרוב הפוסקים בזמן הזה דרבנן ובמידי דרבנן אין להחמיר כסברת ר"ת בבין השמשות ורבו הרב פר"ח בקונטריסו הנדפס סוף ס' שמן למאור מסכים הולך אף בדרבנן. ומיהו מ"ש בעניותין לעיל סי' רס"א ועמ"ש בתשובות מהר"ם הארוכות סי' ש"א:

יג
דין ד' שאם יאמר לו היום כך וכך וכו'. הקשה הרב פר"ח דמרן לעיל סי' ס' ובסי' תקפ"ט פסק דמצוות צריכות כוונה וא"כ בשגם הוא אמר לחבריה הא לא כיון ואיהו מפרק לה דסבר מרן הא בש"ע דאין צריך כוונה במצוות דרבנן וכתב עליו מופת דורנו הרב מהרח"א במקראי קדש וליתא דמרן פסק סי' תר"ץ לענין מגילה דאם לא כיון לצאת לא יצא והשיג שם על הטור הרי דגם במגילה דרבנן הצריך כונה לצאת ואף שהמ"מ כתב אולי הכל מודים במגילה מ"מ הב"י שם תלה דין זה במחלקת אם מצוות צריכות כוונה א"כ

לדעת מרן אין חילוק עכ"ל:
וראיתי למורי הרב זל"ה בספר נחפה בכסף א"ח סי' ח' שכתב על דבריו וז"ל לא ידעתי היכן מצא דסבר מרן הב"י דבמגילה איכא פלוגתא דממה שהשיג שם על הטור ליכא ראיה דאה"נ דאיהו סבר כמ"ש המ"מ דהכל מודים במגילה אלא דכוונת מרן להשיג שם על הטור מ"מנ דאי ס"ל כדעת המ"מ דהכל מודים במגילה קשיא אלא אפי' תימא דלא ס"ל כדעת המ"מ אלא דתלוי במחלקת מ"מ קשה עליו דהוא פסק כמ"ד מצוות צריכות כוונה עכ"ל ולי ההדיוט כוונת הרב מקראי קדש מבוארת דהרי מרן שם בב"י כתב וז"ל ואיכא למידק דכיון דהא דאוקמה למתני' דאם כיוין לבו יצא בקורא להגיה היינו כי היכי דלא תפשוט מינה דמצוות צריכות כוונה אבל למאן דסבר צריכות כוונה אפילו בקורא כדרכו מתוקמה דאפ"ה לא יצא עד שיכוין לצאת מאחר שרבינו סותם כמ"ד צריכות כונה לא הי"ל ולא כמו שקורא להגיה וצ"ל כיון דמ"מ שאף לאומר אין צריכות כוונה צריך דלא יקרא כמי שקורא להגיה אעפ"י שהוא סותם כמ"ד צריכות כוונה כתב כן לומר בהא כ"ע מודו עכ"ל הרי מפורש יוצא מדברי מר"ן בב"י כמ"ש מהרח"א דמרן תלה דין מגילה במחלקת שכתב דמה שכתב הטור דלא יקרא כמי שקורא להגיה היינו לומר דבהא כ"ע מודו אם קורא כמי שקורא להגיה אף מ"ד דאין צריכות כוונה דלא יצא ומינה דאם קורא כדרכו פליגי דמ"ד בעלמא אין צריכות כוונה הכא נמי במגילה יצא וזה פשוט ואין להאריך:
אך יש להעיר קצת על הרב מהרח"א דמאי דקשיתיה על הרב פר"ח מדין מגילה שפסק (מגילה שפסק) מרן בש"ע וכתב דאין לומ' דבמגלה מודו כמ"ש הה"מ דבב"י תלה גם מגילי במחלוקת הלא הר' פר"ח כבר הוכיח בדין דקמן דמרן בב"י לא ירד לחלק בין מצוות דאוריתא לדרבנן ומשו"ה הקשה על הטור בסי' תע"ה גבי אכלן בלא מתכוין אלא שאפשר שאח"כ נתישב בדבר וחילק כך ונמשך בש"ע אחר זה עכ"ד הפר"ח ומאחר עלות דגם הפר"ח בפה מלא ההוא אמר דמרן בב"י לא סבר הכי אלא דבתר הכי שפר קדמיה לפלוגי בין דאוריתא לדרבנן וע"פ חילוק זה פסק הכא דין זה בש"ע. מעתה מה יוכיח הוכח מדברי הב"י במגילה הא ידעינן דבב"י לא הוה מפליג. אבל כי שפרא מילתא באנפיה בחלקו"ת ישית דבדרבנן א"צ כוונה בו בפרק ודאי הסכים לדברי הרב המגיד דשאני מגילה משום פרסומי דאפילו מ"ד אין צריכות מודה דבמגילה בעי כוונה. ודון מינה לדידיה דבדרבנן א"צ דדין מגילה שאני ובעיא כוונה:
וגם הרב מהרח"א עצמו במקראי קדש בחידושיו להרמב"ם פ"ב דשופר דף ע"ג עמוד ב' הביא דברי הרב פר"ח הללו דדין זה והקשה מסי' תר"ץ ותירץ דמגילה דברי קבלה

וכדאוריתא הויא א"נ משום פרסומי ניסא וכן כתב עוד הרב עצמו בביאורו לש"ע ה' מגילה דף קמ"ה ע"א ע"ש:

וראיתי להרב פר"ח סי' תר"ץ דין י"ג שהוכיח דלכ"ע במגילה צריך כונה דאל"כ תקשי דהתנן היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיוין לבו וגבי כותבה דורשה מאי כיוין לבו איכא אלא לצאת י"ח וכו' ואע"ג דתנן ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא לאו בחדא גוונא נינהו תדע דכי דייקינן מינה דחינן מאי אם כיוין לבו לשמוע והא קשמע סבור חמור בעלמא הוא ותינח שופר אבל במגילה דלא שייך למימר חמור תפשוט מינה אלא דבמגילה כ"ע מודו עכ"ד והרב מקראי קדש כתב וליתא דמשום שהקשו בתחילה ודחו בקורא להגיה משי"ה לא הקשו ממתניתין דהיה כותבה דהתירוץ ברור דמירי בקורא להגיה והקשו מדתנן ושמע קול שופר דבחלוקה זו לא שייך תירוץ זה ותירץ חמור בעלמא ומחלוקת ומגילה ל"ק דההיא מבואר בקורא להגיה כמו שתירץ בק"ש עכ"ל:

ומורי הרב זל"ה שם סימן ח' כתב דראיות הרב פר"ח נכונות דמ"ש דלא הקשה מהיה כותבה וכו' דהתירוץ ברור לא דקדק יפה יפה בדברי הפר"ח שכתב וגבי דורשה מאי כיוין לבו דכוונתו דאי בקורא להכי הרי נקט ומגיהה ואמאי כתב כותבה אלא בקורא כתקנו ותו גבי דורשה מאי איכא למימר דודאי קורא הפסוק כתקינו ואפ"ה אם כיוין לבו ודאי דהיינו לצאת י"ח גם מ"ש דמחלוקת קיל מגילה ל"ק דהתירוץ מבואר בקורא להגיה ליתא דבשלמא גבי ק"ש קאי אם כיוין לבו על הקורא שייך בקורא להגיה אבל בשמע קול שופר או קול מגילה לא שייך כיוין לקרות ובקורא להגיה דהא כיוין לבו קאי על השומע וא"כ לא שייך תירוץ שתירצו בק"ש גבי מגילה אלא ודאי כ"ע מודו גבי מגילה דצריך כוונה כמ"ש הפר"ח והיא ראיה מכרעת בלי שום פקפוק עכ"ל מורי הרב זל"ה ולפי דבריהם בואו ונצווח על מרן בבית יוסף דמוכח מדבריו דגם במגילה איכא פלוגתא אי מצוות צריכות כונה שהרי יש ראיה מכרעת בש"ס דבמגילה כ"ע מודו דצריך כונה וכן קשה על הה"מ שכתב דהרמב"ם אזיל לטעם שפסק דמצוות צריכות כונה ואולי דהכל מודים במגילה דאמאי אפיקיה בלשון אולי והרי מבואר בשמעתא ר"ה דהכל מודים במגילה וכן נמי קשה על הרשב"א בחי' מגילה שכתב אהא דתנן היה כותבה וכו' וא"ת אמאי לא דקדקו עלה בגמרא מצוות צריכות כונה י"ל דהכא פשיטא ליה דבקורא להגיה קאמר דקתני בהדיא ומגיהה עכ"ל גם הר"ן כתב דלמ"ד אין צריכות כונה איכא למימר דהא דקתני אם כיוין לבו היינו שאם כיוין לקרות כראוי יצא ואם לאו שאינו קורא כראוי אלא כדרך שקורין להגיה שקורא בענין שיכיר השומע בחסרות ויתירות ולא כדרך קריאה לא יצא וה"נ דייק לישנא דכותבה ומגיהה ולהכי לא אצטריך לאקשוייה

ולתרצה כדעבדינן פ' היה קורא עכ"ל עין רואה דהרשב"א והר"ן כתבו בפשטות דלמ"ד אין צריך כוונה גם במגילה דכוותא ולפי דברי מורי הרב זל"ה דבריהם הפך הש"ס:

לכן נראה דאין ראיות הרב פר"ח מכריעות כלל דכותבה דורשה ומגיהה בהני תלתא לא קרי קריאה כתקנה דקמא היד כותבת ואין הפה גומר להוציא הדברים כתקנן בקריאה כראוי. והדרשה תדרש לעשות הדרשה עיקר ולישנא דקרא נקט למחצה לשליש קרי חדא ופרי תלת באופן דשלשה אלא זה דרכם דלא קרו בהו קריה כתקנה והיינו דתנן אם כיוין לבו לקרות כראוי ומשום דתחת שלש הדבר פשוט דלאו אורחיה בקריאה כתקנה משו"ה הש"ס לא קאמר מידי עלה וכדכתבו הרשב"א והר"ן ונקט תנא כותבה דורשה ומגיהה שאין שיעורן שוה בקריאה והם סוגים חלוקי למיניהם וה"נ משמע קצת מדברי הטור דבשלשתן ליכא קריאה כתקנה וכן כתב בפשיטות הרב המאירי בפסקיו דף י"ז ע"ב דכלל ידוע מצות אין צריכות כונה ואם כיוין לבו דקתני לקריאה הוא דאין הקריאה לכתיבה או להגיה נקראת קריאה וכו' ע"ש וליכא למגמר מינה כלל ולא עוד אלא דכל כך פשיטא לש"ס דלא אצטריך למשקל ולמטרי בה כמ"ש הרשב"א והר"ן:

ואותה ששנינו ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיוין לבו דאוקימנה לה אם כיוין לבו לשמוע משום דדילמא סבר חמור הוא. הכי נמי בקול מגילה תפתר אם כיון לבו לשמוע כי האף אמנם לא מצי סבר חמור הוא דילמא אזן ששמעה תמונת קול וסדר דברים ולא ידע מאי קאמרי ושיחתם אינו מכיר כלל והיינו דתנן אם כיוין לבו לשמוע ואזניו תשמענה דבור דבור משליח צבור קריאה כתקנה כאשר היתה באמנה מגילה ניתנה ולא איצטריכא ליה לתלמודא לפרוש דכי אוקמא כיוין לבו לשמוע ממילא משמע ואין ראיה כלל וזה פשוט ומבואר:

יד

מי שהיה כותב לחבירו כתב בין השמשות וכתב ריש מילין טו"ב לספירה וכיוצא יש מי שנסתפק אם יצא י"ח בכתיבה זו ואין צריך לברך ולספור עוד בליל יום טו"ב ולכאורה נראה להביא ראיה מהא דקי"ל בי"ד סי' רכ"א דין יו"ד מי שנשבע או נדר שלא ידבר אם חבירו יכול לכתוב לו כתב אלמא כותב לאו מדבר הוא וה"ל מהרהר וקי"ל הרהור לאו כדבור דמי וה"ה הכא זה שכתב בכתב ידו טו"ב לספירה לאו כמספר בפיו ולא עלתה לו ומצי ברוכי ולממני כהלכת גוברין יאודאין:

אך הדבר פשוט דלא שמא מתיא ומגן שויא מידי איריא ההיא שאניא דזה נדר נדרא מעליא שלא ידבר עם חבירו ומשו"ה שרינן ליה יכתוב ידו ושולח לו כי אפילו נימא דכותב כמדבר מ"מ אינו מדבר עמו כי הוא לבדו יעשה כותב על הספר ובבא אליו הכתב

מפיו יקרא והרי קי"ל דאם מדבר עם אחר והמודר שומע שרי כמבוא' שם בסי' הנז' וא"כ אין ללמוד משם לנדון שלנו:

עוד היה נראה להביא ראיה מהא דפסק מרן לעיל סי' מ"ז דכותב בדברי תורה צריך לברך ומזה משמע דכותב הוי כמדבר וה"ה בנדון שלנו דהכותב מנין אין צריך מנין אחר לצאת י"ח. ואף זאת יש לדחות דשאני התם דדרך הכותב בעת כתיבתו לבטא בשפתים כמ"ש רבי' יונה בריש פ' היה קורא ומשו"ה התם שכותב בדברי תורה זימנין דמפיק בכתיבתו דברי תורה מפיו אמטו להכי חיובא רמיא עליה לברך שכיון שכותב איזה שיעור מדברי תורה לא יבצר שלא יוציא בשפתיו אבל הכא בכתיבת הזמן קרוב הוא שלא הוציא בשפתיו ומה גם בנ"ד כי הוא אמר דקים ליה שלא הוציא בשפתיו דלפ"ז נראה דחייב לברך ולספור כדת. וכבר רבנן בתראי לעיל בסי' מ"ז בדין זה דכותב בד"ת המה ראו כן תמהו דאמאי מברך. והרב ט"ז שם הוסיף להקשות דקי"ל גבי עדות מפיהם ולא מפי כתבם אלמא כתיבה לאו דיבור. ומאחר שכן בנ"ד נראה דלא יצא:

הן אמת דההיא דמפיהם ולא מפי כתבם דסמוך עלה הרב ט"ז לא מכרעא דדילמא כתיבה אמירה נעימה הויא ושאני התם דבעינן שיבואו ויגידו בב"ד וכמו שדחו האחרונים:

ותו איכא לאתויי ראיה לנ"ד מאשר העלה ואשר הביא הרב כנ"הג בי"ד סי' ר"י פלוגתא דרבוואתא בנשבע ע"י כתב ולא ביטא בשפתיו אי חייב לקיים שבועתו וכך היה מונה מעשרה שליטים מהפוסקים ובכללם מרן בתשובה כ"י שאינו חייב לקיים. וגם מהרשד"ם שהורה פנים להחמיר והביא תשובת מהר"י הלוי דחייב לקיים כתב בש"ות י"ד סי' קי"ג דרבו עליו חביריו ועשו מעשה להקל כמ"ש הרב כנ"הג שם. ותשובת מהר"י הלוי הנז' היא תשובת מהר"י הלוי ן' מיגש והיא בתשובותיו כ"י סי' ל"ח ושם כתב דבדיני אדם אין לחייבו דבר כיון דלא הוציא שבועה מפיו. והרב שב יעקב בי"ד סי' מ"ט הלכה זו העלה דכתיבה אינה כדיבור והש"ג ישי"ג על תשובת הרב חוות יאיר סימן קצ"ד עש"ב. ובסי' תולדות אברהם למהר"א ברודא דף י"ב ע"ד. וא"כ בנ"ד כפי שכתב ולא הוציא מפיו לא יצא. ומה גם שלא כתב היום יום טוב וכתבו האחרונים שאם לא יאמר היום אף שאמר יום פלוני לא יצא. ועוד שכתב בר"ת יום טו"ב ויש מהאחרונים דסוברים דאם מנה בר"ת יחזור וימנה דלא יצא. ותו דלא מנה שבועי וגם בזה יש מהאחרונים דסברי דלא יצא. באופן דבנדון שלנו נ"ל דיחזור וימנה בברכה:

טו

הגהה. וכשהגיע הזמן אסור לאכול וכו'. הרב מגן אברהם הקשה דהול"ל חצי שעה קודם וכתב הרב אליה רבה דמשו"ה פי' הרב הלבוש וכשהגיע זמן סעודה לפרש דברי מור"ם

לתרץ קושית מגן אברהם. ואינו מחוור דבדרכי משה כתב בהדיא כי מטא זמן ספירא. ומ"ש הרב חק יוסף דזה דרבנן ובדרבנן אינו אסור חצי שעה קודם כי אם בדאוריתא אינו מחוור כמו שכתבנו בעניותנו לעיל סי' רל"ב אות ה' בס"ד. ותו דלענין הפסקה פירש בדרכי משה דלמ"ד דרבנן א"צ להפסיק ואם איתא הו"ל לפרש בהגיע הזמן דזהו למ"ד דרבנן אבל למ"ד דאורייתא חצי שעה קודם והנכון כמ"ש הרב חק יעקב ע"ש ובמ"ש בעניותנו בסי' רל"ב:

טז

אין צריך להפסיק למ"ד ספירה בז"הז וכו'. פירש הרב חק יוסף דקאי דוקא אהפסקה וכן מפרש בהדיא בספר דרכי משה ודוק:

טז

דין ז'. שכח ולא ספר בלילה יספור ביום וכו' כתבו האחרונים דבשאר ימים סופר בברכה. והיכא דלא נזכר כי אם בסוף היום בין השמשות ומנה אז בלא ברכה העלה הרב בית דוד סי' רס"ח דסופר שאר ימים בלא ברכה דליכא ס"ס גמור. והמעיין היטב בעיניו יראה דאכתי יש לדון קצת בדבר ומה שהביא ראיה מתשובת הרשב"א סי' ת"א יש לדחות. ומ"ש זוגא דרבנן הובאו דבריהם בצרור הכסף אין דבריהם נכונים ע"ש ובמשאת משה בראשון בראשו ובסי' כהונת עולם בתשובה שאחר המפתחות ובשו"ת שמש צדקה ועמ"ש בתשובות מהר"ם ד"פ סי' ש"ב וסי' תרמ"ה ודוק כי קצרתי:

יח

מי שהיה אונן בלילה יספור ביום בלא ברכה ושאר ימים יספור בברכה. הרב מהר"ם אמארילייו בש"ות דבר משה ח"א א"ח סי' ל"ב ודלא כהרב בית דוד סי' רס"ו ועיין בש"ות ריח שדה סי' ה' ובספר צרור הכסף:

יט

דין ח'. אם שכח וכו' סופר בשאר ימים בלא ברכה וכו' ואינו יכול לעבור לפני התיבה ולברך ולספור להוציא אחרים. פר"ח ומופת דורנו הרב מקראי קדש דחה דבריו והסכים דיוכל להיות ש"ץ עש"ב ובמש"ל סוף סי' קכ"ד. ומתוך מ"ש שם יתבאר שגם מ"ש הרב חק יוסף בזה אינו מחוור. ועיין להרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות סי' נ"ט ובש"ות סמא דחיי סי' י"וד והרב בית דוד סי' רס"ז כתב דהרב פרח מטה אהרן והרב מהר"ר דוד הכהן אסרו שיהיה ש"ץ והוא כסברת הפר"ח ומ"ש הרב בית דוד בטעמן אינו מחוור אלא נראה דסברי דאינו מחוייב קרינן ביה כסברת הפר"ח וכן הוא דעת הרב כנ"הג בתשו' הנז' והכי נקיטינן ועיין בשו"ת מכתם לדוד סי' ט"ז:

כ
קטן שהגדיל תוך ימי העומר וכן גר שנתגייר בתוך ימי העומר וכן אונן לילה ויום שלם שלא נקבר עד אחר צאת הככבים בלילה שניה כל הני מונים שאר ימים בלא ברכה. הרב מהר"ם מזרחי בש"ות פרי הארץ ח"ג כ"י סי' ז':

כא
גר שנתגייר ביום ראשון לעומר מונה בו ביום בלי ברכה ואח"כ בברכה. הרב מהר"ם הנז' בתשובה הנזכרת:

כב
נשים פטורות מספירת העומר. הרמב"ם. וכ"כ ברעיא מהימנא פ' אמור דף צ"ז. ומהר"ש שער אריה בכ"י ומהר"י לינגו בכ"י ערערו על הנשים שסופרות ול"נ דאי נוהגות בלולב וכיוצא כר"ת גם בספירה ינהגו כי אורחייהו וכ"כ מ"א:

כג
דין יו"ד. אסור לאכול חדש וכו' עמ"ש הרב ב"ח בי"ד סי' רצ"ג ועמ"ש הרב ברכת הזבח ועיין מה שנתוכחו הרב תי"ט והרב בית חדש הובאו דבריהם בריש ש"ות גאונים בתראי. ועיין בס' פני יהושע קדושין בקונטריס אחרון שהארי' בדין חדש ועיין בש"ות שב יעקב באורך ועמ"ש בש"ות פנים מאירות ח"א סי' ק"ז ובח"ג בש"ות סי' ל"ד:

שיורי ברכה

[סימן תפ"ט. א לפנים אות ט' כתבתי דאם מנה בראשי תיבות נחלקו האחרונים אם יצא י"ח ויחזור וימנה בלי ברכה. ונראה דזה שמנה בר"ת אותה הלילה טוב שיהיה שליח צבור ויברך דהגם דבשכח כתבנו לפנים אות י"ט דאינו יכול להיות ש"ץ הכא שאני דקי"ל אף שיצא מוציא וכ"ש בזה דאיכא מ"ד דלא יצא ופשוט.

ב
עמ"ש לפנים אות י"ד. ועמ"ש במ"ש סי' ך'.

ג
דין ז'. שכח ולא ספר וכו' עמ"ש רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע כ"י סימן כ"ט.]

סימן תץ

א

דין ב'. ובמוסף מתפלל וכו'. מי שאמר ביום שני של פסח במוסף ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן את מוסף יום חג המצות הזה ואת קרבן העומר נעשה ונקריב וכו'. נראה דאין מחזירין אותו דהרי אעיקרא דמילתא הנה זאת חקרנוה אמאי לא אמרינן את מוספי ביום הזה על קרבן העומר:

וכבר הרב שיירי כנ"הג בסי' זה האריך בטעמו של דבר ע"ש. ומהר"ם גלאנטי הובאו דבריו בש"ות עדות ביעקב סי' י"א תריץ דלא שייך לומר מוסף אלא היכא שאותו יום שיש בו מוסף לא היה מחויי שיפגע בו יום אחר שיש בו ג"כ מוסף מצד עצמו כגון שבת ור"ח דכיון דאפשר להיות חל בשאר ימים וחל בשבת הרי הוא ענין נוסף וכו' והרב עדות ביעקב כתב עלה ובאמת ק"ל דהרי ר"ה ואנו אומרים את מוספי גם דאי אפשר לשבעה ימים בלא שבת והרי כשחל אחד מימי החג בשבת אומרים את מוספי עכ"ד ולק"מ דהרי איכא ר"ח בחדש אחר לבדו וגם שבת ברוב השבועות הוא לבדו ואינו ענין לקרבן העומר וביכורים דלא משכחת להו ביום אחר. והכין חזינא למהר"י חאגי"ז בהלק"ט ח"ב סי' רכ"ב שכתב קרבנות לר"ח יש להם יום מיוחד בלא ר"ה אבל יום ב' של פסח יום הוא שנתחייב בקרבנות והוי"ל כיום כפור וככבשי עצרת עכ"ל וזה שרמז הרב בדבריו הנה שמענוה מדברי מורינו הרב הגדול קרובינו מהרי"י זאבי ז"להה בלימודים לימוד כ"א והוכיחו דקרבן העומר וכבשי העצרת נקראים חובת היום ואינם נקראים מוסף ע"ש באורך:

ולכל הדברו' זה שאמר ואת קרבן העומר ולא הזכירו בשם מוסף נראה דאין מחזירין אותו דקאי אקרבנות חובתנו דאמר ברישא והו"ל כמוסיף מענין הברכה כדלעיל סי' קי"ט ועיין לעיל סוף סימן ק"ח ובאחרונים ובסי' תרצ"ג גבי על הנסים ביום ט"ו ומ"ש שם בט"ז ובפר"ח סי' תקפ"ב ובש"ות בית יהודה א"ח סי' ד' ודוק היטב:

ב

דין ג'. את י"ט מקרא קדש וכו'. הרב פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ג הוכיח מהש"ס כמנהג ספרד ועמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ר"י. והריי"טבא בחידושי סוכה דף ל"ח כתב משם רבו דחש"מ י"ט מיקרי ומה שאין אומרים בו בתפלה יום טוב מקרא קודש לפי שעושין בו מלאכה בדבר האבד שלא לזלזל בי"ט ממש שיהיו סבורין ששוים בקדושה מכיון ששוין בשמותם:

ג

דין ה'. סימן הפרשיות וכו' אם טעה ושינה והקדים המאוחר' כסדר ד' ימים של ח"המ קורא ביום שלאחריו פרשה שדילג. מהרי"קש בהגהותיו. והסכימו לדבריו מר זקנינו הרב מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י והרב פר"ח והרב בני חיי והכי נקיטינן ודלא כהרבנים מהר"י קוב"ו ומהר"ש יצחקי שהורו למי שקרא בכספא במקום קדש שאף למחר יקרא בכספא ומייתי לה הרב בית דוד סימן ס' ונראה דמסיק כוותייהו וכמדומה דדברי מהרי"קש נעלמו מהן דאלו היו רואים אותה הוו הדרי בהו ובפרט הרב בית דוד דאין ולאו הוה רפיא בידיה ודלא כהרב אמת ליעקב דף נ"ח אות ח' שהכריע כמהר"י קוב"ו וסיעתו. והעיקר כדברי מהרי"קש וסיעתו ועיין בש"ות דבר משה א"ח סי' י"ד:

ד

יום ח"המ דפסח מי שקרא בפרשת המועדות תלתא גברי ואחר שבירך השלישי הזכירוהו לש"ץ דלא סיים הפרשה ההיא ועלה הרביעי וספר שני לפניו. העלה הרב פרי העץ בח"ב א"ח סי' ו' דאם השלישי עדיין בתיבה אף שכבר בירך ברכה אחרונה יגמור הש"ץ כל הפרשה עמו עד גמירא ולא יברך אחריה והרביעי יקרא בספר שני ואם השלישי כבר ירד מהתיבה והזכירוהו לש"ץ דחיסר גמר הפרשה בספר הראשון אם הרביעי עדין לא בירך יקרא במוסף היום בספר שני ושארית פרשה המועדות של היום לא יקראנה כלל. ואם הרביעי הראו לו בפרשת היום ובירך לקרוא בספר ראשון. ואחר זה הזכירוהו לש"ץ אז יקרא הרביעי תשלום הפרשה ויעלה חמישי ויקרא במוסף היום על דרך שפסק מרן סי' תרפ"ד:

ה

דין ו'. ומתחיל והקרבתם וכו'. אם קרא הש"ץ בח"המ דפסח בס' שני בענין אחר ולא קרא והקרבתם הורה הרב בית דוד סי' רס"ט דכיון דקרא בספר ראשון חובת היום והשלים מנין הקרואים א"צ לחזור שקריאה ספר שני אף שהוא קרבן היום לא נמצאת בתלמוד אלא שרב עמרם כתב כן וכו' ע"ש ובס' פרי הארץ ח"ב סי' ו' כתב וז"ל איברא דהא דכתב רב עמרם דלא נמצא בתלמוד וכו' קשה דמהש"ס משמע דקריאת המוספין מדינא דגמרא מסוגית פ' בא לו גבי ובעשור של חומש הפקודים קורא ע"פ פריך וניתי ס"ת אחריתי ונקרי ומשני משום פגם ואם איתא דמנהג בעלמא הי"ל לתרץ דקורא ע"פ שאינו אלא מנהג ולא מדינא וכו' ואולי דסבר רב עמרם דדוקא בי"והך הוא דהוי דינא וכו' ע"ש באורך:

ומריש כי הוה חזינא הא דקשיא ליה על רב עמרם ותריץ יתיב לרב עמרם אמינא דהוא אגב שיטפיה דרב עמרם לא כתב כן דלא נמצא בתלמוד אלא התוס' והרא"ש והמרדכי והר"ן אינהו דאמרי דאין זה מהתלמוד אלא הנשכח כדין בסדר רב עמרם. גם סגנון הקושיא דקשיתיה מהש"ס דמשמע דמדינא הוי מדלא משני דהוא מנהג אינו מכוון דהן לו יהי מנהג אכתי קשה ניתי ס"ת אחריתי ולא נקרי אפומיה ומאי שינויא הוא דהוי מנהגא ומה גם דעדיפא מינה קמשני. ותו דהכי הו"ל לאקשויי דהיכי אמור דלא נמצא בש"ס ובתר הש"ס נהוג הכי והרי מפורש במשנה וגמרא. ותו מ"ש דדוקא בי"והך אשתמיטיתי דהרא"ש פ' בני העיר כתב גם על י"והך. וגם כלהו רבוואתא הם אמרו דבמשנה לא זכרו שתי תורות למוספין ובכללן י"והך דלא הוזכר במשנה אלא אחרי מות ותו יש עמעומי דברים בדבריו:

ואעיקרא קושיתו לק"מ דההיא דפ' בא לא בקריאת כ"ג ומאי מייתי מקריאת כ"ג לדידן בבי כנישתא. והרי במשנה פ' בני העיר לא קתני אלא אחרי מות כמדובר. ורבוואתא אקריאה דילן קיימי דלא הוזכר במשנה וגמרא ספר שני למוספין ומוכח דהך מנהגא יסוד מוסד אחד האמוראים. וכ"כ הרב שבלי הלקט כלל ב' סי' י"ט משם רבינו ישעיה וז"ל נ"ל שקריאת המוספין אינו חובה שהרי אינה נזכרת לא במשנה ולא בתוספתא ולא בתלמוד בבלי ולא בירושלמי ואינו אלא תיקון הגאונים וראשי ישיבות שיקרא המפטיר במוספין לגורסם ש"ץ וכו' ע"ש אמנם הרא"ש והמרדכי כתבו דיש סמך בירושלמי ע"ש:

ו

דין ט'. מתפלל כדרכו של שבת וכו' אם חתם בשחרית שבת וח"ה מקדש השבת וישראל והזמנים. א"צ לחזיר. הרב מהר"ר יעקב פאראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' קי"א. והביא ראי' ממ"ש הרשב"א בחידושיו לברכות דף י"א ע"א בסוגי' נקיט כסא דחמרא שכתב ונראין דברי רש"י וכו':

ז

אם חתם מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא. ואם תוך כדי דיבור חזר ואמר מקדש השבת יצא. הרב הנז' שם סי' קי"ב:

ח

ובמוסף אומר סדר מוסף יום ח"המ אלא שמזכיר של שבת וכו'. אם בשבת וח"המ התפלל מוסף שבת לחוד לא יצא וצריך לחזור. כן נראה פשוט. וכן כתב הרב החסיד מהר"ר דוד מלמד הובאו דבריו בשו"ת מים רבים א"ח סי' מ"ב אם בשבת ור"ח התפלל מוסף של שבת. וכ"כ שם סי' מ"א:

ט

אם בשבת ח"המ התפלל תפילת מוסף של ח"המ ולא זכר שבת כלל רק בחתימה זכר וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים. נ"ל דלא יצא וצריך לחזור דהא התפלל תפלה אחרת של שבת במקום מוסף צריך לחזור כיון שלא הזכיר מוסף כמ"ש שבלי הלקט והביאו בית יוסף סימן רס"ח והגם דבש"ע שם כתבה מלשון יש אומרים כבר הוינן בה שם סי' רס"ח אות ג' וא"כ זה שלא רמז מוסף שבת כלל אף דחתם מקדש השבת לא עשה כלום מידי דהוה כשהחלוף תפלה אחרת בשל מוסף. וכן אני אומר דאם בשבת וח"המ התפלל מוסף של שבת לבד ואמר יעלה ויבא בעבודה צריך לחזור ולהתפלל מוסף שבת וח"המ כיון דלא זכר שם מוסף בח"המ. כנ"ל. ודלא כמי שכתב איפכא דאין דבריו מחוורים. ואין הפנאי מסכים עמי להאריך. וסמכתי על המעיין ישפוט בצדק:

סימן תצא

א

דין א'. מבדיל וכו'. מי ששכח להבדיל במוצאי י"ט יכול להבדיל כל השבוע. הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה ח"ב סי' כ"ח ואין ראיתו מכרעת:

ב

כתבו במנהגים דבמ"ש ח"המ אין לומר ויהי נועם וכו' ועל דרך האמת שמעתי וראיתי שנהגו לומר ויהי נועם בכל מ"ש אף בח"המ וכ"ש אם חל י"ט באמצע השבוע וכמש"ל ריש סי' רצ"ה בס"ד:

ג

ולא על הבשמים. בס' יד אהרן נתחבט בדברי הרב המגיד וכתב דדבריו אינם מובנים והגיה הגהו' עש"ב. ומורינו הרב בתי כהונה כתב בכ"י בגיליון בדקדוק כתב הרב המגיד ומכל מקום שמתחילה כתב המנהג וכו' ולא במוצאי י"ט ולא במ"ש לי"ט ונתן טעם סתם לפי שאין הנפש כואבת אלא ביציאת שבת וכו' ויקשה על זה דאי הכי שפיר היה ראוי לברך במ"ש לי"ט דהא אין שם נייחא מכל מלאכה לכן כתב ומ"מ כלומר אף דליכא נייחא מכל מלאכה מ"מ עונג י"ט עולה כבשמים פי' בעד הבשמים כלומר זה כנגד זה וברור עכ"ל ועמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תר"ך ודוק:

סימן תצב

א

וכן אחר חג הסוכות וכו' משמע דאחר חג השבועות אין מתענין אבל הרב כנ"הג הביא מתמים דעים סי' קע"ז שכתב דממ"ש רבותינו סקבא דשתא רגלא נהגו יחידי הדורות אנשי מעשה להתענות אחר כל רגל ורגל משלשה רגלים שלשה תעניות. וכן ראיתי בארחות חיים דף צ"ב ע"א דכתב דיש מתענין ב' ה' וב' אחד שבועות ועמ"ש מרן בבית יוסף לעיל סי' תכ"ט:

סימן תצג

א

דין א'. הגהה. מיהו מל"ג ואילך וכו' עמ"ש בתשו' חינוך בית יהודה סי' כ"א ועיין בס' בית דוד סימן רע"ט וסי' רפ"א ועמ"ש הר"ש בן הרשב"ץ סי' תרכ"ב:

ב

דין ב'. נוהגים שלא להסתפר וכו'. אבל שאירע ז' שלו ע"פ והיה שבת מותר להסתפר בח"המ אף שהוא עומר. הרב דבר משה ח"א א"ח סי' ל"ב ועיין מ"ש הרב בית דוד א"ח סי' רע"ח ועמ"ש הרב אליהו רבה דנוטה לאסור מיהו בערב ז' של פסח אפשר דמותר. ועמ"ש בית דוד סי' ז"רע ובס' בית הרואה דף כ"ח:

ג

אם נשלמו שלשים אחר ל"ג לעומר אין להסתפר עד עצרת. הרב דבר משה בתשובה סי' הנז':

ד

דין ב'. הגהה. ומרבים בו קצת שמחה וכו' כתב הרב מג"א משם כתבי האר"י זצ"ל דגדול א' אמר נחם ונענש והשיגו בס' יד אהרן דלא נענש אלא מפני שמחת רשב"י וכו' ע"ש ולק"מ דיום ל"ג לעומר הוא יום שמחת רשב"י וכן משמע שם בס' הכונות שסידר מהר"ש ויטאל וגם כתבו דפטירת רשב"י היה יום ל"ג לעומר והוא יומא דהלולא דיליה אך עם כל זה עדיין אפשר דהקפידא היה שהיה שם על ציון רשב"י והראיה שלא נענש מקודם כשאמר בשנים שעברו. ומ"מ יפה כתב הרב מג"א דמזה נלמוד דעכ"פ הוא יום שמחה והגם שלא יהיה עונש ראוי לשמוח ודוק היטב כי קצרתי:

ה

דין ג'. יש נוהגים להסתפר בר"ח אייר וטעות וכו' אבל הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תרפ"ז התיר. ועמ"ש הרב בית דוד סי' רע"ו וסי' ז"רע ובסימן ר"ף התיר להסתפר ליל ע"ש ל"ג לעומר שהיה אונס ולא יוכלו להסתפר ביום עש"ב וכל דברי האחרונים הם במונח שהטעם מאב"ל ימעט בגלוח אך יש סוד בדבר כנודע:

ו

הרב מהר"י אשכנזי ז"להה היה מחמיר כל הז' שבועות שלא להסתפר עד ערב חג השבועות מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י וכ"כ בהגהות הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח ז"להה. וכן הוא האמת ככתוב בס' הכונות מועתק מכ"י מהרח"ו ז"צל. ודלא כהרב טור ברקת ומי שכתב משם האר"י זצ"ל להסתפר יום מ"ח. והן אמת שמהר"ש בנו של הרב מהרח"ו העיד שפעם א' אביו נסתפר ביום מ"ח ויאמר אביו שהיה לסיבה ע"ש בס' הכונות. לכן הנוהגים כמנהג האר"י זצ"ל ראוי להחמיר עד ערב שבועות אם לא על פי סיבה:

ז

הגהה. משום לא תתגודדו וכו' עמ"ש בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף דף ס"ו ובהגהותי על הרמב"ם בס"ד:

ח

דין ד'. נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה וכו' כתב בשבלי הלקט סי' ע"ד הטעם זכר לנשים צדקניות שנתעסקו בכבוד תלמידי ר"ע וכו' עש"ב. ובשבלי הלקט כ"י סימן רל"ה כתוב טעם אחר לפי שהעומר בא משעורים ושיעורו עשירית האיפה וכן מנחת סוטה עשירית האיפה קמח שעורי' על כן נהגו נשים שלא לעשות מלאכה כל הלילות של ספירת העומר להיות להם לזכר בעבור תהיה יראת ה' על פניהם ונוסדו כל הנשים. ומשמע לפי טעם זה וגם מדבריו בטעם ראשון דהוי האי מנהגא לנשי' אבל לפי הטעמים שכתב הטור משמע דאחד אנשים ואחד נשים וכמ"ש הרב כנ"הג ע"ש:

ט

מנהג זה נוהג עד שבועות כ"כ הרב כנ"הג וכן נרא' לפי טעם האחרון של הרב שבלי הלקט כ"י הנז'. והוא מפורש בתחילת דברי הרב שבלי הלקט בנ"י והוא בדפוס ג"כ שכתב נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בין פסח לעצרת. וכ"כ הרב צידה לדרך מאמר ד' כלל ג' פי"ג יש שאין עושין מלאכה משעת ערבית ועד שחרית מפסח ועד עצרת וכו' והנשים אינם עושות מלאכה משקיעת החמה עכ"ל ומוכח בדברי הרב כנ"הג דהמנהג

גם לאנשים והוא עד עצרת וק"ק על הרב שלא הביא דבריו ודברי שבלי הלקט ואינהו סייועי מסייעי ליה:

ו

מי שהזמין להשיא בתו בע"פ וכו' והורה הרב בית דוד סי' רפ"א שישא ברי"ח אייר אך לא יסתפר. הרב מהר"ש פלורינטין בס' בית הרואה דף כ"ו חלק עליו דהחתן הוא כמלך ושרי ע"ש באורך. והגם שיש לגמגם קצת בדבריו כמבואר למעיין הדין דין אמת דשרי החתן להסתפר כן נראה לי. וכבר ראיתי להרב טור ברקת ומהר"ש שער אריה בחידושיו כ"י ומהר"ר ישראל שלמה לינגו בכ"י שדחו בשתי ידי' מנהג זה שלא לישא בימי העומר וכתבו שהוא מנהג חדש לא שערוהו רז"ל וכתבו דלפום דינא ודרך האמת אין לו מקום זהו תורף דבריהם בקיצור והגם שיש להשיב על כל דבריהם וגם לפי האמת נראה דיש בו טעם מ"מ בנדון הנז' וכיוצא בו יש להתיר ועמ"ש הרדב"ז בתשוב' הנז' ודוק היטב כי קצרתי:

סימן תצד

א

דין א'. הוא חג השבועות וכו'. אמר רבי טוביהו ברבי אליעזר חזרתי על כל עניני המועדות ולא מצאתי חג שבועות שנקרא עצרת. ורבותנו קראו בכל מקום עצרת לחג השבועות והוא לשון תרגום דאמר אנקלוס הגר בעצרתכון פסיקתא זוטרתי פי' פנחס. והרב קול הרמז ריש מס' שביעית האריך בנותן טעם לשם עצרת ונראה דנעלם ממנו לשון פסיקתא הנז' ע"ש ודוק ועמ"ש הרמב"ן פ' אמור:

ב

מבחדש השלישי וכו'. בקריאת תחילת עשרת הדברות עיין ש"ות בית יהודה ח"ב סי' כ"ו:

ג

ומפטיר במרכבה דיחזקאל וכו' הטעם שכתוב בזהר חדש דביום שבועות. ראה יחזקאל המרכבה. מהר"י לינגו בכ"י אבל דברי הזהר אינם מובנים דכתיב ברביעי וכו':

ד

דין ג'. אסור להתענות במוצאי חג וכו' מרן בב"י הביאו משם האגור. והאגור רמז שהוא משבלי הלקט וכן הוא בשבלי הלקט הנדפס סוף סי' פ"ו. אך בשבלי הלקט כ"י סי' רס"ב הלשון באורך ויותר מתוקן וראיתי להעתיקו וז"ל ואפי' מוצאי י"ט צריך לשמוח ולמעט

בהספד ותענית דכתי' אסרו חג בעבותים אמרה תורה עשו איסור לחג וכתיב בעזרא וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים וגו' ובירושלמי דע"ז מפרש למה לא עשו כן בעשרים ושלשה שהרי חול היה במוצאי חג הסוכו' משום בריה דמועדא פי' יום שלאחר המועד קרי בריה דמועדא וכו' ורבינו ישעיה זצ"ל כתב במס' חגיגה פ' אין דורשין ומותרין בהספד ותענית ורמינהו מעשה ומת אלכסא וכו' מיכאן מוכח שאסור להתענות במוצאי חג השבועות אפי' בז"הז דהא ר' טרפון בימי חרבן הוה וכבר פירשנו שגם שאר ימים טובים שוין בזה מדברי הקבלה כמפורש בעזרא ואולי יש להקל ולהתיר מפני שאנו עושים שני י"ט ואין לשנות המנהג הפשוט בישראל עכ"ל והכי אתמר בירושלמי בריש ע"ז אדתנן ר' ישמעאל אומר שלשה לאחריהם אסור חבריא אמרי טעמא דר' ישמעאל משום בריה דמועדא א"ר יודן קרא מסייע למה דאמרי חבריא וביום כ"ד לחדש השביעי נאספו בני ישראל בצום וכו' ולמה לא אמר בכ"ג משום בריה דמועדא אין נימר דהוה בשבתא לית יכיל דאת מחשב ואת משכח צומא רבא בחד בשובא ומה בה ולית ר' חוניה מקל למאן דמעבר ליה מאתריה א"ר יוחנן בר מדייא אנא חשיביתיה ולא הוה בשבתא עכ"ל:

והירושלמי הזה אשתמיטיתיה מהרב המגי"ן בס' קרבן חגיגה ריש דף מ"ג דאייתי האי קרא וביום כ"ד לחדש הז' וכו' וכתב מקרא זה מודיענו וכו' שיום כ"ג אסור בצום ובכי מכאן שעושים אסרו חג ואין לומר שאולי אירע יום כ"ג שבת ולהכי לא נאספו בכ"ג תירוץ דבר זה למדנו ממ"ש הר"מ פ"ז דתמידין כשרצה להכריח שמצות העומר תחלתה ממוצאי י"ט הראשון של פסח ואיסור החדש עד אותו היום לבד שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח וא"ת שאותו הפסח בשבת אירע היאך תלה התר אכילת חדש בדבר שאינו עיקר ולא הסיבה אלא נקרא מקרה א"כ הכא ה"ה מדתלה התר האסיפה והצום ביום כ"ד ולא הגיד למה לא נעשה בכ"ג משמע שלא היה בידם לצום בכ"ג לפי שעושין אותו איסור לחג עכ"ל והא דמפרק לה על דרך שכתב הרמב"ם אקרא דממחרת הפסח נרא' דלא דמי דשאני קרא דממחרת הפסח דהרמב"ם מכריח דמאי דאמר קרא לפי הצדוקים לא א"ש דכתיב מקרה אחד ולא כתיב העיקר אבל הכא מאי דכתיב בקרא הוא אמת ויציב בלי פקפוק שנאספו ביום כ"ד ולא רמז מידי במה שלא נאספו יום כ"ג ואימור דשבת היה ואין הכרח ממה שלא פירש טעם אשר לא נאספו ביום כ"ג דלא דמי להכרח הרמב"ם דמאי דכתיב לאו שפיר הוא אבל הכא מקרא כתוב נכון ומתוקן ואדרבא טפי ניחא לומר דכ"ג שבת דהוא דבר מצוי ונודע דאסור בצום ואביזריה משא"כ לומר דהוא משום אסרו חג דאינו נודע כי אם מדרשת ורמז אסרו חג בעבותים. ועוד

אשתמיטיתיה לשון הירושלמי הנז' דיליף מהאי קרא האי ילפותא גופא כמבואר ואיהו מותיב לה דנימא דהוה שבת כדקשיא ליה להרב ומפרק לה שפיר:

ואחזה אנכי דהירושלמי הזה אשתמוטי קמשתמיט מיניה דהרב משנה למלך נמי פ"ו דכלי המקדש בסופו שכתב בהדיא דר' טרפון שאסר ההספד אחר עצרת דהיה מטעם שכל יום שאחר י"ט אסור בהספד ותענית ובירושלמי קורא אותו בנא דמועדא וכמ"ש מרן א"ח סי' תצ"ד וכו' ובזה הוה ניחא לי הא דכתיב בנחמיה וביום כ"ד לחדש הזה וכו' ויש לדקדק דאמאי לא נאספו ביום כ"ג אלא ודאי משום דהוה אסרו חג ולא רצו לגזור בו תענית עכ"ל ותימה על הרב דנהירין ליה שבילי דנה"ר דע"ה והכא הזכיר הירושלמי דבנא דמועדא ולא זכר דהירושלמי שם מפרש קרא דנחמיה משום אסרו חג כמו. שפירשו הוא ז"ל:

ולפום ריהטא נראה דהירוש' הזה נעלם גם מרבותנו בעלי התוספות שכתבו בר"ה דף י"ט ע"ב אההיא דאמרינן מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר וז"ל משמע דבימי עזרא היה מעובר וקצת סמך דכתיב וכו' וכתיב ביום כ"ד וכו' משמע לפי שאז היה מוצאי סוכות נאספו ואי לאו דעברוה וכו' ויום כ"ג מוצאי סוכות ואין לומר דשבקו לתעניתייהו משום מחרת י"ט ומשום כך המתינו עד כ"ד בו דמאז לא היו נוהגין בו ועוד שהרי דבר שבצבור היה אלא ש"מ דעברוה לאלול עכ"ל והרי מה שדחו דאי אפשר לומד דשבקו לתעניתייהו משום מחרת י"ט הם דברי הירושלמי הנז' לקושטא דמילתא כמבואר וזוהי שקשה על התוס' איך נעלם מהם ירוש' מפורש דלא כוותייהו. והרב מש"ל שם חזר לאחוריו בפירוש הכתו' הנז' מכח דברי התוס' והירושלמי כנגדם כמבואר. ודברי התוס' הנז' נעלמו מהרב המגי"ן דיליף לעשות אסרו חג מהאי קרא ולא זכר דהתוס' דחו לה באמת הבנין ופשיטא להו דלא הוו נהיגי בו בפרק לעשות אסרו חג:

הן אמת דבירושלמי הנז' יש להעיר דמאי סייעינהו לחבריא מהאי קרא דהגם דבאו חשבון ולא אירע כ"ג בשבת נימא דעברוה לאלול וכ"ד הוא מיום הראשון והיה מחרת י"ט וכמ"ש התוס'. ובהא איכא למימר דלא ניחא לירושלמי לומר דיום כ"ד הוא מיום ראשון ועברוה לאלול דקרא כתיב כ"ד לחדש ואי עברוה לאלול מונין מיום שני והול"ל כ"ג לחדש ומ"ה מסייע לחבריא דכ"ג לא מצו משום בנא דמועדא:

ברם בגמרין ריש פ"ב דביצה אקרא דשלחו מנות לאין נכון לו דכתיב בהאי ענינא אסרו מאי לאין נכון לו למי שלא עירב עירובי תבשילין אלמא ר"ה י"ט הסמוך לשבת היה ואם כן כ"ג אקלע בשבתא והרי אמרו בירושלמי חשיבתיה ולא הוא בשבתא ודוחק לומר דפליגי בבלי וירושלמי בהא דהוא מחלקת במציאות והאיכא סהדא רבא רבי יוחנן בר

מדיא דקאמר בירושלמי אנא חשיבתיה ולא הוה בשבתא. וי"ל דסבר הירושלמי דעברוה לאלול והיה ר"ה יום הששי ויום שבת והיינו דכתיב לאין נכון לו כלומר למי שלא הניח עירובי תבשילין ומונין מיום שבת וכ"ב לחדש בשבת וכ"ג ממחרת השבת ולא נאספו משום בנא דמועדא ובהכי סליק שפיר כוליה מילתא לפום גמרין וירושלמי:

וכבר זה שנים שמעתי מקשים משם הגאון מהר"ר אברהם ברודא על דברי התוספות הנזכר מסוגיית ביצה דלפום מאי דקאמר דר"ה דההיא שתא יום טוב הסמוך לשבת אימא דכ"ג בשבת הוה ומשו"ה התענו בכ"ד. ומריש הוה אמינא דהתוספות סברי דאסמכתא בעלמא היא וכן בדין דלא אשתמיט שום חד מרבוואתא לומר דערובי תבשילין מדברי קבלה וכמ"ש רש"י והר"ן דקרא דזכור את יום השבת אסמכתא וע"ת דרבנן וכיון שכן אין ראיה דכ"ג בשבת. ואחר זמן רב נדפס ס' פני יהושע וראיתי שם שכתב בשיטתו לביצה דהאי דקאמר מאי כי אין נכון למי שלא הניח וכו' אדר' אליעזר קאי ולא אעזרא ע"ש. אלא דכל זה איננו שוה לי דס"ס נימא דכ"ג שבת הוה. וכן מש"כ הרב פני יהושע לא שמיע לי ועמ"ש הרב בתי כהונה בחלק בית אבות. ותו דמדברי הרא"ש סוף ר"ה משמע דדרשה גמורה אזמן עזרא היא אלא דפשיטא דקרא וכו' ודוק בדברי הרא"ש הנזכר ואתה תחזה דמ"ש בס' מקום שמואל בחידושיו בזה אינו מחוור. ומכל הרבנים הנז' ג"כ נעלם לשון הירושלמי הנז':

ותו יש להעיר בזה דהנה בסוכה דף מ"ה אמרו כל העושה איסור לחג וכו' ורש"י פירש לחג עצמו וי"א על מוצאי י"ט דהוא אסרו חג. והרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו להא דכל העושה איסור לחג וכו' מוכח דסברי דקאי לחג עצמו ומשו"ה השמיטוהו דלא נפקא לענין דינא כי אם לתת שכר טוב למענג י"ט ואין זה מכוונתם רק היוצא לנו לענין דינא. דאי הוו סברי כלשון שני דרש"י ובמ"ש מור"ם לעיל סי' תכ"ט הו"ל לאתוייה דנהי דשכר מצוות לא אכפת להו לאשמועינן מ"מ מהא ידעינן דלעשות סעודה במוצאי י"ט מילתא היא אלא משמע דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא ניחא להו לפרושי דקאי למוצאי י"ט דזו לא שמענו בדוכתא אחריתי דמוצאי י"ט מרבין בסעודה ומ"ה תרגומה להא דכל העושה איסור לחג בחג עצמו ולא אצטריכא להו להביאה. ומאחר עלות דהירושלמי קרי בחיל דאסרו חג אסור בתענית וקורא לו שם בנא דמועדא הלא טוב לנו לפרש הא דתלמודין דכל העושה איסור לחג ביום אסרו חג כלשון שני דרש"י והו"ל להר"יף והרא"ש והרמב"ם להביאה ולהשמיענו כזאת דיום מוצאי י"ט צריך לעשות סעודה:

וכזאת יש לדקדק על מרן בדין זה שכתב אסור להתענות במוצאי חג השבועות דמשמע דוקא במוצאי חג השבועות ולא משום לתא דאסרו חג כדבעינן מימר קמן בס"ד והול"ל

דבכל מוצאי יום טוב דינא הכא כמו שכתב בירושלמי דיום אסרו חג הוא בנא דמועדא והזכירו הוא ז"ל משם האגור:

וכן יש לדקדק על רבינו ישעיה דיליף לאסור תענית במוצאי חג שבועות מאותה דרבי טרפין דפ"ב דחגיגה ונראה דדוקא במוצאי חג השבועות והול"ל האי דינא בכל מוצאי י"ט כדאתמר בירושלמי. והגם דבספר אגור והביאו מרן משמע דה"ר ישעיה הזכיר להא דירושלמי ומטעם אסרו חג דבכל מוצאי י"ט מ"מ האגור משבלי הלקט מייתי לה והרי בשבלי הלקט בנדפס ובכ"י מבואר נגלה דרבינו ישעיה לא איירי אלא במוצאי חג השבועות ואתי עלה מההיא דחגיגה אך הרב שבלי הלקט איהו ניהו דקאמר דהא דאסרו חג ובנא דמועדא וכתב על דברי ה"ר ישעיה וכבר פירשנו שגם שאר י"ט שוים בזה וכמו שהבאתי דבריו לעיל. ומהשתא על רבינו ישעיה יש להעיר מ"ט אמרה לשמעתיה דוקא במוצאי חג שבועות. ועל האגור ק"ק דעירב דברי רבינו ישעיה. ושבלי לקט כאחד וכי הכל על שם הר"ר ישעי' ועל מרן נמי יש להעיר שהלך אחר דברי האגור ולא אייתי הדברים על בוריין ממקורן ועיקרן בשבלי הלקט ובפרט דהיה בידו שבלי הלקט כ"י מתוקן כידוע. **ואשר** אני אחזה לישב רוב הערות הנתנין למעלה הוא בהעיר שתי הערות בעיקר מטרין הירושלמי הנזכר זה יצא ראשונה אשד הערה הרב משנה למלך פ"ו דכלי המקדש על הא דפירוש רש"י בסוכה דף מ"ה בשם יש אומרים דכל העושה איסור לחג היינו יום שאחר החג דהאמרינן בתעניות דף י"ז שבתות וימים טובים הן אסורין לפניהן ואחריהם מותרים ואין לומר דרש"י לא אמרה אלא ביום שאחר חג הסכות דהוא חג סתם דהרי מור"ם כתבה בסי' תכ"ט ובפסח קאי והאריך בזה ע"ש. והא גופא קשיא על הירושלמי דפסיק ותני דיום אסרו חג קרי ליה בנא דמועדא ואסור בתענית והגם דיליף מקרא וקרא כתיב אחר חג הסוכות נראין הדברים דכל יום שאחר החג קרי ליה בנא דמועדא שהרי ר' ישמעאל לדעת חבריא משו"ה אסר לאחר אידיהן של עכו"ם נמי וגם הרב שבלי הלקט כתב בפירוש דבכל שאר ימים טובים הדין כן ושוו בשיעוריהן מדברי קבלה כמו שהבאתי דבריו לעיל והרי בירושלמי עצמו פ"ב דתענית הלכה י"ב ופ"ק דמגילה הלכה ד' מייתי בריתא בשבתות וימים טובים מתענין לפניהם ואחריהם ומוכח דלפניהם ואחריהם אשבת וי"ט קאי ועוד אמרו שם בירושלמי והביאו מהר"ם בתשובותיו ר"פ סי' ש"ץ בכל מתענין חוץ משבתות וי"ט ור"ח וחנוכה ופורים משמע קצת דבאסרו חג שרי וזו היא שקשה דאחר י"ט מפורש בדברי קבלה דאפי' תענית צבור בעת צרת נפשם לא רצו לעשות:

ותו יש להעיר בלשון הירושלמי הנז' דהרי חבריא אמרי דטעמא דר' ישמעאל דאסר ג' ימים לאחריהם משום בנא דמועדא ור' בא אמר דטעמא דרבי ישמעאל דכיון שהוא יודע שאסור לך לישא וליתן עמו ממעט בשמחת אידו ובתר הכי קאמר א"ר יודן קרא מסייע למאי דאמרי חבריא וביום כ"ד לחדש השביעי וכו' וצריך לדעת מה הלשון אומרת קרא מסייע למאי דאמרי חבריא ומייתי דישראל לא התענו במוצאי י"ט אטו מי איכא דפליג באסרו חג דמצוה לעשות סעודה ושלא להתענות ואי ר' בא טעמא טעים דרבי ישמעאל סבר דכיון שהוא יודע וכו' לאו משום דפליג בעשיית אסרו חג לדידן רק דסבר דאם אמרו בישראל שעושין אסור לחג העכו"ם לא עבדי הכי שנאסור תלתא יומי אחר אידיהן. וגם רבנן דפליגי א"ר ישמעאל לאו משום דלא מודו באסרו חג דעבור ישראל רק שסברי דבעכו"ם אין לחוש לזה לדעת חבריא ולדעת ר' בא לא חיישי להא דכיון שהוא יודע וכו' וא"כ מאי קאמר ר' יודן קרא מסייע לחבריא ומאי סיעתא ממנהג ישראל לעכו"ם:

לכן נראה דהא דחבריא מילתא חדתא כי הא דאסרו חג הוא מנהג ולאו מדינא וגם אינו מנהג קדום וה"ט דר' בא דלא ר"ל דה"ט דרבי ישמעאל משום דקים ליה דבזמן התנאים ר' ישמעאל וחביריו עדיין לא נתיסד. מנהג זה והיינו דאמרינן בברייתא דמיית' בירושלמי דגמרין דשבתות וימים טובים הן עצמן אסורין לפניהם ולאחריהם מותרי' דמדינא שרי להתענות מוצאי י"ט. אך חבריא סברי דהוא מנהג קדום בישראל ור' ישמעאל מה"ט אסר והשתא קאמר רבי יודן דקרא מסייע לחבריא דהגם דהוי מנהג ולא מדינא כדשמעינן מהברייתא הנז' מ"מ בימי עזרא לא רצו לעשות תענית ההוא ביום אסרו חג דלא היה הדבר נחוץ כל כך ובשופי היו יכולים לעשותו ביום כ"ד. וממילא משמע דאין מופת חותך דהיה משום אסרו חג ויכולנו לומר דלא משום אסרו חג רק דעברוה לאלול ויום כ"ד ליום ראשון הוא והיה ר"ה יום הששי ויום שבת ויום כ"ג היה ביום ראשון וקרי ליה יום כ"ד למילתיה משו' דלפי חשבון יום כ"ג לא הוה בשבת. אלא דעכ"ז קאמר קרא מסייע לחבריא משום דקרי ליה כ"ד לחדש ולסברא אחרת צריך לדחות דכ"ד לחדש היינו ליום ראשון וכל זה שמעינן שפיר מדר' יודן דקאמר קרא מסייע לחבריא ולהורות נתן דהא דאסרו חג אף בישראל לאו דברי הכל ופליגי על חבריא ומוכרח דלמאן דפליג אחבריא תפתר דעברוה יום הששי ויום שבת וכ"ג יום ראשון והוי כ"ד למילתיה:

אמור מעתה דהגם שהתוס' ברי"ה לא הזכירו הירו' אינו כל כך רחוק דדבריהם מיוסדים על אדני הירושלמי והבבלי אלא שקיצרו כי אורחייהו דרבוואתא קמאי בכמה דוכתי צרו"ף יצרפ"ו בשב"ט כצרף כסף צרף הנוטף מעצי הכתב. וגם זו כאחד מהם דהתוס' ידעי שפיר הן דירושלמי ומכיפיה מבריך דדעת חבריא לאו כ"ע הוי ובריית דשבתות

וי״ט דמתענין לפניהם ולאחריהם פשטה כמאן דפליג על חבריא הגם דיש מקום פתור כדאמרן וממאי דאמור בירושלמי דבאו חשבון דכ״ג לא אקלע בשבתא ומאי דדרוש בגמרין לאין נכון לו למי שלא הניח ע״ת מוכח דר״ה יום הששי ויום שבת וכ״ד למילתיה והוא כ״ג אסרו חג דאכתי לא נתיסד מנהג זה ולפ"ז לא נשאר לנו אלא שהתוס' לא הזכירו הני דוכתי דבבלי וירושלמי והמצא ימצא כהנה רבות בדברי הראשונים אך דבריהם הם סלת נקיה אחר הדקדוק בבבלי וירושל' כמבואר למעיין:

ודעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש ורבינו ישעיה ודעמיהו דהא דחבריא לאו הלכה היא כפשטה דבריתא דמייתי בבבלי וירושל' דמתענין אחר י״ט ומאי דאמרו כל העושה איסור לחג היינו כלישנא קמא דרש״י דהוי לחג עצמו ומשו"ה השמיטוה דלא נפיק מידי לדינא. וגם רבינו ישעיא הכי סבר ומשו״ה מסדר אטעמא לאסור איסר באפוקי עצרתא דוקא. ומרן הכי סבר ופסק (כרבינו ישעיא) [כסברא זו] מאחר דהרי״ף והרמב״ם והרא״ש לא הביאו הא דהעושה איסור לחג ש״מ דלא סברי כלישנא בתרא דרש״י וטעמייהו דאין לחוש סעודה באסרו חג. ואף מאן דמפרש לה בסעודת מוצאי י״ט הוא אסמכתא בעלמא למנהג שנהגו ולא מדינא כדמוכח מבריתא הנז'. אך הרב שבלי הלקט נקיט כדעת חבריא וכלישנא בתרא דרש״י ומיהו סבר דמנהגא הוא ולא מדינא אלא דהוא מנהג קדום לפנים בישראל. ודייק בלישניה בתחילת דבריו שכתב צריך לשמוח ולמעט בהספד ותענית והו״ל ואסור בהספד ותענית אלא רמז דאינו חיוב כ״כ וטעמו דמדין הגמור הרי שנינו דמותר להתענות אחר יו״ט אלא דכיון דאשכחן דקרא דעזרא א״ש טפי לאוקומי' כחבריא שלא רצו להתענות ביום אסרו חג לפי שלא היה הדבר נחוץ הכי נקיטינן לשמוח ולמעט בתענית ודוק היטב:

מעתה נוין ונדון בדברי רבינו ישעיה דאסור להתענות במוצאי חג השבועות וכאן שנה רבי מרן ז״ל בדין זה כוותיה. ומדברי הרב שבלי הלקט בנדפס וכ״י מבואר דלשון מהר״י ן' חביב בעין יעקב שהביא מרן בב״י מאיש לוקח רבינו ישעיא ככתבו וכלשונו וק״ק על מרן בב״י דלא זכר דהן הן דברי רבינו ישעיה והביאם בשם מהר״י ן' חביב:

ואביטה נפלאות לרב תנא במש״ל שם שעמד בזה ועיקרא קאי סוגיא דהש״ס פ״ב דחגיגה בהא דר' טרפון דבאו כל ישראל לספוד ביום טבוח ולא הניחן ופריך מדתנן ומותרים בהספד ותענית ומשני ל״ק כאן כשחל י״ט אחר השבת כאן בי״ט שחל להיות בשבת וכתב הרב הנז' ולא ידעתי טעמו של ר״ט שאסר יום טבוח בהספד מאיזה טעם הוא אי משום שמי שלא הקריב בחג יהיה מקריב ביום שאחריו א״כ כל ששה ימים שאחר החג יאסור וסבור הייתי לומר דר"ט סבר כב״ש אך הדבר הוא דוחק גדול

בעיני דר"ט שנה משנתו כב"ש ועוד אני תמיה שמרן פסק אסור להתענות מוצאי החג השבועות משמע דהוי משום יום טבוח ומטי בה מהך דר"ט וכ"כ בחיבורו בשם הר"י ן' חביב ולא ידעתי לדידן דקיל כב"ה מה המפרש יש בין יום שאחר החג לשאר ימי התשלומין וראיתי במגן אברהם שכתב הטעם דאסור להתענות במוצאי חג השבועות הוא משום דכשחל עצרת בשבת היה יום טבוח אחר השבת ודברים אלו שלא בדקדוק דאדרבא היכא דחל בשבת מותר בהספד ותענית מפני הצדוקין כדתנן במתני' ואדרבא יש לתמוה על מרן למה לא ביאר דאם חל עצרת בשבת שיום א' מותר בהספד ותענית עכ"ל בקיצור עיין בספרו באורך:

ומ"ש שדוחק לומר דר"ט שנה משנתו כב"ש אומר אני דאלו ר"ט שנה משנתו כב"ש הא לא דחיקא לן דרש"י כתב פ"ק דיבמות דף ט"ו דר"ט מתלמידי ב"ש ואשכחן דאמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי ופשט הלשון שהוא הכניס עצמו בסכנה וכן פירש הרמב"ם שמתי נפשי בכפי וכמו שאמר בשו"ת מהרשד"ם י"ד סוף סי' קצ"ב וא"כ הרי שהכניס עצמו בסכנה לקיים ק"ש כדברי ב"ש ואסיקנא פ"ק דיבמות דעשו ב"ש בדבריהם ואף דאמרו לו לר"ט שכדאי לחוב בעצמו וכו' מ"מ הכא הוי בשב ואל תעשה שלא להקריב בי"ט. והא לא הוי דוחק. ברם הכא שבאו כל ישראל לספוד ולא הניחן רבי טרפון ודאי לא ניתן ליאמר דהורה רבי טרפון כב"ש. וכל ישראל שמעו לדבריו לעשות כב"ש ומה גם דבזה בפרטות אמרו בתוספתא וברושלמי פ"ב דחגיגה ובבבלי פ"ב דביצה שנקבעה הלכה כבית הלל. ותו אנן מה נענה לרבינו ישעיה סראשון דגמר מינה לדידן דאסור להתענות במוצאי חג השבועות ואם דברי ר"ט כב"ש מה יוכיח הוכח לדידן דקי"ל כב"ה:

ומתוך דברי רבינו ישעיה שהוכיח מהא דר' טרפון לאסור איסר להתענות במוצאי חג השבועות אפילו בזה"ז ויהיב טעמא דר' טדפון בימי חרבן הוה מוכח טעמא דרי טרפון דאסר היינו משום יום טבוח ומשו"ה הוצרך לומר דאף בזה"ז אסור דליכא קרבנות ומוכח שפיר דרבי טרפון בימי חרבן ואפ"ה אסר כיון דבזמן הבית היה אסור משום יום טבוח ותקנה לא זזה ממקומה על דרך שכתבו ז"ל בערב פסח. ומינה שאין טעם ר' טרפון משום יום אסרו חג צריך לעשות משום איסור לחג כמ"ש הרב משי"ל שם והרב מהרא"ש בתשובה בתורת חיים ח"ג סי' ח' אלא הטעם משום יום טבוח. והכי ריהטא הסוגיא דקאמר ברישא משום יום טבוח והדר משני כאן ביום טוב שחל אחר השבת וכו' ומוכח דלא נייד מטעם יום טבוח אך חילי"ק דכשחל י"ט אחר השבת אסורים בהספד ותענית ודוחק לומר כמ"ש הרבנים הנז"ל דהתרצן חדית טעם אסרו חג שבכל מוצאי יום טוב

דאין רמז מזה כלל בדברי הש"ס ואיברא דקושית הרבנים הנז' היא קושיא חזקה דאנן קי"ל כב"ה. ואולי דהטעם דמשום דכשחל עצרת ביום השבת דהיה יום טבוח דמן הדין אסור בתענית ומפני הצדוקים התירוהו ראו לתקן שבכל מוצאי עצרת כשחל בחול יאסר בתענית משום שהוא יום טבוח כשחל בשבת ואף שבו ביום עצמו התירוהו לא פקע קדושתו משאר שנים כשחל בחול והמקשן כי פריך ממתני' לרבי טרפון סבר דכל מוצאי עצרת מותר בתענית מפני הצדוקים וכמ"ש מהרח"ש והתרצן חידש לו דדוקא כשחל בשבת עצרת שרו במוצאי החג משום הצדוקים אבל כשחל בחול אף דליכא יום טבוח דקי"ל כב"ה דמקריבין ביום טוב מ"מ אסור מטעם דאיכא יום טבוח כשחל בשבת ומה גם דלא יבצר איזה קרבנות שמקריבין במוצאי עצרת לתשלומין או אם חושש לסברת ב"ש בשב ואל תעשה שלא להקריב בי"ט ומקריב במוצאי החג ומהני טעמי אשר רבי טרפון לכל ישראל להספיד במוצאי החג כשחל בחול. ובהכי ניחא דכל ישראל באו לספוד ואיך יתכן דלא חיישי ליום טבוח אלא דהיה מוצאי חג שחל בחול ואינהו סבור דמותר כיון שרוב ישראל הקריבו בי"ט וחידש להם ר' טרפון דאסור משום יום טבוח כשחל בשבת אף דהוא עצמו התירוהו מפני הצדוקים וגם לא יבצר איזה מקריבין שלא הקריבו בי"ט ולכן דוקא במוצאי החג אסור אבל בשאר ימים אף שמקריב לתשלומין איזה יחיד לא חיישינן ליה לאסור לכל ישראל. וכפ"ז ניחא דברי הרב מגן אברהם שכתב דהטעם משום כשהיה יום טבוח אחר השבת וכונתו דאף רבו ביום מותר דמשנה שלימה היא מ"מ בשאר שנים אסור מלתא דידיה ככל אשר דיברנו ותכל תלונות הרב מש"ל מעליו. אלא דכל כי הא הו"ל להרב מגן אברהם לפרש שיחותיו ולא הו"ל לסתום דבריו כל כך. ומ"ש בשו"ת דבר משה ח"ג א"ח סימן יו"ד בהגהה לא נהיר ולא צהיר ע"א ודו"ק ועיין במג"א ושיירי סימן תכ"ט ובית דוד סי' רפ"ב:

ה

נשאל מהרח"ש אם יום אסרו חג אסור בעשיית מלאכה והשיב בתשובה הנז' דמותר אפי' ממוצאי חג השבועות דמי תלה תענית במלאכה וכו' ע"ש ולפום מאי דכתיבנא דמוכח בהדיא דטעם הר' ישעיה משום יום טבוח והכי מוכח מהש"ס א"כ יש סברא לומר דהוא אסור במלאכה וכמ"ש בירושלמי פ"ב דמגילה דיום טבוח אסור במלאכה ועמ"ש הי' מש"ל בפרט זה. וראיתי בס' ארחות חיים ה' חנוכה שכתב בשם מהר"ם דאסרו חג מותר בעשיית מלאכה ע"ש דף ק"ח ע"ב ובשה"ג על המרדכי פ"ב דשבת:

ו
הגהה. ונוהגין לשטוח עשבים וכו'. יש סמך למנהג זה ממ"ש באגדה דהמן אמר לאחשורוש דמנהג ישראל לשטוח עשבים בעצרת:

ז
זכר לשמחת מתן תורה וכו' הרב מג"א הקשה דאיך אנו אומרים בשבועות יום מתן תורתנו הא קי"ל כר' יוסי דאמר בז' בסיון ניתנה תורה וכמדומה שראה קושיא זו באיזה פוסק עכ"ד ועמ"ש הרי"בש בתשובה. סי' צ"ו ומה שתירץ הרב מג"א עפ"י דעת הרמב"ם דא"צ לפרוש רק ג' עונות והביא דברי מרן בכ"מ שגרסי הרמב"ם והרשב"א דלרבנן ג' עונות וכו' ע"ש ק"ק מה יענה לרוב הפוסקים דפליגי על הרמב"ם ומ"ש בדברי מרן הרשב"א הוא ט"ס כמו שכתבנו בעניותנו בי"ד סי' קצ"ו בס"ד:

ח
שנהגו רוב ישראל ללמוד ליל התקדש חג השבועות עפ"י הזהר הקדוש. וכתב האר"י זצ"ל דהוראת חיי האדם היא בלילה הזו וכו' ע"ש:

ט
ליל שבועות כתבו גורי האר"י זצ"ל שאסור בזיווג אם לא בליל טבילה וליל י"ט שני של שבועות ראיתי בתשו' כ"י למהר"ר ישראל שלמה לינגו שדעתו נטה להתיר והרצה דבריו לפני מהר"ם זכותו והסכים עמו להתיר אף לפי דרך האמת ונתן טעם לשבח בתשובתו הרמתה כ"י:

י
מנהגן של ישראל ללמוד ביום שבועות אזהרות אשר יסד מהר"ש בן גבירול או אזהרות הרב יצחק בר ראובן וכיוצא וכבר ידוע שכל אלו הזהרות לא סלקי שפיר לדעת הרמב"ם ולכן טוב וישר ללמוד בתרי"ג מצוות לדעת הרמב"ם. ומה נעים ללמוד איזה מצוות שהם מתרי"ג לדעת הרמבי"ן:

יא
נהגו לקרות מגילת רות בעצרת והוא מרז"ל בילקוט רות מה ענין רות אצל עצרת ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכו' ועוד כתבו ז"ל דהתורה כולה גמילות חסדים וכן במגילת רות יש בה גמילות חסדים והרב שמלה חדשה דף קכ"א נ"ט דבירושלמי אמרו דדוד המע"ה נסתלק בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם ובודאי נולד בעצרת ומגילת רות ליחס דוד עכ"ד ולי נראה כמשז"ל דרות נקראת שקבלה עוד מלבד

ז' מצות ב"נ תר"ו מצוות ולכן ביום קבלת התורה שקבלנו תרי"ג מצוות עם הז' דב"נ קורין רו"ת. א"נ רו"ת גימט' מילוי שם אדנ"י והדברים עתיקים:

יב
הנותן ס"ת חדש לב"הכ בעצרת כאלו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה. עוללות אפרים סי' ק"ס:

סימן תצה

א
דין א'. כל מלאכה האסורה בשבת אסורה בי"ט חוץ ממלאכת אוכל וכו' עמ"ש הרשב"א בחידושיו למגילה פ"ק אהא דתנן אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ועמ"ש בעניותנו בספרי הקטן שער יוסף דף ק"י ע"ג ועיין מ"ש הרב לח"מ הל' שביתת עשור ודוק היטב ועמ"ש הרב אליה רבה לקמן ריש סי' תק"ב:

ב
הגהה. ויש מחמירין אפי' באוכל נפש עצמו כל שאינו מפיג הטעם וכו' כן ראוי להחמיר שלא לעשות פירי"אוס וכיוצא בי"ט שהלחים אינם יפים מהיבשים וכ"כ הרב שירי והרב פר"ח ועמ"ש הרב בית דוד סי' רפ"ו וע"ש סי' רפ"ט ודוק ועיין בש"ות בית יהודה ח"ב סי' מ"ו דף ק"י ודף קי"ג:

ג
עשיית עיסת הגי"קילאטי בי"ט וכן גי"בון אסור בכל אופן דלא שייך שינוי בעשייתם ומיחזי כעובדין דחול. הרמ"ך בתשובה הובאה בש"ות בית יהודה ח"ב סימן מ"ו והסכים עמו הרב המחבר ועמ"ש מים רבים סי' מ"ז:

ד
דין ב'. קצירה וטחינה וכו' אסרום חכמים. מקשים דתלמוד ערוך בחגיגה דף טו"ב איזהו חג שאתה קוצר בו זה עצרת אימת אלימא בי"ט קצירה בי"ט מי שרי והתם אקדח קאי אלמא דקצירה אסורה בי"ט מדאוריתא. ובש"ות דבר משה ח"ג א"ח סי' ט' עמד בזה ותירוץ הרב לא שמיע לי. ומה שתירץ בשה חתנו דכונת הש"ס אקצירת כל שדהו כדמשמע קרא ובקצרכם וכו' לא תכלה פאת שדך וכו' עש"ב לא נהירא דהרי לקמן אמרו הכי על חג הקציר. והרב ראשון לציון בשיטתו לחגיגה יישב קצת ע"ש וגם הוא דחוק. ועיין בירושלמי פ"ב דחגיגה ופ"ק דביצה. וכמ"ש הפר"ח ודוק:

ה

דין ג'. אין מוציאין משא על הבהמה וכו' בארחות חיים דף פ"ד ע"ג מייתי פלוגתא אי איכא שביתת בהמה בי"ט ואיסור מחמר וכן הביא מרן בב"י משם הכלבו. ודעת מרן בבית יוסף מוכח דשוה י"ט לשבת גם בזה וק"ק על הרב ט"ז בדין זה ס"ק ג' דמשמע מדבריו דדעת מרן כמאן דשרי. ואחרונים בדין זה ובסי' רמ"ו וסימן ש"ה האריכו למעניתם ועיין בספר קרבן נתנאל סוף ביצה ומקראי קדש דף קצ"א וקצ"ג:

ו

דין ד'. מוקצה אעפ"י שמותר בשבת וכו' עמ"ש הרב בית דוד א"ח סי' רפ"ג:

סימן תצו

א

דין א'. ומנדין למי שמזלזל בו וכו'. מהרד"ך בתשובותיו בית כ"ב חדר ה' כתב דבאיסורין דרבנן נתודע הרשות לבית דין להכות מכות מרדות לעובר עליהם או לנדות וכן הסכים הרב פר"ח בדין זה באורך. וכ"כ הרב משפטי שמואל סוף סי' קי"ד ובסי' קי"ט דף קמ"ח ע"ג וק"ק דלא זכר דברי רבו מהרד"ך ועיין בש"ות שער אפרים סימן ס"ד ובש"ות ריח שדה סימן י"ב ובמאי דכתיבנא בעניותין בח"מ סי' ל"ד אות י"ד בס"ד:

ב

דין ב'. הגהה. אב מלאכה אסור לעשות ישראל בי"ט שני. שן כואבת ואינו נופל למשכב מותר לעוקר' ע"י עכו"ם בי"ט שני חוץ מר"ה מהריי"ש בתשובותיו כ"י סי' מ"א:

ג

דין ג'. בני ארץ ישראל שבאו לח"ל אסורים לעשות מלאכה וכו' הרב ט"ז התיר לעשות מלאכה בצנעא ע"ש ואינו מחוור דמרן בב"י הביא זה מארחות חיים ובא"ח מבואר שעיקר דבריו מהרז"ה בספר המאור והרז"ה פ' בהדיא דאף בצנעא אסור וכ"כ הרדב"ז ומהריי"קש והרב מגן אברהם והרב פר"ח וכן עיקר:

ד

בן ח"ל שעומד בארץ ישראל כתב מהריי"קש בהגהותיו ובתשובותיו כ"י סי' צ' דמותר לומר לבן ארץ ישראל שיעשה לו מלאכה ביום טוב שני. אבל הרב מהר"ר יעקב פאראג"י מהמה בתשובותיו כ"י סי' ע"ו והרב מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ס"ה דחו דבריו והסכימו לאסור ועמ"ש מורינו הרב זרע אברהם א"ח סי' ט':

ה

בן ח"ל דאשתהויי אשתהי זמן מה באי"י ודעתו לחזור לח"ל כי שם ביתו ונעשה שותף בחנות עם בן אי"י וזמן ירייד ביום טוב שני דלשותפו בן אי"י חול נראה לכאורה דמותר לשותפו לישב בחנות ולמכור ביריד כיון דשניהם הם מתעסקין תמיד בחנות וכבר כתב הר"ן והביאו מרן בב"י סי' רמ"ה במרחץ דמחממין עכו"ם וישראל ומתעסקין שניהם דהעכו"ם יכול לחמם בשבת ופסקוהו מור"ם והרב הלבוש והרב ב"ח שם. והגם דמרן השמיטו בש"ע אין מופת חותך דפליג עלה וכיון דמספקא לן בדעת מרן נקיטינן כוותייהו דרבנן בתראי שכתבו לדברי הר"ן להלכה. וממאי דקי"ל בי"ד סי' ש"פ דשותף האבל בטל לא איריא דהא התם קי"ל דאפי' האבל מסתתר על ידי אחרים בירידים:

ו

בני צור נהגו לעשות שני ימים של גליות ואין דופי במנהגם . הרמב"ם בתשובותיו חדשות מעתה בספר פאר הדור סי' ק"ו:

ז

כתב הרמב"ם פ"ה דקדוש החדש אין עשיית י"ט אחד תלויה בקריבת המקום כיצד אם יהיה מקום בינו ובין ירושלם מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו להן שלוחין אין אומרים שאנשי מקום זה עושים י"ט אחד שמי יאמר לנו שהיו השלוחין יוצאין למקום זה שמא לא היו שלוחין יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון יש בו שם ישראלים שהן חייבים לעשות שני ימים או מפני שהיה חירום בדרך כדרך שהיה בין יהודה וגליל בימי חכמי משנה או מפני שהיו העכו"ם מונעים השלוחים לעבור ביניהם וכו' רואים אם אותו המקום מא"י שהיו בה ישראל בשעת הראיה בכבוש שני כגון אושא ושפרעם לוד ויבנה ונוב וטבריא וכיוצא בהן עושין יום אחד בלבד וכו' עש"ב ועמ"ש הרב מהרי"טץ סי' ריי"ו. ובספר שאלת יעבץ סי' קס"ח האריך בפרטי דיני א"י וח"ל וארחי ופרחי ורוצים להתישב מחדש ורצה לעקור כמה הלכות שנהגו והורו רבנן קשישאי והפריז על המדה בכמה דברים וכאשר ירדוף הקורא עיניו יחזו עפעפיו יבחנו ואמרתי אני אל לבי שלא ליטפל בזה ועמד קנה במקומו. ולא נראת הקסת. ומנהג שלוחי א"י כתוב בספרי האחרונים והכי נהוג כמה גדולי דורות שלפנינו בשליחותם ועיין מ"ש הגאון אביו מהר"ר צבי בתשובותיו סי' קס"ז וכבר הזכירה בתשובתו הנז' עיין בדבריהם ודוק היטב. ומיהו בני ח"ל הבאים עראי לא"י המנהג פשוט הפך מהר"ץ שעושים כמקומן:

ח

כתב מהרי"טץ סי' רי"ו שאפי' בע"הק צפת מאן לימא לן שהיו השלוחין הולכים אלא שכך נהגו דור אחר דור ובודאי כך היו מקובלים מהראשונים עכ"ד ומצאתי בירושלמי ריש פ"ב דראש השנה דאמרו שם רבי ביטל המשואות וכו' אמר ר' אבהו אע"ג דאת אמר בטלו המשואות לא נטלו מים טבריא ר' זעירא בעא קומי ר' אבהו אלין דחמיין צפת מהו דיסבון א"ל רבי ביטל המשואות צפת למה מסבא אלא בגין מודעא דאינון ידעין ע"כ מזה מוכח דבצפת היו עושין יום אחד. והכי חזינן בפירוש ירושלמי כ"י ישן נושן לאחד קדוש שכתב וז"ל צפת היא עיר שבגליל שקורין עתה צפת ופסוק בשופטים יושבי צפת עכ"ל:

ואחר זמן בא לידי פי' ירושלמי מסדר מועד הנדפס מחדש וראיתי שהביא פירוש זר דמ"ש אלין דחמיין צפת פירושו מנורה וכבר הרב הנז' דחה פירוש הנז' ובודאי דחוי מעיקרו כי פירוש הירושלמי מוכח דהוא על עיר צפת כמ"ש בפירוש כ"י הנז' וכן הסכים הרב הנז' וע"ש מה שפירש במ"ש בירושלמי אלא בגין מודעא ע"ש:

ט

בעיר יפו תו' הסמוכה לעיר קדשנו ירושלם תו' אם יתישבו בה ישראל או יבא איש וביתו מח"ל לארץ ואתרמי להו לעשות י"ט ביפו יש להסתפק אם יעשו יום אחד כיון שהיא ארץ ישראל וקרובה ליבנה ולוד מאד ולירושלם מהלך יום ומחצה הן חסר או דילמא כל דלא ידעי' שהיו השלוחין הולכין צריך לעשות שני ימים טובים. והנה מספר בן גורין בכמה מקומות נראה דהוה אתדר להו לישראל ביפו בזמן בית שני. וכן איכא אמוראים שדרים ביפו כגון רבי אבא דמן יפו ורבי חייא בר יהודה מיפו ורב אדא דמן יפו ורב נחמיה דמן יפו וכמ"ש בס' יוחסין. ומדקרי לקצתם רבי ש"מ שהיו בזמן שעדיין היתה הסמיכה שהיו מקדשין על פי הראיה. אך יש להסתפק שמא לא היו שלוחין הולכין מצד שהיו חירום בדרך או שהיו העכו"ם מונעין כמ"ש הרמב"ם בחיבורו ובתשובותיו שהבאתי לעיל ועיין בתוס' חגיגה ריש דף כ"ה. שוב ראיתי להרב פרי אדמה שנטה לומר דיעשו שני ימים טובים ביפו ורמלא ע"ש. ונהירנא שמורינו הרב הגדול כמהר"ר יצחק הכהן ז"להה כשחזר להתישב בע"הק ירושלם ובא דרך אניה עם סיעה גדולה מבני ח"ל נתעכבו ברמלא בעצרת ועשו יום א' לבד גם העיד לי זקן אחד שבזמן הרבנים מורינו הרב הגדול מהר"א יצחקי ז"להה ובית דינו רבנן קשישאי היה הוא ואדם אחר דרים ביפו הם לבדם והיו עושים יום טוב אחד לבד (ואיך){ואין} פוצה פה ומצפצף כלל. וכל

זה מורה שכת הקודמין היו יודעים שהשלוחים היו הולכים ליפו ואין מעכב והוחזקו לעשות יום אחד ככל ארץ ישראל:

ו

שליח ארץ ישראל שקראוהו לס"ת בי"ט שני עמ"ש הלק"ט והרב בני חיי סי' תקס"ו והרב בית דוד סימן רפ"ד ועמ"ש שאלת יעבץ סי' קס"ח:

סימן תצז

א

דין ד'. ספק מוכן מותר בי"ט שני וכו' כתב מר זקנינו הרב החסיד המקובל מהר"ר אברהם אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י. הקשה הרי"קש דכאן משמע שפסק דספק מוכן ביום טוב ראשון אסור ובסי' ת"צח דין ג' פסק דספק מוכן בי"ט ראשון מותר כדעת הרשב"א. ויש מי שתרץ בעד הרב בש"ע דלעולם ס"ל כהרשב"א שסובר דכיון שהמוקצ' והנולד מדבריה' הולכין בספיקן להקל והיינו שפסק הרב ש"ע סי' תצ"ח דין ג' שבמוקצה הולכין בספיקו להקל ולא אמרו אלא בדבר שקרוב ליגע לאיסור תורה כגון ספק ניצוד בי"ט וספק ניצוד בערב י"ט והיינו שפסק הרב ש"ע סי' תצ"ז דין ג' אפי' ספק צידה אסור ובדין ד' כתב ספק מוכן מותר בי"ט שני דהיינו ספק צידה. אמנם דוחק לומר שפסק הרב כהרשב"א שיש עליו כמה קושיות שהקשה עליו הרב המגיד והניחם בצ"ע והניח מלפסוק כהרמב"ם ושאר פוסקים. והתימה הגדול על הרב הלבוש שלא חילק כאן בין ספק צידה לספק מוכן כגון מוקצה ונולד כולם דינם שוה בי"ט א' לאסור. ובסי' תצ"ח דין ג' פסק דבדבר מוקצה שהוא מדרבנן הולכין בספיקו להקל. ואפשר לישב דברי הרב ש"ע והרב הלבוש דלעולם ס"ל בין ספק צידה בין ספק מוקצה ביום טוב ראשון אסור כסברת הרמב"ם אבל בבהמות עכו"ם דלכ"ע לית בהו משום מוקצה דאין העכו"ם צריך הכן ואפי' הביאם בשביל ישראל ואינם אסורים אלא גזרה שמא יאמר לו להביאם בפירוש לכך אפשר אפילו הרמב"ם מודה להרשב"א בספיקן להקל ואין להם דין ספק מוקצה של ישראל כנ"ל עכ"ל מז"ה ז"להה:

ובגליון כתב בר ברתיה מורינו הר' מהר"ר אברהם יצחקי ז"להה. אמר אברהם נכדו של הרב הכותב משמע מדברי מר' זקני דדוקא בבהמות עכו"ם התיר הש"ע ומה יענה במ"ש שהמוקצה הולכים בספיקו להקל והם דברי הרשב"א בעצמם וחזרה קושית מהרי"קש למקומה עכ"ל מורינו הרב ז"להה. ובענין זה אריכ"ה עלתה להרב מהר"א חאקו ולמורינו הרב בספר בתי כהונה סוף חלק בית ועד:

ב

דין ט'. יוני שובך וכו'. אמרו בבריתא פ' אין צדין צפור דרור צריך לקושרה בכנפיה. והרב טורי זהב בי"ד סי' פ"ב האריך בענין צפור דרור והביא דברי התוס' דסוף חולין וכתב דהוכחתם מהש"ס פ' אין צדין ותמה על דברי מהר"י קולון שרש קנ"ח ע"ש באורך. והשיגו עליו הרב נקודות הכסף ובס' חידושי הגרשוני בהגהותיו והרב פר"ח בדין זה כמ"ש דמ"ש פ' אין צדין בצפור דרור עסקינן מירי בי"ט דאין כן כונת הש"ס רק לתרץ מתני' דשבת עש"ב:

וכן קשה לי על דברי הרב ברכת הזבח בזבחים דף ע"ב על דברי התוס' דהתם ע"ש. ומיהו בשיטה מקובצת דביצה הנדפסת בש"ות נחלה ליהושע ריש פ' אין צדין פירש קרוב לדברי הרב ט"ז. ועיין עוד שם בבה"ז ופר"ח מה שהקשו על מהר"י"קו ועמ"ש הרב נקודות הכסף ועמ"ש בס' שמלה חדשה ובס' זהב מזוקק ועיין מה שהאריך הרב משנה למלך ריש פי"א דטומאת צרעת ע"ש ודוק בדבריו:

סימן תצח

א

דין א'. סכין לחכם בי"ט וכו' עמ"ש הרב אדמת קדש בראשון א"ח סי' י"ב:

ב

דין ט'. בכור וכו' אין חכם יכול לראותו וכו' ואפילו אין לו מה יאכל בי"ט אסור להתיר בכור בי"ט הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סי' כ"ט:

ג

דין י"ד. אם יש לו דקר נעוץ וכו'. הרב מהר"ם חיון בספר בני שמואל דף קל"ו והרב פר"ח כתבו דפליגי רש"י ותוס' דרש"י ס"ל דטעמא משום חפירה והתוס' ס"ל דטעמא משום הכנה. והרב מופת הדור מהר"ח אבואלעפיא בסוף ס' יוסף לקח ח"א דחה דבריהם והוכיח דגם רש"י סבר טעמא דהכנה והם ז"ל חלקו עלינו את השוין עש"ב. וכן נראה כדברי הרב מהרח"א דגם רש"י סבר טעמא דהכנה ממ"ש רש"י דף ח' ע"א ר"ה והוא שיחד לה ולא שטחה דמוכחא מילתא דלצרכיו קא בעולה ובעפר תחוח קאמר שאינו מחוסר ולא כתישה ולא חפירה אלא הכנה עכ"ל ודוק ועמ"ש הרב מהרח"א בסוף ס' ישרש יעקב דף קמ"ב ע"ב.

ד
ברד ושחט ואין לו דקר נעוץ לא יכסה דמו ומותר באכילה שאין הכסוי מעכב מז"ה מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י משם ס' בית מועד:

ה
דין ט"ז. הכניס עפר הרבה לביתו לצורך גינתו וכו' בב"י משמע דלצורך גנתו היינו שהכניסו לתוך הגינה ואפשר דהכא הכי קאמר הכניס עפר הרבה לביתו כלומר לצורך ביתו לבנין וכיוצא דהיינו לחורבתו דקתני בבריתא או לצורך גנתו וכו'. מר זקנינו מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

ו
כתב בספר ארחות חיים בשם הרשב"א הכניס עפר לגנתו ולחורבתו לכסות בו גנו הרי זה כדקר נעוץ ואין סומכין עליו לכתחילה בי"ט ואם עבר ושחט מכסין בו עכ"ל ומשמע לי דמותר דקתני בבריתא אינו לכתחילה אלא דיעבד. מז"ה מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

ז
דין י"ח. כוי וכו' ואם שחטו וכו' עמ"ש מהרח"א בסוף ס' ישרש יעקב דף קמ"ג:

סימן תצט

א
דין ב'. אסור למלוג וכו'. הרב הלבוש כתב אסור למלוג גדי כדי להפשיטו על ידי כך וכו' ולשונו ק"ק ונראה לפרש שכוונתו לפסוק דלא כה"ג שלא התיר מליגת גדי כלל כמ"ש הרב המגיד ואעפ"י שמתכוין לאכול העור של הבהמה לפי שאין עושין אלא המפונקי' ונר' כמעשה חול וכתב הה"מ בשם הרשב"א דיש מורים שלא אמרו ראש ורגלים בלבד אלא שדברו בהווה והיינו שפסק המחבר אסור למלוג גדי כדי להפשיטו כלומר דאין כוונתו במליגה לאכילת עורו רק להפשיטו מן השער מפני שיש טורח במליגה יותר מבהפשטה ואם רוצה למולגו כדי לאכול עורו שרי. מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו על ס' הלבוש כ"י:

ב
דין ה'. עלי וכו' לקצב עליו בשר וכו' פי' אף דעביד חריצין כל שהוא צורך אכילה בי"ט שרי וכן מוכח ממ"ש גבי תברא גרמי ולפ"ז מותר לחתוך טאייאריי"נאס בי"ט אף שעושה

חריצין בדף שחותך עליו. בית דוד סי' רפ"ט ועמ"ש לעיל סי' תצ"ה אות ב'. ואחר זמן ראיתי בס' בית הרואה דף כ"ט שנתקשה במה שרמזתי ע"ש ודוק.

ג

ולאחר שקצב עליו אסור לטלטלו וכו'. בהא איכא פלוגתא דרבוואתא דהרי"ף ס"ל דלא אסיר אלא מחמה לצל וכאוקמתא דרבא. ור"י ס"ל דלא שרי אלא לקצב עליו בשר משום שמחת י"ט:

והרב פרי חדש הכריע כדברי ר"י דבריש כל הכלים אתיביה אביי לרבא ממתני' דשוין וכו' וסבר לשנויי כר' נחמיה וכיון דשמעה להא דאמר רב הכל מודים בסיכי וכו' וכי היכי דלא ליפלגו הכי שמעתתי אית לן למימר דמקמי דשמעה להא דרב שני ליה מחמה לצל אבל לבתר דשמעה שני ליה דעלי הוי מוקצה מחמת חסרון וכו' ולפ"ז אסור לטלטלו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו עכ"ד וק"ק לפי דבריו דאמאי קאמר סבר לשנויי כר' נחמיה הול"ל סבר לשנויי דההיא מחמה לצל. ותו קשה עליו דהרי כתב הרז"ה במאור וז"ל נמצאו ג' מחלוקות בדבר בפירוש משנתנו רב יהודה ורבה דהוה רבה בר נחמני דהוא בר פלוגתיה דרב יהודה וכו' ורבא דהוא רבא בריה דרב יוסף בר חמא פליג עלייהו דרב יהודה ורבה וכרבא קי"ל דהוא בתרא עכ"ל ובזה נדחית הכרעת הרב פר"ח:

והרב הלבוש כתב דמשום שמחת י"ט התירו וכתב עליו מר זקנינו הר' מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י לא דק דלא שייך האי טעמא אלא למ"ד דעלי דמי לסירי ומזורי דאסירי אף לצורך גופן ומקומן אבל למאי דפסק המחבר דעלי דמי לכל הכלים שמלאכתם לאיסור דשרו לצורך גופן ומקומן לא אצטריכא להאי טעמא:

סימן תק

א

דין ב'. ואפי' לשקול מנה כנגד מנה אסור וכו'. הרמב"ם פ"א דבכורות דין ח"י פסק דמותרין לשקול מנה כנגד מנה ושמעתי מקשים דהוא הפך הש"ס פ' אין צדין דדחי אביי שאני התם דלא מחזי כעובדין דחול ואלו הרמב"ם שם פ"ו כתב אין שוקלין מנה כנגד מנה במעשר מפני שהוא נראה כמוכר:

ואפשר דס"ל להרמב"ם דהא דאביי לאו הלכתא היא וכמ"ש הרב פר"ח בדין זה. אך דמאי דאמר הפר"ח מההיא דשמואל דלשקול ביד אסור וכ"ש מנה כנגד מנה יש לדחות דלא דמי כמ"ש הרב מהר"י שאול בס' קול יעקב בלקוטים דף נ"ז ע"ג ע"ש ודוק. ואין להקשות על הרמב"ם מההיא דבכורות דאוקמה להא דשוקלין מנה כנגד מנה בבכור

בתמים ממאי דאתמר בירושלמי פ' אין צדין דתני ר' חייא ור' שמעון ברבי הוו שוקלין מנה בבכור בד"א בחול ופשיטא דאיירי בבעל מום דר"ח ור"ש לאו כהנים ולאו בזמן הבית. דיש לומר דרצו להחמיר על עצמם גם בבעל מום. ותו דכיון דאשכחן בגמרין דפליג בהן עובדא דר"ח ור"ש על הירושלמי לא גמרינן מינה כל עיקר:

ב

דין ה'. מותר למלוח כמה חתיכות וכו' ודברי מור"ם בהגהה. ש"ות כנ"הג הנדפסות סי' ל' וסי' ל"א:

סימן תקב

א

דין א'. אין מוציאין האש וכו' טעמא הואיל ואפשר להוציא אש מערב י"ט ויש מי שדקדק מזה שאם לא היה יכול להמציא אש מע"ט כגון שהיה במאסר או במדבר ולא נזדמן לו במה שיוציא עד יום טוב מותר להוציאו בי"ט וכן נראה דעת הרב בעל תוספות. ס' בית מועד. הביאו הרב מר זקנינו מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י:

ב

וכתב הרב המגיד דאם הוציא האת דמותר להשתמש הרב ט"ז הפליא על זה דדינו כמעשר או מבשל בשבת במזיד דאסור ואין בין י"ט לשבת וכו' והאריך בזה וכתב בס' יד אהרן ולא הבנתי כונתו דהמבשל בשבת בדיעבד מותר וכו' עש"ב ודבריו אינם מובנים שהרי דין מבשל בשבת מפורש לעיל סי' שי"ח ואמזיד קאי הרב ט"ז ומאי קאמר אך הרב אליה רבה דחה דברי הרב ט"ז בטוב טעם ודעת ע"ש. ואפשר שיש ט"ס בס' יד אהרן ועמ"ש הרב פרי חדש סי' תק"ג ועמ"ש הרדב"ז בש"ות לשונות הרמב"ם סוף סי' ק"ן:

ג

הגהה. וכן שלחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ וכו' וכשמגיע פחות מג' לארץ כתב מרן בבית יוסף דכלבוד דמי ומור"ם בדרכי משה כתב דלא אמרינן לבוד להחמיר והרב מגן אברהם הוכיח מכמה דוכתי דאמרינן אף לבוד להחמיר ועיין בש"ות מהר"ר צבי סי' נ"ט ובש"ות שער אפרים סי' ק"ט וקרבן נתנאל דף ע' ובמש"ל סי' תכ"ו סוף אות ד':

סימן תקג

א

דין א'. בי"ט לצורך מחר וכו' פירוש מיום טוב לחבירו אבל לבשל הלילה לצורך מחר שרי. בית דוד סי' רפ"ה ושם תמה עמ"ש בשיירי כנ"הג בשם מהריי"ל ע"ש ונר' דהוא ט"ס וכן האחרונים לא הביאו משם מהריי"ל אלא דאין להדיח הקערות מזה לזה:

ב

הגהה. אף על פי שאין צריך אלא לכזית וכו' עמ"ש הרב שיירי כנ"הג ועמ"ש בתשובותיו הנדפסות סימן ל' וסי' ל"א:

סימן תקד

א

דין א'. דבין התבלין כדרכן וכו'. הריי"ף השמיט דברי רב הונא ורב חסדא דיהבי טעמא למלח דבעי טפי שינוי מתבלין. ומרן בב"י ובכ"מ כתב דהריי"ף פסק כמ"ד כל התבלין מפיגין והשתא דהמלח לא בעי אלא שינוי כל דהו דהיינו הצלאה מוריקא כתבלין דגם הוא מפיג קצת ע"ש באורך:

ומהר"ם מטיבולי הביאו יד אהרן השיג עליו דא"כ הו"ל להריי"ף לאתויי בהלכות טעמא דמ"ד כל התבלין מפיגין עכ"ד ולק"מ ודברי מרן ברורים דכיון דלמ"ד כל התבלין מפיגין לא נ"מ מידי אלא למוריקא וזהו לס"ד דוקא אבל למסקנא אף מוריקא כתבלין אמטו להכי לא אצטריכא ליה להריי"ף להך טעמא ומסתמות דבריו מוכח דכל הנדוכין נדוכין כדרכן ל"ש ידע מאי דבעי לבשל אי לא ל"ש מוריקא. והרב לח"מ והרב ט"ז האריכו בזה ויראה המעיין דיש לדקדק בדבריהם הן במה שישב הט"ז בעד הריי"ף דאינו מן הישוב והן במ"ש הלח"מ על דברי ההי"מ:

והרשב"א בס' עבודת הקדש כתב וז"ל כל התבלין נדוכין והפלפלין כתבלין ואף הכרכום נדוך כדרכו המלח וכו' עכ"ל ומדבריו מוכח דלא סבר כטעמי רב הונא ורב חסדא ולפיכך הכל מותר והיינו כשיטת הריי"ף לדעת הרמב"ן במלחמות וק"ק דבתשו' סי' תרפ"ד שינה את טעמו דשם מוכח דפסק כב"ה דמתני' וכמ"ד טעם מפיגין:

ואחרי שנים רבות נדפס ס' אליה רבה ושם ראיתי שהשיג על הט"ז באורך וגם דקדק על הרשב"א דדבריו בעבודי הקדש סתראי נינהוו לתשובתו ושם ראיתי שהקשה על הר"ן והב"י ושאר גדולים שכתבו דהריי"ף סבר דאף במוריקא לא בעי שינוי שהרי הריי"ף כתב שכן פסק בהלכות גדולות ובה"ג דף ל"ו כתב כל דמידק לא בעי אצלויי לבד ממלחא

ומוריק' עכ"ד ויש ליישב דמה שכתב הרי"ף שכן איפסיקא הלכתא בהלכות פסוקות ובה"ג היינו לענין תבלין דלא בעו הצלאה דוקא:

ב

אבל מלח וכו' אמרו בברי' דהנדוכין נדכין כדרכן ומלח עמהן ופירש"י עמהן מלח ותבלין כא' וכתב מהרש"ל בחכמת שלמה ובי"שש ולא בבת אחת אלא בפעם א' זה אחר זה עכ"ל ואין לשון הש"ס ורש"י דהינו לפירושו. והרמב"ן במלחמות בתוך דבריו כתב וה"ט שנדוכת עם שאר הנדוכין הואיל ואינו טורח בה בפני עצמה. גם הרשב"א בעבודת הקדש דף ל"ח כתב המלח וכו' בזמן שדכה בפני עצמה וכו' ואם דכה בתוך התבלין וכו' ע"ש ומשמע דהפירוש בבת אחת ועיין בהגהות אשרי ובס' אליה רבה:

ג

הגהה. מיהו נוהגין לשנות קצת במדיכת תבלין וכן ראוי וכו'. כתב הרב פר"ח אע"ג דמההיא דפרכינן ודילמא תבלין הוו משמע דתבלין לא בעו הטיה מ"מ מההיא דאמרינן א"ל רב אחא ברדלא לבריה כי דייכת אצלי אצלויי ודוך מדקאמר סתמא משמע דכל תבלין צריכין שינוי קצת ודלא כהרי"ף עכ"ל ואין כאן משמעות מכריע דהכרח הרי"ף מדפריך ודילמא תבלין היא טובה תוכח"ת מגולה מתקף תקיפא ומכרעת דרב אחא לא פקיד אלא במלחא ולעולם דרב אחא כי פקיד לבריה פריש מלחא אלא דהתלמוד לא חש לבאר דפשיטא טובא. ומ"ש הגהות מיימוניות היינו טעמא לזכרון קאתי שיזכרו דאסור לדוך יותר מהצריך לי"ט וחומרא בעלמא היא וכן משמע בד"מ וכ"כ בס' אליה רבה:

ד

לטחון הקאפ"י בי"ט בריחיים שלהם צדד הרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' מ"ד להתיר וכן משמע שהיא מסקנתו. ויראה לי שיש להחמיר לדוך הקאפ"י בי"ט במדוכה ולא בריחיים שלהם דמיחזי כעובדין דחול כמ"ש ז"ל בחרדל וכמ"ש הרב הנז' בריש דבריו ע"ש ודוק:

ה

דין ג'. אין כותשין הריפות וכו'. עמ"ש הרדב"ז בתשובות ללשונות הרמב"ם סי' ק"ן:

ו

הגהה. ומותר לגרור גבינה וכו' עמ"ש הרב בית דוד סי' רפ"ז:

סימן תקז

א

דין א'. ובלבד שלא תהיה חדשה דחיישינן שמא תפחת וכו' רש"י כתב דטעמא שמא תפחת ונמצא טורח שלא לצורך. והרמב"ם פ"ג כתב שמא תפחת ויפסד הלחם וימנע משמחת י"ט וכתב הרב שירי כנ"הג דאיכא ביניהו לענין דינא דלרש"י אין לחוש אלא שלא תפחת ע"י הסקה שוב אין לחוש שמא תפחת אח"כ ותפסיד הלחם ולפ"ז אם הסקוהו בעי"ט ומשימין הלחם בתוכו בי"ט מותר אבל להרמב"ם איכא למיחש שמא תפחת אחר ששמו בו הלחם בי"ט עכ"ל ולי נראה דכיון דלשון הבריתא הוא אין אופין בפורנ"י חדשה גם רש"י מודה לענין דינא דאף אם הסיקוהו בערב י"ט אין אופין בי"ט כדדייק לישנא דאין אופין. ובדברי רש"י לא הזכרה הסקה. ומנא ליה לחלוק עלינו השוין כל דמצינן דלא לאפושי פלוגתא:

ב

דין ב'. אם נשרו בי"ט בתוך התנור וכו' הפת שאפאו בעצי מוקצה כתב הראב"ד שהפת אסור (באלו) [כאלו] אפאו באסורי הנאה שיש שבח עצים בפת. וכתב ורבינו גרשום ואם נתבשל מוקצה בכלי נראה דמותר לבשל באותו כלי לכתחילה בי"ט מפני שנשרף האיסור ונבלע בכלי דאין מוקצה בעין וכן עשינו הוראה למעשה. ס' בית מועד הביאו מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י:

ג

דין ו', אבל בתנורים שלנו אין לאפות יותר וכו'. עיר א' שקצתם עשו פת בי"ט ובאו האופי' עם הנסרי' ללוקחו והוליכוהו מחוץ למחנה ישראל ואפאוהו וחקרו רבני העיר וידעו שמכוונים מלאכתם בי"ט וגם עשו שאור בליל י"ט וקצת שרפו החלה בי"ט וקצת רקדו וגדרו והכריזו שכל פת שעשו בי"ט לא יאכל עד אחר י"ט אין לפקפק עליהם ויישר כחם הרב מהר"ם זכותו בתשובותיו הנדפסות מחדש סימן כ"ט:

סימן תקח

א

דין א'. אין מלבנים את האבנים וכו' הגם דבהרמב"ם בנסחא דקמן כתוב כן נראה לכאורה דהיא נסחא מוטעית וכמ"ש הרב מגן אברהם שמדברי הה"מ ומרן מוכח דנסחתם אין מלבנים את הרעפים. וכן מוכח מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה דדוקא רעפים אמרו

ולא אבנים ואף שיש ט"ס שם נראין הדברים דכונת הרמב"ם לומר דדוקא רעפים ולא אבנים. ומיהו אפשר דלשיטת הרב המגיד דסבר שדעת הרמב"ם כהרי"ף דרעפים אפילו ישנים אין מלבנים א"כ ה"ה אבנים ומ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה דאין אבנים בכלל היינו למאי דסבר בפירושו דדוקא רעפים חדשים ולא ישנים ומשו"ה מפיק אבנים אבל למה שחזר בו בחיבורו וסבר דאין מלבנין אפי' רעפי' ישני' אפשר דה"ה אבנים דלרעפים ישנים רמז:

ואחר זמן רב בא לידי ס' אליה רבה הנדפסת מחדש ושם ראיתי שהביא דברי הרב מגן אברהם וכתב עליו מיהו ברמב"ם פי' המשנה ראיתי נמי אבנים כמו כל הנסחאו' בספרו וכן בכלבו דף ס"ב עכ"ל ועמו הסליחה דמדברי הרמב"ם פירוש המשנה מוכח להפך אלא שיש קצת ט"ס כמש"ל. ובא"ח דף פ"ח ע"ג כתוב אין מלבנים את הרעפים ואת האבנים החדשים וכו' כלשון הכלבו:

ב

מפני שמחסמן וכו' לא הזכיר מרן דה"ד בחדשים וכן הרמב"ם כתב סתם והרב המגיד הקשה דבש"ס מבואר דה"ד בחדשים:

והיה אפשר לומר דסבר הרמב"ם דלא שייך לחסמן אלא דוקא בחדשים ומשו"ה לא אצטריך לפרש דה"ד בחדשים דכיון דפירש הטעם מפני שמחסמן ממילא ידוע דדוקא חדשים דלא שייך חיסום בישנים ולפ"ז דעתו בחיבור כמ"ש בפירושו ובהכי ניחא מה שהקשה הרב מקראי קדש דף ק"ד על הראב"ד שלא השיגו להרמ' כמו שהשיג פ"ט דשבת ולפום מאי דאמרן לק"מ:

ואולם הרב המגיד תירץ דס"ל להרמב"ם דלהאי טעמא דלחסמן אין חילוק בין חדשים לישנים וזוהי שיטת הרי"ף והלח"מ הקשה דהא מוקי בגמ' בקדירה חדשה ותירץ דהאי אוקמתא למ"ד לבודקן וכו' עש"ב וכ"כ הרב מקראי קדש שם דף הנז'. וק"ק דמשמע דהאי דמוקי בקדירה חדשה לא אתי אלא כמ"ד לחסמן דלמ"ד לבודקן לא מחייב חטאת על זה וכן הכריח הרא"ש בהדיא ע"ש ופירש"י ובשיטה מקובצת:

ויש מי שתירץ קושית הלח"מ דדוקא הלבנים כל ליבון מחסם אבל בקדרה דוקא בחדשה. ולמ"ש ה"המ א"נ דה"ק מפני שצריך ללבון כ"כ וכו' אפשר לומר דליבון רעפים גדול מאד ולהכי מהני לחסם אף שאינם חדשים משא"כ בקדירה ודוק.

סימן תקט

א
דין ה'. מותר ללבן בי"ט וכו' אבל שפוד של חמץ שצולין בו בשר כל השנה אסור ללבנו בי"ט של פסח מכמה טעמים הרב בית דוד סי' רפ"ח:

ב
דין ז'. להטביל כלי חדש בי"ט וכו' עמ"ש הרב ט"ז סי' שכ"ג ובמקום אחר נשאתי נתתי בעניותי בדבריו ובדברי הרב שער אפרים סי' ט"ו ועיין באחרונים סי' שכ"ג. ומ"ש הר' שער אפרים שם דמרן סובר דלהר"מ אסור להטביל כלים חדשים בשבת ומ"ש בש"ע דעת המתיר הוא דעת הכלבו ע"ש דבריו קשים לשמוע דמרן שביק סברת הרמב"ם וסיעתו דאסר ומעלה על שלחנו לראש פנה סברת הכלבו ולא עוד אלא דסתם כוותיה וקפסיק ותני מותר להטביל וכו' וכבר ידוע דאף דמייתי יש אומרים דעתו לפסוק כסתם. ומלבד זה כבר השיגו בסי' יד אהרן סימן שכ"ג דהכלבו בי"ט קאי. ועוד אני מוסיף דדעת הכלבו נראה לאסור אפי' בי"ט שהרי כתב דף ס"ג סוף ע"א נראה לומר שאסו' להטבילן ויש מתירין ומשמע דדעתו כמו שסתם בתחילה שאסור והוא לשון א"ח דף פ"ט ע"ג ושם סיים דהרשב"א אסר לכתחילה:

ג
ת"ח ששכח להטביל כלים מעי"ט ובי"ט לא הי"ל במה להשתמש ונתנם לעכו"ם שבביתו וחזר ושאלם ממנה ונשתמש בהם בי"ט בלא טבילה לא יפה עשה מכמה טעמים ומוטב הי"ל לסמוך ע"ד הרמב"ם ולהטבילם. מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תס"ח עש"ב. אך מרן לעיל סי' שכ"ג אף דסתם דמותר כתב תיקון זה. ויראה דמרן במתנה גמורה קאמר ודוק:

סימן תקיא

א
דין ב'. לרחוץ ידיו וכו' עמ"ש בית דוד סי' ר"ץ:

ב
דין ד'. אין עושין מוגמר וכו' בדין מעלה עשן בי"ט האריכו האחרונים והרב קרבן נתנאל דף ן' אסר. והרואה ירא' שאין דבריו מוכרחים כי הטאבאק"ו הוא ענג י"ט והוא שוה לכל נפש מה שאין כן מוגמר. ולגזור משום עמי הארץ שיבואו לכבות אינו מחוור דאין

לנו לגזור גזירות מדעתנו כמ"ש הרב פר"ח בכמה מקומות. ובפרט עתה דרוב השותי' בי"ט בגלילותנו אך יש להזהירה שלא יבואו לכבות ועמ"ש בעניותנו לקמן סי' תקס"ו ובית דוד סי' רצ"א וסי' רצ"ז:

ג

הגהה. ואסור לסחוף כוס מבושם וכו' עיין בס' בית דוד סי' רצ"ג:

ד

דמוליד בהן ריחא. ליתן מי ורדים וכיוצא במים שנוטלים בהם הכהנים עמ"ש הט"ז ומהר"ץ סי' צ"ב ובש"ות שאלת יעבץ סי' מ"ב ועיין בסמוך.

ה

יש נוהגין להטיל מי ורדים לתוך הכוס של יין בשבת וי"ט והעידו שנעשה בפני רבנים ולא מיחו ומורי הרב ז"להה בס' נחפה בכסף הליץ בעד המנהג והתיר בפשיטות ע"ש סי' ד'

ושם כתב דגדולי ישראל עצמם כן עשו. ושם העלה מורי הרב ז"להה להלכה דיש להחמיר לתת בשמים במים העומדים לרחיצה בשבת אך אם נתוני' נתונים המה במים בע"ש מותר לרחוץ בהם:

סימן תקיב

א

דין ב'. בני החיל וכו' זה דעת הרמב"ם וסיעתו והרב המגיד פ"א האריך לישב סוגיית הש"ס דאמרינן ופליגא אדרי"בל וכו' לדעת זה. ואנא נפשאי כתבית במקום אחר על ישוב הרב המגיד ושם הבאתי מה שהקשה עליו הרב לח"מ ומה שישב בס' יד אהרן ודייקינן עליה. וחתרתי לישב דברי הרב המגיד ולא עליה בידי דבר נאות:

והאמת יורה דרכו דהנכון דהרמב"ם לא גריס בש"ס ופליג' כמ"ש הר"ן וכ"כ ה"המ בריש דבריו. וראיתי למהרש"ל בס' ים ש"ש שהקשה על זה דאין עלה על דעת הרמב"ם לסמוך על זה מאחר שרבו הרי"ף כתב גירסא זו בפשיטות כאשר כתוב בכל הספרים מנין לו לחלוק עליו בסברא בעלמא עכ"ל ואפשר דהרמב"ם החזיק בסברתו ולא חש לדעת הרי"ף וגירסתו מסתפק ואזיל דהגאון בעל הלכות גדולות קבע בהלכותיו הא דרב הונא דבני באגא ע"ש בדף ל"ו ומאחר אשר חזה דבה"ג סבר הכי גם הוא החזיק בדעתו. ואתה תחזה מדברי בה"ג שם דנראה דגירסתו בש"ס מסייע ליה לרי"בל במקום ופליגא

ע"ש והכוונה דהך פלוגתא דתנאי אי לכם היינו לכלבי' או לעכו"ם מסייע ליה דלכ"ע לכם ולא לעכו"ם ואמטו להכי אסור להזמין העכו"ם בי"ט.

והכי דייקי דברי הרמב"ם שם דין י"ג שכתב האי דינא לכם ולא לכלבים ולא לעכו"ם וסיים לפיכך מזמינים את העכו"ם בשבת ואין מזמינין אותו בי"ט וכו' ולשון זה משמע שהיה גורס מסייע ליה כגירסת הגאון בה"ג כמבואר:

ומהרש"ל שם בי"שש פירש לדעת הרמב"ם דרב הונא איירי שהקמח של ישראל ומ"ה אמרו בש"ס ופליגא אדרי"בל אבל הרמ' איירי שהקמח של בני חיל והשיגו הרב ט"ז דאי הכי מנ"ל לש"ס דפליגי דילמא רב הונא איירי בקמח של בני חיל והכי משמע בהדיא מלשון הנהו בני באנא דרמו עלייהו קמחא דבני חילא ותו דלא יעלה על הדעת שמתיר רב הונא קמח של ישראל וכו' ע"ש ויש לישב בעד רש"ל דהש"ס קים ליה דהכי הוה עובדא דהקמח של ישראל ולשון דרמו עלייהו קמחא דבני חילא הש"ס אמרו והכוונה דעלייהו רמיא קמח בני חילא כלומר זה יתנו הקמח הנצרך עשוי פת ורב הונא פליג אדרב חסדא וכדעת רש"י וכמ"ש הר"ן לדעת הרי"ף:

אך ק"ק על תירוץ מהרש"ל בעד הרמב"ם הנז' דאין זה דרך הרמב"ם להשמיט דינים מפורשים בש"ס ולכתוב דינים במציאות אחר שלא הוזכר בש"ס והו"ל להביא דין המפורש בש"ס היכא דהקמח של ישראל דאסור ומינה שמעינן דאם הקמח שלהם מותר:

שוב ראיתי דמהרש"ל כתב בתחילת דבריו דאף אם ישראל נתנו הקמח לא פליג אדרב חסדא שא"א לפלגה בלישה שלא יניחו הבני חיל וכו' ע"ש ולשיטה זו אזיל במאי דפירש דרב הונא בקמח ישראל איירי ופליג ארי"בל דרי"בל לא ה"ל לישראל ללוש בעבור מעט פת לתנוק דס"ס מרבה בשבילו וכו' עש"ב וכפ"ז ק"ק דמנ"ל לש"ס דפליג דילמא כיון שאין מניחין בני חילא ליטול מעט קודם אף דמן הדין יש לישראל ליקח שרי וכדרב הונא ורי"בל לא אמרה אלא בזימון עכו"ם כי אין מחסור חלק יעקב אי פרח זי"מון מיניה דעכו"ם:

והט"ז הקשה דהא דיכול להרבות בבישול י"ט דוקא קודם אכילה והכא אנן מתירים לאפות לחם עכו"ם בשביל הערמת פת לתנוק ואין לדחוק דמיירי קודם אכילה דה"ל לרב הונא לפלוגי בהכי ותו דפריך מר' שמעון שלא בא אמש וכו' ואי רב הונא קודם אכילה לא פריך מידי דשם היה אחר אכילה דהרי באמש היה ונראה דכאן שהיה חיוב עליהם מחק המלכות בקשו עילה להתיר וקצת סיוע לזה מדשחט ר"ש התימני העגל בי"ט דמאי סבר והרי לכ"ע לכם ולא לעכו"ם אלא דמאונס עשה דאי לא לא הי"ל לאכול

והיה הפסד שמחת י"ט וז"ש יצא שכרכם בהפסדכם ותמוה דודאי עונש על חילול י"ט וכו' וז"ש דפליג ריי"בל דאמר מזמינין עכו"ם בשבת וכו' וזה מצד ההכרח וכו' ושפיר פסקי ה"ג והרמב"ם כרב הונא ביש אונס ואין מזמינים עכו"ם בי"ט שזכרו הפוסקים היינו במקום שאין אונס דהא לא הוזכר דמזמנין בשבת וכו' זהו
תורף דבריו בקיצור:
ומאי דדחי דליכא למימר דרב הונא קודם אכילה דהוי"ל לאפלוגי לק"מ דהוה פשיטא להו דרב הונא דוקא קודם אכילה הוא דשרי או שמא גופא דעובדא הכי הוי ששאלו אם יאפו קודם אכילה ורב הונא דידע דהך שאלתם לא הוצרך להתנות בהכי. ומאידקשיתיה דמאי פריך אדרב הונא מעובדא דר"ש התימני דהיה אחר אכילה כמ"ש אמש היה. לק"מ דלא בא אמש היינו שלא בא בליל י"ט וכן מפורש בתוספתא שלא יצא ליל י"ט לבית המדרש לשחרית וכו' ע"ש. ותו דמדבריו עצמם שכתב דהיה הפסד שמחת י"ט מוכח דהיה קודם אכילה. ומאי דדייק מאי סבר ר"ש התימני דעבד עובדא ולא ישחוט האי עגלה וכו' לק"מ דסבר כר"ע דנפש בהמה משמע וחזי לכלבי ושוכרי וה"ט דריי"בב לא החליט דגדול עונם דפלוגתא היא ולהכי לא אמר לכם ולא לכלבים נמי כיון דהוא פלוגתא וכן נראה מדברי הרמב"ן במלחמות בעובדא דריי"ו ור"ע:
ועל עיקר ישוב הט"ז הנזק בעד הרמב"ם לא נאריך לדקדק עליו רק דהרמב"ם פסק כריי"בל שכתב דין י"ג מזמנין העכ"ום בשבת ואין מזמנין אותו בי"ט ומזה נראה דאף על צד ההכרח אין מזמנין בי"ט כמו שפירש בדריב"ל וכן בה"ג הביא מימרת ריי"בל ולדרב הונא והדק"ל:
אכן לפי שיטה הנז' דשרו ר"ה ור"ש התימני לפי שהיו אנוסים מתרצתא קושית מהרש"א בחידושי הלכות במאי דפריך והא חזי לכלבים דאיך ס"ד דלית מאן דאסר לכלבים והרי משנה שלימה דמייתי בסמוך עיסת כלבים וכו' אין הרועים אוכלים ממנה אין אופין אותה בי"ט. וע"פ האמור ניחא דס"ד דההיא מדרבנן ובמקום אונס לא גזור והיינו דפריך והא חזי לכלבים כלומר מדאורייתא ומייתי פלוגתא דריי הגלילי סבר דאסור מדאורייתא ולזה אסר ריב"ב
ודוק:

סימן תקיג

א
דין ה'. וכן שבת וי"ט וכו' בקונטריס נפרד הארכתי למעניתי בעניותי בדברי התוס' והמפרשים בסוגיות הש"ס בס"ד:

ב
דין ו'. הג"הה. ומסיח לפי תומו שנולדו מאתמול וכו'. כ"כ המרדכי וכתב מור"ם בד"מ דאפשר דבאיסור דרבנן אף הרשב"א והרא"ש והרי"בש מודים דגמל"ת נאמן ואנא זעירא באי"ה סי' ו' הוכחתי מתשובות הגדולים הנז' איש איש ממקומו דאסרי אף במידי דרבנן עש"ב:

ג
דין ז'. ביצים גמורים עמ"ש הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' תקל"ט:

סימן תקיד

א
דין ב'. הג"הה. ומותר להוסיף פתילות וכו' נראה שיש לו שתי פיות ודולקת בי"ט ואין שיעור בשמן שבנר להיות דולק והולך אסור לכבות פתילה אחת מהן כדי שהשמן יספיק אבל אם השמן מעט באופן שאם ישארו השתי פתילות דולקות יכבה הנר בתוך הסעודה מותר לכבות אחת כדי שיספיק הנר להאיר בסעודה דמקרי צורך אוכל נפש. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י:

ב
דין ה'. אבל של ב"הכ לא חשיב של בטלה וכו' כ"כ הרא"ש וברשב"א נסתפק בדבר וכו' כמ"ש מרן. ורבינו ישעיה הראשון בתשובה כ"י סי' מ"ח התיר בפשיטות שהוא כבוד הבריות ושמחה ומצוה מן המובחר שכן רגילים בשמחה להרבות נרות וגם העכ"ום נוהגין ולא דמי למוגמר דאינו שוה לכל אבל נר שוה בכל ומרחיב לבו של אדם:

ג
נהגו באיזה קהלות ללוות לעכ"ום להדליק נרות בבית הכנסת משבת לי"ט וכן ביו"הך קודם הנעילה. ואי איישר חילי אבטיליניה דרוב הפוסקים סוברים דלא הותר במקום מצוה אמירה לעכ"ום אלא כשאינו מלאכה גמורה והחמירו האחרונים ובאלו אמרו שלא לסמוך על המקלים אפילו לצורך גדול כמבואר בסי' רע"ו בהג"הה ובדברי האחרונים.

וכ"ש לדידן דקבלנו הוראות מרן ומוכח שדעתו כמ"ד להתיר אמירה לעכ"ום במקום מצוה או חולי קצת בשבותין דוקא כמבואר לעיל סי' ס"ז ואם כן מאן ספין ומאן רקיע להתיר בפרהסיא ובמקום הקדש מלאכה גמורה. וראיתי מי שכתב ללמד זכות על המנהג דמבואר בב"י סי' רע"ו דלא מהני קצץ בנר משום דגוף ישראל נהנה ממנו וכאן לא שייך דאין רואים לאורם אלא בלילה והוי כשאר דברים כמו עכ"ום העושה מלבוש דמותר בקצץ כמבואר סי' רנ"ב ואף לפי מ"ש דבבית ישראל על מהני קצץ הוא הטעם משום חשד וברבים ליכא חשדא ועוד כמה פוסקים מתירין בנר בקצץ וכדאי לסמוך עליהם במקום מצוה ושמחת י"ט וכמה פוסקים מתירין אפילו בחד שבות במקום מצוה ועל התר זה יש לסמוך על מה שנוהגין ביו"הך להדליק ע"י עכ"ום נרות ב"הכ קודם הנעילה עכ"ל בקיצור והמעיין יראה כי דברים חלושים הם ורפא ירפא שבר על נקלה דאין לסמוך על סברות שאינם קבועות להלהכה ורוב הפוסקים חולקים ובפרט באיסורי שבת ובפרט ביום קדוש יו"הן דזמן כפרה לכל היא וכולי יומא צוחינן לכלא פשע ולהתם החטאת ולעת ערב והנה בלהה לעשות עכו"ם מלאכה גמורה בפרהסיא המקום הקדש, ועוד דכמה מקומות בבית הכנסת שנהנים מאור זה קודם בין השמשות וחזר הדין דאין להתיר בקצץ. ועוד דהא כתבו גדולי הפוסקים דהא דשרי בקצץ במלבוש וכיוצא. היינו דוקא כשאינו אומר לעשות לו מלאכה בשבת ואיהו דידיה עביד ומאחר שכן אנן מה נענה דנוהגים לצוות לעכ"ום שיבא לבית הכנסת ביום שבת ויו"הכ בשעה קבועה להדליק דלא סגי בלאו הכי שיאמרו לו בפירוש שידליק בשבת וי"הכ ואין (למאריך) [להאריך] בזה וה' הטוב יכפר בעד:

ד

דין ו'. אין נותנין נר על גבי אילן וכו' עמ"ש בעניותינו לעיל סוף סי' זר"ע בס"ד:

ה

דין ח'. בפי שתי נרות וכו'. פ' המביא תנן ואין חותכין את הפתילה ר' יהודה אומר חותכה באור ופריך בש"ס מ"ש בסכין דלא דקמתקן וכו' תני ר' חייא חותכה באור בפי שתי נרות וכו' תני בר קפרא וכו' וחותכה באור כפי שתי נרות. והרי"ף הביא כל זה בהלכות וכתב הרא"ש מדהביא רב אלפס הגמ' שמפרש דברי ר' יהודה מכלל דס"ל דהלכה כר"י ולא ידענא טעמא יפסוק כיחידאה במקום רבים דמשמע דרבנן אסרי לגמרי עכ"ל:

וחיה אפשר לומר דמשום דהריי"ף בעי לאיתויי ברייתא דבר קפרא משום אינך מילי דהוו הלכה הוכרח לאתויי הן שקלא וטריא דאי לא מייתי ליה הוה ס"ד דהא דתני בר קפרא במילי דפתילה וחותכה באור בפי שתי נרות אינו לא כר"י ולא כרבנן רק הוא דעת

שלישית מכרעת דאלו ר"י מתיר לחותכה באור בכל אופן והוה טעינן דהלכה כסברת בר קפרא דהוא סברא מציעתא משו"ה אייתי הך שקלא וטריא להורות דהא דבר קפרא דחותכה באור בפי שתי נרות אתיא כר' יהודה והוי יחידאה ולא קי"ל כוותיה אלא בכללין דהלכה כת"ק זה היה אפשר לומר:

מיהו קושטא קאי דדעת הריי"ף לפסוק כר' יהודה וכדעת הרמב"ם דפסק בפירוש הכי ומסתמא כשיטת רבו אמרה ותמיהת הרא"ש מתרצתא ממרן בב"י דכיון דבר קפרא סתם כר"י קי"ל כוותיה:

ורש"ל בים של שלמה הוסיף טוב טעם וז"ל ותמיהתו אינה תמיהה דמשו"ה פסק כר"י דר' חייא תנא כוותיה וכן בר קפרא וכו' גם אפשר לומר דאף ת"ק לא פליג עליה בזה וכו' ע"ש ומ"ש דר' חייא תנא כוותיה אין ראיה מברייתא דר' חייא כל כך דאיכא למימר דר' חייא לפרושי מתני' אתא כי כן ארחות הבריתות אבל לא שסתם הכי אבל מ"ש דאפשר דת"ק לא פליג וכו' ניתן ליאמר כאשר עין אדם יראה בספרי הכללים ומשם באר"ה:

והזה הוית להרב יבין שמועה דף קכ"ד שכתב דכוונת הרא"ש דנהי דמטעמא דברייתא דבר קפרא צריך לפסוק כר' יהודה מ"מ ממאי דמייתי שקלא וטריא דש"ס אדר' יהודה משמע דמטעם זה בעי למיפסק הריי"ף כר' יהודה מדשקיל וטרי הש"ס אליביה והא קשיא ליה להרא"ש וכתב ולא ידענא וכו' פירוש מטעם זה דשקיל וטרי וכו' דהא דשקיל וטרי משום שדבריו צריכים פירוש וכו' זהו תורף דבריו ודבריו קשים לשמוע דמדברי הרא"ש מוכח דאעיקרא דדינא פירכא ואין רמז בדבריו למאי דפריש. ותו דמה מקום מצא הרא"ש לומר דטעם שפסק הרי"ף כר' יהודה הוא מדשקיל וטרי עד שתמה עליו. ניחא דהרי"ף פסק כר' יהודה מטעם ברייתא דבר קפרא והשתא דפסקינן כר"י מפרש מילתיה בהדיא. ותו דהרי הטור בקיצור פסקי הרא"ש החליט לאיסור לחתוך אפילו בפי שתי נדות ובטור כתב דהרא"ש היה חוכך להחמיר. ומזה מוכח בהדי' דהרא"ש פליג בעיקר הדין והא דתני בר קפרא לדעת הרא"ש לא מהניא ומגן שויא לפסוק כיחידאה במקום דסתם משנה דלא כוותיה דכיון דסתם רבינו הקדוש כת"ק תו לא משגחינן בברייתות כל דליכא הוכחה בש"ס ודוק:

1

דין יו"ד. מותר להסיר הפחם וכו' מוכח דשרי אף בראשי אצבעותיו. בית דוד סי' רצ"ד. וכ"כ קצת מן האחרונים:

סימן תקטו

א
דין א'. עכ"ום שהביא דורון לישראל וכו' עמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' רנ"ט והרב בנו מהר"ש בתשובותיו סי' ת"ר:

ב
הג"הה. לצורך אורחים וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובה סי' תקס"ב והרב פנים מאירות ח"ב סי' קט"ו והרב בית דוד סי' רצ"ה:

ג
דין ה'. ואם באו מחוץ לתחום וכו' יש להסתפק בהביאו לו כבשים מחוץ לעיר שיעור מיל ושחט הכבשים ובשלם אם מותרים כיון שהאיסור הוא דרבנן. בית דוד סי' רצ"ה:

ד
צריך להמתין מי שהובאו בשבולו בכדי וכו'. עמ"ש הרב ראשון לציון דף פ' ריש ע"ג ושם האריך בדינים אלו לדעת הרמב"ם:

סימן תקטז

א
דין ג'. ומשלחין תפילין כיון שראויים וכו' סנדל המסומר כתב סמ"ק דמותר לשלחו. והרב שיירי כנה"ג הביא משם מהריי"ל דדבריו ע"פי תירוץ התוס' פ' במה אשה ופירש כוונתו דס"ל למהריי"ל דהתוס' שם תירצו שני תירוצים וסבר דלתירוץ ראשון לרבנן דרי אלעזר כרי שמעון כי היכי דשרי לטלטלו שרי לשלחו בי"ט והסמ"ק סבר כתירוץ זה ויש לתמוה היכי שביק סמ"ק סברת ר"א בר"ש ופסק במחלוקותו וכו' סתם במשנה ומחלקת בברייתא הלכה כסתם משנה וכו' ועוד שהרי כתב הר"ן וכו' והכא בין פ"ק דביצה בין פ' במה אשה שקלי וטרו אמוראי אליבא דסתם ונראה דמהריי"ל מפרש דלתירוץ ראשון דפליגי בהא ר"א בר"ש ורבנן בהא אף פ"ק דביצה פליגי דת"ק דתני אבל לא סנדל המסומר הוא ר"א בר"ש וכו' אבל במאי דתני זה הכלל חולק על ת"ק וכו' לאתויי וכו' סנדל המסומר וכו' אבל אשר אני אחזה שכל דברי התוס' הם תירוץ אחר וכו' עיין שם בס' שיירי כל דבריו באורך:
ומאי דקשיא ליה ברישא למה שפירש בדברי מהריי"ל דה"ל לסמ"ק לפסוק כר"א בר"ש דהלכה כסתם משנה אומר אני דאי מהא לא איריא דהא אתמר עלה התם פ' במה אשה

דף ס' אמר רב מתנה אין הלכה כר"א בר"ש ולהכי הסמ"ק פסק כרבנן. והא דשקלי וטרו שם בפסק משנה דביצה היינו משום דמינה נשמע דאסור לנעול בי"ט מנעל המסומר לכ"ע:

אכן אי קשיא הא קשיא דאמרו שם אהא דא"ר מתנה פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים מהו דתימא מסתבר טעמיה וכו' ואי אמרת דסתמא דביצה דלא כרבנן מאי פריך פשיטא וכו' הרי סתם משנה כר"א בר"ש וטובא אשמועינן דלא קי"ל כהך סתמא ואמאי אצטריך לשנויי מהו דתימא וכו'. ותו קשה דאיך אפשר לומר דהא בהא תלי ומאן דאסר לטלטלו אסר לשלחו ומאן דשרי לטלטל שרי לשלחו וסתמא דמתני' דביצה ר"א בר"ש הא אמר אביי התם פ"ק דביצה אסור לנעלו ומותר לטלטלו אסור וכו' ומותר לטלטלו מדקתני אין משלחין דאי ס"ד אסור לטלטלו השתא לטלטלו אסור משלחין מיבעיא הרי דבפירושיא אתמר ודהך מתני' אתיא כמ"ד מותר לטלטלו. ועוד יש לדקדק בדבר הרב שיירי כאשר יראה הרואה:

סימן תקיח

א

דין א'. מתוך שהותרה הוצאה וכו'. הרב פר"ח האריך הרחיב לבאר דעת הרמב"ם בזה לעיל סימן תצ"ה ע"ש ובס' מקראי קדש:

ב

דין ב'. אסור לישראל להוציא שום דבר בי"ט לצורך עכ"ום. הרב מהרי"קש בהגהותיו תמה על מרן דזה דעת התוספות ואולי לטעמייהו דבעינן צורך קצת אך להרמב"ם שרי ובדין הקודם פסק כהרמב"ם והניחו בצ"ע וכבר כתב בס' יד אהרן דאין כאן תימה דמרן בב"י כתב דלכ"ע אסור מדרבנן:

סימן תקכא

א

דין א' משילין פירות דרך ארובה וכו'. כתב הרב מגן אברהם אפי טובא ואפי' לגמור האוצר כמ"ש רש"ל וכן דעת הרי"ף והרמב"ם מדסתמו דבריהם וכן משמע דעת הש"ע דלא כהרב"י עכ"ל והדבר פשוט דכיון דמרן בב"י סבר דדעת הרי"ף והרמב"ם להפך דלא התירו בפי' ודאי כן דעתו בש"ע ולא כמ"ש המג"א דהש"ע הפך הב"י וכן עיקר

בדעת הרי"ף והרמב"ם כמ"ש בב"י דכיון דהוי בעיא בש"ס הו"ל לפסוק לקולא בהדיא וכ"כ הראשון לציון בשיטתו ע"ש ודו"ק:

סימן תקכד

א

דין א'. ולא דניק ולא מקדשין וכו' וכלם שעשו בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשו עשוי כמ"ש מרן לעיל סימן של"ט והוא מירושלמי:

וכבר תמה הרב מהר"ח אלפאנדרי בהגהותיו בס' בני חיי לעיל סי' של"ט על מ"ש הרב מהר"ם אלגאזי בתשובה בסוף שפתי ישנים על מי שקדש בשבת עיין שם ומהר"י קולון שרש קע"א כתב דמי ששלח סבלונות בשבת ליכא למיחש דאין מקדשין בשבת ובעניותינו במקום אחר כתבנו על דברי מהריק"ו הנז' לא ע"ט האסף:

סימן תקכו

א

דין א'. לטהרו וכו' מותר ע"י ישראל והרדב"ז סי' תק"ז חלק על זה דכיון שסופו להתעסק בו עממין אין לחלל י"ט ישראל עליו כלל אפי' בטלטול וכתב שזה דעת הרמב"ם והר"ן וההי"מ וכן הנהיג לעשות עש"ב ועיין בהגהות מהרי"קש:

ב

דין ד'. ולחצוב לו קבר וכו' עיין מ"ש הרב כנה"ג להשוות דעת מהרשד"ם לדעת הרב משפטי שמואל וחילק בין לחפור ובין לכסות ובס' בית הרואה דף כ"ט ע"ד תמה עליו דמאן דאסר אסר בתרוייהו ומאן דשרי על שניהם הוא אומר כמבואר בתשו' מהרשד"ם:

ג

דין ט'. תינוק שמת בתוך שלשים וכו' עיין מה שאמר הרב מגן אברהם ועיין מ"ש הרב בית דוד סימן ש' והרב דבר משה בראשון א"ח סי' ל"ג:

שיורי ברכה

[סימן תקכ"ו א

דין ד' הגהה. ותכריכין ע"י עכו"ם וכו' הגאון מהר"י קולון הורה לתפור הנשים התכריכין ע"י שינוי וכן הורו גאונים אחריו וכן נעשה מעשה רב בבולוניא ש' רפ"ד לקוטי הגאון מהר"ר מרדכי מודינא כ"י:]

סימן תקכז

א

דין ה'. אפי' כבוש וכו' כן הוא לשון הברייתא וכ"כ הרי"ף והרא"ש אבל הטור השמיט כבוש ומרן ב"י יישב דעתו של הטור ובספר יד אהרן תמה על רבי הטור בקיצור פסקי הרא"ש דמאי דתריץ מרן לדעתו ניחא אבל לדעת הרא"ש שהביא לשון הברייתא ובכללא תני כבוש אמאי השמיטו וצ"ע עכ"ד. ובקיצור פסקי הרא"ש בנסחא שלפנינו וצ"ע עכ"ד. ובקיצור פסקי הרא"ש בנסחא שלפנינו כתוב כבוש ונסחא מוטעת נזדמנה לו:

ב

דין זה . נכי שיסמוך עליו מי ששכח וכו' עמ"ש מורי הרב זל"ה בס' נחפה בכסף ח"מ סי' כ"ג:

ג

שרוצה לסמוך על עירובו של גדול העיר נקרא פושע וכו' רש"י פירש בעובדא דההוא סמיא לדידך אסור שאין דעתי על המזידים וכו' ודקדק מרן בב"י דמשמע דאם היה דעתו גם על המזידים מהני גם לפושעים ותמה מדאמרינן אבל היה לו להניח ולא הניח פושע הוא ואמאי קרייה פושע כיון דיכול לסמוך על גדול העיר ותירץ דהא יכול לסמוך על גדול העיר היינו בשעבר ולא הניח אבל לכתחילה מודה רש"י שצריך כל אדם לערב בביתו ואם לא עירב נקרא פושע ורבינו ירוחם כתב בשם הר' אברהם בן אסמעאל דהאידנא שהש"ץ מערב על כל העיר ומכריז מותר לסמוך עליו לכתחילה ולא הוי פושע וזה כדברי רש"י והרשב"א עכ"ד מרן בב"י עש"ב ומה שתמה על רש"י מדאמרי' אבל היה לו להניח וכו' אפשר דמעיקרא לפנים בישראל לא הוו נהיגי דגדול העיר יהיב דעתיה לערב אכלה כרבא והכי משמע קצת מההיא דאמרינן שלחו מנות לאין נכון לו למי שלא עירב ע"ת ולא הכריזו דיסמכו על גדול ועמ"ש הט"ז:

ומ"ש דדעת רבינו אברהם רבו של רבינו ירוחם הוא כדעת רש"י יש להעיר קצת דהוא כתב דדעת רש"י הוי דוקא כשלא הניח בדיעבד יכול לסמוך ומריהטא דכוליה לישנה דרבינו ירוחם נתיב ד' ח"ג מוכח דגם לכתחילה יכול לסמוך ולא להניח כאשר כאשר יראה הרואה כדברי רי"ו ויש לישב:

ד

דין ט'. רק שיודיעוהו בי"ט קודם שיתחיל לבשל וכו' מדברי מרן והטור והרמב"ם מוכח להדיא דצריך שידעו קודם שיבשלו. וכבר מהרש"ל הקשה דפשיטא טובא ואמאי

אצטריכא להו לרבוותא להשמיענו כזאת וניחא ליה דהא אתו לאשמועי' דצריכין למען דעת כל עמי הארץ בבירור גמור קודם שיבשלו ולא סגי באמדן דעת כמ"ש הרב ב"ח. והנה כי כן אמרנו נבא העי"ר על הרב שיירי כנ"הג שכתב דבקושטנדינה ותיריא נהגו להכריז בליל שבת ובאיזמיר מכריזין בליל י"ט ראשון והרב ז"ל טעמא טעים לחילוק המנהגים דראשו מגיע אל סלע המחלוק"ות פלוגתא דהרמב"ם והראב"ד אי בי"ט יכול לערב על תנאי והאריך בזה ע"ש לימדנו דכיון דנהיגי בהכרזה ש"מ דלא רצו שיסמכו על גדול העיר מסתמא דהכי בדין עירובא רק שידעו בבירור דעירב כבר איכו השתא מה תועלת בהכרזה בליל שבת אחר שיבשלו או ששכחו ולא בישלו לשבת. אמר זמן בא לידי ס' בית דוד להרב מהריי"ד ושם ראיתי שהעיר הרב בזה סי' ס"ג:

ה

דין י"ב. חוזר ונוטל מיד הזוכה ומברך וכו'. לא כך נהגו רבותי אלא המזכה על ידו עומד עמו ומערב נוטל העירוב בידו ומברך ואומר בדין עירובא וכו' ולכל בני המדינה ואח"כ נותן העירוב ביד המזכה על ידו ואומר לו זכה וכו' ומגביהו וכו'. טור ברקת ע"ש באורך. וכן משמע מדברי פסיקתא פ' בשלח כ"י. ומה שהביא הרב הנז' ראיה מדברי הרמב"ם אין נסחתנו כדמייתי. אך הרב שבלי הלקט סי' ע"ז והטור כתבו כדברי מרן:

ו

דין י"ב. ומברך על מצות עירוב ואומר בדין עירובא וכו' בפסיקתא פ' בשלח כ"י אמרו שיאמר בדין עירובא וכו' ואח"כ יברך אשר קב"ו על מצות עירוב. ומכאן תשובה להרב העטור בספר הדברות הביאו בספר שבלי הלקט סימן ע"ז שכתב שיברך אשר קב"ו להניח עירובי תבשילין:

ז

דין י"ג. אינו יכול לבשל מי"ט ראשון וכו' מיני עופות ומיני בשר שאם יבשלום ביום שחיטתן אינם יפים לאכול כמו הנשחטין מאתמול מותר לשוחטן ביום ראשון. הרדב"ז בתשובה סימן תקצ"ד וע"ש מה שהקשה במה שאמר הרא"ש בתשובה די"ט ב' משום גזירת שמדא
ולק"מ:

ח

דין י"ז. גומר אותה עיסה וכו' שגומר אותו התבשיל וכו' התבשיל וכו' והרדב"ז בתשובה סימן תר"סט מקל שגומר כל מה שצריך לשבת:

ט
דין י"ט. מי שלא עירב מותר להדליק וכו' עמ"ש הרב בית דוד סימן ש"ב וכתבו ז"ל דהמנהג דמי שלא עירב מדליק וכמו שסתם מרן ז"ל:

י
דין כ"ב. יכול לערב בתנאי וכו' ויותר טוב לערב על תנאי ממה שיסמוך על גדול העיר. הרב בית דוד סי' ש"א וסי' ש"ד. וזכורני שהרב מהר"ש גאון בתשובותיו הנדפסות בספר משפטים ישרים פסק איפכא דטפי מעלי לסמוך על עירוב גדול העיר מלערב על תנאי. ואם יערב על תנאי לא יברך וכעת אין הס' הנז' מצוי אצלי ועמ"ש הרדב"ז בתשובה סי' תרס"ט:

יא
אחר שעירב בדג מליח שסבר דיועיל לעירוב ונודע לו ביום ראשון מפי חכם דלא מהני לא יוכל לסמוך על עירוב גדול העיר רק יערב על תנאי בית דוד סי' ש"ד:

יב
אם שגג ולא הניח ע"ת וסמך על ראובן שהניח אכולא כרכא ואח"כ נמצא שנאכל עירובו של ראובן בליל י"ט שני וראובן הוצרך לסמוך על שמעון הדעת נוטה דאין בסמיכת אותו ששגג על ראובן ממש הגם שראובן סמך על שמעון אלא אותו ששגג עצמו צריך לסמוך על שמעון. הרב כנ"הג בתשובות הנדפסות סי' מ"ט:

סימן תקכט

א
דין א'. וחייב לבצוע על שתי ככרות וכו' כן כתב הרי"ף פרק ע"פ והרמב"ם סוף ה' שבת וכן כתוב בתשובות הגאונים כתיבת יד סי' רע"ט:

ב
אם בי"ט חייב לאכול פת נראה ממאי דקי"ל לעיל סי' קפ"ח דאם לא הזכיר יו"ט חוזר דחייב לאכול פת ועיין במ"ש התוס' והרא"ש פ"ג דסוכה וברכות דף מ"ט בתוספות ועיין מה שכתב דבר משה ח"מ סי' קכ"ג:

ג
ולא נהגו לעשות בו סעודה שלישית. מנהגן של ישראל תורה הוא והנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו' דעל דרך האמת אין מקום בי"ט לסעודה ג:

ד
דין ב'. חייב אדם להיות שמח וכו' גם בזמן הזה דליכא שלמי שמחה מ"ע מן התורה לשמוח בי"ט כראוי לו ובמה שנהנה ממנו. שו"ת שאגת אריה חדש סי':

ה
נשים חייבות לשמוח ברגליהם כאנשים. שו"ת שאגת אריה חדש הנז' סי' ס"ו:

ו
ליל י"ט ראשון מן התורה אינו חייב בשמחה אך מדרבנן חייב, שו"ת הנז' סי' ס"ח:

ז
בזה"ז אין חיוב לטהר עצמו ברגל שם:

סימן תקל

א
חול המועד אסור בקצת מלאכות וכו'. פליגי רבוואתא אי מלאכה אסורא מדאורייתא בחש"מ או אין איסורא אלא דרבנן וכתב הרשב"ץ בתשובה ח"ב סי' ר"י דגדולי הפוסקים סברי דהוא מדרבנן. ובדעת הרמב"ם כתב הה"מ בתחילה דדעתו דהוי מדרבנן ושוב כתב דאפשר דסבר שיש לו עיקר מדאורייתא מקרבן מוסף ומצות שמחה וכתב מהר"י איסקאפה שנראין דבריו ממ"ש הרמב"ם כיון שנקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה וכבר הקשה עליו בס' יד אהרן עש"ב ועוד אני אומר דמהר"י איסקאפאה סבר דהה"מ כונתו דמלאכה אסורה בחש"מ מדאוריתא ונמסר לחכמים ולי נראה דכונת הה"מ דיש לו עקר מן התורה פי' שאיסור דרבנן זה למלאכת חה"מ יש לו עיקר וטוב טעם מן התורה מקרבן מוסף ושמחה וכמ"ש יד אהרן בדחייתו אבל לכאורה אפשר לומר דכונת הרמב"ם שכתב שכיון שנקרא מקרא קדש היינו דמקרא קדש היינו דמקרא קודש פירושו דאסור במלאכה כדמוכח בשבועות דף י"ג ועוד דהוי זמן חגיגי וכל יום קרבן אסור במלאכה ואינו עיקר הטעם שאינו אלא תשלומין ועמ"ש משנה למלך פ"ו דכלי המקדש ומ"ש דהוא אסור מד"ס ומכין אותו מ"מ היינו משום דלא נתפרש בתורה וליכא לאו ומיהו צריך להתישב אי איסור מלאכה ביום קרבן מדאורייתא כמ"ש ז"ל באיסור מלאכה בע"פ ובמ"ש הפר"ח סי' תס"ח והאחרונים ומש"ל שם ועיין מ"ש הרב פנים מאירות ח"ב סימן קנ"ג ודוק היטב:

ב
הריגת זבובים וכיוצא בחול המועד עמ"ש הדרג "ז גתשובה סימן תשכ"ז באורך:

סימן תקלא

א

דין ב'. אין מגלחין במועד וכו'. הרב מופת הדור מוהר"ח אבואלעפיא בספר עץ החיים בלשונות דף ב' הקשה משם מר זקנו הרב המוסמך דלתשרי במועד להסתפר בה' בשבת כאנשי משמר דבה' מותרים לכבוד השבת דחד טעמא איכא להו. וניחא ליה דבכל הרגלים לא משכחת ה' בשבת והשוו דבריהם עכ"ד וכ"כ הרב בס' מקראי קדש ג"כ ע"ש:

וחזה הוית להרב בית דוד סי' ש"ו כתב דיש מקשים אמאי לא שרו לגלח בערב י"ט האחרון דומיא דבה' מותרים משום כבוד השבת ע"ש ומן האמור הא נמי מתרצתא דכיון דלא בעו למשרי במועד לגלח בה' משום כבוד השבת דזמנין דלא משכחת האי שריות אי בכלהו רגלים והשוו את דבריהם וכמ"ש מהרח"א כאמור דין גרמ"א דלא תקון לגלח בערב יום טוב האחרון דכיון דמשום כבוד שבת דחמיר לא מגלח מטעם הנז' דינא הוא דגם לכבוד יום טוב האחרון לא יגלח דלא לתחזי דכבוד יום טוב האחרון מעלנ"א איכא ליה על כבוד שבת. וחזיתיה להרב בית דוד גופיה סי' תצ"ח בנותן טעם דבמועד לא שרי לגלח לכבוד שבת משום דאיסור חה"מ דאורייתא למ"ד אי נמי דרבנן ואסמכוה אקרא למ"ד ע"ש ובהא נמי ל"ק מאי דקשיתיה בסי' ש"ו דלישרו בעי"ט האחרון. ולא ידענא אמאי בסי' ש"ו לא זכר מזה לדעתו דזה טעם כעיקר במ"ש סי' תצ"ח. ואולם לי ההדיוט לא שמיע לי האי טעמא ואינו מחוור:

תו חזינא להרב הנז' סי' ש"ו שכתב דהא דתנן ובה' מותרים מפני כבוד השבת לא קאי אלא לאנשי מעמד ברם אנשי משמר אסור"ים ולטושים בכל הימים יחדיו יהיו תמים ומסתמיך ואזיל אפסקי הרמב"ם דבראשון מביאת מקדש לא כתב דאנשי משמר מותרים בה' לכבוד שבת עש"ב ואינו מחוור דלישנא דמתני' דערבינהו ותנינהו אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס ועלה קתני ובה' מותרין מפני כבוד השבת מוכח דעל שניהם הוא אומר ובה' מותרין. והרמב"ם לא אצטריי להזכירו גבי אנשי משמר דסמיך אמ"ש פ"ו דכלי המקדש גבי אנשי מעמד וכבר מפורש במימר קדישין שני גדולי הדור האחרון הרב פר"ח בנימוקיו ומהרח"א בעץ החיים. והכי מוכח ממ"ש פ' ואלו מגלחין דף י"ו ע"ב אבריתא דקתני דכהן מותר בגילוח היכי דמי אלימא דשלים משמרתי' ערב הרגל ופירש"י בשבת איבעי ליה לגלוחי ערב הרגל ופירש"י בע"ש דהא אמרינן בה' מותרין מפני כבוד השבת לא צריכא דשלים משמרתו ברגל תנא דידן סבר וכו' ופירש רש"י דשלים משמרה ברגל כיון דהוי יום ה' יום א' של רגל וכו' ע"ש:

ומידי דברי אבא העי"ר דבכל דוכתא דקאמר היכי דמי אלימא היינו דהמקשן שני דרכים לפני ובשתים לא עלתה לו לישב ואמטו להכי פירשו שיחותיו היכי דמי אלימא דהשני צדדין דא היא חברתהון ובא רעהו התרצן פירי"ש לעשות לו דרך מחודש ואיהו מפרק לה על פי דרכו ואלו הכא מאן דמותיב אמר היכי דמי אלימא דשלים משמרתו ערב הרגל וכו' ולא עוד ומאי פריך לימא איהו לנפשיה דשלי' משמרתיה ברגל. ותו מה הלשון אומרת לא צריכא דשלים משמרתו וכו' דמשפט לשון לא צריכא לא יצדק אלא על קושית היתור והפשיטות כמ"ש בשיטה מקובצת כתובות אמאי דאתמר התם דף ג' לא צריכא דאתי וקבע וכ"כ בס' יבין שמועה. וכבר ידעתי דאיזה מבעלי הכללים פליגי בזה. ותו דמנ"ל דתנא דידן פליג בכהן דלא אשכחן פלוגתא בכהן ומ"ש התוס' דכיון דבאבל פליגי בכהן נמי פליגי הוא דוחק:

ויראה לי דהכא רהטא סוגיין דאהך אוקמתא דשלימא משמרתיה ברגל דחל הרגל יום ה' יקשה דמאי אתא תנא דברייתא לאשמועינן פשיטא דמגלח דלא הוה מצי לגלח קודם הרגל כי עצר עצר על המשמר והיה כאחד האדם מאותם השנויים במשנתנו דאנסי עידנייהו ולא נתור מזייהו לפני הרגל דשרי להו לגלח והיינו דפריך אלימא דשלים משמרתיה ערב הרגל איבעי ליה לגלוחי וכו' והצד האחר לא חש להזכירו דמשיחתו ניכר דקאמר ה"ד אלימא ומוכח דגם הצד האחר דשלים משמרתו ברגל ויום א' של רגל היה ביום ה' לא ניחא ליה מטעם דקשיא פשיטא ומאי קמ"ל והתרצן חכם ומבין דנייד מלאוקומה דשלים משמרתו ברגל מכח קושית פשיטא ואיהו מפרק לה לא צריכא כלומר לא יקשה לך קושית הפשיטות דאצטריך משום דתנא דידן אוסר דכמאן דלא שלים משמרתו ברגל דמי ולאפוקי האי סברא אתא תנא ברא בכחא דהתרה ומהא נפקא ליה דתנא דידן פליג דחזינן דתנא ברא אצטריך למתנייה לאפוקי הך סברא ואי אמרת דתנא דידן כמוהו מורה הו"ל לתנא דמתני' למתנייה ולא לשייר האי רבותא ודינא חדתא דשריותא לאו פשיטותא דסליק אדעתא לאסור דכמאן דלא שלימא משמרתא הא נמי בחדא מחתא:

ומהך סוגיא מוכח דגם אנשי משמר מותרים בהלי' ופסקה הרמב"ם בראשון מביאת מקדש כולה כמות שהיא:

שוב ראיתי להריט"בא בחידושיו למ"ק שפירש פירוש אחר בתחילת דבריו בהך שמעתא וכפי אותו הפירוש ל"ק על הרב בית דוד. ברם מדברי הרמב"ם שם שכתב מי ששלמה משמרתו בתוך הרגל נראה דמפרש כפירש"י דהכונה שחל יום ראשון דרגל בה' ובפ"ז גם מ"ש דשלימא משמרתו ערב הרגל כפירש"י ולא כפירוש הראשון דהריט"בא וגם

אותו הפירוש דחוק כאשר עיני המעיין ישר יחזו והריט"בא שם כתב פירוש אחר בשם רש"י וגם שרש"י כתב דמאי דקתני ובה' מותרין אכיבוס קאי. אבל בפירש"י שלפנינו כתב בפירוש דבה' מותרין אגילוח קאי וכ"כ גם כתעניות דף ט"ו ע"ב. והרואה יראה להריט"בא בחידושיו כמה כרכורים כרכר לישב הא דבה' מותרין לפי דרכו ולא ס"ד לומר דלא. קאי אאנשי משמר ועיין בתוס' במס' תעניות דף י"ז ע"א:

ומכלל הדברים אמורים נמצא שהרמב"ם כבר רמז גם באנשי משמר דמותרין לגלח לכבוד שבת במאי דכתב בדין זה דאם שלמה משמרתו ערב הרגל דמגלח ערב הדגל והכוונה דאם הרגל יום א' דיגלח יום הששי בתוך משמרתו כמו שפירש"י ובזה הורה דדינם כאנשי מעמד ודוק:

סימן תקלד

א

דין א'. ומי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' כתב מהרי"קש בהגהותיו דבמצרים נוהגים לכבס על ידי עכ"ום כל הכלים הצריכים במועד דכיון דצריכים למועד לכלם הוי כמו שאין לו אלא חלוק אחד עכ"ל וקולא יתירא היא זו ובכמה מקומות ובפרט בארץ הצבי כשם המנהג בהפך וכן עיקר. ועמ"ש הרב פרישה הובא בס' אליה רבה.

סימן תקלו

א

דין ג'. אין מרביעין בהמה וכו' כתב מרן בב"י אע"ג דר' יהודה פליג ואמר בהמה שתבעה מרביעין עליה זכר בשביל שלא תצטנן הרי"ף והרא"ש לא הזכירו אלא דברי ת"ק בלבד ודלא כדמשמע מדברי הגהות אשרי דהלכה כר' יהודה עכ"ל וצריך לדעת מאי דעתיה דהגהות אשרי דפסק כר' יהודה ושביק תנא קמא:

ואפשר דטעמיה דאור זרוע שהביא בהג"ה היינו משום דתנינן בתוספתא בפ"ב דמ"ק בהמה שתבעה את הזכר אין מרביעין אותה אבל מורידין אותה לבקרות חמורה שתובעת את הזכר מרביעין אותה בשביל שלא תצטנן ושאר כל הבהמות מורידין אותה לבקרות ואין מרביעין במועד ע"כ עין רואה דבתוספתא תני להא דחמורה שתבעה בסתמא בלי מחלוקת ומשו"ה אפשר דא"ז סבר דהגם דבבריתא דבתלמודין מתניא בשם ר' יהודה ת"ק לא פליג בהא דהוא לא איירי בתבעה ואתא ר' יהודה וחידש דין זה דתבעה לחלק בין חמורה לשאר בהמות וא"כ דברי ר' יהודה הלכה הם. אבל שאר פוסקים ס"ל דלא

חיישינן לתוספתא כיון דבתלמידין מתניא בלשון ר' יהודה אומר דפשטו הוי פלוגתא וקי"ל כת"ק:

ומיהו מהתוספתא מבואר דדוקא חמורה שתבעה וכו' אבל לא שאר בהמות וק"ק על מרן דמייתי בדברי ר' יהודה בהמה שתבעה דהרי בש"ס גרסינן חמורה שתבעה וכן כתב בהג"א ויש הפרש בין חמורה לשאר בהמות. וכ"כ הרב המגיד דר' יהודה מחלק בין בהמה לבהמה ע"ש. וכן דקדק בס' אליה רבה על מרן מנסחת הש"ס והג"א ולא זכר מהתוספתא הנז'. ושם כתב הרב הנז' דהאגודה והר"ן פסקו להדיא כר' יהודה דמותר בחמורה דהוי דבר האבד ומשמע דס"ל דת"ק לא פליג ארי" דרי" מיירי בחמורה דוקא ות"ק מיירי בשאר בהמות דלא שייך בהן שיצטנן ולא הוי דבר האבד עכ"ל וטפי נ"ל לומר כדאמרן דת"ק לא איירי בתבעה כל עיקר ומשו"ה השוה את מדותיו דאין מרביעין בהמה סתם וחמורה בכלל ור' יהודה חידש דאם תבעה והיא חמורה מרביעין ות"ק לא איירי בהא. אבל מ"ש הרב הנז' דהר"ן פסק להדיא כר' יהודה נ"ל דאין ראיה כלל מדברי הרב הנמקי בזה (והוא סבר שהוא רבינו נסים) דהרואה יראה שדבריו בדרך פי' לבריתא ולא נתכוון כלל לפסוק הלכה רק שהוא מפרש טעמא דר' יהודה ואפשר דקאי על הש"ס והיותר נראה הוא דהוה גריס לדר' יהודה בדברי הרי"ף ולא משום שכן הלכה דכמה זימני רבבות אלפי מביא הרי"ף בריתא כצורתם ואין צורך לומר דהלכה כת"ק דהדבר ידוע דהלכה כת"ק וכן אין ראיה מדברי הגאון בה"ג שהביא הרב הנז' דלא אייתי אלא בריתא ומוכח ודאי דסברי דהלכה כת"ק דאי סברי דהלכה כר"י ות"ק לא פליג הו"ל לפרש כיון דפשט הלשון משמע דחולק. וזו ראיה שמעולם לא נתכוון הרב הנמקי לפסוק כרי יהודה דהו"ל לפרש דת"ק לא פליג וגם דמשמע מהר"ן דפסק כת"ק אלא מוכח שדבריו בדרך פירוש נאמרו וס' האגודה אין עמדי. ולפי האמור דהוה גריס הרב הנמקי כהרי"ף הברייתא כצורתה ק"ק על מרן שהחליט דהרי"ף לא הזכיר דברי ר' יהודה:

וראיתי בארחות חיים דף צ"ב ע"ג שכתב וז"ל ואין מרביעין בהמה במועד אלא חמדתה מפני שלא תצטנן עכ"ל עין רואה דפסק כרי יהודה דחמורה אשתני שמא תצטנן וק"ק על מרן בב"י דנחית לדחות דברי הג"א דמשמע מיניהו דהלכה כר' יהודה דלא פסק בהדיא רק מדמייתי ליה ולא הזכיר דברי ארחות חיים שמחלק בהדיא בין חמורה לאינך. ועל א"ח ק"ק דאף ר' יהודה לא אמרה אלא בתבעה אבל מסתמא אין מרביעין כמבואר בש"ס ובתוספתא ומדבריו משמע דבכל אופן מרביעין חמורה. והרב אליה רבה כ' דיש להקל כהג"ה:

ואנא דאמרי דמאחר דהריי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ורבינו ירוחם והכלבו ומרן פסקו כסברת תנא קמא הכי נקטינן:

ב

דין ד'. אין מושיבין תרנגולת וכו' עמ"ש מרן בבית יוסף ומאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף דף ט' ע"ג:

סימן תקלז

א

דין א'. דבר האבד מותר וכו'. להדפיס ספרים בחש"מ אף שיש לו פועלים שפסק להן שכרן קבוע מידי חדש בחדשו בין אם יהיה לו פעולה בין אם לא יהיה לו לא מיקרי דבר האבד בשביל שמאבד שכר פועלים מאחר שמלאכת הדפוס בעצמה אינה דבר האבד. וגם אם יקח פועלים שאין להם מה לאכול אסור דאין האדם יכול לעשות מלאכה בחש"מ כדי לתת שכל לפועל שאין לו מה יאכל. מהר"ם פרובינ"צאל בתשובותיו כ"י סי' נ"ח. ועיין לקמן סי' תקמ"ב ובמ"ש האחרונים ודוק:

ב

קהל ועדה מישראל שגדרו שלא ישאו ויתנו בחש"מ אף פרקמטיא אגודה ואף מי שאין לו מה יאכל ולא לפתוח חנות כלל יתברכו מן השמים שאסרו וקבלו כן משום מגדר מילתא. רבינו הרב מהר"י ן' מיגש בתשובותיו כ"י סי' קמ"ה ועיין בש"ות מהרשד"ם י"ד סימן ק"כ:

סימן תקלח

א

דין ו'. המכוין מלאכתו והניחה למועד וכו' מאבדין אותה וכו'. היינו דוקא בדבר שאם היה רוצה לעשותם קודם המועד כבר היה יכול וידע שהיה מוכרח לעשות כמו מי ששרה פשתנו במים כי יודע הוא שהיה מוכרח להעלותו מן המשרה שאם לא יעלהו יפסד גם מי שנשברו דלתות ביתו וציר וצנור וכדומה כי יודע שמוכרח שיתקנה וכיון שיודע הוא שמוכרח במעשיו לעשותם ולא רצה לעשותם קודם המועד והניח לעשותם במועד אז קנסוהו שלא יהא חוטא נשכר אבל כשהמלאכה שעושה אינה מלאכה שהיתה לפניו מקודם המועד לעשות אלא שעתה נתחדש הדבר שצריך לעשותה אף שאסור לעשותה לפי שיכול להמתין לעשותה אחר המועד עכ"ז אם עשאה לא יהיה לו דין מכוין

מלאכתו במועד לענין הקנס שנפקיר הדבר ההוא. הרב הגדול מהר"ר אליעזר ן' ארחא בתשובותיו כ"י סי' ג' והביא ראיות חזקות לדבריו:

ב

מי שנזדמן לו לעשות גבינה בחש"מ שלא היה יכול לעשות מקודם ועשאה אין לקונסו להפקירה אלא ימכרנה כפי מה שעלה הקרן ולא ירויח שלא יהנה מן האיסור. הרב הנז' בתשובה הנז':

ג

ואם מת לא יקנסו בנו אחריו וכו' עמ"ש הרב טורי זהב והרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' ס"א:

סימן תקלט

א

דין ג'. הג"הה. וכן מותר לקבול במשפט וכו' מור"ם בח"מ סי' ה' כתב דאין לקבול בבית הכנסת בניסן וכו' וכתב הסמ"ע שם וז"ל בסוף סי' תקמ"ה באי"ח שסתם וכתב המחבר דמותר לקבול בשביל חובותיו בח"המ ולא כתב עליו מור"ם מידי והוא ג"כ מהמרדכי וצ"ל וכו' ע"ש והרב מגן אברהם בדין זה הביא דברי סמ"ע הנז' וכתב עליו ולא עיין במרדכי דמוכח דאירי במשפט העכ"ום מותר לקבול ולכן דקדק רמ"א לקבול במשפט עכ"ל וראיתי להרב אליה רבה שהשיג על הרב מג"א וז"ל ולא רק דסמ"ע לא הקשה הכא רק על סוף סי' תקמ"ה דמירי לקבול בב"הכ עכ"ל:

ואנכי איש צעיר לא ידענא איך נחה דעתו בזה דהרי מקור הגהה דדין זה הוא מהמרדכי כמ"ש מור"ם עצמו בדרכי משה ומקור דין הש"ע סוף סי' תקמ"ה הוא מלשון המרדכי. הלז וא"כ מאחר דהגהה זו ומ"ש לקמן סוף סי' תקמ"ה הכל אחד והשרש הוא דברי המרדכי כמו שמתבאר בב"י סוף סי' תקמ"ה ובד"מ בסי' זה א"כ מי גילה רז זה דהכא מירי במשפט עכ"ום והתם בבית הכנסת:

ואעיקרא על מור"ם בהגהה זו יש להדגיש מאי אשמועינן דכבר כתבו מרן סוף סימן תקמ"ה ואם רצה להוסיף תיבת במשפט וכן מ"ש בשביל חובותיו המותרים לתבוע וכמ"ש הכא בד"מ זה היה לו להוסיף על דין סי' תקמ"ה ואי נימא שכוונת הסמ"ע דהתם בסוף סי' תקמ"ה כתב מרן סתם ומשמע אף בב"הכ והכי דייק לישנא דסמ"ע שכתב שסתם המחבר וכו' והו"ל למור"ם להגיה וזה יהיה כוונת הרב אליה רבה אכתי אינו מתישב דכיון דמקרי דין סוף סי' תקמ"ה הוא מהמרדכי ומהמרדכי משמע שהוא

במשפט עכ"ום כדמוכח מהירושלמי דמייתי. מסתמא גם מרן כוונתו כדברי המרדכי אף שלא פירש. ותו דסמ"ע כתב בתוך דבריו והוא ג"כ מהמרדכי כלומר דקשו דברי המרדכי אהדדי וכפי האמור במרדכי בפ"ב דמ"ק משמע שהוא במשפט עכ"ום ולק"מ. ועוד ק"ק על סמ"ע דנחית לאקשויי על מור"ם ולא הזכיר הגהה זו רק שלא כתב מידי סוף סי' תקמ"ה. ואם מה שלא הזכיר הגהה זו היינו משום שגם הוא הבין דבאומרו מור"ם במשפט גילה שהוא במשפט עכ"ום אלא דמקשה עליו ממאי דלא כתב מידי סוף סי' תקמ"ה. סוף סוף הו"לל שמקור הגהה זו ודין דסוף סי' תקמ"ה הכל נובע מלשון המרדכי ואמאי לא הגיה כלום לקמן. ועוד יש לצדד בזה ואין להאריך ודוק:

ב

דין ה'. ימכור ביום השוק וכו'. עמ"ש הרב בית דוד סימן ש"ז וסימן ש"ח:

ג

דין י"ג. להלוות לעכ"ום ברבית וכו' עמ"ש הרדב"ז בחדשות סימן רכ"ח ועמ"ש בס' יראים סוף סי' קי"ג:

סימן תקמ

א

דין ח'. ופותחין להם עין. משמע דאין חילוק בין חדשה לישנה והר"יטבא בחידושיו למ"ק דף י"וד טעמ' טעים:

ב

ובונין אמת המים של ריחים וכו'. כ"כ הרמב"ם. והטור כתב ולתקן אמת המים. דהכי מפרשי מאי דאתמר בש"ס למבני אמתא דריחיא וכדמוכח מדברי הה"מ ומרן ב"י ועמ"ש הרב אליה רבה ועיין בנמקי יוסף:

ג

הגהה. וסכין שנשבר וכו' הרב הלבוש הביא זה בשם יש אומרים וכתב הרב אליה רבה רמ"א סתם להתיר גם אפשר דכ"ע מודים בזה עכ"ל ואין ספק אצלי דטע' הרב הלבוש היינו משום שהרמב"ן מרא קמא דדין זה הביאו הה"מ כתב דאפשר דאסור ומשו"ה כתבו בלשון יש אומרים. אמנם הדין עם מור"ם דסתם וכתב להתרא שהרי עם היות דהה"מ כתב דאפשר דאסור סיים דיש להתיר וא"כ ליכא מאן דאסר דהרמב"ן חשב לאסור ואסיק להתרא ואפשר שזה כונת הרב אליה רבה אלא שקיצר מאד. ותו דלא

הול"ל אפשר דכ"ע מודים וכו' אלא הול"ל בפשיטות דליכא מאן דאסר ולא בשביל מאי דס"ד דהרמב"ן ניחס דין זה ליש אומרים ודוק:

ד

במועד מותר וכו' הרב הלבוש השמיט תיבת במועד ודקדק אליה רבה דסבר אף אם נשבר קודם מועד וכו'. ולי נראה שהלבוש לא כיוין לזה משום דאף נשבר במועד עלה כדעת הרמב"ן לאסור ומשו"ה כתבו בלשון יש אומרים ומאחר שכן מהיכא תיתי שהלבוש כלאחר יד יחדש לנו דין זה דאף אם נשבר קודם מועד ולא יפריש דבריו כלל ועיין בט"ז. והרי"טבא בחידושיו למ"ק דף ח' כתב דעושין שפודין ואסכלאות וסכינין אפילו לכתחילה וכ"ש לתקנן:

ה

משמע אפי' יכול לשאול מחבירו שרי כ"כ אליה רבה. והוא פשוט ומעיקרא מאי דאסתפק להרמב"ן בסכין היינו משום דבר הנשאל ואסיק להתיר. וכ"כ מג"א:

סימן תקמא

א

דין א'. הגהה. מותר לתקן הפתילות וכו'. הכי נהוג הני נשי מתקנין פתילות בח"המ וכמ"ש מרן בב"י והלבוש השמיטו דיש חולקין כמ"ש אליה רבה אבל המנהג פשוט להתיר כמדובר:

ב

דין ד'. אם היה הדיוט וכו'. הכלבו כתב אפילו לאחרים ואפי' בשכר אם הוא לצורך המועד והשיבו מרן דכל בשכר אסור ע"ש בב"י:

ומדברי הרי"טבא בחידושיו למ"ק דף י"ב מוכח דאיכ' מאן דסבר כדברי הכלבו ולא נפלאת היא ולא רחוקה כל כך סברתו דלצורך אף בשכר שרי. וההיא דאבונגרי דאתמר בש"ס מפרשה באנפא אחרינא אלא דהרי"טבא שם מסיק בפירושא דשמתא ככתוב בתוספות רבינו ידידיה עש"ב ובס' ארחות חיים כתב כדברי הכלבו ועיין בס' אליה רבה דמייתי דברי הנמקי יוסף וכו' ועמ"ש בעניותנו בסמוך סי' תקמ"ב בס"ד:

סימן תקמב

א

דין א'. אבל בשכר אסור וכו'. כן כתב הטור וכ"כ הרא"ש ורבינו ירוחם וסיעתם. והרב שיירי כנ"הג בסי' זה (ויש ט"ס שם) כתב וז"ל הרי"ף הביא בעיא דבעא מיניה רבא מרב נחמן שכר פעולה וכו' כלומר מהו לשכור את הפועל לעשות מלאכה שאינו לצורך המועד וכו' וכן כתב הרא"ש דבריהם מבוארים וכו' ומ"מ האמת נראה דבצריכה למועד אפי' יש לו מה שיאכל מותר וכן מצאתי בפירוש לרי"אז וכו' וליכא למימר דמדכתב רבינו המחבר סי' תקמ"ד מדברי התוס' יש ללמוד דהיכא דהוי לצורך מצוה אעפ"י שיש לפועל מה יאכל מותר שחולק על רי"אז מדלא התיר אלא לצורך מצוה משום דאיכא למימר וכו' אבל דהוי לצורך המועד אפי' יש לו מה יאכל ואפי' שלא במקום מצוה שרי והא דבפ' מי שהפך וכו' וכן המשנה דאין כותבין שט"ח במועד לא שרי אלא אם אין לו מה יאכל לא מכרעא לאסור כשיש לו מה יאכל דהך סוגיא קאי אפי' פעולה שאינה לצורך המועד וכו' עכ"ל ודבריו קשים לשמוע דהעלים עין מדברי הטור בסימן זה עצמו דקרי בחיל אפי' מלאכות המותרות אין מותרות אלא לעצמו או לאחרים בחנם אבל אסור לעשותן בשכר. ותו איך רצה להסכים דעת מרן לרי"אז ומרן פסק כך בשלחנו בדין זה כדברי הטור הפך רי"אז. ותו דבסוף סי' תקמ"א הביא מרן בב"י מהכלבו דהדיוט תופר לאחרים בשכר אם הוא לצורך המועד וכתב מרן עליו שהוא טעות דכל בשכר אסור והרי דמרן קרי לסברא זו דלצורך המועד שרי בשכר טעות והרב שיירי כנ"הג ז"ל עצמו שם ציין דהרב ב"ח כתב דאין כאן טעות דצורך המועד פירושו שאין לו מה יאכל ואיך תוך כדי דיבור לא זכר שם דברי מרן הנז' שעליהם דברי הב"ח בסמוך. ותו דמשמע מדבריו דגם בעד הרא"ש כתב כן לפי שבתחילה כשהביא דברי הרי"ף כתב וכן כתב הרא"ש דבריהם מבוארים וכו' ומוכח דכונתי על דברי הרא"ש נמי ועל הרי"ף והרא"ש כי הדדי שקיל וטרי אלא דבסוף הלשון נקט הרי"ף לחוד משום שהוא העיקר והרא"ש העתיק לשונו. וקשה דהרי הרא"ש סבר איפכא דכל בשכר אסור וכמו שהביא לשונו מרן בבית יוסף בדין זה ותו דהרב נרגש מההיא דתנן פ' בתרא אין כותבין שט"ח במועד דלא שרי אלא למי שאין לו מה יאכל וניחא ליה דשאני התם שלא הותרה לצורך המועד והרי התם תנן דכותב תפילין ומזוזות לעצמו ותניא בבריתא דף י"ט ולאחרים בטובה לר"מ ולר' יהודה מערים וכו' ולרבי יוסי כדי פרנסתו ומי לא עסיקינן שהוא לצורך המועד למאן דסבר דמניחין תפילין בחש"מ ולכ"ע מזוזה וציצית אף דצריך להן במועד ועכ"ז

אסור בשכר והיא הראיה דמייתי הרא"ש לאסור מלאכה לצורך המועד בשכר ומביאו מרן בסי' זה והרב דקשיתיה רישא איך לא ראה סיפא:

וכבר בס' אליה זוטא ורבה ובס' יד אהרן המה ראו כן תמהו במקצת על הרב שיירי כנ"הג אלא שאנו בעניותנו הוקשו לנו דבריו מכמה אנפי כמו שנאמר. ובס' יד אהרן בסי' תקמ"א על דברי מרן שכתב על דברי הכלבו שהוא טעות תירץ הרב ב"ח והקש' עליו וכתב ונ"ל לומר דסבר הכלבו כסברת רי"אז וכו' והקש' על השיירי שכתב דמרן סבר כרי"אז שהרי מרן כתב על הכלבו שהוא טעות זהו תורף דבריו. ולא ידעתי איך הונח לו לישב בעד הכלבו באמור שסבר כרי"אז והרי אם בעיני מרן יפלא שדברי הכלבו הם טעות גם בעיניו יפלא על רי"אז שכתב כן גם על הרב שיירי לא יעיר כל מאי דאיכא למידק עליו כמש"ל:

והרב אליה רבה לעיל סי'. תקמ"א כתב דהבי"י וכל הגדולים נמשכין בטעות שכתבו דבשכר אסור אף לצורך המועד מש"ס דמ"ק דף י"ב רב חמא שרא לאבונגרי וכו' אבל מצאתי בנמקי יוסף שפירש על דבר שאינו צורך המועד ופועלים עכו"ם וכו' ואף שכתבו ב"י עוד ראיה מתפילין דאסור בשכר לאו ראיה דבגד שהוא צורך ושמחת י"ט עדיף עכ"ל בקיצור ובסי' זה הקשה קצת על השיירי והקשה על מרן שהוא הביא דברי הנמקי סוף סי' תקמ"ג עכ"ד ולא ידעתי אמאי כאן ובס' אליה זוטא ייחס ראית תפילין למרן והם דברי הרא"ש ורש"י סוף דף י"ח. ומה שהקשה על מרן שהוא עצמו הביא דברי הנמקי. אפשר לישב בעד מרן דסבר דאף שהרב הנמקי פי' דהיא דאבונגרי באופן אחר אין כונתו לחלוק בדין דלצורך המועד בשכר שרי רק שהרב הנמקי בחר בפירוש זה כי סבר שזהו פירש אבונגרי ומעשה שהיה כך היה אבל לענין דינא לא פליג דאף לצורך אסור בשכר. ויש קצת פנים לזה מדברי רבינו ירוחם נתיב ד' חלק ה' שפסק כהרא"ש ופסק כדברי הנמקי יוסף ע"ש ודוק בדבריו היטב:

אבל האמת דהשתא דיש פי' אחר בההיא דאבונגרי אין לומר על הכלבו שהוא טועה דהוא יפרש כפירוש נמקי יוסף ויסבור דלצורך המועד בשכר שרי. וכן נראה מדברי הרי"טבא בחידושיו בהדיא דמאן דמפרש הכי סבר כדברי הכלבו. ואף למאי דמסיק הרי"טבא מוכח דאם אין לזה אמרים שיעשו לו בחנם שרי ליקח שכר ע"ש ונמצא דאיכא מרבוואתא שסברי הכי אבל מה שכתב הרב אליה רבה בכלל הסוברים כסברת הכלבו הרי"ף שכן כתב הרב שיירי כנ"הג אינו מחוור דהרי מדברי הרי"ף ליכא למידק מידי וכמו שהרב שיירי כנ"הג גופיה הראה פנים לכאן ולכאן אלא דהוא הכריע בדעתו צד זה ומצא לרי"אז שסבר הכי ומוכח מדבריו שסבר הרב דאין חולק בזה אבל השתא דכמה

רבוואתא הרא"ש והמרדכי ורבינו ירוחם ודעמיהו פשיטא להו איפכא מאין לנו לומר דהריי"ף סבר כריי"אז. ותו דהרי הרא"ש כתב כהריי"ף בבעיית שכר פעולה וכו' ובהדיא אסר בשכר אף שהוא צורך המועד וא"כ מי שם פה לומר מלשון הריי"ף דסבר כרי"אז:

ב

דין ב'. על ידי פועל שאין לו מה יאכל וכו' עמ"ש לעיל סי' תקל"ז משם הר"ם פרוב"ינצאל ודבריו צריכים ישוב ודוק:

ג

שאין לו מה יאכל וכו' אין מחייבין אותו למכור כליו. הרב החינוך מצוה שכ"ה סוף פרשת אמור ועיין מ"ש מרן בב"י:

סימן תקמג

א

דין ב'. כותי שקבל מערב י"ט לבנות וכו'. אפילו התחילו לבנות קודם י"ט ואינם רוצים ליבטל ואם אינם מניחין אותם לגמור שוב לא יהיו גומרים. אסור להניחם לגמור בחול המועד. מהר"ם בר ברוך בתשובותיו דפוס קרימונה סי' קמ"ב. ובשבלי הלקט סי' ע"א הביאה בשם הגאונים:

ב

דין ג'. הגהה. הואיל והתנה עמו וכו' אין צריך להתנות בפי' רק באמור אליו שיעשנה אחר המועד סגי כן כתב בס' אליה רבה. וכן משמע מדברי הנמקי והמרדכי ורבינו ירוחם כאשר יראה הרואה. והרי"טבא בחידושיו דחה סברא זו דלא דמי להההיא דפוסק עמו וכו' ע"ש:

סימן תקמד

א

דין א'. צרכי רבים מותר וכו'. ריש משקין תנן ועושין כל צרכי הרבים וכו' ויוצאין אף על הכלאים ואתמר עלה דף ו' מ"ש בחול המועד דנפקינן א"ר יעקב א"ר יוחנן משום שכר פעולה דמוזלי גבן א"ר זביד ואי תימא רב משרשיא ש"מ כי יהבינן להו שכר מתרומת הלשכה יהבינן להו וכו' ע"ש וכתבו התוס' דמוזלי גבן למ"ד לקמן שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי ניחא שיכולין ליטול שכרן אלא למ"ד אסור לא ידעינן היאך ישכרו פועלים במועד ושמא יש לומר דהני דמצות התירו עכ"ל:

ק"ק דמשמע מדבריהם דהא דשכר פעולה שאין לו מה יאכל אי שרי הוי פלוגתא והרי לקמן דף י"ג הוי בעיא ופשטוה אמוראי ושקלי וטרו ומסקנא דשרי וליכא מ"ד דאסיר רק דס"ד למפשטה ודחו לה. וכן ק"ק על מרן בב"י שהביא דבריהם בסוף סי' זה וכתב ואע"ג דקי"ל כמ"ד שכר פעולה שאין לו מה יאכל מותר כתבתי זה כדי ללמוד היכא דהוי לצורך מצוה אף שיש לפועל מה יאכל מותר עכ"ל וממ"ש דקי"ל כמ"ד שכר וכו' משמע דהוי פלוגתא ולפי הנראה מסוגיית הש"ס אין כאן מחלקת כמדובר וכ"כ מרן עצמו סי' תקמ"ב מבעיא היא ואיפשיטא דשרי ומה הלשון אומרת דקי"ל כמ"ד וכו'. ואפשר דהתוס' סברי דרב ששת דמותיב משלש אומניות עושין מלאכה בע"פ פליג דשכר פעולה שאין לו מה יאכל אסור וסמיך עלה ורב פפא ורבינא ורב אשי דדחו לה אמוראי בתראי נינהו ורב ששת הנה זה עומד בסברתו אלא דבתר הכי הוו בה אמוראי בתראי ומסקי להתרא אבל רב ששת עמד בשיטתו ולרב ששת מקשים התוס'. אך פשטא דשמעתין דרב ששת אותוביה דקמיתיב ולא פליג דהאיכא מתני' דאין כותבין שט"ח וכו' דמוכח מינה דשרי אלא דרב ששת קשיתיה ההיא דע"פ. ומיהו מדברי רש"י התם מוכח קצת דרב ששת סבר דאסיר ע"ש. וכן משמע קצת מלשון הש"ס במאי דקמותיב רב ששת דקאמר ואי ס"ד שכר פעולה שרי

ומרן סירכא דלשון התוס' נקיט:

והט"ז כתב על דברי מרן הנז' וזה סותר מ"ש כאן רמ"א דלשאר צורכי מצוה אסור וכו' עיין שם שהאריך ולפום ריהטא אין כאן סתירה דמרן למד מדברי התוס' דלצורך מצוה אף שיש לפועל לאכול שרי אבל לא למד דשרי מעשה אומן. והרי"בש שהביא מור"ם לא אסר בדבר מצוה אלא מעשה אומן דוקא. ובהא דיוצאין על הכלאים לא שייך מעשה ידי אומן כמבואר. וכן מוכח מדבריהם מור"ם בדרכי משה דמביא דברי הרי"בש ודברי מרן ומוכח מדבריו דאיתנהו לתרווייהו וצדקו יחדיו. ומה שחילי עוד הרב ט"ז והדר קשיתיה מאל תשכן באהלך וכו' הרואה יראה דלק"מ ולא דמי לכלאים:

והרב שיירי כנ"הג כתב על דברי מרן וז"ל איכא לאתמוהי על דברי רבינו המחבר במאי עסיקינן אי בעושה מלאכה גמורה ובלי שינוי וכו' אסור אם לא שאין לו מה יאכל ואי בעושה מעשה הדיוט אפילו שלא לדבר מצוה מותר דכל שהוא מעשה הדיוט והוא לצורך רבים מותר וכו' ויוצאין על הכלאים לצורך רבים הוא וכו' ואם הרב רוצה ללמוד אפילו לצורך יחיד אעפ"י שאינו לצורך רבים מנ"ל הא כיון דמהך סוגיא ליכא למילף אלא צורך רבים וניחא לי דהא דיוצאין על הכלאים אין שם שום מלאכה של איסור כמ"ש הנמקי וכו' עכ"ל ומה שהקשה על מרן לק"מ כי האף אמנם אין ללמוד מהא דיוצאין

על הכלאים אלא לצורך רבים כמו שדחה הוא ז"ל אבל מרן למד מדברי התוס' שכתבו הני דמצות התירו ומוכח דהתוס' סברי דמשום מצוה לחוד יש להתיר ולא בעינן שיהיה צריך לרבים וזהו דעת התוס' מסברתם ומדבריהם הוא למד:

ומ"ש וניחא לי וכו' דברים ככתבן מדעתי כי קשים דמשמע דבזה מעלה ארוכה לתרץ מה שהקשה למרן ואינו מובן. והקרוב אלי שיש ט"ס וצ"ל ונראה לי דהא דיוצאין וכו' ולא כיו"ן כו' ולא כיון לתרץ דברי מרן רק יביע אומר הנראה לו לענין דינא . ובס' אליה זוטא ורבה כתוב משם הרב שיירי כנ"הג דלצורך מצות יחיד אף מעשה הדיוט אסור. ולי ההדיוט לא מצאתי להרב הנז' דאסר רק דרך קושיא הקשה על מרן דמ"ל כיון דמהסוגיא ליכא למילף אלא צורך רבים אבל לדינא לא חלק על זה:

וראיתי שם בספר אליה זוטא ורבה שהביא מאי דהעיר הרב תי"ט על הרמב"ם שהשמיט הא דנותנין שכר לשלוחי בית דין היוצאים על הכלאים מתרומת השלכה ותירץ דאחר תקנה שמפקירין לא היו צריכים לתת להם שכר ודוקא קודם התקנה שהיו עוקרין היו צריכין לתת שכר כן נראה ברור עכ"ל בקיצור. ומאי דפשיטא למר קמיבעיא לי דהא משנתנו סתמא קתני ויוצאין אף על הכלאים ואפשר דנשנית אחר התקנה שמפקירין ועלה קאמרינן דהאיכא שכר פועלים. וכן הרי"ף והרא"ש כתבו דטעמא דנפקי 3חש"מ משום דמוזלי גבן ובשגם אין להם לעקור מ"מ הא דנפקי לבקר השדות והזרעים אגרא בעי. ותו דממאי דנפקי בחש"מ אף אחר תקנה וכמ"ש הרמב"ם פ"ג דכלאים משמע כי יש שכר וקבעו בחש"מ דמוזלי גבן. והא נפשך לומר דאף שאחר תקנה אין שכר יוצאין בחמ"ש כיון דזאת לפנים קודם תקנה דהפקר היו יוצאין בחש"מ נשארו במנהגם לצאת בחש"מ ק"ק דהש"ס הו"ל לאותבי על ר' יוחנן ולפרוקי. ותו יש לעמוד בזה על הרמב"ם בפי' המשנה ורבינו עובדיא בפירושו ורבי' ירוחם דנקטי הא דעוקרין כלאים ולא זכרו התקנה דמפקירין. ואין להאריך:

ב

הגהה. אבל לצורך רבים כגון בנין בית הכנסת וכו' במקומותנו דצריך טורח וממון ועת רצון לקחת רשות לבנות בה"כ ויש כמה מונעים פשיטא דשרי" וכמ"ש מרן בבדק הבית:

סימן תקמה

א

דין א'. אסור לכתוב וכו' ר"ת התיר לכתוב כתב מש"ק כמ"ש בשמו בארחות חיים ובס' רבי' ירוחם. ופירשו מור"ם ודעמיה שהוא כתב משיט"א וכן הוא האמת ודלא כהרב

אליה רבה שפירש לכתוב במשקין כמ"ש לעיל סי' ש"מ דין ד'. וכן מוכח מדיהיב טעמא שאינה כתיבה תמה ולא ניתנו בסיני וכו' וזה ברור:

ב

דין ח' ודין ט'. ששלחו וכו' ואם שמע דבר חידוש וכו'. זה דעת הרא"ש וסיעתו. אבל מרן הביא תשובת הרשב"א והיא בתשובות הרשב"א כ"י כלל ב' סי' מ"ב דאסר לכתוב חידושים שחידש בתורה במועד עש"ב ומ"ש מרן בב"י בלשון א"ח שהרשב"א כתב דאם הרב עומד וכו' כעת לא מצאתיו באו"ח הנדפס ושיירי כנ"הג האריך לצדד צדדין עש"ב והרדב"ז בתשובה סי' שנ"ז התיר כתיבת חידושים דדוקא להגיה ס"ת שצריך אומנות אסור עש"ב.

וראיתי בקונטריס שו"ת כ"י מרבינו יעקב הלוי ממרוי"ש חד מקמיא שהיה שואל שאלות מן השמים ומשיבים לו שכתב ז"ל שאלתו על החכמים הכותבים בלי שינוי אם יפרשו פי' פסוק או הל' ומחדשים בהם חידושים וכדי שלא ישכחו נותנים אותו חדוש בחש"מ שאם לא יכתבו מיד ישכחו ואין לך דבר האבד (גבול) [גדול] מזה ושאלתי אם יכולים לכתוב אם לא והשיב אוהב ה' שערי ציון שערים המצוינים בהלכה שמחדשין חידוש בהלכה ומעמידין אותם על ביאור אותם שערי נאהבים לפני המלך יותר מכל משכנות יעקב וכל אותם המחשבים מחשבות וסברות בלבם בהלכה חמורה ופסקים החמורים אהוב ונחמד לפני המלך העליון ואם על אבידת כסף התירה התורה בח"ה מלאכה כ"ש וכ"ש שיש לחוש על אבידת המרגליות היקרות שהם סברות ומחשבות התורה היקרה שיש לכותבה שלא ישתכחו ויאבדו וכל הכותב אותם מקבל שכר עליהן כל זה פירשו לי ושמו בפי אמת. ונראה שאגרת חפציו של אדם שאין בהם דבר האבד אסור לכתוב אף ע"י שינוי וכל אגדות של שלום ששואל בשלום חבירו או מבשר לו שלומו הרי הוא משמחו ובעבור אותה שמחה התירו לכתוב אגרת הרשות ופירש כי הם אגרת של שאלת שלום עכ"ל:

ג

דין י"א. מותר לקבול בשביל חובותיו וכו'. עיין מ"ש בעניותנו לעיל סי' תקל"ט בס"ד:

שיורי ברכה

[סימן תקמ"ה. א

לפנים כתבנו בעניותנו דמה שפירשו מור"ם וסיעתו דכתב מש"ק הוא מש"טא הוא אמת ודלא כהרב אליה רבה שפירש לכתוב במשקין ע"ש. וכן מוכח בש"ות הרשב"ץ

ח"א סי' ח' מאש"ק כתיבה דקה המדבד"ב. וכתב המדבד"ב הזכירו הרמב"ם בתשובה הביאה רבינו ירוחם חלק אדם נתיב ב'. סוף ח"ב והרשב"ץ בתשובה הנז' כתב שהרמב"ן התיר לכתוב פסוקים בלא שרטוט באגרות בכתב מאש"ק. ובהגהות מיימוניות סוף פ"ז דס"ת כתב וז"ל כתיבה דקה שלנו דהיינו משי"טא אין חוששין בו כיון שאינו כתיב' גמור':]

סימן תקמו

א

דין א'. אין נושאין נשים במועד וכו'. אמרו במ"ק דף י"ח ע"ב תנא דבי שמואל מארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודת אירוסין. ומוכח דנשואין אף בלא סעודה אסור. וכן כתב הריטב"א בחידושיו שם לעיל וז"ל אמר שמואל מותר ליארס וכו' ואי משום אין מערבין שמחה בשמחה ליכא משום ארוסין לבד כל זמן שאינו עושה סעודת אירוסין אבל נישואין אפילו בלא סעודה הויא שמחה והתורה אמרה בחגך ולא באשתך עכ"ל: **אמנם** התוס' בכתובות דף מ"ז ע"א אההיא דאמרינן התם דמסר לה בשבתות וי"ט כתבו לחד שינויא דהוי בנשואין בלא סעוד' דלא חשיב' שמחה כולי האי ע"ש באורך. וכבר מהרש"ל בהגהותיו עמד בדבריהם שם. והרב מגן אברהם כתב דלק"מ דהתוס' קיימי אליבא דרב דמקשה דברי רב אהדדי ורב יליף הטעם מדכתיב ושמחת בחגך ולא באשתך א"כ ה"ק שמחת הסעודה שאתה עושה לצורך הרגל דהיינו בשר ויין יהיה בחגיך ולא באשתך אבל נשואין בלא סעודה שרי אבל אנן ק"ל כשמואל דאזיל לשיטתיה דס"ל הטעם דאין מערבין שמחה בשמחה א"כ אף נשואין בלא סעודה אסור דאיכא שמחה עכ"ל ודבריו קשים דהרי התוס' שם בכתובות בתחילת דבריהם כתבו דאמרינן במ"ק ושמחת בחגך ולא באשתך משום דאין מערבין שמחה בשמחה הרי דקיימי גם על טעם אין מערבין וכו'. דהתוספות במ"ק סוף דף ח' לחד שינוייא כתבו דק"ל כרב דדריש בחגך ואין אסור לערב וכו' אפשר דלמ"ד אין מערבין נמי אית דרשת בחגך וכדמשמע קצת מדברי הריטב"א שהבאתי בסמוך איברא דיש. לצדד בזה ועמ"ש הרב תי"ט ומרי"מט בריש כתובות ואין להאריך ותו דלשנויא אחרינא דהתוספות במ"ק ק"ל נמי דאין מערבין. ולכל הדברות התוס' בכתובות קיימי גם על טעם אין מערבין כמבואר ועל הנחה זו הם מתרצים. ותו דלדבריו מאי ק"ל להתוס' שם בכתובות מההיא דהחולץ דנשואין בלא סעודה איכא שמחה והוצרכו לומר דאינה שמחה כל כך ולדברי הרב מגי"א מאי קושיא ומאי פירוקא הרי לרב לא מעיט קרא סעודה ולא מעיט שמחה אחרת

שאינה מסעודה. ותו דהוא דוחק שרב יהיה הפך הבריתא דתנא דבי שמואל דמ"ק דף י"ח שהבאתי דמינה פריך מהרש"ל ואף דרב תנא הוא ופליג מ"מ הו"ל לתוס' לפרש ומה גם דאיכא שינויא קמא וכבר בספר אליה רבה השיג קצת על הרב מגן אברהם אלא שדבריו קצת מגומגמים כמבואר לעין הקורא:

והעיקר דהתוספו' שם בכתובות מאי דכתנו הוא מדאורייתא דשרי נשואין בלא סעודה דאקרא קיימינן אבל מדרבנן מודו התוס' דאסור גם נשואין בלא סעודה וכ"כ מהרש"א והסכים עמו בספר אליה רבה וכן הוא האמת שכן כתוב בשיטה מקובצת שם בשם התוספות ע"ש ותשובות מהרנ"ח כעת אינם בידי:

ב

דין ב'. מותר להחזיר גרושתו מן הנשואין. כן הוא בירושלמי והביאו הרא"ש אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטוהו וכבר הוקשה למרן בב"י למה לא הביאוהו אבל לא מפני דהרי"ף והרמב"ם לא מייתו ליה סלקא דעתיה דמרן דהם חולקים וסברי דאף מחזיר גרושתו מן הארוסין מותר. דאי תימא הכי דסבר מרן דהרי"ף והרמב"ם פליגי על הרא"ש בזה קשה תרתי חדא דאם מה שלא בארוה הרי"ף והרמב"ם דמחזיר גרושתו מנשואין דוקא שרי מורה ובא דאף מאירוסין שרי וזה מוכרח ממה שהשמיטו הא דירושלמי יקשה יותר עליהם דכיון דבירושלמי מפורש דדוקא מן הנשואין הו"ל להרי"ף והרמב"ם לפרש דאף מן האירוסין דכל כי הא הו"ל לאודועי ולא להניח הדבר כך בסתמא והגם דיש פנים לכאן ולכאן לאו מתרצתא שפיר. ותו דהו"ל למרן לפסוק כהרי"ף והרמב"ם דאף מן האירוסין שרי ככללין דכייל לן מרן גופיה כנודע. לכן נראה והיותר נכון לומר דמרן פשיטא ליה דגם הרי"ף והרמב"ם הכי סבירא להו אלא דקשיא ליה דמאחר וחזינן דאצטריכו בירושלמי לפרשה הו"ל נמי לבאר:

ומהר"ם מטיבולי הביאו בס' יד אהרן כתב דהרי"ף והרמב"ם ס"ל דמחזיר גרושתו במועד אפילו מן האירוסין דאין שמחה אלא באשה חדשה שלא גרשה מעולם וסברי דתלמודין פליג על הירושל' עכ"ד ודבריו לא האירו דאין סברא זו נכונה דודאי מחזיר גרושתו מן האירוסין כל שלא כנסה שמחה שלימה היא בפרק הכונס. ואדרבא היותר נראה הוא דהרי"ף והרמב"ם פשיטא להו טובא דכיון שלא כנסה וחדשה היא לו בנשואין שפחה היא והוא דבר מפורסם. וכן נמי מחזיר גרושתו מן האיסורין נראה לי דחוזר מעורכי המלחמה וכמאי דכתיבנא בעניותין בהגהותי להרמב"ם פ"ז דמלכים ודלא כהרב הלכות קטנות ח"ב סי' קע"ו דמסתפק בדבר. ושם הוכחתי כן מדברי רבינו הלל בפירוש הספרי

וכן משמע מדברי הרב החסיד מהר"ש אבוהב בשו"ת דבר שמואל סי' רע"ה ושם הארכתי קצת בס"ד:

ג

דין ג'. לישא בערב הרגל ולעשות סעודה ברגל וכו' מסתמות הדברים ופשטן משמע דשרי לישא סמוך לחשיכה יום ערב הרגל אף דאין שהות לעשות סעודת נשואין ויכול לעשותם ברגל. וכן משמע מתשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י שכתב שאלת וכו' אי דוקא שאכלו סעודה ראשונה מנשואין בערב הרגל משום דאין שמחה אלא בסעודה או אפי' לא אכל אלא בנשואין לחוד תשובה נראין הדברים בין עשה סעודה בין לא עשה סעודה שעקר השמחה הן הנשואין ואין מערבין אותה שמחה עם שמחת הרגל אבל הסעודה טפילה היא לעיקר השמחה וזהו שאין עיקר השמחה אלא יום אחד שהוא תחלת הנשואין וכו' עכ"ל הא למדת מדברי הרשב"א בתשובה זו דעיקר השמחה הוא הנשואין וכיון שנעשו ערב הרגל סגי אף שלא אכלו סעודה ראשונה עד הרגל ומאחר שכן נראה דשרי לישא ערב הרגל בהעלות המנחה אף דאין שהות כלל לסעוד ומה גם דאסור לאכול בערב י"ט מן המנחה ולמעלה כדלעיל סי' תקכ"ט כיון דהקפידא הוא הנשואין ונעשו מבעוד יום בערב סגי וכן משמע ממ"ש התוס' בכתובות פ' נערה דף מ"ז בההיא דאמרינן דמסר לה בשבתות וי"ט שהקשו דאין נושאין נשים במועד ומשנו לחד שינויא דאיירי שעה אחת לפני יו"ט שהוא בי"ט לענין מלאכה דתוספת דאוריתא ובטילה אותה שעה מן המלאכה הרי שכתבו דאף כשקיבלו י"ט שעה אחת קודם לתוספת שרי לישא בעת ההיא:

הן אמת דיש לדחות דהתוס' אקרא קיימי מקמי דתיקון רבנן סעודה לנשואין תדע דהא אין כונסין ואין קונין בשבתות וי"ט כדלעיל סי' של"ט והיכי קאמר דמסר לה בשבתות ויום טוב אלא בכיון דאקרא קאי שפיר קאמר דאכתי לא גזור רבנן דאין קונין ואין כונסין ושרי למוסרה בשבת וי"ט אבל לדידן השתא דתקון רבנן ושוייוה חובה למעבד סעודת נשואין אימא דלא סגי בנשואין לחוד ערב הרגל עד דעביד נמי סעודה קמייתא בערב הרגל:

אמנם לכאורה יש להביא קצת ראיה ממ"ש התוספות במ"ק דף כ"ג ע"א אההיא דאמרינן דיוסף הכהן מתה אשתו ואמרה לאחות' בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותיך וז"ל וריב"א מפרש דזוהי האשה שאומר בזבחים פ' טבול יום שמחה בערב פסח ואמרינן לעיל אפי' יום א' אפילו שעה אחת בטלה ממנו גזירת שבעה ומיהו משמע שסובר כאותו הפירוש שפירשתי למעלה בשם הר"י שאסור ברחיצה עד הערב זהו מבעוד יום עכ"ל

וגם הרא"ש בפסקיו שם הביא פירוש רי"צבא הלז. הרי משמע מתוך דברי התוס' הנז' שיוסף הכהן נשא בע"פ סמוך ללילה מבעוד יום קצת דלא אפשר שנשא עוד היום גדול באופן שהיה אפשר לעשות סעודה דהרי אסור עד הערב וגם למאי דמפרשי התוס' שם דף י"ט ע"ב כמו שרמזו בדיבור הנז' היינו שמותר קצת מבעוד יום ותו דבע"פ אסור לעשות סעודה וכו' באופן דמוכח מדברי התוס' והרא"ש דלדעת רי"צבא יוסף הכהן נשא בע"פ סמוך לחשכה וא"כ משמע דיכול לישא ערב הרגל סמוך לחשכה:

אלא דעדיין יש לדחות דשאני התם דיוסף הכהן שמתה אשתו בו ביום ונשא אחותה שהיא והוא חל עליהם אבלות בו ביום כי מרים הם ופשיטא דלא עבוד סעודת נשואין בלילה כיון דאידי ואידי רצונם וחפצם שלא לעשות ונאה להם בהא דוקא הוא דהותר לישא סמוך לחשכה ומה גם דלא אפשר מקודם דאבלים נינהו אבל באיניש דעלמא ביום שמחת לבו אימא דלא מצי לישא סמוך לחשכה כיון דצריך לעשות סעודת נשואין וצריך לישא בבקר כדי שיוכל לעשות סעודת נשואין. אבל מ"מ הולך ביושרו חכם ומבין מדעתו דאי איתא דאין התר נשואין בערב הרגל אלא בבקר לא הוו שתקי רי"צבא והתוס' והרא"ש לפרושי בהדיא דנדון זה דיוסף הכהן בקר וערב כי הדדי נינהו כי המר שדי וירק את חניכי"ו דלאו בר סעודה הוא ומשו"ה אשתרי לישא סמוך לחשיכה משא"כ בעלמא ומדסתמו למילתייהו משמע דדבר זה פשוט דשרי לישא ערב הרגל בכל עת ואף סמוך לחשיכה בכל גוונא. וכן משמע קצת מדברי הרי"טבא בחידושיו שם שכתב משם רבו כדברי רי"צבא וסיים וז"ל ואפי' למ"ד שאסור ברחיצה עד הערב עד הלילה ממש זהו ברחיצה שאפשר בלילה אבל נשואין שאי אפשר בלילה שאין נושאין נשים בי"ט מותר לישא מבעוד יום קרוב לבין השמשות וכו' עכ"ל ומסתמות דבריו ופשטן משמע דכך הוא הדין דשרי בכל אופן לישא בערב הרגל סמוך לבין השמשות כדאמרן וכה הראני אחד קדוש שכן כתב עוד הרי"טבא שכנסה יוסף הכהן קרוב לבין השמשות בכתובות הובא בשיטה מקובצת בדף ד' ע"א מהש"ס דף ד' ע"ב מהספר ע"ש וכן הוא בחידושיו לכהונות המודפסים:

ומהרימ"ט בריש חידושיו לכתובות הביא דברי התוס' דפ' נערה הנז' וכתב מכאן סומכין בקצת מקומות ליקח נשים בערב י"ט קודם חשכה בשעה אחת ולא נהירא דהא אמרינן לבריתא דקתני מותרין לישא ערב הרגל למ"ד משום שמחה עיקר שמחה חד יומא אלמא צריך לכנוס בשחרית שיהא שמח עמה כל היום וגם שיעשו סעודת נשואין עד שלא יכנס יום טוב עכ"ל ואף שהרב סתם דבריו נראה דאין כונת הרב לדחות דברי התוס' רק דפשיטא ליה דהתוספות אקרא קיימי אבל השתא דתקון רבנן ושווייה חובה סעודה

ושמחה כמה יומי לא סגי עד שישא בבקר כדאמרינן עיקר שמחה חד יומא ואין כאן סמך מדברי התוס' כל דבהדיא אמרו חד יומא ומוכרח דהתוס' קיימי מדאורייתא כמדובר. אבל נראה דאין ראיה מהא דאמרינן עיקר שמחה חד יומא דצריך לשמוח כל היום דסירכא דלישנא הוא ולאו דוקא וכיוצא בזה אמרו בנדרים דף פ' ניוול דחד יומא לא שמיה ניוול לר' יוסי ולרבנן שמיה ניוול ומוכח מדברי הרמב"ם דאף שעה אחת שמיה ניוול וכמ"ש בפירוש מרן בכ"מ פי"ב דנדרים וכן כתב רבינו עובדיא בפירוש המשנה ונעלמו דבריהם מהרב בית יעקב סי' קנ"ב וכבר הרב משי"ל שם השיג על הרב הנז' אלא שלא זכר מדברי רבינו עובדיא ומרן ומשמע קצת דחד יומא כי אמרינן לאו דוקא וה"ה הכא והגם שיש לדחות מ"מ שפיר מצינן למימר דחד יומא דקאמרינן לאו דוקא והכי משמע מדאמרינן התם נמי למ"ד משום טירחא עיקר טרחא חד יומא ואתמר בירושלמי התם עלת כלתא נפקת טרחותא הרי דחד יומא קרי הכנסת כלה וה"ה נמי מאי דאמרינן עיקר שמחה חד יומא היינו נשואין דהוא עיקר השמחה וכל שהם בערב הרגל אף שהוא סמוך לבין השמשות שרי דאינהו עיקר השמחה:

והרב מגן אברהם כתב וז"ל שאין עיקר השמחה אלא תחלת הנשואין וכו' הרשב"א ובתשובה אחרת נמצא לאסור לעשות סעודת נשואין ברגל אפי' נשאת בערב הרגל וכן משמע ברמב"ם וכיון דמילי דרבנן היא נקטינן לקולא עכ"ל ב"י ודבריו תמוהים דהא התוספות במ"ק הוכיחו שהוא דרשה גמורה דאוריתא וכו' ועוד דבסוכה דף נ"ה משמע בהדיא אם נשאו ערב הרגל מותר לעשות סעודה ברגל וכו' לכן נ"ל דלילה הראשונה אסור לעשות סעודה וכו' עכ"ל ומה שתמה על מרן אין כאן תימה דאנן אסעודת נשואין קיימינן וסעודת נשואין תקנת חכמים היא ומידי דרבנן ומ"ש התוס' דהוא מדאורייתא היינו עיקרא דמילתא דאסור לישא במועד ופשוט ומ"ש בשם מרן אינם דברים כהוייתן שהוא כתב דאין ראיה מהרמב"ם דקאי למחזיר גרושתו וכו' ועוד הביא מדברי רש"י ע"ש בב"י. ומאי דמייתי מסוגיית סוכה הרואה יראה דאין ראיה מהתם דשרי למעבד סעודה מיוחדת ולומר שהיא סעודת נשואין ברגל. ומה שהכריע הוא ז"ל דלילה הראשונה אסור לעשות סעודת נשואין מדברי קצת פוסקים משמע דשרי וכן מטין דברי מרן משם הרי"בש ומ"ש הרב ט"ז משם הרי"בש להפך הרואה יראה דט"ס הוא בט"ז וצ"ל הרשב"א. ומ"ש התוספות פי' נערה לחד שינוייא דנשואין בלא סעודה שרי והיינו מדאורייתא כמש"ל. איכא למימר דהתוס' בההיא שינוייא סברי דהגם דמדאורייתא ליכא חיובא למעבד סעודת נשואין מ"מ כיון דהכי נהוג זאת לפנים כי איכא סעודה הויא שמחה ולא אסיר מדאורייתא אלא בשמחה שלימה. אבל למאי דמשנו ברישא

הדברים כפשטן דמדאורייתא לא אסר אלא נשואין דהן עיקר השמחה והשתא דרבנן שוייוה חובה לסעודת נשואין גם למחזיר גרושתו אין לעשות סעודה והיהו הסעודה דרבנן ובספיקא דאית לן נקטינן לקולא כמ"ש מרן ועמ"ש בספר אליה רבה ודו"ק היטב:

ד

דין ה'. ופוקסת ומעברת סרק וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' ש"ג בס"ד:

סימן תקמז

א

דין א'. אסור בהספד בתענית וכו' מתענין בו תענית חלום וצריך למיתב תעניתא לתעניתיה כמ"ש סי' רפ"ח. כנ"הג. ושם כתבתי שהדבר מפורש בש"ע סי' תקס"ח דין ה' ונעלם מהרב ז"ל דשם כתב דלא נתבאר בפוסקים:

ב

דין ו'. אין קורעין וכו' מי שבאה לו שמועה רחוקה מאביו בח"ה נהגו בעה"ק ירושלים כסברת אביו של הרב כנ"הג שאינו קורע ועיין כרם שלמה סי' ו' בית דוד סי' ש"ט ודבר משה י"ד סי' ע"ו:

ג

דין י"א. להיות מוכנים למת וכו' משמע דבחול שרי לחפור ולבנות לצורך המת שימות: **וקשה** דבי"ד ריש סי' של"ט כתב מור"ם בהגהה דאין חוצבין לגוסס קבר עד אחר שימות הרי דאף בחול אסור:

ויש לומר דבסתם דאינו מפרש למי חוצב שרי אבל לחצוב למי שהוא גוסס לצורך זה האיש בפרטות הוא דאסיר כי היכי דלא ליתרע מזליה ופשוט. הרב הגדול מהר"ר אברהם אמיגו ז"לה בכ"י:

ד

דין י"ב. אין לתלוש עשבים וכו' כתב הרב כנ"הג בי"ד סי' שע"ו הג"הט אות י"ח לתלוש עפר ועשבים בחש"מ הגמי"י פ"ח דאבל אוסרי' והר"ם מטראני ח"א סי' ר"ן מתיר עכ"ל ומדברי הרב אליה זוטא בדין זה משמע שהר' המבי"ט אינו חולק על הגמי"י אלא דמוקי מילתי' כשלוקטן לצורך בית הקברות ע"ש וש"ות הנז' כעת ליתנהו גבאי ורבינו ירוחם בנתיב ד' חלק ה' כתב גבי יוצאין על הכלאי' דהעקיר' מותרת בחש"מ דמקלקל הוא וליכא טרחא יתירה:

סימן תקמח

א
דין ב'. מי"ט שני האחרון וכו' ולענין י"ט שני של ר"ה עיין בכנ"הג י"ד סי' שצ"ט הגהת הטור אות י"ז פרח מטה אהרן ח"א סי' צ"ח תורת חסד סי' ג' גנת ורדים י"ד כלל ה' סימן ו' עוללות הכרם סי' י"א בית דוד סי' שי"ג:

ב
דין ד'. אבל דברים שבצנעא וכו' עמ"ש הט"ז סי' שמ"א וש"ך שם ומגן אברהם בדין ה' ועמ"ש בית יהודה ח"א א"ח סי' ה':

ג
דין ה'. אנינות נוהג בו וכו' עמ"ש מהרי"י עאייאש בתשובה הנז':

ד
דין ו'. מלאכתו וכו' בית דוד סי' שי"ד שט"ו:

ה
דין ח'. יום ח' בשבת ערב הרגל וכו' בית דוד סי' שי"א ועמ"ש הטור ובש"ות הרדב"ז סי' תתל"ה:

ו
דין ט'. עד שיגערו וכו' עמ"ש בית דוד סי' שי"ב:

ז
אם פגע הרגל אחר שלשים וכו'. זה לשון הטור באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חביריו אפי' פגע בו הרגל אינו מבטלו ומיהו כתב סמ"ק דוקא שפגע בו הרגל בתוך שלשים אבל אם עברו שלשים ופגע בו הרגל וכו' ע"ש:
ובצפייתנו צפינו להרי שיירי כנסת הגדולה ז"להה שכתב על דברי הטור הנז' וז"ל וכן כתב ביורה דעה סימן ש"ץ ונראה מדבריו דהכי סבירא ליה ותימה איך סתם שלא כדעת אביו הרא"ש וכו' ויותר תימא על רבינו בית יוסף שלא ערער בזה כלום וצ"ע עכ"ל ודבריו קשים דבי"ד סימן ש"ץ סתם כדעת הרא"ש אביו. ונראה דט"ס הוא וצ"ל וכ"כ בי"ד סימן שצ"ט דשם כתב הטור כמ"ש בסי' זה ע"ש:
אלא דאכתי יש מקום לדקדק על הרב שיירי כנ"הג דלפי מה שהבין הוא ז"ל מדברי הטור כאן ובי"ד סי' שצ"ט דסבר הטור כסברת הסמ"ק הו"ל להקשות על הטור דפליג דידיה אדידיה דבי"ד סי' ש"ץ סתם כדעת אביו הרא"ש כמו שהקשה מור"ם בדרכי משה

בי"ד סי' ש"ץ וכן הקשה הרב בית חדש שם בי"ד סי' שצ"ט. ושם הרב בית חדש תריץ יתיב בדוחק:

ותו ק"ק על הרב שיירי כנ"הג דתמה על מרן שלא ערער על זה ולא זכר שר דברי מרן בספר בדק הבית שהביאם הוא עצמו בכנסת הגדולה שהק' על הטור דלא הוה ליה לכתוב ומיהו כתב בסמ"ק למשמע דפרושי קמפרש ואינו חולק עליו והוה ליה לכתוב סברת הרא"ש ולכתוב דסמ"ק חולק עליו ע"ש אלא דמרן ז"ל פשיטא ליה דהטור סבר כהרא"ש וכונתו במה שכתב אפילו פגע הרגל אינו מבטלו היינו אף לאחר שלשים ומשו' הכי קשיתיה דהוי"ל לפרש דבריו בהדיא דהשתא נראה דסמ"ק מפרש ואין חולק עליו. וגם בי"ד סי' שנ"ט בס' בדק הבית רמז וכתב ועיין בא"ח סי' תקמ"ח:

* וראיתי* להרב מהרי"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י בא"ח שער ו' סי' ח' העלה דאין להסתפר על אביו ואמו אף שעברו עליו רגל או שני רגלים וגערו בו חביריו עד שיעברו עליו שלשים יום שלמים ויגערו בו חביריו. ושם סי' ז' העלה דאם שלמו שלשים של אביו בתוך הרגל דמותר לגלח ע"י גערה בחול המועד ולכבוד יום טוב האחרון מצוה קעביד:

ח

דין ט"ז. ושמיני עצרת ז' וכו'. מת לו מת בחש"מ של סוכות אינו מונה החג ושמיני עצרת שלו כי"ד יום לפי שמה שאמרו יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו כ"א יום הוא דוקא במי שקבר את מתו קודם החג אבל מי שקבר את מתו בתוך הרגל שלא חל עליו האבלות עדיין אין אומרים זה. רבינו מהר"ר יוסף הלוי ן' מגאש בתשובה כ"י סי' קפ"ה וזה כדעת רוב הפוסקים וכמ"ש הרב ט"ז כאן וביי"ד סי' שצ"ט באורך וכן פסק הרב פרח מטה אהרן בתשו' כ"י והכי נהוג ודלא כמהרש"ל והרב משאת בנימין שנמשך אחריו ונראה שאין לומר בזה הלכה כדברי המקל באבל וכן מוכח מדברי הרב בית דוד א"ח סוף סי' שי"ד ועמ"ש הרב דבר משה י"ד סי' פ"ט ודוק:

שיורי ברכה

[סימן תקמ"ח. א

דין י"ט. שמע שמוע' קרובה בשבת וכו' עמ"ש הרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות סי' ע' באורך:]

סימן תקמט

א

דין א'. חייבים להתענות וכו' אפילו קטני קטנים כתב הרמ"ע בתשו' סי' קי"א דאין להאכילם אלא לחם ומים. ולא נהגו כן ועיין פה שכתבנו בעניותנו לקמן סי' תקע"ו בדין י"ד בס"ד:

ב

חתן שאירע אחד מארבע צומות בחופתו אף צום גדליה יתענה. מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה י"ד סי' ל"א ועמ"ש מהר"ש הלוי בתשובה סי' ב' ומ"ש הרב כנ"הג לקמן סי' תקנ"ט וכבר רמזו הרב הנז'. וכן כתב הרי"טבא בפירוש בסוף חידושיו לתעניות:

ג

הטור הביא דרשת ר"ע נקרא דצום הרביעי וכו' וכתב מרן הב"י ואע"ג דבגמרא דידן קאמר רשב"י שאין נראין לו דברי ר"ע אלא צום העשירי זה ה' בטבת לא כתב רבינו אלא דברי ר"ע משום דנהוג עלמא כוותיה עכ"ל וכתב הרב יד אהרן דקשה דתיפוק לי דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ותירץ דהכא שאני דנחלק אחר מיתת רבו וכללא הוא דהיכא דנחלק אחר מותו הלכה כתלמיד עכ"ד ויש להרהר על זה דאפשר דלא נאמר כלל זה אלא כלפי הכלל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב אז אהני מאי דפליג עליה אחרי מותו אבל לגבי כללי אחריני לא אהני ובין דפליג ליה רביה הן בעודנו חי בין דפליג התלמיד אחרי מותו עבדינן ככללין והכא אית לן כללא אחרינא דהלכה כר"ע מחבירו וכל קבל דנא לא מהני אי פליג אחרי מותו:

וראיתי להרמב"ן בס' תורת האדם בריש ענין אבלות ישנה דמייתי הך פלוגתא דר"ע ורשב"י וכתב והלכתא ומנהג כרבי עקיבא ע"ש הרי דהרמב"ן תרתי קאמר הלכתא ומנהג:

הן אמת דלכאורה ממ"ש הר"ן בשם הרמב"ן ס"פ תולין דהשיג על הרז"ה דפסק כרב פפא נגד רבא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב והרשב"א שם תירץ דלא נחלק פנים בפנים משמע דהרמב"ן לא סבר הכלל הנז' דהא דאין הלכה כתלמיד דוקא הן בעודנו חי כי לא במותו. וכבר במקום אחר הארכנו בס"ד בכלל הנז' דאיכא למיקם עליה משאר דוכתי ועיין בס' מרכבת המשנה הנדפת מחדש פ"א דמילה:

סימן תקן

א

דין ב'. צומות הללו חוץ מט"ב מותרים ברחיצה וכו' עמ"ש הרב ט"ז ועמ"ש הרב פנים מאירות בתשובה ח"ב סי' מ"ט ועיין בתשב"ץ ח"ב סי' רע"א שהאריך בזה ובספיקות אחרות בד' צומות:

ב

דין ג'. אם חלו להיות בשבת וכו' מרן בב"י כתב משם הר"ד אבודרהם דבעשרה בטבת אם היה חל בשבת לא היה נדחה דכתיב ביה בעצם היום הזה. ושמעתי מקשים משם מהר"י אישקאפה בס' ראש יוסף מהא דאמרינן פ"ק דכתובות אלא מעתה י"והך שחל להיות בשני בשבת ידחה גזרה שמא ישחוט בן עוף ומאי קושיא י"והך כתי' ביה בעצם היום הזה ואיך אפשר שידחה. ואני אמרתי דלק"מ דמאי דפריך הש"ס היינו דמשום גזרה ידחה כי היכי דדחינן שופר ולולב שחל י"ט בשבת משום גזרה וכיוצא אבל בלא גזרה לא מצינן למדחייה הואיל דכתיב בעצם היום הזה שוב ראיתי בספר יד אהרן שדרך בזה ואף לדעת הרב ט"ז בי"ד סי' קי"ז דדבר המפורש בתורה אין כח ביד חכמים לעוקרו לק"מ דההיא דהט"ז כבר תרגמוה רבנן בתראי כשנעקרת המצוה לגמרי אבל כשנעקר חלק אחד או בזמן פרטי דוקא לית לן בה וה"ט דרבית דעכו"ם דאסרוהו ולולב בשבת וכיוצא וכמו שכתבנו במקום אחר בס"ד:

ויש מי שתירץ לקושית מהר"י איסקאפא הנז' דמאי דאמרו פ"ק דכתובות יום הכפורים שחל להיות בשני ידחה דמעיקרא כשיעמדו בסוד העבור ידחו שלא יחול בשבת כשאר דחיות דדחו ליי"והך משום ירקיא ומתיא. והוא נכון.

סימן תקנא

א

דין א'. הגהה. בשבת של חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תרצ"ג:

ב

מנהג ארץ ישראל שלא לומר בשבת חזון שום קינה כמו שכתוב בסידורים וכן הוא מנהג ארץ מצרים וכרכים ועיירות גדולות שבתוגרמה דאפילו בט"ב שחל בשבת מעלה על שלחנו בשרא שמנה אפתורא דמשלם לעשות יקר ביומא דשבתא ומי שם פה לבכות

ואב"ל הביא גם הוא כאשר קונ"ץ ומה גם בפרהסיא קבל עם ביום שבת קדש הא ודאי ראוי לבטל מנהג זה ולכבוד השבת:

ג

דין ב'. וסעודת אירוסין וכו' מור"ם בהגהה לקמן דין יו"ד כתב דסעודת אירוסין שרי ועמ"ש האחרונים ובס' בית דוד ובית הרואה הנדפס מחדש דף ל':

ד

דין ג'. הגהה. ואסור ליתן כלים לכובסת עכו"ם וכו' יש להחמיר אפי' לומר לכובסת עכו"ם שהיא תקח הבגדים ותכבסם. ואע"ג דאמירה לעכו"ם בשאר איסורים בדרבנן שרי וכמ"ש הרב פר"ח סימן אס"ח וכך העלה מורי הרב בס' נחפה בכסף בי"ד סי' ד' מ"מ משום חומרא דט"ב נהגו לאסור אף בזה מר כי אתריה ומר כי אתריה דבזמן שנהגו איסור בתכבוסת או מר"ח או בשבוע שחל ט"ב בתוכה נהגו לאסור אף ע"י עכו"ם:

ה

דין ד'. לאחר התענית וכו' מותר מיד וכו'. אותן הנוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין עד שבת נחמו טעות הוא בידם וא"צ התרה. מהרש"ל בתשו' סי' נ"ד ועמ"ש בים של שלמה פ' מצות חליצה סי' ג'. והרב ב"ח חלק עליו. ועמ"ש בעניותי בזה בספרי הקטן שער יוסף בש"ות סי' ח' דף כ"ד ע"ג ודף כ"ה ע"א:

ו

דין יו"ד. מותרים בתבשיל שנתבשל בו בשר וכו'. יש מקילין לאכול בשר מבושל שנשתייר מסעודת שבת. ושמעתי מי שהביא ראיה להתיר מההיא דאבעיא לן פ"ק דחולין אברי בשר נחירה שנכנסו לארץ אי אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וכתב הרא"ש שם דנ"מ לדידן עש"ב וכתבו הפוסקים דבדרבנן נקיטינן להקל וה"ה הכא דהוי מנהג בעלמא אמרינן בהא הואיל ואשתרי לשבת אשתרי לחול עכ"ד ואף שיש לדחו' ראיה זו לפי מה שמחלקי' רבנן בתראי הלא בספרתם והארכנו בזה במקום אחד בס"ד מ"מ אין למחות במקלים:

ז

דין י"ו. ויש מתענין מי"ז בתמוז וכו'. כתב מהר"ר שמואל שער אריה בחידושיו כ"י ת"ח לא ינהג בחומרא זו שממעט מלאכת שמים ואי אפשר שלא יתבטל מלימודו איזה שעות מפני התענית וצריך לשקול במאזני צדק ענינים אלו והאריך בזה:

ח

דין י"ו. טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים וכו'. יש מי שכתב דלאשה מעוברת זה יתנו פרי חדש ותאכל בלי ברכת שהחיינו כיון דכמה פוסקים ס"ל דברכת שהחיינו רשות אף בעושה או אוכל דבר שמברכין שהחיינו והכא יש לחוש שמא תתאוה ויגרום נזק לה ולולד:

ט

יש מי שאומר דקטן שיש לו ידיעה קצת אבל לא ידע להבחין בין ימים אלו לשאר ימות השנה ומתאוה לפרי חדש שרי לתת לו ויברך שהחיינו כדי שלא יטעה ולא יברך שהחיינו בשאר הימים:

י

בשבתות שבינתיים כתב הרמ"ע מפאנו דמברך שהחיינו אבל ט"ב שחל בשבת אוכל הפרי בלא ברכת שהחיינו. אבל מהר"ח הכהן בס' טור ברקת כתב דכל המקל לברך שהחיינו בשבת ור"ח בימים אלו טועה מדרך השכל וכן כתבו גורי האר"י זצ"ל שלא לומר שהחיינו אפילו בשבת בימים אלו:

יא

י"ז בתמוז שחל להיות בשבת ונדחה כתבו האחרונים שמותר לברך שהחיינו וכ"כ מהר"ם זכות בתשובה כ"י וז"ל הן בזאת צדקה אענך במה שאמרת לברך שהחיינו ביום י"ז בתמוז שחל ביום ש"ק כי אפי' בין המצרים הגמורים היתה הסברא רווחת שבכל השבתות שבינתיי' ראוי לברכה דקי"ל אפי' בט"ב שחל להיות בשבת שמעלה על שלחנו כסעודת שלמה ואי לאו דמרן האר"י ז"להה כתבו היינו מברכין והבו דלא לוסיף עליה עכ"ל אבל הרב כנ"הג בתשובה א"ח ח"ב סי' ע' כתב דלנוהגין שלא לומר שהחיינו בשבת אסור גם בי"ז שחל להיות בשבת ע"ש ודעתי הקצרה הוא כמתירין:

יב

אם לקח בין המצרים פרי חדש ובירך עליו ברכת הפרי יברך ברכת שהחיינו מהר"י ן' נעים הובא בתשו' הרב כנ"הג ח"ב א"ח סי' ל"ד והסכים עמו הרב כנ"הג שם סי' ל"ה. וכן יש לדקדק מלשון מהרח"ו זצ"ל בס' הכונות שכתב וז"ל גם צריך להזהר למנע מלאכול בימים ההם שום פרי חדש ושלא ללבוש שום מלבוש חדש כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו וכמו שנזכר ענין זה בספרי הפוסקים וענין זה נוהג אף בשבתות ור"ח אב עכ"ל הרי שכתב דצריך להזהר להמנע מלאכול וכו' משמע דהזהירות הוא מלאכול אבל אם הוא נצרך לאכול כנדון זה דכבר בירך ברכת הפרי יברך שהחיינו וכי האי גוונא

דקדקו מהר"י ן' נעים והרב כנ"הג בתשו' הנז' מלשון ס' חסידים סי' תתמ"ג ע"ש והכי משמע מסוף דברי מהרח"ו שכתב כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו נראה דאם אוכל צריך לברך ברכת שהחיינו. אמנם ראתה עיני להרב המקובל מהר"י צמח ז"להה בהגהותיו לא"ח כ"י שכתב וז"ל ספר לי בנו של הרב ז"ל כמה"ר שמואל נר"ו כי הוא זוכר שפעם אחת היו חכמי הדור אוכלין בשלחן אביו והפצירו בו לאכול פרי חדש ואכל אותו בלי ברכת שהחיינו עכ"ל וק"ק דמדבר
עצמו בס' הכונות משמע להפך:

יג
חולה מותר אפי' בחול שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים ובמקום חולי לא גזרו רבנן הרב מהר"י צמח בהגהותיו לא"ח כ"י:

יד
מי שאכל פרי בין המצרים ולא בירך שהחיינו שחשב דאסור לברך. אחר בין המצרים יאכל פרי אחר חדש ויברך עליו ויכוין לפטור גם אותו פרי. הרב מהר"י ן' נעים והרב כנ"הג בתשו' הנז':

טו
הא דאין אומרים שהחיינו בין המצרים הטעם משום דהוא זמן פורענות ולא משום אבלות דאין אבל אסור לומר שהחיינו. מגן אברהם ס"ק מ"ב ודלא כמשמעו' דברי בנימין זאב סי' קס"ג וכן הסכים מהר"ש פלורינטין בס' בית הרואה דף נ"ט ע"ב וע"ג:

טז
דין י"ח. מד' שעות עד ט' שעות וכו' אמרו במדרש איכה שבהן קטב מרירי שולט. ומהר"ש יפה בביאורו שם קשיתיה ממ"ש בש"ס פ' ע"פ דף קי"א דקטב מרירי מחד בתמוז עד שיתסר ודאי שכיח מכאן ואילך ספק:

שיורי ברכה

[סימן תק"נא. א
דין י"ח. מד' שעות עד ט' שעות וכו' משום קטב מרירי כמ"ש במדרש איכה ומדרש שוחר טוב מזמור צ"א ועיין לפנים ובס' זרע יצחק להרב מהר"י לומברוזו ז"להה:]

סימן תקנב

א
דין א'. ולא ישתה יין ונו'. שרביט אפשר דמותר הרב בית דוד סי' שכ"ח ומהר"ש פלורינטין בספר בית הרואה דף ל"א אסר:

ב
דין ג'. אפי' בישל מין אחד בשתי קדרות וכו' כגון שאחד בלילתו רכה ואחד בלילתו עבה אבל אם שניהם בשוה אין קפידא מגן אברהם. אבל הרב הנ"הג בתשובה א"ח ח"ב סי' ל"ו נטה לאסור וכתב שכן הסכימו חכמים שלמים:

ג
בישל שני תבשילין בקדרה אחת יכול ראובן לאכול תבשיל אחד ושמעון תבשיל אחר. הרב כנ"הג בתשובה הנז':

ד
דין ה'. עדשים עם ביצים וכו' היינו אם דרכו בכך כל השנה שאוכל עדשים עם ביצים וכ"כ הרב מגן אברהם והרב פרי חדש בלקוטים וכתב עוד הפר"ח דהאוכל עדשים ואחר"כ ביצים טועה בדבר משנה דשני תבשילין אסרו ואפילו מאכל אכלים ועיין מ"ש הרב בית דוד:

ה
שני תבשילין דאסרו בסעודה מפסקת אין חילוק בין דבר הנאכל כמות שהוא חי לדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי וכן אין חילוק בין צלי למבושל וכן אין חילוק אם אוכלן כדרך תבשיל או כדרך הפירות בקנוח סעודה אלא בכל גוונא אסור לאכול פירות צלויין בקנוח סעודה בסעודה מפסקת הרב מהר"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשובתיו כ"י סי' י"ב:

ו
דין ו'. לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה וכו' ומ"מ אל ימעט באכילתו כל כך אלא יעשה באופן שיוכל לסבול התענית וכן בשתיית מים. מהר"ר שמואל שער אריה בחידושיו:

ז
מי שיש לו כאב במעיים ישתה מים מבושלים בזרע גד או קנה וסוקאר. מהר"ש שער אריה בחידושיו:

ח
דין ז'. נהגו לישב ע"ג קרקע וכו' צריך להפסיק בבגד בינו לקרקע ע"פ הקבלה כי אין לישב בקרקע אפילו עם בגדיו אלא על בגד שאינו מיוחד למלבושיו. מהר"ר שמואל ש"א בחידושיו:

ט
דין יו"ד. הגהה. מיהו צריך להפסיק מבעוד יום. עמ"ש מהר"ם חאגי"ז בס' שתי הלחם סי' ז':

י
דין י"א. מי שקבל עליו תענית שני וה' וכו'. פנים מאירות חלק ב' סי' צ"ד ועיין בית דוד סי' שמ"ד:

יא
דין י"ב. משום דאקרי מועד. יש מי שרצה לומר דמטעם זה אין לומר תקון חצות בליל ט"ב אך הרב המקובל מהר"ם זכות כתב בתשו' כ"י על זה וז"ל לא ידעתי על מה יסמוך בדעתו זאת סברת האומר שלא לעשות התקון בליל ט"ב כי כל איש ישראלי חייב להתאבל במרירות ועמר עליו רוח קי"נה כל היום וכל הלילה איברא כי אין לו' המזמורים וכן הוא מנהגי עכ"ל ודבריו ברורים:

שיורי ברכה

[סימן תקנ"ב. א
דין א'. ולא יאכל שני תבשילין. הדג המתוקן בשמן ובצלים ודבש הכל חשוב כתבשיל אחד ומותר לאוכלו ערב ט"ב בסעודה המפסקת ואין כאן משום שני תבשילין. הרא"ש בתשובה כתובה בקיצור בסוף ס' חזה התנופה כ"י סי' נ"ט:]

סימן תקנג

א
דין א'. הגהה. וקבלה בלב וכו' עיין מ"ש הרב פרי חדש בלקוטים ועמ"ש לקמן סי' תקס"ב בס"ד:

ב
דין ב'. ובין השמשות שלו אסור וכו' אבל א"צ תוס' כמ"ש ז"ל וכ"כ הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סימן ק"ד עיין שם באורך:

ג
הגהה. אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות וכו' דעתי הקצרה כמ"ש הרב ט"ז דשרי ללמוד בשבת ומה גם לדידן דקי"ל דאף דברים שבצנעא שרי כמו שפסק מרן לקמן סי' תקנ"ד דין י"ט ע"ש. ועיין להרב שמלה חדשה דף קט"ז ע"ג שהליץ בעד מנהגם:

ד
אם רגיל לסעוד סעודה שלישית של שבת עם חבירים יעשה כמנהגו אף אם חל ערב ט"ב או ט"ב בשבת ודלא כהרב מגן אברהם. כ"כ הרב שמלה חדשה דף קט"ז ע"ג:

ה
וכן לא יטייל ערב ט"ב. יש מי שכתב דבהא כ"ע מודו דאף בשבת לא יטייל ואם חל ט"ב בשבת כל היום לא יטייל. ופשוט:

סימן תקנד

א
דין א'. ותנוקת של בית רבן בטלים וכו' יש מי שכתב דהאידנא דרוב התינוקות גדל צערם כשהם לומדים ובהתבטלם עונג הוא להם שרי ללמוד לתנוקות דברים הרעים. ואין דבריו נראין:

ב
דין ד'. כל סדר היום ופרשת הקרבנות וכו' פשיטא דללמוד סדר המעמדות אף אם הוא לומד יום יום אסור ודלא כטועים לקרות מעמדות גם ביום ט"ב:

ג
הגהה. ומותר לחזור הפרשה בט"ב. כתב מר זקני הרב מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י משם מטה משה לחזור פרשת השבוע מותר בט"ב כי כל חובת היום מותר והוא ז"ל חלק עליו וכתב שאין ראוי להקל בזה ועמ"ש הרב מגן אברהם:

ד
דין ו'. חיה כל ל' יום וכו' עיין בסי' תקנ"ט דין ז' וב"י סימן דה"ה דין ד' ובש"ות דברי יוסף למהר"י אירגאז סי' יו"ד:

ה
וכן חולה שהוא צריך וכו' יש מי שכתב דמנקת שהתינוק חולה והרופא אומר שמזיק לו תענית מניקתו ומזיק לו שינוי החלב שרי לה לאכול ועיין בש"ות דבר שמואל סי' ק"ז וסי' ק"ח:

ו
דין י"ב. ההולך להקביל פני רבו וכו' בס' שבות יעקב ח"א סי' כ"ו צידד דאינו חייב לעמוד מפני רבו ביום ט"ב והרב בית יהודה ח"ב סי' פ"ו הקשה על דבריו ומסיק דחייב:

ז
דין י"ו. נעילת סנדל דוקא של עור וכו'. לנעול אנפלאות של צמר גפן ואח"כ מנעלים של עור אסור. דבר משה ח"א א"ח סימן ט"ל וכן עיקר ודלא כהרב בית דוד דשרי:

ח
כל ירא וחרד יש לו להחמיר שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים ועשוי כמדת מנעל שכלו ומגין ואינו מרגיש כלל שהולך יחף והמחמיר תבא עליו ברכה. הרב פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח:

ט
דין כ"ב. וכל הרוצה לעשות עצמו ת"ח וכו' עמ"ש הרב בית דוד סי' ש"ל ומ"ש בס' בית הרואה דף ל"א:

סימן תקנה

א
דין א'. ונוהגין שלא להניח תפילין בט"ב בשחרית וכו' והנוהגין להניח תפילין אף דבשאר הימים מניחין שתי זוגות בסדר רש"י וסדר ר"ת בט"ב לא יניח אלא של רש"י לבד ויברך
עליהם ובמנחה יניח שתיהן הרמ"ע בתשובה סי' ק"ז ואין זו הוראה נכונה בעיני דכיון דהמניחין שתי זוגות טעמן מפני הספק דאולי תפילין דר"ת הם עיקר ואיך יעיד עדות שקר בעצמו וס"ל דט"ב חייב בתפילין למה לא יניח בבקר ג"כ שתי זוגות וכו' עכ"ל הרב שיירי כנ"הג. ודבריו לפי הפשט:
אמנם כבר נודע חכמת הרמ"ע בכל סוב"ר הרז"ים רזי תורה ומילין לצד עילאה ימלל ועל דרך האמת שני התפילין בסדר רש"י ור"ת קדש הם ובימי האבלות כתבו המקובלים דאין להניח תפילין דר"ת בסוד ימותו ולא בחכמה והטוב אשר דבר הרמ"ע דלפום מאי דנהוג עלמא שלא להניח בבקר ולהניח במנחה נראה הטעם דבבקר נוהגים כיומא קמא דאבל ובמנחה כשאר ימים וכפ"ז דהבקר חמיר עייליה דרגא הרמ"ע דתיסגי לן אם יעשו בבקר כשאר יומי אבלות ובמנחה קיל טפי מאבלות דאמרי פסוקי נחמתא ולכן בבקר יניחו דרש"י כשאר יומי אבלות דאין מניחין דרבינו תם ובמנחה שנהגו להקל

לקרות פסוקי נחמה וכיוצא יניחו שניהם כנ"ל לישב דברי הרמ"ע. ואחר זמן מטו לירא תשובות הרמ"ע וראיתי דמחוי כמחוג דברי קדשו הם על דרך הסוד ע"ש:
ומ"ש הרב המני"ח בהלק"ט ח"ב סימן קל"ט דכתוב בכתבים שהיה מניחם הרי"י זצ"ל לא ראיתי כן לא בס' הכונות ולא בקיצורים ובליקוטים:
ואנא חזיתיה לתפילי דבי חביבי"י המקובל המופלא מהר"ש שרעבי נר"ו שנהג להניח דרש"י ור"ת בימי אבלו ובט"ב בבקר ואמר שהמעמיק בסודן של דברים עיניו יחזו שכן עיקר ועיין בס' בית דוד סי' של"ז וס' דבר משה ח"א א"ח סי' ל"ח:

ב
ולא טלית וכו' אם יש מילה ומלין קודם חצות והסנדק לבש טלית גדול אין למחות בידו הרב כנ"הג בתשובה א"ח ח"ב סי' ל"ח:

סימן תקנו

א
כשרואה הנר אומר בורא וכו' עמ"ש הרב ט"ז ומ"ש בעניותי לקמן סי' תרצ"ג בס"ד ע"ש:

ב
ובליל מוצאי ט"ב מבדילין וכו' חולה שאוכל בט"ב יבדיל תכף במוצאי שבת. הרב כנ"הג בתשו' א"ח ח"ב סי' ע"א:

ג
זה החולה שמבדיל תכף במ"ש אפשר דיכול להוציא בני ביתו דהרי הוה מבדילינן במ"ש ויהבינן לינוקא אי לאו משום דאתי למסרך ובכי האי גוונא לא גזרינן וכ"כ הרב מטה משה סי' תש"ל דהצם בעשירי ישמע בליל עשירי הבדלה מאחרים והביא ראיה מהנז' ומדין אונן ע"ש. ובסי' תקנ"ט כתב הטור דבמילה יהבינן לתינוק ולא חיישי' דילמא אתי למסרך דלא קביע בכל שתא וה"ה בנ"ד:
הן אמת דמרן בבית יוסף שם כתב דלא קי"ל הכי אבל בש"ע כתב ' דאם אין היולדת שם יטעים לתינוק ועיין בשיירי שם ובליקוטי הפר"ח סי' תקנ"ד. אמנם בנדון זה אפשר דכ"ע מודו דלא גזרי' דאתי למסרך שהרי החולה הזה גדול וכמה שנים התענה ועתה ידע דלהיותו חולה קאכיל וגם אינו עושה שום דבר בשבילו לגזור בו דבלא"ה הוא מבדיל לעצמו ואינו עושה מעשה כי אם לעצמו ובכה"ג אפשר דכ"ע מודו דיכול לכוין להוציא אחרים ולא שייך ביה גזירה דאתי למסרך. ועיין בט"ז לעיל סימן שכ"ב:

ד
מבדילין על הכוס וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובה סימן תרמ"ב:

סימן תקנז

א
אומר בבונה ירושלם נחם וכו'. מסתמות דברי מרן משמע דדעתו לומר נחם בכל התפלות וכ"כ הרב לחם משנה סוף הלכות תענית שזהו דעת הרמב"ם. וכן נראה דעת הרב טור ברקת וכן הוא מנהגנו ובזה ראיתי לגדול דורנו מהר"י הכהן ז"להה שכתב שמנהג עיר קדשנו ירושלם לאומר בכל התפלות כדעת מרן שסתם. שוב ראיתי שכ"כ הרב פר"ח בליקוטים:

ב
הגהה. מי שאכל וכו' הרב כנ"הג בתשו' א"ח ח"ב סי' ע"א פקפק דלא דמי ל"יוהך וכתב דשמע דבספר שבלי הלקט איתא דאינו אומר נחם ואולי טעמו כמ"ש עכ"ד ולא סיימוה קמיה דבס' שבלי הלקט כתב דבין בט"ב בין ב"יוהך האוכל אינו מזכיר מעין המאורע בבהמ"ז ע"ש סי' פ"ט וסי' ק"ג. ובס' בית יהודה ח"ב סי' פ"ז הסכים לדברי מור"ם שיאמר נחם בבהמ"ז אף מי שנהג שלא לאומרו כי אם במנחה עש"ב:

סימן תקנח

א
ביום עשירי וכו' ויש מתענין ליל עשירי ויום עשירי והנוהגים כן יאמרו נחם בכל התפלות כ"כ הרב שני לוחות הברית:

ב
יום שני אבל בלילה אסור וכו' מהר"ש ויטאל כתב בס' הכוונות דהרב אביו מהרח"ו זצ"ל אוכל בליל שני אם ט"ב דחוי. וכן ראיתי להרב פר"ח בלקוטים שכתב דאין טעם לאסור בלילה שאחר התענית:

ג
מי שהיה בדרך ביום ט"ב וטעה שלא ידע שהוא ט"ב ואכל ושתה ובא לעיר ביום ט"ב. אם בא קודם חצות יתענה עד הלילה. וטוב שיתענה בעשירי וינהוג איסור ברחיצה ותשמיש. ואם בא בערב. יתענה יום עשירי וינהוג הה' עינויים. אך בת"ת וכיוצא חייב. הרב מהר"ם מזרחי בס' פרי הארץ ח"א סי' ט':

סימן תקנט

א
דין ב'. סדר קדושה וכו' הטעם שאנו מראין אבלות ועצבות היה אפשר שיתעוררו הקליפות והוא מקום סכנה וניתן רשות למזיקים לכן אנו מבטלים אותם. הרמ"ק בס' גירושין סי' פ"ט:

ב
דין י'. ולא סליחות וכו' מי שאומר ויעבור מנחה הוא טועה. מהר"ר חיים הכהן בספר טור ברקת עיין שם:

ג
הגהה. וקורין בתורה וכו' צריך להקים הס"ת אף בשחרית של ט"ב. הרב כנ"הג בתשובה א"ח ח"ב סימן ל"ז:

ד
יש מקומות שנהגו בט"ב להטות ראש איש וגבו למעלה ולכסותו ולהניח ס"ת עליו ולקרות ג' גברי ויש שפקפקו דמיחזי כחוכ' וגם דיש לחוש שמא יפיח ואין בדבריהם ממש ויש שרש למנהג מהר"י ישראל שלמה לינגו בתשובה כ"י והסכים עמו הרב מיכאל יחיא ועיין דבר שמואל סימן רמ"ט:

ה
דין ט'. ואינו משלים תעניתו וכו' עמ"ש הרב כנסת הגדולה בתשובותיו א"ח ח"ב סי' מ"ד:

ו
אם המילה ג"כ היא שלא בזמנה ישלים תעניתו אף לנוהגים כפסק מרן. הרב פרי הארץ חלק ג' א"ח סימן ח':

ז
מנהג העולם לומר פסוקי נחמה בערב. והרב שיירי כנ"הג משם הרב צדה לדרך ערער על המנהג דהא כל היום אסור בתורה וכתב דכיון דלא נזכר זה בטור וב"י נהג שלא לאומרם ולא למחות במנהג. והרב יד אהרן מצא סמך למנהג מדברי הגמי"י שהביא מרן בב"י ריש סי' זה ע"ש ואני מוסיף דכיון דבימי מרן כבר היו הסדורי' והמחזורים בדפוס אי לא הוה סבר דשרי הוי"ל לערער ולבטל המנהג ומדשתיק ש"מ דהמנהג טוב:

שוב ראיתי בסי הכונות להאר״י זצ״ל שהביא המנהג ונתן טעם למנהג כמש״ל דכשישראל ראו דבט״ג בערב הציתו אש בהיכל אמרו מזמור ששפך חמתו על עצים ואבנים ושמחו שמחה נדולה דאי לא״ה לא היה ח״ו תקומה ואז קבלו נחמה והמנהג הוא טוב ונכון והאריך עוד וכתב מהרח״ו שם דנראה לו ששמע טעם אחר מהרב ז״צל כי במנחת ט״ב נולד המשיח הנקרא מנחם כמשז״ל עש״ב. ומצאתי כתוב דמזה הטעם לא מיחו חכמים על רבות בנות דאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן המטות וכיוצא מתקוני הבית וזה מנהג קדום בערי איטאליא לנשים ויען שדעתן קצרה וחלושי אמונה אדרבא חיזקו ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו ח"ו:

ח

המנהג לברך ברכת הלבנה במוצאי ט״ב וכתב הרב המקובל מהר״י צמח בהגהותיו לא״ח כ״י וז"ל שאלתי לחברים אם כך היה עושה מהרח"ו ז״להה ואמרו שהיה מברך אז במוצאי ט״ב והיה נותן טעם פשטי לבשר השכינה המכונה ללבנה ולישראל דאף שנחרב הבית וגלו הרי הם עתידין להתחדש כמותה ומלכותו בכל משלה וגם כי אז מתעורר מלך המשיח וקרוב לזה הוא הטעם שאנו אומרים במוצאי ט״ג נחמו כי כלה ה׳ את חמתו וכו׳:

סימן תקס

א

דין א׳. בנין מסויד ומכוייר וכו׳ והלוקח חצר מסויידת וכו׳ עיין מ״ש הרדב"ז סי׳ תר"מ:

ב

אפי׳ בונה חדר אחד צריך לשייר. ש"ות שאלת יעבץ סימן קס״ט:

ג

אמה על אמה וכו׳ בפעם אחת אמה על אמה סגי לכל חדרי הבית אף שהם רבים דיו לשייר אמה על אמה כנגד הפתח הראשון ש״ות שאלת יעבץ סי׳ הנז׳:

ד

בחומרא דטרכסיד יש מקום להקל. שם בתשובה הנז׳:

ה

דין ג׳. שהעורך שלחן וכו׳ יש מי שכתב דבשבת אין לעשות שום הכר זכר לקרבן ולמקדש לא בשלחן ולא בתכשיטי נשים:

ו

דין ג'. דברי תשבחות או שיר של הודאות וכו' בס' מעשה רקח פ"ח מהל' תפלה נשאל על המשוררים קדיש וקדושה לחן שירי נכרים והאריך לאסור ובכלל הביא דברי מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות דף ק' שכתב בשם ס' חסידים ויזהר מי שקולו נעים שלא יזמר ניגונים נכרים ודקדק שלא כתב שירים נכרים דזה פשיטא דאסור אלא ניגונים נכרים כלומר אף דהשיר הוא קדוש הניגון נכרי יפסידהו וכו' ע"ש ונעלם ממנו דברי מהר"ם די לונזאנו עצמו שם בס' שתי ידות דף קמ"ב שכתב וז"ל וזאת היתה לי סיבה גורמת לחבר רוב שירי על ניגוני הישמעאלים וכו' וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירות ותשבחות לשי"ת על ניגונים אשר לא מבני ישראל המה ואין הדין עמם כי אין בכך כלום עכ"ל וע"ש מ"ש הרב מהר"ם ד"ל בענין זה ומה שהשיג על מהר"י נאג"רה בשירותיו:

ז

דין ה'. אסור לאדם שימלא פיו שחוק וכו'. איסור זה וכיוצא לישן ביום ולשמש בשני רעבון אין עליו מלקות ולא נדוי אלא קורין אותו עובר על תקנת חכמים. תשובת הגאונים הביאה רבינו ירוחם נתיב י"ו ח"ג ומרן בבדק הבית י"ד סי' קנ"ז ועיין בריח שדה בש"ות סי' י"ב:

סימן תקסא

א

דין א'. הרואה ערי יהודה וכו' כתב מר זקני הרב חסד לאברהם ז"לה בהגהותיו כ"י מה שנהגו העולם שלא לקרוע על חברון תוב"ב שמעתי משם גדולים לפי שהיתה מערי מקלט ומערים שנתנו ללויים ולאו מערי יהודה מיקרייא עכ"ל וכתב בגיליון בר ברתיה מורינו הרב הגדול בדורו מהר"ר אברהם יצחקי ז"לה לא ידעתי מי הגדולים האלה אמנם יהיה מי שיהיה דברים חלושי' הם עכ"ל אף אנן בעניותין אמינא דאין לסמוך על זה:

ב

דין ה'. היה הולך ובא לירושלם וכו' הדר בירושלם ועברו שלשים יום שלא ראה בית המקדש חייב לקרוע הרדב"ז סי' תרמ"ו ולא נהגו כך. וכבר כתב שם הרדב"ז דלא זהירי בזה ע"ש:

ג
מותר להתקרב אל פתחי בית המקדש וליכנס לעליו' אשר סביב בית המקדש. הרדב"ז בתשובה סי' תרצ"א ועיין בס' דרך הקדש למהרח"א:

סימן תקסב

א
דין א'. הגהה. ג' ככבים בינוניים וכו' בינוניים אבל קטנים לא מהני. מג"א. ולפום ריהטא הקשתי דהרב מגן אברהם ס"ק א' סי' רל"ה כתב קטנים מן הדין סגי בבינוניים כמ"ש סי' תקס"ב אלא שאין אנו בקיאין לכן בעינן קטנים וכו' עכ"ל. אלמא דקטנים עדיפי מבינוניים. וכה עניי אחד מחבורה דיש חילוק בין קטנים לקטנים דהככבים הבינוניים בתחילה נראים קטנים ובהחשיך עוד נראין נינוניים ואח"כ יוצאים ככבים קטנים אחרים ומ"ש הרב מגן אברהם הכא דקטנים לא מהני היינו הבינוניים בתחילת יציאתן שנראין קטנים ומ"ש בסימן רל"ה היינו הקטנים היוצאים אחר הבינוניים שעליהם אמרו פ' ב"מ ודאי לילה ואני אענה דבריך טובים ונכוחים ופשוטים וזה כוונת הרב שפתי כהן בי"ד סי' רס"ב ס"ק ט' שכתב ככבים קטנים מאד דוקא משום שהם קטנים מאד אין לסמוך עליהם למול בשבת אבל בככבים בינוניים בסעיף שאח"ז יש לסמוך עליהם למול אפילו בשבת עכ"ל וכתב הרב פר"ח ע"ד בליקוטים אין לדבריו טעם דאי מהני ככבים בינונים כ"ש קטנים וכדאיתא פ' ב"מ עכ"ל ולפי האמור דעת שפתי"ו ברור מללו דהני ככבים הן עצמן הבינוניים דבתחילת יציאתן הם קטנים ואינם הקטנים דאמור רבנן פ' ב"מ דהוו לילה ולצדדין קטניי:

ב
דין ו'. אם הרהר בלבו וכו' נראה דזהו כדעת ר"ת שהביא הרא"ש פ"ק דתעניות. וק"ק דמרן בח"מ סימן רי"ב הביא בדין ח' מחלקת בזה בלשון יש אומרים ויש אומרים ומסורת בידינו דכי האי גוונא דעתו לפסוק כיש אומרים בתרא ושם כתב בסוף סברת ר"י דחולין לא ילפינן מקדשים וצריך להוציא בפיו והכא סתם כדעת ר"ת וסתירה זו כבר עמדו בה האחרונים על הטור והרא"ש מהכא להתם דנראין דבריהם כסותרין:
והרב ט"ז עמד בזה ותירץ דדעת הרא"ש והטור דתענית הוי כקדשים שמקריב גופו אבל צדקה ושאר נדר עד שיבטא בשפתיו והאריך בזה. ולי ההדיוט דברי הרא"ש פ"ק דתעניות מדעתי כי קשים שכתב דראיית ר"ת טובה ונכוחה ור"ת קאמר בפירוש בראייתו דכל עניני נדר ילפי מהדדי כצדקה וה"ה תענית וזה סותר דברי הרב ט"ז וכבר

נרגש קצת הט"ז וכיוצא בזה ק"ק על דברי מהרש"ל בים של שלמה קידושין פ"ק סוף סי' נ"א ע"ש היטב ודוק:

וראיתי להרב בני חיי בסי' תקס"ג שהקשה לר"ת דהא אמרינן התם חולין מקדשים לא גמרינן וא"כ גם בנדר חולין מקדשים לא גמרינן ואין לומר דתענית דמי לקדשים דא"כ מאי האי דקאמר כל עניני נדר ילפי מהדדי ואי נדר תענית הוי כקדשים גם שבועה יליף מתרומה וקדשים למ"ד מלמדין עכ"ל וכתב עליו יד אהרן שם ולא הבנתי כוונתו כיון דאמרינן דס"ל לר"ת דתענית דמי לקדשים ממש ובאומרו גבי קדשים כל נדיב לב לומר דגמר בלבו מהני ה"ה לתענית נמי א"כ אין להקשות דגם שבועה לילף מקדשים ותרומה למ"ד מלמדין עכ"ל ועמו הסליחה דתירוץ הט"ז לא אמרו אדם בעד ר"ת דהרי ר"ת קאמר בפירוש דכל עניני נדר ילפי אהדדי ובצדקה אפילו גמר בלבו וה"ה נדר תענית וא"כ לאו מטעם דמקריב גופו והוי קדשים אתי עלה אלא מטעם נדר וצדקה והיינו דק"ל להרב בני חיי וז"ש ואין לומר דתענית דמי לקדשים כלומר דר"ת סבר דדוקא תענית משום דמקריב גופו ודמי לקדשים והוא ע"ד שכתב הט"ז הא לא אפשר דר"ת קאמר דכל עניני נדר וכו' כדאמרן וז"ש דא"כ מאי האי דקאמר וכו' ולפי דבריו שכתב בפירוש דנדרי חולין בלב סגי וה"ה תענית א"כ הוי בקדשים ר"ל דילפי חולין מקדשים ואם כן תקשי גם שבועה תילף מתרומה וקדשים למ"ד כיון דילפת חולין מקדשים נדר וצדקה מקדשים ה"ה שבועה וכונתו להקשות דהתלמוד אמר איפכא חולין מקדשים לא ילפינן ולדידיה דילפינן מ"ט דשבועה והדברים פשוטים:

ג

והוא שיהרהר כן בשעת תפלת המנחה. לאפוקי אם הרהר קודם כמ"ש בתוס' משם ר"ת וכן אם יהרהר בלילה כמ"ש בארחות חיים משם ה"ר פרץ לר"ת. לא מהני אלא הרהור בשעת מנחה כמסקנת הרא"ש פ"ק ע"ש:

ד

דין יו"ד. מתענה אדם תענית שעות וכו' עמ"ש הרב ראשון לציון בשיטתו:

ה

דין י"ב. הוי אסמכתא הרב מגן אברהם תמה דבי"ד סימן רנ"ח פסק דאף לדבר רשות לא הוי אסמכתא ואפשר דלכך כתב יש מי שאומר להודיע דרבים חולקים עכ"ד וכתב בסי' יד אהרן דכפי הכלל דכל מקום שכותב יש מי שאומר אין חולק צריך לחלק לענין זה דוקא בין תענית לצדקה עכ"ד ועמו הסליחה דכלל זה הוא מהסמ"ע דזימנין כותב בש"ע יש מי שאומר ואין חולק אך הדבר פשוט דכמה זימני אומר יש מי שאומר ויש

חולקין. וכבר הרב יד אהרן כתב כדבריו כאן באי"ה סי' י"ז והשגתי עליו בח"מ סי' ט"ז ע"ש באורך:

ו

אם יצילני ה' וכו' הקשה הרב ט"ז דאמאי תלה זה ביש מי שאומר וכתוב בתורה אם יהיה אלהים וכו' ולי אפשר דיש מי שאומר על חלוקה ראשונה קאמר דיש חולקים כנז'. ושום בא לידי אליה רבה וראיתי שכתב כן בפשיטות:

סימן תקסו

א

דין א'. הגהה. ואם מתענין בר"ח קורין שחרית פרשת ר"ח ומנחה בשל תענית. כ"כ מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סי' תר"ה וכתב שם דהיחידים יאמרו ענינו בסוף תפלת מוסף וש"ץ ברכה בפני עצמה אחר מטבע של ר"ח ע"ש ולדידן שאין היחיד אומר ענינו אלא במנחה אפי' בתענית צבור אין היחידים אומרים במוסף:

ב

דין ג'. אא"כ יש בב"הכ עשרה שמתענין וכו' אין זה אלא בתענית צבור שהקהל קבלו עליהם על כל צרה שלא תבא אבל הד' צומות דמדברי קבלה נינהו אפילו אין שם מתענין אלא ששה

או שבעה והשאר אינם מתענים דאניסי שהם חולים יכולים לקבוע ברכת ענינו ולקרות ויחל אף שאין שם עשרה מתענין בב"הכ. הרב מהר"ם ן' חביב בתשובותיו פ"י סי' ט"ו:

ג

דין ה'. ש"ץ שאינו מתענה וכו' עמ"ש לעיל סימן קכ"ד אות ג' בס"ד:

סימן תקסז

א

דין ג'. הגהה. ומותר ללעוס עצי קנמון וכו' מכאן יש להתיר לכתחילה לשאוף העשן הנקרא טוטו"ן ביום תענית יחיד ואפילו בתעניות צבור הכתובים כיון דברצו מתענין אוקמינהו בתענית יחיד הם וכן שמעתי שיש גדולי המורים בזמנינו שהתירוהו לכתחילה. מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י. וכבר נודע דהטוטו"ן אסרו הרב שיירי כנ"הג והרב דרכי נועם א"ח סי' ח' התירו. ולמדנו מדברי מז"ה שגדולי המורים אשר לפני הרב כנ"הג התירוהו. ובזמנינו פשט התרו זולתי בט"ב

שיש מחמירין מפני האיבול וכ"כ האחרונים וגם אנו מחמירין ביום טוב על פי חלום אשר חלם מר זקני בנו של הרב מהר"א הנז'. וגם הרב הגדול מהר"ר אליעזר ן' ארחא החמיר לו ולזרעו שלא לשתותו בי"ט. ומיהו בראית מז"ה יש לפקפק דנראה שדעת מרן בבדק הבית לאסור ללעוס עצי קנמון. אמנם הדין אמת שאף אי אסיר בעצי קנמון לא דמי למעלה עשן. ועיין בס' בית דוד סי' שמ"ג ובש"ות בית יהודה א"ח סי' ח' ועמ"ש בעניותנו בהלי יום טוב:

סימן תקסח

א

דין א'. שכח ואכל כזית וכו' מי שהוא שרוי בתענית ושכח ויקח את המאכל"ת ובירך עליו ונזכר מהתענית יאכל פחות מכזית מפני הברכה ועולה לו התענית. מורי הרב בספרו נחפה בכסף א"ח סי' ז' והרב אדמת קדש ח"א א"ח גמגם בזה ואין דבריו נראין ומצאתי בתשובות הר' מהר"ר שבתי גארמיזאן כ"י מרבנן קשישאי אשר בע"הק ירושלם שנשאל על זה והשיב כדברי מורי הרב ז"ל ועמ"ש הרב פרי הארץ ח"ב א"ח סי' ז' דאם היה אוכל וא"ל שעלה ע"ה יפלוט ע"ש באורך:

ב

כזית איבד תעניתו וכו' ה"ה אם שתה רביעית מים אחר עמוד השחר איבד תעניתו הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' י"ד:

ג

דין ב'. ה"ז ליה ופורע ליום אחר וכו' אם הוא יום שני או יום ה' קבלתי פרטתי שילוה ליום ב' או יום ה' אחר. הרב תפארת שמואל בהגהות הרא"ש פ"ק דשבת:

ד

הגהה. או מתענה ב' וה' וכו' עיין לעיל סי' תקנ"ב דין י"א ובס' בית דוד סי' שמ"ד:

ה

קבל להתענות יום ששי כשאימר תחנון ואירע יום י"ג סיון יום ששי וקצת אין אומרים בו תחנונים חייב להתענות בית דוד סימן שמ"ה משם רבו:

ו

ואירע ברית וכו' אם הוא בעל ברית ביום שמת אביו עיין בית דוד סי' שמ"ז:

ז
אשה שאחר חג הסוכות נדרה להתענות ב' וה' עד שיעלו הב' וה' מ' יום והיה בדעתה שהיא משלמת מ' יום קודם הפסח ובאו ימי השילום שבוע קודם הפסח ואכתי פשו לאחר הפסח והתענית ששה רצופים שבוע קודם הפסח להשלים מ' יום מאחר שסברה שיושלמו קודם הפסח א"כ אין פיה ולבה שוין בעת הנדר ומה שעשתה היה לפנים משורת החן דיה והותר. ואין צורך שתתענה אחר הפסח ב' וה' להשלים במספר ארבעים ב' וה' מהר"ם פרובינ"צאל בתשובותיו כ"י סי' ע"ב:

ה
נדר להתענות בכל חומרת תענית צבור חייב בחומרי ט"ב ואם הוא ליל טבילה מותר הרב מהר"ר פארדו בש"ות מכתם לדוד סי' ך' ולי ההדיוט יש לפקפק:

ט
נדר להתענות ערב ר"ח ושובבי"ם וכיוצא ואירע לו ברית עיין בית דוד סי' שמ"ט:

י
ואירע ברית מילה וכו' עמ"ש הרב פנים מאירות בתשובותיו ח"ב סי' כ"ג:

יא
דין יו"ד. הנודר לילך על קברי הצדיקים וכו' אף אם יושב בארץ ישראל ונפשו אותה להשתטח על קברי הצדיקים בח"ל או יושב ירושלם ורוצה ללכת על קברי צדיקי שבא"י שרי לילך אדעתא לחזור. מהר"ם מזרחי בס' פרי הארץ ח"ג כ"י סי' ו' מי"ד:

יב
דין י"א. ואירע בהם תענית חובה ועולין וכו' אבל מהר"ם פרובינ"צאל בתשובה כ"י סי' ע' חולה דאין עולין לו מן המנין:

סימן תקע

א
דין ג'. ואם השביע להתענות בחנוכה וכו' עמ"ש בס' פרי הארץ ח"ב סי' י"א:

ב
וני"ל דה"ה לר"ח וכו' אלא שמדברי הרמב"ם וכו' עיין מה שכתבנו בעניותנו לעיל סי' תי"ח אות ב' בס"ד ועיין מה שכתבו הרב מגן אברהם והאחרונים ודוק:

סימן תקעא

א

דין ב'. ת"ח אינו רשאי לישב בתענית וכו'. ת"ח שחטא ובתעניות ממעט הלימוד לא יתענה אלא ילמוד לשמה ביגיעה רבה ומ"ש הרב מהרי"מט א"ח סי' ח' עש"ב אינו ענין לזה דהרב שם מיירי בעבר עבירות חמורות שאסור בתורה לפי שהוא מנודה אבל בלאו הכי מתכפר בדברי תורה כמ"ש גבי עלי בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בדברי תורה. הרב מהרי"י יצחק לוי ואלי בתשובה כ"י והאריך בזה. אבל מדברי הרב הארי"י זצ"ל מוכח בהדיא שאף שממעט הלימוד יתענה לתקן אשר פגם ועמ"ש הרב הקדוש בראשית חכמה ומהרי"מט בראשון סי' ק'. ומיהו עיין מ"ש הרב ס' חרדים שיש תקנה לת"ח ללמוד לשמה ולהתבודד ולסגף עצמו כאשר יוכל שאת עש"ב ובס' הרב החסיד בעל שני לוחות הברית:

ב

ומלמדי תנוקות וכו'. נראה דאף למי שמחמיר בת"ח שחטא אין להחמיר במלמדי תינוקות כיון דממעט בלימוד התינוקות דחשיב טובא וגזל הרבים:

סימן תקעב

א

דין א'. שלא להפקיע שערים וכו' הרמב"ם בריש ה' תעניות כתב סתם אין גוזרין בתחילה אלא בשני וכו' וכן על זה הסדר וכו' וכתב הרב המגיד דפסק כר' יוסי פירוש שלא להפקיע השערים וכו' ורבינו לא הזכיר הטעם וכו' ע"ש באורך ומאי דפסק כר' יוסי נגד ת"ק הדבר קשה דהכי כללי לא נאמרו נגד סתם וכבר נודע מ"ש הרי"ף פ' כל הכלים לדחות דברי רב צמח גאון ובס' כנ"הג בהגהותיו פ"ד דבכורים האריך על כיוצא בזה ובספרי הקטן שער יוסף דף קי"ד כתבתי בזה והבאתי סוגיות זה בורר ע"ש. וק"ק על הרב לח"מ שעמד בזה והקשה מ"ש מדין אחר שם ולא העיר על הענין עצמו. וכבר הריט"בא בחידושיו תמה על הרמב"ם:

ומ"ש ה"הם דלא הזכיר הטעם וכו' דקדק הלח"מ דאין דרך הרמב"ם להזכיר בכל הדינים טעם ובספר יד אהרן כתב שהוא מצא בכמה מקומות שמזכיר טעם ובפרט הכא שיש חילוק בין המטעים דלטעם רש"י ה"ה בשאר צרות ולטעם הרי"ף והרמב"ם בפירושו דוקא בעצירת גשמים ויש לדקדק על ההמ"מ שהביא פירש"י ולא הביא פי' הרמב"ם בפי' המשנה ונראה מההמ"מ שהרמב"ם מפרש כרש"י וליתא עכ"ד ועמו הסליחה דכונת

הלח"מ פשוטה דכיון דיש כמה דינין שהרמ' אינו כותב הטעם מעתה לא קשה שלמה כאן לא כתב. ומ"ש ובפרט הכא שיש חילוק וכו' דבריו אינם מכוונים דאטו משום שיש חילוק בין רש"י לר' יונה יקשה על הרמב"ם למה לא ביאר ותו שהה"מ אעיקרא קאי שלא הזכיר טעם הפקעת השער כלל ולא על פי' כיצד ימשך מזה. ומה שדקדק על הה"מ שהביא פירש"י דנראה דכך מפרש הה"מ וליתא. לא דק שמהרמב"ם בחיבור מוכח דאין חילוק בין עצירה לשאר צרות וזה כפירש"י וכ"כ הריט"בא. ולמה שדקדק הל"מ אפשר דמה שהרגיש הה"מ היינו שהטעם קצר ושנוי במשנה:

ב

דין ב'. ופגע בהם יום מאלו וכו' עיין בס' גבורות אנשים דף ל"ה ובתשובות מהר"י מולכו כ"י סי' כ"א:

ג

דין ג'. ט"ו בשבט וכו' עיין תשובות מהר"ם ד"פ סי' ה' בית דוד סי' ש"ן ותשב"ץ למהר"מ סי' ק"י:

סימן תקעד

א

דין ד'. בשנת רעבון ואסור לשמש וכו'. מור"ם לעיל סי' ר"ס כתב דה"ה שאר צרות שהם כרעבון. והרב שיירי כנ"הג שם צידד בכוונתו ובמקור דבריו שהוא לשון הירושלמי והביא פירושי מהר"ש יפה ובתוך דבריו כתב דסמכינן האידנא לשמש בשני רעבון דלא עדיפנא מלוי שכתבו התוס' דלא נהג איסור זה דהוא חסידות ואפילו תימא דנהגינן איסור מסתיין בשני רעבון וכו' ע"ש באורך. ועטרת ראשי אבא מארי זל"ה בתשובה כ"י גמגם על דבריו דאין כתב סמכינן האידנא לשמש בשני רעבון והיא הלכה פסוקה מהטור ומרן וסיעתם דאסור דלא כהתוס' שהוא חסידות. ותו שהרב שיירי עצמו לעיל הקשה על דברי התוס' ע"ש:

והנה הר"ן תירץ לקושית התוס' מיוכבד דהאיסור אינו אלא מפני שישראל שרויין בצער ויורדי מצרים יודעים היו בעצמם שהם שבעים ויוסף נמי יודעים היו שהיה בריוח אבל יוסף היה סבור שהם שרויים בצער ולפיכך לא שמש. והקשה עליו מרן בב"י דמהיכן ידע שהיו יודעים כן ט' או ז' חדשים קודם ירידתם למצרים וכו' עיין שם:

וראיתי לעטרת ראשי אבא מארי ז"לה בתשובה הנז' שהקשה על מרן דמאי קשיא ליה על הר"ן והרי הר"ן בדבריו כתב דאמרינן פ' יש נוחלין גבי יוכבד הורתה בדרך ולידתה

בין החומות לפי גירסא זו שהיא גירסתנו בנסחת הש"ס דקמן ודאי זה שירדו ולמצרים עם נשותיהם היה אחר התודע יוסף אל אחיו ומאי קשיא ליה למרן זהו תורף דברי עטרת ראשי אבא מארי זל"ה. ודבריו ברורים וכן ראיתי שתירץ הרב נחלת יעקב אלא דאפיק לה בלשון שמא ולא ידעתי למה ועמ"ש רשב"ם שם בבתרא דף ק"ך. ומה שתירץ הרב נחלת יעקב שם לקושית מרן דיוסף משוך לא נהירא ע"ש ודוק.

ב

כשהמזונות מצויים רק שהם ביוקר גדול אין רעבון וא"צ למנוע מתשמיש. עטרת ראשי אבא מארי זל"ה בתשובה כ"י והסכימו עמו רבני ירושלם תו':

ג

חוץ מליל טבילה וכו' עמ"ש הרב כבוד חכמים פרק עשירי דף ר' עש"ב:

ד

ולחשוכי בנים וכו' מי שקיים פ"ו מאשתו ראשונה אך מהשניה לא זכה להבנות ורוצה אשה חוטרא לידא וכו' אינו בכלל זה ואסור עטרת ראשי אבא מארי בתשובה כ"י:

סימן תקעה

א

דין א'. הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו וכו'. יש להסתפק אם חל י"ז במרחשון יום שני ולא ירדו גשמים אם יתחילו היחידים להתענות בו ביום. ובספר שלחן מלכים כ"י כתוב וז"ל כתב הריי"ם דמלשון הר"ן גבי הגיע י"ז במרחשון מוכח דהגיע י"ז ביום שני אין מתענין בו עכ"ל ויש מי שסמך על זה. ואני אומר דאין לסמוך על זה. ויש מי שכתב דבספר שלחן מלכים כתב שהסכימו רבני ירושלם דהגיע טו"ב היינו עד שיעבור י"ז. אבל בקושטא לשון ס' שלחן מלכים הוא כמו שהעתקתי ולא כתבו אלא בשם הריי"ם וגם הריי"ם לאו הלכה למעשה קאמר אלא דרך שקלא וטריא. וספרו כאן והא עד. והרב המחבר שלחן מלכים הנז' הוא מהרי"י בואינו שהיה מלקט איזה חידוש מרבני דודו מפיהם או מפי כתבם ומעלה על שלחנו. ואין דבריו הלכה למעשה ולא כהסכמת הרבנים כמבואר מתוך ספרו וגם אני שמעתי כן מרבני ע"הק הזקנים. ועדותי זו כי זה קרוב לשלשים שנה נמצאתי בע"הק חברון תו' ואמרו לי רבני ע"הק חברון תו' זקנים משער שכך נהג מורינו הרב הגדול מהרי"י זאבי זל"ה שהתחילו היחידים להתענות בי"ז עצמו. וכה הראוני דברי מרן בב"י בסי' זה עמ"ש הרמב"ם ושוהים כמו ז' ימים

שכתב וז"ל טעמו שכך שוהים באי"י שהרי כשהגיע י"ז וכו' נגמרים בכ"ה לחשון וכו' הרי ה' ימים שנשארו מחשון ויום ר"ח כסליו הרי ששה ובז' שהוא מחרת ר"ח כסליו מתחילין להתענות וכו' עכ"ל וכפי קביעות ר"ח חשון צא וחשוב דחשבון זה שכתב מרן לא יצדק כי אם כשחל י"ז במרחשון יום ב' וממנו מתחילין להתענות. וכל זה כתב מרן לישוב לשון הרמב"ם שכתב שוהים כמו שבעה ימים וכתב דצ"ל כמו ששה ימים וכך כתב לקמן בש"ע. ומאחר שלמדנו דמרן סבר דמתענין ביום י"ז עצמו הכי נקיטינן ואין להשגיח בדברי המפרשים דמשמע דכבר עבר י"ז דהם ז"ל ברוב שנים מיירו:

ב

מתחילין הת"ח לבד להתענות ב' ה' וב' וכו' שמענו כי באחת הערים מארץ ישראל לא התענו היחידים ביום י"ז חשון שחל ביום שני והשבוע הבא התענו שתי תעניות ב' וה' ובשבוע שאחריו שהיה ר"ח כסליו יום א' גזרו תענית ב' וה' וב' ממחרת י"ח כסליו ונראה בעיני דלאו שפיר עבדי דהא אם י"ח כסליו היה ביום שני היו מתענין לשבוע הבא ואין כאן הפסד זמני הרביעה ותו דהוי מילתא דתמיהא אשר לא היתה כזאת דהיחידים יתענו ב' ימים לבד. ותו לדידהו דסברי דלא חל חיוב היחידים כי אם אחר שעבר י"ז חשון א"כ כשחל חיוב היחידים היה יום שני כ"ד חשון ובהדיא אמרו בש"ס בתעניות דף יו"ד דרב הונא אמר שיתענו היחידים ב' וה' וב' ותניא נמי הכי וכן פסקו כל הפוסקים ומוכח דלעולם בעינן שיתענו היחידים ג' תעניות ואפי' בח"ל כתבו הרמב"ם ומר"ן דמתענין היחידים ב' וה' וב' ושוהים אח"כ כמו ששה ימים. ומה שלא התחילו היחידים כי"ז עצמו שח"ל בשני לא שפיר כמבואר ממש"ל:

ג

דין ב'. הגיע וכו' ב"ד גוזרין וכו' כתב בספר שלחן מלכים דאם לא גזרו בית דין תעניות גשמים אם עבר ר"ח כסליו חלה הגזרה וחייבים להתענות שכבר הם גזורים מחכמי המשנה עכ"ד וליתא דלשון המשנה והפוסקים דנקטי ב"ד גוזרין הויא תיובתיה. גם מ"ש בש"ס אמר שמואל אין תענית צבור בבבל דא היא תברתיה וכן מצאתי בתשובות הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו כ"י אשר בידי שכתב בסי' כ"א דאם לא גזרו אינם חלים והביא ראיה כמ"ש ועוד האריך להוכיח דב"ד צריכין לגזור. והראיתי תשובתו לרבינו זמנינו ושמחו לדבריו:

ד

ב"ד שרצו לגזור תענית על הגשמים ונזדמן שהיה יום עשרה בטבת עולה להם יום או שהוא עשרה בטבת במקום יום שני הרשב"ץ בתשובה ח"ג סי' י"א:

ה

דין ג'. ובאלו מפסיקין לאכול מבע"י וכו'. שמענו מזקני עה"ק ירושלים וחברון תובב"א דאירע בימיהם עצירת גשמים ונהגו בו בפרק ג' אמצעיות ועשרה אחרונות ככל סדר שכתבו הטור ומרן. ולבי מהסס דהא מפורש בב"י משם הרמב"ן והר"ן דדוקא בא"י שיש סמוכים וכתב דזה דעת הרמב"ם והטור אינו השתא דליכא סמוכים מאן ספין לגזור מבע"י:

והרב הלק"ט ח"א סי' ן' נשאל על זה אם יש לנהוג סדר תעניות בזה"ז והשיב דשליחותייהו דקמאי עבדינן והדבר קשה דהרי מפורש בריש ח"מ דלא אמרינן שליחותייהו אלא במידי דשכיח ואית ביה חסרון כיס ואי קרינן להא שכיח וחסרון כיס משום מזוני גם בח"ל הו"ל לגזור תעניות אלו דבמידי דשכיח ואית ביה חסרון כיס לא פלוג בין א"י לח"ל והרי אשכחן בש"ס כמה זימני גזור תעניתא בח"ל בימי האמוראים על גשמים ואמאי אמרו אין תענית צבור בבבל וכמ"ש לקמן דין יו"ד. אלא משמע דזה לא נכנס בסוג חסרון כיס דגם בתענית פשוט בלי הפסקה מן השמים ירחמו ואינו ברור שלא יענו כי אם בהפסקה ואדרבא מעשים בכל יום ישמע אל ויענם בתענית פשוט ולזה אף דשכיח אין ת"צ בח"ל ומאחר שכן ה"ה בא"י דלענין זה שקול ישקל א"י וח"ל האידנא דליכא סמוכים וכי תימא א"כ אמאי הביאוהו הטור וש"ע. זאת אשיב דאפשר להיות סמוכים בזמנינו כמו שהורו מהר"י בי רב ובית דינו כידוע. ומרן בב"י בח"מ סימן רצ"ה מסכים הולך לזה ובשיט' רבו אמרה שהקשה כמ"ש הרא"ש הבאות שאמרו ריש פ' המפקיד דנ"מ האידנא אי אזמניה לדינא בא"י דהשתא ליכא סמוכים ותירץ דהשתא נמי אפשר להמצא סמוכים וכו' עש"ב והגם שכתב הרב כנה"ג בח"מ סי' א' דהטור ס"ל כמהרלנ"ח ודלא כמהר"י בי רב הרואה יראה שאין הכרע מדברי הטור:

א"נ אפשר שהביאוהו הטור ומרן אגב הברכות שנוהגות בח"ל נמי ומ"ה הביאו כל הסדר אגב הברכות והכי רגילי רבנן לשנויי בכיוצא בזה כידוע. וזה ימים ושנים בהתווכחי בזה עם רבני עה"ק נענה רב אחד זל"הה ואמר דנהיגי השתא בארץ ישראל ולא בח"ל דבח"ל לא שכיח עצרת גשמים הרבה ובא"י שכיח טובא ואני ענית"י דמהירושלמי והבבלי מוכח דגם בח"ל שכיח. ותו דגם בא"י לא שכיח עצרת גשמים כי האי שיצטרכו לכל הסדר והזקנים עדים ליתנהו בזכירה כי אם פעם אחת זה רבות בשנים אחת לששים או לשבעים שנה וא"כ גם בא"י לא שכיח:

ובא רעהו רב אחד זל"הה ההוא אמר דהעיקר משום נשיא דרב חיליה לגזור על הציבור ולא חליא מילתא בסמוכין ודייק לה מלשון הה"מ והרי"טבא בחידושיו דנקטי נשיא

וא"כ יקשה למה הביאוהו הפוסקים אלא מוכרח דבהא שליחותיה דנשיא עבידנא ומאי דתנן ב"ד גוזרין היינו דנהי דשליחות נשיא עבדינן אבל מאחר דאין זמן התעניות קבוע לך נתנו רשות לסתם ב"ד שבא"י לגזור בעצירת גשמים וה"ט דהרמב"ם דכתב דאין גוזרין אלא בא"י ובעשרה תעניות ותו לא ואי ס"ד דהרמב"ם איירי בזמן נשיא אמאי כתב דהני דוקא והלא הנשיא יש לו רשות לגזור וגם הה"מ דכתב דטעמא לפי שהם מפורשים אי סבר דהרמב"ם איירי כשיש מאי איריא אלו המפורשים והלא הנשיא הכל תלוי בידו אלא ודאי דהרמב"ם איירי השתא דליכא נשיא ודוקא בא"י שליחותיה עבדינן אלו דבריו זל"הה. והשבתי לו דגם סמוכים לדעת הרמב"ם יועילו לזה והראיה דהר"ן ותלמיד הרשב"א שחידושיו כ"י נקטו סמוכים ואף שהזכירו נשיא אין ראיה דאה"נ דבדאיכא נשיא הרשות בידו לגזור אבל גם ב"ד סמוכים תקיף חילייהו אף בלא נשיא לגזור. ואין ראיה מהטור וש"ע ככל אשר דברנו. ותו דהרי הרמב"ן והטור ס"ל דגם בשאר צרות נהיגי חומרות אלו שהרי הטור בסוף סי' זה לא כתב כל לשון הרמב"ם אלא שאין נוהגין בח"ל אלא בא"י ותו לא וגם בדין צמחין ששינו כתב שנוהגין חומרות השבעה וא"כ מוכרח דלדידהו הכל תלוי בסמוכים דאי לא הא דתנן ב"ד גוזרין מאי ב"ד לימא נשיא. וליכא למימר כמ"ש הרב הנז' בעד הרמב"ם דהרי הרמב"ם ס"ל דבכל הצרות נוהגין חמורות אלו ונראה שכן דעת הטור אלא מוכח דס"ל דסמוכין מהני. ואם נפשך לומר דמ"ש הרמב"ם דבשאר צרות גוזרין היינו כשיש נשיא קשה על הה"מ דשויינהו להרמב"ם והרמב"ן חולקים הלא גם הרמב"ם מודה כשיש נשיא והרמב"ן מודה דדוקא בהא עבדינן שליחותייהו דהני הוזכרו במשנה. ותו דאי עבוד הא דאח"כ יהיה כח בישראל לגזור משום שליחות הנשיא מסתמא היה בדור אחרון בימי הלל הנשיא אשר ראה והתקין העיבור לדעת הרבה מן הראשונים כמ"ש לעיל סי' קכ"ד ולפניו לא היה כן אלא הכל היו מסור ביד הנשיא וא"כ המשנה דנשנית מקמי הכי טובא לא הול"ל ב"ד גוזרין אלא נשיא גוזר אלא ודאי בסמוכין תליא. והרמב"ם שכתב בעשר תענית דוקא היינו דסבר דגם הנשיא אין ראוי שיגזור כי אם בזה דלא חזינן בש"ס דגזור הכי בשאר צרות ועוד יש לדקדק בשיטת הרב הנז' ולא ע"ט האסף באופן דבכל האמור לא צילא דעתין בנותן טעם לגזור כסדר הזה בא"י:

ברם כבר כתבנו דזקני שער העירו שעשו כסדר הזה וגם הרב הלק"ט פשיטא ליה גם ראיתי בתשובו' גדול בדורו מהר"ם ן' חביב כ"י סי' ו' שכתב וז"ל שאלה אם יש לנהוג בא"י בזה"ז סדר תעניו' ככתוב במשנתינו תשובה כיון שהרי"ף והטור והרמב"ם כתבו סדר תעניות השנוי במשנתינו משמע דאין שום חילוק לפלוגי בין אותם הימים לזמן

הזה אלא אם יש לחקור הוא אם נאמר דה"ד כשהשנים כתקנן וכו' עש"ב וק"ק על הרב דפשיטא ליה טובא דליכא לפלוגי בין הימים ההם לזמן הזה ולא עמד בהא דתליא בסמוכים ככל אשר דברנו. ומההיא דאמרינן בתעניות דף כ"ד ע"ב רבא גזר תעניתא ולא אתא מטרא א"ל ביתו בתעניתייכו אין ראיה דכל ב"ד אף בח"ל שאינם סמוכים יכולים לגזור יותר מתענית פשוט די"ל דהא דאמר ביתו וכו' לאו מתורת גזירת ב"ד אמרה רק אמר להו ונתרצו והיא עצה טוב ולהכי לא קאמר גזר עלייהו למיבת בתענית:

ולישב מעט חקירתנו אפשר דאף דתליא בסמוכים הא שכיח והוא דבר שיש בו חסרון כיס דזוזי לעללתא לא שכיחא בשגם הוא בצי"ר בצורת ויוקר השערים ואמטול הכין שליחותייהו עבדינן והגם דמילתא כדנא אי"י וח"ל כי הדדי מ"מ בח"ל לאו סדנא דארעא חד היא דזימנין דמשכח' עצירת גשמים באיזו מדינה ובגליל ההוא על גלילי"ה קצ"ף. ויש כמה מדינות וגלילות דאין שם עצירת גשמים כלל אלא מיעוטא דמיעוטא וכיון דלא שוו בשעוריהן כל מקומות שבח"ל אף דבבבל שכיח עצירת גשמים לא ראו לחלק בין מקום למקום כיון דבגליל זה שכיח ובאחריני לא שכיח והשוו את מדותיהם דאין תענית צבור בח"ל משום דידעי רבנן כמה מקומות בח"ל דלא שכיח בהו עצירת גשמים ולא קאו לומר דסדר זה אינו נוהג כי אם אל המקום דשכיח עצירת גשמים שלא רצו לחלק בין ח"ל עצמו ממקום למקום ולא מסיימא מילתא. אך באי"י דשכיח תדיר עצירת גשמים וכך היו נוהגים תדיר ויש חילוק בין אי"י לח"ל בכמה מילי אוקמוה לאי"י כי אורחה ועבדינן שליחותייהו דשכיח וא"ת ביה חסרון כיס כמדובר:

ו

ושוהים אח"כ כמו ששה ימים וכו' כן הגיה מרן בב"י לשון הרמב"ם אבל ראיתי למרן עצמו בכסף משנה פ"ג דתעניות שאחר שכתב כמ"ש בב"י כתב וז"ל ויותר נכון לומר כי מפני שבר"ח כסליו אינו אלא יום אחד הם ששה ימים וכשר"ח כסלו הם שני ימים הם שבעה ימים לפיכך כתב כמו שבעה ימים עכ"ל וקשה דכשחל יום י"ז בשני והתחילו היחידים להתענות בו ביום ונגמרו בכ"ד חשון נשארו מרחשון ה' ימים ור"ח כסלו יום ראשון הם ששה ימים וכמ"ש שם לעיל ובבית יוסף ואם ר"ח כסליו שני ימים הם יום א' ויום ב' וא"כ אין לגזור תענית עד השבוע הבא ולא משכחת שבעה ימים אחר תענית היחידים דאחר ז' מיד יגזרו תענית דהוא יום ג' וצריך להמתין עד שבוע הבא ונמצאו שוהים יותר מז' ימים וכמ"ש מרן לעיל:

ז

דין ח'. הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו וכו' עמ"ש הרדב"ז סימן תרס"ז:

ח

דין יו"ד. שאין גוזרין תענית על הצבור כגון צום כפור אלא באי"י וכו' ההי"מ פי"ג דתעניות כתב משם הרמב"ן שהטעם מפני שאין נשיא בח"ל וכו' ע"ש וכ"כ הרי"טבא בחידושיו ורבינו ירוחם נתיב י"ח ח"א בשם אבי"ה אבל מדברי הר"ן ותלמיד הרשב"א בחידושיו כ"י משמע דלאו דוקא נשיא אלא ה"ה סמוכין יכולין לגזור וכמ"ש בסמוך ומרן בב"י הקשה דברי הטור שהכא מוכח דס"ל כהרמב"ן ובסי' תקס"ב כתב כהראב"ד לענין קבלה. ותירץ וק"ק דהוי"ל להקשות זה גם על הרא"ש שכתב כהרמב"ן בשם אבי"ה ושם כתב דברי הראב"ד והטור בתר אביו גריר בתרתי ובתירוציו יתורץ גם להרא"ש:

ט

כתב הרב כנ"הג בתשו' א"ח ח"ב סי' ח"י וז"ל כמדומה ששמעתי בשם מהר"י איסקאפה ששה ברכות שמוסיפין בתעניות אחרונות שגוזרין על הגשמים אינן נוהגים עכשיו ואם נוהגים אינו אלא באי"י והא ליתא שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ורי"ו הביאו כ"ד ברכות וכו' גם שאינו נוהג אלא באי"י ליתא שהרי כתב הר"מ ספ"ד דתעניות כל מקום שגוזרין אותם וכו' פי' בין בארץ בין בח"ל ואפי' אם נפרש דוקא באי"י תשובת הרשב"א וכו' דאף בח"ל אומרים כ"ד ברכות וכו' מכל הלין נשמע בביאור ששה ברכות נוהגות אף בזה"ז ובח"ל מיהו כתב בצדה לדרך שאין אומרים אלא בעצירת גשמים עכ"ל ואשתמיטתיה דברי הר"ן סוף פ"ק דתעניות שהוכיח מהבבלי והירושלמי שמברכין בח"ל כ"ד ברכות וגם לא זכר מ"ש הרב לח"מ סוף פ"ג דתעניות שגם הוא הוכיח כן מתשובת הרשב"א כמ"ש הוא ז"ל גם לא העיר במה שיש לעמוד בדבר דתענית ח"ל בתענית יחיד ואמאי מברכין כ"ד ברכות כמו שהעיר הרב לח"מ שם וכבר הר"ן שם ראה והתקין הכל וגם מהרב לח"מ אשתמיטתיה לשון הר"ן כמו שכתבתי בהגהותי להרמב"ם שם. והרי"טבא בחידושיו שם ספ"ק דתעניות כתב באורך כדברי הר"ן ומטי בה משם רבו משם הרמב"ן ועיין בתשו' הר"ש בן הרשב"ץ סי' שפ"ה. ולהרב אביו בתשב"ץ ח"ב סי' רכ"ד:

י

דין י"א. היו מתענין על הגשמים ונענו וכו' שיעור משיצא חתן לקראת כלה בציר טובא משיעור זה להפסיק לתענית וכשיצ' חתן לקראת כלה אף שלא ירד עוד ולא היה שיעור להפסיק התענית יברכו ברכת הודאה אשר בסי' רכ"א ויתענו עד שיענו ואם היו מתעני' על גשמי בורות אין לברך ברכת הודאה אם ירדו שיעור שיצא חתן לקראת כלה אלא

עד שירדו גשמים שיעור הרבה כדי לשתות מהם לחדש אחד אף שלא נתמלאו הבורות. הרב מהר"ם ן' חביב בתשובותיו כ"י סי' ה' והאריך הרבה בדבר:

יא

ואם התחילו לירד קודם חצות וכו'. פי' אף שלא נגמר השיעור קודם חצות כיון שההתחלה היתה קודם חצות אזלינן בתר ההתחלה ולא ישלימו. מהר"ש עדני בס' מלאכת שלמה כ"י וכן ראיתי שכתב הרב כנ"הג בתשובה א"ח ח"א סי' ל"ג:

יב

ויאמר הלל הגדול. שמענו כי בע"הק ירושלם תו' בשנת הת"ץ ירדו גשמים אחר חצות והשלימו ואמרו הלל הגדול. ואינו נראה בעיני כאשר אבאר. ויראה שטעמם שדקדקו הם ממ"ש מרן לקמן בדין י"ב מתשוב' הרשב"א דאין אומרים הלל הגדול אלא כשנענו ביום תעניתם דוקא אבל אם לא נענו עד יום של אחר תעניתם לא נחשבו דלא מעיט אלא יום שלאחר תעניתם הא ביום תעניתם אפי' ירדו אחר חצות יאמרו הלל. וזו אינה ראיה דקושטא דמילתא דאין אומרים הלל אלא בכרם מלאה והו"א דאף אם נענו ביום שלאחר תעניתם אז יאמרו כיון שהם בכרם מלאה קמ"ל דצריך ביום תעניתם אבל אם ירדו אחר חצות שדינא הוא דמשלימים אין אומרים הלל בעת שהדין נותן להתענות וכן אין ראיה ממ"ש הרב מגן אברהם דאם רצו רוב צבור להשלים יאמרו וכו' דאף אם נסכים לדינו של הרב מג"א לא דמי לנ"ד דהתם הדין הוא שיאכלו ענוים וישבעו והם רצו להחמיר להשלים וזו יפה להם משיאכלו ובכה"ג סבר הרב מג"א דמשום חומרתם לא יפסידו כיון דלדידהו לא איכפת להו באכילה. אבל בזמן שהדין נותן להתענות אף דמצטערים מנ"ל שיאמרו הלל בנפש רעבה. ומדברי הרמב"ם המעיין בעיניו יראה דמוכח דאין אומרים הלל אלא בירדו קודם חצות ובכרס מלאה וכן מוכח מדברי הרב המגיד שם כאשר יראה המעיין ישר הולך וכן הוא פשט דברי מרן בש"ע. ופוק חזי להרי"טבא בחידושיו לתעניות שכתב משם הראב"ד בפירוש דדוקא אם נענו קודם חצות יאמרו הלל בכרס מלאה והרי"טבא חלק עליו דיאמרו אחר כמה ימים. הא למדת דשתי סברות נמצאו לראשונים האחת שלא יאמרו הלל כי אם כשנעשו קודם חצות והשנית שיאמרו אחר כמה ימים. אך סברא שלישית שיאמרו גם אם נענו אחר חצות לא מצינו וכיון דהרמב"ם ומרן פסקו דלא יאמרו אלא אם נענו ביום התענית מסתמא דעתם כהראב"ד דדוקא אם נענו קודם חצות יאמרו וכן משמע מדהראב"ד לא כתב דעתו בהשגות מוכח דסבר דגם דעת הרמב"ם כמותו ובאמת דהכי מוכח מלשונו. אחר זמן נדפס פרי הארץ ח"ב וראיתי שם סי' ה' שכתב דזה היה מעשה בע"הק וגלי לן טעמיה ואין ראיותיו מכריעות כאשר

יראה הרואה והעיקר כדכתיבנא וכן העידו לי רבני ע"הק חברון תו' שזה היה דעת הרב הגדול מהר"י זאבי ועשה מעשה כשנענו אחר חצות שלא לומד הלל ופשיטא לי דאם הרב מהר"ם מזרחי ומר אחיו שהם הם העושים מעשה הנז' בע"הק ידעי שהרב הגדול מהריי"ז הנז' לא כן דעתו היו מבטלים ומקיימים דבריו של גדול. בתר דנה בא לידי ס' אליה רבה הנדפס מחדש וראיתי שכתב בפירוש כדכתיבנא דאם נענו אחר חצות לא יאמר הכל עלץ לבני שכיונתי לדעת גדולים:

סימן תקעו

א

דין א'. או ליטול מהם מס וכו' פירוש מס חדש וה"ה אם השר או איזה מהשררה רודף אחריהם בעלילות לקבוע איזה הוצאה חדשה לדורות רשאין לגזור תענית אבל אם הוא עלילה אחת דרך עראי ומקרה לא. הרב מהר"ם ן' חביב בתשובותיו כ"י סי' ט"ז:

ב

דין ב'. איזהו דבר עיר שיש בה ת"ק רגלי וכו' פי' ת"ק רגלי בין מישראל בין מעכו"ם הרמ' בתשובותיו הנדפסות מחדש סי' ע"ז:

ג

ויצאו ממנה ג' מתים וכו' כתב מהריי"קש בהגהותיו מדקאמר מתים סתמא ולא קאמר שלשה מתים מהם משמע דגם אם יהיו המתים נשים אם קטנים או זקנים דברי הוי וא"צ שיהיו רגלים וכן עמא דבר מכ"ל וקשה דהרי אמרו בירושלמי פ"ג דתעניות בתים שאמרו בריאים אבל לא מרועעים ודכוותה בחורים אבל לא זקנים הרי מפורש בירושלמי דמתים בחורים אבל לא זקנים. ותו דהרב על דברי מרן קאי והרי מרן כתב ביתה יוסף דמ"ש הרמב"ם ואין נשים וקטנים בכלל החשבון למדו מהירושלמי הזה וכבר כתב הרב לח"מ פ"ב דלפירוש מרן לא קפיד אלא שהמתים לא יהיו נשים וקטנים וזקנים וא"כ נמצא דמרן ס"ל הפך הרב מהריק"ש:

והנה הרב לח"מ הקשה על מרן דאין זה במשמע דברי הרמב"ם דמאי דקאמר הרמב"ם הוא למנין הת"ק ע"ש והרב מופת הדור מהרח"א בס' מקראי קדש דף קכ"ז תירץ דמאחר דהשמיענו דהזקנים ודומיהם חלושי המזג ילפינן ג"כ דאין עולין לחשבון הת"ק והא בהא תליא. ודבריו נכונים דנראה דזהו כוונת מרן דהא בהא תליא ובהא ניחא דהרמב"ם השמיט דברי הירוש' דהמתים לא יהיו זקנים ולפי דברי הלח"מ דלאו הא בהא תליא הו"ל להביא דין הירושלמי מאחר דבתלמודין לא שמעינן איפכא אמנם לשיטת מרן

דהא בהא תליא ניחא דכיון דכתב דמנין התי"ק לא יהיו מאלו מינה דהמתים נמי ממין התי"ק הוו:

וראיתי בספר מרכבת המשנה שכתב על דברי מהרח"א דלק"מ להלח"מ דאם הא בהא תליא נ"מ דאם ג' מתים הם קטנים וכו' אין זה דבר ומדברי רבינו לא משמע אלא דבעיר יהיו תי"ק חוץ מאלו אבל במיתה לא דיבר ואדרבא מלשונו משמע דאין קפידא וכו' כן הוא כוונת הלח"מ וזו אינה צריכה לפנים עכ"ל ודבריו לא האירו דהלח"מ ודאי ס"ל דלא תליא הא בהא ומהרח"א הלי"ץ בעד מרן דהוא ס"ל דהא בהא תליא ולדידי' דסבר דהמתים הם אפי' מאלו תקשי דהוא הפך הירושלמי. ותו קשה עליו דתבריה לגזיזיה דהוא עצמו בספר יד אהרן בסי' זה הביא קושית הלח"מ ותירץ דמרן ס"ל דהא בהא תליא והאריך בזה והם דברי מסרח"א. וכ"כ הרב הלבוש בדין זה דבין מנין הת"ק בין המתים לא יהיו מאלו.

ד

האידנא (פין) [אין] גוזרין ת"צ על הדבר וכן אמרו משם האר"י ז"צל וכן יש סברא בתלמוד דף כ"ב. הרב מהר"ם ן' חביב בתשובותיו כ"י סי' ט"ז וכ"כ האחרונים:

ה

דין ח'. וכן על ירקון ושדפון וכו' מתענין ומתריעין כ"כ הרמב"ם פ"ב דין י"א וכתב הפר"ח בהגהותיו שם וז"ל ומוסיפין שם ברכות בתפלה הרשב"א בתשוב' סי' ת"ד ונראה שיש לו כל דין ז' תעניות דכתב הרב פ"ג דין ה' ו' ז' עכ"ל והרואה דמתשובה הרשב"א אין כל כך הוכחה דבשאר צרות נמי מוסיפין שש ברכות אך הר"ן פ"ב דתעניות כתב בהדיא דעל הצרות מברכין כ"ד ברכות וכן מוכח מדבריו שם סוף פ"ק:

איברא דדברי הרב פר"ח קשים בעיני דהוא ז"ל קאי אדברי הרמב"ם וכתב בפשיטות שיש לו דין כל ז' תעניות שכתב פ"ג דין ה' ו' ז' והיינו דעוברת ומניקות מתענות והי' עינויים והרי הרב הרמב"ם בהדיא כתב פ"ק דין ח' תעניות שמתענין על הצרות אין מתענות בהן עוברות ומניקות ופ"ג דין י"א כתב שאין גוזרין תענית על הצבור כגון צום כפור אלא בארץ ישראל ובגלל המטר וכתב ההי"מ שם דדעת הרמב"ם דאף באי"י בשאר צרות אין להם חומר זה וכ"כ מרן בב"י ריש סי' תקע"ט ובסי' תקע"ה דזו מחלקת הרמב"ם עם הטור דהטור ס"ל דכל היכא. דמתריעין יש לו חומר וסדר ז' אחרונות אבל הרמב"ם ס"ל דדוקא בכלל המטר חומר בז' אחרונות ע"ש והרב פרי חדש לא זכר מכל זה:

ו
דין ט'. ועל הארבה ועל החסיל וכו' עיין ש"ות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תרכ"ט:

ז
ועכשיו שאין מכירין מינין אלו וכו' מכאן משמע שאין מותר לאכול שום מין מהם שאין אנו מכידין מהו מין ששמו חגב. מר זקנינו הרב חסד לאברהם בהגהותיו כ"י. ועמ"ש הרב פרי תואר י"ד סי' פ"ה:

ה
דין י"א. הרי שרבו עליהם בשמים וכו' עיין בתשו' הר"ש בן הרשב"ץ שהאריך בזה בסי' קע"ג:

ט
אם אמרו בחלום לקצת אנשים שיגזרו תענית צבור בעיר כי צרה קרובה גוזרין ת"צ. הרב זקן אהרן סי' כ"א והאריך בזה ושם הביא תשובת הרשב"ץ והוא בתשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח:

י
דין י"ב. ולא מתריעין בשבת על שום צרה וכו'. בסוף פ' מרובה אמרו מתריעין על החכוך בשבת והוא מקור הדין של חיכוך והתימא על הרב בש"ע והטור והרמב"ם שלא זכרו זה. מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י:

יא
דין י"ד. ולא קטנים. הקשה הרב מגן אברהם דלעולם אין מתענים הקטנים ותירץ דבן י"ג קרי קטן וכו' ע"ש ולא נהירא דבני י"ג ויום אחד גדולים נינהו. ובשגם באתריה דמר אין גוזרינן על פחות מי"ח לזכר וט"י לנקבה מ"מ אין נראה שיהיה זה כונת הטור ומרן דלקושטא לאו קטנים הוו אלא גדולים:
אבל הדבר פשוט בעיני דקטנים ממש קאמרי וכונתם כלפי דביו"הך בציר מי"ב מתענה מד"ס ומבן ט' ועשר מתחילין לחנך לשעות כדלקמן סי' תרי"ו אמטו להכי קאמרי דבהני תעניות קטנים אין מתענין כן נראה לי:

סימן תקעח

א
יחיד מתענה וכו' פירוש יש לו חיוב להתענות על צרתו וכמ"ש הרב המגיד וכן כתב הרב המאירי בס' משיבת נפש:

ב
החיוב הוא על הכל אף עוברה ומניקה אם אפשר לה מחויבת להתענות. הרב המאירי שם:

ג
על צרתו וכו' וה"ה צרת קרוביו אם מרגיש בצרה הרב המאירי שם:

ד
יחיד מתענה על כל צרה בין קלה בין כבדה בין רגילה בין אינה רגילה שלא הבדילו אלא בצרת צבור שאין מטריחין עליהם. הרב המאירי שם:

סימן תקעט

א
דין א'. אפר מקלה וכו' כתבו התוס' אפר עצמות אדם וכתב הרב מגן אברהם ואין נוהגין כן גבי חתן כמ"ש סי' תק"ס וה"ה כאן עכ"ל וכבר השיגו עליו דשנא ושנא חתן בשנותו את
טעמו לזכור החרבן ומאי דקמן לזכור עקידת יצחק וקשה על הרב דסבר דבהא נמי אפר כירה מוכן הוא והוא כחתן ואין להוכיח דכיון דס"פ חזקת אמרו גבי חתן אפר מקל' ונהגו בסתם אפר ה"נ אפר מקלה דתנן הוא סתם אפר דדעת הסובר דהכא בעצם אדם לאו ממשמעות אפר מקלה אמרה אלא אזיל בתר טעמא דאתיא זכירה לעקידת יצחק על כן עמד טעמו בו דאפר מקלה דהכא מעצמות אדם אבל מודה הוא דבעלמא אפר מקלה נאמר על סתם אפר. אך ק"ק לדעת זה הכי בעי השי"ס דף י"ו מאי בינייהו ומשני איכא בינייהו עפר הול"ל רבותא טפי דאיכא בינייהו אפר כירה דלמ"ד לזכור עקידת יצחק אפר כירה לא מהני והשתא דקאמר עפר משמע דכל שאינו עפר לכ"ע מהני וזה אינו לדעת התוס'. ויש לישב:

ב
ע"ג התיבה וע"ג הס"ת וכו'. הוא לשון הרמב"ם פ"ד וכתב מרן דלא ידע מנ"ל להרמב"ם שנותנן אפר ע"ג ס"ת. והרואה יראה דהרי"ף והרא"ש גרסי פ"ג במתני' על גבי התיבה ובגמ' גרסי' למה מתכסין בשקין וכו' ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת ארי' בן פזי לומר עמו אנכי בצרה וזהו גירסת הרמב"ם כהרי"ף והרא"ש ומשום הני כתב ע"ג התיבה דהיינו משנתנו וע"ג ס"ת כמ"ש בגמ' דמוכח דכן נהיגי לתת ע"ג ס"ת והיינו דשאל למה נותנין וכו' ובזה ראיתי בחידושי תלמיד הרשב"א כ"י שכתב וז"ל למה מתכסין בשקין

זה לא מצינו לא במשנה ולא בבריתא שהיו מתכסין בשקין אבל ידוע היה אצלם שהיו נוהגין כן וע"ז היה שואל לפי מנהגם וכן מאי דשאל למה נותנין אפר על ס"ת מנהג היה אצלם ולא מצינו זה במשנה עכ"ל והדבר ברור דזו גירסת הרמב"ם ופירושו ועמ"ש הר"ן:

ג

ולא יהיה בבניו ובני ביתו וכל קרוביו וכו' זה לשון הטור ולא יהא בעל עבירות וכו' והוסיף הרמב"ם ולא יהא בבניו ובני ביתו וקרוביו והרב שדה יהושע כתב קצת יש לתמוה על הטור הלא בגמ' מסיק ביתו ריקם מעבירה ולמה כתב והוסיף הרמב"ם ונראה דמ"ש הטור והרמב"ם הוסיף לא קאמר על שלא יהא בבניו ובנותיו בעלי עבירות שזה פשוט דביתו ריקם מעבירות זהו משמעו אבל ההוספה שמצא בדברי הרמב"ם הוא ע"ש שלא יהא בכל קרוביו ובכל הנלוים אליו וזה האיש מלבד שבפלא ימצא הוקשה לו היכא רמיזא וע"כ כתב הוסיף עכ"ל וקצת יש להעיר בדברי הרב דאי הכי הול"ל לטור ולא יהא הוא ולא בניו ובנותיו בעלי עבירות והוסיף הרמב"ם שלא יהא בכל קרוביו ובכל הנלוים אליו בעלי עבירה מאחר דגם הטור מודה דביתו ריקם מעביר' כולל גם לבניו ובנותיו והתוספ' אינו אלא קרוביו והנלוים. וגם הטור בקיצור פסקי הרא"ש כתב ולא יהא בעל עבירות ולא יצא עליו שם רע ולדברי הרב הנז' דפירוש ביתו ריקם מעבירה היינו שגם בניו ובנותיו מנוקים הול"ל ולא יהא הוא ובני ביתו בעלי עבירות שהוא פי' ביתו ריקם מעבירה שהביא הרא"ש מהש"ס. גם מ"ש הרב הנז' דהוקשה לו לטור היכא רמיזא אינו מדוקדק כל כך שהטור לא הקשה על הרמב"ם:

ויותר נראה דהטור סבר דביתו ריקם מעבירה היינו שלא יהא הוא בעל עבירות דוקא וסבר הטור דמאי דאפיקיה בהאי לישנא ביתו ריקם מעבירה היינו לכלול שאין באהלו עולה מתוך ומחמם ולכך נקט ביתו לרמוז על הגזל וע"ש הטור בעל עבירות היינו דאיסורא וממונא אבל לא קאי אלא עליה ולכך כתב שהוסיף הרמב"ם בניו וכו' דלהטור הוא תוספת שהש"ס לא קפיד אלא עליו וכבר ידע הטור דהרמב"ם מפרש בש"ס הכי ולא הוסיף משה מדעתו, אך כלפי דהטור לא מפרש הני לתוספת כתביה. וכן משמע מדברי מרן בב"י דף נ"ט להרמב"ם דאי ביתו ריקם פירושו שלא יהא בעל עבירות מפרקו נאה נפקא אלמא דמאן דלא מפרשי כהרמב"ם סבר דביתו ריקם היינו שלא יהא הוא בעל עבירות וכ"כ בדעת הטור מהר"י חאנדאלי בתשובות בתורת חיים ח"ג סי' א' ועיין משפט צדק ח"א סי' ח"י:

סימן תקף

א

דין ב'. בט' בו לא נודע הצרה וכו'. כתב הרב ט"ז תימא גדולה הא איתא בסליחות של עשרה בטבת דבט' בו מת עזרא הסופר וצ"ע רב עכ"ל ומאי דמייתי הרב מסליחות וכן הרב מגן אברהם עמהם הסליחה דכן כתבו בהלכות גדולות ובס' הכלבו והרב מגן אברהם מזכירים כמה זימני בסי' זה ועוד כתבו דמת ג"כ נחמיה בן חכליה:

ואשר תמה הרב ט"ז אין כאן תימא שהרי כתבו בה"ג וכלבו בט' בו לא כתבו רבותינו על מה הוא ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה והדבר פשוט דהגם דידענו דמתו בו עזרא ונחמיה ממה שלא נכתב על מה מתענין יש סוד בדבר דאי התענית משום עזרא ונחמיה ככתבו להדיא בט' בו על שמתו עזרא ונחמיה כדרך שכותבין בכל יום על מה. אלא מדכתוב סתם סוד יש בענין. וכן משמע מדברי ארחות חיים סי' כ"ג שכתב וז"ל בט' בו לא כתבו רבותינו על מה ונסתר הסוד ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה עכ"ל וכצ"ל בכלבו ונסתר הסוד וכונתם כדכתיבנא בעניותין ובס' הקבלה להראב"ד כתב שכיונו ברוח הקדש להריגת רבינו יוסף הלוי שנהרג בו ביום ועמ"ש הרב בית דוד סי' שי"ו ואשתמיטתיה דברי בה"ג והכלבו ע"ש:

ב

בז' באדר מת משה וכו' עיין מ"ש הרב מגן אברהם ועיין בש"ות הלכות קטנות ח"ב סי' קע"ב ובש"ות שאלת יעבץ סי' קי"ז:

ג

שיהיו מתענין בכל שני וחמישי וכו' עיין מ"ש הרב מגן אברהם ומה שכתבנו בעניותנו בס"ד לעיל סי' קל"ד אות א':

סמן תקפא

א

דין א'. נוהגים לקום באשמורת וכו' מקומות שנוהגים לומר סליחות בערבית הוא מנהג רע ומר ישתקע ולא יאמר ואין ראוי להזכיר י"ג מדות אלא בעת רצון וקרוב הדבר האומרים בערבית לקיצין ח"ו. הרב החסיד מהר"ם זכותו ז"ל בתשובותיו הנדפסות מחדש סי' ל':

ב
היושב בב"הכ שנוהגים לומר סליחות בערבית ישב וידום וליכא משום לא תתגודדו ואי בעי לימא מזמורים וכיוצא אך הודוי יוכל לאומרו מלבד במוצאי שבת שאסור לאומרו עד שיעבור חצות לילה שעדיין יש קדושת שבת דכך קבלנו משם האר"י זצ"ל. הרב הנז' בתשובות הנז':

ג
מי שקם באשמורת וכבר הצבור אומרים סליחות ואין פנאי לומר תיקון חצות וסליחות וצריך לבטל אחד מהם טוב שיאמר תיקון חצות כסדר האר"י זצ"ל והוא עיקר גדול יותר ויותר מהסליחות. הרב מהר"ם זכותו בתשובה כ"י:

ד
סליחות ותחנונים וכו' צריך לאומרים בנחת ובמתון ובכוונה ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכוונה מהר"ש שער אריה בחידושיו כ"י:

ה
מה שנהגו קצת לומר ענינו אבינו וכו' עשה למען שמך וכו' במהירות גדול יש לבטל מנהגם. הרב מהר"ם זכות ומהר"ר ישראל שלמה לינגי בתשובות כ"י:

ו
יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד. הרב טור ברקת. וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים ובחדש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים:

ז
הנוהגים ליפול ע"פ באשמורת יש להם על מה שיסמוכו הרב הלבוש סי' קל"א והרב מעבר יבק פ"א ממאמר ד' והרמ"ז בתשובה כ"י:

ה
יש נוהגין להתענות ביום א' של סליחות ויותר טוב להרבות המעשים טובים ובתשובה ולא להחמיר על הצבור. מהר"ש שער אריה בחידושי כ"י ומהר"י לינגו בכ"י:

ט
יש נוהגים למכור מי יהיה ש"ץ בסליחות ולאו שפיר עבדי דצריך ש"ץ הגון מאד:

י
יש מקומות נוהגים מר"ח אלול שאחר מנחה מכריז השמש שובו בנים שובבים ומנהג יפה הוא:

יא
הגהה. שיהיה נשוי וכו' אם החזיק ימים נוראים להתפלל אין מסלקין אותו ובפרט אם כבר ארס אשה בסבלונות. פני משה ח"ב סי' כ"ד. וכן עיקר. ודלא כמ"ש בס' יד אהרן משם באר עשק סי' ק"ז דאף אם החזיק כמה שנים מי שאינו בן ל' שנה ואינו נשוי דלא מהני ליה חזקה וק"ק על הרב יד אהרן אשר לא זכר מדברי הרב פני משה הנז' וגם הרב שיירי כנ"הג לקמן סי' תרי"ט כתב דמעשה חזה לרבנים אלמונים קמו עמדו להתפלל מוסף כיפור בזמן גדולי הדור:

יב
מי שהחזיק לתקוע שופר בר"ה ואינו מתפלל כל השנה עם הצבור צריך לסלקו כי תקיעת שופר השוו בש"ס לכניסת כ"ג לפנים דלזכרון קאתי מלבד מ"ש חכמי אמת וזה פורש מן הצבור ונק' רשע שאינו הולך לב"הכ ומה גם שאמרו שנשבע לשקר. הרב מהר"ר יוסף ראויגא אחד מרבני איטליא בדור שלפנינו בתשו' כ"י:

יג
מי שנשתטית אשתו ונשא עליה ע"פ ב"ד יש לו שתי נשים מיקרי ולא יתפלל ביו"הכ. הרב שבות יעקב ח"א סי' כ"ט והפריז הרב בהוראה זו דאעיקרא הא דנשוי מנהגא בעלמא הוא כמ"ש מור"ם בדרכי משה וכבר כתב בהגהה זו דכל ישראל כשרים וכ"כ הרב הלבוש. ומסתיין חומרא דיהיה נשוי אבל להחמיר שלא יהיה לו שתי נשים וכ"ש כשאחת שוטה דכמאן דליתא דמיא שלא יתפלל אין הדעת סובלו ומה דמות יערוך לכ"הג דביתו כתב רחמנא. וע"ש מה שתמה על הה"מ פי"ז דא"ב דנעלם ממנו מ"ש הרמב"ם פ"ה דכלי המקדש עש"ב ולא ידעתי מה זה העלם דהה"מ לא דיבר אלא להראות מקור הדין. גם ע"ש הרב הנז' דמשמעות הרמב"ם הוא לגרש אחת ק"ק דהש"ס והרמב"ם קרו בחיל ומאי משמעות דקאמר ומ"ש
דמקור הגהה זו מהגהות מנהגים איתיה בס' הכלבו נמי. ובד"מ בסי' זה כתב תרי זימני דאשה אחרת מתקנין לו ע"ש ואינו הלכה:

יד
דין ג'. הגהה. ואין תוקעין ערב ר"ה וכו' הטעם להפסיק בין תקיעות רשות לתקיעות חיוב ודלא כהרב בית דוד סי' שנ"ה בית הרואה דף ל"ג:

טו
אם חל ברית מילה בערב ר"ה מור"ם לעיל בסמוך כתב דיאכלו ועמ"ש הרב בית דוד סימן שנ"ז וסימן שמ"ט:

טז
דין ד'. מכבסין ומסתפרין וכו' כן אמרו במדרש והביאו הטור וסיים דאוכלים ושותים ושמחים ולובשים לבנים ברי"ה וכו' וכתבו האחרונים דדוקא לבנים להורות סליחה כמש"ה כשלג ילבינו באופן שיהיה האדם מלא יראה מפחד ה' והדר גאונו דואג ולא שוכח ולב שמח שוקט ובוטח כי מוחל וסולח:

יז
הגהה. נוהגין לילך על הקברות וכו' עמ"ש הרב בית דוד סי' שנ"ו וספר מעבר יבק פכ"ד משפתי רננות:

יח
כתבו האחרונים שנכון למנוע ת"ה בריש שתא וכתב בס' אליה זוטא דאותה שאמרו בר"ה נפקדה שרה תפתר בליל טבילה או דנגזרה גזרה בר"ה וק"ק דאין ולאו ורפיא בידיה והש"ס מסיק פ"ק דר"ה דבחג קאי וכו' וכבר בס' יד אהרן ובס' אור יקרות המה ראו כן תמהו עמ"ש ברב כנ"הג דבמוצאי ר"ה נתעברה והרב פר"ח כתב ששמע כן משם האר"י זצ"ל. הן אמת חפשתי בתוכות כתבי הקדש להאר"י ז"ל בספרי כ"י ודפוס וקצורים ולא ראיתי כן משם האר"י. ולכל הדברות אין להחמיר כמי שאיחרה טבילתה כמ"ש הרב כנ"הג דאסור אלא כל שהוא ליל טבילה מותר וכ"כ הפר"ח ועיקר:

יט
בכ"ה אלול נברא העולם וטוב ללמוד פ' בראשית עד יום אחד וכן בכל יום עד שביום ר"ה ילמוד פ' יום הששי שבו נברא העולם. מהר"י ישראל לינגו בכ"י משם ס' מספרים תהלות ה':

כ
פרפיסא שהיו נוהגין לעשות בימי הגאונים לפני ר"ה כתבו רש"י בשבת דף פ"א ע"ב ע"ש:

כא
יש נוהגים לעשות התרת נדרים באלול והרמז לא יחל דברו ככל ס"ת אלול. הרב שפתי כהן על התורה סוף פ' מטות:

סימן תקפב

א

דין א'. ואם טעה או שהוא מסופק וכו' האחרונים נחלקו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אם חוזר ומור"ם לעיל סי' קי"ח פסק דא"צ לחזור אבל דעת מרן דחוזר וכן הסכים הפר"ח וכן עיקר כמו שכתבנו בעניותנו לעיל סי' קי"ח בס"ד:

ב

חקר הפר"ח אי בשאר ימות השנה אמר המלך המשפט חוזר ובתחילה כתב דאף לכתחילה יכול לומר המלך המשפט ואסיק דלכתחילה יאמר בימות השנה מלך אוהב ולא יאמר לכתחילה המלך המשפט וכן משמע ממ"ש רבינו מהר"י ן' מיגש בתשו' כ"י סי' קפ"ב וז"ל שאלת אם מותר לומר בשאר ימות השנה מלך אוהב צדקה או אין מותר לומר אלא האל המשפט או אוהב צדקה ומשפט. תשובה מה שמנעו לומר בשאר ימות השנה המלך המשפט או לומר בעשרה ימים שבין ר"ה ליו"הכ האל המשפט או אוהב צדקה ומשפט להיות יתעלה בימים הנז' יושב על כסא דין ודן כל א' כפי מעשיו ועל כן ראוי לומר בימים הנז' המלך המשפט אבל לא מנעו לומר מלך אוהב צדקה ומשפט בשאר ימות השנה שאין בכלל לשון זה ולא נראה ממנו שהוא יושב על כסא משפט ודן כל הבריות באותה העת אבל מה שנראה ממנו הוא שהוא אוהב המשפט כלומר מסכים בו ואינו נוטה ממנו עכ"ל הרי שכתב שמנעו לומר בשאר ימות השנה המלך המשפט. ולכאורה יש לדקדק מתשוב' הנז' דלא מנעו בי"מת לומר מלך אוהב שהרי כתב דמנעו בעשרת ימי תשובה האל המשפט או אוהב וכו' משמע דלא מנעו מלך אוהב ולא עוד אלא דאף לכתחילה יתכן לאומרו בי"מת כאשר יראה המעיין מדקדוק לשונו. ויקשה על זה דהא גמר אומר המלך אוהב אין בכלל זה יושב על כסא משפט וא"כ איך יצא אם יאמר אוהב בי"מת וכ"ש דמשמע שיכול לאומרה אף לכתחילה:

ואפשר דיש חילוק בין האומר בכל השנה אוהב צדקה לאומר מלך אוהב דהאומר בכל השנה אוהב צדקה כאשר משנה ביו"הכ ואומר מלך אוהב מהשינוי מוכח דכונתו מלך יושב על כסא דין. אבל אם כוליה שתא קאמר מלך אוהב אם אמר כן ביו"הכ חוזר דלשון זה אינו משמע בהכרח שהוא מלך יושב על כסא דין. וסירכא דלישניה דשאר ימות השנה דאין כונתו כן נקיט. וכבר דקדקתי כן בסי' קי"ח והסכמתי לזה דברי הרמב"ם בתשו' עש"ב ודוק היטב ובס' ארחות חיים דף י"ד ע"ד כתב ואין לחתום מלך אצל משפט כי אם בעשרה ימים שמר"ה ועד יו"הכ:

ג
כתב הרב מגן אברהם דהכא לא מהני שיאמר צ' פעמים כמו בסי' קי"ד ס"ח דהכא אינו רשאי לומר באי"י דהוי ברכה לבטלה ואם יאמר בלא שם א"כ בתפלה כשיאמר בשם יחזור ללימודו לומר באי"י האל הקדוש דלכך לית ליה תקנתא וגדולה מזו כתב ב"י סוף סי' קי"ד בשם הרד"א עכ"ל ואין דבריו מוכרחים דמ"ש הרד"א והביאו מרן סוף סי' קי"ד היינו טעמו של ה"ר פרץ דפליג אמהר"ם ומה יוכיח הוכח מדברי החולק דאימור דלדעת מהר"ם שפיר דמי אף בזה ואם כה יאמר ברוך אתה השם האל הקדוש צ' פעמים עביד ומהני אף דאומר השם במקום הזכרה אשר לו רגל על לשונו וכן ראיתי להפר"ח שכתב בפשיטות דמהני:

ד
דין ה'. אם לא אמר זכרנו ומי כמוך וכו' הטור כתב משם בעל הלכות גדולות דמההיא דלא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות וכו' לא שבקי רבנן למימר זכרנו וכו' אבל בספר חיים אומרים בשים שלום דסליק להו י"ח. וכתב מרן בב"י מ"ש דלדעת בה"ג אומר בספר חיים בשים שלום וכו' לא ראיתיו בשום מקום עכ"ל:
ואנא חזיתיה בספר הלכות גדולות עצמו שם בפרק אין עומדין בסופי כלשון הטור ממש. אלא דס' בה"ג נדפס שנת ש"ח וקרוב שלא הגיע ליד מרן כי ב"י א"ח נדפס שנת ש"י:

ה
הטור כתב משם מהר"ם שהיה אומר לחיים בשב"א. והקשה מהר"א מפראג דכתיב לחיים בירושלם בפתח ותירץ הרב בית חדש דלא קפיד אלא בר"ה ויו"הכ ימי הדין אבל בשאר ימות השנה היה קורא לחיים בפתח ע"פ הדקדוק דשו"א באה בתחילת תיבה באות שאינה אחהע"ב קורין אותה בפתח עכ"ד והקשה בס' יד אהרן דהרב ב"ח גופיה בסי' כ"ד כתב לומר בציצית בפתח ע"פי הדקדוק:
ולק"מ דהתם הרב ב"ח קאמר שתיבת בציצית תהא נקודה הבי"ת בפתח שאלו נקודה בשב"א צריך לקרותה בשב"א כמ"ש הכא דשב"ה הבאה בתחילה בבי"ת אין קורין אותה בפתח. וכונת הרב ב"ח שכתב דקורא לחיים בפתח ע"פ הדקדוק רשב"א וכו' היינו דלא מיבעיא דאם תיבת לחיים נקודה בפתח ככתוב לחיים בירושלם נקראת בפתח אלא אפילו תנקד בשב"א ע"פי הדקדוק צריך לקרותה פתח. ועיין בית דוד סי' שס"ב:

ו
מאן דבאתריה נהיגי לומר בזכרנו אלהים חיים אל חי לא יבטל מנהגים. הרב מטה יוסף ח"א סי' ג'. והרב דברי יוסף בריש ספרו שדי נרגא בכל דבריו והסכימו עמו כמה רבנים:

ז
אין מחזירין וכו'. הטור כתב בשם ר"י דמחזירין ושהרא"ש תמה דלמה מחזירין וכו' שהיא תקנת הגאונים:
וחזה הוית להרב בית דוד סימן שס"ה יצא לישע ר"י והליץ בעדו דנסחא זו מאנשי כנ"הג ויש ראיה לר"י ממאי דאמרו במס' סופרים וכו' משמע שהוא מאנשי כנ"הג מפני שמס' סופרים הוא מזמן התנאים. ויש תימה על הרא"ש מה יתרץ להא דמס' סופרים עכ"ד ודבריו קשים לשמוע חדא דאיך נחה דעתו דעת עליון שהטור הביא הא דמס' סופרים ותכף הביא דברי אביו הרא"ש שהיא תקנת הגאונים ולדבריו בואו ונצווח על הטור שכותב דבר והפכו בהעלם אחד. ותו לדבריו דאנשי כנ"הג תקון זכרנו וכו' איך כמה גאונים אסרו לאמרו. ותו דתנן פי' י"ט של ר"ה סדר ברכות אבות וגבורות וקדושת ה' ומשמע דלא משנינן בהו מידי וכמ"ש הר"ן והרשב"ץ בפסקי ר"ה דף כ"ב עלה ואי אנשי כנ"הג תקון הו"ל לתנא דמתניתין לרמוז זה והגם שיש לדחות הדבר רחוק. ותו שכתב דמס' סופרים מזמן תנאים והרואה יראה כמה אמוראים נזכרו בה רבי יוחנן וריש לקיש ורב הונא ודכוותייהו ואף אמוראי בתראי רבא ורב כהנא ורב אשי הוזכרו. ותו שהוא תמה על הרא"ש ואשתמיטיתיה מ"ש הרא"ש בהל' ס"ת בענין פרשה פתוחה דמס' סופרים נתחברה בדורות אחרונים ולא הובא מדבריו בתלמוד. ומאחר שכן מאי מקשה על הרא"ש ממס' סופרים שהיא מזמן התנאים וזה מודה שהוא נסח אנשי כנ"הג הרי הרא"ש קרי בחיל שנתחבר בדורות אחרונים:
הגם הלום ראיתי להרב החסיד ונזר הקדש כמהר"ר מלאכי הכהן בס' הבהיר יד מלאכי דף קע"ד ע"ב שתמה על הרא"ש במ"ש שלא הובא מדברי מ"ס בתלמוד דהא כמה בריתות שהביא התלמוד בהקומץ וכו' כלם מצויינים שם במסורת הש"ס שממס' סופרים נינהו ומכאן אתה דן שמ"ש בעל מאור לעינים דף פ"ה שמ"ס נתחבר אחר התלמוד ליתא אף לדעת הרא"ש עכ"ל:
ושותיה דמר רב כהנא לא גמירנא אטו ממסורת הש"ס אשר עשו אחרוני אחרונים קמותיב לגדול המורים הוא הרא"ש. ותו דשפיר קאמר במסורת הש"ס דהבריתות ההם הנה הנה במ"ס אך אין מזה מופת אי הש"ס מייתי להו ממ"ס. או מ"ס נתחבר אחר התלמוד ומייתי הבריתות ההם משרש הברייתות שהיו בידם או מהתלמוד עצמו. וכונת הרא"ש דהתלמוד לא רמז ממס' סופרים על דרך הא דאמרו בכתובות דף כ"ח תנא באבל רבתי וכן רמזו מס' כלה אבל ודאי דיש כמה בריתות ועניינים במ"ס שהם בבבלי ובירושלמי ובמדרשים כידוע ואין זו ראיה שמ"ס קודם התלמוד כדכתיבנא:

וממילא מפריך מה שהשיג הרב הנז' על בעל מאור לעינים כמבואר ואדרבא ממאי דקמן שזכרנו וכו' הוזכרו במ"ס וכתב הרא"ש דתקנת הגאונים היא משמע קצת דסבר הרא"ש דמ"ס נתחבר בימי הגאונים ואין להאריך בזה:

שוב אשוב לדברי הרב בית דוד הנתנין למעלה שהביא ראיה לר"י ממ"ס ואף גם זאת אני בעוניי לא ידעתי מה ראיה היא ממ"ש דחוזר הרי אמרו במ"ס דאין אומר זכרנו אלא בב' ימים של ר"ה וכיפור ואף זה בקושי התירו ואם כן ודאי דאין מחזירין וכן ראיתי בהגמ"יי פ"ב דתפלה שתמה על ר"י ממ"ס. ושם כתוב בהגמ"יי דרבו מהר"ם דעתו שאין מחזירין וכ"כ הרב תרומת הדשן סי' קד"ס דמוהר"ם ס"ל כהרא"ש וק"ק דבתשב"ץ סי' קי"ט כתב משם מהר"ם דחוזר ע"ש. וכתב הרשב"ץ בפסקי ר"ה פי' י"ט דסברת מ"ד דמחזירין תמוהה וכן כתב הרמב"ן. בשם הגאונים וכן הסכמת האחרונים דאין מחזירי עכ"ד:

ח

יש תמהין דזכרנו וכו' אומרים בכל ימ"ת ואלו ובכן לא והרשב"ץ שם נ"ט לדבר ע"ש:

ט

כתב המנהיג דהאומר זכרנו לחיים טובים פקח אבל הרשב"ץ שם כתב דכיון דלבסוף מזכיר חיים טובים לא הפסיד ועוד דחכמים סופרי האותיות אמרו שאין לאומרו בזכרנו:

י

דין ז'. יום תרועה מקרא קדש וכו' כתב הרשב"ץ דבמקומו לא נהגו לאומרו ואין לשנות ועיין עוד מ"ש שם באיזה נסחאות ובס' בית דוד סי' שס"ו וסי' ש"ע והנמשך:

יא

דין ח'. הגהה. ודברך אמת וכו' כן נסחת הרמב"ם בסדר תפלה ופכ"ט דשבת וכ"כ הרשב"ץ ומטה משה אבל מנהגנו לומר ודברך מלכנו אמת וכו' ונראה שכך נסחת האר"י זצ"ל:

יב

יאמר ותמלוך ה' לבדך ולא אתה הוא ה' לבדך. הרשב"ץ ח"ב סימן קפ"ד:

יג

דין ט'. הגהה. לשנה טובה תכתב לא יאמר תכתב לשנה טובה או תכתב לחיים טובים לפי שהוא ר"ת תלט. לשון קללה מידי דהוה אמשז"ל שלא לומר אכול בשמחה לחמך שהוא ר"ת אבל. מז"ה מהר"א אזולאי ז"לה בהגהותיו כ"י משם ס' זכרון משה:

לפי מש"ל סימן ר"ך בשם מהר"י צמח גם כאן יש לומר דאדרבא מה שהוא קללה בר"ת יהפך במילוי ובסדר ליכתב לשנה טובה:

סימן תקפג

א
דין א'. רגיל לאכול וכו' המרדכי בד"ה גריס למיתי וכ"כ הרב המאירי לתן על השלחן. והמנהג לאכול כמ"ש מרן:

ב
רוביא דהיינו תלתן וכו' הר' בית דוד סי' שע"ז פי' דהיינו עשב הנקרא רוביא בלע"ז שמימיו אדומים והצבעים צובעים בו ע"ש. ואינו מחוור. ומנהג עיר קדשנו ירושלם תו' ליקח מין קטנית הנקרא לוביי"א בערבי במקום רוביא וכן ראיתי שכתב הרב המאירי רוביא פירשו בו גדולי הרבנים תלתן ואנו מפרשים בו קטנית פאצולי"י עכ"ל והוא הלוביי"א הנז'. וכן כתב הרשב"ץ בחידושי ר"ה דף כ"ה ע"א וז"ל וראיתי בתשובה שהיו מביאין לפני רבינו האי גאון פול המצרי ולא הזכירו רוביא ונראה דרוביא הוא פול המצרי וכו' דאמר בירושלמי פ' במה אשה ההן פולא מצראה כד איהו רטיב אינון צוחין ליה לובי וכד איהו נגיב אינון צווחין ליה פול המצרי וכו' וזה המין נקרא בערבי לוביא עכ"ל והירושלמי הוא פ"ח דכלאים ריש פ' במה בהמה ושם מבואר דהוא לובי הוא מצרי ע"ש ודוק:

ג
במקום שלא נמצא רוביא אין ליקח פשתן שגם הוא מתרבה ולומר יפושו זכיותנו דיש לחוש לקרבן קין שהוא פשתן ולא שעה אליו קדוש ישראל. הרשב"ץ שם:

ד
הגהה. ויש נוהגים לאכול תפוח מתוק וכו' הרשב"ץ שם ערער קצת בזה כי מתוקה שבת העובד אלהים וכו' אבל אמרו שיש סוד בדבר:

ה
מהר"ד אבודרהם כתב שיש לאכול דגים והרשב"ץ שם דיש לחוש לשמו דמצינו במקרא דאג:

ו
דין ב'. הגהה. והולכים אל הנהר לומר פסוק תשליך וכו'. כתבו גורי האר"י זצ"ל דביומא קמא דוקא איבעי למיזל ואם חל בשבת כמדומה שראיתי בכתבי הרמ"ז שלא לילך ושוב ראיתי בכתבי מהר"ר ישראל שלמה לינגו שכתב שאמר לו הרב המקובל מהר"ר בנימין הכהן משם רבו הרמ"ז דאם חל ר"ה בשבת לא יעשה כסדר הזה בשבת אך ביום שני

אחר מנחה כה יעשה ולמד מזה מהר"י הנז' דאם אירעו אונס אף כשחל ר"ה בחול ולא עשה סדר זה ביומא קמא יוכל עשוהו ביום השני אחר מנחה:

סימן תקפד

א

דין א'. הלל בר"ה וכו' מנהג פשוט דבר"ה ואור י"והך קורין ומקרין ספר תהלים ובכלל ההלל שהם מכוונים לשם קריאה ואין קפידא אלא לומר הלל בתפלה כשאר י"ט וכ"כ מהר"ר ישראל שלמה לינגו בכ"י ופשוט ועיין במג"א ובס' בית דוד סי' ש"פ:

ב

הגהה. ונוהגין לומר אבינו מלכנו וכו' כתב מרן בב"י דבר"ה לא יאמר חטאנו לפניך וכיוצא ועיין מ"ש הרב בית דוד סי' שפ"א וסי' שפ"ג וסי' שצ"ט:

ג

ואם הוא שבת אין אומרים אותו וכו' מרן בב"י הביא משם הרשב"ץ שמה שכתב הר"ן ומנהגנו שלא לאומרו טועה היה במנהג מקומו כמו שאמרו תלמידיו. ואחד הרואה להרב כנ"הג נתחבט בלשון זה וצידד צדדין וצידי צדדין וכתב שבאה לידו תשובת הרשב"ץ ואסיק ובהסכמה עלה דהאמת הוא דמנהג מקום הר"ן שלא לאומרו אלא שחשב שכן נוהגים כל העולם ולא היא עיין בדבריו באורך וברוחב:

וגם הרב בית דוד סי' שפ"ד האריך בזה על דברי הרב כנ"הג והסכים דמקומו של הר"ן שינו מנהגם הקדום וכו' ע"ש באורך ובסימן שפ"ב כתב דטפי ניחא להגיה במקום טועה טוען היה במנהג מקומו ע"ש:

ואנן יד עניי חזינן בתשובות הרשב"ץ הנדפסות עתה בזמנינו שכתב בח"ג סי' קפ"ו וז"ל ובענין אבינו מלכנו אם אומרים אותו בשבת המנהג הוא לאומרו בין בשבת בין ביו"הך ואע"פי שהר"ן בפי' ההלכות כתב שאין המנהג כן טעות נפל בידו כמי ששמענו מתלמידיו פה אל פה עכ"ל ופשט דבריו מבואר שהר"ן כתב דהמנהג שלא לאומרו ואין זה אמת רק הר"ן חשב שכך המנהג ואינו. והגם שיקשה קצת על זה כמ"ש הרב כנ"הג נראה דזהו אמיתות כונת הרשב"ץ כמבואר לכל ישר הולך:

ומ"ש עוד הרב כנ"הג שמה שסיים הרשב"ץ שדברים אלו תלויים במנהג לא קאי על צדקתך. כבר הרב בית דוד סי' שפ"ד דייק עלה ואסיק דקאי גם על צדקתך ע"ש והכי משמע למדקדק אעיקר תשובת הרשב"ץ סי' הנז':

ד
כתב הרב שיירי כנ"הג שאין לומר היום תכתבנו לחיים טובים שאין לנו להחזיק עצמנו לצדיקים. וכן הסכים הרב פרי חדש וכן משמע מע"ש הרשב"ץ בתשובה בח"ב סי' י"ד ע"ש ודוק:

ה
דין ג'. אין מביאים אצלם ס"ת וכו' עיין בתשובות הרב עדות ביהוסף ח"א סי' מ"ד:

ו
דין ד'. מלין בין קריאת התורה וכו'. עמ"ש בס' בנימין זאב סי' רל"ג מתשובה לרבוואתא קמאי ותמצא תשובה זו בס' האגודה דף עק"ב:

סימן תקפה

א
דין א'. צריך לתקוע מעומד וכו' הטור כתב דילפינן לכם מעומר ומרן בב"י מייתי לה מהגהות מיימוניות והני ילפותות לא נמצאו על חוף ימים ים התלמוד בבלי וירושלמי ודלא כהרב בית דוד סי' שפ"ח שכתב דג"ש זו היא בגמרא באיזה מקום ע"ש וגם הרשב"ץ בחידושי ר"ה דף כ"ח ע"א הביאה משם סמ"ק וכתב ואיני יודע מנין לו ג"ש ואעיקרא גבי עומר כתב מרן בכ"מ פ"ז דתמידין משם רבינו יצחק ן' גיאת שקבלה ביד רבותנו לספור מעומד ואסמכוה אקרא ואולם הכי אשכחן במדרש פסיקתא פ' לך לך ופ' אמור כדכתבינן בעניותין לעיל סי' ח' בס"ד ובס' תניא משם הגאונים דילפינן מחצוצרות ועוד טעם אחר ע"ש וכן בשבלי הלקט כ"י ערוגה רפ"ט יש טעמים שונים:

ב
אם תקע תקיעות של חיוב מיושב נראה דיצא דהרי לדעת הטור ילפינן מעומר וגבי עומר כתב הרמב"ם פ"ז דתמידין דאם מנה מיושב יצא וכ"כ האחרונים ואפילו לדעת מ"ד דילפינן מחצוצרות וכיוצא נראה דיצא דכל הני אינם דרשות גמורות ולא הוו לעיכובא ודלא כהרב אליה רבה שנסתפק לדעת מאן דיליף מחצוצרות:

ג
מי שלא שמע תקיעות על סדר הברכות ובא לשמוע תקיעות צריך לעמוד השומע רדב"ז ח"א סימן כ"ה וכתב הרב כנ"הג דכן נהגו לעיכובא. והרב מגן אברהם הביא דברי הרדב"ז וכתב עלה משם הרב כנ"הג ולא ידעתי מנא ליה הא. והרואה יראה בס' כנ"הג שכל עיקר מה שדקדק אינו אלא על תקיעות מיושב דהש"ץ עומד והצבור יושבים דהו"ל

למיקם כלהו או למיתב כלהו ע"ש אבל על עמידת השומע כשלא שמע על סדר הברכות בהא לא קשיא ליה כלל ואדרבא כתב דהאידנא שווייהו כ"ע חובה לעמוד השומע וכמש"ל ואיברא דמה שהקשה הרב כנ"הג ודקדק לק"מ וכמ"ש הרב אליה רבה:

ד

אין לסמוך עצמו בשעה שהוא תוקע ועמ"ש הרב מגן אברהם סי' קמ"א וסי' תכ"ב ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בהגהותינו לח"מ בסי' טו"ב בס"ד:

ה

דין ב'. לשמוע קול שופר וכו'. ר"ת והסמ"ג כתבו שיברך על תקיעת שופר וכתב הפר"ח וז"ל ואפשר שטעם ר"ת הוא דהא אשכחן בירושלמי פרק הרואה דאמרינן העושה סוכה לעצמו אומר אקב"ו לעשות סוכה כי אינו מצווה לעשות סוכה אלא לישב בה אלא ע"כ לומר דכיון דא"א לישיבה בלא עשיה שייך לומר שציונו לעשות וא"כ ה"ה כיון לשמיעה בלא תקיעה שייך שפיר לומר וציונו לתקוע אלא די"ל דכיון דאסיקנא פרק התכלת דכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה לא מברכינן עלה א"כ ה"נ כיון דגמר המצוה לא הוי התקיעה אלא השמיעה לא מברכינן אלא לשמוע דבכלל השמיעה תקיעה ואין בכלל התקיעה שמיעה עכ"ל ומה שסבר הרב בנותן טעם לר"ת מהירושלמי כונתו מבוארת דהגם דפשיטא דלא קי"ל כהירושלמי דאסיקנא איפכא כתלמודין וכמ"ש התוס' פ' התכלת דהירושלמי בהא פליג אבבלי מ"מ מאי דפליג תלמודין על הירושלמי היינו דאין לברך שני ברכות אלא הברכה אחת היא בגמר מצוה ובהא ודאי דקי"ל כתלמודין ולא כירושלמי אבל מ"מ יש ראיה מהירושלמי דהרי מברך על עשיית סוכה אף שהעיקר הוא לישב בה ומינה ילפינן לדידן בברכה דמברכינן בגמר מצוה דיכול לברך לתקוע ודחה הרב הראיה דאפשר דהא נמי תלי בעיקר פלוגתא דהירושלמי וגמרין דילפי תלמודין גם בברכה אחת איבעי ליה לברוכי על גמר המצוה:

אמנם ק"ק על הרב פר"ח איך עלתה על דעתו לומר דר"ת סמוך ונראה על הירושלמי ולירושלמי מברכינן על תקיעת שופר והרי הרא"ש הביא משם הירושלמי ומברך לשמוע קול שופר ומעתה החילוק ברור דגם לירושלמי כשמברך ברכה אחת צריך לברך על גמר המצוה ממש כי הכא דגמר המצוה השמיעה משא"כ גבי סוכה דמברך שתי ברכות. ותו ק"ק דכפי דבריו משמע קצת דהעושה סוכה לאחר לא יברך כיון דהעשיה לאו מצוה היא והרי בירושלמי שם פ' הרואה אמרו בהדיא דהעושה סוכה לאחר מברך על עשייתה. ותו ק"ק דאמאי בעי למילף מהירושלמי נלמוד מתלמודין דהרי מפורש שם פ' התכלת דאיכא מ"ד דמברך לעשות ציצית וה"ט דסובר דחובת מנא הוא אלא דאנן קי"ל דחובת

גברא הוא אמנם נגמר מינה דלמ"ד חובת מנא מברך לעשו' ציצית אף שעיקר המצוה להתעטף בו ומשמע דאף אם אינו גמר המצו' בדקדוק יכול לברך דומה למה שרצה ללמוד מתלמוד ירושלמי בסוכה ולפ"ז הדחיה שדחה מתלמודין דאין לברך אלא על גמר המצוה ממש אינה דחיה דהרי משמע מתלמודין נמי דאי לאו דחובת גברא הוא מברכינן על עשיית ציצית אף דעיקר המצוה בלבישת ציצית וה"נ בשופר יכול לברך על תקיעה. ותו דכל זה אינו ענין למה שאנו בו דהירוש' והבבלי לא מיירו אלא אי מברכינן שני ברכות על מצוה א'. אבל כשאנו מברכי' ברכת אחת על גמר המצוה יש פנים לומר דיברך על גמר ממש בין לבבלי בין לירוש' יש פנים לומר דלא אכפת לן. ותו דמדברי הרא"ש והרא"ם בתוספותיו משמע דמאן דסבר לברך על תקיעת שופר סבר דתקיעה עיקר והתוקע אם לא שמע יצא. והרב פר"ח עצמו הקשה לר"ת מדרבא בתוקע ועולה לנפשיה דאמרינן מ"ד זימנין וכו' דאלמא בשמיעה תליא מילתא וכבר הקשה הרא"ם קושיא זו בתוספותיו על הסמ"ג ויש ליישב בדוחק דקמ"ל דקאמר היינו בתקיעה תליא מילתא ומאי דנקט רבא שמע מקצת תקיעה וכו' אגב אידך דמקצת תקיעה ביום וכו' נקטה והאמת שהוא דוחק ויש פנים לצדד בכל האמור ומדובר לעיל ואין להאריך. ודברי מרן בב"י כמ"ש על הרא"ם שלא ראה דברי הרא"ש תמוהים שהרא"ם מייתי ליה בתר הכי וכמו שתמה מורי הרב ז"להה בספרו נחפה בכסף בביאור על הרא"ם וכתב שכן תמה הרב מהר"א אמיגו ז"להה:

ו

כפר שיש י"ג בעלי בתים וצריך שכר הרבה להביא תוקע מרחוק וששה רוצים ושבעה מעכבין אין לומר בזה ניזיל בתר רובא והמיעוט כופין ואם המעכבין טעמם משום שהם עניים אין כופין אותם דביכול הכתוב מדבר והששה יתנו כל הצריך. מהר"י עאייאש בס' בני יהודה דף ס"ז דלא כהרב חוות יאיר סי' קפ"ו שצידד בזה:

ז

דין ד'. אחד תוקע ולא ש"ץ כדי שלא יתגלגל וכו' כ"כ הטור משם רבינו האיי גאון שדקדק מדתנן השני מתקיע והביא דברי הרא"ש על זה שהטעם בההיא דתנן פי' אין עומדין לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף וכו' ע"ש ומוכח מדברי הרא"ש בפסקיו ודברי הטור דרבינו האיי לא כתב אלא דמדתנן מתקיע משמע דאחר תוקע ולא ביאר הטעם ואתא הרא"ש ויהיב טעמא. אבל ראיתי בס' ארחות חיים דף צ"ט ע"א שכתב וז"ל ורבינו האיי כתב שאם הבטחתו שיתקע ויחזור לתפלתו רשאי לתקוע אפי' מעומד כדאמרינן גבי נשיאות כפים עכ"ל הרי דרבינו האיי גאון גופיה פירש דהטעם שלא יתבלבל. ומ"ש

מרן בב"י דלרב האי הטעם הפסק והשיג עליו הרב ב"ח דאינו אמת עש"ב דברי מרן הם לסלקא דעתין דהוה אמינא שטעם רב האיי משוה הפסק ומשו"ה הביא הטור דברי הרא"ש שמפרש הטעם והשתא גם דברי רבינו האיי הכי מתפרשין וזה פשוט בכוונת מרן וכ"כ האחרונים:

ח

אם יש תוקע אחר שם והש"ץ מובטח שלא יתבלבל כתבו הרב ב"ח משם מהרש"ל והרב פר"ח דלדעת מהר"ם שהביא הטור לעיל סי' קכ"ח גבי כהן דאם יש אחרים אף שהוא מובטח לא ישא את כפיו ה"ה הכא ומכח זה השיג הרב פר"ח על מרן דסתרי פסקיו אהדדי דהכא סתם ומשמע אף שיש תוקע אחר מצי הש"ץ לתקוע אם מובטח ולעיל סי' קכ"ח פסק כהר"ם. ובסי' קכ"ח דין ד' תמה הרב פר"ח על הטור דמייתי הכא דברי אביו הוא הרא"ש ואם הרא"ש ס"ל כדעת מהר"ם שהביא הטור שם בסי' קכ"ח מאי ראיה מייתי מנשיאות כפים דהא בנשיאות כפים לא שרי אלא היכא דליכא כהנים אבל היכא דאיכא כהנים לא וא"כ גבי תקיעת שופר דאיכא תוקעים אחרים איך מתיר הרא"ש אלא ודאי דס"ל דאפי' דאיכא כהנים אחרים רשאי לישא את כפיו עכ"ל ואני בער ולא אדע מהיכא פשיטא להרב דהרא"ש מתיר כשיש תוקעים אחרים דהרי דברי הרא"ש בפסקיו סתומים ואימא דהרא"ש סבר דכי איכא תוקעים אחרים הוי דומה לנשיאות כפים דלא יתקע אף אם הוא בטוח וכמ"ש מהרש"ל דלדעת מהר"ם ה"נ גבי תקיעה ותו דהו"ל להקשות על הטור דבדבריו הכא משמע דאיירינן בדאיכא תוקעים אמרים ממ"ש הטור בתר הכי דברי העיטור וז"ל וכ"כ העטור מסתברא שאם ש"ץ יודע לתקוע הרשות בידו אלא שמנהג הראשונים שהיו מחבבין המצוות וכל א' נוטל חלקו וכו' ע"ש ומשמע דאיירי בדאיכא תוקעים אחרים והרשות ביד ש"ץ וכ"כ הרב מגן אברהם. וכן משמע קצת מדברי הטור בקיצור פסקי הרא"ש פרק בתרא דר"ה ע"ש והא הו"ל להרב פר"ח להקשות דהטור פליג דידיה אדידיה לפי שיטתו וכן ק"ק על מהרש"ל דפשיט' ליה דלמהר"ם ה"ה הכא דבעינן שלא יהיו תוקעים אחרים דהרי הטור סימן קכ"ח מוכח דמסכים הולך לדעת מהר"ם והכא משמע דשרי אף כשיש תוקעים אחרים:

אבל נראה דיש לחלק בין זו לנ"כ והכא כ"ע מודו דאף אם יש תוקעים אחרים אם הוא בטוח הש"ץ מצי תקע וכבר הרב מגן אברהם בסימן קכ"ח ובדין זה חילק ביניהם ע"ש ולא תיקשי איך הרא"ש מייתי ראיה מהתם כדקשיתיה להפר"ח דמביא ראיה אעיקרא דדינא מנ"ל דבחששא זו מבטילינן ליה ולזה הביא מנ"כ ואף דהכא לא דמי בכולא

מילתא להההיא טעם יש לחלק ונקוט מיהא פלגא דהש"ץ בטל דחשחין טרוף אנן אך טרף והוא לא. ידע להשלים תפלתו ובכן עלו פסקי הטור ומרן כהוגן:

ט

אם אין שם תוקע אחר כתב בס' תניא דיתקע ש"ץ ואין לנו לחוש שיתבלבל והוא דעת הר' ט"ז וכן הסכי' בס' אליה רבה ודלא כהרב מגן אברהם ז"ל:

י

דין ה'. הנוטל שכר וכו' אינו רואה סי' ברכה. דעת מרן דאיסורא נמי איכא וכמו שסתם לעיל בש"ע סי' ש"ו וכתב אסור להשכיר חזנים להתפלל. וכבר תמה הרב פר"ח על הרב מג"א שכתב כאן בדין זה בפירוש דברי מרן דאיסורא ליכא שהוא הפך מה שסתם מרן לעיל סימן ש"ו:

איברא דבדברי מרן בב"י יצאו עליו עוררי"ן דהכא בדין זה כתב דאיסורא ליכא מדקאמר אינו רואה סימן ברכה ובי"ד סי' ע"ד כתב דכיון שאינו רואה סימן ברכה אסור והרב שיירי כנ"הג א"ח סימן תס"ח והרב משפט צדק והט"ז והפר"ח סי' תצ"ו במנהגי האיסור המה ראו כן תמהו. והרב אליה רבא בדין זה כתב לישב סתירה זו דשאני הכא דמצוה הוא עושה ואינו מחוור דהרואה יראה דברי מרן בב"י דדייק מלשון אינו רואה סימן ברכה דמשמע ליה דליכא איסורא:

והרב מקראי קדש דף ר"ג כתב דלק"מ דס"ל למרן דכל דוכתא דקאמר אינו רואה סימן ברכה וליכא הוכחה אפי' איסורא איכא והכא שאני דעריב להו בהדי שכר כותבין ואינך דלית בהו איסורא וכו' עכ"ד וכתב עט"ר מורי הרב ז"להה בספרו הבהיר נחפה בכסף דדבריו נכונים אלא דמנ"ל למרן סברא זו וכו' ע"ש דף קנ"ב. ואני אומר דהא דמנ"ל למרן סברא זו ל"ק דרב גובריה לאסבורי ניהלן מאי דסבר לה מר ותו דהרי מהרמב"ם מוכח גבי ס"ת דאיסורא איכא וכן נראה דעת הטור בדין ז' וא"כ מצי מרן לסבור דאיסורא בכל מקום בר מינה דהך דמוכח דליכא איסורא והיא סברא אלימתא:

אכן חליינו דמי שידקדק דברי מרן בב"י בדין זה שכתב ואם איתא דהוי שום צד איסור בדבר לא הול"ל אין בהן סי' ברכה דמשמע דלית בהו איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה שפיר הוי דמרן לא אתי עלה מדעריב לה בהדי אינך אלא ממשמעותא דלישנא אין רואה סימן ברכה דייק. ותו ק"ק על הרב מקראי קדש ומורי הרב דאכתי דברי מרן סתראי נינהו דלעיל סימן ש"ו סתם בש"ע בהא דאיסורא איכא והכא דייק מדעריב לה בהדי אינך דלית בה איסורה:

ואפשר לומר בדוחק דמרן כל ע"ש בב"י בדין זה הוא לדעת הר' שמואל ליתובי דעתיה ולא מפי עצמו אמרה שכן דעתו רק הסביר פנים לדעת הר' שמואל. אבל לדידיה נקיט כהרמב"ם גבי ס"ת דלטותא דרבנן משמע ליה איסורא וכמ"ש בי"ד והוא דעת הטור וכן סתם לעיל סי' ש"ו. ובדעת הרמב"ם האריך הרב פר"ח במנהגי האיסור אות י"ח ועיין מ"ש הרב כנ"הג בתשוב' סי' ט"ז:

סימן תקפו

א

דין א'. מצותו בשל איל וכפוף וכו' במקום שקבלו עליהם הוראות הרמב"ם אם אין להם שופר של כבש כפוף אין להם לברך בשאר שופרות מורי הרב ז"להה בחי' לרא"ם בס' נחפה בכסף דף קפ"ד ויש לפקפק דכיון דאיכא דמאן דמפרש בדברי הרמב"ם דשאר שופרות כשרים יכולים לברך דהגם שפירוש מרן ודעמיה בדעת הרמ' נרא' נכון מ"מ מידי ספיק' לא נפיק וכיון דשא' הפוסקים פשיטא להו דיברך ויש להסתפק קצת שדעת הרמב"ם כן כמו שפירשו שאר מפרשים אינו בכלל קבלתם לסמוך על הרמב"ם:

ב

תוקע דאתא ואייתי בידיה שופר כפוף לתקוע ותקן אותו כדרך התוקעים והיה מוכן בידו לברך ולתקוע אדהכי והכי נפק איש ישראל ובידו שופר של איל הזמנה שהזמין השופר הראשון ותקנו לאו מילתא היא ויתקע בשל איל וכן בכל מצוה מן המובחר שנזדמנה לידו בטרם תחיל. כך העליתי בעניותי בספרי הקטן שער יוסף סימן ח' עש"ב:

ג

וכן קרני רוב החיות שהם עצם וכו' כ"כ התוס' והר"ן דמשו"ה לא תנן חוץ משל ראם וכו' וראיתי בס' אליה רבה שכתב וז"ל דעת שיירי כנ"הג בפשיטות דראם בהמה טמאה הוא וכן נ"ל מהר"ן ר"פ ראיהו ב"ד שכתב אותן שאין חלולי' כגון ראם וצבי אבל מגן אברהם כתב דהוא טהור. דמתרגמינן ותאו ורימא עכ"ל וק"ק דמה יוכיח הוכח ממ"ש הר"ן אותן שאין חלולים כגון ראם וצבי וכו' דאדרבא קצת משמע מהר"ן דהוא טהור משום דהוא כתב דשופר מבהמה טמאה אפשר לפסול ואמאי אצטריך בראם לטעמא דאינו חלול תפוק ליה דהוא טמא והגם דהוא משמע דמספקא ליה אי שופר מטמאה פסול מ"מ הא לשופרות שאינם חלולים מטי בה משם התוס' והו"ל להוכיח מהם דהתוס' ס"ל דשופר מטמאה כשר מדמהדרי אטעמא דאינם חלולים וכמו שהוכיח הרב פר"ח ברישא. ומ"ש משם הרב מגן אברהם. דבריו הם דברי התוספות בזבחים דף קי"ג והביאה הרב פר"ח

בדין זה וביי"ד סימן פ' ומייתי נמי מתוס' חולין דף מ"ד ומהגמיי"י עש"ב וכל זה נעלם מהרב מגן אברהם והרב אליה רבה והרב עולת שבת ועיין מ"ש הרב שאלת יעבץ סי' ן':

ד

הגהה. וכן שופר מבהמה טמאה וכו'. כתב הרב פר"ח דמתני' דפ' בא סימן דקתני כל שיש לו קרנים יש לו טלפים ר' דוסא היא כפירוש ריי"בם בחולין דף נ"ט וקי"ל כרבנן וזוהי שיטת הר"ן וא"כ משכחת לה שופר מבהמה טמאה וכ"כ הפר"ח עוד ביי"ד סי' פ' ושם הקשה דאין דחינן סתמא דמתנין מקמי סתמא דבריתא ועוד דסוגיית פ' במה מדליקין דף כ"ח דאמרינן מאי הוי עלה דתחש ומייתי דקרן אחת הי"ל במצחו ומדקאמר קרן א' במצחו טהור היה דאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון וכו' מוכחת דנקיטינן במתני' דפ' בא סימן דכל שיש לו קרנים יש לו טלפים וה"ה קרן אחד. ותירץ דסוגייא הנז' תמוהה וכמו זר נחשב דמשום דשור שהקריב אד"הר קרן אחד וכו' נכריע דכל שיש לו קרן א' טהור ועוד דאמרי אינשי עדי ראיה דיש מינים טמאים בקרן א' במצחה וא"כ על כרחין סוגייא הנז' אליבא דר' דוסא והוא יחידאה ומתני' דפ' בא סימן איידי דמני כללי תני הך בהדייהו ובנה"ג לא מקרן סתמא ואינה הלכה ז"התד עש"ב:

ומורי הרב ז"להה בס' הנז' דף הנז' תירץ לקושית הפר"ח בסוגייא דמוכרח דר"י ליכא קמ"ל דכל שיש לו קרן טהור דאל"כ מאי נ"מ לידע שור שהקריב אד"הר קרן א' היתה לו דודאי טהור הקריב בין אם היה מקרן א' או משתים ומאי אתא לאשמועינן אלא ודאי דר"י ס"ל דכללא הוא לבעלי קרנים דכל דיש לו קרן א' טהור והראיה הוא מדברי רב יהודה דהוראה הוא למורה ובזה תירץ מה שהקשה עוד הרב פר"ח בדין זה והיא קושית התוס' בחולין דף נ"ט דאמאי מייתי פ' ב"מ מימרת ר' יהודה ולא הביא בריתא דקרש ואיהו מפרק לה דמהבריתא אין הכרח דקדש אשמועינן דטהור אך מרב יהודה דייק דמאי דהוה הו' ומאי אשמועי' עכ"ד ולי ההדיוט הא דר' יהודה אינו הכרח דאימור דרבי יהודה פירושא דקרא דמקרין מפריס אתא לאשמועינן וכונתו ודאי דמקרן כתיב וכמו שהשמיענו עוד רב יהודה פ"ק דע"ז ופי אלו טריפות דשור אד"הר קרנותיו קדמו לפרסותיו דכתיב מקרין מפריס ובכה"ג דדריש קראי ליכא למימר מאי דהוה הוה כדאמרינן פ"ק דיומא כיצד הלבישן מאי דהוה הוה ומשני לאסבורי קראי. ותו דאכתי פש גבן התימה אחר שתמה הרב פר"ח דהאיכא מינים טמאים בעלי קרן א' ואיך מצית אמרת דכללא הוא דכל שיש לו קרן א' טהור הוא ועדיה בצד כמה טמאים מקרן א' כמ"ש בשלטי הגבורים פ' נ"ב והביאו הפר"ח שם ביי"ד ע"ש וגם מאי דאסיק הפר"ח דהך סוגי כרבי דוסא ויחידאה הוא ולא קי"ל כותיה הדבר קשה לר' דוסא וסתמא דפ'

בא סימן דסתים כוותיה דכל שיש לו קרנים טהור והיינו אפי' קרן א' ובכל הרואה מינים מקרן א' טמאים:

לכן נראה דאפשר לומר בדוחק דמתני' דפ' בא סימן דקתני כל שיש לו קרנים היינו שני קרנים ואז הוא לטהור אבל אם יש לו קרן אחד אינו סימן טהרה דאיכא טמאים נמי בקרן א' ומאי דדייק פ' במה מדליקין הכי דייק דאומר היה ר"מ תחש בריה בפ"ע ולא הכריעו בו אי חיה או' בהמה וקרן א' היתה לו במצחו ולפי שעה וכו' וקשה על ר"מ דקאמר דלא הכריעו אי חיה או בהמה וקרן א' וכו' דטפי הול"ל דהוא טהור או טמא או לא הכריעו אי טהור אי טמא והא חידוש' טפי מאומרו דלא הכריעו אי חיה או בהמה וקרן א' היתה לו דמהא לא נ"מ אבל טהור או טמא נ"מ אי אמרינן לא הוכשרו למלאכת שמים רק טהורים ככל מילי ועל כן ס"ל להש"ס דר"מ באומרו קרן א' היה לו במצחו רמז לנו להוא טהור כשור אד"הר ולאו דכל דיש לו קרן א' טהור רק דהא דאד"הר היה פשוט אצלם בפי' מקרין מפריס ורמז רמז למה שמפורסם דשור אד"הר קרן א' היתה לו וטהור משא"כ הא דשאר מינים דישנם בעולם טמאים מקרן א' לא נרמז בשום דוכתא לכן סמך ר"מ לרמוז באומרו קרן א' היתה לו במצחו להמפורסם להם לשור אד"הר וז"ש הש"ס מדקאמר קרן א' היתה לו במצחו ש"מ טהור דאמר רב יהודה וכו'. כלומר מדקאמר קרן וכו' במקום אומרו שהוא טהור או טמא ש"מ טהור וכו' ובהא ניחא דלא מייתי ממתני' דכל שיש לו קרנים וכו' דההיא בשני קרנים ולא מייתי בריתא דקדש דלא קאמר דקרן הקדש במצחו וכל דיוקו הוא מזה וק"ל. וראיתי בירושלמי פ' במה מדליקין דמשמע התם דתחש קרן א' היתה לו ודריש מקרין מפריס מקרן כתיב אתחש כאשר יראה הרואה ולפ"ז ניחא טובא הא דאמרן דזו כוונת ר"מ שאמרו וקרן א' היתה לו במצחו דדריש מקרין אתחש ומהא דייק בש"ס דילן דהוא טהור כי היכי דר' יהודה דריש ליה על שור אד"הר והיה טהור ה"נ לר"מ דקאי אתחש ועוד אפשר דלר"מ משור פר היינו שור שהקרי' אד"הר ומקרין קאי אתחש ודוק אך ק' דר"מ קאמר בתלמודין לא הכריעו בו קאמר התם בירושלמי מין חיה. ועוד אמרו שם דנקרא קדש וזה הפך תלמודין ומ"ש הרב פר"ח דלא קי"ל כסתם דפ' בא סימן דאיידי דמני כללי וכו' יש להביא ראיה לדבריו מדברי הרא"ש בתוספותיו להוריות דף י"ב ע"ב ומה שיש להעיר על זה מסנהדרין דף ל"ד יישבתיו בעניותי בס' הקטן שער יוסף דף ג' ע"ש בע"א וע"ב:

ה

טמאה פסול. הר"ן בתחילת דבריו כתב דאפשר דה"ד בטהורים אבל בטמאים לא דהא אמרו פ' ב"מ לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה וכו' ובתר הכי כתב

ומיהו לאו ראיה גמורה היא דהתם משמע דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא דאמרינן מאי הוי עלה דתחש ולפיכך צ"ע עכ"ד והקשה הרב מקראי קדש דף ע"א דאמאי אסקיה בצ"ע והא אמרינן התם דלא תני לה הוכשרו וכו' אלא לרצועות ומשו"ה שאלו מאי הוי עלה דתחש א"כ שופר מבהמה טמאה כשר וע"ש ולמורי הרב ז"להה מה שתירצו:

ואפשר כמ"ש הר"ן משם הרא"ה בחידושיו לשבת כ"י וז"ל רב יוסף אפי' במלאכת המשכן קאמר דלא הוכשרו וכו' אלא דמעיקרא קשיא לן דלא אתא לאשמועינן תחש לבד אלא מילתא אחרינא והיינו תפילין ומ"ש מאי הוי עלה דתחש לאפוקי מפשטא דמתני' דלעיל תני כמין תלא אילן בעינן למפשטא מתנאי עכ"ל ועפ"ז אפשר דכונת הר"ן הכא דהמם משמע מפשט' דשמעתא דמשכן לא גמרינן ממ"ש מאי הוי עלה והוא פשט התלמוד דהך דלא הוכשרו לא אתא למידי אלא לרצועות לחוד ומשכן לא גמרינן והיינו דאמרו מאי הוי עלה. אך משום דיש מקום לפרש בשיטת הרא"ה דהא דלא הוכשרו וכו' כללא הוא לכל מילי ומ"ש מאי הוי עלה אינו אלא פשטא דבריתא דקתני כמין תלא אילן ובעי למפשטיה בהדיא ולפ"ז שופר מטמאה פסול משו"ה כתב הר"ן וצ"ע:

ובהכי ניחא מה שהקשה הרב יד אהרן לרא"ש שכתב פ' תרומה דשני מיני תחש היו והאחד טהור דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' דהרי אמרו מאי הוי עלה דתחש והוצרכו למפשטא מדאמר ר"מ ומרב יהודה. ולפי שיטת הרא"ה ניחא דלא הוכשרו לכל מילי ואפשר דהרא"ם סבר כשיטת הרא"ה:

איברא דשיטת הרא"ה הנז' היא דוחק דמאי דשני לעיל כמין תלא אילן שיש בו גוונים הרבה מעליא ולא דחיק ואמאי אצטריך למיבעי מאי הוי עלה ותיסגי בהא דלא הוכשרו ללמוד דהיה טהור וכמין תלא אילן לגוונים קאמר:

אך אוסיף להביט להרשב"א בחידושיו שם שכתב וז"ל מצאתי בתשובת רב האיי גאון השתא קמבעיא לן הואיל וקם לו ק"ו דרב הונא מברכיש ולמדנו דעור מטמא טומאת אהל הלכך כמה דגמרינן אהל המת מג"ש דאהל אהל ממשכן מה להלן צמר ופשתים וכו' הכי' גמרינן אהל למשכן מאהל המת מה להלן עור בהמה טמאה אף באהל דמשכן עור בהמה טמאה הרי מן הדין הזה הוכשר למשכן עור בהמה טמאה וא"כ הוא הא דתני ר' יוסף לא הוכשר וכו' למאי הלכתא הואיל ולאהל משכן הוכשר עור בהמה טמאה ומפרקי' לתפילין עכ"ל ולפי דברי הגאון כי בעי תלמודא מאי הוי עלה היינו אי גמרינן ג"ש משכן מאהל המת כדס"ד או"ד לא גמרינן ג"ש בכי האי גוונא ופשיט דהיה תחש טהור וא"כ לא גמיר משכן מאהל המת אבל כלהו מילי בכלל לא הוכשרו אלא טהורים ולא אסתפק לתלמודא אלא בתחש משום דס"ל דלגמר משכן מאהל המת ולפ"ז ה"ה

בשופר דבעי' מבהמה טהורה והיינו דכתב הר"ן וצ"ע וסלקא ליה בספק דפשטא דסוגיין משמע דלא אתמר לא הוכשרו אלא לרצועות ולא למילתא אחריתי ואמטו להכי בעו בתחש ולפ"ז שופר מבהמה טמאה כשר. אבל יש מקום לפרש כדתרגמה רבינו האיי גאון ולפ"ז שאני תחש דיש מקום למגמר ג"ש מאהל המת ובר מיניה כללא הוא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים ושופר מטמאה פסיל והיינו דאסתפק ליה להר"ן:

וכיוצא בזה אפשר לומר דהר"ן עלה ונסתפ"ק בהאי דינא משום דיש פנים לומר דהא דלא הוכשרו לרצועות דוקא אתמר ותו לא והיינו דבעי מאי הוי עליה לתחם ולפ"ז השופר מטמאה כשר או כלך לדרך זו דכללא הוא בכל מילי לא הוכשרו ומאי דבעי בתחש היינו דלא גמרינן שעה מדורות ובשגם בכל מילי לדורות קים לן דאינון דכין אכתי רפוי מרפיין בתחש דהיה לשעה לבד אי שעת"א קיימא ליה להביאו בטומאה או שעה ודורות בהא כחדא שריין ולפ"ז השופר פסול:

וחזיתיה להרב מקראי קדש דהקשה על הר"ן דאף דאמרינן דלא אמר ר"י לא הוכשרו אלא לתפילין הא אמרי' פ"ק דקידושין דהוקשה כל התורה לתפילין ואין הקש למחצה ומה תפילין לא הוכשרו אלא בטהורים אף שופר וכ"ת מדשאלו מאי הוי עלה דתחש פליגי אהיך סוגיא דקידושין אכתי אית לן למפסק בסוגיין דקידושין ובמאי נסתפק הר"ן וצ"ע עכ"ל ולכאורה קשיא והנני יוסיף דמאחר דאית לן הך הקשא דהוקשה כל התורה לתפילין א"כ אית לן להשוות סוגייא הדדי ולומר דהא דבעי מאי הוי עלה דתחש היינו משום דלא ילפינן שעה מדורות כאמור או כאינך שינויי דשנינן בסמוך והוי"ל להר"ן להכריע צד זה מכח הקשא דהוקשה כל התורה לתפילין:

ואפשר לומר דהגם דהוקשה כל התורה לתפילין מ"מ לא מצינן למילף מהקש זה אלא דכל מידי דנכתב יהיה נכתב על עוד בהמה טהורה כתפילין אבל מידי דליתיה בכתיבה כגון שופר מנ"ל דיהיה מבהמה טהורה דאין להקיש אלא דומיא לתפילין וכי היכי דתפילין נכתבות על עור בהמה טהורה ה"נ כל מידי דכתיבה אבל דבר שאינו כתיבה מנ"ל שיהיה בטהורים. תדע דהא אמרינן התם פ' במה מדליקין דהא דתני ר' יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' לא אצטריך אלא לרצועות תפילין ואי הקשא לכל מילי בין דכתיבה בין דלא שייכא כתיבה אמאי אצטריך הא דתני רב יוסף לרצועות הא ילפינן מהקשא אלא משמע דאי מהקשא לא הוה מצינן למילף כיון דלאו מידי דכתיבה הוא ומ"ה קתני לא הוכשרו וכו' לאשמועינן דרצועות נמי מעור בהמה טהורה ואמטו להכי נסתפק הר"ן. ודברי הרב עולת שבת בזה תמוהים כמ"ש הרב מגן אברהם והרב אליה רבה ודוק בדבריהם ובמאי דכתיבנן בעניותין הדק היטב ובס' יד אהרן הקשה עמ"ש

הרב הלבוש. דשופר מטמאה פסול דכתי' למען תהיה תורת ה' וכו'. דזה הפך סוגיין דמאי בעי מאי הוי עלה דתחש לומר מלמען תהיה תורת ה' וכו' ולק"מ דהשתא דפשיט דתחש טהור אמרינן דלא הוכשרו וכו' אכל מילי וילפינן מלמען תהיה וכו' ובהכי ניחא מ"ש הרב המאירי בפסקיו למגילה הנדפסים מחדש עמ"ש דף כ"ד ע"ב צפה זהב וכו' וז"ל דכתי' למען תהיה וכו' מן המותר בפיך שכל עניני התפילין וכו' הן רצועות הכל של בהמה טהורה וכו' ע"ש ומשמע דרצועות נמי מקרא נפיק והרי בפ' במה מדליקין אמרינן דמשום רצועות תני לא הוכשרו וכו' אלמא דלא נפיק מקרא אלא דמבריתא דלמדנו דרצועו' נמי נגמר מקרא ועיין בס' אליה רבה:

ו

פסול. מור"ם עצמו בדרכי משה כתב דהר"ן הניח הדבר בצ"ע וטוב להחמיר. והקשה הרב אליה רבה דמשמע מדבריו בד"מ דיש להקל כשאין לו שופר אחר ולמה חזר בו בהגהה וכתב סתם פסול ותירץ דעיקר ספק הר"י דלא למדין שופר מלא הוכשרו למלאכת שמים מדקאמר מאי הוי עלה דתחש וי"ל דלא גמרינן שעה מדורות דהיינו תפילין אבל שופר גמרינן מיניה דהוי לדורות עכ"ד וק"ק בדברי מור"ם בדרכי משה שכתב וטוב להחמיר דממ"ש וטוב משמע דהך חומרא אינה מדינא וכמ"ש הרב אליה רבה דמוכח דיש להקל כשאין לו שופר אחר והרי הוי ספיקא דאוריתא ואזלינן לחומרא ולדעת הרבה מן הראשונים הוי מדאורייתא ולחומרא ואפי' לדעת הרמב"ם וסיעתו דמדרבנן אזלינן לחומרא מ"מ הוי דינא להחמיר וגם אם אין לו שופר אחר אזלינן לחומרא וגם על הרב אליה רבה ק"ק דלא העיר על זה. ואפשר דה"ט דמור"ם שחזר בו ובהגהה כתב פסול משום ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא שמורי הרב ז"להה דקדק דלא הו"ל למור"ם לכתוב פסיל רק דמסתפק פסול דנ"מ בשופר דמספי"ל אם מטהורה אם מטמאה דהוא כשר מכח ס"ס עש"ב. ומ"ש הרב אליה רבה לפשוט ספיקא של הר"ן דמ"ש מאי הוי עלה דתחש היינו משום דהיה לשעה וכו' ק"ק דאימור דהאי גופא ספיקו של הר"ן אי לא הוכשרו דוקא לתפילין כדמשמע מפשט מאי דבעי מאי הוי עלה דתחש או"ד לא הוכשרו הוי לכל מילי ומאי הוי עלה היינו דתחש משום דהוה לשעה וזהו ספיקו של הר"ן אעיקרא וכמש"ל ודו"ק:

ז

דין ה'. המודר הנאה משופר אדם אחר תוקע וכו' כ"כ מרן בב"י בשם הכלבו דדוקא אחר תוקע אבל הוא עצמו לא יתקע שהוא נהנה כשהוא עצמו תוקע והקשה הרב פר"ח מדאמרי' שופר של עולה או של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא דמצוות לאו ליהנות ניתנו

ומשמע דהתוקע עצמו יצא ואם איתא הרי התוקע נהנה מקדשים וע"ז והול"ל דלא יצא. ואפשר לומר דאיכא בהא שני חלקים חלק המצוה וחלק מה שנהנה אגב התוקע עצמו ואם תקע כבר האיסור הנוגע לעצמו שנהנה באיסור כבר נעשה. ומשו"ה יצא י"ח שופר כי בחלק המצוה מצוות לאו ליהנות ניתנו וה"ה הכא המודר הנאה משופר דאמרינן דלא יתקע הוא עצמו שהוא נהנה אם עבר ותקע אף דנהנה ועבד איסורא בחלק הנוגע לעצמו מ"ע יצא ידי מצוה דמצות לאו ליהנות נתנו. ואחרי כותבי ראיתי מה שכתב הרב יד אהרן ולא ביאר כל צרכו:

וצופה הייתי להרב שפתי כהן בי"ד סי' רכ"א דמקשי ורמי הני בי תרי פסקי מרן אהדדי דהכא כתב כהכלבו דאדם אחר תוקע הא הוא עצמו אסור ליה והתם בי"ד פסק מותר לתקוע בו דמוכח דהוא גופיה שריותא לגהי לתקוע בו. וגם הפר"ח מסכים הולך דפסקי מרן סתרא"י נינהו אלא דהכריע דמותר לתקוע הוא עצמו ע"ש:

והנה הם ז"ל נמשכו אחר הרב בית חדש דמשוי פלוגתא בין גדולי הפוסקים דפליגי בגירסת הש"ס ולדינא דהרי"ף ודעמיה גרסי מותר לתקוע לו וס"ל כסברת הכלבו דהוא עצמו אסור לתקוע והרא"ש וסיעתו גרסי מותר לתקוע בו וס"ל דשריותא הוא לגביה דמודר נמי ואמטו להכין רמז להו מירמא להני פסקי דמרן:

ברם אנן בעניותין על החלוקים אנו מצטערים על דברתי מלכי צדק מרן ז"ל ראו הביא לנו דברי הכלבו בסתמא ולא יעיר דזה מחלקת הרי"ף והרז"ה והר"ן עם הרמב"ם והרא"ש והטור ולא עוד אלא דהטור כתב מותר לתקוע בו ומייתי עלה דברי הכלבו כאלו הטור מודה ליה. ותו דכללא כייל לן מרן דכאשר תרי מגו תלתא מעמודי ההוראה שוו בשעוריהן זו הלכה העלה על שלחנו כוותייהו ואלו הכא שנים מכל הרמב"ם והרא"ש סברי מותר לתקוע בו הוא עצמו ונלוו אליהם הטור ורבינו ירוחם ופסק דלא כוותייהו דאמר תוקע וגם על מור"ם בדרכי משה יש להעיר שהביא דברי הכלבו בסתם על הטור והם חלוקים:

לכן נראה דמרן ומור"ם ס"ל דאין כאן מחלקת כלל וגם מאן דגריס מותר לתקוע. בו מצי סבר דאחר תוקע בשופר וזהו מותר לתקוע בו ע"י אחר אבל הוא עצמו אסור דהגם דמצוות לאו ליהנות ניתנו מ"מ אית ליה הנאה בקולו ואין לשון מותר לתקוע בו מוכרח דהוא נמי שרי וא"כ אפשר דכל הפוסקים מסכימים לסברת הכלבו ואין כאן פלוגתא והיינו דמרן ומור"ם מייתו דברי הכלבו בסתם ופסקו כוותיה ומ"ה מרן בי"ד בש"ע נקט מותר לתקוע בו כלשון המימרי וסמך על דין זה דפירש דאחר הוא התוקע ויכול להתפרש זה בלשון מותר לתקוע בו כדאמרן וה"ט דהרא"ש לא העיר בזה על הרי"ף כי

אורחיה דהיכא דפליג עליה מבאר דעתו ובפירושא אתמר דחולק על הרי"ף. והכין חזינא בס' ארחות חיים שהביא הלשון מותר לתקוע בו וכתב דפירוש מותר לתקוע בו היינו דאחר תוקע ולא הוא עצמו וזה עד ממהר דהעיקר כדעת מרן ומור"ם דאין כאן מחלקת בין הפוסקים ודלא כהב"ח והש"ח והפר"ח איברא דמשמע מדברי ארחות חיים דאיכא פלוגתא מהא שכתב וי"א מותר לתקוע בו פי' אדם אחר תוקע וכו' ואחרי כותבי ראיתי להבית הלל שדרך קצת בזה ושם ראיתי לפני' שדחה ראית מעיין דשאניא דנהנה אף כשאינו עוסק במצוה ושפיר דחי אלא דק"ק דלכלבו לישמועינן רבא דאחר דוקא תוקע וכ"ש מעיין ויי"ל דה"א שופר שאני דיש בו תקיעות דרבנן ולהכי אסרו ולא פלוג א"נ דמעיין אצטריכא ליה לאסור כל ימות החמה אף שאינו נהנה בניסן דלא פליג אנ מ"ש שופר אסור לתקוע הוא דיש אחר אבל מעיין דלא אפשר לשתרי קמ"ל ועוד יש לצדד ודוק כי קצרתי ועמ"ש הר"ן. ועמ"ש הרשב"א והר"ן בנדרים דף ט"ו ע"ב ודוק היטב:

ח

קונם לתקיעתו עלי וכו' כתב הרב פר"ח דאם אמר קונם קול שופר עלי אינו כלום דקול אין בו ממש ובארחות חיים כתב דאם אמר קונם תקיעות שופר עלי על הקול נדר ואין הנדר חל אלא על דבר שיש בו ממש ועיין מ"ש מור"ם לקמן סי' תקפ"ט דין ז' ובספר אליה רבה ודוק:

ט

דין ח'. נסדק וכו' פ' ראוהו ב"ד תנן שופר שנסדק ודבקו פסול ופירש"י דהוי"ל כשני שופרות וכתבו עליו התוס' משמע שר"ל שנסדק לגמרי שנחלק וכו' ותימה דאם נסדק לגמרי היינו דיבק שברי שופרות ולכך נראה דנסדק מצד א' לאורכו ע"פ כלו ולפי שאין שם שופר עליו וכ"ש דבק שברי שופרות אלא זו ואצל"ז קתני וכו' ע"ש וק"ק דזו ואצל"ז אינו נאמר אלא מדוחק וכדמוכח מדברי התוספו' בפסחים דף ל"ט ע"ג ד"ה לא שלוקין וביומא דף פ"ד ע"ב ד"ה מכבין ובקמא דף ק"ה ע"ב ושמואל דקשיתנהו מאי דקתני זו ואצל"ז ובזה נסתלק מ"ש בס' יד אהרן א"ח סי' שכ"ט. ותו יש להעיר על התוס' דהשתא דניחא להו לומר דמשנתנו זו ואצל"ז ה"נ נפרש לפירוש רש"י וכדתרגמה הרא"ם בתוספותיו:

ואפשר דכונת התוס' דהא דידן לא דמי לעלמא דדחיקא לן לאוקומה בזו ואצל"ז ומותבינן עלה דהכא אצטריך התנא לשנות דיבק שברי שופרות לגלות פירוש שופר שנסדק ודבקו פסול שכבר חלוקה זאת היתה שגורה בפי התלמידים דפירושה נסדק מצד א' וטעמא דאין שם שופר עליו ולא נטעה לפרש נחלק לגמרי וטעמא משום שני שופרות כפירש"י

ולהורות נתן התנא זה בשנותו חלוקת דיבק שברי שופרות דמזה נכריח דפירו' נסדק אינו כפירש"י דאם כפירושו הא תו למה ליה למתני דיבק שברי שופרות אלא כונת נסדק מצד אחד ופסול משום דאין שם שופר עליו ומאחר שכן אשתני למעליותא משנתנו דהגם דהיא זו ואצל"ז לא דמיא לעלמא דהכא אצטריך לגלויי פירושא דרישא ולהני פירשוה התוס' בדרך זו ואצל"ז בשגם הנה מקום לתרוצה באנפי אחריני שכתבו בסוף הדיבור אבל לשיטת רש"י הוי זו ואצל"ז פשוט כאינך דעלמא ומותבינן עלה והיינו דקשיא להו על רש"י ולא יבצר מהם ישוב הרא"ם:

והפר"ח בדין זה כתב דמ"ש רש"י פסול אדיבק שברי שופרות קאי. וק"ק לדבריו דרש"י הו"ל לפרש טעם הפיסול בנסדק. ומורי הרב ז"להה בספרו הבהיר דף קפ"ו דחה פירושו דלא מסתברא דכיון שדבקם הו"ל שתי שופרות ותו דרש"י נקט כשני שופרות בכ"ף הדמיון ע"ש ולי ההדיוט נראה דיש מקום לומר דכי נדבקו גוף אחד הוא כמ"ש הרב פר"ח. והרי התוס' שכתבו דדיבק שיברי שופרות לא מפסיל מטעם שני שופרות אלא מטעם דאין שם שופר עליו. והרב פר"ח כתב דנסדק לא משמע כרש"י אך מדברי התוס' משמע דיתכן לפרש לשון נסדק שנחלק ודוק:

י

התוקע בשופר חבירו ונסדק בתקיעה אם תקע שלא ברשות חייב לשלם דהוי שואל שלא מדעת ויצא י"ח דקי"ל גזל שופר ותקע יצא ואם לקחו ברשות פטור לשלם דהו"ל מתה מחמת מלאכה והתקיעה עצמה שנסדק בה אם כשנסדק מיד שתק יצא ואם סיים התקיעה באותו שופר לפום גמרא דידן יצא ולפום הירושלמי לא יצא דתחילתה בעי סופה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סימן צ"ח:

יא

וי"א דוקא ברובו וכו' מורי הרב ז"להה הקשה דאמאי מייתי מרן סברא זו ביש אומרים בתרא דמסורת בידינו שכך דעתו מאחר שהפשט כהרא"ש וגם דברי הרמב"ם והרי"ף אפשר להשוותם והעלה דאם תקע כשופר שנסדק במיעוטו יחזור לתקוע בשופר כשר ולא יברך ע"ש בס' נחפה בכסף דף קפ"ו ע"ב:

יב

ואם נסדק כלו אפי' מצד אחד פסול דהו"ל שני שופרות כ"כ הרב מגן אברהם. וק"ק דהדבר מבואר בדברי התוס' והר"ן ושאר פוסקים דבזה דנסדק מצד אחד ולא נחלק לגמרי לא שייך טעמא דשני שופרות אך הטעם דאין שם שופר עליו כמבואר בדבריהם:

יג

דין יו"ד. אפי' אם יש בשבר שכנגד פיו וכו' כתב מרן בב"י דטעמא דשופר אחד אמר רחמנא ולא שתי שופרות. והא מילתא אתאמרא בש"ס ריש פ' ראוהו בית דין. ודכוותא אמרינן בכמה דוכתי בש"ס בגיטין דף ך' ובסוטה דף י"ח ספר א' אמר רחמנא וכן ביומא דף י"ג וביבמות דף מ"ד בית א' אמר רחמנא וכן בקמא דף מ' כופר אחר אמר רחמנא ובסוכה דף ל"ה פרי א' אמר רחמנא וביומא דף ס"א חטאת א' אמר רחמנא ודכותייהו: **ואנכי** הרואה להרב רחומי רחימתין עזיזה הרב המובהק כמהרי"ט אלגאזי נר"ו בגט מקושר דף מ"ה מס' נאות יעקב שהעיר בזה מסוגית בכורות דף ח"י דאיכא פלוגתא גבי חלל הנמצא מכוון בין שתי עיירות דת"ק סבר לא היו עורפין כלל דסבר הקרובה ולא הקרובות ור' אליעזר סבר מביאין שתי עגלות לקרובה ואפילו קרובות וכיון דהך דרשא לאו כ"ע היא מאי פריך ביומא דף י"ג לר' יהודה דרחמנא אמר ביתו ולא שני בתים לימא דר"י סבר כר' אליעזר דלא דייקינן לישנא דיחיד דקרא וקרובה ואפי' קרובות וה"נ ביתו ואפי' שני בתים עכ"ד ולזה אפשר לי לומר דהא דפריך לר' יהודה בפשיטות ולא משני תלמודא דר' יהודה סבר כרבי אליעזר ה"ט משום דשמעינן ליה לר' יהודה דסבר בנדרים דף ע"ג והשקה אותה לבדה דמשום דכתיב והשקה במפיק משמע ליה כאלו כתיב אותה ודריש אותה לבדה ועמ"ש רש"י בסוטה דף ח' ע"א וכיוצא בה שמעינן לר' יהודה בשבת דף צ"ג דדריש נפש אחת תחטא בעשותה תלתא מיעוטי ודכוותא בנדה דף ן' דריש זאת תורת העולה היא העולה תלתא מיעוטי ואמטו להכי משמע ליה לתלמודא דלפום מאי דדריש ר' יהודה הנך דרשות פשיטא ליה דדריש ביתו בית אחד ודחיקא ליה לומר דסבר כר' אליעזר דקרובה ואפי' קרובות:

והנה הרב משנה למלך פ"ג דעבדים דין י"א גבי אם אין לאדון אשה אינו נרצע שנאמר כי אהבך ואת ביתך כתב וז"ל וא"ת למה לא אמרינן גבי עבד שאם היה לרבו שתי נשים דאינו נרצע דבית אחד אמר רחמנא ולא שתי בתים וכו' וי"ל דשאני התם גבי כ"ג דאיכא טעמא למילתא משום שמא ימשך לנו אחריהם ויבא לידי טומאה כמ"ש הראב"ד פי"ז דאסורי ביאה ומשו"ה אמרינן דקרא נקט ביתו לאפוקי שתי בתים אבל גבי עבד דליכא טעמא למעט ב' בתים לא אמרינן דבא למעט שתי בתים אלא לומר שצריך שיהיה לו בית ולפי מש"ר דכ"ג אסור לעולם ליקח ב' נשים משום אשה אחת ולא שתים ניחא טפי דמ"ש ולא ב' בתים לאו ממילת ביתו מעיט אלא מאחר דבקרא ליכא הוכחה דצריך שיהיה לו שתי נשים מנ"ל דשרי שיהיה לו ב' בתים מאחר שאסרם לו הכתוב דכתיב אשה אחת ולא שתים אבל אה"נ דביתו לאו מיעוטא לשתי בתים עכ"ל וחזיתיה לרב

נהוראי הרב הנז' חד"ד ותי"מא על דברי הרב שהרי בכמה דוכתי בתלמוד ממשמעותיה דקרא דרשי שבא למעט שתים בלא שום טעמא וכההיא דבכורות דדרשינן קרובה ולא קרובות בלא שום טעמא והיותר תימא דבסוגיית יומא בסופה מתקיף לה רב אשי אלא מעתה שתי יבמות הבאים מבית אחת לא יתיבמו דבית אחת כתיב ולדברי הרב מאי קושיא שאני הכא דטעמא רבה איכא לא כן גבי יבמה ומה גם לפי מה שתירץ לדעת הרמב"ם דלאו מביתו כי אם מחמת דאינו יכול לישא ב' נשים לעולם קושית הגמ' אין לה שחר כלל עכ"ל רב אחא משבחא הנז':

ואנא בריה קלה טרם אענה אבא אעיר דחזינא לדעתיה דרב חבי"בא נר"ו פשיטא ליי דלרבנן הכי השתא דרשינן לקושטא דמילתא קרובה ולא קרובות ואמטו להכי קשיא ליה בראשית מאמר דמאי פריך בפ"ק דיומא לר' יהודה אימור דאמרה לשמעתיה כר' אליעזר וכדבר האמור אחת למעלה וכן משמע קצת ממילי דמר הנז' דמותיב להרב מש"ל מדדרשי' קרובה ולא קרובות בלא שום טעם והא דפשיטא ליה למר קא מיבעיא לי' דהרי התם בבכורות דף י"ח אמרינן תנא נמצא מכוון בין ב' עיירות ר' אליעזר או' שתיהן מביאות שתי עגלות וחכ"א יביאו עגלה א' בשותפות ויתנו מאי קסברי רבנן אי קסברי אפשר לצמצם וקרובה ואפי' קרובות לייתי תרתי ואי קרובה ולא קרובות אפילו חדא לא ליתי אלא לאו שמע מינה קסברי רבנן אי אפשר לצמצם ולפום ריהטא אי אמרינן דלמסקנא ס"ל לרבנן דאי אפשר לצמצם וקרובה ולא קרובות כמ"ש רב אחאי הנז' ק"ק דאי הכי נפשוט מדאצטריך רחמנא לומר קרובה ולא קרובות דאפשר לצמצם דאי לא אמאי אצטריך למעט קרובות הרי קמי שמיה גליא דאי אפשר לצמצם ובלא מיעוטא אי אפשר לשתים להביא דאי אפשר לצמצם אלא מוכרח דאפשר לצמצם כסברי ר' יוסי הגלילי. ואין לומר דאצטריך מיעוטא דלא קרובות אף דא"א לצמצם כדי שלא נצטרך להביא שתים ולהתנות דהא מילתא דלא שכיחא היא וא"צ להתנות כמ"ש התוס' שם בבכורות דף י"ז ע"ב בתחילת ד"ה אפשר והכי משמע מדברי רש"י בסוטה דף מ"ה ע"ב ע"ש וא"כ לא אצטריך מיעוטא אי א"א לצמצם ומדאצטריך נפשוט דאפשר לצמצם.

וכזאת יש להעיר על הרב הגדול בדורו כמהר"ר שמואל גארמיזאן ז"ל מרבנן קשישאי לבני ע"הק ירושלם תו' בחידושי בכורות כ"י שכתב דמשמע מדברי רש"י בסוגיין דלמסקנא סברי רבנן קרובה ואפילו קרובות והקשה דתפשוט מינה דאפשר לצמצם דאי לא היכי מצו מייתו על קרובות ומכח זה הסכים דרבנן סברי קרובה ולא קרובות וכיון דא"א לצמצם ואין חיוב כי אם לקרובה יביאו אחת ויתנו עכ"ד וכ"כ הרב המבי"ט בס' קרית ספר פ"ט דרוצח עמ"ש הרמב"ם דיביאו אחת ויתנו דסברינן קרובה ולא קרובות.

וק"ק דאיך נחה דעת גדולים בזה הרי גם אי דרשינן קרובה ולא קרובות הדרא קושיא לדוכתא דתפשוט מינה לאפשר לצמצם וככל אשר דיברנו:

כל קבל דנא אי אמרינן דלמסקנת הש"ס דסברי רבנן א"א לצמצם דרש"י קרובה ואפי' קרובות וכן משמע מדברי התוס' שם בבכורות דף טו"ב ע"ב דיבור הנז' דלמסקנא דרוש קרובה ואפי' קרובות ומ"ה אצטריכו לומר דלא יבואר שתי עגלות מספק דמילתא דלא שכיחא ולשיטה זו קשיא להו בסוף אי אמרינן דבאיסור דאוריתא חיישינן דא"כ אמאי לא יביאו שתים ע"ש והא איכא למידק על הרבנים הנז' ומכללם רב נהוראי הנז' דמסקי דלרבנן קרובה ולא קרובות ולא שלטו מאורי אור עיניהם דמדברי התוס' הנז' מוכח איפכא:

ועוד זאת ראתה עיני להרא"ש בתוספותיו לפ' עגלה ערופה כתב בהדיא דלרבנן דבריתא בתריתא א"א לצמצם ואפשר לפרש קרובה ואפי' קרובות ע"ש ולפי זה קשה דתפשוט דאפשר לצמצם מדקאמר רחמנא קרובה ואפי' קרובות דאם אי אפשר לצמצם לא משכמת דמייתו תרי. ותו קשה דהא דרשינן בעלמא שופר אחד אסר רחמנא בית א' ספר אחד וכיוצא והכא אמאי מסקינן דקרובה ואפי' קרובות. ותו ק' לר' אליעזר דבהדיא קאמרינן התם ובסוטה דר"א סבר קרובה ואפי' קרובות וכי ר' אליעזר פליג בכל הני הלכתא פסיקתא דשופר ובית

וספר ופרי דאחד אמר רחמנא:

ואפשר לישב דברי הרבנים הנז' דלמסקנא קושטא דמילתא דרבנן ס"ל א"א לצמצם וס"ל קרובה ולא קרובות ואתיא הא בכל הנך דדרשינן בית שופר ספר אחד אמר רחמנא ומיהו לא תפשוט מהא דקרובה ולא קרובות דאפשר לצמצם כקושיין דאי תיבה זו דקרובה יותרת היא ולא אתיא אלא להכי שפיר מפשטינן מינה דאפשר לצמצם מדאצטריך רחמנא למעוטי קרובות ואולם תיבה זו אצטריכא לגופה לומר קרובה ולא רחוקה אלא למשפטה קרובה ולא קרובות ככל הנך אבל לאו דרחמנא אצטריך למעט קרובות כי היכי דנפשוט דאפשר לצמצם אלא דקרא לגופיה אצטריך לומר קרובה ולא רחוקה ואה"נ דקרובות לא צריך מיעוטא דממילא א"א לצמצם אלא דמשפט תיבה זו קרובה ולא קרובות כהנהו דאמרן ודכוותייהו:

ולדעת התוס' והרא"ש דלמסקנא רבנן סברי א"א לצמצם וקרובה ואפילו קרובות אפשר דבשגם נימא דאמר רחמנא קרובה וקרובות לא תידוק מינה דאפשר לצמצם דיש לומר דלעולם אי אפשר לצמצם ואי הוה הדין דקרובה ולא קרובות כאשר יהי האופן כי ימצא חלל מכוון בין שתי עיירות למראה עינים כיון דלפי האמת א"א לצמצם לא לייתו כלל

דכל עיר מהם פטור' מספק שמא האחרת יותר קרובה ואת"ל דשרו בשעוריהן והוא מכוון אז פטורים כלם דקרובה ולא קרובות ונמצא דמס"ס הוה פטרינן להו להכי קאמר רחמנא דאף קרובות דהשתא כי אשתכח מכוון בין שתי עיירות מייתו חדא ומתנו ולעולם דא"א לצמצם:

א"נ בין אי אמרת קרובה ולא קרובות בין אי אמרת קרובה ואפי' קרובות לא תידוק מינה דאפשר לצמצם די"ל דרחמנא אמר דינא דאוריתא וקושטא דמילתא אף דאנן בדידן לא ידעינן משום דאם יבא אליהו ויאמר הקרביי"ם הללו וכל אמת תפסיה על פי דברו נעשה וכבר העליתי בעניותי בסי' ל"ב אות ד' דלברר מציאות זו שמענו מפי נביא ע"ש ולעולם דא"א לצמצם:

והא דדרשינן הכא קרובה ואפילו קרובות לדעת התוס' והרא"ש ובכוליה תלמודא דרשינן בכי האי גוונא אחת ולא שתים אפשר לישב בהא דאמרי' בירושלמי פ' עגלה ערופה אמתני' דנמצא מכוון בין שתי עיירות ר"א אומר יביאו שתים מ"ט דר"א ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל ולפום הא דהירושלמי דרי אליעזר סמיך אקרא דכתיב ומדדו אל הערים ניחא דה"ט דר"א ורבנן למסקנא לדעת התוס' והרא"ש דדרשי קרובה ואפילו קרובות דהגם דבעלמא כל כי האי דרשינן אחת ולא שתים הכא אקרא אחרינא סמכינן דכתיב ומדדו אל העדים דמשמע להו לרבות הקרובות ואמטו להכי אשתני הא דידן מכל הנהו דדרשינן אחת ולא שתים:

וראיתי בפירוש הירושלמי פני משה שנדפס חדש ממש שכתב בתוספותיו שם וז"ל מ"ט דר"א וכו' בבבלי קאמר טעמיה דר"א לקסבר אפשר לצמצם וקרובה ואפילו קרובות ואפשר מדכתיב הערים הלכך דריש ואפילו קרובות ומשמע דרבנן סברי קרובה ולא קרובות אבל בבכורות דף י"ח מסיק דרבנן סברי קרובה ואפי' קרובות אלא דס"ל א"א לצמצם הלכך מביאות עגלה א' ומתנין וכו' עכ"ל ומ"ש ברישא דר"א דריש אפילו קרובות מדכתיב אל הערים היינו כדאמרן בעניותין:

ומ"ש דבבכורות מסיק דרבנן וכו' גם בפירוש המשנה דמייתי התם בירושלמי פירש וז"ל ואין שתי עיירות מביאות שתי עגלות אלא יביאו עגלה אחת בשותפות וכן הלכה וטעמייהו מפרש בגמרא עכ"ל וק"ק דהתם בירושלמי מייתו הגירסא כמשנתנו וחכ"א עיר אחת מביאה עגלה ערופה ואין שתי עיירות מביאות שתי עגלות והוא כלשון בריתא דספרי ונראה דעת חכמים לפי גירסא זו כרבנן דברייתא קמא דמייתי בבכורות דסברי אפשר לצמצם וקרובה ולא קרובות ולא מייתו כלל והיינו דקאמרי רבנן דאין שתי עיירות מביאות שתי עגלות והכא דמכוון לא מייתו כלל ובירושלמי התם אמרו דטעמייהו דרבנן

דקרובה ולא קרובות ופליגי על רבנן בתראי דבכורות והרב הנז' לא העיר בזה ואדרבא נראה שרצה להסכים רבנן דנסחת הירושלמי כרבנן בתראי דהתם ודוק :

ומן האמור הרי הוא כמבואר דאנן בעניותין הראינו פנים לרבן בתראי דמצו סברי קרובה ולא קרובות ומצו סברי אפי' קרובות ומה טוב ומה נעים לפי זה דקדוק לשון התלמוד דברישא שקיל וטרי אי סברי קרובה ולא קרובות ואפשר לצמצם וכי מסיק לא נקיט אלא דסברי אי אפשר לצמצם ולא זכר מאי דהוי' בה אי סברי קרובה וכו'. אכן במאי דכתבינן ניחא דהש"ס דייק במילתיה טובא דלא ביאר מאי סברי רבנן בפי' קרובה משום דמצית אמרת הכי או הכי כדאמרן:

והשתא נהדר אנפין לדבריו של גדול הרב משי"ל דמקהי בהו אקהייתא הרב אמאי נר"ו ואפשר לחלק דהא דאצטריך הראב"ד לטעמא גבי שני בתים לכ"ג ביום הכפורים ונקיט בתריה הרב מש"ל היינו דוקא כי התם ביו"הך ודכוותא גבי נרצע דהא דכתיב ביתו אינו בעיקר הדבר דעיקר הדבר הוא עבודת יו"הך שיעבוד הכ"ג וזהו סניף ותנאי קטן בעיקרו של דבר וכן גבי נרצע עיקר הדבר כי שנא לצאת חפשי וירצע וזה סניף ותנאי בעיקר ולכן כיון שביתו אינו מעיקר הדבר אי לא נשכח טעמא לא קפדינן דאם יהיה לו שני בתים נעקר גוף הדבר והיינו על דרך דאמירן בעלמא מי נתלה במי קטן נתלה בגדול וכולי האי ואולי היכא דאיכא טעמא דהטעם כעיקר משוה ליה והיינו חילוקו של הרב משי"ל דדוקא גבי התם בכ"ג איכא טעמא והגם שאינו בעיקר הדבר אהני טעמא וישימו הסניף לעיקר משא"כ גבי נרצע דליכא טעמא לכן לא חיישינן להכי כיון דלאו כעיקר הדבר נאמר אבל גבי שופר וקרובה וספר ופרי ובית דיבמה כתיב בגוף הדבר ומ"ה לא צריך טעמא אלא דיבמתו ריבה דלא נעקור הדבר מכל וכל:

ולפום מאי דאמרן הנה מקום אתי לישב דברי הרב משי"ל הנותרים שכתב דלפי משי"ר מאי דפריך לרי יהודה היינו משום דאסרן הכתוב משום דכתיב אשה ולא שתים אבל אה"נ דביתו לאו מיעוטא לשתי בתים ולכאורה יפלא דלפי"ז דביתו לאו מיעוטא לשני בתים מאי פריך בסוגיית יומא אלא מעתה שתי יבמות הבאות מבית אחת וכו' הרי אמרת דמביתו לא מעיט שני בתים וכמו שהקשה עליו רב חביבי הנז' דלדבריו קושית הגמ' אין לה שחר:

אמנם נראה דכונת הרב משי"ל ע"ד מאי דכתיבנא בעניותין ולפי פשטן של דברים תיקשי מאי חזית דלימוד אשה ולא שתים אלים טפי מביתו ולא שני בתים אבל לפום מאי דאמרן שנא ושנא דכל הני דרשות הם בגוף הדבר וכן אשה ולא שתים הוא בעיקר הדבר וכן בית ביבמה בעיקר הדבר ומשו"ה דרשינן אחת ולא שתים ואלימא דרשה זו עד עקר"ה לכולא

מילתא כי איכא תרתי בכ"ג דיש לו שתי נשים דאסור לעבוד וכגון יבמה דס"ד דכי איכא שתי יבמות מבית אחת לא ייבם כלל משא"כ גבי וכפר בעדו ובעד ביתו דהוא סניף ותנאי קטן ואינו בעיקר הדבר בביתך דגבי רצועה דהוא טפל וסניף בענין וגם דאצטריכו לגופייהו משא"כ אשה דאתא למיעוטא ודוק היטב. וראיתי להרב אחא הנז' שהאריך בהא דאיסור כ"ג בדעת הרמב"ם ואנן בעניותין יש לי לשאת ולתת בדבריו המזהירים והנחמדים ולהתבסס מתורתו והיום קצרה לא ע"ט האסף רק אחת היא אמרתי אעלה על ספר במה שרצה לישב דעת הרמב"ם דלא אסר אלא במקדש שתים כאחת ודייק דהוי"ל להרמב"ם לומר וכ"ג אינו נושא שתי נשים לעולם ומאי כאחת דקאמר ולי ההדיוט דמטו מיניה דמר לאו דוקיא הוא דכונת הרמב"ם דקאמר כאחת לאפוקי אם מתה אחת ולדבריו הול"ל וכ"ג אינו נושא כאחת שתי נשים לעולם. גם מה שנסתייע מדברי הרמב"ם בהל' כלי המקדש לדידי ליכא ראייה ואדרבא מהתם משמע דדא ודא אחת היא דקאמר כבר ביארנו בס' קדושה ואין להאריך ודוק היטב ועיין בש"ות הרשב"ץ ח"ג סי' ש"ה וסי' ש"ו ובח"ב סי' ר"י"ט ועמ"ש בא"ה סימן ל"א ודוק:

יד

דין ך'. נתן שופר בתוך שופר וכו' ותקע בו כשר. אע"ג דשופר אחד אמר רחמנא ולא שתי שופרות בשמיעה תליא מילתא והוא לא שמע אלא קול הפנימי. תוס' סוטה דף י"ח ע"א:

טו

דין כ"ג. אבל מי רגלים אף בחול אסור וכו' נראה דאף מאן דמפרש גבי קטורת דהוא מעיין זה שמו מי רגלים כמ"ש הכלבו וארחות חיים וכמש"ל סימן קל"ג הכא מודה דהוא מי רגלים ממש. ומעולם לא פירשוה משום מעיינא אלא התם וקצת סעד יש לזה דבארחות חיים וכלבו כתבו הפירוש הנז' גבי קטורת והכא סתמו דבריהם ואם איתא דהני מפרשים גם כאן מפרשי הכא הוי"ל לארחות חיים וכלבו להשמיענו פירושם כאן ומינה ידעינן דמכ"ש דמפרשי לה בסמני הקטורת. והטעם ברור דדוקא במקדש וסמני הקטורת דחיקא להו למפרשי' דמי רגלים ממש פשיטא אבל בשופר ה"א דמותר. ותו דלשון הבריתא הכא אסור ליתן לתוכו מי רגלים ומצינן לפרש בהא ממש אבל התם לא סגי דמשמיענו דאסור אלא דתני לה בדרך קושיא והלא מי רגלים יפין ועל זה קשה ודקארי לה מאי קארי לה לכן פירשו דהוא מעיין ועמ"ש האחרונים:

טז
מפני הכבוד. סיים הרמב"ם שלא יהיו מצוות בזויות עליו וכ"כ בארחות חיים וכלבו ודלא כמפרשי' משום כבוד התוקע וכמ"ש הרב פר"ח וכן משמע לשון הבריתא דקתני אסור:

שיורי ברכה

[סימן תקפ"ו. א
לפנים סוף אות ה' ד"המ ואפשר לומר וכו' ויש סמך לתירוץ הזה ממ"ש הר"ן בשם הרמב"ן פ"ב דמגילה גבי מגילה צריכה שרטוט ע"ש ודוק]:

סימן תקפז

א
דין א'. והעומדים בחוץ אם קול שופר שמעו וכו' זה דעת רש"י והרמב"ם והרא"ם פליג וסבר דהעומדים על שפת הבור לעולם שומעים קול הברה וכתב הרב מהר"ם ן' חביב בידושיו דהני תרי לישני דאיכא בש"ס פליגי בפלוגתא דרש"י והרא"ם דלישנא קמא דאמ' לא שאנו ס"ל דהעומדים בשפת הבור זמנין דשמעי קול שופד כפרש"י והרמב"ם אבל לישנא בתרא דרמי להו מירמא ומשני כאן לעומדים וכו' ס"ל כהרא"ש דהעומדים בשפת הבור לעולם שומעים קול הברה ולרש"י והרמב"ם ניחא דיש לומר דהא הוא דאיכא בינייהו דהתרי לישני עכ"ד וק"ק דאי הרמב"ם סבר דהא נפקא בין התרי לישני מדוע ככה עשה ושביק לישנא דרמי להו מירמא והוא אחרון ושינה את טעמו דרגיל לפסוק כלישנא בתרא וכמתבאר מדברי הרב עצמו בכללים שבסוף ס' גט פשוט כלל ז' ואמאי פסק כלישנא קמא. ותו ק"ק דמשמע מדבריו דללישנא בתרא מצינן לפרושי בפשיטות כהרא"ש דהעומדים בשפת הבור לעולם שומעים קול הברה שלא מדוחק משא"כ בלישנא קמא דלשון לא שנו דחוק לפירוש הרא"ש. ואנכי הרואה דגם לישנא בתרא פשטו כפירש"י והרמב"ם דלשון כאן לעומדים על שפת הבור משמע דכולה מתני' איירי בעומדין על שפת הבור והבריתא איירי בתוך הבור וכן ראיתי שכתב הפר"ח ע"ש:

סימן תקפח

א

דין א'. ומצותה משעת הנץ החמה ואילך וכו' רבי' נהגו לתקוע קודם תפלה בבקר השכם וכמעט כל הקהל יוצאים ואח"כ תוקעים מיושב אחר קריאת ס"ת וכבר כתבו שני גדולי דורנו בענין הברכות הרב בתי כהונה ח"ב והרב דבר משה ח"ג סימן י"א ושמעתי שגדול הדור מהר"י בר דוד ז"ל ערער על זה ממאי דאמרינן בר"ה דף ל"ב ע"ב תקיעה נמי נעביד בראשון דזריזין מקדימין א"ר יוחנן בשעת גזרת המלכות שנו וכתבו התוס' דאע"ג דבטלה גזרת המלכות לא עבדינן כדמעיקרא ע"ש והא דנהגו לתקוע השתא מיושב ה"ט כיון דמצלו וקרו בתורה אמרי בנימוסייהו אולי עד"ש התוס' שם מן הירושלמי וא"כ הא דנהגו מקרוב לתקוע קודם תפלה הוא הפך תקנת חכמים ז"התד גם שמעתי מהמקובלים שעל דרך האמת אין נכון לתקוע בבקר כלל והתקיעות צריכות במקום דתקון רבואתא קמאי אחר תפלת י"ח וחזרה וקריאת ס"ת. ולכן זה שנים רבות שנהגתי שלא לשמוע התקיעות בבקר. וכן עיקר. וזה כלל גדול שב ואל תעשה עדיף. ומה מקום לזריזות במקום שיצאו עוררי"ן כפי הפשט וכפי הסוד:

אכן אם דבריו נשמעים זו היא דרך ישרה להנהיג בבית הכנסת שיסכימו בבקר ויתפללו כהוגן בלי נגונים והפסקות כדי שיקראו ק"ש כותיקין או סמוך לזמן זה ויוציאו ס"ת ויתקעו שופר כסדר דתקון רבנן והכל בזריזות ובנעימה קדושה וכ"כ הרב הלבוש סי' תקפ"ד וכ"כ מהר"ר ישראל שלמה לינגו בכ"י באורך:

ב

דין ה'. בשבת אין תוקעין וכו' אע"פ שהתקיעה שבות ויבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם מ"מ גזרינן שמא יעבירנו ד"א בר"ה כ"כ הרמב"ם. והרב מגן אברהם הביא בזה דברי הר"ם מפאדב"ה בהגהותיו וקרובי' דבריו לדברי הפר"ח ודברי הרא"ם בזה קשים וכבר האריך מורי הרב ז"להה בזה בספרו הבהיר נחפה בכסף דף קפ"ח. וראיתי מה שהשיג הרדב"ז על דברי הגהת מהר"ם מפאדב"ה בתשובותיו בלשונות הרמ' סי' רע"א ולפי לשון מהר"ם פאדוב"ה שהביא הרב מגן אברהם לא הבינותי אמאי חרה לו להרדב"ז על דבריו. אך האמת שאין הגהות מהר"ם הנז' מצויות אצלי לחזות בנועם דברים כהוייתן בציביונן ובקומתן:

וגם הרב ט"ז כתב דאין להם לגזור ולעקור ד"ת לגמרי וכו' ובזה ניחא מ"ש הב"י בשם הר"ן מ"ש מילה דדחיא שבת ולא גזרינן שמא יעביר התנוק ד"א בר"ה ולפי מ"ש ניחא דהתורה רבתה בפירוש וביום השמיני אפילו בשבת לא רצו לעקור ד"ת בפירוש משום

גזרה עכ"ד וזו הלכה העלה הרב עצמו בי"ד סי' קי"ז דכל מילתא דאמר רחמנא בפירושא אתמר לא מצו רבנן לבטולה ע"ש:

ולפום ריהטא ק"ק מהא דאמרינן בכתובות דף נ"א אמר שמואל אשת איש שנאנסה אסורה לבעלה חיישינן שמא תחילתה באונס וסופה ברצון ופריך אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה וכו' וכתבו התוס' אע"ג דחיישינן קאמר משמע ליה דמדאורייתא דאי מדרבנן לא היו מוציאין אותה מבעלה על כך עכ"ל ומשמע מדברי התוס' דמשום דסברא הוא דרבנן לא היו מוציאין אותה על כך אמטו להכי מוכרח דמדאורייתא אסור הא אי הוה גזרת חכמים קרובה אל הדעת שיגזרו אף דמדאורייתא שריא בפירוש דכתיב והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת מצינו למימר דרבנן גזור ואסרוה ותו ליכא למפרך אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה דהגם דלא משכחת לה לא איכפת לן וזה הפך כלל הרב ט"ז:

והנה לדעת הרמב"ם דס"ל דכל ספיקא רחמנא שרייה אלא דרבנן החמירו בספיקא דאוריתא היה נראה להביא ראיה מסוגיא זו לכלל הט"ז הנז' דלדעת הרמב"ם משמע דודאי האי חיישינן דקאמר אבוה דשמואל מדרבנן הוא דאחמור בספיקא דאורייתא דהא מדאוריתא כל ספקא שרי אינו השתא מאי פריך ולאבוה דשמואל אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה אימור דלא משכחת לה ורבנן אסרו אלא משמע דכל שהכתוב מתירו בפירוש אין כח לחכמים לאוסרו וכמ"ש הרב ט"ז והיינו דפריך אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה:

אמנם יש לדחות דאף לדעת הרמב"ם דהספיקות מד"ס הנה מקום לומר דהאי חיישינן מדאורייתא משום דזה אינו ספק שקול אלא רובן סופן ברצון אף שתחילתן באונס בההיא דאמרו בירושלמי סוף פ' ארוסה ולא ערב לך בסוף א"ל ואם יטבול אדם אצבעו בדבש ביו"הך אינו רע לו ולבסוף אינו ערב לו ומ"ה אסורה מדאורייתא והיינו דפריך אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה. ואחר זמן רב ראיתי להרב ארעא דרבנן מהדורא בתרא אות קס"ו שהקשה מסוגיא זו לדעת הרמב"ם דספיקות מד"ס והאריך בזה ולבסוף נדחק על פי פירוש דחוק שהביא בשיטה מקובצת. ואנו בעניותנו יש לנו שני תירוצים מרווחים אחד על פי כלל הט"ז גם את השני דחשיב רוב והרי הוא כמבואר:

ומדברי התוספות הנז' שכתבו סתמא דחיישינן מדאורייתא מוכח קצת דסברי בעלמא דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא וכמו שהעלה הרב פרי"ח בריש כללי הס"ס דהתוספות סברי כהרשב"א דהרי הכא קאמרי בסתמא בלי שום טעם להחמיר דחיישינן הוא מדאוריתא ומפשטן וסתמן של דברים משמע דסברי דכל ספק אסור מן התורה

לדעתם שלא כדברי הרב מרי"מט בתשובותיו בי"ד סי' א' שכתב דהתוס' סברי כהרמב"ם. אלא דהתוס' בקושיתם שכתבו אע"ג דאבוה דשמואל חיישי' קאמר הוה ס"ל דמדאוריתא אף סופה ברצון ודאי שריא כל שתחילתה באונס אלא דרבנן אסרו סופה ברצון וחשו לבלי אונס ולישנא דחיישינן הוה משמע להו לס"ד דהוא חששא מדרבנן. ותירצו דמשמע ליה דמדאוריתא קאמר דסופה ברצון ודאי אסיר מדאוריתא וספיקה אסורה נמי מדאוריתא דאי מדרבנן הוא דסופה ברצון ודאי אסורה לא היו גוזרים גם בספיקה כיון דודאה בסופה ברצון מדאוריתא שריא:

ולמאי דאתאן עלה אפשר לומר דגם התוס' סברי בכלל הרב ט"ז דכל שהכתוב מתירו בפירוש אין כח לחכמים לאוסרו ומיהו לישנא דתלמוד' דקאמר הכא אונס דשרייהו רחמנא היכי משכחת לה דייקי דמשמע דמדאוריתא קאמר חיישינן ובעי מאחר דחיישינן מדאוריתא באיזה אופן הוא שמותר מן התורה וזהו דקדוק פשט לשון אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה דאי הכל שרי מדאוריתא ובעי במאי אשתרי השתא לאוקומי שריותא דאוריתא באיזה חלק וכדתרגמוה אחרוני זמנינו לדעת הרב ט"ז הא דאסרי רבנן רבית עכו"ם הו"ל להש"ס לומר אנוסה דשרייתא היכי משכחת לה דאי הוה אמר הכי היתה הכונה במאי מוקמת שריותא דאתמר באוריתא אמנם השתא דקאמר אונס דשרייה רחמנא היכי משכחת לה משמע דמאוריתא לא אשכח שריותא ובעי שריותא מדאוריתא היכי הוי ומשו"ה מפרשי לה התוס' הכי אבל בעלמא כלל הט"ז אמת ויציב:

איברא דק"ק לכאורה על דברי הט"ז דסבר דהא דדרשי' במילה ביו' אפי' בשבת הוי כאלו התור' התירה בפי' ומשו"ה לא מצו רבנן לעקור מילה בשבת דא"כ הרי מצינו דאתמר במדרשא פ' אמור ולקחתם לכם ביום הראשון ביום אפי' בשבת ולדעת מ"ד זה היכי עקרי רבנן למצות לולב כשחל יום ראשון בשבת ויש לישב. ובכלל זה דהט"ז האריכו האחרונים הרב חוות יאיר סי' קמ"ב והרב ראשון לציון דף מ"ב והרב דברי יוסף סי' מ"ח ובסי' יד מלאכי סי' רצ"ה ועתה נדפס מחדש ספר באר יעקב וראיתי לו בי"ד סי' קי"ז שהרב המחבר וגברא רבא דכוותיה דרכו קסתם האריכו למעניתם הלא בספרתם ועיין בש"ות הרשב"ץ ח"ב סי' קצ"ז וקצ"ח ועיין מ"ש הרב שם סי' ר"ג ודוק:

סימן תקפט

א

דין ה'. אינו מוציא אפי' את עצמו וכו' עיין מ"ש בעניותנו בסימן תרפ"ט בס"ד ועיין מ"ש שם בספר בני חיי:

ב

דין ו'. הגהה. והמנהג שהנשים מברכות וכו' זו היא סברת ר"ת וסיעתו כמו שהביאו כל הראשונים סברא זו התוספות בראש השנה דף ל"ג כתבו בשם ר"ת דהלכה כר' יוסי דנשים סומכות רשות ומעשה רב דפ' המוציא תפילין מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ואשתו של יונה היתה עולה לרגל וההוא עובדא דפי' אין דורשין דהבאנהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים כדי לעשות נ"ר לנשים ומותר לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא וכו' כמו מיכל בת שאול שהיתה גם מברכת ותדע דאמרינן פ' החובל אמר רב יוסף מ"ד לי ה' כר"י עבידנא י"ט לרבנן וכו'. יע"ש היטב:

וקצת יש להעיר במ"ש דהלכה כר"י דמעשה רב דמיכל בת שאול דהרי כתבו התוס' בעירובין דף צ"ו דאיכא מ"ד דאשתו של יונה הושבה ומיכל בת שאול מיחו בה ויותר יש להרגיש על התוספות בעירובין דהביאו דברי ר"ת ובסמוך הביאו דברי הפסיקתא וא"כ מה הלשון אומרת ומעשה רב הרי פלוגתא היא וכן ראיתי להסמ"ג עשין מ"ב דמייתי דברי ר"ת וכתב עליהם. אמנם בירושל' דברכות אמרו בשם ר' אבהו אשתו של יונה הושבה ומיכל בת שאול מיחו בה וליכא למימר דר"ת והתוס' קים להו כמ"ד לא מיחו מדחזינין דתלמודין התם בעירובין לא מייתי אלא סברא זו דלא מיחו דהא תלמודא מהדרי לאשכוחי תנא דס"ל דתפילין מ"ע שלא הז"ג משו"ה מייתי הך סברא דלא מיחו ואין להכריע מזה דהכי קים ליה לתלמודא:

והסמ"ג שם כתב וז"ל ואומר ר"ת שטעמו של ר' יהודה דאוסר בכל אלה אינו משום בל תוסיף כדפירש"י דאין נראה דיהא שייך כי האי גוונא ב"ת אלא סמיכה דאסר ר' יהודה מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים ואשתו של יונה דומיא דחולין בעזרה ותקיעה ותפילין משום ברכה לבטלה מעכבין עכ"ל ומה שהביא מפי' רש"י כן כתב בסוגיין וראיתי להרב מהרש"א בחידושי הלכות שכתב וז"ל לא ידענא מאי ב"ת שייך הכא דלא שייך ב"ת אלא בעושה המצוה ומוסיף עליה אבל הול"ל וכי תקעי איכא איסורא דרבנן ודומי' דהכא דמוקמינן לה כר"י דאמר אין בנות ישראל סומכות היינו משום איסור עבודה בקדשים כדמוכח פ' אין דורשין ולא משום ב"ת עכ"ל ודבריו הן הן הדברים שכתב סמ"ג משם ר"ת דלא שייך כה"ג ב"ת ופירש הרא"ם בתוספותיו דב"ת

נופל על המצוות לא הגופות והם דברי מהרש"א. אלא דיש להרגיש קצת על מהרש"א במ"ש דלא שייך ב"ת אלא בעושה המצוה ומוסיף דהרי איכא ב"ת נמי כשמוסיף מצוה מדעתו כמבואר בהרמב"ם סוף פ"ב דממרים וסמ"ג לאוין שס"ד וראי"ם בתוספותיו ריש מגילה ומ"מ לדברי רש"י שכתב דכי תקעי נשי איכא ב"ת בזה הושוו הסמ"ג וראי"ם עם הרב מהרש"א:

וכזה ראיתי למרן ב"י בסי' זה דמייתי מהאגור דאי נשי תקעי בברכה גלו דעתייהו דלחובה עבדי ועברו על ד"ת וכתב עלה מרן דאינו נכון ואפשר דטעמו כאמור:

דגם הלום אנכי הרואה בסי' יד אהרן דעל דברי מרן הנז' מייתי דברי הרב חידושי הלכות הנז' וכתב וז"ל ונראה לומר דמאחר דרבא ס"ל דלעבור שלא בזמנו בעי כונה והיינו היושב בסוכה בחי' בעי כונה כדי לעבור על ב"ת ה"נ באשה אף דפטורות כשרוצים לעשות מצוה עובדות על ב"ת דומיא דהתם דאף דאינו מוסיף במצוה אלא שפטורים לישב בח' עבר על ב"ת ומצאתי להתוס' כדברי וז"ל ה"נ משום דשמעינן לרבא דלעבור שלא בזמנו בעי כונה ולגבי אשה דלא מחייבה הוי כשלא בזמנה וכו' ותימה איך אשתמיט מיניה דברי התוס' עכ"ל ומלבד דנעלם ממנו דר"ת אותביה לרש"י כדמותיב מהרש"א זאת ועוד דמה דמות יערוך יושב בסוכה בח' להני נשי דהתם מוסיף על המצוה דרחמנא אמר ז' ימים ואיהו יתובי יתיב גם לשמנה לא כן הכא ורבא אמרה למילתיה בב"ת דמצוה לא דגופות:

ומאי דנפק דק ואשכח להתוספות הך מציאה איתה בחזרה דהתוס' לפי מונח רש"י דאיכא ב"ת הכא קשיתנהו ההיא דהילני ומפרקי לה אבל אעיקר איכא למפרך לא שייך ב"ת בגופות ולא קרב זה אל דברי רבא כמבואר ודינא קמשתעי הרב חידושי הלכות. וגם מה שסיים הרב ח"ה דהול"ל משום איסורא דרבנן דומיא דסמיכ' דהוי משום איסור עבודה ולא משום ב"ת הדין עמו דהכי מוכחא פשטא דשמעתא דפי' אין דורשין דגם ר' יוסי דסבר נשים סומכות רשות אוסר בסמיכה בכל כחו משום עבודה בקדשים ולא שרי אלא בהקפאת יד וא"כ מאי ב"ת שייך אפי' לדעת רש"י כיון דהני נשי לא עבוד סמיכה כתקנה אלא בהקפאת יד:

אכן לפום מאי דתרגמה הרב קרבן אהרן מכח דברי רש"י בחולין דף פ"ה דלר' יוסי שרי סמיכה גמורה ות"ק אסר בסמיכה גמורה משום עבודה ובהקפא' דלא ליתו לזלזולי ר' יוסי שרי בכל ועובדא דהבאנוהו לעזר' נשים דמוקי בהקפאה לא היה לנשים חלק בו דאלו הוה דנשי' הי"ל לסמוך בעזרת ישראל י"עש היטב אפשר לומר דסבר רש"י דסמיכה גמורה דאסר ר' יהודה משום ב"ת והקפאת יד משום שלא יבא לידי סמיכה

גמורה ומאי דאמרו בש"ס וכי משום נחת רוח עע"ב ל"ק דהול"ל משום ב"ת דהתם איירי בקרבן שאינו שלהם ולא שייך טעמא דב"ת דכבר גילו שלא לשם סמיכה הם עושים אלא לנחת רוח מדהוציאוהו לעזרת נשים וכמ"ש הרב קרבן אהרן ולהכי נקט טעמא דעבודה אך סמיכה גמורה דאסר ר' יהודה משום ב"ת ור' יוסי דשרי היינו משום דכיון שהוא רשות לא שייך ב"ת:

והא דקשיא ליה למהרש"א מעיקרא והיא קושית ר"ת דלא שייך הכא ב"ת וכמו שנאמר. יש מקום לישב דרש"י כתב בעירובין דף צ"ו ולא מיחו בה חכמים דהוי כמוסיפת וכן כתב שם עוד בלשונו נראות כמוסיפות הרי שלא החליט לומר שעוברות על ב"ת אלא נראות קאמר וא"כ אפשר דגם מ"ש הכא איכא ב"ת לאו דוקא אלא נראות כמוסיפות קאמר:

ועל פי דברי הרב קרבן אהרן הנז' ניחא הא דמקשים ומטו בה משם הרב פרי חדש בכ"י במ"ש התוס' בקידושין דף נ"ב ע"ב דנשים יכולים ליכנס לעזרה דכפ"ז אמאי קאמר הכא דהביאוהו לעזרת נשים הי"ל לסמוך בעזרת ישראל דהיא מקום שסומכין אלא משמע דנשים אינם נכנסות לשם ועל פי דברי הרב הנז' לק"מ דלעולם נשים נכנסות לעזרה והכא שאני דעבוד הכי להיכי דנשמע מינה שלא היתה סמיכתן כעין חובה וכשיטת הרב הנז' י"עש היטב וזה יש לומר כפי פשט השמועה נמי:

אמנם הרב הנז' כתב עוד וז"ל אבל מדברי התוס' פ"ד דר"ה ופ"י דעירובין משמע דלא מפרשי אלא דר"י כל מ"ע שהזג"ג אף שיש בה איסור תורה שדינן לנשים לעשותה ויש להם רשות ומ"ש כאן סומכות רשות היינו סמיכה גמורה עכ"ל ולי ההדיוט נראה דאין הכרח מדברי התוס' דסברי דשרי ר"י סמיכה גמורה ואיסור דאוריתא ואדרבא יש קצת הוכחה איפכא מהא דכתבו התוס' פ"ד דר"ה דמשום מברך ברכה שאינה צריכה ליכא דההיא דרבנן ומוציא ששי"ל ה"מ בלא ברכה ואם איתא דס"ל דשרי ר"י סמיכה גמורה למה להו למימר דברכה שא"צ דרבנן הרי אפי איכא לא תשא אין לחוש בסמיכה דשרי ר"י בכל כחו אף דהוא איסור תורה אלא מוכח דס"ל דסמיכה לא שרי ר"י אלא בהקפאת יד ולא סמיכה גמורה:

ומן האמור יש להעיר קצת על הר"ן דבפ' בתרא דר"ה כתב כדברי התוס' דמשום ברכה שא"צ ליכא דהוי דרבנן ומזה משמע דלא שרי רבי יוסי בסמיכה גמורה ואלו ממ"ש הר"ן רפ"ב דסוכה מוכח דס"ל דר' יוסי שרי סמיכה גמורה אף דהוי איסור תורה כאשר יראה הרואה. ויש לישב. ומ"ש כרב קרבן אהרן בכונת דברי התוס' דפ' אין דורשין יעש"ה בעיניו יראה אחד הרואה דפירושו דחוק בלשון התוס' ויותר נראה דדעתם כדכתיבנא

בעניותין דלא שרי ר"י אלא בהקפאת יד וכמ"ש בחולין וכדמשמע מדבריהם פ"ד דר"ה כמדובר:

חוזרנו לענין ראשון דהתוס' כתבו דהני נשי ברוכי מברכו על מ"ע שהזי"ג כמיכל בת שאול שהיתה גם מברכת וכבר פירש הסמ"ג עשין מ"ב ראיה זו דמיכל וביי"אר עליה דמדחזינן דהא דלא מיחו מוקי לה אליבא דר"י מכלל דלר' יהודה הי"ל למחות והיינו משום ברכה לבטלה ומינה דלר' יוסי שרי לברך:

והריטב"א בחידושיו פ"ק דקידושין כתב דלא מיחו בידה חכמים דסברי סומכות רשות אבל לר' יהודה דאין סומכות מיחו ובודאי כי מיחו לר' יהודה היינו דמברכת וכ"ת שאינה מברכת ומיחו שנראה כמוסיף ליתא מדאמרי' אשתו של יונה עלתה לרגל ולא מיחו בה כלל ואמאי לא מיחו לרבי יהודה מפני שנראה כמוסיף ויש שדוחין דמיחו. משום גוף נקי וכו' יעש היטב ומ"ש דלר"י מיחו כ"כ שם הרא"ש יעשה. והגם דלא אשכחן דלר"י מיחו אפשר דכונתם על הירושלמי דפליגי אי מיחו אי לא וס"ל דמ"ד מיחו ס"ל כר' יהודה:

אכן מ"ש הרי"טבא דאשתו של יונה לא מיחו בה כלל הדבר קשה דאי כונתו במאי דקאמר מיחו לרי יהודה על מ"ד דירושלמי כאמור א"כ להך מ"ד סבר נמי דאשתו של יונה נמי הושבה כמבואר בירושלמי פ"ב דברכות ופ"י דעירובין ומאי קאמר דלא מיחו בה כלל ואם אין כונתו על הירושלמי אנכי לא ידעתי היכן מצינו דלר"י מיחו במיכל ותו דבגמרין פ' המוצא תפילין מוכח דהא דאשתו של יונה עולה לרגל אתיא כר' יוסי דוקא כמבואר שם בסוגיא:

אבל מאי דדחי הרי"טבא לראיה זו דאימור דטעמא דמיחו משום גוף נקי דחיה מעליא הוייא דהגם דנימא דבמיכל גופה לא שייכא הא כי בת מלך היא ומלכה גם חסידה ולא הי"ל ולד למאן דאמר בסנהדרין דף י"ט ופשיט' דיכולה להזהר כהלכת גוברין מ"מ לא פלוג רבנן דהני נשי רובן ככלן ליתנהו בשמירה ואמטול הכין מיקו במיכל משום גוף נקי וכן התוס' שם בעירובין יהבי האי טעמא משום גוף נקי ונשים אין זריזות:

ומהרש"ל שם כתב על דברי התוס' ותימא דילמא מ"ד לאו רשות מיחו משום ברכה לבטלה כמ"ש הרא"ש פ"ק דקדושין וכתב מהרש"א על דבריו דהתוס' מיאנו בזה דאי משום ברכה תקשי לר"י מהילני ואם לא היתה מברכת בסוכה גם מיכל נימא דלא היתה מברכת ולכך לא מיחו ומנלן דקסברי דמ"ע שאין הז"ג היא עכ"ד וק"ק דהא טעם הרא"ש שכתב דהיינו משום ברכה לבטלה היינו דמדחזינן דלר"י מיחו צ"ל דהיינו משום ברכה לבטלה וא"כ מאי קשיא ליה דאם דהילני לא היתה מברכת גם במיכל נימא הכי הא

במיכל איכא מ"ד בירושלמי דמיחו וצ"ל משום ברכה וא"כ מ"ד דלא מיהו היינו משום מ"ע שהז"ג או מדקאמר לא מיחו משמע דיש צד למחות ואפ"ה לא מיחו ומוכרח דהיינו משום ברכה לבטלה משא"כ בהילני אינו מוכרח שהיתה מברכת:

וממוצא דבר מתרצתא נמי אותה שהקשה הרב מהרש"א שם ע"ד התוס' דלרש"י דהוי משום ב"ת ההיא דהילני היינו דלא היתה מכוונת וכתב הרב הנזכר וק"ק מאי מוכיח ממיכל דקסברי מ"ע שאין הז"ג אימא דהוי מ"ע שהז"ג ולא מיחו משום דלא מכוונה ועי"ש מה שתירץ ולפי דרכנו לק"מ דלא מצית אמרת במיכל שלא היתה מכוונת דאם כן אמאי מיחו למ"ד:

וחזיתיה להרב מהר"ש שריליי בפירושו לירושלמי כ"י בפ"ב דברכות שכתב וז"ל מיכל וכו' ובודאי דהיתה מברכת ואי איתא דפטורה היו מוחין בידיה דכיון דתפילין צריכין גוף נקי וסתם נשים אינן נקיות הי"ל למחות בה עכ"ל וק"ק דכיון דיהיב טעמא דקפדינן אנקיותא דהא גופא קשיא מנ"ל דמברכת ואין לומר דכיון דמנחת מסתמא מברכת דמנ"ל לומר הכי וכן יש להרגיש על התוס' בעירובין והרשב"א בתשובה סי' קנ"ג וארחות חיים דף ז' ע"ב משם הרשב"א ע"ש ובמהר"ם ן' חביב בסוגיית ר"ה. וכל קבל דנא לאידך גיסא יש להעיר על מהר"ש שירילייו דכיון דקים ליה דמברכת אמאי חדשו' הוא מגיד משום גוף נקי ולימא מר משום ברכה לבטלה:

והנה כשתסתכל בדברי הרא"ש בתוספותיו אתה הראת לדעת דמשמע ליה דלר"ת אם הנשים עבוד מ"ע שהז"ג חייבות לברך יע"ש היטב ואין נראה כן מדברי הראב"ד בהשגות פ"ג דציצית ומהרא"ש פ"ק דקידושין ופ"ד דר"ה ועהרשב"א בתשו' סי' קכ"ג ומהריטב"א פ"ק דקידושין ומהר"ן פ"ד דר"ה ורפ"ב דסוכה דמדברי כל הגדולים הנז' מוכח מע"ש בהדיא או מדקדוק דבריהם דמותרות לברך ולא חייבות ומאחר שכן גם דברי הסמ"ג דקאי בהו הרא"ם צריכנא לפרושי הכי כאשר יראה המעיין ודוק כי קצרתי. וזה כתבתי בימי חרפי ואחר זמן נדפס ס' הבהיר נחפה בכסף לעטרת ראשי מודי הרב זל"ה ועתה ראיתי דרך העברה כי כיוונתי לדעתו דעת עליון באיזה דברים ממאי דכתיבנא בעניותין עלץ לבי:

שיורי ברכה

[סימן תקפ"ט א.

דין ו'. אבל אין מברכות וכו' זה דעת הרמב"ם וסיעתו וגם רבינו ישעיה הראשון בס' המכריע נ"י סי' ע"ח האריך לדחות דברי ר"ת וראיותיו ומעיקרא עלה על דעתו דלית

הלכתא כרבי יוסי מכח סתמא דמתניתין דאין מעכבין את התינוקות דמוכח הא נשים מעכבין כרבי יהודה והו"ל סתם במשנה ומחלקת בברייתא ומסיק דאין הסתם מפורש כרבי יהודה דדילמא ה"ה נשים דלא מעכבו ונקט תינוקות משום סיפא דקטנים מתעסקין עמהם ולא עם נשים והש"ס לשיטתו דדייק הא נשים מעכבין השיבו ובכי האי גוונא לא מיקרי סתם דאינו מפורש כרבי יהודה ולפי דרך הרב אפשר לומר עוד דהאי מיקרי סתם דאימור דקטנים אין מעכבין לכ"ע ונשים הוי פלוגתא ובפלוגתא לא מיירי על דרך דאמרינן בעלמא בפלוגתא לא קמיירי ואין זה סתם. ואין להקשות מזה על מה שכתבנו בעניותני לפנים לקמן סימן תרנ"ד דהנכון דהר"ן כתב בההיא דמקבלת אשה לולב מיד בעלה דטעמא משום דראוי לאנשים דקאי לפרש סתם דמתניתין דסתים כר' יהודה בהא דאין מעכבין התינוקות וכמ"ש בס' שארית יעקב ע"ש דהגם דרבינו ישעיה סבר הכי הר"ן סבר דסתמא כר' יהודה כדאמרו בש"ס בהדיא דהגם דיש לדחות מ"מ פשטה אתיא כר' יהודה וכדקאמר הש"ס ועכ"ז הלכה כר' יוסי וכמ"ש התוס' וסיעת'. וחזיתיה לדעתיה דרבי' ישעי' דאסיק דטעם שאין מברכות משום בל תוסיף וכבר ר"ת השיג על רש"י שפירש כן כמו שהבאתי לפנים וכבר מרן בב"י בסי' זה הביא דברי האגור שכתב כן משם רבינו ישעיה וכתב שאינו נכון:

ב

הגהה. והמנהג שנשים מברכות וכו' זוהי דעת ר"ת וסיעתו וכן כתב וז"ל משם רבינו יצחק ן' גיאת והרז"ה. ולפנים בסוף הסי' כתבתי דגם ר"ת לא סבר דחייבות לברך אלא דרשאות ועתה ראיתי דהכי מוכח נמי מדברי רבינו ישעיה בספר המכריע כ"י סימן הנז' בסברת ר"ת ומדברי הרב שבלי הלקט כ"י סי' רצ"ה. ועמ"ש לפנים סי' תרנ"ד אות ב':]

סימן תקץ

א

דין ז'. אם טעה בתשר"ת וכו' עיין מה שכתב הרב בית דוד סימן תי"ג:

ב

דין ח'. בכל אלו הוי הפסק וכו' זהו כסברת יש אומרים דכתב לעיל סי' תקפ"ח ועמ"ש בעניותינו לעיל סוף סי' ריי"ג. ועתה ראיתי להרב בית דוד סי' ת"ט שרצה לישב דברי מרן בש"ע והוליד חלוק מחודש בכללין דסתם וי"א ע"ש ודוק:

סימן תקצא

א

דין ב'. שאין קרבן מוסף וכו'. מרן בב"י והמנהג הפשוט בכל בני ספרד שלא להזכיר בר"ה פסוקים כלל לא ר"ח ולא של ר"ה וגם שלא לומר מלבד עולת החדש וכ"כ רבינו ירוחם עכ"ל ומריהטא דלישניה משמע שרבינו ירוחם כתב שלא להזכיר פסוקים בר"ה ורואה אנכי להרב אליה רבה בס"ק ה' שכתב דברבינו ירוחם משמע דאף דאומרים קרבנות ר"ה אומרים את מוספי עכ"ל ואציגה נא דברי רבינו ירוחם בתבניתם וז"ל בחלק אדם נתיב ו' ח"א כתב ר"ת דקראי דמוסף ר"ה צ"ל שהם במקום הקרבנות אבל א"צ להזכיר מוסף ר"ח אלא שיאמר מלבד וכו' ואין אנו רגילין לומר מלבד אלא מנהגנו לומר את מוספי יום הזכרון הזה וכו' כמו שכתבת לנו בתורתך ע"י משם עבדך וזכרון אחד וכו' עולה גם לר"ח וא"צ להזכיר קרבנות מוסף ר"ח עכ"ל ופשטן של דברים משמע כהרב אליה רבה דרבינו ירוחם נהג לומר פסוקי קרבן ר"ה כמ"ש ר"ת ולא מעיט אלא פסוקי ר"ח ומלבד וק"ק דמדברי מרן בב"י הנזכר משמע קצת דרבינו ירוחם לא היה אומר פסוקי ר"ה נמי:

ונראה דמרן ב"י הבין דרבינו ירוחם לא הים נוהג לומר פסוקים כלל אפילו דר"ה ורמז זה באומרו ואין אנו רגילין לומר וכו' כמ"ש עלינו בתורתך ע"י משה עבדך ותו לא ואם היה אומר פסוקי ר"ה כר"ת הי"לל כמ"ש עלינו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור וכו' ולא אצטריך רבינו ירוחם למעט אלא פסוקי ר"ח דאנן נהגינן לאומרם בכל ר"ח. ומלבד שפירוש זה סליק שפיר כדברי רבינו ירוחם ורמוז קצת דאי כר"ת בחדא דאומרים פסוקי ר"ה ואין אומרים מלבד א"כ זה מנהג חדש לא כמנהג אשכנז ולא כמנהג ספרד והו"ל לרמוז זה בתיבה אחת ויאמר כאמור וכו' ומדסתם משמע שהוא כמנהג ספרד והוא כפירוש רש"י שזכר לעיל ומעתה אזדא ליה ראית אליה רבה מדברי ר"י"ו:

ובר מן דין אין ראיה מרבינו ירוחם לדידן דלא אמרינן את מוספי בשבת למוד וי"ט לחוד דדילמא רבינו ירוחם היה נוהג לומר מוספי דכל מוסף יחיד דשבת דעלמא וכיוצא כמו שנראה מנוסח המוספין להרמב"ם שבסוף ספר המדע ומשו"ה אף דאומר פסוקי ר"ה אומר את מוספי בכל י"ט דבעלמא:

ב

דין ג'. לכלול גם את מוסף ר"ח וכו' כן כתב הר"ן בשילהי ר"ה דבעינן למימר את מוספי שהרי שעיר של ר"ח היה קרב בר"ה מדתניא בתוספתא וכו' וקחשיב די"ב דראשי חדשים ואם איתא אחד עשר הויין וכי תימא דמשלימינן וכו' ע"ש:

ויש להעיר על הר"ן דהוה מצי למימר דבדין הוא לומר את מוספי אי בעית אימא קרא כתוב בתורה במוסף ר"ה מלבד עולת החדש ואם למשנה תנן ריש פ' כל התדיר מוספי ר"ח קודמין לשל ר"ה. ואי בעית אימא גמרא הכי אתמר בסוכה דף נ"ד דאם חל ר"ה בשבת איכא תלתא מוסף שבת מוסף ראש חדש מוסף ר"ה וכן אמרו בעירובין דף מ' והיא הא דמייתי הרי"ף בשילהי ר"ה דעלה קאי הר"ן דחלוקין במוספין פירוש דמקריבין מוסף ראש חודש ומוסף ר"ה ושם בעירובין פירשו רש"י רבינו יהונתן דמקריבין מוספי ר"ח בר"ה דכתיב מלבד עולת החדש:

ובשגם נאמר דמקרא לא מוכח דמקריבין שעיר ר"ח בר"ה דלא הזכיר

סימן תקצב

א

דין ב'. יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות וכו' כ"כ הטור ורי"ו נתיב ו' ח"ב וארחות חיים וכלבו אמנם הרמב"ם כתב פ"ג וז"ל וכל הדברים האלו בצבור אבל היחיד בין ששמע על סדר הברכות בין לא שמע על הסדר הברכות בין מעומד בין מיושב יצא ע"כ ומוכח דאם ירצה היחיד לשמוע על סדר רשאי ויש להעיר על מרן היכי שבק סברת הרמב"ם ומה גם דלשון הרי"ף כלישנא דגמרא וכיון דהרמב"ם כתב הכי מסתמא כשיטת רבו אמרו ולפחות הו"ל להזכיר סברתו בלשון יש אומרים. ותו דאף בב"י לא כתב דהרמב"ם חולק:

הן אמת דבש"ס מוכח כדעת הטור ודעמיה דיחיד לא יפסיק לתקוע בברכות וכמה דקמותיב הרב שיירי כנ"הג על הרמב"ם באורך:

ומאי דניחא ליה להרב שיירי דכונת הרמב"ם באומרו אבל היחיד בין ששמע על סדר הברכות בין שלא שמע על הסדר כונתו בין ששמע על סדר שתקעו בצבור בין שלא שמע על הסדר כגון שהתפלל ביחיד שאינו תוקע על סדר הברכות יצא ולאו ביחיד התוקע מיירי ע"ש אינו מחוור דהגם דקשיא לן על הרמב"ם מסוגיית הש"ס מ"מ פירוש זה בדברי הרמב"ם אין לו מקום דהרי קאמר אבל היחיד בין ששמע על סדר הברכות וכו' ואיך נפרש ששמע בצבור על הסדר והא ביחיד קמשתעי ותו היכן השמיענו דיחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות כי היכי דנימא דכונתו בין לא שמע על הדבר כגון שהתפלל ביחיד ואיה מקום לימדנו הרמב"ם דין באופן לדברי הרמב"ם ברור מללו דאם רצה יחיד מפסיק לתקוע בברכות:

ומשום יתובי שמעתא לדעת הרמב"ם היה אפשר לישב קצת דס"ל להרמב"ם דהא דיחיד רשאי לתקוע על סדר הברכות היינו אם לא שמע תקיעות עדיין אבל אם שמע

תקיעות קודם מוסף אין לו לתקוע עוד על סדר הברכות ומאן דאמר כי נהירנא לך תקע לי כבר שמע תקיעות ואמטו להכי אמרו ליה דדוקא בחבר עיר אבל אם לא שמע עדיין יכול לתקוע על סדר הברכות ובהכי איירי הרמב"ם לשמוע התקיעות חד זימנא ובריתא (דקתקני) [דקתני] שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות הכי מפרשה הרמב"ם דיחיד יכול לשמוע התקיעות בין על הסדר בין שלא על סדר הברכות ומאי דאתמר בש"ס תניא נמי הכי היינו דמהבריתא משמע דתיסגי בחד זימנא ליחיד אמנם כשכבר שמען אין לו לתקוע עוד. אבל כל זה דוחק. ותו סיפא דבריתא פירושה דרישא דקתני כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר הברכות. ותו דהוי"ל להרמב"ם ללמדנו דין זה דכששמען קודם מוסף אינו רשאי לתקוע עוד בברכות וצריך ישוב:

ותבט עיני להרדב"ז בתשובה סימן שמ"ז שכתב וז"ל שאלת ביחיד ששמע תקיעות מיושב מתפלל מוסף ביחיד אם צריך לתקוע על סדר הברכות תשובה חובה לא תבעי לך דתניא וכו' שומען על הסדר ולא על סדר הברכות וז"ל הרמב"ם וכו' כי תיבעי לך אם יש רשות ליחיד להפסיק בברכות ולתקוע על סדר הברכות דבשלמא כשאחר תוקע לו אין בכך כלום אבל לתקוע המתפלל עצמו צ"ע ומסתברא לי למותר וכו' ותו כיון דתפלת המוספין אינה אלא בחבר עיר והיחיד פטור וכו'

יע"ש היטב באורך:

וכל מילי דמר מדעתי כי קשים חדא דהביא גירסת הבריתא שומען על הסדר ולא על הסדר הברכות. ומזה משמע דאינו רשאי לתקוע על סדר הברכות דאזהרה שמענו ולא על סדר הברכות. ותו דלא אייתיה בידיה הא דאתמר בש"ס דכי קאמר נהירנא לך תקע לי א"ל לא אמרו אלא בחבר עיר דמשמע דאינו רשאי דאי אינו חובה אלא רשות מאן קאמר ליה לא אמרו אלא בחבר עיר והלא כיון דרשות הוא נפשו אותה הלא לשמוע אזן על סדר הברכות ומהא מוכח דאף כי תקע ליה אחרינא לית ליה לאפסוקי הפך מאי דפשיטא ליה להרב. ותו ראייתי דברי הרמב"ם ולא העיר עליהם מהסוגייא. ותו דמהרמב"ם משמע להדיא דרשאי לתקוע על הברכות והא מילתא יכחידנה תחת לשונו. ואי הרב מפרש לדברי הרמב"ם בשלא תקע עדיין א"נ בשתקע ואחר תוקע לו הוי"ל לפרש דממ"ש בשלמא כשאמר תוקע אין בכך כלום אף עפ"י שהוא שותק וכו' משמע דהוא מחדש סברות אלו והולי"ל דמהר"מ משמע דיכול לתקוע על סדר הברכות. ותו דהרמב"ם סתמא קאמר ומשמע אפילו הוא עצמו ומאי מספקא ליה להרב ז"ל. ואי פשיטה ליי דדברי הרמב"ם דוקא כי לא שמע תקיעות הוי"ל לפרש. ותו דאיך לא זכר דהטור וריי"ו והכלבו וא"ח פסקו דאינו מפסיק אף אי תקע לי' אחרינא ואי ס"ל דהרמב"ם פליג הוי"ל

לפרש. ותו דלפחות הוי"ל לפסוק שלא יתקע הוא עצמו כיון דהטור וריי"ו וסיעתם ס"ל דאינו תוקע לו אפי' אחר ומנקט מילתא מציעתא עדיף כי אורחיה דהרב זימנין סגיאין בתשובות אחרות:

ומ"ש בסיומא דמילתיה דהיחיד פטור מתפלת המוספין גם זה קשה וכן הקשה עליו רב חביבא הרב כמהר"ר מאיר בן מרגי נר"ו דהא קי"ל דיחיד חייב במוספין והיא הלכה רווחת:

ב

דין ג' לא ישיח וכו' אלו דברים שאסור לדבר בהם הלל ס"ת כהנים תפילין וידוי שופר מגילה עומר וסי' הסכ"ת ושמ"ע. זקני הרב חסד לאברהם בהגהותיו כ"י משם רבינו סעדיא גאון בכ"י:

סימן תקצו

א

לאחר תפילה מריעין וכו' הרב מהר"ר אריה נר"ו בספרו שאגת אריה הנדפס חדש ממש שלפי שעה נזדמן לידי וראיתי בסי' ק"ג האריך אי שרי לתקוע ברי"ה שלא לצורך י"עשה. והרב אליה רבה מסיק דמחלקת קדמונים הוא וראוי להחמיר י"עש היטב. אבל לא ראיתי נזהרים בזה:

ב

הגהה. אין לתקוע עוד בחנם וכו' עמ"ש בסמוך ועמ"ש הרב ט"ז ודוק דיש להשיב על דבריו כאשר יראה המעיין:

סימן תקצז

א

דין א'. ואין מתענין בר"ה וכו' הרב ט"ז תמה על מאן דסבר דמצוה להתענות דהרי אלישע אכל אצל השונמית בר"ה כדאיתא במדרש ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם אותו היום ר"ה וכתב עליו הרב אליהו רבה דאינו מפורש שאכל באותו יום גם צ"ע הא נזהר ר"פ בשלח דריש לה על ויהי היום ויבא שמה ולא על ויהי היום ויעבור וכו' עכ"ל ומה שהקשה מהזהר כן הקשה בגיליון מגיני ארץ דפוס חדש וזו כונת קושיתו י"עש. ונעלם מהם דבר הזהר פ' פנחס דף רל"א דבפרושא אתמר התם דכל ויהי היום גם את הראשון גם את השני ל"ה ע"ש. איברא דראיית הט"ז חלושה דאלישע בכוונתו באכילה

כונה בשמים ומתקן עשר ידות משאר חסידים בתענית ועיין בספר שאגת אריה סי' ק"א וסי' ק"ב דהעלה דאסור להתענות וכל דין סעודת י"ט ברי"ה יע"ש היטב:

ב

דין ג'. המתענה פעם א' ברי"ה תענית חלום וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשו' סי' תש"ך:

סימן תקצח

א

אומרים צדקתך וכו' כן כתב ארחות חיים משם רבינו האיי גאון ומהרי"י ן' גיאת ובעל העתים. ועיין מ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"ג סי' קע"ז ופוק חזי מ"ש הרב כנ"הג לעיל סי' תקפ"ד ועמ"ש אנן יד עניי שם בס"ד ודוק ועיין בש"ות בית יהודה במנהגים דף ק"ז ובש"ות הרשב"ץ ח"ב סי' רמ"ח וריש מאמר חמץ ובחידושי ר"ה דף כ"ו:

ב

במקום שאומרים אבינו מלכנו בשבת אומרים א"מ דתקינו רבנן קדמאי ואומר צדקתך אחרי כן א"ח משום בעל העתים וכן הסכים הרב שיירי כנ"הג מדנפשיה לקמן סי' תרכ"ב ועמ"ש אנן בעניותין שם ובסימן תמר"ג בס"ד ושוב ראיתי מ"ש הרב כנ"הג בתשו' הנדפסות ושם הביא דברי בעל העתים והאריך ע"ש סי' ן':

סימן תקצט

א

אומרים ותודיענו. וכן הסכים הרשב"ץ בתשו' ח"א סי' קנ"ז עש"ב ובספר ארחות חיים:

ב

במנהג שמתפללין מתוך הספר אף שלא ברכו מאורי האש ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בהלי מגילה סימן תרצ"ג דכמה רבוואתא קמאי ובתראי ס"ל שלא יהנה קודם ברכה ע"ש:

סימן תר

א

דין ב' . ליל שני וכו' ואומר שהחיינו וכו' עיין בהרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' קי"ד ומ"ש בנו מהר"ש בתשובה סי' תל"ב וסי' תרי"ט.

ב
מניח פרי חדש וכו' ואם אין מצוי פרי חדש וכו'. יד אומרים דאף לכתחילה אין להקפיד על פרי חדש וכן נוהגין קצת:

ג
דין ג'. אומרים שהחיינו בשופר ביום שני עיין מ"ש הרב בית דוד סי' זי"ת טעם למה אין אומר זמן תמיד ביום שני בשופר:

ד
אם עבר ותקע ובירך זמן בשבת לא יברך זמן ביום שני פרי הארץ ח"ב סי' יו"ד:

ה
קהל שלא היה להם שופר ובא להם שופר בין השמשות של יום ראשון תוקעין ומברכין ואי לא מטא עד בין השמשות של יום שני יתקעו ולא יברכו ואם הוא ע"ש ובא להם השופר קודם בין השמשו' אף שקבלו שבת תוקעים ומברכין הרב מכתם לדוד נר"ו סי' י"ז ועיין מ"ש ט"ז ויד אהרן בסימן זה:

סימן תרא

א
דין ב'. אף בארץ ישראל עושים ראש השנה ב' ימים עמ"ש מהר"ש בן הרש"בץ בתשובותיו סימן תרי"ט. ורבינו ירוחם ריש נתיב ששי כתב שרבינו האיי כתב בתשובה שיעשו יום אחד ותשו' הנז' הביאוה הרז"ה והרא"ש פ"ק דביצה ובאמת אין ראיה ממנה דיש לפרש כדתרגמה הרמב"ן במלחמות שם ע"ש ודוק:

סימן תרב

א
הגהה. ג' פעמים וידוי קודם עלות השחר מלבד ע"כ וכו' עמ"ש הרב שיירי כנ"הג סי' זה ובסי' תר"ד ועמ"ש הרב בתשובותיו הנדפסות סי' מ"ה:

ב
ושבת שבין ר"ה ליי"והן וכו' מאד צריך ליזהר בשבת זה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו ובפרט ברוב דברים ומלאכת עכו"ם אשר הן בעון מקלים בשאר שבתות ואין כאן מקום להאריך:

סימן תרג

א
אף מי שאינו נזהר מפת של עכו"ם וכו' ומזה ישכיל אנוש להזהר בין כסה לעשור עלי עצו"ר כמה דברים שמקל בהם בשאר ימים:

ב
הגהה. ויש לכל אדם לחפש וכו' כתב מהרח"ו זצ"ל בשערי קדושה ששרשי העבירות הן גאוה ותאוה שיחה אסורה ועצבות ואלו אבות הטומאות ומאבות יצאו תולדות ע"ש באורך וסי' תגע"ש ותרעש הארץ. ובעלי המוסר כתבו שיש ליזהר לשמור ברית הלשון ובריתת המעור ובריתת המינים וסי' כי תפעול מע"ל בה':

ג
הת"ח צריך ליזהר ביותר כי כל הגדול מחבירו וכו' ושגגות נעשות להם כזדונות כמ"ש ס"פ אלו מציאות ומי שאמר כי אדרבא הת"ח אין לו לחוש דהתורה מכפרת לא חש לקמחיה וכבר מהרי"מט בתשובה בראשון סי' ק' מחי ליה אמוחא:

ד
אם בכל הימים חיובא רמיא ללמוד בספרי מוסר הדברים ק"ו באלו הימים ויהי בקרוא איש יהודי המצא ימצא שוליו מלאים בגדי"ם הצואים וישוב אל ה' וירחמהו:

סימן תרד

א
מצוה לאכול בעי"כ וכו' מי שנשבע שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בעי"כ עיין בהלק"ט ח"א סי' כ"ו שכתב דאין איסור להתענות בו י"עש היטב ותימה שהרי מפורש לעיל סוף סי' תק"ע אם הוא מד"ס או מדאוריתא ע"ש. בית הרואה דף ל"ג. ועיין בס' יד אהרן. ובמגן אברהם סי' תק"ע. ועיין בי"ד סי' רל"ט. ודוק:

ב
הגהה. להרבות בסליחות וכו' וזה מורה דהלילה אינו י"ט אך מקום שאין מרבין גם הלילה י"ט. של"ה ועמ"ש הרב מגן אברהם. ובס' בית הרואה הוכיח מפ"ק דכתובות דאמרו אית ליה רווחא ופי' רש"י דהסעודה למחר אלמא הלילה לאו י"ט אינה ראיה כל עיקר ודוק:

סימן תרו

א

דין א'. עד שיפייסנו וכו' יש מי שכתב דאם לא שב מעבירות שבינו לחבירו גם עבירות שבינו למקום אינו מתכפר ואסמכיה אמתניתין. ואני אומר לא ניחא ליה למארייהו בהכי. ומיהו כתב הרב מהר"ש גארמיזאן והביאו הרב פר"ח דבעבירות שבינו לחבירו איכא נמי חלק גבוה וכל שלא פייס את חבירו גם חלק גבוה אשר בה לא נתכפר:

ב

ואם הוא רבו וכו' אפי' רבו שאינו מובהק. משפט צדק ח"ב סי' מ"ט. וכ"כ הרב פר"ח. וכן מסתבר דודאי ר' חנינא לא היה רבו מובהק של רב וכמ"ש בס' יד אהרן אבל מ"ש שם דכיון דר' חנינא ראש ישיבה אי אפשר שלא שמע רב ממנו איזה דבר הוא אגב שיטפיה וכבר השיגו הרב יד מלאכי כלל תקנ"ו סוף דף קל"א. ורואה אנכי שגם הרב אליה רבה כתב משם מרן כמ"ש הרב יד אהרן דר' חנינא היה רבו של רב משום דהיה ראש ישיבה ע"ש ס"ק ד'. ואין כן כונת מרן רק כוונתו להוכיח דר' חנינא היה גדול מרב דהא מינהו רבי ראש ישיבה וכיון שהוא גדול ממנו יש מקום לומר שר' חנינא רבו שאינו מובהק ושם בס"ק ד' וס"ק ו' כתב הרב אליה רבה דמרן חידש גירסא אחרת להמציא מקור לזה. וק"ק עליו דהא מבואר בב"י דלא חידש גירסא רק פירוש. ועיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' קל"ה דף ל' ע"ג:

ג

הגהה. אם לא שמכוין לטובת המבקש וכו' מה שפירשו הרב ב"ח והרב אליה רבה דמור"ם מפרש פירוש אחר בש"ס מלבד דהפירוש דחוק אם איתא כדבריהם הו"ל לפרש בדרכי משה ולא להביא לשון הגמרא סתם ועיין בט"ז ופר"ח ועמ"ש בס' יד אהרן ויש גמגום בדבריו י"עשה ועיין במקראי קדש דף ק"י:

ד

דין ג'. הגהה. מותר לרחוץ ולטבול וכו' וכל שאר דיני אבלות נוהג עד הלילה כ"כ מגן אברהם והרב מהר"י אירגז בש"ות דברי יוסף כתב דהמקל לאכול סעודה המפסקת על הספסל לא הפסיד:

סימן תרז

א
דין א'. צריך להתודות וכו' עיין בס' בית דוד סימן תקי"ט והנמשך ביאור קצת לשונות הוידוי:

ב
שצריך לומר כל סדר הוידויים אף אם יש בהם עונות שלא עבר עליהם וכמ"ש גורי האר"י ובעל נפש יסתכל יפה בדברי הרמב"ם בזה הבאתים בקונטריס שם הגדולים דף צ"ז ע"ב וילבש חרדה ע"ש:

ג
דין ב'. ואם רצה לפרט וכו' בחטא מפורסם דוקא ובספר פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ח כתב דחדשים מקרוב אמרו שצריך אדם לפרסם חטאו ונשתקע הדבר ולא יאמר:

ד
הגהה. על חטא על סדר א"ב. וטוב לאומרה על חטא בסדר א"ב ובסדר תשרק"ץ בחטאים שונים:

סימן תרח

א
דין ב'. נשים שאוכלות וכו' אין ממחין וכו' כתב מהריי"מט בתשובה בראשון סוף סי' פ"ג דנשים אף באיסור דאוריתא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין אבל בנ"ד דאיסור תורה ואנשים הוו אם איתא דאיכא איסורא הי"ל לחכמים למחות והשיגו גדול דורנו הרב מהר"י בר דוד בס' הבהיר דברי אמת בקונטריסים דף פ"א מנדון הרב תומת ישרים סי' כ"ז וממאמרם ז"ל גבי מה חטא לך ומהתוס' בע"ז דמבואר בהני דוכתי דאמרינן מוטב שיהיו שוגגין גם כאנשים י"עש היטב באורך ולי ההדיוט נר' דכונת מהרי"מט דאורחא דמילתא דנשים אינן שומעות ואינן מקבלות ודאי וזהו שכתב גבי ההיא דפ' בתרא דמ"ק דסתם כיבוס על ידי נשים ולא היו שומעות לדברי חכמים כלומר דרגילות נשים בכך ובאנשים הוי איפכא דארחייהו לשמוע לדברי חכמים אבל אין דעת מהריי"מט דהדבר תלוי בצד זכרות ונקבות אלא דארחא דמילתא דנשי לא שמעי ואינשי שמעי. אבל אי נשיא שמעי או אפי' ספק דשמעי מחינן להו כמ"ש הריי"ף וסיעתו. ואנשים שאינן מקבלים ודאי ותשש כחן אמרינן בהו מוטב שיהיו שוגגין. ולמה שהבין הרב הנז' בדעת

מהרי"מט שכוונתו לחלק בין אנשים לנשים יש להעיר דמאי ראיה מנדון הרב מהר"ר תם נימא בנדונו מאן מבשל אלא נשים וכמ"ש מהרי"מט בההיא דמ"ק דמאן מכבס כי אם נשים ועיין בתשב"ץ ח"ב סי' מ"ז.

ב

הגהה. ודוקא שאינו מפורש בתורה וכו' אבל אם מפורש והוא ספיקא דאוריתא מוחין. מג"א משם מהרש"ל ועמ"ש הרב בהגהה בי"ד סי' רצ"ג ובס' פרי צדיק בהגהותיו שם ועמ"ש הרב פר"ח בדין זה. ומחדש בא לידי ס' קרבן נתנאל וראיתי דמיית מס"ח סי' רמ"ב הפך רש"ל ודחה ראית רש"ל י"עשה:

ג

אעפ"י שהוא דאוריתא וכו' הרב דברי אמת בקונטרסי' דף פ"א הוכיח מכאן דברי הרא"ש והר"ן והרב המגיד ומהר"ם אלשקר דכל דנדרש בי"ג מדות מקרי דרבנן דהכי אמרינן פ' השואל י"עש היטב. וק"ק דהא הר"ן כתב להדיא דמחלפי סוגיי וליתא לסוגיית שואל ונקיטינן כסוגיית המביא. והרא"ש וההי"מ לא הזכירו כלום. גם מדברי מהר"ם אלשקר אין ראיה דכוונת מהר"ם אלשקר לאו משום דאתי מרישא אלא משום דהוי מידי דלא מנכר לכל. ואה"נ דמילתא דאתי מדרשא וניכר לכל מחינן אלא דעל הרוב דברו חז"ל ועיין בדברי הרי"טבא שהביא בשיטה מקובצת שבס"ס נחלה ליהושע וגם משם אין ראיה כמבואר למעיין:

ד

אבל אם מפורש וכו'. כ"כ הרא"ש פ' המביא בשם הרב העיטור וכיוצא בזה כתב הרב המגיד פ"ב דשביתת עשור והקשה גדול הדור מהר"ח אבואלעפיא בס' ישרש יעקב בשבת מהא דאמרו התם דף נ"ה דאמר הקב"ה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם ולפי האמור דבמצוות דאוריתא המפורשות אף שלא יקבלו חייב להוכיחם הרי במקדש ראשון שהיו עע"א וכו' היכי קאמר גלוי וידוע לפניו שאם מיתו לא יקבלו וגם מדה"ד לא חייבינהו אלא מצד שלפניהם אינו גלוי והלא גם שלא יקבלו בודאי חייבים הם להוכיחם. ואיהו מפרק לה דמ"מ אין חייבין מיתה על ביטול מ"ע דתוכחה י"עש היטב. וכבר הסמ"ג עשין י"א מייתי הני בי תרי סוגיי דשבת וביצה וכתב בפשיטות כדברי הרב דאף דפטור ממיתה כדמוכח בשבת מ"מ מעשה דהוכיח תוכיח לא מפטרי ע"ש ומאי דמסיק סמ"ג ובהגמי"י פ"ו דדעות:

ולי ההדיוט נראה בעיני לישב קושית הרב מהרמ"א הנז' דמ"ש הרא"ש משם העיטור והרב המגיד היינו כשידינו תקיפה על העוברים וכמ"ש הרא"ש שם בהדיא משם העיטור

דמידי דמפורש באוריתא מחמרינן טובא וענשינן להו עד דפרשי ובהא הוא דחייבין להוכיח ברם כי ידעי' דלא מקבלי מינן דסמא בידן אתיא רדיפה רדיפה בחזקת היד ומסבין להו כופרי במשפט כל יסורי עד דפרשי ובהא הוא דחייבין להוכיח ברם כי ידעינן דלא מקבלי וכח אין משום אפרושי בכ"הג אין חייבין להוכיחם וזוהי שאמרו ביבמות דף ס"ה שלא לומר דבר שאינו נשמע והביאה הרא"ש שם וכן בקיצור פסקי הרא"ש פ' המביא כתוב בדברי העיטור וביבמות כתוב דאין לומר דבר שאינו נשמע. ועיין בארעא דרבנן מ"ב אות קל"ו:

שוב ראיתי לגדול הדור הרב המופלא שאירנו מהר"י זאבי בדרשותיו פ' תשא עמד במאמרם י"ל דאמר משה רבינו לאהרן מוטב היה להן שידונו שוגגין וקשיא ליה ע"ד הרא"ש והר"ן וה"הם ומשני כדשנין ומייתי ראיה מסוגיות שבת. שש אנכי חדאי נפשאי שכיונתי לדעת גדול. ובספרי הקטן פתח עינים בשבת דף הנז' אנא נפשא כתבית יתר מזה יע"ש היטב:

ומן האמור תשובה מוצאת למה שתמה הרב גדול הדור מהר"י בר דוד בקונטריסים דף פ"א על הרא"ש בתשובה כלל ו' סימן ג' דלא פי' חילוק הרב העיטור ולפום מאי דאמרן דבאין בידו למחות לא לא מחייב כלל בכל גוונא לק"מ דאימור דהרא"ש היתה לו ידיעה בתחילה דהשואל אין בידו למחות ועיין בש"ות חוות יאיר סי' קס"ד ומאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' שי"ו בס"ד:

ה

לא יאמר ברבים להוכיחן רק פעם אחת וכו' כ"כ הרב הנמקי פ' הבא על יבמתו וכ"כ הריט"בא בחי' כ"י. וק"ק ממאמרם ז"ל בתנחומא פ' תזריע אמרו רבש"ע אם גלוי וידוע לפניך לפניהם מי גלוי ולפיכך היה להם למחות ולהתבזות על קדושת שמך ולסבול הכאות מישראל כמו שהיו הנביאים סובלים מישראל וכו' דכתיב גוי נתתי למכים וכו' ע"ש הרי מוכח דגם לרבים צריך עד קללה עד הכאה ומהא דתנחומא מייתי ראיה בהגמ"י בה' דעות לדברי הרמב"ם ע"ש ובאיכה רבה ריש איכה יעיב:

ולזה יש לומר דס"ל להריט"בא והנמקי דמקרא דגוי נתתי למכים אין ראיה דהיה על נבואתם במלאכות ה' ולא חשו לאגדה הנז' דכיון דאגדה זו עצמה מייתי לה בתלמודין בשבת ואינה בלשון זה כגמרין נקיטינן ועל כיוצא בזו אמרו בירושלמי פ"ב דפאה אין למדין הלכה מפי מדרש:

אך קצת יש להרגיש דהתס ביבמות מייתי קרא דאל תוכח לץ והוא באחד והיכי מוקמי לה דוקא ברבי' אבל ביחיד עד שיכנו:

ו

אבל ביחיד חייב להוכיחו עד שיכנו וכו' ראיתי בשיטה מקובצת למציע' פ"ב דף פ"ז ע"ג שהביא משם הרמ"ך וז"ל וחייב להוכיח עד נזיפה אליבא דר' יוחנן דאמר עד הכאה לא מיהו קרא כתיב ואמרטם ואקללם מיהו מלשון דמרנא ז"ל משמע דפריש עד כדי הבאה או נזיפה וקללה (שהנוכחי כה) [שהנוכח יכה] למוכיח על תוכחתו שהוא מוכיחו עכ"ל וק"ק איך עלה על דעתו לפרש דעד הכאה וקללה ונזיפה היינו שהמוכיח יכה עד דדייק לה מלשון מרנא שהנוכח יכה למוכיח והרי מפורש יוצא מפי תלמוד ערוך במקומו בערכין שהכונה שהנוכח יכה למוכיח וכיוצא דהא משאול ילפי לה דחרה אפו וקלל ובקש להכות ליהונתן שהוכיחו והיה הוא כמבואר:

ז

עד שיכנו או שיקללנו. זו פלוגתא סוף פ"ג דערכין עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ר' יוחנן אמר עד נזיפה והרמב"ם פ"ו מהל' דעות פסק כרב עד הכאה. והקשו עליו דהוי"ל לפסוק כר' יוחנן ומהר"ש אלגאזי בס' זהב שיבה תירץ דס"ל להרמב"ם דקללה חמיר מהכאה וא"כ נמצא דרב ושמואל סברי הכאה ותרווייהו הפך ר' יוחנן עכ"ד ונעלם ממנו דהרמב"ם בס' המצוות עשין ר"ה כתב ואפילו קלל אותו וביזהו לא יסור מלהוכיחו עד שיפריז כמו שאמרו מקבלי התורה עד הכאה עכ"ל ודברי הרמב"ם הללו קרו בחיל הפך דבריו. גם במ"ש הרב בתוך דבריו בהני כללי דפנים בפנים והלך אחר המחמיר יש להשיב אצל מה שחשב הרב מרכבת המשנה נר"ו דסבר הרב הנז' דר"י רביה דרב והשיג עליו הנה מקום לישב דאין כן כוונתו רק כאלו מגדיל המדורה דאפילו תימא דר"י רבו אפי"ה דוקא פב"פ:

וחמותי ראיתי אור להרב הגדול קרובינו ועטרת ראשינו מהר"י זאבי בדרשותיו פרשת בלק שתירץ דהך פלוגתא תליא אי דרשינן טעמא דקרא אי לא ומ"ד עד נזיפה ס"ל דדרשינן טעמא דקרא דמידי הוא טעמא אלא שישוב החוטא וכיון שהוא מוסיף על חטאתו אינו חייג ומ"ד עד הכאה במאן דלא דריש טעמא דקרא וסתם לן תנא במ"ד דלא דרשינן פרק המקבל דתנן אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה וכו' וכן פסק הרמב"ם ולטעמיה אזיל ופסק הכא עד הכאה ז"התד הרב ז"להה וק"ק דאי הכי תיקשי לר' יוחנן דאיהו ס"ל הלכה כסתם משנה והא סתם לן תנא דלא דרשינן טעמא דקרא והיכי סבר הכא הוא עד נזיפה כמאן דדריש טעמא דקרא וכי תימא אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן כדמשני הש"ס ביבמות דף י"ו וגיטין פ"א ושאר דוכתי אין זה מעלה ארוכה דאנן קי"ל דר' יוחנן אמר הלכה כסתם משנה וכמו שהאריך בזה גדול בדורנו הרב דברי

אמת בקונטריסים דף י״ב ע"ב. ותו דכתב הרשב״א בחידושיו לשבת דף מ' וביבמות דף ס' דבכל דוכתא פריך ומשני הש"ס:

ואל זה אביט להרב שער אפרים בתשובו' סי' ס״ה דתריץ יתיב לדעת הרמב״ם דלשמואל ור' יוחנן דמשנו הא דיהונתן משום חביבותיה א״כ נתת דבריך לשעורין וחיוב התוכחה לכל אחד גדר אחד ותו דאין לך חביבותא כאהבת ה' דרוב התוכחות אף דבין איש לרעהו נוגעים לכבוד המקום ולכן פסק הרמב"ם כרב עד הכאה ז״התד ולא נהירא דהא דמשום חביבותא לאו חיובא הוא אלא דיהונתן אגב חביבותיה לפנים משורת הדין הוא דעבד אבל שורת הדין לכ״ע גדר אחד הוא למר כדאית ליה ולמכא״ל. ותו דלדברי במאי פליגי כיון דרוב התוכחות הם על כבוד ה' או דבר הנוגע לכבודו וכיון שכן יאמרו כלה עד הכאה. ואי אמרת דפלוגתייהו במיעוטא בתוכחות על עון דלא נגע בכבוד המקום הוא דוחק ותו דהו״ל להרמב״ם לחלק ולפסוק דבאינו נוגע לכבודו עד נזיפה כר״י מאחר דבהא פליגי ולאו למסתם סתומי עד הכאה:

תו חזינא להרב שער אפרים דמייתי דברי הרב שני לוחות הברית בריש ספרו שתירץ שאין לפסוק כר״י שהוא יחיד נגד רב ושמואל שסבירא להו מצות תוכחה אף לאחר נזיפה וכו' ומאחר שדברי ר' יוחנן בטלים נגד תרוייהו פסק הרמב"ם כרב באיסורי וכתב עליו דאינו מובן דאימא דדברי רב בטלים נגד רב ושמואל דתרוייהו סברי דשיעור תוכחה אינו יותר מקללה וה' כר״י והדרא קושיא לדוכתא עכ״ל ואנא בריה קלה בעיני הדבר ברור דבשלמא אם באנו לפסוק כרב אז שפיר קרובים רב ושמואל בסברא דשניהם מודים דלא סגי בנזיפה ותרוייהו מודו דעד קללה בעי נגד ר' יוחנן ונשאר חלק ההכאה דפליגי ביה רב ושמואל והלכתא כרב באיסורי ובסגנון זה שום בשני חלוקות אמנם כי אתית לפסוק כר' יוחנן בהכאה דלא בעי שום שמואל ור' יוחנן אמנם אי בעי קללה פליגי ואי מיפטר בנזיפה פליגי ואין לומר דעד נזיפה דבעי שום דבהא רב נמי מודה:

ואשור״ה נא וארא בס' של״ה לחזות בנועם עיקר שרשוהי וחזי הוית דהרב מייתי מ"ש הגהות מיימוניות פ״ו דדעות בשם רבינו אליעזר ממיץ דמעונש פטור אבל מעשה דהוכח תוכיח לא איפטר וכתב הרב ונ״ל ראיה לרא״ם דמעשה דתוכחה אינו פטור מסוגיית ערכין וכו' הרי אף שכבר בא לנזיפה וקללה אינו פטור עד הכאה ואף לסמ״ג דפסק כר' יוחנן מ״מ מוכח מרב ושמואל דאפילו יודע שלא יקבל מחוייב להוכיח ובזה לא פליג ר' יוחנן ואפילו תימא דפליג וזהו טעמו שסובר עד נזיפה שאז ידעינן שלא יקבל לא היה ראוי לפסוק כר״י נגד תרוייהו ומאחרי שדברי ר״י בטלין נגד תרוייהו על כן פסק כרב וזה טעם הרמב״ם וההיא דיבמות איירי שהחוטאים אינם יודעים שהוא אסור

ומתלוצצים וכו' עכ"ל ובהגלות נגלות דברי הרב הללו דברים ככתבן לק"מ מאי דמותיב הרב שער אפרים דנימא דדברי רב לבטלו לגבי שמואל ור"י דהרי הרב של"ה ביאר דבריו דמרב ושמואל מוכח דמצות תוכחה אף אם לא יקבל ור"י פליג ומפרט זה מפריך ר"י והדרינן לכללין דלהכתא כרב באיסורי:

ברם ק"ק על של"ה דבהביאו ראיה למהר"א ממיץ הוקשה לו מהסמ"ג דפסק כר"י וטפי הו"ל להרגיש ממהר"א ממיץ גופיה דבגויה קמשתעי דאיהו נמי פסק כר' יוחנן כמבואר בסי' יראים סי' ל"ז וכן כתבו בהגמ"יי בשמו שם ותו דמאי מייתי מסמ"ג הא איהו פליג על מהר"א ממיץ בזה כמ"ש בעשין י"א וכן כתבו בהגמ"יי בשמו:

ומכלל הדברים אמורים אבא אע"ר על מ"ש הרב גנת ורדים א"ח כלל ג' סי' ט"ו וז"ל וראוי להתישב דמחלקת רא"ם והר"ם מקוצי ושמועות נמי קשיין אהדדי דבערכין אמרו עד הכאה וביבמות מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע ונראה דהר"א ממיץ הכי מתרץ דאף שידוע למוכיח באומדנא דסופו להכותו מחויב עד שיוכה במעשה ואח"כ לאו כל כמיניה והר"ם מקוצי סבור דעד הכאה לאו שיעשה אלא כיון שיודע שיוכה די לו ומצוה וכו' עכ"ד וק"ק דכיון דהרב עסיק ואתי בדברי הרא"ם וסמ"ג אמאי נקיט בכוליה לישניה עד הכאה והלא שניהם המלכים הרא"ם וסמ"ג אמרי תרוייהו הלכה כר' יוחנן דעד נזיפה. ותו דלר"י ל"ק דכיון דנזף בו ממילא נפטר דכבר ראה שאינו מקבל ומצוה וכו' ולסמ"ג באמדנא. וכ"כ בסמ"ק סי' קי"ב דאם ברור שלא יקבל אכתי איכא הוכח עד שינזוף וכשנזף איכא אל תוכח לץ:

ואפשר לישב דעת הרמב"ם והיה טעמו דפסק כרב משום דקשיא ליה להרמב"ם בסוגיית ערכין דמאחר דרב ור"י ושמואל שלשתן מקרא אחד דרשו מ"ט דר' יוחנן דאמר עד נזיפה ומוכרח לדחוקי נפשיה דהכאה משום חביבותא הוא דעבד יהונתן ולימא מר דגדר התוכחה עד הכאה וקרא רווח טפי ומאן שם ליה לומר דתוכחה עד נזיפה אלא מוכרח דסבר ר"י דמאחר שנזף בו דברי אמת ניכרין שאינו מקבל וא"כ אין לו להוכיחו עוד וכאותה שאמרו דמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע ומאי דקאמר דיהונתן אגב חביבותא הוא דעבד היינו דמסר נפשו להצילו ולא כיון לתוכחה כלל. ולרב ושמואל צ"ל דזימנין דמשכחת דהנוכח אלטויי קא מלטי ומכה איש המוכיחו ומיהו יעשה בו רושם ויקבל וכמ"ש הרמ"ך הובא בשיטה מקובצת במציעא דף ל"א. והשתא סבר הרמב"ם דמוכרח דר' אילעא ור"ש בן אלעזר ור' אבא דאמרי ביבמות כשם שמצוה וכו' וחובה וכו' כלהו סברי דלא כר' יוחנן דהא מסוגיית פ' במה בהמה דא"ל לר' סימון לוכחינהו מר להני דריש גלותא לא מקבלי מנאי אע"ג דלא מקבלי לאוכחינהו מר מוכח דלא

שייך אומדנא וצריך בפועל להוכיחם וא"כ אי ר' אילעא ודעמיה סברי כר' יוחנן. כיון דהגדר הוא נזיפה ממילא ידעינן דמצוה וחובה שלא להוכיח עוד דמהאי טעמא הוא דאמרינן דהגדר הוא נזיפה דאי לא הוה אמרינן הכאה דרויח קרא טפי ומאחר שכן אמאי אצטריכו לומר הני מימרי כל עיקר. וכי תאמרו דהיא גופא קמ"ל גדר התוכחה עד נזיפה הא ליתא דא"כ לימרו בהדיא תוכחה עד נזיפה אלמא משמע דס"ל כרב או כשמואל ולא כר' יוחנן דכיון שהגדר הוא עד קללה או הכאה סד"א דנילף מינה דאף דלא מקבל ויבא אדם לעשות לפנים משורת הדין להכי קאמרי דמצוה וחובה וכו' ונמצא דהני תנאי ואמוראי סברי דלא כר' יוחנן ולא ק"ל כוותיה ופש גבן רב ושמואל והדרינן לכללין דהלכתא כרב באיסורי:

איכו השתא הבה בא אבא לדברי מור"ם בהגהה דכתב עד שיכנו או יקללנו וק"ק דהרב הנמקי כתב הכי לאותובי בין אליבא דרב בין אליבא דשמואל אבל להלכה לא יצדק לומר עד שיכנו או יקללנו ולכ"ע אין הלכה כשמואל דאמר עד קללה דהרי הרמב"ם וסיעתו פסקו כרב עד הכאה והסמ"ג ומהר"א ממיץ וסיעתא פסקו כר"י עד נזיפה:

וראיתי להרב פר"ח שכתב דמספקא ליה אי ק"ל דרב דהלכה כרב באיסורי או ק"ל כשמואל דבקללה הוו שמואל ור"י תרי לגבי רב והמחוור לפסוק כשמואל עכ"ד וק"ק דאי מספ"ל לפסוק הכאה לחומרא ואמאי נקיט תרתי. ותו דהדבר ברור דמור"ם צדיק עת"ק דברי הרב הנמקי והרב הנמקי כונתו מבוארת להקשות לרב ולשמואל דלר"י ל"ק. ומ"ש דהמחוור לפסוק כשמואל כעת לא ראיתי לשום אחד מהראשונים דפסק כשמואל ואין זה מחוור לפסוק נגד כל הראשונים. וראיתי בס' חסידים סי' ה' שכתב חייבין להוכיח בעלי עבירות עד שיכו ויקללו ויבזו וק"ק דהם ג' סברות דרב ור"י ושמואל וכיון דפסק כרב עד שיכו הא תו למה לי. ויש לישב קצת:

ח

כתב הסמ"ג עשין י"א דרשו רבותינו מריבוי תוכיח אפילו תלמיד לרב ובמקום אחד מרבה מתוכיח אפילו מאה פעמים ואפי' לא קבל ופירש הרא"ם הוכחת תלמיד לרב במקבלו ולחבירו כשאינו מקבלו שקולים הם ויבואו שניהם והקשה הרב שער אפרים סי' ס"ה שהרי מבואר בסוגיית ערכין דעד הכאה ילפינן מיונתן לעלמא ומשמע דה"ה תלמיד ושוים הם חבר לתלמידו להוכיחו עד הכאה. ועוד הקשה ממציעא דף ל"א דאמרינן הוכח אפילו מאה פעמים תוכיח תלמיד לרב ומשמע דתוכיח קאי אהוכיח מאה פעמים:

ואפשר לישב דהרא"ם קאי בשיטת הרמב"ן והר"ן והנמקי ודעמייהו שהקשו דבמציעא אמרו הוכח ק' פעמים תוכיח תלמיד לרב וסוף פ"ג דערכין אמרו הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו ת"ל תוכיח מ"מ וקשה תרתי חדא מתלמיד לרב דלפי סוגית ערכין מנ"ל ותו ממשמעו' הוכח דהכא אמרינן הוכח אפי' ק' פעמים והתם בערכין משמע ליה דפירוש הוכח חדא זימנא וקא משני"ו רבנן דבמציעא מיירי בעבירות חלוקות ובערכין מיירי בעבירה אחת ומתוכיח משמע לכל אפי' לרב ובכל ענין ז"התד ואפשר דרא"ם סבר כוותייהו בחדא דסוגיית מציעא בעבירות חלוקות ואהא דריש תלמיד לרב וסוגיית ערכין בעבירה אחת ובעבירה אחת כשהוכיחו פעם ראשונה לרב אין להוכיחו זימנא אחורי תניו ופעם ראשונה דרב ופעם שניה דחבירו שקולים והיינו מקבלו ואין מקבלו דקאמר הר"א ממיץ ואם כן יונתן פעם ראשונה מיקרי דבתחילה השיבו על מדוע לא בא בן ישי נשאל נשאל דוד ואינו תוכחה רק הודעה וכשאמר לו כי בן מות הוא אז אמר לו למה יומת והיינו פעם ראשונה ומיניה יליף עד הכאה רב והיינו ילפותא לרבו ואביו וכ"ש חבירו רק דזה כדינו וזה כדינו לרב בפעם ראשונה ואף ששוקל בדעתו שיכנו לא ימנע מלהוכיחו ולחבירו כמה פעמים עד שיכנו:

שוב ראיתי מ"ש הרב מהר"א אלפאנדארי נר"ו במרכב' המשנה משם אחד קדוש קצת ממאי דכתיבנא בעניותין אך מ"ש משמו בביאור דברי הגמי"י לא שמיע לי. ומ"ש הרב המחבר נר"ו דחיק ואתי מרחיק ולי ההדיוט נראה דט"ס הוא בהגמי"י וכצ"ל אע"ג דמרבינן התם מתוכיח בתלמיד לרב פי' במקבלו ומפיקינן נמי מתוכיח לחברו כשאין מקבלו הוכחת וכו'. והרב קרבן אהרן בבריתא דת"כ שהיא בריתא דסוגיין כתב דמהוכח משמע אפי' ק' פעמים וכו' ע"ש וק"ק דהת"כ מתוכיח יליף כסוגיית ערכין כמבואר וכמ"ש סמ"ג והגמי"י והרמב"ן והר"ן ונמקי ואינו ענין למ"ש במציעא הוכח אפילו מאה פעמים כמדובר:

והרב שער אפרים תריץ יתיב לקושית הראשונים מסוגית מציעא לערכין וקושית הרב לח"מ על הר"מ שהשמיט דין תוכחות תלמיד לרב וכתב דסוגיות פליגי אהדדי וסמך הרמב"ם על סוגיית ערכין דהוכח משמע פעם א' ותוכיח ק' פעמים וליכא למילף תלמיד לרב אך אף שמהתורה לא למדנו מדברי קבלה דיונתן למדנו והיינו דלא כתב הרמב"ם דין תלמיד רק פ"ה דתלמוד תורה ז"התד והרב מקראי קדש דף כ"ז כתב עליו ועל מאי דמייתי מהרב שמחה הכהן שלא ראו דברי הנמקי. וקשה שהרב שער אפרים גופיה מייתי דברי הנמקי וכתב שצדקו דבריו ע"ש גם מה שהקשה עוד על הרב שער אפרים כבר השיגו במרכבת המשנה. ועוד יש להשיב עליו כאשר יראה המעיין ומה שהקשה

הרב שער אפרים על דברי הרב מהר"ר שמחה לק"מ ופשוט ואין צורך למה שישב בעד הר"ש. ובסי' מרכבת המשנה הקשה על הרב שער אפרים דאיך אפשר דהסוגיות חלוקות [ועמ"ש בספרי הקטן מדרשותי ראש דוד דף ו' בס"ד] והלא הא דבר רבא וההיא דערכין בריתא וכי תימא דבריתא דגינת כרבא הרי הרמב"ם פסקה וכו' עש"ב ואי מהא לא איירי דבש"ס שם פריך ה"נ אי דמנטרא פשיטא אי דלא מנטרא אמאי ומשני דמנטרא וקמ"ל דל"צ דעת בעלי כדר"א דהכל צריך דעת בעלים חוץ מהשבה דהתורה רבתה השבות וא"כ אף דתשיבם ק' פעמים כסוגיית ערכין דין גינתו אמת מדר"א ומ"ה פסקו הרמב"ם. אך הו"ל להקשות על הרב ש"א דהרמב"ם שם פי"א דגזילה כתב השב אפי' ק' פעמים וכמו שהקשה הרב מקראי קדש לתירוץ מהר"ש והדק"ל דאם כן הוכח אפי' ק' פעמים ומוכיח לתלמיד ודוק:

[שיורי ברכה]

סימן תר"ח. א

לפנים אות א' כתבתי דמ"ש מהרימ"ט בסימן פ"ג דנשים באיסור דאוריתא אמרינן מוטב וכו' אבל בנ"ד דאנשים ואיסור תורה וכו' לאו דוקא אורחא דמילתא דנשים לא שמעו ואנשים שמעו ע"ש באורך וראיתי בס' הבתים כ"י שכתב וז"ל ומה שיראה לי בזה שאין אומרים הנח להם אלא בנשים ובדבר שלא נודע האיסור לכל ואין לו זמן וגבול ידוע והוא משום גדר אפילו הוא מן התורה כגון תוספת עינוי אבל בשאר דברים של תורה שהם עצם האיסור אין אומרים בהם הנח ובדברים שהם מד"ס אומרים הנח בין שהיה האיסור משום גדר כגון מ"ש חז"ל שאסור לאדם לעמוד בשבת על פתח המבוי וחפץ בידו שמא יתגלגל החפץ חוץ למבוי ויבא להעביר ד' אמות בר"הר שאין כאן שום מעשה איסור בין שיהיה הדבר עצם האיסור כגון סיפוק וטיפוח שבמעשה עצמו יש בו ספק איסור שהוא מוליד קול שאסור בשבת אין ממחין בידן הואיל ואנו רואין שכלן נוהגות התר בדבר זה וקשה להפרישן ממנו כיון שאין איסורו אלא מד"ס אומרים מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות עכ"ל וגם דברי הרב ז"ל נ"ל דלאו דוקא נשים אלא ארחא דמיל' נקט ודוק:

סימן תרטו

א

דין א'. ואסור ליגע באשתו וכו' כ"כ ב"י משם אגודה ואף כי בב"י הביא הלשון אסור ליגע ליל יו"הך כאן השמיט תיבת ליל וסתם אסור ליגע וכתבו אצל מ"ש אסור בת"ה

דהוי יומו כלילו ואסור ליגע לומר בין יום ובין לילה. ודלא כהרב ט"ז שדקדק להפך מדהקדים נגיעה ונ"ל דאדרבא מדסמיך נגיעה לת"ה ואח"כ שינה במטה היינו להשוותה להם אפי' ביום וכן מוכח מדשינה לשון האגודה שהביא בב"י ודבר ה' בפיו אמת שכן הוא באגודה ובמהרי"ל כמ"ש אליה רבה והשיג על ט"ז. וכן ק' על עטרת זקנים שהביא מחי' אגודה ולא עיין באגודה:

ב

ידאג כל השנה וכו' בס' קרבן נתנאל הביא תיקון וברכת הודאה אם עלתה לו שנה. וגבי עלתה לו שנה מובטח כתב אליה רבה מש"ל והוא שלא הרהר ומזה מוכח דגם לחלוקת ידאג אפשר דבהרהר אף דגדול עונו אינו בספק מיתה ודוק היטב:

ג

מובטח לו וכו' כן עיקר דלא כהרב הלבוש דיצטער וידאג יותר וכו' שזהו נגד התלמוד והפוסקים וכבר השיגו אליה זוטא ורבה אבל מ"ש והרב דאם נקנסה לו מיתה שוב אין תועלת בזכיותיו לבטל גזרותיו לא נהירא דאין לך דבר עומד בפני התשובה והראיה שכתבו משם האר"י ז"צל תיקון לזה:

ד

שהוא בן הע"הב. הקשה הפר"ח דאטו משמיא מיהב יהבי לצדיק ברכה בקר"י הזה שהוא טומאה ותירץ דמתחילה לרעה אלא שהצילוהו זכיותיו וזה דלא כאליה רבה שכתבתי בסמוך. אבל ק"ק לדברי הפר"ח מהבריתא דקתני עונותיו מחולין ופירש"י סימן טוב הוא זה וכו' משמע דמתחילה הוי סימנא טבא ועיין מ"ש הרמב"ח ודוק:

סימן תריב

א

דין ו'. או שאכל אכילה גסה וכו' עד שקץ וכו' עיין מ"ש האחרוני' ומאי דכתיבנא בעניותין באורך בספרי הקטן שער יוסף דף צ"ה ודף צ"ו ועמ"ש בס' משנה למלך פ"ה מהל' יסודי התורה ועמ"ש מורי הרב ז"לה בס' נחפה נכסף דף קנ"ט ומתוך מ"ש בשער יוסף יראה הרואה דיש להשיב על דבריו ז"לה:

ב

הגהה. אפי' עצי בשמים וכו' כתבו האחרונים דמותר להריח ביו"הך דאין זה בכלל החמשה עינויים וכן אנו נוהגים:

ג
דין י"וד וי"א. ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס וכו' הרב פרי חדש הכריע כסברא זו ושמעתי מקשים דהרב גופיה בקונט' התשובות סי' א' נקיט כסברא ראשונה וצירוף השתיות כדי שתיית רביעית ע"ש:

סימן תריג

א
דין ו'. דוקא לעבוד בגופו וכו' אבל לשוט אסור כ"כ הטור משם הגאון ותמה עליו הטור ומהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סימן קצ"ד תריץ יתיב דברי הטור בטוב טעם ע"ש וכמ"ש מרן והט"ז ובסי' אליה רבה עש"ב. ולי ההדיוט דברי מהר"ש הנז' נכונים בטעמן ועיין מה שהקשה הרב מג"א על הטור והרב אליה רבה סי' רמ"ח השיג עליו ואנו בעניותנו כתבנו בזה שם סי' רמ"ח אות א' עש"ב בס"ד ועיין בש"ות שאלת יעבץ סי' קס"ז:

ב
רבי בה כדי להקביל פני רבו אסור. מהר"ם הנז' שם:

ג
דין א'. הרב אסור לעבוד וכו' אפי' אין התלמיד יכול לבא אצלו ודלא כהט"ז ועיין באחרונים:

סימן תריד

א
דין ב'. אסור לנעול וכו' כתב מהר"י קשטרו פירוש מחופה עוד במקום דריסת הרגל לאפוקי קלק"ב בערבי שאין העור כי אם לאחוז בו הקלק"ב עכ"ל והרב ב"י סי' ש"א כתב סנדל שתחתיתו של עץ ועליונו עור פשיטא דמנעל גמור הוא עכ"ל וכן נהגו העולם לאסור נעילות הקלק"ב ועיין בנמקי יוסף פ' מצות חליצה ע"כ דסרי מר זקנינו הרב חסד לאברהם ז"להה בהגהותיו כ"י:
ואנא זעירא אחרי נשיקת הרצפה אנא דאמרי דאין מדברי מרן ראיה לאסור הקלק"ב דמ"ש מרן בב"י סוף סי' ש"א מיירי בסנדל שתחתיתו עץ ועליונו עור שיש לרגל בית קבול של עור על העץ דייקא נמי דקאמר עליונו עור אבל הקלק"ב אין העור כ"א רצועה קטנה ובזה יודה מרן:

הן אמר דלשון מהריי"קש מגומגם דארכבה אתרי ריכשי דברישא כתב מחופה עור במקום דריסת הרגל משמע דאם עליונו עור שרי וסיים לאפוקי וכו' שאין העור כי אם לאחוז וכו' משמע דאם עליונו עור אסור:

והכין חזינא להרב פר"ח שכתב דמ"ש מהרי"קש מחופה עור במקום דריסת הרגל דנראה שאם חיפוי עור על גביו שרי ליתא ומיהו הסכים להתי' בקלקב והביא דברי הרב הנמקי שרמז מז"ה עש"ב:

ואפשר לישב קצת דברי מהריי"קש דכונתו דבעליונו עוד פשיטא ליה דאסור רק בתחתיהו עץ ומחופה עור אצטריכא ליה דהו"א דאף דתחתיתו מחופה עור מ"מ הרי הוא קשה מחמת העץ שתחתיו וזהו חידוש יותר מעליונו עור דאין על גב רגלו אלא עור לבד דפשיטא דאסור ולא חש דנטעה לדקדק כן מדבריו דהא גמר אומר דהתר הקלקב משום דאינו כי אם לאחוז וכו' באופן דנראה להתיר הקלקב כדעת מהריי"קש והרב פר"ח ומה גם שכן נראה מדברי הריי"טבא בשם רבותיו שהביא הרב הנמקי כמ"ש הרב פר"ח:

והקרוב אלי דגם מז"ה בסיומא דמילתיה כונתו ברומזו דברי הרב נמקי יוסף לומר דמהנמקי משמע כדברי הרב מהריי"קש. ואין להשגיח במנהג העולם שנהנו מדעת עצמם כנ"ל:

סימן תריז

א

דין ב'. לוחשין לה באזנה וכו' הקשה מהר"ש דאנון מ"ש דעוברה שהריחה ביו"הך לוחשיי"ן לה ואם הריחה נבילה נותנין לה מיד. ויש מי שתירץ דהעובר אשר התאוה תאוה עכ"פ צריך למלאת תאותו ובשלמא ביו"הכ לוחשים לו שהוא יוה"כ כלומר שבערב מיד ימלאו תאותו דומה ליש לו פת בסלו ואפשר שישקוט אך בנבילה כיון שנתאוה צריך להאכילו עכ"פ. ואינו מחזור דגם בנבילה ילחשו לו שהוא נבילה ושיביאו כיוצא בו מהתרא:

והנכון בזה מה ששמעתי מעטרת ראשי מורי הרב ז"להה שתירץ להרב הנז' כמ"ש התוס' פ"ק דשבת ושאר דוכתי לחלק בין כשהדבר מצד עצמו אסור להיכא שהדבר מות' ויומא הוא דהגרים כההיא דכמה בסימא תבשילא דבבלאי בצומא רבא וידוע דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים איכו השתא כשהעובר נפשו אוותה לאכול ביו"הך אין מזה ראיה דכשהתאוה מורה ובא דהוא רשע כיון דהאיסור מצד הזמן והמאכל היתר ואמטו להכי לוחשין לו משא"כ בנתאוה נבילה דהמאכל עצמו הוא איסור דאז קרינן

ביה נפש רשע איותה רע ובודאי לא ישוב אם לוחשין לו. ואח"כ ראיתי בספרי אחרוני זמנינו דקמשנו הכי והוא ברור:

סימן תריט

א

דין א'. ליל יו"הך וכו' נוהגין להתעטף בציצית וכתב מר זקני הרב חסד לאברהם וז"ל האלהי מתר"י אשכנזי כתב שאעפ"י שמתעטף מבעוד יום לא יברך עליו עכ"ל ועתה אמת אגיד דלשון ס' הכונות שלפני הוא סתום ואפשר לפרש שלא יברך גם מבע"י ואפשר דלא איירי אלא כשמתעטף בלילה. אבל מהר"ש ויטאל כתב שראה למר אביו מהרח"ו זצ"ל שהיה מתעטף בציצית קודם שתשקע החמה ולכן היה מברך עליו. וכיון דמהרח"ו ז"צל עביד הכי כבר נודע דכל מילי דמר עביד כרב וכן יש לנהוג דעתה כל הקהל מתעטפים מבע"י ואם יאחר עד הלילה ולא יברך אינו נכון לפרוש מהצבור. ותו דאין שום פקפוק לברך כיון דמהרח"ו ז"צל מברך כאשר העד העיד בנו מר שמואל ז"להה:

ב

כל נדרי וכו' עיין בש"ות שאלת יעבץ סימן קמ"ה ועמ"ש הרב בית דוד תכ"ו והנמשך:

ג

הגהה. אפילו בנגונים וכו' עמ"ש הרב בית דוד סימן תל"א:

ד

ואח"כ אומר שהחיינו וכו' עמ"ש הרב מג"א ועמ"ש בעניותנו לעיל סי' רצ"ה אות ה' בס"ד:

סימן תרכא

א

דין ד'. סדר עבודה כתב ט"ז שיש לומר בנסח היה עם פיפיות וכו' ומרוחמיך הם מרוחמים וכן מצא למרן ב"י בהקדמתו ע"ש בסי' תקפ"ב והסכים על ידו הרב אליה רבה סי' תקצ"ב וכן מצאתי שכתב הרשב"א בהקדמת ס' עבודת הקדש וכן ראוי לנהוג:

ב

דין ו'. לידור צדקה בעד המתים. עיין מה שכתבתי בעניותי באורך בענין זה בספרי הקטן שער יוסף דף נ"ד:

סימן תרכב

א

דין ג'. אומרים צדקתך ואומרים אבינו מלכנו. לעיל בסי' תקצ"ח כתבתי משם בעל העתים דיש לומר אבינו מלכנו קודם צדקתך וכ"כ הרב שיירי סימן זה ועמ"ש בעניותנו סי' תרמ"ג בס"ד על דברי הרב שיירי הנז' ועוד יש להעיר על הרב במ"ש דאף דצדקתך הוא תדיר יש לומר אבינו מלכנו קודם דיותר שייך אבינו מלכנו לאלו המים ועוד דנאמר בבקר ובמנחה וכ"כ בסוף יד מלאכי דתדיר של הזמן עדיף מתדיר של כל השנה. ולכאורה יש לעמוד על זה דהא אסרינן בשילהי מגילה בקריאת ר"ח טבת דלקדם קריאת ר"ח לחנוכה דר"ח תדיר ולפום ריהט' לפי דברי הרב שיירי אף אנו נאמר דקריאת חנוכה שייך יותר לימים אלו וגם הוא תדיר דאותו זמן שקורין בנשיאים בכל חנוכה. ויש לחלק איזה חילוקים כאשר אחד הרואה צדיק יבחן ודוק ועיין מ"ש הרב כנ"הג על זה בתשובה הנדפסות סי' ן':

ב

דין ד' הרי זה נושא כפיו ואין מורידין וכו' יש מסתפקין אם כהן אחד עלה לדוכן דדינא הוא דישא כפיו אם שאר הכהנים עקרו רגליהם בעבודה אף שעדין לא עלו אם יעלו עתה דכבר חד מנייהו קדים ונושא בפיו או"ד הוא לבדו אשר עלה ישא ולא חיישי' לפגם אחרי' ונ"ל דטוב הדבר שיצאו מב"הכ ולא יעלו עמו:

סימן תרכג

א

דין א'. ואינו אומר ובא (ללניון) [לציון] עיין מ"ש הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' קמ"ט:

ב

דין ה'. נושאים כפים בנעילה וכו' יש נוהגים שמאריכים בנעילה וכו' יש נוהגים שמאריכים בנעילה ונושאין כפים בלילה ויש להם למה שיסמוכו. הרב שאלת יעבץ סי' נ"א ונסתייע שם מדברי מקר"יל ועמ"ש בעניותנו לעיל סי' קכ"ט בס"ד ובסי' ב"ח ובס' יד אהרן שקלי וטרו בפלוגתא דרב ור"י ודברי העוסקים ועמ"ש הריטב"א בחי' תעניות ודוק היטב:

סימן תרכד

א
דין ג'. ואין מברכין על הבשמים אפי' אם חל וכו' עיין בסוף שו"ת בית יהודה במנהגים דף ק"ז ע"ב:

ב
דין ד'. ואין מברכין במוצאי יה"כ על האור שהוציאוהו וכו' מצאתי בנמקי פסחים כ"י שכתב שדעת הראב"ד שחייב לחזר אחר אור ששבת במוצאי יוה"כ ודעת הריט"בא ורבותינו דאינו חייב:

ג
דין ה'. הגהה. והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יוה"כ בעשיית הסוכה כדי לצאת ממצוה וכו'. ואסמכוה אקרא וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סכותה כמבואר במפרשים. ויש עוד הרבה טעמים בדבר ועיין בסי' תרכ"ה:

סימן תרכה

א
הם ענני כבוד שהקיפם וכו' יש לחקור מה טעם מפק"ד פקי"ד והוא יתברך לעשות זכר לענינו כבוד ולא פקדנ"ו אבא עילאה לעשות זכר למן והבאר דבמעמד שלשתן נתונים המה ממדבר מתנה וכבר הארכתי בזה בספרי הקטן מדרשותי ראש דוד פ' אמור בס"ד:

ב
הגהה. ומצוה לתקן הסוכה אחר יוה"כ מיד וכו' מדברי הרב אליה זוטא מוכח ואין לעשות הסוכה קודם יוה"כ ואסמכיה אמאי דאתמר במדרשא אמר ר"א למה אנו עושין סוכות אחר יוה"כ ע"ש אמנם עיני ראו דהמדקדקים עושים הדפנות ועצי הסכך קודם יוה"כ ובמוצאי יה"כ מניחין הסכך אם לא כלו מקצתו:

סימן תרכו

א
דין א'. ויערבה עם הסכך וכו' הרב ב"ח פסק כהרמב"ם שאין להתיר אלא בקצצן אבל מחובר אסור וכתב שכן פסק ריא"ז וכבר השיגו בס' אליה רבה דריא"ז לא כתב כן אלא בשם מר זקנו הרב אבל הוא ס"ל כהטור כמבואר שם שאחר שהביא דברי מז"ה הביא

סברת הטור ומכח דסבר כוותיה אך יש בסוף הלשון קצת דילוג סופר כאשר אחד הרואה בעיניו יראה. והרב שיירי נמשך אחר הרב ב"ח וכתב דריא"ז פסק כדעת הרמב"ם וזה אינו כאמור. והרב יד אהרן נקיט בשיפולי גלימייהו והוקשה לו דריא"ז כתב כרש"י גבי הדלה עליה את הגפן ותמה ע"ז דפליג דידיה אדידיה ואסקיה בצ"ע. ולא ראה דמ"ש הרב ב"ח בשם ריא"ז היא סברת מז"ה אבל הוא סבר להפך וגבי הדלה עליה את הגפן כתב כסברתו ויהי כל הארי"ש שפה אחת ודברים אחדים ומיהו לפי סדר זמנים אני (מופק) [מסופק] מאד בלשון זה אם כלו של ריא"ז דלפי הרשום בזכרוני לא אפשר דריא"ז יביא דברי הטור וצריך חיפוש
וישוב :

ב

ויהא הסכך רבה עליהם וכו' האחרונים נתקשו דאין מבטלין איסור לכתחילה והרב ב"ח כתב משם המרדכי והאגודה שני תרוצים לזה ועיין מה שהאריך בזה הרב ארעא דרבנן אות י"ו דף ז' ע"ד:

ג

דין ג' הגהה. לעשות סוכה תחת הגגות וכו' סוכה העשויה תחת הדוא"ר ויש בו שבכה מחוטי נחשת כשדה גו"ד א"ח כלל ד' סי' ח' ועיין בשו"ת בית יהודה ח"א א"ח סי' טו"ב שהאריך בדין סוכה העשויה סריגי ברזל ע"ש:

סימן תרכט

א

דין ג'. סיככה בחיצים וכו' ושיש להם בית קבול וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ה והרב שבות יעקב ח"א סי' ל"ג כתב שהוא תמה על הרמב"ם תמיהה שלא הרגישו נושאי כליו ראשונים ואחרונים דפ"ב דכלים כתב דבית קבול שנעשה למלאכתו אינו מקבל טמא' והאריך בזה ואשתמיטתיי מרשב"א בתשובה סי' קצ"ה ובמיוחסות סי' רט"ו הקשה על הרמב"ם דכלים מדין חיצים נקבות וכן הק' הרב המבי"ט בספרו קרית ספר. והרב יד אהרן תירץ עפ"י דברי התוס' ונעלם ממנו שקדמוהו הרב שבות יעקב והרב פרי הארץ ח"א דף צ'. שוב ראיתי במרכבת המשנה שכתב כדבריו ביד אהרן ובסוף רמז תשובת הרב שבות עקב וכבר ישכיל אנוש שישוב זה בעד הרמב"ם הוא דוחק וכמ"ש בספר מגן שאול בלשונות הרמב"ם דף ב'. ואני אמרתי בחפזי דטפי מעלי לישוב דעת הרמב"ם אשר דיבר בקדשו הרב ראשון לציון דף נ"ג. ולעמוד על בוריין של דברים צריך ישוב. ומה שהשיג

בספר מגן שאול על הרב שבות יעקב מסוגיית דף ט"ו כבר הרב גופיה תבריה לגזיזיה וקרא זה מהך סוגייא במהדורא בתרא סוף שבות יעקב ח"ב דף ס' ע"א:

ב

דין ד'. אבל אם נידק וניפץ פסולה. כתב הרב אליה רבה דבס' תניא פסק דנידוק לבד פסול והוא דלא כהרב פרישה שכתב דבניפוץ תליא עכ"ל וגם בספר ארחות חיים דף ק"י ע"ג כתב משם הר"י ן' גיאת דדייק ולא נפיץ או תרי ולא דייק תרווייהו פסולין בל הריטנ"א בחידושיו אסיק דדייק ולא נפיץ שרי:

ג

דין י"א. מסככין בפינוג"ו וכו' כ"כ מרן בב"י מתשובת הר"ש וא"ח ע"ש ובספר שבלי הלקט הביא משם הרב העטור בספר הדברות כדברי הרא"ש בתשובה עיין שם סי' ק"ו דף מ"ז ע"א וכן כתב נמי בספר תניא:

סימן תרל

א

דין א'. כל הדברים כשרים לדפנות וכו' הרב ב"ח כתב דבעל נפש יחוש למ"ד שגם דפנות יהיו מדברים שאינם מקבלים טומאה וגדולן מן הארץ. אבל לא ראינו ולא שמענו הנשכח כדין ע"ד חסיד מן הארץ הדופנות כסכך. ולית מאן דחש לה:

ב

דפנות מסכך מאיסורי הנאה כשרים הרב המג"ן בספר קרבן חגיגה דף מ"א ובס'. יד אהרן סי' תרכ"ד הביא דברי רבינו מנוח בזה עש"ב. והרב המאירי הובא בחידושים מגאונים שבריש ס' מעשה רקח פי"ז דשבת האריך והסכים דמותר לסכך באיסורי הנאה עש"ב:

ג

דין יו"ד. אין נכון לעשות כל היריעות של פשתן וכו' אפילו יריעה אחת של פשתן אין לעשות ודלא כהרב טורי זהב שבות יעקב ח"א סי' ל"א ע"ש שהאריך:

סימן תרלא

א

דין ב' הגהה. ויש מחמירין אם הסוכה גדולה וכו' הרב הלבוש כתב אבל בסוכה גדולה וכו' אפילו הכי פסולה וכתב עליו מר זקנינו הרב חסד לאברהם זצ"ל בהגהותיו כ"י שרש דין זה מדברי הר"ן וכנותו להחמיר שלא לצרף אותו עם שאר הסכך להכשיר אבל אין

כונתו לפסול כל הסוכה כדמשמע מדברי המחבר ז"ל עכ"ל וכן כתב הרב ט"ז לדינא. ואפשר דגם הרב הלבוש לאו דוקא קאמר פסולה ואין כונתו לומר דכל הסוכה פסולה. שוב ראיתי בס' אליה רבה הנדפס מחדש שפיי כן דברי הרב הלבוש:

ב

דין ג'. היתה מעובה כמין בית וכו' מסתמות דברי מרן משמע דדעתו דעת עליון להכשיר אפילו אין המטר יורד מתוכה ובדיעבד מיהא כשרה בכל גוונא. וזו סברא מציעתא דאיכא מאן דמכשר אף לכתחילה לעשותה כאשר חפץ בה מעובה כבית ממש וכמבואר בס' שבלי הלקט וכמה גדולים סברי דבדיעבד מיהא כשרה. אבל האחרונים פסלו אף בדיעבד. ומיהו נראה דבדיעבד כאשר יהיה האופן דא"א ליטול קצת מהסכך מפני סיבה יש לסמוך על המכשירין:

סימן תרלד

א

דין א'. סוכה שאין בה ז' על ז' וכו' אם היתה ארוכה הרבה ואין ברחבה ז' טפחים כתב הרב בית חדש דמוכח מדברי התוס' דף ג' דכשרה. וגדולי אחרוני זמנינו הרב ט"ז והרב מגן אברהם והרב אליה רבה ומהר"ר צבי בתשובה סי' קמ"ב דחו דבריו ועלתה הסכמתם דט"ס יש בדברי התוס' וצ"ל ואין רחבה אלא שבעה עש"ב:

וחזיתיה לגדול דורנו. הרב פני יהושע בשיטתו דמייתי דברי הט"ז ומגן אברהם ודחה דבריהם וקיים גירסתנו בתוספות דגרסינן אבל לא היתה רחבה ז"ט ודעתם כדנקיט הרב בית חדש יע"ש היטב ועתה אמת אגיד דמטו ליראי תוספות סוכה והמה כתובים על (ילף) [קלף] ישן נושן ושם ראיתי גירסא שלפנינו אבל לא היתה רחבה ז' טפחים וזה עד ממהר כי הרב בית חדש והרב פני יהושע כיונו להלכה והאמת אתם בדעת התוס'. וראיתי בס' יד אהרן שכתב שלא הבין מה שכתב מהר"ר צבי בסוף תשובתו ודלא כהב"ח דהרי הב"ח נמי כתב כן להלכה ולמעשה עכ"ד ולא דק דהרב ב"ח כתב דלהלכה נ"ל דכשרה אך למעשה יש להחמיר ומהר"ץ כתב דנ"ל להלכה ולמעשה לפסול ועל זה כתב ודלא כהב"ח דאלו הב"ח להלכה כתב דכשרה והחמיר למעשה:

ב

דין ד'. ושלחנו חוץ לסוכה וב' דוקא כל שלחנו או רובו חוץ לסוכה בסוכה ומקצתו בחוץ מותר וכמ"ש הרב מגן אברהם. ומשום דאפי' כחוט השערה מיקרי רוב אף לענין שחיטה וכמ"ש בי"ד סי' כ"א והוא דעת רוב הפוסקים וכמו שביאר יפה הרב פרי תואר

שם ואפילו הרב פרי חדש דבעי רוב הנראה לעינים ממש היינו משום גזרה אבל לכ"ע מדינא אפי' משהו טפי ממחצה מיקרי רוב לכן צריך ליזהר שיהיה רובו דסוכה דבמחצה יש לחוש שמא משהו טפי בבית והוי כלא אכל בסוכה אבל אי קים ליה דאיכא משהו טפי בסוכה אין לחוש יותר ועדיף הא משחיטה דהתם בעי רוב והכא במחצה סגי כן נראה לי ודוק היטב:

סימן תרלה

א

ושוב חקק בה הרבה וכו' פירוש בין מלמעלה בין מלמטה וכסברת איכא מאן דשרי שכתב הר"ן והביאו מרן בב"י וכ"כ הרב מגן אברהם וגם הרב ט"ז שכתב לא מבעיא אם חקק וכו' כונתו דסתמות דברי מרן מוכח דלא מיבעיא וכו' אבל ודאי דעיקר דברי מרן הם סברת ראבי"ה שהביא הטור וזו אינה צריכה לפנים. והרב יד אהרן כתב דשגגה יצאה מלפני הט"ז וצ"ע עש"ב ולא יפשוט:

ב

הגהה. ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות וכו' הרב ב"ח כתב דבדיעבד כשרה והשיג על הרב הלבוש דפסל. והרב ט"ז האריך בזה ודחה דברי חמיו והעלה דאף בדיעבד פסולה מן התורה עש"ב והמעיין יראה דאין ראיותיו מכריעות. והעיקר כדברי הרב ב"ח. ומסתיין ליזהר לכתחילה במילתא חדתא אשר איננה בשום פוסק אלא בהגמי"י וגם מרן לא העלה על שלחנו סברא זו אפי' לכתחילה. ובהא תיסגי לן להחמיר ולהזהר לכתחילה. אבל בדיעבד כשרה. ותו דאעיקרא מרה דשמעתא הגהמי"י לכתחילה קאמר כמו שדקדק הרב ב"ח וגם הרב שירי מסכים הולך עם הרב ב"ח. וכן עיקר. ועיין בס' אליה רבה:

סימן תרלו

א

דין א'. ובלבד שיחדש בה דבר וכו' דעת מר"ן מבואר בב"י דהוי לעיכובא שכן כתב ב"י דכן נראה דעת רוב הפוסקים. אבל הרב מגן אברהם הביא דעת הר"ן ורבינו ירוחם דה"ד למצוה מן המובחר וכתב דכן דעת כל הפוסקים דלא כמרן ב"י עכ"ד ותמה עליו הרב אליה רבה דהרב שבלי הלקט הביא משם הרב יהודאי גאון דפסולה וכן הביא בס' תניא מרב נטרונאי וכן משמע ממ"ש התוספות דף ט' דפירשו הא דתנן אם עשאה לשם

חג כשרה שא"צ לחדש ואי חידוש אינו אלא למצוה לשון כשרה לא שייך עכ"ד והגם דנראה דנעלמו מהרב מג"א דברי שבלי הלקט ותניא מ"מ אינו כ"כ תימא דמ"ש דכן דעת כל הפוסקים כונתו ברורה על הפוסקים שהזכיר מרן בב"י שכ' דנראה מדבריהם דהוי לעיכובא. ומה שהוכיח מדברי התוס' ק"ק דהרי התוס' נראין מסתפקים בזה שכתבו וז"ל לב"ה נ"מ שא"צ לחדש בה דבר ואפילו לא נ"מ אלא לב"ש יש לו לתנא לפרש וכו' עכ"ל הרי דלא החליטו הדבר וכתבו ואפי' לא נ"מ וכו' ומאחר שכן אפשר לפרש דהיינו ספיקייהו אי דברי הירושלמי לעיכובא או למצוה מן המובחר דאי אמרי' עיכובא א"ש התירוץ הראשון דתנן אם עשאה לשם חג כשרה אף אם לא חידש דבלא עשאה לשם חג אם לא חידש פסולה גם לב"ה ואשמועינן דאם עשאה לשם חג כשרה אף בלא חידוש. אך אי אמרינן דהירושלמי למצוה מן (המחובר) [המובחר] קאמר א"כ לא א"ש דלימא כשרה דהרי לב"ה בכל גוונא כשרה וא"כ לא נ"מ לב"ה ועל זה כתבו התוספות ואפי' לא נ"מ אלא לב"ש יש לו לתנא לפרש וכו' ומאחר שכן אין כ"כ ראיה מהתוספות כיון דמצינן למימר שהם עצמם מסתפקים בזה וזהו לשיטת הרב הנזכר אשר הוכיח מדברי התוס' דהוי לעיכובא דאי למצוה לא שייך לשון כשרה:

ואולם אעיקרא לאו דוקיא הוא כל עיקר כי הנה התוס' קשיא להו דאמאי אשמועינן דינא לב"ש וניחא להו דנ"מ לב"ה וכונתם דתני תנא ואם עשאה לשם חג אפי' מתחילת השנה כשרה לב"ש משום דמינה נפקא לב"ה דא"צ לחדש דבר והשתא תו ליכא למידק מלשון כשרה כדדייק הרב הנז' דאלו הם דברי ב"ש אלא דתנא דברי ב"ש אשר מתוכן ילמדו לדעת ב"ה לסברתם דיחדש בה דבר. וזה פשוט. והרב יד הביא דברי הרב מגן אברהם וכתב וכן נראה קצת ממ"ש בירושלמי וצריך שיחדש בה דבר והטור סי' רי"ט כתב דצריך לכתחילה משמע ולא לעיכובא עכ"ד וק"ק דהרי שלש מדות הן מצוה מן המובחר לכתחילה אף דיעבד ולעיכובא. ומאחר שכן הרי גם להטור דצריך לכתחילה משמע הא מיהא לכתחילה בעי ואלו הרב מגן אברהם כתב דהוא למצוה מן המובחר ולא לכתחילה וכן בתלמודא דידן לא זכרו מזה שאינו אלא למצוה מן המובחר וא"כ אף לכתחילה אינו. ומה עזר וסעיד וסמיך הוי להרב מגן אברהם מדקדוק צריך להטור והוא עזר כנגדו דלהטור לכתחילה ולמג"א אף לכתחילה לא בעי ואינו אלא למצוה מן המובחר:

ואחר זמן האלהים אינה לידי תשובות הרדב"ז כ"י וראיתי בסי' שני אלפים ז"ן שהביא הירושלמי וכתב וז"ל וכבר ידעת דאיכא דוכתא דצריך הוי לעיכובא ואיכא דוכתא דלא הוי לעיכובא אלא למצוה מן המובחר וזה דעת הר"ן אבל לשון הטור משמע לעיכובא

והאי ירושלמי אליבא דב"ה אתי וה"פ דמתניתין איזהו סוכה ישנה שנחלקו ב"ש וב"ה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום כלומר בתוך ל' לחג דב"ש סברי סוכה לשם חג בעינן אף שעשאה בתוך ל' וב"ה ס"ל כיון דשואלין ל' יום קודם לחג סתם עשיית סוכה בתוך ל' לשם חג הוא אבל קודם ל' אפי' ב"ה מודו דפסולה ועלה תני ובירושלמי צריך לחדש בה דבר ולפ"ז האי צריך לעיכובא וכו' א"נ איכא לפרושי איזו סוכה ישנה שנחלקו ב"ש וב"ה כל שנעשית ביום ל' קודם לחג דקודם ל' מודים ב"ה לב"ש ובתוך ל' מודים ב"ש לב"ה לא נחלקו אלא ביום ל' ממש דמר משוי ליה כלפני ל' ומר משוי ליה כלאחר ל' ולפי שיטה זו מודים ב"ה דמתחילת השנה פסולה אם לא חידש בה דבר וכו' ומ"מ משמע לי דהרי"ף והרמב"ם וכל הפוסקים שהשמיטו זה הירושלמי סברי דלא סמכינן עליה כיון שלא הביאו אותו בגמרא דילן וכו' א"כ דהאי ירושלמי אליבא דב"ש הוא ולא קי"ל הכי עכ"ל וק"ק כמ"ש דאיכא דוכתי דצריך לעיכובא וכו' ולא הזכיר דהטור סבר דצריך לכתחילה נמי איכא כמ"ש סי' רי"ט. גם השני פירושים שפירש במשנה לפי הירושלמי מדעתי כי קשים ואינם במשמע לשון המשנה. ותו דמדברי הפוסקים שהביאו הירושלמי משמע דלא מפרשי הכי. ותו ק"ק לפירוש שני. דנחלקו ב"ש וב"ה אי יום ל' חשיב כבתוך ל' דא"ה מאי מספקא ליה לר"ע בבכורות דף מ"ט אי יום ל' כלפניו והלא ב"ה סברי דיום ל' הוא כמו בתוך ל' ומה גם למ"ש רבינו יונה והרא"ש פ' היה קורא והרא"ש בריש פ' בתרא דמ"ק דאנן מספקא לן ואזלינן לחומרא ע"ש ובס' מעדני מלך. ועוד יש לדקדק בדבריו כאשר יראה הרואה:

ב

ואם עשאה לשם חג וכו' בלא חידוש. הרב ב"ח כתב דיש להחמיר גם בזה ולחדש דבר מעתה מאחר שהתוס' נסתפקו בדבר ע"ש והרב אליה רבה השיגו דברור דספיקן של התוס' הוא להפך דאף בלא עשאה לשם חג אפשר דא"צ שום חידוש לב"ה:

גם אשור להרב פני יהושע בשיטתו דפירש דספיקן של התוס' משום דלא פסיקא להו דאפשר דלתלמודיה לא סבר לדהירושלמי וא"צ לחדש דבר א"כ דאפשר שיחדש אף אם לא עשאה לשם חג עכ"ד ואני אומר דודאי מה שנסתפקו התוס' הוא כמ"ש הרב ב"ח דאפשר דגם אם עשאה לשם חג צריך שיחדש דאין לומר כמ"ש הרבנים הנז' דאעיקרא דדינא מספ"ל דדילמא אין לחדש אף אם לא עשאה וכו' דהרי בדיבור הקודם כתבו להא דירושלמי סתמא משמע דלא נסתפקו בה כלל דאם איתא הו"ל לפרש ומה גם למה שצדד הרב פני יהושע דתלמודין פליג. ותו דהרי בפסקי תוס' מפורש דצריך לחדש בסוכה ישנה והרי דפשיטא להו לדינא דצריך לחדש לב"ה ולא נסתפקו בזה.

וא"כ מוכרח דספיקן של התוס' הוא דשמא גם בעשאה לשם חג צריך שיחדש כמ"ש הרב ב"ח:

סימן תרלז

א

דין א'. עשה סוכה בח"המ וכו' גר שנתגייר בתוך החג עושה סוכה בימי החג הנותרים. מהר"ם גאלנטי בס' קרבן חגיגה:

ב

דין ב'. וכן יוצאין בשל שותפות. זה דעת הרי"בש אבל מהר"ש בן הרשב"ץ בתשו' סי' ח' דחה דברי הרי"בש והעלה דסוכת שותפין דקפדי פסולה לדעת רש"י והתוס' והר"ן וכן דעת ה"ר חסדאי וה"ר שלמה בן רבינו יונה עש"ב ודעת הרי"טבא בחידושיו דף ז"ך ע"ב נראה כהרי"בש:

ג

דין ג'. הגהה. שלא מדעתו וכו' והט"ז מתיר אם אינו שם דניחא ליה לאיניש וכו' ע"ש ונראה דאם אפשר שיבא בעל הסוכה בעוד שהוא שם אף דבעת הכניס' איננו לא יכנס שלא מדעתו כי אפשר שיבא ויתבייש ליכנס ולאכול או לעשות עסק אחר בפניו. וכ"כ הרב אליה רבה ומיהו מאי דאייתי ממציעא דף כ"ב גבי כלך אצל יפות אינו ענין ההיא כיסופה להך דהכא ודוק:

ד

שאין קרקע נגזלת. הרב יד אהרן תמה על הרי"טבא בחידושיו שכתב דלר"א קרקע אינה נגזלת דר"א ס"ל להפך ומ"ש בש"ס רוצה לישב דבריו בכל ענין כמ"ש רש"י ותוס' עכ"ד ולק"מ דגם הרי"טבא לצד זה קאמר דאפי' דקרקע אינה נגזלת פסל ר"א משום שאולה ולאו דוקא קאמר וק"ל.

ה

אלא דמי עצים וכו' שמעתי אחד קדוש עלה ונסתפ"ק מי שגזל קורה ונתנה בסוכתו ואמר לבעלה לתת דמיה ואח"כ בתוך החג נפלה סוכתו אי מחייסינן לי' להחזיר הקורה השתא דנפלה או"ד כיון שכבר היתה קבוע' בסוכה וזקף דמיו עליו במלוה אף שנפלה אח"כ מצי ליתנה בסוכה:

ו

כתב הרב שבלי הלקט משם הרב העטור שכתב בסי הדברות וז"ל מסתברא גזולה שגזל עצים וסיכך בהם ולא רצה לפרוע הדמים וההיא אתתא דאתיא לקמיה ריש גלותא ור"נ וכו' התם לא היו נותנין לה הדמים עכ"ל והקשה הרב אליה רבה א"כ אמאי אמר ר"נ פעיתא היא דא עכ"ד ויותר יקשה מאי דאתמר קמיה הכי צווחא ולא אשגח בה ר"נ דהיכי לא אשגח בה והרי כיון דלא רצו לתת הדמים באמת דהוייא סוכה גזולה. ואולי יש לישב דהרב דקדק דאמר ר"נ אין לה אלא דמי עצים בלבד דמזה מוכח דאכתי לא יהבו ניהלה דמיה דאי לא הכי הול"ל מכי יהביתו דמי לית לה מידי וגם רצה לישב מאי דאמרה בסוכה גזלי יתבי דמדהתלמוד מייתי מאי דאמרה משמע דדינא קא משתעיא בצד מה ולכן מפרש הרב דאכתי לא יהבי דמי ומיהו לא שלא היו רוצים לתת דמיה אלא דלפי שעה לא יהבו לה ואיהי סברה דלא בעו מיהב לה ולכן זאת אומרת בסוכה גזולה יתבי ובריא לא אשגח בה דידע דכבר רוצים לתת דמיה והיינו דקאמר נמי אין לה אלא דמי עצים בלבד כלומר תנו לה ופטרוה ודוק:

שיורי ברכה

[סימן תרל"ז. א

עין רואה מאי דכתיבנא בעניותין לישב דברי הרב שבלי הלקט אשר בדפוס ועתה זה הלשון בקשתיו ולא מצאתיו בשבלי הלקט בכ"י. ומצאתי לרבינו אברהם אב"ד בהשגותיו לתשובת רבינו יוסף ן' פלט בטעם ברכות המצוות הביא דבריהם הרב אבודרהם בתחילת ספרו שער ג' שכתב וז"ל ואותה סוכה שהיו רבנן וריש גלותא יתבי בגווה שהיתה גזולה לא היו מברכין עליה בשביל שבאה בעבירה שהיו עציה גדולים עכ"ל ועל דבריו יקשה יותר קושית הרב אליה רבה ויש לישב במאי דתרצינן בעניותין זאת לפנים ודוק היטב.]

סימן תרלח

א

דין א'. בין עצי דפנות בין עצי סכך וכו' הרב ט"ז האריך לבאר דעת הרא"ש דגם הוא סבר דדפנות אסירי מדרבנן אלא דהקשה על הרמב"ם דמשמע מדבריו דיש בהן איסור מדאוריתא וכו' ע"ש והרב יד אהרן כתב על דבריו וז"ל ודבריו תמוהים וחוששני אם יצאו דברים אלו מפיו חדא דאיך יתורץ בזה מה שהקשה עליו הרא"ם דאשתמיט מיניה דברי

התוס' דנראה מהם דדפנות אסירי מדאוריתא והאריך בזה עש"ב ותקפה עליו משנתו דהט"ז לא זכר להרא"ם ולא מר נחית לתרץ קושית הרא"ם כלל כמבואר:

וחזה הוית לרבי ירוחם נתיב ח' ח"ב כתב בשם התוס' דעצי הדפנות מותרים והרמב"ם כתב וכו' עצי הדפנות וכו' וכן ראיתי לרבותי נוהגים איסור ליהנות מהדס הדפנות וכו' ע"ש וקשה שהתוס' ס"ל דעצי דפנות הסוכה אסורים כמ"ש הרא"ם. ומ"ש מרן הוא דוחק עצום בכוונת התוס' גם מ"ש ראיתי לרבותי נוהגים איסור משמע דרבותיו נהגו איסור מכח דסברי כהרמב"ם וק"ק דהרא"ש סבר הפך הרמב"ם והוא רבו של רבינו ירוחם ומרן בב"י זימנין דמותיב לרבינו ירוחם איך שנה משנתו דלא כרבו הרא"ש. ואין לומר דסבר ר"י"ו כמ"ש הט"ז דלהרא"ש נמי אסירי הדפנות מדרבנן ומשו"ה כתב דרבותיו נהגו איסור. חדא דלהט"ז ליכא למ"ד דהדפנות מותרים כמ"ש בס"ק א' וס"ק ח' וזאת היתה לו לומר דהרא"ש ס"ל דאסירי מדרבנן ואלו רבינו ירוחם כתב דעצי הדפנות מותרים להתוס' ומוכח דשריותא נינהו וליכא שום איסור אף מדרבנן. ותו דמשמע דמנהג רבותיו מכח סברת הרמב"ם ואלו הרא"ש פליג. ואם נאמר דט"ס הוא ובמקום התוספות שכתב רבינו ירוחם צ"ל הרא"ש ניחא הכל דמ"ש אח"כ וכן ראיתי לרבותי וכו' לא כיוין על הרא"ש דהא הזכיר סברתו הן קדם ולא אצטריך לפרש דודאי ארבוואתיה אחריני קאמר מהר"א בן אסמעאל תלמיד הרשב"א ודכוותיה ודוק ושוב ראיתי בנתיב ח' ח"ב שכתב ראיתי רבותי נוהגים לברך זמן בליל י"ט שני דחג אחר סוכה והוא הפך מסקנת הרא"ש:

ב

נשאל הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סימן מ"ג המחליף סוכה בסוכה אי פקע קדושת הראשונה וזו הלכה העלה בתשוב"תו הרמתה ושב יעקב דלא פקע קדושתה הראשונה וסמוכות שלו מהדיא דלקמן סי' תרס"ח דהפריש ז' אתרוגים דמשמע דוקא הפריש דהוי כהתנה. וסוכה הזאת השנית אם נשתמש בה לשם סוכה חלה קדושה גם עליה ואם לא נשתמש אלא שאמר זו חליפת זו לא חל עליה קדושה דבסוכה הזמנה לאו מילתא היא:

ג

אם ייחד סוכה תדירית לכל השנים בכל חג כתב מהר"י מולכו בתשובותיו כ"י סי' ח' דאסור ליהנות ממנה אף בשאר ימות השנה אבל ראיתי להרב מגן אברהם ס"ק ב' דסבר להפך דגם בזו כשעבר החג בטלה קדושתה וצריך מעשה אחר שתחול קדושה בה:

ד

דין ב'. הגהה. דיש אומרים דאין איסור אפילו בדופנות עצמן וכו' הרב ט"ז כתב דדבריהם אלו אינן מחוורין דאין שום פוסק ס"ל להתיר אפי' בנוי דפנות כ"ש דפנות עצמן יע"ש היטב וכבר הקשה עליו הרב יד אהרן דמדברי הטור בקיצור פסקי הרא"ש פ"ק דסוכה מוכח דאין שום איסור בדפנות עש"ב. והנני יוסיף דגם רבינו ירוחם כתב למ"ד דמותרים ומשמע דאין איסור אף מדרבנן וכמ"ש בעניותנו לעיל אות א' בס"ד ואיך כתב הט"ז דאין שום פוסק שיתיר הדפנות. וכן ק"ק על אליה רבה דהסכים עם הט"ז ס"ק ב'. וגם מצידה לדרך מאמר ד' כלל ו' סוף פ"ד משמע דאין איסור בדפנות אף מדרבנן ע"ש:

סימן תרלט

א

די"א'. כיצד מצות ישיבת סוכה וכו'. תשובת רב האיי גאון. שאלת שני אחין או שותפין שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכלם והשיב לענין אכילה יכול כל אחד לאכול לבדו זה אחר זה אבל לענין שינה זה ישן לילה א' וזה ישן לילה אחת ואם חביבה עליהם המצות תע"ב אם זה ישן מקצת הלילה ואם שומרי גנות פטורין כ"ש מי שאין לו מקום לישן בסוכה כ"כ משמו מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י:

ב

כגון קדרות וקערות וכו' אין להביא הקדירה בסוכה ולערות התבשיל בקערה מהר"ר שמואל והסכימו עמו מהרש"ל ומהראנ"ח רבני איזמיר. מרכבת המשנה פ"ו דסוכה ועמ"ש הרב מגן אברהם והרב אליה רבה ועמ"ש ר"ת בספר הישר הובא בספר תמים דעים סימן קפ"ג ודוק:

ג

הגהה. ואל יעשה שום תשמיש וכו' אבל תשמיש המטה שרי כ"כ הרב ט"ז והביא ראיה ממ"ש פ' הישן דלא עבדינן חופה בסוכה שיהא החתן בוש לשחק וכו' משמע דמותר שם עכ"ד ויש לדחות. וטפי הו"ל לאתויי מריש ערכין דף ג' מהש"ס ומרש"י ותוס' דמשמע בהדיא דשרי וכן הוכיח משם הרב של"ה ועמ"ש הרב בית דוד סי' תמ"ד:

ד

דין ב'. ומי שיחמיר על עצמו וכו' כתב הרב אליה רבה ס"ק י"א משם רבינו ירוחם דמי שרוצה להחמיר יחמיר אבל מפחות מכביצה אין מי שיחמיר והקי' דא"כ מאי פריך דף

ז"ך הא כביצה בעי סוכה לימא תיהוי תיובתא דרב יוסף ואביי דילמא גם כביצה לר' צדוק לאו חיובא רק היה מחמיר וע"ק הא ביומא דף ע"ט קאמר דשתי כותבת פחות מכביצה ואפ"ה החמיר ר"ג ואכלן בסוכה עכ"ד ומה שהק' מיומא דשתי כותבות פחות מכביצה הרואה יראה דאיכא התם אוקמתא אחריתי ואיכא פלוגתא בי"נן של קדושים אי הלכת' כהא או באידך דפירי הוו ולא בעו סוכה כמו שביאר הר"ן בסוגיין באורך. אבל מה שהקשה מדפריך הא כביצה בעי סוכה הא ודאי קשיא. ותו קשה מדתנן שהביאו לרי"בז לטעום התבשיל ואמר להעלותו לסוכה ומסתמא טעימה דתבשיל הוי בערך כפחות מביצה מפת. וגם נמי אידך אוקמתא דשתי כותבות יותר מכביצה אלא הוו פירי ופירי לא בעו סוכה משמע דשקולי' הם בפחות מכביצה דפת וא"כ הרי החמירו במילתא דשקולה היא בפחות מכביצה. ואפשר לישב קצת דבריו בדוחק כמו שאבאר. ומקדמי אר"ש אציגה נא לשון רבינו ירוחם כדמותו נתיב ח' ח"ב וז"ל אוכלין אכילת עראי אפי' מפת חוץ לסוכה והוא כביצה וכן שותין עראי חוץ לסוכה ואם רצה להחמיר על עצמו מחמיר וכן היו נוהגים חכמים ראשונים כי כביצה מחמירין שלא לאכלו חוץ לסוכה אבל פחות מכביצה לא היו מחמירין כך פשוט בסוכה עכ"ל ואפשר דכונתו באומרו אם רצה להחמיר על עצמו מחמיר היינו שאם ירצה לטעום מידי חוץ לסוכה רשאי להחמיר ואינו הדיוט וכדאשכחן ברי"בז ור"ג דסתמא קאמר ואם רצה להחמיר מחמיר ופשטן של דברים מורה ובא דיכול להחמיר בכל גוונא ובתר הכי חדית לן חידוש דמי שרוצה להחמיר במקצת מחמיר ולא נימא דמי שרוצה להחמיר צריך שיחמיר לגמרי ומי שרוצה לעשות כדין יעשה אבל אם להחמיר במקצת לא מן השם הוא זה לזה השמיענו דגם אם רוצה להחמיר במקצת יכול ומנהג חכמים הוא ולזה כתב וכן היו נוהגים חכמים הראשונים להחמיר בכביצה ולהקל בפחות מכביצה להורות נתן דהא נמי להחמיר במקצת מנהגם הוא ומ"ש וכן היו נוהגים וכו' אין כונתו דזהו מ"ש בתחי' אם רצה להחמיי דמ"ש ברישא היינו מי שרוצה להחמיר בכל כדאמרן. והאי מנהגא הוא להחמיר במקצת רק משום דהא נמי הוי חומרא נקט וכן והא נפקא ליה מדרבי צדוק דאכל פחות מכביצה ונראה דכביצה לא היה אוכל ולמאי דנקיטי' כאביי דמדינא יכול לאכול כביצה א"כ ש"מ דר' צדוק בכביצה מיהא היה מחמיר ואה"נ דהא הוה מצי לשנויי הש"ס כי פריך עליה דאביי כמו שהקשה הרב הנז"ל אלא דס"ל לרי"ו דלשיטתיה דהמקשן דחי ליה שרצה לדייק הא כביצה מדינא בעי סוכה אבל לעולם דהשתא דקי"ל דמדינא יוכל לאכול כביצה ופשט אומרו וכשנתנו לר' צדוק פחות מכביצה משמע דדיוקא נמי לענין סוכה דבגווה קמשתעי אית לן למימר ולאוקומי דיוקא לענין סוכה דהא כביצה היה

מחמיר על עצמו ר' צדוק ולא רצה להחמיר אלא במקצת ודייק לה רבינו ירוחם מסידורא דמתני' דאי אמרת דר' צדוק לא היה מחמיר כלל הו"ל לתנא למתנייה הא דר' צדוק ברישא דעביד כדינא ובתר הכי ליתני מעשה והביאו לרי"בז וכו' לאשמועינן דאם רצה להחמיר יחמיר ומדשבקיה בבתרייתא השמיענו דגם ר' צדוק היה מחמיר קצת בכביצה ולדיוק' נקט פחות מכביצה והשתא א"ש דריי"בז ור"ג ור' צדוק כלהו מחמירי' הוו הא כדאיתיה והא כדאיתיה כנ"ל לישב קצת:

ה

כתוב בס' שבלי הלקט ובס' תניא משם רבי' אביגדור דאכילת עראי דשבת וי"ט חשוב קבע וכתב עלה הר' אליה רבה וצ"ע דא"כ מאי פריך הש"ס שם מעשה לסתור דילמא מעשה דרי"בז בי"ט היה ודוחק לומר שהוא דומיא דר' צדוק ואולי לכן השמיטוהו הפוסקים עכ"ל ומ"ש שהוא דוחק בעיני הוא דבר פשוט דהרי מאי דתנן אוכלין עראי לדעת זה בחול אתמר ומדתני גביה דרי"בז ור"ג ורבי צדוק ש"מ דכלהו בחול במאי דאיירינן ביה דאי לא הו"ל לפחות למתני לדר' צדוק מקמי דריי"בז ור"ג כיון ומעשה דר' צדוק בחול ומאי דתנן אוכלין עראי בחול הו"ל למתניהו כי הדדי דמעשהו בחול והדר ליתני לדריי"בז ור"ג דלא הוה בחול אלא משמע דכולהי בחול הוו ומשו"ה פריך: ועוד אפשר לומר דהש"ס ביומא דף ע"ט כי מייתי משנתנו קאמר ותני עלה לא מפני שהלכה כן אלא שהיו מחמירין על עצמן והגם דמדברי התוס' שם ובשמעתין מוכח דל"ג בש"ס ותני עלה כאשר יראה הרואה הנה הר"ן בסוגיין גריס כגירסתנו ומאחר דאיכא בריתא דקתני לא מפני שהלכה כן וכו' משו"ה לא מוקי לדריי"בז ור"ג בי"ט דשבת. ואף דבסוגיין לא מייתו הן ברייתא זימנין דמשכחת לה דדברי תורה עשירים במקום אחר כידוע. ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סימן קס"ח בס"ד:

ו

אפי' מים וכו' הרב צידה לדרך כתב דחומרא יתירה היא וכ"כ משם מהריי"ל:

ז

דין ה'. הגהה. לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדים וכו' וכן בליל יום טוב שני שכבר קבעוה חובה כשאר מצוות דרבנן אף דבקיאינן בקיבועא דירחא. הרדב"ז בתשו' כ"י סי' שני אלפים ש"ך ועמ"ש האחרונים בדעת מור"ם והתה"ד ועיין (אליה) אליה רבה ס"ק כ"ה:

ח
דין ז'. הגהה. אינו אלא הדיוטות וכו' כתבו האחרונים דאם בירך הוי ברכה לבטלה וראיתי להרב החסיד מר זקני מהר"א אזולאי ז"להה בהגהותיו כ"י שכתב יש שנסתפק אם רצו להחמיר על עצמן אותם שהם פטורים מסוכה לאכול ולישן מה אם מברכין עליה וכתב בספר בית מועד דהואיל וקבעה עליו חובה גילה דעתו שאינו מצטער ומברך עכ"ד ונ"ל שאין לסמוך על סברא זו דידע איניש בנפשיה כמו הצער עלה ואעיקרא דין אתר הדיוט ואין ראוי לישב בסוכה אם הוא פטור ולא מקרי חומרה. ואם לא ישמע זה בקול מורים ורוצה להחמיר במקום דלא שייך חומרה מהיכא תיתי שיברך ואם בירך הוי ברכה לבטלה ועי"ש בעניותנו בשער יוסף סי' ח' דף כ"ה ובהגהותי לי"ד סימן ס"א בס"ד:

ט
ושפכו על פניו. ולפ"ז אין לו להמתין מלפנות כ"כ הרי"טבא בחידושיו וכ"כ הר' קרבן נתנאל דמ"ה מייתו לה הרי"ף והרא"ש הא דמי שפך למי וכו' דנ"מ לדינא:

שיורי ברכה

[סימן תרל"ט. א
דין ג'. אפי' אכל כזית פת וכו' עיין מאי דכתיבנא בעניותין בקונטריס זה לעיל סי' רצ"א בס"ד.

ב
מכאן ואילך רשות וכו' הקשה הרז"ה אמאי מברכינן על סוכה כל שבעה הא הוי רשות והו"ל כמצה בז' ימי הפסח דלא מברכינן. ולעיל בפנים סי' תע"ה אות ו' כתבתי מה שתירץ לזה הרב מהר"י הכהן ועתה ראיתי שמהרי"ל במנהגים תירץ תירוץ הרב הנז' וכבר בעניותנו כתבנו שם בפנים דמהש"ס מוכח דסוכה ומצה שויים ע"ש. ולדעת הרז"ה שתירץ שחיוב השינה בסוכה הוא מוכרח דלא סגי ומ"ה עיקר חיוב הברכה במש"ל מאד יש ליזהר בשינה מלבד החיוג דכל הברכות עיקרן בשביל השינה ויש לצדד בזה כאשר יראה המעיין היטב
ודוק.]

סימן תרם

א

דין א'. נשים ועבדים וכו' בסוכה דף כ"ח ת"ר האזרח להוציא הנשים וכו' ופריך עלה ואסיק דנשי פטירי מהלכתא והאזרח לרבות הגרים סד"א בישראל כתיב ולא גרים קמ"ל והרב הלבוש כתב דנשי פטירי מה"א דהאזרח וכו' וכבר השיגו בספר אליה רבה וכתב דכיוצא בה קשיתיה בתוס' קידושין דף ל"ד וכבר קדמו הרב עצמות יוסף והאריך יע"שה ובס' פני יהושע:

וראה ראיתי להתוס' בסוגיין אהא דמסיק לרבות הגרים שכתבו וז"ל לרבות הגרים דס"ד ישראל ולא גרים כה"ג אשכחן וכו' ותימא דפרק הנחנקין גבי גונב נפש אמרינן בני ישראל למעוטי חציו עבד וחציו בן חורין אבל כלו משוחרר לא מעיט מבני ישראל וכן פ' בנות כותים בני ישראל מטמאין בזיבה וכו' אבל גרים ומשוחררים לא מעיט וכן במנחות פ' שתי מדות בני ישראל סומכין ואין נכרים סומכין אבל גרים ומשוחררים סומכין ופ"ק דערכין בני ישראל מעריכין ואין העכו"ם מעריכין ושמא בכל הני יש שום ריבוי דמרבינן גרים ומשוחררים עכ"ל וק"ק במ"ש ושמא בכל הני יש שום ריבוי וכו' דאמאי נקטוה בלשון שמא והלא בכל הני אשכחן בריתות דמרבו מקרא גרים ומשוחררים וספיקות שלהן ודאות הן:

זה יצא ראשונה גבי גונב נפש אתמר שם בהנחנקין דף פ"ה ע"ב מאחיו א' גונב איש ואשה וא' גר ואחד עבד משוחרר משמע דמיתורא דאחיו מפיק לה דכל הני אחים הם בתורה ומצוות וכ"כ הרמב"ם פ"ט דגניבה דין ו' וא' הגונב ישראל או שגנב גר או עבד משוחרר שנא' נפש מאחיו ואלו בכלל אחינו הן בתורה ובמצוות הרי דגבי גונב נפש נפקא לן מקרא גר ומשוחרר וק"ק על התוס' דגם שם בהנחנקין דף פ"ו כתבו כדכתבו בסוגיין ולעיל בסמוך מבואר בבריתא דמייתי הש"ס:

ומן האמור ק"ק נמי על הרב תי"ט שם שהקשה במאי דאמרו דלדרבן מאחיו לאו למעוטי עבדים וז"ל ואלא למעוטי מאי וי"ל דמשום דמבני ישראל אתא למעוטי הלכך לא סגי דלא כתיב מ"ם אחרת לגופיה דקרא ולהכי כתב מאחיו משום המ"ם וכו' ע"ש והרי מבואר בש"ס בריתא דמאחיו לרבות גר ומשוחרר וכמ"ש הרמב"ם ולא הו"ל להרב לומר דמאחיו נכתב משום המ"ם:

ומאי דמייתו התוס' מפ' בנות כותים דלא מעיט גרים ומשוחררים אלא עכו"ם וכן גבי ערכין דמבני ישראל מעיט נכרי ועל כלם כתבו דשמא ריבוי יש דמרבה גרים ומשוחררים וכ"כ בסנהדרין דף פ"ו ובמנחות דף ס"א. הני נמי בריתות מפורשות הן בתורת כהנים

בדוכתייהו דפ' טהרה פ' זבין שנינו בני ישראל מטמאין בזיבה ואין העכו"ם מטמאים בזיבה וכו' אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות את הגרים ואת העבדים תלמוד לומר ואמרת אליהם. ופ' ערכין שנינו שם בת"כ אי בני ישראל יכול אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות את הגרים ואת העבדים ת"ל ואמרת אליהם:

ומה שהביאו מדאמרינן במנחות בני ישראל סומכין וכו' הנה בת"כ ריש פ' ויקרא שנינו בני ישראל סומכין ואין העכו"ם סומכין בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות וכו' אדם

לרבות את הגרים מכם להוציא המומרים וכו':

וראיתי להרב קרבן אהרן שכתב לרבות את הגרים ק"ל טובא דאמאי אצטריך קרא לרבות הגרים והלא קי"ל דמקבלינן מן העכו"ם כדמרבינן מקרא דאיש איש וכו' וא"כ אחר דבגיותן נודרים מי גריעי בגרותן וכו' וי"ל דמשום דאמר קרא מכם להשים חילוק בישראל לומר דמהם מקבלים ומהם לא הייתי אומר שהחלק שאינם מקבלים מהם הם הגרים וכו' עש"ב ואפשר לומר דהא דמרבינן אדם לרבות את הגרים קאי למאי דסליק מיניה דממעטינן עכו"ם ונשים מסמיכה מדכתיב בני ישראל והו"א דגם גרים אימעיטו מדכתיב בני ישראל אמטו להכי אדם אתא לרבויינהו כלומר דגרים סומכין ובהכי ארווחנא תרתי קושית הרב קרבן אהרן הנז' וקושית התוס' דאתאן עלה דגרים ומשוחררים סומכין. ואחר זמן רב באו לידי תשובות רבינו ישעיה הראשון כ"י בקובץ ישן נושן וכן בקדש חזיתיה שכתב וז"ל ומאי דכתב מר דבת"כ תניא אדם לרבות הגרים ובעולה קיימינן ולא יהא אלא עכו"ם ומאיש איש נפקא ותו כיון שנתגייר כקטן ישראל שנולד דמי. מאי דמרבי גרים מאדם לאו לקבולי קרבן מינייהו דאפי' עכו"ם נמי מקבלין אלא שיהא דינם כישראל שקרבן עכו"ם אין טעון סמיכה כדתני ברישא בני ישראל וסמך בני ישראל סומכין ואין העכו"ם סומכין ומאדם ריבה שקרבן גרים טעון סמיכה כקרבן ישראל ומכם מיעט משומרים שלא נקבל קרבן מהם כלל עכ"ל עלץ לבי שהגאון רבינו ישעיה תרגמא לבריתא כמו שנאמר:

שוב ראיתי בס' לקח טוב למהר"ם נאג"רה שהביא משם הראב"ד וז"ל נ"ל משום דמעיט מומרין אצטריך לרבות גרים א"נ משום דכתיב בני ישראל וגרים לאו בני ישראל נינהו עכ"ל הנך רואה דהראב"ד שתי דרכים לפניו בפירוש הבריתא דברישא פירש ע"ד שפירש הרב קרבן אהרן באופן אחר ובסוף פירש משום דכתיב בני ישראל אצטריך ריבויא ונראין הדברים דכונתו לפרש דאתרבו לסמיכה כדתרגמה רבינו ישעיה:

איברא דלפום האי פירושא איבעי לן לדחוקי פורת' בסיומא דבריתא דקתני בתר דנה מה ראיה וכו' ת"ל בני ישראל כאשר עינוהי מטייפי גברא דשפיר חזי. ואף אם נפרש דאצטריך ריבויא כמ"ש הראב"ד ברישא או כמ"ש הרב קרבן אהרן ובפ"ז מאי דמרבי' גרים היינו לקבל קרבנם מ"מ ל"ק קושית התוס' דאתאן עלה דהגם דכתיב בני ישראל כיון דאתרבו גרים מסתברא דאתרבו לכל גם לסמיכה ומשו"ה לא מעיט מבני ישראל אלא עכו"ם:

הגם הלום ראיתי אחרי רואי דהך בריתא דאדם לרבות הגרים מייתי לה בירושלמי שילהי פ"ק דשקלים ופי' מהר"ר אליהו מפולדא בפירושו וז"ל אדם לרבות את הגרים האי קרא בנדרים ונדבות כתיב וק"ל מה צריך לרבות הגרים הלא אף העכו"ם נודרים נדרים ונדבות ואתרבו להו מאיש איש ואפשר לומר אי לאו דמצינו בגדים לא הוה מוקמינן איש איש בעכו"ם אלא בגרים עכ"ל וכן ראיתי להרב המופלא חסידא קדישא כמהר"ח ן' עטר ז"להה בספר אור החיים שהביא דברי הרב קרבן אהרן הנז' וכתב עליו ודבריו שלא בדקדוק כל עיקר דאי לאו אדם הו"א איש איש לרבות הגרים ולא מרבינן עכו"ם עכ"ד ודבריהם קשים בעיני דאיך כתבו דהו"א איש איש לרבות הגרים והרי האי קרא דמרבינן מיניה עכו"ם כתוב פי' אמור איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל ומדכתיב הגר מרבה בת"כ אף נשי הגרים וא"כ איך כתבו דהיה דריש איש איש לרבות הגרים והלא גר בהדיא כתיב ומוכרח למדרשיה לעכו"ם וכן ק"ק על הרב השואל לרבינו ישעיה ועל הרב קרבן אהרן שהקשה דמאי אצטריך אדם והלא לא יהא אלא עכו"ם מאיש איש נפקא דטפי הו"ל להקשות דגר בהדיא כתיב התם:

וכן ראיתי להרב צאן קדשים במנחות דף ע"ג ע"ב שהקשה כן דאמאי אצטריך אדם הרי גר בהדיא כתיב ע"ש. ומהא ק"ק על מאי דפירש הראב"ד ברישא וכן הרב קרבן אהרן דמשום משומרים אצטריך דהשתא דמעיט משומרים הו"א דמעיט גרים נמי או דהוה שדינן מיעוטא דמכם לגרים דאיך אפשר לומר כן והלא גרים בהדיא כתיבי וכן קשה עמ"ש הרב מגן אברהם בס' זית רענן ע"ש והרב צאן קדשים שם תירץ דאתיא כמ"ד דעכ"ום לא אתרנו אלא לעולה ומשו"ה אתיא ריבויא דאדם לכל הקרבנות עש"ב ויש להשיב קצת על זה דקרא דאדם בעולה כתיב וכמ"ש השואל לרבינו ישעיה והו"ל למכתב הך ריבויא דאדם באינך קרבנות. ותו ק"ק דאיך כתב דס"ד דגר דכתיב פי' אמור לא קאי אלא אעולה דוקא והרי פי' שלח לך בנסכים דכתיב עולה או זבח דהוי שלמים וכדתניא בספרי כתיב בה וכי יגור וכו' ולגר הגר וכו' בכם כגר. ובספר קרבן העדה פי' הירושלמי דמועד ראיתי שפירש דאדם לרבות הגרים היינו דמקבלי ממומרי הגרים

ופירש לפ"ז מ"ש בירושלמי שם מתניתין בעכ"ום אבל בכותי לא דפירושו דמקבלין מהכותי ע"ש בדבריו. ואינו מחוור דודאי מומרי הגרים כמועדי ישראל ותו אין שיטת סוגיית הירושלמי מתישבת לפירושו. והעיקר דפירוש הירושלמי אבל בכותי לא פי' לא אצטריך דפשיטא דאפי' נדרים ונדבות אין מקבלין מהם ולפ"ז אין צורך למחוק כותי ממתני' כמו שביאר יפה כל סוגית הירושלמי מהר"ר אליהו הנז' בפירושו ע"ש ואין להאריך כאן בזה:

ומכלל הדברים אמורים קשיא לי על הרב מעדני מלך ריש הל' ציצית דקשיטיה מ"ש במנחות דף מ"ג דגרים חייבים בציצית דפשיטא כדכתיב פ' שלח תורה אחת יהיה לכם ולגר ואין לומר דהוא גר תושב דהוי ב"נ ועוד דלא מיקרי גרים סתמא עכ"ד והן אמת דבספרי פ' שלח דריש תורה אחת לכל המצוות אבל נראה דאשתמיטו מיניה כל הבריתות שהבאתי לעיל וגם בריתא דשמעתין ובריתא דיבמות דף ע"ד ומנחות דף ס"א ובתורת כהנים פ' ויקרא ריש פ' כהן משוח אחר פ' ך' ופ' צו פרשה יו"ד אות ב' ושם פ' י"א אות ג' ופרשת אחרי פרשה ו' אות א' ופרשת אמור ריש פ' י"א ופרשת בחוקותי פרשה ג' אות ג' דבכל הני בריתות מרבינן גרים והיינו טעמא דקרא דתורה אחת הנז' היא כי ליכא מיעוטא ובכל המקומות הנז' כתיב בני ישראל והיה ס"ד למעוטי גרים ומרבינן להו כמ"ש התוס' וכל אשר דברנו והכא בציצית כתיב בני ישראל והו"א למעוטי גרים ומשו"ה תני דגרים חייבין והיינו דמרבינן להו מדכתיב ואמרת אליהם בקצת מהנך דלעיל והדבר קשה על הרב דנעלם ממנו אמבוהא דבריית וסוגין הנז' וגם דוכתי אחריני בספרי והירושלמי ואין להאריך:

ב

טומטום ואנדרוגינוס וכו' כתב הרב אליה זוטא ולענין ברכה עיין לעיל סי' י"ז דנוהגין דאפילו נשים מברכין על מ"ע שהזי"ג ולכנסת הגדולה ועולת תמיד אשתמיט זה עכ"ל ומ"ש הרב כנ"ה והרב עולת תמיד היינו דבטומטום ואנדרוגינוס אי מברכין הוא פלוגתא דהרמב"ם והראב"ד פ"ו דסוכה דין י"ג ודעת הראב"ד שיברכו אף אי אמרינן דנשים אינן מברכות על מ"ע שהזי"ג כמו שיראה הרואה שם וכדברי ההי"מ ודלא כדמשמע מדברי גדול הדור מהר"ח אלפאנדארי בהגהת בני חיי לעיל בסימן טו"ב שכתב דעיקר מחלוקתם אי נשי מברכי ע"ש. ומי שכתב הך בפלוגתא הכא איני מודה דאשתמיט ליה פלוגתא דנשי אין מברכות ומנהג אשכנז לברך כמו שחשב הרב אליה זוטא:

הן אמת דהרב עולת תמיד הוי"ל לרמוז זה דלדידהו מברכין אבל לא מפני שקיצר בזה נימא דאשתמיט מיניה. וגם הרב אליה זוטא קיצר בדבריו דמשמע דלטומטום ואנדרוגינוס יליף לה ממנהגא דנשי והרי בטומטום ואנדרוגינוס עצמם כתבה מור"ם שם סי' י"ז דין ג' דלפי מה שנהגו נשי לברך גם הם יברכו ושם כתבו הרב שיירי כנ"הג והרב עולת תמיד דהתינח למ"ד אנדרוגינוס ספק אלא למ"ד בריה בפני עצמה אף אי נשים מברכות לא יברך ע"ש והרי דהכנ"הג ועולת תמיד גופייהו המה ראו דברי מור"ם שם והן הן יו"דו דלמנהגם ברוכי מברכי טומטום ואנדריגינוס אלא דלמ"ד בריה לא יברכו ובודאי דלא נשמט מהם:

אך לפום ריהטא לא הבנתי מ"ש דלמ"ד בריה אף אי נשים מברכות לא יברך דהן לו יהי דהוא בריה בפ"ע ולא נצטוה יברך מידי דהיה אנשים שלא נצטוו ומברכי. ויש לחלק. ועמ"ש בסי' יד אהרן לעיל סימן י"ו לחלק בינייהו ובין ס' קרא ק"ש ע"ש והן הן דברי הפר"ח סימן תקפ"ט:

ג

דין ב'. קטן שאינו צריך לאמו וכו' הרב ט"ז האריך הלא בספרתו ואיכא למידק על דבריו ממ"ש הרא"ש בעירובין כמה דיתחזי לגברא דשפיר חזי. והוה לן למידק טובא בהן ענינא אלא דחזיתנהו לגדולי דורנו הרב בתי כהונה בחלק בית ועד ומהר"ם אמא"ריליי"ו בספר יד משה חדש מעתה ארוכ"ה עלתה להם אמרתי לא ע"ט האסף פה:

ד

דין ד'. מצטער פטור וכו'. דעת רוב הפוסקים דפטור אף מאכילה ברם רבינו פרץ סבר דפטור מן השינה וחייב באכילה כמ"ש מרן ב"בי:

ואנא חזיתיה להרב לשון למודים סי' רל"א דרמי ומקשה משם גדול בדורו מורינו הרב שארנו מהר"א יצחקי דא"כ מאי פריך הש"ס בריש לפני אידיהן אההיא דמקדיר חמה בתקופת תמוז וכל אחד מבעט וכו' והאמר רבא מצטער וכו' ומאי קושיא נהי דפטורי משינה מאכילה מי מפטרי וליכא למימר דאם מצטער מאד פטור אף מאכילה דהא קאמר התם ומנין דישראל נמי משכה תקופת תמוז אלמא תקופת תמוז כחום היום ההוא עכ"ד ואפשר לומר דמאי דקאמר הש"ס דישראל נמי זמנין דמשיכה וכו' לאו למימרא דשקולים הם ותקופת תמוז יקד יקוד וחיים ליה כחום ההוא אלא הכוונה דיש במינו גבי ישראל ולעולם דצער או"ה גדול יתר מאד מצער ישראל כי משכה תקופה ומדינה פטורי או"ה דמצערי טובא אף באכילה וה"ה לישראל דאי צעורי קמצער לעת האוכל טובא פטור דומיא דמצטער בשינה פטור ומאי שי"נה ומאי אכילה אידי ואידי מצטער

הוי ולא אמרה רבינו פרץ דחייב באכילה אלא באשר יהיה האופן דאין לו צער כ"כ באכילה. ובהא אתנח לן נמי מאי דתו קשיתיה להרב לשון למודים למ"ר דמצטער חייב בלילה הראשון לאכול כזית דאפשר דכ"ע מודו אם מצטער מאד גם באכילה דפטור אף בלילה הראשון:

ותו סברת מימר דהאי דינא דמצטער מתלא תלי וקאי לפי טבע ודעתו של אדם דזמנין דמשכחת גברא דאית ביה משום אכחושי' כחיש חיליה או דהוי אסטניס והלך בצערו"ת במילתא דאתיא בקל ושאר אינשי זה הצער עצמו לא אכפת להו ולגבי דידהו לא חשיב צער ודינא הוא דהאי גברא דאנינא דעתיה ונפישי חילוותי"ה נקרא מצטער ופטור כיון דהא פיהא דרך בני אדם להצטער בזה ועמ"ש הט"ז ס"ק ו' ושאר אדם מחייבי דלפי טבעם לא הוו מצערי והיה בהני"ח יסוד זה אפשר לומר דהא דמקדיר להם חמה זימנין לישראל נמי הכי קר"ה כי משכה תקופה ושקול ישקל כחום ההוא עצמו אלא דישראל עושין מאהבה ומתוך חיבתן אינם מרגישים בצער החום ומקבלים מאהבה בלי צער ומחייבי אך למחסור גויי הארצות אשר לא עלה עליהם עול תורה מצטערים מאד בחום ההוא ועל מקשה דכיון דמצערי מצטער פטור והגם דלישראל אהבה דוחקת ולא אכפת להו בחום ההוא אינהו כיון דמצערי פטירי דאזלינן לפי שיעורם ומזנם דאי מצטער מאד צער גדול פטור אף מאכילה בלילה הראשון ובהכי ניחא מה שהקשה עוד שם למ"ש הגהמ"יי דהפטור מסוכה ולא נפיק הוי הדיוט דא"כ היכי קאמר דישראל נמי זמנין דמשכה וכו' והא אין זה אלא הדיוטות ולפום מאי דאמרן ניחא דישראל קדושים לא מצטערי בחום ההוא ומחייבי. ואף לפי פשט דברי הש"ס לק"מ דכי נמי אמרת דישראל מצערי בחום ההוא לבי משכה תקופה היינו דק"ל להש"ס והאמר רבא מצטער פטור והוא הדיוט אי לא נפיק וישראל נמי כי מצערי איבעי להו למיפק ומשני דלא מבעטו. וחזיתיה למהר"י זיין בתשובתו בס' מים רבים סי' ג"ן עמד בזה ויש להרגיש בדבריו כמו שיראה המעיין:

ה

הגהה. אבל בלילה הראשונה אפילו מצטער חייב וכו' יש להסתפק לדעת זה דמצטער נמי חייב בליל התקדש חג אם ה"ה חולה שאין בו סכנה דהגם דפטור מסוכה יהיה חייב בלילה הראשונה או"ד דוקא במצטער אמרה הכלבו בעל סברה זו. ולפום ריהטא נראה להביא ראיה מהא דפריך בסוכה דף כ"ו על רבא דאמר מצטער פטור מדתנן חולין ומשמשיהן פטורין חולה אין מצטער לא ומשני חולה הוא ומשמשיו פטורין מצטער משמשיו לא ואם איתא דחולה פטור אף מלילה הראשונה מאי פריך נימא

דחולה אצטריכא ליה דפטור אף בלילה הראשונה משא"כ מצטער דחייב מיהא בלילה הראשונה אלא נראה דחולה ומצטער שוו בשיעוריהן בהא וחייבין בלילה הראשונה:

וכד דייקת שפיר אין ראיה כלל דמתני' ורבא סתמא קאמרי דחולה ומצטער פטורין ואנן מסברא מחייבינן למצטער בלילה הראשונה ומצינן למימר דחולה פטור גם בלילה הראשונה מסברא ומתני' לא איירי בעיטור חולה בלילה הראשונה כי היכי דנימא דלהא אצטריכא ליה חולה אלא סתמי קתני חולה פטור ואם הסברא מחייבת דחולה חייב בלילה הראשונה מצית אמרת דכי תנן פטור בר מדאורייתא קמייתא כי היכי דאמרי הכי במצטער הגם דרבא סתמא קאמר ומשו"ה פריך דחולה אין מצטער לא ופריק שפיר דמשמשין אצטריכא ליה ואין ראיה כלל וכן יש לומר לדעת ה"ר פרץ דמצטער פטור משינה וחייב באכילה דדוקא במצטער אמרה ולא בחולה והש"ס פריך ומשני שפיר וליכא לשנויי דמתני' נקט חולה דפטור אף מאכילה כיון דמתני' ורבא סתמא קאמרי ולא הזכירו שינה ואכילה ע"ד שכתבנו. ומלשון ארחות חיים וכלבו משמע קצת דדוקא במצטער הוא דחייב בלילה הראשון אך חולה פטור ע"ש ודוק בדבריהם. ועתה נדפס מחדש ספר אליה רבה ופוק חזי דגם הוא עמד בזה ודוק בדבריו ובמאי דכתבינא בעניותין:

ו

הגהה, אינו יוצא באותה סוכה אף בדברים וכו' הגאון מהר"ר צבי בתשו' סי' צ"ד ערער על זה אך מהר"י זיין במים רבים סי' ג"ן העמיד לדבריהם דרבנן קמאי וע"ש בסי' ר"ן:

ז

ואין המצטער פטור אלא אם ינצל עצמו וכו' מהר"י קולון שרש קע"ח הקשה על זה מאותה שאמרו גבי אבל דבעי ליתובי דעתיה וכו' וכתב דדוחק גדול לומר דישיבת סוכה תרבה עליו צער אבלו ונעלם ממנו דברי הרא"ש בסוגיא דשם כתב בפשיטות דגדל צערו בסוכה. שוב ראיתי להרב מגן אברהם ס"ק יו"ד שרמז זה עיין בדבריו. ואח"כ ראיתי למהרי"קו שרש ס"ב דמשמע מדבריו שם שלא היה לו פסקי הרא"ש דסוכה:

ח

דין ו'. הגהה. וסעודת ברית מילה וכו' כן הסכים נמי הרב זקן אהרן סוף סי' קפ"א:

ט

דין ח'. הולכי דרכים וכו' זה לשון ס' יראים סי' קכ"ג תניא הולכי דרכים וכו' וטעמא דכתיב תשבו כעין תדורו ובכל ענינים דאדם רשאי לצאת מדירתו אדם רשאי לצאת מסוכתו ופריך ולעבדו סוכה וליתנו התם וכו' עכ"ל וק"ק מדאמרי' בריש ערכין דף ג'

הכל חייבין בסוכה וכו' כהנים אצטריכא ליה סד"א הואיל וכתיב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהני הואיל ובני עבודה נינהו לא לחייבו קמ"ל נהי דפטירי בשעת עבודה בלא שעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים וכו'. וצריך להבין האי דפטר לכהן בשעת עבודה מטעם דלא מזדקיק לביתיה כמ"ש רש"י ותוס' ובעינן תשבו כעין תדורו הרי גם אי לא הוה סוכה נמי כיון דבר עבודה הוא אינו נזקק ואין זה מחמת הסוכה כדי שיהיה פטור. ופשתא דשמעתא גופה לא מתישבה כי הלא מראש קאמר דס"ד משום דאין נזקקין וכו' ובתר הכי קאמר קמ"ל נהי דבשעת עבודה וכו' מידי דהוה אהולכי דרכים וכו' משמע דהס"ד היה דלפטרו מטעם דבעידן עבודה דעסקי במצוה פטירי והיינו דקאמר מידי דהוה הולכי על דרך ואין זה הס"ד:

ואל זה אביט להרב שער אפרים שהקשה בסימן ל"ד בהא שמעתא מאבל ובתוך דבריו נרגש מאשר הרגשנו והשיב הרב דכונת הש"ס הוי קמ"ל דכהנים חייבין בשעת עבודה דנהי דהו"א דפטירי ה"ד בשעת עבודה אבל שלא בשעת עבודה חייבין מידי דהוה וכו' ולהכי אשמועינן ברייתא דחייבין אף בשעת עבודה דזה מיקרי כעין תדורו וזה מוכרח דאל"כ מהיכא תיתי שיפטרו בשעת עבודה וגם לא אשתמיט הרמב"ם לכתוב דכהנים פטירי בשעת עבודה עכ"ד והקשה לו בני ידידי הבן יקיר לי ה"ד ישעיה נר"ו דפירושו הפך משמעות הש"ס וגם הלשון דחוק ועוד דמרש"י ותוס' משמע איפכא וכן משמע מפירוש רבינו גרשון מאור הגולה דכהנים פטירי בעידן עבודה:

ומצאתי בנימוקי רבינו בצלאל אשכנזי כ"י דמייתי נסחא אחרת בש"ס מגמרא של קלף אשר בידו המלאה וז"ל סד"א הואיל וכתיב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה בין ביום ובין בלילה אף סוכה בין ביום ובין בלילה והני כהנים הואיל וליתנהו ביום דטרידי בעבודה אימא לא לחייבו קמ"ל נהי דפטירי בשעת עבודה וכו' עכ"ל ולפי גירס' זו ניחא מאי דהוינן בה דטעמא דפטירי משום דטרידי בעבודה ולא מטעמא דלא מזדקיק לביתי' והיה ס"ד דבעי שיהיה יום ולילה בסוכה וכל דליתיה ביממא פטור. ומאי דדייק הרב שער אפרים דמהיכא תיתי וכו' לאו דוקא הוא דסד"א שצריך דיהיה יום ולילה כדירה דעלמא. וגם מה שהקשה דלא אשתמיט הרמב"ם וכו' לק"מ דזה א"צ לאומרו דהכהנים העובדים במקדש פטירי בשעת עבודה אבל לדידיה תקשי דהו"ל לאשמועינן חידושא דכהנים מחייבי בשעת עבודה אך לדידן ניחא דפשיטא דבשעת עבודה דעסקי במצוה פטירי ובריתא לאו למפטרינהו בשעת עבודה אתיא דהא פשיטא אלא לחיובינהו

שלא בשעת עבודה אצטריכא לה מידי דהוה אהולכי דרך וכיון דהרמב"ם כתב דין עוברי דרך תו לא אצטריך לאשמועינן דכהנים
מחייבי שלא בשעת עבודה ופשוט:
ולפום גירסת הש"ס דקמן והיא גירסת רש"י ותוס' והגהות מיי' אפשר לישב קצת דבאומרו והני כהני הואיל ובני עבודה נינהו לא לחייבו הכוונה דמחמת זה מתרי טעמי הוה ס"ד לפוטרם חדא דכיון דטרידי בעבודה ופטירי לפטרו גם בלא עבודה ותו כיון דאין זקו"ק לה ליכא כעין תדורו איש ואשתו ולפטרו ולהיות' בני עבודה הוה ס"ד משני אופנים והשתא הש"ס קאמר קמ"ל לצד דהוה מפטרינן להו דלא מזדקקי לזה אמר קמ"ל משום דהוא פשוט דבלאו סוכה נמי לא מזדקקי והוי כעין תדורו. ולצד האחר דכיון דטרידי בעבודה לפטרו נמי שלא בעבודה קאמר נהי דפטירי בשעת עבודה וכו' כנ"ל לישב בדוחק. וכפ"ז צריך לדחוק במ"ש מור"ם בדרכי משה סי' תרל"ט סוף דין ב' ע"ש היטב ועתה בא לידי ס' אליה רבה הנדפס מחדש ועין לו ראתה שקיל וטרי בהא והשיג קצת על הרב שער אפרים ולא יכול יוסף להתישב בדבריו ודברי שאר אחרוני זמנינו דשייכי לזה:

סימן תרמא

א

הגהה. כשאוכל בסוכה צריך לברך זמן וכו' הרב ב"ח בתשובה סי' קל"ב ערער על זה מכח מ"ש התוספות דמברך בעשיית סוכה א"צ לברך זמן בשעת קדוש וה"נ דכוותא עש"ב והרב מהר"ם ישראל בספרו הבהיר משאת משה בראשון סימן ה' יצא לישע סברת הר"ן ובהסכמה עלה לברך זמן בסוכה אף אם בירך זמן בקדוש בביתו סברת הר"ן ודעמיה:
וכה הראני הרב בנו רב חביבא הדרת אליהו נר"ו דברי ארחות חיים הנדפס מחדש סוף הל' סוכה שכתב וז"ל אעפ"י שבירך זמן בשעת עשייה אמאי אינו מברך בשעת הקידוש וכו' וי"ל דכיון דבירך בשעת עשיית ועיקר יום טוב זה אינו אלא מפני הסוכה ברכת סוכה עולה לי"ט ולסוכה מיהו ודאי אם לא אכל בסוכה בליל ראשון מפני הגשמים או אונס אחר ולא בירך שהחיינו בשעת העשייה מברך אותה בשעה שקדש על הכוס בביתו כשאר י"ט וכשיחזור למחר או ביום אחר ויתחיל לאכול בסוכה חוזר ומברך נמי שהחיינו בשביל הסוכה וכ"כ נמי הראב"ד עכ"ל וכן ראיתי אני הצעיר שכתוב בכלבו דף פ"ד הראת לדעת דמאן דסבר כדברי התוס' אזיל ומודה בדינו של הר"ן וטעמי טעי'

דהסוכה עיקר שוב ראיתי בס' אליה רבה הנדפס מקרוב שהשיג על הב"ח מהכלבו והאריך בזה עש"ב ועמ"ש לקמן סי' תרמ"ג בס"ד:

סימן תרמב

א

ברכה אחת מעין שבע וכו' כ"כ מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סי' שצ"ח דדוקא ביום ראשון של פסח שחל בשבת אין אומרים אותה אבל בשאר מועדים להי' אמרוה. ואף בשבת שאחר י"ט אומרים אותה עש"ב ודבריו נאמנו לפי שטח פשט הדברים. ואם אל סודו תדרוש אורו מראש סוד שתו השער"ה דדוקא בליל פסח השעה אינה צריכה לכך והדברים עתיקים דברי צדיקים כראי מוצק חזקים ירדו מחוקקים מים עמוקים נחמדים מזהב ומתוקים:

שיורי ברכה

[סימן תרמ"ב א

ברכה מעין שבע וכו'. כתב הגאון הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י פ' במה מדליקין וז"ל ונהגו ליל פסח שחל בשבת שלא לומר ברכה מעין שבע הואיל וליל שמורים הוא וניחא במקום שגומרים ההלל בבית הכנסת לפרסומי ניסא ועוד זכר למקדש שהיו גומרין הלל גם בשחיטת פסחים ואם ירצו לומר זה וזה שפיר דמי והלל באחרונה ובמקום שלא נהגו לגמור הלל בערבות צריך ש"ץ עכ"פ לומר ברכה מעין שבע עכ"ל ואני שמעתי שע"פ האר"י זצ"ל אין לומר ברכה מעין שבע ליל פסח וכמו שרמזתי בפנים:]

סימן תרמג

א

דין א'. וסוכה ואח"כ זמן וכו'. לעיל סי' תרמ"א פסק דשהחיינו היה ראוי לברך כשעושה סוכה לעצמו אלא שאנו סומכין על זמן שאנו אומרים על הכוס:

וצריך לדעת אם עשה סוכה לעצמו ובירך זמן כדינו אם צריך לברך זמן בקידוש ודעת התוס' דף מ"ו ע"א דמדקתני נכנס לישב בה מברך לישב דאם בירך בעשייתה פטר אף זמן דרגל דאף שבירך בחול פטור הוא אף בחג וכו' ע"ש וכ"כ הרא"ש והר"ן וראיתי בס' אליה רבה לעיל סי' תרמ"א ס"ק ב' דשקיל וטרי בתשובת הב"ח סי' קל"ב וכעת אין בידי תשובות הב"ח וספר משאת משה שרמזתי לעיל רק מידי עוברי בדברי הרב אליה רבה

עין לו ראתה בפרט זה שכתב בתוך דבריו דהתוס' והרא"ש והר"ן לא כתבו כן להלכה אלא בדרך אפשר אבל למעשה אף שבירך בשעת עשייה צריך לברך על היום וכו' והיינו שפסקו דמברכין זמן בליל ב' ואי לתוס' ודאי זמן דליל ראשון פוטר גם דשני דלא גרע מזמן דסוכה בעשייתו שהוא בחול עכ"ל וק"ק במ"ש דהתוס' לא כתבו כן להלכה אלא בדרך אפשר וכו' דאיברא להתוס' נקטי לה בלשון שמא אבל הרואה יראה בפסקי תוס' שכתבו אם בירך שהחיינו בשעת עשיה פטר שהחיינו דליל י"ט הרי בהדיא דהלכה קבועה היא להלכה ולמעשה וכמ"ש רשב"ם בתראי דף ק"ל דסמכינן אהלכות הכתובות בגמרא להם הלכה למעשה וה"ה הלכות שפסקו הפוסקים ודאי הם הלכה למעשה ותו ק"ק דכלל הרא"ש בהדייהו וכתב דהתוס' והרא"ש והר"ן לא כתבוהו אלא בדרך אפשר והרי הרא"ש לא בדרך אפשר אמרה רק בפשיטות וכתב דסברה הוא לזמן דידה פטר וכו' ע"ש. ותו הרי רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ב הביא סברת התוס' וכתב יש מי שדקדקו וכו' משמע דבעלי סברה זו להלכה ולמעשה אמרוה. ותו דבדרכי משה סי' תרמ"א הביא דברי התוס' והרא"ש והר"ן להלכה וכך כתב בהגהה לעיל שם. וזו כונתו בהגהה כמו שמפורש בדרכי משה ומכל זה מוכח דבעלי סברא זו להלכה למעשה אמרוה:

ומאי דקשיא ליה דלדעתם לא יברכו זמן בליל שני הא ל"ק כמ"ש ארחות חיים והכלבו משם בעל ההשלמה דהיה מרבותינו בעלי התוס' עצמם כנודע דמה שבירך בלילה הראשונה גרע מבירך בשעת עשיה דכי בירך בליל ראשון נתכוון שהיום עיקר וכו' ע"ש וכבר הביא הרב גופיה דברי הכלבו:

ועוד אפשר לומד דכשמברך על עשיה ולא מברך בליל ראשון ליכא זלזול י"ט דמידע ידעי דנפיק בזמן שבירך בעשיה אבל כי לא בריך בעשיה ובירך זמן בליל ראשון אי נימא דבליל שני לא יברך אתו לזלזולי בי"ט שני וכ"ע לאו דינא גמירי:

ומ"ש עוד הרב הנז' דהתוס' וסיעתם כתבו הכי משום דק"ל בברייתא דקתני נכנס לישב וכו' והא ל"ק לפי דעת הראב"ד דמילתא פסיקתא וכו' י"עש היטב. ק"ק דלדידיה להתוס' והרא"ש והר"ן בדרך אפשר אמרוה והר"ן והכלבו סברי בתוס' וסברי כהראב"ד וכמו שהאריך להשיג על הב"ח א"כ התוס' אמאי נדחקו בדרך אפשר וגם הר"ן והרי מצו לתרץ בתירוצו ומה גם הכלבו דכתב בפשיטות כהתוס' וכהראב"ד וכמו שהביא הוא גופיה וכן א"ח והלא כיון דסברי כהראב"ד נתישבה קושית התוס' וחלף הלך האי דינא. לכן נראה דודאי לא נעלם תירוצ' מאבות דאוריתא דהתוס' והרא"ש והר"ן אלא דלא ניחא להו האי שינוייא כיון דרובא דרובא יושבים בסוכה בלילה הראשון הו"ל לבריתא לומר דיברך שתים לישב בסוכה וזמנא דרגלא ולא ניחא להו לומר דהתנא חש לאחד מריבוא

הבטל במיעוטו שאינו אוכל בלילה הראשון בסוכה מחמת אונסו. ותו דאי הוה קתני דמברך שתים אף כישברך דעשיה לא הוה טעינן דבירך זמן בביתו ובעשיה יברך כשנכנס לסוכה שתי' דזו אינה סברה כלל אבל השתא דנקט דמברך לישב יש ס"ד דזמן שבירך בעשיה פטר זמנא דרגל' ומשו"ה הו"לל מברך שתים והיינו דלא ניחא להו לראשונים לשנויי כדמשני הרב הנז':

והן בעודני עוסק בזה הגיע לידי יד כהה ספר חדש זה שמו קרבן נתנאל וראיתי שכתב ע"ד הרא"ש בפסקיו שכתב יש גדולים אומרים דבליל ב' אומר זמן תחינה וכו' וז"ל שמעתי להקשות הא בסמוך תירצו תוספות כיון דסוכה מחמת חג סברא הוא אף שבירך בחול פוטר זמן החג א"כ בליל ב' לא יברך זמן כלל וכו' ונל"ל דאין מקום לקו' התוס' וכו' א"צ לברך שתים על סוכה אבל צריך לברך זמן בשביל חג וכ"ת מאי נ"מ אם יאמר זמן אחר לישב בסוכ' וכו' אלא דקושית התוס' לרב דסבר תמיד סיכה ואח"כ זמן דחובת היום עדיפא בין ליל א' בין ליל ב' ולרבה בב"ח להפך וכו' מקשים תוס' שפיר ומו' אמנם רבינו שהמציא לחלק בלילה א' סוכה וזמן וליל ב' זמן וסוכה צריך ביאור מנ"ל נגד רב ורבה בב"ח וצ"ל דלישנא דגמ' דחקתו והלכתא סוכה וזמן הל"ל הלכה כרב אלא דהלכה כרב ולא מטעמיה דחובת היום עדיף דא"כ ק' סתמא הילך מצה הילך חמץ נגד רב אלא סוכה ואח"כ זמן לזמן קאי אסוכה וכו' וא"כ השתא חזר רבינו מסברי תוס' וס"ל אף כשבירך בחול שהחיינו לסוכה צריך לברך על החג אחר קדוש וקושיית התוס' לק"מ אליבא דהלכתא עכ"ל ומאי דהקשה מעיקרא נעלם ממנו דברי הכלבו וארחות חיים דמשנו האי קושיא וביטלו את המעוררי"ן ועוד יש לתרץ כדשניין מעיקרא. ומ"ש דמאי מקשו התוס' דתניא תנא ברכות סוכה אחת או שתים ואה"נ דמברך זמן אחג אפשר ליישב דכוונת התוס' ודעמיהו בהך קושיא דאי אמרת דאף דבירך בעשיה מברך משום חג קשיא להו דלא הל"ל דהעושה סוכה מברך זמן בעשייתה אלא הל"ל דלא יברך זמן בעשייתה לכתחילה כיון דעל כל פנים מוכרח לברך זמן ברגל הא תו למה לי לברוכי תרתי ותסגי בחד דיברך זמן ברגל ופוטר זמן דסוכה והגם כי כאשר בירך בעשיה דינא הוא דיברך ז"מנא תנינא לרגל מ"מ לכתחילה לא הול"ל דיברך במשיה דסברי דכן ראוי דלא לאפושי בברכות וזהו הכרח התוס' לומר דלעת התנא דאם בירך זמן בעשיה שוב לא יברך ומכח זה הקשו לצריך לברך על הרגל וניחא להו לזמן העשיה פוטרו ומכח הכרח זה לא רצו לישב דברכות סוכה תניא תנא כדפריק הרב הנז' ובזה נסתר נמי תירוץ הרי' אליה רבה הנז':

ומה שסיים הרב הנז' דנ"מ אם יאמר זמן אחר לישב בסוכה וכו' ועפ"י סברא זו התחיל לבנות בנינו ק"ק דהאי שינויא דתנא תני ברכות סוכה לא תלי אם יאמר זמן אחר סוכה וכו' דבין יש חילוק בין אי לא מחלק דתמיד הסדר שוה למר כדאית ליה ולמר כדא"ל איכא לשנויי הכי דתנא לא עסיק אלא בברכות סוכה ואינו נטפל בברכת החג ול"ק קושית התוס' ונפל היסוד. ומ"ש דהרא"ש לחילוק בין לילה ראשונה לשניה סבר דמ"ש והלכת' סוכה וכו' היינו כוותיה דרב ולא מטעמיה דאי לא לימא הלכתא כרב. ק"ק דאין זה הכרח דהוי"לל הלכתא כרב דזמנין טובא דמשכחת הכי בש"ס. ומה גם הכא דאיכא אמוראי אחריני. ותו דהאי טעמא חדתא שהזמן יחזור לסוכה לא אתפרש בש"ס ואי כוונת הש"ס דהלכה כרב כוותיה ולא מטעמיה כל כי הא צריך לאודועי ולישמועינן בהדיא יגלה לן טעמיה ומה שהכריח מכח סתמא דהילך מצה וכו' אי משום הא לא איריא חדא דר"י לחודיה הוא דפסק כסתם משנה תמיד אבל אנן זימנין סגיאין דפסקינן דלא כסתם כידוע ותו דהתוס' מתרצי סתמא לדידן נמי כמבואר בדבריהם ובריש השני"ס קושטא אמר דתנאי היא. ומ"ש דהשתא חזר הרא"ש מסברת התוס' וכו' לא שמיע לי דאין רמז כלל דהדר בהיותו דהרא"ש לא אמרה מעיקרא בשם התוס' רק סתמא קאמר ומפי עצמו אמרה ולא יתכן דבתוך כ"ד אמור יאמר דבר ואיפכו בהעלם אחד. ותו דמוכח מדבריו דלרב ולרבה בב"ח שתי הלילות שוו בשיעוריהן והדר אחד להן לרב סוכה ואח"כ זמן ולרבה בב"ח זמן ואח"כ סוכה אלא דהרא"ש אליבא דהלכתא דפסיק הש"ס קאמר וק' דהרי הרא"ש קרי בחיל וכתב דהאיכא אמורא וכו' וא"כ בליל ב' לכ"ע וכו' ומוכח דאפי' רב מודה לבליל שני זמן ואח"כ סוכה. וממילא לק"מ מה שהק' ברישא דאיך הרא"ש מחלק נגד רב ורבה בב"ח דהדבר פשוט דסבר הרא"ש דמעולם לא איפליגו רב ורבה בב"ח אלא כי איצטריך זמן לסוכה אז פליגי אבל אי נפטר מזמן דסוכה אפי' רב מודה דיסמוך זמן לקדוש ולא יפסיק ביניהם בברכת סוכה באופן דהתוספות והרא"ש נראה ודאי דכך דעת' דאם בירך בשעת עשיה פטר זמנא דרגלא גם הכלבו וא"ח כתבו כן בפשיטות:

אמנם הרמב"ם פ"יא דברכות כתב דמברך זמן בשעת עשיה ופ"ו דסוכה כתב דמברך שתים על הכוס ומוכח דס"ל דאף דמברך זמן אעשייה עכ"ז מברך זמן ארגל וכן הוא דעת הרמב"ן והרי"טבא כמבואר בחידושי הרי"טבא. והא דאמר רב אשי חזינא לרב כהנא דמסדר להו אכסא לא בא לפטור אזמן בשעת מעשה כמ"ש הרי"טבא. והרב שיירי כנ"הג נתקשה בזה לדעת הרמב"ם ונדחק בדבר ע"ש:

ועוד אפשר לומר דמשמע ליה להרמב"ם דרב אשי לא בא לפסוק הלכה דלא קאמר אלא דרב כהנא נהג כן משמע דשאר אמוראי הוו עבדי כבריתא וגם רב אשי אי נהיג כרב כהנא הו"ל לפרש אלא משמע דרב אשי עצמו סבר ככלהו תנאי ואמוראי אלא דאשמועינן הא לרב כהנא דמי שלא בירך בשעת עשיה לסדר להו אכסא כרב כהנא אבל במאי דרב כהנא לא מברך אשעת עשה לא קי"ל כוותיה:

עלה בידינו דפלוגתא דרבואתא היא אם בירך בשעת עשיה אי הדר מברך אכסא זמנא לרגל או לא דלדעת התוס' והרא"ש והר"ן והכלבו וא"ח ודעמיהו לא יברך ולדעת הרמב"ם והרמב"ן והרי"טבא ודעמיהו הוא יברך. והשתא אם בירך זמן בעשיית סוכה נראה דלא יברך זמן לרגל כיון לדעת התו' והרא"ש וסיעתם הוי ברכה לבטלה. ואע"ג דזמנין ברוכי מברכינן בעשיית מצוה אף שהוא לדעת קצת פוסקים ויש חולקים עליהם מגדולי הפוסקים וכמ"ש הרב מגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק נ"א גבי עור הבתים אי בעי עיבוד לשמה דכדאי הם הרמב"ם ורש"י דסברי דלא בעו עיבוד לשמה לברך עליהם וכיוצא בזה. מ"מ יש לחלק בין היכא להוי פלוגתא בברכה להיכא דהוי פלוגתא בעשיית המצוה וכמ"ש הרדב"ז בח"ב סי' רכ"ט דהיכא דהפלוגתא בברכה ספק ברכות להקל אבל אי פליגי בעשיית המצוה מצי לברך ע"ש שהאריך וה"ה בנ"ד דמחלקת בברכה לא יברך זמן על הכוס כנ"ל:

ב

ואח"כ זמן וכו' פ' החליל דף נ"ו רב אמר סוכה ואח"ך זמן חיובא דיומא עדיף רבה בב"ח אמר זמן ואח"כ סוכה תדיר קודם והלכתא סוכה ואח"כ זמן ונמצא דפסיק כרב ובהגמי"י פ"ו הוו גרסי איפכא ומהך סוגיא ק"ק עמ"ש הרב שיירי כנ"הג סי' תרכ"ב דאומרים אבינו מלכנו ואח"כ צדקתך דאף דצדקתך תדיר לא אמרו תדיר קודם אלא דכי הדדי נינהו אבל הכא שאינו תדיר דהיינו אבינו מלכנו נאמר בשחרית ומנחה וצדקתך אין אומרים אותו אלא במנחה והרי הכא דרבה בב"ח סבר לזמן ואח"כ סוכה דזמן תדיר ואלו כדברי הרב לא שייך הכא תדיר דזמן אינו אלא בתחילת ליל י"ט וסוכה כל ז' לילות וז' ימים והו"ל להקדים סוכה אלא משמע דתדיר קודם אף דהתדיר אינו אלא לשעתו ושאינו תדיר נוהג לזמן מרובה ואף רב לא פליג אלא מטעמא דחובת היום עדיף הא לאו הכי אזיל ומודה דתדיר קדים. וגם הטעם האחר שכתב הרב שם דיותר שייכות יש לא"מ בעשרת ימים טפי מצדקתך קצת יש להרגיש מדתנן התם פ' החליל הילך מצה הילך חמץ הרי דמקדים לחם הפנים לשתי הלחם שהוא שייך טפי ליום הזה מלחם הפנים ואי תימא דלחם הפנים שייך טפי לשבת גם התם צדקתך שייך טפי לשבת ולדעת

התוס' דמקומ' לה הרב דלחם הפנים חביב טפי חובת היום אף דהוי משבת שעברה א"כ צדקתך נמי חובת היום ונוסף עיר דהוי תדיר ודמי ללחם הפנים. וגם מדרבה בב"ח דאמר זמן וסוכה משמע איפכא דאף דסוכה שייכא טפי לחג מזמן זמן דתדיר קדים. ובהא ניחא דבעל העתים כתב להקדים אבינו מלכנו מטעמא דתקון רבנן קדמאי כמ"ש בס' ארחות חיים ולא יהיב טעמא בשום חד מטעמי דהרב שיירי משום דאיכא למפרכינהו וגם טעמא דכתב שם הרב דא"מ שייך לתפלה יש לגמגם בו:

וראיתי להרב שיירי כנה"ג לקמן סי' תרס"א שכתב דרב ורבה בב"ח סברי דזמן דסוכה צריך לאומרו בשעת עשיה כדגרסינן בירושלמי העושה סוכה לעצמו מברך לעשות סוכה עכ"ד והרב אגב ריהטיה כתב כן דהא דירושלמי לאו אזמן קאי אלא לברך בשעת עשיה לעשות סוכה והאי דירושלמי אידחי ליה מסוגיא פ' התכלת כמ"ש התוס' והרא"ש ושאר פוסקים והול"ל מאי דאתמר בתלמודין דמברך זמן ויש ליישב:

ג

לפי שהזמן חוזר על קדוש היום וכו' כ"כ הטור. וכבר כתבנו דבסוגיית החליל אמר רב דטעמא דחובא יומא עדיפא וכ"כ ארחות חיים וכלבו. אלא דלדעת הרא"ם האי טעמא לא מהני אלא כשלא נפטר מזמן דסוכה דאי כבר בירך זמן על סוכה אין לו להפסיק בין קדוש לזמן ומה"ט בליל שני מקדים זמן וכדלקמן סי' תרס"א ומשו"ה נקטי הטור ומרן ה"ט ושוב ראיתי שכ"כ הרב ב"ח ודלא כהרב ט"ז דנראה דלא נתפייס בזה ועשה לו מטעמים כאשר יהבי וכבר השיגו בס' אליה רבה ויש ליישב:

ד

דין ג'. אחר ברכת המוציא וכו'. הקשה הרב ט"ז הא רב סבר חובת יומא עדיפא ופסקינן כוותיה ותירץ דשאני ברכת המוציא שהיא ברכת הנהנין ע"ש באורך והשיגו הרב אליה רבה דא"כ מאי פריך בגמרא דף נ"ו ודלא כבית הלל דאמר יין ואח"כ ברכת היום שאני התם דהוא ברכת הנהנין וטפי הו"ל לאקשויי מדברי ב"ה עצמם דלמאי דמותיב ומשני הש"ס יד הדוחה נטויה דהמקשן לא ירד לחילוק זה והתרצן לשיטתו השיבו אבל ק' דבית הלל יהבי הנך טעמי ותיפוק להו משום ברכת הנהנין:

אמנם נראה ליישב דכוונת הרב ט"ז אינו בכל ברכת הנהנין כמו שחשב הרב אליה רבה רק כגון ברכת המוציא ודכוותה שהוא רוצה לאכול וליהנות ומחוייב לברך משא"כ ברכת יין דקידוש דאף שהוא נהנה לא אתי יין שהוא חפץ לשתות רק למצוה לקדש עליו ואף שהוא נהנה מ"מ עיקרו למצוה משא"כ ברכת המוציא בחול שהוא דוקא משום דבעי למיכל וליהנות ודוק:

ה
הגהה. אבל בשבת וי"ט שיש בהם קדוש וכו' כן ראוי לנהוג כל שיש קדוש בין בלילה בין ביום וזה ג"כ דעת מרן והאומר ברכת סוכה ביום שיש בו קדוש בברכת המוציא טועה. שיירי כנ"הג סימן תרס"א:

סימן תרמד

א
דין א'. שחרית וכו' הטור כתב משכימין לבית הכנסת ונ"ט הרב ב"ח דזריזין מקדימין למצות לולב וכתב בשיירי כנ"הג דאיירי לנוהגים ליטול לולב תכף בכניסתם לב"ה דאי איירי אף אי נהיגי ליטול בעת ההלל וההשכמה דין גרמא למהר אף ר"ה ישכימו כדי שלא תתאחר תקיעת שופר והשיגו הרב אליה רבה דבאמת משכימין בר"ה כמ"ש הטור סי' תקפ"ד. ויותר יש להרגיש דהרב שיירי כנ"הג שם סימן תקפ"ד הביא דברי הרב ב"ח בטעם השכמת ר"ה ע"ש. והיה נראה שכונת הרב כאן דלמה צריך טעמים אחרים שהוא יום הדין ולקרות ק"ש בעונתה ולצאת קודם שש שעות שהם הטעמים שכתב הרב בסי' תקפ"ד משם הרב ב"ח הול"ל משום תקיעת שופר נמי כלולב. וכל זה איננו שוה דנעלם ממנו שהרב ב"ח כתב בסי' תקפ"ד טעם זה נמי לקיים מצות תקיעת שופר בהשכמה ומלבד שדבריו כאן קשים יש להרגיש נמי שם בסי' תקפ"ד שהשמיט טעם זה. ותו ק"ק על הרב דאיך ס"ד לפרש דאיירי דוקא כשנוהגים ליטול תכף בבואם לב"הכ הא הטור מסיים דאחר חזרת התפלה נוטלין הלולב ומברכין ומוכח דגם למי שנוהגים שלא לברך עד אחר חזרה ישכימו. וכן עיקר להשכים בכל מקום:

שיורי ברכה

[סימן תרמ"ג. א
לעיל דף קכ"ב ע"ד שורה י"ד רמז כלל דהדר ביה ותו דהרא"ש לא אמרה כצ"ל.]

סימן תרמה

א
דין ב'. נפרצו עליו וכו' לולב שנשברה שדרתו. הרב מג"א מקל. וערער עליו בש"ות שאלת יעבץ סי' ע"א והחמיר:

ב
דין ו'. נקטם ראשו וכו' ומ"ש מור"ם עיין מ"ש הרב בית דוד סימן תמ"ו:

ג
אכלו העכברים מעט ועשו נקב כשר. בית דוד סי' תמ"ז:

ד
לולב שנחלקה התיומת בעלה האמצעי ונקטם ראש העלה א' מהתיומת ועלה ב' שלם עיין בית דוד סי' תמ"ח:

סימן תרמו

א
דין א'. שנקטם ראשו כשר וכו' הראב"ד כתב רוח הקדש הופיע בבית מדרשנו והעלינו שנקטם ראשו פסול ועמ"ש מהריב"ל ח"ג סי' קי"ו וכדבריו כתב הרב מהרח"ו זצ"ל וכן נראה
מתשובת תורת חיים למהרח"ש ח"ג סי' ס"ח דף ז"ן ע"א ודלא כמהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים דף י"ב:

ב
דין ב'. עבר ולקטן וכו' כתב בס' בית מועד מכאן יש להוכיח שלולב דנעשית בו עבירה כגון שהביאוהו מחוץ לתחום וכיוצא כשר ויש מי שאמר אף לאותו שעבר עבירה מותר שלא אמרו מצוה הבאה בעבירה אלא בגזול שעובד ה' בגזל אבל זה אם עשה עבירה אין אומרים לו שלא יעשה מצוה וע"ל סי' תקפ"ו דין כ"ב וסי' תרנ"ה וסימן ש"ז. מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י. ועמ"ש בס' יד אהרן סוף סי' תרמ"ח ומ"ש הרב פר"ח לעיל סוף סי' תנ"ד משם ס' בית מועד עצמו שאם הוציא מצה מרה"י לרשות הרבים אינו יוצא י"ח ומה שהקשה עליו הרב ומה שהביא מהירושלמי ודוק היטב כי קצרתי ויש מקום להאריך:

ג
דין ג'. ענף עץ עבות וכו' ההדסים שבאמשטרדם והמבורגו כשרות ואין לחוש שהן מורכבות ודלא כהרב שבות יעקב. כ"כ מהר"ץ אשכנזי בתשו' קס"א והרב שבות יעקב ח"ב סימן כ"ח עשה סניגרון לדבריו ובעיני נראין דברי מהר"ץ ועיין להרשב"ץ בח"ב סי' רנ"ב:

ד

דין ד'. עד שלא נשארו אלא ג' בקן אחד וכו' עמ"ש מרן ב"י על דברי הרא"ם ובמה שהקשה על הרא"ש ועמ"ש בס' פרי הארץ ח"א בקונטריס שבסופו ועיין בס' תפארת שמואל:

ה

דין ה'. ולעיכובא ברובו. נראה דכל שיש משהו נוסף על חציו כשר כמו שפסק מרן בי"ד סי' כ"א והוכיח כן בראיות ברורות הרב פרי תואר ז"להה שם וה"ה הכא דכשר:

סימן תרמז

א

דין א'. קנה שלה אדום וכו' מרן בב"י נסתפק אי אדום ממש בעינן וכל שאינו אדום אף שהוא ירוק ככרתי לבן מיקרי ופסול או דילמא לבן דפסול הוא לבן ממש וכל שאינו לבן ממש אדום מיקרי שאף שהוא ירוק מאחר דכשהשמש מכה בו נעשה אדום בכלל אדום הוא וכתב דלזה דעתו נוטה שהערבה שלנו קנה ירוק ומאדים מהשמש עכ"ד וכתב מהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים דף י"ז על דבריו וז"ל ולע"ד יראה דאע"ג דהערבה דמביאין לנו קנה שלה ירוק היינו שמביאין לנו לבלובי ערבה שהם חדשים ורבים שעדיין לא גדלו כל צרכן אבל הענפים שנתבשלו כל צרכן קנה שלהם הוא אדום ממש עכ"ל ואנכי לא ידעתי מי הגיד לו שהלבלובים שהם ירוקין לאו מטעמא שעדיין לא היה שיעור בשמש להאדמים ואשר גדלו דעין רואה מן האדום האיום אינו מכח השמש כדברי מרן. והסברא נותנת כדברי מרן דאם יאדימו הוא מצד אשר זרחה השמש עליהם דאי מטבעם גם הלבלובים היו אדומים כאשר ראינו כמה ירקות בקטנן החלו עולין במעלה אדומים:

ב

ורוב מין זה גדל על הגחלים וכו' זהו לשון הרמב"ם פ"ז והרא"ש כתב דמשמע מדבריו דלא מצריך קרא לרבויי של בעל ושל הרים דבכלל ערבי נחל הם והשיג עליו הרא"ם בתוספותיו דמנ"ל דאין כוונת הרמב"ם מערבי לשון רבים וכו' ומרן בב"י ובכ"מ הקשה עליו דכיון דפסק הרמב"ם שתי ערבות וכו' ע"ש באורך ובאמת שדברי מרן קשים דהשגת הרא"ם היא דמוכח מדברי הרא"ש דמשמעות לשון הרמב"ם אשר הביא הוא דהכריח כן וכבר הקשו על דבריו הרב לח"מ והרמב"ח דף י"ו ע"ד ושם כתב מהר"ם ן' חביב להליץ בעד הרא"ש דמשמע ליה הכי ממ"ש הרמב"ם ורוב מין זה גדל על הנחל זה מורה דמשמעות ערבי נחל נפקא כסברתו ולאו מריבויא זהו תורף דבריו:

ואיברא דהיא טובה תוכחי"ת מדברי הרמב"ם בחיבורו וכן מוכח ממ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה וז"ל שמא עלה על הדעת כי הערב' אינה באה כי אם ממקום המים לפי שאמר הכתוב ערבי נחל לא רצה אלא להודיע המין באיזה מקום שיצמח עכ"ל הרי בהדיא דמפרש הרמב"ם כדברי הרא"ש דערבי נחל פירושו שהוא מין שרובו גדל על הנחל:

ועוד כתב שם משם הרב מהר"ש אלגאזי דדייק הרא"ש ממ"ש הרמב"ם לכך נאמר ערבי נחל ואפילו היה גדל במדבר וכו' ומוכח דממשמעותא דערבי נפקא דאי מריבוי הול"ל ואפילו היה גדל במדבר וכו' לכך נאמר ערבי והוא דקדוק נכון כמ"ש הרמב"ח וצריך לדעת דהרא"ם דדחה דברי הרא"ש בדעת הרמב"ם מה יענה להני דוקיי דדייקי רבנן קדישי מלשון הרמב"ם בהרא"ש ונראה דהרא"ם סבר דאין מכל זה הכרח ואזיל לטעמיה דכתב לעיל דמה שפירשו ערבי נחל גדילים בנחל ולא נמצאים בנחל מערבי לשון רבים מפקי לה וזה כוונת הרמב"ם באומרו ורוב מין זה גדל על הנחל דלקושטא דמילתא הכי מפרשינן ולא הנמצאים בנחל ובאומרו ורוב מין זה גדל על הנחל מפורש דאיכא מיעוט מין זה דאינו גדל על הנחל וכשר לכן גמר אומר הרמב"ם לכך נאמר ערבי והיינו מריבויה דמריבוייא מפרשינן גדל בנחל ולא נמצא בנחל וכדברי הרא"ם וא"כ גם לשיטת הרא"ם נוחים הני דוקיי הנז':

הן אמת דבכל זאת נהלך ברג"ש על הרא"ש דלא הו"ל להקשות על הרא"ש דהרא"ש דייק הני דיוקי בהרמב"ם ופירש דבריו לפי שיטתו ואינו מחוייב הרא"ש לפרש כהרא"ם:

ומן האמור תשובה מוצאת למה שהקשו מהר"ם מטיבולי והרי יד אהרן על מרן שהכריח דהרמב"ם כהרא"ש מדפסק ערבי שתים דהרי הרא"ם כתב דהלכתא גמירי לה דבעינן שתי ערבות עש"ב דהגם דהרא"ם סבר הכי לא מן השם הוא דבכח סברתו יקשה על הרא"ש דהרא"ש דחיקא ליה לומר דשתי ערבות הלכתא היא מה שלא הוזכר בש"ס:

וראיתי להרב ט"ז שכתב וז"ל ורוב מן זה גדל על הנחל זה כתב הרא"ש לתרץ כיון דרוב הפוסי ס"ל דטפי מצוה בשל נחל משל הרים ולא ראה רבותיו נזהרים בזה ועל זה פירש דמין הגדל בנחל קאמר ולא די לנו בזה דעכ"פ הי"ל לצאת ידי רוב הפוסקים ולא לסמוך על פירוש זה וצ"ל דהוא כענין שמצינו פ' כיצד מברכין לענין ברכת המוציא דאף דאי אמר מוציא עדיף מ"מ יש לומר המוציא להראות חידוש וכו' וה"נ טפי ניחא להראות חידוש וליקח אפיי שלא מן הנחל עכ"ל ומה שדקדק דלא די לנו בזה וכו' לאו דוקיא הוא דהרא"ש סבר דרבותיו סברי כשיטתו ולא חיישי לדעת אחרת דסברי דהאמת כסברתם אבל אי ס"ל כמ"ש רש"י ודאי הו"ל ליזהר. ומה שרצה לדחות זה להיא דחידוש

בברכות לא דמי כלל דהרי הרא"ש ברישא הביא דעת התוס' דפסלי ועל זה כתב דאין העולם נזהרים ושוב כתב דרש"י סבר דשל בעל בדיעבד כשרה ועל זה כתב שלא היו רבותיו נזהרים בזה. ומה ענין זה להה"א דהמוציא הרי הכא לכתחילה לדעת רש"י בעינן של נחל ודוקא בדיעבד כשרה של בעל וטעמא כתוב בס' תניא דף קכ"ג דמדטרח קרא לכתוב ערבי נחל ולא כתב ערבי סתם ש"מ מצוה בערבי נחל וצריך לחזר אחריהם ואם לא מצא יוצא בשאר ערבה עכ"ל וכיון דדוקא בדיעבד הוא דכשירה מה שייך להראות חידוש לקחת שאר ערבה הרי אינה כשרה אלא אם לא מצא ולא דמי להתם דלכתחילה נמי מצי לומר המוציא ואין הפרש בין זו לזו ופשוט ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף:

ג

ופיו דומה למסר וכו' כ"כ הרמב"ם והקשו האחרונים דצפצפה אפילו דומה למגל פסולה ותירץ מהר"ם ן' חביב דצפצפה לא משכחת פיה דומה למגל ובריתא קתני דומה למגל אגב פיה חלק וכו' עש"ב. ומסתייעא מילתיה ממאי דתנא בתוספתא איזהו צפצף העשוי כמין מסר משמע דבצפצפה ליכא דומה למגל אלא דומה למסר ועיין בירושלמי. וכן משמע ממ"ש בס' צדה לדרך מאמר ד' כלל ו' פ' עשירי צפצפה היא דומה למסר דוקא עיין שם ודוק:

סימן תרמח

א

דין א'. אתרוג היבש פסול וכו' בש"ס דף ל"א מפורש דכמוש כשר וכן פסקו הר"מ והרא"ש והגמ"י וריי"אז וסיעתם. ובמרדכי כתב משם ראב"יה דה"ה כמוש וכ"כ משם המרדכי האגור ומכאן יצא למהרי"ל בתשו' סי' ה' דפסל בכמוש וכ"כ הרוקח. ומרן בב"י סוף סי' תרמ"ט גריס במרדכי כבוש וכן הסכים הרב מגן אברהם סי' זה. אבל הרב אליה רבה כתב דסברת ראב"יה הוא לפסול בכמוש וכתב דהוה גריס בבריתא דדף ל"ו כמוש כגירסת ב"הג ופסק כברייתא זו ולא כאידך:

ואני אומר דמבה"ג אין ראיה דט"ס הוא וצ"ל כבוש דס' בה"ג מלא טעיות וחסרונות כמ"ש הרמ"ע ומהמרדכי אין ראיה דכבר מרן גריס במרדכי כבוש וכן אין ראיה מאגור ומהריי"ל לפי שהם נטו אחר גירסא שלפניהם במרדכי והן לו יהי דראב"יה ורוקח פסלי בכמוש הרי רוב גדולי הפוסקים מכשרי בכמוש והכי נקיטינן ויש קצת ראיה מדאמרינן פ' כל שעה בירקות פסח דשוין דיוצאין בכמושין ולדעת רבינו ישעיה וראב"ן אפילו

העלים היבשים לא חזו כמושים דינם כלחים וכ"ש באתרוג דכמוש כשר. ואף לנסחת הירושלמי ודעת ריי"אז דדוקא בקלחים אתמר נקיט מיהא דרבנן דסברי דאף קלחים יבשים לא חזו מכשרי בכמושים ואתרוג הו"ל כקלחים וכמוש כשר ועמ"ש בעניותנו סי' תע"ג אות ז' בס"ד ודוק:

ב

דין י"ג. חזזית הוא כמו אבעבועות וכו' מה שנעשה מקומו עקום ואדום מחמת עקיצת קוצים אינו חזזית וכשר. הרב המבי"ט ח"ג סי' מ"ט. ויש להחמיר דכתב באגודה דבמקום ששוכב על קוצים גדל חזזית והביאו אליה רבה:

ג

דין כ"ב. אפי' אם בוסד וכו' מרן בב"י תירץ למאי דהקשה הרא"ם על הסמ"ג דאפשר דסבר כמ"ש התוס' דיתכן דאף רבנן דמכשרי בבוסר פסלי בפחו' מכשיעור דבוסר חשיב פירא טפי וכו' ע"ש. ומהר"ר צבי בתשובה סי' קס"א הגדיל מדורת התמיהה שאין זה כונת התוס' ע"ש באורך ואיברא דהכי מוכח ממ"ש התוס' דף ל"ו סוף ע"א דפירוש רש"י שפירש כפול כמו שפירשנו לעיל ואי כוונת התוס' כמו שהבין מרן הרי יש מקום לפירש"י והם עצמם מתרצי למילתיה לעיל כמו שפירש מרן בדבריהם. והגם דיש לדחות ולדחוק בזה כאשר המעיין ישר יחזה. מ"מ אף הוא ראה ולבבו יבין דפשט התוספות וכוונתם על דרך שפירש מהר"ץ וכן פירש מהר"ם ן' חביב וגם הוא עורר את חניתו על מרן:

ואולם אפשר דכונת מרן הוא דהסמ"ג יסבור על דרך שכתבו התוס' דלרבנן בוסר חשיב פירא טפי ה"נ יסבור לשיטתו דבוסר כפול אבל מודה מרן דאין כונת התוס' שבזה מתקיים פירש"י אלא דמהם נקח לישב בעד רש"י והסמ"ג והיינו דאפיקיה מרן בלשון אפשר כי הוא המוליד ומחדש בטובו דנא פתגם כמתלמד ממ"ש התוס' לשיטתם ועמ"ש מהר"ר תם בתשובה סי' ח' ודוק ודוחק:

וראיתי למהר"ם ן' חביב בכפות תמרים דף ח' ע"ב שהקשה דאמאי לא פירשו תוס' דפלוגתא דר"מ ור"י בירוק הוא פלוגתא דבוסר והאריך ובסוף כתב דמוכיח דלא קרב זה אל זה דאי לאו הכי קשיא הלכתא אהלכתא ע"ש באורך ונעלם ממנו. דרבי' ישעיה פירש הכי לפלוגתא דבוסר הוא פלוגתא דירוק והקשה עליו הרב שבלי הלקט דלדבריו קשיא הלכתא אהלכתא ע"ש והביאו האגור ע"ש ושל כת הקודמין היא:

ד
נסתפקו קצת מחכמי דורנו אתרוג שיש בו כביצה בצמצום הלא הוא כמו"ש ובודאי לימים עוד את אחרונים של חג בצר ליה שיעורא אי נפיק ביה בימים שיש בו שיעור והביאו ראיה מדין סכך דאם עתיד להתיבש בסוף לא נפיק כמ"ש מור"ם בסי' תרכ"ט ויש דוחין דסוכה שאני דלא מפסקי לילות מימים כמו שאמרו בביצה דף ל' גבי הפריש ו' אתרוגים וכו' כמ"ש לקמן סי' תרס"ה:

ה
אתרוג המורכב פסול כן הסכימו האחרונים ולזה הסכים הגאון מהר"ש מפראג כמ"ש הרב שבות יעקב ח"א סי' ל"ו ועיין בית יהודה ח"ב סי' ל"א ועמ"ש הרב פנים מאירות בתשובותיו חלק שני סי' קע"ג:

סימן תרמט

א
דין א'. בגזול ובגנוב וכו' הרב אליה רבה הביא משם הרוקח אם לוקח לולב גזול הולך וצווח לפני הקב"ה ואומר גזול ומ"הש אומרי' אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו עכ"ל ונעלם ממנו שהוא לשון רז"ל ואתמר בי מדרשא פ' אמור ואפס קצהו בירושלמי פ' לולב הגזול:

ב
הגהה. יש ליזהר שלא יקצץ הישראל וכו' לפום ריהטא נראה דאי ידעינן דהעכו"ם הזה הוא נטע גנה זו יכול ישראל לקצץ דאף דהקרקע גזולה מ"מ מה שזרע הוא שלו וכמ"ש התוס' בר"ה דף י"ג ע"א ד"ה ולא קציר נכרי דאע"ג דירושה להם מאבותיהם מ"מ יש לו במה שזרע אף אנן נמי נימא דגנה זו שנטעה עכו"ם זה הגם דקרקע גזולה היא בידו ח"מ יש לו במה שזרע והזרעים שלו ואם כן יכיל ישראל לקצץ ממנה:
אך ראיתי לרבינו שארנו מהר"י זאבי ז"להה בדרשותיו פ' קרח שכתב להרמב"ם כתב הא דקציר נכרי ס"ל דלא כהתוס' וסבר דסוגיי פלג"ן בהדייהו ונקיט כסוגיית ע"ז ודחה סוגיית ר"ה עש"ב וכפ"ז יש להחמיר:
ודע דהרדב"ז בתשובה סי' תקי"ד התיר לישראל לקצץ וכתב דהכי עביד מעשים בכל יום והיה טעמו דכיון לבעל הקרקע יש לו שטר בעש"ג ומלכא אמר מאן דאית ליה דסקא ליכול ארעא דינא דמלכא דינא ונמצאת הקרקע שלו. וק"ק על הרב ועל האחרונים דלא זכרו מ"ש הסמ"ג בסוף עשין קל"ג בענין מעשרות וז"ל ואין להחמיר ולומר שעכו"ם

גוזלי קרקע הם וקרקע אינה נגזלת שהרי קנאום בכיבוש ואע"ג דחיישינן פ' לולב הגזול בענין הושענא יש לחלק שהיו ישראל מרובים והיו לישראל קרקעות והיו גוזלין ומאנסין מהם וגם היו העכו"ם יותר אנסים ממה שהם עכשיו עכ"ל והרב בית חדש בתשובה הובאה בש"ות גאונים בתראי חדשות מעתה סי' כ"ד פקפק בדין זה:

ג

דין ד'. גנות הצעירים וכו' כ"כ מרן משם א"ח וכ"כ הר"יטבא בחידושי סוכה ריש פ' לולב הגזול והאריך בחידושיו לע"ז דף נ"א ע"ב. והט"ז כתב לא ידעתי פירושו ול"נ שהוא לשון נגזר מהפסוק והשבת ידי על הצועירים דסוף זכריה וע"ש ברש"י ומהר"י אבראבאניל:

ד

דין ד'. הגהה ומותר ליטול לולב של חבירו וכו' דניחא ליה וכו' כ"כ הת"הד סי' ק' ובפסקיו סימן קנ"ט ולחלק יצא בין זו להה"א דפ"ב דמציעא גבי ספרים דבהא לא מחסר מידי ע"ש ואע"ג דפ"ק דפסחים אמרינן דאף באתרא דיהבי אגרא ניחא ליה וכן פ"ג דשקלים גבי מעשר בהמה ובהנך איכא פסידא מיהא והוי"ל להרב לפלוגי בין פסידא פורתא לפסידא טובא כספרים וכמ"ש הפר"ח סי' תל"ז אפשר דס"ל להרב דשלא מדעתו בעינן דלא מחסר מידי אבל בבדיקה ומעשר כיון דמדעתו אפי' מפסיד פורתא ניחא ליה ועמ"ש בעניותנו סי' תל"ז
אות ו' בס"ד:

ה

דין ו'. הגהה. על לולבים יבשים וכו' ה"ה דיכול לברך על לולב שאין בו אלא שלשה טפחים היכא דלא יש אחר. רבינו ישעיה הראשון בתשובה כ"י סי' ר"ב ומדבריו משמע דגם ביבש לא יברך אלא כשאין שם לח כלל:

סימן תרנא

א

דין א'. שיטול כל א' לולב וכו' אני נוטל לולב אחוריו נגד פני וכן ראוי ע"פ הסוד וכ"כ בס' קבלה ובשבלי הלקט משם המדרש וכן נהגו מקובלים הראשונים ואף לפי הפשט ראוי לעשות כן הרדב"ז ח"ב סי' ק"ע ועיין אליה רבה לעיל סי' תרי"ן:

ב
וג' הדסים וכו' נטלו כל הקהל ולא היה בלולב אלא ג' הדסים צריך לחזור וליטול לולב בג' הדסים ואין כאן משום מוקצה אך לא יברכו. הרב כנ"הג בתשו' א"ח ח"ב סי' מ"ז וכ"כ הרב בית דוד סי' תנ"ה וכתב שם דאם נטל בד אחד של ערבה צריך לחזור וליטול ולברך עש"ב. ומ"ש לקמן אות ט':

ג
הגהה. בחד דלא קטים. הרב מגן אברהם כתב דבשעת הדחק סגי בחד וקטים כדעת הרמב"ן וק"ק דלא העיר דבלשון ארחות חיים דהביא מרן בב"י סי' תרמ"ו אשר משם שרש הג"הה זו כתוב ומכשרינן בחד וקטום:
הן אמת דבתחילת הלשון כתוב בחד ולא קטים. ואפשר דמכח זה סבר מור"ם דצ"ל גם בסוף דבריו חד ולא קטים:
אך אוסיף להביט בס' דרכי משה א"ח סי' תרמ"ו צדיק עת"ק בין בתחילה בין בסוף חד וקטום והוא הפך מ"ש הרב עצמו בהג"הה
זו. ואולי ט"ס הוא:
ועל מבוכה זו ישב ולבסוף הוקף הר' כנ"הג בתשובתו הרמת"ה הנז' הוא הצ"ד כמה צדדין לומר דט"ס בתחילת דיבר או בגמר דבריו נתפס הטעות או דברים כהוייתן ואין כאן ט"ס וברישא הוא דאמר לכתחילה ובסוף דמכשר חד וקטום הוא כשאינו בנמצא עש"ב. ובס' ארחות חיים דף קי"ד ע"ג כתב בתחילה בחד דלא קטים ובסוף כתב מוקמינן אדינא ומכשרינן בחד וכן הלכה למעשה:
שוב ראיתי בחידושי הר"ייטבא לסוכה דף ל"ד שכתב כמו שהביא משמו ארחות חיים וסיים ומכשריכן בחד וקטים כמו שהביא מרן משם א"ח ושם מבואר דסבר דנקיטינן כקולא דתרוייהו וכמו שביאר הרב כנ"הג בתשובה הנז' והכי אסיק דס"ל כהרמב"ן:

ד
דין ג'. אטר וכו' עמ"ש בעניותנו לעיל סי' קפ"ג בס"ד:

ה
דין ד'. אדם שאין לו יד וכו'. אם אין לו ידים וזרועות יטול בשיניו כיון דלא כתיב יד וכמ"ש באה"ה סי' קס"ט דגרמת חולצת בשיניה. ואם אין לו ימין יטול הלולב ואתרוג בשמאל וכן אם אין לו בשמאל יטלם בימין והא עדיף מליטול בזה אחר זה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"לה בתשובותיו כ"י סי' ן':

ו
דין ה'. על נטילת לולב ושהחיינו. בירושלמי פ' לולב הגזול כשהוא נוטל ומברך על נטילת לולב מתפלל בו אומר שהחיינו. והאריך הרשב"ץ בזה בתשובותיו בח"ב סי' ר"ד:

ז
דין ח'. ינענע בשעה שמברך וכו' עיין מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סי' ר"ה:

ח
דין י"א. צריך לחבר האתרוג ללולב וכו' עמ"ש הרב זקן אהרן בתשובותיו סי' כ"ג באורך:

ט
דין י"ב הגהה. ואם סח ביניהם צריך לברך על כל אחד וכו' כ"כ הגמי"י בשם רבינו שמחה אבל ממ"ש הרמב"ן והביאו הר"ן משמע דאף אם הפסיק א"צ לברך וכ"כ בהדיא הרי"טבא בחידושיו משם רבוואתא דרביה ורביה ע"ש דף ל"ד ולכן נראה דלא יברך כיון דהוי פלוגתא דרבוואתא וגמירי דספק ברכות להקל כנ"ל:

י
כתב ב"י משם ארחות חיים דה"ר משולם בירך ולא היה ערבה בלולב והביאו ערבה ובירך על נטילת ערבה והקשה הרב מגן אברהם ממ"ש ארחות חיים גבי חנוכה ואיהו מפרק לה דאזיל לטעמיה דסבר דמברך על כל אחד. ומדברי הרב טורי זהב משמע דדין זה מוסכם אף למ"ש מור"ם וכן הוא דעת הרב הלבוש. וכבר לחלק יצאת מפה קדוש אליה רבה דשניא הא מנר חנוכה דהכא לא מברך אלא על הלולב. אבל מאי דכתב עוד לחלק דש{א}ני הכא דאסור לברך אם אין כל המינין לפניו יש מקום לגמגם דאדרבא מטעם זה יש צד לומר שלא יברך אח"כ ודוק היטב:

שיורי ברכה

[סימן תרמ"ט. א
בפנים אות ב' הבאתי דברי הסמ"ג סוף עשין קל"ג ועתה ראיתי בס' התרומה סוף הל' ארץ ישראל שכתב כדברי הסמ"ג הנז' ממש ויגדל התימה על האחרונים דנעלמו מהם דברי רבוואתא קמאי ס' התרומה וסמ"ג. וביותר קשה לי על מהרי"ל בס' המנהגים הל' לולב שהביא דברי הסמ"ג באוונכרי ולא זכר מ"ש הסמ"ג עצמו עשין קל"ג:]

סימן תרנב

א
דין א'. משתנץ החמה ועיקר מצותו בשעת ההלל וכו' נהגו קצת מהמהדרים לברך על הלולב בהנץ חמה בתוך הסוכה ולנענה ואח"כ בשעת ההלל מנענעים ד' נענועים ועמ"ש מהר"ש ויטאל בספר הכונות:

ב
הגהה. בשעת התפלה וכו' הטור כתב המדקדק במעשיו ופירש הט"ז דהוא מדקדק בשאר מעשיו וכו' ועמ"ש המרדכי ריש ברכות ומש"ל סי' ל"ג אות ב' בס"ד:

סימן תרנד

א
מקבלת אשה לולב מיד בנה וכו' בש"ס פריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא וכו' קמ"ל וכתב הר"ן קמ"ל כיון דראוי לנטילת אנשים וכו' מ"ש משמע דס"ל להר"ן דנשים אסורות לברך על מ"ע שהז"ג וכמו שדקדק בהגהות אשרי מדברי רש"י שכתב כהר"ן וקשה דהר"ן שילהי ר"ה ופ"ב דסוכה ופ"ב דקידושין במותב תלתא כחדא נקיט כסברת ר"ת דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג וכבר ראיתי בס' יד אהרן נרגש מזה אלא שדבריו מגומגמים ולא דייק כלישניה. והיה נראה לומר כי כן ארחות הר"ן מעתיק פירש"י לפעמים אף דהוא לא סבר הכי וכמ"ש הפר"ח לעיל סי' תע"א ואנן נמי נימא הכי בהא דקמן דהר"ן כי אורחיה יצא עת"ק פירש"י וסמך אהנך דוכתי במעמד שלשתן. וכיוצא בזה כתב הרב ש"ך בעד הרא"ש דארחיה להעתיק דברי הרי"ף אף דלא סבר כוותיה ובדוכתא אחריתי גלי דעתיה:

אך ראיתי בס' שארית יעקב הנדפס חדש דף פ"א שעמד בזה ואייתי בידיה מ"ש הר"ן פ"ב דקדושין דכיון דקי"ל כר' יוסי דסומכות רשות אמאי אמרו גבי מיכל שמנחת תפילין לא מיחו חכמים הורו חכמים מיבעי ליה וניחא ליה דאף דקי"ל כר' יוסי היינו דאי עבוד מנפשייהו ניחא למאריהו ולא מחינן בהו אבל אורויי לא מורינן דאינן נקיות גוף ודעת ובהא תריץ יתיב דברי הר"ן הנז' דמה שפירש דמקבלת אשה מטעם דראוי לאנשים היינו משום דלא מורינן להו ומשו"ה הכא דמורינן להו לקבל ע"כ ר' יהודה היא וטעמא לאו משום דחזייא לדידה רק לגברי חזי ע"כ דבריו וכלם מקשה חדא מ"ש דעל כרחך ר' יהודה היא דאימור ר' יוסי הוא וטעמא דמורינן דחזי לגברי. ותו מה יוכיח הוכח ממש הר"ן בתפילין דאינן נקיות דעת וגוף לשאר מ"ע דלא שייך ה"ט. ותו דמאי דמורינן

לקבל אשה מיד בנה וכו' לא מיקרי דמורינן לברך דהגם דטעמא דידן דמקבלת ומורינן הכי היינו חזי לדידה מ"מ מאי דאמרינן לה לקבל אינו גלוי וידוע לנשים דטעמא משום דרשאות ליטול ולברך דלאו הלכתא ודינא גמירי והא לא מיקרי דמורינן להו ליטול ולברך. ותו אעיקרא הא דמייתי מדברי הר"ן דלא מורינן לא כתבו הר"ן אלא כשדחה ראית ר"ת אבל קודם לזה כשהביא הראיה לדעת ר"ת דלמ"ד מיחו היינו משום ברכה בפירוש כתב דלדידן אורויי מורינן ומאי דקאמר לא מיחו ולא קאמר הורו היינו משום דלר' יהודה מיחו אבל לעולם דלר' יוסי נמי הורו. וא"כ בסוף דבריו כשקיים דברי ר"ת ולא סמך אדחויי ודאי סבר כר"ת דאורויי מורינן נמי כאשר יראה

הרואה דברי הר"ן:

ואעיקרא אבא אעי"ר על הגהות אשרי והנמשכים אחריו הרב ב"ח והרב ן' חביב והרב יד אהרן דהיכי ילפי מפירש"י דאין דנשים מברכות והלא אף דאינם מברכות מ"מ רש"י והרמב"ם וסיעת' סברי דהלכה כר' יוסי דנשים סומכות רשות אלא דאינם מברכות כמתבאר מדברי הרמב"ם פ"ג דציצית וממ"ש הגהמי"י שם משם רש"י וא"כ רשאות ליטול הלולב לקיים המצוה אף שלא נצטוו וכיון שכן אכתי תיקשי דאמאי נקט רש"י דכיון דחזי לגברי תורת כלי עליו והלא חזי לנשי נמי דאי בעו למעבד מצוה וליטול הן רשאות וחזי לנשים נמי:

אמנם אפשר לומר דרש"י והר"ן אף דלדידהו הלכה כר' יוסי מ"מ ניחא להו לאוקומיה אליבא דכ"ע בין לר' יוסי בין לר' יהודה וכיון דחזי לאינשי תורת כלי עליו ויכולה לקבל מיד בנה וכו' ואתיא מתני' אף לר"י והיכא דנקטי פירוש דאתי ככ"ע אין להקשות ועל דרך זה רגילי לשנויי וכיוצא בזה כתב הרב מהרש"א בחידושי הלכות בסנהדרין דף י"ט והקשה על התוס' דמאי ק"ל מההיא דכתובות דמשני פרשת דרכים הלא האי שינוייא לכ"ע:

ויותר נכון מה שתירץ הרב שארי' יעקב עוד דהש"ס קאי לפרש סתמא דמתניתן ומפרשה בסתמא דפ' בתרא דר"ה דאין מעכבין את התינוקות הא נשים מעכבין כר' יהודה והר"ן לפרושי לסתם מתניתין פירש הכי דהכי סתים בשילהי ר"ה וטוב להשוות סתמי אהדדי:

ב

מה שנהגו קצת נשים בארץ הצבי לברך על לולב זה שנים רבות ערערתי על זה דנהגו כך מעצמן ואנן קבלנו הוראות הרמב"ם ומרן והם פסקו שלא לברך ושאלתי לחכמים זקני דורנו והם אמרו דהיא מנהג טעות דקצתן נהוג הכי בבלי דעת ויש לבטל המנהג. ואחר זמן האיר וזרח ס' נחפה בכסף למורי הרב ז"להה ושם ראיתי שכתב שהוא מנהג טעות

וכל המבטל המנהג תע"ב ע"ש דף קפ"א ע"ג. ואחר זמן רב בא לידי קונטריס מרבינו יעקב ממרוי"ש מרבוואתא קמאי דמייתו ליה הרב שבלי הלקט והמרדכי במ"ש בקונט' שם הגדולים דף ל"א שהיה שואל מן השמים ומשיבים לו וכתוב שם וז"ל שאלתי על הנשים שמברכות על הלולב ועל תקיעת שופר אם יש עבירה ואם הויא ברכה לבטלה אחרי שאינן מצוות והשיבו וכי אכשור דרי כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ולך אמור להם שוב לכם לאהלכם וברכו את ה' אלהיכם והעד מגילה וחנוכה ופירשו לי שמאחר שהיו באותו הנס חייבות ומברכות בלולב נמי מצינו סמך שאין לו אלא לב אחד לאביהם שבשמים ובשופר אמרו אמר הקב"ה אמרו מלכיות שתמליכוני עליכם זכרונות שיבא זכרון אבותיכם לטובה לפני ובמה בשופר והנשים נמי צריכות שיבא זכרוניהם לטובה לפיכך אם באו לברך בלולב ושופר הרשות בידם:

ג

ומחזירתו למים וכו' משמע דוקי אם מחזירתו למקומו אך לתוך כד אחר של מים שלא היה שם וכ"ש אם לא היה במים מעיקרא אין להשימו במים אך מור"ם והכנ"הג סי' של"ו מתירין. מהר"ם ן' חביב כפות תמרים:

ד

אם יש בהדס פרחים שנפתחים ע"י המים אין מחזירין ההדס מהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים:

סימן תרנה

א

עכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום וכו'. כתב רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סימן ק"ע מה שכתבת על אתרוג שהיה בקהל אחד ובקהל אחר לא היה אם יכולין לשלחו בי"ט בקהל הסמוך להם בתוך מהלך יום אחד על ידי עכו"ם כדי שיקיימו גם הם המצוה והורית שמותרין לשלחו יפה הורית ויפה התרת והאריך בדבר הרבה. ועמ"ש מרן בב"י ובש"ע סי' תקפ"ו וסי' ש"ז דין ה' ובס' בית דוד סי' קנ"ו ובס' דבר משה ח"א א"ח סי' ל"ו:

סימן תרנו

א

כגון שהוא כביצה וכו' הרא"ש נקט כאגוז ועמ"ש מהרי"י קולון שרש ס"ב ומ"ש מרן בב"י. ובס' יד אהרן השיג על מהרי"י קולון ממ"ש הרא"ש פ' לולב הגזול ואחד הרואה במהרי"קו שם יראה בעיניו דבסוף דבריו כתב לא ידעתי אם יעמדו דברי אלה מתוך דברי רבינו אשר ומזה מוכח דלא הוו בידיה פסקי הרא"ש דסוכה ועמש"ל סי' תר"ם אות ז' ואין כאן השגה:

ב

ראובן קנה אתרוג מהודר בדמים יקרים ובא רעהו ופסלו אינו חייב כי אם אתרוג קטן שיוצא י"ח מהר"ם מינץ סי' קי"ג ומהרי"ץ סי' ק"ך השיגו וחייבו לשלם במיטבא דמי"ו בו ועמ"ש הרב משי"ל פי"ו ממע"הק ומ"ש מורי הרב ז"להה והרב מהרי"י אבואלעפיא ז"להה בס' נחפה בכסף ח"מ סי' יו"ד וי"א:

שיורי ברכה

[סימן תרנ"ו א.

כגון שהוא כביצה וכו' דקי"ל כרבי יהודה דזהו שיעור אתרוג כדלעיל סי' תרמ"ח ועמ"ש מרן בב"י בסי' זה וראיתי בס' האור' כ"י לרש"י שכתב סי' צ"ח אתרוג עד כאגוז פחו' מכאגוז פסול והדבר קשה דפסק כר"מ וקי"ל ר"מ ור' יהודה הלכ' כר' יהודה ועמ"ש מרן בב"י לעיל סוף סי' תרמ"ח.

סימן תרנז

א

אביו חייב וכו' כדי לחנכו וכו'. אין לתת ביומא קמא לולב בשאלה דאף דקטן מדרבנן הוא דחייב לחנכו מ"מ ביומא קמא דהוי לגדולים מן התורה כל דתקון רבנן לחנך כעין דאוריתא תקון דבעינן לכם ולא שאול וכן מוכח מדברי הרא"ש פ' לולב הגזול אמתני' דאין אדם יוצא י"ח בי"ט א' בלולבו של חבירו. מורינו הרב בתי כהונה בכ"י ועמ"ש בעניותנו לקמן סי' תרנ"ח אות ו' בס"ד:

ב

יש להסתפק ביום טוב שני אי מצי לחנך הקטן בשאול ויש ראיה מדאמרינן במנחות דף ס"ח חדש בח"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן וה"נ בחינוך הקטן שהוא מדרבנן שפיר

דמי דין אבא יחנכנו וירק את חניכי"ו הגם שאו"ל ולספיקא לא חיישינן. מורינו הרב הנז' בכתבי הקדש אשר לו:

ג

יש להסתפק אי צריך לחנך הקטן בלולב בשאר ימי החג דהוי תרי דרבנן משום דאמרינן בחגיגה דף ו' ע"א גבי קטן חיגר שיכול להתפשט כל היכא דגדול מחייב דאוריתא קטן נמי מחנכינן מדרבנן כל היכא דגדול פטור מדאוריתא קטן פטור מדרבנן ויש לחלק בין זו לבהמ"ז וחנוכה ופורים. מורינו הרב הנז' בכ"ז:

סימן תרנח

א

דין ג'. בלולבו של חבירו וכו' מהר"י אלפאנדארי בס' מוצל מאש ח"א סי' יו"ד נסתפק מי שהודה ביום א' ואמר לולב זה של ראובן אי מהני לצאת י"ח ואת"ל דיצא אם אח"כ צריך שראובן זה יקנהו לבעליו או תיסגי ליה אם אמור יאמר זה של פי' ומדין הודאה עש"ב: **ואנא** בריה קלה בח"מ סי' מ' אות ב' עמדתי על דבריו והעליתי דלא יצא י"ח ושם כתבתי כמה פלוגתי דרבוואתא בשרשי דינים דשייכי לנדון הלז והרב הגדול אביר יעקב הנז' העלים עין מהם ולא זכר אותם כלל:

ב

שהשאילו דבעינן לכם וכו' עיין מה שהאריך בזה הר' משאת משה בשניות סי' ב':

ג

דין ו'. לאחרים מן התורה וכו' ויש מי שאומר וכו' כתב הרב אליה רבה המעיין בב"י יראה דאפשר דגם סברא הראשונה מודה לזה עכ"ל וטפי הו"ל לאתויי מ"ש מרן בכ"מ פ"ח דשם הביא דברי הר"ן שהוא סברת יש מי שאומר וכתב עליו ודבר פשוט הוא זה ותמהני שלא הזכירוהו הפוסקים עכ"ל הרי שכתב דהוא דבר פשוט ועם היות שתמה שלא הזכירוהו הפוסקים אפשר דלהיותו פשוט בעיניהם לא הוצרכו להזכירו ויתכן דלית הכא פלוגתא דרבוואתא:

איברא דנעלם ממנו דמרן בבדק הבית בדין זה כתב על דברי הר"ן וז"ל ומדברי הרמב"ם נראה דאף בהגיע בעונת הפעוטות מיירי עכ"ל הרי שכתב דהרמ' והר"ן פליגי והדר מר משמעתיה שכתב בכ"מ שכן ראוי להיות חוזר דהרמב"ם קרי בחיל שאינו מקנה לאחרים מן התורה ובאומרו מן התורה הורה לדעת דאף דמקנה מדרבנן כשהגיע לעונת הפעוטות לא סגי כיון שאינו מקנה מן התורה ויום ראשון שמצותו מן התורה בעינן שיהא קנוי

לו מדאוריתא. וכן מרן הכא בש"ע שחיברו אחר בדק הבית כתב דברי הרמב"ם בסתמא דלא מהני כיון שאינו מקנה מן התורה ואימעיטו פעוטות דלא מקנו קנין תורה ושוב הביא סברת הר"ן בשם יש מי שאומר. וגם הרב לח"מ ביאר דעת הרמב"ם במדובר ותמה על מרן בכ"מ ונעלם ממנו חזרת מרן בבדק הבית. ואף מהרי"מט בא"ה ריש סי' מ"א כתב דאף דיש להעמידה כשלא הגיעו לעונת הפעוטות מ"מ סתמא קאמר וכן כתבה הרמב"ם בהדיא שאינו מקנא מן התורה וק"ק על מהרי"מט דלא זכר שם דברי הר"ן שכתב איפכא. וכל הנז' נעלם מהרב אליה רבה:

ומשתכל הוית להרב משאת משה ח"א סי' ד' שהביא דברי הרב לח"מ הנז' וכתב דדקדוק הלשון מורה כדבריו אך קשיתיה אותה שאמרו פ' לולב הגזול ההיא סבתא דאתיא קמיה דר"נ אמרו ליה ר"ג וכלהו רבנן בסוכה גזולה יתבי וכו' אין לה אלא דמי עצים והרי אסמכתייהו אתקנתא הוי ואי איתא דכל היכא דמדאוריתא אינו קונה אף דמדרבנן קונה לאו מידי חשיב וכתורה יעשה מאי ר"נ פעיתא וכו' דנהי דמדרבנן שפיר חזי ע"י מתן דמים מ"מ מדאוריתא לא מפקא מידי סוכה גזולה וכו' אלא עכצ"ל דמכי תקון רבנן שוב אין כאן בית מיחוש משום גזל וכו' ולא מצאתי דבר מתישב לדעת הרמ' אם לא עפ"י שיטת רב האיי גאון דקסבר דכי תקון בפעוטות קנין במטלטלין אינו אלא בדבר מועט בכדי חייו וכמ"ש הטור סי' רל"ה וכ"כ הר"ן דמה"ט אם מכר במקום נכסים מועטים לא הפסידו הבנות זכותם ואף דשאר פוסקים לא פלוג וכו' אפשר דבמקום דלא שייך טעמא חייב אף הן מודים דאין ממכרו ומתנותיו קיימין וכגון במקנה לולבו לחבירו דאיהו לאו בר חיובא ליתיה בהקנאה לאחריני ואפי' מדרבנן וכו' ואינו מקנה דקאמר הרמב"ם לא תידוק דמדרבנן מקנה לאחריני אלא דגם מדרבנן לא תקנה עכ"ל בקיצור:

ומאי דתריץ דברי הרמב"ם בשיטת רבינו האיי ק"ק דהרי הר"ם אלשקר הביאו הרב כנ"הג. שם סימן רל"ה כתב שדעת הרמב"ם דלא כרבינו האיי ולאיי דהכי מוכח מדברי הרמב"ם פ' כ"ט דמכירה דבין במקח בין מתנה לא פלוג רבנן בין מרובה ובין מועט. ומ"ש עוד דמה"ט כתב הר"ן בתשובה סימן מ"ד דאם מכר במקום נכנסים מועטים וכו' ומוכח מדבריו דדין זה לא כתבו הר"ן אלא לשיטת רב האיי ק"ק דמבואר בתשו' הר"ן דדין זה מוסכם אף לסברת גדולי אחרונים דפליגי על רבינו האיי. ותו ק"ק במ"ש דמה"ט כתב הר"ן וכו' ואף שאר פוס' דפליגי ארבי' האיי מורו הכא וכו' דהרי הר"ן הכא כתב בהאי דהושענא לינוקא דאם הגיע לעונות הפעוטות מקנה. ותו ק"ק דאף רבינו האיי לא אמר אלא במקח אבל במתנה תלמוד ערוך הוא דאפי' מתנה מרובה ובזה לא יחלוק הגאון וכמ"ש הר"ן בתשובה הנז' והרב בית חדש שם סימן רל"ה כתב דמדאתמ'

בש"ס במתנה דייק לה הגאון וא"כ בהא דידן אף רבינו האיי גאון יודה דהגיע לפעוטות מקנה דמתנה הוא דמקנה הושענא אף דלא שייך טעמא דכדי חייב. ומ"ש דאיהו לאו בר חיובא ק"ק דהא איתיא בחינוך. וכ"ש לסברת החולקים הרמב"ן והרשב"א והרא"ש דלא פליג דמצינן למימר דמודים דהך דהושענא לינוקא בדלא מטא לפעוטות אבל אי מטא מקנה מדרבנן אף דלא שייך כדי חייו וכבר כתב הר"ן בשילהי פ' הנזיקין דאף במתנת ש"מ דלא שייך טעמא דלעבדו מילי מתנתו מתנה דלא פלוג רבנן. ותו דמה שפירש בלשון הרמב"ם הלז דחיק ואתי מדחיק דהרמב"ם קאמר ואינו מקנה לאחרים מן התורה ומוכיח בהדיא דמהתורה לא מקנה אף דמקנה מדרבנן וכמ"ש הלח"מ ומאחר דכל דברי הרמב"ם בדקדוק עצום אין להעלים עין בדבריו לומר דמן התורה לאו דוקא דכונתו שאינו מקנה אפי' מדרבנן:

ותו דהרב הנז' בנה מצודים על הרב לח"מ ולא זכר דמרן בש"ע הביא סברת הרמב"ם בסתם וסברת הר"ן בשם יש מי שאומר ומוכח דפליגי כדברי הלח"מ. אלא דלזה י"ל דסבר דאין ראיה מלשון מרן בש"ע דהכי אורחיה למנקט סברא שלא הזכירוהו הפוסקים בשם יש מי שאומר אף דהסברא אמיתית ולא רבו עליה והי"נ דכוותה:

אבל מה יענה ביום שידובר בו מ"ש מרן בבדק הבית דהרמב"ם פליג על הר"ן והשתא ודאי כה דיבר בש"ע דפליגי הרמ' והר"ן וכדברי הלח"מ וכ"כ מהרי"מט בתשו' הנז' וכל זה נעלם ממנו:

ומה שהקשה על הלח"מ מעובדא דההיא סבתא נעלם ממנו שהתוס' ריש פ' לולב הגזול דף ל' ע"ב ד"ה שינוי החוזר לבריתו הקשו כן וז"ל ואע"ג דקני מדרבנן וכו' כיון דמדאוריתא לא קני לא נפיק ומיהו מההיא סבתא משמע גבי סוכה דנפיק אף דלא קני אלא מטעם מריש אלא יש לתרץ התם משום תקנת השבים וכו' ע"ש והעיקר בכונת דבריהם מ"ש בס' בני דוד ומהר"י נבון בהגהת ספר מחנה אפרים הל' משיכה סי' ב' דהתוס' חזרו ממ"ש בתמי' ובאומרם אלא יש לתרץ וכו' אסיקו דכיון דקני מדרבנן מהני לצאת מדאוריתא וכן מצאתי בפירוש בשיטה כ"י לאחד מן הראשונים וכמו שכתבנו בעניותנו בח"מ סי' מ' אות ב' ונעלם מהרב משאת משה דיבור התוס' הנז'. ואחר זמן השמש יצא על הארץ ס' ארעא דרבנן וראיתי שהשיגו במ"ב אות קכ"ג:

ולפום מאי דאמרן בכוונת התוס' למדנו שדעתם כדעת הר"ן דהא דלא ליקני הושענא לינוקא בלא הגיע לפעוטו' מיירי אבל בהגיע דמקנה מדרבנן אהני שיהיו המעות של המקבל והי"ה הלולב ויוצא בו מהתורה והוא דעת הר"ן וכן הוא דעת הרשב"א בחי' גיטין פ' התקבל והרי"טבא בחי' סוכה דף מ"ו דמוקי לה בלא הגיע לפעוטות:

אך דעת הרמב"ם דכל דמאי דקני אינו אלא בקנין דרבנן לא מהני לצאת י"ח דאורייתא ככל אשר דברנו ולא דחשיב גזל ביד הקונה מדרבנן ואפי' גזל מריש ובנאו דתקון רבנן דאין לו אלא דמיו דנהי דלדעת הרמב"ם לא נפיק י"ח מצוה דאורייתא בזה מ"מ אינו גזל דכבר תקון רבנן שיהיה שלו ואינו גזל בידו ולא כמ"ש הרב משאת משה דלדעת הרמב"ם למאי דתרגמה הלח"מ הסוכה היא גזולה דליתא. ובהכי אתנח לן פורתא עובדא דההיא סבתא לדעת הרמב"ם וסיעתו דאיברא דלא נפקי י"ח סוכה דאוריתא ומאי דקאמר ר"נ פעיתא היא דא היינו דזאת אומרת דיתני בסוכה גזולה והא ליתא דלאו גזולה היא אלא קנו לה ודילה אמרה דילהון היא אבל כבר הוה פשיטא לר"נ ורבנן דעמיה דידי מצות סוכה מדאורייתא לא נפקי ויתכן דהנהו רבנן קדישי דמיתב יתבי בהא מטללתא ישיבת עראי הוה וכל חד מינייהו רבנן סביבותיו סוכתו בביתו:

וכבר גדול בדורו הרב מחנה אפרים ה' משינה סי' הנז' חקר וחקק ויצא חוטר מגזע שרש זה ואייתיה בידיה פלוגתא דרבוואתא והאריך בזה ברב בקיאותו הלא בספרתו נפלאות מתורתו ואנא בריה קלה הצעיר בצעירתו בקונטריס הכללים הכה הבאתי מדוכתי אחריני רשייכי לזה ועיין בס' ארעא דרבנן מ"ק אות ו' ואות תרל"ו:

והנה דעת מרן הכא בדין זה מבואר דסתם כדעת הרמב"ם דאף דקטן שהגיע לפעוטות מקנה מדרבנן לא ליקני ליה כיון דאינו מקנה מן התורה ואף דאח"כ מייתי ס' הר"ן בשם יש מי שאומר הנה נודע שדעתו לפסוק כסתם כמ"ש גדולי האחרונים וקשיא לי דמרן ז"ל בב"י א"ה סי' כ"ה גבי קדשה בחוב שיש לו על אחרים במעמד שלשתן הביא משם רבינו ירוחם דאינו מקודשת אלא מדרבנן וכתב עלה מרן דאינו מוכרח דכיון דתקינו רבנן שיקנה במעמד שלשתן נקנו לה המעות והויא מקודש' מדאוריתא והרב מחנה אפרים שם כתב דמדברי הרמב"ם הלאי דלולב מוכח כריי"ו והנני יוסיף להפליא דמרן כאן בס' בדק הבית שיוינהו חולקים להרמב"ם והר"ן והכא בש"ע סתם לן כדעת הרמב"ם אלמא הכי אסיק כדעת הרמב"ם ודלא ההר"ן ואלו התם בא"ה פליג על רבינו ירוחם וכן סתם שם בש"ע דאי קדשה בחוב אחרים במעמד שלשתן מקודשת ומוכח דהוי מקודשת מדאורית' ונמצאו תרי פסקי מרן בש"ע סתרי אהדדי:

ותבט עיני להרב ארעא דרבנן במהדורא בתרא אות קמ"ה שהביא דברי מרן ב"י א"ה הנז' וכתב עליו צ"ע על דברי מרן ממ"ש כתוס' בסוכה דף ל' ד"ה שינוי החוזר שכתבו דכיון דמדאוריתא לא קני לא נפיק עכ"ל ומוכח דהכין בדברי התוס' הגז' דמאי דכתבו ברישא דכיון דמדאוריתא לא קני לא נפיק זה דעתם ומסקנתם ומ"ש אלא יש לתרץ וכו' הוא לישב מאי דמותבי מעובדא דההיא סבתא וכבר כתבנו לעיל דאין זה כוונת התוס'

אלא דהתוס' מסקי להפך דכיון דקני מדרבנן אהני לצאת המצוה י"ח מדאוריתא והדרי בהו ממאי דאמרי ברישא מכח סוגית עובדא דההיא סבתא ומתרצי ההיא דשינוי החוזר לברייתו דטעמי משום תקנת השבים ובאגד לולב לא שייך וזה מבואר כמ"ש הרבנים הנז"ל ונמצא לפ"ז דמסקנת התוס' הם סייעתא למ"ש מרן בא"ה נגד סברת רי"ו. ותו קשה על הרב ארעא דרבנן דבמ"ק אות ו' הוכיח מהן עובדא דסבתא דכיון דמדרבנן קני יוצא י"ח אף מדאורייתא ולפי מה שנראה מדבריו הנז' שהבין מדברי התוס' הנז' דסברי דכיון דמהתורה לא קני לא נפיק וכונת התוס' לפרוקי ההיא דסבתא דלא תיקשי אהא א"כ מה יוכיח הוכח שם באות ו' מינה וכבר התוס' הוכיחו ודחו לה כמדובר:

ד

לדעת הרמב"ם וסיעתו דאף דקני מדרבנן לא מהני לצאת י"ח דאוריתא הני דקנו אתרוג למצוה ופרעו לאחר החג לא יאות עבדי דכל כמה דלא יהיב דמי לא קנאי אלא מדרבנן ואנן בעינן לכם מדאוריתא הרב מחנה אפרים ה' קנין משיכה סי' ב' ועיין בשיירי כנה"ג הגה"ט אות ד' וכמ"ש בסמוך בס"ד:

ה

לפי האמור אף אי נתנו לו אתרוג במתנה וקנאו במשיכה יש לחוש דלא יצא י"ח דאוריתא שהרי כתב הרמב"ן הובא בשיטה מקובצת מציעא דף ק"ך דאף מתנת מטלטלין אינה נקנית אלא בחליפין או בחצר או באגב הרב מהר"י נבון בהגהתו בס' מחנה אפרים סוף סי' הנז'. וכתב שם דלפי סברת הרמב"ן צ"ל דההיא דסוכה דף מ"א נטלו ויצא וכו'. ונתנו לרבי יהושע וכו' צ"ל דאחר שהניחו ברשותו ר' יהושע חזר ונטלו ויצא בו עכ"ל וק"ק ממתני' דריש לולב וערבה דתנן י"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין לולביהם להר הבית וכו' כל מי שמגיע לולבו בידו הרי הוא לו במתנה וכו' והתם ליכא למימר כדתרגמה להההיא דר"ג ור' יהושע וגם ליכא למימר דקני בחליפין או אגב:

אבל לפי מ"ש הרב הנז' בסוף הס' בהשמטות דכל שנטלו בתוך ידו וכיון לקנות לכ"ע קנה מן התורה וכו' ע"ש ניחא אלא דמדברי הרב אביו לא משמע וכמ"ש שם ועמ"ש באות ז' משם הראב"ד ודוק היטב:

ו

ואם התופס עם התינוק וכו' כ"כ המרדכי והג"א בשם ראב"ן והביאו מרן ב"י וכתב עליו בס' יד אהרן וז"ל וכן אם אמר לו יהא שלן עד שתצא בו ואח"כ תחזירנו ש"ד. ב"ח. אבל הרב מגן אברהם ס"ק ח' כתב דלא יצא וה"ר מנוח כתב משם הירושל' ר' יעקב הוה יהיב

אתרוגא לבריה הוה א"ל לכשתזכה בו במצותו החזירהו לי הרי להדיא בדברי הב"ח עכ"ל וחלק עלינו את השוין שהרי הרב ב"ח והרב מג"א מייתי לה מהרא"ש כמבואר בדבריהם וז"ל הרא"ם פ' לולב הגזול אמתני' דאין אדם יוצא בלולב חבירו אם אמר לו יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהא שלו כבתחילה לא יצא בו דהוי כמו שאול תדע מדאמרם לקמן לא ליקני איניש לולבא לינוקא וכו' ואם אינו צריך לחזור לו במתנה נהי דקטן לאו בר אקנויי הוא ליקני ליה עד שיצא בו ולחזר ליה ממילא אלא ודאי צריך לחזור וליתן לו במתנה וקטן לאו בר אקנויי הוא עכ"ל הרא"ש אשר ממנו הוא מקור דברי הרבנים הנז' ומוכח בהדיא דאי אמר יהא שלך עד שתצא בו הוי כשאול והן הן דברי מג"א ס"ק ח' שהקטן לא יצא ומטי בה משם הרא"ש וכמו שפס' מרן לעיל דין ג' דאומר יהא שלך עד שתצא בו כשאול וגם הב"ח הביא דברי הרא"ש לעיל וגם הכא כתב דמשמע כן מדברי הרא"ש דאמר יהא שלך וכו' ש"ד כלומר דלא הפסיד הגדול דאקנוי לא מקנה כיון דלא קנה הקטן מעיקרא אבל הקטן עצמו לא יצא וכדברי הרב מגן אברהם שהם דברי הרא"ש עצמו שהביאם הב"ח גופיה בסמוך וכן ראיתי להרב אליה רבה שהביא דברי הב"ח וסיים דאז הקטן לא יצא והרי הוא כמבואר:

ומאי דסייעיה הרב יד אהרן להב"ח מירוש' שהביא ה"ר מנוח כעת אין ספר ה"ר מנוח אתי אך ראיתי בירוש' פי' לולב הגוזל והכי אתמר רב נחמן בר יעקב יהב אתרוגא מתנה לבריה א"ל לכשתזכה בו ובמצותו החזירהו לי. ותחילה דן אנכי להרב יד אהרן דסבר הב"ח דיצא הפך המג"א נראה דה"ד בקטן דביה איירינן אבל בגדול גם להב"ח לא יצא וכמ"ש הרא"ש להדיא ופסקו מרן וכתבו הב"ח גופיה וכפ"ז מוקי לירושלמי בבנו קטן וזה דוחק דהירושלמי סתמא קאמר ומדלא פי' לבריה זעירא משמע דגדול הוה. ותו דנראה דאין מהירושלמי ראיה דכונת הירושלמי דיהב מתנה לבריה ופירש לו שהוא מתנה ע"מ להחזיר אבל הוא מתנה גמורה ואינו כמו שאול אלא יצא מרשות נותן לגמרי רק שהוא ע"מ להחזיר וזהו חילוק שיש בין מתנה להחזיר ובין יהא שלך וכו' וכמ"ש הב"ח לעיל ולהכי קאמר לכשתזכה בו כלומר שיזכה לו לגמרי במתנה גמורה ויכוין לקנותו ואח"כ יעשה מצותו ויחזירהו פי' שיתנו לו במתנה והוא דין מתנה להחזיר שכתב הרא"ש וא"כ אין הירושלמי הזה ענין למאי דקמן. ותו דמדברי הרא"ש מוכח כדברי הרב מגן אברהם שהרי הכריח דליקני ליה עד שיצא וכו' ואם הרא"ש סבר כסברת הב"ח לדעת הרי' יד אהרן מה הכריח הרא"ש מההיא דינוקא ס"ס תיקשי דלגבי קטן הול"ל לש"ס דלתני ליה עד שיצא בו ולהדר ליה ממילא אלא מוכח דלהרא"ש קטון

וגדול כי הדדי נינהו והו"ל כשאול דלא נפיק וכמ"ש הרב מג"א והיינו נמי כוונת הב"ח דמטי בה מהרא"ש וכוונתו כדכתבי':

האמנם לפום מאי דאמרן שמעינן דאם א"ל לקטן יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ תחזירנו מהני להפיס דעת הקטן אבל יש ליזהר שלא יברך הקטן עליו דהו"ל כשאול ולא יצא הקטן ואם יברך הו"ל ברכה לבטלה דלא קנה הקטן בהני מילי וכיוצא מזה כתבתי לעיל סי' תרנ"ז אות א' משמיה דגבורא רבא גדול בדורנו מהר"י הכהן הרב בעל בתי כהונה דאין לתת לולב לקטן ביומא קמא בשאלה דכל תקון רבנן כעין דאוריתא תקון וכעינן לכם ולא שאול יליף לה מדברי הרא"ש הללו וא"כ מ"ש הרב ב"ח דאם א"ל יהא שלך וכו' שפיר דמי היינו להפיס

דעת התנוק וכמדובר:

אפס כי עז מאי דכתבו הגהות אשרי והמרדכי סוף לשון הנז' והובא בית יוסף דבקיאי הדעת מחזירין אותו למקומו והתינוקות נוטלין מעצמן ומברכין עליו. ולפי האמור דגם קטן ביומא קמא ליתיה בשאלה ולא נפיק בשאול ולא באומר יהא שלך עד שתצא בו ותחזירנו א"כ מהו השבה הזה כי השב"ח השבי"ח להני דמהדרי ליה וצאצאיהם נטלי ומברכי ואיך קרי להו בקיאי הדעת כיון דקטנים מברכי ברכה לבטלה ואי בקיאי נינהו נינטרו הושענא מינוקא דלא ליזלו לברכו לבטלה אלא משמע לכאורה מהג"א והמרדכי דקטן בי"ט ראשון נפיק בשאלה ויכול לברך הפך משמעות דברי הרא"ש וגדולי אחרונים הנז' אלא דהני בקיאי הדעת לא בעו מיהב להדיא לינוקא בשאלה או לתפוס עם התנוק וכו' פן יראה בעיניו אחר הרואה וקטעי דכי ה"ג בגדול נמי נפיק אבל דינא הוא דקטן אף בי"ט ראשון נפיק בשאלה ובאומר יהא שלך עד שתצא תחזירנו הפך הרא"ש ושאר כנוותיה:

וסבור אני לומר דיש מקום להשוות דעת הגדולים הרא"ש והגהות אשרי והמרדכי ומצינן למימר דגם הרא"ש מודה דקטן ביומא קמא נפיק בשאול הפך דברי האחרונים הנז' ומאי דמוכח מהא דהושענא לינוקא אין כוונתו דינוקא לא נפיק בשאלה א"נ אומר יהא שלך וכו' דהא פשיטא ליה להרא"ש דכיון דקטן חיובו מתורת חינוך שפיר נפיק בהני גווני אבל כוונת הרא"ש להוכיח דבאומר יהא שלך וכו' לאו הקנאה היא והו"ל בשאלה דאי לא הש"ס כי קאמר לא ליקני אינש וכו' דהכוונה דלא ליקני לינוקא בהקנאה ע"צ היותר טוב דליהוי קנין שיוצא בו הגדול בי"ט א' דאוריתא משום דאיכא דעותא דלא מיקני הו"ל להש"ס ללמדנו דמאן דבעי דהקטן יצא באופן שיצא הגדול לימא ליה יהא שלך וכו' דכ"הג גם הגדול יוצא ביומא קמא ואמאי סגר עליהם המדב"ר לא ליקני וכו' דהקנאה

לא ניתנה לקטן ביומא קמא וכלומר דאין אופן שיצא הקטן אלא בשאלה ודכוותא הא איכא אנפא שיצא בה הגדול וכגון דאמר לי' יהא שלך וכו' וליכא רעותא דלא מקני אלא מוכח דגדול לא נפיק באומר יהא שלך וכו' אבל קטן אה"נ דכל הגדולים הנז' ס"ל דיוצא הקטן הפך דברי האחרונים הנז'. ומיהו זיל לאידך גיסא יש מקום להשוות דעת המרדכי והגהות אשרי דקטן נמי לא נפיק בשאלה ואומר יהא שלך וכו' וצריך להתישב בדבר.

שוב ראיתי מ"ש הרא"ם בתוספות לסמ"ג ריש מגילה דלא אכפת לן אי קטן מברך לבטלה דהוא ליתיה בעונשים ואנן אין מצווים להפרישו וא"כ מאי דדייקינן בעניותין על הגהות אשרי והמרדכי לק"מ כמבואר וק"ל:

ז

דין ט'. שכל הקהלו' קונים אתרוג בשותפות וכו' כתבו האחרונים משם מהרשד"ם א"ח סי' כ"א דאם מכר לולב לחבירו ע"מ שלא יטלו הקהל ונטלו הוא והקהל כלם לא יצאו ואם הלוקח חזר ופייס למוכר בדמים יצאו. ומזה למד הרב משאת משה בראשון סי' ד' במי שגזל אתרוג מגנת חבירו ונטלו בי"ט ובתוך המועד שב ורפא לו ופייס לבעל הגנה ומחל לו אם תיהני ליה מחילה למפרע ויצא י"ח בי"ט ראשון ופשיט לה מהוראת מהרשד"ם הנז' דלמפרע קרינן ביה משלכם ויצא ידי חובתו עש"ב:

וכיוצא בזה יש לי להביא קצת ראיה ממ"ש ארחות חיים והכלבו דהראב"ד היה נוהג לקנות אתרוג משלו ונותנו לכל הקהל במתנה ע"מ להחזיר וביומא דערבה היה מבקש לכל אחד שיפרע דמי אתרוג שמא היה בהם מי שינהג סלסול בעצמו או שיהיה רוחו גסה שלא ירצה לצאת אלא בשלו עכ"ל הרי מעשה רב מגדול המורים מרבוואתא קמאי דברישא נותנו במתנה ונפקי ביה כולהו יומי ואף מאן דגס רוחיה דלא בעי למיפק אלא בדידיה בקש לו מנוח בפרו"ע פרעו"ת בישראל וניתנה פרי"עה לאברהם אבינו ביומא דערבה ואי אמרת דאינו יוצא למפרע מאי אהני ליה מתן דמים כיון דבעידנא דנפיק ביה לא בא בידו אלא בתורת מתנה והוא שונא מתנות אלא מוכח דכיון דבסוף דמי"ו עליו יטוש למפרע קרינן ביה משלכם וכהוראת מהרשד"ם והרב משאת משה ויש לדחות:

ועוד אפשר להביא קצת ראי' מההיא דריש החולץ גבי חלץ למעוברת והפילה דסבר ריש לקיש דלאו כלום הוא וקי"ל כוותיה ולא אמרינן תגלי מילתא למפרע וכתב הרב הנמקי דבעלמא אמרינן תגלי מילתא למפרע אלא דהתם שאני דהחולץ חייש שמא לא תפיל ע"ש הרי דאמרינן תגלי מילתא למפרע והתם במליצה תליא בכונת החולץ ומשו"ה כיון דהוא חייש שמא דלא תפיל לא אמרינן תגלי מילתא למפרע אבל הכא בנדון מהרשד"ם ונדון הרב משאת משה דמי לעלמא ואמרינן תגלי מילתא למפרע וקרינן בהו משלכם

ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בכיוצא בזה בא"ה סי' י"א בס"ד ויש מי שהביא ראיה לזה מסוגיית פ' השוכר את הפועל דף ס"ג ע"א ע"ש ודוק. ועיין בס' בית יהודה ח"ב סי' ע"ג:

ח

הוי כאלו פירשו וכו' עמ"ש הרב מהר"ר ן' זמרא בתשובותיו סי' תש"ב:

ט

הגהה. וגובין מעות אתרוג לפי ממון וכו' בש"ות גאונים בתראי עלו זה בדפוס חדשות מעתה הובאה תשובת הרב בית חדש סימן ל"ז והאריך להוכיח דגובין חצי לפי ממון וחצי במכסת נפשות עש"ב:

י

ואשה פטורה וכו' כתב הט"ז דהשתא דנשי דידהו דברוכי מברכו זה יתנו חלקם ועוד דעוצר רוחות רעות וכו' ע"ש ומ"ש דאם היא מברכת חייבת כ"כ האחרונים בשם מהר"י"ל גופיה מרה דשמעתא ואין גוף תשובת מהר"י"ל בידי וטעם אחר לעצור וכו' לא נהירא דהתורה פטרתה וכן מהר"י"ל לא חס עלי עצו"ר:

יא

מי שיש לו אתרוג חייב ליתן עם הקהל. כ"כ הרב שיירי כנסת הגדולה והביאו בס' אליה זוטא בסתם אך בס' אליה רבה חזר בו ודחה דבריו ודעתי הקצרה נוטה דחייב בזו ככל צרכי צבור:

שיורי ברכה

[סימן תרנ"ה]. א

לפנים אות ז' הבאתי הוראת הרב משאת משה נמי שגזל אתרוג ויצא בו בי"ט הראשון ואח"כ הנגזל מחלו דהויא מחילה למפרע והבאתי לו סמוכות ממנהג הראב"ד שכתב הכלבו ועתה ראיתי לרבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ"י שגם הוא הביא מנהג הראב"ד וז"ל והראב"ד היה נוהג לקנות לולב ואתרוג משלו והיה נותנו לכל קהל מונפלייר במתנה על מנת להחזיר והיה נוהג כן כל ז' ימי החג וביום ערבה היה גובה מכל הקהל דמי הלולב ומה שהיה נוהג לגבות דמי הלולב אחר מכן מפני שהיה בקהל אנשים שדעתם גבוה לצאת בלולב של אחרים ומנהג נכון הוא עכ"ל וראיתי להרב מהר"ר פנחס עניו' בש"ות גבעת פנחס כ"י ח"ג סי' ך' שחלק על הרב משאת משה בפה מלא דלא יצא י"ח ושאני נדון הרשד"ם שהוא בדרך מקח וממכר אלא שהיה בתנאי אבל בגזל ונטלו לא נעשה שלו למפרע והאריך הרבה וכמעט שעברתי על כל דבריו לא מצאתי

ראיה לסתור דברי הרב משאת משה והמסתכל יפה בטוב עיון האמיתי יראה שיש ראיה מדברי מהרש"דם אבל הראיות דמייתי הרב משאת משה למהרשד"ם אינן ראיות וכאשר הרבה להשיב הרב הנז' באורך אך לדינא נ"ל דיש ראיה מנדון מהרשד"ם לנדון הרב משאת משה ודוק היטב:

סימן תרנט

א

כתב הרב הלבוש דלולב אינו ניטל בשבת וכו' וכמו שכתוב לעיל סי' תרנ"ח ועיין מ"ה הרב אליה רבה להשיג על מ"ש האחרונים דשאני מילה דכתיב ביום ודרשינן אפילו בשבת ע"ש ובמאי דכתבינן בעניותין לעיל סי' תקפ"ח ודוק היטב. ועתה בא לידי ס' פסקי המאירי למגילה הנדפס חדש וראיתי בדף ו' ע"ב תירץ תירוץ הט"ז ממש דמילה כתובה בהדיא ולא החמירו בקולא הכתובה להדיא ע"ש:

ב

ובשני קורא המפטיר במוספין וכו' כתבו ז"ל דהך מנהגא ליתיה בתלמודין אלא בסדר רב עמרם וההיא דאמרינן ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ הוא קריאת כהן גדול ואינה הוכחה לקריאתנו היום ועיין מאי דכתבינן בעניותין לעיל סי' תפ"ח בס"ד:

סימן תרס

א

דין ב'. להקיף אף מי שאין לו לולב. והעיקר הוא דמי שאין לו לולב לא יקיף כי על דרך האמת ההקפה היא דוקא בלולב ועיין בש"ות בית יהודה חלק א' סימן ח"י:

ב

כתבו האחרונים דבהושענא רבא מקיפים בערבה. וע"ד האמת אין מקום להקיף בערבה כלל. גם אין ליקח ערבה של היום עם הלולב בהקפות רק הלולב בשאר ימי החג ותו לא עיין סימן תרס"ד:

ג

דין ג'. שאין אומרים הושענא בשבת ולא נהגו כן. והאידנא בעידן עז לנו ציון קרית מועדינו אין אומרים סדר הושענות בשבת וכן עיקר:

ד

הטור כתב אני והו הושיענא שני שמות ע"ב והריט"בא דחה פי' זה דבכל הספרים כתוב והוא באלף ותמה עליו בספר יד אהרן דבירושלמי אמרו ביני מתניתא אני והו אני והוא ופי' יפ"מ הראשון בלא אל"ף והשני באל"ף והריט"בא מה יפרש וצ"ע זהת"ד ולק"מ דהריט"בא יגרוס בירושלמי שניהם באל"ף ואדרבא להכי הוא דאתא הירושלמי והרי הריט"בא נסתייע ממ"ש בירושלמי סמוך לזה ממש ולך לישועתה לנו אלא דלא מייתי מהך ירושלמי סיעתא דמצי לומר דאדרבא גרסינן בלא אל"ף לכך הביא מספרי המשניות. א"נ הריט"בא יפרש
שהירושלמי בא לקיים לגרוס ב' פעמים:

סימן תרסא

א

בליל י"ח שני אומר קידוש וזמן וכו'. כתב הרדב"ז בשניות סימן מ"ו וז"ל לעולם אני רגיל לומר זמן בסוף וסי' יקנ"הז אבל ראיתי כתוב בשם רבינו יעקב בר שמשון וכו' והא לא אירייא דיקנ"הז לא קאי זמן לא אנר ולא אקדוש ולא אהבדלה ותקינו ליה לבסוף ותו דסתם אמרו סוכה ואח"כ זמן ולא חילקו בין ראשון לשני ונ"ל בטעמו של דבר דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם והדבר ברור דיקנ"ה תדיר טפי וכיון דתקינו לבסוף ביקנ"הז לא רצו לשנות הברכות ביום שני של סוכות אף שהיה ראוי להקדים זמן לסוכה כדעת רבינו יעקב שהרי הזמן רגיל ותדיר יותר ממצות סוכה א"נ משום דכיון דנכנס לסוכה וכו' עכ"ל וק"ק דהא שכתב דלא אירייא דהרי יקנ"הז לא קאי זמן אנר וכו' הם דברי ראב"יה והרא"ש פריק לה שפיר דהבדלה טעונה כוס וכו' ומאי דטעמא טעים לדמשמע בש"ס דסוכה ואח"כ זמן אפילו בשני משום דיקנ"ה תדיר וכו' ק"ק דהא טעמא דמ"ד סוכה ואח"כ זמן הוא משום דחובת היום עדיף והאי טעמא שייך בתרי יומי ומה לו לבקש טעמים אחרים. ותו שכתב דהיה ראוי להקדים זמן מטעם תדיר אלא שלא לשנות וכו' והרי רבב"ח קאמר בש"ס טעם תדיר ורב קאמר דחובת יומא עדיף אלמא ס"ל דהך טעמא טפי מעלי וכאין נגדו טעם תדיר ולדידיה דכי אמור סוכה ואח"כ זמן אף בי"ט שני אתמר הרי מפורש טעמא דחובת יומא עדיף וזה טעם בעיקר דדחי טעם תדיר ודוק:
והרב שיירי כנ"הג הליץ בעד החולקים דבלילה הראשונה שייך חובת יומא עדיף דחייב לאכול פת אך בלילה השניה לא מיקרי סוכה חיובא דיומא דמצי פטר נפשיה בפירי והאריך וצדד בזה צדדים ע"ש באורך ויש לדחות דהשתא כי תאוה נפשי לאכול לחם

חובת סוכה רביע עילויה ותו בשינה אין חילוק ושפיר מיקח חיובא דיומא בכלהו יומי. האמנם קושיתו לק"מ, דהחולקים הרא"ש וסיעתו יאמרו בא דלא אמרינן חובת יומא עדיף אלא כי שייך זמן אסוכה ברם כי לא שייך אסוכה אין להפסיק בברכת סוכה בין קדוש לזמן וכ"ע מודו דזמן קדים וכמ"ש הרא"ש בהדיא. ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סימן תרמ"ג בס"ד:

סימן תרסב

א

דין ב'. אינו מברך זמן ביום שני על הלולב וכו'. הרב מגן אברהם כתב משם מנהגים דזמן דאורייתא ותמה עליו ונדחק בפירושו. ובס' קרבן נתנאל סוף סוכה השיג על הרב מגן אברהם דהא דמנהגים הם דברי רב נסים גאון שהביאו הגהות הרא"ש סוף פ' בכל מערבין ופירושו זר ולכן פירש דר"ה לאו רגל הוא ע"ש באורך וגם פירושו דחוק וכעת לא מצאתי בהגהות אשרי שם פ' בכל מערבין דברי רב נסים גאון שכתב דזמן ר"ה דרבנן ודסוכה דאורייתא:

שיורי ברכה

[סי' תרס"ב. א

לפנים אות א' כתבתי דלא מצאתי בהגהות אשרי מה שכתב הרב קרבן נתנאל וכשכתבתי זה היה לפני דפוס ויניציא ועתה בדפוס פפ"דמ ראיתי בהגהות אשרי כמ"ש בשמם הרב קרבן נתנאל ספ"ג דעירובין ומ"מ אינה השגה על הרב מגן אברהם מאחר דהגהה הנז' ליתא בכל הדפוסים].

סימן תרסד

א

דין ד'. שיעור ערבה זו אפילו עלה א' כבר א' וכו' כן פסקו הפוסקים כר' ששת ונתן טעם הר"ן דמנהג נביאים הוא ואזלינן לקולא ושמעתי מקשים דהול"ל משום דהלכה כר' ששת באיסורי ונ"ל דלק"מ דאפשר דהכא הוא מצוה ואינו בסוג מ"ש הלכה כר"ש באיסורי. א"נ שזה טעם כולל לפסוק כמקל יהיה מי שיהיה. א"נ דהוה אמינא דהכא מסתבר טעמיה דאידך כיון דקי"ל לולב א"צ אגד ויתחלף כמש"ש הר"ן והוה פסקינן

כוותיה אי לאו דמנהג וכו'. ובנסחת הרא"ש גריס רב חסדא ורב ששת ועמ"ש הרא"ש פ' הזהב אך הטור גריס בנסחתנו
ר"נ ור"ש ואפשר שהוא ט"ס בהרא"ש:

ב
דין ז'. יש מי שאומר שאינו יכול ליטלה עם הלולב וכו' הם דברי הר"ש בן הרשב"ץ שהביא מרן בבית יוסף והוא בתשובותיו סי' ז':

ג
משום בל תוסיף טעות הוא בעיני וכו' עמ"ש הרב ב"ח והרב קרבן נתנאל דף ע"ד ריש עמוד ד':

ד
ערבה של הושענא רבה יש ליטול הבדים בלתי קשורים. הרמ"ע בנ"י. אבל הרמ"ז חלק עליו וכתב דצריך לקושרם. והאריך בזה בכ"י וכן מנהגנו:

ה
דין ח'. אין לפסוע וכו' וה"ה ערבה של הושענא אין לזלזל בה. טור ברקת וס' סדר היום:

ו
דין יו"ד. שלא יקוץ ישראל וכו' כן הביא מרן מתשובת רבינו יואל וכתב דמ"ש רש"י גוזלי שדות מישראל לאו דוקא דמה לי עכ"ם מה לי ישראל וכו' ע"ש וראיתי להרב כנ"הג ולמהר"ם ן' חביב בכפות תמרים דמטו בה מתשובת הרשב"א סימן תתנ"ב והרמב"ח צידד כמה צדדים עש"ב ובמה שהאריך הרב טורי זהב בדין זה והרב אליה רבה סימן תרמ"ט ועיין מאי דכתיבנא בעניותין שם סימן תרמ"ט בס"ד וק"ק על מרן שהביאו בשם מ"כ ולא זכר מתשובת הרשב"א. והרב שער אפרים סי' ב' האריך בזה והשיג על רבינו יואל כמ"ש בפירוש דברי רש"י דרש"י אזיל לטעמיה דסבר דגזל העכ"ם מותר מן התורה עש"ב וכבר הרמב"ח דחה זה ע"ש ודוק:

סימן תרסה

א
דין א'. ואפילו נפסל וכו' מרן בב"י הביא משם ארחות חיים דבפסל מותר לאכלו ותמה דאמאי לא מתסר משום דאתקצאי. והב"ח והט"ז תירצו עש"ב וכבר הרב אליה רבה והרב יד אהרן המה ראו כן תמהו שלא ראו הירושלמי עש"ב ותו ק"ק על מרן כי בארחות

חיים עצמו סיים א"ר יוסי תמן הוא ולא אחר שהוא תירוץ הירושלמי ע"ש באי"ח דף קי"ו ע"א ועיין בספר ט"ז ובספר קרבן נתנאל שהשיגו:

ב

אסור אף בח' וכו' מהרי"ם מלובלין בשיטתו בשבת דף כ"ג וז"ל ולדידן באמת הסוכה אפילו בט' אסור מה"ט דספק ח' הוא והט' לדידן כח' לדידהו אבל אתרוג אינו אסור כי אם בז' אבל בח' הוא מותר אפילו לדידן שהרי גם לדידן אין נוטלין האתרוג כי אם עד שחרית יום ז' ותו לא ואפשר דלדידן דח' ספק ז' אסור האתרוג גם שח' דשני ימים בחד יומא לענין זה אבל אינו מוכרח עכ"ל וק"ק דהרב מצדד צדדים באתרוג לבני ח"ל אי מותר בח' והוא פלוגתא דאמוראי שם בסוכה דף מ"ו ופסיק הש"ס הלכתא כאביי דאסר וכן פסקו כל הפוסקים ולא הי"ל להרב לסתום דבריו כל כך:

ג

ואפילו חל להיות בא' בשבת ויש אוסרים וכו'. הרא"ש בפסקיו הביא משם ה"ר פרץ דאסר משום הכנה וכתב ולמאי דפרשית דלא שייך כאן הכנה מותר ומרן בב"י כתב על דבריו ונראה דמה שפירש דלא שייך כאן הכנה היינו מ"ש דלא מתסר מטעם דאתקצאי לב"ה ויותר נראה שרומז למ"ש בריש מס' י"ט וכו' עכ"ל וק"ק במ"ש דהיינו ע"ש דלא מתסר מטעם דאתקצאי דמה ענין אתקצאי להכנה. ומ"ש שרומז למ"ש בריש מס' י"ט היא דחוק ותו דלעיל בסמוך ממש בשבת דמקלע במוצאי י"ט האחרון לענין נויי סוכה כתב כרא"ש וגם משום הכנה ליכא למיסר דמה הכנה יש כאן וה"ר פרץ וכו' ע"ש והרי הוא כמבואר דמ"ש הרא"ש ולמאי דפרישית היינו דסליק מיניה ממש:

סימן תרסו

א

מקום ארבע על ארבע לעשות היכר וכו' כ"כ הר"ן דאע"ג דאויר ג' פוסל משום הכרא בעי ד' וכ"כ הרב מגן אברהם אלא שלא הזכיר הר"ן וכתב ועיין בתוס' כלומק דבהכי מתורץ וגם הר"ן על דברי התוספות אמרה:

ב

אם היא סוכה גדולה כלומר שבמקום אחר חוץ ממקום הפחת נשאר הכשר סוכה צריך לפוסלה כ"כ הר"ן לדעת רש"י:

ג

אינו יכול לפחות שהוא י"ט וכו' גתב בס' יד אהרן וז"ל זהו כדעת הרא"ש ושלא כדעת רש"י ולפירש"י אף לדידן צריך לעשות הכר בחי ספק ז' וז"ל הרא"ש פי' רש"י הא לן לבני בבל שהתר שלהם ספק ז' וכו' מדליק בה את הנר ולא יפחתנה ויפסלנה לפי שצריך לישב בה מחר משמע מתוך פירושו דסוכה קטנה צריך להדליק בה את הנר כדי שלא יהא נראה כב"ת מה שיאכל בה בלילה ותימא לי שלא ראיתי מי שעשה כן ע"ק דריב"ל וכו' ואחר המחילה מה שרוצה להבין בעד רש"י לא כן אנכי עמדי שהוא הבין דמ"ש רש"י מדליק בה את הנר קאי לח' ספק ז' אבל נראה דמ"ש מדליק בה נר בט' ספק ח' ולא יפחתנה ויפסלנה ביום ז' לפי שצריך לישב בה למחר לאכול בה בח' ספק ז' א"כ נמצא דרש"י נמי ס"ל דלדידן נמי בח' ספק

ז' א"צ שום הכר עכ"ל הרב יד אהרן נר"ו ואני אומר דאי כוונת רש"י כפירושו א"כ מ"ש מדליק בה את הנר בט' קאי ולדבריו דמ"ש רש"י ולא יפחתנה ויפסלנה קאי אשביעי הו"ל לפרש בהדיא רש"י ולא יפחתנה בז' כיון דבט' איירי ולא הו"לל מדליק וכו' ולא יפחתנה וכו' בסתם דמשמע דבזמן אחד איירי ותו דטפי הו"ל לרש"י לפרש טעמא דלא יפחתנה בח' בערב או בט' בתחילתו דטעמא משום שהוא י"ט ומלפרש אמאי לא יפחתנה בז'. וכי תימא שהדבר פשוט וא"צ לאומרו גם הא דכתב מפני שצריך לישב בה הוא דבר פשוט. וכבר שמעתי וגם ראיתי את הלחץ שנדחקו לפרש שני פירושים בדברי רש"י ואת כלם ישא רוח וגברא דשפיר חזי עין לו ראתה בדקדוק בדברי רש"י שהעיקר כדפי' הרא"ש בדבריו. ותו דהא מצינו סברא זו אשר ייחס הרא"ש לרש"י בס' הרוקח סי' רכ"ב וז"ל שמיני ספק ז' הוא י"ט וכו' וקי"ל יתובי יתבינן בסוכה ברוכי לא מברכינן ומכניס בה מאני מיכלא ויושב בה לאכול ליל ח' ויום ח' עכ"ל הרי דקאמר דבח' ספק ז' מכניס מאני מיכלא ומאחר שכן הנה אמת דרש"י הכי ס"ל כמ"ש הרא"ש ודוק היטב:

סימן תרסח

א

דין א'. הגהה. ואנו נוהגים שאין אומרים חג בח' וכו' הרב כנ"הג בתשו' מ"ח ח"ב סי' מ"ח כתב בתחי' שנראין דברי מור"ם נכונים ושוב הביא ראיה לקיים מנהגנו גם מהרש"ל בתשו' סי' ס"ד כתב לומר שמיני עצרת חג והרב נזר הקדש דף תפ"ט ע"ב כתב נ"ל להכריע כדעת רוב הפוסקים דשמיני עצרת לא מיקרי חג וכו' ע"ש גם מדברי הרב בית יעקב סי' ע"ח וסי' קמ"ב מוכח דדעתו כמור"ם דלא איקרי חג. וקשה על כל

הרבנים הנז' וביותר על הרב נזר הקדש שכתב דרוב הפוסקים ס"ל דח' עצרת לא מקרי חג דבכלהו מילי דהודאה עיני האחרונים צופיות ליהנות מיסודן של ראשונים ואלו בפרט זה אין גם אחד שהלך בעקבות הראשונים דהרי הריי"ף והרא"ש סוף פרק לולב וערבה והרמב"ם בסדר תפלות ורש"י דף מ"ז ריש ע"ב והתוס' שם דף מ"ח ותוס' ישנים ביומא דף ג' ורבינו ירוחם נתיב ח' חלק ה' והטור והכלבו סי' נ"ג וארחות חיים הל' לולב סימן מ"ד והריי"טבא בחידושיו ס' לולב וערבה וס' האגודה שם ואבודרהם ובס' שבלי הלקט בסופו ובס' תניא סי' פ"ח ובספר צידה לדרך מאמר א' כלל ו' פי"ד והרוקח סי' רכ"ג והרשב"א בחי' ר"ה כתיבת יד שהם באורך כי בדפוס הוא קיצור נמרץ מחידושיו בפ"ק ובשם רבינו תם כלם הביאו דאמרינן שמיני חג עצרת הזה ע"ש. והדבר הקשה על כל האחרונים הם המדברים בפרט זה שלא זכרו מכל גדולי עולם הנז' לבד זה ראיתי אחר החיפוש שכתב בספר אליה זוטא על דברי הרב הלבוש שכתב שמיני חג עצרת דכן עיקר בפוסקים ראשונים ואחרונים. ושוב נדפס ספר אליה רבה להרב הנז' וביאר דבריו והביא קצת מפוסקים הנז' שהבאתי והוסיף מהריי"ל ומי"צ ע"ש. וכן משמע ממס' סופרים פי"ט הלכה ג' יע"ש היטב ועמ"ש הרמ"ע במאמר חקור דין ח"ב ס"פ כ"ז:

ומיהו בארחות חיים הל' תפלת מועדים סעיף ד' הביא משם ה"ר נתן דלא איקרי ח"ג עש"ב. ואחזה אנכי הכרעת הרב נזר הקדש כמור"ם מהא דאמרו בירושלמי פ"ג דמ"ק הלכה ה' והפכתי חגכם לאבל מה ימי החג ז' אף ימי האבל ז' אימא אי מה החג ח' אף ימי האבל ח' א"ל ח' רגל בפני עצמו הוא אי מה עצרת יום א' אף אבל יום א' א"ל מכאן לשמועה רחוקה וכתב הרב הנז' איכא למידק למה ליה לאקשויי מעצרת יום א' טפי לפרוך מח' עצרת דהוי יום אחד ויש לדחות דעצרת דקאמר באמת ח' עצרת הוא אבל יותר נ"ל להכריע מזה כדעת רוב הפוסקים דק' עצרת לא מיקרי חג ולכך אין לומר בתפלה ביום חג ומעיקרא לא פריך מיום ח' עצרת אלא משום דס"ד דשייך לחג הסוכות וממילא כולי חד חג מיקרי אבל למאי דמסיק רגל בפ"ע לא מיקרי חג כלל דלא אשכחן ביה באורי' כלל לשון חג ולכך לא פריך אלא מחג השבועות וכו' עכ"ל ועמו הסליחה כי אין כאן הכרעה כלל דמאי דדייק דטפי לפרוך מח' עצרת לק"מ דניחא ליה לאקשויי מעצרת דהוי רגל גמור ושוה בכל לפסח וסוכות לא כן שמיני עצרת דאינו רגל בפני עצמו אלא לפזי"ר קש"ב ומשום הכי פריך משבועות דהוי רגל וחג גמור. וממאי דמסיק דשמיני רגל בפ"ע אינה ראיה כלל דלא מיקרי חג אלא הכונה דכיון דחשבינן ליה לכמה מילי רגל בפ"ע תו ל"ק אימא מה חג ח' דשמיני חלוק משלפניו ואף דחג הוא אך בחלקו"ת קורי' לו שם בפני עצמו וזה פשוט דכוונתו דאינו נכלל בכלל חג הסוכות וכמו שאמרו

בהדיא בירושלמי ריש פ' הנודר מן המבושל דבלשון תורה שמיני עצרת אינו בכלל חג הסוכות ולא מעיט דש"ע גופיה לא מיקרי חג:

וכבר ראיתי להרב שמלה חדשה דף קט"ו ע"ג שהביא ראיה להפך מירושלמי הלז וז"ל עוד ראיה מהירושלמי וכו' ח' רגל בפ"ע פי' דלחד חג דימו האבלות ולא לשנים והשתא מאי פריך הא חגיכם כתב וש"ע לאו חג הוא ואין לומר דהיינו דמשני רגל בש"ע הוא כלומר ולאו חג מיקרי דהול"ל ח' לאו חג הוא אבל לשון בפני עצמו משמע דחג אחר הוא עכ"ל ודבריו טובים ונכוחים:

אמנם הא דכתב פירוש דלחד חג וכו' אינו מחוור דהא חגיכם בי"וד כתיב לשון רבים וניחא טפי אם דימו האבלות לשני חגים ומאי משני רגל בפ"ע דלחד חג וכו' ועל דא היא תברתיה דיהיה ח' והוי כנגד ב' חגים דהא לפי המסקנא הכי דריש כמ"ש הרי"טבא בחידושיו במ"ק דף ד' וז"ל ואסיקנא דלהכי דריש חגיכם למדרש תרין חגין חג גדול לאבלות ז' וחג קטן לשמועה רחוקה עכ"ל. ונראה דכוונת סוגיית הירושלמי הכי אזלא דהא דמשני רגל בפ"ע היינו כלפי מאי דהקשה ואימא ח' תריץ דחי' רגל בפ"ע וחלוק משלפניו ואמטו להכי לא דימוהו אלא לז' ימים דהם רגל אחר כמדובר ואכתי לא אסיק אדעתיה הא דחגיכם לשון רבים תרי חגים והוה מפרשה כערבי פסחים דעלמא ויהי כי הקשה אי מה עצרת דייק שפיר חגיכם תרתי משמע כמו שכתב הרי"טבא:

תו חזינא להרב שמ"ח אייתי מתניתא בידיה אותה שאמרו בפסחים דף ע' ע"ב דפריך אקרא דוחגותם אותו חג לה' שבעת ימים והלא ח' הם אלא מכאן לחגיגה דלא דחי שבת אלמא דקרא דוחגותם קאי גם לש"ע ואין לומר דהא לא קאי למסקנא מדתניא בחגיגה דף ט' יכול יהא חוגג כל ז' ת"ל אותו וכו' ומנין לי"ט אחרון ת"ל בחדש הז' תחוגו אותו אלמא דהני ז' לבד מש"ע זה אינו דא"כ תקשי להאי בריתא קושית הגמ' בפסחים אמאי חגיגה לא דחי שבת דלא מצינו שום פלוגתא בזה אלא צ"ל בפשיטות דכע' דפסחים לא פליגי עם בריתא דחגיגה אלא דאי לאו קרא דבחדש הז' לא הוה ידענא דש"ע לתשלומין וסד"א דקרא דשבעת ימים היינו שבת בכלל וחגיגה דוחה שבת והשתא דגלי לן קרא בחדש הז' לאורויי דש"ע לתשלומין ק' דהול"ל ח' ימים ואייתר ליה קרא דבחדש הז' אלא דלהכי כתיב ז' ימים למילף דהכל ז' וחגיגה אינה דוחה שבת עכ"ל:

והא דפשיטא ליה להרב דאי לאו קרא דוחגותם ה"א דחגיגה דוחה שבת אינו מחוור ובהדיא אמרינן בירושלמי פ"ק דחגיגה דלא צריך קרא להכי אהך דרשא גופא ע"ש גם הרמב"ם פ"א דחגיגה יהיב טעמא דאינה דוחה שבת משום דיש לה תשלומין והם דברי השי"ס פ' כיצד צולין דף ע"ו ע"ב לגירסת רש"י והגם דרבנן בתראי הלח"מ והתי"ט

והפר"ח קיימו וקבלו שתים זו קרא וטעמא עש"ב עיקרן של דברים פשט השמועה דכיצד צולין והכי רהטה פשטה דהך בריתא דחגיגה דף ט' וכמבואר בירוש' דבלאו קרא דוחגותם ידעינן דחגיגה דוחה שבת וקושיות התוס' פ' כיצד צולין הא פרקינהו הרב תי"ט וכבר הארכנו בזה בעניותנו בהגהתנו להרמב"ם פי"א דחגיגה דס"ל להרמב"ם דהך דרשתם דוחגותם אינה עיקר. ולקושטא דמילתא הך בריתא דחגיגה דף ט' דאייתי הרב הנז' הכי פירושה דדריש שבעה לכל משי"ע ואף דחגיגה אינה דוחה שבת נקט ז' לומר דכלהו שבעה ראויים לחגיגה אלא דאי מקלע שבתא בחד מינייהו לא דחי' שבת אכן כיון דלא קביע באיזה יום מהם חל שבת ופעמים בזה פעמים בזה להכי נקט שבעה אבל פשיטא דלא דחיא שבת. ועל כרחין לומר הכי בהא דתניא בחגיגה דף טו"ב מי שלא חג שבעת ימי הפסח שמנת ימי החג וכו' דודאי גם להך תנא חגיגה אינה דוחה שבת והאי דנקט ז' ימי הפסח ושמנת ימי החג אף דלא סגי בלא שבת הכוונה דכלהו יומי חזו לחגיגה אלא דאי מקלע שבתא בהי מינייהו שבת אפיקתיה מצד מצד איסור שבת ומשום דלא קביע שבתא בחד יומא מינייהו וזמנין דמקלע בהא זמנין דמקלע בהא שייך למנקט לשבעה וגם לשמנה כמדובר:

ואולם למאי דאתאן עלה הוא ראית הרב הנז' מהא דש"ע אקרי חג אכתי יש קצת ראיה מהך שמעתא דפסחים מהא דקאמר בפשיטות והלא ח' הם דלפרט זה דש"ע נלוה עמם אין נר' דאיכא פלוגתא ומאן שם לן לחלוק השוין והכי מייתי מהכא הרב כנ"הג בתשו' הנז' וכן יש להוכיח מהא דחגיגה דף טו"ב דאייתינן דתניא מי שלא חג שמנת ימי החג הרי דכלל ש"ע בכלל וכי האי לישנא אמרו בערכין דף יו"ד ובתוספתא פ"ג דסוכה ובירושלמי פ' החליל ובשאר דוכתי שמנת ימי החג אלמא ש"ע בכלל חג הוא:

וצופה הייתי להרב כנ"הג בתשו' הנז' דבתחילה מייתי מדוכתי טובא דאמרו י"ט האחרון של חג וכתב יש לדחות דהיום עצמו לא נקרא חג אלא הכי קאמר י"ט אחרון של חג הסוכות ולזה כיוין רש"ל בתשובה סי' ס"ד שכתב יום ח' עצרת חג וכו' דכשאומר את יום שמיני חג עצרת הזה נראה דיום ח' עצמו חג וליתא וכו' אבל כשאומר את יום ח' עצרת חג יש לפרשו את יום שמיני העצרת של חג שהוא חג הסוכות עכ"ל וק"ק דדברי מהרש"ל ברור מללו וז"ל כתבו המנהגים שאין לומר חג דבקרא לא כתיב חג ומהרי"ל כתב אם בא לומר חג יאמר את יום שמיני חג עצרת שהוא טפל לחג וכו' האומר את חג יום שמיני טעות הוא בידו דמשמע שהוא חג כשאר חגים וק"ל הלא ליכא למטעי אף כה"ג דאי הוה חג ממש היה אומר את יום חג והכי עדיף טפי כשאומר את חג יום שמיני משאומר יום שמיני חג עצרת שאינו מפסיק מלה זרה בקרא דכתיב יום שמיני עצרת

והרוצה לצאת ידי כלם יאמר את יום שמיני עצרת חג עכ"ל הראת לדעת דמהריי"ל כתב דשמיני חג עצרת שפיר דמי דמשמע שהוא טפל ומהרש"ל סבר דאף אם יאמר את חג יום ש"ע הכי משמע אלא דיום שמיני חג עצרת מפסיק בינתיים מילת חג שאינה בכתוב ומשו"ה כתב דיאמר יום ח' עצרת חג ומעתה אין מקום למ"ש הרב כנ"הג דסבר מהרש"ל דבאומרו שמיני חג עצרת נראה דיום ח' הוא וגם מה שנתקשה בתחילה בדברי מהרש"ל דמאי שנא שמיני חג עצרת לשמיני עצרת חג לק"מ דהרי מהרש"ל פירש שיחותיו באר היטב דאף אם יאמר את חג יום ש"ע משמע טפל ומכ"ש באומרו את יום שמיני חג עצרת דאף מהריי"ל מודה דשפיר אלא דמהרש"ל רוח אחרת אתו משום אפסוקי בלישנא דקרא דכתיב שמיני עצרת והרי הוא כמבוא"ר ופשוט:

ב

מי שטעה בתפלת ערבית ליל שמיני עצרת וכה אמר את יום חג הסוכות הזה ועקר רגליו כתב מהרי"י עייאש בספר בית יהודה א"ח סי' ד' וז"ל ומעתה כיון שהוכחנו דמי שחתם החתימה כתקנה סגי בהזכרת י"ט בסתם א"כ מינה נילף דמי שהזכיר שם חג אחר שהיה עומד בש"ע ואמר את חג הסוכות הזה יצא בדיעבד דהא קי"ל הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים שלא בזמנו דלא הוי הפסקה כמ"ש בש"ע סוף סי' ק"ח וה"נ דכוותה וכו' וכן יש להוכיח קצת ממ"ש הש"ע סי' תפ"ז ואם אמר מקדש השבת וחזר בו תכ"ד יצא עכ"ד: **והוראה** זו כלה מקשה דהן לו יהי דאם אמר י"ט מקרא קדש הזה סגי אף כי לא פירש מה יום מימים טובים מ"מ שאני הכא דפירש חג הסוכות ותיבת סוכות אפסדן לקמייתא תיבת חג וגם אם אמר י"ט מקרא קדש הזה לא מהני מאחר דפירש דעל סוכות איכוין ולא דמי לדין סס"י ק"ח שהזכיר מאורע וכו' דהתם כי מדלית הזכרת כמאורע אין פקפוק על שאר התפלה אבל הכא כי בציר סוכות לא סגי דמאי דקאמר י"ט מקרא קדש על סוכות איכוון ואין ראיה משם:

ותו דהרי לשון מרן סס"י ק"ח הכי הוי הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה ודבריו ברור מללו דדין זה דוקא בתפלת התשלומין כמו שדקדק וכתב בתפלה שלא בזמנה הא בתפלה עיקרית הוי הפסקה וכן מפורש בדברי הרב שיירי כנ"הג והרב פר"ח והרב יד אהרן ואף דהרב עולת תמיד כתב דמלשון מרן מוכח דאף בתפלה עיקרית איירי לא נהירא דלשון א"ח שהביא ב"י ולשון הש"ע ברור דבתפלת תשלומין איירי כדברי סרכין תלת' הנז' וא"כ מה יוכי"ח הוכ"ח הרב הנז' מדין זה דהוי בתפלת התשלומין לנדונו שהיא תפלה עיקרית וברור דזה שטעה בתפלה עיקרית ואמר את חג הסוכות דין הוא הד"ר:

ומה שהוכיח עוד הרב הנז' מדברי מרן סי' תפ"ז ודאי אין כאן הוכחה כלל דהתם אתי דיבור ומבטל דיבור לא כן הכא דאמר חג הסוכות בתפלה עד עקר"ה ואחר שעקר רגליו נזכר לא יצא:

ואכתי פש גבן חקור דבר אם המצא ימצא דשמיני עצרת בכלל בכלל חג הסוכות אי לא. והנה רש"י ביומא דף ג' פירש גבי פז"ר קש"ב רגל שאין שם סוכות עליו וכ"כ הרי"טבא בחידושי סוכה דף מ"ו דאינו נכלל בכלל חג הסוכות והוא חלוק בסוכה ולולב וכן הוא מפורש בירושלמי ריש פ' הנודר מן המבושל דהאומר קונם שאני שותה יין בחג בלשון תורה אין ש"ע בכלל אלא דבלשון בני אדם ש"ע בכלל חג והביאו הירושי' הזה הרשב"א והר"ן וכ"כ מרן בב"י י"ד סי' ר"ן מדנפשיה וכבר כתבנו בעניותנו שם בי"ד סימן ר"ך בזה וכפ"ז נראה דכ"ש בנ"ד שאם אמרו דאין ש"ע נכלל בחג מכ"ש שאינו נכלל בחג הסוכות:

האמנם אנן מה נענה ביום שידובר בנו תלמוד ערוך בבבלי בסוטה דף מ"א דאתמר התם דאי כתב רחמנא בחג הסוכות ה"א אפילו יום טוב האחרון וכל ישר הולך עיניו יחזו דסוגיא זו מוכחא דבלשון תורה ש"ע נכלל חג הסוכות וכמו שכתבנו בעניותינו בי"ד סי' ר"ך הנז' ומאחר דעין רואה סתמא דתלמודין קרי בחיל דבחג הסוכות דכתיב באוריתא אי לאו דכתיב בבא כל ישראל ה"א אף י"ט אחרון היה נר' לכאורה דהא דקאמר בתפלתי את חג הסוכות במקום ש"ע יצא דבכלל חג הסוכות הוא והן אמת דתקון רבנן לקרוא שם חדש ש"ע בתפלה כמ"ש רש"י ושאר מפרשים בפי' פז"ר קש"ב אלא דחלוקים היכא רמיזה עש"ב אבל בדיעבד כיון דש"ע בכלל חג הסוכות אימור דיצא:

אלא דנראה דבכל זאת הא גברא דאמר חג הסוכות במקום ש"ע לא יצא משום דסירכא דסוכות רגל על לשונו ועד השתא (חד) [חג] הסוכות דקאמר בתפלותיו על סוכות ממש איכוון וא"כ גם עתה האומר בפיו חג הסוכות על סוכות ממש קאמר. ולא דמי למאי דאמרי' בשמעתא הנז' דהתם חג הסוכות דכתב רחמנא אמרינן דעל ש"ע נמי איכוון ובכה"ג הוא דאיכא למיגמר מהתם דקורא לש"ע בכלל חג הסוכות מימר שפיר קאמר. אבל האומר חג הסוכות וכוונתו על סוכות ממש ואעיקרא הוא לא ידע אי ש"ע בכלל חג הסכות מהיכא תיתי דאמירתו לגבוה חג הסוכות היא העולה במקום ש"ע הא ודאי טעות הוא בידו וחוזר ויש להביא קצת ראיה לזה ממ"ש הרב חק יעקב ושאר אחרונים סי' תפ"ז דהחותם מקדש השבת בתפלת י"ט אף דזכר י"ט באמצע ושבת נקרא י"ט לא יצא דלא כיון על י"ט שנקרא שבת ממש. ומכ"ש הכא דזה ודאי לא ידע דש"ע בכלל בחג הסוכות והוא לא כיוין אלא סוכות ממש ולשונו תהלך בארש הרג"ל מועדת ודאי

לא יצא ומחזירין אותו. והגם דהרב מגן אברהם שם סי' תפ"ז כתב ברישא בחותם מקדש השבת בי"ט דיצא כבר כתבנו בעניותינו שם סי' תפ"ז דלמסקנא הדר מר משמעתיה שלא כמו שעלתה על דעת מי שהביא דבריו ודו"ק:

ג

ובח"ל אוכלים בסוכה וכו' וכן צריכים לישן כמ"ש מרן בב"י דכן נראה דעת הפוס' שסתמו ודלא כהמרדכי והרב הלבוש. וכן ראיתי להרב אליה רבה שהשיג על הרב הלבוש והביא מס' האגודה שכתב דישנים:

ד

שלוחי א"י הנמצאים בח"ל כדי שלא לזלזל בי"ט שני בעו למיתב עם הבעל הבית בסוכה ויאמרו בפי' בינם לבין עצמם דאינו משום מצות סוכה כלל ויעשו היכר לישן בבית באיזה טענה וכן למיטעם מידי בר ממטללתא מדעם דלא עביד בחג והכל בצנעא שלא ירגישו ההמון ויצואו לזלזל ח"ו:

ה

ואין מברכין על ישיבתה וכו' מה"ט כתב מהרש"ל בתשו' שלא לאכול עד שתחשך והאריך בזה ונמשכו האחרונים אחריו. והרב טורי זהב היטב חרה לו והאריך לתמוה על מהרש"ל והמעיין יראה שאין דבריו והשגותיו על מהרש"ל מכריעות. ושוב ראיתי שכ"כ הרב אליה רבה. והעיקר כדעת מהרש"א והאחרונים:

ו

ליל חג שמיני עצרת אסור בזיווג. האר"י ז"צל. וכתב הרמ"ז דלבני ח"ל אסור גם בליל ש"ת וז"ל אם למדת טעם י"ט ב' של גליות בדברי הרמ"ק תשכיל הטעם ועוד הזיווג להוריד נשמה ובני ח"ל לא יכלו להוריד אלא דרך נוגה והוא מקבלת אור ח' עצרת בש"ת עכ"ד:

ז

דין ב'. ובמקום שעושים ב' י"ט אין מוציאין ביום הא' וכו' מכל הבכור וכו' יש מקומות שקורין בב' הימים וזאת הברכה. הרב המבי"ט ח"ב סי' קכ"ט ונתנו טעם למנהגם הרב כנ"הג בתשו' הנדפסות ומהר"ש ן' עזרא שם סי' ו' וסי' ז':

ח

ואם הוא שבת וכו' וגם במנחה חלוקין דבני א"י קורין בפ' בראשית ובני ח"ל וזאת הברכה ונתנו טעם לדבר הרב כנ"הג ומהר"ש ן' עזרא בתשובות הנז':

שיורי ברכה

[סימן תרס״ח. א

לפנים אות א' הבאתי מכמה גדולי הפוסקים שכתבו שמיני חג עצרת הזה וכן ראיתי בסדר ר' עמרם גאון כ״י שכתב את יום שמיני חג עצרת הזה.

ב

דין ב'. ובמקום שעושים שני ימים טובים וכו' מכל הבכור וכו'. חקר מהר״ש ן' עזרא כי הלא טוב שיקראו בח"ל ביום ח' עצרת וזאת הברכה כי בזה יהיו שוים לבני ארץ ישראל ונמצאו כל ישראל בארץ ובח״ל קורין באחד וזאת הברכה וביי״ט שני יקראו כל הבכור כדרך שקורין בח' של פסח וי״ט שני של עצרת והוא מפרק לה וטעמא טעים דעברינן כל טצדקי לקרו' הפרשיות כסדרן שכתובו' בתורה אם לא דאיכא טעמא והובאה תשובתו בש״ות הרב כנ״הג הנדפסות והרב כנ״הג שם בסי' ז' נתן טעם שלא להפסיק בין סיום התורה להתחלה ע״ש. ולי יראה דהאידנא דבקיאינן בקבועה דירחא קורין השירה ביום ז' של פסח דבו ביום בחדא שרי״ין והוא היום בעצמו וכן ביום א' של עצרת קורין במתן תורה דבו ביום ניתנה תורה בעצם היום הזה ודין גרמא לאחר כל הבכור עד י״ט שני דפי שירה ומתן תורה נאמרו לקרות בזמן הראוי להם בו ביום ממש לקושטא דבקיאינן בקבועא דירחא כל קבל דנא וזאת הברכה לא שייכא לרגל כלל ותו במערבא מסקי אוריתא לתלת שני ולא קרי וזאת הברכה ואלו פ' חג הסוכות אשר בכל הבכור שייכא לרגל וכתיב אך שמח לרבות יום אחרון אמטו להכי קרינן לה ביומא דבקיאינן בקבועא דירחא והוא יום שמיני האמיתי ופ' וזאת הברכה דלא שייכא כלל קורין אותה בספיקא דיומא וזה ברור ודוק:]

סימן תרסט

א

ובשני בראשית וכו' אע״ג דפרשת המוספין שקורא המפטיר הוא חובת היום ותקיף חיליה דחובת היום דעדיף מתדיר כדמוכח בסוכה דף נ״ו דק״ל סוכה ואח״כ זמן כרב דאמר חובת יומא עדיפא ולא כרבב״ח דסבר זמן ואח"כ סוכה דתדיר קודם אלמא דחובת יומא דחי לתדיר והכא הו״ל להקדים פרשת המוספין לפ' בראשית דהוי חובת היום במכ״ש. וכי תימא דפרשת המוספין לא הוזכרה בתלמוד גם פרשת בראשית אינו אלא מנהג. ואין לומר דפרשת המוספין היא למפטיר ומפטיר בנביא אחר שהשלימו לקרוא בתורה ומשו״ה מאחרין לפרשת המוספין כדי שיפטירו אחריה בנביא. דהתינח אם

ההפטרה היתה מעין חתימה כי אורחא אבל הכא שאניא דמפטירין ויהי אחרי מות משה וא"כ הו"ל לקרות בשני פ' המוספין ובשלישי בראשית ולהפטיר. כבר תירץ הרדב"ז והביאוהו האחרונים שהטעם דפתח בבראשית בשני שלא יקטרג וכו' ותו דהתורה נעוץ סופה בתחילתה. וכעת אין בידי תשו' הרדב"ז דבסגנון החקירה שהביאו יש מקום לדקדק קצת ועיין בתשובות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תל"א:

ב

ומפטיר ויהי אחרי וכו' דהאי יומא מיקרי שמחת תורה לגומרה של תורה ולכן עשו עיקר סיומא של תורה כ"כ הרב הלבוש ואפשר לתת טעם אחר דסליקו אוריתין בשרה ומהדרי לאתחולי שלא יקטרג וכי היכי דחשו למקטרג להתחיל בראשית ה"נ דלא ימצא מקום לומר אין עסקם אלא בתורה ותו לא מתחילינן נביאי דהוא ריש יהושע. וניחא נמי לסיומי אוריתא ולאתחולי נביאי ביהושע דהוא נביא ראשון שקם אחרי משה רבינו להורות דאנו מאמינים במשה רבינו ובכל נביאנו שעמדו אחריו:

ג

הגהה. וקורין פרשה אחת הרבה פעמים וכו' הקשה הרב שיירי דאיך ציין על זה הריי"בש והרי הריי"בש מתיר בכל שבת ולק"מ דאלמלא שהריי"בש מתיר לא היו סומכין עליו גם בש"ת דהמרדכי סבר שהוא ברכה לבטלה אך מאחר דיש חולק על המרדכי סמכו עליו בש"ת ושאר שבתות חשו לדברי המרדכי. ואף דספר המנהגים וסדרן כמדומה דהוא קודם שיצאו לאור הדפוס תשובות הריי"בש. מ"מ סברת הריי"בש מזמנו נתפשטה בספרד וכיון שידעו מנהג ספרד שחלקו על המרדכי סמכו ע"ז באשכנז א"כ דרבני אשכנז כת הקודמים גם הם סברי כהרי"בש אלא דחיישי להמרדכי בכל השנה וסמכו על סברתם בש"ת וכיון דהשתא דברי הריב"ש מפורסמים מייתי לה מהריי"בש. וס' המנהגים אין עמדי:

ד

כתב הרב מגן אברהם בירושלמי פ"ה דברכות לא יהיו שנים קורין בתורה א"ר זירא מפני הברכה משמע דאסור לשניהם לברך וצ"ע שעושין כן בש"ת עכ"ל וכתב עליו הרב אליה רבה ותמהני דפריך עלה בירושלמי ולא יהיו שנים מתרגמין אית לך למימר מפני הברכה אלא מפני שאין שני קולות נכנסים לתוך אזן אחת הרי להדיא דאזדא לה טעמא דברכה ומסיק משום תרי קלי וכן פירש"י במגילה דף כ"א וא"כ לדידן דחזן קורא שפיר נהגו לקרות שנים ועוד בש"ת תורה חביבה ויהבי דעתייהו לשמוע כמגילה והלל עכ"ל

וק"ק דהו"ל להקשות עוד שכ"כ הטור לעיל סי' קמ"א דלא יקראו שנים בקול רם דתרי קלי לא משתמעי וכ"כ הרב מגן אברהם גופיה שם ס"ק ג':

אמנם ראיתי למהר"ר אליהו בפירושו לירושלמי שפירש וז"ל מפני הברכה שכל אחד יאמר אני אברך ואתה עונה אמן וי"מ הואיל והמנהג שכל אחד מברך ה"ל חסר ברכה מאחד מהן עכ"ל ונראה דפירש פירושים הללו מתרי טעמי חדא דאי משום ברכה לבטלה אתי על ר' זעירא יש תיקון שלא יברך כי אם אחד ותו דטעם ברכה לבטלה נראה טוב טעם ואמאי דחאו ואי משום דבמתרגמין לא שייך האי טעמא אימא דבקורין שייכי תרי טעמי ובמתרגמין אחד ומאי קושיא. אי לזאת פירש פירושים הנז' ונמצא כפ"ז דלכ"ע לא יברכו שניהם אלא דר' זעירא מאי דאמר מפני הברכה היינו דודאי אחד מהן מברך אלא דחייש למחלקת או דחסר ברכה מאחר וטעמים אלו קלושים ואמטו להכי דחאו אבל ודאי אסור לברך שניהם ואפשר לומר דכך הבין הרב מגן אברהם בירושלמי ומוכח משם דאסור לברך שניהם לכ"ע ומדוקדק בדבריו במ"ש משמע דאסור לברך שניהם ואי הרב סבר דמפני הברכה היינו דאסור לברך שניהם מינה מוכח מאי משמע דקאמר הא בהדיא קאמר לה. אלא נראה דהיא פשיטא ליה דפירוש הירושלמי כנז' וממשמעותא נפקא ליה דבין לר' זעירא בין לאידך אסור לברך שניהם. ואתנח לן מאי דהוא גופיה סי' קמ"א יהיב טעמא דתרי קלי לא משתמעי. אמנם הרב קיצר מאד בזה. ועיין בשו"ת הריב"ש סימן ל"ו:

סימן תרע

א

דין א'. שמנת ימי חנוכה וכו' כתב הרב שלטי הגבורים לפי שאז חנכו הבית מעבודה שבטלו היוונים ומשם בעל העתים טעמא טעים לפי שבטלו המילה שהיא לשמנה ימים וכתב הרב כנ"הג דאי אתא לתרץ מאי דקשה דנס הפך לא היה אלא ז' ימים לטעם ראשון היאך מיישב קושיא זו ולק"מ דכי היכי דלטעם בעל העתים משנינן דגם כי לא היה נס הפך רק שבעה ימים תקון רבנן שמנה שם רמז לביטול המילה הכי נמי נימא לטעמא קמא דאיברא דביומא קמא לא אתרחיש ניסא בפך מ"מ קב"ע את קובעי"הם משום חנוכת המזבח ביום ההוא דבטילת עבידי"תא מסיבת היוונים. ואחר שנים רבות נדפס ס' אליה רבה וע"ש מ"ש בזה:

ותו ק"ק דבמאי אסתפק להרב כנ"הג אי הני טעמי לעיקר הנס או לתרץ הקושיא הנז' הרי בשה"ג שם דכתב הני טעמי משם בארי"ה דיש בהם בנותן טעם לקושיא הנז' דהנס לא היה אלא ז' ימים וכן הוא בס' ארחות חיים עצמו:

וראיתי להרב פרי"ח שכתב דמדברי הרמב"ם מוכח בהדיא שנצחו ביום כ"ה וקשה איך אנו מדליקין בליל כ"ה הי"ל להדליק ביום וכו' וי"ל עם ההיא דמקשים דז' הו"ל להדליק ובהכי ניחא דלילה הראשון משום הנצחון עכ"ד וק"ק דאכתי ליל כ"ו לא היה הנס שכבר מצאו הפך מלא ותו דכפי"ז לא הדליקו בשמן שבפך אלא ז' לילות מליל כ"ו ואילך והש"ס והרמ' קאמרי שהדליקו בו ח' ימים וי"ל דלעולם שהדליקו ח' ימים מליל כ"ו ואילך והאמת דבליל כ"ו לא הי' הנס אך כי היכי דליהוו תמניא יומי כסדרן תקון להדליק בליל כ"ו כיון דחי' יומי בעו אדלוקי חד לנצחון ושבע משום הנ"ס למינהו ואמטו להכי תקון להדליק בליל כ"ו במקום לילה אחרונה. ומיהו הדבר דחוק. ויותר נראה שכוונת הרמב"ם שכתב וכשגברו ישראל ואבדום בכ"ה לחדש כסלו שלא נראה בפרסום תגבורת ישראל כי אם בכ"ה כלומר בתחילת יום כ"ה וכן פירש מורנו הרב בתי כהונה בבית ועד דף י"א:

וחזה הוית למורנו הרב הנז' שם שכתב דלדעת הרמב"ם דהדלקת הנרות בבקר ובערב ל"ק דהו"ל להדליק ז' די"ל דלא נמצא בפך אלא להדליק לילה הראשונה ונעשה נס ביום כ"ה גופיה עכ"ד ולשון הש"ס והרמב"ם דנקטו לא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה נס והדליקו ח' ימים לא אי"ש דהו"ל למידק בלישנייהו ולומר ולא היה בו להדליק אלא לילה א' ונעשה נס והדליקו ח' ימים. ומה שתירץ מרן בבית יוסף שחלקו השמן לח' חלקים וכו' כן כתב [עיין בספר חמדת ימים בסיפור נס חנוכה] מר ז"קני הרב מהר"א אזולאי ז"להה בספר חסד לאברהם דף כ"ד ע"א משם ס' קדמון כ"י שזה היה מעשה:

ובשאלתות דרב אחאי גאון פ' וישלח גריס ולא מצאו אלא פך אחד שלא היה בו להדליק אפילו לילה א' גם רבינו ירוחם ריש נתיב ט' כתב ולא היה בו כדי להדליק יום אחד ולפי גירסא זו אעיקרא קושיא ליתא דגם בלילה הראשונה היה נס קצת דלא היה מספיק מה שנמצא בפך לשיעור כל הלילה אבל גירסת כל הספרים להפך וגם בשאלתות שם לעיל כתוב והוה ביה שיעורא יומא חד. ואחר זמן בא לידי קונט' מודפס זה שמו נחלת אריאל והוא פירוש מסכת סופרים ושם פ' ך' מייתי דברי השאלתות שתי לשונות הנז' ופירש דשמן הפך היה בו להדליק יום אחד בצמצום וכשנתנו למנורה לא היה מספיק אפילו ליום א' דע"כ נשאר מהשמן בפך:

ב

הקשה הרא"ם בתוספותיו אמאי לא מדלקינן ט' ימים מספק וכו' ע"ש וכבר עמד על זה בס' העתים והביאו בס' ארחות חיים ותירץ דהטעם לפי שחנוכה מדבריהם לא החמירו כל כך וכן תירץ הרב פר"ח ושאר אחרונים. ודבריהם תלמוד ערוך במנחות דף ס"ח ע"ב דר' פפא ור' הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורייתא דשיתסר נגהי שיבסר קסברי חדש בח"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן רבנן דבי רב אשי אכלי בצפרא דשיבסר קסברי חדש בח"ל דאורייתא הרי מוכח דלכ"ע במידי דרבנן לא חיישינן לספיקא דיומא ואחר זמן רב ראיתי

למורינו הרב הנז' בבית ועד דאייתי סוגיא הנז':

ובהכי אתנח לן דהוו בה קמאי התוס' והרא"ש שילהי סוכה אמאי לא תקון ליטול לולב בח' בסוכה ובהא ניחא דלולב דרבנן כחדש ולא חיישינן בדרבנן לספיקא וכן תירץ בס' מטה משה מדנפשיה אבל לא זכר סוגיית מנחות הנז' ובזה ראיתי בחידושי סוכה כ"י להרא"ה שתירץ דכיון דלולב דרבנן אין להחמיר בספיקו עכ"ד ועל הרא"ם ק"ק דאדמייתי מדברי המרדכי דמגילה גבי פורים דאיכא למידחי דהתם דברי קבלה הו"ל לאתויי דברי התוס' והרא"ש בלולב הנז'. אלא דהא ל"ק בלולב עיקרו מן התורה וסבר הרא"ם דדברי קבלה אינם בסוג עיקרו מן התורה וק"ל ותו יש לגמגם על הרא"ם במה שהביא מהמרדכי וכבר ראיתי להרב מהריי"ו הנז' שעמד על דבריו:

והרב עץ חיים בלשונות דף ד' השיג על הרא"ם דבחנוכה לא הוי ספיקא בזמן הבית שהיו שלוחין ובט"ו ימים מגיע אחרון שבישראל לנהר פרת א"כ לא אסתפק להו מעולם אימת חנוכה ומשו"ה לא אצרוך לאדלוקי ט' מספיקא דלא הי"ל ספק מעולם ויש מי שתירץ כי האף אמנם דליכא ספיקא בחנוכה מ"מ הא קי"ל דאתרא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו דתשרי עברי תרי יומי וא"כ הנס דבחנוכה יגיעו השלוחים מ"מ היו צריכין לעשות ט' מספק ז"התד ונ"ל לקיים תירוץ מהרח"א דכי תקון דלעבדו תרי יומי בניסן אף דמטו שלוחי משום דלא מטו דתשרי לא ראו לתקן בחנוכה משום דבחנוכה אין מקום דלא מטו ביה וכל ישראל ישמעו משא"כ בניסן דאיכא דוכתא דלא מטו והאיכא בניסן גופיה אתרא דעבוד תרי יומי וגם בעצרת אף דבעומר תלי מ"מ יבואו לטעות ובניסן ותשרי נמי אף דלא מטו שלוחי לעבדו חד יומא ומשום דאיכא ברגלים דוכתי ולא מטו שלוחי משו"ה תקון דבאתרא ולא מטו שלוחי תשרי לעובדו בכלהו תרי יומי משא"כ בחנוכה כי אין מקום כלל דלא מטו כנ"ל להעמיד תירוץ הרב הנז' אבל אינו השגה על

הרא"ם דיש פני"ם הנראין לחקירת הרא"ם כמבואר ועיין בספר מקראי קדש ובס' שיירי כנ"הג סי' תרפ"ח:

ג

ואסורין בהספד ותענית וכו'. הרב מהרי"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י א"ח שער ז' סי' א' אסר לן ערוב"א דחנוכה לגזור בו תענית. ושם סי' ב' תשובה להרב מהר"ש נאוואוי על רזא דנא והעלה דמותר לגזור ת"צ אף במקום שנהגו שלא להתענות ערב חנוכה ואם כונת מהרי"י זיין על המשמרה שנהגו במצרים יש לתמוה דאפילו תימא שהרמב"ם יחיד ונהוג כוותיה דמארי דאתריה הוא אין לפקפק ובפרט שכן דעת מרן. ושם סי' ג' תשובה ממהרי"י זיין סובב הולך על תשובת מהר"ש הנז' לגדל ולחזק דבריו הראשונים וכתב דהמשמרה היו עושים אותה בכ"ג כסלו. ועיין באחרונים:

ד

ונוהגות הנשים וכו' מדברי מהריי"ל משמע דגם האנשים לא יעשו מלאכה בעוד שהנרות דולקות וכתב הרב ב"ח וז"ל ונראה קצת ראיה מדקרו להו חנוכה לומר חנו בכ"ה דאי אין אסור במלאכה מאי חניה שייך דדוחק לומר חניה ממלחמה ועוד דלרז"ל במדרש דחנוכת נשיאים היתה בחנוכה והקב"ה שילם להם שכרם בימי מתתיהו וכשם שהנשיאים כל אחד עשה ביומו י"ט גם בחנוכה יש להם לעשות יו"ט בענין ביטול מלאכה עכ"ל ודבריו מגומגמים דכל הראשונים כתבו דחנוכה לרמוז שחנו כ"ה ואין גם אחד שיאמר דאסור במלאכה או שנהגו האנשים רק בפירושא אתמר דנשי נהיגי ולא מסתברא דמשום מנהג נשים קרו ליה חנוכה ודלא כמ"ש הרב עיון יעקב פ"ב דשבת ע"ש דאין לקבוע שם בשביל מנהג נשים ומ"ש ודוחק לומר חניה ממלחמה אין זה דחוק כלל ושייך טפי חניה בנסע למלחמה וחנה כמ"ש הרב הלבוש והרב פר"ח. ועיין בסמוך. ועמ"ש מרן בב"י ובש"ות דברי יוסף סי' מ"ה:

ה

דין ב'. הגהה. דבאותם הימים היה חנוכת המזבח וכו' הרב הלבוש כתב חנוכת הנשיאים במדבר וכן מוכח מדברי הרב ב"ח שהבאתי בסמוך וכבר תמה הרב מלבושי י"ט על הלבוש דמקרא מלא דחנוכת הנשיאים בניסן ורמ"ה לא כתב במדבר וי"ל על חנוכת חשמונאים עכ"ל וקושיא זו קשה על הרב ב"ח נמי. ומ"ש דדברי מור"ס י"ל על חנוכת חשמונאים האמת אתו וכמו שנראה מדרכי משה דמייתי דברי מהר"א מפראג דמייתי לה ממגילת תענית. ושם מפורש דחנכו המזבח בימי החשמונים וכ"כ בשלטי הגבורים. והרב אליה רבה הליץ בעד הלבוש דהמשכן נגמר בכסליו וכו' ע"ש וכן הוא בילקוט

מלכים רמז קפ"ד אבל לשון הלבוש והב"ח לא משמע הכי והוא דוחק ובתוספי הרא"ש למגילה כ"י בסוף המס' כתב בחנוכה אנשיאים פי' הר' שמעיה משום דמכ"ה בכסלו היה ראוי המשכן להקים וכו' ולפי שהיה ראוי להקימו מכסלו ולחנכו קורין פ' נשיאים בחנוכה וכ"כ ארחות חיים דף כ"ו ע"ד:

ו

דין ג'. הגהה. ולענין צדוק הדין וכו' רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י נ"ט נשאל אם אומרים צדוק הדין בחנוכה וכתב דרש"י בספר הפרדס התיר משם רבו אבל הוא ז"ל כתב דאין לאומרו וכתב שכ"כ רבינו משולם ורב נטרונאי גאון וכן נהגו בכל העולם שלא לאומרו וה"ד בימי חנוכה עצמן אבל לפניהם ולאחריהם שרי ואף את"ל דלפניהם אסור נמי בהספד ולפ"ז אין לומר צדוק הדין מ"מ לאחר חנוכה מותר בהספד ובצדוק הדין זהת"ד ועמ"ש הטור ומרן בב"י סימן ת"ך. שוב ראיתי דבשבלי הלקט סימן נ"ב הביא תשובת רבינו ישעיה הנז':

ז

לענין צדוק הדין על אדם גדול עמ"ש ט"ז סי' ת"ך והרב פנים מאירות בתשו' ח"ב סי' מ"ח:

ח

יש מקומות שנהגו שאין אבלי אב ואם אומרים קדיש בחנוכה ופורים וראיתי להרבה מרבני איטליא הקדמונים בתשובות כ"י שמקיימים המנהג ויש מי שהעיד שכן הנהיג הרמ"ע:

שיורי ברכה

סימן תר"ע. א

דין א'. שמונת ימי חנוכה וכו'. מברכינן אניסא כל יומא ויומא שבכלן היה הנס מתחדש בנרות המנורה שטפה אחת משלמת לחצי לוג צא וחשוב כל שבעת חצאי לוגין לכל יום הוה להו תמניא ועסרין לוגי ואותו פך תלתא לוגי ומחצה הוא דהוה וכי פלגת ליה לתמניא יומי ההוא חצי לוג לא סליק למנינא דמבדר בניצוצית בצרי לה עשרין וחמשא לוגי אלמא ניסא כל תמניא יומא ושב קני מנורה לתמניא יומא הוו להו חמשין ושית והשמן כ"ה לוגי הרי חנו"כה. הרמ"ע באלפי זוטא כ"י פ' במה מדליקין:]

סימן תרעא

א

דין ב'. מכאן ואילך מוסיף והולך וכו' ואפילו אם רבים וכו' כ"כ הרמב"ם שהוא מנהג פשוט בכל ערי ספרד והקשה הרא"ם בתוספותיו דלדעת הרמב"ם גופיה דמהדרין מן המהדרין היינו שמדליקין נר לכל אחד ומוסיפין המנהג הוה דלא כמאן ומורינו הרב בבית ועד תריץ יתיב ודבריו דחוקים ויש להשיב עליהם:

ולי ההדיוט אפשר לישב כמ"ש מהראנ"ח דהנהו תרי אמוראי דפליגי בטעמייכו דב"ש וב"ה דמר סבר דטעמייהו כנגד הימים דעיילי או דנפקי ומר סבר דטעמייהו כנגד פרי החג או מעלין בקדש פליגי בפלוגתא דהרמב"ם והתוס' והרמב"ם טעם זקנים יקח דסברי כמ"ד כנגד פרי החג וכו' עש"ב וכ"כ הפר"ח. והשתא שיטת בני ספרד כן בגמרא דהני אמוראי בהכי פליגי ומן הדין שמהדרין מן המהדרין יעשו נר לכל א' ויוסיפו כמ"ש הרמב"ם ובזקני ציידן ואולם למה שאין יכולת לצבור לנהוג כן נהוג כאידך אמורא דסבר דמהדרין מן המהדרין היינו להוסיף לבד:

ומרן בב"י כתב דמאי דנהוג עלמא הוא כדעת התוס' דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין וקצת יש להרגיש אמאי לא כתב כמנהג זה גם הרמב"ם כתב שהוא מנהג פשוט וחדא מגו חדא שלא העיר בקושית הרא"ם הנז' ועמ"ש הרב שיירי בדברי מרן הנז' ודוק בסיום דברי מרן הנז'. ועמ"ש הרב לח"מ והרב יד אהרן ואין להאריך בדקדוקים:

ועוד אפשר לישב קושית הרא"ם הנז' דהרמב"ם ס"ל דמאי דקתני והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרי' וכו' קאי בין אנר איש ביתו בין המהדרין נר לכל אחד ועל שתי חלוקות הללו קתני ומהדרין מן המהדרין וכו' דלחלוקת נר איש וביתו קרי ליה מהדרין מן המהדרין דבזה יש היכר והדור יותר מהמהדרין שעושין נר לכל א' בכל הלילות. ולחלוקת מהדרין דנר לכל אחד המהדרין מהם בש"א וכו' באופן דבאומרו והמהדרין מן המהדרין סובב הולך אכל חלוקה מהשתים נר איש וביתו ונר לכל א' דבכל חדא איכא מהדרין מן המהדרין ושנה משנתו בדרך קצרה שלא להאריך לשנות ארבעה חלוקות ומחלקת ב"ש וב"ה תרי זימני להכי תני תנא בקצרה והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים וכו' וקאי אכל חלוקה מהשתים שזכר. והרמב"ם כתב בפירוש הגי' חלוקות והרביעית כתבה שהוא מנהג ובודאי דעבדי כמהדרין מן המהדרין והוא כפי פי' הנז' דקאי אתרווייהו ועבדי כמהדרין מן המהדרין בחלוקת נר איש וביתו ומי שהכריח הרמב"ם לפירוש זה היינו מצד הסברא דפשיטא ליה דהתוספת בלי נר לכל אחד ודאי הוא הדור טפי מהמהדרין

דניכר ודין הוא הדר ואמאי לא תני ליה ואי תימא דהיינו פירוש מהדרין מן המהדרין קשיא ליה דאמאי לא תני נר לכל אחד ותוספת דזה הדור טפי ותוספת מרובה ולכן פירש דעל שניהם הוא אומר מהדרין מן המהדרין וקאי אכל חלוקה ודוק היטב:

ב

הגהה. דכל א' מבני הבית ידליק וכו' הרב שער אפרים סי' מ"ב הקשה לדידהו אמאי אינה מדלקת האשה כשבעלה בבית הרי היא חייבת ואפילו קטן שהגיע לחינוך כתב מור"ם סי' תרע"ה דין ג' דידליק עש"ב והרב אליה רבה תירץ דאשתו כגופו עכ"ד ואף דכתב הרמב"ם פ"ג דק"ש דבניו הקטנים גופן כגופן התם הוא דוקא לענין שאינו מרגיש בהם ובשרם בשר מבשרו אבל לענין זה ודכוותי' דוקא אשתו כגופו ולא בניו הקטנים ומיהו איני מתיישב כל כך המנהג דלהיות אשתו כגופו חסורי מחסרא ופנה הדרה כי מגרעות מהצאצלים והצפיעות דהן מדליקין והיו למאורות ועקרת הבית אל תופע עליו נהרה ומפשט דברי הרמב"ם ורי"אז משמע דכשמדליקין נר לכל א' גם אשתו בכלל:

ג

מוסיף והולך א' בכל לילה וכו' לא הי"ל שמן כי אם לנר אחד ובירך עליו ותכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההוא נסתפק מורינו הרב מהר"א נחום אם יברך פעם אחרת על הנרות שמוסיף וצידד צדדים לכאן ולכאן. והעלה מהר"ם מזרחי דלא יברך והסכים עמו הרב הנז'. פרי הארץ ח"ג כ"י סי' ח' ועמ"ש הפר"ח בסי' תרע"ב ומג"א סי' תרנ"א ס"ק כ"ה:

ד

ואפילו אם רבים בני הבית וכו' שנים או שלשה בעלי בתים הדרים בבית אחד וכל אחר אוכל עם בני ביתו בפני עצמו כל אחד ידליק לעצמו ויברך ולא ישתתפו בפריטי מהר"י זיין בש"ות שערי ישועה כ"י שער ז' סי' ד'. ועיין בדברי הרב המגיד סוף פ"ד. ומהר"י הכהן גמגם על דברי הרב המגיד הביאו בס' הרכבת המשנה. ומצאתי בס' שבלי הלקט סי' ו' שכתב וז"ל מצאתי בשם רבינו שלמה שני בעלי בתים היו דרים בבית אחת והצריכם רבינו דוד הלוי להדליק נרות זה בפתח זה וזה בפתח זה אבל שאל לרבותינו ואמרו א"צ בבית אחת אלא להשתתף יחד עכ"ל ואשתמיט ממהר"י זיין ועיין בס' תניא סי' ל"ה ובס' ארחות חיים:

ה

דין ג'. נר שיש לו שתי פיות וכו' כתבו התוספות אההיא דנ"ח מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ מיירי דליכא חצר וכו' ואמרינן נמי נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני

אדם משמע לשני בתים וכו' אבל אי מניחין על פתח המצד א"ש עכ"ל ומקשים דמהיכא משמע לשני בתים נימא כדפירש רש"י דהיינו למהדרין העושים נר לכל אחד והרב מהרש"א בחידושי הלכות כתב דלא משמע להו פירש"י דהול"ל עולה לאיש וביתו ע"ש ואין זה מספיק כיון דהמהדרין מדליקין נר לכל א' מבני הבית. ותו לפי מנהג אשכנז דאשתו אינה מדלקת כמש"ל אות ב' וכתב בס' אליה רבה דכן מוכח בראב"ן ומהרש"ל ומטה משה א"כ אזדא ליה הכרח מהרש"א דביתו אינה בכלל המהדרין:

ואפשר לישב בעד התוס' דלא משמע להו כפירש"י משום דא קאי למהדרין הול"ל עולה לשנים ולמה ליה להאריך ולומר לשני בני אדם אלא נראה דלשני בתים קאמר ולהורות זה נקט לשני בני אדם ועיין בחידושי מהר"מט ובס' בני חיי. ועוד אפשר לומר דטעם התוס' דאי קאי למהדרין פשיטא כיון דנר הנוסף להדור בעלמא ומשו"ה ניחא להו לפרש דאנר מצוה דשני בעלי בתים קאמר. וצ"ל דלא ניחא לתוס' לאוקומה בשני אדם דעיילי בחד פתחא וחלוקין כמ"ש הה"מ דלא שכיח. או דס"ל לתוס' דהתם דינא הוא דישתתפו:

ו

דין ז'. ומדליקין ומברכין בב"הכ וכו' אין לחוש למ"ש בס' תניא שיש שנמנע מלהדליק בב"הכ כדי שלא לברך עליה וכמה רבנים ש"ץ היו מדליקין ומברכין בב"הכ ואח"כ מברכין כל הברכות ומדליקין בביתם. הרב מהר"ר יצחק לוי ואלי בתשו' כ"י:

ז

דין ח'. חצר שיש לו שני פתחים וכו' עמ"ש ש"ות בית אברהם שאלה ט"ו:

ח

מפני החשד וכו' מרן בב"י חלק בין זו להיא דתפלה דהכא איכא חסרון כיס והרב פרי חדש סייעיה מההיא דפורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן וכתב אלא מהההיא דפאה דמייתינן עליה לא משמע כן עכ"ל וקשה דההיא דפאה דמייתינן אהך דחנוכה סייעתא הוי דבפאה איכא חסרון כיס. ונ"ל דט"ס הוא והא דכתב אלא מההיא דפא' וכו' צ"ל בסוף הלשון וקאי למאי דמשני דכיון דמזמן לזמן קאתי חשדי לי בשוכח עלה כתב אלא מההיא דפאה דמייתי' עלה לא משמע כן דהתם חשדינן ליה שלא הניח פאה:

ט

ואם שני הפתחים הם מרוח אחד וכו' עמ"ש הפר"ח וראיתי לאחד קדוש שכתב שט"ס יש בדבריו וכצ"ל ומשמע דהיינו דוקא בשאי אפשר לראות הפתח אחרת וכו' ובהכי לא פליג רי"אז שכתב שבשני רוחות ויכולין העוברין וכו' כצ"ל:

י

הגהה. אינו מברך רק באחת וכו' כ"כ הר"ן וארחות חיים. והרב פר"ח לא כתב על זה כלום ושתיקה כהודאה אך לקמן סי' תרע"ה דין א' וריש סי' תרע"ז כתב דאין דברי הר"ן מוכרחים. ולפי שיטתו פליגי הרי"ף והרא"ש עליו ע"ש. וביי"ד סי' י"ג ס"ק ה' חלק בהדיא על דברי הר"ן דכיון דמדרבנן צריך להדליק אף דאינו אלא משום חשדא מצוה דרבנן היא ומחייב לברוכי כי היכי דמברך על בן פקיעה. ואחרוני זמנינו נצבו כמו נד עליו כלם מאזרי זיקות בשפת חלקות דיש לחלק ביניהם כמו שיראה המעיין בס' בני חיי ושמלה חדשה וחק לישראל וכרתי ופלתי ויש לגמגם בדברי הרב בני חיי ובדברי הרב כרתי ופלתי כאשר צדיק יבחן ודוק:

יא

מי שיש לו חצר של שני פתחים שמברך באחת ויום א' שהיה טרוד הוא ציוה שידליקו וכן עשו והדליק בפתח אחד ועד שלא הדליקו בשני בא' יכול הוא לברך כשידליק בפתח שני. הרב מהר"ר פארדו בשו"ת מכתם לדוד א"ח סי' כ"ג:

שיורי ברכה

[סימן תרע"א. א

לעיל בדה"מ ומרן שיטה ב' אמאי לא כתב דמנהג זה גם הרמב"ם כצ"ל ומה שדקדקתי אמאי לא העיר מרן בקושית הרא"ם אינו כלום דכבר ראה שהרא"ם קדמו להקשות זה ומשו"ה שתיק. וכבר אנו בעניותנו באנו אל הישוב לקושית הרא"ם כמבואר לפנים. והאידנא חזיתיה לגאון הרמ"ע בספר אלפסי זוטא כ"י שכתב וז"ל והמהדרין נר לכל א' א"נ בכל יום מוסיף והולך דמעלין בקדש והמהדרין מן המהדרין מוסיף לכל אחד ואחד והוא דעביד הכרא או שכל אחד מדליק לעצמו ומוסיף וא"נ לא אדליק אלא נר אחד לכל בני הבית ובכל לילה מוסיף והולך חשיב הדור טפי מקמא שזה בגופה של מצוה וישנו אף בחד גברא עכ"ל ומבואר דסבר דמנהג ספרד נקרא הדור לבד אך הוי הדור טפי מקמא וגם ע"פ שיטה זו מיושבין דברי הרמב"ם וצ"ל דמאי דלא אדכרו לחלוקה זו בש"ס הוי משום דאשמועינן דגם נר לכל אחד הוי הדור וכ"ש מנהג זה דהוי הדור. אך מהדרין מן המהדרין לא מיקרי אלא כי עביד תרוייהו ודוק היטב.

ב

עוד כתב הרמ"ע שם וז"ל אמר רב הונא הרגיל בנ"ח הויין ליה בנים ת"ח הרגיל בנר שבת בניו ת"ח אלמא זכות חנוכה עומדת לו למקצת בניו ושבת לכל בניו.

ג

דין ו'. ומצוה להניחו למטה מעשרה וכו'. מסתברא לן דמקום מזוזה מימין הוי שיעורא נמי לנר חנוכה משמאל דזהו הדור מצוה והוא דליהו מקום מזוזה מידלא פורתא לארמא ימינא על שמאלא. הרמ"ע שם]:

סימן תרעב

א

דין א'. ויש מי שאומר שאם הוא טרוד וכו' וזהו סברת א"ח והביאו מרן בב"י והגם דלשון א"ח מי שהדליק וכו' יצא משמע דיעבד ס"ל למרן דה"ה לכתחילה אם היה טרוד דהא מייתי ראיה מרב דצלי של מ"ש בשבת והתם צלי לכתחילה. ומרן בב"י הביא הנסחא רב צלי של ע"ש וכו' ובארחות חיים כתוב כמו שכתבתי וכ"כ מרן בב"י סי' תרצ"ה בשם הגהמי"י וכתב עליו שיירי כנ"הג ליתא להאי מימרא בשום דוכתא אלא בפ' תפלות השחר רב צלי של שבת בע"ש. וכ"כ בשיירי סי' קפ"ח:

ומפשט דברי מרן משמע דלהרמב"ם וסיעתו דסתמו דאין מאחרין ולא מקדימין היינו אפי' טרור וא"ח פליג דאם הוא טרוד יכול להקדים ולפ"ז סתם מרן דלא כא"ח ברישי ונקטינן כסתם וכדעת מרן לדין דקבלנו הוראותיו ואפי' טרוד לא מצי להקדים:

אמנם אפשר לומר דהא דנקטה מרן דלשון יש מי שאומר היינו כי אורחי' דמרן דסברא מחודשת דלא אתפרשא בשאר פוסקים מייתי לה בלשון יש מי שאומר כמ"ש הסמ"ע ודעמיה ואין חילוק בין היכא דקאמר יש מי שאומר להיכא דקאמר ויש מי שאו' כדכתיבנא בעניותין בח"מ סי' י"ו ע"ש וה"נ דכוותא דגם להרמב"ם ודעמיה מי שהוא טרוד יכול להדליק כדעת א"ח אלא דהרמ' איירי ברובא דעלמא דלא טרידי וכן משמע קצת בא"ח שהוא מקור דין זה דלעיל מייתי שני הסברות ואח"כ כתב מי שהוא טרוד וכו' דלא גרע וכו' ומשמע דהוי אליבא דכ"ע וכן עיקר דמנקט מילתא מציעתא עדיף:

ואחזה אנכי להרב יד אהרן שכתב דלדעת הרמב"ם קשה קושיא אלימתא דבע"ש אימת ידליק משתשקע החמה אי אפשר שהוא בין השמשו' וקודם שתשקע לא יצא י"ח וכתב דמ"ש רבו מהר"ב לוי דאין דנין אפשר ומשא"א לא נהירא כיון דס"ל להר"מ דהוי עיכובא משתשקע וכו' ע"ש באורך ולק"מ דכיון דמראש מקדם תקון רבנן תמניא יומא ובכלל' איכא שבת הכי תקון בעידן תקנתא דבע"ש ידליק בעידנא דמצי אדלוק קודם שתשקע. ובחול משתשקע לעיכובא. אלא שדעת הר"ן בזה דכיון דלא פורש בהדיא בש"ס דקודם שקיעה לא יצא וחזינן דבשבת מוכרח קודם השקיעה אית לן למימר דרבנן השוו את

מדותיהם שיהיה הדין שווה בין בחול בין בשבת ובהכי ל"ק קושית מהר"ב הלוי על הר"ן. אבל ודאי דעת הרמ' וסיעתו דהכי תקון ברישא כדבר האמור. אך ק"ק על הר"ן ממאי דאתמר במסכת סופרים פ' ך' מצות הדלקתו משתשקע החמה וכו' ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו וכו' ע"ש ופשט הלשון משמע דאם הדליק קודם שקיעה אין מברכין:

ב

דין ב'. הגהה ובלילות אחרות ידליק כשאר בני אדם וכו' דברי מור"ם הללו מסכימים למה שפירש הרב מהר"ם הלוי ס' כ"ה והרב כנ"הג כתב שהוא דחוק ופירש פירוש אחר דקאי אלילה שלאחר חנוכה וכתב דגם דברי מור"ם אפשר לפרשה כפירושו ג"כ. ולא נהירא דפירוש מהר"ם הלוי עיקר והוא פירושו של מור"ם ואשתמיטתיה דברי הרב שבלי הלקט סי' נ"א ששם מפורש כמ"ש מהר"ש הלוי. ותו דפירושו דחוק טפי מפי' מהר"ש הלוי. וכן הסכים הפר"ח:

שיורי ברכה

[סימן תרע"ב. א

עמ"ש לפנים אות א'. ועמ"ש בקונטריס זה לעיל ס' רצ"ג בס"ד.]

סימן תרעג

א

דין א'. כל השמנים ופתילות וכו' חמאה שנתבשלה בקדרה של בשר בת יומא ולא היה ס' ונאסרה צידד הרב שער אפרים סי' ל"ח דשרי להדליק בחמאה לנר חנוכה דמצוות לאי ליהנות ניתנו ותמה הר' אליה רבה דבשר בחלב אסור בבישול ואף שכבר נתבשל הא ק"ל סי' שי"ח דיש בישול אחר בישול עכ"ד ואפשר להליץ בעד הרב שער אפרים דס"ל דגם למאן דאסר בישול אחר בישול הני מילי כי איתיה בעיניה אבל הכא דליכא אלא טעם בשר והוא בישול אחר בישול שרי וכן ראיתי להרב כרתי ופלתי סי' פ"ז שהעלי דבלוע שנתבשל כבר אין בו משום בישול וכולי האי לא אמרינן ע"ש בפלתי ע"ש סוף ס"ק י"ג. ואף דכתב שם מש"ך ואחרונים להחמיר גם בזה הוא דרך חומרא ואינו מן הדין והרב שער אפרים קאי לדינא וכבר אסיק לאסור מטעם אחר ע"ש באורך והגם דלא אשתכח באחמתא זו תשו"בה שלימה נראה דדעתו לאסור ע"ש:

ב

אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת נרות משמן כי יאמרו שני אנשים הדליקום זה שעוה וזה שמן שער אפרים סי' ל"ט. והביאוהו האחרונים. אך זה הדין מפוקפק אצלי דנראה דכאן לא שייך לומד לצרכו הדליקם דעין רואה דקביעי וקיימי במקום נרות חנוכה אלא כל החששה שיאמרו משני אנשים ואינם מהדרין מן המהדרין א"כ מהיכא תיתי לחוש דאם אמרו לחוש היינו בנר מצוה וגם דיאמרו לצרכו אדלקה ואין כאן נר מצוה כלל אבל לחוש ובהדור דיאמרו דאינו ממהדרין מן המהדרין זו לא שמענו ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו. ותו לפי מנהגם להניח כל אחד נרותיו במקום מיוחד כמ"ש מהר"א מפראג ומור"ם לעיל ריש סי' תרע"א א"כ כי חזו דהני נרות דשמן ושעוה כאחד במקום מיוחד ליכא למימר של שנים הם דא"כ היה צריך כל אחד להעמיד נרותיו במקום אחד. ותו לדידן דכל ההכר לבני הבית מידע ידעי שהם נרותיו והוא מהדר מן המהדרין לכן נ"ל להקל ועמ"ש בב"י סי' תרע"ה בשם מהר"י אבוהב:

ג

הגהה. שמן זית מצוה מן המוגמר וכו' מי שהכין נרות שעוה להדליק נר חנוכה וקודם שהדליק הביאו לו שמן זית נחלקו הרב שבות יעקב ח"א סי' ל"ז וח"ב סי' ל' והרב מהר"ץ אשכנזי סי' מ"ה ואנא בריה קלה בימי חורפי כמעט שעברתי לדבריהם דרבנן בספרי הקטן שער יוסף סי' ח' ושם העליתי בעניותי דכל שלא התחיל. במצוה אף שכבר הכין הדבר לעשות המצוה אם נזדמן לו לעשות מצוה מן המובחר בהי עשה מצוה מן המובחר עש"ב:

ד

להדליק בנרות שעוה וכו' כתב ארחות חיים דהמדליק בנרות שעוה צריך לעשותן ארוכות ומאן דאסר נרות שעוה לא חש לקמחים וכבר מחי לה אמוחה בספר אליה רבה:

ה

לפי שאסור להשתמש בנרות חנוכה וכו' מי שנסתפק לו דין בחנוכה שהדליק כבר ואין לו נר אחר שרי לעיין בדין ההוא לאור נר חנוכה דכמה רבוואתא התירו לכל דבר מצוה. ואף למרן דאסר הכא כיון שהוא צורך חנוכה שהדליק מודו דשרי וכאותה שכתב המרדכי פ' בני העיר דישנים בליל יו"הן בבית הסכנת דכל שהוא לצרכו שרי וכן גבי פרה פסק הר"מ דכל שהוא לצרכה לא מיקרי עבודה הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סימן מ"ט:

ו

דין ג'. נר של חרס וכו' קליפים ביצים לנרות חנוכה נסתפק הרב אדמת קדש ח"ב א"ח סי' ז' והביא ראיה להתר דא"צ להחליף בלילה אחרת בנר של חרס. וראיתו אחד הרואה בעיניו יראה דיש לדחותה ופשוט ובסוף הביא מהרב חסד לאברהם ז"לה מר זקנינו שכתב בדף כ"ד דקליפי בצים ובצלים אינם ראוים לנר חנוכה וכתב הרב אדמת קדש הנז' דלענין הלכה אליו שומעין ואין מדליקין בהם:

ז

ונר של מתכת וכו' כתבו האחרונים שישתדל לעשות נר יפה ואם ידו משגת יעשה של כסף. וכ"כ הטור סימן רס"ג דישתדל לעשות נר יפה דהרגיל בנר וכו' ופירש שם הרב ב"ח דההדלקה חובה וע"י שעושה נר יפה הנה שכרו בנין רבנן עש"ב:

ח

יכול להדליק נ"ח בפנס שיש לו דפנות של זכוכית וטוב ויפה לעשות כן. ש"ות. שאלת יעבץ סי' קמ"ט:

סימן תרעד

א

דין א'. אבל להדליק זה מזה ע"י נר של חול אסור וכו' כתב הרב המגיד דזהו דעת הרמב"ם ועמ"ש על זה מהרח"א בס' עץ החיים בלשונות דף ד':

ב

על ידי נר של חול וכו' הרב פר"ח לעיל סימן תר"ע כתב דמה שתירץ הרא"ם שהדליקו המנורה על ידי פשוטי כלי עץ ליתא לדעת הר"מ והרמב"ן והרשב"א דסברי דעל ידי קנסא אסיר ובמקדש היו מדליקין על ידי פתילות ארוכות עכ"ל ומקשים דלא דמי דעל ידי קנסא היינו שמדליק קנסא מנר מצוה כדי להדליק נר מצוה אחרת אבל הכא פשוטי כלי עץ היו חול ובהם היו מדליקין הנרות בנר חול ולא שהיו מדליקין מזה לזה על ידי קנסא:

ג

ויש מתירין גם בזה וכו' כן נראה דעת הראב"ד בהשגו' וכמו שכתב הרב המגיד שדעת הראב"ד דאף על ידי קנסא מותר וקשה דבס' ארחות חיים כתב וז"ל מותר להדליק מנר לנר כתב הראב"ד משרגא לשרגא שלא על ידי קנסא וכן דעת הרשב"א וה"ר משולם כתב אפי' על ידי קנסא וכו' ע"ש הרי דהשוה דעת הראב"ד לדעת הרשב"א:

ד
כתב הרב ב"ח בשם ה"ר. ישראל בהגהות שסביב המרדכי דכיון דקי"ל דכבתה אין זקוק לה אם כבתה אין להדליקה מנר של מצוה אחרת להכחיש המצוה חנם עכ"ל וכתב עליו הרב פר"ח ולא מן השם הוא זה דטעמא דאכחישי אתותב בגמרא אלא טעמא משום בזויי מצוה עכ"ד ואני בעוניי אומר דזו מחלוקת בין הראשונים ואיכא מאן דסבר דמ"ד משום אכחושי לא אתותב אלא דקאי בקשיא ואמטו להכי שאל מאי הוי עלה ואסיק בטעם אכחושי וכמו שביאר שיטה זו הרא"ש בפסקיו וכמבואר בחידושי הרשב"א ומאחר שכן תו ליכא לאקשויי על ה"ר ישראל דהא אתותב טעמא דאכחושי דהוא סבר כסברת הגדולי' דסברי דלא אתותב ומסקינן כוותיה ודוק היטב:

ה
דין ב'. ומותר להדליק זה מזה. כל נר שמדליק לכבוד שבת ולכבוד בית הכנסת אין להם שיעור בית יהודה א"ח סי' כ"א:

ו
הגהה. אין להדליק זה מזה וכו' עמ"ש הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה סי' הנז':

סימן תרעה

א
דין א'. הדלקה עושה מצוה וכו' פי' רש"י דומיא דמנודה וא"כ לא שייך כן בנר של שבת עכ"ל הט"ז. ולא הבנתי דבריו דמה שפירש"י דומיא דמנורה היינו במאי דאמרינן מאי הוי עלה דפלוגתא דמדליקין מנר לנר אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר ועל זה פירש"י אי הדלקה עושה מצוה אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלק' מדליקין כדאשכחן במנורה עכ"ל ודעת שפתיו ברור מללו משום דבסמוך מייתי הש"ס בריתא ומימרת רב דעדות לישראל נר מערבי וכו' וממנה היה מדליק וקאמר והא הכא כיון דקביעי נרות וכו' וע"ז אמר כדאשכחן במנורה דמדליקין מנר לנר ומה רצה ללמוד הרב ט"ז דלא שייך כן בנר שבח. ותו דמדברי מהריי"ו והאגודה מוכח דגם בשבת הדלקה עושה מצוה וכמו שהביא דבריהם והרב מגן אברהם סי' רס"ג ס"ק כ"ג. וכבר הרב אליה רבה השיגו מהמדרש ומברכת להדליק עש"ב:

ב
לפיכך עששית שהיתה דולקת וכו' ומדליקה לשם מצוה וכו' זו היא מימרת רי"בל בדף כ"ג ומוכח מינה דהדלקה עושה מצוה ועוד דמברכינן להדליק. ולפ"ז אם היה נר דולק

בע"ש ורוצה שאותו הנר יהיה לשבת יכבנו וידליקנו לכבוד שבת כיון דהדלקה עושה מצוה כדאמרינן הכא בנר חנוכה ומה שהוצרך ר"ת בנר שמודלק ועומד בערב שבת למיהב טעמא משום שלא יקדים ולא יאחר ומשו"ה צריך לכבותו וכמ"ש בשמו התוס' בשבת דף כ"ה ע"ב והרא"ש והמרדכי שם והטור סי' רס"ג ולא יהיב טעמא דהדלקה עושה מצוה כדאמרן היינו משום דר"ת קאי כלפי האומרים שלא לברך על נר שבת ומ"ה אצטריך להכי אבל השתא דהלכה רווחת לברך להדליק מינה מוכח דהדלקה בשבת נמי עושה מצוה ובודאי דצריך לכבותו ולהדליקו לכבוד שבת ועיין מה שכתבתי בסמוך בס"ד:

ג

שהרואה אומר לצרכו הוא מדליקה וכו' כ"כ הריי"ף והרא"ש והטור והסמ"ג ורבינו ירוחם וק' דהא אתמר בש"ס כי בעינן לדחויי דלא תפשוט מינה דמימרת רבא הלזו הדלקה עושה מצוה אבל השתא דפשוט"ה לפניה בעין להדלקה ע"מ ממילא טעמא דרבא דהדליקה בפנים הוציאה בחוץ לא עשה כלום היינו משום דהדלקה במקומה בעינן כדקאמר הפשטן:

וכן יש לדקדק על מהרש"ל בים ש"ש סוף פ"ו דקמא שכתב כמ"ש התוס' דמניח חנוכה למעלה מר' אמה צריך לכבותה ולהדליקה וביאר דבריהם דה"ט דאי לאו הכי יאמרו לצרכו עשה ות"ל דהדלקה במקומה בעינן וכבר הרב ב"ח עמד על דברי הטור והריי"ף והרא"ש וסמ"ג וכתב דהיה אפשר לומר דכתבו טעם זה דאף לדידן דמדליקין בפנים לא עשה כלום וקשה על זה דס"ס הי"ל לומר טעם הדלקה במקומה אלא טעמא דזהו לס"ד ולא למסקנה ז"התד וק"ק על הר' מגן אברהם והרב קרבן נתנאל דכתבו בשמו התירוץ שדחה. ומלבד דחייתו אינו מתישב לש"ע דבאמת לנו דמדליקין לפנים וכל ההכר לבני הבית דרקא לא שייך טעמא דהרואה אומר לצרכו דבני הבית ידעי דלחנוכה הדליקה ומה גם אם בירך לפניהם ברכת חנוכה וכ"כ מרן בב"י בשם מהר"י אבוהב בסימן זה וכיוצא בזה כתב מור"ם לעיל סוף סי' תרע"א ברי"מ ובהגהה ע"ש ובטור. ותו דלשון הרא"ש דקאמר שהרואה אומר לצרכו הוא דהדלקה כיון שלא הדליקה במקום הנחתה משמע קצת דלא בעינן הדלקה במקומה וכן משמע קצת מלשון ריי"ו גם מאי דאסיק הרב ב"ח דטעם הגדולים הנז' דזהו לס"ד לא ביאר לנו מי הכריחם לזה. וכן הקשה עליו הרב פר"ח דמאין הגדולים לדחות סברת הש"ס קמייתא:

והפר"ח תירץ דלא נ"מ מידי בין תרי טעמא ולכך לא דקדקו ואף לטעם הרואה אומר מברך דלא כהר"ן גבי חצר שיש בו ב' פתחים ודלא כהמרדכי דנר שבת בעי הדלקה

במקומה דכיון דטעמא משו' שלום הבית מה בכך אם ידליקנה במקום אחד ויניחנה במקום אחר תדע שאלו היתה עשישית דולקת מע"ש ה"נ שצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה אלא ודאי כדאמרן ואף לדעת ר"ת שצריך לכבותה לאו מה"ט משום דהדלקה במקומה בעינן אלא משום ובלבד שלא יקדים עכ"ד:

וק"ק במאי דפשיטא ליה דלדעת הר"ן אין לברך הכא דדילמא לא אמרה הר"ן אלא בחצר שיש בו שני פתחים דמברך אחד פתחא וכיון דכבר מברך אחדא תו לית ליה לברוכי אתניינא דהוי משום חשדא אבל הכא דמה שבירך בתחילה היה ברכה לבטלה שלא הדליק כמצות חכמים אפשר דכי מדליק שנית מברך אף דהוי משום חשדא ועיין בס' ארחות חיים:

ומ"ש עוד דבליל שבת לא צריך הדלקה במקומה תדע דא"צ לכבות עשישית שהיתה דולקת אפי' ר"ת שסבר דצריך לכבותה הוי מטעם שלא יקדים. דברי הרב קשים בעיני דמוכח מדבריו דדברי ר"ת הם דברי יחיד והעיקר דא"צ לכבותה והרי התוס' והרא"ש והמרדכי והר"ן פ' במה מדליקין והטור סי' רס"ג הביאו דברי ר"ת ומשמע דסברי כוותיה וכן כתוב בפסקי תוס':

ותו דהרב תלה דין זה דעששית דולקת בע"ש בעינן הדלקה במקומה ולא תלי בהא דאפילו תימא דלא בעינן הדלקה במקומה כיון דהדלקה עושה מצוה צריך לכבותה וכדארי"בל גבי נר חנוכה דמכבה ומדליקה ואף שהיא מנוחת במקומה וא"כ איך פשי' להפר"ח דאין צריך לכבותה והלא אי הדלקה עושה מצוה אף שניכר שהדליקה לשם חנוכה שמעיקרי הדליקה לשם חנוכה והיתה דולקת צריך לכבותה למצות הלילה וכמתבאר מדברי הפר"ח גופיה בריש סי' זה. ולא עוד אלא דאף אי אמרת הנחה עושה מצוה ולא הדלקה צריך שיהא ניכר שהוא לשם חנוכה ומ"ה אם זו העששית הדליקה לשם שבת בע"ש מכבר ומדליקה לשם חנוכה כמ"ש התוס' וכמ"ש הפר"ח גופיה לעיל. ומאחר דקי"ל דהדלקה עושה מצוה מדמברכינן להדליק מינה נשמע דהדלקת נר שבת עושה מצוה דבשבת נמי מברכינן להדליק אם כן ודאי צריך לכבותה דהדלקה עושה מצוה. וגם אי לאו הדלקה עושה מצוה בעינן שיהא ניכר דלשם שבת הוא עושה וכדמשמע בסוגיין דאף אי אמרת הנחה עושה מצוה מכבה ומדליקה כמדובר. ומאי דר"ת נקט מטעם דלא יקדים דהיינו שיהא ניכר לשם שבת ולא יהיב טעמא דהדלקה עושה מצוה כבר כתבנו בעניותנו לעיל אות ב' בס"ד. והרב אליה רבה בריש סי' זה כתב דמברכינן להדליק בשבת כמ"ש סי' רס"ג והוא מירושלמי ונראה דאין כונת הרב דמברכינן עיקר ברכה ההדלקה בשבת משום מאי דאמרינן בירושלמי דהרי כל

הראשונים הנז' לא נסתייעו לברך על ההדלקה בשבת מהירושלמי ונראה דטעמם משום די"ל דהירושלמי אזיל לטעמיה דמברכינן על המצוה אף שאין גמר המצוה בעשייתה ואנן קיי"ל בתלמודין דאסיקנא פ' התכלת דאין לברך על המצוה אלא כשגמר המצוה בעשייתה וכמ"ש הראשונים דפליגי בזה הבבלי והירושלמי ובנר שבת יש מקום לומר דאין הגמר אלא בשעת סעודה כמ"ש רבינו משולם הביאו המרדכי ומ"ה לא מייתי הפוסקים ראיה מהירושלמי לעיקר ברכת הדלקה בשבת נגד האומר שלא יברכו אלא מסדר רב עמרם דצריך לברך על הדלקת שבת ולברך על נר י"ט כמו שיראה הרואה וגם הרב אליה רבה מאי דמייתי הירושלמי הוא על נסח הברכה. והירוש' הנז' הביאוהו הגמיי"י פ"ה דשבת והמרדכי פ' במה מדליקין:

ותו ק"ק בישוב הרב פר"ח הנז' אעיקרא דמילתא לומר שלא דקדקו הרי"ף והרא"ש והסמ"ג וסיעתם בדבר דזה דוחק לומר שאבות העולם לא עמדו על דבריהם בדקדוק וגם עין רואה כמה נדחק הרב לומר דלא נפקא מינה לדינא בין התרי טעמי והן לו יהי כדבריו מ"מ הוי"ל למנקט טעם הדלקה במקומה דהוא עיקר הדין דטעם הרואה אינו אלא משום חשד. ותו דלפום ריהטא נראה דנ"מ לדינא דאף לדידן דמדליקים בפנים אם זה מנהגו תמיד להדליק בטפח הסמוך לפתח והדליקה במקום אחד ואח"כ הניחה בטפח הסמוך אי בעינן הדלקה במקומה לא יצא ודלא כמ"ש הרב פר"ח בסוף דבריו. ולטעם הרואה לדידן דמדליקין בפנים ליכא חשדא על דרך שכתב מור"ם סוף סימן תרע"ב בשני פתחים והסכים עמו שם הרב פרי חדש שם וכדמונח מדברי מרן בב"י בסימן זה בשם מהרי"י אבוהב וכמו שכתבנו לעיל:

לכן נראה דהעיקר כמ"ש הרב בית חדש דהרי"ף והרא"ש וסיעתם סברי דהדלקה במקומה לא בעינן ויצא להם זה מדקדוק הסוגיו' וכמו שנבאר חדא דמימרת רבא השניה דקאמר הדליקה בפנים וכו' נראה דאמרה רבא סמיכה למימרא דהיה תפיש נ"ח דברישא אמר מימרת היה תפיש נ"ח ואחריה אמר הדליקה בפנים וכו' ומ"ה לא קאמר הדליק נר חנוכה כדנקט באידך היה תפוש נ"ח וקאמר הדליקה בפנים דעל נר חנוכה קאי והשתא אא"כ דשתים זו בלכתם ילכו כחד טעמא משום חשדא ניחא דרבא אמרן בסדר זה דרוח אחת להן וחד טעמא נינהו אלא אי אמרת דהדלקה במקומה בעינן והיינו טעמא דמימרא זו דהדליקה בפנים הוי"ל לרבא לאקדומי מימרא זו דהיא מדינא ובתר הכי לימא אידך דהיה תפוש וכל שכן דבהא דהדליקה בפנים שייך נמי חשדא ומצד תרי טעמי לא עשה כלום והדר לימא מימרת היה תפוש והוי כדרך לא זו אף זו אלא משמע דגם בהא דהדליקה טעמא משום חשדא ולאו מדינא. ותו דאי אמרת דהדלקה במקומה בעינן לימא

רבא בקצרה הדלקה שלא במקומה לא עשה כלום. ותו דאי מטעם הדליקה במקומה לישמועינן רבא מילתיה בנר שבת דהדלקה במקומה בעינן וכמ"ש המרדכי והכי סברי הרי"ף והרא"ש דלמאי דאמרינן הדלקה במקומה ה"ה לנר שבת כדברי המרדכי והו"ל לרבא לאשמועינן בשבת. גם מדמשני התם נמי הרואה אומר לצרכו הדליקה משמע מדקאמר התם נמי דרצה לומר דשתי מימרות האלו טעמן משום הרואה ומהא מוכח דהש"ס סבר דהכי קושטא דמילתא דאי משום לדחויי דוקא השתא דדחי דאין הדלקה עושה מצוה נימא דאידך דרבא לאו משום חשדא אלא מדינא דהנחה עושה מצוה. ומיהו לא תפשוט דאימנא לך מימרת היה תפוש משום חשדא ואידך משום הדלקה ע"מ אבל לעולם השתי מימרות חד מדינא ואידך מחשדא ומדקאמר התם נמי גלה סודו הש"ס דשתיהן משום חשדא ומהא שמעינן דקים ליה להש"ס דרבא משום חשדא אמרן ומינה דלא בעינן הדלקה במקומה אף אי הדלקה ע"מ. ותו הא דאמר רי"בל עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כלו למ"ש מכבה ומדליקה ופשיט אא"ב הדלקה עושה מצוה שפיר אא"א הנחה מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה וכתבו התוס' דאיירי שהדליקה לשם שבת וכבר כתב הפר"ח דצ"ל בעד רש"י דלמסקנא קאי. והשתא לדידהו שמדליקין בחוץ ודאי דעששית הדלוקה לשם שבת היא בבית ועל השלחן או נגדו ונ"ח בחוץ וא"כ היכי קאמר אא"ב הדלקה עושה מצוה שפיר אא"א וכו' הרי גם אי הדלקה ע"מ מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה מ"ל דהדלקה במקומה בעינן והעששית נדלקה לשבת בבתי גוואי ונ"ח בחוץ תעמוד אלא מוכרח דה"ק השתא דאמרת דמימרת רבא משום חשדא תו לא אצטריכנא לומר דהדלקה במקומה בעינן וא"כ שפיר קאמר רי"בל מכבה ומדליקה דלא בעינן הדלקה במקומה ובודאי שהוא באופן דליכא חשדא דמוציאה לחוץ ומדליקה אף קודם שיניחנה ולא אצטריך לרי"בל לאומרו חדא דאשמועינן במאי דלא קאמר מניחה דלא בעינן הדלקה במקומה ועוד דטעינן דהנחה עושה מצוה ולהכי קאמר מכבה ומדליקה ולא חש לומר דיוציאה לחוץ דהא פשיטא ליה משום חשדא והשתא לא אתא לאשמועינן אלא דינא דיכול להדליקה קודם הנחה והדלקה ע"מ ולא בעי הדלקה במקום הנחה. אא"א הנחה עושה מצוה הול"ל מניחה דהוא עיקר בדין דהנחה מצוה ולפ"ז נמצא דהפשטן עצמו הדר ביה ולא אצטריכא ליה לומר דהדלקה במקומה בעינן אלא לאוקומי מימרת רבא ואמטו להכי מכח הני דוקיי פסקו הרי"ף והרא"ש דלא בעי' הדלקה במקומה:

ומן האמור בזה הבה נא אבא העי"ר בדברי התוספות בריש סוכה שכתבו דנר חנוכה שהניחו למעלה מך' תני פסולה דאי תני ימעט הוה משפע כמו שהיה מדלקת ישפילנה

וזה אינו למ"ד הדלקה עושה מצוה ואפילו למ"ד הנחה עושה מצוה חיישינן דהרואה אומר וכו' וק"ק לישנא דמאן דאמר דנקטי הכא ובריש עירובין דליכא פלוגתא בהא רק בעיא ואיפשיטא וממ"ש בסוכה משמע דלמ"ד הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעינן ומ"ה צריך לכבותה ולהדליקה והיינו מדינא ואפילו למ"ד הנחה צריך לכבותה משום חשדא ומרן בב"י סי' תרע"א הביא דבריהם וכתב דיכבנה דהדלקה עושה מצוה וכ"כ מור"ם שם בהגהה. וראיתי להפר"ח שם סי' תרע"ב שהשיג על מור"ם וז"ל וליתא דאף למ"ד הנחה צריך לכבותה דהרואה אומר וכו' וכ"כ התוס' בריש סוכה וריש עירובין עכ"ל וגם היא סירכא דלישנא דתוס' נקט למ"ד הנחה ואין כאן פלוגתא כמבואר. ומה שהשיג על מור"ם לק"מ דכיון דאי הדלקה ע"מ מדינא יכבה וידליק והכי הלכתא דהדלקה עושה מצוה שפיר כתב מור"ם דהדלקה ע"מ דבהכי מדינא צריך הדלקה מלקומה אבל אי הנחה ע"מ לאו מדינא אלא מחשדא ונקט אליבא בדהכתא ודינא קמשתעי. ותו דמור"ם בסמוך דין ח' פסק כהר"ן בחצר שיש בו ב' פתחים דלא יברך אלא בא' דהבי משום חשדא והפר"ח ס"ל דלדעת זה כל שהוא משום חשדא לא יברך וכמ"ש לעיל בשמו וכ"כ סי' תרע"ז וא"כ לפי דעתו מאי מקשה על מור"ם דלכך נקט ט' משום דהדלקה ע"מ שהוא מדינא לומר דיברך אך אי הוי מטעם הרואה לא יברך. ובכל זאת ל"ק על מהרש"ל בים ש"ש סוף פ"ו דקמא שהבאתי לעיל דנקט טעם חשדא דאיהו ז"ל סבר כרוב הפוסקים דלא בעינן הדלקה במקומה:

ואי קשיא הא קשיא על מור"ם דאיהו הכא קפסיק ותני דהדלקה במקומה בעינן וא"כ בהדליקה בפנים והוציאה בחוץ ה"ט דהדלקה במקומה בעינן וכדאתמר בש"ס לצד דהדלקה עושה מצוה וא"כ אמא לא יגי"ה אורו בדין זה על מרן דנקט טעמא דהרואה אומר וכו' ואי משה בהסכמ"ה עלה עם מרן וכדעת רוב הפוסקים הכא בסי' תרע"ה לא הל"ל משום דהדלקה ע"מ כדעת התוס' דהרי אנן קי"ל כהרי"ף והרא"ש וסיעתם דהדלקה במקומה לא בעינן ואין כאן אלא משום חשדא. והא הו"ל להפר"ח להקשות על מור"ם על דרך מאי דקשיתיה על מור"ם בדין זה ממ"ש דברי המרדכי בסי' רס"ג דהדלקם במקומה בעינן:

ומ"מ למדנו מדברי התוספות דסוכה דסברי דהדלקה במקומה בעינן והתוס' פירושו בשמעתין מימרת רי"בל דעששית הנז' בהדליקה לשם שבת כנז' והשתא קשה מאי דהוינן בה דמסתמא נר שבת בפנים ונר חנוכה בחוץ לדידהו והיכי קאמר דאי הדלקה מצוה שפיר הרי גם אי הדלקה מצוה צריך לרבותה ולהגביה בחוץ ולהדליקה דהדלקה במקומה בעינן ובכל אשר דברנו:

ואפשר לישב דהכי רהטא סוגייא לדעת התוס' אא"כ הדלקה עושה מצוה שפיר הכוונה דאי הדלקה ע"מ יש לומר דרי"בל לא נקט מגביהה ומניחה כדי שלא נבין דהנחה ע"מ ומש"וה קיצר ולא קאמר לא מכבה ומדליקה לאשמועינן אגב דהדלקה עוש' מצוה וכיון דהדלק' עושה מצוה ממילא ידענא דהדלקה במקומה בעינן וכמ"ש הפר"ח דהוא סברא ובודאי דמניחה במקומה ומדליקה ולא קאמר הכי רי"בל שלא נטעה דהנחה ע"מ ונפקא מינה להדליקה חש"ו אלא אי אמרת הנחה ע"מ הול"ל מגביהה ומניחה דבאמת כן צריך לעשות ואשמועינן נמי דהנחה ע"מ ואמאי קיצר בדבריו משא"כ אי הדלקה דקיצר לאשמועינן דהדלקה ע"מ וידענו דהדלקה במקומה ודוק:

שוב ראיתי בספר אליה רבה שהאריך בזה לומר דלא נ"מ מידי בין התרי טעמי ע"ש ודוק בדבריו ובמה שכתבנו בעניותנו לעיל בס"ד:

ד

דין ב'. יש מי שאומר וכו' תמה הפר"ח אמאי כתבו בשם יש מי שאומר דהרא"ש והטור כתבו כן והדין ברור. וכבר אנא נפשאי כתבית בעניותי בקונטריסי הקטן שער יוסף בסופו דף ט"ו דל"ק עפ"ל כלל הסמ"ע סי' י"ו ובס' יד מלאכי דף קצ"ג השיג עלי וכבר השבתי עין דבריו בח"מ סי' י"ו אות ג' בס"ד:

ה

דין ג'. אשה ודאי מדלקת וכו' מהראנ"ח והר' כנ"הג יהבי טעמא להרמב"ם דהשמיטו ובספר יד אהרן תמה עליהם ואנכי הרואה שבכלל דבריהם דבריו:

ו

הגהה ולדידן וכו' קטן וכו' עמ"ש הרב שער אפרים סי' מ"ב ומאי דדייק הרב בלשון ארחות חיים לאו דוקיא הוא כאשר הרואה בעיניו יראה ודוק היטב:

סימן תרעו

א

דין א'. להדליק נר חנוכה וכו' כן מנהגנו וכן הוא נסח רבי האר"י זצ"ל אבל בליל שבת נסח הברכה להדליק נר של שבת. והטעם כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה ולזה אומר נר חנוכה להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה. מה שאין כן נר שבת הכונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו וזה הנר המאיר הוא של שבת ודוק:

ב

ושעשה נסים וכו' הנסח העיקרי בימים ההם בזמן הזה כמ"ש ז"ל כ"כ בפירוש התורה ישן נושן הנקרא מזל טוב:

ג

דין ג'. אין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה וכו' הב"ח והפר"ח ואליהו רבה פסקו דאף אם מדליקין בתוך ביתו יברך על הראיה ולי ההדיוט נראה דכיון דהסמ"ג והרשב"א והר"ן וסיעתם פסקי כסברת מרן הכי נקיטינן דספק ברכות להקל ומה גם דהרשב"א כתב בחי' דסברת רבוואתא דפליגי אין להם על מה שיסמוכו. וק"ק על ארחות חיים והביאו השה"ג סביב המרדכי שכתב דדעת הרשב"א כהעיטור דאף שמדליקין בביתו צריך לברך דהרי הרשב"א בחידושיו ובתשובה הביאה הכנ"הג כתב דאם הדליקו בביתו א"צ לברך. ובסי' אליה רבה כתב דהרב שיירי פסק בש"ע והרואה יראה דבשיירי הביא שתי סברות מרי"ו וכתב דמרן פסק כראשונה וב"ח פסק כאחרונה ולא הכריע:

סימן תרעז

א

דין א'. צריך להדליק בפתחו וכו' כתבו הכנ"הג והפר"ח דלדעת הר"ן לא יברך כיון שהוא משום חשדא ויש לדחות דאם אמרה הר"ן היינו התם שכבר מברך על פתח אחד משא"כ הכא וכמש"ל סימן תרע"ה אות ג' ועיין מ"ש בס' כרתי ופלתי י"ד סי' י"ג ועיין בהגהה י"ד סימן שכ"ח דין א':

ב

דין ג'. הגהה. ומברך עליהם וכו' זהו כדעת ת"הד סי' ק"א אבל מרן בב"י כתב דהוי ברכה שאינה צריכה וכבר הרב ט"ז עמד על דברי מרן והכריע כדעת ת"הד ובאמת שסגרת מרן בזה צריכה ישוב דאם זה אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ורוצה לקיים המצוה בעצמו למה לא יברך מאחר דמקיים המצוה והוא אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ומי חייבו לזה להיות כפוף לצאת בהדלקת אשתו והרי מרן לעיל סי' ו' דין ד' פסק יש נוהגין שאחר שבירך אחר ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר א' מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן ואין לערער עליהם וכו' ואף אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו עכ"ל הרי דמרן גופיה קיים מנהג זה שבכל יום נענו כלום ואמרו אמן ומהדרי לברוכי ומצו לכווני המברך והעונים לצאת ועכ"ז פסק דאין לערער עליהם דהעונה אינו מכוין לצאת וגם זה צווה

ככרוכיא דלא בעי נפיק אחר אשתו וזו כחו לאלהינו כח גברא לקיים המצוה בעצמו ואמאי כתב דאין לסמוך על דברי ת"הד דהוי ברכה שאינה צריכה ועם שיש חולקים על מרן כידוע נתפשט המנהג בכרכים ועיירות גדולות כדברי מרן ותו הוא עצמו דפסק כן אמאי הכא היטב חרה לו על הת"הד:

וכיוצא בזה הביא ראיה הרב ט"ז מברכת המוציא ויוצר וברכת המזון דיכול לברך לעצמו והאריך בזה ע"ש באודר. ואפשר לחלק בין זו לכל הני דכל הנך בשעת אמירת חבירו הברכה הדבר תלוי בו דצריך לכוין לצאת בברכת חבירו ואם לא כיוין לא יצא אף שיכוין המברך להוציאו וכיון שבו הדבר תלוי אם לא כיוין לצאת ובירך לעצמו לא הוי ברכה שא"צ אבל הכא שאין תלוי בכונתו כלל ובין יכוין לצאת בהדלקת אשתו בין לא יכוין פטיר ועטיר בהדלקת ביתו וממילא הוא יוצא ולא שבקי רווחא לדידיה דלבעי כוונה לצאת בכי הא סבר מרן דהוי ברכה שאינה צריכה כנ"ל לדעת מרן:

וראיתי בספר שער אפרים סי' מ"ב שכתב דמחלקת הרב ת"הד ומרן נמשך ממחלקתם בדין מהדרין מהמהדרין דמרן דפסק דהתוס' בריש סי' תרע"א דא"צ נר לכל אחד משו"ה כתב דהוי ברכה שא"צ והרב ת"הד דס"ל כהרמב"ם דכל א' נר ומוסיף להכי סבר דיכול להדליק ולברך ע"ש וק"ק על הרב דאיך נחפייס בזה והרי מהרש"ל ז"ל בתשו' סי' פ"ה סבר כהרמ' בהדלקה וכמנהג אשכנז ועכ"ז פסק דאם מדליקין עליו בתוך ביתו אינו יכול לברך כסברת מרן. ואחר זמן רב בא לידי ספר אליה רבה הנדפס מחדש ועין לו ראתה שהקשה על הרב שער אפרים כמו שהקשיתי מרש"ל ועוד הוסיף להקשות עליו ע"ש והרב כנ"הג הקשה על מרן ממהרי"ל ותירץ ע"ש וגברא רבא חזינא וקושיא ופירוקא לא חזינא ודוק היטב ואין להאריך:

סימן תרעח

א

וליין לקדוש היום וכו' הרב ב"ח והרב פר"ח כתבו דאפילו אין לו יין ופת נר חנוכה קודם דקדוש על היין ועל הפת מדרבנן ונ"ח קודם משום פרסומי ניסא והרב ט"ז כתב דג' סעודות ולחם דאוריתא וא"כ פת קודם לנ"ח. ונראה דהרב ב"ח ופר"ח ס"ל דחיוב פת בשבת הוא דרבנן ואף דכתב בסמ"ג עשין ז"ך דבעינן לחם דבקרא דדריש מיניה ג' סעודות כתיב לחם אפשר לומר דלאו מדאוריתא אלא אסמכתא ומאי דאמרינן פ' שלשה שאכלו דף מ"ז דבשבת בעי למיכל ומ"ה חוזר בבהמ"ז היינו דחייב מדרבנן וק"ק על מהר"ם ן' חביב ביום תרועה ס"פ ראוהו ב"ד שכתב דחיוב פת בשבת מן התורה כמ"ש

סימן קפ"ח דהתם בסי' קפ"ח לא קאמר אלא דחייב לחזור בהמ"ז דחייב לאכול פת ודילמא מדרבנן. ושוב ראיתי להרב אליה רבה בסוף סי' קס"ז שכתב משם הרב תי"ט דדרשות לחם הם אסמכתא ועמ"ש בעניתנו לעיל בסימן ער"ב אות ח' ואות ט' בס"ד:

סימן תרעט

א

נ"ח תחילה וכו' הפר"ח כתב דלרוב הפוסקים דקבלת שבת לא תליא בהדלקה איזה מהם שירצה יקדים ואדרבא נר שבת קודם דתדיר קודם עכ"ד ועוד יש טעם להקדים נר שבת דהוא מקודש מנ"ח וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו וכ"ש דשבת תדיר ומקודש. אלא דאמרינן פי כל התדיר אטו קדושת שבת למוספין אהנאי לתמידין לא אהנאי וא"כ ליכא אלא טעמא דתדיר. ומיהו העיקר כמו שפסק מרן דבזה יוצא ידי כל הדעות וכן הסכים הרדב"ז בתשובה סי' תשנ"ז והאריך בזה. ועוד איכא טעם כעיקר על דרך האמת דנ"ח ברישא ואח"כ נר שבת דמעלין בקדש. וכן ראוי לנהוג. ועיין בסמוך:

ב

יש ליזהר להתפלל מנחה בע"ש של חנוכה ואח"כ להדליק נ"ח כי תפלת מנחה נגד תמיד של בין הערבים ונ"ח זכר לנס הנעשה בנרות המנורה הנדלקות אחר תמיד של בין הערבים. מהר"ש אבוהב בעל דבר שמואל בתשובה כ"י:

סימן תרפא

א

הגהה. בביתו מדליק ואח"כ מבדיל וכו' רבים נהגו כסברת הרב ט"ז והרב פר"ח להבדיל קודם ואח"כ להדליק דאפוקי יומא במעשה עדיף. ועתה מחדש נדפס ס' אליה רבה ואנכי הרואה שהאריך לקיים מנהגם להדליק קודם. ובכל מ"ש לישב מנהגם אין בו דבר לחייב לנהוג כן רק שהרב טרח ומישב מנהגם. ומי שנהג להבדיל קודם יתמיד כסברתו ומנהגו ועמ"ש בש"ות שאלת יעבץ סי' נ"ב ושם כתב שהגאון אביו מהר"ץ היה מלעיג על המדליק קודם הבדלה. וכן עיקר כדכתיבנא דאין למחות במי שנהג להבדיל קודם וה"ה דאין למחות במי שמדליק קודם דיש לו על מה לסמוך ונהרא נהרא ופשטיה:

ומ"ש הרב בית דוד סימן תע"ד משם הרב שיירי שהמנהג להבדיל תחלה והטעם דאין ראוי לאחר כל כך וכו' ע"ש באורך דבריו קשים לשמוע דהרואה דברי הרב שיירי כנ"ל בעיניו יראה שכתב בסוף דהמנהג להדליק קודם הבדלה ומ"ש לעיל ונתן טעם דאין ראוי

לאחר וכו' קאי למ"ש דלדידן אחר שעבר זמנה מותר להשתמש לאורה וכ"ש להבדיל עליה אלא שאין נוהגים לאחר ההבדלה עד שיעבור זמן חנוכה דאין ראוי לאחר כל כך וכו' ע"ש באופן שדבריו הם בסוג אחר ולא כמ"ש הרב הנז' בשמו דהוא כתב טעם אחר וטעמו נראה יותר וכו' וצדיק יבחן באופן דלכאורה בעיני דברי הרב בית דוד הנז' הם קשים ודוק היטב. ושם כתב הרב בית דוד שמהר"א הכהן פרחיה הוא הרב פרח מטה אהרן מנהגו שהיה מבדיל תחילה:

סימן תרפב

א

דין א'. על הנסים וכו' כתב הפר"ח לומר חשמונאי האל"ף בחיריק. ובספר בירך יצחק פ' בהעלותך חלק עליו דאיתא בס"ע דיוחנן כהן גדול שתי שמות היו לו יוחנן חשמונאי:

ב

אין מחזירין אותו וכו' אם שכח על הנסים וחזר ובאמצע נזכר שהדין הוא שלא לחזור פוסק אפילו באמצע ברכה. הרב מהר"ד פארדו בש"ות מכתם לדוד סימן כ"ב ועיין שם שהאריך בספק ברכות להקל:

ג

כתוב בשאלתות דרב אחאי גאון פרשת וישלח ואינו חייב להזכיר בברכת המזון וכו' בשבת וי"ט מאי איכא למימר וכו' עיין הלשון שם באורך ומ"ש. בשבת וי"ט וכו' רבים שאלו במימר קדישין שאלת"א דאינו מובן. ואולי ט"ס הוא וצ"ל בשבת ור"ח והוא על דרך את"ל ובתר הכי מפרשו בסוף והדבר צריך ישוב. ואחר זמן רב זיכני ה' ובאו לידי שאלתות כ"י על קלף ישן ושם ראיתי שנסחת הדפוס טעו ושם הלשון מתוקן וז"ל אבל סעודה דרשות היא לא חייני לה רבנן בשבת וי"ט דאמר רבא וכו' אינו חייב להזכיר בב"המז וכו'.

סימן תרפג

א

גומרין את ההלל יחיד שהתחיל לגמור ההלל בחנוכה ולא בירך קודם יברך באמצע במקום שנזכר ויסיים על הסדר וברכת לגמור אין פירושו דצריך לגומרו אלא לגמור הוא לשון קריאה כמ"ש ז"ל ויכול לברך במקום שנזכר. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"לה בתשובותיו כ"י סי' ע"ו:

סימן תרפד

א

דין א'. ומתחילים בברכת כהנים וכו' מי שקורא ברכת כהנים עם הראשון לבד כתב הרב מהר"ש אלגאזי בסוף ס' לחם סתרים דהוי טועה בדבר משנה דתנן ובחנוכה בנשיאים. והרב שיירי כנ"הג העלה דהנכון להנהיג לכתחיל' כדברי הכלבו אמנם מי שקרא עם הראשון בברכת כהנים לבד לא משתבש לקרותו טועה בדבר משנה או מברך לבטלה עכ"ד והרב פר"ח דחה דבריו ע"ש:

ולי ההדיוט נראה דהעיקר כמ"ש הרב שיירי כנ"הג. ומ"ש הר' מהר"ש אלגאזי דהוי טועה בדבר משנה אשמיטיתיה תשובת הרשב"א סי' ת"ע שכתב דסדר המשנה. לאו בדוקא ונהרא נהר' ופשטיה ע"ש ומאחר שכן אין לומר בזה טועה בדבר משנה. גם אין לומר דהוי כמברך לבטלה מאחר שכתבו התוס' במגילה דף כ"ג והרוקח סי' רכ"ו וסיעתם דאין להשגיח בחנוכה כל עיקר אלמא דאין קפידא כ"כ בקריאת הנשיאים בחנוכה וטעמן של דברים דלקושטא דמילתא הקרבי"ם הללו מהנשיאים אין עניינם בחנוכה ואין ראיה מר"ח דלא קרינן מקודם כמ"ש הפר"ח דקריאת הנשיאים בחנוכה קלישא טובא. ואולם הא ודאי שפרא מילתא להנהיג כמנהג הכלבו וכמ"ש הרב שיירי כנ"הג:

ב

דין ג'. וקורין ו' בפרשת השבוע וכו' עמ"ש בשיירי ובהלק"ט ח"ב סימן ר"ח ומש"ל סימן רפ"ג אות ג' בס"ד:

ג

ואם טעה החזן וכו' כ"כ בשבלי הלקט סי' נ"א ז"ל שכח החזן וקראו ד' אנשים פ' ר"ח שבא בחנוכה וכו' ואמר רבי אם לא היה מוציא ס"ת מהארון לא היה צריך לקרות יותר דאין משגיחין בחנוכה ור"ח כל עיקר כלומר אם לא קרא בחנוכה אין לחוש אבל עתה שהוציא שתי תורות משום פגם ס"ת שני קורא ה' בשל חנוכה וכו' ואין לומר שרביעי עצמו יקרא בשל חנוכה קודם שיחתום בס"ת הראשון דאין מדלגין בתורה בשני עניינים וכו' עכ"ל וע"ש אין משגיחין בחנוכה ור"ח כל עיקר לפום ריהטא נרא' דצ"ל אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר וכן הגיה הרב שיירי כנ"הג:

וכד דייקת שפיר אתה תחזה דהגהה זו אינה עולה יפה דכפ"ז קשה דהוא מפרש בש"ס מ"ש בש"ס שילהי מגילה אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר דאם לא קרא בחנוכה אין לחוש ומהש"ס משמע דהכונה אין משגיחין בחנוכה לעשותו עיקר יותר מר"ח. ותו דהא

דשבלי הלקט בשם רש"י הוא כמפורש שם ורש"י פירש אין משגיחין בחנוכה לעשותם עיקר דזה מורה כדאמרן ולא כמ"ש שבלי הלקט בשמו ואין משגיחין וכו' היינו דאם לא קרא כלל אין לחוש. ואף שיש להשיב קצת על זה היותר נראה להגיה כדאמר אין משגיחין בחנוכה כל עיקר וכונתו על מדרש ילמדנו דמייתי תוס' במגילה דף כ"ג דמהך לישנא שמעינן דאם לא קרא בחנוכה אין לחוש והגם דמדרש זה עלה בידינו מ"מ פירוש השמועה הוי אין משגיחין בחנוכה לעשותו עיקר דאהא קאי אם מתחיל בראש חדש או בחנוכה ואה"נ דתלמודין נמי מסכים להלכה עם המדרש דאין לחוש אם לא קרא בחנוכה אלא דלא איירי בהא ואמטו להכי אף דרש"י ותוס' נקט. להלכה במדרש ילמדנו פירשו בש"ס לעשותו עיקר דהוא דבר הלמד מענינו וכן פירשו הרב שיירי והרב פרח שושן כלל א' סי' ח' ודלא כמ"ש השיירי בתחילה ודלא כמו שפירש הרב אמת ליעקב דף ס"א אות י"ז. וכדברי הרב פרח שושן יש לדקדק ע"ש היטיב:

וראיתי להרב פרח שושן שם דקשיתיה סיום דברי הרוקח שהביא מרן ופירשם כשלא הוציא ס"ת אחרת והוקשה לו דאמאי אצטריך הרוקח לטעם דאדם הקורא בתורה אסור לקרות שנית ת"ל דאין מדלגין כמ"ש הש"ל ושוב הקשה על הש"ל במ"ש ואין לומר וכו' דטעם מדלגין אינו כי אם בס"ת אחד אבל הקורא בשני ס"ת יש בו איסור אחד כדאמרינן פ' בא לו ופסקוהו סי' קמ"ד עכ"ד וכן תמה הפר"ח:

ואפשר לישב דהש"ל סבר כהרדב"ז והביא מהריי"קש בהגהותיו סי' קמ"ד ובתשובותיו כ"י סימן קכ"ד דהא דחד גברא בתרי ספרי איכא פגמא היינו בענין אחד אבל דחד גברא בתרי ספרי בתרי ענייני ליכא משום פגם ובתשובת מהריי"קש הנז' תירץ מה שהקשה מרן על זה וא"כ הש"ל הכי סבר דליכא פגם בתרי ענייני. וק"ק על פרח שושן שכתב דקורא בשני ס"ת אסור דאתריה דמר ארץ מצרים היא ונהגו איפכא כמ"ש מהריי"קש. ומצאתי בס' מטה משה סי' תתקצ"ו הביא לשון הרוקח מתוקן וז"ל פעם אחת וכו' אין לחוש אבל עכשיו הס"ת שני מבחוץ קורא עוד אחר וקורא בשל חנוכה ולא יחזור ויקרא הרביעי שקרא כבר שלא מצינו אלא כהן במקום לוי עכ"ל ולפ"ז אפשר דכונת הרוקח לתת טעם למה לא יקרא הדי' פעם אחרת בס"ת השני וס"ל כהרדב"ז ומהריי"קש דבתרי ענייני אפי' חד גברא ליכא פגם וס"ל דאין מדלגין לא שייך אלא בחד ספרא דלא כש"ל ומשו"ה אתי עלה מטעם לא יקרא פעמים. ומהרי"י הלוי סי' פ"ב נסתייע ממהריי"ל וק"ק דדברי מהריי"ל הן דברי שבלי הלקט בשינוי קצת והוי"ל להביא דברי מרן סי' זה:

ד
הגהה. ואם טעה והתחיל בשל חנוכה צריך להפסיק וכו' האחרוני' ערערו על זה ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' ק"ס בס"ד:

ה
אם טעו וקרו ביום ב' של חנוכה פרשת נשיא ג' וכיוצא עלתה להם דאין קפידא בימים וזה פשוט וכ"כ משאת משה ודב"מ:

שיורי ברכה

[סימן תרפ"ד. א
לפנים אות א' כתבתי דאשתמיטיתיה תשובה הרשב"א סי' ע"ת להרב מהר"ש אלגאזי ע"ש וכתבתי כן במונח שלא היו קורין ביום הראשון כי אם ברכת כהנים ובהא מיירי הרשב"א וכן נראה שהבין בכונת הרשב"א הרב פר"ח כמבואר למעיין. ועתה אנכי הרואה דאפשר לומר דמנהג הרשב"א להתחיל ביום הראשון מברכת כהנים וללמוד כמנהגנו ובזה הוא שכתב הרשב"א מפני שבמקומו לא היו מתחילים אף ביום הראשון כי אם מביום כלות כמו שכתב מנהג זה בס' ארחות חיים הל' ספר תורה ע"ש אבל מעולם לא סבר הרשב"א שיקרא הראשון ברכת כהנים לבד דכיון שכבר קורין עד יום א' נכון ללמוד הכהן עד המשכן כמ"ש ארחות חיים וכלבו ומצי אמר לך הרב מהר"ש אלגאזי דמאן דעביד איפכא הוא טועה. ואיברא דמתשובת הרשב"א מוכח דאין לדקדק בקריאת אלו הפרשיות. ולכל הדברות הנה אמת נכון לקרות הכהן עד המשכן כמ"ש ז"ל וכן ראוי לנהוג]:

סימן תרפה

א
הרב הלבוש כתב בסי' זה דנוהגין במקומו להתענו' כשהשנה מעוברת יום ה' בפרשות שובב"ים ת"ת ונתן טעמים על זה. וכבר נודע שמנהג תעניות אלו לתקון הקרי וכיוצא כמפורסם בספרי מוסר וקבלה. וצריך להתענות פ"ד תעניות רצופים וישלימם בהפסקות קטנות כנודע. ואם הוא חלוש לפחות יתענה מ' יום רצופים ואם לאו לא עשה כלום לפרט תיקון זה. וכתב מהרח"ו ז"צל שאפי' עשה תעניות כיום כפור אינו נחשב כי אם ליום אחד דוקא וזה כתוב מכ"י מהר"ש ויטאל בן הרב מהרח"ו וצ"ל ודלא כמי שכתב להפך. גם לא נזכר בדברי מהרח"ו כי אם הפסקת שני ימים שעולה ז"ך והפסקת ג' ימים

שעולה מ' ותו לא. ומנהג תעניות אלו בכל השנים אלא שבשנה מעוברת מתקן יותר כמ"ש מהרח"ו ז"צל. ובימים אלו הוא תקון גדול לקדש עצמו במותר לו ואין להאריך כאן:

ב

דין ז' שפרשת זכור ופ' פרה דאוריתא כ"כ התוס' פ' היה קורא דעזרא תיקן לקרוא בתורה חוץ מזכור ופרה שהם דאוריתא ותמה עליהם הרב ב"ח בסי' זה ממאי דאמרינן פ' מרובה שהיא תקנת משה רבינו וא"כ הוי מן התורה וכו' ע"ש וכהר כתבנו בעניותנו בזה לעיל סימן קל"ה ודקדקנו בסגנון דברי הב"ח ע"ש באורך ושם הבאתי מהירושלמי פ"ק דמגילה דמשמע דהיא תקנת עזרא. ועתה בא לידי ס' פסקי מגילה להרב המאירי הנדפס מחדש וראיתי שם במתני' דדף כ"א שכתב וז"ל פירש בשביעי של קמא שלא היתה עיקר תקנת משה רבינו אלא חד גברא וכו' ומ"ש במס' סופרים יראה שאף עיקר הקריאה בשני וה' ע"י עזרא היתה וכו' ואף קריאת מנחה בשבת קצת גאונים פירשו להשוות קריאת שבט לוי וכו' שלשון מסכת סופרים קריאת שלשה חכמים תקנוה שעזרא תקן הקריאה וחכמים תקנו קריאת השלשה וכו' עכ"ל ולפ"ז נראה דדברי הירושלמי אתו כמס' סופרים שעיקר תקנת הקריאה בב' וה' היא תקנת עזרא וק"ק על הרא"ש בתוספותיו ריש מגילה כ"י שנדחק מאד בדברי הירושלמי כמו שהבאתי דבריו לעיל סימן קל"ה אמאי לא זכר הא דמס' סופרים. ושוב ראיתי דברי הרב המאירי בריש מגילה ושם הביא הירושלמי ע"ש ודוק בדבריו היטב:

ג

לכל הדברות ולכל האמירות פ' שקלים והחדש לאו דאורייתא. וראיתי בשבת החדש שהיו בני אדם אצל האבל להתפלל ודרשו שם וביני ביני יצאו מבתי כנסיות כל בני העיר ובאו עשרה מבית האבל לבית הכנסת אחר והוציאו ספר תורה ועלה אחד וקרא בס"ת פ' החדש ובירך לפניה ולאחריה והחזירו הס"ת ויצאו מבית הכנסת. ובעיני לאו שפיר עביד חדא דהני דלא שמע וקריאת התורה באותה שבת כלל מאי אולמיה דפ' החדש מתקנת נביאים לקרות בשבת בפרשת השבוע דהם חששו לפ' החדש ולא חיישי לסדר היום. ותו דהשתא היכן מצינו שיקרא חד גברא בס"ת וכיון שבבית הכנסת ההוא קראו שם ז' בסדר היום ופ' החדש והפטרה כדת מה לעשות. הני דאתו השתא שהתפללו כבר מי התיר להם שיעשו מילתא חדתא כי האי וקרוב שיהיה ברכת העולה בס"ת ברכה לבטלה דלא תקון אלא ז' גברי ובסדר היום והחדש. וזה חדש ממש חד גברא בפ' החדש ותו לא. ואי הוו קרי ז' גברי בפ' החדש כבר יש סברא בעולם דאיכא מ"ד

בשילהי מגילה דמפסיקין בפרשיות וקרו בהחדש לבד ואף להאי מ"ד מוכח דקרי ז' מדאמרינן דקרו כלהו בר"ח למ"ד דפרשת שקלים צו וקרו ז' למ"ד סדר הפרשיות ובהך סוגיא יש להעיר דאביי אמר דמסתברא כמ"ד הכי ולבסוף אביי עצמו אמר דקרו תשא ואח"כ קורין שקלים פ' אחרת וזה כמ"ד סדר הפטרות. ותו אמאי לא מותיב מהברייתא דחל להיות לפניה ולאחריה דמייתי התם גבי תצוה ותשא למ"ד סדר פרשיות ומ"מ כיון דפסקי הפוסקים דאין מפסיקין הפרשיות וכן נהגו כל ישראל ודאי דלא הוו מצו למיקרי ז' פ' החדש לבד. ואף שהדבר פשוט יש ראיה מהתוספתא ופסקוה הפוסקים דאם לא יש אלא א' שיודע לקרות עומד ויושב וקורא ז' פעמים והשתא דמברכי' יברך ז' זימני כמ"ש בס"ס קמ"ג וליקרי כל הפרשה בקריאה אחת אלא מוכרה דבעינן ז' קריאות כתחז"ל. ועוד ראיה קצת ממ"ש האחרונים דאי לא קרו ב' פרשיות מחוברות לא יקראו בשבת הבא ג' דאינו כתחז"ל ועמ"ש ריש משאת משה ח"ג ויד אהרן סי' תכ"ה ועיין תשב"ץ ח"ב סי' ל"ט ודוק היטב כי קצרתי מאד ועמש"ל סי' קל"ה אות ב' בס"ד. והדבר פשוט מאד בעיני דלא יעשה כן ולאו שפיר עבדי אשר כבר עשוהו:

שיורי ברכה

[סי' תרפ"ה. א

עמ"ש לפנים אות ב'. והרמ"ע בסי' אלפסי זוטא פ' בני העיר הביא הירושלמי וכתב ובבבלי יש שיטה אחרת פ' מרובה.

ב

לפנים אות ג' חסר לשון. דאינה כתחז"ל אך בזה חולק הרב אליה רבה ריש סי' קל"ה ואף לפי דעתו אינו ענין לנדון זה שכבר קראו בבית הכנסת עצמו כל הפרשיות ופ' החדש כסדרן והלכתן ואלו קצת יחידים שלא נמצאו בב"הכ ועמ"ש בריש ס' משאת משה כצ"ל:]

סימן תרפו

א

דין א'. מותר להתענות לפניהם וכו' הפר"ח ודעמיה פלוג רבנן על זה ועמ"ש בשירי בסי' זה ובריש סימן תר"ע ושם בכנ"הג ועמש"ל סי' תר"ע אות ג':

ב

מתענין בי"ג אדר וכו' כתב הרא"ש ריש מגילה משם ר"ת דיש סמך לתענית זה מדאמרינן י"ג זמן קהלה לכל היא פירוש שהכל מתקבצין לתענית אסתר ובאים לעיירות לומר סליחות ותחנונים. ונהירנא כד הוינן טליא זה חזיתי במדרש תנחומא בתחילתו שפירש כר"ת דזמן קהלה היינו שמתאספין לתענית אסתר אלא דבו בפרק היה קשה בעיני לשון התנחומא וכעת עמדי ס' תנחומא רק ראיתי בש"ות עדות ביהוסף ח"ב סי' מ"ב האריך ומידי עוברי בדבריו ראתה עיני יש לדקדק בדבריו ולא עט האסף דאין בידי התנחומא דלא חזיתיה ודלא ביארתי"ה ועי' בשאלתות דרב אחאי גאון פ' ויקהל ודוק:

והפר"ח הקשה על ר"ת מדתנן חל להיות בג' או בד' כפרים מקדימין 'ליום הכניסה ואם איתא לקרו בי"ג. וגדול הדור הרב מקראי קדש תירץ דר"ת יפרש דיום הכניסה הוי יום י"ג שהוא יום ג' וכו' אך קשה לפירוש ר"ת דא"ה יום י"ב לא משכחת דאם חל פורים בשבת קורין ביום הכניסה דהיינו יום ה' שהוא י"ב ולמה לא יקראו בע"ש שמתענין בו דע"כ לא יאמרו הגאונים שידחו התענית ליום ה' רק כשחל י"ד באחד בשבת דע"ש אינו זמן התענית משא"כ כשחל י"ד בשבת דע"ש זמן התענית וכמ"ש המ"מ ומאחר שמתאספין ע"ש לתענית למה יקראו בה' וא"כ י"ב לא משכחת ולק"מ דכשחל י"ד בשבת דגם העיירות מקדימין ליום הכניסה ממילא בני הכפרים קורין עמהם אף שאינו קולא להם שיום הששי מתאספין לעיירות לתענית אפי"ה זמנן הוי ביום ה' בעיירות וכשחל בד' במקדימין ליום הכניסה פי' ליום ג' שמתכניסין לתענית עכ"ל:

ובנמוקי עטרת ראשי אבא מארי זל"ה כתוב דדברי הרב קשים שהרי בש"ס דף ד' ריש ע"ב אמרו למימרא דתקנתא דכרכין הוי והתנן חל להיות בב' כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום ואם איתא לקדמו ליום הכניסה הו"ל עשרה ולדעת הרב מ"ק דיום צום נמי קרי בי' יום הכניסה מאי משני הו"ל עשרה נהי דיום ה' הוי עשרה מ"מ אכתי לקדמו באפוקי שבתא יום צום דהוי תליסר אלא נראה דיום הכניסה בבל יאמר על יום צום כי אם על שני וחמישי עכ"ד ואיברא דלכאורה זו היא שקשה על דברי הרב מ"ק:

ואעיקרא קשיא על ר"ת מעין קושי' הפר"ח דמאי פריק הו"ל עשרה והרי גם בתליסר עידנא דעיילי לשמוע אל הרנה ביום צום ולקרו ביה. וכזאת וכזאת קשה מדפריך תו התם ת"ש חל להיות בה' כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום ואם איתא לקדמו ליום הכניסה דהו"ל חדסר ומשני מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן ולדעת הרב מ"ק טפי ה"ל למפרך דלקדמו ביום הכניסה דה"ל תליסר ויקראו בד' ותו הא דמשני מיום

הכניסה ליום הכניסה לא דחינן אין בו בנותן טעם למאי דלא קרו בתליסר כי קרוב הוא ולקרו ביה:

ומאי דקשיתיה להרב מ"ק מחל בשבת דאמאי קרו בה' כיון דמתענין בע"ש וניחא ליה דקורין עם העיירות בה' ק"ק דטעם רבי דסבר הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה היינו כמ"ש הר"ן דכיון דיום י"ד אתי בשבת ובע"ש אינו יום קבוע לשום אדם הלכך מדחו ליום הכניסה שהוא יום הכפרים מיהת וכ"כ הרב פר"ח לעיל סי' זי"ת אלא שכתבו בלשון דילמא והו"ל לאסתייועי מהר"ן דכתב כן לפי האמת ומאחר דלא קרו עיירות בה' אלא כדי להצטרף לכפרים הדרא קושית הרב מ"ק לדוכתא דלקרו כפרים בע"ש דהוי יום כניסה ולקרו עיירות בהדייהו דכיון דכפרים מצו למקרי ליקרו בע"ש אינהו והעיירות. ותו לת"ק דרבי דחל בשבת כפרים מקדימין לכניסה ועיירות בע"ש לקרו כפרים נמי בע"ש דיום כניסה הוא ולצטרפו בהדי עיירות. ותו ק"ק מדתנן ארי יהודה אימתי מקום שנכנסין בב' וה' וכו' ובמתניי הוי לפרש כידוע וכמ"ש בדין זה הה"מ ולדעת הרב מ"ק כי אין נכנסין בג' וה' נמי ליקרו ביום צום דהא הוא יום הכניסה נמי ויש לישב:

ותו יש לחקור דלדעת ר"ת דיום הכניסה הוא יום צום נמי אשר נקבצו באו לתענית והיינו דאמרינן י"ג זמן קהלה לכל היא ולא צריך קרא לרבויי וכפי מה שפירש הרב מקראי קדש דשפיר קרו בשחל ברביעי ביום ג' דהוי תליסר ומקרי נמי יום הכניסה ששנו חכמי א"כ ניחזי אנן אמאי אצטריך קרא לרבויי י"א וי"ב לשתוק מרבוייא כל עיקר וזמן קהלה לתענית דהוי תליסר לקרו ביה וכשחל בשבת שמתאספין לתענית בע"ש לקרו בי' וכשחל בשבת לקרי ביום צום שהוא בה' ויום צום לא צריך קרא לרבויי וכפ"ז לא אצטריכו הנך רבויי כלל דכיון דסברא הוא למקרי ביום צום ולא צריך קרא לרבויי א"כ לקרו ביום צום באיזה יום שיתענו. וי"ל דמאי דלא צריך רבויא היינו בי"ג אבל בשמתענין בי"א וי"ב הוא דלא לקרו דאין הסברא מכרעת לקרות בריחוק כ"כ ומ"ה אתא ריבוייא:

וחזה הוית לרב מ"ק דף פ"א ע"ב דתירץ תירון אחר לקושית הפר"ח דהתקנה היתה שיום ב' יצומו ויקראו המגילה ויהיו פנויים יום ג' להספיק מים ומזון עכ"ל וק"ק חדא דלא אשכחן דבני הכפרים חלוקים גם בתענית משאר ישראל ותו דמה שמספיקין הוא ביום שמחה וכמ"ש רש"י דף ב' ע"א ודף ד' ריש ע"ב. ותו לדידיה שמספיקין יום ג' א"כ יצומו יום ב' ויספיקו יום ג' ויקראו יום ד' בהדי עיירות. ותו דהא אסיקנא התם דלאו

משום תקנתא דכרכים אלא מפני שמספיקין שכר הוא להם והקלו עליהם ואיך כתב הרב דיצומו נמי ביום שני שיהיו פנויים וכו' הא לאו משום תקנתא דכרכין הוא כמדובר: **ואפשר** בדוחק לישב שיטת ר"ת כמ"ש הר"ן וז"ל שהכפרים אין להם עשרה בטלנים ולא חזן וש"ץ שיקרא להם המגילה מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום שני וחמישי שמתכנסין בעיירות לקרוא בתורה כתקנת עזרא שתקן לקרוא בתורה שני וחמישי ומפני שהן מספיקין כל השנה כלה ביום הכניסה שנכנסין בהם בעיירות מים ומזון ליושבין שם שכן דרך בני עיירות להתפרנס מבני הכפרים הקלו עליהם להיות קורין שם מגילה בב' וה' שלפני הפורים ולא יצטרכו לחזור וליכנס שם ביום הפורים לשמוע מקרא. מגילה בעשרה עכ"ל ואפשר לומר לשיטת ר"ת עפ"ז דדרך בני כפרים להספיק לעיירות בב' וה' ואי אתרמי יומא אחריני דעיילי יחיד או רבים מבני הכפרים לעיירות אין דרכם להספיק ביום ההוא לעיירות דקבעו להם זמן ב' וה' להספיק וראו חכמים לתת שכר למביאיהם שיקדמו לקרות ומשום דהקדמה שמקדימין וקורין שכר הוא להם על שמספיקין קבעו קריאתם ביום שמספיקין והוא הכניסה דמשנתינו ולכן כשחל בד' אף דבג' מתאספין לתענית אין קורין אלא ביום ב' דהוא יום הכניסה שמספיקין בו ומה גם דעל הרוב כי תקינו להקדים מתרמי יום צום ביום הכניסה וכשחל בב' ובה' כיון דהוא יום הכניסה תקינו דיקראו בהדי עיירות כיון דבו ביום באים ומיום הכניסה ליום הכניסה לא מקדמינן וניחא להו צרוף יצרפו עם בני העיירות כיון דבו ביום באים ודוק. וכמ"ש הר"ן דקריאת יום שני וחמישי היא תקנת עזרא איברא דהכי משמע בירושלמי ריש מגילה כמ"ש לעיל סי' קל"ה בס"ד והכי משמע במסכת סופרים כמש"ל סי' תרפ"ה בס"ד אבל ק"ק דבתלמודין פ' מרובה אמרו שהיא תקנת נביאים משה רבינו וסיעתו וכ"כ הר"ן גופיה פ' הקורא עומד מסוגיית מרובה הנז', וכן הקשו המפרשים על התוס' פ' היה קורא שכתבו שהיא תקנת עזרא כמ"ש לעיל סי' קל"ה בס"ד. ועתה מחדש בא לידי ס' פסקי מגילה להרב המאירי שנדפס מקרוב וראיתי לו ז"ל בריש מכילתין שכתב שהיו באין בני כפרים דעיירות לשמוע קריאת התורה מתקנת עזרא ואף שזו תקנה קדומה היתה מ"מ עזרא תקן שלשה בעשרה פסוקים ונתיחד הכל על שמו או שמא נשתכח וחזר הוא וסדרה ויסדה עכ"ל ובהכי ניחא לשון הר"ן הנז' וגם התוס' דפ' היה קורא נתישבו קצת דנקטי עזרא בלשונם משום שנקראת התקנה על שמו וכיון שקושיתם היא אף שהיא תקנת משה רבינו וכמ"ש הרשב"א בחידושיו והתוספות עצמם במגילה דף טו"ב לא חיישי ונקט עזרא להיות שהתקנה נקראת על שמו כדברי הרב המאירי:

ומהירושלמי דריש מגילה דפריך ולא עזרא תקן להם שיהיו קורין בב' ובה' וכו' מוכח דיום הכניסה היינו שהיו נכנסין לשמוע קריאת התורה כמ"ש הר"ן וק"ק על רש"י שכתב שהיו נכנסין למשפט שהיו דנין בב' וה' דהרי מפורש בירושלמי דהוא מטעם קריאת התורה. ואחר זמן רב באו לידי יד כהה תוספי הרא"ש כ"י למגילה וראיתי לו ז"ל שהקשה על פירש"י הנז' דכפי פירושו הול"ל איזהו עיר גדולה כל שיש בה ב"ד ופירש דיום הכניסה שבאים לשמוע קריאת התורה והביא ראיה מהירושלמי הנז' כדאמרן:

אמנם מה שפירש"י והזכרנוהו לעיל דמה שמספקין היה ביום השמחה שהיו פנוים ביום פורים להספיק צרכי סעודת פורים לעיירות כדבריו משמע בירושלמי דרצו ללמוד מזה דמותר בעשיית מלאכה ודחי דמהא ליכא למשמע דהרי חש"מ וכו' וק"ק על הר"ן שכתב דמה שמספיקין היה ביום הכניסה כמש"ל דהרי בירושלמי משמע ביום השמחה כפירש"י ועמ"ש הר"ן פ' הקורא למפרע גבי היד כותבה וכו' מהירושלמי דהתם ודוק. ובפסקי הרב המאירי ראיתי שמביא משם השאלתות דיום הכניסה הוא יום התענית וכו' וכמדומה שהם בדברי התנחומא ולפי שעתה אין שאלתות ולא הספרים הנז' מצויים אצלי לא עמדתי על בוריין של דברים וע"ש בספר הרב המאירי דף ב' ע"ב ודף ג' ע"א:

ג

כתב בספר ארחות חיים דמה דנהגו להתענות ביום י"ג אף שהוא יום שלפני פורים ה"ט דלא נאסר אלא תענית של צער אבל תענית זה הוא לזכר תענית אסתר ושיזכור כל אדם שהבורא יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו וכו' ע"ש ובזה כתב הר"ן בפ"ב דתעניות משם הראב"ד וראיתי להרב בית דוד סי' תע"ה שכתב שטעם התענית לפי שזכו ישראל שנתקבל אותו תענית ביום י"ג בימי מרדכי לפי שמגלגלין זכות ליום זכאי וכה"ג כתב הר"ן בטעם ר"ה עש"ב והשיג עליו הרב מהר"ט פלורנטין בספר בית הרואה דף ל"ה שאינו דומה למ"ש הר"ן דשם היה אותו יום עצמו וכו' אבל הכא היה התענית י"ג בניסן כמשז"ל ע"פ ויעבור מרדכי ואנו מתענין באדר ולא שייך מגלגלין זכות וכו' ואם היה התענית בי"ג אדר א"ש מ"ש משום שמתגלגלין עכ"ל ולק"מ שהרב בית דוד על הטור קאי שפירש יום קהלה כר"ת וכונתו שגם ישראל ומרדגי התענו בי"ג אדר כמו שעשה משה רבינו כשנלחם בעמלק וכדמוכח מדברי הרא"ש ומפורש בדברי הר"ן שבי"ג אדר עשו תענית בימי מרדכי עש"ב:

ד

כתב הרב פר"ח דשיטת הרז"ה שמתענין בי"ג. משום שהם דברי קבלה הוא עקר וסיים דלפ"ז בירושלם דקרו בט"ו אסור להתענות בי"ג ומופת הדור הרב מקראי קדש כתב דמה

שדן הפר"ח דלפ"ז בני ירושלם וכו' ליתא דא"ה גם לגבי י"ד יאסר יום י"ג כיון שנכתב במגילת תענית וכו' ומאי אית לן למימר דנכתב בשביל סיבה אחרת לאסור את של זה בזה וכו' א"כ ה"ה לבני ירושלם שעושים יום ט"ו מה שנאסר להם הוי יום י"ד בשביל כתיבת מגילת תענית שלא נכתבה רק לאסור זה בזה ולא לאסור יום שלפניו וא"כ מותר להם להתענות יום י"ג ודלא כהפר"ח עכ"ל ועין רואה דלא דמו בני י"ד שרצה להכריח הרב דליתסרו בי"ג כיון שנכתב במגילת תענית וכו' דלקושטא דמילתא י"ד לא נכתב במגילת תענית אלא לאסור של ז"בז וא"כ בני י"ד מה שקורין בי"ד ועושים בו שמחה לאו ממגילת תענית אלא מדברי קבלה ולא נכתב י"ד אלא לאסור לבני ט"ו א"כ בני ט"ו מה שעושין שמחה בי"ד היינו משום מגילת תענית דוקא ובני י"ד פה שאסורים בט"ו היינו ממגילת תענית ולא דמו אהדדי ומה שחשב הרב דהא דבני ירושלם יצא לידון הרב פר"ח מדנפשיה נעלם ממנו שהם דברי הרז"ה גופיה בפירוש בס' המאור פ"ק דמגילה ע"ש ודוק:

ה

ואם חל פורים בא' בשבת וכו' משמע מדברי ההי"מ דכשהיה חל י"ד בשבת היו מתענין בע"ש דהוא זמנו וכ"כ הרב כנה"ג וכ"כ הרב מ"ק הבאתי דבריו לעיל ובתנחומא פ' בראשית הביאו הרב עדות ביהוסף סימן מ"ב כתוב דאם חל בשבת אין מתענין בע"ש. ועמ"ש הרב המאירי משם השאלתות ועמ"ש הרב מגן אברהם סימן רמ"ט ס"ק ז' ובספר ארחות חיים כתב דיש מתענין בע"ש אף כשחל י"ד בשבת ועיין בדברי הרב המאירי הנז' ועמ"ש ריא"ז ובספר יד אהרן סי' תרפ"ח:

ו

חתן בתוך ימי חופתו נראה מדברי הרב בית דוד סי' תע"ו דלא יתענה לא צום אסתר ולא עשרה בטבת וכיוצא ולעיל סי' תקמ"ט אות ב' כתבתי בשם הריט"בא שיתענה ד' צומות:

ז

מי שאירע לו נס בימי אדר פשוט וקבלו לפורים בכל שנה בשנת העיבור יעשהו בראשון כנה"ג בסי' זה משם מהר"ש הלוי א"ח סי' י"ו ועמ"ש בעניותינו לקמן סי' תרצ"ז ועתה ראיתי שהרב מגן אברהם בסי' זה כתב דממ"ש סי' תקס"ח מוכח דצריך לעשותו בשני ושם הזכיר סוגית תעניות שהבאתי בסי' תקצ"ז. ואחר זמן בא לידי ספר אליה רבה וראיתי לו בסי' תרפ"ה ס"ק ז' דתירץ יתיב סוגיות תעניות הנז' ודחה דברי הרב מגן אברהם דניסי הוו באדר שני ובעיני אין דבריו מחוורין דאם איתא הוי"ל לתלמוד ולרש"י

לפרש דהנהו נסים דמגילת תענית דאדר נעשו באדר שני ומסתמות התלמוד ורש"י לא משמע הכי ולפירושא קמא דרש"י הו"ל לאביי לפרש אוקמתא זו גם גבי טוריינוס דהתם ורב נחמן דגזר תעניתא וכו' הו"ל לפרש ודוק היטב. ותו דא"ה רש"י לא הי"ל לפרש פירושא קמא דלפ"ז צריך לעשות אוקמתא דלא נזכרה בש"ס ויפרש כפי' שני דוקא ומה שהביא ראיה מהרב תרומת הדשן אינה ראיה כמבואר למעיין וק"ל ודוק כי קצרתי:

סימן תרפז

א

דין א'. ושל לילה זמנה כל הלילה וכו' כד הוינא טליא שאלני הרב כמהר"ם מזרחי זל"ה הא דקי"ל שחייב לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום אם שכח לקרות המגילה א"נ נאנס באונס שהיה פטור מן הדין לקרותה בלילה אם נזכר ביום א"נ ביום שנסתלק האונס אם יקרא פעמים ביום לתשלומי לילה בברכה כדין תפילה. וזו תשובתי שהשבתי להרב הנז' בו בפרק. הנה מי שהיה אנוס ופטור בלילה נראה דאף דיש למגילה תשלומין מ"מ זה שהיה אנוס בלילה ופטור לא נתנה פריע"ה וליתיה בתשלומין ונראה להביא ראיה לזה ממ"ש בתשובת הרא"ש ריש כלל כ"ז ופסקוהו בי"ד סי' שמ"א שראה לאביו דלאחר קבורה התפלל שחרית דעדין לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא שעבר זמנה ולא דמי לשכח שמתפלל שחרית שתים דבלילה לא היה חייב עכ"ד הרי דאין תשלומין אלא כשהיה חייב אז להתפלל אבל כשבעת תפלה פטור אינו משלם ולא נתקשי ממה שפסק מרן דיבדיל אחר שיקבר דשאני הבדלה דנמשכת ג' ימים וכ"כ ז"ל ומינה שמעינן בנ"ד וזה דפטור בלילה מקריאת המגילה ביום ליתיה בתשלומין:

וכבר הרב פרישה למד מזה למתעסק בצרכי צבור וכיוצא בזמן תפלה שפטור ועבר זמנה שא"צ להשלימה וראיתי להט"ז שדחה דבריו דהא בדין התשלומין אמרו דאם נאנס ולא התפלל ישלים ותו הרי כתב הרב תרומת הדשן סי' ה' דטרוד אצל הפקיד מחמת חוב ולא היה יכול ליפטר ממנו ועבר זמן תפלה דמיקרי אונס אע"ג דמחמת ממון הוא ומתפלל שתים הרי דאע"ג דהיה פטור באותה שעה מיקרי אונס ואנא בריה קלה אומר דהדין עם הרב דרישה דכי אמרי' בדין התשלומין דאם נאנס יש לתפלה ההיא תשלומין לא שהיה פטור בה שעתא לפום דינא אלא כבא האונס עליו וירא כי לא יכול לקיים המצוה אבל מתעסק בצרכי צבור דפטור לגמרי באותה שעה ליתיה בתשלומין וכן מוכח ממ"ש הרא"ש בההיא דאונן גבי הבדלה דהא דאמרינן במ"ש וכו' היינו כשלא הי"ל יין או שאירעו אונס אמר שלא היה יכול להבדיל אבל אונן דבשעה שחל עליו חיוב ההבדלה

היה פטור נפטר לגמרי עכ"ל עין רואה דהחילוק ברור בין כשהוא אנוס לכשהוא פטור מן הדין. גם מאי דאיתי דברי התה"ד לא שמא מתיא כי התה"ד ז"ל קטרח לומר דלא מיקרי מזיד והוי כאונס כמבואר למעיין. ואחרי כן בא לידי ס' נקודות הכסף וראיתי שהשיג על הט"ז בזה וכן ראיתי בספר יד אהרן הנדפס מחדש בסי' ק"ח ורמז למג"א סי' צ"ג ולא זכר נקודות הכסף ומכל האמור מפורש יוצא בנ"ד שהיה פטור מן הדין בעת קריאת המגילה דאין לו תשלומין כהסכמת האחרונים:

וכל זה שכתבנו הוא משום יגדיל תורה ולהתלמד למקום אחר כי בדין קריאת המגילה נראה דאין בה דין תשלומין כלל אף בטעה או שכח כל שעבר זמן קריאתה ול"ד לתפלה ונראה להביא ראיה ממ"ש מרן בב"י א"ח סי' ק"ח בשם סמ"ק וז"ל טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים לאחר שיתפלל יוצר וי"ח ברכות יתחיל אשרי ואח"כ יתפלל י"ח בשביל תפלת ערבית אבל לא יתפלל ברכות ק"ש של ערבית עכ"ל ומשמע דק"ש וברכותיה ליתנהו בתשלומין דהרי כתב דלפתח באשרי ויתפלל י"ח ולא זכר ק"ש כלל וא"כ מאי דקאמר לא יתפלל ברכות ק"ש דערבית כונתו ברכות וק"ש נמי וכ"כ הרב הלבוש בהדיא דלא יאמר ק"ש וברכותיה והיינו כסברת יש אומרים שהביא מרן בב"י סוף סי' נ"ח בשם הכלבו דאין תשלומיו לק"ש וכן נראה שהוא. הכרעת מרן חדא דבסי' נ"ח מייתי לה בלשון יש אומרים ויש חולקין ומסורת בידינו דכל כי הא דעת מרן לפסוק כסברא אחרונה והכא כתב בראשונה דיש לק"ש תשלומין ושוב כתב דיש חולקין מוכח דנקיט כסברת החולקין דאין לה תשלומין וגם עמ"ש סימן ק"ח טעה ולא התפלל ערבית וכו' אחר שאמר יוצר וי"ח ברכות יאמר אשר ויתפלל י"ח ולא הזכיר ק"ש כלל משמע דאין תשלומין לק"ש ומה שהכריעו הרב פר"ח בסי' נ"ח כמ"ד דיש לה תשלומין מסוגיית פ' תפלות השחר דנקט ביטל ק"ד וכו' ומשמע הא טעה לא אינו מוכרח דאימור דאף טעה אין לו תשלומין ומאי דנקט ביטל גבי ק"ש אגב תפלה דדוקא ביטל נקטה וכ"כ בס' יד אהרן ומ"ש שם שהפר"ח כתב כדבריו קיצר את הרחב וכונתו על אשר הקשה בתחילה וע"ש עוד הרב פר"ח דלא קתני ביטל מוסף דמוסף ליתיה בתשלומין כלל אינה הוכחה דהכא קתני דביטל מעוות לא יוכל לתקון ובמוסף איכא למ"ד שאינה אלא בחבר עיר והכא ביחיד איירי ומ"ה לא נקט מוסף דבפלוגתא לא מיירי כדאמרינן בעלמא בכמה דוכתי ומ"ש עוד הרב פר"ח דמסתברא דדוקא ק"ש יש לה תשלומין ולא ברכותיה ושכן כתב ב"י משם סמ"ק אינו מוכרח דסמ"ק ס"ל דק"ש יש לה תשלומין ואדרבא מדנקט יתחיל אשרי ואח"כ יתפלל ולא הזכיר ק"ש משמע דמ"ש בסוף היינו ק"ש וברכותיה כאמור:

זאת עולה מן המדב"ר דדעת יש אומרים שהביא כלבו וסמ"ק מורן והרב לבוש דק"ש אין לה תשלומין וטעמא כמ"ש הרב הלבוש והרב פר"ח דדוקא תפלה דרחמי נינהו תקון תשלומין לא כן ק"ש דתליא בשכיב' וקימה ולכך אין לה תשלומין ונשמיענה מן הדא דמגילה נמי דלאו רחמי ותקינו לה ביום ובלילה כל שעבר זמן קריאתה אפי' טעה או שכח ליתא בתשלומין ועמ"ש הרב מג"א ריש סי' תרפ"ז והרב המנ"יח בהלק"ט ח"א סי' רפ"ו:

עוד יש להביא קצת ראיה ממ"ש הרא"ש פ"ק דמגילה דעיקר מצותה ביום והכריח זה מבני הכפרים דלא היו קורין המגילה אלא ביום בשעה שבאים לשמוע קריאת התורה ואי מגילה איתיה בתשלומיא לשכח ונאנס מאי ראיה מייתי הרא"ש מבני הכפרים הא אפשר דבני הכפרים משלימין אותה ביום דהלילה היו אנוסים אלא משמע דפשיטא להרא"ש דאין תשלומין למגילה וכן משמע קצת מדברי הר"ן ריש מגילה גבי בני הכפרים. **ותצא** די"נא דאין תשלומין למגילה לשכח ונאנס וכמדובר:

בתר דנא האלהים אנא לידי תשובות הרב המובהק הדר לכל חסידיו מרבנן קדישי אשר בעיר קדשנו ירושלים תו' לפני פנינו כמהר"ר יעקב מולכו זל"ה והמה בכתובים ומצאתי להרב ז"ל שכתב וז"ל לענין מי שלא קרא בלילה המגילה אם יש לו תשלומין ביום עיין בהל' חנוכה סי' תרע"ב בב"י וגם בדין ק"ש אם יש לה תשלומין ומ"ש הר"ן ריש מגילה דבני הכפרים לא קרו בלילה ולימא דהיו משלימין ועוד דעיקר הוי של יום כמ"ש התוס' בהא דאריב"ל חייב לקרותה ביום ולשנותה בלילה עכ"ל עלץ לבי שכוונתי לדבריו של גדול ומי כמוהו מורה ועיין בש"ות הר"ש בן הרשב"ץ סי' נ"ד:

ב

חייב אדם לקרוא המגילה וכו' הסמ"ג כתב המצוה הד' מד"ס מקרא מגילה וכו' וכתב הרב דינא דחיי דאם דעתו כדעת הרמב"ם דכל דבר דאתי בי"ג מדות נקרא מד"ס ניחא דאע"ג דאמרינן וכו' מאי דרוש ק"ו ומה מעבדות לחירות אמרו שירה וכו' אפ"ה אינו נקרא דבר תורה אלא ד"ס כיון דאתי מק"ו אבל אם דעתו כהרמב"ן דכל דאתי בי"ג מדות נקרא דבר תורה צ"ל דהאי ק"ו אינו אלא אסמכתא עכ"ל וק"ק דהכא הרב מסתפק בדעת הסמ"ג והרי הוא עצמו ריש עשין מ"ח גזר אומר דדעתו כהרמב"ם וכיפי תלי לה מלשון הסמ"ג ע"ש ודוק:

ג

דין ב'. ואין לו דבר שנדחה מקרא מגילה וכו' ברית ומילה ומגילה הי קדים עיין באחרונים ובש"ות הרדב"ז ח"ב סי' רנ"א ודוק בדבריו. ועמ"ש בעניותינו בי"ד סי' רס"ב בס"ד:

סימן תרפח

א

דין א'. כרכים המוקפין וכו' הטעם שחילקו מצוה זו מרדכי וב"ד לכרכים בט"ו ולפרזים בי"ד כתב הר"ן ריש מגילה בשם הרמב"ן דבשנת הנס עשו משחה כל אחד ביומו יום מנוחתו ובשנה השנית עשו הפרזים י"ט מדעתם לפי שהם היו בסכנה יותר מהמוקפין ואחר זמן ראו מרדכי וב"ד טעם הפרזים וקבעו י"ט לדורות ומפני שהפרזים התחילו במצוה שהיה הנס שלהם גדול נתנו להם הקדימה יום י"ד וכתבו ט"ו למוקפין ז"התד בקיצור והקשה הפר"ח דא"כ מאי פריך בש"ס אמוקפין ואימא בתליסר ומהיכא תיתי לתת קדימה למוקפין אמאי משני כשושן לישני לתת קדימה לפרזים. והרב מקראי קדש תירץ ויש להשיב על דבריו:

ואפשר לומר דהכי פריך ואימא בתליסר דנימא דלא עבוד רב יתיר' לפרזי' אך בחלקו"ת מוקפין לפרזים משום דפרזים בשנה השנית החזיקו וקבעוהו י"ט לדורות ביום י"ד מדנפשייהו אמטול הכי בשגם מרדכי וב"ד בתר דנא קבעו את קובעיהם לכל ישראל שבקו לפרזים היום י"ד שקבעו להם ואולם המוקפין דמנפשייהו לא קבעו י"ט דניסם לא היה כ"כ גדול שפרא מילתא באפייהו לקובעם בתליסר אתחלתא דגאולה מעשה הור"ג את טב"ח ואת מעכ"ה ישראל באויביהם והיינו דפריך ואימא בתליסר דמנ"ל דמוקפין בחמיסר וטעם חלוקתם לאקדומי לפרזים. ומשני כשושן דכיון דלא פורש זמן המוקפין מסתברא דזמנם כשושן והשתא על כרחין טעם חלוקן להקדים לפרזים כמ"ש הרמב"ן:

תו הקשה הפר"ח על הרמב"ן מדאמרינן דף ז' אקרא לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית בתחילה קבעוה בשושן ולבסוף בכל העולם בשנה השנית. ותריץ יתיב מופת הדור הרב מקראי קדש דשנה השנית קבעוה בשושן לחוד והפרזים עשו מעצמן ומוקפין לא עבוד כלל ולבסוף ראו דברי הפרדס וקבעוה בכל העולם ושנית היינו תקנה שנית עכ"ד ויש להשיב על דברי הרב. דהא דאמרינן קבעוה בשושן לאו למימרא דמרדכי וב"ד קבעוה בשושן דמה ראו לקובעה בשושן דוקא ותו איך קבעוה בשושן עד שלא מצאו סמך מהתורה אלא היינו דקבעוה בשושן מעצמן וא"כ לדברי הרמב"ן הול"ל קבעוה

בשושן ובערי הפרזות ולבסוף בכל העולם. ולזה יש לישב ותו ק"ק דמאחר דמוכח מקרא דהפרזים עבוד ברישא כמ"ש הרמב"ן דכתיב ע"כ היהודים הפרזים ולא הוזכרו מוקפין א"כ גם בני שושן לא הוזכרו בתחילה ככתוב והול"ל לש"ס בתחילה קבעוה הפרזים מעצמן ולבסוף קבעוה בכל העולם והיינו השנית דקרא. ותו דהרמב"ן כתב וכשנעשה הנס עשו כלם וכו' ושל שושן עשו ממחרת הנס שלהם וזה הי' בשנת הנס לבד ולאחר מכאן בשנים הבאות עמדו פרזים וכו' עכ"ל ומשמע מדבריו דכל העולם ושושן בהדייהו עבוד דוקא בשנת הנס ותו לא עד דתקון למוקפין אז שושן דעבדא כמוקפין:

ותו ק"ק לדעת הרמב"ן דאכתי מצינן למימר דמוקפין נמי עושים בי"ד וקרא דע"כ היהודים הפרזים לאו לדיוקא אתא דפרזים בי"ד ומוקפין בט"ו אלא קאמר ואזיל דברישא פרזים מעצמן עבוד י"ט וז"ש ע"כ היהודים הפרזים וכו' וכמ"ש הרמב"ן גופיה ולאחר שהאיר הקב"ה את עיניהם קבעו י"ט על כל ישראל שיעשו כלם בי"ד כדעבוד פרזים מראש מקדם ובני שושן בט"ו ביום מנוחתם והיינו דכתיב להיות עושים את יום י"ד לכולי עלמא עבדי בארביסר ואת יום ט"ו לבני שושן וכד הו' ס"ד דהש"ס כי פריך דמוקפין כלל לא דיום ט"ו דכתיב היינו לשושן וה"נ ניחא דה"ק להיות עושים את יום י"ד כל ישראל ואת יום ט"ו לשושן:

והר"ן הקש' על מ"ש הרמב"ן דאחר מכן האיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה שלא הוזכר זה בגמרא אלא שתכתב מגילת אסתר אבל לענין י"ט לא עכ"ל והן אמת דלפום ריהטא קשים דברי הרמב"ן דמשמע בש"ס דף ז' דהלא מראש קבעו פורים לי"ט ולקריא' ובתר הני שדרא להו לרבנן אסתר תכתב זאת לדור אחרון ואז הוצרכו למצוא סמך מהתורה והכי אתמר התם אמר רשב"י שלחה אסתר לחכמים קבעוני לדורות ופירש"י ליי"ט ולקריאה ושלחו קנאה את מעוררת שלחה כבר כתובה ותו אמרינן שלחה אסתר כתבוני לדורות וכו' עד שמצאו מקרא כתוב בתורה וכו' ע"ש ומוכח דלענין י"ט לא אצטריכו למצוא סמך מהתורה ונתרצו בטענ' אסתר כבר אני כתובה וקבעו י"ט והוא שלא כדברי הרמב"ן. ומן האמור ק"ק על הרב יד אליהו בתקנותיו שכתב עיקר התקנה היתה מנביאים ואנשי כנ"הג ומרדכי עמהם שאין כח ביד יחיד לתקן תקנה זו וז"ש קבעוני ליי"ט ולקריאה ונסתפקו משום דקרא קאמר הלא כתבתי לך שלישים עד שמצאו מקרה מן התורה עכ"ל דהרי הא דאסתפק לרבנן מקרא דשלישים ולא רבעים היינו בתר דהוקבע ליי"ט וקריאה ושאלה אשה רבה הוא אסתר כתבוני אז נסתפקו מקרא דשלישים וכבר היה קבוע י"ט וקריאה כמדובר.

ורואה אני בירושלמי דאמרינן ר' ירמיה בשם ר"ש ברי"י מה עשו מרדכי ואסתר כתבו אגרת ושלחו לרבותינו שכן א"ל מקבלים אתם עליכם שני ימים הללו בכל שנה א"ל לא דיינו הצרות וכו' אם מדבר זה אתם מתיראים וכו' הלא הם כתובים וכו' רשב"ן בשם ר' יונתן פ"ה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערים על הדבר הזה אמרו כתיב אלה המצוות וכו' לא זזו משם נושאים ונותנים עד שהעיר הקב"ה את עיניהם מצאו אותה כתובה בתורה וכו' ע"ש מזו השתא אמירה נעימה מאי"רת עיניי"ם כדברי הרמב"ן דלא קבעוהו י"ט עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה.

ומהשתא ניחא לן למעבד שלמא בין הבבלי והירושלמי בשגם הוא דוחק ויש מקום לומר דגם לתלמודא דידן לכ"ע לא קבעו י"ט עד שמצאו סמך מן התורה אלא דלרב שמואל בר יהודה דשלחה וכו' קבעוני וכו' לא שלחו חכמים לומר לה אלא קנאה את מעוררת וזאת אומרת כבר אני כתובה ואכתי הוו מצערי רבנן עד שמצאו סמך בתורה כדאתמר בירושלמי ורב שמואל בר יהודה לא איירי אלא במה ששלחה ומה ששלחו לה וכדברי רב שמואל בר רב יצחק שבירושלמי אך כ"ע מודו דלא קבעוהו י"ט עד שמצאו סמך מן התורה ורב ור' חנינא דמתנו שלחה אסתר כתבוני וכו' הכונה תכתב זאת מגילה כתבה כדי שיקראוה לדורות מידי שנה בשנה וממילא ידעי רבנן רוצה אשה גדולה לקבעו י"ט ג"כ ושלחו הלא כתבתי לך שלישים עד שמצאו סמך מן התורה ואז הוא דקבעו י"ט ואת המגילה הזאת נאמרה לקרות ונאמרה ליכתב ופליגי רב ור' חנינא מרשב"י דאמר לא שלחו לה אלא קנאה את המעוררת וסברי דהכי הוה עובדא אבל לכ"ע דאסתר לא שלחה אלא חד זימנא ורבנן לא קבעו י"ט עד שמצאו סמך מן התורה.

והר"ן כתב דטעם חילוק פרזין ממוקפין הוא מפני שהפרזין נחו בי"ד ובשושן נחו בט"ו ולהכי כשקבעו עליהם י"ט קבעוהו ביום מנוחתם והושוו כל המוקפין לשושן שבה עיקר הנס וכי תימא תינח לרי"בק אבל למתני' מימות יהושע הא לא דמי לשושן י"ל לחלוק כבוד לא"י וכו' ע"ש באורך והקשה עליו מרן בב"י בסי' זה דמאי פריך אלא שושן דעבדא כמאן כל עיק' מוקפין אינו אלא לדמות לשושן ורבא אמאי קאמר שאני שושן וכו' עש"ב ומהר"ן שפירא סביב הרי"ף תריץ יתיב ע"ש כי יש להשיב עליו והרב ב"ח תירץ דהכי קאמר דמאחר דשושן דעבדא בט"ו ליכא למימר דמכח ג"ש אתי ה"ה שאר מוקפין ליכא למילף מהך ג"ש כיון דעיקר מוקפין בט"ו אינו אלא לדמותן לשושן וכו' עש"ב ולשון התלמוד אלא שושן דעבדא כמאן לא כפרזים ולא כמוקפין עומד מנגד לדבריו וגם בסי' יד אהרן גמגם בדברי הרב ב"ח.

ואפשר דכונת הרב ב"ח לפרש אלא שושן דעבדא כמאן וכו' כלומר דקריאת שושן בט"ו אינה לא כפרזי' דקורין בי"ד ולא כמוקפין דשושן אינה מוקפת מיהושע וכיון שכן מהג"ש לא נפיק דקורין בשושן בט"ו ומאחר דמהג"ש לא אתיא ובכתוב לא רמז דשושן יקראו בט"ו א"כ ליכא למילף מוקפין מהג"ש ולתלות ביהושע כיון דכפ"ז דין שושן לא פורש דבשלמא לרי"בק כיון דתלי בימי אחשורוש ממנו נקח דשושן בט"ו ומשני שאני שושן וכו' פי' ומודעת זאת בכל הארץ דשושן בט"ו ועדיף מג"ש. ובסי' יד אהרן תירץ דבתר תקנה הוי"ל לעשות שושן כפרזים לחלוק כבוד לא"י דאי שושן קרו בט"ו גרע כבוד לא"י ומשני שאני שושן וכו' דראויה לעשות לה מעלה זו שתדמה לא"י ז"התד ואינו מחוור דכל עצמנו שלא יהא גנאי לא"י שתחשב כפרזים ומאחר דתלינן ביהושע וא"י נדונת כמוקפת מאי איכפת לן אם שושן יקראו בט"ו ותו היעלה על לב שבשושן קראו בי"ד ואפ"ה ישארו חלוקים הפרזים מהמוקפין הלא אין טעם לחלקן אלא שדימו המוקפין לשושן ואת"ל דלא הרוחנו לתלות המוקפין ביהושע ואכתי קריאת שושן בט"ו הוליד את חסרו"ן כבוד לא"י ששושן קרו בט"ו וראוי שיקראו בי"ד ממילא בטלה החלוקה ויקראו כלן מוקפין ופרזים בי"ד עם שושן:

והפר"ח דקדק על הר"ן דמה ראוי לעשות המוקפין בט"ו ולא בי"ד שנחו בו ובהכי לא היה גנאי לא"י כיון דכ"ע בי"ד ורק היא יחידה שושן בט"ו דאתרחיש בה ניסא ולק"מ דרצו להגדיל מעלת שושן ולדמות המוקפין אליה שיהיו בט"ו אלא דלשלא יהיה גנאי לא"י תלו ביהושע והרי הוא כמבוא"ר בדברי הר"ן:

ומרן בב"י טעמא טעים לחלוקתן דמצוה זו הוקבעה בחרבנא של א"י וראו לעשות זכר לא"י בנס זה והסכים דברי הרמב"ם לשיטתו ע"ש באורך. והרואה ירא דלשון הרמב"ם דחוק לשיטתו מכמה אנפי ובס' יד אהרן כתב דמה שהקשה מרן על הר"ן הא גופא קשיא על שיטת מרן עכ"ד ולא ידענא מאי קאמר דמאי דהקשה מהש"ס מרן על הר"ן ל"ק לדרכו כמו שביאר הפר"ח:

והט"ז הקשה לשיטת מרן דגם בחנוכה הי"ל לעשות זכר לא"י וכו' ולק"מ דשאני מגילה דהוקבעה בחרבנא של א"י כמ"ש מרן בהדיא. והרב הלבוש עירב שני טעמי מרן והר"ן והיו לאחדים בידו ע"ש ודוק בדבריו. את זה כתבתי בימי נעורי ואחר זמן בא לידי ס' התשב"ץ שנדפס מחדש וראיתי להרב ז"ל בח"ג סי' רצ"ז הקשה על טעם הר"ן כקושית מרן והאריך בה ובכלל דבריו דברי הנתנין למעלה ועוד האריך בטעם הרמב"ן והביא הירושלמי הנז' וכתב שהזכירו הרמב"ן פ' ואתחנן והוא מדרש רות הגם הלום ראיתי ס' דינא דחיי הנדפס מחדש וכמעט שעברתי בדברי הרב בזה אנכי הרואה שיש להשיב על

דבריו והוא מבואר אל עין הקורא הן במה שביאר בש"ס לדעת הר"ן הן במ"ש דרי"בק סבר מוקפין מימות יהושע ומימות אחשורוש קרו בט"ו נגד פשט התלמוד והמפרשים גם ק"ק לדבריו מאי דאמרינן בשלמא לתנא דידן היינו דכתיב מדינה ומדינה ועיר ועיר וכו' אלא לרי"בק וכו' ודוק היטב ומקרוב נדפס אליה רבה וראיתי שהשיג על הט"ז כדכתיבנא בעניותין:

ב

מימות יהושע וכו' כתב בס' ארחות חיים צ"ע למה לא תלו הדבר במשה ואהרן ואפשר דיהושע נלחם ראשונה בעמלק ומ"ה תלו בו עכ"ד ועי"ל דתלו ביהושע שהוא בא לארץ והכניס בה את ישראל עלה בכב"ש בחלקו"ת ישית למו וכיון שראו לעשות כבוד לא"י תלו ביהושע שהוא המביא ישראל לארץ וקב"ע את קובעי"הם. ובפסקי הרב המאירי כתב כארחות חיים ועוד הביא מאגדה שז"שה ושים באזני יהושע.

ג

פ"ק דמגילה דף ד' אמר רי"בל לוד ואונו וגיא החרשי' מוקפות חומה מימות יהושע פירש"י ובמתני' דערכין תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד ואונו אצל ערי חומה וכו' והתוס' הקשו דאונו משנה היא ואגב נקטה ומהרש"א בחד"ה כתב ע"ד רש"י כך היתה גירסתו שם אבל בנסחתנו לא תנן אלא אונו וכמ"ש התוס' עכ"ד. ויש לדקדק דאמרינן בירושלמי ריש מגילה לוד וגיא החרשים מוקפות ולמה לא אמרן ואונו בגין דכתיב והכתיב לוד ואת אמרת אלא בגין דתנינן וגמלה וחדיד ואונו וירושלם הרי מפורש דלא שנו במשנה לוד וקשה על רש"י דגריס תרתי דהוי"ל למגרס אונו לחוד כירושלמי דזמנין טובא רש"י מחיק גירסת הספרים. ועל מהרש"א ק"ק דלא העיר עליו מהירושלמי. והתוס' דמקשו דאונו משנה היא הוי"ל לאתויי הירושלמי דמה"ט לא הוזכרה בדברי רי"בל שם. ומ"ש בירושלמי בגין דכתיב משמע דהיינו קרא ובני אלפעל וכו' וק"ק דאיך ס"ד דמשו' הך קרא לא תני אונו והא מהך קרא איכא לאותובי אדרי"בל כדפריך התם ובתלמודין והתוס' הקשו דאמאי לא פריך בערכין כי האי גוונא והא אלפעל וכו' ותירצו דהכא תלתא ולא שייך לומר כפולות וכתב הרב חידושי הלכות אין זה מדוקדק דגיא החרשים לא כתיב נקרא וכו' ע"ש ונראה דמדנקיט להו רי"בל כחדא מוכח דבהדי הדדי הוו קיימי וא"כ שפיר פריך תחת שלש דהכתיב בנותיה וגיא חרשים בכלל בנותיה.

אך ק"ק ממ"ש בירושלמי ר' חנינא בשם ר' פנחס לוד ואונו הן הן גיא החרשים וא"כ איך כתבו התוס' דהוי תלתא. ונראה דר"ח בשם ר"פ פליג אדרי"בל ואי בעית אימא לא פליגי ולמדנו דכשיאמר האומר גיא החרשים לוד ואונו בכלל דגיא החרשים כולל לוד

ואונו ואיזה כפרים שאצלם אך בהזכיר לוד ואונו בפרט אכתי בעי מימר גיא החרשים על הכפרים ומוכרח לומר כדאמרן. ואחר זמן נדפס ס' שדה יהושע ושם ראיתי דעלה בלבו לומ' דל"ג בתלמודין ואונו ואין אנו צריכים לדברי התוס' אלא דלא מצינן למימר הכי מדאמר והני יהושע בנינה וכל הקושי' על לוד ואונו דגיא חרשים לא כתיב וקאמר הני ובננהי ועוד דלא שקיל וטרי בבבלי עכ"י ואין זה הכרח דמסתמא גיא החדשים בהדי לוד והיינו בנותיה ומ"ה אמר לשון רבים ומאי דלא שקיל הש"ס גם זה אינו מוכרח. ומה שהקשה דלפי התוס' דבחדא אמרינן תרי הוו בירושלמי דלא אמר אלא לוד וגיא החדשים וחדא הוייא בדמסיק לימא תרי לוד הוו. לפום מאי דאמרן בכוונת הירושלמי לק"מ. ועי"ל דהא יהיב טעמא בירושלמי דלא אמר ואונו דמתני' היא ואהא דלוד ואונו מוקפות פריך מקרא אמתני' ורי"בל. ומאי דאמרו בימי פלגש חרבה וכו' לאו דוקא דטפי מחדא הוו:

ד

חברון עיר קדשנו תוב"ב כתב הרדב"ז בתשובה סימן תרפ"א דפשיטא דאינה מוקפת מימות יהושע וקורין ביי"ד ע"ש אבל מנהג קדום לקרות בה יי"ד וט"ו מספק:

ה

אפי' אם הם בח"ל וכו' כ"כ הרמב"ם והטור ודעמייהו אבל איכא מ"ד דכיון דבמוקפין תלינן ביהושע דוקא בארץ אבל בח"ל אפי' מוקפין מימות יהושע קורין ביי"ד דחה ענין יהושע במ"ל וכבר הר"ן דחה סברא זו והוכיח דאפי' בח"ל דין מוקף יש לו. וכן משמע ממאי דתנינן בתוספתא ריש מכילתין כרכין המוקפין חומה מימות יהושע ן' נון קורין בט"ו רי"בק אומר מימות אחשורוש א"ר יוסי בר יהודה היכן עלינו שושן הבירה שהיא מוקפת מימות יהושע משמע דאי הוה ידעינן דשושן מוקפת מימות יהושע הוה ניחא ליה דיקראו בה בט"ו אלמא דכל שמוקף מימות יהושע אף בח"ל קורין בט"ו. גם לפי טעם הר"ן לחלוקת המוקפין מסתברא דאף בח"ל דהא מהראוי היה לתלות המוקפין באחשורוש אלא שלא יהא גנאי לא"י תלו ביהושע וא"כ אף בח"ל דרך המוקף מימות יהושע קרי בט"ו דמעיקרא היה ראוי לתלות באחשורוש אלא דכדי שלא יהא גנאי לא"י תלו ביהושע אבל לעקור מוקפין דח"ל לגמרי לא מן השם הוא. גם לטעם מרן דכדי לעשות זכר לא"י הכי מוכח דאי אמרת דלא משגחינן בח"ל כל עיקר קשה אמאי תלו במוקפין הי"לל דכוליה ארעא דישראל לקרו בט"ו כיון דכוליה טעמא לעשות זכר לא"י והוה מפרסמא תקנתא טובא דכולה לכבוד א"י ואמאי תלו במוקפין ואי נמי גמירי ג"ש נדעה נרדפה טעמא דמילתא אלא מוכרח דאפי' מוקפין במ"ל קרו בט"ו וזו מעלת א"י

דאף בקצוי ארץ וים רחוקים הנשכח כדין מוקף מימי י"בן קרי בט"ו לכבוד א"י וכלל' דמוקפין בכל היא אפי' בח"ל והיא מעלת א"י ויתרון ארץ בכל היא:

ו

דין ב'. וכן הכפרים הנראים וכו' בקונטריס נפרד הארכתי בענין זה בלשון הר"ן ומ"ש האחרוני' ובדברי מהר"ש חכם הלוי שהביא הרב כנ"הג וכדברי מהר"ם אלשקר סי' ק"י ועיין בתשו' הרב כנ"הג א"ח ח"ב ופנים מאירות ח"ב סי' קכ"ב:

ז

ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל וכו' מדהפך לשון הטור משמע דדעת מרן לפסוק דקאי אסמוך אבל אם הוא נראה אפי' רחוק טפי הוי ככרך וכ"כ המג"א וק"ק על הפר"ח שכתב הרמב"ם והטור והמחבר נמשך אחריהם כתבו סתם ואפי' כנראה שלא יהיו רחוקים יותר ממיל לפי שאין ידוע עד כמה נקרא נראה עכ"ל דהרי דעת מרן נראה להפך שדקדק להפך לשונו למנקט נראה בתחיל' והיינו כנסחת הה"מ כהרמב"ם כי היכי דבלבד שלא יהיו רחוקי' יהיה אסמוך והגם דיש לצדד דאי מרן ס"ל הכי הול"ל בהדיא מאחר דעל מבוכה זו ישב והוקף ביתה יוסף. מ"מ יש להסתפק בדעתו מדשינה הסדר ויותר נוטה דסמך על שינוי זה וכפשט דנראה אף טפי ממיל ואיך הפר"ח בפשיטו' כתב להפך:

אמנם לענין הלכה נראה מאחר דהרמב"ם והטור סתמו ונוטים דבריהם דגם נראה לא יהיה רחוק ממיל וכ"כ הר"ן בהדיא והכי מוכחי דברי הרב צידה לדרך. ודעת מרן יש לדון בו. ואף לסוברים דעד כמה אסמוך קאי לא פורש שיעור נראה נקיטינן דגם כפרים הנראים לא יהיו רחוקים יותר ממיל:

ח

יש לחקור כפי הסמוך לכרך שהיו קורין בו בט"ו כקריאת הכרך ויהי היום מפני סיבה עדת ישראל יושבי הכרך אלו הן הגולין אבדורי אבדורי עקורי"ם היו מן הכרך לגור באשר ימצאו ונשאר הכרך שמם ואין גם אחד מישראל בו אבל הכפר מיושב כמאז הימים מי אמרי' דבני הכפר יקראו בט"ו כאשר היתה נאמנה קרואי"ם והולכים כדין הכרך והשתא נמי מאן מימי מינייהו דהכרך ראוי הוא לישיבת ישראל ולימים עוד אולי ימצאון שם ישראל או דילמא אין הכפר נדון ככרך אלא כי כרך מיושב וקרו ביה בט"ו ואלו השתא מקור משחת ומאי דהוה לא הוה ואיך יתכן דבני הכפר יקראו בט"ו. ולפום ריהטא נישמעיניה מלשון ר"י"בל דאמר כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך וכבר נשאל מהר"ש חכם הלוי דאמאי הזכיר כרך בראשית מאמר והמסתכל יפה בתשובת

הרב הובאה בכנ"הג יראה דדחיק ומוקי בדר"ך רחוקה וגם מאי דחלק עלינו השוין דהתוספתא והירושלמי פליגי ובעו תרוייה נראה וסמוך ודייק לה מדתנא הרי הוא כיוצא בו דהול"ל הרי הן עש"ב אנן בעניותין לאפושי פלוגתא בדקדוקים קלים מאליהם לא שמיע לן ומה גם דבנסחת התוספתא דקמן כתוב הר הן כיוצא בו ותו דהא דסמוך אף שאינו נראה בתלמודין מייתי להתוספתא ויש להשיב על כל דברי הרב בטעמיה וריחיה כאשרי יי"פרש השוח"ה ביד הדוחה:

אמנם לפי דרכנו נראה דדקדק ריי"בל לומר כרך ברישא ולהורות נתן דהא דסמוך ונראה קורין בט"ו היינו דוקא כאשר הכרך בציביונו ובקומתו ומדרגתו דהקריאה שלו בט"ו אז הוא יסמוך ונראה גרירי אבתריה אבל אם הכרך אתרע ביה מילתא ונתרוקן מישראל דליכא קריאה התם או גם הכפרים דקיימי בהדיה יוצאים בגרעון והו"ל ככפרים דעלמא ולכן אמר כרך וכו' נדון ככרך ללמד יצא דלא איירי כי אם כשהכרך במעלתו אז הסמוך ונראה דייניין ליה ככרך:

ועוד נראה קצת סמך לזה ממ"ש הר"ן גבי כרך שישב ולבסוף הוקף דאמרו בירושלמי קל הוא שהקלו בקריאת דתנינין תמן כל שהוא לפנים מחומה כבתי ערי חומה חוץ מן השדות וכו' ותני כאן הסמוך לכרך והנראה עמו הרי הוא כיוצא בו ומאחר דאעיקרא הא דסמו' ונראה חידוש הוא במגילה שהקלו משא"כ בבתי ערי חומה תסגי לן היכא שהכרך עודנו עומד על כנו ויחן שם ישראל קורין בט"ו אבל כאשר ישראל חוץ לכרך אם ריק הוא מזרע ישראל מהיכא תיתי לקרו' בעיר הקרובה אליו בט"ו דאעיקר' כשהכין בצביונו זה קולא יתירה:

ואחזה אנכי להרב משאת משה בשניות סימן ג' דפשיטא ליה האי דינא דמייתי התם הא דאמרינן חזקיה קרי בטבריה בארביסר ובחמיסר מספ"ל אי מוקפת וכתב הרב הנז' והקשה גאון אחד דלמה ליה לספוקי כיון דאמרו לענין קריבה כמחמתן לטבריה וחמת מוקפת והו"ל לחזקיה למקרי בט"ו דוקא דלכשת"ל אין טבריא מוקפת ת"ל דסמוכה לחמת וראיתי מתרצים דחשש חזקיה דהרואה אומר דטבריא מוקפת וכלו סביבותיה יקראו בט"ו וכו' וליתא דא"כ כל הסמוכים לכרך לא ליקרו בט"ו דהרואה יטעה דמשום לתא דידהו קרי בט"ו וכו' ואעיקרא קושיא ליתא דנהי דחמת מוקפת מיהו מי גילה דבחמת שכיחי קהל ועדה דקרו בט"ו עד שטבריא נגררת אחריה אימור דבזמן חזקיה לא מיתבא והיינו דמספ"ל בטבריא גופא וכו' עכ"ל והאי קושיא והאי פירוקא אשר חזה הנה כתובה בס' אסיפת חכמים משם הגאון מהר"א שפירא:

ומאי דדחי הך פירוקא דא"כ כל הסמוכה לכרך וכו' לק"מ דבשלמא הני דסמיכי לכרך דעלמא אשר לא כתיב בספרא שם המקום ההוא אחד הרואה דקרו בט"ו אל עירו ואל שער מקומו מזקנים יתבונן דה"ט אמטול הכר"ך הנורא כי קרוב הוא וליכא למיחש למידי משא"כ בטבריא דכתיבה בקרא בערי מבצר הרואה דקרו בט"ו לא יסתפק מה טעם קרו בט"ו כיון דהויא מערי המבצר קראו בשמותם והמה בכתובים ויחשוב בפשיטות דמצד טבריא עצמה קרו בט"ו ויקרא בסמוך לה בט"ו ואין זו כקרובות דעלמא:

ואולם יש לי להעיר דהא דמשנו רבנן מדאמרינן בש"ס התם גבי רבי נטע נטיע' בפוריא והא רבי בטבריא ומוקפת אלא רבי בר חמיסר וכי נטע בארביסר ומי פשיטא ליה דטבריא מוקפת והא חזקיה וכו' לחזקיה מספ"ל לרבי פשיטא ליה והשתא לפירוק' דהגאון הנז' אמאי דחיק דלרבי פשיטא ולחזקיה מיבעיא לימא דגם לרבי מספ"ל כחזקיה אלא דרבי קרי בטבריא בט"ו כי גדלה חמ"ת ומוקפת וטבריא סמוכה אבל חזקי' גזר דיקראו כדסמיך לטבריא דכל כי הא אשכחן דמר סבר למגזר ומר לא גזר ובהכי רבי וחזקיה שוו לענין דינא ולא פליג אלא אי ראוי לגזור. א"נ בימי רבי לא הוו כפרים דסמיכי לטבריא וכיון דההיא שעתא לא הוו לא גזר ובימי חזקיה הוו ישובים סמוכים לטבריא. ויותר יקשה לתירוץ הרב משאת משה דאימור דרבי קרי מכח חמת רק דבימי חזקיה חרבה חמת ורבי וחזקיה שוים הם לענין דינא:

ותו ק"ק בפשטא דשמעתא לפום מאי דכתב הרשב"א בחידושיו דהא דפריך והא רבי בטבריא וכו' דרך קושיא ותירוץ בעי לברורי מאי דס"ל לרבי בהא דא"כ אמאי אהדר תלמידא ממאי דקאמר ברישא דרבי בר ארביסר וכי פריך והא טבריא מוקפת לישני דרבי סבר דלא חשיבא מוקפת משום דימא מהאי גיסא וכדקי"ל לענין בתי ערי חומה דתני' סביב פרט לטברי' ולמקרא מגילה דכוותא וכי פריך והא חזקיא מספ"ל לישני דלרבי פשיטא ליה ואמאי נייד ממאי דאמר ברישא דרבי בר ארביסר ותו ק"ק לפום מאי דאגמורן הרשב"א דהשתא סבר תלמודא דחזקיא לבתי ערי חומה נמי מספ"ל משום דימא מהאי גיסא דליכא למימר דלמגילה קאמר דפשיטא לרבי בלבד דמילתא דפשיטה לרבי היכי מספקא לחזקיה אבל השתא ניחא דסבר דחזקי' מספ"ל משום דרשב"י עכ"ד וכונתו מבוארי' דחזקיה חזייה לרבי דקרי בחמיסר אלמא דחשיבא מוקפת וה"ה לערי חומה אף הוא ראה הא דרשב"י דתניא סביב פרט לטבריה ואסתפק הלכתא כמאן וכפ"ז מאי פריך הש"ס בתר הכי אחזקיה מדתני' סביב פרט לטבריא הא גם חזקיה ידעה ואסתפק משום דרבי קרי בחמיסר ומשמע דפליג אהך בריתא וכמאן הלכתא. וכי תאמרו דדחיקא לש"ס דרבי פליג על הבריתא ותו דהא דמשני עדיפא ליה דמילתיה

דרבי לא ברירא לן אי בר חמיסר הוה אכתי ק"ק דלמאי דמסיק לעיל דרבי בר חמיסר מאי אסתפק לחזקיה דהואיל ויש לחלק שפיר בין מגילה לערי חומה כדשניין לית לן לחלוק השוין ולמימר דרבי פליג אבריתא הלא טוב לנו לומר דרבי סבר כבריתא לבתי ע"ח אך למגילה חשנה לטובה מן המוקף ובתר דפשיטא לרבי למגילה מאי אסתפק חזקיה. והיה נראה דחזקיה אסתפק כדרבי אי קרי בארביסר או בחמיסר ומ"ה קרי חזקיה בתרווייהו דהאיכא צדדיך לכאן ולכאן:

אלא דק"ק דהש"ס דהוי בה בדחזקיה טובא ואסיק לעיל דרבי בר חמיסר הו"ל לאותובי תו אדחזקיה דהא רבי פשיטא ליה למגילה ולישני דחזקיה לא ברירא ליה מילתיה דרבי: **ותו** ק"ק בפשטא דשמעת' דפריך אדחזקיה ומי מספ"ל מילתא דטבריא והכתיב וכו' והדר פריך דודאי לאו חומה היא מדתני' דהיכי פריך ברישא בהדיא ומי מספ"ל והכתיב הואיל וידע הא דתניא פרט לטבריא ותו כי משני דחדא גיסא דשורא ימא פריך דלאו חומה והגם דנימא כדתרגמה לעיל הרשב"א דבעי לברורי מילת' בדרך קושיא ופירוקא מ"מ לישנא דקאמר אי הכי מאי מספ"ל אינו מתישב וכבר עמד ע"ז מהרש"א ותירוצו דחוק:

ואפשר ליתובי הני דוקיי כלהו בחדא מחתא דהצעת השמועה כך היא דכי אייתי הש"ס דרבי נטע וכו' אכתי לא ידע דגבי מגילה יש מקום להסתפק אי חשיבא מוקפת אף דלא חשיבא לבתי ע"ח וכי מצינו גדול אשר נטע נטיעה בפורים וחזקיה משפ"ל ע"כ לו' דרבי בר חמיסר ולבתי ע"ח חשבה מוקפת ופליג אבריתא ואסתפק חזקיה הלכתא כמאן וא"כ אין מקום לומר דגם רבי מספ"ל וקרי בט"ו משום חמת דהשתא אין מקום להסתפק דדוקא גבי חזקיה מצי למימר דאסתפק אי הלכתא כרבי או כבריתא וגם אין לומר דרבי בר ארביסר דא"כ מאי מספ"ל לחזקיה וכמ"ש הרשב"א. ובתר דנה אתי תלמודא למשקל ולמטלי בהא דחזקיה ואמר רבנן דחזקיה קרי ביי"ד וט"ו דמספ"ל אי מוקפת מימות יהושע אי לא על כן בא דברו של המקשן ופריך עלה כי האף אמנם דהמקשין ידע שפיר בריתא דפרט לטבריה וידע דאפשר דחזקיה מספ"ל גם לבתי ע"ח הואיל ומשמע דרבי פליג אבריתא והלכתא כמאן וכדאסיק לעיל. מ"מ האי לישנא דקאמר מספ"ל אמוקפת מימות יהושע אתקילה ליה דלשון זה מורה ובא דלא ידע אי טבריא הויא עיר חומה בימי יהושע אי לאו ואהא פריך ומי מספ"ל מילתא דטבריא והכתיב וערי מבצר ומאי קאמרי דמספ"ל אי מוקפת מימות יהושע בין נון ומשני ה"ט דמספ"ל משום דחדא גיסא דשורא ימא וגם האי לישנא קשיתיה למקשן דמוכח מהאי לישנא דחזקיה האי ספיקא מר נינהו הוולדה והמחזיקה מדנפשיה דחדא גיסא ימא ולאו משום דמספ"ל בפלוגתא

דתנאי אלא איהו ניהו לאסתפק בהכי דאם אתא דהתרצן גם הוא סבר דחזקיה מספ"ל אי הלכ' כרבי או כבריתא לא הו"ל לסתום כוליה האי ומדקאמר סתמא דחזקיה מספ"ל משום דחדא גיסא דשורא ימא משמע דחזקיה מדנפשיה הים ראה ואסתפק ומשו"ה פריך אי הכי דחזקיה הוליד ספק זה מדעתו מאי מספ"ל והתניא וכו' והני קושייא אינם אלא לדברי התרצן אבל המקשן הוא היה סובר דחזקיה משום פלוגתא דתנאי אסתפק והתרצן גלה סודו דלענין מגילה לבד הוא דאסתפק לחזקיה. והשתא דהתרצן גלי לן טעמיה דיש מקום להסתפק במגילה דוקא ל"ק מרבי דקרי בחמיסר דאימור דגם רבי היה מסתפק וקרי בט"ו משום עיר חמת הקרובה אליו דהוו שכיחי בה ישראל ובימי חזקיה חרבה חמת א"נ דחזקיה ראה לגזור דלא ליטעו וליקרו בהני דסמיכי לטבריא וכתירוץ הרבנים הנז' ובהכי נוחים כל הנך דוקייא דלעיל:

אדהכי מפורש יוצא דפשיט' להרב משאת משה מאי דהוינן בה דלא אמרו לסמוך ונראה לכרך קרו בט"ו אלא כי קרו בכרך בט"ו ואבל כאשר יהיה האופ"ן דקהל ישראל נדדו הלכו מן הכרך גם העיר הקרובה דמיתבא הן נגרע מערכה וקרו בי"ד:

וצופה הייתי בירושלמי פ"ק דמגילה דאתמר התם הסמוך לכרך ונראה עמו הרי הוא ככרך ר' אייבי בר נגרי בשם ר"ח בר בא כגון הדא חמתא לא אמר אלא כגון הא חמתא עצמה מוקפת מן הלא ועירי מבצר וכו' נחרב הכרך ונעשה של עכו"ם איתא חמי בו אין קורין ובחוצה לו קורין חזקיה קרי בטבריא בי"ד וט"ו דוחשש להא דתני רשב"י וכו' פרט לטבריה שהיה חומה לה ר' יוחנן קרי לה בכנישתא דכפרא ואמר הכא עיקרא טבריא קמייתא ולא חשש להא דתני רשב"י קל הקלו בקריאתה דתניא תמן כל שהוא לפנים וכו' ותני כן הסמוך ונראה עמו הרי הוא כיוצא בו ע"כ סוגיית הירושלמי והא דאמרי' נחרב הכרך וכו' נראה דהכונה דבעי אם נחרב הכרך היכי לידיינו כפרים דסמיכי והיינו ממש חקרתנו ופשוט דכיון דהכרך של עכו"ם אין לדון הכפרים בתורת כרך והיינו דאמר איתא חמי בו אין קורין וכו' בתמיהא דמהיכא תיתי דחוצה לו קרו וכן פירש הרב שדה יהושע. וליכא למימר דהוא בניחותא ופשיט דהגם דבו לא קרו מ"מ בחוצה לו ליקרא וכמו שצדדנו לעיל דהרי סוגיית הירושלמי כי קאמר לשון זה הוי בתמי' כההיא דפ"ח דפאה הלכה ז' איתא חמי דיני ממונות בג' ד"נ לכ"ש ובדמאי פ"ק הלכה ג' איתא חמי אילו עמדה לה בכזיב פטורה עכשיו שנכנסה לצור חייבת ובתענית פ"ג הלכה ה' איתא חמי אסברה כל שהיא ואת אמרת הכין ובנדרים פ"ח ושבועות פ"ה הלכה ו' ובסנהדרין פ"ק ושבועות פ"ה הלכה ג' וכן בשאר דוכתי האי לישנא הוא בתמיה.

ונבא העי"ר בסוגיית הירושלמי הלזו דברישא מייתי קרא דיהושע והיתה לבא"ר לבא חמ"ת דהיא מוקפת והדר מפרש רקת טבריא כנרת גנוסר ושקיל וטרי בגנוסר ובין הדבקים קאמר להא דנחרב הכרך וכו' וסמוך לו מייתי דחזקיה קלי בטבריה וכו' והדר מייתי ההיא דלוד וגי החרשים וצריך להבין דבעיא זו דנחרב הכרך אין זה מקומה דהרי עסיק ואתי בכרכין המוקפין דבגווייהו משתעי קרא והוי"ל לאקדומי ענין טבריא ולול וגי החרשים דכלהו מוקפות ומה גם דאיירי בגנוסר ורקת בהדה בחד קרא ואמאי הפסיק בין הא דגנוסר להא דטבריי' בדין זה דנחרב הכרך והוי"ל לאחרו עד דסלקי ביאור המוקפין גופייהו.

אמנם לפום מה שנתבאר לעיל אפשר דבכוונה מכוונת סידרו בירושלמי דין זה דנחרב בין הדבקים להעיר אזן לפי דברישה קאמר דנראה וסמוך כגון הדא חמתא דהיינו כמ"ש בתלמודין כמחמתן לטבריא והדר בעי לאתויי דחזקיה קרי בי"ד וט"ו לפי דמספ"ל ויקשה לנו דדל מהכא דטבריא מוקפת ליקרי אמטול חמת כקושית מהר"א שפירא אמטו להכי בין דא לדא סידרו דין זה דנחרב הכרך וסמיך ליה מייתי לדחזקיה לרמוז דחמת חרבה והיינו דאסתפק בטבריא מצד עצמה וכתירוץ הרב משאת משה:

והא דמסיימי בירושלמי ר"י קרי בכנישתא וכו' פירש הרב שדה יהושע קרי לה וכו' בט"ו וכו' ולא חשש לקולא שהקלו לבני הכפרים ביום הכניסה משום דתנינן בערכין כל שהוא לפנים וכו' עכ"ל ודבריו מדעתי כי קשים אי מצד הענין דיום הכניסה ואי מצד לשון הירוש' כאשר יראה המעיין. ודברי הירושלמי ברור מללו דחזקיה קרי בטבריי בי"ד וט"ו דמספ"ל משום דרשב"י דאמר לבתי ע"ח פרט לטבריה אי הדין כן במגילה או שאני מגילה והדר אמר דרי יוחנן קרי בה בט"ו ולא חשש להא לתני ר' שמעון דמעיט טבריא בבתי ע"ח כמו שנסתפק חזקיה משום דרשב"י וטעם ר"י דקל הוא שהקלו במגילה וכי היכי דהקלו לענין סמוך ונראה ללא כבתי ע"ח ה"נ לענין חומת הים אף דמעטא רבי שמעון לבתי ע"ח מ"מ למגילה לא אימעיטא ומקל בהא נמי דלא כספיקיה דחזקיה.

ועוד יש לי פירוש בדברי הירושלמי הללו אלא שזה נראה יותר אמיתי:

ולמאי דאתאן עלה חזינא להר"ן שכתב הרמב"ן הביא ראיה דמוקף דח"ל קרי בט"ו דגרסינן בירושלמי כרך שחרב ונעשה של עכ"ום אית חמי בו אין קורין בח"ל קורין פירוש בירושלמי שאלו מילתא דריב"ל דלקמן דכרך שחרב מעשרה בטלבים ולבסוף ישב ונעשה של עכ"ום מהו והשיבו דק"ו הוא שהרי מוקף בח"ל קרי בט"ו אף שהרגה מוקפין בח"ל שלא היה בהן ישראל וכ"ש עשרה בטלנין ואם הירושלמי מתפרש כך יש ללמוד דמוקפין בח"ל קורין עכ"ל ולפי גירסא זו ופי' הרמב"ן הירושלמי ענין אחר. ולא

עוד אלא דלפ"ז כרך של עכ"ום שאין בו ישראל כלל ישראל הנכנס לכרך זה בפורים קורא בט"ו ולפ"ז מכריע קצת הצד אחר בנ"ד דכיון דאף שהכרך חרב אי אתרמי איש יהודי בו קורא בט"ו דין הוא שהכפר הסמוך יקראו בט"ו הואיל דבכרך ישראל שנטפל לו ועובר אורח והוא באחד קרי בט"ו:

ברם הר"ן לקמן גבי כרך שאין בו עשרה בטלנין כתבו משם הרמב"ן דקרי בי"ד והביא הוכחה לזה מהירושלמי אף שהגירסא מתחלפת ופירושו אינו ברור עכ"ל ולכאורה לפי גירסתו בירושלמי הנז' ופירושו לא זו בלבד שאין בו י' בטלנים אלא אף שאין בו אלא עכ"ום ישראל דנמצא בו קרי בט"ו ואיך כתב דהרמב"ן הוכיח מהירוש' דאם אין בו י' בטלנין קרי בי"ד. ולבי אומר לי כי זאת לפנים הרמב"ן אייתי הירוש' והוה גריס בחוצה לארץ קורין ולפ"ז הוכיח דמוקפין כי הדדי אף בח"ל ושוב דחה גירסא זו וקיים גירסתינו בחוצה לו קורין ומזה הוכיח דאם אין בו עשרה בטלנין קרו בי"ד והיינו דכתב הר"ן ברישא ואם הירושלמי מתפרש כך רמז דיש פי' אחר ושוב בלשון זה כתב אף שהגירסא מתחלפת רמז לזה לפי גירסא אחרת ומ"ש הר"ן ואין פירושו ברור כוונתו דאף לפי גירסא זו לא שמעינן דאם אין בו עשרה בטלנין קרי בי"ד דדילמא דוקא כלו עכ"ום ואין ישראל כלל אבל אי איכא ישראל אף דליכא עשרה בטלנין קרי בט"ו. ולכל הדברות ק"ק על הרב משאת משה דלא זכר הירושלמי כלל:

ט

אם בכרך קרו בי"ד וט"ו מספק הכפרים הנראים וסמוכים קרו בי"ד דלא אמרו דהם בכרך אלא כשהכרך קרו בט"ו לבד אבל אם הכרך עצמו מסופק הנראה וסמוך קרו בי"ד. הרב משאת משה בתשו' הנז' והכי מסתברא יכיון דאעיקרא הא דסמוך ונראה חידוש הוא למגילה משא"כ בבתי ע"ח כמש"ל תסגי לן ודאן דקרו בט"ו לחוד לדרוש סמוכים כמשפטן אבל היכא דכרכים גופייהו יספוק עלימו הסמוך ונראה דינן כעיירות דעלמא:

י

דין ד'. כרך שהוא ספק וכו' עמ"ש מרן. בב"י ומה שהקשה בספר יד אהרן ועיין במקראי קדש ותשובות הרדב"ז בח"ב סי' רנ"ב ועיין בית דוד ולשון למודים:

יא

הטעם דלא עבדינן ספיקא דיומא בפורים עיין במרדכי ופר"ח בדין זה ועמש"ל סי' תר"ע בס"ד:

יב

דין ה'. אם היה דעתו וכו' ישראל יצא מנא אמון ללכת לירושלים ודעתו לישב בירושלם עד אחר סוכות ואשתהויי אשתהי בארץ מצרים ולא בא לירושלם עד חנוכה ובהגיע תור ר"ח אדר היה דעתו לצאת מירושלם ולחזור למקומו והיה העכ"וב בירושלם והעת גשמים וישב י"ד וט"ו בירושלם יקרא בט"ו ולא בי"ד ויצא י"ח אליבא דכ"ע ואם עבר וקראה בי"ד צריך לחזור ולקרותה בט"ו. הרב מהר"ם ן' חביב בתשובה כ"י בסימן טו"ב והרחיב הביאור בדינים אלו:

יג

דין ו'. מקדימין לקרותה בע"ש וכו' בליל הששי כשקורין המגילה בירושלם ליל י"ד שלא בזמנה אחר קריאת המגילה לא יאמר סדר קדושה דיומא גריס ואין זה פורים שלהם ויש להוכיח מהטור שכתב דין סדר קדושה בסי' תרצ"ג שהוא סדר תפלת פורים ולא כתבו בסי' הקודם בדיני המגילה. הרב מהר"ם די לונזאנו בכ"י והסכים עמו הרב החסיד מר זקני הרב מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י:

יד

ואומרים על הנסים וכו' כן הסכים הרדב"ז בתשובה סי' תק"ח דאומרים על הנסים בט"ו ואם אמר על הנסים בי"ד אין מחזירין אותו וכן אם אמרו בשני הימים לא הפסיד ועיין בב"י וכתב שם הרדב"ז מגילה ומתנות עניים בי"ד (כצ"ל) וסעודה ומשלוח מנות בי"ו ע"ש וכ"כ הרשב"ץ בח"ג סי' רצ"ח דעל הנסים בט"ו:

טו

ואין עושין סעודת פורים עד יום אחד וכו'. בס' קרבן נתנאל פ"ק דמגילה כתב דמהרלנ"ח הביא ראיה הפך הירושלמי דקאמר דמאחרין הסעודה כפסק מרן מדאמרינן בשילהי מגילה כיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר וכו' ובס' פר"ח רצה לומר דהירושלמי סבר כמ"ד אין מערבין שמחה בשמחה אבל תלמודין ס"ל דמערבין וזה ליתא דרב ושמואל בעלי מימרא זו אמרו במ"ק דף ח' דאין מערבין שמחה בשמחה ותמהני דה"ל להקשות דברי ירושלמי אהדדי בפ' בני העיר ר"נ בר יעקב בעי הגע עצמך חל ט"ו בשבת ויקראו זכור א"ל כן אמר רב נזכרים ונעשים שתהא אזכרתן קודם לעשייתן ולדברי הירושלמי עושין סעודה בי"ו הא הוי הזכים קודם עשיה ע"כ נ"ל דמשלוח מנות בשבת וכו' עכ"ל: **ומה** שכתב שדברי הפר"ח ליתא וכו' אין מזה קושיא להרב פר"ח כלל דהפר"ח דחה לראית מהרלנ"ח די"ו תשלומי ט"ו וכ"כ הרשב"ץ בתשו' הנז' ואחר זה כתב הפר"ח דהירושלמי ס"ל דאין מערבין ואכן קי"ל דמערבין ומאי קושיא דרב אית ליה דאין מערבין

הרי מצי למימר דרב ס"ל כירושלמי דהסעודה ממחרת השבת דכבר תירץ מימרת רב ושמואל גבי זכור דלא ליפליגו אירושלמי הנז' אלא דאנן קי"ל כרב אשי. ומה שתמה דהו"ל להקשות הירושלמי אהדדי כעת אין תשובות מהרלנ"ח עמדי אבל נראה דלק"מ דסתמא דירושלמי פליג ארב דמי יתי הירושלמי גופיה פ' בני העיר וסתם הירושלמי בפ"ק דמאחרין סעודת פורים ותו דאימא דטעמיה דרב משום בני עיירות דקורין בי"ד ועושין סעודה בו ביום והוו רוב העולם ולכן צריך להקדים זכור והראיה היא מדאמרו לשמואל דעשייה וזכירה בהדדי קאתיין כמ"ש הפר"ח. שוב ראיתי לשון הירושלמי גופיה ומדאמרינן בתר הכי הגע עצמך שחל להיות י"ד בשבת וכו' א"ל איחור הוא לעיירות משמע דבריש לאו משום עיירות נגעו בה וק"ק על הרב קרבן נתנאל דלא הקשה גם מהא דחל י"ד בשבת. ותו ק"ק על הרב הנז' במה שהסכים דמשלוח מנות בשבת ובעינן דתקדום זכירה למשלוח מנות דהא עיקר העשיה היא הסעודה ושפיר הוי זכירה קודם לעיקר העשיה. ועוד דמשלוח מנות ביום סעודה בעו מיהוי וכן משמע מהפוסקים ואי בעית אימא קרא הכי כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות אלמא משלוח מנות בהדי משתה ושמחה אלא דמתנות קבעו בעת קריאה ועיניהם של עניים וכו'. ומצאתי להרב המאירי בפסקיו שכתב ובתלמוד המערב שאלו ויעשו וכו' יצא זה ששמחתי תלויה בידי שמים ועוד דמשלוח מנות היה נדחה עכ"ל הרי שנ"ט לדחות הסעודה בשבת דאי אפשר לקיים משלוח מנות ביום סעודה דכי ליכא עירוב אסור לשלוח בשבת. וכן ראיתי בספר ארחות חיים שכתב וסעודת פורים שחלה בשבת וכו'. והטעם שאין עושין אותה בשבת משום דלא מצו לקיומי ומשלוח מנות איש לרעהו ובירושלמי נ"ט וכו' ע"ש:

ואחרי כותבי באו לידי תשובות מהרלנ"ח וראיתי בסימן ל"ב דכל הראיה היא מדקאמר מוקפין עבדי בחמיסר ומאי עבדי אי קריאה ומתנות עבדי בי"ד ולירושלמי סעודה בי"ו אלא מוכרח דעבדי סעודה וזהו ראיתו דוקא ע"ש ומאחר שכן ל"ק קושית הרב קרבן נתנאל שתמה דלקשו ירושלמי אהדדי דגם הרב מהרלנ"ח ודעמיה ל"ק להו מעיקר מימרות דחל י"ד וט"ו בשבת דשפיר מצו למימר דהסעודה תשלומין היא ובעינן זכירה דתקדום לזמן עשיה דמחרת שבת תשלומין הוא ובהכי ל"ק ירושלמי אהדדי אלא דלשון מוקפין עבדי בחמיסר הכריע למהרלנ"ח והרב ישראל לעשות הסעודה בשבת דסתם עשיה הוא המשתה ותו דאי לא עבדי סעודה מאי עבדי והרואה יראה דמהרלנ"ח שם לא הזכיר הירושלמי כלל ומה לשון ניכר קצת שיש חסרון בתשובה. ומדברי הרב המאירי שם דף ח' ע"א ודף ה' ע"ב מבואר דדעתו שבני הכרכים יעשו הסעודה בי"ד ע"ש:

והפר"ח כתב דכיון דמריהטא דהש"ס משמע דנעשית בשבת וכו' יש להחמיר לעשותה בשבת ולמחרתו ואני אומר דהמחמיר תע"ב אבל לענין דינא כיון דהכי אתמר בירושלמי בהדיא

ויש להשוות תלמודין כמ"ש הרשב"ץ הכי נקיטינן וכהסכמת מרן והרדב"ז וארחות חיים וסיעתם ועל כל כבוד דהכי משמע מדברי הרי"ף והרא"ש כמ"ש הר"ן על דברי הרא"ה עש"ב:

טז

דין ז'. בי"ב או בי"א בלא ברכה וכו' אם בירך כשקראה בי"א או בי"ב כשקורא אח"כ בי"ד יברך ויש ראיה מדין קראו המגילה באדר ראשון ונתעבר דקורין בשני והתם ודאי דברכו בראשון ומברכין בשני ומ"מ הדבר צריך הכרע וספק ברכות להקל. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' מ"ד. ואף שאין ראיה מדין קראו המגילה באדר ראשון דשאני התם דבו בפרק כך חובתם ונאה להם לברך. ובתר דנה כשנתעברה השנה פנים חדשות באו ולא ראי זה כראי זה. מכל מקום מסתברא דכי הדר קרי בי"ד הוא יברך דאשר בירך בי"א וי"ב שלא כדין מאי אהני לבטולי מצוה וזאת הברכה השתא כשקורא בזמנה ודוק:

שיורי ברכה

[סימן תרפ"ח. א

דין ו'. וביום שבת מוציאין ב' ספרים וכו' וכ"כ ש"ות זקן אהרן סי' קל"ז בו ע"ש מ"ש על ההפטרה]:

סימן תרפט

א

דין א'. הכל חייבים בקריאתה וכו' כתב הרא"ם בתוספותיו דמאי דתנן הכל כשרים לקרות את המגילה בלהוציא אחרים איירי דאי לעצמן הכל חייבים מיבעי ליה והכי משמע מדתניא קטן הייתי וקריתיה ומשמע דלת"ק היו מוחין ואי לאו להוציא אמאי מוחין הא לא שייך מפני שמברך והויא לבטלה כדדייקינן גבי מיכל וכו' וההיא דערכין הכל כשרין לאתויי נשים בלהוציא או אנשים ונשים כדפירש"י יוסף קלב או נשים כדפירש בה"ג וראבי"ה וגרסי כדריב"ל במשמע מגילה עכ"ד ורוב דברי הרא"ם כלולים בדברי המרדכי והובאו בית יוסף ומ"ש הרא"ם דלא חשחין אנחנא על ברכה בטלה

דקטן דהוא לאו בר עונשין ואין ב"ד מצויין להפרישו הכי מוכח מדברי המרדכי והגהות אשרי פ' לולב וערבה והביאם מרן בב"י לעיל סי' תרנ"ח וכדכתיבנא בעניותין לעיל שם סי' תרנ"ח סוף אותו ו' בס"ד. וכל דברי הרא"ם הנז' הם פשוטים ויען קראת"י בס' יד אהרן שהאריך לתמוה עליו אמרתי אעלה ואקצר בכונת דבריו ודעת שפתיו ברור מללו דלשון כשרים לקרות מחייב שהוא להוציא אבל חייבין משמע לעצמן ומצינו למימר נמי דחייבין ומוציאו' וכמו שפירש"י אבל אינו מוכרח לפרש דמוציאות ממשפט הלשון ובהכי ל"ק קושית הרב יד אהרן נר"ו הראשונה. ומ"ש בערכין הכל כשרים לאתויי נשים בלהוציא לרש"י אף לאנשים דסבר דכיון דריב"ל סתם אמר חייבות והסברא הוא דכיון דחייבות מוציאות את האנשים אם איתא דאין מוציאות נגד הסברא הו"ל לפרש אבל לבריתא דהכל חייבין אף דהכל לאתויי נשים ל"ק דאעיקרא לא תני נשים בהדיא וכבר גלה סודו התנא בחלוקת טומטום דאין נשים מוציאות האנשים והכל חייבין לאתויי נשים היינו לחייבינהו לעצמן ועל הכל כשרי הוא דכתב הרא"ם דפליגא אברייתא לרש"י אבל לב"הג להוציא נשים ומ"ש דגריס בדריב"ל במשמע כ"כ המרדכי והביאו מרן ב"י ודוקא בדריב"ל גרסי הכי לא בבריתא דתני כהני לוי ישראלי ואינך דאמטול כלהו נקט לקרות והני נשי ליתנהו בזכירה כי אם במאמר הכל וכל זה מבואר ובזה נסתלקו כל קושיות הרב הנז' וכבר כתבנו דדברי הרא"ם חוצבו מדברי ראבי"ה שבמרדכי והובאו בית יוסף ואין צריך להאריך:

ומה שתמה עוד הרב יד אהרן עמ"ש הרא"ם כדדייקינן גבי מיכל וכו' דלא ראה לשום אחד מהמפרשים שפירש כן ולא ידע היכן ראה הרא"ם פירוש זה והביא בידי"ו פירש"י ותוס' דעירובין. נעלם ממנו דזהו פי' ר"ת הביאו הסמ"ג עשין מ"ב והרא"ש והריט"בא פרק קמא דקידושין ואפשר דזהו כונת התוס' בר"ה דף ל"ג ועמ"ש בעניותנו לעיל סי' תקפ"ט בס"ד. ומה הקשה הרב יד אהרן דאי בהרא"ם אשתו של יונה מאי איכא למימר לק"מ דהוי מטעם חולין בעזרה כמבואר בסמ"ג עשין הנז' ועיין בראי"ם בתוספותיו שם בהל' שופר:

ב

וגרים וכו' אע"ג דגרים הרי הם כישראל לכל דבר וכמו ששנינו בספרי פ' שלח דמרבה להו לכל דבר מדכתיב תורה אחת יהיה לכם ולגר. ומאי דזימנין מרבינן להו היינו משום מיעוטא דכתיב בקרא קמ"ל דלא נמעיטינהו י"ל דהכא הוא מצוה מד"ס ותו דכתיב קבלו וקיימו היהודים וקס"ד דגרים לא נתחייבו קמ"ל. והא דתנא להו בתוספתא דר"ה נמי התם משום דתנא כהנים לוים וישראלים אצטריך למתנינהו ע"ד שכתב מרן בב"י

לתוספתא דהכא. אבל למאי דקמן א"צ לטעם זה דאיכא למימר כמ"ש וכמ"ש הרב בית חדש דכתיב משפחה ומשפחה וה"א משפחות המיוחסות והרב פר"ח דחה דברי הרב ב"ח מכח תוספתא דר"ה ולק"מ דבהא איכא טעמא טפי למתנינהו והוא טעם בעיקר:

ג

ועבדים משוחררים. בב"י משמע אפילו אין משוחררים. מגן אברהם. וכצ"ל. ועיין בש"ות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' תנ"ב ותנ"ג ומאי דכתיבנא בעניותין בריש י"ד בס"ד:

ד

דין ב'. אחד השומע מן הקורא וכו' השומעים המגילה בבית הכנסת באותו בלבול אי יהבי דעתייהו לשמוע מאחד מתחילה ועד סוף יצאו אף דיש קולות אחרות מעורבבות ודלא כהרב לח"מ פ"ג דשופר כמ"ש לדעת הרמב"ם גבי שומע ט' תקיעות. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ל"ה ועמ"ש הרב הלכות קטנות ח"א סימן קע"ה ופרי חדש בליקוטיו:

ה

הגהה. מברכת לשמוע וכו' עמ"ש בש"ות דבר משה ח"ג סי' י"ד:

ו

דין ג'. ומי שחציו עבד וכו'. כתב מרן בית יוסף תוספתא כתבה הרא"ש פ"ק דמגילה וכבר נתבאר סי' תקפ"ט לענין תקיעת שופר ואפשר שמשם למד למגילה וכו' ותמה יד אהרן דכיון דהוי תוספתא וכתבה הרא"ש למאי אצטריך דמשופר למד ואפשר דמשופר למד הרא"ש כן וכשהעתיק תוספתא דשופר כתב מגילה דדינם שוה וצ"ע עכ"ד ושפיר אסיק בצ"ע דליכא למימר דכונת מרן דמשופר למד הרא"ש וכו' כאשר עלתה על דעתו דהרי כתב הרא"ש אח"כ עכ"ל התוספתא אלמא דהכל תוספתא. ותו איך יתכן דמרן חשב דהם דברי הרא"ש ולמד משופר וליתיה בתוספתא הרי בסמוך כתב מרן א"ש דלא הזכיר כאן דאינו מוציא עצמו וגם בתוספתא דהביא הרא"ש לא הוזכר ע"ש עין רואה דדין זה כתב מרן דהוא מתוספתא.

וסבור אני דמ"ש מרן ואפשר דמשם למד אדלקמן קאי למוציא עצמו וצ"ל שמשם נלמד ושיעור דברי מרן הכי כבר נתבאר סימן תקפ"ט לשופר ואפשר דמשם נלמד למגילה מאי דלא אתפרש הכא בתוספתא והרא"ש והטור גבי מגילה דכבר נתבאר שם דחציו עבד וחציו בן חורין אפי' עצמו אינו מוציא ולא חשש רבינו לכותבו הכא דמשם נלמד למגילה ואסיפא קאי מ"ש דמשם נלמד ועיין מ"ש הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סוף סימן מ"ד ובתשונותיו סי' תת"ח.

שיורי ברכה

[סימן תרפ"ט. א

לפנים אות ב' וכמו ששנינו בספרי פ' שלח דמרב' להו לכל דבר כצ"ל ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל ריש סי' תר"ס בס"ד].

סימן תרץ

א

דין א'. בין עומד בין יושב וכו' ונהגו בכמה מדינות לקרותה בלי טעמים בית יהודה סי' כ"ג.

ב

דין ג'. לקרותה כולה וכו' זו סברת ר"מ במשנה והכי אתמר בגמ' דרב פסק כמ"ד כלה ויש להעיר קצת דהא פליגי במתניי על ר"מ ר' יהודה ור' יוסי וקי"ל פ' מי שהוציאוהו דהלכה כר' יוסי נגד ר"מ ור' יהודה והלכה כר' יהודה לגבי ר"מ ואמאי פסקו כר"מ וכי תימא דרב פסק הכא כר"מ לא אירייא דשם פ' מי שהוציאוהו מבואר דרב לית ליה הני כללי ואנן קי"ל כר' יוחנן דכייל להו במ"ש הרי"ף והרא"ש שם. וי"ל דכיון דהני כללי אף לר' יוחנן לא נאמרו בכל התורה וכמבואר שם דהיכא דאתמר אתמר א"כ לא שבקינן פשיטותיה דרב דפסק כר"מ משום דאפשר דגם ר' יוחנן אפיק להו מכללא כאחריני טובא. ושוב ראיתי כיוצא בזה בחידושי הר"יטבא התם פרק מי שהוציאוהו בהנהו דהתם דפסיק רב כר"ש וקי"ל כוותיה.

וכד דייקת שפיר הא דידן שנא ושנא דמשמע דאיכא דמחלפי להו תדע דקאמר רב הלכה כמ"ד כולה והול"ל הלכה כר"מ הלא מוכח אשר הן חליפות למו ולא מסיימא כי האף אמנם כאן שנה רבי דר"מ אמר כלה היינו בנסחתנו אבל איכא כל כי האי זוגא חלופי ואתיא כי הא דשילהי מגילה אמר ר' זירא אמר רב מתנא הלכה פותח וקורא ורואה ומברך ולימא הלכה כר' יהודה משום דאפכי להו והואיל דלקושטא לא אתנו יודע מי בעל דברים דאמר כלה ואפשר דהוא ר' יוסי אמטו להכי פסקו כרב וק"ל.

שוב ראיתי בירושלמי דאמרו בשם ר' יוחנן דנהגו הכל כר"מ. ולפום מאי דאמרו פ' מי שהוציאוהו דר' יוחנן אית ליה הני כללי א"ש מאי דקאמר נהגו הכל כלומר אף דאינו ככללין ודוק גם שם אמרו בירושלמי משם רב הלכה כר"מ דהוא אמר כולה.

ג

אם השמיט הסופר וכו'. הקשה הר"ן משם הרשב"א דמהא משמע דחסרה מקצת כשרה ובגמ' אמרינן הלכה כדברי האומר כלה וכו' משמע דלעכב אתמר מדפריך אלא דכתיב פסוקא ופסוקא וקרי ליה והא"ר חלבו הלכה כדברי האומר כלה ואם איתא דלכתחילה מאי קושיא ותירץ דהכא כשתחילת מגילה וסופה כתובה אלא דבאמצע חסרה ומ"ה כל היכא דלא מחסרא רובה כשרה ומקשי' דמאי ק"ל להרשב"א דהכי פריך דאף דהתם לכתחילה היינו בכלה אבל רובה אף דיעבד והכא ליכא אף רובה דכתיב פסוקא פסוקא ואיהו בי קר"י. והרב פר"ח מפרק לה דלעולם כדכתב פסוקא פסוקא וקרי ואף דחציה ראשונה אינו יוצא בה י"ח שהרי לא כתיבה רובא עדיין מ"מ מחציה ואילך שכל פסוק שכותב וקורא הרי השתא איכא רובא כתובה לפניו וכיון דמחציה הרי היא כתובה רובה יצא ומאי פריך זהו תורף דבריו ואינו מחוור דלכי אמרת דרובא לעיכובא היינו דכתיב רובה דבעי למקרי והא גברא רובא דאיתיה קמיה לא היה אדם שקרא"ו ומאי דבעי למקרי לא כתיב וטפי ניחא לומר כדפריק לה הרב מגן אברהם דלכי מטית למימר דכלה לכתחילה מאן פלג אימא דדיעבד בכל גוונא יצא ואי אמרת דמסברא פריך והכי פשיטא לש"ס דהשמיט רובה אף דיעבד לא יצא אמאי מייתי לדרב חמא דצריכה שתהא כתובה כלה ועיין בדבריו שקיצר.

אמנם הא אהני לן ליתובי דברי הר"ן אכל למאן דלא סבר כוותיה לא קשה דהש"ס מייתי לדרב חמא דמעיקרא אשמועינן דצריכה שתהא כתובה כלה והן לו יהי דלכתחילה קאמר

מ"מ עיקר שרשוהי שתהא כתוב' כלה מייתי ואסברא סמיך לאקשויי דהשמיט רובה לא יצא. ומריהטא דדברי הר"ן משמע דהכרח זה מהא דפריך הש"ס גבי היה כותבה הוא מהרשב"א וכך הבינו האחרוניי דמיתבי ומפרקי על הרשב"א. אבל בחידושי הרשב"א לא זכר (שר) [שם] הכרח זה בפרטות ויהי כי הקשה אהא דהשמיט הסופר הקשה בפשיטות מדצריכה שתהא כתובה כלה דמשמע ליה דהוי לעיכובא. ואולי הר"ן מדנפשיה הכריח מדפריך גבי כתב פסוקא.

*והפר"ח כתב דלשיטת הרשב"א כי רמינן בריתא דהשמיט הסופר אותיות אבריתא דאותיות מטושטשות הוה מצי לשנויי הא והא במקצתה והא בתחילתה והא באמצעית' אלא דלא רצה הש"ס להאריך ודבריו רחוקים ואפשר לישב דמאי דלא משני הכי היינו דמשמע ליה דבריתא דמטושטשות ליכא לאוקמה במקצתה דא"כ אדתני חילוקא דרשומן ניכר לשמועינן רבותא טפי דאי בתחילתה פסולה ובאמצעה כשרה אף דאין

רישומן ניכר דהא עדיף לאשמועינן כיון דבחסרה מקצתה קאי טפי מרישומן ניכר ומדלא השמיענו כזאת אך חילק בין רישומן ניכר דלא הוי כ"כ רבותא הראת לדעת דלא איירי אלא בחסר רובה דהתם ליכא אלא חילוק דרישומן ניכר ואמטו להכי לא משני הא והא במקצת וכו' וק"ל.

ד

באמצעה תיבות וכו' הדבר מבואר דמרן פסק כהרשב"א והר"ן דהא דמכשרינן מקצתה היינו דוקא באמצעה והן דברי מור"ם בהגהה אשר מילא דברו לומר אבל אם השמיט תחילתה או סופה וכו' כמבואר וכן כתב הרב כנ"הג דמרן פסק כהרשב"א וכמו שהגיה הרב המפה כי הולך הוא לשיטתו דס"ל לעיל סי' ריי"ט דלשון צריך לעיכובא וכו' עש"ב ובס' יד אהרן כתב דמרן כאן לא חילק כחילוק הרשב"א ותמה על הרב כנ"הג שכתב דמרן בש"ע פסק כסברת הרשב"א דהולך לשיטתו דצריך עיכובא והא ליתא דמרן העתיק לשון הרמב"ם ולא חילק חילוק הרשב"א וצ"ע עכ"ד ולא ידענא מאי אידון ביה דהדבר מבואר דמרן בדין זה לא הלך בפעם כפעם למנקט לשון הרמב"ם ובהדי' כתב אם השמיט הסופר באמצעה וכו' להורו' דוקא באמצעה וכחילוק הרשב"א ועמ"ש פר"ח בליקוטיו.

ה

אפי' עד חציה וכו' משמע דחציה כשרה ומדברי הרמ' מוכח להפך כמ"ש פר"ח וכך כתב מרן בב"י וכ"כ בס' ארחות חיים וז"ל ואם אין רשומן ניכר אם היה רובה שלם כשרה ואם לאו פסולה וכתב הרא"ה ה"מ באמצעותה והוא שלא תהא חסרה ענין עכ"ל ומשמע דדעתו ודעת הרא"ה כהרמב"ם דבחציה פסולה. ומ"ש מרן דדברי הטור כהרמב"ם כבר עמדו בזה הרב מקראי קדש דף פ"ג ושאר אחרונים וחתכו לישב ודבריהם דחוקים.

ו

אבל ביותר מחציה וכו' בין שהשמיט רוב תיבות בין שהשמיט רוב אותיות פסולה ובההיא די"ד סי' י"ד דין ג' יצא חציו ברוב אבר או רובו במיעוט אבר. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סימן ל"ה ועיין בש"ות הלכות קטנות.

ז

דין ז'. הקורא את המגילה על פה לא יצא וכו' ק"ק דכבר כתבו לעיל דין ג' וכן הקש' הרב פר"ח בלקוטיו ומאי דתריץ יתיב הרב מגן אברהם דהכא אתא לאשמועינן דאף השומע לא יצא כדבסמוך אינו מחוור והרואה יראה דסירכא דלשון הטור ולשון הרמב"ם נקיט דדין ג' עיקרו מלשון הטור בתוספת קצת ודין זה והסמוך לשון הרמב"ם. ואולי דחזר

ושנאו משום דדין ג' איירי בקורא ע"פ דליכא מגילה קמיה ודין זה אף שיש מגילה כלה כשרה לפניו וקרא ע"פ ודוחק.

ח

דין י"ג. אם כוין לבו לצאת י"ח וכו' עמ"ש הרב פר"ח והרב מקראי קדש ומ"ש בעניותנו לעיל סימן תפ"ט אות י"ב בס"ד.

ט

דין ט"ו. שכלם נהרגו ונתלו וכו' הרב ראש יוסף טרח לישב משז"ל דיצא נשמתם בבת אחת ואזדקיפו בזקיפה אחת דכיון דהזדקיפו בזקיפה אחת איך יתכן דיצא נשמתם בבת אחת. והשיגו עליו דלק"מ דמקרא מלא הוא דבתחיל' הרגום ואח"כ תלאום ביום השני וכ"כ רש"י להדיא בפי' אסתר ואת עשרת בני המן יתלו על העץ אותם שנהרגו.

י

דין ט"ז. ארורה זרש וכו' יש אומרים דצ"ל ארורה זרש וושתי. כך כתב מר זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י משם צידה לדרך.

יא

דין י"ח. קורין אותה ביחיד. כ"כ הרדב"ז בתשובה סימן תרס"ה.

שיורי ברכה

[סימן תר"ץ. א

דין י"ב. אבל אם שמעה מתנמנם וכו' כן כתב המרדכי דמייתי מהירושלמי דחד יתיב קומי ר' זעירי וקא מתנמנם וא"ל חזור בך דלא כוונת וכתב ואיכא למימר דלא פליג אמתני' דאם קרא מתנמנם מאחר שהוציא בפיו יצא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא עכ"ל וראיתי לרניבו יהודה בר בנימין הרופא בפירושו על הרי"ף כ"י שכתב בשם רבי אביגדור שאמ' רבינו שמחה דדוקא קראה מתנמנם הוא דיצא דהא קאמר מידי אבל שומע ומתנמנם לא יצא עכ"ד ומאי דתלי ליי' ברבי' שמחה ולא אייתי הירושלמי היינו משום דהירושלמי אינו מבואר דאיירי בשומע מתנמנם כמבואר.

אבל חזיתיה לראב"ן דף ע"ח ע"ד שכתב וז"ל קראה מתנמנם יצא ונ"ל ה"ה לשומע מתנמנם עכ"ל ויש להעיד דלדידיה דה"ה שומע מתנמנם במאי מוקים הירוש' והגם דאינו מבואר בירושלמי דאיירי בשומע כדכתיבנא מ"מ דוחק לומר דפליג אמתני'. והיה אפשר לומר דכונת ראב"ן דה"ה לשומע מקורא שהוא מתנמנם שיצא והכין חזינא להרב המאירי בפסקיו שכתב וכן הדין בשומע מפי המתנמנם וזהו כונת ראב"ן אבל שומע

שהוא עצמו מתנמנם מוד' ראב"ן לר' שמחה והמרדכי וסיעת' דלא יצא. ברם איננו שוה לי דאי ראב"ן סבר דשומע שהוא עצמו מתנמנם לא יצא הו"ל לאשמועינן דין זה בהדיא ולא למנקט לישנא דאדרב' משמע מיניה איפכא דשומע מתנמנם דקאמר פשטו משמע שפיר דהשומע מתנמנם הוא עצמו. ויותר נרא' לומר דראב"ן פליג על רבינו שמחה והמרדכי וסבר שומע שהוא עצמו מתנמנם יצא אך האי דינא דקורא מתנמנם הוא דיעבד כאשר קרא כל המגילה אבל אם הן בעודנו קורא חזינן ליה מתנמנם בפסוק או פסוקים מעירין אותו וחוזר אותן קצת פסוקי' דזה הוי קצת בלכתחילי' דעדיין לא סיים קריאתו והיינו מאי דאתמר בירושלמי ודוק].

סימן תרצא

א

דין א'. אין כותבין את המגילה אלא בדיו וכו' זה היה מעשה שהדפיסו מגילות על קלף ועלה לב אדם להכשירן ומהר"ם פרובינ"צאל מרבנן קשישאי שבעיר מנטובה בתשובותיו כ"י סי' ע"ג הוא הצ"ד צדדין וצידי צדדין וזו הלכה למשה דפסולות דמעשה הדפוס הוי כחק תוכות ואלו יגנזו ולא ידפיסו עוד כי הרואה אותם על קלף כתבני' מגילות הכתובות יסבור דכשרות ויקרא בהן ולא יצא י"ח ובירך לבטלה אבל להדפיס תמונתן בנייר שרי דלא טעו בהו.

ב

כתב הרב פר"ח דכיון דפיסול חק תוכות הוי משום דכתיב וכתב ולא וחקק אם רובה כתובה בהכשר לא פסלה וכההיא דהשמיט הסופר אותיות וקראן ע"פ יצא וה"ה למגילה שדפוסה רובה שפסול' עכ"ד ומקרוב בא לידי ס' קרבן נתנאל וראיתי להרב נר"ו ריש פ"ב דמגילה שכתב וז"ל פרי חדש הביא בשם ס' הזכרונות חק תוכות פסול והקשה עליו לא גרע מקרא ע"פ איזה תיבות ואשתמיטיתיה מ"ש התוס' בשם רש"י פ"ק דף ט' ד"ה בשלמא דגרע טפי כשכתב שלא כהוגן מאלו לא נכתב כלל עכ"ל ואנא זעירא אומר דהפר"ח לא הקשה על שום אדם רק כתב יש פוסלים חק תוכות במגילה ולי נראה דכיון דפסול חק תוכות וכו' והוא סברת עצמו ומה שהשיג עליו יש לישב שהרי התוס' פליגי על רש"י שם וכתבו דנדחק רש"י והם תירצו לקושיתם דצריך להגיהו קאמר וא"כ ס"ל דאף שכתב כמה תיבות תרגום כשר וכן כתוב בפסקי תוספות בהדיא. ולסברת רוב הפוסקים דס"ל דס"ת שחסר אפי' אות פסול ההיא דר' אלעזר בגיטין דף ס' דמותבי מינה רש"י ותוס' נקט ידיעה וה"ה חסרון אות כמ"ש מרן בב"מ פ"א דתפילין והרמב"ן הביא

דבריו הר"ן פ"ב דמגילה מוקי לה ביריעה דסוף הספר וכפ"ז ל"ק ממקרא שכתבו תרגום מההיא דר' אלעזר שנצטרך לחלק כחילוק רש"י וא"כ מצינן לומר דרוב הפוסקים סברי כסברת התוס' דבין שכתב שלא כהוגן בין אם דילג אידי ואידי חד שיעורא ורוח אחת להם וא"כ לפ"ז שפיר כתב הפר"ח וסברת עצמו קאמר ודוק:

ג

תנן עד שתהא כתובה אשורית והרב שיירי כנ"הג עמד על מה שהשמיטוה הפוסקים ושם כתב משם הרשב"ץ בתשו' כ"י דמגילה בכתב מאש"ק הנקרא אלמדבר"ב פסולה. והיא בתשב"ץ ח"א סי' ח':

ד

כספר תורה וכו' שיש ביריעה לכתוב ג' דפין כשר אף אם לא נכתב אלא דף אחד בדיעבד כס"ת וכ"ש במגילה מורינו הרב בתי כהונה בכ"י ועמ"ש בי"ד סי' ער"ב:

ה

וצריכה שרטוט וכו' אם כתב בלי שרטוט כלל פסולה אפילו בדיעבד אבל אם שרטטו שיטה ראשונה ולא שאר שיטות בדיעבד כשרה והחרד לדבר ה' יחזור אחר מגיל' משורטטת כולה. הכנ"הג בש"ות הנדפסות סי' ר"ן ועמ"ש האחרונים. ומ"ש הגאון מהר"ר צבי בתשובה סי' צ"ז ובס' אדמת קדש ח"ב א"ח סי' ו' ע"ש ודוק:

ו

דין ב'. או שכתבה עכו"ם וכו' יש להסתפק אשה שכתבה מגילה מי אמרינן לס"ת להא נמי ופסולה או"ד ס"ת שאני והמגילה כשרה ולכאורה נראה להכשיר ממ"ש התוס' בגיטין דף מ"ד אהא דאמרינן סתו"ם שכתבן עכו"ם וכו' ואשה וכו' פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכו' דדוקא בסתו"ם דרשינן הכי וכו' אבל שאר נביאים לא וה"ה נימא גבי מגילה שכתב' אשה כשרה אך אין ראיה מזה דהא לכמה מילי מקישינן מגילה לס"ת אבל ראיתי להרמב"ם שכתב פ"ב דמגילה דין ט' ואין העור שלה צריכה עבוד וכו' וכתב הרב המגיד זה פשוט שלא נזכר בה עבוד ואינו כס"ת אלא לדברים שהשוה בו עכ"ל וכפ"ז אפשר להכשיר זו מגילה ניתנה ליכתב ביד אשה שהרי לא הוזכרה הך פיסולא דאשה לכתיבת המגילה וכללא כייל לן הה"מ דאינה בס"ת אלא לדבריהם שהושוה בו. ואף דבהא דעבוד איכא רבואתא דפליגי מ"מ מרן סתם בסמוך כהרמב"ם דאין העור צריך עיבוד לשמה וידוע דדעת מרן כסברא דכתב בסתם וכ"כ הפר"ח דיש להכשיר בדיעבד וכוותייהו נקטינן. ולסברת הרמב"ם כבר כתב הרב המגיד דאין לנו במגילה אלא מאי דאתמר בהדיא דהויא כס"ת. וכן יש להביא ראיה

ממ"ש הפר"ח דאם כתב בשמאל יש להכשיר בדיעבד אף דקי"ל בתפילין סימן ל"ב דין ה' דפסול וה"ה במגילה זו שכתבה אשה דכשרה. ועמ"ש הר"ן גבי שרטוט שהאריך:

ז

הגהה. ועושין כל פרשיותיה וכו' הרב כנ"הג כתב וז"ל בספר המפה בשם פסקי מהר"א סי' צ"ג דאם עשה פרשיותיה פתוחות פסולה והר"ם מינץ סי' י"ב נסתפק בזה ושאל את פי מהר"ר איסרלן ונראה דעתו להכשיר דיעבד עכ"ל ולשון הרב אינו מכוון דממרוצת לשונו נראה דפסקי מהר"א לחוד ומהר"י איסרלן לחוד וזה אינו דמהר"ם מינץ נסתפק ושאל את פי מהרא"י והשיבו בפסקיו סי' כ"ג דלדעתו פסולה בדיעבד שממנו מקור דברי מור"ם הללו ומאחר שכן נראה דלא שבקינן פשיטותיה דמהרא"י משום ספיקיה דמהר"ם מינץ כי מהר"ם מינץ שאל את פי מהרא"י והשיבו ולשון הרב רנ"הג גרס להרב עולת שבת ולהרב מגן אברהם שכתבו דמהר"ם מינץ מכשיר ויש לסמוך עליו בשעת הדחק אלא דהרב עולת שבת החליט דהר"ם מינץ מכשיר והרב מג"א דהר"ם מינץ מפקפק על זה וק"ק דמהר"ם מינץ עלה ונסתפ"ק ופשט ליה מהרא"י לפיסול כאמור ועתה הנה זה בא אליה רבה מחדש ושם ראיתי השיג על מגן אברהם ולא זכר כנ"הג ועולת שבת. וסיים הרב אליה רבה וז"ל ומ"מ הא כתב הרב מהרא"י דיש מקלין דאין דין ס"ת בכל למגילה וצ"ע על רמ"א עכ"ל וכונת הרב להקשות על מור"ם דהרב מהרא"י סיים בפסקיו סי' כ"ג וז"ל אמנם יש מקלין דסמכי אמאי דכתב בהגמי"י דאין כל דין ס"ת למגילה מההיא דאותיות מטושטשות ומקורעות עכ"ל ומאחר דיש מקלין אמאי מור"ם פסל בהחלט ולק"מ דהרי כתב אח"כ מהרא"י דהמדקדקים במצות יש להם לקיים דברי ר"ת ומהר"ם ושפיר פסק מור"ם כר"ת ומהר"ם דלדעתם אם עשאן פתוחות פסולה כמ"ש מהרא"י שם ולא נעלם ממור"ם דיש מקלין בדבר אלא דפסק כמהר"ם ור"ת וכמ"ש מהרא"י דהמדקדקים יקיימו דבריהם וכ"כ בהדיא בדרכי משה דכתב מהרא"י דפסולה למ"ד דיש לה דין ס"ת אלא דבמפה הכריע לפסוק כן. ולדידן לענין הלכה נראה להכשיר בדיעבד דהרי כתב מהרא"י דבר זה תלוי אם יש לה כל דין ס"ת והר"מ פסק דא"צ עיבוד לשמה והכי סתם מרן וכמו שכתבנו בעניותנו בסמוך וה"ה אם עשה פרשיותיה פתוחות דכשרה לדעת הרמב"ם ומרן.

ח

אם היתה המגילה כתובה למפרע פסולה. מהר"ם דאנון הובא בספר מרכבת המשנה ומהר"ב הלוי מגמגם בדבר.

ט
וצריכה עמוד בסופה וכו' עיין מ"ש מהר"ם בן הרשב"ץ בתשובותיו סי' תקע"ט.

י
דין ו'. הגהה. מוטב לתפור הנשאר בחוטי פשתן וכו' וכ"כ הרדב"ז בתשובה סי' תרס"ה ודקדק כן מלשון הרמב"ם ע"ש.

יא
דין י"א. אם קרא במגילה גזולה יצא. מדברי הרב המאירי בפסקי מגילה דף י"ט ע"ב מוכח דיש מחמירין בזה אף דמכשירין בשופר. וצריך טעם.

יב
הגהה. ואם מברכין וכו' עמ"ש הרב פר"ח סי' תקפ"ו שחלק על מהרי"קש ופסק דיכול לברך על שופר גזול.

שיורי ברכה

[סימן תרצ"א. א
דין א'. וצריכה שרטוט וכו'. מרן בב"י משם א"ח כתב דבשרטוט שיטה אחת סגי וראיתי להרב כנ"הג בתשובותיו הנדפסות סי' ר"ן שכתב דדברי א"ח הם כדעת ר"ת דמתיר בס"ת בשיטה. אחת ומפרש כאמיתה של תורה כפירש"י כס"ת עצמו עכ"ד. ואנכי הרואה דמפורש בא"ח הפך הרב ז"ל שהרי כתוב בא"ח וז"ל כאמיתה של תורה פי' ק"ש ויש מפרשי' ס"ת עצמה וכן דעת הירושלמי ומפיק לה מג"ש וכו' ושרטוט דקאמרינן בשיטה ראשונה קאמרינן ודי לנו בזה ששטה ראשונה נעשית בשרטוט לשיטה שניה ושניה לשלישית וכן כלם אבל ס"ת באמת צריכה שתהיה משורטטת כולה עכ"ל הראת לדעת דאף דסבר א"ח דס"ת צריכה שתהי' משורטטת כולה סבר דמגילה סגי בשטה ראשונה. **ומעתה** תו לא קשיא מאי דמקשו הרב כנ"הג בתשובה הנז' והרב מהר"ר צבי אשכנזי בתשובותיו סימן צ"ז על הרב הלבוש שסותר את עצמו דהכא פסק כא"ח וגבי ס"ת פסק כהרמב"ם וסיעתו. ולפי האמור אין כאן סתירה דגם הא"ח בס"ת סבר כהרמב"ם כמבואר. והדבר הקשה על הרב כנ"הג ומהר"ר צבי הוא כי האף אמנם דס' א"ח לא נדפס בזמנם מ"מ כן מפורש בכלבו ונעלם מהם.
איברא שדברי ארחות חיים והכלבו צריכים ישוב דלשון הש"ס דקאמ' כאמיתה של תורה מוכח דהוי כס"ת ממש ותו אי אמרת דמגילה תיסגי בשרטוט שיטה ראשונה לחוד מאי איריא מגילה כל כתבי הקדש נמי בעו שרטוט שיטה ראשונה וכדמוכח פ"ק דגיטין

ושאר דוכתי דאף פסוק בפני עצמו טעון שרטוט ואמאי אצטריך ואמת דהוי כאמיתה של תורה לשרטוט שיטה ראשונה ואם נפשך לומר ס"ס לא הול"ל ואמת לומר דהוי כאמיתה של תורה כיון דבשיטה ראשונה סגי והו"ל לרמוז דבעי שרטוט באופן אחר. ואי קשיא על הרב הלבוש הא קשיא דמכל הפוסקים מוכח איפכא דמר מפרש כמזוזה ומר מפרש כס"ת ואידי ואידי שוים במגילה דבעיא שרטוט בכל השורות והוא הניח כל הפוסקים ותפס דברי א"ח ותו דדבריו אנם מתישבים כמדובר. וראיתי להרב מהר"י צבי שם שהקשה על מ"ש הרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג דכתובים לא בעו דיו ושרטוט וגיטין ממ"ש פ"ק דמגילה דף ח' הא לתופרן בגידין זה וזה שוין וכן לענין שרטוט מוכח פ"ק דגיטין דגם נביאים וכתובים בעו שרטוט אף דיש לחלק בין שרטוט שורה לכל השורות עכ"ד. ומ"ש הרב אף שיש לחלק וכו' זה פשוט כמבואר בפוסקי' ודקארי לה מאי קארי לה. ומירוש' שהביא הר"ן במגילה פ"ב גבי מ"ש והלכתא מזוזה צריכה שרטוט משמע דכתובים בעו שרטוט בכל השיטות וכמ"ש הר"ן שם ומזה ה"ל להרב מהר"ן להקשות על הרא"ם לא מפ"ק דגיטין דאירי בכותב פסו' לחוד וההיא סגי בשרטוט שורה באחת ועלתה לו. אמנם מה שהקשה על הרא"ם מההיא דפ"ק דמגילה לפום ריהטא זו הי שקשה על הרא"ם וכן מוכח מדברי הרמב"ם פ"ח דאבות הטומאות, וראיתי בס' התרומה סי' קנ"ג דמייתי התם דאיכא מאן דסבר דשאר ספרים חוץ מס"ת כשרים אף שלא בספר ודוי והרב התרומה דמה שם סברא זו עש"ב לשון הסמ"ג במגילה משמע קצת כהרא"ם והוא הגורם לרא"ם לכתוב וכן כאשר יראה המעיין ודוק היטב.

ב

לפנים אות ו' כתבנו בעניותנו דאשה שכתבה מגילה כשרה ועוד יש קצת ראיה מהא דהסמ"ג מייתי ראיה לדעת הרמב"ם דמגילה אינה צריכה עבוד לשמה מהא דקורא המגילה ביחיד בין הכתובים יצא דמהסתם אינה מעוברת לשמה כדרך הכתובים והקשה הרא"ם דא"כ לענין שרטוט ודיו ותפירת גידין נימא הכי ופריק לה הרב מהר"י צבי סי' צ"ג דשרטוט ואינך ניכרין והא קחזי לה וכיון דבהדיא אמרו דבעיא שרטוט וגידין מהיכא תיתי להכשיר בין הכתובים יותר ממה שתהיה לבדה ובודאי יראה אם כתובה כדינה אבל לענין עיבוד לשמה דהוא מידי דלא מנכר ואפ"ה שרית לקרותה בין הכתובים מסתמא כשר אפי' בלא עבוד לשמה עכ"ד ולפ"ז יש ראיה דמגילה שכתבה אשה כשרי דהא אשה כשרה לכתוב נביאי' וכתובי' וכיון דשרי לקרו' מגילה בין הכתובי' א"כ אפי' כתבם אשה כשרה דבכל ענין הכשירו לקרו' ביחיד לקרו' מגילה בין הכתובים והא לא

מנכר דכתבתן אשה. ויש לדחות דכיון דרובא דרובא נביאים וכתובים מעשה ידי אדם איש באנשים לא חיישי למיעוטא דעל הרוב כתבן איש ודוק.]

סימן תרצב

א

דין א'. ושעשה נסים ושהחיינו וכו' אם אין לו מגילה יברך שהחיינו אך לא יברך ברכת שעשה נסים וברכת הרב את ריבנו. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ע"ח אבל האחרונים כתבו דגם שהחיינו לא יברך.

ב

וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו וכו'. עיין בפסקי הרב המאירי למגילה דף ז' ע"ב ובש"ות מהר"ש בן הרשב"ץ סי' נ"ד.

ג

הרב את ריבנו וכו'. אין לומר בפתיחה האל הרב את ריבנו שהרי אמר אלהינו וכמ"ש ז"ל. וכתב הרב שיירי כנ"הג רבינו בע"הט אף שכתב בנסח הברכה האל הרב את ריבנו בחתימה לא כתב האל אלא ברוך אתה ה' הנפרע וכן ראיתי להרמב"ם פ"א והרב ב"ח העתיק בנסח הרמב"ם האל הנפרע ובנסחתנו ליתיה עכ"ל וק"ק ממ"ש הרב עצמו בס' דינא דחיי עשין דף קכ"ט ע"א וז"ל ולא ראיתי לפוסקים שהביאו אלא באי" הנפרע וכו' אבל הרב המחבר הביא הגירסא באי" האל הנפרע וכן היא הגירסא בספרי הרמב"ם בדפוסים ראשונים שנדפסו עם מגדל עז ואפשר לומר לפי דעתם דג' פעמים יש האל בברכה זו וכו' עכ"ל הרי הוא עצמו העד העיד בנו שכן הגירסא בספרי הרמב"ם האל הנפרע כמ"ש הרב ב"ח וצירפו עם הסמ"ג ומאי קאמר בשיירי דהב"ח כתב וכו' ובנסחתנו ליתיה הא איתיה בנסחת הרמב"ם בדפוסים הראשונים ועל הרוב בהו הוה גריס הרב ב"ח מראש מקדם קודם שיתפשט דפוס הכסף משנה. ושם בס' דינא דחיי כתב שנראה מדברי הה"מ דגירסת הרמב"ם היא בא"י הרב את ריבנו ע"ש וכן יש להוכיח קצת מדברי מרן בב"י לעיל סי' קפ"ט שהביא משם הרד"א שלא לומר האל בברכה רביעית ושכ"כ רב עמרם בברכת המגילה וכתב מרן דהרמב"ם כתבו בברכה רביעית ובמגילה אלא משמע קצת דלא הוה גריס ליה כהרמב"ם גבי מגילה:

ד

הגהה ואין לברך אחריה אלא בצבור וכו' והרדב"ז בתשובה סי' תרס"ה כתב דאפי' יחיד מברך אחריה.

ה

דין ד'. מי שהוא אנוס קצת וכו' הרב פר"ח דחה דין זה בשתי ידים דעד צאת הככבים לא מיקרי לילה וקריאה בלילה מפיקינן מקרא ולילה ולא דומיה לי ע"ש ומצאתי להרב המאירי בפסקיו דף ג' ע"ב גבי זמני בני הכפרים כתב ומכאן סמכו גדולי המפרשים לחולות וליולדות שאין צריכין להעריב כ"כ ורשאין למהר קריאתן מבעוד יום ואף שהוא עדיין בתחום י"ג.

שיורי ברכה

[סימן תרצ"ב. א

לפנים סוף אות ג' דהרמב"ם כתב בברכה רביעית והו"ל למימר שכתבו בברכה רביעית במגילה אלא משמע כצ"ל ועמ"ש בקונטריס זה לעיל סי' קפ"ט]:

סימן תרצג

א

דין א'. הגהה. וקורין המגילה ואח"כ מבדילין. הרב פר"ח הסכי' שיבדיל מקודם שאין ראוי שיהנה מן הנר קודם הבדלה ודלא כהגהה עכ"ל ולפי דבריו סגי אם מברך בורא מאורי האש וכמו שנראה מדברי הכלבו כאשר כתב הרב שיירי כנ"הג וכן הסכים הרב בית דוד אלא דגמגם על זה דהיאך יוציא את אשתו אח"כ דאפשר דאין האשה יכולה לברך לעצמה כמ"ש מרן סי' רצ"ו והביא משם הרב תורת חסד דהסכים שלא יברך בבית הכנסת אא"כ יש איזה איש בביתו ויחזור ויברך בשביל האחר אבל לא בשביל אשתו עד כאן דבריו ולפי מה שהעליתי לעיל סימן רצ"ו שדעת הרמב"ם ומרן שהאשה חייבת בהבדלה מדאורייתא וק"ל כוותייהו א"כ יכול לברך בורא מאורי האש בבית הכנסת קודם המגילה והאשה מברך לעצמה כיון דכמה רבוואתא קמאי ובתראי ומכללם הראב"ד בתמים דעים סי' קע"ד כלם שוים לברך ברכת מאורי האש קודם שלא יהנה מהאור בלא ברכה וכמ"ש הרב בית דוד סו' תצ"א:

ומתוךדברינו תשובה מוצאת למ"ש הרב ט"ז לעיל סי' תקנ"ו דטעם מ"ש דיברך על האור קודם שקורין אינה היינו דכתיב במחשכים הושיבני ולפום מאי דאמרן הטעם ברור שלא יהנה מהאור קודם שיברך. וכן מוכח בא"ח דף ס"ח ע"ב ע"ש ודוק. ועמ"ש בש"ות נאמן שמואל סי' י"א:

ב

הגהה. אבל לא בט"ו וכו' הרב ט"ז והרב מג"א והרב אליה רבה כתבו דאם אמרו אין מחזירין אותו כמ"ש ס"ס ק"ח עכ"ד ולפי מ"ש שם וסי' תרס"ח דההיא דוקא בתפלת התשלומין אבל בתפלה העיקרית הוי הפסק וצריך לחזור ה"ה הכא צריך לחזור וכ"כ הב"ח והפר"ח. אלא דנ"ל דהכא לא יחזור מאחד דמרן כתב דלא ידע מה איסור יש. וכונתו דהא מיהא שייך ליום זה ובדיעבד מיהא יש לסמוך על מרן וסי' ברכות להקל:

ג

כתב הרב ראש יוסף בסימן זה. נסתפקתי אם יש לשנות השיר שהיו הלויים אומרים בכל יום משום עניינו של יום ולומר שיר אחר והעליתי דמשמע קצת מדברי הגמ' דאין לשנות המזמור ואפשר לומר עוד דהיו אומרים שני מזמורים אחד שכל יום ואחד מעניינו של יום עכ"ל ונעלם ממנו מ"ש הרמב"ם התמידין דשיק ר"ח דוחה שיר של שבת וכתב מרן בכסף משנה שם דס"ל להרמב"ם דמ"ש בסוכה דף נ"ד דוחה לקדם כיון דאתותב רב אחא אידחיא עכ"ד ונראה דמסוגיא זו היה למד הרב ראש יוסף דינו ואם לסוגיא זו כיון אשתמיט ליה דהרמב"ם סבר דלאו הלכתא היא וכמו שכתב מרן. ותו נעלם ממנו מ"ש בירושלמי שילהי שקלים ושילהי סוכה שירו של שבת ושירו של ר"ח שירו של ר"ח קודם כיצד היה עושה שוחט מוספי שבת ואומר עליהם שירו של ר"ח כדי לפרסמו ולהודיע שהוא ר"ח ומהכא משמע דהשיר של שבת נדחה לגמרי וכמ"ש הפר"ח לעיל סוף סי' תרפ"ד. וק"ק על מרן שנרגש מסוגיית סוכה וכתב דמסתברא להרמב"ם דההיא אדחייא וכו' והו"לל דהרמב"ם נימוקו עמו דהכי אתמר בירושלמי ולהשוות הבבלי לירושלמי להלכה אית לן למימר דההיא אדחיא וכן הסמ"ג סוף עשין קצ"ב מייתי ליה מהירושלמי דסוף סוכה ועיין בשיירי סוף סימן תרפ"ד ועיין בש"ות פנים מאירות ח"א סימן ס"ג ודוק היטב:

ד

דין ג'. אין קורין בו הלל. הרב המאירי בפסקיו ריש דף ט"ו כתב דלטעם קריאתה זו הלילה אם אין לו מגילה יאמר הלל ולטעם אכתי עבדי אחשורוש אף שאין לו מגילה לא יאמר הלל וראשון נראה יותר עכ"ד. ומסתמות דברי הפוסקים משמע דאין בו הלל לעולם וטעמא דרבא הוא דאמר אכתי עבדי וכו' ולטעם זה לעולם אין לאומרו והלכה כרבא דהוא בתרא ומה גם לפי גירסת הרי"ף והרא"ש והר"ן דגריס מתקיף לה רבא וכו' דקאמר לה בדרך אתקפתא ולא אתיבו עליה ודאי הלכתא כוותיה:

שיורי ברכה

[סימן תרצ"ג. א

דין ג'. אין קורין בו הלל. עמ"ש לפנים אות ד' והרמב"ם כתב פ"ג דין ו' ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל. ואפשר דגם לטעם זה אף מי שאין לו מגילה לא יקרא הלל בברכה דמשום דקריאתה הלל לא תקון מאחר דלא תקון גם זה דלית ליה מגילה אין לו לקרות דלא פלוג רבנן]:

סימן תרצד

א

דין א'. ומתנות לאביונים וכו' הקשה הרב פר"ח אימא שתי מתנות לכל אביון דהוא שתים שהן ארבע וכההיא דאמרינן פ"ג דיומא גבי ונתן אהרן על שני השעירים גורלות יכול יתן שנים על זה ושנים על זה וי"ל דאי הוה כתיב לאביונים מתנות הומ"ל לשני אביונים ארבע מתנות אבל השתא דכתיב ומתנות לאביונים בשתי מתנות מפטר וקאמר שיחלקם לאביונים דהיינו שתי מתנות לשני בני אדם וזכר לזה מפ"ב דתענית השתא דכתיב יפרע לו ישלחו פרע ליהוי שלוח הוא דלא ישלחו עכ"ל ויש קצת סמך לדבריו מהאגודה דכתב רש"י סוף עקב לא יתיצב איש בפניכם אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת"ל לא יתיצב מ"מ א"כ מת"ל וכו' ע"ש והרי התם אי כתיב איש לא יתיצב הו"א אבל אשה משפחה ואומה יתיצבו השתא דכתיב לא יתיצב וכו' דרשינן לא יתיצב מ"מ והדר דרשינן איש אפילו כעוג וה"ה הכא ברישא דרשינן מתנות תרתי והדר מפרש דהני תרתי ליהוו לתרי אביונים:

ובליקוטי הפר"ח כתוב וכן פירש"י פ' תרומה דכתיב ועשה כרוב וכו' ועיין תוס' חגיגה דף ג' ד"ה חרש באזנו עכ"ל ומוכח דזה נשמט בקושית הפר"ח והתירוץ קאי לכל וק"ק דדמי האי קרא לקרא דמתנות לאביונים דכתיב ועשית שנים כרובים זהב משני קצות הכפורת ולפום פירוקיה דהרב פר"ח כי אמר קרא ועשית שנים כרובים הרי כאן שנים דוקא דומיא דמתנות והדר קאמר דהני תרי יהיו לשני קצות הכפורת אחד בכל קצה ואמאי אצטריך תו לומר ועשה כרוב אחד. ואולי י"ל דשאני התם דאמר קרא שנים כרובים ומיתורא דשנים היה אפשר דיהיו שנים בכל קצה דאי ליכא אלא תרי לימא ועשית כרובים ומיעוט רבים שנים והוה ס"ד דלהכי כתיב שנים לומר שנים בכל קצה ואף דשנים אצטריך לדרשא הו"א דלהכי הוא דאתיא:

והרב יד אהרן הקשה על תירוץ הרב פר"ח דהתם לימא קרא ונתן גורלות על שני השעירים ומינה ידעינן דאין כאן אלא שתי גורלות ושתים זו על שני השעירים גורל לכל א' דומיא דמתנות לאביונים ולשתוק מגורל אחר עכ"ד ונראה דל"ק דלקושטא אצטריך גורל אחד דלא נימא יתן של שם ושל עזאזל על זה ועל זה כמבואר ביומא דף ל"ז ואף דכתב רש"י לקיים ונתן גורלות ב' על כל אחד משניהם וכו' הא דכתב רש"י היינו לפום מאי דכתיב השתא אבל אי הוה כתיב ונתן גורלות על שני השעירים דמדאמר גורלות ברישא משמע שתים והדר מפרש דהני תרתי יהיו על שני השעירים גורל לכל שעיר מ"ע הוה אפשר דעיקר כל שעיר לדבר אחד זה לשם וזה לעזאזל ומיהו איבעי לתת של שם ושל עזאזל על זה ועל זה ואיזה שירצה עשה לשם הרשות בידו להכי אצטריך לומר גורל אחד לה' וגם אייתר גורלות לדרוש שיהיו שוים ולא יעשה אחד כסף ואחד זהב כמ"ש שם בברייתא ונמצא דאיצטריך גודל אחד אי לאשמועינן אחד לה' אין כאל אלא לה' ואי דלייתר גורלות למדרש שוים והואיל דס"ס אצטריך גורן אחד לא קפיד קרא ואמר על שני השעירים גורלות. ומאי דפריק הרב יד אהרן נר"ו לעיקר קושית הרב פר"ח דהול"ל ונתינת מתנות אלא להקיש למנות וכו' עש"ב לא שמיע לי דאין המקרא חסר כלום באומרו ומתנות לאביונים ולא שייך הכא ערבינהו בהדדי ואב"א דכתיב הכי למימרא דסגי לשלוח מתנות במנות ומשלוח אתרווייהו דכל ששלח סגי ואם לא נתן לא עיכב:

ברם לפום ריהטא איכא למיקם אשינוייא דרב פר"ח מאותה שאמרו פ"ק דקידושין דף י"ז דלר"מ בעי ט"ו סלעים בהענקה דילף ריקם מבכור ופריך ואימא מכלהו חמש סלעים ומשני אי כתיב ריקם לבסוף כדקאמרת השתא דכתיב ריקם מעיקרא שרי ריקם אבל חד וזהו כנגד היסוד של הרב פר"ח דלפי דבריו הוי איפכא דהשתא דכתיב ריקם מעיקרא דהוי ה' סלעים א"כ בה' סלעים מפטר והדר מפרש דהני ממש סלעים ליהוו מצאן גרן ויקב אבל אי כתיב בסוף הו"א ריקם אכל חד:

הן אמת דהא גופא קשיא אההיא דגורלות דקאמר יכול יתן שנים על זה ושנים על זה ולפום הא דאמרינן דאי כתיב ריקם לבסוף מכלהו ה' סלעים ה"נ כתיב גורלות לבסוף והיינו שנים מכל ואמאי איצטריך גורל אחד להכי. אלא דלהא יש ליישב דכוונת הש"ס בקידושין הכי הוי דאמאי דפריך ונימא מכלהו ה' סלעים קמשני אי כתיב לבסוף כדקאמרת כלומר דבאומרו בסוף היה מקום לומר מכלהו אבל אה"נ דכי כתיב בסוף יש לפרש אכל חד והדבר שקול וזהו כדקאמרת דיש לפרש אכלהו אבל יש מקום נמי באומרו בסוף אכל חד וה"נ גבי גורלות יש מקום לפרש שיתן שנים על זה ושנים על

זה ואתא גורל אחד לברר כפירוש האחר דאכלהו קאי גורלות ואינם אלא שנים אבל לפי הרב פר"ח דכתב משום דכתיב מתנות ברישא ידעינן דאין כאן אלא שנים ק' ההיא דריקם דקאמר דמ"ה כתיב מעיקרא לומר מכל מין:

ואפשר לחלק דכאשר דרשינן התיבות שהם גוף הענין כגון מתנות גורלות דהוא גוף הדבר אז הוי כדקאמר הרב פר"ח דבאומרו בתחילה גורלות מתנות שהוא גוף הענין ומספרי אין כאן אלא שנים והדר מפרש הני למאן. אבל כי דרשינן שיעור הדבר לבד כי ההיא דריקם דאינו אלא סכום החשבון ואיננו גוף הענין אז הוי איפכא דכי אמר ה' סלעים דהיינו ריקם מצאן וגרן ויקב משמע חמשה מכל מין אבל אי כתיב הענק תעניק מצאן גורן ויקב חמש סלעים דהיינו ריקם משמע מכלהו ה' סלעים:

ובהכי אתנח לן מאי דקשיא לי דבשבועות דף ל"ח אמר שמואל דכללו של ר"מ הוי שבועה שאין לן בידי ולא לן ולא לך דאינו חייב אלא אחת והרי התם גבי הענקה סבר ר"מ חמש מכל מין וכתיב ריקם מעיקרא וכתיב מצאנך ומגרנך ומיקבך ונימא דהוי כלל כאומר שבועה שאין לך ולא לך ולא לך דאמר שבועה מעיקרא ואפ"ה הוי כלל ולפי האמור ניחא דלא אמרינן הני גבי הענקה אלא משום דריקם הוא סכום החשבון להכי אמרינן דכי כתיב ברישא שרי ריקם אכל מין אבל באומרו שבועה דהוא גוף הענין הוי כלל ודוק היטב. א"נ יש לומר להההיא דשבועות דההיא לשון בני אדם הוא ואשתני מלשון תורה ומאי דאמרינן בקדושין הוי בלשון תורה ודוק:

ב

איכא מאן דאמר דעני המתפרנס מן הצדקה גם הוא חייב במתנות וכתב הפר"ח דאין טעם לזה ובודאי פטירי. ונראין דברי הב"ח ובשיירי כנ"הג דגם הוא חייב ודמי לצדקה דקי"ל בי"ד סי' רמ"ח דגם מתפרנס מצדקה חייב לתת ממה שנתנו לו:

ג

לפחות שתי מתנות וכו' וכן כתב הטור ותמה הרב יד אהרן דנראה דמן הדין חייב לתת הרבה מתנות להרבה עניים אלא דלפחות יתן ב' מתנות לב' עניים וזה איני יודע מנין לו וצ"ע עכ"ל ולישניה לא דייק דאי חייב הרבה להרבה היכי נפיק בתרי להדי תרי. ולא זכר דכ"כ הרמב"ם דאין פוחתין משני עניים. גם הטור כתב כן גבי מנות דלפחות שתי מנות והרמב"ם כתב דמרבה לשלוח לרעים ה"ז משובח ואמאי לא העיר נמי גבי מנות. ואעיקרא לק"מ דמילתא דמסתברא דכל כמה דשלח מנות טובא ומתנות טובא מצוה קעביד ואפושי שמחה אבל חיובא רמיא בשתים ועלתה לו והרי אמרו בירושלמי ופסקוהו הפוסקים דכל פושט ידו ליטול נותנין לו אלמא דמצוה לתת טפי משתי מתנות.

ובס' ארחות חיים כתב והרמב"ם כתב אין פחות משני עניים ודקדק מדקאמר בלשון רבים ודבריו צ"ע:

ד

מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לריעיו. הרמב"ם:

שיורי ברכה

[סיפן תרצ"ד. א

דין ד'. במקום שאין עניים וכו'. כ"כ המרדכי והרב אליה רבה כתב שנראה דט"ס הוא וצ"ל במקום שאין מנין שכ"כ במהרי"ל ותשב"ץ וכלבו וצ"ע עכ"ד והעיקר כמ"ש מרן במקום שאין עניים דאם אין מנין ובהנך אינשי אשר שם יש עניים מה סברא זו שלא לתת לעניים הנמצאים שם הרי כיון דאיכא תרי אביונים חייב לקיים מצותו וכ"כ א"ח בשם מהר"ם אם אין שם עניים וכו' וידוע דהכלבו מעתיק על הרוב מא"ח. והא"ח מייתי ליה ממהר"ם והתשב"ץ הוא מתלמידי מהר"ם שכתב מה שקבל מרבו כנודע וצריך להגיה בכלבו ותשב"ץ ומהרי"ל במקום שאין שם עניים. ויש קצת ראיה לדברי מהא"ם ממ"ש פ' הזרוע לוי זרע הכישר ולא הוו עניים אתא לקמיה דר"ש א"ל לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפי' וכתב הרמב"ם פ"א ממתנות עניים דלוקח אותם לעצמו דהכתוב לא אמר ליתן אלא לעזוב ע"ש והכא דכתיב ומתנות וסמיך למשלוח א"כ חייב לשלוח המתנות ומיהו כשאין שם עניים יכול לשלחם למקום שירצה לעניים וחידש מהר"ם דאינו חייב לשלחם קודם פורים כדי שיגיעו לעניים בפורים רק מפריש ואח"כ ישלחם ודוק:

סימן תרצה

א

הגהה. מצוה להרבות בסעודת פורים וכו' אם עשה סעודה פורים בלא לחם יצא. אחד קדוש בתשובה כ"י:

ב

דין א'. סעודת פורים שעשאה בלילה וכו' מי שהיה אוכל בליל פורים ונמשכ' סעודתו עד היום ואכל קצת ביום יצא. הרב החסיד תהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' כ"ד:

ג

דין ג'. אומר על הנסים וכו' אם לא אמר על הנסים אף במה שאוכל לשם סעודת פורים אין מחזירין אותו. תשובה כ"י לאחד קדוש. וכן הכריע מהר"ל מפראג דלא כמהרש"ל וסיעתו:

ד

דין ד'. שתי מנות וכו' עיקר המצוה שיהיה המנות יקרות הערך ועריבות. שדה יהושע מגילה דף טו"ב משם מהראנ"ח:

ה

הגהה. או מוחל לו וכו' כתב הפר"ח תימא מנין לו. שמעתי מקשים דהרב פר"ח גופיה בי"ד סי' ס"א ס"ק מ"ג כתב דאם הכהן מחל לו המתנות יצא. ונראה לי דהכא טעמא כמ"ש הרב תה"ד שיאכלו בסעודה ולפ"ז במתנה ע"מ להחזיר אף דבעלמא הוי מתנה הכא לא יצא כמ"ש האחרונים ומשו"ה סבר הרב פר"ח דאם מחלם לו לא יצא אבל במתנות כהונה דמתנה ע"ע להחזיר בהם שמה מתנה ויצא ה"ה דאם מחכם יצא. ובהכי אידחיא מאי דאייתי ראיה הרב קרבן נתנאל לדין מור"ם מדאמרינן בנדרים דף ס"ג קונם אם אי אתה בא ונוטל לבנך כור אחד של חיטין וכו' ה"ז יכול להפר נדרו שלא ע"פ חחם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודו זהו כבודי וכתב הרשב"א הטעם דבקיום המעשה שייך למימר הריני כאלו התקבלתי שאפי' הוא מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו אף מעכשיו יכול לומר לו הריני כאלו נתקבלתי והחזרתיך דאפוכי מטרתא למה לי וה"ט שייך גבי משלוח מנות נמי עכ"ל ולפום מאי דכתיבנא בעניותין אין מזה ראיה אי אמרינן דמתנה ע"מ להחזיר במנות לא יצא וזהו דעת הרב פר"ח ומעתה אין ראיה מההיא דנדרים כמבואר:

ו

שלח מנות ונגנבו או נאבדו חייב לשלוח אחרות. מהרח"א בהגהות בני חיי וכן הסכים הרב משאת משה בח"ב סי' ד'. ומעלת הרב בנו נר"ו שם אתא ואייתי דברי הרב מש"ל פ"י דבכורים וכבר הביא דבריו הרב מהרח"א שם בי"ד סימן ס"א ע"ש:

ז

נסתפק הרב יד אהרן נר"ו השולח לרעהו תרנגולתא פטימתא ואכלה ושוב נמצאת טריפה ויגיד עליו רעו כי טריפה הביא אליו אם יצא י"ח מנות או לא. ויש לעמוד במחלקת הראשונים בשני חזקה אם אכלה ערלה שביעית וכלאים דדעת הרמב"ם פי"ב דטוען דאף שנהנה בעבירה יש לו חזקה ופסקו מרן ח"מ סי' קמ"א דין י"א וזו דמות

ראיה לזה דכל שנהנה יצא י"ח. אך הראב"ד וסיעתו ס"ל דמאכל איסור לא הוי חזקה ופסק מור"ם כדבריהם שם ולפ"ז אפשר דה"נ לא מקריא אכילה. אבל יש לדחות דהכא לכ"ע לא נפיק א"נ דלכ"ע נפיק ודו"ק:

ח

ואשה חייבת במתנות וכו' ומשלוח מנות כאיש וכו' מהרי"קש כתב דאין נראה כן מהגמרא ומהפוסקים וגם הרב פר"ח כתב אין דין זה מחוור דאיש כתיב ולא אשה. והרב שבות יעקב ח"א סי' מ"א כתב דלק"מ דאמרינן פ"ק דקידושין ת"ר איש אמו ואביו תיראו אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ מת"ל איש איש ספק בידו לעשות וה"ה כאן אף דאשה חייבת במנו' כתיב איש לפי שסיפק בידו לעשות עכ"ד וק"ק דממקום שבא יש להוכיח הפך דבריו דהרי התם אי לא כתיב תיראו הו"א איש ולא אשה דהיכא דכתיב איש הוי מיעוט לאשה וכמתבאר מסוגית פסחים דף צ"א בפלוגת' אי שוחטין על האשה בפני עצמה דמר מעיט אשה מדכתיב איש ומר מרבה לה מקרא אחרינא וכן בקמא דף מ"ד ע"ב אצטרי' ריבוייא לשור האשה משום דכתיב איש והו"א איש ולא אשה ושם דף ק"ט גבי גזל גיורת אצריך ריבויא לאשה וכן בכמה דוכתי דהא דאמרינן השוה הכתוב אשה לאיש היינו כי כתי' לשון זכר אבל כי כתיב איש הוי מיעוטא כמ"ש התוס' בסנהדרין דף ס"ו ע"א ודף פ"ד ע"ב ואצטריך ריבויא ואלו הכא מיעוטא חזינא דאיש כתיב ולא ריבויא לרבויי אשה כאינך ובשלמא אי כתיב ריבויא לרבויי אשה הו"א דאיש דכתיב היינו משום דספק בידו לעשות אבל כל דלית לן ריבויא וכתיב איש הוי מיעוט גמור ומ"ש עוד הרב שבות יעקב דהכא כתיב קבלו היהודים והני נשי איתנהו בכללן אי מהא לא אירי' דקבלו היהודים אעיק' פורים וקריאת מגילה כתיבי ובהא נשי בכלל אבל במשלוח מנות איש כתיב בשליחות מרדכי ולא קבילו טפי ממאי דשדר להו ואדרבא איסור מלאכה לא קבילו עלייהו. ותו אעיקרא לימוד נשים מדכתיב היהודים אית ביה פירכא דחזינן דרי"בל דדריש דנשים חייבות במ"מ נתן טעם שאף הן היו באותו הנס ולא אשתמיט חד לומר דהכי כתיב קבלו היהודים ונשי בכלל. ואי תימא דרי"בל דריש טעמא דקרא הול"ל נשים חייבות דכתיב וקבלו היהודים ומה טעם שאף הן היו באותו הנה דלפ"ז רי"בל היה מחדש לנו טוב טעם לחיוביהו אבל השתא מדנקט חייבות שאף הן וכו' משמע דס"ד דפטורות ואתא וחדית לן חיוביהו ויהיב טעמא שאף הן וכו'. ואין לומר דמטעם שאף הן וכו' ליחייבו נמי במנות ומתנות דכיון דברישא מקמי שליחות מרדכי וב"ד לקובעו חובה הכי נהוג מדנפשייה לשלוח מנות איש לרעהו איש ולא אשה כדכתיב בקרא ע"כ היהודים הפרזים וכו' אמטו להכי כי אתו רבנן ובשר"י

ומרדכי קב"ע את קובעי"הם היינו מאי דנהיג זאת לפנים משלוח מנות איש ולא אשה. ותו ק"ק על הרב הנז' דהתוס' שם בקדושין כתבו שיש רשות אחרים עליה והגם כי מעשה ידיה לבעלה מדרבנן בעלמא מ"מ אינה מצוייה אצל אביה אלא אצל בעלה. והרב הנז' שכתב דאיש לרעהו כתיב לפי שהאיש ספק בידו לעשות נראה דפשיטא ליה תקנתא דמעשה ידיה לו היתה לראש פינה בימי מרדכי דאי לא תימא הני הרי מקמי האי תקנתא דמעשה ידיה לו ספק בידה לעשות וקרי בה תנו לה מפרי ידיה וכגון דא צריכה רבא לומר דתקנת מעשה ידיה לו יסוד נביאים ומדברי הרמב"ם פי"ו דאישות דין ט' מוכח דזו תקנת סנהדרי גדולה וכפי דברי הרב הנז' הול"ל תקנת נביאים ומקמי אנשי כנ"הג ועיין במש"ע הרב שבות יעקב ובליקוטי הפר"ח ובשו"ת שאלת יעבץ סי' ק"ך:

ט

ספק קידושין אבל במתנות וכו'. אמר קחי זה המטבע למעות פורים והתקדשי בו כיון דחייב ליתן לה דכל הפושט ידו ליטול חייב ליתן לו אפשר דאינה מקודשת וזו כונת מור"ם שכתב אבל במתנות אין לחוש כיון דחייב לתת לכל שואל אבל במנות דאינו חייב לתת לזאת ואפשר לקיים באחר איכא למיחש. ותו כי בתחילה אל האשה אמר הא ליכי מעות פורים א"כ נתנם בתורה צדקה והם שלה ואיך תתקדש בהם. והדבר צריך הכרע. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ל"ה:

סימן תרצו

א

דין א'. פורים מותר בעשיית מלאכה וכו' פ"ק דמגילה פריך אדרבי דנטע בפוריא ומשני דלאו ביומיה ומלאכה בחד יומא אינו והא רב חזייה למאן דשרי כיתנא בפוריא ולטייה בר יומיה הוה רבה בריה דרבא אמר אפי' תימא ביומיה מלאכה לא קבילו ורב לטייה משום דברים המותרין ואחרים נהגו בהם איסור ובאתריה דרבי לא נהוג ואב"א נהוג ונטיע' של שמחה נטע ופסקו הפוסקים כרבה דהוא בתרא דמותר במלאכה וכ"כ הרב המגיד:

והרב פר"ח כתב וא"ת לשינוייא קמא התנן היה כותבה וכו' ואמרינן בירושלמי הדא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכה וי"ל דההיא לבני כפרים המקדימין וכו' אך אכתי איכא למידק מדתנן בשקלים בט"ו באדר שלחנות וכו' ואולי יש לדחות וכו' ולפי דאשינויי קמא בעינן למרחק כולי האי לא ק"ל הכי אלא כשינויא דרבה דלא קבילו מלאכה עלייהו עכ"ל ואפשר עוד לומר בטעם הפוסקים דחזינן בירושלמי פ"ק דילפי

דמותר במלאכה מדרבי נטע בפוריא וכיון דהירושלמי מסכים לשינוי' דרבה הכי נקיטינן. וההי"מ לא אצטריך להני טעמי דטעמא דהלכה כבתרא סגי ומסגי והא תו למה לי:

ומריהטא דלשון הפר"ח הנז' משמע דהירושלמי מוכח לקושטא מדתנן היה כותבה דמותר בעשיית מלאכה אלא דהוא ז"ל תריץ יתיב אליבה דמאן דאסר ומוקי לה בבני כפרים וק"ק דבירושלמי גופיה דחו לה ואוקמוה בי"ד בכרכים כלומר כי מקלע חמיסר בשבתא דבני כרכי קרו לה במעלי שבתא וכתב הר"ן דה"ה דאיכא לאוקומה בבני כפרים אלא דהירוש' לרבותא נקט כרכים דהוי זמן קריא' לכל והשתא כיון דהירוש' גופיה מוקי לה בכרכים בי"ד אמאי הרב פר"ח עשה עצמו כאלו בירושלמי אסיקו למילף מינה שריותא ואיהו מפרק לה בבני הכפרים והול"ל דכבר הירושלמי דחי דאיירי בכרכים וה"ה די"ל בכפרים:

וראיתי בספר תניא סוף סימן מ"א דכתב וגרסינן בירושלמי היה כותבה וכו' הדא אמרה דהוא מותר בעשיית מלאכה עכ"ל ואף דדחי לה מ"מ לפי האמת דבירושלמי פ"ק אסיק דמותר בעשיית מלאכה א"כ ההוא דחויא דדחי להאי ילפותא מדתנן היה כותבה וכו' ליתא ומשו"ה בס' תניא מייתי דבירושלמי יליף מדתנן היה כותבה דמותר בעשיית מלאכה:

וחזה הוית בפסקי הר' המאירי דמגילה חדשים מקרוב באו דעל הא דתנן היה כותבה כתב בדף י"ז וז"ל ואעפ"י שהכתיבה מלאכה היא ומלאכה בפורים אסירא שמא הואיל ולצורך מצות מגילה הוא כותנה כגון שרוצה לשלחה לעיר אחרת שאין להם מותר או שמא לבני כפרים שהקדימו לאומרה או שמא בדיעבד עכ"ל וק"ק במאי דהחליט הרב דמלאכה בפורים אסירא דמוכח דאסורא מדינא דאי ממנהגא ל"ק דמתניתן במקום שנהגו לעשות מלאכה ומדכתב סתמא וגם מדלא מוקי מתניתן בהכי משמע דמדינא אסירא והרי הוא גופיה פ"ק כתב דמותר בעשיית מלאכה וזו הלכה רווחת בין לבבלי בין לירושלמי וכן פסקו כל הפוסקים. ותו דאוקמא בהני אוקמתי בלשון שמא והול"ל דכגון זה דחו בירושלמי בבני הכרכים ושמעתתיה דהירוש' בפומיה כולי יומא. ותו דהרב גופיה לעיל פ"ק דף ח' ע"ב כתב וז"ל ועכשיו נהגו הכל שלא לעשות ונטיעה של שמחה מותר וכו' שלא נאסרו אלא במלאכה של טורח וצער מכאן סומכין ת"ח לכתוב סברותיהם אף ביום הפורי' דרך שמחה ושעשוע וכענין שאמר היה כותבה דורשה ומגיהה עכ"ל הרי דמוקי לה לקושטא דמותר אלא שנהגו ובכי הא מותר ונראה דבפ"ב כונת הרב לומר דמהא לא תפשוט דמותרת מלאכה דאיכא לאוקומה בהני אוקמתי

ובפ"ק אסקה להך מתניתן לקושטא דמילתא אבל לשון הרב בפ"ב אינו מדוקדק כלל ותו דהוי"ל להזכיר הירושלמי:

וזה חזיתי בס' ארחות חיים שכתב והירושלמי מוכיח שמותר לעשות מלאכה מדאמרינן היה כותבה דורשה ומגיהה וזה נוכל לדחות שעת הדחק היה שלא היה להם מגילה אחרת לקרות עד שיכתבנה וכו' ונ"ל שאין איסור המלאכה אלא לבני יומן ולאותן שהקדימו לקרות שאסורין ביום י"ד עכ"ל ואיכא למידק דאמאי אצטריך לדחוקי בהכי הרי הירושלמי גופיה דחי לה דאיכא לאוקמה בכרכים בי"ד. ותו דהוי"ל לאוקמה בבני הכפרים המקדימין שמותרין ביום קריאתן וכדמוכח דהכי סבר לה הוא ז"ל שכתב דאותן שהקדימו לקרות אסורים בי"ד ומשמע דביום קריאתם לא נאסרו והואיל וכן תפתר בהני דמקדימין או בכרכים בי"ד דהיינו דחיית הירושלמי. ותו דהא דכתב וכל שאין איסור המלאכה אלא לבני יומן וכו' משמע שהוא מחדש דין זה והוא ירושלמי דאוקמא בכרכים בי"ד אלמא לא נאסרו אלא ביומן אף שקורין בי"ד. וכי תימא שהרב קאי למה שנהגו היום לאסור מלאכה מתורת מנהג הא נמי מהירושלמי נשמע כמ"ש הר"ן:

ואפשר דמ"ש בארחות חיים ונ"ל שאין איסור המלאכה וכו' היינו ונוכל לומר שאין איסור המלאכה וכו' וכונתו לאוקומי משנתנו דהיה כותבה וכו' וכן ראיתי בס' הכלבו דכתב ונוכל לומר וכו' וידוע דהכלבו מעתיק רוב דבריו מס' ארחות חיים. ולא נשאר עתה דקדוק בארחות חיים רק דאינו מזכיר הירושלמי ומשמע דבירושלמי לא דחו לה ואיהו דחי לה בהכי. וזה דחיית הירושלמי ככל אשר דברנו:

ואנכי הרואה להרב שדה יהושע דף ט"ו שדקדק בפשט השמועה דפריך והא רב חזייה וכו' דאי ידע דלאו בר יומיה ולהכי פריך מאי משני ואי לא ידע מאי פריך אימא בר יומיה הוה כדמשני. ותירץ דידע דלא הוה ביום קריאה שקראו כאותה העיר ומשמע ליה דלאו בר יומיה ומ"ה פריך ומשני ההוא בר יומיה דנהי דבאותה העיר לא הוו קרו אבל האי גברא ידע דהוי"ל לעשות כמקומו דהיה כאותו שנתעכב דקורא כמקומו והיה חייב לשמור אותו יום שבמקומו קורין בו ביום והוא עמהם וז"ש רש"י בר יומיה שקרו בו בני עירו זהו תורף דברי הרב. ונדחק הרב לאוקומי כמה אוקמתות ואת זו דרש כהררים התלויים השערה דדברי הש"ס ורש"י סתומים מאד לדרכו:

אמנם אפשר דאמוראי בתראי שמיע להו הא דרב והיו שונים הא דרב חזייה וכו' כמימרא אחת וסבר המקשן דהוה עובדא כשאינו בין יומו דאי לא אמאי חכמי הדורות שנו חכמים מילתיה דרב כאלו חדשות הוא מגיד והלא ליומו ודאי אסור במלאכה והיינו דמקשה מכח סברא זו ומשני בר יומיה כלומר ולא תיקשי מאי רבותא דמעשה רב ודוק:

ב
הגהה, והאידנא נהגו בכל מקום וכו' כן כתב מרן בבית יוסף משה ארחות חיים דפשט איסורו בכל ישראל וכן כתב הרב המאירי בפסקיו דעכשיו נהגו הכל שלא לעשות אכל רוב הפוסקים חילקו בין מקום שנהגו למקום שלא נהגו. והרמב"ם סתם. ומרן פסק כרוב הפוסקים. ומשום הכי חילוק בין מקום שנהגו למקום שלא נהגו וכ"כ הרב שיירי כנ"הג:

ג
מי שהיה בונה ביתו מקודם פורים על יד עכו"ם כיון דאעשה מילתא יבטל ביום פורים. הרב בית דוד סימן תצ"ה:

ד
אינו רואה סימן ברכה וכו' כ"כ הרמב"ם וכתב הרב פר"ח סי' תצ"ו במנהגי האיסור סעיף י"ח דאפשר דמצאו באיזה מדרש ויותר קרוב שהוציאו מעובדא דרב חזייה להוא גברא דשדייה כיתנא ולטייה ולא צמח עכ"ל ולא זכר שכן כתב מרן בב"י בסי' זה דהרמב"ם כתב כן מההוא עובדא. אבל יותר נראה דלאו מההוא עובדא אמרה דאי מההיא בפירושא אתמר דהוה באתרא דנהוג והרמב"ם סתם ומשמע דבכל מקום איירי ומ"ש הרב שיירי כנ"הג בסימן זה ריש הגהת ב"י דוחק:
גם מה שתמה הרב שיירי על הרב לח"מ דנראה דס"ל דמ"ש הרמב"ם במקום שנהגו לעשות קאמר והוקשה דאמאי לא הביא חילוק הגמ' דמחלק בין מקום שנהגו ומאי קושיא דאף במקום שנהגו לעשות כתב הרמב"ם אינו רואה סימן ברכה כ"ש במקום שלא נהגו לעשות עכ"ל אין כאן תימא דהיא גופא קשיא ליה להרב לח"מ דבש"ס שרי במקום שנהגו לעשות והרמב"ם סתם בכל מקום ואמאי לא תלה הדבר במנהג המקום כמ"ש בגמ'. ואחרי כותבי זה זמן רב ראיתי לרבינו מהרח"א במקראי קדש בהי י"ט דף ר"ג דמייתי דברי הרב שיירי הנז' והגדיל התימא עליו:

ה
סימן ברכה וכו' משמע סימן ברכה הוא דלא חזי הא שמותי לא משמתין ליה וכן דעת רוב הפוסקים אבל רב אחא גאון בשאלתות הביאו הגהות מיי' והרז"ה בס' המאור ובס' ארחות חיים כתבו דמשמתינן ליה. ומאי דמייתו ראיה הגמי"י והרז"ה מדרב לטייה אין ראיה מהתם וכמ"ש הרב שיירי כנ"הג:

ו
בנין של שמחה וכו' הרב לח"מ פ"ב דמגילה כתב לא ידעתי אמאי לא חילק רבינו בין אתיא דנהיג וכו' וכן נטיעה של שמחה דאמרו שם שמותר והטור ביאר כל זה עכ"ל

והוא אגב שיטפיה דהטור לא ביאר הא דנטיעה של שמחה ועמ"ש בשירי הגהת ב"י אות א':

ז

דין ב'. לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה וכו'. כתב הרב פר"ח יש לי לדקדק מתוך הסוגייא מדלא משני ואב"א לעולם נהוג ורבי בר ארביסר הוה וכי נטע בט"ו נטע אלמא היכא דנהוג בשני הימים הוי מנהג הפך מ"ש המחבר ז"ל עכ"ל ואין זו הוכחה דאין זו אוקמתא מחודשת דהרי אף למאי דסבר דאסור במלאכה מוקי לה ברישא דלא נטע ביומיה כמבואר בסוגיא ומכ"ש דאיכא למימר הכי כי מדלית איסורא ופש מנהגא. ותו אף לדבריו היכא דלא נהוג בתרי יומא עברי כמנהגייהו ואכתי הו"ל לשנויי כדקאמר ואכ"א לעולם נהוג ורבי בר ארביסר וכי נטע בט"ו והיה מבואר דלא נהוג בט"ו. ותו דלדבריו יש לדקדק דאמאי לא משני דלעולם בין באתריה דרב בין באתרי' דרבי נהוג וההוא דשדי כיתבא ורבי דנטע תרוייהו לאו בני יומין נינהו ובאתריה דרבי לא נהוג איסור מלאכה אלא ביום הקריאה ובאתריה דרב נהוג בתרי יומי ותו אוקמתא מחודשת ושמעינן מינה רבותא דאי נהוג בתרי יומי מנהגא הוא ומדלא משני הכי שמעינן דלית מנהגא אלא ביומיה וכדברי הרב שבלי הלקט וכמו שפסק מרן והכי משתמען דברי הפוסקים דליכא מנהגא אלא ביום קריאה:

ח

דין ג'. אסורים בהספד ותענית וכו' וה"ה שאסור בבכיה בית יהודה א"ח סי' כ"ד:

ט

והנשים מענות וכו' אבל אסורות לבכות ולקונן על מת שיש כמה ימים שמת ומיהו אין למחו' בידם דמוטב וכו' בית יהודה סי' הנז':

י

דין ד'. כל דברי אבלות נוהגין בחנוכה וכפורים. זהו סברת הרמב"ם וסיעתו וכ"כ הרי"טבא בסוף חידושי מ"ק וכתב דהוא שיבוש שלא להתאבל בפורים. והרב מהר"ר יוסף קציבי בתשובותיו סי' ו' האריך בזה ואחד הרואה כל מילי דמר רב יוסף שפיר חזי דאיכא למידק בגווייהו ובפרט במ"ש בתשובת מהר"ם ע"ש ודוק היטב:

ולענין הלכה נקיטינן כמו שפסק מרן בבית יוסף י"ד ובש"ע שם שלא להתאבל דהלכה כדברי המקל באבל וכן עלתה הסכמת הרב בית דוד סי' תצ"ז וכן הורינו הלכה למעשה:

א
דין ז'. יש מי שאומר שאונן מותר וכו' עמ"ש הרב מהר"י עאייאש בש"ות בית יהודה א"ח סי' ה':

יב
דין ח'. מותר לישא אשה בפורים. הרב פרי חדש חלק על זה והעלה דאסור לישא אשה בפורים. וראיתי למורי הרב זלה"ה בתשובה כ"י שכתב הרב מופת דורנו כמהר"ר יצחק הכהן ז"להה עם היות שהיה תלמיד הרב פרי חדש הורה הלכה למעשה לישא בפורים כהוראת מרן:

יג
הגהה. מה שאנו נוהגין ללבוש פרצופין וכו' כבר הרב בית חדש י"ד סי' קפ"ב דחה דברי מהר"י מינץ בזה ודחה כל ראיותיו וכ"כ הרב כנ"הג והרב מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות שלו הרבו להשיג עליו ודבריהם ברורים שאין ראיות מהר"י מינץ בזה מחוורות. והרב בית חדש אייתי מתניתא בידיה דברי מהר"א ממיץ בס' יראה סי' צ"ו דאסר אפי' בשמחת חתן וכלה וכן מצאתי שאסר הרמ' לחתן וכלה וכתב שלא יעלה על הדעת שמפני היותם חתן וכלה הותר להם איסור תורה ודברי קדשו באורך הנה הנם בתחילת החידושים הכתונים בריש סי' מעשה רקח ע"ש:

שיורי ברכה

[סימן תרצ"ו א
לפנים אות ז' דין ב' בתרי יומי והויא אוקמ' מחודשת כצ"ל. המקום ברחמיו יחדש כנשר נעורינו על התורה ועל העבודה לאורך ימים ושנות **חיים**:]

סימן תרצז

א
יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון וכו' מי שאירע לו נס באחד מהימים שבאדר בשנה פשוטה וקבל עליו לעשות אותו יום מידי שנה בשנה יום משתה ושמחה כשיגיע שנת העיבור העלה מהר"ש הלוי בתשובה א"ח י"ו שיעשה אותו באדר הראשון אבל אם הנס נעשה לו באדר שני יעשנו בשנת העיבור באדר שני והביאו הרב פר"ח בדין זה והרב כנ"הג בסי' תרפ"ו:

וראיתי להרה כנ"הג שם שכתב הרב מהר"ש הלוי שדעת הר"ב אביו והרבה מהחכמים דיעשנו באדר שני והרואה יראה בתשובה הנז' דלא החליט לומר שדעת הרב אביו וקצת חכמים לעשותו באדר שני רק כתב גופא דעובדא דנשאלה שאלה זו בישיבה ובעת ההיא רצו לומר דיעשנו באדר שני דומיא דפורים ושוב הביא מ"ש פ"ק דמגילה דילף מקרא לעשות באדר שני. וא"כ ק"ק על הרב כנ"הג שדברי הרב אביו ורבנן דעמיה לא אמור רבנן אלא לפי שעה ומי הגיד לו שעמדו בדעתם והדברים מוכיחים דודאי חזרו והודו למהר"ש הלוי:

ויש מי שהקשה על הוראת מהר"ם הלוי מהא דאמרינן בתעניות דף י"ח דמשני הש"ס הא דאצטריך במגילת תענית מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה אתוקם תמידא לא נצרכא אלא לאסור יום שלפניו ופריך תיפוק לי דהוי יומא דבתר כ"ח וכו' אמר אביי לא נצרכא אלא לחדש מעובר ופירש"י דשנה מעוברת דיש בה שני אדרים והאחד חסר דהשתא כי הוי אדר שני מלא הוי יום שלשים לפני ר"ח ניסן וכו' ולהך לישנא דרש"י מוכח דבשני אדרים היו עושים י"ט דמגילת תענית דכ"ח באדר באדר שני וזה הפך מהר"ם הלוי. ולי היה אפשר לישב דפ"ק דמגילה אמרינן דעושים פורים בשני ופריך דאין מעבירין על המצוות ומשני דמסמך גאולה לגאולה עדיף והביא הך סוגיא מהר"ש הלוי וכת' וז"ל אי לאו טעמא דמסמך גאולה לגאולה או קרא דהשנית אף דכתיב בכל שנה דאיכא למדרש מה כל שנה אדר הסמוך לניסן אפ"ה הוקשה לו מסברא מבחוץ שראוי לעשותו בראשון משום אין מעבירין א"כ בנ"ד אין ראוי להעביר על מצוותו ולאחרו עד אדר שני דאיכא למיחש דיתבטל לאיזה סיבה וכו' ע"ש ואפשר דכשהוא נס לכל ישראל כנסים הכתובים במגילת תענית אז מודה מהר"ש הלוי דנס הנעשה באדר פשוט כשתגיע שנה מעוברת יעשוהו באדר שני דמסמך גאולה לגאולה עדיף דהוו תרווייהו גאולה דרבים ולא חשחין אנחנא על דברת אין מעבירין וגם אין לחוש דיבטלו לאיזה סיבה דהא איכא למיחש כשבעל הנס מכיר בניסו והוא באחד אבל בנס כל ישראל לא חיישינן שיתבטלו מלעשותו ועבדינן ליה באדר שני כפורים ונילף מינה ניסא דכל ישראל דדמי ליה והיינו דמוכח לחד לישנא דרש"י דנס הכתוב במגילת תענית נעשה באדר שני. ומ"ש מהר"ש הלוי בתשובה הנז' וז"ל נפקא לן דאין למילף מפורים וכו' הא בשאר נסים ונפלאות הנעשים ליחיד או לרבים יעשו אות באדר ראשון עכ"ל אפשר לדחוק דרבים תרי או תלתא או כיוצא קאמר ולאו דוקא רבים דאם הוא נס הנעשה לצבור אחד ומכ"ש נסים הנעשים לכל ישראל כהנהו דמגילת תענית מודה הרב דעבדינן ליה בשני למסמך גאולת

רבים לגאולת רבים וגם בצבור לא משכחת דיתבטל זה נראה לכאורה בדוחק ועיין מאי דכתיבנא בעניותין לעיל סי' תרפ"ו אות ז' בס"ד:

ב

הגהה. וטוב לב משתה תמיד. מור"ם ז"ל בחכמה יסד אר"ש חתימה מעין פתיחה שני תמידין כסדרן כי הוא פתח בריש הגהותיו שויתי ה' לנגדי תמיד. וחתם וטוב לב משתה תמיד ולי ההדיוט יראה הני תרי קראי תרין דאינון חד דקמא דוד המלך על בחינתו היה משתדל לכוי"ן לב"ו למקום ובתר הכי וטוב לב צדיק וצדק משת"ה תמיד הוא יעזרנו על דב"ר כבוד שמ"ו יורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו ארחות **חיים**:

תם